ערוך השלם

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות
בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל·

מיוסד על הדפוס הראשון של הערוך (בערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות· הגהות· הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים·

אזנתיו וחקרתיו ודרשתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ הר״ר ישראל קאָהוּט

רב ואב״ד בק״ק פינפקירכען והגליל יצ״ו·

מהדורה שניה / חלק שמיני

★

וינה, תרפ״ו — 1926

הוצאת „מנורה״ וינה — ברלין

וינה, רחוב הַיְנֶה 16

Printed in Austria.

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathan ben Jechiel

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

*

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione princip. (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus supremus Quinque-Ecclesiensis (Fünfkirchen).

Tomus octavus.

VINDOBONA 1926

Published by

Hebräischer Verlag „Menorah" G. m. b. H., Wien — Berlin.

אות השי"ן

* שׁ (= שין) הוא אות העשרים ואחד מאותיות אלפ"א ביתא ואין חילוק בין שׁין ימנית ובין שׂין שמאלית בדרז"ל כמו שחולקים בעלי מדקדקים האחרונים[1]) וכמו אין חילוק בכתבי הקדש (ד"מ תהלי' קי"א, י'; קי"ט', קס"ב; איכה ג', ס"א; ועיי' עוד שְׁדֵמוֹת = שְׂדוֹת; מִשְׁאֶרֶת מן שְׂאַר והוא כמו שְׂאוֹר) וגם שין ימנית היה קרוב במבטא לסמ"ך עיי' שופטים י"ב, ו' שִׁבֹּלֶת = סִבֹּלֶת, בושם (עמוס ה', י"א) = בוסס, שִׁרְיוֹן (ש"א י"ז, ה'. ל"ח; נחמיה ד', י'; דה"י כ"ו, י"ד) = סִרְיוֹן (ירמי' מ"ו, ד'; נ"א, ג'), שִׂכְלוּת (קהלת א', י"ז) = סִכְלוּת ובהיפך סכר (עזר' ד', ה') כמו שׂכר. בל' ארמי שׂין אינו בנמצא (כמו בסרא = בשׂר, סָב = שׂב, סגי = שׂגיא) וגם בל' סורי תמיד בסמ"ך במלות שבאה גזרתם בל"מ בשין. וגם רז"ל אין חולקין בין שׁ ובין שׂ ולפעמים ביניהם ובין סמ"ך ד"מ סוטה ה' סע"א ר"ת של בָּשָׂר בושה, סרוחה, רמה איכא דאמרי שאול דכתיב בשין. שם ג'. אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות שנא' (במדב' ה', י"ב) איש איש כי תשטה ועיי"ע שט האחרון, חגיגה י"ג. כבשים (משלי כ"ז, כ"ו) דברים שהן כבשונו של עולם עיי"ע כבש ד' (ח"ד, ק"צ) ושם צד קצ"א: ציון מילמדנו פ' את קרבני לחמי בישׁ"א כבשים שהן כובשין את העונות וכו' אמרו להן בי"ה אעפ"י שכתוב כבשים בשין אנו קורין כבסים בסמ"ך ובילק' משלי ר' תתק"א ובמנו"ה סי' רס"ז אי' בפירוש א"ת כבשים אלא כבושים. סנהד' ק"ד. בהיפך דורש כובס (ישעיה ז', ג') כמו כובשׁ עיי"ע ככס ב' (שם קס"ו:) ובירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד אל תהי קורא כובס אלא כובש. לרוב פעמים החילוף מן שׁ לשׂ או לסמך או בהיפך ובפרט בדברי אגדה נדרש ע"י אל תקרי מ"ק ה' סע"א ושָׂם דרך (תהלים נ', כ"ג) א"ת ושם אלא ושם דרך יומא ע"ה רע"א דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב, כ"ה) . . ישיחנו לאחרים עיי"ע שח ו', ובכ"י ש"ם באה"ת ובע"י יסיחנה, שם ע"ה: כתיב שליו (שמות ט"ז, י"ג) וקרינן סליו . . צדיקים אוכלין אותו בישלוה רשעים אוכלין אותו ודומה להן כסילוין עיי"ע סל. סוטה י"ג. א"ת אמרי שפר (בראשית מ"ט, כ"א) אלא אמרי ספר. נדה י"ג. א"ת ושוחטי (ישעיה נ"ז, ה') אלא וסוחטי ועיי' ראב"ע בראשי' מ', י"א. חולי' כ"ז. א"ת ושחט אלא וסחט ממקום ששח חטהו עיי"ע שח ב', חט ב'. מכילתא בשלח פ' ויסע משה ושם נסהו (שמות ט"ו, כ"ה) שם נשא לו גדולה דברי ר' יהושע שנאמר (ירמי' נ"ב, ל"א) נשא אויל מרודך ואומר (במדי' ד', כ"ב) נשא את ראש בני גרשון א"ל ר' אלעזר המודעי והלא תלויה אינו אלא בשין וכאן לא כתיב אלא בסמך וכו' ע"ש בענין הגי' בפי' מ"ע בהוצא' פריעדמאן צד מ"ו[2]). ב"ר פי"ז ויסגר בשר תחתנה . . מתחלת הספר ועד כאן אין כאן סמ"ך כיון שנבראת נברא שטן עמה וכו' שהש"ר פ' לסוסתי עיי"ע שִׁשָּׁה — ש' בא לפעמים במקום ז' ס' צ' בהיותו מאותו מוצא. ובא כידוע במקום ת"ו (במלות ארמיות)

---

[1]) רש"י בשבת פ"ט. ד"ה קושר כתרים כבר ידע זה החילוק באמרו ראש השין השמאלי. [2]) עיי' מ"ש החו' ר"א בערלינער במאמרו פליטת סופרי' 40 ובייטרעגע 23 וש"נ הדוגמאות הנ"ל.

שׁוּב = תּוּב, שׁבר = תבר, שׁם, שׁמה = תם, תמן. לפעמים יבא כראש הפעל לבנות על ידו בנין שפעל ד"מ שחרר, שעבד וכדומה — שֶׁ־קצור במקום אשר ד"מ שלא = אשר לא, שאמר = אשר אמר וכל"מ כְּשֶׁנָּם, שַׁקַּמְתִּי וכדומה, ועיי"ע שׁל.

ש (עיקרו נָשָׁה) בפ' גיד הנשה בגמ' בירך של ימין בבהמה (חולין צ"א.) למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו[1]) וכן הוא אומר (ירמיה נ"א, ל') נשתה גבורתם — (א"ב אין זה עיקר)[2].

ש (אות שי"ן) שרי לבזוייה בג' וש' פי' בע' סן (א'). שקלה לע"ז ואותבה בש' ות' שלך[3]) (מגילה כ"ה:) פי' „שת ותחת כדכתיב (ישעי' כ', ד') וחשופי שת ערות מצרים ופי' שת[4]) מקום השתנת מי רגלים תחת מקום הצואה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח במגיל' וכן נגרר אחריו כפי' המאמר שרי לבזוייה וכו' בע' סן א' ע"ש והם המה דברי ר"ח ולא כפי' רצ"ג עיי' מ"ש במבוא ח"א, XVIII ועוד XX. — בנו"נ בשי"ן תי"ו. גימ"ל שי"ן. וכנ"ה בשבת ק"ד. שי"ן שקר, תי"ו אמת. מנהות ל"ה. שי"ן של תפילין הל"מ עיי' תוספו' שם] —

1 שָׂא (עיקרו נָשָׂא) בהפעיל מַשִּׂיא פי' העלה, מַשּׂוּאוֹת (Flamme, Fackel, Signal בפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ב:) וברי"ב דפסחים (ב' סע"ב) היו משיאין משואות פי'[5]) לשון יקידה וליהוב כדכתיב (ש"ב ה', כ"א) וישאם דוד ומתרגמינן ואוקדינון דוד. *[אחי"ה עיי"ע נשא, נסא, משואה, מסאה, מַסָּעָה. וכנ"ה בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. אין משיאין לילי זמנו אלא לילי עבורו לילי זמנו אין משיאין מפני יו"ט וכו'. תוספת' ר"ה ספ"א מאימתו משיאין על החודש לאור עבירו וכו'] —

2 שׂא (עיקרו נָשָׂא (erheben נשיאת כפים ע"ג ראשיהן חוץ מכהן גדול (סוטה ל"ח. תמיד פ"ז מ"ב). *[אחי"ה והפעל נשא כפיו מגיל' כ"ד. ושם : כ"ו. ספרא שמיני פרש' א'. ומה שענינו סבל עיי"ע משא, משאוי וש"נ — ועוד עיי"ע סא ב' וש"נ] —

3 שָׂא (מל"מ נָשָׂא ענין לקיחה וקבלה ולקיחת אשה nehmen, eine Frau nehmen ; נִשּׂוּאִין, נִישּׂוּאִין (Hochzeit, Heirath בפ' החולץ בגמ' דסמוך ד' אחים נשואין ד' נשים (יבמות מ"ג סע"ב) נישואין בלא סעודה איכא שמחה אלא אירוסין. בלא סעודה מי איכא שמחה. נישואין ומלקות כרבי וסתות ושור המועד כרשב"ג מפורש בס"ג דפ' הבא על יבמתו (שם ס"ד סע"ב). רבא אמר אדם נושא כמה נשים והוא דאפשר במיפוקייהו (שם ס"ה סע"א)[6]). נושא כובש (ר"ה י"ז סע"א ערכי' ח':) כבר פי' בע' כבש[7]). בפ' מעשר בהמה בגמ' דסמוך[8]) ג' גרנות (בכורות נ"ז :) ומי שדיא[9]) לה והכתי' (איוב ל"ט, י"ג) כנף רננים נעלסה וגרסינן במנחו' בפ' ר' ישמעאל בגמ' קצרוהו (מנחו' ס"ו :) ובספרא[10]) בפ' ואם תקריב (ספרא ויקרא דיבורא דנדבה פרק י"ד פרש' י"ג) נושא עולה ונתחטא פי' „נושא ומעלה לביצתה ומניחתה בתוך קן שלה וכשהיא רוצה להטיל ביצתה יורדת לארץ ומטילה בנחת שנא' (איוב ל"ט, י"ד) כי תעזב לארץ ביציה אלמא דלא שדיא לה שנשתבר. ההיא דנפלה מוזרת הואי[11]) ולא חששה לה"[12]) (ויס"ג עולה (ומנחתא) [צ"ל ומתחטא] פי' ענין טיול ותענוג כמו (ברכות י"ט. תענית י"ט. כ"ג.) מתחטא לפני המקום (כן) [צ"ל כבן] המתחטא לפני אביו שהם בע' חט). *[אחי"ה מן ויס"ג עד חט הבאתי במסגר שלי' בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ונראה לי שאיזה סופר הגיה כן בדפו"ו אשר אי' שם זו ההוספה בראותו כי בספרא הגי' מתחטא וכ"ה בכ"י רש"י לבכורו' ועוד עיי"ע חט ומ"ש בח"ג, שס"ז. ודע כי בדפ"ע חוץ מדפו"ו ליי זה הערך כל עיקר בע' נשא ב' ושם כבר העירותי שעיקר מקומו כפי שטת רבינו הוא כאן בע' שא ג' ולכן העתקתיו פה אף אם כ"י ו"ו ול"ד הביאו ג"כ בע' נשא ב'. וכנ"ה בענין לקיחה ומכירה בב"מ מ"ח. נשא ונתן, הנושא ונותן בדברים, שבת ל"א סע"א נשאת ונתת באמונה ובלא"ר נְשָׂא עיי'

[1]) בדפו"ו בט"ס במקומו. [2]) עיי"ע נשה וז"ל הגריב בהפשב"ע אחר שהביאו דברי ר"ב: כל זה בגמ' הנ"ל מבואר ותמה אני על החכם חמוסף ע"כ ואני תמה על אדם גדול כמוהו שנעלם ממנו שעיקר פירושו ש ר ש הפעל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ולי במגילי כ"ה; וכ"ה בעיי הראשון ובשאילתו' פי יתרו ובריי"ף ובראי"ש בפי' ר"ח אבל בנו"ג שלו ובנו"ג ואנחיה בשין תיו. [4]) מכאן ראיה שגם בפעם ראשונה צ"ל בערוך פי' שת וכן מוכח מפי' ר"ה שהעתיק בשת שלך ולא פי' בשת ותחת כראי' בדפ"ע. [5]) ר"ל בגמ' ר"ה שם. [6]) ובנו"ג והוא דאית ליה למיזיינינהי. [7]) ח"ר, ק"צ: והפי' הנ"ל הועתק מפי' רגמ"ה בערכין כדמוכח מפי' הנדפס עתה בש"ס ווילנא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד אבל בדפו"ו בט"ד דסיכן. [9]) בדפו"ו שריא ונכון בסמוך למטה. [10]) כ"ה נכון בכ"י הנ"ל אבל בדפו"ו בטעות בספרי. [11]) בנו"ג בכורות שם תהיא מוזרתא הוא אבל בהעתקת רגמ"ה אי' כבערוך. [12]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה בבכורות.

עזרי ה׳, ט״ו; דניאל ב׳, ל״ה והוא כמו נסב בתרג׳ עיי״ע. ומהוראת לקה אשה ברכות ל״ב: אדם נושא אשה וכו׳, עירו׳ מ״ז. לישא אשה, פסחים קי״ב: נושא אשה ולו בנים ועוד עיי׳ יומא י״ח: ע״ב: מגילה י״ג. מ״ק ח׳: יבמו׳ ל״ז: ס״ב: ס״ג: ס״ד. קי״ג. כתובות כ״ח: ס״ב: ס״ז: פ״ב: קי״א. גיטין נ״ז. סוטה י״ב. כ״ז. מ״ד. קידוש׳ כ״ט: ע׳. ע״ו. ב״ב ק״י. סנהד׳ י״ח. י״ט: נ״ח: צ״ג. צ״ט: בכורות מ״ו. בינוני פעול נָשׂוּי (verheirathet) כתובו׳ צ׳, צ״א. תוספת׳ יבמו׳ פ״ו נְשָׂאוּי והקבוץ נשואים, נשואין ברכות מ״ד. יבמות כ״ו. וזולתו וליחיד נקבה נשואה והקבוץ נשואות יבמות ק״ז. ירו׳ יבמות פ״א ד״ג. נפעל שם ושם ותנשא, להינשא, יבמות ל״ה. לינשא ועיי׳ כתובות ס״ז רע״ב, שם ב׳, ה׳: נשאת, כ״ו. נישאו ועיי׳ ע״ז ל״ט. הפעיל כתובו׳ ס״ז: משיאין, שם צ׳ רע״א קטן שהשיאו אביו. שם ק״א: המשיא בתו וכו׳ ועיי׳ סנהד׳ ע״ו. שם ק״ד. שהיו משיאין קטנה. והשם נִישׂוּאִין, נְשׂוּאִין יבמות מ״ג סע״ב הנ״ל ויתר מקומות עיי״ע נשואין קודם ע׳ נשב וש״נ] —

שָׂאַב (מל״מ פי׳ דלה מים schöpfen ונרדף עם שאף והושאל למשיכה anziehen בל״ס سأب einschlürfen) בפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ט:) בשביל שתהא שואבת. כפ״ו במקואות (מ״ג) היה השאוב באמצע פי׳ המים השאובין באמצע המקוה. *[אחי״ה והרבה פעמים: מים שאובין מקואות פ״א מ״ז והלאה עדיות פ״א מ״ג, תוספת׳ מקואו׳ פ״ב אחד שאוב ואחד כשר. התואר שָׁאוֹב פי׳ כלי לשאוב בו מים ירו׳ נדרים פ״א דל״ו ע״ד והלכתי למלאות את השאוב מים וכצ״ל בירו׳ נזיר ספ״א דנ״א ע״ג במקום נ י א ב. סוטה י״א רע״ב יומ׳ ע״ה. שמ״ר פ״א בשעה שהולכות לשאוב מים וכו׳. השם המופשט ירו׳ ערל׳ פ״ב דס״ב. משום שאיבה[1]) ניכרת. בענין שמחת בית השואבה (סוכה פ״ה מ״א ירו׳ סוכה רפ״ה דנ״ה. תוספת׳ סוכה רפ״ד ב״ר פ״ע רות רבה פ׳ עיניך) עיי״ע בית שואבה (ח״ב, פ״ה). ועוד פי׳ שאב בהשאילה כמו מישך שבת כ״ט: עיי׳ לעיל. סנהד׳ ק״ז: אבן שואבת עיי״ע (ח״א, י״ג) ובלא״ר אבנא שְׁאֵבְתָּא תרג׳ דה״י א׳ כ׳, ב׳; ושם ב׳ כ״ג, י״א אבן טבא וּשְׁיבא, חולי׳ צ״ג: פסחי׳ ע״ד: משאב שאיבי ליה עיי״ע שב ו׳. ירו׳ סוכה רפ״ה דנ״ה. שואבים רוח הקדש, ב״ר ספפ״ד עולה ושואבת לו חיים מלמעלן, שם פמ״ב שנאב (בראשי׳ י״ה, ב׳) שהיה שואב ממון. — ב״ר ספנ״ט דרש שואבות (בראשי׳ כ״ה, י״א) תואר לכלבים ששואבין המים בלשונם עיי׳ מ״ש ידי משה] —

* שָׂאַב (שם מקום) ואחריו נקרא ר׳ מני בן דורו של ר׳ יהושע דסיכנין: פסיקתי דר״כ צד קע״ב: ר׳ מני דשאב ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי אמרו וכ״ה בתנחומא הישן פ׳ אחרי מות סי׳ ז׳ ובתנחומא הנדפס סי׳ ו׳ ועיי׳ ויק״ר פ״כ, ונראה שהוא הוא Shoaib בגליל העליון עיי׳ נייבויער גיאג׳ 278.

☞ שׂאג (מל״ע ساج בל״ס שגא Wachholder-art) תרג׳ בפסוק (שה״ש א׳ י״ז) רהיטנו ברותים: בראתי ושאגי ושורבני פי׳ מין עץ ארז. *[אחיה בנו״ב בט״ס ושני וצ״ל ושגי וכדאי׳ בתרג׳ שם ג׳, ט׳ מעצי הלבנון ושאגי ושורבני דאתי מן לבנון, ובע׳ שגא אעריך ע״ש] —

* שָׂאַט עיי״ע שט ז׳.

* שאיה ג׳ היוחסין עיי״ע שייא.

שָׂאַל (מל״מ נרדף עם דרש ובקש verlangen, fordern, fragen ומזו בקשת הלואה gelie-hen nehmen; השאיל leihen; נפעל נשאל Gelübde auflösen, sich ausfragen lassen) אף כחול שואלו ואוכל על פיו (חולי׳ ע״ה סע״ב ועיי׳ מנחות ל׳ סע״ב) כבר פי׳ בע׳ דמאי ובע׳ הזר. בר״ג דיבמות (ח׳.) מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה פי׳ יתכן לו שישאל על נזירותו ויתירהו חכם ונמצא שלא יהיה נזיר לפיכך לאו שלא קל הוא לפיכך עשה דחי ליה. בס״ג דפ׳ השואל את הפרה (ב״מ ק״ג.) אמר רב נחמן שואל אדם[2]) כטובו לעולם פי׳ יש לשואל להשתמש בכלי ששואלו לעולם כטובה שהחזיק למשאיל כשהשאילו והני מילי בתשמיש שאינו מבלה[3]) אותו הכלי ואם קנה מן המשאיל שהשאילו לשואל להשתמש בו בכל מלאכה שיחפוץ יש לו להשתמש בו כל מלאכה ואעפ״י שהוא חסר ובלה[4]) ואם לא נשאר ממנו אלא ידו של אותו הכלי ובלה וחסר כולו מחמת המלאכה שהיה משתמש בו מחזיר לו אותו היד

---

[1]) בדפי קרמי שאובה. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט. [3]) כ״ה נכון בדפ״ר וכפי׳ ר״ח אבל בדפ״ע מבלה ולמטה בסטור א״ג לנכון. [4]) כ״ה בדפ״ר ובדפ״ע ובשט״מ בפ״ס וכלה.

וסמור וזהו[1]) ומהדר[2]) ליה קְתיה[3]). בס״ג דחלק (סנהד׳ קי״ג.) חיאל[4]) שושביניה דאחאב היה אזל אליהו ואחאב למשאל ליה טעמא וכו׳[5]). קוסם וזקן (ישעיה ג׳, ב׳) תרג׳ משתאיל וסב. *[אחי״ה פי׳ שאל א׳) כל״מ. שְׁאֵיל, שְׁיֵיל בלא״ר, יְשְׁאַל בל״ם כמו בקש ודרש ד״ט ברכות ט׳ סע״א בבקשה מכם שאלו ממצרים וכו׳ ועיי׳ רשב״ם לשמות י״א, ב׳ וישאלו לשם מתנה גמורה. יומ׳ ע״ה סע״א ורע״ב בישר ששאלו שלא כהוגן ניתן להם שלא כהוגן לחם ששאלו כהוגן ניתן להם כהוגן, תענית ד׳. ב׳ שאלו שלא כהוגן וכו׳. ע״ז ז׳: שואל אדם צרכיו ואח״כ יתפלל. וכן יְשְׁאַל, שְׁאֵיל בתרג׳ (לדברי׳ י״ד, כ״ו; י״ח, פ״ז; לש״א ח׳, י׳; למ״א ג׳, י׳ והלאה) וכן ב״ב פ״ט מ״א ישאלו על הפתחים כל״ם (תהלי׳ קי״ט, י׳; משלי כ׳ ד׳). ועוד ב׳) כל״מ (בראשית מ״ג כ״ז) וישאל להם לשלום grüssen וכדרז״ל ברכות פ״ה מ״א שואל בשלומו ועיי׳ שם ט׳ : נ״ד. שקלים ד׳ : גיטי׳ ס״א : קידו׳ ע׳ : סנהד׳ מ״ו. ב״ר פצ״ד בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואח״כ שואלים בשלום הרב. ועוד ג׳) ענין דרישה לדעת איזה דבר הנעלם (כל״ם בראשי׳ כ״ד, נ״ז) שאל בן דמה וכו׳ מנחו׳ צ״ט : שאלה אשה חכמה יומא ס״ו : שאלה קליאופטרא וכו׳ סנהד׳ צ׳ : שאלו את ר׳ פלוני יומא ט׳ : ס״ו : קידושין ל״א. שאלו את שלמה ב״ב י׳ : שאלו צדוקין סנה׳ צ׳ : שאלו תלמידיו שם י״ט : צ״ח. צ״ח: מגילה י״ב. כ״ז : כ״ח. ב״ק ע״ט : הוריו׳ י״ג. שאל פלוספוס ע״ז נ״ד : שאל טורנוס רופוס ב״ב י׳. סנהד׳ ס״ה : ועוד עיי׳ ברכו׳ כ״ז : שבת כ״א. ל׳. צ׳. ק״ח. קי״ד. פסחים ו׳. פ״ח : יומא מ׳ : נ״ג : ס״ו : ע״ג : ע״ו. סוכה כ״ז. כ״ח : ר״ה י״ז : מגילה י״ב. כ״ז. והלאה חגיגה י״א : י״ב. ט״ו. שקלי׳ ו׳. יבמו׳ מ״ו. נדרי׳ כ׳. קידו׳ ל׳. ל״א. ב״ק נ״ד : ע״ט : פ׳. סנהד׳ ד׳. צ״ג : צ״ו. צ״ח. צ״ח : ע״ז כ״ה : כ״ט : מ״ד : נ״ד : נ״ה. חולי׳ כ״ז : צ״א : ק״ו. תמור׳ ט״ז. בכורו׳ ה׳. ל״ו. נדה ס״ח : ס״ט : מעילה י״ז. אבות פ״ה מי״ז ובלא״ר שבת ג׳ : לא תשייליה, תעני׳ כ״א. אי איכא דשאיל מתניתא, שם : דשייל מרא וכו׳, שקלי׳ ח׳ : בגין דשאיל לך וכו׳, ביצ׳ י״ט. לשיולי, ב״ק קי״ו : נדה מ״ב. שייליה, ב״ב כ״א : שיילי, ירו׳ שביעי׳ פ״ז דל״ז ע״ג מישאלוניה. שאלוניה וכן בתרג׳ (לבראשי׳ כ״ד, מ״ז; ל״ב, כ״ט; מ״ג, ז׳ וזולתו) פַעֵל תמיד ל״ב, משיילנא לכו. נפעל יומא ע״ג. הישואל פניו כלפי נישאל והנישאל פניו כלפי שכינה וכו׳. שבת ל״ג : יומ׳ ס״ה, קידושי׳ מ׳ : נשאלה שאלה זו, נדרים ס״א. דבר זה נישאל לחכמים, ע״ז ז׳. הנישאל לחכם. סנהד׳ ס״ה : נישאל בגולגולת. ירוש׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ו. דעתו להישאל עליה, ובפרט לענין נדרים כדי להתירן, נדרים צ׳. ושם : נשאל על נדרו . . נשאל על נזירו. שבת קנ״ז. נשאלין לנדרים שהן לצורך, וכן באתפעל : נדרים נ״ט. עיי״ע של ב׳, ושם צ׳. ניתשיל ברישא . . . איתשיל ברישא. ירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ג אשתאלת לר׳ שמעון ב״ל. ירוש׳ כלאים רפ״ג דכ״ח רע״ג אשתאילת לרב הונא ספרא דסידרא, ירוש׳ מעשר רפ״ב דמ״ט ע״ג אשתאלית לאילין דברי ר׳ ינאי. ובינוני משתאל עיי״ע לעיל תרג׳ ישעי׳. ד׳) ענין בקשת הלואה כל״ם וכן בדרז״ל שבת פכ״ג מ״א שואל אדם, ב״מ ק״ג. עיי׳ לעיל, ב״מ צ״ד. השואל, שבועות מ״ט. שומר חנם והשואל וכו׳. פַעֵל ומשיילא תעני׳ כ״א : הפעיל כתובו׳ נ׳. הכותב ספרים ומשאילן, שם ע״ב. שלא תשאיל, גיטי׳ כ״ט. אין השואל רשאי להשאיל, ב״מ קט״ז. דברים העשויים להשאיל ולהשכיר, נדרים מ״ב : לא ישאילנו ולא ישאל ממנו לא ילונו ולא ילוה ממנו, שבת קמ״ח. מ״ש השאילני ומ״ש הלויני א״ל השאילני לא אתי למכתב הלוני אתי למכתב וכו׳, ספרא קדושים פרש׳ ב׳ פרק ד׳ השאילני מגלך . . . השאילני קרדומך. אפעל ב״מ קט״ז. לאושולֵי ולאוגורי, שם קי״ג. אושלן האי גורגיתא. ה׳) בירו׳ שאל לפעמי׳ פי׳ ענין אבעיא וספק עיי׳ מ״ש מהרז״ף במבוא הירו׳ צד י״ב : וש״נ. והשם שְׁאֵלָה, שְׁאֵילְתָא א׳) ענין בקשה, ודרישה ברכו׳ כ״ט. שאלה בברכת השנים, שאילת שלום מכות כ״ג : ירוש׳ ברכות פ״ה ד״ט. ירוש׳ מ״ק פ״ג דפ״ב. ולפעמים בקצור (בלי שלום) כדי שאילת תלמיד לרב ב״ק ע״ג : מכו׳ ו׳. נזיר כ׳ : כ״א. ב׳) בענין קושיא ב״ק קט״ז.

[1]) כיון למסקנת תש״ס אתאי דרב מורי בריה דרב אשי ובשט״מ איי וזהו שאמר רב אשי. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״מ וה״ב ודפ״ר אבל בדפו״ו ומתזיר. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח הובא בשט״מ בסוגיתינו ובעלי התוספות לא ידעו כי פי׳ הערוך דכאן הוא הוא פי׳ ר״ח ואקשו על הערוך ע״ש. [4]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובעיקרי התלמוד חיאל בית האלי (והוא כל״ם מ״א ט״ז, ל״ד) ובדפ״ע בטעות חזאל ובכ״י ק״מ חזל וצ״ל חיאל. [5]) בנו״ג למשאל בשלמא בי טמיא וגי׳ הערוך הוא כ״א ברש״י וכ״ה בילק׳ כ״י (ד״ס סנהד׳ צד קפ״ג.) למשאל בי טעמא ובעי״ הראשון למשאל בי טמא ועיי״ע שם א׳ ועיי״ע אגר ומ״ש בת״א, כ״ו ובסנהד׳ כגי׳ הספרים נתערבו שתי נוסחאות עיי׳ ד״ס.

זו שאילה וכ"ה בזבחים ל' : צ"ב : שבת ק"ח. וזו שאילה שאל ולרוב אי' שְׁאֵלָה שבת ל' : ל"א . ל"ג. קידו' מ' : ב"ב י'. סנהד' ס"ה : ועוד בל"א שְׁאֵילְתָּא שבת ל' רע"ב בגי' רש"י ד"ה לענין. והקבוץ שְׁאֵילָן תר"י א' דברי' ח', ט'. ועוד שְׁאֵילָתָא ירו' נזיר פ"ז דנ"ו : [1] ג') בענין שאלת חכם נדרי' ע"ה. יש שאלה בהקדש . . אין שאלה בהקדש. נזיר ט'. כיון דאין שאלה בהקדש אין שאלה בנזירות, נדרים ס'. צריך שאלה לחכם, שבת קנ"ז. ושאלה לצורך ע"ש. ד') בענין הלואה ב"מ צ"ה : שאילה בבעלים פטור, ושם : עד שיהו בעלים. משעת שאילה עד שעת שבורה ומתה, ושם היה עומד בשעת שאילה אין צריך להיות עמו וכו', צ"ו. שאלה עדיפא ע"ש כל הענין] —

שְׁאוֹל (מל"מ שם לארץ תחתיות Unterwelt, Hölle) בפ' היה קורא בנמ' קרא ולא דקדק באותיותיה (ברכו' ט"ו :) מאי דכתיב (משלי ל', ט"ז) שאול ועוצר רחם וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בסוט' י' : נבקע שאול מתחתיו. עירובי' נ"ד. חוק בשאול מי יודה לך ירו' יבמו' פ"א ד"ג. לדייטי התחתונה של שאול ועיי"ע דייט ח"ג, מ"ט ועוד עיי"ע בט ה' (ח"א, ל"ט) — ועיי"ע שְׁיוֹל כדאי' בתרג'] —

* שָׁאוּל (שם הפרטי) א') לבן קיש ועיי' דרז"ל באלה המקומות ברכו' י'. י"ב : (עירו' נ"ג :), י"ז רע"ב ל"א : מ"ח : עירובי' נ"ג סע"א, מ"ק ט"ז : תענית ד'. יומא כ"ב : מגילה י"ג רע"א ושם : ט"ז. יבמות ע"ח סע"ב ב"ק קי"ט. סוטה י'. סנהדי' י"ט : זבחים ק"ב. ב"ר פכ"ה, ל"ד, נ"ג, נ"ה, ס"ג, פ"ב, צ"ט; שמ"ר, פי"ט, ל'; ויק"ר פ"ט, פכ"ז; במד"ר פ"א, ג', ד', ה', ח', ט', י"ד; דב"ר פ"ה, שהש"ר פ' ראשו, אסת"ר פ"א ופ"ה. ב') לתנא אבא שאול תנא דמשנה [2] עיי' ציונים אצל בעל סד"ה צד קע"ג דפו"ו וש"נ אבא שאול בן בטנית, אבא שאול מבית מרמשא עיי"ע רמש — אבא שאול בן אמא מרים תנא דברייתא (כתובו' פ"ז.) אבא שאול גבל של בית רבי (פסחיי ל"ד.) אבא שאול בן ננס (עיי"ע רמש). רבי שאול דנווה עיי"ע שילא. ב"ר פצ"א ר"ל בשם ר' יוחנן בר שאילא בקצת דפוסים הראשונים בר שאילה ונ"ל שצ"ל בר שאונה וכדאי' בויק"ר פ"ה ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאונה וגי' רבינו עיי"ע בר הודיא.

* שְׁאֵלָה, שְׁאֵילָה, שְׁאֵילְתָּא עיי"ע שאל ועוד עיי' תרג' מ"א ב', ט"ז; לשופטים ח', כ"ד]; לבמד' י"א, ד' תרג' תאוה.

* שְׁאַלְתִּיאֵל עיי"ע שתל.

☞ שַׁאֲמֵם (= שַׁעֲמֵם בנין שפעל של עָמַם verwirren) תר"י (א') ויהם את מחנה מצרים (שמות י"ד, כ"ד) ושאמם ית משרית מצראי כמו שעמם.

☞ שאני (מל' שני etwas Anders) ע"ז פ' אין מעמידין (ע"ז כ"ח.) אדם חשוב שאני ולפעמים כתוב שני פי' ענין שנוי. *[אחי"ה בדפ"א המראה מקום ע"ז כ"ה וצ"ל כ"ח. ועיי' שבת נ"א. וש"נ כל מקום דאי' אדם חשוב שאני ועיי"ע חשב. וכנ"ה שאני בברכות י"ט. כ'. וש"נ. שבת ל"ג. פסחים כ"ב. כ"ג. ע"ד. ב"ב ע"ג. סוטה מ"א : ועיי"ע שן ג'] —

☞ שאן (? צ"ל שיחני Grinde) תרג' חבורות פצע (משלי כ', ל') שאני ופעתותא נ"ל שיש לגרוס ופדעתא. *[אחי"ה ר"ב נגרר אחר גי' מוטעות הספרי' וכדאי' ג"כ במתורגמן ונעלם מעיניו גי' רבינו בע' בע ד' שהביא התרג' בזה"ל שיחני ובועתתא ועיי"ע בע ד' ומ"ש בח"ב, קל"ז הערה 6 וחידוש שר"ב משים עצמו כאינו יודע בענין שאני המשובש בספרי] —

* שְׁאוּנָא (שם פרטי) נדה ס"ה : ר' חנה שאונא וא"ל ר' חנה בר שאונא וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"ז ע"ה. ר' חנא שאינה וא"ל ר"ח בר שאינה ובויק"ר פ"ה ר' יוחנן בר שאונה וגי' רבינו בע' בר הודיא בר שהינא.

* שָׁאסָא כמו סאסא עיי"ע ססא וש"נ קהל"ר פ' שבתי.

* שָׁאַף עיי"ע שף ה'.

* שָׁאקָא עיי"ע שק ה'.

שְׁאָר (מל"מ פי' כמו יתר das Uebrige) בפ' בא לו כה"ג (יומא ס"ח :) ובסוט' בפ' אלו נאמרין (מ' :) ועל שאר תפלה מפורש בגמ' (יומ' ע'. סוט' מ"א. ב"ב קי"ט.). *[אחי"ה ועיי"ע שמן ג' ובלא"ר שְׁאָרָה

[1]) ועפ"י זה נקרא שאילתות דרב אחאי גאון על שם הפתיחה שאילתא בתחילת הסימנים [2]) הרב החכם ר' יעקב לעוו' מורה צדק בבית המדרש לרבנים בברעסלוי ערך מאמר יקר בענין משניות של אבא שאול.

רות רבה פ' ורחצת והיא עבדת שארה ועיי' תרג' שארא ש"ב ג', ח'; לתהלים ע"ו, י"א; לדה"י א' י"ב ל"ח; שם ב' ל"ו, כ' תרג' שארית. ובתרג' קהל' ג', י"ט שְׁאָרוּתא סמיכות שם שארות גברא. והפעל באתפעל אִשְׁתְּאַר עיי' עזר' ד', ז'. ט' ותרג' בראשי' ז', כ"ג, ועוד עיי' שם י"ד, י'; לשמות ח', ה'. ז'; י', ה' וזולתו. אַפעל אַשְׁאַר לשמות י' י"ב. כ"ו; לבמד' ט', י"ב. פיעל שַׁיֵּיר עיי"ע. פועל ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג נותן מִן הַמְּשׁוּאָר על מה ששייר, ירוש' פסחים פ"ז דל"ה. לא עשה בה המשואר כיוצא וכו'] —

שְׁאַר (מל"מ שם לְמזון (Speise,. Nahrung בפ' נערה שנתפתתה בגמ' חייב במזונותיה (מ"ז: שארה (שמות כ"א, י') אלו מזונות וכן הוא אמר (מיכה ג', ג') ואשר אכלו שאר עמי. *[אחי"ה ור' אלעזר אומר שארה זו עונה וכן הוא אומר (ויקרא י"ח, ו') איש איש אל כל שאר בשרו וגו', ור' אליעזר בן יעקב אומר שארה כסותה וכו' כתובו' מ"ח רע"א וכן בירו' כתובו' פ"ה ד"ל רע"ב אית תניי תני שאר זו דרך ארץ . . . אית תניי תני שאר זה המזון, מכילת' משפטים פרש' ג' שארה אלו מזונותיה . . דברי ר' יאשיה ר' יונתן אמר שארה [כסותה] כסות שהיא נופל לשארה . . . ר' אומר שארה זו דרך ארץ שנאמר וכו', שאר בענין בשר כל"מ עיי' ירו' ברכו' פ"ט די"ד, וחוק בישאירו שם וכו' ועיי"ע ידיד (ח"ה, ק"י) ויש"נ] —

* שׂאוֹר (מל"מ (Sauerteig ביצ' ז': שאור שחמוצו קשה, שאור שאינו ראוי לאבילה, פסחי' ה'. השבתת שאור, שם מ"ג, שיאור ישרף, מ"ח: איזהו שיעור קרני חגבים, שם: איזהו שיאור כל שהכסיפו פניו וכו' עיי"ע כסף א', שם מ"ה: עיי"ע כפת ג' כף י"ב בכ"י ש"ם בכ"מ שאוּר, ועוד פירושו ליחלוח לבן כמו שאור Säure מעשרו' פ"א מ"ב וגי' רבינו עיי"ע סאר. ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג כשהטילו שאור . . כשלא הטילו שאור. והושאל ליצר הרע ברכות י"ז. שאור שבעיסה. ב"ר פל"ד עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע.

* שְׂאוֹר (נ"ל מל"ע ופי' سحر כישוף (Zauberei ב"ר פי"ט מי הגיד לך כי ערום אתה המן העץ א"ר לוי לשואלת שאור שנכנסה אצל אשתו של חַבָּר וכו' עש"ה כ"ה בכ"י פאריז בב"ר ונ"ל שהיא מלה ערבי' ופ' הַנ"ל פי' שואלת איזה כישוף מאשת חבר פי' לוחש. ובנו"ג שואלת חומץ ומיוחס לרש"י ומ"כ נדחקו בפי' וכ"ה בילק' בראשית ר' כ"ח. ואבדר"נ פ"א בנוס' ב' (כהוצ' שעכטער צד ד') נכנסה אצלה זקנה אחת כנון אלו ששואלות חומץ וכו' שואל חומץ זה הנחש ובפדר"א פי"ג נכנס אצלה זקן אחד ושאל ממנה חומץ וכו' עד זקן שואל חומץ זה הנחש. ונ"ל חומץ הוא ל"פ أمين מרקחת כישוף וכן נאמר המכשף سحر أمين העושה מרקחת לכישוף. ור' לוי בעל המאמר השתמש לרוב במלות ערביות.

* שָׁאשִׁיתָא (מל"פ شيشه = עששית = عشيشة כלי זכוכית אשר בו נר) במ"ר פי"ב שאשיתא דקנדילא עיי"ע קנדלא ועיי"ע אשש (ח"א, שכ"ז) ויש"נ ובפסיקת' דר"כ צד ג': שאשתא דקנדילא ועיי"ע ששיתא ועוד עיי"ע עששית.

שׂאת (עיקרו נָשָׂא) בפ' כל שעה בגמ' ואלו דברים (פסחים ל"ו:) כי לא תוכל שאתו (דברים י"ד, כ"ד) ואין שאתו אלא אכילה וכו'. *[אחי"ה רבינו הביאו בגלל הדרישה ועיי' ג"כ ב"מ נ"ג. מכות י"ט; סנהד' קי"ב:] —.

שב (עיקרו נָשַׁב עיי"ע (wehen בפ"ג באבות (מי"ז) ואפי' כל הרוחות באות ונושבות בו פי' כמו (תעני' ב'. כ"ד. כ"ה: ב"מ פ"ה:) משיב הרוח.

שֵׁב (עיקרו יָשַׁב, ציוו שֵׁב !. setze dich; שֵׁב ואל תעשה bleibe u. unterlasse es; תּוֹשָׁב Beisass ועיי' בפנים) במכילת' בא אל פרעה (פט"ו) תושב ושכיר לא יאכל בו (שמות י"ב, מ"ה) תושב זה גר שכיר זה הגוי. בסיפרא[1]) אמור אל הכהנים (פ"ד ס"ד) וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש (ויקרא כ"ב, י') תושב זה קנוי קנין עולם שכיר זה קנוי קנין שנים ואלו ישראל. ומפורש בר"ג דפ' הערל (יבמות ע'.) בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.), משמש ושב ואל תישב ותמשמש[2]) פי' כשאדם רוצה לעשות צרכיו ימשמש תחלה באותו מקום אם יש בו צרור או טינופת יסירנה ואחר ישב ואל ישב במקום ואח"כ ימשמש תחתיו וגמירי דהא מילתא מהניא בכישפים על כל מושב שב חוץ מן הקורה גם זו

[1]) כ"ה בכ"י ק"ם ועיקרי התלמוד, בדפ"ר בסיפרא ובדו"ו נפשט בטעות בכפרי. [2]) ובכ"י ק"ט תשמש ושב אל תשב ותשמש ובכ"י ש"ם משמש ואח"כ תשב ואל תשב ואח"כ תמשמש.

מפי השמועה אמרוה שה־ישיבה על הקורה והשכיבה על הקרקע בזמן שאין שם מחצלת ולא מצע חוצץ יש בה דבר רע ואמר הגאון ולא פורש לנו מהו מאי לאו[1]) דקאמרי[2]) (פסחים ק״י:) משום זוזי[3]) שתי ביצים וב׳ קישואין ושני אגוזין ודבר אחר הלכה למשה מסיני וגזרו רבותינו על כולהו זווי[4]) משום דבר אחר להודיעך דהני מילי דאית בהו מפי נביאים ואית בהו הלכה למשה מסיני. בפ׳ מי שמתו בגמ׳ העומדים בשורה (ברכו׳ כ׳ רע״א) שב ואל תעשה שאני, פי׳ לא ענש הקב״ה למיטמא׳ ובטל מלעשות פסח אלא ענש כרת לטהור ולמי שלא היה בדרך רחוקה ובטל ולא עשה פסח ולא עבר המיטמא אלא מפני שגרם לבטל הפסח ויכול לעשות פסח שני וזהו שב ואל תעשה שאני כלומר קל הוא זה מפני כך דחאו כבוד מת מצוה אבל לאו דכלאי׳ כיוצא בו שהוא לאו גמור אינו נדחה מפני כבוד הבריות וקימא לן דסדין בציצית וכבשי עצרת ולולב ושופר והזאה וערל ואיזמל הנהי כולהו שב ואל תעשה נינהו. וכן בס״פ האשה דפסחים (צ״ב.) ובהאשה רבה דיבמות (צ׳:) זה פי׳ ר״ח. ורב האי גאון פי׳ האי ברייתא של הולך לשחוט את פסחו אינו מיירי בנזיר אלא בשאר אדם[5]) והוה ליה פסח מצות עשה ולענין מת מצוה נאמר לו שב ואל תעשה פסח ולפי שהיא מצות עשה שהיא קלה דחינן לה בשביל כבוד הבריות אבל כלאים שהוא לא תעשה לא דחינן בשביל כבוד הבריות ומפורש בהאשה רבה דיבמו׳ (שם) דסדין בציצית וכבשי עצרת וכו׳ שב ואל תעשה אינון ולא קשין על מצות לא תעשה. פירוש מגנצא[6]) שב ואל תעשה שאני להכי יכול לבטל מצות פסח משום כבוד מת מצוה דלאו איסור גמור דעביד בידים הוא דלא עביד כלום אלא יושב ומתבטל ממצות עשה דפסח אבל כלאים דעביד בידים אין דוחין אותו משום כבודו[7]). בפ׳ כיצד הרגל בגמ׳ אם נהנית (ב״ק כ׳:) ר׳ חייא בר אבא[8]) נתיישב בדבר פי׳ ישב ועיין בדבר ולא עמד על בירור אמר עדיין צריך עיון. *[אחי״ה וכן פירש״י נעיין בה ובגיטי׳ ס״ג: פירש״י נתיישב בדבר נעיין בה עד שיתיישב דעתינו להשיב. כהלכה ע״כ ועיי״ע ישב וש״נ] —

שׁב (= שׁוּב מל״מ ובלא״ר תּוּב zurückkehren; **שִׁיבָה** das Zurückkehren) זו היא שיבה זו היא ביאה (מכות י״ג: יבמות י״ז: מנחות מ״ה: ויתר המקומות שהבאתי בע׳ ב״א ח״ב, ב׳ הערה 1 ועיי׳ רש״י מנחות ד׳ ד״ה זו היא) כבר פי׳ בע׳ בית בתחלתו[9]). שב מידיעתו (חולין ה׳: הוריות ב׳. י״א.) שב פירשנו בע׳ דע (ח״ג, ק״ו). בב״ר פס״ז[10]) (לפנינו פס״ו[11]) ויתן לך: שובי שובי השולמית (שיר השירים ז׳, א׳) ד׳ פעמים כתב שובי כנגד ד׳ מלכיות שישראל נכנסין בתוכן בשלום ויוצאין בשלום. *[אחי״ה וכנ״ה כל״מ (יחזק׳ ל״ה, ד׳; זכריה ז׳, י״ד; ט׳, ח׳) בענין תנועה סוטה י׳ רע״ב עובר ושב. ומענין קירוב למקום (sich bessern, zurückkehren) השב מידיעתו עיי׳ לעיל. אבות פ״ב מ״י שוב יום אחד לפני מיתתך ועיי׳ שבת קנ״ג. יומא פ״ו. מנקה לשבים. ב״ב ק״י. וכי שבואל (ד״ה א׳ כ״ו, כ״ד) שמו והלא יהונתן שמו . . . ששב לאל בכל לבו. הפעיל כל״מ בקשור נפש פי׳ החיה רוח (erquicken) (שופטים ט״ו, י״ט; איכה א׳, י״א; שם ט״ז) ירוש׳ יומא פ״ח דמ״ה, החומין משיב את הנפש ועוד כל״מ פי׳ תת לחזרה (zurückerstatten) גיטי׳ נ״א: משיב אבידה ועל השבת דברים בטענה (widerlegen) ירו׳ גיטין רפ״ט ד״נ. נכנסו . . . להשיב על דבריו. וכתואר הפעל שוב (בלא״ר תוב = תו) פי׳ עוד (ferner) שבת פ״ח סע״ב ופ״ט רע״א שוב מה כתיב בה, כיון . . . שוב יומא ל״ח: חגיגה י׳. כתובות י״א, י״ח: וש״נ נדרים מ״ז. סנהדר׳ נ״ב רע״ב, נדה מ״ז. וזולתו. ברכו׳ ל״ד סע״ב שוב מעשה ב״ר חנינא וכו׳, שבת ל״א. שוב מעשה בגוי אחד וכו׳. ועיי״ע שוב במו״ע] —

שׁב (= שְׁבֵב מל״ע سب abbrechen, zerschlagen; **שִׁיבָא** = שִׁיפָא מל״פ چوبه, چوب בלש׳ הוצואריש çiba, Stückchen Holz, Spahn) בפ׳ אמר ר״ע בגמ׳ מניין לפולטת (שבת פ״ז.) וישב משה (שמות י״ט, ח׳) דברים שמשבבין דעתו של אדם. פי׳ ששוברין לבו של אדם ונפיק מכי שבבים יהיה" (הושע ח׳, ו׳)[12]). בסי״ג דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז רע״א) וישבעה שיבי[13]) משבעה כשורי. בר״ג

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע מי לאו. [2]) ועניננו כדרך דקאמרי. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב ו״ו ובכ״י ק״ט ודפ״ע זוגי ועיי״ע זוו (ח״ג רע״ו). [4]) כ״י ועיי׳ הערה הקודי׳. [5]) זהו כפירש״י בסוגיין ובמגילה ג׳: ובנזיר מ״ח: אבל עיי׳ פירש״י בסנהדי׳ ל״ה: [6]) עיי׳ מבוא ח״א XV. [7]) ועיי׳ פי׳ ר״ח לסנהדי׳ הנ״ל ותוספו׳ שבועות ל׳: ד״ה אבל. [8]) בנו״ג עוד: אמר. [9]) ר״ל בע׳ בא. [10]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ע ס״ו. [11]) וכ״ה בשהש״ר פ׳ שובי ילק׳ שה״ש ר׳ תתקצ״ב. [12]) הועתק מפי׳ ר״ח בשבת נדפס בש״ס ווילנא פ״ז: [13]) וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובנו״ג. ציבי.

דסנהדי' (ז' :) ובר"ג דהוריות (ג' :) רב' הונא בדינא מכניף י' רבנן[1]) ורב אשי בטריפתא מכניף לכולהו טבחי אמר כי היכי דלימטיין שיבא[2] מכשורא פי' חתיכה קטנה מן הקורה. בפ' יוה"כ' בג מ' ספק נפשות[2]) (יומא פ"ד:) ואע"ג ד[ק]א מתבר ליה בשיבי[3]). בפ' חזקת הבתים בריש הלכה ר' ישמעאל אומר (ב"ב ל"ו :) כל שיבא[4]) דכרבא[5]) ליעול בה פי' חודה[6]) של מחרישה יכנס בה. בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) וניתי של דקל כיון דאית ביה שיבי מפיק מיא. פי' חרותות כמו שורות שבעץ. *[אחי"ה ורש"י. פי' שיבי קנלי"ר (בלע"ז canellure = פורכע) שעשוי שורות שורות ע"כ ור"ח פי' שיבא כמו שאיבה וגמ"ה ב"ב הנ"ל פי' בענין אחר וז"ל שיבא לועזין רישט"ל שמכסין בו התבואה לאחר שיהא זרועה ע"כ ורשב"ם פי' לנכון קיסמים שבמחרישה ע"כ ונראה כי לזה כיון ג"כ רבינו במ"ש חודה של מחרישה היינו קסמים דקים שבראש המחרישה. ופי' שיבא (או שובה כגי' כ"י ש"ס ל"ד ביומא הנ"ל) כמו ציבא (עיי"ע צב ו') ושיפה (עיי"ע שף י"א) מל"פ הנ"ל [שׁבא] חתיכת עץ, ורבינו (עפ"י פי' ר"ח בשבת) פי' מל"ם הושע ח', ו' וכן פי' הרא"ש בעירו' פ"י סי' י"ג ע"ש ועיי"ע דלת (ח"ג, ע"ד) ומ"ש שם בהערה 6. ועתה מצאתי כי כל פי' רבינו בסוף ע' דלת הועתק מפי' ר"ח בעירו' ק"א. (נדפס בש"ס ווילנא) וכנ"ה שיבא בקהל"ר פ' ויתרון: שיבא למעבד חבלא. ובסנהד' הנ"ל פירש"י לנכון שיבא נסורת קטנה מן הקורה והביא ראיה מהושע הנ"ל, ובהוריות פירש"י שיבא אופתא. אבל משכבין בשבת פ"ז. פי' כל"ע הנ"ל ענין שבירה וכריתה וכן בסוטה י"ב. שובב (ד"ה ב', י"ח) ששיבב את יצרו וגי' רש"י ששיבב את עצמו ועיי' שם פירושו, בריש קהל"ר ושבבה וסיתתה וכו'] —

שב (= שִׁיבְבָא מל"ס שְׁבָבָא שכן Nachbar ועיי' עוד בפנים) בפ' ח' שרצים בגמ' יועזר (שבת ק"ט :) ולישקליה לשיכרא בי שיבבי[7]) פי' בין השמשות פ"א בין שכניו, תרג' משכנתה (שמות ג', כ"ב) משיבבתה[8]) ס"א בי שיכבי פי' בבית הקברות. *[אחי"ה ורש"י הביא ג"כ שתי נוסחאות ופי' בי שכבי בין השמשות בחשוכתא דשמשי ל"א בי שכבא בבית אחד משכניו ע"כ וא"כ שני פירושי רש"י היינו כב' פירושי דרבינו עיי"ע בי ג' (ח"ב, מ"ד) ותתכן גי' רש"י בי שכבי בין השמשות כי הוא מל"פ [שׁבּ] חשכת לילה וכפי פי' בין שכיניו עיקר הגי' שיבבא מל"ם הנ"ל והרבה בתרג' עיי' לשמות י"ב, ד' ושיבביה ולנקבה שיבבתא וכל"ם והקבוץ זכר תרג' דברים כ"ד, י"ז שיבבון וצ"ל שיבבין, תרג' תהלים מ"ד, י"ד לשיבבנא וכ"ה בתרג' שם ע"ט. ד' ובנו"ג בט"ס לשיכננא וכן שם י"ב ולקבוץ נקבה תרג' רות ד', י"ז שִׁיבְבָתָאן וכן בדרז"ל ב"ב כ'. שִׁיבָבֵי מידע ידיעו. סנהד' צ"ו: שיבבי בישי ולנקבה שם צ"ז. אתאי שִׁיבַבְתָּה. והשם המופשט שִׁיבָבוּתָא בל"ס שְׁבָבוּתָא ברכות י' רע"א שבת קי"ט. בשבבותיה, סוטה כ"ב. בשיבבותה, תענית כ"ג: בשיבבותן, תר"י א' דברים ט"ו, י"א עניי שיבבותכון — והתואר מזה עיי"ע שב ט' ומ"ש] —

שב (בלא"ר שַׁיֵּיב כמו שאב ענין משיכה an sich ziehen) אנחיה אגומרי מישב שייבן (פסחים ע"ד: ועיי' חולין צ"ג :) עיי' בע' אמץ. בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט.) אתי זיקא ושייב מיניה פי' ענין שאיבה. *[אחי"ה בחולי' הנ"ל אי' משאב שאיבא ליה, ובשבת הגי' שאיף וכ"ה בע' שף ה' ושם ציין הדבור דאי' בשבת קודם מעט: דלמא שפי ליה ובכ"י ילק' הגי' שייב כדאי' בערוך ועיי"ע שאב] —

שב (פי' כמו שֶׁבַע sieben) בזבחים (בסוף) [צ"ל בריש] גמ' דפ' קדשי קדשים (נ"ח :) עשרים ושב[9]) בעי[10]), תר"י שבע שבתות (ויקרא כ"ג, ט"ו) שַׁבִּין שבתות. *[אחי"ה וכ"ה בתר"י בראשי' כ"ט, י"ח שבע שנים: שב שנין ובתר"י שם כ"ז. ל' שיב שנין וכנ"ה בסנהד' כ"ט. חולי' נ"ח: בכורו' ח' סע"א שב שני, סנהד' ז'. שב בירי וכו', פסחים קט"ז. שב בנתיך . . . שב כלתיך עיי"ע קף ט"ז. חולי' מ"ב: שב שמעתתא, גיטי' נ"ז רע"א אשב ימי עיי"ע בדר, שם ס"ט: רע"א שב חומרי, שם: שב אומצי, שם ס"ט: שב ביני דמיא, שבת ס"ז. כפי גי' רבינו בע' בין א' וב' ובנו"ג שבע. ובצירוף עם עסרי בהבלעת שני עיינין

---

[1]) ועיי' הפסב"ע בענין הגי'. [2]) לי' בדפ"ע כי אם בכ"י ערוך. [3]) בנו"ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי ובכ"י ש"ס מינכען דקא מתבר ליה בשיפי ובכ"י ל"ד בשובי ובראיש כבערוך בשיבי. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כל שיבא ושיבא. [5]) בנו"ג דכרבו. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי ,התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס חורת. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד וכ"י ש"ס ובנוסחאות אבל בדפ"ע בי שכבי. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס משיבתה. [9]) בנו"ג ושבע. [10]). כ"ה נכון בכ"י ק"ם ובדפ"ע בועי.

שָׁבְסַר ב"ב י'. שבסר דינרי, תר"י בראשי' ז', י"א בשבסרי יומין; שם ל"ז, ב' בר שבסרי שנין, תרג' ש בעה עשר (דה"י א' כ"ד, ט"ו) שביסראה] —

שב (= שָׁבָה בל"מ ענינו לכידה וגלות וכן בל"א וסורי שְׁבָא fangen, gefangen nehmen) תואר שַׁבָאִי בל"ם שַׁבָיָא Gefangenwärter) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ח' סע"א ורע"ב) מאי מצוה רבה פדיון שבויים. בס"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ג:) אזל שבאי שמטיה מיניה. *[אחי"ה בנו"ג שבו ופירש"י שם הגנב ליסטים מזויין היה אבל בכ"י ש"ס שבי ובריי"ף כ"י שבוי ומוכח כגי' רבינו וכפי' שומר השבויים מסנהד' ק"ד סע"א מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם וכו' ושם: אמר להן שבאי אבל כגי' הריי"ף כ"י אי' בכתובו' כ"ג. אוקמן לשבויינהו מאבראי והוא הקבוץ וכן באיכ"ר בפתיחת' ד"ה משא גיא: שַׁבָּאֵי אי בחייכון אתון קטולי וכו'. והפעל בינוני פעול שבוי, נקבה שבויה עיי' שקלי ד': אין פודין שבוי בשבוי, כתובו' כ"ג. בשבויה הקילו, שם נ"א: שבויי מלכות הרי הן כשבויין. פדיון שבויים עיי"ע פד א'. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו. שביין עלין לקרתא והקבוץ לנקבה קידושין פ"א. הנך שְׁבוּיָתָא ועוד וּשְׁבָן תרג' דברים ל"ב, מ"ב בדפ' סביוניטא. נפעל שבת ס"ח: שבועו' ה'. כריתות ג': סנהד' ק"ד. גִיטִין נ"ז: אתפעל ב"מ ל"ט: אישתבאי, כתובות כ"ג. אישתביין ועוד עיי' תרג' בראשי' י"ד, י"ד; לש"א ל', ג'. ה' וזולתו. והשם שִׁבְיָא כמו שְׁבִי בל"מ עיי' תרג' שמור י"ב, כ"ט; לדברים כ"א, י"א. י"ב וזולתו והשם המופשט שִׁבְיָתָא בל"מ שביה תר"י א' לדברים כ"א, י'. י"א. י"ג, לתהלים ס"ח, י"ט] —

שב (= שְׁבָבִית נ"ל מל"ם שְׁבָבְתָא שְׁכֵנָה ותואר לאשה שמבקרת תמיד שכנתה ועיי' כפנים) בס"ג דפ' היה נוטל (סוטה כ"ב.) אלמנה שובבית [1]) פי' שהולכת שובבת בדרכי לבה שאינה צנועה בבית אלא הולכת בשווקים וברחובות. ירו' (סוטה פ"ג די"ט.) אלמנה שובבית [2]) משום [3]) דנסבית שום ביש. פ"א שאומרת חזרתי בתשובה שאינה נשאת לעולם אלא השאלתי נפשי כל ימי חיי לה' דבר שאינה יכולה לעמוד וכשיכבד עליה תערים לחטוא הרבה. *[אחי"ה כפי פי' ראשון הוא מל"ם וילך שובב בדרך לבו (ישעי' נ"ז, י"ז) וכפי פי' אחר נראה שכיון לל"נ: הבת השובבה (ירמיה ל"א, כ"ב) וכנראה שזה פי' כיונת הירו' מי חגלה נסבת שם ביש עיי"ע חגל ומ"ש, אבל רש"י פי' שובבית בעלת שכינות הולכת ומבקרת שכינותיה תמיד והוא מל"ם הנ"ל כמ"ש] —

שב (= שְׁבִיב מל"מ להב Flamme) בר"נ דפ' קדשי קדשים (זבחים ס"א:) שביבי [4]) הוה משדרה. כורסיה שביבין דינור (דניאל ז', ט'). *[אחי"ה וכן שם ג', כ"ב שביבא די נורא וכן באיוב י"ח, ה' שביב אשו ומזה גם הפעל לפע"ד תשובב לנו (תהלים ס', ג') ענין התלהב וכל"ע شب ובל"ם שב — ומזה משביב עיי"ע שחבב ומ"ש] —

☞ שב (= שַׁבְּבָא, שיבבא בל"ע سبب Band וכן בל"ם שביבא) תרג' אצעדה וצמיד (במד' ל"א, נ') שרין ושבבין כן גרס המתורגמן ונראה שהגי' נכונה היא שבכין כמו סבכין תרג' השביסים והשהרונים (ישעי' ג', י"ח) שבסיא וסיבכיא עיי"ע סבך. *[אחי"ה ועיי"ע שבך במו"ע. אבל גיר' שבבין אי' ג"כ בדפ' סביוניטא ובכ"י תרג' שיבבין וכ"ה בע' דלת עיי' מ"ש בח"ג, ע"ה הערה 1 ושם נסמן ג"כ תרג' ונזם (שמות ל"ה, כ"ב) ובתר"י אי' שיווין] —

שַׁבְהַר (כל"ם שפעל מן בְּהַר פי' הזהיר glanz-reich machen; שִׁבְהוֹרָא בל"ם שַׁבְהוּרָא, שובהרא פי' זוהר, הדר פאר Glanz, Pracht, Herrlichkeit) עטרת תפארת שיבה (משלי ט"ז, ל"א) תרג' כלילא דשבהורא שיבותא. תפארת בנים אבותם (שם י"ז, ו') ושבהורתיהון דבניא אבהתהון, ותפארתו עבור על פשע (שם י"ט, י"א) תרג' ושבהוריה דנעבר על חובה. אל תתהלל ביום מחר (שם כ"ז, א') תרג' לא תשתבהר ביומא דלמחר. *[אחי"ה והוא איתפעל וכ"ה בתרג' משלי כ"ה, ו'. י"ד וכן כתר"י קרן עור פניו (שמות ל"ד, כ"ט. ועיי' ל'. ל"ה) אשתבהר זיו איקונין דאנפוי, ובשפעל בתרג' כ"י תהלים קמ"ט, ד' יפאר: ישבהר ובנו"ג ישבחו. והשם שבהורא הרבה בתרג' דתהלי' ומשלי עיי' אצל הח' לעווי. וכן בתר"י לתפארת (דברים כ"ו, י"ט) ושיבהורא] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב בעיקרי התלמוד ולפנינו בש"ס, אבל בדפ"ע שבבית. [2]) כ"ה בכ"י בעיקרי התלמוד ובירו' אבל בדפ"ע שבבית. [3]) ועיי' ג"י ירו' בע' חגל ומ"ש. [4]) בנו"ג שביבא.

* שְׁבַז (Moder) תרג' כמק (ישעיה ה', כ"ד) כשבז יהי אולי מל"פ سبز ירוק כי הרקבון יש לו נקודים נקודים ירוקים, ומזה ג"כ ע' הבא. אח"ז.

שַׁבְזָיז (תואר לאבן ספיר מל"פ הנ"ל בע' הקודם על שם גוון התכלת) ספיר גזרתם (איכה ד', ז') תרג' ושבזיזא פְּרצופיהון, נפך ספיר (שמות כ"ח, י"ח) תרג'[1]) זמרגזין[2]) ושבזיז. *[אחי"ה וכנ"ה להעתקת ספיר בתרג' שמות ל"ט, י"א, תר"י במדב' ב', י', תרג' יחזק' כ"ח, י"ג; לאיוב כ"ח, ו', ט"ז, והקבוץ תרג' שה"ש ה', י"ד בהיקין כשבזיזין] —

שֶׁבַח (מל"מ ענין תהלה וכן בל"ס שובחא Lob, Preis, Profit, Gewinn ועוד פי' הטבת שדה (Verbesserung) בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ה.) האי פרות ושבח פירות היכי דמי, בר"ג דפ' הגוזל עצים (שם צ"ה:) ובפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי (ב"מ ט"ו:) ובפ' חזקת בגמ' האומנין (ב"ב מ"ב:) שבח המגיע לכתפים פי' מגיע לכתפים כגון ענבים והגיעו ליבצר ולישאם על כתפיו. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח לב"מ הנ"ל וכ"ה בפירש"י ורשב"ם אבל בעלי תוספו' בב"ב מ"ב ד"ה שבח הקשו על זה הפי' ור"ת פי' מגיע לכתפים היינו דבר שבא ע"י טורח והביא ראיה מב"ב קל"ה: שבח ששבחו נכסים מאליהם מהו בשבח המגיע לכתפים לא תבעי לך . . כי תבעי לך בשבח שאינו מגיע לכתפים כגון וכו' עש"ה. וכנ"ה בב"מ י"ד: ע"ב: ב"ב קנ"ז: לשבח קרקעות כיצד וכו', ב"מ י"ד: מעות . . . שבח, שם ט"ו. שופרא שבחא ופירי, שם: שיעור שבחאי, שם קי"ב. שבח כלי, קכ"ד. שבחא דאיתא ברשותיה, ב"ק ק': אם השבח יותר על היציאה ואם היציאה יתירה על השבח, שם ק"א. יש שבח סמנין על הצמר או אין שבח סמנין על הצמר, ב"ב קכ"ד: שבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהם אבל שבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם וכו', פסחים כ"ו: כ"ז. יש שבח עצים בפת תוספת' קידושי' פ"ב שבח ממון. במד"ר פט"ז במקום השבח . . במקום הפסולת. וכן בל"מ ענין תהלה ירו' סוטה פ"א דט"ז סע"ד וירוש' כתובות רפי"ג דל"ה ע"ג דרש ג' מקראות (מקריות) לשבח. פסחים קי"ז. בעשרה שמות של שבח נאמר ספר תהלים וכו', ברכות ל"א. דברי שבח. שם ל"ב. שבחו של קב"ה, ל"ג: שבחי דמרך וכו', עירובי' י"ח: ב"ר פל"ב מקצת שבחו של אדם בפניו וכו', יומא ל"ז. והיו מזכירין אותו לשבח ועיי' עוד מגיל' י"ג. ט"ו. י"ח. כ"ה: שקלים ט'. כתובו' ח': סוטה מ"ב: קידושי' ל"ג: אבות פ"ב מ"ח ובתרג' שְׁבָחָא, שְׁבַחְתָּא והשם המופשט שְׁבוּחָא תרג' תהלים י"ז, א' והקבוץ תרג' משלי ח', ל', ל"א. והפעל מהוראת הטבת שדה ב"ב קל"ה: שבח ששבחו נכסים מאליהם. שם קכ"ד: עיי' לעיל ושם בהפעיל שבח שהשביחו היורשין, ב"מ י"ד: ומכרה לאחר והשביחה, שם ע"ב: ב"ב קנ"ז: ע"ש. ב"ק צ"ו השביח לוקח . . . השביח עכו"ם תוספת' ב"ק פ"ג כמה פעמים והשביח ובהוראת תהלה מגילי' כ"ה: שרי לשבחוה ומאן דשבחיה וכו', גיטי' נ"ו. ושבחו רבנן וכו', פ': שביחא להו מילתא, סוט' י': הודו ושבחו וכו', מ"א. ושבחוהו חכמים, בינוני פעול ברכות מ"ה: ה"ז משובח, ירוש' יומא פ"ו דמ"ג רע"ג משובח בגופו משובח במראו, ריש שהש"ר: שיר המשובח שבשירים, במד"ר פט"ז להודיעך שבחה של א"י שהפסולת שלה משובח הרבה יותר מן המשובח של מצרים תוספת' סוט' רפ"ג בכוסות המשובחים. אתפעל מגילי' י"א: אשתבוחי הוא דקא מישתבח בנפשיה, ברכות ו'. ומי משתבח קב"ה בשבחיהו דישראל וכו', ל"ח. משתבחין להו רבנן וכו', ע"ז ד'. משתבח להו ר' אבהו וכו' ועיי' ג"כ בתרג' לתהלי' י', ג'; ל"ד, ג'; מ"ט, ז'; נ"ב, ג' וזולתו; לירמי' ד', ב'; ט', כ"ב. כ"ג וזולתו. התפעל ב"ר ר"פ ל"ד משתבחת היא] —

שְׁבַט (או מל"ע سبط ענין מתיחת השער (עיי"ע שטף ג' ומ"ש) ובדרז"ל מתיחת המסכת das Gewebe dehnen או מל"ס שבט מכה בשבט mit dem Stabe klopfen) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) המדקדק והשובט פי' ראשונים[3]) שובט[4]) זה המנפט[5]) בקשת, פ"א. יש לו לאורג עץ שראשו חד ושמו כרכר[6]) ודומה לקוץ[7]) מעבירו ע"ג השתי בשעה שמתוח לפניו ושובט בו את

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ד אבל בשדפ"ע בטעות תרג' ירוש'. [2]) בנו"ג אזמרגזין והוא הוא עיי"ע בח"א, ב"ג ובח"ג, ש"א ובדפ"ע אזמרגדין אבל בכ"י ק"ט זמרוגין. [3]) בהעתקת עיקרי התלמוד הגאונים. [4]) בדפו"ו בס"ס שוטט. [5]) בדפא"מ המנפס. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כרכר וצ"ל כרכד עיי' ת"ה, שכ"ד ומ"ש ובפי' ר"ח כמו שנדפס בש"ס ווילנא שבת ע"ו. אי' בפ"ס כדבר וצ"ל כרכד. [7]) בפי' ר"ח למחט של סקאין.

החוטין ומקרב את ה ק נ י ם [1]) שמבדילין בין שני חֲלקי חוטין העליונין ותחתונין ומיד נוחים [2]) להתפרק העליונים מן התחתונים ונפתח שער לירות ביניהן [3]) את חוט הערב, ואין זה אב אלא בכלל מיסך הוא״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח בשבת (בש״ס ווילני דף ע״ו.) וכבר הביא רבינו דבריו (מבלי שהזכיר את ר״ח) בע׳ כרכד ועיי׳ מ״ש. ועיי׳ ג״כ פי׳ הרמב״ם בחלכות שבת פ״ט הל׳ י״ז וי״ח ולחם משנה שם. וכנ״ה השובט בירו׳ פסחים פ״ד דל״ג: וירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ג, שבת צ״ב סע״ב ושובטין בקולמוס ותר״י תחבט (דברים כ״ד, כ׳) תשבטון, ונבנה מהשם שבט ובל״א שיבטא וכ״ה בירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח: שיבטא דכרכד וכן בתרג׳ משלי כ״ב, ח׳, ט״ו שבטא דמרדותא ועיי׳ שם כ״ג, י״ג, י״ד; כ״ט, ט״ו ועוד שובטא תרג׳ שם י׳, י״ג; כ״ו, ג׳] —

שֵׁבָט (= שִׁבְטוּטָא פי׳ כפל מן שבט כלו׳ זמורה (Ranken, Reben בב״ר פל״ד (ל״ג) והנה עלה זית ובויק״ר אמור אל הכהנים פ׳ וצדקתך (פל״א) ר׳ אבא אמר משבטוטין שבארץ ישראל הביאתו — (א״ב פי׳ שבטים ובנו״ג משבשושין וענין אחד הוא עיי״ע שבט) [4]). בילמדנו אל תירא אברם (בתנחומא לי׳) ואת האחד נתן בדן (מ״א י״ב, כ״ט) ואעפי״כ עשו השבטים ביניהם שכל מי שעושה ע״ז יוצא מחלקו שנא׳ (יהושע י״ט, מ״ז) ויצא גורל [5]) בני דן מ ה ם וכן הוא אומר (שופטי׳ י״ח, א׳) שבט הדני מבקש לו נחלה [לשבת] כי לא נפלה לו נחלה כתיב ויעל גורל בני דן וכתי׳ כי לא נפלה לו נחלה אלא שהוציאוהו מחלקו. *[אחי״ה יגעתי ולא מצאתי פסוק ויעל גורל בני דן ולי׳ באמת בכ״י ק״ט ונ״ל שצ״ל כתי׳ ויעלו בני דן והוא סוף פסוק של ויצא גבול בני דן מהם (יהושע הנ״ל) ועל זה הפסוק כיון ובפרט מוכח כן מגי׳ כ״י ק״ט אשר שם אי׳ לנכון מלת מהם (ולי׳ בדפ״ע) ועל זה אמר בסמוך ויעלו בני דן אלא שהוציאוהו וכו׳ ודו״ק. בענין השבטים עיי׳ דרשות רז״ל שבת קמ״ז: יומא ס״ו: סוכה כ׳: ר״ה ל׳: מגילי׳ י״ד. כ״ו. יבמו׳ ט״ז: סוט׳ ל״ב. ל״ו. ל״ו: מ״ג. קידושי׳ ע׳: ע״א. ב״ק י״ז. פ״א: צ״ז: ב״ב קט״ו: קט״ז. ק״כ. קכ״א: קכ״ב. סנהד׳ ה׳. י״ז. פ״ב. שם: ק״י: הוריות ה׳: ו׳: י״א: חולי׳ צ״ב. אבדר״נ פ״ד ירו׳ תרומו׳ פ״א ד״מ ע״ד וירו׳ חלה פ״ג דנ״ט:] —

* שְׁבִיט (Planet) ברכו׳ נ״ח סע״ב כוכבא דשביט עיי״ע ככב (ח״ד, ר״כ ומ״ש).

* שְׁבָט (מל״ט) שם לחדש האחד עשר (זכרי׳ א׳, ז׳) ר״ה פ״א מ״א.

שבט (= שִׁיבּוּטָא בל״ע الشبوط מין דג ועורו רך ועוד שם לדג הנקרא (Stöhr בגמ׳ דפ׳ כל כתבי (שבת קי״ט.) ובר״נ דפ׳ האיש מקדש בו (מ״א.) רבא מלח ש י ב ו ט א [6]). בס״ג דפ׳ שור שנגח את הפרה (ב״ק נ״ה.) ובפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ המגדף (סנה׳ נ״ט:) הנהיג בעיזא ושיבוטא מהו פי׳ שיבוטא דג גדול כענין בהמה גדולה בים [7]). בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולי׳ ק״ט:) חזיר מוחא דשיבוטא. *[אחי״ה במכשירין פ״ו מ״ג פי׳ הרמב״ם קולים האספנים בזה״ל מין דגים ועורו רך מאוד ונודע אצלנו במערב וקורין לו אל שבוטא ע״כ וזה הדג נקרא כן באמת בל״ע ואותו מלח רבא לכבוד השבת עיי׳ שבת וקידו׳ הנ״ל וכ״ה בשבת ק״י: לייתי רישא דשיבוטא דמילחא וכו׳ ירו׳ תענית פ״ד דס״ט: כולהם גלו עם ישראל לבבל וכשחזרו כולהם חזרו עמהן חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. אבל שיבוטא הנזכר בב״ק וסנהד׳ הנ״ל וכן בפסחי׳ קי״ב: ועור בחולי׳ הנ״ל נראה שהוא מין דג הנק׳ אצל פליניאום (ל״ב ה׳, י״ט) porcus marinus או porculus marinus (שם ט׳, ט״ו, י״ז) ובל״א Stör עיי׳ לעוויזאהן 265 וזה נקרא שיבוטא שדומה לחזיר וכדאי׳ בתנחומא שמיני סי׳ ח׳ התרתי לך את הדג ששמו שיבוטא שהוא דומה לחזיר ובויק״ר פכ״ב אי׳ רק התרתי לך דג ששמו שבוטא ובילק׳ תהלים ר׳ תתפ״ח אי׳ התרתי לכם לשון דג ובתנחו׳ הישן שמיני סימן י״כ התרתי לך לשון רג ששמו שיבוטא שדומה לחזיר ונראה ששתי גירסאות נתערבו יחד ורש״י לחולי׳ ק״ט: ד״ה מוח פי׳ של דג ששמו שיבוטא טעמו כטעם חזיר אבל טעם של דג Stör הוא כטעם של בשר עגל והנכון כי שיבוטא דומה לחזיר בצורה] —

1) לי׳ בט״ס בפי׳ ר״ח וצ״ל כבערוך. 2) בפי׳ ר״ת בט״ס עיי״ע כרכד ומ״ש. 3) בפי׳ ר״ת ונפתח נפש המסכת (לידות) [צ״ל לירות] בתוכם וכ״ה בע׳ כרכד. 4) ובמיוחס לרש״י בב״ר הנ״ל הגי׳ ג״כ כגי׳ רבינו. 5) במקרא גבול. 6) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע שיבטא. 7) והתוספו׳ ע״ז ל״ט. ד״ה וסימנך פי׳ בדרך שקשה להולמו וכבר כתמיה בזה הפי׳ בעל הפשב״ע ע״ש.

* שִׁבְיוֹן (שם הפרטי) תוספת' תרומ' ספ"ב מעשה בשביון ראש הכנסת של אכזיב ובכ"י אירפ' הגי' בשנביון.

שֹׁבֶךְ (= שׁוֹבָךְ נ"ל מל"ע شباك ארובה Tauben-schlag, Gitterfenster) בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה:) מושיבין שובכין לתרנגולין. בפ"ח באהילות (מ"ב) הזיזין והגיזריות והשובכות. והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת (ירמי' מ"ח, כ"ח) תרג' והוו כיונה דשבקה פום שובכא [1]) וכיונה מארץ אשור (הושע י"א, י"א) [תרג' וכיונא (דיתבא) [צ"ל דתיבא] לגו שובכא] פי' „מגדלים של יונים"[2]). בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב:) כתיב (ש"ב י"ז. י"ח) שובך וכתי' (דה"י א' י"ט ט"ז. י"ח) שופך רב ושמואל חד אמר שובך שמו ולמה נקרא שמו שובך שעשוי כשובך וחד אמר שופך שמו ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך כקיתון. *[אחי"ה תרג' ארובתיהם (ישעיה ס', ח') לגו שובכיהון ודע כי ארבה פי' חלון ודירת יונים וכ"ה בל"ע הנ"ל ושְׂבָכָה או י"ל שהוא לשון שומרוני ופי' מגדל כי מגדל (בראשית י"א, ד'. ה'. ח') תרגם השומרוני ע"י שוביכה וזה מה שפי' רבינו (עפ"י פי' רה"ג) שובכות מגדלים של יונים וכן הוזכרו יחד בגיטי' ס"ה: ערב לי כמגדל ועירב לו בשובך בשובך ועירב לו במגדל וכ"ה בתוספ' עירו' רפ"ד (ג'). ולפי זה גזרת המלה מל"פ چوب דבר העשוי מן העץ (עיי"ע שב ד') וכנ"ה בב"ב פ"א מ"ה ומ"ו יונ' שובך, שם פ"ג, מ"ג פירות שובך, ב"ב כ"ג, ושם: מרחיקין את השובך מן העיר וכו' ולא יעשה אדם שובך בתוך שלו, ושם קמ"ד. שובכא דיוני' ירו' ביצה פ"א ד"ס. סולם של שובך, ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד מאן דבעי מיעבד ביתא כמין שובך וכו'. והקבוץ שובכין פסחים הנ"ל ב"ק פ"א. ולנקבה השובכות אהלות הנ"ל. ובהשאילה נדרש שובך על שם שהיה גבור וארוך כמגדל שעשוי כשובך ועוד פי' בל"ע سبك כמו שפך וזה מה שדרש שכל הרואה אותו וכו'. ובשמ"ר פ"מ דרש שובל (דה"י א' ד', א'. ב') על בצלאל בלי נוטריקון שובך לאל עיי' במ"כ שובל שהעמיד שובך לאלהים זה המשכן שהיה עומד כשובך. ושם: העמיד הקב"ה משכן כשובך ועיי' מ"ש מהרז"ו שם ולפע"ד קרא כאן המשכן שובך על שם מגדל עז שם ה'] —

☞ שבך (= שבכין?) תרג' אצעדה וצמיד (במד' ל"א, נ') שרין ושבכין עיי"ע שב בתרא. *[אחי"ה ושם הוכחתי כי עיקר הגי' בבית בי"ת עפ"י גי' כ"י ודפ' שביונימא וגי' רבינו בע' דלת] —

☞ שבך (= שַׂבְּכָא וכן בל"י σαμβύκη) בדניאל (ג', ז'. י'. ט"ו) שבכא פסנתרין (פסנטרין) מין כלי זמר. *[אחי"ה ובדניאל שם ה' אי' סבכא עיי"ע] —

* שְׂבָכָה פי' כמו סבכה מל"ע شبكة Netz, Kopf-putz der Frauen) פסחים נ"ה רע"ב שבכה קטנה, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אחר דומה לשבכה, ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ד אחד עשוי כשבכה.

שְׁבִיל (מל"מ וכן בל"ע سبيل בלא"ר וסורי שְׁבִילָא פי' נתיב ודרך Weg, Pfad, Engpass) בפ"ב בפיאה (מ"א) שביל הרבים ושביל היחיד ושבילי בית גלגול עיי' בע' גילגול. בס"פ מרובה (ב"ק פ"א:) מהלכין בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שנייה פי' שבילין שהן רשות לבני אדם כלומר אינן מופקרין לרבים אלא יש להן בעלין אמר רב פפא השבילין שלנו „אפי' טלה[3]) קשי ליה ומשימה חלקלקות וכל שכן מטר פ"א כמו (ש"א ט"ו, ד') ויפקדם בטלאים"[4]). בס"ג דפ"ק בנזיר (ח':) הריני נזיר כמנין הילקטי קייץ ומנין שבילי[5]) שמיטה פי' הילקטי היינו קציעות כלו' כשמפרשין התאנים בשדה ליבשן בחמה הם הרבה ועושין להן שבילין הרבה שהולך בהן כדי להפכן ואין חשבון לאותן שבילי קייץ וכן נמי אם אמר כמנין שבילי שמיטה אין חשבון לאותן שבילין „לפי שבשנת שמיטה אדם פורץ גדר שדהו וכרמו ועושה אותו הפקר וכל אדם נכנס בהם וכל צד שרוצה עושה שביל ונכנס". *[אחי"ה פי' מנין שבילי העתיק רבינו מפי' ר"ח הובא בשט"מ בנזיר וז"ל אשיבלי שמיטה שפורצין גדר שדותיהן וגנותיהן בשמיטה כדי שיכנס שם כל מי שירצה ע"כ ובענין כמנין הלקטי קייץ פי' ר"ח כמין תל המתלקט והוא כמו קיר (חיצון) [צ"ל חוצץ] בין בתים והכי נמי תילים של קציעות והן השורות ע"כ הרי כי גם בזה הפי'

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע שבכא. [2]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות הנ"ל. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ק"ט טלא ובנו"ג טל. [4]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ אבל רש"י פי' בע"א ע"ש ועיי' בהפשב"ע. [5]) וכ"ה בפי' רש"י ותוספו' אבל בנו"ג שבלי.

נגרר רבינו אחריו כמו שתראה בע' הלקט א' (ח"ג, רי"ב) ע"ש וכמו שהעירותי כבר שהלך רבינו בעקבות ר"ח עפ"י מ"ש התוספו' ועתה תראה בפי' ר"ח בעצמו שנדפס בינתים בש"ס ווילנא כי נכונה היתה השערתי, והפי' שהביא רבינו בע' הנוכחי בענין הילקטי קייץ הוא כמו שפירש"י וכ"ה בתוספו' שם ד"ה מנין, ובנו"ג שבלי שמיטה וכ"ה בירוש' נזיר פ"א דנ"א: אם אמר כמלקטי קייץ וכשיבלי שמיטה. וכנ"ה שביל כל"מ ובל"א וס' שְׁבִילָא בתרג' נתיב (איוב י"ח, י'; תהלים קי"ט, ל"ה) והקבוץ בתרג' ירמי' י"ח, ט"ו; למשלי ח', ב' [1]) וזולתו, וכן בדרז"ל ברכו' נ"ח: שבילי דרקיעא. . שבילי דנהרדעא עיי"ע נהר, ירו' חגיגה רפ"ב דע"ז, התורה הזו דומה לשני שבילין וכו', קהל"ר פ' ראיתי את כל המעשים, ויק"ר פ"ד היו לפניו שני שבילין וכו', שם ר"פ י"ז אלו שבילי דאורייתא. ובבית בראש: בשביל הוא מלת היחס עיי"ע שבל ד' במו"ע] —

שבל (= שִׁבֹּלֶת מל"מ זרת מים (Strom) בפ"ק במכשירין (פ"א מ"ו) הנותן פירותיו לשבולת הנהר להביאם. פי' עקרו מן שביל של מים מן (תהלים ס"ט, ג') שבולת שטפתני. *[אחי"ה כצ"ל ובדפ"ע שבולת מים! ובהעתקת עיקרי התל' הביא הפסוק (תהלים שם ט"ז) אל תשטפני שבלת מים והוסיף: הוא שטף המים ומקום שנגרים שם בכח ע"כ וכן כל"מ (ישעיה כ"ז, י"ב) משבלת הנהר בלא"ר בויק"ר פל"ז שבלתא דנהרא. ותרג' שבלת (שופטים י"ב, ו') שׁוּבַּלְתָּא] —

שבל (= שִׁבּוֹלֶת מל"מ שִׁבֹּלֶת ובלא"ר שׁוּבָּל, שׁוּבְלָא, שִׁבְלְתָא בל"ס שֶׁבְלָא, שֶׁבְלְתָא פי' ראש קנה דגן Aehre, ובפרט בדרז"ל כמו נרד בל"מ וכ"ה בל"ע سنبل (Narde) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם [2]) (ו':) שבלת נרד וכרכם. ושחלת וחלבנה (שמו' ל', ל"ד) תר"י (ב') שיבלא [3]) מריא [4]) פי' ממין סמין הוא וקורין אותו שפיק"א נרד"ו [5]). *[אחי"ה והוא נרד ובכ"י ה"ב אספו"ק נרד ובכ"י ב"ר אספיקא (וורד) [צריך לו' נרד] בלאי"ט spicanardi מל"ר spica nardi והוא כפי' רגמ"ה בכריתו' (בש"ס ווילנ' דף ה' השייך לדף ו':) שבלת נרד בלעז שפיק"ו ועיי' ג"כ פירש"י. וכנ"ה שבולת נרד בירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ד. ובענין שִׁבֹּלֶת של מקרא אי' בירוש' פיאה פ"ג דיי"ז ע"ד וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד וירו' ב"ב ספ"ט דיי"ז רע"ב שהיה שם מקום שיבולת אחת ובלא"ר שׁוֹבָל, שׁוּבְּלָא תר"י א' לבראשית מ"א, מ"ז דכל שובל והקבוץ שם בתרג' אונקלס בראשי' מ"א, ה' והלאה שובלין, שובליא בוי"ו כגי' דפ' סביונטא וכ"ה בתרג' ישעיה י"ז, ה' ובדרז"ל ב"ב קכ"ד. חפירה והוו שובלי ועיי"ע חפר, יבמות ס"ב. ביני שִׁיבְּלֵי. נזיר ח': שבלי שמיטה אבל עיי"ע שביל — פסחים ל"ה רע"ב הקדימו בשיבלים ובכ"י ש"ס בשיבלין — ושם ל"ה, ומנחות ע': עיי"ע הבא אח"ז] —

שבל (= שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, שבלי תעלא (Hafer בריש כלאים (פ"א מ"א) השעורים ושבולת שועל. בפ' בכל שעה (פסחים ל"ה. במשנ') בכוסמין ובשבולת שועל פי' סיגאל"א [6]) וי"א וינ"ה [7]) העשויה כזנב השועל. *[אחי"ה בע' דשר (ח"ג, קס"ח) כבר העירותי על פי' רגמ"ה במנחות ואחריו נגרר רבינו כאן במלות לועזיות כי סיגאל"א הוא לאי"ט segale, segala וכן בל"צ ול"ר עיי"ע דשר ווינ"ה או אוינ"א הוא לאי"ט Hafer vena, avena וכפי' רגמ"ה אפיינ"ה וגם רש"י נגרר אחר פירושו בפסחים ומנחות. עיי"ע דשר. והלעז השני הוא העיקר כי צורת אווינ"א הוא כזנב שועל וכדאי' בערוך וברש"י. ובגמ' פסחים (שם) פי' שיבולת שועל (שבילי) [צ"ל שיבלי] תעלא ובכ"י א"פ שבולי תעלא וכ"ה במנחות ע' רע"ב ובכ"י ב' ובכ"י רש"י (אצל ד"ס פסחים צד מ"ח:) אי' שׁוּבְלֵי ועיי"ע הקודם לזה. ובפי"מ לרמב"ם בכלאים פ"א מ"א פי' ע"י שעורים מדברים — ובעה"ק שנ"ב ישנו שבולת שועל: שקורין האבריי"ן = Hafer] —

* שׁוּבַל, שִׁיבְלָא (מל"מ פי' ענפי זית (Zweig תרג' שבלי הזיתים (זכריה ד', י"ב) שובלי זיתיא, תרג' שני אסתר א', ב' שיבלין דדהבא.

☞ שבל (= בִּשְׁבִיל כמו בל"ע على سبيل um wegen, um willen, auf, nach (Weise תרג' (?) בעבור בשביל. *[אחי"ה

---

[1]) ושם בי', ט' בטעות שיבלי וצ"ל שבילי. [2]) דפ"ר וכ"י ערוך. [3]) ברפ"ר שיבליא. [4]) בנו"ג ושובלא מוריא. [5]) כ"ה בדפו"ו ודפ"א אבל בדפ"ר ופיז' אשפיקא (אספיקא). [6]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר ואמ' סיקאלא ובכ"י ל"ד ו"ו ועיקרי התלמוד סיקלא. [7]) כ"ה ברפו"ו ובדפ"ר נאמ' ווינ"ה בכ"י ה"ב בינה וכצ"ל בכ"י ו"ו ול"ד תחת כינה, ובעיקרי התלמוד אוינ"א.

אינגו לשון תרג' כי בתרג' הוא בגין אבל אי' בל' משנ' ותלמוד ד"מ שבת פ"ב מ"ד בשביל שתהא מנפפת, בשביל שתהא שואבת ושם מ"ה ואם בשביל החולה וכו', ברכות נ"ח. לא טרח אלא בשבילי, סוכה כ"ט. ושם: סוטה מ"ו: בשביל ארבעה דברים. סוטה מ"ז. בשביל מ"ב קרבנות וכו', שם מ"ו: בשביל שכנעני זה וכו', סנהד' נ"ב. בשביל חנופה וכו'. שם ק"ד. בשביל הטוב בעיניך עשיתי וכו', ושם ק"ד: בשביל מה הקדים וכו', מגילה ט"ז: בשביל משקל שני סלעים וכו', ב"ר ס"פ נ"ב בשבילך אני עושה, ויק"ר פ"כ בשביל ד' דברים מתו בני אהרן, פסיקת' דר"כ צד ק"ט. לא בשביל שקראתי אותך אלהים וכו' — שביעי' פ"א מ"ב מ"ג מ"ה בשבילן] —

שַׁבְלוּל (מל"מ Schnecke) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) שבלול לכתית[1]) כמו (תהלים נ"ח, ט') שבלול תמס יהלוך ככר פי' בע' אשת. *[אחי"ה וש"נ מ"ק ו': וכנ"ה בירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ג כפי גי' מהרש"ס ובדפו"ו כט"ס שבלון ועוד יש חילוק בין זכר לנקבה כדמוכח ממה דאי' בירו' נדה פ"ג דנ"ט ע"ד אלין נשייא דאמרן שבלוליה דכר שבלולה נוקבא לית אנן סמכין עליהון. וכפי' ר"ח בשבת ש"ס ווילנא דף ע"ז: אי' שבלול אמרו הוא דביש שנקרא חבלילו ע"כ ואולי צ"ל תיבללא והוא תרג' שבלול (תהלי' הנ"ל)] —

שבליל (= שַׁבְּלִילְתָא מל"פ شنبليلة, شنبليد Fönnkraut) כונא דשבליליתא[2]) (שבת ק"י רע"ב) אי' בע' כן[3]), בפ' אין מעמידין בגמ' והשלקות (ע"ז ל"ח:) כור[4]) שבליליתא[5]) פי' „זרע תלתן". *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח בע"ז וברש"י שם ופי' פנגריי"א והוא תלתן ובשבת ק"י רע"ב פנגרי"ג תלתן. וכן במנחות מ"ב סע"ב ומיא דשבלילתא פירש"י „מים היוצאין מן התלתן שקורין פנגרי"א", וכ"ה בפי' רגמ"ה: שבליליתא תלתן ובגיטין ס"ט סע"א פירש"י ושבלוליתא תלתן פינוגר"י והוא בל"צ fenagrec ועיי' פפלנ"צ ללעף 316 שהביא ג"כ אסף שלועזו פינוגריק"ו ועוד חולבה וזה האחרון הוא حلبة בל"ע וכן מצאתי בעיקרי התלמוד ע' שבלול פי' הוא תלתן והוא חולבא והעתיקו מע' תלתן ע"ש. ומלת שבלילתא (או כגי' דפ"ר ור"ח ור"ג במנחות הנ"ל) שבליליתא היא היא ל"פ הנ"ל[6]) וכן צ"ל חולבה בתשו' הגאונים (הוצא' הח' הרכבי צד 23 סי' מ"ו) וז"ל שבלילתא זרע תלתן בטיית חולכה וצריך לומר חולבה] —

* שֶׁבְנָא (שם הפרטי) שבת י"ב רע"ב שבנא איש ירושלם ובכ"י ש"ס שבנא היה בירושלם וכ"ה ברש"י דפ"ש ובגמ' דפ"ש איש בירושלם ועיי' רש"י וגי' התוספו'. ועוד שבנא אחיו של הלל עיי' סוטה כ"א סע"א.

שָׁבִים (מל"מ פי' בגד הראש מנשים קרוב לשרש שבץ geflochtener Kopfputz) בכל הבגדים פי"א בנגעים (מי"א) ושבים של שבכה פי' כדכתי' (ישעיה ג', י"ח) והשביסים והשהרונים. ירו' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח:) השביסים שרטטיא כמו דתימא שבים של שביכה — (א"ב בנו"נ השביסים שלטוניה). *[אחי"ה בכלי' פכ"ח מ"י סבכה וכו' שבים שלה טמא וע"ש בפי' הר"ש וסיים בזה"ל ועל השבים משימין טסי זהב וחוליות של אבנים טובות ומרגליו' ע"כ ועיי' ג"כ מה שכתב הארטמאן דיא העברעארין אם פוטצטיש ח"ב צד 250 והלאה ודבריו הועילו להבין התוספת' כליי' ב"ב ספ"ה שבים של שבכה . . הטסין והצפויין וחליות שבו טהורין ומשום חיבורי שבים טמאין והרצועות שבו טהורו' וכו'. וכנ"ה שבים של סבכה כספרא שמיני סוף פרק י"א פרש' י' ושם פרק ז' פרש' ו' הגי' שביץ של סבכה. וזה מוכיח כי שבים היה בגד מרוקם ומצוייר וכן פי' הרא"ש בכלי' שם עש"ה ובענין השביסים של מקרא עיי' פי' אחר בפי' גיזיניאוס ח"א 209] —

* שַׁבִּיסְתְנָא (שם פרטי) ברכות נ"ט רע"ב יבמו' קכ"א רע"א גישרא דשביסתנא ונראה שהיה קרוב למחוזה.

---

[1]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע לכתות ועיי"ע כתית. [2]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע אחרים דשבלוליתא וכ"ה בע' כן ג' ועיי' שם בח"ד, רנ"ג בהערה 5 בענין שינוי הגירסאות. [3]) ר"ל הביא הציון משבת הנ"ל. [4]) בכ"י ג"נ כורא ובדפ"ע כור ובעיקרי התלמוד בזרא וכ"ה בש"ס ואולי כצ"ל בערוך ובפרט שרבינו העתיק פי' ר"ח והוא גורס ג"כ בזרא אבל עיי"ע בזר (ח"ב, ל"ד) ושם גרס רבינו ביזרא ולפנינו בש"ס שבת ק"מ: אי' כורא וכן ר"ח בשבת ק"מ: גרס בזרא וכל פי' רבינו בע' בזר הועתק מפי' ר"ח כמו שתראה מפי' ר"ח שנדפס בינתיים בש"ס ווילנא. [5]) כ"ה בדפ"ר וכנו"ג שבלילתא ובדפ"ע אחרונים שבלוליתא. [6]) עיי' פפלנ"צ הנ"ל.

שבע (שָׁבוּעַ מל״מ אגודת זמן מן שבע ימים Woche, eine Anzahl von Sieben, hebdomas ובלא״ר וסו׳ שָׁבוּעָא, שָׁבוּעֲתָא; שׁוּבַע Siebenzahl; שִׁבְעָה, לנקבה שֶׁבַע ובלא״ר שָׁבְעָא, שׁוּבְעָא, שִׁבְעָתֵי ולנקבה שְׁבַע (sieben) בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ׳ סע״א) ובס״ג דפ׳ חזקת הבתים (ב״ב ס׳ סע״ב) שבוע הבן פי׳ לבית המלה, ישוע הבן פי׳ יום לדת הבן כדכתיב (ישעיה ס״ו, ז׳) והמליטה זכר ישוע ומילוט אחד הוא והיה מנהגם ליכנס לכבד אבי הבן בבשורת בן זכר זה פי׳ ר״ח ז״ל פ״א בע׳ ישע [1]). בנזיר בס״ג דפ׳ בית שמאי (ל״ב:) אמר אביי לא ידעינן לאימתי והכתיב (דניאל ט׳, כ״ד) שָׁבֻעִים שבעים נחתך על עמך פי׳ חשוב מגלות בבל [2]) עד גלות טיטוס ע׳ של גלות בבל ות״כ של בנין בית שני הרי ת״צ [3]) שנים שבעה פעמים שבעים שנחתך ונגזר על ירושלים להחריב ולכלה מקום מזבח שהיו מביאים חטאות ואשמות לכפר עוגם ולהשלים בענין ירושלם שהיא בניין בית עולמים כמו (בראשית מ״ט, י׳) עד כי יבא שילה ומלמשוח קדש קדשים שלא היה שם משיחה בעולם ומחרבן ראשון היתה גזירה גזורה לחרבן שני והיינו דכתיב שבעים שבעים ומכאן יכלו לידע אימתי חרבן שני וכאן הוא אומר (בראשית ו׳, ג׳) והיו ימיו מאה ועשרים ואומר (שם ז׳, י״א) בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו׳ מלמד שהיתה גזירה גזורה קודם המבול ק״כ שנה [4]) וכן הוא אומר (ישעיה ז׳, ח׳) ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם ואומר [5]) בשנת ארבע לאחז אי אפשר לומר כן אלא שהיתה הגזירה גזורה מימי עמוס שנתים לפני הרעש (עמוס א׳, א׳) וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (שם ז׳. י״א. י״ז) ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב גלות [6]) ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים שבעה (דניאל ט׳, כ״ה) אלו שעשו בגולה ועלו ושבעים ששים ושנים (שם) שעשו בארץ ושבוע אחד מקצתו בארץ ומקצתו בחוצה לארץ והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שוממות (שם כ״ו) [7]). פ״א ותדע ותשכיל ממוצא דבר כשתוציא ממספרך כ״א שנה שטעית עדיין לא הלכו מע׳ שנה של גלות אלא שבועים שבעה שהם מ״ט שנים ונותרו כ״א להשלים לע׳ עד שיבא משיח נגיד והוא כורש שנאמר (ישעיה מ״ה, א׳) כה אמר ה׳ למשיחו לכורש ועתה כבר עברו ז׳ שבועים ועד תכלית ס״ב שבועים תתיישב ירושלים ותבנה רחובותיה שהן כלה ונחרצה ואותן של בית שני במצור ובמצוק היו ישראל שעשו מלחמות הרבה כמו שכתוב בספר יוסף בן גוריון [8]) ולאחר השבועים ס״ב יכרת משיח שתחרב ירושלם וישחיתה נגיד הבא זה טיטוס שישטוף הכל ועד קץ מלחמות גוג ומגוג תהיה נחרצת שוממות והשבוע האחד שנחסר שלא נשלמו ע׳ שבועים לפי שבתחלת שבוע האחרון הגביר טיטוס ברית עם אומות אחרות לבוא על ירושלם חצי השבוע צר עליהם ולא יכול להם ובחצי השבוע היה בירושלם רעב גדול עד שיאכלו שקצים ורמשים ואז תפשה והחריבה ונשבת זבח ומנחה ולפי שבא לירושלם בתחלת השבוע נחשב כאילו נחרבה מיד. בריש בכורות (ח׳ רע״א) ובב״ר פכ״א (פ״כ) נחש מוליד לשבע שנים שנאמר (בראשית ג׳, י״ד) ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה אם מבהמה נתקלקל מחיה לא כש״כ אלא לומר לך כשם שבהמה מחיה אחד לשבע ומאי ניהו חמור מחתול כך נתקלקל הוא מן הבהמה אחד לשבע דהוו להו ז׳ [9]) שני חתול לנ״ב [10]) יום בהמה טמאה לי״ב חדש [11]). כפי׳ אעפ״י שאמרו (כתובות ס״ג) המורדת על בעלה פותחין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת. בב״ר פנ״ג (נ״ב) למה ז׳ דינרין מפני שהיא מתחייבת לעשות ז׳ מלאכות טוחנת ואופה מכבסת ומבשלת ומניקה את בנה ומצעת המטה ומווה [12]) וכן המוריד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה ג׳ דינרין בשבת למה ג׳ מפני שהוא חייב לה ג׳ שארה כסותה ועונתה. בריש ד׳ מיתות

---

[1]) ובעי׳ הנ״ל בח״ד, קס״ח: כבר העירותי כי כפי׳ הערוך בשם ר״ח אי׳ בתוספו׳ ב״ק בשם ר״ת ואולי צ״ל ר״ח וכפי׳ הערוך בע׳ ישוע אי׳ בתוספו׳ בשם הערוך וכ״ה ברש״י בע״ז ד׳. [2]) בכ״י ו״ו ל״ד ב״ר מגלות צדקיהו. [3]) בדפו״ו בט״ס ט״צ. [4]) ועיי׳ רש״י בראשית ו׳, ג׳ שכתב כן בשם סדר עולם. [5]) לא מצאתי זה הפסוק. [6]) לי׳ בפסוק. [7]) ועיי׳ ג״כ פי׳ המיוחס לרס״ג בדניאל ט׳, כ״ה קצת קרוב לפי׳ רבינו. [8]) רבינו כנראה מפי׳ ראב״ע לדניאל ט׳, כ״ד הלך בזה הפי׳ אחר רס״ג ובראב״ע שם הזכיר ג״כ ספר יוסף בן גוריון ורבינו כנראה הוא הראשון שמזכיר ספר זה עיי׳ מבוא IV אבל עיי׳ תולדות ר״נ לרש״ל רפופורט צד 44 ועיי׳ ג״כ מ״ש בספר דור דור ודורשיו ח״ד, 224 ובאמונות ודעות לרס״ג סוף מאמר ח׳ ליתנהו דברי ראב״ע בדניאל הנ״ל. [9]) בנו״נ שב עיי״ע שב ז׳. [10]) כ״ה בהעתקת עיקרי התלמוד וכ״ה בפי׳ רגמ״ה אשר אחריו נגרר רבינו ובדפ״ע לנ׳. [11]) עיי׳ פי׳ רגמ״ה ופירש״י. [12]) ועיי׳ כתובות נ״ט:

כגמ' המגדף (סנהדר' נ"ו.) ובב"ר פי"ו[1]) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר: צוהו על ש ב ע מצוות וכו'[2]). בפ' ז' בשקלים (מ"ו) א"ר שמעון שבעה דברים התקינו ב"ד וזה אחד מהן גוי ששלח עולתו וכו'. בפ"ב בזבין (מ"ב) בשבעה דרכים בודקין את הזב עד שלא נזקק לזיבה במאכל ובמשתה וכו'. בסוף מכשירין (פ"ו מ"ד) שבעה משקין הן הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב והדבש. *[אחי"ה ויש להוסיף דוגמאות בענין שבעה ולנקבה שבע ד"מ שבעה דברים מכוסים מבני אדם וכו' פסחים נ"ד: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם וכו' שם נ"ד. שבעה מנודין לשמים אלו הן וכו', שם קי"ג: שבעה שמות יש לו ליצר הרע, סוכה נ"ב. שבעה שמות יש לגיהנם וכו', עירו' י"ט. שבעה פרושין הן וכו' סוטה כ"ב: עיי"ע פרש. שבעה נביאים נתנבאו לע"ז וכו', ב"ב ט"ו: שבעה קפלו את כל העולם כולו וכו', שם קכ"א: שבעה לא שלט בהן רימה וכו', שם י"ז. שבעה בנים היו לה לקמחית וכו' יומא מ"ז. שבעה סמנין וכו' נדה ס"א סע"ב וש"נ. שבעה מיני פורעניות אבות פ"ה מ"ח, ושם מ"ז שבעה דברים בגולים. שבעה טובי העיר מגילה כ"ו סע"א. שבעה דברים צוה ר"ע וכו' פסחי' קי"ב שבעה ימים נתאבל הקב"ה וכו', ב"ר ספכ"ז שבעה זהבים היו בביהמ"ק שמ"ר פל"ה, שבעה ימים כ"ב ע"ד: ירו' כלאים פ"ט דל"ב ע"ג עיי"ע ים. שבע שנים יומא נ"ד. גיטין נ"ז. שבע נביאות מגילה י"ד. שבע בעילות יבמות ק"ג. ערכי' י"ב: שבע שכיבשו ושבע שחילקו, סנהד' כו'. שבע חקירות פסיקתא דר"כ צד ק': שבע מצות ועיי' מ"ש רש"ב ועיי"ע שש ב' שבע עברות איכ"ר פתיח' ד"ה ר' יהושע דסכנין ופ' בלע ופ' מחטאת. ב"ר ספט"ו בנות שבע, ברת שבע עיי"ע. ובתרג' ירוש' אי' שוּבְעָא בראשי' ד', כ"ד (ובאונקי שבע). ועוד שם ז', ב' (ובאונקלס שבעא) וכן בירוש' כלאים רפ"ד דכ"ט. מן שובע שובע. ועוד שִׁבְעָתַי תר"י בראשי' כ"ט, כ"ז, כ"ח, לויקרא כ"ג, ל"ו. ומספר סדורי שבעה = שביעי קידושי' ל"ח. בשביעי באדר מת משה וכו', ובתרג' שְׁבִיעָאָה (עיי' תרג' לבראשית ב', ב', ג'; לירמיה מ"א, א'; לזכריה ג', ח'; ח', י"ט) ולנקבה שְׁבִיעִיתָא (תרג' לשמות כ"ג, י"א; לדברים ט"ו, ט') ובל"מ שביעי, נקבה שביעית והקבוץ בויק"ר פכ"ט. כל הַשְּׁבִיעִין חביבים ע"ש כל הענין. ועוד שביעית פי' שנה השביעית ומזה נקרא' מסכת שביעית שרוב ענינו בעסקי שביעי' עיי' שביעי' פ"א מ"א והלאה ערב שביעית, מוצא שביעית ועיי' עוד סוכה מ': חגיגה ג': גיטין נ"ד. ס"א. סנהד' כ"ו. ל"ב. צ"ז. והקבוץ שְׁבִיעִיּוֹת ירו' סנה' פ"ג דכ"א. וירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד ועוד נקרא מנין של שבע שנים שָׁבוּעַ גיטין ע"ז. לאחר שבוע שנה לאחר שנה חדש, נדרים ס'. שבוע זה אסור בכל השבוע ושביעית שעברה, סנהד' פ"ה מ"א באיזו שבוע באיזו שנה, מכות ז'. סנהדרין ההורגת אחד בשבוע וכו' והקבוץ ירו' שבת פי"ט די"ז. אי אפשר לשני שָׁבוּעוֹת שלא חל ארבעה עשר להיות בשבת. ומנין שבע ימים וכל"מ סנהד' צ"ז. שבוע שבן דוד בא וכו', שם ל"ב: שבוע הבן, ירו' פ"א דכ"ה ע"ג (עיי' מגילה תעני' פ"ו) וירו' כתובות פ"א דכ"ה ע"ג עיי"ע אר א' וסי' רבינו שם הועתק מפי' ר"ח בסנהד' שהופיע בינתיים בש"ס ווילנא תוספת' סוטה ספט"ו שלא להקים שבוע הבן ובכ"י אירפ' נשמט בטעות. ובתרג' (בראשית כ"ט, כ"ז. כ"ח; ויקרא כ"ג, ט"ז וזולתו) שבועתא והקבוץ נקבה שָׁבוּעַן (לויקר' כ"ג, י"ג) ולזכר שָׁבוּעִין (לדברי' ט"ז, ט') ושם פסוק י' ומנחות ס"ה. ס"ו; חגא דשָׁבוּעַיָּא פי' חג השבועות] —

שבע (רק בנפעל כל"מ schwören ועל יתר הבנינים עיי' בפנים; שְׁבוּעָה בלא"ר שְׁבוּעָא, שְׁבוּעָתָא (Schwur בתשובות רב שר שלום משמיה דרב

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ולא כבשאר דפ"ע פרשה י"ז כי ככר הוכחתי במאמרי (נדפס בהשחר י') כי נטיית הפרשיות אצל רבינו מתחלת מפי' י"ז ועד פרש' י"ז אין הפרש במנין שאי' בדפוסים בב"ר ממה שמונה אותן רבינו (חוץ מפי' י"ב וי"ג) ומפי' י"ז והלאה רבינו מונה פרשה אחת יתירה ובאמת בכ"מ שאי' לפנינו פ' י"ז הובא בערוך פי"ח (עיי"ע אסתא, אפיפורין, חגל, מרמטא, נדה, סנטר א', פס ד', פרגיות, שק ד', תפי) ופ' י"ז איננו בנמצא בערוך אמור מעתה כי מה דאי' כאן בדפ"ע (חוץ מדפ"ר) פי"ז צ"ל כדאי' בדפו"ו פי"ו והוא באמת כלפנינו ספי"ו. [2]) בסנהדר' אי' שבע מצוות נצטוו בני נח ובדף נ"ו: הביא הפסוק ויצו (בראשית ב' ט"ז) וכן בפסיקתי' דר"כ צד ק': הובא זה הפסוק להוכיח כי אדם הראשון נצטווה על ש ב ע מצות אבל בב"ר ספט"ז אי' שש מצות וכ"ה שש מצות נתתי לו בב"ר פכ"ד ודב"ר פ"ב ואתיא כמ"ד אדה"ר לא נצטווה על אבר מן החי עיי' סנהדר' נ"ט: ועיי' מ"ב לב"ר ספט"ז ושו"ט מזמור א', בסדר"ר פי"ד תנחומא יתרו רסי' ג' וילק' בראשית ר' כ"ב וליתרו ר' רע"ב ולתהלים ר' תרי"ג ולמשלי ר' תתקס"ד ולשה"ש ר' תתקס"א.

יהודאי גאון אמר הִנשבע בעשרת ה ד ב ר ו ת [1] ובספר התורה אין לו הפרה לעולם. *[אחי"ה כֵּן מצאתי באמת בתשובות הגאונִים חמדה גנוזה (בדפ' ירושלים) סי' ע"ה לרב שר שלום גאון זצ"ל וז"ל הנשבע בעשרת הדברות ובספר תורה אין לה הפרה לעולם ולהתיר לו חכם ולעשות כדקאמרי' (נדרים ע"ז סע"ב) חכם מתיר בעל אינו מתיר וכתיב לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו א"א ש כ ך א מ ר ו. מ ש ו ם ר ב יהודאי גאון ז"ל שעכשיו אין חכם שיכול לפתוח ואין מי שיש בו זכות להתיר שבועה ואין מנהג בישיבה להתיר שבועה לאדם עכ"ל וז"ל הרמב"ן סוף הלכות נדרים: מר רב יהודאי ז"ל החמיר ואמר אין בנו מי שיודע להתיר מחילת נדרים ושבועות ואין בנו לשון מרפא ומשני מר רב יהודאי לא נשנית נדרים בישיבה והגאונים שאחריו נמנעו מלהתיר נדרים אלא לדבר מצוה כגון וכו' עש"ה [2]). שבועת ביטוי, שבועת שוא עיי' שבועו' פ"ג מ"ז, מי"א, שבועת העדות שם פ"ד מ"א והלאה פ"ז מ"ד, מ"ה, שבועת הפקדון שם פ"ה מ"א ומ"ב פ"ז שבועת הדיינין שם פ"ו מ"א, שכנגדו חשוד על השבועה שם פ"ז מ"ד, חשיד על שבועתא ב"מ ה': שבועת היסת שבועות מ': עיי"ע הסת. שבועו' שגגות כגון רב כהנא ורב אסי הדין אמר שבועתא דהכי אמר רב והדין אמר שבועתא דהכי אמר רב נדרים כ"ה: וש"נ ועיי' ג"כ תשו' הגאונים שערי תשובה סי' ע"ה מ"ש רה"ג ז"ל. שבועו' ל"ב: כל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם, ירוש' שבועו' פ"ו דל"ז: בן זכאי בין חייב לשבועה לא תיעול ועוד עיי' בענין שבועה ברכו' י"ח: שבת ל"ג, ק"כ, ר"ה י"ח. כתובו' ע"ז: קי"א, נדרים ח': נזיר ג': סוטה ט': י', י"ג, סנהד' ל"ח, והרבה זולתו והקבוץ שְׁבוּעוֹת שבועו' רפ"א מ"א ומזה נקראת המסכת': שבועות שרוב ענינה בשבועות הוא. ובתרג' שבועא, שבועתא (עיי' תרי"י א' לדברי' ל"ב, מ', ותר"י ב' שם כ"ט, י"א). ויק"ר פכ"ט חדש השביעי (ויקרא כ"ג, כ"ד) ר' ברכיה הוה קרי ליה ירחא דשבועתא שבו נשבע הקב"ה לאברהם אבינו וכו'. והפעל בנפעל ברכו' י"ח: שבועה שנשבעתי לכם; שם ל"ב. אלמלי נשבעת וכו' ועיי' ג"כ ביצ' י"ז: תעני' כ"ג, חגיג' י'. יבמות ל"ב: גיטי' ל"ה. ג"ז: סוט' י"א, י"ג, ב"ב ע"ד. ע"ז ד'. נ"ד: שבועו' מ"ד: מ"ה, וזולתו, ה פ ע י ל שם כ"ט, וכשמשביעין אותו . . משביעך אני וכו', נדרים כ"ה. כשהשביע משה את ישראל אמר לא על דעתכם אני משביע אתכם וכו' ועוד עיי' שם ס"ה, סוטה ל"ו: כתובו' קי"א. נדה ל': א פ ע ל תעני' כ"ד. אשבעתיכו מ"ק ט"ו. דמשבעינן ליה, קידושי' פ"א. אשבע ועיי' תרג' ירו' א' שמות י"ג, י"ט, תרג' שה"ש ב', ז'. א ת פ ע ל שבועו' כ"ט. כי קא משתבע אדעתיה דידיה קא משתבע, שם ל"ב. הוה משתבענא . . מי יימר דמשתבעת ועיי' עוד שם כ"ו, ל"ו. והלאה, ברכות מ"ח. ב"ק ק"ג: ע"ז כ"ח. ועיי' תרג' ירו' א' שמות כ', ז'; תר"י ב' בראשי' מ"ה, י"ח. בינוני הָפעל מוּשְׁבַּע מפי עצמו מושבע מפי אחרים שבועו' ל"א. ושם: ושם כ"ב: מושבע ועומד מהר סיני הוא] —

שָׂבַע (שָׂבֵעַ מל"מ אכול עד שיהיה די satt sein; הִשְׂבִּיעַ befriedigen, sättigen) בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר בגמ' כיצד (סנהד' כ"ט:) אדם עשוי שלא להשביע את עצמו. פי' שלא להראות את עצמו עשיר בפני אחרים. *[אחי"ה ורש"י פי' שלא ליראות שבע ממון, ושם בסנהד': כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו ועיי' ב"ב קע"ד סע"ב וקע"ה רע"א ופי' רגמ"ה שלא להשביע את בניו שלא יאמרו בני אדם כמה ממון מניח להם ונותנין בו עין וכו' ע"ש. ב"ר ספע"ו כדי להשביע עיניו של רשע, ירוש' כתובו' פ"ה ד"ל: הרעיבתו השביעתו עיי"ע רעב. ב"ק פ"ב סע"א שום משביע. סנהד' ק'. המרעיב עצמו בעוה"ז קב"ה משביעו לעוה"ב. א פ ע ל תעני' כ"ד. כי היכא דאשבען, פַּעֵל יומא ע"ט: כביצה משבעא, בינוני פ ע ו ל ויק"ר פכ"ט השביעי (ויקר' כ"ג, כ"ד) מְשׂוּבָּע בכל. תואר שָׂבֵעַ, בקבוץ שְׂבֵעִין עיי' ברכות נ"ח: יומא ע"ד: תעני' י': והשם שׂוֹבַע סנהד' צ"ז. ובלא"ר שׂוֹבְעָה ירו' כלאים פ"ט דל"ב רע"ג, והשם המופשט שְׂבִיעָה יומא ע"ט: ואכלת ושבעת (דברי' י"א, י"ד) אכילה שיש בה שביעה ואיזה זה כביצה, ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד רע"ד לשון חיבה לשון שיבעה לשון שיכרות וצ"ל שביעה כדאי' בפסיקת' רבתי פט"ז — כלבא שבוע כתובו' ס"ב: גיטי' נ"ו. עיי"ע כלב] —

---

[1]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע הדברים. [2]) ורשימת ערכים אשר שם הביא רבינו רב שר שלום, פירוש רב שלום, תשובת הגאון רב שר שלום תמצא במבוא ח"א, XVI וכחמדה גנוזה סי' ע"ו עוד לרב שר שלום וז"ל והנשבע כלי ישמעאל בלי פרסי חלה שבועה עליו בכל לשון שנשבע וכו' ע"ש.

שָׁבַץ (מל"ם ענינו אריגה מרובעת mit Verzierung versehen, wirken) בס"ג דפ"ק בחולין (כ"ה.) לגדר לכרכם להטיח בטונס פי' ענין (שמות כ"ח, ל"ט) ושבצת. *[אחי"ה בנו"ג לגרר לכרכב ועיי"ע כרכום וע' כרכד ומ"ש וגי' כרכם אי' ג"כ בפי' רגמ"ה לחולין, וכג"ה בחולי' שם וכ"ה רע"ב כל שעתיד לשוף ולשבץ. תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב לשבץ ולהקיש בקורנס. — שביץ עיי"ע שבים] —

שְׁבַק (מל"ס וארמי פי' כמו עזב בל"מ lassen, ver = ablassen) בר"ג [דפרק] תמיד[1] (פסחים נ"ט:)[2] שבקיה לקרא דהוא דחיק ומוקים נפשיה פי' „שבקיה לקרא כיון דלית ליה דרשא אחרינא הוא דחיק ומוקים נפשיה הכי[3]). בפ' איזהו נשך בגמ' שמין פרה (ב"מ ע' רע"א) יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שבקייהו פי' יתומין שאוכלין ממון שאינו שלהם ילכו אחרי אביהם וימותו[4]). גרושה תר"י (א') (ויקר' כ"א, ז') משבקא וכן (במדבי ל', י') ונדר אלמנה וגרושה. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י מפטרא, מתרכא ובדפ"א אי' עוד הוספה ובלי סימן היכר נכלל עם דברי רבינו: תרג' אשר לא עזב די לא שבק ע"כ ור"ב העתיק זה מהמתורגמן שכתב וז"ל אשר לא עזב הסדו (רות ב', כ') די לא שבק טיבותיה אבל דאליעזר (ר"ל בבראשית כ"ד, כ"ז) תרג' די לא מנע ע"כ ושם הרבה להביא דוגמאות ובאמת עזב מתורגם ככה כמעט בכל מקום עיי' דוגמאות אצל לעווי. וכבר מצא מקומו בדניאל ד', י"ב, כ'. כ"ג. וכן בדרז"ל שבת ל"ב. שבקיה לרוויא וכו', יומא י"ב. אורח ארעא למשבק גולפא וכו' עיי"ע אשפיז ונלף א'. ב"ק צ"א: לא שבקת חיי לברייתא, בכורו' כ"ד. לא שבקא דידה ומרחמא דלא דידה, לא שביק היתירא וכו' גיטי' ל"ז: ע"ז ל"ט: חולי' ד'. תמור' כ"ז. לא שביק איניש מידי דאית ליה הנאה מניה קידושי' נ"א: ס"ד: ושם ושם לא שביק איניש מצוה דרמיא עליה וכו', כתובו' מ"ג רע"א ושבועו' ל"ח: לא שביק איניש מידי דקיץ וכו', גיטי' פ"ז רע"ב לא שביק איניש שמיה וחתים שמא דאבוה. ב"ב קכ"ה. לאו הני מעות שבק אבוהון . . . לאו הא קרקע שבק אבוהון, ערכי' כ"ב. מי שבקינן ליה, ירו' נדה ספ"ב ד"נ: שובקתיה לצפרא. . שובקתיה לרמשא ועוד פי' ענין נשוא חטא כלו' עזב עונש על חטא. בינוני פ ע י ל ויק"ר ספ"ה הא שרי לך והא שביק לך, תעני' ד'. שביק להו עיי"ע עשר אחר ע' עסק. וכ"ה בתרג' בראשי ד', י"ג; י"ח, כ"ד. כ"ו; נ', י"ז; לבמד' י"ד, י"ט. כ'. ב א ת פ ע ל אִשְׁתְּבֵיק קהל"ר פ' מתוקה לית אנן משתבקין, שהש"ר פ' נגילה בעיין למשתבקא דין מדין וכן בתרג' ישעי' י"ז, ט'; י"ח, ו'; לירמי' מ"ט, י"א. ועוד פי' נסלח עיי' תרג' ויק' ד'. כ', כ"ו; ל', ו'. ט'. ועוד פי' שבק ב פַ ע ל עזב אשתו היינו גרש ירו' כתובו' רפ"ו ד"ל ע"ג הן דמשביק אנתתיה וכו', ב"ר פי"ז שבק יתה מיניה בינוני פ ע ו ל ויק"ר פל"ד מִשבקא, משבקתא וכ"ה בתר"י הנ"ל בערוך והשם שִׁיבּוּקָא תר"י במדי י"ט, ט' שיבוק חובת עינלא, תרג' איוב ב', א' שיבוק סירחניא והוא כמו שְׁבוֹק תרג' אסתר ב', י"ח, ולנקבה שביקותא (וכ"ה בל"ס שְׁבוּקוּתָא) תרג' תהלי' ק"ל, ד' גבך שביקותא, והקבוץ מן שיבוקא גיטי' פ"ט מ"ג איגרת שיבוקין] —

* **שְׁבוּקָה** (כינוי נדרים) ירו' נדרי' פ"א דל"ז רע"א שבוקה שקועה שקורה וכו' עיי' בבבלי י':

שָׁבַר (מל"ם ענינו רצוץ ונפוץ zerbrechen, zerschlagen, שְׁבָרִים gebrochene Töne) בס"ג דפ' השותפין (ב"ב י"ד:) ובס"ג דפ' שתי הלחם (מנחות צ"ט סע"א) אשר שברת ושמתם בארון (דברים י', ב') תני רב יוסף מלמד שהלוחות ושברי הלוחות מונחין בארון מכאן לתלמיד ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון[5]) אמר ר"ל פעמים שביטול תורה זו היא יסודה דכתיב אשר שברת יישר כחך ששברת[6]). פי' שלשה שברים (ר"ה ל"ג:) „שלשה יבבות זו אחר זו שברים בניחותא והפסק בינתים"[7]). — (וא"ב יש שטר הנקרא שטר שובר והוא שטר פרעון שהוא שובר וסותר שטר המלוה). *[אחי"ה עיי' בענין שובר בב"מ י"ט: כ'. והקבוץ שוברין שם י"ח.

---

[1]) כצ"ל וכדפ"ע אי' בר"ג דתמיד. [2]) בדפ"א נרשם בצדו בטעות תמיד כ"ו. [3]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. וכן אי' שבקיה לקרא וכו' בקידושי' ס"ח סע"א ונדה ל"ג סע"א. [4]) וכ"ה בפי' רגמ"ה בערכי' כ"ב סע"א וז"ל ליזלו בתר שבקייהו כלו' שהיה מקללן שלא יאריכו ימים אלא ילכו אחר אביהם שהניחן למיתה וכו' ועיי' פירש"י בב"מ אחר אביהן לבית הקברות. [5]) זה אי' רק במנחות אבל לא בב"ב ע"ש וריש המאמר אי' ג"כ בברכות ח': [6]) ועיי' ג"כ בשבת פ"ז. ויבמות ם"ב ופירש"י במנחות פעמים שביטול תורה וכו' כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה וכו'. [7]) הועתק מפי' בר"ה שם. ושם אי' ו מ ע ט הפסק בינתים וכונתו שלא להפסיק לגמרי ;עיי' ג"כ בתוספו'.

עיי״ע דייתק [1]. ומזה הפעל תוספת׳ כתובות פ״ד שברה לה מקצת כתובתה שברה לה על כולה. ושם רפ״ט היא שוברת לו על הכתובה וכן בירו׳ יבמות פ״ד ד״ה ע״ד היא שוברת לו על כתובתה וירוש׳ כתובות פ״ה ד״ל: והיא שוברת כתובתה ויוצאה ויפה פי׳ ר״ב שובר וסותר שטר המלוה (ובל״א quittiren) ודוגמתו בירוש׳ קידושי׳ רפ״א דנ״ח: נשבר קל וחומר פי׳ נתבטל והוא כמו נפרך: ומזה ג״כ ירו׳ שביעי׳ רפ״ח דל״ז ע״ד ושובר מדרש ראשון. ועוד בהשאילה כל״מ (תהלים נ״א, י״ט) תוספת׳ ב״מ פ״ב כדי לשבור את לבו, תנחומ׳ שלח ססי׳ ט׳ נתכוונו המרגלים לבן של ישראל שנאמר ויניאו את לב בני ישראל. והשם שֶׁבֶר כל״מ ירו׳ תרומ׳ פ״ב דמ״א ע״ג שלום מן השבר שלום מן השפיכה ובהשאילה שבר לב ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה: עלה שבר מלמטן מיד הגשמים יורדין. ובב״ר פצ״א דרש שבר (בראשית מ״ב, א׳) כמו שֶׁבֶר ושֵׂבֶר = סֵבֶר כי יש שבר זה הרעב כי יש סבר זה השבע ע״ש כל הענין. והקבוץ שברי לוחות עיי׳ לעיל, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ד שברי דרקון. ב״ר פ״ל מוכנים לשני שְׁבָרִים לשבר מלמעלן ולשבר מלמטן. שמ״ר פי״ה השברים שאני שובר את המלכיות. שברים בר״ה עיי׳ לעיל ור״ה ל״ד. אתקין ר׳ אבהו בקיסרי תקיעה שלשה שברים תרועה ותקיעה. והשם המופשט שִׁיבּוּר ירו׳ ב״ק פ״ב ד״ג. על השיבור חצי נזק, ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. או שיבור או גידוע וכו׳. שמ״ר רפמ״ו שבור הלוחות. ול״נ ירוש׳ ערלה פ״א ד״ם ע״ד היא שבירה היא נפיצה, ירו׳ פסחי׳ פ״ו דל״ג ע״ג שבירת עצם] [2] —

* שָׁבַר (פי׳ כמו סָבַר verständlich machen) לשבר האוזן עיי״ע שכך.

שָׁבוּר (שם הפרטי לשלשה מלכי סאסאנידיים בל״פ شاپور Sapores והיה כינוי הכבד לשמואל) בפרק יש נוחלין בגמ׳ סדר נחלות (ב״ב קט״ו:) ובפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ מקום שנהגו להדליק (פסחים נ״ד.) אמר רבא אמינא מילתא דלא אמרה שבור מלכא ומנו שמואל אמר קרא (בראשי׳ ל״ו, כ״ד) הוא ענה דמעיקרא. פי׳ חשוב שמואל בין ישראל כשבור מלכא בין האומות שהוא מלך. *[אחי״ה שלשה מלכים ממלכי פרס החדשים מבית סאסאן נקראו בשם שבור, הראשון שבור מלכא בן ארדשיר מלך עד 271 לנוצרים, שבור ב׳ בנו של הורמיז חי בימי אביי ורבא 381 שבור בן שבור השני 389 עיי׳ ע״מ לראפופורט 201 ובע׳ אביי (צד ט׳.) סמנתי המקומות אשר בם נזכר שבור בהיותו כנוי לשמואל ונראה לי בהיותו מכובד בעיני שבור (הראשון) שהיה דין ודברים עמו עיי׳ ברכות נ״ו רע״א סנהד׳ צ״ח. מ״ק כ״ו. אמר ליה שבור מלכא לשמואל וכו׳ — ובענין שבועו׳ ו׳: כגון שבור מלכא וקיסר עיי״ע חרש ג׳. — שבור חשני היה שונא את היהודים ואמו אפרא היתה מגינה בעדם עיי״ע איפרא ומ״ש. ב״מ קי״ט. עיי׳ תוספ׳ שם ד״ה שבור מלכא מ״ש בציוי׳ מע״ז ע״ו: ובעיקרי התל׳ הביא בשם ר׳ ברוך כי השי״ן והמים משמואל שבור מלכא — ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (הרכבי צד 24) אי׳ לנכון הגי׳ שאבור מלכא] —

שְׁבַר (= שַׁבְרָא בל״ס פתי ובר Einfältiger, Unbesonnener ולנקבה שַׁבַּרְתָּא וכן בל״ס והשם המופשט שַׁבְרוּתָא Einfalt) פתיות וכל ידעה מה (משלי ט׳, י״ג) תרג׳ שברתא [3] ולא ידעא טבתא. וארא בפתאים (שם ז׳, ז׳) תרג׳ שברי. *[אחי״ה וכן תרג׳ פתי שם ט׳, ד׳. ט״ז; י״ד. ט״ו; לאיוב ה׳, ב׳, לתהלים י״ט, ח׳ והקבוץ לתרג׳ משלי א׳, ד׳. כ״ב. ל״ב; כ״ב, ג׳; כ״ג, כ״ח ובדפוסים לרוב נשתבש שכר, שכרא וצ״ל שבר, שברא וכ״ה בפשיט׳ הסורית והשם המופשט שברותא תרג׳ משלי א׳, כ״ב וכ״ה בפשיט׳] —

שַׁבָּרָא (מין צמח ממיני פיגם הנקרא peganum Harmala בל״ע حرمل) בפ׳ במה מדליקין ולא בפתילת המדבר (שבת כ׳:) גמר׳ (שם) פתילת המדבר שברא פי׳ בתשובות לתת סימנים שלו אי אפשר אלא ממיני זרעים הוא ואינו נאכל וזרעו מין סממנין הוא וחם ביותר ושותה אותו מי שיש לו צנה ושמו בל׳ ערבי חרמל ומירק שלו עושין פתילה ואני שמעתי שקורין אותו בלעז פירול״א. *[אחי״ה והוא לאי״ט ferula Rautenkraut והוא באמת מין ממיני פיגם ואצל דיאסקארידים πήγανον ἄγριον ויש מין אחד πήγανον ἄρμαλα והוא ל״ע הנ״ל עיי׳ לעף פפלנ״צ 371 אבל פי׳ שברא בל״ס כמו פתילה וא״כ שברא הוא פתילת המדבר עיי׳ פפלנ״צ 67 והש״י פי׳ שוברא (ובדפ״ש שיברא) מין עשב ארוך וקורין אותו אורטי״א

---

[1]) ובתש׳ הגאונים דפ׳ בערלין בהוצא׳ מקיצי נרדמים ע״י הי הרכבי (סי׳ תקנ״א צד 273) אי׳ ג״כ בל״נ שטרי שוברות. [2]) בענין שבירת קרדום עיי״ע קרדם ומ״ש. [3]) וב״ה בכ״י תרג׳ אבל בדפי בט״ס שכרתה.

?!) ortie ברעננעססעל) ואולי צ״ל רוטא , Raute
עיי׳ לעפלנ״צ 372] —

שַׁבְרִירִי (נ״ל מל״פ שִׁבְּכוּרִי עורון לילה nächt-liche Blindheit) ברירי רירי (פסחי׳ קי״ב. ע״ז י״ב:) כבר פי׳ בע׳ ברירי. בר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט.) לשברירא דליליא פי׳ שאינו רואה בלילה לשבירי דיממא פי׳ כדאמר בע׳ סך (ו׳) סכי שמשא (בכורות מ״ג:) — (א״ב תרג׳ הכו בסנורים (בראשי׳ י״ט, י״א) (מתו) [צריך לומר מחו] בשברירִיא. *[אחי״ה וכן בסנורים (מ״ב ו׳, י״ח) בשבריריא וגי׳ רבינו בחיוורוריא עיי״ע חוור (ח״ג, שנ״ג) ע״ש ומ״ש בהערה 5 ועיי״ע בביתא (ח״ב, ט׳) וע׳ ברירי (ח״ב, ר״ב) וריב״י טאוּם העתיק בסנורים על ידי מלה פרסי׳ הנ״ל עיי׳ מ״ש בהעתקה פרסי׳ לריב״י טאוום 168 והלאה ועיי׳ ג״כ מ״ש במאמרי על מלאכים ושדים 94 לבאר הלחישה בפסחים וע״ז הנ״ל. ע״ז שם: סכנת שברירי[1]) אחרי שכתבתי כל זה ראיתי בתש׳ הגאוני׳ היו״ל במקיצי נרדמים ע״י הח׳ הרכבי צד 209 סי׳ שצ״ד וז״ל מרפאין בהן את בעלי שברירין שבעין שנקראין בל׳ ישמעאל אלעשא ואלשבכרה ע״כ והוא בלי ספק عشى בל״ע עורון ועוד בלי׳ פרסי׳ شبكورى מלה הנ״ל וברוך שכיוונתי ועיי׳ ג״כ שם צד 379] —

שַׁבְרַר (נ״ל מל״פ شبر שְׁבִיב אש Flamme) בר״ג דפ׳ אמר להם הממונה (יומא כ״ח סע״ב) שברירי דשמשא קשי משמשא פי׳ „שמש הנכנס מן החור וכיוצא בו״. *[אחי״ה פי׳ זה הועתק מפי׳ ר״ח וכן הראית לדעת כי מ״ש רבינו בע׳ זה (ח״ג, רע״ב) זיהא דשמשא וכו׳ הועתק מפי׳ ר״ח ליומא ע״ש בש״ס ווילנא ובגוף הענין פירש״י כמו כן רק הביא לביאור שברירי תרג׳ סנורים ועיי׳ ג״כ בתשובת הגאונים הנ״ל סי׳ ל״א צד 12 ולפע״ד אין למלה זו שייכות עם ע׳ הקודם וגם רבינו הפריד בין הערכים. ונ״ל שהוא מל״פ הנ״ל פי׳ שביב אש. ומזה הקבוץ במכילת׳ יתרו פ״ו ואשר במים מתחת לארץ . . . להביא את השברירים פי׳ חיות המבריקין במים. ועיקר הגי׳ שברר ומתוך שגרא דלישנא של ערך הקודם נולדה הכתיבה שבריר] —

שבש (= שִׁיבְשָׁא ובל״נ שְׁבִישְׁתָּא מל״ם שבִישתא פי׳ זמורה ובד של הדס Ranke, Myrten-zweig; תואר שַׁבְּשָׁא מזמר זמורות) בפ״ק בברכו׳ בגמ׳ וחכ״א (ה׳:) מ״מ לא יהיב מר שבישתא לאריסיה[2]) פי׳ זמורות של כרם[3]) אמר להו ומי שבקו לי כלו׳ הם לוקחין בלא ידיעתי לפיכך לוקח אני מהם אמרו לו וכי טוב לך לגנוב שלך אחר הגנב[4]) וזה אינו עושה אותו אלא הרוצה לטעום טעם מתיקות הגניבה כדכתיב (משלי ט׳, י״ז) מים גנובים ימתקו וכדאמרי אנשי בתר גנבא גנוב וטעמא טעום פ״א אם אתה גונב מגנב אותו הדבר שהוא גונב אתה טועם טעם הגנבה שהיא אסורה. בפ׳ איזהו נשך בגמ׳ אין פוסקין (ב״מ ע״ג.) אמר להו שמואל להנהו שבשי שבשא[5]) פי׳ בעלי בתים יהבין חיטי לאריסי סייעו בהדיהון בארעא דאי יהבי לכו טפי פורתא על חולקיהון להוי לההוא דקא טרחתון בהדיהון בארעא ולא מיחזי כרביתא. פ״א „דזבני שבשי המקדימין פירות לבעלי הכרמים בזמורות בכך וכך משואות ובעת שזומרין הכרמים שוה המשאוי יותר״[6]) אמר שמואל ללקוחות הפיכו בארעא בקרקע הכרם דניהוי כמאן דקני לכו קרקע הכרם לזמורות שבו עד שיחתכו ואי לא הוו להו הני דמי הלואה ואסיר למשקל טפי מכדי הנהו דמי — (א״ב תרג׳ ובגפן שלשה שריגים (בראשית מ׳, י׳) ובגופנא תלתא שבשין, תרג׳ הזמורה אשר היה בעצי היער (יחזקאל ט״ו, ב׳) שבשתא דהוה בעאי חרשא). *[אחי״ה וכן בתרג׳ בראשית שם י״ב ויואל א׳. ז׳ ועוד תרג׳ יונקתו (איוב ט״ו, ל׳) שיבשיה וכן ראש יניקתו (יחזק׳ י״ז, ד׳) ריש שבשתיה ועוד עיי׳ תרג׳ תהלי׳ י״ח, י״ב; לאיכ׳ א׳, י״ד. ובלשון זכר שבישא אי׳ לפנינו ברכו׳ הנ״ל ורבינו גרס בל״נ וכנ״ה בירוש׳ פאה פ״א דט״ו ע״ד בדפו״ו רשב״י הוה נסיב שיבשתא[7]) והוה מקלס קומי כליא . . . נחתת אישתא מן שמיא ואתעבידת כעין שיבשא דנור בין ערסיה לציבורא והוון ברייתא אמרין הייא דהדין סבא רקמת ליה שבשתיה[8]) וכירו׳ ע״ז רפ״ג דמ״ב ע״ג דהוה נסיב שושיבתא וכו׳ (חייא) [צ״ל הייא] דאהן סבא דעבדת ליה שושבתא ובב״ר רפנ״ט רשב״י דהוה מרקד אתלת שבשין וכו׳ עד

---

[1]) בעיקרי התלמוד פי׳ שברירא: שוּבר ראיה! [2]) בנו״ג הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה. [3]) כ״ה נכון רק בדפו״ו ולי׳ בשדפ״ע. [4]) בנו״ג עוד הא קא גניב ליה כוליה ולי׳ בכ״י ש״ס וכמו שלא העתיק רבינו. [5]) בנו״ג דשבשי שבשא וכפי׳ ר״ח הובא בשט״מ הגי׳ משבשי שיבשא וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳. [6]) זה הפי׳ הועתק מר״ח חובא בשט״מ בסוגי׳. [7]) ובכתובו׳ י״ז. אי׳ בד של הדס ועיי״ע שט ג׳. [8]) בדפ״ק בש״ס חיוי דדין סבא דקמת שבישתיה.

ונחתה שבשבה דנור ואיתעבידת כמו שבשבה דהדס . . חמון דהדין סבא דקאי ולעי דקמה ליה[1] שבשתיה. קהל"ר פ' יש רעה ר' ירמיה דשבשתא נטל עטרה של זית וקשרה בראשו ובאיכ"ר פ' נפלה אי' ר' ירמיה דשבשב נטל עטרת זית וכו' ובירו' סוטה ספ"ט דכ"ד: אי' ר' ירמיה שיבשב ולבש עטרה של זית. והקבוץ קהל"ר פ' את הכל נתן להם שְׁבִישָׁתָא דהדס וכו', ב"ק קי"ט רע"א רבא[2]) זבין שבישתא מאריסא וכו' והובא בתוספו' ב"מ ע"ג. ד"ה דשבשי ועיי' מ"ש הגרי"ב בגליון הש"ס ובהפשב"ע ושם בתוספו' הובא פי' ר"ח והוא הוא כפי' הערוך בפ"א וכ"ה בשטמ"ב בשם ר"ח ע"ש וכפי' הראשון בערוך פי' רש"י בב"מ. ב"ב ק'. עיי"ע טן ג' (ח"ג, מ"ו). ועוד הקבוץ בתנחום' נח סי' ט' אפי' שבישתין לפילין וכו' ובתנחומא הישן נח סי' י"ד בט"ס שבישכין ובכ"י ר' שכשתין וצ"ל שבישתין כמו שהגיה לנכון רש"ב (צד י"ט: בתנחומא שם) ובב"ר פל"א אי' בלה"ק: זמורות לפילים ועיי' שבת קכ"ח: ועיי"ע חצב ג'. ובתנחו' הישן נח רסי' ב' אי' הפיל עצי גפנים. ועוד אי' במשקל עברית שבשבת והוא כמו שבישתא שבת ע"ה: ראש השבשבת עיי"ע דבק וע' שפשף ועיי' מ"ש בח"ג, ז' הערה 4 והוא הוא שבשבה דנור ב"ר הנ"ל. והתואר שַׁבְּשָׁא בקבוץ שַׁבְּשֵׁי כגי' רבינו בב"מ הנ"ל. והפעל נבנה מן השם: תשלח קציריה (תהלים פ', י"ב) תרג' שַׁבִּישְׁתָא[3]) שיבשין, פלפל שבשב ירו' סוט' הנ"ל ואיכ"ר הנ"ל ופי' ר' ירמיה שיבשב חתך זמורות ועיי' המפרש בירו' ולא כמ"ש במ"כ שם מקום, ועוד בתרג' יחליף (איוב י"ד, ז') שבשב כלומר יצמח יונקותיו, ישלח שריגיו. ובא תפעל אִשְׁתַּבַּשׁ תרג' ישתרגו (איכה א', י"ד) אשתבשו כשיבשין דגופנא] —

שִׁבַּשׁ (נבנה מהשם שִׁיבְשָׁא, שְׁבִישְׁתָא עיי' בפנים verwickeln, verwirren ; שַׁבֶּשְׁתָּא = שִׁיבּוּשׁ (Vewickelung, Fehler בסוף[4]) יבמות (קכ"ב. אתם יודעין שמדינה זו משובשת בגייסות. בפ' יוה"כ בגמ'[5]) מפני שספק[6]) (יומא פ"ד: אפשר דיהיב בהאי גיסא ומשביש ליה באמגוזי ס"א ומקשקיש ליה[7]). בס"ג דנדרים (פ"ט:) אתא רב אחא בר הונא ושבשיה ואנסביה איתתא פי' פיתה אותו עד שנשא אשה. פתיתני ה' ואפת (ירמיה כ', ז') תרג' שבישתני ה' ואשתבשית. *[אחי"ה וכן בתרג' שני באסתר א', ג' שבישת יתיה רוחא דקודשא, תרג' קהלת ה', א' לְשַׁבָּשָׁא ית מילי פומך. ונבנה מהשם שבע' הקודם בעבור ששריגי הגפן הם סרוגים וקלועים לכן הושאלה המלה לדבר מבולבל ומסובסך בעבור זה תרג' ישרגו (איוב מ', י"ז) משבשין, יבמו' ע"ה: רבינא לשבושי למרימר הוא דבעי, שם ק"ח: אזיל משבש ומייתי לה ומזה משבשתא גיטי' ע"ג, שבת קכ"א: עיי"ע. בינוני פועל משובשת יבמות הנ"ל ויק"ר פל"ה שהש"ר פ' אל גנת משובש בגייסות ועיי"ע גיים אבל גי' רבינו בע' ארימון משגש (עיי' בח"א, רצ"ב ומ"ש). אתפעל שבועות כ"ח: זבחים כ"ו. אישתבשת, פסחים י"ז. אישתבש כהני וכן בדניאל ה', ט' ורברבנוהי משתבשין, ובהבלעת הת"ו יבמו' ק"ח: הא כבר שבשא ולא אִישַׁבְּשָׁא. והשם שִׁיבּוּשׁ ר"ה ל': שבשתא ב"מ צ"ו: עיי"ע חרף ג' פסחים קי"ב. שבשתא כיון דעל על וכ"ה בב"ב כ"א סע"א ושם שבשתא ממילא נפקא][8]) —

* שְׁבָאשָׁא (Lockvogel) סנה' כ"ה. מבואר מפריחי יונים ע"י ארא ואי' בתשו' הגאונים (הוצאי הרכבי צד 182) סי' ישנ"ט ארא . . . פירושו שבאשא מנהג מפריחי יונים שמעמידין שובכין ופיגמין ומציבין בהן יונים שבאשי שמשבשין בהם יונים וכו' עש"ה ועפ"י זה יש להגיה מ"ש רבינו בע' ארא א' עש"ה.

* שִׁבְשֵׁב, שַׁבְשְׁבָה, שַׁבְשֶׁבֶת עיי"ע שבש א'.

* שַׁבְשׁוּשִׁין (פי' זמורות) ב"ר פל"ג ויק"ר פל"א עיי"ע שבט ב'.

שָׁבֶת (מל"מ פי' ענין ביטול והשבתה ,Versäumen (Nichtsthun, Müssigsein בפ' השולח גט בגמ' מי שחציו עבד (גיטי' מ"ב רע"ב) שבת גדולה ושבת קטנה פי' שבת גדולה הוא הנזק[9]) כדאמרי'

---

[1]) ואי"כ גירסא דקמת אינו ט"ס. [2]) כ"ה נכון בכ"י ש"ס עיי' ד"ס וגליון הש"ס. [3]) בכ"י ובנו"ג שבישת. [4]) ברפ"ע זה הציון נכלל עם ע' הקודם והנכון שכאן מתחיל ע' מיוחד. [5]) לי' ברפ"ו. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ו. [7]) ובכ"י ש"ס מינכען ומכשכיש ליה ובכ"י א"פ ומקרקיש ועיי"ע כש = כשכש בח"ד, שמ"ט: וש"נ השינויים. [8]) פה ראיתי להעיר על מה דמורגל בפי המון מדברי לשון עלגים יארגאן לומר על הטעות גרייז = Greis והוא לפע"ד כמו בלי אשכנז הישנה Gereis זמורה כי כותבי ומעתיקי ספרים עשו סימן כעין זמורה וענף על גבי השורה אשר שם טעו בכתיבה וחסו על כתב ידיהם ולא רצו למחקו והעירו בזה הסימן שטעות נפלה בכתב ידיהם וכ"י ערוך שלי יש לו כמה וכמה סימנים אלה וכן כותבי ספרי יוניים השתמשו בזה סימן ——— ושמו ὀβελός עיי' אוצ"מ יוניים. [9]) כ"ה נכון בכ"י ובהעתקת עיקרי התלמוד ולא כברפ"ע ניזק.

(ב"ק פ"ו.) שמין אותו כעבד, שבת קטנה כאילו שומר קישואים. פ"א שבת גדולה[1]) הוא דמי צמיתת ידו שצמתה והוא נזק ושבת קטנה שכר בטלה והוא כפי' הראשון. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע אי' כזה"ל בפ' השולח גט וכו' נותן לו שבת גדולה הוא דמי צמיתת יו"ו שצמתה והוא נזק ושבת קטנה שכר בטלה פ"א שבת גדולה הוא (הגיזק) [צ"ל הנזק] כדאמרינן וכו' ופירש"י בגיטין שבת גדולה הן פחת דמיו. לימכר עכשיו בשוק והוא נזק ולהכי קרי ליה שבת שפחת דמיו של עכשיו אינו אלא משום שבת שאינו ראוי לעשות מלאכה בשתי ידיו וכו' ושבת קטנה היינו כאילו הוא שומר קישואין וכו' עש"ה ובב"ק פ"ו. וקידוש' כ"ד: ועיי' בשט"מ לב"ק. ועיי' פי' הגמ' בב"ק פ"ה: על הא דאי' במשנ' (פ"ח מ"א) שבת רואין אותו כאילו שומר קישואין, ושם וכדף פ"ו. הרבה פעמים שבת ע"ש. ושבת הוא מקור של ישב כלו' ישב ובטל או מל"מ רק שבתו יתן (שמות כ"א, י"ט) והקבוץ ירוש' ב"ק רפ"ח ד"ו: תרין שִׁבְתִּין אינון הכהו על ידו וכו'] —

שָׁבַת (מל"מ ענין הפסק והנחה מלפעול ruhen,
; feiern שְׁבוּת das Ruhen an Sabbath- u.
; Feiertagen שְׁבִיתָה das Ruhen, Verweilen am
בסוף (Sabbath oder Feiertag an einem Ort
עירובי' (ק"ד:) ר' שמעון אומר מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו אלא משום שבות ומפורש בגמ' דפ' משילין (ביצה ל"ו:) אלו הן משום שבות ומפורש בגמ' בפ' אלו עוברין בפסחים (מ"ט.) ולשבות שביתת הרשית יחזור מיד, ירושׁ' (פסחים פ"ג ד"ל:) לשבות שביתת הרשות לשבות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו. גדול השלום שהוקש לב' דברים שחייבין עליהן כרת מילה ושחיטת פסח. *[אחי"ה רבינו נגרר אחר העתקת ר"ח שהביא בפסחים זה הירו' כהצעת הערוך ועיי' גם כן באשר"י אבל בנו"ג בירו' בזה"ל א"ר יוסה בי ר' בון[2]) בוא וראה מה גדול הוא השלום שהוקש לשני דברים שחייבין עליהן כרת מילת בנו ושחיטת פסחו וכו' עד: אפי' יכול לילך ולשבות לחזור ולבטל שאין שביתת הרשות אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו בחכמה[3]). בביצה ל"ו: במשנ' כל שחייבין עליו משום שבות וכו' ואלו הן משום שבות לא עולין באילן וכו' גמר' שם ל"ז. ע"ש ושם: שבות גרידתא . . שבות דרשית . . שבות מצוה. יומא ע"ד. מנין ליוה"כ שאסור ברחיצה וכו' ת"ל (ויק' ט"ז, ל"א) שבתון שבות ופירש"י שבתון וגבי עינוי כתיב וכי היכי דשכתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה ה"נ שבתון דגבי עינוי וכו' ועיי' בספרא אמור פרק י"ד שבתון שבות, ושם ריש פרש' י"א ר"א אומר שבתון זו קדושת היום א"ל ר"ע אינו אומר שבתון אלא שבות שכן הוא פותח בשביתה ראשון ועיי' ר"ה ל"ב. ושם אי' שבתון שבות שבו פתח הכתוב תחלה ועיי' בפירש"י. שבת פ"ט. כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכים שבות. שבת ח': עירו' ל"ב: ל"ד: ל"ה: ע"ח: כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות[4]) שבת צ"ד: אוסרין משום שבות עירו' ק"ג: ברש"י ד"ה בישיניו. פסחים ס"ה. אין שבות במקדש[5]), ירו' יומ' פ"א דל"ה סע"ד משום שבות שהתירו במקדש, שבת קי"ד: פסחים מ"ז, שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו. ובתרג' אונקלס תרג' שבת שבתון: שַׁבָא שְׁבָתָא או שַׁבַּת שְׁבָתָא עיי' לשמות ל"א, ט"ו; ל"ה, ב'; לויק' ט"ז, ל"א; כ"ג, ל"ב. ועוד שבות כמו השם המופשט שְׁבִיתָה ירו' סוכה רפ"ב דנ"ב סע"ד ראוי הוא לעבור על השבות ולוכל וכו' ושם: באומר שביתתי תחתיו, עירו' מ"ט: והיה מכיר אילן או גדר ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום שביתתי בעיקרו מהלך ממקום רגליו עד עיקרו אלפים אמה וכו', ירו' עירו' פ"ג דכ"א. אינו יכול להביאו דרך שביתה, ושם בריש העמוד ראוי הוא לעבור על השבות ולאכול. ירו' ביצה רפ"ה דס"ג. הוא מצוה על שביתת בהמה כמותו למען ינוח שורך וחמורך כמך[6]), ירו' שבת פ"ה ד"ז: מצוה על שביתת בהמתו[7]). שבת י"ח. שביתת כלים

---

1) כ"ה בכ"י. 2) ובפי' ר"ח א"ר יוסי בר בון. ורבינו השמיטו. 3) וכ"ה באשר"י ובפי' ר"ח לי' כמו שלי' בערוך. 4) ועיי' במ"א בסי' שמ"א ומ"ש בעל מחבר מלא הרועים ח"א 198. 5) ופעמים איכא עיי' הדוגמאות בפחד יצחק ד"ה שבות במקדש. 6) עיי' מ"א באו"ח סי' רמ"ו סקי"ב. 7) בס"ם רמ"ה הביא ב"י הריב"ש בבי ישראלים שהיה להם שותפות שוורים עם הנכרים דנכרי יכול לעשות עמהם בשבת מלאכה ואין הישראל עובר משום שביתת בהמתו כיון דיש לנכר חלק בהם.

ע"ש כל הענין ובתוספו' ד"ה ולימא. והקבוץ ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ד כמה שְׁבִיתוֹת — ועוד עיי"ע שביתה פי' ישיבה] —

* שַׁבָּת (מל"מ א') שבוע Woche ב') יום המנוחה ויום טוב (Sabbath, Feiertag גיטי' ע"ז. לאחר חדש שבת לאחר שבת מאי וכו', שם: חד בשבא ותרי ותלתא בתר שבתא ארבעה וחמשה ומעלי שבתא קמיה שבתא. מגילה י"ג. ימי שבת, נדרים ס'. קונם יין.. שבת זו אסור בכל השבת ושבת שעברה, שם ע"ח: שבת בראשית, מנחות ס"ה: ס"ו. ממחרת השבת (ויקרא כ"ג, ט"ו) ממחרת יו"ט או אינו אלא למחרת שבת בראשית עש"ה. שבת ס"ט: היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד ועש"ה. ברכות נ"ז: שבת א' מס' לעוה"ב, שבת י': מתנה טובה יש לי ושבת שמה, ל"ג. קי"ט. ושם: גיטין ו': חילול שבת. שבת קי"ט רע"א ר' חנינא מועטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה ר' ינאי וכו' אמר בואי כלה בואי כלה, שם: מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא, שם: עשירין שבא"י במה הן זוכין וכו' ושבשאר ארצות במה הן זוכין... בשביל שמכבדין את השבת, מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף — תבלין אחד יש לנו ושבת שמו.. כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו, ירוש' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה, ירוש' נדרים ספ"ג דל"ח רע"ב מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצות שבתורה, מכילת' ריש כי תשא יכול וכו' קדושת שבת מסורה לבי"ד וכו' לשם שבת מסורה ואינו מסורה לבי"ד (עיי' ב"ב קכ"א.) ושם: אות היא לעולם מגיד שאינו שבת בטלה מישראל. ועיי' עוד שבת פ"ז: קי"ג. קי"ז. קי"ח. ק"נ. קנ"א: פסחים ק"ו. קי"ג. יומא פ"ד: ביצה ט"ז. ר"ה י"ט. תעני' ח': כ"ה. כ"ז: מגילה י"ב: חגיגה י'. ט"ו. יבמות ה': ו'. שם: מ"ז: צ': סנהד' נ"ו: ס"ח: מעילי' י"ז. ערב שבת (בר"ת ע"ש) שבת י"ב. כ"ה: קי"ט: עירו' מ"ג: פסחים נ': ק"ה. סוכה מ"ד: תעני' כ"ז: ב"ק ל"ב. סנהד' ל"ח. חולי' כ"ו: ירו' כתובות פ"ב דל"ה. וכן מעלי שבתא (Freitag) גיטין ע"ז. שבת ס"ט: קי"ט. תעני' כ': והקבוץ סנהדר' ס"ז: כל מעלי

שַׁבְתֵי — מוצאי שבת (בר"ת מו"ש) שבת קי"ט: פסחים ק"ה. קי"ג. ירוש' שקלים רפ"ד דמ"ז ע"ד מוצאי שבת והקבוץ פסחים קי"ג. מוצאי שבתות. וכן נקרא שַׁבָּת, שַׁבְּתָא אותה השבת אשר בה דרש ר' פלוני בפני רבים ברכות כ"ח. חגיגה ג'. תוספת' סוטה פ"ז שבת של מי היתה שבת של ראב"ע היתה, ירושלמי סוטה פ"ב די"ח. וספרא ריש מצורע אמר ר' יהודה שבתי היתה וכו' ופי' הראב"ד בספרא שם פי' שבת הראויה לו לדרוש כי היו דורשים לשבתות וכו'. ובלא"ר שַׁבְּתָא ברכות ו': שבת י"ב. קי"ט. יומא פ"ז. תעני' כ': גיטי' ל"ח: ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: שׁוּבְתָּא ושם פי"ד די"ד ע"ד בשובתא, שם פט"ו דט"ו רע"ב שובתא היא, ירו' פסחים פ"ד ד"ל ע"ג באפוקי שובתא. ובהבלעת התי"ו שַׁבָּא, שׁוּבָּא ביצה ט"ז, מחד שביך לשבתיך, שבת קנ"ו. בחד בשבא.. בתרי בשבא.. בתלתא בשבא... בארבע בשבא, ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד כל לילי שובא, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ערובת שובא, בפוקי שובא והקבוץ ירו' תעני' פ"ד דס"ט. כל ערובת שובאי תר"י ויקרא כ"ו, ל"ד. מ"ג שובי שמיטהא, שם כ"ג, ל"ב ושבתין שוביכון (בתר"י ב' שובתיכון). שבת קי"ט. יוסף מוקיר שַׁבֵּי. והפעל כל"מ סנהד' נ"ח: גכרי ששבת חייב מיתה, עירובי' נ"א. שובתי שבת, נדרים ל"א. הנודר משובתי שבת אסור בישראל וכו', מנחות כ"א. עיי"ע בן ב'. תרג' שמות ל"א, י"ז שבת ונח, שם ט"ז, ל' בדפ"ש תרג' וישבתו ושבתו עמא ביומא שביעאה. ועוד מן שבת בהוראה דרישה בשבת נבנה הפעל ירו' חגיגה רפ"א דע"ה ע"ד וירו' סוטה פ"ג די"ה סע"ד מי שבת שם א"ל ר' לעזר בן עזריה וכ"ה במכילתא בא פרש' ט"ז ומי שבת שם א"ל ראב"ע אמר להם אפשר ששבת ר"א ולא חידש לכם דבר, ושם: ככר שבתו תלמידים ביבנה ולא שבת שם ר' יהושע. ובענין שבות ושביתה עיי"ע הקודם לזה[1]) ועוד עיי"ע שביתה.

שֶׁבֶת (בל"ס שְׁבֵתָא מל"פ شبت, شوذ ובל"ע شبث Dill) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ט.) ובפ' בא סימן בגמ' כיש"ה חייב בפיאה (נדה נ"א:) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ד) השבת משנתנה טעם בקדירה אין בה משום תרומה[2]). בפ"ד במעשרו' (מ"ה) ובפ"א בע"ז בגמ' ר' ישמעאל

[1]) ונקרא מסכת שבת ע"ש רוב ענינה בהלכות שבת. [2]) בעוקצין משנתן טעמו.

אומר (ז׳ ׃) ר״א אומר השבת מתעשרת זרע וירק וזירין. בפ״ג בפיאה (מ״ב) ומודין חכמים לר״ע בזורע שבת או חרדל בג׳ מקומות. פי׳ אניט״ו[1]) ואם זרעו בג׳ מקומות נותן פיאה מכל אחד לפי שדרכו ליזרע ערוגות ונותן פיאה מכל אחד ואחד — (א״ב וכן שמו בל׳ ישמעאל). *[אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ם בעוקצין הנ״ל וכנ״ה בתוספ׳ שביעי׳ פ״ב השבת מתעשרת וכו׳, תוספת׳ עוקצין דפ״א שורשי השבת וכו׳, תוספת׳ ריש כלאים השבת והגופנין וכו׳ בכ״י אירפ׳ לי׳. ירו׳ מעשרו׳ רפ״ד דנ״א סע״ב שבת שזרעה לזרע וכו׳. ובה״ג ברכו׳ פ״ו דף ח׳ ׃ גרס שביתא, ושם מיא דשביתא וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳ בברכות ל״ט. ובנו״ג מיא דשיבתא. ופירש״י שם דשיבתא ירק שנותנין מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו אני״ט בלע״ז והוא בל״צ anet וכצ״ל בע״ז ז׳ ׃ ושם במעות אוי״ר וצ״ל אניט[2]) ובל׳ רומי אניט״ו ע״כ והוא בל״ר anethum (בל״י ἄνηθον) ואולי כיון רש״י לפי׳ רבינו ומזה קצת ראיה שראה ספר הערוך ועיי׳ ג״כ ע׳ אסטומכא ומ״ש כה״א, ק״ע] —

שְׁבַתָּא (= שִׁיבְּתָא שם רוח רעה או מחלה עיי׳ בפנים) בפ׳ יוה״כ בגמ׳ ברחיצה (יומא ע״ז ׃) ובר״נ דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ז ׃) וגזרו עליו שיאכל בשתי ידיו מ״ט אמר אביי משום שיבתא. בר״נ רפ׳ סדר תעניו׳ האלו (כ׳ ׃) איכא דאמרי מילתא דשיבטא הוה גמיר. פי׳ בתשובו׳ רוח רעה שאוחזת התינוקות בצואר במפרקת בגידים שאחורי הצואר ומייבשת אותם מתנונה והולך עד שימות ושמה בל׳ ארמית שיבתא וזמנה מכן ב׳ חדשים ומתירא קטן ממנה עד ז׳ שנה וממה היה בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר ומניקה בנה לאלתר. פ״א בהלכות גדולות (הל׳ יוה״כ דף ל׳ סע״ג) שיבתא רוחא היא דשריא על ידא דאנשי בלילא ומאן דנגע במיכלא בלא מימשא ידוהי שריא ההוא רוחא על מיכלא ומסכנא ומשום הכי שרו רבנן למימשא [ידא] ומיספא לינוקא[3]) וי״מ מילתא דשיבתא דתעניות (הנ״ל) משקה של רפואה. *[אחי״ה זה פי׳ ר״ח בתעניות אמור מעתה מה שהביאו התוספו׳ בחולי׳ ק״ז ׃ ד״ה התם בשם ר״ח צ״ל ר״ת וכדאי׳ בתוספו׳ יומ׳ ד״ה משום ולקוחים הם מהערוך וכדאי׳ בפירוש בתוספו׳ ישנים יומא שם שהזכיר ר״ת את הערוך[4]), וכן פי׳ רגמ״ה בתעני׳ שיבתא רוח רעה ששורה (על המים) [צ״ל הידים] ע״כ ועיי׳ ג״כ ר״ח ליומ׳ הנ״ל וכן בפירש״י בתעני׳ ובחולי׳ ורגמ״ה בחולי׳ גרס שיכתא כלומר משום רוח רעה שלא נטל ידיו שחרית ע״כ וכנראה שצ״ל שיבתא וכ״ה בהל׳ רי״ץ גיאת הל׳ יוה״כ צד נ״ב וז״ל שיבתא רוח רעה ששורה על ידו של אדם וכשאינו רוחץ ידיו שורה על אכילה] —

שְׁבוּתָה (כינויי שבועה] בריש נדרים (י׳.) שבותה שקוקה נדר במהא[5]) הרי אלו כינויין לשבועה. *[אחי״ה בירו׳ נדרים פ״א דל״ז. שבותה שפותה] —

שְׁבִיתָה (פי׳ ענין עכוב ומנוחה Sichaufhalten, Feiern) בפ״ב במעשרות (מ״ג) ר״מ אומר עד שמגיע למקום שביתה פי׳ למקום היישוב. *[אחי״ה והוא מפעל שָׁבַת (עיי״ע שַׁבָּת) פי׳ פסק ונח ומעכב במקום וכן מוכח מירוש׳ מעשרו׳ פ״ב דמ״ט ע״ד דתני עלה אפי׳ שבת בשני ויש שביתה בשני אלא ברוצה לשבות . . . מה בין לינה ומה בין שביתה אדם מגלגל בלינה ואין אדם מגלגל בשביתה בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום ועיי׳ ר״ש במעשרות פ״ב מ״ג. ועוד בירו׳ שם ׃ מתוך שיודע שביתו והוא כמו שביתתו][6]) —

* שִׁיבְתְּנָא (?) (לפע״ד צריך לו׳ שוכתנא מל״פ سوختنى Hitze, Brand מן سوختن שרף) בתעניות ו׳ ׃ ואיכא דאמרי דלא שקיל שודפנא אבל בהעתקת פי׳ ר״ח אי׳ שיבתנא ופי׳ כלומר לא נסתלק החום וכו׳ וכ״ה בערוך ע׳ תרבץ בדפ״ע ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ע״ש. ונ״ל שצ״ל בכ״ף וכל״פ וכאמור, ודע כי לדעת קצת شواظ פי׳ חום האש (וואולירם ב׳ 474) ואולי היא היא שיבתנא ועיי״ע שרפנא ומ״ש.

* שַׁבְּתַאי, שַׁבְּתַי א׳) (שם כוכב כיון Saturn ב׳) שם הפרטי לאיש) פדר״א פ״ו תקופה הראשונה של ניסן נכנסת בראש שעות שבתאי תקופת תמוז נכנסת בחציה של שבתאי וכו׳ ושם ג״כ שמות שאר הכוכבים ושמן שצ״ם

---

[1]) כ״ה בדפ״ר והוא בלאי״ט anetho וכ״ה בדפ״א ועה״ק ובדפו״ו אניט״י. [2]) בעיקרי התלמוד הביא בשם רש״י ע״ז הלעז אנילדו ? [3]) בה״ג במ״ד לצוקא. [4]) אבל עיי׳ האו״ז הל׳ יוה״כ רסי׳ רע״ז שהביא את ר״ח. [5]) כ״ה בדפ״ר ובנו״ג במוהי ובדפ״ע במ״ס כמהא. [6]) ודוגמתו אהילן (נזיר פ״ז מ״ב) תחת אהילתן ושם נ״ג. ושם ׃ אהילו = אהילתו.

חנכ"ל (= שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה) ובא זכרונם ג"כ בשבת קנ"ו. עיי' רש"י ד"ה מזל. ובפסיקת' רבתי פ"כ אחריו מה אתה בורא שבתי שעתידים או"ה למשול בהם בישראל, ב"ר פ"י יש מזל שגומר הלוכו לשלשים שנה והוא שבתי. שבת קנ"ו. האי מאן דבשבתאי יהי גבר מחשבתיה בטלין ואית דאמר כל דמחשבין עלוהי בטלין והקדמונים חשבו כי כח זה הככב רק רע במנהגי תבל וגם הערביים קראהו النحس الاكبر das grosse Missgeschick עיי' וויענער רוו"ב ח"ב, 386 ונקרא זה הכוכב בל"מ כיון עיי' ראב"ע לעמוס ה', כ"ו ורד"ק שם וכן בל"ע ופ' كيوان ועוד הוראת זו המלה בל"פ רקיע השביעי אשר שם גומר הלוכו כוכב זה על כן נ"ל שנקרא שבתי, שבתאי מן שבת שהוא שביעי בימי השבוע[1] ועוד נ"ל שנגזר מן הפעל שָׁבַת על שם שגמר הילוכו בכבדות וכן דעת הרמב"ם (יסודי התורה פ"ג הל"א) שבתי נקרא כן לפי שתנועתו כבדה והוא נראה כשובת ונח יותר מכל השבעה. ושם פרטי: יומא פ"ג רע"א שבתאי אצר פירי, שבתאי בר מרינוס אקלע לבבל וכו' ביצה ל"ב: שבתאי בריה דר' מרינוס ב"מ י"ז. ר' חנן ואיתימא ר' שבתאי סנהד' ח'. ועיי' עוד יתר מקומות בסד"ה וכירו' סוכה ספ"ד דנ"ד ע"ד א"ר שובתיי ובנדרים פ"ה דל"ט: אי' ר' שובתא ועוד ר' שבתי. ר' שובתי עיי' מבוא הירו' למהרז"ף קכ"ד וש"נ ר' שובתי דצדוקי ירו' שביעי' פ"ב דל"ד עיי"ע צדק.

שָׁגָא (כל"ם שָׁגָא כל"ע ساج eine Wachholder-art) כפ' מפנין בגמ' מילדין (שבת קכ"ט.) תכתקא דשגא פי' כסא של עץ ששמו תדהר[2] כדגרסינן בר"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) ובפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ' :) תדהר שגא ותאשור שורבינא. *[אחי"ה בר"ה ובכ"ב אי' לפנינו שאגא וכ"ה בשבת הנ"ל והוא עפ"י משקל ערבי וכ"ה בתרג' עיי"ע שאג אבל בכ"י ש"ס ר' בב"ב וִבילק' כ"י פ' בשלח אי' שגא והוא במשקל סורי ובכ"י ש"ס בשבת קכ"ט. בטעות תחתבא דתנא וצ"ל תכתקא דשגא ובשבת קי"ט. אתכתקא דשינא צ"ל דשיגא כדאי' בכ"י ש"ס א"פ וצ"ל דשאגא או דשגא כדאי' ברא"ש דפו"ו ועיי' רש"י. ובתנחומא תרומ' סי' ט' תדהר אספו נרמוז וצ"ל אספנדמון עיי"ע ח"א, קפ"ט] —

שְׁגָא (נ"ל מל"ע شغشغ פי' נפל herabstürzen) כס"נ דפ' הבא על יבמתו (יבמות ס"ג:) אתו חברי לבבל שגא נפל מקבלי שוחדא תריץ יתיב — (א"ב פירש"י כפף). *[אחי"ה ולפי פירש"י אולי הוא מל"ע شنج sich zusammenziehen ולפע"ד הוא מל"פ הרשומה בתחלת הע' ופי' כשל ונפל ובספר המפתח לר"נ גרס שאג ונפל עיי"ע חַבָּר (ח"ג, של"ט הערה 4 וש"נ גי' הכ"י ה"ב) ובעיקרי התלמוד זה הערך אי' כך גורסין שאג פי' שאג כארי מרוב דאגה ע"כ אבל גם בע' חבר גי' רבינו כגי' הספרי' שגא וזה עיקר ואין אצלי ספק שמלת נפל באה מגליון להורות על מלה זרה שגא והראיה בע' שקא ע"ש — ובגוף הענין המדובר ביבמות הנ"ל הרחבתי דבורי בע' אמגושא ובע' חבר עש"ה] —

שְׁגָא (מל"ם פי' כמו שָׁגָה בל"ם ובלי' תרג' כמו נפקד ונעדר fehlen, abwesend sein) ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א, מ"ט) תרג' לא שגא. ויפקדו מעבדי דוד (ש"ב ב', ל') תרג' ושגו, עד אחד לא נעדר (שם י"ז, כ"ב). *[אחי"ה ועיי' גם כן בתרג' ש"א כ"ה, ז', ט"ו. כ"א; ל', י"ט; תרג' מ"א כ', ל"ט; מ"ב י', י"ט. ותרג' להפקד (שופטים כ"א, ג') לְמִשְׁגֵי[3] ובא פעל שם כ', ט"ז ולא יחטא ולא משגן צ"ל מַשְׁגָן ועיי' פירש"י ומה שענין שגא כמו שָׁגָה בל"ם עיי' תרג' משלי י"ט, כ"ז; כ', א', אפעל מַשְׁגֵי שם כ"ח, י'. ועוד עיי"ע שגג] —

* שְׁגַב (מל"ם שָׂגַב ענינו חזק stark sein פַּעֵל stark machen) תרג' ישגבך (תהלים כ', ב') ישגבינך, ועיי' שם צ"א, י"ד; ק"ז, מ"א ותרג' ותצרך (משלי ד', ו') ותשגבינך.

* שָׁגַג (מל"ם עשיית דבר בטעות fehlen aus Irrthum; שְׁגָגָה Sünde aus Irrthum) ביצ' ל'. שוגגין . . . מזידין, מגילה ט"ו: שמא אתה דן לשוגג כמזיד. ועוד עיי' חולי' ט"ו. מגיל' ט"ו: עיי"ע זד (ח"ג, רע"ב) וש"נ. והשם מנחות נ"ג: שמא בשגגה חטאו. והקבוץ שגגות יומא ל"ו: חטאות שגגות, ירו' שבועו' פ"א דל"ג. הטאתם אלו השגגות, ב"מ ל"ג: ששגגת תלמוד עולה זדון ובל"א ויק"ר ספ"ה שגיאות (תהלים י"ט, י"ג) שגגתא. ועוד עיי"ע שגא ב'] —

---

[1]) ויום השביעי היה קדוש לכוכב זה כפי דעת או"ה לכן נקרא יום השביעי בל"ר dies Saturni ובלי' אנגלית Saturday באנגלית סאקסאן Sätres däg בצרפ"ת Samedi [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ששמו כ"ן. [3]) כ"ה בדפו"ו אבל בנו"נ בטעות למסגי.

☞ שגד (= שִׁגְדָּא פי' בל"ם כמו שקד בל"ט Mandel, Mandelbaum) תרג' בטנים ושקדים (בראשי' מ"ג, י"א) בוטנין ושגדין. *[אחי"ה וכן תרג' ויגמל שקדים (במדבר י"ז, כ"ג) וכפית שיגדין. וכן העץ במספר יחיד תרג' קהלת י"ב, ה' כשיגדא] —

שגדן (= שִׁגְדּוֹנָא לדעת קצת מלשון יוני' ורו' Hüftweh, ischiadicum ἰσχιαδικόν) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולי' נ"א.) אמר רב יימר האי שיגדונא נקטה פי' חולי הגיעתה על הירך לפיכך מושכת כרעה בתריית' וי"מ בלעז גוט"א. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) לשיגדונא ליתי פתיא דמינוני — (וא"ב פי' בל"י כאב הירך והוא כאטמא). *[אחי"ה בנו"נ שגדונא ופי' רש"י קרנפ"א והוא ל"צ Krampf = cramp עוות האברים ועיי' פירש"י קהל' י"ב, ג' והתעותו „יאחזם עוות שקורין קראנפ"ף" והוא לא"יש וזה מ"ש עוזך הקצר ישנ"ב וז"ל שיגדונא נ"ל הוא שקורין עוית שקורין גייאיכטא (Gicht) בל"א וי"מ קראמפא (Krampf) בזה י"מ כיון לרש"י הנ"ל וכן לועז רש"י בגיטין ע'. ד"ה עוית קרנפ"א. ובגיטין ס"ט: פי' רש"י שגרונא כבערוך חולי הירכים. אבל אז ני' בדלת העיקר כגי' הערוך וכ"ה בגי' רגמ"ה בחולי'. ואולי גי' ברי"ש תתכן מפעל שגר וז"ל הצעת הש"ס אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוו שדרן כרעיה בתרייתא אמר רב יימר האי שיגרונא נקטיה ורש"י ותוספ' גרסו דהוו שגרן כרעיה וכו' וא"כ שגרונא מענין שגרן כרעיה ועיי"ע שגר ושדר — ובענין גוט"א בערוך וכ"ה בע' פתיא עיי"ע גוטא ומ"ש בח"ב, רנ"ז וכ"ה מל' אנגלית Gicht, gout] —

* שָׁגַח (מל"מ בהפעיל פי' ענין השקפה והסתכל schauen, sorgfältig sehen) ברכות ל"ד סע"ב לא היו משגיחים עליו. תוספת' ביצה רפ"ג אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. ירו' כתובות פ"ז דל"א: ואין בריה משגחת עליה. אפעל סוכ' ל"א. ולא אשגח בה רב נחמן. ירוש' כ"ב רפ"ה דט"ו. דלא משגח עליה. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג: משגחין עלינן. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ג אשגח למינוס וכו' שם ספ"ו דכ"ג ע"ד משגחן רבנן מימר מילה דאורייא אמרו ליה אשגח מרן. ירוש' נדה ספ"ב ד"נ: משגח עלינן יומא דנן [1].

שֵׁגָל (מל"מ שם כנוי לפלגשים Nebenfrau, Konkubine) ישגלנה ישכבנה (מגילה כ"ה:) [2] ככר פי' בע' דביון [3]. בר"ג דר"ה (ד'.) ואי בעית אימא לעולם שגל מלכתא היא ורבה בר לימא [4] להא [5] גמרא גמיר לה ומאי קרי לה שגל שהיתה חביבה עליו כשגל אי נמי שהושיבה כמקום שגל. *[אחי"ה ופירש"י להאי [6]. שגל דהכא גמרא גמיר לה מרביה דכלבתא הואי ע"כ ולפע"ד ברור כי רבה בר לימא כיון לל"פ سگ פי' כלב כל"ש' צענד çag ובל' קלילה בל' פרסי' سگل kleiner Hund [7]) אבל לפי המסקנא שגל הוא כל"מ (תהלים מ"ה, י'; נחמיה ב', ו') וכן בדניאל ה', כ"ג שגלתך ולחנתך והוא שם כנוי לפלגשים והקבוץ סנהדר' צ"ה: ועמהן שגלונות וזונות. ובענין ישגלנה דכתיב עיי' תשוב' הרשב"א שהבאתי בע' דביון] —

שֶׁגֶם (= שַׁעַם Kork פיעל שִׁיגֵּם wie mit Kork eindrücken, verkorken) בפ' י' בכלים [8] (מ"ו) עשאן בסנים או בשגמין פי' זמורות [9] שמתוחין מקיר אל קיר ושוטחין עליהן בגדים. וי"א עץ כפול שהן כופלין אותו ולא ישבר והוא עץ רך ולא ישתבר בין לח בין יבש ובל' תלמוד שעם. בהשלחן פכ"ב בכלים (מ"י) נסרים שבמרחץ ששיגמן. בב"ר פכ"ז (כ"ו) לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר (בראשית ו', ג') הרי אני משגמן ביסורין אמר ר' אייבו מי גמר להן שימרדו בי לא (עד) [צ"ל על ידי] שלא שיגמתי [10] אותם ביסורין אתמהא הדלת הזה מי מעמידו שגמיו ענין קישור ועינוד — (א"ב פי' בל"ר התיבה קטנה מעץ או מדבר אחר כמו העץ הנושר מן המפסלת).

---

[1]) ובל' עברי החדשה השגחת Vorsehung. [2]) תוספתי מגילה ספ"ד (ג') בכל מקום שכתוב ישגלנה קורין ישכבנה. [3]) ופי' שהביא שם הועתק מפי' ר"ח במגילה כ"ה: ובפ"א כיון לר"ה המצויין כאן. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה לפנינו בש"ס ובכ"י ש"ס ורבא בר לימא ובדפ"ע יימא ובדפ"ר ימא. [5]) לי' בנוסחאות ואי' בכ"י ש"ס ושם להאי וכ"ה ברש"י ע"ש. [6]) וצ"ל נקודה אחר להאי. [7]) וכן מצאתי אח"כ במ"ע להי' ברילל ח"א 134 והוא העיר ג"כ על שם Kyno אם של כורש שפי' כלב (הערא דאט א', כ"ב). [8]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס בכלי מתכות פי"א. [9]) ולפי פי' זה אולי שגם הוא מל"ע شجن ענפים וזמורות מסובכין. [10]) כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו במדרש אבל בדפ"ע לא. על ששיגמתי.

*]אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר segmen ואין ההמשך סובלו במקומו' הנ"ל ודע כי בע' שעם פי' רבינו שעם קליפי עץ והוא שגמין שפירשנו ע"כ וזה מה שכתב כאן בשגמין . . . בל' תלמוד שעם ונגרר בזה אחר פי' רה"ג שפי' בכלים פ"י מ"ו (בסר"ם 6) וז"ל בשינגמין פי' א"ד בשינגמין וא"ד בשנימין כמין כיווראן (?) עץ הוא והוא רך ואינו משתבר בין לח בין יבש ועושים ממנו כלים כמות אלו הצפחת ע"כ. ומלת כיווראן הזכיר רה"ג עוד בכלים פי"ד מ"ה (סר"ם 10) לפרש מלת שעם וז"ל של שעם פי' כמו שפירשנו דומה לכיווראן ע"כ וזה „כמו שפירשנו" רמז לפע"ד על כלי' פ"י מ"ו אמור מעתה שתיבות: „ובלשון תלמוד שעם" נשמטו מפי' רה"ג בכלים פ"י וצ"ל כבערוך ובכלים פכ"ב מ"י (סר"ם 17) הזכיר רה"ג ג"כ שולחן של עצי כווראן ורבינו ע' טרסקל כמדומה לי היה נגרר גם בזה אחר פירוש רה"ג ורק הבין עצי כווראן: ערבה קלופה. ומלת כווראן אינה כמו שכתבתי בע' טרסקל ל"ע הנזכר שם (בתי"ד, 89) כי אם خيزران שזכרתי בע' חזר (ח"ג, שס"ג) ופי' קנה אגמון Bambus ועוד כל עץ רך שאם כופל אותו לא ישתבר וזה רמו שעם ובאמת ברי"ץ גיאת הל' יוה"כ צד נ"ד פי' בזה"ל סנדל של שעם פי' כ י ז ר א ן. ומהשם שֶׁגֶם הקבוץ שְׁגָמִין (ובנו"ג בכלים פ"י שוגמין) נבנה הפעל שִׁגֵּם דחק כמו בשעם וכן כי' הרמב"ם בכלים פכ"ב מ"י וז"ל ואמרו ששינגמן כמו מאמר ששעמן וישעם הוא הגמי וכו' [1]) ומזה בהשאילה ב"ר פכ"ו הרי אני משגמן ביסורין פי' אני דוחק אותם. ושם: הריני משגמן אלו באלו. ושם על ידי שלא שינגמתי אותם ביסורין. ומלת שגמיו בב"ר נ"ל עצים רכים כשעם שלוחות הדלת מסומרות שם [2]) והם קיום הדלת ומזה בקהל"ר פ' טובה חכמה מפורש האמנות (מ"ב י"ח, ט"ז) רבנן אמרין שינגמיא או אולי צ"ל גישמיא מע' גשם (ח"ב, שפ"ב) פי' אסקופה התחתונה כפי' הרי"ף ועוד עיי"ע דלת ומ"ש והראיה מתרג' למ"כ הנ"ל

עש"ה] —

שגר (מל"מ שֶׁגֶר ענין השלכה וכן בל"ם שגר werfen ובדרז"ל ענין הליכה כסדר כל"ע سجز (בבנין ז') der Reihe nach folgen ועוד שלך כמו שלח (schicken) בפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ח: אם שגורה תפילתו בפיו פי' אם גְרדפת התפלה בפיו מלשון שיגר אחריו [3]) וי"א ענין סחיבה וריצה כמו תרג' נבלתך [4]) לְמאכל (דברים כ"ח, כ"ו) משגרא למיכל. בפ' לא יחפור (כ"ב כ"ג.) ר' יהודה אומר בית ארבעת כורין כמלא שגר היונה פי' שילוח מלש' (שמות י"ג, י"ב) שגר בהמה וכתיב (איוב כ"א, י"א) ישלחו כצאן עויליהם. *]אחי"ה בל"מ שֶׁגֶר רק השם מצוי ופירושו השלכה ובדרז"ל רְהִיטָא או פריחה וזה מלא שגר היונה ופירש"י מרוצת פריחתה פעם אחת ות"ה בפי' רגמ"ה כ"י כמו שיכולה היונה לפרוח בבת אחת ע"כ [5]) ומזה הענין הפעל בשהש"ר פ' הנך יפה מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה וכו' ושם פ' צאנה אי' משוגרת. ואולי מזה בתוספת' ברכו' רפ"ג אם שגרה תפלתו בפיו סימן יפה לו כה"ג בכ"י אירפ' פי' אם רצה תפילתו שהיא באה מפיו במרוצה ובנו"ג אם שגורה תפלתו, ברכו' ל"ד סע"ב אם שגורה' תפילתי בפי וכו'. ועוד בענין שלח וכן בל' שמרוני שְׁגַר. ברכות שם שגר שני ת"ח אצל ר' חנינא בן דוסא וכו', מגיל' ט"ז: בכ"י ש"ס ובע"י מלמד ששגר לו יין ובנו"ג שלח לו יין ישן עיי' רש"י בראשי' מ"ה, כ"ג, תוספת' שבת ספי"ג (י"ד) שיגר לו חמשים דינר [6])، ברכו' נ"א: ומשגרו לאנשי ביתו וכו', סנה' צ"ה: אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום וכו', ב"ב קמ"ו. שיגר לו ובכ"י ש"ס וברשב"ם שיגרו, ושם ששגר לבית חמי ובכ"י ש"ס ר' ששלח גיטי' נ"ח סע"א אשתי ששיגרתי לך, פסחים פ"ז: להיכן משגרה לבית אמה. סוטה ל"ה: שיגרו נוטירין שלהן וכו' ותר"י א' הנה אנכי שולח מלאך (שמות כ"ג, כ') הא אנא משגר מלאכא [7]) ו ב ה פ ע י ל ו א פ ע ל ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג ש"צ שהשגיר שתים שלש ברכות אין מחזירין אותו. ושם מַשְׁגֵּר מכניע זדים בסופה פי' רץ ודילג ומזה השם המופשט אישגרה. השגרה עיי' ערכם. ועוד בענין השלכה ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתוב' פי"ב דל"ה. אשגרית עייני (בירוש' כתו' עיגוי וצ"ל עיניי) בכל ספר תילים אגדה. ירוש' שבת פ"ז ד"ט: אשגרת עיינוי דר' אחא בכל אורייתא וכו' פי' ענין שימת וסקירת

[1]) ולא כמו שפי' הר"ש שפיסלן ועיי' תוי"ט. [2]) ועיי' ידי משה ומעריך לר"מ לונזאנו. [3]) לא ידעתי מקומו וכבר רמזתי על זה בסוף המבוא ח"א LXVI ובעיקרי התלמוד הגי' כ מ ו שיגר אחריו ע"כ. [4]) כ"ה נבון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ר נבלתו ובדפו"נ נבלתם. [5]) ורמב"ם פי' צבור יונים. [6]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג שלח וכ"ה בירו' יומי' ושבת ונדרי עיי"ע בני קצרא של ציפורין בח"ב, קכ"ג: וש"נ. [7]) ובעבודה ליוה"כ שיגרו ביד איש עתי.

עין ובתרג' לרוב בפַעל ובפרט בענין השלכת נבלה עיי' תרג' דברים הנ"ל, ולישעי' ה', כ"ה; לירמיה ז', ל"ג; כ"ב, י"ט; ל"ו, ל'. וכל"מ שגר בהמה (שמות י"ג, י"ב) תר"י בעירא דמשגרא אמיה — ועוד עיי' סוף ע' שגרא פי' משט"מ, ועוד עיי"ע שיגרוניה] —

שְׁגַר (מל"ס וערבי سجر (anzünden, Feuer anlegen בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ט רע"א) שילהי קייטא קשי מקייטא וסימנך תנורא שגירא. ובערו והִשיקו בנשק (יחזק' ל"ט, ט') תרג' ויהון שגרין[1] ומסתוברין [וכו']. פי' „שלהי קייטא אחרית הקייץ כלומר העולם כולו חם ואם תוסיף עכשיו מעט חמות שורף". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ביומ'. ועיי' ג"כ תשי' הגאוני' סי' ל"א (הוצא' הרכבי צד 12) וכנ"ה בשבת ק"ט; ב"מ פ"ה סע"א שגר תנורא ובאפעל ירו' תרומ' פי' דמ"ז: משגר ליה בחרותה] —

* שְׁגַר (מל"ע سجر (בבנין שני) ענין הזלה fliessen lassen) תרג' ותרד עיני דמעה (ירמיה י"ג, י"ז) ותישגר עיני דמעין, ושם (ט', י"ז) ותרדנה: וישגְרָן עיננא דמעין והוא קרוב להוראת שגר א' ענין השלכה.

שְׁגְרָא (= שִׁיגְרָא מל"ע ثجير die Trestern ausgepresster Datteln ורבינו פי' בע"א) בר"ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובו' פ' רע"א) אמר ר' אבא אמרי בי רב ואפי' שגרא דתמרי פי' כובס של תמרים. *[אחי"ה בנו"ג שיגרא ובתש' הגאונים (בהוצאת מקיצי נרדמים ע"י החי' הרכבי) ח"א סי' רס"ז צד 136 אי' אפי' שוגריא דתמרי נקראו חותלות של תמרים וכלי הוא מעלין של דקל שגודלין אותו כאריג או כמעשה עבות וכו'. ורש"י פי' שיגרא דתמרי: תמרים נידוכין יחד כדרך שדורסין תאנים יחד ליטראות אף אלו כן ומיקרי שיגרי ואני שמעתי שיגרא טרויות (?) כמין אשכול תמרים וקשיא לי וכו' ובמהדורא קמא (הובא בשט"מ) פירש"י בעצמו כן שגרא דתמרי: אפי' לא אכל אלא אשכול של תמרים וכו' והנה לכאורה זו כפירוש הערוך כי כובס של תמרים היינו אשכול של תמרים וא"כ מ"ש רש"י שמעתי אולי שמע כן על פי פי' הערוך. ובענין שיגרא או שגרא י"ל שהוא ל"ע הנ"ל[2]), תמרים נידוכין ובפרט פסולת שלהן והוא קרוב לפירש"י תמרים נידוכין יחד כדרך שדורסין תאנים וכו' ובשט"מ הובא עוד פי' שיגרא דתמרי תמרים הנופלים קודם גמר בישולן . . מלי שגר בהמה] —

* שִׁיגְרוֹנַיָּה (מע' שגר א' פי' רץ ומזה השם פי' תוצאות העיר Ausläufer) ירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: אילין שיגרוניה דבישן מינהן פי' תוצאות של בית שאן הן הנה מקומות של זבת חלב ודבש.

* שַׁגְרִיר (אולי מל"ר אמצ' sacristarius הוא הממונה על אוצר המלך עיי' Du Fresne Schatzmeister) זו המלה ירו' שבועו' פ"א דל"ב ע"ד לשני מלכים ושני שגריריהן מלכו של זה גדול ממלכו של זה ושגרירו של זה משל זה ואין שגרירו של זה גדול ממלכו של זה נ"ל מל"ר אמצ' הנ"ל ויש מי שאמר שהוא secretarius אבל למלה זו יש כתיבה אחרת עיי"ע אסקרטורי וע' סקרדין, ועוד אולי שהיא ל"י ורו' אמצ' σουχουσεστράριος, sequestrarius משנה ואמצעי של מלך königl. Stellvertreter עיי' דוקאנגע ומיירסיאוס צד 516.

* שָׁגַשׁ (פי' כמו גשש פי' משש והפש, betasten wühlen) תנחומ' פקודי סי' ג' עולם שני דומה לחזיר שהוא שוגש באשפות כך הולד שוגש בצואה כשהוא בן שנתים פי' חפש וכרסם. או אולי מע' הבא אח"ז מל"ע سجس aufrühren.

שְׁגַשׁ (מל"ע سجس aufgerührt sein בל"ס שְׁגַשׁ בפעל ענין מהומה verwirren, in Verwirrung bringen ועיי' בפנים) בס"נ דפ' השותפין (ב"ב ט' :) עולא משגש אורחתא דאמיה. פי' למה נקרא שמו משגש מפני שגרם להתגלות לפני רב ששת ואמרה לה ראה השדים שלי שינקת מהם כלומר אני חשובה לך כאם מינקת. ובאין[3]) נרגן ישתוק מדון (משלי כ"ו, כ') תרג' והיכא דלית שיגושא[4]) אישתק תיגרא, ודִברי נרגן כמתלהמים (שם כ"ב) מילוי דשיגושא מרכנן[5]) ליה — (א"ב תרג' והמם מהומה גדולה (דברים ז', כ"ג) וישגשגון שיגוש רב, ותרג' התהוללו הרכב (נחום ב', ד') וישגשגון רתיכיא). *[אחי"ה בנו"ג משתגשגין וכ"ה במתורגמן ושם הובא תרג' והתגעשו (ירמיה כ"ה, ט"ז) וישתגשגון ובנו"ג וישתגשון והוא בכפילת

---

[1]) בנו"ג שגרן. [2]) עיי' פפלנ"צ להי' לעף. [3]) כאן מתחיל הערך בדפ"ע אבל בהעתקת עיקרי התלמוד הוא המשך הערך וזה נָכון. [4]) וכ"ה בפשיטי הסורית. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע ובנו"ג מדכנן, ובכ"י תרג' מרבנן.

העין הפעל, ולרוב בא זה התרג' להעתקת המם בעברי עיי' תרג' שמות י"ד, כ"ד; כ"ג. כ"ז; לישעיה מ"ד, כ"ה; לש"א ז', י'; לש"ב כ"ב, ט"ו. ובאתפעל אִשְׁתַּגַּשׁ. אִשְׁתַּגִּישׁ תרג' לש"א ד', ה'; למ"א א', מ"א. מ"ה; לישעי' כ"ט, ט'; לירמי' כ"ה, ט"ז. כ"ז ושם כ"נ, י"ט תרג' מתחולל משתגש וכן הבין תרג' נחום הנ"ל יתהוללו כמו יתחוללו. ויק"ר פי"ח מפורש תשגשגי (ישעי' י"ז, י"א) שגישתון אורחא. ושם: שגישתון בי ומזה הענין בב"ב הנ"ל ופי' רבינו הועתק מפי' רנמ"ה ועיי' ג"כ ע' משגש ופי' רצ"ג עיי' במבוא ח"א XIX ורש"י פי' לשון מהומה והראיה כי בב"ר ר"פ פ"ז מפורש הומיה היא וסררת (משלי ז', י"א) שַׁגִּישְׁיָא וטעיא והוא התואר וכן בניטי' ע': דעתא שַׁגִּישְׁתָּא והשם שִׁגּוּשׁ, שִׁיגּוּשָׁא בל"ס שוּגָשָׁא, שִׁגּוּשְׁיָא (בל"ס שָׁגוּשָׁיָא) עיי' תרג' דברים הנ"ל בערוך וכן לש"א ד', י"ד שם ה', ט', י"א; י"ד, כ"ב והקבוץ שִׁיגּוּשַׁיָּא תרג' עמוס ג' ט' ולנקבה שִׁגּוּשָׁתָא תרג' מהומות (דה"י ב' ט"ו, ה') ובתרג' אסתר שני ו', א' שגושתא ושם א', י' מהומן: גרי ביה יי מלאכא דשגישתא ודרש מהומן מלשון מהומה] —

שד (= שְׁדָא בל"ע سدى ענין סדר החוטים בטויה והיינו טוה weben, die Fäden des Gewebes ordnen; שדא בל"ס זרק, רמה (werfen, schleudern בר"ג דפ' המוצא תפילין (עירובין צ"ו:) חוטין נמי לימא אדעתא דגלימא שדנהו [1]) בשזורין. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) חוטי דזהוריתא דשדתיה דומה בת דומה. בפ"ק בסוכה בגמ' המקרה סוכתו (ט"ז.) למיתב עלה ולמישדא אשלי פי' „למיתב עלה ראויה היא לישב עליה לטוות נעורת או פשתן או קנבוס לאשלא לפי שכל הנטוה צריך לישב גם הטווה ע"ג מקום גבוה כדי להפשיל וירד למטה וכשזוקפין ארוכה או קצרה [2]) על שתי כרעים וסומכין אותה בכותל [3]) ויושבין עליה היא ככלי חשובה אעפ"י שאינה מטה על מתכונתה לפיכך מיטמאה ומטהרת איברים" [4]). בחלק (סנהד' צ"ה.) אמיה דישבי בנוב (ש"ב כ"א, ט"ז) הות קא שדיא [5]). ודן ויון מאוזל (יחזקאל כ"ז, ט') תרג' ודן ויון שדיא [6]) — בס"ג דפ' דיני ממונות (סנה' ל':) [7]) זה שמיעא לי עילוויכו דשדיתו דקלי וזקיפו להו. ס"א רמיתו דקלי כלומר בעלי קושיות ותירוצים אתם [8]) — (א"ב תרג' ירה בים (שמו' ט"ו. א', כ"א) שדי בימא, דם שפך (ויקרא י"ז, ד') דמא שדא). *[אחי"ה בנו"ג אשד. ענינים שונים הם כי בהציונים הראשונים פי' שדה כמו טוה ומל"ע הנ"ל וכ"ה בכתובו' ע"ב: דהוה יתבה קא שדיא פילכא וכילק' ויצא דלעיל. ובציון האחרון שדיתו דקלי פי' כמו בס"א רמיתו וכל' תרג' ירה בים וכן הרבה עיי' תרג' ש"א כ', כ'; ש"ב כ"א, כ"ד; למ"ב י"ג, י"ז. ובדרז"ל ברכות ו'. ולשדייה, גיטי' ס"ח: ושדא קמיה, ושם ושדי התם, נדה ל"א. שדי בשרא לכלבא, ב"ק צ"ב: לא תשדי ביה קלא עיי"ע קלא א' וש"נ ע"ז י"ח: ועיי"ע שקל ב'. ביצה י"ח. שְׁדִי גברא בינייהו, מ"ק י"ז סע"א שדי שמתא. סנהד' ל': וש"נ שדא בה נרגא עיי"ע נרג. אתפעל תרג' יירה (שמות י"ט, י"ג) אשתדאה ישתדי. אפעל תרג' ועפר בעפר (ש"ב ט"ז, י"ג) מַשְׁדֵּי עפרא וכל זה מל"ס שְׁדָא פי' רמה, ירה ועוד שדא כמו אָשַׁד פי' שפך והרבה בתרג' תרג' שפך (ויקרא ד', י"ב) מֵישַׁד קטמא תרג' ירו' א' שמות כ"ח, ל"ט; מ', ז'; לבמד' ל"ה, ל"ג; לתהלים ה', ז'; ס"ט, כ"ה; ע"ט ג'. ו' וזולתו. אפעל תרג' דה"י א' כ"ב, ח' אשדיתא — ומזה לפירש"י שודא דדייני עיי"ע שד ה' פי' השלכה והטלה] —

שַׁד (מל"מ פי' דד והקבוץ שָׁדַיִם Brüste) בילמדנו ותבאנה אל רעואל אביהן (תנחומא שמות סי' י"ב) וכי לא היה לו להקב"ה לכתוב אלא שדים נכונו ושערך צמח (יחזקאל ט"ז, ז') אלא שדים זה משה ואהרן שנא' בהן (שה"ש ד', ה') שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה ושעריך צמח הגיע הקץ אלא שאת ערום ועריה במעשים טובים. *[אחי"ה. ועיי' נדה מ"ח. שהביא הש"ס זה הפסוק שסימן עליון קדים וכן דרש פסוק בשה"ש הנ"ל על משה ואהרן במד' שמואל פט"ו ועיי' שהש"ר פ' שדים

---

[1]) וכ"ה ברפ"ש בש"ס ובכ"י א"פ ובדפ' פיזי צבעינהו שדינהו ובשאר דפ' השמיטו צבעינהו והדפיסו בגמ' וברש"י שריגהו וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ועיי' ד"ס ובנו"ג טוינהו ולפנינו ברש"י שזרינהו וצ"ל כמו דאי' בכ"י ובד"ש שרנהו ופי' טוואם. [2]) בפי' ר"ח וקצרה. [3]) לי' בפי' ר"ח. [4]) ובפי' ר"ח בסוכ' הובא בשם פי' גאון ממש כפי' הערוך ושם בסיום אי' כזה"ל לפיכך מיטמאת איברים ומיטהרת איברים הללו ע"כ ורש"י פי' ומשדי אשלי ונותן חבלים ומסרג וראויה למשכב וכו'. [5]) בילק' כ"י שמואל הגי' קא שדייה תבלתא ובפ' ויצא שיירא פלכתא וצ"ל שדייא (ולא שריא כדעת בעל ד"ס סנהד' צד קל"ז הערה ח') ובע' שזר א' גרס רבינו שזרה. ובנו"ג בסנהד' גוולא ובכ"י ש"ס קא טווי' וכן בגי' רש"י גוולה: טווה ובכ"י ש"ס פי' קא עזלא וכ"ה בע"י ובאה"ת קא מעזלא תבלתא. [6]) בנו"ג בשירין ואולי צ"ל בשזורין. [7]) בקצת כ"י כאן ע' חדש והוא נכון. [8]) ועי' פירש"י ושם ובגמ' אי' בס"א דרמיתו.

ועש"ה בכמה ענינים מה שדים הללו. • כך משה ואהרן. — ב"ר פמ"ב עיי' סוף ע' שדה א'] —

שַׁד (= שַׁדְיָא מלשון נקבה של שַׁד = שֵׁידָא, שֵׁידְיָא dämonisch) בס"ג דפ' כל הגט (גיטין ל"א:) שדיא נשיב פי' רוח קדים מנשבת. כנוע עצי יער (ישעיה ז׳, ב׳) תרג' כאישדוות אילני. *[אחי"ה בגי' המתורגמן אי' אִישְׁתְּדָיוּתָא והוא מל' שְׁדָא היינו רמה כלומר תנועה אילך ואילך וכדפו"ו הגי' כאשתריות אילני חורשא ונראה שצ"ל כאשתדיות אילני ובענין שדיא ככר העירותי בע' אסתנא (ח"א, ר"ה) שהוא מענין שד וכדעת הפרסיים שקוראים רוח צפונית רוח השדים ובע' הנ"ל פי' רבינו כי רוח דרומית חוא שדיא — ועוד עיי"ע שר ו'] —

שֹׁד (מל"ם כְּמוֹ (עמוס הנ"ל בפנים) והוא כמו שָׁדוּד פי' ההרוס והיינו החלש Schwächling) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) המבליג שד על עז (עמוס ה׳, ט׳) פי' שד חלש כמו (ירמיה ד׳, ל׳) ואת[1] שדוד. *[אחי"ה וכן פירש"י שר: שדוד. וכן הנפעל בב"ר ר"פ ע"ה אימתי אני קם לכשתראה עניים נִשְׁדָּדִים ואביונים נאנקים ודרש משד (תהלי' י"ב, ו׳)] —

שד (= שוּדָא = שְׁחוּדָא מל"ס כמו שוחד בל"מ פי' מתנה ונתינת רצון Begünstigung, Beschenkung ועיי' בפני') בפ' חזקת הבתים בגמ' זה אומר של אבותי (ב"ב ל"ד סע"ב) ומאי שנא מהא דאתמר[2]) בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ד.) שני השטרות היוצאין ביום אחד רב אמר חולקין ושמואל אמר שודא דדייני. פי' ר"ח ז"ל אין יכול לעשות שודא דדייני אלא דיין המומחה לרבים כגון רב נחמן בדורו דהא רב ששת גברא רבה הוה וא"ל רב נחמן אינך דיין ודחאו מלעשות שודא ואין דנין דין שודא אלא במקרקעי אבל במטלטלי לא אמרינן ממון המוטל בספק חולקין. בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב:) אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא שודא דדייני. בר"ג דפ' שבועות העדות (שבועות ל׳:) אי נמי לשודא דדייני. בפ' הכותב לאשתו[3]) בגמ' הניח פירות (ב"ב פ"ח:) שניהם שכנים שניהם קרובין שניהם תלמידי חכמים מאי שודא דדייני. בס"ג דפ"ק בגיטי' (י"ו:) וחב"א יחלוקו מספקא להו וכן אמר מה[4]) שירצה שליש[5]) יעשה סבר שודא דדייני עדיף כלומר נתינתו לאחד מהן עדיף מחילוקו פי' שודא[6]) למה שהוא נוטה דעתו לידע באומדנא שהוא שלו יתננו לו. *[אחי"ה וזה לכאורה כפירוש רגמ"ה בב"ב ל"ה. ד"ה שודא כלו' להיכא שתינטה דעת בי"ד וכו' וכ"ה בפירש"י שם שודא דדייני לאותו שיהא נוטה לב הדיינים שהיה הנותן אוהבו או קרובו וכו' שודא לשון השלכה ירה בים [מתרגמינן] שדי בימא ע"כ וכן פירש"י בשבועו' ל' רע"ב ע"ש וכן בכתובו' פ"ה: שודא דדייני הטלת הדיינים לפי מה שיראו הדיינים[7]) ובגיטי' פירש"י שודא ראות עיניו וכו' ור"ת חולק עליו עיי' תוספו' שם ד"ה וכאן וככתוב' פ"ה: ד"ה שודא וביתר ביאור דף צ"ד: בד"ה לימא ועיי' תוספו' ב"ב ל"ה. ד"ה שודא ומתוך דברי התוספו' הוברר כי לשיטת ר"ת אינו תולה באומד הדעת אלא ברצונם יתנו הדיינים למי שירצו ובעיקרי התלמוד הביא בשם רבינו נסים כי בירו' שוחדא לדייני כלומר יתן שוחד לדיין ואז יזכה בדינו דהיינו לשון שודה והחי"ת מובלעת ע"כ וכן פי' הריטב"א (הובא בשט"מ לכתובו' פ"ה:) וז"ל ואמרו בירו' (ישוחד) [צ"ל שוחדא] דדייני ולשון גוזמא הוא לפי שהרשות נתונה להם לעשות כמו שירצו ע"כ[8]) וזו ממש כפי' רבינו בע' סר כ שפי' כן דרך לשון ארמי להבליע ח' וע' כגון שודא דדייני שהוא שוחדא וכו'. ומה שפי' רבינו בשם ר"ח דאין יכול לעשות שודא דדייני אלא דיין המומחה וכו' כ"ה בתוספו' כתובו' צ"ד: ד"ה אמיה פי' ר"ח דקבלה בידינו דשודא דדייני דוקא במקרקעי ודוקא דיין מומחא וכו' וכתבו התוספו'. ולי נראה שודא נמי במטלטלי ע"ש וכתוספו' ב"ב ל"ה. ד"ה שודא ועוד עיי' שט"מ כתובו' צ"ד: ד"ה לימא שהעלה בשיטת הרי"ף דבשטר חוב עבדינן שודא מטעם הנתון שם בשט"מ עש"ה. והאמת כי שודא דדייני כמו שוחדא דדייני כדאי' בירו' עיי"ע שחד ופי' מתנה ונדבת לב וכן פירש"י בקידושי' ע"ד. ד"ה בשודא דדייני. למי שיתנדב לב הדיין לומר נראה לי שזה היה רגיל אצלו יותר לזה נתן ע"כ] —

---

[1]) בפסוק ואתי בכתי' וקרי ואת. [2]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וק"ט ובעיקרי התלמוד וכדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט בטעות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בט"ס הכותב ג ט. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג וכאן אמר מה כגי' הב"ח ובדפ"ע בט"ס וכן אמר מי [5]) בנו"ג שלית. [6]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד. [7]) ובמהמדורא קמא (הובא בשט"מ כתובות) פירש"י שודא דדייני אחר בית דין גריר לאותו שיראוהו בי"ד רגיל אצלו ואוהבו יותר. [8]) אבל עיי' תוספו' כתובו' פ"ה: סוף ד"ה שודא.

שֵׁד (מל"מ רק בקִבוץ (דברים ל"ב, י"ז; תהלי' ק"ו, ל"ז) ובדרז"ל גם היחיד שֵׁד, שֵׁידָא בלי' סוריי שְׁאדָא וכן בלי' הוצואריש שֵׁידָא Dämon) בב"ר פ' ל"ז (ל"ו) ויהיו בני נח ובריש ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ח) מדנפק פגע בִיה שידא [1]) אשמדון רבהון דרוחתא. *[אחי"ה בנו"ג בב"ר ר"פ ל"ו שידא שמדון ובויק"ר שידא שריהון דרוחתא ובהעתקת עיקרי התל' אי' עוד וז"ל והוא אשמדאי שידא כדאי' בפ' מי שאחזו ע"כ וזו ההוספה בלי ספק שייכת לבעל עיקרי התלמוד כי בע' אשמדאי כבר הוכחתי כי רבינו לא הביא בשום מקום השם אשמדאי ולא ידע מאומה מאותה הגדה בגיטי' ס"ח. וס"ח: אעפ"י שהביא מאמרים רבים משני עמודין הנ"ל (עיי"ע אשמדאי ח"א, שי"ח וש"נ כי עיקר הגי' אשמדוו) וכבר הארכתי זה רבות בשנים בענין שדים ויחוסם למעמד אמונת השדים אצל הפרסיים במאמרי המיוחד איבער דיא יידישע אנגעלא־לאגיא אונד דעמאנאלאגיא וכו' צד 48 והלאה עש"ה. ואין כאן מקום להאריך והא לך קצת מאמרי רז"ל מגילה ג' סע"א אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא ובסנהד' מ"ד סע"א אסור לו לאדם שיתן שלום וכו' וע"ש תוספו' ד"ה חיישינן. גיטי' ס"ו. יבמות קכ"ב. וליחוש שמא שד הוא וכו' עיי"ע בבואה. ב"ק ט"ז סע"א נעשה שד עיי"ע קמוס. סנה' ס"ז: דקפיד אמנא שד וכו', אין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה ועיי' שמ"ר פ"י. סנהד' שם עיי"ע לט ג'. שבת ס"ז. שידא דבית הכסא, חולי' ק"ה: עיי"ע בר שידא יבמות קכ"ב. אמר לי יונתן שידא, עירו' מ"ג. דילמא יוסף שידא אמרינהו, פסחי' ק"י. אמר לי יוסף שידא אשמדאי מלכא דשֵׁידֵי וכו', גיטין ס"ח. דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע ושם: שדה ושדות (קהל' ב', ח') הכא תרגימו שידה ושידתין [2]) במערבא אמרי שידתא א"ר יוחנן שלש מאות מיני שדים היו בשיחין ושידה עצמו איני יודע מה היא ועיי' פירש"י. עירובי' י"ח: רוחין ושידין ולילין, ילק' איוב תתקי"ג רוחות ושדים עיי"ע צפון, חגיג' ט"ז. אבדר"נ פל"ז ששה דברים נאמרו בשדים וכו' עיי' הרמב"ן ויקר' י"ז, ז', ויק"ר פכ"ב ואין שעירים אלו אלא שדים . . ואין שדים אלו אלא שעירים וכו', ספרי האזינו ססי' שי"ח דבר שאין מטיבים להם אלא מריעים להם לשדים מה דרכו של שד נכנס לאדם וכופה אותו (פסיקתי זוטרתי נכנס באדם). ועיי' ג"כ תרג' ויק' הנ"ל ולדברי' ל"ב י', י"ז באונק' ובתר"י א'. והתואר שֵׁדְיָין ב"ר פס"ה איש שעיר (בראשית כ"ז, י"א) גבר שדיין כמא דאת אמר (ישעי' י"ג, כ"א) ושעירים ירקדו שם ומזה שֵׁדְיָא בע' שד ג'] —

☞ שד (= שְׁדִי כמו דאה בל"מ schweben, schwirren) תרג' יעוף יומם (תהלי' צ"א, ה') דשדי בימי. *[אחי"ה בנו"ג דשדי בימָמא תרג' נדד כנף (ישעי' י', י"ד) נטיל מכא ושדי כא. ו ב א ת פ ע ל תרג' ידאה (ירמיה מ"ח, מ') כנשרא דמשתדי וכן שם תרג' י"ב, ט'. כאשר ידאה הנשר (דברים כ"ח, מ"ט) תרג' כמא דנשתדי נשרא, תרג' ויעף (ישעיה ו', ו') ואתשדי, אבל עיי"ע שו ב'. יעפו (חבקוק א', ח') (משתרן) (צ"ל משתדן]. תרג' נוע תנוע (ישעיה כ"ד, כ') אשתדאה תשתדי ארעא ועיי' ג"כ ע' שד ג'] —

שד (= שִׁידָא פי' כמו צידדא, צד Seite, Ecke) תרג' על ירך המשכן (שמות מ', כ"ב) על שדא דמשכנא כמו צד. *[אח"יה וכן תרג' ירך המזבח (ויקרא א', י"א) שידא דמדבחא, ירכתי צפון (תהלים מ"ח, ג') שידא דציפונא, ירכתי ביתך (שם קכ"ח, ג') שידא דביתך וכן ירך המנורה שידה עיי' תרג' שמות כ"ה, ל"א; ל"ז, י"ז] —

שָׂדֶ[ה] (מל"מ מקום ישוב ועוד מישור Feld, Ebene, Blachfeld) בריש שביעית (פ"א מ"א; פ"ב מ"א) שדה האילן ושדה הלבן [3]), בסוף ספרא (בחוקותי פרשה ד' פרק י"א) והיה השדה בצאתו ביובל (ויקרא כ"ז, כ"א) מלמד [4]) שהשדה קרוי בל' זכר. *[אחי"ה ושם עוד: בלשון הקודש אבל בלישנא דרבנן לרוב בל"נ ב"מ י"א. זכתה לי שדי, שדי קנויה לך, פיאה פ"א מ"ג מתחלת השדה ומאמצעה, ב"ק פ"ו מ"ב אותה שדה והכלל בזה ובשמות אחרים כמו רחל (עיי"ע) לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה. ובספרא הנ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ו.דפ"ר ובדפו"ו ש"ידה. [2]) בקהל"ר פ' כנסתי שדה ושדות שֵׁידָא וְשֵׁידָתָא ועוד דרש שם בזה"ל שרים ושרות . . שדה ושדות ד י י נ י ן זכרים ו ד י י נ י ן נקבות ופי' מ"כ מלי שודא דדייני אבל נעלם ממנו כי אשה פסולה לדין עיי' חידי הרד"ל ולי נראה ברור שצ"ל דיווין זכרים ודיווין נקבות עיי"ע דיוו ח"ג מ"ב פי' שדים זכרים ושדים נקבות וכדאי' בגיטי' הנ"ל, ושם: אייתי שידה ושידתין כבשינהו אהדדי, וכן בשמו"ר פ"ל כמה רוחות ושדים כבש שלמה ובתרג' שני באסתר שדים ופגעים וכו' עיי' מאמרי הנ"ל 81. [3]) עיי"ע לבן. [4]) בנו"ג מגיד.

התעורר הרב הח' מהרי"ו במסרת התלמוד אות ע' כי גי' הספרים קרוי לשון זכר בלשון הקדש טעות היא כי מלת קודש מוסב' אשלמטה קדש מה קדש וכו' ובילק' גרם קרוי על שם זכר ע"כ ובפי' ר"ש בספרא (דפו"ו) הכיא גי' ישנה מלמד שהשדה קרוי על שם הגזבר[1]) וראיתי בשטה מקובצת לערכי' כ"ה: דנ"מ הכא דאי שדה לשון נקבה הוי אמינא דתהיה אשדה קאי וה"ק והיה השדה אם גאלה הכהן מגזבר תהיה לו כאחוזתו ולא תצא מתחת ידו אבל השתא דשדה לשון זכר א"כ ע"כ תהיה לא אשדה קאי אלא אאחוזתו קאי כדדריש הכא אחוזתו תהיה שלו ולא שדה זו שלו ע"כ ועיי' ג"כ התורה והמצוה להרב מלבים ימ"ש בספרא שם. והקבוץ ב"ר פמ"ב עמק השִׂדִּים (בראשית י"ד, ג') שהוא עשוי שדים שדים תלמים[2]), ושם: שהוא מניק את בנו בְּשָׁדַיִם עיי"ע עמק א'] —

שִׁדָּה (אולי מל"מ עיי' בפנים ועיי' ל"ע سدّة Trag- σέδα, σέδας ל"י אמצ' Sopha, Sitz (stuhl, Lehne בפ' כל כתבי הקדש (שבת ק"כ.) ע"ג שידה תיבה ומגדל פי' „דומה לתיבה כדכתיב שדה ושדות (קהלת ב', ח') ואע"ג דבגיטין לאו כי האי גוונא דגרסינן בר"ג דפ' מי שאחזו (ס"ח.) שדה ושדות הכא תרגימו שידא ושידתין קיימא לן (שבת ס"ג. יבמות י"א: כ"ד.) אין מקרא יוצא מידי פשוטו". בכל המעורב פ"ו במקואות (מ"ה) השידה והתיבה שבים פי' אם יש בים כלים כדי לרחצן ונתמלאו מים. *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג בכלי' פכ"ב מ"ח בסד"ט 17 ושם הביא ג"כ ראיה מב"ק צ"ח: נתן לחרש שידה תיבה ומגדל וכו' הרי לדעת רה"ג שידה של משנה היא היא שדה של מקרא וזו ג"כ דעת רש"י בקהלת וז"ל שדה ושדות מרכבות נוי עגלת צב ובל' גמרא יש שדה תיבה ומגדל ע"כ וכ"ה בל"ע ובל"י אמצ' הרשום' בתחלת הערך כי מלה ערבי' מורה כסא רך להתענג ועוד سدة الملك כסא המלך ובל"י הנ"ל פי' כסא כמו אפריון כעין מטה שנושאות בה נשים והוא כעין ארגז וכן פירש"י בב"ק שם שידה ארגז של עגלה העשויה למרכב נשים וכן פי' רש"י בשבת מ"ד: ד"ה מוכני ע"ש וכן בגיטין ס"ח. שידתא: שידה עגלה למרכבת נשים ושרים ע"כ ובכתובו' ס"ה. ד"ה בקולפי דשידה פירש"י במנעול של ארגז[3]). וכנראה כן הבינו ל"מ חכמי התלמוד כדמוכח מגיטי' הנ"ל שדה ושדות הכא תרגימו שידה ושידתין במערבא אמרי שידתא כלומר בבבל פירשו שד זכר ושד נקבה (עיי"ע שד ו') ובארץ ישראל פירשו מרכבות נשים ועיי' פירש"י, ושם: א"ר יוחנן שלש מאות מיני שדים היו בשיחין ושידה עצמה איני יודע מה היא והגי' היותר מעולה בירוש' תעני' פ"ד דס"ט סע"א ר' ירמיה בשם ר' חייא בר בא שמונים שידות של מתכת היו בשיחין א"ר ינאי שידה לא היתה בימינו. ורד"ק בשרש שדד הביא פירושים אחרים בענין שדה של מקרא ע"ש ובעל עיקרי התלמוד הביא כל זה הפירושים מבלי שהזכירו הרד"ק. וכנ"ה בכלים פי"ח מ"ג השידה התיבה והמגדל שנטלה אחת מרגליהן, במנחו' ל"א רע"א כלים פי"א מ"א ע"ש פי' הרמב"ם והתוספו' במנחו' ד"ה השידה ותוספו' שבת מ"ד: ד"ה מוכני. עירובי' ל' סע"ב חגיגה כ"ה. גיטין ח'.: נזיר נ"ה. הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל וכ"ה בתוספת' שבת רפי"ד (מ"ו), תוספת' שם רפט"ז (י"ז) ומחזירן לשידה ושם סוף עירו' ומחזירן ציר התחתון של דלת התיבה ומגדל ושידה, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: מה שהיה בכף ידיהם החזירו[4]) מה שהיה בשידה ובתיבה ובמגדל לא החזירו] —

שדה (?) כס"ג דסיט' (מ"ח:) משחרב בית המקדש ראשון בטלה שידה ופרידה וזכוכית לבנה. (א"ב שירא פרנדא כתוב בנוסחאות ופירש"י מין משי). *[אחי"ה עיי"ע שר ה' ומ"ש. ורבינו גי' מוטעת נזדמנה לו וצ"ל שירא פרנדא, ובהיפך בירו' שבת פ"א ד"ד. במקום שידתא צ"ל שיירתא. ורבינו כתב לנכון שירא פרדנא בע' כלך ע"ש ועיי"ע שר ה'] —

שַׁדּוּן (איוב י"ט, כ"ט) בריש ואלה המשפטים בילמדנו (תנחומא סי' ד') למען תדעון שדון (איוב שם) שדין כתיב. *[אחי"ה בנו"ג שדון שדן כתיב וצ"ל שדין כתיב כלומר שיש דין בעולם וכדאי' ברש"י שהביא התנחו' וכ"ה בשמ"ר קרוב לס"פ ל' שדון שדין כתיב שיש דין בעולם ועיי' מנחת שי באיוב הנ"ל (וש"נ בטעות פל"ז בשמ"ר וצ"ל פ"ל) וש"נ הזהר וארא ומצורע ע"ש] —

---

[1]) ומזה נשתבש בילק' על שם זכר. [2]) ונראה שבא מגליון להורות על שדים ובע' עמק א' רבינו לא גרם תלמים. [3]) וגי' ופי' רבינו עיי"ע קלף האחרון. [4]) דרש בכפיהם (יונה ג', ח').

* שְׁדִי שַׁדְיָא עיי"ע שד.

שְׁדַךְ (כל' שמרוני כמו בלא"ר פי' ענין השקטה beruhigen, פַּעל שַׁדֵּיךְ, ruhen, ruhig sein (stillen) וישכו המים (בראשית ח', א') תר"י (א') ושדיכו[1]) מיא. עד שוב אף אחיך (בראשית כ"ז, מ"ה) תר"י (א') עד דתשדך[2]). והארץ שקטה ממלחמה (יהושע י"א, כ"ג) תרג' וארעא שדוכת. בב"ר פ"פ (פע"ם) ויחן את פני העיר: נפק ואשכח מיליא משדכן. *[אחי"ה ובירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד אי' כד חמא דשדכן מיליא פי' כשראה שדברי גזרתו שקטים ובינוני פעול בפַעל מְשַׁדְּכָן כבב"ר הנ"ל וכן בירו' יומא פ"ח דמ"ה. ושדך.. ולא שדך פי' נח ושקט, ובפעל השקיט ב"ר ס"פ ס"ד וישדיד צבורא. וכן הרבה בתרג' בהוראת והעתקת שקט ושכך עיי' תר"י ב' דברים ל"ג, ג' לא נייחין ולא שָׁדְכִין, תרג' ישעיה י"ד, ז' נחת שדוכת ארעא ועיי' תרג' שופטים ג', י"א; ה', ל"ב; לתהלים פ"ג, ב'. אתפעל תרג' אסתר ב', א' ואִשְׁתְּדַךְ; שם ז', י' אשתדיכת. פַּעל תרג' תהלים ס"ד, י"א תְשַׁדֵּיךְ; צ', י"א מְשַׁדְּכִין רוגזך, אַפעל: תרג' ירוש' א' והשכותי (במדב' י"ז, כ') ואַשְׁדִּיךְ, תרג' ישקיט (איוב ל"ד, כ"ט) והוא ישדיך. ונזרת המלה מל' שמרוני שתרג' שמרוני העתיק וישכו המים (בראשית הנ"ל) ואשתדכו מיא, והשכתי מעלי (במדבר הנ"ל) תרג' שמרוני ואשדך מן עלי[3]) והתואר שְׁדִיךְ פי' שאנן ושָׁקֵט עיי' תר"י ב' במדבר כ"ג, כ"ד לא ניח ולא שדיך ושם הקבוץ ולא שדיכין ובל"נ שדוכא תרג' דה"י א' ד', מ'. ומה שעניגו ריצוי בנשואין עיי"ע שדך האחרון] —

שדך (= שְׁדָכָא = שְׁדָאכָא נ"ל מל"פ ستاك, استاك, شتاك זמורה לחה (frischer Zweig בפ' אמר ר"ע בגמ' מניין לערוגה (שבת פ"ה:) שאני התם דאיכא שדכא[4]) פי' גאון „שדכי עלין רחבין שאוחזין בארץ ורווחין ונכנסין אלו באלו כדגרסינן בפרק המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) תני חדא אסור להלך ע"ג עשבים בשבת ותניא אידך מותר וכו' הא דאיכא שדכי הא דליכא שדכי"[5]). בפ' השוכר את הפועלים בגמ' היה עושה בתאנים (ב"מ צ"א:) אמר רב שישא בריה דרב אידי בשדכא[6]) פי' „עלין וזמורות משוכים מכרם זה למקום שהשור דש בו שהם הם". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בב"מ הובא בשט"מ וקרוב לזה פירש"י בב"מ בשרכא בזמורה ארוכה מאוד ומגעת עד לפני השור ובשבת פירש"י שראכא זמורותיהן ארוכות ומתערבות וכו' ובעירו' פירש"י פתילה ארוכה שהעשב ארוך ע"כ מוכח בין לדעת רבינו (היינו ר"ח אשר אחריו נגרר בשני המקומות) בין לפירש"י הוראת המלה זמורה והיא היא מלה פרסי' הנ"ל זמורה לחה יוצאה משרשי האילן ובפרט אותה זמורה הנאכלת מרוב לחלחותה בהיותה ירוקה. וגי' בדל"ת לפי זה היא העקרית וחידוש שר"ח ורש"י אוחזין בגי' רי"ש] —

שדך (= שַׁדְכָּא מע' שדךְ א' פי' ההולך שאנן ובטל מהמלאכה der ruhig geht, müssig ist, Müssiggänger) בס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ט.) מתגיתין בשדכא פשיטא. פי' „אדם בטל שאינו מרויח כלום מן הנכסים אבל אדם אחר שמרויח מאי דעבד בשדכא פשיטא דאין מתפרנסין הואיל דלית להו הנאה מיניה לא מחלי ליה"[7]). בס"ג דפ' החובל (ב"ק צ"ב:) שייך[8]) ואזיל דקלא[9]) בישא בהדי קינא דשדכי פי' בדקל רע מצוי קן של יונים שאינן פרין כשאר יונים. בפי' מגנצא כתב דיקלא בישא לגבי גינה דסרקי פי' דקל רע מחשבין אותו עם אילני סרק — (א"ב בנוסחאו' כתוב מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכי באות רי"ש). *[אחי"ה והתוספו' בב"ק כבר העירו על גי' רבינו שהיא בדל"ת ופירשו

---

[1]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ושדכו ובנו"ג באתפעל (ואשתרבו) [וצ"ל ואשתדכו] מיא. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה עד בעיקרי התלמוד ובדפ"ע עד זמן ובנו"ג עד די תשרוך. [3]) וכן ושכתי כפי (שמות ל"ג, כ"ב) תרג' שמרוני ואשדך כפי והוא טעות בקראו ושכתי כפי וכן טעה לקרוא משכיתם במקום משכיתם (במדבר ג"ג, נ"ב) יען כן העתיק השמרוני משדיכון [4]) בנו"ג שראכא ובכ"י ש"ס שרכא וכ"ה ברש"י ותוספי בד"ש ובשאר מקומות אצל בעל ד"ס שבת צד צ"א. וש"נ כ"י א"פ שדאכא וכ"ה במאירי בחיי הר"ן ובכפתור ופרח פ' נ"ז [5]) פי' זה הועתק מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא פ"ו. וקוראו רבינו גאון. ור"ח גורס שם שראכא וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען בעירו' ק': אבל בכ"י ש"ס א"פ ובריי"ף ובאו"ז הל' עירובי' סוף סי' ר"ו אי' כגי' רבינו שדכא ובפי' ר"ח בעירובין בש"ס ווילנא הגי' שראני וצ"ל שראכי ובתשו' הגאונים בהוצי' מקיצי נרדמים סי' תכ"ה (צד 220) הגי' ג"כ בדלת ופי' שראכי ענפים ארוכים שמשתלחין ומשתדכין באשר לפניהם כי שידוך כלשון קשירה הוא. [6]) בנו"ג בשרכא ובכ"י ש"ס ר' א' בסרכא. [7]) היעתק מפי' רגמ"ה ועיי' ג"כ בפירשב"ם. [8]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס שידך ובנו"ג מטייל בכ"י ש"ס פ' משאיל ובכ"י ה' מְשָׁאֵל ובאה"ת משייל וכולם בט"ס וצ"ל שייך וכראיי ג"כ בע' שך א' וכן בדפו"ו בערוך. [9]) בילק' שופטים ר ס"ז בט"ס דחלא.

קינא (דשרכי) [צ"ל דשדכי] כלומר מָקום הבטלנים ופי' קינא היינו מקום והביאו ראיה מב"ק נ"ח: תלתא תאלי בחדא קינא ובן בסוכה ל"ב: בחד קינא במקום אחד וכו' ולפי זה קינא הוא ל"פ خان, خانه דירה ומקום ופי' רבינו עיי"ע קשב. ודע כי שַׁדְכָּא הוא תואר ופי' בטל מע' שדך א' שפירושו שקט וכפי' התוספו' בב"ק וב"ב וכן פירש"י בב"ק קינא דשרכא אילנות בטלים כלו' דרך דקל רע ליגדל בצד אילן סרק. והוא קרוב לפי' מגנצא שהביא הערוך ורש"י הרכיב שני ענינים היינו שרכא ברי"ש כמו שדכא בדל"ת ועוד כמו סרק. ובילק' תולדות ר' קי"ו גרס קינא דסרכי ובילק' שופטים ר' רמז ס"ז שרכי ונ"ב פי' שהועתק מפירש"י בב"ק. אבל מ"ש התוספו' בענין תרג' יודע ציד נחשדכן הנכון מה שכתבתי בע' זה שעיקר הגי' נחשרכן ברי"ש] —

☞ שְׁדַךְ (ein Mädchen zur Heirath geneigt machen) מסכת קידושין פ"ק (י"ג.) התם בדשדיך ומנא תימרא דשני לן בין שדיך ובין לא שדיך פי' כשהאיש מדבר על אשה והיא נתרצית להנשא לו. *[אחי"ה וכן פירש"י בדשדיך שדבר בה קודם לכן ונתרצית להתקדש לו ע"כ ונראה שהוא מע' שדך א' שע"י דבור על לב הפנויה להתקשרה בקשר נשואין נחה שקטה דעת הצדדים המתחתנים בתנאיהם. פ"י על שבת י"ב סע"א אין משדכין את התינוקות לארס ובתוספת' שבת ספט"ז (י"ז) אין משדכין בין איש לאשתו וכו'. שבת ק"נ סע"א תנא דבי מנשה משדכין על התינוקות ליארס בשבת. קידושין מ"ד: א"ר נחמן והוא ששידכו עולא אמר אפי' מיאון אינה צריכא אע"ג דשידכו. והשם רק בקבוץ קידו' י"ב: (יבמו' נ"ב.) רב מנגיד . . על דמקדש בלא שידוּכֵי . . נהרדעי אמרי בכולהו לא מנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי וא"ד אפי' בשידוכי נמי משום פריצותא. ירו' קידושי' פ"ג דס"ד סע"ב שמואל אמר המקדש בלא שידוכים לוקה ותוספין קדושין מר עוקבא בשם שמואל אמר תלת המקדש בלא שידוכין לוקה וכו'] [1] —

* שדכן עיי"ע נחשירכן.

שדל (= שַׁדֵּל מל"ם בפַעל ענין פתוי והסתה überreden ב) שְׁדַל כמו שְׁדַר מל"ע شذر ענין זריזות וזיריז למלחמה eifrig sein, sich bestreben, zum Kampf rüsten) וְשׁוֹבַבְתִּיךָ ונתתי חחים בלחייך (יחזקאל ל"ח, ד') תרג' ואשדלינך ואתן שירין בליסתך. בני אם יפתוך חטאים (משלי א', י') תרג' ברי אם ישדלונך [2]) חטאים לא תטפים. ואנה עשית (רות ב', י"ט) תרג' ולאן אשתדלת למעבד, אשר עשיתי עמו (שם) תרג' דאשתדלית עימיה — (א"ב תרג' ויאבק איש עמו (בראשי' ל"ב, כ"ד) ואשתדל גבר עמיה פי' כלם ענין עסק). *[אחי"ה ושם פסוק כ"ה ויאבק תרג' באשתדלותיה עמיה וזה מל"ע שדר והוא כמו שדל רי"ש ולמ"ד מתחלפין פי' זריזות וחריצות. ברכו' ט': ישתדל לחין לקראת מלכי ישראל. שבועו' ל'. השתדל לדונו יפה, תוספת' קידושי' פ"ה לעולם ישתדל אדם ללמוד וכו'. ובפרט זירוז למלחמה וזה נאבק פי' מזרז במלחמה ringen ומזה השתדר להיות איש (אבות פ"ב מ"ה) ונ"א השתדל עיי"ע שדר א' וש"נ אבות ד', י"ח אבל ענין פתוי הוא בפַעל מל"ם הנ"ל. תרג' וכי יפתה (שמות כ"ב, ט"ו) וארי ישדל ועיי' תרג' שופטים י"ד, ט"ו; ט"ז, ה' דה"י ב' י"ח, ב'; ליחזקאל ל"ט, ב' תרג' ושׁבבתיך: ואישדלינך וכן בדרז"ל יומא ל"ה: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, קידושי' ל"א רע"א מפני שמשדלתו בדברים וכו'. התפעל קהל"ר פ' דברתי אני הלב מִשְׁתַּדֵּל וכו'. פסחים קי"ג. הוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו נ"ל מל"ם שדל שפי' ג"כ חנף כלומר הוי חונף למי שהשעה היינו הצלחה משחקת לו ומזה ב"ר פכ"ב אית כלבין ברומי דידעין למשתדלא וכו' פי' ע"י חניפה וחכמה הם מתפרנסים וכ"ה בילק' בראשי' ר' ל"ו אבל בילק' תהלים תת"ם הגי' משדלא ובע' פרט י' משדרא. ואולי מזה ג"כ במקום שאין אנשים השתדל להיות איש הוי חונף לעצמך ותפתה לבך שאתה האיש אשר יש לאל בידו לעשות גדולות] —

* שְׁוַדְנִי (= סַוְדְנָא מל"ר הרשומה בע' צד Ueberredung) ב"ר פס"ג שודני צידני צד בבית צד בשדה עיי"ע צד ומ"ש.

☞ שְׁדַף (נ"ל מל"ע سدف בבנין ד' اسدف או شطف ענין נשינת אחור sich zurück-

---

[1]) ובל' עברי החדשה נקרא המשדך בזיווגן (רשב"ם בב"ב קע"ד סע"ב ד"ה מצוה) שדכן, Heirathsvermittler.
[2]) בנו"נ. נישרו לך צ"ל נשדלו לך ובכ"י תרג' נישדלונך.

ziehen) תרג׳ כי שיח וכי שיג לו (מ״א י״ח, כ״ז) דילמא שועי ליה או אשתדפא אישתדיף. *[אחי״ה ר״ב הביא כן עפ״י המתורגמן והוא סיים נ״ל שהוא ל׳ שותפות הדל״ת היא במקום ת״ו התפעל כמנהג ופי׳ שמא יש לו שותפות ועסק עם אחר ע״כ ואין נ״ל וגם פ׳ ה׳ לעווי שהוא כמו הדף דחוק מאוד ולי נראה ברור כי תרג׳ שיג פי׳ ענין נשיגת אחור (לפנות נקביו) הועתק כן בל״ע הנ״ל באותו הענין ועיי״ע אשתדיף (בח״א, שכ״ט)] —

* שְׁדַף (מל״מ ענין לקות הזרע מרוח קדים vom Ostwind geschlagen) רק בנפעל ונתפעל כמו בל״מ בינוני פעול ושְׁדֻפֹת קדים (בראשית מ״א, ו׳) פי׳ נחבט מרוח מזרחית וכהעתקת התרג׳ שקיפן קדום וכן פירש״י בחומש חבוטות והלעז בכ״י רש״י השליד״ש elidés, ausgeschlagen ב״מ ק״ה: במשנה אכלה חגב או נשדפה ובגמ׳ שם כגון דאישדוף רובא דבאגא עולא אמר כגון שנשתדפו ארבע שורות. ושם ק״ו רע״א ואשתדוף נמי הנך שערי ע״ש כמה פעמים אשתדוף, משתדפו, נשתדפו. גיטי׳ מ״ט סע״ב בְּדהוו ליה ואישתדוף, ב״ב קע״ד: מיהוי הוה ליה ואשתדוף. נפעל ב״מ ק״ה סע״ב נשדף תלם אחד וכו׳, ירו׳ שקלים פ״ה דמ״ח ע״ד פעם אחת נשדף כל העולם כולו, ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א רע״ד חיטה אחת חצייה נשדף וחצייה לא נשדף. והשם שִׁדָּפוֹן כל״מ ב״מ ק״ו. ערכי׳ כ״ט: ובלא״ר שודפנא תעני׳ ו׳: תרג׳ דברים כ״ח, כ״ב שדפנא ועוד בקצת דפ׳ וכ״י שידפונא ובתרג׳ מ״א ח׳, ל״ז; לדה״י ב׳ ו׳, כ״ח שודפנא, ועוד שידפא כמו שדפון עיי״ע סלמנטון ציון מכ״ב צ״א סע״ב וכפי׳ רגמ״ה שם.

שְׁדַר (מל״ע הנ״ל בע׳ שדל streben, ringen) בפ׳ ר׳ אומר איזו היא דרך ישרה (אבות פ״ב מ״ה) ובמקום שאין אנשים השתדר להיות איש. ובפ׳ בן זומא (שם פ״ד מי״ח) ואל תשתדר לראותו בשעת קלקלתו עיי׳ בע׳ אל ס״א אל תשתדל, השתדל[1]. (א״ב בדניאל (ו׳, ט״ו) הוה משתדר להצלותיה). *[אחי״ה ופי׳ השתדר כמו השתדל הוה מזורז ונלחם strebe, ringe darnach ועיי״ע שדל[2]) ומזה הענין בדניאל ויפה פי׳ המיוחס לרס״ג וז״ל משתדר מתעסק ונלחם ונאבק . . ויאבק מתרגמינן ואשתדל רי״ש מתחלף עם למ״ד ע״כ ומזה אשתדור פי׳ מרידה עיי״ע בח״א, שכ״ט] —

שדר (= שַׁדְרָא פי׳ בל״ס תַּאמְרָא כל״מ שמרים Hefe) בפ׳ המפקיד בגמ׳ יוציא לו שתות (ב״מ מ׳ רע״ב) איכא גולפי ושדריא פי׳ שמרים. *[אחי״ה וכ״ה בע׳ גלף וש״נ א״ד דאי׳ לפנינו בגליון הש״ס אצל הגי׳ שמריא וכן בכ״י ש״ס ושדרייא וכ״ה בפי׳ ר״ח ושדריא וכ״ה ברש״י ע״ז ס״ה רע״ב ד״ה הוה שפיך. ונ״ל כי הוא הוא תאמרא אשר בו הועתק שמרים בפשיט׳ הסורית (בירמיה מ״ח, י״א; תהלי׳ ע״ה, ט׳) ובל״פ נקראו דרדא עיי״ע דרד] —

שְׁדַר (מל״ס שַׁדַּר פי׳ שלח schicken) בר״נ דפ׳ בא סימן (נדה מ״ח רע״ב) אשתדרו דדיך[3]) נמי ולא הדרת בך פי׳ ענין שלוח. וישלח לבלעם (במד׳ כ״ב, ט׳) תרג׳ ושדר כלומר נתארכו ונתגדלו הדדים ס״א אשתררו[4]) וכבר פי׳ בע׳ כרף — (א״ב בנו״נ אשתדו דדיך ופירש״י מל׳ שדים כלומר שנעשו גדולות ובעל הערוך בע׳ כרף נראה שגרס אשתרור מלש׳ שרירין וחזקין). *[אחי״ה עיי״ע כרף (ח״ד, ש״ט) וש״נ השינויים ושם נגררת׳ אחר גי׳ דפ״ר אבל מס״א דאי׳ כאן כפי גי׳ כ״י ה״ב מוכח כי גי׳ אשתררו הוא העיקר בע׳ כרף וכגי׳ דפו״ו ואמ׳ וכ״י ה״ב ו״ו ואז צ״ל בע׳ כרף ואשתרור מלשון שרר והוא מל״ע שׁר פי׳ ענין יבש מלחלוחית וזה מה שכתוב הערוך בע׳ כרף נתקשו מלחלוחית שבהן וברש״י בנדה מ״ח רע״ב סד״ה אישתדו: אשתדו יבשו זאת מצאתי ע״כ תתכן להיות אשתרו מל״ע הנ״ל. אבל כפי גי׳ אשתדרו כמו שנסח רבינו בע׳ הנוכחי הוכרח רבינו לפרש מענין שלוח. ותרג׳ וישלח לבלעם לא מצא בעל המתורגמן ובאמת בכ״י ובדפ׳ הראשונים העתיקו וש״ח ובאונקלס אי׳ הפעל שדר רק בבראשי׳ ל״ח, כ׳. כ״ג ואולי בערוך צ״ל וישלח.. אל בלעם (במדבר כ״ב, ה׳) תרג׳ ירו׳ ושדר. וכן הרבה בתר״י שמות ג׳, י״ב. י״ג, לבמד׳ י״ג, ל״ח;

---

[1]) כ״ה בדפ״ר ולפי זה מוסב ס״א על שני ציונים הנ״ל וכ״ה באמת כי בע׳ אל גרס רבינו בעצמו ואל תשתדל בלמ״ד וגי׳ השתדל באבו׳ פ״ב מ״ה אי׳ לפנינו ועיי׳ ג״כ מגן אבות לרשב״ץ שהביא שתי נוסחאות ובדפ״ע אי׳ רק ס״א אל תשתדל ובכ״י ק״מ וה״ב רק ס״א השתדל. [2]) ועוד שם פ״א מענין שדל בל״ס תחנוף לעצמך לפתה אותך אבל זה הפי׳ אינו עולה יפה באבות פ״ד מי״ח. [3]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ע לי׳. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב והוא כגי׳ דפו״ו כזמי וכ״י ו״ו וה״ב בע׳ כרף אבל בעיקרי התלמוד כאן: ס״א אשתרדו ובדפ״ע אשתרלו.

כ"ב, ט"ו, ל"ז; כ"ה, י"ב; לדברי' י"ט, י"ב, תרג' תהלים ק"ה, כ"ח; למשלי כ"ו, ו'; לאיוב ל"ט, נ' והרבה בש"ס עיי' חולי' צ"ה: שם: נ"א, עיי"ע שגדון, מגילה ז', ושם: גיטין נ"ו, כתובות פ"ה, ע"ז י': ב"ב ד', זבחים קט"ז: פַּעֵל מְשַׁדֵּר קידוש' ל"ג, משדרינן מ"ק ט"ז, יומ' י"ח: משדרי שלוחא. אִתְפְּעֵל ב"ר פס"ג משתדר ואזיל, תרג' משלי י"ז, י"א יִשְׁתַּדַּר, לאיוב י"ח, ח' דאשתדר] —

שדר (= שֶׁדְרָה = שֶׁזְרָה (עיי"ע שזר) Rückgrat, Spindel והושאל לרכסים hügelige Stellen) בר"ג דפ' האומר לחבירו בית כור (ב"ב ק"ג:) ובר"ג דפ' אין מקדישין (ערכי' כ"ה.) הנהו שדרי דארעא מיקרו פי' רכסי הארץ כדכתי' (ישעיה מ', ד') והרכסים לבקעה ועיקרו מל' שדרה. בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני חי'] (חולין ס':) השסועה (דברים י"ד, ז') בריה בפני עצמה היא שיש לה ב' גבין וב' שדרות. בפ' המפלת בגמ' וחכ"א (נדת כ"ד.) אתמר המפלת בריה שיש לה ב' גבין וב' שדרות [1]) פי' בע' שסע. בר"ג דפ' העור והרוטב (חולין קי"ט:) הכא נמי בשדרה ומשום שומר פי' שדרה של שבלת החטים. *[אחי"ה וכראי' בעוקצי' פ"א מ"ב השדרה של שבולת ופי' הרמב"ם וכשימשכו גרעיני החטה מן השבולת ישאר מקומו כדמות שלשלת ובו חליות חליות ולכן נקראו שדרה של שבולת והיא ג"כ שומר מכלל שומרין וכו', וככ"י בפי' הרמב"ם הגי' שזרה וכ"ה בערוך ע' שזר ע"ש וש"נ הדוגמאות. וכג"ה בתוספת' פיאה ספ"ג איזהו כתף בסיגין המחוברות בשדרה זו ע"ג זו נטף הענבים המחוברות בשדרה ויורדות ועיי"ע כתף (ח"ד, שס"ג) וש"נ הירו' פיאה פ"ז ד"כ. נטף תלויות בשיזרא עיי' הערה 10. חולי' מ"ב. חוט השדרה תמיד, ל"א. עיי"ע שזר. ויק"ר פ"ל השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם. תוספת' חולין רפ"ג וכמה הן רוב צלעותיה אחת עשרה צלעות בשדרה מכאן ואחת עשרה צלעות בשדרה מכאן וכו'. שבת קמ"ז סע"ב חומרי שדרה עיי"ע עצב א'. ברכות כ"ח: אהלות פ"א מ"ח י"ח חוליות שבשדרה עיי"ע חלי ח"ג, ת"ג [2]). ב"ק ט"ז סע"ב עיי"ע חוי. ב"ר ר"פ כ"ח ויק"ר רפי"ח וקהל"ר פ' גם מגבוה לוז של שידרה וגי' רבינו שיזרא עיי"ע לוז (ח"ה, כ"ד). והושאל לגבשושיות וכן פירשב"ם שידרי כב"ב הנ"ל ורגמ"ה שם פי' סלעים גמוכים מי' שידרי דארעא מיקרו כלומר כמו שידרא שבקרקע וכן בפי' רגמ"ה בערכין ע"ש] —

שׁוּדְרָא (= שֻׁדְרָא מע' הקודם כמו שוזרא מל"ם שזר וכן בל"ע شُزُر Geflochtenes, Strick) בגיטין בר"פ מי שאחזו (ס"ם וע"א) לשכירי דלילא ניתי שודרא ברקא פי' חבל של שיער, בעל הערוך בע' ברקא גרים שרֵיא ברקא. *[אחי"ה בע' ברקא ב' (ח"ב, ר') כבר העירותי באות 2 כי גי' מוטעת נזדמנה לר"ב כי רבינו גרס לנכון (כפי גי' כ"י ודס"ר) שדרא ברקא ופי' חבל של שיער וכנו"נ בש"ס שודרא] —

* **שדרגנין** (צ"ל שַׁרְדּוֹנְגִין σαρδόνυξ, σαρδονύχιον שם אבן טובה) שמ"ר ס"פ ל"ח ראובן שדרגנין ובלקח טוב תצוה כ"ח, י' וכך היו נחקקים על אודם היה חקיק עליו .. ראובן מוכח כי אבן טובה של ראובן היתה אדם ובאמת ע' הזקנים העתיקו אדם (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, ח'; יחזק' כ"ח, י"ג) ע"י σάρδιον וואולגאטא Sardius וכן העתיקו שהם (שמות כ"ה, ח') והוא הוא σαρδόνυξ אשר בו מתרגם עקילס שהם (בראשית י"ב, ב') ובדס"ר בע' זקנים לאיוב כ"ח, ט"ז מתורגם שהם σαρδονύχιον ועיי' פליניאוס ל"ז, כ"ג ועיי' בן מתתיהו על הקדמניות ג', ז', ו' ועל המלחמות ה', ה', ז' שהעתיק ככה אדם אמור מעתה כי שדרגנין צ"ל שרדנגין והוא הוא מלה יוני' הנ"ל, וכן גרס ר"ב עיי"ע שרדנגין.

* **שֶׂה** (ל"מ קטן מן הכבשים Lamm ודרשו מל"י σέ אותך du, dich) פסיקת' רבתי פ"מ אלהים יראה לו השה (בראשי' כ"ב, ח') יזמן קרבנו ואם לא שה לעולה בני שה לעולה (ח') [צ"ל סי] לעולה לשון יונית והכונה לל"י σέ אותך עיי' רימ"ז במ"ר ח"א, 20 ברילל פרעמד' רעדענסארטען 26, ובפירוש מלות זרות לר"מ גידעמאן בפסיקת' דפ' ווינן.

שה (= שְׁהָא בל"ם ענין עכוב ואיחור abwarten, verweilen; אִתְפְּעֵל אִשְׁתְּהִי zuweilen; הִפְעִיל הִשְׁהָה zurückhalten) שהייה[3]) דרסה כבר פי' בע' גרם, כי לולי התמהמהנו בראשית מ"ג,

---

[1]) בנו"נ בחולין ובנדה שדראות ובתר"י א' לדברים י"ד ז' שִׁדְרָאִין. [2]) וכן בקדושה של ר"ה יסד הפייטן שמונה עשרה חוליות שבשדרתיהן וביש נוסחאות שבשזורותיהם ועיי"ע שזר. [3]) שְׁהִיָּיה das Pausiren des Schlachtmessers.

י) תרג' ירו' (א׳) ארום אילולי דאשהינא [1]). לָא תאחרו אותי (שם כ״ד נ״ו) אל תאחרו אותי [2]). בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט (חולי' ע״ה:) מישהא הוה שהי ושתיק פי' „משהא הוה ליה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן ושתיק עד דגמר טענתיה והדר פליג עלוהי ור' אסי נפק לברא קודם שיגמור דבריו איכא דאמרי מישתא הוה שתי ריש לקיש כי אמרה ר' יוחנן להא שמעתא וקודם שיגמור לשתות נפק ר' אסי". *[אחי״ה הועתק מפי' רגמ״ה בחולי'. ובגוף הענין פירש"י כמו זה בחולי' שם ובשבועו' מ'. ועיי"ע שתק בפ"א שפי' רבינו בשם רה"ג אבל ר"ח בשבועו' פי' מישהא שהי י ג ע היה ולפיכך לא השיב ויי"א שותה היה ע"כ וכן פי' רצ"ג עיי' מ"ש בשם יוחסין השלם צד 195 במבוא ח"א XIX, וא"כ שהי מע' הבא אח"ז. וכנ"ה בתר"י א' ולא יכלו להתמהמה (שמות י״ב, ל״ט) ולא יכילו למישהי' ושם ל"ג אין שֶׁהֱיָין הינון הכא וכן בדרז"ל שבת קל"ה. ויבמו' פ' : נדה מ"ד : כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל וביבמו' ל"ו סע"ב כל ששהא. יבמות ס"ד. נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה וכו' ושם : ורשאי השני לשהות עמה י' שנים. שבועו' י"ד : ושהה בכדי השתחואה תוספת' נזי' רפ"ג ושהה [3]) כדי דיבור. ה פ ע י ל נדה ל"א רע"ב מַשהין עצמן בבטן, סנהד' ע"ו. המשהא בתו בוגרת. ב"ר פפ"ה היו משהין את קִנֵיהן. ויק"ר רפל"ז משהא את נדרו. א פ ע ל תר"י א' לא יאחר (דברים ז׳, י׳) לא מַשְׁהֵי, שם כ"ב, כ"ב לא תשהונה עד דתיליד (עיי' ערכי' ז׳.). א ת פ ע ל תר"י א' לבראשי' י"ט, ט"ז; ל"ב, ד'. כ"ד וכן ביצה ו'. לא אמרן אלא דאִשְׁתְּהִי אבל לא אשתהי משהינן ליה רב אשי אמר אע"ג דלא אשתהי נמי לא משהינן ליה. יבמו' פ' : ואשתהויי הוא דאשתהי, ושם : ואשתהי עד תריסר ירחי שתא וכו'. נ ת פ ע ל ר"ה ל' : ביצ' ד' : נשתהו העדים, נדה כ"ז. מעשה ונשתהה הולד וכו'. ובענין איחור בשעת שחיטה עיי' חולי ב' : ג', שמא ישהו שמא ידרסו, שם י"ב. שמא שהה שמא דרס, שם ל"ב. אם שהה כדי שחיטה . . . אם שהה כדי ביקור עיי"ע גרם וש"נ השם שְׁהִיָּה וכן השם שהייה בענין איחור במקום אחד שבועו' ט"ז סע"ב וי"ז רע"א בעי רבא צריך שהייה למלקות או אין צריך שהייה למלקות לקרבן גמירי שהייה למלקות לא גמירי שהייה או דילמא בפנים גמירי שהייה וכו' נזיר י"ז סע"א נזיר והוא בבית הקברות מהו בעי שהייה למלקות או לא עש"ה, והקבוץ שְׁהִיּוֹת שבועו' י"ז. ועוד השם שָׁהוּת ר"ה ל' : כדי שיהא שהות ביום, מעילה ו'. לא הוה שהות למזרקיה, ירו' שבת ספ"ד ד"ז. ירו' עירו' פ"ז דכ"ד ע"ג ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג : כאן לשעה כאן לשהות. ירוש' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד נותנין לו שהות, שם : בתוך כדי שהות, ירו' ברכות פ"א ד"ב רע"ד על ידי שהות רפה. על ידי שהות הוא מעלה חלודה ועיי' ב"ר פי"ב וע' אנגקי] —

שה (= שְׁהָא נ"ל מל"ע وهى פי' עיף ויגע müde, matt sein) בפ"ק בברכו' בגמ' וחכ"א (ו׳ רע״א) הני בורכי דשהיי מיניהו פי' הברכיים שמתעייפין מפני המזיקין שסומכין עליהן — (א"ב בנוסחאות כתוב ברכי דשלהי). *[אחי"ה וכ"ה בכ"י ש"ס ברכי דשלהי ובגליון דמשלהי אבל תתכן גי' רבינו ומל"ע הנ"ל וכן פירש ר"ח בשבועו' מ'. מישהא שהי יגע היה עיי"ע הקודם לזה. וכן פי' הר"י ן' מיגאש בשבועו' מ'. שהי כמו משילהי תרג' עיף ויגע ע"כ] —

☞ שה (נ"ל כמו שאה בל"מ ונבנה מהשם הסורי שַׁהְיָא חרבן Verwüstung) תרג' גלים נצים ערים בצורות (מ״ב י״ט, כ״ה ; ישעיה ל״ז, כ״ו) גלין דשהו קרוין כריכין. *[אחי"ה בנו"ג במ"ב בתרג' גלין דישחו ובתרג' ישעיה גלין דשחו וכן הגי' בערוך ע' שח ה' ור"ב נגרר אחר גי' המתורגמן כה"א והיא העתקת נצים ונ"ל שהוא מל"ס ענין חרבן וכן הבין המקרא הרד"ק במ"ב הנ"ל פי' נצים חרבים מן עריך תצינה — והשם שַׁהְוָא בל"ס שַׁהְיָא תרג' למשואות (תהלים ע״ג, י״ח) לשהוָתא כ"ה בדפו' וויניצ' ובנו"ג שחוותא ועיי' במתורגמן] —

* שְׁהָא (מל"ס שְׁהָא כמו שָׁאָה (בהתפעל) gedankenlos sein, träumen, gaffen) תרג' והאיש משתאה לה (בראשי' כ״ד, כ״א) וגברא שהי' בה, תרג' ותמהו (ישעיה כ״ט, ט׳) ושהו (אבל עיי"ע שו ב׳). ומזה לפע"ד השם ישהי עיי"ע.

☞ שְׁהַד (מל"ע سهد פי' נֵיער wach sein) תרג' בפסוק בלילה ההוא נדדה (אסת׳

---

[1]) כ"ה בדפ"ע בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד דאשהינן ובנו"ג אילוליפון שהינא. [2]) בנו"ג בתר"י לא תעכבון יתי. [3]) בכ"י אירפ[?] ושהא.

ו׳, א׳: דהוה שהיד ולא שכיב והוה שכיב ולא דמיך. *[אחי״ה ושם עוד פעמים. וה׳ לעווי רוצה לתקן שהיר וכן החי׳ אייזלער במ״ר ב׳, 78 יאין מוכרח אף אם בל״ס שהר פי׳ כמו כן ניער עיי״ע שהר] —

שְׁהִי (נ״ל מל״ס בע׳ שהא פי׳ תמהון gedanken- loses Einhergehen, Gaffen) בהגדה דמגיל׳ (י״ג:) דמפקי לה לשתא בשהי פהי. פי׳ מתעוללין עלילות להבטל¹) ממלאכת המלך ואומר שבת היום פסח היום — (א״ב תרג׳ בפסוק ישנו עם אחר (תרגי שני ריש ג׳, ח׳) ומפיקין שתא בשהי פהי נוטריקון שהי שבת היום, פהי פסח היום). *[אחי״ה ובאמת בדפוסי׳ אי׳ בסימני הקו שה״י פה״י וכ״ה ברש״י שפי׳ כפי׳ הערוך אבל בכ״י ש״ס הגי׳ דמפקי ליה לשתא בשיהי פיהי²) ואו״כ שיהי פיהי פי׳ מבלים זמנם בתמהון לב ובטיול אנה ואנה עיי״ע פיהי] —

שהיא (= שִׁיהְיָא Lauf) בגמ׳ דפ׳ ר״א אומר האורג (שבת ק״ו:) ובר״ג דפ׳ אין צדין (ביצה כ״ד.) ומטי ליה בחד שיהיא פי׳ ,כגון ריצה אחת ואינו צריך לפוש ביני ביני״ — (א״ב בנו״ג שחיא). *[אחי״ה בנו״ג שיחיא ובכ״י ש״ס מינכען בשבת שחייה אבל בכ״י א״פ שהיי וז״ל הרב המאירי דמטי לה בחד שחייא ר״ל שמגיע לו בכפיפה אחת וי״ג בחד שהייה, כלומר שמגיעו בריצה אחת עכ״ל, ופי׳ רבינו בעל הערוך הועתק מפי׳ ר״ח בביצה ושם הגי׳ שחיא בחי״ת. ובאו״ז הל׳ יו״ט סי׳ שנ״ב גרס ג״כ שיחיא ופי׳ בפעם אחת שהוא שוחה עליו לתופסו ע״כ והוא כפירש״י בביצה אבל בשבת פירש״י שיחיא מרוצה שהוא שוחה לאחוז בו עכ״ל והוא כשני הפירושים — ונ״ל שיהיא מל׳ ערבי إِنَاءَة Wurf] —

* שְׁהִיָּה, שָׁהוּת, שַׁהֲוָא עיי״ע שה א׳ ושהג׳.

* שיהופא עיי״ע שף י״ג (י״ב).

* שְׁהַר (פי׳ בל׳ סורי׳ ענין ניעור wachen) ירו׳ תרומו׳ ספ״ט דמ״ח: וירו׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד ע״י כן הוה שהר וע״י כן הוה קרץ. שמ״ר פמ״ז בואו ולמדו תורה דשחירון ודקרין בלילה וצ״ל דשהרין ודקרצין בלילה כמו שגרס ה׳ לעווי בשם החי׳ ניססען מברעסלוי ובע׳ אימטין (ח״א, קט״ז) הארכתי בפי׳ המאמר הסתום בע״א אבל לגי׳ דשהרין ודקרצין הכל יבא בשלום.

* שַׁהַר (כמו סהר פי׳ היקף Rondel) עוקר מתוך שהר זה ונותן לתוך שהר זה תוספת׳ שביעי׳ ספ״ב בגי׳ כ״י אירפ׳ ושם ג״כ סהר וכן גרס רבינו עיי״ע סהר א׳ ופי׳ היקף. והקבוץ תוספת׳ דמאי׳ ספ״ו שַׁהֲרֵי שבלים.

שו (= שִׁוְיָא, שִׁיוּוְיָא מל״ס תַשְׁוִיתָא עיי״ע Lagerstatt, Bett) יצועי עלה (בראשית מ״ט, ד׳) תרג׳ לשיווי ברי סליקת. מעל משכבו (ש״ב י״א, ב׳) תרג׳ מעילוי שיווייה. מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז׳, ט״ז) תרג׳ בתשוויתא שוית ערסי. וחיק³) לה אמה (יחזק׳ מ״ג, י״ז) תרג׳ ותשויתא לה אמתה. *[אחי״ה וכן ביחזק׳ שם פסוק י״ג וחיק האמה תרג׳ ותשויתא אמתה וחיק מל׳ חיקוי וקביעות וזהו היסוד (מנחו׳ צ״ז רע״ב.) הפַעל שַׁוִי פי׳ בל״ס הציע המטה וכן תרג׳ הפשיט׳ הסורית רפדתי יצועי (איוב י״ז, י״ג) תשויתי שוית וכן מרבדים רבדתי ערשי (משלי הנ״ל) וכן תרג׳ מושב (ש״א כ׳, כ״ה) ערש בתר״י א׳ דברי׳ ב׳, י״א, תרג׳ משכב (תהלי׳ ד׳, ח׳; מ״א, ד׳), מטה (שם ו׳, ז׳) ועוד עיי״ע תשויתא. והקבוץ עמוס ב׳, ח׳ בגדים תרג׳ שְׁוָיָן] —

שו (= שְׁוִי אולי מל״ע سوى שת לבו לדבר מה zustreben, sich bestreben) ויעף אלי (ישעי׳ ו׳, ו׳) תרג׳ ואשתוי לוותי⁴), וחרד על דברי (ישעי׳ ס״ו, ב׳) תרג׳ ומשתוי לקבל פתגמי⁵) — (א״ב תרג׳ בפסוק (חבקוק א׳, ה׳) והתמהו תמהו: אתרפו שוהו). *[אחי״ה וזה האחרון מענין תמהון משרש שוי = שְׁוַה כמו תְּוַה בל״ס כמו שוא, שאה בל״ע וכן תמוהו (ישעיה כ״ט, ט׳) כגי׳ המתורגמן שוהו ובנו״ג שהו עיי״ע שהא. תרג׳ למשואות (תהלים ע״ד, ג׳) למשוה אומיא כה״ג בהמתורגמן ובקצת דפוסי׳ למשווה ובנו״ג במ״ס למשווק. אתפעל תר״י א׳ דברים כ״ח, ל״ד והיית משגע:

¹) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס להינטל. ²) ושם עוד: ולא יהבי כרגא וכ״ה בשאר מקומו׳ אצל ד״ס (מגילה צד ל״ב). ³) בפסוק אי׳ והחיק. ⁴) וכ״ה בהמתורגמן ובנו״ג ואשתרי עיי״ע שר ז׳ ובזה באקדמות לשבועות לכל אתר דמשתלחין זריזין באשותא ועיי׳ במחזור רעדעלהיים ומזה נראה לפרש תנחומ׳ נשא ססי׳ כ״ח (וכן בתנחומ׳ הישן נשא סי׳ ל״ב) ויהי איש מצליח למה כתיב איש מצליח א״ל הקב״ה שוית מה שלא שוה אדה״ר ואין מצליח אלא לשון שויה שנא׳ (ש״ב י״ט, י״ח) וצלחו הירדן ופי׳ צלח עבר במהירות ובב״ר פפ״ו אי׳ בע״א עיי״ע קפז. ⁵) ועיי׳ תרג׳ שם פסוק ה׳.

ותהון משתוין מפורענותא. והשם שְׁוָחָא תרג׳ שואה (איוב ל׳, ג׳) אתר שווחא כגי׳ כ״י ובנו״ג שוּחָא — וכן השם שַׁוְיוּתָא תרג׳ ירו׳ א׳ שגעון (דברים כ״ח, כ״ח)] —

שו (= שַׁוִי בל״ס וארמי פי׳ כמו שום בל״מ legen, setzen) תרג׳ שם על שכמה (בראשי׳ כ״א, י״ד) שוי על כתפה. ובדניאל (ה׳, כ״א) ולבביה עם חיותא שוי. *[אחי״ה והרבה בתרג׳ עיי׳ לבראשי׳ ד׳, ט״ו; כ״ז, ל״ז; כ״ה, ב׳; ל׳ מ׳; ל״א, מ״א. מ״ב ובמקומות אחרים. וכן בקשור לנ שוי לבא כמו שם על לב עיי׳ תרג׳ שמות ז׳ כ״ג; לדברים ל״ב, ט״ו; לש״א ט׳, כ׳; לישעיה מ״א, כ״ב וזולתו. ירו׳ תעני׳ רפ״ב דס״ה. נשוי ליבינן לכף ידינו ואח״כ אל אל בשמים ועיי׳ איכ״ר פ׳ נשא. אתפעל אשתוי תרג׳ איוב כ׳, ד׳; משתוי תרג׳ יחזק׳ א׳, ט״ו. ומזה השם עיי״ע שו א׳] —

* שְׁוָא (בל״ס כמו שָׁוָה בל״מ gleich, ähnlich sein; werth sein א׳) הֱיוֹת דומה באיכות או בכמות בערך לדבר אחר. תר״י א׳ בראשי׳ א׳, ט״ז והון שוין; לויק׳ ט״ז, ח׳ עדבין שוין; לדברי׳ י״ח, ח׳ בשוה ייכלון; לישעי׳ מ״ז, ו׳ לא שוי להון. קידושין ס׳. שוו נפשיה וכו׳, כתובו׳ כ״ב. שוויה לנפשה חתיכא דאיסורא, שם כ״ג: איהי שויתא לנפשה וכו׳, שם נ׳ רע״א וש״נ שויוה רבנן לבעילתו בעילת זנות. ירוש׳ סנהד׳ פ״א די״ט סע״א לא שוייהנא ליה. ובל״מ ב״ק י״ד: שוה כסף, שם בגמ׳: דבר השוה כל כסף ועש״ה. יומא ס״ב. (במשנ׳) מצותן שהיו שוין במראה וכו׳ אעפ״י שאינן שוין כשרים ועיי׳ ירוש׳ יומא פ״ו דמ״ג. ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א ע״ג מה ת״ל שני (ויקי׳ ט״ז, ז׳) שיהו שניהן שוין.. שתי (במדבר י׳, א׳) שיהו שוות.. ירו׳ שקלי׳ רפ״נ דמ״ז: ב״ב קנ״ח: אלא שבאת לחלוק עלינו את השוין. ירו׳ קידו׳ פ״א דס״א סע״ב כשם שמתן שכרן שוה כך פורענותן שוה, שם דנ״ח ע״נ פחות משוה פרוטה, ירוש׳ סוטה ספ״ד די״ט ע״ד הצד השוה שבהן ועיי״ע צר וש״נ. שבת צ״ז רע״א גזרה שוה עיי״ע גזר ג׳ (ח״ג, רס״ס) וש״נ. הפעיל פסחי׳ מ״נ סע״א וש״נ השוה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה וכו׳. נדה מ״ו רע״ב השוה הכתוב הקטן כגדול. ירו׳ קידושין פ״א דס״א. סע״ב השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות וכו׳. ב״ר פל״ד שהשוה דעתו לדעת המקרא. ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב ע״ג זה שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו. אפעל ירו׳ גיטי׳ ספ״א דמ״ג ע״ד אילו אשויי עימי, שבת קכ״ז רע״א לאשוויי גומות. תרג׳ דִּמִּינוּ (תהלי׳ מ״ח, י׳) אשוינא, ואתמשל (איוב ל׳, י״ט) תרג׳ אשוון יתי לטינא. אתפעל ירוש׳ שבת פ״א ד״ג: אזיל ואִשְׁתַּוֵי לחברך, ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״נ ואִשְׁתַּוֵּית לחברתה ועיי׳ תרג׳ תהלי׳ מ״ט, י״ג, כ״א; פ״ט, ז׳. נתפעל נִשְׁתָּוָה משלי כ״ז, ט״ו, ב׳) ענינו כל״מ שימה והערכה וכן בל״ס שַׁוָּא, שַׁוְיָא werth sein תרג׳ שני באסת׳ ב׳, א׳ דלא הות שויא לגזירתא, ב״ק צ״ז. ב״מ ס״ד: לא שוי עיי״ע נהם, ב״מ נ״ב. שוי לכריסך, ע״ז ל״ד: דשוי חמרא, והשם שְׁוִי במשקל פְּרִי, כְּלִי כתובו׳ ס״ז, והרי הן בשוייהן. ירו׳ ע״ז פ״א ד״מ, מעלה עמו בשוויו, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד מוכרת לו את החפץ בשוויו וכו׳, ועוד השם שְׁוְיָאוּ תרג׳ שני באסתר ג׳, ח׳. וכן השם שוּתִי עיי״ע — שיווי׳ עיי״ע שב האחרון.

* שָׁוְא (מל״מ) שבועת שוא עיי״ע שבע ב׳.

שוּב (פי׳ כמו תוּב, תו פי׳ עוד עיי״ע שב וש״נ) משנת נדה פ׳ יוצא דופן (נדה מ״ז.) כיון שבגרה שוב אין לאביה רשות בה, פי׳ עוד כמו תוב בל׳ תרגום ותו בל׳ תלמוד —

* שובדא (?) (שם פרטי) ירו׳ שבועו׳ פ״א דל״ג: לוי שובדא וצ״ל סוכייה וכדאי׳ בירו׳ יומא פ״ח דמ״ה: ועיי׳ עוד המקומות האחרות במבה״י למהרז״ף ע׳ ר׳ לוי סוכיא, סוכייה ולא העיר על ירו׳ שבועו׳ הנ״ל.

* שוּזָה עיי״ע שחז.

שְׁוַח (מל״ס שְׁוַח kernen, grünen) תרג׳ נגלה חציר ונראה דשא (משלי כ״ז, כ״ה) שווח עמירא [1]) ואתחזי דישאה. *[אחי״ה ר״ב נגרר אחר המתורגמן שגרס ככה וסיים: איני יודע מה הוא ואינו בערוך ע״כ וכ״ה בכ״י תרג׳ ובפשיטה הסורית ופי׳ כמו שהעתקתי. ובנו״ג בט״ס שוות] —

[1]) כצ״ל וברפ״א עמידא.

* שְׁוַח (בלא״ר כמו שׁוּחַ בל״מ עיי״ע שח ב׳ (sich beugen, bücken תרג׳ ושח עינים (איוב כ״ב, כ״ט) ודשווח בעיני ברייתא כדאי׳ בכ״י וכן הביא הרמב״ן בפירושו ושם ותשוח עיי״ע שוח במתורגמן וחוא הביא ג״כ גי׳ הספרים ושוח בסורחנא ולפנינו ושַׁוַח, ועוד בכ״י תרג׳ תהלי׳ י׳, י׳ ישוח תרג׳ וִישְׁוַח ובנו״ג וְיָשׁוּחַ — ומה שענינו משואות ושואה עיי״ע שו ב׳.

* שְׁוַח (בלא״ר כמו שׁוּחַ בל״מ Grube, תרג׳ בור כרה (תהלים ז׳, ט״ז) שווח כרה כה״ג בכ״י ובנו״ג שוח חפר. והקבוץ שיחות (שם קי״ט, פ״ה) שַׁוְחָן, ונ״ל מל״ע سُوخ בור טיט ועיי״ע שח ד׳.

שווך (= שַׁוְכָא מל״ע شَوكَة פי׳ קוץ Dorn) בפ״ק בסוכ׳ בגמ׳ חבילי קש (סוכה י״ג רע״א) כיון דנתרן שווכייהו שביק לה ונפיק ס״א עלייהו — (א״ב נראה שגרסת בעל הערוך היא כיון דשווכי טרפייהו). *[אחי״ה ר״ב (ואחריו רמ״ל) נגרר אחר גי׳ המשובש דפ׳ באסיליא ולכן כתב מה שכתב ובאמת גי׳ דפ״ר פיז׳ ויניצ׳ וכ״י א׳ כיון דנתרן שווכייהו וכ״ה בכ״י ש״ס ב׳ דנתרי שוכיהו וכ״ה ברי״ף כ״י אצל ד״ס צד י״ז. וש״נ בהל׳ רי״ץ גיאת הלכ׳ סוכ׳ צד ע״ו ובמ״מ הל׳ סוכ׳ פ״ה הל״ב ושם ושם הגי׳ סוכייהו ופי׳ ענף עיי״ע הבא אח״ז אבל הגי׳ היותר מעולה שווכייהו והוא מל״ע הנ״ל ופי׳ קוצים ובנו״ג טרפייהו ופי׳ העלים שלו והוא כס״א שהביא רבינו עיי״ע טרף ח״ד, צ״ב] —

* שׂוֹךְ, שׂוֹכָא, שׂוֹכָה (מל״ט והוא סוך, סוֹכָה מל״פ شاخ (Ast, Zweig שופטי׳ ט׳ מ״ח שׂוֹכַת עצים, ושם מ״ט שׂוֹכֹה פי׳ ענף. איכ״ר פ׳ בחורים: שלש מאות תינוקות נמצאו חרוזים בשוכה אחת, ירו׳ בתוכו׳ ספ״ב דכ״ז. ובלבד במפריח אבל בשוכו לא, ובענין שוכא דארזא עיי״ע לגש וע׳ שך ד׳ ומ״ש.

* שׁוּל עיי״ע שלי.

שוול (= שוולִיא, שְׁוּלִיא Schüler, Jünger) בר״נ דפ׳ הזורק (שבת צ״ו:) זורקין בוכיאר לשווליהן [1]) פי׳ משרתיהן. בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ ואפי׳ עני (ק״ח.) כי תניא ההיא בשווליא דנגרי [2]) בפ׳ המניח את הכד בגמ׳ המבקע (ב״ק ל״ב סע״ב) שווליא [3]) דנפחי למקטלא קאי. בסוף הגדה דפ׳ הניזקין (גיטין נ״ח סע״א) שנתן עיניו באשה [4]) ושווליא דנגרי הוה פי׳ תלמיד. *[אחי״ה וז״ל ר״ח בשבת (בש״ס ווילנא צ״ז סע״ב) פי׳ כגון שוליא דנגרי והוא כגון תלמיד המשרת ללמוד מלאכה נקרא שולא ע״כ ואחריו נגרר רבינו רק הוא גורס בכל מקום בשני ווין וכגי׳ כ״י ש״ס אבל בדפוסי׳ בוי״ו אחת ומדהקשה הש״ס בשבת צ״ו: ותו מי שאילי מהדדי משמע קצת כגי׳ שלפנינו לשואליהן, ורש״י פי׳ כפי׳ הערוך תלמיד ובגיטין נ״ח. לועז אינדריי״ן ואולי הוא כדעת רמ״ל במ״ל ein Lehrling, un tirone ועיי׳ הלעז ברש״י מכות ח׳: בד״ה בשוליא. ולולי יראתי הייתי אומר שְׁוּלְיָא הוא משובש מן discipulus תלמיד ותחלת התיבה נשמט׳ ב״ר פי״ט שואלת שאור (חומץ) אולי מזה הענין פי׳ מלומדת בכישוף. והוצרך לנקוד שְׁוָאלֶת כגי׳ שואל בשבת צ״ו: ועוד עיי״ע שאור ומ״ש] —

שוולנאי (שם זונה) בס״ג דפ׳ אלו הן הנשרפין (סנהדרי פ״ב:) לא כזבי (במדבר כ״ה, ט״ו) שמה אלא שוולנאי בת צור שמה בין קני לאורבני שוולנאי מאי בעיא פי׳ ועל שם שוולנאי שזינתה נקראו שאר זונות בשמה בין קני לאורבני שוולנאי מאי בעיא כלומר במקום ייחוד לא אזלא אלא משום זנות כך היא לא באה בין ישראל אלא משום זנות בהדי קליפי דקני שוולנאי נפתה [5]) לאמה בין קליפי הקנים זונה עשה חרפה לאמה שמזנה שם. מושכה בית סאה [6]) ומשתנת בית סאה פי׳ שמשתנת מים ונשפכין לארץ והולכין עד בית סאה ודתני רב יוסף קבר שלה כינוי הוא לרחם שלה ודאמר רב ששת מפי שמועה אמרו כי כן היה שמה שוולנאי ואשר אמרו בין קני לאורבני שוולנאי מאי בעיא שמענו במשל הקדמונים על גדולה של זונות השם הזה דאמר רב ששת מפי שמועה היה שמה וזה אשר אמרו המושלים שוולנאי לכזבי נתכוונו ופתרון המשלים כך הן אומרין בין קנה לגומא מה זונה גדולה מבקשת כלו׳ שלא ישבה כאן אלא אורבת לזנות כענין שנאמר (ירמיה ג׳, ב׳) איפה לא שוכבת [7]) על דרכים ישבת להם, והאחר כך פתרונו

[1]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ובדפו״ו לשוליהן וב״ה בכ״י ש״ס מינכען ובכ״י ש״ס א״פ כגי׳ הערוך דפ״ר בשני ווין ובנו״ג לשואליהן [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס בשווליא דנגרי ובנו״ג שוליא. [3]) בכ״י ש״ס בשווליא וכ״ה בכ״י גיטין נ״ח. ובנו״ג שוליא. [4]) בנו״ג באשת רבו. [5]) בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד ולי׳ בדפ״ע וכ״ה בש״ס ובכ״י ש״ס ובילק׳ פנחס ר׳ תשע״ב מושכה. [6]) כ״ה בכ״י ה״ב בט״ס געתה. [7]) בקרי כתיב שגלת.

עם קליפה של קנה נאפה שוולנאי את אמה כלו' שמנאפת בפני אמה ואינה חוששת וכקליפת הקנה חשוב לה. *[אחי"ה נגררנו אחר גי' כ"י ה"ב שגרס בשני ווין וכן הגי' בכתב יד ש"ס מינכע: שוולאנאי, שוולאני ובכ"י פ' שוולנאי ובנו"ג שוילנאי ובילק' פנחס ר' תשע"ב שולנאי וכ"ה בדפ"ע ודע כי בל"פ שלפינה شلفينه פי' רחם של אשה ומזה شلف זונה ובכ"י נ"ג יש לה הוספה אחר תיבות כן היה שמה שולנאי אי' בזה"ל כלו' בעלת קבר השול שלה גדול מאוד וכן קורין לאותו מקום בלי' ישמעאל ע"כ וכיון לל"ע سولة בעלת רחם גדול — ולבי אומר לי כי זה הפי' הערוך שייך לר"ח אבל בכ"י אנגייליק' חסר מדף נ"ז עד דף פ"ט וחסר בפי' ר"ח קונטרס שלם] [1]) —

☞ שׁוּם (כלא"ר וסורי כמו שֵׁם Name מִשּׁוּם (durch diesen Namen, wegen, weil תרג' שם אשת אברם (בראשית י"א, כ"ט) שום איתת אברם וחז"ל הרגילו לומר משום במקום מפני, משום כבוד אשתו, משום שנאמר, ואין שום או לא שום כמו אין כל אין מאומה. *[אחי"ה ועיי' ג"כ מ"ש בעל התשבי. ועיי' תרג' בראשית ב', י"א; ג', כ'; י"א, ד' וזולתו, ובכינוי לבראשי' ה', ב', ולדברים ז', כ"ד בדפ"ס ובתר"י שומהון. ברכו' ה' רע"ב ההוא סבא משום ר"ש וכו', ושם אי משום תורה וכו', ב"ב קכ"ו: במשנה משום ירושה . . . משום מתנה, גיטי' ע"ט: (במשנה) לשום מלכות שאינה הוגנת וכו' ושם בגמ': משום דאין להם לא כתב ולא לשון. ופי' מִשּׁוּם כמו על שום ויק"ר ספט"ו על שום רישיה פי' בעבור מפני, והרבה בש"ס עיי' ביצה י"ב. לוקה משום מבשל גיד ולוקה משום אוכל גיד, ב"מ ל"ב רע"ב משום מאי לאו משום צער בעלי חיים. ע"ז כ"ו סע"א משום איבה, שם כ"ג. משום הנאה פורתא, ב"מ ק"ט. וש"נ משום דאתיתו ממולאי עיי"ע מל ז', ממלא. שם ק"א רע"ב משום יישוב א"י. כתובו' ס"ג סע"ב וס"ד רע"א משום דרב זביד גברא רבה וכו', שם פ"ד סע"א וש"נ משום חינא, יבמו' פ"ה רע"א משום דמהימן וכו' ושם: משום דבידו לתקנ:, שם וגיטי' ג'. משום עיגונא וכו', יבמו' ק"א. קידושי' י"ח: וש"נ משום פגם משפחה, קידושי' שם משום כבודו דאברהם שאני. ירוש' שבת פ"ז ד"י. חייב עליה משום זורע ומשום קוצר וכו', ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד משום שהוציא נזירו' מפיו . . משום כינויי כינויין. ועוד פי' שום מאומה נדה מ"ג: שום שרץ . . שום שכבת זרע ועוד עיי"ע שם א'] —

* שׁוּם, שׁוּמָא עיי"ע שם ג' וד'.

* שׁוּמָה (שם מופשט של שׂוּם, שִׂים das Thun, Legen) ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ג נאמר כאן (דברי' כ"ב, י"ד) שומה ונאמר להלן (שמות כ"ב, כ"ד) שומה מה שומה שנאמר להלן ממון אף כאן ממון ובכתובו' בבלי מ"ו. אי' אתיא שימה שימה עיי"ע.

* שִׁימְפּוֹזִין (נ"ל שצ"ל טוֹמְפּוֹזִין = טוֹפּוֹזִין מל"י τοπάζιον) שמות רבה ספל"ח שמעון שימפוזין . . על פטדה היה כתוב שמעון. ודע כי ע' הזקנים העתיקו פטדה (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, ח'; איוב כ"ח, י"ט) ע"י τοπάζιον וכצ"ל ג"כ במדרש טימפוזין. ובלקח טוב (תצוה) אי' על אהלמה טופאג. ובתרג' שהש"ר טבאג (עיי"ע ומ"ש בח"ד, ח') והוא הוא בל"פ.

* שׁוּמְשְׁמִין עיי"ע שמשמן וע' ששמן.

* שׁוּנִית עיי"ע שנית.

שְׁוִיסְקֵי (נ"ל מל"פ سوزاك, سوزة פי' צלי אש שרופת אש im Feuer Gebratenes) בפ' מי שהיה טמא (פסחים צ"ו רע"א) ודלמא שויסקא עבדינהו [2]) „כלומר צלו אותם מיני מאכל ואכלום". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח וכן הוא אמת כי בל"פ שוסאק פי' צלי ושרופת אש וכן פי' רש"י בקידו' ע'. בשם רבינו הלוי שויסק צלי ומזה שויסקאל מי שאכל צלי. והפעל سوزانيدن פי' שרף באש וכן העתיק ריב"י מאווס ז"ל באש תשרפו (שמות י"ב, י') ותשרף באש (שם כ"ט, י"ד). ורש"י בפסחים פי' שויסקי „בשר צלי בשפוד" ולפי זה הוא מל"פ سوزان יתד, ושפוד והראשון נראה עיקר ויפה מדוייקת מלה פרסית בפי אביי בעל המאמר הנ"ל] —

* שְׁוִיסְקָאל (מע' הקודם פי' אוכל צלי Braten-esser) קידו' ע'. מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקל מן קמאי עיי"ע הקודם ופירש"י בקידושי'.

---

[1]) ודע כי בש"ס ווילנא החדש חסרה יריעה שלמה מפי' ר"ח בדף צ' בסנהדרין אבל בקובץ כ"י אנגיילי' (דף קי"א) שנמצא בכ"י אשר תחת ידי אי' הפירוש לדף צ' ותמה אני היאך אירע תקלה כזאת להמגיהים המדוייקים! [2]) בנו"ג דלא שויסקי עבוד ובכ"י ש"ס מינכען דלא עבדינה שויסקי ובכ"י ב' וא"פ דלא שויסקי עבדינהו והוא כגי' רבינו וכ"ה ברש"י בקידושי' ע'. ובהעתקת פי' ר"ח.

* שוּעַ. שוּעָא, שוּף, שוֹף, שוּפָה, שוּפִי, שוּפְיָא, שוּפִינָא, שוּפְתָא עיי"ע בלא וי"ו.

* שוּפְרָזָא (מל"ע شفارج קערה גדולה) כתובות ס"ה. ועיי"ע שפר ג' ומ"ש בע' שופריזא קודם ע' שפך.

* שווצרא עיי"ע שוש.

* שוּק שוּקָה, שוּקָא, שוּק, שָקָא, שוּקִי, שוּקֶת עיי"ע בלא וי"ו.

שׁוֹר (מל"מ זכר בבהמה גסה (Rind, Ochs, Stier, בר"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"ה:) שור בן יומו קרוי שור דכתיב (ויקרא כ"ב, כ"ז) שור או כשב או עז כי יולד איל בן יומו קרוי איל שנא' (בראשית ל"א, ל"ח) ואילי צאנך לא אכלתי אילים הוא דלא אכל הא טלאים אכל אלא ש"מ איל בן יומו קרוי איל. *[אחי"ה והרבה דרשות אחרת בענין שור או כשב עיי' בויק"ר פכ"ז ובפסקתא דר"כ פסקא ט' שור או כשב צד ע"ג והלאה. וכנ"ה בשבת כ"ח. שור שהקריב אדה"ר, חולי' ס'. עיי"ע כרם א', פרס ב', פסחים קי"ב: ועיי"ע דקל א'. כלאים פ"ח מ"ו שור בר עיי"ע תורכרא, תעני' ה'. עיי"ע חזין. חגיגה י"ג: ב"מ פ"ו: ב"ב ט"ז. ידים פ"ד מ"ז ב"ק רפ"א ועיי' שם ד'. ותוספת' ב"ק רפ"ט, ב"ק מ"ד: שור המדבר, ירו' ב"ק ספ"ז ד"ו. שור שחור, ירו' נזיר פ"ה דנ"ד. שור לבן . . שור שחור, והקבוץ שוורים ירו' גיטי' פ"ט דמ"ו ע"ד וירו' כתובו' פי"ג דל"ו: ועיי"ע שר ז' וש"נ עירו' נ"ג: ע"ש] —

שְׁוַר (מל"מ שְׁוַר ובל"ע سار (ثار) קפץ springen; שַׁוָּר = شوار Springer; מִשְׁוַוְרְתָּא Spring-platz ועיי' בפנים) בר"ג דפ' הרואה (ברכות נ"ד:) שוור י' אמין. בפ' ח' שרצים בגמ' ושותה אבוב רועה (שבת ק"י.) ואי לא לשוור [1]) נגרא. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג.) לא תשוור נגרא [2]). בפ' המוכר פירות בגמ' מ"תף (ב"ב צ"ו:) ושמואל אמר חמרא אכתפא דגברי שוור. פי' „כשנושאין אותו מבית מוכר מדלג ומפיק טעמו ממנו" [3]). בפ' ד' מיתות בגמ' הנותן מזרעו (סנהד' ס"ד:) רבא אמר כמשוורתא דפוריא פי' אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו העברה היכי [דמי] אמד אביי שרנא דליבני ביני מיצעי [4]) נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא. פי' שורה אחת של לבנים באמצע וחלקה היתה ונורא מהאי גיסא ומהאי גיסא ומעבירו על אותה שורה וחוזר ומעבירו עד שתופש בו האור ונופל לתוכו פי' משוורתא בית קפיצה כי אדם שהוא קופץ אומר קא משוור ואם קפץ אומ' שוור ליה והקפצן שרגיל בקפיצה קורין שוורא, ואפי' היין בזמן שממהר להחמיץ אומר קפץ ובל' ארמי אומר משל חמרא אכתפא דגברי שוור פוריא [5]) הם ימי הפורים מנהג בבבל ובעילם [6]) הבחורים עושים צורה בדמות המן ותולין אותה על גגותיהן ד' וה' ימים ובימי הפורים עושין מדורה ומשליכין אותה צורה לתוכה ועומדין סביבה ומזמרין ויש להן טבעת תלוייה בתוך האש שנתלין וקופצין [7]) מצד האש לצד האש אותה טבעת נקראת משוורתא כלומר בית קפיצה, וכן נמי הטבעת שתולין בחמור ובסוס שהרוכב בה מניח רגלו וקופץ באחרת ועולה על גבי בהמה נקראת משוורתא וכן עושה זה [מעביר בנו באש] [8]) מקפץ בנו עליה וחוזר ומקפץ עד שתשש כחו של תינוק ונופל [9]). בגמ' דחלק (סנהד' צ"ו:) שוור בר שוורא שוור נבוזראדן שוור דמטא זימנא [10]). בסוף ע"ז בגמ' המניח (ע'.) אמר רבא חמרא שרי רוב משוורי ישראל [11]) פי' קופצין ובוזזין. מקפץ על הגבעות (שה"ש ב', ח') תרג' ושוור על שעבודא ק"צ שנין על צדקתא דאמהתא דמתילן לגבעתא. *[אחי"ה ותרג' ויתר ממקומו (איוב ל"ז, א') ושוור מן אתריה והוא כגי' ל"א בע' טפז ע"ש. וירקידם (תהלים כ"ט, ו') תרגום

---

[1]) בנו"ג לישואר. [2]) בנו"ג ניגרא. [3]) וגי' אכתפא דגברא שוואר אי' בכ"י ש"ס מינכען וכ"י ה' ובבה"ג ובהעתקת רגמ"ה וברי"ף ותוספ' וברשב"ם בד"ס ובנו"ג ברשב"ם אגבא דגברי ובנו"ג אכתפא דמאריה שוואר ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה. [4]) בנו"ג במיצעי וכ"ה בע' שרג ב'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובדפ"ר ואמ' וכדו"ו פירוש. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד ובדפ"ר ובגליון ילק' אהרי ר' תקצ"ז אבל בדפ' אחריי נשתבש בכל העולם כולו ועיי' דרכי משה או"ח סי' תר"צ. [7]) בכ"י ק"ט שניתלין בה הקופצין. ובכ"י ב"ר שתולין בה המן וקופץ מצד האש וכו'. [8]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. [9]) ועיי' פירש"י בסנהד' ולפי פירושו צריך לנקד מְשַׁוַּרְתָּא פי' קפיצה. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ושם שוואר בר שוואר שואר וכו' ועיי' בד"ס צד קמ"א: ובנו"ג שוור בר שוור נבוזראדן שוור. [11]) ובכ"י ש"ס מינכען שיירי וצ"ל שוורי עיי' ד"ס במקומו וש"נ גי' הריטב"א דפ"ש שוורי ושם עוד הגי' שוארי וכר"ן שוארי ובנו"ג גנבי.

ושוורינון, תרג׳ שני באסתר ג׳, ח׳ משוורין ומרקדין היך גדיין. תר״י שמות י״ז, ח׳ ושוור בלילה ההוא, שם ל״ב, י״ט מטפז ומשוור. וכנ״ה בב״מ פ״ד. שוור לירדנא, ב״ב ע״ג. עיי״ע סרג ג׳] —

* שׁוֹר (מל״מ שֹׁר, שֹׁרֶר טבור האדם מל״ע سُرّ, בל״ס שֵׁרָא (Nabel, Nabelstrang יחזק׳ ט״ז, ד׳ כרת שָׁרֵךְ ובשה״ש ז׳, ג׳ שָׁרְרֵךְ כב״ר ר״פ ל״ו דנקטע שׁוֹרֵךְ, ושם שׁוֹרִי ובע׳ גלג גי׳ רבינו שוררי ע״ש. ויק״ר רפ״ה ואני חותכת את שורך, קטע שורך, ושם: שורי, ועוד עיי״ע שר י״ן (ט״ז).

* שׁוּר, שׁוּרָא, שׁוּרָה, שׁוּרְתָּא עיי״ע שר.

* שׁוּרָא (Balken) עיי״ע דקא וע׳ שר י׳ ומ״ש.

* שַׁוִירַי (שם מקום) עיי״ע רכים.

* שׁוּשׁ (שם מקום) עיי״ע ששתרי.

שׁוּשׁ (בל״ם שׁוּשָׁא בל״ע سوس Süssholz שְׁוָצְרָא בל״ס ובל״פ شواصرا (Feldbeifuss בפ״ק בסוכ׳ (י״ב סע״ב) הני שושי[1] ושווצרי[2] מסככין בהו פי׳ „שמות עצי השדה ושווצרי מפורש שריחם רע״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח. ודע כי שתיהם מלות סוריות הגה ומצויין ג״כ בל״פ עיי׳ ספר פפלנ״צ 80 ועוד 378 ובריי״ץ גיאת הנ״ל אי׳ שושי ושווצרי הכי אמרי רשוותא דעשבים הם גדלים אצלם בבבל ורגילים להסיק בהם וגדלים משתים וג׳ אמות. ע״כ ורש״י ובאו״ז הנ״ל פי׳ מיני ירקות עיי׳ בענין הלע״ז במ״ל] —

* שׁוּשִׁיבָא, שׁוּשְׁבִין, שׁוּשְׁבִינָא, שׁוּשְׁבִינוּת, שׁוּשְׁבִינוּתָא, שׁוּשְׁטָה, שׁוּשָׁלְתָּא עיי״ע בלא וי״ו.

* שׁוּשֶׁבְתָּא (נתקצר מן שַׁבְשֶׁבְתָּא) פי׳ כמו שבשא עיי״ע שבש א׳ וש״נ ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג ותנחומא נח. ועיי׳ גם כן ל״פ شوش Ranke.

* שׁוּשְׁמָן, שׁוּשְׁמָנָא, שׁוּשְׁמָא, שׁוּשָׁן, שׁוּשַׁן, שׁוּשַׁנָּה, שׁוּשִׁיפָא, שׁוּשְׁתְּרֵי, שׁוּתָא עיי״ע. בלא וי״ו.

* שׁוּתִי (פי׳ כמו שְׁוִי ערך ושויו (der Werth ירו׳ תרומו׳ ספ״ב דמ״א ע״ד ושם רפי״א דמ״ז סע״ג ורע״ד וירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ג מפני שממעטו ממידתו . . מפני שממעטו משותיו פי׳ יין מבושל נתמעט משויו כי אינו שוה כל כך כמו יין חי ועיי׳ פי׳ פני משה בתרומ׳ ספ״ב אבל עיי׳ פי׳ ר״ש ומהר״י ן׳ מלכי צדק בתרומו׳ פי״א מ״א.

* שׁוֹתֵר (שפעל מן ותר) עיי״ע שתר במו״ע.

☞ שֵׁזֵב (מלא״ר וסורי שֵׁאזֵב פי׳ חלץ, הציל (losmachen, retten, befreien תרג׳ ואת בתינו הציל (שמות י״ב, כ״ז) וית ביתנו שזיב, ובדניאל (ג׳, י״ז) מן ידך מלכא ישזיב. *[אחי״ה ועיי׳ עוד בדניאל ג׳. ט״ו. כ״ח; ו׳, ט״ו. י״ז. כ״א. כ״ח ובתרג׳ כל לשון הצלה ושריד מתורגם ככה עיי׳ המתורגמן תרג׳ שמות ב׳, י״ט; ה׳, כ״ג; ו׳, ו׳ תר״י א׳ בראשי׳ ל״ב, י״א, תרג׳ יהושע ב׳, י״ג; לשופטים ו׳, ט׳; לישעיה ה׳, כ״ט; כ׳, ו׳; ל״ו, י״ד והלאה, וכן תרג׳ למקלט (במדבי ל״ה, י״ב) לשֵׁיזָבָא ועיי׳ תרג׳ יהושע כ׳, ב׳. בויק״ר פל״ד יחליץ (ישעית נ״ח, י״א) ישמוט יזיין, ישזיב וכו׳, שם: חלוצים תעברו (דברים ג׳, י״ח) ישזיב. סנה׳ צ״ו רע״א אלהא רבא דשיזביה. ב״ר פל״ג שזבני, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט ע״ג ישיזבינך ובאשתפעל אִשְׁתֵּיזִיב (בל״ס אֶשְׁתַּאזַב) ירו׳ נדרים פ״ו דל״ח ע״ד אשתיזיב כולה, ויק״ר פט״ז תשתיזב מן צנתא . . . תשתיזִב מן שרבא, קהל״ר פ׳ שלח ולא אשתיזב גבאי מידי, וכן תרג׳ ימלט (תהלים ל״ג, י״ז) משתיזיב. נמלט (דה״י ב׳, ט״ז. ז׳), שרדו (יהושע י׳, כ׳) ועיי׳ תרג׳ בראשי׳ ל״ב, ל׳; לדברים כ״ג, ט״ז; כ״ח, ־ נ״ב וזולתו. והשם שֵׁיזָבָא, שֵׁיזַבְתָּא (בל״ס שוּזָבָא) עיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ ג׳, כ׳, תרג׳ שם מ״ה, ז׳; ליהושע ב׳, ה׳ (עיי׳ רד״ק); לשופטי׳ כ״א, י״ז. ולנקבה שיזכתא. תרג׳ יהושע ג׳, ט׳, כתובו׳ ק״א. עיי״ע קרן ג׳. וכן שֵׁיזָבוּתָא תר״י א׳ לבראשי׳ ל״א, כ״א ותרג׳ מחיה (דה״י ב׳, י״ד, י״ב) ותרג׳ מקלט (במדבר ל״ה, ו׳. י״א, י״ג) וזולתו] —

* שֵׁזְבִי, שֵׁיזְבִי (שם אמורא דבבל) עיי׳ שבת כ״ג: ק״כ. קל״ו: עירו׳ נ״ד: ע״ז. פ׳:

[1] כ״ה בכ״י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע באמצע הערך שוושי וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען וצ״ל שושי ובכ״י ק״מ באמצ׳ הערך בט״ס שוצי ובאו״ז הל׳ סוכ׳ סי׳ רפ״ט שווצי ונשתבש על ידי מה שאי׳ בסמוך שוצרי וכ״ה בטעות בכ״י ש״ס ב׳.

[2] כ״ה בדפ׳ פיז׳ וכ״ה לפנינו בש״ס ובכ״י ש״ס וכפי׳ ר״ח שואצרי ובכ״י ש״ס ב׳ ובריו״ף וברא״ש שוצי וש־צרי וצ״ל שושי ושווצרי וכדאי׳ בריי״ץ גיאת הל׳ סוכה צד ע״ו.

פסחים קי"ח. יומ' פ"א. ב"ק נ"א: ע"ז י"ט. גיטין ג"ה: יבמו' פ"ג: זבחי' ס"ט: בכורו' י"א. כריתות ד':

* שיזבין צ"ל שִׁיזְפִין עיי' סוף ע' שזף.

שְׁזַג (שפעל מן זְגַג פי' עשה בהיר וטהור היינו רחץ (reinigen, klar machen; waschen ורחצת קרבו וכרעיו (שמות כ"ט, י"ז) תרג' ירו' (ב') ות שזג[1]) בני גווייא[2]). רחץ במים (ויקי' ח', כ"א) תרג' ירו' שזג במיא. *[אחי"ה וכבר מלתי אמורה בע' זג (ח"ג, ר"ע) כי השרש הוא זגג = זכך ובהבנין שפעל שזג ושני הציונים כבר הביא רבינו בע' זג ובנו"ג בויק' בתר"י ובאונק' חליל. וכנ"ה בתר"י לחעתקת רחץ בראשי' י"ט, ב' ושזוגו ריגליכון; כ"ד, ל"ב למשזוג ריגלוי; מ"ג, כ"ג ושזיגו ריגליהון. ועיי' תרג' א' וב' שם מ"ג, ל', ועוד לויק' א', ט'; י"ז, ט"ז; תרג' לאיוב כ"ט, ו'; לתהלי' נ"ח, י"א. ותרג' חף (איוב ל"ג, ט') שזיג. ושזבית (תרג' תהלי' ע"ג, י"ג) צ"ל ושזיגית וכמו שמורגלה המלה בתרג' ירו' כן בתלמוד ירושלמי ירו' פסחים פ"ג ד"ל. אין שזג ידוי במיא. ירוש' מגילה פ"ג דע"ד. משזיג ידוי ורגלוי, ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג וירו' קידושי' פ"א ד"ס: אנא בעי' משזגה ריגלוי וכו', ירוש' שבת פ"ו ד"ח. משחין ומשזגין, ירו' ב"מ ספ"י די"ב ע"ג וירו' סנהד' פ"י דכ"ט: משזגא מאנין (מנוי דמרי), ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד וירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג עיי"ע אסקופתא 2 ומ"ש בח"א, קצ"ח. אתפעל אִשְׁתְּזַג תרג' משלי ל', י"ב. והשם שְׁזוּג תרג' ירו' ב' משרת (במדבי ו', ג') ועוד שִׁיזוּגָא תרג' רחצי (תהלי' ס', י'; ק"ח, י')] —

שזף (= שִׁיזְפִין בל"ס זוזפא בל' ערבי' زفزوف בלשון פרסי' زیزفون[3]) בל"ר zizyphus בל"י אמצ' σίζυφα, σιζυφαία (Judendorn)[4] בר"ש כלאים (פ"א מ"ד) השיזפין והרימין אעפ"י שדומין זה לזה כלאים זה בזה. ירו' (כלאים פ"א דכ"ז.) תני גוי שהרכיב אגוז ע"ג פרסק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ייחור ממנו ונוטע במקום אחר מה נפיק מינהון (קדריה)[5]) [צ"ל קרביא] פרסקיה, הרכיב תריד ע"ג דרקון[6]) אף על פי שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורע במקום אחר מה נפק מנהון (כרסיכלנון)[7]) [צ"ל כרסילכנון] והוא לי' יון[8]) ובלעז אטריפצ"י[9]) זרגון[10]) ולפת מה נפק מינהון פיטרושילינון[11]) זרגון ל' ישמעאל ובל' קודש שריג גפן[12]). לוזין ובוטנים מה נפק מנהון פיסתקין[13]) זתים ורימין מה נפק מינהון שיזפין. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין עץ ופרי אדום וצורת הפרי כזית קטן ובתוכו גרעין גדול ויש לפרי סגולות ברפואות ובפרט מועיל לחלאים חמים של ריאה וחזה וכבר פירשתי[14]) שבל' יוני קריא פירסיקא מין אגוזים גדולים הובאו מפרס לארץ יון על דרך שנאמרו הלוזים פונדיקין שהובאו מארץ פונטוס לארץ יון[15]). ומאמר תלמוד ירושלמי זר בעיני. ופי' פיטרושליגון בל"י ורו' מין כרפס הגדול בין הסלעים ונעתק משם ויוטע בגנות. וגירסא זו משובשת וגי' אמיתית היא גרסת רבינו שמשון בפי' דמשנת כלאים (פ"א, מ"ד) הרכיב תריד ע"ג ירכון[16]) אעפ"י שישראל אסור לעשות כן נוטל ממנו זרע וזורע במקום אחר מה נפק מנהון קרסולכנון[17]) וגדין ולפת מה נפק מינהון אסטפנין[18]), שמר[19]) פטרושלינון[20]) ונראה לי שגי' הערוך היתה זאת אבל נשתבשו הנוסחאות והעד כי הוא פי' זרגון שריג גפן). *[אחי"ה וזה נכון יותר מגי' הר"ש וגדין וכן גי' ר"ש קירדו פירסיקיא איננה נכון וגי' הערוך בגי' כ"י ק"ט הנ"ל תתכן יותר. וכבר הנפתי ידי על כל ענין

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד וכ"ה בע' זג ז' אבל בדפ"ע כאן תשזיג ובנו"ג בטעות תשזק. [2]) וכ"ה בע' זג ובדפ"ר וכ"י ערוך אבל בדפי' פיזו' וויניצי' בט"ס גוזייא וצ"ל גווייא. [3]) באוצר מילין פרסיים לוואולירס בט"ס زیزفن [4]) ועיי' ג"כ פפלנ"צ ללעף 285. [5]) כ"ה בדפ"ע ובירו' ובמו"ע בע' קריח גרס קריה ובכ"י ק"ט גרס קבריא וצ"ל קרביא וכן נ"ל עיקר. [6]) ובנו"ג דרכון וצ"ל ירבת עיי"ע ח"ד, קנ"ח עפ"י גי' הר"ש ירבון וצ"ל ירבוז. [7]) כ"ה בדפ"ר וצ"ל כרסילכנון ועיי"ע כרך לבנון ח"ד, שכ"ג ועי' קרסולכנון ובכ"י ה"ב כורסי לבנון ובכ"י ו"ו ול"ד בורסין לבנין. [8]) χρυσο-λάχανον. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב בט"ס אטריצפי וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפו"ו אטריפצ"ו. [10]) עיי"ע בח"ג, שי"ט. [11]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר פיטרה שילינון ועיי"ע פטרושלינון. [12]) עיי"ע זרגון. [13]) בנו"ג פיסטקין. [14]) בע' קריה ב'. [15]) עיי"ע פונדק ב' במו"ע ומ"ש. [16]) וצ"ל ירבון והוא שבוש תחת ירבוז עיי"ע. [17]) בנו"ג בר"ש קירבי לבנין ור"ב היה מגיהו עיי"ע כרך לבנון. [18]) בנו"ג בר"ש אסטפלינון ועיי"ע אסטפניני ח"א, קע"ג ומ"ש [19]) בנו"ג בר"ש שוכר והוא בל"ס שוכרא = شمار Fenchel עיי"ע ובע' אסטפניני הבאתי גי' הר"ש ובדפ' נשתבש ש"מה וצ"ל שומר. [20]) בר"ש לפנינו פיטרוסילנון.

ועגין בע' מיוחד ועוד עיי"ע אפרסק (ה"א רמ"ב) ונרויח בגי' הר"ש מלבד שהועיל לתעמיד גי' הירו' על נכונה גם דבר אחר והוא ששמר לנו מאמר אחד שלי' בירו' עיי"ע אסטפניני ומ"ש [1]). וכנ"ה השיזפין בתוספת' פיא' רפ"א וביומ' פ"א. זר שבלע שיזפין של תרומה והקיאן וכו' ובגו"נ שזפין וכ"ה בהעתקת האו"ז הל' בכורות סי' תפ"ב ובהעתקת התוספו' מנחו' ס"ט: ד"ה דבלע ובכ"י ש"ס יומא שיזבין ונראה שצ"ל שיזפין ובכ"י ש"ס בכלאי' הנ"ל הגי' שזיפין (וכ"ה בכו"פ). ופירש"י ביומ' שזפין פרונ"ש (prunes) בלע"ז קשה להלמו. אבל בפי"מ להרמב"ם בכלאי' יפה פירשו מל"ע عناب שהוא הוא שיזפין Judendorn ובמהר"י ן' מלכי צדק פי' לעז שיזפין זיזיבי יווני זיזופא ע"כ] —

* שָׁזַף (מל"מ verbrennen) שהש"ר פ' אל תראני כך אנו אם שמשה של ע"ז שזפתנו אבל אתם שזופים ממעי אמכם וכו'.

* שַׁזְפָר, שִׁיזְפָר (שם הפרטי) ר"ה כ"ב רע"א שזפר ראשה של גדר וכו' ובכ"י ש"ס ב' וא"פ שיזפר וברש"י בדפ' הישני' שזפרו ובכ"י ש"ס מינכען שחפו (ד"ס במקומו).

שָׁזַר (מל"מ ובל"ע شزر פי' עשית פתיל zwirnen, den Faden drehen) בר"ג דפ' המוציא תפילין (עירו' צ"ו:) בשזורין נמי ארעתא דשיפתא דגלימא עייפינהו. בפ' בא לו כה"ג בגמ' כה"ג (יומא ע"א:) חד לגופיה דכיתנא וחד שיהו שזורין [2]). בר"ג דפ' כל הזבחים (י"ח:) בד שזורין בד חוטין כפול ששה [3]). הוות קא שזרה (סנהד' צ"ה.) ס"א (שדא) [צ"ל שדיא] וכבר פי' בע' שד (א') [4]) — (א"ב ל"מ זה (שמות כ"ו, א'. ל"א. ל"ו; כ"ז, ט'; כ"ח ו') שש משזר). *[אחי"ה ובתרג' בוץ שזיר. ותרג' ירו' כליל (במד' ד', ו') לבוש שזיר. ותרג' ירו' א' פתיל (שמות כ"ח, כ"ח; ל"ט, ל"א; לבמד' ט"ו, ל"ח) שזיר חוטא. ירוש' שקלי' פ"ח דנ"א: אלו נאמר (שמות כ"ו, ל"א) חוט אחד כפול לשנים שָׁזוּר לשלשה מְשזר לששה וכו' שזור לארבע משזר לשמונה . . . שזור לששה משזר לשנים עשר. איכ"ר פ' רבתי: שזור לי חוטין ואנא חייט ליה. ומזה גם ע' הבא אח"ז] —

שזר (= שִׁיזְרָה, שְׁזָרָה פי' העצה שהיא כחוט השזור Rückgrat) בפ' אלו טרפות (מ"ב.) נשברה השיזרה [5]) בפ' ד' בתמיד (ל"א.) היה חותך ויורד עד השיזרה [6]) פי' היא העצה כדמתרגמינן לעמת העצה (ויק' ג', ט') לקביל שיזרתא [7]). בריש עוקצין (פ"א מ"ב) ושזרה של שבולת פי' הוא גב השבולת ושזרה היא שדרה. *[אחי"ה וכ"ה שזרה של שבולת בכ"י פי' הרמב"ם לעוקצ' עיי"ע שדר ושם הביא רבינו חולי' קי"ט: וע"ש פירושו. ונקרא שיזרה של שבולת Spindel der Aehre והוא סאסא דשבלתא וכפי' רש"י בחולי' שם וכן שיזרי חריות כגפת וכעצים ירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ג [8]) ירו' סוכה רפ"ג דנ"ג ע"ג לולב טפח מלבד שיזרה ושם ג"כ מלבד שזרה. ירו' שקלים פ"א דמ"ו. על השזה ועל הגלגולת ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג וירו' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג השזרה והגולגולת, ירוש' תעני' פ"ב דס"ה ע"ג שמנה עשרה חליות שבשזרה ועיי"ע חלי (ח"ג, ה"ג וע' שדר) ותרג' השקד (קהלת י"ב, ה') תרג' שזרתך. ירו' תרומ' פ"ח דמ"ו, שזרתיה דחיוי עיי"ע חוי וש"נ ירוש' שבת פ"א ד"ג: כר שיזרתא עיי"ע חוי. והקבוץ ירוש' ע"ז פ"ב דמ"ב. כל שהראשים והשְׁזָרות שלה קיימין] —

* שְׁזוּרִי, שִׁיזוּרִי (שם התנא על שם מקומו שִׁיזוּר סמוך לכפר ענע"ן) ר' שמעון שזורי (דמאי פ"ד מ"א, שביעי' פ"ב מ"ח גיטין פ"ו מ"ה, חולי' פ"ד מ"ה, כריתות פ"ד מ"ג כלי' פי"ח מ"א טהרות פ"ג מ"ב טבול יום פ"ד מ"ה) ובמנחו' ל': נזכרו רוב הלכות ר"ש שזורי ורבין בר חיננא אמר עולא נתן הכלל הלכה כר"ש שזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר' שמעון שזורי הלכה כמותו. ושם ל"א. (ותוספתי דמאי פ"ה) מוכח שהיה תלמיד ר"ט פעם אחת וכו' ובאתי ושאלתי את ר"ט ועיי' מבוא

---

[1]) ומעיקי התלמוד קצת נראה שלפניו היתה ג"כ גי' שרפין ועל זה כתב נראה שהם השזיפין שכתבנו. [2]) ועיי"ע בד ג' ועתה הוברר לי שפי' רבינו שם הועתק כפי' ר"ח ביומ' (בש"ס ווילנא). [3]) כ"ה נכון בדפ"ד ובכ"י ק"ט רק שם בט"ס בר וכ"ה בשאר כ"י ובעיקרי התלמוד בדי ובדפ"ע אחרונים בדי וצ"ל בד. [4]) רבינו כיון על ציון בסנהד' הנ"ל ועיי"ע שד א' ומ"ש. ובדפ"ע הנקודה אחר כפול ששה חסרה בטעות ומדפיסים לא ציינו המקור ור"ב והגרי"ב לא העירו מאומה. [5]) בגוי"ג השדרה. [6]) השדרה. [7]) כ"ה ברפי' הראשונים ליקביל שַׁזְרְתָּא וכדאי' בדפ"ס ובכ"י שַׁזרתא ובדפו' אחרוני' שדרתא. [8]) ובעי' חרת ח"ג, תק"ט שורה כ"ז נדפס בטעות בגפת ובעצים וה' לעווי בעי' שזורי הפליא למעיה בהביאו זה הצי' מירו' וז"ל ר' אסי שיזרי כאילו הוא שם הפרטי וז"ל הירו' דניאל בריה דרב קטינא בשם ר' אסי: שיזרי הריוה כגפת ובעצים.

המשנה למהרז"ף צד 131 ועיי' יתר הציונים כסד"ה צד קפ"ג (דפו"ו). ושם אי' בשם הרמב"ם נקרא שזורי על שם מלאכתו והוא מהעתקתו של בעל היוחסין (עיי' יוחסין השלם צד 79) וכתב ולי נראה כי הוא על שם מקומו ובגליל העליון קרוב לצפת יש כפר אחד שנקרא שזור עד היום והוא קבור שם . . . וכן בפ' המרובה יש נוסח א"ר שמעון שזורי מבעלי בתים של גליל העליון היו בית אבא וכו' ע"כ וכיון על ב"ק פ'. ובנו"ג א"ר ישמעאל אבל בכ"י ש"ם ה' ר' אי' ר' שמעון שזורי וכ"כ המהרש"ל משם ס"א. וראיתי בספר תבואת הארץ לר"י שווארץ צד ק"א: וז"ל שיזור למערב כפר ענע"ן בערך שעה וחצי הכפר שיזו"ר וסמוך לכפר קבורת ר"ש שזורי וסמוך ר"י בן אלישע כה"ג וקבר ר"ש בן אלעזר ע"כ ורגלים לדבר ששניהם ר"ל ר' ישמעאל ור"ש היה משזורי, וכן מצאתי בתוספת' תרומות רפ"ה בכ"י אירפ' ר' ישמעאל ור' שמעון שזורי אומרים ובנו"ג ר' ישמעאל שזורי ור' שמעון וכו' וכ"ג ר' שמעון שזורי בתוספת' דמאי רפ"ה לשביעי' רפ"ב ושם באמצע, לשבת פ"ב (פעמים), לחולי' פ"ד (ה') לכלים ב"ב רפ"ד [1]).

שָׂח (מל"מ שִׂיחַ בהפעיל ענין הגיון ועיון וסיפור (nachdenken, reden בס"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד:) שח [2]) בין תפלה לתפלה פי' בירך להניח תפילין ולבש תפילה של יד ושח שיחת דברים והפסיק ואחר לבש תפילה של ראש זו היא עבירה דאביי ורבא דאמרי תרווייהו לא שח בין תפילה של יד לתפלה של ראש מברך אחת שח מברך שתים כמפורש בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ו.) על תפילה של יד אומר להניח תפילין על של ראש מצות תפילין. *[אחי"ה ועיי' תוספי' מנחו' ד"ה עבירה — שח מל"מ היא תשיחך (משלי ו', כ"ב) ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ג איני יודע מה אתה שח ולרוב אי' בל' תרג' ותלמוד סח עיי"ע סה א' וש"נ שיחת דקלים סוכ' כ"ח. ב"ר רפי"ג מבואר שיח השדה (בראשי' ב', ה') כל האילנות כאילו משיחין אלו עם אלו כל האילנות כאילו משיחין עם הבריות. שמ"ר פ"א להשיח עלינו. יומ' ע"ה. עיי"ע שח ו' — והשם שיחה סוכה שם: שיחת מלאכי השרת ושיחת שידים וכו', ושם מימי . . לא שחתי שיחת חולין, שם כ"א. אפי' שיחתן של ת"ח צריכה לימוד, יומא י"ט: השח שיחת חולין וכו', קידו' מ"ט: עשרה קבין שיחה ירדו לעולם תשעה נטלו נשים וכו', אבות פ"א מ"ה אל תרבה שיחה עם האשה וכו', מסכ' דרך ארץ ספ"א שכל שיחתה של אשה אינה אלא דברי ניאופים, ויק"ר פכ"ו אפי' שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו הן נכתבין על פנקסו של אדם, חגיגה ה': אפי' שיחה יתירה שבין איש לאשתו וכו', שם י"ב: הפוסק מד"ת ועוסק בדברי שיחה וכו', נזיר כ"ג: אפי' שכר שיחה נאה, ב"ב קט"ז. כשיחה בטלה וכו', סנהדרין צ"ג: שהיו אונסין עצמן . . מן השיחה. והקבוץ ירוש' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד שִׂיחוֹת בני אדם משיחין] —

שָׁח (= שׁוּחַ מל"מ ונרדף עם שָׁחַח, שָׁחָה פי' ענין כפיפת הגוף (sich bücken בר"ג דשבת (ה'.) בהשיחה [3]) פי' „כפוף כדכתיב (ישעיה נ"ח, ה') הלכוף כאגמון ראשו" [4]). בר"ג דפ' השוחט (חולי' כ"ז.) במקום ששח חטהו. פי' מלשון (ישעיה נ"א, כ"ז) שחי ונעבורה. *[אחי"ה וכנ"ה שם ואימא מזנבו שח מכלל שזקוף בענין והא שח ועומד הוא. ושם דרישה אחרת ממקום ששח חטהו ופי' רגמ"ה ששח כלומר שגועה זהו גרונו. ורש"י פי' ששח: שמוציא קול. וכנ"ה באבות פ"ה מכ"א בן תשעים לשוח, ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ג בשעה שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכולן כלומר בי"ח חוליות שבשדרה, והוא כמו שָׁחָה ברכו' ל"ד סע"א אלו ברכות שאדם שוחה בהן וכו' ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה וכ"ה בתוספת' פ"א ובכ"י אירפ' אלו ברכות ששוחין בהן וכו' והשוחה בכל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה, וכ"ה בב"ר פל"ט וילק' מלכי' ק' קצ"ב אבל בירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג הגי' אלו ברכו' ששוחהין בהן . . השוחח על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישוח . . . כה"ג שוחח על סוף כל ברכה וברכה וכו', שם רפ"ד ד"ז. ברוך אתה שוחח בא להזכיר את השם זוקף. ירו' תעני' פ"ג דס"ז. ושח (איוב כ"ב, כ"ט) אני אמרתי לשחוח עיניהן ברעה ואתה אמרת להושיען, ירוש' תרומו' פ"ח דמ"ו רע"א ושחה ושתה. רות רבה פ' ויאמר בעז: כל

---

[1]) ה' לעוזי הביא ר' אסי שיזרי וטעות גמורה היא עיי"ע הקודם לזה בהערה 8. [2]) וכ"ה לפנינו ובמנחות ל"ו. סח.
[3]) בנו"ג בשוהה [4]) הועתק מפי' ר"ח ושם יותר מדוייק בשוהה כדכתיב (ישעיה ס', י"ד) והלכו אליך שחוח והוא פי' כפוף כדכתיב הלכוף כאגמון ראשו ע"כ וכצ"ל בערוך.

הנשים שוחחות ומלקטות וזו יושבת ומלקטת וכו'. ובל' תרג' שְׁוַח, ושח עינים (איוב כ"ב, כ"ט) תרג' ושווח בסורחנא תפרוק וגי' כ"י עיי"ע שווח ב' וש"נ יתר מקומות. והשם שיחיא פי' כפיפה ביצה כ"ד. וגי' רבינו שיהיא עיי"ע שהיא, וכמו"ע ע' שחיא, גיטי' ע': שיחיא דלאו לאו . . . שיחיא דהן הן עיי' פירש"י. וגי' רבינו שיחה עיי"ע אמת ושם מפורש מענין שיחה של ע' הקודם לזה. ובענין שְׁחִי, שיחי עיי"ע] —

שָׁח (בל"ס שָׁח בל"ע سحّ ساح פי' מסס flies-sen, zerfliessen) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז סע"א) ננעלת כתרים שיח שיח פי' המס תמס — (א"ב בנו"ג שיישא שיישא ופירש"י רד רד [1]). בב"ר פנ"ז (נ"ו) אל תשלח ידך: וסכין איכן הוא נשלו דמעות ממלאכי השרת עליה ושחה [2]) בויק"ר אחרי מות פ' ויתרון ארץ (פכ"ב) נתנוהו בקערה וכמה דהדין שיח הדין שיח [3]) עד שעמד על עקרו ופרח [4]). וחם השמש (שמות ט"ז, כ"א) תר"י (א') שיח [5]). גלה חציר ונראה דשא (משלי כ"ז, כ"ה) תרג' שווח עמירא ואיתחזי דיתאה — (א"ב עיי"ע שווח). *[אחי"ה וכ"ה בכ"י תרג' ובפשיט' והוא מל"ם שְׁוַח עיי"ע שווח ובנו"ג בט"ס שוות. ואין זה מענין שח, שיח שבציונים הראשוני' שנגזרתה מל"ם שָׁח ומל"ע הנ"ל פי' מסס. ופי' אחר בענין הלחש בשבת ס"ז. עיי"ע אדדא. ומה שענין שָׁחָה מל"מ עיי"ע שַׁחֲנָא אחר ע' שחי] —

שח (= שִׁיחָה מל"מ פי' בור וחפירה Grube, Graben) בפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח) והבורות והשיחין והמערות כבר פי' בע' חרץ. יקבי המלך (זכריה ד', י') תרג' שיחי מלכא. *[אחי"ה ובשהש"ר פ' צוארך כמגדל הביא זה הפסוק ופי' עד שיחי ריפע ובע' רפע כבר העירותי כי עיקר הגי' שִׁיחַיָּה דיפו ועוד עיי"ע יפו. ב"ק נ': בור שיח ומערה ירו' ביצה פ"ד דס"ב רע"ג בור ושיח ומערה, תוספת' ב"ב רפ"ג לא מכר לא את הבאר ולא את השיח ובל"מ רק בל"נ (תהלי' נ"ז, ז'; קי"ט פ"ה והוא כמו שוחה משלי כ"ב, י"ד; ירמיה ב', ו') ובקבוץ שיחין ב"ב הנ"ל ב"ק נ'. חופר שיחין [6]) תוספת' שקלים רפ"א וחופרין את הבורות ואת השיחין ואת המערות וכו', ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה סע"ד כדי שתהא חבית שיחין מתמלא מהן [7]) ובתוספת' תרומ' פ"ז כדי שתהא חבית של שיחין ונתמלאת מהן [8]) — ובתרג' תהלי' קי"ט, פ"ה בל"נ שְׁיָיחָן [9]) והיחיד שְׁיַיה תר"י א' דברים ט', י"ט חפר שייח; תרג' שיחה (תהלי' נ"ז, ז') שייחא — ונגזר מן שוח ובלש' תרג' ג"כ שווח עיי"ע שווח ג'] —

שח (= שָׁחָה = שאה עיי"ע שה ג') גלים נצים (מ"ב י"ט, כ"ה; ישעי' ל"ז, כ"ו) תרג' גלין דשחי. *[אחי"ה ועיי"ע שה ג' ומ"ש] —

שח (מל"מ שָׁחָה ענין כפיפה ונדרש מן שִׂיחַ, ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ה.) ובר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב סע"ב) דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב, כ"ה) רבי אמי ורבי אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים פי' כדי שיבקשו עליו רחמים — (א"ב מענין היסח הדעת כלו' יסירנו מדעתו). *[אחי"ה פי' ישיחנה מדעתו כלו' יסירנו מדעתו והוא כמו יסיחנה וכ"ה באמת בכ"י ש"ס ב' ביומ' ובאה"ת ובע"י וכן פירש"י בסוטה ישחנה יסחנה מדעתו ישיחנו לאחרים וכונת רש"י לפרש למ"ד ישחנה מדעתו כאלו כתוב יסיחנו (עיי"ע ש' שהשי"ן והסמ"ך מתחלפות) אבל למ"ד ישיחנה לאחרים מענין שיחה ודיבור ועיי' בפירש"י במשלי הנ"ל ובהפשב"ע ע' שח. ובסנהד' ק': לא פי' רש"י מאומה. ובענין שיחה ודיבור עיי"ע שח א'] —

* **שׁוּחַ** עיי"ע בנות שוח ח"ב, קכ"ח וש"נ וכל הפי' הארוך שבערוך הועתק מפי' ר"ח לר"ה ט"ו: עש"ה ובש"ס ווילנא.

* **שִׁיחַ** (מל"מ, הפעיל הֵשִׂיחַ) עיי"ע שח א' וע' הקודם. והשם שִׂיחָה עיי"ע שח א' וע' סח.

* **שִׂיחַ** (מל"מ פי' אילן) והושאל לצדיקים ב"ב ע"ח: מקרית סיחן (במדבר כ"א, כ"ח) מקרית צדיקים שנקראו שיחין.

---

[1]) כ"ה בדפי הישנים ובדפו"ו כיה גם ברש"י ובדפ' שונצי' אי' ברש"י רך רך וכ"ה בעיקרי התלמוד וגי' אחרת עיי"ע אדדא ח"א, ל"ב: ול"ג ומ"ש. [2]) בדפ"א בט"ס ושחת ובכ"י ק"ט נזלו דמעות ובעיקרי התלמ' נפלו ובנו"ג וסכין היכן היה נשרו שלש דמעות ממלאכי השרת ושחת הסכין ופי' מ"כ ושחת: ונשחתת. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שיח . . הדין שח ובנו"ג כל מאן דהוה הדין שני הוה הדין שני ופי' מ"כ שונה ומחליף כח כלומר שהיה חי. [4]) ובנו"ג פרת יתושא פרח בשמתא דטיטוס הרשע. וכתב במ"כ ובערוך גרס שחי ופי' בו מגלה ומגדל ע"כ ולפנינו לי' בערוך. [5]) בנו"ג שְׁיָיח. [6]) סוטה י"ח: עיי"ע שיחין. [7]) ובעמת"ר ללעווי שגה ברואה לקרוא בית שיחין ופי' מה שפירש. [8]) ותוספתי שבת פי"ד (ט"ו) עיי"ע שחינא. [9]) כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג שוחן.

* שִׁיחִי עיי"ע שחי וש"נ שיחיה, ושחאתא.

* שִׁיחְיָא עיי"ע שחיא.

* שַׁחְיָנָא, שַׁחְוָנָא (תואר מל"מ שָׂחָה צף על המים schwimmen והתואר שחינא, שחונא, סחוון Schwimmer) ירו' שקלי' ספ"ד ד"ג. באתרין צווחין לשיטא שחינא ובקצת דפוסים שחונא ובע' סווח גי' רבינו בציון מיומא ע"ז: סווחי ובנו"נ סייחא עיי"ע סווח. והוא מל"מ הַשּׂוֹחֶה לשחות (ישעיה כ"ה, י"א; מי שחו יחזקאל מ"ז, ו') ובתוספת' שבת פי"ד (ט"ו) אי' בכ"י אירפורט חבילה של גמי וכנה של שיחים ונראה לי שהוא שַׂיָּחִים פי' הַשּׂוֹחִים ובנו"נ כנה של שבחין[1]) וזה כמשקל ערבי سَبَّاح Schwimmer.

* שָׁחִין, שִׁיחִין (נראה שהוא עיר Ἀσωχίς אצל ציפורי) מעשה שנפלה דליקה בחצרו של יוסי בן סמאי בשחין וירדו בני קצרה של ציפורין לכבותו עיי"ע בני קצרא (ח"ב, קכ"ג) וש"נ מקומות בירו', ובבבלי שבת קכ"א. ותוספת' שבת פי"ג (י"ד) אי' ביו"ד בשיחין וכ"ה בתוספת' נדה פ"ח מעשה במערה בשיחין וכו' ובנדה ס"א. במערה של שיחין, וכ"ה שיחין בירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד[2]) ובירו' יומא פ"ח דמ"ה: הגי' בשחין והוא הוא Ἀσωχίς בקרובה של ציפורי כדמוכח מבן מתתיהו לקדמוניו' י"ג, י"ב, ד'; על המלחמו' א', ד', ב' ובחייו סי' מ"ה παρὰ δέ Σεπφορίτων εἰς Ἀσωχὶν καταβάντες וכן מוכח מתוספת' סוף מעילה הביא לי.. משיחין והביא מציפורי וכנראה מחיי בן מתתיהו סי' מ"א היתה בעמק יזרעאל ἧκον εἰς τὸ Μέγα πεδίον — Ἀσωχίς ἐστιν ὄνομα τούτῳ והוא הוא כפר שיחין. כפר שיחיא עיי"ע כפר (ח"ד, ש':) ומשם היה נחמיה שנקרא נחמיה איש שיחין ירו' סוטה ספ"ב די"ח: ובב"ר פ"ב אי' נחמיה איש כפר סיחון, וצ"ל שיחין, ובבבלי סוטה י"ח: במעות נחוניא חופר שיחין. גיטי' כ"ח. ירו' תעני' פ"ד דס"ט סע"א עיי"ע שד א' וע' שְׂדֵה ושם בירו' כבול ושיחין ומגדל צבעייא.

☞ שחבב (נ"ל שפעל מן חַב בל"ס פי' שרף באש וא"כ משחביב verbrannt ועיי' בפנים) תרג' ונמקו כל צבא השמים (ישעיה ל"ד, ד') ויתימסון משחביב כל חילא שמיא. *[אחי"ה בנו"נ רק ויתימסון כל חילא שמיא וכן בפשיטה ונתמסון וכו' וגי' ר"ב היא היא כגי' בעל המתורגמן מְשַׁחֲבִיב ספרים אחרים מַשְׁבִּיב ע"כ ולא פירשו ולי נראה מל"ס הנ"ל פי' כל צבא השמים יתמססו בשרפת אש וכן לפי ס"א משביב מענין שביב בל"מ ושב בל"ע וסורי עיי"ע שב י'. ודע כי לפי דעת הפרסיים הקודמים העולם נידון לעתיד לבוא באש וכל צבא השמים וכל הרים הגבוהים יתמססו כמתכת צדיקים ילכו במתכת ניתוכת זו כמו בחָלָב ופושעים נדונו בה וכבר הרחבתי דיבורי בזה הענין במאמרי במ"ע מארגענל' געזעלשאפט חלק כ"א 582 ושם רמזתי על דעת רז"ל ע"ז ג'. נדרי' ח': ב"ר פ"ז ילק' מלאכי ר' תקצ"ג שמ"ר פט"ו וילק' שמואל ר' קס"א וילק' ישעי' ר' ש"ד עש"ה] —

שָׁחַד (מל"מ וסורי ופי' נתן במתנה מאהבה או להנצל מעונש beschenken, bestechen, שׁחַד, שוּחֲדָא וכן בל"ם Begünstigung, Bestechung) כר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ה:) אמר רבא מ"ט דשחד כיון דשקיל מיניה הוה ליה כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שחד שהוא חד[3]). בס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט':) ושחד בחיק חמה עזה (משלי כ"א, י"ד) פי' שחד בחיקו של עני כופה חימה עזה. *[אחי"ה וכ"ה בפי רגמ"ה וסבר ר' אלעזר דהאי שוחד בחיק ארישא קאי ועיי' ג"כ פירש"י. וכנ"ה שוחד, שוחדא בפיאה פ"ח מ"ט שבת קט"ז: יבמות ס"ג: כתובות ק"ה: ב"ב ט': נדרים מ"ז: וכתובו' שם שוחד ממון.. שוחד דברים והפעל סנהדר' מ"ג: שחודי שחדיה במילי, ברכו' כ"ח: ולשחדו בממון. ובירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד ושם בסוף הפ' דל"ד. הגי' שוחדא דדייני ובבבלי שודא דדייני עיי"ע שד ה' ומ"ש. וכן בתרג' שחד (מ"א ט"ו, י"ט) שוחדא פי' מתנה וכ"ה בל"ס, ועוד תרג' שמות כ"ג, ח'; לתהלים ט"ו, ה'; כ', י'] —

* שַׁחְוָוא, שַׁחְוָותָא (עיי"ע שווח ג' שח ד') פי' כמו שחות, שחת עיי' תרג' איוב ט', ל"א; י"ז, י"ד וכ"ה שם ט', כ"ב. כ"ד בכ"י תרג' ובנו"נ שווחתא וכן בתרג' תהלים ט', ט"ז בשחוותא ובנו"נ בשויחתא.

* שחוור עיי"ע שחר ג'.

---

[1]) וכראי' בכ"י וי"ו ולא כבדפוסיי בט"ס טבחים. [2]) והי' לעווי בעי' שיח טעה להשוב שהוא כמו שיחין ומערות. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשאר דפ"ע אחד.

שָׁחַז (מל"ע شحذ schleifen, den Schweif aufrecht halten) כפ' במה בהמה (שבת נ"ב: במשני) הרחלות יוצאות שחוזות. פי' בגמ' [1] (שם נ"ג סע"ב) שאוחזין אליה שלהן למעלה כדי שיעלו עליהם זכרים. ירושל' (רס"ה ד"ז:) אית [תניי] תני שוזות כמה דתימא (משלי ז', י') שית זונה מאן דתני שחוזות כמה דתימא [אין] משחיזין את הסכין [2]. בפ' אין צדין (ביצה כ"ח.) אין משחיזין את הסכין. בפ' ב' בחולי' (ל"ב.) השחיז את הסכין. בכלי מתכות פי"ד בכלי' (מ"ה) הסכין משישחיזנה. חרבו ילטוש (תהלים ז', י"ג) תרג' סייפיה ישחיז [3]. [פי' י"ז בכלי' (מי"ז) משחזת שיש בה בית קיבול] [4] פי' משחזת נקראת בשביל ששוחזין בה ולוטשין הסכין ובלעז אקוטי ובלי' יון אקוני. *[אחי"ה וְהוא בלא"ט Schleifstein, cote ובל"י ἀκόνη מן הפעל ἀκονάω אשר ע"י העתיקו ע' הזקני' מלטש (תהלים נ"א, ב') וכן סומכוס העתיק לטש (תהלים ט', י"ג) וכן העתיקו ע' הזקנים שנן, שָׁנוּן (עיי' לתהלים מ"ד, ז'; ס"ג, ג'; קל"ט, ג'; למשלי כ"ה, י"ח) וכן בל"ע נקרא אבן שמשחיזין בה את הסכין مِسَنّ וכצ"ל בפי' רה"ג לכלים פי"ז מי"ז תחת מסבה וצ"ל מסנה. ודע כי בכ"י ערוך לי' בל"י אקוני ובכ"י ק"ט אי' בלעז אקוטרי ובעיקרי התלמ' העתיק אגוזא דירא והוא בלא"ט הפעל aguzzare = שלייפען. וכנ"ה בירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג אין משחיזין להן את הזיין וכן בבבלי ע"ז ט"ו: עיי"ע משחז. והוא מל"ע הנ"ל, ועוד פי' שחז (شحذ) בל"ע הרמת האליה של רחלה וכדומה בישעת לידתה וא"כ יפה פי' בגמ' בשבת נ"ג סע"ב שאוחזין האליה שלהן (ולא מעִנין אחז כי אם שחז) וזו כוונת הירו' שבת הנ"ל מ"ד שוזות מעתדן פי' מעותדין להיעלות, ופסוק שית זונה אסמכתא בעלמא היא. שוזות הוא כמו שְׁחוּזות בהבלעת הח"ת עיי"ע סר ב' וע' שד ה'] —

* שָׁחַח (מל"מ כמו שָׁחָה sich bücken) עיי"ע שח ב' וש"נ.

שְׁחַט (מל"מ פי' המית בעה"י כדרך הדין בהולכת והבאת הסכין הראוי schlachten, rituel hinziehen, (כמו שטח) שחט בל"מ ;schächten hindehnen) כפ' השוחט (חולי' ל':) התיז את הראש בבת אחת מנהגי מילי אמר קרא (ירמיה ל"ט, ו') חץ שחוט פי' משוך [5]) כמו חוט צריך להוליך ולהביא הסכין על הצואר ואם לא הוליך והביא זו היא דרסה ופסולת. בסיפרא בצו בפ' אשם (ריש פרשה ד' פרק ח') אין לְשון שחיטה אלא לשון [6]) משיכה שנאמר (מ"א י', ט"ז. י"ז) זהב שחוט [7]). בפ' כל היד בגמ' דסמך כל הנשים (נדה ט"ו.) הרי שור שחוט לפניך כלומר הרי הכתם מוכִיח שיש שם נדה ואינו דומה למעת לעת שבמעת לעת. אין שם דם נדה אלא חשש הוא שמא למפרע ראתה. בפ' המקבל בגמ' לשנים מועטות (ב"מ ק"ט:) כי מטית שחיטת קדשים תא אקשי לי. פי' אם קרית כל התלמוד וידעת דרכו אז תבא תקשי לי שכיון שקרית הכל תרגיש ותבין הטעם שאומר לך. *[אחי"ה רש"י פי' וכי מטית למסכת זבחים שהיא עמיקה תא אקשי לי . . . וי"א דחויי מרחיה ולא היא וכו' עש"ה ורבינו פי' כי"א וזו היא דעת ר"ח שהובאה בשט"מ וז"ל ועיקר הפי' כדברי ר"ח שפי' דדחויי מדחי ליה וא"ל עדיין לא שנית כל התלמוד ולא ידעת דרכו וכשתגיע לסדר קדשים ושנית הכל תא אקשי לי שיתברר לך טעמו וכן פי' רבי' האי גאון בתשוב' שאלה ועש"ה בשט"מ. וכנ"ה בקל חולי' ב' רע"א הכל שוחטין ושחיטתן כשרה וע"ש ולהלן כל הענין שם כ"ז. השוחט שנים בבהמה ואחד בעוף שחיטתו כשרה . . . ר"י אומר עד שישחוט את הוורידין עיי"ע ורידין, שם: ושחט את בן הבקר ממקום ששח חטהו עיי"ע שח ב', חט ב'. ועיי' חולי' כ"ח. והלאה כמה פעמים, פ"ז. מי ששחט יכסה, זבחִים ק"ו. עיי"ע טמא, חולי' נ"ו: ושחטיה קמיה באחיזת עינים, מגילה ז': קם רבה שחטיה לר' זירא עיי"ע בסם א'. נפעל נשחט חולי' ט'. פסחים ס"ד. בכורו' מ'. הפעיל חולי' פ"ג. עירו' פ"א: משחיטין את הטבח, אתפעיל גיטי' ס"ט: אישתחיט. והשם פסחים ס"ט. בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתו, ישם ע"ה: טעון שחיטה, ברכות י"ז. סוף בהמה לשחיטה, ל"א: שחיטה בזר כשירה, ס"ב: שחיטת התמיד, כתובות ק"ו. חולי' ט'.

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט, וה"ב ובדפ"ע כגון. [2]) בנו"ג בירו' אית תניי תני שחוזות ואית תניי תני שוזות מאן דאמר שוזות מעתדן כמא דתימר שית זונה ונצורת לב מאן דאן דמר שחוזות כמא דתימר אין משחיזין את הסכין. [3]) בנו"ג בפעיל שחיז. [4]) כצ"ל וכדאי' בע' משחז. [5]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובפירש"י. [6]) לי' בספרא. [7]) ובאמת גם בגמ' בחולי' הוברר כן בהביאו זה הפסוק.

הלכות שחיטה, חולין י"ג. שחיטת נכרי נבלה, כ"ז: עיי"ע רק ג'. ויק"ר פכ"ב אסרתי לך שחיטה בעופות יהתרתי לך דגים, ושם דקדוקי שחיטה, ושם הקבוץ שתי שְׁחִיטוֹת] —

שְׁחִי (= שִׁיחִי, שִׁיחֲיָא מקום כפיפה תחת אצילים Achselhöhlung מפעל שָׁחָה, שחי) אחד יורד לאמת השחי ואחר פותח כיון (תמיד ל' רע"ב ב"מ ל"ג.) עיי' בע' כיון (פירוש) [צ"ל בירוש'] (בירוש' ב"מ ס"פ ד"ה ע"ד) [1] מוריד ידו עד השחי ופותח שחי בלשון ישמעאל אלאבט ובלעז טיטיל"ו. כאורגת בעומדין [2] כבר פי' בע' מסק ובע' עדר. *[אחי"ה פי' שחי או שיחי כאמור בראש הע' והוא בל"ע الابط ובלאי"ט Achselhöhle ditello, ובדפו"ו אי' הלעז שיליא והוא לאי"ט ascella מאותה הוראה ורבינו כיון בפי' אחד יורד לאמת השחי וכו' על הירושלמי הנ"ל וכמו שהעירותי כבר בע' כיון (ח"ד, רי"ז), וז"ל הירו' ב"מ הנ"ל אחד יורד לאמת בית השיחי ואחד פותח כיון שהיה מוריד ידו עד שיחיו [ואחד] היה פותח כיון, ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: אי' מהו יורד לאמת השיחי שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח ובירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: שהיה שיחה אמה עד שלא יפתח ועיי"ע כיון ששם הביא רבינו כפי גי' דפ"ר הירו' מ"ק, ובפי' ר"ח ב"מ ל"ג. פי' והאחד לא יכול לפתוח עד שהיה מוריד ידו עד שחיו וכך היה פותח וכן הוא מפורש בתלמוד ארץ ישראל ע"כ הרי שרבינו כיון ג"כ לתלמוד ירוש', ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה לתמיד. נזיר נ"ח. נ"ט. אי' בית השחי עיי"ע ח"ב, פ"ו, ירוש' שבת פ"ו ד"ח. בית שיחיו. סנהד' ס"ה. ירו' סנה' פ"ז דכ"ה ע"ג המדבר משיחיו עיי"ע פיתום. שהש"ר פ' השבעתי תחת שיחיהן בפסיקת' דר"כ צד פ"ז. תחת בית שיחיהם ובע' כדוד גרס רבינו שחייהן עיי"ע כדור (ח"ד, קצ"ז) וש"נ, ובלא"ר שִׁיחֲיָא, שִׁיחֲיָיא ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד פיתא תחות שיחיא. ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג הוי תחות שיחיה חד ענול ובתר"י א' דברים כ"ב, ה' בי שיחייא וכ"ה בירו' ע"ז פ"ב ז"מ"א סע"א עיי"ע בי שיחיא (ח"א, ג"ד) ובל"ס שְׁחָתָא וכ"ה בתרג' משלי להעתקת צלחת (משלי י"ט, כ"ד; כ"ו, ט"ו) ור"ב הביאו בע' שחתא ג'] —

שחיא (שִׁיחֲיָא פי' כפיפה das Sich-bücken ועיי' בפנים) וממי ליה כחד שחיא עיי"ע שהיא כי כן נרס בעל הערוך. *[אחי"ה בשבת ק"ו: הגי' שיחייא ובביצ' כ"ד. שחיא ועיי"ע שהיא ושם הבאתי השינויים ופי' בשטת רבינו ורש"י. וכפי פי' רש"י ואו"ז הובא בע' הנ"ל הוא ענין כפיפה מהפעל שח, שוח עיי"ע שח ב' וש"נ גיטי' ע': שיחיא דלאו . . שיחיא דהן] —

* שַׁחְיָנָא עיי"ע קודם ע' שחין.

שָׁחַל (מל"ע سخل herausziehen, ab-herabwerfen) משחילין פירות דרך ארובה (ביצה פ"ה מ"א דף ל"ה:) גמרי' (שם) מאן דתני משחילין לא משתבש דתנן בפ"ו [3] בבכורי' (מ'.) השחול והכסול שחול כל שנשמטה ירכו כלומר נמשכה ממקומה [4]. בס"נ דפ' הישן (סוכה כ"ט רע"א) חצבא ושחיל [5]. בפ' יוה"כ בגמ' אסור באכילה (יומא ע"ח.) מ"ט [6] משחל שחיל. פי' „שואבין המים ומקיאין אותן לחוץ ונמצא המצטנן רוחץ גופו במים" [7]. כמשחל ביניתא מחלבא (ברכו' ח'.) עיי' בע' בין [ב'] פי' כמשיכת נימא של שיער מתוך החלב. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ג) מן השחולת [8] ומן הגרודת פי' „מה שנשתייר והשחיל מן הכלי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"נ בכלים ושם אי' ממה שנשתייר מן הכלי ונותר ועודף וסרח ושחל ממנו כדתנן השחול והכסול ע"כ [9]) ובאמת כן הוראת מלה ערבית سخالة Abfälle. ועצם הוראתה ענין השלכה והורדה וכפי' ר"ח בביצ' משחילין . . וכן משירין ומשחירין כולם טעם אחד הוא מלשון הורדה ושלשול ע"כ וכנ"ה בירוש' ביצה רפ"ה דס"ב ע"ד היה שם חלון משחילין דרך חלון. ירו' יומ' פ"ב דל"ט. משחיל ותורם, ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד חוט שהשחילו למחט. הָפעל ויק"ר פל"ו זרע צדיקים שמושחל מבין שני צדיקים נמלט. בינוני פעול ירו' שבת רפט"ו דט"ו. חבל משוחל, ושם בקל: חבל שָׁחוּל. תרג' משיתהו (שמות ב', י') מן מיא שחלתיה כ"ה

---

[1]) ובע' כיון בח"ד רי"ז שורה ו' מלמטה אי' בפ"ד קידושי' וצ"ל ב"מ. [2]) כ"ה בכ"י ק"מ ודפ"ר וכ"ה בנגעים פ"ב מ"ד ובספרא תזריע פרשי' ג' פרק ד' בעומרין ובדפו"ו כעוכדת וכ"ה בעיקרי התלמוד. [3]) בדפו"ו פ"י ובעיקרי התלמוד פ"ז וצ"ל פ"ו. [4]) ועיי' פירש"י [5]) כ"ה בכ"י ק"מ וה"ב וכ"ה בע' חצב ב' ובעיקרי התלמ' חצבא שחיל ובדפ"ר ושחול ובדפו"ו דשהיל. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) הועתק מפי' ר"ח בנדפס בש"ס ווילנא ע"ש ורש"י פי' פולט מים שבולע. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ ה"ב ודפ"ר וכ"ה בע' נרד א' ושם השוחלת ובדפו"ו פ"ו ואמ' במ"ס הטשחולת. [9]) ופי' רה"ג בענין גרודת עיי"ע גרד ב' ח"ב, שנ"ו:

בדפ"ש וברש"י ובדפוסי' החדשים שלחתיה, וכתר"י א' שחילתיה, תרג' דה"י א' ד'; י"ח כד שלחתיה מן מיא. והשם שְׁחִלֶּת (על דרך נְעוֹרֶת) פי' שיורים העדופים ומל"ע הנ"ל ובתוספת' חולי' ספ"ו לא בשחולית ולא בגרודות ולא בקצוצות] —

שִׁחְלָא (בל"ם שחלא Seiher בל"ע مشخل) בהלכות גדולות בסוף שבת (פכ"ג דף כי סע"ג) חמרא דשפייה בשחלא דהוצי דהיינו כסיפה מצרית. *[אחי"ה על זה דאי' בשבת קל"ט: ומסננין את היין . . . בכפיפה מצרית הביא בעל ה"ג חמרא דשפייה בשיחלא דהוצי בין שפייה מחמת דורדיא ובין שפייה במידי' אחרינא שרי דקא תני ובכפיפה מצרית דהיינו שיחלא דהוצי ע"כ ולי נראה שהוא מל"ם וע' הנ"ל פי' כלי מסנין בו ובע' כפפה (ח"ד, רצ"ח) הבאתי פי' רה"ג לכלי' כ"ו, א' (בסר"ט 18) שפי' כפיפה מצרית ע"י שמלא דהוצא בלישנא דרבנן ע"כ ורציתי להגיה סלא דהוצא וכן ראיתי עתה שכ"ה בש"ס ווילנא כלי' הנ"ל אבל לפי פי' בעל ה"ג אין ספק שצ"ל שיחלא דהוצא. ועוד ראיתי בע' פטם שהזכיר רבינו המלה הזאת בהוראת סנן ע"ש קנקנים דשחלי' והן השואבת היין ומזיעות אותו בחוץ] —

שַׁחְלָא (מל"ע سخلة Foetus הריון Trächtigkeit) בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ה.) רב פפא אמר הא טענא חדא ביעתא בשיחלא והא טענא טובא בשיחלא פי' אווז בר טוענת חדא ביעתא ודוגרת עליה ואווז של יישוב טוענת ביצים הרבה ויולדת אותם ועוד ממלאת אשכול שלה ביצים טובא ויולדת ודוגרת על כולן. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ח.) הכא במאי עסקינן בשיחלא קמא. פי' הריון ראשון כלומר הביצים שנתקשרו בשליל עד שתלד כולם. *[אחי"ה בנו"ג התם בדשיחלא קמא אבל גם מפי' רגמ"ה מוכח כגי' רבינו וז"ל פי' הרגמ"ה הכא במאי עסקינן בשיחלא קמא כלומר שהיו במעיה קודם שנטרפה וכו', ורש"י פי' בב"ק שיחלא טעינה ע"כ והוא הוא הריון ומל"ע הנ"ל ועוד בל"ע سخيل אשכול Hodensack] —

שַׁחְלָא (מל"ם פי' נזילות האוזן Ohrenfluss ועיי' בפנים) דעבדי ליה [1]) לשחליא (שבת ס"ז.) עיי' בע' חרנול [2]) פ"א צער שאוחז באוזן ושמו בלי' ארמית שחלא ודומה לחזזית לחה ויוצאה ממנו מים של לחה סרוחה. *[אחי"ה וכן בל"פ شغول, شغيل פי' לחה סרוחה ועיפוש וחולי זה הוא הידוע שבא ע"י כאב האוזן] —

* שַׁחְלָא (בל"א כמו בל"ם שחל Löwe) עיי' תרג' תהלי' י"ז, י"ב; משלי כ"ו, י"ג; לאיוב ד', י'.

* שיחלא בחגיג' ט"ו: בכ"י ש"ס אבול (גוזא) [גוזה] ושדי שיחלא וכ"ה בפירש"י אבל גי' רבינו עיי"ע תחל ב' ומ"ש ועיק' הגי' שילחא עיי"ע שלח ג'.

שַׁחְלִים (כלא"ר תחלי' מל"ם תַּחְלָא Kresse) בפ"ד במעשרות (מ"ה) השחלים והגרגיר. בר"ג דפ' בכל מערבין (כ"ח.) השחלים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע. בפ"ק ביומ' בגמ' כל ז' ימים (י"ח.) ה' דברים מביאין את האדם לידי טומאה השחלים והשום וכו'. בר"ג דפ' הוציאו לו (יומא מ"ט.) לשחוק ולשתות שחלים בשבת. בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ז:) ובפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ט.) ת"ר י' [3]) דברים מחזירין את החולה לחליו וכו' עד והשחלים והתגלחת. בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ז.) כפר שחלים שהיתה פרנסתן משחלים — (א"ב פי' מין ירק חם ויבש וטעמו חד מועיל לפתוח האיברים אטומים) *[אחי"ה וזה לשון המעריך השחלים והשום בערבי חרף או רשאד בלעז מסטוירסו נסטורצי ע"כ ועיי' ג"כ ע' תחל ב' וכיון לל"ע حرف, رشاد והוא הוא בל"ר nasturtium ובלי' אספמ' nasturzi ובפי' הרמב"ם במעשר אי' חב אלשאר וברע"ב חב אלשארי וצ"ל חב אלרשאד וכדאי' לנכון בעיקרי התלמוד והוא حب الرشاد [4]). וכנ"ה בברכות מ"ד: ע"ז ל' רע"ב שבת ק"מ. תוספת' שביעי' פ"ד, תוספת' שבת פט"ו ועוד עיי"ע תחל. וכפר שיחליים (גיטי' נ"ז.) או כגי' רבינו שחלים ובאיכ"ר פ' בלע כפר שחליים עיי"ע תחלם ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד כפר שיחלה ובירו' תעני' פ"ד דס"ט. כפר שיחלייא הוא כפר קרוב לאשקלון ונקרא سحلين ובע' תחלם אעריך בזה] —

שַׁחְלִים (קדירת שחלים Kressenspeise) בפ' השוכר בגמ' זה הכלל (ע"ז ס"ז.) וכך היו עושין

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס שבת ס"ז. [2]) ושם בח"ג תפ"ז פי' רבינו פצע האוזן עפ"י פי' ר"ח ע"ש ומ"ש וכ"ה באו"ז. [3]) כ"ה נכון בכ"י, ובדפי' ערוך ד' ובכ"י ב"ר ה'. [4]) עיי' פפלב"צ ללע"פ 397.

כערבי שבתות בציפורי והיו קורין אותו קדירת שחלים — (א״ב פי׳ שהיו נותנים חומץ לתוך גריסין צוננין כמו שהיו נותנים בשחלים). *[אחי״ה בנו״נ שיחליים ומלת קדירת לי׳ ובירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד רע״ד אי׳ וקורין אותו שחלייא. ידברי ד״ב נעתקים מהתוספו׳ ע״ז ס״ז. ד״ה וקוראין עש״ה וכתוספו׳ ע״ז ל׳ : ד״ה השחלים] —

• שִׁיחְלַיָא, שַׁחְלַיָא עיי״ע הקודם וע׳ שחלים א׳.

שחלנית (מין חגב) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ וכחגבים (חולי׳ ס״ח :) למינהו להביא את הכרפסת [1] השחלנית.

שְׁחֵלֶת (מל״מ מין בושם לקטרת Räuchermuschel והוא הוא צפורן (Seenagel, Räucherklaue בריש כריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳ :) סמים תרי נטף ושחלת וחלבנה הא חמשה. *[אחי״ה הוא הסם הנקרא בל׳ המשנה צפורן (כריתות ו׳.) והוא חלק ומצהיר כצפורן וכן אי׳ בתרג׳ וטופרא ועיי״ע טפר ב׳ וע׳ צפורן א׳. ועיי׳ פי׳ רגמ״ה (כש״ס ווילנא כריתות ח׳.) בקובץ כ״י אנגייליקא כריתות דף ק״ע : ושם ט״ס טרופא וצ״ל טפורא] —

• שַׁחְלַיף עיי״ע שלחף.

שחם (פי׳ בל״ם שחים, שחימא קרוב לאדום ונוטה לשחור röthlich, schwärzlich ובל״ע سخم, سخم dunkelschwarz ; שְׁחַמְתִּית (בהבלעת החי״ת שַׁמְתִּית) röthlich, bräunlich) בפ׳ המוכר את הספינ׳ (ב״ב פ״ג :) שחמתית ונמצאת לבנה גמר׳ (שם פ״ד.) אמר רב פפא ש״מ האי שמשא סומקתי היא פי׳ התנה לתת לו חטים אדומים שנתאדמו מחמת החמה הזורחת עליהם ועל שם החמה קורין שחמתית [2]. בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ גזל פרה (ב״ק צ״ו :) שחמי [3] ועבדינהו חדתי לא קני פי׳ אדומים ישנים [4]. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ חרותה (חולי׳ נ״ה :) איתי משיכלי [5] שחמי [6]. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ נודות (ע״ז ל״ג :) אמר רב עוירא הני חצבי שחמי דארמאי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין וי״א שחום שחור [7]. הקודרים מני קרח (איוב ו׳, ט״ז) תרג׳ דשחימין מן צנתא עליהון אתחייל תלגא. וכל חום (בראשי׳ ל׳, ל״ה) תרג׳ וכל דשחום — (א״ב בירו׳ דמעש׳ שני פ׳ המוליך פירות (ירו׳ מ״ש רפ״ד דנ״ד ע״ד) גרים שמתי׳ אפי׳ מן האגרו על השמתית פי׳ אגרו בל״י לח פי׳ שמתית יבש וחם כמו שחמתית ואות חי״ת מובלעת). *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ תרומו׳ ספ״ב דמ״א רע״ד אפי׳ (מאגדון) [צ״ל מאגרון] על שמתית ומן שמתית על (אגדון) [אגרון]. ירו׳ פיאה פ״ב די״ז. קצר חצי אינדו וחצי שמותית וצ״ל כגי׳ הר״ש (כפיאה פ״ב מ״ה) קצר חצי אגורי וחצי שחמתית ועיי״ע אגרו (ח״א, כ״ח) וש״נ ירוש׳ נזיר פ״ה דנ״ד. שחמתית ונמצאת אגרון [8]) והוא שחמתית בב״ב הנ״ל ופירשב״ם שחמתית אדומה ולא שחורה וכו׳ ע״ש וכן פירש״י בע״ז הנ״ל. שחמתית רוש״א בלע״ז וכן בחומש (בראשית ל׳, ל״ב) פירש״י חום שחום דומה לאדום רו״ש בלע״ז (rothgelb, roux ; roth, rouge). וא״כ מה שפי׳ בב״ק צ״ו : שחורין (עיי׳ למטה בהערה 4) קצת קשה. ויפה פי׳ הרמב״ן בבראשי׳ הנ״ל וכל שה חם פירשו בו שחור כי השחרות מפני הום ואיננו נכון בעיני כי רוב הכשבים שחורים אף כי בארץ קדם שהיא חמה . . . והנכון דעת אונקל׳ שחום והיא קרוב לאדום וקורין אותו רו״ש וכן פירש״י ויהיה חום מגזרת ואור החמה שהוא דומה לשמש אשר יתאדם קצת ע״כ ורגמ״ה בקובץ כ״י אנגייליק׳ (חולי׳ דף ש״ג :) פי׳ שיכלי שיחמי כלוי חרס שורשמין כלי חרס דחמימי ובנדפס בש״ס ווילנא הסגירו ללא נכון מלות חרס שורשמין ונ״ל שהוא ל״צ rougissement פי׳ מראה אדום וצ״ל חרס רושישמן. ונגזר המלה מל״ס שחם (שפעל מן חם בל״מ חום) ובל״ע הנ״ל פי׳ אדום קרוב לשחור והוא כי״א בערוך וברש״י ב״ק צ״ו : — והשם שיחמא ב״ק שם : שיחמייהו] —

שחם (= שִׁיחְמָא נ״ל-מל״פ نخم הכאה (Schlag בפ׳ שור שנגח את הפרה בגמ׳ כיצד משלם דמי ולדות (ב״ק מ״ם.) כל היכא דממי ליה שיחמא לולד פי׳ כל היכא דמליק בולד שיחמא

[1]) כ״ת נכון בכ״י ק״ם ב״ר ת״ג ובנו״ג הכרספת וכ״ה בכ״י רו ב׳ ל״ד ה״ב ובדפ״ע כרסנית ועיקי׳ הני׳ הכרפסת עיי״ע וכ״ש בחי״ד, 341 (ושם שורה ח׳ ומ׳ מלמעלה שייך ל״י כרופסלה ונתערבב בדפוס). [2]) וכ״ה בפירשב״ם ע״ש. [3]) כ״ת בדפו״ו ועיקרי התלמוד וכ״ה בכ״י ובדפוסי׳ הראשונים ובנו״ג שיחמי ובכ״י ק״ם שחמו ובדפ״ר שחמית. [4]) וכ״ה ברס״ה בפרושו בשט״מ ורש״י פי׳ שחורין כעין ישנים. [5]) בנו״ג בחולי׳ מ״ו : מתיכלתא אבל בדף נ״ה : לגבון משכלי. [6]) בנו״ג שיחומי. [7]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ובעיקרי התלמוד ול״י בשאר דפ״ע. [8]) ואות חי״ת מובלעת כמו שכתבתי בע׳ פר ב׳ וע׳ שר ה׳ וזולתם.

הוא מקום החלול לאפוקי ידיה ורגליה דלא סליק ביה שיחמא לולד[1]) ואם הכה ביד או ברגל ויצאו ילדיה פטור. *[אחי"ה ורש"י פי' שיחמא חמימות והיינו כנגד כל החלל כולו ע"כ וא"כ פי' מע' הקודם ובנו"ג כל היכא דסליק ביה (ובכ"י ש"ס ליה) שיחמא לולד לאפוקי וכו' ונ"ל שהוא מל"פ הרשומ' פי' הכאה] —

* שְׁחַמְתִּית, שַׁמְתִּית, שְׁמוּתִית עיי"ע שחם א'.

שָׁחַן (בל"ס שְׁחֵן בל"ע سخن warm, heiss sein, erwärmen) בפ' הוציאו לו בגמ' ומתפלל (יומא נ"ג :) שתהא שנה זו שחונה וגשומה[2]). בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב.) ת"ר ה' דברים נאמרו בישום משביע ומשחין ומרבה הזרע וכו'. בפ"ק בכתובות בגמ' בתולה כתובתה ד' (י' :) ובסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) תמרי משבעא ומשחנא מישלשלא ומאשרא ולא מפנקא פי' בע' אשר[3]). בגמ' דפ' לולב הגזול (סוכה מ'.) ובפ' הגוזל עצים בגמ' נתן צמר (ב"ק ק"א :) והא איכא עצים דמשחן פי' עצים שמדליקין בהן התנור לאחר שריפת העצים הנאתן לאפות בהן את הפת והעשויין להתחמם בהן בני אדם הנאתן וביעורן שוה שהעצים [בוערין] והאדם מתחמם בהם[4]). בערכין בפ' המוכר שדהו בגמ' אין מונין לו (ל"א :) ולימא ליה אנא [קדים] שחין[5]) נורא מקמה דידך פי' "לימא אותו שקנה בט"ו באדר ראשון לאותו שקנה בריש אדר שני אנא קדים שחין נורא כלומר אני הסקתי אש בביתי במדורתי קודם שהסקת אתה בביתך שאני קניתי קודם מפני מה נחלט לך ביתך קודם משיחלוט אותו[6]) שלי שקניתי קודם דאמר ליה את נחית לעיבורא[7]) שקנית בחדש העיבור בט"ו באדר ראשון גלית דעתך דשנת עיבור אתה רוצה לחשב הלכך לא נגמרה שנתך[8]) עד ט"ו באדר"[9]). ולא יחם לו (מ"א א', א') תרג' ולא שחין ליה ב"ר פי"ו[10]) משל הדיוט עבד מלך כמלך דבוק לשחון[11]) וישחון לך[12]). כחם צח (ישעי' י"ח, ד') תרג' כשחין פציח. *[אחי"ה וכן תרג' ירו' א' וחם השמש (שמות ט"ז, כ"א) שחין שמשא ועיי' עוד תרג' ישעי' מ"ד, ט"ו. ט"ז; לחגי א', ו'; לקהלת ד', י"א; בפעל לירמי' י"ז, י"א; נ"ט, ה'; לאיוב ל"ז, י"ז; ל"ט, ט"ז. כתובו' י' : סוכה מ'. עיי' לעיל בערוך. ירו' שבת ספ"א ד"ד : מהו מיחזרתיה ומשחנתיה, ויק"ר פכ"ה ויהבה להון תחות אגפיה ומשחנא להון וכו'. אתפעל וישתחון בספרי הנ"ל וצריך לו' וישתחן, תרג' יתחמם (איוב ל"א, כ') ישתַחן, תר"י א' דברים כ"ב, י"א ומשתחנין[13]) ופי' דבוק לישחון וישחון לך כפי פי' בעל מעריך התדבק עם החם והתחמם אבל עיי"ע שחון ומ"ש] —

שחן (= שִׂיחְנָא כפי פי' הערוך ל"ע משוי Last אבל עיי' בפנים) בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובו' ס"ז.) כדבעי ליה למעבד לא עבד דאמרי אנשי לפום גמלא שיחנא. בס"ג דפ' הנושא את האשה (שם ק"ד סע"א) א"ל הין[14]) לפום גמלא שיחנא[15]) בפ"ק בסוטה בגמ'[16]) מי לנו גדול ממשה (י"ג :) תנא דבי ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא. פי' למה מנעו הקב"ה ליכנס לארץ מפני מי מריבה מפני שהיה אדם גדול דקדק עליו. בב"ר פ"כ[17]) (רפי"ט) תנא ר' ישמעאל לפום גמלא שיחנא פי' שחן[18]) משאוי בל' ישמעאל. *[אחי"ה וכן פירש"י בסוטה לפי כח הגמל מרבין במשא ובכתובו' ס"ז. לפי כח הגמל יטעינוהו מישא ובכתובו' ק"ד. פי' המשוי לפי הגמל ובשט"מ שם הביא פי' תלמידי ר' יונה לפי כח הגמל מטילין עליו המשוי . . . ושיחנא הוא מל' חמותי ראיתי אור דמתרגמינן שיחנית והמשוי נקרא כך ע"ש שהבהמה מתחממת בו ע"כ ויותר נראה פי' המיוחס לרש"י בב"ר שיחנא משוי ולא נשא אותם הארץ תר"י לא אשחינת יתהון ארעא ע"כ אבל בנו"ג בתר"י בראשי' י"ג, ו' ולא סוברת יתהון ארעא וכ"ה באונק'[19]). ודע מה שכתב רבינו שחן בל"ע

---

[1]) כ"ת נכון בכ"י ובדפו"ו ובשדפ"ע לי' בטעות. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י א' במינכען שנת שחונה שנת גשומה בירו' יומא פ"ה דמ"ב ע"ג שנת גשומה ושחונה ובנו"ג ביומא שתהא שנה זו גשומה ושחונה וכ"ה בויק"ר פ"כ. [3]) אשר א' ושם אי' משבען ומשחנן וכו' הקבוץ וכ"ה נכון וכדאי' בשני המקומות. [4]) וכזו השטה הלך ר"ח עיי' פי' בסוכה ועוד עיי' שט"מ בב"ק מ"ש בשם הגאון. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' אבל בדפ"א כגי' הספרים אנא קדים שחין וכנראה מפי' רבינו [6]) כ"ת נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וא"מ וכ"ה בפי' רגמ"ת ובדפו"ו אי' בט"ס אותי. [7]) בדפ"ר בעיבורא ובשדפ"ע לעיבורא. [8]) בפי' רגמ"ה שנתה. [9]) הועתק מפי' רגמ"ה בערכין. [10]) כ"ה בדפ"ר ואמ' וכ"ה נכון אבל בדפו"ו בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד פי"ז. [11]) בנו"ג לשיחין ובמיוחס לרש"י לשחוור וכ"ה בספרי דברים פ' ו' ובכ"י ג' לשחוון וישתחוון לך וכן בילק' דברים ר' תתי"א הדבק לשחוור וישחון לך. [12]) בספרי וישתחוו לך. [13]) ועיי' יבמות ד': לבישא דאית ביה תגאה. [14]) לי' לפנינו. [15]) כ"ה בכ"י ג"ו ל"ד ה"ב וב"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע לי'. [16]) כ"ה בכ"י ערוך. [17]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ד פ' ב'. [18]) בנו"ג שחן ובכ"י ק"ט שחם אבל בכ"י אחרי' שחן. [19]) ובילק' ואתחנן ר' תתי"ט נ"ב פי' הרש"י.

מישאי חפשתי ולא מצאתי וראה זה מצאתי כי בל"ע سقّا מספוא לגמל כדי לשבעו מדי יום ביומו וא"כ פי' לפי כח ועבודת הגמל נמדד המזון. וגם הערביים השתמשו במשל הריום זה: הרי אתה מטעין לגמל בן שנה משא ראוי לגמל בן תשע עיי' דוקעס בלומענלעזע 200] —

שְׁחִין (מל"ם מין צרעת הבא מחום העור (מע' שחן א') ובל"א שִׁיחנא בל"ם שׁוּחְנָא entzündetes Geschwür, Grind) בס"ג דפ' על אלו מומין (בכורות כ"א.) שחין תלתא גייני הוו דקרא יבש בין בפנים בין מבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דכתי' (שמות ט', ט', י') אבעבעת דמתניתין לח מבפנים ויבש מבחוץ — (א"ב ני' הנוסחאות היא אחרת). *[אחי"ה וזו היא הגי' שלפנינו אלא תלתא הוו דקרא יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמתני' לח מבחוץ ובפנים דמצרים יבש מבפנים ולח מבחוץ דכתיב (שם ט', י') ויהי שחין (פורח אבעבועות) [צ"ל אבעבעת פרח] אבל מילק' וארא ר' קפ"ד מוכח כגי' הערוך ושם בילק' הביא בזה"ל אלא תלתי גווני הוו דקרא יבש בין בפנים בין מבהוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ר' יהושע בן לוי שחין שהביא הקב"ה וכו' ונ"ב וצ"ל מתניתי' לח מבחוץ ומבפנים אבל האמת כי גי' הילק' מוכח מישטה מקובצת ושם אי' דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ריב"ל שחין שהביא הקב"ה על המצריים לח מבחוץ ויבש מפנים דכתי' ויהי שחין אבעבועות וכו' ומאמר דריב"ל אי' ג"כ בב"ק פ': וכנ"ה בבירו' מ"ד: דם רבה שחין רבה, כתיבו' ע"ז: ב"ר ופס"א מובי' שחין ועוד עיי"ע ראתן, תנחומא וארא סי' י"ד שחין מפני ששמו את ישראל לחום לחם חמין וכו' אמר ריב"ל נס גדול נעשה בשחין וכו' ע"ש. ובל"ם שיחנא נדרי' פ"א. עיי"ע חרף ד'. ועיי' בתרג' שמות ט', ט', י', י"א לויק' י"ג. י"ח והלאה; לדברים כ"ח, ל"ה, תר"י א' שם כ"ה, ד' והקכון שִׁיחְנֵי תר"י א' דברי' כ"ח, כ"ז ותרג' משלי כ', ל' כפי גי' רבינו בע' בע ד' ע"ש] —

* שָׁחוֹן (בל"ם شحنة ובן בל"ע ובל"ם שִׁחְנָה Prätor, Stadthalter) ב"ר פס"ז דבוק לשחון וכו עיי"ע שחן א' ושי"נ השינויים ורבינו פי' כנראה מלי' חימום והנכון שהוא שם הפקיד מל"ם וע' ופ' הנ"ל ועוד עיי"ע שחר ג' ושם אפרש ג"י שחיור.

שחף (= שַׁחְפָא לדעת רבינו קליפה עיי' בפנים; שְׁחַף נ"ל מל"ם شكافتن; شكوفيدن ein-schneiden) בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י.) וליתי שחפי ד ק נ י א ¹) ולישרי התם דכי אתי שמעי קליה. פי' קליפות הקנים. בס' המפלת בגמ' המפלת סנדל (נדה כ"ו.) מיכרך כריך ליה ולד לסנדל אחרציה ומשחיף ליה כלפי רישיה פי' איחוז באמצעיתו ולפי שהסנדל ראשיו חדין מלמעלה ומלמטה נשמט הסנדל ועולה למעלה כשהולד אוחז באמצעיתו — (א"ב ומשחליף כתוב בנוסחאות). בר"נ דמשקין (מ"ק ד':) לשחופי נהרא פי' לעקור ענפי אילנות הגדילים בנהר. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י ואולי כיון ללשון המקרא (יחזקאל כ"א, ט"ז) ישחיף עין. ולי נראה מל"ם הנ"ל פי' בקע עין וכן ומישחיף בנדה פי' חתך ע"י דחיקה ודחיפה ורש"י פי' בנדה דחפו ובגו"נ משלחיף וכ"ה בע' שלחף ופי' רבינו מתפרד. ור"ח במ"ק גרס לסחופי וכ"ה ברי"ץ ג"את ה' חוה"מ צד י' וברי"ף וברא"ש ובב"י ש"ם והוא מל"ע מטר סוחף. ושחפי בשבת אשר פי' רבינו קליפות נראה שהוא מל"ע سقف abschälen קרוב לל"ט חשף] —

שחף (שָׁחוּף מל"ע سحاف מל"ע שחפת חולי המכחיש את הגוף Schwindsucht) בס"ג דפ' ארוסה ושומרת יבם (סוטה כ"ו:) שחוף מקנין על ירו פי' ר"ח ז"ל שחוף הבועל כדרכו ואינו מזריע דתניא (תוספתי בכורות רפ"ה) ²) איזהו מרוח אשך (ויקרא כ"א, כ"א) זה הקליטים ³) שנכנס רוח באשכיו דברי ר"ע ר"י אומר זה השחוף — (א"ב פי' שיש לו שחפת עצמות והוא חולי שהאדם יבש כעץ). *[אחי"ה והוא מל"ע ועיי' לעיל. ופי' ר"ח הובא בתוספו' בכורו' שם ע"ש. ורש"י הביא ראיה מתורת כהנים (ספרא בחוקותי פרשי' ב' פרק ד') השחפת מלמד שהוא נשחף או עתים שהוא שחוף ועיי' פירש"י. ותרג' שחפת (ויקי כ"ו, ט"ז; דברים כ"ח, כ"ב) שחפתא ובתר"י א' שחופתא — שחופות חולי' קל"ה. עיי"ע שחף ד'. ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ר ע"ד מישחף צ"ל מישחה. שחוף באסת"ר עיי"ע שיצשנו] —

שְׁחַף (נ"ל מל"ע سحب sich einherschleppen, schleppen) על גחנך תלך (בראשי' ג', י"ד)

¹) יב"ה בכ"י שי"ה א"מ ורבינו לי. ²) ונעלם מקורו מהפסב"ע ע"ש ³) כ"ה נכון כדפיר בכ"י קים ווו ר"ד ובשרם ע הקליטים יב"ה בכ"י ה"ב ובכ"י וי"ב הקליטין ועיקר הגי' הקליטוס עיי"ע קליטים ושנ"ב יתר השנויים

תר"י (א׳) על מעך תהא שחיף [1]). ואל מקומו שואף (קהלת א׳, ה׳) תרג׳ ולאתריה שחיף. *[אחי"ה וכן כל הולך על גחון (ויקרא י"א, מ"ב) תר"י ב׳ כל דשחף על מעוי. נ"ל מל"ע הנ"ל פ׳ הלך והתנהל לאט וקרוב לל"מ סחב schleppen] —

שחף (פי׳ שחור עיי׳ בפנים) משנת חולין פ׳ ראשית הגז (חולין קל"ח.) היו לו שני מינים שחופות ולבנות פי׳ שחורות ורש"י פי׳ לא שחורות ולא לבנות. *[אחי"ה וגי׳ רבינו בעל הערוך טחופות עיי"ע טחף ומ"ש בח"ד, כ"ב ודע כי בל׳ צענד çyâva (ובל"פ החד׳ سياه) פי׳ שחור ועיי"ע סייבא וסיינא] —

* שַׁחְפָּא (שם עוף בל"מ שַׁחַף) תרג׳ ויקרא י"א ט"ז; דברים י"ד, ט"ו.

שַׁחַץ (מל"מ פי׳ ענין גבהות רוח וכן בל"ע شاخص מי שהגביה עיניו der stolz Einherblikkende) כפ׳ במה אשה בגמ׳ כ ו ב ל ו ת [2]) (שבת ס"ב :) אנשי ירושלים אנשי שחץ הן. ובר"ג דפסחי׳ (ג׳ :) בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול פי׳ פסילות [3]) משפחה כדכתיב (שמות ל"ב, כ"ה) לשמצה בקמיהם ו א י מ א ל ה [4]) שחץ פסול גסות הרוח והיינו ערל לב. פ"א „שמץ דבר ערוה וע"ז [5]) כדכתי׳ לשמצה בקמיהם ושניהם פסולים לכהונה כדתנן בסוף מנחות (ק"ט.) הכהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלם וכיון דבית חוניו פסול כל שכן לע"ז שנא׳ (מ"ב כ"ג, ט׳) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה׳. שחץ [6]) גסות הרוח ולעיגות לשון כדאמרי אנשי ירושלם אנשי שחץ היו״ *[אחי"ה כל הפ"א הועתק מפי׳ ר"ח ע"ש קצת באריכות ונקצר בתוספו׳ פסחי׳ ד"ה ישמץ ועיי׳ מ"ש בהפישב"ע והאריך לעומקת הפשט בערוך ועיי׳ ג"כ מ"ש ר"י שטערן בהערות לפי׳ ר"ח בפסחים. ופי׳ שחץ גאוה כל"ע וכן פי׳ הרד"ק בני שחץ (איוב כ"ח, ח׳; מ"א, כ"ו) וזהו אנשי שַׁחַץ (שבת הנ"ל) וכן הישם שַׁחְצִית ירו׳ שקלים פ"ד דמ"ח, ו ה ת ו א ר ילק׳ ישעי׳ ר׳ רס"ד שחוצים היו וכ"ה בתנחומא הישן אחרי סי׳ ז׳ א"ר לוי שחצים היו וכ"ה בויק"ר פ"כ ותנחומ׳ לחקת סי׳ כ"ה פסיקת׳ דר"כ צר מ׳. וכולם שחצים היו. תנחומא וארא סי׳ ט׳ הקב"ה עושין מהן שחצים בעולם, ושם ונעשה שחץ בעולם.. הקב"ה מראה שחץ של גיותנין לכל הבריות וכ"ה בשמ"ר פ"ח ע"ש ושם: מראה שחצו. וכן התואר שָׁחָץ פסיקת׳ שם אותו צדיק שהיה שחין ובירו׳ שקלים פ"ר דמ"ח. אי׳ שיחין וצ"ל שָׁחוֹץ וכן בירו׳ שבת פ"ו ד"ח. האיש ע"י שאינו שחוץ, שהש"ר ס׳ אתי מלבנון: מה הארי הזה שחוץ כך היו סיחון ועוג שחוצים וגבורים, ילק׳ ישעי׳ הנ"ל שחוצים היו. ובשמ"ר הנ"ל שָׁחָצִים, ועוד התואר שַׁחְצָן מדר׳ שו"ט מזמור ע"ח נדב ואביהו שחצנין היו ובדפ"ר שקרינן היו. ולנקבה ירו׳ שבת פ"ז ד"ז ע"ד ע"י שהנשים שחצניות וכו׳. ו ה פ ע ל כ פ י ע ל ילק׳ משלי ר׳ תתקנ"ט שחין (איוב כ"ח, ח׳) שהיה מְשַׁחֵין בשיניו פי׳ מתגאה (stolziren) ה ת פ ע ל ספרי בלק פ׳ קל"א מתגאה ומשתחצת וכ"ה בילק׳ בלק ר׳ תשע"א וילק׳ דברים ר׳ תת"ט] —

* שַׁחַץ, שַׁחְצָא (מל"מ איוב הנ"ל בע׳ הקודם פי׳ אריה Löwe) עיי׳ ילק׳ משלי ר׳ תתקנ"ט בע׳ הקודם לזה ותרג׳ דפ׳ רגיא ככפיר (תהלי׳ י"ז, י"ב) כשחצא ובנו"ג כשחלא.

שָׁחַק (מל"מ פי׳ ענין מלול וכן בל"ע سحق abreiben. abnützen; שְׁחָקִים בל"א שַׁחֲקֵי abgenutzte Kleider) בפ׳ כל היד בגמ׳ בית שמאי (נדה י"ז.) שחקי דכיתנא. פי׳ בלאי בגדי פשתן. (א"כ תרג׳ בלוי הסחבות, ובלוי מלחים (ירמי׳ ל"ח, י"א) בלאי טפסן ובלאי שחקן). *[אחי"ה וכן שם פסוק י"ב. ספרא תזריע פרק ט"ו בקרחתו (ויקר׳ י"ג, נ"ח) אלו השחקים בגבחתו אלו החדשים ועיי׳ תרג׳ ויקרא שם בשחיקותיה או בחדתותיה. כתובו׳ ס"ד: אין נותנין לה לא חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים.. והיא מתכסה בבלאותיהן בימות החמה והשחקים שלה. ו ה פ ע ל זבחים י"ח. היו משוחקין, וכן משאר דברים תוספת׳ מעשר שני רפ"ב אין שורין תמרים.. אבל שוחקן וכו׳, שם דמאי פ"ה שחק את הפת וכו׳, ירוש׳ דמאי רפ"ב דכ"ב: שחוקה היא, ירוש׳ ברכו׳ פ"ו ד"י. ויין לא שחוק הוא.. הא שאר כל הדברים אעפ"י ששחוקין, ופת לאו שחוקה היא וכו׳. ירו׳

---

[1]) בנו"ג מטיל. [2]) בדפ"א בט"ס רוכל. [3]) כ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד, ובדפ"ע פסול. [4]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובנו"ג אלא אימא ובדפ"ע פיז׳ וויניצ׳ ואמ׳ אי׳ פי׳ אחר ובדפ"ר לי׳ כל עיקר והובא כדתנן בסוף מנחות וכו׳ מה ששייך לפ"א ובפ"א נשנה עוד הפעם. [5]) בפי׳ ר"ח ובתוספ׳ בשם ר"ח אי׳ רק ע"ז אבל כפי גי׳ רבינו לא קשה קושי׳ מהרש"א. [6]) בדפ"ר וויניצ׳ אי׳ בטעו׳ התחלת ערך בפני עצמו וצ"ל המשך הע׳ כראי׳ בכ"י ובדפא"ט ובעיק׳ התלמ׳.

שבת פ"ז ד"י. ההן דשחק וכו', ביצה כ"ג. שוחקין את הפלפלין וכו', ב"ב קמ"ו. דלא שחקי ליה מרגליתא וכו', ב"ר פמ"ט פע"ח ויק"ר פכ"ה שחיק עצמות וכן בר"ר פ"ג וירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד עיי"ע אנדריינוס, ועיי"ע טמיא (חיד, מ"ב) ויש"נ שחיק טמיא, שחיק שמוי עש"ה, ויק"ר ספל"ב מדכרין ומשחקין עיי' מ"כ שם. והשם המופשט שהיקה ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ג ושם פי"ד די"ד ע"ג] —

* שַׁחַק (מל"מ רק בקבוץ עבים דקים, שמים der Himmel עיי' חגיג' י"ב: ב"ר פי"ג קהל"ר פ' וזרח השמש.

* שַׁחֲקָא (מע' שָׁחַק פי' עמל שממרק ושוחק את האדם Mühsal) תרג' ועמלו לא יזכר עוד (משלי ל"א, ז') ושהקיהון לא נזכרון תוב.

* שְׂחַק (מל"מ נרדף עם צחק ועיי"ע סחק lachen) שבת ל': שחוק ששוחק הקב"ה עם הצדיקים, יומא ל"ה, שקלים ט'. בכה ושחק, ירו' קידו' פ"ג דס"ג ע"ד מימי לא שחק כי אדם אלא זה, דב"ר פ"ג ראה אותה שוחקת וכו'. ברכות ס"א. מחול שוחק ושם ס"ב. ושחיק, סוכה ז'. טפח שוחק עיי"ע סחק וש"נ עירו' פ"ג. פיעל ירו' סוט' פ"ג די"ט. הפעיל ב"ר פכ"ב להשחיקך. השם שְׂחוֹק ברכו' ל"א. שבת ל': קמ"ט: עירו' ס"ה: סנהד' צ"ג: ע"ז ג': אבות פ"ג, י"ג שחוק וקלות ראש, שמ"ר רפמ"ב אין שחוק האמור כאן (שמות ל"ב, ו') אלא גילוי עריות ושפיכת דמים. ירו' סיאה פ"א דט"ז. על שעשה דמן של נערים שחוק. והשם המופשט מדר' שו"ט מזמור ב' ארבע שְׂחִיקוֹת הן וכו'.

שחר (= שָׁחוֹר בל"ם (הפך לבן) schwarz; שְׁחַר schwarz werden וכן בהפעיל. שִׁיחוֹר, שִׁיחוֹרָא וכן בל"פ سكار Kohle; שַׁחֲרוּרִית Schwärze) כפ' ארבע נדרים (ל':) הנודר מְשחורי הראש.. שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים. בר"נ דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ח:) צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי. פי' „תפלת האבות כולן ולא הזכיר אברהם אלא מפני שהוא עיקר[1]) וכתיב (בראשית כ"ד, ס"ג) ויצא ישחק לשוח בשדה לפנות ערב משעה שיכנס השמש במערב ובאותה העת מתחילין הכותלים שבמזרח להשחיר וזו השיחה תפלת הצהרים כדת המסורה לו מאביו[2]) ניקום ונגמור (ברכות שם) כלו' אברהם קיים המצות ועדיין לא ניתנה התורה ואין לנו ללמוד אלא ממנהג הנביאים כגון דניאל וכיוצא בו מפני שנהגו בהלכה למשה מסיני"[3]). בפ' כיצד הרגל בגמ' ואם נהגת (ב"ק כ':) משום שחררתא[4]) דאשייתא פי' כיון שמשתמשין בבית מיטנפין הקירות ונראין מושחרין כישנים והוא מבקש לגבות ממנו דמי בנין חדש לפיכך מנעו מלהשתמש בו. בריש יבמות בגמ' ובולן שמתו (י"ב:) אפי' לר' יהודה דאמר עד שירבה השחור על הלבן. בפ' אלו נערות בסוף הלכה הבא על אחותו (כתובות ל"ו.) עד מתי הבת ממאנת עד שתביא שתי שערות דברי ר"מ ר"י אומר עד שירבה השחור על הלבן. פי' עד שיהא רוב השיער שחור פ"א עד שירבה עיקר השער שהוא השחור על ראשו של שיער שהוא הלבן אלו פי' ר"ח ז"ל[5]) פ"א עד שירבה שער השחור על הבשר שהוא לבן[6]). כס"נ דפ' הבונה (שבת ק"ד:) וכפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטין י"ט.) בשחור ובשיחור. פי' „שחור כלי ברזל כדתנן בהסייף פי"ג בכלים (כ"א) השחור והזוג של מספריים[7]) שנחלקו ורושם בו את המגילה שיחור נחלים שכבו"[8]). נופח באש פחם (ישעיה ל"ד, ט"ז) תרג' נפח נור[9]) בשיחורין[10]). ופעל בפחם (שם מ"ד, י"ב) תרג'

---

[1]) וכתב בעיקרי התלמוד וז"ל וכבר פי' בתחלת ס' יוחסין שזה הפי' הוא עיקר ע"כ ועיי' יוהסין השלם צד 5 ושם הביא ג"כ ורב צמח פי' צלותיה דאברהם תפלת מוסף שהיא ג"כ מתפילת שחרית שתיקן (עיי' מבוא בח"א XVII) וכתב בעל היוחסין וזה הפי' איננו כי בפ' אין עומדין אפי' לר' יוסי בר חנינא אומר שתפילת מוסף לא תקנו האבות וכו' עש"ה. [2]) בפי' ר"ח המאמר וזו השיחה וכו' קודם למאמר משעה שיכנס וכו'. [3]) ע"כ הועתק כפי' ר"ח ושם מפני שנהגו הל"מ אחרי שנתנה התורה ועיי' תוספ' ברכות כ"ו: ד"ה יצחק וביוחסין השלם שם. [4]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו א' ק"מ ל"ד ה"ב ועיקרי התלמ' ובדפ"ר וכ"ה לפנינו שחרירותא ובכ"י ש"ס שיחרתא ובכ"י ו"ו ב' שחרתא ובדפ' פיזי וויניצי' שחורתא. [5]) ועיי' תוספ' כתובו' ד"ה עד שהביא פי' ר"ה בזה"ל ור"ח פי' על הלבן שהשערות סמוך לבשר הם שחורים ובראשם לבנים ע"כ ופי' לפירושו עיי' בשמ"ב לכתובות ופי' הראשון עד שיהא רוב השיער שחור עולה בקנה אחד עם פי' רגמ"ה בחולין כ"ו: עד שירבה השחר כלומר עד שישחיר באותו מקום לרוב שערות ע"כ. [6]) עיי' תוספ' ב"ב קנ"ו. ד"ה עד והוא כנגד פירש"י נדה נ"ב רע"א ופירשב"ם שלא גרסו על הלבן ועיי' תוספ' חולין וכתובות הנ"ל. [7]) בנו"נ ספרים וכ"ה בע' זוג. [8]) הועתק כפי' ר"ח עיי' בסוף הע' בהוספותי. [9]) כ"ה בכ"י. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ ו"ו ב ה"ב ובדפ"ר בשיהורין ובפעם שניה לנכון בשיחורין ובשדפ"ע בשיחרורין וצ"ל בשיחורין.

ונפח נ״ר בשיחורין [1]). בפ״ג בפרה (מ״א) שחור שיש בו אפר כותשין אותו פי׳ בשר שחור אם יש במקצהו אפר. *[אחי״ה שָׁחַר מל״מ (איוב ל׳, ל׳) ענינו קדרות והוא פעל עומד וכדרז״ל גם בפָעל בזו ההוראה יומ׳ הנ״ל משחרי כותלי, ברכו׳ כ״ח: דמשַׁחְרָן עיי״ע אשיתא (ח״א, שכ״ח). וכן בהפעיל ב״מ ל׳. מפני שמשחירין, ירו׳ שביעית פ״ו דל״ו ע״ד מכיון שהשחיר מתעשר וכו׳, ירו׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג והשחירו שיניו מן הצומות וכן ירו׳ ביצה ספ״ב דס״א ע״ד השחירו שיניו מן הצומות ומן התענית, שמ״ר פ״א אשחור (דה״י א׳ ד׳, ה׳) שהשחירו פניו בתענית ובסופה י״ב. בהפעל עיי״ע אשחור (ה״א, ש״ס), ירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז ע״ד השחירו פניהן כשולי קדרה. והושאל לאותו מקום ירוש׳ סנהדר׳ רפ״ח דכ״ו. השחירה הקדירה מבחוץ, והתואר שָׁחוֹר בהשאילה לאותו מקום כתובות ל״ו. יבמות י״ב: חולין כ״ו: נדה ג׳ב. עיי׳ לעיל בערוך. נדה י״ט. שחור אדום הוא אלא שלקה עיי׳ חולי׳ מ״ז: ירו׳ ב״מ ספ״ח די״א ע״ד עפר שחור; פרה פ״ג מ״א עיי׳ לעיל. והושאל לפנים זועפות איכ״ר פ׳ על צוארינו: ההוא גברא נחת בשחור אפין. נדה ל״א. שחור שבעין, ויק״ר פל״א אין אדם רואה מתוך הלבן שבו (בגלגל העין) אלא מתוך השחור. והקבוץ נדרים ל׳: שחורי הראש, ב״ר רפנ״ט שחורי ראש עיי״ע ממלא ועוד התואר שְׁחַרְחוֹר פי׳ שחור מאוד כמו בל״מ שחרחר וכפילת העין והל׳ הפעל מורה על חוזק הענין כמו אדמדם ירקרק וכמו יפיפית (תהלי׳ מ״ה, ג׳) והתואר יפה־פיה (ירמיה מ״ו, כ׳) וכן שחרחר פי׳ שחור מאוד. איכ״ר פ׳ רבתי רישיה גריע ושיחרור אפוי. והשם המופשט שַׁחֲרוּרִיתָא ב״ק כ׳: עיי׳ לעיל בערוך, ב״מ קי״ז: משום דאיכא שחרוריתא והושאל לכיעור פנים תענית כ״ג סע״ב תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה ועוד לכיעור עונות שהש״ר פ׳ אל תראוני: אל תראוני בשחרחורתי וכו׳ והוא כל״מ שְׁחַרְחֹרֶת. ועוד השם שִׁיחוֹר פי׳ פחם בל״ס שׁוּחָרָא וּשְׁחוּרָא וכן פי׳ רש״י חשך משחור תארם (איכה ד׳, ה׳) הוא פחם וכ״ה ברד״ק שרש שחר וחביא שם וכן בדרז״ל (גיטין י״ט. שבת ק״ד:) בכל כותבין בשחור ובשיחור והשחור הוא הפחם ושיחור הוא קנקנתום הנקרא אוודרמנ״ט בלע״ז (atramentum) או הנקרא ויטריאול״ה (vitriolum) ע״כ וכן פירש״י בגיטין שחור פחם, שיחור חרתא דאושכפי עיי״ע חרת (ח״ג, תק״ח) וכן פירש״י בשבת בשחור פיחם שיחור אדרמינ״ט ועיי״ע קלקנתוס ומ״ש. ורבינו בעל הערוך פי׳ שיחור ע״י פחם והביא ראיה מתרג׳ ישעי׳ הנ״ל וכן יש להביא ראיה כי שיחור הוא פחם מירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה רע״ד אין קטא קטא שיחור ואין אובד אובד מרגלי עיי״ע קטה [2]) וכן בשמ״ר פמ״ב אדם שנותנין לפניו מרגליות ושיחור מניח המרגליות ונוטל השיחור וכו׳ אבל פי׳ הערוך דשחור הוא כלי ברזל ורושם בו את המגילה קצת קשה בהמשך הענין בשבת ובגיטין ועיי״ע הבא אח״ז אבל רבינו נגרר בזה אחר פי׳ ר״ח כי כן מצאתי באו״ז הלכ׳ גיטין ס׳ תשי״ר בשחור פחמים ובשיחור חרתא דאושכפי פ׳ ר״ח זצ״ל אבר עופרת שחור ברזל כדתנן השחור והזוג של ספרים שנחלק ורושם על המגילה שיחור גחלת כבויה ע״כ והן הן דברי הערוך בפנים וכנראה פי׳ ר״ח זה הועתק מפי׳ ר״ח לגיטין אבל בפי׳ ר״ח לשבת (כמו שאי׳ בנדפס בש״ס ווילנא) אי׳ בזה״ל שיחור כלי ברזל שמשרפו. שחור בל׳ ישמעאל אל סֶבאס ואל סודאי ע״כ ונראה לי להגיה שחור כלי ברזל [שיחור] גחלים שנשרפו בל׳ ישמעאל אלסבאת ואלסואד. אלסבאת הוא الشباث פי׳ צבת עיי״ע ואלסואד הוא السواد שחרורית של פחמים ובזה עולה יפה פירוש ר״ח עם פירושו בגיטי׳ ועיי׳ ג״כ ערך הבא אח״ז] —

שחר (= שחור אולי כמו חשור מל״י ξυρόν, ξυρός תער Rasiermesser ועיי׳ בפנים) בר״פ משילין (ביצי׳ ל״ה:) מאן דתני משחירין לא משתבש דתנן (כלים פי״ג מ״א) השחור וזוג של מספריים [3]) פי׳ „מספריים ולמה נקרא שמו שחור שמשחירין את השיער" והם קטנים וזוג של מספריים הוא גדול מן השחור ובלעז פורפצ״י [4]) וי״א אלו של נפחין הם לחתוך בהם כל מיני מתכות. „מספרת יביאו רדיד של ברזל ויחודו [5]) אותו משני צדדין ומכפלין אותו לצד אחד ושמו מספרת". וי״א מספרת [6]) תרג׳ תער מספר. *[אחי״ה רוב בנינו של זה הפי׳ שייך לרה״ג ומה שלא נסמן

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט ל״ד ה״ב ובדפ״ר ובשדפ״ע בשיחרורין ובדפ״א בשיחוריין. 2) וש״נ ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א סע״א ושם שידור צ״ל שיחור. 3) וכ״ה בעי׳ הקודם ובנו״ג ספרים. 4) והוא בלאי״ט forfice (forbice) מספריים Scheere ובכ״י ק״ט פורפוזי. 5) כ״ה כ״י ק״ט ל״ד ה״ב ב״ר וכ״ה בפי׳ רה״ג ובדפ״ע ויחדדו. 6) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ״ע ל״י בטעות.

בקוים שייך לרבינו והשמיט דברי רה"ג זוג של ספרין פי' אלגאסין בטיית ע"כ וצ"ל אלמגם והוא المقص פי' מספריים, וכן פי' הרמב"ם ושחיר אלמקץ אלצגיר וזוג של ספרים מקץ אלחגאמין והוא כביר וכו'[1]) פי' ושחיר[2]) מספרת קטנה וזוג של ספרים מספרת הספרים והיא גדולה. ותרג' תער ומורה (במדי ו', ה'; ח', ז'; יחזק' ה', א'; שופטי' י"ג, ה'; ט"ז, י"ז) מספר ובתרג' של ע' זקנים הועתק מורה (שופטים שם שם) ותער (במדבר שם, תהלים נ"א, ב', ירמיה ל"ו, כ"ג ויתר מקומות) ע"י ξυρὸν, ξυρὸς ולפע"ד היא היא שחור, שחיר תחת חשור, חשיר ורז"ל הפכו האותיות כדי להקל על המבטא. והפעל ξυρέω, ζυράω ובה מתורגם בהעתקת הע' הפעל גִּלַּח (בראשי' מ"א, י"ד; ויקרא י"ד ח'. ט'; במדבר ו', ט'. י"ט) קרח (ויקרא כ"א, ה'; ירמית מ"ח, ל"ז) וזה מה שאי' בביצה ל"ה: מאן דתני מחשירין לא משתבש דתנן השחור וכו' ופירש"י השחור תער על שם שמשחיר את השער אלמא לשון השפלה הוא] —

* שְׁחַר (פי' הסיר השער ע"י כלי ברזל תער וכדומה abrasieren) ביצה ל"ה: עיי' סוף הע' הקודם לזה.

שַׁחַר מל"ם שַׁחַר ועיקרו מל"ע ופי' سخر anhalten zum Frohndienst; שַׁחְרָן, שַׁחֲוַור der zum Frohndienst Anhaltende) בפ' חזקת הבתים בגמ' ארים[3]) אין לו חזקה (ב"ב מ"ז.) הוה ממטי ליה לדידיה ולחמריה לשחרן[4]) פי'. היה מוסרו לעבודת המלך כגון אנגריא כענין התרג'[5]) לא חמרא דחד מנהון שחרית (תרג' אונקלי במדבר ט"ז, ט"ו) בפ' עקביה (אבות פ"ג מי"ב) הוי קל לראש ונוח לתשחורת. *[אחי"ה זה הפי' הועתק מפי' רגמ"ה ושם הובא ג"כ התרג' הנ"ל וכן פי' של תשחורת. וכן פירש"י תשחורת זה גזבר [העיר והוא ל' תלמוד כמו ממטי ליה לחמריה לשחוור] ודוגמתו בתורה לא חמור אחד מהם נשאתי ומתרגמינן שחרית[6]) [הדבק לשחוור וישתחוו לך] נ"א תשחורת לשון עבודת השר אם נטלו בהמתך לאנגריא של שר וכיוצא הוי נוח לעשות רצונם פן יקחוהו בע"כ וכן פי' ר' יונה והרמב"ם ורע"ב פי' תשחורת ילדות ועיי' ג"כ מנן אבות לרשב"ץ שהסכים לזה הפי' האחרון.

ועיי"ע שחון אשר שם הגי' שחון ועיי"ע שחן א' וש"נ ג"כ הגי' שחוור ותמצא שם פירושים שונים כפי גי' הספרי בכ"י ג' השחוון וישתחוו לך הפעל לעומת השם וכפי ני' שחוור נכון גי' וישחר לך. וכ"ה כזו ההוראה של עבודת אנגריא בברכות נ"ו רע"א חזית דמשחרי לך פרסאי ע"ש פירש"י וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען שם (משחדי) [צ"ל משחרי] לך רומאי ובנו"ג חזית דאתו רומאי ושבו לך] —

* שַׁחַר (מל"ם פי' התחלת אור בוקר ובל"א שַׁחְרָא, שַׁחֲרָה Morgengrauen) ברכו' י"א. בשחר, שם פ"א מ"א עמוד השחר. תרג' בראשי' י"ט ט"ו ותר"י ב' שם ל"ב כ"ו עמוד שחרא; ברכות פ"ד מ"א תפילת השחר. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג אילת השחר. ושם איילתא דשחרא. ושם ד"ב ע"ד אעירה שחר (תהלים נ"ז, ט') אנא הוינא מעורר שחרה שחרה לא הוה מעורר לי. ופסיקת' דר"כ צד ס"ג ופסיקת' רבתי פי"ז שחרא, והקבוץ ברכו' פ"א מ"ב מאימתי קורין שמע בשחָרִין כ"ה בירו' בה"ג ברי"ף ובר"אש בסדרע"ג ג'. באו"ז הל' ק"ש סי' י"ג וכ"ה במשניות דפ' נאפולי ובכ"י ש"ס וכ"ה בערָבִין בכל המקומות הנ"ל ובע' מתי ובנו"ג בשחרית, בערבית ובתוספת' ברכות רפ"א בשחרין, בערבין ובכ"י המשניות הוציאו ה' הנוצרי לו אי' בשחרים, בערבים (כלה"ק). שַׁחֲרִית פי' עת השחר כמו גיטי ס"ט: פת שחרית, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג טוכלי שחרית, וכן ענין שַׁחְרוּת במדר"ר פ"י מתוך השחרות נפלה צווחה בעיר וכו'. והפעל ממנו תרג' שקדי און (ישעיה כ"ט, כ') דהוו מְשַׁחֲרִין למינס. — ותרג' שם ח', כ"א לית מן דִישְׁחַר ויבעיניה הוא מל"ם שָׁחַר פי' חפש וחקר.

* שיחורין עיי"ע דובנא ח"ג, ז' וע' דכן שם נ"ז. הערה 6.

שחרור[7]) (= שַׁחְרוּרָא Befreiung, הפעל שַׁחְרֵר frei machen שפעל מן חרר וכ"ה בל"ע حرر) תר"י (א') או חפשה לא נתן לה (ויקרא י"ט, כ') או שטר שחרורה[8]) לא איתיהב לה. מסכ' פסחים פ' ערבי פסחים (קי"ג.) בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה ענין חירות. *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' מ"ז: גיטי' ל"ח: כל המשחרר

---

[1]) בהוצ' דירינבורג צד 119. [2]) כ"ה נכון בדפ"א ובדפ"ר וויניצי' עדים וצ"ל ערום. [3]) כ"ה בגי' הרמב"ם. [4]) כ"ה בדפ"ר ודפו"ו אבל בשרפ"ע לשחוור וכ"ה לפנינו ובפי' רגמ"ה ורשב"ם. [5]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. [6]) ועיי' ג"כ תרג' ש"א י"ב, ג'. [7]) בדפ"א בט"ס שחררו. [8]) בנו"ג שיחרורה.

עבדו עובר בעשה. שם: שהרר עבדו וכו' ועיי' תר"י בראשי' ל', ד'. ט' ושחררת וכו', גיטי' פ"ד מ"ד עבד .. ושיחררו .. אלא משחררו. בינוני פעול ירו' יבמות פ"ז ד"ח. שיחררו מְשׁוֹחְרָר. שם פ"ח ד"ט ע"ג שחרים (דה"י א' ח', ח') זה בועז שהיה משוחרר מן העונות ועיי' רות רבה פ' ושחרים. ירו' ב"מ רפ"א ד"ז ע"ד צריכה גט משניהן וצריכה לשחרר את שניהן ושניהן משחררין זה את זה. נשתפעל גיטין מ"ג. ושם: שנשתחררה, כתובות כ"ט. שנשתחררו. תרג' ירו' שמות כ"א, ז' דמשתחררין בשינא ועינא והשם שיחרור הפכו שעבוד קידושי' ט"ו: לשיעבוד .. לשחרור, גיטי' ט': י"ג. שטר שיחרור ושם ט'. י'. ב"מ י"ח. שיחרורי עבדים — ובתוספת' גיטי' פ"א שחרורי עבדים] —

שַׁחַת (מהפעל שָׁחַת פי' כמו גַז מן גזז מה שנותר אחר קצירת השדה Grummet) באלו מפסיקין בפ"ב בפיאה (מ"א) הקוצר לשחת מפסיק. בפ' חזקת הבתים בגמ' חזקתן ג' שנים (ל"ו.) פי' דלית הוא [1] גמר פירא שכך עושין זורעין התבואה כדי להאכילה בירק לבהמות וקוצרין אותה כשהיא לחה טרם תעשה [2]). גזי המלך (עמוס ז', א') תרג' והוא צמיח דעדק בתר דאתגזיזת [3]) שיחתא [4]) דמלכא. בפ' האומר לחברו בגמ' המקדש את האשה (קידושין ס"ב:) שחת דבי כבשא פי' ששותה מי המטר אבל שחת דבי שקיא פי' שדה שמשקין אותו בזרנוקא [5]) *[אחי"ה שחת פי' הרמב"ם בפיאה מל' השחתה ועניינו בזה המקום הקוצר גז לבהמות ע"כ וכנ"ה בתוספת' פיאה פ"א וקוצר לשחת וכן במנחו' ע"א. ולעולם שחת ופי' רגמ"ה דאינו ראוי לחרמש לאדם. ושם במשנה ובגמ' ע"א: ע"ש ורש"י פי' בשבת קנ"ה. אין מרסקין לא את השחת וכו' שחת עשב של תבואה והוא אספסתא ע"כ ושם בגמ' מה שחת דרכיכי וכו' אף שחת דאקושי] —

* שָׁחַת (מל"מ בהפעיל השחית עניינו קלקול) על דרך לשון לא תשחית (דברים כ', י"ט) אי' בדרז"ל בל תשחית עיי' קידושי' כ"ט. — שבת ק"מ: עובר משום בל תשחית ולאו מילתא היא בל תשחית דגופא עדיף וכן שם קכ"ט. וכן קסבר מר משום בל תשחית אמר ליה בל תשחית דגופאי עדיף לי — ירו' סוכה פ"ה דנ"ה ע"ג פי' משתחויתם של קרא (יחזק' י"ח, ט"ז) שהיו משתחוים לחמה ומשחיתים להיכל. פעיל שְׁחִית תר"י א' ויקרא כ"ב, כ"ד ונתוק: ודשחית ועוד במקום השם כמו בדניאל ו', ה' שְׁחִיתָה פי' כמו מִשְׁחָת ובתרג' רות ד', כ"ב לתהילי' י"ז, ג' שחיתא פי' עָוֶל.

* שַׁחְתָא (כל"א כמו בל"מ שַׁחַת Grube) תרג' (תהלים צ"ד, י"ג) שחתא [6]) ועוד כל"מ שְׁחִיתָה (תהלי' ק"ז, כ') ביומא י'. ששי (במדב' י"ג, כ"ב) שמשים את הארץ כשחיתות ועיי' פירש"י.

שחתא (= שִׁיחֲתָא אולי מל"ע سحج תחתוניות Dysenteria) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לשיחתא [7]) ליתיי אקקיא פי' תחתוניות — (א"ב בנוסחאות כתוב לרושחתא). *[אחי"ה וכ"ה שיחתא בע' אקקיא. ובנו"ג לרושחתא ופי' רש"י ג"כ תחתוניות] —

☞ שְׁחְתָא (= שְׁחָאתָא מל"ס שְׁחָתָא פי' כמו שחי, שיחי, שיחיא Achselhöhle) תרג' טמן עצל ידו בצלחת (משלי י"ט, כ"ד; כ"ו, ט"ו) עטלא טמשי ידיה בשְׁחאתא. *[אחי"ה ושייך לע' שְׁחִי] —

שט (= שוט מל"מ בפיעל הלוך אנה ואנה ובלא"ר כמו שָׂחָה schwimmen; שַׁיָּט, שַׁיָּטָא Ruderer, Schwimmer) בפ' שני בכלים (מ"ג) הבית של שייטין, פי' עושין בני אדם חבית כדי ללמד בה לשוט על פני המים כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כ"ה, י"א) תרג' כמו דמפריש [8]) שייטא למישט. *[אחי"ה ותרג' היו שטים (יחזק' כ"ז, ח') הוו שייטין, ויחתרו (יונה א', י"ג) תרג' ושייטין, צפו (איכה ג', נ"ד) שטו מיא. ופי' רה"ג בכלים וחבית של שייטין פי' חבית שהיא מוכנת לשחות בה על פני המים ושנינו (ביצ' ל"ו:) ולא שטין על פני המים ע"כ ורש"י בביצה פי' בע"א ע"ש וביומא ע"ז: מפורש מי שחו (יחזקאל מ"ז, ה') שיוטא [9]) שכן קורין לשייטא סייחא ועיי"ע סווח ועיי"ע שחינא וש"נ ירו' שקלים פ"ו ד"נ. ירו' ב"מ ספ"ח די"א ע"ד בששטן בגושיהן פי' הנהר מציף ושוטף את זיתים בגושיהן ובדפ' זיטאמיר

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט דפ"ר ועיקרי התלמוד ובשדפ"ע להוא. [2]) ובפי' רגמ"ה אי' בזה"ל ג' שנים שלא המתין עד שתגדיל התבואה אלא היה קוצצה כשהיא שחת ומאכילה לבהמות וכו' וכ"ה בפירשב"ם ע"ש. [3]) וכ"ה בכ"י ערוך ק"ט ה"ב ל"ד וב"ר ובדפ"ר אבל בדפי' פיזי' והלאה דאיתגזרת ובכ"י ו"ו ז' דאיגזיית וצ"ל דאתגזיזת וכדאי' בתרג'. [4]) בכ"י ק"ט שחתא. וכ"ה ברד"ק. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בעיקרי התלמוד ופי' צנור עיי"ע זרנק ובדפ"ע בזרניקא. [6]) כ"ה בכ"י ובנו"ג שוחה [7]) בדפ"א לשהיתא. [8]) בנו"ג דמפרים. [9]) ובכ"י ש"ם שייטא.

אי' כששטפן. הפעיל קידו' כ"ט. ותוספת' שם פ"א וי"א אף להשיטו כמים — פיעל ע"ז מ' רע"א שוטטות בו פירש"י ל' שטין על המים] —

שט (= שׁוּט נ"ל מל"ע شاد פי' שוף וטח über-ziehen, abreiben) בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ד.) ואין שטין אותן במטלית. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלי' (ב"מ צ"א.) ואין שטין את התנור באליה ואם שט כל הפת[1] אסורה. פי' כתוב בשין וקורין בשין ומהו שטין שפין. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצ' אבל בדפ' א"ם אי' פי' כמו טשין ויש קורין טשין ומיהו שטין שפין. בנו"נ בביצה ובב"מ אין טשין וכ"ה בפסחי' ל' רע"ב וזבחי' צ"ה: עיי"ע טש אבל בכ"י ש"ס ב' בפסחי' ובזבחים ובכ"י ש"ס בב"מ אי' אין שטין עיי' ד"ס לפסחים וש"נ יתר המקומות כגון שאילתו' ס' מטות והרי"ץ גיאת הל' פסחים צד פ"ו ועיי' תוספו' ב"ב ק"י. ד"ה נשוט והביאו שם בזה"ל רוב פעמים מתחלפין האותיות בענין זה כמו אין טשין התנור באליה דהוי כמו אין שטין כמו וטח את הבית (ויק' י"ד, מ"ב) תרג' ירו' וישוטון ית ביתא ע"כ ובנו"נ בתרג' ירו' ב' ויטשון ובתרג' ירו' א' ויתְטַשׁ ית ביתא אבל גי' התרג' ירו' א' ושמן לא תסוך (דברי' כ"ח, מ') ומשח לא תישוטון[2] ונ"ל עיקר הגי' אין שטין את התנור וכגי' רבינו והוא מל"ע הנ"ל ופי' אין שפין וכפי' רש"י בביצ' רק הוא גרס אין טשין ופי' שפין וכ"ה באו"ז הל' יו"ט סי' שס"ד. יבירו' מ"ק ספ"א דפ"א רע"א אי' ואין טולין אותן במטלית וצ"ל ואין טשין או אין שטין] —

שׁט (= שׁוּט מל"מ ענינו הליכה אנה ואנה herum-schweifen ובל"ע شاط laufen; שוט פי' מל"מ כמו שבט Stab, Ruthe וכן בלא"ר וסו' שׁוֹטָא שׁוֹטִיתָא) בר"נ דפ' המוציא יין[3] (שבת ע"ז:) שטתא שוט איתי פי' מטה שישוט אדם עמו בחוץ להביא ריוח בביתו כמו תרג' המשענת (שופטים ו', כ"א)[4]. ס"א שוטיתא פי' ענף של הדס שמשחקין בו למשתה משום הכי נקרא שוטיתא כעין שטות[5]. כר"נ דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ד.) לשוט דברי הכל אסור פי' לשוט בעולם ולראותו שלא לצורך כמו (איוב א', ז') משוט בארץ כמטייל ומשתעשע[6] בס"נ דפ' ואלו מגלחין (שם כ"ח.) אהוי ליה שוטי[7] דנורא פי' וידע[8] שהוא מלאך המות[9]. בר"נ דפ' ב' בכתובו' (י"ז.) שהיה נוטל בד של הדס ומרקד בו לפני הכלה וכו' עד אהני ליה שוטיתא לסבא[10] ואמרי לה שטיותיה לסבא[11]. בפ"ק בקידושי' בגמ' וכי"ה אומרי' בפרוטה (קידו' י"ב:) ההוא גברא דקדיש בשוטיתא דאסא בשוקא. בס"נ דפ' המדיר (כתובו' ע"ז סע"א) הא בשׁוֹטֵי הא במילי[12] פי' שמיסר אותו בשוטים כדכתיב (מ"א י"ב, י"א) אבי יסר אתכם בשוטים. המשענת אשר בידו (שופטים ו', כ"א) תרג' שוטיתא[13] דבידיה. קצה המטה דיהונתן (ש"א י"ד, כ"ז). [אחי"ה בתרג' ש"א הנ"ל רייש שוטיתא דבידיה וכן שם פ' מ"ג בקצה המטה אשר בידי תרג' בריש שוטיתא דבידי. ובל' זכר כל"ם מכילת' בשלח רייש פריש' ב' כך מדה מהלכת על פני כל הדורות שוט שאנשים ישרים לוקין בו סופו ללקות וכו'. ותרג' ירו' א' במקל (במדבר כ"ב, כ"ז) בשוטא וכן בל"ס שַׁוְטָא וכ"ה במשקל סורי בתרג' משלי כ"ו, ג'. ובהשאילה מ"ק כ"ח. הנ"ל שוטא דנורא ובקבוץ איכ"ר פ' משא גיא: דנקטין לי בשוטין שוטי דנורא וכו'. והפעל שוט כל"מ הלך אנה ואנה וכן בל"א תרג' שטו העם (במדי' י"א, ח') שָׁיְטִין עמא ובתר"י ב' הוו שייטין. ב"ק פ"ג סע"א וב"ב כ"נ. מישט שייטי טובא וכו'. קידושי' ע': מאי שייטא דמר הכא ובנו"נ שיאטיה דמר הכא ועיי' פירש"י וגי' רבינו עיי"ע סר ב'. סוט' מ"ח: ושייטן ברומי עלמא.

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע כל הפת כולה. [2]) ובע' טש גרס רבינו תטושון. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"א אבל בדפוסים הראשונים בט"ס המוציא כדי יין. [4]) את קצה המשענת תרג' ית רישא שוטיתא וכ"ה במתורגמן וכ"ה בתרג' דפו"ו ובקצת הדפוסים שולטיתא ועיי' לםטה בסמוך בסוף הערך. [5]) וכ"ה לפנינו בשבת שוטיתא שטותא ופירש"י נראה המרקד בשוטה ע"כ ובדפי' שונצי' אי' בגמ' שטתא וכגי' רבינו ובילק' כ"י (אצל ד"ס שבת צד ס"ב:) שטאתא שטתאה. [6]) וז"ל המיוחס לרש"י לשוט: אם יצא שלא לצורך ולא יצא אלא כדי לשוט בעולם ולראותו וחזר במועד ע"כ ובפי' ר"ח אי' פי' לשוט כמטייל וכמשתעשע כלומר שלא לצורך ע"כ ובערוך נתערבו שני הפירושים. [7]) בנו"נ שוטא בכ"י ש"ס שיטא ובאה"ת שוטיתא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך וכ"ה במיוחס לרש"י ובדפ"ע דידע. [9]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [10]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך ובדפ"א שוטיתיה לסבא וכ"ה לפנינו. [11]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ערוך וכ"ה לפנינו ועוד אי' לפנינו שיטתיה לסבא ופירש"י שיטתו ומנהגו ועיי' שט"מ ושם הובא פי' ר"ח שוטיתיה מלשון ארז שטה דאף הדס מין ארז הוא כדאי' במסכ' ר"ה ע"כ ועיי' הריטב"א שהקשה לפי' ר"ח ופרק לה אליביה דפי' ר"ה עיי' שט"מ. [12]) בנו"נ הא במילי הא בשוטי. [13]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעיקרי התלמ"ד וכן סוכח מציק רבינו בריש הערך אבל בדפו"ו והלאה שוטיא.

ע"ז ג': ושט בי"ח אלף עולמות. הפי' על כל"מ ובהשאילה תרג' ירו' ב' בראשי' כ"ב, י' משוטטין ע"ש. — ע"ז מ' רע"א עיי' סוף ע' שט א'] —

שט (פי' מל"מ שט בהפעיל ענין שליחת יד dar-reichen, ausstrecken) בתוספת' דמאי (פס"ב) לא יושיט אדם כוס יין לנזיר (א"ב ל"מ זה (אסתר ה', ב') ויושט המלך. *[אחי"ה עיקרו ישט עיי"ע בח"ד, קס"ט וש"נ יתר הדוגמאות — ובל"מ רק בהפעיל וכן בל' תרג' באפעל (ובל"ס אושט) עיי' תרג' שופטי' ו', כ"א; איכה ג', ל' ולרוב בקשור ידא עיי' תרג' לבראשי' כ"ב, י"ב; לשמו' כ"ב, ז', י'; לשופטי' ה', כ"ו; לש"א כ"ב י"ז; כ"ה, ו'; כ"ו, י"א; לש"ב י"ח, כ"ב וזולתו ובאת פעל תר"י א' בראשי' ט"ז, י"ב; ליחז' ב', ט' ומזה השם המושט אושטות ידא תרג' דברי' י"ב, ז', י"ח; כ"ג, כ"א פי' בל"מ משלח יד Erwerb] —

שט (= שוטה בקבוץ שוטין לדעת רבינו Fen-chel עיי' בפנים) בפ"ט בשביעי' (מ"א) ובפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב (סוכה ל"ט:) הפיגם והירבוזין השוטין והחלגלוגות פי' פינוקלי. *[אחי"ה בע' ירבוז (ח"ד, קנ"ח) גרס רבינו ג"כ בשני המקומו' השוטים ופי' י"א פינוקלי[1] Fenchel, foeniculum ואח"כ גרס בלא וי"ו כגי' ר"ח בסוכ' וכגי' המשניו' בשביעי' ובכל זאת פי' שהוא מין נטע בפני עצמו ולא התואר לירבוז והנכון כפי זה הפי' שהגי' בוי"ו והשוטין וכדאי' בסוכ' ובכ"י ש"ס[2]. וראיתי בכו"פ סמ"ח וז"ל (צד 107) שיטים שומר בערבי קורין לו ראזיאנג ע"כ ובאמת בל"ס שמרא, שומרא ובל"ע شمار ובל"ע עוד رازيانج (בל"פ رازيانه) פי' Fen-chel עיי"ע שמר. וא"כ נ"ל לדעת רבינו כי שוטין הוא מל"ע המשתמשים בו במצרים حبة سودا והוא הוא שומרא (شمار) ועוד ראיתי כי שמו בל"ע سنوت ואולי זה הירבוזין והסנוים או והסנוים כדאי' בכ"י ש"ס מינכען בסוכ' (ד"ס סוכה צד ס"א). ובלי פי' רבינו הייתי אומר כי השוטים תואר לירבוזין כפי"מ להרמב"ם והם ירבוזין שיש להם עלים רחבים והוא כדרך שמצינו לוף השוטה, הדס שוטה עיי"ע לוף (ח"ה, כ"ט) וש"נ פי' רבינו (עפ"י פי' רה"ג עוקצין פ"ג מ"ד) שהוא מאותו המין שעליו רחבים] —

שט (שִׁטָה, שִׁיטָה, שִׁיטָא פי' כמו שרטא או שטרא מל"ע سطر סדר Reihe, Linie) בפ"י בנגעים (מ"ו) שני נתקים זה בצד זה שיטה של שער מפסקת ביניהן — (א"ב פי' סדר תרג' ועל ספר חקה (ישעיה ל', ח') ועל שטין דספר רשם) *[אחי"ה וכן בתרג' שה"ש א', י"א מסדרן בשיטין כתיבין, ושם ה', י"ג כתיבין בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא. חולי' ס"ה. התם בשתי תיבות פסיק להו בשני שיטין לא פסיק להו אבל הכא אפי' בשני שיטין פסיק להו. שבת ס"ג: סוכה ה'. כתוב עליו בב' שיטין וכו' וכתוב קדש לה' בשיטה אחת עיי"ע יה (ח"ד, קי"ג) ועיי' ירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ג ולא היה כתוב עליו אלא שיטה אחת קדש לה' — ירו' גיטי' פ"ט ד"נ רע"ג תוספת' גיטי' פ"ט (ד') הרחיק את העדים מן הכתב מקום (מלא) שני שיטין . . . רשב"א אומר מלא שיטה אחת ועיי' ירו' ב"ב רפ"ט די"ז רע"ג — אין לומדים משיטה אחרונה עיי' תשוב' הרשב"א סי' אלף י"ג. ירוש' שבועו' פ"ו דל"ז. בשיטיה דקולסיתא עיי"ע קלס ו'. ירו' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד כתיב ביני שִׁיטַיָּא, ירו' מעשר שני ספ"ד דנ"ה רע"ג ארבעתי שיטתיה דערסי ובאיכ"ר פ' רבתי ארבעת שיטתי דערסא — ועוד פי' שִׁיטָה, שִׁיטָא, שִׁיטְתָא סברה ופירוש אשר בו הסכימו כמה דעות שאין הלכה כמותן אעפ"י שעמדו בשיטה אחת כלומר בשורה אחת וסדר אחד וז"ל מבוא התלמוד לר"ש הנגיד (סוף מסכת ברכות) ושיטא היא קהלת חכמים שאין הלכה כמותם כשיאמרו ר' פלוני ור' פלוני כולהו סבירא להו וכה"ג שיטה ואין הלכה כחד מהם ע"כ ועיי' ספר כריתות לשון לימודים שער ג' סי' כ"ג, ועיי' יבין שמועה כלל תכ"א מ"ש בשם הר"ן, ועיי' ביד מלאכי סי' תר"כ ותרכ"א. וראיה מב"מ ס"ט. לאו הילכתא איתמר אלא שיטה איתמר עיי' פי' ר"ח הובא בתוספ' ד"ה אלא. ועיי' עוד ש"ך יו"ד סי' רצ"ד ס"ק ל"א, ועוד עיי' בתשו' חוות יאיר סי' צ"ד ועוד עיי' בתשו' הרשב"א סי' תל"א ותרפ"ח. והרבה פעמים בש"ס (ברכות י"ז: כ"ט: פסחים מ"ט: נ"ה. ביצה ג'. ט': י'. עירוב' צ"ט.) מוחלפת השיטה ובירו' כלאים פ"א דכ"ז. וירו' גיטי' פ"ט ד"נ ע"ג ירו' סנהד' פ"ח דכ"ו. מחלפה שיטתיה דרבי פלוני פי' דבריו סותרין זה את זה, ופירש"י בעירו' החליף ר' יהודה שיטתו ויצא הימנה ובכתיבו' י"ז. אהניא

---

[1]) וכ"ה במהרי"ו במ"צ בשביעי' ובגליון כ"י רש"י לסוכה עיי"ע ירבוז ומ"ש. [2]) ושם לנכון והשיטים ולא כבדפוס השי"ס והשיטין וכ"ה והשוטין בכ"י ש"ס בשביעי' ובכפתור ופ' פס"ח ועיי' תוי"ט.

ליה שיטתיה פירש"י מנהגו עיי"ע שט ג׳. זבחים י"ב: דכולהו בחדא שיטתא הוו קיימא ופירש"י בישיבה אחת [1]. נזיר ל"ב: בשיטתייהו עיי"ע שטף ב׳, ירוש׳ שבת פ"א ד"ד. כשיטתיה דר׳ סימאי, ירו׳ פסחים רפ"ז דל"ד. בשיטת ר"מ, ירו׳ ברכות פ"ט די"ג. ר׳ יודן בשם ר׳ יצחק אמר בשיטה אוחרי, ושם ר׳ יודן בשם ר׳ יצחק אמר בה ארבע שיטין, ויק"ר פ"ב ר"ש בר נחמי אמר תרתין (שטין) [צ"ל שיטין] ושם ר׳ שמעון בר נחמן אמר שיטה אחרת, רות רבה פ׳ ויאמר לה ר׳ יוחנן פתר בה שית שיטין] [2] —

שט (בל"ס שָׁט בל"מ שְׁאָט פי׳ בזה ver-achten) תרג׳ ויבז בעיניו (אסתר ג׳, ו׳) ושט בעינוהי. *[אחי"ה ר"ב נגרר אחר המתורגמן שהביא זה התרג׳ ולפנינו אי׳ בע"א ע"ש וש"נ תר"י לאסתר והוא תרג׳ שני א׳, י"ז למהוי שייטין [3] בעליהון ותרג׳ נבזה (תהלים ט"ו, ד׳) דשָׁט, נמבזה (ש"א ט"ו, ט׳) מדעם דשיט, תרג׳ הנקל (מ"א ט"ז ל"א) והוה שיט, תרג׳ בזו (משלי א׳, ז׳) שייטין ועוד הרבה ובְאתפעל תרג׳ יקלו (ש"א ב׳, ל׳) יִתְּשָׁטוּן. אפעל כי בזתני (ש"ב י"ב, י׳) תרג׳ חלף דאשיטתני ועיי׳ שם י"ט, ס"נ; למשלי ט"ו, כ׳; י"ט, ט"ז] —

שט (= שִׁטָּה מל"מ בל"ע سنط, صنط מל׳ מצריי Akazienbaum ([4] Çanth, Sonth, Sunth) בגמ׳ דפ׳ אם אינן מכירין [5] (ר"ה כ"ג.) כל שיטה ושיטה שנטלו גויים מירושלם עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר (ישעיה מ"א, י"ט) אתן במדבר ארז שטה ואין מדבר אלא ירושלם שנא׳ (שם ס"ה, ט׳) ציון מדבר היתה ירושלם שוממה. בילמדנו בריש וארא (תנחומא וארא סי׳ ב׳) המשל אומ׳ מן שטיא לית הנאה אלא מן קציה [6] פי׳ מן עצי שטים אין לאדם הנאה ממנו שאינו עושה פרי אלא אם יקצצנו ויעשה ממנו כלים או יסיקנו כן פרעה אין ראוי אלא ללקות. *[אחי"ה וכנ"ה בשהש"ר פ׳ עד שהמלך אעין דשטים וכר"ה כ"ג. וב"ב פ׳: מפירש שטה ע"י תורניתא (Cypresse) ורש"י פי׳ תורניתא פיניי"א Pinie וכן פירש"י בגיטי׳ נ"ז. אבל עיי"ע תרניתא. ובר"ה הנ"ל וש"נ מונה עשרה מיני ארזים ע"ש ובירו׳ כתובות ספ"ז דל"א ע"ד ארבעה ועשרים מיני ארזים הן ע"ש וכ"ה ב"ר רפט"ו ועוד בתנחומא תרומה סי׳ ט׳ ע"ש. ושם: למה קורא אותם עצי שטים כדי לרפאות מה שעתידין לעשות בשטים, ד"א חטאו בשטים ולקו בשטים ומתרפאין בשטים וכו׳ ע"ש וכן בסי׳ י׳ עצי שטים בזכות אברהם . . שטים הם עשו שטות . . יבאו עצי שטים ויכפרו על שטותן ד"א שטים ש׳ שלום ט׳ טובה י׳ ישועה מ׳ מחילה, שמ"ר פל"ה למה עצי שטים למד הקב"ה ד"א לדורות וכו׳ ע"ש. (רוני רוני) רומי רומי השטה ע"ז כ"ד. עיי"ע רם וש"נ ב"ר פנ"ד] —

שט (= שִׁטִּים שם מקום ועוד דרש מענין שְׁטוּת Tohrheit, Wahnsinn מן שָׁטָה, שְׁטָא בל"א וסורי׳ ענין סכלות unsinnig, thöricht sein) בריש בכורו׳ (ה׳:) מה לשון שטים (במד׳ כ"ה, א׳) ר׳ אליעזר אומר שטים שמה ר׳ יהושע אומר על שנתעסקו בדברי שטות — (א"ב תרג׳ והיית משוגע (דברים כ"ח, ל"ד) ותהי משתטי). *[אחי"ה ועיי׳ סנהד׳ ק"ו. וכן בתנחומא תרומ׳ סי׳ י׳ עיי"ע הקודם לזה. וכן אי׳ בבמד"ר פ"כ שטים שעשו שטות נואף אשה חסר לב ונראה כי דרש בבמד"ר כי תשטה כמו כי תשטה עיי׳ סוטה ג׳. ועיי"ע ש וכן אי׳ בפירוש במד"ר פט"ו תשטה (במד׳ ה׳, י"ב) כתיב בשי"ן לומר שאינה מזנה עד שיכנס בה השטות [7] וכן בספרי בלק פ׳ קל"א וישבו להם בשטים במקום השטות וכן בתר"י א׳ במד׳ שם שטים על שטותא וקלקולא. וכנ"ה בתרג׳ תהלי׳ מ"ט, י"ד זה דרכם כסל למו: גרם שטותא להון ובמשקל סורי שַׁטְיוּתא והרבה בתרג׳ משלי י"ג ט"ז; י"ד, ח׳. י"ח. כ"ד. כ"ט. ל"ג וזולתו. שבת ע"ז: עיי"ע שט ג׳. שם קכ"א רע"ב אבין שטיא מתני שטותא לבריה ירו׳ נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד אדיין בן פיקה עומד בשטותו, ויק"ר ס"פ ט"ז הדר שטיא לאורח שטותיה. חגיג׳ ג׳ סע"ב עביד להו דרך שטות. והתואר שׁוֹטֶה חולי׳ פ"א מ"א תרומות פ"א מ"א חרש שוטה וקטן עיי"ע חרש (ח"ג, תק"ח) וש"נ יתר המקומות. שבת י"ג: אין שוטה נפגע, שם ק"ד: שוטה היה ואין מביאין ראיה מן השוטים, חולי׳ מ"ט: שטיא היה ואין מביאון ראיה וכו׳ ועיי׳ נדה ל׳: עירו׳ נ"ג: גלילי שוטה, יומא פ"ג: כלב שוטה. לוף השוטה, הדס השוטה עיי"ע לולב,

---

[1] ובכ"י ש"ס ר׳ בי הגי׳ בחדא שעתא וכ"ה ברש"י בשט"מ. [2] וספר אסיפת זקנים לבצלאל אשכנזי ז"ל יכונה בשם שיטה מקובצת יען שקבץ שיטת הגאונים וגדולי הראשונים. [3] צ"ל שַׁיְּטִן. [4] עיי׳ לעף פפלניצ 197. [5] כ"ה בדפא"מ ובדפ׳ ראשונים כמ"ס ראוהו בית דין. [6] בנו"ג מן שטייא לית הנייה אלא מן קצייה וכ"ה בשמ"ר ספ"ו ושם קציה. [7] ועיי׳ סוטה ג׳. אין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות.

גיטי׳ ס״ח: מכדי שוטה בחדא מילתא לא סריך, ב״ב י״ב: מיום שחרב ביה״מ נתנה נבואה לשוטים, עדיות פ״ה מ״ו מוטב לי להקרא שוטה כל ימי וכו׳, מנחו׳ ס״ה: שוטה ולא תהא תורה שלנו וכו׳, חולי׳ פ״ז. שוטה שפיל לסיפא דקרא, צ״ה. בשביל שוטה זה שעושה שלא כהוגן וכו׳, שם: עיי״ע חרז א׳. חגיגה ג׳ סע״ב תוספת׳ תרומה פ״א איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה וכו׳, שם ד׳ רע״א תוספת׳ שם איזהו שוטה זה המאבד כל מה שנותני׳ לו, ירושי׳ תרומו׳ פ״א ד״מ. סימני שוטה היוצא בלילה וכו׳ ירו׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג סימן השוטה וכו׳, שם: אפי׳ שוטה שבשוטין אין מאבד מה שנותנין לו, ירו׳ תרומו׳ אפי׳ שוטה שבשוטים אינו עושה כן. ע״ז ג׳. שוטים שבעולם, שם נ״ג: יאבד עולמו מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין, ב״ר פצ״א בכור שוטה ועיי״ע סכל ב׳ ולנקבה שוֹטָה נדרים ל״ו. אשתו שוטה, שם ל״ה: בין פקחת בין שוטה, ירו׳ כתובו׳ פ״ז דל״א ע״ג אין שוטה היא. והקבוץ שׁוֹטוֹת נדה נ״ג: ובל״א וסו׳ שַׁטְיָא שבת קכ״א: חולי׳ מ״ט: ויק״ר ספט״ז עיי׳ לעיל, כתובו׳ כ׳. בר שטיא, תמיד ל״ב: הויתי שטיא פסיקת׳ דר״כ צד קי״ח: עיי״ע מר ח׳ וש״נ: וחקבוץ שַׁטְיֵיא ירו׳ מעשרו׳ פ״ב דמ״ט ע״ד תרג׳ משלי ח׳, ה׳; כ״ד כ״א ועוד שָׁטַיָא תרג׳ תהלי׳ מ״ט, י״א; לש״א כ״א ט״ז ולנקבה יחידה שַׁטְיָתָא תרג׳ משלי י״ה, א׳. והפעל בנפעל תוספתי ב״ק רפ״ד בכ״י אירפ׳ שור שנתחרשו בעליו או שנישטו בעליו בנו״ג בנתפעל שנשתטו. תוספת׳ נדה ספ״ה עד מתי אתם נשטין. ירוש׳ הוריו׳ פ״א דמ״ה סע״ד נתחרש או נשטה. גיטי׳ בבלי ע״א רע״ב נישטת לא יוציא. בנתפעל שם נתחרש הוא או נשתטה יבמות ק״י: נשתטית לא יוציא נתחרש הוא או נשתטה לא יוציא עולמית ועיי׳ שם קי״ב: במשנ׳ ובירוש׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג, זבחים י״ב רע״ב וש״נ ונשתטה וחזר ונשתפה וכו׳, תוספת׳ בבא מציעא פ״ז והבריקה או שנישטתה צריך לומר שנישתטה. פיעל יבמות ק״ו. ב״ק קט״ז. משטה אני בך [1]) ב״ב קע״ה. משטה בשעת מיתה או אינו משטה בשעת מיתה. אתפעל תרג׳ דברי׳ עיי׳ לעיל. תרג׳ ויתנבא (ש״א י״ח, י׳) ואִשְׁתַּטִי, ויתנבאו (מ״א י״ח, כ״ט) ואשתטיאו; עברו יין (ירמי׳ כ״ג, ט׳) תרג׳ דמשתטי מן קדם חמרא. תשתכרין (ש״א א׳, י״ד) תרג׳ את משתַּטְיָא. ב״ר פ״ג וילאו (בראשי׳ י״ט, י״א) אשתטון ודרשו מן אויל (ירמיה ד׳, כ״ב). מגילה י״ב: ההוא גברא אשתטי בחמריה וכו׳] —

* שִׁיטָה (שם מקום) ספרי ראה פ׳ ק״ה ירוש׳ מעשרות רפ״א דמ״ח סע״ג חרובי שיטה וצלמונה וכו׳ ובר״ש מעשרו׳ פ״א מ״א גרס חרובי שיקמי וכ״ה באמת בספרא בחקותי סוף פרק י״ב חרובי שקמה וצלמונה אבל בראב״ד הגי׳ שטה, ובילק׳ ראה ר׳ תתצ״ו שיטה, ועיי״ע שקמה.

* שוט מְשוּט, שוּט מְשוּשׁ. שוּשׁ מִישׁוּט (Sa-mosata) קידושי׳ ע״ב. ההוא גברא דאמר להו אנא מן שוט מישוט . . . שוט מישוט בין הנהרות עומדות וכו׳ ובכ״י ש״ס רומי שוט משוש ועוד שוש מישוט עיי׳ בייטרעגע לה׳ בערלינער צד 63 ושם הובאו שיני נוסחאות של עיר Samo-sata (ריטטער 259, X׳ כזו Samosate, Samosdia Shamshad, Shamishat, Shamshat, Sumaisat, Samosat, Samsat ועיי׳ ג״כ מ״ש הח׳ גרעץ מ״ע ח״ב, 195; וגייבויער גיאג׳ 354, 331.

שָׁטַח מל״מ וכן בל״ס שְׁטַח פי׳ ענינו מתיחה ופישוט ausbreiten, ausdehnen; שְׁטִיחַ (die ausgebreitete Decke כפ׳ חבית (שבת קמ״ו:) שוטחן בחמה. כפ׳ העור והרוטב בגמ׳ ואלו שעורותיהן (חולין קכ״ב.) ובר״ג דפ׳ דם הנדה (נ״ה.) גזירה שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין. בפ׳ כ״ד בכלי׳ (מ״ב) ג׳ עורות הם העשוי לשטיח טמא מדרס. בפ׳ כ״ו (מ״ה) אלו עורות טמאין מדרס עד שחישב עליו לשטיח [2]). בפ׳ כ״ח (מ״ה) חמת שעשאו [3]) שטיח ושטיח שעשאו חמת [4]). כפ׳ העור והרוטב (חולין קכ״ג.) בשטיח [5]) כדי אחיזה פי׳ המפשיט מן העור עד כדי אחיזה וכל שכן פחות חיבור הוא ואם נטמא העור מן השרץ נטמא הבשר טומאת אוכלין וזהו שאמרו (חולין קי״ח.) שומר הוא להכנים ולהוציא טומאה מכאן ואילך יתר מכדי בית אחיזה טהור המופשט ודרך המפשיט לשטיח להתחיל מאמצעית הבהמה כדרך שעושין לשוורים ולחמת כלומר אם רוצה העור לצורך חמת שמפשיט העור שלם כולו חשוב חיבור עד שיפשוט את החזה מפני שהחזה קשה

---

[1]) zum Narren haben. [2]) כ״ה נכון בדפו״ו וכ״ת בעיקרי התלמוד. [3]) בנו״ג שעשאה [4]) וכ״ה בדפ״ר וויניצי׳ ועיקרי התלמוד אבל בדפ״א לי׳. [5]) בנו״ג לשטיח.

להפשיט יותר מן הכל אשר בבהמה וכיון שהפשיט החזה שוב אינו חיבור לא בטומאה ולא בטהרה המרגיל כולו חיבור פי' המתחיל להפשיט למטה מרגלים כיון שחזה מפשיט לבסוף כולו חשוב חיבור ליטמא הנוגע בעור מחמת הבשר אם היא נבלה או טמאה ואם טהורה ושחוטה ונגע שרץ בעור נטמא הבשר [1]). במגילת איכה היתה למס ויגרס בחצין [2]) עשה לך כלי גולה (יחזק' י"ב, ג') מה היו ר' חייא רבה אמר חמת קערה ושטיח כל חד וחד משמש שני דברים חמת ממלאה קמח ונותנו תחת ראשו קערה אוכל בה ושותה בה שטיח ל ש ע ל י ו וישן עליו. *[אחי"ה בנו"ג ר' חייא בר אבא וכו' שטיח לישיבה וישן עליה וכ"ה בילק' יחזק' סוף רמז שנ"א. ושם בילק' נסמן גם גמ' נדרי' (מ׳ :) כלי גולה אמר רמי אמר רב זה חמת נר קערה ושטיח ודע דלפנינו בנדרי' אי' זו נר וקערה ושטיח וכ"ה בע' כל (ח"ד, רכ"ט) אבל הרא"ש הביא בנדרים עוד הגי' נאד . . אית דגרסי נר ע"כ ולפע"ד חמת בילק' בא מגליון פנימה ואיזה חכם כתב בצדו נר בנדרי' צ"ל נֹד (= נאד) היינו חמת (וכדאי' באיכ"ר הנ"ל) ואח"כ בא פנימה עם גי' נר. ורה"ג בכלי' פכ"ד מי"ב גרס בנדרים ג"כ נר ושטיח וקערה. ושטיח פי' רה"ג וז"ל לשטיח פ' . . ופרה עור הוא והישמעאלים פורסין אותו למאכל קופרה בטיית כדגרסינן לענין עשה לך כלי גולה נר ושטיח וקערה ע"כ. אחר פ' יש ריוח כמו לתיבה אחת ואולי צ"ל פי' בטיית ואז ופרה צ"ל ופדה והוא בל"ע فضه מצע עור. אבל מלת קופרה לא אתפריש לי ואולי צ"ל קופנה והוא كوبان מכסה מעור לסוס וכדומה — וכנ"ה בתוספת' ע"ז פ"ד (פ"ה) אין עושין אותן אלא שטיחין לבהמה ויק"ר פ"כ הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן שטיחין ע"ג אמותיהן ובסנהד' נ"ב. וילק' בשני המקומות הרשומים בע' אינשא אות נ' ובב"ר פס"ז לי' מלת שטיחין עיי"ע בת קול (ח"ב, רי"ג:). ו ה פ ע ל ירו' שבת פ"ז ד"י: ההן דשטח צליין, רות רבה פ' באשר תמותי אנן שטחין קליה וכו'. ושם פ' ויהי ביתך מלמד שהיה יצחק שָׁטוּחַ ורבקה שטוחה וכו'. נ ת פ ע ל חגיגה כ"ב: נשתַּטַּח על קברי בי"ש וכו'. א ת פ ע ל ב"מ פ"ה: אשתַּטְּחִי אמערתיה וכן בתרג' עיי"ע הבא אח"ז] —

שְׁטַח (מערך הקודם מל"מ שָׁטַח וכן בל"ע וסורי ausbreiten ובפרט מענין פישוט ידים ורגלים לתפלה) ויפל אברהם על פניו (בראשי' י"ז, י"ז) תרג' ירו' ואשתטח אברהם על אפוי. *[אחי"ה ובנו"ג בתר"י א' ונפל ובתר"י ב' ואתרכין. אבל במתורגמן הגי' כבערוך וכן הביא תרג' אונקלס ואתנפל לפני ה' (דברים ט', י"ח. כ"ד) ואשטחית ובנו"ג ב א ת פ ע ל ואשתַּטָּחִית וכ"ה בתר"י א' וכן ואפל על פני (יחזק' א', כ"ח; ג', כ"ג) ואשתטחית על אפי' ועיי' עוד תר"י א' לבמד' כ"ד, ד'. ט"ז; תרג' למ"א י"ח, כ"ז (עיי' רד"ק שם); לישעי' ס', י"ד; לירמי' ד', ל"א וכן בדרז"ל עיי' סוף ע' הקודם לזה] —

* שָׁטַח (שם פרטי) בנו שמעון ועיי' בד"מ להרז"פ 35 על הזוג יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח שחי תחת ממשלת אלכסנדר ינאי. ועיי' מ"ש הרב ד"ר לאנדוי בחיי שמעון בן שטח במ"ע מהרז"פ ח"ב צד 107 והלאה וביוחסין השלם 195 הביא ד"ק ר' שמעון בן שטח אמורא ירושלמי ב"מ ?

* שַׁטְיָא, שְׁטוּת, שְׁטוּתָא, שׁוֹטִיתָא עיי"ע שט ג', וח'.

* שַׁטְיוּתָא (מל"ס פי' בזיון Verachtung) תרג' בוז (משלי י"ח, ג') בשטיותא ייתי וכ"ה בְפשיטה הסורית אתיא עלוהי שטיותא ועיי"ע שט ז'.

* שָׂטַם (מל"ט ענין נטירת שנאה Hass nachtragen) וישטם עשו (בראשי' כ"ז, מ"א) תר"י א' ושטם עשו כ"ה במתורג' ובנו"ג ונטר שנא. נ פ ע ל במד"ר פי"א זה נשטם וזה נשטם וכו'.

* שָׂטָן (מל"ם פי' ענין התנגדות Gegner, Widersacher) וכן בל"ע شطن פי' התנגד ומזה השם شيطان ובל"ס וארמ' סִטְנָא רוח המתנגד הטוב

---

[1]) פי' רבינו הוא כי"מ שהביאו התוספו' חולי' קכ"ג. ד"ה טהור וכפי' הרב רבינו יעקב מאורלינ"ש ע"ש ועיי' ג"כ כסף משנה להלכות אבות הטומאה פ"א הל"י אבל עיי' ים של שלמה חולין פ"ט סי' הי. [2]) כ"ה בדפ"ר ובעיקרי התלמוד רק היתה למס וכ"ה בר"ש כלים פכ"ד מי"ב אשר שם הביא לשון הערוך בלי הזכרת רבינו ובשאר דפ"ע רק ויגרס בחצץ ודע כי לפנינו אי' בפסקא בכה תבכה וזו הפיסקא הוא תיכף אחר היתה למס אבל מתוך פירש"י ליחזק' י"ב, ג' מוכח שהציון במדרש איכ"ר היה לפניו בפסוק ויגרס בחצץ.

Satan וכזה הענין בריש ספר איוב ובספרי על המלאכים והשדים הוכחתי כי רז"ל השאילו כמה וכמה תוארים להשוה השטן לראש שטנים של פרסיים הנקרא Agramainyus ואצל האחרונים Ahriman (עיי"ע אהורמין) אבל יש הבדל גדול ביניהם כי השטן הפרסי נולד באותו הזמן עם Ahuramazda (Ormuzd) ושניהם הם כתאומים ושתי רשויות אלה חלקו ביניהם עולם התחתון למשול על הטוב ועל הרע אבל השטן הוא כמו בספר איוב אחד מבני האלהים והוא אחד מן הנבראים עיי' ילק' בראשית ר' כ"ג והיה סמאל (עיי"ע) והוא הוא שטן שר גדול בשמים ועלה ורכב על הנחש והוא ממש כדמיון הפרסיים עיי' ילק' בראשי' ר' כ"ה ומ"ש במאמרי צד 65. יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה ב"ב ט"ז. וזה שנוטל רשות מראה באצבע יתירה שאינלאל ידו לעשות דבר גדול או דבר קטן בלתי נטילת רשות מאת הבורא. וכדעת הפרסיים הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות ב"ב שם. ירוש' שבת פ"ב ד"ה רע"ב אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה עש"ה. יומא כ'. שטן ביו"כ לית ליה רשותא. השטן בגימט' שס"ד. ועיי' עוד יתר מאמרי רז"ל בענין שטן ברכו' י"ט. מ"ו. שבת פ"ט. ק"ט. עירו' כ"ו. פסחים קי"ב: יומא ס"ז: ר"ה ט"ז: מגילה י"א: גיטין נ"ב. קידושין ל'. פ"א. ב"ב ט"ז. סנהדר' כ"ו. פ"ט: צ"ה. ק"ז. במד"ר פ"כ, ספרי כי תצא פ' רי"ח והכנים שטן לתוך ביתו תנחומא וישלח סי' ח' השטן מזדווג לו. השטן מקטרגו וכו'. ובל' ארמי שִׂטְנָא מנחות ס"ב. סוכה ל"ח: גירא בעיניה דשיטנא (דשטנא). תמיד ל"ב. א"ל שטנא נצח. והקבוץ דב"ר פי"א ראש כל השטנים עיי"ע סמאל וע' אשמדאי. והושאל למי שעומד על דעתו בבור שטן יבמו' ט"ז. עיי' רש"י וירו' יבמו' פ"א ד"ג.

שֶׁטֶף (מל"מ ענינו רחיצה במים das Abspülen עיי' בפנים) בפ' ה' בזבין (מ"א) הנוגע כזב או שהזב נגע בו המסיט את הזב או שהזב מסיטו מטמא אוכלין ומשקין וכלי שטף במגע ולא במשא. בר"ג דזבחים (ג' :) ובפ"ק דחולי' בגמ' הטהור בכלי חרש (כ"ה.) תוכו ולא תוך תוכו ואפי' כלי שטף מציל. פי' הן כלי עץ שנאמר (ויקרא ט"ו, י"ב) וכל כלי עץ ישטף במים וכמו כן כלי נחושת שנא' (ויקרא ו', כ"א) ואם כלי נחשת בשלה ומורק ושטף במים. *[אחי"ה ורש"י בחולי' פי' כל שאר כלים שאינם כלי חרס מיקרו כלי שטף על שם שיש להם טהרה במקוה ע"כ. והפעל תוספת' חולי' רפ"י השוטף רחליו חייב בראשי' הגז פי' השוטף הרוחץ וכ"ה בל"ע شطف waschen. נפעל ספרי האזינו פ' ש"ז מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים . . . ומה ראו אנשי סדום להשתטף באש וגפרית, וכן התפעל תוספת' שבת רפ"ג (ד') אין משתטפין לא בחמין ולא בצונן. הָפעל שמ"ר פכ"ד מושטפים על פני המים וכו'. ותרג' רחצו (מ"א כ"ב, ל"ח) שטפו וכן עשה (רגל) תרג' שטף עיי' תרג' ש"ב י"א, ח'; י"ט, כ"ה; אשה רוחצת (שם י"א, ב') אתתא משתטפא. והשם המופשט שבת ע"ד: צ"ט. שטוף בעזים וכו', שהש"ר פ' נפת שטף של עזים, ולנקבה שְׁטִיפָה ספרא צו פרש' ג' פרק ז' זבחים צ"ו. צ"ז. שטיפה בצונן, ושם כשטיפת הכוס, תוספת' זבחים פ"י מריקה ושטיפה] —

שֶׁטֶף מל"מ ענינו זרמת מים בחוזק קלוח ומרוץ Erguss ובהשאילה רבוי והמון (Fülle, Menge בס"ג דפ' בא סימן (נדה נ"ג:) והא זימנין בעאי מינך ולא אמרת לי ולא מידי דלמא אגב שיטפך אתיא לך אמר ליה אין וכזה הענין בר"ג דפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי (שבת ק"ל:) פי' דלמא אגב שהורת תלמודך בריהטא אתיא לך גמרך ונזכרת אמר ליה אין[1]. בנזיר בס"ג דפ' בי"ש (ל"ב:) אמר רבא שטפוה רבנן לר' אליעזר ואוקמוה בשיטתיהו. בב"ר פרש' פ"ב (פפ"א) בפסוק קום עלה בית אל: בשעת עקתי נדרי בשעת רווחי שטפי. פי' בתימה כלום' בשעת צרה נודר ובשעת רווחא יסיעו מלבו כשטף מים. *[אחי"ה בנו"ג בשעת עקתא נדרא בשעת רווחא שיטפא ובמיוחס לרש"י בשעת עקתי נדרי בשעת רווחי שבקי העברת את הנדר ולא קיימתיו. ובילק' וישלח ר' קל"ה בשעת עקת נדר בשעת רווח שטופ'. ובתנחו וישלח סי' ח' בשעת עקתא נדרא ובשעת רווחא שממטי כשהיית בצרה נדרת וכשאת בריוח שכחת ע"כ. ודע כי רבינו פי' מל"מ שטף מים (תהלי' ל"ב, ו') וכן פירש"י בנזיר ל"ב: שטפוה רבינו: העבירוהו מדעתו כמו שטף מים (ב"מ ק':) ע"כ ושם בב"מ אי' שטף נהר וכנ"ה בב"ק קי"ז: ששטפה נהר, שם קט"ו. שטף נחל חמורו, ירו' שקלים פ"א דמ"ו. ירד שֶׁטֶף של גשמים וששטפו, סוכה נ"ג סע"א ובעי'

[1]) וכן פירש"י בנדה שיטפך ריהטך ובשבת כשהיית שטוף בגירסתך לחזור על שמועה זו דריל עם מרוצת גרסתך וכו'.

למשטפא עלמא. והוא מל"מ אזי המים שטפונו (תהלים קכ"ד, ד') וכ"ה בתרג' שם מיא שטפו יתנא, ותרג' ונחלים ישטפו (שם ע"ח, כ') ונחליא ישטפון מיא, תר"י ב' במד' כ"א. ט"ז שטיפו נחליא והושאל ירו' ברכות פ"ט די"ד: ששטף בדינו (כמו שוט שוטף כי יעבר ישעי' י', כ"ב) ענין ריצה במהירות, קהל"ר פ' ונתתי ושטופין בגזל, במ"ר פ"כ שטופין בזימה, והשם שטף. שיטפא נדה ושבת הנ"ל אגב שיטפך פי' אגב ריהטך, ירו' שבת רפי"ט דט"ז ע"ד כד תחמון שטפא עבר וכו' פי' שפעת המון. ובתרג' שיטפא תרג' שטף (איוב ל"ח, כ"ה) ועוד עיי' תרג' ירמי' י"ב, ה' כמיא דנחתין שְׁטוֹף לירדנא] —

שטף (= שִׁיטְפָא אולי מל"ע سبط (באותיות הפוכות) פי' שער ארוך עיי' בפנים) בויק"ר (כזאת תהיה) [צ"ל באדם כי יהיה] (פט"ו) מי פלג לשטף תעלה (איוב ל"ח, כ"ח) אית אתרא דקריין לשערא שיטפא. *[אחי"ה בנו"ג אמר ר' ברכיה אית אתרין דצווחין לשערא שיטפא ובתנחומא תזריע רסי' ו' א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי בערביא קורין לשער שטפא וכ"ה בילק' איוב רמז תתק"ד בשם התנחומ' ובילק' איוב ר' תתקכ"ד אי' רק בערביא קורין וכו' ונ"ל שהוא מל"ע הנ"ל. ועל זה המדרש כיון רש"י בפי' לאיוב שם ובד"א כיון רש"י על ב"ב ט"ז. ושם נדרש מן הסערה (איוב ל"ח, א') כמו מן שערות עיי' ג"כ פירש"י באיוב שם. מדר' שו"ט תהלי' מזמור ע"ח מה הצאן גיזזה צמרה ושטפה של בעליה] —

שְׁטַר (פי' אולי כמו ל"ע ستر belegen, bedecken משח רטיה (mit Salbe bestreichen בר"ג דפ' ואלו עוברין בפסחי' (מ"ד.) ובר"ג דפ' ג' מינים אסורים בנזיר (ל"ו:) אי דקא נריף [1] ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם. ס"א אי דקא שריף משרף [2] אלא מישטר קא שטיר [3] ואכיל. בהגדה דפ' השוכר את הפיעלין (ב"מ פ"ה סע"ב) אשטר לך מישטר [4] ויכרהו על השחין ויחי (ישעיה ל"ח, כ"א) תרג' וישטרון על שיחנא ויתסי — (א"ב בנוסח' כתוב ו·שרטון). *[אחי"ה וכן הביאו ר"ב בע' שרט ובנו"ג וישרוטון ובדפ' רגיא וישטחון אבל בדפו"י הראשון אי' כגי' רבינו. ונ"ל מל"ע הנ"ל פי' כיסה וטח והוא כדרך התחבושת וכן פירש"י בב"מ אשטר לך משטר: אמשח לך ע"ג העין משטר כטפח מוליו"ר = mouiller = בעפייכטען פ' יִשְׁרֶה וכן פירש"י בגיטין ס"ט: ונשטרינהו בכמכא ופירש"י ישרה אותם בכותח. ומישטר קא שטר פירש"י טובל בה פיתו וכן כפי' ר"ח בפסחי': כענין טבילת פת במרק] —

שְׁטָר (מל"ע شرط פי' כמו חרט, חטט eingraben, kratzen ומזה שטר Vertrag ועוד سطر schriftliches Dokument וכן בל"ס שְׁטַר, שְׁטָרָא) שטרי בירורין (ב"ב קס"ח. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. ירו' ב"ב ספ"י די"ז ע"ג) עיי' בע' בר (ב') [5] — (א"ב תרג' ואכתב בספר (ירמיה ל"ב, י') וכתבית בשטרא). *[אחי"ה וכנ"ה שם תרג' ספר המקנה (ירמיה שם פסוק י"א) שטרא דזביני; תר"י א' ויקר' י"ט, כ' שטר שחרורה. כתוב' ק"ד: ב"מ כ'. שטר כתובה, שם י"ט. שטר אמנה עיי"ע אָמַן ב'. ב"ב פ"י מ"ד שטרי אירוסין ונשואין, שטרי אריסות וקַבְּלָנוּת, ב"מ כ'. (ב"ב קס"ה.) שטרי טענתא, ושם שטרי חליצה ומיאונין, שם ·אגודה של שטרות, שם תכריך של שטרות, כתובו' ע"ט. שטר מברחת, ושם שטר פסים עיי"ע פסים. ב"ב קנ"ד. קיום השטר, גיטין נ"ז: שטר פרטתא עיי"ע פרט ו'. ב"מ פ"א מ"ז ומ"ח ב"ב קס"ח. שטר חוב, ב"ב קס"ז: כותבין שטר ללוה, כותבין שטר למוכר. ב"מ י"ג. שטר הקנאה, שטר אקנייתא, שם י"ד. ב"ב קס"ח סע"ב וקס"ט רע"א ושטרי הלואה, שטרי מקח וממכר, פסחים ע"ח. שטרא מזכא לבי תרי הוא, גיטי' י': י"א. כל השטרות העולין בערכאות של עכו"ם וכו'. שטר כים עיי"ע הבא אח"ז. ועוד פי' שטר כמו (בל"ע) רשימה ירו' פיאה פ"א דט"ז: נשא עון (שמות ל"ד, ז') הקב"ה חוטף שטר אחד מן העבירות וזכיות מכריעות או י"ל שהוא כמו שטר חוב והעד כי בירו' קידוש' סְפ"א דס"א ע"ד אי' חוטף אחד מחובותיו] —

שְׁטַר כִּים (Gesellschaftsvertrag) היוצא (כ"ב ע':) עיי' בע' כים — (א"ב נעלם ממני דעתו). *[אחי"ה ר"ב לא ירד על סוף דעתו של רבינו [6]) כי הוא כיון בזה הציון מכ"ב הנ"ל על ע' כס ו' אשר שם פי' שכים הוא שותפות ועוד הובא זה הציון בע' עסק ג' כפי הכ"י אבל בדפ"ע בט"ס שטר המס ולא פירשו רבינו ורבינו גרשום ז"ל פי' בב"ב שם וז"ל שטר כים היוצא על היתומין: כגון מי שנתן לחבירו ממון שירויח לצורך

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ה ובדפו"ו בט"ס גריף. [2]) וכ"ה לפנינו בש"ס. [3]) בפסחים ואי משטר קשטר, בנזיר: אי מישטר קא שטר. [4]) בנו"ג משטר. [5]) ח"ב, קס"ד. ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח (בב"מ כ'.) ע"ש בש"ס ווילנא. [6]) וגם הגרי"ב בהפלי שבערכין לא הרגיש תאומה.

שניהן והקרן של נותן וכתב לו שטר שכך וכך נתן לו ממון למחצית שכר ומת המקבל והוציא הנותן אותו שטר כים על היתומין ע״כ ובזו השיטה הלך ג״כ הרשב״ם ע״ש וממה שרבינו בעל הערוך רומז על כם ו׳ אשר שם מפרש כים ע״י שותפות מוכח שפי׳ שטר כים היינו שטר של שותפות קרוב לפי׳ הרגמ״ה כגון מי שנתן לחבירו ממון שירויח לצורך שניהן וכו׳ ובזה מתיישבין היטב לפע״ד דברי הרמב״ם הלכו׳ שלוחין ושותפין פ״ד הל״א וז״ל כשירצו השותפין להשתתף במה יקנה כל אחד מהן ממון חבירו להשתתף בו אם המעות נשתתפו יביא זה מעותיו ויביא זה מעותיו ויטילו אותן לכים אחד ויגביהו את הכים שניהם אבל אם כתבו שטר וכו׳] [1] —

שטרי מחוזנאי (כ״מ ס״ח.) עיי׳ בע׳ חכר — וא״ב טעות הוא ובע׳ חכר גרים טרשי מחוזנאי). *[אחי״ה אדרבה בע׳ חכר (ח״ג שפ״ד) הוא הטעות וכבר העירותי שם שצ״ל כשטרי דמחוזנאי, ופי׳ רבינו שם עולה יפה עם פי׳ ראב״ד הובא בשט״מ ב״מ ס״ח. ד״ה זוקפין] —

* שִׁטְרָא (פי׳ כמו משטר בל״מ ענין ממשלה וסדר) תרג׳ משטרו (איוב ל״ח, ל״ג) שטריה, ותרג׳ מזרות (שם ל״ב), ותרג׳ חדרי תימן (שם ט׳, ט׳) ועיי׳ עוד תר״י א׳ בראשית א׳, י״ז; לשמות ל״ט, ל״ז.

* שִׂי (בל׳ תרג׳ כמו שֶׂה בל״מ Mutterschaf) תר״י א׳ וב׳ לויקרא כ״ב, כ״ז זכוותיה דִשְׂיָיה ולנקבה שֵׂיתָא אונק׳ שם כ״ח כגי׳ כ״י וקצת דפוסי׳ באונקל׳ ויק׳ה׳, ז׳ ובקצת דפוסי׳ וכ״י סֵיתָא והקבוץ זכרים בכורות י״א. עשרה שַׂיִין.

* שיא שבת ס״ז. עיי״ע אדרא וע׳ שח ג׳.

* שייא (שם אמורא) זבחים ל״ד: אמר רב שייא וכו׳ וביוחסין השלם 189 רב שאיה ובכ״י ש״ס שישא.

* שִׂיאוֹר עיי״ע שאור, וע׳ סאור.

* שִׂיבָה עיי״ע שב ג׳.

* שֵׂיבָה (מל״מ פי׳ זקנה Greisenthum) ב״ב ע״ה. אין שיבה פחות מע׳, אבות פ״ה מכ״א בן שבעים לשיבה, ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד וירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ז ע״ד נתמלא כל ראשו שֵׂיבוֹת [2] ועיי״ע סב האחרון.

* שיג ? ירו׳ סנה׳ פ״י דכ״ח. משיגין צ״ל משזיגין עיי״ע שזג.

* שֵׁיד, שֵׁידָא עיי״ע שד ו׳.

* שידתא ירו׳ שבת פ״א ד״ד. צ״ל שיירתא עיי״ע.

* שידו׳ ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א סע״א שירו׳ עיי״ע שחר א׳.

* שֵׁיזֵב, שֵׁיזְבָא, שֵׁיזְבִי, שִׁיזְפִין, עיי״ע שזב, שזף.

* שִׂיחַ, שִׂיחָא, שִׂיחַ, שִׂיחָה עיי״ע שח וע׳ סח.

* שַׁיָיאטא, שַׁיָיטָא עיי״ע שט.

* שַׁיָיךְ (מל׳ הוצואריש çajak (מל׳ צענד çac passend sein, geziemend ועיי׳ בפנים) קידושין מ״ב. אם אינו ענין להיכא דשייך תנהו ענין להיכא דלא שייך, ב״ק ט״ו. דלא שייך במצות . . דשייך במצות, שם צ״ב: שייך ואזיל דיקלא בישא עיי״ע שרך ועיי״ע שך א׳. ב״מ צ״ח: שכירות בשאלה מישך שייכא, ע״ז ע״ב: עיי״ע גשתא, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ד עז דלא שייך בה גיזא, פי׳ בכל מקום ראוי ומעותד ויחום והוא ממש מל׳ הוצואריש וצענד הנ״ל וכן בל״פ החדשה شايستن، شايدن מן khshi עיי׳ וואולירס ח״ב, 397 ויוסטי צענדל׳ 291 ועיי׳ פערלעס מ״ע גרעץ ח״ח 476 והשם המופשט שַׁייכוּת בל״פ شايگان ועיי׳ עוד ساختة das Passende, Geeignete.

* שַׁיְיכָא עיי״ע שך א׳.

שְׁיוֹל (בל״ם שיול פי׳ שְׁאוֹל Unterwelt, Hölle) בפ׳ ואלו מגלחין בס״ג (מ״ק כ״ח:) שיול איצטלא דמילתא לבר חרי [3] דשלימו זוודיה. פי׳ אדם בעל ממון שכלה ממונו מקוננת עליו על קברו כך איצטלא דמילתא לבן חורין שכלו מזונותיו כלומר הקבורה טובה לו מן החיים [4]. שאול צעדיה

---

[1] ועוד עיי׳ בענין שטר שותפים הגהת אשרי ב״מ פ״ו סי׳ ט״ז. [2] בבלי ברכות כ״ח רע״א חוורהי עיי״ע חוור. [3] בפי׳ ר״ח לבר חורי ובנו״ג לבר חורין. [4] וקרוב לזה הפי׳ בפי׳ ר״ח כלומר דומה כאצטלה של מילת לבנה לבן טובים שירד מנכסיו ושלמה הצידה שלו הקבורה טובה לו מחיים ויש אומרים וכו׳ ולפי׳ ר״ח נגרר רבינו גם במאמר עט:ף וכו׳ עיי״ע עטף ג׳. ומיוחס לרש״י פי׳ שיול אצטלא דמילתא כלומר יפה מיתה כמלבוש של מילת. שכלו לו מזונותיו שהוא עני ע״כ ורבינו הרכיב שני פירושים.

יתמכו (משלי ה׳, ה׳) תרג׳ שיול הלכתהא מסמכן. בעמקי שאול קרואיה (שם ט׳, י״ח) תרג׳ בעומקיא דשיול מזמנהא. *[אחי״ה וכנ״ה באונק׳ דברי׳ ל״ב, כ״ב; לבמ׳ ט״ז, ל׳; תרג׳ לתהלים ט׳, י״ח; פ״ו, י״ג ובתרגו׳ לפעמי׳ שְׁיוּל וכגי׳ רבינו ובב״י שְׁיוֹל. שייול וכ״ה בש״ס מ״ק שם ובלי״מ שְׁאוֹל עיי״ע] —

* שְׁיֵיל (fragen, fordern, sich leihen) עיי״ע שאל וש״נ.

* שִׁילָא (שמות פרטיים) א׳) שם איש אחד גיטי׳ ס״ט. אנא פפי בר שילא. ושם שופט עיי׳ ברכות נ״ח. ור׳ שילא דנוה ירו׳ שבת פ״ב ד״ה, ועיי״ע שאול. ר׳ שילא בר בינא ירו׳ סנהד׳ פ״ח דכ״ו, והוא הוא ר׳ שילא בר אבינא דבבלי ע״ז כ״ב: ועיי׳ שם ט״ו. ר׳ שילא בזמן רב ושמואל ברכו׳ מ״ו: מ״ט רע״ב כתובו׳ ע״ה, יבמו׳ קכ״א, דבי ר׳ שילא ר״ה כ״ג, תעני׳ י״א, סנהד׳ ק״ח: שילא מרי שבת ל״ב: מ״ג: ר׳ שילא משלנייא מ״ק י״ב. ר׳ שילא איש כפר תמרתא מגילה ט״ז רע״א סוטה ל״ה, נדה כ״ו, ועיי׳ סד״ה וש״נ, וכן ר׳ שילה ירו׳ מכו׳ פ״ב דל״א סע״ד.

* שִׁילֹה, שִׁילָה, שִׁילֹא (שם פרטי) שילו (שילא, שילה) חטא ויוחנא משתלמא עיי״ע יוחנא (ח״ד, קי״ח) וש״נ ושמעתי מאת המותי ד״ר בעטטעלהיים זצ״ל כי הכונה במ״ש שילה על אותו האיש שהוא מעיד על עצמו שהוא משיח עיי׳ סנהד׳ צ״ח: מה שמו (של משיח) שילה) ויוחנא הוא Johannes בספריהם אשר נהרג בציווי של הורדוס.

* שִׁילִי (שם מקום סמוך לפומבדיתא) עיי״ע היני (ח״ג, רכ״ג) וש״נ ורציתי שם להתאים שילי עם Sele הנזכר בפטלמיאוס אבל זה המקום היה מרוחק יותר באיראן (עיי׳ בט״ר לה׳ בערלינער 33) ועתה ברור לי שהיא העיר Hilaea, Eliia (מאננערט ח״ה 228) והיתה קרובה לעיר Ana (שם 227) והיא היני ודו״ק.

* שִׁילֵי (עיי״ע טפח) ב״ב ע״ה: שילי טטפראות ועיי״ע טטפראות ומ״ש בח״ד, כ״ד ועיי״ע טפח (שם ס״ח.) וע׳ גוננא ועיי״ע שלי ותשובות הגאונים הו״ל ח״ב מקיצי נרדמים ע״י ה׳ ר״א הרכבי ח״א צד 14.

* שִׁילְיָא, שִׁילְיָיא עיי״ע שלי.

* שִׁילַת (שם פרטי) אביו של שמואל עיי׳ סד״ה צד קע״ד:

* שִׂימָה (א׳ שם מופשט מן שוּם das Thun, Legen ב׳) כמו סִימָא Schatz) ברכות י״ג: ושמתם (דברים י״א, י״ח) צריכה שתהא שימה כנגד הלב, כתוב׳ מ״ו. עיי״ע שומה — שהשי״ר פ׳ כי טובים דרש תשים (שמות כ״א, א׳) מה שימה זו אינה נגלית לכל אדם אף דברי תורה כן, פי׳ כמו סימא עיי״ע סם ב׳. תנחומא הישן ויצא סי׳ כ״ד מצא שימא עיי׳ מ״ש רש״ב צד פ״א.

* שִׁימִי (שם פרטי לכמה אמוראים) שימי בר חייא חולי׳ ק״א: יבמות מ״ה, מנחו׳ כ״ט, ועיי׳ סד״ה הנ״ל וש״נ יתר המקומות וגם רב שימי בר חזקיה, רב שימי בר עוקבא, רב שימי בר אשי, שימי זעירי, רב שימי מקסרין, רב שימי בר אבא, רב שימי בר אדא, רב שימי מנהרדעא, רב שימי מחוזנאה, רב שימי מבירתא דשוחרי.

* שִׁימַאי עיי״ע שמאי.

* שַׁיַּין (שם אמורא ירושלמי) ירו׳ ביכורי׳ פ״ג דס״ה ע״ד א״ר שיין ובירו׳ עירו׳ פ״א די״ט. אי׳ שין והוא הוא אשיאן, אשיין אשייאן עיי׳ מבה״י צד ס״ה, ושם נרשם „עיי׳ ע׳ ר׳ שיין" אבל הע׳ שיין נשמט בחיבורו.

* שין (אות הכ״א מאלפא ביתא עיי״ע ש׳. מגיל׳ כ״ה: אנחיה בשי״ן תי״ו שלו עיי״ע ש׳ וע׳ סן א׳. גימל ושי״ן עיי״ע גמל א׳. מנחו׳ ל״ה. שי״ן של תפילין הל״מ ועיי׳ תוספו׳ שם. שהשי״ר פ׳ לסוסתי עיי״ע שישה.

* שִׁינָא (מל״ם שֵׁין (ישעיה ל״ו, י״ב) Urin) ברכות ס״ב: שינא בעמוד השחר וכו׳ עיי״ע שן ו׳ במו״ע אבל גי׳ רבינו שֵׁינָה עיי״ע אסטמא.

* שִׁינַיָא (שם פרטי) ירוש׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט, נהוראי בר שיניא אמר משום ר׳ שמעון.

* שינותא צ״ל שוניתא עיי״ע שנית.

* שַׁיֵּיעַ (פעל מן שוע פי׳ החליק glätten עיי״ע שע א׳) ב״ר ס״פ ע״ז ותקע (בראשית ל״ב, כ״ו) ר״א אומר שייעא ר׳ ברכיה אומר סדקה עיי׳ מ״כ שפי׳ לנכון החליק הבשר מן העצם, וכ״ה בשהשי״ר פ׳ מי זאת.

* שִׁיעַ, שִׁיעָא, שִׁיַע עיי״ע שע ד׳.

* שִׁיעֲתָא עיי״ע שע ב׳.

* שִׁיעֲלוֹן (בל"ס שועלא מל"מ שֹׁעַל פי' תפישת יד, מלא יד) ירו' מעשרו' פ"ד דמ"א: הוי לון מלא שיעלון ועיי"ע שְׁעוֹלָא ומ"ש.

* שַׁיִיף, שִׁיפָא, שִׁיפָה, שִׁיפוֹן, שִׁיצָא, שֵׁיצָא, שִׁיצִינָא, שִׁיצְנִיתָא עיי"ע שף, שץ.

שִׁיֵּיר (מל"מ שאר, בל"ע سار, سير übrig lassen) ואת היותרת מן הכבד (ויק' ט', י') תרג' ירוש'[1]) וית מה דמשתייר. *[אחי"ה ולפנינו בתר"י ובכל מקום תרג' יותרת הכבד: חצר כבדא עיי"ע חצר. ונאמר אִשְׁתַּיַּיר (אתפעל) מהותרת הקרבן עיי' תר"י א' שמות י"ב, י'; לבמד' י"ח, ט'; אבל היותרת על הכבד (שמות כ"ט, י"ג) אי' בתר"י א' וית דמשתאר על חצר כבדא ונ"ל ששתי גירסאות נתערבו יחד והמתורגמן הביא הגי' דמשתייר מכבדא. והפעל והשמות שנבנו ממנו נמצא רק בתר"י ולא בבבלי עיי' תר"י לשמו' י', י"ב; י"ב, י', לדברי' כ"ח, י"א ובאת פעל לשמות ח', ה', ז'; לבמד' י"א, כ"ו; לדברים כ"ח, נ"ה. וכן בדרז"ל ב"מ כ"ה. אשתייר ביה מידי. נתפעל חולי' מ"ב. ולא נשתייר הימנו כלום, מ"ה. אפי' לא נשתייר בה אלא וכו', מ"ו. ונשתייר הימנה כזית, יומ' ע"ז. לא נשתיירו משונאיהן של ישראל וכו', פיעל סוכה נ"ד. ושם: בבא קמא ח': ט"ו. בבא בתרא ק"נ. ושם: גיטין פ"ט מ"ז וזולתו. והשם שְׁיָרָא פי' כמו בל"מ שְׁאָר תר"י א' דברים כ"ח, נ"ד; תרג' דה"י א' י"א, ח'; י"ט, י"א; כ"א, ט"ו. ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג שייריה הוא, וכן ענין שִׁיּוּרָא תר"י א' בראשי' מ"ה, ז'; לתהלי' י"ז, י"ד, סוכה נ"ד רע"ב לאו שיורא הוא וכ"ה בב"ק ט"ו. ירו' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ג אין כאן שיור, ב"ב ק"נ. ושם: הוי שיורי. והקבוץ במד"ר פי"ט אותם שִׁיּוּרִים שיצאו ממצרים. והמספר הזוגי שִׁירַיִים תוספת' סוטה פ"ב זבחים נ"א: שם נ"ב. שירי חטאת, שירי מצוה. מגיל' ט"ו: לשאר עמו (ישעיה כ"ח, ה') למי שמשים עצמו כשיריים ועיי' עוד ירו' יומא פ"ה דמ"ג. ירו' עירו' פ"ב ד"כ; ועיי"ע שר ו' וש"נ פרה פ"ג מי"א] —

☞ שְׁיָרָא (בל"מ בקבוץ שְׁרוֹת בל"ע سيارة, בל"ס שְׁיָרְתָא פי' אורחה Karawane) מסכת עירובי' פ"ק (ט"ז:) בשיירא דברו. תרג' אורחת ישמעאלים (בראשית ל"ז, כ"ה) שירת ערבאי ענין חבורה של הולכי אורח. *[אחי"ה ותרג' אורחות דדנים (ישעיה כ"א, י"ג) שיירת בני דדן וכן תרג' שפעת (שם ס', ו') וכן בעירו' ט"ז: שיירא שחנתה, ב"ק קט"ז: שיירא שהיתה מהלכת במדבר. איכ"ר פ' העיר: עובדא הוה בחד שיירא. ירוש' קידושי' פ"ד דס"ה סע"ד ושיירא. ירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג אין שיירה פחות משלשה, שיירא שחנת בתל וכו', שם פ"ב ד"כ: לכשייתרצו שיירה וכו', ירו' גיטי' רפ"ד דמ"ה ע"ג סלקית לשיירא, ירו' ביצה פ"ג דס"ב. שיירתה הות עברה וכצ"ל בירו' שבת פ"א ד"ד. ושם בט"ד שידתא הוות עבדא. ילק' ישעי' ר' שס"ח בשם שו"ט (והוא במזמ' י') לשיירא שהיתה מהלכת בדרך כו' והקבוץ שְׁיָרוֹת ב"מ י"ח:] —

* שִׁיר, שִׁירָה, שֵׁיר, שֵׁירָא, שֵׁירוּת, שַׁיִשׁ, שַׁיְישָׁא, שִׁישָׁא עיי"ע שר וששׁ.

* שִׁישָׂה (שם מופשט מן שׂוּשׂ das Sichfreuen) שהש"ר פ' לסוסתי: כל מקום שנא' שישה כתוב בשין וכאן בסמך. פסיקת' דר"כ צד קמ"א: בי' לשונות נקרא שמחה גילה שמחה ישישה וכו' ועיי' שהש"ר פ' נגילה ואבדר"נ ס"פ ל"ד.

* שִׁישַׁלְתָא, שׁוּשַׁלְתָא, שִׁישׁוּרָא עיי"ע ששל, ששורא.

שִׁית (= שיתין מל"י אמצ' σέδετον חפירה Grab) בב"ר פס"ג (ס"ב) שם ועבר היו מהלכין לפני מטתה של שרה וראו איזה שית מופנה לאברהם אבינו — (א"ב בנוסחאות כתוב איזה מקום מופנה). *[אחי"ה אבל בע' דיוטר (ח"ג, מ"ז ע"ש) גרס רבינו ג"כ כמו כאן ושם רמזתי על גי' שלפנינו בב"ר. ובכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד הגי' כאן שיית. ופי' בעל עיקרי התלמוד קבר, ולפע"ד הוא מל"י הנ"ל ומזה אולי שיתין בסוכ' נ"ג. אבל עיי"ע שת וש"נ שִׁית פי' יסוד] —

* שִׁית, שִׁיתָא, שִׁתַּאי עיי"ע שת, שתי.

שַׁךְ (= שַׁיְכָא נ"ל מל"פ سوكا נקב kleine Oeffnung, Spalte) בריש כתובות בגמ' בתולה כתובתה מאתים (י' סע"ב) מטר משקה מרוה מזבל ומעדן וממשיך. או מושכות כסיל תפתח (א·וב ל"ח, ל"א) עיי' בע' כסל. מישכוה גברי לגברא (זבחי' כ"ג:) כדרך שתיקנו משיכה במוכרין (ב"מ מ"ז: מ"ט:) עיי' בע' משך. שייך ואזיל דיקלא בישא (ב"ק צ"ב:) עיי' בע' שדך. בפ' השוכר את הפועל[2])

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע לי' בט"ס. [2]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס הפועלין וכ"ה כמעט בכל מקום שהובא זה הפי' בערוך עיי' בספר המפתח לערוך השלם ושם אריך.

בגמ׳ המניח יינו (ע"ז ס"ט:) מ"ט לא מפקדנא חמרא בי [1]) גוים משום שיכא. פי׳ בתשובות כשסותם פי החבית ועושהו צמיד פתיל מביא כוש או כצבוץ [2]) ונוקב בתוכו שיצא הבל של יין ויכנס לו אויר וינדוף ריחו ונקרא הנקב בלשון ארמי שיכא וחוששין שמא מריח בו הגוי ויכנים קנה קטן ויוציא בו יין. פ"א משום שיכא משום נקב שעושין בחבית שיצא הרוח שלא תבקע החבית וי"מ אי קרינן שיכא מלשון מישך שייך [3]) ואי קרינן שיבא מלשון (פסחים ע"ד: הולי׳ צ"ג:) שאיב מישאב. *[אחי"ה גי׳ רש"י משום שייכא ופי׳ נקב דק מאוד שהוא במגופת החבית להיות ריח היין יוצא וכו׳ והתוספו׳ אחרי שהביאו פי׳ וגי׳ רש"י הביאו גי׳ ופי׳ הערוך שלא כגי׳ שאי׳ לפנינו בערוך עש"ה. ודע כי ציונים הראשונים עד הציון מע"ז הנ"ל לא שייכים בסוג זה הערך כי אם בע׳ משך ושדך, ועוד עיי"ע שייך] —

שך (עיקרו נָשַׁךְ beissen) בפ׳ שני בחלה (מ"ד) העושה עיסתו קבין ונגעו זה בזה פטור מן החלה עד שישוכו פי׳ עד שמתדבקין זה בזה מלשון נשיכה. מקרצות נושכות זו את זו (טהרות פ"א מ"ז) עיי׳ בע׳ קרץ (ג׳). בגמ׳ דפ"ק בשבת (י"ז.) גזירה משום הנושכות פי׳ ,כגון שיש לקופות הללו אוגנים ונושכות בהן הענבים ופולטין משקין פ"א שנושך אדם אשכול ונוטפין ממנו משקים" פי׳ מזופפות שאינן פולטות משקין ומתכוון לאותן משקין. *[אחי"ה הועתק מפי׳ ר"ח בשבת עד נוטפין ממנו משקים ועיי׳ ג"כ פירש"י. והציונים ש יכים בע׳ נשך] —

שך (= שׁוֹכָא נ"ל שהוא מל"פ سوحة Zünder עיי׳ בפנים) בס"ג דפ"ק (שבת כ׳:) ובר"ג דפ׳ שני בשבת (שם:) מאי לכש [4]) שוכא דארזא. *[אחי"ה בע׳ דדנין וע׳ לגש הוכחתי כי בירושלמי מפורש לוגשא (והוא הוא לגש של גי׳ רבינו או לכש כגי׳ הש"ס וגי׳ רבינו כאן) ע"י דדנין שהוא לפיד שעושין עצו מן ארז וא"כ שוכא דארזא היינו כמו דדין דמן ארזא בל"ס ועל פי זה שערתי שהוא מל"פ הרשום׳ בתחלת הע׳ היינו דבר העומד להבערה ולהצית בו אש ועיי׳ ג"כ פירש"י ד"ה שוכא דארזא] —

* **שׁוֹכָא** עיי"ע שווכא.

שָׁכָב (מפעל שָׁכַב liegen ; שֶׁכֶב (כמו רֶכֶב) רחיים התחתון der untere Mühlstein) שלשה מן השכב שהן ארבע מן הרכב (ב"ב י"ז. ותוספתי ב"ב רפ"א) עיי׳ בע׳ רכב.

שָׁכַב (= שְׁכִיבָה das Liegen) שכיבה וישיבה (עיי"ע דרס ד׳) פי׳ כל משכב ומושב שאין רובו של זב נושא עליו אינו מטמא משל משכב ומושב אלא משל מגע ומה בין משכב ומושב לטומאת מגע אלא טומאת מגע אין הנוגע בו טעון כיבוס בגדים וטומאת משכב ומושב טעונה כיבוס בגדים. *[אחי"ה וכנ"ה שכיבה שהוא שם המופשט בירו׳ ברכו׳ פ"א ד"ג ע"ג וירו׳ גיטי׳ פ"ג דמ"ד ע"ד ב"ר פפ"ז במד"ר פ"ט קהל"ר פ׳ מעוות. והפעל ברכות ס"ב: על כל משכב שכב וכו׳ יבמות כ"ד: ב"ק ס"ה. כי ניים ושכיב. ב"ב כ"ו. לא שכיב שכחת ברי עיי"ע שכחת. שם קמ"ו: שכיב מרע עיי"ע מרע. ב"מ פ"ה. לא שכיב אינש בלא זמניה פי׳ לא מת. ב"ר ר"פ צ"ו חייך אתה שוכב ואין אתה מת. והוא מל"מ (בראשית מ"ז, ל׳) וכן בתרג׳ שם: ואישכוב עם אבהתי. ועיי׳ תר"י א׳ לדברים ל"ב, נ׳; ל"ד, ז׳. ח׳; תרג׳ מ"א ג׳, י׳. י"א מ"ג וזולתו. הפעיל ואפעל סנהד׳ נ"ד: אזהרה לנשכב מנין . . . לא תשכב (ויקרא י"ח, כ"ב) קרי ביה לא תַשְׁכֵּב [5]), תרג׳ מ"א י"ז, י"ט; מ"ב ד׳, כ"א; לאיוב ל"ח, ל"ז. נפעל סנהד׳ שם. והתואר שָׁכְבָא עיי"ע הבא אח"ז] —

שכב (= שָׁכְבָא מל"ם פי׳ שוכב והושאל למת der Liegende, Gestorbene) בס"ג דפ׳ נגמר הדין (סנהד׳ מ"ח:) כגון שכבי דהרפניא פי׳ ,בהרפניא מליגין [6]) את המת ותכריכיהן עבין [7]) וקלין ביום, ובלילה אורגין לו בגד ומשלימין". *[אחי"ה הועתק מפי׳ ר"ח אבל בדפ׳ ש"ס ווילנא אי׳ בטעות ותכריכיהן כלין וצ"ל קלין כדאי׳ בכ"י פי׳ ר"ח אשר תחת ידי והוא בקובץ כ"י אנגייליקא דף ק"ד ע"א. ועניגו תכריכי המת הם קלין כלו׳ בלי ערך ופחותים הם ובלילה היו אורגין בגדים הראוים למת ורש"י פי׳ קצת בע"א ע"ש וכגי׳ שנסחתי אי׳ בכ"י ודפ"ר ואמ׳ ועיקרי התלמוד אבל בדפו"ז פיז׳ ובאזיל אי׳ ואורגין וצ"ל אורגין — וכנ"ה

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ׳ פיז׳ ובנו"ג ביד. [2]) כ"ה בדפ"א ובדפ"ר וויניצי׳ שבצבוץ ובכ"י ק"ט צבצבוץ. [3]) אולי כיון על ב"מ צ"ח: מישך שייכא. [4]) ועיי"ע לגש. [5]) כריתות ג׳. אי׳ לא תשכיב. [6]) בדפ׳ פראג בט"ס מוליכין. [7]) לי׳ בפי׳ ר"ח.

בסנהד' מ"ו: יקרא דשכבי. יבמו' ס"ג: מחטטי שכבי עיי"ע חבר, חמו ו'. ב"ב צ"א. עיי"ע מנביות. מ"ק כ"ז: שפורא דשכבא . . לא שכבא איכא במתא וכו'. ובהוראת שֵׁינָה אי' בסנהד' כ"ט: עִירֵי ושכבי. וכן תרג' שְׁכִיב וכל"ס פי' א') שוכב תרג' ירו' א' בראשי' מ"ח, א' שכיב מרע עיי"ע הקודם, ועיי' תרג' ש"א י"ט, י"ד; לאיכה ג', ג', ב') מת תר"י במדר' י"ט, י"א, י"ג; לדברי' כ"ה, ה', ו'. הקבוץ שְׁכִיבַיָא תרג' איכה ד', ב'. ומזה השם אשכבתא עיי"ע] —

* שְׁכוּבְתָּא (בל"ס שְׁכִיבוּתָא פי' כמו בל"מ שְׁכֹבֶת Beischlaf) עיי' תרג' ויקר' י"ח, כ', כ"ג; כ', ט"ו. ועוד שׁוֹכְבְתָּא או שׁוֹכָבְתָּא שִׁכְבְתָּא בקישור עם זרעא פי' כמו בל"מ שִׁכְבָה פי' ענין משגל עיי' תרג' ויקרא ט"ו, ט"ז; י"ז, ל"ב והלאה, לבמד' ה', י"ג ובדרז"ל שִׁכְבַת זרע עירו' י"ח: גיטי' ל"א: נ"ז. סוטה ל"ו: בכורו' מ"ד: נדה ט', י"ג. וזולתו.

* שַׁכְבְּנָא (Jemand dessen Augenbrauen auf den Augen liegen) בכורו' מ"ד. שכבנא שגביניו שוכבים עיי' פירש"י. ורגמ"ה גורס שכביא ובתוספת' בכורו' רפ"ה אי' שכבניה ועוד עיי"ע זגדוס ומ"ש בח"ג, רע"א:

* שֶׂכְוִי (der Hahn) ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג ר"ה כ"ו. ויק"ר פכ"ה עיי"ע סכוי ומ"ש.

* שַׂכְוִין (נ"ל מל"י אמצ' σάγιον מל"ר sagum בגד עליון, או עיטוף) ירו' ב"ב רפ"ד ע"ג לא מכר את היצועין והשכוין (והחרותין) [צ"ל והחדותין] פי' המצעות והעטופין והחפירות או בית האוצר עיי"ע דות וע' חדות וע' יצע וכתוספת' ב"ב פ"ג לא את הבאר ולא את השיח ולא את היציעין ולא את הדותיות, ובבבלי ב"ב ס"ז: אי' השקין ובכ"י ש"ס הסקין.

☞ שְׁכַח (מל"ס וארמ' פי' מצא finden) תרג' לא מצא עזר כנגדו (בראשי' ב', כ') לא אשכח סמך בקבליה, ובדניאל (ה', כ"ז) והשתכחת חסיר. *[אחי"ה והרבה בדניאל באתפעל עיי' ב', ל"ה ה', י"ב; ו', ה', כ"ד ובאפעל ב', כ"ה; ו', ו', י"ב; עזר' ד', ט"ו אולי מזה גם וישתכחו בקהלת ח', י'. והרבה בדרז"ל ובתרג' אפעל: ברכו' ס'. אשכח מציאה, ע"ז י'. דק ואשכח, גיטין נ"ו סע"ב דלא לשכחיה, ב"מ נ"ט: קי"ד. אשכחיה, שם כ"ג: אשכח כופרה, יבמו' ק"י: אשכחתיה, ב"ר פל"ג עיי"ע סם ב', יבמו' צ"ב סע"ב ב"מ י"ז: מכו' כ"א: מי משכחת וכו' עיי"ע מרגניתא וע' דל ח"ג, ס"ר: וש"נ הירו' ספ"ה דמעשרו' אשכחת. משכח ירו' שבועו' פ"ח דל"ח ע"ד, חולי' נ"ב: פסחי' ז', ע"ז מ': משכחת לה. אתפעל שבת צ', נדה ס"ב. משתכח, סנהדר' קי"א. לא משתכחו, ב"מ ט"ז: דמשתכחי וכן בתרג' לדברי' י"ז, ב'; כ"ב א', ג' תר"י א' שם ל"ד ח' ויותר מצוי באפעל תרג' בראשי' ו', ח'; ח', ט'; י"ח, ג'; י"ט, י"ט; ל', כ"ז; תר"י א' שם י"ח, כ"ו; כ"ה, נ"ה, תרג' דברי' ד' ל' וזולתו. ובינוני פעיל והוא תמורת התואר שְׁכִיחַ פי' מצוי ב"מ פ"ה: אליהו הוי שכיח וכו', תעני' כ"ג: אתתא שכיחא בביתא, ביצה ב': מלתא דלא שכיחא, חגיגה ה' סע"א עיי"ע זוז] —

* שָׁכַח (מל"מ הפוך זכר vergessen) ברכו' ח': זקן ששכח תלמודו, שם כ"ח סע"ב שכחה, שבת ק"ד. שכחום, ק"ג. חגיג' י"ד. גמר ושכח ועיי' פסחי' ס"ו. ק"ו: יומ' י"ח. נדרי' ל"ח. סנהד' ק"ו: ק"ט. ע"ז נ"ב: זבחים ק"א. מדות ל"ה. בינוני פעול שָׁכוּחַ ב"מ י"א. נפעל תִּשָּׁכַח תמור' י"ד: יִשָּׁכַח שם ט"ו. פיעל מְשַׁכֵּחַ עיי' ברכו' י"ג. פסחים מ"ט. יומא ל"ח: נדרים כ"ב: קידושי' ל"ג: סנהד' ק"ט. הוריו' י"ג: זבחי' צ"ט: תוספת' סוטה פ"ג. התפעל ברכו' נ"ח: משתכח, שבת קל"ח: תשתכח ועיי' ג"כ פסחי' נ"ד: תעני' ז': כתובו' ק"ג: סוטה מ"ח. ב"מ פ"ה. נתפעל נִשְׁתַּכְּחָה עירו' נ"ד. סוכה כ', ב"ב כ"א. נשתכחו סנה' י"ג: תמורה ט"ז. הפעיל פסיקת' רבתי פל"א השכיח את הקץ, תואר שׁוֹכְחָן (vergesslich) ירוש' פיאה פ"א דט"ז: אין לפניו שכחה אבל בישראל נעשה שוכחן. והשם שִׁכְחָה ירו' שם ב"מ י"א. שבת ל"א. עירו' נ"ג. ועוד נקרא שכחה עומר שנשתכח בשדה עיי' ב"מ י"א. ושם שכחת העיר. פיאה פ"ד מ"ט לקח שכחה ופאה יבמות מ"ז. פסיקת' רב' פל"א אבדר"נ פל"ח ועוד עיי"ע לקט. והשם המופשט שְׁכִיחָה איכ"ר פ' למה לנצח שכיחה ועזיבה ועיי' פסיקת' רבתי פל"א.

* שַׁכְחַת (שם פרטי) ב"ב כ"ו. א"ר חנינא לא שכיב ברי וכו' שם קכ"ו. זילו לגבי שכחת ברי ועיי' סד"ה ע' שכחת.

* שִׁכֵּךְ (מל"מ ענינו נח והשקט beruhigen) מכילת' יתרו ריש פרש' ד' ומה ת"ל כבשן (שמו' י"ט, י"ח) לשכך האוזן מה שהיא יכולת לשמוע כיוצא בו אריה שאג וגו' (עמוס ג', ח') . . . הרי אנו מכנין אותו לשכך האוזן וכ"ה בתנחומא סי' י"ג וכ"ה בילק' יתרו ר' רפ"ד וכ"ה בכ"י רש"י אבל בנו"נ ברש"י לשבר ופי' כדי להסביר אל אוזן של אדם ואולי ט"ס הוא. והשם המופשט שְׁכִיבָה אסת"ר פ' ותמאן ופ' אחר הדברים והקבוץ שְׁכִיבוֹת מגילה ט"ז סע"א וילק' אסתר ר' תתרנ"ט ושם אי' שכיבת וצ"ל שכיבות.

* שָׂכַל (מל"מ פי' ראה ופעל בשֶׂכֶל verständig handeln) פסיקת' רבתי פ"ג שכל את ידיו (בראשית מ"ח, י"ד) השכילו ידיו של יעקב ברוח הקודש[1]) וכן בתרג' באפעל תרג' תהלי' ב', י'; מ"א, ב'; ק"א, ב'; ק"ו, ז' וזולתו. והשם שִׂכְלָא תרג' משלי א', ג'; י"ג, ט"ו; לתהלי' ל"ב, א' וזולתו וכן בל"ס שוכלא וכ"ה בכ"י תרג' איזה פעמים, ועוד עיי"ע סכל וש"נ שִׂיכּוּלָא · שׁוּכְלְתָנָא.

שיכלי[2]) (מל"י אמצ' τζίχλα Drossel, Krammetsvogel) שיכלי[3]) כיכלי[4]) ופסיוני בר"ג דפ' יום הכפורים (יומא ע"ה:) — (א"ב פי' בל"י שם עוף טהור אוכל תאנים ובעת התאנים הוא שמן עד מאוד ועולה על שלחן מלכים). *[אחי"ה ר"ב כיון על συκαλίς עיי"ע ככלי והח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 210) הוכיח לנכון שעוף שיכלי הוא הוא τζίχλα הנ"ל ועיי' ג"כ מיורסיום צד 563 שהביא נוסחא אחרת κίχλα והוא הוא כיכלי הנ"ל] —

שַׁכְלֵל (בל"א וסורי ענין גמירת הבנין ein Gebäude vellenden ועוד בל"ס ענין כלילת יופי schmücken) כלילת יופי (יחזקאל כ"ז, ג') תרג' משכללא בשופרא. *[אחי"ה והוא בנין שפעל מן כלל וכבר אי' בעזר' ד', י"ב בקרי ושם ה', ג. ט', י"א; ו', י"ד וכן באשתפעל אשתכלל עזר' ד', י"ב בכתיב. שם ד', י"ג וכן הרבה בתרג' עיי' עמת"ר ללעווי וכן בדרז"ל סנהד' ל"ח. משל למלך שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה וכו', פסיקת' רבתי פ"ב אין אתה משכללו. נשתפעל ב"ר פ"י נשתכללו השמים בחמה ולבנה וכמזלות ונשתכללה הארץ באילנות ובדשאין וג"ע. אסת"ר פ' בחדש הראשון: יום שבת בו נגמרו מעשיך ונשתכללו. והשם ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד אם לשכלול ארץ קדמה וכן בויק"ר ר"פ ל"ו, וכן בתר"י ב' בראשי' ז', י"א שכלול עלמא וכן בתר"י א' שם כ"ב, י"ג; לבמד' כ"ב, כ"ח והקבוץ תרג' ש"ב כ"ב, ח'. ט"ז שִׁכְלוּלֵי תבל תר"י א' ויקרא כ"ב, כ"ז שכלוליהון וכן בל"ס שוּכְלָלָא] —

שְׁכֶם (שם פרטי) נסיב ומבגאי גזיר (מכו' י"א. ועיי' ב"ר פ"פ) עיי' בע' מבגאי. *[אחי"ה וקרוב לזה המשל עיי"ע זגוד, יוחנא, שילה — והתואר שיכמי סוטה כ"ב: פרוש שיכמי עיי"ע פרוש ובענין הירוש' ברכות פ"ט די"ד: עיי"ע פרוש] —

* שָׁכַם (רק בהפעיל הִשְׁכִּים פי' עושה בשחר früh thun) שהש"ר פ' ראשו כמי שהוא משכים ומעריב.

שָׁכֵן (מל"מ פי' חנה ruhen, sich niederlassen; שְׁכוּנָה, שְׁכוּנָא Niederlassung, Nachbarschaft) (דמא דכבדא שכן) [צ"ל דמא דבשרא שכן דמא דכבדא קפי][5]) (חולי' קי"א:) כבר פי' בע' קף הרביעי. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ט:) ובס"ג דפ' מי שמת (שם קנ"ט:) אנא בשכוני גואי הואי. פי' אמר לו המערער מעולם לא מכרתי אותי לך ולמה החזקת בה יותר ממני דאנא בשכוני גואי הואי בגו ההוא ביתא ולא חששתי למה שהיית דר בשכוני בראי — יצרנהו כאישון עינו (דברי' ל"ב, י') תר"י שכנא בבא דעינא. *[אחי"ה וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג בתר"י ב' היכמא דשכינא נטרא בבא (דעיוניה) [וצ"ל דעייניה], ושם: היך דשיכנא נטר עיינא וברפ"ע אמר [היך] דשכינא נטרא בבא דעינא. ודע כי שכנא, שכינא, שיכנא פי' עפעפים בל"י σκύνιον ואין ענינו עם שכן, ושכונה שלמעלה. וגוף הענין כמו בל"מ ענין חניה ודירה ד"מ ברכו' ט"ז. יה"ר שתשכן אהבה ואחוה וריעות וכו', פסחי' כ"ו רע"ב פרה פ"ב מ"ד שכן עליה עוף, ב"ק צ"ב: כל עוף למינו ישכון וכו' עיי' תשוב' הגאונים הנקרא ספר שערי תשובה (דפ' לייפציג) סי' קכ"א ושם פי' רה"ג ז"ל. חולי'

---

[1]) ושם ג"כ שכל ידיו של יעקב בבכורתו של מנשה. [2]) כ"ה נכון בכ"י וכ"ה בדפ' פיזי ובדפ"ר שכלי וכדפו"ו שכל. [3]) וכ"ה בדפו"ו באמצע הע'. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו ובכ"י ל"ד בט"ס ביכלי ועיי' יתר שינויים בע' בכלי ומ"ש. [5]) ובכ"י ק"ט אי' לנכון דמא דכבדא קפי וריש המאמר נשמט.

ס"ה. שכן עם טמאים טמא וכו'. שם כ"ו: איידי דמיא יקירי שכני וכו', ב"מ ק"ח: מאי משכנתא דשכונה גביה. ועיי' תרג' תהלי' ק"ד, י"ב; לשה"ש ג', י'. הפעיל שהש"ר פ' באתי: השכינו שכינה. במד"ר פי"ג השכינו שכינה בארץ. תואר שָׁכֵן כל"מ ובלא"ר שְׁכֵינָא פי' קרוב לביתו ברכו' ג"ח. נתקללו שכיניה, סוכה נ"ו: אוי לרשע ואוי לשכינו, סוטה ז'. שכנים רעים, אבות פ"א מ"ז שכן רע, שם פ"ב מ"ט שכן טוב, ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב ע"ג שכן חד הוה לנא. לנקבה ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד שְׁכֵינָתוֹ היתה. והקבוץ תרג' מ"ב ד', ג' שְׁכֵינַיִכִי. והשם המופשט שִׁיכּוּן פי' קריבות ושייכות ב"ר ספ"א זה שיכון לעשיית התיבה, ושם פל"ב זה שיכון ליכנוס בהמה חיה ועוף. ועוד השם שְׁכוּנָה גיטי' ו'. ירו' גיטי' פ"א דמ"ג. תוספת' גיטי' רפ"א מכות י"ב: משכונה לשכונה, ע"ז כ"א. אין שכונה פחותה מג' בני אדם. ב"ר פל"ט ופנ"ה מולדתך (כראשי' י"ב, א') שכונתך. נזיר ס"ה. נ"א: ירו' נזיר פ"ז דנ"ו רע"ג שכונות קברות ובל"א שְׁכוּנְתָא ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג הוא ושכונתיה, ב"ר פי"ז שכונתיה דר' יוסי. והקבוץ שכונין תרג' ירמיה ג', ב'. ט'; כ"ה, כ"ד, ולנקבה שְׁכוּנָן תר"י א' שמות כ"ג, ל"ג. ונקראה שריית המקום במקדש, בבית הכנסת או ביחידי סגולה שְׁכִינָה, שְׁכִינְתָא אצל רז"ל ואולי המושג הפרסי quarenô ובל"פ החד' كياخره שענינו אור המעלה יוצא משכינת אל היה ידוע לרז"ל עיי' מ"ש בזה בספרי על המלאכים צד 34. ונמצאה המלה הרבה בדרז"ל ברכו' ה': ו'. ז'. י"ז. כ"ז: מ"ג: ס"ד. שבת י"ב: כ"ב: ל'. ל"א. ושם: ל"ג. נ"ה: נ"ז. ס"ז. פ"ז. צ"ב. קכ"ז. קל"ט. פסחים פ"ז: יומ' ט': י'. כ"א: נ"ו: ע"ג: פ"ד: סוכ' ה'. כ"ח. מ"ה: ר"ה ל"א. מגיל' ט"ו: כ"ט. מ"ק כ"ה. חגיג' י"ד. ושם: ט"ז. ושם: יבמות ס"ד. צ"ח. כתובות קי"א. סוטה ג': ה'. ט': י"א. י"ב. י"ג. ושם: י"ד. י"ז. מ"ב. מ"ח: קידו' ל"א. ע': ב"ק כ"ה. ב"ב י'. ט"ו: כ"ב. כ"ה. ס'. סנהד' ז'. ל"ט. מ"ב: צ"ו. ק"ג: ק"ה: ק"ז. ק"י. זבחים נ"ד: קי"ח: מנחו' מ"ג: חולי' ס'. בכורו' ח'. מסכ' כלה, ד"א פ"א, אבדר"נ פל"ד. במד"ר פ"ז ופי"ג ועיי"ע בית שכינה. ועיי' תר"י ב' שמות י"ט, י"ח ותרג' ירו' א' לבמד' ה', ג', ואונקל' שם ולשמות י"ז, ז'. ותרג' לתהלים מ"ד, י'; ע"ד, ב' וזולתו] —

* שְׁכִינָא, שִׁיכְנָא (פי' עפעפים) עיי"ע הקודם לזה ומ"ש.

* שְׁכַנְיָה עיי"ע שככנא.

* שכנציב (מקום בבבל נראה שהוא קרוב לשילהי) יבמו' ל"ז: רב נחמן כי איקלע לשכנציב [מכריז] ועיי' שאילתות וארא ססי' מ"א מכריז רב נחמן בשכנציב [1]), יומ' י"ח: רב נחמן כד מקלע לשכנציב מכריז וכו'. וכתב רש"ג (איגרת צד 32 בהוצי' רד"ב גאלדבערג) וז"ל ובשנת תקע אתא פפא בר נצר ואחרבא לנהרדעא ואזל רבה בר אבוה זקנינו ורב נחמן לשכנציב ולשלהי ולמחוזא ע"כ [2]) ואנשי שכנציב ליצנים היו עיי' פסחים קי"ב רע"ב ד' דברים ציוה רבינו [3]) את בנו [4]) אל תדיר בשכנציב משום דליצני הוי. מ"ק כ"ח: (ז' פעמים) נשי דשכנציב. ונראה כי שכנציב הוא הוא Elsib בדרומה של באגדאד עיי' גרעץ שם צד 295 ובכ"י ש"ס בפסחים הגי' שכנסיב.

* שַׁכָּף (בל"ע سكاف פי' כמו אושכף Schuh-macher) תוספת' כלי' ב"ב ספ"א בכ"י מכביש של שכף ובנו"ג אשכף. ירו' ע"ז פ"ב דמ"ב. עולא שכפא פי' כמו אושכף עיי"ע.

שֵׁכָר (מל"מ פי' משקה לרויה berauschendes Getränk) פ"ג בפסחים ואילו עוברין בפסח (מ"ב.) כותח הבבלי שכר המדי. גמר' (שם:) דרמו ביה שערי. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ב"ר ובשאר כ"י דרמו ביה מי שערי וכ"ה בש"ס ובהל' רי"ץ גיאת הל' פסחים צד פ' דרמו בי שערי ובכ"י ש"ס דתרו ביה שערי וכן לי' מי בכ"י א"פ וב' עיי' ד"ס פסחי' צד ס"א. וז"ל בעל עיקרי התלמוד כ"י: סתם שכר הוא של שעורים ובן שכר תמרים ובתורה שכר של נסוך התמיד ושכר האמור בנזיר הוא יין חי ולא מזוג אבל שכר של יין ושכר אל תשת הוא כל דבר המשכר כגון דבלה ודבש וחלב נכנסו בכללו ע"כ ועיי' במד"ר פ"י יין (במדי' ו', ג') זה מזוג שכר זה חי. פסחי' ק"ז. זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתינא ליה

---

[1]) אבל עיי' קידו' ע'. וכן מוכח מיומי' ע"א. דרב נחמן היה בשכנציב דאי' שם (לפי גי' כ"י מינכען אצל ד"ס) כי מיפטרי רבנן בשכנציב מבי רב נחמן כו'. [2]) עיי' ג"כ מ"ש ה' גרעץ בקורות היהודים ח"ד ב' צד 489 הערה 28. [3]) כ"ה בפי' ר"ח ובשאר מקמות אצל ד"ס ובנו"ג רבינו הקדוש ובכ"י א"פ רבא וזה נראה יותר. [4]) כדאי' בכ"י ובפי' ר"ח ולא בניו כדאי' לפנינו

שיכרא ולא אבדיל וכו' ע"ש. שם: מהו לקדושי אשיכרא ע"ש. עירו' ס"ה. שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא ועי' עוד בענין שכר. ושכרא שבת פ' : ק"ם : עירו' נ"ו. חולי' ק"ה : עיי"ע ברסם. ב"ב צ"א סע"ב. והתואר שִׁכּוֹר כל"מ ברכו' ל"א : עירו' ס"ד. ושם : תעני' כ"ו סע"ב. והשם המופשט שִׁכְּרוּת (בל"מ שִׁכָּרוֹן) עירו' ס"ה. שכרותו של לוט. סוכה מ"ט רע"ב שכר לשון . . . שכרות. תענית כ"ז : במנחתא משום שכרות האידנא ליכא שכרות . . . שכרות לא גזרו בה רבנן. ביצה ב'. משום שכרות. סוטה מ"ט : י' קבין שכרות ירדו לעולם. והפעל עירו' ס"ד : מְשַׁכֵּר. משכרתו. התפעל ברכו' מ'. אשתכור (במשקל ארמי). כתובו' ח' : שותין ומשתכרין, סנהד' מ"ב. העוסקין ברזו של עולם אל ישתכרו. נתפעל גיטי' ע. שתה וְנִשְׁתַּכֵּר וכו', אסת"ר פ' אם על ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו] —

* שָׂכָר (מל"מ המקבל שרות מזולתו נגד שלום (um Lohn dingen, miethen תוספת' דמאי רפ"ו השוכר כמעות. ב"מ צ"ג. שׂוֹכֵר נפעל נִשְׂכַּר פסחי' נ' : זריז ונשכר. שפל ונשכר כתובו' י"א. הוטא נשכר. הפעיל ב"מ ק"א : ק"ב. המשכיר בית . . השכיר לו לחדשים. התפעל פסחים נ"ד : אין אדם יודע במה מִשְׂתַּכֵּר, ב"ב צ'. והמשתכר אל ישתכר יותר משתות, שם צ"א רע"א אין משתכרים בא"י בדברים שיש בהם חיי נפש . . אין משתכרים פעמים בביצים וכו' התואר שָׂכִיר עירו' ס"ד. ב"מ ק"י. וזולתו. והשם כל"מ שָׂכָר ברכות ד'. ה' : כ"ד. ס"א : שבת ס"ז. קל"ט. עירו' כ"א. כ"ב. ס"ה. פסחי' כ"ב : קי"ח. ביצ' ט"ז. כ"א. ר"ה ד'. תעני' י"א : חגיג' ג'. יבמו' ס' : נדרים ל"ט : נזיר כ"ג : סוטה ה' : ז'. י"ב : י"ד. י"ז. כ"ב. ושם : מ"ב. מ"ד. קידו' ל"א. ל"ט : ב"ק ט"ז : ב"מ פ"ג. ב"ב ט"ז : ע"ח : סנהד' מ'. צ"ו. צ"ז. ק ו. מכו' כ"ג : ע"ז ג'. י"ט. זבחים קט"ז : מנחות כ"ט : מ"ה. ק'. אבות פ"ב מט"ז ושם פ"ה מ"א. נושא שכר שבועו' מ"ט. ושם : פי' המקבל שכר עיי"ע שמר. והשם המופשט שְׂכִירוּת ב"מ צ"ח. ושם : צ"ט. וזולתו.

* שְׂכָרוֹן (?) ב"ר פ"ח מה שכרו נעשה במדינה הזה כ"ה במיוחס לרש"י ופי' מה שכר נתנו לחמרים וכן גרס המעריך ופי' מל"ע סוכרא

אנגריא וכיון לל"ע سخرة Frohndienst יבני"נ שכרון עיי"ע.

שכר בזאי (= שְׁכָר בָּאזֵ מל"פ شكار باز צידת הנץ (Falkenjagd בחלק (סנהד' צ"ה) יומא חד נפק לשכר בזאי אתא שמן אידמי ליה כמביא פי' שכר רשת כרבתי' (ישעיה י"ט י') כל עושי שכר אגמי נפש ותק בלי ישמעאל באו כלוי לצוד חיות ועופות ברשת ותק עיי' בע' ויידן. *[אחי"ה בע' וידן (ח"ג רפ"ה) כבר העירותי כי עיקר הגי' בי וידן וזה משובש הוא כן באואר כמו שתראה מע' באוזאר (ח"ב, ב' ס') ושם כבר הבאתי מלה פרסית כי شكار باز פי' צידת נץ ונ"י שלנו בסנהד' לשכור בזאי יותר טובה כי הרי"ו תשמש הברה ארוכה לעוצת א' במלה פרסית שכאר. ובכת"פ מזמור י"ח נקוד לַשְׁכָר בְּזַאי ותחת בזאי צריך לומר באזי ובכ"י ש"ם ובילק' כ"י ואה"ת נשתבש יותר לשכר בזאי. לשכור בזאי, לסבור (לסבר) בזאי עיי' ד"ס במקומו. ואם לשכור הוא פעל אז המלה היא شكردن פי' לצוד[1] ורש"י פי' בסנה' שכר ביזאי לשון פרסי קניגא[2] ועיד עיין נ"א בע' באוזאר וכ"ש] —

שִׁכְשֵׁךְ (פי' כמו כשכש בל"ע حشحش, حشحش תנועה ונדנוד ביד mit der Hand schwen- (ken כפ' דם חטאת בגמ' אדר הבבלי (זבחים צ"ד. ת"ד:) דמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשכי ליה מסאניה[3]. בפ' הקומץ רבה בגמ' נתערב קומצו (מנחות כ"ג). משכשכן בשירי הלוג ומעלין. בפ' אין מעמידין בגמ' נודות הגוים (ע"ז ל"ג:) דבר שאין מכניסו לקיום משכשכן במים והם מותרין[4]. בפ' ר' ישמעאל בגמ' ליקחין נת (שם ס"ז:) הוה חמרא בזולא שרא ביה ידיה ושכשך ביה[5]) — (א"ב פי' קינוח ביד והוצאת מים. *[אחי"ה לפע"ד ענין נדנוד במים והרחצה ומל"ע ונ"ל מהיפך [illegible] דזכור מכשכשו הוא בולם יבע' בלם הבאתי בזה [illegible] בתנחומא הישן ס' כי תצא סי' ו' אבל עיי' מ"ש רש"ב שם צד י"ט : בהערה ועוד עיי"ע בלם יבש ד' ומ"ש — ירו' תרומ' פ"א ה"ב. משכשכן פ"ס וצ"ל משתמשין וכדאי' בתוספת' תרומ' פ"א. והשם המופשט שלשוך זבחים שם] —

[1]) ודע כי מה שהביא הגימו בע' ויידן בשם יתח"ג אשר ג"כ בספי ד"ת בשבת (בש"ס וילנא דף צ"ה וע"ב) [illegible] וצריך לתקנו עפ"י כ"ש בע' ויידן. [2]) כ"ה נכון בר"ש שבכ"י הראשון וכן הגיה המהרש"ל וכן הביא בעל עיקרי הדו"ל ובנו"ג בספר קריסיא. [3]) בנו"ג ושכשכי. [4]) כ"ה בכל כ"י ערוך וכדאי' בש"ס אבל בדפו"ג וכן מתורין. [5]) וכ"ה כבן בכ"י ש"ס ובל בנו"ג בש"ס ושכשך ביה.

שַׁבְתָּא (מלי״פ [1]) شبث כסף סיגים קשים ver- אלא משום שוכתא (härtete Silberschlacke (שבת ס״ה .) [2]) כבר פי׳ בע׳ בת ארעא. *[אחי״ה ע״ש ובענין י״א עיי״ע שתך ומ״ש] —

של (= שלי. שָׁלָה מל״ס שָׁלָא פי׳ משך, משה מים (herausziehen (aus dem Wasser) משישלה בחבית (ב״מ צ״ב:) כבר פי׳ בע׳ ק ף. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט ר״ז ת״ב ל״ד ועיקרי התלמוד אבל ברפ״ע בטעות בע׳ כף וצ״ל קף (ד׳) והוא בפיעל וכנ״ה בירו׳ תרומ׳ פ״ב דמ״א: משישלה ושם: נטמא עד שלא שילה. וב ק ל ירו׳ מעשר שני פ״נ ה״נ ע״נ שולה בידים טהורות. תוספת׳ מעשר ראשון פ״א המקדיש את הבור עד שלא שולה, ושם נ״כ הפיעל עד שלא שילה. תוספת׳ יו״ט ספ״א היו ממלאין דלי . . ושולה. ביצה י״ד: עיי״ע דח א׳. מ״ק י״ב: שולה פשתנו מן המשרה. חולי׳ ס״ג. שלך (ויקרא י״א, י״ז) השולה דגים מן הים. שבת ק״ז: השולה דג מן הים. ב״ק מ״ב רע״א משל לצייד ששולה דגים מן הים. ובעיק׳ התלמוד ראיתי שקל וטריא ראוי להספח כאן ח״ל בפ׳ ח׳ שרצים השולה דגים מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב פירש״י שהיה עצור מבעוד יום וכן בתוספות ונשמר בזה כי כיון שחייב משום צידה מה צריך עוד לשימות והרמב״ם בפי׳ אמר אם דלה דג מן הים בתוך ספל של מים חייב ר״ל בצידה ובפי״א אמר אם העלה דג בספל של מים והניחו עד שמת חייב ר״ל משום חונק וכו׳ עד כסלע ולשונו מבולבל ואני הייתי אומר לפי עניות דעתי שאם היו ניצודים למה לו לומר מן הים אלא מן הכלים ועוד דאמרינן בפ׳ אלו טרפות שלך זה ששולה דגים מן הים ר׳ יוחנן כד הזי להאי שלך היה אומר משפטיך תהום רבה וכי בתהום רבה הם ניצודים הם ועומדים אלא לשון שולה הוא כשאוחזו בפיו או בידיו ואין זה דרך צידה בדגים כי אם ברשתות ומכמורות ולכן כיון שאין דרך צדה בשולה דג מן הים אינו חייב משום צידה אלא משום שהוציא דג מחיותו חייב משום שוחט שהוא נטילת נשמה וקיב להו לרבנן שאם ייבש כסלע בין סנפיריו שסופו למות וחייב ואולי מפני טעם זה לא פליגי תלמוד שלנו עם הירושלמי בצד חלזון שפוטר משום צידה מפני שהיו לוקחים אותם בידים במים וכדי ליקח הדם היו רוצים שיהיו קצתם במים ויהיו פוצעים ויקחו הדם כשהם חיים ותלמוד שלנו מחייב בצידה כשיקחו ברשתות וכן בתוספ׳ אמרו צריך עיון בפ׳ כלל גדול ואני איני מתקיים בסברא זאת כיון שגאוני עולם פירשו דבר אחר אלא ויהי מה כמו משא ומתן] —

של (= שְׁאֵיל, שְׁיֵיל אתפעל אִתְּשִׁיל befragt (werden בס״נ דפ׳ הנודר מן הירק (נדרי׳ נ״ט.) שאני קונמות הואיל ואי בעי מיתשיל עלייהו. פי׳ שואל לחכם ומתיר לו נדרו. *[אחי״ה עיי״ע שאל וש״נ הדונמאות] —

של (= נָשַׁל מל״מ ענין הפלה והדחה וכן בל״ע نسل ונרדף עם נָשַׁר הפעיל מַשִּׁיל herab- werfen ; שִׁלְשֵׁל mittels eines Strickes herab- (lassen משילין פירות (ביצה ל״ה: ותוספת׳ ביצ׳ פ״ד) פי׳ ,[משילין] משלשלין משחילין [3]) משירין [4]) מנשרין [5]) כולן פי׳ אחד להן לשון הורדה ושלשול״ [6]). — בר״נ דשבת (ה׳.) שלשל ידו למטה משלשה. בר״נ דפ׳ כיצד משתתפין (עירו׳ פ״ג:) לזה בשלשול ולזה בשלשול היינו חריץ שבין ב׳ חצירות. ברישׁ סוכה (ס״ז.) המשלשל דפנות מלמעלה למטה. משלשלן מאשרן [7]) (כתובו׳ י׳: גיטין ע׳.) פי׳ בע׳ אשר. ותורידם בחבל (יהושׁ׳ ב׳, ט״ו) תרג׳ ושלשלתנון באטונא [8]) — (א״ב תרג׳ ומוסרות ערוד (איוב ל״ט, ה׳) ושושלי ערודא ובמסכ׳ חולי׳ פ׳ ואלו טרפות (ס״ג.) השולה דגים מן הים לשון העלאה דרך שלשול והוא הפך ירידה ותרג׳ ואת השלך (ויק׳ י״א, ז׳; דברים י״ד, י״ז) וית שלי נונא וענין קרוב לזה במס׳ שבת פ׳ שמונה שרצים (שבת ק״י.) כסא קמא (מרפא) [צ״ל כרפי] אידך משלשל. פי׳ מוריד ומריק הרעי). *[אחי״ה מה שכתב ר״ב בענין שולה דגים שייך לע׳ של א׳ ע״ש אבל בזה הצדק עמו כי שלשל נגזר מן שושלתא שִׁישֶׁלְתָּא וכ״ה בל״ס פי׳ כמו שלשלת ובל״מ שרשרת וא״כ שִׁלְשֵׁל פי׳ הוריד ע״י חבל ועוד בסתם ענין הורדה וכנ״ה בשבת י״ט: ותוספת׳ פסחי׳ רפ״ז משלשלין את הפסח בתנור, שם קמ״ז. שילשל טליתו. ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ: להסך (ש״א כ״ד, ד׳) . . הוי חמי ליה משלשל צבחד ומסלק צבחד. ירו׳ ברכו׳ פ״ד

---

[1]) בע׳ בת ארעא ח״ב, ר״י אי׳ בט״ד בל״ע וצ״ל בל״פ. [2]) בע׳ בת ארעא בט״ד ס״ה: [3]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר וויניצי. [4]) בדפו״ו ובדפ״ר אי׳ משילין משירין אבל מלת משילין שייך אחר תיבת פי׳. [5]) לי׳ בפי׳ ר״ח. [6]) הועתק מפי׳ ר״ח בביצה. [7]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה בע׳ אשר ובדפ״ע כאן משלשלא מאשרא. [8]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע אי׳ עוד ושלחה מביתו (דברים כ״ד, א׳. ג׳) וישליתה. מביתיה ולי׳ בתרג׳ שלפנינו.

ד"ז: היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טלאים פעם אחת שלשלו להן וכו' עיי' במנחות ס"ד: בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה וכו', ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד מעשה . . ששלשלהו הים. מכות ז' סע"א היה משלשל בחבית, ויק"ר פי"ט נטלוהו ושלשלוהו, תוספת' עירו' פ"ט (ו') (כמה פעמים) משלשל וממלאוכו', תוספת' סוכ' רפ"ב משלשלין מיטותיהן בחלונות, תוספת' מכות רפ"ב היה משלשל כלים מלמעלה למטה, והושאל למשיכה אחריו תוספת' ברכו' פ"ו (ה') ומשלשל כולן אחריו. ועוד הושאל להולכה והבאה חזרה למקור ראשון ירו' קידושי' פ"א דס"א. אם יכול את לשלשל שמועה עד משה שלשלה וכו', ועוד בהשאילה שביעי' פ"ד מ"י עיי"ע שלשל וש"נ השם שלשלת, שושילתא ושם אביא דוגמאות אחרות. גתפלפל ב"ר פפ"ה שלה שנשתלשל מן העולם. והושאל עוד להורדת ולהרקת מעים ובל"ע شلشل פי' השתין. והשם המופשט שלשול עירובי' פ"ג: עיי' לעיל ושם פ"ה, וירו' עירו' פ"ח דכ"ה. ובהשאילה ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג החרובין שלשולן הוא חנטן ועיי"ע שלשל — אבל מַשִּׁילִין בביצה ל"ה: עיי' לעיל עיקרו נָשַׁל עיי"ע] —

שׁל (= נָשַׁל abziehen, abwerfen ודרש שְׁלִי מענין נשל) בס"ג דפ' נגמר הדין (סנה' מ"ט.) לדבר אתו בשלי (ש"ב ג', כ"ז) אמר ר' יהודה אמר רב על עיסקי שלו[1]) פי' „שאלה שאלו בענין החליצה כדכתיב (שמות ג', ה') של נעליך" נידמה במה חולצת א"ל בשיניה א"ל הראה לי היאך וכששחה להראות לו הכהו בחומש (שם). *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בסנהד' אבל בש"ס ווילנ' מקוצר וכפי' הערוך אי' ג"כ ברש"י ע"ש] —

שַׁל (מל"מ ענין שגגה das Irren, Fehlen) בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטה ל"ה.) ויכהו שם האלהים על השל (ש"ב ו', ז') חד אמר על עיסקי שלו[2]) פי' שגגה כדכתיב (שם ו') ויאחז בו כי שמטו הבקר א"ל הקב"ה נושאיו נושא הוא עצמו לא כל שכן. *[אחי"ה (ובדה"י א' י"ג, י') כתוב במקום: על השל ויכהו על אשר שלח ידו על הארון וזה ראיה כי ענין של פי' שגגה וכן תרג' על השל: על ראישתלי עיי"ע שלה. ועוד אי' בסוט' שם: חד אמר שעשה צרכיו בפניו וא"כ דרש של מן כי ישל זיתך עיי' רש"י או כמו שלשל עיי' סוף ע' של ג'] —

שֶׁל (מלה מורכב מן אֲשֶׁר לִי, שֶׁ- לִי להוראת הסמך) בלשון גמר' משנת אבות פ' בעשרה מאמרות (פ"ה מ"י) האומר שלי שלך ושלך שלי מלה של באה במקום הסמך או במקום אשר. *[אחי"ה ובל"מ רק בהרכבות: בְּשֶׁל, בְּשֶׁלִּי, בְּשֶׁלְּמִי והרבה בלשון משנה וגמרא אבות שם האומר שלי שלי ושלך שלך . . שלי שלך ושלך שלי, שלי שלך ושלך שלך. שם מ"ח רעב של בצורת . . של כליה, שם פ"ב מי"ב כשלך, שם מ"י של חכמים שם מ"ב בנו של ר"י הנשיא. ב"ק קי"ז: ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד הרי שלך לפניך, קידושי' נ"ז: שחוט לי בשלי ושלך בשלך מה שלי בשלך אסור אף שלי בשלי אסור אי מה שלי בשלך ענוש כרת אף שלך בשלי ענוש כרת. ועיי' ירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: קצת בשינוי. ב"ק צ"ה. צ"ו: ב"מ ק': הרי שלך לפניך. ברכו' ל"ב. מגילי' י"ח. שבחו של הקב"ה, ערכי' ט"ז. טובתו של חבירו, סוטה מ"ב: שבחן של רשעים, ברכו' ס"א. דבריו של אדם, נ"ח: גופו של אדם, ב"מ נ"ט. ביתו של אדם, קידושי' פ': אנינתו של אדם, מגילה י"ג. חוט של חסד, ע"ז. פיד של תרנגולים ועוד רבים זולתו וחדלתי לספור כי אין מספר] —

שָׁלַב (מל"מ ענינו חַבֵּר שתי חתיכות verbinden שְׁלִיבָה הקבוץ שְׁלִיבוֹת = שְׁלַבִּין, שְׁלַבִּיּוֹת ובל"מ שְׁלַבִּים Sprossen, Stufen) בפ' במה אשה בגמ' ולא בקטלא (שבת ס' רע"א) בסולם הלך אחר שליבותיו פי' אלו חווקין[3]) שעושין בו כדגרסינן בר"ג דפ' חלון (עירו' ע"ז:) סולם ששליבותיו פורחות ומהו פורחות שמרוחקות זו מזו וקאמר אילולי שליבותיו אותן שני עצים שבצידי הסולם מה טומאה מקבלין פשוטי כלי עץ הם אלא מי גרם להיות כלי ולקבל טומאה שליבותיו לפיכך הלך אחר שליבותיו פ"א בסולם הלך אחר שליבותיו אם הם ממתכת מקבל הסולם טומאה דאינון משוו ליה כלי ופשוטי כלי מתכות מקבלין טומאה[4]). בר"ג דפ' אלו הן הגולין (מכות ז':) היה עולה בסולם

---

1) כ"ה בכ"י ועיקרי התלמוד ודפ"ר, ובשאר רפ"ע בט"ס של. 2) כ"ה בכ"י ודפ"ר וויניצי' אבל בדפ"ע בטעות שלי.
3) כדפו"ו בט"ד חזוקין. 4) עיי' מ"ש בעל לימוד ערך בשבת צד מ"ח אבל חזר ממ"ש עפ"י גי' הכ"י ה"ב שלי' שם פ"א עיי' מ"ש בהגיון שלמה צד מ' אבל בכל שאר כ"י ערוך אי' פ"א.

ונשמטה שליבה׳ מתחתיו. *[אחי״ה ור״ח בעירו׳ פי׳ סולם ששליבותיו פורחות כלומר המדרגות המשולבות זו בזו עודפות אחת על חברתה וכו׳ וכן פירש״י שליבות חווקין.. מדרגות שלנו. בתוספת׳ כלים ב״מ ספ״ג הגי׳ בסולם ובקולב אחר השלובין וצ״ל השלבין ובירו׳ שבת פ״ו ד״ח: אחר שליביו, ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח: כמין שלבין. ירו׳ סוכ׳ ספ״א דנ״ב ע״ג סיככה בשלביות[1]) והיחיד: ירו׳ עירו׳ דכ״ד: שליבה. ותרג׳ השלבים (מ״א ז׳, כ״ח) שליביא. והפעל קידושי׳ ע״ג רע״ב משלבי הדמיא והוא כגי׳ ר״ח הובא בע׳ הדם ע״ש. ותרג׳ משלבות (שמות כ״ו, י״ז; ל״ו, כ״ב) משלבין (ובתר״י א׳ מכוונין) נדה ס״א. במשולבות עיי׳ רש״י ועיי״ע שלף ב׳ ומ״ש ובהוספת ש׳ בסוף שַׁלְבֵּיש ועוד שַׁלְוֵיש ע״ש] —

שלב (= שְׁלַבָּא נ״ל מע׳ הקודם עיי׳ בפנים) בפ׳ אלו קשרים בגמ׳ וקדירה של בשר (שבת קי״ב:) דאית ליה שלבא[2]) פי׳ „כגון דרי הכיור שמקלחין המים אע״ג דיכול לאורוקי[3]) המרק מן השלבא מותר להתירה״[4]) — (א״כ בנו״ג דאית ליה שלכא). *[אחי״ה בנו״ג שלאכא אבל בכ״י ש״ס א״פ אי׳ כגי׳ רבינו ור״ח שלבא וברש״י דפ״ש ובחי׳ הר״ן שלאבא עיי׳ ד״ס במקומו. וכתב הר״ן בחידושיו דאית ליה שלאבא פי׳ שני ראשין לקדרה ופעמים מתירין האחד ומניחין האחר קשור וכו׳. וא״כ הוא מע׳ הקודם. ורש״י פי׳ ברצון ובדפ״ש ברוצון ואולי הוא ל״צ brisure נקב וחריץ והוא מקום הנקב שנכנס בו המרזב Spundzapfen] —

☞ שַׁלְבּוּקִין (מל״ש Brandwunden, Beulen) תר״י (א׳) אבעבועות (שמות ט׳, ט׳. י׳) שלבוקין ובקצת נוסחאות כתוב שלפוקין ובעל הערוך כתב כן הערך. *[אחי״ה בתר״י א׳ אי׳ שלפוקין ובתר״י ב׳ שלבוקין והפעל ממנו בירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל. מסרחת את הפה ומשלבקת את השפיות ועיי״ע שרבט — ודע כי תרג׳ שמרוני העתיק לא יבער הסנה (שמות ג׳, ג׳) לא ישתלבק סניה והוא אשתפעל מן שלהב בהבלעת הה״א ובהוספת הקו״ף וא״כ שלבוקין כמו שאי׳ בתרג׳ שומרוני להעתקת אבעבועות פי׳ ענין מכוה והוא הוא צרבת (עיי״ע) ויקרא י״ג, כ״ג. כ״ח בתרג׳ שמרוני: שלבית] —

* שלברות ? ירו׳ סוטה פ״ב די״ח רע״א ולמדתי בה שבע הלכות שהיא (מקל) שלברות ובדפ׳ זיטאמ׳ שליברות ובתוספ׳ כ״י נגעים פ״ח של אברית ובנו״ג שלא ברית בספרא ריש מצורע של ברות ונראה שזו העיקר.

* שֶׁלֶג (מל״מ Schnee) שבת ל״ב: יומא ל״ה: חגיג׳ י״ב: נדה י״ז. ירו׳ חגיג׳ רפ״ב דע״ז. והקבוץ שְׁלָגִים עיי׳ נדה שם, ועיי״ע תלג[5].

שַׁלְגָא שמיה (נדה ס״ב.) עיי׳ בע׳ אשלג. *[אחי״ה ושם פירשתי עם שינויי הנוסחאות וה׳ לעף פי׳ מל״ע عسلج עיי׳ שם בצד 305][6]) —

שֶׁלֶד (וגם שִׁלְדָּה, שִׁלְדָּא מל״ס פי׳ בנין עצמות של גוף Geripppe) בפ׳ ואלו מגלחין בגמ׳ אין קורעין (מ״ק כ״ה.) כאן כששלדו קיימת כאן כשאין שלדו קיימת. בפ׳ המפלת בגמ׳ שיליא (נדה כ״ז סע״ב וכ״ח רע״א) מת שנשרף ושלדו קיימת טמאה. בר״נ דפ׳ דם הנדה (שם נ״ו.) הני זבזגי דמחוזא כי שלדן קיימת טמאין. פי׳ השדרה וצלעותיה הן שלדו. בפ׳ המניח את הכד בגמ׳ דסמוך זה בא בחביתו (ב״ק ל״א:) רב פפא אמר דפסקה לאורחא בשלדא פי׳ „כגון שפשט ידיו ורגליו לרחבה של דרך ופסקה מלעבור בה בני אדם״[7]). וימטר עלימו בלחומו (איוב כ׳, כ״ג) תרג׳ ויחית עליהון מטרין דפורענותא[8]) בשלדיה. *[אחי״ה ושם בתרג׳ מפלי (מ״א, ט״ו) שַׁלְדֵיה בסריה. ובל״נ איכ״ר פ׳ עודינו: רמז הקב״ה לְשִׁלְדוֹתֵיהֶן והיו שטין ע״פ המים ... מה טיבן של שלדות הללו וכו׳] —

* שָׁלָה עיי״ע של א׳.

* שָׁלָה עיי״ע שלהי ומ״ש. ומה שענינו שַׁלְוָה בל״ס שְׁלָא עיי׳ דניאל ד׳, א׳. ב׳.

שלהב (= שַׁלְהוֹבָא, שַׁלְהֵיבָא בל״ס שוּלְהָבָא פי׳ בל״מ שלהבת Flamme) פני להבים פניהם (ישעיה י״ג, ח׳) תרג׳ פני שלהובין אפיהון. *[אחי״ה ותרג׳ להבות (תהלים כ״ט, ז׳) שלהובין דנור, ובל״נ שַׁלְהוֹבַיָּין דנור תר״י שמות כ׳, ב׳. ג׳. והיחיד זכר שלהובא, שלהיבא תר״י א׳ לדברי׳ ד׳, י״א; ותר״י

[1]) וכצ״ל שם דנ״ב: ושם בט״ד בשלכיות. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ובפי׳ ר״ח אבל בשדפ״ע שליבה. [3]) בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא נדפס בטעות לאודוקי. [4]) הועתק מפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא דף קי״ג: [5]) ומזה במוסף יוה״כ בפיוט הפועל יושלגו אדמי שנים. [6]) ועי״ד עיי״ע שוגאגא במו״ע. [7]) הועתק מפי׳ ר״ח בב״ק בש״ס ווילנא. [8]) וכ״ה בכ״י תרג׳ ובדפוסי׳ לי׳.

כ' שמות י"ט, י"ח ולנקבה שַׁלְהוֹבִיתָא (ובל"ס שלהביתא) תר"י א' בראשי' ל', כ"ה וכל"מ שַׁלְהֶבֶת אי' בב"ק ט': כ"ב: נ"ט: ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג ירו' ביצה פ"ה דס"ג: והפעל שַׁלְהֵב (entflammen) בינוני פעול קהל"ר פ' וזרח: ובשעה שהוא רוצה לצאת הוא מְשׁוּלְהָב וכו' ועיי' תרג' תהלים ק"ו, ט"ז. ובאשתפעל: אִשְׁתַּלְהַב תרג' מתלקחת (שמות ט', כ"ד) משתלהבא, תר"י א' שם ל"ב, א' אשתלהב בטוורא] —

שִׁלְהֵי (מל"ס שָׁלָה פי' נפק wegziehen שִׁלְהֵי מפקותא Aus- Weggang והיינו סוף וקץ (Ende) בפ' איזהו נשך בגמ' כיצד לקח (ב"מ ס"ד.) אמר רב כהנא הוה יתיבנא בשילהי פירקיה דרבא[1]) בפ' אלמנה לכהן גדול בר"ג (יבמות ס"ו:) יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פרקיה דרב נחמן[2]) פי' בסוף הפרק ובאחריתו. שלהי[3]) קייטא (יומא כ"ט.) עיי' בע' שגר. בר"ג דר"ה (ו':) דכי מטי ליה שילהי אדר בתראה. בר"ג דפ' האשה שהלכה (יבמות קט"ו.) ההוא גברא דבשלהי הלולה איתלי ביה נורא. בפ' ואלו טרפות בגמ' ונשתברו רוב צלעותיה (חולי' נ"ב:) משכחת לה בשלהי כפלי — (א"ב פי' סוף וקץ, תרג' בפסוק (ישעיה י', ל"ב) עוד היום בנוב לעמוד: כד ישלה עלמא קיצא). *[אחי"ה וכתר"י ב' שמות י"ב, מ"ב אי' ישלים עלמא קיציה וזה נראה לי יותר] —

שַׁלְהִי (בנין שפעל מן להי, בל"ס שלהי פי' כמו עיף בל"מ (ermüden, verschmachten) ונעו מים עד ים (עמוס ח', י"ב) תרג' וישתלהון. תתעלפנה הבתולות היפות (שם י"ג) תרג' ישתלהיין. *[אחי"ה והוא בנין אשתפעל וכן תרג' ירו' וילאו (בראשית י"ט, י"א) ואשתלהייו, ותרג' ותלה (שם מ"ז, י"ג) יאשתלהי ועוד עטף ועלף מתורגם ככה עיי' עמת"ר ללעווי. וש"נ גם הרבה דוגמאות לבנין שפעל עיי' תרג' עיף משלהי (בראשי' כ"ה, כ"ט. ל') ועיי' תרג' ישעיה ה', כ"ז; כ"ט. ח'; מ"ד, י"ב ורבים זולתו וב"ר פכ"ד הביא התרג' מהו יעטף (ישעיה נ"ז, ט"ז) משלהי ליה. קהל"ר פ' מה יתרון: והוא עליל משלהי משלהי. ברכו' ו': ברכי דשלהי בכ"י ש"ס דמשלהי וגי' רבינו עיי"ע שה. מ"ק ב', עיי"ע שלח ה'. ע"ז ע"ב: דלמא משתליתו וה"א נבלעת במקום משתלהיתו והוא אתפעל או מע' הבא. והשם שַׁלְאֲהוּתָא תרג' תאלתך[4]) (איכה ג', ס"ה) ושלאהותך ועוד שִׁלְהֲוֵי תרג' מעוף (ישעי' ח', כ"ג)[5]).

שָׁלָה (מל"ם פי' היות במנוחה וכן בל"ס שְׁלָא ובתרג' בהשאילה שכח וזנח (sorglos sein, vergessen, verwerfen) תרג' לא שכח צעקת ענוים (תהליט ט', י"ג) ולא שלי קבלת ענותנין. *[אחי"ה בנו"נ קבילת ענותני, וכן תרג' שכחי אל (איוב ח', י"ג) דשָׁלְיָין אלהא, תרג' ותשכח (שם ל"ט, ט"ו) וְשָׁלְיָיא. אתפעל ישכח (תהלים ט', י"ט) משתלי, ויותר טוב בכ"י אִשְׁתְּלֵי. ברכו' נ"ג: אכיל אשתלי ולא בריך. יבמו' קט"ו: אשתלויי אשתלי ע"ז ע"ב: דילמא משתליתו פי' אולי שכחתם ועיי"ע הקודם. ועוד ענין שָׁלָה בל"מ ענין שגה בנפעל (דה"י ב', כ"ט, י"א) ובהפעיל (מ"ב ד', כ"ח) פי' מַשְׁגֶּה והשם שַׁל (ש"ב ו', ו') עיי"ע של ה'. וכן בתרג' ומה שגיתי (איוב ו', כ"ד) ומה דשליתי, שגיתי (שם י"ט, ד') שליתי, שגג ומשגה (שם י"ב, ט"ז) שָׁלֵי ומשלי. אתפעל: אִשְׁתְּלֵי עיי' תרג' ויק' ד', י"ג; ה', י"ח; לש"ב ו', ו' עיי"ע של ה'. משגע (ירמי' כ"ט, כ"ו) תרג' גבר דמשתלי וביחזקאל מ"ה, כ"ה אי' כן להעתקת שגה — אפעל אַשְׁלֵי תרג' תהלי' קי"ט, י' תַּשְׁלְיֵנִי; לאיוב י"ב, ט"ז מַשְׁלֵי ועוד עיי"ע הבא] —

שָׁלְה (מע' הקודם באפעל פי' שכח, הסיר מדעתו ומזה רחק וזנח (sich entschlagen einer Sache, wegverwerfen) תרג' זנח ה' מזבחו (איכה ב', ז') אשלי ה' מדבחיה. *[אחי"ה ושם (ג', ל"א) יזנח: יַשְׁלֵי צ"ל יַשְׁלֵי, תרג' נאצו (משלי א', ל') אשליו תרג' השע (תהלי' ל"ט, י"ד) אשלי, תרג' לא תשעה (איוב ז', י"ט) לא תשלינני ועוד זולתו. ומזה בב"ר פכ"ב ידע מאיזו שלוה נשלה פי' אדה"ר ידע מאיזו שלוה והשקט הוסר, ושם פכ"ו לא יִשָּׁלֶה ווי מסומך פי' לא יפסוק ויסור ויעי' במ"כ] —

* שְׁלֵיוָא, שְׁלֵיוְתָא (בלא"ר כמו שָׁלֵו, שַׁלְוָה בל"מ (ruhig, zufrieden) תרג' שלו

---

[1]) כ"ת נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס במקומו. [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע נשמט מן פרקיה עד פרקיה וכן נשמט בעיקרי התלמוד אף אם שם לנכון הגי' פרקיה דרבא ולא כבדפוסי הערוך אמר רב כהנא . . בשילהי דרב נחמן! [3]) בכ"י ערוך ובדפ"א ובעיקרי התלמוד המשך הערך ובדפ"ע הראשונים בטעות ערך חדש. [4]) כמו תלאתך. [5]) והמתורגמן בעי' לאה רומז על ע' שלה ושם שבח מלהביאו.

הייתי (איוב ט"ז, י"ב) שליוא הויתי ועיי' תרג' ירמי' כ"ב, כ"א ולנקבה שליותא תרג' דה"י ד' מ' וכן השם שְׁלֵיוָא כמו בל"מ שַׁלְוָה תרג' יחזק' ט"ז, מ"ט ולנקבה שְׁלֵיוְתָא תרג' ישעיה ל"ג, כ' ועוד שַׁלְוָה עיי"ע הקודם ציון מב"ר ותרג' איכה א', ה' ולנקבה שַׁלְוְתָא תרג' תהלי' ע"ג, י"ב; קכ"ב, ו' ועוד שלויתא תר"י א' בראשי' ל"ז, א' וישב יעקב: ויתיב יעקב בשלויתא עיי' רש"י שם עפ"י ב"ר ר"פ פ"ד.

* שַׁלְאֲהוּתָא, שִׁילְהֲוֵי, שַׁלְהֲיָיא עיי"ע שלהי.

שַׁלְוֵשׁ (פי' כמו שַׁלְבֵּשׁ מפעל שָׁלַב בהוספת השי"ן בסוף verbinden, als Leisten (oder Riegel durchlaufen משולבות (שמות כ"ו, י"ז; ל"ו, כ"ב) תר"י (א') משלוושן — (א"ב בנוס' כתוב מכוונן). *[אחי"ה ומזה תר"י מבריח (שם כ"ו, כ"ח) מְשַׁלְבֵּישׁ לברח (שם ל"ו, ל"ג) לְשַׁלְבְּשָׁא, ב' וי"ו מתחלפין] —

* שלות כלי' פכ"ה מ"ד עיי"ע כת וע' שלחת ומ"ש.

שָׁלַח (מל"מ schicken בינוני פעיל תמורת השם שָׁלִיחַ (שְׁלוּחַ) Bote, Abgesandter, Bevollmächtigter שליח צבור Gemeindeabgesandter, Vorbeter) בפ"ק דחולין בגמ' הכשר בכהנים (כ"ד:) ת"ר נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח צבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו. בפ' המביא גט שני בגמ' דסמוך ועל הקרן (גיטין כ"א.) שליחות לקבלה מדעתה איתא בעל כרחה ליתא וכו'. בר"ג דפ' האיש מקדש (קידושי' מ"א.) שליחות מנא לן דתניא ושלח (עיי' ושלחה דברים כ"ד, א') מלמד שעושה שליח שלחה מלמד שהיא עושה שליח ושלחה מלמד שהשליח עושה שליח אשכחן בגירושי' בקידושין מנא לי עד מכאן ששלוחו של אדם כמותו (שם מ"א:) שנאמר (שמות י"ב, ו') ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כולן שוחטין והלא אין שוחט אלא אחד אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו וכו' עד והלכתא שליח נעשה עד. במכילתא ויקחו להם איש שה לבית אבות (בא פ"ג פ"ה) וכי כולן לוקחין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו וכן ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל. בב"ר פ' ל"ו[1]) (לפנינו פל"ה) כתיב (יהושע כ"ב, ו') ויברכם יהושע וישלחם מה ת"ל וגם כי שלחם יהושע אל אהליהם ויברכם אלא בתחילה נטלו רשות מיהושע ובירכם ושהו עוד ימים וחזרו ונטלו רשות ממנו וכן ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך (מ"א, ח', ס"ו) מה ת"ל ביום כ"ג[2]) לחדש השביעי שלח את העם ויברכו את המלך[3]) אלא נטלו ממנו רשות ועוד המתינו ימים ונטלו רשות ממנו פעם שניה. וכפ' מ"ט (מ"ח) לעתיד לבא אברהם אבינו יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל יורד בה ואותן שחטאו יותר מדאי מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו ונותנה עליהם ומורידן לגיהנם הה"ד (תהלים נ"ה, כ"א) שלח ידו בשלמיו חלל בריתו. במגילת איכה (?) שלחתי בבלה (ישעיה מ"ג, י"ד) שולחתי בבלה כתיב. *[אחי"ה לי' באיכ"ר ועיי"ע בריח אבל אי' בשו"ט מזמור קל"ז ועיי' ויק"ר ס"פ ל"ב מכילת' פ' בא פ"ד ספרי ס"פ מסעי ושהש"ר פ' אתי מלבנון וילק' ישעי' ר' שי"ז וילק' זכרי' ר' תק"ע ועיי' מ"ש לישעי' מ"ג, י"ד וש"נ שאר מקומות וכן יסד הפייט כהושעת קהלות בבלה כשלחת רחום למענך שֻׁלַּחַת, ונראה שהיה לפניהם שילחתי ביו"ד ודרשו שולחתי עיי' מ"ש בעל מ"ש שם. וכנ"ה בילמדנו ריש תולדות עיי"ע חמאטיקון, ב"ר פכ"א שלחו מג"ע וכו' תענית כ"ג: עמי היתה ושלחתיה. התפעל ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג שעיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, אתפעל אִשְׁתַּלַּח עיי' תרג' שופטי' ה', ז'. ט"ו; לתהלים מ"ה, ו'; ליחזקאל א', י"ד, אפעל תרג' משליח (שמות ח', י"ז) אנא מַשְׁלַח והורגל בפִעֵל ובפַעֵל וברוב פעמים מתורגם בלשון שדירה עיי' המתורגמן. והבינוני במקום השם שלוחכם קידו' הנ"ל ושם מ"ב. ירו' קידושין רפ"ב דס"ב. שלוח, שליח, שלוחין תנחומא בלק סי' י' שלח שלוחין קידושי' כ"ג: שלוחי דרחמנא, ברכו' ז': שלוחא דציבורא וברוב בלשון עברי שלוח צבור (בקצור ש"ץ) עיי' ברכו' פ"ה מ"ה, ר"ה י"ז: תעני' ט"ז: חולי' כ"ד: ועיי' עוד ע' חזן ומ"ש. והשם המופשט שִׁילּוּחַ יבמות קי"ד: שילוח נחשים ועקרבים, סוט' ט'. בשלחה (ישעית כ"ז, ח') . . עד שעת שילוחה. חולי' קל"ח: והלאה ירו' קידו' פ"א דס"א סע"ב שילוח הקן, ירו' ב"ק רפ"א ד"ב: שילוח טמאים, ספרא ריש מצורע: שילוח ציפרים, ב"ר פס"א

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ד ל"ז. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ועיקרי התלמוד ובשדפ"ע בט"ס י"ג. [3]) וכ"ה בב"ר ול"י בפסוק.

שטר שילוח, שם פי"ט ופתיחתא דאיכ"ר ד"ה ר' אבהו פתח דנתי אותם בשילוחין ועיי' פסיקתא דר"כ צד קי"ט; ילק' בראשי' ר' כ"ז, ילק' הושע ר' תקכ"ג וילק' איכ' ר' תתקצ"ט[1]. ועוד השם המופשט שְׁלִיחוּת, שְׁלִיחוּתָא קידושי' מ"א. ושם: מ"ב. מעילה כ"א. ב"ר פ"נ ויק"ר פכ"ב תרג' אסתר שני ה', ח'] —

שְׁלַח (בל"ס פי' שלף, חלץ וכן בל"ע سلخ (ועיי' ג"כ איוב ל', י"א; ל"ט ג') (ablegen, ausziehen בס"ג דפ' אעפ"י (כתובות ס"ה:) האי תנא שליח ערטיל וסיים מסאניה. בפ"ק בסוטה בגמ' היתה מכוסה לבנים (סוטה ח':) מהוא דתימא בהכי אית לה ביזיון טפי כדאמ' אנשי שליח ערטיל וסיים מסאניה. תרג' ופשט [את בגדיו][2] (ויק' ו', ד') ושלח, תרג' ערום ערטילאי[3] כלומר יותר ביזיון יש לאדם שיהא ערום ומְנעליו ברגליו כן הסוטה הייתי אומר נבזה אותה האשה שתהיה ערומה ועליה כלי זהב קמ"ל היו עליה וכו' פשוטה וערה (ישעיה ל"ב, י"א) תרג' שלחו ואתערטלו. *[אחי"ה וכן תרגי' פשט (נחום ג', ט"ז) להפשיט (דה"י ב' כ"ט, ל"ד) ועיי' תרג' אסתר ה', י"ד, אפעל: אַשְׁלַח תרג' בראשית כ"ז, כ"ג; לבמד' כ', כ"ז. כ"ח; תר"י א' בראשי' ג', י"ד. כ"א וזולתו. ועיי' הפשב"ע שלח ב'. שבועות מ"א. משלח גלימי דאינשי, ברכו' כ"ח. שלח מדך ואנא אלבשיה שבת ל"ג: הוו משלחי מנייהו, ירו' תעני' פ"ג דס"ז. שלח מסאניה, ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: משכיה ישלח, בינוני פעיל שְׁלִיחָא וכן בל"ם קהל"ר פ' ברכות: איך אינון אתיין שְׁלִיחִין או לבושין וכו' ע"ש ועיי' סנהדי' צ' סע"ב. ומזה השם שָׁלַח, שִׁלְחָא עיי"ע הבא] —

שָׁלַח, שִׁלְחָא (פי' מע' הקודם עור הנפשט das abgezogene Fell) בפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) טומנין בשְׁלָחִין פי' „עורות שנלושין ניטל צמרן ועדיין לא נעבדו"[4], בגמ' (שם מ"ט רע"ב) אבא שלחא פי' אומן מפשיט עורות[5]. כפ"ה במכשירין (מ"ו) החובט את השלח. פי' המכה העור אחר רחיצתו כדי לנערו מן המים שרחצו בם[6]. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ה.) כל היכא דכי מיתלי[7] [ביה] בשילחא. פי' כשאוחז בו בעור הבתים ומושכו אליו והדר חלים שחוזר העור ועומד במקומו הראשון והיינו עור ישן ואם אינו חוזר העור היינו חדתא. *[אחי"ה וכנ"ה בבכורי' נ"ז. ושם רע"ב והשלח קיים תוספת' שבת רפ"ח (ט') הגוזז . . . אפי' מן השלח וכו'. חגיגה ט"ו: (כפי גי' כ"י ש"ס ב') ושדי שילחה לבר עיי"ע תחל ב'. והקבוץ שְׁלָחִין שבת הנ"ל ובירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג כגון אילין שְׁלַחַיָּה ובדפ' זיט' שלחים. והתואר שַׁלָּחָה שבת הנ"ל] —

שִׁלּוֹחַ (מל"ט שִׁלֹחַ שם מעין Siloah) בחלק[8] (סנהד' צ"ד:) יען כי מאס העם[9] הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעיה ח', ז') אמר רב יוסף אילמלא תרגומא דהאי פסוקא לא ידעינן מאי קאמר (דקץ חלף) [צ"ל חלף דקץ][10] עמא הדן במלכותא דבית דוד דמדברין[11] להון בנייח[12] כמי שילוחא דנגרין[13] בנייח. והורדתם אותי אל גיחון (מ"א ל"ג, ל"ח) תרג' לשילוחא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' קהלת ב', ה' מיא דשילוח, ירו' תעני' רפ"ב דס"ה סע"א אם יהיה השרץ בידו של אדם אפי' טובל במי שילוח או במי בראשית אין לו טהרה עולמית[14]. ועיי' בענין תכונת מעין שילוח מ"ש רוימער Palästina צד 271] —

שלח (רק בקבוץ שְׁלָחִין אולי מל"ט (שה"ש ד' י"ג) או = שלח מים (איוב ה', י') Wasser-berieselung) משקין בית השלחין[15] במועד (מ"ק ב'.) פי' שדה שעומדת בהר וצריך להשקותה ואם אינו משקה נפסדת[16] גמ' (שם) מאי משמעא דהאי בית השלחין לישנא דצחיחותא[17] הוא דכתיב (בראשית כ"ה, כ"ט) והוא עיף תרג' והוא משלהי[18]. בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את

---

[1]) ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: תנא בינה שילות צ"ל בונה בר שילה. [2]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. [3]) עיי"ע ערטל. [4]) הועתק מפי' ר"ח ושם שנגזז הצמר. [5]) וכן פי' ר"ח שם. [6]) וכן פי' רה"ג פי' אלו הרוחצין העורות וחובטין עליהן ששלח הוא עור עכ"ל. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובכ"י ב"ר מידלי ובכ"י וי"ו ל"ד ה"ב מיתלית ובדפ"ע מיתלא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך. [9]) לי' בטעות בדפו"ו [10]) וכ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר ואמ' רק דקץ. [11]) בנו"ג דמדבר. [12]) בנו"ג בניח. [13]) כ"ה בכ"י ה"ב בדפו"ו ופיז' אבל בכ"י וי"ו ול"ד ובדפ"ר ובנוסחאות אי' דנגדין. [14]) בתעני' בבלי י"ז. ובאיכ"ר פ' נחפשה לי' בכי שילות. [15]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכש"ס אבל בדפ"ע בית השלחים. [16]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [17]) בנו"ג דצחותא. [18]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובאונקי' אבל בדפ"ע משלחי ובש"ס הובא הפסוק ואתה עיף (דברים כ"ה, י"ח) ואת משלהי כגי' המיוחס לרש"י וכ"ה בכ"י ש"ס וברי"ף ובראש וכדפוסים הראשונים אי' בש"ס נישלהי והוגה בקצת דפוסי' משלהי ועיי' ג"כ הפשב"ע.

העיר (ב"ב ס"ח.) מאי שלחין באגי דכתי' (איוב הנ"ל) ושלח מים על פני חוצות וכו' עד מי סברת מאי שלחין באגי לא מאי שלחין גינוניתא דכתיב (שה"ש הנ"ל) שלחיך פרדס רימונים. בפ' המוכר פירות בגמ' מי שיש לו גינה (שם צ"ט:) אמר שמואל אמה בית השלחין אני מוכר לך נותן לו שתי אמות לתוכה ואמה מכאן ואמה מכאן אגפיה[1] אמה בית הקילון אני מוכר לך נותן לו אמה אחת לתוכה וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן אגפיה חצי א מ ה[2]. *[אחי"ה גזרת המלה היא מל"מ הנ"ל או מל"ע עיי"ע בית בעל ומ"ש בע' שם בח"ב, ס"ג וראיה לפי' רבינו שדה שעומדת בהר וכו' הבאתי בע' בית שלחין (שם פ"ו) וש"נ. וגזרת הש"ס מלשון משלהי נראה רק כדרוש] —

שלח (= שִׁילְחָה פי' פִשוט ורוחב מל"מ עיי' כפני' (das Ausgestreckte, die Breite בפ' ב' במדות[3] (מ"ג) רום מעלה[4]) חצי אמה ושילחה חצי אמה פי' ורחבה חצי אמה. *[אחי"ה וכן שם פ"ג מ"ו רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה ופי' רע"ב בפ"ב: ושלחה משך רוחב המעלה דהיינו מקום דריסת הרגל חצי אמה ע"כ ועיי' תוי"ט שהביא רש"י יומא ט"ז. ע"ש ובש"ם ושם הגי' כגיי' הערוך ושילחה ביו"ד ובמדות אי' בלי יו"ד ולפע"ד הוא מל"מ יחזק' י"ז, ו'. ז' ותהלים מ"ד, ג' שפי' שִׁלַּחַ: פשט וא"כ שִׁילְחָה פישוט ורוחב. — ומזה ע' הבא ע"ש] —

שֻׁלְחָן (= שׁוּלְחָן מל"מ ונבנה מהפעל שלח פי' ענין פשוט (עיי' סוף ע' הקודם) (Ausgebreitetes) Tisch ועוד שולחן המצרף Geldwechsler-tisch; שׁוּלְחָנִי (Geldwechsler בהאשה פ"ח בכתובו' (פ' :) וכן לא יאמר לאשתו הרי כתובתיך מונחת על השולחן פי' המעות שעל השלחן שמתעסק בהן השולחני ועצה טובה קמ"ל דלא לימא לה הכי שמא יגנבו או יאבדו היכא דמייחד לה. פ"א לא מייחד לה כלים שמשתמש בהן על השלחן. ובגמ' בסוף הפרק (שם פ"ב:) תניא נמי הכי בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים ולאלמנה מנה פי' בלא אחריות היו מזקינין ולא היו מוציאין נשים התקינו שיהיו מניחין אותה בבית אביה כשהיה כועס עליה היתה קלה בעיניו להוציאה אומר לה לכי אצל כתובתיך התקינו שיהו מניחין אותה בבית חמיה עשירות עושות אותן[5] קלתות של כסף ושל זהב וזהו ששנינו לא יאמר לה הרי כתובתיך מונחת על השלחן ומסייע לפי' שני עד שבא שמעון בן שטח והתקין שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתיך ואחר שנושא ונותן בכל נכסיו ואינו מיחד לה כתובתה קשה בעיניו לפרוע לה ואינה קלה להוציאה והיינו דגרסינן בשבת בגמ' שמונה עשר דברים (שבת י"ד:) שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה פ"א של ר"ח ז"ל ו ל א ס ב י ר א ל ן[6]) אמר רב יהודה בראשונה היו כותבין לבתולה מאתים פי' שהיו נותנין לה כתובה קודם שתכנס לחופה ולפיכך לא היו הנשים נושאות אותן ומסתייע הדין פירושא מדקאמר לקמן לא יאמר לה הרי כתובתיך מונחת על השלחן אלא כל נכסי אחראין לכתובתיך[7]). ירושלמי (כתובות ספ"ח דל"ב רע"ג) שמעון בן שטח התקין שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו. בפ' האומר לחבירו (קידושין ס.) אם הראה על השלחן אינה מקודשת פי' על השלחן של שלחני והוא המוכר מטבעות ולפי שהשלחן לפניו תמיד ומוכר וקונה על השלחן לפיכך נקרא שולחני. *[אחי"ה וכנ"ה שולחני פי' המצרף עיי"ע טרפיז וע' טרפסיטים (ח"ד, צ"ג) ועוד עיי"ע פתר א' בירו' שבת פ"א ד"ג: ושם פ"ו ד"ח: ולא השולחני בדינר שבאזנו. תנחומא בלק רסי' ד' פתורה (במדב' כ"ב, ה') כשולחני היה וכו', שם סי' י"ב משל לשולחני שהיה משקר במשקלות וכו'. שמ"ר פמ"ב וליתן לו אבן טובה מן השמים נתנה לשולחני ופרנס אותה שבת. במד"ר פ"ד נמצא אותו השלחני חייב קטבליטון, והקבוץ ירוש' שקלים ספ"א דמ"ו: שוּלְחָנִין היו נוטלין אותן בשכרן. ובענין שולחן עיי' מאמרי רז"ל ברכות נ"ה: נ"ז: ביצה כ': ל"ב. חגיג' ז'. קידושי' מ"ו. ב"ב נ"ז: סנהד' צ"ב. מנחו' כ"ט. פ"ו: אבות פ"ג מ"ג. ע"ז ס"ח: ירו' קידושי' רפ"ד דס"ה: שולחן מלכים. ירו' דמאי פ"א דכ"ב. ועלה השולחן מאליו והקבוץ שולחנות שקלים ט': מנחו' צ"א: והושאל לתשמיש המטה נדה כ'. הופכים את שולחנם ושם: ערכתי לו שולחן והפכו] —

[1]) בנו"ג לאגפיה. [2]) לי' בש"ם ובאמת נראה כמיותר. [3]) בדפו"ו בט"ד במתות. [4]) בנו"ג במשניו' המעלה. [5]) ב"ה בכ"י ברפ"ר אותה ולי' בשרפ"ע. [6]) ועיי' דוגמאות אחרות במבוא הלק א' צד XIII שרבינו חולק על פי' ר"ח. [7]) עיי' מ"ש התוספות כתובות דף פ"ב: ד"ה בתחלה בענין פי' ר"ח ז"ל.

שַׁלְחֵף (שפעל מן חלף באותיות הפוכות וכן בל"ם שַׁחְלֵף פי' המיר wechseln, übereinander legen) בר"ג דפ' הזורק (שבת צ"ו:) ודילמא שלחופי הוו משלחפי פי' „זה יושב באחורי זה כאלכסון ממנו או זה יוייעתו מתוחה למערב או זה יריעתו מתוחה לצפון"[1]. בפ' אלו מציאות בגמ' ואלו חייבין להכריז (ב"מ כ"ה.) הא משלחפי שלחופי חייב להכריז פי' „אם היו המעות משלחפי שאינן מיושבות זו ע"ג זו אלא מקצתה עליה ומקצתה אינה עליה ויוצאה מעליה כגון כנפי הכרובים כדגרסינן בפ' המוכר פירות בגמ' רומו (ב"ב צ"ט.) ודלמא שלחופי הוו משלחפי ידייהו[2]) פי' שלחופי הוו משלחפי כנף אל כנף. שכל את ידיו (בראשי' מ"ח, י"ד) תר"י שלחפינון לידוי"[3]). מיכרך כריך ליה ולד לסנדל אחרציה ומשלחף כלפי רישיה בנדה בפ' המפלת סנדל (כ"ו.) פי' דאביק ליה עד מתניו ומשם ולמעלה כלפי ראשו מתפרד כדאמרינן גבי כרובים ספר אחר שחיף וכבר פי' במקומו[4]). והחליף את משכורתי (בראשית ל"א, ז') תר"י ושלחיף ית אגרי. *[אחי"ה רק בתר"י ועיי' ג"כ תר"י שמות ל"ד, ט'. י"; לויקרא כ"ז, י' ועיי"ע שלף ג'. ותרג' תחלפהו (איוב כ', כ"ד) תשלחפיניה, שבת צ"ח: דלא לישלחופינהו. ובאשתפעל תרג' תחליף (שם כ"ט, כ') מישתלחפא ועיי' שם כ"ח, ט"ז. י"ט. ותרג' בהמיר ארץ (תהלים מ"ו, ג') בעידן דאשתלחיפו אבהן והשם שַׁלְחוּפָא (בל"ם שׁוּחְלָפָא) תרג' כפר (משלי כ"א, י"ח) ותרג' תמורתו (איוב כ', י"ח)] —

שלחת (?) (צ"ל של בת עיי' בפנים) בכל הכלים פ' כ"ה (מ"ד) אמר להן שלחת קודמין ס"א (שלבת) [צ"ל של בת] קודמין פי' הבת מדת המשקין היא ומחזקת כמו האיפה שנא' (יחזקאל מ"ה, י"א) האיפה והבת תוכן אחד (להן) [צ"ל יהיה] וקא מתמה ר"ע בית הרובע קודמת היא כדי שיהא חצי הרובע אחורים לה. *[אחי"ה וזה מפי' רה"ג וז"ל: של בת קודמין א"ד שלות כמות תמהון קמתמה ר"ע לחכמים וממשל וכי זה הרוב הוא קודם לבת (קודמין) ובת איפה היא שנא' האיפה והבת תוכן אחד [יהיה] האיפה מדת היבש (והאיפה) [צ"ל והבת] מדת הלח ע"כ וכבר העירותי בע' בת שעיק' הגי' של בת ועיי' פי' הרא"ש והר"ש וראיתי בעיק' התלמוד כ"י אשר ת"י שפי' בע' שלוות וז"ל: בס"פ קמ' דכלי' א"ל שלוות קודמין היא פי' ר"ל זהו הדבר אשר איפשר בו שנשים הקודם איזה מהם שנרצה והאחר נמשך אליו אולי מי שיאמר קודם איפשר שהוא מאוחר וכו' ר"ל הרובע אחוריים לחצי רובע או להיסף ע"כ וא"כ פי' שלוות (או שלות כגי' רה"ג) מענין משלבות של מקרא] —

שָׁלֶט (מל"ם בקבוץ שְׁלָטִים schildförmige Flekken עיי' בפנים) ונמר חברברותיו (ירמי' י"ג, כ"ג) תרג' ונמרא שלטי רקמתיה. *[אחי"ה וז"ל המתורגמן: בעל הערוך הביאו ולא פירשו ונראה לי שהוא לשון שלטי הגבורים (שה"ש ד', ד') שהוא לשון מגינים כן חברברות הנמר הם כצורת מגינים בל' אשכנז שילטליך. וכ"ה בעה"ק שנ"ב פי' שלטים קטנים וכ"ה בל"ס מגן שולטא, שַׁלְטָיֵא ועיי' התרג' ש"ב ח', ז'; לד"ה י"א, י' ז'; לירמי' נ"א, י"א. השביסים (ישעיה י"ג, י"ח) מבואר בירו' שבת פ"ו ד"ח: שַׁלְטוֹנַיָּה. ב"ר פצ"ג שני שלטונין זולגות דם] —

שְׁלַט (מל"ם שָׁלַט ובל"ס שְׁלַט פי' היות לו הכח לעשות איזה דבר Gewalt haben, befugt sein) תרג' נש פגע בו (ש"ב א', ט"ו) אזיל שלוט ביה. *[אחי"ה ועיי' ג"כ התרג' ש"א כ"ב, י"ז. י"ח; לשופטים ח', כ"א; ט"ו, י"ב תרג' תפגעו. ועוד בהשאילה היות כח על אשה לשכוב אצלה תרג' בבגדו (שמות כ"א, ח') וכן תרג' לרבעה (ויקרא י"ח, כ"ג; כ', ט"ז) — ועוד כל"ם שָׁלַט פי' כמו מָשַׁל עיי' תרג' בראשי' א', ט"ז; ל"ז, ח' וזולתו וכן בדרז"ל שבת פ"ב. רוח רעה שולטת בו, ירו' ברכות פ"ט די"ג: בו"ד .. שולט ביבשה .. שולט בים וכו' עיי"ע פטרון, ירוש' ב"מ רפ"י די"ב ע"ג שולטת היד מצד אחד, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד האור שולט, ירוש' מעשרו' ספ"א דמ"ט: ירו' שבת פ"ג ד"ו: ורפ"ג

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא צ"ז: [2]) כ"ה בכ"י ערוך וכ"ה בפירשב"ם בב"ב ובכ"י ש"ס רי וכדפ"ע ובפי' ר"ח לי'. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בב"מ בש"ס ווילנא ושם לי' מלות כנף אל כנף ונראה דשייכין לר"ח כדמוכח מפי' רשב"ם בב"ב שהביאן בשם ר"ח ושם ושם אי' תר"י הנ"ל אבל בנו"ג בתר"י אי' וכי פרג ית ידוי ובהיפך בתרג' תהלים ט"ו, ד' ולא ימיר תרג' ולא משלחיף ובכ"י אי' יפרג — ורגמ"ה בב"ב פי' ודלמא שלחופי הוו משלחפי ידיהן: כנפיהן שבאמצע היה כנף זה יוצא לפני כנף של זה והיו קצת הכנפים זה כנגד זה משוכין זה לפני כנף של זה וכו'. [4]) עיי"ע שחף ובנו"ג ומשחליף ועיי' גי' ר"ח בנדה ס"א שהביאו התוספ' והרא"ש עיי"ע שלף ב'.

ד"ה ע"ג היד שולטת פי' כמו היד סולדת עיי"ע סלד. ב"ר פמ"ה וסנ"א עיי"ע עד ג'. ב"ר פצ"ו שהן שולטין מסוף העולם ועד סופו. פסיקת' רבתי פל"א אתם שלטתם באצבעותיכם וכו' — קידו' ע"ג: עיי"ע שלב: פ י ע ל ירו' נזי' פ"ד דנ"ג: מְשַׁלֶּטֶת על נכסיה. נ ת פ ע ל ירוש' כתובות פ"ט דל"ג. נכסים שֶׁנִּשְׁתַּלְּטָה בהן וכו'. א פ ע ל תרג' עמוס ד', א'; לתהלי' קי"ט. קל"ג וזולתו. א ת פ ע ל תרג' משלי י"ז, ב'. התואר שַׁלִּיט כל"מ יבמות ע"ה: שליט בה אוירא. ובל"ס שליטא ויק"ר פ"ט הדין שליטא. במד"ר פי"ד עשרה שליטים שבאדם. תרג' ממשלתיו (תהלים קי"ד, ב') שליטוי. תרג' מושל (משלי כ"ג, א') קדם שַׁלִּיטֵי. תרג' אסתר שני א', ג' בתחלתו אתתא חדא שַׁלִּיטְיָא. ועוד התואר במקום השם שלטון דניאל ג', ב'. תרג' בראשי' מ"ט, ט' שלטון יהא. וכן תרג' שבט ומטה (ישעיה ט', ג'; מיכה ו', ט') ירוש' סוכה רפ"ג דנ"ג ע"ג כיבד את השלטון תמחוי אחד. ירוש' קידושי' פ"ג דס"ד: אדבר עליך לשלטון. ירוש' סוטה פ"ט דכ"ד: מסרו לשלטון. הקבוץ ב"ר פפ"ב מלכיות ושלטונים. שמ"ר פל"א כמה מלכים .. וכמה שילטונין. ועוד עיי' שם פט"ו במד"ר פ"ב ולנקבה פסיקת' רבתי פמ"ב השלטונים והשלטונות. ובתרג' הרבה פעמים במשקל הסורי שׁוּלְטָנָא עיי' תרג' בראשי' ל"ז, ח'; מ"ט, י'; לישעיה ט', ג'; י"ד, ה' וזולתו. והשם המופשט שׁוּלְטָנוּת בל"ע سلطان, سلطنة (Macht, Herrschaft) ב"ר ס"פ ס"ח שולטנותן גומרת בהן. תרג' תהלי' קמ"ה, י"ג; לקהל' ו', ב' והושאל לפאר ולתפארת וגוי ירוש' ע"ז רפ"ג דמ"ב אם דבר בריא שהן של שולטנות דברי הכל מותר. והשם המופשט עוד שילוט ירו' שקלים פ"ו דמ"ט ע"ד וירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ג חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לשילוט פי' מקום פנוי היה בארון אשר שם היו הלוחות ונשתייר מכל צד הארון חצי טפח להיות ריוח לשלוט בו ועיי' סוגי' בב"ב י"ד ופי' רנמ"ה שם. ואולי מזה שׁוּלְטָתָא באיכ"ר פ' רבתי ארבעה ארזין ארבעתי שולטתא דערסא ועיי' ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ג ע"ג] —

* שלטניא עיי"ע שבים וע' סלבון.

שלי (= שול רק בקבוץ כל"מ שׁוּלַיִם פי' שפה התחתונה (Saum, der untere Rand בפ' כמה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל'.) ובפ"ק במשקין בגמ' אין נושאין נשים (מ"ק ט'.) באותה שעה[1] נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה[2]. בסוף כלים (פ"ל מ"א) שולי קערה ושולי האסקוטלה פי' „כמין קערה קטנה תחת הקערה והיא יושבת עליה ופעמים שנשברה הקערה ונשארו שוליה והיא עדיין כלי קיבול וכמו כן שולי האסקוטלה"[3]. בר"ג דנדה (ג':) לזו יש לה שולים פי' לקופה יש לה קרקעית שוה ולא עגול ונתעכב בו השרץ מן הצד של קופה ולא יצא לחוץ ואימור משעת טהורות הראשונות היה שם להכי טמאות אבל אשה אין לה שולים לעכב דמיה. בפ' העור והרוטב בגמ' קולית (חולי' קכ"ו.) ובפי"א באהלות (מ"ז) שהטומאה יוצאה דרך שוליו. בס"ג דפ' השואל את הפרה (ב"מ ק"ב.) אמר אביי מדביק בשולי פרה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"ב פ"ה שולי המידה, ותרג' שולי המעיל שפולי עיי"ע] —

שלי אלף שילי טטפראות (ב"ב ע"ה:) עיי' בע' טפף[4].

* שלי, שלא מל"ס עיי"ע של א', שלה.

שְׁלְיָא (בל"ס שַׁלְיָא כמו בל"מ שְׁלִי פי' ענין השקט Ruhe והושאל להפכו: שׁוֹאָה Unwetter; מן שליא כל"ס (plötzlich בבא כשואה פחדכם (משלי א', כ"ז) תרגומו כד אתי[5] כשליא דלוחיכון (לא) [צריך לו' אל] תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא (שם ג', כ"ה) תרג' לא תדחל מן דלוחיא דמן שליא[6] ומן חיפא דרשיעי ארום ייתי. פתאום יבא אידו פתע ישבר (שם ו', ט"ו) תרג' מן שליא ניתי תבריה ומן שליא נתבר. *[אחי"ה וכן כי פתאם יקום אידם (שם כ"ד, כ"ב) תרג' דבשיליא אתי תברהון וכן בפשיט' ובתרג' נדפס בטעו' דכשיליא וכן תרג' שואה (תהלים ל"ה, ח'. י"ז) ובהוראה ראשונה פי' השקט תרג' בשלי (ש"ב ג', כ"ז) תרג' בשיליא ותואר הפעל שליאיית תרג' פתאם (משלי ז', כ"ב) והשם במשקל סורי שְׁלְיוּתָא תר"י א' בראשי' מ"ט, י"ט ישרון בשליותא ושם פ"א תר"י ב' שליותא דעדן] —

שְׁלְיָה (מל"ם הכים שבו הילד במעי אמו -Nach geburt) בפ' המפלת (נדה כ"ד:) המפלת

[1] עיי' דה"י ב' ו', י"ד והלאה. [2] וכן בירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד השחירו פניהן כשולי קדרה. [3] נעתק מפי' רה"ג במקומו. [4] ועיי' שילי ומ"ש. [5] בנו"ג כד ייתי. [6] וכ"ה בפשיט' הסורית ובנו"ג בטעות דחלייא ומן שליא.

סנדל או שליה. גמ׳ (שם כ״ו.) ת״ר שליה תחילתה דומה כחוט של ערב וסופה [1]) כתורמוס וחלולה כחצוצרת ואין שליה. פחותה מטפח וה׳ שיעורן טפח. שליה שופר שדרו של לולב וכו׳ [2]) (שם) עיי׳ בע׳ חמש. בפ׳ בהמה המקשה (חולי׳ ע״ז.) השוחט את הבהמה ומצא בה שליה נפש היפה תאכלנה פי׳ כדכתיב (דברים כ״ח, נ״ז) ובשליתה היוצאת מבין רגליה. *[אחי״ה בנו״ג בש״ס שליא באלף בסוף וכ״ה נדה כ״ו. במשנה שליא בבית הבית טמא לא שהשליא דולד אלא שאין שליא בלא ולד ושם בגמ׳ רשב״ג אומר שליא דומה לקורקבן של תרנגולין, שם: תולין את השליא בולד, אין תולין את השליא אלא בדבר של קיימא. שם וחולין ע״ז. בזמן שהשליא קשורה עמהן וכו׳, ויק״ר פי״ד הקב״ה משמרו שלא יעשה שפיר ושלא יעשה שליא. שם פל״ה נוח לו שנהפכה שליתו על פניו וכו׳ וכ״ה בירו׳ ברכות פ״א ד״ג רע״ב נוח לו אילו נהפכה שיליתו על פניו — ירו׳ מעש׳ שני פ״ב דנ״ג ע״ג חוץ משליתה צ״ל משרייתה. ברכו׳ ו׳. עיי״ע סלתא. זבחי׳ ל״ה. עיי״ע שלל ותר״י א׳ לדברים כ״ח, נ״ז ובשליתה: שפיר שיליתא. וכ״ה בל״ס שְׁלִיתָא] —

* שליית עיי״ע ים ח״ה. קל״ו ומ״ש.

* שְׁלְיוּתָא עיי״ע שליא.

* שלינונא עיי״ע שלך ב׳.

שָׁלִיל (מל״ע سليل Embryo, Foetus) בפ״ג בזבחי׳ (ל״ה.) השוחט את המוקדשין לוכל שליל או שליה בחוץ ולא פיגל. בפ׳ גיד הנשה (חולין פ״ט:) ונוהג בשליל ר׳ יהודה אומר אינו נוהג בשליל פי׳ הוא העובר. טוב ממנו הנפל (קהל׳ ו׳, ג׳) תרג׳ אמרית במימרא דטב מיניה שלילא דלא חזא עלמא הדין. *[אח״יה השסועה (דברים י״ד, ז׳) תר״י א׳ שלולא דלית תרין רישין] —

שָׁלַךְ (שְׁלוּכָה פי׳ כמו מוּשְׁלֶכָה die Verworfene) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ג:) שלוכתי תיכליך לבא פי׳ רצתה לומר שכינתי אוכלת חלבא אמרה לה שלוכה תיכליך אריא. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח ע״ש ועיי׳ ג״כ פירש״י שרצתה לומר שלובתי פי׳ כמו משולבות והיינו חברתה — שלכא שלאכא שבת קי״ב: עיי״ע שלב ב׳. ירו׳ סוכ׳ פ״א דנ״ב: שלכיות ט״ס עיי״ע שלב א׳] —

* שָׁלָךְ (מל״ם Seerabe) חולי׳ ס״ג. שלך (ויקרא י״א, י״ז) זה השולה דגים מן הים ופירש״י והוא עורב המים ואונקל׳ שם ובדברי׳ י״ד, י״ז תרגם שלינוגא וכ״ה בל״ם שלאנונא ועיי״ע של ג׳.

שָׁלַל (מל״ע شل weite Stiche nähen; שָׁלָל das Heften, die geheftete Stelle) בר״ג דפ׳ במה טומנין (שבת מ״ח:) תנן בס״ב בעוקצין (מ״ו) שלל הכובסין והבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה עד שיתחיל להתיר. בסוף פרה (פי״ב מ״ט) שלשלת המפתחות ושלל הכובסין והבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה ואין חבור להזאה [3]) פי׳ מנהג הכובסין כשמכבסים [4]) הבגדים אם הם חתיכות קטנות מחבר ד׳ וה׳ ביחד ואינו תופרן בטוב אלא מכלב כדגרסינן בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ב:) על כל המתים כולן שולל. *[אחי״ה וכן פי׳ ר״ח בשבת וז״ל פי׳ הכובסין שוללין את היריעות זו עם זו כדי שיהו נוחין לכביסה ואינה תפירה. אלא שלילה מלשון (מ״ק שם) על המתים כולן שולל וכו׳ והוא מל״ע הנ״ל פי׳ תפירה גסה אחת הנה ואחת הנה ולא כדעת הרא״ש בסוף פרה ותוי״ט למ״ק פ״ג מ״ו מלשון שלל וביזה ע״ש. וכנ״ה במ״ק כ״ו: האשה שוללתו לאלתר וכו׳, ושם: לא ניתן לשוללו. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב: על כל המתים הוא שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים (ועיי׳ פי׳ ר״ח למ״ק שהביא זה הירו׳). והשם ירו׳ שם דפ״ג ע״ב הקורע . . . מן השלל ועיי׳ מ״ק בבלי ב״ו: ועיי״ע מל ג׳. ושבת ועוקצ׳ עיי׳ לעיל [5]) והושאל לחיבור איכ״ר פתיחתא סי׳ ל״ד ד״ה על ההרים והיה ירמיה רואה . . כת של זקנים שלולים בשלשלות וכ״ה בפסיקת׳ דר״כ צד קי״ג שלולים בקולרין ועיי׳ ברש״י ירמיה י׳, א׳] —

שָׁלָל (מענין הראשון פי׳ חבור שלל הביצים Eierstock עיי׳ בפנים) בר״ג דביצ׳ (ז׳. וכ״ה בתוספת׳ זבים ספ״ה) האוכל מנבילת עוף טהור מן השלל של ביצים פי׳ שלל של ביצים גדולות, אשכול של ביצים קטנות. *[אחי״ה פי׳ שלל בצים הכצים שמחוברין בגידין ועיי׳ פי׳ ר״ח ורש״י

---

[1]) בתוספת׳ נדה פ״ד וראשה כתורמס. [2]) והוא כתניא ר׳ אושעיא. [3]) בפרה אי׳ להזייה. [4]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ע כשמכבס. [5]) ועוד השם שלילה עיי׳ במיוחס לרש״י מ״ק כ״ו: ד״ה דלא ניתן: קורע כל השלילות.

פי' יפה ע"ש והוא מלשון שלל של כובסים עש"ה והלעז בשט"י הוא ל"צ bâti פי' תפירה וקיבוץ Anfügung ועיי' ג"כ ערך הבא אח"ז] —

שלל (שְׁלוּלִית נ"ל מל"ע شل פי' שטיפת הנהר Ueberströmung eines Flusses ועיי' בפנים) כפ' שני בפאה (מ"א ותוספת' פיאה ספ"א) ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית מפורש בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א סע"א) מאי שלולית אמר רב יהודה אמר שמואל מקום שמימי גשמים שוללין פי' יורדין ונקוין מלשון (דברים כ"ח, מ') כי ישל זיתך וכתיב (רות ב', י"ז) וגם שול תשולו לה גר' יוחנן[1]) אמר אמת המים המחלקת שלל לאגפיה פי' כשתמלא אמת המים מתמלאין גדותיה סביבותיה. בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א:) מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר, פי' מקום ריצת הנהר. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג עברה נהר או שלולית, תוספתי' ב"ק ספ"ו עברה נחל או גדר או שלולית, ב"מ כ"ד. ע"ז מ"ג. משלילותו של נהר, תוספת' ב"מ רפ"ב משלילותו של ים ומשלילותו של נהר ופי' ר"ח בב"מ כ"א: שלוליתו של נהר: פי' בתוך הנהר מקום שמי גשמים שוללים והוא מקום שטיפתו ע"כ ורש"י פי' בב"מ שם: כשהוא (הנהר) גדל ויוצא חוץ לגדותיו ושולל שלל ושוטף הנמצא ע"כ ובגוף הענין פי' כן ברש"י לע"ז הנ"ל וזה נ"ל עיקר ומל"ע הנ"ל בראש הע' או מל"ע הנזכר בע' זט (ח"ג, רפ"א:) עש"ה. אבל בב"ק פירש"י שוללין מתקבצין כמו מן השלל של ביצים ד"א לשון שלל ומלקוח ע"כ וכן פירש הרא"ש מקום שמתקבצים שם המים כמו שלל של כובסים ע"כ][2]) —

* **שְׁלָלָא** (פי' כמו בל"מ שָׁלָל Beute) עיי' תרג' אסתר ג', י"ג ושלליהון לעדאה ועוד שׁוֹלָלָא תרג' מיכ' א', ח'.

שָׁלַם (מל"מ הפעל פי' ענין גמר מלאכה ועוד תמים בלי חסרון vollenden, unversehrt sein; והשם שָׁלוֹם, שְׁלָם, שְׁלָמָא Friede, Heil; שְׁלָמִים Friedensopfer ועיי' בפנים) בס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"ב.) שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי ומנין דרבנן איקרו מלכי שנא' (משלי ח', ט"ו) בי מלכים ימלכו ומנלן דכפלינן שלמא למלכי וכו'. בר"ג דפ' טבול יום (זבחים צ"ט:) שלמים יקריבנו[3]) כל קרבנות שהוא מביא כשהוא שלם מביא ואינו מביא כשהוא אונן. בספרא ואם זבח שלמים (ויקרא פרש' י"ג פרק ט"ז) שהכל שלמים[4]) בהן הדם והאימורין למזבח החזה והשוק לכהנים העור והבשר לבעלין. בב"ר פ' ס"ז[5]) (פס"ו) ויתן לך: השולמית (שה"ש ז', א') שמסיים בה שלום בכל יום שנא' (במדב' ו', כ"ו) וישם לך שלום וכו'[6]). בספרי וישם לך שלום (ספרי נשא פ' מ"ב) בכניסתך שלום ביציאתך שלום[7]). בויק"ר בצו פ' זובח (פ"ט) גדול שלום שכל הברכות כלולות בו. שלמית בת דברי (ויקרא כ"ד, י"א) כבר פי' בע' דברי[8]). בפ"ק בגיטין[9]) בגמ' דסמוך ר' יהודה אומר (גיטין ז'.) אם שלמים וכן רבים (נחום א', י"ב) אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' שלמים מצומצמים ע"ש אבל בנחום פי' וז"ל יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלמים בעצה שיהו כולם שוים בהסכמה אחת ע"ש ובשאר המפרשים. שלום, שלם, שלמא בהבנת ל"מ שלום ושאילת שלום איתא הרבה פעמים בדרז"ל עיי' ברכו' ג'. ו': ח'. ט': י"ד. ט"ו: י"ז. כ"ז: ל"ב. ל"ד: ל"ט: נ"ד. ס"ד. פיאה פ"א מ"א שבת י': נ"ו: פ"ט. קט"ו: יומא נ"ג: ע"א: ר"ה י"ח. כ"ג: תעני' ט': כ"א: כ"ב. ושם: כ"ג. כ"ד: מגילי' ג'. מ"ק כ"ח: חגיג' י"ב: ט"ו. שקלים ב'. ד': יבמו' ס"ב: ס"ה: צ"ז: קי"ט. כתובו' י"ז. נ'. ס"ט. נדרים ח'. ס"ו: גיטי' נ"ב. נ"ו. נ"ט. ס"א. ס"ב. קידושי' מ'. ס"ו: ע': ב"ק ע"ג: ע"ה: ב"ב ט'. סנה' ו': י"ד. ל"ז. מ"ו. פ"ב: צ"ו. צ"ח. צ"ט. ושם: ק"ה. מכו' כ"ג. סוף עדיות. תמיד כ"ח. נדה ל"א: סוף עוקצי' אבות פ"א מי"ח שם פ"ד מט"ו דא"ז פ"ט ירו' ברכו' פ"ב ד"ד: ד"ה: ירו' שקלים ספ"ב דמ"ז. ועיי"ע שאל. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ג עיי"ע חס. ועוד הרבה מאמרים בענין שלום עיי' בפרק השלם וב"ר פל"ו פל"ח ויק"ר פ"ט ול"ב ספרא וספרי

---

1) בנו"ג רב ביבי אמר ר' יוחנן. 2) בלי עברי החרשה שלילה פי' המניעה Negation. 3) וזה אינו פסוק שלם עיי' ויק' ג', א' ולי' הפסוק בש"ס זבחים ולי' במ"ק ט"ו: 4) בנו"ג שלם וגי' הילקי שהכל משלמים בהם. 5) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע פס"ו וצ"ל פס"ז כפי כלל הידוע שרבינו מונה פרש' אחת יתירה בב"ר עיי' בספרי מ פ ת ה לערוך השלם. 6) בנו"ג אומה שהכהנים משימין לה שלום בכל יום שנאי (שם) ושמו את שמי. 7) בנו"ג ביציאתך שלום ע ם כ ל א ד ם וכ"ה במד"ר פי"א. 8) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע דבר. 9) בדפ"ע הוק מדפ' פ' מתחיל כאן ע' מיוחד ולא ידעתי למה.

במקומו הנ"ל בערך. ובלי' נקיה לאבר המוליד שבת קנ"ב. משים שלום בבית ופירש"י אבר תשמיש. ובתרג' אי' במשקל סורי שְׁלָם: שְׁלָמָא עיי' תרג' בראשית מ"ג, כ"ז; תרג' מ"א ב', י"ג; מ"ב ה', כ"א; לתהלים ל"ח, ד'; מ"א, י' וזולתו ומזה נבנה כִּשְׁלָמָא עיי"ע בח"ב, ר"ז וש"נ. והקבוץ במ"ר פי"ג הוא עושה שני שלומות שלום למעלה ושלום למטה וכו'. והשם הפרטי לאשת ר"א: אימא שלום שבת קט"ז סע"א ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג. התואר שַׁלְמָן (ובל"מ שַׁלְמוֹן) ברכו' ל"ט: שלמן שלום אתה ושלימה משנתיך ששמת שלום בין התלמידים. ועוד שַׁלְמָנָא בל"ס מְשַׁלְמָנָא סנהד' ז'. שב בירי לשלמנא וכו', שם כ"ב. עיי"ע סר ו'. והשם המופשט שְׁלִימוּתָא שבת פ"ח: אנן דסגינן בשלימותא וכו' ובתרג' תהלי' כ"ו, א'. י"א; ל"ז, ל"ז; ע"ח. ע"ב; ועוד במשקל סורי שַׁלְמוּתָא תרג' איוב ד', ו', לתהלי' כ"ה, כ"א. ועוד התואר והשם המופשט בהוראת תמים בלי מגרעת נזיר מ"ד. לאביו (ויקרא כ"א, ב') בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר, שבת ל"ג סע"ב שלם (בראשי' ל"ג, י"ח) שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו ועיי' רש"י לבראשי' וב"ר פע"ט שלם בגופו שלם בבניו שלום בטמונו . . רבי יוחנן אמר שלם בתלמודו. נדה מ"ד. ושם: מסכת שמחות פ"ג מ"א חתן שלם עיי"ע חתן, נקבה שלימה. חולי' צ"ח רע"ב עיי"ע בשל (ח"ב, ר"ו), זבחים ה'. משנה שלימה, ברכות ל"ט: ושלימה משנתך עיי' לעיל. במ"ר רפ"כ אומה שלימה, ספרא ויקר' הנ"ל מי שהוא (שלום) [צ"ל שלם] מביא שלמים וכו'. והרבה בתרג' שה תמים (שמות י"ב, ה') תרג' אימר שלים, תר"י בראשית י"ז א'; ל"ג, י"ח; לויק' כ"ב, כ"ז; כ"ז, י' וזולתו. ולנקבה שַׁלְמָא תרג' ויקרא ד', כ"ח ובתר"י שם שְׁלִימְתָא וכן שם ג', ט' ובאונקל' שם שַׁלְמְתָא והקבוץ זכרי' שַׁלְמִין תרג' שמות כ"ט, א'; ויק' ט', ג' וזולתו ולנקבה שַׁלְמַן תרג' ויק' כ"ג, ט"ו דברי' כ"ז, ו' והשם המופשט שְׁלֵימוּתָא תרג' איוב ה', כ"ו; כ"א, כ"ד. והפעל פי' ענין גמירה הרבה בתרג' בפעל ובאפעל עיי' עמת"ר ללעווי וכן בדרז"ל ירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ג שלום (דה"י א' ג', ט"ו) שבימיו שלמה מלכות בית דוד וכו'. הפעיל ואפעל ברכו' מ"ז: השלימו לעשרה. יומא ל"ג. עליה (ויק' ו', ה') עליה השלם כל הקרבנות כולן, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. משלים שנתו. ירו' סנהד' פ"א די"ט. קם ר' נתן ואישלים וכו' ע"ש. קהל"ר פ' טובה חכמה: אני הוא שהשלמתי מנינן של ישראל וכו'. ועוד כל"מ פי' ענין שלום חוב ושלום גמול (bezahlen, vergelten) בפיעל ירו' תענית פ"ב דס"ה: שלם לי ואשלם לך, ירו' גיטי' פ"ה דמ"ו ע"ד ישלם לי טיבו, ב"ר פע"ט ושלם (איוב ח', ו') עתיד הקב"ה להתעורר עליך ולשלם לך כל צדקות שעשית. אבות פ"ב מט"ז שישלם לך שכר פעולתך. אתפעל פסחים כ"ח. משתלים עיי"ע נגר ג'; תרג' תהלי' ס"ה, ב'; משלי י"ט, י"ז; לישעי' נ', י'; מ"ב, י"ט] —

* **שלום** (שם אמורא) רב שלום ויק"ר פכ"ו ועוד ר' יהודה בן שלום, יוסי בן שלום, לוי בן שלום עיי' סד"ה.

* **שלומי, שלנמי** שם העיר עיי"ע אבטליות ח"א ו' ובהערה שם וש"נ השינויים.

* **שלמיה** (שם פרטי לאומה נבטאית Salmioi) ב"ר ס"פ מ"ד קנזי (בראשי', ט"ו י"ט) שלמיה, ב"ב נ"ו. הקדמוני: שלמאה והקיני (במד' כ"ד, כ"א. כ"ב; ש"א ט"ו, ו') תרג' שלמאה. והקבוץ שַׁלְמָאֵי תרג' אונקל' בראשי' ט"ו, י"ט ובתר"י א' שם ולבמ' שם שַׁלְמַיָא, וכ"ה שלמייא בירו' שביעי' רפ"ו דל"ו סע"א ערביא שלמייא וכצ"ל בירוש' קידו' פ"א דס"א רע"ד ושם אי' שמליא ועיי' נייבויער גיאגראפיא 429 ועיי' שם 427.

* **שְׁלָמְיָא** (שם אמורא) רבי שלמיא בזמן רב. בר שלמיא ספרא עיי' סד"ה.

* **שַׁלְמָן, שלמוני** (שמות אמוראים) ביצה ה': ב"ק ס"ט. ירוש' כלאי' פ"א הל"ה, ר' שלמוני ב"ר פס"ח עיי' סד"ה.

* **שלמצה, שלמתו** (?) ויק"ר פל"ה מעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצה המלכה וכו' ובספרא ריש בחוקותי אי' בימי שב"ש (בימי) [ובימי] שלמצו המלכא [1] ובבבלי תענית כ"ג רע"א אי' רק בימי שמעון ב"ש אבל עיי' התוספו' שבת ט"ז: ד"ה דאמר ואין ספק כי שלמצה, שלמצו צ"ל שלמינה, שלמינון והוא

---

[1]) ובילק' בחקותי ר' תרע"א לי' ובספרי עקב פ' מ"ב אי' בימי הילני המלכא וזה בטעות של חסרון ידיעת המעתיקים שלא ידעו לפתור שם שלמצא או שלמצו המלכא.

Salome, Salominon אשת ינאי המלכא ואחות של שמעון בן שטח עיי׳ ברכות מ״ח. וב״ר פצ״א ושם חסר שם הפרטי ואי׳ רק: אמר (שב״ש) לאחתיה אבל בקהל״ר פ׳ טובה חכמה עם נחלה: אי׳ אמר לשלמתו אחתיה ובלי ספק צ״ל לשלצינו אחתיה[1] ועוד נשתבש השם הפרטי הזה: שלציון שבת ט״ז רע״ב מעשה בשלציון המלכה וכו׳ כ״ה בחי׳ הר״ן וכ״י ש״ס ובנו״נ בשל ציון והתוספ׳ שם ד״ה דאמר.

* שלמיני ? ירוש׳ שבת פ״ו ד״ח סע״ב נטיפות (ישעיה ג׳, י״ט) של מיני וצ״ל בתיבה אחת שלמיני ואולי מל״י אמצ׳ σόλεμνιος ובל״ר אמצ׳ Kostbarkeiten, solemnia.

* שְׁלָנָא (נראה תואר מן שלל Plünderer) תרג׳ שופטים ה׳, כ״ז נפל שלנא בזיזא כ״ה בדפו״ו ובשאר דפוסי׳ לי׳ — שלונאי תר״י א׳ במד׳ כ״ה, י״ד דמתקריא שלונאי בת בלק עיי״ע שולנאי.

* שלניא, שילנייא (שם העיר) מ״ק י״ב: ר׳ אשי הוה ליה אבא בשלנייא ובכ״י ש״ס שילנייא.

☞ שלעטוש ירו׳ דע״ז פ׳ לפני אידיהן (פ״א דל״ט רע״ג) ונעץ קנה בים ונעשה שלעטוש פי׳ בל״ר יער. *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״ר silvaticus או על לשון רומי saliticum, salictetum, Gestrüpp ולפנינו הגי׳ שלעטוש ונראה שהוא שירטון עיי״ע] —

שלף (פי׳ ענין חלץ בל״ם herausziehen, abziehen ואי״כ שִׁלְפֵי פי׳ כמו שִׁלְהֵי מוצאי (Abzug, Auszug, Ende) בגמ׳ דפ׳ במה אשה (שבת ס׳.) שלפי השמד היו[2] פי׳ שהיו נמלטין מן השמד. בפ׳ האשה שהלכה היא בגמ׳ בי״ה אומרי׳ (יבמות קט״ז.) אמר שמואל שלפי קציר חטים היו כלומר במוצאי קציר חטים. ירושלמי (יבמות פט״ו די״ד ע״ד) למה קציר א״ר מונא[3]) דאנסא שכיח שאין החמה קופחת על ראשו של אדם אלא בשעת קציר[4]) כדכתיב (מ״ב ד׳, י״ח) ויצא אל אביו אל הקוצרים וגו׳ אמר רבי יוסי בר[5]) בון (תהלים ק״מ, ח׳) סכותה לראשי ביום נשק ביום שהקיץ נושק (מן) [צ״ל את][6]) החורף. *[אחי״ה וכן פי׳ רש״י בשבת שלפי הגזירה בני אדם הנשמטין מן הגזירה היו וביבמות פי׳ שלפי סוף קציר חטים שלפי לשון שלף איש שכבר היה הקציר משתלף ועובר, ובשהש״ר פ׳ סמכוני: בשלפי השמד נכנסו רבותינו לאושא[7]) ופי׳ במ״כ כשנתחלף ועבר הגזירה וסיים וכן פי׳ בספר תניא ע״כ והיה לרמוז על פירש״י] —

שָׁלַף (מע׳ הקודם בל״מ וכן בל״ם פי׳ חלץ abziehen ; loslösen ; heraus- שְׁלִיפָא entziehe Verschnittenes שלציון = שְׁלוּף דּוּץ (u. befestige) בס״ג דפ׳ המוציא יין (שבת פ״ב רע״א) ובר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ח:) ולא שלף[8]) לכו ירקא ואכיל לכו מכושא[9]) דאסר גינאה. בריש עירובי׳ בגמ׳ ואם יש לו (י״א:) זיל שלוף שדינהו. בס״ג דפ׳ שואל אדם (שבת קנ״ב.) שליפה תוכחה פי׳ סרים שנשלפו ונתקו ביציו אתה מוכיחני[10]) וי״א הכי קא״ל סרים תוכחה אני עושה עמך ולא מצות[11]). בר״ג דפ׳ הגוזל עצים (ב״ק צ״ג:) שינוי דהדר למילתייהו[12]) הוא דאי בעי משליף[13]) להו. בר״ג דפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו אוכלין (ב״מ פ״ט.) אע״ג דקא משליף קטיני מביני אלימי. בר״ג דפ׳ מצות חליצה (יבמו׳ ק״ב.) שלפתיה לעילאי וקאי לתתאי בר״ג דפ׳ השולח גט (גיטי׳ ל״ג:) כל מילתא דמתעבדא בבי עשרה צריכה ביה עשרה למשלפה. בר״ג דפ׳ הזורק גט (שם ע״ח.) דעויק[14]) לה חרציה ושלפתיה. וחלצה נעלו (דברים כ״ה, ט׳) תרג׳ ירוש׳ (א׳)[15]) ותשלוף סנדליה. בפ׳ האשה שהיא עושה צרכיה בגמ׳ נשים שהיו ישנות (נדה ס״א.) רישא דנניא

---

[1]) ועיי׳ גרעץ ח״ג, קי״ז והערה שם. [2]) וכ״ה בש״ס דפ״ש וויני׳ קראקא ובכ״י ש״ס ושם: שליפי ובנו״ג שלפי הגזירה. [3]) בנו״ג ר׳ מנא. [4]) וכצ״ל בתוספו׳ יבמו׳ קט״ז: ד״ה לא דברו ושם אי׳ בט״ס שאני החמה קודחת בראשו של אדם בשעת הקציר. [5]) בנו״ג בי ר׳. [6]) וכ״ה בדפ״א. [7]) ובברכות ס״ג: אי׳ לכרם ביבנה. [8]) בנו״ג בשבת שליף ובחולי׳ לי׳. [9]) בדפו״ו מכושא בוי״ו אבל בש״ס ובכ״י ובשאר דפ״ע מכישא אבל בוי״ו עיקר הגי׳ עיי״ע כש א׳ (בח״ד, שמ״ז) וש״נ כ״י פי׳ רגמ״ה אבל בע׳ כש האחרון אי׳ גם בדפו״ו ביו״ד. [10]) וכ״ה ברש״י. [11]) וכ״ה בפי׳ ר״ח וז״ל השיב ר׳ יהושע תיש נתוק תוכחה אינם דברי ריב אלא דברי תוכחה ע״כ ויתר דברי ר״ח מסכימים לפי׳ רבינו בע׳ אקא (ח״א, רנ״ד) אשר שם העתיק הערוך דברי ר״ח (בלי הזכרת שמו) וכן גרס רבינו חננאל איקא כבערוך. [12]) בנו״ג לבריותא ובכ״י ש״ס החוזר לבריותו. [13]) כ״ה נכון בדפ״ר ובשדפ״ע משלף. [14]) כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה בע׳ עויק ע״ש ובכ״י ו״ו א׳ דעקיר צ״ל דעריק כדאי׳ בכ״י ל״ד ובבי״ו ו״ו ב׳ דעריק ובדפ״ע דעייק. [15]) כ״ה נכון בעה״ק שנ״ב ובדפ״ע לי׳.

בצבא סיפא דמשלפי שלופי פי' רישא במשולבות כמו (עירוי' צ"ה סע"א במשנ') מצאן צבותין [1]) סיפא בשאינן משולבות [2]). בפ' בי"ש בגמ' שני אחים (יבמות ק"ט:) בערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ פי' הנתק מזה והנעץ לזה כלומר עזוב הלוה ותפוש הערב. *[אחי"ה צ"ל בתיבה אחת שלציון עיי"ע ובדפ"ע של ציון וז"ל רש"י בערבי שלציון שם מקום שמניחין הלוה ותופסין הערב ל"א שלציון קורין שם הערבון ע"ש נוטריקון שלוף דוץ. שולף עצמו מן הלוה ותוקע עצמו על הערב ע"כ וא"כ שלוף דוץ (= דוץ כמו דעץ עיי"ע) הוא הוא בל' נוטריקון שלציון ואם הוא שם המקום עיי"ע ומ"ש. ודע כי בל"מ פי' שָׁלַף הוצאת דבר התקוע ובפרט נאמר על הוצאת החרב מתיקו ועוד גם מן נעל (רות ד', ז') וכן בתרג' שלף סייפיה מן תיקה תר"י במדבר ל"א, ח', שליפי חרבא תר"י א' דברי' כ"ח, כ"ב; שלופי חרב לויק' כ"ו, ו' ועיי' תרג' במדב' כ"ב כ"ג, ל"א; לשופטים ג', כ"ב; ח', י', כ'. ועוד בענין חליצת נעל תר"י של (שמות ג', ה') שלוף, חלוץ (דברים כ"ה, י') שליף. חלצו את האבנים, חלץ את האבנים (ויקרא י"ד מ'. מ"ג) מתורגם בזה דפעל בבנין פַּעֵל. ובאתפעל תר"י א' במדבר כ"ה, ח'; אונקל' י"ט, ה' ונשל: וישתליף ועוד זולתו. וכן בדרז"ל יבמות ק"ב: וחלצה נעלו (דברי' הנ"ל) מישלף וכו', ושם החלצו (במדבר ל"א ג') שלופי מביתא לקרבא ועיי"ע חלץ (ח"ג, ת"י), שבועו' ל"א. עיי"ע מנפיים. מ"ק ד': עיי"ע מדל א'. בינוני פעיל שליפא (שבת הנ"ל) פי' נתוק וכן תרג' ונתוק (ויקרא כ"ב, כ"ד) דשְׁלִיף. ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ג שלף איש נעלו (רות הנ"ל) מי שלף . . חד אמר הקונה וחד אמר המקנה והשם המופשט שם: בראשונה היו קונין בשליפת המנעל וכו'] — שלוף [3]) דוץ (שבת צ'. נדה ס"ב.) עיי' בע' אשלג. *[אחי"ה (שם ח"א, שט"ז) פירשתי או מל' שְׁלוֹף דוץ של ע' הקודם או מל"ע سلب ולשון פרסי' ژوژ, ژوز ע"ש ומ"ש ורש"י בשבת לא יוכל לפתרו ועוד עיי"ע קמליא] —

שלף (umtauschen) לא יחליפנו (ויקרא כ"ז, י') תר"י (א') לא ישלפיניה. *[אחי"ה כ"ה בדפו"ו ועיקרי התלמוד ובעה"ק שנ"ב ובכל כ"י ערוך ולי' בדפ"ר ופיז' ובדפוסי' האחרונים. והוא מל"ע سلف פי' המיר. ובנו"ג בתר"י לא ישלחפיניה ועיי"ע שלחף] —

שלף (= שְׁלִיף מל"ע سلف פי' שק קטן ע"ג בהמה (Kleiner Futtersack בפ"ק בקידושין בגמ' עבד כנעני (כ"ב:) וברי"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ז:) באיכוף [4]) שעליה בשליף שעליה ובס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ו:) [שליפי רברבי] ובר"ג דפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ד:) בשליפי זוטרי פי' טעונות קטנות שיכול לשמש הכרים מתחתיהן. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בשבת שליפי זוטרי: משואות קטנים ששומט הכר מתחתיהם. ור"ח פי' שמנער את הכר או את הכסת מעט והן נופלות. ורגמ"ה ב"ב פ"ו: פי' בשליפי במשואות של פירות שקושרין בחבילות שאין יכול להגביהן וכן פי' רגמ"ה שם דף ע"ה: ובשליף שעליה אותו משוי שמשימין על גבה. ונ"ל שהוא מל"ע הנ"ל ופי' שק קטן או גדול. וכנ"ה בשבת שם היתה בהמה טעונה שליף של תבואה. ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. בשליף שיש בה. תוספת' ב"ק רפ"א בשליף שעליה ובמשאוי שעל גבה. תוספת' ב"ב רפ"ד את האוכף ואת השליף ובתוספת' שבת רפי"ח שליף מלא נכנס תחתיו ומפרקו. ובתוספת' ב"ב הנ"ל שליף מלא נופצו (כ"ה לנכון בכ"י ארפורט) ונותן לו (ובכ"י ארפ' בטעות ונותנין לו) פי' המוכר מנפץ ומנער השק המלא ונותן השק הרק לקונה] [5]) —

* שֶׁלֶף (נ"ל מל"ע سلفة שדה משודד geeggter Acker) תוספת' ב"מ ספ"ט אינו דומה מניחה לפניו נירה למניחה לפניו שלף. והקבוץ שהש"ר פ' לא ידעתי משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשְׁלָפִים [6]) וכו' אתמול היתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרונין עם המלך פי' שבלים על שדה המשודד ומ"כ לא ירד לעומק פי' המלה ע"ש ובענין שיעור המשל עיי' בפי' יפה קול.

שָׁלַף (= שְׁלוֹפָפֵי מל"מ וע' شلف פי' ענין פריחה ונץ blühen, knospen עיי' בפנים ומזה השם בקבוץ שְׁלוֹפָפֵי, שְׁלוֹפָאפֵי פֶּרַח) שלופפי והוו תמרי עיי' בע' חפר. *[אחי"ה ושם בח"ג, תס"ה הגי' בכ"י ובדפ"ר שלופאפי וכ"ה בכ"י רי"ף ב"ב ובכ"י ש"ס ה' ה' שלפופאי ובנו"ג בב"ב קכ"ד.

[1]) וכ"ה כפי' ר"ח ועיי"ע צבת ג' וש"נ השינויים. [2]) בנו"ג בנדה שם מ"ש רישא . . מ"ש סיפא א"ר אמי במשולבות ופירש"י במשולבות תכופות ודבוקות יחד וז"ל הרא"ש י"ס שאין כתוב רישא אלא במשולבות גרידא ויש לפרש סיפא במשולבות ומכוונות כל אחת במקומה ולא דחקו זה את זה. ור"ח פי' סיפא דמשלחפי שלחופי פי' שמפורדות זו מזו ע"כ וכ"ה בתוספו' ד"ה אמר רבי. [3]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' אשלג ובשדפ"ע שלף. [4]) בנו"ג באוכף. [5]) וא"כ נופצו הוא פעל ולא שם וע' נופץ (ח"ה, שס"ו:) יש למחוק וכן העירני ידידי ד"ר יאסטראוו רב ואב"ד בפילאדעלפיא. [6]) ובילק' שה"ש רי' תתקצ"ב בשלפין ובשו"ט מזמור כ"ב סי' י"ב הגי' בשפלין ועיי' מ"ש הרב ר"ש באבער שם בהערותיו.

שלופפי וכ"ה בבכורות נ"ב: שלפופי ובע' חפר לא פי' רבינו אבל בפי' רגמ"ה לבכורו' אי' שלפופי הניח תמרים קטנים ונעשו תמרי רכרבי ורש"י פי' סמדר וכב"ב פי' רגמ"ה שלפופי תמרים מפריחים במקצתן ובפירשב"ם דקלים שהפריחו פירות ע"כ וזה נ"ל וזה רבות בשנים פירשתי כן בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד 73 והבאתי ראיה מהעתקת רס"ג שתרגם גבעל (שמות ט', ל"א) ע"י مشلف פי' הפריח והוא כמו כפת בל"ס אשר בָּו העתיקה הפשיטה הסורית וכן תרג' טאווס گل اورد ועוד העירותי שם (בהערה 1) נגד פי' ה' גרעץ (מ"ע שלו ח"ח, 252) שקדמת שלף יבש (תהלי' קכ"ט, ו') פי' בטרם שהפריח יבש וכתרג' שם דמן קדם דיציץ או כגי' כ"י דייניץ, וא"כ שלופפי פי' הפרח קודם שיפתח וחפשתי מוצא דבר בפפלנ"צ ללעף ולא מצאתי] —

שַׁלְפּוּחִית (נ"ל מל"ס سلفينه, شلفيه אם ורחם (Gebärmutter היא האם היא מרפחת היא שלפוחית (חולי' נ"ח:) עיי' בע' אם (ה') [1]) — בפסיקת' ותאמר ציון פסיקת' דר"כ צד קל"ב:) ובויק"ר בריש זאת תהיה תורת (רפט"ז) שלפוחית של תרנגול פי' זפק. *[אחי"ה בנו"ג בויק"ר שפופרת של ביצה ובאיכ"ר פ' סורו טמא אי' כפי' הערוך זפק של תרנגול נראה שהשמיטו המדפיסי' מלה זרה שלפוחית ובילק' איכה ר' אלף ל"ב אי' שלחופית וצ"ל שלפוחית ובפסיקת' דר"כ שם שלופחית וכבר הגיה הרב החכם רש"ב שצ"ל שלפוחית ומה שפי' רבינו היינו זפק קצת ראיה מחולי' נ"ו: הורו במרפחת כרכי בזפק ע"ש ומרפחת הוא הוא שלפוחית עיי"ע מרפחת. חולי' מ"ח רע"א ניטלה שלפוחית [2]) שלה וכו' ופירש"י קרום שהולד מונח בו ובלעז מרי"ץ צ"ל מדריץ כדאי' בפי' רש"י בחולי' נ"ד. ד"ה האם ועיי' לברכו' מ"ד: ד"ה הרת ופי' בל"צ matrice רחם ונ"ל שהמלה פרסית היא ובל"ס שלפוחיתא פי' כים השתן Wasserblase וזה שילפוחא בע"ז מ' רע"ב ופירש"י משיא"ה של דג שמליאה רוח וצ"ל ושיא"ה בל"צ Blase, vessie ועפ"י זה יש לתרץ מה שהקשו התוספו' חולי' מ"ה רע"א ד"ה שלפוחית דלמה לא הזכיר הש"ס ניקב כים של שתן די"ל כים השתן היינו שלפוחית ואסף (הוזכר אצל ה' לעף פפלנ"צ צד 26) כתב וז"ל נבל מקוות השתן הנקרא שלפוחית. ועוד שם: שלפוחית שהיא נבל מקוות המים ע"כ] —

שלפק (= שַׁלְבּוּקִין (Hitzblasen אבעבועות בכל ארץ מצרים (שמו' ט', ט') תר"י (א') שלפוקין. *[אחי"ה ובתר"י ב' שם ובפסוק י' שלבוקין וכ"ה בתרג' שמרוני ועיי"ע שלבק ומ"ש כי עיקר הגי' בבי"ת] —

שלציון (קיצור מן שליח ציון (Zionsbote בפ' אין צדין (ביצה כ"ה:) א"ל רב נחמן לחמא בר אדא שלציון כי סליקת [3]) להתם פי' שליח ציון שהיה הולך תדיר לארץ ישראל. *[אחי"ה ובנו"ג שליח ציון וכ"ה בשי"ם כ"י כי בעל ד"ס לא הביא איזה שינוי וכ"ה באו"ז הל' יו"ט סי' שנ"ד ורש"י פי' שליח ציון כבערוך ועיי' מה שהקשה עליו בעל סד"ה בע' חמא בר אדא] —

שלציון (שם מקום או קיצור מן שלוף דוץ) בערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ (יבמות קי"ט:) פי' מקום שמנהגם לעשות כך ס"א שלציון היינו שלוף דוץ. *[אחי"ה עיי"ע שלף ב' ודע כי בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב הגי' שלוצין. ורש"י ביבמות פי' כמו כן כשני פירושי הערוך. ואם הוא שם מקום אולי הוא Seleucia הנקרא גם כן Σολόκη אצל שטראבו עיי' מאננערט ח"ה 357] —

* שלציון (ט"ס וצ"ל שלמיון) שבת ט"ז רע"ב וכפי' גי' התוספו' שם גם בתענית כ"ג רע"א והיא היא אחותו של שמעון ב"ש עיי"ע שלמצה ומ"ש.

שָׁלַק (כל"ע سلق בל"ס שְׁלַק kochen, sieden, שָׁלוּק, שֶׁלֶק ; einkochen eingekochte Speise, (Kräuter בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד.) אכל שלק והוא מזונו פי' ירקות שלוקין או זיתים שלוקין מבושלין הרבה. השתי משישלק (נגעים פי"א מ"ח וכ"ה בספרא תזריע פרש' ה' פרק י"ג) עיי' בע' אגין [4]). בפ"ה בכלים (מ"ה) מוסף יורה של שולקי זיתים פי' מנהג של שולקי זתים עושין שפה סביב היורה שיכיל יותר. בריש מעשרות (פ"א מ"ה) אבטיח משישלק. פי' כשנגמרין הן ירוקין כעין דבר השלוק בפ"ב בע"ז (ל"ח: במשנה) אלו דברים של גוים אסורים ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו

[1]) ח"א, קי"א: [2]) בתוספתי חולי' פ"ג הגי' שלפוחות. [3]) בדפו"ו בט"ס סליקת כי. [4]) בדפ"ר בט"ס אמן.

גוי ואין ישראל רואהו הפת והשמן שלהן והשלקות רבי ובית דינו התירו השמן[1]. בריש בכורו׳ בגמ׳ זכר ונקבה (ט׳: י״א.) פריק ליה בשלקי[2] בשויו פי׳ „נותן לכהן ירקות שלוקין בשויו של בכור ופודה״[3]. — (א״ב תרג׳ חציר גנות ושדפה (מ״ב י״ט, כ״ו) כעשב אגריא דישלוק[4]) ענין בשילת פירות וירקות במים ע״י האור וחחום). *[אחי״ה וכנ״ה בע״ז ל״ח: עיי״ע אהין. בירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג אנן שלקין ביעין, תוספת׳ עוקצ׳ ספ״ב ביצה שלוקה, תוספת׳ יו״ט ספ״ב בישל הימנו כל שהוא שלק הימנו כל שהוא. ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י: בההוא דשליק וכו׳, מעשרו׳ פ״א מ״ה ואם אינו משַׁלֵּק וכו׳; פ״ד מ״א השולק, ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. פיקס ושילק, ירו׳ שקלים רפ״ו דמ״ט ע״ג שמן זית הן שנים עשר לוג שבו שולקין את העיקרין דברי ר״מ ור״י אומר שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן וכ״ה בירו׳ סוטה פ״ח דכ״ב ע״ג ועיי׳ כריתות ה׳ סע״א משלקו העיקרין וכו׳ הביאו העיקרין ושלקום במים עיי״ע קפח א׳. נס על נגעים הנ״ל. כלים פי״ב מ״ח עד שתשָּׁלֵק. בינוני פעול במקום השם שָׁלוּק בקבוץ ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ג גזרו . . . על שלוקיהן. והוא כמו שֶׁלֶק ברכו׳ מ״ד. (עיי׳ לעיל) ושם: מי איכא מידי דהוה שלק מזונו וכו׳, ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג מי שלק של ביצים. ירו׳ תרומו׳ ספ״י דמ״ז ע״ג מי שלקות, תוספת׳ תרומות פ״ז מי כבושין ומי שלקין . . . מים ששרה בהן כבשין שלקין וכו׳, והשם המופשט שליקה תוספת׳ כלים ב״מ ספ״ב מחוסרים שליקה (עיי׳ כלים פי״ב מ״ח) פסחים ל״ד. בשליקתא עיי״ע סלק נ׳. ובענין שליקה כתב הר״ן בפרק כל שעה וז״ל ירקות כבושין פי׳ בחומץ שלוקים מבושלים הרבה עד שנמוחו מבושלים כדרך בשולו ובפ׳ הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק שאינם בכלל מבושל שלוק בשיל ולא בשיל דנהי דשלוק נמי משמע מבושל יותר מראי כדאמרינן בפ׳ כל שעה הבשר הכבד שליקה אוסרת ונאסרת שליק דהכא בשיל ולא בשיל הוא דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ותבשיל יותר מראי תבשיל הוא ע״כ והרא״ש בפי׳ המשנ׳ בס״י מתרומו׳ אמר כי הירוש׳ סובר שלוק פחות מבישול ובפ׳ כל הבשר בבלי שהוא יותר מבישול ופליגי ע״כ] —

☞ שְׁלַק (מל״ע شلق (aufschlitzen בכורו׳ פ׳ מומין אלו (מ״ח.) מעשה בתלמידיו של ר׳ ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך[5]) נראה שפי׳ מלה זו כמו שלק חתך ובקע ואולי מזה אבטיח משישלק (מעשרות פ״א מ״ח) כלומר משיתבקע כי האבטיח יבקע מאליו בהיותו גדול.

* שַׁלְקִי, שַׁלְקוֹת (שם האמורא) רב אחא בר שלקי ר׳ חנינא בר שלקא (אסת״ר פ׳ ויפקד) עיי״ע בסר״ה. בן שלקות נדה נ״ב.: ותוספת׳ נדה רפ״ד.

* שַׁלְקוֹנְדִית עיי״ע סלקנדית.

* שלקוקא ירו׳ מעשרות פ״א דמ״ט. משישלק (מעשרות פ״א מ״ח) מאן די ירים שלקוקיה ועיי׳ ר״ש במעשרו׳ שם וש״נ שליקוקיה ופי׳ שילוק לאבטיח כפיקוס לקישואין ע״כ והמשך הענין השיער הדקה הצומח בהן כמו נוצה כשהן קטנין וכשמתגדלין הרבה נושר מאליו. והר״י בן מ״צ פי׳ משיתבשל ויעשה כמו שילוק.

שָׁלֹשׁ (או שָׁלוֹשׁ לנקבה ושְׁלֹשָׁה לזכרים שם מספר יסודי drei; שִׁלֵּשׁ in drei Theile theilen; שְׁלִישׁ ein Drittel; שָׁלִישׁ der Dritte, Vertrauens-mann) בריש נדה בגמ׳ איזו היא בתולה (ח׳: שלש בתולות הן בתולת קרקע בתולת שקמה בתולת אדם וכו׳ עיי׳ בע׳ בתול. בפ׳ כל היד בגמ׳ בי״ש (שם י״ז.) שלשה דברים נאמרו בצפרנים זורקן רשע שורפן חסיד קוברן צדיק פי׳ משום הכי נקרא חסיד דאע״ג דידע ששריפת צפרניו מזיק לגופו אפ׳ הכי שורפן שלא יהו בעולם למכשול קוברן צדיק שזה דינם[6]. בפ׳ בי״ש בגמ׳ שני אחים (יבמו׳ ק״ט.) ידבק אדם בשלשה בהבאת שלום ובהפרת נדרים ובחליצה ויתרחק משלשה מן המיאונין ומן הערבות ומן הפקדונות. ובריש ויגש אליו בב״ר (רפצ״ג[7]). ובס״נ דפ׳ אלו הן

---

[1]) בנו״ג הפת ותשמן שלהן רבי ובית דינו התירו השמן והשלקות וכו׳. [2]) בנו״ג בשילקי. [3]) הועתק מפי׳ רגמ״ה בבכורות. [4]) וכ״ה בתרג׳ ישעי׳ ל״ז, כ״ז). [5]) ובנדה ל׳: ותוספת׳ נדה ספ״ד אי׳ במעשה קלופטרא: וקרעתן. [6]) עיי׳ בתוספו׳ נדה ד״ה ושורפן בקצת יתר ביאור בשם הערוך וכן ברא״ש בשם הערוך. [7]) וע״ש ובילקי ויגש ר׳ קי״ג ועיי׳ ירו׳ יבמו׳ פי״ג די״ג ע״ג

הלוקין (מכות כ"ג:) ובב"ר בויחי יעקב (פצ"ח בשיטה תרשה) [1]) ובסוף ברכות ירו' (ספ"ט די"ד ע"ג) שלשה דברים נזרו בית דין שלמטה והסכימו בית דין של מעלה עמהן ואלו הן ח ר מ ה ש ל י ר י ח ו מגילת אסתר ושאילות שלום בשם וכו' [2]). בס"ג דפ' איזה מקומן (זבחים נ"ז רע"א) ה ו י [3]) אשם שלישי [4]) ושלשה ודאי אין מלמדין. בהלכה קמא בחולין (י'.) תנן התם בפ"ח בתרומו' (מ"ד) שלשה משקין אסורין משום גילוי המים והיין והחלב. ובוילמדנו ויקח קרח פ' קח את (המטה) [צ"ל המחתה או שצ"ל בוילמדנו זאת חקת התורה פ' קח את המטה] יש להם סמך מן התורה מים דכתיב (תהלים קל"ו, ו') לרוקע הארץ על המים, חלב דכתיב (שופטים ד', י"ט) ותפתח את נאד החלב ותשקהו ותכסהו (בשמיכה) [5]) (במדבר י"ט, ט"ו) יין וכל כלי פתוח. בפ' האומר התקבל גט בגמ' דסמך קטנה (גיטין ס"ח.) שלש מדות בקטן צרור וזרקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים וכו'. בפ' כיצד הרגל בגמ' איזה תם (ב"ק כ"ד.) הרי אלו [6]) שלש עדיות והן עדות אחת להזמה פי' „כגון דאתו תרי סהדי ואסהידו [7]) בבית דין דבתרי בשבא נגח האי תורא דשמעון במקום פלוני ואתו אחריני ואסהידו בג' בשבא נגח תורא דלוי במקום פלוני נעשה השור מועד ומעכשיו כל מה שיגח משלם נזק שלם מן העליה נמצאת כת אחת זוממת כגון שבאו עדים ואמרו [לאלו העדים] עמנו הייתם במקום פלוני בההוא חד בשבא רחוק מן המקום שהעידו כי ראו העדות באותו מקום יותר ממהלך יום בעל השור פטור הוא מלשלם נזק שלום שהרי עדיין אין השור מועד ונמצא שלא נגח אלא שני נגיחות בלבד ועדיין תם הוא והעדים פטורין מלשלם צד המועדות כי לאחר שנתקיים העדות של שלש כיתות מתחייב במועדות (וכולן) [צ"ל וכיון] [8]) שמקצתן הוזמו ומקצתן לא הוזמו כשם שפטורין מי שלא הוזמו כך פטורין מי שהוזמו וזה דומה לשני עדים שהעידו והוזם אחד מהן והאחד לא הוזם ששניהם פטורין ולפיכך אמרה חברייתא והן עדות אחד להזמה כלומר אינן חייבין [לשלם] [9]) עד שיזומו שלשתן ובענין הזה השנייה והשלישית ואעפ"י שהראשונה כשהוזמה פטורה מלשלם צד המועדות שבנגיחה רביעית משלמת התמות שחייבתו לשלם לראובן עומדת וכן דין השנייה וכן דין השלישית אבל אם הוזמו אלו שלש כתות כולן משלמת הראשונה מה שחייבתו בעדותה לשלם לראובן והשנייה משלמת מה שחייבתו לשלם לשמעון והשלישי (משלמת] מה שחייבתו לשלם ללוי ושלשתן משלמות ומשלמות [10]) צד מועדות שבנגיחה רביעית ועל זה נאמר (דברים י"ט י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ופעמים שמשלמות גם צד התמות שברביעית היכי דמי כגון שהודה בנגיחה רביעית וקיי"ל פלגי נזקא קנסא ואין אדם משלם קנס על פי עצמו וכיון שהעידו הללו שהוא מועד נתחייב על עדותן" [11]). בפ' חזקת הבתים (ב"ב נ"ו:) שלשה אחין והאחד מצטרף עמהן הרי אלו שלש עדיות והן עדות אחת פ י ר ו ש להזמה [12]) פי' ראובן שמעון ולוי ג' אחין וכלב נכרי העיד ראובן וכלב בראשונה ושמעון וכלב בשנייה ולוי וכלב בשלישית הרי זו חזקה נמצאו ג' אחין בחצי ה א ח ד [13]) וכלב בחצי האחר והן עדות אחד להזמה. ההוא שטרא דהוו חתימי עליה תרי שכיב חד מינייהו אתא אחוהי דקאי וחד נוכראה [14]) לאסהודי אחתימת ידיה דמיתנא (שם נ"ז רע"א) והאי דקא מסהיד אחתימת ידיה דנפשיה כי האי גוונא לא מקיימינן האי שטרא דהא נפיק סלגו דממונא אפומא דהאי סהדא דהוא חי ופלגו אחריתי נפיק אפומא דאחוה דהאי דהוא חי ואפומא דההוא נוכראה דמסהיד אחתימת ידיה דמיתנא אשתכח דקא נפיק האי ממונא כוליה דכתיב בשטרא נכי ריבעא אפומא דחד והילכתא בהא כרב אשי דפסיל [15]). פ"א [16]) „הרי אלו שלש עדיות שעל מה שמעיד אח זה אינו מעיד אח זה וכשרה היא העדות והן עדות אחת הואיל וכל

---

[1]) עיי"ע פרקופי וכ"ה בתנחומ' ויחי ובתנחוי הישן ויחי סי' ו' וילקי יהושע ר' י"ח. [2]) כ"ה בדפ' וויניצי' וכ"ה בירו', אבל בשדפ"ע אי' ואלו הן מגילת אפתר ושאילת שלום בשם והבאת ש ל ו ם וצ"ל מעשר וכ"ה בכ"י ערוך והוא כנוסח הש"ס מכות הנ"ל וב"ר ותנחומא. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ס הגי. [4]) בנו"ג שלשה. [5]) כ"ה בכ"י ערוך והוא מפסוק הקודם ויש למחוק. [6]) בנו"ג כאן וכ"ה בפי' ר"ת. [7]) בפי' ר"ח שהדי ואשהידו. [8]) וכ"ה נכון בפי' ר"ח. [9]) כ"ה נכון בפי' ר"ח. [10]) בש"ס ווילנא בפי' ר"ח נסגרה זו המלה ללא נכון. [11]) ע"כ הועתק מלה במלה מפי' ר"ח בב"מ נדפס בש"ס ווילנא ובעל עיקרי התלמוד לא עשה יפה לקצר פי' רבינו. [12]) בנו"ג במשני' יהן עדות אחת להזמה אבל בכ"י ש"ס ובמשניות נאפולי ובירו' ובדפיסי' הראשונים וברי"ף לי' על כן רבינו הוסיף מדעת עצמו פ י ר ו ש להזמה נשמע מזה כי בספריו לי' מלת הזמה כמו שלי' בדפוסים הראשונים והמהרש"ל הוסיפה בדפ"ר. [13]) כ"ה נכון בדפו"י. [14]) בנו"ג אחרינא.
[15]) ועיי' הרי"ף. [16]) הועתק מפי' רגמ"ה ב"ב.

אחת מצטרף עם זה נכרי אם הוזם זה הנכרי[1] נמי או[2] אחד מן האחין שמצטרף עמו בטלה כל העדות של חזקה הואיל וזה נכרי מעיד עם כולן[3] אין הכרעה שלישית מכרעת (חולין קל"ז סע"א, כבר פ' בע' כרע[4]). בסוף נגעים (פי"ד מ"ג ומ"ד) שלש טהרות במצורע ושלש טהרות ביולדת שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה הנזיר והמצורע והלויים[5] וכולן שגילחו שלא בתער או ששיירו שתי שערות לא עשו כלום. בויק"ר בריש אחרי מות (רפ"כ (ובפרש') [צ"ל ובפסק'] אחרי מות (פסיקת' דר"כ צד ק"ע :)[6]) ובפסקא דפרה (פסיקת' דר"כ צד ל"ז.) ובילמדנו זאת חקת התורה פ' לוה רשע שלש עשרה חופות קשר לו הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן הה"ד (יחזק' כ"ח, י"ג) בעדן גן אלהים היית וכו'[7]). בריש מעשרו' (פ"א מ"ג) התבואה והזתים משיביאו שליש. ירו' (פ"א דמ"ט רע"א) אמר ר' זעירא עשר תעשר את כל תבואת זרעך (דברים י"ד, כ"ב) דבר שהוא נזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח[8]). בפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ט.) מותר שליש בשכרך. פי' כל שיעלה בריוך עד כנגד שליש בקרן נחלוק בינינו והמותר מן השליש יהיה לך לבדך בשכרך כגון דהוי קרן ש' זוזי אמר ליה כל מה דהוי טפי מן ק' זוזי הוא אגרך. עד שליש משלו (ב"ק ט' רע"ב) כבר פי' בע' הדר[9]). בפ' איזה נשך (ב"מ ס"ח סע"א) ומגדלין אותן עד שיהו שלשין פי' עד שיהו בעגל בשליש בשור ובסייח בשליש בסוס ואח"כ יטול השומר חצי השבח[10]). בפ' הקומץ רבה בגמ' שני פרשיות (מנחות ל"ג.) בתחילת שליש העליון. *[אחי"ה וכנ"ה במנחות ע"א. עד שלא הביא שליש, ירו' פיאה פ"ב ד"ז, וירו' שביעי' רפ"ה דל"ה ע"ד הביא שליש, ירוש' שקלים רפ"ג דמ"ז: לא כחנט ולא כשליש ירו' פיאה ספ"ב די"ז: למחצה לשליש ולרביע, ירו' שבת פ"א ד"ד. שליש בשולו, גיטי' ע'. אכל שליש ושתה שליש. ולנקבה שְׁלִשִׁית פרה פ"א מ"א שמעתי אלא שלישית. . אם אתה אומר שְׁלִישִׁית לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים חולי' קכ"ו רע"ב ע"ש. ועוד נקרא נאמן של שני כתים: שָׁלִישׁ גיטין ס"ד. כתובות ס"ד: תוספת' כתובות ספ"ה וממנו הפעל תוספת' יבמות ספ"ו המשלש גט לאשתו ובגיטי' י"ח. יותר טוב המשליש ופי' שנתן גט לשליש. תוספתא כתובות ספ"ו וכתובות ס"ט: המשליש מעות לחותנו. ושם: המשליש מעות לבתו. הָפעל תוספת' שם כתוב' שם וירוש' כתובו' ספ"ו דל"א. יעשה השליש מה שֶׁהוּשְׁלַשׁ בידו. בינוני פעול בפיעל מן שלש דב"ר פ"ב השלישית (זכריה י"ג, ח') אלו ישראל שנקראו שלישין שהם משולשין כהנים לוים וישראלים. ב"מ ס"ח: עד שיהו משולָשִׁין וגי' רבינו עיי' לעיל. ובדרז"ל הרבה פעמים נאמר איזה כלל מוסרי או של הלכה בדבור המתחיל שלש או שלשה ד"מ ע"ז מ"ז: שלשה אבנים הן, פסחים נ"ה. שלש אומניות וכו', שביעית פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית סוט' י"ב. שלש נזירות גזר, חולי' קכ"ו רע"ב שלש טומאות פורשות, מכו' י"ב. שלש טעיות וכו', סנה' כ': שלש מצוות נצטוו ישראל וכו', ברכות ה'. שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכו', שם נ"ו: שלש שלומות הן וכו', ב"ב קס"ד: שלש עבירות וכו', יומא כ': שלש קולות וכו', סנהד' מ"ד: שליש שמות יש לו עיי"ע אטמון, עירובי' י"ג: שלש שנים נחלקו ב"ש וב"ה וכו', ע"ז ג': ד': שלש (שעות) ראשונות וכו', פסחים קי"א. שלשה אין ממצעין וכו', שם קי"ג. שלשה אין מתקנאין וכו', שם: שלשה אוהבין זה את זה וכו', עירו' מ"א: שלשה אין רואין פני גיהנם וכו', סנהד' צ"ז. שלשה באין בהיסח הדעת, שם ק"א: שלשה באו בעלילה וכו', ברכו' ז'. נ"ר: נ"ה. שבת ס"ב: פ"ז. עירו' מ"א: פסחים מ"ב. נ"ד: מכות כ"ג: ב"ב קמ"ז. מנחו' כ"ט. נדה י"ז. שלשה דברים וכו', ב"ב ט"ז: שלשה הטעימן הקב"ה וכו', סוטה י"א. שלשה היו באותה עצה וכו', פסחים

---

[1]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בפי' רגמ"ה. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר, ועיקרי התלמוד אבל בדפו"ו בט"ס בו. [3]) וסוף דברי רגמ"ה ומשלמין בין ארבעתם. [4]) ח"ד, שלי"ט ושם גרס רבינו הכרעת. שלישי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ר אבל בשדפ"ע והלוי. [6]) ושם אי' בדפוס: ושאר קטיעא כי קצר המעתיק יען כי כבר נמצא בפסקא דפרה ורבינו מצא המאמר הנחסר במקומו ועיי"ע דסקר ומ"ש החי' רש"ב בהערה נ"ו בפסיק' שם. [7]) וכ"ה י"ג חופות וכו' בתנחומא אחרי רסי' ב' ובקהל"ר פ' מי כהחכם פסיק' רבתי פי"ד אבל בב"ב ע"ה. ובפדר"א ס"פ י"ב ובילק' יחזק' ר' שס"ז אי' עשרה חופו' ועיי' ב"ר פי"ח. [8]) וכ"ה בפי' מהר"י במ"צ ובנו"ג בירו' ומצמח ובפי' ר"ח בר"ה י"ב: הביא הירו' בזה"ל דבר שזורע וצומח וכו' ושם בר"ה אי' כגי' רבינו התבואה והזיתים משיביאו שליש אבל במעשרו' אי' לפנינו ובכ"י ש"ס ובירו' משיכניסו שליש אבל עיי' פי' הר"ש. [9]) ח"ג, קפ"ו ועיי' בפי' ר"ח בב"ק שם. [10]) בנו"ג משולשים ופירש"י לכשיעמדו על שליש גדילתן שליש שור ושליש סוס אז יחלקו ובמשניות נאפולי הגי' שיהו שלש שנים וכ"ה בפי"מ לחרמב"ם וכ"ה בריא"ף בתשו' המועתקת מל"ע הובא בשט"מ במקומו ע"ש.

קי"ג: שלשה הקב"ה אוהבן וכו', שם: שלשה הקב"ה שונאן וכו', חגיגה ה': שלשה הקב"ה בוכה עליהן, יומא ע"ב: שלשה זירים הן וכו', נדה ל"א. שלשה חדשים הראשונים וכו', פסחים פ"ז: שלשה חזרו למטעתן וכו', שם קי"ג: ביצה ל"ב: שלשה חייהם אינם חיים, סוטה מ"ז. שלשה חינות הן וכו', שם: שלשה חלאין, ברכות ס'. שלשה ימים הראשונים, סוט' ט'. שלשה כוסות האמורות במצרים וכו', שבת ע"ז: שלשה כל זמן שמזקינין וכו', ב"ב י"ז. שלשה לא שלט בהן יצה"ר וכו', פסחים קי"ג. שלשה מכריז עליהן הקב"ה וכו', שם. שלשה מנוחלי העוה"ב וכו', ברכות נ"ז: שלשה מעין העוה"ב וכו', מגילה י"א. שלשה מלכו בכיפה וכו', שם ט"ו: שלשה מלאכי השרת וכו', סנהד' ק"ו: שלשה מלאכי חבלה וכו', תעני' ב'. שלשה מפתחות וכו', ברכות נ"ז: שלשה מרחיבין דעתו של אדם וכו', שלשה משיבין דעתו של אדם וכו', עירובי' מ"א: שלשה מתין כשהן מספרין וכו', סנהד' ק"א: שלשה ניבטו ולא ראו וכו', ברכו' נ"ז: שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן וכו', תענית כ'. שלשה נקדמה להם חמה בעבורן וכו', ב"ב ע"ה: שלשה נקראו על שמו של הקב"ה, יבמו' ע"ט. שלשה סימנים יש באומה זו וכו', ר"ה ט"ז: שלשה ספרים נפתחין בר"ה וכו', ביצה כ"ה: שלשה עזין הן וכו', תעני' ט'. שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל וכו', עירו' י"ט. שלשה פתחים יש לגיהנם, ב"מ ע"ה: שלשה צועקין ואינן נענין וכו', ברכו' נ"ה. שלשה צריכים רחמים וכו', שם נ"ד: שלשה צריכים שימור וכו', סנהד' צ"ה. שלשה קפצה להם הארץ וכו', תעני' ד'. שלשה שאלו שלא כהוגן וכו', עירו' נ"ד: שלשה שהיו מהלכין בדרך וכו', פסחי' קי"ג: שלשה שונאין זה את זה וכו', קידו' ל': נדה ל"א. שלשה שותפין הן באדם וכו', סנה' ק"ח: שלשה שמשו בתיבה וכו', חולי' צ"ב. שלשה שרי גאים היוצאין מישראל וכו', תמור' ט"ז. שלשת אלפים הלכות נשתכחו וכו', ברכות ח'.: סוכה מ"ט: עירו' ס"ה: סנהד' ל"ח. בשלשה דברים וכו', מכ"ו כ"ג: סוטה ל"ג: מ"ב: זבחים קי"ח: בשלשה מקומו' וכו', ועוד הרבה מאמרים כאלה] —

שִׁלְשֵׁל wie eine Kette herunterhängen מהשם שַׁלְשֶׁלֶת פי' עבות (Kette, Strick בפ"ד בשביעי' (מ"י) ובי"ה אומרים החרובין משישלשלו [1]) פי' משיתחילו להכביד ולהתלות לשון שלשלת. בס"ג דפ' ב' בכתובות (כ"ז.) דמהדר ליה למתא שושילתא כלבא זוגא ואווזא. פי'. שושילתא שהוא כעין עבות של ברזל ותולין בה זוגא שהוא תרג' פעמון (שמות כ"ח, ל"ד; ל"ט, כ"ו) ואווז וכלב קשורין לשלשלת וכשתברח אשה נכשלת בשלשלת ומתנודדת ונוקש הענבול בזוג ואווז וכלב צועקין ומתנערות המשמרות [2]). בכלי מתכות פי"ד בכלים (מ"ג) שלשלת של משוחות פי' „אלו שמושחין ומודדין הקרקע [3]) יש שמושחין בחבלים ויש שמושחין בשלשלאות של ברזל כדי לצאת ממה שגרסנו (ב"ב פ"ט:) לא תעשו עול [במשפט] במדה (ויקרא י"ט, ל"ה) זו מדידת קרקע" [4]) — (א"ב עיי"ע של שלישי). *[אחי"ה ובע' של ג' הבאתי דוגמאות להוכיח כי הפעל שִׁלְשֵׁל נבנה מהשם שלשלת (= שַׁרְשֶׁרֶת) ובהשאילה נאמר מכבדות ותליית הצמח בפ"ד שביעי' עיי' לעיל וכפי' רבינו ובע' שרשר גי' רבינו משישרשרו ועיי"ע גרע ב' וכן באתפעל ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד הוא משתַּלְשֵׁל, והשם שִׁלְשׁוּל (das Herabhängen) ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג עיי' סוף ע' של ג' בהוספותי. וכנ"ה שַׁלְשֶׁלֶת במקוא' פ"י מ"ה שלשלת דלי גדול ועיי' כלי' פי"ד מ"ג. ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה השלשלת וכו' ובהשאילה שלשלת יוחסין, שלשלת האבות עיי' ירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ד ב"ר פע"א פפ"ב ושהש"ר פ' קמתי וילק' וישלח סוף רמז קל"ו, במד"ר פ"ד ופי"ח דב"ר פ"ו ובל"ס שישלתא. וכן בשהש"ר בתחלה. ועוד שושילתא גיטי' נ"ו: ס"ח. (עיי"ע ששל) והרבה בתר"י תרג' מוסר (איוב י"ב, י"ח) מועקה (תהלים ס"ו, י"א) כבל (שם ק"ה, י"ח) והקבוץ תר"י שרשרת (שמות כ"ח, י"ד) שִׁישְׁלָן, תרג' איוב ל"ט, ה' עיי"ע של ג' במו"ע. ושושילתא. שישלתא נתקצר מן שוּלְשֶׁלְתָּא, שִׁלְשֶׁלְתָּא כמו קיקלתא מן קלקלתא. שישורא מן שרשורא עיי"ע שרשר וע' ששורא וכדומה, ובכ"י תרג' איוב הנ"ל אי' שולשילתא.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ר וויניצי' משישלשלו. [2]) בנו"ג שושילתא וכלבא וגווזא ואווזא ועיי' פירש"י ובשט"מ בסוגי'. וגי' רבינו תסתייעי' מירו' גיטי' פ"ג דמ"ח רע"א כגון זוגין ושלשלאות וכלבים וכצ"ל בירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ד ועיי"ע כרקום ח"ד, שבו"א ומ"ש בהערה ועיי"ע זג (ח"ב, רס"ת:) ובהיסף גרס רש"י בנדה י"ז. מקרקש זגי ורבינו גרס גזי עיי"ע גז (ח"ב, רפ"א.) [3]) בפי' רה"ג את הארץ. [4]) הועתק מפי' רה"ג בכלים שם וש"נ אי' זו מדת קרקע ובנו"ג כגי' רבינו.

ובדפוסי' בלי למ"ד והקבוץ שַׁלְשְׁלָן תרג' שופטי' ט"ז, כ"א; למ"א ו', כ"א ועוד שֶׁלְשְׁלָוָן לתהלים קי"ח, כ"ז ועיי' שם קט"ז, ט"ז וזולתו] —

* שִׁלְשֵׁל (abführen, Durchfall bewirken) עיי"ע של ג' וש"נ, ועיי' רש"י כתובות י': ד"ה משלשלן.

שִׁלְשׁוּל (Kreusel- Regenwurm, Blindschleiche) [1] בס"ג דפ' אם א"נן מכירין (ר"ה כ"ד:) [אפי' שלשול קטן] [2]) וכפ' כל הצלמים בגמ' המוציא (ע"ז מ"ג:) לעבדם אפי' שלשול קטן נמי. בס"ג דפ' השוחט אחד (חולי' מ'.) לשם [3]) מיכאל השר הגדול לשם שלשול קטן שבים. בס"ג דפ' אלו טרפות (שם ס"ז:) ת"ר הולך על גחון (ויקרא י"א, מ"ב) זה נחש כל (שם) לרבות את השלשול ואת הדומה לשלשול — (א"ב פי' מין.תולעת נמצא באשפה המשלשל את עצמו כשהוא זולח). *[אחי"ה ורש"י בר"ה ובחולי' מ'. פי' תולעת ושם ס"ז: פי' תולעת ארוכה כנחש הן והן הנמצאין באשפה. וכנ"ה בב"ר פ"ח ויק"ר רפי"ד שלשול זה קדמך. שם ר"פ נ"א כשבלול (תהלים נ"ח, ט') כשלשול הזה שהוא נמחה בצואה ועיי' מ"כ שם ואולי בזה המקום הוא כמו לשלשת פי' ענין צואה (עיי"ע ח"ה, ס'.)] —

* שלשושית ? עיי"ע לשישית ח"ה, ס"ב.

שֵׁם (מל"מ עיקר ענינו והכנוי המסמן את הדבר להבדילו מזולתו Bezeichnung, Name ועוד שם להאל הנכבד המיוחד והוא שם הויה) שואל אדם שלום חבירו בשם (ברכות נ"ד.) כבר פי' בע' עת. בפ' ד' מיתות המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם (סנהדי' נ"ה סע"ב במשנה). גמר' (שם נ"ו.) תנא עד שיברך שם בשם פי' „עד שיברך עד שיקלל כלו' יזכיר שם ויברך אותו השם בשם" [4]). בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז:) הוא בשמה והיא בשמו אין בו משום דרכי האמורי [5]) פי' אם קורא איש אשתו בשמה ואשתו קוראה את בעלה בשמו. בס"ג דפ"ק בביצה (י"ג. ושם:) שמו טובלו לתרומת מעשר פי' „כיון שנקרא מעשר ראשון חייב להפריש ממנו תרומת מעשר" [6]). שמות [7]) מובהקין [8]) (גיטין י"א רע"א) כבר פי' בע' הרמיז. בילמדנו בריש ואלה שמות (תנחומ' שמות סי' ב') יש בני אדם שמעשיהן כעורים ושמותיהן נאים וכו' [9]). בר"נ דחלק (סנה' צ"א סע"א) נתן אברהם מתנות (בראשית כ"ה, ה') שמסר להן שם טומאה פי' מעשה כשפנות ומעשה שדים — (א"ב תרג' ולשם ולתפארת (דברים כ"ו, י"ט) ולשום ולתושבחתא ובל' חכמים אומרי' כשם במקום כמו ויש ענין אחר קרוב לראשון משנ' מכות פ"ק (ד'.) שלא השם המביאין לידי מכות פי' טעם כי בטעם ובסיבה יוכר הדבר כמו שניכר בשם). *[אחי"ה א') שם בל"מ שְׁמָא כלא"ר וסורי ועוד שום (בל"ע اسم) נגזר מלשון ערבי' وسم, سمة פי' סימן עיי' פירשט כי בשם נסמן האדם והדבר. ברכו' ד'. נ"ו: חולי' ז': סנהד' ס"ז. למה נקרא שמן וכו', שבת קי"ג: זבחים קי"ג: סנה' כ"ו: תמור' ט"ז. למה נקרא שמה, ברכו' ל"ט. יומא ל"ט: בכורו' נ"ה. חולי' צ"א. למה נקרא שמו וכו', ברכות י"ז. אבות פ"ב ופ"ד שם טוב, שבת י': שבת שמה, כ"א. קיק שמו ועוד עיי' שם נ"ד: נ"ו: פ"ט. ק"ד. ק"ח. קל"ד. קמ"ו: עירו' נ"ג. ס"ד: פסחים ה'. מ"ט. פ"ו: קי"א. קי"ג: קי"ז. יומא ב'. סוכה נ"ג. ר"ה ג'. ושם: ט"ז: י"ח. כ"ה. תענית ט"ז: כ'. כ"ה. מגילה ו'. י"ב. ושם: י"ג. י"ד. ט"ו. מ"ק ט"ז: חגיגה ה': י"ב: י"ג: ט"ו. שקלי' ח': ט': יבמו' ט"ז. כ"ד. ל"ד: מ"ט: ע"ז. כתובות י': מ"ו. ע"ב. נדרים מ"א. גיטי' ז'. ס"ח. סוטה י'. ושם: י"א. ושם: י"ב. ל"ו: ל"ח. מ"ב: מ"ו: מ"ח: מ"ט. קידושי' כ"ה. ב"ב ט"ו. ט"ז: ע"ד: צ"א. ושם: ק"ט: ק"י. סנהד' י"ט: כ"א. כ"ב. ל"ז. ל"ח. ושם: מ"א: מ"ד: ס"ו: פ"ב. צ"ד. צ"ו. צ"ח: ק'. ק"א: ק"ה. ק"ו. ע"ז ג'. י"ט. מ"ו. נ"ד: הוריות י"א: מנחו' מ"ד. ס"ד: חולי' כ"ז: ס': ס"ג. צ"א. קל"ט: ערכי' ט"ו. והקבוץ שֵׁמוֹת עירו' י"ט. גיטי' י"ד: סנהדרין ל"ח: צ"ה. הוריות י"ד. שבת פ"ט. ה' שמות אבדר"נ פ' ל"ד י' שמות נקראו אלולי', שם פל"ט: ו' שמות נקרא שלמה וכו', דורש שמות ב"ר פמ"ב עיי"ע שמאבר. ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד שמות חדשים עלו בידם מבבל.. רשב"ל אמר אף שמות המלאכים עלו בידן מבבל ב"ר פמ"ח שמות חדשים עלו מבבל ;. אף שמות מלאכים עלו מבבל עיי' מאמרי על המלאכים צד ז'. פסחי'

---

[1]) עיי' לעווזאהן זאאלאגיע 242. [2]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [3]) בנו"ג לשום. [4]) הועתק מפי' ר"ח בסנהד'. [5]) וכ"ה בע' דן ב' וכ"ה בכ"י ש"ם אין בו משום דה"א אבל בנו"ג יש בו וכה"ג ברש"י אשר על כן פי' משום ניחוש [6]) הועתק מפי' ר"ח בביצה י"ג: [7]) בדפ"ע ערך הדש אבל בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד לנכון המשך הערך. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע מבוהקין. [9]) בנו"ג יש בני אדם ששמותיהן נאין ומעשיהן כעורים ויש ששמותיהן כעורין ומעשיהן נאין וכו'.

פ"ו: בעל השם עיי"ע בח"ב קמ"ט. ועיי' יוחסין השלם ע' רב הונא צד 127 ומ"ש בשם ר"ח כי עשו סמיכה וקראוני רב הונא ובפי' ר"ח אי' סמוך בישיבה אני ב) ועוד שם כל"מ (דברים כ"ח, נ"ח) הוא שם האל יתברך ונקרא נ"כ שם המיוחד, שם המפורש עיי"ע יחיד ומ"ש (ועיי' ג"כ מורה נבוכים א', ס"א. ס"ב) קידושי' ע"א. שם בן ארבע אותיות . . . שם בן שתים עשרה אותיות . . . שם בן ארבעים ושתים אותיות עיי' פירש"י [1]). ברכות נ"ד. שואל . . בשם, שבת ק"ד. ה"ו שמו של הקב"ה, סוטה י'. יומא ל"ז. שמו של קב"ה, שבת קט"ז. שמי נכתב בקדושה ימחה, סוכ' מ"ב: שהשם וכל כינויו מונחים בארון. סנהד' ל"ח: שמו כשם רבו עיי"ע מיטטרון, נ"ה: נ"ו. עיי' לעיל, ס'. שם בן ד' אותיות צ'. ע"ז י"ח. ההוגה השם באותיותיו. יומא ל"ה: אנא השם, ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד בראשונה הוא אומר אנא השם ובשנייה הוא אומר אנא בשם [2]). ברכות ס"ג. מגילה ג'. יומא פ"ו: ר"ה י"ח: יבמות ע"ט. סוט' ט': סנהד' ק"א. ק"ג: שם שמים. והקבוץ שבועו' ל"ה. יש שמות שאינם נמחקין ויש שמות שנמחקין. ג') שם פי' טעם דבר ופעולה מכות הנ"ל עיי' במו"ע. קנים פ"א מ"ג בין משם אחד בין משני שמות, שבועו' ג': יומא מ"ב: לא מן השם הוא זה, כריתות י"ג: אינו מן השם. ובל"ס וארמי שְׁמָא יומא פ"ג: ר"מ דייק בשמא, אבות פ"א מי"ג נגד שמא אבד שמיה, ע"ז ס"ו. בתר טעמא . . בתר שמא ועוד עיי' ברכות ג'. שבת ל"ו. צ'. קמ"ה: פסחים קי"א. יומא כ': ל"ח: סוכ' מ"ח: מגילה י"ד: ב"ב ס"ז. ק"ט: סנהד' מ"ד. צ"ג: צ"ז. ע"ז י"ז. הוריו' י"ג: חולי' ה'. ועוד הרבה בתרג' עיי' לבראשית ו', ד'; לדברים כ"ח, נ"ח; תר"י ב' שמות ל"א, ב'; תר"י א' לויק' כ"ד, י"א. ס"ז ועוד בל"א וסורי שום תרג' בראשי' ב', י"א והלאה; נ', כ'; י"א, ד' וזולתו וכן אצל רז"ל גיטי' ע"ם: לשום מלכות ועיי"ע לשון — ובכ"ף בראש כְּשֵׁם פי' כמו, כדבר (sowie) ובא אחריו כך. ד"מ כתובות י': כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפה לאשה ועיי' ברכו' נ"ה סע"א (נדרים ח'.), שבת קכ"ז: עירובי' ק"א. יומא ע"ה. ר"ה ל"ג: תענית ג': י"א. פסחים נ"ו. קי"ח: (ערכי' ט"ו.), גיטי' צ'. סוט' כ"ה. כ"ז סע"א כ"ז: קידושי' י"ג. מ': ע"ו: וש"נ, ע"ז. ב"ק מ"א: ע"ט סע"א ב"מ נ"א. נ"ח: ק"א: ק"ג סע"א ק"ג: ב"ב י' סע"א י': סנהד' צ"ז סע"א ק': ע"ז י': י"א. כ"ה. שבועו' ב' סע"ב הוריות י"ג: וזולתו וכן שום בקשור מ' בראש: מְשׁוּם פי' מן שם בעבור (wegen, weil) גיטי' ס'. משום דאין להם לא כתב ולא לשון שבת ע"ז: מאי טעמא . . . משום. ירושי' שבת פ"ז ד"י. חייב עליה משום וכו', ביצה י"ב. לוקה משום וכו', ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד משום שהוציא נזירות מפיו . . . משום כינויי כינויין. ב"מ ל"ב: לא קאמר אלא מִשום וכו', משום מאי לאו משום צער בע"ח . . . משום דאיכא חסרון כים. ועיי' יבמות ע"ה: כתובו' פ"ה. ב"מ ק"ט. ב"ב קל"ז: קנ"א. משום דאתיתו וכו' עיי"ע טל ז', ממלא. ב"מ ק"א רע"ב משום יישוב א"י, ב"ק פ"ו: משום כיסופא, משום זילותא, ב"ב ק' רע"ב משום יקרא דשכבא ושם קכ"ו: משום ירושה . . משום מתנה, כתובו' ס"ג סע"ב וס"ד רע"א משום דרב זביד גברא רבה וכו', שם פ"ד סע"א גיטי' ל"ה. מ"ט: משום חינא. ויק"ר ס"פ ט"ו על שום רישיה. והרבה פעמים משום שנאמר, ר' פלוני משום ר' פלוני ועיי"ע שום במו"ע ושם הבאתי כבר קצת מהציונים הנ"ל] —

שֵׁם (בן נח) ומלכי צדק מלך שלם (בראשית י"ד, י"ח) תר"י (ב') שם רבה. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ס ובעיקרי התלמוד וכ"ה בתרג' ובדפ"ע א' שם רבא, וכ"ה בסנהד' ק"ח: שם רבה. תנחו' הישן לך לך ממי היה (אברהם) מתירא מן שם. . מה עשה יצא לקראתו שם לרצותו שנא' (בראשי' שם) ומלכי צדק מלך שלם וכו'. ועוד דרשו רז"ל בענין שם בנדרים ל"ב: ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר והוא כהן לאל עליון כיון וכו', ביומא י'. אין השכינה שורה אלא באהלי שם, מגילה ט': אהלו של שם. ע"ז ל"ו. בית דינו של שם בית מדרשו של שם. מכות כ"ג: בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם וכו'. ב"ב קכ"א: שם ראה מתושלח יעקב ראה שם, סנהד' ס"ט: שם גדול מחם שנה וכו', קי"א רע"א

---

[1]) ועיי' כ"ש ה' צונץ זינאגאגאלע פאעזיא צד 145 וש"נ כמה ציונים מבעלי קבלה. ועיי' ג"כ מ"ש החכם השלם רב"ז באכער במאמרו על אגדה של אמוראים בבליים צד י"ח והלאה ותורף דבריו הוא מנין אותיות חכמה תבונה דעת כה גערה גבורה צדק משפט חסד רחמים (עיי' חגיגה י"ב.) בצירוף אותיות יהו"ה עולה לחשבון מ"ב הרי שם בן ארבעים ושתים אותיות, ומנין חכמה תבונה דעת עולה לחשבון י"ב הרי שם בן שתים עשרה אותיות. וזה הפי' הוא כפתור ופרח, וראוי למי שאמרו

[2]) וכן בעבודת דיוה"כ.

שלישי של שם ע"ש פירש"י. ועיי' עוד כ"ר פכ"ו, ל', ל"ו, ל"ז, מ"ה, מ"ה, נ"ו, ס"ג, ס"ז, צ"ד; שמ"ר פי"ח: במד"ר פ"ד. דב"ר פ"א קהל"ר פ' מתוקה] —

שׂם (= שׂום מל"ע سام נתן ערך ושויו באומד הדעת abschätzen, schätzen ובפיעל בהוספת נו"ן מְשַׁמֵּן) בפ' השוכר את הפועלין בגמ' אלא עד שלא יתחילו (ב"מ פ"ז סע"א) וחכ"א משמנין ביניהן פי' „מחשבין גדול שבשכירות והפחות שבשכירות וכולל זה עם זה ונותן לו חציו של שניהם וזהו בינוני"[1]. כפ' ב' בבכורות (י"ז: י"ח.) ר"ע אומר משמנין ביניהן. בפ"ק בב"מ (כ'.) אגרות שום. פי' „שטר שומת בית דין"[2] עיי' בע' אגרת. בויק"ר פ' זובח בצו (פ"ט) ושם דרך אראנו בישע אלהים (תהלים נ', כ"ג) בשין כתב דשאים ארחיה סגי שוי. *[אחי"ה בנו"ג דשיים אורחיה ובמ"ק ה'. כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה אל תקרי ושם אלא ושם וזו כונת ג"כ בויק"ר עיי' מ"ש בעל מנחת שי בתהלי' הנ"ל. וכנ"ה במכות ג'. כיצד שמין וכו' עיי"ע שמין כי שם הביאו ופי' רבינו. ב"מ ע"ו: שמין להן ושם ע"ז: גיטי' מ"ח: הניזקין שמין להן וכו', ב"ב קל"ט רע"א שמין את המחוברין ללוקח, כתובו' ס"ז. שמין אותו והרי הוא כשויו, תוספת' ב"מ רפ"ט שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו ואין שמין אותה כנגד שדות שבצידה, תוספת' ב"מ רפ"ט הרי אילו שמין לו כיזה צד שמין לו וכו'. תוספת' כתובו' פי"א שמין לה מה שאכלה . . שמין אותה במנה . . עושין אותה שומא ושמין אותה שליש. שם פי"ב א"כ ישומו לו בזיבורית וכו'. ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד דבר שהוא צריך לָשום ובבבלי קידושי' כ"ח. כל הנִישום דמים באחר וכו'. כתובו' ס"ו: במנה הנישום והוא הנפעל[3]. והשם שום, שומא מל"ע سوم (Preis, Schätzung) ערכי' כ"א: עיי' תוספת' כתובות פי"א ותוספ' ערכי' רפ"ד שום היתומים . . . שום ההקדש, ב"ק י"ד: שום כסף ע"ש בגמ'. מ"ק י"ח: ירו' מ"ק דפ"ב. אגרות שום. כתובו' ס"ו. כנגד השום הוא פוסק, ס"ו: תנא שומא רבה וקתני שומא זוטא, תני שומא דידיה וקתני שומא דידה, ירוש' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד שומא דברתיה דר' יוסי. תוספת' כתובו' פי"א ירדו לָשום, שם: שום הריינים, תוספת' ב"מ פ"ט נותנין לו את שומו] —

שם (= שוּמָא מל"ס שוּמָא, שוּמְתָא ובל"ע شامة פי' סימן מובהק בגוף Zeichen, Mal, Merkmal) בשומא מצוייה בבן גילו קא מפלגי (ב"מ כ"ז:) עיי' בע' גל השלישי. שאת או ספחת (ויק' י"ג, ב') תר"י (א') שומא או בהקי וכן לשאת ולספחת (שם י"ד, נ"ו) לשומא ולבהקי. *[אחי"ה ועיי' עוד תר"י שם י"ג, י"ט. כ"ח. מ"ג; שם י"ט כ"ז ועוד עיי' תר"י בראשי' ל"א, ח'. י'. י"ב; לבמד' י"ט, ב'. ב"מ שם שומא שאינה עשוייה להשתנות. נדה מ"ו. שומא . . . סימן, ירו' יבמות פ"י די"א: הרי זה שומא. ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג שומא יש לה מכפנים תוספת' נדה רפ"ד שומא יש במעיה, ירו' קידו' פ"ב דס"ב ע"ד שומא שאין בה שיעור ועיי' תוספת' כתובות פ"ז. תוספת' יבמות פי"ד מעידין על השומא, תוספתא בכורו' ספ"ח היתה בה שומא] —

שֻׁם (= שום מל"מ וכן בל"ע ثوم ובל"ס תוּמָא (עיי"ע תם) Knoblauch) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) שום בעל בכי פי' שום חריף כל שאוכלו מדמע. בריש כלאי' (מ"ג) השום והשומנית ירוש' (פכ"א דכ"ז.) תומניתא. בסוף תוספת מעשרו' (ספ"ג) איזהו שום בעל בכי כל שאין לו אלא דור אחד המקיף את העמוד. *[אחי"ה ובירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. במעו' כל שאין לו אלא חור אחד וכו' וצ"ל דור עיי"ע בעל בכי ומ"ש בח"ב, קמ"ג. וכנ"ה בב"ק פ"ב. ה' דברים נאמרו בשום עיי"ע שחן א'. ב"ק שם: ושיהו אוכלין שום בע"ש ירו' מגילה פ"ד דע"ה. בלילי שבתות. נדרים ל"א. תוספת' נדרי' פ"ב אוכלי השום. והוא מל"מ (במדבי' י"א, ה') השומים בקבוץ וכן בירו' שבת פ"ז ד"י. שוּמִין, שבת בבלי קי"ח: ראשי שומין. ושומניתא הוא הוא תומניתא עיי"ע ולפע"ד הוא הוא שנונית עיי"ע] —

* שום טמיא (שם מקום) ב"ב קנ"ג. ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן לנהרדעא שדריה לקמיה דר' ירמיה בר אבא לשום טמיא ובכ"י ש"ס מינכען שוטמי' ובכ"י ס' שיטמיה ובכ"י ו'. שטמיחם עיי' ד"ס במקומו.

☞ שֶׁמָּא (= קצור מן שֶׁ = אֲשֶׁר ומן מָא . . vielleicht möglich dass) במשנת

---

[1] הועתק מפי' ר"ח הובא בשטמ"ק בסוגיא. [2] הועתק מפי' ר"ח. [3] כדרך: גיזון: גידון.

אבות פ' רבי אומר (פ"ב מ"ד) ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה פי' אולי. *[אחי"ה נתקצר מן שתי תיבות הנ"ל או כמו דילמא כלא"ר וסו' עיי"ע דלמא ומ"ש בח"ג. ע' וש"נ נדרי' כ"ב סע"א דילמא חס ושלום ובמנחו' נ"ג: שמא חו"ש. ברכו' ד'. סנהד' צ"ח: שמא יגרום החטא, ברכו' י"א. שמא יראו התלמידים. תעני' ה': שמא יקדים קנה לושט. מ"ק י"ח: שמא יקדמנו אחר. גיטי' כ"ח רע"א שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן. ב"ק ק"ה. שמא תייקר לא חיישינן, קידו' מ' רע"א שמא דבר ערוה בא לידך וניצלת, ע"ז ח'. שמא בשבילי שסרחתי עולם חשך בעדי, ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג אוי לי שמא שכתוב בו ואתה תשופנו עקב שמא יבא לנשכני, דב"ר ר"פ עקב שמא לרעתך נתתי לך את השבת לא נתתי אלא לטובתך דב"ר פ' נצבים: שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה וכו', כתובו' י"ב: י"ד. ב"מ ל"ז:

וזולתו ברי ושמא עיי"ע בר (ח"ב, קס"ה)] —

שֶׁמְאֵבֶר (דרש כמו שֵׁם אֵבֶר) בב"ר פ מ"ב[1]

שנאב (בראשית י"ד, ב') שואב ממון,

שמאבר (שם) שמאבר שהיה פורח ומביא ממון. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ע ופורח וכו' ובנו"ג.בב"ר ר"מ היה דורש שמות ריב"ק היה דורש שמות.. . שנאב שהיה שואב ממון ושמאבר שהיה פורח ומביא ממון ופי' מ"כ שמאבר שם אבר לפרוח לקבץ הון רב ע"כ ורש"י על התורה פי' שֵׁם אבר לעוף (בכ"י כעוף) לקפוץ ולמרוד בהק"ה ועיי' מ"ש ר' אליהו מזרחי לבראשי' הנ"ל ומה שדרשו אותם בסין והם בשין הוא הפך מה שדרשו גבי ושם דרך אראנו א"ת ושם אלא ושם וכו' ע"ש. ורמ"ל הטעה לתרגם Name des Fittichs וצ"ל der Schwingen

Ansetzende] —

* שַׁמַּאי (שם פרטי (בל"מ שַׁמַּי) בעל מחלוקה של הלל) שמאי הזקן קידושי' מ"ג. ונמצאו הלכות ממנו כמעט בכל ששה סדרי משנה עיי' סד"ה ודה"מ למהרז"ף ודור דור ודורשיו ובמבוא המשנ' למהר"י ברילל ואגדה לתנאים להחי' השלם בכער ח"א ואין כאן מקום להאריך. ירו' נדרי' ספ"ה דל"ט: יונתן בר עוזיאל הדירו אביו מנכסיו ועמד וכתבן לשמי מה עשה שמי וכו'. עדיות פ"א מ"ד שמאי והלל כו' שהרי אבות העולם כו' ובב"ר פ"א ופי"ב נקראו ב"ש וב"ה אבות חעולם. ספרי שופטים פ' ר"ג תוספת' עירובי' פ"ד ולמעש' שני פ"ב שמאי הזקן. ועוד ר' שַׁמַּי אמורא ירושלמי בדור החמישי חברו של ר' מנא ב' עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד קכ"ה: וש"נ. — כפר שמי עיי"ע כפר ומ"ש.

שמאי (= שימאי בל"ע شام Syrien, Palästina ועוד עיי' בפני') בריש עירובי' בגמ' ואם יש לו (י"א.) ובהקומץ רבה בגמ'[2]) ב' פרשיות (מנחות ל"ג:) כי תניא ההיא בפיתחי שימאי פי' אומרים בל' ערבי בלד אלשאם[3]) והיא ארץ ישראל[4]). דלית לה תיקרה פי' דרך בעלמא[5]) שעושין על גבם תיקרה לשבת תחתיה ובפתחי שימאי שערים להגן מן החמה ומן הגשמים במסיכה בפתחי אין דרכן לעשות. ואחרינא אמר[6]) אין דרכן לעשות משקוף לפתחיהן. *[אחי"ה וז"ל ר"ת בעירו' (נדפס בש"ס ווילנא) פי' שימאי של א"י שהיא ארץ בני שם ע"כ וכ"ה בתוספו' שם ד"ה פתחי (ובקצת דפוסי' אי' פי' ר"ת וצ"ל ר"ח עיי' הפשב"ע) אמור מעתה שפי' רבינו הועתק מפי' ר"ח ובאמת בלד אלשאם بلد الشام פי' ארץ ישראל ודמשק ובכלל ארץ סוריא. ורש"י בשני מקומות פי' מלי זקן אשמאי (קידושי' ל"ב:) וזה דחוק, ועוד פי' בל' ראשון בעירו' פיתחי שימאי: פתחין שוממין וכן פי' ר"ת זקן אשמאי בקידו' עיי' תוספו' שם ד"ה זקן ולפי זה הוא תואר שִׁימָאָה והקבוץ שִׁימְאֵי פי' שָׁמוּם ועיי"ע שָׁמַם] —

שְׂמֹאל (מל"מ הפכו ימין linke Hand; והפעל מזה בהפעיל פנה לצד שמאל [ובדרז"ל עשה שלא כהוגן linkisch, unordentlich thun) בילמדנו ואלה שמות (תנחו' שמות סי' י"ח) וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו (מ"א כ"ב) וכי שמאל למעלה אלא מיימינין אלו שהן מטין לכף זכות משמאילין אלו שהן מטין לכף חובה. *[אחי"ה וכ"ה בשהש"ר פ' לכוסתי ושם: אלו מימינים ואלו משמאילים אלו מכריעין לכף זכות

[1]) כ"ת בכ"י ערוך ובדפ"ע לי'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [3]) בכ"י ה"ב ו"ו ובדפי' אחרוני' בטעות בלר אלשאם ועוד בלר אלשם, אלאשם וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' כמו בפנים וכ"ה בעיק' התלי וכן הביא הערוך בעל כפתור ופרח פ"י דפ"ט.. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי' ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ולא כבדפי' האחרונים ישרה.ובעיק' התלי עוד יותר הוא ארץ ישראל ודמשק שקורין לו בל"ע בלאד אלשאם. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר ואמ'. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ק"ט ובעיק' התלי והיינו אמורא אחרינא עיי' בש"ס בשני המקומות: ובדפ"א ואחרים אומרים וצ"ל ואחרינא אמר ובדפו': בטעות נשמט ואיתי בסיום הערך אין דרכן בעלמא לעשות משקוף לפתחיהן ע"כ ומלת בעלמא באה מערבוב השורות משורה הקודמת.

ואלו וכו׳, וכמאמרי על המלאכים צד 80 העירותי כי השמאל היה צד פורעניות אשר על כן גבריאל שהוא מלאך הקשה עומד משמאל[1]) ואם נשים אפים קדימה למזרח אז צד הצפון הוא משמאל וצפון היה באמת צד הפורעניות ומלאכים רעים עיי׳ מאמרי שם 57 ועיי״ע צפון וש״נ המדרש ועוד עיי״ע אסתנא ומ״ש בח״א, ר״ה. — שהש״ר פ׳ שמאלו: אין אדם מניח את המנורה משמאל כדי שלא תהא מעכבת הימין וכו׳ וע״ש כמה דרושים בענין שמאל וימין ועיי״ע ימין וש״נ שבת ס״ג, פ״ח: ויתר מקומות ששמאל הפכו ימין. ובל״א שְׂמָאלָא ירו׳ נדרים ספ״א דל״ז. שמאלא הרי זה שבועה ועיי׳ תר״י א׳ בראשי׳ מ״ח, י״ג; לויק׳ י״ד, י״ד והלאה ולנקבה שְׂמָאלִיתָא תר״י א׳ לדברים י״א, י״ח ועיי״ע סמאל] —

שַׁמְגָז (נ״ל מל״פ زمخت, زمخك herb, stark) בפ״ק בע״ז בגמ׳ עיר שיש בה ע״ז (י״ב: וברפואו׳ דפ׳ מי שאחזו (גיטין ע׳.) נשקיוה רביעתא דחלא שמגז. *[אחי״ה בדפא״מ אי׳ בלי סי׳ יד לסי׳ הוספת ר״ב פירש״י חזק ורמ״ל הוסיף חטא על פשע לרמוז על שבת ס״ז. וכל זה אינו מקולמסו של רבינו. וגם ר״ח בפי׳ ע״ז פי׳ שמגז (ובגיטין בט״ס שמזג) חזק והוא לפע״ד מל״פ הנ״ל ופי׳ חומץ חזק] —

* שַׁמְגָז (פי׳ שד Asmogs) שבת ס״ז. עיי״ע אסטממיתיה ומ״ש בח״א, קע״א.

שְׁמָד Religionszwang מהפעל שְׁמַד במקום שעמד עיי׳ בפנים) בר״ג דביצה (ד׳:) זמנין דגזרי שמדא[2]) ואתי לאיקלקולי[3]) פי׳ מ״ט עבדינן בגולה תרי יומי משום דשלחי מא״י הזהרו לעשות שני ימים טובים כמנהג אבותיכם דחיישינן שמא יגזרו שמד וישכחו חשבון הקביעות ויבאו לידי קלקול[4]) כפ׳ יו״ט של ר״ה בג׳ העובר (ל״ב:) א״ר יוחנן שעת השמד שנו[5]). ירושי׳ (ר״ה פ״ד דנ״ט ע״ג) תקעו בתפילת השחר והשונאין סברו[6]) שעליהם הולכין[7]) ועמדו עליהם והרגום ותקנו בתפלת המוסף מגו [דאינון] חמין לון דקרי קרית שמע ומצלו וקרו[8]) בתורה[9]) והדר תוקעין אמרי בנימוסיהון עסקין[10]). בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בטהורה (חולי׳ ק״א ע״ב) אלא אמר רבא שמדא הוה ושלחו דיומא דכפורי דהא שתא שבתא. פי׳ שמדא הוה וגזרו דלא לשדורי עיבור ושלחו להו יומא דכפורי דהא שתא בשבתא נהוי ולא כזמניה וכדאשכחינן בשני דרבא דשלחו ליה אחוה זוג בא מרקת ותפשו נשר וכו׳ (סנה׳ י״ב.). פ״א בעת שאמר ר״י הגללי הזיד בשבת ושגג ביוה״כ פטור מן הקרבן בעת השמד שלא היו יודעין שיום שבת היה י״ה וקיבלו איסור שבת לבדו ועשו מלאכה בזדון ואח״כ נודע שהוא יוה״כ בשבת זו ואמר אלו הייתי יודע שיוה״כ היום לא הייתי עושה מלאכה ר״ע אומר חייב קרבן שהרי שגג ביוה״כ ר״י הגלילי סבר כי בעת שקיבלו עליהם השבת לא היו יודעין שהוא יוה״כ שקיבלו עליהם ואין איסור זה וזה בבת אחת. *[אחי״ה וכזו השיטה הלך רגמ״ה ע״ש בש״ס ווילנ׳. וכנ״ה בירו׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה ע״ג גזרו שמד, ושם אעפ״י שבטל השמד המנהג לא בטל, תוספתא שבת ס״פ ט״ו (ט״ז) ותוספת׳ ע״ז ספ״ה (ו׳) ירוש׳ ע״ז פ״ה דמ״ה. ב״ר פפ״ב בשעת השמד וכו׳, ירו׳ חגיגה פ״ב דע״ז: בשעת שומדא. ירו׳ קידו׳ פ״ד דס״ה ע״ד בימי שמד. ב״ר פע״ט קהל״ר פ׳ חופר גומץ ביומא דשמדא. שהש״ר פ׳ סמכוני שלפי שמד ועוד עיי״ע שלהי. שהש״ר פ׳ שמני דורו של שמד והקבוץ ב״ר פס״ז גזרו עליו שְׁמָדִים. שו״ט מזמור י״ח שמדין גזרו עלינו. ונגזר מהפעל ב״ר פפ״ב אני משמד אתכם, ירו׳ שביעית פ״ד דל״ה. לא אתכוון משמדתון ובירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ב לא אתכוון משמדתהון, נתפעל ירוש׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג וירוש׳ הוריו׳ פ״א דמ״ה סע״ד נשתטה (נשטה) או נשתמד. ירוש׳ סוכה ספ״ה דנ״ה ע״ד מרים בת בלגה שנשתמדה וכ״ה בתוספת׳ סוכה ספ״ד. אתפעל קידושי׳ ע״ב סע״א ואישתמוד. ודע כי בע׳ משומד הבאתי פי׳ רה״ג „כי משומד משפטו משועמד מלש׳ עמד . . ומשום שיעמידוהו לטבול במים המקודשים נקרא כך״ עיי״ע שנע

[1]) ובתפלת יוה״כ יסד הפייטן מיכאל מימין מהלל גבריאל משמאל ממלל. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובכל דפוסים הראשונים עד בסיליאה עיי׳ ד״ס במקומו וש״נ תשובי רה״ג ובנו״ג גזרו המלכות גזרה (ותיקון הצענזור היא). [3]) כ״ה בכ״י ערוך ובנו״ג לאקלקולי וכדפ״ע לאתקלקולי. [4]) עיי׳ תשוי הגאונים דפי׳ ליק סי׳ אי תשוי רה״ג. [5]) בדפו״י כט״ס שאני וגי׳ שעת השמד אי׳ בכל כ״י ש״ס ודפוסי׳ ראשונים ונשתנה מהצענזור עיי׳ ד״ס למקומו בנו״ג גזרת המלכות. [6]) בנו״ג והיו השונאים סבורין וכ״ה כהעתקת פי׳ ר״ח. [7]) בנו״ג ובהעתקת ר״ח שמא עליהן הם הולכין. [8]) וכ״ה בהעתקת ר״ח ובנו״ג ומצליין וקוראין. [9]) וכ״ה בפי ר״ח ובנו״ג באורייתא. [10]) רבינו העתיק כפי סיגנון לשון ר״ח בר״ה (כש״ס ווילנא) ושם אי׳ ג״כ הפי׳ באמצע בתפלת השחר . . בתפלת המוסף מת שלי׳ בירו׳ ועיי״ע חט (ת״ג, שע״א) שרבינו העתיק תירו׳ סוף ר״ה ירו׳ על פי פי׳ ר״ח ביומא.

במחברת הפרחון ומה שכתב הרב המו"ל ר"ז כוכב טוב ומה שכתב החכם צונץ שם צד ב' ע"ד (בחלק הדקדוק) כי בל"ס עמד פי' טבילה והעמדה במים וא"כ משומד הוא כמו משועמד ועי"ן נבלעת וא"כ נִשְׁתַּמֵּד, אִישְׁתַּמּוֹד הוא במקום נשתעמד, אישתעמוד. וכן תרג' אונקלי' בן נכר (שמות י"ב, מ"ג) בר ישראל דאשתמד[1]) על פי מה שאמרו יבמות ע"א. המרת הדת פוסלת ואין ענינו מל' שמד כדעת התשבי ע' שמד ואין ענינו מן אשתפעל של ידע כדעת הרמב"ן (שמות שם) כי אם הכל בנין שפעל של עמד ומהפעל נבנה השם. — ומזה הענין שהש"ר פ' משכני שמעמידין בכל שנה ושנה ובב"ר פכ"ח שהן מעמידין בכל שנה ע"ש כל הענין ועיי"ע כרת ועיי' מ"ש החו' יעללינעק בביה"מ ח"ה XLVI ועל זה העירני מורי חמי ד"ר בעטטעלהיים ז"ל] —

* שַׁמְהוֹן עיי"ע אשמדאי ח"א, שי"ת והלאה וע' שד ו' ובנו"ג בב"ר פל"ו שמרון וט"ס הוא וצ"ל שמדון ועיי' מ"ש הרמב"ן בבראשי' ד' כ"ב.

☜ שמדע. (אשתפעל אִשְׁתְּמוֹדַע erkennen) תרג' ולא הכירו (בראשית כ"ז, כ"ג) ולא אשתמודעיה. *[אחי"ה עיי"ע אשתמודע (ח"א, שכ"ט) וש"נ יבמות ל"ט: והוא אשתפעל מהשרש ידע (עיי"ע הקודם לזה), או נבנה מן השם מודע והרבה בתרג' עיי' עמת"ר ללעווי] —

* שְׁמוּאֵל (שם הפרטי) א) לשמואל הרמתי לבנה של חנה ודרשו רז"ל הרבה על חין ערכו עיי' ברכו' י': ל"א: שבת נ"ו. וש"נ קי"ג: קנ"ב סע"ב עירו' מ"ה. פסחי' ס"ו: קי"ט סע"א, חגיג' ד': ו' רע"א מ"ק כ"ח. תענית ה': וש"נ ט"ו. כ"ד. כ"ז. יומא ל"ח: נדרים ל"ח. נזיר ה'. וש"נ ס"ו. סוטה מ"ח רע"ב ב"ק ס"א רע"א ב"ב י"ד סע"ב ט"ו רע"א. מכו' כ"ג: זבחים קי"ח סע"ב, ב"ר פנ"ו פ"ע, שמ"ר פ"ג, פ"ה, פט"ז ופל"ח, ויק"ר פכ"ב, במד"ר פ"ג, פי"ד פט"ו ופי"ח, דב"ר פ"י, איכ"ר פ' תשיב להם. שהש"ר פ' אם חומה, קהל"ר פ' גם כל ימיו, פ' טוב שם, אסת"ר פ"א וירוש' סוטה פ"ט דכ"ד: ב') שמואל הקטן אבות פ"ד מי"ט ולמה נקרא קטן עיי' בירו' סוטה הנ"ל ועיי' שהש"ר פ' אם חומה ועיי' סד"ה וש"נ. ג') שמואל (הכהן מגילה כ"ב סע"א) ונקרא ירחינאי, שבור מלכא, אריוך, שקוד עיי' כל ערך וערך בפני עצמו ועיי"ע אביי ועיי' סד"ה. וש"נ כמה אמוראים הנקובים בזה השם ד"מ רב שמואל בר אבא (מהגרוניא), רב שמואל בריה דר' אבהו, רב שמואל בר שילת, רב שמואל בר מרתא, רב שמואל בר נדב, רב שמואל בר אמי, רב שמואל בר אניא, ר' שמואל ברב יצחק, רב שמואל בר נחמני, רב שמואל בר יהודה הנדוואה, רב שמואל ברב שבא, ר"ש בן חלפתא, ר"ש בר חייא, ר"ש בריה דר' יוסי, ר"ש בר אחיתאי, ר"ש בר אחא, ר"ש בר ביסנא, ועוד אחרים עיי' סד"ה ע' שמואל ומבה"י צד קכ"ד: והלאה.

* שָׂמַח (מל"ם הפכו דואג sich freuen, fröhlich sein) עיי' ברכו' ה', ט': שבת ל', קמ"ה: פסחים קי"ט. יומ' כ"א: ס"ו: מגילה י', מ"ק י"ח: קידו' ס"ו. ב"ק ע"ד: נדה ל"א: אבות פ"ד מ"א ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: שהש"ר פ' צוארך, ד"א פ"ג, פ"י על ברכות ו': יומא ע"ו: ב"ב י': והשם שִׂמְחָה ברכות ל"א, שבת ל': שמחה של מצוה, סוכה נ"א, והלאה שמחת בית השואבה עיי"ע שאב. ירו' ב"ב רפ"ד דט"ז ע"ד שמחת זכר, (עיי' נדה ל"א:) שבת ק"ל, כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה וכו', תענית כ"ו: ממעטין בשמחה ושם כ"ט, מרבין בשמחה, מ"ק ח': ב"ר ספ"ע אין מערבין שמחה בשמחה ועיי' עוד סוכה מ"ח: מגילה ט"ו: יבמות ס"ב: ערכי' ל"ב: והקבוץ זבחים ק"ב, חמש שְׂמָחוֹת[2]).

* שַׁמְחֲזַאי (שם פרטי לאחד הנפילים) תר"י א' לבראשי' ו', ד' שמחזאי ועוזיאל היינון נפילין מן שמיא ע"ש ילק' בראשי' ר' מ"ד בשם מד' אבכיר שני מלאכים שמחזי ועזאל ע"ש כל הענין ושם שלח מטטרן שליח לשמחזי וכו', נדה ס"א. סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו וכו'. ואולי הוא הוא שמגז עיי"ע.

שָׁמַט (מל"ם פי' הגיח יד lösen, loslassen ובבנין יוצא losmachen, entziehen וכן בל"ס וע' سمط) בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) משמט הוא דשמיט ואכיל. בס"ג דפ' המקבל[3]) (ב"מ קי"ד:) משכנו ומת שומטו מעל גבי בניו[4]). בס"פ גט פשוט בגמ' שנים שהיו (ב"ב קע"ג.) שני אחים דשמטי מהדדי[5]). בנדרים[6]) בגמ' דפ' השותפי

---

[1]) כפי גיי' המתורגמן בע' שמד. [2]) ונקראה כן מסי' אבל רבתי: מסכת שמחות בדרך כינוי. [3]) ברפ"ע עוד בט"ס: גט ויש למחוק. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וברפ"ע מעל גביו. [5]) בכ"י ש"ם ר' אחין דשמטי אהדדי. ובנו"ג אחין הוא דשמטי מהדדי. [6]) בדפו"י אי' נקודה אחר מלת בנדרים וט"ד הוא.

(מ"ח רע"ב) דהוה שמיט כיפי דכיתנא פי' ענין חטיפא. *[אחיה ותרג' ירו' והלצו (ויק' י"ד, מ') ויישמטון ותר"י ונשל (דברים י"ט, ה') ויישמוט וכן בויק"ר פל"ד יחליץ (ישעיה נ"ח, י"א) ישמוט, ירו' כתובות פ"ה ד"ל: מהו ותאלצהו (שופטים ט"ז, ט"ז) שהיתה שומטת עצמה מתחתיו. ועיי' סוטה ט': ושם בנפעל נשמטה מתחתיו. חולי' נ"ד. שמוטה ושחוטה. ירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד ירוש' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג וירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. עיי"ע קלבנטרין. ב"ר פי"ד היה שומטה ומשליכה, פסיקת' רבתי פ"ס נשמוט אותה. ב"ר פס"ח עיניה שמוטה. נפעל מנחו' ל"ב: נשמט וישב ע"ג קרקע, מכו' ז': נשמט הברזל מקתו, תוספת' עירו' ספי"א (ח') ירו' שבת ספי"ז דט"ז: נגר נשמט. פיעל תוספת' שביעית פ"א מוותרין ומשממטין ירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"נ מוותרין בנפנים ומשממטין בקנים וכו'. הפעיל ירושלמי מגילה פ"א דע"א ע"ג טעה והשמיט את השם. אתפעל ב"מ ג': י"ז, אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה וכו', ב"ב מ"ח: לאישתמוטי יומא פ"ז סע"א אשתמיט גרמא. תרג' ירו' א' שרוע (ויקרי כ"א, י"ח) דמשתמיט ירכיה וכ"ה בספרא שנשמטה ירכו עיי"ע שרע. ועוד עיי' תרג' תהלים קמ"א, ו'; לדה"י ב' כ"א, ח', י'. ומזה התואר ע"ז ט"ו סע"ב עיי"ע משמוט — והשם המופשט ספרי שופטים ר' קצ"ב שימוט סייפים. ועוד שמט בפיעל כמו בל"מ (בקל והפעיל) ענין יניח ידו מגשת אליו ובפרט בענין שמיטה (die Schulden erlassen) שביעית פ"י מ"א ומ"ב שביעית משמטת את המלוה. כל מעשה בי"ד משממטין, סנה' צ"ז סע"א כשם שהשביעית משמטת וכו' כך העולם משמט וכו'. ועיי' תרג' שמו' כ"ג, י"א; לויקרא כ"ה, ל"ד. ל"ו; לדברים ט"ו, ב', ג'. והשם שמיטה בקבוץ מ"ק ב': בשתי שְׁמִיטוֹת הכתוב מדבר אחד שמיטת קרקע ואחד שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים וכו' ועיי' גיטי' ל"ו. ושם ע"ב ובתרג' שמיטא, שמיטתא (תר"י ב' דברי' ל"ג, כ"ד; ושם ט"ו, א'. ב' שמיטתא) והקבוץ שְׁמִיטָתָא תר"י א' דברים ל"ג, כ"ד שני שמיטתא ובתר"י א' שמות י"ב, מ' תלתין שְׁמִטִּין] —

שמט (= שָׁמוּט lang) בפ' אעפ"י בגמ' ומניקה (כתובות ס' סע"ב) דמשמישא על ארעא הוו לה בני שמוטי פי' ארוכים ודקים. בס"ג דפ' מומין אלו (בכורות מ"ה:) באריכא שמיטא סניא. פי' ארוך ודק השנאוי לראות. *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה ושם קצת יותר ארוך והוא כפי' רבינו בע' גבח א' ע"ש. ועיי' ג"כ פירש"י בבכורות וכ"ה בבכורות מ"ג: תנא וצוארו שקוט ושמוט . . . שמוט דאריך ושמוט, וכן פירש"י בכתובות הנ"ל שמוטי: ארוכי צואר, ובמהדורא קמא (הובא בשט"מ) שמוטי: שצוארן אריך לכתפיה יותר מדאי ע"כ — וג"ל שהוא מל"ע سمطط פי' ארוך] —

שמט (= שמוטא פי' כמו משוטא בל"ם חוטף הפירות והוא שם חסיל Heuschreckenart) ויתר הילק אכל החסיל (יואל א', ד') תרגומו מותר פרחא אכל שמוטא. *[אחי"ה וכן תרג' חסיל (מ"א ח', ל"ז; דה"י ב' ו', כ"ח)] —

* **שְׁמוֹטָא** (פי' פרוצה Ausgelassene) תרג' ותעגבה (יחזקאל כ"ג, כ') ואתרעיאת למיהוי שמוטא ועיי' רד"ק שם.

* **שַׁמְטוּטִין** (Weinranken) שהש"ר פ' הנך יפה עיי"ע שבט ב'.

* **שַׁמַּי** עיי"ע שמאי.

שְׁמִיכָה (מל"מ פי' ענין מצע Decke, Teppich) בויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) ותכסהו בשמיכה (שופטים ד', י"ח) רבנן דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיכלא אמר ר"ל חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו כלי ששמו שמיכה מהו. שמיכה בשין כתוב שמי כאן מעיד שמי על יעל שלא נגע בה סיסרא. *[אחי"ה בנו"ג שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו הרשע. ועיי' בענין פירש"י מ"ש במבוא צד VII. ובענין הדרוש יש להעיר כי הוא היפך ממה שאמרו רז"ל ביבמות ק"ג סע"א הוריות י': נזיר כ"ג: שבע בעילות בעל אותו רשע באותו היום שנאמר בין רגליה כרע וכו' ע"ש וכבר התעורר בזה בעיקר התלמוד ועיי' ג"כ פי' מהרז"ו בויק"ר] —

שָׁמַיִם (מל"מ פי' מרום ושחקים Höhe, Himmelshöhe) ביבמות בס"ג דפ' בית שמאי (קי"ב.) ובסוף נדרים (צ':) שמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה. ירוש' (נדרים ספ"ט דמ"ב ע"ד) כמה דשמיא רחיקין מן ארעא כן תהא אתתא איהי רחיקא מן ההוא גברא שאינו יורה כחץ. יעשו דרך בקשה אמר רב הונא יעשו סעודה והן מתרגלין לבא דרך סעודה. פ"א שמים ישפטו ביני ובינך שאין שכבת זרעך יורה כחץ שארגיש בה ואתעבר יעשו דרך בקשה שמבקשין הימנה שלא תחשוב שאינה מצווה

על פריה ורביה[1]) בריש ילמדנו ביום ראשון לא ברא אלא שמי השמים שנאמר (נחמיה ט׳, ו׳) אתה הוא ה׳ לבדיך אתה עשית את השמים שמי השמים[2]) ושמי השמים אינו אומר כאן[3]) אלא שמי השמים הן הן שמי השמים הן הן שמים והיכן זכו ליקרות שמי השמים משנברא הרקיע הזה בשני. *[אחי״ה וכב״ב כ״ה. דרש בע״א ע״ש. בל״מ רק בקבוץ אבל בל״ע גם ביחיד سماء מפעל سما פי׳ רום וא״כ עיקר הוראת שמים מרום (ועיי׳ ראב״ע לבראשי׳ א׳, א׳ וטעם שמים גובה ומעלה וכן בלי ישמע׳ וכו׳). וכן בדרז״ל שמי קורה פסחי׳ ח׳: יומ׳ נ״ג. ב״מ מ״ב. ובלא״ר שמי טללא ברכו׳ מ״ח. ובתרג׳ מ״א ו׳ ט״ו שמי שרייתא. ועוד פי׳ רום שמים היינו שחקים ועיי׳ דרשות רז״ל בענין שמים ברכות ל״ב. נ״ח: פסחי׳ פ״ז: קי״ח: חגיג׳ י״ב. שם: ע״ז ג׳. ובל״א וסורי שְׁמַיָא דניאל ד׳, ח׳ והלאה תרג׳ בראשית א׳, ח׳. ט׳ וזולתו. והושאל למי ששוכן בשחקים אלהא שמיא (דניאל ב׳, י״ח) ברכו׳ ז׳: מילי דשמיא תר״י א׳ במדי׳ כ״ה, י״ט רחמי שמיא. ברכו׳ ל״ג: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שם י״ג. חגיגה ה׳: מלכות שמים, כ״ח: אבות פ״א מ״ג; פ״ד מי״ב מורא שמים, סנהד׳ כ״ז. רע לשמים, ב״מ ל״ז. לצאת ידי שמים. ברכות נ״ג: במד״ר ספ״ד כבוד שמים, מ״ק י״ז. שמא דשמיא ועוד עיי״ע שם וש״נ שם שמים. ומזה הענין שמים ביני לבינך כפי פי׳ הש״ם בבבלי וכפ״א בערוך] —

שַׁמְכֵי (פי׳ מל״ס שמכא בצלים Zwiebeln) בפ׳ אף עפ״י שאמרו בגמ׳ ומניקה (כתובו׳ ס׳:) אפי׳ שמכא והרסנא. בר״ג[4]) דפ׳ האומר משקלי עלי (ערכי׳ י״ט.) באתרא דשקלי[5]) שמכי פטור נפשיה אפי׳ בשמכי — (א״ב בניסח׳ כתוב אפי׳ כמכא והרסנא ופירש״י כותח). *[אחי״ה אבל בשט״מ לכתובו׳ אי׳ שתי גירסאות כמכא והרסנא אית ספרים דכתיב בהו שמכא והרסנא ע״כ וכן גרס הרי״ף שמכי ופי׳ בצלים גדולים ע״כ והוא הנכון[6]) וכ״ה בל״ס וכן פירש״י בערכין שמכי: בצלים וכן פי׳ רש״י בשבת ק״י רע״ב שמכי פרסאי בצלים גדולים וכן בסנהד׳ ק״ט רע״ב תומי או שמכי ופי׳ רש״י שומים או בצלים. קידוש׳ נ״ב: עיי״ע מזא א׳ ומ״ש בח״ה, צ״ז ושם פי׳ רבינו ראשי בצלים] —

* שַׁמְלַאי (שם פרטי לאמורא דא״י) ירו׳ פסחים פ״ה דל״ב: ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח. וכן הוזכר בבבלי פסחים ס״ב: ובמקומות אחרים עיי׳ סד״ה ומבה״י צד קכ״ז וש״נ ר׳ שמלאי הדרומי ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד ועיי׳ בבלי ע״ז ל״ז. ב״ב קי״א. וסד״ה הביא כמה מקומות אשר שם נזכר ד״ש ויש להוסיף מכות כ״ג סע״ב דהש ר׳ שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו למשה וכו׳, ב״ב קי״א. קנ״ח: ע״ז ל״ז. ועיי׳ סנהדר׳ צ״ח. ושבת קל״ט. בד״ס שם. וידיו רב לו באגדה ובויכוח עם כת החדשה עיי׳ מ״ש החי׳ ד״ר באכער (אגדה לאמוראים א״י ח״א צד תקנ״ב והלאה וש״נ) — ר׳ שמלא דבירא ירושלמי מגיל׳ פ״א דע״ב ע״ג ובקהל״ר פ׳ ידעתי ר׳ שמלאי דברויירא.

* שָׁמַם (מל״מ ענינו חרבן verwüsten, zerstören) הפעיל הֵשַׁם, הפעל הוּשַׁם ירו׳ ביצה פ״ב דס״א ע״ג נכנס לעזרה ומצא אותה שוממת אמר ישמו בתיהן של אלו שהשימו בית אלהינו ובירו׳ חגיגה פ״ב דע״ח. שחישמו את בית אלהינו צ״ל שהשימו. קהל״ר פ׳ קמתי אני: ראה המדינה שוממת וכו׳ ב״ר ס״פ כ״ו אנשי השם (בראשית ו׳, ד׳) שהשימו את העולם ושהושמו מן העולם ושגרמו לעולם שישום. איכ״ר פתיחתא ד״ה משא גיא: שממה עלי נפשי. והשם בל״מ שְׁמָמָה בקבוץ סוף פתיחתא דאיכ״ר מְשִׁמְמוֹת הארץ, שהש״ר פ׳ כמעט דרך שממות וכו׳. והתואר שַׁמָּם נחרב ונטרף בדעת שהש״ר פ׳ הנך יפה לא היו בהן . . . לא שוטין ולא שַׁמָּמִין לא טפשין וכו׳ עיי׳ במ״ר פי״ג ושם לי׳ ועוד י״ל שהוא כמו שעמם ועי״ן נבלעת עיי״ע שעמום. ועוד פי׳ שמם בל״מ ענין תמהון מרוב הפלאה (erstaunen, sich entsetzen) בהתפעל ואתפעל ב״ר ספ״ד שמים שהבריות משתוממים עליהן וכו׳. חולי׳ כ״א. אשתמם כשעה חדא[7]). תרג׳ נשמו (איכה ד׳, ה׳) אשתממו. ויתהלל (ש״א כ״א, י״ד) תרג׳ ואשתמם בידיהון.

☜ שְׁמָמִיתָא (פי׳ בל״ע سام Eidechse) תר״י (א׳) והכח והלטאה (ויקרא י״א, ל׳) וכחא ושממיתא. *[אחי״ה וגי׳ הערוך וסממיתא

---

[1]) וכן הובאו שני פירושים אלה בר״ן ובראי״ש והתוספי׳ ביבמות כתבו בשם ר״ת יתפללו למקום ויתן להם בנים ורש״י פי׳ בע״א ע״ש. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ״ע ושמי השמים וצ״ל כדאי׳ בפסוק שמי השמים. [3]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע כן. [4]) כ״ה נכון בכ״י וכדפו״ו אבל בשרפ״ע בט״ד בס״ג. [5]) בנו״ג דתקלי. [6]) ובעה״ק שנ״ב אי׳ בזה״ל שמכי נראה לי דגים קטנים. [7]) ובפסוק אי׳ חדה דניאל ד׳, ט״ז.

עיי"ע סממית ומ"ש — ובירו' שבת פ"א ד"ג : אי' שְׁמָמִי] —

שָׁמִין (מהפעל שׁום (עיי"ע שם ג') והוא בינוני (man schätzt ab בר"ג דפ' כיצד העדים (מכות ג'.) כיצד שמין רב חסדא אמר בבעל פי' אם העידו על האשה שגירשה בעלה ונתן לה כתובתה והוזמו אינן משלמין אלא טובת הנאה בכתובתה כדמפרש בפ' החובל בגמ' חרש שוטה וקטן (ב"ק פ"ט:) פי' כיצד בבעל אומדין כמה אדם רוצה ליתן לבעל אם תמות אשתו ויירש בעלה כתובתה יגבנה הלוקח ממנה וזה דבר מועט הוא כיון שאין לו אלא סירכא חדא רב נתן בר הושעיא אמר באשה פי' אומדין כמה אדם רוצה ליתן לאשה שאם נתארמלה או תתגרש יגבנה הלוקח ויותר דבר יתן הלוקח מן האשה מהלוקח מן הבעל שיש לו ב' סירכות, רב פפא [1]) הוסיף ודאי יתן לה יותר שיש לו ב' סירכות אלמנות וגרושין כדאמרת ועוד לאלתר לוקח שטר כתובתה מידה ויש לה יותר חזקה [2]) — (א"ב פי' בל"ר ענין ערך). *[אחי"ה כיון לל"ר summare ורמ"ל כתב summa ועוד העתיק רמ"ל כל הערך ממקומו וכללו בע' שם. ובאמת שייך שמה אבל בכל כ"י ודפוסי' ראשונים הוא ע' מיוחד בפני עצמו ונסדר אחר ע' שמכי וקודם ע' שמן. ובענין גזרת המלה עיי"ע שם ג' וש"נ הדוגמאות ובהוספת נו"ן שַׁמֵּן ב"מ פ"ז. עיי"ע שם ג'] —

שֶׁמֶן (מל"מ Oel) בפ' במה מדליקין ולא בשמן שריפה (שבת כ: במשנה) גמר' (שם כ"ג סע"ב) מאי שמן שריפה אמר ר ב א [3]) שמן של תרומה שנטמאת ו א מ א י ק ר ו ל ה ש מ ן ש ר י פ ה [4]) הואיל ולשריפה עומד וכבר ביארנו ד י נ ו [5]) בע' רם [6]). ירו' בפ"ק בשבת (פ"ג ד"ג ע"ד) ובע"ז (ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד) שמן ר' ובית דינו התירו רב לא אכל א"ל שמואל אכול ואי לא אנא כתיבנא עלך זקן ממרא. *[אחי"ה בגו"ג בירו' שבת אכול דלא כן אנא כתיב עלך וכו' וכ"ה בירו' ע"ז ע"ש ועיי' תוספו' בבבלי ע"ז ל"ו. ד"ה אשר. וכנ"ה בשבת י"ז : ע"ז ל"ו רע"ב פיתן ושמנן יינן ובנותיהן כולן מי"ח דבר. ע"ז ל"ה סע"ב שמן רב אמר דניאל גזר וכו', שם ל"ו. ל"ח: שמן ר' יהודה ובית דינו נמנו עליו והתירו וצ"ל בדף ל"ו. ר' יהודה הנשיא וכדאי' בדף ל"ח: וכ"ה בכ"י ש"ס וברי"ף. וזה ר' יהודה הנשיא הוא ר' יהודה נשיאה עיי' רש"י ע"ז ל"ה: ד"ה ר' ובית דינו ותוספו' ע"ז ל"ו. ד"ה אשר ועיי' סד"ה ע' ר' יהודה נשיאה. מנחו' פ"ח מ"ג עיי"ע אלפא — הוריו' י"א : שמן המשחה שעשה משה וכו', מעשר שני פ"ב מ"ב. שמן של מ"ש.. שמן מפוטם. והקבוץ שְׁמָנִים שבת כ"ג : והלאה. ירו' ביכורים פ"א דס"ד : שְׁמָנִין] —

שָׁמֵן (מל"מ ובלא"ר וסו' שְׁמֵינָא fett) בב"ר פס"ח (ס"ז) הנה משמני הארץ (בראשי' כ"ז, ל"ט) מן שמיניא דארעא פי' עשירים מפיק דוכסין ונוטל שלהם מעייל דוכסין ונותנין לו שוחר. *[אחי"ה רבינו פי' מפיק דוכסין ומעייל דוכסין שאי' שם בב"ר. ובגו"ג שם : משמני הארץ מן שמיניא דארעא מן הן מתעבדא ארעא שמניא שמינין מן טלא ומטל השמים : מעל אנטונינוס שלח וכו' ונראה דלא גרס רבינו כל זה וגי' היתה כגי' הילק' תולדו' סוף רמז קט"ו משמני הארץ מן שמיניא דארעא אנטונינוס שלח וכו'. וכנ"ה בזבחים קט"ז. שפי' ומחלבהן (בראשית ד', ד') משמניהן וכן בב"ר פכ"ב מן שמניהון וכ"ה בויק"ר פ"ט וכמד"ר פי"ג ושהש"ר פ' עורי צפון ירוש' מגילה פ"א דע"ב סע"ב ילק' בראשית ר' ל"ה, ל"ו. ילק' שהש"ר ר' תתקפ"ח. ותרג' אונקל' בדפ' סביוניט' וממשמיניהן. משמני (בראשית כ"ז, כ"ה) דרש בב"ר פס"ה זה הבאר שהיתה מעלה להם דגים שמנים יתיר מדאי. חולין מ"ה : גרי שָׁמֵן עיי' רש"י ובגו"ג בט"ס שמינה, פסחים מ"ב סע"א ע"ו : והלאה כתובו' ס"א. בשר שמן, ב"ב כ"ב. בישרא שמינא, ירוש' בבא קמא רפ"ט ד"ו ע"ד גזל שמינה. איכ"ר פ' זכור עיי"ע חשך. והקבוץ שְׁמֵינִין, שְׁמֵינֵי תר"י א' דברים ו', ג'; ל"ב, י"ד וזולתו. והשם שׁוּמָן בל"א וסו' שׁוּמְנָא Fettigkeit הפכו חֵלֶב כריתות פ"ד מ"א שומן וחלב. שם י"ז : ספק של חלב ספק של שומן, ע"ז ל"ה רע"ב שומן חזיר. חולי' צ"א. שמנו מותר. ויק"ר פכ"ב אסרתי לך את החלב התרתי לך את השומן (עיי' חולי' קי"ט :), חולי' קי"א. שומנא בעלמא. והושאל למיץ של פירות וחלב דגן סוטה פ"ט

---

[1]) בדפו"י בטעות כ ד א מ ר רב פפא. [2]) רבינו פי' על פי שיטת ר"ח במכות ע"ש קצת בלשון יותר ארוך ודברי רב פפא לא פי' ר"ח כי חסרו בכ"י איזה שורות ועיי' רש"י ובעל המאור ורמב"ן מלחמות ובחידושיו ובריטב"א. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשונים ועיי' תוספו' ובגו"ג רבה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ת"ב. [5]) לי' בדפוסי' אחרונים. [6]) עיי' שם ציון מיבמו' ע"ד.

מי״ב שומן הפירות שם מי״ג שומן הדגן. ובתוספת' סוט' פ״ט שמן ואת הדגן. והשם המופשט שַׁמְנוּנִית ביצה כ״ח, וכ״ח: חולי' ק״א רע״א ירו' פסחי' פ״ב דכ״ט ע״ג. תרג' ירו' א' חלב הארץ (בראשי' מ״ה, י״ח) שמנוניתא דארעא. תר״י א' החלב על החזה (ויקרא ז', ל') שומנוניתא דעל תדיא. והפעל כל״מ פי' עבה. הפעיל ירו' ב״ק רפ״ט ד״ו כחושה והִשְׁמִינָה. התפעל משתמנת ב״ר פל״ב, ל״ד. אתפעל אשתמן, משתמן ב״ר פכ״ח] —

* **שמן** (שם אמורא) רב שמן בר אבא מגילי' ב': שבת ס': וס״א. תלמיד רבי יוחנן היה עיי' סד״ה ועוד רב שמן אמר לרב אשי קִדו' כ״ד: ועוד רב שמן דסיכרא חולי' י״ח סע״ב נדה ל״ו.

שמן (= שְׁמוֹנֶה בל״ז שְׁמוֹנָה בל״נ ומל״מ מספר יסודי acht, שְׁמִינִי מספר סדורי der Achte) ומברך עליה שמונה ברכות (יומא ס״ח: סוטה מ': עיי' בע' שאר.[1]), על התורה כדרך שמברכין עליה בבית הכנסת בא״י אשר בחר בנו וכו' וחותם הבוחר בתורה, שכך פי' בירו' (יומא רפ״ז דמ״ד רע״ב וירו' סוטה ספ״ז דכ״ב.), על העבודה שאותך לבדך ביראה נעבוד[2]), על ההודאה הטוב שמך ולך נאה להודות[3]), על מחילת עון מוחל לעונות עמו ישראל[4]), על המקדש הבוחר במקדש[5]), על הכהנים הבוחר בכהני', על ישראל הבוחר בישראל, על ירושלים הבוחר בירושלים[6]). בספרא ויהי ביום השמיני (ריש שמיני) אין אנו יודעין אם שמיני לחדש אם שמיני למנין כשהוא אומר (ויקרא ח' ל״ג) כי שבעת ימים ימלא וכו' ויהי ביום השמיני הוי אומר שמיני למנין ולא שמיני לחדש אותו היום נטל עשר עטרות וכו' עד וראשון לראשי חדשים[7]) ומצינו למדים שבשלשה ועשרים באדר קרבו המלואים ונשלמו באחד בניסן. *[אחי״ה ועיי' פירש״י על ויהי ביום השמיני. וכנ״ה שמנה גיטי' פ'. שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן וכו', מגילה י״ד: שמנה נביאים והם כהנים וכו', סוטה ל״ד. שמונה נשאו אשכול וכו', גיטי' ע'. שמונה ממעטין את הזרע וכו', שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה וכו', ילק' בראשית ר' ב' שמונה דברים נבראו ביום א' וכו', חולי' מ״ב סע״א ורע״ב שמונה עשרה טרפות וכו', חגיג' י״ד. שמונה עשר קללות וכו', איכ״ר פתיחתא ד״ה ר' יהושע דסכנין: שמונה עשרה שנה היתה ב״ק יוצאת וכו'. שבת ט״ו. שמונים שנה עד שלא חרב הבית וכו', ושם י״נ: ע״ז ל״ו. שמונה עשר דבר וכו'. ברכות כ״ח: מגילי' י״ז: שמונה עשרה ברכות. מנחו' ל'. שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן בביה״כ. סוכה כ״ח. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן וכו', קידו' ל'. חמשת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הויא ס״ת וכו' אבל עיי' בילק' עקב ר' תתנ״ח ובזית רענן — ומספר סדורי שמיני עיי' ספרא ריש שמיני ושם נדרש בכמה פנים. ועוד יו״ט אחרון של חג נקרא שמיני ר״ה ד': סוכה מ״ז. מ״ח: חגיגה י״ז. יומא ג'. שמיני רגל בפני עצמו הוא ועיי״ע פז״ר קש״ב. שְׁמִינִית שם מדה ירו' פסחי' פ״י דל״ז ע״ג חצי שמינית טיברנית ישנה, ירו' שבת רפ״ח די״א. חצי שמינית טברינית הישנה עיי״ע טבריה (ח״ד. י״ג:)] —

שמן (= שָׁמִין שם מטבע) שתי פרוטות (לשמן) [צ״ל לשמין] (קידושי' י״ב.) עיי' בע' הדרס. פי' מטבעות הן. *[אחי״ה בעיקרי התלמוד גרס שומן וכ״ה בע' הדרס ושם (בח״ג, קפ״ט) כבר תיקנתי שצ״ל שמין, ושם הקיבוץ שמינין ובקיד' שמנין ובתוספת' ב״ב ספ״ה שמין . . . שמינות ובכ״י אירפ' שמן . . . שמנין והוא הוא תמניתא עיי״ע תמנתא] —

* **שמון** עיי״ע שמע.

* **שׁוּמְנִיתָא** (eine Knoblauchart) כלאי' פ״א מ״ג השום והשומנית עיי״ע שם האחרון וש״נ ירו' תומניתא, תוספתא ריש כלאי' השומנית והשום והבצל.

* **שַׁמְנוּנִיתָא** (Fettigkeit) עיי״ע שמן.

שָׁמַע מל״מ פי' שמיעת האוזן ועוד הבין hören, verstehen עם כל הוראות שבל״מ. והשם שְׁמוּעָה Kunde והושאל לתורה שבעל פה ולמסורה überlieferte Lehre, Tradition ובלא״ר שמועתא, שְׁמַעְתָּא, שְׁמַעְתְּתָא ועיי' בפנים) שמועות הללו

---

[1]) ר״ל שם ציון שני מקומות בש״ס. [2]) כ״ה בירו' סוטה אבל בירו' יומא גירא ונעבוד. [3]) בנו״ג בירו' יומא וסוטה הטוב לך להודות וכ״ה בהעתקת ר״ח ביומא ע'. בש״ס ווילנא. [4]) וכ״ה בהעתקת ר״ח שם ובירו' שם ושם עוד: ברחמים. [5]) ובירו' שם ושם אי' עוד ואמר רב אידי השוכן בציון. [6]) לי' בירו' שם ושם ובפי' ר״ה שם נשמטה שורה שלימה וסיים כמו בירו' בא״י שומע תפלה. [7]) ועיי' ראב״ד ריש שמיני והרחיב בזה הענין מדרש סיר אג אלעקול (למנצור אלדמארי) אשר תחת ידי ועיי' מאמרי על זה המדרש הנפלא במ״ע Jew. Quart. R. ח״ה.

הולכות ומתמעטות (כתובות נ׳.) עיי׳ בע׳ בז (ג׳). כס״פ הדר בגמ׳ האחין (עירו׳ ע״ג.) אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא וא״ל אביי את אמרת ניהלן מפורש בנדרי׳ בגמ׳ דפ׳ אין בין המודר (מ״א.) רב יוסף[1]) חלש איעקר ליה תלמודיה אהדריה אביי קמיה ובכל דוכתא היה אומר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא וא״ל אביי את אמרת ניהלן.— בתחלת[2]) שקלים (פ״א מ״א) באחד באדר משמעין[3]). ירוש׳ (פ״א דמ״ה ע״ד) מהו משמעין[4]) רב הונא אמר מכריזין כמה דאת אמר (דה״י ב׳ כ״ד, ט׳) ויתנו קול ביהודה ובירושלם. *[אחי״ה הפעל פי׳ כל״מ דאזין והבין עירו׳ י׳. ע״ג. ע״ד: שמע מיניה (בר״ת ש״מ). ע״ז ע״ב: מהא ליכא למשמע מיניה. פסחי׳ ל״ד. אין שומעין לו. שם: מידי שמיע לך בהא וכו׳, עירו׳ י׳. מ״א. ס״ו: ע״ג. פ״ט: נדרים מ״א. מכו׳ ד׳. נדה ל״ט. ס״ג: לא שמיע לי הא שמעתתא וכו׳ עיי׳ לעיל בערוך וכפי׳ הערוך אי׳ בפי׳ ר״ח בעירו׳ י׳. ע״ש. גיטי׳ ו׳. לא שמיע ליה ועיי׳ עוד ברכות ה׳: ט״ז. כ״ז: מ׳. ס׳. שבת מ״א. פ״ח: יומא ד׳: ל״ה: ס״ו: סוכה כ״ח. ל״ח: ר״ה כ״ז. ביצה י״ד. תענית כ״ב: חגיגה ב׳: כתובות ה׳: גיטין נ״ו: סוטה מ״ח. קידו׳ כ״ב: מ״ב. נ׳. — ב״מ כ״ג: חולי׳ מ״ו. ובהרבה מקומות תא שמע (בר״ת ת״ש) עיי׳ מ״ש יד מלאכי סי׳ תרכ״ט ובירו׳ אי׳ איתא חמי עיי״ע אתא, בא, חם ג׳. ירוש׳ תרומו׳ פ״י דמ״ז: מה דשמעית ואינון מה דשמעון, ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג. נשמעינה מן הדא, ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג נשמעיניה מן הדא ירו׳, ערלה פ״א דס״א. אית בר נש שמון בריכה ברוך ה׳ והוא קיצור מן שְׁמְעוּן. ירוש׳ ב״מ רפ״א ד״ז ע״ד לא שמע מינה כלום. ברכות ב׳. קמשמע לן ובר״ת קמ״ל פסחים ל״ד. מאי קמ״ל עיי׳ ביד מלאכי סי׳ ת״ג. הפעיל ברכו׳ י״ג. שמע (דברי׳ ו׳, ד׳) בכל לשון שאתה שומע. . הַשְׁמַע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך ועיי׳ ירו׳ ברכות פ״ב ד״ד ע״ד וירו׳ תרומו׳ פ״א ד״מ ע״ג ושם: שמע לאזניך וכו׳, ר״ה כ״ח: נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע וכו׳ ע״ש, שקלים הנ״ל מַשְׁמִיעִין ובירושלמי הנ״ל בפיעל מְשַׁמְּעִין וזו הגי׳ העיקרית כי השם המופשט שִׁימּוּעַ ירו׳ שקלים רפ״א דמ״ה ע״ד וירוש׳ מגילה פ״א דע״א נבנה מפיעל ולא מהפעיל. אפעל עירו׳ י׳. קאתי לאשמועינן, קידו׳ ו׳. שמעינהו, סנהד׳ צ״ו: שמעינה, יבמות ק״ב: משמע הכי ומשמע הכי ועיי׳ תרג׳ דברים ד׳. ל״ו; לישעיה מ״ג, י״ב; ס״ב, י״א וזולתו. נפעל ב״מ ק״ז. עירו׳ י״ח: נשמעין, ר״ה כ״ה: נשמעים, יבמו׳ ס״ה: נשמע. הִשְׁמְעִי. . תִשְׁמְעִי סנהד׳ פ״ב. את פעל מִשְׁתַּמְעִי ר״ה כ״ז. אשתמע, סנהד׳ צ״ה: עיי״ע בעל דבב. והשם שְׁמַע נבנה מן שְׁמַע ישראל (דברים ו׳. ד׳) ומובנו פרשת שמע ברכו׳ פ״ב מ״א. שם פ״א מ״א קריאת (קרית) שמע עיי״ע קר א׳, ברכות ל״ג: מגילה כ״ה. האומר שמע שמע וכו׳, ירו׳ סוטה רפ״ז דכ״א: עיי״ע אלנסתין. והרבה פעמים קריאת (קרית) שמע בר״ת ק״ש עיי׳ ברכות ד׳: ה׳. ח׳. י׳: י״ב. שם: י״ג: י״ד: ט״ו. שם: ט״ז: כ״ד. שם: כ״ו. ל״ג: ס״א: ס״ג: שבת קי״ט: פסחים נ״ו. יומא י״ט: ל״ז: סוכה מ״ב. מגילה ג׳. שקלי׳ ו׳. סוטה מ״ב. שם: ב״ק צ״ב: מנחות צ״ט: אבות פ״ב מי״ג אבדר״נ פכ״א. והשם: שֵׁמַע, שְׁמָעָא עיי׳ תרג׳ בראשי׳ כ״ט, י״ג; לתהלי׳ י״ח מ״ה: ליהושע ו׳, כ״ז ובהוספת הנו״ן שׁוּמְעָנָא מגילה כ״ה: מ״ק י״ז. עיי״ע סן א׳. והשם המופשט שִׁימּוּעַ עיי׳ לעיל ועוד שְׁמוּעַ ירו׳ סנהדר׳ פ״י דכ״ט: כשמועו, ירו׳ יומא ספ״ב ד״מ. כל ששמועו מרובה ושמועו ממועט וכו׳ והוא כמו משמעו עיי״ע משמע. ולנקבה שְׁמִיעָה ר״ה כ״ה: לא תהא שמיעה גדולה מראיה, אבות פ״ו נדה ל״א. שמיעת האוזן. ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג שמיעת ב״ק. שהש״ר פ׳ כתפוח הקדימו אמנה לשמיעה. . הקדימו עשיה לשמיעה. שמ״ר ס״פ כ״ז ע״י שמיעה זכה לחיים ששמע ונתגייר וכו׳. ועוד כל״מ שְׁמוּעָה פי׳ כמו בְּשׂוֹרָה ר״ה ג׳. סנהד ק״י. מה שמועה שמע, ר״ה י״ח: יום שמועה, גיטי׳ נ״ו: שמועה טובה. והקבוץ ברכות פ״ט מ״ב מ״ק כ״ו. שמועות רעות. ועוד שמועה ובל״א שמועתא, שמעתא שמעתתא, פי׳ „כל הלכה שתבא בענין תורה ולא בדבר אחר" (מבוא התלמוד). עירו׳ ס״ד. כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה וכו׳, שקלים ד׳: האומר שמועה בשם אומרו, יבמו׳ צ״ז. ת״ח שאומרים דבר שמועה מפיו וכו׳, מנחו׳ י״ח. לא כיוונו שמועתינו, אבות פ״ו המכוון את שמועתו, עדיות פ״ה מ״ז אני עמדתי בשמועתי והן עמדו

[1]) כ״ה נכון בדפו״ו ובכ״י ה״ב ל״ד ב״ר, ובדפ״ע נשמט בטעות מן רב יוסף עד רב יוסף. [2]) בקצת דפ״ע כאן מתחיל ע׳ חדש ולא ידעתי למה. [3]) בדפ״ע האחרונים כגי׳ הש״ס משמיעין אבל בדפו״ו משמעין וכ״ה בירו׳ במשנה ובגמ׳ וב״ה בירו׳ מגילה פ״א דע״א. [4]) עיי׳ הערה הקודמת כי כ״ה בירו׳.

בשמועתם, סנהד׳ פ״ח סע״א הוא אמר מפי השמועה וכו׳, הקבוץ ב״ב קמ״ה, חגיגה י״ד, בעל שְׁמוּעוֹת, ירו׳ גיטין רפ״ט ד״נ, שמועתא רובא ממתניתא, ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ד מרי שמועתא, ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח רע״ב מרה דשמועתא, ויק״ר פכ״ט מרי דשמעתא: ירו׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ד ר׳ יוחנן אמר שמועתה כן וכו׳, ירו׳ סוכה פ״א דנ״ב: ר״ח ב״א עביד לה שמועה, ירו׳ מ״ש פ״ב דנ״ג רע״ג ולא ידעינן אם מן שמועה אם מן מתניתא ובבבלי אי׳ שמעתא, שמעתתא והקבוץ שמעתָּתָא עיי׳ ברכו׳ ו׳: ל״ג: מ״ב, שבת כ׳: קמ״ב: עירו׳ ט״ו, ס״ה, מגילה כ״ח: פסחים ס״ב: פ״ח, ק״ד: קי״ז, יומא ע״ג, ביצה כ׳, כ״ז, כ״ח: מ״ק ט״ו, חגיגה ט״ו: כתובו׳ ס״ב: נזיר נ״ו: סוט׳ ז׳, כ״א, קידו׳ ס״ג: ב״ק ס׳: קי״ז, ב״ב קמ״ט: סנהד׳ ל״ח: ק״ו: חולי׳ מ״ב: פ״ו: בכורות ס׳, כריתות ו׳, נדה כ׳, וכן בתרג׳ דה״י א׳ י״א, י״א; ב׳, נ״ה והקבוץ שְׁמוּעֲיָן תרג׳ שה״ש ה׳, י׳] —

☞ שְׁמַע (בל״ם הסר למשמעתו ומזה חתואר שָׁמְעוּאָ (der Hörige, Bediente במס׳ ברכות כיצד מברכין (ברכות מ״א:) מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעינך ובפ׳ הרואה (שם ס״ב.) פני[1]) לי דוכתא פי׳ כמו שמש. *[אחי״ה כוונת ר״ב רק שמובן שָׁמָעָא הוא כמו שמש אבל גזרתה מל״ם הנ״ל. וכנ״ה בברכות שם ר״ה כ״ח סע״ב ול״ג רע״ב א״ל ר׳ זירא לשמעיה, פסחים ק״ג: שמעא אדעתיה דנפשיה קא עביד, והפעל ברכות מ״א: עיי׳ לעיל וכן מגילה ל״ח: ניחא לי דאשמעיה למר] —

* שִׁמְעִי (שם פרטי) מנחות ק״ט: לא קיבל עליו חוניו שהיה שמעי אחיו גדול ממנו ב׳ שנים ומחצה ועל חוניו עיי׳ בח״ג תמ״ה.

* שְׁמַעְיָה (שם פרטי א׳) שמעיה ואבטליון המה הזוג הרביעי בסוף מלכות החשמונאים (עיי׳ דה״ם למהרז״פ צד ל״ז) ביצה כ״ה, עדיות פ״א מ״ג; פ״ה מ״ו וזולתו. ב׳) לכמה אמוראים ר״ה ו׳: עירו׳ ל״ב, רב שמעיה בר זירא, פסחים ז׳, כתוב׳ פ״א, ובעירו׳ צ״ג, ב״מ כ״ו, רב שמעיה בר זעירא והוא הוא ועיי׳ סד״ה וש״נ ושם עוד רב שמעיה בזמן רבינא עיי׳ עירו׳ מ׳, רב שמעיה מקלנבו יומ׳ כ״א, זבחים צ״ו, ועוד שמעיה אביו של ר״א ורב יוסף.

* שׁוּמְעָנָא עיי״ע שמע א׳.

שִׁמְעוֹן (שם פרטי) בפ׳ ח׳ בטהרות (מ״ז) שמעון אחי עזריה אומר לא כך ולא כך. *[אחי״ה ונזכר עוד בזבחים פ״א מ״ב שמעון אחי עזריה אומר ועל זה כיון רש״י בסוטה כ״א סע״א אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ופירש״י תנא הוא במשנה קמייתא דזבחים ולמד תורה ע״י אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא וכו׳ ע״ש וכ״ה באמת בויק״ר פכ״ה (הובא בילקי׳ משלי סוף ר׳ תתקל״ד) שמעון אחי עזריה אומר משמו והלא שמעון היה גדול מעזריה אלא ע״י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקרא הלכה על שמו. ובעל יוחסין ע׳ שמעון (יוחסין השלם צד 79) וסד״ה הביאו זה המאמר בשם ילמדנו קדושים — והרבה תנאים ואמוראים היו נקובים בשם שמעון. שמעון הצדיק כ״ג היה משירי אכה״ג עיי׳ אבות פ״א מ״ב ושמש בכ״ג ארבעים שנה עיי׳ יומא ט׳, ל״ט. ועיי׳ שם באריכות על גודל צדקתו וכן בירו׳ יומא פ״ו דמ״ג ע״ג נדרי׳ ט׳: נזיר ד׳: תוספת׳ נזירו׳ פ״ד, תוספת׳ סוטה פי״ג. יומא ס״ט, ויק״ר ספי״ג מגילה תעני׳ פ״ח ועיי׳ נ״כ תנחומא הישן חוקת סי׳ כ״ה וכ״ז פסיקתא רבתי פ׳ פרה (סי׳ י״ד). — שמעון בן שטח תעני׳ פ״ג מ״ח חגיג׳ ט״ז, שבת י״ד: סנה׳ י״ט, ל״ז: שבועות ל״ד. ויתר מקומות ואחותו שלימנון היתה נשואה לינאי המלך עיי״ע שלמצה ומ״ש. שמעון בן הלל הזקן, שמעון בן בתירא, שמעון הפקולי, שמעון איש המצפה, ר׳ שמעון בן נתנאל, רבן שמעון בן גמליאל, שמעון הצנוע ר׳ שמעון בן הסגן, ר׳ שמעון בר כהנא, שמעון העמסוני, שמעון התימני, ר׳ שמעון בן ננס, ר׳ שמעון בן זומא, ר׳ שמעון בן עזאי (ונקראו בן זומא, בן עזאי), ר׳ שמעון בן עקשיא, שמעון בן אנטיפרס, ר׳ שמעון השקמוני, ר׳ שמעון בן גוריון, ר׳ שמעון בן חלפתא, ר׳ שמעון שזורי, ר׳ שמעון בן גודע (גודא), ר׳ שמעון בן יוחאי (הוא סתם ר׳ שמעון עיי׳ רש״י שבועו׳ ב׳: ורשב״ם ב״ב ק״ב.) רבן שמעון בן גמליאל, ר״ש בן חנניה, ר״ש בן אלעזר, ר״ש בן יהודה איש כפר עכו, ר״ש בן מנסיא, ר״ש בן רבינו הקדוש, ר״ש בן יוסי בן לקוניא, ר״ש בר׳ יוסי, ר״ש בן יהוצדק, ר״ש בן זירוד (זירוז), ר״ש המחוזי, ר״ש בן לקיש הוא הוא תלמיד חבר של ר׳ יוחנן הוא הוא ריש לקיש. ר״ש בר אבא (בר בא, ווא בירו׳), ר״ש בן יעקב דמן צור, ר״ש בן אליקים, ר״ש בן פזי, ר״ש בר

1) בנו״ג פנו.

לוי, ר"ש בר ביסנא, ר"ש בן קיסמא, ר"ש בן יסינא (יוסינא), ר"ש בר סנא, ר"ש בר כרסנא(ה), ר"ש בן אבישלום, ר"ש בן (רב) זביד, ר"ש נזירא, ר' שמעון בן נזירא, ר"ש השילוני, ר' שמעון בר' יונה, ר"ש בר ינאי, ר' שמעון בר חייא, ר' שמעון חסידא, (וגם ר' שמעון החסיד)[1] שמעון בן אבטולמוס, ר"ש איש קטרון, שמעון קמטריא, ר"ש בן תחליפא, ר"ש בר' סימון, ר"ש בר נרשייה, ר"ש דתוספתא, ר"ש ספרא דטורבנא, ר"ש בן מיישא, ר"ש בר איבו, ר"ש בר זכריה, ר"ש בולוטה (בולווטא), ר"ש בר ר' ישמעאל עיי' על כל ע' וע' בסד"ה צד ק"פ: עד צד ק"ט: והשמיט ר' שמעון דימה ירו' פיאה רפ"ז ועיי' ירו' נדרים פ"ד הל"י ועיי' מבה"י ע' שמעון. ועוד שמעון בן קמחית תנחומא הישן אחרי סי' ט' אבל ביומא מ"ז. אי' ישמעאל בן קמחית. שמעון בן פתירה תוספתא עדיות רפ"ג בכ"י אירפ' אבל בנו"ג בתירא — ובענין טור שמעון עיי"ע טר ב' ח"ד, ע"ב: ועיי"ע ביתר ח"ב, פ"ט: ומ"ש] —

שֶׁמֶץ (מל"מ אבל בדרז"ל קרוב להוראת ל"מ שִׁמְצָה פי' דופי, שם רע Nachtheiliges, übler Ruf) פסול (פסחי' ג':) כבר פי' בע' שחץ[2]. ובס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ה:) בדק אהריו ומצאו בו שמץ פסול. בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושין ע"א:) אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן. בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל"א:) בשלמא חמרא משום שימצה אלא שיכרא מ"ט משום שימצא דשימצא פי' שימצא משום מגע גוי שימצא דשימצא גזרה שכר אטו יין. *[אחי"ה וכנ"ה בויק"ר פ"כ ומצא בשושבינה דבר של שמצא, פי' שם רע ותרג' אונק' ותר"י א' לשמצה (שמות ל"ב, כ"ה) שום ביש. ועיי' עוד ע' שחץ. וכ"ה בתש' הגאוני' (הוצאת הרכבי) צד כ"ג. שימצא שם רע שימצא [דשימצא] דבר הגורם לשם רע] —

שֶׁמֶר (רק בקבוץ שְׁמָרִים בל"מ ופי' חלק הגס הנשאר בשולי כלי המשקים Hefen) בגמ' דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ו:) ת"ר אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים ואחד שמרי יין מברך עליהן שהכל נהיה בדברו וכן הלכתא והיכא דרמא תלתא ואתו תלתא ופלגא אבל רמא תלתא ואתו ד' בורא פרי הגפן[3]. בפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח.) גמר' (שם) איבעאי להו שימר[4] מאי היכי דמי לשמר כבר פי' בע' חזק. *[אחי"ה כיון על גמרא שבת קמ"ו רע"ב ושם פי'[5]. והוא הפיעל נבנה מן השם שמרים ורש"י פי' בשבת קל"ח. שימר: נתן שמרים לתלויה וסינן ורבינו פי' בע' חזק בענין אחר. ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג המשמר חייב משום בורר. מה המרקד קמח למטן וסולת למעלן אף המשמר יין למטן ושמרים למעלן וכ"ה בירו' ביצ' פ"א ד"ס סע"ד ושם ושם השם המופשט שִׁימּוּר. אתפעל תרג' השמר (ישעיה ז', ד') אִשְׁתַּמַּר ונוח וגי' הרד"ק אסתמר מן סמר ע"ש. ותרג' ושוקט הוא אל שמריו (ירמיה מ"ח, י"א) כחמרא דנטיר על שְׁמָרֵיהּ והוא היחיד אבל בל"מ ובדרז"ל (עיי' ב"ב הנ"ל וב"מ ס'.) רק בקבוץ] —

שׁמר (= שׁוֹמִירָה Wächterhütte מפעל שמר פי' ענין השגחה והפקדה behüten, bewachen) בפ"ה בכלאים (מ"ג) שומירה שבכרם. בפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ח:) ואת השומירה שעינה עשויה כמיט פי' בית דירה שעושין לשומר תשדה אם עשויה בקנים או בקש או בעצים דירת עראי היא ונמכרת עם השדה ואם עשויה בטיט ונעשית קבועה בבית אינה נקנת בטפילה עם השדה עד שיקננה בפירוש[6] — בפ' מרובה בגמ' היה מושכו (ב"ק ע"ט.) כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות כך תיקנו משיכה בשומרין. *[אחי"ה ודע כי גי' שומירה אי' בכ"י ש"ס כלאי' הנ"ל וכ"ה בעירו' כ"ג: ובב"ב אבל בדפוסים הראשונים שם ובכ"י ש"ס ב"ב ובירו' כלאים אי' שומרה. ופי' שומירה כפי' רבינו וכ"ה בפי' רגמ"ה ב"ב בית קטן שבשדה שיושב בו השומר ע"כ וכן מוכח מעירו' כ"ג: שומירה או בית דירה. אבל פי' ר"ש ומהר"י במ"צ בכלאים כעין סלע גבוה ואדם עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם שם. אבל שומרין שהביא רבינו מב"ק הנ"ל[7] הוא ממה שאמרינן ארבעה שומרין הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שבועות מ"ט. ובב"מ צ"ג: שומר חנם והשואל שומר שכר וכו', שם פ"ב. שומר אבידה, שבועו' מ"ט: שבועת שומרין. שומרי פירות ב"מ פ"ז מ"ח. שומר שמסר לשומר ב"ק נ"ו:[8] חגיגה ט"ו: שומר הפתח. ירו' סוכה פ"ב

---

[1] והוא היה תנא עיי' חגיג' י"ג: סוטי י'. חולי' קכ"ז וכבר האריך בזה החי' השלם ד"ר באכער (אגדת אמוראי בבלאי צד ע"ז)
[2] כ"ה נכון בדפו"ו ובדפי אחרונים בט"ס שמץ. [3] והוא כפי הר"י בעליות הובא בשט"מ בסוגיא. [4] כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע שמר. [5] על פי פי' ר"ח עיי"ע חזר ח"ג, שמ"א. [6] והוא כפי' הרא"ם הובא בשט"מ בסוגיא. [7] עיי' חו"מ סי' רצ"א ועיי' תשו' בן חביב סי' צ"ד. [8] ועיי' תשו' רשר"ם ח"ד סי' ני ושאר מקומות שהביא פחד יצחק.

דנ"ג. שומרי העיר. ירו' תעני' פ"א דס"ד. שומר העולמים. ויק"ר פל"ו מה הגפן שומר שלה עומד למעלה כך ישראל השומר שלהם למעלה. ולנקבה פסחים פ"ח מ"ה שומרת יום כנגד יום וכו', יבמו' פ"א. צ"ב: צ"ה. צ"ו. גיטי' פ': סוטי' י"ח: שומרת יבם פי' זקוקה ליבם בין ליבום בין לחליצה[1]. והשם המופשט שִׁימוּר. שְׁמִירָה חגיגה כ' סע"א. תמור' כ"ט. שימור. נדרים ל"ז. שכר שימור. ב"ק ט"ו. הוריות י"ג. חזקת שימור. ברכות נ"ד: שלשה צריכין שימור. קהל"ר פ' ברבות אפי' בן יומו חי אינו צריך שימור . . כיון שמת אדם ניטלה אימתו וצריך שימור. ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט: מצה שצריכה שימור. פסחים ל"א: כספים אין להם שמירה אלא בקרקע. ב"ק ד'. שמירת גופו עליו. שם מ"ה: שמירה מעולה. ירוש' שבת פ"ב ד"ה רע"ב אינו צריך ליה שמירה. ירו' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ד חצר בית שמירה[2]. ירו' קידו' פ"א ד"ס: שמירת המפתח. שמ"ר ספכ"ה על שמירת יום אחד של שבת בן דוד בא ועיי' ירו' תענית פ"א סוף הל' א' סנהד' צ"ז. ויק"ר פ"ג ילק' תהלים ר' תתנ"ב. והפעל שבת קנ"א. שמור לי . . ואני אשמור לך, סנהד' ס"ג: שמור לי בצד עכו"ם פלוני. ספרי ראה פ' קכ"ז שמור החודש שהוא סמוך לאביב וכו', שבת קנ"א: תינוק בן יומו אין צריך לשומרו וכו' עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן החולדה וכו', ובב"ר פל"ד בפיעל אין משמרין . . משמרין אותו מפני החולדה ועוד בפיעל כמו בקל חולי' ג'. ע"ז ס"א. אין השומר צריך להיות יושב ומשמר. ירו' קידושין פ"א דנ"ח ע"ד המקום משמר ולא אירע מעשה מעולם. ע"ז י"א. קב"ה . . משמרן. ויק"ר פי"ט מאחר שמשמשרת ימי זיבה יושבת ומשמרת ז' ימי נדה. בינוני פעול ר"ה י"א: ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית. פסחים ק"ט. ליל שמורים המשומר מן המזיקין. התפעל עירו' נ"ד: משתמר. מנחות צ"ט: המשמר התורה נשמתו משתמרת . ב"מ י'. חצר המשתמרת] —

שָׁמִיר (מל"מ אבן חזק והושאל לאבן יקרה היותר חזקה Diamant וכ"ה בל"ע سامور, شمور ועוד עיי' בפנים) המוציא לך מים מצור החלמיש (דברים ח', ט"ו) תר"י (א') שמיר טינרא וכן ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב, י"ג). *[אחי"ה כ"ה בתר"י ב'. וכ"ה בתרג' חלמיש (תהלים קי"ד, ח') בחלמיש (איוב כ"ח, ט') והבנת שָׁמִיר של מקרא עיי' תרג' ירמי' י"ז, א'; זכריה ז', י"ב; יחזק' ג', ט' כמא דשמירא תקיף מטינרא. ובדרז"ל שמיר. שמירא הוא בריה כשעורה עיי' סוטה פ"ט מי"ב משחרב ביהמ"ק בטל השמיר בגמ' מ"ח: שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בספוגין וכו' ושם: כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן. ירושי' סוטה פ"ט דכ"ד: מה טיבו של שמיר הזה ביריה היא מששת ימי בראשית וכיון שהיה מראין אותו לאבנים היו מתפתחות לפניו כלווחין של פינקס ובו בנה שלמה בית העולמים וכ"ה בתוספת' סוטה רפט"ו ע"ש גיטין ס"ח. איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד, ושם: בעינא דאיבנייה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא וכו' ועיי' מ"ש במאמרי על המלאכים והשדים צד 82 ועיי' בפי"מ להרמב"ם אבות פ"ה מ"ו ומ"ש בשמונה פרקים (ثمانيه فصول) ועיי' ג"כ מדרש כ"י אשר ת"י למנצור אלדמרי (פרש' שמיני צד ט':)] —

☞ שמר (= שׁוּמָר, שׁוּמָרָה בל"ס שמרא, שׁוּמְרָא Fenchel) ירו' דכלאי' פ"ק (דכ"ז.) שמר וכרפס מה נפיק מנהון פיטרושלינון זו גירסת רבינו שמשון בפי' משנה כלאים (פ"א מ"ד) ולא כגי' הספרים שהיא משובשת ופי' שמרנון בל"י ורו' מין ירק כמו כרפס ופטרוסלינון מין אחר דומה לו. *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י ורו' smyrnium, σμύρνιον והנכון שהוא ל"ס הנ"ל[3]) וכן נקרא במצרים شمار ואסף פירשו על ידי פנוקל"ו foeniculum והוא Fenchel, והוא גופנין של דמאי פ"א. מ"א ובאמת הירו' דמאי פ"א דכ"א רע"ד פי' והגופנן שמירה צ"ל שומרה וכ"ה בסמוך. שומרה שומר מרה וכו' ובמהר"י במ"צ בדמאי גרס שומירה וצ"ל שומרה ועוד עיי"ע גפנן (ח"ב, של"ט)] —

* שָׁמְרַאי, שָׁמְרַיי (תואר מן שֹׁמְרוֹן, שֹׁמְרוֹנִים Samaritaner, Σαμαρεῖ (מ"ב י"ז כ"ט) ται) ב"ר ס"פ פ"א ופצ"ד חד שמראי, ושם פל"ב חד שמריי והקבוץ שמריין ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ושם פ"ה דמ"ד ע"ד והעיר שֹׁמְרוֹן או שָׁמְרַיִן עזר' ד', י'.

* שְׁמִירָה, שְׁמִירַת, שְׁמִירָמִית, שְׁמִירַעַם (שם פרטי Semiramis) ויק"ר ס"פ י"ט מה

---

[1]) עיי' מהר"ר לוי בן חביב ל"ו. [2]) ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד הגופנן שמירה צ"ל שומרה עיי"ע שמר האחרון. [3]) עיי' לעף פפלנ"צ 382.

היה שם אשתו של נבוכדנצר רב הונא אמר שמירה שמה ר' אבין אמר שמירמות שמה ורבנן אמרי שמירעם שמה, תנחומ' ויקר' סי' ו' שמורת אשתו של נב"נ, ילקט ירמיה ר' ש"ט עד שהגיעו לשמירת אשתו של נבוכדנצר. אסת"ר פ' גם ושתי איזבל ועתליה . . שמירמית [1])

* שְׁמִירוֹן (מל"י σήμερον פי' היום heute) ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו ע"ג עיי"ע סמרון.

שְׁמַרְקָע (Trüffel עיי' בפנים) בסוף עוקצין (פ"ג מ"ב) שמרקועין ופטריות פי' מין בצל. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש וברא"ש בשם הערוך ורמב"ם פי' כמו כן שמרקעין [2]) בציל חריף משתמשין בו ברפואות ע"כ. והנכון כי הוא ל"פ سماروغ עיי' לעף 303] —

שִׁמֵּשׁ (מל"א שַׁמֵּשׁ וכ"ה בל"ס פי' כמו שֵׁרֵת bedienen, dienen; שַׁמֵּשׁ בל"ס שַׁמָּשָׁא Diener) מי שלא שימש [3]) תלמידי חכמים (סוטה כ"ב רע"א) ככר פי' בע' רטן (ב'). בפ' שלשה שאכלו בגמ' והכותי (ברכות מ"ז:) אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שימש ת"ח זהו עם הארץ אמר רב הונא הלכה כאחרים. בפ' אלו טרפות בגמ' ופסוקת הגרגרת (חולי' מ"ד:) כל מי שקרא ושנה ושמש ת"ח ורואה טרפה לעצמו עליו הכתוב אומר (תהלים קכ"ח, ב') יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. תרג' לשרת (שמות כ"ח, ל"ה ועוד) לשמשא. משמש מת (סנהד' נ"ח. יבמות נ"ה:) ככר פי' בע' מת. בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומרים (נדה ט"ז:) אסור לשמש מטתו ביום שנאמר (איוב ג', ג') והלילה אמר הורה גבר ר"ל אמר מהכא ובוזה דרכיו ימות [4]) (משלי י"ט, ט"ז) — (א"ב בדניאל (ז', י') אלף אלפין [5]) ישמשוניה). *[אחי"ה והרבה בדרז"ל שבת ל"ב: ומשמשין לו ב' אלפים וכו', סנהד' ל"ט. ונתנו לו שפחה לשמשו. אבות פ"א מ"ג אל תהיו כעבדים המשמשין וכו', ובתרג' כל לישנא כהנה בפעלי' וכן שרת מתורגם ככה עיי' המתורגמן ולעווי. וכן תוספת' יבמות ספ"ה זר ששימש במקדש וכן בעל מום ששימש בטומאה, תוספת' גיטין פ"ז (ה') ע"מ שתמשי את אבה . . . ושימשתו וכו'. ומענין שימוש ת"ח בפיעל: חגיגה י"ב. אתה ששימשת את נחום וכו', כתובות צ"ו. המונע תלמידו מלשמשו וכו', ק"ד. הם שמשוני בחיי ישמשוני במותי, קידו' ל"ב: חולי' נ"ד. ששימש. התפעל ונתפעל ב"מ פ"ד: כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול. ברכו' נ"ב: אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, מותר להשתמש בשמש ע"ה. חולי' ס': דע"ב שישתמשו בכתר אחד. אתפעל אבות פ"א מי"ג ודישתמש בתגא חלף. מגילה ט"ז. לאשתמושי במני דמלכא. ובהשאילה נאמר על המשגל: שימש או שימש מטתו עיי' ברכות כ"ה: בית שיש בו ס"ת אסור לשמש, שבת פ"ו. אין משמשין מטותיהן ביום, קכ"ט: שימש מטתו ועמד. פסחים קי"ב. המשמש לאור הנר וכו' ועוד עיי' תענית י"א. מ"ק כ"ד. יבמות ל"ד: כתובות ס': ס"ב: ע"ז: גיטי' נ"ח. ע'. סנהד' ק"ח: בכורות ח'. נדה ט"ו. י"ז. ל"ח. נדרים י"ד: ירו' נזיר רפ"ב דל"ז: וכן בתרג' שמש עם אתתא עיי' תרג' שמות כ"ב, ט"ו; לויק' ט"ו, י"ח; כ', י"א; לדברים כ"ב, י"ד. כ"ב והלאה ועיי' עוד לויק' כ', י"ג ועיי"ע תשמיש. ונאמר עוד מהאשה נדה י"א. לשמש את ביתה. והתואר שַׁמָּשׁ, שַׁמָּשָׁא וכ"ה בל"ס ברכות נ"ב: שמש ע"ה, סנהד' נ"ט: שמש גדול. כתובו' ס"א. בפני השמש. ירו' קידו' פ"ד דכ"ח ע"ד דהיא שמשא. ירו' תענית רפ"ב דס"ה. לא מטא שמשא לנביה ובו', וכן ענין משמשנא עיי"ע. והקבוץ חולי' ס'. חד מְשַׁמָּשֵׁי, ר"ה כ"ד: שמשין שבמדור העליון, ושם: לא תעשון כדמות שַׁמָּשַׁי המשמשמין לפני במרום ובמכילתא פרשה י' דיתרו דמות שמשיי וכו'. ואבר המוליד נקרא שַׁמָּשׁ נדה י"א: י"ב. והשם המופשט שִׁמּוּשׁ ברכות ז' סע"ב שמושה של תורה אבות פ"ו מ"ו שמוש חכמים. תרג' השרד (שמות ל"א, י') לבושי שימושא לבמד' ד', ב' מני שמושא. תרג' והקריב אליו (שם ט"ז, ה') יקריב לשמושיה] —

שֶׁמֶשׁ (מל"מ וכן בל"ע شمس ובל' סורי' שֶׁמְשָׁא Sonne) בפ"א בתעני' (ח':) שמש בשבת צדקה לעניים. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קכ"ט. איכא יומא דמעלי בה שמשא, פסחים ב'. כעין זריחת שמש לצדיקים לעו"ה, יומא כ"ח: עיי"ע זה א'. נדרים ל"ט: שעלו שמש וירח מרקיע וכו', סנהדר' ע"ב. אם זרחה השמש עליו וכי עליו לבדו זרחה וכו', שם צ"ה: דיזרח לו השמש וכי לו לבדו זרחה וכו'. מכילתא משפטים פרשה י"ג מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע הוא שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב, ב"ר רפנ"ח וקהל"ר פ' וזרח עד

---

1) והשם הפרטי שמירמות עיי' דה"י א' ט"ו, י"ח. ועיי' מ"ש בן מתתיהו נגד אפיון א', י"ט. כ' ועיי' מ"ש תח' גריענבוים במ"ע דמ"ג חכ"ג, תרי"ט וח' שראדער קילענאינשריפטען צד שס"ו. 2) כה"ג במשנה. 3) וכ"ה נכון בע' רטן וברפו"ו במ"ס שימשת. 4) במק' יומת. 5) במקרי' אלפים.

שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו, יומא ל"ח: קידוש' ע"ב: עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי ועיי' מד'. שמואל פ"ח ילק' חיי ר' ק"ב, ילק' יהושע ר' כ"ו, ילק' שמואל ר' צ"ז. ויקר' ר"פ כ"ח הקב"ה מזריח להם השמש, ושם על פסוק מה יתרון לאדם וגו' תחת השמש וכו' א"ר יודן תחת השמש אין לו למעלה מן השמש יש לו, ב"ר פל"ג, ויק"ר פכ"ז וירו' ב"מ פ"ב ד"ח סע"ג עיי"ע דנח. ב"ר פס"ח בא השמש בא השמש אתא שימשא אתא שימשא בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח אמר יעקב מי גילה לו ששמי שמש ועיי' ב"ר פפ"ד. שהש"ר פ' אל תראני: שמשה של ע"ז. והקבוץ בין השמשות, בי שִׁמְשֵׁי (ברכות מ"ג:) בין שמשיא, ביני שמשתא עיי"ע בין השמשות] —

שמש (= שִׁימְשִׁין, שִׁמְשְׁמִין מענין הראשון סומקא כשמש Röthe ועיי' בפנים) בויק"ר בראש ויהי ביום השמיני (פי"ב) למאן שמשמין דעיינין למי חכלילות עינים (משלי כ"ג, כ"ט) — (א"ב פי' עיניו אדומות כשמש פ"א לפני עיני השכור נתראים כדורים כשמש). *[אחי"ה והפי' הראשון עיקר וכ"ה במ"כ. וכן מצינו בב"ב פ"ד. האי שמשא סומקתי היא. וא"כ שמשמין או כגי' אסת"ר פ' אל תרא שמשין פי' סומקתי דעיינא] —

שמש (= שִׁימְשָׁא פי' כמו חמה hitzigës Fieber) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ז:) לשמשא בת יומא פירוש לקדחת תדירא יום ליום פירוש אחר[1]) באותו יום שהתחילה עליו. *[אחי"ה ופירש"י חולי שאחזתו מחמת חום של יום פי' שהלך בשמש. וכנ"ה בגיטין שם שמשא עתיקתא. ועיי"ע חמא (ח"ג, תכ"ו.)] —

* שִׁמְשׁוֹן (שם פרטי לשמשון הגבור) ועיי' מה שדרשו עליו רז"ל ר"ה כ"ה סע"א נדרי' י"ט: נזיר ד'. י"ד. סוטה ט': י'. ב"ב צ"א. — ירו' נזיר פ"א דכ"א: כינויי שמשון.. שמשוך, שמשור שמשוץ. ב"ר פנ"ב, נ"ג, ס"ו, ס"ז. פ"ה, צ"ח, צ"ט. ויק"ר פ"ה. ח', ך' כ"ג, במד"ר פ"ט, י', י"ד, כ"ב, כ"ג, קהל"ר פ' כי ברב, פ' חכמת.

* שִׁמְשַׁי (שם פרטי לסופר פרסי) עיי' עזר' ד' ח', ומגילה ט"ז רע"א מלמד ששמשי מוחק וגבריאל כותב ועיי' פירש"י ותרג' שני אסתר ג', ז'; ו', א' שמשי ספרא.

שֻׁמְשְׁם (שומשום בל"ע سمسم ובל' סורי' שׁוּשְׁמָא (ובדרז"ל כקבוץ עיי' בפנים) Sesam) [בבמה מדליקין (שבת כ"ד:) ובפ' הנודר מן המבושל] (נדרי' נ"ג.)[2]) שמן שומשמין. בפ"ק בר"ה בגמ' (ולירקות) [צ"ל ולנדרים] (ר"ה י"ג.) בס"ג דפ' הנושא אשה (כתובות ק"ד.)[3]) כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין פי' בל' ישמעאל סמסם ובלע"ז סיסומ"י[4]) זרעונין ירוקין הן. *[אחי"ה והנכון שהוא כל"ע וסורי הנ"ל וכן בל"י σήσαμον כמין כמון ונעצר מגרעיניו שמן וכנ"ה בשבת כ"ג. משחא דשומשמי, ושם כ"ד: ונדרים נ"ג. עיי' לעיל וכ"ה בתוספ' שבת רפ"ב ותוספ' נדרים רפ"ג. חלה פ"א מ"ד, שביעי' פ"ב מ"ז עיי"ע פרגין. טבול יום פ"א מ"ה הקצח והשמשום, מכשירין פ"א מ"ו האוכל שומשמין באצבעו. סוטה ג': עיי"ע קרייה. תוספת' תרומ' רפ"י קליפי פולין ושומשמין, שם ספ"י מערבין שומשמין באפולים. ירו' שביעי' פ"ב דל"ד רע"א פרגין ושומשמין וכ"ה מכילתא בא רפ"ח ועיי' ספרי שלח סי' ק"י וספרי פנחס סי' קמ"ו וספרי ראה סי' ק"ה ובכל אלה המקומות שומשמים. ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג חבית . . . שאתה נותן לתוכה שומשמין היא מחזקת, ירו' יומא פ"ב דל"ט ע"ג הקטירו אפי' שומשמין יצא. ברכות ל"ח. עיי"ע טרימא וע' ששם ושם גרס רבינו שושמי על פי משקל סורי וכ"ה בה"ג ועיי"ע ששמי] —

☞ שמשמנא (Ameise) תרג' לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') אתרמא לשומשמנא. מסכ' יבמו' פ' הערל (ע"ו.) שומשמנא גמלא פי' נמלה גדולה עיי"ע שושמנא כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה וגי' רבינו הוא במשקל סורי שושמנא וגי' שומשמן הוא כפי משקל ערבי سمسمان, سمسمة ובע' שושמן אעריך] —

שַׁמְשַׁק (מל"ע سمسق בל"י σαμψύχον ,Majoran) בפ' שמונה שרצים בגמ' אזוביון (שבת ק"ט:) רב פפי אמר שמשק פי' הוא אזוב שכתוב

1) כ"ת נכון בעיקרי התלמוד. 2) בדפ"ע וכ"י לי'. 3) לפנינו לי' אבל במנחות ק"ג: ותוספתי' מנחות ספי"ב שאי' שם כמו כן אי' כמו בר"ה. 4) כ"ה בכ"י ה"ב ובשאר כ"י משובש סיססומי. סימוסי ובדפ"ע שושמי.

כתורה — (א"ב פי' בל"י מין עשב של ריח טוב ועלהו עומד בליחותו ימים רבים וי"א כי כן שמו גם בל' מצרי ואדומי). [אחי"ה וזה לשון של מעריך נ"ל דהיינו מאנוראנא כי כן בלש' לטין נקראת שמפשוקום ע"כ והוא הנכון וכ"ה בל"י וני' שמשק כגי' רבינו עולה יפה עם משקל ערבי ובנו"ג שומשוק] —

שמת (שַׁמְתָּא פי' חרם ונידוי והפעל שַׁמֵּית מנדה מל"ע شمت excommuniciren, in Bann legen; שַׁמָּתִי, שַׁמּוּתִי Excommunicirter או תואר נבנה משמאי, שַׁמַּי Schammaite) בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ז.) מאי שמתא אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שם תהא[1]) פי' „שם מיתה מיתה בה שם תהא שם תיתי כדכתיב (זכריה ה', ד') ובאה אל בית הגנב"[2]). בפ' איזהו נשך בגמ' דסמוך אין מקבלין (ב"מ ע' סע"א) ולא קיבל עליה שמתא דרבנן פי' „כגון מי שנתחייב בבית דין וסירב ושמתוהו[3]) בית דין או[4]) נשא ונתן במעות ולא משך וחזר בו וקיבל עליו מי שפרע אלו וכיוצא בהן אבל הטוען על חבירו בבית דין ונתחייב שבועה ונשבע לא אמר רבנן"[5]). בר"ג דפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת ק"ל:) חדא דר' אליעזר שמותי הוא פי' מבורך הוא פ"א „מתלמידי שמאי הוה"[6]) והכי מסתברא וכן מפורש במס' שביעית ירו' בפ' ט' בהלכות ט'[7]) (ירו' שביעי' פ"ט דל"ט סע"א) ר' אליעזר[8]) אומר ינתנו לאוכל דהא ר' אליעזר[9]) שמותי הוא דתנינן אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי בית שמאי וכו' — (א"ב תרג' בפסוק דודי לי ואני לו (שה"ש, ט"ז) ית עמלק וית עמיה בשמתא). *[אחי"ה וכ"ה בתר"י בראשי' מ"ב, ל"ז; לבמד' כ"א, כ"ה; לדברים ז', ב' ותר"י החרם (דברים י"ג, י"ח) מדעם דשמתא, תר"י חרם (שם ז', כ"ו) דשמתין הינון. ודע כי בכ"י חוץ מכ"י ק"ט לי' מן והכי מסתברא עד סוף הע' ובאמת לי' כפי' ר"ח וגם לא רגיל על לש' הערוך להביא הלכות של הפרק בירו' אבל בכ"ז לא הסגרתי זה הציון כי כ"ה בכל דפ"ע. וכנ"ה ר' אליעזר שמותי הוא בירו' נזיר ספ"ו דנ"ה ע"ד ובירו' תרומו' פ"ה דמ"ג סע"ג אי' ור' ליעזר לאו שמותי הוא ובירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג ושם ספ"ד דס"ב ע"ד ור' ליעזר לאו שמתי הוא, ירו' יבמות פי"ג די"ג ע"ד דר' ליעזר שמתי וכן הכריעו התוספו' בשבת ק"ל: ד"ה דרבי אליעזר דשמותי היינו שהוא מתלמידי ב"ש ועיי' ג"כ תוספו' נדה ז' רע"ב ורש"י שם ושם ומ"ש הפשב"ע ע' שמת. ועיי' מ"ש מהרז"ף ד"מ 39 מאיזה טעם שמתוהו. בענין שמתא עיי' עירו' ס"ג. מ"ק ט"ז. י"ז. כ"ז: פסחים נ"ב. נדרים ח': ז': כתובות ס"ט. סוטה ה'. קידו' י"ב: ע"ז כ"ו. ל"ו. חולי' קכ"ג. ובתשו' הגאונים בהוצ' הח' הרכבי (צד 161) כתוב שמאתא ובבינוני שמאתיה (שם צד 235). והפעל שַׁמֵּית אי' באלה המקומות מ"ק ט"ו. ט"ו: כמה פעמים יבמות קכ"א. קידו' ל"ט. ע'. ע"ב. ב"ק קי"ג: קי"ז. סנהד' כ"ה. חולי' ק"ה: בינוני פעול ומשומת שבת ס"ז. עיי"ע אסטממיתיה (ח"א, קע"א.) — ובתשובת הגאונים הנ"ל (צד 234) בתשו' מרב יהודה ראש כלא אי' נוסח התרת הנידוי וז"ל ואם מנודה הוא מתירין לו בלשון הזה מחמת שמותא דאישתמת פל' דנן משום דעבד כן וכן והשתא הדר ליה ואודי ליה וקביל דינא על נפשיה שרי ליה ורחמנא נחיל ליה מן בית דינא עילאה דהוא מרי בית דינא תחתאה ודאמר ליה למשה סלחתי כדבריך וכו' וכו' ע"ש] —

* שַׁמְתִּית קצור מן שחִמתית עיי"ע שחם א' וש"נ.

שֵׁן (מל"ם עצם בפי האדם ובעח"י לטחון המאכל Zahn והושאל לראש החד שבסלע Zahn des Felsens, Klippe ועוד עיי' בפנים) בפ"ק בקידושין בגמ' וחכמים אומרים בכסף (כ"ד סע"א ורע"ב) אי כתב רחמנא שן הוה אמינא אפי' שן דחלב[10]) פי' שן תינוק שיונק החלב שחוזר מפני שמחליף שיניו. ישן של מעדר (כלי' פי"ג מ"ו)[11]) עיי' בע' מעדר. בר"ג דפ' המדיר (כתובות ע"א.) הוא נתן אצבע בין שיניה משל הוא כאדם שנתן אצבע בין שיני חברו ואמר לו למה נתת אצבע בין שיני הכא נמי כיון דנדרה ולא הפיר לה יוציא ויתן כתובתה דאמרה ליה אמאי לא היפרת לי. כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והציפורן (אהלות פ"ג מ"ג נזיר נ"א.) עיי' בע' גרם (אי). בס"נ דפ' המוציא יין (שבת פ"ב.) ובפ"ק דחולין בגמ' השוחט במגל (ט"ז:) המקנח בדבר שהאור שולט

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס וברש"י סביב לרי"ף שמה יהיה ובנו"ג שממה יהיה. [2]) הועתק מפי' ר"ח במ"ק בש"ס ווילנא בדף י"ז: [3]) בפי' ר"ח והוא מסרב ומשמתין ליה. [4]) כפי' ר"ח כגון. [5]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ בסוגיא. [6]) כ"ה בפי' ר"ח בשבת. [7]) כ"ה בכ"י ע' ק"ט. [8]) בנו"ג ר' ליעזר. [9]) בנו"ג ר' ליעזר דהוא. [10]) Milchzahn. [11]) Zahnähnlicher Zacken.

בו שיניו גושרות ועשבים יבשים וקרומית של קנה אור שולט בהן במהרה. *[אחו"ה בנו"ג בשבת שיניו התחתונות ולי' בכ"י ובריי"ף וברא"ש וכן לי' ברש"י ופירש שיני הפה מכרכשא ע"כ וכן פי' הרגמ"ה בחולי' שיניו נושרות שיני דכרכשתא דהאי כרכשא אתלת שיני קאי ע"כ עיי"ע כרכש ב'. ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה שם וז"ל אינו אומר בדבר שהאור שורף שבל דבר האור שורף אלא דבר שבמהרה האור שורפו כגון קרומית של קנה יבש ע"כ. ועוד נקראו השיניים בל' כבוד תלתולי הבשר שברחם עיי"ע בית שיניים וש"נ נדה מ"א: וירו' יבמות רפ"ו ד"ז: ועוד כל"מ שן הסלע וכן כל"ס שֵׁן. שֶׁנָּא ב"ר פע"ד כשן הזה של טבריה היתה גימין ס"ח. מנח להו אשינא דטורא, סנהדר' צ"ו: ילק' ישעיה ר' רפ"ז ותוב אשינא דטורא וכן בלי' צענד caena ובל"פ שינא פי' ראש ההר עיי' מ"ש במאמרי על המלאכים צד 82 ועוד עיי"ע שן האחרון. וכ"ה בתר"י א' בראשית מ"ט. כ"א שיני טוריא. תרג' ירמיה מ"ט ט"ז שיני כיפא, והיחיד שינא דכיפא תרג' ש"א י"ד, ד', ה' — שן תותבת שן של זהב. שן של כסף שבת ס"ד: וס"ה. עיי"ע תב א'. כלי' פי"ג מ"ו עיי"ע סם א'. שבת ס"ז. ירוש' שבת פ"ו ד"ח ע"ג שן של שועל. שן דפיל. שינא דפיל תרג' מ"א י', כ"ב; כ"ב ל"ט. שבת ק"ט. אתכתקא דשינא וגי' הכ"י ש"ס מינכען דפילא (Elfenbein) אבל גי' רבינו עיי"ע תכתק. ב"ק ב' רע"ב ג' אבות נאמרו בשור הקרן והשן והרגל. שם תולדה דשן. שם וג'. שן יש הנאה להזיקה ועיי"ע גלל ב'. ב"ק פ"ב מ"ב כיצד השן מועדת וכו'. קידו' כ"ד. יוצא בשן ועין וראשי אברים. והמספר הזוגי השינים חולי' ס"ו: השיניים עיי"ע בית השיניים בכינוי כתובות ס"ז. בהשאילה הרי' כריסה בין שיניה. סמיכות שבת פ"ב. עיי"ע כרכש ב'] —

שן (= שְׁנֵי סמוך של שְׁנַיִם מספר יסודי זכר zwei) שני דברים שלמד דוד מאחיתופל (אבות פ"ו, מ"ג) מפורש[1] בגמ' דבני מערבי בפ' כל ישראל יש להם חלק (ירו' סנה' פ"י דכ"ט.) אחיתפל אדם גבור בתורה היה וכו' וירכיבו את ארון (ה') [צ"ל האלהים] (ש"ב ו', ג') אמר ליה ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו (במדב' ז', ט') וכשעה שכרה דוד שיתין[2] לימדו לכתוב שם בחספא ולמשדי באפי תהומא[3]. בפ"ג במנחו' (כ"ז.) שני מינין שבנזיר וג' שבפרה וכו' פי' שני מינין חלות ורקיקין, ג' שבפרה עץ ארז ואזוב ושני תולעת, ד' שבתודה חלות מצות ורקיקי מצות וסולת מרבכת וחלות לחם חמץ, ד' שבמצורע שתי צפרים עץ ארז ואזוב ושני תולעת, ד' שבלולב[4] פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, (ב') [צ"ל ז'] הזאות שבפרה עיי' בפרה (פ"ג מ"ט) ז' הזאות שעל בין הבדים ביוה"כ מדם השעיר ומדם הפר ב' פרשיות שבמזוזה (מנחות כ"ח.) שמע והיה אם שמוע, ד' פרשיות שבתפילין (שם) קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע. שני דברים המתירין מעלין זה בלא זה (יבמות קי"ד:) כבר פי' בע' מעל (ב'). קסבר ר' יהודה שני כתובים הבאים כאחד מלמדין[5] בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ז:) ובפ"ק בקידו' בגמ' סמוך[6] כל מצות לא תעשה (קידושי' ל"ה.) ר"מ סבר שני כתובין הבאים כאחד מלמדין[7] פי' היה האחד למד מן האחד לא בא השני[8] אלא להוכיח שאין בזה דין אלא אלו ב' בלבד ולא ללמד מהן שאלו היה האחד היו למדין בכל התורה ממנו בא השני לבטל דין זה[9]. בילמדנו ויאמר משה לחובב[10] מיכן סמכו הדורות שיהו מתענין שני וחמישי שכשעלה משה בה' עלה ובב' ירד ויבאו מ' יום והתקינו רז"ל שיהיו מתענין בעלייתו ובירידתו. ועם שונים אל תתערב עיי' בע' רא[11]. בב"ר פי"ט (ספי"ח) כשעלה נחמיה

---

1) כ"ה בעיקרי התלמוד. 2) בירו' אי' שבא דוד לחפור תימליוסים. 3) בירו' אי' נוסחא אחרת עש"ה אבל גי' רבינו מוכח מסוכ' בבלי נ"ג סע"א ורע"ב ע"ש — ובפי' לאבות פ"ו מ"ו אי' מצא אחיתופל לדוד שהיה יושב יחידי ועוסק בתורה א"ל למה אתה לומד יחידי וכו' ושוב פעם אחרת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה א"ל וכו' וקרוב לזה אי' בעיקרי התלמוד בשם י"מ ועוד אי' שם וי"מ שהוא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וזה לא נהירא כי בימי בועז שהיה נגיד ישראל נתחדשה הלכה זו שלקח רות בלא פקפוק וכן בימי שמואל נתחדשה כשדואג דבר על דוד כששאל לאבנר בן מי זה העלם כדאי' בפ"ג בערל (יבמות ע"ו: וירו' יבמות פ"ח ד"ט ע"ג.) 4) בנו"ג הסדר ד' שבלולב ד' שבמצורע. 5) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בש"ס אין מלמדין. 6) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובשאר דפ"ע לי' בטעות. 7) בדפ"ע בש"ס אין מלמדין גי' מלמדין. 8) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בש"ס השלישי. 9) בענין דין שני כתובים הבאים כאחד ופלוגתא עיי' בשני המקומות הנ"ל ובהליכות עולם יבין שמועה וכללי הגמרא צד ס"ז: וש"נ ספר הכריתות לשון למודים שער א' ועוד עיי' יד מלאכי סי' תרכ"ב ותרכ"ג ועוד עיי' ספר מלא תרועים ח"ב צד 39 ועיי' פחד יצחק ע' כתובים ואין כאן מקום להאריך. 10) לי' בתנחומא בהעלתך ועיי' מטה משה אות רי"ט בענין שני וחמישי. 11) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל מדפ' פיזי' והלאה בש"ס ירא.

מן הגולה נתפחמו וכו' עד הוא שמלאכי אומר (ב', י"ג) וזאת שנית תעשו שנייה לשטים אמר הקב"ה מאן קבל מהן בכי ואנקה משגזלת וחמסת ונטלת יפיה ממנה את משלחה. שני בני יצהר זה אהרן ודוד בספרא בצו זאת משחת אהרן (פרש' י"א ריש פרק י"ח). *[אחי"ה ועוד כמה וכמה מאמרי הלכה או אגדה המתחילים בתיבת שני שנים שתי או שתים בענין שתי שתים עיי"ע שתי. ובענין שני, שניים הא לך קצת דוגמאות יבמות פי"ד מ"ג שני אחים חרשים, ושם מ"ד שני אחים אחד חרש ואחד פקח, כתובות פי"ג מ"א שני דייני גזירות וכו' עיי"ע איש ושם הגי' גזילות. קידו' ע"ה רע"א נדה ג'. ושניהם לא למדוה אלא וכו' עיי' כללי גמרא על הליכות עולם יבין שמועה ק': גיטי' כ"ז. שני יוסף בן שמעון בעיר אחת, עירו' פ"ג מ"ז שני עירובין, ביצה ד': שני ימים טובים של גליות, שני ימים טובים של ר"ה. שני כתובים המכחישים זה את זה וכו' ברייתא דר"י בריש ספרא עיי"ע כרע (ח"ד, של"ט סוף ע"ב), שבת ל"ט סע"ב כ"מ שאתה מוצא שנים חולקין וכו' עיי"ע כרע. ב"מ רפ"א שנים אוחזין, חולין פ"ב מ"ח ומ"י שנים אוחזין בסכין וכו', סנהד' כ"ט. שנים מזכין או שנים מחייבין וכו'. מגילה ט"ו. שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות וכו', פסחים נ"ד. שני דברים עלו במחשבה ליבראות וכו', זבחים פ"ח: שני דברים לא מצינו להן כפרה, סנהד' נ"ב. שני חוטין של אש וכו', שבת קי"ט: תענית י"א. שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם וכו', ברכות נ"ד. שני מצורעים היו וכו', גיטין נ"ז. שני נחלים יש בבקעת ידים וכו', בכורו' מ"ד: שני נקבים יש בו באדם וכו', יומא פ"ו: שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל וכו', חגיגה י"ב: שני רקיעים הן וכו', שבת ס"ג. תעני' ח'. י': מגילי' ל"ב. סנהד' כ"ט. סוטה מ"ט. שני תלמידי חכמים וכו'. פסחים י'. וש"נ שני שבילין וכו'. ומספר סדורי שֵׁנִי עירו' פ"ג מ"ו הראשון . . . השני שם מ"ז בראשון . . ובשני ולנקבה תענית י"ט. ראשונה ושניה ועוד ענין שני לטומאה עיי' פסחי' י"ד. והקבוץ שְׁנִיּוֹת ידים פ"ג מ"ב ירו' חגיגה פ"ג דע"ט: ועוד שני בקרבות עיי' סנהדר' כ"ח. שני בשני, שלישי בשני ובל"נ יבמות כ'. והלאה שניה מדברי סופרים, שם כ"א. מה הם שְׁנִיּוֹת וכו', ירו' יבמות פ"ב ד"ג ע"ד אילו הן השניות וכו'] —

שן (שָׁנָה מל"מ verwelken, sich verändern; שְׁנוּ Staunenswerthes) בר"ג דפ' סדר תעניו' האלו (תעני' י"ט.) זרעים שצמחו וחזרו ושנו [1]. פי' כמשו [2]) שמה ושערורה (ירמיה ה', ל') וכן שערורית עשתה מאוד (שם י"ח, י"ג). *[אחי"ה וכן תרג' שערוריה (הושע ו', י') ובל"ס פי' שניא, שניותא: שנעון ועוד שנו פי' ענין שינוי והפך עיי' תרג' יחזקאל ט"ז, ל"ד. והשם המופשט שִׁינּוּי תוספ' טבול יום פ"א שינוי מראה, ב"ק ס"ה סע"ב שינוי השם, ושם שינוייהם, שם ס"ו רע"א שינוי קונה. : אין שינוי קונה, ס"ו: שינוי השם כשינוי מעשה, ב"ר פמ"ד שינוי השם. . שינוי מקום. שנייא היא ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ד ירושלמי ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ה, לא שנייא (שניא) ירושלמי פסחים פ"ה דל"ב ע"ג ירו' דמאי דכ"א ע"ד ובבבלי שני, שאני ע"ש. והפעל לא שנא בקצור ל"ש, מאי שנא בקיצור מ"ש סוכה כ"ט: יבמות כ"א: פיעל גיטין ל"ד: היה משנה שמו ושמה, שבת י': לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים ועוד עיי' ר"ה י"א: מגיל' ט'. ב"מ פ"ו: סנהד' צ"ב; ק"ח: ערכי' ו'. ירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ד. פַּעֵל תענית כ"ד: שני דוכתיך שני דוכתיה. אתפעיל סנהד' ע"א: אשתני, להשתנות ועיי' תר"י לדברים ל"ב, ה'; תר"י ב' שם ל"ד, ז', תרג' ש"א כ"ח ח'; למ"א י"ד, ב'; אפעל תרג' דברי' ל"ב, ה'; למלאכי ג', ו' וזולתו. — התפעל ונתפעל עיי' שבת נ"ג: קנ"ב. עירו' קט"ז. יומא ל"ח. ר"ה י"ט. מגיל' ט"ו: סוטה ל"ה. קידו' כ"ב: סנהדר' כ"א: מ"ו: ע"א: צ"ו. שבועות ט'. ערכי' ט"ז:] —

שן (שָׁנָה נבנה מהשם מִשְׁנָה (Mischna) lernen, lehren; שן = שָׁנַן scharf sein; שִׁינְנָא פי' מחודד ועיי' בפנים) בפ' הזורע בגמ' השוחט לכהן (חולי' קל"ג.) כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקולים. בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' כל חייבי מיתות (סנהד' פ':) שיננא לא תימא ליה לאבוה הכי, בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ג.) שיננא אחוז באמה והשתן מים לחוץ פי' מהודד בתלמוד מלש' (משלי כ"ה י"ח:) חץ שנון, וי"א גדול השינים. בס"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהדר' פ"ב.) שלף שיננא [3]) והניחה באנקלי שלו פי' ברזל המחודד, ולהבת חנית; (ש"א י"ז, י"ז) תרג' שיננא דמורניתא. *[אחי"ה וכן תרג' להט (בראשית ג', כ"ד) שְׁנַן חרבא; הלהב

---

[1]) וכן העתיק ר"ת וכ"ה ברי"ף ובר"א"ש ובפסקי רי"ד ובגו"ג ונשתנו ובכ"י ש"ס שינו. [2]) הועתק מפי' ר"ת. [3]) בנו"ג שננא וכ"ה בל"ס ובתרג' הנ"ל למטה בפנים.

(שופטי' ג', כ"ב) שננא. והשם המופשט שנון, ושננתם (דברים ו', ז') אלו בשנון . . ואין קדש. בשנון ספרי ואתחנן סי' ל"ד. והתואר שיננא (ברכות ל"ו: שבת נ"ה. עירו' נ"ד. חגיגה ט"ו: ר"ה כ"ד: כתובות י"ב: י"ד. נ"ג. קידושי' ל"ב. גיטי' ע"ח: ב"ק י"ד. ט"ו: ל"ו: ב"ב קל"ג: ע"ז מ"ג: סנהדר' פ': כריתות י"ט: נדה י"ג. י"ז. כ"ח:) ואי' ביד מלאכי סי' תרכ"ה שיננא דרגיל שמואל לקרא לרב יהודה תלמידו כתב ה"ע בש"א פ"ג דר"ל חכם מחודד ואמת הדבר שכ"כ הערוך מדידיה אך כתב עוד בשם י"א פי' שני שר"ל גדול השינים ודע שהך י"א הוא רבינו האיי גאון שמצאתי בשט"מ לר' בצלאל על כתובו' דשם בפ"ק דס"ה ד' כתב ז"ל כתב רבינו האי גאון ז"ל שיננא דהוה א"ל שמואל לרב יהודה לשונו בל' ארמי ששיניו גדולות שכל מי שהוא גדול השינים קרו ליה שיננא ויש שדורשים אותו ששמעתיה חריפין כחץ שנון ולא דמי דהכין הוה אלא מיחזייא מילתא דרב יהודה (דבון) [צ"ל רבין] שיניה כמשמעו ע"כ וכן הביאו זה השט"מ הגרי"ב בהפשב"ע ובתשו' הגאונים בחוצא' הח' הרכבי צד 214 מצאתי (בין שאלות בני קירואן בשנת אלף ש"ג צד 188) נוסח התשובה בזה"ל: סי' ת"ה: שיננא גם כן שמואל הוא שאומר הרבה כך לרב יהודה ופירושו בעל שינים כי אמרו שיניו שלרב יהודה היו גדולות ביותר ודילמא הוה ידיע רב יהודה באותן עתים שינאנא . . . ויש שנושאין עצמן[1]) לומר דכואת שמואל ורבא[2]) לא הוו קארו שמי לתלמידיהון כי הני והאיי שינאנא ששונה הלכות או ששונין טעמיו . . . והני מילי בעלמא אינון שיננא ברור בלשוננו אפי' כפי נשים וקטנים שכל גדול שינים כך קוראין אותו וכו' הרי רבינו הלך בכל הערך הנ"ל בעקבות דרבינו האיי גאון ז"ל — וכנ"ה בענין שונה הלכה גדה ע"ג. כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנא' הליכות עולם לו וכו', מגילה כ"ח: כל השונה הלכות מובטח לו וכו'. שם ל"ב. ושונה בלא זימרה, חגיגה ט"ו: שהיו שונים ש' הלכות וכו', מגילה ל"א. כתוב בתורה ושנוי בנביאים וכו', מ"ק ט"ז: אם קרית לא שנית וכו', עירו' צ"ב. וש"נ וכי רבי לא שנאה ר"ח מנין לו. חולי' ס"ה. שנאן בלשון חכמים. סוטה כ"ב. ועם שונים וכו' אלו השונים הלכות וכו', סנהד' ס"ח. שאני שונה ש' הלכות בבהרת וכו', ק"ג: מגשה היה שונה נ"ב פעמים בת"כ, ב"מ מ"ד. שנית לנו בילדותיך . . ותחזור ותשנה לנו בזקנותיך וכו', יבמות ק"ח: מי ששנה זו לא שנה זו עיי"ע תבר. חולי' פ"א: לא שנו אלא אבל וכו'. אבות פ"ו מ"א שנו חכמים בלי המשנה. נפעל ברכות כ"ח. עדיות בו ביום נשנית, ב"מ ל"ג: בימי רבי נשנית משנה זו. בינוני הפעיל משנה הקבוץ משנים עיי"ע. איכ"ר פ' ויצא השניני פרק אחד] —

שן (= שן פי' שן הסלע והקבוץ שננים Felsen-klippe) באהילות פ"ח (מ"ב) השננים והסככות והפרעות פי' „שן הסלע מהעבר מזה" (ש"א י"ד, ד'). *[אחי"ה עיי"ע שן א' מל"מ וכן בל"ס שננתא ועוד עיי"ע שנית.

☞ שן (מל"מ שין (כתיב) פי' השתן (Urin ברכות בגמ' דלא יקל כפי' הרואה (ברכו' ס"ב:) שינא בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא פי' השתנא מל' מקרא (ישעיה ל"ו, י"ב) את שיניהם. פ"א בע' אסטמא. *[אחי"ה עיי"ע שינא ומ"ש] —

* שן של חלב (Milchzahn) מכילת' משפטים ר"פ ט' אפי' הפיל שן של חלב . . מה העין שאינה יכולה להחזיר אף השן שאינה יכולה להחזיר (ובמדרש הגדול כ"י אשר תחת ידי פ' משפטים מה עין שאינה חוזרת אף שן שאינה חוזרת).

* שנה (מל"מ ענינו כפילת פעולה אחת wieder-holen) יומא פ"ו: אם שנה בהן . . ואם לא שנה בהן. פיעל ירו' סנהד' פ"ג רכ"א: צריך הדיין לשנות טענותיהן וכו'. נפעל סנהדר' נ"ט. כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית . . ולא נשנית וכו'.

* שנא (בל"ס פי' שנה בל"מ ענין השתנות והושאל לרז"ל למענה שע"י נשתנה דעת השואל beantworten, antworten) פסחי' כ'. רמי . . ומשני. והשם שינויא שבת ג': משני לך שינויא דלאו שינויא היא הקבוץ גדה כ"ו. הני שינויי.

* שנה, שנא (Jahr) מל"מ מפעל שנה היינו חזרה ותקופה והיינו תקופת החמה שהם שס"ה ימים והקבוץ בל"מ שנים ועוד שנות וכ"ה בל' חכמינו ז"ל ועיי' ברכות נ"ה. שנה טובה. שם: כל שנותיו של דוד.. וכל שנותיו של אחיתופל ועיי' שבת ט"ז. פ"ט: קמ"ה: יומ' ט'. ל"ט: נ"ג: נ"ד. ע"א. ר"ה ב': ג': י"א. ט"ו: ל"א. ושם: תענית כ"ג. כ"ט. מגילה ה'. י"ב: י"ז. מ"ק ט'.

---

[1]) והוא הוא ויש שדורשים של שט"מ הנ"ל.
[2]) כיון לברכות מ"ד: ועיי' תשובה פי' ת"ד שם.

הגיגה ה׳ : יבמות ע״ב. נזיר ה׳ . גיטין נ״ז . סוטה י״ג. קידושי׳ ל׳. ב״ק ט״ז. ב״ב צ״א. סנהד׳ ל״ח . מ״א. ס״ט : צ״ג : צ״ז. ושם : צ״ט. ע״ז ט׳. ושם : מנחות מ״ד. צ״ט : נדה ל׳ : סופרים פט״ז ובלשון תרג׳ שְׁנָא וכ״ה בל״ס והקבוץ שְׁנִין תרג׳ בראשי׳ י״א, י״, י״א והלאה ועוד במשקל נקבה תרג׳ תהלי׳ צ׳, י׳ יומי שְׁנָתָנָא כגי׳ כ״י אצל לעווי ושם דוגמאות אחרות. ועוד במישקל סורי שֵׁנְתָא עיי״ע שתא .

* שֵׁנָה, שֵׁינָה, שֵׁינְתָא (Schlaf) מפעל יָשֵׁן הפך הקיץ ברכות ג׳ : בשינה, ד׳. משנתיה, נ״ז : ישינה אחד מס׳ למיתה, ס״ב : עיי״ע אסטמא וע׳ שינא, ושן האחרון במו״ע . עירו׳ ס״ה : מסר שינתיה לשמעיה, לא איברי ליליא אלא לשינתא, ומא י״ח. מאכל מביא לידי שינה, סוכה כ״ו. אין קבע לשינה, כ״ח. שינת קבע, נ״ג . טעם שינה, שם : לא היינו רואים שינה בעינינו, מגילה י״ג : לא ראינו שינה בעינינו, כתובות ס״ב. מנדדות שינה, כ״ב י׳. מנדדין שינה, סוטה מ״ח . וכי יש שינה לפני המקום וכו׳, קידו׳ מ״ט : י׳ קבין שינה ירדו לעולם, ב״מ פ״ג : סמא דשינתא, ב״ב י׳. עיי״ע פכח , סנהד׳ ע״א : שינה לרשעים הנאה להם וכו׳, צ״ג : אונסין עצמן מן השינה, תמיד כ״ח , אונס שינה, ע״ז י״ח : אלך ואנרח בשינה, אבות פ״ג מ״י שינה של שחרית, שם פ״ו במיעוט שינה ,

* שׂוֹנֵא (מל״ם בינוני מן שָׂנֵא הפכו אהב מל״מ והשם שִׂנְאָה Hass) סנהד׳ כ״ח : שונא כל שלא דיבר עמו ג׳ ימים באיבה, ובדניאל ד׳, ט״ז שְׂנְאָה והוא כמו סָנְאָה פי׳ אויב, ב י נ ו נ י פ ע ו ל ב״ב קכ״ג . שנואין , דיש רות רבה עול שנוי הקבוץ סוכה כ״ט. שונאיהם של ישראל והוא כינוי לישראל . ירו׳ חגיגה פ״ג דע״ז ע״ד שנאיהן דישראל, תרג׳ כ״י תהלים קכ״ט, ה׳ שַׂנְאֵי ציון, שם מ״ה, ו׳ שנאי מלכא, פסחי׳ מ״ט : גדולה שנאה ששונאים ע״ה לת״ח משנאה ששונאים או״ה לישראל: קי״ג : אוהבן . . . שונאן , מותר לשנאותו ובו׳, ע״ש תענית ז׳ : אדם שיש לו עזות מותר לשנאותו , מגילה ט״ז , מפני שאוהבין . . מפני ששונאים וכו׳, ב״מ ל״ב : אוהב . . . שונא , סנהד׳ צ״ג. שונא זימה , ק״ה , יש אב שונא את בנו, ק״ח : רבך שנאני ואתה שנאתני, ע״ז ד׳. אחד אוהבו ואחד שונאו, נדה ט״ז : שונאן . . . אוהבן, אבות פ״א מ״י שנא את הרבנות, אבדר״נ פכ״ג איזו גבור מי שעושה שונא אוהבו, דר״א פי״א השונא את חבירו . . . השונא את אשתו, והשם יומא ט׳ : שבת ל״ב : שנאת חנם , פ״ט , סיני שירדה שנאה לאו״ה, מגילה י״ד. שנאת המן ועיי׳ סוטה ל״ג . מנחות י״ח : אבות פ״ב מי״א ויק״ר רפ״ז. ועוד שִׂנְאוּתָא שבועות ל״ה : שנאותיה מאי נינהו וכו׳.

☞ שונאגא שמיה בעל הערוך גרס שלגא שמיה בע׳ אשלג ע״ש [1]).

* שנביון עיי״ע שביון ומ״ש.

* שניגור (פי׳ כמו סניגור ע״ש Anwalt, Verthei-diger) ירו׳ סוכה רפ״ג דנ״ג ע״ג אי לו לזה שנעשה שניגורו קטיגורו.

☞ שְׁנְדְּפִין (פי׳ כמו שנדפיל Elfenbein) תרג׳ ירו׳ (א׳ וב׳) בפסוק ויפול יוסף על פני אביו (בראשית נ׳, א׳) וארבע יוסף ית (אביו) (צ״ל אבוי] בערם דשנדפין [2]) פי׳ כמו שן דפיל. *[אחי״ה והוא נכון ועיי׳ מ״ש החכם פליישער בהוספותיו לעמת״ר ללעווי ח״ב, 578] —

* שְׁנוּ, שינוי, שנייא עיי״ע שן ג׳.

* שִׁנּוּן, שְׁנָנָא, שִׁינְנָא (שִׁינָאנָא) עיי״ע שן ד׳.

* שנמג גיטין כ״ח : עיי״ע פרסי שמנג .

* שנונית (Sennesblätter ?) תוספת׳ טבול יום רפ״א השום והשנונית, ושם התבלין והשנונית, בר״ש טבול יום פ״א מ״ד פי׳ מין בושם [3]) ולפע״ד הוא שומנית הנזכר אצל שום בכלאים פ״א מ״ג והוא תומניתא עיי״ע שם האחרון.

שִׁנְעָר (שם מחוז בבבל ונדרש מן פעל נָעַר ועיי׳ בפנים) עיי׳ בע׳ צל [4]). בב״ר פל״ח (ל״ז) ובמגילת איכה (פתיחתא דאיכ״ר סי׳ כ״ג ד״ה ר׳ יהושע דסכנין) שנער שמנוערת מן המצות לא תרומה ולא מעשרות ולא שביעית, שנער שמתין בתשנוק [5]) בלא נר ובלא מרחץ . שנער ששריה מתים נערים, שנער ששריה מבימין בתורה כשהן נערים. *[אחי״ה בב״ר עד שהן נערים ובאיכ״ר שנער עיר ששריה נערים מבעטים בתורה ועוד שם ושם ד״א שנער שהעמידה שונא וער להקב״ה ועיי׳ ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז סע״ב וילק׳ נח רמז ס״ב ילק׳ ישעיה ר׳ שכ״ג] —

שָׁנַץ (קרוב לל״מ שָׁנַם פי׳ ענין הירוק zusammen-was zusammen- ; drücken, pressen שָׁנַץ

---

1) ועוד עיי״ע שלגא ומ״ש. 2) כנו״ג רשינרפין. 3) והי׳ לעף 384 מרמה אותו למלת ערבית سنا Sennesblätter. 4) ושם הובא זכהים קי״ג : ויתר מקומות ע״ש. 5) בנו״ג בב״ר בתשניק ובאיכ״ר בתשנק.

hält, Schleife, Riemen) כפ' כ"ו בכלים (מ"א) סנדל עמקי וכים של שנצות. בסוף מקואות (פ"י מ"ו) ושנץ של סנדל[1]). בפ' אלו מציאות בגמ' מצא בגל (ב"מ כ"ו רע"א) כיסא בתר שנצי[2]). בס"ג דפ' מצות חליצ' (יבמות ק"ב.) וסנדלא בתר שינצי[3]), בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ג סע"ב) ויש להם שנצים. בר"ג דפ' המצניע (שבת צ"ב רע"א) וכיון דאיכא שנצים מפיק ליה עד פומיה. פי' כים של שנצות הכים אינו קשור אלא יש לו שנצים מלמעלה ומלמטה ומכניסין באותו שנץ חוט של משיחה ויש שמכניסין רצועות וכשנותן בו מעות שונצהו ואין צריך לקושרו אלא מותחו לאותו החוט והוא מתקשר מאליו ומתפתח מאליו ופעמים יש לכים ארבע בתים וכולן נפתחין ונסגרין יחד[4]) וכן פי' הגאון שנצי[5]) דהמצניע והאיכא שנצין דאינון לולאות דאגידי עד שוליו בהדי הדדי והיכי אמרת אי אפקיה דרך פיו הכי נמי דמחייב דאי בעי שקיל ואיסור גניבה קודם איסור שבת והא לא מצי ל מ ש ר י[6]) ברישיה אלא מכלפי שוליו דאלמא צריך להוציאו כולו ורחינן בדליכא שנצים אי נמי אית ליה ומכרכי על פומיה ואינן ע ק ו ד י ן כלפי שוליו[7]) — (א"ב פי' בל"ר חריץ שבין הקמטים כמו בסנדלים ישנים ובכים לסתום פיו) *[אחי"ה כונת ר"ב על sinus והנכון שהוא נבנה מפעל שָׁנַץ פי' כמו שָׁנַס בל"מ ענין אידוק והידוק וכן בל"ע شنص ונקראין הלולאות שנצים (שינצין ובכ"י ש"ס בב"מ שנאצים) מפני שאוגדים הסנדל או הכים או הבגדים ור"ח בב"מ פי' שנצי רצועות שהכים ק ש ו ר בהן שהרצועות נקראות שנצי ע"כ וכ"ה בתר"י א' לדברים כ"ה, ט' סנדלא . . . דחייט בשנצי, ושם : ותשרי שנצי ועיי' יבמו' ק"ב. הנ"ל וירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ג שורציפא דשנצוי. ומזה בין הוראת הפעל בירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד דהוא שנץ גרמיה והוא נחתא לה פירו' כשנדחק גופו החגור נפל, ירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ההיא עונקתא דהות רפיא כבר שניצת[8]) ופי' כבר דחקת כלומר הרי נדחק שעתה ידחקו החבל על צוארו ויחנק עיי' מעריך ללונזאנו ע' שנץ. ומהרש"ם פי' לנכון מענין וישנם מתניו כלומר ראית שנדרשה נקמתך ממני ע"כ, והושאל לכתיבת דחוקה ודבוקה של כתיבת עשרת בני המן ירו' מגיל' פ"ג דע"ד סע"ב צריך שיהא איש כראש דפא ואת בסופה שכן הוא שניץ ונחת כהדין קינטרה[9]). ובעיקרי התלמוד פי' י"מ נכנס ויוצא כמו אבני הקנטרא וי"מ משם ר' פרץ כמו שנצי הכים שעולה ויורד ר"ל ואת בסוף השיטה וכו' וי"מ עולה למעלה ויורד כמו המאזנים ששוקלים וי"מ נכנס ויוצא כמו שיני הכלב ע"כ] —

* שנץ (?) עיר בתחום צור ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד שצת ובתוספת' שביעי' פ"ד שנץ.

שַׁנַּק (מל"ס פי' כמו חנק strangulíren, erwürgen) את אשר התעוללתי במצרים (שמות י', ב') תר"י[10]) ית מה דשניקית מצראי. והפחתם אותו (מלאכי א', י"ג) תרג' ושנקתון[11]), בלכתך לא יצר צעדך (משלי ד', י"ב) תרג' כד תזיל לא תשניק[12]) אורחך. וכן תרג' וצוקה בבא עליכם צרה וצוקה (שם א', כ"ז) וינער (שמות י"ד, כ"ז) תרג' ושניק. *[אחי"ה וכן ונער (תהלים קל"ו, ט"ו) תרג' ושניק ועיי' עוד שם ע"ד, י"ג. א ת פ ע ל שם ס"ה, כ"ג; לאיוב ז', י"ב ותר"י א' בראשית כ"ב, כ'; לבמד' י"ד, י"ג, פ י ע ל פסיקתא רבתי פ"ל משנקים את רוחך בעול. והשם שִׁינּוּקָא ובל"ס שׁוּנָקָא תרג' מחנק (איוב ז', ט"ו) שינוקא כ"ה בכ"י ובנו"ג שירנוקא עיי"ע שרנק. תרג' ירו' מות יומת (שמות כ"א, ט"ו. ט"ז) בשינוקא דסודרא ועיי' תר"י לויקרא כ', י'; לדברים כ"ב, כ"ב; כ"ד, ז' ועיי"ע סרנוקא. ועוד בל"ס תַּשְׁנִיקָא והוא הוא תשנוק, תשניק בב"ר פל"ז ואיכ"ר עיי"ע שנער שדרש מן ש — נָעַר אשר תרג' שניק — ועיי"ע תשניק] —

---

[1]) בנו"ג בט"ס ושניצן. [2]) בנו"ג שנציה. [3]) בנו"ג בסנדל דאית לה שינצין. [4]) וכן מוכח מפי' רה"ג לכלים פכ"ו וז"ל וכים של שנצות פי' כמין בתים בתים יש לכים ובראש הכים כפול העור שמו שנץ כרגרסינן בהמצניע הגינב כים בשבת חייב וכו' ומפרקינן דליכא שנצין אית דאמי דאית ליה ומכרכי עליה ע"כ ועל זה הפי' דמצניע כיון רבינו לפי' הגאון תיכף אחר זה עיי' בהערה הבאה. [5]) בדפ"ר ופיזי כאן מתחיל הע. והנכון שהוא המשך וכדאי' בדפ' וויניצי' ובכ"י ערוך. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ק"ט ה"ב ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס למשרי. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב וב"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ולא עקירן, ובכ"י ו"ו ול"ד ואינן עוקרין וצ"ל עקודין. ודע כי גי' זו של הגאון היא היא גי' רבינו חאי גאון הובא בחידו' תרשב"א בשבת צ"ב. עש"ה ועל פי גי' זו פי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא צד צ"ב רע"ב ע"ש בד"ה והכין פירשוהו רבותינו עד ואינן (עקורין) [צ"ל עקודין] ודברי ר"ח מגוטגמים בדפוס ויש לתקנם על פי הערוך והמו"ל חדל מלהעיר על הערוך. [8]) כ"ה במהרש"ם ובנו"ג שנצת. [9]) ועיי' ב"י בטור או"ח סי' תרצ"א ומ"ש רמ"ל בע' שנץ [10]) ליי' לפנינו. [11]) כ"ה נכון ברד"ק וברפו"ו אבל בנו"ג בט"ס ושביקתון וצ"ל ושניקתון. [12]) בנו"ג בט"ס תשעיך.

שנר (שׁוּנְּרָא, שִׁינְּרָא בל״ע سنار, سنور Katze) בפ׳ הרואה בחלומו׳ (ברכו׳ נ״ו:) הרואה חתול בחלומו באתרא דקרו ליה שונרא נעשה לו שנוי רע[1] — (א״ב תרג׳ בפסוק ויהי בימים ההם כשבת (תרגי שני א׳, ב׳) שונרא דדהבא). *[אחי״ה והקבוץ שם שונרין טייסין. ובל״נ כמו בל׳ סורי׳ שֻׁנַּרְתָּא ברכות ו׳. שיליתא דשונרתא אוכמתא: ולזכר שונרא חולי׳ נ״ג. ושם: סנהד׳ ק״ה סע״א ב״מ צ״ז וע״א] —

שְׁנָתוֹת (אולי מל״ע نط חריץ Kerben, Ein-schnitte) אלא אמר רב כהנא שנתות (שבת פ׳:) כ כ ב ר פ י׳ ב ע׳ א נ ד י פ י. ב פ״ט ב מ נ ח ו ת (פ״ט מ״ב דף פ״ז:)[2] שנתות[3] היו בהין עד כאן לאיל פי׳ סימניות כגון שינים שעושין כחתיכות עץ זכרון ח ש ב ו ן ש נ י ם כן שיניים בולטין ויוצאין בתוך ההין. *[אחי״ה כ״ה נכון בעיקר התלמ׳ זכרון שנים להשבון כן שיניים וכו׳ וכן בדפ״ר זכרון חשבון שנים כן שינים בולטין וכו׳ ובכ״י ה״ב זכרון חשבון שונים שיניים ובכ״י ק״ט זכרון חשבון שניים שיניים ובדפ״ע חשבון שינים כן שינים וכו׳ וכל זה בטעות והנכון כמו שנסחתי לפי דפ״ר ועיקרי התל׳ ושיעורו כי חשבון השנים נסמן ע״י חתיכת עץ שחותכין בעץ לפי מנין השנים חריצים ונקרא בלא״ש das Einkerben והעץ נקרא קערבהאלץ וכ״ה בעה״ק שנ״ב[4] וז״ל ר״ח בשבת (ש״ס ווילנא) שנתות שהוא משים סימנים בכלים ולמדות ומצייר בתוכן בביצת הגיר רושם וכו׳ והוא הוא ס״א שהביא רבינו (בשם עצמו) בע׳ אנדיפי וכן פירש״י שנתות סימנים כלי חרס גדול ויש בו בליטות בליטות כמין אגוזים קטנים וכו׳. ורגמ״ה במנחות פי׳ שנתות: סימניות ובכ״ב פ״ו: פי׳ רגמ״ה שנתות: סימנים וגם הרא״ם ז״ל (הובא בשט״מ לב״ב) פי׳ שנתות סימנים כמו שריטות ע״כ וכ״ה דעת רח״ג בתשו׳ הגאונים בהוצ׳ הח׳ הרכבי סי׳ שפ״ה צד 200 ומצאתי ראוי לספח כל התשובה: כאן כי הלכות רברבי נשמע ממנה וז״ל התשובה הנ״ל וששׁ׳ שנתות היו בהין כי מ ר ר ב צ מ ח ז ק״ל אמר שנותות ופרש שהיו בו סימנין כמין חרב שנונה. מעולם לא שמענו אדם ששנה אלא שנתות היו בהין ואין ברור לנו איזה לשון הוא. ו ב ת ו ר ת מ ח ק ר ש ח ק ר מ ר ר ב צ מ ח (יאמר) [אמר] שמא מלשון שנינה הוא ואנו אינו דומה בעינינו שהוא מלשון הזה וי״א מלשון שינוי כי מקומות משונים זה מזה יש בו עד כאן לאיל עד כאן לכבש ומן הדקדוק שנתות אחת מהן שנת[5] כגון חמתות אחת מהן חמת, קשתות קשת, עשת עשתות, וסת וסתות ועל פי כך אינו יוצא לא מלשון שינוי ולא מלשון שנינה. ו ש מ א ה ס י מ ן נ ק ר א ש נ ת ו ה ס י מ נ י ן נ ק ר א י ן ש נ ת ו ת או שמא נקודות היו כדרך שיש בקערות של נחושת הנקובות מתחתיהן העשויות לשער בהן שעות שמניחין אותן במים וכשנכנסין המים עד שנת זו לחצי שעה ועד שנת זו לשעה ועד שנת זו לשעה ומחצה והנקודות שכן [צ״ל שבהן] הן נקראות שנתות. או שמא כורין[6] כמו חוטין סובבין נקראין לַמוּט[7] בערבית והרי למדנו מן התלמוד שהכירים המכויירים אפי׳ בסיד נקראין שנתות וכו׳. וחמי מורי׳ דר. בעטטעלהיים זצ״ל העירני כי אולי תורת מחקר שחקר מר רב צמח היא היא ע ר ו ך ש ל ר ב צ מ ח ג א ו ן (עיי׳ מבוא לחלק א׳) ומי יתן שאמצא ראיה להשערה זו] —

שנית (= שׁוּנִית Felsenklippe) בסוף אהלות (פי״ח מ״ו) בים ובשונית טהור אי זו היא שונית כל מקום שהים עולה מזעפו פירוש מ ש ו נ י ת א[8] בארמית הוא מקום שמגיע לשם הים בעת הסערה[9]. ב״ר פ״י וכל צבאם ובויק״ר אחרי מות פ׳ ויתרון ארץ (פכ״ב) יצחק בן אלעזר הוה מטייל בשוניתא דימא דקיסרי. *[אחי״ה וכנו״ג על משוניתא ובקהל״ר פ׳ ויתרון שונתא דימא צ״ל שוניתא דימא וכדאי׳ שם פ׳ שלח

---

[1]) כ״ה בכ״י ש״ס שונרא נעשה לו שינוי רע באתרא דקרו ליה שורנא נעשה לו שירה נאה ובכ״י ש״ס פי׳ שונרייה שירה נאת נעשית לו ובנו״ג בהיפך שונרא נעשת לו שירה נאה שינרא נעשת לו שינוי רע. [2]) כ״ת נכון בדפ״ר וכ״ה בכ״י ק״ט וכן מוכח מעיקרי התלמוד וכבר העירותי על ג״י המעולה זו בע׳ אנדיפי אבל בשאר דפ״ע אי׳ בזה״ל שנתות; אלא אמר רב כהנא שנתות היו בהין וכו׳ וא״כ חסר הרמז על ע׳ אנדיפי וחסר הציון ממנחות ומשבת. [3]) וכ״ת בתוספתי׳ מנחות פ״ו. [4]) ועיי׳ תשובת מהר״ם בר ברוך סי׳ תת״י בענין אחר שפי׳ סימן כמנהג בני אדם שחותכין עץ אחד לשנים וכו׳. [5]) וכ״ת בשט״מ לב״ב הנ״ל. [6]) צ״ל כירין וכן בתשו׳ סי׳ ש״ד אי׳ מלת כיר אחד שנקרא כמ׳ ופי׳ תחי׳ הרכבי צד 367 ר״ל קו (ליניע) ע״כ אבל מלת כיר לא פי׳ ונראה לי שרה״ג כתב זו המלה ערבית באותיות ערבית حز שהוא حز פי׳ שריטה Kerbe ור׳ וז׳ אות אחת הוא בכתיבה ערבית רק הנקודה מבדלת אותן ובהעתקה נשתבש לחיות כיר וצ״ל כוז. [7]) خطوط. [8]) כ״ת נכון בכ״י ק״ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ״ע משונית. [9]) הועתק מפי׳ רח״ג לאהלות ע״ש.

(מקפל) [צ"ל מטייל] בשוניתא דימא. במד"ר ספי"ח מטייל בשוניתא (בקיסרי) [צ"ל דקיסרין] ובקצת דפוסים בט"ס בשינותא. ירו' ב"ק רפי"ד"ז: המציל.. משנונית הים והקבוץ שננים (אהלות פ"ח מ"ב) עיי"ע שן ה' ועוד. עיי"ע משוניתא וש"נ — ושם בח"ה, ר"פ הוכחתי כי לפע"ד הוא ל"ע ופי' דייק וסוללה וחוף הים ובמדרש הגדול כ"י אשר ת"י פ' בשלח: תהמות יכסיומו וכי יש תהמות שם והלא שונית היא אלא מלמד שעלה תהום התחתון כו' וגי' מעולה היא. ובמכילת' בשלח הגי' עשונית עיי"ע עשן ומ"ש] —

* ש"ס (ר"ת שיתא סדרי (משנה) והיינו התלמוד) חגיג' י'. אפי' משו"ס לש"ס, זבחי' ה'. ונסיב לה הש"ס וכו' ועיי' יתר דוגמאות בע' תלמוד ומ"ש.

שס (= שָׁסָה, פיעל שִׁיסָה ענין התגרות anreizen אולי מלשון פרסי' سازيدن (= ساختن anrichten, zurichten) בפ' אלו הן הנשרפין (סנה' ע"ו:) שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש. *[אחי"ה בדפ"א אי' בסיום: פי' גירה והוא מהוספת ר"ב ולי' בדפוסים הראשונים וכ"י ערוך ונ"ל שהוא מל"פ הנ"ל או אולי מל"י אשורית שסא rufen, reden ופי' גירה ע"י דבור וקריאה. וכנ"ה בב"ק כ"ג: כ"ד: משסה. המשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב שיסהו הוא בעצמו פטור. ב"ר פפ"ד אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים] —

שסע (= שְׁסוּעָה מל"מ (דברים י"ד, ז') והפעל שָׁסַע פי' הוית דבר בבקע וחריץ. ein- aus- einanderreissen) השסועה בריה בפני עצמה היא (חולי' ס':) עיי' בע' שדר *) פי' בגמ' דהמפלת (נדה כ"ד.) רב אמר בבהמה אסור באכילה באשה אינו ולד וכי האי גוונא אינה מתקיימת בעולם אלא במעי בהמה נמצאת ואסורה באכילה ושמואל סבר מתקיימת ולאויר העולם אסורה אבל במעי בהמה שריא מ"ט כל מה שבבהמה תאכלו. *[אחי"ה פי' דרבינו הוא על פי מסקנא דש"ס. והפעל בבינוני פועל ספרא שמיני ריש פרש' ד' מפרים ומשוּסָע והשם המופשט ספרא ויקר' פרש' ז' פרק ט' אותו (ויקרא א', י"ז) בשִׁסּוּעַ ואין עולת בהמה בשסוע והקבוץ ספרא שמיני רפ"ד שיסועים .. שאין שיסועים] —

שסקי (בל"ס שיזקא מל"פ شزدك Mispel)[1] בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס'.) ובפ' לא יחפור בגמ' באמת ביין התירו (ב"ב כ"א:) אנא פליגנא אמגוזי ואתפליג שסקי פי' שקדים פ"א אפרסקין. *[אחי"ה בב"מ פרש"י פרונ"ש (prines) ובב"ב כ"א: פי' רש"י שיוסקי: שקדים וכ"ה בפי' רגמ"ה ובכ"י ש"ס שיסקי ובכ"י ה' שסקי ובכ"י אחרת שיבקי עיי' ד"ס בב"ב צד מ"ט. ובה"ג ברכו' פ"ו צד ח': שתיתא דכנארי ודגוביר' ודשיסקי בורא פרי העץ] —

שְׁסְתַּג (נ"ל מל"פ شستة וממנו בל"ע شستجة Handtuch) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ט:) ליתי בזרא גרגילא ונציירי' בשוסתג פי' חתיכה של בגד. *[אחי"ה בנו"ג בשיסתג ופירש"י חתיכת בגד של צמר גפן ע"כ אבל פי' הערוך תתכן יותר כפי הוראת שוסתה, שוסתג שפי'-בל"פ וערבי חתיכת בגד כמו מפה להטפיח בו הידים וכדומה, ובע' בזר גרס רבינו גרגילא ובנו"ג גלגילא] —

שַׁסְתְּמֵיה (שפעל מן סתם verschliessen) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח סע"א) שדא[2] ליה[3] שושילתיה ושסתמיה[4] פי' סגר השלשלת.

שע (= שׁוּעַ כמו שָׁעַע ענין חלק glätten, krämpeln) בסוף כלאים (פ"ט מ"ח) אינו אסור משום כלאים אלא טווי וארוג שנא' (דברים כ"ב, י"א) לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. פי' שעטנז כך הוא כי הכלאים בג' מדות[5] או[6] שוע או טווי או נוז. שוע לשון שעיעות כתרג' על חלקת צווארין (בראשית כ"ז, ט"ז) שעיעות[7] והוא[8] שטורפין צמר ופשתים זה עם זה ועושין מהן לבדין[9] ועושין מהן כמו לבוש[10] ותנן (כלאי' פ"ט מ"ט) הלבדין אסורין מפני שהן שועין. טווי הוא ב' פנים[11] או טורפין צמר ופשתים וטווין אותן או טווין צמר לבדו ופשתים לבדו[12] וחוזרין

*) עיי' מ"ש בעל המשביר כי החיה Tajassu (נמצאת בבראזיליא) יש לה על גבה כעין בקע רחב ועמוק ועי"ז נראה כאלו נפרדו גבה ושדרתה וע"כ אמרו על זה: וכי מ"ר קניגי ובליסטרי היה. וידידי ד"ר לעוויזאהן בשטאקהאלם הסכים לזו הדעת.

[1] לעף 286. [2] כ"ת נכון בכ"י ו"ו וה"ב וק"ט וכ"ה בעיקרי התלמוד ושם אי' עוד בר"ג דמי שאחזו באשמדאי וזו התיבה הוסיף בעל עיקרי התלמוד כי רבינו לא הזכיר בכל הערוך מלת אשמדאי עיי"ע. ובדפ"ע ליתשרא וצריך לומר ליתשדא. [3] בנו"ג ביה. [4] בנו"ג סתמיה. [5] כ"ה נכון בדפו"ו וכ"ה בתשו' הגאונים. [6] כ"ה בכ"י ודפ"ר ובתשו' הגאוני' אבל בדפו"ו הוא וצ"ל או. [7] וכ"ה בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' ס"ב ובתשו' הגאונים בהוצ' ה' הרכבי צד 24 לי'. [8] וכ"ה בשערי תשובה ובתשו' הגאונים אי' וכך צורתו. [9] וכ"ה בשערי תשובה, ובתשובי הגאונים ועושין אותם כמו לבדים. [10] וכ"ה בשערי תשובה ובתשובי הגאונים מלבוש. [11] וכ"ה בש"ת ובתשובי הגאונים והטווי על שני פנים. [12] בתשו' הגאוני' או שטווין צמר ופשתים טרופין זה בזה או שטוין חוט צמר לבדו והוט פשתן לבדו.

ושוזרין ב׳ חוטין זה עם זה[1]. נוֹז גם הוא ב׳ פנים או כארינה[2] או תכיפה במחט ולא מצינו ללשון הזה עיקר אלא בהגדה של ויקרא (ס״י[3]) לבן מלך שנזו לבוֹ עליו ונטל צפורן לחתור על אביו[4] ומפרשין אותו לשון סיכוך[5] כדבר שהוא מסתבך או (מסתרך) [צ״ל מסתכסך][6] [ואעפ״י שבתורת כהנים][7] ר׳ אליעזר[8] הסיע הנו״ן ללמד[9] ופירשו דבר המליז את ישראל מאביהן שבשמים כלומר מרחקן מלשון (משלי ד׳, כ״א) אל יליזו מעיניך הדרך[10]. הראשון עיקר ואפקינהו קרא בחדא מילתא״[11]. גדיל שנים גדילים ארבעה (יבמות ת׳ רע״ב) דברים ברורים הם כי חוט אחד לא יקרא גדיל ואין גדיל שהוא עבות פחות מן ב׳ חוטין ואין גדילין פחותין משני גדילין ונמצאו ארבעה וזהו פי׳ עשהו גדיל ופתלהו מתוכו דגרסינן[12]) בר״ג דיבמות (שם). ובנדה בפ׳ האשה בגמ׳ בדקה אחת (ס״א:) אמר רב אחא בר יוסף[13]) משמיה דמר זוטרא האי מאן דאבד[14]) חוטא דכיתנא בגלימיה דעמרא ונתקיה ולא ידיע אי נתיק אי לא נתיק שפיר דמי וכו׳ עד מתקיף ליה רב אשי אימור או שועי או טווי או נוז והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחדא מילתא[15]). פי׳ שוע קרמינט״ו[16]) טווי פילט״ו[17]) נוז טיסוט״ו[18]). בגמ׳ הריאה באלו טרפות (חולי׳ מ״ז:) דשיעא דלית ליה חיתוכא דאוני[19]). בפ׳ במה אשה בגמ׳ הכנים (שבת ס״ו:) ומייתי שיעא דדנא פי׳ דבר שמלפפין בו החביות[20]). אשתעו כל צלמניא (מ״ק כ״ה:) ככר פי׳ בע׳ מחצל. בפ׳ כל שעה בגמ׳ חמץ של נכרי (פסחים ל׳:) כי תבעי לך דשיעי פי׳ חלקין[21]).

*[אחי״ה הפעל שוּעַ כמו שְׁעַע בל״ס שַׁע פי׳ ענין חלק glätten, überziehen סוכ׳ נ״א: סבר למשעיין בדהבא ובב״ב ד׳. למשעייה פי׳ טח עיי׳ תרג׳ לויקרא י״ד, מ״ב וישוע ית ביתא, ותר״י א׳ לדברי׳ כ״ז ב׳, ד׳ ותשועון; לדה״י א׳ כ״ט, ד׳ למשוע. אתפעל אִתְּשַׁע תרג׳ ויקר׳ י״ד, מ״ג, מ״ח וכן ענין שְׁיַע ותרג׳ והנם טחים (יחזקאל י״ג, י׳) ושעע ליה טין, ושם פי״ב אן שיעא דשעיתון וכן באתפעל תרג׳ הטוח (ויקרא י״ד, מ״ג. מ״ח) בתר דאיתשע, פַּעֵל ע״ז מ״ז: דשַׁיַּע והדר שייעיה, מ״ק י״ב. בר שית סאוי ושייע מבר תמני ולא שייע, אתפעיל מ״ק כ״ה: אִשְׁתָּעוּ עיי׳ לעיל בערוך ב״ר פל״ח אתי למישייע תרתין והוא מישייע ארבע. שם ספע״ז עיי״ע שַׁיַּע ומ״ש. בינוני פעיל שִׁיַּע תרג׳ ירו׳ א׳ שעטנז (דברים כ״ב, י״א) כיסוי

[1]) בתשו׳ הגאונים עוד להיות משזר. [2]) בתשו׳ הגאונים לי׳ בט״ס וכבר השלימו החי׳ הרכבי על פי הערוך וכ״ה באמת בש״ת. ובספר הישר לר״ת ד״ס. בשם פי׳ ר״ח יש להגיה דמ״ש טווי בפני פנים, שצ״ל נוז ב׳ פנים. [3]) בש״ת באגדה דויקרא רבה ובתה״ג באגדת של ויקרא. [4]) כ״ה בתשו׳ הגאונים ובש״ת אי׳ מלך שלוז לבו עליו וצ״ל לבן מלך וכו׳ ובנו״נ בויק״ר משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף להתך את אביו. ובשמ״ר פל״ז אי׳ משל לבן מלכים שזחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו. [5]) בדפ׳ האחרונים בט״ס סיכוך. [6]) וכ״ה בתשו׳ הגאונים כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך ובשערי תשובה הגי׳ כאדם שהוא מסתבך ובדפ׳ אחרונים בערוך מסתכך. [7]) כצ״ל וכראי׳ בש״ת ובתשה״ג והוא בספרא קדשים (פרשי׳ ב׳ פרק ד׳) ועיי׳ כלאים פ״ט מ״ח, ספרי פ׳ רל״ב. [8]) וכ״ה בש״ת ובתשה״ג ר׳ אלעזר ובנו״ג ר׳ שמעון בן אלעזר. [9]) בש״ת הגי׳ הסיע את הנוז ובתשה״ג את הנון הזה ללבד צ״ל ללמד וכגי׳ הערוך. [10]) ברפ״ע והדרך. [11]) עד כאן הובא הפי׳ בתשובת שערי תשובה סי׳ ס״ב בשם ר״ח ובתשו׳ הגאונים הוציא מחדש החי׳ הרכבי בסי׳ מ״ט צד 24 ועיי׳ שם בהערות בסוף הספר צד 351 ועיי׳ עוד ס׳ הישר לר״ת במקום הנ״ל ובתחלת מסכת׳ יבמות ודברי ר״ת המובאין ברין סביב לרי״ף פ״ק דמס׳ ביצה ובראי״ש מסכת׳ נדה: ועיי׳ תוספו׳ יבמות ה׳: ד״ה על. ותשובה הנ״ל הובא באשכל הלכו׳ ציצית ססי׳ ל״ב צד 101 בסתם בשם הגאון. [12]) כ״ה נכון בכ״י ק״מ וה״ב ששייך על המאמר שהביא רבינו בתחלה מיבמות אבל בדפ״ע בט״ס וגרסינן. [13]) בנו״ג בריה דרב ייבא ובש״ת כתשו׳ הגאו׳ סי׳ ס״ג הגי׳ בר יעקב וכ״ה בכ״י ערוך ה״ב. [14]) בנו״ג דרמי וכן העתיקו התוספו׳ יבמות הנ״ל ובתשו׳ הגאונים הנ״ל האי מאן דאית ליה. [15]) בנו״ג לישנא וכ״ה בתשו׳ הגאונים הנ״ל מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא שעטנז ועיי׳ ג״כ דברי חמודות להלכות כלאי בגדים למ״ש הראי״ש בשם הר״ת שעטנז יתריו. ובתשו׳ הגאוני׳ ש״ת ס״ם וז״ל: ותמהי׳ על האי דכתב רבינו חננאל או שוע או טווי או נוז דהא גרסינן במס׳ נדת והלכת׳ כמר זוטרא דאמר עד שיהא שוע וטווי ונוז דכולהו בעי׳ כחדא ע״כ. [16]) gekrempelt, carminato. [17]) gesponnen, filato. [18]) כ״ה בכ״י ה״ב ודפ״ר ובדפו״ו טישוט״ו והוא gewebt, tessuto וככ״י ערוך ג״ג אי׳ עוד מה שלי׳ בשאר כ״י וז״ל ובל״ע שוע אלנפש טוי גדיל נוז נסיק ע״כ וכוון על ל״ע النفش جديل، نسيج ופתרונם כמו פתרון מלות אישלקיות שהביא רבינו. [19]) כ״ה נכון בדפ״ר ובדפו׳ אחרים דאוניה. [20]) בעיקרי התלמוד הביא עוד וז״ל ס״א שעל פי החבית ע״כ ואולי לפי זה נוכל לתקן במקום שמלפפין שצ״ל שמגפפין וכפירש״י שיעא דדנא: מגופת החבית והיינו ענין שיעא שעויתא שנעשה החבית עיי״ב שוה וחלק עיי׳ ל״ע למס׳ שבת צד נ״ז. הערה קמ״ב ועיי״ע שע ד׳ ומ״ש. [21]) וכ״ה בפירש״י.

דשיע ועזיל ונוז עפ"י כלאים ונדה הנ"ל בערוך ובספרי תצא פ' רל"ב שעטנז שוע טווי ונוז. ועי' עוד ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד ניתני שעז ולא ניתני טוי . . . ניתני שעט ולא ניתני נוז . . . ניתני טנז ולא ניתני שע וכו' אלא הלבדין אסורין מפני שהן שועין. ועוד בינוני פעיל שְׁעִיַע וכ"ה בל"ם תרג' איש חלק (בראשית כ"ז, י"א) גבר שעיע, ולנקבה שְׁעִיעָא תרג' איוב כ"ד, ו' והקבוץ זכרים תרג' ש"א י"ז, מ' שְׁעִיעֵי ולנקבה שְׁעִיעָן תרג' תהלים י"ב, ג'; נ"ה, כ"ב והשם המופשט שְׁעִיעוּתָא וכ"ה בל"ם תרג' חלקת בראשית כ"ז, ט"ז עיי' לעיל בערוך ועיי' תרג' ירמיה י"ג, ד'; יחזק' כ"ג, ד' י"ד וזולתו ועוד עיי"ע שעועית] —

שע (= שוּעֵי, שוּעִיתָא בל"ם פי' סיפור, שיח Unterhaltung, Gespräch ועיי' בפנים)
את מִספר החלום ואת שברו (שופטים ז', ט"ו) תרג' ית שועית חלמא וית פשריה, את האיש ואת שיחו (מ"ב ט', י"א) . *[אחי"ה תרג' ית גברא וית שועיתיה וכן תרג' שיח (מ"א ט', ז') שועי, ותרג' סודו (משלי ג', ל"ב) שועיתיה ותרג' ולשנינה (דברים כ"ח, ל"ז) ולשועי. ומן הנקבה שועיתא נתקצר שותא עיי"ע שת ב' ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד מתחמד משמוע שיעתה פי' המלך מבקש לשמוע שיחתה. והפעל שְׁעֵי פַעֵל שַׁעִי = שְׁעַע פי' דבר חלקות מע' הקודם. תרג' יחליקון (תהלים ה', י') משעיין כ"ה בכ"י ובנו"ג משעעין. תרג' החליק (שם ל"ו, ג') שעע ליה כ"ה בכ"י ובנו"ג שְׁעִיַע ומזה באת פעל בל"ם אֶשְׁתָּעֵי erzählen, sich unterhalten הרבה בתרג' בראשית כ"ד, ס"ו; שופטים ה', י' ו', י"ג וזולתו ועיי' עמת"ר ללעווי וכן בדרז"ל ב"מ י"ד. משתעי דינא בהדיה, בכורו' מ"ז: לאשתעויי דינא בהדיה, ב"ב ע"ג. אשתעו לי וכו' שם ע"ד. משתעי, עירו' נ"ג: כי הוה משתעי, סנהדר' ל"ח סע"ב משתעי קרא וכו', ירושי' ברכות פ"ב ד"ד ע"ד כמה דאשתעי קרייא כן אשתעייא מתניתא. ורד"ק בשרש שעה פי' ואשעה בחקיך (תהלים קי"ט, קי"ז) ענין ספור מתרג' ויספר: ואשתעי וכן מצאתי בעיקרי התלמוד] —

שע (= שָׁעָה מל"ע ساعة ובלא"ר וסורי שָׁעָא, שָׁעְתָא (kurze Zeit, Stunde ואמרי לה כל שעתו (גיטי' ע"ו:) ככר פי' בע' סע. *[אחי"ה עיי"ע סע ב' שהביא ופי' השתי נוסחאות. ור"ב כלל זה הע' עם ע' הקודם ללא נכון ומפני כן היה מיחד ע' בפני עצמו לזה המושג בע' שע ה'. וכנ"ה שעה, שעא, שעתא (דניאל ג', ו'. ט"ו; ד', ל' ועוד) והקבוץ שָׁעוֹת, שָׁעֵי בברכות ז'. לכוין אותה שָׁעָה . . כהנך תלת שָׁעֵי, שם: השעה משחקת לו, ח'. בשעה שהצבור מתפללין, ט': דיה צרה בשעתה, לעמוד בג' שעות, ל"ב. שעה קודם ושעה אחר התפלה, ירו' תענית פ"ג דס"ז. אסור להתענות עד שש שעות בשבת, דב"ר פ"ב שעתא עברת. ועוד עיי' ברכות ל"ד: ס"ב: ס"ד, שבת פ"ז, קנ"ו. פסחי' קי"ב. מגיל' ז': נדרי' מ'. סוט' ט': סנהד' ל"ח: ס"ה: צ"ו. ע"ז ג': ד': ט'. מנחות צ"ט: אבות פ"ב יפה שעה אחת וכו', ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג באותה השעה, ושם: בשעתה, ירו' ברכות פ"ג, ד"ו. חיי שעה, שם ספ"ה ד"ט ע"ד באותה שעה, ירו' תעני' פ"ג דס"ז. יולדתך (משלי כ"ג, כ"ה) שעתך, ירו' פיאה פ"ד די"ח: השעה (קנוייה) [צ"ל פנוייה]. ילק' לך לך ר' ע"ו בשם פדר"א כל היום דוה חוץ משתי ידות שעה [1]) תדע לך שהוא כן בא וראה כשהחמה נוטה לבא במערב שתי ידות שעה תש אורו אין נוגה לו. תרג' רגע (שמות ל"ג, ה') שעה חדא, ותרג' כרגע (במדבר ט"ז, כ"א) כשעה ובתר"י א' כשעה זעירא. הקבוץ שָׁעִין תרג' מ"ב כ', ט' ובתרג' ישעיה ל"ח, ח' שָׁעָן, ושם ובתרג' מ"ב, כ', י"א אבן שָׁעַיָּא ועיי"ע אבן שעות] —

☞ שָׁע (= שוּעַ מל"ם שָׁע וכן שְׁעַע ובל"מ שָׁעַע ובל"ע ساع פי' טח verkleben)
תרג' וטח את הבית (ויקרא י"ד, מ"ב) ושע [2]) ביתא איה הטיח אשר טחתם (יחזקאל י"ג, י"ב) אן שיע די שעיען. *[אחי"ה בנו"ג אן שיעא דשַׁעיתון עיי"ע שע א' וש"נ יתר דוגמאות וכאן אני מוסיף להביא השם שִׁיַע, שִׁיעָא או שְׁיַע פי' כמו בלש' סורי' שְׁיָעָא ובל' ערבי' سياع טִיחַ והוֹמר Cement, Mörtel. תרג' ירו' א' העתיק לחמר (בראשית י"א, ג') לשיע, כַּפַּד (= בסיד) (איוב י"ג, כ"ז; ל"ג, י"א) בְשְׁיַע, צמיד פתיל (במדבר י"ט, ט"ו) תרג' מגופת שִׁיַע ובקצת דפוסים שְׁיַע וזהו מה שפירש"י בשבת ס"ו: שיעא דדנא מגופת החבית ועיי"ע שע א'] —

☞ שע (= שוּעָא בל"ם פי' צור Fels, Stein)
תרג' עלי צור (משלי ל', י"ט) עלי שוע.
*[אחי"ה בנו"ג שועא וכ"ה בפשיט' הסורית ונגזר מן שע א' פי' כמו בל"מ חלקי אבנים] —

---

[1]) פי' שני חלקי השעה כל"מ (בראשית מ"ז, כ"ד) ארבע הידות פי' ד' חלקים ועיי' סנהד' י"ג. והוספתא שם פ"ב שתי ידות בחדש כי יום. [2]) בנו"ג וישוע ית ביתא.

☞ שע (= שָׁעָה, שְׁעָא, שָׁעְתָא עיי"ע שע ג') תרג' רגע אחד אעלה בקרבך (שמות ל"ג, ה') שעה חד[א] ובדניאל (עיי"ע שע ג') בה שעתא. *[אחי"ה כל הע' שייך לע' שע ג' ע"ש] —

* ש"ע, שע"ז, שע"ט קטוע מן שוע, שוע ג"ז, שוע טווי ירו' כלאים ספ"ט דל"ב ע"ד עיי"ע שע א'. [1]

* שׁוֹעָא (פי' מל"ם שׁוֹעַ הפכו כִּילַי Edler, Glücklicher) תרג' שוע (איוב ל"ד, י"ט) שועא.

* שעייא עיי"ע שעמם.

☞ שְׁעְבֵּד (שפעל מן עבד dienen lassen, unterwerfen; שְׁעְבּוּד, שעבודא וכן בל"ם שועבָּד, שועבָּדָא Unterwerfung, Verpflichtung) תרג' ורב יעבד צעיר (בראשית כ"ה, כ"ג) ורבא ישתעבד לזעירא ובלשון גמרא שעבוד קרקעות ונכסים משועבדים פי' אשר הם כמו עבדים ותחת רשות ארון. *[אחי"ה בשפעל שעביד וכן בל"ם שַׁעבה פי' כמו העביד בל"מ עיי' במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. אשתפעל אשתעבד וכן בדרז"ל ב"מ י"ג. שעביד ליה נפשיה, משעבדי פי' נכסים משועבדים שם י"ד: שם ע"ג: ארעא לטסקא משעבדא, ב"ק כ': ביתא לעליה משתעבד, שם מ': כי היכא דמשתעבדנא לדידך משתעבדנא להיאך דר' נתן ובענין שעבודא דר"נ עיי' גיטין ל"ז. וש"נ. ב"מ י"ד: משועבד לבעל חוב, תוספת' יבמות רפ"ט מבני שמשועבדין לאשה. ירו' חגיגה פ"ג דע"ט: הכל משועבד להלכה, סנהדר' צ"א. שכר עבודה ששיעבדתם במצרים, ב"ר פמ"ד אני משעבדן; התפעל שבת פ"ח: לפרעה השתעבדתם, ר"ה ח': ולא משתעבדים, כתובות קי"א. שלא ישתעבדו בישראל, מנחות נ"ג: ישתעבדו בד' מלכיות. ע"ז ב': ח': אתפעל אישתעבדו, אישתעבדי. והשם ב"מ ד': שעבוד קרקעות, שם י"ד: שבח שפר ושעבוד, ברכו' ט': הייתי עמכם בשיעבוד זה וכו', י"ג. ט"ז: שיעבוד מלכיות, ירו' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג שיעבוד' של בבל היה קשה משיעבודה של מצרים. שהש"ר פ' יונתי כדי שיצאו רוב שנים בלא שעבוד. ב"ר פמ"ד אף אני בשיעבוד. תר"י א' בראשית כ"ז, מ'; ל"ז, י"ז שעבוד מצראי; לדברים ה', ו' שעבוד עבדיא. והקבוץ לבראשית מ' י"ח תלתי שעבודיא הינון וכו'] —

שעבז (= משועבז מי שיש לו ביצים גדולים der lange Hoden hat) בפ' מומין אלו (בכורות פ"ז מ"ה) משועבז ובעל גבר. גידי פחדיו ישרגו (איוב מ', י"ז) תרג' גובריה ושעבזוהי משבשין [2]. גמר' (בכורות מ"ד:) תנא משועבז בבצים בעל גבר בגיד פי' שהן גדולים וארוכים עד הארכובה [3]. (א"ב בנוסחא כתוב ותניא דפחדוי משבשין וכן גרס בעל הערוך בערך ותן ואולי מצא זולתה נוסחא אחרת. *[אחי"ה וכבר העירותי כי כגי' הערוך כאן אי' בכ"י תרג' ונזרת המלה קשה הבנה היא ואולי הוא בנין שפעל מן עבז עיי"ע אכוזו (ח"א, ע"ד) וגי' כ"י ש"ם עירו' אבוז. עבוז ובע' אכוזו פי' לפי ב' גירסאות ע"ש. ודע כי במשנ' שבמשניות הגי' המאושכן ובעל גבר ופי' ברע"ב הכים של ביצים ארוך וכו' ובמשנ' שבש"ם המאושבן ובגמ' המשובן ובפי' הרגמ"ה המשוכן ופי' משוכן בביצים שביצין גדולים ביותר ועיי"ע בעל גבר (ח"ב, קמ"ג) וש"נ שינויי הנוסחאות (עיי' הערה ב') ועוד עיי"ע אשך וע' גרבתן] —

* שְׁעָה, שְׁעָא, שְׁעְתָא עיי"ע שע ג' ושע ו'.

שַׁעֲוָה (ובלא"ר שַׁעֲוְתָא בל"ם שעותא Wachs (בל"ע شمع) ועוד כמו נכאת) לא בזפת ולא בשעוה (שבת כ':). נכאת (בראשית ל"ז, כ"ה) תרג' ירו' [4]) שעוה. כדונג מפני האש (מיכה א', ד') תרג' כשעיתא מן קדם נורא. בב"ר פ' מ"ה [5]) (לפנינו פמ"ד וכ"ה בפי' ס"ה) אל תשתע (ישעיה מ"א, י') אל תשוע — (א"ב. תרג' ירו' של נכאת שעוה אבל אונק' תרג' שעף). *[אחי"ה תר"י א' לבראשית ל"ז, כ"ה; מ"ג, י"א שעוה ובשני המקומות באונקל' שעף. וכ"ה בב"ר ספצ"ב נכאת שעוה ותרג' דונג (תהלים כ"ב, ט"ו; ס"ח, ג') שעותא. שעוא, תרג' מיכה עיי' בערוך לעיל. שבת כ': שעוה פסולתא דדובשא, שם: שעוה קירותא (cera) עיי"ע קר ב', עטרן, ירו' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד איזהו ירקרק שבירוקים ר' לעזר אמר כשעוה וכשושנת

---

[1]) ש"ע ר"ת שולחן ערוך למרן רי"ק. [2]) וכ"ה בכ"י תרג' אבל בנו"ג ויתניא דפחדוי, וגי' ושעבזוהי אי' לנכון בעיקרו התלמוד ובדפ"ע ושעבזוהי. [3]) והוא על פי מסקנא דש"ס ועד כמה מחוי רב יהודה עד רכובה (בגי' רגמ"ה כבערוך עד הארכובה). [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ועיקרי התלמוד. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ב"ר וק"ט ועיקרי התלמוד אבל בכ"י ו"ו ודפ"ר פ' מ"ח וצ"ל פמ"ה ובשדפ"ע לי' הציון.

כרמל. זהב שחוט מפורש בשמ״ר פל״ה שהיה נמשך כחוט והיה סכין בו כשעוה הנתונה ע״ג פינקס. ובב״ר פמ״ד דרש תשתע (ישעיה הנ״ל) מל׳ שעוה: לא תשעו פי׳ לא תרפה כדונג וכן בב״ר שם אל תשתע . . . בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא וכו׳ והיה לבן רפה כשעוה וכו׳] [1] —

* שעוה (פי׳ כמו שוה) תוספת׳ אהלות ספ״י הנוגע בה מכ״מ טהור הנוגע בשעוה שלה ר״א מטמא וכו׳ כ״ה לנכון בכ״י אירפ׳ [2] וכ״ה בפי׳ הר״ש אהלות פ״ט מט״ו וז״ל הנוגע בשעוה שלה בשעוה כמו בשוה שהדלוסקום שלה בש״ה וכו׳ עש״ה ובמשנה שם הנוגע בו מכל מקום טמא היתה שוה הנוגע בה מכ״מ טמא וכו׳ עיי״ע קלוסקם בלי פירוש] —

* שעטנ״ז ג״ץ מנחו׳ כ״ט: שבעה אותיות צריכות שלשה זיונין ואלו הן שעטנ״ז ג״ץ.

שַׁעַטְנֵיזָא תרג׳ שעטנז של מקרא ויק׳ י״ט, י״ט; דברים כ״ב, י״א ועיי״ע שע א׳.

* שְׁעִי את פעל אשתעי, שועי, שועיתא עיי״ע שע ב׳.

שעל (= שוּעָל מל״מ ובלא״ר תַּעֲלָא Fuchs) בר״ג דפ׳ המדיר את אשתו (כתובות ע״א:) ובר״ג דפ׳ אלו נדרים (פ״א:) שלא מצינו שועל שמת בעפר פיר [3]) שלא מצינו שועל שמת בעפר פיר דמית [4]) מאי פירושה כך ראינו לדבר זה משל הוא אשה שנדרה שלא תגלה שיער שבאותו מקום אינו מפיר [5]) לה בעלה מפני שדבר זה אין מעכב בתשמיש המטה וחשו חכמים לאומרה בפרט מפני הגנאי ומפני הפריצות — (א״ב בנוסח׳ כתוב בעפר פיר). *[אחי״ה והוא כגי׳ רבינו כפי נוסח הכ״י ודפו״ו ועה״ק עיי׳ הערה 3 ופיר פי׳ כמו חפירה ועיי״ע פרא ב׳. ופי׳ רבינו כאן איזורו מוכיח עליו כי הועתק מתשובת הגאונים. וכן פירש״י בכתובות במהדורא קמא עיי׳ שט״מ במקומו ד״ה הכא במ״ע. וכנ״ה בשבת ס״ז. שן של שועל, אבות פ״ב מ״י נשיכת שועל, שבת נ״ג, זנב שועל, סנהד׳ ס״ה סע״ב נחש מימינו ושועל משמאלו, ברכות ס״א: משל למה״ד לשועל וכו׳. ירו׳ שבת פ״י די״ב ע״ג ארי בן שועל. והקבוץ ממשלות שועלים עיי״ע משל ב׳ ועיי״ע ממשל ומ״ש בח״ה, קס״ו [6]). אבות פ״ד מט״ו ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ד: ראש לשועלים. שמ״ר ר״פ כ״ב כשהיה מושל המלכיות וכו׳ וכשהוא מושל את המצרים אינו מושלן אלא לשועלים מה שועל זה קטן מן ד׳ חיות וכו׳ מה שועל זה מהלך ומביט לאחוריו וכ״ה בשהש״ר פ׳ אחזו ערומים היו המצריים לפיכך הוא מושלן בשועלים מה שועל זה מביט וכו׳, ושם: שועלים קדמאה מלא תנינא (תהלים ס״ג, י״א) חסר שעלים כתיב אותם הם השועלים שירדו לשעלו של ים. ועיי׳ רש״י בשה״ש ב׳ ט״ו — ודע כי בנוסח׳ הספרים שלפנינו בשה״ש ב׳, ט״ו ג״כ חסר כמו בתהלים הנ״ל ועיי׳ מ״ש מנחת שי לשה״ש בשם מכלל יופי — שבלת שועל עיי״ע שבל ג׳.] —

* שְׁעוֹלָא, שָׁעֳלָא (פי׳ מל״מ שֹׁעַל ובל״ס שועלא hohle Hand) עיי׳ שהש״ר סוף ע׳ הקודם שעלו של ים דרש שעלים שַׁעַל־יָם. ותרג׳ ישעיה מ׳, י״ב כטיפה בשעולא והקבוץ ליחזקאל י״ג, י״ט שָׁעֳלֵי סערין — ירו׳ מעש׳ פ״ו דנ״א: עיי״ע שיעלון אבל לשעלים (מ״א כ׳ י׳) שמתורגם למיסב בשעלי פי׳ ל׳ משעול הכרמים הוא עיי׳ המתורגמן ע׳ שעל א׳.

* שִׁיעוּל, שִׁעוּל (בל׳ סוריי שעלא בל״ע سعال Husten) עיי״ע גנח א׳ ומ״ש.

שַׁעַם (כמו שֶׁגֶם Kork) בכלי מתכות פי״ד בכליי (מ״ה) סנדלי בהמה טמאה של שעם [7]) טהורין. בס״ג דפ״ק דסוכה (כ׳:) של שעם ושל גמי, בפ׳ יוה״כ בגמ׳ אסור באכילה (יומא ע״ת:) ובר״ג דפי מצות חליצה (יבמות ק״ב:) סנדל של שעם פי׳ קליפי עץ והוא שגמין שפירשנו. *[אחי״ה וכנ״ה בתוספת׳ כלים ב״ב ספ״ד כל החוצלים [8]) בין של שעם ובין של שק וכו׳ ובענין שעם שהוא כמו שגם עיי״ע שגם והפעל ממנו (כפי פי׳ הרמב״ם בכלים פכ״ב מ״י) שעמם = שיגמם. — ורש״י ביומא פי׳ שעם מין גומא שקורין פוי״י צ״ל פויי״ל כגי׳ בעל עיקרי התלמוד בשם רש״י

---

[1]) תשה״ג הוצי׳ ה׳ הרכבי צד 207 כמין מטבע של שעות דר וצ״ל כמין מטבע של שעות דרך כמ״ש תחי רייפמאן עיי׳ בסוף הספר צד 418. [2]) ובנו״ג בט״ס ואם נודע בשעיה שלהן. [3]) כ״ה נכון בכ״י וכראי׳ בש״ס בכ׳ מקומות בדפו״ו ועה״ק שנ״ב אבל בשרפ״ע ובעיקרי התלמוד בט״ס בעפר אפר. [4]) כ״ה ברפ״ר ואמ׳ וברפו״ו לי׳. [5]) כ״ה בכ״י ערוך ועיק׳ התלמוד אבל בדפ״ע מעכב. [6]) ובמדרש כ״י (לפע״ד למנצור אלדאמרי) בפי בחקתי מצאתי הגי׳ כמשלת שועלים ז.ם כמשלת כובסים. [7]) כ״ה נכון בכ״י ערוך וברפ״ע בט״ס של עם הארץ! [8]) כ״ת בכ״י אירפי ובנו״ג כל החולצות.

וכן לועז בסוכה כ׳ ; ד״ה שעם פוויי״ל מין שיפה והוא בל״צ paille קַשׁ ובסוכה ט״ז. ד״ה שיפא לועז לישק״א וכמו שפי׳ סוף סוטה ד״ה חילת לישקא כמין גומא הגדל במים ואולי כיון על ל״צ liège פי׳ Kork] —

שַׁעֲמַם (שפעל מן עָמַם נרדף עם הַמַם, השם שְׁעָמוּם פי׳ תמהון לב Geistesverwirrung, Unsinn בל״ם שעומא פי׳ שוטה (unsinnig כפ׳ אעפ״י (כתובות פ״ה, מ״ה) שהבטלה מביאה לידי שעמום. ואת המהומה (דברים כ״ח, כ׳) תר״י (א׳) וית שעמומיתא [1]), ובתמהון לבב (שם כ״ח) ובשעממות ליבא. *[אחי״ה בתר״י א׳ בשיעממות ובאונק׳ בדפ׳ סביונימ׳ ובשַׁעֲממות ליבא ובדפ׳ אחרונים ובמשעממות ותרג׳ בתמהון (זכרי׳ י״ב, ד׳) בשעממותא. נדרים פ״א. מייתא לידי שעמומיתא עיי״ע חרף ד׳. וכ״ה בל״ם שעומותא פי׳ שגעון. ועוד השם והתואר שְׁעָמוּם כתובו׳ הנ״ל. סוטה כ״ד רע״ב וכ״ז. ובמד״ר פ״ט אשת שוטה ואשת שעמום. ולנקבה תוספת׳ כתובו׳ פ״ז שוטה היא שעמומית היא כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״נ משוממת היא וצ״ל משועממת היא (עיי״ן מובלעת) והוא בינוני פעול וכ״ה באמת בב״מ פ׳. משועממת היא ובתוספת׳ ב״ב פ״ד א׳, התואר שעמומית היא ובכ״י אירפ׳ שעייא וט״ס הוא. והפעל תרג׳ ירו׳ ב׳ ויהם (שמות י״ד, כ״ד) ושעמם, והשמותי (ויקרא כ״ו, ל״א) תר״י א׳ ואשעמם, משגע (הושע ט׳, ז׳) תרג׳ משעממין להון, אשתפעל יתמהו (ירמיה ד׳, ט׳) תרג׳ ישתעממון, נבעת (אסתר ו׳, ז׳) תרג׳ אשתעמם. נתפעל במד״ר פ״י יצא כל דעתו נשתעממו כל הכליות וכו׳] —

שְׁעַן (zusammenschlagen ימחאו כף (ישעי׳ נ״ה, י״ב) תרג׳[2]) ישענון בענפיהון. ובכ״י מדרש הגדול פ׳ בראשית מצאתי: אחז בידו שרביט של הדם והיה משענן בו עד שעברה כלה מלפניו (נ״א מנענע דרך שחוק).

* **שַׁעַע** עיי״ע שע, וש״נ שעיע, שעיעותא.

שְׁעוּעִית (מין פול) עיי׳ בע׳ פול. *[אחי״ה וש״נ לציון מכלאים (פ״א מ״א פול הלבן ושעועית) פי׳ הירוש׳ פ״א דכ״ז. למה נקרא שמו שעועית [3]) שמשעשעת את הלב וכו׳ ורמב״ם פי׳ לוביא בל״ע لوبيا עיי״ע לובי (ח״ת, ח׳:

שְׁעַף (= שְׁעִיף כמו שַׁעֲוָה מין בושם Gummi, Harz) עלי גלעד וקחי צרי (ירמיה מ״ו, י״א) תרג׳ וסבי שעף, וכן קחו צרי למכאובה (שם נ״א, ח׳), ופנג ודבש ושמן וצרי (יחזקאל כ״ז, י״ז). *[אחי״ה ועוד עיי״ע שעוה וש״נ תרג׳ אונק׳ נכאת: שעף. ולדעת הרמב״ן בשמות ל׳, ל״ד שעף הוא לשון שמן משחה מל׳ תלמיד (חולי׳ קי״א:) עבדו ליה שיפא בצעא והוא מבולע העין שעיפא דשייף ליה מההוא מינא בפומיה דשעיף וכו׳] —

שָׁעַר (מל״מ פי׳ חשב באומד דעת überdenken, taxiren, abschätzen; שַׁעַר פי׳ כמו בל״ע سعر Marktpreis, Taxe; שיעור, שיעורא Abschätzung, Mass) כפ׳ ד׳ במעשר שני (מ״א) פודהו כשער מקומו פי׳ כששוה במקומו. בס״נ דפ׳ אי זהו נשך (ב״מ ע״ד:) אי פסק כשער הגבוה שקיל פי׳ כשער הזול. *[אחי״ה וכנ״ה בב״מ פ״ה מ״ז אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, שם: כשער הגבוה, שם: מ״ת נוטל מהן כשער הזול. ירו׳ קידושי׳ פ״א ד״ס: שער הפחות, תוספת׳ ב״מ רפ״ו עד שיצא השער ללוקח ולמוכר, תוספת׳ כתובות פי״א אין לה אלא כשער שמכרה, גיטין נ״ז. נחסר השער מודיא אחת, הקבוץ ב״ב פ״ט. שְׁעָרִים עיי״ע גרדמין, מגילה י״ז: מפקיעי שערים, תענית ט״ו: שלא להפקיע השערים, ריש רות רבה נפל שעריהון דפוריא. פי׳ בל״ע הנ״ל מקח ומחיר לפי שווי החפץ ואומדן הדעת והוא מל״מ מאה שערים (בראשית כ״ו, י״ב) וכ״ה בתרג׳ בדפ׳ סאביוניט׳ על חד מאה בדשַׁעֲרוּהִי ובתר״י א׳ בדשערו וכן בל׳ מקרא הפעל (משלי כ״ג, ז׳) כי כמו שער בנפשו כן הוא פי׳ ענין אומד ובזה הענין בדרז״ל הוריות י׳. שיודעין לשער כמה טיפין בים וכו׳. חולי׳ פ״ז מ״ד דצ״ו: כיצד משערים אותה וכו׳, צ״ז: כשהן משערין משערין ברוטב וכו׳. כל איסורין שבתורה משערין כאילו הן בצל וקפלוט.. ולשערינהו בפלפלין ותבלין וכו׳ א״ל שיערו חכמים וכו׳ כי משערינן בדידיה משערינן וכו׳, שם צ״ח. לשעוריה במאי דבלע.. לשעוריה בתלתין וכו׳, אבא לא שיער בארבעים ושבע ואני אשער בארבעים וחמש וכו׳. כלים פי״ז מ״ה לשער בהן את הכלים וכו׳. ויק״ר פכ״ב שערותא רבנן פי׳ שערו אותה רבנן, שם פל״ז מְשַׁעֵר את רביעית יין באיטלקית והשם שיעור, שִׁיעוּרָא פיאה פ״א מ״א אין להם שיעור. חלה פ״ד מ״ח יש לה שעור.. אין לה שעור. יומא ע״ג: ע״ד. חולי׳ צ״ח. אמר

---

[1]) בנו״נ עירבובא. [2]) בדפו״ו ואמי תרגי׳ ירו׳ וט״ס הוא ובדפ״ר לי׳ ולי׳ בעיקרי התלמוד וכ״י ערוך. [3]) ובקצת דפוסים שעשועית עפ״י הפי׳ שמשעשעת.

ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה. נדה כ"ו. שיעור שופר, כלים פי"ז מ"ב שיעורה מ"א מ"ג מ"ד שיעורן [1]) הקבוץ יומא פ'. שיעורן . . הל"מ, חולי' צ"ח. שיעורן דרבנן ירו' סוטה פ"א דט"ז ע"ג כל אילין שִׁיעוּרַיָּא [2]) — וכן שיעור, שיעורא בתר"י בראשי' כ"א ט"ז; לשמות ל' י"ג] —

שַׁעַר [3]) (מל"מ פי' פתח Pforte, Thor) שער התוך (סנהד' ק"ג. ויקרא רפ"ד) עיי' בע' קלבאי. *[אחי"ה ושם מבואר עפ"י שני מקומות הנ"ל מאי שער התוך (ירמיה ל"ט, ג') ששם חותכין את ההלכה [4]) שהש"ר פ' שרוך: זו ההלכה שיוצאת מבית שער ומרווחת לרבים. מדות פ"א מ"ג. מ"ד חמשה שערים היו להר הבית . . שבעה שערים היו בעזרה עיי"ע נצוץ. תמיד כ"ו: ב' שערים היו בבית המוקד עיי"ע בית מוקד. סוט' ז' סע"א עיי"ע ניקנר. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג שער המזרחי וכו', שבעה שמות נקראו לו שער סור שער היסוד שער חרסית שער איתון שער התוך שער חדש שער העליון וכו' ועיי' שהש"ר פ' דומה דודי. כתובות מ"ה: שעריך (דברים י"ז, ה') זה שער שעבד בו . . או אינו אלא שער שנידון בו וכו', ספרי תצא פי רמ"ב שער העיר (דברים כ"ב, כ"א) שער שנמצאו בו ולא שער שנדנו בו. ברכות ל"ב: ננעלו שערי תפלה שערי דמעה לא ננעלו, ב"מ נ"ט. שערי אונאה, שבת ל'. דפקו שערים זה בזה, קי"ט: שערי ג"ע יומא י"א. בשעריך אחד שערי בתים וכו', ב"ב ט'. נכנסו בשער אחר, סנהדר' צ"ח. לכשיפול השער הזה. והתואר שׁוֹעֵר מל"מ פי' מי שעמד על השער (מיכה ז', י'; דה"י ב' ל"ד, י"ג) Pförtner דב"ר פ"ב מבקש מן השוער ליכנס זכו' ב"ר פצ"א וכן השׁוֹעֲרִים (אצל בן מתתיהו נקראו -טח λωροὶ או θυρωροὶ Thürhüter) וממנו הפעל שִׁיֵּעַר ערכי' י"א: משורר ששיער ומשוער ששורר וכו' אתה מן המשוררים ולא מן המשוערים] [5]) —

שַׁעַר (מע' שער א' Taxe והושאל לנשך Zins) לא תשימון עליו נשך (שמות כ"ב, כ"ד) תר"י (א') [לא] שַׁעֲרִין [ולא] רביין [6]). אל תקח מאתו נשך ותרבית (ויקרא כ"ה, ל"ו). *[אחי"ה בתר"י א' לא תיסבון מיניה לא שערין ולא ריביין. בנשך ובמרבית (שם ל"ז) תר"י א' בשערין ובריביין] —

שֵׂעָר (מל"מ והיינו שער ראש והושאל לשערות דקות מן הדקות של צמחים וכדומה Härchen, Zäserchen) מס' שבת פ' נוטל אדם את בנו (שבת פכ"א מ"ג דקמ"ג.) שער של אפונין עיי"ע סער כי שם הביאו בעל הערוך. *[אחי"ה ושם גרס רבינו (בדפי הראשונים) בשין שמאלי ונסדר בע' סער ובדפ"ר וויניצ' וכ"י גם דבור המתחיל שער. כלאים פ"ד מ"ט ופיאה פ"ב מ"ג עיי"ע הנ"ל בערוך. בל' ארמ' שַׂעֲרָא (= סערא) ויק"ר פ' ט"ו עיי"ע שטף ג'. נזיר נ"ט. שער בית השחי. וכל"נ שַׂעֲרָה ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ג שערה אחת בגבה . . שערה אחת בכריסה — ירו' תרומ' פ"א ד"מ ע"ד שערה של אורז. והקבוץ שׂערות ירו' יבמות פ"א ד"ב ע"ד. ובתרג' תהלים ס"ט, ה' כגי' המתורגמן שַׂעֲרָן ובנו"נ סערן עיי"ע סער. והפעל בהפעיל חולי' מ"ד. שִׁיַּשְׂעִיר עיי"ע סער. נדה כ"ה: לא תעביד עובדא עד שישעיר — והתואר שָׂעִיר behaart והושאל לשדים שהיו מדמים אותם במחשבתם ברגלי שעיר ובקרנים (מל"מ ויקרא י"ז, ז'; ישעיה י"ג, כ"א) ויק"ר פכ"ב ואין שעירים אלו אלא שדים . . ואין שדים אלו אלא שעירים — בענין שעיר המשלח עיי' פ"ו דיומא מ"ב — מ"ו; ע"ז פ"ה מ"ט. שבת פ"ט מ"ג; שעיר של יוה"כ יומא ל"ט. שעירי יוה"כ מנחו' פ"ו מ"א יומא פ"ו מ"א. שעיר הנעשה בחוץ שבועות פ"א מ"ג. שעיר הנעשה בפנים שם מ"ז. שעירי ר"ח שם מ"ד שבועות ט'. שעיר זה יהא כפרה ע"ש בתוספות ומ"ש במבוא ח"א XXXVIII [7]).

* שֵׂעִיר (מל"מ והוא אדום Edom, Idumäa) ברכו' ס"ב. עיי"ע (סעיר) [שעיר] בע' סער. ירו' תענית פ"א דס"ד. אֵלַי קורא משעיר (ישעיה כ"א, י"א) א"ר יוחנן אֵלַי קורא מפני שעיר ועיי' שם כל הענין ב"ר פס"ה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר וכו' ועיי' ילק' תולד' ר' קט"ו וילק' ישעיה סוף ר' שס"ו ותדא"ז פי"ט.

---

[1]) בענין שיעור גרוגרת (עיי' כלים שם מ"ו) תשובי הגאונים בהוצאת הרכבי סי' רס"ח צד 137. [2]) שעורים כולם שמנו חכמים להחמיר חוץ מגרים של כתמים להקל עיי' כללי גמרא למהר"י קארו על הליכות עולם יבין שמועה דק"ב: ועוד עיי' שם ק"י. שיעורין שאמרו להחמיר היינו דוקא במשנה או בברייתא ועוד עיי' פרי חדש על יו"ד סי' ל"ב ס"ק ו'. [3]) בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב הוא ע' חדש ובדפ"ע ללא נכון נכלל עם ע' הקודם. [4]) ובדפ"ע אחרונים מפיזי והלאה (חוץ מדפו"ו) אי' בט"ס כלבאי. [5]) ובענין שער חושיבה של גולה עיי' תשה"ג הוצי' הרכבי סי' קצ"ח, סי' ר' צד 88 וצד 90. [6]) בדפ"ע שערין ורבין בדפ"ר ורביין ובעיקרי התלמוד שערין דרבין ובנו"נ לא שערין ולא ריביין. [7]) בכ"י מדרש עבר. וערבי לאלדמרי (פ' פנחס) מצאתי הנוסח כז"ל אמר הקב"ה לישראל בני הקריבו עלי חטאת לפי שחטאתי על הי"ח לכך נאמר בשעיר ראש חדש חטאת לה' (ועיי' מאמרי בזה הענין במ"ע Jewish Qu. Rev. בת"ד).

* שְׂעוֹרָה (מל"מ Gerste) והקבוץ כל"מ שְׂעוֹרִים תוספ' תרומ' פ"ה שעורים אדומיות ובלא"ר וסורי' סערתא (כל' ערבי' شعير) ועיי"ע סערתא.

* שְׁעַשַׁע (פלפל מן שוע, שעע פי' טח ver-kleben) משעשעת חלב עיי"ע שעועית (כמו עיניו השע ישעיה ו', ה') ועוד מענין שמחה ותענוג מל"מ (תהלים קי"ט, ט"ז. י"ז). נתפלפל שמ"ר פ"ה ואל ישעו (שמות ה', ט') אל יהו משתעשעין ואל יהו נפשין ביום השבת. והשם המופשט מהוראה ראשונה תר"י ב' חלקת צוארו (בראשית ל"ג, ד') שַׁעֲשִׁיַעַת צווריה ופי' כמו שעיעותא עיי"ע שעא'.

* שַׁעַשְׁגַז (שם פרטי לסרים מלך אחשורש) אסת"ר פ' ויפקד: שעשגז סרים המלך (אסתר ב', י"ד) שחוף היה והיה ממונה על הנשים. פירשט לא ידע לפתור גזרת השם הפרטי וכן ניזיניאום תיזוירום צד 1461 היה נבוך ולפע"ד הוא ל' צענד Çaoshyaç פי' בעל תועלת der Nütz-liche [1]) ובהיותו שחוף היה מועיל להיות שומר הפלגשים.

שְׁעִיתָא עיי' בע' מטליא. *[אחי"ה עיי"ע בח"ה, קכ"ב) ועוד עיי"ע פול ועיי' ע"ז ל"ח: דעת ר' יוחנן בענין זה הצומח והוא הוא כמו שעועית עיי"ע. ובתש' הגאונים (הוצאת ר"א הרכבי סי' מ"ז צד 23) הביא הגי' (מע"ז ל"ה:) תונא היא המטליא היא פסיליא היא שעיתא ע"כ וכ"ה בע' מטליא וכ"ה בכתב יד ש"ס ובנו"ג פשליא . . . שיעתא] —

שַׁף (= שׁוּף מל"מ פי' כתיבה ושחיקה וכן בלא"ר וסורי שָׁף ובל"ע شاف, سفا reiben, ab-reiben, zerstossen) בפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) שפה היא על בשרה יבש. בפ"ק במשקין (מ"ק י"א.) שפין את הסדקין ומעגילין אותן. בפ' אין מעמידין בגמ' בת ישראל (ע"ז כ"ו.) דלמא שייפא סם לדד [2]). בפרק [3]) ר' אליעזר אומר תולין (שבת קי"ט.) אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן. בפ"ק בעדיות (מ"ח) כרשיני תרומה בי"ש אומרים שורין ושפין בטהרה. בפ' כל הצלמים (ע"ז מ"ט:) שפאה לצרכה אסורה. שיפה ובעיטה (מנחות ע"ו.) ככר פי' בע' בעט. בפ' ט"ז בכלים (מ"א) ובר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ו:) המטה והעריסה משישופם [4]) בעור הדג. פי' מלשון ושפית יתיה (תרג' דברים ט', כ"א). ובפ' י"ד בכלים (מ"ח) הסייף מאימתי מקבל טומאה משישפנו [5]). בפ' המוכר את הספינה (כ"ב פ"א.) הגדילו לא ישפה. בפ' ג' במעילה (י"ד.) אין מועלין לא בשפוי ולא בנביה [6]) פי' לוקח הנזבר קורה של הקדש ומתקנה בנרגא ומה שנופל ממנו אם יהנה אדם ממנו אינו חייב קרבן מעילה מן ושפית יתיה (תרג' הנ"ל) וכן פי' הגדילו לא ישפה ניקוי ושיווי [7]) פני האילן כגון זמורת הכרם וכיוצא בו [8]). בפ"ק בחולין בגמ' הטהור (כ"ה.) כל שעתיד לשוף. קולית ששפה לאורכה (שם קכ"ח.) ככר פי' בע' דקל. בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) השף בין העמודים חייב משום ממחק פי' השף בין העמודים שעושה כדי להחליקו חייב משום מוחק וכן הממרח את הרטייה. ירו' (שבת פ"ז ד"י סע"ג) מה מחיקה היתה במשכן היו שפין את העור ע"ג העמוד רבי יהודה אומר חייב משום מוחק [9]). פ"א [10]) ששף את הקרקע של בין העמודים בסנדל של סיידים ומפורש בע' סנדל חייב משום מוחק אעפ"י שאינו בונה ואינו סך חייב משום מחליק את הקרקע לפיכך חייב משום

---

[1]) ועיי' מ"ש על זה השם הפרטי והכללי במ"ע ט"ג חכ"א צד 570 והלאה במאמרי דיא יידישע אַסבאַטאלאגיא.

[2]) בכ"י ו"ו וה"ב בט"ס לדר ובנו"ג דאפשר דשייפא ליה וכו' ובכ"י ש"ס דשייפא סם המות לדר. [3]) בדפ"ע כאן מתחיל ע' חרש ולא ידעתי למה. [4]) כ"ה בעיקרי התלמוד וכ"ה בכלים ובנדרים וכ"ה בירו' נדרים ספ"ז ד"ם ע"ג ובירו' ברכות רפ"ג ד"ה סע"ד ובדפ"ע הגי' משיעפם. [5]) בנו"ג כשישופינו ובדפ"ר משישפינו ובפי' רה"ג העתיק כגי' דפו"ו משישפנו.

[6]) וכ"ה בעי' נב ג' לא בשיפוי ולא בנבייה וכ"ה במעילי' ובדפו"ו כאן אי' בט"ס בנכיה ובתמורי ל"א: שיפויי וניבא.

[7]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו וה"ב וכצ"ל בכ"י ל"ד וש"ב בטעות ושיזוי ובדפ"ע ושיפוי וצ"ל ושיווי בהעתקת עיקרי התלמוד.

[8]) וז"ל הרגמ"ה בתמורה ל"א: לאתויי שפויי ונבייה שאם הקדיש עצים לבדק הבית חל הקדש נמי על שפוי על הנסורת שנופלין כשסורתין אותו ועל הנבייה על העלים שנפלו ממנו מה שאין כן בקדשי מזבח כדאמ' במס' מעילה בפ' ולד חטאת (י"ד.) גזברין שלקחו עצים למערכה מועלין בעצים ולא בשפוי ונבייה ע"כ ועיי' תוספו' תמורה שם ד"ה לאתויי ובעי' נב ג' פי' רבינו נבייה: פרח. [9]) ח"ל הר"ח בש"ס ווילנא השף בין העמודים פי' מחליק חייב משום מוחק והוא כמו ממרח את הרטיה. ירושלי' הממחקו מה מחיקה היתה במשכן שהיו שפין העורות ע"ג העמוד השף את העור ע"ג העמוד חייב משום מוחק ע"ב וכן הביאו התוספו' שבת שם ד"ה השף פי' ר"ח דשף העור על העמוד כדי להחליקו ע"ב וא"כ להחליקו קאי על העור עיי' בחי' הרמב"ן ובדפ"ע אי' בטעות להחליקן בנו"ן וצ"ל בוי"ו בסוף עיי' הפשב"ע.

[10]) והוא כפי' רש"י.

מוהק[1]). כפ' כיצד הרגל בגמ' הכלב שנטל (ב"ק כ"ג:) כגון דשף צלמי פי' „כגון שהיו לו צורות מצויירין בכותל ונתחככה בהן ושפפה[2]) אותן מלשון ושפית יתיה ובערם מן הכותל לגמרי כדגרסינן בס"ג דיומא (פ"ח.) מבערב ישפשף כלו' יחכך בבשרו עד שיבערהו לגמרי"[3]). באלו חוצצין בפ"ט מקואות (מ"ב) אלא א"כ שיפשף. בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומא כ"ט:) אמר רב אשי זאת אומרת מצוה לשפשף. בפ' במה בהמה (שבת נ"ב:) ובשיפא דא ודא אחת היא פי' ששפאה[4]) שאין לה חלודה. בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ד:) והא כנישתא דשף יתיב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא. כפ' בני העיר בגמ' ועוד (מגילה כ"ט.) רב ששת הוה יתיב בבי כנישתא דשף יתיב בנהרדעא פי' בגלות יכניה וסיעתו כד אתו לנהרדעא בנו כנישתא ויסדוה באבנים ועפר דאייתיאו בהדיהו מבית המקדש והוו קריין ליה (תהלים ק"ב, ט"ו) כי רצו עבדיך את אבניה וגו' וקריוה שף יתיב כלו' שנסע מקדש וישב שם והות שכינה עמהון כדאמרי' בבבל היכא שריא שכינה רב אמר בכנישתא דהוצל ושמואל אמר בכנישתא דשף יתיב שף יתיב בנהרדעא וכנישתא דהוצל קרובה לבית המדרש של עזרא הסופר למטה מנהרדעא[5]). בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ג'.) גזית אבני דמשפיין כדכתי' (מ"א ז', ט') מגוררות במגרה[6]). בסוף כלים (פ"ל מ"א) שפן בשופינא[7]) טמאין. בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ח.) אבל שפייה בשופינא חסורי חסריה. „ואכות אותו טחון (דברים ט', כ"א) תרג' ושפית יתיה בשופינא[8]). הפצירה פים (ש"א י"ג, כ"א) תרג' שופינא"[9]). בריש ויק"ר ועוד ראיתי (פ"ה) היו לפניו שני שבילין אחד שפוי ואחד מלא קוצין וצרורות. ואורח (צדיקים) [צ"ל ישרים] סלולה (משלי ט"ו, י"ט) תרג' ואורחא דתריצי שפיא. *[אחי"ה שוף בל"מ פי' בעצם הראשונה: ענין כתיתה ושחיקה עיי' רד"ק בשרשים ומזה ג"כ בל' רז"ל ענין צחצוח, קינוח ושרכוב דבר בדבר וכן בל"ס וערבי וכנ"ה בפסחי' כ"ה: דשייף לה לברתיה עיי"ע גרק. חולי' כ"ה. ושם: לשוף ולשבץ. שם מ"ב: דשף מדוכתיה עיי"ע שף ט"ו, ירו' שבת פ"ז ד"י רע"ב רוקק ושף . . . אינו רוקק ושף, שם רפ"ח די"א רע"ב מים כדי לשוף את הקולורית תוספת' טהרות ספ"ו אם רקק ושפה את רוקו . . שכן דרך בנות ישראל שפות רוקיהן וכו' כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג שזורקין. סנהד' פ"ח: שייף ועייל שייף ונפיק. שם ק"ט: שפיוהא דובשא וכו'. ב"מ פ"ד סע"א דשף דעתיה מיניה עיי' פירש"י. ביצה ט"ז. שייף ליה משחא, שם: שייף ליה מאותו המין, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד מלח לשיף ומים לדיה, ירו' כלאים פ"א דכ"ז. אינון שייפין דין עם דין ומזרעין, ע"ז ע"ה: ע"ו: הסכין שפה והיא טהורה פי' כמו משפשפה עיי' פירש"י. יבמו' ע"ה סע"ב שפייה עיי' פירש"י, ויק"ר ספט"ו ספחת זו מדי שהעמיד המן הרשע ששף כנחש. בינוני פעול שָׁפוּי ויק"ר פ"ד עיי' לעיל ועוד קהל"ר פי' כי את כל מעשה. וכן בינוני פעול בפַעל שַׁיְּפָא ע"ז נ"ב: והקבוץ שייפי ב"ב ל"ב: עיי"ע שף ט"ז, י"ז. והשם שִׁיפָה מענין בינוני פעיל של שוף שבת נ"ב: בשיפה עיי' לעיל בערוך. ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה: הניחה שיפה ובא ומצאה חלודה ובתוספת' טהרות רפ"ג שופה . . חלודה. פיעל תוספת' ב"ק רפ"י גזל . . אבנים ושיפן פי' החליקן, ירוש' ערל' רפ"א ד"ס ע"ג במשפה לסייג, ירו' סוכה פ"א דנ"ב ע"ג במשופים לכלים, ירו' גיטי' פ"ה דמ"ז. בשגזלו משופה אבל אם גזל ושיפהו דמים הוא חייב לו. נפעל ב"ק ל'. פ"א: כדי שיהא נשוף ברגלי אדם וברגלי בהמה, וכ"ה בב"מ קי"ח: ועיי"ע שף ז' (ו') ושם גי' רש"י נישף. תוספת' ב"ק רפ"י מטבע ונישוף ונתשו. פלפל

---

[1]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשאר דפ"ע נשמט מן משום מוחק ראשון עד משום מוחק שני. וכוונת רבינו במ"ש אעפ"י וכו' עיי' בלמוד ערוך לר"ש באמבערגער מסכת שבת צד ס"ה אות מ"ד. [2]) בפי' ר"ח ושפשפה. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בב"ק בש"ס ווילנא ובשט"מ לב"ק הובא זה הפי' בשם תלמידי הר"י ז"ל. [4]) בעיקרי התלמוד עוד: שהשחיזה. [5]) דברי הערוך נמצאו בתשו' רה"ג שנדפס בתשובת הגאונים שערי תשובה סי' ע"א ועיי' ג"כ איגרת של ר' שרירא גאון בספר יוחסין השלם צד 50 ודברי הערוך מתאימים עם נוסח המובא באיגרת רש"ג ועל ראש התשובה (שנשאל מאת רבינו אלוף הקדוש אביו ז"ל) שבשערי תשובה עיי' מ"ש באיי' הי"ם ובנו"ג במגילה אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא וכו' ע"ש. ובגוף הענין פירש"י בר"ה ומגילה הנ"ל וכן בע"ז מ"ג: ונדה י"ג. כמו כן ע"ש ורבי בנימין מטודילא הביא זה המקום בשם שפיתיב וכתב בזה"ל ומשם ב' ימים לשפיתיב ושם כנסת שבנו ישראל מעפר ירושלים ומאבניה וקורין אותו שפיתיב אשר בנהרדעא ע"כ וא"כ אולי צ"ל תחת שף ויתיב בתיבה אחת שפיתיב עיי' מ"ש בעל משביר החדש צד ע"ג : וכגי' הערוך שף יתיב אי' ג"כ בכ"י ש"ס פ' במגילה וכ"ה בילק' כ"י יחזקאל (עיי' ד"ס מגילה צד ע"ד :) ובנו"ג שף ויתיב. [6]) לפנינו לי' ואי' ברי"ף וברא"ש ובדפ' לובלין של"ו. [7]) בנו"ג בשופין. [8]) וכ"ה באונקלס ובתר"י אי' בשופנא וכ"ה בפי' רה"ג לכלים. [9]) הועתק מפי' רה"ג לכלים שם.

שְׁפְשֵׁף יומא ל׳. לשפשף, שבת קכ״ה: צאו ושפשפום, מקואות פ״ט מ״ב שפשף. ירו׳ ברכות ספ״ט די״ד ע״ג ירו׳ שבת ספ״ד ד״ז. עד שישפשף, ירו׳ תרו׳ רפ״א ד״מ. במשפשף בהן במים, תנחו׳ הישן בלק סי׳ כ׳ ובמד״ר פ״כ ילק׳ בלק ר׳ תשס״ח התחיל משליך את הסכין ומשפשף בה. אתפעל תרג׳ וידכאו (איוב ה׳, ד׳) וישתתפון ובתרג׳ כ״י אצל הח׳ לעווי וישתפפון, וכן שם ד׳, כ׳ משתופפין ושם ל׳, ח׳ אשתופפון[1]) — והשם המופשט ע״ז מ״ב. ושם: נכרי ששיפה ע״ז לצורכו הוא ושיפויו מותרין. תוספתא מעילה ספ״א מועלין בשפוי ובנמיא[2]) וצ״ל נביה עיי״ע נב ג׳ ועיי׳ לעיל בערוך וש״נ מעילי י״ד. ותמור׳ ל״א: הקבוץ שִׁיפּוּיֵי פי׳ מה שנכרת בנסירה היינו נסורת וכפי׳ הרגמ״ה. והכלי אשר בו שחק וצחצח נקרא בל״ס שוּפִינָא (Feile) וכ״ה בכלים פ״ל מ״א עיי׳ לעיל ובב״ק צ״ח. שייפה בשופינא וכתרג׳ טחון וכתרג׳ הפצירה עיי׳ לעיל] —

שף (= שוּף, שָׁפָה לפע״ד מערך הקודם פי׳ נעשה חלק והושאל לשלות רוח והשקט glatt sein, ruhig, beruhigten Gemüthes sein; שוּפִי, שׁוּפְיָא (Ruhe, Geräuschlosigkeit בפ׳ שנים אוחזין בגמ׳ מצא שטרי חוב (ב״מ ט״ו.) אנא איקום ואשפי. בפ׳ איזה נשך בגמ׳ דסמך אין מקבלין (שם ע׳.) מבדקינן[3]) גברא דמשפיא[4]) נכסיה. בפ׳ גט פשוט בגמ׳ מי שנמחק (ב״ב קס״ט.) לימא ליה בעל חוב שוּף לי ואיקום בה. פי׳ שוף בשופי כדגרסינן בפ׳ האשה שנתארמלה בגמ׳ העדים (כתובות כ׳.) והוא שאכלום בעליהן שלש שנים ובשופי[5]). ובפ׳ הניזקין בגמ׳ היתומים (גיטי׳ נ״ב.) לא למכור עבדים וליקח שדות דלמא לא משפיין והנה איננו [עמו כי איננו] אלי (בראשית ל״א, ב׳. ה׳)[6]) תרג׳ ירו׳ והא ליתינון שפיין לקיבלי[7]). בפ׳ מי שאחזו בגמ׳ זה גיטך (גיטין ע״ג.) א״ל זיל שפי ליה דהא קבילת עלך כל אונסא פי׳ זיל תקנה דניכלה בניחותא. בפ׳ בנות כותים (נדה ל״ו:) ששפת מן הצער ולא מן הדם פי׳ נחה מן הצער. *[אחי״ה כולם ענין מנוחה והשקט וכפירש״י בב״מ ט״ו. אשפי: אשקיט ודומה לו על הר נשפה (ישעיה י״ג, ב׳) דמתרגם על טורא שליוא, ב״מ ע׳. דמשפו ניכסיה פירש״י שנכסיו שקטין אצלו ואין ערעור על קרקעותיו דמשפו כמו על הר נשפה וכו׳. ב״ר פל״ח הא משפו ופי׳ המיוחס לרש״י זה יין שהורק מכלי אל כלי וכו׳. ולי נראה שהוא מע׳ הקודם כאמור. וכג״ה בנדה שם כמה פעמים שפתה, ששפתה, שמה תשפה והשם שופי והפכו קושי ועיי׳ מ״ש בפי׳ הרמב״ם בנדה שמבואר יפה יפה. וכן בירו׳ מגילה פ״א דע״א רע״ב ראה שתים כשופי ואחת באושי וכו׳. ב״ר ר״פ ט״ו פישון (בראשית ב׳, י״א) שמימיו הולכין בשופי, ילק׳ תהלי׳ ס׳ רמז תתס״ד מגעורי . . . מישופי. וכן בל״א שופיא עיי״ע הבא. ולנקבה שְׁפִיוּתָא, שפויתא פי׳ שלוה עיי׳ תר״י א׳ וב׳ לבראשית ג׳, ט״ו. וכן בירו׳ יבמות פ״ד ד״ה ע״ד עושין שְׁפִיוּת ביניהן, שם: שיפיות . . תחרות. והתואר שפי פי׳ בלב נח, שקט (ruhig) תרג׳ ירו׳ ב׳ שפי (במד׳ כ״ג, ג׳). ואזל שפי, תר״י ב׳ שם כ״ב, ח׳ בלב שפי. ומזה הענין שָׁפוּי בינוני פעול והוא כמו התואר פי׳ שקט ושאנן ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג וכל מי שמוצאין אותו חכם עניו שפוי עין טובה נפש שפלה היו מושיבין אותו בבי״ד שבהר הבית וכו׳ ועיי׳ תוספות חגיגה פ״ב כל מי שחכם ועניו ושפוי וירא חטא וכו׳, תוספת׳ סנהד׳ פ״ז כל מי שהוא חכם ושפוי וירא חטא וכו׳, ב״ר פמ״ה לא יצא שפוי מתחת ידיה פי׳ בנחת ושתיקה. ועוד פי׳ שפוי בריא כלומר שקט בתכונת גופו גיטין כ״ג. עיי״ע שף ה׳ (ו׳) ושם נסמן הבנין נתפעל והתפעל] —

שף (שׁוּפְיָא מע׳ הקודם Beruhigung, Befriedigung) בויק״ר וכי ימוך (פל״ד) לסיפא דשתא אנא משפי[8]) לכון מה הן הוה להון[9]) לשופיא לכון אם זכיתים לרעיבי יעקב ואם לאו לשביעי עשו — (א״ב אין גי׳ זו בנוסחאות דידן אלא לסיפא דשתא אין מתאבדין אנא אשלם לכון). *[אחי״ה ובילק׳ ישעיה ר׳ רמז שנ״ב (בשם ויק״ר פל״ה צ״ל ל״ד) הגי׳ בסיפא דשתא אנן מחשבינן ואנא משלם לכון ועיי׳ ג״כ הסיפור בב״ב י׳. וסוף

---

[1]) ובנו״ג משתתפין, ישתתפון. [2]) כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג בשפוד ובמנויה! [3]) כ״ה נכון בדפ״ר פיזי וויניצי׳ וכ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ובכ״י ל״ד וה״ב מבייקינן וצ״ל מבקינן פי׳ כמו מבדקינן עיי״ע בק ב׳ וכשתי גירסאו׳ אי׳ בכ״י ש״ס כי בכ״י ר׳ א׳ וב׳ אי׳ מבדקינן ובכ״י ה׳ מבקינן (עיי׳ ד״ס ב״מ צד צ״ט.) ובנו״ג חזינן ועיי׳ שם ג״כ הגי׳ בדקינן גברא וכו׳. [4]) בנו״ג דמשפו ובכ״י ש״ס דמשפן. [5]) וכ״ה בפי׳ הרשב״ם בב״ב ע״ש. [6]) ברפ״ע בס״ס רק והנה איננו אלי. [7]) בפסוק ב׳ והא ליתנון שפיין לקיבליה ובפסוק ה׳ והא ליתנין שפיין עמי. [8]) בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד: אנא משופי. [9]) בעיק׳ התלמוד: לי.

המאמר אם זכיתם לרעיבי יעקב וכו' הוא בנוי על דרש ותפק לרעב (ישעיה נ"ח, י') עיי' בויק"ר וילק' שם. משפי הוא אפעל כמו בל"ס אַשְׁפָּ מן שף פי' עושה נחת רוח. והשם שופיא ועיי"ע הקודם לזה — וכן בל"ע سفاء [Gemüthsberuhigung —

שף (= שְׁפָה, שָׁפָא נ"ל מל"ע صفا (das Reine) ענין הרקה וסינון; absondern, seihen שַׁפָּאֵי, שַׁפָּיֵי (Weinseicher, Weinausschenker) בפ' ר"א אומר תולין בגמ' ומסננין (שבת קל"ט:) דבי רב פפא שפו שיכרא [1]). בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' זה בא בחביתו (ב"ק קט"ו:) אפשר דמיתנח מידי אפומא דחביתא ושפי ליה [2]). בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס'.) השופה יין (לשמריו) [נ"ל שצ"ל לחמרין] [3]) פי' ענין הרקה, שמן תורק (שה"ש א', ג') [4]). בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט.) דלמא שפי ליה אומנא ומוקי ליה ארביעתא. בויק"ר ויהי ביום השמיני פרשה ר' עזריה [5]) (פי"ב) עברון שפין [6]) בתדע בית עלם [7]) שמעון דאנגריא [8]); פי' מוריקי יין כלומר לוקחין ומוכרין, ס"א (עבדון) [צ"ל עברון] צבחד [9]) חמרין למיעל לההוא קרתא [10]). בס"ג דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז.) לא לישפי איניש שיכרא בצבתא [11]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (שם קי"ב:) שביק ליה עד דנייח ושפי ליה. *[אחי"ה בנו"ג ומשפייה אבל גי' רגמ"ה ובתר הכי שפי ליה ופי' בזה"ל כלומר אחר שיהיה הדם למטה מן השומן יריקנו מכלי אל כלי וכו' ורש"י פי' ומשפייה כמו (ב"מ הנ"ל) השופה יין (לחבירו) [לחמריו] קולי"ר [12]) כלומר יערה השומן העליון בנחת מכלי אל כלי וכו' ובחולי' ס"ז. פי' לשפי לשון השופה יין לחמרא [13]) לשון מוריק מכלי אל כלי ובב"ק קט"ו: פי' רש"י בד"ה דמנח: ושפי ליה ומסננו בנחת שפי' לשון שופך כמו השופה יין לחמרי וכו' ובב"מ ס'. פירש"י השופה יין כל דבר הצלול הנזרק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמרים קרו ליה שפייה ע"כ ובשבת קל"ט: פירש"י שפו שיכרא כל היכא דתני לשון שפי בנחת הוא והפסולת נשאר בשולי הכלי ע"כ ועיי' ג"כ לשבת קכ"ט. וכן בגיטין ס"ח. ושפינהו למיא פי' רש"י כגון השופה יין לחמריה ע"ש. מכל פירושי רש"י אלה מוכח שבאר שפה. שפי מע' הקודם ענין נחת ועוד הוסיף הענין ומסננו וזה האחרון עיקר והוא מל"ע הנ"ל והתואר במקום השם שַׁפַּאי, שַׁפַּיֵי בקבוץ שַׁפָּיִן כגי' רבינו או שַׁפָּיִין. שפאים, שפאין כגי' הספרים וכנ"ה בירו' דמאי פ"ה דכ"ד: באילין שַׁפָּיָיא אורחא מפנתון אילין לגוא אילין פי' הם אותם חנונים הקטנים המוריקין יין לחבית דרכם לפנות אלה לתוך אלה. ירו' שקלים רפ"ז ד"ג ע"ג יחכמון שפייא קטריהון] —

שף (= שָׁפָה, שָׁפָא מע' שף ב' פי' בריא בתכונת גופו ודעתו — (besonnen, gesund, beruhigt בפרק שני בגיטין (כ"ג.) שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה פי' חזר לדעתו — (א"ב פי' בל"י בעל דעת וחכם). *[אחי"ה איננו כדעת ר"ב מל"י σοφός כי אם מע' שף ב' כאמור. וכנ"ה בנתפעל והתפעל זבחים י"ב: נשתטה וחזר ונשתפה, תוספת' ב"ק רפ"ד נתפקח החרש ונשתפה השוטה, ירוש' כתובות פ"א דכ"ה: שוטה ונשתפה. שם ובספ"ט דל"ג ע"ג משנתפקח ומשנשתפה, ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג ירושלמי תרום' פ"א ד"מ: לכשישתפה] —

שף (= שוּף מע' שף ב') בס"ג דפ' מרובה (ב"ק ס"א.) ובס"ג דפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ח:) כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה זה שייך בע' שני [14]).

שף (שׁוּף, שָׁפַף פי' כמו כפף ועור עיי' בל"ע شَفّ, شفيف דק ושפל, וכפוף) דוויין ושפויין היו ולא היו מפרינין אלא בפה עיי' בע' פרן — (א"ב בנוסחאות כתוב דווים ושפופים ענין

---

1) בנו"ג שאפו שיכרא ממנא למנא. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י ובנו"ג דשפי לית. 3) וכ"ה באמת בתוספתי ב"מ ספ"ג וכן הובא התוספו' בשטמ"ק ב"מ בסוגיי וכ"ת ברי"ף וכפי' המקח וכ"ה בכ"י ש"ס ה' בב"מ אצל ד"ס וכ"ה ברש"י ב"ק קט"ו: ד"ה דמנח בציון מב"מ כפי גי' דפוס וויניציא רפ"א השופת יין לחמרי' וצ"ל השופה יין לחמרים (ד"ס שם צד קמ"ו) ובנו"ג לחבירו. 4) רבינו פי' דברי עצמו כרוב פעמים. 5) בדפ"ר חסרה מלת פרשה ושם ובשרפ"ע ר' אליעזר וצ"ל בכב"י ח"ב ר' עזריה ועיי"ע שפרפר א'. 6) בעת"ק דפי' קושטנטין הגי' שפאים ובנו"ג שפיין. 7) ילק' משלי ר' תתקי"ס א' בית עילם ובאסת"ר דפ"ה ד"ה ר' עזריה פתח הגי' עברין שפאין שגאון בתרע בית עלמא. 8) בנו"ג אנגריא. 9) כצ"ל במקום צבחר של דפוסי' עיי"ע. 10) ס"א לי' לפנינו. 11) כ"ה נכון בכ"י וי"ו ולי"ד ובדפ"ר וכ"ה בע' צבת א' ע"ש ובכ"י ח"ב בציבתא ובנו"ג בצבייתא ובדפו"ו ופיז' כאן בט"ס בשכתא. 12) בל"צ couler, seihen. 13) וג"כ צ"ל לחבירו והוא טעות עיי' לעיל הערה 3. 14) עיי"ע שף א' ומ"ש.

שפלות וכפיפות) [1]. בב"ר פ' כ"ו (כ"ח) מן האדמה לא באו כולן בימי בני אדם שפופין אלא בימי בני אדם גבורין [2]) ובפר' נ"ד (נ"ג) מתנתו מה היא לא שפופה וגם זה שייך בע' שני. ובפ' כ"ג (כ"ב) הלא אם תטיב שאת: לליסטם שפוף שהיה יושב בפרשת דרכים. בפ' אלו הן הנחנקין בגמ' דסמך חזר לעירו (סנהדרי פ"ח:) איזהו בן עולם הבא ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף [3]) נפיק וכו'. בפ' כל הזבחים בגמ' הפסח (זבחים י"ד:) יושב דשייף מישף. *[אחי"ה בנו"ג דלמא יושב דקשייף מישף ופירש"י שייף משפשף בקרקע שייף מגרר כמו שייף ליה משחא (שבת י"ז:) שף אחת ובועט שתים (מנחות ע"ו.) פרייר ובנדה מ"ח: ד"ה שנישוף אי' הלעז פרייר וכן עיקר והוא מל"צ ab- frayer reiben וא"כ גם רש"י פי' כפי' הערוך מע' שף ב' (א'). ובפלפל שפישף עיי"ע שף א', ובע' הגן א' הביא רבינו ב"ר פס"ה והיו רגליהם שפופות בארץ פי' נגררים על הארץ עיי' מ"כ ומזה דרשו רז"ל סוטה י'. שפי' ושפיפן של מקרא פי' חגר כלומ' נגררת היתה רגלו בארץ בלעם חיגר ברגלו אחת היה שנאמר (במדבר כ"ג, ג') וילך שפי שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר (בראשית מ"ט, י"ז) שפיפן ורש"י בסוטה פי' שפי מל' שף מדוכתיה (חולין מ"ב:) ובתורה פי' בע"א ע"ש ובמחברת מנחם שורש שף. ורבינו הביא הציון בע' שפי] —

שף (= נָשַׁף מל"ע نشف העתיק ממקומו fort- rücken, weichen) בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"ג.) משום דמשתפאי פי' מתגלגל. בר"ג דמגילה (ג'.) ובחלק (סנהדרי צ"ד.) לנשוף מדוכתיה ארבע אמות. *[אחי"ה בנו"ג גרמידי עיי"ע גרמד ועיי"ע נשף. ובאת פעל מינשתפא ב"מ הנ"ל וגי' רבינו מישתפא וגי' משום אי' ג"כ בכ"י ש"ס] —

שף (פַּעֵל שָׁיֵיף כמו שִׁאַף anblasen, anfachen) בפ' כל כתבי הקדש בממרות דר' יוסי (שבת קי"ט.) רבי אבהו יתיב אתכתכא דשגא [4]) ומשייף [5]) נורא. בב"ר פ"ב ברית כרותה למים אפי' בשעת שרב רוחא שייפא מלשון (שמות מ"ו, י') נשפת ברוחך. בס"ג דפ' כל כתבי (שבת קכ"א:) אמר עולא ואיתמר [6]) רבה בר רב הונא בנישופין כמו (ירמיה ב', כ"ד) שאפה רוח. *[אחי"ה ופירש"י בנישופין בו.. כן דרך הנחש עושה כעין שריקה כשהוא רואה שונאו וכועס ע"כ ובפי' ר"ח מצאתי פי' נישופין כדכתיב והוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב] —

שף (= שִׁיפָא. שִׁיבָא מל' הוצואריש çiba מל"פ چوب [7]) Holzstück, Brett) איכא דאמרי דחד שיפא (עירו' ק"א.) כבר פי' בע' דלת [8]) וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב', י"א) תרג' ושיפא מגו מרישא. *[אחי"ה עיי"ע שב ד' וע' דלת הנ"ל] —

שף (= שַׁפַּאי נ"ל מל"ע شف, شفيف עיי"ע שף (ח') (ז') mager, schwach) בר"ג דפ' הניזקין (גיטי' נ'.) מאי עידית שפאי עידית פי' נשחתה והיא פחותה מן הזיבורית — (א"כ רש"י פי' קפצה מלפניו כגון שנשדפה או שטפה נהר ולפי דעתו שייך בע' ב'). *[אחי"ה וכבר העיר הגרי"ב בהפשב"ע שהתוספו' השיגו על רש"י בכמה קושיות ולכן פי' ר"ת מאי עדית שפאי עדית כמו ובכל שפיים מרעיתם (ישעיה מ"ט, ט') דדרך שדות הטובות שאצל הנהר שסוף השדה שאצל שפת הנהר ממש עומד למרעה בהמות וגרוע מזיבורית וכו' ומעתה יתבאר דעת ופי' רבינו הערוך שלא פי' כפירש"י ונראה שרבינו בעל הערוך נגרר אחר פי' הגאונים עיי' תשובת הגאונים בהוצאת ה' הרכבי סי' ל"ב (צד 12) שפי' שפוי עידית שהן פחותין מן הזיבורית והן נכסים שדופים. חרבין שהיו עדית ונשפו ונתחתכו וכו' ולי נראה שהמלה ל"ע היא כאמור] —

שף (= שִׁיפָה eine Art Binse) במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ה) השיפה של לבנים אינן בכי יותן פי' מחצלת שבה מכסה הלבנים שלא יזיקם המטר והיא כמו הא דגרסינן בס"ג דפ"ק בסוכה (כ'.) מחצלת של שיפה ושל גמי פי' כלי חילף ממין גמי עיי' בע' לולב. *[אחי"ה כונתו כי בע' לולב (ב') הביא ציון מע"ז ע"ד סע"ב וע"ח רע"א של שיפה ושל גמי וע"י ג"כ מה שכתבתי

---

[1]) בנו"ג דוין ושפופין אבל בע' פרן האחרון אי' ג"כ דוויין ושיפויין וצ"ל ושפויין וכ"ה דוויין ושפויין בנ"י כ"י ו"ו אי' וב' ה"ב וכצ"ל בכ"י ל"ד תחת דווק ושפמן צ"ל דווין ושיפויין, ובדפ"ר ואמ' שפויין ודווין ובדפ"ו לי' דווין. [2]) בנו"ג גבורים וכ"ה בפי' מ' ור"פ ס"ד וספ"א ברות רב'. [3]) בדפ"א חסר בש"ס. [4]) בוי"נ דשינא וצ"ל כבכ"י ש"ס א"פ דשיגא והוא הוא דשאגא (בספר העתים) או דשגא (ראש דפ"ו) עיי' ד"ס שבת צד קל"ג: ועיי"ע שאג, שנא ורש"י בשבת בשם רבינו לוי ובכ"י ש"ס מינכען אי' דפילא נא"ג. גי' דשינא עיקר היינו. מן שן Elfenbein. [5]) בנ"ג ומושיף. [6]) בנו"ג ואיתימא רבה בר בר חנה א"ר יוחנן. [7]) עיי"ע דלת ח"ג, ע"ד הערה 6. [8]) ופי' רבינו דשה הועתק מפי' ר"ח לעירו'.

בע׳ חלף (ח״ג, ת״ח:) וע׳ מגג (שם ע״ב:). וראיתי בתשו׳ הגאונים דפ׳ בערלין צד מ׳: שפי׳ שיפא וגמי (כע״ז הנ״ל) גמי בל״ע ברדי[1]) שיפה כמה שאנו אומרים בסוכה מחצלת של שיפא ושל גמי וכו׳. ורה״ג בכלים פ״ט מ״ח כתב וז״ל של שיפין א״ד שיפה ואיכא של חשיפה פי׳ (אלא של) [צ״ל אלאשל][2]) בטיית וחיטאני בלישנא דרבנן[3]) כדאמרינן (סוכה ט״ז.) של חשיפה ושל גמי וכו׳ וי״מ שיפה קנה גומא והוא עולה על המים וכו׳[4]). ובנו״נ בסוכה ט״ז. מחצלת של שיפה אבל בכ״י ש״ס חשיפה וכ״ה בכ״י ש״ס בסוכה דף כ׳. וכ״ה בתוספת׳ פ״א ובשאר המקומות שהביא בעל ד״ס סוכה צד כ״ח: ועיי״ע חשיפה ומ״ש (ח״ג, תקט״ז) ובתוספת׳ כלאי׳ ספ״ג הגי׳ השופה[5]) ובנו״נ החשיפה ובשאלתות האזינו סי׳ קס״ב של חשיפה וגמי וכ״ה בע״ז ע״ה. בדפ׳ פיז׳ ובר״ש סוף מס׳ טהרות אבל בתוספת׳ סוף טהרות השיפה. ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג פול המצרי הנאגד בשיפה. ירו׳ ע״ז ספ״ה דמ״ה: של שיפה . . . של גמי. ובתוספת׳ כ״י אירפ׳ סוכה ספ״א הגי׳ מחצלת של שיהופא ובנו״נ חשופא. והקבוץ ירו׳ שבת פ״ד ד״ו סע״ד פורשין מחצלת ע״ג שייפות של לבינים בשבת ובבבלי מ״ג. וביצה ל״ו. אי׳ פורסין מחצלות ע״ג אבנים. ועוד עיי״ע שיפוף ומ״ש. ובענין הלעז שברש״י שפעמים פי׳ ע״י פויי״ל paille ופעמים ע״י לישק״א עיי׳ מ״ש מ״ל בסוכה כ׳.] —

שף (= שַׁיְיפָא Einreibung, Salbe) בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולי׳ קי״א:) איתו ליה שיפא ועבדו ליה בצעא פי׳ אייתו ליה סם ושחקוהו בקערה — (א״ב פי׳ בל׳ ישמעאל מין רפואה אשר כבר היא מתוקנת ובעת אשר משימין אותה שוחקים אותה). *[אחי״ה כיון לל״ע شياف סם ששוחקים לעין (מל״ע شاف שחק) והוא כעין קילורית וכן פי׳ רגמ״ה בחולי׳ ועיי״ע שף א׳ ורש״י גרס שייפא (וכ״ה בגמ׳ ופי׳ רגמ״ה) ופי׳ משיחה מסממנין ע״כ וא״כ הוא בינוני פַעל מן שף א׳ וכן תרג׳ סוך: שף עיי׳ תרג׳ דברים כ״ח, מ׳; לש״ב י״ב, כ׳; י״ד, ב׳; למיכה ו׳, ט״ו. שבת ע״ז רע״ב כדי לשוף במים, ושם השם: משיפא של קילור. והשם המופשט שיפה (שם) וכ״ה בל״ם שְׁיָפָא] —

שף (= שִׁיפָא א׳) מל״י σιπύη, σιπύα, תיק וארגז שָׁפָא (ב׳ Gefäss, Behälter (מפעל שוף) Gefüge) בפ״ק בסוטה בגמ׳ ואמר לה[6]) דברים (ז׳:) בס״ג דפ׳ החובל בחבירו (ב״ק צ״ב סע״א) ובס״ג דפ׳ ואלו הן הגולין (מכות י״א:) עאל איבריה לשיפא פי׳ ארון כדגרסינן בס״ג דפ״ק בקידו׳ (מ׳.) מאן[7]) גרם לי לאו עניותא יהב ליה שיפא דדינרי זה הפי׳ למאן דגרים לא הוה מעייל איבריה לשפא פי׳ זרועו היה עומד חוץ לארון ואח״כ נכנס ולמאן דגרים היו עצמותיו מגולגלין פי׳ חזרו איבריו למקומן כמו (חולי׳ מ״ב: נ״ד:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה — (א״ב פי׳ בל״י ארגז ותיבה). *[אחי״ה מל״י הנ״ל ובפרט לגי׳ רבינו שיפא ולפנינו הגי׳ שפא[8]) ופירש״י כמו בערוך מל׳ שף מדוכתיה. ובקידושי׳ פי׳ רש״י שיפא שם כלי] —

שף (= שַׁיְיפָא בינוני פַעל מן שוף abgerieben) הדריינא טוריינא שייפא (ע״ז כ״ב:) עיי׳ בע׳ הדריינא. *[אחי״ה עיי״ע הדריינא ומ״ש (בח״ג קפ״ט) ושם גרם רבינו ג״כ שיפא ועיק׳ הגי׳ שייפא וכדאי׳ בכ״י ק״ט וכגי׳ רגמ״ה בבכורו׳ הובא בע׳ הנ״ל ע״ש. ופי׳ שייפא שחוקות שלא היו עליו צורות וכפי׳ תשובות הגאונים דפ׳ בערלין צד מ׳. ע״ש — ומזה ג״כ ערך הבא] —

שף (= שייפי מע׳ הקודם בינוני פַעל) בר״נ דפ׳ (הזהב) [צ״ל חזקת הבתים] (ב״ב ל״ב:) דשייפי וסומקי. *[אחי״ה גם זה ענין שחיקה הוא וכפי׳ הרשב״ם דהוו שיפי נישוף צורתן ולא היו יוצאין בהוצאה כמו השף מטבע של חבירו (ב״ק צ״ח.) ע״כ ולא ידעתי למה היה רבינו מיחד לו ע׳ בפני עצמו והכל שייכים לע׳ שף ב׳ (א׳)] —

שף (= שָׂפָה, שָׂפָם מל״מ פי׳ זקן השפה Lippenbart) שפה מזוית לזוית (מ״ק י״ח.) כבר פי׳ בע׳ זוית[9]) מאה[10]) שפמי ולא[11]) כלום (שבת קכ״ט:)

---

[1]) צ״ל ברדי בל״ע بردى עיי׳ פי״מ לרמב״ם לכלאים פ״ו מ״ט וכן בפי׳ רה״ג לסדר״ט צד 6 כלים פ״ט מ״ח מחצלות גמא פי׳ קצב אלברדי פי׳ בל״ע قصب البردى. [2]) בל״ע الاسل Binse. [3]) ועיי׳ ג״כ פי׳ רה״ג למכשירין. [4]) ועיי״ע שפן ומ״ש בשם הרמב״ם. [5]) כ״ה בכ״י אירפ׳ ועיי״ע מגג וגי׳ רה״ג לפרה פ״ג מ״ט. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס ואלו. [7]) בנו״נ מי. [8]) וכ״ה בשאילתות מקץ סס״י ל׳. [9]) בח״ג, ר״פ עפ״י פי׳ ר״ת. [10]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר וכ״ה בדפו״ו בע׳ פגר וכאן בט״ס מאי ובדפא״מ חסר כל המאמר ונעתק ממקומו לערוך אותו בע׳ שפם. [11]) בכ״י ש״ס בולא.

ככר פי' בע' פגר. *[אחי"ה והוא עפ"י פי' ר"ח. ועוד עיי"ע ספם] —

שף (= שָׂפָה פי' לָשון וכנוי לדבור Sprache, Rede ועוד עיי' בפנים) שפה אחת ודברים אחדים (בראשית י"א, א') תרג' ירו' לשון הקודש. *[אחי"ה כ"ה בתר"י א' וב' ע"ש וכן פירש"י וכ"ה בירו' מגילה פ"א דע"א: חד אמר שהיו מדברים בשבעים לשון וחורנה אמר שהיו מדברין בל' יחידו של עולם בלשון הקודש ובתנחומא נח סי' י"ט שהלשון הראשון היו מדברים בלשון הקודש ובו בלשון נברא העולם. ובתרג' סִפְתָא או שפתא ובנו"נ ספותא והקבוץ ספוותא סִיפְוָון. ועוד פי' שָׂפָה בל"מ וספתא בל' תרג' כל מפתח גוף או כלי או קצה ירו' הוריות פ"ג דמ"ז. וירוש' סנהד' רפ"ב ד"כ. קנה שפה [1]. ב"ב ה': עיי"ע ספ ד'. והקבוץ שְׂפָיוֹת כלים פ"ד מ"ד וגי' רבינו בע' ספ ג' ספאיות ע"ש. תבנ' שפת היריעה (שמות כ"ו, ד'. י') סיפתא דיריעתא כ"ה בדפ"ש ועיי' תרג' שם כ"ח. כ"ו; ל"ו, י"א. י"ז וזולתו ובתרג' כ"י וקצת דפוסים שפתא. ועוד מל"מ שפה ובתרג' סיפתא פי' מפתח שפת הפה (Lippe). ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד כל שהוא מן השפה ולפנים מרפין אותו בשבת, ירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד וירו' מכו' ספ"ב דל"ב. כשפה רפה. והקבוץ שְׂפָתַיִם כתובו' ס"א: ירו' כתובו' פ"ה ד"ל. שְׂפָיוֹת, קהל"ר פ' וסגרו דלתים אלו הַשְּׂפָתוֹת ובל' נקיה ירו' יבמו' דפ"ו ד"ז: השפיות פי' אותו המקום עיי"ע אצבע (ח"א, ר"ן). ובל' תרג' קבוץ מן סיפתא סִיפְוָון תרג' מ"ב י"ח, כ'; לאיוב י"א, ב' ובתר"י א' לויק' ה', ד' שִׂיפְוָון, תרג' שה"ש ד' ג' שפתוי צ"ל שפוותוי עיי' תרג' תהלי' ק"ו, ל"ג; למשלי י"ד, כ"ג וזולתו ועיי"ע ספתא] —

שף (= שוף כמו שְׂפִי מל"מ שָׁפִי ענין רוממות וגבהות Hervorragendes, Höhe) בויק"ר בריש את תהיה (רפט"ז) יען כי גבהו בנות ציון (ישעיה ג', ט"ז) דהוו שיפן כרומחין ומהלכין בגסות הרוח — (א"ב פי' זקופים ופשוטים ובמדרש איכ' בפ' סורו טמא גרים שייפין ברומהון). *[אחי"ה וכתב מ"כ אולי כי כן הוא ע"כ ר"ל גי' מדרש איכ"ר היא העיקרית ובפי' מהרז"ו מפורש כי גסות הרוח היתה בהרמת הראש לַמעלה כמו הרומח ע"ש. ומזה השם שוּפִי ושוּפָה עיי"ע שפי א'] —

☞ שף (= שוּף בל"ס שָׁף כמו סוּךְ בל"מ salben) תרג' (ולא תסוך שמן) [צריך לומר ושמן לא תסוך] (דברים כ"ח, מ') ולא תשוף משחא, תרג' וירחץ ויסך (ש"ב י"ב, כ') ומשא ושף. *[אחי"ה כנו"נ ומשח ושף. ועיי"ע שף י"ד (י"ג) שאר דוגמאות] —

* שוּף עיי"ע שפי.

* שוּף (anziehen) פַּעַל סנהד' ס"ד. דשייף קליה ובכ"י ש"ס וברש"י דשאיף ופי' כמו דשייב וכ"ה באמת בדפ' שונצ' וביומא ס"ט: הגי' משאב שאיב ובכ"י ש"ס א"פ דשייף קלא עיי' ד"ס שם ובע' שב ו' הביא רבינו משכת קכ"ט. ושייב ובנו"נ שאיף.

* שוּפִי, שוּפְיָא Ruhe, Beruhigung עיי"ע שף ה' (ד').

* שִׂיפָא, שִׂיפָה עיי"ע שף י"א (י') ושף י"נ (י"ב) ושף ט"ו (י"ד), ומה שענינו סעיל מן שוף פי' חלק עיי"ע שף ב' (א') ומזה שִׂיפָה בירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. שיפה אחת פי' חקיקה ונעיצה אחת Ritz, Spalt.

* שִׂיפוֹן עיי"ע שפן.

* שִׁיפוּיָין (?) כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א) תר"י ב' שִׁיפוּיין ונ"ל שצ"ל שישויין וכגי' רבינו בע' ששיין ובתר"י א' אשישיין עיי"ע אשש ועיי"ע שפויין במו"ע.

שפד (= שְׁפוּד מל"ע سفود ובל' יוני' σπόδος Spiess; שִׁיפוּדָא מקום אשר תחוב שם הנטיעה Feststeckung) בפ' חזקת הבתים בגמ' אמר ר' ישמעאל (בבא בתרא ל"ז סע"ב) האי מאן דזבין דיקלא לחבריה קני ליה בשיפודיה עד תהומא פי' אע"ג דחד דיקלא הוא ואין לו בשדה קניין קרקע שהוא עומד בו שלו עד תהום ואם נקצץ יש לו ליטע אחר במקומו — (א"ב בשפוליה עד תהומא כתוב בנוסחאות). שפוד [2]) שפחות וגומות רב מלכיו פי' שמועות של רב מלכיו. שפוד [3]) בס"ג דפ' אין צרין (ביצה כ"ח:) שפוד

---

1) ירו' שבת פי"ז ד"י ע"ג בשפה צ"ל בטפה. 2) בכ"י ובעיקרי התלמוד המשך הענין הוא ובדפ"ע כאן מתחיל ערך חדש.
3) בדפ"ר בטעות מתחיל ע' חדש.

שנרצף אסור לתקנו ביום טוב. שפחות בפ' אעפ"י (כתובות נ"ט:) אפי' הכניסה לו אלף שפחות כופה ועושה בצמר. גומות בפ' בא סימן בגמ' תינוקת (נדה נ"ב.) גומות אעפ"י שאין שם שערות. ואלו של רב מלכיה בלורית וגבינה ואפר מקלה. בלורית בע"ז בפ' אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) גוי המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו, וכמה אמר רב מלכיה ג' אצבעות לכל רוח. גבינה בגמ' אמר ר' יהודה (שם ל"ה.) שאלו את ר' יהושע מפני מה אסרו גבינת גוים רב מלכיה אמר מפני שמחליק פניה בשומן חזיר. אפר מקלה בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הכותב כתובת קעקע (מכות כ"א.) אמר רב מלכיה אסור לאדם שיתן אפר מקלה על מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע וסימן מתניתא מלכתא שפחות בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיה שאלו ד' מתניתא הן (ושפחות) [צ"ל ושפוד][1] וגומות שמועות של רב מלכיו[2]. בפ' על אלו מומין (בכורות מ'.) ופיו דומה לשל חזיר. גמר' (שם) לא תימא דשפיד ופרים[3] פי' ,חד כשפוד כמו של חזיר. פרים ששפתו עקומה למעלה כשל חזיר". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה ורש"י פי' בע"א אבל מ"ש מפי המורה מסכים עם פי' הרגמ"ה — וכנ"ה בפסחים פ"ז מ"א שפוד של רימון גמ' שם ע"ד. שפוד של עץ. שפוד של מתכת וכ"ה בירו' פסחים רפ"ז דל"ד. פסחים ע"ד: שפדיה בשפודא. תוספת' ביצ' פ"ג ואין עושין את השפוד ואין מחדדין אותו. שם למ"ק רפ"א תוחב בשפוד. ירו' חגיגה פ"ג דע"ט: תוחף את התרוה משפוד וכו'. והקבוץ פסיקת' רבתי רפ"ב שמונה שפודין של ברזל. ירו' נזיר פ"ו דנ"ה: שני שפודין. תר"י א' לבמדבר ל"א, כ"ג שפודיא ואסכלתא. והיחיד ע"ז ע"ה. תנחו' הישן חקת סי' ב' השפוד והאסכלא. והפעל: פסחים הנ"ל שפדיה בשפודא וכ"ה בל"ס שְׁפַד (durchbohren, spiessen), חולי' קי"א: קא שפיד כבדא. סנהד' מ"א. ששפדו (גי' רש"י שיפדו) בייחורי של תאינה ופי' ר"ח שפדו מל' שפוד ופירושו ברזיה וכו'. ומזה השם המופשט שיפודא מקום תחובו של הצמח ב"ב הנ"ל כפי גי' רבינו וכגי' שלפנינו אי' בע' שפל ע"ש] —

* שָׂפָה, שָׁפָה עיי"ע שף ג' (כ'), י"ח, י"ט (י"ז, י"ח).

* שַׁפְוָנָא (מע' שף א' פי' שחיקה auf- zerreiben) תרג' כ"י משלי כ"ה, כ"ב ופיד: שפוונא ובנו"ג ספוותא.

שָׁפַח א') (מענין ל"מ שִׁפְחָה והפעל ממנו שפח unterjochen, knechten; ב') מענין ספחת mit Aussatz strafen) עשאן שפחות מכודנות עיי' בע' כדן[4], ר' יוסי[5]) בר' חנינה אמר העלה על ראשן[6]) משפחות משפחות של כנים. בפסיקתא ותאמר ציון (פסיקתא דר"כ צד קל"ג.) ושפח ה' קדקד בנות ציון (ישעיה ג', י"ז) אין סיפוח אלא צרעת כמה דתימא (ויקרא י"ד נ"ו) ולשאת ולספחת ר' יוסי אומר[7]) ששמרו משפחותיהן שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות. *[אחי"ה בנו"ג בפסיקת' דר"כ וסיפח ושפח כתיב שומר משפחותם וכו' והכונה כמ"ש רש"ב שלורש ושפח כאלו כתובה בשין ימנית מל' משפחה ובמד' איכ"ר מאי ושפח ושפע כדי לשמור וכו' ועיי' מ"כ שנדחק בפירושו אבל באיכ"ר צ"ל כמו בפסיקת'. ובענין שִׁפְחָה הקבוץ שפחות עיי' דרז"ל ברכות מ"ז: גיטין נ"ח. סוטה י"ב: סנהד' ל"ט. צ"ט: אבות פ"ב מ"ז יבמו' נ"ה סע"א גיטי' מ"ג. שפחה חרופה והקבוץ כריתות מ' סע"א ועיי"ע חרף (ח"ג, תק"א). והשם המופשט שִׁפְחוּת הפכה אִישׁוּת ירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ג כשם שאינו מוכרה לשפחות אחר אישות אף לא שפחות אחר שפחות] —

שְׁפִיחְלָא (שם משפחה) בר"ג דפ' עשרה יוחסין (קידושי' ע"א:) רב איקלע לבי שפיחלא פי' שם משפחה. *[אחי"ה בנו"ג לבי בר שפי חלא ופירש"י שם האיש שופה חומץ כמו השופה יין וכו'] —

שפט (= שְׁפְטָנָא מל"ס ܫܝܦܛܐ מפעל ܫܝܦܛ) שוטה ומחוסר דעה (Narr, Verrückter בפ' החובל בגמ' דסמוך ריפוי (ב"ק פ"ה.) לקטוע לו ידו כששפטני אסיקינן. בפ' המפקיד בגמ' ר' יהודה אומר (ב"מ מ'.) בששפטני עסקינן דיהבי בכיילא רבא וכו', בר"ג דפ'

[1]) וכ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח ביצה כ"ח: ובזו השטה הלכו התוספו' שם ורש"י במכות פי' בע"א עש"ה. [3]) בדפו"ו פרים וצ"ל פרים כדאי' בכ"י ובדפ"ר ובפי' רגמ"ה ובנו"ג פרוס. [4]) ח"ד, ר', וש"נ. ובכ"י מדרש הגדול אשר תחת ידי הגי' כנר עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג, רצ"ו. [5]) וכ"ה בויק"ר ר"פ ט"ז ובילק' איכ' פ' סורו וילק' ישעיה ר' רס"ו ועיי' שבת ס"ב סע"ב ובנו"ג בפסיקתי דר"כ צד קל"ג ר' דוסי. [6]) בפסיקת' בט"ס ראשון. [7]) בנו"ג ר' חליפי בר זמרי בשם ר' ייסא ובויק"ר רפט"ז ר' חייא וחלפא בר אידי בש"ר יוסי ועוד כמה שמות אחרים בשאר מקומות שבילק' ובאיכ"ר פ' סורו עיי' מ"ש רש"ב בפסיקת' שם צד קל"ג:

ה ז ה ב (ב״מ ס״ז.) ב ש פ ט נ י ע ס י ק י נ ן[1]) דלא קפדי. עם נבל ולא חכם (דברים ל״ב, ו׳) תר״י (א׳) עמא שפטא ולא חכימא. ס״א בשוטים. *[אחי״ה בתר״י שלפנינו הגי׳ אומא טפשא. וגי׳ רבינו נכונה מאוד כי שִׁפְטָה פי׳ בל״פ חסר דעת ורבותינו בנו התואר מהפעל שִׁיפַּטן. ועיקר הגי׳ ביו״ד שיפטא, שיפטנא ככתיבת המלה הפרסי׳ ובנו״ג כש״ס בוי״ו שופטני, ובכ״י ש״ס ה׳ ב״ק פ״ה הגי׳ טופשני וצ״ל שופטני. וכדאי׳ בכ״י ש״ס ב״מ שם ושם ובשבעו׳ מ״ח:] —

שפט (= שוּפְטָא פי׳ כמו שוּבְטָא (Ruthe תרג׳ שבט לגיו חסר לב (משלי י׳, י״ג) ושופטא לפגרא דחסר רעינא. *[אחי״ה כה״ג נ״כ במתורגמן וסיים ואין דומה לו במקרא ע״כ אבל ברור הוא כי הוא כמו שובטא וכדאי׳ בתרג׳ כ״י ובנו״ג שבטא] —

שפט (= שִׁיפּוּט das Richten, Vergewal- tigen) בריש מדרש קהלת (פי׳ גנתתי) שיפוטו של ממון שיפוטו של גזל שיפוטה של תורה אולי ענין משפט. *[אחי״ה וכן פי׳ במ״כ הנהגה ומשפט ובפי׳ מהרז״ו תאוה וחמדה וכן הוא במעריך ללונזאנו והוסיף לומר צדיק יצר הטוב שופטו רשע יצר הרע שופטו כיון למאמרם ברכות ס״א ע״ב צדיקים יצר טוב שופטן . . . רשעים יצר רע שופטן פי׳ משתרר עליהם ושולט בם אבל מה שהביא במעריך משמ״ר פ״ח אינו ענין כאן ועיי״ע הבא אח״ז. וא״כ שיפוט הוא שם מופשט מן שפט ועוד השם המופשט שְׁפִיטָה סנהד׳ ג׳ סע״ב משעת שפיטת העדה, במד״ר פי״ד שפיטת שמשון. והשם שוֹפֵט (בינוני כמו שָׁפֵט בעז׳ ז׳, כ״ה בלא״ר) הרבה בדרז״ל ר״ה כ״ה: אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך, חגיגה י״ד. שופט זה דיין שדן דין אמת לאמיתו, ב״ב ט״ו: דור ששופט את שופטיו, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. זקניך ושפטיך (דברים כ״א, ב׳) זקניך שהן שופטיך . . זקניך זה בי״ד הגדול ושפטיך זה מלך וכה״ג, שבת קל״ט. אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים וכו׳, ה פ ע ל ברכות ס״א רע״ב עיי׳ לעיל ב״ב ט״ו: סוטה י׳. זכור לי כ׳ שנה ששפטתי את ישראל וכו׳] —

* שְׁפוּטִים (מל״י המאוחרה πουτάνη-να זונה וענין שפוטים Päderastie עיי׳ בפנים) מכילתא בשלח ר״פ ויבא עמלק (פ״א) ואת יואש עשו שפטים (דה״י ב׳ כ״ד, כ״ד) אל תקרי שפטים אלא שפוטים ומה שפוטים עשו בו אמרו העמידו עליו בריונות קשים אשר לא ידעו אשה מימיהם וענו אותו במשכב זכור וכו׳ ובתנחומא וארא סי׳ ט׳ ומנין שנבעל כנשים דכתיב ויהי לתקופת השנה וגו׳ ואת יואש עשו שפטים אל תהא קורא שפטים אלא שפוטים וכו׳ ובירו׳ קידו׳ פ״א דס״א. ואת יואש עשו שפטים תני ר׳ ישמעאל מלמד שהעמידו עליו בורניות [צ״ל בריונות] קשים שלא הכירו אשה מימיהם והיו מענין בו כדרך שמענין את האשה והוא כבמכילתי הנ״ל. לכן יש לתקן ואת יואש עשו שפטים א״ת שפטים אלא שפוטים וכו׳ וכדאי׳ ג״כ בשמ״ר פ״ח ופי׳ מ״כ שפוטים ל׳ ערוה ופטומי מילי למלאות רצונם ע״כ והנכון כמ״ש בעל המעריך פי׳ בעילות בל׳ לעז . . ואת יואש עשו שפוטים כלומר עשו תאותם ע״כ[3]) וכיון לל״י הנ״ל אשר רמזתי עליה כבר בע׳ אפטוניות (ח״א, רי״א:) עש״ה[3]) והשתמשו בזו המלה כהשענם על ל״מ (יחזק׳ כ״ג, י׳) ושפוטים עשו בה (ושם דבר הנביא ג״כ מענין זנות: המה גלו ערותה וגו׳) ומזה נבין הדרוש בב״ר פ״נ וישפוט שפוט (בראשית י״ט, ט׳) כך התנו אנשי סדום ביניהם אמרו כל אכסניא שהוא בא לכאן יהו ב ו ע ל י ם אותו וכו׳ והמלה היוני (ומזה ג״כ בלאי״ט putana) נאמרה גם כן ממשכב זכר והח׳ גרעץ (קורו׳ היהודי׳ ד׳, תקס״ד) פי׳ אפתוניא מל״י ἀφθονία neidlose Neidlosigkeit, [Preisgebung zum unehelichen Umgang —

שִׁפּוּי (= שִׁיפּוּי פי׳ כמו שִׁיפּוּעַ das Schrägab- laufende) בפ״ק בחולי׳ בגמ׳ השוחט מתוך המבעת (י״ט רע״א) והלכתא משפוי כובע ולמטה כשרה פי׳ כמין כובע בפי הקנה ואינו בשר אלא הוא לבן כגון הסחוסין ומונח עליהם כגון עלה של חרס ומפסיק בינו לבין הוושט כשגועה[4]). *[אחי״ה ועל פי זה פי׳ הרמב״ם בפי״מ וז״ל בתוך הטבעת הגדולה יש כמו שני גרגרים מגוף סחוסי וקורים אותם חכמים חיטי עכ״ל וז״ל הכלבו בשם הרב ברצלוני פי׳ ענין שיפוי כובע הוא שעל פי הטבעת הגדולה יש שם בשר ופי׳ הבשר עשוי חטים ועל אותן חטים כסוי שדומה לעלה של הדס ועליה עצם אחד מטבעת הגדולה ומכסה סביב

---

[1]) בכ״י ובדפ״ע ח ו ץ מ ד פ ו ״ ו נשמט מן בששמני עסיקינן עד בששמני עסיקינן השלישי ולכן דברי בעל הפשב״ע נבוכים הם.
[2]) ולא כענין שיפוט של ע׳ הקודם כדעת המעריך. [3]) ועיי׳ ג״כ מ״ש ה׳ פערלעס מיסצעללען צד 21. [4]) בהעתקת עיקרי התלמוד עת שגועת.

זה דבשר כמו הכובע ובאמצע זה העצם יש שיפוי אחר מנוף העצם ונקרא שיפוי כובע וכו'. ובלי ספק שיפוי (ביו"ד כגי' שלפנינו בש"ס) הוא כמו שפוע ובאמת בה"ג (שחיטת חולין צד קכ"ו:) אי' בפירוש אי שהים משפוע כובע ולמטה . . . אי שהים משיפוי כובע ולמעלה וכו' וכן פירש"י וז"ל קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות וכו' וכ"ה בטור יו"ד ריש סי' כ' ע"ש וכן פורש"י חולי' כ'. מאי ראשו שיפוי ראשו: משתתחיל הראש לשפע ע"כ. והפעל שבת צ"ח: דשפי להו כי פורין עיי"ע פרז פי' וגי' רבינו ומ"ש בח"ד. ע"ז. ובה"ג שם: וכי משפי לה בקולמוסא מן תתתא לעילא טרפה]—

שפי (= שׁוּפִי פי' ענין גבהות והוא הבשר העב שעל כף הירך (Hüftballen בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ב:) ר' יהודה אומר נוממו עם השופי. בר"פ אין מעמידין בגמ' דסמוך ולא תתייחד (ע"ז כ"ה סע"א) השוק והעליה (ש"א ט', כ"ד) ר' יוחנן אומר שוק ואליה ומאי והעליה דסמיכה לאליה ר' אלעזר אומר שוק וחזה ומאי והעליה דפתתי לחזה עילוי שוק כשהוא מניף [1] ר' שמואל בר נחמני אמר שוק ושופי ומאי והעליה דשופי עילוי דשוק קאי [2] פולפ"א בלע"ז. *[אחי"ה והוא בלאי"ט das dicke Fleisch polpa וכ"ה בפירש"י בע"ז שופי: כף הירך הסובב עצם הקולית וקורין פולפא (= poulpe) ובחולי' צ"ב: פירש"י שופי החלב הגבוה ונראה על השופי וכו' ועיי' ג"כ פירש"י שם ע"ד: ד"ה נוממו. ורגמ"ה שם פי' עם השופי כלומר הותכו למעלה ואין לחקור אחר השומן. שופי טלפא ע"כ כ"ה בש"ס ווילנ' עפ"י העתק הכ"י בקובץ כ"י אנגייליקי לחולי' צד של"ד. ונ"ל שצ"ל פולפא וכלעז של רבינו ורש"י. ובירו' מגילה פ"א דע"ב סע"ג הגי' רב שמואל בר נחמן אמר שקא ושופה. ונזרת המלה מע' שף כ' (י"ט) ע"ש. ועה"ק שנ"ב לועז קלופבאיין בל"א והוא Klumpbein] —

שפי (ל"ם נדרש עפ"י הוראת שף ז' (ח') ע"ש) כפ"ק בסוטה בגמ' שמשון [3] (י'.) וילך שפי (במדבר כ"ג, ג') בלעם חיגר ברגלו אחת שמשון בשתי רגליו דכתיב (שם מ"ט, י"ז) שפיפן עלי ארח. *[אחי"ה עיי"ע שף הנ"ל כי שם מקומו] —

שפין (= שׁוּפִין מע' שף ב' (ג') פי' חָלָק glatt ועיי' בפנים) בפ"ג בכלאי' (מ"ב) חרדל ואפונין השופין [4] מין זרעים פירוש [5] קטנים. *[אחי"ה ובפי' הר"ש חלקים וכן פי' הרמב"ם והוסיף לומר ממלת התרגם ושפית יתיה בשופינא ע"כ וא"כ פי' מן שף א' (ב') ועיי"ע אפנין (ח"א, רי"ב) וש"נ פי' רע"ב שהסכים כדעת הערוך והרמב"ם ובהצעה ערבית אי' בפי"מ להרמב"ם אפונים השופין الحمص الاملس פי' אפונים חלקים] —

* שׁוֹפִין, שׁוֹפִינָא (מל"ם (Feile ב"ק צ"ח. כלים פ"ל מ"א עיי"ע שף א' (ב').

☞ שפויין (שִׁיפוּיָין (Fladen תרג' ירוש' (ב') כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א) כשפוין ברובשא ובעל הערוך גרס ששיין ע"ש). *[אחי"ה ועיי"ע אישיש (ח"א שכ"ז) וע' אשש (שם שכ"ז) והמתורגמן ע' שף ו' הביא התרג' הירו' בגי' כשיפוין (בנו"נ כשיפויין) ופי' מטוגנין בל' אשכנז גיפרעגילט geprägelt, ולפי זה אולי נגזרה המלה מל"ם تافتن בינוני تافته קלוי וממוגן באש] —

שְׁפִיר מל"י σπεῖρος, — ον כסוי, עור Hülle, (Decke, Haut כבר פירשנו בע' רשן. וי"מ חתיכה של בשר ויש בה צורת אדם. וי"מ לפיכך נקרא שפיר שהיא כשפופרת של ביצה — (א"ב לפי דעת קצת המפרשים לשון מקרא זה (מיכה א', י"א) יושבת שפיר עריה בושת). *[אחי"ה ועיי' פירש"י למיכה יושבת שפיר שם העיר עריה בשת גלויה בית הבשת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נפל היוצא מרחמה של אשה ע"כ וא"כ הרכיב שני ענינים. וי"מ הראשון כיון לגזרת המלה מלשון שַׁפִּיר וכפי' הרשב"ם (הובא באו"ז הל' נדה סי' שמ"ר) וז"ל דעל שם תוארו של אדם ואפיו הנתון בעור קרי ליה כדמתרגמינן יפת תואר שפיר בחזוי ע"כ והי"ם השני הוא הוא פי' רה"ג באהלות פ"ז מ"ה (בפרים צד 24) וז"ל שפיר זה מפורש הוא בנדה אבל כאן נפרש נופו של דבור שהן כשפופרת של ביצה ע"כ ועל זה רמז בפי' המשנה נ' פ"ג בנדה וז"ל שפיר פי' כמו שפרשנוהו באהלות ועקרו כרשון שהוא חגב תרגום ע"כ וכיון לנדה כ"ה. ת"ר איזהו שפיר מרוקם אבא שאול אומר תחלת

[1] בנו"נ דפתית לה לחזה עילויה דשוק כי בעי אנופי ומנפי. [2] וכ"ה בכ"י ש"ם דשופי עלויה שוק קאי וכ"ה בע"ז ובפי' ר"ח ובנו"נ שופי עילויה דשוק קאי. [3] כ"ה בכ"י. [4] בנו"נ השופים. [5] כ"ה בכ"י.

ברייתו כרשון (וכגי' רבינו ע' רשן) ובע' רשן הביא רבינו זה הציון מנדה והוסיף התרג' ויק"ר פי"ד לבושו (איוב ל"ח, ט') זה השפיר חתולתו זה השיליא וכ"ה בירו' נדה פ"ג ד"נ רע"ד ומזה ראיה נוכחת כי נזרת המלה מל"י הנ"ל פי' כסוי ועור. ומי שאומר שנזרתו מל"מ (מיכה הנ"ל) או מל"מ שפריר אינו אלא טועה. וכנ"ה בנדה כ"ד: המפלת שפיר מלא מים. ושם כ"ה. שפיר שאינו מרוקם. שם סוף העמוד שפיר מרוקם. שם וכ"ה: ההוא שפירא וכו'. ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: אני ראיתי עגל כאפון בשפיר. ברכו' ד'. ואני ידי מלוכלכית בדם ובשפיר ובשליא ויפה פירש"י בשפיר: הוא עור הולד שהעצמות וגידים והבשר ניצורים בתוכו וכו' עש"ה. תר"י א' דברי' כ"ח, נ"ז שפיר שליתא] —

* שַׁפִּיר עיי"ע שפר א'.

* שׁוּפְרִיזָא (נ"ל מל"ע شفارج קערה גדולה grosse Schüssel עיי' בפנים) כתובו' ס"ה. הוי משקי ליה בשופרזי כי האי ופירש"י גביעים ארוכים שקורין מדירני"ש ובמנחות כ"ח: אי' בפירש"י מדרנ"ש ובתורה (שמות כ"ה, ל"א) פי' רש"י גביעיה כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדירנש וכן פירש"י גביעי (בראשית מ"ד, ב') כוס ארוך וקורין לו מדירנ"ש בלע"ז ורמ"ל כמ"ל כתובות ס"ה. נלאה לפרש לעז זה ולא עלה בידו ונראה לי שהוא מל"ר אמצ' mazer, mazarum, masdrinum כוס גדול עיי' Du Fresne. ודע כי בל"ע הנ"ל קערה גדולה נקראה שופאריז והוא הוא שופריזא וני' שופריזי (והוא הקבוץ) אי' בתוספו' רי"ד ופי' גביעות גדולים ובנו"ג שופרזי וז"ל הרא"ש הובא בשט"מ כתובות ס"ה. בשופריזי כלומר בכוסות גדולים וארוכים.. שקורין מדרנ"ש עכ"ל וגי' ופי' רבינו עיי"ע שפר ג'.

שָׁפַךְ (מל"מ ענין יציקה ausgiessen; שְׁפוֹכִין כמו שֶׁפֶךְ בל"מ מקום אשר שופכין שם כמו מרזב וכדומה Rinne בל"ס שְׁפְכָא ועיי' עוד בפנים) בר"נ דפ' השותפין (ב"ב ג':) עד דתקין שפוכא [1]) ובגמ' כותל חצר (שם ו'.) אחזיק לנטפי לא אחזיק לשפכי פי' תקרה שהיא מקורה ברעפים שמנטפין מן הקורה בחצר חברו ואם בא לשנות לתת מרזב בתקרה להיות כל מימי התקרה נשפכין במרזב אין לו כח [2]). בר"פ לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (שם י"ט:) התם בשופכין פי' מים הנשפכין מן הכלי [3]) או מכיוצא בו אבל השתנה קיימא לן כדתניא (שם) לא ישתין אדם בצד כותלו של חבירו אלא א"כ הרחיק ממנו שלשה טפחים. בר"נ דפ' המוציא יין (שבת ע"ח.) מודים חכמים לר"ש במוציא שופכין לרשות הרבים ברביעית פי' משקין מאוסין העומדין לשפיכה. בפ"ב במכשירין (מ"ג) מי שפיכות שירדו עליהן מי גשמים פי' מים טמאים שנשפכו. בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה:) האי דלא יתבי תותי מרזבא משום שופכין הוא. פי' מי גשמים הנשפכין מן הגג במרזב [4]). בפ"ז בפיאה (מ"א) (בזמן) [צ"ל בשמן] שהם שפכוני או ביישוני [5]) פי' זתים ששופכין שמן הרבה שזיתיו מבושלין הן בטוב בישוני יבשין שאין עושין שמן. פ"א ממקום ששמו בישן כמו (מגילה כ"ד:) חיפני ובישני [6]). פ"א בישני שהוא מבייש את חברו שעושה כפלים מחברו. ירו' (פיאה פ"ז ד"כ רע"א) שפכוני שהוא עושה שמן הרבה בישוני אית דבעי בישוני ממש וכו' [7]). בפ' השוכר את הפועל [8]) בגמ' דסמוך מעשה (ע"ז ס"ח סע"א ורע"ב) אבוה דרב אחא בריה דרב איקא הוה שפיך חמרא לגוים פי' גוים שהיו לוקחים חביות של יין מישראל והיה שופך אותן חביות לכליהם של גוים והיה מעבירן הנהר בספינה ונותנין לו בשכרו כדים רקים. ובגמ' נטל את המשפך (שם ע"ב:) אמר להו רבא להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לגוים פי' משפך כלי שמשימין בפי החביות ושופכין בו היין ויורד לחבית. *[אחי"ה הפעל כבל"מ פי' יצק ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד וירו' גימי' פ"ב דמ"ד: וכתב (דברים כ"ד, א') לא השופך כלו' לא יצוק הדיו על הנייר כי אם צריך שיכתב את הגט. איכ"ר פ' כלה שפך הקב"ה את חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל. נדה י"ג. כאלו שופך דמים, ד"א פי"א

[1]) בנו"ג עד דמתקין ליה שפיכי וברש"י שפכי ובכ"י ש"ס עד דתקין ליה שפכי ובכ"י ק"ש שופכי. [2]) וז"ל הרגמ"ה אחזיק לשפכי שאם יש לאחד חזקה שמרזיבו מקלח לחצר חבירו אם ירצה לסלק את מרזיבו ולהניח כל תקרתו בניטוף יכול חבירו לעכב עליו וכו'. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה. [4]) וכן בפירגמ"ה ששופך המים צנור עליו. [5]) בנו"ג בשמו שהיה שפכוני או בישני ועיי' שינויי הגי' בע' בשן ח"ב, ר"ז. [6]) עיי"ע בשן ב'. [7]) בידי' הגי' אית דבעי מימר בישני ממש וכו' עיי"ע בשן א'. [8]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע הפועלים וכ"ה תמיד בדפוסי הערוך בט"ס עיי' מ"ש בסוף זה החבור במפתח לספר הערוך השלם ובכ"י ק"ש אי' תמיד כפי' תא"ה (והוא השוכר את הפועל) ונתפשט בדפוסי הערוך השוכר את הפועלים.

ה"ז משופכי דמים. ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד שפוך צנינים וכו'. נפעל פסחים כ"ב. מים הנשפכין, בינוני פועל יומא ס"ח: שפך הדשן (ויק' ד', י"ב) שיהא מקומו מְשׁוּפָּךְ. אתפעל אִשְׁתְּפִיךְ עיי' תרג' תהלים ע"ט, י'; לצפני' א', י"ז; למ"א י"ג, ג', ה'. השם שׁוֹפְכִין, שְׁפוֹכָאָה = שְׁפְכָא (קבוץ שפכין כגי' רש"י וכ"י ש"ס) עיי' לעיל בערך. והתואר שפכוני ויותר טוב שְׁפְכָנִי. והשם המופשט שְׁפִיכָה, שְׁפִיכוּת, שפיכת (שפיכות) דמים שבת ל"ג. פסחי' פ"ה. קידושי' ס"ב: זבחי' פ"ח: ערכי' ט"ו: סנהדר' נ"ז: ב"ר ספט"ז. ירו' פסחים ספ"א דכ"ח: לא התרתי לך את דמו אלא בשפיכה. ירו' יומ' פ"ה דמ"ג רע"א דם הפר ישפך לרבות פר דם יום הכפורים לשפיכה עיי' זבחים נ"ב. ופירש"י שם. פסחים פ"ט. פסח בשפיכה. טבול יום פ"ד מ"ז ירו' תרומ' פ"ב דמ"א רע"ג שלום מן השבר [שלום] מן השפיכה. ב"ב כ"ה: שפיכותא הפכו ניהותא פי' זרם מטר שבא בחזקה כמו בתר"י א' במדבר כ"א, ט"ו אשד הנחלים: שפכות נחליא. ועיי' תרג' אונקל' ושפיך נחליא תר"י א' דברי' ג', י"ז אשדות: שפכות מיא] —

שָׁפֵל (טל"ם ובלא"ר וסורי שְׁפַל ענין נמיכה כפיפה והכנעה niedrig, gebeugt sein). שיפול, שיפולא בל"ס שופלא כמו שול שׁוֹבֶל בל"מ der untere Theil, Schleppe, Saum; שִׁיפּוּלֵי מֵעַיִם (Scham) ודיקולא שפיל (סנהד' ז') עיי' בע' דקל (א'). שפיל ואזיל בר אווזא (מגילה י"ד:) עיי' בע' טף (ב'). בס"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ט:) מיא אשפלוה לארעיך [1]). בסוף יבמות בגמ' נפל למים (קכ"א.) אימור דגלי אשפלוה. בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א:) מיא הוא דאשפלוה. בפ' כל הצלמי' בסוף הלכה הטים (ע"ז מ"ז.) למיא דקמיה קא סניד וקמאי שפיל להו[2]). בפ"ק בברכות בגמ' מאמתי קורין את שמע בשחרין (י'.) ועוד שפיל לסיפיה דקרא. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ג.) חוששת פי כריסה ושיפולי מעיה. בפ' הערל בגמ' ר' אלעזר אומר (יבמות ס':) כל שאין לה שיפולי מעים בנשים. בחלק בגמ' ג' מלכים (סנהד' ק"ב:) הוית נקיט שיפולא בידך ורהוט [3]). בר"נ דפ' יש בערכין (י"ד:) קני ליה בשיפוליה עד תהומא פי' „שוליו מסביבות שרשיו ולמטה עד תהום"[4]), ס"א משיפודיה וכבר פי' בע' שפד[5]). ולירכתי המשכן (שמו' כ"ו, כ"ב) תר"י (א') ולשיפולי דמשכנא[6]), ונגוע בקצהו (שמות י"ט, י"ב) תר"י (א') שיפולוי[7]). ביהושע (י"א, י"ז) תחת הר חרמון תרג' שיפולי טורא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' אונק' שמות י"ט, י"ז; כ"ד, ד' בשיפולי טורא והיחיד בתרג' שה"ש א', ד' בשיפולא דטורא. ותרג' ירו' א' קרקע המשכן (במדבר ה', י"ז) שיפולי משכנא, וכן תר"י ירך המזבח (ויקרא א', י"א. ט"ו) שיפולי מדבחא, ותרג' שולי (שמות כ"ח, ל"ג. ל"ד; ל"ט, כ"ד) שיפולי. איכ"ר פי' טומאתה: טומאתה בשוליה (איכה א', ט') בשיפוליה כמה דאת אמר על שולי המעיל, ומזה בית הרחם נקרא שיפולי מעים עיי' לעיל, שבת צ"ח סע"ב למה משכן דומה לאשה שמהלכת בשוק ושיפוליה מהלכין אחריה פירש"י ושיפוליה: שולי בגדיה וכו'. תוספתי אהלו' ספי"ג שיפולי אוהלין, ועיי"ע שפע ב'. ובברכות י'. ד"ה שפיל פירש"י כל דבר שהוא בסוף קרוי שפילו של דבר ע"כ. ב"ב ע"ג: איהו בזקיפא ואנן בשיפולא. ומזה נקרא עמק ותחתית וארץ מישור שְׁפֵלָה בל"מ (דברים א', ז' וזולתו Niederland) וכן בדרז"ל פסחי' נ"ג. סימן לשפלה שקמה. תוספת' שביעי' ספ"ז סימן לשפלה שקמים. שם: ושפלה שלה זו שפלת לוד. ותרג' שפלה שְׁפֶלְתָּא. שְׁפֵילְתָּא עיי' תרג' דברים א', ז', יהושע י', מ'; י"א, ט"ז; ירמי' ל"ב, מ"ד. והתואר שָׁפֵל כל"מ פי' נמוך וכפוף תענית ט"ז. סנהדר' פ"ח: עיי"ע שף ז' (ח') שפל ברך, סוטה ה'. אין גבוה רואה השפל. מ"ז: שפלים הוגבהו. סנהדר' מ"ג: מי שדעתו שפלה; אבות פ"ד מ"י שפל רוח, שם פ"ה מי"ט ירו' סנהדר' פ"א די"ט ע"ג נפש שפלה חגיגה י"ב: ספרי סוף וילך ס"פ ש"ה אומה שפלה. ועוד פי' שפל טל"ם בשפלות ידים (קהלת י', י"ח) עצל ומתרשל הפכו זריז נדרים ל"ן סע"א גיטי' כ"ה. פסחים פ"ט. בנות זריזות ובנים שפלים[8]). והשם המופשט סוטה מ"ח סע"א שגורמין שִׁפְלוּת לשונאי של הקב"ה . . .

---

[1]) כ"ה נכון בכל כ"י ובנו"ג טייך וכו' ובדפ"ע בט"ס לארעאי. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס שפלי להו ובנו"ג אזדו וכ"ה בהעתקת ר"ח. [3]) בנו"ג הות נקיטנא בשיפולי גלימא וכגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס עיי' ד"ס סנהד' קנ"ו. ולא העיר על גי' הערוך. [4]). הועתק מפי' רגמ"ה לערכי' ובב"ב ל"ז: פי' רגמ"ה משיפוליה אילן היינו מקום תפישת השרשין וכו' וקרוב לזה פי' רש"י בערכי' משיפולא מקום מושב האילן. [5]) ושם ציין רבינו ב"ב ל"ז: ובנו"ג גם שם בלמ"ד שיפוליה. [6]) בנו"ג ולסייפי. [7]) בנו"ג בסייפיה. [8]) ובענין מלקפת בשפלין דשו"ם עיי"ע שָׁלָף ומ"ש בח"ח, פ"ח הערה 6.

שנורמין שפלות של ישראל. במד"ר ספ"ד שהיה נוהג בשפלות לפני המקום. תרג' ורמט החזיקה (ירמיה מ"ט, כ"ד) שפלותא אחדתינון, וכ"ה בל"ס ובל"ע سفلة Demüthigung. והפעל ברכות י'. שפיל לסיפא דקרא. שבת קמ"ז: שפילית לסיפיה דספרא עיי' פירש"י. הפעיל ואפעל עירו' י"נ: המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו. שם נ"ד. ואם מגים לבו קב"ה משפילו. מגילה י"ג: ואם הגים דעתו הקב"ה משפילו. נדרים נ"ה סע"א ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו. מ"ק ט"ז סע"ב הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני. ערכי' ט"ז: ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו. יבמות קכ"א. עיי' לעיל בערוך — תוספת' סוטה רפ"ד משפיל הגבוה ומגביה השפל. כ"ר פס"ח משפיל לזה ומרים לזה. תר"י ב' ויקרא י', כ' על דאשפל משה גרמיה. תרג' משלי כ"ה, ז' מן דמשפיליך. שם כ"ט, כ"ג אשפלוי. אתפעל תרג' ש"א ב', ל"ו לְאִשְׁתַּפָּלָא ליה. התפעל ויק"ר פי"ט ובשפלות ידים (קהלי' תנ"ל) על ידי שהאדם הזה משתַּפֵל לקנח גופו כראוי וכו'. על ידי שהאשה הזו משתפלת מלבדוק עצמה פי' מתעצלת — הָפעל ויק"ר רפ"ח בלשון זה הושפלו וכו'] —

* שָׂפָם (מל"מ פי' זקן השפה Lippenbart) הקבוץ שְׂפָמֵי שבת קכ"ט: עיי"ע שף י"ז (י"ח) ובדפא"מ הוא ע' בפני עצמו כי ר"ב העתיקו מסקומו.

שפן (= שִׁיפון מל"י σιπῶν בל"ע سوفان، سيوان Hafer) בראש כלאים (פ"א, מ"א) הכוסמין והשיפון עיי' בע' דשר — (א"ב פי' בל"י שבלת שועל אבל בל' משנה הוא מין דגן אחר אשר ממנו בכל הארצות צפון עושים פת מדי יום ביום ורגילים לאכלו יותר מפת חטים). *[אחי"ה כונת ר"ב במ"ש בל' משנה הוא מין דגן וכו' על זה המין הנקרא אצלנו Roggen וכ"ה בכ"י ערוך הקצר וז"ל שפון מין זרע רוגא (Roggen) [1] ובאמת כן דעת רש"י שלועז במשנה דפסחים (פ"ב מ"ה) שיפון ע"י שינל"א (בל"צ seigle) שהוא ראגגען אצלנו וכן לועז רש"י בפסחים בגמ' ובמנחו' ע' רע"ב מלת דישרא ע"י סינלא עיי"ע דשר (ח"ג, קס"ח) וכדעת רגמ"ה במנחות. ובאמת שיפון ודישרא אחת הן כדמוכח מפסחים ומנחות: שיפון דישרא וא"כ בבבל קראו לשיפון דישרא וכן פי' הרמב"ם בכלאים ששיפון מין ממיני החטים המדבריות וצורת כוסמין ושיפון שוה ומפני זה אינן כלאים זה בזה ע"כ אבל כבר הקשה בעל עיקרי התלמוד על הרמב"ם כי בהדי' כפ' כל שעה אמרינן שכוסמין מין חטים ושעורים אבל שיפון מן שעורים ולא חטים (ועיי' תוספו' פסחים ל"ה. ד"ה כוסמין) ויש לישב כי רבינו נגרר אחר הירו' חלה שאציין בסוף זה הערך שדעת רכנין השיפון מין כוסמין אבל בכלי' פ"ט מ"ח כפי הצעה הערבית (אצל דירינבורג) בפירוש הורה הרמב"ם שהוא מין ממיני השעורה וז"ל ושיפון אלדוסאר והוא מן נוע אלשעיר כמא בינא מראת" פי' ושיפון הוא הנקרא אלדוסר בערבי והוא מין ממיני השעורה כמו שבארנו פעמים ובאמת דישרא = [illegible], [illegible] מין השעורין הוא עיי' מ"ש בע' דשר. וכנ"ה בחל' פ"א מ"א החטים והשעורים והכוסמין ושיבולת שועל ושיפון. ירו' חלה רפ"א דנ"ז: נסמן (ישעיה כ"ח, כ"ה) זה השיפון. שם הרכה פעמים השיפון עש"ה עד: ברם כרבנין ג' מינין הן השיפון מין כוסמין שיבולת שועל מין שעורין וכו', תוספת' כלאים פ"ב החרדל והפולין והשיפון וכו'. כלים פ"ט מ"ח עיי"ע מצה ג' ושם כבר רמזתי כי אעפ"י שרבינו הלך בעקבות פי' רה"נ בכל זאת הטיב להבין שיפון ולא כפי' רה"נ שיפין (קבוץ מן שיפא) עיי"ע שף י"ב אשר שם הבאתי דבריו שהשוה השיפין עם שיפא, חשיפה אבל עתה הראיתי לדעת כי גם בפי"ט להרמב"ם בכלי' סבר כן כי אחר שהקדים לפרש כי שיפון הוא מין ממיני שעורים הוסיף (עפ"י העתקת החי' דירינבורג) וז"ל וירצה בו כאן קנה שיבולת השיפון ולפעמים יקרא שיפה והוא קנה רק לח אשר יארגו ממנו מחצלאות לכנין] —

* שפן (פי' לחש הוא) פסחים קי"ב. עיי"ע לול ג' ומ"ש בח"ה, כ"ו ועיי"ע אנגרוי ומ"ש בח"א, קל"ט.

שפנין (מל"ע شفنين ול"ס שוּפְנִינָא = תֹּר Turteltaube) ותור וסים [2]) ועגור (ירמיה ח', ז') תרג' ושפנינא וכורכיא וסנוניתא. ביעתא דשפנינא [3]) (פסיקתא דר"כ צד קל"ז.) בע' צצלא. *[אחי"ה ושם הוכחתי כי צצלא פי' גם כן תור. ותרג' תר (ויקרא י"ב, ו') שפנינא וכ"ה באונקל'

---

[1]) עיי' פערלעס בייטרעגע צד 11. [2]) במקרא וסום וקרי וסיס. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד כ"ר ובעיקרי התלמוד וכ"ה בפסיקתא דר"כ דקל"ז. ובע' צצלא אבל בדפ"ע כאן דשפנינתא ובכ"י ה"ב דשפניניתא.

ותר"י א' בראשי' מ"ו, ט' ובתר"י ב' שם שופנין והוא במשקל סורי, וכן תרג' ודרור (תהלים פ"ד, ד') ושפנינא, והקבוץ שפנינין, שפניניא תרג' ויקרא ג', ז'; י"ד, ל'] —

שפנר (= שׁוּפְנַר) שאין לו כסתות (בכורו' מ"ה.) כבר פי' בע' כסת. *[אחי"ה ושם הביא רבינו בכורות הנ"ל בעל הפיקן והשופנר ופי' מי שאין לו (כסתות) כל עיקר ורגלו שוה מלמטה זהו שופנר . ועיקר השופנר מן שפיר ע"כ וקשה להלמו ואולי מל"ר supinus פשוט flach, oben וזהו ורגלו שוה מלמטה כלומר חסר הבשר העב של העקב הנראה ככסת. ובתוספת' בכורו' ספ"ה הגי' שיופנר בכ"י אירפ' שיופגר!] —

1 **שָׁפַע** (מל"מ שֶׁפַע, שִׁפְעָה ענין רבוי Fülle, Ueberfluss ובל"ס שְׁפַע überfliessen) בפ' ב' בדמאי (מ"ד) אלו הן המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה פי' מן (איוב כ"ב, י"א) ושפעת מים תכסך. בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) ושפעת הקלגסין. בפ"ט בנדה (ס"ג.) ושופעת. *[אחי"ה השם שפעה כל"מ פי' ריבוי וחוזק ומזה ב"ר פמ"א במד"ר רפ"ג שפעת קורות להקרות בהן את הבית[1]) פי' חזוק הקורות ומלואו. ועוד השם שופע ויק"ר פ"ד וגם הנפש לא תמלא (קהלי ו', ז') שלשה נוטלין בשופע ונותנין בשופע וכו'. תרג' ישעי' מ"ח, י"ח; מ"ט, י"ט שפע נהר פרת וכ"ה בל"ס שַׁפְעָא. והשם המופשט תוספת' ב"ב רפ"ה כל השיפועין הרי הן של מוכר ובנו רז"ל מהשם הפעל נדה ס"ג. עיי' לעיל ירו' נדה פ"ד דנ"א. בהמה גסה ששפעה חררת דם. ירו' הוריות פ"א דמ"ו. עד שישבע. תוספת' נזירו' רפ"ד נותן לתוכו ושופע. תוספת' סוטה רפ"ד שהיתה שופעת בכל מחנה ישראל. ב"ר ס"פ ויצק שמן: שופע לו מן השמים כמלא פי הפך. שם פי"ד בנוהג שבעולם אדם יש לו קורא שופעת היכן הוא נותנה וכו'[2]). תרג' משלי ג', י' נשפען. שם ה', ט"ז נשפעין. אפעל תוספת' דמאי רפ"ג משפען. ושם בהפעיל משפיעין ויק"ר פכ"ז אן דאת יהב את משפע. בינוני פועל ויק"ר רפ"ט ראה אדם אחד שהיה משופע ביותר וכו' פי' חזק ועב והמפרשים פי' בע"א ע"ש. הפעיל סנהד' ק"ח. בשביל טובה שהשפיע להם קב"ה וכו'; ברכות ל"ב. בשביל כסף וזהב שהשפעתי להם וכו'. תוספת' סוט' רפ"ג מתוך טובה שהשפיע להם. שם: בטובה שהשפעתי לכם. תוספת' ב"ב רפ"ה מקום שנהגו להשפיע משפיע לו כל צרכו וכו' מקום שנהגו שלא להשפיע ושלא להכריע וכו'. קהל"ר פ' מה יתרון: השפיע לך הקב"ה שלוה] —

2 **שָׁפַע**[3]) (פי' ענין מורד ומדרון abschüssig sein; שִׁיפּוּעַ, שִׁיפּוּעָא Schrägheit, Abschüssigkeit) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח:) ובסוף עירובי' בגמ' נגר (עירובי' ק"ב:) שיפוע אהלים כאהלים דמו[4]). בפ"ז באהלות (מ"ב) כל שיפועי[5]) אהלים כאהלים אהל שהוא שופע ויורד וכלה עד כאצבע פי' כל שהוא יורד יוסיף רוחב ומלמעלה יצר עד כאצבע. בר"ג דשבת (ה'.) כדאמר רבה[6]) בכותל משופע. בהנתקים (פי"א) [צ"ל פ"י] בנגעי' (מ"י) אי זו היא קרחת מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר ואי זו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו. אשדות הפסגה (דברים ד', מ"ט) תר"י (א') שיפוע בית רמתא. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י ובאונק' משפך. ופי' שיפוע[7]) מדרון והוא כמו מקום שיפועו ירו' ב"ב ספ"ז דט"ו ע"ד ב"ר ס"פ ס"ט וילק' ויצא ר' ק"כ ושיפועו (של סולם) מגיע עד בית אל וזה ענין שיפוע אהלים[8]) (שבת ועירובי' הנ"ל וסוכה י"ם: אהלו' פ"ז מ"ב) וכנ"ה באהלו' שם: כלים שתחת השיפוע טמאים טומאה תחת השיפוע וכו' ופי' רה"ג שם וז"ל שיפועו פי' מה שהעודף מן האוהל כדכתיב (שמות כ"ו, י"ב) וסרח העודף ע"כ וכיון לתר"י ושיפוע (ובתר"י ב' ושיפועה) מותרא. ומזה נבנה הפעל ויק"ר פ"ה וסרוחים עי' ערשותם (עמוס ו', ד') אלו קטיות משופעות שהיה

---

[1]) במד"ר לקרות. [2]) וקהל"ר פ' את הכל עשה אי' שהיה לו שופעת (קורייה) [צ"ל קורה] בתוך דירתו וביתו וכו' והוא השם כמו בב"ר הנ"ל. [3]) כאן מתחיל ע' חדש וכראי' בכל כ"י אשר תחת ידי וכ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד וגם בדפוסי ערוך אי' תיבת שפע רק שנדפס באותיות קטנות אחר מלת ושופעת כזה: ושופעת שפע: וצ"ל "ושופעת: שפע" באותיות גדולות להורות שבתיבת שפע מתחיל ערך חדש ודלא כבעל הפשב"ע ואחריו (בלי שהזכירו) הלך תועה ה' לעווי. [4]) בכ"י ש"ס בעירו' לי' וכן לי' בגי' הגאונים עיי' ד"ס שם שהביא מ"מ להלי' שבת פכ"ב הלי כ"ט ועיי' תוספו' שבת הנ"ל. [5]) ברפו"ו שפועי. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע רב ובנו"ג בש"ס רבא ובכ"י א"פ רבה ועיי' מהרש"ל וכ"ה רבה בכ"י רי"ף בעירו' צ"ח: וכ"ה בריטב"א שם ועיי' ד"ס לעירו' צד קצ"א. [7]) ובהשמטת הע' שיפוי ראשו חולי' כ'. עיי"ע שפוי וש"נ. [8]) ובתוספ' אהלי' ספי"ג שיפולי עיי"ע שפל.

לכל אחד ואחד כר"א וסרח העודף. ועוד כ פו ע ל שבת ה'. עירו' צ"ח: כותל משופע, ירו' נדרים רפ"ה דל"מ. היה המקום משופע. סרוח (שמות כ"ו י"ג) תו"י א' יהא מְשַׁפַּע ו ב א פ ע ל תר"י א' שם פסוק י"ב תַּשְׁפַּע. סוטה כ"ב: פרוש מדוכיא . . דמשפע כי מדוכיא עיי"ע פרוש. ב"מ כ"ו דמשפע בחד גיסא. ה פ ע י ל עירו' מ"ג: משפיעו ועולה משפיעו ויורד. ה ת פ ע ל ירו' עירובי' פ"י דכ"ו: במשתפע עשרה טפחים. והקל שופע אהלו' ונגעים הנ"ל. ומזה נ"כ תוספת' שבת רפ"י (י"א) רשות הרבים השופע לרשות היחיד . . . ורשות היחיד השופע לרשות היחיד וכו'. תוספת' נגעים רפ"ב חיו בו שתי שערות בנגע ושופעות חיצה לו טמא היו חוצה לו ושופעת לתוכו טהור פי' יוצא באלכסון והג' רא"ו הניה שוכבות. תוספת' מקואות ספ"ו (ז') צלוחית ששפתו שופעת לאחוריה מורידה דרך פיה וכו' כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובנו"ג ש ו ם ע ת ו] —

* שָׁפַף, שְׁפַף (abreiben, zerreiben) עיי"ע שף א' (ב') וש"נ והפלפל שְׁפַשֵּׁף ע"ש.

* שִׁיפוּף (פי' כמו שִׁיפָה) ירו' מ"ק ספ"ב דפ"א: פורסין מחצלת על גבי שיסוף בשבת ובעל קרבן העדה הגיה מחצלת של שיפוף ואין נראה כי מירו' שבת פ"ד ד"ו סע"ד מוכח שצ"ל פורסין מחצלת ע"ג שייפות ובע' שף י"ב (י"ג) הוכחתי כי שיפה הוא ענין גמי ושייפות הוא קבוץ מן שיפה (שייפה ?) וא"כ גם בירו' מ"ק צ"ל ע"ג שיפות תחת שיסוף [1].

* שְׁפִיפוֹנָא (מל"מ שפיפון בל"ע سفـ Horn-otter) ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א אדלקון בוצינא אשכחון אהן דשפיפתא ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד אדלקין ואשכחון שפופינא וכו' [2].

שְׁפֹפֶרֶת (שְׁפוֹפֶרֶת קָנֶה חלול gehöhltes Rohr אולי מל"י σπεῖρα Windung, או נגזר מן שופר) בב"ק דפ' המפלת (נדה כ"א:) הרואה דם בשפופרת מהו פי' כגון שנתנה פי השפופרת בתוך החדר במקור ויורד הדם בחלול של שפופרת ואינו נוגע בבשרה [3]. בפ"ו בפרה (מ"א) ובפ' לולב הגזול בגמ' ר"מ (סוכ' ל"ז.) נפל מן השפופרת לשוקת פסול. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגת כ"ג.) ובפ"ה בפרה (מ"ד) שפופרת שחתכה לחטאת פי' קנה חלול מתוקן להדליק בו אש של פרה. וי"א קנה שיש לו פקק מצד אחד שמתוקן להשים בו אפר פרה. בכלי מתכות (פי"א) [צ"ל פי"ד] בכלים (מי"ח) והשפופרת המשמעת [4] את הקול. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז:) תרנגולת שנשמטה ירך שלה ועשו לה שפופרת של קנה וחיתה. בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. *[אחי"ה וכנ"ח בויק"ר רפט"ז היתה מביאה שפופרת של ביצה והיתה ממלאה אותה וכו' וגי' רבינו עיי' בע' שלפוחית. מכות ז': עיי"ע מכחול. ב"ר פס"ג אם תניח שתי מרגליות בשפופרת אחת וכו'. ירו' חגיגה ספ"ב דע"ח ע"ג החותך שפופרת של קודש. ושם פ"ג דע"ט. החותך מישפופרת הקודש וכו' עיי' פרה פ"ה מ"ד שפופרת שחתכה וכו' ופי' רה"ג שפופרת גיבתא ממש וכן פי' בכלים פי"ד מ"ה ושפופרת כמו קנה שגובתא דקניא שמה שפופרת כדאמרינן במזוזה (מנחות ל"ג:) נתנה בשפופרת ע"כ [5]. מקואות פ"ו מ"ז חגיג' כ"א סע"ב יבמות מ"ו. עירב מקואות כשפופרת הנוד וכו' ועיי' כל הסוגי' בחגיגה שם ובדף כ"ב. תוספתא יו"ט ספ"ג אין נופחין במפוח בשפופרת. תוספת' כלים ב"מ רפ"ג שפופרת של זהבין ושל זגגין ושל נפחין ושל עושה זכוכית — ועוד נקרא שפופרת קנה חלול לצפות בו למרחוק Fernrohr עירובי' מ"ג: שפופרת היתה לו לרבן גמליאל שהיה מבים וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים אמה כים הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומבים בה וכו' עש"ה ובפירש"י ובירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד אי' מצודות היו לו לרבן גמליאל שהיה משער בה עיניו במישר וע"ש בק"ע ופ"מ שנדחקו והגי' היותר מעולה היא מצופית היתה לו לר"ג וכו' כמו שגרס ר"ח בעירו' בהעתקת הירו' וכמו שהעירותי כבר בע' צף א' ע"ש. ופי' ארוך ונחמד מאוד בענין שפופרת היתה לו לרבן גמליאל תמצא בתשו' הגאונים בהוצאת ה' הרכבי סי' שי"ד צד 147 ושם אי' הצורה ועוד עיי' שם סי' כ"ח צד 10 והלאה] —

---

[1]) ודע עוד כי בל"ע سفيف פי' אריגת עלי הדקלים. [2]) ובענין העתקות הישנות של פסוק (בראשית מ"ט, י"ז) שפיפן עלי ארח עיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסית לריב"י מאווס צד 281. [3]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [4]) וכ"ה בהעתקת רה"ג ובנו"ג ושפופרות המשמיעות. [5]) בנו"ג במנחות: חותך שפופרת וסניתה.

שָׁפַּץ נ״ל מל״פ جصن، جفسن (befestigen בר״ג דמגל׳ (ד׳.) אתא אסא ושפצינהו דיקא נמי דכתיב ויבן אסא את [כל] הערים הבצורות אשר ביהודה וכי כל הערים אסא כנאן אלא בנויות היו ושפצינהו כך יש לו׳ אלפעל שפצינהו[1]). ס״א דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה נבנה את הערים הבצורות[2]) מכלל דערים בצורות הוו מעיקרא שמע מיניה. בר״ג דפ׳ [הנושא את] האשה (כתובו׳ ק״ג.) אמר אביי שיפוצא[3]) מאי תיקו פי׳ עדיין לא נפל אלא נתרעע והוא אומר אשפצנו ועלתה בתיקו ולא תשפץ[4]) — (א״ב פי׳ חזוק הבת״ם ותקון בנין רעוע ונוסחאות שלנו משונות קצת מגרסת בעל הערוך). *[אחי״ה בענין ציון הראשון יש שינוי כי במגילה הנ״ל אי׳ לפנינו ואתא אלפעל בנגהי הדנר אינפול אתא אסא שפצינהו דיקא נמי דכתיב (דה״י ב׳ י״ד, ו׳) ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה והוא כס״א שהביא הערוך רק הוא גרס עוד המלה הבצורות שלי במקרא ובנוסח הראשון דיקא נמי דכתיב ויבן אסא וגו׳ הלך רבינו בעקבות ר״ח אבל במקרא (דה״י ב׳ י״ד, ה׳) כתוב ויבן ערי מצורה ביהודה ובכ״י ש״ס ובילק׳ דה״י א׳ ויחזק אסא את הערים הבצורות וזו הגי׳ היתה לפני רש״י אבל לנכון העיר: אינו בכל המקרא אבל מקרא אחר כתי׳ ויבן ערים ביהודה. ועל דיקא נמי דכתיב ויאמר ליהודה וגו׳ כתב רש״י דיקא נמי גרס וצ״ל כמו בכ״י רש״י ובדפ׳ פ״ז לא גרסינן כי היתה לפני רש״י גי׳ כ״י ש״ס דיקא נמי ויחזק אסא ולא כתיב ויבן ולכן כתב רש״י דיקא נמי לא גרסינן מפני שלא כתוב כן במקרא ועיי׳ תשובות גאונים הקדמונים דפ׳ בערלין סי׳ ע״ח ועיי׳ ד״ס במגילה ובמנחת ש״י דה״י ב׳ י״ד, ה׳ — ובענין הציון מכתובות דע שלפנינו אי׳ בעי אביי שיפצה מאי תיקו ופירש״י חזקה בדקיה אבל התוספו׳ גרסו שיפצא וכתב שם דבר הוא כלומר מהו שתשפץ וכן פי׳ ר״ח ע״כ והגי׳ היותר טובה בתוספו׳ שיפוצא וכדאי׳ בשט״מ בשם תוספו׳ וכ״ה ברי״ף ובראש וזו גי׳ רבינו בעל הערוך. ופי׳ שפץ מל״פ הנ״ל חַזֵק וכפירש״י. וכנ״ה ביבמות ס״ג. טום ולא תשפיץ שפיץ ולא תבני עיי״ע טם. ופירש״י שפוץ פלשטי״ר בלע״ז והוא plâtrer פי׳ לחזק בסיד. ותרג׳ ויחזק את המצורות (דה״י ב׳ י״א י״א) ושפיץ ותקיף ית קרוין כריכתא ושם (פ׳ כ״ג) ובנה ויפרץ תרג׳ ובנא ושפיץ — רא״ש בנגעים פי״א מ״ה פי׳ מזה ישצפנו בתו״כ ואינו נכון עיי״ע שצף ומ״ש] —

* **שְׁפַק, שְׁפֵיק** (מל״מ כמו ספק פי׳ הכות כף אל כף (die Hände zusammenschlagen תרג׳ איכ׳ ב׳, ט״ו בקצת דפוסים ולרוב בסמ״ך עיי״ע ספק.

שפרפר (?) בויק״ר ויהי ביום השמיני פ׳ ר׳ עזריה[5]) (ר״פ י״ב) יתהלך במישרים (משלי כ״ג, ל״א׳ סוף שאשתו שפרפרא אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש. ד״א יתהלך במשרים סוף שעושה ביתו שפרפר פי׳ מישור שהוא ריקם ואין בו כלים — (א״ב בנוסחאות חסרה מלת שפרפרא ונרסינן סוף שאשתו אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי סוף דהוא עביד ביתיה השרא). *[אחי״ה צ״ל בדברי ר״ב סוף דהוא עביד ביתא מישרא וכ״ה לפנינו ובילק׳ משלי כ״ג ובאסת״ר רפ״ה ובכולם לי׳ מלת שפרפרא. ואולי שפרפרא הוא מענין שפיר ודרש מישרים כמו ישר כלו׳ אשתו כשרה בעיניו אפי׳ שאומרת שושנה אדומה ראיתי כלומר נדה הייתי ובפי׳ שני דרש מישרים מל׳ מישור וכדאי׳ בערוך וקרוב לזה הוא הדרוש במד״ר רפ״י יתהלך במישרים שנוטלין כל אשר להם ונשארים בתיהם כמישור ד״א יתהלך במישרים שעושים בהם איש כל הישר בעיניו] —

שְׁפַרְפַּר (= שְׁפַרְפָּרָא בל״ם שַׁפְרָא (= צַפְרָא) פי׳ שחר (Morgenröthe אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ״ח, ח׳) תרג׳ בכן יתגלי כשפרפרא נוגהך. עד יצא כשחר אורה (שם ס״ב, א׳) תרג׳ עד דיתגלי כשפרפרא נהורא. *[אח״יה ובדפ״ר נוגהה. ותרג׳ נהרה (איוב ג׳, ד׳) נשף (שם ז׳, ד׳; תהלים קי״ט, קס״ז) אשמורות (איכה ב׳, י״ט) ועוד עיי׳ תרג׳

---

[1]) הועתק מפי׳ ר״ח ושם אי׳ ג״כ הפסוק ויבן אסא את כל הערים הבצורות אשר ביהודה. [2]) במקרא (דה״י ב׳ י״ד, ו׳) כתוב את הערים האלה. [3]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ובעיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו׳ כתובו׳ עפ״י חגי׳ בשט״מ כתובו׳ ובדפ״ע אחרונים שיפוציא ובתוספו׳ שיפצא [4]) ותוא עפ״י פי׳ ר״ח תובא בתוספו׳ ע״ש וכ״ה ברי״ף ובראש ע״ש ובמהרש״א ופר״ם שי״ף שפירשו החילוק בין פי׳ וגי׳ רש״י ותוספות. [5]) ידוע תדע שפרשה י״ב בויק״ר מכנה אותו הגאון פעמים בשם אל תרא יין ולפעמים בשם ר׳ עזריה ובלי ספק שגירסתו מהו כי יתאדם אמר ר׳ עזריה כי יתאות וכו׳ ועי׳ בפי׳ אסת״ר ר״פ ה׳ ועיי״ע שף די (ה׳) ומ״ש ועוד עיי״ע תלת.

אסתר י', ג' ותרג' שני שם א', ג'. וכבר נמצא בדניאל ו', כ' בשפרפרא פי' בעלות השחר] —

שְׁפַר (מל"מ וארמי וסורי ופ' ענין יופי schön, gut, lieblich sein; שְׁפֶר. שְׁפַר. שׁוּפְרָא die Schönheit, das Schöne, Gute; שַׁפִּיר schön, gut) בפ' שנים אוחזין בטלית בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ י"ד.) שבח שפר ושעבוד צריך להימלך[1]. בפ"ק בסוטה בגמ' וכן לענין (י"א:) שפרה (שמות א', ט"ו) זו יוכבד ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הוולד ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל בימיה פועה זו מרים שהיתה פועה לוולד[2]) ד"א שהיתה פועה ברוח הקודש[3]). וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית א', ד') תר"י (א') ארום שפר ותקין. *[אחי"ה כנו"ג כתר"י ארום טב. קצת קשה שהעזיב רבינו תרגומי' אחרים שהרבה בלשון טוב בשמות ופעלים מתורג' בלשנא שפיר כמו כל לשון הטבה בעינים וכן כל לשון טוב מראה עיי' דוגמאות במתורגמן וכן בל"מ (תהלים ט"ז, ו') שפרה עלי, שפרה (איוב כ"ו, י"ג עיי' לעיל בקהל"ר פ' טוב שם והמפרשים בזה הפסוק) ועיי' בדניאל ג', ל"ב; ד', כ"ד; ו', ב'. השם שֶׁפֶר (בראשית מ"ט, כ"א) נדרש במד"ר פי"ד באמרי שפר על שהיו אמריו שְׁפָרִים ובל"ם שׁוּפְרָא שבת ס"ב: חלופי שופרא כיבא, ע"ז כ'. האי שופרא בלי בארעא, ב"מ פ"ד. שופריה דר' יוחנן, שם שופריה דרב כהנא מעין שופריה דר' אבהו שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאד"ה, שם: שופרך לנשי וכו' תרג' יופי (משלי ל"א, ל') יפיה (שם ו', כ"ה) שופרא ועיי' תרג' ישעיה ג', כ"ד; תהלים מ"ה, ג'. י"ב; נ', ב' וזולתו. והקבוץ פסחים ג': קאכילנא משופרי שופרי. תרג' מכל חלבו (במד' י"ח, כ"ט. ל'. ל"ב) מכל שופריה ותר"י שפר טוביה, וכן שְׁפַר כמו שופרא ב"מ הנ"ל שבח שפר, ושם ט"ו. שופרא שבחא. תרג' וכל מבחר נדריכם (דברים י"ב, י"א) וכל שפר נדריכון, מיטב שדהו ומיטב כרמו (שמות כ"ב, ד') תרג' שפר חקליה ושפר כרמיה, ועוד הרבה עיי"ע ארג (ח"א ר"ע:).

והשם המופשט שַׁפִּירוּתָא וכ"ה בל"ס תרג' דברים כ"ח, כ"ז. והתואר שַׁפִּיר וכ"ה בל"ס ובל' פרסי' شپر، شپیر קידושי' ל"א: גברא דשפיר כוותך, ב"מ פ"ד. דשפירא מנאי, הקבוץ ע"ז י"ח. דשפירי מנאי, ב"מ הנ"ל שפירי ירושלם, בנין שפירין, ברכות כ'. זרעא דשפירי כוותי. ולנקבה אתתא שַׁפִּירְתָּא תרג' הכשית (במדבר י"ב, א') ועיי"ע כש ומ"ש בח"ד שמ"ח. תרג' שה"ש א', ח' ריכא שפירתא. שם ב', י' שפירת עובדין, והקבוץ בתולן שַׁפִּירָן תרג' עמוס ח', י"ג; נשיא שַׁפִּירָתָא תרג' איוב מ"ב, ט"ו. והתואר שַׁפִּיר ב"מ פ"ד: לא מיעסקי בי שפיר. ברכות ב' סע"ב שפיר קאמר ליה ר"י לר"מ וכו', ר"ה כ"ו. שפיר קאמר ר' יוסי, פסחים כ"ח: שפיר קאמר ליה ר' שמעון, ב"מ פ"ד סע"א אטו לא ידענא דשפיר קאמינא, יומא כ"ט: שבת קכ"ג. שפיר קא מותיב, ברכות י"ב. הניחא . . . שפיר אלא וכו', ע"ז ל"ח. ושם: שבת מ"ז. ק"מ סע"א נדה ס"ו סע"ב שפיר דמי. והפעל סנהדר' י"א: ושפרא מלתא באנפאי, ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד ושפר מילתא באפי' פי' וייטב הדבר בעיני תרג' וייטב בעיניו (ויקרא י', כ') ושפר בעינוהי ועיי' עוד תרג' בראשית ל"ד, י"ח, תר"י א' שם מ', י"ה; לויק' י', י"ט, וזולתו. אתפעל מִשְׁתַּפְּרָא תרג' ירמיה ב', ל"ג; אפעל תר"י א' בראשית ט', כ"ז יַשְׁפַר יי'; תרג' משלי ט"ו, ב'; י"ז, כ"ב מַשְׁפִּיר, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. מן דו יַשְׁפַר אפוי דכריה, ירו' תעני' פ"א דס"ד: מַשְׁפַּר תיסרון, וכן בפיעל סוטה י"א: שמ"ר וקהל"ר הנ"ל שפרה שמשַׁפֶּרֶת, ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ד העושה פסיקיא לישפר ובתוספת' כלים ב"ב ספ"ד העושה פסיקא לשַׁפֵּר. ב"ר פצ"ח משפרין אמרים עיי' לעיל, שם ס"פ צ"ט ומשפרים דבריהם, ויק"ר פכ"ט שיפרתם מעשיכם עיי"ע שופר] —

שפר (= שְׁפַר נוּנָא Schönheitsfisch) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) שפרנונא[4]) [שרי קדש נונא] אסיר וסימנך קדש לה' פי' שם דג — (א"ב דג נקרא אספרון ע"ש). *[אחי"ה כונת ר"ב

1) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע להמלך ובנו"ג לימלך ובהעתקת ר"ח לאימלוכי. 2) בנו"ג שהיתה פועה ומוציאה את הולד וגי' רש"י כגי' הערוך. 3) וכן בשמ"ר פ"א שפרה שהיתה משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם . . ד"א שפרה שפרו ורבו ישראל עליה . . ד"א שפרה ששפרה מעשיה לפני האלהים . . שפרה שהיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת עליה ובקהל"ר פ' טוב שם שפרה זו יוכבד שהיתה משפרת הילדים ד"א שפרה ורבה ד"א שפרו ורבו ישראל על ידיה ד"א ששפרו אותן במצות ומעשים טובים ד"א שפרה לשם שבח שנאמר (איוב כ"ו, י"ג) ברוחו שמים שפרה ועיי' ג"כ ספרי בהעלתך פ' ע"ח ומדרי' שמואל פכ"ג. 4) בתיבה אחת כדאי' לפנינו וכן קברנינא, קרשנונא ע"ש ובכי"י ש"ם בשתי תיבות שפר נונא וכ"ה בה"ג ובהעתקת ר"ח.

על σπύραινα אבל כבר דחיתי סברה זו בע' אספרון ח"א, קצ"ד ע"ש. ונראה שתואר כללי הוא לאיזה דג המותר (בל"ע سغوں פי' דג שיש לו קשקשת הרבה). ודע כי השלמתי בתוך דברי רבינו שפר נונא שרי קדש נונא אסיר כי־כן מוכח גירסתו מע' קדשנונא וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח כ"י ולא כפי' ר"ח שהובא בתוספו' ע"ז שם ד"ה ה"ג ע"ש] —

שפר (= שפרזיני לדעת רבינו כמו ברזינא מל"ע یرزین כוס גדול) בס"ג דפ' אעפ"י (כתובו' ס"ה) והוה משקי ליה בשפר זייני פי' כוס של זכוכית ארוך שיעור טפח או יותר וקורין אותו ברזינא כאותו שבפ' שמונה שרצים[1] (שבת ק"ט:) ברזינא לזיכורא אף זה קורין אותו שפר זיינא וכשהראתה הומא דהוה משקי ליה בשפר זיינא הוציאה זרועותיה — (א"ב בנו"נ בשופרזי). *[אחי"ה ובע' שופריזא פירשתי ורבינו כיון למלת ברזינא עיי"ע בת"ב, קס"ט ומ"ש וגי' שלפנינו עיקרית] —

1 שׁוֹפָר (= שִׁיפּוּרָא פי' תיבה ועשוי חלול כשופר (Kasten בפ"ו בשקלים (מ"א) י"ג שופרות היו במקדש. פי' תיבות היו שמניחין בהן המעות בס"פ הניזקין בגמ' מערבין (גיטי' ס' :) ההוא שיפורא דמעיקרא הוה בי רב יהודה פי' תיבה שנותנין בו המעות המתקבצות בישיבה וכשמת עלה רבה במקומו ראש ישיבה ונעתקה התיבה לביתו וכן כולם[2]). בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובין ל"ב.) עד שיכלו כל מעות שבשופר פי' גם זו תיבה שנותנין בה מעות. *[אחי"ה ועיי' פירש"י וכן דעת ר' נסים גאון בעירו' וז"ל פי' שופר האמור כאן היא תיבה שמקבצין לתוכה מעות של קינין כמפורש במס' שקלים י"ג שופרות היו במקדש וכו' ולזה נתכוונו במס' גיטי' בפ' הניזקין והא שיפורא דמעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה וכו'. ובשקלים ירו' רפ"ו ודמ"ט ע"ג תני השופרות הללו עקומות היו צרות מלמעלן ורחבות מלמטן מפני הרמאין, שם פ"ו ד"נ: האשה שאמרה הרי עלי קן מביאה דמי קן ונותנהו בשופר, ושם בסוף הפרק ע"י שהנדבה מרובה ריבו לה שופרות הרבה] —

2 שׁוֹפָר (מל"מ שם לקרן איל לתקוע בו Blas-instrument, Posaune ובל"א וסורי שִׁיפּוּרָא ובל"ע ופ' شبور) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' לעולם ה' (פכ"ט) תקעו בחדש שופר (תהלים פ"א, ד') חודיש חדשו מעשיכם שופר שפרו מעשיכם אמר להם הקב"ה בניי אם שיפרתם מעשיכם אני עושה לכם כשופר שמכנים בזו ומוציא בזו[3]. בס"ג דפ' בנות כותיי (נדה ל"ח) שיפורא דירחא[4]) גרים, פי' שמשעה שבי"ד תוקעין בשופר ומקדשין החודש והיינו התחלת החדש לכל דבר ואפי' למעוברות וכיון שתקעו בתחילת ט' דמי כמי שהושלמו כל ט' שט' השופרות כט' חדשים דמו מדקאמ' ואפי' בתחילת ט' ילדה ואין לה אלא יום אחד אלמא דבתר שופר בי"ד אזלינן[5]). בר"ג דפ' האשה שנתארמלה (כתובות י"ז סע"א) ושיתא אלפי שיפורי. *[אחי"ה וכ"ה במגילה כ"ט רע"א עיי' אבדר"נ פ"ד. שבועו' ל"ו. מ"ק ט"ז. בארבע מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז. והיחיד שיפורא שבת ל"ו. (בכ"י ש"ס וגי' רבינו ובנו"ג שופרא) וסוכה ל"ד. עיי"ע חצוצרת, נדה מ'. נפק שיפורא דרבא ואסר שיפורא דרב הונא ושרי. מ"ק כ"ז: שמע קול שיפורא דשכבי. ובתרג' שׁוֹפָרָא תרג' לשמות י"ט, י"ג. ט"ז. י"ט והקבוץ שׁוֹפָרַיָּא תרג' יהוש' ו', ד'. ו'. ח' וזולתו. ובמשקל עברי שׁוֹפְר שבת קל"ג: שופר נאה, ר"ה ט"ז. למה תוקעין בשופר של איל וכו'. שם כ"ו: שופר של ראש השנה . . של יובל . . של תעניות. כ"ז. שופר שנסדק וע"ש כל הענין כמה וכמה פעמים בענין שופר ועוד ויק"ר פכ"ט ופסיקת' דר"כ פ' בחדש השביעי. והקבוץ ר"ה כ"ו. כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן וע"ש בגמ'. ועוד מקראות בענין תקיעת שופר ר"ה ל"ב. מלכיות . .

[1]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע במ"ם שבשרצים. [2]) כ"ה בפירש"י בשם רש"ג בתשובתו וכיון לאגרת רש"ג וז"ל (בספר יוחסין השלם צד 52) ושיפורא היא קופה דחכמי הישיבה דמאי דאתי להון מישראל מותבי בגוה כרתנן בשקלים שלש עשרה שופרות היו במקדש וכו'. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ', ובדפו"ו עירוב דברים אי' תקעו בחדש שיפר שפרו מעשיכם כך אמר להם הקב"ה בני הדש חדשו מעשיכם שופר אם שיפרתם וכו' ותיבות „חדש חדשו מעשיכם שופר" שייכין לשירה הקודכת כבדפ"ר ובכ"י ק"ם ועיקרי התלמוד לי' כל הציון במעות ובנו"ג בויק"ר בחדש זה תהדשו מעשיכם בשופר בחדש הזה שפרו מעשיכם וכו' וגי' רבינו תתכן יותר כי ההלת פי' חודש ואח"כ שופר וכ"ה בפסיקתי דר"כ צד קנ"ד ע"ש ובשו"ט סוף כזמור פ"א אי' שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטיגורין שבעולם וכו' ע"ש. [4]) לי' לפנינו. [5]) עיי' תוספו' נדה שם.

זכרונות . . שופרות ועיי' ירו' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד פ"ד דנ"ט ע"ג] [1] —

שפר (= שפיר Embryo) המפלת שפיר עיי"ע שפיר.

* שיפרגז (שם הסוס) תרג' שני באסתר ו', י' ודבר סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די שמיה שיפרגז די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא. לפע"ד הוא מל"פ اسپ رخش פי' סוס אדום ולבן rothweisses Pferd ומזה הגיון היה סוס הגבור הפרסי Rustâm ונקרא סוסו (اسپ) رخش עיי' וואולירס ח"ב, 26 וה' פליישער בהוספתיו לעמת"ר ללעווי (ח"ב 580) טעה.

* שַׁפְרַעַם (אולי Schefa Amar) ר"ה ל"א רע"ב מאושא לשפרעם ומשפרעם לאושא. ילק' ויחי ר' קס"א מאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ובילק' ישעיה ר' רצ"ו משפרם. ע"ז ח': בין אושא לשפרעם, תוספת' מקואות רפ"ו בין אושה לשפרעם. והיא קרובה לציפורי היתה עיי' שווארץ ד' ה' ל' 138.

שפשף (= שַׁפְשָׁפֶת כמו שַׁבְשֶׁבֶת עיי"ע שבש וכן בל"פ شفشف Zweig, Ruthe). בפ' המוציא יין (שבת ע"ח:) דבק כדי ליתן בראש השפשפת פי' בלעז בישקט"א [2]) כיצד עושין מביאין ג' וד' קנים וקושרין אותן זה ע"ג זה ובראש קנה העליון מניחין כנף אחד [3]) של עוף גדול ומחין את הכנף ברבק והיינו דקאמר (שבת פ'.) בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. ויש קורין שבשבת והן זמורות ומתרגמינן שבשתא ונועצן בקרקע ובראשן דבק וכשנח עליו העוף נדבק ונתפש — (א"ב עיי"ע שבש). *[אחי"ה בנו"ג בשבת ע"ח. ופ'. שפשף ובכ"י ש"ס א"ם ובמשנה שבמשניות ובירו' ובע' דבק אי' שבשבת אבל ברי"ף כ"י אי' כגי' רבינו השפשפת ומל"ם נעתק לל"פ מלת שבישתא ונעשה שפשף פי' זמורה. ומזה הפעל בבינוני פועל זבחים פ"ב: מנחות כ"ז: דרך משופש פי' דרך עקום כמו נסבך בזמורות עיי' פירש"י, והוא כמו משובש וכ"ה בכ"י ש"ס ק' בזבחים] —

* שִׁפְשֵׁף פלפל מן שף עיי"ע שף א' (ב').

שפת (= שׁוּפְתָא יד של דבר כגון יד הקורדום Griff, Stiel) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) עייל שופתא בקופינא דמרא פי' מי שמכנים יד הקורדום בעשפו [4]). שופתא במרא גייסי (הוריות י"ג רע"ב) עיי' בע' גנגמי [5]), בס"ג דפ' כל גט (גיטי' ל"ב רע"א) שופתא דמרא רפיא פי' יד של גרזן מתייבש ומתחלחל. *[אחי"ה בנו"ג בגיטין שופתא בקופינא דמרא רפיא ופירש"י שופתא בית יד ובהוריות פירש"י שופתא ביתד של מרא וצ"ל בית יד של מרא ובשבת פירש"י שופתא יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד של מרא בהיותו בנקב הברזל להדקו וכו', ובע"ז כ"ח. שופתא דשומא פירש"י בית יד של שום והן עלין היבשין שהן נאחזין בהן שופתא לשון אחיזה כדאמרינן בגיטין שופתא דקופינא דמרא רפיא ע"כ ודע כי כבר רמזתי בע' גנמי על גי' רה"ג (כלים פי"ג מ"ג) שגרס שוביא דמרא ועיי' ג"כ ע' חרחר (ח"ג, ת"צ) ושם הוכחתי כי המלה פרסית היא פי' چوب מקל והעץ אשר אוחזין בו וזה בית יד ובהוריות גי' אה"ת שופינא וזה נ"כ ל"פ چوبين תואר מן چوب מה שהוא מן העץ] —

שָׁפַת (מל"מ שוה לשורש שום ובפרט קדרה על הכירה Töpfe; Speisen auf den Herd-setzen), בפ"ק בסוטה בגמ' וכן לענין (סוטה י"א:) ובאות ושופתות ב' קדירות פי' כמו שפות הסיר (מ"ב ד', ל"ח). בר"ג דפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ד.) [מאה מנה] ישפתו לו קדרה בכל יום. *[אחי"ה וכג"ה בירו' שבת ספ"א ד"ד: השופת את הקדירה ע"ג גחלים. ירו' ביצה ספ"ד דס"ב רע"ד אין סקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדירה משום בונה, תוספת' כלים ב"ק רפ"ה חיברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה ופירש"י בסוט' הנ"ל שופתות: כשמושיבין הסיר ע"ג כירה קרי לה שפיתה ובשו"ט מזמו' כ"ב סי' כ"ה דרש ולעפר מות תשפתני (תהלים כ"ב, ט"ז) למה אני דומה לכירה שהיא מונחת בפרשת דרכים והיו עוברין ושבין שופתין קדירותיהן עליה (כ"ה בכ"י אצל רש"ב ובנו"ג שופכין] [6]) —

---

1) ראיתי בתשו' הגאונים סי' שנ"ב (שערי תשובה) שכתב רש"ג כך כל התקיעות מיושב ומעומד מאה ושנים עשר זה מש"ח עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר עולה בחשבון ה' אלהים מאה ושנים עשר. 2) כ"ה בדפו"י אבל בשדפ"ע ביספקא וצ"ל ביסקטא מלאי"ט viscota ועיי' דבק והלעז שם ומ"ש בה"ג, ז' בהערה. 3) בכ"י ערוך. 4) וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנא דף קי"ג: עיולי שופתא בקופינא והוא יד הקורדום בנוקבו. 5) בע' גגמי גרס גייצי ועיי' מ"ש בח"ב, רל"ג הערה 5. 6) במעריך למהר"ם לונזאנו ע' שף האחרון הביא ויק"ר פל"ד קדרה על שפייה פי' כירה כדתנן לשפות עליהם את הקדרה ע"כ ובנו"ג תפיה עיי"ע תפי ב' כי כן גרס רבינו לנכון.

שפת (= שְׂפָתַיִם מל״ם ונדרש מענין ע׳ הקודם) בפ״ק בסוס׳ בגמ׳ וכן לענין (י״א:) ומוליכות אצל בעליהן לשדה וכו׳ עד ונזקקות להן בין שפתים בשכר שתשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח, י״ד) זכו לכנפי יונה. *[אחי״ה רש״י פי׳ בין שפתים בין מצרי השדות מקומות צנועין מצר גבול השדה גבוה מכאן ותריץ באמצע ע״כ אבל כונת הש״ס לדרוש שפתים על שפיתת הקדרות ולכאורה זה הערך נפרד לאין צורך מע׳ הקודם ובפרט שרבינו היה מציין ריש המאמר באותו הדרש בע׳ הקודם. וכל הענין תמצא ג״כ בשמ״ר פ״א ועיי׳ ג״כ ילק׳ שמות ר׳ רמז קס״ד וילק׳ יחזק׳ ר׳ רמז שנ״ה, ובכולם אי׳ בשכר שתשכבון בין שפתים זכיתם (זכו) לביזת מצרים שנא׳ כנפי יונה וגו׳ ורבינו היה מקצרו] —

שפת (= שׁוּפְתָּא, שִׁיפְתָּא כמו בל״א וסורי סִיפְתָא פי׳ הקיצון ושפה das Äussere, Rand וכן בל״ע شفا) בפ׳ ר׳ אליעזר אומר תולין בגמ׳ ונותנין ביצה (שבת קי״ם.) ובחשי לה בשופתא דתומא ס״א בברא [1]) דתומא — (א״ב אולי זה מענין ע׳ קמא פי׳ ידו. *[אחי״ה כונת ר״ב כמו שופתא בקופינא ומעה כי גי׳ ס״א ברא פי׳ החיצון מורה כי שיפתא הוא מענין שיפתא (סיפתא) פי׳ שפה קיצונה ובאמת בכ״י ש״ס אי׳ בשיפוותא דתומי ובע׳ בחש א׳ ברפ״ר ובכ״י ערוך בברא דתומא ובשאר דפו״ע בשופתא וכבר סירשתי שם (ח״א, ל״ז) מובן הדבר ע״ש ורש״י פי׳ בהיפך באמצעי] —

שפת (= שְׁפוֹת ל״ם גבינות פרה Kuhkäse) שפות בקר (ש״ב י״ז, כ״ט) תרג׳ נובנין דחלב תורין. *[אחי״ה ופי׳ רד״ק נקראו הגבינות שפות לפי שנעשות ע״י עשוי מן ושפו עצמותיו (איוב ל״ג, כ״א) ובשרש שפה הוסיף ואמרו רז״ל גובנין דחלב דתורין שלא היה הזבוב יכול לעמוד עליהן אלא מיד נופל מרוב החלקות והשמנות וכו׳ עש״ה — ועיי׳ ביזיניאום תיזוירום ערך שפה 1462] —

* **שְׁפוּתָה** (כינוי לשבועה) ירו׳ נדרי׳ ספ״א דל״ז רע״א שבותה שפותה שמה וכו׳.

* **שְׁפִּתָה** (מל״ע صُفّة Schemel, Sopha) תנחום׳ ראה רסי׳ ה׳ מתן אדם ירחיב לו משלי י״ת, ט״ז) וגו׳ מעשה באבון רמאה וכו׳ מה עשו רבותינו נטלוהו והושיבוהו על שפתה אצלם לקיים מ״ש מתן אדם וגו׳ וזה הספור אי׳ ג״כ בתנחומא כי תשא רסי׳ ט״ו ושם לי׳ המלה הזרה כי אם מה עשו רבותינו הושיבוהו אצלן לקיים וכו׳ וכן לי׳ באותו הסיפור בויק״ר פ״ה ובד״ר פ״ד ובירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח. (נטלוהו והושיבוהו אצלם) ולי׳ ג״כ בילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ו ותתקנ״ז ול״נ שהוא ל״ע הנ״ל והוא הוא צפתא בשבת קי״ם: נדרים נ׳. והקבוץ ציפי עיי״ע צף ז׳ אשר שם כבר רמזתי על תנחומא הנ״ל ומי שאומר שהוא לי׳ στιβάς אינו אלא טועה.

* **שְׂפָתוֹת** קבוץ מן שפה עיי״ע שף י״ח (ו״ז).

שיץ (= שִׁיצָא לדעת רבינו קוצים Dorn ועיי׳ בפנים) ואין אוכלין על של בין השיצין (פסחים נ״ב רע״ב) עיי׳ בע׳ כף (ד׳). בפ׳ ואלו מגלחין בגמ׳ אין קורעין (מ״ק כ״ח:) כי נח נפשיה דרב משרשיה מעון דיקלי שיצי. *[אחי״ה בדפא״מ אי׳ עוד פי׳ קוצים וזו הוספת ר״ב הוא (ולי׳ בדפ״ע הראשונים ובכ״י) ובע׳ כף ד׳ פי׳ רבינו שיצים הם קוצים ע״כ וכ״ה בפי׳ ר״ח ורש״י בפסחים ע״ש וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק ודע כי בכ״י ק״ט הגי׳ שוצי ואולי לפי זה הוא מל״ע شوك קוצים או שיצא מל״פ سنج, جاونج קוצים לבנים אבל ממ״ק שם מוכח כי שיצי הם פרי דקלים רעים כי אין דרך הדקל להוציא קוצים אשר ע״כ יש לומר שהוא מל״ע شيص, شيش, صيص תמרים רעים וכן מוכח מירו׳ שבת פ״א ד״ד. וירו׳ ביצה פ״ג דס״ב.

עיי״ע כפים ומ״ש בח״ד, רצ״ח.

שיץ (= שִׁיצָא נ״ל מל״ע زِنْزاغ ואצל רז״ל סנפיר Flossfeder) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ג:) ועיילא [2]) ספינתא בין שיצא לשיצא דכוורא [3]) פי׳ בין סנפיר לסנפיר. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה. ושם הקבוץ תרי שייצי ובפי׳ רשב״ם שִׁיצֵי] —

שיץ (= שֵׁיצִי שפעל מן יָצָא פי׳ ענין כליה וגמירה beendigen, vollenden) בב״ר פע״ט (ע״ח) ויאמר שלחני: שייצת סייבת [4]) לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית ל״ב, כ״ז) ויכל יעקב (בראשית מ״ט, ל״ג) תרג׳ ושיצי יעקב. *[אחי״ה כמעט כל לשון כלה מתורגם שיצי וכן רוב לשון השמדה וכריתות עיי׳ דונמאות במתורגמן ובעמת״ר ללעווי. והוא בנין שפעל; בינוני פעיל שֵׁיצִיא עזר׳ ו׳

---

[1]) בכ״י ערוך כברא בכדא. כברא כולם בט״ס וצ״ל בברא כגי׳ דפ״ע ובעי׳ בחש אי בכ״י לנכון בברא עיי׳ בפנים.
[2]) בנו״ג וסגאי. [3]) בנו״ג דכוארא. [4]) בילק׳ הגי׳ סייפת.

ט"ו. אשתפעל תרג' בראשית ל"ד, ל' ואישתיצי אנא ועיי' תר"י א' בראשית ו' ג' ותרג' תהלים ל"ז, ט'. כ"ח. ל"ד; ע"ג. כ"ו וזולתו והשם שֵׁיצָיוּ. שֵׁיצָיוּתָא תרגם תכלית (תהלים קל"ט, כ"ב) תרג' כלה (מ"ב י"ג, י"ט) וכן שֵׁיצָיָא תרג' מחתה (משלי י', כ"ט) שניא בתרג' משלי י', י"ד; י"ח, ז' צ"ל שיציא וכדאי' בכ"י והוא כמו שֵׁיצָאָה עיי' תרג' ישעיה י', כ"ג; כ"ח כ"ב; יחזק' י"ג, י"ג. ותרג' ירו' א' החרמה (במד' י"ד, מ"ה) חרמה (דברי' א', מ"ד) שיציו, שציו] —

שצנית (= שׁוּצְנִיתָא, שִׁיצְנִיתָא נ"ל מל"ע ופרסי شنيز، شونيز، شينيز Schwarzkümmel קצח) בפ"פ כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחי' ל"ה.) שיצניתא[1] דמשתכחא ביני כולניתא[2] פי' שיצניתא מין סורק"ו[3]. כולניתא פפאבר"ו עשב הוא עגול כמו כדור[4]) ובתוכו זרע. פ"א שיצניתא חטה דקה כולניתא מיקולי[5]) — (א"כ פי' בלי' ירו' זונין). *[אחי"ה ר"ב כיון על ζιζάνιον וכן הביא רמ"ל לביאור שצנית שהוא zizanium אבל לפע"ד נ"ל ברור כי שוצינתא או שיצינתא היא מלה ערבי' ופרסי' הנ"ל ופירושה קצח וכבר הוכחתי בע' קצח כי רה"ג ורמב"ם פירשו בזו המלה ערבית מלת קצח וזה מסכים ג"כ עם פירש"י בפסחי' שפי' בפי' ראשון וז"ל שיצניתא קצח שקורין נייל"א בלע"ז עגול הוא כעין דוחן ושחור ע"כ. ולכאורה זו דעת רבינו במה שכתב בפי' ראשון פי' שיצנתא מין סורק"ו והוא לפע"ד לאי"ט sorgo פי' כעין דוחן שחור Mohrhirse והוא הוא ניילא של רש"י וניילא של רבינו בע' קצח ועיי"ע זנין ומ"ש בח"ג, ש"ו. וה' לעף[6]) טעה לומ' שיצניתא הוא קרוב לשיצא (שץ א'). ובענין פי' שני ברש"י וז"ל: לישנא אחרינ' שמעתי אשדרנילא ונמצאת בשיפון ע"כ נראה לי שהוא הסכים ג"כ עם פי' שני בערוך כי אשדרנילא הוא astrenielle בל"צ פי' מין קמשונים העולה עם הדגן Kornraden והיא מין דגן מעופש ורבינו בפי' שני כתב חטה דקה. אבל פ"א זה עולה יותר יפה עם פי' רב צמח גאון שהזכרתי בע' קרם ד' „חטים שלא נתמלאו יפה". — ובענין כולניתא עיי' זה הערך ומ"ש.

שְׁצִינָא (= נ"ל מל"ע شجنة ענף Zweig) כפ' השואל בגמ' (ושואל) [צ"ל שואל] את הפרה (כ"מ צ"ט רע"ב) האי מאן דגזל שוצינא דתמרי פי' אמיר כמו (עוקצי' פ"א מ"ג) מכבדות של תמרה — (א"ב בנו"ג חביצא דתמרי). *[אחי"ה וכ"ה בע' חבץ ג' ושם חיבוצא דתמרי ופי' רבינו עיגול של תמרים עיי"ש"ה, ובשט"מ מפורש אשכול התמרים ובכ"י ש"ס ה' הגי' הוצצא דתמרי] —

* שצניתא (פי' בל"פ جن، زن בלי' סאנסק' ghna, ghena (γυνή) נקבה Weib) ב"ב ע"ד: מילתא דשצניתא עדיף כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י פ' בראשית וכ"ה באה"ת (ושם שיצניתא) עיי' ד"ס (ב"ב צד קי"ז) וכן הביאו בעל עיקרי התלמ' (ואולי בשם הערוך) ובנו"ג נקבה מלחה מעלי ודע כי בל"פ מלה הנ"ל פי' נקבה ובכ"י ש"ס ה' הגי' שניתא וזו עולה יותר יפה עם כתיבה פרסית הנ"ל.

* שְׁוָצְרָא (Feldbeifuss) עיי"ע שוש ושם פירשתי.

* שָׁצַף כמו שָׁסַף בל"מ פי' ענין חתוך בל"ע شقّ auseinanderschneiden ובל"ס שטף) ספ"א תזריע- ר' פרק ט"ז וקרע (ויקרא י"ג, נ"ו) יכול יקרע בו קרע קטן ויקיים בו מצות קריעה ת"ל אותו אי אותו יכול ישצפנו ויניחנו במקומו וכו' וגי' הראב"ד יכול ישספנו.. ישספנו לשון ניתוח כמו וישסף שמואל וגו' ובר"ש ובקא"ש בנגעים פי"א מ"ה הגי' יכול (יצפנו) [צריך לומר ישפצנו] ופי' רא"ש בשם ר' הלל ישפצנו כלומר יקרענו ולא ינתקנו והערוך הביא בע' שפץ תיבה כיוצא בזה כמו אתי אסא שפצינהו וכו' ע"ש והוא טעות במח"כ כי בהיפך שפץ הורה ענין חיזוק ולא ניתוח והעיקר שגי' ישצפנו היא הנכונה כאמור.

* שצת (עיר בתחום צור) ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד שצת ובצת ובתוספת' שביעי' פ"ד שנץ וכצת ובכ"י אירפ' ובצת.

שק (עיקרו נָשַׁק מל"מ דבוק גוף אל גוף בפה ובהפעיל מַשִּׁיק ענין נגיעה berühren, aneinanderstossen, zusammenrücken) בביצה בפ' יו"ט (י"ז:) ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן

---

1) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר ובשרפ"ע שצניתא ובכ"י ל"ד שצנייתא ובנו"ג שיצניתא ובכ"י ש"ס ג"כ הגי' שוצניתא.
2) בכ"י ב"ר ודפ"ע כולנייתא ובנו"ג כלניתא ועיי"ע בה"ד, ר"מ ומ"ש. 3) כ"ה נכון ברפו"ו ובעיקרי התלמוד ובדפ"א. ובדפ"ר סירקי וקוים על המלה חסרים. 4) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובאו"ז הל' חלה עיי"ע כלניתא הערה 14 ובנו"ג כדפ"ע עגול וכרוך. 5) כ"ה בכ"י ר' ועיי"ע בלניתא וש"נ השינויים ובדפ"ע מוקלי וצ"ל מיקלי. 6) ספלנ"צ 202.

לטהרם. פי' ממלא כלי אבן מהם וְנוֹתְנוֹ[1] במים החיים שיהו נוגעים מים למים ויטהרו אבל לא מטבילין כלים טמאים לטהרם על גבי מימיהן[2]. משיקין מלשון (איוב ל"א, כ"ז) ותשק ידי לפי, והשיקו היקבים[3] (יואל ב', כ"ד; ד', י"ג). וכפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומ' (פסחים ל"ד:) מי החג שנטמאו והשיקן ואח"כ הקדישן טהורין הקדישן ואח"כ השיקן טמאין פי' ,שוקען במי מקוה לטהרן אעפ"י שנכנסו תחת המים שנמצאו כזורעין במקוה 'לא עלתה להם טהרה שאין זריעה מטהרת בהקדש"[4]. בר"ג דפ' הבא על יבמתו (נ"ה:) אמר שמואל הערה זו נשיקה וכו'. (בריש) [צריך לו' בסוף] גמר' דפ' ארוסה ושומרת יבם (סוטה כ"ו סע"ב) פרט לשקינא לה בנשיקה. *[אחי"ה ופירש"י בנשיקה משיק השמש באותו מקום ע"כ, ושם: לשקינא לה שלא כדרכה, שם לשקינא לה דרך איברים. וכל זה שייך בע' נשק יע"ש הדוגמאות והשם המופשט הַשָּׁקָה עיי"ע] —

שק (שוק, שָׁקַק פי' ענין חשיקה ותאוה מל"מ וכן בל' ערבי شاق (begehren, sich sehnen בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) ובפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (יבמות ס"ב:) ואל אישך תשוקתך (בראשית ג', ט"ז) מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך. בב"ר פכ"א (פ"כ) ד' שוקין הן אין שוקה של אשה אלא על בעלה שנא' (בראשית שם) ואל אישך תשוקתיך, אין שוקו של יצר הרע אלא על קין וחבריו שנא' (שם ד', ז') ואליך תשוקתו, אין שוקין של גשמים אלא על הארץ שנא' (תהלים ס"ה, י') פקדת הארץ ותשקקה, אין שוקו של הקב"ה אל על ישראל שנא' (שה"ש ז', י"א) ועלי תשוקתו[5]. פי' משתוקקת מתאוה מרוב חיבה שפוקדה סמוך ליציאתו. בס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובות ס"ה רע"א) ושקויי (הושע ב', ז') דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי נינהו תכשיטין. *[אחי"ה משתוקקת הוא התפעל, נתפעל כמ"ר רפ"י שוקיו (שה"ש ח', ט"ו) זה העולם שנשתוקק הקב"ה לבראתו וכו' וא"כ דרשו מן שוק, שקק. והשם שוק ב"ר הנ"ל (כפי גי' רבינו) ושהש"ר פ' אני לדודי עיי' לעיל וכ"ה בשהש"ר פי' כרם: לית שוקא נפיק מן גביכון, ושם: וכי יש אשה ביניכם הוי לית שוקא נפיק מן גביכון.. וכי יש מיתה ביניכם הוי לית שוקה נפיק מן גביכון, והקבוץ שוקין שהש"ר אני לדודי. ולנקבה פ' ישקני: אמר הקדוש ב"ה שוּקְיוֹתֵיהֶן על ידי, משוקיותיהן עלי. והשם המופשט אסת"ר פ' בימים שישק מפני שבא בשקיקות על ישראל] —

שק (מל"מ בהפעיל הִשְׁקָה ובאפעל בלא"ר וסו' אַשְׁקִי פי' תת רויה לארץ או תת שתיה לבע"ח ובדומה tränken, zu trinken geben; פלפל שִׁקְשֵׁק פי' לחלת וממרח במים durch Wasser erweichen, befeuchten וכן, בל"ע سقى ועוד עיי' בפנים) משקשקן ליך מן חוביך (ב"ר ס"פ מ"א ופס"ט) עיי' בע' מג[6]. ירו' דס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ספ"ב ד"ה:) ובב"ר פי"ר כאשה זו שמשקשקת עיסתה במים ומגבהת חלתה מבינתיים כך בתחילה ואד יעלה מן הארץ והשקה (בראשית ב', ו') ואח"כ וייצר ה' (שם ז'). *[אחי"ה ברור הוא כי גי' רבינו בכל אלה המקומות משקשקין פי' ממרחין וממרקין ע"י מים עיי"ע מג ומ"ש וכ"ה משקשקין בב"ר רפי"ד אבל בילק' בראשי' ר' כ' ול"ב ובתנחו' נח סי' א' ובירו' הנ"ל אי' מקשקשת וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר פס"ט וכן ציינתי המאמרים בע' קשקש ב' (אתר ע' קש). אבל ממה שהביא המדרש והירו' הפסוק והשקה וגו' מוכח' אמיתת גי' רבינו משקשקת פלפל מן אַשְׁקִי[7]) ובתנחומא הישן נח סי' א' אי' לפי הענין כיון שהאשה נותנת מים

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"מ ובדפ"ר ובדפ"א ונותנין ובדפו"ו נותן. [2]) בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) באריכות יותר וז"ל פי' משיקין משקעין כלי אבן זה שיש בו מים מתוקין שנטמאו משקעין אותו במקוה הכלי כולו ובלבד שלא יצופו מן המקוה על הכלי אלא יהיה משוקע במלואו בכלי אבן לטהר אותן המים אבל לא מטבילין שיצופו המים ויעלו למעלה מן הכלי כדי שיהא הכלי ומימיו משוקעין במים אלא הכלי כולו צריך להיות משוקע במים ויהיו המים הטמאין שבתוך הכלי משיקין עם מי המקוה ע"כ. א"כ לדעת ר"ח משיקין כמו משקעין ועיי"ן נבלעת וכן פי' ר"ח בפסחים עיי' למטה ורבינו פי' מענין נשיקה אבל בסמוך בפי' הציון מפסחים נגרר גם בענין הגזרה אחר פי' ר"ח. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ולי' בדפ"ע אולי השמיטוהו המדפיסים כי זה משרש שוק ופי' והשיקו והציפו ולפי זה רבינו הי' חולק על ר"ח שפי' אבל לא מטבילין שיצופו המים וכו' עיי' לעיל בהערה הקודמות. [4]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [5]) בנ"ג בב"ר תשוקה, תשוקות וכ"ה בילק' בראשי' ר' ל"ב וילק' שה"ש סוף ר' תתקצ"ב אבל כגי' רבינו מוכח משה"ש פ' אני לדודי שלשה שוקין הן אין שוקן של ישראל . . אין שוקה של אשה . אין שוקו של יצר הרע . . ר' יהושע בשם רבי אחא אמר אין שוקן של גשמים וכו'. [6]) ושם בח"ה, ע"א הערה 4 רמזתי כי בכ"י ה"ב ובילק' ישעיה ר' של"ז אי' בט"ס מקשקשין. [7]) אבל ירו' תענית פ"ג דס"ז רע"א משקשק צ"ל בהיפך מקשקש עיי"ע קשקש.

בעיסה וכו' הרי שגם הוא הֵבין כגירסת רבינו משקישקת. ולרוב מצוי באפעל והפעיל תרג' וישק את הצאן (בראשית כ"ט, י') תרג' וְאַשְׁקִי ית ענא ועיי' שם ב', ג'; י"ט ל"ב; כ"ד, י"ד והלאה, ט', י"ג וזולתו. כ"ב קט"ו. ואישקיה. הפעיל מגיל' י"ב סע"א הישקהו יין, הישקהו מיין מדינתו; עדיו' ס"ה מ"ו עיי"ע רגם. מ"ק ס"א מ"א עיי"ע שלח וע' בית בעל. שהיש"ר ס' עד שהמלך משה היה מוהל.. ויהושע משקה וי"א יהושע היה מוהל.. ומשה היה משקה כלומר נתן להם כוס הברכה. והתואר (בינוני) במקום השם שָׁקְיָא פי' מַשְׁקֶה (Mundschenk) עיי' תרג' בראשית מ', א', ה', והקבוץ שָׁקֵי שם פסוק ב', ט' והלאה. ב"ק צ"ב: טיבותא לשקייה עיי' רש"י ותוספו' שם. ובתרג' כמה משקלים ישנן לשם שְׁקוּתָא (= בל"ם) שְׁקִיוּתָא (תרג' אסתר א', ח'; למ"א י', ח'; תרג' בראשי' מ', כ"א; תר"י א' שם כ"ט, כ"ב) פסחים ק"ז: תיהוי שקיותיה שיכרא. שְׁקְיָינָא פי' כמו שִׁקּוּי בל"ט הקבוץ תר"י א' שמות י"ב, ט'; במד' ו', ג' שיקייני, וכן בשבת ע"ח. כל שיקייני עיי"ע מס א', שם קט"ז; ע"ז כ"ח: כלהו שקייני פי' כל המשקין, ובירו' שבת פ"ט די"ב. כל שִׁיקוּיִין ובב"ר פ"ס א"י שִׁקוּעִין וכ"ה בע' שקען ע"ש. שִׁקְיָא (בקבוץ) פי' נחל טל"ע ساقية Fluss, Bach תרג' ירוש' א' שמו' ח', א' האגמים: שיקייא, שם ז', י"ט אגמיהם: שיקייהון; תרג' מים (לישעי' ל"ב, כ') שיקייא. ועוד טל"ע سقى פי' שדה שצריכין להשקותו יש לפרש תוספת' שביעי' רפ"ב בשל שַׁקְיָא [1]) אבל בשל בעל וכו' עיי"ע בעל ג' וע' בית בעל. ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: כרוב של שקיא. במד"ר פט"ז אלהיהם של מצרים שקר הם אבל של כנען של בעל הם צ"ל של שקי עיי"ע בעל (ח"ב, קמ"א סע"א ורע"ב) ולא הבין המדפיס במד' תנחו' שלח סי' י"ג ששמר ני' טוטעת אלהי מצרים ישקר ותחת של כנען יש של בעל הם הציג אבל של כנען בעלי כח הם אבל בהוספת לפ' שלח שהוציא הרב החכם מהר"ש באבער אי' לנכון בסי' ה' (צד ל"ט:) אלהיהן של מצרים של שקי הן אבל של כנען של בעל הן ויפה כיון הרב המו"ל עיי' הערה ל"ב שם. ושנ"נ ג"כ במד"ר פי"ז ב' שדות אחת של שוקי ואחת של בעל לא למי שהמלך אוהב נותן של שוקי ולאותו ששונא הוא נותן של בעל ארץ מצרים של שוקי והיינו כתופו וארץ כנען של בעל וכו'. ובתוספ' שביעי' רפ"ב בכ"י אירפ' הגי' ג"כ שוקי ושניהם נכונים כמו בל"ע ساق ועוד سقى. ועוד טל"ע شاقية פי' כלי משקה (Trinkgeschirr) נתפרש שוֹקִי בב"ר פצ"ח עשית כפחזים שנשתברו שוֹקֵיהֶן במים. — ועוד שׁוֹקֶת כל"ט שֹׁקֶת (כתרג' בית שקיא, בל"ע مسقاة Tränkrinne) עיי' פרה פ"ה מ"ז מקואות פ"ד מ"ה תוספת' פרה ספ"ה (ד) ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד — והקבוץ שְׁקָתוֹת פרה פ"ה מ"ח] —

שק (= שוּק מל"ם פי' רְחוֹב Markt, freier Platz וכ"ה בל"ע سوق شقوقة ובלא"ר וסו' שׁוּקָא וכן שְׁקָק, שְׁקָקָא, שְׁקָקָה) בפ' אחרון בשקלים (פ"ח מ"א) חוץ משל שוק העליון. בב"ר פי"ח (פי"ז) ובויק"ר בוכי ימוך (פל"ד) חמתיין מתבזיין בגו שקקי [2]). ובפרשה מ"ה (מ"ד) ויוצא אותו החוצה וכי מחוץ לעולם הוציאו אלא אחוי ליה שקקי דשמיא הה"ד (משלי ח', כ"ו) עד לא עשה ארץ וחוצות. ירו' בפ' הרואה בגמ' על הזיקין (פ"ט די"ג ע"ג) חכים אנא שקקי [3]) דשמיא כשקקי נהרדעא קרתי [4]). ברחובות תתן קולה (משלי א', כ') תרגומו ובשקקי יהבא קלה. *[אחי"ה וכ"ה בפשיט' הסורי' ובנו"נ בט"ס משקקי. תרג' פעם בחוץ פעם ברחובות (שם ז', י"ב) בעידנא בשוקא בעידנא בשקקי. והיחיד שׁוּקָא בתרג' בראשית ט', כ"ב; תר"י א' דברים כ"ד, י"א וזולתו וכן בדרז"ל יבמות נ"ג, יבמה לשוק, ב"ק קט"ו. תקנת השוק. ב"ר פצ"א שוק של זנות. פסחים ק"י. חזי אפי שוקא. ב"ב כ"ב. יומא דשוקא. מ"ק ט"ז סע"א ורע"ב בשוק, ופי' המיוחס לרש"י יומא דכלא ויק"ר פכ"ח בגו שוקא. והקבוץ עירו' כ"ט. בשוקי דטבריה עיי"ע בן עזאי. ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד שׁוּקָאֵי דארמאי ובתרג' ישעיה כ"ד, י"א שׁוּקַיָּא. תרג' ש"ב כ"ב, מ"ג חוצות: שׁוּקִין ובנוסח' בט"ס שַׁקִין, ובמשקל עברי שְׁוָקִים שבת ל"ג: תקנו שווקים, ושם נ"כ תקנו שווקין, במד"ר פ"כ שווקים של טו"ם, ובירו' ובמדרש לרוב המשקל הסורי וערבי שְׁקָקָא. ירו' עירו' פ"א די"ח ע"ג בשקקה דר' יצחק, ב"ר פי"ז הדן שקקא, שם: שקקיא דקרתא, קהל"ר פ' חסר: שקק פלן, איכ"ר פ' העיר וכל מבוי ומבוי עשרין וארבע שווקים ועל כל שוק ושוק עשרים וארבע

---

[1]) ובקצת דפ' שקי ועוד עיי' סוף זה הערך. [2]) בנו"נ בשני מקומות בגו שוקא. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע ובנוסח' אי' בשקקי. [4]) בבבלי ברכות נ"ח: נהירין לי שבילי דרקיעא וכו'.

שקקים ועל כל שקק ושקק עשרים וארבע חצרות וכו'. ועוד שְׁקָתָא ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ד שקתא דנזוראי ובאל"ף בראש אשקקא עיי"ע בח"א. שכ"נ ויש"נ] —

שק (= שוק מל"מ שם אבר מבע"ח Wadenbein, Unterschenkel) בסוף קינים (פ"ג מ"ו) שני [1]) שוקיו לשני חלילין. *[אח"יה ופירשו התוספו' עצמות שוקיו לעשות חלילין ע"כ וכנ"ה בברכות כ"ד. שוק באשה ערוה. בדניאל ב', ל"ג שָׁק, תרג' שוק (שמות כ"ט, כ"ב, כ"ז) שׁוֹקָא ובדס"ש שָׁקָא והקבוץ שָׁקִין (דברים כ"ח, ל"ח). חולי' ס"ג רע"א עיי"ע שקסנאי. ירו' שקלים פ"ה דכ"ט. קהל"ר פ' ואבד העושר עיי"ע קסד. ע"ז כ"ה סע"א שוק ושופי ירוש' מגילה פ"א דע"ב סע"ג שקא ושופה עיי"ע שפי א' והושאל לרגל ומשען הדבר גיטי' נ"ה: נ"ז. עיי"ע דייספק ח"ג נ"א ג ע"ש] —

* שַׂק (מל"מ שם לבית קבול עשויה מצמר עב Sack וכן בשאר לשונות) [2]) סוכה כ': מחצלות של שיפ . . של שק ושל ספירא עיי"ע ספר א'. שבת ס"ד. מוסף שק על הבגד וכו' שק מה שק טוי ואריג וכו' פירש"י שק הוא עשוי מנוצה של עזים אעפ"י שאינו ארג אלא קלע קטן עשוי מנוצה של עזים ע"כ ועיי"ע קלקי. ספרא שמיני פרש' ו', פרק ח' אין לי אלא שק העשוי מן העזים וכו' מה שק מיוחד טווי ואריג וכו'. ובל"ס סַקָּא וכן בירו' סנהדר' פ"י דכ"ז ע"ד הא שקא והא סלעא. תענית ו': עיי"ע מך א'. ויק"ר פכ"ח אנא מן שקא ומן קטמא.

* שְׁקָא (נ"ל מל"ם האמורה בע' שנא ב' פי' נפל niederfallen, stürzen) קידושי' פ"א רע"ב נחרו ביה שקא ומית ופירש"י הוא החזיק עצמו כמת שקא הלקיח כמו שקל ע"כ וא"כ לפירושו שקא הוא כמו שקל ואין נ"ל והעיקר כי שקא הוא כמו שגא ופי' בל"ע נ ס ל (شقشيدن) ובאמת ני' רבינו בע' נחר ג': נ ס ל וביבמות ס"ג: שתי נירסאות נתערבו שגא נפל ובא אחת להורות על השנית. חגיגה י"ג: מהיכא שקיא וכו' ט"ס עיי"ע שקל ב'.

שָׁקַד (מל"מ ענין המהירות וההשתדלות streb-sam, rege sein; והתואר שַׁקְדָן = שָׁקוּד der (geistig) Rege) בסוף סוטה (פ"ט מט"ו דמ"ט. וכ"ה בירו' סוטה ספ"ט דכ"ד ע"ג) בטלו השקדנים, בס"ב [3]) באבות (מ"ד) הוי שוקד ללמוד תורה. בפ"ק בסנהדרין בגמ' סמיכת הזקנים (סוהררי י"ד.) הוה משתקיד בר' יוחנן [4]) לססמכיה. בר"נ דכתובו' (ב'. ח'. ז'.) שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל. בר"נ דס' נערה שנתפתתה (כתובו' מ"ג:) שקוד מנו שמואל פי' זה שנקרא שמואל שקוד שהיה שוקד על דלתי התורה. *[אחי"ה ורש"י פי' על שום דהלכתא כוותיה בדיני ושוקד על דבריו לאומרם כהלכתא ע"כ ובע' אביי בתישו' רש"נ הביא רבינו שבור אבל בכ"י ו"ו א' וב' וס' ובדפ"ר א' שקוד עיי' ח"א. ט', וכנ"ה בירו' קידושי' פ"ג דס"ד רע"ג משמת בן עזאי ובן זומא בטלו השקדנים ולא עמד שקד עד שעמד ירמיה ובירו' נדרי' רפ"ח ד"ם סע"ד אי' לא עמד שוקד עד שעמד ירמיה וצ"ל שָׁקוּד [5]). והפעל ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד אני שוקד והן שוקדין [6]). איכ"ר פ' נשקד: נשקד (איכה א', י"א) שין כתיב שקד הקב"ה איך להביא עלי רעה] —

שָׁקֵד (מל"מ שם לעץ העושה שקדים Mandel-baum והפרי שְׁקֵדִים Mandeln) בריש מעשרות (פ"א מ"ד) ובריש חולי' (כ"ח:) החייב בשקדים המרים פטור במתוקים פי' תמרים נאכלין כשהן קטנים נגדלו אינן נאכלין למען כי נתגב"ה מרירותן [7]) ולפיכך אינן חייבין במעשר עד שיגדלו. *[אחי"ה ובגמ' בחולי' שם מבואר שקדים המרים קטנים חייבין גדולים פטורין מתוקין גדולין חייבין קטנים פטורין ופי' רגמ"ה שקדים המרים כלומר מין אחר שאפי' בשעת גמר פרי מרים ואותו מין כשהם קטנים חייבין במעשר דחשובין אוכל שקטנים יכולין לאוכלן שאינן מרים כל כך אבל כשהן גדולים אין יכולין לאוכלן כ"כ ולא חשיב אוכל ופטורין מן המעשר: מתוקין גדולים חייבים כלומר מין מתוקין כשהן גדולים הן חייבים במעשר אבל כשהן קטנים מרים הם ולאו בני אכילה הם ופטורים מן המעשר ע"כ. ירו מעשרו' פ"א דמ"ט.

[1]) בנו"נ שתי. [2]) בל' כושי Sak בלאיר סָק בל"י ירו' σάκκος, בר' saccus, בל' הונג' zsák. [3]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התל' ובדפ"ע בפ"נ. [4]) בנו"נ ר' יוחנן יבכ"י ש"ס ר' יוחנן עליותי. [5]) יאולי נקרא בן ר' ירמיה ותלמידו של ר' זירא) בהיותו בא"י ועזב דרכו לפלפל כדברי מה בכך שהביא ר' זירא לידי גיהנך (עיי' בב כ"ג:) והשתדל לבוא לנקודת האמת ועל שקידתו האמת נקרא בשם הכבוד שָׁקוּד כמו שמואל, ובן עזאי ובן זומא הנקראים שקדנים [6]) בבבלי ברכות כ"ח: אני משכים והם משכימים. [7]) בדפ"ר מרתן.

שקידים המרים הרי אלו פטורין ומתוקין אינן חייבין עד שתפרוש קליפתן החיצונה ועש"ה. ירו' ערל' פ"ג דס"ג: שקידי פרך. והעץ נקרא שָׁקֵד קהל"ר פ' וישב העפר מה הישקד משעה שיניין עד שהוא גומר פירותיו כ"א יום וכו'. בירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ג ובבכורו' ח'. אי' לוז. ב"ר פמ"ב גפן ותאנה ורמון אגוז ושקד תפוח ופרסיק ובפסיקת' דר"כ צד קפ"ז: ופרסק ושקדים ועיי"ע קרסטמל. ובלא"ר ופו' שינדא ותרג' שקד: שינדא והקבוין שינדין עיי"ע שגד] —

* שקיזמי (אולי מל"י ξύσμα Geschabsel) ירו' ברכות פס"ו ד"י ע"ד שקיזמי ופיתא אימר על השקיזמי במקום שעושין את השקיזמי עיקר וכו' ופי' באה"צ למהרז"ף מל"י הנ"ל מאכל בשר או ירקות הנעשה ע"י גרידה.

שקט (= שָׁקוּט נ"ל מל"ע سقوط נופל herab-fallend) בפ' מומין אלו (בכורות מ"ג. במשני) ושראשו שקוט ושקיפס [1]). פי' בגמ' (שם) תנא שקוט מלפניו ומפרשינן [2]) „שראשו בולט הרבה מלפניו". וי"מ שאינו בולט כלל כענין שקיפס מאחריו שאינו בולט מאחוריו והוא מחוסר „שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחוריו והיינו דשקיל סיסה [דחביא מחבא] וכן שצוארו שקוט ומשוקע בין כתפיו". בנדרים בפ' ר"א (ס"ו:) צוארו נאה שקוט הוא. *[אחי"ה דע כי כל הפי' הועתק מפי' רגמ"ה רק רבינו נתן הכנים באמצע וי"מ שאינו בולט כלל. וכל פי' הערוך אי' בפי' רע"ב בבכורו' בשם עצמו. ובמשניות הגי' שקוע וכן גי' הרמב"ם עיי' מ"ש תוי"ט בבכורו'. ורש"י פי' שקוט מלפניו שראשו משופע מלפניו באלכסון וכו'. מאחוריו: שגובה ראשו חסר מאחוריו ובישט"מ אחר חסר אי' ס"א חדוד מאחוריו ע"כ וזה נוסח ס"א עולה יפה עם גזרת שקיפס ע"ש ומ"ש. ופי' משופע ברש"י מוכיח שהיתה לפניו נ"כ גי' שקוע ובנדרי' פי' המיוחס לרש"י צוארה שקוט שראשה מונח בין כתיפותיה. ע"כ וזה כפי' הראשון בערוך (שהוא פי' רגמ"ה), והר"ן פי' שקוט [3]) קצר. תוספת' בכורות רפ"ה צוארו שמוט ושקוט] —

* שֶׁקֶט (מל"מ פי' מנוחה Ruhe) סנהדרי' ע"ב. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם וכו'.

שקטנאי (שם עוף) אריכי שקי (חולי' ס"ג רע"א) עיי' בע' מ ר ז ט א. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ערוך ולא מרטזא כבדפ"ע) ובע' מרזטא גי' הערוך שיקטנאי ובנו"נ שיקטנא. ודע כי שם עוף אחד בלתי ידוע נקרא בל' פרסי جکال וה' לעוויזאהן (צאאלאגיא צר 170) חשב שהוא Flamingo בלי ראיות] —

* שַׁקְיָא, שַׁקִי (שׁוֹקִי) Bewässerung; שַׁקְיוּתָא, שִׁיקוּיָא, שִׁקְיָינָא Getränk; שִׁיקְיָא Bäche עיי"ע שק ג' ומ"ש.

שָׁקַל (מל"מ wägen; שָׁקוּל gleichwiegend עיי' כפנים; שִׁיקּוּל Abschätzung) בר"נ דבבא קמא (ג'.) (ובספרי) [צריך לומר ובספרא] בפרש' חטאת נשיא (ספרא ויקרא פרשה ו' פרק ח') מכדי שקול הוא [4]) ויבואו שניהם פי' „מכדי דין השן והרגל שוה זה יש הנאה להזיקו וזה הזיקו מצוי [5]) אין אחד מכריע על חבירו באיזה דרך אתה יכול לרבות האחד ולמעט האחר אי אפשר לך לרבות אלא שניהם" [6]). בר"נ דפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ד:) ובר"נ דסנהדר' (ב' רע"ב) אין בי"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד אין עושין בי"ד שקול לכתחילה פי' כגון שנים אחד אומר זכאי ואחד אומר חייב כיון שאין מי שיכריע ביניהן נמצא הדבר שקול [7]) וכן ד' וכן ו' אין עושין בי"ד זוגות אלא עד שיהא אחד מכריע שנאמר (שמות כ"ג, ב') אחרי רבים להטות. היכי דמי שיקול הדעת (שם ו'. ל"ג.) אמר רב פפא תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגו אהדדי ולא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וסוגיין דעלמא כחד מינייהו ואזיל איהו ועביד כאידך היינו שיקול הדעת. בגמ' דפ' אין עומדין (ברכות ל"ג.) מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים. ירוש' (ברכות פ"ה ד"ט סע"א) כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם, ר' חייא בר ווא [8]) שמע לה מן הדא יחיינו מיומים וגו' נדעה נרדפה לדעת את ה' [וגו']

---

[1]) עיי"ע שקיפס וש"נ השינויים. [2]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע ומפרש ואז הוצרכנו להשלים ומפרש רב גרשום כי זה הפי' שייך לו. [3]) בל"פ کوتہ (?) פי' קצר עיי"ע גץ (ח"ג, שמ"א:). [4]) וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח ובנו"ג מכדי שקולין הן ובספרא שקול הוא שיבאו שניהם. [5]) בפי' ר"ח זה יש הנאה להזיקה וזו הזיקה מצוי. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בב"ק. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח ע"ש. [8]) בנו"ג בר אבא ובתענית ירו' רפ"א דס"ג סע"א בר כא.

(הושע ו', ב') [1]). בגמ' דפ' פרת חטאת (זבחי' קט"ז:) ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות (דה"י א', כ"א, כ"ה) וכתיב (ש"ב כ"ד, כ"ד) ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים הא כיצד גבה מכל שבט ושבט נ' [2]) שהן ת"ר ואכתי קשיין אהדדי התם זהב הכא כסף [3]) אלא הכי קאמר גבה כסף במשקל שש מאות זהב ר' יוסי אומר משום אבא יוסי בן דוסא [4]) בקר ומקום מזבח [5]) בנ' וכל הבית בת"ר ר' אלעזר בן שמוע אומר בקר ועצים ומקום מזבח בנ' וכל הבית בו' מאות [6]). *[אחי"ה שָׁקַל מל"מ ושקל בפלס הרים (ישעיה מ' י"ב). תוספ' ע"ז רפ"ז (ח') השוקל ענבים בכף מאזנים. בבינוני פ ע ו ל שָׁקוּל פי' מאותה המדה והמספר כלומר משקל אחד לכולם עיי' ערכי' ד': נזיר נ"ח: שקול הוא, זבחים ד': שקולין הן, בית דין שקול עיי' לעיל ועוד סנהד' י"ד. תוספת' פסחים רפ"ב (ג') הדבר עדיין שקול. ר"ה י"ח: שקולה מיתתן של צדיקים וכו'. יומא ט': שקולה שנאת חנם כנגד וכו', ב"ב ט'. שקולה צדקה כנגד וכו', סנהד' ק"ג: שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו. שבועות כ"ט. מנחות מ"ג: נדרים כ"ה. שקולה מצות ציצית וכו', נדרים ל"ב. גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה. שמ"ר ספכ"ה השבת שקולה כנגד כל המצות. ב"ר פי"ג שקולה היא גבורת גשמים וכו', במד"ר פ"י שקול הוא כשלשים ואחד צדיקים, שם פי"ח שמואל ששקול כנגד משה ואהרן. פ י ע ל ב"ר פנ"ט שהיה יושב ומשקיל את בתו ראויה היא או אינה ראויה יצריך לו' מ ש ק ל וכדאי' בילק' הושע ר' תקכ"ח ועוד שָׁקַל נבנה מן שָׁקָל פי' נותן והביא השקל. שקלי' פ"א מ"ד מנחו' כ"א: מ"ו: כל כוהן ששוקל אינו חוטא.. לא כי אלא כל כוהן שאינו שוקל חוטא, נדרים ל"ג. שוקל לו את שקלו. שקלים פ"א מ"ה מ"ז: פ"ב מ"ב מ"ד וזולתו. ב"ב פ"ח: עיי"ע עין, כרע ב'. ב"ר פ"ד שקול עצמך. ובהשאילה חגיגה ה'. שקל עלינו הכתוב קלות כחמורות, סוף קהל"ר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות וכו'. והשם שֶׁקֶל קבוץ שְׁקָלִים [7]). ולדעת רז"ל שקל של תורה סלע הוא בכורות פ"ח מ"ז גמ' שם נ'. ירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ד כל שקלים שכתוב בתורה סלעים ועיי"ע סלע וע' צר ט'. מעשר שני פ"ב מ"ח ומ"ט שקל כסף ושקל מעות. השם המופשט שיקול ובפרט שיקול הדעת פי' אומד הדעת מפעל שָׁקַל פולס זה מול זה בדעתו, סנהד' הנ"ל היכי דמי שיקול הדעת, ירו' סנהד' רפ"א די"ח. טעה ודנן בשיקול הדעת, ירוש' כתובו' פ"ט דל"ג. בטעות משנה שיקול הדעת] —

שְׁקַל (בל"ס פי' כמו נָשָׂא בל"מ nehmen, fortnehmen) בגמ' בפ"ק דתעניות (ו':) דלא שקיל שודפנא. בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה י"ג סע"ב) מהיכן שקיל [8]) אמר רב [9]) מזיען [10]) של חיות. שקל קלא (ע"ז י"ח רע"ב) עיי' בע' קלא. *[אחי"ה ובדפ"א יש הוספה: פי' ענין לקיחה ולי' בשדפ"ע ושייך לר"ב. וכנ"ה בסנהדר' ז'. שקיל גלימא, קידושי' י"ב: שקלתא ואישתיקא, י"ג. אין שקלי ודידי שקלי, מנחו' פ"ה. עיי"ע מת א'. שבת ס"ג: עיי"ע נב. שם קכ"ג. למשקלא בה קוץ. ב"מ מ'. שקלי בכיילא, ס': דשקיל מיניה מידי דלא יהיב, תמיד ל"ב: שקל מהנהו מיא וכו', יבמו' ק"ה: עיי"ע מטרפס. ב"מ ס"ג: כתובו' נ"ג רע"ב עיי"ע חזר ב', חגיג' י"א: שקלי וטרי עיי"ע טר ב' ומ"ש בח"ד, ע"ב וש"נ התרג'. ועוד עיי' תרג' שמו' כ"ג, ה' בדפ"ש, תרג' משלי כ"ה, כ' ועם אתתא כמו בל"ם נשא אשה תרג' שני אסתר א' מ"ז שקיל אתתא. א ת פ ע ל אשתקילת תרג' דה"י א' ה', ב'] —

שקל (מע' הקודם התואר שָׁקוּלָא בל"ס פי' סַבָּל Lastenträger, Träger) בר"נ דפ' כל הבשר

---

[1]) השלמתי וגו' כי עיקר הראיה מסוף הפסוק: ויבא כגשם לנו וגו' אבל בירו' ברכו' וירו' תעני' הנ"ל הביא ג"כ רק עד: ויבא כגשם וגו' וידוע כי כמה פעמים הובא בש"ס פסוק והראית מסוף הפסוק. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [3]) בנו"ג התם כסף הכא זהב. [4]) בכ"י ה"ב ר' אבא משום אבא יוסי בן דוסתאי ובנו"ג ר' אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי וכ"ה ברש"י בשם תו"כ וככ"י ש"ס בן דוסאי ועיי' ד"ס לזבחים צד קכ"א: וכ"ה בתגיגי' י"ג: אבל בכ"י ש"ס שם בן דוסתאי וכ"ה בילק' איוב כ"ה ודניאל ז' ועיי' ג"כ יומי כ"ב: מנחות נ"ב. ובמד"ר פי"א. [5]) בנו"ג בקר ו ע צ י ם ומקום מזבח ולי' בדפוסים הישנים והוסיפוהו מע"י עיי' ד"ס שם. [6]) בנו"ג בתחלה מימרא דר' אלעזר בן שמוע ואח"כ מימרא ר' אומר משום אבא יוסי וכו' ואח"כ ואכתי קשיין אהדדי ועיי' ג"כ מ"ש רש"י. [7]) ועל פי זה נקראת המסכת שקלים שרוב ענינה בהם. [8]) בנו"ג נפיק וכ"ה בילק' ירמיה ר' ש"ד וילק' איוב ר' תתק"ח אבל כגי' רבינו איי' בספר תורת אדם לרמב"ן (שער הגמול צד צ"ח. בדפ' וויניצ') מהיכא שקיל וכ"ה באה"ת וכצ"ל בכ"י ש"ס ב' (הובא אצל ד"ס חגיגה צד כ"ג:) ושם בש"ס מהיבא שקי. [9]) בש"ס לי' ובע"י אר"י בר אבא אמר רב ובילק' בשני מקומו' א"ר ירמיה בר אבא. [10]) וכ"ה בילק' ובנו"ג מזיעתן.

(חולי' ק"ח:) הנהו שקולאי דהוו דרו חביתא דחמרא כס' השואל בגמ' השואל פרה (ב"מ צ"ט:) אמר רבא הני שקולאי דתברי חביתא דחמרא ס"י סבלין חן [1] אכלושי. *[אחי"ה כ"ח בד"ס ובדפ"ר יש לקרוא נ"כ אכלושי וכ"ה בהעתקת עיקרי התלמ' ועיי"ע אכלושי (ח"א, ע"ז ומ"ש)] —

* שִׁקְמָה (מל"מ ובלא"ר וסורי שִׁיקְמָא בל"י συκάμινον בל"ר sycomorus וכן בל"ע سقم (Maulbeer- Feigenbaum בל"מ רק בקבוץ שִׁקְמִים וְשִׁקְמוֹת ובדרז"ל גם היחיד דמאי פ"א מ"א בנות שקמה; כלאי' פ"א מ"ח; פ"ו מ"ה. ב"ב פ"ד מ"ט תוספת' ב"ב פ"ג סדן שקמה שביעי' פ"ד מ"ה ב"מ פ"ט מ"ט קורות שקמה; ב"ב פ"ב מ"ז ומי"א בחרוב ובשקמה; פ"ה מ"ז עצים של שקמה שם פ"ד מ"ח נדה ח': תוספת' שביעי' פ"ג בתולת שקמה. פסחי' נ"ג. עיי"ע שסל. ב"מ קי"ז: בארזים . . בשקמה. ב"ר ס"פ כ"ה וריש מד' רות וירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג עיי"ע גרסית (ח"ב שע"ו, ובהערת 5). כ"ר פ"ב כשקמה הזו שהיא עושה בארץ שש מאות שנה. ועוד שם מקום ספרא בחוקתי פרש' ח' פרק י"ב חרובי שקמה וצלמונה ועיי"ע שיטה וש"נ השינויים. תוספת' ע"ז פ"ו (ז') חרוב שבכפר קסם [2]) ושבכפר פגשה (עיי"ע כפר ח"ד, ש':) ושקמה שבראנו ושבכרמל צ"ל שבראני כדאי' בדפוסי' ובכו"ם. דמאי פ"א מ"א רימי שקמונה והיא עיר הנקרא בדרז"ל חיפה [3]) Sykaminos ומזה התואר שקמוני ובפרט שמעון השקמוני ב"ב קי"ט. ספרי בהעלתך פ' ס"ח, ספרי שלח פ' קי"ד, ספרי פנחס פ' קל"ג.

שָׁקַע (מל"ם ענינו טביעה sinken, ein = versinken, ; שִׁיקוּעַ, שְׁקִיָעה, שְׁקִיעֲתָא das Sinken, die Vertiefung) צלוחית שפיה שוקע (מקואות פ"י מ"א) פי' בע' קלמר. בפ"ז בכלאי' (מ"ו) מאימתי הוא נקרא אנס [4]) משישקע. צללו כעופרת (שמות ט"ו, י') תרג' אשתקעו. בס' אין מעמידין בגמ' דסמך שלקות (ע"ז ל"ז:) (האי) [צ"ל הא] [5]) מיא כשיקעא זיל טבול [6]). בס"נ דע"ז (ע"ח:) אי משום דחזייה לגוי דדעתיה לישקועיה. בפ' המפלת בגמ' המפלת ליום מ' (נדה ל"א רע"א) מניח אצבעו לכאן שוקע לכאן ולכאן [7]). כבלע את הקדיש (במדבר ד' כ') תר"י (כ') כד משקע [8]). בויק"ר זאת תהיה פ' דפאני (פי"ז) שקערורות ישקא ביתא באילין לווטייא [9]). בתורת כהנים (מצורע דיבורא נגעים פרק ג' פרשה ו') שקערורת ירקרקת או אדמדמת (ויקרא י"ד ל"ז) [שקערורות] שוקעות (ומראיהן) [צ"ל כמראיהם] ירקרקות או אדמדמות הירוק שבירוקין ואדום שבארומין ומראיהם שפל מן הקיר ולא ממושן [10]). *[אחי"ה עיקר ענינו טבע במצולה וכדומה כמו ויק"ר רפ"ז שקעה ספינתו בים, ירוש' סנהד' פ"י רכ"ט. רעדת ארעא ושקעת, ב"מ ע"ב: מששקעו בכבשן, ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אירם שוקע היה, ירוש' ע"ז שם סס"ב ע"נ חותמה שוקע (הפכו בולט), ויק"ר ספ"ה דשקע באריסותיה. תרג' ירו' א' צללו (שמות ט"ו, י') נחתו ושקעו תרג' ירו' א' פחתת (ויקרא י"ג, נ"ה) צורעא שקיעא היא [11]), והושאל לביאת שמש כאלו היה נטבע בים [12]). שבת ל"ד: איזהו ביה"ש משתשקע החמה, קהל"ר פ' וזרח השמש: עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק אחר וכו', ושם נ"כ בהסעיל עד שלא השקיע ע"ש וכן בב"ר סנ"ח עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק וכו' עד שלא השקיע שמשו של משה וכו', וכ"ה במד' שמואל סוף מזמור ח', ילק' ריש חיי שרה עד שלא שקעה שמשה של יהושע וכו', ושם: עד שלא השקיע ועיי' נ"כ ילק' יהושע כ"ו ילק' ש"א סוף ר' צ"ז, ב"ר פי"ט היום שוקע, ושם סס"ח בהפעיל השקיע הקב"ה גלגל חמה וכו', תוספת' סוטה ספ"י היתה חמה זורחת ממערב ושוקעת במזרח. בהפעיל תוספת' פסחי' סס"ג (ד') בכ"י, אירפ' שהיו כהנים משקיעין בדם עד רכובותיהם ובנו"נ מפקיעין. פעל זבחים כ"א: דמשקע ליה . . דלא משקע ליה ע"ש כמה פעמי' ושם כ"א סע"א כיור שלא שקעו מבערב וכו'. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א רע"ד אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשירין. ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד משקע באנטרין, מנחות

[1]) בדפ"א סובלין. [2]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"נ פ"מ ובכו"ם צד 26 פסם. [3]) עיי' צונץ געזאממעלטע שריפטען ב', 290 ולעף פפלנ"צ 367. [4]) בדפו"ו כט"ר אגם. [5]) בהעתקת עיקרי התלמוד לי' וכן לי' בכ"י ש"ס. [6]) בנו"נ בשיקעתא דבנהרא זילו טבולו ובכ"י ש"ס רק מיא בנהרא וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) בנו"נ נותן אצבעו עליו שוקע לכאן ולכאן. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בשרפ"ע כדמשקע בתיבה אחת ובתר י בי אי' כד . . משקעין. [9]) בנו"נ שקע ביתא, ושם נ"כ: שקיע ביתו באלין לווטייא. [10]) בנו"נ ממשן ובדפ"ר בפ"ס מדושן צ"ל ממשן. [11]) עפ"י הספרא מראיה שקיעים. [12]) וכן הונח טמע (עיי"ע) לביאת השמש.

צ"ו. קנין שקועי משקע להו, תרג' אונקלס שמות כ"ה, ז' לשקעא באיפודא. משקדים (שם כ"ח, ל"ג. ל"ד; ל"ז, י"ט. כ') תר"י א' משקעין בציוריהון. פיעל סנהדר' מ"ו. משקעין את הקורה בארץ. ירו' שקלים ספ"ה דמ"ט; כמה ממון שיקעו אבותיי כאן אמר לה כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן. בינוני פועל ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח; מְשׁוּקָּע בו. ירו' יומא רפ"ז דמ"ד. זרעו של דוד משוקע שם. ב"ר פ"פ ל"ג התיבה משוקעת במים י"א אמה. ירו' שבת פ"ג ד"ו. כסא שרגליו משוקעות במים. שם ספ"ז דמ"ו ע"ג הרא דאת אמר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות אבל משישיקע בו רבי רוב משניות לעולם הוי רץ לתלמוד יותר מן המשנה וכ"ה בירו' הוריות ספ"ג דמ"ח ע"ג עיי' פסיקתא דר"כ ויק"ר בע' רתק ב'. ירו' פיאה פ"ב די"ז. כמה הלכות נאמרו למשה בסיני וכולהון משוקעות במשנה. נתפעל תוספת' מגילה רפ"ג (ב') עד שלא נשתקע שם בעלים מהם וכו', ערכי' ו'; נשתקע שם בעלים. קידו' ע"ה סע"א עד שישתקע שם ע"ז ממנו. ירו' שקלים רפ"ח דנ"א. והיו עולי רגלים משתקעין בדם. ירוש' כתובות פ"א דכ"ה ע"ד וירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד משפחה שנשתקע בה פסול. ירו' קידושי' שם; ונשתקעו בהן גדולי הדור. וכולם נשתקעו בכהונה גדולה [1]). והשם המופשט שְׁקִיעָה שמ"ר פט"ו דרך של שקיעה. פסחים צ"ד. זבחים כ' סע"ב נ"ו. ושם; ירו' סנהדר' פ"ה דכ"ב ע"ד שקיעת החמה. ועוד השם המופשט כלי' פ"ב מ"ת בית שקועו עיי"ע בית שקוע. תוספת' כלי' ב"ק ספ"ג שיקוע העמוד. זבחים כ"א; גזירת שיקוע. שם; מצות שיקוע. תר"י ב' כבלע (במד' ד', כ') כד ייעלון כהניא לשיקוע מאני קודשא ותר"י ב' עיי' לעיל בערוך. שקיעתא פי' כמו שקיעה ע"ז נ"ז; עיי' לעיל בערוך. ועוד עיי"ע שקיעין] —

שקען (= שְׁקוּעִין (?)) בב"ר (פ"פ) [צ"ל פפ"א] [2]) (לפנינו פ"פ פ') אמר ר' יעקב בר אחא בכל שעה הוה ר' יוחנן ור' יונתן מפקדין הותא ואמרי להון כל שקועין דאתון עבדין בחולא עבידו בשבתא ביום שלישי שחל להיות בשבת. *[אחיה בדפ"א אי' עוד; פירוש תיקונין ע"כ ולי' בדפ' הראשונים ובכ"י ערוך אטור מעתה שזו הוספת ר"ב היא. והמיוחס לרש"י פי' בב"ר כל שקועין כל תיקונין ועיקר תיבה זו תמצא אותה על עיקרה בתלמוד ירו' במס' שבת ע"כ הרי שגם הוא פי' כן וגרס כגי' רבינו אבל הטיב לרמוז על הירו' דשם עיקר הגי' וכיון בלי ספק על ירו' שבת פ"ט די"ב. כל שיקויין דאתין עבדין בחולא עבדין בשובתא וכו' ופי' שיקויין רפיאות עיי"ע שק ג' ומ"ש [3]) וא"כ גם בב"ר צ"ל שיקויין] —

* שְׁקִיעִין, שְׁקִיעָיָא (hypothekarische Vor-schreibung) ירו' כתובו' ספ"י דל"ד. אזלון אילין דבר תפקן ונסבין להון נשין אעלון להון נשין אעלון להון שקיעין וכו' אמר לון ר' מנא אנא ידע כד זבנתון אילין חקלוותא לא היו אילין שקיעיא קדמיכון ופי' פני משה שקיעין הן שטרי החלפות להיות שקועין בידן. הערוך ע"כ. ואני לא מצאתיה בערוך.

* שְׁקוּץ עיי"ע שקט.

* שְׁקוּעָה (כינוי לשבועה) ירו' נדרים פ"א דל"ז. שקועה שקוקא שקורה.

שקף (= שְׁקִיפָא בל"ס פי' צור, סעיף Felsen-spitze, Zacke) בפ"פ נ' באהילות (פ"ז) ובר"ג דפ' הישן (סוכה כ"א.) ומודין בשקיפין ובנקיקי הסלעים פי' הרי הן חורין דכתי' (ישעיה ג"ז, ח') סעיפי הסלעי' ומתרגמינן תחות שקיפי כיפיא ונקיקין הן דומין לשקיפין אלא אחד נעשה ע"י ממר ואחר נעשה מאליו. אינמי תררוהו היות השדה מיהא שניהם שלא ע"י אדם — (א"ב פי' בל"י הסירה תרג' בצור עורב (ישעיה י', כ"ו) בשקיף עורב ופירושו בל"י הסירה). *[אחיה ר"ב כיון על ל"י σκάφη והנכון שהוא ל"ס הנ"ל והוא כמו סעיף בל"ט [4]) וכתרגמו בשופטים ז', כ"ה; ט"ו, ח'. י"א. ותרג' צורי היעלים (ש"א כ"ד, ב') שקיפי כיפיא. ועוד עיי' תרג' ש"א י"ג, ו'; לישעי' ב', כ"א; ז', י"ט; לירמיה ט"ז, ט"ז. ופי' רבינו אי' בפי' הרא"ש אהלות הנ"ל בשם עצמו ורה"ג שם הביא רק התרג' לישעיה ב', כ"א. וכנ"ה השקיפים והסלעים באהילו' פ"ה מ"ב ועיי' שם בפי' הרמב"ם. והיחיד ב"ר פי"ב

---

[1]) בבבלי קידושי' ע"א. משפחה שנטמעה ועיי"ע בן ציון יוסף ב"ר [illegible] [2]) [illegible] וכ"ה הציונים כאותה הפרשה בשם פפ"א בערבים איש, חתת, [illegible] [3]) ולא כפי"ש בעל פ"ב בב"ר עי"ש בבינה רשי. [4]) ופי' ידיק פי"ש [illegible] הסלעים [illegible] לסלע בסעיף לאילן.

הדין מפזא מנין תחות שקפא מפני העוף ורד״ק שרש שקף פי׳ כמו כן שֶׁקֶף (מ״א ז׳, ה׳). ומזה נכנה הסעל ב״ר פל״א ואל אמה תכלנה מלמעלה . . והיה משקיף בה ועולה ומשקיף בה ועולה פי׳ משופע כעין שן הסלע והמיוחס לרש״י ומ״כ פי׳ מלי ושקפים (מ״א ז׳, ד׳)] —

שָׁקַף (מל״ם פי׳ חבט ודחף וכן בל״פ شكافتن (anschlagen, klopfen, stossen בר״ג דפ׳ הנודר מן הירק (נדרים נ״ח סע״א) ולא עוד אלא ששוקפין אותו — (א״ב בנו״נ שישוקעים אותו) בקרקע שנאמר (במדבר כ״א, כ״א) ונשקף על פני הישימון, כזרם קיר (ישעיה כ״ה, ד׳) תרג׳ כזרמית דשקפא בכותלא. *[אחי״ה כנים דברי רבינו כי גי׳ שוקעים איננו נופלת על הראיה ונשקף. וכגי׳ רבינו אי׳ ג״כ בשאילתות נשא סי׳ קכ״א ודרשו רז״ל ונשקף בהוראת שקף הסורי והפרסי היינו שמחבטין ודוחפין אותו וכן תרג׳ נדף (ויקרי כ״ו, ל״ו; איוב י״ג, כ״ח) שָׁקִיף ותרג׳ שדפות (בראשי מ״א, ו׳. כ״ג. כ״ז) שְׁקִיפַן פי׳ חבוטות. תרג׳ ידפנו (איוב ל״ב, י״ג) ישקפיניה ועיי׳ תרג׳ תהלים א׳, ד׳; ס״ח, ג׳. הפעיל דב״ר ספי״א משה השקף עיניך זה ע״ג זה והשקיף עיניו זה ע״ג זה פי׳ חבוט עיניך וגי׳ הילק׳ השכב . . והשכיב. אתפעל ירו׳ שביעית פ״ט דל״ח ע״ד מִשְׁתְּקַף בעלים ויק״ר פ״ה תרעא (משקיף) [צ״ל מישקף] פתחה לה פי׳ פתחה השער הסגור (צוגעקלאפפט). ומזה ג״כ משקף בע׳ הבא] —

שקף (מע׳ הקודם (klopfen אודרא דנדא [1]) דלא משקף (ע״ז כ״ח:) עיי׳ בע׳ אדרא. *[אחי״ה ושם פי׳ רבינו בשם התשובות: חתיכה של צמר שאינו מנופץ וגם הביא ראיות מהתרג׳ קול עלה נדף, אל ידפנה עיי׳ ע׳ הקודם לזה וא״כ זה הע׳ שייך לע׳ הקודם אבל בכל דפוסי וכ״י ערוך הוא ע׳ בפני עצמו. וכן פירש״י לנכון משקף: אינו חבוט . . . מִשקף לשון עלה נדף. טרפא דשקיף נחבט ע״כ] —

שקף (= שְׁקוּף מל״ם משקוף בל״ע ساكف Ober-) (schwelle, Gebälk כפ׳ העור בגמ׳ קולית (חולי׳ קכ״ו.) ובפ׳ י״א באהלות (מ״ז) מכנגד השקוף ולפנים הבית טמא. בפ׳ אלו הן הנשרפין בגמ׳ הגונב את הקסוה (סנהד׳ פ״ב:) ואהד [2]) שבא מלאך והגביה את השקוף [3]). בפ״ב במדות (מ״ג) כל השעריט שהיו שם היו להן שקופית פי׳ מן המשקוף [4]) היו שתי אבנים מוטות זו על זו וכך צורתן [5]) Λ [6]) — (א״ב זה נקרא משקוף בל׳ עברי שהדלת בהסגרו שוקף בו וחובט בו תרג׳ עלה נדף (ויקרא כ״ו, ל״ו) טרפא דשקיף. שדופות קדים (בראשית מ״א ו׳, כ״ג. כ״ז) שקיפן קידום פי׳ חבוטות ברוח). *[אחי״ה כבר הבאתי התרגומי׳ האלה וכדומה בע׳ שקף ב׳. ודע כי האסקופה רחבה היא והשקוף מחותך בה שהדלת נוקף ושוקף בו כשסוגרין אותו עיי׳ פי׳ הר״ש והרא״ש לאהלו׳ פי״א מ״ז. והרמב״ם בפי״מ למדות ירד לחילוק בין משקוף ובין שקוף והעלה כי זה האחרון הוא זיזין (Gesims) עש״ה. ובאמת אין חילוק ולכאורה חזר בו הרמב״ם בעצמו עיי׳ מ״ש בנגעים פי״ב מ״ד ושקוף הוא המשקוף העליון מהשער וכו׳. ועיי׳ ג״כ בפי׳ הר״ש שם. משקוף ושקוף (במשקל ערבי) מורים על המפתן העליון ונקרא כן לפי שהדלת מכה עליו תמיד עיי׳ רד״ק בשרש שקף. ותרג׳ המשקוף (שמות י״ב, ז׳. כ״ב. כ״ג) שַׁקְפָא. ותרג׳ הספים (דה״י א׳ ט׳, י״ט. כ״ב) שקופיא וכן האספים (שם כ״ו, ט״ו. י״ז) בית שקפיא. וכנ״ה בנגעי׳ פי״ב מ״ד עצים כדי ליתן תחת השקוף וכו׳ עד לאחורי השקוף. ירו׳ עירו׳ רפ״ה דכ״ב: כנגד השקוף, ירו׳ נזיר פ״ה דנ״ו ע״ג תחת מעי השקוף. והושאל לתשמיש המטה ירו׳ נדה פ״ב דמ״ט ע״ד משל לישמש ועד שהיו עומדין תחת השקוף ובבבלי (י״ד:) הגי׳ המשקוף וגי׳ רבינו בצד השקוף עיי״ע אותיאום (ח״א, ס״ח:). והקבוץ שקופות עיי׳ לעיל ועוד שקופי מנחות ל״ג. עירו׳ י״א. ע״ש] —

* שָׁקַף (מל״ם ענין הבטה) ברכות כ״ט רע״א והשקיף בה וכו׳ עיי׳ פירש״י נפעל ירו׳ מ״ק רפ״ג דפ״א ע״ג משמים נשקפה.

---

[1]) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י וכ״ה בע׳ אודרא ובשרפ״ע אודרא (אודרא) דנרא וכ״ה בנוסחאותינו. [2]) כ״ה נכון בדפ״ר ובשדפ״ע בט״ס ואחר. [3]) בנו״נ המשקוף אבל בירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד אי׳ כגי׳ רבינו הנביה לו המלאך את השקוף כדי שיצאו שניהם בין כתיפיו וכן בספרי בלק פי׳ קל״א גם חמישי שהגביה המלאך פתח שקוף כדי שיראו על כתיפו ועיי׳ בתר״י א׳ במדרי׳ כ״ה, חי איזדקיף שיקפא. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב ובהעתקת עיקרי התלמוד, ובדפ״ע מן השקוף. [5]) כ ה בדפ״ר וכ״י ערוך ובהעתקת עיקרי התלמוד, ובדפ״ע ל״י וגם ל״י תצורה. [6]) כ״ה בכ״י ה״ב ול״ד ובעיקרי התלמוד; ובפי״מ להרמב״ם במדות א״י וב׳ אבנים מוטות זו ע״ג ז׳ כגון זה ך וכפי׳ הרא״ש שם הצורה כזו Λ והיא כצורת הערוך.

שְׁקִיפָּס עיי' למעלה בע' שקט. *[אחי"ה במשנה בבכורות הגי' סקיפת וכ"ה בגמ' שם מ"ג: אבל במשנ' שבמשניו' אי' כגי' רבינו שקיפס וכ"ה בפי' הרגמ"ה אשר משם העתיק רבינו פירושו בע' שקט ע"ש וכן גרס הרמב"ם ע"ש. ולפע"ד הוא מל"י ξιφιός, ξιφιάς מחודד כחרב schwertförmig ועוד עיי"ע סקיפת] —

שֶׁקֶץ (מל"מ ענין דבר מתועב Gräuelhaftes, Reptil) ירוש' בפ' הרואה בגמ' על הזיקין (פ"ט דו"ג ע"ג) אליהו ז"ל שאל לרבי נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו א"ל לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאין הקב"ה [1]) מביט בהן ואומר מה אלו שלא נבראו לצורך [2]) הריני מקיימן אלו שנבראו לצורך [3]) על אחת כמה וכמה א"ל עוד יש בהן צורך זבוב לצרעה פשפש לעלוקה [4]) נחש לחפפית שבלול לחזזית [5]) סממית לעקרב. *[אחי"ה וכנ"ה שקצים ורמשים הרבה בש"ס עיי"ע רמש. והיחיד כתובו' ס'. ירוש' נדה פ"א דמ"ט: כיונק שקץ. ובלא"ר שִׁיקְצָא תרג' ויקר' י"א, י' והלאה תר"י א' דברים ז', כ"ח והקבוץ ברכות נ"ו רע"א שִׁיקְצֵי. ועוד שִׁיקוּצָא כל"מ שִׁקּוּץ וכנוי עבודה זרה היא עיי' תרג' מ"א י"א, ה'; מ"ב כ"ג, י"ג. והקבוץ שיקוצין, שיקוציא תרג' יחזקאל ה', י"א; ח', י' והלאה. והפעל בפיעל כל"מ יבמו' ס"נ: שאין לך מְשֻׁקָּץ ומתועב לפני המקום וכו' עיי"ע ברבר. שהש"ר פ' לסוסתי אין לך מנוול ומשוקץ כשור בשעה שאוכל עשב. ועיי' תרג' ויקר' י"א, י"א. מ"ג; כ', כ"ה; לדברים ז', כ"ו וזולתו] —

* שְׁקַק, שְׁקָקָא, שְׁקָקָה, שְׁקָתָא עיי"ע שק ד'.

* שָׁקַק, שְׁקִיקוּת עיי"ע שק ב'.

* שְׁקוּקָא עיי"ע שקועה.

☞ שַׁקְרָר (מענין שקר עיי' בפנים) מסכת סנהדר' פ' חלק (סנהדי' ק"ט:) ארבעה דיני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא פי' אומרים שקר ויועצים אחרים לשקר. *[אחי"ה בילק' כ"י ושקוריי ובאה"ת ושקרורי. ומלת שקרוראי כדאי' לפנינו היא חיזוק מן שַׁקְרַאי בל"ס שַׁקְרָא פי' שַׁקָּר [6]) ובכ"י ש"ס יש כאן הוספו' עיי"ע קלפנדר וש"נ השינויים ונסמן ב"ר פ"נ. והתואר שַׁקְרָא שַׁקְרַאי. שַׁקְרֵי אי' עוד בשבת נ"ו. חזייה דשקרא הוא, ביבמו' נ"ה: או איהו שקראי או אנא שקרי והוא כמו שַׁקָּר הקבוץ סוטה מ"ב. כת שקרים עיי"ע חנף. סוטה ל"ה. שַׁקְרֵי הוו ובתרג' ישעי' כ"ו, י'; צפני' ג', ד' שַׁקָּרִין וכן ענין שַׁקְרָן, שַׁקְרָנָא (Lügner) ב"ר פ"נ שַׁקְרָן הוא, איכ"ר פ' בני ציון ואת ידע מיד שאיני שקרן. ב"ר ס"פ מ"ז שקרנא כמזבנא זאת. [והשם שֶׁקֶר כל"מ ובל"ס שוּקְרָא ובל' תרג' ורז"ל שִׁיקְרָא, שִׁקְרָא. ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג נר שקר. ירו' סנהד' פי"א ד"ל ע"ג לחם שקר.. לחם אמת. מנחות מ"ג. שינוי שקר שינוי אמת. שבת ק"ד. שין שקר ת"ו אמת שקר מקרבין מיליה וכו', ושם: שיקרא שכיח.. שיקרא אחדא כרעיה קאי. גיטי' מ"ה סע"א עורבא שיקרא הוא. ב"ב פ"ב מיחזי כשיקרא. תרג' לשוא (שמות כ', ז') לשקרא; תרג' לשקר (ש"א כ"ה, כ"א; ירמיה ג', כ"ג) לשקרא. והקבוץ שִׁיקְרִין תרג' ירמיה כ"ג, ל"ב; לתהלים ק"א, ז'. ב"ב פ"ב. מרי שיקרין אנן. ויק"ר פכ"ו שמיע מיני מילין שִׁקְרָן. והשם המופשט ספרי נשא פ' ב' אין מעילה בכל מקום אלא שיקור [7]). והפעל בפיעל ובפַעל אבות פ"א מ"ט ילמדו לשקר ירו' סנהד' פי"א ד"ל ע"ג כחש לו (מ"א י"ג, י"ח) שיקר ביה. במ"ר ס"כ שהיה משקר במשקלות. ר"ה כ"ב: לא משקרי בה אינשי. יבמו' צ"ג: לא משקר. תענית ט': כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטרייהו. מגילה ג'. ודילמא משקרי. גיטין נ"ז. שקורי משקריתו. סנהד' צ"ד. קא משקרת. צ"ח. שקורי קא משקר בי. ועוד עיי' תרג' בראשית כ"א, כ"ג; לויק' י"ט, י"א וזולתו. נתפעל ירו' מכות רפ"א דל"א. עדים שנזדממו וחזרו ונשתקרו] [8]) —

* שָׁקַר (מל"ע شَقَرَ פי' צובע אדום roth machen, schminken) איכ"ר פ' סורו טמא דרש ומשקרות (ישעיה ג', ט"ז) שהיו משקרות את עיניהם בסיקרא ובפסיקתא דר"כ צד קל"ב שהיו סוקרות עיניהן בסיקרא ועיי"ע סקר. והשם שְׁקַר בל"ע سُقْرَة כמו סיקרא Schminke, Röthel ירו' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד רִבָּה שְׁקַר, ועוד עיי"ע שרק.

* שקורה עיי"ע שקועה.

---

1) בנו"ג הוא. 2) בנו"ג שאין בהן צורך. 3) בנו"ג שיש מהן צורך. 4) בנו"ג לעלוקתה. 5) בנו"ג בט"ס שכלון לחזזית ובמהרש"ס שבלול לכתית וכ"ה בבבלי שבת ע"ז: ועיי"ע שבלול. 6) כמו חברורא מן חברא עיי"ע חברורא. 7) אבל עיין ספרא ויקרא פרק י"ט פרשה י"א אלא שינוי. 8) כ"ה נכון בד' ויניציא ובדפ' קראטשין בטעות ושתקרו.

* שיקור. קבוץ שִׁיקוּרִין (מין פכין thönerne Krüge) תוספתא כלים ב"ק ספ"ב הצרצורין והשיקורין עד שלא הוסקו טהורין וכו' וכנרא' שהוא מין פכין ובקבוק ובע' צרצור פי' רבינו ע"י בוקאל Pokal ודע כי גם בל"ע مشقر פי' כוס ונביע גדול ואולי הוא הוא שיקורין.

* שִׁקְשֵׁק (פלפל מן השקה, אשקי befeuchten, erweichen) ב"ר רפי"ד וירו' שבת פ"ב ד"ה: כפי ני' רבינו עיי"ע שק ג'. ב"ר פמ"א וס"ט עיי"ע מג. ועוד עיי"ע קשקש וש"נ ירוש' תענית פ"ג דס"ז. ותוספת' תענית ספ"ג (ב') בכ"י אירפ' משקשק וצ"ל מקשקש.

* שוּקַת עיי"ע שק ג'.

* שָׁקְתָא (Strasse) עיי"ע שק ד'.

שר (= שָׁרָה מל"מ ענינו התרת קשר auflösen וכן בלא"ר שְׁרָא (ובל"ס ותרג' תְּרָא) ומזה ענין המסאה einweichen והשם כל"מ משרה der Ort, wo man einweicht, Waschteich) בריש שבת (י"ז:) אין שורין דיו. בפ' כל שעה (פסחים ל"ט:) אין שורין את המורסן לתרנגולין. במ"ב במעשר שני (מ"ד) ובפ"ק בעדיות (מ"ח) בי"ש אומרים שפין ושורין במהרה [1]. בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ה.) מרחיקין את המשרה מן הירק. בפ' לולב הגזול בגמ' הלוקח לולב (מ'.) ובפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן צמר (ב"ק ק"ב רע"א) לאכלה ולא למשרה ולא לכביסה [2]) פי' שריית הפשתן וכיבוס הבגדים. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בב"ק ע"ש. ופי' משרה מים ששורין בו את הפשתן וכן פירש"י בב"ב י"ח. ד"ה את המשרה וכ"ה בפי' רגמ"ה שם וז"ל מרחיקין את המשרה מים סרוחין ששורין בהן פשתן . . א"ד משרה שמכבסין ושורין בהן את הבגדים ורבינו גנרר אחר פי' הראשון של רגמ"ה ויש להביא ראיה ממ"ק י"א: (שמחו' פ"ח) ופשתנו להעלות מן המשרה. ולפי' שני יש להביא ראיה מקהל"ר פ' בכל עת והלך . . כובס לבית המשרה שלו. ברכו' כ"ב: במי המשרה ופירש"י בדף כ"ה: ששורים שם הפשתן והקנבוס וכו'. ול"מ משרת ענבים (במדבר ו', ג') הוא שם מופשט לדבר הנמוח ונמס ומזה דרשו רז"ל בנזיר ל"ז. פסחים מ"ד. ליתן טעם כעיקר שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין חייב. נזיר ל"ד רע"ב שבועות כ"א: שרה פיתו ביין — ומה שענינו התרת קשר עיי"ע שר י"ג וש"נ גיטי' ס"ט: למישרא והוא המקור ושייך לזה הערך. נפעל ב"ר ספי"ז מיד היא נשרית. אתפעיל גיטי' ס"ט: ונישתרינהו כה"ג בערוך ע' כמך ע"ש בח"ד, רמ"ז] —

שר (= נָשַׁר נרדף עם ל"מ נשל ובלא"ר וסורי נְתַר ובל"ע نثر herunterfallen ab-; נָשָׁר, נִשְׁרָא das Abfallende) בפ"ז בפיאה (מ"ג) איזהו פרט (ויקרא י"ט, י') הנושר בשעת הבצירה. בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ו רע"א) ואוכלין מתחת הנשרים [3]) פי' „מן הפירות הנובלין מן האילן ומיחו בידם חכמים". בריש סוכה (י'.) או תחתיה מפני הנשר. *[אחי"ה ופי' מתחת הנשרים וכדאי' בתוספת' פסחים ספ"ב (ג'.) עיי"ע נשר וכדאית' כהעתקת ר"ח ורבינו נגרר אחר פי' ר"ח בפסחים. והיחיד נָשָׁר סוכה הנ"ל וירוש' סוכה פ"א דנ"ב: ובלא"ר נִשְׁרָא וכ"ה בל"ס ברכות ח'. עיי"ע נשר ד'. וממנו נְשְׁוָר עיי"ע. והשם המופשט נשירה עיי"ע נשר א', וע' נשל — והפעל פיאה פ"ז מ"ג איזהו פרט (ויקרא י"ט, י') הנושר בשעת הבצירה, ביצה ב': פירות הנושרין, ירו' ביצה דס"א ר"ס. מהיום נשרו . . מאתמול נשרו, יומא כ"א: נושרין, שבת ס"ג: סוטה מ' רע"א במד"ר פ"ט נושרות, גיטי' נ"ח סע"א היו דמעות נושרות ממנו, איכ"ר פ' ודמעתה: נושרות על לחייהן, חולי' מ"ז: שיניו נושרות, ע"ז מ"ט: נשרו ממנו, ב"ר פ"י נשרו אבריו ובויק"ר פכ"ב הגי' נשלו. פיעל ע"ז י"א: י"ג. מְנַשֵּׁר פרסותיו. הפעיל הִשִּׁיר, הנשיר ביצה ל"ח: משירין מנשירין עיי"ע של ג'. פסחים מ"נ. נזיר מ"ב. משרת את השער, כתובו' ו': משיר צרורות, ירו' ברכות פ"ב ד"ה משרת צרורות. שבת ס"ז. אילן המשיר פירותיו. שהש"ר פ' עמודיו: היו משירים פירותיהם] —

שר (= שוּרָה מל"מ שוּרָה, בל"ע سورة Reihe, Linie) בפ' מי שמתו (ברכות י"ז: במשנה) העומדין בשורה הפנימין [4]) פטורין. פי' שורה

[1]) בנו"ג שורין ושפין. [2]) בנו"ג לכבוסה אבל גי' כ"י בב"ק לכביסת וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח בסוכה. [3]) כ"ת בכ"י ובדפו"י ובהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ת בש"ם ובכ"י ש"ס א"פ הנושרים וכ"ת בכ"י וי"ו ערוך ובדפ"ר ואמ' הגי' הנשירה. [4]) בנו"ג הפניים.

הרואה את הפנים פטורין [1]) פנימין של שורה שרואין פניהם של אבלים פטורים מקרית שמע ומן התפלה. שורא דרא בהספד שנאמר (איוב ל״ג, כ״ז) ישר על אנשים [2]). מנהגם אחר שקוברין את המת עושין שלש שורות שורה אחת עומדין שם קרוביו ורעיו של מת שורה שנית אוהביו ורעיו והאבלים בין שתי השורות [3]) שורה שלישית שאר הקהל והמקום הזה מעותד לדבר ומספידין שם לפי כבוד המת ונקרא שדה בוכים [4]). ויש מפרשים שורה אחת כנגד האבל קרוביו ורעיו שורה שנית מי שהוא בכבודו ובאהבתו פחות מהן מעט ושלישית פחותין מן השניה והפנימיים רואין את האבל שהן קרובין לו יותר מן הכל [5]). בר״ג דכתובות (ח׳ :) ברכה בשורה מי איכא. בר״ג דפ׳ שני בסנהדרין (י״ט.) אין עושין שורה פחותה מן עשרה ואין אבלים מן המנין [6]). מי סברת דעבידא כשורה לא דעבידא כחצובה (עירו׳ פ״ה רע״ב [7]). כשורה מהו כחצובה מהו רב אמר כשורה ושמואל אמר כחצובה (ב״מ כ״ה סע״א) כבר פירשנו בע׳ חצב [8]). בר״ג דפ׳ האומר לחבירו (כ״ב ק״ג סע״א ורע״ב) כשיר מהו כשורה מהו [9]). בר״ג דפ׳ הרואה כתם (נדה נ״ח.) בעי ר׳ ירמיה כשיר מהו כשורה מהו. *[אחי״ה שורה הוא מל״מ ורז״ל דרשו ג״כ ישור (באיוב הנ״ל) כדעת רבינו מענין שורה עיי׳ יומא פ״ז. צריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם שנא׳ ישר על אנשים ופירש״י ישור לשון שורה וכו׳ וכן פי׳ באיוב הנ״ל עיי׳ למטה הערה 3 וכ״ה בירו׳ יומא ספ״ח דל״ה ע״ג ושם אי׳ יעשה שורה של אנשים ויאמר חטאתי וכו׳ [10]). וכנ״ה בירו׳ ביכורים פ״ג דס״ה ט״ג אב בית דין שנכנס עושין לו שורות. ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד אילו ת״ח שהיו עשויין שורות שורות ככרם. ויק״ר ס״פ כ״א כשורות שלמעלן כך שורות שלמטן מה שורות שלמעלן ואיש אחד בתוכם לבוש בדים (יחזקאל ט׳, ב׳) כך שלמטן כתנת בד (ויק׳ ט״ז, ד׳). ועור הושאל לקו הדין הישר כ״מ ל׳ : ואת המעשה (שמות י״ח, כ׳) זה הדין אשר יעשון לפנים משורת הדין וכ״ה במכילתא ר״ש יתרו המעשה זו שורת הדין אשר יעשון לפנים משורת הדין וכן תר״י א׳ עובדא ושורת דינא ודיעבדון מלגיו לשורתא לרשיעיין. וכן אי׳ שורת הדין גיטי׳ פ״ד מ״ד ברכות ז׳. מ״ה: וש״נ עיי״ע דן (ח״ג צד 93). ב״מ ע״ג: אינו נוהג כשורה. ב״ר פצ״ג כהוגן וכשורה. שם סנ״ח אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה] —

שר (= שוּר, שוּרָה מל״מ וכן בל״א וסו׳ שורא בל״ע سور Mauer) חומה ולא שור אגר (מגילת ח׳ : ערכי׳ ל״ב.) כבר פי׳ בע׳ אגר [11]). לפרשא לשורא ולטורזיינא (ב״ב ח׳.) כבר פי׳ בע׳ פרזין [12]). שורא ובר שורא (פסחים פ״ו. ירו׳ פסחים פ״ז דל״ה:) כבר פי׳ בע׳ בר שורא [13]). בפ׳ השותפין בנמ׳ כופין (ב״ב ז׳ :) רמא שורא ארבנן פי׳ הטיל בנין החומה על רבנן. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ הרגמ״ה ורש״י ע״ש. ובעיקרי התלמוד אי׳ עוד : ס״א רמא כרגא ארבנן פי׳ מס עכ״ל ואולי שייך לרבינו וכ״ה באמת בכ״י ש״ס כרגא דשורא עיי׳ ד״ס ב״ב צד י״ד וש״נ רי״ף כ״י וילק׳ כ״י תהלי׳ קל״ט שאי׳ כמו כן, ובגו״נ רמא דשורא ארבנן. ודע כי בדפ״ע כל הערך הוא המשך מע׳ הקודם ולא ידעתי למה. וכנ״ה בלא״ר שורא ובר שורא (כל״ס בר שורא פי׳ חומת קטנה) באיכ״ר פ׳ חשב עיי״ע בר שורא. ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג שורא דעכו. ירו׳ ב״ב רפ״ב די״ג : שורא דחמיץ. חיל וחומה (איכה ב׳, ח׳) תרג׳ מקפנא ושורא. החומה הפרוצה (דהי״ ב׳ ל״ב, ה׳) תרג׳ שורא דמתרעא. והמים להם חומה (שמות י״ד, כ״ב) תרג׳ ומיא להון שורין וכן הקבוץ שוּרַיָא תרג׳ החמתים (מ״ב כ״ה, ד׳) תר״י א׳ במד׳ כ״ו, נ״ט יוכבד . . . דילידת ללוי במיעלהון במצרים ביני שוריא עיי׳ סוט׳ י״ב. ב״ר פצ״ח עקרו שור (בראשי׳

---

[1]) כ״ה בברכות י״ט רע״ב ושם אי׳ פנימה אבל כגי׳ רבינו אי׳ בכ״י ש״ס ובריי״ף דפו״ו ובירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו: ותוספתי ברכות פ״ב בכ״י אירפ׳. [2]) וכן פירש״י שם יעשה שורות של אנשים כשניצול מחליו ועיי׳ למטה בהוספתי. [3]) יכתב תמ״ז או״ח סי׳ ע״ב סקי״ג בכונת פי׳ רש״י דבפנים יושבת שורה אחד והאבל ביניהם ושאר השורות מקיפים בהיקף בעיגול סביב אותה השורה וזהו שכתב רש״י היקף אחורי השורה ר״ל שמקיפים השורה גם אחריה וכו׳ ע״ש ועיי׳ ג״כ הרמב״ם רפי״ג מהלי אבל: כל המלוין את המת עומדין סביב להן שורה לפני שורה ע״כ. [4]) עיי״ע בך. [5]) זה כפי׳ רת״ג שהובא בתורת האדם לרמב״ן ענין ההתחלה צד מ״ח סע״ב עש״ה. [6]) ועיי״ע ברך והיה״א שם צד מ״ח ע״ג וריצ״ג הלכת אבל צד מ״ב ועיי׳ תוי״ט מגילה פ״ד ס״ג. [7]) ועיי״ע חצב א׳ ובמ״ש בח״ג, הי״ע בענין שנויים בהערה 2. [8]) ופי׳ ראשון שם הועתק מפי׳ ר״ח בב״מ וכעת נדפס בש״ס ווילנא. [9]) כ״ה נכון בכ״י ובדפו״י ובשאר דפ״ע לי׳ בטעות. [10]) ובתרגי כ״י לאיוב יש נ״א יעביד שורוון והוא כש״ס יומא בבלי וירוש׳. [11]) ח״א, כ״ח. [12]) ח״ו, ע״ו: [13]) ח״ב, קפ״ב.

כ"ט, ו') עקרתון שורן של גרים ועיי' תרג' אונקל' שור סנאה וכתר"י א' שור בעלי דבביהון. שמ"ר פכ"ד דרש מדבר שור (שמות ט"ו, כ"ב) כיון שקיבלו את התורה נעשה העולם שור] —

שר (= שֵׁיר, שֵׁירָא מל"מ שֵׁרָה רק בקבוץ (ישעיה ג', י"ט) בל"ס שַׁאְרָא (Kette, Armkette כשיר מהו (ב"מ כ"ח. ב"ב קי"ג: נדה נ"ח.) פי' כמו השירין שהן עגולין[1]). בפ' במה בהמה (שבת נ"א:) וכל בעלי השיר יוצאין בשיר. בתר"י (א') ונקרב את קרבן ה' (במדבר ל"ט, נ') שירין מן ידיהון[2]). הנטיפות והשרות (ישעיה הנ"ל) תרג' ועונקיא ושירי ידיא. הפארים והצעדות (שם פסוק כ') תרג' כליליא ושירי רגליא. ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך (יחזק' ל"ח ד') תרג' ואתן שירין בליסתך וכן ונתתי חחי[3]) בלחייך (שם כ"ט, ד') ואשוי שירי בליסתך — (א"ב פי' בל"י ככל וקשר). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י σειρά והנכון שהוא ל"מ וא"ר וסורי וכן בלש' ערבי' ופרסי' سوار פי' צמיד וכן תרג' צמידים (בראשית כ"ד, כ"ב. מ"ז) שירין וכן הביא התרג' ר"ח בפי' בשבת (בש"ס ווילנא נ"ב.). ובשבת ירוש' פ"ו ד"ח: שֵׁירַיָּא, ועוד הרבה בתרג' עיי' למ"ב י"ט, כ"ח; לישעיה ל"ז, כ"ט; לתהלים ק"ז, י'; שם קמ"ט, ח'; לאיוב ל"ח, ל"א והיחיד שם ל', י"א; מ', כ"ו; תהלי' ק"ה, י"ח — ואולי לפי פי' הרמב"ם מזה הענין נ"כ השרולין עיי"ע שרוול ומ"ש] —

שר (= שִׁירָא, שִׁירָה, שִׁירָאָה פי' בל"ס שִׁירָיָא מל"י σηρικόν משי ומן משי (von Seide[4]) השירים[5]) והכלך (שבת כ': כלאים פ"ט מ"ב) פי' שיראין[6]) שש טוב (ז) כלך מין בינוני עיי' בע' כלך — (א"ב בס"ג דסוטה (מ"ח:) משחרב בית המקדש ראשון בטלה שירה פרנדא ופי' רש"י מין משי מובחר ובעל הערוך גרס שדה[7]) ע"ש תרג' בפסוק ותלבש אסתר מלכות (אסתר תרג' שני ה', א') שיראה פרנגן ובפסוק מהר קח את הלבוש (שם ו', י') שיראה טבא פרגינן). *[אחי"ה בנו"ג בשתי פעמים שיראה טבא פרנגן ועיי"ע פרנדא ומ"ש ר"ב. ודע כי בע' כלך פי' רבינו כלך גושקרא מטכסא השיראין והסיריקון כולן ממין שירא פרנדא הן אלא משונה באריגתן וכו' ובאמת בספרא תזריע פרש' ה' פרק י"ג הוזכרו יחדיו והבגד יכול השיריים והסיריקון והכלך וכו'. וכן תוספת' כלים ב"ב פ"ה ואלו הן הרכים כגון השיריים והסיריקון והכלך[8]) וא"כ קשה להלום דברי רבינו בזה הערך כי שיראין הוא שש טוב וכבר הקשה עליו ר"מ לונזאנו בע' שיר וז"ל בירור פי' מטכסא והוא משי בל' יון והערוך כתב שש טוב ולא נהיר ע"כ ובעיקרי התלמוד אחרי שהביאו פירש"י כי שיראים הם העשוי מעיקר המשי כתב וז"ל ואולי בעל הערוך קרא למשי שש כי לא יטעה בזה שהוא פשתן כי זה מפורש בגמ' בפ"ק דקדושי' ההוא גברא דקדיש בשראי הרמב"ם ז"ל והר"ן ז"ל פירשו בבגדי משי שהאשה מתאוה להם ואין צריך שומא שיראי לא צריכא שומא ע"כ וכל זה אינו שוה לי כי למה יקרב רבינו משי בשם שש ובע' כלך רציתי לומר שכונת רבינו דומה לשש וכשיטת הרמב"ם בכלאים פ"ט מ"ב ע"ש אבל עתה ברור לי כי שש איננו לשון עברי כי אם הלעז האיטלקית seta פי' משי ורבינו היה כותב ש י ט טוב כלו' שי"ט = seta טוב = משי טוב והמעתיקים לא הבינו וכתבו שש טוב רצו לתקן וקלקלו. ודע כי המלה יונית היא ונבנה מהשם הפרטי Σῆρ ועיי' ג"כ פרייטאג או"מ ערביים שרש سيراء. וכן ביחיד כתובו' ס"ג סע"ב חד שיירא. איכ"ר פ' לאמותם: סב לך חד שירא או חד קרש. והקבוץ שבת וכלאי' הנ"ל. סנהד' ס"ז: כריכי דשיראי עיי"ע כרך א' קידושי' ל"ב. קרע שיראי. שבת צ' סע"א עייע תכך. ירו' שבת פ"ו ד"ח: השרות (ישעיה ג', י"ט) שיראין. ותרג' מאוזל (יחזקאל כ"ז, י"ט) ודן ויון בשירין ופירש"י מטוה של שיראין] —

שר (= שִׁיֵּר פי' כמו שָׁאַר בל"מ וכן בל"ע سأر übrig lassen; سيّر übrig sein; והשם בל"מ שְׁאָר וכ"ח בל"א וכן שְׁאָרָא, שְׁיָרָא, שִׁיּוּר, שִׁיּוּרָא Ueberrest; ובמספר הזוגי שִׁירַיִם[9]) (Ueberreste בס"ג כפרה (מ"א) ובפ' טרף בקלפי

---

1) וכ"ת בפי' ר"ח בב"מ פי' כשיר עגול כצמידין דמתרגמינן לה שירין ע"כ ודע כי בדפ"ר זה הציון עם פירושו אי' בע' שר ג' אשר שם הביא רבינו הציון מכ"ב ונדה יחד עם כשורה מהו והשמיטו בדפ"ר אבל כשדפ"ע אי' לנכון. 2) בנו"ג שיריא מן אדרעיהון. 3) במקרא כתיב חחיים. 4) מחשם Σῆρ עם של הודו אשר משם היה משי המובחר עיי' אוצים יוניים. 5) וכ"ה בכ"י כלאים בנו"ג השיריים ובשבת השיראים עיי"ע כלך ומ"ש בח"ד, ורל"ה הערה 1. 6) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע שירים. 7) עיי"ע שדה ב'. 8) כ"ה נכון בר"ש (לכלים פכ"ח ממ"ח) ובנו"ג השירשין והסרקין והכולך ובכ"י אירפ' השירין. 9) כדי לחבדילו מן שירים קבוץ מן שיר.

בגמ׳ קשר לשון (יומא מ״א :) כורכן בשירי לשון פי׳ „כגון שחלקו ונטל ממנו הנותר[1]) נקרא שירי לשון ופריק אימא כורכן בזנב לשון כלו׳ הלשון הזה הוא ארוך והקצר היוצא ממנו נקרא זנב ומחזיר יכורך בו״[2]). במ״ק בראש השנה בגמ׳ בארבעה פרקים (ר״ה י״ז סע״א ורע״ב) לשארית נחלתו (מיכה ז׳, י״ח) ולא לכל נחלתו למי שמשים עצמו כשירים. במ״ג דפ״ק במגילה (ט״ו :) לעטרת צבי ולצפירת תפארה (ישעיה כ״ח, ה׳) לעושין צביונו ולמצפין תפארתו יכול לכל ת״ל לשאר עמו (ישעיה שם) למי שמשים עצמו כשיריים[3]) פי׳ „כמו אדם טפל ולא עיקר״[4]). במ״ג דפ׳ השוחט והמעלה (זבחים קי״א.) ובגמ׳ דפ׳ הוציאו לו (יומא ס׳ :) שירים מעכבי. *[אחי״ה פלוגתא היא אי שירים מעכבין אי שירים לא מעכבין ביומא ס׳ : וזבחים מ״ב : נ״ב : פ״א : קי״א . מנחות פ״ז : וירוש׳ יומא פ״ה דמ״ג . ושם הגי׳ הנכונה שיריים, ושם : ע״י הבדין וע״י הפרוכת הן נעשות שיריים, שם : כשהתחיל ליתן וחסרו אבל אם לא התחיל ליתן כל עמא מודיי משהוא משייר שהן שיריים וע״ש היטב וזבחים פ״א : וש״נ כל הענין. תוספת׳ סוטה רפ״ב שיריים אסורין . . שיריים מותרין. זבחים נ״ב . שירי חטאת . שירי מצוה וכן בסוכה ל״ח רע״א שירי מצוה מעכבין את הפורענות ופירש״י מצוה שהיא שירים שאינה עיקר לעכב כפרה אעפ״כ חשובה היא לעכב פורענות ע״כ[5]). ירוש׳ עירובי׳ פ״ב ד״כ : שבעים ושיריים. והשם ביחיד שְׁיָרָא פי׳ כמו שְׁאָר ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג שייריה הוא. תר״י א׳ דברי׳ כ״ח, נ״ד ובשייר בנו, תרג׳ דה״י א׳ י״א, ח׳ שייר קרתא, ׳שם י״ט, י״א שייר עמא והוא כמו שִׁיוּרָא תר״י א׳ בראשית מ״ה, ז׳ סוכה נ״ד : ב״ק ט״ו. לאו שיורא הוא. כריתות י״א. ושיור אין לנו. ב״ב ק״נ סע״א ושם : הוי שיור. ירו׳ תרומות פ״ה דמ״ג ע״ג אין כאן שיור הקבוץ במד״ר פי״ט אותם שיורים שיצאו ממצרים . והפעל בפיעל גיטין פ״ט מ״ז שייר מקצת. ב״ק ח׳ : שייר בינונית. ב״ב ק״נ סע״א ורע״ב שייר קרקע כל שהוא. בפַעל סוכ׳ נ״ד סע״א תעני׳ י״ג : י״ד. יבמו׳ כ״א : ע״ג. פ״ד : כתובו׳ מ״א. קידושי׳ מ״ז. מ׳. נזיר ל״ח : סוטה ט״ז. ב״ק י׳. ט״ו. מ״ג : ס״ב : מכות כ״א : תנא ושייר מאי שייר דהאי שייר וכו׳. נתפעל נִשְׁתַּיֵּיר יומא ע״ז. חולי׳ מ״ב. מ״ה. מ״ו. ירו׳ עירו׳ פ״ב ד״כ : אתפעל ב״מ כ״ח. אִשְׁתַּיֵּיר ביה מידי. תרג׳ במדבר י״א, כ״ו ואשתיירו; שם י״ח, ט׳ דמשתייר מעלתא; לדברי׳ כ״ח, נ״ה דלא אשתייר ליה מדעם] —

שר (= שׁוֹר מל״ט ; Ochs שׁוֹר בָּר[6]) Antilope (pictus, Waldochs בס״ם ח׳ בכלאי׳ (מ״ו) שור הבר מין בהמה פי׳ בובלו. בר״ג דפ׳ ראוהו בי״ד (ר״ה כ״ו.) שור פר (תהלים ס״ט, ל״ב) שהוא מפר[7]) פי׳ „שור הנולד מפר אמיץ בכחו לפיכך הוא חזק ושמן ומובחר שבשוורים ולא משור זקן שכבר תשש כחו״[8]). בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירובי׳ נ״ג :) עשו לי שור משפט בטור מסכן פי׳ שור תרג׳[9]) תור משפט תרג׳[10]) דין טור הר[11]) מסכן דל כלומר תרדין בחרדל״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח בר״ה ועיי׳ ג״כ בפירש״י. וכנ״ה שור בכמה מקומות עיי״ע שור. ובענין שור בר בכלאים הנ״ל ובחולי׳ פ׳. שור הבר כבר שקל וטרי ר׳ ישמואל סג״ל לנדא הובא מרמ״ל בע׳ שר בר עש״ה אבל מ״ש שם צד 456 שבערך שר לא נזכר לפנינו בערוך שם בופילו כלל אמת הדבר שלי׳ בדפ׳ פיזרו והלאה אבל אי׳ בכ״י ה״ב ובדפ״ר בובלו וכ״ה בעיקרי התלמוד ובכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אי׳ בופל״ו ושניהם נכונים בלאי״ט bubalo, bufalo פי׳ Büffel ובע׳ מריא א׳ (אחר ע׳ מראה) הגי׳ בלע״ז בופלו ובקצת כ״י בובלום הרי שרבינו פי׳ שור הבר ומריא יש׳ מקרא ע״י בובלו. בופלו Büffel וזה כדברי ר׳ ישעי׳ האחרון שבהגהת האגור המובא בב״י יו״ד סי׳ כ״ח ועיי׳ תוספו׳ זבחים קי״ג : ד״ה אורזילא. וגם הפוסקים הביאו דשור הבר פי׳ הערוך בובלו

---

[1]) בפי׳ ר״ח והנותר. [2]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח ביומא. [3]) כ״ה נכון ברפ״ר ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ״ע כשירים וכ״ה בר״ה ובמגילה ובסנהד׳ קי״א : אבל ברש״י סנהד׳ כשיריים ובדפו״ו כשירי וחסר תקו כדאי׳ ברפ״א [4]) הועתק מפי׳ ר״ח בר״ה רק שם בש״ס ווילנא אי׳ בטעות כשיריים כמו אדם גופל ולא כעיקר ע״כ וצ״ל כבערוך טפל ורש״י בר״ה פי׳ צדיק ובסנהד׳ הנ״ל פי׳ שיריים שאין נחשבין כך אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה. [5]) וכן בפ׳ ערבי פסחים שיירי הכוס מעכבין פורענות והוא דשייר מקדושא לאבדלתא כ״ה בעיקרי התלמוד וכיון לפסחים קי״ג סע״א ושם אי׳ רק והמבדיל על היין במוצאי שבתות מאי היא דמשייר מקידושא לאבדלתא ופי׳ רשב״ם (וכן בתוספות) שיש לו טעם יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה ע״כ — ב״ב פ״ח : שיריה עיי״ע שר ט״ו. [6]) לדעת הח׳ לעווזאהן תולדו׳ החיו׳ צד 127 הוא Auerochs. [7]) בנוי״ג שהוא גדול כפר. ורש״י גרס שור שהוא פר וכ״ה בכ״י ש״ס ועיי׳ בד״ס צד ל״ג ובפי׳ ר״ח בגי׳ רבינו שהוא מפר. [8]) הועתק מפי׳ ר״ח ובש״ס ווילנא הגי׳ שכבר כחש כחו. [9]) כ״ה נכון בב״י ובהעתקת עיקרי התלמוד וכ״ה בפי׳ ר״ח ובדפ״ע לי׳. [10]) עיי׳ הערה הקודמת. [11]) כ״ה בעיקרי התלמוד ובדפ״ע הר טור.

עיי' ב"י וש"ע ורמ"א יו"ד הנ"ל וכן הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פ"א הל' ח' השוה שור הבור עם המריא והוא כשיטת הערוך ועיי' מ"ש בהבנין שלמה צד מ"א וש"נ דברי התבואות שור יו"ד סי' הנ"ל סק"ו. ודע כי בע' כוי כבר הוכחתי (ח"ד, ר"ו) שבל"פ פי' כוי (كوو) מין שור הדר ביער ושמו אצל חרומיים Antilope picta ואין אצלי ספק שהוא שור בר והוא הוא שור מדברי כפי"מ להרמב"ם בכלאים הנ"ל וברע"ב שור הגדל במדבר וכמו שלא הכריעו חכמים בענין כוי אם מין חיה אם מין בהמה הוא עיי"ע כוי כן פלוגתא בענין שור הבר עיי' חולי' פ'. ועוד עיי"ע תרבלא, וכן תורבלא פי' שור היער מל"פ באלא יער עיי"ע באלא (ח"ב, ג'). ויש במיני Antilope שמקבלין מרות ויש שאינם מקבלין ואולי על זה כיון הירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג שור בר מין בהמה כו' רבנן אמרי מיכא הוה וערק לתמן ר' יוסי אומר עיקריה מן תמן הוה פי' דתחילת הויתו של שור הבר הוא בישוב כלומר שקיבל מרות רק שנס למדבר וקיבל טעם מדבריות ור"י סבר דתחלת הויתו הוא במדבר ולחיה יחשב שאינו מקבל מרות ודוק. והראיה מתוספת' כלאי' פ"א ר' יוסי אומר (שור הבר) זה תאו האמור בתורה מותר משום אותו ואת בנו וכו' והרי הוא כחיה לכל דבר וחכ"א תאו בריה לעצמה שור הבר בריה לעצמה — ובענין שור הבר שהוא כמו בהמות הנזכר באיזה מקומות כבר הוכחתי במקום אחר [1]) שמקורו הוא בדמיוני פרסיים ועיי"ע בהמה (ח"ב, כ"ג)] —

שר (= שרא נבנה מהשם שֵׁירוּ, שֵׁירוּתָא בל"ם שֵׁרוּתָא פי' סעודה Mahlzeit) בר"נ דפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ו רע"א) כי מטא למשרי אמר נישרי לן מר. בחלק בגמ' שלשה מלכים (סנהדרין ק"ב:) לא ידע מהיכא בעי מישרא ריפתא וחברין קרית לן אמר ליה ומהיכא אמר ליה מהיכא דגמר בישולא [2]) פי' המוציא. *[אחי"ה ולפנינו בסנהדרין אית' בפירוש מהיכא דבעית למישרא המוציא ואולי צ"ל בערוך פי' אחר (והיינו נ"א) המוציא. ופירש"י בברכות כי מטי למשרי: לישנא דשירותא כלומר לפרוס ברכת המוציא ולאכול ע"כ וכן נ"ל עיקר כי הפעל נבנה מהשם עיי"ע הבא אח"ז כלומר לבצוע הפת ולהתחיל הסעודה — ומזה נ"כ כתובות פ"ה מ"ח המשרה את אשתו ע"י שליש פי' שנותן מזונותיה ע"י אפיטרופוס עיי' המפרשים] —

שר (= שֵׁירוּ, שֵׁירוּתָא פי' מל"ם סעודה עיי"ע הקודם) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות ל"ט:) ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג.) סלקת לאיגרך שירותך בכנפך [3]). ויעש להם משתה (בראשית כ"ט, כ"ב) תר"י (א') ועבד להון שירו, וארוחתו ארוחת תמיד (מ"ב כ"ה, ל') תרג' ושירותיה שירו תדירא. *[אחי"ה ותרג' זבח ש"א כ', ו'. כ"ט; ותרג' כרה (מ"ב ו', כ"ג) שירו ותרג' יכרו (איוב מ', ל') שירותא ועוד עיי' תרג' אונקל' בראשית מ"ג, ט"ז; תר"י א' שם י"ח, ה'; ט', כ'; תרג' ישעיה נ"ה, י"ב; למשלי ט"ו, י"ז וזולתו והקבוץ תרג' הושע ד', י"ח סבאם: אסניאו שֵׁירְוָן מן אונס. ופירש"י בברכות שם אכולא שירותא פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה, וכן בפי' ר"ח בפסחים הנ"ל שירותך בהדך כלומר כבר סעודתך תהיה עמך. תעני' י"א: ליכול כלבא לשירותיה ומזה הפעל עיי"ע הקודם ושני ערכים שייכים להדדי אבל בכל כ"י ודפ"ע נפרדים הם] —

שר (= שָׁרִי, שָׁרִיתָא מל"ע سارية Säule, Ständer, Balken) בב"ר פס"ט (ס"ח) ויחלם: זיל מני עשרין שריין בכריסיה דביתך. איש קורה אחת (מ"ב ו', ב') תרג' גברא שרי [4]) חדא. בצל קורתי (בראשית י"ט, ח') במלל שירותי. *[אחי"ה כדפ"ר ובעיקרי התלמוד לי' ובנו"נ במלל שריתי וכ"ה עיקר ותרג' הקורה (מ"ב ו', ה') שריתא והקבוץ תרג' מ"א ו', ט"ו שמי שַׁרְיָתָא, ושם פ' ט' שַׁרְיַת ארזיא עיי' רד"ק תר"י במדבר ל"ה, כ' כלונסן ושַׁרְוָותָא [5]) ובל' זכר ב"ר הנ"ל עשרין שריי, ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ה: עשר שריין ועיי"ע דקא ומ"ש בח"ג, קכ"א ובאיכ"ר פ' רבתי ד"ה חד בר נש עשרים שוריא צ"ל שָׁרְיָא, ושם בד"ה הדא אתתא היחיד שריתא דביתא פקעא (שרייתא דביתא פקעה, שם) ובב"ר ס"פ פ"ט שריתא דביתי תבירא. עירו' ק"ב. והיא שריתא עיי"ע שת ו' ובקיצור

1) במ"ע מארגי געזעללשי חכ"א, תקפ"ג והלאה. 2) וכ"ה באה"ת ובילק' כ"י וביד רמ"ה עיי' ד"ס סנהד' צד קנ"ו: ועיי' ל"א בפירש"י ובנו"ג דקרים בישולא ובכ"י ש"ם דקרים ועיי' ברש"י. 3) וכ"ה בכ"י ש"ם ובאה"ת ובנו"ג בההדי 4) בנו"ג כשורא. 5) עפ"י הספרי: קורות וכלונסות.

שיתא (בתבלעת תרי"ש). — תרג' אסת' א', ו' ודשרין סגלגלין צ"ל ושָׁרָיָן סגלגלין] —

שר (= שָׁרוּי, שֵׁירוּי, שֵׁירוּיָא בל"ם שׁוּרָי, שׁוּרָיָא, ולנקבה שָׁרְיוּתָא ובל"ם שָׁרוּיוּתָא (מפעל שְׁרָא) פי' ראשית (Anfang, das Erste) ראשית בכורי אדמתך (שמות ל"ד, כ"ו) תר"י (א') שירוי בכרת פירי ארעך [1]). ראשית ממלכתו (בראשית י', י') תר"י (ב') שירוי מלכותיה [2]). ראשית קצירכם (ויקרי כ"ג, י') שירוי חצדכון. *[אחי"ה רק בתר"י ועיי' עוד לבראשית י"א, א', ב'; י"ג, ד'; כ"א ז'; מ"ט, ג'; לבמד' י"ח, י"ב; לדברים כ"ו, ב'. תר"י א' חדש (שמות א', ח') וקם מלכא בשירוי ובתר"י ב' מלך חדת כמין שירוי [3]). ראש אשמורות (איכה ב', י"ט) תרג' בשירוי שפרפרא. ותרג' ראשית (ירמיה ב', ג') שירו. ראשיתך (איוב ח', ז') שירותך וכן ענין שָׁרְיוּתָא סמיכות שריות תרג' תחלת (הושע א', ב') שריות פתגמא דיי'. ועוד עיי' תרג' ש"א ט"ו, י"ז; ש"ב כ"א, ט', י'; מ"ב י"ז, כ"ה [4]) — והפעל שְׁרָא, שָׁרִי פי' התחיל תר"י א' תחל (דברי' ט"ז, ט') תישרון, תרג' שני אסתר ג', ז' שרי . . לצבעא פייסא . . שרי מן חד בשבא ולרוב בפעל שָׁרִי וכ"ה בל"ם שַׁרִי עיי' תרג' אונקלס בראשי' ו', א'; י', ח'; לדברים א', ה'; ב', כ"ה. כ"ו. ל"ב והרבה זולתו. ב"ר פי"ז ושרי מחי לה פי' התחיל להכותה. בירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד שריית מנהקה, ירוש' תרומ' פ"ח דמ"ה. מישרי נכח בהון, איכ"ר פ' רבתי: כמה דשרין למיכל. אתפעל תרג' תכלה (תהלי' קי"ט, צ"ו) דאשתרי. תר"י א' בראשית ל"ז, י"ז אשתרי מן יומא דין. ועצם הוראת שְׁרָא. שָׁרִי ענין פתיחה והתרה auflösen עיי"ע שר י"ג] —

שר (= שִׁיר, שִׁירָה מל"ם ענין זמר וניגון בפה (Gesang, Lied) בגמ' דפ"ק דראש השנה (ח'.) בזמן ששיבולות אומרות שירה פי' ,בזמן שהתבואה גדולה ונמצאת קמה וכשהרוח מנשבת בה נשמע מתוכה קול הברה וזהו כעין שירה" [5]). [בגמ' דפ' ראוהו ב"ד (שם כ"ח.) התוקע לשיר [יצא]. בר"ג דפ' אין עומדין (ברכות ל"א.) נישרי [6]) לן מר פי' ישיר לנו זמר [7]). בר"ג [8]) בפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח.) עשיתי לי שרים ושרות (קהלת ב', ח') אילו מיני זמר ותענוגות [בני האדם] (שם) אילו בריכות ומרחצאות. *[אחי"ה וכנ"ה בל"ז יומ' ל"ח: יודע פרק בשיר. שבועו' ס"ו. שיר של תודה ר"ה ה'. נתקלקלו הלוים בשיר, תמיד ל"ג: השיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש. ירו' עירו' ספ"י רכ"ו סע"ג הכהנים והלוים וישראל וכלי שיר מעכבין את הקרבן ובירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ג א' ושיר ובתוספת' תעני' רפ"ד (ג') הכהנים והלוים כלי שיר והעם מתעכבין את העבודה. פסחי' קי"ז. בי' מאמרות של שבח נאמר ס' תהלים בניצוח וכו' במזמור בשיר וכו'. שם: שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו, ושם בל"נ אמר שירה. ברכו' ל"ה. ג'. שירה על הים. מגילה י': מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה, שם י"ד. מה מעבדות לחירות אומרים שירה וכו'. מ"ק ט"ז: שירה אתה אומר על מפלתו של שאול. סנהד' צ"א: האומר שירה בעוה"ז וכו'. צ"ה: שמעו שירה מפי חיות, חולי' צ"א: ישראל אומרים שירה בכל שעה וכו'. ראש השנה ל': שירה של חול. עבודה זרה כ"ד: וישרנה הפרות (ש"א ו', י"ב) שאמרו שירה ובב"ר פנ"ד שאמרו שירה בפה. סוכה נ': עיקר שירה בפה . . עיקר שירה בכלי. ירו' מגילה פ"ג דע"ר: שירת הים ושירת דבורה שירת הבאר וכו'. והקבוץ שם: כל השירות טעונות ברכה לפניהן ולאחריהן. סנהד' כ"ב סע"א ב"ר ר"פ ס"ח תנחומ' כי תשא סי' ה' עיי"ע בכושרות ומ"ש בח"ב, צ"א. ברכות נ': ז': פסחים ק"ז. שירות ותשבחות. שמ"ר פכ"ג כל השירות שנאמרו בעולם לשון נקבה . . אבל לעתיד לבוא שיר לשון זכר ועיי'

---

[1]) בנו"נ שירוי בוכרת פירי ארעכון ובתר"י ב' שירוי בכרה עללתכון ובתר"י א' שמות כ"ג, י"ט שירוי בכורי פירי ארעך. [2]) ובתר"י א' שֵׁרוּי. [3]) עפ"י שמ"ר חדש ממש שנתחדשו גזירותיו. [4]) ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג בשירותא ט"ס עיי"ע סלאי ומ"ש בח"ה, קמ"ז עפ"י גי' המאירי. [5]) הועתק מפי' ר"ח ושם הגי' בזמן ששיבלת אומרת שירה ובנו"נ איכתי 'שבלים אומרת שירה. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ לישרי. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ס והי"ב ל"ד ו"ו ובעיקי' התלמ' ועיי' פירש"י אבל בדפ"צ מר וכפי' רבינו מוכח מגי' כ"י ש"ס פ' נישרי לן מר שריתא. ובדפוסי' אי' כגי' רבינו רק פעם אחת אבל בכ"י ש"ס שתי פעמים נישרי לן מר וזו הגי' יפה עולה עם ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן (ב' פעמים) — ובדרך דרוש אמרתי (בהספד על אחד מידידי) שרב המנונא בכונה היה שונה ב' פעמים להעיר ולעורר כי הצדיק אשר באמונת עוה"ב יחיה אינו מתפחד מיום המיתה כי יש תקוה לאחריתו אבל אם נירא מהמות שיביא השחתת ואיבוד ואומרים ווי לן דמיתנן אז באמת ווי לן דמיתנן יש לנו לפחוד ושאלו אנן מה נעני בתרך ? א"ל הי תורה והי מצוה דמגני עלן עיי' פירש"י. [8]) כ"ה בכ"י ערוך.

מכילת׳ בשלח פ׳ השירה פ״א, שהש״ר פ׳ שחורה ותוספו׳ פסחים קט״ז: ד״ה ונאמר — ובענין דרשות על שיר השירים עיי׳ מגילה ז׳. ידים פ״ג מ״ה כ״כ ק״א. אכדר״ג פל״ו. ובל״א שִׁירָא, שִׁירְתָא תרג׳ תהלים ס״ו, א׳; ל׳, א׳ והקבוץ שִׁירַיָא תרג׳ תהלים קל״ז, ג׳; לשה״ש א׳, א׳ ושם גם כן שִׁירְתָא] —

שר (= שְׁרָא, שרי בל״ם שְׁרָא פי׳ פתח והתיר (lösen, auflösen) כרפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) למישרא סיסין רטיבא במים פי׳ לשלשל מי שהוא עצור [1]). בפ״ג דפ׳ שואל [2]) (שבת קנ״ב.) שרי שקיך ועייל ביה נהמא [3]) פי׳ פתח פיך ואכול לחם [4]). ועתה הנה פתחתיך (ירמית מ׳, ד׳) תרג׳ הא שריתך. *[אחי״ה וכן תרג׳ ויפתח (בראשי׳ כ״ד, ל״ב) ושרא מן [5]) גמליא ובתר״י ושרי זממי גמליא, תרג׳ של נעליך (שמות ג׳, ה׳) שרי סינך, יתרי פתח (איוב ל׳, י״א) תרג׳ שירי שרא. אפתח (ישעית מ״ח, א׳) תרג׳ אישרי וכן בפעל עיי׳ תרג׳ תהלים ל׳, י״ב; לאיוב י״ב, י״ח. פסחים קי״ג. שרי כיסך פתח שקך, איכ״ר פ׳ על אלה שרי תורך ושרי פדנך וכו׳. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב. וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. ותוספ׳ יבמו׳ פפי״ב ושרת סיגיה מעילוי ריגליה, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה. אתת ענתא דצלותא ושרתון וכו׳, והושאל להתרת קטרי הכשוף ירו׳ סנהד׳ פפ״ז דכ״ה ע״ד שריי מה דעבדת אמרה ליה לי נא שרייה. וכן בפעל בדניאל ה׳, י״ב ומשרא קטרין, אתפעל (שם פ׳, ו׳) וקטרי חרציה משתרין, תרג׳ ישעיה ה׳, כ״ז ולא ישתרי זריז חרציה. ומזה המושג נסתעף מושג המסאה והמשרה (einweichen) עיי״ע שר א׳, ועוד מושג התרת איסור או חוב (Ver-botenes erlauben, Strafe erlassen) תר״י א׳ במדבר ל׳, ג׳ בית דינא שָׁרָן ליה ואין לא שרו ליה וכו׳, שם י״ד, י״ט היכמא דשריתא לעמא הדין, שם כ׳ בתר״י ב׳ הא שריתי ושבקית, לבראשית כ״ב, י״ד ושרי ושביק לחוביהן, מ״ק ט״ז. עיי״ע טט ב׳. קידושי׳ י״ג: הוא אסרה והוא שרתה, ירו׳ ברכות פ״ב ד״ה: אינון שריין ואינון אסרין, נדרי׳ פ״ב. שרי ליה לאיניש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעי ליה, שרי ליה לצורבא מרבנן למימר וכו׳ שרו לי תיגראי. יומ׳ פ״ו. שרא ליה מריה לפלניא, סנהד׳ צ״ט. שרא ליה מריה לר׳ הילל. ויק״ר פ״ס ה׳ הא שרי לך. בינוני פעיל במקום התואר שָׁרְיָא (וכ״ה בל״ם) או שָׁרֵיֵי ע״ז ל״ז. יוסי שריא, ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד בית דין שריי תרג׳ שני אסתר ג׳, ח׳ יומא שריא הוא. והשם שוּרַיי פי׳ היתר ירושלמי דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג נהיגין . . . ישוריי . . כך נהג זוגת שוריי . . כל דחמי מיא שוריי. ועוד מזה המושג שְׁרִי ענין ריצוי (ein-willigen, wollen) הואיל משה (דברים א׳, ה׳) תרג׳ שרי, ולו הואלנו (יהושע ז׳, ז׳) ולוי פון דשרינא, ויואל (שם י״ז, י״ב) וישרי ועוד עיי׳ תרג׳ שופטים א׳, כ״ז, ל״ה; י״ט, ו׳; לש״ב ז׳, כ״ט; למ״ב ה׳, כ״ג וזולתו] —

שר (= שְׁיָרִים, שיירים (Rest, Ueberbleibsel מאי שיריה [6]) ביזלי (ב״ב ס״ח:) פי׳ בע׳ בזל וזה שייך בע׳ ששי. *[אחי״ה ואצלנו בע׳ שבעי והוא מְלִ׳ שיריים עיי׳ פירשב״ם] —

שר (= שָׁרִיר מל״ם שְׁרִירָא פי׳ חזק fest והפעל שְׁרַר בל״ם שר בפעל fest sein (befestigen) כפ׳ חבית בגמ׳ כל שלא בא (שבת קמ״ח:) כיון דלא שריר שדריה לא מצי סליק פי׳ שאין שרדו חזק מהו דתימא לשרורי [7]) קא מיכוין (שבת ע״ד: ועי״ז ל״ח.) כבר פי׳ בע׳ סך ט׳ [8]). ארץ אשר אבניה ברזל (דברים ח׳, ט׳) תר״י (א׳) שרירן ובירין. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ע מדפ׳ פיז׳ והלאה ובעיקרי התלמוד אבל כדפ״ר רק: שרירן ובתר״י א׳ וב׳ רק: כרירן והיחיד שָׁרִיר עוד בתרג׳ ירוש׳ כ׳ דברים ל״ג, כ״ט, ובתרג׳ משלי י״ט, ז׳; פסחי׳ ע״ד: עיי״ע חוור. ב״ב ק״ס: שריר וקיים, ירוש׳ גיטי׳ פפ״ט ד״נ ע״ג קיים שריר וברור, ומזה פי׳ הרד״ק (שרש שרר) ל״מ בשררות לבי (דברי׳ כ״ט, י״ח) בחוזק לב וכן ענין ל״ם שרירותא ותרג׳ נגידים (משלי ח׳, ו׳) דשרירותא ממללא אנא. ותואר הפעל שריראית תרג׳ משלי כ״א, כ״ח. והפעל שרר תרג׳ כ״י תהלי׳ ק״ז, מ״ב שרורת פומיה לאתחסמא [9]) ומזה לשרורי בשבת ובע״ז הנ״ל, אתפעל נדה מ״ח: אשתרו דדיך אבל עיי״ע כרף ועי׳ שדר ג׳

[1]) ורש״י פי׳ בתיסף. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בטעות השואל וכבר עמד על זה הפשב״ע. [3]) וכ״ח בר״י ש״ם ובאת״ת ובילק׳ ירמיה מ״ר ובנו״ג ועייל לחסך ובכ״י ש״ם א״פ גוד שקיך ועייל בית לחמא. [4]) וכ״ת בפירש״י. [5]) כ״ה בדפ״ש וכ״י. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ם עיי׳ ד״ס ובנו״ג שיריה. [7]) בשבת ע״ד: ובע״ז ל״ח. אי׳ לשרורי מנא ול״י בכ״י ש״ם ול״י בע׳ סך ט׳ ול״י בפי׳ ר״ח. [8]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובכ״י ק״ט בפ״ס בע׳ שך וצ״ל סך .ובע׳ הנ״ל פי׳ רבינו עפ״י פי׳ ר״ח בשבת. [9]) עיי׳ עמח״ר ללעווי ח״ב, צד 520.

ומ"ש. ובעיקרי התלמוד הוכיף להביא מפ' התינוק' למישרא מזייה פי' מקשין את השער ור' נסים בפ"ב בשבועו' פי' מתירין את השער שלא יסתבכו זה בזה ואינו נראה ע"כ. ומזה ע' הכא אה"ז] —

שׂר (מל"מ שֹׁר שֹׁרֶר פי' טבור וכן בל"ע שׁיָ, בל"ס שׁוּרְרָא Nabelstrang מענין הקודם ענין חוזק) בילמדנו ריש כי תשא (תנחומא כי תשא רסי' ב') שררך אגן הסהר (שה"ש ז', ד') שררך זו סנהדרין ולמה נקראו שרר מה השורר נתון באמצעיתו של אדם כך סנהדרין יושבין בלשכת הגזית שהוא באמצע הבית וכו'. *[אחי"ה וכן בתנחומא במדבר רסי' ד' שררך וגו' מדבר בסנהד' של ישראל שהיתה נתונה בלשכת הגזית והיא משולה בשרר הזה ולמה נמשלה בשרר מה השרר הזה נתון באמצע הגוף וכו' וכ"ה בבמ"ר ס"א ועיי' ילק' שה"ש ר' תתקצ"ב ופסיקת' רבתי פ"י. תנחומא כי תשא רסי' ב' מה השרר הזה כל זמן שהתינוק נתון במעי אמו פיו סתום ומן השרר הוא אוכל ועיי' תנחו' הישן כי תשא רסי' א' קצת בשינויים. ועוד עיי"ע שור וש"נ] —

שַׂר (מל"מ ענין מושל Herrscher, Fürst) בחלק בגמ' (הלוקח) [צ"ל הלוחש] (סנהד' ק"א.) שרי שמן שרי בצים פי' שרים ששואלים בהם בשמן ובביצים מותר לשאול בהן בחול דלא מסכני ואם השמן בכלי לוחשן עליו לרפואה דלא מסתכן אבל היה ביד ולוחש בו מסתכן.[1] בפ' כל היד בגמ' בי"ש (נדה ט"ז:) שר הנרגל בבית המשתאית פי' שר גדול ששותה הרבה בבית המשתה ומשתכר ומתבזה ואמרי לה הנרגן שעושה דברים מכוערים שמרגנין עליו אפי' בבית המשתה כמו (דברים א', כ"ז) ותרגנו באהליכם. *[אחי"ה והתוספו' בד"ה שר (הנרגל) [צ"ל הנרגן] הביאו בשם הערוך שמתרעמים עליו בבית המשתאות ועיי' מ"ש בהפשכ"ע להסביר פי' רבינו. ורש"י פי' הנרגל: רגיל, הנרגן מרבה דברים. ועוד אי' ואמרי לה שר הנרגז וע"ש פירש"י ורבינו לא גרס ס"א. וכנ"ה בפסחים קי"ח סע"א שר הברד. שם קי"ח: וב"ר פ"י שר של ים ירוש' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ד שרה דימא, ערכי' ט"ו: שר של גיהנם, 'חולי' ס'. יבמות ט"ז: שר העולם עיי' מיטטרון (ח"ה, קי"ב) שר הפנים מד' תנחומא הישן ואתחנן סי' ו' ובכ"י א"פ אי' מטטרון ועיי' תשו' הגאונים (בהוצא' הרכבי סי' שע"ג צד 189) וישעיה אמר ומלאך פניו הושיעם וזה הוא שר הפנים דאמרין רבנן והוא מיטטרון. בב"ר פכ"ג שר הארץ. ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד שרו של פעור, ב"ר פע"ז תנחום' וישלח סי' ח' ילק' וישלח ר' קל"ב רש"י על התורה בראשי' ל"ב, כ"ה שרו של עשו, ירוש' שבת פ"א ד"ג: מתעכיד שַׂר צ"ל שד, חולי' ק"ה: שרא דעניותא צ"ל כבכ"י ש"ס שרא עיי"ע איסרא ח"א, ר"ב ומ"ש. שהש"ר ס"פ ברח שרים של מעלה . . . שרים של מטה, ב"ר ר"פ ע"ח מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה. ויק"ר רפ"ה שירא [אשטרון] שריהון דרוחתא ועיי"ע שד ו' גי' רבינו — ומזה הפעל שׂרר והשם המושׂם שְׂרָרָה (Herrschaft Hoheit) ירו' יומא פ"ו דמ"ג ע"ד ברח מן השררה. ירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ג להנהיג שררה, שהש"ר פ' כלך יפה: לא נהגו שררה במצרים . . נהגו שררה במצרים ע"ש כל הענין ובבמד"ר פי"ג לא הנהיגו . . . הנהיגו שררה . .[2], ירו' פיאה פ"ח דכ"א. שכל שררה שניתנה מתורה ניתנה. ויק"ר פ"כ שלא יגביהו שררה. והוא כמו סררותא עיי"ע] —

☞ שר (= שְׁרָא מל"מ ופווי פי' שכן, נוח ruhen, sich niederlassen, wohnen) תרג' (אשר) [צ"ל כי] שכן עליו הענן (שמו' מ', ל"ה) די שרא עליה עננא. *[אחי"ה ר"ב הוסיף זה הערך עפ"י המתורגמן ושם ג"כ בטעות הזכרון אשר וצ"ל כי ועוד הוסיף המתורגמן להרבות הדוגמאות כי כל שכן וינח בהפעיל מתורגם שרא. ועיי' ג"כ דניאל ב', כ"ב שְׁרֵא ובדרז"ל תוספת' ברכו' דפ"א שהיו שרויין במקום אחד, ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג שרי בציפורן, יבמו' ס"ב: שרוי בלא שמחה, מגיל' ב', וישראל שרויין על אדמתן, סוטה מ"ח. בזמן שישראל שרויין בצער, שם מ"ח: סנהד' י"א. שבת נ"ז. ראוי שתשרה שכינה עליו, ברכו' ז'. בקש שתשרה שכינה על ישראל וכו', שבת כ"ב: שהשכינה שורה בישראל. ל"א: אין השכינה שורה לא מתוך עצבות וכו', צ"ב. אין השכינה שורה אלא וכו' ועיי' יומא ע"ג: סוכה כ"ח, מ"ק כ"ה, יבמות ס"ד, סוטה ג': י"ז, ב"ב ט"ו: ס', סנהדר' ל"ט. ק"ג: ק"ה: קי"ח: ירו' שבת ספ"ח די"א ע"ג. הפעיל ואפעיל סנהדר' ז', משרה שכינה, שבת קל"ט. קידו' ע'. הקב"ה משרה שכינתו על ישראל, סוטה ה'. שהשרה שכינתו על הר סיני

[1]) ועיי' ג"כ פירש"י. [2]) ועיי' בגי' אחרת פסיקתא רבתי ספ"ז.

וכו׳, ותרג׳ מ״א ח׳, י״א. ט״ז לאשראה שכינתי תמן, ועיי׳ תרג׳ יהושע י״ח, א׳; לישעי׳ י״ד, א׳; לירמי׳ ז׳, י״ב. וזולתו. קהל״ר ס״ס מה יתרון העושה: כל אינש ואיניש לא משרין אלא עם בעל אומנותיה — וממנו השם מישרא, מישרי פי׳ מחנה עיי״ע ובמתורגמן ע׳ שרה ב׳] —

שְׁרָב (מל״ם שָׁרַב פי׳ כמו חרב erglühen, verdorren והשם שָׁרָב מל״מ ובל״ס שַׁרְבָא ובל״ע سراب Gluth) בב״ר פ׳ וירא אליו כחום היום (פמ״ח) תני ר׳ ישמעאל וחם השמש ונמס (שמות ט״ז, כ״א) בד׳ שעות אתה אומר בד׳ שעות או אינו אלא בו׳ כשהוא אומר כחום היום הרי ו׳ שעות אמור או חילוף לא בד׳ שעות טולא קריר ושמשא שריב פי׳ מקום שיש בו חם ומקום שיש בו צל קריר בו׳ שעות טולא ושמשא׳ שריבין פי׳ בו׳ כל מקום הוא חם בין בשמש בין בצל וזה פי׳ מיהא דגרסינן בר״ג דפ׳ תפלת השחר (ברכו׳ כ״ז.)[1] מאן תנא להא דת״ר וחם השמש וכו׳. פת חרבה (משלי י״ז, א׳) תרג׳ לחמא שרבתא[2] — (א״ב ל״מ זה (ישעיה מ״ט, י׳) ולא יכם שרב ושמש) *[אחי״ה הפעל שָׁרִיב מל״ס הנ״ל נבנה מהשם ונרדף עם הרב, צרב תרג׳ ירוש׳ א׳ יבער (שמות ג׳, ג׳) שריב, בער (שם ב׳) תר״י משריב. אתפעל נצמתו (איוב ו׳, י״ז) תרג׳ אשתרבבו.[3]) והשם: ירו׳ שבת רפי״ד די״ד: ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט רע״ב בטל.. בשרב, תוספת׳ שבת ר״פ י״ב (י״ג) בשעת הטל.. בשעת השרב, איכ״ר פ׳ ויצא בשעת שרב ויק״ר פל״ד בשעת השרב, שם פכ״ז בשרב..ובצנה, ב״ר פ״נ שעת השרב, שם פפ״ב ועדיין השרב לא בא, ויק״ר פט״ז תשתזיב מן שרבא, ירו׳ סנהד׳ ספ״י דכ״ט ע״ג שזבינך מן הדין שורבא, תרג׳ חרב (בראשית ל״א, כ׳) שרבא, עיי׳ תר״י א׳ במדר׳ י״ד, י״ד; תרג׳ ישעיה ד׳, ו׳; כ״ה, ד׳; לירמיה ל״ו, ל׳ וזולתו, והקבוץ שְׁרָבֵי שמשא תרג׳ שה״ש א׳, ז׳ תר״י א׳ שמות י״ב, ל״ז, ותרג׳ שרב (ישעיה ל״ת, ז׳) שרובא ובמשקל הסורי שורבא תר״י ב׳ בראשי׳ ח׳, כ״ב ועוד בל״ס שָׁרְוְכוּתָא ומזה בירו׳ שקלים פ״ה דמ״ח ע״ד וחיי דין כיף אית ביה שרברובי ועד היכן שרברוביתיה מטייה, והוא כפלות מן שרבא Dürre)] —

שַׁרְבֵּב (בנין פרעל מן שַׁב בל״ס כמו תַּבֵּב (עיי״ע תב ד׳) herunterlassen, nachschleppen) בס״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ז:) שרביבו[4]) להו[5]) למטה מכתפים. בפ״ק בביצה בגמ׳ בתוך הקן (י״א.) והני אשתרבובי אשתרבוב ונחיתו. בר״ג דפ׳ הרואה (ברכות נ״ד:) א״ת שברת (תהלים ג׳, ח׳) אלא שריבבת[6]). תרג׳ וישלח ואת ירמיה בחבלים (ירמי׳ ל״ח, ו׳) ושרביבו ית ירמיה. ובלוי מלחים וישלחם (שם י״א) [תרג׳ ושרבבינון לות ירמיה]. *[אחי״ה וכנ״ה בעירו׳ ק״ב: שרביב בגלימיה ופירש״י האריך בטליתו להלן מראשו ע״כ. אתפעל ביצ׳ הנ״ל, בכורו׳ מ׳. שרוע (ויקרא כ״א, י״ח) שנשתרבב לו ירכו ופירש רגמ״ה שארוכה מחבירתה ועיי׳ ברש״י. סוטה ל״ה. שנשתרבבה לשונם פי׳ נתארך לשונם עד הטבור, סנהדר׳ כ״ד. ואשתרבובי אשתרבב לעילם. תרגם דה״י ב׳ ז׳, ג׳ ואשתרבבת אשתא על ביתא, שם י׳ ואשתרבבת על מדבחא][7]) —

שרבט (= שַׁרְבִּיט מל״מ והוא כמו שבט Zweig, Ruthe, Scepter) בפ״ב בסנהד׳ (כ״ב.) ואין משתמשין בשרביטו. בפ״ק בעוקצין (מ״ה) שרביט של תמרה שריקנו[8]) טהור פי׳ כמו (אסתר ד׳, י״א) את שרביט הזהב אף כאן ייחור של תמרה שתלויין בו התמרים מכאן ומכאן. שלשת השריגים (בראשי׳ מ׳, י״ב) תר״י (ב׳) תלתא שרביטין, כל אשר יעבר תחת השבט (ויקרא כ״ז, ל״ב) תר״י (א׳) תחות שרביטא. וכי יכה איש את עבדו בשבט (שמות כ״א, כ׳) תר״י[9]) (א) בשרביטא — (א״ב ל״מ זה (אסתר הנ״ל) שרביט הזהב). *[אחי״ה וכנ״ה בערכין י״ט. שרביט שאינו נכפף.. שרביט הנכפף עיי׳ שם פירש״י והתוספו׳. ופי׳ שרביט כמו שבט. תוספת׳ כלאים רפ״א אין נוטעין שרביט של רימן וכו׳, פי׳ שריג ועוד פי׳ שוט שהש״ר פ׳ דודי לי אין שרביטו של הקב״ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלכם ותרג׳ שוטים (מ״א י״ב, י״א. י״ד; דה״י ב׳ י׳, י״א. י״ד) שרביטין, והושאל לקנה ולקליפת התמרה עוקצ׳ הנ״ל ושם שרביט שריקנו ופירש״י

[1]) ועיי׳ ירו׳ ברכות רפ״ד ד״ז: ילקי׳ וירא ר׳ פ״ב וילקי׳ בשלח ר׳ רס״א ומכילתא בשלה מס׳ ויסע פ״ד. [2]) בנו״ג שריבתא. [3]) תר״י א׳ בראשית ח׳, א׳ ואשתדכו ט״ס וצ״ל ואשתרבבו עיי״ע שדך א׳. [4]) כ״ה בעיקרי התלמוד וכ״ה לפנינו בש״ס ובדפ״ר כערוך שרבובי וצ״ל שרביבו וכדאי׳ בכ״י ערוך ובדפ״ע מפיזי והלאה שרבוב. [5]) בנו״ג בהו ובהעתקת ר״ח להו. [6]) בנו״ג שרבבת אבל כגי׳ רבינו אי׳ במגילה ט״ו: ושמ״ר פ״א. [7]) בדפ״ע ע׳ שרבב נדפס אחר ע׳ שרבט ולא ידעתי למה ובדפ״ע אמ׳ לנכון ואחריו נמשכתי. [8]) בנו״ג שריקנה. [9]) כ״ה נכון בכ״י ק״ס ובדפ״ע ל״י.

בחולי' קי"ט. אותן השרביטים שהפולין גדלין בהן זכו' ועיי' רש"י בעוקצי' ותוספו' בחולי' קי"ט. ד"ה שרבים ובכ"י ערוך הקצר (אצל פערלעס ביי-טרעגע צד 11) אי' שרביטין או זרעוני' קיכר"ן (Kichererbsen) — והפעל נבנה מזה עיי"ע הבא ומ"ש] —

שִׁרְבֵּט (לדעת רבינו פי' מנפח anschwellen ולפע"ד מע' הקודם פי' חדק כמו ע"י שוט (einritzen, einschneiden בפ' אעפ"י בגמ' ועושה בצמר (כתובות ס"א:) שהפשתן מסריח את הפה ומשרבט את השפתים פי' מנפח כמו אין משרבטין את הבהמה (ב"מ ס. רע"ב) וככר פי' בע' חזר[1]. *[אחי"ה ובע' חזרא (ח"ג, שס"ה:) פי' כמו כן ומנפחין ובשט"מ לכתובות הביא בשם הערוך: נעשות נפוחות ע"כ ולי נראה כי"מ (שם) מתחדקות השפתים כמו ע"י חבטה בשוטים. ורש"י פי' נ"כ מענין ע' הקודם וז"ל בכתובו' משרבט פושטן כמין שרביט עד שנעשין גדולות וכו' ובב"מ פי' משרבטין לשון שרבים . . . שזוקף שער הבהמה כשרביט וכו'. ועוד מענין חבטה עיי' שבט בירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אלים מאדמים] —

שְׁרְבֵּט (נ"ל מל"ע سرط פשט לארכו sich der Länge nach strecken) בפ' המצניע בגמ' ואת החי (שבת צ"ד.) אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו — (א"ב נכפפים ומשמטים ומכבדים את עצמם כלפי מטה כמו שרביט ומקל אשר הוא ביד). *[אחיה והוא עפ"י פירש"י משרבטי: משמטים כלפי מטה ומכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן ע"כ ואת אשר נ"ל שהוא מל"ע הנ"ל] —

* שרביה (שם אמורא) עיי' שבת קל"ו: פסחים צ"ח. ב"מ ס"ד סע"א ב"ב קס"ו: וזולתו.

שַׁרְבִּינָא (בל"ם שורבינא. שרוינא בל"ע شربين Cypresse) ותאשור שורבינא (ר"ה כ"ג. ב"ב פ':) עיי' בעי' שגא. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח:) לדמא דרישא ליתי שורבינא ובינא[2] — (א"ב וכן בל' ישמעאל). *[אחי"ה ותרג' ברותים (שה"ש א', י"ז) שורבני ועיי' עוד תרג' שם ג', ט'. ותרג' סורי ברוש (מ"א ה', כ"ב; מ"ב י"ט. כ"ג; ישעיה ל"ז, כ"ד; תהלים ק"ד, י"ז) שרוינא][3] —

* שְׁרַבְרוּבִי, שְׁרַבְרוּבִיתָא (Trockenheit, Dürre) עיי"ע שרב.

שְׁרָג (בל"ם שרגא ובל"ע سراج Leuchte, Licht) בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת הדם) [צ"ל סימני חיה] (חולי' ס':) שרגא בטיהרא למאי מהניא. דמסר לה גוזא[4]) סילתא ושרגא (ב"ק כ"ב: נ"ש סע"א וסי' רע"א) ככר פי' בע' גז (י"ב[5]). כי נר מצוה (משלי ו', כ"ג) תרג' מטול שרגא הוא פוקדנא. נר רשעים ידעך (איוב כ"א, י"ז) שרגא דרשיעי — (א"ב וכן בל' ישמעאל). *[אחי"ה וכן בל"ם והרבה בתרג' שְׁרָגָא ועוד שְׁרַגָּא ועיי' לתהלי' קי"ט, ק"ה; קל"ב, ז'; למשלי ל"א, ד'; ל"א, י"ח; לאיוב כ"ט, ג'; לדה"י ב' ג', ט"ו והקבוץ שם א, ח', ל"נ מדליק שְׁרַגָּא בבתי מדרשיא ובבתי כנישתא[6]) גיטי' נ"ז. אדליקו שְׁרָגֵי, שבת כ"ג: הוה רגיל בשרגי טובא. שם קי"ט רע"א מדליק שרגי. ורש"י בביצה כ"ב. וסוכה כ"ט. פי' שרגא נר של חרס ולועזו ע"י קרויזי"ל, קרושיי"ל והוא לאי"ט Tiegel, crogiulo ועיי' לפסחים י"א. ד"ה כל נר, וכ"ה בל"ע سراج נר של חרס][7] —

שְׁרַג (א) מל"ע شرج ענין סדר reihen, ordnen. ב) כמו שְׁרַק springen, schlüpfen[3]) שפעל מן רָגַג: שַׁרְגֵּג ((zur Liebe) reizen, überreden) כפ' המביא כדי יין בגמ' בית מלא פירות (ביצה ל"א:) שרגינהו ודאי אקצינהו. שרגא דליבני במיצעי[8]) (סנהד' ס"ד:) ככר פי' בע' שוור — כפ' ג' מינין בגמ' סתם נזירות (נזיר ל"ט.) כיון דלית ביה חילא שריג[9]) ואזיל. בס"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ג סע"א) שריג[10]) חדא מנייהו. בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א.) כבדא עילוי בשרא שרי דמא משרג שריג[11]) פי' ענין ירידה — (א"ב תרג' בירו' לנתר בהם על הארץ (ויקרא י"א, כ"א) למשרג בהון על ארעא) — איש חמס יפתה רעהו (משלי ט"ז,

---

[1]) כ"ת נכון בכ"י ובדפ"וו אבל בשרפ"ע בט"ס חור. [2]) כ"ה לנכון בכ"א וי"ו ק"ט, ל"ד ה"ב ב"ר וברפו"ו אבל בשרפ"ע נשמט בטעות ובדפ"ד הובא ב' פעמים בט"ד ערך המתחיל ופעם שני' אי' חציון מגיטי' [3]) ועיי' פפלב"צ ללעף 387: [4]) בעי' גז: גואזא. [5]) ח"ב, רס"ב: [6]) עפ"י ירו' שביעי' ספ"ג ויק"ר פ"ט. [7]) והשם הפרטי שרגא (= פייוש, פאוו"ש) כינוי לצפרה כ"ל מלי' Φοῖβος שם פרטי der Leuchtende — ועל פי זהיכונה מדרש כ"י עברי וערבי (למנצור אלדאמרי) סראג אלעקול. ועיי' מאמרי עליו במ"ע אנגליש J. Q. R. ח"ה עש"ה — . [8]) וכ"ה לפנינו ובע' שוור: ביני מיצעי. [9]) בנו"ג שרוגי שריג. [10]) כ"ה בעיקרי התלמוד ובנוסחי אבל בדפ"ע שרג. [11]) בנו"ג משרק שריק.

כ״ט) תרג׳ גברא חטופא משרגג חבריה. והפתית בשפתיך (שם כ״ד, כ״ח) תרג׳ ותשרגג בשפוותך. ואל תקחך בעפעפיה (משלי ו׳, כ״ה) תרג׳ ולא תשרגגך בגבינהא — (א״ב תרג׳ שומר פתאים (תהלים קט״ז, ו׳) נטיר שרגוגיא). *[אחי״ה ר״ב לנכון הפריד בין הדבקים ובדפ״ר ובכ״י הכל ערך אחד הוא ודע כי שרגינהו בביצה הנ״ל הוא מל״ע ופי׳ סדר בשורה והשם שַׂרְגָּא (סנהדרי׳ הנ״ל) פי׳ שורה וכפירש״י והקבוץ שרגי דליבני ב״ב ג׳: שרג בב״מ ונזיר הנ״ל הוא כמו שרק וכדא׳ בחולי׳ הנ״ל והוא הוא כמו סרג עיי״ע, ורש״י פי׳ החליק. וכפי׳ הערוך ענין ירידה עולה פי׳ ככול (מ״א מ׳, י״ג) דמשתרגא בה כרעא עד כבלא שבת נ״ד. והוא אתפעל וגי׳ רבינו עיי״ע כבל [1]). ושפעל שַׂרְגֵּג פי׳ ענין פיתוי הרבה בתר״י עיי׳ לשטות כ״ב, ט״ו; לבמדבר כ׳, י״ז; כ״א, כ״ב; לאיוב ל״א. כ״ז; לתהלים ע״ח, ל״ו; לדה״י ב׳ י״ח, י״ט. אשתפעל נפתה (איוב ל״א, ט׳) תרג׳ אשתרגג, יפתה (משלי כ״ה. ט״ו) משתרגג. והתואר שַׂרְגְּיָגָא בקבוץ תרג׳ תהלים קי״ט, ק״ל שרגיגי ושם קט״ז, ו׳ שרגיגיא] —

* שרגיון (אולי מל״ר אמצ׳ sargantus, sergeantius פי׳ עבד) פסיקתא רבתי פכ״ג צד קכ״א: בהוצא׳ הח׳ פריעדמאן אבל בשעה שאמר כבד אמרו בנימוסיות שלנו כל מי שהוא מכתיב עצמו שרגיון למלך הוא כופר באבותיו וכו׳ ובמד״ר פ״ח הגי׳ סיגרון אולי הוא עיקר עיי״ע ועוד י״ל שהוא לש׳ פרסי׳ چاکر، شاگرد פי׳ עבד או מל״ר האמצ׳ הנ״ל ועיי׳ מ״ש דר״מ גידעמאן בסוף פי׳ מלות זרות בפסיקת׳ דפו״ו.

שרגש (= שַׂרְגּוּשָׁא אולי מל״פ چار گوشی מין צלוחית או כוס [2]) בר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירובי׳ כ״ט:) תרי שרגושי גיסני [3]) פי׳ מדה ידועה שהיתה בפומבדיתא. *[אחי״ה ורש״י (ואו״ז הלכ׳ עירובי׳ סי׳ קל״א ס״ק י״ד) פי׳ תרווד וכפי׳ ר״ח שרגושי הן מדות קטנות אינן ידועות עכשיו וכו׳ ולפי פי׳ המלה הפרסי׳ הנ״ל כהיפך מדה גדולה היא] —

שרד (= שְׂרָד מל״מ Dienstkleider; שְׂרִיד מל״מ ענין פליטה הנשארת Ueberrest) ואת בגדי השרד (שמות ל״א, י׳) אלמלי בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט ר׳ ישמעאל בר נחמני אמר בגדים שנורדין אותן מברייתן (יומא ע״ב רע״ב) עיי׳ בע׳ גרד [4]), ובר״ג דמגילה (ו׳:) אוהבי שרידים יושבי רקת פי׳ אוהבי תלמידי חכמים יושבי בבית המדרש של טבריא. [אחי״ה והוא עפ״י דאי׳ בחולי׳ קל״ג. אין שריד אלא ת״ח וכו׳ (ופירש״י צ״ע) ובלא״ר תרג׳ דה״י ב׳ ה׳, י׳ לוחייא חורנייתא שְׂרִידַיָּא] —

שְׂרִיד תר״י (ב) ואשר חרב גאותיך (דברים ל״ג, כ״ט) ושריד סייף בעל הערוך גרס סרוד ע״ש. *[אחי״ה בע׳ סרד ב׳: סריד זיניכון וכן במתורגמן וסריד גיותנותיכון ובתר״י ב׳ ושריד סייף גיותניכון והוא בל״ע سرد פי׳ תחרא ושריון Panzer] —

שרדגין (Edelstein σαρδόνυξ) מדרש שמ״ר פרש׳ וזה הדבר אשר תעשה להם (סי׳ ל״ח) ראובן שרדנגין פי׳ מין אבן טובה בל״ר. *[אחי״ה גי׳ רבינו עולה יפה עם מ״ש בע׳ שדרגנין וכדאי׳ בשמ״ר ובלקח טוב תצוה עיי״ע הנ״ל ושם הארכתי] —

* שָׂרָה (א) כמו שָׂרָא בל״א כמו שָׂר בל״מ עיי׳ שר י״ח. ב׳) שם פרטי לאשת אברהם אבינו ועיי׳ מה שדרשו רז״ל בברכות י״ג. כ״ט. ר״ה י״א. יבמות ס״ד: מגילה י״ד. נזיר כ״ג: ב״מ פ״ו: ב״ב נ״ח. סנהדר׳ ל״ט סע״ב מ״ו סע״ב ס״ט: ק״ז סע״א קי״א. ב״ר פל״ט, מ׳, מ״א, מ״ד, מ״ה מ״ז, מ״ח, נ״ב, נ״ג, נ״ח, ס׳, ס״ג, צ״ג; שמ״ר פ״ח, ט״ו; ויק״ר פ״ב, כ״ז, ל׳, ל״ב; במד״ר פ״ט, י״ד; שהש״ר פ׳ יונתי — ג׳) שם פרטי לאשה גיטי׳ ל״ד: ההיא דהוו קרו לה מרים ופורתא שרה.

* שָׂרָה (1 auflösen, einweichen 2 anfangen) עיי״ע שר א׳ י״ב (י״א).

* שֵׂירוּ, שֵׁירוּתָא Mahl, Mahlzeit עיי״ע שר י׳ (ט׳).

שַׂרְוָול (= שַׂרְוָלִין נ״ל מל״ע ופ׳ سراويل، سروال מכנסיים Beinhosen ולדעת רבינו בית יד Handärmel) בסנדל פכ״ו בכלים (מ״ג) השרולין טמאין פי׳ בית יד של עור דחוק שמשים האומן על זרועותיו שלא יפלו בגדיו הרחבין על ידיו

[1]) ח״ד, קפ״ד ובהערה 7. [2]) עיי׳ וואולירס ח״א. 553. [3]) בנו״ג כיסאני ועיי״ע כסן ב׳. [4]) ומ״ש בח״ב, שנ״ח.

ויעכבוהו ובלי יוני היד שירא. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ב"ר וכ"י גיינער. אבל בדפ"ע ובשאר כ"י ובלי רומי והרבה פעמים החליפו הסופרים לשון יוני עם ל' רומי וכיונתו על לש' יוני χεὶρ ובל"ר אמצ' chir פי' יד ובית יד נקרא χειρίς[1]) ורבינו נגרר אחר פי' רה"ג בכלים וז"ל והשרוולין פי' בעלי אומניות כשהן עושין מלאכתן ומעכבין בגדי בית יד שלהן ששמן בטיית כמאם ?) ועושין כמין כיס של עור והוא צר ודחוק ומכניסין בו ידיהן כדי שיהו מהירין במלאכתן ולא יעכבו בגדיהן ול' יוני הוא פירושו בלא נכנס ע"כ, ורבינו קצר והשמיט כדרכו מלת ערבית ונ"ל שצ"ל כמאם והוא كم והקבוץ اكمام, كمة בית יד של מלבוש ור"ש הביא בשם הגאון והערוך תורף דברי רה"ג בהשמטת מלה ערבית[2]), וכן הרמב"ם פי' בכלים שם: השרולי' כמין בית יד של עור וכו' ע"ש ובפ"ז מהלכות כלים הל"ד פי' כזה"ל וכן עורות העשויות כעין טבעות שמכניסין אותן האומנין בזרועותיהן כדי להגביה בגדיהן (מעליהן) [מעל ידן] בשעת מלאכה, ע"כ, ואם כן לכאורה נראה שהרמב"ם פי' שרולין מענין שֵׁיְרֵי ידיא שמתורגם בה מלת השרות (ישעיה ג', י"ט) ועיי"ע שר ה', ובלי פי' הרמב"ם והערוך (הכל עפ"י רה"ג) הייתי אומר שמלת שרוולין, ישרולין היא היא ל"ע ופ' הנ"ל היינו סרבל של מקרא עיי"ע סרבל כעין מכנסיים ויגיד עליו רעו הכרכייר עיי"ע בח"ב, קצ"ד ומ"ש] —

שָׁרוֹן (מל"מ א') ארץ מישור Thal, Ebene (ב') שם מקום (Saron) כפ' ב'[3]) בכלאים (מ"ו וכ"ה תוספתי כלאים רפ"ב) מלא העול השרוני פי' בקעה מן (ישעי' ס', ד') והיה העקוב למישור בשביל ירושלם שהיא בנויה כהרים וכשתרד ממנה אל המישור כגון לוד וחברותיה שמן שרון כמו (ישעיה ל"ה, ב') הדר[4]) הכרמל והשרון, ואומר (שה"ש ב', א') אני חבצלת השרון וי"א מקום ידוע בארץ ישראל. *[אחי"ה ומהר"י במ"צ העתיק פי' הערוך עד וי"א והוסיף ועל זה הפי' אנו סומכין ע"כ, ודע כי בין הר תבור ובין הר גלבוע עמק צר בערך ו' מיל ויש קורין לעמק הצר עמק שרון עיי' תבואות הארץ לר"יש (צד מ"א והלאה) ולפי דעתו על עמק זה כיון הפייטן בפיוט של יוה"כ בתפלת הכה"ג וכ"ה בירו' יומא פ"ה (דמ"ב רע"ג ע"ש)[5]) ועל אנשי השרון היה אומר יה"ר שלא יהא בתיהם קבריהם ע"כ כי עמק השרון על שפת ים הגדול הוא במישור הים והרים רחוקים לו ואיך יהיו בתיהם קבריהם אכן העמק השרון הצר הנזכר הוא מוסגר בין שורות הרים ולאיזהו סבה בקל בתיהם שהם ברגלי ההרים קבריהם רח"ל ע"כ. והרבה לספר בענין המקומות הנקובים בשם שרון הח' נייבויער ג'אגר' צד 47 והלאה ועיי' וויענער רוו"ב עיך Saron, רוימער Palästina צד 45. ועיי' עוד בענין עגלים משרון מנחו' פ"ז. ותוספת' מנחות פ"ט. ב"ב פ"ו מ"ב קנקנים בשרון וממנו התואר נדה י"ט. שבת ע"ז. שהש"ר פ' שרוך יין השרוני. כלאים הנ"ל עול השרוני] —

שְׁרַח (לדעת רבינו מל"ע شرح גדר וחתך ein-schneiden, zerschneiden) ויהי אפרים כיונה פותה אין לב (הושע ז', י"א) תרגומו כיונתא[6]) שריחתא דאתנסיבו בנהא ולית לה לב. האשה המבכה[7]) על בתה[8]) וגודרת[9]) ומחתכת את פניה קורין לה בלי' ישמעאל פלאני[10]) שרחת וגהה[11]). וחתיכה של בשר שהיא עבה ורוצה לצלותה מחתכין אותה בסכין בשביל שתצלה יפה וקורין אותה בלי' ישמעאל שרח. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע משרח. ודע כי בל"ע شرح פי' חתך ושרט בבשר וזה פלאני שרחת וגהה = فلانى شرحت وجهها פי' פלונית חותכת פניה. ורד"ק בהושע שהביא הערוך היה מקצר. וחתיכה של בשר העומדת לצליה ולנתחים נקרא באמת בל"ע שרח شريح, شريحة[12]) ועל פי

[1]) ואצל היונים המאוחרים χειροθήκη ובל"ר אמצי chirotheca. [2]) ועוד הוסיף וי"ם דהוא עור שמשים במלאכתו על לבו בשעת הקציר מפני השרב ע"כ וא"כ שרוול הוא כמו שרבל מענין שרב. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ' ובדפ"ע בטעות ראשון. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס ההר. [5]) ועיי' ירו' סוטה ספ"ז דכ"ג. ויק"ר פ"כ ועל זה השרון היה ר"א אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר סוטה פ"ח מ"ו וע"ש פירש"י ועיי' פסיקתא דר"כ צד קע"א: ותנחומא הישן פ' אחרי סי' ד'. [6]) בנו"ג כיונה. [7]) בדפ"א ופראג בטעות המכה וצ"ל המבכה כדאיי בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ועיק' התלמ' ובדפ"ע מתה. [9]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ובדפ"ע וגורדת ובכ"י ו"ו ב' גודרת. [10]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע פלנית. [11]) כ"ה נכון בדפ"ר פיזי וויניצי' ובעיקרי התלמוד אבל בו פ' אמ' גהה' ובכ"י ק"ט וגחזא צ"ל וגהה ובכ"י ב"ר וגיהה וצ"ל וגהת ובכ"ו ל"ד ו"ו ב' והי"ב לחייה. [12]) ולא כגי' דפ"ע משרח כי זה נקרא בל"ע אותו מקום של אשה.

פירוש הנכון הזה (אשר מקורו ששגב ממנו רבינו כעת לא מצאתי) נוכל לומר כי התרג׳ הבין פותה מל״ם (ויקרא ב׳, ו׳) פתות אותה פתים¹) פי׳ ענין נתיחה וחתיכה. ובלעדי פי׳ זה י״ל כי ענין שרח בתרג׳ הוא شرح פי׳ הרחבה weit ausdehnen, aussein-andersperren וכן פי׳ פָּתָה בל״ם — ובמתורגמן שרש שרח פי׳ כיונה שריחתא וכו׳ לשון בכיה ואבלות ע״כ וא״כ שרח כמו צרח בל״ם וכן בל״ע صرخ schreien] —

שָׂרַט (מל״ם וכן בל״ע شرط, سرط ובל״א וסו׳ סרט ע״ש einschneiden) שריטה וגדידה²) אחת היא (קידושי׳ ל״ה סע״ב מכות כ״א רע״א) כבר פי׳ בע׳ סרט. *[אחי״ה וכנ״ה באיכ״ר פתיחתא פ׳ זכדי: שכן דרכו של נער להיות שורט שריטה. שמ״ר פכ״ד היתה (הפת) יורדת בתוך מעיו ומשרטת אותו וכו׳. והשם עם הפעל מכות כ׳. השורט שריטה אחת עיי״ע סרט. שבת ק״ג: שרט שריטה אחת על שני נסרים או שתי שריטות על נסר אחד חייב. ושם ק״ד: המשרט כגי׳ כ״י א״פ ובמשניות נאפולי ופיז׳ המסרט וכ״ה בע׳ סרט, ספרא אמור פרשה א׳ פרק ב׳ לא ישרטו שרטת (ויקרא כ״א, ה׳) יכול על ה׳ שריטות לא יהא חייב אלא אחת . . ת״ל שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה. שם: ושרט לנפש (שם י״ט, כ״ח) מה שריטה האמורה בכהנים חייבים על כל שריטה ושריטה וכו׳ — ומזה הפעל שִׂרְטֵט עיי״ע הבא אח״ז] —

☞ שרט (?) תרג׳ וימרחו על השחין ויחי (ישעי׳ ל״ח, כ״א) וישרטון על שחנא ואתסי בעל הערוך גרס וישטרון עיי״ע שטר קמא. *[אחי״ה וכבר הוכחתי בע׳ שטר א׳ כי בדפו״ו הראשון אי׳ כגי׳ רבינו וש״נ יתר שינויים, ובעל המתורגמן לא הביאו לא בע׳ שטר ולא בע׳ שרט] —

שִׂרְטֵט (מע׳ שרט א׳ einkratzen, linieren; שִׂירְטוּט das Linieren) כס״נ דפ׳ כלל גדול (שבת ע״ה:) אפיק חדא מינייהו ועייל שרטוט. בפ׳ החולץ בגמ׳ מצות בגדול (יבמות ל״ט:)³) מר זוטרא הוה משרטט וכתיב הני קראי⁴) ובס״נ דפ׳ מצות חליצה (שם ק״ו:) מר זוטרא הוה משרטט וכתיב כל הפרישה מתקיף לה מר בר רב אידי והא לא איתיהיבו⁵) לאיכתובי והילכתא כמר זוטרא⁶). בר״נ (דקידושין וכתב לה) [צ״ל דגיטין (ו׳:) וכתב ליה]⁷) בלא שרטוט ואמר רבי יצחק שנים כותבין בלא שרטוט שלשה אין כותבין במתניתא תני ארבעה אין כותבין שלשה כותבין. פי׳ סרגול. מגילה צריכה שרטוט כאמתה של תורה (מגילה ט״ז: ירושי׳ מגילה פ״א ד״ע.) כבר פי׳ בע׳ אמת. *[אחי״ה ושם (ח״א, קי״ל:) הוכחתי כי רבינו פי׳ עפ״י פי׳ ר״ח אבל רש״י פי׳ כאמיתה של תורה כספר תורה עצמה שרטוט הלכה למשה מסיני ע״כ וכן מוכח מירו׳ מגילה הנ״ל הרי היא כאמיתה של תורה מה זו צריכה סירטוט אף זו צריכה סירטוט. וכנ״ה מנחות ל״ב: שירטוט של מזוזת הלמ״מ. . תפילין ומזוזות אין צריכין שרטוט והלכתא תפילין לא בעי שרטוט ומזוזה בעיא שרטוט. והפעל ירו׳ שבת פ״ז ד״י ע״נ מה עיבוד היה במשכן שהיו משרטטין בעורות מה משרטטין לון מסרגלין לון. גיטי׳ ז׳. שרטט וכתב ליה, שרטט וכתב להו וכו׳. בינוני פעול מנחות שם: מְשׂוּרְטֶטֶת] —

* שרטטיא עיי״ע שבים גי׳ רבינו בירו׳ שבת פ״ו ד״ח: שביסים שרטטיא ובנו״ג שלטניא ועוד עיי״ע סלבון.

שִׂרְטוֹן (מל״י σύρτις Sandbank, Syrte) בפ׳ הרואה בגמ׳ על הרעה (ברכות ס׳.) דמסקא [ארעא] שרטון⁸) ומשבחה⁹). מרימר פסיק לה לסורא באיזלי¹⁰) אמר לא חיישינן¹¹) שמא יעלה [הים] שרטון (עירובי׳ ח׳.) עיי׳ בע׳ אזל. בפ׳ המוציא תפילין בגמ׳ אשפה (שם צ״ט סע״ב) שמא¹²) תינטל האשפה ויעלה הים שרטון¹³). בס״נ דפ׳ במה בהמה (שבת נ״ו:) ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי¹⁴). בפ׳

¹) ועיי׳ ג״כ מחברת הערוך לר״ש פרחון ע׳ פתת. ²) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ״ע גרידה ועיי״ע הקודם הערה 9. ³) לי׳ לפנינו אבל אי׳ ברי״ף ורא״ש. ⁴) ר״ל פסוקים ז׳ ותי׳ בדברי׳ כ״ד. ⁵) בנו״ג נהא לא ניתן. ⁶) וכן פי׳ והילכתא כותית ברי״ף ורא״ש לדף ל״ט: ⁷) אבל גם בעיקרי התלמוד אי׳ וז״ל בר״ג דקידושין וכתב ליה בלא שרטוט ג׳ תיבות וכו׳ ובר״ש גיטין וכו׳. ולא מצאתי בקידושין. ⁸) בכ״י ש״ס סרטון ע״ש. ⁹) בנו״ג ושבחא ובכ״י ש״ס ומשבחת. ¹⁰) עיי״ע אזל וש״נ השינויים. ¹¹) וכ״ה גי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) וכ״ה בע׳ אזל ובנו״ג אמר חיישינן. ¹²) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג חיישינן. ¹³) בנו״ג שירטון. ¹⁴) וכ״ה בכ״י ש״ס והעלה שרטון ובה נבנה כרך גדול שברומי ובכ״י א״פ כרך גדול של רומי וכ״ה בדפ״ש וויניצי׳ וקראקא ונשתנה בדפי׳ מן הצענזור ובנו״ג ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול וכגי׳ רבינו אי׳ בסנהד׳ כ״א: ושם שברומי ובכ״י ש״ס של רומי, ובירו׳ ע״ז פ״א דל״ט רע״ג אי׳ שלעטום עיי״ע שלעטום.

המוכר את הספינה בגמ' והגדילו (כ"ב פ"ב.) וליחוש דילמא מסקא ארעא שרטון וקדחו בה שלשה בדי אילנות[1]. פי' ניחוש דילמא נפקו מן הגזע שלשה חוטרי ומתכנש עפרא תותי ההוא אילן ומיכסי[2] עיקרי הנהו חוטרי ומתחזי כאילו מן הקרקע צמחו וימעון הלוקח ויאמר שלשה אילנות קניתי ויש לי קרקע[3]. בפ' יש נוחלין בגמ' אחר הבן (כ"ב קכ"ד:) דיקלא ואלים ארעא ואסקא שירטון[4] דכ"ע לא פליגי דשקיל. פי' כגון שהיה מקום אשבורן והיו המים נקוים בתוכו ונתקבץ בתוכו עפר ונדחו המים והוכשר המקום לזריעה[5]. בס"ג דתמיד (כ"ט סע"ב ולי' רע"א) מייתי תאנה חיורתא ושייפי ליה בחלבא דצבתא[6] דסריקא ליה ביזרא[7] וקברי לה[8]) היכא דמסיק ימא שירטון קורא[9] עבדי פירי לא עבדא ותלת בורכי[10]) מינייהו לא מחזקא להו נמלא. פי' „לוקחין הגרעינין של תאינה חיורתא ומושחין אותה בחלב [של צבי][11]) כדי שידבקו הזרעים ביחד וטועין אותם באי של ים[12]) עץ עושה ולא פירות[13]) ומצליח כל כך שג' ענפים מהם אין אדם יכול למושכן ביחד בגשר"[14]) — (א"כ פי' בל"י ורומיי מקום מלא חול בתוך הים). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל וכן בל"ר syrtis ור"ח בעירו' ח'. פי' שרטון כדכתיב ויגרשו מימיו רפש וטיט פעמים שמגרש הים בזעפו על שפתו רפש וטיט ומתקבץ על שפתו ועולה כמין גבשושית וכשנס הים ישאר זה הטיט ומתייבש ונעשה קרקע מהלך לבני אדם לרה"ר ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י שבת נ"ו: ד"ה נעץ. ובפי' רגמ"ה ב"ב פ"ב: א"י בכ"י אשר תחת ידי שרטון גרביל"א בלעז (ובש"ס ווילנא בט"ס גרבי ל"א בלע"ז) והוא Sand, Kies grauela, gravela, gravêle, gravelle מל"ר אמצ' vella ורש"י בברכו' ס'. פי' ע"י לימ"ץ וצ"ל לימון (עיי' פסחים ס"ח. ד"ה שירקא) והוא ל"צ Schlamm, limon] —

* שְׁרָיָא, שָׁרֵיי (Erlaubender), שֵׁירוּי, שֵׁירוּיָא; שְׁרָיוּתָא (Anfang) שָׁרֵי, שָׁרִיתָא (הקבוץ שריין) Balken עיי' ערך וערך בע' שר.

* שַׁרְיֵי עיי"ע בית שריי בח"ב, ס"ז.

* שריים ירו' עירו' פ"ב ד"כ: צ"ל שיריים.

* שִׁירְיָן (בל"מ שִׁרְיָן, שִׁרְיוֹן, בל"ס שֵׁרְיָנָא Panzer) תרג' תחרא (שמות כ"ח, ל"ב; ל"ט, כ"ג) שירין וכן תרג' שרין ושריה (ש"א י"ז, ה. ל"ח; מ"א כ"ב, ל"ד; איוב מ"א, י"ח) והקבוץ שִׁרְיוֹנִין (שה"ש ח, ז') שריינין (דה"י ב' כ"ו, י"ד).

* שׁוּרְיָינֵי (מל"ע شريان בקבוץ شرايين גידים Adern) ע"ז כ"ח סע"ב שוריינו דעינא באובנתא דליבא תלו פי' גידי העין תלו בפרשא דלבא עיי' תוספו' ד"ה שורייני ועיי"ע אובנתא (ת"א, ט"ו) וכתב בתוס' שאנץ (הובא בר"ס ע"ז צד ל"ה.) ור"ת מפרש ראיית העין תלוי בהבנת הלב וכ"ה בתוספ' ר' אלחנן עיי' ד"ס שם. ועיי"ע תוון ומ"ש.

שְׁרָיְיקָ[א] (אולי מע' הקודם גידים או מלי' פרסי' شيرينه, شيرينك Flecken) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד:) רבינא אמר אע"ג דלא אסמיק נמי חליא אסיר אי אפשר דלית ביה שוריקא[15]) דדמא. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (מ"ז:) אי אית בהו שוריקי חיורי טרפה. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג:) לא אזרען שריין מנא ידעינן אי אית בהו שוריקי סומקי אסירן, כל שעתא אית בהו שורייקי סומקי עיי' בע' כרבל — (א"ב פי' גידים וחוטים ובע' כרבל לא פירשו בעל הערוך ומכאן ראיה שהוא לא סיים ספרו). *[אחי"ה מכאן אין ראיה כל עיקר כי כונת רבינו במ"ש כל שעתא וכו' בע'

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' וקדחו בו ומתחזי בשלשה בדי אילנא ובכ"י ש"ס מינכען רק דמסקא ארעא שרטון ומיחזי כתלתא ובנופתי לי'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ל"ד ח"ב וי"ו ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ומכנסי. [3]) וכ"ה בפירשב"ם ונראה שהוא פי' ר"ח ועיי' שט"מ בסוגיתינו וסוף דברי רבינו עולים יפה ג"כ עם פי' רגמ"ה וז"ל כלומר שתגדילו ומיחזו כגי ברי אילנא יאמר הלוקח אילו ג' אילנות זבינת לי ואית לי ארעא. [4]) וכ"ה בב"ב קל"ח: [5]) וזה הפי' עולה יפה עם פי' הראשים הובא בשט"מ בסוגי' ד"ה כי פליגי. [6]) וכ"ה בהעתקת רגמ"ה ובשט"מ בס"א ובנו"ג בחבלא רצבתא. [7]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובהעתקת רגמ"ה ובדפ"ע דסדיקא ובנו"ג דסריך עליה ובשט"מ דשריק. [8]) לי' לפנינו ואי' ברגמ"ה ובשט"מ. [9]) בנו"ג ובפי' רגמ"ה קורה [10]) וכ"ה ברגמ"ה ובנו"ג בריכי. [11]) כצ"ל וכדאי' ברגמ"ה. [12]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וק"מ ובדפ"ע וו' ובדפ"ר ובשאר כ"י בש"ס בתיבה אחת באישלים, באישלים ובפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייל' דף רע"ז סע"ב) באי של ים אבל בנדפס בש"ס ווילנא בטעות ירושלים! [13]) כ"ה נכון בדפ"ר והם הם דברי רגמ"ה ובדפ"ע אחרים ועושין קורות ולא פירות. [14]) הועתק מפי' רגמ"ה הנ"ל. [15]) בנו"ג שורייקי.

כרבל להורות איה מקום המצאת זה המאמר ובאמת בע' כרבל נרשמו ג' מקומות (ברכו' ז'. סנהדרי ק"ת: ע"ז ד':) אשר שם נמצא זה המאמר. ודע כי בע"ז א' סורייקי ובכ"י ש"ס שורייקי ובהיפך בכ"י ש"ס ברכו' ז'. אי' סורייקי ובנו"ג שורייקי. ואולי המלה אחת היא עם שריייני הנ"ל או אולי מל"פ הרשומ' בתחלת הע' ופי' חברבר Flecken וכן פי' רש"י בחולי' מ"ז: שורייקי ע"י הלעז טק"ש והוא (Flecken)-taches וכן לועז חברברתיו (ירמיה י"ג, כ"ב.) טק"ש בלע"ז וכצ"ל בברכות ז'. ד"ה שורייקי טק"ש תחת טייש ועיי' בחולי' מ"ו: ד"ה אוכמי אוכמי אבל בע"ז פירש"י נוקיי"ש לשון לעז [צ"ל טקי"ש] כמו חוטין חוטין ול' ישמעאל קורין לחוט סוריאק ע"כ ואולי כונתו על ל"ע شراك שורה ובאמת בסנהד' פירש"י ע"י שורות שורות] —

☞ שרך (?) דיקלא בישא כהדי קינא דשרכי (ב"ק צ"ב:) עיי"ע שרך כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה בע' שרך ג' ועיי' ג"כ ע' שדך ב' שציין רבינו משכת פ"ה: גי' שדכא ומעירוב' ק': שדכי ובנו"ג ברי"ש אבל עיי' מ"ש שם כי גי' כ"י ש"ס ותשובת הגאונים עולה יפה עם גי' רבינו. ועוד נסמן שם גי' פי' מגנצא סרקי — ועוד עיי"ע שדך א' הציון סב"ב קל"א. שדכא ובנו"ג שרכא] —

* שַׂרְכָּא (כל"ס פי' כמו שאר) תרג' שנ' אסתר ט', ט"ז בדפו"ו ושרכא יהודאי פי' ושאר היהודים (אסתר שם).

שרכף (= שרכפא, שרכפתא Nest עיי' בפנים) בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ג:) ההוא שרכפא דספק דרוסה, וכי ירים קנו (איוב ל"ט, כ"ז) תרג' וארי ירים שרכפיה[1]) ואומר עם קני אגוע (שם כ"ט, י"ח) ואמרית עם תוקפי ושרכפי אתנגיד. *[אחי"ה בנו"ג בשרכפי ותר"י קן (דברים כ"ב, ו') שרכפא וכן בתרג' תהלי' פ"ד, ד' ובכינויים שרכפתיה תר"י בראשי' א', כ'; לדברים ל"ב, י"א והקבוץ שַׂרְכָּפֵי תרג' תהלי' ק"ד, י"ז ודע כי בל"ע קן تخروب והוא בהיפך האותיות ורגמ"ה גירס בקו"ף שרקפא[2]) פי' סל וכן פירש"י בחולי' שם. ובעמת"ר ללעווי פי' שרכפא משרש רכף וכל' תרג' רכפת ואין נ"ל ועיי"ע רכף ומ"ש] —

☞ שרנק (פרעל מן שַׁנֵּיק בל"ס פי' חנק וכן בל"ע شنق חתך erwürgen) תרג' ותבחר מחנק נפשי (איוב ז', ט"ו) בחרת שרנקא נפשי. *[אחי"ה בנו"ג שירנוקא ובכ"י תרג' שינוקא עיי"ע שנק. והפעל שַׂרְנֵיק תרג' ונער (תהלים קל"ו, ט"ו) ושניק ובכ"י וישרניק, ועוד עיי"ע סרנוקא] —

שרנקא (מל"פ הרשומה בע' בר הודיא ח"ב, קע"ד) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) מאי בר הודיא[3]) אמר אביי שורניקא. *[אחי"ה ובדפ"א הוסיף .פי' מין נץ" וזו הוספת ר"ב היא בלי סימן היכר. ובע' בר הדיא הגי' שורינקא ובפי' רגמ"ה שאירנקא ופי' שאירנקא בל"פ سارنك سارنج עיי"ע בר הדיא ולא כדעת ה' לעוויזאהן ולעווי שהוא מע' הקודם פי' חונק ולדעת ה' פערלעם (עט"ש צד 26) הוא ל"פ سنجر עוף של ציד. ועוד העיר על מלה יוני' אמצ' συγκούριον מאותה הוראה] —

שְׂרַע (מל"ס כמו שְׂרַע בל"מ נרדף עם סרח her- abhängen, herabfallen) בתורת כהנים אמור אל הכהנים (פרק ז', פרשה ז') שרוע (ויק' כ"א, י"ח) שנשמטה יריכו קלוט שפרסת רגלו דומה לשל סוס פרסת רגלו דומה לשל חמור. *[אחי"ה ופי' הראב"ד שרוע שנשתרבבה יריכו פי' שיריכו האחת ארוכה משל חברתה ע"כ והוא עפ"י בכורו' מ'. ע"ש, ותרג' אונקל' שרוע: שריע ופי' כסרח העודף כאלו נשמט ומזה ג"כ בירו' ברכו' פ"ג ד"ו רע"ב וירו' נזיר פ"ז דנ"ו. ועיי' קהל"ר ס"פ טוב ללכת ר' זעירא שרע בדיבורא אתון בעיין מזקפיניה[4]) פי' היה שומט עצמו מלדבר ובמ"כ קהל"ר שם פי' בשם הערוך החליק ונפל ע"כ וכיון על ע' הבא אח"ז ירו' ברכות פ"ה ד"ט. הות גולתיה שרעא מיניה, ירוש' שביעי' ספ"ו דל"ט. ירו' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד שרע מינה פי' נשמט ממנו כלו' חדל מלעשות. ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג שרעין וזקפין. והוא מל"ס שרע נפל בדרך חלקלקות ומזה ע' הבא את"ז] —

שְׂרַע (= שְׂרַעְתָּא בל' סורי' שורעתא חלקלקות schlüpfrige Stelle) בר"ג דפ' המניח את הכד

---

1) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע שרכיפיה ובעיקרי התלמוד שרקפיה ועיי' למטה בפנים. 2) וכ"ה לפנינו ובדפ' וויניצי' בריש הע' אבל סרר האותיות מוכית כי עיקר הגי' בכ"ף וכגי' הכ"י 3) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע הוריא עיי"ע בר הודיא ומ"ש. 4) כ"ה נכון בגי' דפ' מאינץ והמהרש"ם גורס מיקפיניה ובנו"ג מיזקפניה.

(ב״ק כ״ט.) אמר רב אחא בריה דרב איקא[1] משכחת לה כגון דעברא בשרעתא דנהרא[2]. פי׳ „שפת הנהר"[3]. כחלקלקות באפלה (ירמיה כ״ג, י״ב) תרג׳[4] כמשרועין בקבלא. שם האחד בוצץ ושם האחד סנה (ש״א י״ד. ד׳) תרגום שום חדא משרועיתא ושום חדא מדרוכיתא. *[אחי״ה וקצת דוגמאות של ע׳ הקודם שייכות לכאן וכן פי׳ במ״כ בקהל״ר ס״פ טוב ללכת שרע בדיבורא עיי״ע הקודם] —

שָׂרַף (מל״ע سرف כמו شرب בל״ס שְׁרַב בל״ר sorbere schlürfen פי׳ כמו גמא) בפ׳ אין מעמידין (ע״ז פ״ב מ״ה דף כ״ט:) כהן שדעתו יפה שורפה חיה. בס״ג דפ׳ סדר תעניות האלו (תענית כ״ד.) אי שרף מר פינכא דדייסא[5]. בכריתות בגמ׳ דפ׳ דם (הנדה) [צ״ל שחיטה] (כ״ב.) בשעה שהנשמה יוצאה משרף[6] פי׳ „שואב הלב מדם הבהמה ואותו דם הוי בכרת"[7]. בר״ג דפ׳ ג׳ מינין (נזיר ל״ו:) אי דקא שריף [ליה] מישרף. *[אחי״ה ויפה פירש״י שגומע ואוכל וכו׳ וכן לועז בכריתות שם שריף הומי״ר = einschlürfen, humer וכ״ה ברש״י ברכות ס״ב. ד״ה שריף וכן פירש״י נשרוף בפסחי׳ כ״ח. בל״א ע״ש. וכן מפורש בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד מה שורפה גמי לה ובשהש״ר פ׳ כי טובים אי׳ לנכון גמיעא לה. וממנו השם שְׂרָף ברכות מ״ד. כל סעודה שאין בה שרף[8] אינה סעודה ופי׳ רש״י תבשיל לח שיש בו מרק כמו (ע״ז הג״ל) שורפה חיה ע״כ ועיי״ע תבשיל, ורבינו מיחד לו ע׳ בפני עצמו] —

שְׂרָף (מע׳ הקודם בל״ע سرف Saft, Ausschwitzung) בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים ל״ט.) כל שיש לו שרף ופניו מכסיפין פי׳ כשתולש העשב יוצא ממנו לחה כחלב[9]. בפ״ד במעשרות (מ״א) הפוצע זתים שיצא השרף פי׳ הדמע והשמרים. *[אחי״ה ובפי״מ להרמב״ם במעשרו׳ השרף ר״ל שיצא הליחה הדומה לחלב ע״כ. וכנ״ה בתוספת׳ פסחים ספ״א (ב׳) כל שיש לו שרף[10] יוצאין בו וכו׳, ערלה פ״א מ״ז ע״ז ל״ה: נדה ח׳: ירוש׳ שביעית ספ״ז דל״ז ע״ג שרף העלין . . שרף העיקרין . . שרף הסנין. ושם ושם: שרף הערלה. ירו׳ ערלה ספ״א דס״א סע״ב שרף פרי, ושם: קטף בטל על ידי שרפו. שבת כ״ג: כל השרפין יפין לדיו ושרף קטף יפה מכולם ופי׳ התוספו׳ ד״ה כל השרפים: שרף דהכא הוא לחלוחית של אילן והביאו ראיה מנדה י׳: שירפה מצוי (עיי״ע הבא אח״ז) ומפסחי׳ ל״ט. עיי׳ לעיל אבל רש״י פי׳ שרף גומא ועיי״ע כשף אשר שם פי׳ רבינו רק כשף (בנו״ג קטף). ומכריתו׳ ו׳. הצרי אינו אלא שרף [הנוטף] מעצי הקטף יש ראיה לפירש״י כי שרף הוא גומא ועיי׳ פירש״י בכריתות שם. פסיקת׳ רד״כ צד כ׳: תנחו׳ במדבר סי׳ ט״ז ותנחומא הישן שם סי׳ י״ט ב״ר פצ״ד במד״ר פ״ג השרף הזה[11]) אינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו ופי׳ כשרף הנוטף מעצי הקטף וברגע החלו לצאת מן העץ ממהרים לקבלו בספוג לבל תלך טפה אחת לאבדון מרוב יקרו — ובל״ע سراف פי׳ Harz, Gumi. ותרג׳ צרי (בראשית ל״ז, כ״ה ות״י שם מ״ג י״א) שרף] —

שרף (= שִׂירְפָּה מע׳ הקודם פי׳ לחלוחית הדם Blutfluss) בפ״ק בנידה איזהו זקנה (י׳:) זו שירפה מצוי פי׳ כבר התחילה לראות דם טמא וחזקתו מן הטמא והבתולה אין שירפה מצוי. בוי״ק בפ׳ זאת תהיה תורת (פט״ז) והסיר ה׳ ממך כל חולי (דברים ז׳, ט״ו) זו שירפה — (א״ב גם זה מענין שקדם פי׳ לחות ודם ודעת רש״י הפך פי׳ הערוך בתולה שדמיה טהורים שרף מצוי מחמת בתולים. ומה שהביא בעל הערוך מויק״ר אין בנוסחאות) *[אחי״ה וכן הבינו התוספות בשבת כ״ג. שירפה עיי״ע הקודם לזה, ובנו״ג בויק״ר והסיר ה׳ ממך כל חולי שלא יבאו חוליים עליך . . . בשם רב אמר . . זו עין וכו׳ וכ״ה בב״מ ק״ז רע״ב אמר רב זו עין וכ״ה בילק׳ עקב ר׳ תתמ״ט אבל בכ״י ש״ס ה׳ פ׳ ור׳ זו עין הרע עיי׳ ד״ס במקומו] —

שְׂרָף (מע׳ שורף א׳ ע״ש) בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד.) כל סעודה שאין בה שרף אינו סעודה פי׳ שרף שמפיג את המאכל שבמעים.

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס ולפנינו בדפוסי ליי. [2]) וכן מוכח מפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס מינכען כגון שהעבירה במים בשרעתא ובנו״נ דעברה במיא דרך שרעתא. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח, ורש״י פי׳ מע׳ הקודם ע״ש. [4]) כ״ה בעיקרי התלמוד ובדפ״ר. [5]) בנו״ג פינכא אחריתי דדייסא ובכ״י ש״ס חדא פינכא דדייסי וכ״ה ברש״י. [6]) בנו״ג מישרף שריף וכהעתקת רג״ח משריף. [7]) הועתק מפי׳ רגמ״ה. [8]) כ״ה בכ״י ש״ס וכ״ה בע׳ שרף ד׳ ובנו״ג שריף. [9]) ועיי׳ ג״כ פירש״י ופי׳ שרף לבן כחלב וקורין לייטו״ן (= Milchsaft, laitance). [10]) כ״ה בכ״י ובנו״ג סרף. [11]) בתנחומא הנדפס אי׳ השבט וג״ב ס״א השרף ועיקר הגי׳ השרף.

*[אחיה שייך לע' שרף א' ע"ש פירש"י וני' הספרים וני' רבינו עולה עם גי' כ"י ש"ס. ומזה הפעל שְׂרַף מל"ע شرق herausfliessen פי' זב ויוצא. בנתפעל שבת ק"י: דנשתרופי עיי"ע קר ב' ופי' רבינו לנכון שזב] —

שָׂרַף (מל"מ שוה לשרש בער verbrennen) בפ"ק בע"ז (ח'.) כל מיתה שיש בה שריפה יש בה ע"ז. גמר' (שם י"א סע"א) שורפין על המלכים ולא מדרכי האמרי[1]) שנאמר (ירמיה ל"ד, ה') בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' וכשם ששורפין על המלכים כן שורפין על הנשיאים ומה הם שורפין מטתם וכלי תשמישם. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ'. ושרפתי את היכלי, שם י"ט. שרפום, שבת פ"ח: שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. יומא ע"ז. אני שורף אותם, מ"ק י"ח. שורפן חסיד, כ"ז. ושרפן באש, ועיי' עוד גיטי' נ"ו. נ"ז: סוט' י"א. סנהד' ל"ח: נ"ה. צ"ה: ק"ג: ע"ז י"ח. תמיד כ"ח: פסיקתא רבתי פ"כ עיי"ע רגיון. נפעל סוכה כ"ח. נשרף, סנהדר' נ"ב. מצות הנשרפים, פסחים כ"ז: תמורי ל"ד: כל הנשרפין. ר"ה י"ז. נשמתן נשרפת. יומא פ"ז. תענית י': ראויין לישרף. אתפעל זבחי' ט"ז. אִשְׁתְּרֵיף, ב"ר פל"ה משתרפה מן גו עלמא. והשם שְׂרֵפָה, שְׂרֵיפָה שבת קי"ג: סנהד' נ"ב. שריפת נשמה וגוף קיים. שם מ"ד. הראוי לשריפה לשריפה. ע"ז י"ז. נזרו.. לִשרפה, סוטה לַ"ה: אין להם תקנה אלא שריפה. פסחים כ"ז: טעון שריפה ע"ש כל הענין. במד"ר פי"א אין קלון אלא שריפה דכתיב (ירמיה כ"ט, י"ד) אשר קלם וא"כ דרש קלון פי' חרפה מענין קלה ענין שריפה עיי"ע קל ג' בסוף הערך. והקבוץ שְׂרֵפוֹת פסחים ע"ה. — שֵׂירוּף שהש"ר פ' אמרתי אעלה עיי"ע אמיקסירום ומ"ש בח"א, קכ"ו] —

* שָׂרָף (מע' הקודם מל"מ (במדבר כ"א ט') מין נחשים ונקראו כן לפי שהן שורפין בהבל פיהם עיי' רד"ק שרש שרף ושם מפורש שְׂרָפִים עומדים (ישעיה ו', ב') מלאכי אש. וכנ"ה בחגיגה י"ב: אופנים ושרפים וחיות הקודש. פסיקת' רבתי פ"כ חיות ושרפים ואופנים וגלגלי המרכבה וכו'. בין העמדים האלה (זכריה ג', ז') תרג' בין שְׂרַפַיָּא האלין ועיי' פירש"י שם. וכ"ה בל"ס סְרָפִין[2]), ומלשון עברי לקחו הערביים כינוי המלאכי האש اسرافيل, اسرافين והוא הוא שרפיאל בזוהר פ' פקודי ובס' הפרדס וס' הרזיאל[3]).

* שרפנא (?) תענית ו': דלא שקיל שרפנא כ"ה בעיקרי התלמוד ופי' לא נסתלק החום כמו תרג' אכלני חורב שרבא והב' מתחלפת בפ"א באותיות בומ"ף והערוך גורס שבתנא בעיקר תרבץ ע"כ, וכן הביא בעל עיק' התלמוד בע' תרבץ גי' שבתנא וכדאית' בערוך והיא גי' ר"ח וכבר העירותי בע' שבתנא שצ"ל שיכתנא כל"פ או אולי היא היא شواظ חום האש וכנו"נ שודפנא עיי"ע שדף, וגי' בעל עיקרי התלמוד לא מצאתי ולא העיר בעל ד"ס בתעני' על איזה שינוי.

שְׁרַפְרַף (נ"ל מל"פ شرف כסא לפני הבית והוא הדום רגל Schemel) בפ' כ"ב בכלי' (מ"ג) שרפרף שניטל אחד מראשיו טמא פי' ספסל קטן וכן כסא[4]) שלפני קתידרא ספסל גדול לפני ספסל קטן. בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט) רבה[5]) קלא[6]) שרשיפא[7]). בפ' כל שעה בגמ' לא יסיק (פסחים כ"ז:) אמר רמי[8]) בר חמא בשרשיפא פי' כסא או ספסל שעשה מעצי איסורא דאיתיה לאיסורא בעיניה אסור ליהנות ממנו[9]). בר"ג דפ' אין דורשין (חגיגה י"ד.) שרפרף להדום רגליו, וישנו בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ח:[10]). בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד רע"א) מנח להו אשרשיפא. בפ' אעפ"י בגמ' ארבע מזינת הכוס (כתובות ס"א סע"א) שמואל מחלפא ליה דביתהו בידא דשמאלא וכו' עד רב פפא אשרשיפא. בס"פ חזקת הבתים בגמ' חלון (כ"ב נ"ט.) זמנין דמותבת שרשיפא[11]) תותיך וקיימת וקא חזית. *[אחי"ה ופי' הרשב"ם שרשיפא ספסל וכ"ה בפירש"י ברכות כ"ד, ובכתובו' ס"א. ושבת קכ"ט. אבל בפסחים כ"ז רע"ב פי' שרשיפא כסא לישב עליו או להדום רגלו ע"כ. ובחגיגה וסנהד' הנ"ל מוכח כי שרפרף

[1]) וכ"ה בסנהדי נ"ב: ובתוספת' שבת פ"ז (ח') ובילקי ירמי' ל"ד ובריא"ף ובראי"ש וכן העתיק פי' ר"ח בע"ז וכ"ה בכ"י ש"ס בע"ז ובנו"ג ואין בו משום דרכי האמורי. [2]) וביחיד תרי"י ב' בראשית ל', כ"ב לא למלאך ולא לשרף. [3]) עיי' צונץ זינאג' פאעזיא 479. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו כסות. [5]) כ"ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע רבא וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י. [6]) וכ"ה בכ"י ילקי אצל ד"ס שבת צד קמ"ט ובנו"ג צלחו לית. [7]) בדפו"ו בס"ס שרפיפא. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ר' אמי. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח וברש"י ע"ש. [10]) ושם ושם כסא לישב עליו שרפרף להדום רגלו. [11]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בס"ד שרפישא.

רק להדום רגלו וכן פי' ר"ח בשבת שרשיפא: הוא הדום לכסא [1]) וא"כ שרפרף הוא הוא שרשיפא וכדאי' בפי' רה"ג לכלים הנ"ל וז"ל שרפרף פי' שרשיפא בלישנא דגמרא והביא ראיה מכתובות הנ"ל. וכנ"ה שרפרף בפסיקת' רבתי פ"כ. מתגלגלים רגלי כסאו ומתרעשים אדני שרפרף. וגזרת המלה מל"פ הנ"ל ולא כדעת ה' פערלעס (עמ"ש צד 28 מל"ע رفرف) ולא כדעת הח' אייזלער (בס"ר ח"א, 110) מל"י σφέλας [2]) ולא כדעת ה' לעווי מל"ע שרף פי' ענין גבהות] —

שֶׁרֶץ (מל"ם שם כולל לבעח"י מרבה רגלים ורוחשים (kriechendes Gewürm, Reptil בכ"ר פס"א (פ"ס) ויתן תכן: והשרץ מנופי תורה ואין דמו מטמא בבשרו אלא מריבוי המקרא ר"ש בן יוחי אומר טמא הטמא ר' אלעזר [3]) אומר זה וזה. *[אחי"ה ועיי' מעילה י"ז. אמר ר' יוסי בר ר"ח הטמאים (ויקרא י"א. ל"א) מלמד שהן מצטרפין ואפי' שרץ ושרץ וכו' וע"ש כל הענין ובתוספו' שם ובשט"מ (נדפס בש"ס ווילנא), ובענין פי' דם השרץ מעילי' שם. ובענין דם שרצים (כריתות ד':) עיי"ע דם ג' [4]). חולי' קכ"ו: הטמאים לרבות ביצת השרץ וכו' ועיי"ע רקם. עירו' י"ג: מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים. סנהדי' י"ז: סע"א מי שיודע לטהר את השרץ מה"ת שם נ"ז. נ"ט. למישרי שרצים וכו'. תעני' ט"ז. לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל וכו'. ירו' תענית רפ"ב דס"ה. אם יהיה השרץ בידו של אדם אפי' טובל וכו' ועיי' איכ"ר פ' נחפשה [5]), והקבוץ שְׁרָצִים כריתות הנ"ל שבת פי"ד מ"א שמנה שרצים, ע"ז ל"א: כל השרצים יש להן ארס של נחש ממית של שרצים אינו ממית. ל"א וסורי שִׁרְצָא ב"ק פ'. עיי"ע חרץ בח"ג תק"ג ומ"ש. וממנו הפעל בהפעיל חולי' קכ"ו: והנא שהשריץ וכו', שם קכ"ז רע"א כל המשריץ וכו' [6]). שמ"ר פ"י והיא השריצה והלאה וכו'. ויק"ר פי"ג מה עקרב זה משרצת ששים ששים וכו'] —

* **שׁוֹרְצִיפָּא** (מין סנדל) ירוש' יבמות פי"ב די"ב סע"ג חליץ בהדין שורציפא דשנצוי ובבבלי יבמות ק"ב. אי' סנדל דאית לה שינצין עיי"ע שנץ, ודע כי בל"ר. אמצ' מין סנדל גרוע נקרא scarpus ומזה בל"צ escarpius ובלאי"ט scarpa. וקה"ע גרס שרשיפא והמפרש בגליון ירו' דפ' קרטשין טעה ע"ש.

שְׁרַק (מל"ט شرق (شقر) כמו סרק פי' טח בצבע אדום ובדרז"ל רק ענין טיחה mit Röthel (überziehen, bestreichen בפ' המביא כדי יין בגמ' אין שוברין (ביצה ל"ב:) שרקין ליה תנורא פי' „טחין פי התנור בטיט כאשר נותנין הפת או הצלי בתוכו ארקתא דפרת [7]) סמכינן כלומר אין אנו גובלין טיט ביו"ט אלא נוטלין מן עפר המלוחלח בשפת נהר פרת שהוא כעין טיט ומכינין אותו מערב יו"ט ובו טחין פי התנור [8]). בס"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ב:) באתר דאיהו שריק איהו משלי [9]). בס"ג דפ"ק בשבת (י"ח: כ':) בין שריק בין לא שריק. בס"ג דנדרים (צ' רע"א) אנסביה איתתא ושרקיה טינא. בפ' השותפין בגמ' אם רצה (ב"ב ד' רע"ב) השתא נמי שדי ליה שריק ליה [10]). בפ' אין מעמידין בגמ' והחומץ (ע"ז ל"א.) שריקא וחתימא הוי חותם בתוך חותם. בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ':) מר זוטרא חסידא שקל ואמר ליה [11]) לשמעיה [12]) זיל שרקיה [13]) כולן ענין טיחה וסתימה. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בב"ק שרקיה: טחיהו בטיט וחברהו יפה ע"כ ובביצה הנ"ל פי' שרקין: טחין סביבות כסוי פי התנור בטיט. בע"ז הנ"ל שריקא. טח בטיט וכו' ועיי' נ"כ לנדרים הנ"ל ובב"מ צ"ב: פי' דשריק: הסותמו במנופות. וכנ"ה בירוש' שבת פ"ו ד"י ע"ג הדא אתתא דשרקא אפה .. דשרקא מעזלא וממנו השם שָׂרָק עיי"ע שרק ד' — ועוד שִׁירְקָא בפי' ב' בערוך ע' שרק ג' וכפי' רש"י בשבת ק"ם] —

שְׁרַק (פי' כמו שְׁרַג, סרג gleiten, abgleiten) בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד.) יתיב דידכא [14])

---

1) וכפי' לפסחים פי' ר"ח כסא לשבת וגי' ר"ת (שם) שרשפא וכ"ה בכ"י ש"ס קכ"ט. 2) כצ"ל תחת ρφέλας. 3) בנו"ג ר"א בר"י. 4) ח"ג, ע"ז ומ"ש בהערה 9 5) ומזה הרגל הלשון טובל ושרץ בידו. 6) ושם ג"כ בקל: השורץ (ויק' י"א) כל שהוא שורץ. 7) בדפו"י בט"ס דפרת. 8) הועתק מפי' ר"ח ועיי' ג"כ פירש"י. 9) בנו"ג באתרא דהתוא דשריק ההוא משלי. 10) בנו"ג השתא נמי ג"ז ושדי ליה ואמר דידי ודידיה הוא משריק ליה טינא ובפי' רגמ"ת הגי' ושריק ליה טינא. 11) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שקיל ומהדר וא"ל. 12) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג עוד למחר ועיי' מהרש"ל. 13) וכ"ה ברש"י ובנו"ג שירקיה. 14) כ"ח נכון ברפ"ר וכ"ה בכ"י וי"ו אי בי ליד ה"ב (רק בט"ס דירכא) ובדפ"ע ובעיקי התלמוד דודבא ועיי"ע דדב.

אפותיה [1]) ושריק פי' מחליק הזבוב מרוב השמנונית של פירות [2]). בזבחים בגמ' דפ' קדשי קדשים (ס"ב) ת"ר איזהו כרכב בין קרן לקרן מקום הילוך רגלי הכהנים אמה אמו כהנים בין קרן לקרן הזא דמסנו [3]) והכתי' (שמות ל"ח, ד') תחת כרכבו מלמטה עד חציו [4]) אמר רב נחמן בר יצחק ב' מקומות הוו [5]) חד לנוי וחד שלא ישתרקו רגלי כהנים [6]). בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולי' נ"ב.) כל דחביט חיישינן כל דשריק לא חיישינן [7]). בפ' המניח את הכד בגמ' המוציא תבנו (ב"ק ל' סע"א ורע"ב) רב אשי אמר תבנו וקשו תנן [8]) דמשריק [9]). בר"ג דנדה (ג':) מיא שרקי פירי לא שרקי. בפ' המפלת ולד בגמ' דסמוך או שליה [10]) (נדה כ"ו.) ולד דאית ביה חיותא סריך [11]) סנדל דלית ביה חיותא שריק ונפיל [12]). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"א. דמא משרק שריק (וגי' רבינו משרג שריג עיי"ע שרג ב') ופי' רש"י מחליק ונופל ובפי' רגמ"ה משריק שריק כלומר הדם של כבד משלשל למטה וכו' [13]). ופי' שרק כמו שרג עיי' ב"מ צ"ג סע"א בע' שרג ובכ"י ש"ס שוור. ובנדה כ"ו. פירש"י שריק מחליק וכן בברכות מ"ד רע"א ובב"ק ל' רע"ב וכן ישרקיניה בשבת קל"ד. פי' רש"י יחליקנו על בישרו וגי' הערוך עיי' בע' אלם. ובאתפעל חולי' נ"ב. דמישתריק כגי' רש"י ופי' מחליק זה מזה וכו' עד נשמט והולך וכו'. ע"ז מ': אישתרוקי היא דאישתרוק ופירש"י נשמט וגי' ר"ח (שם בש"ס ווילנא) אגב דשריק ליה מינתר נתר ולא מידביק. נתפעל זבחים ס"ב. עיי' לעיל ופירש"י דלא נשתרקו: שלא יחליקו. הרי פי' רש"י עולה יפה עם פי' הערוך ור"ח — ואולי שרק שוה עם שרע פי' החליק ונפל] —

שרק (= שִׁירְקָא נ"ל מל"ם شيرق ליחות ומיץ הנדחק ונעצר der ausgepresste Saft, die sich absondernde Feuchtigkeit; שירקא טויא der ausgepresste Saft des Meloneninneren עיי' בפנים) בפ' שמונה שרצים בגמ' אין עושין (שבת ק"ט.) אמר רב חסדא שירקא טויא שרי פי' מים של מעי אבטיח שמוציאין אותן במשמרת ושותין אותן לבדן ויפין לשלשול [14]). פ"א מותר לשרוק בשר צלי בשמן בשבת ואעפ"י דמתקן המאכל טויא מלשון טוי נוה [15]) (תרג' שמות י"ב ח', ט') [16]). בפ' אלו דברים בפסחים (ס"ה.) ומיחוי קרביו. גמר' (שם ס"ח.) מאי מיחוי קרביו ר' [17]) חייא בר רב אמר שירקא [18]) דמעיא פי' רב האי גאון ז"ל שומן רך כמו מוח וקרוב להיות ריעי והשומן הדומה למוח נאמר בל' מחים דנפיק [19]) אגב דוחקא [20]) פי' אינם מתפרקין מבני מעים אלא א"כ יגרדם [21]) בסכין מיהא שמעינן וחרבות מחים (ישעיה ה' י"ז) ומתרגם רב יוסף ונכסי רשיעיא צדיקיא יחסנון [22]) כי נקרא שירקא זו רשיעיא כמו הרשעים שדוחקין ומשתרגין ואינן מתפרקין אלא בצער [23]). בפ' אלו טרפות בגמ' ניקבה הקיבה (חולי' נ'.) מאי לחה אמר רב כהנא שירקא דמעיא דנפיק אגב דוחקא וישנו בפ' ואלו מגלחין בגמ' הקובר (מ"ק כ"ב.). *[אחי"ה ודע כי עיקר הגי' שירקא וכדאי' בכל המקומות הנ"ל חוץ משבת אבל בדפוסים הראשונים גם שם שירקא בגמ' ובתוספו' (עיי' ד"ס שבת צד ק"כ ולא

[1]) וכ"ה באו"ז הל' סעודה סי' קס"א ובע' דדב אאפותיה. [2]) ועיי"ע דדב ומ"ש וש"נ גי' שלנו. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשאר דפ"ע לי' ובנו"ג בין קרן לקרן הוו אזלי. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע לי'. [5]) בנו"ג תרי הוו. [6]) בנו"ג וחד לכהנים דלא נשתרקו. [7]) גי' רבינו היא כגי' הרי"ף והרא"ש ועיי"ע חבט ב' וש"נ גי' שלנו. [8]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ד תבן. [9]) בנו"ג משום דמשרקי ותיבת מש:ם לי' בכ"י ש"ס וכמו שלי' בערוך אבל אי' בפי' ר"ח ופי' משום דמשרקי: שרגלי בני אדם מחליקין בהן לפיכך חייב לדברי הכל ע"כ. [10]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ערוך. [11]) בנו"ג סריך ולא נפיק. [12]) בנו"ג ונפיק. [13]) וזה עולה יפה עם פי' רבינו בע' שרג: פי' ענין ירידה. [14]) זה הפי' שייך לר"ח וז"ל שריקא טויא . . ואמרו כי הן מי של מיעי אבטיחים שמסננין אותן במשמרת ושותין אותן לבדן ויפין הן לשלשול וכו' עד הכא נמי בשירקא טויא כיון שנאכל עם האבטית ועם מעיו אף בזמן דשפי להו במשמרת לאו מידי עבוד ע"כ, והתוספו' הביאו פי' ר"ח והסכימו לו דשייכא הא מלתא להכא דמיירי ברפ:אה וכן השיג הרמב"ן בפי' בשבת על פי' רש"י והסכים לפי' ר"ח ועוד הוסיף הרמב"ן ולשון שריקא טויא נראה שה:א הענין הידוע שעושין בדלעת היונית הטפולה בבצק ונצלת באור וכו' ובהי' הר"ן הביא זה בשם ר"ה וז"ל שירקא טוי שרי פי' ר"ח ז"ל דהיא דלעת יונית שטחין אותה בבצק וצולין אותה בבצק וצולין אותה בתנור ומוציאין המים ומסננין אותן וכו' ע"ש ולי נראה כי מלת טויא איננה ענין צליה לפי זה הפי' של ר"ח ופי' הראשון שבערוך כי אם ענין מעים מל"ע עיי' בהוספותי למטה בפנים. [15]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' פיזי וויניצי' ובאזיל בט"ס נ:ו ובדפא"ם נורא ובתרג' אי' נור. [16]) וכזה הפי' אי' ברש"י ע"ש. [17]) בנו"ג רב ובכ"י ש"ס לי'. [18]) כ"ה נכון בכ"י וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע שרקא. [19]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דנפקא. [20]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובסמ"ג עשין רכ"ג ובנו"ג דוחקא דסכינא. [21]) כ"ה בכ"י ובד"ר ואמ' ובעיקרי התלמוד ובדפו"ו יגררם וכ"ה בפי' ר"ח. [22]) וכ"ה באמת בתרג' ישעיה הנ"ל ובש"ס אי' ונכסיהון דרשיעיא וכו'. [23]) זה הפי' שהביא רבינו בשם רה"ג אי' ברוב בניגו בפי' ר"ח בפסחים במשנ' ס"ה. ובגמ' ס"ח. עש"ה.

העיר על הערוך) ולא שריקא כדאי׳ לפנינו וברמב״ן וצ״ל שירקא וכדאי׳ בחי׳ הר״ן ופעם אחת בפי׳ ר״ח וזה עולה יפה עם כתיבת מלה פרסי׳ הרשומ׳ בתחלת הערך ופי׳ ליחות ומיץ הנדחק ונעצר וכן מוכח מפי׳ רבינו בסוף הערך כי בהשאילה נקראו כן הרשעים שדוחקין ואינן מתפרקין אלא בצער וא״כ שירקא דמעיא פי׳ לחה בבני מעים שגורדין בדוחק בסכין וכ״ה בפירוש רגמ״ה בחולי׳ נ׳. וז״ל שירקא דמעינא דנפיק בדוחקא לחה כמו ריר שרבוצה כך בבני מעים שגורדין בסכין ע״כ ורש״י פי׳ שירקא דמעייא (גלידא) [צ״ל גליר״א] ואדוקה בהן מבפנים ומוציאין אותה מהם בדוחק ע״כ והוא ל״צ glaire (klebrige Feuchtigkeit) ועיי׳ הלע״ז בחולי׳ מ״ו: ד״ה בדיקתא ובפסחים ס״ח. לועזו ע״י לימו״ן = limon (Schlamm) ופי׳ ליחה האדוקה במעים שיוצא מהן בדוחק בסכין ע״כ ולפי זה נ״ל ברור כי שירקא טויא היינו שירקא דמעייא כי טויא בל״ע طوى ובל״פ توى פי׳ קמטי המעים ובהשאילה נאמר מיעי אבטיח עיי״ע מע וזה מה שפי׳ ר״ח (והערוך) שירקא טויא מים של מעי אבטיח ורק בפי׳ אחרון ענין טוי פי׳ ענין צליה וכשיטת רש״י ובפי׳ אחרון נגזר שירקא מע׳ שרק א׳ וכפירש״י לשרוק ולטוח] —

שָׁרָק (מל״ע شقرة צהב אדום Röthel (ובהיפך האותיות شرق glänzend machen) וכן בל״פ سرك Schminke) בפ׳ המצניע בגמ׳ וכן הגודלת (שבת צ״ה רע״א) אשה לא תעביר שרק[1]) על פניה מפני שצובעת פי׳ שרק בשין צמר גפנים שצובעין אותו בחריע[2]) ומעבירין אותו על פני כלות שיתראו אדומות ונקרא שרק מפני שדומה כמו שהוא טח כי הטיח בל׳ ארמי משרק כדאמרינן בריש זה הערך[3]) והמעביר כן בשבת צובע הוא וזהו טיפול דגרסינן בר״ג דפ׳ ואלו עוברין בפסח (מ״ב:) ר״א אומר אף תכשיטי נשים תכשיטי נשים ס״ד אלא אימא אף טיפולי נשים וכו׳. ובפ״ק במשקין ועושה אשה תכשיטיה במועד[4]). גמרא (מ״ק ט׳:) אלו הן תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעברת שרק[5]) על פניה. בתוספת שבת בפ׳ המוציא (ספ״ט) (י׳) ר׳ אליעזר אומר לא תקנח אשה פניה בבגד שיש בו שרק[6]). לא כחול ולא שרק[7]) ולא פירכס[8]) (כתובות י״ז: סנהדי׳ י״ד.) עיי׳ בע׳ כחל (א״ב עיי״ע סרקון). *[אחי״ה כונת ר״ב על ע׳ סרק ו׳ ועל זה כיון נ״כ רבינו בתחלת הערך באמרו שרק בשין ר״ל בשין שמאלית וכדאי׳ בשבת ובמ״ק בספרי׳ שלנו והוא מל״ע ופי׳ הנ״ל ומזה הפעל בע׳ שרק א׳. וכן פירש״י בסנהדר׳ שרק לפנים, ובכתובו׳ שרק: צבע המאדים את הפנים ובמיוחס לרש״י במ״ק: סם אחד כדי שתראה אדומה, ובשבת צבע אדום הוא הבא בקנים שקורין טיפוניי״ן ועיי׳ לעז ברש״י שבת ס״ד. ד״ה ולא תקפוס ומערכי לשון לזה כי האריך] —

שָׁרַק (מל״מ וכן בל״ס שָׁרַק (באפעל אשרק) zischen, pfeifen; שְׁרַקְרַק בל״ע سرقراق בל״ס שרקרקא Grünspecht) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג.) רחם (ויק׳ י״א, י״ח) זו שרקרק אמר ר׳ יוחנן למה נקרא שמו רחם שכיון שבא באו רחמים לעולם פי׳[9]) מטר אמר רב ביבי[10]) והוא דיתיב אמידי ושריק רקרק[11]) וגמירי דאי יתיב ארעא ושריק אתי משיחא שנא׳ (זכריה י׳, ח׳) אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים — (א״ב תרג׳ הירו׳ (א׳) ואת הקאת ואת הרחם (ויק׳ הנ״ל) וית קקא וית שרקרקא). *[אחי״ה וכ״ה בתר״י א׳ לדברי׳ י״ד, י״ז הרחמה: שרקרקא וכ״ה בפשיט׳ הסורי׳ ובתרג׳ אונקל׳ ירקריקא. ושם העוף הזה בל״ע וסורי הונח על צבע הירוק ובתרג׳ אונקלס ורז״ל הסמיכו על צפצוף רקרק ועוד על ל״מ שָׁרַק. וכנ״ה בחולי׳ שם והא ההוא דיתיב בי כרבא ושרק וכו׳, סנהד׳ פ״ז סע״כ צפרדע אחת היתה שרקה להם וכו׳ ותרג׳ ושרקו (איכה ב׳ ט״ו, ט״ז) שריקו בספוותהון — ומזה שרקוקיתה ירו׳ קידוש׳ פ״א ד״ס: עיי״ע כרכשתא ב׳] —

* שְׁרַר, שְׁרוּר, שָׁרִיר, שְׁרִירוּתָא, שרירא׳ית עיי״ע שר ט׳ו.

* שָׁרָר, שֹׁרֶר (Nabel) עיי״ע שר ט״ז.

* שְׂרָרָה (Herrschaft) עיי״ע שר י״ז.

---

1) וכ״ת בכ״י ש״ס א״פ ובאו״ז חלי שבת סי׳ ס״ג סק״ה ובנו״ג סרק. 2) עיי״ע בח״ג, תצ״ת ומסיים רבינו שם חלת חריע . . והנשים שפין ממנו פניהן. 3) היינו ע׳ שרק א׳. 4) בדפ״ר בחולו של מועד. 5) וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח ובדפו״ו ובאסילי, ובנו״ג ומעבירה סרק. 6) כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג סרק. 7) כ״ה בכ״י ק״ש ובעיקרי התלמוד ובש״ס ובע׳ פרכס אבל בדפ״ע כאן ובע׳ כחל הגי׳ סרק. 8) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ש פירקוס ובדפ״ר פירקס ועיי״ע כחל וע׳ פרכס. 9) וכ״ת בפי׳ רגמ״ת ורש״י. 10) בנו״ג עוד בר אביי. 11) ובנו״ג ועביד שרקרק.

שֹׁרֶשׁ (מל"מ פי' עקר Wurzel והפעל פי' הכות שרש Wurzel schlagen, ובפיעל שֵׁרֵשׁ פי' עקירת השרש entwurzeln, התפעל ונתפעל מִשְׁתָּרֵשׁ נִשְׁתָּרֵשׁ sich einwurzeln) בר"ג דפ' הזרוע (חולי' קל"א.) וכפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו לגוים (גיטין מ"ד רע"א) שאני התם דקא משתרשי ליה פי' דמי המעשר עצמו חשבו לו הגוי ונפרע מהובו שנושא לפיכך חייב לתת הדמים שחשב לו הגוי במעשר לתתם ללוי [1]. בס"נ דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב:) והא קא משתרשי ליה רב סמא בריה דרבא אמר דהוה שכרא חלא. בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"ב.) כיון דלא שקלי אגרא שרשוי קא משרשי ולית לן בה. פי' [2]) ריוח הוא דקאכלי בהדיהו לא חשיב מלאכה. בפרק [3]) מרובה בגמ' אין הגונב (ב"ק ס"ז סע"ב) מפני מה אמרה תורה גנב טבח ומכר משלם תשלומי ד' וה' מפני שנשתרש בחטא פי' כמו (תהלי' פ', י') ותשרש שרשיה, ור"ח ז"ל פי' נהנה כלומר אם מכירתו מכירה וכן מי שטבח כי ההוא דגרסינן בר"ג דפ' השולח גט (גיטי' ל"ה.) מי שנשבע באמת כך נשבע על שקר על אחת כמה וכמה ומ"ט נענשה משום דאשתרש לה מקום דינר — (א"כ ענין ריוח והנאה). *[אחי"ה וכן פי' רבינו לעיל להא דמ"ק הנ"ל וכן פירש"י בגיטי' שם דאישתרשי לה: נשתכרה בו וכו'. וכן פירש"י בחולי' הנ"ל דקא משתרשי לה כלומר משתכר הוא בה. ובגיטין מ"ד. פי' הרי נהגה מהם ובב"מ מ"ב סע"ב פי' והלא הוא נשכר ובכתובות ק"ח. הא קא משתרשי ליה פירש"י מרויחו ע"כ. וכל זה רק בהשאילה כלומר נתחזק ועושה שרש וכן פירש"י לנכון בב"ק ס"ז סע"ב שנשתרש: עשה שרשין כלומר נתחזק בחטא שקנאו ומהנו מעשיו ע"כ וכן פי' הרב המאירי (הובא בשט"מ לב"ק שם) ששנה באולתו כאדם המושרש בה ע"כ וכן ענין אויל משרש (איוב ה', ג') נותן שרש ומתחזק במעשיו עיי' רד"ק ע' שרש וכן ענין האתפעל מנחות ס"ח סע"ב דאִשְׁרוּשׁ קודם לשתי הלחם.. דאשרוש קודם לעומר. ובפיעל בהיפך הענין כל"מ כ"ב ס': חופר ומשרש שם פ"ב. כיון דלמחפר ולשרש קאי וכו', פי' עוקר שרשיו. תרג' ירו' א' שמות ט', כ"ה תביר ושריש ועוד שָׁרִישׁ (פעיל) במקום שם פי' עבודה זרה שהוא עיקר החטא תר"י א' ויק' כ"ה, מ"ז לעקר: לשריש [4]). תר"י א' פן יש בכם שרש (דברים כ"ט, י"ז) דילמא אית בכון טעו דשריש. והשם שׁוֹרֶשׁ (כל"מ שֹׁרֶשׁ) תר"י ב' שם: מהרהר בחטאה דהוא מדמי לשורש קביע בארעא. תרג' איוב י"ד, ח' שורשיה, והקבוץ שָׁרְשׁוֹהִי דניאל ד', י"ב תרג' ישעיה נ"ג, ב'; לתהלי' פ', י'. ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג. שׁוֹרְשֵׁי חטה שורשי תאינה. במ"ר פ"כ מגלה את השרשין, ובמשקל עברי שם: הריני הולך לשרשים, ב"ב פ"א. מן השרשים ושם פ"ב. מן השרשין — והשם המופשט הַשְׁרָשָׁה עיי"ע בח"נ, ר"נ וש"נ] —

* שרשו, שרשום, שרשן (שם פרטי) ב"ב ל"ב סע"ב רבא בר שרשום ובכ"י ש"ם רבה ובכ"י ש"ס ה' ובריי"ף דפ"ק רבה בר שרשו וכ"ה בחי' הרמב"ן ובראב"ן רבה בר שרשן עיי"ע ד"ס ב"ב צד ס"ו. ולפע"ד שרשו נשתבש מן שרשן.

* שרשיא (שם פרטי) היוחסין השלם צד 195 הביא מסוף הקומץ זוט' רב שרשיא בריה דרב אידי ובנו"נ במנחו' י"ז. רב מנשיה בר גדא — ועוד עיי"ע שישא.

* שַׁרְשִׁיפָא פי' כמו שרפרף עיי"ע.

שִׁרְשֵׁר (פי' כמו שִׁלְשֵׁל) החרובין משישרשרו ס"א משישלשלו [5]) ושרשרת ושלשלת ענין אחד הוא עיי' בע' גרע (ב'). בפ"נ במדות (מ"ח) ושרשרות של זהב היו קבועים בתקרות האולם *[אחי"ה פי' שרשר כמו שִׁלְשֵׁל הוריד בחבל עיי"ע של ג' ומ"ש ועוד עיי"ע שלשל וכגי' רבינו משישרשרו אי' בברכות ל"ו: וכצ"ל בפסחי' נ"ב סע"ב ובכ"י ש"ם שם הגי' משישלשלו וכ"ה בשביעי' פ"ד מ"י ועיי"ע גרע ב' ומ"ש בח"ב שע"ד. ובע' שלשל גי' רבינו משישלשלו. והשם שרשרת כל"מ עיי"ע שלשל ומ"ש — ובל"א שַׁרְשׁוּרָא פי' חבל ארוג כשרשרת ב"ק צ"ו. והוא כמו שישורא פסחים ס"ב. ועיי"ע ששורא] —

* שָׁרֵת (מל"מ פי' עבודה ושימוש Dienst) כלי שָׁרֵת (דבה"י הימים ב' כ"ד, י"ד) כלי השרת (במדבר ד', י"ב) וכן בדרז"ל כתובו' ק"א. זבחים כ"ב. וזולתו. מלאכי השרת (ר"ת מ"ח) עיי"ע מלאך בח"ה, קמ"ז וש"נ. והשם המופשט

---

[1]) וזה לא כפירש"י עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע ליישב שיטת רבינו בעל הערוך כסברת הרמב"ם וכדעת התוספו' בקידושי' כ"ו. ד"ה נתון. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ם ועיקי התלמ' ולא כבדפ"ע בסוף. [4]) עפ"י הספרא הנמכר לעבודה זרה עצמה. [5]) וכס"א אי' לפנינו בשביעי' ועיי' למטה בפנים.

שֵׁירוּת יומא נ"ח. שני כלים ושירות אחת. זבחים כ"ד. דרך שירות, סוטה ל"ח. איתקש ברכה לשירות, ירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: כל שירות ששרת לפני עלי רבו כילו שרת לפני שכינה. ובלא"ר שֵׁירוּתָא עיי' תרג' ירו' בראשית י"ח, כ'; לבמד' כ', ט"ז, לדברים ל"ד, ו' מלאכי שֵׁירוּתָא.

שִׁרְתּוּעַ (מל"י σύρτης (Zugseil בב"ר פרש' פ"ח[1]) (ס"פ פ"ז) ויהי ה' את יוסף: עד שנתנה שרתוע של ברזל תחת צוארו. בילמדנו שפוד של ברזל — (א"ב פי' בל"י מתג שבו מושכים הבהמה) *[אחי"ה אולי כיון ר"ב על ל"י הנ"ל שפי' חבל שמושכין הבהמה והוסיף מלת ברזל כי בלעדו פי' רק חבל ארוג ובילקי' תהלים ר' תתס"ג הגי' שרתע של ברזל ונ"ב שפוד וכן פירש"י בתהלים ק"ה, י"ח ברזל באה נפשו א"ר הונא בר אידי שרתוע עשתה לו תחת זקנו שאם ירכין פניו השרתוע מכהו שרתוע פי' שפוד ע"כ. והוא בתנחומ' יישב סי' ח' וכנ"ה בתוספת' כלים ב"מ ספ"ג השרתוע והדוקרן, תוספת' כלים ב"ב פ"א עץ כמין שרתוע עיי"ע טרהוש (ח"ד, פ"ג). בירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג פי' אבא בר רב הונא גימון של משנ' עי' שרתיעה צ"ל שרתוע. מכל מקומות הנ"ל מוכח שהוא כלי ברזל חד כשפוד ואולי הוא ל"י σταύρος Spitz-pfahl עץ זקוף וחד כיתד והשתמשו בו גם לשפוד בו חייבי מיתה[2]). ובמדרש הגדול כ"י וישב הגי' ג"כ שרתוע של ברזל. ונ"ב פי' עמוד שפוד] —

שֵׁשׁ (מל"מ שַׁשׁ, שַׁיִשׁ אבן לבנה Alabaster, weisser Marmor וכן בל"ס שַׁיְשָׁא) בפ"ק במדות (מ"ט) וטבלא של שיש וטבעת קבועה בה. בפ' אמר להם הממונה בגמ' ה' טבילות (יומא ל"א רע"ב) שערי דבית המקדש כיון דשישא נינהו. באבני שישא כחלא ומרמרא (ב"ב ד'. סוכה נ"א: עיי' בע' כחל[3]). השלחן והדולפקי שנפחתו או שחיפין בשיש (חגיגה כ"ו: מנחות צ"ו: כלים פכ"ב מ"א) עיי' בע' דלפק. בפ' במה מדליקין בגמ' אם חיברה (שבת כ"ט:) גרר ספסלא בעיליתא דשישא כמו (אסתר א', ו') רצפת בהט ושש. *[אחי"ה היו"ד רפה והוא כמו שַׁיִשׁ (דהי"א כ"ט, ב') חגיגה י"ד: עיי"ע אבני שיש. תוספת' אהלו' פ"ב הנקבר ערום בארון של אבן ע"ג הרצפה וע"ג טבלה של שיש ועיי' נדה י"ז: נזיר נ"א. וירוש' נזיר פ"ז דנ"ו סע"ב. במד"ר סט"ז פי' ששי (במד' י"ג, כ"ב) שהיה בריא כשיש, ירו' חגיג' פ"ג דע"ח ע"ד כיף דשייש, שמ"ר פ"י בתיהם של גדולים . . . עשויין בשיש ובפסיפס . . . שהיה הצפרדע עולה מן התהום ואומרת לשיש וכו' והיה נבקע השיש וכו', מדר' שו"ט מזמור ע"ח ד"ה ישלח בתי שיש ובתי פספסין, ושם מזמור ק"ה ד"ה שמו: בתי השיש ובתי הסיפים צ"ל בתי הפספסין כדאי' בילק' תהלים ר' תת"כ[4]). דרך ארץ פ"י אינו משתבר על השיש.. המשתבר על השיש וכו'] —

שֵׁשׁ (מל"ם מספר יסודי לנקבה ולזכר שִׁשָּׁה sechs) בהזורק פ"ד בטהרות (מ"ה) על שש ספקות שורפין את התרומה על ספק בית הפרס וכו'. *[אחי"ה והא לך קצת דוגמאות אחרות שבת קנ"א: שש דמעות הן וכו', יומ' כ"א: שש אשות הן וכו', פסחים נ"ח. נשחט בשש ומחצה וכו', ירו' פסחים רפ"ד ד"ל ע"ג משש שעות ולמעלן וכו', כתובות קי"א רע"א שש שבועות הללו וכו', ב"ר ספט"ז פכ"ד שש מצות ועיי' בד"ר פ"ב, שו"ט מזמור א' ועיי' פסיקת' דר"כ צד ק': ומ"ש הרב רש"ב שם. איכ"ר א' ממרום שש שנים וכו', ריש רות ר' שש ארצות הן. ולזכר ברכות מ"ג: נ"ז: חגיגה ט"ז. שבת קכ"ז. מעיל' ט"ו. ביצה ל"ב: פסחים מ"ט: נ"ו. קי"ג: ששה דברים, יומ' כ"ב: ר"ה ל"א. ששה חדשים, סנהד' פ"ב: צ"ב: ששה נסים, שם צ"ה. ששה שמות, גיטי' ע'. ששה העושה אותן וכו', ב"ב י"ז. ששה לא שלט בהן מה"מ — שִׁשִּׁים ב"ק נ"ט: חולי' צ"ז: מגילה י'. פסחים ס"ד: והרבה זולתו] —

שש (= שִׁישָׁא מל"ם شيش כוס, גביע Trink-becher ומזה בל"ס שִׁשְׁתָּא בקבק) בפ' מי שמת בגמ' אם אמרה[5]) ראו (ב"ב קמ"ד.) רב אשי אנסביה לבריה ותלי ליה שישא דמשחא היא אשישא שפירשנו במקומו. *[אחי"ה בע' אשש הביא רבינו שבת קמ"א. בסומא דאשישא והוא כגי' הרי"ף והרא"ש וכנו"נ דשישא וכ"ה בב"ב בכ"י ש"ס ה' ובריטב"א שישא ובנו"נ אשישא ופי' הרשב"ם אשישא דמשחא כוס מלא שמן ובפי' רגמ"ה אי' פך של שמן וכן פירש"י בשבת שישא סך ועיי"ע אשש ומ"ש] —

* שִׁישָׁא (שם אמורא) רב שישא בריה דרב אידי (בר אבין) עיי' תעני' י"ג. ר"ה ז'; ובהרבה

---

[1]) בדפו"ו בט"ד פרק ח'. [2]) וא"כ הוא הוא אסתוורא עיי"ע ח"א, רי"ד. [3]) ח"ד, רט"ו ושם בט"ד כוכלה וצ"ל כוחלא. [4]) ושם ר' תתס"ג אי' רק והיה השיש נבקע. [5]) לי' בדפו"ו.

מקומות אחרים עיי' סד"ה והעיד שם כי בעל היוחסין עשה מדור לכל אחד בפני עצמו (כלו' לרב שישא ולרב ששת) וכמדומה שאחד הוא ע"כ. והראיה כי בעירו' ק"ב סע"א אי' רב ששת בריה דרב אידי ושם רע"ב רב שישא בריה דרב אידי אינה ראיה כי בכ"י ש"ס ובדס"ש גם ברע"ב אי' רב ששת אבל מצאתי ראיה אחרת מע"ז י"ג. דאי' לפנינו א"ר משרשיא בריה דרב אידי ותחת זה בכ"י ש"ס א"ר שש' וצ"ל ששת וכדאי' בריטב"א וכפי' ר"ח בע"ז אי' א"ר שישא [1]).

* ששא (שם אמורא) שמ"ר רפכ"ד ר' ששא בנו של ר' אבא.

ששיבא (שם חגב מל"פ הרשומה בע' איל פי' בעל שש רגלים Sechsfüssler) בס"ג דפ' אמר ר"ע (שבת צ' :) הוה קא מעבר שושיבא אפומיה פי' מין חגב הוא והוא שמן הרבה והוא אייל קמצא כדפירשנו לעיל בע' אייל. *[אחי"ה וכ"ה כפי' ר"ח בשבת והוא עפ"י דעת רב פפא בע"ז ל"ז סע"א מאי אייל קמצא רב פפא אמר שושיבא ופי' רש"י בשבת מין חגב טהור ובע"ז פי' מין חגב וראשו ארוך ע"כ וזכבר הואלתי לבאר בע' אייל כי כינוי החגב הזה על שם שש רגליו; וכאן פי' רבינו והוא שמן ובע' אייל פי' ראשו ארוך] —

ששבן (= שׁוֹשְׁבִין, שׁוֹשְׁבִינָא מל"ס שׁוֹשְׁבִינָא Brautführer והושאל לדיע דבוק Kamerad, intimer Freund שׁוֹשְׁבִינוּת, שׁוֹשְׁבִינוּתָא וכ"ה בל"ס (Hochzeits) Kameradschaft) בפ' מי שמת (ב"ב קמ"ד: במשנ') האחין שעשו מקצתן שושבינות בחיי האב וחזרה שושבינות חזרה לאמצע. גמר' (שם קמ"ה סע"א) ת"ר ה' דברים נאמרו בשושבינות. בס"ג דמשקין (מ"ק כ"ח.) א"ל מר לאו שושביניה הוא. ולאמנון רע' (ש"ב י"ג, ג') תרג' ולאמנין שושבינא — (א"ב פי' שושבין בל"י חבר שותף ורע ואות בי"ת באה במקום אות כ"ף וכן בהלבשוש ואבלושי). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל' יונית σύσκηνος (Freund, Zeltgenosse) והיותר נכון כי הוא בעצמו ותומו ל"ס כאמור בתחלת הע' שפי' רע של הכלה המוליכה לחופה והושאל לכל רע דבוק [2]) והגמ"ה בב"ב קמ"ד: פי' שושבינות ענין שליחות דורונות וז"ל האחין שעשו מקצתן שושבינות בחיי אביהן ששיגר אביהן ב' או ג' מהן ועמהן דורונות לחתן ואוכלין עמו ושמחין עמו היינו שושבינות וכו' ומזה תבין פי' הרשב"ם בב"ב במשנ' שם ד"ה ה"ג והוסיף רעה דוד (ש"ב ט"ו, ל"ז; שם ט"ז, ט"ז) תרגמינן שושבינא דדוד ע"כ. וכן כתב הטור אה"ע רסי' ס' דרך הבחורים כשאחד נושא אשה חביריו שולחין לו דורונות כדי שיתחזק בהן על ההוצאה שהוציא על החופה ובאים ואוכלים עמו וכו' וזה נקרא שושבינות פי' מריעות ע"כ ומקור לזה הרמב"ם בפ"ז מהלכות זכייה ומתנה הל"א [3]) וז"ל מנהג פשוט ברוב המדינות בזמן שישא אדם אשה משלחין לו ריעיו ומיודעיו מעות כדי שיתחזק בהן על ההוצאה וכו' עד ואלו המעות שמשלחין נקראין שושבינות ואותם ששלחו המעות ואוכלין ושותין עם החתן נקראים שושבינן עכ"ל. ואמת הדבר כי דרכם לשלוח דורונות לכבוד החופה (ועיי' ג"כ תוספות ב"ב קמ"ד: ד"ה האחין) והוראת השם המופשט שושבינות מעות השלוחין לחופה וכדאי' בבא בתרא קמ"ה סע"א ה' דברים נאמרו בשושבינות נגבית בבי"ד וכו' בכל זאת גזרת המלה מל' סורי' ופי' מריעות של חתן וכלה ושושבין, שושבינא רע של חתן וכלה ועוד בכלל רע דבוק. וכג"ה שושבין, שושבינא בב"ב קמ"ד: קמ"ה. תנו לי שושביני ואשמח עמו, סנהדר' כ"ז: אוהב זה שושבינו, יבמות ס"ג. סק דרגא בחר שושבינא. ויק"ר פ"כ קידושי' ס"א. שושבינתיה הואי וגייסא ביה, ויק"ר פ"כ למלך שהיה משיא בתו ונמצא בשושבינה דבר של שמצה. בפסקת' אחרי מות (צד קע"ג:) בשושבין שלו וכו' ועיי' תנחומ' אחרי סי' ו' במד"ר פ"ב וילק' שמיני ר' תקכ"ה וע' זיטימא (ח"ג, רפ"ד ומ"ש) ובע' זנם ושם הגי' אירע בשושבינות דבר של זינימון ס"א זיטימא, ובתנח' הישן אחרי סי' ח' ונמצא (בשושבינון) [וצריך לומר בשושבין או בשושבינין] שלו דבר זוהמא (כגי' חילק' שמיני). תנחומא קרח סי' ח' לשושבין בתו של מלך.. וקלל את השושבין... עמד השושבין כנגד המלך וכו' מיד אמר המלך מוטב לי להרוג את זה ולא יוציא השושבין שם רע על

---

[1]) ואולי שרשיא בריה דרב אידי נכון הוא כגי' בעל היוחסין עיי"ע שרשיא. [2]) ורימ"ז (במ"ר ח"א 82) גוזר אומר שהמלה נהיה מן שושיבא, שיבשא ענף של הדס כי אחוזת מרעהו של בעלי החתונה דרכם להביא ענפי הדס וכן נקראין בל"י μυρτηφόροι אבל התי' לעווי סותר זו ההשערה עיי' עמת"ר זה הע"ך. [3]) ולא כמ"ש הרב רש"ב בתנחומ' הישן ח"ב צד ל"ב; מ"ו; ע"ה: בציונו הרמב"ם פ"ז מהל' שלוחין.

בתי ועי' במ"ר פי"ח ובתנחומ' הישן קרח סי' כ"ב ובילק' קרח ר' תשנ"ב ועיי"ע נפק ג' וע' כנפקין (ח"ב, קכ"ז. ומ"ש). תנחומא פנחס סי' י"א למלך שנשא אשה והיה לה שושבין כל זמן שהמלך כועס תשושבין מפיים . . . בא השושבין למות וכו', ועיי' תנחומא הישן פנחס סי' כ' במד"ר ר"פ כ"א וילק' ישעי' ר' שכ"ד. תנחומא ואתחנן סי' א' למלך שבקש לישא אשה . . שמע שושבינו וכו' בא השושבין ליכנס וכו' ע"ש. שמ"ר רפמ"ו ונתנה (הכתובה) ביד השושבין . . . מה עשה השושבין קרע את הכתובה וכו'. והקבוץ תוספת' שבת רפי"ז (י"ח) שושבינים וכל בני חופה, תוספת' כתובו' פ"א כתובו' י"ב. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה. שני שושבינין אחד לו ואחד לה (אחד משל כלה ואחד משל חתן) וכו' ע"ש, דב"ר רפ"א שמעו בו השושבינין. ובהשאילה ב"ר ספ"ח מיכאל וגבריאל היו שושבינין של אדה"ר, תר"י א' דברים ל"ב, נ' זמין ליה שושְׁבִינֵי . . . ובאו שושבנני למכרך ריפתא. והיחיד תרג' ש"ב י"ג, ג'; ט"ו, ל"ז; ט"ז. ט"ז עיי' לעיל בערוך, רעה המלך (מ"א ד', ה') תרג' שושבינא דמלכא דה"י א' כ"ז. ל"ג רע המלך תרג' (ברפו"ו) שושבינא דמלכא, למרעהו אשר רעה לו (שופטים י"ד, כ') תרג' לחבריה[1] דהוה שושביניה. והשם המופשט שושבינות עיי' ב"ב הנ"ל, שם קמ"ה: שושבינותא, תוספת' שביעית רפ"ז ואין עושין בהן שושבינות, תוספ' ב"ב פ"י שלח האב שושבינות וכו' ושם הרבה פעמים ע"ש כל תענין עירו' י"ח רע"ב מלמד שעשה הקדוש ברוך הוא שושבינות לאדה"ר מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן ואל ירע לו] —

* שושיבתא ירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב ע"ג צריך לומ' שבשיבתא עיי"ע שבש א'.

* שַׁשְׁדַּנְג (מטבע קטנה מל"פ شش دانك) עיי' מקומו' שנזכרו אצל צונץ געשיכטע אונד ליט' 545 ועוד בתשוב' הגאונים הוצא' ה' ר"א הרכבי צד 38.

☞ שושיטא (לדעת ר"ב מל"י σύσσιτος ge- meinsch. essend, Tischgenosse) מדרש ויק"ר פ"ה משל לשושיטא של דוב פי' בל"י מי שרגיל ליתן מאכל לפני אחר ולאכול עמו ביחד. *[אחי"ה והמ"כ פי' לפי הענין מנהיג הדוב הממונה לפרנסו כמו שקורין למנהיג ספינה משוט ע"כ והוא דוחק ויותר נכון שהוא מענין שוט וא"כ שושיטא כמו שוטשטה המנהיג אנה ואנה. ובנו"ג שושטה ור"ב החליפו להשות המלה לכתיבה יונית הנ"ל] —

* שַׁשְׁךְ (א') בבל ב') שם פקדון פרסי) מגילה ו' רע"א גדול הוא בששך פירש"י בבל בחילוף א"ת ב"ש ועיי' תרג' ירמיה נ"א, מ"א. ע"ז ס"ה. לבר שישך.

שַׁשְׁיָין (Fladen) כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א) תר"י (א') כששיין בדבש כטעם לשד השמן (במדבר י"א, ח') [תר"י ששיין] — (א"ב בנוסח' כתוב שפוין עיי"ע שף). *[אחי"ה עיי"ע שיפויין ומ"ש וע' אשיש ומ"ש בח"א, שכ"ז; ובע' אשש א'] —

ששל (= שׁוּשָׁלְתָּא, שִׁישָׁלְתָּא וכ"ה בלש' סורי' שישַׁלתא פי' כמו שלשלת (= שרשרת) (geflochtener Strick, Kette דמהדר ליה למתא שושילתא (כתובות כ"ז.) כבר פירשנו בע' שלשל. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח.) יהב ליה שושילתא דהקיק עליה ישם. בהגדה דהנזיקין (שם ב"ז:) יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל. פי' שלשלת יוחסין של נשיאים. שרשרות זהב טהור (שמות כ"ח, י"ד) תרג' ירו'[2] שישלן[3] דדהב דכי. בתר"י ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל שישלין מן צואריהון[4]. רתוקות זהב (מ"א ו', כ"א) תרג' שישלן[5] דדהב. ויאסרהו בנחשתים (מ"ב כ"ה, ז'; ירמי' ל"ט, ז'; נ"ב, י"א; דה"י ב' ל"ג, י"א; ל"ו ו') — (א"ב ברתקות זהב שישלן דדהב). *[אחי"ה ר"ב הוסיף זה הציון כי בדפ"ע מפיזרו והלאה (חוץ מדפו"ו) לי' בערוך מה שניסחתי עפ"י דפ"ר וויניצ' וכ"י ערוך רק בכ"י ודפ"ר אי' שלשלן ובדפו"ו שישלין, ושושילתא או שישלתא הוא הוא שולשלתא ול' נבלעת כמו קיקלתא, שישורא תחת קילקלתא, שרשורא עיי"ע שלשל. וכנ"ה שושילתא

1) כ"ה ברד"ק ובנו"ג לרחבריה. 2) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ'. 3) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בתר"י ב' ובדפ"ר ואמ' שלשלן ובתר"י א' שושילתא. 4) כ"ה בדפו"ו ובכ"י וי"ו ק"ט ל"ד ה"ב ובדפ"ר שלשלן ובתר"י א' קטליא מן צווריהון. 5) כ"ה בדפו"ו ובדפ"ר ובכ"י ובתרג' שלשלן.

בתרג' איוב י"ב, י"ח ובכ"י בתרג' שם ל', י"א; ולתהלים ס"ו, י"א; ק"ה, ח' ועיי"ע שלשל וש"נ. ריש שהש"ר והקבוץ שִׁישְׁלָן בתר"י שמות הנ"ל בערוך ושמות כ"ח, כ"ב ועיי' תרג' לתהלי' כ"י קב"ט, ד'; ולאיוב ל"ט, ה'] —

ששמי (קבוץ מן שׁוּשְׁמָא בל"ס Sesam) דשושמי [1] קאמרת (ברכות ל"ח.) כבר פי' בע' שרימא [2] והן הן שומשמין — (א"ב כן נקרא השומשום בל"י ורו'). *[אחי"ה עיי"ע שמשם וכבר העירותי שם כי שושמא משקל סורי הוא ובנו"ג בברכות שומשמי וכ"ה בכ"י ש"ס אבל בה"ג כגי' רבינו ובענין גי' שומשום עיי"ע שמשם וש"נ] —

ששמן (= שׁוּשְׁמָן מל"ס שׁוּשְׁמָנָא פי' נמלה Ameise וכן בל' ערבי' נמלה אדומה سمسمان) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ו:) וכי חזו לשושמנא גמלא דדרי מידי לישקליה. בפ' הערל בגמ' איזהו פצוע דכה (יבמות ע"ו.) מייתינן שושמנא גמלא פי' נמלה גדולה. בס"ג דפ' האשה שהלכה היא (שם קי"ח סע"ב) ובפ' המדיר בגמ' דסמך כָל המומין (כתובות ע"ח.) דשושמנא גברא כורסיא בי חרתא רמו לה פי' מי שבעלה כשיעור נמלה כמו משל מושבה בין הנשים החשובות ממנה חרתא שרות כמו (נחמיה ה', ז'; ז', ה') את החרים ואת הסגנים. בפ' ד' נדרים [3] בגמ' נדרי הבאי (נדרים כ"ד סע"ב) ודלמא הרין גברא שושמני חזא [4]. לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') תרגם אתרמי לשושמנא עטלא — (א"ב בנוסח' כתוב שומשמנא). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' לשומשמנא ובכ"י לשומשנא וכן בקבוץ בתרג' כ"י שם ל', כ"ה שומשני צ"ל שושמני כמשקל סורי ובנ"ג שומשמני במשקל ערבי וכ"ה בכל מקומות הנ"ל בערוך ובנדרי' כ"ה. וכגי' רבינו וקרוב לפירושו מצאתי בתש' הגאוני' (הוצאת הרכבי צד 13) הא דאמור רבנן שושמנא גברה וכו' אלו משלים הן שמצויי בפי הכל בבבל . . פתרון שושמנא נמלה ופתרון חראתא נשים נכבדות ויקרות כאשר הנשים הנכבדים נקראין חרים וכן הוא אומר [כאן צ"ל כבערוך אפי' בעלה של אשה נמלה יש לה כבוד בין חברותיה ומשימות לה כסא בבואה אליהן. ומע' נפס א' יש להוכיח כי רבינו ראה זאת התשובה ע"ש] —

ששן (= שׁוּשַׁן; שׁוּשַׁן עֵדוּת) בב"ר בסמוך וישלח יעקב (ספע"ד) למנצח על שושן עדות (תהלי' ס', א') לעדה שמשיחה בלשונו של אל [5] מכתם לדוד (שם) מכות ותמות ל ד ו ד [6]) כתוב אחד אומר י"ח אלף וכתוב אחד אומר י"ב אלף אלא ב' מלחמות היו. בילמדנו בפסקא [7] רב לכם סוב: מיד הושיב דוד סנהדרין שכן שלמה אמר (שה"ש ז', ג') בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים אלו חכמים שנאמר למנצח על שושן עדות *[אחי"ה בתנחומא דברים סי' ג' אי' שושן אלו סנהדרין שנאמר סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות מכתם זה דוד שנעשה מלך וקורא עצמו עני ותם שהלך בתמימות עם קונו וקרוב לזה בתנחומ' הישן דברים סי' ב' — ודרוש מכתם מסוטה י': הביא רבינו בע' מכתם ע"ש] —

ששן (= שׁוּשָׁן נקבה שׁוּשַׁנָּה מל"ס ובל"ע سوسن ובל"ס שׁוּשַׁנְתָּא Lilie) בפ"ה בכלאים (מ"ח) הארום והקיסום ושושנת המלך. *[אחי"ה ברפ"ע והקיסום וצ"ל כגי' כ"י הקיסום עיי"ע קסום וכן הוא בתוספתא כלאים פ"ג האירום והקיסום ושושנת המלך ומפורש בירו' כלאים ספ"ה ד"ל. שושנת המלך קירינטון עיי"ע פי' פרח לבן, ובפי"מ לרמב"ם בכלאים מפורש ע"י שקאיק אלנעמאן (شقائق النعمان) פי' Anemone [8]). ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד ירוק שבירוקים . . . שושנת הכרמל. שה"ש פ' כשושנה: בשביל שושנה זו ינצל כל הפרדס. שם פ' שררך ויק"ר פי"ב פי"ט במ"ר פ"י אבדר"נ פ"ב כשושנה אדומה ראיתי ונאמר בן בל' כבוד על דם נדה עיי' תוספו' סנהד' ל"ז. ד"ה התורה על מה דאי' בש"ם שם התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפי' כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות. והושאל לצצים ופרחים עיי' תרג' שמות כ"ה, ל"א. ל"ג. ל"ד; לבמד' ח', ד'; למ"א ו', י"ח. כ"ט; ז', י"ט. כ"ב. כ"ו. ועוד פי' פיטמה וראש (Kopf, Knopf) ירוש' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ד פיטמתו . . . תמן אמרין שושנתו. פסיקת' רבתי רפ"ג והמסמר שיש לו שושנה נח לשלוף, במד"ר פי"ד לפי שהמסמר של ברזל שיש לו שושנה אעפ"י שקשה נוח הוא ליעקר וכו'] —

ששן (= שׁוּשָׁן שם עיר הידועה בפרס Susa) בריש מדות (פ"א מ"ג) שער מזרחי עליו שושן

---

[1]) כ"ה נכון בדפו"ו ובעיקרי התלמוד וכ"ה בעי' פרצן ובדפ"ר שושמאי ובכ"י ובדפ' אמ' שושמיי. [2]) ושם הגי' שושיפי.
[3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בש"ס דנדרים, בנדרים. [4]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ודפ"ר וכ"י אבל בדפו"ו בש"ס הוא ובנו"ג קינא דשומשמני חזא. [5]) בנו"ג אלהים. [6]) לי' במדרש. [7]) בכ"י ה"ב בפסוק. [8]) עיי' פפלב"צ ללעף 380.

הבירה צורה פי' על שער הר הבית המזרחי צורת שושן הבירה כדי שיהו ישראל רואין אותו ונזכרין הגלות שהיו בו. *[אחי"ה וזה כפי מ"ש במנחות צ"ח. שושן הבירה צורה מ"ט רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר כדי שידעו מהיכן באו וחד אמר כדי שתהא אימת מלכות עליהן ופי' רגמ"ה: מהיכן באו שיכירו בניסין שעשה להן הקב"ה שמשם עלו כשנתן להן כרש רשות לעלות ולבנות הבית וכו'. וכנ"ה במנחות שם כלים פי"ז מ"ט בכורות מ'. פסחים פ"ו. שתי אמות היו בשושן הבירה וכו' עיי"ע שתי א'. — ויושבי שושן נקראין שׁוּשַׁנְכָיֵא (עזרי ד', ט') — ובענין שוש סנהדר' צ"ד. עיי"ע ששתרי] —

* שַׁשְׁנָא (שם פרטי) כני' הרי"ף בשבת פי"ט ובירו' שבת דט"ז סע"ד אי' ששעה וכ"ה ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ג.

* ששעה עיי"ע ששנא.

ששפא (= שׁוֹשִׁפָא מל"ם שׁוּשִׁפָא אדרת, שמלה (Mantel, Hülle ופרשו השמלה (דברים כ"ב, י"ז) תר"י ויפרשון שושיפא. צרורות בשמלותם (שמות י"ב, ל"ד) תרג' בשושיפהון [1]). וילט פניו באדרתו (מ"א י"ט, י"ג) תרג' בשושיפיה. תרג' המחלצות והמעטפות (ישעיה ג', כ"ב) כיתוניא ושושיפיא. *[אחי"ה וכן תרג' ירו' בחרט (שמות ל"ד, ד') בשושיפא, ותרג' פתיל (בראשי' ל"ח, י"ח. כ"ה) ותרג' שמלה (ש"א כ"א, י'; משלי ל', ד') אדרת (מ"ב ב', ח'. י"ג. י"ד). ויק"ר פ"ו הוו ציירין בשושיפה תלתא דינרי וכו'] —

ששורא (= שִׁישׁוּרָא בל"ם פי' חבל ארוג מעלי דקל von Palmblättern geflochtener Strick) בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו.) הופיא [2]) ועבדינהו שישורא לא קני [3]) פי' עשאן כמין אזור. בפ' כיצד צולין בגמ' דסמוך הפסח שיצא (פסחים פ"ב.) איכא בינייהו מפנקי פי' מפונק לאו בר עבודה הוא הלכך יכנס שאין שם חשד אי נמי דקא גדיל שישורא פי' אין שם ביוש שהרואה אומר במלאכתו הוא מתעסק — (א"ב בנוסחאות כתוב שרשרא). *[אחי"ה ר"ב היה לפניו כב"ק גי' הספרים ועבדיה שרשורא וברש"י שרשרא אבל בכ"י ש"ם אי' כגי' רבינו ועבדינהו שישורא וכ"ה בחי' הרשב"א ששורא וצ"ל שישורא וכדאי' ברשב"א הובא בשט"מ ב"ק בסוגי' וכ"ה שישורא בע' הפיא וכ"ה בפסחי' בדפוסי' שישורא ובע' דר ו' ששורא ובפי' רה"נ לכלי' פ"ז מ"ג שושירא וצ"ל שישורא וכדאי' ברי"ץ גיאת הלכת לולב עמוד ק"א. ודע כי בע' הפיא פי' רבינו שישורא חבל קטן וכ"ה בפירש"י בב"ק שרשרא: חבל וברש"י בפסחים הנ"ל דקגדיל שישורא מפשילי חבלים ע"כ. ובאמת בל"ם פי' שישורא עלי דקלים שנארגים לעשיית קופות (الخوص المضفور لعمل الزبل) [4]) ומלאכת אריגת הקופות הגדולות היתה כי יקחו תחלה העלים של דקלים ויחברו אותן בידיהם חבל ארוך עיי' פי"מ להרמב"ם כלים פט"ז מ"ג. ומזה תבין פי' רה"ג בכלים שם אשר אחריו נגרר רבינו בע' דר ו' (ח"ג, קל"ז) ופי' שם רה"ג והערוך כי שישורא הוא מן הוצא כמין ורשכי שהוא חיזאם.. והיא חגורה ומתחילין ועושין הקופות דורין דורין עש"ה ועל פי זה פי' רבינו כאן שישורא כמין אזור [5]) — ומלת שישורא (כמו שושילא, שישלתא) היא כמו שירשורא (וכראי' באמת בכ"י ש"ס בפסחים הנ"ל) על דרך קיקלתא עיי"ע שלשל וע' ששל] —

* שֵׁשֶׁת (שם אמורא בבלי) הרבה בבבלי עיי' סד"ה צד ק"צ וש"נ ועוד לפעמי' בירו' יבמו' פ"ג ד"ד ע"ד. מגיל' כ"א: רב ששת מקרטיזא. רב ששת בריה דרב יהושע פסחים קט"ו. ועוד עיי"ע שישא.

שָׁשִׁיתָא (נ"ל מל"פ شيشه כלי זכוכית אשר בו נר) בפסקא דויהי ביום כלות (פסיקתא דר"כ צד ג':) ששיתא דקנדילא פי' פתילה של נר. *[אחי"ה כנו"נ בפסיקת' כהדא שאשתא דקנדילא וכן הוא במד"ר פי"ב עיי"ע קנדלא ובשהש"ר פ' צאנה אי' עשאשיתא והוא כמו עששיתא בתנחו' וארא סי' י"ד ושמ"ר פי"ב ועיי"ע עששית וע' שאשיתא וע' אשש ומ"ש ובמאריך ללונזאנו ע' ששיתא שפי' כמו עששית ועין מובלעת] —

---

[1]) כ"ה בתר"י (ב') וא"כ מ"ש רבינו כתחלה תרג' ירו' מלת ירו' קאי גם לכאן ובדפו"ו אי' לנכון בפעם ראשונה ירו' ול"י בכ"י אולי מפני ויפרסון שושיפא אי' ג"כ באונקלס ובאמת בעיקרי התלמוד אי' תרג' בבלי וירו'. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד ב"ר ה"ב וכ"ה בע' הפיא ובכ"י ק"מ ו"ו ובדפ"ע כאן חופיא ועיי"ע הפיא וש"נ השינויים. [3]) כ"ה בכ"י ערוך. [4]) כראי' בבר באהלול הובא בפפלנ"צ ללעת 125. [5]) ופי' הפיא כפי פי' ראשון בע' הפיא הוא פי' ר"ת בסוכה ל"ב. (בש"ס ווילנא) ומסכים עם פי' רה"ג אשר הזכרתי בה"ג, רל"ב עש"ה.

ששתרי (= שוּשְׁתְּרֵי, עיר ואם במחוז Chuzistan נקראה ششتر, شوشتر) בחלק בענין סנחריב (סנהדרין צ״ד.) כי מטו לשושתרי (אמר) [צ״ל אמרי] על חד תרי פי׳ מקום ששמו כך אמרו זה יפה שתים כארצנו. *[אחי״ה בנו״ג כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין ופירש״י שוש תרי וכו׳ כלומר זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך ע״כ והוא כפי׳ הערוך וגי׳ הערוך היותר טובה וכ״ה באה״ת ובילק׳ כ״י (אצל ד״ס שלא העיר על הערוך) שושתרי והיא היא עיר הנ״ל עיי׳ וואולירס ח״ב 479 ועוד ח״א 750 ועוד עיי׳ מ״ש ה׳ נייבויער גיאגר׳ 382 ושם מפורשי׳ שמות שוש ועלמין] [1] —

שת (מל״מ שֵׁת מפעל שות פי׳ ענין שימה ומזה שָׁת כל״מ וכל״ס אַשְׁתָּא יסוד, שְׁתִיָּה Grund-feste, Grund; שִׁית, שִׁיתִין נקבים אשר מהם נגררים ייגות נסכים תחת הארץ) בפ׳ הוציאו לו (יומ׳ נ״ג:) אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה נקראת. בפ״ג במעילה (י״א.) הנסכים [2] בתחילה מועלין בהן ירדו לשיתין אין מועלין בהן. בס״ג דפ׳ לולב וערבה (סוכה מ״ט.) שיתין מחוללין ויורדין עד תהום. *[אחי״ה ופירש״י בסוכה שיתין חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים ע״כ וכ״ה בפי״מ לרמב״ם מדות פ״ג מ״ג למטה ברצפה וכו׳ וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ופי׳ הרמב״ם שיתין נקראים הנקבים שנגרר מהם ייגות נסכים והם מתקבצים ג״כ במקום אחד תחת הארץ יקרא שית ע״כ וכן אי׳ בסוכה מ״ט. שיתין כמו חלאים שמחוללין ויורדין עד התהום, ושם: שיתין מששת ימי בראשית נבראו, ושם בראשית . . . ברא שית, ושם: וגם יקב חצב בו (ישעיה ה׳, ב׳) אלו השיתין, ובירו׳ סוכה פ״ד דנ״ד רע״ד בכל מקום אי׳ יותר טוב היחיד שית: ר׳ יוסי אומר השית היה נקוב עד התהום וכו׳ וגם יקב זה השית, וכ״ה בתוספת׳ סוכה פ״ג יורדין לשית. וגם יקב חצב בו זה השית וכ״ה בתוספת׳ מעילה פ״א. והקבוץ מכות י״א סע״א וסוכה נ״ג סע״א בשעה שכרה דוד שיתין וכו׳ וע״ש פירש״י וגי׳ הירו׳ עיי׳ בע׳ תמליום ושם פי׳ רבינו לנכון פי׳ הן השיתין והן השתית והן היסדות ע״כ וכן פי׳ הרד״ק בשרש שות כפי׳ י״מ שתותיה (ישעיה י״ט, י׳) השתות (תהלי׳ י״א, ג׳) פי׳ יסודות. ומזה אבן שְׁתִיָּה או שְׁתִיְּיָה (עיי׳ בסמוך פדר״א ס״פ ל״ה תר״י א׳ שמות כ״ח, ל׳, תרגי׳ קהלת ג׳, י״א) פי׳ אבן היסוד. וסמיכות ילק׳ תהלים ר׳ תרג״ג יעקב שהוא שתיית עולם. ומזה בהָפעל או בנפעל ירו׳ יומ׳ פ״ה דמ״ב.ע״ג למה נקרא שמה אבן שתייה שממנו הוּשְׁתָּה העולם וכ״ה בשהש״ר פ׳ עמודיו ושתיה היתה נקראת ולמה נקראת שתיה שממנה הושתה העולם וביומ׳ נ״ד: ויק״ר פ׳ במד״ר פי״ב תנחומא פקודי סי׳ ג׳ הגי׳ בלתי נכונה הושתת כי שתיה נגזרת מן שתה ולא מן שתת ובכ״י ש״ם יומא אי׳ נשתת וכ״ה בהעתקת ר״ח ביומא שם וצריך לו׳ נשתה וכדאי׳ בתוספת׳ יומ׳ פ״ג (ב׳) — ועוד עיי״ע שת האחרון] —

שת (= שוּתָא עין נבלעת כמו שועתא [3] פי׳ דבור Gerede מן שְׁעִי) בהגדה דמגילה (י״ד:) בהדי שותא פלכה פי׳ עם שמדברת טווה [4], בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ שלש ארצות (ב״ב ל״ט.) אמר להו לא תיפוק לכו שותא. כי באחת ידבר אל (איוב ל״ג, י״ד) תרג׳ ארום בחדא שותא ימלל אלהא. *[אחי״ה וכנ״ה בב״ב שם כמה פעמים ופי׳ הרשב״ם שותא דיבור כמו שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאמא (סוכה נ״ו:) וכן פירש״י בסוכה הנ״ל ורומז על ב״ב הנ״ל ועוד לקידושי׳ ע׳: שותא דמר לא ידענא וכן גרם רש״י בקידו׳ שם [5]) ופי׳ שיחתו של אדוני והנכון כי שותא כמו שועתא וכדאי׳ בע׳ סר ב׳ ע״ש. וכ״ה בירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ו רע״ד מתחמד משמוע שיעתא [6]) פי׳ תאב לשמוע דיבורה. תרג׳ למלק (איוב ל׳, ט׳) לשותא, תרג׳ שיחי (תהלי׳ קי״ד, ל״ד) שותי ועוד עיי׳ לשם קי״ט, צ״ז, צ״ט; קמ״ב, ג׳] —

שת (= שוּתָא לדעת רבינו רוח מזרחית ולפרש״י רוח דרומית ועיי׳ בפנים) בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ על ג׳ עבירות (שבת ל״ב.) ר׳ זירא ביומא דשותא לא נפיק לביני דקלי, בר״ג דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ה.) מר עוקבא ביומא דשותא לא נפיק לדינא [7]. בר״ג דפ׳ הערל (יבמות ע״ב.) יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ולא מסוברינן ביה פי׳ בע׳ אסתן. *[אחי״ה ושם פי׳ רבינו

---

[1]) ובענין עלמין יש להעיר כי עיר בדרומה של מסופוטמיא היתה נקראת Alamus עיי׳ מאננערט ה״ה צד 238. [2]) בדפ״ע בט״כ הנכסים. [3]) כמו טונא תחת טעונה. [4]) וכ״ה בפירש״י. [5]) ובנו״ג לא גמירנא. [6]) במעריך: שועתא. [7]) כ״ה לנכון בדפו״י ובעיקרי התלמוד ובכ״י ב״ר, ובדפ״ע ל״י בטעות.

רוּחַ מזרחית שותא . . . רוח דרומית שדיא (ועיי' תוספו' גיטי' ל"א: ד"ה שדיא) ורש"י פי' בשבת ובעירו' וביבמות רוח דרומית מנשבת בחזקה ע"כ. ואולי הוא נכונה עפ"י ל"פ سوخته מוער ומבעיר וא"כ שותא כמו שוחתא חי"ת נבלעת רוח דרומית שבוערת בחזקה ור"ח בעירובי' פי' יומא דשותא „יום עבים" וקשה לי כי ביבמות הוזכרו יחד יומא דעיבא ויומא דשותא הרי שנויים הם. ובענין שדיא עיי"ע וע' אסתנא ומ"ש לפרש ג"כ מל"פ] —

שת (= שָׁתַת גרר בלא כח (langsam fliessen כפ' השוחט בגמ' השוחט במסוכנת (חולי' ל"ח.) רעי ארעי לא קשיא כאן בשותת [1]) כאן במתרזת פי' רעי שותת ויורד על ירכות של בהמה בלא כח כגון מי הגג הנמשכין ויורדין דרך הכותל. בפ' תינוקת בגמ' ומודה ר' יהודה (נדה ע"א רע"ב) ד"ש אומר צלוב שהיה צלוב [2]) ע"ג העץ ודמו שותת לארץ [3]). *[אחי"ה ופירש"י בנדה שותת: שאינו נוטף אלא שותת וכו', וכן מוכח מאהלות פ"ג מ"ה השותת . . והמנטף . כריתות כ"ב . כל זמן שמקלח יצא דם התמצית מפני שהוא שותת וכו' דם ראשון ואחרון אע"ג דהוא שותת היינו דם הנפש ועי"ש כל הענין. תנחומא חקת סי' ד' במד"ר רפי"ט מפני מה אתה הולך ולשונך שותת. קהל"ר פ' אם ישך מפני מה לשונך שותת פי' נגרר החוצה — ואולי הוא מל"פ زوشيدن [tropfen, langsam fliessen —

שת (= שׁוּתָא פי' כמו שוחתא מל"ס פי' עלין ותמֹרות (junge Triebe צלף נטע איניש אדעתא דשותא (ברכות ל"ו.) כבר פי' בע' צלף. *[אחי"ה ושם פי' תמרות הן לולבי נצפא וכשהן רכין נקראין שותי ועיי"ע צלף ומ"ש וכן פירש"י אדעתא דשותא לאכול את העלים ואת התמרות וכו'. וג"ל שמזה נגזר שיתין עיי"ע שתין] —

שת (= שִׁיתָא שׁוּתָא פי' כמו שריתא קורה Bal-ken) בגמ' דפ' כל הכלים (שבת קכ"ד:) אייתי ליה שיתא לכהגא בפ' המוציא תפילין בגמ' נגר הנגרר (עירובין ק"ב.) ההיא שיתא דהוה בי ר' פדת דהוה שקלי [4]) ליה בעשרה ושדו ליה אדשא פי' „שיתא היינו שריתא והיא קורה כדמתרגמינן (בראשית י"ט, ח') בצל קורתי בטלל שירותי" — (א"ב שריתא כתוב). *[אחי"ה בנו"ג (ההוא) [צ"ל ההיא] [5]) דהוה בי ר' פדת אבל בשבת שם הגי' שותא וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ע אבל בכ"י ק"ט לנכון שיתא וכ"ה כפי' ר"ח אשר אחריו נגרר רבינו. וז"ל ר"ח פי' שיתא שריתא והיא קורה כדמתרגמינ' בצל קורתי בטלל שירותי וי"א חבילה וי"א רשת כדכתיב ויפרשו עליו (גוים) [צ"ל רשתם] בשחתם נתפש (יחזקאל י"ט, ח') ושיתא היא שחתא ע"כ. וסוף דברי ר"ח הלא הם בע' שת שלאחר זה וכי"א אי' כפירש"י בשבת וז"ל שותא מצודה ע"כ. ובעל עיקרי התלמוד בע' הנוכחי נותן טעם לדברי רש"י ויהיה כמו שתותיה (ישעיה י"ט, י') שפי' המפרשי' רשתותיה ע"כ [6]) ולא הוצרכנו לזה כי אולי דעת רש"י שיתא כמו שחתא וכפי' ר"ח] —

שת (מל"ס שְׁתִי חוטים ארוכים באריגה Aufzug des Gewebes והפעל שתי. שָׁתָה מל' ערבי' شتى ובל"ס באפעל אַשְׁתִי פי' טוה וארג (weben; שִׁיתָא, שׁוּתָא Gewebe עיי' בפנים) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' הגוזל שדה (ב"ק קי"ז) ההיא שיתא [7]) דהוו מינצו עלה בי תרי פי' שיתא שיחתא ח' מובלעת. בשחתם נתפש (יחזקאל י"ט, ד' וח') כלומ' במצודתם נתפש [8]). אם תארגי (שופטים ט"ז, י"ג) תרג' אם תשתין [9]). עם המסכת (שם) תרג' עם משתיתא — (א"ב תרג' תסכני בבטן אמי (תהלים קל"ט, י"ג) אשתית לי). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' אישתיית אבל בכ"י אֲשתיית לי וכן תרג' תשכבני (איוב י', י"א) אשתייתני. ותרג' שתותיה (ישעיה י"ט, י') שָׁתַי מחא ועיי"ע הקודם סוף הערך, וכן באפעל בשמ"ר ס"פ מ"ב אשתיתון, ובילק' ישעי' ס"ר רפ"ט שתיין עיי"ע משתי וש"נ השם משתי', משתיתא וכל"ס, והתואר משתייא . וכנ"ה בפַעַל ירו' פסחים רפ"ד ד"ל רע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ד ע"ג נשייא דנהגן דלא למשתייא מן דאב עליל מנהג שבו פסקה אבן שתיה מ"ט כי השתות יהרסון והוא מלשוי שתי פי' ענין טויה וכפי' ר' נסים

---

[1]) בנו"ג בשותתת. [2]) לי' לפנינו ובתוספת' אהלות פי"ד. [3]) לי' כי אם בדפו"ו ובכ"י ל"ד. [4]) וכ"ה בתוספו' שבת ל"ה. ד"ה ואפי' ובה"ג פ' כל הכלים וברי"ף ובירא"ש שם וכ"ה בכ"י ש"ס בעירו' ובנו"ג מדלו. [5]) וכדאי' בכ"י ש"ס ובמקומות הנ"ל בהערה הקודמת ובהעתקת ר"ח. [6]) וכ"ה בפי' א' ברד"ק שרש שות ע"ש ובתרגו' עיי"ע הבא אח"ז. [7]) כ"ה בכל דפ"ע חוץ מדפ"ר שאי' שותא וכדאי' לפנינו בש"ס ובכ"י ערוך ק"ט אבל ברי"ף דפ' קושט' אי' שיתא וכגי' ר"ח הובא בע' הקודם. [8]) וזה עולה כפי' י"א שבפי' ר"ח בשבת הובא בע' הקודם. [9]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו בתרג ובדפ"ע תשתן.

הובא בטור או"ח סי' קנ"א ושם הובא בטעות הגי' מירו' פסחים הני נשי דנהיגי דלא למישתי עמרא מנו דעייל אב מנהגא, ועוד אי' שם ואיתא נוסחאות דגרסי רלא למיכל בשרא ולמשתי חמרא וכתב הטור ומזה נהגו במקומות שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בשבת. (וקשה להלמו ועיי' בבית יוסף שם). וכזו הגי' המוטעת מצאתי בילק' תהלים ר' תרנ"ג נשיין דנהגן דלא למשתי ייני מן דאב עליל מנהג שבו פסקה אבן שתיה מ"ט וכו' וכל זה לי' כי כונת הירו' לענין טויה מלשון שתי של מקרא. וכנ"ה שתי מקואות פ"ו מ"ט, ירוש' שקלים פ"ו ד"ג. והפכו ערב חולי' נ"ט סע"א עירו' ט"ז: ק"ט: ירו' עירו' ספ"א ד"ט ע"ג ירו' תרומ' רפ"ג דמ"ב. ירוש' ע"ז פ"ד דמ"ד רע"ב שתי וערב [1]). ובלא"ר שתיא.. ערבא ע"ז י"ז: תרג' ויק' י"ג, מ"ח והלאה וכל"ס שַׁתְיָא והיא היא שֵׁיתָא ב"ק קי"ז. כגי' רבינו ר"ח ורי"ף עיי' לעיל אבל לדעת ר"ח ורבינו הוא כמו שחתא בהבלעת החי"ת — ועוד עיי"ע שתי ב') —

שת (= שֵׁיתָא Mutterschaf) תרג' ושור או שה (ויקרא כ"ב, כ"ח) ותורתא או שיתא.

*[אחי"ה עיי"ע שי ומ"ש] —

• שִׁית (נקבה ולזכר שִׁיתָא, שִׁיתָּה בל"א וסורי' (שֵׁת, שְׁתָא) פי' שש, שישה sechs) עיי' תרג' בראשי' ז', ו'. י"א שִׁית מאה ובדפ' סביוניטא תמיד שֵׁית; ל'; כ' שִׁיתָא בנין (רפ"ס שִׁיתָּה) ועיי' לשמות כ"ה, ל"ב. ל"ג והלאה. ששה עשר (שמות כ"ו, כ"ה) תרג' שיתא (בדפ"ס שִׁיתַּת) עשר ובתר"י א' שֵׁיתְסְרֵי; לדברים ל"ד, ח' בשֵׁיתַסַר; לדה"י א' כ"ד, י"ד שִׁיתְסְרָאָה (בקצת דפוסים שיסראה תי"ו נבלעת) ובאל"ף נוספת אשיתסר עיי"ע אשתא (ח"א, שכ"ח) וש"נ. שִׁתִּין פי' ששים דניאל ג', א' תרג' בראשי' כ"ה כ"ו וזולתו ועוד עיי"ע אשתא. ר"ה ל"א. שית אלפי וכו', מ"ק י"ב. בר שית וכו', ב"ק צ"ב רע"ב שיתין עיי"ע דר ג' איכ"ר פ' וינרם. ויק"ר פ' ל"ד שית מאה דינרין חסר שית דינרין וכו', שם: הבו לי שיתא דינרין וכו'. ועוד עיי"ע שתות.

שַׁתָּא (נקבה מן שְׁנָא בל"ס שַׁנְתָּא ונון נבלעת פי' שנה Jahr) תרג' שנה.

*[אחי"ה עיי' תרג' שמות י"ב, ב'; ויק' י"ט, כ"ד; כ"ה, נ' וזולתו. ועיי"ע שנה, וכל"ס שַׁתָּא ע"ז ל"ד. ושם: ל"ה. תריסר ירחי שתא, סנהדר' י"ח: שתא בתר ירחא אזיל ע"ש בתוספת', שם: ההיא שתא, ויק"ר סל"ד ריש שתא.. בסיפא דשתא] —

• שֵׁתָאם עיי"ע שתם.

• שָׁתָה (מלי"מ בלא"ר שְׁתֵי, אִשְׁתֵּי בל"ס אֵשְׁתִּי trinken עיי"ע אישתי) ברכות ל"ה: שתי חמרא, שם מ'. שתה מים, נ"ז: עד דצחית שתית, ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. אישתון, שבת ל': רצינך שתשתה וכו', מ"א. אכל ולא שתה וכו', פ': (ויק"ר פי"ב) שתי שכרא וכו' ועיי' שם קכ"ט. קכ"ט: ק"מ: קנ"ב. עירו' נ"ד. פסחים פ"ו: קי"ב. מגילה י"ב: י"ג: שקלים ה': נזיר ע'. צ'. קידושי' ל': ע"ב. ב"ק צ"כ סע"ב ב"מ פ"ג: סנהדר' ק"א. ע"ז ע"ב: מכות ט"ז. חולי' ק"ה: בכורו' מ"ד: נדה י"ז. כ"ד: א ת פ ע ל תרג' ויקרא י"א ל"ד משקיא דְיִשְׁתְּתֵי. בינוני פ ע ו ל שָׁ ת ו י עירו' ס"ד. ירו' שקלים רפ"נ שתוי חמרא ובתר"י א' דברים כ"א, כ' שָׁתָאֵי בחמרא. ר"ה ד'. בת שתיא פי' שיכור. ויק"ר פי"ב שתויי יין. ירו' שקלים פ"ד דמ"ז ע"ג דשתויי חמרא. והשם המופשט סוכה מ"ט: שכר לשון שתייה, שם מ"ה: באכילה ושתיה, יומא ע"ג: באכילה ושתיה, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א: אסור, בשתיה ובהניה. שבועות כ"ב: אינן ראוין לשתיה שם כ"ג. שתיה בכלל אכילה] —

שְׁתֵּי (נקבה שְׁתַּיִם סמיכות שְׁתֵּי מל"מ zwei) בס"ג דפ' כיצד צולין (פסחים פ"ו.) דתנן בכל כלי בעלי בתים סי"ז בכלים (מ"ט) ושתי אמות היו בשושן הבירה פי' „יש מי שאומר מקום היה בנוי בבית המקדש צורת שושן הבירה ועשו בו בנין אמה אחת כמדת משה רבינו שעשה בה כל כלי הקודש ותוספת חצי אצבע בקרן מזרחית צפונית [2]) בנין אמה ואחת יתירה בקרן מזרחית דרומית ומפורש במנחות בפ' שתי הלחם בגמ' ד' סניפין (מנחות צ"ח.) ויש מי שאומר מדת ב' אמות של כסף או של זהב כגון שרביט היה עשויות ומונחות באותו מקום ובהן היו משערין ונותנין לאומנין ולוקחין" [3]). בפ' ואלו עוברין בפסחים בגמ' כיצד מפרישין (פסחים מ"ז:) לוקה [4]) שתים על אכילתו

---

[1]) ובלי עברי המאוחרת פי' ג"כ צלם. [2]) וכ"ה נכון במנחות אבל בפי' ר"ח בפסחים בטעות דרומית. [3]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בפסחים ושם י"א הראשון אי' בערוך י"א השני ובהיפך י"א שני בערוך אי' בפי' ר"ח י"א ראשון. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג לוקין.

ושלש על בישולו פי' „אחד מבעיר אש שלא לצורך אכילה ב' מבשל גיד ביו"ט שאינו בר אכילה ג' וכן מבשל בשר בחלב[1]) הנה ג' בבישול ב' באכילה א' אוכל גיד ב' אוכל בשר בחלב"[2]). כס"פ בכל מערבין בגמ' ר' אליעזר (עירו' ל"ח רע"ב) אמר רב הלכה כד' זקנים הללו ואליבא דר' אליעזר דאמר שתי קדושות הן רשב"ג ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה[3]) ור' אלעזר[4]) כר"ש סתימתאה ור' יוסי ברבי יהודה סתימתאה"[5]). בפ' המוציא יין בגמ' חמוציא חבל (שבת ע"ח:) תנא כמה קשר מוכסין שתי אותיות פי' „אותו קשר שהיו מכירין אותו באותו פרק שכותבין בו שתי אותיות בכתב יוני שהן גדולות מאותיות שלנו". *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד בדפו"ו וכ"ה מלה במלה בפי' ר"ח בשבת ובש"ס ווילנ' הוסיף המו"ל מלת מוכסין אחר : באותו קשר ויש למחקו ונעלם מעיניו הערוך ובדפ"ע אחרים נשתבש ואי' כמה קשר מוכסין שתי אותיות בכתב יווני שהן גדולות מאותיות שלנו פי' אותו קשר שהיו מכירין אותו באותו פרק וצריך לו' כבדפו"ו הנ"ל ובנו"ג בש"ס תנא כמה קשר מוכסין שתי אותיות של קשר מוכסין ולי' בפי' ר"ח ובריי"ף ובראו"ש ובחי' הר"ן ולי' בכ"י ש"ס ובעל ד"ס לא הבין למה מחקו ג"כ המהר"ם לובלין ונעלם מעיניו פי' של ר"ח (ורבינו בעל הערוך) — וכנ"ה בשבועות מ"ז : ב"ב ל"א : שתי כיתי עדים וכו', ברכות ל"ג . שתי נקמות וכו', שם ס"א. שתי כליות וכו', גיטי' ל"ח : שתי משפחות היו בירושלים וכו', עירו' י"ט . שתי תמרות יש בגי בן הנם וכו', ב"ק ל"ח : עיי"ע פרד ג', שם צ"ב. שתי עצירות וכו', ב"ב י'. שתי צדקות וכו', מכות י"ב. שתי טעיות טעה יואב וכו', מנחות צ"ד. שתי הלחם, ב"ר רפ"צ ויק"ר ספכ"ד שתי פרשיות, כריתות כ' : מהלכי שתים, שתים עשרה סנהדר' ל"ח : ע"ז ג' : סוט' י"ג : ועוד הרבה זולתו] —

שְׁתִי (מל"מ עיי"ע שת ז' (Aufzug, Länge בפ"ו במקואות (מ"ט) כותל שבין ב' מקואות שנסדק לשתי פי' „כל מחיצה דקיר ארכו שהוא גבהו[6]) שמו שתי כאורך הבגד ורחבו שמו ערב וכן כל דבר כדאמרינן בגמ' לענין מי שמוציא במדבר". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסר"ט צד 34 והמו"ל רומז להא כדאמרינן בגמ' לעיין עירו' ט"ז : ולי נראה שצ"ל בפי' רה"ג וערוך לענין מי שמוצא במדבר וכיון על חולי' נ"ט סע"א היה מהלך במדבר ומצא בהמה שפיה גמום וכו' אם מהלך שתי וערב בידוע שהיא טהורה וכו' ופי' רגמ"ה בחולי' שם : כלו' דמצד אחד הבשר נקלף בשתי ומצד אחד נקלף בערב ע"כ ועוד עיי"ע שת ז' וש"נ] —

* שִׁיתְיָא (Aufzug) עיי"ע הקודם. וע' שת ז'.

* שְׁתִיָּה, שְׁתִיָּיה (das Trinken) עיי"ע שתה.

* שְׁתִיה, שְׁתִייה, שַׁתְיָא עיי"ע שת א'.

* שְׁתַּיִם עיי"ע שתי א'.

שְׁתַךְ (פי' העלה חלודה (rosten ג"ל מל' פרסי' شتك סיג) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב רע"ב) כיון דמשתכי[7]) לא[8]) עבדי הכי. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא בגל (ב"מ כ"ו.) לא צריכא דאשתוך טפי[9]) פי' „עלה בהן סיג הרבה כלו' משנים הרבה נתנו בזה המקום לפיכך עלה בהן סיג"[10]). בפ' לא יהפור בגמ' מרחיקין את הגפת (ב"ב י"ט.) סלעים היינו טעמא דלא קתני התם משום דמשתכי ליה לקדירה ס"א דמשברי[11]). בר"ג דפ"ק בתענ"ו (ח'.) אם ישך הנחש (קהל' י', י"א) אם ראית דור שהשמים משותכין[12]) כנחושת מלהוריד טל ומטר. פי' ישד

[1]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח אשר אחריו נגרר. [2]) ע"כ הועתק מפו' ר"ח. [3]) וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח וכ"ה בש"ס דפ"ש ובכ"י ש"ס וביתר מקומות אצל ד"ס פסחים צד ע"א : ובנו"ג ור"י ברי יוחנן ב"ב. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפי' שאלוניקי וויניצי' רפ"ח ובה"ג עיי' ד"ס שם וכ"ה בהעתקת ר"ח ובנו"ג ור' אליעזר. [5]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג ור"א בר"ש וי"ל שמלת סתימתאה דאיי אצל ר' יוסי בר יהודה הוספת ג"כ על ר"א בר"ש וכ"ה ר"א בר"ש סתימתאה בש"ס בר"ש ובה"ג ובכ"י ש"ס א"פ ועיי' בכורו' נ"א : ומ"ש בעי' סתם ובמ"ע לה' ברילל ח"ז, צד 55 והלאה. [6]) כ"ה וכן בכ"י ק"ט ודפ"ר ובפי' רה"ג אבל בשדפ"ע במעות גובה. [7]) בכ"י ק"ט דמשתכונן ובכ"י ש"ס א"פ דמשתכן. [8]) בדפ"ר וויניצי' ליה צ"ל כבדפ"א לא. [9]) בנו"ג דשתיך טפי וכ"ה בכ"י ש"ס וכפי' ר"ח ובשט"מ (וגהגרי"ב אי' דשתי טפי וצ"ל דשתיך טפי). [10]) הועתק מפי' ר"ח בב"מ ועיי' חו"מ סי' ר"ם סק"ב בטור ובמחבר שם ובש"ך. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס דמשברי ודע כי בנו"ג דמשתכי וכה"ג ברש"י אבל כתוך פי' נראה שהיתה לפניו ג"כ. גי' משברי. וז"ל דמשתכי לה לקדירה שמשברין את הקדירה כן שמעתי כאן ובכל מקום שמעתיו שמעלת חלודה ע"כ. וגי' דמשתבר אי' בפי' רגמ"ה וז"ל דמשתבר לה לקדירת שמשתברין בסלעים הקדרה וכו' ועיי' תוספו' ושם הובאה גי' ופי' ר"ח ע"ש ועיי' בתוספו' תעני' ח'. ד"ה אם שהסכימו לגי' דמשתכי. [12]) כ"ה נכון ברפ"ע והיא בינוני פעול בפיעל ובכ"י ק"ט ובש"ס משתכין והראשון עיקר במאמר עברי.

משותך נחש נחשת כלומר שהעלו חלודה כנחשת בלא לחש שאין מי שיתפלל. *[אחי"ה וכן פי' הרגמ"ה בתעני' משתכין מחליד לוחשי לחישות שיודעין להתפלל ואין מתפללין ועיי' ג"כ ברש"י ובכ"מ פי' רש"י ענין העלה חלודה ודע כי מה שפי' הבינו כאן עפ"י פי' ר"ח (כבי"מ הנ"ל) דאשתוך פי' עלה כהן סיג וכו' עולה יפה עם פי' רבינו בע' בת ארעא שפי' שם שוכתא כסף וי"א שוכתא חלודה. כמו דאישתוך מפי (כ"מ הנ"ל), וכן פירש"י שוכתא לחלוחית היוצא מן הכסף ובלעז רוי"ל פי' rouille חלודה עיי"ע בת ארעא (ה"ב, ר"י רע"ב) וכבר העירותי שם ובע' שוכתא שהוא ל"פ شخت סיג הכסף אבל מזה השם לא מצינו הפעל — ודע כי בל"ע صدء , صدع פי' העלה חלודה rosten] —

שָׁתַל (מל"מ וסורי שְׁתַל פי' נטע pflanzen והתואר בל"ס שַׁתָּלָא נוטע כרמים Pflanzer, Gärtner) שתלא טבחא ואומנא (ב"ב כ"א: ב"מ צ"ז. ק"ט סע"א) כבר פי' בע' אמן. *[אחי"ה עיי"ע אמן א' (ומ"ש בח"א, קי"כ.), והשם בקבוץ שְׁתָלִים מעשרות פ"ה מ"א העוקר שתלים וכו', ירו' מעשרות רפ"ה דנ"א ע"ג מה בין חטים ומה בין שתלים חטין גמר מלאכה שתלים אינן גמר מלאכה והוא כל"מ שָׁתִיל ובזה המשקל בתוספתא מעשר ראשון רפ"ג המשלח לחבירו שתילין וכו' [1]). ומזה הפעל ב"ר רפכ"ו שתולים בבית ה' (תהלים צ"ב, י"ד) זה נח ששתלו הקב"ה בתיבה. סנהד' ל"ז סע"ב שאלתיאל (דה"י א' ג', י"ז) ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין וכו' עיי"ע אסר ומ"ש בח"א, ר' וש"נ ויק"ר פ"י פי"ט ושהש"ר ע"ש] —

שתם (= שָׁתַן מל"מ פי' ענין הטלת מי רגלים uriniren) בפ' ר"א אומר אם לא הביא בגמ' אין עושין (שבת קל"ד.) האי ינוקא דלא משתים פי' שאין יכול להשתין. *[אחי"ה כה"ג המעילה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' דלא מנשתים ובעיק' התל' דלא מנשתם ובנו"ג דלא מנשתיה ובכ"י ש"ס מנשתין וגי' הכ"י ק"ט עיקר והוא אפעל משתים כמו מַשְׁתִּין [2]). ושם בשבת בכ"י ש"ס ולינשתין מיא. בכורות מ"ד: אשתין, משתינין מים כפני רבים. ומעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין וכו', ב"ב י"ט: לא ישתין אדם מים בצד כותלו וכו', שם אפי' מידי דדרכיה לאישתוני בקיר לא שביקנא ליה ומאי ניהו כלבא, שבת ס"ז: המשתנת בפני קדירתה וכו', ירו' פסחים פ"ד דל"א. עומד ומשתין והוא מל"מ מִשְׁתִּין בקיר (ש"א כ"ה, כ"ב) וקרוב לזה בל"פ شاشيدن شاشدن פי' השתין. והשם שְׁתָן בכורות מ"ד: ב' נקבים יש באדם אחד מוציא שתן וא' מוציא שכבת זרע ור"ב בע' שן ו' רוצה לפרש שינא ברכו' ס"ב: מזה הענין מל"מ שין (ישעיה ל"ו, י"ב) עיי"ע שינא וע' שן ו' אבל גי' ופי' רבינו עיי"ע אסטמא] —

שָׁתַם (מל"מ שתם העין (במדבר כ"ד, ג') פי' ענין פתיחה [3]) öffnen) בסוף ע"ז (ס"ט.) כדי שישתום ויסתום ויגוב פי' שיכול לנקוב המגופה של כד העשויה בטיט או בסיד ויסתום אותו הנקב ויגוב הסתימה, וישתום פתיחה היא כדכתיב (במדבר שם) שתום העין ומתרגמינן שפיר חזי דהיינו פתוח. במגילת איכה (פי' גדר) כל שמתפלל אחר הציבור מעשיו נפרטין [4]) הה"ד (איכה ג', ח') סתם תפלתי שתם כתיב. *[אחי"ה באיכ"ר אי' סתם תפילתי שתם כתיב לפי שתמו הציבור תפילתהון וא"כ דרש שָׁתַם: שְׁתַם עיי' פי' מהרז"ו וכן מצאתי במנחת שי איכ' שם פי' לשון השלמה ע"ש. ובענין פי' שתום דהיינו פתוח אי' ג"כ ברש"י בסנהדר' ק"ה סע"א דדרש שם הגמר' בלעם סומא באחת מעיניו היה שנאמר שתום העין ופירש"י שתום פתוח כמו (ע"ז ס"ט:) שתומו ניכר כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דאחרת סתומה והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזי ואית דמפרשי שתום כמו סתום ולאו מילתא היא ע"כ, ועיי' ג"כ התוספו' נדה ל"א. (ראי' ברף ל':). וכנ"ה בינוני פעיל בירו' ע"ז פ"ה דמ"ד: קולא שְׁתִימָא פי' כוזא פתוח. והשם שֶׁתֶם ולנקבה שתימה פי' פתיחה (das Oeffnen). תוספת' ע"ז ספ"ז (ח') בכ"י אירפ' אם היה מכיר חותמו ושתמו מותר ואם לאו אסור יין אצל גוי השתם אסור וכו' ואם היה חשוד על השתימה וכו' [5]) וכ"ה בע"ז ס"ט: והלא שתמו ניכר כגי' רש"י בדפוס' הישנים ובכ"י ש"ס ובנו"נ סתומו, והשם המופשט ע"ז שם סוף העמוד דלא חייש לשתומא ופירש"י לנקיבת חור. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד שיתומהון דרבנן] —

[1]) שתלים בתוספ' שביעית פ"ד בכ"י צ"ל שתלים עיי"ע קרמולין. [2]) ורש"י פי' דלא מינשתיה שאין נשימה ניכרת וכוי וא"כ פי' מן נשם. [3]) וכבערוך אי' ברד"ק שרש שתם. [4]) ובמנחת שי איכא שם הגי' נפרשין. [5]) ובנו"ג בט"ס אם היה מכיר חותמו ושמו ג"א וסתמו וצ"ל ושתמו, ושם ואם היה חשוד על השתייה וצ"ל השתימה.

שתין (= שִׁיתִּין פי' מין תאנים היוצאין מן העלין (eine Art gemeiner Feigen בפ' כיצד מברכין בגמ' נובלת (ברכות מ׳:) כי פליגי בנובלות תמרה דתנן ראש דמאי (פ״א מ״א) הקלין שבדמאי השיתין והרימין [1]) וכו' [2]) עד שיתין אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מיני תאנה — (א"כ אם לא היו דברי ר' יוחנן הייתי אומר שפירושו בל״י ורוי מין פרי ענול ולו ג' או ד' גרעינין קשים ואינו ראוי לאכילה בעת אשר נלקט מן העץ אבל נטמן בתבן ימים רבים עד היותו רך). *[אחי"ה לפע"ד ר"ב כיון על setania, σητάνιον תואר למין תפוח שנק' Mispel ואצל רז"ל עוזררין עיי"ע — וטרם אחוה דעתי אציע פי' הירו' דאיתא בירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג אילו הן השיתים.. אילו שהן יוצאות מתחת העלין, ושם: השיתין שבציפורין, ירוש' שביעית פ"ה דל"ה ע"ר מן הפגין ועד השיתין הנובלות חמשים יום מן השיתין הנובלות ועד התאנים חמשים ועיי' בתוספת' שביעי' ספ"ד ושם הגי' מן הפגים ועד שיהיו נובלות חמשים יום ומשהן נובלות עד התאנים חמשים יום נ"א שיתין ונובלות.. ומשיתין ובכ"י אירפ' עד שיהיו נובלות... משיהיו נובלות וצ"ל עד שיתין נובלות... משיתין נובלות וכו' ורבינו נסים בברכות הביא הירו' הנ"ל בלי פירוש ופני משה בירו' שביעית פי' השיתין הן תאנים מדבריות והוא כפי' הרמב"ם בדמאי פ"א מ"א ע"ש ורע"ב שם — ורש"י בעירו' י"ח. פי' השיתין: מיני תאנים רעות ע"כ ואשר נ"ל כי גזרת שיתין מן שותא (=פי' בל' סורי' שוחתא = שותא) עלין ותמרות עיי"ע שת ה' וזה מה שאי' בירו' דמאי הנ"ל השיתים.. אלו שהן יוצאות מתחת העלין, וא"כ השיתין כמו השיחתין תאנים היוצאין מן העלין והם תאנים גרועים וה' לעף לא פירשו [3]) וה' לעווי השמים ערך שיתין כל עיקר!] —

* שָׁתַן = הִשְׁתִּין, אַשְׁתִּין, והשם שָׁתָן עיי"ע שתם א' ומ"ש.

שתם (שַׁתֵּאם מל"ם שַׁתֵּם. שַׁתֵּאם פי' מיסד be- gründen, feststellen מהשם שַׁתֵּאסָא, שַׁתֵּאסְתָּא פי' יסוד הקיר (Grundmauer ה' בחכמה יסר ארץ (משלי ג', י"ט) תרג' אלהא בחכמה שם [4]) שתאסיה דארעא [5]). בחוקו מוסדי ארץ (שם ח', כ"ט) תרג' וכד ישם שתאסיה דארעא [6]) וכן תרג' צדיק יסוד עולם (שם י', כ"ה) — (א"ב פי' בל"י קיום עמידה ויסוד). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י στάσις וזו דעת רימ"ז בט"ר (ח"ב, מ"א) בלי זכרון ר"ב אבל כבר הוכיח החכם בירנשטיין במ"ע מ"ג ח"ט 871 כי שתי מלות סוריות נתחברו יחד לחיזוק הענין והוא שת פי' יסוד ועוד אסא, אסתא קיר ועוד כמו ל"ע اس פי' יסוד וא"כ שתאסא, שתאסתא פי' יסוד התחתון ומזה נבנה הפעל בל"ס שַׁתֵּם. שתאם פי' מיסד. וכן תרג' ביסדי (איוב ל"ח, ד') במשתסי ארעא וצריך לו' במשתאסי ארעא. אתפעל תרג' שם (ל"ח, ל"ח) בצקת עפר למוצק: כד (אשתאם) [צ"ל אישתאם] [7]) עפרא לשתאסא. ועוד השם בתרג' איוב ד', י"ט; כ"ב, ט"ז; לתהלי' קל"ז, ז'. והקבוץ תרג' משלי י', כ"ה יסוד: שיתאסין; מוסדות (תהלים י"ח, ט"ז) שִׁתְאַסַיָּא. ועיי' שם כ"ה, כ'] —

* שיתסרי עיי"ע שית.

שתף (= שִׁיתֵּף פי' ענין התחברות sich verbin- den, associiren מל"ם שַׁוְתֵּף (פּוֹעל) ובנינים ושמות עיי' בפנים) בכל [8]) מערבין ומשתתפין (עירו' כ"ו: פ"א רע"א קידושי' ל"ד.) כיצד משתתפין בחומין (עירו' פ"ב.) — (א"ב תרג' וחברי גנבים (ישעיה א', כ"ג) ושותפין גנביך). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן אבל בנו"ג לגנבין. בפַּעֵל תרג' תהלים ס"ט, י' במשתפהון מעוותהון לאיקרך וכן בפעל תרג' שה"ש א', ז' די מְשַׁתְּפִין לך מעוותהון לחבריא. וכ"ה בשמ"ר פמ"ב שיתפו אותו עמהן. ברכו' ס"ג. כל המשתף שם שמים בצערו וכו' סוכה מ"ה: המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. ע"ז ח': עד דשתפינהו לישראל בהדייהו. ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל, שם: ומה תעשה לשמך הגדול שהוא מְשׁוּתָּף בנו וכו', פסיקתא רבתי פ"מ שיתף שני המדות. מדת הדין ומדת רחמים. התפעל עירו' הנ"ל ושם ע"א: משתתפין במבוי ביין ואם רצו להשתתף בפת משתתפין; בכורות ב': המשתתף.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפא"מ ובעיקרי התלמוד וכ"ה נכון עיי"ע רמי ובדפ"ח וויניצי' כאן בט"ס והרימונין. [2]) בדפ"ע כאן עוד אחר וכו': כי פליגי בנובלת תמרה שבדמאי ויש למחוק וליי בכ"י ק"ט. [3]) פפלנ"צ צד 392. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ואמי' אבל בדפו"ו ליי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בפשיט' הסורית ובכ"י תרג' שיתאסית דארעא ובדפו"ו בט"ס בב' תיבות שית אסיה דארעא ובנו"ג בתרג' בחכמתא שתאסיא ארעא וזה לא שם ולא פעל. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בתרג' ובדפו"ו חסר מלת שם ואי' שית אסיא דארעא ובפשיט' הסורית וכד עבד שתאסיה דארעא. [7]) וכדאי' בתרג' אצל ה' לעווי. [8]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בבכל.

תוספתי' חגיג' פ"א ואם לאו משתתף עם אחרים. נתפעל ב"ר ר"פ צ"ט. בנימין שלא נִשְׁתַּתֵּף במכירתו של יוסף (ועיי' תרג' שני אסתר ג', י"ד). אתפעל ברכות ל'. לישתף אינש נפשיה בהדי ציבורא, שבת כ"ג. משתתפנא, קהל"ר פ' שלח בואו ונשתתפ׳נון, תרג' ואין לזרים אתך (משלי ה', י"ז) ונוכראי לא נשתתפון עמך. ובענין שתופי מובאות תר"י א' שמות ט"ז, ה' ויערבון כבת"א וישתתפון בדרתיהון וכו', ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ד מערבין ומשתתפין וכו' ע"ש. והתואר שוּתָּף ובלא"ר וסורי שוּתָּפָא. שבת קי"ט: כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו וכו' כאילו נעשה שותף להקב"ה, סנה' ל"ח. שותף היה לו להקב"ה וכו', ירו' סנהד' פ"א די"ט: שותף ליסטים, ירו' ב"ב פ"ג די"ד. שותף שירד ונטע וכו', ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ד. נעשה כשותף. ולנקבה שוּתָּפָא תר"י ב' במד' כ"א, ט"ז תרג' חברתך (מלאכי ב', י"ד) שוּתַּפְתָּךְ. והקבוץ ב"ב פ"א מ"א הַשּׁוּתָּפִין, קידושי' ל': נדה ל"א. שלשה שותפין יש באדם וכו', ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ד שנים שותפין בו, עירו' ג'. ב"ב כ"ד: דבי שותפי עיי"ע קדר. השם המופשט שותפות ובל"א וסו' שׁוּתָּפוּתָא (Genossenschaft) עירו' ע"א: לקחו חבית של יין בשותפות, בכורות ב': והוא הדין לשותפות, שם וסנהד' ס"ג: אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם, פסחי' קי"ב. למיעבד שותפות בהדיה, יבמות ק"א. אין בה שותפות, ירו' קידוש' פ"א ד"ס. עבד של שותפות, ירוש' כתובות פ"ז דל"א ע"ג בשותפותיה[1]. בתשומת יד (ויקרא ה', כ"א) תרג' בשותפות ידא. ועוד השם המופשט שיתוף עיי' ירו' שבת רפי"ט דט"ז ע"ד אין קורה מתרת בלא שיתוף. ירו' עירובי' הנ"ל יסמך על שיתופו, שם: ע"י עירוב וע"י שיתוף, איזה חצר שאינה צריכה שיתוף בבלי עירו' ע"א: בסומכין על שיתוף במקום עירוב קמיפלגי] —

שתף[2]) שתפך והוטרך תר"י ופתילך ומטך (בראשי' ל"ח, י"ח)[3]) — (א"ב בנוסחאות כתוב שושיפך). *[אחי"ה ובתר"י א' אי' סיטומתך וחוטייך וחוטרך וכתב התשבי בעל הערוך כתב חותמך ופתילך ומטך תרג' ירו' שותפך וחוטרך ובקשתיו ולא מצאתיו וגם לא הבנתיו ע"כ וכן כתב במתורגמן אחרי שהביא הערוך ובקשתיו בתרג' ירו' ולא מצאתי ע"כ, והח' לעווי בעמת"ר שיער כי רבינו בעל הערוך היתה לו גי' מוטעת שותפך תחת שושיפך ואין נ"ל כי רבינו איננו כיון לתרג' כבלי דאי' שם פתילך: שושיפך כי אם על גי' תר"י כיון שאי' שם חוטייך ותחת זה רבינו גורס שותפך ובלי ספק כן מצא באחד מספריו, ולפע"ד צ"ל שופתך כי בל"ס شُقَّة פי' ממש חוט [Faden] —

שָׁתַק (מל"מ פי' פסק והניח מזעף וכדומה ruhen, schweigen; שָׁתוּק schweigsam שְׁתוּקִי verschweigen [ein Kind dessen Vater unbekannt ist] ועיי' בפנים) בפ' י' יוחסין (קידושין פ"ד מ"א דס"ט.) ואיזהו שתוקי כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו. בס"ג דפ' הנושא את האשה (כתובו' ק"ד:) א"ל אשתיק א"ל אשתיקן קאמרת פי' דכי אמרת הלכה זו קמיה שיתקך דלא סבירא ליה הכי או אשקיאן קאמרת כלו' שהשיקך כוס של טעם בשביל חביבות הטעם שנתקבל לפניו זה פי' הרב של חכמי מגנצא[4]) פ"א למדתי מרי האי[5]) אשתיקן קאמרת דשתק ולא אמר הכי או אשקיין קאמר שנשאל והיה שותה ואדהכי יצאת וכשחזרת לא מצאת ולא ידעת אי אמר הכי או לא[6]). בס"ג דפ' נערה המאורשה (נדרים ע"ז.) א"ל אשתקיין קאמרת או אשקיין קאמרת[7]) *[אחי"ה וכנ"ה בהקל ובפעל ברכות ס"ג: הכועס עליו רבו ושותק זוכה וכו', שבת ל"ג: ששתק וכו', יומא ז', פקח ישתוק, מנחות ע"ב, הוי פקח ושתוק, זבחים קט"ו: שְׁתוֹק, כתובות י"ד: חלל ושותק,

---

[1]) בנו"ג בט"ס בשורפותיה. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בכ"י ק"ט וב"ר שתפך וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ר פיזי' וויניצי' נכלל עם ע' הקודם. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אבל בדפ"ע תרג' חותמך ופתילך ומטך. [4]) עיי' מבוא ח"א צד XV ובזו שיטה הלך רש"י בכתובות שם ובמהדורא קמא (אצל שט"מ) שינה לשונו ע"ש. ורא"ש בנדרים ע"ז. פי' א"ל ר' אבא לרב הונא אמר רב הכי א"ל אשקיין קאמרת או אשתקין א"ל רב הונא מקובל לך מה שאמרתי ואתה אומר להשקותי אם רב אמרה או אינו מקובל לך ואתה תמה אם רב אמרה ולהשתיקני אתה אומר ע"כ ועיי' ג"כ פי' הר"ן לנדרים. [5]) כ"ה בדפו"ו וכן מוכח מדפ"ר ושם איתי' ברי"ת: פ"א לֹמֹהֹ = למדתי מרי האי ובכ"י ק"ט בלא נקודות פ"א למה וצ"ל לֹמֹהֹ כבדפ"ר ובשאר כ"י אי' פ"א מרב האי ובשדפ"ע אי' רק פ"א. [6]) וזה הפי' הוא קרוב לפי' רגמ"ה ורש"י בחולי' להא דאמרינן שם ע"ה: מטא הוה שתי ליה ושתיק ליה ואיכא דאמרי משתא הוה שתי ושתיק ליה ועיי"ע שה א' וש"נ. [7]) בנו"ג בנדרים אישתיק קא אמרת או שתי קאמרת וגי' הרא"ש עיי' לעיל בהערה 4 ובפי' הר"ן הגי' אשקיין קאמרת או אשתיקן קאמרת ובכתובו' הגי' אישתיק קאמרת או אשקיין קאמרת.

סנהד' ו': תלמיד שרואה זכות לא ישתוק. חולי' ע"ה: ושתיק עיי"ע שה א', אישתיק, אישתיקן עיי' לעיל ציון מכתובו' ונדרי'. ב"ב ט'. אשתיק. שבת כ"ט: אי שתוקי לך כדשתיקו ליה חבריא. סוטה ל"ה. אישתקי. נדה כ"ז. לא נשתיק. ב"ר פנ"א מה זכירה נזכר לו שתיקה ששתק לאברהם . . . והוא יודע ושותק. פיעל ברכות ל"ג: מגילה כ"ה: משתקין אותו. יבמות ק': משתקים אותו משתקין אותו. ובכתובו' י"ג: אי' כהפעיל משתיקין אותו וכן בתרג' כ"י איוב י"א. ג' משתקין וליחזק' א', כ"ד מְשַׁתְּקָן ובדפוסי' באפעל מַשְׁתְּקִין, משתקן. שבת ס"ז: המשתקת. אתפעל ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג אִשְׁתַּתֵּק, ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד ומשתתקין וקיימין. תרג' ירו' ב' ידמו (שמות ט"ו, ט"ז) ישתתקון, וכ"ה בכ"י תרג' תהלים ל"א, י"ח (ובנו"ג ישתקון). נתפעל ירוש' מגילה פ"ד דע"ה: היה קורא בתורה ונִשְׁתַּתֵּק. ירו' סנהד' רפ"ו דכ"ג: יוצא ליהרג ונשתתק. ב"ר ס"פ מ"ט נשתתק הסניגור. התואר כתובות י"ד: שָׁתוּק ממזרות שתוק נתינות שתוק עבדי מלכים. ברכו' נ"ח. אתא תליתאי דהוה שְׁתָקַאי כה"ג בע"י אבל בע"י הראשון שתקה[1]). והשם שְׁתוּקִי ולנקבה שְׁתוּקִית עיי' קידו' הנ"ל וע"ג. ויבמו' ק': והשם המופשט שְׁתִיקָה, שְׁתִיקוּת, שְׁתִיקוּתָא פסחי' צ"ט. יפה שתיקה לחכמים קו"ח לטפשים עיי"ע טל ח'. סוטה ל"ט. אין עמידה אלא שתיקה. זבחי' קט"ו: פעמים ששתק ומקבל שכר על השתיקה. יבמות פ"ז: שתיקה כהודאה דמיא. שם פ"ה. שתוקתיך יפה מדיבוריך. אבות פ"א מי"ז לא מצאתי לגוף טובה אלא שתיקה נ"א משתוקא עיי"ע טל ח'. עיי' ספור יפה שהביא הילק' משלי י' רמז תתקמ"ו בשם הילמדנו וילקי' בהעלתך ר' תשל"ח בזה הענין עיי"ע דקליקוס. ברכו' ס"ב. קבלה דייסורי שתיקותא. תעני' ט': קביל עליה שתיקותא. קידוש' ע"א: שתיקותיה דבבל היינו יחוסא. מאי לאו ביחסותא לא בשתיקותא. תרג' דומיה (תהלי' כ"ב, ג'; ס"ה, ב'), דומה (צ"ד, י"ז) שתיקותא, ועוד בתרג' שְׁתוּקָא עיי' תר"י א' בראשי' כ"ח, י"ד תרג' תהלים נ"ו, א'] —

☞ שְׁתַר (שפעל מן יתר übrig bleiben) תרג' ואתמלטה בעור שני (איוב י"ט, כ') אשתארית במשך ככאי[2]). תרג' הן לא בידם טובם (שם כ"א, ט"ז) לא ישתתר[3]) בידהון טובהון. *[אחי"ה ושם פסוק ל"ד תרג' נשאר: אישתתר והוא בנין אתפעל של משקל שפעל ובאשתפעל דברים ז', כ' הנשארים תר"י א' מה דמשתותְרִי ושם ד', כ"ז ותשתותרון בעם קליל, תרג' יותרו (משלי ב', כ"א) משתותרין כה] —

שתית (= שַׁתִּיתָא נ"ל מל"ע سختيت سختيت כל"ם שַׁחְתִּיתָא מאכל מן קליות Speise (aus dem Mehl gerösteter Aehren בפ' כיצד מברכין בגמ' דסמוך על הפת (ברכות ל"ח.) שתיתא רב אמר שנ"ב ושמואל אמר בורא מיני מזונות. פי' לוקחין תבואה שלא הביאה שליש ומייבשין אותה בתנור ועושין מאכל מן הקמח. פ"א בע' קלי[4]). בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) מיית ליה כונא[5]) דשתיתא דטלופחי. ובס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ח:). *[אחי"ה בע"ז שם אי' שתיתאה, שני מיני שתיתאה ופי' רש"י תבשיל העשוי מקמח של קליות שייבשן בתנור ויש שעושין מקמח עדשים וכו' ובפי' ר"ח אי': שתיתא[6]) וכ"ה בע"י וברש"י בדפוסי' הישנים וכן פירש"י בברכות ל"ח. שתיתא מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים. ובעירו' כ"ט: ד"ה שתיתא הוסיף עוד: ונותנין דבש לתוך התבשיל ובפי' ר"ח בעירו' אי' שתיתא פי' אסויק ע"כ וצ"ל ותיקא וכ"ה בפי' ר"ח פסחי' ל"ט סע"ב ותיקא דהוא כגון שתיתא דעביד במשחא ובמלחא בקמחא ע"כ עיי"ע וותיקא ומ"ש בח"ג, רנ"ט, וכן מצאתי בהל' פסחים לריצ"ג צד צ"ה ותיקא שרי (דרשו) [צ"ל פירשו] ראשונים דהיינו שתיתא דעביד במשחא ומלחא וכו', מכל זה נראה ברור כי כנים דברי רבינו כאן כי שתיתא הוא מאכל מן הקמח וכפי' רש"י[7]) וכן ור"ח מוכח מע' כחש שפי' שם רבינו בוחשין את השתית (שבת קנ"ו רע"א) וז"ל פ"א נותן השתית שהוא קלי בכלי ונותן בו חומץ ומערב בו שתי וערב ע"כ, והוא פי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא שבת קנ"ו רע"ב ע"ש באריכות), אבל בע' קל נ' פי' רבינו קלי (שבת קנ"ה:) לוקחין שעורין שלא הביא שליש ומייבשין אותן באש וטוחנן אותן ואותו קמח גובלין אותו וכו'. ונ"ל ששני פירושים נכונים הם כי בל"ע מלה הנ"ל בראש הערך פירושה תבשיל מקמח דקה מן הדקה ובל"ס פי' תבשיל מן קליות כי הפשיט' הסורית העתיקה ויצבט לה קלי (רות ב', י"ד) ויהיב לה

---

[1]) ובנו"ג כי קא שתקא. [2]) בנו"ג ככיי. [3]) בכ"י תרג' אשתתר. [4]), קל ג'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכן מוכח מדפ"ר רק שם בט"ס כתא וצ"ל כונא ועיי"ע כן (ח"ד, רנ"ג) ובנו"ג בונא וכ"ה בדפ"ע. [6]) ואחר דבור המתחיל זה אי' פי' אבל הפי' חסר. [7]) וכן פירש"י בסנהד' ס"ז: שתיתא קמח טרוף במים

שְׁחתיתא וצבע לחמא בחלבא וא"כ שתיתא (או שתית) [1] הוא שחתיתא וח' נבלעת ובל"י נקרא ἄλφιτον ובל"ר polenta. וכנ"ה שתיתא בה"ג הלכ' ברכו' פ"ו צד ז' ע"א, ושם צד ח' רע"ב אי' שתיתא דכנארי ודגובירי ודשיסקי, שם: שתיתא דטלפחי בורא פרי האדמה שתיתא דפירא בורא מיני מזונות משום דרובא חיטי נינהו] —

שְׁתוּת (= שְׁתוּתָא מספר סדורי מן שֵׁית, שִׁיתָּא der Sechste, sechstel) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ'.) אל ישתכר יותר משתות פי' בתשובות והקשה לכם אי באגר נטר לי אפי' פחות משתות חס ושלום אלא מיד ליד והכי אמר שמואל המוכר חפץ לחבירו באמנה ואמר בכך וכך לוקחין יש לו מן הדין ליהנות שתות ואין בו גזל ואונאה והלכתא היא מדקא עבדי כה מעשה באתריה דרב יהודה דרמו מ"ח [כוזי] בדנא כמפוריש בפ' המפקיד (ב"מ מ' סע"א) אבל מכר לו סתם ולא הוריעו בכמה לקחו מותר ליקח ממנו כדי דמיו ומשפטו כמו ששנינו. בפ' הזהב (ב"מ פ"ט: נ"ה.) האונאה ד' כסף [מכ"ד כסף לסלע שתות למקח עד מתי מותר להחזיר] עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ואם התנה עמו הוי יודע שחפץ זה שאני מוכר לך ממאתים יודע אני שאינו שוה אלא מנה על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה (שם נ"א: (א"ב תרג' שש שנים (שמות כ"א, ב') שית שנין). *[אחי"ה והרבה מזה הענין בב"מ מ"ט: שתות מקח שנינו . . . שתות מעות נמי שנינו, נ', נ': פחות משתות, שם: מה איכא בין שתות ליתר על שתות איכא דאילו שתות מי שנתאנה חוזר ואילו יתר על שתות שניהם חוזרין, פחות משתות נקנה מקח יותר על שתות בטול מקח שתות קנה ומחזיר אונאה ומפורש בקידושי' מ"ב: הא דאמר; פחות משתות נקנה מקח לא אמרן אלא דלא שויה שליח וכו' ע"ש ובפירש"י. ב"ב צ'. אמר שמואל אין מוסיפין על המדות יותר משתות ולא על המטבע יתר משתות עיי"ע אין (ח"א, קל"ב ומ"ש), שם רע"ב שתותא מלבר ופי' רגמ"ה דשתות דמוסיפין מלבר ולא מלגיו דעל חמשים מוסיפין י' ולא שתות החמישים שאינו עולה אלא לח' דינר וב' שתות דינר ע"כ ועיי' ג"כ מנחות ע"ז סע"א ופי' רגמ"ה שם. בכורו' נ' רע"א דל מינייהו שתותא וכו' דל שתותא ווזא . . אלא דל זוזא ושתותא ופי' רגמ"ה דל מינייהו שתותא: דעשרים וחמש ואינך לפדיון הבן. שתותא דכ"ד הוו ד' פשו להו עשרים זוז ודל שתותא דחמישי הוו כ"א נכי שתות דחד הוו ואנן קיי"ל דעשרים זוז לא פחות ולא יותר אלא דל שתותא: דכ"ה פשו להו כ"א ודל מההוא זוז דנקא הוו כ"א נכי דנקא והדר אפיק מנייהו זוז ואינך לפדיון הבן אכתי עשרין נכי דנקא הוו. אלא דל זוזא. מעיקרי מהנך כ"ה והדר דל שתותא מכ"ד פשו להו עשרין זוזי דהוו פדיון הבן. ועיי' ג"כ פירש"י ובתרג' שְׁתִיתַי, שְׁתִיתַאי, שְׁתִיתָאָה ובל"ס שְׁתִיתָיָא — תרג' יום הששי (בראשי' א', ל"א) יום שתיתי ובתר"י א' יום שתיתאי. והששי (ש"ב ג', ה') תרג' ושתיתאה, הששית (שמות כ"ו, ט' ויקרא כ"ה, כ"א) תרגום שְׁתִיתֵיתָא — ובענין שית עיי"ע] —

* שָׁתַת (langsam fliessen) הפכו קלח, נטף עיי"ע שת ד'.

* שָׁתַת (פי' יסד) מהשם שָׁת בל"מ (שָׁתוֹת), שִׁית בדרז"ל ובל"ס שִׁית, שִׁית יסוד נבנה הפעל בהפעל ונפעל הושתת נשתת אבל יותר טוב הושתה, נשתה מפעל שתה עיי"ע שת א'.

* שתותייה (Skythen) עיי"ע ברבר ח"ב, קפ"ד: וש"נ שו"ט מזמור ק"ט, ובשו"ט מזמור כ"ה אי' לברבריים ולענתותים ובילק' תהלי' ס"ר תש"ב לטבריים [צ"ל לברבריים] מה עשה לגונתיים מה עשה והוא Gothen עיי"ע גנת (ח"ב שכ"ד) ועוד עיי"ע אפריקי (ח"א, רמ"ג).

[1]) ולא שתות כדאי' ברכות ל"ת. וכ"י ש"ס שבת עיי"ע בחש בהערה 1.

נִקדש במחנות תרשישים. נערץ בסוד קדושים. אושר חילי באישושים, לערוך ערך שי"ן,
ולערוך כסדר בכתב, יעצמני בערך תי"ו.

*[אחי"ה החרוזים האלה כר"ת נתן ב' יחי' ישנן בכ"י וי"ו א' ב', ל"ד וה"ב ושם יעצימני, ובכ"י ל"ר חיילי, ובכ"י ב"ר רק: סליק ליה ערך רי"ש אחל ערך שין, וכן בכ"י ק"ט נשלם ערך שי"ן אחל ערך תי"ו וכ"ה בדפ"ר].

אות התי"ו

* ת הוא אות הכ"ב מאלפ"א ביתא יבא א') פעמים רבות בארמי במקום שי"ן שבלשון מקרא כמו שִׁית (= שֵׁשׁ), תוב (שוב), תבר (שבר), תלת (שלש), תלגא (שלג). ב') החליף בד' וז', ד"מ הזדמנתון (התזמנתון). ג') יבא לרוב לפני המלה לבנות מהפעל את השם ד"מ תבשיל (מן בָּשַׁל), תלמוד, תלמיד (מן למד). ד') ת"ו שהוא בראש המלה אות השמוש יבא לפעמים להיות שרשית ד"מ תחל הפעיל התחיל (תְּחִלָּה). תָּרַם (מן תרומה) וכדומה וקרוב לזה תמצא בל"מ ד"מ תַּגְמוּל, תּוֹדָה, תְּפִלָּה, תְּשׁוּבָה, תְּקוּמָה וזולתם.

תָּא (מל"מ פי' חדר הצלע Seitengemach והוא יָצִיעַ Anbau ובלא"ר תְּוָא או כל"ס תְוָנָא עיי"ע תוא, תוון) יציע צלע ותא[1] (כ"ב ס"א). כבר פי' בע' אפתא ובע' יציע[2]). בפ"ד במדות (מ"ז) ובפ' הוציאו לו בגמ' היה מהלך (יומא נ"ב.) כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש. *[אחי"ה וכנ"ה תא וקבוץ תאים במדות שם משנ' ג' ושלשים ושמונים תאים היו שם וכו' ושלשה פתחים היה לכל אחד ואחד אחד להתא מהימין ואחד להתא מהשמאל ואחד להתא שעל גביו וכו' ע"ש ועיי' תוספו' יומ' נ"ב. ד"ה כותל. ורש"י פי' ביומ' שם התא יציע מאחורי הכפרת, והרמב"ם בפי"מ למדות פ"ד מ"ג פי' שתא נקראת ההרחקה שיש בין שתי הכתלים עש"ה ובע' יציע ומ"ש ועיי' הרד"ק שרש גרע] —

תָּא (צווי מן אֲתָא בל"מ אתה ובל"ס וערבי[3]) kommen) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) תאי דאוכליך חלבא[4]) פי' בואי — (א"ב העיקר הוא אתא והוא לשון פסוק' (דברים ל"ג, ג') ואתה מרבבות קדש). *[אחי"ה וככר הארכתי בציונים בע' אתא ענין תא שמע (ר"ת ת"ש) שבת כ"ט. תענית כ"ז. ב"ק כ"ג: עיי' י"מ ס"י תרכ"ט. תא חזי ירו' סנהד' רפ"ב די"ט ע"ד ושאר מקומות בע' אתא וש"נ תא אחוי לך, פוק ותא ויתר דוגמאות. תָּא הוא הצווי ולנקבה תאי עירו' הנ"ל. תרג' לכה (משלי א', י"א; ז', י"ח) תא ותחת זה נ"כ איתא. לכו (שם ס', ה') תרג' תְּין. בפשיט': תו, ב"ב כ"ב. תו אכלו וכו' ובאל"ף איתו כרוכו תעני' כ"ג: ירו' ב"כ ספ"ב די"ג ע"ג אזלון ותון ובירו' הרבה פעמים א' נבלעת עיי"ע אתא וש"נ] —

* תָּאַב (מל"מ ונרדף עם אִוָּה verlangen, begehren) פסחים צ"ט: כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב כה"ג בפי' ר"ח וכ"ה בע' או בני' דפ"ר[5]) וכשאר דפ"ע ועיי"ע או[6]). יבמו' ס"ו. תאבני קטוע מן תאב אני, וכ"ה בתוספת' יבמו' פ"א ירו' ברכו' רפ"ז די"א סע"א ובירוש' מגיל' פ"ד דע"ה רע"א בשעה שהוא סאב לאכול (לוכל) לא כ"ש. ירו' נדרים רפ"ט דמ"א ע"ד אין היצר תאב אלא דבר שאסור לו. ירוש' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד תאיבי בנים[7]). שמ"ר רפ"א ועוד שתאב (עשו) מיתת אביו. תוספת' ערכי' ספ"ד והלא תאיב לו, תרג'

---

[1]) כצ"ל ובדפ"ע והתא. [2]) וגם בע' יציע איי' תני רב יוסף ג' שמות יש לו יציע צלא תא ככר פי' בע' אפתא והסגרנו זה המאמר כי לא דבר מזה רבינו בע' אפתא והגהתי בע' יציע כמו שהגהתי ע"ש, ובע' אפתא פי' רבינו רק יציע וברקא חלילה ועוד עיי"ע ברקא ג'. [3]) עיי"ע אתא ח"א, של"ב. [4]) כ"ת נכון בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיז' ווניצי' בט"ס לבא ועיי"ע שלך. [5]) והי' לעווי שגה ברואה לומר כי דפ"ר גרס תאו. [6]) ח"א, מ"ד הערה 2 וש"נ גי' הספרים תאוה וצ"ל בתאות כדאי' בכ"י ובירו' פסחים רפ"י דל"ז: [7]) ובבבלי תעני' י"א. חסוכי בנים עיי"ע חסך.

כלתה נפשי (תהלים פ״ד, ג׳) תאיבת [1]) נפשי. תרג׳ רות א׳, ו׳ תאיבא אנא; להושע י״ג, ה׳ דהויתון תאיבין. ובפיעל בויק״ר פל״ד אביון שמתאב לכל וגי׳ רבינו תאב לכל עיי״ע אביון (ח״א, י׳) ובמד׳ משלי כ״ב הגי׳ מתאוה לכל. הפעיל ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ. ואומר ליה״ר תאבת דבר האסור לך חייך שאני מתאיבך דבר המותר לך. השם תְּאֲבוֹן, תְּיאֲבוֹן ובל״א תְּיאוּבְתָּא פי׳ תַּאֲבָה חולין פ״ד. שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון וכ״ה בספרי ראה פ׳ ע״ה ובתוספת׳ ערכי׳ ספ״ד לתיאבון. פסחים ק״כ. קאכיל לתיאבון. חולי׳ ג׳ סע״א ד׳. מומר אוכל נבלות לתיאבון וכ״ה בסנהדר׳ כ״ז. ופי׳ ר״ח כלומר אכל נבילה לתיאבון אכילת בשר לתאות בשר ע״כ. תשוקתך (בראשי׳ ג׳, ט״ז) תרג׳ תיאובתך.

תְּאבַת (שם אדם) בתשו׳ הגאונים בהוצא׳ הר״א הרכבי סי׳ תקמ״ז (צד 268. 269) דאיתיליד תאבת . . . שאקיל תאבת. פי׳ שם אדם בל״ע ثابت פי׳ ותיק וחכם.

* תָּאגָא עיי״ע תג.

* תאגיה (שם מטבע ئرم דרהם) עיי׳ תשובת הגאונים הנ״ל צד 318. 218.

* תְּאוֹ (Waldochs) עיי״ע שר (ח׳) וש״נ תוספת׳ כלאים פ״א ומתורגם ע״י תורבלא עיי״ע תרבלא.

* תַּאֲוָה (מל״מ פי׳ חשק וחפץ das Verlangen, Gelüste מפעל אָוָה) חולי׳ ט״ז: בשר תאוה. ב״ר פל״ד שלא הותר לבשר תאוה וכו׳ בני נח שהותרו לבשר תאוה. אבות פ״ד מכ״א הקנאה והתאוה. ויק״ר פי״ח וקהל״ר פ׳ גם מגבוה: האביונה (קהל׳ י״ב, ה׳) זה התאוה. ירו׳ מגילה פ״ד דע״ה. מכנים אהבה ומוציא תאוה. ירו׳ סוכה פ״ב דנ״ג. מה להלן עד שיכנסו למצה בתאוה וכה עד שיכנסו לסוכה בתאוה.

* תאורה (מ״ס) [צ״ל תמורה] פסיקת׳ רבתי פ״מ מהו מוריה (בראשי׳ כ״ב, ב׳) (תאורתו של שם אליפיי) וצ״ל תמורתו של שם חליפיו כמד״א (ויקרי כ״ז, י״ם) לא יחליפנו ולא ימיר אותו ועיי׳ מ״ש בעל מ״ע שם בפסיקתא וש״נ ילק׳ שה״ש: מוריה.. תמורת שם בן נח שנא׳ לא יחליפנו וגו׳.

תאטר (= תֵּיאַטְּר, תֵּיאַטְּרוֹן מל״י θέατρον בל״ם תַּאַטְּרוֹן Schauspiel, Theater) כריש כתובו׳ (ה׳.) וכפ׳ שואל אדם בגמ׳ לא ישכור (שבת ק״נ.) הולכין לתאטריות ולקרקססאיות לפקח על עסקי רבים בשבת [2]). בפ״ק במגילה בגמ׳ אבל זמן (ו׳.) ועקרון כיבוסי [3]) (זכריה ט׳, ז׳) אילו תיאטריות וקרקסיות שלהן [4]). בס״פ קמא בע״ז בגמ׳ אין בונין (י״ח סע״ב) ת״ר אין הולכין לתיאטריות ולקרקסיות [5]). בב״ר פפ״ח (פפ״ז) ויהי כהיום הזה: ר׳ נחמיה אומר יום תיאטרון היה והלכו הכל לראות [6]) פי׳ בל׳ רומי קורין לנבלה תיאטרון [7]) קרקסיות כתי כסאות. בלשון גרמטיקא [8]) קורין תיאטרון למקום שיושבין שם בגובה ורואין השחוק שעושין למטה בין בבני אדם בין בחיות רעות ועד היום קורין לקוליסיא״ו [9]) תיאטרון [10]) כי באותן המעלות היו יושבין שם בני אדם זה על גב זה ולא היו מונעין הראייה אחד מחבירו והיו רואין השחוק שעושין למטה. בתי קרקסיות בתי משתאות של יין בל׳ יון קורין ליין קרסי [11]). ונגינות שותי שכר (תהלים ס״ט, י״ג) תרג׳ וזמריהון דאזלין למשתי מרוא [12]) בבתי קרקסיהון ס״א קרקסון [13]). (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ בנין מיוחד לראות צחוק הלצים וכן קרקום בענין ענול וגם הוא מיוחד למיני צחוק ובזמן קדמון היו בעיר רומי שלשה בניינים מפוארים

[1]) כ״ה במתורגמן ובנו״ג תאיבה. [2]) בדפ״ר ובשאר דפ״ע חוץ מדפו״ו אי׳ טאטריות אבל בדפו״ו תאטריות או כגי׳ עיקי התלמוד תיאטריות וכ״ה נכון בשאילתו׳ ריש סי׳ א׳ תיאטראות ולקרקסאות ובנו״ג בכתובות לטרטייאות ולקרקייאות ובשבת אי׳ לטרטיאות ולקרקסאות ובהעתקת ר״ח לבתי טאטראות ולבתי קרקסאות. [3]) בדפו״ו ואמ׳ בט״ד היבוסי. [4]) כ״ה נכון בכ״י ש״ס ובילקי כ״י אצל ד״ס וגי׳ תיאטריות אי׳ לנכון בש״ס דפי פיזי ובנו״ג תראטריות וקרקסיות שבאדום. [5]) בנו״ג לטרטיות ולקרקסיאות. [6]) בנו״ג יום תיאטירון ובמ״כ הגי׳ תיאטרון וכ״ה נכון בפסיק׳ רבתי פס׳ ו׳ ושם עוד וקורקסיו ובא זו הכלה משגרא דלשנא ששתיהם נזכרו יחד וברש שהש״ר יום טיאטרון של נילום ועיי״ע נבל ובילקי ויש״ב ר׳ קמ״ו יום טיאטרון היה. [7]) ובכ״י ו״ו תארטון ואולי כיון לל״ר teter, taetar דבר מכוער לריח וכדומה. [8]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב אבל בדפ״ע גרמטקא ועיי׳ מבוא ח״א, IX ובעיקרי התלמוד גורס גראמאתיק״ו ופי׳ ר״ל לטין ע״כ והנכון כמ״ש במבוא הנ״ל. [9]) coliseo, colosseo. [10]) בדפ״ר ובכ״י אבל בדפו״ו תיאטרו ואולי כיון ללאי״ט teatro. [11]) נ״ל שכיון ללי׳ οἶνος κιῤῥός יין לבן ובעיקרי התלמוד גרס קראסי. [12]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה בכ״י תרג׳ מֵרְוָא ובדפ״ע מרית וצ״ל מֵרְוָת וכ״ה בדפוסי תרג׳. [13]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״ה לפנינו בתרג׳ עיי״ע קרקס.

אשר נקראו כן). *[אחי"ה פי' ראשון של הערוך קשה להלמו ואין יאות לאומרו וקרוב לזה אי' בתוספו' מגילה ו' ד"ה טראטיות עש"ה וצ"ע שלא העירו על הערוך וגם לא הזכירו פי' שני בערוך (נ"ב בילק' וישב ר' קמ"ו) שהוא האמת ונזרתה מל"י הרשומה בתחלת הע' והוראתה ראשונה ענין ההשקפה להשביע העין ונקרא המקום ששם עומדין לראות תענוגים ומיני צחוק וכפי' ר"ב וכ"ה נכון בקצת ביאור בע"ם כ"י בקובץ ה"ב. וברומי היו כמה תיאטריות וקרקסאות (Circus) ואלה שמותם עפ"י א"ב 1) Theatrum Balbi 2) Theatrum Casii. 3) Theatrum Curionis, 4) Theatrum Florae. 5) Theatrum Lapideum. 6) Theatrum Marcelli. 7) Theatrum Pompei. 8) Theatram Scauri. ועוד היו עשרה בנינים המכונה בשם קרקוס ואלה המה: 1) Circus Adriani. 2) Circus Alexandri. 3) Circus Antonii Caracallae. 4) Circus Aurealiani. 5) Circus Domitiae. 6) Circus Eliogabali. 7) Circus Flaminius. 8) Circus Florae. 9) Circus Maximus. 10) Circus Neronis [1]. ופליאה שרש"י ורד"ק לא הכירו הוראת המלה כי רש"י בכתובות פירש טרטיאות פלטי מלכים ושלטונים ובשבת הנ"ל פי' תרטייאות וקרקסאות מיני פלטין הם ששם נאספו לבית הוועד ובמגיל' יבע"ז לא פי' מאומה ורד"ק ביחזק' כ"ז: ו' הביא התרג' בית חופאה לאתיטרון (ובנו"ג בשתי תיבות לא תיטרון) וכתב הרד"ק ולא הבנתי מלת לא תיטרון ועיי"ע אתיאטרון (ח"א של"ג ומ"ש). והמלה משובשת בכמה אופנים עיי"ע טאטרון ומ"ש בח"ד, א' וש"נ. ויש להוסיף כי בדפ' הראשונים עד לובלין אי' בשבת טרטראות ובכ"י פ' טרטסייאות וכ"ה בכ"י ש"ם מינכען בע"ז טרטסיאות וכ"ה בכ"י ש"ם מינכען במגילה וכ"ה בשו"ט מזמור י"ח עיי"ע טרטסיאות (ח"ד, ע"ש). ובכ"י א"פ במגיל' סרטיאות וצריך לו' טרטיאות וכדאי' בכ"י ש"ם ב' עיי' ד"ס למגילה צד ט'. פסיקת' דר"כ צד קס"ח: בתי טרטיטאות ובתי קרקיסאות ובתנחו' אחרי סי' א' בתי טרטאיות ובתי קרקסיאות ובתנחו' הישן אחרי סי' ב' טרטיאות וכ"ה בילק' ירמי' ר' רצ"ג ובילק' תהלי' תרי"ג ובילק' קהלת ר' תתקס"ז. פסיקת' דר"כ צד קי"ט: בתי תרטייאות ובתי קרקסייאות ונכון באיכ"ר פתיחת' סי' ג' בתי תיאטרות ובתי קרקסאות ובירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד בתי תרטיות ובתי קרקסיות וצ"ל תיאטריות וכ"ה נכון בגי' המהרש"ם ובהיפך בירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ג גי' המהרש"ם בתי תרטייאות ובדפ' קראט' לנכון תיטריות ועוד עיי"ע קרקס ד'. רות רבה פ' ותאמר רות: אין דרכן של בנות ישראל לילך לבתי תיאטראות ולבתי קרקסיאות. איכ"ר פ' הביא בכליותי אלו אומות העולם יושבין בבתי תרטיאות ובבתי קרקסיאות. קהל"ר פ' כל הנחלי': בתי כסאות ובתי תיאטריאות. שם פ' לשחוק: שוחקים בבתי קרקסיאות ובבתי תיארטיאות שלהם. תר"י א' ארור אתה בבואך (דברים כ"ח, י"ט) ליטין אתון במעלכון לבתי תיאטרוניכון וקורקיסתכון. והיחיד ירו' ע"ז פ"א ד"מ. העולה לתיאטרון איסור משום ע"ז. ירוש' תעני' פ"א דס"ד: משפר תייטרון, שמ"ר ס"פ נ"א ראה אותם גנבין לתיטרון וכו' ובאיכ"ר פ' הביא בכליותי: ומכניסים את המומוס לתיאטרון שלהם וכו' ועוד עיי"ע ממס] —

תָּאַל (לדעת רבינו אילן גדול ולדעת רש"י דקל רך ושתילים נטעים בחורים וכן נ"ל מל"ע تال (kleine Palmen, Palmsetzlinge) בסוף פ' החובל בגמ' דסמוך אעפ"י (ב"ק צ"ב רע"א) רב חסדא חזא תאלי דקיימי [2] בי גופני [3]. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הסולם (ב"ב כ"ב:) רב יוסף הוו ליה הנך תאלי. קני לך דיקלין ותאלין הוצין וצינין (שם ס"ט:) עיי' בע' צינין [4]). *[אחי"ה בע' צני פי' רבינו (עפ"י פי' רגמ"ה) דקלין תמרים גבוהים תאלין שאר אילנות גדולים וכו' אבל בכ"מ מוכח כי תאל, קבוץ תאלי הם מיני דקלים וה' לעף הביא בשם בעל כיצד מעריכין שהוא מל' הודו (τάλα) tâla וכ"ה בל"ם تال, تال מין דקל הנקרא Borassus flabelliformis והמיץ שיצאו מעצו משכר עיי' וואוללירס ערך تال צד 411 ובני הודו השתמשו

---

[1]) עיי' על כל זה בקרמוניות של Hederich. [2]) ליי' לפנינו ועיי' הערה הבא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ועיקרי התלמ' ולא כ י כדאי' בשרפ"ע ובדפ"ש ובשאר דפוסים הראשונים אי' חזא ת ת ל י והגיה המהרש"ל תאלי עיי' ד"ס לב"ק צד ק"ט וש"נ כ"י ש"ם רי הוה מטייל ביני גופני חזא ביה תאלי ובכ"י ש"ם ה' חזא דיקלי דתלו בי גופני והגית בעל ד"ס וצ"ל דתאלו והוסיף אבל גם זה נראה כמיותר עכ"ל ולפע"ד ברור כי דקלי הוא גליון לפרש תאלי ובתחלה היה כתוב חזא תלי או תאלי ובא הגליון לפרש דיקלי ואח"כ בא פנימה אז שתי גירסאות דיקלי תאלי נתערבו ונשתבש דיקלי דתלו! [4]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע צינין ובר"א בס"ם הוצין.

בעלי זה הדקל לכתיבה שם צד 415 ועיי"ע דקר ושם ה"ג. קכ"ח העירותי ככר שאולי בעלי התלמוד כיוונו לזה הדקל והיותר קרוב שכיונו למלה ערבית تال שפי' שתילי דקל הרכים. והיא דעת רש"י בשבת ק"י. תרתי (תלאי) [צריך לו' תאלי] איכא במערבא וכו' ופירש"י (תלאי) [תאלי] דקלים נטיעות מין תמרים שנקרא בל' ארמי תאלי"י ע"כ. וכן פירש"י בב"ב כ"ב סע"ב תאלי: דקלים קטנים ע"כ וכן פי' הרשב"ם שם ס"ט: תאלין: שתילין נטעים בחורים, ע"כ, וכן פי' רגמ"ה ב"ב כ"ב סע"ב תאלי אילנות בחורים. ובדף ס"ט: פי' תאלין אילו שאר אילני בהורין קטנים ע"כ. ורבינו בע' צני פי' בהיפך גדולים. אבל בלי ספק תאל הוא מין ממיני תמרים או שתילי ונטיעי דקל הרכים ובכ"י ש"ס א"פ בשבת ק"י גרס תרתי דיקלתי איכ' הרי פי' תרתי (תלאי) [תאלי] כדאי' לפנינו כמו תרתי דיקלתי [1]) ודוגמא אחרת עיי' לעיל בהערה. וכן בב"ק צ"ב. גופני קני דקלי דקלי לא קני גופני מוכח כי תאלי נקראו דקלי.

* תאל"ם (ר"ת, וסימן הוא) לוקה ד' וסימניך תאל"ם (פסחים כ"ד סע"א מכות ט"ז: עירו' כ"ח רע"א) ככר פי' בע' פוטיתא. *[אחי"ה עיי"ע פטתא ושם מפורש ובנוסח' בג' מקומו' הנ"ל לי' הסימן ועיי' פי' ר"ח בעירו' ומ"ש בע' פוטתא ועיי' ברי"ף ס"פ אלו טרפות] —

תאם (מל"מ תְּאֹמִים, תּוֹאֳמִים (בקבוץ) פי' זוג ולדות Zwillinge והושאל לשיני הלחיים העומדין בשני עיקרין doppelwurzige Zähne, Backzähne) בפ' ו' בבכורות (ל"ט: במשנ') אין בודקין מן התאימות ולפנים פי' ,כגון השינים הגדולים שעומדין בסוף הלחיים ששם אינו נראה המום". בב"ר פס"ו [2]) (פס"ה) והנה תאומים בבטנה (בראשית ל"ט, כ"ז) מלא הוא ששניהם צדיקים ולהלן (שם כ"ה, כ"ד) חסר שאחד היה צדיק ואחד רשע — (א"ב שיני הלחיים נראים כאלו הם כפולים לכן נקראו תאומים). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם בפי"מ לבכורו' מתאימות: מזדווגות ורש"י פי' שיניים גדולות שקורין מיינשליר"ש [3]) שאחת נראית כשתים ע"כ ועיי' ברע"ב. ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה ושם הסיום: ולהכי קרי להו מתאימות שיש לכל אחד ב' עיקרין ע"כ. וגי' מתאימות אי' ג"כ במשנה שבמשניות ובמשנ' שבגמ' אי' התיוכת ועיי"ע תיָומין — ועוד נקרא מזל אחד תאומים וכל"ע توأمان. פסיקת' רבתי פ"כ ואחר החושך מה אתה בורא א"ל תאומים ומפני מה אתה בורא תאומים שעתיד לראות אדם באור ובחשך מפני שמזל תאומים אדם. ובל"מ רק בקבוץ וכדרז"ל גם ביחיד בל"נ תאומה (Zwillingsschwester). ב"ב קכ"ג סע"א תאומה היתה עם דינה . . . תאומה היתה עם בנימין וכו'. ב"ר רפכ"ב עלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו והבל ושתי תאומותיו, שם פס"א נולד הוא ושתי תאומותיו [4]). שהש"ר פ' אני ישנה: תמתי (שה"ש ה', ב') תאומתי מה התאומים הללו אם חושש אחד מהן בראשו חבירו מרגיש כך וכו'. סנה' מ"ו: שני אחים תאומים וכו'. ועוד עיי"ע תיומין; תיים. וממנו הפעל בהפעיל והָפעל. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו: היו שם שתי דרכים (בירו' נזיר פ"ז דנ"ו. היו שני דרכים) מתאימות אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה פי' מתאימות הולכות בשוה זה בצד זה [5]) ירו' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג היו שתי כירים מתאימות. הפעל שהש"ר פ' צרור המור: שהיה מותאם בין שכינה למלאך וכו' כלומר מותוך ואמצע ביניהם. כלי' פ"כ מ"ז המתואמות עיי"ע קלמר] —

תאן (= תְּאֵנָה מל"מ Feigenbaum וכן בלשון סורי' והפרי תְּאֵנִים Feigen) בב"ר פ"כ [6]) (פי"ט) ויתפרו עלה תאנה (בראשי' ג', ז') שהביאה תואנה [7]) לעולם. בריש עירובי' (ד':) ובריש סוכה (ו'.) תאנה כגרוגרת להוצאת שבת פי' שאם הוציא כגרוגרת בשוגג חייב חטאת במזיד ענוש כרת בשלא התרו בו ונסקל כשהתרו בו. *[אחי"ה וכנ"ה יחור של תאנה, ייחור של תאינה, יחורים לתאנים עיי"ע יחור ח"ד, קכ"ו, וש"נ, סוכי תאינים עיי"ע סך ג' וש"נ. ב"ר ר"פ ס"ב התאינה הזו בשעה שהיא נלקטת בעונתה יפה לה ויפה לתאינה וכו' ע"ש כל הענין ובשהש"ר פ' דודי ירד ובקהל"ר פ' מתוקה ושם תאנתא וכ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ה רע"ג וכ"ה בל"ם ריש שהש"ר עיי"ע סרכא. ירו' שביעי' פ"א דל"ג: הדא תאינתא עבדה כל שנה. פסחים קי"א: טולא דתאינתא כגי' כ"י ש"ס עיי' ד"ס פסחים צד ק"ע. ובתרג' לרוב פעמים תֵּינְתָא

[1]) ובכ"י מינכען בט"ס תרתי תילתא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו פ"ז. [3]) Backzahn, machelière עיי"ע ככא ומ"ש בח"ד, ר"כ. [4]) ועיי' סנהד' ל"ח: ותוספו' שם ד"ה וירדו וילק' בראשי' ר' ל"ה בשם פרד"א. [5]) ובמס' שמחו' פ"ד הלכ' י"ד לי' מלת מתאימות. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע בט"ס ב'. [7]) ובמדרש הגדול כ"י אשר תחת ידי הגי' תאונת. ונ"ב מלי לא אבלתי ממנו באוני.

בהבלעת האל״ף. עיי׳ תרג׳ שופטי׳ ט׳, י׳, י״א; להושע ב׳, י״ד; ט׳, י׳; למשלי כ״ז, י״ח והקבוץ תְּאֵנִין, תְּאֵנַיָּא תרג׳ במדבר כ׳, ה׳; י״ג, כ״ד (בקצת דפוסים תאינין, תאיניא), לדברים ח׳, ח׳. תרג׳ תאנים עם בכורים (נחום ג׳, י״ב) תְּנִין בַּכִּירָן וכן בדרז״ל ירו׳ סנהדר׳ פ״א די״ח ע״ג בטול תְּיְנְתָּא, שם ספ״ד דכ״ב ע״ג אפילו תינתא או חיטתא לא דמיא לחברתה] —

* תּוֹאֲנָה מענין אנה klagen עיי״ע הקודם לזה וש״נ ב״ר פי״ט.

* תּוֹאַר (מל״מ פי׳ תבנית וצורה (Form, Aussehen ירו׳ שבת פ״ו ד״ז ע״ד ושם ספ״ח די״א ע״ג וירו׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג תואר כלי, ירושי׳ ברכו׳ פ״ה ד״ט. אפי׳ תואר חברות אין עלינו לרעה עיי׳ פי׳ אה״צ למהרז״ף [1]). ובהבלעת האל״ף תריתא עיי״ע תרת.

תב (= תּוֹתָב מפעל יְתַב sitzen אפעל אוֹתִיב setzen; שן תותבת eingesetzter Zahn) כפ׳ במה אשה (פ״ו מ״ו דס״ד:) שן תותבת פי׳ שנפל ממנו שן ולוקחת שן שנפל מאדם אחר [2]) ומושיבה במקומה. שן של כסף דברי הכל מותר רבי מתיר בשן של זהב (שם ס״ה.). וישב יעקב (בראשי׳ ל״ז, א׳) תרג׳ ויתיב [יעקב]. *[אחי״ה תותב מפעל יתב עיי״ע וש״נ ועוד עיי״ע תותב א׳ ושם אעריך] —

תב (= תּוֹתָב פי׳ שמלה Kleid והושאל לחלב ע״ג הדקין המונח כקרום ושמלה פרושה) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולין מ״ט:) תותב קרום [3]) ונקלף. פי׳ תותב העשוי ככובע ומכסה כשמלה. היא שמלתו לעורו (שמות כ״ב, כ״ו) תרג׳ היא תותביה. בפ׳ חבית בגמ׳ כל שלא בא (שבת קמ״ח:) במתאי שמאי בלא מתאי תותבאי. בר״ג דפ׳ מציאת האשה (כתובות ס״ז.) אמר [4]) רב פפא הני תותבאי [5]) דבי מכסי פי׳ שמלות. *[אחי״ה ותרג׳ שלמותינו (יהושי׳ ט׳, י״ג) תותבנא. והושאל לחלב על גבי הדקין וכן פי׳ רגמ״ה בחולין וז״ל תותב קרום ונקלף כלומר וזהו חלב שעל גבי הדקין שאסור מה לשון תותב שפרוס החלב ע״ג הדקין כשמלה ע״כ ועיי׳ ג״כ בפירש״י. ותותב הוא בל״א וסורי תּוֹתְבָא פי׳ תושב עיי״ע תתב א׳ ומ״ש ולכן השמלה נקראת כן כאלו היא תושב הגוף כלומר אדוק בו] —

תב (מע׳ תב א׳ מפעל יתב השם המופשט מְיַתְּבוּתָא Besetzung) בר״נ דמשקין (מ״ק ב׳.) מאי משמע דהאי בעל לישנא דמיתבותא [6]) הוא דכתי׳ (ישעי׳ ס״ב, ה׳) כי יבעל בחור בתולה ומתרגמינן ארי כמה דמיתותב [7]) עולם (על) [צ״ל עם] בתולתא יִתְיַתְּבוּן בגויך בנייך [8]), וארצך תבעל (שם ד׳) תרג׳ וארעך תתיתב. זה שייך בע׳ ראשון. *[אחי״ה ר״ל מע׳ תב א׳ והוא מע׳ יתב ע״ש וש״נ וכל הבנינים והשמות] —

תב (= תַּבֵּב, תַּבֵּיב מפעל הסורי שַׁב פי׳ גרר ומשך לאחוריו schleifen, schleppen וכפרעל שרביב עיי״ע שרבב) על שמונה מאות חלל (ש״ב כ״ג, ח׳) תרג׳ ומסבב על ידי מורניתא. והגירם [9]) על ידי חרב (ירמיה י״ח, כ״א) תרג׳ ותביבינון על ידי קטולין. *[אחי״ה כ״ה נכון בדפ״ר פיז׳ וויניצ׳ אבל בשאר דפ״ע לי׳ התיבות על ידי מורניתא והגירם ונדפס בטעות ובכ״י ערוך אי׳ לנכון ובנו״ג בתרג׳ ש״ב הנ״ל ומתבב על ידי מורניתיה תמני מאה קטילין, וכ״ה שם בפסוק י״ח והוא עורר את חניתו על שלש מאות חלל: והוא תביב ית מורניתיה על תלת מאה קטילין, והבין התרג׳ עורר כמו גורר, ולכן תרג׳ והגרם (ירמיה שם) ותביבינון כגי׳ המעול׳ שבערוך ובנו״ג בתרג׳ בט״ד ותכבינון, ובדר״ק שופטים ד׳, ז׳ ותבינון וצ״ל תבבינון וכן תרג׳ ותגר (יחזקאל ל״ח, ה׳) ותביבתא. תרג׳ ישעי׳ י״ד, כ״ג ואיתבבינה לשיצאה. ותרג׳ ומשכתי (שופטי׳ ד׳, ז׳) ואִיתַּבֵּב וכדאי׳ ברד״ק שם ובנו״ג בט״ס ואתתיב] —

תב (= תּוּבָא, תְּיוּבָא, תְּיוּבְתָּא פי׳ בל״ס תִּיבְתָּא, תְּיוּבָא (מן תוב, שוב) הקיא der Auswurf, das Ausgespieene) כהתעות שכור בקיאו (ישעיה י״ט, י״ד) תרג׳ כמא דטעי רויא ומדשדש [10])

[1]) ואצל חכמי הדקדוק תואר השם או שם התואר נקראה המלה אשר על ידה העצם מתואר נגדר ונבדל ובענין שמוש תואר ומתואר אצל הפילוסיפים עיי׳ מה שכתב הרמב״ם במו״נ ח״א פ׳ נ״ב והלאה. [2]) וכפי׳ ל״א ברש״י. [3]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע וקרום. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע ואמר. [5]) בנו״ג ובעיקרי התלמוד תותבי. [6]) כ״ה בדפ״ע ובנו״ג דמְיַיתְּבוּתָא אבל בכ״י ק״ט ל״ד וה״ב ועיקרי התלמוד מתיבותא. [7]) כ״ה נכון. בכ״י ובדפ״ע דמתותב. [8]) בנו״ג בתרג׳ כן יתיתבון בגויכי בניכי ובכ״י ש״ס עם עולמתא כן יתותבן בגוייך בנייכי. [9]) במקרי׳ והגרם. [10]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ׳ ובכ״י אבל בדפ׳ פיז׳ וויניצ׳ מרשרש.

בתוביה [1]). ככלב שב על קיאו (משלי כ"ו, י"א) תרגומו היך כלבא דהפיך על תיוביה [2]) בויק"ר ט מ ו ך [3]) פרש' רפאני בזאת תהיה (ס"פ ט"ז) הדר תוביה לתוביה. הד"א (משלי הנ"ל) ככלב שב על קיאו. *[אחי"ה ובמ"כ הגי' הדר תוביי לתוביה ובעיקרי התלמוד הדר תובא לתוביה ובילק' ישעי' ר' שמ"ט בטעות הדר תועביה לתוכיה וצ"ל כגי' הערוך. ועיי' בפי' מ"כ ומהרז"ו שכונת ר' אבא בר כהנא לדייק תיבת שובב (ישעיה נ"ז, י"ז) בכופל הביתין שוב שוב שהקיא נקרא בל"א וסורי תוביא. תיובא וכן תרג' שוב: תוב שהקיא הוא דבר שככר אכלו דרך הפה וכשמקיא המאכל שב בדרך שבא בו דרך הפה — ועוד עיי"ע תוב ומ"ש.

תב (= תּוּבָא (?) צ"ל תּוּנָא מל"פ تن, تون בל"ס טַאן גוף Körper) בפ"ק בסוטה בגמ' אבשלום (ו' סע"ב) דקריב רישיה לגבי תוביה פי' חזר ראשו לגופו. *[אחי"ה בנו"ג לגבי גופיה וכ"ה בערוך בדפ' באזיל ואמ' ופראג וצ"ל תוביה כדאי' בדפ"ר פיז' (ושם תיביה) ווינצי' ועה"ק שנ"ב ובעיקרי התלמוד אבל לא מצאתי תובא באיזה לשון מן הלשונות שיורה גוף אשר על כן דעתי לתקן במקום תוביה: תוניה ופי' בל"פ גוף והוא כמו טַן עיי"ע טנדו] [4]) —

תב (= תֵּיבָה, תֵּבָה, מל"ם פי' ארגז. וכ"ה בלא"ר תיבותא בל"ע تابوت Kasten, Kiste). בר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ו רע"א) אפי' הכי מבעית ליה פי' דעכשיו נגלה לו בדמות מלאך והיה מפחידו עבד תיבה ואיתותב בגויה כי היכי דלא ליחזי ליה ולא לבעית מיניה [5]). בר"ג דפ' שתי הלחם (מנחות צ"ד סע"א ורע"ב) אתמר לחם הפנים כיצד עושין אותו ר' חנינה אמר כמין תיבה פרוצה פי' „שניטל הקיר העליון (ושתי קירות של ארוכה) [צ"ל מהדפנות של ארוכה] מיכן ומיכן ולא נשאר בה כי אם התחתונה ושתי קירות של רחבה כך לחם הפנים מקפלין אותו מלמעלה בראשו מכאן ומכאן. ספינה רוקדת פי' שהיא חדה מלמטה וראשיה משופעין ועולין למעלה ובאמצע נמוכה". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיוולי דף ל"ז:) רק שם חסר באמצע מן תיבות הקיר העליון עד ושתי קירות וז"ל כמין תיבה פרוצה שניטל הקיר העליון ושתי קירות רחבה כעין זה (וחסר הציור) כך לחם הפנים וכו' אבל בשט"מ (שהוא חידושי רגמ"ה) אי' כלשון הערוך וז"ל כמין תיבה פרוצה שניטל הקיר העליון מהדפנות של ארכה שמכאן ומכאן ולא נשאר כי אם התחתונה וכו' ועל פי זה הגהתי בערוך ומלות ושתי קירות באו משורה למטה, ויתר דברי הערוך הלא הם בפי' רגמ"ה ובשט"מ. ורש"י פי' בע"א ע"ש ובתוספו' ד"ה כמין. וכנ"ה כמין תיבה פרוצה במנחות שם כמה פעמים ע"ש כל הסוגיא. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג כיצד היו ישראל מהלכין במדבר . . . חד אמר כתיבה וחרנה אמר כקורה פי' כתיבה שהיא מרובעת כקורה פי' העומדת לארכה כן היו נוסעים וע"ש כל הענין, ירו' סוטה רפ"ח דכ"ב ע"ג מלמד שהיו עשויין תיבות תיבות והיו החצים מפזרין אותן. ותרג' תבה וארגז (בראשי' ו', י"ד והלאה; שמות ב', ג'. ה'; ש"א ו', ח') תיבותא ועוד עיי"ע תביקין. שו"ט מזמור ז' בעי למיעל לתיבותא ולא שבק לי. ירוש' קידושי' פ"א דס"א: מפתחא דתיבותא ע"ש. ועוד תיבה, תיבותא כעין ארגז כביה"כ אשר ירד שמה הש"ץ להתפלל ברכות ט"ז. אין יורדין לפני התיבה וכו', ל"ד. (מכילתא בשלח) מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה וכו'. ר"ה ל"ב: העובר לפני התיבה, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט עבר קומי תיבותא, ירוש' פסחים פ"י דל"ז סע"ג ש"צ יורד לפני התיבה. תוספת' תענית רפ"א סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר וכו', תוספת' מגילה פ"ד (ג') מניחין את התיבה פניה כלפי העם וכו'. פסיקת' דר"כ עשר תעשר (צד צ"ז.) אם היה קולך ערב פרוס על שמע ועבור לפני התיבה ועיי' ילק' ראה ר' תתצ"ב וילק' משלי ר' תתקל"ב] —

תב (= תֵּיבָה פי' מלה Wort) בר"נ דפ' כל כתבי (שבת קט"ו:) תרגמה רב חסדא אליבא דרב הונא בתיבות — (א"ב פי' מלות). *[אחי"ה לדעת קצת מל"ע تب חתך וא"כ תיבה מלה חתוכה ונפרדת והיינו חלק אחד מהמאמר כמו מלה משרש

1) בנו"ג בתיובית ובפשיט' הסורי' בתיובתה. 2) וכ"ה לפנינו ובפשיט' הסורית ובכ"י תרג' תיובתיה. 3) כ"ה נכון מאוד בכ"י ה"ב. 4) בח"ד, מ"ז נדפס בטעות טנדור וצ"ל טנדו. 5) בנו"ג כי אתא הות מבעית ליה בעותי ועבד תיבותא ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידרית ובתוספ' רי"ד קצת משמע כגי' רבינו דאי' שם ו א פ י ל ו הכי הוה מבעית הוי יתיב בתיבותא ומתני. ובע"י ועבד תבותא ואנחיה, וגי' ואפי' הכי הביא ג"כ בעיקרי התלמוד שהיתה לפניו בגמ' וסיים בעל עיקרי התלמוד ודברי פי חכם הן שגילה לנו הטעם ורש"י לא אמר דבר.

מלל ולדעת קצת על שום האותיות המתחברות יחד כעין תיבה. והתשבי ירד לחילוקים ואמר כי שם מלה נופל על דבור שאדם מוציא מפיו בחתוך האותיות אבל תיבה לא אמרו רק על מלה הכתובה בתוך הספר. וכנ״ה בשבת ק״ד. מגילה ג׳ רע״א באמצע תיבה . . . בסוף תיבה, יבמות י״ג: כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה חטיל לה הכתוב ה״א בסופה ועיי״ע הא (בח״ג, קע״א. וש״נ). מנחות ל׳: תיבה בת שתי אותיות, וחקבוץ חולי׳ ס״ה. שתי תיבות, ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א. שלש תיבות] —

* תּוּבָה (שם מקום) ירו׳ ברכות פ״ג ד״ו. ר׳ יצחק בריה דר׳ הוה בתובה.

* תְּבוּאָה (מל״מ פי׳ פרי הארץ והושאל לדברי תורה) ר״ה ט״ז. במשנ׳ בד׳ פרקים העולם נידון בפסח על התבואה. שם בגמ׳ תבואה דמזדרעא, תבואה שאירע בה קרי וע״ש כל הענין, ב״מ נ״ט. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, ב״ב צ״א: עיי״ע רצן, תמור׳ ט״ז. אשה כיון שאין לה תבואה בתוך ביתה מיד צועקת. אבדר״נ פל״א הלוקח תבואה מן השוק למה הוא דומה וכו׳, במד״ר פי״ב הרוחות צורך התבואה וכו׳. מכות י׳. ומי אוהב בממון לו תבואה (קהלי ה׳, ט׳) למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו פי׳ שבקי בכל התורה עיי׳ פירש״י. שם כל האוהב בהמון לו תבואה ועיי״ע אהובה ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא [1]). וכן דרשו על בעל הלכות הכל צריכין למרי חיטיא (ברכות ס״ד. הוריו׳ י״ד. ב״ב קמ״ה:) עיי״ע חט ה׳.

תבט״ש (סימן עיי׳ בפנים) בס״ג דפ׳ התכלת (מנחו׳ נ״א.) ובספרא [2]) בראש צו (פרש׳ ג׳ ריש פרק ד׳) מפורש זולתי הב׳ [3]) של תבט״ש בשמן (ויקרא ו׳, י״ד) להוסיף לה שמן פי׳ נאמר בחביתי כהן גדול בריש צו על מחבת בשמן (ויק׳ שם) ונאמר במנחת נסכים שמן פי׳ בפרש׳ שלח לך (במד׳ ט״ו, ד׳) והקריב המקריב קרבנו לה׳ מנחה סלת עשרון בלול ברביעית ההין שמן והיינו שלשה לוגין. ס״א נאמר במנחת כבשים שמן פי׳ בואתה תצוה וזה אשר תעשה על המזבח כבשים (שמות כ״ט, ל״ח) והיינו תמידין וכתיב (שם מ׳) (עשרון) [ועשרן] סלת בלול בשמן כתית רבע ההין [4]) דהיינו שלשה לוגין נאמר כאן שמן ונאמר במנחת נדבה שמן פירוש בפרק [5]) שתי מדות בלוג היה מודד לכל המנחות (מנחות פ״ח: במשנ׳). גמר׳ (שם פ״ט.) ת״ר [6]) (עשרון בלול ולוג [7]) [ועשרון וגו׳ בלול וגו׳ ולוג] (ויקרא י״ד, כ״א [8]) לימד על עשרון שטעון לוג דברי חכמים זו הברייתא בתורת כהנים במצורע עני (ספרא מצורע פרק ג׳ פרש׳ ד׳) [9]) דנין תבט״ש מתבט״ש. פי׳ „חביתי כה״ג ותמיד שניהן תדירין בכל יום וחובה ודוחין טומאה ושבת דנין יג״ל מיג״ל חביתי כהן ומנחת נדבה מביאין יחיד וגלל עצמה [10]) וטעונין לבונה״ — (א״ב תבש״ט כתוב). *[אחי״ה וכ״ה בכ״י ל״ד ובהעתקת רגמ״ה אבל בכ״ז תבט״ש עיקר לפי סדר האלפא ביתא שבערוך. וז״ל רגמ״ה במנחת כבשים שלשת לוגין לעשרון דכתיב ביה רביעית ההין דהיינו ג׳ לוגין. מנחת כבשים היינו תמידים: מנחת נדבה כגון מנחת מחבת ומרחשת שהיא באה [יחיד] בגלל עצמה בלא זבח וטעונה לבונה וכו׳ תבש״ט סימן תמיד וחובה ודוחה שבת וטומאה. יג״ל סימן יחיד בגלל עצמה ולבונה ע״כ הרי שרבינו פי׳ כרגמ״ה ועיי׳ ג״כ ברש״י ושם מוכח שגרס כמו בערוך תבט״ש אע״ג דתיבות תבט״ש ויג״ל ליתנהו ברש״י וז״ל בפ׳ כל המנחות באות (מנחות נ״ט.) תדיר [בשט״מ יותר טוב תמיד] חובה טומאה שבת. [יגל] יחיד גלל עצמה לבונה ע״כ, ובספרא פ׳ צו הנ״ל לי׳ הבי״ת בתבטש (או בתבשט) וכמו שהעיר רבינו לנכון בתחלת הערך וז״ל הספרא על מחבת בשמן וכו׳ הריני דן זו טעונה שמן ומנחת נסכים טעונה שמן מה מנחת נסכים שלשת לוגים לעשרון אף זו שלשת לוגים לעשרון או כלך לדרך זו זו טעונה שמן ומנחת נדבה טעונה שמן וכו׳ נראה למי דומה דנין מנחה שהיא באה תמיד ודוחה את השבת ואת הטומאה ואל תוכיח מנחת נדבה שאינה באה תמיד ואינה דוחה את השבת ואינה דוחה את הטומאה או כלך לדרך זו דנין מנחת יחיד שהיא

---

[1]) ושם אי׳ למי נאה להלן וצ״ל כבערוך להלל. [2]) כ״ה נכון בכ״י ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בש״ס בסיפרי. [3]) לי׳ בכ״י ק״ט אבל עיי׳ מ״ש למטה בערך. [4]) בדפו״ו בט״ס ההיין. [5]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע לי׳. [6]) בנו״ג ת״ר במצורע עני ובשט״מ נמחק ולי׳ ברש״י וכדלי׳ בערוך. [7]) וכ״ה במנחות ומלת וגו׳ חסרה וצ״ל כבתגהת הב״ח וכמו שהגהתי בפנים. [8]) ורש״י הביא הפסוק במלואו. [9]) ושם אי׳ ועשרון מלמד שכל עשרין ועשרין טעון לוג כדברי חכמים. [10]) בדפ״ר בט״ס וגלגל עצמה.

באה בגלל עצמה וטעונה לבונה וכו' עש"ה ובפי' הראב"ד שם הובא ממנחות דנין יגי"ל מיני"ל סימן יחיד גלל עצמה אינה טעונה יין [1]) וטעונה לבונה דנין תחש"ט מתחש"ט סימן באה שכת באה בטומאה וכאן בספרא חסר יין מיני"ל והסר חובה מתחש"ט ע"כ ואולי צ"ל תבש"ט כי הבית הוא סימן חובה וכפי' הערוך בספרא . . זולת הב' של תבמ"ש] —

תבל (הפעל תַּבֵּל. תִּיבֵּל מל"ע تبل נכנה מהשם تابل = תַּבְלִין בשמים להטעים הקדרה (würzen תַּבֵּל ; Gewürz, Wohlschmeckendes בפ' גיד הנשה בגמ' ירך (חולי' צ"ט.) והתנן בפ' שני בערלה (מ"ו) ולמה אמרו כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר מין במינו [2]) וכו'. פי' נותן תבלין במאכל של חולין כגון פלפלין או כמון או שאר מיני תבלין [3]). בפ' אמר ר"ע (שבת פ"ט סע"ב) תבלין כדי לתבל ביצה קלה ורמינהי תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד זו משנה בפ' שני בערלה (מ"י) כגון פלפל [שחור] [4]) ופלפל ארוך ופלפל לָבָן [5]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"ב.) ואי מתבל בה בתבלי [6]) כוליה אסיר. בס"ג דפסחים (קמ"ז.) בואו וקחו לכם תבלין למצוה [7]) פי' „כגון קנמון וכיוצא בו זכר לתבן שבטיט" [8]). בר"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז. ועיי' קידושי' ל':) ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין. בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) תבל הוא (ויקרא י"ח, כ"ג) תבלין יש בה מי שניא הדא ביאה מכולהי ביאות. פי' יש בזו טעם יותר מאחרות כלומר הנחת כל ביאות של היתר ותפשת בזו מה הנאה יש בזו משאר ביאות של היתר וכן פי' תועבה עשו שניהם (ויקרא כ' י"ג) תועה אתה בה הנחת כל ביאות של היתר וכו' [9]). בפ' ב' בערכי' (מ"ו די"ג:) לא היו אומרים לא בנבל ולא בכנור אלא בפה כדי ליתן תבלין [10]) בנעימה. פי' „לפי שקול הילדים הוא דק היה קולן מנעים את השירה כמו התבלין המנעימים את המאכל". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בערכי' וקרוב לזה אי' בפירש"י. היחיד תבל כל"ע הנ"ל אי' בירו' ערלה פ"א דס"א רע"ב אם צמקו יש תבל ביותר ממאתים . . אם בישלו יש תבל ביותר ממאתים, ובהשאילה ליתן תבל ערכי' הנ"ל אבל לרוב אי' בקבוץ עיי' ערלה פ"ב מ"י שבת פ"ט סע"ב עיי' לעיל, ערלה פ"ב מט"ו תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו בקדרה, ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד מאן מתל לך עם תבלייא. מעש' שני פ"ב מ"א דבש ותבלין. תוספת' תרומ' פ"ט צורר את התבלין ונותן לתוך התבשיל וכן הוא בתוספת' במעש' שני רפ"ב. ביצ' פ"א מ"ז תבלין נידוכין, שם פ"ה מ"ד תבלין ומים ומלח. זבחים פ"י מ"ז תבלין חולין ותבלי תרומה ועוד עיי' חולי' ו', צ"ו: ועי' בית תבלין (כלים פ"ב מ"ז; פ"ה מ"ג). ועוד עיי' מ"ק י"ג: ומ"ש התוספ' שם בשם הערוך „מיני בשמים" אינו לשון הערוך ואולי כיונו למ"ש רבינו פי' כגון קנמון וכיוצא בו וכו'. ומזה הפעל בפיעל ערלה פ"ב מ"ב מ"ד ומ"ו כל המחמץ והמתבל; ושם מט"ו לא באלו כדי לתבל ולא באלו כדי לתבל, ירוש ערלה הנ"ל אפי' לא תיבל, ירו' מעשר שני פ"ב דנ"ג ע"ג שתיבלו בתבלין של חולי'. מנחות כ"א. כל קרבנך במלח תמלח (ויק' ב' י"ג) יכול תבניהו . יכול יתבלנו וכו' כגי' רבינו בע' בן ב' [11]) וכן פי' תבל בל"ס מלח salzen [12]). מנחות כ"ג: תיבלה בקצח וכו' עיי"ע קצח. בינוני פעול מנחות שם נקראת מצה מתובלת, תוספת' פסחים ספ"ב (ג') יוצאין במצה המתובלת בין שתיבלה באילפס בין שתיבלה בקדירה. ירוש' פסחים פ"י דל"ז ע"ג מבושל כמתובל [13]). נפעל תרומה פ"י מי"ב ביצה שנתבלה בתבלין וס"א שנתבשלה וכדאי' בכ"י ש"ס מינכען ובע' הלמון ובהשאילה עיי"ע תבל ג' וש"נ] —

תבל (= תוּבְלָא פי' בלא"ר כמו בל"ט שובל, שבלים, שבלת (Aehre תרג' ירוש' והנה שבע שבלים צנמות (בראשית מ"א, כ"ג) והא

---

[1]) הרי הראב"ד גורס במנחו' יחיד בגלל עצמת יין לבונה ורש"ק מוחק מלת יין ולי' ברש"י וברגמ"ה. [2]) וכ"ה בערלה ובחולין אי' ומינו [3]) ובפי' רגמ"ה אי' כל המתבל כלומר מתבל בקדרה של חולין מתבלין של תרומה ובפי"מ להרמב"ם ערלה פ"ב מ"י כתב וז"ל לא יעלה על דעתך שאין נקראין תבלין אלא המרקחות . . . אלא כל דבר שמתבלין בו התבשיל כגון השומים והבצלים וכו' עש"ה. [4]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [5]) וכ"ה בפירש"י בשבת פ"ט: ועיי' ר"ש ורמב"ם בערלה פ"ב מ"י ותוספו' שבת הנ"ל וכן קורא רבינו בע' פלפל א' את הפלפלת תבלין חריף מכל תבלין אבל עיי' ט"ז יו"ד ססי' ק"ח. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בתבליה וצ"ל בתבלי כדאיי בפי' רגמ"ה או בתבלין כדאיי בעיקרי התלמוד ולפנינו בש"ס. [7]) בכ"י ש"ס תבלי של מצוה ובתוספתי ספ"י וירו' פסחים פ"י דל"ז רע"ד תבלי מצוה. [8]) כ"ד בפי' ר"ח ושם הגי' ג"כ בואו וקחו וכ"ה בכ"י ש"ס ובתוספתי פסחים ספ"י ובנו"ג ושלו. [9]) ועיי' שם ג"כ פי' המיוחס לרש"י. [10]) בנו"ג תבל וכ"ה בתוספתי ערכי' רפ"ב. [11]) וכ"ה בילקו' לויקי' שם עיי' מ"ש בח"ב, ק"ט. [12]) עיי' צמ"ג חכ"ב 517. [13]) בנו"ג בש"ס כתיתבל.

שבע תובלין לקיין. *[אחי"ה בנו"נ שבע תובלי נצן לקיין ותרג' השבלים הדקות (שם ז') תובלייא לקיתא, שבלים דקות (שם ו') תרג' ירו' תובלי לקין, שבע שבלים (שם ח') תרג' ירו' שבעה תובלי והח' לעווי טעה לומר שהיא מענין תבלין של ע' הקודם] —

* תֵּבֵל (מל"מ וכן בל"ס תֵּבֵל. תְּאבֵיל (מן יבל (hervorbringen פי' העולם (die Welt ספרי עקב פ' ל"ז וראש עפרות תבל (משלי ח', כ"ו) רשב"י אומר תבל זו א"י וכו' למה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל שכל הארצות יש בזו מה שאין בזו וכו' ע"ש ד"א תבל זו א"י ולמה נקרא שמה תבל ע"ש תבלין שבתוכה איזהו תבלין שבתוכה זו תורה וכו', והובא זה בשם ספרי בילק' משלי ריש ר' תתקמ"ג ושם אי' תבל ע"ש תבל שבתוכה. וצ"ל תבלין וכ"ה נכון בילק' שלח ר' תשמ"ג אשר שם הובא כל הענין בשם הספרי. מדרש משלי פ"ה א"ר אלכסנדרי מהו בתבל ארצו (משלי ח', ל"א) מכאן אתה למד שי' שמות יש לארץ וכו' תבל שהיא מתובלת בפירותיה ובאדר"נ פל"ז למה נקרא שמה תבל על שם שהיא מתובלת בכל. ב"ר פי"ג וילק' בראשי' ר' כ': תבל כנגד תקופת תמוז שהיא מתבלת פירותיה. הרי שבכל מקומות אלה תבל נדרש על שם תבלין עיי"ע תבל א'. ועוד דרשות בענין תבל עיי' ויק"ר פכ"ט שהש"ר פ' יפה אתה רעיתי. וכ"ה תבל בתרג' ש"א ב', ח'; לישעיה י"ג, י"א; י"ד, י"ז וזולתו. ולדעתי התרג' לא שנה ל"מ כדי להבדיל תבל מן תבלא עיי"ע הבא אח"ז.

* תְּבְלָא (מל"מ תֶּבֶל (מן בָּלַל) כמשקל תֶּמֶם fleischliche Vermischung, schändliche (That תרג' תבל (ויקרא י"ח, כ"ג; כ', י"ב) תְּבלא[1] ותרג' תבליתם (ישעיה י', כ"ה) עבדי תבלא לשיציותהון וא"כ מענין תֶּבֶל ומענין תכלית וכדאי' בקצת ספרים תכליתם.

תְּבַלּוּל (מל"מ תְּבַלֻּל (מפעל בלל) פי' לובן באישון העין שהוא מבלבל שחרות העין Vermischung des Weissen im Auge mit dem Schwarzen) בפ' על אלו מומין (מ"ו סע"א במשני) והרי בעינו דק תבלול חלזון. גמר' (שם: מצוון המשנה) איזהו תבלול לבן הפוסק בסירה ונכנס בשחור ומסקנא מאי לשון תבלול שהוא מבלבל את העין. *[אחי"ה וכן גרס הרגמ"ה אבל בנו"נ דבר המבלבל את העינים. אבל גם רש"י בויק"ר כ"א, כ' פי' תבלול דבר המבלבל את העין (כגי' רבינו) כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירה וכו' ע"ש ועיי"ע סרה א' וכן פי' הראב"ד בספרא אמור פרשה ג' פרק ב' תבלול לבן נכנס בשחור ושחור כלבן וכו' איזה תבלול לבן פוסק בסירה ונכנס בשחור ופי' הראב"ד אין זה מחמת מכה ואינו חסר ממאור עיניו שום דבר אלא כך נברא שהלובן שלו נמשך ונכנס לפנים מן הסירה ומגיע עד תוך השחור הראשון החיצון והשחור הוא בת עין שהוא שחר שבשחר ע"כ ובענין התרג' של תבלול עיי"ע חלזון א' (ומ"ש בח"ג, שצ"ח). והקבוץ ירו' פסחי' פ"ט דל"ו סע"ד דוקים ותַבְלוּלִים תוספת' פסחים פ"ח דקין ותבלולין] —

תבליא (= תּוּבְלְיָא, תּוּבִילָא נ"ל מל"ע طويلة ובל"פ طويله חבל ארוך langes Seil ועיי' עוד בפנים) דהיט בגפא ותובליא (נדרים פ"ט:) כבר פי' בע' גפא. בכל הנשבעין (שבועות מ"ו.) אמר רב נחמן האי מאן דנקיט מגלא ותובליא עיי' בע' גזם[2]. בר"פ חזקת הבתים בגמ' חזקתן[3]) (ב"ב ל"ו. ועיי' ג"כ ל"ג:) אמר רב יהודה האי מאן דנקיט מגלא ותובליא פי' בתשובות מיהא דגרסינן בס"ג דפ' המוכר את הבית (שם ס"ט סע"ב) אמר רב כל שעולין לו בחבל הוי שיור כשמכר לו שדהו היכא דאמר לו חוץ מאילנות והיו בה אילנות גדולים ובינונים וקטנים רב אמר כל אילן שהוא גבוה ואין עולין לו אלא בחבל כמות דקלים שבבבל שעולים להם בחבל ושמו תובליא[4]) כדאמרינן האי מאן דחזיוה דנקיט מגלא ותובליא כי ההוא אילן הוי שיור אבל בינוניים וקטנים לא הוי שיור ונקנין ע"ג קרקע כל שעול של מחרישה כובשן[5]) שהן אילנות קטנים לא הוי שיור אבל בינוניים הוי שיור וכל שכן גדולין[6]). פ"א כלי גודרי תמרים[7]) פ"א בלעז תובלי"א כמשמעה תובליא[8]) שהוא כנגד

[1]) בדפ"ס תַּבְלָא. [2]) ושם בח"ב, רס"ו הערה 1 רשמתי גי' הספרים וכגי' רבינו אי' בפי' ר"ח בשבועות הנ"ל. [3]) כ"ה בכ"י ערוך. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ושמם תובלייא. [5]) כיון לדייני גולה אמרי ב"ב ע' רע"א. [6]) וכ"ה בפי' הרא"ם הובא בשט"מ ב"ב ס"ט סע"ב ועי' רע"א עש"ה. [7]) וכ"ה בפי' רשב"ם ב"ב ל"ג: ונראה שהוא פי' ר"ח. וי"ם שהביא שם הרשב"ם הוא כפי' הרגמ"ה. [8]) כ"ה בדפ"ר פיז' באזיל ואמש', ודע כי בדפ"ר אי' פ"א בל"ע ומלת תובליא אין לה קוים בראשה ואולי לשון ערבי הוא עיי' למטה בפנים.

שפורשין תחת הדקל כדי שיפלו עליה תמרים ולא יטנפו בעפר. פ"א מן חכמי מגנצא לפי שהדקלין הן גבוהין כשרוצין ללקט התמרים מביאין מגל ארוך ומשימין תובליא שהוא סל בראש עץ ארוך ומגביהין הסל[1]) כנגד התמרים וחותכין אותן[2]) במגל ונופלין בסל כדי שלא יפלו התמרים לארץ ויתבקעו ויתפלחו. *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב ל"ג; וכבר העירותי על זה בע' גפא בח"ב, של"ח ע"ש וש"נ הרי"ץ שפירוש גם כן תובליא סל ולא ידעתי למצא לו גזרה כי בל"ע סל נכתב זנביל زنبيل והוא זְבִיל עיי"ע וע' חתל וגם פ"א בלעז תובליא שפי' רבינו בגד שפורשין תחת הדקל וכו' לא הוברר לי לאיזו מלה איטלקית כיוז[3]), ואולי כגי' דפ"ר בל"ע היא ל' ערבית ثفالة בגד שמשימין תחת הריחים שלא יטנף הקמח. אבל היותר נכון שהוא כפי' ראשון היינו הכל ומל"ע הרשומה בתחלת הערך וגי' הכ"י ש"ס תובילא (עיין ד"ס ב"ב צד ס"ז. וצד ס"ט.) ראיה עצומה לכתיבת מלת ערבית طويلة פי' חבל ארוך לעלות בו על דקל לגדור התמרים וזה המנהג לגדור התמרים כבר הזכיר פליניאוס[4]) באמרו nunc ad funes vitiliumque nexus.. findun- tur. וכן פי' המיוחס לרש"י בנדרים פ"ט סע"ב תובליא חבל שתולין בדקל ומושכין להם למטה הענפים שבהן התמרים וכו'. וכן פי' רבינו בעל הערוך בע' גפא בגפא ותובליא (נדרים שם) בגרזנו וחַבלו לעלות בראש דקל ללקוט תמרים וכו'. והר"ן בנדרים פי' תרמיל ובא לזה הפי' ממה שפי' גפא ע"י מקל ואין לו גזרה. ותוספו' פי' בנדרים תובליא כלי שמובילין בו פירות וגזרו אומר מפעל יבל ואין נ"ל] —

* תבלטירים (?) ספרי כי תצא פ' רל"ד על ארבע כנפות כסותך (דברי' כ"ב, י"ב) פרט לינא ולתכלא ותבלטירים וכו' לפי שאינן מרובעים ובילק' כי תצא ר' תתקל"ג הגי' פרט לינא ולתיכלא ולתיכלטרין ובע' טג העירותי שתחת לינא צ"ל טגא והוא מל"ר toga ותכלא, תיכלא אולי הוא ג"כ מזה הענין מל"ר togilla האמצ' מעיל קטן אבל תבלטירים לא מצאתי כעת פתרונו ואעיר רק כי τήβεννα, tebennum פירושו ג"כ מעיל שלבשו חשובי הרומיים וה' ברילל (טראכטען 45) הזכיר מין מלבוש τηβεννα- ועוד אחר ἐπιβαλτάριον, ... והראשון הוא מין מלבוש של כומרים בלי בית יד ונקרא ג"כ בל"ר אמצ' lebitonarium, levitonarium.

* תִּיבְלָלָא (כמו שַׁבְלוּל בל"מ Schnecke) תרג' תהלים נ"ח, ט' היך זחיל תיבללא.

תֶּבֶן (מל"מ וכן בל"ע تبن ובל"ס תֶּבְנָא Stroh) אתפעל איתבן מל"ע تبن mit Stroh be- streuen) בר"ג דפ' המקבל (ב"מ ק"ג רע"ב) בעינא דתיתבן ארעאי פי' שיהא לי התבן שמשתייר בה לזבל[5]). תבן אתה מכנים לעפרים (מנחות פ"ח.) ע"י בע' יוחני[6]) ובע' כרז[7]). בר"נ דפ' לא יחפור (ב"ב י"ט סע"ב) תבן והא חזי[8]) לבהמתו בתיבנא סריא פי' שהובאש והופסד ריחו. *[אחי"ה בנו"ג רק בסריא אבל בתוספו' שם בתיבנא סריא וכ"ה בהעתקת רגמ"ה וכ"ה בשט"מ בשם הר"ן ז' מנאש וכ"ה בכ"י ש"ס אצל ד"ס צד מ"ה: ולא העיר על הערוך. ועיי' מה שהקשו התוספו' ד"ה בתיבנא ממה דאמרינן מפרכין את התבן (שבת קנ"ה:) וכנ"ה ב"מ ק"ג סע"א במשנה בתבן ובקש ופירשו שם התוספו' אותו שנקצץ עם השבולת קרוי תבן והנשאר בארץ קרוי קש ועש"ה והראיה משבת ק"נ: בשלמא קש משכחת לה במחובר אלא תבן היכא משכחת לה בתיבנא סריא. ברכות י"ב. קופה של תבן, נ"ה. א"א בר בלא תבן. ביצה פ"ד מ"א המוליך את התבן. וכו' עירו' מ"ה. עסקי תבן וקש. ב"ר ס"פ פ"ג התבן והקש והמוץ מדיינין זה עם זה. והקבוץ ריש שהש"ר הזבלין והתבנים ובלא"ר וסורי תיבנא. ב"מ ק"ג רע"ב בעינא תיבנא, ב"ב ושבת הנ"ל תיבנא סריא. נדרים נ'. הוה גנו בי תיבנא הוה קא מנקיט ליה תיבנא וכו' הבו לי פורתא דתיבנא וכו' אפי' תיבנא לא אית ליה. חולי' נ"ב. עיי"ע בזגא. תרג' תבן (בראשית כ"ד, כ"ה; שמות ה', ז' והלאה) תיבנא. והתואר תֶּבֶן פי' מעורב בתבן

---

1) כ"ה נכון בדפ"ר ובפי' רגמ"ה אבל בדפו"ו בט"ס בסל. 2) כ"ה נכון בדפ"ר ובפי' רגמ"ת, ובדפו"ו אותו. 3) אולי הוא tabarro פי' שמלה ומל"ר האמצ' tabarris, tabardus; ל"י האמצ' ταμπάριον וכן בלי אינגליש tabard eine Art, Mantel; או לאי"ט tovaglia בל"ר אמצ' tobalia מפה Handtuch, Tischtuch. 4) N. Hist. 13, 7. 5) וכ"ה בפירש"י. 6) בע' יוחני וממרא בח"ד, קט"ז ושם בהערה 4 רשמתי שינויי הגי' בענין עפרים כדאי' כאן בכ"י ו"ו א' בי ל"ד ובכ"י ק"ט לעפרוים ובדפ"ע כאן לעפריים. 7) כיון לע' כרזים (ח"ד, שי"ט) אבל שם הביא רק הציון ממנחות מגמ' של אותו הדף ואין מפורש המשל תבן אתה וכו'. 8) בנו"ג והא תבן חזי וכגי' רבינו אי' בפי' רגמ"ה ובכ"י ש"ס ושם דהא חזי.

תרג' טחים אותו תפל (יחזקאל י"ג, י') ושעיע ליה טין פטיר דלא תָבֶן וכן שם בפסוק י"א וכגו"ג תֶּבֶן והפעל באיתפעל תיתבן ב"מ הנ"ל. יתבנהו מנחו' כ"א. כגי' הילק' עיי"ע בן ב' הערה 3. ונפעל ריש שהש"ר אנחנו לא נזכלים ולא נתבנים אפילו כתבנים ואפי' כזכלים.

תבן (= תְבוּנָה מל"מ ופירשו בו כמו תַּבְנִית Model, Abbild) בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר (סנהד' ס"ג:) כתבונם עצבים (הושע י"ג, ב') פי' כתבניתם כדמותם דמות צלם היו עושין כדיוקנו של בעל. *[אחי"ה בכ"י ק"ט ובדפא"ם ועיק' התלמ' בתבונם וכ"ה במקרא אבל כבר כתב המִנחת שי כי ברוב כ"י אי' בכ"ף כתבונם וכן פי' רש"י וראב"ע כתבונם כתבונתם ועיי' ג"כ רד"ק שרש בין, וכ"ה בכ"ף בערוך דפ"ר ופיז' וויניצ' ובאזיל ובש"ס בדפ' ראשונים ונשתבש בדפ' באזיל והלאה והש"ס פי' כתבונם וגו' מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בכיסו וכו'. ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד הקורע על העור כתבנית כתב חייב הרושם על העור כתבנית כתב פטור] —

* תַּבְנִית עיי"ע הקודם ועוד אולי דמות צלם Venus נקרא תבניתא ירושי' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"ב גמליאל זוגא הוה מיסתמיך ברשב"ל מטון בהו תבניתא א"ל מה ניעבור קומוי א"ל עבור קומוי וסמי עיניה וכו' ע"ש ועיי' ירושלים הבנויה לקראחמאל צד ק' ועיי' מ"ע יאהרביכער לה' ברילל ח"א, 142.

תבס (= תְּבוּסָה נ"ל מפעל עברי בסס ענין גיאול וא"כ תבוסה פי' תערובת) בפ' ב' באהילות (מ"ב) רביעית דם ורביעית דם תבוסה ממת אחד ר"ע אומר משני מתים. בסוף נזיר (ס"ד:) ובפ' י"ן [1] באהילות (מ"ג) ובס"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב ק"א:) נוטלו ואת תבוסתו [2]). גמר' (נזיר ס"ה.) מניין לתבוסה [3]) אמר רב יהודה דאמר קרא (בראשי' מ"ז, י"ג) ונשאתני ממצרים טול עמי מעפר מצרים [4]) וכמה שיעור תבוסה ר' אליעזר [5]) אומר נוטל עפר תוחח [6]) וחופר בבתולה ג' אצבעות. בפ' הגוזל עצים בגמ' נתן צמר (ב"ק ק"א:) ובנדה בפ' האשה בגמ' המבילו (ס"ב:) מקולי רביעיות שנו [7]) בדם תבוסה דרבנן פי' דם מעורב בשאר משקין שבגוף אינו דם שהנפש יוצא בו. בפ' תינוקת בגמ' ר' יהודה (נדה ע"א.) ת"ר איזהו דם תבוסה ר' אליעזר בן יהודה אומר הרוג שיצא ממנו רביעית דם וכו' ר' שמעון אומר צלוב על העץ ודמו שותת לארץ ונמצא תחתיו רביעית דם טמא — (א"ב פי' בל"ר דם ובשר מעופש הזב מן המתים ונבלע בקרקע). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר tabes. וכל המפרשים כולם נענו ואמרו שהוא מענין בסס וכל"מ מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז, ז') פי' נרמסת ומתגאלת עיי' פי' הרמב"ם בנזיר ובאהלות פ"ב מ"ב ופי' הר"ש והרא"ש שם וכפי' רבינו כאן דם תבוסה פי' דם מעורב וכו'. וכנ"ה באהלות פ"ג מ"ה איזהו דם תבוסה ע"ש כל הענין. ומה שאי' שם ובנדה ע"א. ר"ש אומר צלוב על העץ וכו' אולי ידע כי בל"פ تابس פי' ענין צליבה] —

* תבוּסָה עיי"ע הקודם לזה.

☞ תְּבַע (מל"ע تبع וכן בל"ס פי' כמו בל"מ דרש ובקש ausforschen, nachsuchen, fordern, verlangen) תרג' דרש דרש משה (ויק' י' ט"ז) מתבע תבעיה משה. תרג' מי בקש זאת מידכם (ישעי' א', י"ב) מן תבע דא מידכון. *[אחי"ה ועוד הרבה זולתו להעתקת בקש ודרש עיי' תרג' בראשית ט', ה'; כ"ה, כ"ב; לשמות י"ח, ט"ו; לדברים י"ב, ה'; י"ג, ט"ו; י"ז, ד', ט'; כ"ב, ב', כ"ג, ז', כ"ב; לתהלים כ"ז, ח'; לירמיה כ"ט, ז'; ל"ח, ד'; ליחזקאל ל"ג, ו'; למ"ב א', ב' והלאה; כ"ב, י"ג וזולתו. וכן בדז"ל ב"ק ל"ט רע"א ממון שאין לו תובעים. שבועו' מ"א סע"א כיון דתבעיה בעדים וכו', כתובות מ"ב סע"ב ומ"ג רע"א דכי קא תבע קנסא קא תבע'. כי קא תבע בושת ופגם קא תבע, ושם ושבועות ל"ח: לא שביק איניש מידי דקיץ ותבע מידי דלא קיץ וכו'. ב"ק קי"ב סע"א שלו הוא תובע. בכורו' ל"ו רע"ב כיון דאית ליה תובע מירתת. כתובות נ"ד. התובעת כתובתה בבי"ד וכו'. שם פ"ה סע"ב קא תבעי לה לברתה

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י אבל בשדפ"ע בט"ס פי"ז. [2]) בב"ב ובנזיר אי' תפוסתו אבל בירו' ב"ב רפ"ה רט"ו. וכן במשניו' בנזיר (פ"ט מ"ג) אי' כגי' רבינו וכ"ה בכ"י ש"ס ח' בב"ב וכ"ה בפי' רה"ג באהלות פ"ב מ"ב בציון מנזיר. [3]) בנו"ג היכי דמי תפיסה. [4]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ושם טול עמי עפר וצ"ל עפר מצרים וכ"ת בפי' רה"ג באהלו' פ"ב מ"ב וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בנזיר פ"ט וכ"ת ברע"ב ובילק' הגי' מקרקע מצרים טול עמי וכ"ת בפי' רגמ"ה בב"ב הנ"ל ועיי' מ"ש בעל תוי"ט לנזיר ובהשב"ע ע' תבס כי האריך ליישב עפ"י פי' הרמב"ם ובדפ"ע ובפי' הרא"ש בנזיר אי' ממצרים טול עמי. [5]) בנו"ג ר' אלעזר ועיי' תוספו' בנזיר. [6]) בנו"ג תיחות. [7]) בנו"ג שנו כאן.

וכו', תוספת' קידוש' ספ"ב ואח"כ תובעו זו את זו . . אם האיש תובע . . אם האשה תובעת. ב"ר פי"ז עד שתבעה בפיו — נפעל ירו' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין. והשם המופשט שבועות מ"א: שעת תביעה. ועוד פי' תבע ענין דרישה ובקשה בפרט לנשואין ותשמיש, יומא י"ח: תבעוה להנשא וכו', כתובו' ס"ד. כאן שתבע הוא כאן שתבעה היא . . תבע הוא נזקקין לו תבעה היא אין נזקקין לה עש"ה ס"ה. (כום) שלשה תובעת בפה ארבעה אפי' חמור תובעת בשוק וכו'. חגיגה ט"ו. אשכח זונה תבעה. ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג שלח ר' תבע באיתתיה וכו'. כתובו' נ"ז: הרי היא כתבועה עש"ה. ישם השם המופשט תביעה ועיין תוספת' כתובו' רפ"ה] —

תְּבַקְיוֹן (מל"י thebaische Elle θηβαϊκὸν) בב"ר (פ"ל) [צ"ל פ' ל"ב] [1]) (ולפנינו פל"א) וזה אשר תעשה אותה (בראשי' ו', ט"ו) אמר ר' יודן זה וזה עתיד אחד למוד באמתך הה"ד (דה"י ב' ג', ג') (אורך הבנין במדה הראשונה אמות עשרים ורחב עשרים) [צ"ל הארך אמות במדה הראשונה אמות ששים ורחב אמות עשרים] ולמה הוא תבקיון. (א"ב פי' שואל למה אמר הראשונה ומתרץ הוא תבקיון כלומר אמתו של בנין בית (שלישי) [צ"ל ראשון] [2]) תהיה כאמת תיבת נח ותבקיון פי' דבר של תיבה). *[אחי"ה בנו"נ ולמה הוא קורא אותה אמה תביקין רב הונא אמר שהיו מתביאות בה רבנן אמרין על שם תיבתו של נח וכתב במ"כ הערוך הביאו ולא פירשו ובשם הר"ן מצאתי בספר אות אמת פי' שאמה בית המקדש קורא תביקין על שם שהיו מתביאות פי' שוות לאמה של נח והאריך בראיות וכו', ועיי' ג"כ במיוחס לרש"י ובפי' מהרז"ו ושם אי' ג"כ מתביאות פי' משוויות ומתחלף הת' רפה בשי"ן וב' רפה בוי"ו ע"כ ואין נ"ל והעיקר כל"ע. ... פי' עשה בדיוק וחיבר יחד כלו' אמות ביהמ"ק נעשו בדיוק במדת אמות הראשונות שבתיבת נח וא"כ רב הונא פי' תביקון מל"ע הנ"ל ענין עשיה בדיוק ודבוק ורבנן פי' תואר מן תבה, והנכון שהוא אמת מצרים מל"י הנ"ל עיי' הדימ"ז כט"ר ח"א, 135 ומ"ש הה' צוקערמאן במ"ע מהרז"ף חי"ג, 343] —

* תביקין עיי"ע הקודם לזה.

תְּבַר (בל"ס כמו שְׁבַר בל"מ. zerbrechen, zerschlagen; התואר תַּבְרָא Zerschläger; השם תְּבַר, תַּבְרָא. פי' שֶׁבֶר Bruch, Widerlegung) בפ"ק [3]) בביצה בגמ' בי"ש אומרין אין נוטלין (י"א.) מחלוקת בעלי אבל בתברא גרמי דברי הכל מותר. בס"ג דתעניות (ל"א.) וקרו ליה יום תבר מגל פי' „מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים שמיום ט"ו באב תשש כח השמש. וכשכורתין עצים מן היער אינן מתיבשין ונשארת בהן לחלוחית ומתליעין וכל עץ שיש בו תולעת פסול לגבי מזבח [4]) מכאן ואילך מן ט"ו באב כל המוסיף במשנתו לשנות מוסיף מן הלילה ליום ששונה גם בלילה יוסיף לו הקדוש ב"ה אורך ימים ועושר וכבוד ודלא מוסיף אלא ישן כל הלילה יאסף [5]) כלו' מתרשל ואינו מבקש חיים שהתורה כתוב בה (דברי' ל', כ') כי הוא חייך ואורך ימיך" [6]). בר"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק מ"ז: מ"ח:) תברא מי ששנה זו לא שנה זו. פי' ר"ח ז"ל שבועה היא שנשבע כדגרסינן בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמך הנזיר (מ"ק י"ז רע"ב) מאי תברא אמר רב יצחק בריה דרב יהודה תברי בתי [7]). פ"א בוודאי שוברת זו את זו ומי ששנה זו לא שנה זו [8]). בב"ר בריש אלה תולדות נח

---

[1]) ועיי' אנתרופי, ברד א', בטט, גן ה', גנת, גרפית, חצב ג', המס, ערסל, פלטיא א', פס, צמק, קדרון, קטרקטין, קל, קמר ב' שהביא רבינו ציונים מפרי ל"ב וכצ"ל כאן. [2]) עיי' מהרז"ו לב"ר. [3]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בפרק. [4]) עיי' מדות פ"ב מ"ה ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג ואיכ"ר פתיחתי סי' ל"ג ד"ה ויהי לאבל ועיי' רשב"ם ב"ב קכ"א: [5]) וכ"ה בתענית ובכ"י ש"ס ב"ב קכ"א: ובנו"ג שם יסיף. [6]) תורף זה הפי' אי' ג"כ בפירשב"ם ב"ב קכ"א: עש"ה ותחלת פי' הערוך אי' ג"כ בפי' ר"ח בתעני' וז"ל יום תבר מגל כלומר מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עצים מכאן ואילך פי' מט"ו באב מי שמוסיף מן הלילה ליום כלומר עומד בלילה ושונה שכבר האריך הלילה וכו' וכן פי' הרגמ"ה יום תבר מגל כלומר מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים: ודלא מוסיף מלילות על הימים לעסוק בתורה יסיף לפי שכבר גדולין הלילות ע"כ. ובב"ב פי' הרגמ"ה תבר מגל שהיה פוסק מגל מלכרות עצים למערכה: דמוסיף. מן הלילות על הימים ללמוד תורה: מוסיף. ימים לעולם הבא שמשם וחלאה הלילות מאריכין עכ"ל. [7]) בנו"ג בתי רמי ופי' המיוחס לרש"י במ"ק כלומר שמתא משבר בתים גבוהים ע"כ ובפי' ר"ח במ"ק לא גרס רמי וכדלי' בערוך ובשט"מ לב"מ פ"ב: הגי' בשם ר"ח תברי ברתי! [8]) ודע כי בכתובות ע"ה: ד"ה תברא פי' התוספות פי' ר"ח שבועה ע"כ וכ"ה בשט"מ לכתובו' בזו הסוגיא וכלשון הערוך מצאתי כשט"מ לב"מ פ"ב: וז"ל (בד"ה למימרא) תברא חתנא ששנה המשנה אליבא דר"מ אינו הוא התנא ששנא הברייתא אלא תרי תנאי נינהו אליבא דר"מ פי' תברא בשבועה כדגרסינן במשקין בענין שמתא תברי ברתי כלומר אר"א בשבועה תרי תנאי נינהו. ר"ח עכ"ל. ועיי' ג"כ יד מלאכי סי' תר"ל (ושם הגי' כלפנינו במ"ק תברי בתי רמי).

(פ״ל) אף היא לא תברא פי׳ אינה קושיא [1]). ולמה תניאון, (במדבר ל״ב, ז׳) תר״י (כ׳) ולמה כען תתברון. (א״ב תרג׳ עץ השדה שבר (שמות ט׳, כ״ה) אילני חקלא תבר). *[אחי״ה וכן הביאו המתורגמן והוסיף וכן כל לשון שבר מתורגם בלשנא תבר וכן אל תירא ואל תחת (דברים א׳, כ״א) לא תדחל ולא תתבר, ותרג׳ ויחתו (ש״א י״ז, י״א) ואיתברו. ותר״י א׳ בראשית ג׳, י״ט התחת: ארום דחיל ומתבר מן קדם יי׳ אנא [2]). תרג׳ נשברי לב (תהלי׳ ל״ד, י״ט), שבורי לב (שם קמ״ז, ג׳) תבירי לבא, רוח נשברה (שם נ״א, י״ט) תרג׳ נפשא מתברא, לב נשבר (שם) תרג׳ לב תביר, נשבר לבי (ירמיה כ״ג, ט׳) תרג׳ איתבר לבי. ועוד עיי׳ תרג׳ שם א׳, י״ז; להושע ז׳, ה׳; ליחזקאל ל׳, כ״א; לדה״י א׳ י״ז, י׳; לדה״י ב׳ ל״ג, י״ג וזולתו, ובלי השאילה תרג׳ שבור (ויקר׳ כ״ב, כ״ב) תביר וכתר״י א׳ דתביר גרמא. שבר רגל או שבר יד (ויקרא כ״א, י״ט) תר״י א׳ תביר דרגל או תביר דידא. אם טרף יטרף (שמות כ״ב, י״ב) תרג׳ אם איתברא יתבר. תרג׳ פרץ (ש״ב ח׳, כ״ב) תבר והרבה זולתו. וכן בדרז״ל ברכו׳ כ״ב סע״א אתבר חצביה, יומא ע״ח: תבורי מאני. ב״ק ה׳; מ״ב: עיי״ע גז י׳. והתואר תְּבִרָא ביצה י״א. עיי׳ לעיל. והשם תְּבַר, תְּבָרָא, תַּבְּרָא (וכ״ה בל״ס) פי׳ שבר עיי׳ לעיל והושאל לסתירה ולקושיא עיי׳ ב״ר הנ״ל וכן בשמ״ר פ״א ולית תברא. ע״ז ב׳: ועל דא תברתהון עיי׳ פירש״י. ובענין פי׳ תברא (יבמות י״ג. ב״ק הנ״ל שבת צ״ב: כתובות הנ״ל) שבועה כפי׳ ר״ח י״ם שהוא עפ״י דוגמא קשם (قسم) שהוראתו בל״ע ענין שבירה ושבועה. ולפע״ד תברא פי׳ שבירה כלומר (כפי׳ רש״י) קשיא רישא לסיפא, קושיין אהדדי. (ואולי הוא ר״ת תרי בבי רמיין אהדדי = תברא) ועיי׳ כמה דעות בזו המלה במ״ע המחקר (Die Zeit) ח״ה, ומ״ע גרעץ חל״ו 362 והלאה. והשם המופשט תְּבִירוּתָא איכ״ר פ׳ תשיב להם: תבירות ליבא וכ״ה בתרג׳ איכ׳ ג׳, ס״ה תרג׳ מגנת. ותרג׳ רעות רוח (קהלת א׳, י״ד) תבירות רוחא. ועוד השם המופשט בתרג׳ תיבור עיי׳ תרג׳ ש״ב ה׳, כ״ב; לישעיה ל׳, י״ד; לדה״י א׳, י״ד, י״א — ועוד תִּיבְרָא פי׳ שבר, מספר בלתי שלם עיי׳ תשו׳ הגאונים פי׳ מ״ה (צד 21 בהו׳ הרכבי)] —

* תַּבְרָא, תְּבַרְתָּא (מע׳ הקודם כמו בל״מ שׁוֹבֵר (Quittung, vernichtendes Dokument ב״ב קע״ג. ונחזי תברא בשמא דמאן דכתיב, כתובו׳ נ״ז, דילמא מירכס תברתא ומפיק ליה לשטרא וכו׳ פי׳ הוא כמו שובר עיי״ע שבר וש״נ.

* תְּבִיר פי׳ בלי ניקוד נגינה מפסקת ששמה כך מפעל תְּבַר פי׳ שבר ופסק.

תְּבַר (נ״ל כמו תָּפַר מל״ע ثغر mittels Schlinge befestigen והשם ثغر לולאות, Zügel, Schlinge) בהכרים פ״ב [3]) בכלים (מ״ו) בי״ש אומרי׳ משיתבר [4]) פירוש משיעשה לו ענובין ובי״ה אומרי׳ משיקשור - ר״ע אומר משיקבע [5]) פי׳ קובעו על הדלת. בפ׳ ב״ה (מ״א) ר״מ אומר כל שיש לו תוברות פי׳ לולאות הן כגון שעושין למכנסים והוא בית כניסת המיין וכן יש לשקין הרבה ולמרצופין ושמם בט״ית חוזה [6]) ובלעז לצול״י [7]) כדאמרינן ביריעות (פ״ד דברייתא דמלאכת המשכן) [8]) ועושה בה ד׳ תוברין ותולה אותה באונקלי ואמר הגאון אנו קורין אותן תופרות מלשון תפירה. *[אחי״ה רבינו כיון לפי׳ רה״ג שפי׳ כן בפי׳ סד״ט צד 18 וז״ל תוברות א״ד תופרות [לולאות הן] כגון שיש למכנסיים תבור מן הבגד לאחריו והיא בית כניסת המיין ושמו תוברות וכן יש לשקים הרבה ולמרצפין שהן ממיני שקין ושמו בט״ית חוזה כדאמרינן ביריעות וכו׳ הרי שרבינו נגרר אחר פי׳ רה״ג ונו׳ הבינו יותר מדויקת וכן צ״ל חוזה במקום חווה והוא ל״ע حزة לולאות שעושין למכנסים והוא בית כניסת המיין וכפי׳ רה״ג ורבינו [9]) ויפה לועזו רבינו ע״י לצול״י (כגי׳ עיקרי התלמוד) והוא בלאי״ט lacio, lacciuolo, Schlinge ענובין ולולאות. וזה ענין ثغر בל״ע - פי׳ לולאות והוא הוא תוברות כמו תופרות וכגי׳ א״ד שהביא רה״ג ור״ש שהביא בכלי׳ פכ״ה מ״ו פי׳ הגאון וערוך פי׳ תוברות מענין תפירה ע״ש והנכון כמו שכתבתי שהוא מל״ע הנ״ל. ורמב״ם פי׳ מענין שבירה! ומזה השם נבנה הפעל בנפעל משיתבר כלי׳ פ״ב מ״ו כגי׳ המעולה שבכ״י ועיקרי התלמוד עיי׳ למטה בהערה 4] —

* תְּבַרְתָּא, תְּבִירוּתָא, תִּיבוּרָא עיי״ע תבר א׳.

---

[1]) וכ״ה במ״ב אינה קושיא ושבירה. [2]) כאלו כתוב החתת. [3]) כצ״ל ובדפ״ע בט״ס פ״ב. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובעיק׳ התלמ׳ ובדפ״ע בט״ס משישתבר ובדפ״ר לי׳ כל עיקר. [5]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ודפ״א אבל בדפ״ר ווניצ׳ בט״ס משיבקע. [6]) עיי׳ בפנים בהוספותי. [7]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ושם ג״כ ס״א אצולי ובדפ״ע אסולי (דפ״ר וכ״י ת״ב) אזולי (דפו״ו ודפ״א). [8]) עיי״ע סן ה׳ ועיי׳ מ״ש המו״ל של פיי רה״ג לסד״ט צד 50 וש״נ הראשונים שהשתמשו בזו הברייתי. [9]) והי׳ לעווי שגה ברואה ושעה בפירוש דברי רה״ג

* תִּבְרָנִית (פי' כמו טִבְרָנִית תואר מן טבריה (tiberianisch ירו' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג חצי שמינית תברנית ובירו' פסחים פ"י דל"ז ע"ג אי' לנכון טיברנית עיי"ע טבריה (ח"ד, י"ג:).

* תַּבְשִׁיל, תַּבְשִׁילָא (מפעל בשל, gekochte Speise; Gericht והושאל לתשמיש המטה (Beischlaf שבת קי"ט. תבשיל של שבת, שם קכ"ט. תבשילא דטחלי, כתובו' ס"א. תבשילא דארד, ב"כ ס"ז: תבשיל של עדשים, ר"ה כ"א. תבשילא דבבלאי, סוטה מ"א: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך, ביצ' י"ז: עירב בתבשיל, פסחים פ"י מ"ג תעני' פ"ד מ"ז שני תבשילין ועוד הקבוץ בתרג' בראשית כ"ז, ז'. י"ד. י"ז והיחיד תרג' שם כ"ה, כ"ט. ל"ד וזולתו. ועוד תרג' המרק (שופטים ו', י"ט, כ') תבשיל ועיי' ג"כ פירש"י ברכו' מ"ד. ד"ה כל סעודה ועיי"ע שרף א'. ועוד כל' כבוד ענין תשמיש ברכו' ס"ב. כדלא שריף תבשילא פי' כמו שלא שמשת מטתך מעולם עיי' פירש"י. וכן בחגיגה ה': כמאן דלא טעים ליה תבשילא ופירש"י שרעב לאכול כלומ' מתאוה לתשמיש ע"כ. וכלשון הכבוד של מקרא אכל לחם פי' היינו משמש המטה ועיי' שבת ס"ב: במה סעדת היום וכו' עיי"ע יין, סב ו', פת א', עמל א'. ואולי בזה המובן גם כן אפי' הקדיחה תבשילו גיטי' פ"ט מ"י אבל מתוך שקלא וטריא הגמרא דף צ'. קשה להולמו לפרש כן. ועוד מזה הלשון בתוספת' כתובו' פ"ז הדירה שתהא מטעמת תבשילה לכל אדם וכו' עש"ה ובירו' כתובו' פ"ז דל"א: אי' טוען משום ד ב ר א ח ר.

תג (= תָּגָא, תָּאגָא מל"ס וכן בל"ע ופ' تاج כתר Krone ובהשאילה כתרים על אותיות Krön-chen über den Buchstaben) בפ"ק באבות (מ"יג) ודאשתמש בתגא חלף. בפ' בני העיר בגמ' וחכ"א (מגילה כ"ח סע"ב) תנן התם ודאשתמש בתגא חלף א מ ר [1]) ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכה [2]) כלומר שהוא מוכתר בכתר של תורה והמשתמש בו ראוי להריגה [3]). בריש מגילה (ו' רע"ב) ש ל ש מ א ו ת [4]) מ ל כ י [5]) קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום. בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחות כ"ט:) מ"ט קטיר ליה [6]) תגא [7]) אמר הקב"ה אם עושה תשובה [8]) אני קושר לו כתר. וישם כתר מלכות בראשה (אסתר ב', י"ז) תרגומו ושוי תגא דמלכותא ברישה — (א"ב פי' בל"ר כתר). *[אחי"ה איננו לי' רומי כדעת ר"ב (אולי צ"ל בלי' ארמי) כי אם ל"ס וע' ופ' ואי' ג"כ בתרג' שה"ש ג', י"א בתגא ובכלילא ובקבוץ בתרג' אסתר א', ג' כלהון קטרי תָּגֵי ברישיהון. סנהדר' ק"ה. חוצפא מלכותא בלא תגא ובהשאילה כתרי אותיות מנחות הנ"ל. שבת ק"ד. תגיה דקוף. עירו' י"ג. סוטה כ'. דילמא אתי ויתיב אתגיה דדלי"ת ומחיק ליה ומשוי ליה ריש, הרי לעוקץ הד' מאחוריה קורא ג"כ תג [9]) עיי' מ"ש בעל עיקרי התלמוד וסיים וכבר הארכתי בזה בהלכות תפילין שעשיתי בכאן בתונס שנת רס"ז ליצירה] —

* תְּגְאַלְתָּא (מפעל גאל = געל פי' צואה (Schmutz תרג' צאת (ישעיה ד', ד') תגאלת בנת ציון.

תִּיגְדָּא (פי' כמו אגד עיי"ע גד ג' (בח"ב, רל"י) (Stab, Krücke תרג' (ויושט [צ"ל יושִׁט] לו המלך את שרביט הזהב (אסתי ד', י"א) יושיט ליה מלכא ית תיגדא דדהבא באות דל"ת ותרג' שבטך ומשענתך (תהלים כ"ג, ד') תגרך תריצא ואוריתך באות רי"ש. מסכת' מציאה בר"פ אלו מציאות (כ"ם כ"א:) אזלי אתיגרא עיי"ע גר שלישי. *[אחי"ה וכבר רמזתי שם בהערה 12 על זה הערך וש"נ גי' רבינו אזלי אתיגדא בדל"ת וכ"ה בכ"י ש"ס בתעני' ו' רע"ב ובע' נמוש וכ"ה תינדאך בתרג' בדפו"ו וכגי' רבינו בע' גד, וכן תרג' שרביט (אסתר ה', ב'; ח', ד') ועוד עיי"ע גר ג' ומ"ש] —

* תַּגְלָא עיי"ע בן סירא וש"נ קהל"ר פ' ויותר.

* תִּגְלַחַת (מפעל גלח (das Haarabschneiden מגילה ח': ירוש' מגילה פ"א דע"א:

[1]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובריי"ף ובראי"ש אבל בנו"ג תני. [2]) בנו"ג הלכות. [3]) ובפי' ר"ח אי' „פי' המשתמש במאן דמתני שמעתא ראוי להריגה" ורש"י פי' תגר כתר תורה ובנו"ג הלכות כתרה של תורה ונראה שבא מגליון פנימת עפ"י פי' רבינו ורש"י ובאמת לי' בכ"י ש"ס ובריי"ף ובראי"ש -- ובאבדר"נ ס"פ י"ב פי' ודאשתמש בתגא . . . כיצד שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעוה"ב (ועיי' סנהדרי ס"ז:). [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וב"ר ובשאר כ"י ש' ובנו"ג תלת מאה ובדפ"ע לי' בטעות. [5]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובע"י ובילקוט ובדפי' הראשונים שהביא ד"ס ובספרים שלנו נשמט בטעות. [6]) בנו"ג אית ליה. [7]) בנו"ג תאגא. [8]) בנו"ג אם חוזר. [9]) וממנו הפעל מתוייג עיי' הִלכות תפילין לרמב"ם פ"ב הל"ח וצריך להזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות שיש להן תג כמו שהן כתובין בספר תורה ואלו הן האותיות המתויגות וכו' עש"ה. ועיי' אחרית דבר שבסוף הערוך בשיר השני טור ד' המתחיל בתגין וזיונין. ועיי' בהקדמת לס' אפוד וכתב וז"ל וביחוד הקפידו בזה בצורת כתיבת התורה למעלתה עד שבכתרי האותיות וקרו להן האגין וכו' עש"ה.

תגלחת וצפרים, ע"ז ח'. יום תגלחת זקנו. איכ"ר פ' מה אעידך בנים המצויינים במילה ובתגלחת ובציצית.

תַּגָּר (= תַּגָּרָא בל"ס תָאגָרָא בל"ע تاجر פי' סוחר Händler, Kaufmann והפעל בפעל תַּגֵּר בל"ס ובל"ע تجر handeln) אשורים ולטושים ולאומים (בראשית כ"ה, ג') תרג' ירושלמי (א')[1] תגרין ואמפורין ורישי אומין[2], וכן בב"ר (פס"א)[3] — (א"ב תרג' סוחריה שרים (ישעיה כ"ג, ח') תגרהא רברבין). *[אחי"ה והרבה בתרג' להעתקת סחרים (יחזקאל כ"ז ל"ו), רכלים (שם י"ז, ד') ועיי' תרג' בראשי' ל"ז, כ"ח; למ"א י', ט"ו; לקהלת ז', י"ח וזולתו והיחיד תגר, תגרא, תרג' כנעני (בראשית ל"ח, ב') בת גבר תגרא ובתר"י גבר תגר, פסחים נ'. כנען (זכריה י"ד, כ"א) מנלן דאיקרי תגר וכו' דכתיב בת איש כנעני וכו', ב"מ מ': זבון וזבין תגרא איקרי, נ"א. כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר ר"י אומר אין אונאה לתגר, שם: תגר אין לו אונאה מפני שהוא בקי, תוספת' ב"מ פ"ג עד מתי מותר לחזור עד כדי שיראה לתגר או לקרובו או לבקי, תוספת' דמאי פ"ג הלוקח מן התגר וכו', והקבוץ תַּגָּרִים עירו' נ"ה. ב"מ מ"ט: תגרי לוד (עיי"ע לד ח"ה, י"ח), פסחים נ': תגרי סימטא עיי"ע סמטא. שם קט"ז. עיי"ע הרך. והשם המופשט תַּגְרָא, תַּגָּארָא תרג' זכריה י"ד, כ"א; תרג' שני אסתר י', א'; ולנקבה תִּיגְרוּתָא (= בל"ס תַאגרותא) תרג' משלי ג', י"ד; י"ז, ט"ז; כ"ז, כ"ו; ל"א, י"ח. והפעל: שמ"ר ספ"ז ל"ז לאוהבו של מלך שתיגרו וכו', תר"י א' בראשית מ"ב, ל"ד תסחרו: תִּתַגְּרוּן, אתפעל תרג' לא תתעמר (דברים כ"א, י"ד) לא תִתַּגַּר, ושם כ"ד, ז' וְיִתַּגַּר ביה[4]), תרג' שני באסתר ח', י"ג וכל דצבי לְמִיתַּגָּרָא וכו', ע"ז ב' סע"ב יבמות צ"ב: איתגורי איתגור] —

תגר (= תִּיגְרָה, תִּיגְרָא מל"מ תִגְרָה בל"ס תַאגְרָא פי' ריב ומדון (Streit, Hader בס"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"ב סע"א) שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תיגראי ברישא. בר"ג דפ' יוחסין (קידושין ע' רע"ב) שרי ליה תיגריה דלא לשוויך עם הארץ[5]). בר"ג דסנהד' (ז'.) האי תיגרא דמי לצינורא דבידקא. בפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (יבמות ס"ג.) מגניא ליה ארעא[6]) ומרמיא ליה תיגריה פי' משכיבתו בשדה על הקרקע ומביאה לו עסקין דברי ריבות[7]). מדנים ישלח (משלי ו', י"ד) תרגימו תיגרי רמי. והתי"ו אינה יסוד ויש מהן בע' גר. *[אחי"ה וכיון לע' גר ו' אשר שם הביא תרג' וסכסכתי (ישעי' י"ט, ב') ואיגרי מן ואל תתגר בם (דברי' ב', י"ט) ובאמת תגרא בל"ם ותיגרא בלא"ר וסורי נגזר מן ההתפעל של גרה, גרי ותי"ו נעשה שרשית כמו תחל, תרם עיי"ע ת. וכנ"ה בב"מ נ"ט. ואתי תיגרא בביתא עיי"ע קש א'. שבת ק"ל. ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג כקורא תיגר על מדותיו של הקב"ה, ב"ר פי"ז צפה הקב"ה שהוא עתיד לקרות עליה תגר וכו'. ב"ר פ"א שהש"ר פ' ראשו כתם פז ילק' בראשי' ר' א', ילק' יתרו ר' רפ"ז פסיקת' דר"כ צד ק"ט פסיקת' רבתי פכ"א אלף קורא תגר לפני הקב"ה וכו' ובמדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' תיגר. ונ"ב מריבה, תר"י א' כי יהיה ריב (דברים כ"ה, א') ארום יהי תיגרא, ישתק מדון (משלי כ"ו, כ') תרג' ישתק תיגרא, יגרה מדון (שם ט"ו, י"ח) תרג' מגרי תיגרא, והקבוץ תיגרי (שם ו', י"ט; י', י"ב; ט"ז, כ"ח; כ"ג, כ"ט; כ"ט, כ"ב) וזולתו. והתואר תִּיגְרְנָא איש מדונים (שם כ"ו, כ"א) תרג' גברא תיגרנא, ולנקבה: אשת מדונים (כ"א, ט'. י"ט; כ"ה, כ"ד) תרג' אתתא תיגרניתא] —

תגר (= תִּיגְרָא מל"ע تيغار = إجانة Becken Kessel) בריש בכורות בגמ' דסמוך חמורה (בכורות ט', רע"א) הנהו מיא דאייתו[8]) מבי בלועי[9]) שדינהו בתיגרא פי' כלי כעין אגנא. *[אחי"ה בפי' רגמ"ה בתיגרא בכלי בכד גדול ע"כ ובפירש"י בתיגדא: בכלי ל"א בתינארא חבית ע"כ. וגי' תיגרא ברי"ש העיקר ומל"ע הנ"ל שפי' ממש כפי' הערוך כלי כמו אגנא עיי"ע אגן] —

תַּד (= תַּדִּין, תַּדְיָין, תַּדְיָא בל"ס תַדְיָא בל"ע ثدي בל"ט שָׁדַיִם die weibl. Brüste) ונקרב את קרבן ה' (במדבר ל"א, נ') תר"י (כ') מעוכין מבי

[1]) בכ"י ה"ב תרג' יונתן! [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע ודרישי אומין ובדפי"ר ארמין וט"ס הוא [3]) ועיי"ע אמפר. [4]) בדפ"ש ועיי' אוהב גר צד ע"ה. [5]) בנו"ג שרי ליה תגריה דלא נישוויך כשאר עם הארץ. [6]) בנו"ג ארעא. [7]) ועיי' ג"כ פירש"י ובדפ"ע בט"ס ומדמיא וכדאי' בעיקרי התלמוד וצ"ל ומרמיא ושם הגי' עסיקין ודברי ריבות ובדפו"י אי' בט"ס נקודה קודם מלת ריבות. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובנו"ג כמו כן ובדפ"ע דאיתו. [9]) בנו"ג מבי בליעי.

תדיהון [1]). על שדים סופדים (ישעיה ל״ג, י״ב) תרג׳ על תדין [2]). ספדין ושדים צמקים (הושע ט׳, י״ד) תרג׳ ותדין יבשין. *[אחי״ה וכנ״ה בתרג׳ שדי אמי (תהלים כ״ב, י׳) תַּדיי אמי, ויונקי שדים (יואל ב׳, ט״ז) תרג׳ ינקי תדיא, ומה שדים כי אינק (איוב ג׳, י״ב) תרג׳ ומה תדייא ארום אינק, תר״י וכ׳ בראשית מ״ט, כ״ה תדיין (תדייא) דינקת מנהון ועוד עיי׳ תרג׳ שה״ש ח׳, א׳; לאיכה ד׳, ג׳. כ״ב ט׳. חזי להני חדי דמצית מנייהו וצ״ל תדי עיי״ע חד ובכ״י ש״ס ה׳ הגי׳ דדי] —

* תַּדַּאי (שם פרטי וכן בל״ס תַּדָּיָא (Thaddäus שבת ל״ח: א״ר זריקא א״ר אבא (בכ״י ש״ס א״ר אמי) א״ר תדאי וכו׳. א״ר אמי ר׳ תדאי דעבד לגרמיה הוא דעבד וכו׳, ר׳ יוסי בן תַדאי איש טבריה שאל את ה״ג פ״ק דמס׳ ד״א ירוש׳ כלאים פ״א דכ״ז: ירו׳ שבת פ״ג ד״ה סע״ד ר׳ לעזר בן תדאי, ועוד עיי״ע תּוֹדָה ב׳.

* תדיא עיי״ע תה ב׳ ומ״ש ועוד עיי״ע תוא ב׳.

* תדל עיי״ע בן ערל (ח״ב, קכ״א) ומ״ש.

☞ תדר (מל״מ ארמית תְּדִירָא Beständigkeit; תואר הפעל תדיר פי׳ תמיד anhaltend, beständig, immer) תרג׳ דורש אותה תמיד (דברי׳ י״א, י״ב) תבע יתה תדירא. *[אחי״ה תרג׳ עלת תמיד (במדבר כ״ח, ו׳) עלת תדירא ועיי׳ שם י׳ והלאה, תרג׳ ומנחת התמיד (שם ד׳, ט״ז) מנחתא תדירא (בתר״י דתדירא); וכן תואר הפעל תדירא עיי׳ תרג׳ שמו׳ כ״ז, כ׳; לויק׳ כ״ד, ג׳; לתהלי׳ ט״ז, ח׳; כ״ה, ט״ו והרבה זולתו. וכן בדרז״ל פסחים קי״ד. תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכ״ה בברכו׳ נ״א: ושם ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ועיי׳ סוכה נ״ו. זבחים צ״א. ירו׳ ברכו׳ רפ״ח די״א ע״ד היין תדיר וקדושה אינה תדירה, תוספת׳ ברכות רפ״ו (ה׳) ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, ירו׳ פסחים פ״י דל״ז סע״ג היין תדיר וקדושה אינה תדירה, ושם הואיל והיין תדירא ואבדלה אינה תדירה וכו׳, ירו׳ נזיר פ״ו דנ״ו רע״ב תדיר ומקודש תדיר קודם ועיי׳ ירו׳ יומ׳ רפ״ז דמ״ד רע״ב. זבחים פ״י מ״א דפ״ט. תוספת׳ זבחים רפ״י כל התדיר מחבירו (הוא) קודם את חבירו. ירוש׳ תעני׳ פ״ב דס״ה סע״ד שהם (אנשי בית אב) תדירין בעבודה. ובדניאל ו׳, י״ז. כ״א בתדירא פי׳ תמיד (מפעל דִּיר, דּוּר נבנה השם תדירא ובבית כראש נבנה התואר הפעל) תוספת׳ אהלות פט״ז ותוספת׳ פרה פ״ג בתדירה כצ״ל תחת בית (בו) דירה עיי״ע זמר א׳ (ח״ג, רצ״ט ומ״ש)] —

☞ תדורא בפ׳ הגוזל קמא (ב״ק ק״ה:) א״ל תדורא עיי״ע תרדא. *[אחי״ה וכן גי׳ הכ״י ש״ס תרדא ובכ״י ר׳ הגי׳ טרודא וכדאי׳ בסנהד׳ כ״ו. עיי״ע טרד וגי׳ רבינו עיי׳ בע׳ תרר וע״ש ומ״ש] —

* תַּדְמוֹר עיי״ע תרמוד.

תה (= תְּהָא מל״ע تاه בל״ס תהָא פִּי׳ השתאה ותמה hinstarren, staunen) בר״ג דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ו רע״א) תהו בה נהרדעאי . . . תהי בה ר׳ אליעזר [3]) א״ר זירא מאי תיוהא [4]) דר׳ אליעזר בפ׳ מרובה בגמ׳ ר׳ שמעון (ב״ק ע״ו:) תהי בה ר׳ אליעזר [5]). בר״ג דפ׳ הגוזל ומאכיל (שם קי״ב:) תהי בה ר׳ יוחנן ומי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין פי׳ תימה. *[אחי״ה ורש״י פי׳ בעירובי׳ תהי לשון מריח וכו׳ כלומר מעיין ומחשב לדעת טעמו של דבר וכן פירש״י בב״ק ע״ו: תהי לשון מריח בקנקן כלומר דייק לה וכו׳, וא״כ פירשו מע׳ תה ד׳ ועיי׳ ג״כ בהפשב״ע. והנכון כפי׳ הערוך ומל״ע וסו׳ הנ״ל וכנ״ה בב״ר פ״ב וכבר היה ר׳ שמעון בן זומא יושב ותוהא ושם רפ״ב ישב לו אותו תוֹהֵא ובוהא . . . כך ישבה הארץ תוֹהָא ובוהא, ושם: היתה מניקתי תוהא ובוהא פי׳ שממון וכן פי׳ רש״י בבראשי׳ א׳, ב׳ תוהו לשון תמה ושממון שאדם תוהא ומשתמום . . . . תהו אשטורדישו״ן (= Betäubung, estordison) פסחים נ׳: מ״ט דתהו ביה אינשי ומזה תעני׳ ו׳: אבל רבינו היה הביא כל זה בע׳ תה ג׳. והשם המופשט תהייא (תהייה) ולגי׳ רבינו תיוהא עיי׳ לעיל] —

תה (= תְּהָא בל״ס תְּוָא פי׳ התנחם bereuen) בפ״ק בנדרים בגמ׳ בנדרי כשרים (ט׳:) היינו טעמא כשהן תוהין נודרין [6]) כשהן מטמאין ורביא [7]) עליהון ימי נזירות מתחרטין. בר״נ דפ׳ ארבעה

[1]) בנו״ג ומעוכיא מן בית חריהון ובתר״י אי מהוכיא מבית חדייהן וצ״ל מבית תדייהון כי תדיא בי תריא, פי׳ חזה עיי״ע בי תדיא ועי׳ חד די. [2]) וכ״ה בדפ׳ רעגיא ובנו״ג דדין. [3]) בדפ״ר לעזר ובכ״י ה״ב אלעזר. [4]) בנו״ג תהייא ובד״ש תהיית. [5]) בנו״ג אלעזר. [6]) בנו״ג נחרין וכ״ה בבמ״ר רפ״י. [7]) בנו״ג ורבין.

(כ"א:) ההוא דאתא לקמיה דר' אסי א"ל בדו תהית א"ל לא ושרייה. בס"ג דפ"ק בקידושין (מ':) אמר ר"ל בתוהא על הראשונות פי' מתחרט על הזכיות דכתיב (בראשית ו', ו') וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ תרג' ירוש' והות תהי מן קדם ה'. נחמתי כי עשיתים (שם ז') והנחם על הרעה (שמות ל"ב, י"ב) בילמדנו בריש אחרי מות (בתנחומי ל') תהות לפני הקדוש ב"ה שמתו וכו'. *[אחי"ה בתרג' ירוש' בראשי' שם ושם ל' כי אם ותב יי במימריה. ארום תבית במימרי וכו' אבל בתר"י ב' והות תהי וצ"ל תהו וכ"ה בתר"י שמות הנ"ל ויהוי תוהו קדמך וכו'. ובתרג' תהלים ע"ח. מ"א אי' השם תיוהא להעתקת התוו ואי' ג"כ הפעל בתר"י ויק' ה', ה' ובתר כן תהא, שם כ"ד ביומא דתהא על חובותיה, תרג' ירו' ינחם (שמות י"ג, י"ז) דילמא יתהון, תרג' שה"ש ה', ה' תהית על עובדי, תרג' קהלת א', ט' ולא תהת על חובהא. והרבה בירו' ירו' שבת פ"א ד"ג סע"ב שרי תהי בה פי' התחיל להתחרט בו, ירוש' חלה רפ"ב דנ"ח: מן דנפקית תהית דלא אמרת וכו', ירוש' תענית פ"ב דס"ה סע"ב סופו לתחות בו צ"ל לתהות וכ"ה ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד מכיון שנודרין מתוך הקפדה סופו לתהות, ושם מכיון שהוא תוהא וכו'. ומזה נ"ל לפרש התרג' אחר נדרי' לבקר (משלי כ', כ"ה) ובתר הכי תדיא ליה נפשיה וצ"ל תְּהָיָא ובפשיט' אי' תָּוְיָא כלומר אחר שנדר מתחרט בנפשו. ירושי' תענית פ"ג דס"ו ע"ג שלשה ברא הקב"ה ותהא שבראן וכו' [1]). שמ"ר פ"כ התחיל המוכר תוהא. והשם תְּהוּת ילמדנו בערוך עיי' לעיל וכג"ה בספרי תצא פסק' שכ"ו ככיבול יש תהות לפניו . . . ואין נחמה אלא תהות וכו', שמ"ר ס"פ מ"ג והנחם על הרעה לעמך (שמות ל"ב, י"ב) . . תהא התהות מצויה לפניך. ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א: התהות מצוייה. ובתר"י תהו, תוהו עיי' לעיל. וכן בתר"י א' שמות ל"ב, י"ד והוה תהו מן קדם יי' ובתר"י א' דברים ל"ב, ל"ו יהי (תהן) [צ"ל תהו] קדמוי וכן בתרג' תהלים הנ"ל תְּיוּהָא ובדפו"ו תְּיוְהָא וכן בל"ס תְּוָא, תְּוָיָא, תְּוָתָא וקרוב לזה המשקל בב"ר ספכ"ז נחמתי (בראשית ו', ז') תווהות היתה לפני שבראתי אותו מלמטה . . . תווהות היתה לפני שבראתי בו יצר הרע וכו' ובילק' בראשי' ר' מ"ז הגי' תהות — ורש"י בב"מ ע"ג. פי' מזה תיוהא ענין חרטה אבל עיי"ע תיוהא] —

תה (= תְּהָא מע' תה א' starren) בריש ב"ר (פ"ב) תהו ובהו (בראשי' א', ב') ישבה לה הארץ תוהה ובוהה [2]). בר"ג דתעני' (ו':) דיקא נמי דכתיב (עמוס ד', ז') תמטר תהא מקום מטר — (א"ב פי' בל"י פעל הצועק בקול גדול וכן בוהא פעל הקורא בקול גדול עיי"ע בהה). *[אחי"ה בע' בהה פירשתי בפי' ר"ב מל"י θώω אבל לא הצרכנו לזה כי עיקר גזרתו מע' תה א' ע"ש. וגם תמטר נדרש על פי גזרה זו יפה תְּהָא מקום מטר כלומר שמם יהיה מקום מטר ורש"י פי' כלו' יותר מדאי ורגמ"ה פי' בהיפך כל דהו וא"כ לא כיוונו לשרש תהא וכן ר"ח שפי' שם יהיה המטר כנוס כלו' נקוים שם המים] —

תה (= תְּהָא פי' מריח riechen; תְּיהָא Geruch-einziehen ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' שני דייני גזירות (כתובות ק"ה.) קרנא בטילא דמוכחא הוא שקיל דהוי תהי באמברי [3]) דחמרא פי' טועם היין ויודע אם יחמיץ ואם לאו. פי' גאון זיקא דמפיק אדם מפומיה ודמעייל לפומיה נקרא תיהא בל' ארמי. ובת תיהא (ע"ז ס"ו:) נקב הוא שנוקבין במגופית החבית ומניחין פיהם על פי הנקב ושואפין את ריחו של יין ויודעין אם החמיץ ואם טוב הוא. בפ' לא יחפור בגמ' חנות שבחצר (ב"ב כ"ב.) א"ל רבא לרב אדא בר אהבה פוק תהי ליה בקנקניה, והא דגרסינן בפ' שמונה שרצים (ק"ח.) כבר פי' בע' דל. *[אחי"ה בע' דל ב' (ח"ג, ס"ג: ותלאה) הביא רבינו הציון משבת הנ"ל תהי בקנקניה ופי' ארוך שם הועתק מלה במלה מפי' ר"ח בשבת כמו שהראית לדעת עתה בהופיע זה הפי' של ר"ח בש"ס ווילנ' וכמו שמעיד הרמב"ן בחידושיו עיי' מ"ש בע' הנ"ל ובמקום הנ"ל בהערה 8 והיוחסין השלם הביא קצת מזה הפי' בשם רה"ג עיי' מ"ש בצד ס"ד. וקרוב הדבר שפי' ר"ח הוא מיוסד עפ"י פי' רה"ג וראיה לדבר כי כאן פי' רבינו בשם הגאון תהי טועם היין וכו' וכן פירש ר"ח בשבת שם (מה שלי' בע' דל) וז"ל תהי בקנקניה פי' טעום יין שבזה הקנקן מלשון קרנא הוי תהי בחמרא כלומר וכו' וכדאי' יתר דברי ר"ח בע' דל. וכן פירש"י בב"ב הנ"ל תהי ליה בקנקניה הריח לו בקנקנו אם יין הוא אם חומץ כלומר בדקהו בהלכות אם ת"ח הוא אם לא. ריח היין כשמריחין אותו אם טוב הוא קרי תהי כדאמרי' (ע"ז ס"ו:) בת תיהא וכן בכתובו' (ק"ה.) קרנא הוה

---

[1]) עיי' בבלי סוכה נ"ב: ארבעה מתחרט עליהן וכו'. [2]) בנו"ג תוהא ובוהא. [3]) לי' ברפ"ר ופיז' ואמ' ואי' בדפו"ו ובש"ס.

תהי וכו' וכן פי' רש"י בע"ז בת תיהא נקב גוקבים במגופת החבית וכו' ממש כפי' הערוך בשם הגאון (ועיי' מ"ש בע' בת תיהא (ת"ב, רי"ד) בגזרת המלה) אבל התוספו' בע"ז פירשו בשם ר"ח בענין אחר כלומר שיש קנה שקוע תוך החבית ובולט חוץ ומניחין (לתוך) [צ"ל לתוכו] קנה קטן כמין דד ומניחין דרך אותו דד וכו' ע"ש ובחי' הריטב"א בשנוי לשון ע"ש ושם הובא ג"כ פי' הערוך מוסכם עם פירש"י אבל עיי' מרן בית יוסף ה' תערובות סי' ק"ח שהביא הערוך כאלו הוא חולק על פירש"י וסיים כי הרשב"א (תש' ת"ג, סי' רל"ד) והרמב"ן פירשו כערוך אבל לפע"ד אין חילוק בין פירוש הערוך ובין פירש"י וכפי' הריטב"א הנ"ל ע"ש — וכנ"ה תיהא בהוראת ריח בשבת קכ"ט. ר' יוחנן שתי עד דנפיק תיהא מאוזניה כה"ג בכ"י ש"ס וכ"י ילק' (ד"ס צד קמ"ט.) ובנו"ג תיהיא מאוניה ורש"י גרס תיהי ופי' הריח] —

תהב (= תְּחַב פי' נעץ hineinstecken עיי' בפני') בפ' כיצד צולין את הפסח (פסחים ע"ה. במשני) שפוד של רמון תוהבו מ ת ו ך פיו [1]) [ס"א תוחבו] [2]). בפ"ג בכריתו' (פ"ו דע"ב) ובספרא [3]) בפ' כהן משיח (דיבורא דחובה פרשה א' פרק א') וחותכו עד שהוא מניח כשעורה [4]) ותוהבו בסירה. בר"ג בפ' אלו דברים בפסח (פסחים ס"ו סע"א) מי שפסחו טלה תוהב לו בצמרו. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגה כ"ג.) ונמצא מת [5]) תהוב בקרקעיתה של ספינה פי' דעוץ. בריש כלאים (פ"א מ"ח) אין תוהבין זמורה של גפן לתוך האבטיח — (א"ב תחב כתוב בנוסחאו' בכולהו). *[אחי"ה ואם הוספת בעל עיקרי התלמוד הנ"ל היא פלוטה מקולמסו של רבינו אז גם בעל הערוך הרגיש בזה וברפ"ר. וכ"י ה"ב א' בכל הערך תחב בחי"ת. ולפע"ד תחב ותהב אחת היא מל"ע תחם تخم ובל"ס תחם פי' נעץ לעשות גבול (Grenze stecken, abmarken) וכן בל' שמרוני העתיק גבול תהום ובל' סורי גבול: תחוב, ובהשאילה ענין קרוב להרכבת נטיעות caprificiren כלאים הנ"ל וכנ"ה בתוספת' שביעית ספ"א בכ"י אירפ' אין תולין תחובין בתאינה ואין מרכיבין בתאינה וכו' ובנו"ג תחומין וזה ראיה למ"ש בענין גזרת המלה. ובירו' שביעי' פ"ד דל"ה: א' אין תולין ת ו כ י ן בתאינה כיצד הוא עושה מייתי ייחור דתאינה וכו' וצ"ל תחובין או כגי' הרא"ש בירו' הנ"ל תובין וכן נקרא בל"ס תובא תאינה מרברי caprificus, wilde) (Feige התולין אותו בתאינים שאינם מבושלין כדי לגמור בישולם — ובע' תחב ארבה בדוגמאות ע"ש] —

* תֹּהוּ (מל"מ פי' שממה וריקות וכן בל"ע تهى ובל"ס כמובן (Leere, Oede סנה' צ"ז סע"א שני אלפים תהו עיי' פירש"י. ועיי' ג"כ ב"ר פ"ב הדרוש שהובא בע' תה א' וג'. ובענין התרג' עיי"ע בהה.

* תָּהוּ, תָּהוּת עיי"ע תה ב'.

תְּהוֹם (מל"מ פי' עומק הארץ וכן בל"ס תְּהוֹמָא (Abgrund, Tiefe בפ' כיצד צולין (פסחים פ' :) ניטמא טומאת התהום הרי זה מרצה. בסוף נזיר (ס"ג. במשני) ואם טומאת התהום הוא אינו סותר. גמרי (שם) מנא הני מילי [6]) אמר ר' אלעזר דאמר קרא (במדבר ו', ט') וכי ימות מת עליו במחמרת ע ל י ו [7]) וכו' עד אלא הא (דתנן) [8]) [דתניא] (תוספתי דזבין פ"ב) אי זו היא טומאת התהום כל שאין מכירה אחד בסוף העולם וכו'. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד הביא פי' רב צמח בענין קבר התהום וכבר העתקתי דבריו עם הערותי במבוא ח"א, XX ע"ש. וכנ"ה קבר התהום בתוספת' פסחי' פ"ו ותוספ'. נזיר ספ"ו ושם קבר תהום. ושם ג"כ טומאת התהום ועיי' מ"ש בזה הענין הח' ד"ר צוקערמאנדעל במ"ע גרעטץ חכ"ב 520 והלאה. סנהד' צ"ז: מקרא זה נוקב ויורד עד תהום. קהל"ר פ' את הכל עשה: זה הפתח פתוח עד התהום. ב"ר פ"ב וחשך על פני תהום (בראשי' א', ב') זו מלכות הרשעה שאין לו חקר כמו התהום. תעני' כ"ה: תהומא תיתאה. . תהומא עילאה עיי"ע רד ח' (רידיא). תרג' מעינות תהום (בראשי' ח', ב') מבועי תהומא, תרג' תהלים מ"ב. ח' תהומא עילאה לתהומא ארעאה קרי, והקבוץ תהומין, תְּהוֹמַיָּא עיי' תרג' שמו' ט"ו, ה', ח', ז'; לדברי' ח', ז'; לתהלים ל"ג, ז'; ע"א, כ'; ע"ז, י"ז; ע"ח, ט"ו ובל"ג דב"ר פי"א עלה מן תהומות.

* תְּהִלִּים (קבוץ מן תְּהִלָּה פי' כמו תְּהִלּוֹת מל"מ פי' ספר תהלים (Psalmbuch סוכה פ"ה מ"ד כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י וברפ"ע וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ובע"י ובילק' בא ר' קצ"ת ובאו"ז הל' פסחים סי' רכ"ט ובנו"ג ותוחבו לתוך פיו ומהרש"ל הגיה ככה. [2]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [3]) כצ"ל וברפ"ע בט"ס ובספרי. [4]) בנו"ג עד שהוא מניח בו כשערת. [5]) בנו"ג כזית מת. [6]) ברפ"ע מנהני מילי. [7]) בנו"ג לו. [8]) וכ"ה בש"ס וצ"ל דתניא.

נימין ל"ה סע"א פסחים קי"ז. ספר תהלים. ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג מאה וארבעים ושבעה מזמורות שכתוב בתהלים כנגד שנותיו של אבינו יעקב, במד"ר פי"ב מה לך אצל ספר תהלים וכו' ובהבלעת הה"א: תִּילִּים.

* תַּהֲפוּכְתָּא (בלא"ר כמו בל"מ תַּהְפּוּכָה (מן הפך Verkehrtheit) תהפוכות (משלי ב', י"ב) תרג' כ"י (אצל ה' לעווי) תהפוכיתא, ושם כ"ג, ל"ג תַהֲפוּכְתָא, והתואר תר"י ב' דברים ל"ב, כ' דר תהפכנין אינון[1]) ובל"ס הַפּוּכְתָּנָא (ränkevoll), והשם המופשט תְהַפְּכָנוּתָא (= בל"ס מֵתְהַפְּכָנוּתָא) תר"י א' דברי' כ"ט, כ"ב תהפכנותא דסדום, ותרג' משובת פתים (משלי א', ל"ב) תהפכנותא דשברי[2])

תו תרג' ועלי תשוקתו (שה"ש ז', י"א) ועלי מתוויה. *[אחי"ה אין כאן מקומו כי אם בע' מַתְוְיָא ע"ש וכבר העירותי שם שהוא כמו מתאוי מ פ ע ל אוה = תאב ובאמת בעל המתורגמן הביאו בע' (תעב) [צ"ל תאב] וז"ל ועלי תשוקתו תרג' ועלי מתווה בחילוף בית בוי"ו ובשרש תוה הביאו עוד הפעם וכתב וכבר כתבתיו בשרש תאב ע"כ ור"ב ראה ע' תוה במתורגמן והעריך זו המלה שלא במקומה. ועוד עיי' תר"י א' כראשי' ג', ט"ז; ד', ז'. והי לעווי טעה בגזרת המלה לחשוב שהיא משרש תְּוַהּ] —

* תּוּ עיי"ע תוב.

* תּוֹ, תּוֹן ציווי מן אתא פי' בואו עיי"ע אתא וע' תא ב'.

* תָּי"ו (אות האחרון באלפא ביתא (מל"מ תָּו פי' סימן או אות) Tav) מעשר שני פ"ד מי"א תי"ו תרומה שבשעת סכנה היו כותבין תי"ו תחת תרומה[3]). שבת נ"ה. א"ת מקדשי (יחזקאל ט', ו') אלא מקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף עד תיו. שם: תי"ו סוף חותמו של הקב"ה. ירו' סנהד' פ"א די"ח סע"א מהו אמת . . אמר ר"ל אל"ף רישיה דאלפא ביתא מ"ם באמצעותה תי"ו בסופה וכו' ועיי' ב"ר פפ"א דב"ר פ"א שהש"ר פ' לסוסתי.

תָּוָא (פי' כמו תָּא בל"מ ועיי"ע תוון פי' הדר Gemach, Zimmer) תרג' ובין התאים (יחזקאל מ', ז') ובין תויא תרג' וחלונות אטמות אל התאים (שם פסוק ט"ז) וכיון סתימן לתויא עיי"ע תוון. *[אחי"ה ועוד עיי' שם פסוק י' ותאי השער תרג' ותוי תרעא שם פ' י"ב לפני התאות: קדם תַּוַיָּא. והיחיד (שם) והתא שש אמות. תרג' ותוא שית אמין ובל"ס תַוָנָא עיי"ע תוון] —

* תְּוָא (מל"מ תָּו פי' סימן ורושם Zeichen, Mal) תרג' והתוית תו (יחזקאל ט', ד') ותרשום תוא ואולי מזה הפעל מתווה תוואים (ויק"ר רפי"ח) אבל עיי"ע תוה.

* תְּוָא בל"ס פי' חרט עיי"ע תה ב' וש"נ התרג' משלי כ', כ"ה תדיא בפשיט' תויא.

* תּוּאָךְ עיי"ע תוֹךְ.

תּוּב (מל"ס פי' כמו שׁוּב בל"מ zurück-kehren; הפעיל מֵתִיב widerlegen; תּוּב, תּוּ, תּוּבַן בל"ס תּוּב פי' עוד wieder) תרג' לא ישוב עוד לביתו (איוב ז', י') לא יתוב תוב לביתיה ובל' תלמוד תו בחסרון אות בית ובל' גמרא אומרים שוב היה מעשה פי' עוד. *[אחי"ה והרבה בתרג' בענין השבה ותשובה עיי' דוגמאות בהמתורגמן ואצל ה' לעווי לבראשי' ח', י"ב; י"ד, י"ז; י"ח, י'. ל"ג; ל"א, י"ג. ובענין השבה לבורא או לאלילים עיי' תרג' דברי' ד'. ל' ותתוב לדחלא די"י; לש"א ז', ג' אתון תייבין לפולחנא די"י ועיי' תרג' ישעי' ל', ט"ו; לעמוס ט', א'. ובהיפך תרג' במד' י"ד, מ"ג תבתון מבתר פולחנא די"י לירמי' י"א, י' תבו לחובי אבהתהון ועוד מבלי בעלי חיים עיי' תרג' בראשי' ג', י"ט; לשמות ד', ז'; למ"א י"ג, ו'; למ"ב ה', י'. י"ד. אפעל אָתֵיב בל"ס אַתִיב בל"מ הֵשִׁיב עיי' תרג' לירמי' ל"ב, מ"ד; לתהלים פ"ה, ב'. ובהשאילה שם י"ט, ח' מתיבא נפש; לאיוב ט', י"ח לאתבא רוחי וזולתו. ועוד מהשבת גמול (erstatten, vergelten) עיי' תרג' לשמו' כ"ב, כ"ה; לויק' ה', כ"ג; לבמד' ה', ז'; לדברים כ"ב, ב'. וכן בענין מענה (antworten) עיי' תרג' במדב' י"ג, כ"ז; לש"א י"ז, ל'; למ"א י"ב, ו'. ט' וזולתו. והרבה בדרז"ל בענין תשובת וסתירת שני ענינים (widerlegen) ירוש' ברכו' פ"א ד"ג ע"ד התיב ר' ירמיה, שם: התיבון. ירו' פיאה פ"ד די"ח: התיב

[1]) כ"ה בדפו"ו ובנו"ג תהפכנון. [2]) כ"ה בכ"י ובנו"ג בהפכנותא דשכרי! [3]) כ"ה במשנ' שבירו' ובבבלי ובמשנ' שבמשניו' תי'

ר' יעקב .. התיב ר' זעירא, ירו' תעני' פ"ב דס"ה סע"ג התיב ר' יצחק בר' אלעזר, ירו' תרומו' פ"ג דמ"ב: מתיבין קומי ר' יוחנן, ירוש' פסחים ספ"י דל"ז ע"ה, וירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד התיבין, זבחי' י' רע"א מתיב ר' ירמיה לסיועיה לר' יוחנן. ברכו' י': ט"ו: שבת כ': פסחים ב'. ושם: ע"ז מ', והרבה זולתו מיתיבי, ב"ק נ"ו סע"ב איתיביה רב יוסף לרבה, נ"ז. שבת כ"א. מנחות ק"י. איתיביה. ויק"ר ספי"א כמה פעמים: איתיבון. ירו' קידושין פ"א דנ"ח ע"ד אייתיבוני, ירוש' שבת פ"ב ד"ה. דמותיב לה והוא מתייב ליה. ושם פ"ז ד"ט רע"ב ויתיבינֵיה — ועוד אפעל מותיב עיי"ע יתב (ח"ד, קע"א). וש"נ ג"כ אִתַּפְעַל אִיתוֹתַב ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג איתותבת .. איתתבת, וכ"ה בירוש' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ולא כבר איתתבת .. ובגין דאיתתבת. פסחים ל' רע"ב וכי מאחר דאיתותב רבא בר אהילאי וכו', וכן בתרג' נענה (ישעיה נ"ג, ז') והוא מִיתְּתָב; לא יענה (איוב י"א, ב') לא יתותב, שם י"ט, ז' ולא אתותב ומזה נבנה השמות תתובה, תיובא, תיובתא עיי"ע ועוד עיי"ע מְתִיבְתָּא — ועוד פי' תוב בקשור פעל אחר כל"מ שוב ענין השנת הפעולה (etwas wieder thun) כמו אשובה ארעה (בראשית ל', ל"א) תרג' אתוב ארעי ועוד עיי' תרג' יהושע ה', ב'; למ"ב א', י"ג וזולתו, ובהוראת תואר הפעל תוב כמו שוב בדרז"ל עיי' תר"י בראשי' ז', ד'; ח', כ"א; לשמות ב', ב'; ד', ו'; לתהלי' ע"ח, ל"ב; למשלי ט', ט' וזולתו. ובהבלעת הבי"ת תו פי' עוד תר"י א' בראשי' כ"ו, ב"א ותר"י ב' לויק' כ"ב, כ"ז וכן בדרז"ל ברכו' י"ב: עירו' ק"ו: גיטי' נ"ו. נדרים ט"ז. נזיר כ' סע"ב עיי' סוף ע' תלמוד. פסחים ק"ז. ובהוספת נון בסוף תּוּבָן [1] עיי' ירוש' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג לית את צריך לעי תובן, ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג דלא למיעבד כן תובן; ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: ומה הוית דריש תובן, קהל"ר ס' טוב אחרית דבר: ומה את אמר תובן] —

* תּוּבָא, תְּיוּבָא, תְּיוּבְתָּא עיי"ע תב ה'.

* תּוּבְיָה עיי"ע תווי.

* תּוֹדָה (א') מל"מ פי' קרבן תודה ב') שם פרטי לתלמיד ישו (Thaddäus א') בענין קרבן תודה עיי' דרז"ל ברכו' ו': וזולתו עיי"ע קרבן. ובתרג' תּוֹדְתָא עיי' תרג' ויק' ז', ב', ג'; לתהלים נ', י"א, כ"ג; ק"ז, כ"ב, והקבוץ תּוֹדָן (שם נ"ו, י"ג) ועוד תודאתא תרג' דה"י ב' כ"ט, ל"א. ב') סנהד' מ"ג סע"א חמשה תלמידים היו לו לישו מתאי נקאי נצר ובוני ותודה וכו' אתיוה לתודה אמר תודה יהרג הכתיב מזמור לתודה א"ל אין תודה יהרג דכתיב זובח תודה וכו' כ"ה בדפוסים הישני' ונשמט בדפ' באסיליא וקראקא מן הצענזור. והשם הפרטי הוא כמו תדאי עיי"ע, וע' הכא אח"ז.

* תּוֹדוֹס (שם הפרטי Taddäus, או קיצור מן תיאדורוס (Theodor, Θεόδορος פסחים נ"ג: עוד זו דרש תודוס איש רומי ושם נ"ג סע"א ברכו' י"ט. ביצה כ"ג. אלמלא תודוס אתה גזרנו עליך נדה וכו'. תוספת' ביצה ספ"ב תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להיות לוקחין טלאים וכו' עיי"ע קלס ועיי' ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד תודוס איש רומי הנהיג את אנשי רומי שיהו אוכלין גדיים מקולסין בלילי פסחים, ושם: אילולי שאת תודוס היינו מנדין אותך. בכורות כ"ח: סנהדר' ל"ג. צ"ג. תודוס הרופא ובכ"י ש"ם מינכען בסנה' ל"ג. הגי' תואדרוס הרופא ויותר טוב בתוספת' אהלות רפ"ד תיאודורוס הרופא.

* תּדיוטוס, תיודיטוס (?) מדר' שו"ט מזמ' ט' סי' ט"ז ישפטו גוים על פניך (תהלי' ט', כ') מעשה תדיוטוס שלהן (ובילק' הגי' תמדיטוס וצ"ל תיודיטוס) ואולי טל"י διαθέτης ומזה השם διάθεσις פי' סדר ומשטר Ordnung, Einrichtung וע' הזקני' העתיקו כן משכיות לבב (תהלי' ע"ג, ז').

תְּוָה (מל"מ (דניאל ג', כ"ד) וכן בל' צענד thwi פחד, וחרד חרדה thwya; erschrecken (Schreck בפ' שואל אדם בגמ' אין מעמצין [2] (שבת קנ"ב.) וחתחתים בדרך (קהלת י"ב, ה') בשעה שהולך בדרך נעשה לבו תווהים תוהים [3], בויק"ר בפ' וזכור את בוראך (רפי"ח) [4] וחתחתים בדרך רבי אבא בר כהנא אמר חיתתו של דרך נפלה עליו ר' לוי אמר התחיל מתווה תווהים בדרך אמר אתר פלן אית ביה מהלך עד אתר פלן לית ביה מהלך. בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ':) מ"ט תוהי בוהו אינשי [5]. ויחרד יצחק חרדה (בראשי' כ"ז, ל"ג) תרג' ותוה יצחק תיוהא. *[אחי"ה והרבה בתרג' ויחרדו איש אל אחיו (בראשי' מ"ב, כ"ח) תרג' ותְוַהוּ גבר לאחוהי, תרג' ירמי' ל"ו, ט"ז תווהו גבר לחבריה, מפחד

---

[1]) כמו מן תַּם: תַּמָּן. [2]) כ"ה בדפ"ר וויני' ואמ' אבל בכ"י ה"ב מעצמין וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ש"ם מעמצין עיי"ע עמץ ועצם. [3]) כ"ה נכון בכ"י וכדפ"ר ובילק' קהל' י"ב דף קפ"ט רע"ג תווהין ובכ"י ש"ם לבו תווהים וכ"ה תוהים בדפ' פיז' והלאה בערוך וכ"ה בע' חת ב' ושם (צד תקי"ז) הארכתי בגי' ובפי' ע"ש. [4]) ועיי' ג"כ קהל"ר פי' גם מגבוה ועיי"ע חת ב'. [5]) בנו"ג דתהו ביה אינשי ועיי"ע תח א'.

לבבך אשר תפחד (דברים כ"ח, ס"ז) תרג' מתוהות לבך דתהי תְּוַהּ[1]) ועיי' עוד תרג' רות ג', ח' ותוה גברא ורתת, תרג' איוב ל"ז, א' לדא יתווה לבי; לט"א א', מ"ט ותוהו וקמו ועוד זולתו וכבר אי' בדניאל ג', כ"ד וכמו שהביא רבינו בע' הת ושם כבר העירותי שגזרת המלה נהצבת מל' צענד הנ"ל וכן בל"ס תְּוַהּ פי' חרד מהשתוממות והשם thwya עולה יפה עם תִּיְוְהָא תרג' כ"י בראשי' כ"ז ל"ג ובדפ' שלנו תְּוָהָא ובל"ס תְּוַהְתָא וכן בתרג' דברי' כ"ח, ס"ז עיי' לעיל. ופי' תווהים הקבוץ ויק"ר הנ"ל וקהל"ר פ' גם מגבוה עיי"ע חת ומ"ש] —

* תווהא עיי"ע תווי.

* תְּוָהוּת (= תְּהוּת Reue) עיי"ע תה ב'.

תווי (שם נהר) בב"ר פי"ג כיצד הארץ שותה ר' נחמיה אומר כמין תוביה כהדין קבריא דמרבה וקבר ורבנן אמרי כמין תווי נהר הוא בבל ושמו תווי. *[אחי"ה בע' קבריא פירשתי תוביה כגי' רבינו כאן כפי כ"י ערוך ודפ"ר ואמ' ובדפו"ו תוכיה ובב"ר תוכייה וצ"ל תוביה וכצ"ל בקהל"ר פ' כל הנחלים ושם תיבה ועוד בקהל"ר הגי' רבנן אמרי כמין תווהא ובמדרש הגדול כ"י אשר ת"י לס' בראשי' הגי' תווא. ואולי תוביה, תווי שמות נהרים באשור Diabas, Adiabus עיי' מאנגערט ח"ה, 315 או אולי נהר מפורסם Zab ויש מהם שנים האחד נקרא הגדול והאחר הקטן עיי' מאנגערט שם 318] —

תָּוְוךְ (שם מקום בפערזים על אשדות נהר גראנים Taoke) בסוף הגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ז:) ובפ' מי שמת בנמ' שייר קרקע (שם ק"ן:) אקנינהו ניהליה לרב שמואל בר אחא אגב אסיפא דביתיה כי אתא נפק לאפיה עד תווך. פי' כי היכי דליקדום וליקבלינהו לזוזי עד דלא אתי ויחזיק בההיא אסקופא דאקני ליה דקיימא לן אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי גבי מטלטלי כלומר כיון שגבה הקרקע זכה במטלטלין ואין יכול לחזור בו ופי' תווך שם מקום כדגרסינן בר"ג דפ' בנות כותים (נדה ל"ג:) רב פפא איקלע לתווך אמר איכא צורבא מרבנן הכי דניזיל ניקביל אפיה"[2]). רבני מגנצא שונין אגב אסיפא דבייתיה פי' אגב חצרו שהיה לו לסוף ביתו כי אתא רב שמואל נפק רב פפא לאפיה עד תווך יצא לקראתו מרוב השמחה שהביא לו מעותיו עד אותו מקום. *[אחי"ה ודע כי פי' ראשון שייך לר"ח כדמוכח מפי' ר"ח בב"מ מ"ו. (בש"ס ווילנא) אשר משם העתיק רבינו פירושו מלה במלה וקצת לשון ר"ח הובא בשטמ"ק בב"מ בסוגיא ד"ה אלא ש"מ וז"ל נפק לאפיה עד תואך וכו' וכתב ר"ח כי היכי דלא ליחזק אספא דביתיה הוא דנפק לאפיה דאמר רבא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי גבה מקרקעי גבי מטלטלי ע"כ, והרמ"ך הקשה על זה הפי' דלפי זה אע"ג שלא החזיק אסיפא קנה ע"י שטר דקרקע נקנית בשטר וע"כ קודם שהלך לבי חוזאי קנה האסיפא דאי לאו הכי מאי עבד א"כ לא קנה מעות ולא עבד ולא כלום ועוד למה יצא לקראתו בשביל כך יאמר בפני עדים שהוא חוזר בו עד שלא החזיק ועוד מה היה חושש אם יחזיק באסיפא הא פסקינן במרובה גבי אדרכתא[3]) והלכתא שליח שויא ע"כ. ולפי פי' זה אסיפא דביתיה פי' אסקופא וכדגרס באמת ר"ח כפי' ב"מ ויותר טוב לגרוס אספא דביתיה וכדאי' בשטמ"ק בשם ר"ח וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ בב"ב ע"ז: וכן פי' רש"י בב"מ שם אסיפא מפתן וכ"ה בפירש"י בב"ק בשם כך שמעתי ע"ש. וכן פי' רשב"ם בב"ב ע"ז: סף ביתו. והפי' השני בערוך שהביא בשם רבני מגנצא הוא הוא פי' של רגמ"ה[4]) וז"ל בכ"י אשר תחת ידי (והודפס מתוך זה הכ"י בש"ס ווילנא) לב"ב ע"ז: אגב אסיפא דביתיה אגב חצירו שהיא לסוף ביתו. כי אתא שמואל נפק רב פפא לאפיה עד תווך כלו' עד אותו מקום מרוב שמחה שהביא לו מעותיו. וכן פי' רגמ"ה בב"ב ק"ן: ושם ושם גרס תווך וכ"ה בש"ס וכ"ה בב"מ מ"ו. אבל בב"ק ק"ד: ונדה ל"ג: הגי' תואך וכ"ה בכ"י ש"ס ה' וב' וא' בב"מ וכ"ה בשטמ"ק שם ובכ"י ש"ס ב"ב ע"ז: וק"ן: אבל בכ"י ש"ס ר' שם הגי' תוך ובכ"י ש"ס מינכען ב"ק שם: תארך ובכ"י ש"ס מינכען ב"מ שם תואר ובכולם צ"ל תואך והוא הוא מקום בפערזים הנ"ל עיי' כ"ח ח"ה 228 מה שכתב רש"ל ראפופורט וכבר הזכירו פתלימיאוס ושטראבא עיר Ταόκη ותכונתה היתה במקום אשר נקרא היום Benderrigk עיי' מאנגערט ח"ה, 387, 391] —

* תָּוֵיךְ (טל"מ תָּוֶךְ פי' אמצע Mitte) ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג שער התווך עיי"ע שער.

ומזה נבנה הפעל תָּוֵיךְ הסגיר באמצע (einschliessen). ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד התיכונה (שופטים ז', י"ט) סופה של שנייה וראשה של שלישית הן מתווכות

---

[1]) כ"ה בדפ"ס. [2]) בנו"ג אי איכא צורבא מרבנן הכא איזיל אקבל אפיה ובפי' ר"ח לב"מ מ"ו. גרס ליכא צורבא מרבנן הכא דליקבלינהו לאפית. [3]) ב"ק ע'. [4]) עיי' במבוא ח"א צד XV.

את הלילה, איכ"ר פ' קומי שמתווכות הלילה, קהל"ר פ' וישב העפר: בראש שני הדרכים שמתווכת לשני הדרכים ועיי' ילק' יחזק' ר' שס"א שהיא מתווכת בין שני דרכים.

* תּוֹךְ עיי"ע תך.

* תּוֹכֵחָה (מל"מ תּוֹכֵחָה פי' (מפעל יכח) עונש ומוסר (Strafrede, Zurechtweisung חגיגה ד': ומה תוכחה של בו"ד כך תוכחה של הקב"ה עאכו"כ, סוטה מ"ט רע"ב ואין תוכחת ורש"י גרס תוכחה וכ"ה בסנהד' צ"ז. ע"ש. ערכי' ט"ז: תמיהני (אני) אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, שם: תוכחה לשמה, שם: עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה. שם י"ז. אין יכולין לעמוד מפני התוכחה, ויק"ר פכ"ז זו תשובה וזו תוכחה. ב"ר פנ"ד תוכחה מביאה לידי שלום. דב"ר פ"א כל המקבל תוכחה זוכה לברכה, הקבוץ תמיד כ"ח. יאהב את התוכחות שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם. אבות פ"ו אוהב את התוכחות [1]). דב"ר פ"א ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה וכו', ושם: יקבלנו תוכחותיך וכו' מקבלים תוכחות ושותקים.

* תוכמידה? פסיקת' רבתי פכ"ג ועד היכן היא כבודה של שבת רב אמר בשרא ושמואל אמר תוכמידה ומו"ל בעל מאיר עין רצה להגיה תכבר ורומז על המתורגמן עיי"ע תִּכבר ובמו"ע ועיי"ע תך ב' ואולי צ"ל תוכמירם והוא בל"פ تخم ريز בשר מחותך יפה יפה נצלה עם ביצי עופות והוא תבשיל מפואר אצל הפרסיים עיי' וואולירס ח"א, 427.

* תּוֹלְבַּקְנֵי (שם מקום בבבל) עיי"ע אקרא (בח"א, ר"ס.) ובע' בי מכסי (ח"ב, ב"א) וש"נ ובמדרש הגדול כ"י ויחי הגי' תולבוקני וגי' הערוך תרבקנה ע"ש.

* תּוֹלָדָה, תּוֹלָדוּתָא עיי"ע תולדות.

* תּוֹלָע, תּוֹלַעְנָא בע' תלע, תְּלַן.

* תּוֹלְשְׁמִי עיי"ע תלשמי.

* תּוּם, תּוּמָא, תּוּמָן עיי"ע תם, תמן.

* תּוֹן פי' כמו אַתּוּן עיי"ע בח"א, של"ג וש"נ.

* תּוֹן פי' בואו עיי"ע תו, תא ב'.

* תָּוָן (תַּוָּנָא בל"ס תַוָּנָא פי' חדר כמו תָּוָא (Gemach, Zimmer בס"ג דפי' כל היד (נדה כ':) יהודאי בתווני דליבא יתבי [2]) פי' בחררי הלב יושבין כלומר יודעין הנסתרות, חדר בחדר (מ"ב ט', ב') תרגומו תוון בגו תוון. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' מ"א כ', ל'; כ"ב, כ"ה; לרה"י ב' י"ח, כ"ד והקבוץ תְּוָנַיָּא תרג' ומחדרים אימה (דברים ל"ב, כ"ה) ומתוניא הרגת מותא. ובהשאילה תווני דליבא פי' חדרי הלב ועיי' ג"כ רש"י בנדה שם ותרג' כ"י איוב ל"א, ל"ג לטמון בחבי עוני: לטממע כתווני ליבי סורחני. ומעתה נוכל לפרש אבנתא דליבא (ע"ז כ"ח: מגילה כ"ד:) כמו כן חדרי הלב = תווני דלבא וכפי' רש"י בע"ז שם ע"י טרפשי דלבא" והוא הוא חצר וכית דירה של כבד עיי"ע אבנתא וע' טרפש וע' שוריינ'] —

* תּוּנְבָּא עיי"ע תנב.

* תּוּסְבָּר (Schatz) מדרש הגדול כ"י (סוף וישלח) מעשה בשלטון אחד ברומי שהיה מבזבז תוסבריות של אביו כו' והוא הוא תסוור עיי"ע.

* תּוֹסָפָה, תּוֹסֶפֶת (פי' מפעל יָסַף א') ענין הוספה Zuschlag, Hinzugefügtes (ב') הוספות על המשנה הנקרא תּוֹסֶפְתָּא (תוספה, תוספת (Tossefeth א') יומ' פ"א. תוספת מלאכה.. תוספת עינוי. ב"ר פכ"ב תוספת ללידה ולא תוספת לעיבור. שם פס"א תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר קין עיקר והבל ע"י שהוא תוספת וכו' עד יוסף עיקר ובנימין ע"י שכתוב בו תוספת הוא מעמיד עשרה.. ער עיקר ושלה ע"י שהוא לשון תוספת הוא מעמיד, דב"ר פ"א למה ברכן בלשון תוספת שתוספתו של הקב"ה יתירה מן העיקר ע"ש כל הענין וילק' בראשי' ר' ק"ט. מ"ק ג' רע"ב ילקה על התוספת.. תוספת ראש השנה, ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד יכול יהא לוקין על התוספת וכ"ה בירו' סנהד' פ"ז דכ"ד סע"ג. ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד הפחת והתוספת. ירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: תוספת הביכורים. ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ד אדר ראשון תוספת אדר שני תוספת. ירו' כתובו' פ"ו ד"ל רע"ד נוגע בתוספת.. אינו נוגע בתוספת (כלו' תוספת הכתובה) — והתואר תוספאה ע"ז ט' רע"ב עיי"ע ספר ב'. ב') פי' תּוֹסֶפְתָּא קבוץ ההוספות למשנה כמו שמצוי בידינו בששה סדרים כסדרי המשנה. סנהד' פ"ו. אמר ר' יוחנן סתם מתניתין ר"מ סתם תוספתא ר' נחמיה וכו' וכולהו אליבא דר"ע. מגילי' כ"ח: הלכתא סיפרא וסיפרי ותוספתא וכ"ה בקידו' מ"ט רע"ב. ירו' שבת פ"ח די"א. תוספתא עתיקתא וכ"ה בירו' פסחים פ"י דל"ז ע"ג, ובפסיקת' דר"כ צד ל"ח, ובירו' שקלים פ"ב דמ"ז רע"ג תוספתא

[1]) וכרי"א זוטי פ"ט אי' הוי אוהב את המוכיחך. [2]) בנוי"ג יתביתו.

עתיקא. ועיי' בפסיקת' רבתי פי"ד וקהל"ר פ' מי כהחכם. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו: ר' שמעון דתוספתא [1]), יומא ע' סע"א ר' עקיבא דתוספתא ושם לר"ע כדתוספתא אבל בכתב יד ש"ס יותר נכון ר"ע דתוספתא. ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח ע"ג לייי (משלי ט"ז, י"א) זה התוספת ושם וכבוד זה התוספת. ויק"ר פ"ל שובע שמחות (תהלי' ט"ז, י"א) שבענו בה' שמחות מקרא משנה תלמוד תוספת' ואגדה. והקבוץ שהש"ר פ' אחת היא אין קץ לתוֹסָפוֹת. ירוש' פיאה פ"ב די"ז סע"א אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד עיי"ע תלמוד, ירו' חגיגה ספ"א דע"ו ע"ד אין מורין לא מן ההלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד. קהל"ר פ' ויתרון: תוספות של בית רבי ותוספות של ר' נתן, ושם פ' מה שהיה הלכות תוספתות והגדות, ויק"ר ר"פ כ"ב הלכות תלמוד תוספתות אגדות. ולדעת רש"י (עירו' י"ט. כתובות ס"ט: ב"מ פ"ה:) מתניתא היא תוספתא עיי' דרכי המשנה למהרז"ף 304 והלאה וכן דעת הרמב"ם (בהקד' לס' זרעים) שהתוספתא היא הברייתא ור' חייא ור' אושעי' שנו אותה (דה"מ 311) וכן מצאתי בתשו' הגאונים סי' תכ"ה (הוצא' ה' הרכבי צד 219) „ותנו רבנן בריתא בתוספתא" (וכיון לתוספת' כלאים פ"ב). ורבינו סעדי' קוראה תוספה עיי' תש' הגאוני' סי' תק"ם (שם צד 266), וכ"ה בכמה ערכים אצל רבינו שמכנה אותה תוספת, תוספה וגם תוספתא [2]). — והתואר תּוֹסְפָאָה פי' מי שהוא בקי בתוספתא או אולי משובש מן קטוספאה. רבה תוספאה ברכו' נ'. ובכ"י ש"ס רבא תוספאה (ועיי' אגרת רש"ג) וכ"ה יבמו' פ': שבת צ"ה. סוכ' ל"ב. ויתר מקומו' אצל סד"ה ועיי' ג"כ שם הציוני' בע' רבה (בר חייא) קטוספאה ועיי"ע קטספון ומ"ש. תוספאה בע"ז ט'. עיי"ע ספר (ח"ו, קי"ב)] [3]) —

* תּוֹסְפָאָה עיי"ע הקודם לזה.

* תּוּף כתובו' ס"א: עיי"ע תף.

* תּוֹצָאוֹת (מל"מ מפעל יצא (Ausgänge, Arten ירו' שבת פ"ז ד"ט. הנידה שאין בה תוצאות הרבה וחטאות הרבה . . , שבת שיש בה תוצאות הרבה וכו', ושם ט' רע"ב הרי מזיד בשבת ושוגג במלאכות הרי יש בה תוצאות הרבה וכו' ע"ש והוא קרוב להוראות תולדות ירו' שבת שם ט'. עיי"ע תולדות.

* תּוּר, תַּוְּרָא, תּוֹר, תּוֹרָא, תּוֹרְבְּלָא (תּוֹרְבְּרָא) עיי"ע בלי וי"ו בע' תר.

* תּוֹרָה (מל"מ פי' הוראה ומשפט ובפרט תורת משה רבינו ע"ה (Gesetzes = Gotteslehre, ברכות ג': היה עוסק בתורה, שם ה'. תורה זו מקרא והמצוה זו משנה, העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו ע"ש כל הענין, וחז"ל הרבו לספר בשבח דברי ותלמוד תורה עיי' ברכות שם: ו'. ז': י"ד. ט"ו: י"ז. י"ח: כ"ב. כ"ד: כ"ח. ל"א. שם: ל"ב: ל"ה: נ'. ס'. ס"א: ס"ב. ס"ג. שם: שבת י'. י"א. ל'. שם: ל"א. ל"ג. שם: ל"ג. שם: ס"ג. ושם: פ"ג. פ"ז. פ"ח: פ"ט. קל"ח: קמ"ה: קמ"ז: קנ"א: עירו' י"ח: כ"א. ושם: כ"ד. ושם: ס"ג: פסחים מ"ט: נ': נ"ד. פ"ז. שם: פ"ח. קי"ח. יומא ל"ה: ע"א. ע"ב: סוכה כ'. כ"ח. מ"ט: ר"ה ד'. י"ח. י"ט. תעני' ו'. ושם י': כ': מגילה ט'. (תורת משה), ט"ז. (נדרים כ"ב: ה' חומשי תורה), שם: ט"ז: י"ח: כ"ה: ל"א: מ"ק ט"ו. ט"ז: חגיגה ג': ה': ט'. י"ב: י"ג. ט"ו. שם: שקלי' י': יבמות מ"ו. ס"ג: ק"ט: קי"ז. כתובות ק"ג: נדרים נ"ה. ס"ב. פ"א. נזיר נ'. גיטין מ"ג. נ"ט. ס'. שם: סוט' י"ג: כ"א. שם: ל"ה. מ"ח. מ"ט. שם: קידוש' ב': ל'. ל"ב. ושם: ל"ג. מ'. פ"ב: ב"ק י"ז. ל"ח. ב"מ פ"ד: פ"ה. שם: ב"ב כ"א. ע"ט. קט"ז. סנה' כ'. כ"ד. כ"ו: מ"ט: צ'. צ"ד: צ"ו. צ"ז. צ"ח: צ"ט. שם: ק'. ק"ב: ק"ו. שם: קי"א: מכו' י'. כ"ג: ע"ז ב'. שם: ג'. שם: ד': ה': י"ז: י"ט. שם: כ': מנחות צ"ט: ק'. חולי' ס': צ"ב. ק"ל: ערכי' ט"ו: תמורה ט"ז. תמיד ל"ב: נדה נ"א. אבות פ"א פ"ב פ"ג פ"ד פ"ו. תורה נביאים וכתובים (ר"ת תנ"ך) תעני' ח'. מגיל' כ"א: ב"ק צ"ב: סנהדר' צ': ק"א. מכות י': ע"ז י"ט: ב"ר פס"ח. דברי תורה הפכו דברי סופרים עירו' כ"א: ירו' תעני' פ"ב דס"ט. והקבוץ סוטה י"ז: כשתי תורות, שבת ל"א. כמה תורות יש לכם שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ועוד תורה: ספר תורה והמגילה ב"ר פ"ט פ"כ ופצ"ד

[1]) בירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"ב בט"ס שמואל דסופפתה. [2]) ורבינו היה מציין יותר ממאה פעמים התוספתא כמו שתראית לדעת במפתח לזה החבור — והוספות לרש"י וש"ס הנדפסים בצד הש"ס בבלי ועוד הוספות לפי' רע"ב שחיברן הגאון רי"ט העללער נקראים ג"כ תוספות כידוע. [3]) ובענין מושג ותולדת התוספתא עיי' מ"ש ה' ברילל בתפארת שיבה (צונץ יובעלשריפט) צד 92 והלאה.

בתורתו של ר"מ מצאו כתוב וכו' כי ר"מ היה לבלר (עירו' י"ג.). קהל"ר קודם פ' שמח בחור: תורה שאדם למד בעוה"ז הבל הוא לפני תורתו של משיח ובילק' ישעי' ר' רצ"ו הקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח. התורה פי' כמו בן תורה ירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ג אין התורה עומדת מפני בנה. ועוד עיי"ע בן תורה (ח"ב, קכ"ד). — והספרא נקרא תורת כהנים (עיי' מפתח לוה"החבור וש"נ).

* תּוֹרִיתָא עיי"ע תרתא.

* תוריבם, תורייקי, תורמוסין עיי"ע בלא וי"ו.

* תּוֹרְתָּא עיי"ע בי תורתא (ח"ב, ג"ד) וע' בן תורתא (שם קכ"ו).

* תּוֹשָׁב (מל"ם מפעל ישב festsitzend, sich niederlassen) גר ותושב עיי"ע גר א'. בהשאילה ירו' שבת פ"ו ד"ח: כל שהוא תושב בשיער נקרא פיאה. תוספת' שביעי' רפ"ג אבנים תּוֹשָׁבוֹת.

* תּוּת, תּוּתָא, תּוּתָב, תּוּתָבוּתָא (תּוּתַבְתָּא) תּוּתָרֵי, תּוּתְרָנִית עיי"ע בלי וי"ו.

* תּוֹת עיי"ע תְּחוֹת וע' תְּחַת.

תָּזָז (נ"ל מל"פ دژ בלשון צענד dush רע וא"כ רוח תזזית רוח רעה (böser Geist) בפסקא דפרה (פסיקתא דר"כ צד מ'.) רוח תזזית פי' רוח רעה *[אחיי"ה ושם אי' א"ל לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו וכ"ה בפסיקת' רבתי פי"ד בסד"ר פי"ט וילק' ריש חוקת ונ"ב רוח רעה ובתנחומא חקת סי' ח' אי' בס"ס רוח חזזית וצ"ל תזזית וכדאי' בתנחומא הישן חקת סי' כ"ו. וכ"ה בתנחו' הישן ראה סי' ט' הכנים בו רוח תזזית (פי' רוח רעה) ונטל את המקל והתחיל משבר את החביות וכו' והמלות פי' רוח רעה באו מגליון פנימה ומקורו בפסיקת' דר"כ עשר תעשר (צד צ"ז.) ושם לי' פי' רוח רעה. ירו' יומא פ"ח דמ"ה: רוח תזזית עולה עליו. ב"ר פי"ב הקב"ה מכנים בו רוח (של) תזזית וכו' (וכ"ה במדרש הגדול כיי בראשית). ובתנחומא ראה סי' י"ב בס"ס רוח חזזית וצ"ל תזזית וכדאי' בילק' ראה תתצ"ב ובילקט מדרש שמואל רפ"ט מה הקדוש ב"ה עושה מכנים בו רוח תזזית וכן בילק' משלי ר' תתקל"ב. ורד"ק בשרשים ע' תזז פי' רות תזזית מל' הסיר התז (ישעיה י"ח, ה') ורוח תזזית היא רוח רעה המסירה דעתו של אדם וכן התז כמו הסיר ע"כ וכן פי' ר"ש באבער בפסיקת' ובתנחומ' הישן במקומו הנ"ל, והנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך. ואולי הוא מל"ע هز ומזה تهزهز מרגיש ומנענע וא"כ רוח תזזית רוח המנענעת והמרגשת] [1] —

☞ תַּזְקִימָא (?) מדרש קהלת פ' ומוצא אני מר ממות נפק ליסטא ותקן תזקימא פירשו ענין מארב. *[אחיי"ה וכן פי' במ"כ בקהל"ר שם. ונראה שצ"ל תַּזְקִיפָא פי' כמו זקיפין מפעל זקף ואם כן תַּזְקִיפָא ein Hinterhalt, Auflauern] —

☞ תָּחַב (פי' נעץ) עיי"ע תהב כי כן גרס בעל הערוך. *[אחיי"ה ולפנינו בכ"מ בחי"ת יבמות קט"ז סע"ב תָּחוּב בקרקעיתה של ספינה. פסחים ס"ו. תוחבו בצמרו, תוחבו בין קרניו. ושם בסוף העמוד תוחב לו בצמרו, תוחב לו בין קרניו. ירו' פסחים פ"ו דל"ג. וירוש' שבת פי"ט די"ז רע"א כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה בגיזתו. ירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ד, ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: תוחב בשפוד ובסכין, שם פי"ז דט"ז רע"ב הכוש והכרכר לתחוב בו. ירו' שביעי' רפ"ד דל"ה. תוחב בהן קיסמין, ירו' תעני' פ"ב דס"ו. קטע את ידו וחתך את ראשו ותחבן בעץ. ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: סכין תוחבה בארץ ג' פעמים ודיו. ירוש' חגיגה פ"ג דע"ט: אי' תחף: תוחף את החררה משפוד ובתוספת' חגיגה פ"ג תוחב את חררה בכוש או בקיסם ואוכל. תוספ' מ"ק פ"א תוחב בשפוד ומכה. אהלו' פט"ז מ"ב כוש שהוא תחוב בכותל. שם פ"א מ"ג השפוד התחוב באוהל. שם פ"ג מ"ד היו תחובים בידי אדם. מקואו' פ"י מ"ח חץ שהוא תחוב באדם. ובענין הרכבת נטיעות עיי"ע תהב ומ"ש] —

תַּחְבּוּלָ[ה] (מל"ם ענין מזמות עצה לרע, ערמומיות Anschlag, Wettkampf) בס"ג דפ"ק בע"ז (י"ח סע"ב) ובמושב לצים לא ישב (תהלי' א', א') שלא ישב [2] בתחבולות פי' שמתקבצין ויושבין ברחוב העיר ועומדין שנים מהן ועושין מלחמה לשחוק בתחבולות.

* תְּחוֹת (כמו תַּחַת בל"מ ובל"ס תְּחוֹת unten, unterhalb, statt) ירו' סנהד' פ"א די"ח: תחותי לדיקלא, ירוש' שבת ספ"ד ד"ז. תחותי

---

[1]) וכן העירני ידידי החו' C. Levias נתז, נזה, חזז, זוז ובערבית هز כולם ענין מהירת התנועה באויר וקול השריקה ההולכת לרגלה. [2]) לי' ברפו"ו בס"ס ואי' ברפ"ר ואמ.

ראשיכון. ירוש' ביצה רפ"ה דס"ב סע"ד (תותחי) [צ"ל תחותי] ראשיכון. והרבה בתרג' עיי' תר"י שמות י"ט, י"ז תחותי טורא. ובכינוי (שם י', כ"ג) מתחותוהי ועיי' שם י"ז, י"ב והיחיד תחות תרג' בראשי' א', ט'; ב', כ"א; ל"ו, ל"ג וזולתו ובהבלעת החית תות. תותי, חולי' ז': מתותי כרעיה, ב"ב נ"ד, תותיה, שם קע"ב: מתותי ידיה, שם ע"ג: מתותייהו, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אתר תותיה, ושם: תותוי ועוד עיי"ע תחת וע' תת ב'.

תחח (= תִּיחוֹחַ פי' בל"ע سخاخ עפר רך ובלתי קשה weiche, nicht harte Erde) בסוף אהילות (פי"ח ס"ח) בי"ש אומרים אף האשפתות ועפר תיחוח. פי' ,מקום שאינה בתולה אלא כגון ארץ חרושה שעפרה נדבקת ברגלו וכשמניח רגלו עליה עושה גומא כמהלך על החול כדאמרינן (ברכות ט'.) אין מי רגלים כלין אלא בישיבה ובעפר תיחוח [2] אפי' בעמידה". *[אחייה הועתק מפי' רה"ג רק בכ"י אשר הודפס חסרו המלות עושה גומא ובמקום החול אי' בט"ס ההולכי ויש להגיה עפ"י הערוך וכגי' רה"ג ורבינו אי' ג"כ בכ"י ש"ס בברכו' שם אלא בישיבה ובעפר תיחוח ובנו"ג א"ר כהנא ובעפר תחוח וכגי' כ"י מוכח ג"כ מספר האגודה (ד"ס ברכו' במקומו ולא העיר על הערוך) אין מ"ר כלין אלא בישיבה ובעפר תחוח משמע דתרתי בעינן. וכנ"ה שם (בכ"י ש"ס) א"ר כהנא ובמקום קשה דל"כא עפר תחוח יעמוד במקום מדרון ועיי' ג"כ גי' הרמב"ם בפ"ד מהל' תפלין הל' י"ח. ומזה מוכח שהוראת תיחוח או תוחח (כראי' בכ"י ש"ס פ' ובדפ"ע בציון מברכו' ועיי' ג"כ ע' תבס) היא עפר שאינו קשה וכן פי' הרמב"ם באהלו' שם וכ"ה בל"ע הנ"ל. וכנ"ה עפר תיחוח בשבת ל"ט. ביצה ח' רע"א, ב"ב י"ט: נזיר ס"ה, נדה ח': ובדפ"ר בערוך אי' בכ"מ כבכ"י ש"ס הנ"ל תוחח] —

*** תְּחִיָּה, תְּחִיָּיה, תְּחִיוּתָא** (מפעל חָיָה Belebung; תְּחִיַּית הַמֵּתִים Auferstehung, Belebung der Todten) תר"י ב' בראשית י"ט, כ"ו עד זמן דתיתי תחייה דיחון מתיא, תרג' גשם נדבות (תהלים ס"ח, י') טלין די תחיותא. ועיי' בסמוך, ובדרז"ל לרוב בסמיכות תחיית המתים (ובר"ת: ת"ה) ברכו' ט"ו: פסחי' ס"ח סע"א מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. פסחים קי"ט. משום שיש בו ה' דברים הללו יציאת מצרים וכו' ותחיית המתים, קידושין ל"ט: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה, ע"ז כ': רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים. ב"ב ט"ז. כלה ענן וגו' (איוב ז', ט') אמר רבא מכאן שכפר איוב בתחיית המתים. שם: חמש עבירות עבר אותו רשע (עשו) . . . וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים. ר"ה י"ז. המינין והמסורות והאפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים וכו' יורדין לגיהנם וכו' סנהד' פי"א מ"א (דף צ') ע"ז י"ח. ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים וכו' ובסנהד' שם בגמ' תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים וכו', שם: מניין לתחיית המתים מן התורה וכו' ע"ש כל הענין ודף צ"ב. והמשל שאי' שם בסנהד' צ' סע"ב (וכתובו' קי"א: ועיי' פדר"א פל"ג) ק"ו מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין וכו' נמצא ג"כ אצל הפרסיים עיי' מה שכתבתי במ"ע דמ"ג חכ"א 578 וש"נ הציון מן בונדיהיש פל"א שהאריך בענין תחיית המתים ושם נזכרה פליאת תחיית המתים בחיבור עם פליאת החיה וגשמים וכן אי' בתעני' ב', (סנהד' קי"ג.) ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים וכו' ועיי"ע מפתח וש"נ יתר מקומות ובזה המאמר רצו רז"ל להתנגד דעת הפרסיים שדמו בנפשם כי אליל העליון (Ormuzd) בעושה נפלאות התחייה היו לו עוזרים ושלוחים לכן הוסיפו רז"ל ג' מפתחות הנ"ל לא נמסרו ביד שליח כי הם ביד הקב"ה בעצמו וכבר הארכתי על כל זה במ"ע הנ"ל עיי' שם [3]. ועוד הורו הפרסיים כי בתחיית המתים צמח Haoma יחיה את המתים (עיי' מ"ש במ"ע הנ"ל 589) וכן אי' בחגיגה י"ב: ערבות שבו טל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים ועיי' שבת פ"ח: הוריד טל שעתיד להחיות בו והחיה אותן ועפ"י זה מתורג' גשם נדבות עיי' לעיל] —

תחל (= תְּחִילָה, תְּחִלָּה ל"מ פי' ראש ופתח דבר Anfang) ובָנו מזה המשקל הפעל תָּחַל

---

1) ל"י בדפו"ו בט"ס ואי' כרפ"ר ואמ. 2) כ"ה בכ"י ק"מ ובפי' רה"ג אבל בדפ"ע תוחח ועיי' למטה בהוספותי. 3) וש"נ ג"כ הציון מבונדיהיש: דע כל זה לא היה וכראתיו היאך לא אוכל לברא מה שהיה כבר בעולם וזה מה שהשיב גביהא בן פסיסא (סנהדר' צ"א.) למינא: דלא הוו חיי דהוי חיי לא כ"ש.

בהפעיל הִתְחִיל (anfangen) בפ' הזהב בגמ' עד מתי (ב"מ נ"ד:) מה בהמה טמאה שתחילתה הקדש וכולה לשמים. בנזיר בר"ג דפ' בית שמאי (ל"א.) מ"ט דבי"ש דילפי תחילת הקדש מסוף הקדש מה תמורה אפי' בטעות אף הקדש אפי' בטעות. בר"ג דסוכה (ו':) בדורשין תחילות קא מיפלגי פי' „האי קרא חד דאוקימתא לגופיה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בסוכ'. ועיי' ג"כ פי' בסנהד' ג': ותוספו' שם ושם. וכנ"ה בירו' סנהד' רפ"א די"ח. ר' יונתן אמר הראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחילות — כתובו' נ"א. תחילתה באונס וסופה ברצון, סוטה מ"ד: תחילת נפילה ניסה. ב"מ ל"ו: מ"ב. צ"ג: ב"ק כ"א: נ"ו. נ"ח. תחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור. ב"ב קכ"ח סע"א כל שתחלתו או סופו בפסלות פסול תחלתו וסופו בכשרות כשר. סוט' י"א. הוא התחיל בעצה תחילה לפיכך לקה תחילה. ירו' נזיר פ"ג דנ"ב ע"ד תחלת היום. סוף היום. ב"ר פי"ז תחלת מפלה שינה. דב"ר רפי"א חוזר לתחלת מודים. ועוד תחלה כמו תחלת טומאה זבי' פ"ה מ"א מטמא אוכלין ומשקין להיות תחלה. ידי' פ"ג מ"א ידיו תחלות ובירו' חגיגה פ"ב דע"ח: ידיו תחילה. ובענין לכתחילה עיי"ע בח"ה, מ"ב. וש"נ. ומהשם נבנה ההפעיל וְאפעל (כמו מן תרומה: תָּרַם, מן תרועה: הִתְרִיעַ וכדומה) שבת ט': אם התחילו אין מפסיקין, פסחי' פ"י מ"ד מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ב"ר פכ"ו התחיל הקב"ה לברכך וכו' שם פפ"ה כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה וכו' ועיי' סוטה י"ג. תנחומא עקב סי' ו' דב"ר פ"ח ילק' וישב ר' קמ"ד דב"ר רפי"א לא היה אחד מתחיל אלא ממקום שפסק חבירו. ממקום שפסק אבא משם אני מתחיל וכו' עיי' תנחומ' ויחי סי' ט"ז. ברכות כ"א רע"ב לא אתחיל בה, פסחים ק"ה. אתחולי לא מתחלינן, ב"ב י"ד: אתחולי בפורענותא לא מתחלינן. תרג' איוב א', י"ג והוה אתחולי יומא שבועתא ועיי' בפי' הרמב"ן] —

* תַּחֲלוּא (פי' תחלואים מל"מ מפעל חלה ורק בקבוץ Krankheiten) ירוש' סוטה פ"ג די"ט. סופה שהיא מתה בתחלואים רעים.

תחל (= תּוּחְלָא מל"ע سحّل תמרים שאינם מבושלין unreife Datteln) בסוף[1]) גמר' דפ' משקין (מ"ק י"א סע"א) כוורא תחלי וחלבא פי' תמרים שלא בישלו כל צרכן. בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה ט"ו:) אכיל תוחלנא ושדי קשייתא לבר. פי' אכל תמרה ושדי גרעיניה. אצפא דתוחלא (גיטי' פ"ט.) עיי' בע' אצפא. *[אחי"ה ודע כי בע' אצפא פי' רבינו שני פירושים א') שחלים וב') תמרים וא"כ לפי פי' א' תוחלא הוא תחלי של ע' הבא אח"ז ורש"י פי' כפי' שני תמרים שלא בשלו כל צרכן וא"כ הוא כפי' הערוך בזה הערך וכן פירש"י בחגיגה תחלא: פרי החיצון הנאכל בתמרה[2]). ודע כי בנו"ג בחגיגה ר"מ אכל תחלא ושדא שיחלא לברא וכ"ה ברש"י ופירש"י שיחלא גרעיניה הנזרקת ובפי' ר"ח אי' שיחלא קליפתה שהיא כסותה ותיקה, ע"כ. וגי' שיחלא אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען אבל בכ"י ש"ס ב' אי' ושדי שילחה לבר וכתב בעל ד"ס (חגיגה צד כ"ט.) ואולי צ"ל שיחלא ע"כ ולפע"ד שילחה עיקר ופי' עור וכסוי שלה עיי"ע שלח ג' ובא"ה (הובא בד"ס) הגי' אכול (תוכלא) [צ"ל תוחלא] ושדי קשיאתא לבר וזה כגי' רבינו. ודע כי בכ"י ש"ס מינכען אי' קודם הדיבור, כי אתא רב דימי וז"ל אמר רב דימי היינו דאמרי אינשי[3]) אשכחתיה תחלתא אכל (גמא) [צריך לומ' גווא] ושדי שיחלא לבר. לישנא אחרינא כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא אכול תחלא ושדי וכו' וכן מוכח בע"י הראשון וגי' נכונה היא מאוד עיי' ד"ס שם, וכנ"ה במ"ק י' סע"ב הני תמרי תוחלני וכו' ופירש"י תמרים שלא נתבשלן כל צרכן ע"כ ולפע"ד שתי נוסחאות נתערבו שבתחלה היה כתוב הני תוחלני (או תוחלי) ובגליון כתוב תמרים ואח"כ באה מגליון פנימה ובאמת בכ"י ש"ס אי' רק הני תוחלי ובה"ג וברי"ף ובראש"ש ובה' חוה"מ לרי"ץ גיאת עמוד ט"ז תוחלני וכן העתיק הגי' תוחלי בפי' ר"ח למ"ק ופי' וז"ל והם התמרים הרכים הנקראים בטיית שודאך רטב ע"כ] —

תחל (= תַּחְלֵי בל"ס תחלא והוא הוא שחלים Kresse) בפ' שמונה שרצים בגמ' יועזר (שבת ק"ט:) ליבלע תחלי חיוורתא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) לאפתוחי לינפח ליה חבריה[4]) תחלי חיוורתא פי' שחלים לבנים. בפ' אלו קשרים בגמ' מקפלין (שבת קי"ג:) ההוא

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס בראש. [2]) אבל במ"ק הג"ל אי' במיוחס לרש"י תחלי: שחלים וא"כ מע' הבא אח"ז. [3]) וזו תהיה דוגמא אחרת לקבוץ מאמרי רז"ל בענין היינו דאמרי אינשי עיי"ע בח"א, ק"ס. [4]) בדפו"ו בט"ס חמריה.

גברא דאכיל גרגושתא ואכל תחלי וקרחי ליה. בפ' אעפ"י בגמ' ומניקה (כתובות ס':) דאכלה תחלא[1] הוו לה בני דולפני[2]. בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז) הני תחלי דבי ביתנא אין בהן משום גזל. פי' השחלים הצומחין בתוך הפשתן הזרוע המלקטן מתוך שדה פשתן מהנה הוא לפשתן לפיכך אין בהן משום גזילה ואם יבשו שהגיעו להתלש ולקח הזרע שלהן לזרוע כבר מעתה אין מפסידין בפשתן לגופיה ואסורין משום גזל. *[אחי"ה וכן פירש"י ע"ש ובכ"מ פירש"י תחלי שחלים וכן בשבת ק"י. אנגא דתחלי פירש"י סל מלא שחליים. ושם ק"מ. (עיי"ע נגיא) מעליא לתחלי פירש"י לערב עם שחליים. ע"ז כ"ח סע"א תחלי בחלא ופירש"י ישקוהו שחלים בחומץ תחלי קרישו"ן בלעז ע"כ, והוא בל"צ Kresse, cresson ובשבת ק"ט: ד"ה תחלי אי' בפירש"י כרישון, ובעה"ק שנ"ב לועזו לנכון קרעסי"ן = Kresse[3] ועיי"ע שחלים ושם הבאתי כבר (עפ"י המעריך) כי שמו בל"ע حرف או الرشاد ותחלי חיוורתא נק' בל"ע حرف الابيض ובע' תחלם פי' המעריך כי ליבש קורא לבן וללח קורא שחור אי נמי לזרעו קורא לבן וז"ש בגיטי' ס"ט. לינפח ליה חבריה כי היבש אפשר לדוכו ולעשותו אבק ולנפחו וכו' ע"ש] —

תַּחְלָם[4] (פי' כמו תחלי של ע' תחל ג' Kresse) במגילת איכה יעיב (פ' בלע) ולמה קורין אותה כפר שחליים דהוון מרבין בניהון כאילין ת ח ל ו ס י י א. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"מ וכ"ה באיכ"ר ובדפ"ע תחלסיא וכאיכ"ר אי' ג"כ בירו' תעני' פ"ד דס"ט. ולמה הוי קרי לון כפר שיחליא דהוון מרביין בניהון כאילין תחלוסייא אבל בגיטין נ"ז. אי' כבר שיחליים שהיתה פרנסתן מן שחליים ופירש"י מין מאכל הוא במס' ע"ז (כ"ח) ע"כ. וכתב המעריך תחלם אינו שחלים הנקרא מסטואירסו או נסטורצי או קריסון ובערבי חרף או רשאד[5]) והביא רש"י בגיטין וכתב ולא פי' קריסון כמנהגו במקומות אחרים כי א"א שמאותו ירק היתה פרנסתן וג"ל שזהו מענין תחל השני שכתב הערוך שפירושו תמרים וה"ק היו מגדלין בניהם כתמרים כלומר בעלי קומה וכו' וכו' עד ובעל מ"כ כתב שהיו מפרנסין בניהם בשחלים ושבוש הוא ע"כ עש"ה ואין נ"ל כי בודאי אין חילוק בין תחלי ותחלום יען שפי' הש"ס והמדרש כפר שחליים[6]) ע"י תחלוסייא וכן פי' בעל עיקרי התלמוד תחלי ותחלום הכל אחד ר"ל שחלים ע"כ והראיה נגד פי' המעריך שאין ענינו תמרים ממה דאי' בירו' שבת ספי"ד די"ד ע"ד וירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ריב"ל הוה ליה קולוס ר' חנינא ור' יונתן מישחוק תחלוסין בשובתא ומיתן גו חמרא עתיקתא וישתי (בירו' ע"ז והורון ליה ר"ח ור"י מישחוק תחלוסין ומיתן גו חמרא עתיקא ומישתי), ובאמת כן כתב פליניאוס ספר כ' פרק צ"א מסגולת הירק Natura Histor. Sisymbrium. שהוא nasturtium והיינו שחלים וז"ל Sisymbrium . . quod in riguis nascitur, simile n a s t u r t i o est . . sedant . . capitis dolorem. Jtem e p i p h o r a s . . . alii per se d e c o q u u n t i n v i n o . . Vomitiones, s i n g u l t u s, t o r m i n a, s t o m a c h i d i s s o l u t i o n e s cohibet etc. הרי פליניאוס מסכים כי זה הירק (שחלים = תחלוסייא) מועיל נגד תחלואי נזילות (Katarrh) וכאיב הבני מעיים וזהו קולוס עיי"ע במו"ע וגם העיד שדרכו להבשל ביין וכירו' הנ"ל] —

* תַּחְלִיפָא (שם פרטי לכמה אמוראים) בכורות ל"ז סע"ב ר' תחליפא בר אבדימי וכ"ה בביצה ט"ז סע"ב אבל בכ"י ש"ס בר אבימי וכן בפסחים ק' סע"א ר' תחליפא בר אבדימי ובכ"י ש"ס ובר"ח ובראש בר אבימי ובהיסך בפסחים ק"ז. אי' בדפוסי' בר אבימי ובכ"י ש"ס בר אבימי (ובכ"י ש"ס מינכען בר אבודימי) וכן בסוכ' י' סע"ב ר' תחליפא בר אבימי ובכ"י ש"ס ב' בר אבדימי (ובכ"י ש"ס מ' בר אבודימי). ובסד"ה הביא עוד רב תחליפא בר אבינא (חולי' ס':). ר' תחליפא אבוה דרב הונא (יומא ו':). ר"ת ברב חסדא (גיטין ל"א). ר"ת בר מערבא (שם נ"ב. סוטה כ"ז. ועוד זולתו). ר"ת בר גזא (זבחים ל"ט. ע"ז ס"ט.). ר"ת בר שמואל (מגילה כ"ג רע"ב). רבי תחליפא ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ד (ובדפ' קראט' תחליפתא) ירו' פיאה פ"ד די"ח ע"ג ירו' שבת פ"ב הל"א והוא הוא ר"ת בר מערבא. ר' תחליפא קיסריא (קיסרייא) ירו' תענית רפ"ב (ובבבלי ט"ו: הגי' ר' אבא דמן קסרי) ירו' סוטה ספ"ה ירו' נדרים

---

[1]) בנו"ג תחלי. [2]) עיי"ע דלף וש"כ השינויים ובדפ"ר כאן הגי' בני דילפני כגי' כ"י ו"ו וה"ב. [3]) ורמ"ל טעה לדבוק זה הערך עם ע' הקודם לזה וטעה עוד להעתיק תוחלא של ע' הקודם לפי' רש"י ע"י Kresse כי רק במ"ק פירש כן המיוחס לרש"י עיי"ע הקודם. [4]) בדפ"ר בט"ס תחלם וכן בעיקרי התלמוד תחלים וצ"ל תחלס או תחלוס. [5]) עיי"ע שחלים. [6]) עיי' סוף ע' שחלים.

פ"א דל"ו ע"ד, ירו' ר"ה פ"ד הל"ה ובפסיק' דר"כ צד קנ"ה: במ"ס א"ר תחליפא בסרייא וצריך לו' קסרייא. במד"ר פי"ב אמר ר"ת דמן קיסרין, ושם ר"ת דמן קסרי. ב"ב נ"ו. אבא תחליפא, חולי' מ"ה: רבא בר תחליפא, יבמות ה': וזולתו הונא בר תחליפא. פסיק' רבתי פכ"ח ר"ת בר קרויה.

* תּוֹחֶלֶת (מל"מ (מפעל יחל) ענין תקוה Er-wartung, Hoffnung) ירו' פסחים רפ"ו דל"ג. אמרו אם יש תוחלת מבבלי, ב"ר פכ"ו לא היתה בהם תוחלת.

תחם (תְּחוּמָא מל"ס, וערבי تخم פי' גבול ובפרט תחום שבת שהוא אלפים אמה Grenze; והפעל בל"א וסורי תְּחֵם = تخم umgrenzen (be- בפ' כיצד הרגל בנמ' ואם נהנית (ב"ק כ'.) א"ל רב חסדא לרמי בר חמא לא הוית גבן באורתא בתחומא. בפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"א.) א"ל רב נחמן לרב הונא לא הוית מר גבן באורתא בתחומא[1]. פי' בבית המדרש שהוא תחומה של תורה[2]. בס"ג דפ' כשם שהמים בודקין (סוטה ל': ועיי' עירו' ל"ה:) במאי קא מיפליגי ר"ע סבר תחומין דאוריתא ור' אליעזר סבר תחומין דרבנן. ינקי תחומי מהדדי (ביצה ל"ז:) כבר פי' בע' נק[3]) — (א"ב תרג' וירד הגבול (במדי' ל"ד, י"א. י"ב) ויחות תחומא). *[אחי"ה וכל גבול מתורגם ככה עיי' תרג' בראשי' כ"ג י"ז; שמות י', י"ד; תר"י א' שם י"ב, ל"א; לבמדי' ו', כ"ו; תרג' שם ל"ד ג' והלאה; לדברים ג', ט"ז. י"ז; י"ט, כ"ד. ירוש' ברכו' פ"ח די"ב רע"ג לאור אמר היום יהא תחומך ולחשך אמר לו הלילה יהא תחומך, ב"ר פ"ו ע"י שנכנס בתחומו של חבירו. ע"ז ח': תחום שסומכין בה. ובפרט תחום של שבת שהיא אלפים אמה עירו' נ"א: תחום שבת, עירו' פ"נ מ"ד חוץ לתחום, שם פ"ד מ"ג בתוך התחום, חגיגה ט"ו. עד כאן תחום שבת, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. תחומא דשבתא. ירוש' מכו' ספ"ב דל"ב. תחום ערי לויים — ב"ר פכ"ב בתחומי ביהמ"ק. והפעל בפיעל ב"ב נ"ו. שבו תיחם יהושע וכו' עיי"ע חצב ג'. פסיקת' דר"כ צד קל"ז: עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות ומרגליות . . . לפי שבעוה"ז מתחמים באבנים ובחצובות אבל לעתיד לבוא מתחמין באבנים טובות ומרגליות. והגבלת את העם (שמות י"ט, י"ב) תרג' ותתחים ית עמא. ושם (כ"ג) הגבל את ההר תרג' תחים ית טורא וכן תרג' גבלות, מגבלות (שם כ"ח, י"ד. כ"ב; ל"ט ט"ו) תכין מתחמן ועיי' בפירש"י — כפר תחמין עיי"ע כְּפַר (ח"ד, ש') —]

* תַּחְמוּדָא (מן חמד Gelüste) תרג' ירו' א' קברות התאוה (דברים ט', כ"ב) קברי תחמודא ובר"י ב' תַּחְמוּדַיָא ובל"נ תרג' שני באסתר א', א' דניאל גברא דְתַחְמַדְתָּא (פי' איש חמודות דניאל י', י"א, י"ט), והקבוץ ויק"ר ר"פ כ"א לא תתן תַּחְמוּדְתָא.

* תַּחְנָא (שם פרטי) פדר"א פנ"ה כ"ה בסד"ה ולא מצאתיו. וש"נ קהל"ר פ' לך אכול אבא תחנא חסידא.

* תַּחֲנוּנִין (כמו בל"ם תַּחֲנוּנִים Bitten, Flehen) תר"י א' במד' ל"א, ח' מילי תחנונין, תרג' תהלי' פ"ו, ו', תרג' משלי י"ח, כ"ג.

* תָּחַף פי' כמו תחב ע"ש וש"נ ירו' חגיגה פ"ג דע"ט:

* תַּחְפַּנְחֵס (מל"מ והיא עיר במצרים Dophne) ותרגם חנס (ישעיה ל', ד') תחפנחס.

תחר (= תַּחֲרוּ פי' ריב Zank) הן לריב ומצה (ישעיה נ"ח, ד') תרג' הא לתחרו [ולמצו] — (א"ב ל"מ זה (תהלי' ל"ז, א') אל תתחר במרעים). *[אחי"ה והיותר נכון מן חרה בהתפעל אשר מזה נבנה משקל תַּפְעֵל: תַּחֲרָה, תַּחֲרוּתָא תרג' חבקוק א' ג' ויהי ריב ומדון ישא: דבתחרותא ובזדונא אינון מתגברין. ובדרז"ל תחרות שבת קט"ז. קינה ואיבה ותחרות ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג איבה ותחרות ומחלוקת, חגיג' ט"ו. לא ישיבה ולא תחרות וכו', ירוש' ברכו' פ"ג ד"ו: משרבת תחרות בציפורן וכו', ירוש' יבמות פ"ד ד"ה רע"ד תחרות באחין שכר באחין, ויק"ר פ"ט תחרות . . מצות, שהש"ר פ' היושבת קינה ושנאה ותחרות, ועוד עיי' במד"ר פי"ב.

[1]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בדפו"נ ובשאר דפ"ע לי' ונשמט מן באורתא בתחומא הראשון עד באורתא בתחומא השני. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ב"ב בתחומא: כבית המדרש וכ"ה בפירשב"ם ב"ב והוסיף לומר בתי מדרשות שלהן בסוף התחום היה כדי שיוכלו לבא שם בשבת מן העיירות שמסביב ע"כ. ורש"י פי' בב"ק בתחומא: לא היית קרוב אצלנו שתוכל לבא ל"א בתחומא בבית המדרש. ראשון שמעתי. ור"ח בב"ק לא פי' מאומה כי אם: דברים פשוטין. [3]) ושם נגרר רבינו אחר פי' ר"ח ביצה שם.

תַּחַשׁ (מל"מ מין חיה) בר"נ דפ' במה מדליקין (שבת כ"ח:) תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היתה וכו'. *[אחי"ה עיי' גיזיניאום תיזוירום זה הערך שהאריך בגזרת המלה הזרה מאוד ואונקלס ותר"י העתיקו ססגוניא עיי"ע ומ"ש ועוד עיי"ע גלא קסינון ומ"ש בח"ב. רפ"ש ועיי"ע תלָא אילן. במד"ר פ"ו תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמו היה ולא הכירו בו חכמים שבאותו הדור אם מין חיה הוא או מין בהמה הוא וקרן אחת היתה לו כמצחו ולפי שעה נזדמן לו למשה ונעשה ממנו משכן. — ומזה התואר ב"ר ס"פ נ"ז כולן לשון מרדות הן . . תחש (בראשית כ"ב, כ"ד) תחשון.

תַּחַת (מל"מ מלת היחס הפך על unterhalb, unten ועניינו כמו חֵלֶף; statt תַּחְתּוֹן der, die Untere; נקבה: תַּחְתִּית. תַּחְתִּים unteres Stockwerk) כפ' בנות הכותים (נדה פ"ד מ"א) מטמאין משכב תחתון כעליון. גמ' (שם ל"ב:) מאי משכב תחתון כעליון אילימא דאי איכא עשר מצעות זו ע"ג זו[1] ויתיב עליהו מטמא להו פשיטא דהא דרים לכולהו אלא שיהא תחתונו של בועל נדה כעליונו של זב עליונו של זב אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין אף תחתונו של בועל נדה אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין ועליונו של זב מנלן וכו' ולמה אמר כעליונו של זב ולא אמר כעליון הנדה והלא עליון הנדה וזב שוין שמטמאין אוכלין ומשקין ולא אדם וכלים ותחתונים שוין שמטמאין אדם וכלים לכן אמר כעליונו של זב שבועל נדה זכר למדנו דינו מן הזב שהוא זכר כמותו אבל עליונו של בועל נדה אינו מטמא והבא על הנדה עצמה מטמא אדם וכלים והכל[2]. בפ' אלו טרפות בגמ' פסוקת הגרגרת (חולין מ"ח.) תחתונה שהיא עליונה. פי' התחתונה במעי בהמה כשהיא תלויה שהיא עליונה כשמעמידה הטבח לנפחה[3]. בפ' י"ז בכלים (מי"ז) תחתית הצורפין טמאה פי' כלי שיש לצורף תחתיו כשנופל ממנו פסקא של זהב הוא נופל לתוכו ואותו כלי שמו תחתית ואותן חתיכות [וספיקות][4] שמם גרוטי"[5]. בחלק בגמ' דור המבול (סנהד' ק"ח:) תחתיים[6] שניים[7] ושלשים (בראשי' ו', ט"ז) תחתיים לזבל אמצעים לבהמה עליונים לאדם. בפסקא דפרה ארומה (פסיקתי' דר"כ צד ל"ב:) ובויק"ר ריש אמור אל הכהנים (פכ"ו) למה נענש[8] אבנר ע"י שהקדים שמו לשמו של דוד הה"ד (ש"ב ג', י"ב) וישלח אבנר אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ. *[אחי"ה תחת כל"מ, שבת י"א. תחת חבר ולא תחת ת"ח וכו' עיי"ע חבר ב'. פסחים ע"ד: פומא לתחת, ב"ב קע"ג. יוצא מתחת ידו. תרג' למטה (דברים כ"ח, י"ג) לתחתא מטה מטה (שם מ"ג) לתחתא לתחתא. ולנקבה תַּחְתָּאָה (תרג' יהוש' ט"ו, י"ט) תַּחְתֵּיתָא (תרג' משלי ט"ו, כ"ד), ובמשקל הסורי תְּחוֹת ובהבלעת החי"ת תות עיי"ע תחות. והתואר תַּחְתּוֹן כל"מ, ולנקבה תַּחְתּוֹנָה עיי' לעיל הדוגמאות, ב"מ קי"ז. עיי"ע גזת יבמות ס'. נדה נ"ב. עיי"ע זקן (ח"ג, שי"ד), ב"ב ע"ה: ע"ו. ידו על התחתונה, שם קע"ג. יד בעל השטר על התחתונה. בכורות מ'. והלאה תחתון. . תחתונה. והקבוץ זכר התחתונים (הפכו העליונים) ב"ר פ"ח ויק"ר פ"ט — פסחים ח'. חורי הבית העליונים והתחתונים וכן ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז:] —

• תַּחְתּוֹנִיּוֹת (מע' הקודם פי' כאב הבני מעים Unterleibschmerzen) נדרים כ"ב. איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו התחתוניות, ברכות נ"ה. מביאין לידי תחתוניות. ועיי' שבת פ"א. בתובות י': חולי מעיים ותחתוניות.

תחתא (= תְּחוּתָא שם עוף הנקרא בבבל קוקיתא) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) קוקיתא[9]) שריא במערבא מלקי עליה וקרו לה תחותא. *[אחי"ה בנו"נ תחוותא, והח' לעוויזאהן פי' ע"י Eule והביא ראיה מרש"י שלועז צואיטה chouette ושגה בּרואה כי רש"י פי' כן על באות ע"ש] —

1) לי' לפנינו. 2) בנדה ל"ב סע"ב ול"ג רע"א הביא ראיה לעליונו של זב מויקי' ט"ו וכל הנוגע אשר יהיה תחתיו יטמא ואמרינן שם מה תחתיו אילימא תחתיו דזב וכו' אלא הנוגע בכל אשר יהיה הזב תחתיו ומאי ניהו עליון של זב ועיי' פירש"י לעירובי' כ"ז. ד"ה כל שנישא והתוספו' שם ועיי' ספרא מצורע פ' זבים ריש פרק ד' ושם נדרש בכמה אופנים תחתיו עש"ת. 3) ועיי' בפירש"י. ובפי' רגמ"ה אי' וז"ל תחתונה שהיא עליונה מחיים עליונה כשהבהמה מהלכת וכשתולין אותה תחתונה. 4) כ"ה בפי' רה"ג וכן צ"ל בערוך. 5) הועתק מפי' רה"ג בכלים שם, ועיי"ע גרט. 6) במקרא תַּחְתִּיִּם בנפילת י' הרבים. 7) במקרא שְׁנִיִּם. 8) בנו"נ בפסיקתי' ויק"ר נהרג וכ"ה בירו' פיאה פ"א דט"ז. ובתנחומא חוקת סי' ד' ובמד"ר רפי"ט וס"פ כ"ג. 9) עיי"ע קק ה' וש"נ השינויים.

* תַּחְתִּית (Untersatz) עיי"ע תחת.

* תֵּי (נתקצר מן תהי, תהוי du sollst) ירו' סוטה ספ"ז דכ"ב. כדפו"ו תי מיכל חרא וכו' וכד"ק כמ"ס תו.

* תְּיאָדוֹרוֹס עיי"ע תודוס.

* תְּיָיא (נתקצר מן אתיא es kommt) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. ותייא כרבי, ירוש' שבת רפ"ד דכ"א ע"ד ותייא דר' נחמיה, ירוש' סנהדר' רפ"א די"ח. ותייא כר' יוסי בר חלפתא, ירו' עירו' פ"א די"ט. ע"ג ירו' פסחים רפ"א דכ"ז רע"ב ירו' מכות ספ"ב דל"ב. ירו' כתובות רפ"ה דכ"ט ע"ג ותייא כיי דמר ובכתובו' רפי"ב דל"ד סע"ד אי' ואתייא כיי דמר.

* תְּיַיטְרוֹן עיי"ע תאטר.

* תֵּיֵב, תַּיֵּב פ ע ל אַתֵּיב א פ ע ל של תוב עיי"ע וש"נ.

* תֵּיבָה, תֵּיבוּתָא עיי"ע תב ז'.

* תְּיוּבָא א') פי' קיא עיי"ע תב ה'. ב') כמו תְּיוּבְתָּא כל"ס תָּתוּבְתָּא פי' תשובה ,Rückkehr (Busse תענית כ"ג: דליה דרו בתיובתא.

תְּיוּבְתָּא (כל"ס תְּיָבוּתָא פי' תשובה, מענה -Ant wort, Widerlegung) דפלוני תיובתא אמרו הרבנים ז"ל [1]) כל היכא דאמור בתלמוד תיובתא דפלוני תיובתא בטלו דברי מי שהתיובתא עליו לגמרי אבל היכא דעלתה בקושיא לא בטלו דבריו דאמרינן לא הוה ברירה להון דבטלה שמועה זו לגמרי אלא לא אשתכח לה פירוקא בההיא שעתא ותליא וקיימא והיכא דקשיין תרווייהו אהדדי בטעמייהו ולא מיפרק קשיא עבדינן כי הא בדוכתא וכי הא בדוכתא ולא חיישינן לאשכוחי בהו טעמא לפרוקינהו כגון הא דאמר שמואל ומודה לי אבא שאם מת על האחין להביא ראיה שאלו האונות והשטרות מן הממון של אמצע הן אלא בהא מלתא עבדינן כשמואל זה פי' ר"ח ז"ל בפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"ב) ובסוף פרק האשה שהלכה היא (יבמות קי"ח:) פי' פעם שנית אבל היכא דקתני קשיא לפלוני לא בטיל מימריה דאמרינן עיין בה דאית בה פירוקא ולא בטלה לגמרי ועלתה בקושיא — (א"ב תרג' אשר לא מצאו מענה (איוב ל"ב, ג') דלא אשכחו תיובתא, תרג' על תשבות באנשי און (שם ל"ד, ל"ו) מטול תיובתא באנשי שקרא ובגמר' אמרינן [2]) מתיבי פי' משיבים איתיביה השיבו [3]). ולשון תיובתא בתרג' לפעמים נופל על השב מחטאיו כמו תשובה תרג' השיבנו ה' אליך ונשובה (איכה ה', כ') וניתוב בתיובתא שלימתא). *[אחי"ה תְּיוּבָא, תְּיוּבְתָּא נבנה מ ה פ ע ל תוב עיי"ע ופי' א') כמו תשובה כל"מ עיי' תר"י א' בראשי' ד', כ"ד ותב בתיובתא, תר"י א' שמות ב', כ"ה וגלי קדמוי ית תיובתא דעבדו; תר"י א' דברים ל', ב' מטיא תיובתכון עד כורסי יקרא דיי, ושם ג' ויקבל מימריה ברעוא ית תיובתכון; תרג' וישפכו לפני ה' (ש"א ז', ו') ושפיכו לבהון בתיובתא כמיא קדם יי, תרג' ישעי' י"ז, י"א ארחיקתון תיובתא. ארפא משובתם (הושע י"ד, ה') תרג' אקבלינון בתיובתהון וכן תרג' משובותיהם (ירמיה ה', ו') תיובתהון. תרג' שה"ש ה', ה' אחד דשי תיובתא באנפי [4]) תענית כ"ג: עיי"ע הקודם לזה. ובל"ז תְּיוּבָא תרג' ירמי' ל"ג, ו' תרע תיובא, תרג' יחזק' כ"ד, ו' מדלא יתעביד בה תיובא, ושם ז' למעבד עלוהי תיובא. ב') פי' תשובה כלומר מענה תרג' ירמיה י"ב, ה' דנא תיובתא לירמיה נביא על בעותיה. תרג' כי אין מענה (איוב ל"ב, ה') ארום לית תיובתא. ותשובתיכם נשאר מעל (שם כ"א, ל"ד) תרג' כ"י ותיוּבָתֵיכון אישתתר בהון שקר והוא הקבוץ ובדפוסי' היחיד ותיובַתְכוֹן. וכן בדרז"ל תשובה שהיא סתירה ב"מ ט"ז. הא גברא והא תיובתא . . . גברא קא חזינא ותיובתא לא קא חזינא. ע"ז ס"ח. חגא לא מידע ידע מאי קאמרי רבנן תיובתא קא מותיב. — ועתה אניף ידי על פי' רבינו בשם ר"ח ודע כי בענין תיובתא שהיא סתירה ועקירת דברים בשמעתתא ככר כתב ר"ש נגיד בסוף מבוא התלמוד וז"ל וכל היכא דאיתמר תיובתא דר' פלוני תיובתא אין הלכה כמותו. ו ת י ו ב ת א שבירה היא כמו חכם ששובר דבריו וכו' [5]) ועוד כתב בד"ה ותיובתא וז"ל ותיובתא היא מבטלת ההלכה בראיה ברורה והלכה כפי חוזק ראיית התיובתא ע"כ ועל זה כתוב בקיצור כללי התלמוד

[1]) בפירשב"ם ב"ב נ"ב: הגי' נקטינן מרבותי ז"ל ובשט"מ לשם אי' קבלה מן הגאונים ז"ל. [2]) עיי"ע תוב ושי"נ. [3]) וכן אי' במבוא התלמוד לר"ש נגיד ד"ה הקושיא וז"ל (ואם היה החולקים לרבים) [צ"ל ואם היו החולקים רבים] הסימן מיתיבא ואם ליתיד איתיביה. [4]) כמו בלרז"ל נעל שערי תשובה. [5]) ואולי תיובתא שבירה וכו' הוא ט"ס וצ"ל ותברא שבירה וכו' עיי"ע תבר.

שלשון תיובתא שייך כשהמקשן משיב על האמורא מכח משנה או ברייתא כי האמורא אין לו כח לחלוק על התנא ומצינו לשון תיובתא על התנא מן הפסוק בע"ז (כ"ד.) וכו' עש"ה. ודע מ"ש ר"ש נגיד תיובתא דר' פלוני תיובתא אין הלכה כמותו ה"ה דברי ר"ח המובא בערך שלנו ודברי ר"ח הובאים ג"כ בסוף הליכות עולם בשם רבינו ברוך והערוך ובשט"מ ב"ב דף נ"ב: ד"ה ולענין כתב וז"ל כתב ר"ח ז"ל שקבלה מן הגאונים ז"ל דכל שעמדה בתיובתא נדחית אבל כי קיימא בקושיא לא דחינן מימרא בקושיא דקים בהו דהכין הילכתא אלא דלא קים להו בתירוץ מאי דקשיא להו ע"כ. ובפירשב"ם ב"ב נ"ב: ד"ה קשיא הובאו דברי ר"ח בלשון הערוך וכתב הרשב"ם וז"ל ואעפ"כ אין נראה בעיני דלא שנא תיובתא ולא שנא קשיא דקאי אמילתא דאמוראי חדא ה"א ולא הויא עיקר אלא לגבי תיובתא ממשנה או מברייתא שייך לומר תיובתא ומפירכא דאמוראי שייך למימר קשיא וכו' ע"ש וצ"ע היאך החליט הרשב"ם כן נגד פי' ר"ח שהוא פי' הגאונים והרי"ף ורש"י כי הרי"ף פסק כן בהלכות גיטין פ"ז על משנה הרי זה גיטיך ע"מ שתשמשי את אבא וכו' וכתב הרי"ף ואע"ג דאקשינן ליה ואסיקנא בקשיא הילכתא כותיה דהא לא אסיקנא בתיובתא ע"כ. וכן פסק הרי"ף כר"ח בסוגיא דעל האחין להביא ראיה (ב"ב נ"ב: עיי' שם הר"ן סביב הרי"ף שהביא הר"ח שקבלה כן מן הגאונים ע"ש. ובאמת זו דעת רבינו האי גאון ז"ל שהביאו הר"ש בברכות פ"ד ססי' ב' וז"ל קשיא כתב רה"ג ואעפ"י שנשאר בקושיא כיון דלא קאמר תיובתא לא משבשתא היא וכו' וגם רש"י זקנו של רשב"ם יורד לחילוקים בין קושיא לתיובתא עיי' פירש"י בסנהדר' ע"ב. ד"ה קשיא וז"ל קשיא מתניתין לתרוצא אליביה דרב ומ"מ תיובתא לא הוי דלאו בהדיא קתני לה נטל חייב ואיכא לשנויי בדוחקא כדשנינן דמשום רישא נקט שבר והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא ע"כ. מכלזה מוכח ברור שאין לסמוך על מ"ש הרשב"ם ובאמת הוא בעצמו סותר את דבריו כי בב"ב קכ"ז. ד"ה קשיא פי' הרשב"ם: אבל תיובתא ממש אינו בשפיל וכו' דמצי למימר תני וכו' וא"כ הרשב"ם בעצמו תפס לשטת ר"ח לחלק בין תיובתא לקשיא. ועתה אציין לך כל היכא דאמר בתלמוד תיובתא שמרוב מציאתו לא ציין רבינו. אותם [1]. ואלה המה: ברכות י': כ"א. כ"ג: ל"ד. (עיי' ד"ס ברכות צד צ"ב: ומ"ש), ל"ז. מ"ג.[2]) שבת כ': ע"ש חי'. רש"א כ"ט: מ'. נ"א. נ"ה: ס"ט: פעמים ע"ש. עירובין יו"ד. ט"ז: פ"ב: פסחים כ"ו: ל': ל"ב: צ"ד. ג"פ. צ"ד: צ"ז. ק"א: ביצה כ"ה. מ"ק כ'. ר"ה כ'. יומ' ו': י"א: מ"א. מ"ט. נ"ד. פ"ז: סוכה ד': ל"א: מ"ג: נ"א. פעמים, נ"ה: פעמים, נ"ו: מגיל' ב'. ט"ו. תעני' כ"ט: יבמות י"ט. כ': כ"א. ל"ג: ס"ב: ע"ב. ק"י: כתובו' י"ג: מ"א: מ"ח: נ"ז: צ'. קידושין ט"ז: נ"ב. נ"ט: גיטין כ"ח. מ"א: נ'. נ"ג: נדרים נ"א. ע"ט. ג"פ, צ': נזיר ט"ו. י"ז. י"ט: סוטה ל"ו: ב"ק ט"ו: מ"ד: ב"מ י"ג: י"ד, כ"ב: צ"ה: ב"ב י"ט: מ"ו. פ"א. קכ"ז. קכ"ח: קכ"ט: קל"ב: ע"ז ט"ז: פעמים, נ"ח. סנהדרין כ"ז. ל"א: ע"ש רש"ל, פ"ג. פ"ח: שבועות ל"ז: הוריות ג': זבחים י"ד: ט"ו. ל"ד: ל"ו: פ"ה, צ"ה: ק"א. קי"ט: מנחו' ה'. ט'. כ"ו: נ"ד: פ"ד. בכורות ט'. כ"ח. מ': מ"ו: חולין ה'. כ"ח. ס"ח: קל"ג: תמורה ז': כ"ה: [3]), כריתות י"ג. מעילה ג'. נדה כ"ז. ל"ט. מ"ו. — ומה שכתב רבינו אבל היכא דעלתא בקושיא עיי' באלה המקומות [4]): ברכו' כ"ו: כ"ט. מ"א. נ"ד: שבת כ"ב: ל"ח. נ"ו. ע"ח: קנ"ה. עירו' י"ג. ט"ו: ל'. מ': ע'. פסחי' ט"ז. פעמים. י"ז: מ"ג: קי"ז. פעמים. ביצה כ"א. מ"ק ב': י'. י"ג: כ"ב: פעמי'. תענית י"ז: [5]). יומא י"ח. ל"ז. מ"ו. ס': ס"א: ס"ה. פ"א. מגילה כ"ג: סוכה י"א: יבמות י"א. ל"ג. מ': מ"ו. מ"ח: נ"ו. פעמים, ס'. ג' פעמים, ס"ז. פ"ב. צ"א. ק"ז: קי"ח. כתובות ל"ג: ל"ו. ק"י. קידושין כ"א. גיטין ל"ה. ל"ט. נ"ד: ע"ו. נדרים י"ז: ל"ד: ס"ה: סוטה כ'. ב"ק י"ג. פעמים, ט"ז: כ"ח. נ"ד. ס"ו. ע"ז: צ"ד. ב"מ כ"ז. מ"ה: נ"נ: ק"ו: ב"ב ד'. כ"ד: כ"ה.[6]) ס"ג: קי"ח. קכ"ז. ע"ז ל"ה: ע"ו. סנהדרין י"ג. י"ג: י"ד: ט"ו. כ"ב: ל"ג: מ"ג. ע"ב.[7]) מכות ה': ו': הוריות ט': זבחים י"ד: ע"ש, כ"ז, ל'. מ"ב: פעמים, נ"ה, ס"ד: ע"ט: ק'. ק"ז. קי"ט: מנחות

[1]) ומפני שהלכות רבות תלויות בזה אמרתי להביא כל המקומות על פי סדר הש"ס וזה לך האות שמקומות שסימנתי אותם בסימן כוכב כזה * הוא תיובתא והלכתא ומה שמצויין בציור עגול כזה ○ הוא תיובתא ואי בעית אימא. [2]) ע"ש התוספו' ד"ה ועל ועיי' בחי' הרשב"א ובד"ס צד קט"ו. [3]) ועיי' תוספו' סנהדר' פ': ד"ה עובר. [4]) ובציור * הוא קושיא ואבע"א. [5]) ע"ש מהרש"א ד"ה גמרא, [6]) נ"ב: עיי' לעיל בערוך. [7]) ע"ש ברש"י הנ"ל.

ט"ז: פעמים, כ"ב: פעמים, צ"א: בכורות ט': י"ד: כ"ג: נ"ה. חולין ג'. פעמים, ג': צ"ז: תמורה ז': כ"ז: ל"ג. פעמים, כריתות י"ח: כ"ז. נדה ט"ו. מ"ה.] —

תְּיוְהָא (נ"ל מל"פ توا אבוד ושממה Ruin, Verheerung מל"ע تاه, توى הלך לאיבוד) כר"נ דפ' השותפין (ב"ב ג':) תיוהא חזא ביה. פי' „רעוע". *[אחי"ה וכ"ה בפי' הרגמ"ה תיוהא פי' „רעוע או סדק". וכ"ה בפירש"י תיוהא ביקוע שיהא מזומן ליפול ע"כ אבל בב"מ ע"ג. הוי ביה תיוהא פירש"י נראה בעיני דבר חרטה כמו (קידו' מ':) תוהא על הראשונות ע"כ וא"כ מע' תה ב' והאמת גזרת המלה מל"ע (ופרסי) הנ"ל שפי' איבוד וקלקול וכמו שפי' רש"י בעצמו בב"מ שם בתחלת פירושו] —

* תְּיוֹם עיי"ע תיים.

תייה (= תיה, תיאה, תיעה פי' שרש חלתית) והתייה והחלתית עיי' בע' חלתית — (א"ב פי' בלשון יוני מין עץ של ריח טוב אבל לא יוכלו לפרש מה הוא יש אומרים שהוא מין שטה ואחרים אומרים שהוא מין אחר ומדברי המשנה נראה שהוא מין בשם הנתן באוכלים). *[אחי"ה בע' חלתית ציין רבינו רק המקומות (טבול יום פ"א מ"ת, עוקצים פ"ג מ"ה נדה נ"א:) ופי' רק חלתית ולא פי' תיה (כדאי' בערוך בגי' מקומות הנ"ל) אבל בע' נריתא כבר פירשתי דעת רב יהודה (חולי' נ"ח סע"ב ונ"ט רע"א) מאי תיעה. עיקרא דמרירתא (דמרידתא) אשר על זה פי' כיון רה"ג בפי' טבול יום הנ"ל ולפי גי' רבינו היותר טובה עיקרא דנוריתא פי' תייה הוא שרש של זה העשב (בל"ם נורתא Hahnenfuss) שהוא מר מאוד. והרמב"ם (בפי"ם טב"י) פי' עק שרש החלתית. ובאמת בט"י בעוק' בנדה הנ"ל וכן בספרי ראה פ' ק"ז ירוש' חגיגה פ"ג דע"ט ע"ג נזכר ביחד עם חלתית ובתוספת' חולי' פ"נ נזכר בין חלתית ובין הרדפני ושם הגי' תיאה כדאי' ג"כ בט"י בעוקצ' ובנדה הנ"ל ובספרי הנ"ל ובפי' רה"ג בט"י אבל בירוש' חגיגה הנ"ל התייא כגי' רבינו כאן ובע' חלתית הגי' תיה ובחולי' נ"ח: תיעה ותחת זה גרס רבינו תייקא עיי"ע. ותיאה וחלתית ואלום אינם מאכל אדם אלא שמשימים מהם מעט באוכל (עיי' תרא"ש בטב"י) לכן נזכרים יחד עם ראשי בשמים. ור"ב כיון על ל"י θυία עץ הנקרא בל"ר citrus ואין נראה לי וכן קשה להלום פירש"י שפי' בנדה תיאה תיינו סיאה ועיי' בר"ש עוקצין הנ"ל.

* תיאטני, תיטני, תוטני עיי"ע בר תוטני (ח"ב, קפ"ב) וש"נ.

* תֵּיטָא (= θῆτα וגם Θ אות סימן למיתה) עיי"ע איטא וע' זיטא ומ"ש בח"א. נ"ט ובח"ג, רפ"ב כפי גי' רבינו הנכונה בב"ר רפי"ד ופ"כ ושם ושם הארכתי ועיי' מ"ש ג"כ בשמי הרב הח' ר"ש באבער בתנחומא הישן במד' סי' כ"א אות ק"ע.

* תיכא, תיכלא עיי"ע בלא יו"ד.

* תְּילִים עיי"ע תל. ועוד קטוע מן תְּהִלִּים (Psalmen) ירו' ב"ב ספ"א ד"י"ג. תילים ודברי הימים וכו' ע"ש. ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. אשגרית עיני בכל ספר תילים אגדה. ב"ר פל"ג מסתכל הייתי באגדת תילים. ורבינו היה מציין אגדת דתילים ט' פעמים עיי' במפתח בסוף זה החיבור.

* תילולין עיי"ע תלתול.

* תָּלִיתָא (פי' דחק Zwang) חגיג' ה' סע"א לתליתא שכיח עיי"ע זוז (ח"ג, רע"ח) ופי' הערוך שם הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובזה עולה יפה פירש"י אבל בענין פי' הראשון איבוד הפסד הוא מל"ע تلة Verlust.

תיים (= תְּיוֹמֶת, תְּיִימֶת פי' דביקת יחד כמו קשר Knoten עיי' בפנים) בר"נ דפ' לולב הגוזל (סוכה ל"ב.) נחלקה התיומת פסול וישנו בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל פרה (ב"ק צ"ו רע"ב)[1] פי' „תיומת גבא דהוצא דמתיים להו לשני צדי העלה ומשוי ליה חד כי כל אחת ואחת כפולה לשתים ותיומה[2]) מגבה אם נפרדו ההוצין זה מזה ועמד כל אחד כשהוא כפול לשנים והתיומת שלהן קיימת כשר ואם נחלק התיומת הרי הן כאלו נפרצו העלין ופסול"[3]). ובגמ' נסדק (סוכה ל"ו.) וי"א אף התיום. רב האיי ז"ל אמר התיום שאמרו שני פנים הם שנים דבוקין בברייתן ואחד שהוא שני חצאין חלוקין מלמעלן ומחוברין מלמטן כל שהוא כך ראינו קדמונינו אומרים כראותם אותו זהו תיום.

[1]) ושם סע"א ניטלה התיומת. [2]) בפי' ר"ח ותאומה. [3]) ע"ב הועתק מפי' ר"ח בסוכה ועיי' לטטה בפנים.

*[אחי"ה ולכאורה פי' ר"ח הנ"ל עולה יפה עם פי' בעל הה"ג שכתב בהלכ' לולב וז"ל: נחלקה התיאמת. מהו ההוא גבא דהוצא היכא דדביקין בהדדי ההוא דמתיים להו ומשוי להו חד וכו' עד מאי תיאמת כדכתיב ויהיו תאמים מלמטה וכ"ה בהלכ' לולב לרי"ץ גיאת (צד קי"ב) בשם בספוקות ובגדולות ועוד שם: ואמר רב האי ז"ל תיומת כך מפרש בהלכות מר רב יהודאי גאון[1] זכר אדונינו לברכה ההוא גבה הוצי וכולי וכן אנו רואים כי תיומת הוא מקום חבור שבין צדי העליון הנקרא בלי' ישמעאל כלצא פי' כל אחת כפולה לשנים ותאומה מגבה אם נפרדו ההוצים זה מזה ועמד כל אחד מהם לבדו כשהוא כפול לשנים אעפ"י שאינם דבוקים זה בזה אלא פרודים כיון שהתיומת שלו קיימת הרי הוא כשר ואם נחלקה התיומת ועמדו ההוצין אחד אחד חלוק לשנים פסול והוו יודעים כי דברי התלמוד כך הם מבוררים כי עלי לולב דבוקים זה בזה וכפותים ואם נפרדה ולא נחלקה התיומת כשר אלא שצריך אנודה (ופיתה) [צ"ל וכפיתה] ועיי' ג"כ במנהיג הלכ' סוכה סי' י"ז וי"ח שהביא שם ספוקות גדולות ורה"ג בשנוי לשון עש"ה וכן הביאו התוספו' בסוכ' ל"ב. ד"ה נחלקה ובתוספו' ב"ק צ"ו. ד"ה נחלקה פי' של ה"ג ובתוספו' ב"ק הביא ג"כ תשובת הגאונים עש"ה ומה שהשיגו עליהם ועיי' גם כן ברא"ש סוכה פ"ג סי' ו' ובב"ק פ"ט סי' ד' ובאו"ז הלכ' סוכה סי' ש"ו. ורש"י פי' בסוכ' נחלקה התיומת שני עלין עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהן. תיומת: לפי שמדובקין כתאומים. אבל בב"ק פי' רש"י בע"א ע"ש. ודע כי בנו"ג התיומת ובכ"י ש"ס ב"ק התייאמת ובכ"י ש"ס ב' בסוכה התיימת וכ"ה בירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג לא היה בו לא קשר ולא תיימת הרי פי' תיימת כמו קשר שנהיה ע"י חיבור וכפילת ההוצין העליונים שבלולב וכפי' רה"ג וזהו כלצא בל"ע جلْز כפילה ודביקה וכן פי' בל"ע תוֹאָם = تَوْأَم דביקת וכפילת שנים זה עם זה] —

* תימא, בן תימא, ר' תימא ברי פפיים עיי' סר"ה זה הערך.

* תימיטינוס ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד צ"ל דמיטינוס עיי"ע.

* תִּימִילְיוֹס עיי"ע תמליוס.

* תְּיוֹמִין (כל"א כמו בל"מ תְּאוֹמִים, תּוֹמִים בל"ס תָּאמָא בל"ע تَوْأَم, تَيِّم Paar, Zwillinge) תרג' והנה תומים בבטנה (בראשית כ"ה, כ"ד) והא תיומין במעהא וכן תרג' והנה תאומים (שם ל"ח, כ"ז). תרג' מתאימות (שה"ש ד', ב') וילדן תיומין, תאומי צביה (שם ח') תרג' תיומי טביא ולנקבה תר"י א' בראשי' ד', ב' ית תיומתיה וית הכל עפ"י ב"ר פכ"ב עיי"ע תאם וש"נ — תוספת' כריתות פ"א המפלת תיומין ובכריתות ט': אי' תאומים. פסיקת' רבתי פט"ו תמתי (שה"ש ה', ב') תיומתי לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני ובהשאלה השינים הגדולים שבסוף הלחיים נקראו תאימות כפי גי' רבינו בע' תאם ובגי' שלנו בכורו' ל"ח: מתאימות במשנ' שבמשניו' אבל במשנה שבגמ' התיומת וכ"ה בגמ' שם איזהו תיומת מן התיומת ולפנים ותיומת עצמה כלפנים ובתוספת' בכורו' פ"ד איזו היא תיימת מן התיימת ולפנים או מן התיימת שלפנים — ובענין תיימת, תיומת עיי"ע תיים] —

* תֵּינְתָא (כל"ס תאנתא ואלף לא נתבטא) עיי"ע תאן וש"נ. וכ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית.

* תִּינוּיָא ירו' סנהד' פ"י דכ"ג: עיי"ע תנויא.

* תִּינָח (קטוע מן תהי נח es wäre richtig) שבת קל"ב: מנחו' ל"ח: וכן התינח עיי"ע הא ועיי' כללי הגמרא למהרי"ק צד ק"ז סע"ב.

* תִּינוֹק (מפעל ינק והוא כמו ינוקא בל"א Säug-ling, junges Kind) שבת ל': קנ"א: ב"ר פל"ד תינוק בן יומו. סוטה מ"ז. יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. נקבה תִּינוֹקֶת נדה ס"ר. והלאה והקבוץ תינוקות יומ' פ"ב. הרבה פעמים, פסחים ע"ה: ולתינוקות דבש, ב"ב כ"א. אבדר"נ פ"ו מלמדי תינוקות, גיטין נ"ז: למדו תינוקות וכו', ירו' תענית פ"ד דס"ח: ברביעי היו מתענין על התינוקות וכו' עיי"ע אסכרה. והרבה פעמים תינוקות של בית רבן (בר"ת תשב"ר) ברכו' ס"ב: שבת קי"ט: תעני' כ"ז: וזולתו ועיי"ע תניק.

* תיסברין, תיסורין, תיסומן עיי"ע בלא וי"ו.

* תִּיק, תֵּיקָא, תֵּיקוּ עיי"ע בלא וי"ו.

[1]) עיי' שם ביצחק ירנן.

* תִּיקָא עיי"ע תק

תייקא (= תייה, תיאה, תיעה) בפ' אלו טרפות בגמ' אחוזת הדם (חולי' נ"ח:) הלעיטה חלתית או שאכלה הרדופני או תייקא[1]) היינו תייא שלמעלה.

* תִּיקוּל ירו' דמאי פ"ג דכ"ב: צ"ל תִיקון עיי"ע תקן.

* תִּיר עיי"ע תר.

יתַּיָּיר (מן תּוּר נבנה התואר Auskundschafter, Ausspäher) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' שטף נהר (ב"ק קט"ז רע"ב) שכרו תייר [ההולך] לפניהם מחשבין אף לפי הנפשות פי' מלשון ויתרו (במד' י"ג, א')[2]) ומלשון מן התרים [את הארץ] (שם י"ד, ו'). בפסקא דאנכי (פסיקתי דר"כ צד קל"ח) ובמגילת איכה שמעו כי נאנחה אני כי באו ישראל דרך האתרים (במדבר כ"א, א') אל תקרי האתרים אלא התרים אמרו מת התייר הגדול שהיה מהלך לפניהם[3]). בפסקא דהחודש (פסיקתא דר"כ צד נ'.) תיור טוב קול התור[4]). עינים הייתי לעור (איוב כ"ט, ט"ו) תרג' תייר[5]) הויתי למסכנא[6]) דדמי לסמיא. *[אחי"ה ופירש"י בב"ק הנ"ל תייר מראה להם הדרך ע"כ ולדעת קצת מזה ויתר תמים דרכו (ש"ב כ"ב, ל"ג), ותייר הוא כמו תָר בל"מ וכן בל"פ تير פי' מורה דרך וכפי' הערוך ובאלף נוספת אתרים (במד' כ"א, א') וכמו שתרגם אונקלס אורח מאלליא וכן בפשיט' באורח דגשושא וכ"ה בתרג' שמרוני ופרסי עיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 202 — וכנ"ה בתוספת' ב"מ פ"ז ואם שילחו תייר לפניהם וכו', ירוש' ב"מ ספ"ו ד"א. שלחו לפניהן תייר. ריש שהש"ר ולתור (קהלת א', י"ג) להיעשות תייר בחכמה, ושם: ולא על דברי תורה בלבד ה"ה תייר שלמה וכו' וכ"ה בקהל"ר פ' ונתתי] —

תיירא (= תַּוְורָא מל"פ توره، توره، تروه צמד) בפ' חזקת הבתים בגמ' במה דברי' אמורי' בחזקה (כ"ב נ"ד רע"ב) אמר רב פפא כדאזיל תיירא דתורי[7]) והדר פי' „כמו שהולך צמד בקר של מחרישה בתלם אחר וחוזר ועושה תלם אחר כשיעור אותן שני תלמים קנה ולא יותר". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י כ"ב, וכן הרשב"ם פי' תיירא צמד בקר. והוא הנכון מל"פ הנ"ל פי' צמד וזוג ועם כתיבת מלה פרסית תוורה עולה יפה מאוד גי' הכ"י ש"ס מינכען וכ"י פ' תוורא דתורי, ובכ"י ר' תיורי דתורי עיי' ד"ס במקומו ומזה פי' רד"ש כפי' על תרג' ירו' בראשית י"ג, י"ח ויאהל אברם: והוה למשכניה תיירין אימור ופי' וז"ל נראה דמתרג' מפרש שנטה אהלים הרבה ויהי פי' מלות תיירין מלשון רז"ל פ' חה"ב תיירי דתורא והדר שעניננו כמו שהולך צמד בקר במחרישה (מתלום) [צריך לומר בתלם] אחד ועושה תלם אחד כך הכא נמי פי' צמד אהלים וכו'] —

* תירייסקי ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג עיי"ע טוריסקי (ח"ד, פ"ט.) ומ"ש. ועוד עיי' במע"צ Etudes חכ"ד.

* תירקי (?) ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד מלובשין תירקי זהב וכנראה צ"ל כבבבלי חגיגה ט"ז: לבושין סריקין עיי"ע סרק ד'. ובל"ר אמצ' trocca פי' מין מעיל.

* תִּירוֹשׁ (מל"מ Most) ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד תורה קראת לאשכול תירוש ובני אדם קורין לגרוגרת תירוש, ירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: הנודר מן התירוש וכו'. ב"ר פס"ו דגן זו תלמוד תירוש זה אגדה. ועוד ע"ש תירוש אלו הבתולות.

* תְּיָשָׁא (מל"מ תַּיִשׁ ובל"ס תְּיִשָׁא Bock, Ziegen-bock) תרג' תיש (משלי ל', ל"א) ותיישא והקבוץ תְּיָשַׁיָא עיי' תרג' בראשי' ל', ל"ה, ל"ב, י"ד. וכן בדרז"ל ברכות ס"ג. גדיים שהנחת נעשו תיישים בעלי קרנים וכ"ה בירו' סנה' פ"א די"ט רע"א ושם לי' בעלי קרנים וכן לי' בירו' נדרים פ"ו ד"מ. ב"ר פמ"ב אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן וכו'. והיחיד חולי' ע"ו: והלאה תייש הבא על הצביה, שם ע"ט: צבי הבא על התיישה, ירוש'

---

[1]) בנו"ג תיעה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ויותירו. [3]) בפסיק' אי' וישמע הכנעני וגו' מה שמועה שמע שמע שמת אהרן התייר הגדול שלהן שהיה תר להן את הדרך וכ"ה בירו' יומא פ"א דל"ח: ובירו' סוטה ספ"א די"ז ע"ג ועיי' בבלי ר"ה ג'. ושם לי' התייר, ובתוספתי סוטה רפי"א הלך תייר שלהן שהיה מכבש להן את הדרך ספרי בהעלתך פ' פ"ב ד"ה לתור הלך התייר הגדול שלהם אבל באיכ"ר פי' שמעו לי' לפנינו וכבר העירותי על זה במבוא ח"א XLVI. [4]) בנו"ג וקול התור נשמע בארצנו (שה"ש ב', י"ב) א"ר יונתן תייר טוב נשמע בארצנו וזה משה. [5]) בכ"י טייר. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע למסכינא ובכ"י ערוך ו"ו ול"ד לדמסכינא. [7]) כ"ה בכ"י וכצ"ל בש"ס ובדפוסים אי' דשורי.

ב"ב דפ"ג רי"ג ע"ד וירוש' ב"ק ספ"ט ד"ז. עיי"ע משכוכית. ובמדרש הגדול כ"י בראשית אי' אילה זו תשה.

תך (= נְתַךְ מל"מ נָתַךְ ענין יציקה והתכה zer-fliessen; הִתִּיךְ schmelzen; הוּתַּךְ geschmolzen werden) כטבול יום פ' י"ב בזבחים (ק"ד:) נתך[1] הבשר אין השורף מטמא בגדים. בפ' שני במעילי' (ט'.) ומועלין בהן בבית הדשן עד שיותך[2] הבשר פי' מלשון (יחזקאל כ"ב, כ"ב) כהתוך כסף בתוך כור, ויתכו כמים שאגותי (איוב ג', כ"ד). בפ' כה"ג ונזיר בגמ' נצל (נזיר ג':) שלם והתיכו נמי ליטהר. בר"ג דפ' מדליקין (שבת כ"א.) חלב מותך[3] וקרבי דגים שנימוחו פי' חלב מבושל — (א"ב עיקר הערך הוא נתך)[4].

תּוֹךְ (מל"מ תּוֹךְ פי' קרב ופנים das Innere, die Mitte והתואר הפעל בקרב באמצע במקום או בזמן, מִתּוֹךְ aus der Mitte heraus, aus dem Umstand, Grund, weil) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) תניא רב ישמעאל קורהו תוך בר פי' „נותן כרעיו שהן מבחוץ לתוכו"[5]. ויש ששונים תוכבר ומדמין לו חמש צאן עשויות (ש"א כ"ה' י"ח) דמתרגמינן תכברא[6]. בפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטין כ' סע"א) הא דחק יריכות פי' האי דתני שהחקיקה כתיבה בדחקק יריכות והן מקום הדיו רשימת הכתב שמושיך הלבלר עליו הדיו והא דתני שהחקיקה אינה כתיבה כשחקק מקום החלק ונשאר מקום הדיו בולט ועומד כמות שהיה ואקשינן וחקיקת תוכות אינה כתיבה ורמינהי לא היה כתבו של ציץ שוקע וי"א פרשת סוטה אלא בולט והא דינרי זהב כשטובע אותם במטבע החלק שבתוך האות שוקע והאות בולט ופרקינן בדינרי זהב דבולטות היריכות ולא בדינרי זהב והאי שלא היה שוקע אלא בולט שהיה מכה בשם מאחוריו ודוחה מקום הכתב כיריכות ובולטות מלפניו ודינר זהב היריכות בולטות ותוכן חקוקות כללא דמילתא כל דבר שנעשה מיגשה ביריכות עצמן בין בחקיקה מלפניו כגון האות מקום הדיו בין בחקיקה מאחריו ובליטה מלפניו כתיבה היא[7]. בפ' יש נוחלין בגמ' המחלק נכסיו (ב"ב קכ"ט:) כל תוך כדי דיבור כדיבור דמי בר מעבודה זרה וקידושין. בסוף נדרים בגמ' נדרה אשתו (נדרי' פ"ז.) והילכתא תוך כדי דיבור כדיבור דמי חוץ ממגדף ועובד עבודה זרה ומקדש ומגרש פי' לענין מהדר קאמרינן דאי בעי למהדר בתר דקדיש איהו או איהי לא יכלין אעפ"י שעוסקין באותו ענין ואע"ג דקיימן עדים ותקרובת ע"ז נמי כיון דאתפיס דבר לע"ז מאלתר מיחייב ליה ואסור בהנאה וכן דין מברך את השם ודין הנותן גט לאשתו אעפ"י שחזר בתוך כדי דיבור אסורה לכהן[8]. בפ' מרובה בגמ' גנב על פי שנים (ב"ק ע"ג:) תוך כדי דבור כדבור דמי תרי הוו[9] חד כדי שאלת שלום הרב לתלמיד וחד כדי שאלת שלום תלמיד לרב והיינו שלום עליך רבי[10]. בפ' יוצא דופן בגמ' בת י"א שנה (נדה מ"ה:) איבעיא להו תוך זמן כלפני זמן

---

[1]) בנו"ג ניתך. [2]) בנו"ג בט"ס שיתיך. [3]) בנו"ג מהותך וכ"ה בכ"י ש"ס. [4]) ע"ש. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) בתרג' אצל רד"ק בל"א תהברא, ורש"י בפסחים כתב וז"ל ל"א כתב בספרים ישנים תכבר לשון תוך ובר כלומר ממולא מבפנים ונראה מבחוץ כעין שממלאין גדיין ותרנגולין שלנו ודוגמא גבי אביגיל חמש צאן עשויות ומתרגמינן חמש עאן תכברנין. משם רבי קלונימוס עכ"ל. וזה הפי' של ר' קלונימוס מסכים לגמרי עם פי' רבינו בעל הערוך ויש ששונים וכו' וזו ראיה אמיתית למה שכתבתי במבוא (ח"א, XXIII) כי ר' קלונימוס אחד מתופשי הישיבת ברומי הביא עמו ספר הערוך וממנו קבל רש"י (בעת זקנותו) כמה פירושים השוים לפירושו הערוך עש"ה. וגי' תכבר אי' ג"כ בכ"י ש"ס א"פ ובכ"י ש"ס ב' תוך ובר וכ"ה במכילתי בא פרש' ו' ובירו' פסחים פ"ז דל"ד. הגי' כבערוך ור"ח תוך בר ובנו"ג בפסחים תוך תוך. [7]) ועיי' בפירש"י ובזו השיטה הלך ר"ח עיי' בחי' הרשב"א בסוגיא ועוד עיי' באו"ז הלכו' גיטי' סי' תשט"ו וסיים מיכן פסק ר' יצחק בר שמיאל ז"ל מי שכתב גט ונפלה לו טיפת דיו מן הקולמוס בתוך חלל האות כגון בתוך חלל האות ב' ונעשה פ' או באות אחרת כיוצא בו שאין עתה שם עליה ומחק הטיפה מתוך האות זהו חק תוכות שנעשית האות ע"י מחיקת תוכו ופסול וכו' — ובתוספות רי"ד גרס הא דחק קורות הא דחק ירידות פי' הא דהחק קורות של אותיות וצידיהן והאותיות בולטות אינו כתב לפי שלא צייר האותיות ולא חקק [אלא] סביבותיו והעץ נשאר כמו שהיה ונמצאו האותיות בולטות מאליהן והא דחק ירידותיהן שהאותיות שוקעין בטבלא וזהו חשובה כתב ונופי האותיות קירא ירידות עכ"ל. [8]) ועיי' ר"ן בנדרים ורגמ"ה בב"ב קרוב לזה וסיים וקרושין נמי אם קידש אשה ובתוך כדי דיבור הזר בו אפ"ה תופסין בה קידושין וצריכת גט. [9]) בנו"ג תרי תוך כדי דיבור הוו וכ"ה בעי תרי. [10]) בנו"ג שלום עליך. ושלום עליך רבי ומורי ועיי' ג"כ רש"י ברכות כ"ז רע"ב ד"ה אחורי רבו ורא"ש ברכות שם סי' ה' וכתב שם בזה"ל ובירו' משמע דתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסינן בירו' נהיגי גבייהו דלא שייל זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו מיהו בגמ' דידן (נזיר כ':) תוך כדי דבור כדי שאילת תלמיד לרב וכו' וזה מן התימה שהרי בפירוש אי' בירו' ברכו' רפ"ב ד"ד: אבא בר בר חנה בשם ר' יוחנן כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי וכו' וכבר עמד על זה בעל שריד שבערכין צד 80 ע"ש כי האריך ועוד עיי' בדברי חמודות על הרא"ש ברכות שם.

או כלאחר זמן פי' תוך זמן שנת י"ב לתינוקת ושנת י"ג לתינוק. בהבגד פכ"ז בכלים (מ"א) כלי חרש[1]) מטמא משום כלי קיבול וכל שאין לו תוך בכלי חרש אין לו אחוריים פי' כל כלי חרש שאין לו תוך אינו מטמא מאחוריו. *[אחי"ה וכנ"ה בפסחים י"ז: אחורים ותוך וכן ירו' חגיג' פ"ג דע"ח ע"ד עיי"ע אחר ג'. יומא ע"ב: אין תוכו כברו. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ד תוכה שבצפורין, חגיג' ט"ו. תוכו אכל קליפתו זרק. והקבוץ תוכות עיי' לעיל ציון מגיטין כ'. ומלת היחס פי' בִּפְנִים תוך זמן נדה הנ"ל תוך זמני ב"ב ה'. ובמי"ם בראש מִתּוֹךְ והוא נבנה מהשם תָּוֶךְ סמיכות תּוֹךְ ברכות ל"א. מתוך דבר הלכה מתוך עצבות. . מתוך שחוק. . מתוך שמחה של מצוה ועיי' שבת ל': גיטי' ז': ב"מ נ"ט: ועוד מלת היחס פי' בשביל כמו מגו בל"א עיי"ע מתוך והציון שם שבועו' מ"ט: ירוש' תעני' פ"א דס"ג סע"ד מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל ממצרים מתוך הקץ מתוך צרה, מתוך צווחה מתוך זכות אבות מתוך תשובה ועיי"ע שביל. ועיי' עוד ב"מ נ"ט. שמתוך שדמעתה מצויה וכו', כתובו' ז'. מתוך שהותרה חבורה לצורך וכו', ביצה י"ב. מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך, ב"מ צ"ח. ב"ק ק"ז. מתוך שאינו יכול לישבע משלם. ב"ב כ"ה: מתוך שמחתכם מתעשר. פסחי' נ': וש"נ מתוך שלא לשמה בא לשמה. ערכי' ט"ז. שמתוך טובתו בא לידי רעתו, שבת י': שמתוך שישיבתה קרובה וכו'] —

תֹּךְ (= תּוֹךְ, תּוֹךְ Toch, Toch als Schall-nachahmung) כפ' כיצד מברכין בגמ' על הידקות (ברכות ל"ט.) אמר אביי והוא דיתיב אבי תפי[2]) ועביד תוך תוך. פי' כשמתבשלת הקדרה בטוב זועקת תוך תוך. *[אחי"ה וכן בפירש"י ע"ש וכ"ה בעירו' כ"ט רע"א ועביד תוך תוך ופירש"י דומה כמשמיע קול זה תוך תוך] —

☞ תָּךְ (= תּוֹךְ פי' בל"ס ענין הזקה verletzen, schädigen; תּוֹכָא בל"ס תּוּכָא Ver-letzung, Schaden) תרג' גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי י"ז, כ"ו) למתך לצדיקא לא שפיר. *[אחי"ה ובאתפעל וְאִיתּוֹכִיוּ תרג' ונענשו (שם כ"ב, ג') כפי ג"י המתורגמן והשם תּוּכָא תרג' ענש (שם י"ט, י"ט) וכ"ה בפשיט', תרג' בענש לץ (שם כ"א, י"א) בתוכיה דמטינקא] —

תַּכָּא (בל"ע تكأة Lehnpolster ועיי' בפנים) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (פסחים ק"י סע"ב) דכולי עלמא תרי אתכא וחד בתר תכא לא מצטרפו מההוא[3]) מעשה דרבה בר נחמני פי' זה המעשה מפורש בסוף הגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ו.) קריבו תכא קמיה ויהבו ליה[4]) תרי כסי ודליוה לתכא מקמיה והדר פרצופיה לאחוריה. בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו (ברכו' מ"ב.) אנן אתכא דריש גלותא סמכינן. בפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (ס"ג:) היכי דמי אשה רעה אמר רב אשי מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא ורבא אמר מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא. פי' תכא שלחן — (א"ב פי' בל"י מושב וכסא). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י θάκος וכ"ה בעיר דוד לר"ד דילארא והנכון שהוא ל"ע פי' כר וכסת שדרכם לישען בכר וכסת בתוך הסעודה, וי"א שהוא תכתק ע"ש ולא נראה לי] —

* תִּכְבּוֹסֶת (פי' ענין כביסה וניקוי ע"י כביסה Waschung, Reinigung) מ"ק ט"ו. אבל אסור בתכבוסת, חולין ל"ט: תכבוסת שניה תכבוסת ראשונה, פסיקת' דר"כ צד צ"ב. שהש"ר פ' נפת דב"ר ספ"ז שו"ט מזמור כ"ג ילק' עקב ר' תת"ן וילקי תהלי' ר' תרצ"א לא היו צריכין תכבוסת. שמ"ר פכ"ג אי מה אהליהם של ישמעאלים אין להן תכבוסת וכו'.

☞ תכבר תרג' חמש צאן עשויות (ש"א כ"ה, י"ח) אען תכברא פי' תוך וכר כלו' שלמות ובני מעים צלוים עמהם עיי"ע תך שני. *[אחי"ה ורש"י פי' ממולאות עיי' פירש"י בש"א ובפסחים ע"ד. ומ"ש בע' תך ב'] —

☞ תכטך עיי"ע טכטך. *[אחי"ה בח"ד, ל' ועיי"ע תכתק ומ"ש] —

תְּכֵי (= תִּיכֵי אולי מל"פ تاختن flechten ארג וגדל ומזה תְּכָא, תיכא שרשרת ארוגה ge-flochtene Kette) בס"ג דב"ק (קי"ט:) מאי אריג תיכי, תיכי חלילתא (שבת נ"ז.) ככר פי' בע' חל י"ב — (א"ב תרג' שרשרת גבלת (שמות ל"ט, ט"ו) תיכין מרמצן). *[אחי"ה ר"ב העתיק את המתורגמן כי בנו"נ בתרג' שלשלן מתחמן. אבל תרג' שרשרת זהב (שם ב"ח, י"ד) שרשרת העבותות

[1]) בנו"ג חרס. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בע' תפי אבל בשרפ"ע כאן בש"ס טפי. [3]) בנו"ג כי ההוא בכ"י ש"ס ברש"י ברשב"ם ובפי' ר"ח משום. [4]) בנו"ג ואשקוהו וגי' כ"י ש"ס כגי' הערוך.

(שם) מתיכין, תיכיא ועיי' תרג' דה"י ב' ג', ה', ט"ז והיחיד בתרג' קהלת ד', י"ב כתיכא דמגדליא. ובע' חל י"ב פי' רבינו תיכי חלילאתא כעין אזור חלול. ירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד מה מיפק באילין תִּיכַּיָּא] —

* תְּכִין (Naht) ירו' מגיל' פ"ב דע"ג. קל הקילו בתפירתה שאם תפר בה שנים או שלשה תכין שהיא כשירה ואולי צ"ל תכיפין עיי"ע תכף.

תִּכְךְּ (תִּכָּךְ דְשִׁירָאֵי Seidenmotte) בפ אמר ר"ע בגמ' מקק ספרים (שבת צ' סע"א) א"ר יהודה מקק דספרי תכך דשיראי פי' תולעת שנוצרת מן השיראין כשהן יושבין בקופסא ימים רבים. *[אחי"ה ועיקרי התלמוד הוסיף וז"ל ולכל דבר שיש בו תולעת השם משונה כפי הפרי כמו פירי דתאני זיזין דעדשים דירא דתבואה מקק דספרי ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י. ואולי נגזר משרש תִּכָךְ עיי"ע תך ג' פי' מזיק והפסיד ונקרא' כן תולעת של משי על שם פעולתה. ובראֿ"ש דפ' וויניצ' גרס תבך ואולי זה מל"פ تبك חוטי המשי ונקרא' כן התולעת שאוכלת משי [1])] —

תכל (= תִּכְלָא משרש כְּלָה, כִּלְא ונקרא' כן תולעת ע"ש כליון Verderberin) בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו סע"א) חזאי תכלא דנפל באצבעתיה פי' תולעת. *[אחי"ה וכן פירש"י וגי' רבינו עולה יפה עם גי' הכ"י ש"ס מינכען וז"ל אתא ההוא גברא דהוה מיפקד עילויה שיראי דמלכא אמר חזאי תכלא דנפל באצבעתיה ובנו"ג דעייל מחטא באצבעתי וכו' חזאי דנפל תכלא בתרתין אצבעתי וכו'. ונקרא' תולעת המשי תכלא ע"ש כליון וכמו תכך על שם הנזק עיי"ע תכך. ומזה הענין חולי' ס"ד: שדא תיכלא בכולה פי' ריעותא עיי' פירש"י תכלא לשון שיכול וריעותא וא"כ פירשו מע' הבא אח"ז. ובגי' הרגמ"ה תיכלא] —

תכל (= תְּכוֹל, תְּכֵל בל"ע ثكل כמו שכל בל"מ נופל על האבות שמתו בניהם בחייהם kinder-los sein, והתואר תכלא = ثاكل ועיי' בפנים) בפ' אלו דברים בגמ' ונאכלין לב' ימים (פסחים ע' :) אמר אביי אבין תכלא לימא כי הא מילתא. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' המדיר (כתובות ס"ב.) אמרי אינשי דמלפא תכלא [2]) לא בהתא [3]) פי' המלומדת להיות שכולה אין לה בשת. *[אחי"ה וא"כ פ' מע' בהת א' אבל בע' בהת ב' כבר העירותי על פירש"י שפי' אינה תמיהא ומפחדת ומל"ע הנזכר בע' בהת ב' ע"ש. ובעיקרי התלמוד פי' אינה בושה ולא נבהלת כי כבר הורגלה בזה ע"כ. וזה אליבא פי' רבינו ורש"י וארכבי אתרי רכשי הוא. כל לשון שכל מתורגם תכל [4]). למה אשכל (בראשית כ"ז, מ"ה) תרג' למה אתכל. כאשר שכלתי שכלתי (שם מ"ג, י"ד) תרג' בכ"י ודפ"ש כמה דתכולית תכולית [5]), ובתר"י ב' שם היך מה די לא תכלית.. כן לא אוסיף למתכלא וכו' ועיי' ב"ר פצ"ב. כאשר שכלה (ש"א ט"ו, ל"ג) תרג' כמא דאתכלת. כדוב שכול (ש"ב י"ז, ח') תרג' דפו"ו כדוב תְּכַל [6]). ובבינוני פעול ב א פ ע ל כדוב מַתְכַּל תרג' הושע י"ג, ח'. תשכל חרב (דברים ל"ב, כ"ה) תרג' תתכיל חרבא [7]). ועוד עיי' תרג' בראשי' מ"ב, ל"ו באונקל' ותר"י א'; לויק' כ"ו, כ"ב; לדברים ל"ב, ל"ב בתר"י ב' והרבה זולתו בפעל תרג' מ"כ ב', י"ט; לירמי' ט"ו, ז'; נ', ט'; ליחזקאל ל"ו, י"ב והלאה. והתואר תִּכְלָא תרג' משכלה (שמות כ"ג, כ"ו) תִּכְלָא [8]) תרג' שכולה (ישעי' מ"ט, כ"א) תכלא וזהו אבין תכלא (פסחי' הנ"ל ועיי"ע אביי) ופי' רש"י קובר את בניו הי' וכן בחולי' ק"י. אמר אביי רבין תכלא ופירש"י שכול קובר את בניו ע"כ ובפי' רגמ"ה הגי' גם שם אבין ופי' אבין תכלא כלומר אמאי קרי ליה אבין תכלא שמתו בניו ובשביל עגמת נפש היו קורין אותו תכלא ע"כ. ורבין הוא ר' אבין (אבון) עיי' מבוא הירו' למהרז"ף צד ס': ומצאתי בירושי' קידושי' פ"א דס"א ע"ב אמר ר' אבון פטור אני מכיבוד אב ואם אמרין כד עברה ביה אמיה מיית אבוהי כד ילידתיה מיתת ולפע"ד לכן נקרא אבין (רבין) תִּכְלָא כלו' שכול אבותיו. וכן בל"ע ثكل, ثاكل מי שמתו לו בניו או אבותיו או אוהביו. והשם ثكل Kinderlosig-keit בל"ם תִּכְלָא וכן בשבת קנ"א סע"ב תיכלא ועיורא ובתרג' תִּכְלוּ תרג' ישעיה מ"ז, ה' ו'] —

---

[1]) ובמדרש לעולם (עיי' לעוויזאהן זאאלאגיא 321) הגי' מסכך דשיארי ופי' חסט שעל המלח וקשה להשיאו לדבר אחר כי בשבת הנ"ל עוסק בענוני תולעת. [2]) בנו"ג דמלפי תכלי וכ"ה בע' לף בי. [3]) וכ"ה בע' לף בי בהתה אבל בכ"י ל"ד בהיתתא והוא השם ועולה יותר יפה עם פי' רבינו בשת. [4]) והמתורגמן לא הביא שרש תכל בזה הענין כל עיקר וזה פלא. [5]) ובנו"ג דאתכולית. [6]) בנו"ג תַּכֵּל. [7]) כ"ה בדפ' סאביוניטא ובנו"ג בפעל תְּתַכֵּיל. [8]) כ"ה בכ"י וקצת דפוסים ובקצת מתכלא.

תְּכָל (בל"ע تكلة חלשון Schwäche ורבינו פי' מכאוב Schmerz) בס"ג דפ' החובל בחברו (ב"ק צ"ב:) שיתין וחד תכלי מטיוה לככא דקל חבריה שמע פי' ס"א מכאובות משיגין לאיש ששומע קול אכילה שחבירו אוכל והוא אינו אוכל. *[אחי"ה בנו"ג שיתין תכלי וכו' וכ"ה בילק' חיי שרה סוף ר' ק"ט וילק' ריש מלכים ר' קפ"ו אבל בשט"מ לב"ק מצאתי וז"ל אית ספרים דגרסי שיתין וחד ומפיק מילי אני עבדך אני בגמטרי' שיתין וחד. תוספו' שאנץ. והיא כגי' רבינו. וכן פירש"י תכלי אבלות ומכאובות ע"כ] —

תְּכַל (בל"ם תְּכַל ענין בטחון vertrauen, hoffen; Hoffnung) תְּכִיל בל"ם תכילותא פי' בטח וכן בל"ע تكلان Vertrauen) ויבטחו בך (תהלים ט', י"א) תרג' ויתכלון בסברותך. ישכון לבטח (שם ט"ז, ט') תרג' ישרי בתכיל — (א"ב יסתכלון כתוב וישרי לרוחצן). *[אחי"ה אבל בכ"י תרג' ודפ' גינוא אי' ויתכלון בך וכגי' רבינו ישרי בתכיל אי' ג"כ במתורגמן. ותרג' בוטח. בטח (משלי כ"ח, כ"ו; ל"א, י"א) דתכיל, ותרג' וחוסה (שם י"ד, ל"ב) ודתכיל וכ"ה בפשיט' הסורית בכל המקומות הנ"ל. ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד יתכול דמריה דמועדיא קיים פי' תהי בטוח כי בעל המועדים חי. והשם מחסה (משלי שם פ' כ"ו) תרג' תוּכְלָנָא וכ"ה בל"ם ובל"ע הנ"ל] —.

* תיכלטירין גי' הילק' במקום תבלטירים ספרי כי תצא פ' רל"ד עיי"ע תבלטירים.

* תִּכְלָא, תַּכְלָא, תְּכֵילְתָּא עיי"ע תכלת.

* תכלא (מין בגד) ספרי תצא פ' רל"ד על ארבע כנפות כסותך פרט ליגא ולתכלא וה' ברילל (פראכטען צר 45) הביא מין מלבוש שנקרא בל"ע تكلاوات אבל זה הוא מלבוש מלכים ונשיאים. ובענין ליגא עיי"ע טג ומ"ש.

תְּכֵלֶת (טל"ם וכן בל"ס תַּכְלְתָּא Purpurblau) בר"ג דפ' מי שמתו (ברכות י"ח.) הוה קא גררא תכילתיה דר' יונתן עילוי קברי[1]. בר"ג דיבמות (ד':) תכלת עמרא הוא וממאי דתכלת עמרא הוא מדשש כיתנא תכלת עמרא. בפ"ק בברכות בין תכלת ללבן (ברכות ט': במשנה). בגמ' (שם) תנא[2]) בין תכלת שבה ללבן שבה פי' שיש ו' חוטין של צמר לבן וב' חוטין של צמר הצבועין בתכלת ואחד מאותן שנים הוא שכורך על הז' ואין ניכר אלא ביום. ירו' (ברכות פ"א ד"ג.) כיני[3]) מתניתא בין תכלת שבה ללבן שבה מ"ט דרבנן וראיתם אותו (במדבר ט"ו, ל"ט) מן הסמוך לו ומ"ט דר"א וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועין[4]) ותכלת וכרתן שניהן צמר צבוע בשני מינין[5]). כפ' אחרון דכלאי' (ס"א) תנן אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים ש"מ תכלת וארגמן ותולעת שני שלשתן צמר הן וצבוע באלו ג' מינין זה פי' ר' דניאל בר' יחיאל ז"ל[6]). בר"ג דפ' י' יוחסין (קידו' ע"ב.) ובב"ר פל"ח (ס"פ ל"ז) חביל[7]) ימא תכילתא בבבל[8]). פי' תכלת כלומר מה תכלת מובחר שבגלימא כך זו מובחרת של ארצות של בבל. פי' אחר[9]) אחרית בבל. *[אחי"ה וכפי' הראשון אי' ברש"י תכילתא דבבל מכלילא ותפארתה של בבל ליוחסין ע"כ ועיי' מ"כ בב"ר הנ"ל וזה הפי' נאה ויאות הוא לענין יוחסין

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וכ"ה ברא"ש ובילק' ושם ג"כ תגי' גררא ובנו"ג קשדיא וכבר הארכתי על שנויים אלה בע' דל ב' עיי"ע בח"ג, ס"ד. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובר"א"ש ובפסקי רי"ד ובנו"ג אלא ובב"ג שתי נוסחאות תנא אלא. [3]) וכ"ה בגי' המהרש"ס והרשב"א ובנו"ג בעי. [4]) ופי' הרא"ש בין שני צבעים הדומים זה לזה כגון תכלת וכרתי ע"כ כלומר דייק וראיתם אותו: שתראו אותו לבדו ומה הפרש יש בעצמו שיצטרך לראות ולהכיר בו אלא בינו לצבע הדומה לו וכיון דמיירי בשני צבעין דומין זה לזה שפיר קאמר וראיתם אותו: להכיר בו ובצבע הדומה לו עכ"ל של מעדני יו"ט. [5]) מן ותכלת וכרתן וכו' הוא מפי' הערוך וכ"ה בתוספות ר' יהודה החסיד והוספות הרא"ש (כספ' ברכה משלשת) שהביאו את הערוך ושם ושם בהעתקת הירוש' אי' הגי' כיני מתניתא כבערוך וכן הביא המהרש"ס את פי' הערוך בשינוי כזה: מיירי שנותנין בו ג' חוטי לבן דהיינו ששה וחוט אחד של תכלת דהיינו שניים וכו'. [6]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ר ה"ב וב"ר וכ"ה בעיקרי התלמוד ושם זה פי' ר' דניאל. אבל בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' זה פי' ר' חננאל ז"ל, ודע כי באו"ז הל' ק"ש סי' י"ג הובא פירוש ר"ת בזה הלשון: „פר"ח זצ"ל אוקימנא משיכיר בין תכלת שבציצית ללבן שבה" והוסיף בעל האו"ז וכדבריו משמע פ' התכלת (מנחות מ"ג:) דתניא וראיתם וזכרתם ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואיזו זו ק"ש וכו' והכי מוכח בירוש' דאמר כיני מתניתא וכו' הרי לשון ר"ח בפי' בין תכלת ללבן אינה ארוכה כל כך ומפני כן דעתי לומר שגי' הכ"י עיקר זה פי' ר' דניאל בר' יחיאל ז"ל ורק שר' דניאל הלך בפירושו בשטת ר"ת וזו היא שיטת בעלי התוספו' (והרא"ש והרשב"א) שהשיגו על פירש"י ע"ש בסוגיא והגרי"ב בהפשב"ע האריך ליישב פירש"י עש"ה. [7]) בירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד פעם אחת אי' חבול וצ"ל חביל וכדאי' בסמוך. [8]) בנו"ג דבבל ובב"ר תכלתא דבבל. [9]) בכ"י ערוך ה"ב לי'.

שעסקינן בו בקידושי' שם ולא מיירי בענין תחומין כפי פ"א בערוך להיות תכילתא כמו תכלית וסוף וכמו שהעיר לנכון הח' ד"ר בערלינער ביימרעגע צד ל"ד — וכנ"ה תכלת, תכלתא בברכו' ט': עמרא דתכלתא, בסוטה י"ז. זכו בניו לחוט של תכלת . . תכלת דומה לים וכו', ירוש' ברכו' פ"א ד"ג. מגיד שהתכלת דומה לים וכו' ועיי' מנחות מ"ג: סוטה מ"ו: לוז שצובעין בו תכלת, ועיי' מנחות מ"ד רע"ב, ב"מ ס"א: עיי"ע קלא אילן, ב"ב ע"ד. קרנא דתכלתא, שם: דשדי תכלתא לצדיקים, סנהד' י"ב. עיי"ע זוג, מנחות ל"ט. גלימה דכולה תכלתא, מ"ב: הא תכילתא היכא צבעיתו לה וכו', מ"ג: עונשו של תכלת. ותרג' תכלת (שמות כ"ה, ד'; כ"ו, א'. ד' ל"א) תִּכְלָא ובד' סביוניט' תַּכְלָא וכ"ה בתר"י. בפתיל תכלת (שם כ"ח, כ"ח) תרג' בחוטא דתכילתא. בתר"י בשזיר חוטא דתיכלא, במד' ט"ו, ל"ח: חוטא דתכלתא (תר"י א' וכ' שזיר דתכלא)] —

* תַּכְלִית (מל"מ ענין השלמה ועוד סוף Voll-endung, Ende) ברכות י"ז. תכלית חכמה תשובה ומע"ט וכו', ערכי' ט"ז סע"ב עד היכן תכלית יסורין וכו' ע"ש פירש"י. במד"ר פי"ד לתכלית שבעים נתלה על חמשים פי' לסוף ע' פסוקים נתלה על עץ של חמשים אמה ועיי' מ"כ שהעיר על הפייטן בפ' זכור תכלית שבעים וכו'. במד"ר פי"ח תכלית כלייה מביא לעולם.

* תָּכַן ומל"מ וביחוד בפיעל תִּכֵּן קרוב לשרש תִּקֵּן (zubereiten, festmachen, errichten) מל"ט כמו תכנתי עמודיה (תהלים ע"ה, ד') תרג' יכין (תהלים ע"ת, כ') אם יתכן בכ"י יתקן ובהיפך תרג' כ"י ויכוננו (שם ק"ז, ל"ו) ותכינו ובדפוסי' ואתקינו, תרג' כ"י תכין (איוב ט"ו, ל"ה) מְתַכֵּין ובדפוסים באפעל מַתְכִּין וכן שם כ"ז, ט"ז יַתְכִּין (ובכ"י יתקין).

☞ תְּכַס (בל"ס פי' מולל ברגל stampfen) תרג' מולל ברגלין (משלי ו', י"ג) תכס ברגלוי. *[אחי"ה וצ"ל ותָכֵים וכ"ה בפשיט' סורית ובכ"י תרג' ותְכַם] —

☞ תכסים עיי"ע טכסים. *[אחי"ה אבל שם לא הביא אף אם המלה אחת היא אבל ראה זה מצאתי כי בב"ר פ"ח אי' מה אתה מבזה תכסים אלטיכסייה שלך תעלה אמת מן הארץ וכבר פירשתי בע' אלטיכסייא (ח"א, צ') פי' תכסים = τάξις מקום כבוד Rang, Ehrenplatz ורבינו בע' הנ"ל לא גרס תכסים וגם ר"ב לא העיר על הגי' וגוף הענין פי' במאמרי במ"ע מ"ג חכ"ה[1]) פ"ה והלאה. ובילק' תהלים ר' תתל"ד הגי' תכסים אלתמסין שלך?[2]).

* תַּכְסִית (ואולי מל"ר texus, texum פי' בגד, דבר הנארג Zeug, Kleid) קהל"ר פ' שלח זכי בי והב לי תכסית דאכסי בה תתאי פי' תן לי מכסה שאכסה בו תחתיתי ואולי צ"ל כסות וכדאי' בקודם לזה: הבו לי זעיר כסות ואיכסי בה תתאי, או אולי מל"ר הנ"ל.

* תכספים עיי"ע אסתלנינית (ח"א, ריה.) ושם הארכתי בפי' המאמר ברכות נ"א. וזה נעלם מעיני הח' אייזלער בט"ר ח"ב 85 ופירושו מל"מ ספח רחוק הוא וגם שכח שהביא רבינו זו המלה בע' הנ"ל.

תָּכַף (לדעת רבינו פי' קשר verknüpfen ולפע"ד מל"ע ثقف ענין זירוז וקריבה זו אחר זו rasch aufeinanderfolgen; תֶּכֶף die rasche Aufeinanderfolge; תְּכֵיף unmittelbar, plötzlich) בסוף כלאים (פ"ט מ"י) התוכף תכיפה אחת וישנו בר"ג דיבמות (ה':) ובר"ג דפ' התכלת (מנחות ל"ט.) פי' קשר הוא והקושר קשר אחד בשבת אינו חייב ולענין חיבור אינו מתחבר עד שישנה. בפ' כיצד מברכין בגמ' היו לפניו מינין הרבה (ברכות מ"ב.) ובירוש' בסוף הלכה ראשונה דברכות (פ"א ד"ב סע"ד) ג' תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה תכף לגאולה תפילה, תכף לסמיכה שחיטה דכתיב (עיי' ויקרא א', ד'. ה') וסמך ושחט תכף לנטילת ידים ברכה שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (תהלים קל"ד, ב') תכף לגאולה תפלה יהיו לרצון אמרי פי (שם י"ט, ט"ו) מה כתיב בתריה (שם כ', ב') יענך ה' ביום צרה וגו'. בר"ג דפסחים (ג'.) תכף לאכילה שריפה. בפ' שתי מדות[3]) (מנחות צ"ג. ושם: ועיי' ביצה כ'. זבחים ל"ג.) מקום

---

[1]) ולא כדאי' בט"ד בח"א, צ' הערה 2 בחכ"א. [2]) ולולי יראתי הייתי מגיה תכסים של סיטומתא שלך פי' יקר ערך של חותמך וכפי' המיוחס לרש"י בב"ר ועיי"ע סמטתא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע בט"ס בפ' שני במדות.

שסומכין שוחטין[1]) תכף לסמיכה שחיטה. בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ז:) [2]) תכפוהו אבליו זה אחר זה פי' „קודם שישלים ימי אבל זה מת לו מ.ת אחר וכן עוד בתוך ימי אבל זה מת לו מת אחר"[3]) — (א"ב תרג' (בפתע פתאום) (צ"ל לפתע פתאם] (ישעיה כ"ט, ה') בתכיף אתרגשותא, ותרג' אפפו עלי רעות (תהלים מ', י"ג) תכפו עלי בישן). *[אחי"ה כ"ה בכ"י תרג' ודפ"ר אבל בנו"ג תקיפין. ופי' אספוני כמו הקיפוני ענין זריזות וקריבה זה אחר זה ומל"ע הנ"ל וזה תכפוהו אבליו כמו שפי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח) וכן רש"י בתענית י"ג. ד"ה שתכפוהו. ירו' ברכות הנ"ל כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה . . . כל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה . . כל מי שאינו תוכף וכו', שם א"ר זעירא אנא תכפית גאולה לתפילה, והשם תְּכֵף והשם המופשט תְּכִיפָה עיי' הציונים הנ"ל וכנ"ה בברכות מ"ב. תכף לת"ח ברכה וכו', זבחים ל"ג. תכף לסמיכה שחיטה דאורייתא. תוספת' מנחות פ"י תכף לסמיכה שחיטה במקום שסומכין שוחטין. נדה ס"ח. תכף לחפיפא טבילה. ובתואר הפעל תְּכֵיף ובתרג' בבית בראש בתכיף פי' פתע פתאם ועיי' תרג' במדר' ו', ט' בתכיף (בתר"י א' בתכוף) שלו, שם ל"ה. כ"ב; תר"י ב' דברים ד', מ"ב; ליהושע י', ט'; לישעיה ל', י"ג; לירמיה ו', כ"ו; ט"ו, ח'; למלאכי ג', א'; לאיוב א', ט"ו. אבל בכלאים הנ"ל התוכף תכיפה אחת פי' תכף כמו תחב וכן פירש הר"ש וז"ל תפירה אחת שתחב המחט בבגד פעם אחת וכו' וכן פי' רש"י במנחות ל"ט. התוכף תכיפה תופר תחיבה אחת וכו' וביבמו' פי' תכיפה: פויינ"ט[4]) שתוחב תחיכה אחת במחט וכו' ובשבת נ"ד. פי' רש"י בתכיפה אחת כגון ע"י מחט פעם אחת או שקשר קשר אחד ע"כ ופי' שני הוא כפי' הערוך. ובפי' ר"ח שבת אי' תכיפה שהיא כגון תפירה. ועיי' תשו' הגאונים חמדה גנוזה סי' צ"א שהשיב ר' נטרונאי גאון תכיפה אחת ששאלתם אם קשר הוא וכו'. ובירו' מגילה פ"ב דע"ג. תכין אולי צ"ל תכיפין פי' תפירות. ומזה נבנה הפעל בהפעיל ב"ר פס"ז מי שהוא אומר לו גזור עליו שמדים את מכתיפו לאבות פי' מחברו. ותופרו כלו' מצרפו עם האבות] —

* תַּכְרִיכִין (והוא הקבוץ ובל"מ היחיד תַּכְרִיךְ (מפעל כרך) (Umhüllung, Bündel

תרג' בנפך (יחזקאל כ"ז, ט"ז) תכריכין דארגון, למת (דברים כ"ו, י"ד) תר"י א' לתכריכין לנפש דמית והוא עפ"י מעשר שני פ"ה מי"ב לא לקחתי ממנו ארון ותכריכים ירוש' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג מה נן קיימין אם להביא לו ארון ותכריכין וכו', יבמות ע"ד. ואימא ליקח לו ארון ותכריכים. כלאים פ"ט מ"ד תכריכי המת, ירו' שם דל"ב: אל תרבו עלי תכריכין, וכ"ה בירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ועיי' ב"ר פ"ק. תוספת' נדרים פ"ב ארון ותכריכין, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: עתד לי' תכריכין. היחיד כלי' פכ"ו מ"ו ותוספת' כלים ב"ב פ"ה עיי"ע עב ב'. ב"מ כ'. תכריך של שטרות עיי' שם כ': פירושו. ירו' שבת פט"ו דט"ו ע"ג תכריך של ברכות.

☞ תַּכְשִׁיט (מפעל כָּשַׁט, קָשַׁט Putzsachen (des Weibes תרג' ושמת שמלותיך (רות ג', ג') ותשוי תכשיטך. *[אחי"ה תרג' ירו' א' כסותה (שמות כ"א, י') תכשיטה, שבת ס"ב: עסקי תכשיטיה. ס"ג. וכי מאחר דתכשיטין הן לו וכו', יומא ע"ה: תכשיטי נשים, מ"ק ט': עושה אשה תכשיטיה במועד, יבמו' ל"ד: תכשיטי כלה, כתובות מ"ח. תכשיט יהבינן לה וכו', שם ס"ה. ומאי ניהו תכשיטין, קידו' ל"א: בעינא תכשיטין עבד לה, ב"ב כ"ב. כדי שיהו תכשיטין מצויין לבנות ישראל, ס': עושה אשה תכשיטיה ומשיירת וכו', תוספת' סוף סוטה עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת וכו', ובירו' כתובות רפ"ו ד"ל רע"ב הגי' תקשיטין, ירו' נדרים פ"ט דמ"א ע"ג שאין תכשיט נאה אלא על גוף מעודן. ועוד תכשיט פי' יפוי והידור (Putz) תוספת' שבת ספ"ח (ט') כוחל . . אם לרפואה . . אם לתכשיט וכו'] —

תַּכְתָּק (פי' בל"פ تخت, تختة Holz-Bank, כסא (Sessel תכתקא דשגא (שבת קכ"ט.) עיי' בע' שגא[5]). בפ' כל כתבי בסוף מימרות דר' יוסי (שם קי"ט.) ר' אבהו הוה יתיב אתכתקא דשנא[6]) ומשייף[7]). בס"ג דפ' עד כמה (בכורות ל"א.) שמע דקאתי קטיר להו ארבע מאה[8]) תכתקי [פי'

[1]) בדפ"ע ושוחטין. [2]) וכ"ה בירו' מ"ק דפ"ב. [3]) הועתק מפי' ר"ח במ"ק. [4]) בל"צ pointe, Stich mit der Nadel. [5]) עיי"ש בשינויים. [6]) וכ"ה במדרש הגדול כ"י בשלח וכ"ה בראי"ש דפו"ו וכ"ה ברש"י אתכתקא דשאגא בשם רבינו לו יע"ש ברש"י ד"ה ומושיף נורא ובנו"ג דשינא ואולי נכון הוא והראיה כי כ"י ש"ס מינכען גורס דפילא עיי"ע שן א' ומ"ש. [7]) וכ"ה בהעתקת ר"ח ושם ג"כ הגי' דשינא, ובס' העתים הל' ע"ש (ד"ס שבת צד קל"ד.) (אתסתקא) [צ"ל אתכתקא] דשאגא דשייף נורא ובנו"ג דמושיף נורא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיזו וויניצי נשמט במע"ת.

כסאות][1]) — (א"ב פי' כמו תכא דלעיל ונכפלה המלה ונקרא גם ׳טכטך). *[אחי"ה תכא לחוד ותכתק לחוד כי תכא הוא ל"י ותכתק ל"פ הוא כאמור, ובע' טכטך כבר העירותי על גזרת המלה ועל השינויים ע"ש ועתה באתי להוסיף כי בבכירו' ל"א. אי' עוד כשט"מ השינוי ס"א טפטקי [וצ"ל טכטקי] ס"א תכתכי. ובמדרש הגדול כ"י ויקרא: תכתקי סאזא] —

תל (= תָּלָה בל"ס תלא an- aufhängen תָּלָא Pflock; תָּלוּי, תָּלָאי Henkel ועיי' בפנים שמות ופעל) בפ' ר"א אומר תולין בגמ' אין שורין (שבת ק"מ רע"ב) אמר רב חייא בר אשי האי תלא דבשרא שרי לטלטולי בשבתא[2]) דכוורי אסיר. פי' ,יתד של עץ עשוי לתלות בו בשר ופעמים שתולין בו זולתו [שרי לטלטולי] אבל העץ שתולין בו דגים כיון שהדגים ריחם רע וקשה אין תולין בו דבר אחר ומסיחין דעתן ממנו ומוקצה מחמת מיאוס הוא ואסור"[3]). תלא לחמא קשי לעניותא (פסחים קי"א סע"ב) עיי' בע' סלת[4]). כפ' ג' בעדיות (מ"ט) טני של מתכת של בעלי בתים ותלוי המגרידות[5]) וישנו בפ' י"ב בכלים (מ"ו) פי' ,אלו אבנים או טסי ברזל או נחשת שהן בשביל המרחץ לאוליירין העומדין לשרת את בני אדם וגורדין[6]) בהן את רגליהן כדגרסינן בשבת (קמ"ז: מגרדתא דכספא"[7]) בפ' המוציא יין (שבת ע"ח סע"א) גמי כדי לעשות תלוי לנפה ולכברה[8]) וכפ' ט"ו בכלים (מ"ה) כל התלויין[9]) טמאין חוץ מתלוי נפה וכברה — בפ' השולח גט בגמ' הלל התקין (גיטין ל"ז:) אמר רבא[10]) ותלי ליה עד דאמר הכי[11]) פי' מכהו ותולהו המלוה ללוח עד דאמר הכי אעפ"י כן[12]). בנדה בר"ג דפ' האשה (ס'.) א"ל אין תולין מה טעם לפי שאין תולין כמו זה יש בשבת (כ"א.) לפי שאין מדליקין וכבר פי' בע' לפי[13]). *[אחי"ה השם תְּלָא (תְּלָיָא), תָּלוּי (תְּלָאי) נבנה מהפעל תלה בל"מ פי' החזיק דבר באויר auf-hängen ונקרא כן יתד שדרכו לתלות בו וכן נקרא בית יד של כלי כי תולין אותו ע"י בית היד שלו. ועוד נקרא תָּלוּי מה שתולה למעלה מן השורים (über die Zeile Geschriebenes) גיטין ספ"ט (ו') גט שיש בו מחק או תלוי וכו' ובירו' גיטין ספ"ט ד"נ ע"ג אי' תְּלוּת.[14]). ועוד תלוי בקשור ראש הפכו הרמת ראש ילק' תהלים ר' תרכ"ד תחת שהייתי חייב לך תלוי ראש נתת לי הרמת ראש ובפסיקת' דר"כ צד י': ותנחומא כי תשא הגי' (לא נכונה) תחת וכו' הרמת ראש נתת לי תלוי ראש עיי' מ"ש המו"ל הח' רש"ב בהערה ט'. והשם המופשט תְּלִיָּיה (das Aufhängen, Schweben) סנהד' מ"ו: מצות תליה. ירו' יומא פ"ו דמ"ג ע"ג קבעו בתלייה, ירוש' חגיגה ספ"א דע"ו ע"ד וירוש' סוטה רפ"ח דכ"ב: לעולם הוי רץ אחר השריפה יותר מן התלייה. והפעל שבת קל"ט: תולין את המשמרת ביו"ט ונותנין לתלויה בשבת. תוספת' שבת רפט"ז (י"ז) אימתי אמרו נותנין לתלויה ביו"ט וכו'. סנה' מ"ה: שב"ש תלה נשים באשקלון וכו', מ"ו. כיצד תולין וכו' ע"ש. ירוש' תענית פ"ד דס"ט: תלו תליין בנרדון, ירוש' גיטין רפ"ז דמ"ח ע"ג הנשמה תלויה בו. ויק"ר פי"ג עי"ן תלויה. ברכות מ"ג: עיי"ע קר ד'. פסחים קי"א: עיי"ע סלתא א'.

---

[1]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ונ"ל דשייכים לערוך והועתק מפי' רגמ"ה בכורות שם. [2]) לפנינו ליי ועוד אי' לפנינו תליא אבל בה"ג בהעתקת ר"ח ובתוספו' קל"ט: ד"ה תלא וברש"י כ"י (ד"ס במקומו) אי' תלא כבערוך וכ"ה בכ"י ש"ס. [3]) הועתק מפי' ר"ח וכן הסכימו התוספו' שבת קל"ט: ד"ה תלא לפי' הערוך נגד פי' רש"י ע"ש ובהפשב"ע. [4]) וע"ש השינויים, וגי' תלה לחמא אי' באה"ת ובמנוה"מ עיי' ד"ס פסחים צד קע"א: [5]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע המגרירות ובעדיות המגררות והגיה לנכון יעב"ץ המגרדות עיי"ע גרד וע' מגרדה. [6]) כ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד ובפי' רה"ג, וכדפ"ע וגוררין. [7]) הועתק מפי' רה"ג לכלים ושם לנכון מגרדתא וכ"ה בתוספתי פי"ז בשבת ובה"ג ובע' גרד אבל בדפ"ע כאן כט"ס מגררתא וכדאי' בש"ס לפנינו. [8]) וכ"ה תלוי במשניות נאפ' ופיז' ובנו"ג תלאי. [9]) בנו"ג התלוייות. [10]) בנו"ג רבה עיי' גליון הש"ס וכן גי' רבא בר"ן ברמב"ן וברשב"א עיי' הערה הבאה אח"ז. [11]) בדפ"ר בט"ס תיכי. [12]) דברי רבינו נראה הם מקוטעים והר"ן סביב הרי"ף בגיטין פ"ד הביא בשם הערוך וז"ל ובערוך פי' תולה עיניו בו כאילו רוצה לקבל כדי שיתבייש הלה ויאמר לו אעפי"ב ע"כ וכנראה זה הפי' היה מונח גם לפני בעל כ"ם שפי' בהלי שמיטה ויובל פ"ט הלי כ"ה דברי רבינו כמו שכתוב בגמ' ותלי ליה וכו' קרוב לפי' הערוך. וכן פי' הרא"ש בשם עצמו בגיטין פ"ד רסי' י"ט וז"ל ונראה לפרש ותלי ליה כלומר יהא עיניו תלויות יושב ומצפה עד שיאמר כך וכן מפרש בירוש' (הל' ז') . . . אומר לו בשפה רפה והימין פשוטה לקבל וכו' והרשב"א בגיטין כתב כן בשם התוספות שכתבו בשם הרב רב ברוך תולה עיניו וידיו פשוטות לקבל עד דא"ל הכי וכן מצא בירושלמי ע"כ וזה לשון הרמב"ן (בספר הזכות צד מ"ב ע"ב) ועוד כתב אמר רבא ותלי ליה ראיתי מי שפי' שתופס המלוה בבגדו עד שיאמר ואעפי"כ ואין הדעת מקבלתו וג"כ אין לו פנים לזה הפי' וכו' ע"ש ונראה שגם הרמב"ן כיון לפי' הערוך וא"כ ערוך יותר שלם היה מונח לפני הראשונים וזו דוגמא אחרת לדוגמאות שהבאתי במבוא ח"א, XXXVII והלאה. [13]) ושם הבאתי הגי' הנכונה מכ"י ב"ר ומכאן ראיה שאמיתית היא. ובע' לפי הוסיף רבינו עוד דוגמא אחרת מגיטין ס'. ע"ש. [14]) ועיי"ה בתשה"ג פי' רע"ב (בהרכבי צד 138) והרבה מצוי כן שתולין בקצה הנוסח או בין סורין תיליא דאדכרתא או דפירושא ב׳.

מנחות כ"ט: ותלו ליה לבֿרעיה דה"י, ושם: תליא כרעיה. ובהשאילה סוטה כ"א. תלה הכתוב וכו' נדה ס'. עיי' לעיל בערוך. ב"ב קל"ד: תליא תניא בּלא תניא. שם ק"ט: תולין את הקלקלה במקולקל. תוספת' נזיר רפ"ג תלה נדרו בנדרו. תוספת' סוט' רפ"י תולין לצדיקים בחייהם וכו'. ב"ר פכ"ג קין הרג ונתלה לו ז' דורות ... אינו דין שיתלה לי על זה. שם פכ"ב פל"ב שמ"ר פל"א קהל"ר פ' אם יוליד תלאו ברפיון. ביצה כ"ז. וש"נ עיי"ע אשל. ובנפעל ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ד אשרי אדם שיש לו יתד להיתלות בו — אבל תלי ליה בגיטי' הנ"ל בערוך נ"ל הוא מל"ע تلا רדף (verfolgen) ומה שפי' ענין הרמה ונשיאה למרום עיי"ע הבא אח"ז. ובענין תלית באויר עיי"ע תלא] —

תֵּל (מל"מ פי' גבעה וכן בל"ע تل Haufen, Hügel ומזה השם נבנה הפעל תלה, תלי ענין הרמה (erheben כפ' שני בכתובות בגמ' העדים שאמרו (כ':) תנן התם בפ' ט"ז באהלות (מ"ב) התלוליות הקרובות בין לעיר בין לדרך. פי' „כמין הר קטן[1]) מן (דברים י"ג, י') והיתה תל עולם"[2]). כפ' הקומץ רבה בגמ' שתי פרשיות (מנחות כ"ט:) א"ל אדם אחד ועקיבה בן יוסף שמו עתיד לדרוש עליהם תילי תילים של הלכה. ערי מסכנות (שמות א', י"א) תר"י (א') קרוין תלולין[3]) וכן תרג' [ירוש'] ערי [ה]מבצר (במדבר ל"ב, י"ז) הבמחנים אם במבצרים (שם י"ג, כ')[4]), ערים גדולות ובצורת (דברי' א', כ"ח)[5]). ופן תשא עיניך השמימה (שם ד', י"ט) תר"י (א') תלתלון[6]) עיניכון[7]). קול רם (דברים כ"ז, י"ד) קול תלי[8]). ובתבונתו נטה שמים (ירמיה י', י"ב) תרג' [בסוכלתנותיה] תלא[9]) שמיא. בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושין ע'.) ואלה העולים מתל מלח (נחמיה ז', ס"א) אלו בני אדם הדומין מעשיהם למעשה סדום שנהפכה לתל מלח, תל חרשא (שם) זה שקרא לו אביו ואמו משתקתו ולא יכלו להגיד בית אבותם (שם) זה אסופי שנאסף מן השוק: *[אחי"ה תל כל"מ וכפי' רה"ג הר קטן והוסיף תל (تل) בטיית עיי' למטה הערה 1. מגילה י"ד. בעל התל. בהשאילה ברכות ל'. תל שהכל פונין בו עיי"ע תלף וש"נ הירוש'. ובקבוץ פי' תִּילִין תִּילִין של הלכה (מנחות הנ"ל) פי' קבוץ ורמי'. שהש"ר פ' ראשו אפילו דברים שאת רואה קוצין בתורה תילי תילין הן וכו'. ובכפילות הלמ"ד תלולית פי' ענין הרמה (Erhöbung) ומל"מ הר גבוה ותלול (יחזקאל י"ז, כ"ב) ויק"ר פי"ט פתר קרא בתלולִית וכו' ובשהש"ר פ' ראשו כתם הקבוץ: בתלוליות וכן הקבוץ תְּלוּלִיּוֹת כלים הנ"ל בערוך וכ"ה בכתובו' כ': ופירש"י תילי קרקע וכו' ע"ש וכן בל"ס תַּלְלָא Steinhaufen. וכ"ה בירוש' נזיר פ"ז דנ"ו רע"ג עפר תלוליות ובתוספת' אהלות ר"פ ט"ו הגי' התלולות, ושם ואיזו הוא תלולות זו תלולות של עפר[10]) —. ומזה הפעל בפעיל בתר"י לשמות א', י"א ויתר המקומות שבערוך הנ"ל ועיי' עוד תר"י לדברים ג', ה' קריין תלילן, ושם כ"ח, נ"ב והבצרות תר"י ותליליא ועיי' תרג' לתהלי' ח'. ב', י'. ומזה הפעל תְּלָה, תְּלָא ענין הרמה ד"מ הרמת עין ונשיאת עין למרום (die Augen erheben) רק בתר"י. עיי' לבראשית ל"ח, כ"ה תלת עיינה למרומא; שם מ"ט, כ"ב דתתלי עינך וכו' ועיי' לבמ' ל"א. נ'; לדברים ד', י"ט וכן בדרז"ל ב"מ נ"ח: לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים. ב"ר פצ"ח תלה עיניו והביט המלך וכו', ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד בפתח עינים (בראשית ל"ח, י"ד) שתלת עיניה בפתח שכל העינים מצפות לו, שם די"ז. את תלית עינים על חורן. ובינוני פעול (ותמורת תואר) תלי עיי' תרג' דברים הנ"ל קול תלי. ובירו' ביכורים פ"ג דס"ה ע"ג אתר תלי פי' מקום גבוה. אתפעל מִתְּלָא ב"ר פכ"ב ורבינו הביאו בע' הבא אח"ז. ואולי מזה השם תלוי ראש עיי"ע הקודם לזה] —

תל (מע' הקודם תְּלָא sich erheben) בבראשית רבה[11]) פ' כ"ג (פכ"ב) הלוא אם תיטיב שאת (בראשית ד', ז') אין יצר הרע מהלך לצדדין אלא באמצע פלטיא ובשעה שרואה אדם משמש[12]) בעיניו מתלה בעקבו מתקן בשערו אמר הדין דילי[13]). (א"ב פי' מגביה עצמו ואינו נוגע בעקבו לארץ). *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י מתלא בעקבו מגביה

[1]) בפי' רה"ג אי' עוד: תל בטיית. [2]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות. [3]) וכ"ה במתורמן ובעיקרי התלמוד תלולן ובנו"ג בתרג' תלילן. [4]) בנו"ג בתר"י הבכרכין פציחי חניין אין בחקרין. [5]) בנו"ג בתר"י קרוין רברבן וכריכן. [6]) בכ"י ק"ס ובעיקרי התלמוד תלתלין. [7]) בנו"ג בתר"י ודילמא תתלון עיניכון. [8]) בנו"ג רמא. [9]) בדפו' התרג' בס"ס תלת. [10]) תלולין בכורות ס': עיי"ע תלתול. [11]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ז', וב"ר אבל בשאר כ"י ודפ"ע בט"ס בויקרא רבה. [12]) בנו"ג ממשמש וכ"ה בילק' משלי כ"ו ר' תתקס"א. [13]) בנו"ג בב"ר מתקן בשערו מתלא בעקיבו ובילק' משלי הנ"ל מתלה בעקיביו.

בגופו. וכמ״כ תולה עקבו למעלה דרך גאוה לילך עקב בצד אגודל ע״כ והוא מע' הקודם אתפעל של תלא] —

* תֵּל אַרְזָא (שם מקום) יבמות פט״ז מ״ז.

* תְּלָא, תְּלָה (פי' ענין עמידה בין השמים והארץ in der Schwebe halten, in der Luft schweben) כנראה מע' תל ב' פי' ענין הרמה מעל הארץ תרג' עומד בין הארץ ובין השמים (דה״י א' כ״א, ט״ז) קאים ותליל באוירא. ונאמר על הספק שהוא תלוי ואינו ברור כאלו עומד בין הארץ ובין השמים. פסחים י״א: תולין כל חמש, תולין לא אוכלין ולא שורפין. ושם: התלויה, יומא פ״ה: תולה עד שיבא יוה״כ ויכפר. ירו' סנהד' רפ״י דכ״ז סע״ג תולה ויוה״כ מכפר. הוריות ט'. כריתו' י״ז: אשם תלוי עיי״ע אשם וש״נ. נדה ס'. טהור ותלוי, תוספת' פסחים רפ״א טהורה בפני עצמה תלויה בפני עצמה. תרג' משלי י״ג, י״ב דתלי בסברא, תרג' קהלת ט', ב' כולא במזליא תליא [1]. ירוש' ערלה פ״א ד״ס סע״ד ערלה תלוי לדעתו ומעשרו' אינן תלויין לדעתו. אתפעל תר״י א' בראשית ד', כ״ד עד שובעא דרין אתליו ליה וכו' עפ״י ב״ר פכ״ג עיי״ע תל א' ואולי לפי זה כאן שייך ציון הלזה ע״ש.

תְּלָא אִילָן („Baumhänger" Baummarder. ועוד עיי' בשנים) בפ' במה מדליקין בגמ' כל היוצא מן העץ (שבת כ״ח.) ר' נחמיה [2] אומר מכסה אחד היה ודומה כמין תלא אילן והא תלא אילן טמא הוא. פי' בתשובות חיה קטנה כדמות חתול ומרוקם הוא ויש בו גוונין הרבה וטמא הוא ושמענו שמצויין הן במקומכם שצדין בהם שפנים ובל' ארמי שמו שיסקא [3]) ובל' ערבי זבזיב ובל' יון תלא אילן. *[אחי״ה לא מצאתיה בל״י ומ״ש ה' לעוויזאהן צד 97 ὕλης νηλοῦν ζηλοῦν פי' „המשתוקק ליער" ודמ״ל מן θάλλω ועוד ὅλον דחוק ורחוק הוא מאוד ובע' גלקסינון (ח״ב, רפ״ט) העירותי כי אולי צ״ל קלא אילן עש״ה אבל ממה שרצה רבינו לפרש בשם תשובות שהוא מין חיה קשה להלמו למצוא הנזרה מל״י ולדעתי הוא לשון ארמי ונקרא' חיה גלאקטיטן פי' מין חולדה אשר תמיד יושב על האילן: תלא אילן כלומר תולה על האילן וכן נקרא בלא״ש Baummarder ובל' רומי martes abietum ויש לו גוונים שונים תכלת וארגמן [4]). ואולי לפי זה נוכל להגיה תחת תלא אילן קלא אילן שפי' ג״כ צבע תכלת ועוד קלא = γαλῆ פי' בל״י חולדה Wiesel ואילן נ״ל מל״י ὑλαῖον יערי והוא כמו אגריון ἄγριος ובאמת γαλῆ ἄγρια נקרא מין חולדה שצדין בו שפנים ובלא״ש Frettchen וא״כ (תלא) [קלא] אילן הוא כמו γαλῆ ἄγρια = ὑλαῖα Frettchen. ועוד בל״י ὕλλος פי' חולדה הנקרא Ichneumon וא״כ (תלא) [קלא] אילן γαλῆ ὕλλος וחיה זו שמנומרת בגוונין דומה לחתול. ובענין זבזיב בלשון ערבי الزبزب כבר העיר סופר ערבי שהוא דומה לחתול (الزبزب دابة كالسنور עיי' באכארט שהאריך בזה) אבל מה הוא שיסקא או שפקא לא ידעתי ואולי צ״ל פרשקא והוא בל״פ پرسك חולדה] —

* תולבקני (שם מקום) מגילה ו'. כתובות קי״א: ועיי״ע אקרא ומ״ש כח״א, ר״ס. ובמדרש הגדול כ״י ויחי: אקרא דתולבוקני.

תלביש (שם מקום ? Thalbis) בפ״ק ביומ' ללשכת פרהדרין (יומא י'.) תלמי בנה תלביש. *[אחי״ה בנו״נ תלבוש] —

תְּלַג (פי' בל״ס תַּלְגָא בל״ע ثلج = שלג Schnee, והושאל לחולי הצינה Erkältung) בר״ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס״ז:) לתלגא בשרא שמינא — (א״ב פי' חמימות הבא אחר קור מדי יום ביומו או מדי יום שלישי או מדי יום רביעי. תרג' (תהלים נ״א, ט'; קמ״ז, ט״ז; איוב כ״ד, י״ט) שלג: תלגא). *[אחי״ה וכן פי' רש״י בגיטין שם חולי שאחזו מחמת צינה ע״כ. ועוד בהשאילה שבת קנ״ב. טור תלג עיי״ע טר ג' ועיי״ע בי אבידן, תעני' ג' סע״ב מעלי תלגא לטורי, סנהד' צ״ו סע״ב דאתי מתלגא וממיטרא. שם י״ח: עיי״ע תר י'. והוא מל״מ דניאל ז', ט'.

תּוֹלְדוֹת (מל״מ פי' משפחה ועוד בדרז״ל היחיד תולדה פי' מסובב מדבר אחר Abstammung, Abzweigung) בב״ר פי״ב אלה תולדות השמים והארץ (בראשי' ב', ד') כל תולדות שבמקרא

---

1) זוהר: הכל תלוי במזל אפי' ספר תורה שבהיכל. 2) כ״ת נכון בדפו״ו ובדפ״ר ובשדפ״ע בט״ס ר' עקיבה. 3) כ״ה בכ״י ק״ם ו״ו א' ב' ה״ב ובעיקרי התלמוד שישקא ובכ״י ל״ד טיסקא אבל בדפ״ע שפקא. 4) puniceo et fusco colore כמו שכתב סופר רומי שהובא אצל באכארט היאראזאיקאן ח״ב, 389.

חסר בר מן תרין [ו]אלה תולדות פרץ (רות ד׳, י״ח) והדין למה אינון [1]) חסרין ו׳ כנגד ששה דברים שניטלו מאדם הראשון ואינן חוזרין לתיקונן עד שיבא בן פרץ לפיכך מלא ואלו הן חייו וזיוו [2]) קומתו פרי הארץ ופרי האילן ומאורות. *[אחי״ה כבר העירותי במאמרי במ״ע מ״ג חכ״ה צד 76 שזה הדרוש בא לרז״ל מדמיוני הפרסיים קרובים לזה עש״ה ועיי׳ מ״ש בענין מסורת תולדות במנחת שי בראשית ב׳, ד׳. והוא העיר ג״כ על סוף רות רבה אבל לפנינו בר״ה רב אבא בר כהנא קטוע המדרש ע״ש. ובב״ר שם אי׳ כמה דרשות בענין תולדות: מלמד שבו ביום נבראו בו ביום הוציאו תולדות . . ג׳ דברים הללו הן הן עיקר ברייתו של עולם ושהו ג׳ ימים והוציאו ג׳ תולדות וכו׳ ע״ש כל הענין ועיי׳ ירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז רע״ד ושם הג׳ עשו תולדות. סוטה ל״ו סע״א שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם ופירש״י כסדר לידתן — והפכו עיקר ואב. ירוש׳ שבת פ״ב ד״ה. שחיטה עיקר וחבורה תולדה. ירוש׳ ב״ק רפ״א ד״ב. גניפה נגיחה עיקר הן ואת עביד לון תולדות. שם: תולדות הקרן, תולדות הבור, תולדות הרגל, תולדות השן. ירוש׳ שבת פ״ו ד״ט. לחייב על התולדות. בבלי ב״ק ב׳: ע״ש כל הענין. שם עמוד א׳ אב ותולדה וכו׳ הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב דלא הוי במשכן חשיבא קרי ליה תולדה. שם: תולדות תולדותיהן. פסחים מ״א סע״א ירוש׳ פסחים פ״ז דל״ד רע״ב תולדות אש — תרג׳ מולדתה (אסתר ב׳, י׳) תולדותה (בקצת דפוסי׳ תילדותה ובתרג׳ שני הקבוץ תולְדָתְהָא), תרג׳ שני ג׳, ג׳ בתולדותיה בביא ואלייא. ועוד תרג׳ וילדתך (משלי כ״ג, כ״ה) תולדתך] —

תְּלָה (= בל״ם תְּלַח einreissen; תִּילְהָא (תילחא) Riss) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ דרוסת הזאב (חולין נ״ג:) ובגמ׳ אחוזת הדם (שם נ״ט.) מיתלהא ונפלה תילהי תילהי פי׳ מתנתחת ומפלת איברים איברים. בר״ג דפ׳ שתי הלחם (מנחות צ״ד:) סניפין למה לי אגב יוקרא דלחם תלה. ושסע אותו (ויק׳ א׳, י״ז) תר״י (א׳ וב׳) ויתלה יתיה — (א״ב בנוסחאות כתוב תלחי תלחי ובתרג׳ ויתלע יתיה). *[אחי״ה וכן ענין تلع. تلغ פי׳ שבירה ולפי ג׳ רבינו הוא מל״ס תלה ענין נתיחה ופריקה וכלשון סורי׳ אי׳ לפנינו בחולי׳ נ״ג: תלחה ונפלה תילחי תילחי ופירש״י תלחה מתפרקת ונופלין ממנו חתיכות חתיכות, וכן לשם נ״ט. נפל תילחי תילחי ובמנחו׳ פירש״י תלח: נשבר וכן גרס רגמ״ה שם תלח. אבל בילק׳ תרומה ר׳ שס״ט אי׳ תלה וכ״ה תילהי כגי׳ רבינו באיכ״ר פ׳ דוב אורב: ויפשחני תילהי ועיי׳ מ״כ שם] —

* **תִּלְהָא, תִּלְחָא** (פי׳ בל״ם תַּלְחָא חתיכה Stück) והקבוץ תילחי כגי׳ רבינו בע׳ הקודם לזה.

* **תְּלוּי, תְּלוּת** תלייה עיי״ע תל א׳.

* **תְּלַל, תְּלוּלִית** עיי״ע תל ב׳.

תֶּלֶם (מל״ם וכן בל״ע تلم ובל״א וסורי׳ תֶּלְמָא Furche והפעל תְּלַם בל׳ ערבי تلم Furchen ziehen) בפ״ב בכלאים (מ״ו) בי״ש אומרים עושה שלשה תלמים של פתיח [3]) כמו (איוב ל״ט, י׳) בתלם עבותו. פתיח [4]) כמו (דברים ט״ו, ח׳, י״א) פתוח תפתח. *[אחי״ה. וכלשון תרג׳ תלמא לתהלים קכ״ו. ו׳; לאיוב שם. והקבוץ לשם ל״א, ל״ח תְּלָמַיָּהָא. לשון זכר תלמים כלאי׳ הנ״ל, שם פ״ב מ״ג כתלמי הרביעה ובל״נ ב״ר פל״א היה מתלים תלמיות ולרוב בל״ז יומא י׳. תלמי שמשים את הארץ תלמים תלמים ועיי׳ עוד. במד״ר פט״ז, רות רבה פ׳ ותלכנה. ספרי עקב פ׳ מ״א מכוון את הפרה לתלמיה. מכות פ״ג מ״ט יש חורש תלם אחת וכו׳ ובפסחים מ״ז. יש חורש תלם אחד וכו׳, ב״ר פס״ז אפי׳ הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם ונביאים חורשים תלם בתוך תלם. והפעל כהפעיל ב״ר פל״א הנ״ל] —

☞ **תלם** (פי׳ בל״ם וע׳ ענין עושק והמרוצה עיי״ע טלם ב׳) תר״י שמעון ולוי אחים (בראשית מ״ט, ה׳) אחין תלמין גברין פ׳ בלי׳ חצופים ומרי נפש עיי״ע טלם. *[אחי״ה אבל שם (ח״ד, ל״ח) כבר השגתי על זו הגזרה של ר״ב והוכחתי כי עיקרו מל״ס וע׳ ע״ש] —

תַּלְמוּד (תפעל מן למד וכן בל״ם תַּלְמֵד פי׳ ענין לימוד Lehre, Studium ובפרט כמו גמרא Talmud) בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ איש פלוני יירשני

---

1) כ״ה נכון בכי״ ק״ט ובדפ״ע אינן. 2) בנו״ג זיוו חייו וכ״ה בילק בראשית ר׳ י״ז ועיי׳ תנחומא בראשית סי׳ ו׳ כסדר אחר ובנו״ג ואינן חחרין וכו׳ לבסוף ע״ש. 3) כ״ה בכ״י ובדפ״ר אבל בדפו״נ פתוח. 4) בדפו״נ כט״ס פתח.

(ב״ב ק״ל:) ת״ר אין למדין הלכה לא מפי תלמוד [1]. פי׳ ר״ח ז״ל מפי תלמוד. זה שכתוב במשנה והלכה כדבריו כגון הא דתנן במשנת נדה (ז׳:) ר׳ אליעזר אומר ד׳ נשים דיין שעתן וכו׳ עד והלכה כדבריו [2]) ותנן עוד (שם ל״ו: במשנה). המקשה כמה תשפה ותהא זבה מעת לעת דברי ר״א והלכה כדבריו [3]) ותנן עוד (נדה ס״ח:) זב וזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור וכו׳ עד והלכה כדבריו [4]) אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר׳ אליעזר בד׳ והני תלת מינייהו (נדה ז׳:) ואקשינן (שם) מאי אתא לאשמועינן בכולהו תנא בהו הלכה כדבריו במתניתין ופרקינן אין למדין הלכה מפי תלמוד ולולי שאמר שמואל הלכה כדבריו בהני תלת לא הוה מיתוקמא הלכה ממתניתין כיוצא בהן ביבמות (מ״ט.) איזהו ממזר שמעון התימני אומר כל שחייבה עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ולולי שאמר בתלמוד שהלכה כדבריו לא סמכינן אמאי דפסיק הלכה במתניתין. תלמוד ירושלמי בראש פיאה [5]) (ירו׳ פיאה פ״ב די״ז סע״א) אין למדין לא מן הלכות ולא מהגדות ולא מתוספו׳ אלא מן התלמוד פי׳ לאו דסמכא הוא אלא אם יסמכו בו אנשי התלמוד ויודו [6]) בו [7]). בפ׳ החולץ תנן (יבמות מ״ט.) איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר״ע שמעון התימני אומר כל שחייבת עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו פי׳ ר״ח ז״ל [8]) קיי״ל הלכה כוותיה ולא משום דתני במתניתין הלכה כדבריו דבהדיא קיי״ל אין למדין הלכה לא מפי תלמוד וזה מפי תלמוד ולא מפי מעשה אלא משום דתני לה גבי הילכתא פסיקתא

כפ״ק בהלכה בתרא (יבמות י״ד:) גופא אמר ר׳ אלעזר אעפ״י שנחלקו ב״ש וב״ה בצרות מודין שאין ממזר וכו׳ ותנן בקידושין סתם בפ׳ האומר לחבירו (ס״ו:) כל מי שאין לו עליו קידושין אבל יש לה קידושין על אחרים הולד ממזר ואיזה זה הבא על אחת מכל העריות האמורות בתורה. ירו׳ בפ׳ החולץ (יבמות פ״ד ד״ו סע״ב) בר מנדה מ״ט שנייה היא הנדה שאין בה שאר בשר לפיכך אין ממזר ממנו [9]). בפ׳ אמרו לו בגמ׳ ר׳ אליעזר אומר (כריתות י״ג סע״ב) כיד משה (ויקרא י׳, י״א) זה תלמוד יכול אפי׳ משנה ת״ל ולהורות רבי [10]) יוסי [11]) בר׳ יהודה אומר יכול אפי׳ תלמוד ת״ל ולהורות שמעינן מדר׳ יוסי בר׳ יהודה שקריאת התלמוד אינה הוראה כמאן אזלא הא דתניא יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בהן הוראה נ י מ א [12]) ר׳ יוסי בר׳ יהודה היא דאמר קריאת התלמוד אינה הוראה ומקשינן עלה דרב מי אמר רב הלכה כר׳ יוסי בר׳ יהודה דאמר קריאת התלמוד אינה הוראה והא רב לא מוקי אמורא עליה מיומא טבא לחבריה (ביצה ד׳. זבחים י״ח. מסכת סופרים פי״ח הל״ד. פי׳ כיון שהיה שותה יין ביו״ט לא הוי מוקי אמורא כלומר לא היה דורש אפי׳ בדברים שיעשו ביו״ט שני וכל שכן לזולתו מכלל דשתויי יין אסורין לקרות בתלמוד כי הוראה היא ופרקינן רב לא הוה נמנע אלא מן ההוראה ואמרי׳ ולוקי אמורא לאשמעינן תלמוד לא יורה ופרקינן כל היכא דמוקי רב אמורא לא סגי ליה בלא הוראה כלו׳ לא יתכן לרב להשמיע דברי התלמוד בלא הוראה [13]). בס״ג דפרק הישן (סוכה כ״ח.) מקרא ומשנה

---

[1]) כ״ה בכ״י ש״ס ובכל הדפוסים הישנים ונשתנה בדפי׳ באסילי׳ למוד וגי׳ תלמוד אי׳ ג״כ בנדה ז׳ סע״ב וברשב״ם אי׳ לא מפי הגמרא ובכ״י ש״ס ר׳ לא מפי משנה ולא כמפי תלמוד. [2]) בנו״ג אבל הלכה כר׳ אליעזר. [3]) בנו״ג המקשה נדה . . ושפתה מעה לעת וילדה הי״ז יולדת בזוב דברי ר״א. ולי׳ במשנה והלכה כדבריו אבל הכא אפסק נדה ז׳: וכן סתם לן תנא כוותיה בזבי׳ פ״ב מ״ג עיי׳ תוי״ט לנדה פ״ד מ״ד וזבי׳ שם. [4]) גם שם לי׳ במשנה והלכה כדבריו. [5]) וכ״ה ברשב״ם ב״ב ק״ל: ד״ה עד שיאמרו: בתחלת פיאה ירוש׳. [6]) כ״ה בדפ״ר פיז׳ ואמ׳ וכ״ה בכ״י ב״ר אבל בכ״י ו״ו ול״ד וק״ט ודפו״ו ויורו. [7]) בכ״י ה״ב ויורו כן. [8]) עיי׳ תוספו׳ יבמות מ״ט. ד״ה שמעון שכתבו כן בשם עצמם והאריכו בראיות אחרות. [9]) בנו״ג בירו׳ התיבון הרי נדה שנייא היא שאין כתוב בה שאר בשר ע״כ — ודע כי רוב דברי הערוך בשם ר״ח הובאו ברשב״ם ב״ב ק״ל: ד״ה עד שיאמרו בשם עצמו ונ״ל שנשמטו בדברי הרשב״ם תיבות פי׳ ר״ח ז״ל ובפרט לפי הצעת פי׳ הרשב״ם בד״ס (צד ק״פ:) דברי רשב״ם מתאימים לדברי הערוך (בשם ר״ח) ונראה שדברי הרשב״ם שהם מיוחדים לו לעצמו מתחילים במ״ש אבל בהלכות הפסוקות בדברי האמוראין ודאי סמכינן דביון שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא שהם סוף הוראה ודאי עלייהו סמכינן וכו׳ אבל אפסק דגמ׳ סמכינן דכולהו הוו הלכה למעשה וכו׳ עש״ה וכ״ה בפי׳ הרא״ם הובא בשט״מ ב״ב ק״ל: אין למדין הלכה מפי תלמוד פי׳ כשהתלמוד יושב לפני רבו ומעיינין בהלכה ועלה בידם מהסברה שהלכ׳ כר׳ פלוני אין אותו תלמיד רשאי לסמוך וכו׳ (וכ״ה ברשב״ם ד״ה לא מפי גמרי׳) וכו׳ וסיים וזה התלמוד שלנו הלכה למעשה הוא שלא נכתב אלא אחר עיון ודקדוק בכמה דורות ולאחר כמה מהדורי וכאלו אמרו לנו כן הלכה למעשה הוא שהרי לעשות בו מעשה כתבוהו ע״כ ובענין פירש״י עיי׳ מ״ש בפנים בהוספותי. [10]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע פי׳ רבי ומלת פי׳ יש למחוק. [11]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד וכ״י ובד״ר אבל בדפו״ו בש״ס יוסף. [12]) בדפ״א ופראג בש״ס ט מ א. [13]) וזה לא כפי׳ הרגמ״ה אשר אחריו נגרר רבינו כמעט תמיד.

תלמוד[1]) הלכות והגדות[2]). בס"ג דפ' אלו מציאו' (ב"מ ל"ג סע"א) הוו רץ למשנה יותר מן ה**תלמוד**[3]). בחלק בגמ' ר"ע אומר (סנהד' ק' סע"ב) כל ימי עני רעים (משלי ט"ו, ט"ו) אלו בעלי תלמוד וטוב לב משתה תמיד (שם) אלו בעלי משנה רבא אמר איפכא[4]). בס"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד.) הכן בחוץ מלאכתך (משלי כ"ד, כ"ז) זה מקרא משנה ותלמוד[5]) ועתדה בשדה לך (שם) אלו מעשים טובים אחר ובנית ביתך (שם) בא ודרוש וקבל שכר. בפ' הגוזל עצים בגמ' נתן לו את הקרן (ב"ק ק"ד סע"ב) גזילה ועשק[6]) אבידה ופקדון יש תלמוד ישתלמון קאמר מר[7]) דמשמע ישתלמו מן היורשין דילפי מרישיה דקרא יש תלמוד קאמינא דניכתב קרא והשיב את אשר גזל או את אשר עשק או את אשר הפקד אתו או את אשר מצא מדכתב רחמנא (ויקרא ה', כ"ג) גזלה ועשק פקדון ואבדה ש"מ שהיורשין משלמין קרן[8]). *[אחיי"ה א) בהוראת **לימוד** ברכות ל"ח: מהדר תלמודיה עיי' תוספות שם ועיי' חולין פ"ו: כריתות כ"ז. פסחים ס"ח: עירו' נ"ד. תלמודו מתקיים בידו . . אין תלמודו מתקיים בידו. מ"ק כ"ה: אוקמתיה לתלמודאי. שם כ"ח: ותלמודו בידו. פסחים מ"ט: תלמודו משתכח ממנו. כתובות ע"ז. נהדר תלמודאי. אבות פ"ד מי"ג ב"מ ל"ג: הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון ועיי' בפירש"י, שבועו' מ': תלמוד ערוך הוא. בפי וכו', פיאה פ"א מ"א מגיל' ג'. ט"ז: קידושין מ'. תלמוד תורה, ירו' גיטין פ"ז דמ"ח ע"ד הדבר צריך תלמוד, ירו' הוריות פ"ג דמ"ח: כשהיה חצי תלמודו מזה וחצי תלמודו מזה. סנהד' ג"ט: מ"ק ג' רע"ב מאי תלמודא, והרבה פעמים תלמוד לומר (ר"ת ת"ל) פסחי' כ"א: כ"ד. ע"ז י"ח: חולי' קל"ז. (עיי"ע תלש). כריתות י"ג: והרבה זולתו. וכן הרבה במכילת' עיי' מכילת' בא פרש' ז' (צד ד' בהוצ' ה' פריעדמאן) ושם צד מ"ח. נ"ט. ע"ו. פ"ג. — והקבוץ שהש"ר פ' ראשו תַּלְמוּדוֹת של תורה. אבות פ"ו מ"ו ולא מגים לבו בתלמודו. מ"ק ט"ו. שלא יפסיד מתלמודו כ"ה בכ"י ש"ס ובשאילתו' פ' מקץ, ובריי"ף ובראי"ש שלא יפסיד את תלמודו ובנו"ג שלא יפסיק את **לימודו**. תוספת' ב"מ ספ"ב ואיזה הוא רבו . . ר"מ אומר רבו שלימדו חכמה ולא רבו שלימדו מקרא ר' יהודה אומר כל שרוב תלמודו הימנו ר' יוסי אומר וכו' ובענין בית תלמוד עיי"ע בית סופר ומ"ש כח"ב, ע"ז. ועוד תלמוד (Theorie) הפכו מעשה (Praxis) קידו' מ': תלמוד גדול או מעשה גדול וכו' עש"ה. ירו' פסחים פ"ג ד"ל: כך שנה רבי המעשה קודם לתלמוד נמנו וכו' התלמוד קודם למעשה ועיי' ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג ויתר המקומות הנרשמים בע' בית ארים (ח"ב, ס"ב). ספרי עקב ר"פ מ"א ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה', א') מגיד הכתוב שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה וכן מצינו שנענש על התלמוד יותר מן המעשה וכו' ושם שומע אני שלא נתחייבו בתלמוד עד שנתחייבו במעשה ת"ל וכו', ושם ד"ה ולעבדו: ולעבדו זה תלמוד אתה אומר זה תלמוד או אינו אלא עבודה ממש וכו' עד כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה. ב') נקרא תלמוד כמו גמרא בלא"ר ענין לימוד ומדרש ולפעמים אי' תחת תלמוד המלה: מדרש עיי' הציונים אצל נ"פ לה' צונץ צד 43 ויפה אמר בעל דור דור ודורשיו (ח"ג, י"א) עיקר התלמוד הוא מדרשה של המשנה כמו שמדרש הכתוב הוא תלמודו של המקרא ועתה לענין זה הכנוים מדרש ותלמוד שוים במושגם ובמצאנו לפעמים על ענין הלמוד מן הכתוב שיאמרו לתלמודו הוא בא, מאי תלמודא הוא שוה בענין כאלו יאמרו למדרשו הוא בא מאי מדרשו ועתה בצדק היו מכנים את המדרש הנדרש במשנה בשם תלמוד ע"כ והרבה פעמים אי' גמרא או ש"ס כדפוסי הש"ס מן באזיל והלאה ובכ"י ש"ס וכדפ' הראשונים לנכון תלמוד ד"מ ב"מ ל"ג רע"ב שבקו כ"ע מתניתין ואזלו בתר תלמודא והדר דרש להו ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד ובנו"ג גמרא וכן ב"מ שם סוף עמוד א' נותנין עליה שכר בתלמוד כדאי' בכ"י ש"ס ובכל דפוסים הראשוני' עד דפ' באזיל (עיי' ד"ס במקומו). מ"ק ג' רע"ב ונסיב לה תלמודא לפטורא כ"ה בכ"י ש"ס ובכל דפ' הראשוני' ובנו"ג הש"ס. ושם כ"א. אבל . . אסור . . לשנות וכו' בתלמוד בהלכות ובאגדות כ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג בהלכות ובהש"ס ובאגדות. וכ"ה שם ט"ו. בתלמוד בדפ"ר ובדפ' באזיל והלאה בש"ס. ברכות כ"ב. ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד ובהלכות ובהגדות כ"ה בכ"י ש"ס

---

1) וכ"ה בכ"י ובדפ' הראשונים עד באסיל ושם גמרא ובפי' ר"ח: תלמוד. 2) בנו"ג ואגדות. 3) וכ"ה בכ"י ובדפ' הראשוני' עד באסיליא ושם גמרא. 4) ובב"ב קמ"ה: אי' בעלי גמרא אבל בכ"י ובדפוסי' הראשונים בעלי תלמוד. 5) בנו"ג גמרא ובילק' משלי אי' תלמוד. 6) בנו"ג ועושק. 7) בנו"ג יש תלמוד קאמר מר או ישתלמו קאמר מר א"ל יש תלמוד קאמינא בכ"י ש"ס ה' כגי' הערוך ישתלמון. 8) וזה כפי' הגאון שהובא בשט"מ לב"ק ד"ה יש תלמוד עש"ה באריכות הלשון.

מ' ובתוספת' ובנו"ג גמרא עיי' ד"ס שם. סנהדר' ק' סע"ב יסכן כם אלו בעלי תלמוד כ"ה בכ"י ש"ס ודפ' הישנים עד באזיל ובנו"ג בעלי הש"ס וכן זבחים ה'. ונסיב לה תלמודא כ"ה בכ"י ש"ס ודפ' הישנים ובנו"ג הש"ס. חגיגה י' רע"א הפורש מן התלמוד למשנה . . . אפי' מתלמוד לתלמוד כ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' הישנים ובנו"ג מש"ס לש"ס. ועוד עיי' מ"ש לעיל בהערה 6 — 1 על הציון מסוכ' כ"ה. וב"ב קמ"ה: ברכות ה'. להורותם זה תלמוד כ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' הישנים ובה"ג ובע"י הראשון ובנו"ג גמרא. שהש"ר פ' משכני: נרוצה . . אם למשנה למשנה אם לתלמוד לתלמוד אם לתוספתא לתוספתא. שמ"ר פמ"ז הלכות ומדרש ואגדות והתלמוד יהיו על פה ועיי' ויק"ר פכ"ב ובע' תוספה — ורב אשי עשה מהדורות לתלמוד עיי"ע אשי ועי' הדר (ח"ג, קפ"ז ומ"ש). ובענין שני התלמודים (בבלי וירושלמי או גמרא דבני מערבא או תלמוד ארץ ישראל) עיי' מ"ש בשום שכל בעל דדו"ד ח"ג ר"ל נהלאה ועיי' מבה"י למהרז"ף צד כ"ח: והלאה. ואין כאן מקום להאריך][1] —

תַּלְמִיד (מל"מ (דה"י א', כ"ה ח') הלומד אצל המלמד Schüler בל"ם תַּלְמִידָא בל' ערבי' تلميذ, تلميذ) בר"ג דפ' מי שאמר הרני נזיר ושמע חברו ואמר ואני (נזיר כ' סע"ב) א"ל תוב[2]) לא שבקת רווחא[3]) (לתלמודא) [צ"ל לתלמידא][4]). בפ"ק בקידו' בגמ' כל מצות האב (ל"ג:) כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע וכו'. *[אחי"ה תלמיד הפכו רב ברכות ס"ג: כל תלמיד שכועס עליו רבו וכו', שם: תלמידך משרת תחתיך, ועוד שם מאמרי' אחרים. פסחי' נ"א. תלמיד לא ירחץ עם רבו. שבת י"ט: עירו' נ"ג: ההוא תלמידא וכו', שם נ"ד. תלמיד אחד היה לו לר' אליעזר וכו', שם י"ג: תלמיד היה לו לר"מ וסומכוס שמו, שם תלמיד ותיק היה ביבנה וכו' והרבה בירו' תלמיד ותיק עיי"ע ותיק וש"נ. עירו' ס"ג, ב"ב קנ"ח: תלמיד חבר. ירוש' שקלים רפ"ג דמ"ז: חבר ותלמיד הוה דר"ע ועיי' בענין תלמיד חבר יד מלאכי סי' תרס"ד. ביצ' כ': מעשה בתלמיד אחד וכו', תעני' ז'. תלמיד הגון, ח'. תלמיד שתלמודו קשה וכו', י' רע"ב תלמיד יחיד, מ"ק ה'. ר' ינאי ה"ל תלמידא וכו', ט' סע"א תלמיד שנפטר מרבו. ט"ז. מנודה לרב מנודה לתלמיד ע"ש, חגיגה י"ד. תלמיד המחכים את רבו, יבמות צ"ו: אף ר"א תלמידך יושב ודורש וכו', כתובית צ"ו. המונע תלמידו מלשמשו, קידושין ל': הרב ותלמידו, מ"ט: ע"מ שאני תלמיד, ב"ק קי"ז: יכנס תלמיד אצל הרב, ב"מ ל"א. תוכיח אפי' תלמיד לרב, ב"ב קס"ה: כן דעת תלמידכם נוטה, סנהד' ס"ח: לא חסרתי מרבותי ולא חסרוני תלמידי, שם צ"א סע"ב כל המונע הלכה מפי תלמיד וכו', ק"ה: בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו, ק"ו. רבי חברי תלמידי, מכות י'. תלמיד שאינו הגון, חולי' ו'. אם יודע תלמיד ברבו וכו', כ"ד. תלמיד שלא ראה סימן יפה ה' שנים וכו', תמורה ט"ז. בשעה שהתלמיד הולך אצל רבו וכו', אבות פ"ד מי"ב יהא כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, סנהד' י"א. תלמידו של עזרא . . . תלמידו של הלל, ויק"ר פ"א וריש מגילה איכ"ר תלמידו של אדם נקרא בנו. במד"ר פי"ח אי אהרן כהנא רבה את תלמידא אי קרח כהנה רבה את תלמידא. והקבוץ תלמידים ברכות ט"ז: כ"ח. שבת נ"ה: עירו' י"ג. נ"ג. סוכה כ"ח. מ"ק ט"ז. חגיג' ט"ז: יבמות ט"ו: ס"ב: פ"ד. כתובות ק"ג: (עיי"ע דם), סנהדר' צ"ז. בכורות מ"ד. אבות פ"א מ"א; פ"ב מ"ח. תלמידיו פסחים ג': מגילה כ"א. גיטין ס"ז. הוריות י"ג. אבות פ"א מי"ב. בסמיכות תלמידי שמאי והלל סוטה מ"ז: תלמידי שמאי הזקן ביצ' כ'. תלמידי ר"מ נזיר מ"ט: ובלא"ר ירו' פיאה פ"ח דכ"א. רמז לתלמידוי וכו', ב"ר פס"ב ר"ע ותלמידוי תרג' דה"י א' ב' נ"ב והלא תַּלְמִידַיָּא. ולפעמים תלמיד פי' כמו תלמיד חכם (פי' למודי תורת ה') ברכות כ"ח. כל תלמיד שאינו תוכו כברו וביומא ע"ב: כל תלמיד חכם שאינו וכו' ובכ"י ש"ס ובאה"ת ובנו"ה (ד"ס ברכות צד ע"א.) אי' ג"כ בברכות תלמיד חכם, תענית י' רע"ב תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה וכו' ועיי' קידושין מ"ט רע"ב ובשבת קי"ד. איזהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו וכו' ועיי"ע כל ד'. ותלמיד חכם ובר"ת ת"ח והקבוץ תלמידי' חכמים הרבה בש"ס שבת שם גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים לשוק, כל ת"ח שנמצא רבב וכו' עיי"ע רבב, תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם, איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה וכו', איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הציבור, חולי' מ"ד: איזהו ת"ח זה הרואה טרפה לעצמו, שם ט'. ת"ח צריך שילמוד ג' דברים וכו', סוטה ה'. ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, חגיגה כ"ז. תלמידי הכמים אין אור של

[1]) והי' רש"ש בענציקלאפעדיא בריטאניקא ע' ..למוד לא יצא ידי חובתו. [2]) בתוספו' תו. [3]) בדפ"ד בש"ס דייתא. [4]) כל זה אי' בדפ"ע בסוף ע' תלמוד והוא טעות סופרים כי שייך לע' הבא היינו לע' תלמיד ובאמת בכ"י ק"ם ועיק' התלמ' ליי.

ניהנם שולטות בהן, פסחים מ"ט. כל ת"ח המרבה בסעודתו בכ"מ וכו', יומא כ"ג כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש וכו', פסחי' קי"ג. ת"ח שבבבל שונאין זה את זה, יבמות ע"ז. וש"נ כל ת"ח שמורה הלכה ובא וכו', סוטה מ"ט. כל ת"ח העוסק בתורה מתוך הדחק וכו', מ"ק י"ז. ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו, מנחות צ"ט סע"א ת"ח ששכח תלמודו וכו' ושם רע"ב ת"ח שסרח וכו', חגיגי' ט"ו: ת"ח אעפ"י שסרח וכו', ע"ז ל"ה: ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין וכו' ועוד עיי"ע חכם (ח"ג שפ"ב) וש"נ הרבה מקומות ועיי' ילק' סוף פ' נצבים כל ת"ח שהוא קורא ושונה לש"ש וכו' ילק' איכה ר' תתרל"ה כל ת"ח שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה כביכול הקב"ה יושב כנגדו וכו'. קהל"ר פ' כי העושק איזהו ת"ח כל שמבטל עסקיו מפני משנתו תני כל ששואלין אותו הלכה ומשיב עליה. מה דאי' בכמה מקומות (ברכות ס"ד. וש"נ) ת"ח מרבים שלום בעולם יש לפרש על פי מה דאי' בגיטין ס"ב. א"ל שלמא עלייכו מלכא שלמא עלייכו מלכא א"ל מנא לך דרבנן איקרו מלכים וכו' ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי וכו' ע"ש וא"כ פי' ת"ח מרבים שלום וכו' שנאמר כל בניך למודי ה' ורב שלום בניך כי בהיותם לימודי ה' צריך לכפול להם שלום כדלעיל ומדרשו שהם מרבים להביא שלום בעולם. נדרי' ס"ב סע"א מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש שנאמר וכו' ותימה איך יתכן לומר שהת"ח כשחולק עם עם הארץ יטול חלק בראש מאחר שהדבר הזה לתת עיניו בחלק יפה הוא הוא דבר מגונה לכל אדם עיי' בפסחים נ': וכ"ש לת"ח דבשלמא כהן מידע ידיעי אינשי שיש לו משפט הבכורה מאחר שנותנים לו כ"ד מתנות כהונה וכדמפרשי התוספו' במ"ק כ"ח: מה שאין כן בת"ח שצריך להיות נקי מכל ס"ג ותערומות בעיני ע"ה שלא יתחלל ש"ש על ידו ונלפע"ד שמשמע זה פי' המיוחס לרש"י בנדרים הנ"ל וליטול מנה יפה כשבא לחלוק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים פי' כהן ת"ח נוטל חלק יפה בלה"פ דכלם כהנים הם ומידע ידיעי ואין כאן חלול השם, או בכה"ג משתע' כדמשמע בירוש' יומא פ"א דל"ח סע"ד שכהן גדול מקריב בראש ונוטל חלק בראש היך עבידה עור זה שלי חלה א' משתי הלחם וכו' ועיי' הר"ן נדרי' שם ד"ה עבדא דנורא. — ב"ב ז' סע"ב וח' רע"א אני חומה ושדי כמגדלות (שה"ש ח', י') אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח ופי' רגמ"ה שלומדין זה מזה כתינוק יונק משדי אמו ועיי' עוד תשוב' הגאונים דפ' הרכבי צד 264 סי' תקל"ז. — בילק' תהלי' ר' תר"ם באיזה תלמידא כו' ט"ס וצ"ל תלמוסא ע"ש] —

תלמיותא (לפי' רבינו אולי מל' ערבי' ثلم ענין סדיקה = מחט של סדקית) בס"ג דברכו' (ס"ג.) ובס"ג דקידושי' (פ"ב:) לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מאי היא [1]) מחטא דתלמיותא פי' מחט של סדקית שאינה של תפירה אלא שמאחין בה את הקרעים ודקה היא ביותר ונקב שלה צר והיא מחטא דתלמיותא ולמה ילמוד אותה שהיא נקייה וקלה נקיה מגזל וקלה דאין בה חסרון כים. *[אחי"ה ורש"י פי' בקידו' מחט תלמיית ברושדיי"ר בלע"ז שהתפירות עשויות תלמים תלמים שורות שורות כתלמים של מחרישה ע"כ ועיי' ג"כ בפירש"י ברכו' שם וכיון לל"צ Sticke-rei, broderie, broder ועיי' לגיטין כ'. ד"ה אנדוכתרי ועיי"ע אנדכתרי (ח"א, ק"ט) ורבינו פי' כמו מחט של סדקית וא"כ מל"ע הנ"ל אבל עיי"ע סתקית. וה' לעף גראפישע רעקוויזיטען ח"א. 64 גוזר אומר מל' ערבי' تلم einschneiden וחשב שהוא Gravir-nadel אבל ה' פערלעס (מיסצעללען 30) דחה פירושו בשתי ידים והוא הגיה פלמיותא מל"י אחרונית πλουμμίον, Stickerei, plumeum opus] —

* תְּלָמָא, תלמיות עיי"ע תלם א'.

* תלמא, תלמין עיי"ע תלם ב'.

* תַּלְמַי (שם המלך הידוע Ptolemäus Lagi) ירו' מגילה פ"א דע"א ע"ד י' דבר שינוי חכמים לתלמי המלך וכו' בבלי מגילה ט'. מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים וכו' ועיי' מס' סופרים פ"א הל"ז מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יוני' וכו', ושם הל"ח שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים וכו' עש"ה ובב"ר פל"ח ופמ"ח ופצ"ח ועיי' מ"ש מהרז"ף פארשטודיען צד 25 והלאה.

* תַּלְמִי (אולי מל"ס תלמא כלי כמין צלוחית Flasche) תוספת' מקואות פ"ד מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכת וכו' ועיי' ר"ש מקוא' פ"ה מ"א ומ"ש.

* תְּלַמְיוֹן עיי"ע בר תלמיון ח"ב, קפ"ג וע' בן תמליון (שם קב"ד) ומ"ש.

---

[1]) בנו"ג בברכות אמר רב חסדא ובכ"י ש"ס רבי יהודה וכ"ה בקידושין.

* תלמסאן, תאלמאסאן (שם מדינה) עיי' תש' הגאונים סי' ל"ז, ל"ח, תכ"ו בהוצא' הרכבי וע"ש בצד 347.

* תְּלְמוּסָא (מל"י τόλμησις חוצפה) שו"ט מזמו' י"ג באיזה תלמוסא אתה אומר הדברים הללו כו' עיי' מ"ש רש"ב שם צד 100 בשמי.

☞ תלן (= תוֹלָאנָא כמו תוֹלָעְנָא purpurroth) ע"ז פ' אין מעמידין (כ"ח:) שב ביני אהלא תולנא פי' אהלא מין עץ של בושם דומה לאהלות של מקרא ואיננו. ויש באהלא שלשה מינים לבן ירוק ואדום וזה נקרא תולנא מלשון תולעת שני (שמות כ"ה, ד') ויש לו סגולה להוביש הלחות. *[אחי"ה בנו"ב בע"ז תולגא אבל ברש"י תולענא ופי' מל' תולעת שני וכה"ג בכ"י ש"ס אהלא תולאנא וכ"ה בע' אהל (ח"א, מ"ב.) ופי' רבינו אדום כתולעת שני ושם היה מציין רבינו משבת ק"י: וגיטין ס"ט: הגי' אהלא תולענא אבל כבר העירותי שם בהערה 4 כי בגיטין ובכ"י ש"ס א"פ בשבת ג"כ הגי' תולאנא ופי' התשוב' הגאונים הבאתי שם בהערה 5 ע"ש ובענין סגולת אהלא aloe עיי' מ"ש פליניאום כ"ז. ה' Alias etiam est vulneribus utilissima ad cicatricem perducens . . . Haemorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriae infunditur etc. ובזה תבין למה משתמשים באהלא תולאנא לפיקעא (ע"ז שם) למורסא (גיטין שם) ולירקונא (שבת שם).

* תּוֹלְסִין (נראה מל"פ تالسان מעיל והוא הוא טלית בלשון ערבית طيلسان) ספרי ראה פ' פ"א הואיל והם יוצאין בתולסין אף אני אצא בתולסין ובילק' הגי' קולסין וכ"ה בתשובת מהרי"ק סי' פ"ח ושם יוצאין בקלוסין ובאלה מצות לר"מ חגים (77) כלוסין. וה' ברילל טראכטען 53 רצה לפרשו ע"י ל"ר אמצ' cloca והנכון שהוא מל"פ הנ"ל כמו שהעיר הוא על נכון.

* תְּלֵיסַר (פי' שלשה עשר) עיי"ע תלת.

תלסר (כמו תְּלַאשָּׂר, תְּלָשָּׂר Χαλασάρ (Ταλα-σάρ) באשור הדרומי לצפונה של בבל) בב"ר פ' ל"ח [1] (פל"ז) ואת רסן (בראשית י', י"ב) זו תלסר. *[אחי"ה בנו"ב תלתסר וגי' רבינו עדיפה כי כבר הוזכרה זו העיר במ"ב י"ט, י"ב וישעי' ל"ז, י"ב תלאשר, תלשר והיא היא הרשומ' בפטלמיאוס ו, א', ו' ושטראבו צד 744 וכן תרג' ירוש' א' בראשית י"ד, א', ט' אלאסר: תלסר ובפשיט' דְּלַסָר וכן רסן (בראשית שם) תר"י א' תלסר ובתר"י ב' תלאסר.

תלע (= תּוֹלָע, תּוֹלַעַת מל"מ Wurm; הִתְלִיַע wurmfrässig werden) בילמדנו ופרעה הקריב (תנחומא בשלח סי' ט') אל תיראי תולעת יעקב (ישעיה מ"א, י"ד) למה נמשלו ישראל לתולעת לו' לך מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה [2]) והיא רכה ומכה את הקשה כך ישראל אין להם אלא תפלה והאומות נמשלו כארזים שנאמר (יחזקאל ל"א, ג') [הנה] אשור ארז בלבנון. בכלאי' פ"ב (מ"ג) ימתין לה עד שתתליע פי' התבואה כשזורעין אותה מרקבת בתחלה ומתלעת ואח"כ צומחות מלשון (שמות ט"ז, כ') וירם תולעים. *[אחי"ה והיא כפי' הירוש' כלאים פ"ב דכ"ז ע"ד עד כמה היא מזרעת עד כדי שתהא בארץ ג' ימים במקום הטינא . . . ואם צימחה וכו'. ההפעיל נבנה מהשם תולע, תולעת וכן בחולי' מ"ח. התליע ככד, ושם נ"ח סע"א קישות שהתליע באיביה, ושם ס"ז סע"א ע"ש. ירוש' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג זרחה עליו החמה והתליעו תאנותיה ועיי' ב"ר פס"ב שהש"ר פ' דודי ירד. ב"ר פמ"ז שהש"ר פ' עד שיפוח: מדות פ"ב מ"ה מתליעין העצים. ואפעל סנהד' ק"ח: חזרא כי מתלע, מ"ק י': דמתלעי [3]). ירו' שביעית פ"ב דל"ג ע"ד מתלעין בשביעית ירו' שבת פ"ז ד"י. המתלע עיי"ע זבל. והשם נדרים ט': ב"מ פ"ג: ב"ב י"ז. אבות פ"ג מ"א רמה ותולעה, ד"א פ"ג ותולעה במיתו וכו' והקבוץ תולעים יומא י"ט: ירוש' יומא פ"א דל"ט. סוטה ל"ה. חולין ס"ז. ועוד היחיד תולעת מרות הנ"ל. חולין ס"ז: תולעת שבעיקרי גפנים, תולעת שבעיקרי זיתים, תולעת שבגרוגרות, שם נ"ח: תולעת שבתמרים, ובל"ם וארמי תולעתא סנהד' ק"ח: ירוש' שבת פ"א ד"ג: תולעתא דסוסיא.. דתורתא וכו'.

☞ תְּלַע (נ"ל מל"ע ثلع ענין נתיחה וחתיכה) תרג' ירו' (א' וב') ושסע אותו בכנפיו (ויקרא א', י"ז) ויתלע יתיה בכנפוי. בעל הערוך גרס תלה עיי' לעיל. *[אחי"ה וכבר העירותי שם שגי' הערוך מתאמת עם מלה סורית תלה וגי' שלנו עולה יפה עם מלה ערבי' הנ"ל] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ולא פל"ה כדאי' ברפו"ו. [2]) בתנחומא בפיה. [3]) פועל כ"ב צ"ג סע"ב במשני מתולעות ובמשניות נאפולי ובכ"י ש"ס הי' מתליעות.

* תוּלְעֲבָא, תַּלְעוּבָא (מן לעב פי' לעג ותעתועים Spott) עיי' תרג' תהלים ע"ט, ד'; קכ"ג, ד'; לישעי' כ"ח, י"א; לירמי' י', ט"ו; נ"א, י"ח ועוד תרג' עגבים (יחזקאל ל"ג, ל"א).

תלף (= תַּלְפִּיּוֹת (שה"ש ד', ד') דרש תֵּל פִּיּוֹת עיי' בפנים) תלפיות תל של כל פיות מתפללין עליו בברכה בונה ירושלים בקרית שמע הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים[1]) בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלים[2]) בס"פ תפלת השחר ירושלמי[3]) (ירו' ברכות פ"ד ד"ה רע"ג) הוא ההיכל לפני (מ"א ו', י"ז) היכל שכל הפנים פונות לו. *[אחי"ה בדפ"ע נ"ב ברכות ל'. אבל שם בבבלי אי' רק בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו אבל האמת רבינו כיוון על ירו' ברכות הנ"ל וז"ל אריב"ל הוא ההיכל לפני[4]) היכל שכל הפנים פונים לו עד כדון בבניינו בחרבנו מנין א"ר אבין בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו[5]) בברכה בק"ש ובתפלה בברכה בונה ירושלים בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלים בק"ש הפורש[6]) סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. ובילק' מ"א ר' קפ"ד גרס בשם הירוש' בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונות אליו. הוא ההיכל לפני אריב"ל שכל הפונים פונים בו בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונות אליו ומתפללים בברכות בונה ירושלים בק"ש וכו' ע"ש. ובשהש"ר פ' כמגדל דוד הגי' ד"א תלפיות תל שמתפללים בו כל פיות . . . ריב"ל אמר הוא ההיכל לפני הוא ההיכל שכל הפנים מכוונות אותו עד כדון בבניינו בחורבנו מניין א"ר אבין בנוי לתלפיות הוא ההיכל שכל הפנים מתפללות בו בק"ש וכו' וא"כ דרש תל במלת תלפיות היינו חורבן כלומר אפי' בשהוא תל דהיינו בחורבנו כל פיות פונות בו — ועוד דרש שם תלפיות ספר שאמרוהו פיות הרבה.

תְּלַשׁ (נ"ל מל"פ تراش. تراشيدن עקר ונתש השער ועוד חתך ממחובר ausreissen das Haar, abreissen mit der Wurzel) באלו בהרות פ"ז בנגעים (מ"ד) התולש סימני טומאה והכוה את המחיה פי' שער לבן שהפך בשאת והכוה את המחיה להעבירה ביד עובר בלא תעשה דכתיב (דברים כ"ד, ח') השמר בנגע הצרעת אלמא אל תעבירה ביד[7]) — (א"ב תרג' ובכל תבואתי ישרש (איוב ל"א, י"ב) ובכל אנבי תלשא. פי' בלש' יוני פעל העוקר). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י τίλλω והשם τίλσις וכן דעת ה' לעווי והנכון כמו שכתבתי בתחלת הערך שהוא ל"פ תרש (ור' ול' מתחלפות) פי' נתש השער ועוד עוקר דבר מחיבורו וכדאי' ב"ק פ"ח מ"ו תלש בשערו. יומא פ"ו מ"ד היו מתלשים בשערו. חולי' ט"ו: ט"ז. והלאה תָּלוּשׁ (הפכו מחובר), ירוש' פיאה פ"א דט"ז סע"ב לא בתלוש שמא במחובר וכו', ביצ' ג'. שמא יעלה ויתלוש. ירו' שבת פ"ז ד"י. התולש והאורה, ירו' סנהדרי' ספ"ז דכ"ה ע"ד איתחמי מיתלש בה. פַּעֵל ירוש' קידושין פ"א דס"א ע"ג דלא ליהוי מְתַלְּשַׁן בשעריהון. והרבה אי' בתרגום ד"מ תרגום תר"י א' מקשש (במדבר ט"ו, ל"ב) כד תליש ועיקר קיסין עפ"י ספרי וירו' סנהד' פ"ה דל"ב ע"ד תולש עצים מן הקרקע, תרג' קרחי (מיכה א', ט"ז) תלושי, תרג' גזי (ירמי' ז', כ"ט) תלישי, תרג' תנתקי (יחזק' כ"ג, ל"ד) תתלשין, תרג' טרפה (שמות כ"ב, ל') בסר תליש מן חיוא חייא, תר"י א' בראשית ט', ד' בשרא דתליש מן חיותא חייא או דתליש מן חיותא נכיסתא. וכן תרג' ושרשך (תהלים נ"ב, ז') ויתלשינך ועיי' תרג' איוב ל"א, ח' וי"ב. ומחולי' קל"ז. מוכח שיש חילוק בין עקירה ובין תלישה אין לי אלא קציר עוקר מנין ת"ל לקצור (ויקרא י"ט, ט') תולש מנין ת"ל בקוצרך ופירש"י עוקר עם השרשים כגון עדשים תולש ביד ולא עם השרשים כגון פולין ע"כ ועיי"ע תוספו' שם. ובירוש' פיאה פ"א דט"ז רע"ג הגי' אין לי אלא קוצר תולש מנין תלמוד לומר לקצור קוצר מנין תלמוד לומר קצירך ובילק' הגי' תולש מנין תלמוד לומר לקצור יכול אף מן ההפקר ת"ל קצירך ובספרא קדושים רפ"א אין לי אלא קוצר תולש מנין ת"ל לקצור קוטף מנין ת"ל קצירך, ושם רפ"ב היה קוצר קצר מלא ידו תלש מלא קומצו. מגיל' כ"ח: עלו בהם עשבים לא יתלוש. כתובו' פ"ח מ"ד והתלושין מן הקרקע.

---

[1]) כ"ה נכון ברפו"י ובכ"י וי"ו אי' זבי' ב"ר ול"ד וה"ב, אבל בדפו"ר פיזי באסיל ואמי חסר בט"ס. [2]) כ"ה בכ"י ערוך ול"י בדפ"ע גם ל"י בדפו"י. [3]) כ"ה נכון ירוש' בכ"י ערוך ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ירושלם וצ"ל ירושלמי. [4]) כ"ה נכון במהרש"ם (והוא פסוק במ"א הנ"ל) ובגו"ג בט"ס לפני ולפנים. [5]) במהרש"ם אליו. [6]) כ"ה במהרש"ם ובגו"ג פורש. [7]) עיי' שבת קל"ב: ופי' ר"ח שם כלומר השמר אזהרה היא שלא לעשות וכיון דכתיב השמר הנה הזהיר ש"א לחתוך הצרעת וכו' ועיי' בר"ש ורא"ש בנגעים שם.

ירו' כתובות פ"ח דל"ב. לא עבר מחוברין כתלושין. **נפעל** מקואות פ"ה מ"ו גל שֶׁנִּתְלַשׁ וכ"ה בתוספת' מקואות רפ"ד גל הנתלש מן הים ומן הנהר. ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג עיירות שנתלשו ממקומן. **פִּיעֵל** ב"ר פל"ד ומתלשין ארזי לבנון בהליכתן. והשם המופשט ירוש' שבת פ"ט די"א ע"ד וירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג: בית היה לו שעת תלישה מערה לא היה לה שעת תלישה] —

תלשמי (שם עוף) בחלק בגמ' דור המבול (סנהדרי' ק"ח.) בולן חזרו בתשובה חוץ מתלשמי פי' עוף הוא ולא חזר בתשובה אלא רבע הכל כדגרסינן בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) ח' ספיקות [הן] חוגה חובה סונה והורניגא[1] ותלשמי ומרדא — (א"ב בנוסחאות כתוב תשלמי עיי"ע הרנוגא). *[אחי"ה ועיי' עוד ע' חבה וע' סנה. ודע כי בכ"י ו"ו א' וב' גרס חובא חותא סונא וכ"ה בכ"י ל"ד וב"ר וק"מ ושם חוגא חותא סונא וגי' חותא אי' ג"כ בדפ"ע (חוץ מדפו"ו שהוא כבש"ס חובה) ואולי הוא ל"פ هونه Sperber ובכ"י ב"ר הוד ניגא ובפירש"י סנה' ק"ח. בדפ' שונצינו אי' תותא ותרנוגא ובכ"י ה"ב כאן גרס סרנוגא. וא"כ תרנונא הוא לפע"ד ל"פ ترنك, تورنك perdix אשר על ידו פירש"י קורא (ש"א כ"ו, כ') ובענין קורא יש באמת פלוגת' אי טהור הוא אי טמא הוא עיי' רש"י חולי' קל"ה: ד"ה קורא — וכגי' הש"ס תושלמי אי' ג"כ בערוך כ"י ו"ו א' ב' ל"ד וכ"ה בסנהד' בגמ' וברש"י אבל רבינו בלי ספק גרס תולשמי או תלשמי כמו שהעיד סדר הערכים. וכ"ה **במדרש הגדול** כתב יד נח תולשמי. וה' לעווזאהן צד 181 העתיקו Steppenlerche מן תל ומן שמי! ולבי אומר לי שהוא ל"פ והוא طلسم ענין כישוף Magie[2]) ובאמת עוף אחד נקרא בל"פ مرغ جادو עוף של כישוף.

תְּלַת (בל"ס תְּלַת, תְּלָתָא כמו בל"מ שלש, שלשה, שלשת drei ועיי' עוד בפנים) תלת מילי אשתנהו שמייהו (שבת ל"ו. סוכה ל"ד.) כבר פי' בע' חצצרות. בר"ג דפ' החולץ (יבמות ל"ו.) הלכתא כוותיה דריש לקיש בהני תלת ושם מפורש. בר"ג דפ' ראשית הגז (חולין קל"ו:) א"ר נחמן בר יצחק והאידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי כר' אילעאי בראשית הגז דתניא ר' אילעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ כר' יהודה בן בתירא בדברי תורה דתניא ר' יהודה בן בתירא אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה כר' יאשיה בכלאים דתני ר' יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד קשיא ליה לר' ניסים בר ר' יעקב ז"ל מכדי חטה ושעורה שני מינין הן והזורען באחת חייב דתנן בפ"ק דכלאים (מ"ט) הזורע חטה ושעורה כאחת ה"ז כלאים ר' יהודה אומר אינו כלאים עד שיהו שני חטים ושעורה וכו' ואפי' לר' יהודה חטה ושעורה שני מינין הן ורחמנא אמר (דברי' כ"ב, ה') לא תזרע כרמך כלאי' והואיל וחטה וחרצן כלאים ושעורה וחרצן כלאים מ"ט א"ר יאשיה אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ולא עוד אפי' אם זרע חטה ושעורה בכרם פטור לר' יאשיה עד שיזרע שלשתן במפולת יד כדגרסי' **בפ"א בקידושין בגמ' כל מצות**[3]) (קידושין ל"ט.) א"ל לא צהריתו מי לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' **ואמר**[4]) מצאתי טעם מפורש בגמ' דבני מערבא (ירוש' כלאים רפ"ח דל"א רע"ב) כתיב לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינין בכרם דברי (ר' יונתן ר' יאשיה אמר) [צ"ל ר' יאשיא ר' יונתן אמר][5]) אפי' מין אחד על דעתיה דר' יונתן כתיב (ויקרא י"ט, י"ט) שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חבריא אמרי להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה וקסבר ר' יאשיה מדכת' קרא לא תזרע כרמך כלאים דאלמא אינו חייב עד שיזרע כרמו מעיקרא כלאים ויזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כי היכי דנהוו שני מינין בכרם[6]). בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' הקטר חלבים (ס"ח:) רב יוסף יומא

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד ובדפ"ע והרנונה (ובדפ"א והרנוגה). 2) וכ"ה בל"ע ומזה בלשונינו Talisman. 3) כ"ה נכון בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט בטעות. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"מ ה"ב ובעיקרי התלמוד ובדפ"ר אבל מדפ' פיז' והלאה אי' ואני וצ"ל ואמר כי הם הם דברי ר' ניסים בר יעקב ז"ל. 5) וכ"ה נכון בכ"י ה"ב. 6) בירו' אי' בהיפך וכך הצעת הירוש' לא תזרע כרמך כלאים מלמד שאינו חייב עד שיזרע שני מינים בכרם דברי ר' יאשיה ר' יונתן אמר אפי' מין אחד על דעתו דר' יונתן כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חברייא אמרין להחמיר עלו אפי' מין אחד על דעתיה דר' יאשיה שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים חברייה אמ' להתרייה שאם התרו בו כשום שדך לוקה משום כרמך לוקה ע"כ וכ"ה בר"ש כלאים פ"ח מ"א ומפורש שם היטב וכן הובא פירושו באו"ז הל' כלאים סי' רס"ג עש"ה ועיי' ג"כ מה שפי' הרמב"ן בקידושין ל"ט. והרשב"א בחולין פ"ב: ואין כאן מקום להאריך ועיי' ג"כ תשו' הגאונים סי' י' ות"ל בהוצ' ה' הרכבי צד 4, 224. ומאמר של ר' יאשיה ישנה בברכות כ"ב. חולי' פ"ב: קל"ו: בכורות נ"ד. קידושין ל"ט.

דמעצרתא עבדו ליה עגלא תולתא [1]). פי' שלישי לבטן שהוא מובחר מכל ולדות שבפרה כי הראשון כחיש הרבה והשני מובחר ממנו והשלישי מוטב מכולן. כפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה סע"ב) איברי להו עיגלא תולתא [2]) פי' רך וטוב כמו עגל שלישי בבטן [3]). בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושין ע"ב.) ותלת עלעין בפומה (דניאל ז', ה') א"ר יוחנן זו חרן [4]) והדייב [5]) ונציבין פעמים בולעתן שמושלין ומשעבדין בהן פרסיים היינו בפומה ובין שינה (דניאל שם) היינו דפעמים פולטתן שאין משעבדין בם דדבר שבין שיניו עומד לפולטו. בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' ר' עזריה [6]) (פי"ב) כל האילנות נקראו על שם פירותיהן תאנה על שם תאנה רמון על שם רמון חיזור מיתקרי חיזור הדא גופנא אית ליה תלת שמהן מיתקרי גופנא דנפיק מן גופנא ענבים דנפיק מן ענבים חמר־ לומר לך מה ענבים הללו אם אין אתה מרסן ביד אין אתה מוציא מהן כלום כך כל השותה יין הרבה סוף שהיא מקיא כל מה שבמעיו [7]) — (א"ב תרג' שלשה אלה (בראשי' ט', י"ט) תלתא אילין, תרג' מלשני [8]) בסתר רעהו (תהלים ק"א, ד') דמשתען לישן תליתאי על חבריה נקרא לשון הרע בל' חכמים לשון שלישי שהורג שלישי). *[אחי"ה עיי"ע לשון (ח"ה, ס"א וש"נ). וכן תרג' משלשת . . משלש (בראשי' ט"ו, ט') תלתא . . תלת. תרג' שלש מאות אמה (שם ו', ט"ו) תלת מאה אמין וכן כל לישנא שלשה ושלשת הבאים בל' זכור אבל שלש ושלשת הבאים בל"נ מתורג' בל' תלת עיי' המתורגמן. תרג' שלשתכם . . . שלשתם (במדבר י"ב, ד') תלתיכון . . . תלתיהון. וכן בדרז"ל ב"ב קמ"ד. גיטין י"ד. מ"ק כ"ח. פסחים קי"א. הני תלת מילי וכו', ר"ה כ"ג. תלת פרוותא, וכו'. מגילה ו': חגיג' ט"ו: תלת מאה. גיטין נ"ז. תלת מאה אלפי. תְּלָתִין פי' שלשים דניאל ו', ח'. תרג' בראשית ה', ג'. ו'; ט"ו. י"א. י"ד. ע"ז ח': תלתין ותרין קרבי עבדו רומאי וכו'. ירו' כתובות פי"ב דל"ה. תליתיתי יומיא. שלש עשרה (בראשית י"ד, ד') תרג' תלת עסרי ובתר"י א' בהבלעת העין: תליסרי וכן שלשה עשר (במדבר כ"ט, י"ג) תרג' תלת עסר ובתר"י תלתיסר ועוד שם תליסר. שלשה עשר פרים (שם י"ד) תלתא עסר תורין ובתר"י א' תליסר. וכן תליסר ברכות ח' סע"א כ'. שבת ק"י רע"א. ובסנהד' ק"ו: תלת סרי וברש"י תליסר. וממספר סדורי תְּלִיתַי. תליתאה וכן בל"ס תְּלִיתָיָא דניאל ב', ל"ט תליתי תרג' יום שלישי (בראשית א', י"ג) תליתַי [9]), הנהר השלישי (שם ב', י"ד) תרג' נהרא תליתאה. שלשים (שמות ל"ד, ז') תרג' דר תליתי. בתר"י א' תליתאי ועיי' תר"י בראשית א', ט"ז. בשלישת (ש"א ג', ח') תרג' בתליתאה. והקבוץ תְּלִיתָאִין תרג' בראשית ו', ט"ז; נ', כ"ג ולנקבה יחידה תליתא תרג' יחזקאל כ"א, י"ט. תְּלִיתֵיתָא תרג' במדבר ב', כ"ד ועוד מספר סדורי תְּלְתָא תרג' השלישית (מ"ב י"א, ה'. ו') תלתא מנכון, ועוד תּוּלְתָא וכ"ה בל"ס ובתרג' ירוש' א' דברים ו', ט'; י"א, כ' וכגי' רבינו עגלא תולתא עיין לעיל ובנו"ג בכ"מ בש"ס תילתא. ועוד כל"ס תְּלִיתָיְתָא תרג' עגלת שלשיה (ירמיה מ"ח, ל"ד) עגלת תלתות רבתא. ועיי' תרג' ישעיה ט"ו, ה' ברד"ק שלשית ההין (במדבר ט"ו, ו'; כ"ח, י"ד) תרג' תלתות הינא. והקבוץ ירוש' עירובין פ"ב ד"כ: תרין תַּלְתוּתִין, שם: מאה וארבעים תלתותין, ושם ג"כ תולתתין, תשעה עשר תלתותין, איכ"ר פ' רבתי: זימנא תליתיתא. ויק"ר פ"ט עיי"ע תנן א'] —

* תְּלְתּוּתָא (בל"ס תליתותא פי' שליש ein Drittel) ירו' עירו' עיי' סוף ע' הקודם לזה.

* תלתכים ? ירוש' מגילה פ"ג דע"ד. תלתכים צ"ל תלסיום עיי"ע אבדוקים במו"ע (ח"א, ה') ושם פירשתי.

---

[1]) בנו"ג ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא ובכ"י ובדפ"ר לי' אמר ועיי' ד"ס במקומו ושם הגי' ג"כ מעצרתא. [2]) בנו"ג ומיכרו להו עיגלא תילתא וכ"ה בילקי' ישעיה רי' שנ"ז. [3]) וכ"ה בפירש"י בסנהד' בל"א ובעירו' ס"ג. ד"ה עגלא תילתא פי' כן בל"א אבל הקשה עליו מהך דסנהד' עש"ה ועיי' ג"כ תוספות גיטין נ"ו. ד"ה עגלא ובכורות י"ט. ד"ה דהך אבל ברש"י בשבת י"א. פי' בכל זאת שלישי לבטן ע"ש. ובענין לי ראשון בסנהד' שם עיגלא תילתא גדול כאלו הגיע לשליש שניו וכו' תביא ראיה מב"מ ס"ה. עד שיהו משולשין וכן פי' רש"י שם ע"ש וכן ראיתי בתשו' מועתקת מל' ערבי שהביא שט"מ לב"מ ד"ה אבל בשם הריא"ף עד־ שישלם להם ג' שנים — ובתוספו' בכורות י"ט. ד"ה דהך פי' דתילתא לשון חשיבות כמו (שבות י"ד) ושלישים על כלו. [4]) בנו"ג חלזון וצ"ל חלוון עיי"ע אחר ע' חלון וע' חדיב וע' חלזון ומ"ש. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד ב"ר אבל בכ"י ו"ו א' ובעיקרי התלמוד חדייב. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ופיזי והלאה וכבר העירותי בע' שף ד' (ה') וע' שפרפר א' שכן היה מכנה את פ' י"ב בויק"ר ובכ"י ו"ו א' פי' ר' אליעזר ובכ"י ב"ר פרש' ר' אליעזר בן עזריה וצ"ל פרש' ר' עזריה. [7]) בויק"ר שם קצת בגי' משונה ע"ש. [8]) בכתי' מלושני. [9]) כ"ה בדפ"ס ובנו"ג ובתר"י א' תליתאי.

* תִּלְתּוּל (כפול מן תלול פי' חתיכות בשר התלויות (Warze, Fleischgewächs בכורות מ' : הרי תלתול בעלמא הוא. והקבוץ תוספת' נגעים פ"ב התלתלין, בכורו' שם : בעלי הַתילולין ובשט"מ התלתולין. ופי' רגמ"ה תלתול כעין שומא של בשר שתולה בעור.

* תַּלְתַּלִּים (מל"מ פי' תלים רמים erhabene (Hügel ויק"ר פי"ט תלתלי תלתלים הם ועיי' עוד ע' תל ב'.

תִּלְתָּן (פי' כמו שבלילתא (בל' פונית τιτλω)[1] (Fönnkraut בפ' ב' בכלאים (מ"ה) וכן תלתן שהעלה מיני בישמים[2]). בפ"ק דר"ה בגמ' ולירקות (י"ב :) תנן התם בריש מעשרות (פ"א מ"ג) התלתן משתצמח „ירוש' (מעשר פ"א דמ"ח סע"ד) כדי שתזרע ותצמח. פי' חשוב פרי משתצמח לזרעים שאם יזרע יצמח כיצד בודק נוטל מלוא קומצו ומטיל לתוך ספל של מים שקע רובה חייבת ואוקימנא ברוב כל פרידה ופרידה כלומר כיון ששקעה יש בה עיקר פרי על כן היא כבדה[3]) התבועה והזתים משיביאו שליש פי' כגון הפרי כשיגמר יש בו משקל נ' סלעין כיון שהביא משקל סלע[4]) חייב במעשר מנלן אמר ר' זירא (ירו' מעשרות שם דמ"ט רע"א) עשר תעשר כלומר עשר מדבר שאם תזרע אותו תעשר ממנו כגון דבר שזורע וצומח[5]) פרט פחות משליש שאינו צומח"[6]). פי' תלתן חולבא בל' ישמעאל והוא מן הזרעונין כמין עדשים והוא מר בתחילתו וכששורין אותו במים נמתק — (א"ב וכן שמו בל"י תילידן ובל' גמר' שבלוליתא). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י τῆλις, εἶδος והנכון שהוא τιλτω הנ"ל בראש הע' ול' ערבי' حلبة עיי"ע שבליל וש"נ תשובת הגאונים. וכן פירש הרמב"ם בכלאים פ"ב מ"ה וכן תלתן : „נקרא בערבי חלבא" וכן פי' הרמב"ם בתרומ' פ"י מ"ה תלתן בערבי חלבה. וכנ"ה במעשרו' פ"ד מ"ו תמרות של תלתן, מעשר שני פ"ב מ"ב בכרשינים ובתלתן, ושם מ"ג תוספת' תרומ' פ"י ותוספ' מ"ש רפ"ב תלתן של מעשר שני, תרומות פ"י מ"ו חבילי תלתן וכ"ה בערל' פ"ג מ"ו ביצ' ג' : יבמות פ"א. זבחים ע"ב. תוספת' תרומ' רפ"ח נדה פ"ב מ"ו מימי תלתן, ב"ק פ"א. ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. שדה תלתן. תוספת' ב"ק פ"ז המערב את (הגירה) [צ"ל הגירה][7]) בתלתן ועיי' מכילת' משפטים ספי"ג ילק' משפטי' ר' שמ"ג. תוספת' עוקצי' ספ"ג תלתן . . ביקיא. ועוד עיי"ע רוביא ומ"ש. ירו' פיאה רפ"א די"ח. תלתן בעמיר, ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. תלתן שהעלת מיני עשבים וכו'] —

* תַּלְתְּסַר עיי"ע תלסר ומ"ש.

* תָּם (מל"מ פי' א') כמו תָּמִים ganz, unversehrt ב') הפכו מועד (fromm, unschädlich ב"ק י"ב : וש"נ בכור מוכרין אותו תם חי וכו' ומה שענין תם הפכו מועד עיי' ב"ק י"ג : י"ד. והלאה ט"ז : והקבוץ שם ט"ו : תַּמִּין והתואר בתרג' תמימא פי' כמו בל"מ תמים והקבוץ תמימין, תמימי תרג' משלי י"א, כ'; י"ג, ו'; כ"ח, י'. והשם תְּמִימוּת (כל"ס תַּמִימוּתָא) תרג' שם י', ט'; י"א, ג'; כ"ח, ו' וזולתו. ויק"ר פי"א בשעה שבא בתמימות הקב"ה בא עמו בתמימות. והשם המופשט תַּמּוּת Unversehrtheit ספרא ויקרא פרק ז' פרש' ו' תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף. ובענין תם הפך מועד עיי' ב"ק י"ח. ל"ט : מ"ה : צד תמות. והפעל תָּמַם (מל"מ) ב פיעל נדרים ל"ב. כל המתמים עצמו הקב"ה מתמם עמו.

תָּם (= תּוּמָא בל"ס ובל"ע ثوم סי' בל"מ שׁוּם (Knoblauch בר"נ דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ליתי תומא יחידאה. פי' שום שאין לו כן אלא הוא יחידי — (א"ב תרג' ואת הבצלים ואת השומים (במדבר י"א, ט"ו) ובוצלי ותומי). *[אחי"ה ובתר"י א' ותוּמַיָא. וכנ"ה בשבת ק"מ. עיי"ע שפת ד'. ירוש' תרומות פ"ח דמ"ו. עבד תום שחיק גו בייתיה. בירו' כלאים פ"א דכ"ז. מפורש השומנית תומניתא עיי"ע שם וע' שנונית ומ"ש] —

תם (= תּוּמָא נ"ל מל"פ تومه חוטים שאינם ארוגים סביב הבגד Fransen ורבינו פי' רצועות) בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס' :) למרמא תומי לסרבלא פי' ליתן רצועות לסרבל ולתקן לו ציצית ונראה יפה. *[אחי"ה ולפע"ד מל' פרסי' הנ"ל ויפה עולה בזה

---

[1]) פפלי"צ ללעק צד 317. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' וברמב"ם מהל' כלאים הל"י ובאו"ז סי' רס"ז ובגוי"ג צמחים ובב"ק פ"א. בכ"י ובגוי"ג עם מיני בשמים. [3]) ובפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא במ"ס בבירה וצ"ל כבידה. [4]) בפי' ר"ח אי' עוד ותתכו. [5]) וכ"ה בפי' ר"ח ובירושי אי' שהוא נזרע ומצמח ובפי' הר"ש ומהר"י בפ"צ הגי' נזרע ומצמיח. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בר"ה (בש"ס ווילנא) ועיי' ג"כ הר"ש ומהר"י במ"צ שהביאו ג"כ תירו' הנ"ל. [7]) עיי"ע גר ט'.

פירש"י תומי: פרנזי"ש (Fransen, franges =) ליפותו עושין לו תלאי מחוטי משי סביב ע"כ. וראיתי בשט"מ במקומו שפי' תומי כמו תאומי והוא ששוזרין אות' השללים היוצאים בסוף הבגד ומחברים אותם שנים שנים או שלש שלש כדי שלא תסתר האריגה ע"כ] —

תָּם (פי' בלא"ר תַּמָּה כמו תַּמָּן בל"ם בל"ט שָׁם, שָׁמָּה da, dort) שלחו מתם פי' מארץ ישראל לבבל — (א"ב שלחו מתם פי' משם כלומר מארץ ישראל ובעזרי' (ו', י"ב [1]) די שכן שמיה תמה ותרג' אשר שם הזהב (בראשית ב', י"א) די תמן דהבא ובלי' נמר' התם וכן מן כא אמרו הכא). *[אחי"ה ועיי"ע התם (ח"ג, רנ"א) ומ"ש. ובש"ס אי' שלחו מתם באלה המקומות ביצה ד': יבמות קט"ו: (לפי גי' הרא"ש פט"ו רסי' ה') גיטי' כ'. ל'. ל"ה. ס"ו. ע"ג. נדרים פ"א. ב"ב צ': קכ"ד: קכ"ה: קכ"ו: קנ"ז: קנ"ח: קס"ה: קע"ד: (ע"ש בפירשב"ם) סנהד' י"ז. ל"ד. פ"ח: זבחים פ"ז. מנחות מ"ג. חולי' נ"ט: ע"ו: צ"ב. ק"א: ערכי' כ"ב. ע"ש. ובל"ט תמה עיי' לעיל ובתרג' בראשי' ב' ח' תמן. ותרג' משם (שם י'; ג', כ"ג) מתמן. תרג' שמות כ', י"ח דתמן; תרג' דברים י"ב. ה'. ו' לתמן. וכן בדרז"ל ברכות ס"ג. תמן אמרי. ב"מ פ"ד: תמן אמרין, סנה' ק"ג. עיי"ע קלביא. ירו' סוטה רפ"ו ד"כ סע"ד תמן א"ר חזקיה וכו', פסיקת' דר"כ צד ל"ח. אתא מן תמן. ברכות ס"ג. תמן הוי גבר .. תמן לא תהוי גבר. ויק"ר פ"ג תמן קורין וכו', ירוש' שבת ספ"ט ד"יא ע"ד תמן צווחין עיי"ע הרהון (ח"ג, רמ"ב) וש"נ ב"ר פל"ט תמן קריין ע"ש ובירו' הרבה פעמים (ירוש' כתובות פ"ח דל"ח: עיי' מע"ש פ"ד דנ"ה. ירו' גיטין פ"ה הל"ט) רבנן דתמן והם חכמי בבל הפכם רבנן דהכא (חכמי א"י), ירו' גיטין פ"ה דמ"ז סע"ב ורע"ג תמן אמרין. תנינן תמן, ירו' תרומ' פ"א ד"מ ע"ד תנינן תמן אין תורמין והוא משנה בסוף אותו הפרק וא"כ תמן נאמר ג"כ על המשנ' באותו הפרק עיי' מבה"י צד י"ב: ירוש' דמאי פ"א דכ"א ע"ד תמן תנינן ירו' ב"ב רפ"ב די"נ: ריחיא דתמן] —

תָּם (מל"מ תום ענין סוף וקץ enden) בס"נ דפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ח:) ד' אמות התם תיימי פחות מארבע אמות הכא לא תיימי [2]. בר"נ דפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ז.) מודה ר' יוסי בגירי דידיה פי' אע"ג דאמר ר' יוסי על הניזק להרחיק את עצמו מודה היכא דממש עביד ליה איהו היזק דעל המזיק להרחיק את עצמו והכא נמי דכי משי האי ידיה נפלי מיא על התחתון איהו ממש עביד ליה היזיקא ועל העליון לתקן דתיימי והדר נפלי ס"א דמפסקי והדר נפלי [3]) פי' דלא נפליא בהריא מידיה על התחתון אלא איהו משי ידיה היכא דלא אפחיתה מעזיבה ואזלי מיא עד דמטו מקום הפחת ונפלי עליה.

תְּמָא (עוף טהור Name eines reinen Vogels) בס"נ דחולין (קמ"א:) תמא מהו אמר רבא לא ידע האי גברא דעוף טהור מחייב לשלוחיה — (א"ב בנוסחאות כתוב תמה). *[אחי"ה ובנוסחאותינו כתוב תימה, והח' לעוויזאהן (צד 182) פי' מלשון תם einfältig וחשב שהוא הוא עוף הנקרא Gimpel] —

תְּמָא (אולי מל"ע ופ' سهم גורל Loos) הפיל פור הוא הגורל (אסתר ט', כ"ד) תרג' תמה הוא עדבא. *[אחי"ה וזה לשון המתורגמן תנינא דספרא בתרג' ירוש' תמה הוא עדבא וכן הביאו בעל הערוך אבל קדמאה מתורגם עדבא היא מילתא ובתרג' שני צבע פיסא. ובדפ' פראג נשמט כל הערך] —

* תְּמָא (פי' מס Steuer) וישם המלך אחשורוש מס (אסתר י', א') תרג' שני ושוי תמא על ארעא כה"ג במתורגמן ובנו"נ תמה (ב' פעמים באותו פסוק) וכתב המתורגמן ואולי הם משרש אחד ע"כ ולי נראה שהוא ל"פ تمغا طمغا מס שהמלך שם על הסוחרים ועוברי ושבים וה' פערלעס (עט"ש 109) חשב שהוא ל"ר אמצעי themo, temo מל"י θέμα Rekrutenablösungsgeld ואין נ"ל.

* תּוּמָא הקבוץ תּוּמַיָּא תרג' תומים.

תְּמַד (לדעת ר"ב מל"ר temetum יין Tresterwein, Wein והפעל תְּמַד Weinhefen mit Wasser anstellen) בסוף מעשרות (פ"ת מ"ו) המתמד ונתן

---

[1] ועיי"ע ו'; ח', י"ז. [2] קרוב לזה בש"ס דפ"ש תחם תיומי מיא הכא לא תיומי מיא עיי' ד"ס במקומו ונעלם ממנו ג"י הערוך ובנו"ג ארבע אמות תיומי פחות מד"א לא תיומי ומלת מיא אי' ג"כ בהעתקת פי' ר"ח וכ"ה ברש"י ע"ש. [3] בנו"ג דפסקי מיא והדר נפלי וגי' מיא לי' בכ"י ש"ס וברש"י ובכ"י ש"ס ח' ובריי"ף דפ"ק אי' מיא מיתם תימי והדר אזלי וזה קרוב לגי' רבינו דתיימי והדר נפלי.

מים במדה עיי' בע' פרצן — נא"ב גם זה לעד כי לא שלם ספרו בעל הערוך כי בע' חרצן לא פי' מהו תמד. פי' בל"ר תמת יין ובלי' חכמים נקרא כן מין יין מחרצנים וזגים מעורבים במים) *[אחי"ה ר"ב טעה כי נגרר אחר גי' מוטעת והגי' הנכונה פרצן וכדאי' בכ"י בעיקרי התלמוד ובדפו"ו אבל בשדפ"ע בט"ס חרצן וצ"ל פרצן ובע' הנ"ל פי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח בפסחים) מהו תמד דפורצני ומהו תמד דרווקא ע"ש. וכנ"ה במעשר שני פ"א מ"ג ירו' מעשרו' פ"א דנ"ב רע"א התמד עד שלא החמיץ וכו'. וכ"ה בחולי' כ"ה: ופירש"י שם תמד מים הנתנים בחרצנים ולכשהחמיץ ותוסס נעשה יין והתמד עד שלא החמיץ מים בעלמא הוא וכו' וכתבו התוספות ד"ה התמד ונראה דמיירי במים הנתנים בשמרים דומיא דהמתמד ונתן מים במדה דמייתי עלה בגמ' דמיירי דנתנים בשמרים כדמשמע כפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ז.) ואינם שוים לגמרי כדמשמע בפ' אלו עוברין (פסחים מ"ב:), ורגמ"ה בחולין פי' התמד עד שלא החמיץ כלומר שזו ישנים חרצנים שיוצאים מהם יין אינו נלקח בכסף מעשר כלומר ששורין אותם במים ויש בו טעם יין מן הזגים עד שלא החמיץ אינו נקח מכסף מעשר וכו'. ירו' דמאי רפ"א דכ"א רע"ד בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מן המעשרות שהיו עושין יינן בטהרה לנסכים ולא היה מחמיץ והיו מביאין מן התמיד ועכשיו שהיין מחמיץ חייב, תוספת' דמאי רפ"א בראשונה היה חומץ שביהודה פטור מפני שחזקתו מן התמד וכו' ועיי' פסחים מ"ב: ופירש"י שם תמד בופי"ט (= Trester, buvette) לפי שהיין היה טוב ואינו מחמיץ וסתם חומץ שלהם מן תמד היה בא. ודע כי ע' זקנים העתיקו תמיד (עבדי' ט"ז) ע"י οἶνον פי' יין כאלו כתוב תֶּמֶד — והפעל בפיעל ב"ב צ"ז רע"א המתמד ופי' הרגמ"ה שופך מים בחרצנים. ושם ובחולי' פ"ז: לא צריכ' שתמדו במי גשמים ופירש"י בחולי' שתמדו: שערבו. נפעל ב"ב הנ"ל שנתמד מאיליו, חולי' שם שנתמדו מאליהן] —

* תָּמִיד (מל"מ פי' כמו תדיר beständig וכפרט עולת התמיד das beständige Früh- u. Abendopfer) פסחים פ"ה מ"א תמיד נשחט וכו' תענית פ"ד מ"ו בטל התמיד ברכות ס"ב: שחיטת התמיד. מגילה ג'. תמיד של בין הערבים, חגיגה ו': עולת תמיד. והקבוץ ברכות י': תמידין [1].

תְּמַהּ (מל"מ תָּמַהּ, בל"ס תְּמַה, תְּוַה sich wundern, staunen) בס"ג דפ' התכלת (מנחו' מ'.) המטיל תכלת לסדינו בירושלם אינו אלא מן המתמיהין פי' „תמהין עליו בני אדם שאין יודעין שמותר תימהה איכא איסורא ליכא". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה. תרג' ויתמהו (בראשי' מ"ג, ל"ג) ותמהו, תר"י א' שם י"ז, י"ז ותמה, תר"י שם י"ח, י"ב ותמהת שרה, שם ט"ו לא תמהית. והשמותי עליך (יחזקאל ל"ב, י') תרג' יתמהון עליך תימה. וכן בדרז"ל ברכות ח'. תמה, פסחים כ"ח: תמה על עצמך. ב"ר פ"י תמה אני וכו' כריתות ט"ז: תמיה אני כ"ה כגי' רבינו בע' קסם ובנו"ג תמיהני אני וצ"ל תמיה אני או תמיהני. תנחומא כי תצא סי' ב' התחילו הכל תמהין ואומרין וכו'. ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז רע"ד תמיה אני. ירו' קידושי' פ"א דנ"ח: אל תתמה על זו. ירו' פסחים פ"ו דל"ג: בר קפרא תמה ר' אליעזר לא תמה, שם: תמיהני. ירו' יומ' פ"א דל"ט. תמיה אני. פסיקתא דר"כ צד מ"ג. יושב ותמה בלבו, עד מתי אתה יושב ותמה בלבך. ב"ר פי"ב עמד לו תמיה. תענית כ"ג: דתמהא לן, סנהדר' צ"ה. תמהיתו. ועוד עיי"ע אתמהא ח"א של"ג וש"נ. והתואר במקום השם חולין ע"ה. מילתא דתמיהא, והקבוץ שם: תרי תְּמִיהֵי] —

תמה (= תֵּימַהּ, תִּימְהָא מל"ס תַּמְהָא, תְּמִיהוּתָא Staunen, Entsetzen) ושמה ושערורה (ירמיה ה', ל') תרג תימה נשנו. *[אחי"ה וכן תרג' שער (יחזקאל ל"ב, י'), ותר"י א' מופת (שמות ז', ט'; דברים י"ג, ב'. ג') תימהא, והקבוץ תמהין תְּמְהַיָּא עיי' תרג' ירו' א' דברים ד', ל"ד; ו', כ"ב; כ"ח. מ"ו; ל"ד, י"א; לתהלים ק"ה, ה'. כ"ז; לדה"י א' ט"ז, י"ב; דה"י ב' ל"ג, י"ג. ב"ר ר"פ ל"א מהמהם (יחזקאל ז', י"א) מן תמהתהון. וכל"מ תְּמָהוֹן, ב"ר פ"נ ויתמהמה (בראשית י"ט, ט"ז) תימהון אחר תימהון] —

* תִּמָּהוֹן עיי' סוף ע' הקודם לזה.

תְּמַהְתָּא (לפי' ר"ב מל"י τέμαχος חתיכה Stück) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה (חולין נ"א סע"ב) תמהתא חיישינן פי' עלין — (א"ב בנוסחאו' כתוב תמחתא פי' בל"י חתיכות). *[אחי"ה בנו"ג תימחתא לא חיישינן וכצ"ל בערוך לא חיישינן כי בע' נכר גרס נברא חיישינן ואם כן תימחתא לא חיישינן אבל גם בפי' רגמ"ה הועתק

[1]) בלי' העברי החרשה התָּמִיד, מתמיד פי' שקד בלי הפסק בלימודים.

תמחתא חיישינן וז"ל תמחתא חיישינן דבר שגדל סביב העץ שקורין טיל ומתקנין אותו לצורך חבלים ומותחין אותו כעין רצועות והכי קאמר אי מתוקן ומתיח חיישינן דלא שריק נברא לא חיישינן כלו' נברא גדל בדקל ע"כ וכן פירש"י. ע"ש וכן שם הלע"ז טי"ל והוא מל"צ Lindenbast, tille. ולפי פי' ר"ב הוא מליי הנ"ל והפעל ממנו עיי"ע איתמח (ח"א, שליג ומ"ש) — פסחים ע"ד סע"ב חלא מתמהא עיי"ע חל (ח"ג, שצ"ב) ושם פי' רבינו] —

תְּמְוֹן (Entsetzen erregende Thiere, Marder) תרג' ורבצו שם ציים (ישעיה י"ג, כ"א).
*[אחי"ה בנו"נ וישרון תמן תמון וכ"ה ציים (שם ל"ד, י"ד) בתרג' תַּמְוָן וכ"ה בתרג' ירמי' נ', ל"ט ובפירש"י שם תמון אבל רד"ק בשרש תמז הביא הגי' בשני וויין וז"ל ברוב הנוסחאות כתוב תמווין בשני ווי"ן. וכתב הרד"ק בירמיה שם תרג' יונתן תמוון וי"מ שהם נמיות הנזכר בדרז"ל כדי שלא תקפוץ הנמייה מרטינא בלע"ז ע"כ וכן פירש"י בישעיה י"ג, כ"א ע"ש] —

* תְּמוּרָה (מל"מ מן מור (Tausch, Verwechslung סנהד' כ"ב סע"ב לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים. נדרים כ': בני תמורה ע"ש בפי' רש"י. אסת"ר פ' ויהי בימי: בני אמוריה: שהיו תמורות של אבותיהם. ובפרט בענין תמורת הקרבנות ועל שם זה נקרא המסכת תמורה.

* תַּמּוּז (א') שם צלם (Adonis) (ב') חודש רביעי א') מל"מ מבכות את התמוז (יחזק' ח', י"ד) עיי' מ"ש הרמב"ם במו"נ ג', כ"ד ורד"ק שרש תמז ועיי' מ"ע דמ"ג ח"ז 397 והלאה ומ"ש הח' לעברעכט. ב') מל"ע ופ' تموز ובל"ס תמוז. תמוזא עיי' תרג' ירו' א' בראשית ח', ה'; תרג' שני אסתר ג', ז'; תרג' שה"ש א', ז'. שבת נ"ג. תקופת תמוז ועיי"ע תקופה.

* תְּמוֹזָה (שם הפרטי) ירו' מגילה פ"ד דע"ה: ר' יהודה בר תמוזה.

* תַּמּוֹת עיי"ע תם א'.

* תְּמוּתָה (מן מות absterbend) הקבוץ קידושין כ"א: כ"ב. מוטב שיאכלו בשר תְּמוּתוֹת שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות

תַּמְחוּי (אולי מל' פרסי' تبنكو تبنكوى Brodkorb, (Kiste, Büchse) בפ' ט"ז בכלים (מ"א) כל כלי עץ שנחלק לשנים טהור חוץ משלחן הכפול ותמחוי „המזנין[1]) פי' „קערה גדולה שהיא לאכילת מזון יש לבני אדם חשובין קערה גדולה ויש בגופה של קערה מגורות מגורות ודומין לקערות קטנות בתוך קערה גדולה ויש בו כל מיני מזון מינין מינין והוא זני כדכתיב (דניאל ג', ה') וכל זני זמרי וכתי' (דה"י ב' ט"ז, י"ד) בשמים וזנים ותרג' למינהו (בראשי' א', י"ב) לזנוהי"[2]). מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי (פאה פ"ח מ"ז). תמחוי נגבה בג' ומתחלק בג' (ב"ב ח':) ככר פי' בע' קפה. בכלי מתכות פ' י"ד בכלי' (מ"ד) הסומך והמחבר והתמחויות פי' „תמחויות כמין קערות קטנות יש לעול והוא ראש העול והוא חלק על צוארי השוורים"[3]). בפ' כלל גדול בגמ' היודע שהוא שבת (שבת ע"א.) ובריש כריתות בגמ' האוכל חלב (ד':) כגון שאכלו בשני תמחויין ור' יהושע היא דאמר תמחויין מחלקין. בפ' אמרו לו אכלת חלב (כריתות ט"ו:) (ובספרי) [צ"ל ובספרא] בפרש' כהן משיח (ויקרא דיבורא דחטאת פרק א' פרש' א') א"ר יהושע שמעתי באוכל מזבח אחד בה' תמחויין בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת[4]). בפ' אין בין המודר (נדרים מ"א: במשנה) ואוכל עמו על השלחן אבל לא מן התמחוי אבל אוכל הוא[5]) מן התמחוי החוזר. גמרא (שם) א"ר יוסי בר'[6]) חנינא מתמחוי החוזר לבעל הבית. פי' קערה גדולה שמשימין בה מאכל לפני האורחין ואם שמו אותה לפניהן אין אוכלין בה ביחד שבשביל שניהן מרבים בה מאכל ונמצא נהנה זה מזה וזה מזה אבל מן התמחוי החוזר לבעל הבית מותר שכן היה מנהגם שאחר שסדרו לפני האורחין מביאין תמחוי אחר לצורך בעל הבית ובני ביתו ומחזירין אותו בשביל כבוד לפני כל אחד ואחד אם רוצה לאכול יותר ואח"כ מחזירין אותו לפני בעל הבית ואם רוצין לאכול ביחד המודר והמדיר מאותו תמחוי יכולין לאכול שלא הושם בו בתחלה המאכל לצורכם[7]). בריש ביצ' בגמ' אין מוליכין (י"ב:) ואפי' בקנון ואפי' בתמחוי.
*[אחי"ה וברש"י ביצה שם פי' תמחוי קערה גדולה וכפי' הערוך עפ"י פי' רה"ג והפכו קופה עיי' ציונים הנ"ל וכן בתוספת' פיאה ופ"ד תמחוי בכל יום

[1]) בפי' רה"ג המזינין ובנו"ג המזנון. [2]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לכלים הנ"ל. [3]) הועתק מפי' רה"ג ושם הסיום והוא חלק על ראש צוארי בהמה. [4]) וכ"ה בכריתות ובספרא על כל אחד ואחד. [5]) בנו"ג עמו מן. [6]) בנו"ג בר. [7]) ועיי' בפי' המיוחס לרש"י בפי' ראשון ובר"ן שם.

קופה מע"ש לע"ש תמחוי לכל אדם קופה לעניי אותו העיר . . עני שנותן פרוטה לתמחוי ופרוטה לקופה וכו', ירוש' פסחים רפ"י דל"ז סע"ב מן הקופה . . . מן התמחוי. ונזכר יחד עם קנון עיי' ביצה הנ"ל ותוספת' שבת ספי"ד (ט"ו) בקנון ובמתחוי וכ"ה תוספ' יו"ט ספ"א ועוד עם כוס תוספת' חגיגה רפ"ג כוסות בתוך כוסות ותמחויין בתוך תמחויין. מעשרות פ"א מ"ז תוספת' מעשרו' רפ"א ירו' מעש' פ"א דמ"ט סע"א לחמיטה ותמחוי עיי"ע חמט א'. תוספת' מקואות פ"ו (ז') בתמחוי ובקערה. ירוש' תרומות פ"ח דמ"ה ע"ד כוסות ותמחויין. ירוש' שבת פ"ז ד"ט: טעם תמחוי, שם תמחויין, ירו' כתובות פ"ח דל"ב סע"ב כלי' פי"ז מ"ב תמחויים. ובל"נ שם פי"ד מ"ד עיי' לעיל בערוך. בכנוי ירו' ב"מ ספ"ח די"א ע"ד השאילני- תמחוייך המעריך הביא תמחוי מלא כל טוב בילמדנו פ' כי תצא ופי' בערבי טבאק (طباق) [1]) ובתנחומא כי תצא סי' ז' אי' לפנינו נכנס הקערה לפניו מלא כל טוב וב"ר פ"ט הכנים לפניהם תמחוי מלא כל טוב] —

* תְּמְחָתָא וני' רבינו תמהתא עיי' ערכו.

* תְּמַךְ (כמו תָּמַךְ ergreifen) תרג' משלי כ"י ה', ה' מתמכא ובנו"נ מסמכא.

תַּמְכָּה (נ"ל מל"פ تمك = تمك עשב מר ולפי' רבינו ירק הנקרא בל"א Andorn) בפ' כל שעה בעולשין ובתמכה (פסחים ל"ט. במשנה [2])، גמר' (שם) אמר רבה בר בר חנה תמכתא שמה [3]) פי' קרד"ו [4]) וי"א מרובי"ו [5]) — (א"ב תרג' בפסוק דומה דודי לצבי (שה"ש ב', ט') טוי גורא על תמכאי יעולשין ופטרין). *[אחי"ה בנו"נ בתרג' על תמכה ובתר"י א' שמות י"ב, ח' אי' טוי נור ופטיר על תמכא ועולשין. וא"כ הוא העתקת על מרורים. וכן ענין מרובי"ו של בעל הערוך בלאי"ט marrobio, Andorn וכן פירש"י בפסחים תמכא: מרוביי"א [6]) והוא בל"ר marubium והרבה לספר בסגולתה פליניאוס כ', פ"ט ע"ש. ובפי' הרמב"ם אי' תמכא מין ממיני עולשין אלא שהוא גדל בגנות ע"כ ובכתב יד ערבית אי' עוד אלסרים והוא سريس

בל"י σέρις עיי"ע אינטובין ומ"ש בח"א קמ"ד בהערה 1. ועיי' עוד ע' גנגידיוז וש"נ הירוש'] —

* תְּמָלֵי (פי' כל"מ תְּמוֹל) תרג' ש"א כ', כ"ז; ש"ב ג', י"ז; מ"ו כ' ובאלף נוספת עיי"ע אתמול ח"א, של"ד.

* תְּמַלְיוֹן עיי"ע תלמיון וש"נ.

תְּמָלְיוֹס (פי' בל' יוני' θεμέλιον, θεμέλιος יסוד (Fundament בב"ר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (פ"ג) הדליק נרות ופנס לידע היאך הוא קובע תמליוס. בילמדנו כי מראש צורים (הובא בילק' בלק ר' תשס"ו) היה חופר ויורד ומבקש ליתן תמליוס פי' הן השיתין והן השתות והן היסודות — (א"ב פי' בל"י יסוד ונקרא גם תמליוסים ירוש' דסוטה פ' מי שקינא (פ"ו ד"כ סע"ד) מילא דלית בה תמליוסים). *[אחי"ה בנו"נ תימליוסים וכן בירוש' כתובות רפ"ה דכ"ט סע"ג עיקרא לית לה תימיליוסים וכן בירו' סנהד' פ"י דכ"ט. בשעה שבא דוד לחפור תימליוסים של ביהמ"ק וכו', וכ"ה בב"ר הנ"ל קובע תימליוסים ובכולם צריך לומר תימליוסים ומל"י θεμελίωσις פי' יסוד וכן העתיקו ע' הזקנים הוסד (עזרא ג', י"א) ביסדו (שם י"ב) ויסוד (דה"י ב' כ"ד, כ"ז). וכן העתיק עקילס יסודתו (תהלי' פ"ז, א') ויותר רגיל בע' זקנים θεμέλιος,-ον וכזו המלה העתיקו אשיה (עזר' ד', י"ב; ה', ט"ז); יסוד (איוב כ"ב, ט"ז; תהלים קל"ו, ז'; איכה ד', י"א); מוסד (ישעיי כ"ח, ט"ז); מוסדים (דברים ל"ב, כ"ב; תהלים י"ז, ט'; פ"א ט"ו); מוסדות (ש"ב כ"ב, ח', ט"ז; תהלים י"ז, י"ז; ישעיה מ', כ"א) ועקילס העתיק שתות (תהלים י', ג') ע"י זו המלה. ובילק' בראשי' ר' ד' תמליוסין נ"ב פי' היסודות, ושם ס' בלק ר' תשס"ו ומבקש ליתן תמליום צ"ל תמליוס נ"ב פי' יסודות ובילק' תהלים ר' תתע"ח בשעה שבקש דוד לחפור תמליא של ביהמ"ק צ"ל תמליוס נ"ב פי' יסודות והמיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל אי' „תמליוסי יסוד ובל' יון תמיליאוסו יסוד" וצ"ל תמיליאוס, או תמיליאוסים וכמו שכתבתי, ובשמ"ר ר"פ נ' אי' הוא קובע דימוסים עיי"ע דמוס (ח"ג, פ"ד.) וצ"ל תמליוסים וכדאי' בב"ר הנ"ל. ובתנחו' ויקהל סי' ו' השמיט הסופר מלה זרה מחסרון ידיעה] —

---

[1]) פי' קערה. [2]) וכן הסדר בירוש' ובריי"ף ובהרא"ש ובמשניות וכסדר זה פירשום בגמ' וכ"ה בכ"י. ש"ס עיי' ד"ס במקומו אבל בנו"נ בתמרא ובהרחבינא ובעילשין. [3]) בכ"י ש"ס תמכותא. [4]) בלאי"ט cardo. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובכ"י אחרי' מרויו ובכ"י ו"ו ב' מרובין וצ"ל מרוביו ובדפ"ע מרויי"ו. [6]) וזה לכאורה ראיה נצחת ששימש בספר הערוך כי זו המלה איטלקית היא ודוגמא אחרת עיי"ע איסטומכא.

* תָּמַם (vollkommen sein) עיי"ע תם א' וש"נ תמימא, תמימות.

* תַּמָּן (dort) עיי"ע תם ד'.

תמן (= תּוֹמָן Achtel) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ט:) קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא בפ"ק בסוטה בגמ' במדה (ח' :) תומן וחצי תומן ואפי' עוכלא פי' תומן קב שהוא חצי רובע. שמונה תרג' תמני. *[אחי"ה בסוטה אי' מנין לרבות תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא ובירוש' סוטה פ"א די"ז. מניין לרבות תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומין ואוכלא וכו' מנין לפרוטות קטנות וכו' וכן בתוספת' סוטה רפ"ג מנין לרבות תרקב וחצי תרקב ת"ל וכו' מנין שאפי' פרוטות קטנות וכו' ובב"ב אי' תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא וכתב ר' אברהם אב"ד בפי' ב"ו (הובא בד"ס ב"ב צד ק"מ.) ה"ג בספרים שלנו ורובע קב וחצי רובע ותומן ועוכלא וחצי רובע היינו שמינית של קב ותומן שמינית של סאה דהיינו קב פחות רובע והן שלשה לוגין וכו' עש"ה ובפירשב"ם ושם הובא גי' ופי' ר"ח קב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא וכו' עש"ה ובפי' רגמ"ה מצאתי ותומן ב' אונקיות אחת מי' ברובע ע"כ. ולנקבה תּוֹמַנְתָּא ורבינו בע' תמנתא היה מיחד לו ע' בפני עצמו. ותרג' שְׁמֹנָה תְּמָנֵי, שְׁמוֹנָה: תמניא וכ"ה בלשון סורי' תְּמָנָא, תְּמַנְיָא עיי' תרג' בראשית ה', ד' והלאה; לשמות כ"ה, ב'. כ"ה ברכות ד': תמניא אפין. ירו' דמאי פ"ה דכ"ד: תומניא מן תומניא, ירו' תרומה פ"ג דמ"ב: חדא מן תומניא. שמנים: תְּמָנָן עיי' תרג' בראשי' ה', כ"ה; שמות ז', ז' (בתר"י א' תְּמְנַן) ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג והא אית תמנן נשין. שמנה עשר: תְּמַנְתְּ עשר (כ"ה בדפ"ס) בראשית י"ד, י"ד ובשד"פ תמְנַיְת ובתר"י תְּמְנֵיסַר ובתר"י א' דברים י"ז, י"ז תְּמַנְסְרֵי וכן בתר"י א' במדר' י"ט, ג'. ומספר סדורי תַּמְנִיסְרָאָה תרג' דה"י א' כ"ד, ט"ו. שמיני: תְּמִינָאָה ולנקבה תְּמִינֵיתָא (בל"ס תְּמִינָיָא) תרג' ויק' כ"ב, כ"ז; כ"ג, ל"ו יומא תמינאה. שם כ"ה, כ"ב שתא תמיניתא] —

תמן (= תימן, תימוז haarlos an den Augen-brauen) בר"נ דפ' מומין (בכורות מ"ד.) תנא הזיור [1] והליפן [2] והתימן . . . תימן שתמו זיפיו פי' „דלית ליה ריסי עינים כלל" — (א"ב בנוסחאות כתוב והתימר). - *[אחי"ה עיי"ע תמר במו"ע ורבינו נגרר אחר פי' וגי' רגמ"ה בבכורות הנ"ל ועיי"ע זוור (ח"ג, רע"ט) וע' לפן (ח"ה, נ"ב) וגי' התוספת' כ"י בכורות ספ"ה והתימוז ובדפ' והתימיז ונראה לי התימוז מן מוז מל"פ مُوْ שער שעל עפעפים עיי"ע מז כלומר שאין לו שער בעפעפיו וכפי' רגמ"ה ורבינו] —

* תִּמְנָה, תִּמְנָת (שם עיר) ב"ר פפ"ה וירו' סוטה פ"א די"ז סע"א שתי תִּמְנִיּוֹת היו אחת של יהודה ואחת של שמשון.

תִּמְנָתָא (שם מדה) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' עני (פסחים ק"ט.) א"ר יוחנן תמנתא קדמיתא דהות בציפורי דהות יתירא על דא רובע ובה משערין רביעית לפסח פי' מדה וכה משערין רביעית כלומר מה שיתר על דא הוי רביעית בפסח. *[אחי"ה בנו"נ תמנייתא קדמייתא דהוה בטבריא ובכ"י ש"ם תימנתא ובכ"י ב' תומניתא ועיי' ג"כ ברשב"ם ושם מפורש תמניתא מדה והיינו תומן ועוכלא דמס' סוטה (ח' :) אבל כבר השינו התוספו' שם על זה הפירשב"ם עש"ה. וכנ"ה בירו' שבת פ"ח די"א סע"א תומנתא עתיקתא דמוריסא דציפרין ובירו' שקלים פ"ג דמ"ז רע"ג (תמונתא) [צ"ל תומנתא] עתיקא דמוריסא דציפורי] —

* תְּמוּפָה (כינוי של תמורה) ירוש' נדרים רפ"א דל"ו ע"נ תמופה תמרנה תמוקה.

* תַּמְצִית (מן מצי, מָצָה והשם מִיץ das Aus-gepresste) בהשאילה נותרת אחר שנעצר (das Zurückgebliebene) כריתו' כ': והלאה פסחים מ"ז: ירוש' פסחים פ"ה דל"ב ע"ג דם התמצית. סוטה פ"ט מט"ו תמצית של חסידים. תענית י', ב"ר רפט"ו שהש"ר פ' אחת היא תמצית בית כור וכו' עיי"ע תרקב. ובירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ג הגי' תמצית כור תרקב שותה תמצית קוש מצרים שותה והקבוץ ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. מי תַּמְצִיּוֹת] —

* תמוקה עיי"ע תמופה.

תמר (מל"ם תָּמַר ובדרז"ל לרוב תמרה והקבוץ תְּמָרִים בל"ע تمر Palme,Dattelpalme; תְּמָרָה

---

[1] בנו"נ הזיר ובפי' רגמ"ה חזיור. [2] בנו"נ וחלופין וכ"ה בפי' רגמ"ה.

(הקבוץ תמרים) בל"ס תמרא Dattel ועיי' בפנים) תמרי מקמי נהמא כי נרגא לדקלא[1]) (כתובות י' סע"ב) פי' האוכל תמרים אליבא ריקנא שוברין הגוף כגרזן לאילן והאוכלן אחר הסעודה מחזיקין הגוף כמו הבריח לדלת עיי' בערך נרג[2]). תומרתא דחינוניתא (כתובות פ"א סע"א וסוטה מ"ט.) פירושו בע' חן[3]). פ"א „תחילת ביכורים של כל פירות כשמתחילין לבשל פירותיהן קורין אותו בל' ארמי חינוניתא בין לתמרים בין לשאר פירות"[4]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' המקיף (מכות כ':) מאן דאכיל תמרי בארבלא[5]) לקי פי' דרך בני אדם לאכול תמרי כשהן בארבלא ואם אכלן אדם שם ואינם מעושרין מי יודע שהתרה בו ויהא חייב מלקות[6]). זית שמן ודבש (דברים ח', ח') תר"י תמריא חליין כדובשא. *[אחי"ה בתר"י א' אי' לפנינו ומן תומרייהא עבדין דבש ובתר"י ב' ומן תמרהא עבדין דובשא. בל"ס תָּמָר, תּמֶר סוכה מ"ה: מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל וכו' ובדרז"ל לרוב באה ל"נ תְּמָרָה ובפרט לפרי ובל"א וסורי תַּמְרָא, תוּמְרָא הקבוץ תמרים (כתובות י':) תְּמָרִין, תּוּמְרִין ד"מ דמאי פ"א מ"א ברכות מ': נובלות תמרה (התמרה) עיי"ע נבל ב'. כלים פט"ז מ"ב (הסלין) של תמרה, עוקצין פ"א מ"ג המכבד של תמרה, ירוש' מעשרות פ"א דמ"ח סע"ד מכבדות תמרה עיי"ע מכבד. תוספת' פיאה פ"א בכ"י רוטבות (בדפוסי' רטובות, רטיבות) תמרה בירוש' פיאה פ"ב דס"ז ע"ג רוטבי תמרים טבול יום פ"ג מ"ו תמרים רטובות במד"ר רפ"ג רטובים עיי"ע רטב. פיאה פ"א פ"ה דמאי פ"ב מ"א מעשרו' פ"א מ"ב התמרים. ירו' שבת פי"ד ע"ד גלעינין דתמרין, ירו' ע"ז פ"ב ד"ט ע"ד גרעינין דתומרין, תּוּמַרְתָּא כתובו' וסוטה הנ"ל ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. תמרתא עקימתא. ויק"ר פי"ב תומרתא מתקרי תמרא. שהש"ר פ' אמרתי אעלה הדא תמרתא. תמרי כתובות הנ"ל וכן גיטין ע'. תמרי תוחלני מ"ק י' סע"ב עיי"ע תחל ב'. תרומו' פי"א מ"ג, ברכו' ל"ח. חולי' ק"כ: נדרים פ"ו מ"ט תוספת' ברכות רפ"ד דבש תמרים עיי"ע דבש וע' סתו. ברכות שם דובשא דתמרי ועיי' ירוש' ביכורים פ"א דס"ג ע"ד ודבש אלו התמרים ושם: תמרים שבהרים. שבת מ"ה: עיי"ע פצעל. תַּמְרֵי ברכות י"ב. ב"ב נ"ב: חולי' ק"י. בר תמרי (= פי' בר דיקולי) שהש"ר פ' אמרתי אבון בר תמרי. ודרשות אחרות בענין תמרה עיי' ב"ר פמ"א ויק"ר פכ"ב ספ"ל במד"ר רפ"ג מד' שו"ט מזמור צ"ב ילק' תהלים ר' תתמ"ה תנחומא לך לך סי' ה' וס' במדבר סי' ט"ו וילק' במדבר ר' תר"ץ. והקבוץ שתי תְּמָרוֹת סוכה ל"ב: עירו' י"ט.] —

* תָּמָר (שם פרטי לנקבה) ירו' מגילה פ"ג רע"ד.

תמר תמרורים בתמרוריה היא עומדת
ובקשנו למתקה ולשוא צרף צרוף.

תָּמָר (= תְּמָרָה הקבוץ תמרות מל"ע ثمرة Spross Trieb ובפרט לולבי הנצפה junge Triebe des Kapperstrauches) תמרות[7]) אביונות וקפריסין (ברכות ל"ו.) פי' תמרות הן לולבי נצפה ואוכלין אותן כשהן רכין משום דארעתא דהכי נטעי להו לכך מברכי עלייהו בורא פרי האדמה אבל לולבי גפנים דלאו אדעתא למיכל לולבים נטעי להו מברכין עלייהו שהכל וכבר פירשנו פירוש מבואר בע' צלף. בפ' ב' בשביעי' (מ"י) התמרות שלהן אסורות פי' הציץ קודם שהוא פתוח דומה לתמרה כדאמרינן (סוכה ל"ג.) נקטם ראשו ועלתה בו תמרה[8]). בפ"ד במעשרות (מ"ו) רבן גמליאל[9]) אומר תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול המצרי[10]) חייבי במעשר. בפ' י"א בפרה (מ"ז) אין מזין לא ביונקות ולא בתמרות פי' כמין גרגרים קטנים שיש בראש האזוב. *[אחי"ה ופי' רה"ג בפרה: תמרות כדגרסינן נקטם ראשו תני עולא נקטם ראשו ועלה בו תמרה כשר ע"כ וכמו שפי' רבינו לעיל בענין שביעית הנ"ל. ובירוש' מעשרות ספ"ד דנ"א רע"ג פי' הקפרס והתמרות מין אחד הן מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס עיי"ע קפרס ושם רמזתי כבר על תש' הגאונים (הוצאת ה' הרכבי סי' שע"ח צד 196) ובהיות דברי רבינו בע' זה ובע' צלף ונצפה מבוארים על ידי דברי הגאון אמרתי לספחם פה וז"ל ומיני צלף

---

[1]) בנו"ג ודיקולא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר גרג וצ"ל גרג ובשרפ"ע בפ"ס נגר. [3]) חן ג' בח"ג, תמ"ב ומ"ש בשינוי הגירס'. [4]) הועתק מליקוטי הגאונים שהוזכר בשט"מ לכתובות ד"ח הכל ושני פירושים אחרים תמצא בע' חן ג' ועיי"ע דהן ומ"ש בח"ג, כ"ח. [5]) בנו"ג בארבילא וכ"ה ברש"י בסנהדרי פ"ט: ובכ"י ש"ס שם ובנו"ג שם בארבלא. [6]) ועיי' פירש"י במכות וסנהדרי הנ"ל תמרים הנתונים בכברה וא"כ פי' מענין ארבלא (= ערבלא) עיי"ע בח"א, רס"ת: [7]) ברפ' פראג נכלל זה הערך בטעות עם ערך הקודם לזת. [8]) וכ"ה בר"ש בשם הערוך והוסיף עוד וי"מ תמרות כעין לולבי גפנים בדתנן (מעשרות פ"ד מ"ו) גבי צלף דמתעשר תמרות ואביונות. [9]) וכ"ה בירוש' ובכ"י ש"ס אבל במשני דבבלי שלפנינו: רבן שמעון בן גמליאל. [10]) בנו"ג הלבן.

אביונות וקפריסין ותמרות ששאלת ידועין הן פרחא ושיתא ובוטיתא [1]) ומאי ניהו ידוע ומנוכר הוא בין בבבל בין בא"י הוא צלף והוא נצפה ובל' ארמי פרחא ובל' ישמעאלי נקרא אלכבר [2]) יובא בשתי עונות בימי ניסן מביאין ממנו עלין ותמרות והן הנקראין שיתא בל' ארמי ונקראין עוד אבשטי [3]) ובל' ישמעאלי קורין אותן בבבל אלקצבאן [4]) והן עציו שעדאן הן כלולבין רכין וגוחין להאכל ועושין אותן בכאמך שיש בו חלב ומאן דאכיל להו להני עלין ולהני תמרות שהן לולבין מברך עליהן בורא פרי האדמה ולא דאמי לעלי נפנים ולולבי גפנים דמברכין עילויהי שהכל מ"ט משום דלא נטעי אינאשי גפנים אדעתא דעלין ולולבין אבל פרחא נטעין ליה אינאשי למיכל עלין ולולבין ברוכוכיהי וכו' וכו' ובזמן הכנסת פירות בא עוד מן הצלף פריו שהן אבינות וקפריסין אבינות הן הנקראין בוטיתא בל' ארמי והן כאגוזים שיש בהן פרי שדומה למעות וקפריסין הן נץ שעל ראשון של אביונות כנץ של רימון הנקרא ורד וכו'] —

תִּמֵּר (הפעל נבנה מהשם תימרה פי' עשן Rauch Dampf aufsteigen) בס"פ כיצד מברכין בגמ' והוא אומר (ברכו' מ"ג.) מאמתי מברכין על המוגמר [5]) משתעלה תמרתו פי' עשנו. בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולין קי"ב.) אין מניחין כלי תחת הבשר עד שיכלה כל מראה אדמומית שבו מנא ידעינן אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא משתעלה תמרתו. פי' כיון שיעלה מן הבשר עשן נצלה והולך וזה ששותת שומן הוא [6]). בפ' אמר להם הממונה בגמ' בית אבטינס (יומא ל"ח.) היו יודעין לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותם של הללו מתמר ועולה כמקל ושל הללו מפציע [7]) לכאן ולכאן — (א"ב ל"מ זה (שה"ש ג', ו') כתמרות עשן). *[אחי"ה בל"מ הנ"ל וכן ויתימרות עשן (יואל ג', ג') אי' מלא וכ"ה תימרתו בחולין הנ"ל אבל בברכות אי' תמרתו וכ"ה כפי' רגמ"ה חולין וכגי' רבינו וכתב הרד"ק בשרש תמר: לפי שהתמר עץ גבוה וישר ושוה ידמה הדבר הגבוה והישר אליו וכן עמוד עשן (שופטים כ', מ') ע"כ ועיי"ע הבא אח"ז ובירוש' יומא פ"ג דמ"א סע"א וירוש' שקלים פ"ה דמ"ט רע"א הגי' של בית אבטינס היתה מתמרת ועולה וכו' וכ"ה בשהש"ר פ' מי זאת. ועיי"ע הבא אח"ז] —

תמר (= תִּימּוּר כמו תִּימְרָה של ע' הקודם לזה) בר"ג דפ' אמר להם הממונה (יומ' כ"ח:) ר' אומר אינו דומה תימור של חמה לתימור של לבנה תימור של לבנה מתמר ועולה כמקל של חמה מפצע [8]) לכאן ולכאן — (א"ב פירש"י עלות השחר שנבקע נראה כתמר זקוף). *[אחי"ה ועוד הוסיף רש"י לשון ותימרות עשן (יואל ג', ג') על שם שזוקף ועולה ע"כ וכפי' הרד"ק בע' הקודם לזה ולא ידעתי למה הפריד רבינו בין הדבקים. ובירו' יומא רפ"ג ד"מ: מאור הלבנה מתמר ועולה מאור החמה פוסה על פני כל המזרח. ור"ח ביומא הנ"ל (ברפ' ווילנא דף כ"ט.) הביא זה הירוש' בזה"ל מאור הלבנה מתמר ועולה כמקל ותימור של חמה פוסה על פני כל המזרח ע"כ. שהש"ר פ' אשכול: אשכול שהיתה מתמרת ועולה עד הקורות ואח"כ פוסה וכו' והוא מע' הקודם לזה. ותימור הוא השם המופשט] [9]) —

תמר (= תִּימוֹרָא ובמספר זוגי תִּימוֹרָתָא פי' בל"מ שְׁמֻרוֹת וכן בל' סורי' תֵּמְרָא Augenlieder-Wimpern) בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מאי שנא האי תימורא דתרנגולא [10]) דמידלי לעיל משום דדייר אבי תפי [11]) פי' גלגל עין. פ"א מפני מה עפעפים של מטה של תרנגול עולין על העין ומכסין העין מפני שעולין בדף [12]) שעל הבירה ואלמלא עפעפם שהוא כך היה העשן מעורם. ואל יראה בעפעפי שחר (איוב ג', ט') תרג' בתימורי קריצתא ועל עפעפי צלמות (שם ט"ז, ט"ז) תרג' ועל תימורי טולי מותא. *[אחי"ה ועוד שם י', כ"ב ארעא דתמורהא היך קבל טולי מתא ועוד

[1]) עיי"ע שת ובטיתא. [2]) עיי"ע צלף ומ"ש. [3]) נ"ל מל"פ أبست פי' פרי האשה קודם שנולד הולד והושאל לפרי הרך של צלף. [4]) القضبان שבטים מענפים רכים. [5]) וכ"ה בכ"י ובר"א"ש ובנו"ג הריח. [6]) וכ"ה בפירש"י בלי ראשון ע"ש ולישנא אחרינא שהוא לשון מורה מסכים עם פי' רגמ"ה שפי' משיעלה תמרתו כלומר משיתחילו הפחמין ליכבות תחתיו מפני שמנו. [7]) בדפ"ר במ"ס מצפע וצ"ל מפצע כדאי' בשרפ"ע ובכ"י ק"ס ובנו"ג מפציע וכ"ה בעיקרי התלמוד ופי' מפצל וכ"ה באמת בפסקי רי"ד מפצל ורד"ק שרש תמר גרם מפצי ואולי צ"ל מפצל עיי"ע פצע. [8]) בנו"ג מפציע ובפי' רי"ד מפצל ועיי"ע הקודם לזה. [9]) ומזה בפיוט לשחרית של יוה"כ המתחלת אנא אלהים חיים: כתִּמּוּר דקה מן הדקה. [10]) ברש"י דתרנגולא וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג דתרנגולתא. [11]) וכ"ה בע' תפי וכ"ה נכון ובנו"ג ארפי. [12]) וא"כ הוא כגי' שלפנינו דדיירי ארפי.

עי׳׳ תרג׳ תהלי׳ י״א, ד׳; קל״ב, ד׳; למשלי ד׳, כ״ה להעתקת עפעפים ועוד להעתקת שמרות עיני (תהלי׳ ע״ז, ה׳) תימורתיא דעיני — ומזה תמיר בכורו׳ מ״ד עיי״ע תמן = תימן במו״ע ובע׳ הבא אח״ז] —

☞ תמר (= תָּמִיר אולי מע׳ הקודם מי שאין לו עפעפים) מסכת בכורות פ׳ מומין אלו (מ״ר.) תנא הזריר [1]) והלופין והתמיר. [תמיר שתמו זיפין, בעל הערוך גרס והתימן. *[אחי״ה כבר העירותי בע׳ תמן כ׳ שרבינו גרס כגי׳ רגמ״ה, ואולי גי׳ הספרים עדיפה כי נגזרת המלה מע׳ הקודם לזה כלומר תמו שערות עפעפיו, וכפי גי׳ התימוז מל״פ הרשומה בע׳ תמן] —

* תמר (מל״ע ... פי׳ נושא פירות Früchte tragen) בר״ג פמ״ח הקוצין הללו . . . מאיליהן הן יוצאים ומתמרים ועולים (ועיי״ע קץ ד׳), כתובות ק״א: חטה שתתמר כדקל. וכ״ה במדרש הגדול כ״י נח וש״נ הגי׳ הקיצונין הללו. ונ״ב צומח.

* תמרנה עיי״ע תמופה.

* תַּמְרוּקָא (פי׳ כמו בל״ם תמרוק Salbe) תרג׳ במד׳ כ״ט, ז׳. תרג׳ ירו׳ א׳ ט״ז, כ״ט.

* תַּמְרוּרִים (מל״ם Bitterkeit) עיי״ע תָּמָר ב׳ וש״נ.

* תַּמְרְתָא ב״ר פמ״ה כפר תמרתא ועיי״ע כפר תמרתא ועיי״ע כפר ח״ד, ש׳: וש״נ שאר מקומות. וכ״ה בשו״ט מזמור ק״ד סי׳ ט״ז.

תן (= תְּנָא, תְּנִי בל״ס sprechen, reden, lehren; תַּנָּא Lehrer) בגמ׳ דפ׳ דם חטא בזבחים (צ״ו: א״ל אי תניא תניא בפ׳ השותפין בגמ׳ כופין (ב״ב ח׳.) גם כי יתנו בגיים עתה אקבצם (הושע ח׳, י׳) פי׳ גם בהיותם בגוים אם אראה אותם כי יתנו תנויי התלמוד עתה אקבצם ואם לא יתעסקו אלא המעט ויחלו ממשא מלך ושרים (ע״ש בפסוק) כלו׳ יעלו ממשא מלך ושרים. פ״א יחלו יבטלו כמו לא יחל דברו (במדבר ל׳, ג׳) תרג׳ לא יבטל [2]). בס״ג דפ׳ הישן (סוכה כ״ח:) מקרא ומשנה כמטללתא תנויי בר ממטללתא [3]). בר״ג דפ׳ המוכר פירות (ב״ב צ״ג:) כל תנא בתרא לטפויי מילתא קאתי. ותנא תונא פי׳ „והתנא שנאה כלומר ששנינו במשנתינו כשמעתיה" [4]). ושננתם (דברים ו׳, ז׳) תרג׳ ותתנינון. ויגד לשני אחיו (בראשית ט׳, כ״ב) תר״י ותני [5]) וגם אתה לא הגדת לי (שם כ״א, כ״ו) [6]) וענתה שמה כימי נעוריה (הושע ב׳, י״ז) תרג׳ ויתנהון תמן למימרי תקראי אישי (שם י״ח) תרג׳ תתנהון לפולחני. *[אחי״ה בזה הענין תַּנִּי מל״ס פי׳ הגיד וספר אי׳ רק בתר״י ויגד לאברהם (בראשית כ״ב, כ׳) תר״י ותניאו לאברהם. הגידי נא לי (שם כ״ד, כ״ג) תר״י תני כדון לי ועוד עיי׳ תר״י שם מ״ט, ס״ו; כ״ה, ל״ב; כ״ט י״ב; ל״ב, ה׳; מ״א, כ״ד ובתרג׳ תהלים ט׳, י״ב; נ״א, י״ז; מ״ט, י״ד והרבה זולתו. ועוד בענין הוראת דבר חוק ומשפט מל׳ התלמוד תְּנָא כמו שָׁנָה. להגיד לכם את דבר ה׳ (דברים ה׳, ה׳) תר״י א׳ למתניא לכון; שם ל״ב; ז׳ קרון בספרי אורייתא ויתנון לכון וכו׳. מגיד דבריו ליעקב (תהלים קמ״ז, י״ט) תרג׳ דתאני דביריא דאוריתא ליעקב, יגיד צדק (משלי י״ב, י״ז) תרג׳ ניתני צדיקותא. אתפעל אתני תרג׳ בראשית ל״ח, י״ג, איתני תר״י ב׳ שם מ״ד, י״ח. וכן בדרז״ל בענין סיפור והגדה ירוש׳ נזיר ספ״ה דנ״ד: תני לון עובדא. ובינוני תָּנְיָתָא ויק״ר פ״ט יציבא ושמעא ליה תנתא מדרשא. או אולי הוא השם תִּנְתָּא (Vortrag). בענין הוראה: תני או תניא נאמר על הברייתא ותנן נאמר על המשנה. ב״מ ה׳. תני, ושם וחולי׳ י״ג. והלאה סוטה כ״ב. תנו רבנן (ור״ת ת״ר) ב״מ שם: תנן. יבמות נ״ג. וניתני נמי וכו׳ תני וכו׳ ותנא דידן, תניא וכו׳, חולי׳ ט״ו. והלאה תנא קומי דרבי, תנא ר׳ חייא, יומ׳ כ״ז: כ״ח. תנן דתנן, תני, קא תני (בהבלעת האלף קתני). ירוש׳ קידושין פ״א דנ״ח ע״ג תמן תנינן ועיי״ע תם ד׳ וש״נ. אי תניא תניא שבת קט״ו: חגיגה י״ט: מ״ק ד׳. יומא ל״א: יבמו׳ קי״ב: נדרי׳ י״ט: זבחי׳ ט״ו: (עיי׳ לעיל בערוך) צ״א: מנחות ק״ז. בכורות ז׳. חולין צ״ג. תמור׳ ל״א. נדה כ״ג: וע״ש פירש״י ועיי׳ יד מלאכי סי׳ א׳. תנא ושייר סוכה נ״ד. ב״ק י׳. ט״ו. מ״ג: ס״ב: כתובות מ״א. תענית י״ג: י״ד. יבמות כ״א: ע״ג. פ״ד: קידושי׳ ט״ז. מ׳. ועיי׳ נזיר ל״ח: סוטה ט״ז. מכות כ״א: ועי׳ יד מלאכי סי׳ תרל״ח ותרנ״א ועיי׳ שם סי׳ תרל״ח

---

[1]) בנו״ג הזדיר וצ״ל הזויר עיי״ע. [2]) וכן פירש״י ע״ש וז״ל רגמ״ה יתנו בגוים בלי ארמי כמו ושננתם ותתנינון כלומר גם יתנון שעוסקים בתורה כולהו עתה אקבצם מגלותם ואם מעט מהם יעסקו ויחלו אותו מעט ויחלו כמו לא יחל דברו ע״כ. [3]) כ״ה ג״כ בכ״י ש״ס ובו״ש ובאו״ז ויתר מקומות אצל ד״ס ובנו״ג ומתנא . . ותנוי וגי׳ תנויי אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח ופי׳ ר״ח תנויו לארהוטי לישנא דגמרא ע״כ ובכ״י ש״ס אי׳ בפירוש: תנויי תלמודא וכ״ה באו״ז ועיי׳ נדרים ח׳. ובר״ן ד״ה והוא. [4]) רבינו לא ציין הסוגיא אבל נראה לי ברור כי כיון לב״מ ג׳. דאי׳ שם ותנא תונא ופי׳ ר״ח בזה״ל פירושו והתנא שנאה כלומר שנינו במשנתינו כשמעתיה ע״כ והם הם דברי רבינו ועיי׳ בפנים בהוספותי שאססר לך כל תנא תונא בש״ס. [5]) בתר״י והוי. [6]) בתר״י חויה

בענין תניא כוותיה דפלוני ושם סי' תרמ"ח ותרמ"ט תנא והדר מפרש, תניא אידך שם סי' תרנ"ב, תניתוה שם סי' תרנ"ד, תנינא להא דת"ר שם תרנ"ה. ת"ר שם סי' תרנ"ח. תני כך וכך שם סי' תרס"ה. תנא סיפא לגלויי רישא ב"מ ק', תנא רישא משום סיפא זבחים צ"א. תנא תני חולין ק"ל. כתובות פ"א. איידי דתנא .. תנא יבמו' ג'. נ"ג. סוטה ב'. סנהד' ג': נדה ל'. הפעיל חולין מ"ח. אתון אהא מתניתו לה אנן אדרבא מתניתן לה וכו'. ב"מ מ"ד. מתני לה רבי וכו' כתובות י"ז רע"ב למאן דמתני וכו'. ירוש' תענית פ"ד דס"ח. רבי הוה יתיב מתני וכו'. והשם תַּנָּא. ועם הפעל סוטה כ"ב. תני תנא ולא ידע מאי אמר. ביצ' כ"ט: תני תנא קמיה דרבינא. מגילה כ"ח: אי תנא לִיסא מתניתין. סנהדר' ס"ג. מאן תנא. תנא דבי שמואל ביצה כ"ט. תנא דבי אליהו י"ם סי' תרמ"ז. תנא קמא (בר"ת ת"ק) תנא בתרא ב"ב צ"ג. צ"ג: אטו כ"ע לתנא צייתי לאמורא צייתי חולי' ט"ו. תנא כי רוכלא ניחשב וניזל גיטין ל"ג. וש"נ. — ובענין תנא תונא שהביא רבינו בלי ציון מקום הא לך כל תנא תונא שבש"ס יבמות נ"ו: נ"ח. כתובות ע"ו. ע"ו: קידושי' כ"ד: ס"ה: (פעמים) ס"ו. סוט' מ"ד. ב"ק ק"ה. ק"ה: ב"מ ג'. ד'. ב"ב פ"ד. (פעמים) סנהדר' כ"ח. ע"ז: זבחים פ"ט: חולין מ"ד. ודע שרש"י ביבמות נ"ו: פי' וז"ל תנא תונא: תנא דידן כמו אבונא אחונא ע"כ וכן פירש"י בסנהד' שם [1]. וכן פירשב"ם בב"ב פ"ד. ותנא תונא: תנא דידן כמו אבונא אחונא ולשון קצור הוא ע"כ: ירו' פיאה פ"ד די"ח ע"ד אית תנא תני, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. אית תנאי תני ... ואית תנאי תני. ירושלמי יומ' פ"ו דף מ"ג רע"ד אית תניי תני. ירוש' דמאי פ"א דכ"א ע"ד וירו' ערלה פ"א דס"א. אמר ר' יוחנן ותני כן, ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג אמר ר' יוסי בי ר' בון ותני ר' חייא ועיי' מ"ש בכלל אמר פלוני ותני כן במה"י למהרז"ף צד י"ג: ועוד בירוש' ובמדרש המשקל תַּנּויי. ירוש' תרומ' רפ"ט דמ"ו סע"ג אית תנויי תני ... אית תנויי תני, שהש"ר פ' מי זאת עולה דהוה קראוי ותנויי וכו' וגי' רבינו עיי"ע פיים. ועוד תְּנוֹיָא פי' למוד המשנה והקבוץ תענית כ"ד סע"א אי משום תְּנוֹיֵי אנן עדיפנן מינייהו דבשני דר' יהודה כל תנויי בנזיקין הוו וכו', סנהדר' ק"ו: כולי תנויי בנזיקין ועיי' ג"כ ברכות כ'. — ובענין תנויי סוכה כ"ח: עיי' לעיל. והקבוץ מן תַּנָּא: תַּנָּאִים, תַּנָּאֵי סוטה כ"ב. סנהדי' ל"ג. והלאה, ס"ג. והלאה. ובענין הכלל תרי תנאי דפליגי עיי' יד מלאכי סי' תרס"ב] —

תן (= תְּנַאי, תְּנַיי מל"ס תַּנְיַ Bedingung ומזה הפעיל ואפעל הִתְנָה, אַתְנִי bedingen) להתנות על השערים (ב"ב ח':) ככר פי' בע' סע. בס"ב בכתובו' בגמ' העדים (י"ט:) תנאי היו דברינו מהו. *[אחי"ה וכנ"ה שם: זילו קיימו תנאייכו וכו'. ושם פ"ד מ"ז תנאי בית דין, קידושין פ"ג מ"ד ר"מ אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי ועיי' גיטי' מ"ו: ע"ה. גדרי' י"א. י"ג: שבועות ל"ו. תנאי כפול קידו' ס"א. יבמות נ"ג. [2]. ירו' כתובו' רפ"ט דל"ב ע"ד בתנאי גוף אבל בתנאי ממון תנאו קיים. כתובות פ"ג. ושם: תנאו בטל .. תנאו קיים. ב"מ צ"ד. תנאי קודם למעשה ה"ז תנאי מעשה קודם לתנאי אינו תנאי, שם במשנה כל תנאי שיש מעשה בתחילתו תנאו בטל וכו', גיטין ע"ה סע"א תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר. כתובו' ע"ד. המקדש על תנאי וכו', יבמות נ"ג, יש תנאי בחליצה קמיפלגי וכו'. ביצה ל': הכל לפי תנאו. והקבוץ תְּנָאִים, תְּנָאִין תְּנָיִין עיי' למטה בסמוך. ובדוגמאות הפעל. ועוד תְּנָאָה (= תנאי) כתובות הנ"ל תנאה דאפשר לקיומיה ע"י שליח .'. הוה (תנאיה) [צ"ל תנאה] תנאה דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח .. לא הוה תנאה שם: אחולי אחליה לתנאיה וכ"ה תנאה בתר"י שמות ד', כ"ד; במדבר כ"ב, ד'; דברי' כ"ח, ט"ו. ועוד בירוש' תְּנַיי. ירוש' קידושין פ"א דנ"ט ע"ג תניי גוף הוא, ושם: אית לון תניי ממון. והקבוץ ירוש' סוטה רפ"ז דכ"א סע"ב יש תְּנָיִין בשבועות, שם: שבועת הדיינים כתניין שבלבינו לא כתניין שבלבכם .. כתניין שבלבו הוא משביעו. שמ"ר פי"ח תנאין עשה עמהם הקב"ה. והפעל בהפעיל ב"מ צ"ד. במשנ' מתנה ש"מ להיות פטור וכו', שם, קידושין י"ט: וש"נ כל המתנה על מה שכתוב בתורה וכו', ב"מ שם: התנה עליו מתחילתו וכו'. כתובות פ"ט מ"א כל המתנה על מה שכתוב בתורה וכו', ב"ב ח': עיי' לעיל בערוך. ביצה ל': ואם התנה עליה. כתובו' ג'. איבעי ליה לאתנויי ולא אתני. תר"י שמו' ד', כ"ד גזר בתנאה דאתניו תרויהון. ירוש' ב"ב רפ"ה דמ"ו. תְּנָאִים

[1]) ובב"מ פי' ותנא דידן סייעתא לדידי. [2]) ועיי' תוספות קידושי' מ"ט: דעת רשב"ם דבממון לא בעינן תנאי כפול והתוספו' השיגו עשיה ובהרב המגיד פ"ו מה"א הלי"א.

שהתנה יהושע וכו'. ב"ר פ"ה דרש: לאיתנו (שמות י"ד, כ"ז) תנאין התנה הקב"ה עם הים שיהא נקרע לפניהם וכו'. שמ"ר פכ"א אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי מתחלה שאני קורעו שנאמר . . . לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו מתחלה ועיי' ילק' בשלח ר' רל"ו] —

תן (= נָתַן עיי"ע) בפ' האיש מקדש בו בגמ' האומר לאשה התקדשי לי (מ"ח.) מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה. בפ' מי שמת בגמ' ראו (ב"ב קמ"ד.) הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא וכו' עד מנה לי בידך תנהו לפלוני.

* תָּנָא, תַּנָּא, תַּנַּיי, תַּנְיָיא עיי"ע תן א'. וש"נ תַּנּויי, תְּנוֹיָא, תּוּנוֹיָא.

* תְּנַאי, תְּנַיי, תְּנָאָה עיי"ע תן ב'.

* תַּנֵּי (פי' כמו שִׁנָּה בל"מ ändern) תרג' איוב י"ד, כ' מְתַנֵּי קלסתוריה.

תנן (= תִּנְיָן פי' שני בל"ע ثان, ثانی ולנקבה ثانية der zweite) תרג' יום שני (בראשית א', ח') יום תנין. תרג' ויאמר שנו וישנו (מ"א י"ח, ל"ד) ואמר תנו ויתנו. *[אחי"ה בנו"נ ותנו והפעל תְּנִי, תְּנָא בל"ס תנא פי' כמו שָׁנָה בל"מ wiederholen ט"א הנ"ל בתרג' לפנינו ואמר תנו ותנו. וכן בתרג' ש"א כ"ו, ח' ולא איתני ליה; תרג' ש"ב כ', י' ולא תנא ליה; למשלי כ"ו, י"א דְתָאנֵי; אתפעל תרג' בראשית מ"א, ל"ב ועל דאיתני חילמא. ומספר סדורי תִּנְיָן, תִּנְיָין, תִּנְיָינָא עיי' דניאל ז', ה'. ירו' תענית פ"ד דס"ח. קדמיי . . . תיניין. ולנקבה ויק"ר פ"ט קמייתא תנייתא ותליתיתא. והוא כל"ע הנ"ל. והרבה בתרגום ד"מ תרג' הנהר השני (בראשית ב', י"ג) נהרא תנינא ועוד תיניין עיי' תרג' ש"א כ"ג, י"ט; ליחזקאל י"א, ט"ז — ב"ר פכ"ט און תיניא כ"ה בגי' רבינו בע' תתיא כפי פי' ר"מ כלפו ע"ש וט"ש. ולנקבה תִּנְיֵיתָא תרג' בראשי' ד', י"ט; ט"ז, י"ח; במִדְבר ב', ט"ז. והקבוץ זכר תִּנְיָנִין תרג' בראשית ו', ט"ז; לירמיה ט"ז, י"ח. והשם במקום התואר הפעל תִּנְיָנֵיתָא פי' שנית תרג' ישעיה מ"ג, ב'; לאיוב מ', ה'. והשם תִּנְיָנוּת וכל' סורי' תִּנְיָנוּתָא Wiederholung עיי' תרג' בראשית מ"א, ה'; לויקרא י"ג, נ"ח; לבמדבר י', ו' וזולתו. וכן כבר בדניאל ב', ז'. ירוש' יבמות ספי"ב די"ג. זמן תִּנְיָינוּת, דב"ר רפ"א קדמותיך הוא תניינותיך הוא, קדמותכון הוא תניינותכון הוא] —

תְּנַן (בל"ס תַּן פי' עשן rauchen, והשם תְּנָן, תְּנָנָא בל"ס תַּנָּנָא Rauch) והר סיני עשן (שמות י"ט, י"ח) וטור דסיני תנן. *[אחי"ה בנו"נ תְּנַן וכן ההר עשן (שם כ', י"ח) תרג' טורא תנין פיעל במדר' הגדול כ"י ויחי בית שיש בו נחש מתננין בו כו' והשם: תנור עשן (בראשית ט"ו, י"ז) תרג' תנור דתְנָן ובתר"י א' מסיק תננא. ויעל עשנו כעשן הכבשן (שמות י"ט, י"ח) תרג' וסליק תנניה כתננא דאתונא. ועוד עיי' תרג' קיטור (בראשית י"ט, כ"ח) תְּנָנָא [1] ועיי' תרג' יהושע ח', כ'; לשופטי' כ', ל"ח, מ'; למשלי י', כ"ו. ותרג' באשם (ישעיה ל"ד, ג') תנגהון] —

* תַּנִּין (מל"מ Meerungeheuer, Krokodil) שבת ק"נ. (נבוכדנצר) רכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו. ב"ב ע"ד: תנינים הגדולים: ארזילי דימא עיי"ע אדילי. ותרג' אונק' בראשי' א', כ"א תניניא רברביא ועיי' לשמות ז', י"ב לדברים ל"ב, ל"ג והיחיד תַּנִּינָא לשמות ז', ט'; לישעיה כ"ז, א'; נ"א, ט'.

תְּנָבָא (= תּוּנְבָא מל"ם תנובותא Stumpfsinn) בפ' יוה"כ בגמ' חולה (יומא פ"ג.) אימור תונבא בעלמא נקיט ליה וספק נפשות להקל. בפ' בנות כותים בגמ' קשתה שלשה ימים (נדה ל"ז:) והא והא תונבא בעלמא הוא דנקיט לה. פי' כעין טרידות דעת בעלמא דנקיט להקא משמע לן כיון דשפת מן הצער טמאה זיבה. וזהמתו חיתו לחם (איוב ל"ג, כ') תרג' ומן תונבא דנקיט ליה מרחקא [2] נפשיה מזונא. *[אחי"ה ורש"י פי' בנדה תונבא: אשטורדישו"ן (estourdissement, estourdisson) שאינה מרגשת בצערה מחמת שעמומית החולי ועיי' יומא שם וכן לועז רש"י תוהו (בראשי' א', ב') ועיי' מרפא לשון יומא פ"ג. וכן ענין מלה סורי' הנ"ל פי' שעמומית וחסרון הרגשה. והלע"ז הנ"ל ג"כ ברש"י עירו' ס"ח. ע"ש ור"ח פי' שם תונבא הוא דנקיט לה כלו' קור החזיק בו ואוכלת בלא תיקון דעת וכו'] —

* תְּנוּדָה (פי' כמו תנועה Bewegung) בתשובת הגאונים סי' י"ב (בהוצ' ה' הרכבי צד 5) ועשה שם תנודות שמנידות אותו מאליהן וכו' ועיי' שם סי' שע"ד (צד 190) פי' כמו תנועה

[1] בדפ"ס תְּנָנָא. [2] וכ"ה בכ"י תרג' ובדפ' מְרחיקא נפשי ובדפ"א בערוך נשמתיה.

והקבוץ תנודות כמו תנועות שם תשוב׳ סי׳ ש״ץ (צד 207) אפי׳ תנודות של אדם ואפי׳ רחשושי לבו תלויין במזל.

* תָּנָה הפעיל התנה עיי״ע תן ב׳.

* תְּנַח (אתפעל של אֲנַח seufzen) חולין נ״ו: אינגיד ואיתנח ועיי״ע אנח וש״נ. ומזה השם תְּינָחָא, תּוּנְחָא ולנקבה תְּינַּחְתָּא, תּוּנְחָתָא ובל״ם תַּנְחָתָא פי׳ אנחה עיי׳ תרג׳ תהלים ל״א, י״א; ל״ח, י׳; ק״ב, ו׳ וזולתו.

* תַּנְחוּם (מפעל נָחַם וברוב בקבוץ תַּנְחוּמִים מל״מ Trost, Trostreden) בּרכו׳ ט״ז: במשנה קבל עליו תנחומין וכו׳ אין מקבלין תנחומין על העבדים וכו׳. כתובות י׳: תנחומין של הבל ניהמו. אבדר״נ רפ״ל תנחומי אבלין. תרג׳ בראשית ל״ד, ג׳ כ״י ומליל תנחומין על לבה ועיי׳ תרג׳ הושע ב׳, י״ד ולישעי׳ מ׳, א׳, ב׳; נ״ז, י״ח. מרי תנחומין תרג׳ תהלים ס״ט, כ״א; תרג׳ שני אסתר א׳, ג׳ כסא דתנחומין. ועוד בתרג׳ תַּנְחוּמוֹתָא תרג׳ תהלי׳ קי״ט, נ׳; לאיוב ו׳, י׳; כ״א, ב׳.

* תַּנְחוּם, תַּנְחוּמָא (שם הפרטי לכמה אמוראים) ר׳ תנחום בריה דר׳ חייא, ר׳ תנחום בר יהודה, ר״ת בר אמי, ר״ת בר פפא, רבי תנחומא, ועוד הרבה שמות כאלה עיי׳ סד״ה, ועוד הקדמה לה׳ פריעדמאן לפסיקת׳ רבתי, צד 23.

תִּינֹק (= תִּינוֹק מן ינק פי׳ ילד רך ולנקבה תִּינֹקֶת ילדה רכה) בויק״ר בריש צו (פ״ז) א״ר יוסי מפני מה מתחילין לתינוקות בתורת כהנים ולא יתחילו להם מבראשית אמר הקב״ה הואיל והקרבנות טהורין והתינוקות טהורין יבאו טהורין ויתעסקו בטהורין. *[אחי״ה קצת חידוש שלא הביא רבינו דוגמא מהש״ס וזה מרוב מציאות המלה תִּינוֹק, תִּינֹקֶת, והקבוץ תִּינוֹקוֹת. ובזה אתן לך מסורה יפה אחר יגיעה רבה מצאתי זכרון המלה באלה המקומות. תִּינוֹק: ברכות ג׳, י׳; שבת י׳: (ביצה י״ז.) ושם י״ב, י״ג, י״ז: (ע״ז ל״ו:), שם ל׳: ל״ו, נ״ט: ס״ח, ס״ח: (שבועות ה׳, כריתות ג׳:) קל״ט, קמ״א: קמ״ב: קנ״א: עירובין נ״ג: נ״ד: צ״ה: (מנחות ל״ז.); פסחים י׳: קי״ב:; חגיגה י״ג: (סוכה ה׳:); מ״ק כ״ד, כ״ו:; תעני׳ כ״ב,; יומא כ״ג, ל״ז: ע״ה, ע״ז: פ״ב, פ״ד:; יבמות קי״ד,; כתובו׳ כ״ו, (ב״ק קי״ד:), כ״ח: ס׳,; קידושין פ׳, פ׳:; גיטין נ״ח,; נדרי׳ ל״ב, ל״ז, (ב״מ נ״ח.); נזיר ס״ב,; סוט׳ ל׳: מ״ז,; ב״מ כ״ו, כ״ז: קי״ב: קכ״ח: קמ״ב, קנ״ה,; ע״ז ט״ו: ל״ו: נ״ז, מנחות ס״ה,; חולין צ״ד, צ״ה:; כריתות י״ג:; נדה מ״ה, נ״ב, — תִּינֹקֶת: ברכות י׳,; שבת ק״נ,; עירובין נ״ג:; יבמות נ״ז: ק״ז:; כתובות ו׳, (נדה י״א: ס״ד:), י״ד: נ׳,; קידושין פ״א:; ב״ב ג׳: י״ב: קנ״ה:; ע״ז ל״ו:; נדה ה׳, ט׳, י׳: מ״ה: מ״ז, נ״ב, ס׳: — תִּינוֹק ותִּינֹקֶת: עירובין נ״ג: קידוש׳ פ׳, סנהד׳ צ״ד: נדה מ״ה: מ״ו, — והקבוץ תִּינוֹקוֹת: שבת י״א, נ״ח: קכ״ט: קל״ז, (פסחים ע״ב, כריתו׳ י״ט:); עירו׳ מ״ו: ע״א: ע״נ: פ׳: צ״ו: (ר״ה ל״ב: ל״ג, ערכי׳ ב׳:); פסחי׳ ע״ב, ע״ב: (יבמות ל״ד.) ק״ח: ק״ט, קי״ד: קט״ו:; ביצה ל״ד:; תענית י״ט, כ״ב: (מנחות ס״ט:) כ״ז:; יומא ע״ה ע״ח: פ״ב,; סוכה כ״א, מ״ה, מ״ו:; יבמות קי״ד,; קידוש׳ פ׳, (חולי׳ פ״ו, נדה י״ח:); גיטין נ״ז: נ״ח, נדרים ל״ז, סוטה מ״ו: מ״ז, (ב״ב פ״ז, סנהד׳ קי״ז:); ב״ק כ״ג: קי״ט,; ב״מ ס׳,; ב״ב י״ב: כ׳: כ״א, נ״א:; ע״ז מ״ו:; סנה׳ י״ז: נ״ב: ס״ג: ק״ד: זבחי׳ פ״ח:; בכורו׳ ל״ה,; חולין י״ב:; כריתו׳ י״ט:; נדה י״ג: מ״א: והרבה פעמים אי׳ תינוקות של בית רבן (בר״ת: שב״ר) עיי׳ ברכות ה׳, (גיטין ק״ט, סוטה ל״ה, חולין פ״א:) ס״ב:; שבת י״ג, ל״ג: קי״ט: (ד׳ פעמים); תענית כ״ז: ל׳,; גיטין נ״ז:; ב״ב כ״א,; ע״ז ג׳:; מכות כ״ב:] —

* תְּנוּפוֹלִין (נ״ל [1]) (Gegenstadt, ἀντίπολις) איכ״ר פ׳ היו צריה: עד שלא חרבה ירושלים לא היתה מדינה חשובה כלום משחרבה ירושלים נעשה קסרין מטרופולין ותנופולין והוא מל״י הנ״ל ופי׳ עיר העומדת להיות ראש ואם במדינה נגד עיר אחרת ופי׳ ר״ה כ״ב במדר׳ הנ״ל היו צריה שהיתה קסרין מטרופולין עיי״ע היינו עיר ואם וכן תנופולין Nebenbuhlerin עיי׳ ברילל הנ״ל, ומעריך ללונזאנו הגיה ללא נכון מנופולין עיר במחוז הפוליא ומ״כ פי׳ תניין פולין עיר שנית ודעת המשביר templum וה׳ לעווי כתב מה שכתב וה׳ ד״ר יואל (Blicke 2, 111) פי׳ מל״י θαμειός dichtgedrängt וא״כ θαμόπολις Stadt .dichtgedr.

תַּנּוּר (מל״מ וכן בל״ם תנורא בל״ע تنور בלשון צענד Ofen, tanura) בפ״ה בכלים (מ״ד) תנור

[1] כדעת החי ברילל פ״ע י״ב א׳, 173.

שהוסק מאחוריו או שהוסק שלא לדעתו פי׳ תנור שהסיקו בו אש מאחוריו כדי להתגנב או שהוכק שלא לדעת אדם. מוסף התנור (שם מ״ה) פי׳ תוספת שעושין על התנור שאם ישאר מן הלחם שלא יכילו התנור אופין אותו שם. *[אחי״ה ועיי׳ בפי׳ הר״ש. וכנ״ה בכלים שם מ״ו תנור שנתן בו עפר וכו׳ שם מ״ז תנור שנטמא, שם מ״ט תנור שבא מחותך. שם מי״א תנור של אבן ושל מתכת וכו׳ ושם מ״י תנורו של עכנאי ועיי׳ ב״מ נ״ט: ועיי״ע חכן א׳, עכן. אהלות פ״ה מ״א עיי״ע קמר א׳. כלים פ״ה מ״ג עיי״ע טרת. כתובות י״ז רע״ב תנורא דאסא עיי״ע הנמא ומ״ש בח״ג רכ״ה, ותרג׳ תנורא עיי׳ תרג׳ ויקרא ב׳, ד׳; ו׳, ל״ב; לאיכה ה׳, י׳ והקבוץ תר״י ויקרא י״א, ל״ה תַּנוּרִין. כלים פ״ה מ״ב שני תנורין סמוכין זה לזה] —

תְּנִיְּיתָא (מל״י τανεῖαι בל״ר tigna קורה (Balken ב״ר בריש ויהי מקץ (פ׳ פ״ט) חמת בחלמא תנייתא דביתא פקעה וכו׳ — (א״ב בנוסחאות כתוב שריתא דביתי תברא). *[אחי״ה וכ״ה באיכ״ר פ׳ רבתי ד״ה חדא איתתא שרייתא דביתא פקעה וכג״י רבינו אי׳ במיוחס לרש״י תנייתא דביתא פוקעת ופי׳ קורה שנייה שבבית פוקעת וכן הגי׳ בירוש׳ מעשר שני ספ״ד דנ״ה ע״ג תיניתא דביתא מיתברא] —

* תָּנְתָא (der Vortragende) או תְּנִיתָא (Vortrag) עיי״ע תן א׳.

תסוור (= תִּיסְוְורָא, תִּיסְבְּרָא, תּוּסְבְּרָא מל׳ יוני׳ θησαυρὸς אוצר Schatz, Vorrath) בב״ר פס״ח (ס״ז) הנה משמני הארץ: בגין תסוורתא חסרין מה נעביד ונמלי יתהון. בפ׳ (פ״נ) [צ״ל פ״ד] (לפנינו פפ״ג [1]) אלוף עירם (בראשי׳ ל״ו, מ״ג) למה נקרא שמו עירם שעתיד לערם תיסווריות למלך המשיח. בילמדנו בריש ואתחנן (בתנחו׳ לי״) והיו למלך תסווריות בכל מדינה. בפסיקת׳ דבחדש השלישי (פסיקתי דר״כ ק״ד.) פתחו לי תסוריות. ואברותיה בירקרק חרוץ (תהלים ס״ח, י״ד) תרג׳ ותסוורהא מליין אובריזון סנין. מזוינו מלאים (שם קמ״ד, י״ג) תרג׳ תסוורתא מליין — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ [2]) אוצר וסגלת מלכים עיי״ע טסבר). *[אחי״ה ובע׳ טסבר העירותי על גי׳ התרג׳ שאי׳ בט״ת ובכי״ת טיסברייהא ובכתב יד ערוך ק״ט וה״ב אי׳ גם כן בכי״ת תוסברייהא וכן בתרג׳ תהלים קל״ה, ז׳ תוסבריא דיליה. ושם קמ״ד, י״ג תּוּסְבְּרַיָּינָא, תרג׳ דה״י א׳, כ״ו, כ״ג ומנייה נגודא על תִּיסְבְּרַיָּא; לדה״י ב׳ י״א, י״א תיסברין, שם ל״ב, כ״ז תסברין, שם י״ב, ט׳ תסברי מקדשא תסברי בית מלכא וכ״ה בכי״ת בירו׳ ברכות פ״ט די״ג ע״ד העמידו קומום על תסבריות שלו ועיי״ע קמים. ירו׳ סנה׳ פ״י דכ״ז ע״ד תיסברין של פרעה תנחומא הישן בשלח סי׳ י״ד פתח תסבריות של יוסף [3]), תנחומ׳ הישן משפטים סי׳ ג׳ הרי התיסברון לפניך [4]). ולפנינו אי׳ בב״ר פס״ז דתִּסְוְורָתָא וגי׳ רבינו עיי׳ לעיל, ושם פפ״ג עיי׳ לעיל ושם: שהיה מבזבז תִּסְוָרִיּוֹת של אביו. ובבי״ת אי׳ בפסיקת׳ רבתי ס״פ ו׳ והיה לדוד כמה תסבריות צבורין כסף וזהב, ושם פ״י מכל תסבריות שיש לן וכו׳. שהש״ר פ׳ מים רבים: אם פותחין אומות העולם כל תסבריות שלהן וכו׳. וע׳ הזקנים העתיקו ע״י המלה היוני׳ הנ״ל מלת אוצר (דברים כ״ח, י״ב; יהושע ו׳, י״ט; מ״א ז׳, נ״א; מ״ב כ״ד, י״ג; נחמיה י״ג, י״ב והרבה זולתו) בית אוצר (מלאכי ג׳, י׳), גנז (יחזקאל כ״ז, כ״ד), חסן (ישעיה ל״ג, ו׳ נראה שהבינו כמו ל״ע خَزَن בית אוצר) עצר (שופטים י״ח, ז׳ והבינו כמו אֹצֶר)] —

* תִּסְבְּרָא (מפעל סבר ו׳ והוא דבור תוכני׳ wie verstehst du es?) ב״ק ל״ב. ותסברא.

* תִּסְוְורָא עיי״ע תסוור וגי׳ בו״ו אי׳ כמה פעמים במדרש הגדול כמו שתראה בספרי ח״ן הערך.

תָּסִיל (בן יונה בל״ע زغلول Täubchen) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ב.) תסיל פסול בתורין וכשר בבני יונה ש״מ מין יונה הוא. בסוף חולין בגמ׳ עוף טמא (שם ק״מ:) בעי ר׳ ירמיה [5]) יונה ע״ג ביצי תסיל ותסיל ע״ג ביצי יונה [6]) מהו. בפ׳ המגרש בגמ׳ כתב (גיטין פ״ו:) כל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מיונה ותסיל [7]) — (א״ב תר״י (א׳) בקצת נוסחאות ותור וגוזל (בראשית ט״ו, ט׳) ושפנינא ותסילא בר יון). *[אחי״ה ונראה שמלות בר יון (= בר יונה) באה מגליון פנימה להורות על תסיל עפ״י חולי׳ ס״ב. ותר״י א׳ גוזליו (דברים ל״ב, י״א) תָּסִילוֹי. ודע כי רש״י בחולי׳ ס״ב: פי׳ תסיל מין יונה היא ובדף ק״מ: פי׳ עוף טהור ודומה ליונה ע״כ וכן פירשב״ם כ״ב ע״ה. ביעתא דצוצילתא ביצת עוף קטן ששמו

---

[1]) לפי הכלל שבשפת הערוך שסוגה פרשת אחת יתירה. [2]) thesaurus. [3]) ובילק׳ בשלח רמז רמ״ג אי׳ פתח להם אוצרות של יוסף. [4]) וכ״ה בע״י אבל בתנחומא הנדפס משפטים סי׳ ה׳ אי׳ הרי אוצרותי לפניך. [5]) בגו״ג ר׳ זירא.
[6]) כ״ה בדפו״ו ובשדפ״ע לי״. [7]) לפנינו רק חוץ מן היונה וכ״ת בפרה פ״ט מ״ג.

תְּאצִיל ע"כ ובדפ' פיז' אי' ששמו תסיל ועיי"ע צצלא] —

תיסומן (?) מדר' שמ"ר פ' כתב לך את הדברים האלה (פמ"ז) שהיה אוהב לתיסומן לפי דעתי יש לגרוס תיסוורן פי' פקיד על האוצרות. *[אחי"ה וכן הגיה רימ"ז כמ"ר ה"ב, 196 תיסוריין ע"ש וה' אייזלער חשב שהוא מל"ס סימא, סימתא פי' אוצר ומזה תוסימן ממונה על האוצר (במ"ר ח"ג, 85)] —

תסס (= תּוֹסֵס gährend, schäumend מל"י θύσις) בס"ג דתעניות (ל' :) ובפ' בן סורר בגמ' מאימתי (סנהד' ע'.) ובפ' אין מעמידין בגמ' חומץ (ע"ז ל' :) ת"ר יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסותו ג' ימים [1]). בילמדנו אז יבדיל משה (בתנחו' ל"י) א"ל הקב"ה היאך אתה כופר ודמו תוסס שנא' (בראשית ד', י') קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. בריש (מגילת) [צריך לו' מגילת איכה] (פתיחת' דאיכ"ר ספי' ה') [2]) והעצמות (יחזק' כ"ד, י') אתה מוצא בשעה שגלו ישראל היה גופן תוסס כהדא מרקחתא — (א"ב פי' דבר מחמיץ ורותח). *[אחי"ה אולי כיון ר"ב על ל"י θύω aufլodern, das Auflodern, θύσις ומן השם aufdampfen Brausen נבנה התואר תוסס פי' ענין בישול וריתוח וכן פי' במ"כ באיכ"ר תוסס כדבר המתבשל וחם מאוד וכו'. ור"ח בע"ז הנ"ל פי' יין תוסס: חדש. וכונתו כי יין חדש הוא חם ומתבשל ורותח. וכנ"ה בירוש' תענית פ"ד דס"ט. ראה את הדם תוסס, קהל"ר פ' ועוד ראיתי: אותו הדם שיהיה תוסס ועולה ועיי' ג"כ דב"ר פ"ב. ירו' תרומות פ"ח דמ"ו רע"א היין כל זמן שהוא תוסס וכו'. ב"ר פע"ז התחילה הארץ תוססת אש ועיי' ג"כ שהש"ר פ' מי זאת. והשם המופשט תסיסה das Gähren, Sieden וני' דבימו תסיסות עיי' לעיל] —

* תִּסְפּוֹרֶת, תִּסְפָּרְתָּא (מפעל ספר abscheeren, das Haarabschneiden) שבת ט': מאימתי התחלת תספורת וכו' שם עיי"ע בן אלעשה. מ"ק י"ד: אבל אסור בתספורת. נדרים נ"א. תספרתא יהידתא.

* תַּסְקוֹפָא, תוסקפא (מפעל סקף ב' עיי"ע פי' מסבה ועלילה Veranlassung, Geschick) תרג' תאנה (שופטים י"ד, ד') תוסקפא הוא בעי. תרג' תאנים (יחזקאל כ"ד, י"ב) תסקופין, נסבה (דה"י ב' י', ט"ו) הות תוסקפא מן קדם יי', מסבות (איוב ל"ז, י"ב) תרג' תוסקפתא מהפך, תרג' עלילת דברים (דברים כ"ב, י"ד. י"ז) תסקופי מילין, נורא עלילה (תהלי' ס"ו, ה') תרג' מרי תסקופין, ובעלילותיך אשיחה (שם ע"ז, י"ג) תרג' ובתסקופי ניסייך אמלל. מדרש הגדול כ"י משפטים: בא עליו בתסקופין כו' עיי' מ"ש בספרי חין הערך צד 65.

* תיעא עיי"ע תייה, תייקא.

* תעי (נרדף עם טעי ומל"מ תָּעָה irren, irre gehen) עיי' תרג' תהלים קי"ט, ק"י. קע"ו; תרג' משלי י', י"ז; י"ד, כ"ב; כ"א ט"ז; לאיוב ל"ח, מ"א וזולתו ואפעל מתעי תרג' משלי י"ב, כ"ו, תרג' ויתעם (איוב י"ב, כ"ד) ואתעינון [3]) ועיי"ע הבא אח"ז. ב"ק פ"א: התועה בין הכרמים וכו' עיי"ע פסג.

תעב (= תּוֹעֵבָה Gräuel, Abscheu) והפעל ממנו בפיעל באפעל עיי' בפנים abscheulich handeln) תועבה תועה אתה בה (נדרים נ"א.) בכר פי' בע' תבל (א'). *[אחי"ה ובתרג' תּוֹעֵיבָא ולנקבה תּוֹעֵיבְתָּא עיי' תרג' ויקרא י"ח, כ"ב; כ', י"ג; דברים י"ג י"ד ישעיה מ"א, כ"ד; מ"ד, י"ט. והקבוץ נקבה ויקר' י"ח, כ"ו. כ"ז; דברי' ל"ב, ט"ז תועיבָתָא [4]), תרג' יחזק' ו', י"א תּוֹעֲבָתָא, ושם ח', ו' תּוֹעֵיבָן. נדה ס"ט: היא תועבה ואין ביגה תועבין ובירוש' יבמות פ"ד ד"ו: אי' ואין הולד תועבה. — והפעל ירוש' יומא פ"ו דמ"ג ע"ד אין היצר הרע תעב אלא דבר שהוא אסור לו ובירו' נדרי' פ"ט דמ"א סע"ב אי' תאב. פיעל ע"ז ס"ו. כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל וכ"ה בחולין קי"ד: שבת ק"ד. אותי תעב אתאוה לו. פועל שהש"ר פ' יונתי בזמן שהאשה מקבלת הריון היא מתעברת ומתוּעֶבֶת. באפעל תרג' יחזקאל ט"ז, נ"ב דאתעיבת מנהין. תרג' יחזקאל ט"ז נ"ב דאתעיבת מנהין] —

* תּוֹעֵיבָא, תּוֹעֵיבְתָּא עיי"ע הקודם לזה.

* תַּעֲבוֹר (מל"מ עֶבְרָה Grimm, Zorn) תרג' בעברת ה' (ישעיה ט', י"ח) בתעבור מן קדם יי', שם (י"ג, ט') אכזרי ועברה תרג' אכזרי ותעבור.

תַּעֲלָא (מל"ס תַעְלָא (בל"ע ثعالة) בל"מ שׁוּעָל Fuchs) תרג' שלש מאות שועלים (שופטי' ט"ו, ד') תלת מאה תעלין. *[אחי"ה ותרג' שועלים (איכה ה', י"ח) תעלין, כשעלים (יחזק' י"ג, ד') תרג' כתעלין, מנת שעלים (תהלים ס"ג, י"א) תרג' מוהבות תעלייא. וכן בדרז"ל יומא מ"ג:

---

[1]) בנוי"ג תסיסתו וכ"ה בעיקרי התלמ'. [2]) וברפ"ע נסמן בטעות מגילה ה' ונעלם מעיני הגרי"ב בהפשב"ע שצ"ל מגילת איכה. [3]) כ"ה בכ"י אצל ה' לעוזי ובנוי"ג בפ"ם ורתעינון. [4]) כ"ה בדפ"ס ובשדפ"ת תּוֹעֵיבְתָּא.

נדה ס"ה: דמסיק תעלא מבי כרבא עיי"ע כרב. – מגילה ט"ז: תעלא בעידניה תגיד ליה ובכ"י ש"ם ובע"י ובילק' כ"י עקב אי' היינו דאמרי אינשי תעלא וכו' וזו דוגמא אחרת להדא"א שמסרנו בע' אינש. קהל"ר פ'. מה יתרון בר קפרא הוה אמר תלת מאה מתלין על הדין תעלה. והקבוץ חגיגה י"ד. תעלולים (ישעיה ג', ד') תַּעֲלֵי בני תעלי ירוש' שביעית פ"ט דל"ט. מה אריוותא קמך ואת שעיל לתעלייא. — ובקהל"ר פ' ויתרון ארץ אי' כמה פעמים תעל] —

* תַּעֲנוּג (מל"מ כמו ענג Lust, Vergnügen) ירו' ברכות פ"ב ד"ה: רחיצה של תענוג.. רחיצה שאינה של תענוג. ירוש' שבת פ"ט די"ב. סיכה של תענוג, שם פי"ד די"ד ע"ג אם לתענוג מותר, ירוש' יומא פ"ח דמ"ד ע"ד ירוש' תענית פ"א דס"ד ע"ג סיכה שהיא של תענוג.. סיכה שאינה של תענוג.

* תַּעֲנִי, תַּעֲנִית (מל"מ (עזרא ט', ה') Fasten) תרג' צום: תעני עיי' תרג' יואל א', י"ד, ב', ט"ו; לזכריה ז', ה', וכן תעניתא תרג' ישעיה נ"ח, ג'. ו', ושם (ד') הקבוץ תענין, וכן ברז"ל תענית, תעניתא, ברכות ל"א: היושב בתענית וכו', שם ל"ב: גדולה תעני' יותר מצדקה, שבת י"א. יפה תענית לחלום וכו', לוה אדם תעניתו ופורע, עירו' י"ח: ישב בתענית ק"ל שנה. תעני' י"ב: תענית חלום, שם: תענית יחיד, שם י"א: ע"ז ל"ד. תפילת תענית, פסחים נ"ד: תעני' צבור ועוד עיי' בענין תענית ותעניתא ברכות ו': י"ז. ל"ב: פסחי' ס"ח: יומ' ס"ט: ר"ה כ"א. תעני' ח': י"א. ושם: י"ב. י"ד. כ"ב: כ"ה. מגילה ט"ו. כ"ז. מ"ק כ"ח. כתובות נ'. ק"ד. נדרי' מ"ט: גיטי' נ"ו. סוטה ל"ט: ב"מ ל"ג. פ"ה. סנהד' ל"ה. ק'. מכות כ"ד. ע"ז ח'. כריתות ו': מגילת תעני' שבת י"ג: ר"ה י"ח: ירוש' תענית פ"ב דס"ד ע"ג לילי תענית והקבוץ שם דס"ה. תַּעֲנִיָּתָא דאנן עבדין לית אינין תענייִן למה וכו' והקבוץ תעניות. תעני' פ"א מ"ד, פ"ב מ"א חגיגה כ"ב: נזיר נ"ב: תעניותיו. בענין תענית צבור ובשאר תעניות עיי' תשובת הגאונים דפ' ברלין הוצ' ה' הרכבי סי' רנ"ט צד 133. ובענין תענית שעות עיי' מ"ש באריכות לשון רמ"ל במעריך [1].

* תַּעַר (מל"מ Scheermesser) מכות כ"א. גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער.

* תַּעֲרוּבֶת (מפעל ערב Vermischung) חולין ו'. תערובת דמאי. ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג משום תערובת ועיי' עוד ירוש' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד ירו' עירובין פ"ו דכ"ג ע"ג ירוש' גיטין פ"ג דמ"ד ע"ד. והקבוץ ירוש' יומא פ"א דל"ח ע"ד וירוש' שקלים פ"ו ד"נ. תַּעֲרוּבוֹת.

תָּף (מל"ע ופרסי تف, تفل רק speien) בר"נ דפ' יוצא דופן (נדה מ"ב.) אתא שייליה לרבא א"ל רואה הויא הדר אתא שייליה לרב יוסף אמר רואה הויא הדר אתא לקמיה דאביי א"ל ברוקא דהדרי תפיתו[2]. בפ' הזורק בגמ' כיצד (שבת צ"ט:) שייליה לאביי א"ל מתניתא היא א"ל כולהו[3] ברוקא דהדרי תפיתו[4]. פי' כולכם ברוק אחד תרוקו[5]. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ארבע (כתובות ס"א:) כל מיא דצערי לך תוף שדי תוף שדי[6] פי' תרוק רוקך ותשליכהו מפיך. *[אחי"ה בכ"י ש"ס בשבת איתפיתו] —

תּוּפָּא (בלא"ר כמו תף בל"מ Handpauke) תרג' תף תופא עיי' תרג' שמות ט"ו, כ'. והקבוץ תּוּפִּין, תּוּפַיָּא תרג' שם ובתר"י א'.

תָּפַח (פי' כמו נפח וא"כ פירושו ענין התנפחות ובציקה sich an- aufblasen, anschwellen) בר"נ דפ' המצניע (שבת צ"א.) הוציא (חצי[7]) גרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה. בפ"ג בטהרות (מ"ד) הניחן בגשמים ונתפחו טמאין. בפ"ב בעוקצין (מ"ח) בשר העגל שנתפח ובשר הזקינה[8] שנתמעט פי' ענין נפיחה והיסוד פח[9]. בפרק[10] הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ט:) אף בצק שבידי אשה תפח[11] פי' „לא חחמיץ כדרכו אלא תפח כאילו בלא שאור גילש כדגרסינן (פסחים מ"ח:) במצה תפח תלטוש בצונן"[12] וכבר פי' בע' לטש. בר"נ דשבת (י"ב:) כי הוינן אזלין בתריה דר' יוחנן לשיולי בתפיחה פי' חולה. *[אחי"ה וכן פירש"י בשבת: בחולה וא"כ הוא כמו נפיחה. ופי' תפח כמו נפח תוספת' שביעי' ספ"ב ועודרין אותו

[1]) ומזה נקראת המסכת תענית ואצל הראשונים וכן בערוך תַּעֲנִיּוֹת. [2]) בנו"ג כולכו ברוקא חדא תפיתו ובשבת צ"ט: כולכו ברוקא דהדדי תפיתו. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג כולכו עיי' הערה הקודמת. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וברפו"ו ובשדפ"ע לי' בטעות הציון ונשמט מן תפיתו עד תפיתו. [5]) וכ"ה בפירש"י בשבת ע"ש. [6]) כ"ה נכון פעמים בכ"י וכ"ה לפנינו ושם שדאי. [7]) צריך למחוק. [8]) בנו"ג זקנה. [9]) כ"ה נכון ברפו"ו ובדפ"ר אי' ענין נפיחה וחיסור וצ"ל והיסוד [פח] וכ"ה נכון בכ"י ל"ד ת"ב וי"ו אי ב'. [10]) בדפ"ע חוץ מדפו"ו כאן התחיל בטעות ערך חרש. [11]) בנו"ג בט"ס טפח. [12]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח ב"מ שהובא בשט"מ בזו הסוגיא ושם ג"כ הגי' הישרה תפח.

כדי שיתפח. תוספת' יבמות פי"ד הלכו ומצאוהו שתפחו פניו וכו'. ירו' תרומות פ"ב דמ"א רע"ד תפח הפכו צמק. במד"ר פ"ט תפח צוארה. בינוני פעול ירו' נדה פ"ג ה"נ ע"ד ראשו תָּפוּחַ. שבת ל"ג סע"א של רעב תפוח. נפעל טהרות ועוקצ' הנ"ל. בינוני או תואר תפיחה שבת הנ"ל — ועיי' עוד מ"ש בהערה 2 בע' תפי ב'] —

תפח (= אִתַּפַּח אתפעל מן נפח בל"ע نفخ (anschwellen, an Kraft zunehmen בר"ג דשלשה שאכלו (ברכו' מ"ו רע"א) איתפח ר' זירא [1] בפ' השוכר את הפועלין בגמ' דסמוך עד שלא יתחילו במלאכה (ב"מ פ"ז.) עד אלישע לא הוה דאיחלש ואיתפח אתא אלישע בעא רחמי [2] ואיתפח. פי' קם מחליו [3]. בפ"ק בבכורו' בגמ' דג טמא (ח':) דרי כריכא דקניא וכי מטית התם [4] זקפה דמתחזי [5] דקא מתפח. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא שק (ב"מ ל':) ההוא גברא דקא דרי פתכא דאופי אותבינהו וקא מיתפח פי' יגע והניח משואו לארץ כדי לפוש. *[אחי"ה וכן פירש"י עומד לפוש ע"כ ובפי' רגמ"ה בבכורו' הנ"ל דקא מתפח פי'; ויראה לבני אדם כמו שתעשה כדי לנוח ממשואך ע"כ] —

* תִּפַּח. תִּיפַּח (מן נָפַח (aushauchen, verhauchen אי' הרבה פעמים בקללה תיפח רוחיה דההוא גברא עיי"ע נפח ומ"ש בח"ה צד שס"ב. ושם נסמן סנהד' צ"ז: ע"ש כתובו' ק"ה. תפח נפשם של מקבלי שוחד. ירוש' שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג תיפח רוחה דההיא אתתא.

תַּפּוּחַ (מל"מ וערבי تفاح Apfel ועוד צבור עגול כתפוח (Haufen תפוח היה באמצע המזבח (הולין פ': תמיד כ"ט. ועיי' כ"ח:) עיי' בע' גוזמא. בר"ג דפ' שני במעילה (ט'.) איתמר הנהנה מאפר תפוח שע"ג המזבח וכו' פי' „אפר תפוח היינו לאחר שהרים הדשן ושמו אצל המזבח למטה והנשאר בדשן שעל גבי המזבח היה צוברו ביחד ועושהו עגול כמין תפוח וגבוה כעין כובע ואח"כ פושט בגדיו ולובש בגדים גרועים מן הראשונים והיה מוציאו חוץ למחנה לבית הדשן וממנו קאמר [6] הנהנה מאפר תפוח ר' יוהנן סבר כיון דצריך הוצאת הדשן בגדי כהונה דכתיב (ויקר' ו', ד') ולבש בגדים אחרים אעפ"י שפחותין מן הראשונים בקדושתיה קאי ומועלין בו" [7]. בפ"ד בע"ז (נ"ה. במשנ') לוקחין גת בעוטה מן הנכרי אעפ"י שנוטל בידו ונותן לתוך התפוח [8] פי' קבוץ ענבים נקרא תפוח [9]. בפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחות כ"ח סע"ב) כפתורין למה היו דומין לתפוחי הברתיים [10] פי' כמין תפוחי הברתיים שרחבן זותר על עביין. בס"ג דפ' כל המנחות באות (שם ס"ג.) וכשהבצק נתון לתוכו דומה לתפוחי הברתיים. פ' „כמין תפוחי הבירתיים עגול כולו חוץ מטקום הכינוס". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה במנחות. והרמב"ם פי' תפוחים ברתיים שהם ארוכים מעט כביצה ששני ראשיה חדים ופי' הברתיים שם מקום ולפע"ד נ"ל שהוא ל"ע بُرطيخ Citrone והוא באמת תמורתו כביצה ששני ראשיה חדים. וכנ"ה. תפוח בכלאים פ"א מ"ד בע"ז הנ"ל וחולין הנ"ל ותוספת' ע"ז רפ"ז (ח') ועוד ענין תפוח (מפעל תפח) כל דבר שהוא עגול וצבור כאלו היה מנופח ומזה תפוח עגול העקב Fersenrundung ויק"ר פ"כ פסיקתא דר"כ צד ל"ו: ק"א. ק"ע. תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל החמה וכו' (ועיי' ב"ב נ"ח.). פסיקת' דר"כ צד ק"א: רפדוני בתפוחים (שה"ש ב', ה') אלו דברי תורה (ובשה"ש פי' סמכוני אלו ההגדות) שריחן טוב כתפוחים, שם צד ק"ג: מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו שאין לו צל כך וכו' מה התפוח הזה מוציא ניצו קודם לעלו כך וכו' מה התפוח הזה אינו נגמר פירותיו אלא בסיון כך וכו' ועיי' ג"כ שהש"ר פ' כתפוח — במד"ר פ"ט הר ההר: הר ע"ג הר כתפוח קטן ע"ג תפוח גדול. — תוספת' ברכות רפ"ד ותוספת' ע"ז פ"ד (ה') יין

---

[1]) וכ"ה בב"י ש"ס פי' ובב"נ, ובנו"ג ר' זירא חלש וכו' אתפח וכו' ובע' אטפח גרס רבינו בטעות בטו"ת ע"ש. [2]) כ"ה נכון בדפו"ו וכשרפ"ע לי' מן ואיתפח עד ואיתפח ובנו"ג עד דאתא אלישע לא הוה דחליש ואתפח אתא אלישע וכו'. [3]) ורש"י פי' ונתרפא. [4]) בנו"ג להתם. [5]) בנו"ג כמאן. [6]) בפי' רגמ"ה וההוא קאמר. [7]) הועתק מפי' רגמ"ה במעילה ושם הסיום כיון דצריך הוצאת הדשן בגדי כהונה דההוא ולבש בגדים אחרים היינו בגדי כהונה אלא שפחותים מן הראשונים בקדושתיה קאי ומועלין בו אפי' לאחר תרומת הדשן. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ונפי' ר"ח ובנו"ג ונותן לתפוח. [9]) וכן פירש"י אסיפת גל הענבים שתחת הקורה קרי תפוח ובלעז שק (ל"צ sac או ט"ש tas = Haufen עיי' מ"ל שבת נ'.) ור"ח פי' והתפוח כגון כלי הוא כדתנן במס' תמיד והתפוח היה באמצע המזבח ונותנין הענבים הדרוכין בתפוח להקיש עליהם הקורה לסוחטם וכו'. וכן מצאתי בתשו' הגאונים סי' מ"ז (בהוצאת הי' הרכבי צד 24) וז"ל ונותנו לתפוח כלי הוא כמו ששנינו תפוח היה אצל המזבח שנוטלין מן הגת ענבים הדושות והמשקה שיצא מהן נותנין אותו לתפוח להקיש עליו בקורה ע"כ. ורגמ"ה בחולין צ': פי' חולצו לתפוח: דשן שהיה נאסף ע"ג המזבח והוה עליו עגול כתפוח ע"כ וכן רש"י שם דשן של צבור גדול שמסלקין לו מן הצדדין קרי תפוח וכן צבי יקב במס' ע"ז (נ"ה.) זכו' ועיי' תוספת' ע"ז רפ"ז (ח') מעלת את הלחם לגבי התפוח ומוריד את הלחם מגבי תפוח. [10]) בנו"ג הכרתיים אבל בדף ס"ג. הברתיים.

תפוחים והוא חמרא סיפא (ה״ג ברכות פ״ו) פי׳ سيب [Apfel —

תְּפִי (= טפי כמו טפיח עיי״ע ח״ד, ס״ב; תפי = בל״ס כלי טיגון) על סכיו ועל תפיו ס״א טפיו וכבר פי׳ בע׳ טפי. *[אחי״ה בע׳ טפי (ח״ד, ס״ג) גרס רבינו בנגעים פי״ב מ״ה על סכיו ועל טפיו ובנו״ג על פכו ועל טפיו ורה״ג יש לו ב׳ גירסאות וז״ל ועל תפיו א״ד טפיו ופי׳ שפירשנו בראש כלים (פ״ג מ״ב) שדומה לפך אלא שפיו צר כששינו (פרה פ״ו מ״ג) והטפי בתוכה אעפ״י [שפיו] צר כל שהוא (כגון כירה)[1] קאנון בטיית (בתני״) [נ״ל להגיה ותפיו] בל׳ רבנן כירא אבל זה מטלטל ממקום למקום ושמו (באנון) [צ״ל כאנון] בל׳ ישמעאל ומנין שמקום ששופתים בו הקדירה שמו תפיא דכתיב (מ״ב ד׳, ל״ח) שפת הסיר הגדולה ומתרג׳ תפי ע״כ ולפע״ד ברור כי רה״ג רוצה לפרש החילוק בין שתי גירסאות טפיו ותפיו כי בענין טפיו פי׳ כמו שפי׳ בכלים פ״ג מ״ב שדומה לפך וכו׳ וזה הפי׳ הועתק בערוך ע׳ טפי רק רבינו השמיט כדרכו מלות ערביות שכפי׳ רה״ג וכיון רבינו האי גאון למלה קאנון = قنانى קבוץ מן (قنينة) פך זכוכית Glasflasche. ואח״כ הניף ידו לפרש כי תפיו הוא כמו כירא ובל׳ ערבי׳ כאנון كانون. ובזו ההוראה המלה שייכת לע׳ הבא אח״ז ע״ש] —

תְּפִי (= תְּפָיָא מל״ס تابة עיי״ע בי תפי מל״פ تافتن בל׳ צענד tap brennen, ומזה תפיא[2] פי׳ כירה (Feuerherd בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ על הירקות (ברכות ל״ט.) דיתיב אבי תפי ועביד תוך תוך, בר״נ דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) משום דדייר אבי תפי[3]. בב״ר פי״ח (י״ז) ובויק״ר וכי ימוך (פל״ד) ובילמדנו סוף ויקהל[4]) צפה ההיא קידרא על תפייה. תנור וכירים (ויקרא י״א, ל״ה) תר״י (א׳) תפיין. שפות הסיר (מ״ב ד׳, ל״ח) תרג׳ תפי דודא. ועצמתי כמוקד נחרו (תהלים ק״ב, ד׳) תרג׳ ואברי היך תפיא חררן[5]. *[אחי״ה וכן תרג׳ ירו׳ א׳ ויקרבו לפני ה׳ אש זרה (ויקרא י״א, א׳) וקריבו קדם יי׳ אישתא נוכרתא מן תפיין והוא עפ״י ויק״ר פ״כ אש מבית כירים הכניסו עיי״ע בית כירים ח״ב, ע״ב; וש״נ ותר״י א׳ במד׳ כ״ו, ס״א בקרובהון אשתא מן חפיין קדם יי׳ צ״ל תפין. ומזה ג״כ תפיו בנגעים פי״ב מ״ה כפי ג׳ רבינו ורה״ג עיי״ע הקודם לזה וכ״ה בל״ס תפיא פי׳ כירה ונגזר מל״פ הרשומה בתחלת הערך ועיי״ע בי תפי וכן בל״ס בית תְּפָיָא. וכנ״ה בירו׳ שבת רפ״ג ד״ה ע״ג גריף תיפייא ויהיב בגוה . . גרף תיפייא ויהב תלתא כיפין ורמי עליהון, ירו׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג הוה מתחמי זרק גו תפייה וזרק קומי תפייה] —

* תְּפִיגַי, תּוּפִיגַי עיי״ע אחר ע׳ תפל.

תָּפֵל (מל״מ וכן בל״ע تفل ענין חסרון טעם טבעי או מוסרי speichlig, geschmacklos) בפ׳ מפנין בגמ׳ חבילי קש (שבת קכ״ח.) ת״ר דג מליח מותר לטלטלו דג תפל אסור לטלטלו בשר בין מליח בין חי[6]) מותר לטלטלו — (א״ב ל״מ זה (איוב ו׳, ו׳) היאכל תפל מבלי מלח פי׳ דג תפל חי ואינו מליח כי יש דג מליח נאכל כמות שהוא חי ותרג׳ בפסוק בין תפל ולבן (דברים א׳, א׳) דאיתפלו על מנא פי׳ שאמרו תפל ואין בו טעם). *[אחי״ה והוא עפ״י ספרי דברי׳ פ׳ א׳ דברי תפלות שתפלו על המן וא״כ התרג׳ כיון לענין תפלות מע׳ הבא אח״ז. וכנ״ה בשבת קכ״ח רע״ב בשר תפל כה״ג בכ״י ש״ס ובנו״ג תפוח ועיי׳ תוספ׳ ורשב״א וכדא׳ שם בעמוד א׳ בשר תפל וגי׳ תפוח הוא ג׳ הגאונים והרי״ף עיי׳ הגהות הגר״א] —

* תָּפַל (כמו טפל ענין דיבוק וחיבור ankleben, anfügen) עיי״ע תפל = תְּפִילָה וש״נ — ושם נסמן עוד ירוש׳ שביעית רפ״ז ע״ש.

תפל (= תִּפְלוּת מל״מ תִּפְלָה Fades, Abgeschmacktheit והושאל לענין עבירה וזימה Ausgelassenheit) בפ״ג[7]) דסוטה (כ׳.) המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות. בפסחים בס״ג דפ׳ האשה (צ״א.) נשים ועבדים משום תפלות פי׳ עבירה כמו (סוטה שם כתובות ס״ב:) קב ותפלות[8]). *[אחי״ה בל״מ רק המשקל תִּפְלָה וכן בע״ז ס״ג סע״ב וס״ד רע״א למעוטי תיפלה פי׳ ענין גרוע, ירו׳ פסחים פ״ח דל״ו. מרבין בתיפלה פי׳ זימה.

---

[1]) יש למחוק ובאמשורה למטה בסמוך. [2]) ולפע״ד מזה תפיתה פי׳ הולי הקדחת שנקרא ג״כ בלי צענד tafnu, Fieberhitze והוא כמו אשתא בלי חכמים עיי״ע אש ח״א, ש״ו ומ״ש. ועוד עיי״ע תפתח [3]) בנו״ג דדיירא אדפי וכ״ה בכ״י ש״ס ובילק׳ כ״י אספי וצ״ל אטפי וכדאי׳ בר״ש נגעים פי״ב מ״ה ופי׳ כל הני (ר״ל טפי ותפי) כלי חרס הן ועיי״ע הקודם לזה. [4]) תנחומא ויקהל לי׳ לפנינו כי המדפיס השמיט מתנחומא מה שמצא בילמדנו בפ׳ ויקהל ופקודים עיי׳ ה ט פ ת ח ומ״ש בסוף זה החיבור וכן לי׳ לפנינו מלת תפייה בב״ר הנ״ל ואי׳ בויק״ר הנ״ל וכ״ה בילק׳ בהר ר׳ תרס״ה בההוא קידרא יהיבת על תפייה ובילק׳ ישעיה רמז שנ״ב הגי׳ טפיא. [5]) כ״ה נכון בכ״י ערוך ובדפ״ע בט״ס חרדן. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובהעתקת פי׳ ר״ח ובנו״ג תפל. [7]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ׳ ועיקר התלמוד ובדפו״ו בט״ס בס״ג. [8]) ועיי״ע קב.

תוספת' ברכות פ"ז (י') תפילה של תיפלה ובדרז"ל עוד תְּפְלוֹת ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד בכייה של תפלות, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ. קרע של תפלות. במד"ר פ"ד דברים של תפלות, רות רבה פ' ותשאנה: נשיקה של תפלות] —

תפל (= תְּפִילָה, הקבוץ תְּפִילִים, תְּפִילִין אולי כמו טפל פי' ענין דיבוק וחבור ועיי' בפנים) בפ"ג בשקלים (מ"ב) לא בתפלה ולא בקמיע. בסוף מקואות (פ"י מ"ד) ותפלה של ראש בזמן שאינה חוצה. פי' תפלה היא האחת של ראש או של יד תפילין הן השתים של ראש ושל יד. בהשידה פי"ח בכלים (מ"ח) תפלה ארבעה כלים התיר קציצה ראשונה וכו' [1]). בסוף [גמר' דפ"ג] [2]) מגלה (כ"ד: העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה פי' „תפלתו עגולה כאגוז סכנה וא; בה מצוה פעמים שנופל על פניו ברחום וחנון וי"צצו את מוחו וזו היא סכנה ואין מצותן אלא מרובעית" [3]). בפ' התכלת בגמ' תפלה של יד (מנחות מ"ד.) אמר רב ששת כל שאינו מונח תפילין עוכר בשמונה עשה. כתב ר"ח ז"ל בפ' אלו נאמרין בה'ל'כות ברכת כהנים ומצאנו שאמר רב נחשון גאון הא דאמור רבנן (מנחות מ"ג:) תפילין בראשו וספר תורה בזרועו [4]) זה ספר תורה שאמרו כגון שכתוב בו מן אנכי עד אשר לרעך שהן תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות שבתורה [5]) ורב משה גאון אומר מאן דעייל לכנישתא ואשכח צבורא דקרו פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם מהולל בתשבחות ואומר תהלה לדוד ארוממך ומדלג ואומר הללויה הללו אל בקדשו וחותם בישתבח וממהר ומתפלל עם הצבור אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא דקודם נתקנו. *[אחי"ה בראש ברכות פ"ה סי' ו' כתב זה בשם ר' עמרם וז"ל כתב ר' עמרם ז"ל שאם נכנס אדם לבהכ"נ ורואה שאם יאמר כל אלו הפסוקים שלא יוכל להשלים ולהתפלל תפלתו עם הציבור שיאמר ברוך שאמר ומזמור של תהלה לדוד דאמרינן בפ"ק (ד') כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בעה"ב ואגב איהו מזמור תיקנו לומר עד סיום תהלים הלכך טוב הוא שידלג כדי שיקרא ק"ש ויתפלל עם הצבור וכו' ע"ש וכתב ר' עמרם גאון (בסדר רע"ג צד 2) ומאן דקא חתים מהולל כתשבחות שבישתא בידיה ושפיר דמי לשתוקיה ועיי' בספר הפרדס לרש"י בפי' התפלות וז"ל וחתמינן מלך מהולל בתשבחות ומאן דקא חתים ברוב התשבחות שבשתא היא בידו ומשתקין אותו משום דמשמע ברב התשבחות ולא בכל התשבחות וכו' וזה נראה כונת רע"ג —. ובענין גזרת המלה כתב התשבי וז"ל תמהתי מאוד כי בעל הערוך הביא תפלין בשרש תפל ואין שרשו אלא פלל והתי"ו נוספת וכו' ע"כ והתוספו' מנחו' ל"ד: ד"ה לטוטפת כתבו ותפילין נראה לשון ויכוח כמו (סנהד' מ"ד.) ויפלל שעשה פלילות עם קונו ע"ש שהם עדות והוכחה שהשם נקרא עליו ויראים ממנו ע"כ ובע' טטפת ח"ד, כ"ה נסיתי חילי לפרש בענין אחר מל"י ע"ש או אולי הוא כמו טפל (עיי"ע) ענין אדיקות ודיבוק בגוף. תוספת' פסחים ספ"ה ואין תופלין אותו בחרסית ובאדמה פי' כמו טופלין. ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: שאינן אלא לתפלין פי' כמו טפל [6]). וכנ"ה בברכו' ו'. מנין שקב"ה מניח תפילין וכו' כי שם ה' נקרא עליך אילו תפילין שבראש [7]). שם ז'. שהראה קב"ה למשה קשר של תפילין, שם י"ד: הקורא ק"ש בלא תפילין וכו', שם ט"ו. המפנה ומניח תפילין, כ"ג. מעשה בתלמיד שהניח תפילין ובאה זונה וכו' ע"ש. כ"ד. התולה תפילין וכו' ועיי' עוד שם ל': ס"ב. שבת י"ב. י"ג. כ"ח: מ"ט. ס"א. ס"ב. ק"ח: קי"ח: קכ"ז: ק"ל. קנ"ג. עירו' צ"ה: צ"ו. סוכ' כ"ח. מ"ב. ר"ה י"ז. עיי"ע קרקף. תעני' ט"ז. כ': מגילה ח': ט"ז: מ"ק כ"ה: ב"ב ק"ה: סנהד' ס"ח. צ"ב: ק"א: ע"ז ג': מ"ד. זבחים י"ט. מנחות ל"ה. שם: ל"ז. מ"ג: מ"ד. חולי' ט'. בכורו' ל': תרג' ירו' ולטוטפת (שמות י"ג, ט"ז) ולתפילין, ושם פ' ט' תפלת ידא, תפילת רישך, ושם כ"ח ל"ז תפלת רישא ועיי' תר"י דברים ו', ח'; י"א י"ח; כ"ח, י'. תרג' ויקר (אסתר ח', ט"ז) ולאחתא תפילין על ידיהון ועל רישיהון עפ"י מגיל' ט"ז: כלים פכ"ג מ"א הקמיע והתפילין. תנחומא סוף בא

---

[1]) ועיי"ע קץ י"ב ושם פי' רבינו (עפ"י פי' רה"ג). [2]) כצ"ל ,בדפ"ע בסוף מגלה! [3]) הועתק מפי' ר"ח במגילה ע"ש בדפ' ווילנא. [4]) בנו"ג ותפילין בזרועו אבל עיי' ברכות י"ח. כ"ג: [5]) וכבר תמה הגרי"ב בהפשב"ע כי המונה וסוע' ימצא כי תר"ך אותיות וסימנה כ ת ר תורה וכתב בעל הטורים ויש בהם תר"ך אותיות כנגד תרי"ג מצות ושבע מצות של בני נח וסימנים כתר תורה לומר לך וכו' ועיי' בשל"ה שער האותיות ריש אות ב' וז"ל כתבו המחברים בעשרת הדברות יש תר"ך אותיות כמנין כתר תורה ותרי"ג אותיות הם רומזות לתרי"ג מצות בכל אות מצוה אחת ובזה אותיות הנשארות מה הן משמשות דברו בזה הקדמונים י"א שהן נגד ז' מצות דרבנן וכו'. [6]) וי"מ תפילין הוא מענין סרוחי ט ב ו ל י ם בראשיהם (יחזק' כ"ג, ט"ו). [7]) עיי' פי' ארוך בתשו' הגאונים דפ' ליק סי' קט"ו בשם ר"ח ועיי' או"ז הל' ק"ש סי' ז' בשם ר"ח.

ומצוה להניח תפילין של יד תחלה ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו להניח תפלין וחוזר ונותן של ראש ומברך וכו' ואם סח בין תפלה של יד לתפלה של ראש עבירה היא בידו עש"ה עיי' ברכו' ס': פסיק' רבתי (פכ"ב) וכתב בעל מעריך ע' תפילין נהגו העולם לברך להניח תפילין בנון רפה כי כן כתוב האגור והביא דבריו בית יוסף ולא חשש לבדוק אחריו וכן כתב בש"ע ואני אומר שטעות הוא כי להניח בנון רפה ר"ל לתת מנוחה — אבל כאן צ"ל להניח תפילין בנון דגושה ור"ל לשום תפילין וכו' ע"ש. ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות תפילין זו מצות ציצית] —

תפל (= תְּפִלָּה מל"מ פי' תחנה Gebet מהפעל פלל ועיי' בפנים) בר"ג דברכו' (ה' :) תפלתי סמוך למטתי פי' „שלא ישאר לי דבר מלאכה לעשות ויהא לבי טרוד עלי אלא מאחרי תפלתי אסב על מטתי לאכול"[1]. ד"א שתהא תפלתי קודמת למטתי שאם אקדים מטתי לתפלתי אני מתירא שמא תחטפני שינה וארדם ונמצאתי ישן בלא תפלה. ד"א שיהא מקום תפלתי סמוך למקום מטתי כדי שיהו עניים מצויים שם אגב התפלה. *[אחי"ה אגב התפלה לי' באו"ז הנ"ל ורש"י פי' בע"א ועיי' ג"כ התוספו' שם וחידוש שלא העירו על פי' הערוך. וכנ"ה בברכות שם וחולי' קמ"א סע"ב טורפין לו תפלתו בפניו עיי"ע טרף ב' ושם הוכחתי כי גם בפי' זה הלך רבינו אחר פי' ר"ח ע"ש. וכנ"ה בברכו' ה'. ביטול תפלה, ו'. אין תפלתו נשמעת אלא בביהכ"נ, שם: אין עמידה אלא תפלה, תפלת המנחה, תפלת ערבית, תפלת שחרית, ז': הקובע מקום לתפלתו וכו', ח'. תפלת הרבים, כ"ד: המגביה קולו בתפלתו, המתעטש בתפלתו, כ"ט: מה קבע שתפלתו דומה עליו כמשאוי, ל"א: ד' אמות של תפלה, ל"ב: גדולה תפלה וכו' כ"ו: תפלות-אבות תקנום וכו' (עיי' ב"ר פס"ח), ל"ג. אנשי כ"ה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות[2]) ל"ד: תפלתי שגורה בפי, נ"ה. ר"ה ט"ז: עיי"ע קיר. ועיי' עוד ברכות ס'. שבת י'. ל'. קי"ח: עירו' ס"ה. יומא כ"ט. נ"ג: סוכה י"ד. ר"ה י"ז: סדר תפלה[3]) ל"ה. תענית ב'. ז': ח'. ט"ז. כ"ג. כ"ד: כ"ה. מגילה כ"ז. ושם: יבמות ס"ד. גיטי' נ"ז: סוטה ה'. ל"ז. מ"ט. ב"ק צ"ב: ב"ב כ"ה. קכ"ג. קס"ד: סנהדר' מ"ג: מ"ד: צ"ה ו ע"ז ג'. בכורו' מ"ד: תוספת' ברכו' פ"ג — ירוש' סנהדר' פ"י דכ"ח ע"ג תפלה צדקה ותשובה — ונקרא שמונה עשרה תפלה סוט' ל"ב: מפני מה תקנו תפלה בלחש וכו'] —

* תַּפְלָא (כמו טַבְלָא Tafel, Brett) עירו' נ"ג: תפלא הות לי וכו' עיי"ע כר ו'.

* תְּפִילִים, תְּפִלִּין, תְּפִילִין עיי"ע תפל ד'.

תְּפִינֵי (מל"מ פי' פת אפוייה הרבה Gedörrtes ועיי' בפנים) כס"ג[4]) דפ' התכלת (מנחות נ' סע"ב) ובראש צו בתורת כהנים (פ"ג, פ"ד) תופיני תאפה נא[5]) רבי אומר תאפה רבה ר' דוסא אומר תאפה נא[6]) פי' תאפה נא „האי נא אפוי ולא אפוי כל צרכו כלומר כשהוא מטגנו אינו אפוייה כל צרכה וכשהוא מכניסה לתנור היא נא היינו תאפה נא. תאפה רבה כלו' תאפה הרבה אפיות איכא דאמרי שעושה חלה דקה ורחבה הרבה. תאפה נאה כשהיא נאה כלומר שמן שאם היה מטגנה תחלה ואח"כ אופה היתה שחורה מחמת השמן ולא היתה נאה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה במנחות אבל בסדר הפוך כי סוף דברי רבינו הם תחלת דברי רגמ"ה וז"ל תופיני תאפינה כשהיא נאה כלו' בלא שמן שאם היה מטגנה תחלה ואח"כ אופה היתה שחורה מחמת השמן ולא היתה נאה תאפינה נא: האי נא אפוי ולא אפוי כל צרכו והיינו כשהוא מטגנה אינה אפויה כל צורכה וכשהוא מכניסה לתנור היא נא היינו תאפינה נא: תאפינה רבה. כלומר תאפינה הרבה אפיות אית ליה לר' דוסא נא ואית ליה נאה הילכך תאפינה לכתחילה נאה בלא שמן ולא כל צרכה והדר מטגנה ועדיין היא נא והדר חוזר ואופה כל צרכה ואית דאמרי תאפינה רבה כלומר שנעשה חלה דקה ורחבה הרבה וכו' וא"כ

---

[1]) כ"ה לשון ר"ח הובא בתשובת הגאונים דפי ליק סי' קי"ב וכ"ה באו"ז הל' ק"ש סי' ד' ושם אי' ג"כ שני פירושי אחרים שבערוך בשם ר"ח. [2]) ועיי' פי' יפה לזה בתשו' הגאונים הוצא' הרכבי סי' רנ"ח צד 132 והלאה. [3]) עיי' תשו' הגאונים דפי ליק סי' קי"ז מה שפי' ר"ח בזה. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בטעות בר"ג. [5]) וכ"ה בספרי ובכ"י ערוך תאפינה נא וכ"ה לפנינו בש"ס. [6]) כ"ה בדפו"ו ובספרי ר' יהודה אומר תופיני תאפה נאה ר' יוסי אומר תאפה ריבה ובכ"י ו"ו ק"ט ל"ד ה"ב תיאפנה גוי וגי' גוי ג"כ בדפ"ר ובנו"ג במנחות רבי אומר תאפינה נאה ר' יוסי אומר תאפינה רבה ובשט"מ אי' ר' דוסא אמר תאפה רבה ס"א רכה ע"כ וכן מצאתי גי' רכה בירוש' שקלים פ"ז ד"נ ע"ד ושם אי' תופיני תואפינה נא ר' אומר תופגה רכה ר' דוסא אמר גוי.

בערוך נשמט מן אית ליה ראשון עד אית ליה שני ועיי' ג"כ פי' רש"י וראב"ד בספרא ושם הגי' כגי' הירוש' רכה וכ"ה בילק' וברמב"ם בפי"ג מהלכ' מעשה הקרבנות הל"ג] —

* תַּפְלוּגְתָּא (מפעל פלג פי' כמו מחלוקת getheilte Meinung, Meinungsverschiedenheit) רק בירושלמי והוא כמו מחלוקת כבבלי, ירוש' שביעית פ"א דל"ג: תפלוגתא דר' שמעון ורבנין ירו' תרומ' פ"ז דמ"ד ע"ד תפלוגת' דר' חייא ובא ור' ינאי, ירוש' מעשרות רפ"ד דנ"א. תפלוגתא דר' יוחנן ורשב"ל.

* תַּפְנוּקָא (בל"ם תפניקא (מפעל פָּנַק) פי' מעדנים Leckerbissen, Wohlleben ועוד כמו תענוג Vergnügen) תרג' מעדני מלך (בראשי' מ"ט, כ') תפנוקי מלכין ועיי' תרג' דברים ל"ג, כ"ד, וכן תרג' ענג (ישעיה נ"ח, י"א. י"ג ועיי' י"ג, כ"ב) ועיי' תרג' ש"ב א' כ"ד; לשה"ש ו', א', ב'; ז', ז' וזולתו. תוספת' תעני' ספ"ג (ד') ולא שינהגו עצמן בתפנוקים וכו'. ירו' תענית פ"א דס"ד ע"ג אינן מנהגות עצמן בתפנוקין, תוספת' תעני' ספ"ג (ב') ולא שינהגו עצמן בתפנוקים. קהל"ר פ' קניתי: שדה ושדות: תפנוקין ותפנוקיין.

תְּפַס (פי' כמו תָּפַשׂ בל"מ ergreifen; תְּפוּסַת יד, תְּפִיסַת יַד das Fassen, die Besitzergreifung, Antheil עיי' בפנים) בפ' כיצד משתתפין (עירובין פ"ה:) ר' יהודה אומר אם יש תפוסת יד שעל בעל הבית אינו אוסר עליו פי' דאית ליה לבעל הבית מקצת כלי תשמיש באותן בתים דכיון דלא עיקר דעתיה מנהון ההוא איניש דדר שם לא אסר על מאן דאחית עירוב [1]). בפ' השותפין שנדרו אם יש לו בהן תפוסת יד אסור (נדרי' מ"ו. במשנה) גמר' (שם מ"ו:) כמה תפוסת יד [2]) אמר רב נחמן למחצה לשליש ולרביע אבל בבצים מותר פי' שייר לעצמו הבצים שגובין במרחץ. פ"א אם שייר לעצמו מקום במרחץ כדי ליבש שם בצים של יוצר והן עיגולין קטנים של אדמה שעושין מהן כלי חרש [3]). בס"ג דפ' תמיד נשחט (פסחים ס"ד:) תפיסה בעלמא פי' היה מתפיסו. „דבר אחר כגון צרור וכיוצא בו כנגד הכוליא לעמוד על המנין" [4]). בס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ז:) האחין שקנו אתרוג מתפוסת הבית פי' קודם שיחלוקו האחין בנכסי האב קנו אתרוג מן העזבון של אביהם קנו מתפוסת הבית חייבין כבר פי' בע' קלבון. בפ' כל הצלמין (ע"ז מ"ה.) מפני מה האשרה אסורה מפני שיש בה תפוסת ידי אדם פי' בגמ' (שם מ"ח רע"ב) כל שיש בה תפיסת [5]) ידי אדם לאיתויי מאי לאו לאתויי אילן שנטעו ולבסוף עבדו. בפ' נגמר הדין בגמ' ואם לאו העד [6]) השני (סנה' מ"ח:) והתניא (תוספת' סנהדר' פ"ט) אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו בתפוסתו [7]) פי' „בארבע אמות דיליה כדגרסינן (ברכות י"ח. סוטה מ"ד.) תופש [8]) ד' אמות דיליה" [9]). בפ' נערה שנתפתתה בגמ' אם תשתבאי (כתובות נ"א:) והיא לא נתפשה (במדבר ה', י"ג) אסורה הא נתפשה מותרת פי' לא נתפשה באונס אלא ברצונה מסרה עצמה לביאה אסורה. בר"ג דשבת (ז'.) ותוספת עד עשרה פי' דעד עשרה הויא כרמלית אבל למעלה רשות היחיד היא וי"מ מקום פטור הוא [10]) — (א"ב לשון פסוק (בראשית ד', כ"א) אבי כל תופש). *[אחי"ה ובל' תרג' תפס תרג' לחטוף עני (תהלי' י', ט') למתפס עניא [11]). תרג' שני באסתר ג', ח' מתפוס יתון. אתפעל מִתְּפַס תרג' קהלת י"א, ד'. ולפעמים אי' בשי"ן שמאלית וכן בכתובו' נ"א: ע"ש וכן סוכה ה': תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת, גיטין נ"ו: תפש זונה, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה תפשה מדת הדין, ירוש' קידושי' פ"א דס"א. תפוש או ראשון ראשון וכו' ולרוב אי' בסמך. יבמות י"ג: אין קידושין תופסין בה. סנהדרי' ס"ד. מפני מה תפסה תורה לשון מולך וכו'. ירו' ברכו' פ"ז די"א ע"ג

---

[1]) ור"ח פי' בזה"ל אם יש שם תפיסת יד של בעה"ב אינו אוסר עליו פי' אם יש בית בחצר שדר בו אדם אחד ויש שם באותו הבית לבעל החצר כלים או סחורה מונחין באותו הבית ומשתמש בה זכה כיון שיש שם מקצת רשות לבעל החצר הדר שם אינו אוסר עליו ע"כ ורש"י פי' שיש לבעה"ב מקום בדירתו של זה שנותן שם כליו להצניע ע"כ — ובנו"ג תפיסת יד אבל בדפ' פיז' וויניצ' באסיליא וקושט' אי' כגי' הערוך תפוסת יד. [2]) בנו"ג במשנ' ובגמ' תפיסת יד ובירוש' במשנ' תפוסת יד. [3]) ורבינו גרס ופי' לפי גי' הספרים שהובא' במיוחס לרש"י ור"ן ותוספו' ורא"ש ע"ש כל הענין ובנו"ג כגמ' אבל בבציר לא אביי אמר אפי' בבציר אסור ופי' התוספו' כך הגי' ראשונה ואית ספרים דגרסי אפי' בבצין פי' קרקע היוצר כמו (ב"ם ע"ד.) על הבצין של יוצר ורגילין לייבשן במרחץ וכו' ועיי' המיוחס לרש"י ור"ן ורא"ש. [4]) הועתק מפי' ר"ח פסחים ע"ש. ובכ"י ש"ם אי' תפסא הוא דשקל ובילק' כ"י (ד"ס פסחים צ"ה) תפסא מינייהו עד דיהבי וכו'. [5]) וכ"ה לפנינו. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ם במשני ובציון המשני בגמ' אבל בנו"ג ואם לאו השני. [7]) בנו"ג ובפי' ר"ח בתפיסתו. [8]) בפי' ר"ח תיפס. [9]) כ"ה בפי' ר"ח. [10]) והוא כפי' ר"ח בשבת ע"ש. [11]) כ"ה בכ"י ובדפוסי' בט"ם למתפס.

אין תופסין אותו על כך וכו'. וכנ"ה בב"מ ע' : תפיס לה תפיס להו . . ברכו' ס"א : תפסו, עירו' כ"א: שהיה תפוס בבית האסורים, אבדר"נ פל"ח כשתפסו את רשב"ג. ברכות ל"ב. שתפסו משה לקב"ה כאדם שתופס חבירו, יומ' ד' : שתפסו קב"ה למשה, חולי' מ"ב. תפס. קב"ה מכל מין הראה למשה, יומ' ס"ט : בהדי דתפסוה ליה, תעני' ט"ז. לאדם שתופס שרץ בידו, יבמו' ט"ז. תפסו לר"י, ב"מ פ"ג : תפיס גנבי, שבועות ל"ח : לא תפוסי חפצא. בכתובות פ"ד : דתפסי, תפיסנא, תפסיה, תפסיתוהו עש"ה. ושם דף פ"ד. (גיטי' י"א : ב"מ י') התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה[1]. תפוס לשון אחרון ב"מ ק"ב : בבא בתרא ק"ה : ע"ש ושם בתוספות נדרים כ"ו. תמורה כ"ה : כ"ו. תפוס לשון ראשון וע"ש בתוספות ד"ה אמר. שם כ"ה רע"א תפסתינהו, קדושה דאימייהו. כ"ו : כ"ז. לישנא דאיתפוסי היא. נפעל נדרים כ"ו. בגמר דבריו אדם נתפס עיי' שם בר"ן. ב"ב ט"ז : אין אדם נתפס בשעת צערו. ע"ז ט"ז סע"ב כשנתפס ר"א למינות וכו'. י"ז : שנתפסת . . . שנתפסתי, אבדר"נ פ"ח ונתפס אחד מהם. שבת ל"ג : צדיקים נתפסים על הדור. הפעיל נדרים י"א : י"ב. מתפים. ירו' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ד התפיסתך התורה. והשם המופשט תפיסה, תפוסה עיי' לעיל. תוספת' תרומו' פ"ג בכ"י אירפ' כל בית הגתות תפוסה אחת . . בזמן שכולן תפוסה אחת ובנו"נ תפיסה וכ"ה גם בכ"י שם אין כולם תפיסה אחת . . כל בית הבד תפיסת אחת וכו' ע"ש. תוספת' חולי' רפ"ח לא אסרו אלא בזמן שכולי תפיסה אחת חולי' ק"ז : כעין תפיסה אחת. ע"ז נ'. כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות. — שם ח' : שתי תפיסות תפסה רומי וכו', ירוש' ע"ז ספ"ב דמ"ב ע"ב מפני שיש בה תפישת ידי אדם. כתובות פ"ד רע"ב תפיסה לא מהניא כלל. שם פ"ה. תפיסה דלאחר מיתה לא כלום היא. חולי' מ"ד. כדי תפיסת יד עיי' פירש"י ותוספו' שם ד"ה כדי] —

* תְּפוּס (פי' העץ שאוחזין בו באוכף der Bügel) עירובין כ"ז. האוכף טמא מושב והתפוס טמא מרכב ועיי"ע אכף ומ"ש רבינו בשם ר"ח והובא כן באמת בפי' ר"ח בש"ס ווילנ' ע"ש ועל זה כיון רבינו בע' תפית בי"ם. תוספ' כלים ב"ב פ"ב והתופס שלו צ"ל זהתפוס ובע' אכף ח"א, פ"ב פי' בענין אחר והגהתי עפ"י ע' תפית ע"ש.

* תַּפְקִידָא, תַּפְקִידְתָּא (פי' פקודים Befehl תפעל מן פקד ועוד פקדון ופקידה עיי' בפני') תרג' מצוה (דברים ו', א'. כ"ה). תפקידתא ועיי' שם י"א. ח'; לש"א י"ג, י"ג; לישעי' כ"ט, י"ג; לירמי' ל"ה, י"ז וזולתו. וכן בויק"ר פ"א העליונים שהן יכולין לעמוד בתפקידיו של הקב"ה . . התחתונים שאינן יכולין לעמוד בתפקידיו וכו'. ועוד פי' ענין פקדון (Aufbewahrtes) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט : וארעא תפקידיה תפלט. ועוד מל"מ פקד בדרך כבוד לתשמיש המטה ב"ר פי"ג בשעה שהמטר יורד בהמה מבקשת תפקידה, ויק"ר פי"ט אתה מבקש תפקידך ויכניה אינו מבקש תפקידו. איכ"ר פ' דרכי ציון הכל מבקשין תפקידן . . אפי' ארזים מבקשין תפקידן . . אפי' דרכים מבקשין תפקידן.

* תַּפְקָן (שם משפחה) ירוש' כתובו' ספ"י דל"ד. אילן דבר תפקן.

תָּפַר (מל"ם ענין קשירה וחיבור knüpfen, nähen; תֶּפֶר Naht) בפ' כ"ג[2] בכלים (מ"א) מפני שהתפר מחברו — (א"ב ל"מ (קהלת ז', ג') ועת לתפור). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ק קי"ט סע"א החייט ששייר את החוט כדי לתפור בו וכו', ושם : פחות מכדי לתפור בו. שבת ס' : כלים תפורין . . סנדל שאינו תפור. מנחו' ל"א : קרע הבא בשני שיטין יתפור בשלש אל יתפור. והשם תֶּפֶר שם ל"ה . מקום התפר, ולנקבה שם ל"ה : מהו למתפריה ועייליה לתפירה, ירו' מגיל' פ"ב דע"ג. תפירתה.

* תָּפוּר (נ"ל מל"ע تفر עכור schmutzig) תוספת' טהרות רפ"ה נפל למים תפור טמא וכו' ובקצת ספרים עכור אבל גי' הישנה תפור וכן הביאו הר"ש בטהרות פ"ד, מ"ו ע"ש.

* תָּפַשׂ תְּפִישָׂה עיי"ע תפס.

* תַּפְשִׁיחָא (תפעל מן פשח ע"ש Abspalten, Abzweigen) ב"ב נ"ד. האי איתתא דאכלה

---

[1]) והטעם כי זה דזכין לאדם שלא בפניו אינו מצד הסברה רק מקראי ילפינן אותו וא"כ אין לך בו אלא חידושו היכא דאינו חב לאחרים לא אלים כחו להיות זוכה לזה ולחוב לאחרים ועיי' הסמ"ע בסי' ק"ה סק"א יע"ש. [2]) כ"ה נכון. בכ"י ה"ב ודפ"ר ובשרפ"ע במ"ס בפ"ג.

דיקלא בתפשיחא תליסר שנין וכו' פי' כמו דפשח דיקלא וכו' שם ועיי"ע פשח.

* תַּפְשִׁיטָא (תפעל מן פשט פי' כמו פשיטא (Bestimmtheit ירו' חלה פ"ג דנ"ט: אין תפשיטא לך וכו'.

תֹּפֶת (ל"מ (Brandstätte des Moloch ובנו במות התפת אשר בגי בן הנם (ירמיה ז', ל"א) כבר פי' בע' גיא. *[אחי"ה ושם פי' רבינו הציון מילמד' פ' קדושים ואיכ"ר פ' טומאתה ע"ש. וכתב הרד"ק שרש תפת הוא המקום הסמוך לירושלים והוא בגי בן הנם ולפי שנטמא אותו המקום לפי שהיו עובדין בו המולך וטמאהו יאשיהו כלומר צוה שיהיה מקום טומאה להשליך שם נבלות וכל טמאות לפיכך נקרא דין הרשעים גיהנם ותפת לפי שאותו המקום היה הפחות שבמקומות וכו' — במד"ר פי"ח בקעת בית תופת] —

תפתח (תַּפְתִּיחָא לפע"ד מל"פ עיי' בפנים sonn- (verbranntes Feld בפ' חזקת הבתים בגמ' חזקתן שלש שנים (ב"ב ל"ו.) אמר רב נחמן תפתיחא לא הוי חזקה פי' „שדה שלא חרש אותה אלא הוגשמה ונשבה הרוח וזרח השמש ונתבקעה כגון פתחי חרישה וזרע בה כגון זה אינה חזקה". פתח יסוד. *[אחי"ה זה הפי' הביא הרשב"ם בשם ר"ח. וא"כ גזרתו מן פתח כפי' הערוך כלומר שדה שנפתחה ונבקעה מעצמה בלא חרישה. והרשב"ם פי' תפתיחא קרקע פתוחה וכו' ע"ש והוא כפי' הרגמ"ה שפי' שפתוחה היא ובקועה ככברה זו שאינו מקבלת מים כך אין ניכרין בה המים ואין יכולין להשקותה וכו' וא"כ גזרתו כמו פתוחה (בחילוף האותיות) ולפע"ד הוא מל"פ تافتة, تفتة שדה שרופה ע"י השמש. ורגמ"ה פי' תפתיחה זוהי קרקע שפחותה היא יותר מבית השלחין שפתוחה היא ובקועה ככברה זו וכו' וא"כ קרוב לפי' ר"ח] —

☞ תפת (מל"מ (Richter בדניאל (ג', ב'. ג') דתבריא תִּפְתָּיֵא ענין שרים. *[אחי"ה ולדעת קצת מל"פ הישנה atipaiti ,Oberherr ורמ"ל העתיק Thürhüter בלי דיוק כל עיקר. ובשהש"ר

פ' אעלה בתמר נדרש מפעל פִּתָּה: תפתיא שמפתין יצר הרע על זנות.

תְּפִית (פי' כמו טפיט עיי"ע וש"נ מלה יונית (Decke, Teppich בפ' כ"ג בכלים (ס"ג) תפית של חמור שהוא יושב עליה. פי' בלעז ברדא[1]) והיא של צמר שעושין ממנו פילטר"ו[2]) ששמו בל' ישמעאל[3]) לבד. וי"מ עצים העשוים ע"ג החמור למשאוי — (א"ב פי' בל"י ורו' מכסה של סוס או חמור מצוייר או מרוקם כצורות עיי"ע טפיט). *[אחי"ה ושם בארתי ומצוי לרוב בט"ת. וחדוש שרבינו לא העיר כי הוא לעז איטלקית .tappeto ורה"ג פי' לנכון תפית: מרשחא בטיית ע"כ והוא בל"ע مرشح מכסה הסוס או חמור והוא הוא לבד של הערוך בל"ע لبد Pferdedecke וכבר הארכתי בזה בע' אכף בח"א, פ"ב ע"ש היטב. וי"מ דאי' כאן בערוך הוא הוא פי' ר"ח שהובא בע' אכף ועיי"ע תפוס ומ"ש וא"כ לפי י"מ הגי' צ"ל תפוס אבל כפי גי' בתיו (ובקבוץ תפיות) בלי ספק ענינו כמו טפיט ומל"י τάπης וכן בל"ס תַּפְתָּא] —

תק (= תִּיק מל"י θήκη ,Behältniss ועיי' בפנים) בפ' כל כתבי הקדש (שבת קט"ז:) מצילין תיק הספר עם הספר בפ' ט"ז[4]) בכלים (מ"ז) תיק נבלים פי' נרתק כלי זמר[5]). שלף ויצא מגוה (איוב כ', כ"ה) תרג' שלף ונפק מן תיקא[6]) — (א"ב פי' בל"י בית הכלים נדן ומכסה). *[אחי"ה וכן בתר"י א' במד' ל"א, ח' מן תיקה, תרג' איכה ג', י"ג גירי תיקיה וכ"ה בל"ס תִּקָא, תֵּאקָא מל"י הנ"ל (וכ"ה בל"ר theca) וכן העתיקו ע' הזקנים בית (שמות כ"ה, כ"ז; ל"ו ל"ב; ל"ז, י"ד) ומזה הענין בית הכלים ונדן אי' עוד כלי' שם תִּיק פינקסות, שם מ"ח תיק הסייף, תיק מספרת ומספריים והתער תיק מכחל . . תיק מכתב ותרונתק (עיי"ע תרנתק). תיק טבלא . . תיק ספוגיא. שם: העשוי לתיק. שבת הנ"ל תיק התפילין ובל"ס תִּיקָא פי' כמו מעקה ותרג' מעקה (דברים כ"ב, ח') תיקא וכ"ה בפשיט' הסורית ובתר"י א' תיאק צ"ל תְּיָאק. תרג' היציע (מ"א ו', י') ובנא ית תיקא על כל ביתא. ועיי' עוד תרג' שה"ש ח', ג' לקבל תיקי ובתר"י א' דברים ו', ט'; י"א, כ' תקי[7]) פי' במקום שהוא לשמירה שלא יפול משם] —

[1]) בלאי"ט Pferdeharnisch, barda ויותר טוב לגרוס ברדילא Sattelkissen, bardella וכדאי' בע' טפיש ע"ש ובעיק' התלמוד אי' אלברדא וצ"ל ברדאלא והוא הוא. [2]) Filz, feltro. [3]) כ"ה נכון בכ"י וברפ"ע בט"ס ישראל. [4]) כ"ה נכון בכ"י וברפ"ע י"ז. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ם ודפו"ו. [6]) וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג מתיקה. [7]) ועיי' מנחו' ל"ג. שליש העליון.

תק (= תֵּיקוּ קטוע מן תֵּיקוּם, תְּקוּם מפעל קום es bleibt ועיי' בפנים) בסירוגין מהו תיקו (ב"ב ס"ב רע"ב) פירוש כמו דבר שעומד בתוך התיק ואין ידוע מה בתוכו ודין תיקו כבר פירשנו בע' גם [1] — (א"ב לפי דעתי כמו אשתיקו ומפי הרב יעקב ששפורטש מעיר אוראן נר"ו שמעתי פי' אחר של תיקו והוא תיקום כלומר תיקום בבעיא ואני הוספתי סמך לדבריו כי בפועל קם מצינו בל' גמרא שאות מ"ם חסרה פעמים הרבה כי מצינו קאי מוקי אוקי במקום קאים מוקים אוקים וזה פי' הוא נכון אבל מה שאמרו שמלת תיקו בנוטריקון תשבי יתרץ קושיות והוויות סימן הוא ואינו פירוש). *[אחי"ה ובעיקרי התלמוד הביא וז"ל והנגיד ר"ש הלוי ז"ל פי' שהוא כמו תעמוד הקושיא במקומה כמו תקומא ר"ל תקום ור' ירוחם בדין השהייה פי' תיקו ר"ל שתקו התלמידים וכן רוב המפרשים פי' כן וי"א נוטריקון תשבי יתרץ קושיות ובעיות ע"כ הרי פירושי ר"ב נכללו בזה הפי' לר"ש הנגיד [2]) וכבר הקדימו לפי' שהביא ר"ב מרי"ש. והראיה שמלת תיקו היא כמו תיקום תמצא בב"ב מ"ג: ארעא היכא דקיימא תיקו ובדפ' אחרונים תיקום. ולפע"ד מזה תר"י א' ולא תהיה לכם תקומה (ויקרא כ"ו, ל"ז) תייקא למיקם וכו'. — ובענין כללי תיקו עיי' י"מ סי' תרל"ד ותרל"ה ובע' גם ג' (ח"ב, ש"ה) מסרתי לך סדר יפה מכל תיקו בש"ס עש"ה] —

☞ תִּיק (עיי"ע תק א' (Gitter, Umfassung תרג' ועשית מעקה (דברים כ"ב, ח) ותעביד תיקא ויבן את היציע (מ"א ו', י') ובנא ית תיקא. *[אחי"ה עיי"ע תק א' ומ"ש] —

תקב (= תְּקִיבָה פי' כמו תקיפה פי' כח Kraft, (Zugkraft בכריתות בפ' אמרו לו בגמ' כמה ישהה (כריתות י"ג.) אמר רבה בר אבוה [3]) בתקיבה אחת פי' „כגון שינק בתקיפה אחת במציצה אחת בכה ולא הניח טיפה מלוכלכת על פי הדד". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (נדפס בש"ס ווילנ' בדף י"ד:) ושם הגי' שלפנינו בש"ס בתקיפה אחת] —

* תִּקְוָה (מל"מ ופי' כמו קו חבל מדה ואצל רז"ל מדה קצובה בעת abgemessene, bestimmte (Zeit ירו' נזיר ספ"א דנ"א ע"ג הנותן תקוה לנזירותו אין מתירין אותו לגלח.

תְּקַל (מל"ס תְּקַל בל' ערבי' ثقل פי' שְׁקַל בל"מ wägen; תִּקְלָא בל"ס תַקְלָא שֶׁקֶל Gewicht, (Siclus שכר אשתו מתקולתא (פסחים נ':) כבר פי' בע' צף (א'). בס"ג דב"ק (קי"ט.) רב חסדא הוה ליה אריסא דהוה תקיל ויהיב תקיל ושקיל פי' כשיעור שהיה נותן לרב חסדא היה שוקל לעצמו ונוטל ואינו פוחת לעצמו כלל אע"ג דרב חסדא מריה דארעא הוה לא היה נותן לו יותר כלום זה פי' חכמי מגנצא. בפי' ר"ח כתיב ארישיה [4]) דרב חסדא הוה תקיל יהיב תקיל שקיל והוא שקיל אגרא ופחתא סלקיה ושקל מה דאית ליה אמר וצפון לצדיק חיל [5]) חוטא (משלי י"ג, כ"ב [6]). בפ' איזהו נשך בגמ' מפרין (ב"מ ע'.) ההוא דורא [7]) דבי מר עוקבא דהוה בי מר שמואל תקיל יהיב תקיל שקיל ושקיל אגרא ושקיל פחתא. בס"ג דכתובות (קי"ב.) ר' חנינא מתקיל מתקלא פי' היה שוקל האבנים והיה מוצאן קלות כיון ששקל ונמצאו כבדות אמר נכנסתי בגבול ארץ ישראל כדכתיב (דברים ח', ט') ארץ אשר אבניה ברזל [8]). תקלין חדתין תקלין עתיקין (יומא נ"ה:) עיי' בע' כפרת [9]) — (א"ב בדניאל (ה', כ"ה) תקל ופרסין ותרג' לו שקל ישקל כעסי (איוב ו', ב') מאים תקל יתקל רוגזי). *[אחי"ה בנו"נ מאים מְתְקַל יתקל רוגזי. ותרג' וישקל אברהם (בראשית כ"ג, ט"ז) ותקל אברהם, כסף ישקל (שמות כ"ב, ט"ז) תרג' כספא יתקול וכן הרבה עיי' תרג' לש"ב י"ד, כ"ו: י"ח, י"ב; למ"א כ', ל"ט; לישעי' מ', י"ב; מ"ו, ו'. וזולתו. אתפעל תרג' איוב ו' ב'; כ"ח, ט"ו. בינוני פעיל ב"מ מ"ד זיל שלים ליה טבין ותקילין, ועיי' דניאל ה', כ"ה. כ"ז. אפעל ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג ר' חייה רבא מתקל כיפי ר' חנניה מתקל גושייא לקיים מה שנאמר (תהלים ק"ב, י"ד) כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו ובכתובות הנ"ל כפי גי' הערוך ר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חנינא מתקל מתקליה וכ"ה בתוספו' ופי' שוקל אבנים ומוצאן קלות אמר עדיין לא נכנסתי לא"י כיון ששקלן ומצאן כבדות

---

1) גם ג' וכן בע' אבן תקומה. 2) ועיי' ג"כ מ"ש במבוא התלמוד. 3) בנו"ג א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה. 4) כ"ה בעיקרי התלמוד ובכ"י ק"מ וכ"ה בדפ"ר והוא כגי' כ"י ש"ס ה'. 5) בדפו"נ בט"ס הון. 6) כזו הגי' של ר"ח מוכח מכ"י ש"ס ה' בב"ק: ארישא דהוה תקי יהי ותקי שקי ושקיל אגרא ופחתא וכתב בעל ד"ס והוגה כלפנינו ע"כ ולא הרגיש כי כצ"ל תקיל יהיב ותקיל שקיל ושקיל אגרא וכו' ממש כגי' ר"ח ועוד אי' בכ"י ש"ס ה' אמר וצפון וכו' ובנו"ג קרא אנפשיה וחכמי מגנצא פי' כגי' של ספרים וכפירש"י ע"ש. 7) בדפו"נ בט"ס דורא. 8) נראה שהוא פי' ר"ח עיי' שט"מ סוף כתובו' ועיי' בפנים בהוספותי. 9) כפר אהרון ושם הביא רבינו הציון מיומי ושאר מקומו' בלי פירוש המאמר אבל בע' חדת מפורש.

אמר כבר נכנסתי לא״י והוא ממש כפי׳ הערוך ונ״ל שהוא הוא פי׳ ר״ח שהובא בשט״מ רק שם אי׳ בט״ס ר״ת. והתוספות הביאו עוד ראיה מתנחומ׳ וישלח לך עש״ה. ובנו״ג מתקן מתקליה וכ״ה בילק׳ תהלים ר׳ תתנ״ה ופירש״י משוה ומתקן מכשולי העיר וכו׳ וא״כ מע׳ הבא אח״ז. והשם תִּקְלָא חולי׳ נ״ט. חד תקלא חלתית, ב״מ פ׳. עיי״ע נפח. והקבוץ תִּקְלִין יומא הנ״ל] —

תְּקַל (= נ״ל מל״ע صقل צחצח והשוה ebnen, poliren, glätten) כס״נ דפ׳ משקין (מ״ק י׳:) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ בר״א במחזיק (ב״ב נ״ד.) האי מאן דתקיל תיקלא פי׳ חופר הקרקע ומשוה פניה כדכתי׳ (ישעיה כ״ח, כ״ה) הלא אם שוה פניה. *[אחי״ה בכ״נ אי׳ האי מאן דאתקיל תיקלא אבל בכ״י וכדפ׳ הראשונים אי׳ כגי׳ רבינו וכ״ה בהעתקת רגמ״ה ופי׳ דתקיל תיקלא למשוי קרקע השדה ע״כ ורשב״ם פי׳ מסיר המכשולות ומשוה פני הקרקע שתהא חלקה וכו׳ וא״כ פי׳ מע׳ הבא אח״ז. ובמ״ק הגי׳ מאן דמתקיל ארעא אבל במיוחס לרש״י אי׳ כגי׳ הערוך דמתקיל תיקלא ופי׳ שחופר משם האדמה לצורך הגורן וכו׳ ובפי׳ ר״ח אי׳ מאן דתקיל תיקלא פי׳ אזלח וגה אל ארץ ונעל הא מועתר ע״כ והוא ל״ע ازلخ وجه الارض وجعلها موعثر דקר פני הארץ והשוה עפר. ומזה הענין פירש״י מתקן מתקליה כתובות קי״ב. עיי״ע הקודם לזה] —

תְּקַל (מל״ס תְּקַל בל״ע ثقل פי׳ כמו כָּשל בל״מ wanken, straucheln; תַּקְלָא, תּוּקְלָא Fall, Verderben ועיי׳ בפנים) בפ״ד מיתות בגמ׳[1] הבא על הזכור (סנהד׳ נ״ה.) תקלה וקלון פי׳ תקלה מפורש במתניתין (שם נ״ד.) לפי שבא לאדם תקלה על ידו שחטא ושנהרג. קלון שדבר מאום הוא וחרפה לבוא על הבהמה וכל זמן שעוברת בשוק אומר זו היא שנסקל פלוני על ידיה בשביל כך וכך היינו קלון[2]. בפ׳ שלוח הקן בגמ׳ עוף טמא (חולין קי״מ. וש״נ) לא אמרה תורה שלח לתקלה — (א״ב תרג׳ כשל בעוני כחי (תהלים ל״א, י״א) תקל בחובי חילי). *[אחיה ותרג׳ כושל (איוב ד׳, ד׳) דִּתְקַל בחובא. תרג׳ וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה (הושע ד׳, ה׳) ותתקלון ביממא ויתקלון אף נבייא ועוד עיי׳ תרג׳ ישעיה ח׳, ט״ו; ל״א, ג׳; לירמי׳ כ׳, י״א וזולתו. אפעל אַתְקֵל עיי׳ תרג׳ לתהלים ה׳, י״א אתקל להון, לאיכה א׳, י״ד אתקל חילי. אתפעל ואתַפעל אִתְקַל, אִתְקִיל, אִתְתַקַל, אִתַּקַל. פן תוקש בו (דברים ז׳, כ״ה) תרג׳ דילמא תִּתְקַל ביה (בתר״י תִּיתַּקְלוּן) ועיי׳ תרג׳ לישעי׳ ה׳, כ״ז; מ׳, ל׳; נ״ט, י״ד וזולתו. ואתַפעל תרג׳ דברים י״ב, ל׳ דילמא תִּתָּקַל בתריהון (תר״י תתוקלון) ועיי׳ תרג׳ משלי ד׳, י״ט; לירמי׳ מ״ו, י״ב. נפעל ב״ק פ״ג מ״א נתקל בה, תוספת׳ ב״ק ספ״ב נתקל הראשון ונפל וכ״ה בב״ק ל״א. ונתקל הראשון ונפל ונתקן השני בראשון וכו׳, שם כ״ח: נתקל באבן . . . נתקל בקרקע. אתפעל שם כ״ט. דאתקול ואתקילה ביה גמלא. והשם תְּקָלָה ברכות פ״ד מ״ב שלא תארע תקלה על ידי. ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ג שלא תמצא לו תקלה. יבמות צ״ט: כתובו׳ כ״ח: גיטין ז׳. חולין ה׳: ו׳. ז׳. אין הקב״ה מביא תקלה על ידן וכו׳. חולי׳ נ״ג: אתי בהו לידי תקלה, תוספת׳ סוטה ספ״י אמרו תקלה הן לנו מפני נייסות וכו׳. וכן לשון מכשול. מכשול עון ומוקש מתורגם ע״י תְּקָלָא, תַּקְלָא עיי׳ תרג׳ שמות י׳, ז׳; כ״ג, ל״ג; ויקר׳ י״ט, י״ד; דברים ז׳, ט״ז וזולתו ובתר״י לרוב אי׳ תוקלא עיי׳ שם ושם ולבמד׳ ל״א, ט״ז והקבוץ תקלין תרג׳ תהלי׳ ס״ד, ו׳; ק״מ, ו׳; תוּקְלַיָּא לאיוב ל״ד, ל׳ ולנקבה תקלן לירמי׳ ו׳, כ״א ובל״ס תָקוּלְתָא, תוּקַלְתָא וכ״ה בתרג׳ משלי כ״ט, כ״ה; לקהל׳ ט׳, י״ב ועיי׳ לישעי׳ נ׳, י״א] —

* תְּקוּמָה (מל״מ Bestand) תרג׳ כ״י ויק׳ כ״ו, ל״ז ולא תהי לכון תקומה[3]) תר״י ב׳ בראש׳ ט״ו, י״ב ולא תהוי לה תקומה לעלמי עלמין. שמ״ר פל״א שאין להם תקומה שמאסן הקב״ה, שם פמ״ב אמר משה אם אני את ישראל וארד אין להם תקומה לעולם — שבת ס״ו: עיי״ע אבן תקומה.

תִּקֵּן (מל״מ וכן בל״ס תַּקֵּן ענין הכנה וההטבה befestigen, feststellen, einrichten ועיי׳ בפני׳) בר״נ דפ׳ הגוזל ומאכיל (ב״ק קט״ו.) תקנת השוק[4]) [שמעון בן שטח][5]) תיקן כתובה לאשה (שבת י״ד:) כבר פי׳ בע׳ שלחן. שלי אינו מתוקן (כתובות כ״ד.) כבר פי׳ בע׳ חדש (ב׳.). בגמ׳ דסדר תעניות (נ״ז סע״א) ובס״נ דפ׳ ב׳ בסנהד׳ (כ״ב:) אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו. פי׳ „כיון שנתקלקלה ידיעתו בבית אב שלא הותר

1) כ״ת נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ע בט״ס כגון. 2) ועיין ג״כ בפי׳ ר״ח. 3) בנו״ג סיעדא. 4) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע מן פיזי והלאה לי׳ בטעות. 5) בדפ״ע מן פיזי והלאה אי׳ בט״ס עזרא ובכ״י ובדפ״ר לי׳ כל עיקר.

שאפי' יבנה הבית אינו משמש עד שישב בבית דין של כהונה ויקבעוהו באיזה יום ישמש"[1] — (א"ב ל"מ זה (קהלת א', ט"ו) מעות לא יוכל לתקון). *[אחי"ה כל לשון הכנה מתורגם בל' תיקון וכן הפעל כנן עיי' תרג' תהלים צ', י"ז יתקנן, תרג' יכנו (משלי כ"ב, י"ח) וניתקנין ולרוב בפעל תַּקֵּין וכ"ה בל"ס ופי' כל"מ תִּקֵּן, תִּכֵּן, כונן, הכין תרג' שמות ט"ז, ה' ויתקנון ית דייתון, מי תכן (ישעיה מ', י"ג) תרג' מן תקין והרבה בתרג' עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי וש"נ אתפעל אִתַּקַּן, אִתַּקִּין. ואפעל אַתְקִין (בל"ס אַתְקֵן) עיי' תרג' בראשי' מ"ג, ט"ו. לשמות ט"ו, י"ז; ל', ז'; לדברים ל"ב, ד' וזולתו. וכן בדרז"ל בפיעל דפעיל ואפעל. ברכות מ"ח: משה תקן לישראל ברכת הזן . . . יהושע תקן להם ברכת הארץ . . . דוד ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה וכו', ברכו' כ"ב: עזרא תקן טבילה לבעלי קריין וכו' ע"ש ובב"ק פ"ב. עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא וכו' עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת וכו' מעיקרא תקנו חד גברא וכו' אתא הוא תיקן תלתא גברי וכו' ועיי' עוד מסכ' סופרים פ"י הא' וב'. שבת י"ד: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונט"י וכו', ל': משה . . . תיקן כמה תקנות, ל"ג: מטבע תיקן להם, עירוי' כ"ב: יהושע אוהב ישראל ותיקן להם הדרכים, יומא פ', שעורין ב"ד של יעבץ תקנום, סוכה נ"א. ומתקנין תיקון גדול, תענית כ"ז. משה תיקן לישראל ח' משמורות, מגילה ד'. משה תיקן להם לישראל, ושם י"ז, ק"כ כהנים תקנו ברכות, ל"א: עזרא תיקן שיהו קורין קללות שבת"כ, שקלים ה', אנשי כ"ה תקנו וכו', ב"ק י"ב. עשר תקנות תקן עזרא, סוטה ל"א. תקנו תפלה בלחש, ב"ב צ': עיי"ע קפז, רז, גיטי' פ"ד, מ"ה תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, ביצה ל"ד. מתקנין את הקינרס, ושם ל"ד סע"ב ול"ה. תקנו מתוקן. שקלים פ"א, מ"א מתקין את הדרכים ואת הרחובות. ב"ב צ': ביילא חדתא תקיני: כתובו' פ"ה, לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. תמיד כ"ז: תקין נפשך עיי"ע חשך, קדם א'. הפעיל ואפעל פסחים ל"ז. התקינו שיהו אומרים וכו', ר"ה י"ח: התקינו שיהיו כותבין וכו', כ"ט: (ביצה ה'.) התקין ריב"ז, ל"א: ט' תקנות התקין ריב"ז, שקלים ה'. שהתקין מקרא מדרש וכו', ירוש' חגיגה פ"ב ה"י שלח לאתקנא סופרין וכו', גיטי' פ"ו. אתקין ר"י בשטר וכו', ב"מ כ"ח: התקינו שיהו מכריזין וכו', ב"ב כ"א. התקינו שיהיו מושבין מלמדי תינוקות, סנהד' י"ט. התקינו שיהיו העם עומדין וכו' התקין ר"י בצפורי וכו', נדה ס"ו. התקין רבי בשדות, תוספת' כתובו' רפי"ב התקין שמעון בן שטח, וכו', שביעי' פ"י מ"ג והלאה ערכי' ל"א: התקין; אבות פ"ב מי"ב התקן עצמך ללמוד תורה. אפעל אַתְקִין ר"ה ל"ד. ביצה ג'. התואר תָּקִין, תָּקֵן ובתר"י תַּקִּין בל"ס תַּקְּנָא (fest, geordnet) תרג' טוב מאוד (בראשית א', ל"א) והא תקין לחדא; לא טוב (שם ב', י"ח) תרג' לא תקין, ועיי' שם ט"ז, ו'; לשמות י"ח, י"ז; לויק' י', י"ט; לנקבה תַּקְּנָא תרג' ש"א ב', כ"ד; לירמי' ל"א, ט'. הקבוץ תַּקְּנָן תרג' לתהלים נ"א, ט"ו; קי"ט, ה' וזולתו. והשם תַּקַּנְתָּא (בל"ס תַּקְנוּתָא) תר"י במד' ד', י"ט ודא תקנתא עיבידו להון. שבת ל'. ב"ק פ"ב. ר"ה ל"א תקנות עיי' לעיל. היחיד מגיל' ג'. מאי תקנתיה, גיטין פ"ד, מ"ו מפני תקנת השבויין, ושם פ"ה, מ"ה מפני תקנת השבים. ב"ק קט"ו. תקנת השוק, ר"ה כ'. תקנת הקרבן. חגיג' ה'. תקנה יש לו, ט"ו. יש להם תקנה . . יש לו תקנה. יומא כ"ד: אית ליה תקנתא . . לית ליה תקנתא, ערכי' ט"ו. תקנתו שלא לספר. לשון הרע וכו' ביצה ה'. מתקנת ריב"ז, נזיר ל'. ליכא תקנתא. ב"מ ה' רע"ב וש"נ תקנתא לתקנתא לא עבדינן ב"מ קי"ב: וש"נ תקנות גדולות . . תקנות קבועות. ב"ק ק"ג: תקנה גדולה התקינו עש"ה. יומא ס"ט: תקנתא דתקין משה. מגילה ב'. תקנתא דתקינו אנכה"ג. ועוד השם תִּיקּוּן, תִּיקּוּנָא (בל"ס תּוּקְּנָא) תרג' שמות ל"ג, ו' תיקון זייניה. לדברים כ"ב, ה' תיקון זין דגבר־ועיי' תרג' ירמיה ב', ל"ב תיקונה[2]; ליחזק' ז', כ'; מ"ז, י"א חולתו והקבוץ לדברים כ"ב, ה' תיקוני איתא (תר"י שם תיקוני גברא), תרג' ישעיה ס"א, י' בתיקונהא, תרג' שני באסתר ב', ג', י"ב תקוני נשיא. גיטי' פ"ד מ"ב והלאה תוספת' כתובות רפי"ב מפני תקון העולם, תוספת'. נזירות ספ"ה תקון הדבר. סוכ' נ"א. ושם: ומתקנין שם תקון גדול — בענין תיקון סופרים עיי"ע כבר א' וש"נ] —

* תִּיקּוּן, תִּקּוּן, תִּיקּוּנָא, תַּקְּנָא (Verbesserung, Verordnung) תִּיקּוּן סוֹפְרִים (Emendation) עיי"ע הקודם לזה.

[1]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בתעניות. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ' תיקנה.

תָּקַע (מל"ם ענין נעיצה einstecken; einschlagen)
בר"ג דפ' כל הכלים (שבת קכ"ב :) גזירה שמא יתקע פי' „שמא יתקע[1]) בה מסמר או יתד"[2]). כר"ג דפ' הבא על יבמתו (נ"ד.) והאמר רבה בס"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק כ"ז.) נפל בראש הגג ונתקע חייב בד' דברים פי' נזדמן לו שנפל על כריסה ובא עליה חייב בד' דברים בנזק בצער בריפוי בשבת אבל בבושת אינו חייב עד שיתכוון כדבעינן למימר לקמן בזה הפרק הבא על יבמתו (שם[3]). ביבמות בפ' בית שמאי בגמ' שני אחין (יבמות קי"ט :) התוקע עצמו לדבר הלכה אין לו תורה פי' כל האומר אין לי אלא תורה שאומר אין לי עסק בכל המצות אלא בקריאת תורה בלבד אין לו תורה כלו' אפי' שכר קריאת התורה אין לו דכתיב (דברים ה', א') ולמדתם ועשיתם וכו'[4]) כלומר כל המתעסק בעשיית המצוה יש לו שכר המצות ושכר לימוד תורה אבל המתעסק בקריאה בלבד אע"ג דמגמר לאחריני ואזלי עבדי מצות איהו לית ליה אגרא. בהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה :) אמרתי לו אצל מי אתה תקוע[5]). *[אחי"ה ופירש"י תקוע ויושב בישיבה של מעלה ע"כ וביבמו' ק"ט : פי' תוקע עצמו לדבר הלכה שאומר הריני שונה ואיני מקיים וכו' ובד"ה דוץ פי' דוץ לשון תיקוע. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד דוגמא מירו' בדין הפרדה לרכוב עליה אין למדין מתקוע פי' מדור שהיה חזק בהלכה ועומד בסברתו ע"כ. שמ"ר פ"א נדרש תקוע (דה"י א' ב', כ"ד) כלב שתוקע לבו לאביו שבשמים. ועוד ב נ פ ע ל בהשאילה תעני' כ"ד. אוי לו לדור שכן נתקע. ובפי' ר"ח הועתק הנתקע לכך] —

תָּקַע (מל"ם ענין הכאה בכף mit der Hand schlagen ועוד עיי' בפנים) בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח :) ובפ"ק בקידושי' בגמ' וחכ"א בכסף (כ"ד :) תני רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו וכו' עד תקע באזנו וחירשו פטור אחזו ותקע באזנו וחרשו חייב. ובגמ' בכסף בישׁ"א (קידושי' י"א :) ובס"ג דפ' יש בכור (בכורו' נ' סע"ב) ובר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' שוורים (ב"ק ל"ו :) תנן התם בפ' החובל בחבירו' (ב"ק צ'.) התוקע לחברו נותן לו סלע ולא תימא סלע ד' זוזי אלא פלגא דזוזא וקרו אינשי לסלע פלגא דזוזא חנן בישא תקע להאי גברא. פי' תקיעה בקול באזנו ולא בהכאת יד כדאמרינן (שם צ"א.) המבעית את חברו פטור מדיני אדם כיצד תקע לו באזנו וחירשו פטור אחזו ותקע בו וחירשו חייב והכא כשאחזו ותקע בו ולא הזיקו. *[אחי"ה ורש"י פי' בב"ק ל"ו : התוקע הכהו כנגד אזנו לשון מורי ל"א תקיעה ממש, בקידוש' י"א : פי' התוקע לחבירו. באזנו לשון רבינו הלוי ורבינו הזקן למדנו שהכהו אצל האוזן ועיי' פירש"י בכורו' הנ"ל שהאריך קצת להביא ראיה ללשון המורה והוסיף משלו. וכל"מ ענין הכאה ביד ועוד השמעת קול ע"י דחיקת ונעיצת הרוח בשופר אי' ג"כ בתרג'. תרג' תקעו כף (תהלי' מ"ז, ב') תקעו ידא ובענין תקע בשופר עיי' תרג' במד' י' ג', ד' והלאה; לש"א י"ג, ג'; לדה"י כ"ה, ה'. אתפעל לישעי' כ"ז, י"ג. ואצל רז"ל ר"ה ט"ז. למה תוקעין בשופר של איל, תוקעין כשהן יושבין וכו', שם : שנה שאין תוקעין בתחלתה וכו', שם כ"ז : התוקע לתוך הבור וכו'. שם כ"ח. התוקע לשיר וכו' ע"ש כל הענין. הפעיל ר"ה ל"ב : מתקיע. והשם תקיעה חולי' כ"ו : ר"ה ל'. תקיעת ר"ה. ל"ג : סדר תקיעות עיי"ע גנח א', יבב, שבר א'. שם ל"ד. שתי תקיעות. סוכ' נ"ה. מאריכין בתקיעות. ובל' ארמי תקיעותא תרג' תהלי' ק"נ ג'. ועוד נקרא תקיעתה ר"ה שתוקעין בה ירו' סוכ' רפ"ד דנ"ד : ר' סימון מספקד . דלא תעבדון לא תקיעתה בשבת . . ואין ארחקתון עבדון תקיעתה וכו'. ועוד תפילת אתה זוכר למוסף ר"ה נקראת תקיעתא ויק"ר ר"פ כ"ט ירו' ע"ז פ"ט דל"ט ע"ג פסיקת' דר"כ צד ק"נ תניא בתקיעתא דרב וכו' עיי' מ"ש הרב החכם רש"ב בהערותיו לפסיקת' שם] —

תְּקוֹעַ (עיר בתחום יהודה) תקוע[6]) אלפא לשמן (מנחו' פ"ה :). עירא היארי (ש"ב כ', כ"ו) תרג' עירא דמתקוע[7]). *[אח"יה וכנ"ה בשבת קמ"ז : עירו' צ"א. א"ר כשהיינו למדין תורה אצל ר"ש בתקוע ועיי' תוספת' עירו' פ"ח (ה') תוספת' שביעי' ספ"ז אוכלים בזיתים עד שיכלה אחרון שבתקוע ובענין תכונת המקום עיי' מ"ש ה' נייבויער 128 והלאה] —

---

1) כ"ה נכון בכ"י ודפ"ר וויניצי' ובעיקרי התלמוד אבל בשדפ"ע לי'. 2) הועתק מפי' ר"ח ושם הסיום : וכדומה להן. 3) וכן פי' ר"ח בב"ק הנ"ל ע"ש בש"ס ווילנא. 4) ובפסוק אי' ולמדתם אותם ושמרתם לעשתם. 5) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע תוקע. 6) ובתוספתי מנחו' פ"ט הגי' תקועה. 7) בנו"ג עירא יאיראה דמתקוע.

תָּקַף (מל״ט וכן בל״ע ﺗﻘﻒ ובל״ס וארמי תְּקֵיף ענין חזקה stark, kräftig sein; תַּקֵּיף fest machen, kräftigen וכן באפעל תּוֹקֶף, תּוֹקְפָּא Macht) בפ׳ עקביה בן מהללאל (פ״ג, מ״ח) ובס״ג דפ׳ שתי הלחם (מנחו׳ צ״ט:) יכול אפי׳ תקפה עליו משנתו. בפ׳ איזהו נשך בגמ׳ כיצד לקח (ב״מ ס״ד.) ואי איניש תקיפא[1]) הוא דלא יהיב מתנה פי׳ אדם חזק בציקנות שאינו מוותר לאדם בפרוטה. הילך ד׳ זוזי אחביתא דחמרא אי תקפא ברשותך (שם) פי׳ אם החמיצה[2]). בפ׳ שנים אוחזין בגמ׳ זה ישבע (ו׳.) בעי ר׳ זירא תקפה אחד בפנינו מהו[3]) — (א״ב ל״ט זה (קהלת ו׳, י׳) עם שתקיף ממנו פי׳ ענין חזקה ותרג׳ למה חרה לך (בראשית ד׳, ו׳) למה תקוף לך). *[אחי״ה וכן לישנא חוזק ועוז וגבורה והפצרה ופריעה ועצמה מתורגם תקף עיי׳ תרג׳ בראשי׳ ז׳, ח׳. י״ט, כ׳; ל׳, ל׳; מ״א, נ״ז. בקשור על: שם כ״ו, ט״ז; ל״ח, כ״ט; מ״ז, כ׳ וזולתו. בקשור רוגזא פי׳ חרה שם ל׳ ב׳; מ״ד, י״ח; לשמות כ״ב, כ״ג; לבמד׳ כ״ד, י׳ וזולתו. פַּעַל תרג׳ שמו׳ ד׳, כ״א אֲיתַקֵּף, שם י״ד, י״ז מְתַקֵּיף ועיי׳ לדברי׳ א׳, ל״ח; ב׳, ל׳ וזולתו. אתפעל ואִיתַּקַּף לבראשי׳ מ״ח, ב׳; לשמות ז׳, י״ג ואיתקף ליבא. תר״י א׳ חזק (דברי׳ י״ב, כ״ג) איתוקפון ביצריכון, כמו בדרז״ל ע״ז כ״ג. יצרו תקפו. אַפְעֵל לבראשי׳ כ״א, י״ח אתקיפי ית ידיך ביה, ועוד בלי מלת ידא עיי׳ תרג׳ בראש׳ י״ט, י״ט; שמות ד׳ ד׳; ט׳, ב׳; לדברי׳ כ״ב, כ״ה; כ״ה, י״א וזולתו. בינוני פעול תרג׳ נשגבה (ישעי׳ ל׳, י״ג) מַתְקַף ובלא״ר תְּקַף עיי׳ דניאל ד׳, ח׳, י״ט וזולתו. חגיג׳ ט״ו. תקפיה ועייליה לבי מדרשא. אפעל מתקיף לה הרבה בש״ס חולין מ״נ. ועיי׳ בסמוך ודע כי אתקיף, מתקיף שתרג׳ החזיק לפעמים פירושו לעזר ולהועיל כמו בל״מ והחזיקי את ידך בו שתרג׳ אתקיפי (עיי׳ לעיל), ולפעמים פירושו להתחזק על הנחזק ולהתקומם כנגדו כמו ויחזק בו (שמות ד׳, ד׳) ועודך מחזיק בם (שם ט׳, ב׳) שתרגומם מתקיף. וכן בתלמוד: מתקיף לפעמים הוא לשון קושיא ולפעמים הוא לשון חיזוק והסכמה לדבר המדובר מגילו׳ י״ח. מתקיף . . אטו אנו בני הרמכים מי . . ידעינן ומסייע לדברי האומר שא״צ להבין את המגילה. וכן שם ל״ב. מתקיף לה אביי פירושא קא מפרש את דברי ר״י ואינו קושיא כנגדו, וכן בנדרי׳ נ״ו. מתקיף לה רבינא מידי דהוה אבשר ויין — מחזיק ומסייע למשנה כשהן מברין אותו. וכן בנדה ס״א: מתקיף לה רב אשי אימר או שיע או טוו או נוז אינו חולק על דברי מר זוטרא חברו והראיה דהא מסיים והלכתא כמר זוטרא אלא מפרש דברי המשנ׳ שהביא מ״ז כדי שלא יטעו בו התלמידי׳ ובזה, סרו כל הקושיות על השמועה זו עיי״ע נז. ובנזי׳ כ״ט: מתקיף לה ר״א בריה דר״א דילמא מחייב עלה ג״כ בדרך הסכמה ולא בדרך קשיא. ועוד מצינו לשון מתקיף לה אף בדקשיא ליה לאמורא גופא דמתניתין או ברייתא עיי׳ חגיג׳ ה׳ סע״ב ב״מ ל״ג: מכו׳ כ״ב. והרבה זולתו עיי׳ במ״ש בזה בעל יד מלאכי סי׳ תע״ו — והתואר תַּקִּיף, תַּקִּיפָא הקבוץ תַּקִּיפֵי תרג׳ בראש׳ מ״ט, כ״ד דברי׳ א׳ כ״ח; ט׳, י״ד; ל״ב, ט״ו והרבה זולתו. ב״מ ס״ד. איניש תקיפא. ב״ק צ״ז: יד ישראל תקיפה . . יד או״ה תקיפה על עצמן, סנהדי׳ י״ח סע״ב אם קידום תקיף לחדא. ר״ה י״א. לישנא דתקיפי הוא, ושם דתקיפי במצות. סנהד׳ י״א רע״ב תקיפאי קדמאי. והשם תְּקוֹף, תּוֹקֶף, תּוֹקְפָּא תרג׳ בראש׳ ט״ו, א׳; ל״ח כ״ט; לשמות י״ג, ט״ז; לדברי׳ ל״ג, כ״ט — ועיי׳ לבראי׳ ו׳, ו׳; מ״ט, כ״ב וזולתו. מגילי׳ י״ט. תוקפו של אחשורוש, תוקפו של מרדכי, תוקפו של המן, תוקפו של נס, סנהד׳ י״ט: תוקפו של יוסף . . תוקפו של בועז וכו׳, סוט׳ ג׳: תוקפא בביתא וכו׳. ערכי׳ י״ז, תוקפא וגיחותא. ב״ר רפט״ז תוקף שנתן הקב״ה לאדה״ר ושם פכ״א ושם אי׳ באדה״ר. שם פ״ק תוקפו של אבל. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב: אין תוקפו של אבל אלא עד ג׳ ימים] —

תקף (= תְּקוּפָה מל״ט פי׳ סבוב ובפרט סבוב החמה סביב הארץ Umlauf, Umkreis, Solstitium) בפ׳ עקביה (אבות פ״ג, מי״ח) ובס״ג דפ׳ הישן (סוכה כ״ח.) גזירות שוות תקופו׳ וגימטריאות[4]) — (א״ב יקף הוא העיקר בל׳ פסוק). *[אחי״ה ובשרש קוף כתב הרד״ק ויקף וקוף בענין אחד והוא ענין סבוב ואמר תקופת השנה, לתקופת הימים על תקופת השמש שתשוב בסוף השנה לתקופתה ע״כ. שבת ע״ה. כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב וכו׳ ומנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות וכו׳ איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב

[1]) כ״ה נכון בכ״י ועיקי׳ התלמ׳ ובדפ״ע תקפא. [2]) וכן פירש״י אם מחמצת ובזה הענין ג״כ ותקיפו להו ב״מ פ״ג. פי׳ החמיצו. [3]) פירש״י הוציאה מיד חבירו בחזקה. [4]) ועיי״ע פרפריות גי׳ רבינו.

תקופות ומזלות. שם נ"ג. בתקופות תמוז. חגיג' י"ד: אותו היום תקופות תמוז היה, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז. יום אחד בתקופת תמוז היה וכו'. ברכו' נ"ט: הרואה חמה בתקופתה וכו', חולי' ס'. אוקמי להדי יומא בתקופת תמוז. תרג' שה"ש א', ז' כשרבי שימשא דטיהרא בתקופת תמוז. עירו' נ"ו. אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום וכו' ואין תקופת תמוז נופלת . . ואין תקופת תשרי נופלת . . ואין תקופת טבת נופלת וכו' ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא הצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים ועיי' שם פירש"י וראיתי בעיקר התלמוד פי' יפה וז"ל ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה פי' כיון שיש צ"א וז' שעות וחצי מתקופה לתקופה כי כל השנה שס"ה ושש שעות וא"כ כלן הולכין שבע שעות ושבע שעות שהם חשב' שצ"ם חנכ"ל לא ישאר אלא חצי שעה שאם נפלה תקופ' בתחלת שעת שבתאי ובא תקופת תמוז לחצי שעה משבתי. עוד אומר שם תקופת ניסן שנופלת בצדק מייבשת האילנות וכן טבת בצדק מייבש הזרעים וזה ידוע בתכונה כי צדק מורה על הרוחות חזקים כ"ש שהוא בניגוד השמש או יש שלשה מזלות ביניהם או כדבוק השמש ע"כ ועוד עיי' בד' בד' תקופות עירו' שם. ובירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג. ר"ה י"ד. רוב תקופה מבחוץ עיי' פי' רש"י ור"ח ותש' הגאוני' (הוצ' ה' הרכבי) סי' רמ"ג צד 118. ר"ה. י"א. מיעוט תקופו' שתים וכו'. תר"י בראש' ח', כ"ב. והקבוץ תר"י בראש' א, י"ד תקופות שמשא, תרג' דה"י א' י"ב, ל"ב בתקופַתָּא דשמשא. ב"ר פי"ג ד' שמות נקראו לארץ כנגד ד' תקופותיה וכו' תקופת תמוז, תקופת תשרי, תקופת טבת] —

* תּוּקְרָבָא, תּוּקְרִיבְתָּא, תַּקְרוּבְתָּא, תַּקְרוֹבֶת (תפעל מן קרב פי' שי, מנחה, Geschenk, Dargebrachtes) תרג' שי (ישעי' י"ח, ז') תוקרבתא ובתרג' מ"ב ג', ד' ובתרג' ירמ' נ"א, נ"ט ל"ז תוקרבא ועוד בל"נ תְקרוּבְתָּא עיי' תרג' בראשי' ל"ב, י"ג. כ'. כ"א וזולתו, והקבוץ תר"י א' שם ט"ז, ט' תיקרובתין (ומנחה וקרבן לה' מתורגם קורבן, קורבנא). ע"ז ל"ב: תקרובת ע"ז. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג חולין צ"ד. לא ירבה לו בתקרובת וכו'.

* תִּקְרָה (כמו קורה (מפעל קָרָה wölben) Gebälk) ב"מ קט"ז: התחתון נותן את התקרה ועיי' בגמ' שם קי"ז. ירו' ב"מ רפ"י די"ב ע"ד עיי"ע קר י', מעזב, סן ד'. ירו' סוכ' רפ"א דנ"א ע"ג רואה את התקרה כאלו יורדת וסותמת, ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד מה התקרה הזו עוביח דההן גבי קוטנה דההן ועיי' תנחו' ר"פ שמות. ב"ר פי"ב אלו היתה תקרה גבוהה היתה נאה.

* תוקרת (שם עיר בתחומת א"י) ירו' שביעי פ"ו דל"ו ע"נ עיי' נייבויער גיאגר' צד 13.

* תַּקְשִׁיט עיי' תכשיט.

תֹּרָא, תּוֹרָא Ochs, Stier עיי"ע תר י'.

תְּרָא, תְּרָה עיי"ע תר ו'.

תר (= תּוּר מל"מ פי' רגל וחקר nachspüren) בפ' כל הנשבעין בגמ' חזרה שבועה[1] (שבועו' מ"ז:) תרגמו באהליכם (דברי' א', כ"ז) תרתם וגיניתם באהלו של מקום אלא שכינה[2] — (וא"כ פי' תרתם את הארץ וגיניתם באהלו של מקום שהשכין שכינתו בינינו). *[אחי"ה והוא הוא פירש"י ורבינו פי' עפ"י פי' ר"ח והאי דכתיב באהליכם בכינוי הוא ע"כ ועיי"ע כן (ח"ד, רנ"ר). ומזה הפעל נבנה תייר ע"ש] —

תר (= נָתַר הפעיל הִתִּיר erlauben הֶיתֵּר Erlaubniss) בפ' ראשון במגילי' (ט':) קדושת שילה יש אחריה היתר קדושת ירושלם אין אחריה היתר — (א"ב מלשון (ישעי' נ"ח, ו') התר (חרצבות רשע) [צ"ל אגדות מוטה] והפכו אסור). *[אחי"ה השרש נתר עיי"ע בהפעיל ועיי"ע התר, היתר (ח"ג, רנ"א:) וש"נ] —

תר (= וְוִתֵּר המוותר על דברי נביא überflüssig halten) (סנה' פ"ט.) עיי' ותר[3].

תר (= יֶתֶר מל"מ ענינו מותר Uebriges, Besonderes) היתה בו יתֶרֶת (קידוש' כ"ד סע"ב וכ"ה רע"א בכורו' מ"ה רע"א) עיי' בע' יתר[4].

---

[1]) כ"ה נכון בדפו"ג. [2]) זה מפי' רבינו עפ"י פי' ר"ח. [3]) וש"נ. וזה הע' נשמט בדפ' פראג. [4]) ח"ד, קע"ד.

תר (מפעל תְּרִי השם המופשט הַתְרָאָה פי' אזהרה Warnung) בפ' תמיד בגמ' השוחט את הפסח (פסחי' ס"ג:) וכר"נ דשבועו' (ג':) ובס"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' פ"א. פ"ב:) התראת ספק לא שמה התראה. *[אחי"ה בדפ"א אי' עוד פי' אזהרה וזו מהוספת ר"ב היא ונדפסת בלי סימן היכר. ובענין התראה עי' זה הערך [1]) והשרש תרי, תרא בל"ס תְּרָא באפעל אַתְרִי ונבנה מהשם תּוֹרָה [2]). ואי' רק בהפעיל ואפעל סנהד' פ"ה מ"א התריתם בו ומפורש בגמ' שם מ': קבל עליו התראה וכו', שם ח': ט'. אתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא. תר"י במדב' ט"ו. ל"ג בתר דאתרו ביה ותלש עפ"י ספרי שלח פי' קי"ג מלמד שהתרו בו ואח"כ הקריבוהו] —

תר (= תְּרִי, תְּרָא בל"ס תְּרָא בל"ע ثري כמו שָׁרָה בל"מ weichen, wässern) בפ' כל הגט (גיטי' כ"ז.) ובס"ג דפ' שנים אוחזין (ב"מ י"ח:) אית דאמרי היכא דתרו כיתנא ואע"ג דהוהזקו דלא שכיחי שיירתא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ונציירה בשוסתג [3]) ונתרייה במיא. בפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) ותרו בהו נרגישתא. וכל משרת ענבים (במדב' ו', ג') תרג' וכל מתרות ענבין. *[אחי"ה ועיי"ע מתרותא והפעל באתפעל תר"י א' שם דאִיתְרוּ ביה עינבי עפ"י הספרי: אם שרה ענבים במים. נזיר ל"ז. אי תרו ליה כוליה יומא בחלבא שרי. עירו' ק"ד רע"ב תרו בה כיתנא ופירש"י תרו: שרין. ע"ז ל"ח: תרו ליה בהדי הדדי בפשורי. וכן פירש"י בעירו' ק"ד רע"ב תרו בה כיתנא: שורין בו משתן] —

תר (= נְתַר בל"ס כמו בל"מ נָתַר (נשר) abfallen) בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) והא קא נתרי פירי. בגמ' דפ"ק דב"ק (ט':) בור עביד [4]) לנתורי פי' "יסיר העפר והקירוי ויפתח פי הבור" [5]). בפסקא דויהי בשלח (פסיקת' דר"כ צד פ'.) מתרתר עפרא [6]) פי' משליך עפר. ונבל כעלה כלנו (ישעי' ס"ד, ו') תרג' ונתרנא כמיתר טרף. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' ישעי' ל"ג, ט'; מ', ז'; הושע א', י"ג וזולתו ועיי"ע נתר כי שם עיקר מקומו. אבל תרתר בפסיק וירוש' הנ"ל ובמדרש הגדול כ"י בשלח הוא לפע"ד מל"ע ثرى פי' הגיע וא"כ מתרתר עפרא פי' הגיע העפר כלו מלא אותו עפר וכ"ה באמת בב"ר רפנ"ד ע"ש ובידי משה הובא זה הלשון גם בציון דפסיקת' הנ"ל עש"ה. ומזה נ"כ בירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. מישרי מתרתר עליהון עפר] —

תר (= תּוּר, תִּיר נ"ל מל"ע ثار העיר משנתו aufregen, aufwecken; תִּיר wach, wachend) בפ' הקורא את המגילה בגמ' ומתנמנם (י"ח:) ובר"נ דפ' הבא על יבמתו (יבמו' נ"ד.) ובפ' ערבי פסחי' בגמ' א"ר יוסי נתנמנו (פסחי' ק"כ רע"ב) היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר. בפ' אין מעמידין בגמ' וגבינת בית אוניקי (ע"ז ל"ד:) תור מינך שעתך פי' התעורר לך שעתך באומר בגמר זביחה היא עובדה [7]). פ"א "תור מינך שעתך תשא אותך שעתא ו ד ו ם [8]) שמועה זו באומר בגמר זביחה היא עובדה וישנה לשחיטה מתחילה ועוד סוף". *[אחי"ה פ"א זה שייך לר"ח בקובץ כ"י אנגלייי דף כ"א. ושם אי' בשתי תיבות תור מינך כגי' רבינו ובנדפס בש"ס ווילנ' אי' בתיבה אחת תורמינך ולא יפו עשו המדפיסים מתוך כ"י שלי וצ"ל תור מינך בשתי תיבות ופי' תור בל"ע ثار נשא את עצמו וא"כ תור מינך שעתך: שעתך נשאת את עצמה ממך והוא קרוב לפי' ר"ח (ואחריו הערך) תשא אותך שעתך כלו' ד ו ם. ורש"י פי' כגי' שלפנינו בתיבה אחת: תרמינך שעתך: ירום מזלך ע"כ וא"כ מפעל רום! ומפי' רש"י הובא פנימה בגמ' בדפ' פיז' וויניצ' ושאלוניקי שעתך ירום מזלך ומחקוהו בד"ק עיי' ד"ס ע"ז צד מ' ושם הובא גי' כ"י ש"ס תוד מינך וצ"ל תור מינך ובתש' הגאוני' דפ' בערלין (הוצאת קאססעל) צד מ"ב אי' בתיבה אחת ותורמינך שעתך ודום שלא אפגע בך ע"כ ולי' כאן הוכחה כי גרס תודמינך בדל"ת כדעת בעל ד"ס כי ר"ח שפי' ג"כ ודום בלי ספק גרס ברי"ש אבל הנכון כמו שאמרתי לעיל. וכפי' הראשון בערוך: ה ת ע ו ר ר לך שעתך גזרת המלה ג"כ מל"ע הנ"ל שמורה ג"כ ענין התעוררות מהשינה וכן ב"ק קי"א רע"ב תייריה אוקמיה ופירש"י לנכון תייריה הקיצו משנתו ע"כ. ומזה הפעיל תיר פי' מל"ע הנ"ל כמו עיר וער משנתו ורש"י פי' בתעני' י"ב רע"ב תיר: ער

---

[1]) בחי"ג, רנ"א וש"נ. [2]) ודוגמתו תחל מן תחלה תרם מן תרומה תְּלַע מן תּוֹלָע. [3]) בנוי"ג בשיסתג. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס רומי ובתוספו' ד"ה שור ובנוי"ג דרכיה. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) בנוי"ג עוד עליהן וכ"ה בירו' תרומ' פ"ח דמ"ו. מתרתר עליהן עפר. [7]) בדפ"ע עבודה וצ"ל כדאי' בכ"י ערוך וכ"ה לפנינו בכתובי' ל"ד. [8]) כ"ה נכון בכ"י ערוך.

כדמתרגמינן (בראשי' מ"א) ויקץ ואיתער ע"כ והנכון כמ"ש מל"ע הנ"ל ובענין חילוק בין נים ובין תיר עיי' מ"ש התוספו' בתעני' שם ד"ה נים ועוד בנדה ס"ג. בד"ה נים] —

תר (= תּוֹר נ"ל מל"פ تار، تارة גיד לתפור בו (Palm-) Faser, Faden) בס"ג דפ' אמר ר"ע (שבת צ':) תורי דקל חד[1]) פי' בנברא בר קורא[2]) למטה יש בו כמין ג י ד י ם[3]) ותופרין בהן וראוי אחד מהן לתפור בו פי'[4]) דלעת יבישה קטנה ששותין בה יין לפיכך שנינו לענין הוצאת שבת תורי דקל אחת[5]) שאפי' אחת ראויה לתפור בה פי דלעת והיינו ריתא דקאסר רב הונא בר נתן (מגילי כ"ז סע"ב). *[אחי"ה וכ"ה בע' רת כפי גי' הכ"י ועיק' התלמ' ובע' הנוכחי השיג בעל עיקרי התלמוד וז"ל וזה אינו אמת כי לא היה אלא רב הונא תלמיד רב פי' כי זה (כלומ' לפי גי' רבינו) היה אחר רב אשי ר"ל בר נתן ע"כ ועיי' ג"כ מ"ש הוא ביוחסין השלם ע' רב הונא בריה דרב נתן (צד 127) וגם לפני ר"ח היתה הגי' כגי' הספרים רב הונא הוה אסר ריתא רק דברי ר"ח בנדפס בש"ס ווילנ' שבת צ': מגומגמים הם וז"ל תורי דקל קליפי חריות והיינו ריתא (דהוה הים רב הונא בו) [וצ"ל דהוה אסר רב הונא בו] ע"כ ולפי פי' ר"ח תור הוא ל"ם تارة שהוא כמו تال (עיי"ע תאל) מין דקל שהשתמשו בקליפי חריות שלו בכמה ענינים. ואותה המלה פי' ג"כ בל"פ גיד לתפור בו והיינו גיד של אילן דקל הנ"ל והוא ממש כפי' רבינו בעל הערוך. ורש"י פי' תורי דקל דקין מצורי והן מין הסיב הגדל סביבותיו ולא ידעתי למאי חזי[6]) בנו"ג המוציא . . צורי דקל שתים תורי דקל אחת ובתוספת' שבת פ"ח (ט') אי' המוציא . . תורי דקל שנים זמורה לנטיה אחת וכו' ובירו' שבת פ"ח די"א : הוציא כלי נצרים חייב תורי דקל שנים זמירות לנטיעה שתים וכו'] —

תר (= תּוֹרָא מל"ם וכן בל"ע ثور שור (Stier, Ochs בסנהד' בר"ג דפ' כה"ג (י"ח סע"ב) אי תור בצפר בתלג ימות פי' אם השור בשחר בשלג ימות מרוב הקור ובטיהרא בחצי היום בצהרים ידמוך שישן בצל התאינה מרוב החמימות ישלח משכיה (שם) כלו' בכותל ומשפשף שמתחכך ומצער ליה החמימות[7]) עד שנמרט עורו זהו אדר גמר ואי לאו דאינו חם דכל היום הוה צנה לית דין אדר וצריך לעבר אותה שנה[8]) — (א"ב תרג' שור נגח (שמות כא, כ"ט) תור נגח). *[אחי"ה והקבוץ תּוֹרִין, תּוֹרֵי, תּוֹרַיָּא עיי' תרג' לבראשי' ל"ב, ה', ט"ו; לבמדר' כ"ט, י"ג והלאה; לדה"י א' כ"א, כ"ג ובדניאל ד', כ"ב, כ"ט; עזר' ו', ט', י"ז תורין, ירו' סנהד' פ"א די"ח רע"ב רעי תורין, כ"ב נ"ד רע"ב עיי"ע תיירא ועוד תָּרָא בתרג' אסת' ה', י"ד ע"ש. והנקבה תּוֹרְתָא תרג' ויק' כ"ב, כ"ח; לבמדר' י"ט, ב', ה' והלאה והקבוץ תּוֹרָן, תּוֹרָתָא תרג' בראש' מ"א, ב' והלאה; לש"א ו', ז'. תורבלא עיי"ע תרבלא. והציון מסנה: אי' בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: תור באדר בעדרייה ימות ובטול תינתא משכיה ישלח וכו' ובירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג אי' בטעות ע"ש. שבת ל"ב. נפל תורא וכו' עיי"ע חד ב' וש"נ ג"כ איכ"ר פ' זכרה ע"ש[9]). נדרי' מ"א רע"ב בשרא. דתורא. נדה ל"ג : רמא ליה תורא. ע"ז ט"ז. חולי' קכ"ז. בר תורא, בר תורתא עיי"ע בן תורתא (ח"ב, קכ"ד) ושם צד קפ"ג ע' בר תורא — ראש תור (שבת פ"ה:) כלאי' פ"ג, מ"ג, ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: והקבוץ ראשי תורין ירו' עירובי' פ"א די"ט ע"ג עיי"ע ראש וש"נ. — ע"ז ל"ט. חמרא דימא שרי תורא דימא אסור פי' מין דג הוא (Seeochs) ונקרא אצל אריסטו βοῦς θαλάσσιος[10]) — ומזה התואר תַּוָּר פי' מוליך השור לחרישה (Ochsenführer) ב"מ ל' רע"א בתורי דנפיש פסידייהו ופירש"י שרוב עבודת קרקעות שלהן בשוורים היתה ע"כ אבל גי' ר"ח הובא בתוספו' שם בתוורי ופי' פועלים שמוליכים השוורים לחרישה ואין מעמיקין המחרישה שלשה טפחים ואין הזרע נקלט היטב ע"כ ועיי' ג"כ תוספו' חולי' פ"ד: וכ"ה בשט"מ וז"ל ר"ח גרס בתוורי פי' (האברים) [צ"ל האכרים] אינן מעמיקים המחרישה בקרקע ואין הזריעה מעלה צמחין ונמצא שזרע לריק כחו ע"כ וחידוש שבפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנ' לא תמצא מאומה מזה הפי'. ותלמיד הר"ף בשט"מ שם הביא ראיה לפי' ר"ח נגד פירש"י.

---

1) בנו"ג אחת ועיי' בהוספותי. 2) עיי"ע נבר ועי' קר ד'. 3) כ"ה נכון בדפ"א אבל בשדפ"ע גדרים ובכ"י ערוך גריב, גדדים. 4) בדפ"ר לי' ובדפ"ע פירוש וצ"ל פי וכדאי' בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"א. 5) ולעיל גרס רבינו חד. 6) וזו לכאורה ראיה שלא ראה רש"י את הערוך אעפ"י שהשתמש בו באותה מסכתא עיי' שבת י"ג: ד"ה האוכל. 7) כ"ה רק בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט מן החמימות עד החמימות. 8) ולבי נכון בטוח כי זה הפי' שייך לר"ח אבל בקובץ כ"י אנגיוליקי' חסר דף בכ"י ברפ"ג דסנהדי. 9) ח"ג, שמ"ו הע"ה 5. 10) עיי' לעוויזאהן צאאלאגיע 270.

ושם ב״מ ע״ג. ומודה רב בתורי דנפיש פסידייהו ופירש״י מקום שבוצרין כרמין בשוורים וכו׳ והתוספו׳ שם הביאו פי׳ אחר וז״ל ר״ח גרס בתוורי ופי׳ שמוכר עגלים קטנים וכו׳ עש״ה ובשט״מ לדף ע״ג. ומה שהשיג עליו הרמב״ן. ובחולי׳ פ״ד: גרס הרגמ״ה ג״כ בתוורי דנפיש פסידייהו ופי׳ כלומ׳ ששוכר את השוורים לחרוש ולזרוע שדהו וכו׳. וא״כ הוא כפירש״י קבוץ מן תור. ובכ״י ש״ס ב״מ ע״ג. הגי׳ בתרי וא״כ קבוץ מן תָּרָא. (תרג׳ אסת׳ הנ״ל)] —

תר (= תּוֹר מל״מ ונרדף עם טור. שׁוּרָה Reihe) בפ׳ על אלו מומין חריץ[1]) של עין (בכורו׳ ל״ח. במשנ׳) גמ׳ (שם רע״ב) אמר רב פפא תורא ברא דעינא פי׳ „שורה שחוץ מִן העין״[2]). שפתו שניקבה (שם ל״ט.)[3]). גמ׳ (שם) אמר רב פפא תורא ברא דשפוותיה פי׳ „עור החיצון״[4]). שפה לפיו (שמות כ״ח, ל״ב) תרג׳ תורא מקף לפומיה. תקות חוט השני (יהושע ב׳, י״ח) תרג׳ תורא דחוטא דזהוריתא[5]) — (א״ב ובלשון פסוק (שה״ש א׳, י״א) תורי זהב).

☞ **תר** (= תּוּר: ראש תּוּר Ochsenkopf, Ausläufer eines Feldes ור״ב פי׳ בע״א) משנת כלאי׳ פ׳ ערוגה (פ״ג, מ״ג) היה ראש תור [ירק] נכנס פי׳ בל״י חד ונכנס לפנים עיי״ע ראש). *[אחי״ה וכן פי׳ ר״ב שם וכיון על ל״י τορός durchbohrend, durchdringend והעיקר שהשדה נקרא כן בהיותו צורת ראש השור עיי״ע ראש בציורים שהבאתי שם. ור״ש בכלאי׳ פ״ב, מ״ז היה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים וכו׳ פי׳ כגון שדה חטין אצל שדה שעורין ושורה אחרונה של חטים יוצאת ממנו וכו׳ ולכאורה מזה מוכח שפי׳ כמו תוֹר של מקרא פי׳ שורה ועיי׳ ג״כ בפי״מ להרמב״ם שם מל׳ תורי זהב ועיי׳ שם הציור. ועוד עיי״ע תר ז׳ וש״נ הירו׳ בקבוץ] —

☞ **תר** (תְּרֵי zwei) תרג׳ שנים תרין, שתים תרתין. *[אחי״ה ורבינו הביאו בע׳ תרי קודם ע׳ תריסר ושם אעריך] —

* **תיר** (?) תוספת׳ ביצ׳ כ״י ספ״ד אבל מחדדין את הכלים בתיר שפין כלי כסף בקירטון. לפ״ע צ״ל תירב והוא מל״ע تراب, تريب חרש, Thon שטחדדין בו את הכלים והראיה קירטון creta עיי״ע קרטים האחרון.

תְּרַב (מל״ע ترب חֵלֶב וכ״ה בל״ס תְּרַב, תַּרְבָּא Fett) תרבא דאייתרא (פסחי׳ נ״א.)[6]) עיי׳ בע׳ ספח ופי׳ בע׳ יתר[7]) (א״ב תרג׳ וחלב נבלה וחלב טרפה (ויק׳ ז׳, כ״ד) תרב נבלא ותרב תבירא). *[אחי״ה והרבה בתרג׳ עיי׳ לויק׳ ג׳, ג׳. י״ד והלאה; ד׳, ח׳; לתהלי׳ ס״ג, ו׳ והקבוץ תַּרְבַּיָּא לויק׳ ח׳, כ״ו והלאה; לדה״י ב׳ ז׳, ז׳; ל״ה, י״ד וכן העתיק חלב התרג׳ השמרוני: תרבא. חולי׳ צ״ג. תרבא דקליבוסתא צ״ח. פלגא דזיתא דתרבא נפל וכו׳. שם ח׳ סע״ב דדאיב תרבא וכו׳. שבת קל״ו: יהא רעוא דתשרו תרבא. בכורו׳ ל׳ רע״ב תרבא דאטמא] —

* **תירב** (?) עיי״ע תיר ומ״ש.

* **תַּרְבּוֹ** (שם מקום) עיי״ע בי תרבו ומ״ש בח״ב, נ״ד.

* **תּוּרְבְּיָנָא** (מפעל רבי פי׳ אומן Erzieher) תרג׳ האמן (במדי׳ י״א, י״ב) וכן אמן (אסת׳ ב׳ ז׳) תורבינא. והאמנים (מ״ב י׳, ה׳) ותורביניא; אמניך (ישעי׳ מ״ט, כ״ג) תּוּרְבְּיָנָךְ ולנקבה תּוּרְבַּנְתָּא תרג׳ אמנתו (ש״ב ד׳, ד׳) תורבנתיה, אומנת (רות ד׳, ט״ז) תורבינתא, מינקתו (דה״י ב׳, כ״ב, י״א) תורבינתיה.

* **תַּרְבּוּכָה** (מפעל רבך בל״ע ربك פי׳ ענין תערובת Vermischung, wirres Getümmel) איכ״ר פ׳ בכה מקול תרבוכות היום עיי״ע רבך, ועיי״ע הבא אח״ז.

* **תורבכינה** (?) ירו׳ כלאי׳ פ״ב דכ״ח: גדר מותר לזרוע בו כל מין תורבכינה ופני משה פי׳ שורות שורות אבל מה ענין חלק שני במלת ת ו ר ב כ י נ ה? ולפי הענין פי׳ בערבוביא ואולי הוא ל״פ دربیهان במבוכה וערבוביא. כלומ׳ זורעין הכל ביחד זה עם זה בערבוביא durcheinander, או מע׳ הקודם לזה ענין תערובת.

תרבלא (= תּוּרְבְּלָא, תּוּרְבָּרָא, שׁוֹר בָּר Waldochs) בר״ג דפ׳ אותו ואת בנו (חולי׳ פ׳.) עד

---

[1]) בנו״ג הריס. [2]) הועתק מפי׳ רגמ״ה ושם הסיום שמכסה העין וזהו בת עין ע״כ וכ״ה ברש״י ע״ש. [3]) כ״ה במשני׳ שבמשניו׳ ולפנינו שפמו. [4]) הועתק מפי׳ רגמ״ה. [5]) בנו״ג דחוט זהוריתא. [6]) לפנינו ל״י שם תרבא וכנראה מע׳ ספח וע׳ המצא לזה מָציון כיון רבינו עפ״י פי׳ ר״ח פסחי׳ שם. [7]) ח״ה, קע״ג ומ״ש.

כאן לא פליגי רבנן ור׳ יוסי אלא בשור הבר וכו׳ עד ורבנן סברי מדמתרגמינן תורבלא מינא דבהמה הוא ור׳ יוסי סבר כיון דחשב ליה בהדי חיותא מינא דחיה הוא. *[אהי״ה תרגי תאו (דברי׳ י״ד, ה׳) ותוּרְבָּלָא[1]) ובת׳ תהלי׳ נ׳, י׳ ותיר בר דרעי בכל יומא טורין אלפא והוא הוא שור הבר עיי״ע שר ה׳ ובתר״י א׳ לדברי׳ דנ״ל אי׳ תוֹרֵי בָר ודע כי בע׳ שר ה׳ כבר העירותי כי תורבָּלָא פי׳ שור היער מל״פ הנ״ל ועוד עיי״ע כאלא[2]) וא״כ תורבלא הוא שור בר והוא תאו לדעת ר׳ יוסי בתוספת׳ כלאי׳ פ״א עיי״ע שר ומ״ש וש״נ ירוש׳ כלאי׳ ספ״ח דל״א ע״ג] —

* תרבוס (?) עי״ע תרנוס ומ״ש.

☞ תּוֹרִיבּוֹס (מל״י Lärm, Geräusch θόρυβος) ירו׳ דע״ז פ׳ אין מעמידין (פ״ב דמ״א:) ומאן דאמר תרבות תוריבוס פי׳ בל״י המון ושאון עמים ואסיפתם לרעה. *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו ככה הוללות (קהלת ב׳, י״ב; י׳ י״ג); המון (יחזקי ז׳, י״א); מהומה (שם ז׳, ז׳; תרועה (ירמי׳ מ״ט, ב׳). ועקילס העתיק כן שאון (תהלי׳ ס״ה, ח׳). ובנו״ג בירו׳ תוריבס וצ״ל כגי׳ ר״ב וכצ״ל תחת תוריכוס שעומד במדינה כל מה שנמצא עמו נשטף עמו וכו׳ תנחומ׳ הישן וירא ס״ י״ז וצ״ל תוריבוס כמו שהביא הה׳ המו״ל מהר״ש באבער שם (צד מ״ח.) בשמי עיי׳ בהערה ק״ז] —

תרבץ (= תַּרְבִּיצָא בלשון סורי תַּרְבְּצָא נגזר מלשון פרסי گروازه، گربازه חצר Hof ועיי׳ בפנים) בפ׳ השותפין בגמ׳ סמך לו (ב״ב ז׳.) וחד מטייה תרביצא. בפ׳ המוכר פירות בגמ׳ טרקלין (ב״ב צ״ח:) תנא וקנתנר[3]) שנים עשר על שנים עשר מאי קנתנר תרביצא דאפדני. בר״ג דפ׳ כל גגית (עירו׳ פ״ט סע״ב וצ׳ רע״א) פעמים שהדקה לאיסור והיכי דמי כגון דעבדא[4]) להדי תרביצא דביתיה דאמרינן[5]) לנטורי תרביציה הוא דעבד[6]). בר״ג דתעניות (ו׳:) טבא שתא[7]) דטבת ארמלתא א״ד דלא ביירי בה תרביצי פי׳ חצרות וכן מפורש בפ׳ המוכר את הבית בגמ׳ המוכר את החצר (ב״ב ס״ז.) ר׳ אלעזר אומ׳ המוכר את החצר וכו׳ עד[8]) כי פליגי דאמר ליה דרתא ר״א סבר תרביצא משמע שכן תרג׳ חצר דרתא על כן אמר לא מכר אלא אוירה של חצר[9]) וכשטבת ארמלתא „שלא ירדו גשמים בטבת שהגשם בעל לארץ שנאמ׳ (ישעי׳ נ״ה, י׳) והולידה והצמיחה לא ביירי תרביצי כלומ׳ אין מניחין שממה החצרות אלא שוכנין שם שלא באו גשמים כדי ליכנס לבית לא תשם (בראשי׳ מ״ז, י״ט) תרג׳ לא תבור"[10]). פ״א דלא בייר תרביצי כיון שיש חום יושבין באויר החצרות להתרוות לרוח לפיכך אין מניחין אויר החצר בורה בלא בני אדם אלא שוכנים בה. פ״א תרביצי מקומות שנתרבצו במים כמו (מ״ק ו׳:) המרבץ שדהו ומרבצים שדה לבן בשביעית וכשירד יורה במרהשון וכסליו והשדה מתרבצת והתיבש בטבת חורשין אותה וזורעין אותה אבל כשיורדין גשמים אף בטבת אין יכולין לזרוע וביירי תרביצי[11]). פ״א תרביצי בתי מדרשות כלומ׳ אין חריבין בתי מדרשות שיכולין תלמידין לבא שאין מעכבין להן הגשמים ובטבת יש להן פנאי יותר מכל ימות השנה"[12]). איכא דאמרי דלא שקיל שיבתנא כלומ׳ לא נסתלק החום אלא ישנים בפתחים פתוחים מפני חוזק החום"[13]). בס״ג דפ׳ התודה (מנחות פ״ב:) בתרביצא אמרי וכי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש בכלה לא איתמר. *[אחי״ה כ״ה נכון מאוד בכ״י בדפ״ר פיז׳ ואמ׳ ובאסיל ועיק׳ התלמיד אבל בדפו״ו ובש״ס אי׳ בכללא איתמר ואין לי מובן וצ״ל בתרביצא אמרי. בכלה לא איתמר[14]) וא״כ תרביצא היפך מן כלה

[1]) כ״ה בכ״י ובד׳ סביונטא וברש״י בחולי׳ אי׳ תורבאלא ובקצת כ״י גדפי׳ תּוּרְבָּלָא. [2]) ומורי חמי ד״ר בעטטעלהיים זצ״ל פירשו מל״י [illegible] יער והמלה מורכבת מן תור (שור) ומן בלא [illegible] יער. [3]) וכ״ה בע׳ קנתנר ע״ש השינויים בנו״ג קנתר ובעיקי׳ התי׳ קנטר. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג דעבידא. [5]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפ״ש, ובנו״ג דאמר. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג דעבידא. [7]) כ״ת בכ״י ק״ט וכ״ה בכ״י ש״ס ובדפ״ע טובא לשתא ובנו״ג טבא לשתא. [8]) כ״ה נכון בדפו״ו. [9]) ועי׳ בפי׳ רגמ״ה לב״ב. [10]) הועתק מפי׳ ר״ח בתעני׳ ובנדפס בש״ס ווילנ׳ ערבוב השורות ישנן וצריך להגיה כדאי׳ בערוך והמגיה שכח מלעיין בערוך. [11]) וגם זה הועתק מפי׳ ר״ח בתעני׳ ובנדפס אי׳ בקצור כלומ׳ שהשקה ונשאר בה להלוהי׳ עדיין (משתיב) [צ״ל ותתיבש בטבת] חורשין אותה וזורעין אותה היינו דלא ביירי תרביצי ע״כ ולפני רבינו היה מונח פי׳ ר״ח בשלמות יתרה. [12]) הועתק מפי׳ רגמ״ה ומכ״י אשר תחת ידי נדפס בש״ס ווילנא. ובפי׳ רגמ״ה הוסיף עוד: ע״א שאין מפסידין הגגות ע״כ ורש״י פי׳ כשתי לשונות עש״ה וכן פי׳ רש״י בברכו׳ נ״ז. ד״ה תרביצא ע״ש. [13]) הועתק מפי׳ ר״ח ושם הגי׳ ג״כ שיבהנא ובנו״ג שודפנא עיי״ע שיבהנא, שרפנא, שדף. [14]) וזה הלשון הופיפו רבנן סבראי בש״כ עיי׳ תוספו׳ בנהו׳ ד״ה ובתרביצא.

ותלמידים היו יושבין בחצר (תרבצא) ואין נכנסים לפנים בית המדרש לכלה (עיי"ע כלה ח"ד, רכ"ז) ולכן נקראו תרביצאי ולא היו בקיאין וכמ"ש רה"ג (בתשו' הגאונים דפ' קאססעל סי' ע"ה צד כ"ג:) אתה צריך לעיין בכל דבר שיסתפק לך כיצד עיקרו אם טעות סופר הוא או שיטפא דתלמידאי תרביצאי שלא היו בקיאין וכו' ובסוף התשובה כתב וז"ל ואין הפסוק כן כדרך טעיות הרבה שמצויין בשיטפא דתרביצאי וכו' ועיי' ג"כ בענין רבואתא דתרביצאי בתש' הגאונים (הוצאת ה' הרכבי סי' רכ"ט צד 107) ותרג' דה"י א' ב' כ"ה (יעבץ) דאוקים בעיצתיה תרביצא לתלמידיא ומזה תרביצא בקבוץ תרביצי פי' חצרות נקראו בתי מדרשות אשר שם נכנסו התלמידים עיי' פ"א (האחרון) בערך שהוא פי' רגמ"ה ורש"י בתעני' וברכו' הנ"ל ויפה פי' רבינו תרביצא ע"י חצר וכדמוכח מב"ב ס"ז. ועיי"ע דרתא והוא מל"פ הנ"ל ולא כפי' הרשב"ם (ב"ב צ"ח:) על שם שמרביצין אותו תמיד במים להשכיב האבק קרי ליה תרביץ ע"כ והוא קרוב לפ"א בערוך תרביצי מקומות שנתרבצו במים וכו'. ופי' תרביצא ע"י גינה (המיוחס לרש"י מ"ק ו': ורש"י במקומו' הנ"ל ורשב"ם הנ"ל ורגמ"ה לב"ב ובפ"א בתעני') טעות הוא כי בכ"מ פי' חצר מל"פ הנ"ל [1]), ובל' מנדי נקרא בית הלמוד תארבאצא [2]) ומזה תבין ברכות נ"ז. הרואה תרנגולת יצפה לתרביצא גילה ונאה עיי' פירש"י בפי' ב'. ומהשם נבנה הפעל רבץ תמורה ט"ז. יעבץ שיעץ וריבץ תורה בישראל (עיי' תרג' דה"י הנ"ל) עיי"ע רבץ ב'] —

תַּרְבִּץ (= תּוּרְבָּץ מע' הקודם פי' חצר. תורבץ הושט פי' חצר הוושט Vorhof der Speiseröhre והוא בית הבליעה Schlund) בר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ג:) אי זה תרבץ הוושט אמר ר' יונה אמר ר' זירא מבלעתא. *[אחי"ה כבר העירותי בע' בלע (ח"ב קי"ב בהערה 2 כי יונה הוא שם חכם תלמידו של ר' ירמיה ור' זירא) ובדפ"ע מדפ' פיז' והלאה אי' רק אמר ר' זירא והשמיטו מלת יונה אבל בדפ"ר ובכ"י ק"ט אי' לנכון כדאי' בש"ס יונה אמר ר' זירא ובכ"י ה"ב אשר אחריו נגררנו כאן אי' אמר ר' יונה אמר ר' זירא וכן מצאתי אמר ר' יונה אמר ר' זירא במגילה ט"ז: וי"ו דויזתא וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י (ד"ס מגילה שם) ובסרע"ג דל"ז ובריה"ף ובראב"ש ובאבודרהם ובסד"ה ובנו"ג א"ר יוחנן ובכ"י ש"ס מינכען א"ר חייא א"ר זירא וצ"ל א"ר יונה א"ר זירא וכ"ה בגיטי' נ"ט. ע"ז י"ד. ועיי' ברכו' י"ד. אבל בכ"י ש"ס לי' עיי' ד"ס במקומו ירוש' ערלה פ"ג דס"ג. ר' יונה בעי קומי ר' זעירא. ורש"י פי' מבלעתא מקום בית הבליעה קרוי תורבץ סמוך לראש הנקב מאוד ע"כ ודע כי בדפ"ע אי' זה הע' בהמשך עם ע' הקודם לזה ובאמת הוא מאותה גזרה פי' חצר הוושט. ובכ"י ק"ט הוא ע' בפני עצמו] —

תַּרְבַּקְנָא (שם מקום בבבל Thelbencane [3]) בב"ר פי"ז [4]) (לפנינו פט"ז) עד מקום שנהר הולך שם היא ארץ ישראל ואיזו זו תרבקנא. *[אחי"ה עיי"ע אקרא ושם הארכתי ובשינויים, ובמיוחס לרש"י בב"ר אי' תרביקוס, ובדפ"ר בערוך תרביקנא.

תַּרְבּוּת (ל"מ והושאל למוסר ולמרות Zucht, Erziehung) בפ' הנזקין (ב"ק ט"ו:) בזמן שהן תרבות [5]) אינן מועדין, בסוף נדה (ע"ב.) טבלה ביום של אחריו ושימשה הרי זה תרבות רעה — (א"ב ל"מ (במדבר ל"ב, י"ב) תרבות אנשים חטאים ענין גדול ולימוד כמו (איכה ב', כ"ב) אשר טפחתי ורביתי ותרג' ישא האומן (במד' י"א, י"ב) דמסובר תורבינא). *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י ב' (בראשית כ"א, י"ב) טליא די נפק מתרבותך וכ"ה בשמ"ר פ"א (ישמעאל) שיצא לתרבות רעה, ושם: קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם וכ"ה בברכות ז': חגיג' ט"ו. שאל אחר את ר"מ לאחר שיצא לתרבות רעה, שם ט"ז: יצא מנחם לתרבות רעה, סנהדר' ק"ו: שמא יצא זה לתרבות רעה. תוספת' ב"ק רפ"א בכ"י אם היו תרבות מועד ובנו"ג מרות (ובקצת דפ' בט"ס מרום). ב"ר פכ"ח דאפקי לברי לתרבותא בישא] —

* תַּרְבִּית (מל"מ כמו רִבִּית Zins von Esswaaren) ב"מ פ"ה מ"א ד"ס: איזהו תרבית המרבה בפירות כיצד וכו' עיי' שם ס"א וכו'.

תַּרְבְּתָר (Blumenkohl) בריש כלאים (מ"ג) הכרוב והתרבתר פי' מין של כרוב הוא ונקרא

---

[1]) ועיי' ג"כ טרפש (ח"ד, צ"ד) ועיי' מ"ש ה' פערלעס עט"ש 42. [2]) מ"ע רמ"ג, י"ט 123; ושם 618. [3]) עיי"ע אקרא (ח"א, ר"ס). [4]) בהשחר שנה עשירית הוכחתי כי הנטייה מתחיל כבר בפי"ז כי רבינו היה מונה פרשה אחת יתירה וה' דערענבורג (מ"ע גייגער ח"ד 125) ואחריו החי' צונץ (ג"פ ב' צד 189) טעו לומר שלא ראה בערוך מצויין פ' י"ז ונעלם מעיניהם זה הערך ועיי' עוד מ"ש במפתח לסוף זה החבור. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובריה"ף דפ' קושטא ובנו"ג בני תרבות.

בל' ישמעאל אלקרנכיט ומתגדל ועושה זרעונין והוא קבוץ ואין העלין נפרדין. ובתלמוד ירוש' (כלאים פ"א דכ"ז.) פי' כרוב דקיק. *[אחי"ה וכן הביא את הערוך מהר"י במ"צ בכלאים ושם במ"ס בל' ישמעאל קרוביט וצ"ל קרנביט והוא قرنبيط, كرنابيت, (كرنب) Blumenkohl ועוד הוסיף מהר"י במ"צ בל' יוני כרוביאה והוא κράμβη ובל' יוני החדשה καρναβίτι ובכתב יד ש"ס מינכען והתרוכתור ובכוזרי ב' ס"ד הכרבתור ממין הכרוב] —

תָּרַג (= תְּרוּגָא, תְּרוּגְנָא פי' מל"פ ترنج اترج פי' אתרוג ומזה הפעל התריג glühend, (orangenfarbig machen התריגו. לפחמין הרקיעו לזהבין (עירובין נ"ג:) עיי' בע' רקע — (א"ב פי' התרגני בל' יוני מין עץ אשר גחליו משובחין כלומר תנו מן עץ זה על האש). *[אחי"ה ופי' רבינו בע' רקע ו' נ"ל יותר וע"ש ג"כ פי' רצ"ג וגי' רבינו התריגו.. הרקיעו ובנו"ג אתריגו.. ארקיעו ועיי"ע אתרונגא ומה שפירשתי (בח"א, של"ו) בענין אתריגו וש"נ ירו' מעשרו' פ"ב ד"נ [1]) התרינו לבהמין פי' תנו אתרוגים לבהמָה ע"ש ומ"ש. והשם (במשקל פרסי) ירו' גיטין פ"ב דמ"ד: רב נחמן בר יעקב יהב תרנגא מתנה לבריה פי' נתן אתרג במתנה לבנו. ושם: כהדא תרונגאהון מצפצפין תמן, ירו' סוכה פ"ג דנ"ד. הקבוץ כהדא תרונגייא הוון מצפצפין תמן, ותרג' ירו' א' ויקר' כ"ג, מ' תרוגין ולולבין ועיי"ע הבא אח"ז] —

☞ הרג (מע' הקודם לזה) תר"י (א') פרי עץ הדר (ויק' כ"ג, מ') תרוגין פי' אתרוגין.
*[אחי"ה ובע' אתרוג נתתי טעם לשבח לזה התרגום ולדברי קבלה כי פרי עץ הדר הוא אתרוג מפני שבל"פ ترنك פי' הדר ומשובח ולשון נופל על לשון ترنج הוא] —

תִּרְגֵּם (בל"ס ענין העתקה מלשון אל לשון וביאור הענין וכ"ה בל"ע ترجم übersetzen, verdolmetschen; והשם תירגמא, תורגמא, תורגמנא בל"ס תורגמא, תורגמנא בל"ע ופרסי ترجمان (Dolmetsch, Verdolmetscher ברי"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ':) בשלמא שכר מתורגמנין [2]) דמחזי כשכר שבת פי' „הדרשנין [3]) שדורשין בשבת לציבור ועושין להן פיסקא [4]) נראה כאילו שכר שבת" [5]). בפ' האיש מקדש בו בגמ' התקדשי לי בכום (קידושי' מ"ט סע"א) המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי כגון ויראו את אלהי ישראל (שמות כ"ד, י') וחזו אלהא דישראל הרי זה בדאי שאין הקב"ה נראה והמוסיף עליו ומתרגמו וחזו ית מלאכא דאלהא דישראל הרי זה מחרף ומגדף שעושה הכבוד מלאך אלא יתרגם וחזו ית יקר אלהא דישראל [6]) — (א"ב פי' ענין העתקה מלשון אל לשון וביאור הענין תרג' כי המליץ בינותם (בראשית מ"ב, כ"ג) ארי מתורגמן בינידהון). *[אחי"ה ותרג' לפה (שמות ד', ט"ז) מתורגמן, נביאך (שם ז', א') מתורגמנך. ותרג' במליצי (דה"י ב' ל"ב, ל"א) במתורְגְּמָנִין, והוא כמו תורגמנא. תרג' ויאמר.. ויאמר אסתר ז', ה' בתרג' שני ואמר מלכא אחשורש לתורגמניה ואמר תורגמניה לאסתר והפעל שם ג', ח' קריין באורייתהון ומְתַרְגְּמִין בנביאיהון והרבה בדרז"ל מגילה כ"ג רע"ב מקום שיש תורגמן.. מקום שאין תורגמן ובכ"י ש"ס מתורגמן. שם סוף העמוד במשנה ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד [7]) וישם רע"ב כדי שלא יפסיק התורגמן [8]). ירו' מגילה פ"ד דע"ה רע"ג תורגמן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לשנות ולא לכנות ולא להוסיף אלא א"כ היה אביו או רבו. מכות פ"א, מ"ט שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן. ב"ר פנ"א ר' הושעיא תורגמנא. והפעל תַּרְגֵּם פי' פירוש. תרגמה פלוני אליבא דפלוני עיי' מ"ש י"מ סי' תרמ"ב. סוטה כ"ב. הכי תרגימו. שבת נ"ג. כך תירגמה, סנהדרי ח': תרגימנה, פסחים מ"ב: הכא תרגמו. שם ל"ט: תרגומא אקלע. פי' ענין ביאור ובירושלמי נאמר תרגם על העתקה גרידה לבד עיי' מבה"י למהרז"ף צד י"ג. וש"נ. ומזה הענין תוספת'. מגילה פ"ד (ג') אחד קורא בתורה ואחד מתרגם ולא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין. מגילה כ"ד. במשנ' קורא בתורה ומתרגם.. סומא פורס את שמע ומתרגם, שם כ"ה סע"ב (תוספת' פ"ג) יש נקרין ומתרגמין וכו' ע"ש כל הענין ובפרט בענין העתקת של אונקלוס ורב יוסף. של אונקלוס דמתרגמינן ומתרגמינן עיי' שבת י': כ"ח. ס"ד. מגילה י': ר"ה ל"ג: ב"ב י"ב: גיטי' ס"ח: בכורו'

[1]) בע' אתרונגא א' בט"ד ד"ג. וצ"ל ד"נ. [2]) כ"ה נכון כדפ"ר ועיקרי התלמוד, ובדפ"ע, אחרים מתרגמינן. [3]) וכ"ה כפי' ר"ח וברפ"ר הדורשנין. [4]) בפי' ר"ח פסיקא. [5]) הועתק מפי' ר"ח. [6]) ורש"י הביא תשובות אחרות עש"ה ועיי' תש' הגאונים בהוצא' ה' הרכבי סי' ש"ו, צד 6 וסי' רמ"ח צד 124 והלאה ושם הובאו דוגמות אחרות. [7]) כ"ה בכ"י ש"ס ובמשניות נאפולי ופיזי ובירו' ובנו"ג מתורגמן. [8]) כ"ה בכ"י ש"ם ובמשניות נאפולי ופיזי ובנו"ג המתורגמן.

נ׳, סנהד׳ ק״ו: חולי׳ פ׳. נדה ל״א: ב״ר רפ״ח שמ״ר פ״ג (ומתרגמין) במד״ר פי״ג איכ״ר פ׳ אני הגבר (פעמים) ושם פ׳ דוב אורב פדר״א פל״ח עיי״ע אונקלוס וש״נ קצת מהדוגמאות הנ״ל עם הוספות אחרות ועיי׳ צונץ גד״פ צד ס״נ. וש״נ בענין העתקת רב יוסף מתרג׳ ירושלמי עיי׳ מ״ק כ״ו. כ״ח: מגילה ג׳. פסחים ס״ח. סנהדר׳ צ״ד: מנחו׳ ק״י. יומ׳ ל״ב: ע״ז: ע״ז מ״ד. קידו׳ י״ג. ע״ב: נדרים ל״ח. ב״ק ג׳: ובענין תרג׳ מזכריה י״ד, ו׳; שופטים ג׳, ט״ז עיי״ע גלד ב׳ וגמד ב׳ ומ״ש כח״ב רצ״ג שבת קט״ו. בידו ספר איוב תרגום. ידים פ״ד, מ״ה תרגום שבעזרא ושבדניאל.. תרגום שכתבו עברית ועברית שכתבו תרגום וכו׳. ב״ר פע״ט שכחון מילין מן התרגום. מגילה ג׳. תרגום של תורה אונקלם הגר אמרו מפי ר׳ אליעזר ור׳ יהושע תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ועיי״ע אונקלוס (ח״א, קנ״ח) וש״נ הירושלמי מגיל׳ פ״א דע״א ע״ג וירו׳ קידוש׳ פ״א דנ״ט. ונקרא תרג׳ אונקלוס תרג׳ דידן היינו בבלי עיי׳ קידושי׳ מ״ט. מאי תרגום תרגום דידן ובתשובת הגאונים הנ״ל (כהערה שם) נקרא תרגום דילן. ורבינו בע׳ בעץ, בקר ג׳ מכנהו: תרגום שלנו. בע׳ אבוב, חלזון א׳, ערמון: תרג׳ בבלי. בע׳ דיסקר, חזור הביא רבינו תרגום אונקלם וצ״ל עקילס עיי״ע דיסקר ומ״ש בח״ג, ק״ג ושם רשמתי ח׳ ערכים אשר רבינו היה מציין תרגום עקילס בשם המדרשים. ובע׳ דר ד׳, חרס ב׳, ממזר, שלוח, שרק ג׳ הביא רבינו בשם הש״ס תרגום רב יוסף[1] ורבינו היה מציין את התרגום יותר מן אלפים ומאתים וארבע פעמים ותרג׳ (בבלי וירושלמי) על התורה בלבד כערך תפ״ו פעמים כמו שיגעתי למנות ובמפתח לסוף זה החבור הריני נותן לפניך רשימה יפה יפה אם חלקי בחיים. וכערך צ״ה פעמים היה מציין רבינו התרגום בכלל בלי ציון הפסוק][2] —

* תּוּרְגְּמָן, תּוּרְגְּמָנָא (בל״ס תַּרְגְּמָנָא Dolmet-scher עיי״ע הקודם לזה וע׳ הבא אח״ז.

* תרגמוניא (?) ירו׳ חלה ספ״ד ד״ס סע״א ט״ס עיי״ע רב ב׳ ומ״ש — תּוּרְגְּמִינָא שם תואר לחזקיה ב״ר פס״ה חזקיה תורגמינא עיי״ע הקודם לזה הציון מב״ר פנ״א.

תַּרְגֵּימָא מל״י τράγημα (Nachtisch, Naschwerk בפ׳ אעפ״י בגמ׳ סמוך למנחה (פסחי׳ ק״ז:) אבל מטביל[3] במיני תרגימא. בפ׳ הישן בגמ׳ ועוד אמר ר״א (סוכה כ״ז.) ישלים במיני תרגימא פי׳ .מיני כיסנין דתניא בתוספתא דברכות[4] (רפ״ד) הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהם בורא מיני כסנין״[5]. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ האוכל[6] (ע״ט:) מאי מיני תרגימא באתרא דלא שכיחי פירי ואיבעית אימא מאי מיני תרגימא פירי נינהו[7]. (א״ב עיי״ע טרגימא). *[אחי״ה ופי׳ שם ר״ב בל״י מגדים ומיני פירות המובאים בקינוח סעודה ע״כ והוא ל״י הרשומה. וכדמוכח ג״כ מיומ׳ הנ״ל. ורש״י פי׳ שם תרגימא לפתן ובפסחים פי׳ פירות ובסוכ׳ לועז פרונגנו״ש (pruneaux) ובענין פירשב״ם עיי׳ תוספו׳ פסחים ד״ה מיני ובתוספו׳ ישני׳ יומ׳ ע״ט: ד״ה מיני — ובכ״י רשב״ם פסחים ובכ״י ערוך ה״ב הגי׳ תרוגמיא] —

תרגם (= תּוּרְגְּסָא Floss אולי מל״י אמצ׳ τρα-κάδα עצים מחוברים יחד) דוברות בים (מ״א ה׳, כ״ג) תורגסין [בימא]. *[אחי״ה וכן תרג׳ רפסדות (דה״י ב׳ ב׳, ט״ו)] —

תַּרְדִּין (Mangold) ומי סיסין (ברכות מ״ד: נ״ז: ע״ז כ״ט.) עיי׳ בע׳ הרת. *[אחי״ה עיי׳ שם ח״ג רמ״ח בענין הלעז בליטי. ובענין חילפות תרדין עיי״ע חלף ג׳ (שם ת״ט) ומ״ש. ירו׳ כלאים פ״א דכ״ז. עיי״ע ירבוז ומ״ש בח״ד, קנ״ח וש״נ תוספת׳ כלאי׳ ועיי״ע שזף ומ״ש כלאי׳ פ״א, מ״ג התרדים והלעונים. ירוש׳ תרומו׳ פי״א דמ״ז ע״ד מי תרדין. ב״ר פס״ו תרדין ורבין] —

תרדא (לפי׳ ר״ב מל״ר tardus ועיי׳ בפנים) בס״פ שנים אוחזים דב״מ (כ׳:) א״ל תרדא שטרי חליצה ומיאונין תנן ובמסכת׳ כריתות

---

[1]) ובעי׳ גלד ב׳ גמד ב׳ העתיק פי׳ רה״ג (בלי הזכרת מקורו) וכתב ומתרגם רב יוסף עיי״ע גלד ב׳ ומ״ש — ובענין תרגום ארץ ישראל עיי׳ תשוב׳ הגאונים הנ״ל סי׳ ט״ו וסי׳ רמ״ח ומ״ש ה׳ הרכבי צד 345. [2]) ובענין תרגום שאין להקשות עליו מברייתא עיי׳ מ״ש י״ם סי׳ תרג״ט. [3]) בנו״ג מטביל הוא. [4]) כ״ה נכון בכ״י ובעיקרי התלמוד ובדפוסו אפל בשרפ״ע ל״י בטעות. [5]) הועתק מפי׳ ר״ח ושם אי׳ פי׳ רב האי תרגימא כסנין של מיני מתיקה (דתנינן) [צ״ל דתניא] בתוספתא דברכות וכו׳ בורא מיני [וצ״ל מיני כסנין] ולא מזונות כדאי׳ בדפ׳ ש״ס ווילנא לפי גי׳ שלפנינו בברכו׳ בתוספת׳ וכן הובא בתוספו׳ ישנים יומא ע״ט: ד״ה מיני תרגימא, אבל כגי׳ כ״י אירפ׳ אי׳ כסאנין וכן היה לפני רבינו גם בע׳ כסנין ועיי׳ מ״ש כח״ד, רע״ו בהערה 4. [6]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב. [7]) כ״ה בכ״י ש״ס א״פ ול״ד ועיי׳ תוספ׳ סוכה כ״ז. ד״ה במיני ובנו״ג מאי מיני תרגימא פירות ואיבעית אימא באתרא דלא שכיחי פירי.

פ' ספק אכל (י"ח:) א"ל תרדא ופירש"י שוטה, ל"א אין לב אבל בב"ק בפ' הגוזל (ב"ק ק"ה:) א"ל תרודא. פי' תרדא בל"ר טפש ועצל בעל הערוך גרס תררא עיי' למטה. *[אחי"ה ובע' תרר אוכיח כי גי' ופי' רבינו עיקר ופי' ר"ב tardus אינו נכון ורימ"ז בט"ר ח"א 107 פירשו מע' הקודם והוא שם ננאי תרדא Kohlkopf כדרך ל"ר bliteus נרדף מן βλίτον ,blitum] —

* תְּרַדְיוֹן (שם פרטי) עיי' סד"ה ע' ר' אלעזר בן תרדיון, ר' חנינא בן תרדיון, ר' יצחק בן תרדיון.

* תַּרְדֵּמָה (מל"מ tiefer Schlaf) בקבוץ ב"ר פי"ז שלש תַּרְדֵּמוֹת הן וכו'.

תְּרָה (מל"פ تَرَنْكِيدَن, دَرَنْكِيدَن ענין איחור ועיכוב säumen, zögern[1]) בפ' ר"א אומר בגמ' אין עושין לה חלוק (שבת קל"ד.) ליתרהו ליה עד דמבלע ביה דמיה. בס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) איתרה ליה תלתין יומין. בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' רע"ב) אמרי מאן נתרה שמואל ונתרה רב או רב אסי. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (י"ח.) קא מתרהנא אמרה ליה ומאי נפקא מיניה. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ח:) תרהייה גביה עד דבנייה לבית מקדשא. בר"ג דפ' אין בערכין (ט'.) קא מיתרהא סיהרא תרי יומי. ס"א מתאחר — (א"ב בנוסחאות כתוב מייתרא וכלם ענין עכוב ואחור ונראה שבעל הערוך גרס תורה באות ה"א ובנוסחאות כתובים תרח באות חי"ת). *[אחי"ה בשבת אי' ליתרחו ליה עד דאיבלע ביה דמא, ושם: ליתרחו עד דנפל ביה דמיה ופירש"י ליתרחו ליה: ימתינו. ובאו"ז ה' מילה סי' ק' אי' בשתי הפעמים לישתהי וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען. במ"ק אי' איתרח לי ובכ"י ש"ס מינכען איתרך לי ובכ"י ש"ס ב': שבקן. בב"ק אי' מאן נתרח שמואל וניתי רב ורב אסי ונתרח רב או רב אסי ובכ"י ש"ס אי' בלי קצרה ויפה כבערוך רק שם בכ"י ש"ס ניטרח בט"ס וצ"ל כבשאר כ"י ניתרח. בע"ז אי' א"ל מתרחנא (מרתס) [צ"ל מתרח] אמרה לו נפישין טובא ובכ"י ש"ס אי' כגי' הערוך מתרחנא א"ל ומאי נפקא מינה הא ופירש"י אמתין עש"ה. ובגיטין אי' תרחיה גביה וכו' ופירש"י איחר אצלו. . תרח בל' ארמי איחור וכו'. ובכרית' אי' מייתרא סיהרא ובהעתקת רגמ"ה מיתרא סֹהרא ופי' ישהה המולד לבוא וכו' ובשט"מ אי' מתאחר כגי' ס"א שבערוך וכן מצאתי בשבת קל"ו סע"א אי איתרחיתו ליה עד לאורתא וכו' וגי' ר"ח אי אחרתו עד לאורתא. נדה ל': אייתרה ארבעין יומין וגי' הב"ח אתרח] —

תַּרְוָד (בל"ס תַּרְוָדָא פי' כף Löffel) בפי"ז בכלי' (מי"ב) ויש שאמרו מדה גסה מלוא תרווד רקב כמלוא תרווד גדול של רופאים. בפ' העור והרוטב בגמ' דסמך קולית נבלה (חולי' קכ"ו סע"א ורע"ב) ר"ש אומר ג' טומאות פורשות מן המת ב' בכל אחת והג' אין בהן ואלו הן מלוא תרוַד רקב ועצם כשעורה וגולל ודופק מלוא תרווד רקב מטמא במשא ובאהל ואינו מטמא במגע והיכן מגעו כאחת מהן וכו'. בפ' כה"ג ונזיר (נזיר מ"ט: במשנ'). גמר' (שם נ':) כמה שיעורו[2] חזקיה אמר מלא פיסת היד ור' יוחנן אמר מלא חפנו וכו' ת"ר איזה מת שיש לו רקב שנקבר ערום בשיש[3] או ע"ג רצפה של אבנים אמר עולא אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות. בסוף כלים (פ"ל מ"ב) תרווד שהוא נתון[4] על השלחן. בסוף ידים (פ"ד, מ"ו) שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות — (א"ב פי' בל' יוני כף ויש מדה מיוחדת לרופאים הנקראת כף כמו שיודעים הבקיאים בחכמת הרפואה). *[אחיה בכ"י ק"ט בכ"מ תרוד ובנו"נ כגי' הערוך תרווד וכ"ה בירו' נזיר פ"ז דנ"ו סע"ב זהו עפר קברות וצריך מלא תרווד ובתוספת' כ"י שבת רפי"ד (י"ג) אפי' טלית ואפי' תרווד אין ניטלין אלא לצורך, תוספת' כלי' ב"מ רפ"ז מלא תרווד רקב שאמרו וכו', תוספת' כלי' ב"ב פ"ז תרווד של מתכות בין שיש לו יד בין שאין לו יד. והוא מל"ס הנ"ל ועל איזו מלה יונית כיון ר"ב לא ידעתי] —

* תַּרְוַוי עיי"ע תרי.

* תְּרוּמָה (Abhub, Hebe) עיי"ע תרם.

* תְּרוּעָה (מל"מ das Lärmblasen mit der Posaune) עיי' ר"ה ל"ד. והלאה.

---

[1]) מלי צענד daregha (دَرَنْك) ועיי' וואולירס ח"א תתל"ד, יוסטי צענדלעקסיקאן 148, פערלעס עטיש 46. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד אכל ברפו"ו אי' בט"ד כמה שיעורו גמר' ובשדפ"ע לי' מלת גמרי כל עיקר. [3]) בנו"נ בנזיר נ"א רע"א בארון של שיש וכ"ה בנדה כ"ז: ובתוספת' אהלות פ"ב בארון של אכן. [4]) בנו"נ שהוא נותנו.

תָּרַז (מל"ם ترز כאב הבני מעים Leibschneiden haben) בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק מ"ז:) אכל חטים והתריז ומת פטור. בפ' השוכר את הפועלין בגמר' ואלו אוכלין (ב"מ צ'.) היתה אוכלת ומתרזת מהו משום דמעלי לה והא לא מעלו לה פי' „משום שדוחקו הרוחות משלחת זמורה"[1]). בפי' השוחט אחד בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ח.) כאן בשותתת כאן במתרזת פי' שהטילה ריעי כגון קילות בכח הרוח. בפ' אלו נאמרין בגמ' ברכו' (סוט' ל"ז רע"א)[2]) העומד בפניהן מיד נתרז פי' מיד מתחלחל ומתמלא בטנו רוח ומשלח זמורה. מתריזין מתוך פנקטיהון (ויק"ר פ"א[3]) עיי' בע' פנקט. *[אחי"ה הפעל נבנה מהשם תרז פי' בל"ע כאב הבני מעים מתוך אכילה גסה וכן בל"ס תרז פי' ענין הצבות בטן מתוך אכילה גסה ורש"י פי' בב"ק אנפודרא בלע"ז fendre, bersten ובב"מ פי' ומתרזת חולי מעיים וקורין אותו ריזל"ר (?) מוציאה רעי צלול וכו' ונ"ל שצ"ל דיור"ר diarhée ובסוטה: נתרז. מתקלקל מרעי וצ"ל מתחלחל מרעי. כפי' הערוך. וכנ"ה בתוספת' יבמו' כ"י פ"ד נתרז פלוני אין פלוני בעולם וכו' ובנו"ג נהרג. תנחו' תרומ' סי' ט' עד שלא הוקם המשכן היה הדבור יוצא ונכנס לתוך בתיהם של או"ה והן נתרזין. ויק"ר פ"א עיי' לעיל. ובהפעיל קידו' ע"ב: אחוריהם אל היכל ה' (יחזקאל ח', ט"ז) מלמד שהיו.. מתריזין עצמן כלפי מעלה ע"ש פירש"י ובסוכה נ"ג: פירש"י מתריזין ריעי ועיי' ג"כ יומא ע"ז.] —

* תָּרַח עיי"ע תרה.

תרט (= תָּרוּט והקבוץ נקבה תְּרוּטוֹת[4]) lang, länglich rund) ולא היו תרוטות (מכילתא לשמות י"ד, ב' מדות פ"ב מ"ה) ס"א טרוטות עיי' בע' טרט. *[אחי"ה והוא בע' טרטות (ח"ד, פ') ושם הביא הגי' טרוטות ס"א תרוטות. ושם בהוראת לפלוף ישנן כמה ציונים עיניהם.. עיניה טרוטות ובנו"ג תרוטות ע"ש בהערות — ובענין הוראה ראשונה בירוש' סוכ' פ"א דנ"ב רע"א בשעה שהיו מושיטין את הקרשים מזו לזו תרוטות היו] —

תרט (= תְּרִיטָא בל"י τρίτος,η שליש Drittel) תריטא ופלגו תריטא (ביצה כ"ט.) ככר פי' בע' אזיא[5]). בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ז:) ובפ' העור והרוטב בגמ' עור שיש [עליו] (חולין קכ"ד.) אפי' כי תריטא[6]) אמר ליה אין אפי' כי נפיא א"ל אין פי' תריטא משקל רובע הקב כלומר אפי' הוסיפו על המטבע כמשקל תריטא משלם לו ואפי' עשאוהו כי נפיא משלם לו — (א"ב פי' בל"י שלישית). *[אחי"ה וכן פי' רבינו עצמו בע' אזיא, והוא האמת, וכפי' כאן עילה יפה פי' רש"י בב"ק סלע גדול במדה מחזקת רובע וכן פי' בל' מורי בחולי' ע"ש ומ"ש רש"י ל"א כף מאזנים נראה ברור שחשב שהוא כמו טורטני וְעיי"ע טרטן (ח"ד, ע"ח)] —

☞ תרטיות עיי"ע תאטרון. *[אחי"ה וש"נ השינויים ועיי' ג"כ תוספת' ע"ז פ"ב העולה לתרטייאות של גוים וכו' ובנו"ג לתרטאו וצ"ל תרטאות ובכ"י ו"ז לתרטיאות] —

☞ תרטימר עיי"ע טרטימר. *[אחי"ה עיי"ע כח"ד, ע"ח: וש"נ השינויים] —

תְּרֵי (= תְּרֵין בל"ס שנים ולנקבה תַּרְתָּא, תַּרְתֵּי, תַּרְוַיְין בל"ס כמו זה zwei) תרי תוך כדי דבור (ב"ק ע"ג:) עיי' בע' תוך. *[אחי"ה רבינו הביאו כדי לציין הגי' שאי' לפנינו בב"ק הנ"ל ובע' תך גרס בע"א ע"ש. בכ"י ובדפו"ז לנכון הערך מתחיל תרי ובשדפ"ע בט"ס תרי תוך. תרג' שנים תרי, תרין עיי' תר"י א' דברים א', י"ב לאפוקי תרי, תרג' בראשי' א', ט"ז תרין נהוריא ולנקבה תרתי, תרתין לבראשי' כ"ד כ"ב; תר"י ד', י"ט וזולתו ובכינויים תַּרְוֵי שם ל"א, ל"ז בין תַּרְוָנָא (תר"י א' תרוינן); לש"א כ', מ"ב תרוַיְנָא, לאיוב ט', ל"ג תרוויננא; לבראשי' ב', כ"ה; מ"ב ב', ו', ז', ח' תרויהון; ליחזק' כ"ג, י"ג לתרתהון. תרתא עיי"ע הבא אח"ז. וכן בדרז"ל תרי מכתבן מילייהו וכו' ברכו' ו'. תרי מיני וכו' ע"ז ל"ח: תרי אודי סנהד' צ"ג. תרי קבי דתמרי יומא ע"ט: תרי אחי ותרי שותפי כתובו' צ"ד. תרי מקצת יום פסחים נ"ה. תרי כמאה ומאה כתרי שבועות מ"ב. ושם כבי תרי לבי תרי נמי בי"ד קרי להו גיטין ל"ב. תרי שבילי יומא כ"א. תרי הוי שבת ק"י: תרי יומי,

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ. [2]) וכ"ה בתוספתי סוטה פ"ה. [3]) ושם הגי' פנוקטיהון ועיי"ע פנקט. [4]) טל"ע או יוני הנרשם בע' טרטות. [5]) ופי' ר"ח שם הוא הוא כמו שנדפס עתה בש"ס ווילנא. ובענין שינוי הגירסאות עיי' שם בהערה 3. [6]) בכ"י ש"ס ובריי"ף תירטא וצ"ל תריטא ובכ"י ש"ס ה' ובהי"ג וברש"י בדפי' ישני' בב"ק ובחולי' תרטא ובנו"ג תרטיא.

ע"ז י"ז סע"א שם ע"ב. תרי מינו. חולי' ע"ד סע"ב תרי גופי נינהו. שם ע"ה: תרי תמיהי. שם ק"ז רע"ב עירו' ס"ה: תרי גברי רברבי. זבחי' ל"ז. תרי תנאי ועיי"ע בי תרי (ח"ב, כ"ד) וש"נ. ירוש' דמאי פ"ה דכ"ד: חד מן דתריי. ושם תריי כל קבל תריי וכ"ה ירוש' קידושי' פ"א ד"ס סע"ב. בענין תרי תנאי דפליגי אליבא דחד תנא עיי' מ"ש י"מ פי' תרמ"ד תר"ם תרס"ב. תרי סתמי דסתרי אהדדי שם סי' תרס"ו. תרי ותרי שם סי' תרמ"ג. תרויהו שבועו' מ"ב: חולי' מ"ה: צ"ח. סנה' מ"ב רע"א עירו' ס' סע"ב. ירוש' ברכו' פ"ד ד"ח. תרויהון אמרין, שם סוף העמוד תרויהון קומי צלותיה. שם פ"ח די"ב: ומעין תרויהון, ירוש' קידושין פ"ג דס"ג ע"ג תריהון אמרין. כתובו' פ"ג: תרויהו. ב"ק ס': תרויכו. בירו' בהבלעת הוי"ו תריהון, תריכון (ירו' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג) תרתי מתקלי גיטין נ"ח. הני תרתי אוני חולי' מ"ו סע"ב ושם מ"ז. הני תרתי בועי. שם תרתי נינהו. ותרתי משמאלא, שם: חדא ומתחזיא כתרתי. קידושין ס"ה. תרתי. סוכה נ"ג. הני תרתי כושאי. קידושין ל"ו. שמעת מינה תרתי. כתובו' כ"ד רע"א הני תרתי, יומא כ"א. תרתי אחרנייתא. נדה נ': עשרין ותרתין. ב"ק צ"ט: תרתי לגריעותא. תרתי למעליותא. ב"מ ל"ט: תרתי לא עבדי ועיי' כתובו' כ"ז: ירוש' מעשרות רפ"ד דנ"א: יכיל אנא מקלף תרתיי. תרתיי, ירו' ברכות פ"ב ד"ד: תרתיי מילין. ירו' ברכו' פ"ד ד"ז סע"ב חמשין ותרתין. והנקבה תְּרֵיָיה השם נבנה מן תרי קהל"ר פ' עמל הכסילים: מביני תרייה ספת ההיא עלובתא. — ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד דתרי צ"ל בר תרי] —

תְּרֵיסַר (והוא כמו תרין עשר ועיי"ן נבלעת zwölf) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ח:) ומנטרא ליכם תריסר שנין — (א"ב תר"י (י"ב) [צריך לומר שנים עשר] נשיאים (בראשית י"ז, כ') תרי סר רברבין). *[אחי"ה צ"ל תריסר ובתרג' אונקל' תרין עשר ותר"י א' במדבר כ"ה, ח' תריסרי ניסין ובמספר סידורי תְּרֵיסְרָאָה תרג' דה"י א' כ"ד, י"ב. מ"ק י': תריסר אלפי[1]. ע"ז ל"ד סע"א ורע"ב תריסר ירחי שתא. ר"ה כ"ג. תריסר אלפי שנין, תריסר ירחי שתא. ב"ב י"ד: תרי עשר (היינו תרי עשר נביאים) ב"ר פי"א תרי עשר דגרין. — תְּרֵיסַר מובלעת העין תחת תרי עסר] —

* תרי"ג (ר"ת של המספר הנ"ל) מכות כ"ג: שמ"ד ר"פ ל"ב תרי"ג מצות.

תְּרִיָק (מל"ע תְּרִיָאק בל"י theriaca בל"ר θηριακόν עיי' בפנים) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט:) אנגרון כנגר ותריקי פי' סממנין שמערבין אותן ומשקין אותן למי שאחזתו חמה ושם אותו סם תרייקי[2]. בס"ג דפ' אין המודר (נדרי' מ"א רע"ב) חד לתלתין יומין כי תרייקא לגופא וכי חיזרא לדיקלא[3] פי' כקוצי' הגדילין סביב לדקל שיפין לו שמשמרין פירותיו כך יפין לגוף שנעשה בריא יותר — (א"ב פי' בל"י ורומי רפואה מתוקנת מן בשר נחש עם בשמי' וסמים נגד סם המות ותועלות יה רבות מלספור). *[אחי"ה וכן כתב פליניאוס כ"ט, כ"א Fiunt e vipera pastilli qui theriaci vocantur ועיי' שם י"ד, כ"ב ועיי' שם כ', ק' וזולתו. ורש"י פי' בשבת תריקי: צרי. וכתב בעל עיקרי התלמוד וכן הוא כי אמרו הרופאים גויים כי בצור המעטירה שיש שם נחשים שנקרא תיר"ו ומערבין מבשרו בשבעים סמנים שהוא בשר אפעה נקרא תרייק וכן בלשו' המעתיק צור אומר טיר"ו שם המדינה אבל עתה בעיקרה במצרים ע"כ. ירו' ע"ז פ"ב מ"ה הגבינה ותירייקי של גוים אסורין ומוכח מגמ' בבלי ע"ז כ"ט: שט"ס הוא וצ"ל בית אונייקי וכמ"ש בתוס' רי"ד. ועיי"ע אנייקי ומ"ש. שהש"ר פ' שני שדיך: מעשה ששלחו הרופאים והביאו מהן ועשו אותן תריאקה ובהן היו מרפאין] —

☞ תָּרַךְ (מל"ע תָּרַךְ פי' גרש fortjagen) תרג' ויגרש את האדם (בראשי' ג', כ"ד) ותרך ית אדם, תרג' בן מאה שנה יקלל (ישעיה ס"ה, י"ט) בר מאה שנין יִתָּרֵךְ. *[אחי"ה והרבה בפעל תָּרֵיךְ עיי' לבראשי' כ"א, י'; לשמות י"א, א'; לבמד' כ"א, ל"ג; כ"ב, ו', כ"ג, ז', ח'. בינוני מתרכא לויק' כ"א, י"ד; כ"ב, י"ג וזולתו. אתפעל לשמו' י"ב, ל"ט; איכה א', א' איתרכו; ליונה ב', ה' אִיתְּרָכִית. ב"ר פ"י אתא חד רומאי ותרכיה. תוספת' גיטי' פ"ו (ד') האומר תרכו את אשתו וכו'. ירו' גיטי' פ"ו דמ"ח: האומר תרכוה כאומר גירשוה. והשם תירוכין תר"י א' דברים כ"ה, א', ג'; איכה א', א'. ולנקבה תְּרִיכוּתָא לתהלים ע"ח. מ"ט] —

* תַּרְכוּנְתָּא (מפעל רְכַן Verderben) תרג' מדחה (משלי כ"ו, כ"ח) עבד תרכונתא.

---

[1]) ובריא"ף ובכ"י ש"ס תליסר. [2]) ועיי"ע כנגר ובנו"ג בט"ס בנגר אבל בדפ"ש כנגר ותיריקי ובדפ' וויניצי' ובאפילו' תידיקי וצ"ל תיריקי. [3]) בנו"ג כחיזרא לדיקלי חד לתלתין יומין וכי תירייקי לגופא.

תְּרַכּוּם (?) בפ׳ כ״ד בכלי׳ (מ״ח) שלשה תרכוסין הן פי׳ ענין ארגז הן מן עץ וי״א מן עור הם ובלעז מאל״ו — (א״ב פי׳ תרגום [1]) בל״ר עור בהמה בשערו כמות שהוא שלם). *[אחי״ה בנו״ג תרכוסין וכבר פירשתי בע׳ טרכוש (ח״ד, פ״ג) ע״ש עם השינויים ופי׳ רה״ג אבל עיי״ע תרגום ומ״ש] —

* תוריכום צ״ל תוריכום עיי״ע ומ״ש.

תָּרַם (die Hebe absondern) ׳בריש משנת דתרומה חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה ענין הפרשת תרומה ומן תרומה אשר שרש המלה רום בנו חז״ל פעל תרם. *[אחי״ה ועיי״ע תחל. וכנ״ה תרומה והקבוץ תרומו׳ בברכו׳ ב׳. ס״ג: תרומ׳ פ״ד, מ״ג והלאה שבת ל״ב: קל״ח: פסחים ע״ב: תענית ז׳: מ״ק כ״ח. יבמות ע׳. פ״ו. סנהד׳ צ׳: ק״י. אבדר״נ פ״כ. ירו׳ תרומ׳ פ״י דמ״ז: מי תרומה תרומת הלשכה עיי״ע לשכה. יומא כ״ב. תרומת הדשן. שם כ״ד. תרומת מדין. תרומ׳ פ״ד, מ״ה והלאה תרומת מעשר [2]) — והושאל להלכות מבוררות גיטין ס״ז. מדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר״ע עיי״ע מד א׳. והפעל תרומ׳ פ״א, מ״א עיי׳ לעיל. ושם פ״א, מ״ד, מ״ז מ״ח אין תורמין וכו׳ והרבה שם. יומא פ״ב, מ״א בראשונה כל שרוצה לתרום את המזבח תורם — וכתב בעל עיקרי התלמוד תורמין: הרמב״ם דקדק כי רבינו הקדוש בקי בל׳ הקדש כי היה ראוי כמו תנופה מניפין ולא תונפין כן בתרומה מרימין וכן ר׳ יונה המדקדק הליץ על ר׳ מלשון מתיהדים והראב״ע אמר שם לשון חכמים לחוד ולשון תורה לחוד] —

תרם (נ״ל תֵּירוֹמָא מל״ע ثرميه (Balken תרג׳ קרשיך עשו שן (יחזק׳ כ״ז, ו׳) תירומי תרעך דפין דאשכרועין פי׳ בל״י מזוזה סף ומשקוף. *[אחי״ה ולא ידעתי לאיזו מלה יוני׳ כיון. ומי שאומר שהוא ל״ר trabs אינו אלא טועה והנכון שהוא ל״ע הנ״ל פי׳ קרש] —

תרמד (= תַּרְמוֹד כנראה הוא כמו תדמור (Palmyra בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״א:) עד דכליא רגלא דתרמודאי פי׳ עניים שמלקטין עצים וזו היא פרנסתן והן שוהין מאוד בשוק אם יבוא אדם לקנותן. בתשובות פי׳ תרמודאי עצים [3]) הן שנקראין כך. *[אחי״ה רבינו כיון על תש׳ הגאונים (שערי תשובה סי׳ רל״ג) שכתב שם רה״ג וז״ל ומהו תרמדאי בני אדם עניים העושים מלאכה בשדה או בפעולה או שומ־י פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם עד שחשכה ויש עצים במקומנו להסקה ולהתחמם בהם ושמם תרמדי כמו תהגין ואטדין וכיון שאין להן דמים ליקח עצים מן השוק מלקטין אחר מלאכתן מאותן תרמדי ומתאחרין אחר כל בני אדם ע״כ וכן פירש״י שם אומה מלקטי עצים וכו׳ עש״ה. וכנ״ה יבמות ט״ז רע״ב מקבלין גרים מתרמוד.. חד אמר משום עבדי שלמה וכו׳ ושם סע״א מקבלין גרים מן התרמודים ובירו׳ יבמו׳ ספ״א ד״ג: וירוש׳ קידושין פ״ד דס״ה הגי׳ התדמוריים ושם ושם שגירי תדמור כשירין הן וכו׳ וא״כ כנראה מל״ם תדמור (מ״א ט׳, י״ח) تدمير פי׳ תמרה והוא עיר תמר הנקרא Palmyra ב״ר פנ״ו אשרי כל מי שהוא רואה במפלתה של תרמוד [4]). והתואר ממנה תוספת׳ כ״י. נזירות ספ״ד מעשה במרים התדמורית ובנו״ג התודמרית ובענין תרמודיים שבת ל״א רע״א עיי״ע טרטות ומ״ש בח״ד, פ׳] —

תּוֹרְמְיוֹת (Soldatentruppen) עיי״ע טורמיות. *[אחי״ה ושם לא הביא ר״ב גי׳ בתיו אבל בהוספותי הע׳רותי שם בח״ד, פ״ד על גי׳ המכילתא. בשלח פ״ב ע״ש] —

תרמל (= תַּרְמִילָא פי׳ בל״ס תרמלא Ranzen, (Beutel בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״א.) גר זה [5]) שבא במקלו ותרמילו. בסוף יבמות (קכ״ב.) שהוציאה להן מקלו מנעלו ותרמילו. בפ׳ י״ט בכלים (מ״ח) התרמל [6]) שנפחת [7]) ובפ׳ כ״ד (מ״א) ג׳ תרמילין [8]) הן. בפ׳ כ״ח (מ״ח) המת שעשאה תרמל [9]). בפי״א בנגעים (מי״א) החמת והתרמל [10]) נראין כדרכן [11]) פי׳ כלים של עור ומוליכין בהן מיני מזונות וכל דבר. ובילקוט (ש״א י״ז מ׳) תרג׳ ובתורמיליה [12]). בפ׳ ב׳ בשביעי׳ (מ״ח) אפונין הגמלונין שתרמילו [13]) פי׳ שהקשו ועשו

---

[1]) tergus. [2]) ועל זה נקרא המסכת תרומות. [3]) כ״ה נכון בכ״י ;בדפ״ר ווניצי׳ אבל בדפי׳ אחרונים בט״ס עניים. [4]) בקרי תדמר כתיב תמר ועיי׳ מ״ש ה׳ גריענבוים במ״ע דמ״ג ל״א, 317. [5]) בנו״ג גר הקל וכ״ה במדרש הגדול כ״י תצוה ושם הגי׳ בתורמול. [6]) בנו״ג התורמל וכ״ה בכלים פ״כ מ״א. [7]) כ״ה נכון רק בדפו״ו. [8]) בנו״ג תורמלין. [9]) בנו״ג תורמל, ושם: ותורמל שעשאה חמת. [10]) בנו״ג והתורמל. [11]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע בט״ס כדרבן. [12]) וכ״ה ברש״י שם ובנו״ג ובתרמיליה וכ״ה בפר״ם לרה״ג בכלים ט״ז, מ״ד אשר משם העתיק רבינו פירושו. [13]) בנו״ג משתרמלו ובכ״י ש״ס שרירמלו וכ״ה בירו׳ בר״ש דפו״ו ובפי׳ הרא״ש.

כמין כיס כמו תרמיל. ירושלמי (פ"ב דל"ד.) עבדין קנקולין[1] — (א"ב פי' בל"ר כיס גדול של רועים). *[אחי"ה אין זה לשון רומ' כי אם ארמי וסורי כאמור בתחלת הערך ורה"ג בכלים פי"ט, מ"ה כבר העיר על התרג' ילק' והוסיף: ויכיל זה כלי של עור ה' קבין שהן סאה חסר קב ע"כ. ובנו"ג בכלי' במקומות הנ"ל תורמל אבל כגי' רבינו אי' בביצ' כ"ה: אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו בתוספת' ביצה פ"ג אין יוצא בכסא.. ולא הרועה בתרמילו וכו', תוספת' ב"מ פ"ח הגיח מקלו ותרמילו עליה חייב. תוספת' שביעי' פ"ב על מה נחלקו על התורמל וכו'. ירוש' שבועו' פ"ח דל"ח ע"ג כיון שהגיח מקלו ותרמילו עליה חייב. ב"ר פל"ט מקל ותרמיל. ומזה נבנה הפעל תִּרְמֵל (שביעי' הנ"ל) (beuteln) פי' הקשו ועשו כמין כיס עיי' פי' רבינו לעיל] —

תְּרְמוֹס (= תּוּרְמוֹס בל"י θέρμος ומזה בל"ע ופ' ترمس בל"ם תורמסא Lupine, Feig-bohne) כפ' מפנין (שבת קכ"ו:) ואת התרמוס היבש מפני שהוא מאכל לעזים. בר"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ח:) תרמוסא מקטע רגליהון דשונאי ישראל שנאמר (שופטים י', ו') ויוסיפו עוד בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' פי' ז' תועבות כתובו' בפסוק זה אפי' כתרמוס הזה שלאחר ז' שליקות הוא יפה לא עשאוני בני אלא לאחר ז' תועבות לא עבדוהו עדיין[2] — (א"ב פי' בל"י ובל' ישמעאל מין קטנית מר). *[אחי"ה וכנ"ה תורמס, תורמוס והקבוץ תּוּרְמְסִין, תּוּרְמוֹסִין בתנחומא בראשי' סי' ז' אין לך מר מן התורמוס ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים ז"פ עד שהוא נעשה מתוק וכו'. פסיקת' רבתי פכ"ג החרדל צריך למתק התורמוס צריך למתק אפי' אדם צריך תיקון. טבול יום פ"א, מ"ד התורמוס והחרחור. כלאים פ"א, מ"ג תוספת' כלאי' רפ"א התורמוס והפלסלוס, תוספת' שם הגותן מעה של תורמוס, מכשירין פ"ד, מ"ו קופה שהוא מלאה תורמסין, טבול יום פ"א, מ"ד התורמוס והחרחור. נדה כ"ו. סופה דומה כתורמוס. תוספת' נדה פ"ד ראשה כתורמוס. ספרי ראה פ"ק את התורמוסים ואת החרדל. תוספתא מעשר שני פ"א הלוף החרדל והתורמסין וכ"ה בתוספת' שבת פ"ח (ט'.), ושם ספי"א (י"ב) קליפי תורמוסין. תוספת' תרומ' פ"ה החרובין וגמזיות ותורמסין, שם פ"ז מי שלקין מי תורמוסין אין בהן משום גלוי. מכשירי' פ"ד, מ"ו קופה שהיא מלאה תורמוסין. ירו' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג ותורמוסין לא שלוקין הן, שם: תורמוסין כיון ששלקן בטלה מרתן. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"ד ודמ"ב רע"א תורמוסין שלהן. ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג אף התורמוסין. והיחיד ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג מברך על תורמוסה ובערוך ע' גרזם עיי"ש הגי' תורמוסא] —

☞ תּוּרְמוֹסַר (מל"י θερμάσιος כמו θερμαν-τής Badewärmer) פ"ק דמעש' שני דירוש' (פ"ב דנ"ב רע"ד) הכל מודים שאין מחללין אותו על מעות הנתונות לאולייר הדא דתימר כדרך שהן יפין אצל האולייר אבל כדרך שהן יפין על התורמוסר מחלל פי' בעל המרחץ שמלת תרמי בל' יוני[3] מרחץ של מים חמים ופי' אולייר שמש של בית המרחץ והוא אינו מפקיד על המעות הנתונות לו כמו שמקפיד בעל המרחץ על שכרו. *[אחי"ה בנו"ג התורמסר וכבר פי' בע' אליירין (ח"א, צ"ד) אבל המלה אינה נמצאת בספרי יונים ואולי הוא θερμαστήρ כלי של מים חמים וא"כ תרמוסר הוא בעל המרחץ של מים חיים. אבל תרמוסרא בירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ג צ"ל תרמוסיא פי' θερμασία חימום המרחץ וז"ל כיון שמגיע אצל האוליירין היה חולצן (התפילין) א"ר יצחק עד יעקב תרמוסרא היה לובשן ובמהרש"ם הגי' תורמוסרא ופי' מה שפירש וצ"ל א"ר יצחק עד יעקב תרמוסיא וכדאי' בפסיקת' רבתי פכ"ב עד יעקב (תרמוסא) [צ"ל תרמוסיא] היה לובשן פי' עד שלא יצא מן החימום של מרחץ היה חוזר ולובש התפלין עיי' מ"ש הח' הר"ם גידעמאנן פסיקת' רבתי הוצ' וויען ע"י דמא"ש ע' אולייר]

* תְּרְנָא (מל"מ תֹּרֶן Mastbaum) עיי' תרג' ישעי' ל"ג, כ"ג; יחזק' כ"ז, ה' ב"ב פ"ה מ"א מכר את התורן ואת הנס וכו'. ב"ר פפ"ג תורן ממקום אחד וכו' עיי"ע הגן. שמ"ר פ"א ואסת"ר פ' אל תרא בריש תורנא עיי"ע קברנט וש"נ — ובענין תרניתא עיי' זה הערך.

* תְּרַנְגָּא, תְּרוֹנְגָּא (Orange, Paradiesapfel) עיי"ע תרג וש"נ.

---

[1]) וכ"ה בר"ש בשם הערוך ע"ש. [2]) ור"ח פי' תורמוסא מקטע וכו' אעפ"י שהוא מר אינן משליכין אותו אלא (חוברין) [צ"ל חורין] ושולקין אותו כמה פעמים עד שתמתיק וישראל וכו'. [3]) θέρμη.

* תַּרְנְגוֹל (= תַּרְנְגוֹלָא · תַּרְנַגְלָא בל״ס תַּרְנָגוֹל · תַּרְנוֹגְלָא · תַּרְנָגְלָא Hahn) בר״ג דפ׳ תפלת השחר (ברכו׳ כ״ז.) על תרנגול שנסקל בירושלם פי׳ שלא תאמר שאין כל מין הבהמה נסקל כשיהרוג אדם אלא שור בלבד שפרט הכתב (שמות כ״א, כ״ט) השור יסקל אלא כל בהמה ואפי׳ עוף שהרי תרנגול בירושלם הרג תינוק שנקר מוחו והרגו ונסקל. ירושלמי[1] בפ׳ המוציא תפילין (רפ״י דכ״ו.) ראה ראשו רופף הלך וניקרו[2]. בר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ח:) ולא יהיב ליה אלא לתרנגול ברא דמהימן אשבועתיה. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ב:) ובפ׳ בא סימן בגמ׳ כל שחייב בפיאה (נדה נ:) תרנגולא דאגמא אסיר תרנגולתא דאגמא שריא וסימנך עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית[3]. בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ח.) דמא דתרנגולא[4] ברא פי׳ דוכיפת כוחלין מדמו לברקית שהוא חולי שיש בעין ובולט וסימנך ברא לברא פי׳ כאב שמחוץ לעין[5]. בעציון גבר (דברי׳ ב׳, ח׳) תר״י בכרך תרנוגלא — (א״ב תרג׳ לשכוי בינה (איוב ל״ח, ל״ו) לתרנגול ברא ביונתא) *[אחי״ה והוא עפ״י הש״ס ר״ה כ״ו. היו קורין . . לתרנגול שכוי. ויק״ר פכ״ה בערביא צווחין לתרנגולתא שכויא וכו׳ — ותרג׳ וזיז שדי (תהלי׳ נ׳, י״א) תרנגול ברא ועיי״ע בר יוכני ומ״ש ובענין תרנגול ברא עיי׳ עוד תרג׳ תהלי׳ פ׳, י״ד; לאיוב ג׳, ו׳; ל״ט, י״ג; תרג׳ שני אסת׳ א׳, ג׳ גיטי׳ ס״ח: שבת ע״ח. ובש״ט סוף מזמור מ״ה תרנגולתא ברא כבר הארכתי להראות שהוא עוף המשלי של פרסיים הוא עיי״ע בר ד׳ (ח״ב, קס״ו) וש״נ. יומ׳ כ׳: קריאת הגבר . . ר׳ שילה אמר קרא דתרנגולא ועיי׳ ירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה ע״ג סנהד׳ ס״ג: סכות בנות (מ״ב, י״ז, ל׳) מאי ניהו תרנגולת, ושם נרגל: ומאי ניהו תרנגול. שם צ״ח: משל לתרנגול ועטלף וכו׳ ע״ש. ביצ׳ כ״ה: שלשה עזין הן . . תרנגול בעופות. גיטי׳ נ״ה: נ״ז. תרנגולא ותרנגולתא. עירובי׳ ק׳: ד״א מתרנגול. ע״ז י״ד: ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ד תרנגול לבן ועוד עיי׳ שבת ק״י סע״ב. קידוש׳ כ״ד: תרנגול. ברכו ז׳. ס׳ סע״ב שבת ל״ה: סנהד׳ ק״ה: תרנגולא ויק״ר פ״ה כהדן תרנגולא דהיא גלי ואזל מן אתר לאתר. ביצ׳ ב׳. שבת מ״ב: קכ״ח: חולי׳ נ״ז: בכורו׳ ח׳. תמורה ל״א. תרנגולת. שבת ע״ז: תרנגולתא. הקבוץ תרנגולים טהרות פ״ג, מ״ח ברכו׳ כ״ב. פסחי׳ נ״ה: חולי׳ קל״ח: תרנגולין ב״ק י״ז. תרג׳ שני אסתר א׳, ב׳ תַּרְנְגָלִין, תרג׳ משלי ל׳, ל״א תרנוֹגְלֵי. תר״י ב׳ במד׳ ל״ד, ט״ו תורנגלא דקיסריון הוא שם מקום והוא היא תרנגול קיסריין ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד עיי׳ מ״ש בע׳ גבר ח״ב ר״ל] —

* תַּרְנְגוֹלִין (מל״ר triangulum פי׳ דמות משולש Dreieck) כרובים בנס הן עומדין . . ודלמא בולטין כתרנגולין הוו (קיימי)[6] ופי׳ רגמ״ה כתרנגולין שבכנפיהן נוגעין מאחורי גביהן וכו׳ ועיי׳ ג״כ פי רשב״ם וקשה להלמו ויפה שיער בעל משביר שהוא מל״ר הנ״ל פי׳ משולש והוא ששנים מהקוים עולים באלכסון ושפוע ונוגעים ממעל זה לזה ועל אופן זה אין מקום להנס.

☞ תִּירוֹנְיָא (Herrschaft) עיי״ע טירוניא. *[אחי״ה כתיבה בתי״ו לא מצאתי וגם ר״ב לא העיר עליו בע׳ הנ״ל. ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תשע״ו תורינוס ונ״ב פי׳ ענין שררה ע״כ ט״ס הוא וצ״ל תוריבוס עיי״ע ובתנחומ׳ הישן וירא סי׳ י״ז אי׳ בט״ס תוריכוס] —

תְּרָנוֹם (מל״י Sitz, Thron כסא θρόνος) בב״ר פס״ט (ס״ח) אותן אבנים שנתן יעקב אבינו תחת ראשו נעשה כמטה וכתרנום[7] תרנוס של ג׳ רגלים הראה לו ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי אמר את הוא רגל שלישי[8]. בהגדת ילמדנו ויקחו לי תרומה (תנחומ׳ תרומ׳ סי׳ ט׳) עד שלא נבנה ביהמ״ק היה העולם עומד על תרנוס של שתי רגלים משנכבנה (נתבסס) [צ״ל נתבסס] העולם ועומד על

1) כ״ה נכון בכ״י ערוך (חוץ מכ״י ב״ר) ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע לי׳ בטעות. 2) בנו״ג על תרנגול שנסקל בירושלם שהרג את הנפש ראה ראשו של תינוק רופף הלך וניקרו ורבינו היה רוצה להביא השינוי בגירסאות ובע׳ רפס ג׳ היה גורס רופס. 3) כ״ה בכ״י ערוך ולי׳ בדפ״ע ולי׳ בש״ס. 4) וכ״ה בכ״י ש״ס ודפוסי׳ הראש׳ ובנו״ג דתרנגולת. 5) וז״ל ר״ח בשבת שם: דם של דוכיפת דא תרנגול ברא או של עטלף כדי לכחול עין אחת ברקית וכו׳ ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחוץ לעין ע״כ הרי שרבינו השתמש בו, ויתר דברי ר״ח הבאתי בע׳ כרשתינא והוכחתי לדעת כי רבינו נגרר אחריו גם בזה עיי׳ מ״ש בח״ד, שמ״ד: 6) לי׳ בכ״י ש״ס. 7) בנו״ג כמטה וכפרנוס ובשהש״ר פ׳ קורות הגי׳ כמטה וכפלוכא. 8) בנו״ג ר׳ יהושע דסכנין וכו׳ ושם הגי׳ תרכוסא ופי׳ מ״כ בשם הערוך ארגז ואם כן פי׳ רבינו תרכוס ע״ש כאן גרס תרנוס ובמיוחס לרש״י פי׳ לנכון כסא וא״כ צ״ל תרנוסא תחת תרכוסא של גי׳ רש״י ועיי׳ ברכות ל״ב. מה כסא של ג׳ רגלים וכו׳ ועיי׳ חידושי הרש״ש בב״ר הנ״ל.

יישובו וכו׳ עד ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש״ב ז׳, י׳) ונטעתים לא נאמר אלא ונטעתיו לעולם. פי׳ כסא (א״ב וכן נקרא בל״י). *[אחי״ה וכתיבה תמה תרוגוס כדאי בתנחום׳ הנ״ל עיקר והוא הוא θρόνος פי׳ כסא וכן העתיקו ע׳ זקנים כסא (שמות י״א, ה׳; י״ב, כ״ט; מ״א ב׳, י״ב, ישעי׳ כ״ב, כ״ג; משלי י״א, ט״ז וזולתו) ומעתה נוכל לומר כי תרכוס בפ׳ כ״ד בכלי׳ מ״ה לפי ג׳ רבינו או תרבוס לפי׳ ג׳ הספרים, הוא ט״ס וצ״ל תרגוס פי׳ כסא ולא כמ״ש בע׳ טרכוש שצ״ל תרכוס מל״י τραπέζα כי זו המלה נכתבת ע״י טרפיז והראיה כי בתנחום׳ הישן תרום׳ סי׳ ח׳ תרגוס של שני רגלים כדאי׳ בכ״י ובג׳ רבינו אי׳ בכ״י רח״ם תרכום וכדאי׳ בב״ר הנ״ל תרכוסא [1]). ומזה ירו׳ שבת פ״א ד״ב ע״ד (תרכוס) [צ״ל תרגוס] שהוא עומד בר״ה וכו׳, ושם פ״ג ד״ו ע״ג תרכוס אסור לטלטלו צ״ל תרגוס] —

* תורינוס ט״ס עיי״ע תירוניא ומ״ש.

תרניתא (= תּוֹרָנִיתָא בל״מ Cypresse) שיטה תרניתא (ר״ה כ״ג, ב״ב פ׳ סע״ב) בע׳ שגא [2]). בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטין נ״ז.) דכי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא וינוקתא שתלי תורניתא [3]). בפ״ק בע״ז אצטרובלין (י״ד.) גמר׳ מאי איצטרובולין תורניתא. *[אחי״ה ודע כי בר״ה ובגיטי׳ פירש״י תורניתא פי״ן pin וכ״ה ברשב״ם ב״ב הנ״ל וכן פי׳ רש״י בע״ז תורניתא מין ארז והיא שיטה וזה נכון כי הוא הוא תורניתא שפי׳ בל״ם ברוש אבל בע״ז ד״ה תורניתא השיגו בעלי התוספו׳ על פירש״י שאי אפשר להיות מין ארז ופי׳ ר״ת כי בע״ז פי׳ תורניתא מין אדמה כעין כבריתא וכן פירש״י בשבת צ׳, ד״ה שיש לו עיקר ע״ש ובתוספות נדה ס״ב, ד״ה כל שאין וכן העלה בעל עיקרי התלמוד כי בע״ז פי׳ תורניתא כמו גופרית ואלום שהוא שב (شب) בל״ע. ולפי זה אולי צ״ל בע״ז י״ד. תויניתא מל״י θεῖον גפרית] —

תרנתק (= תְּרוֹנְתֵּק נ״ל נמו נרתיק νάρθηξ, Behältniss בל״ם נרתקא ναρθήκιον. Büchse) כפ׳ י״ו [4]) בכלי׳ (ש״ח) תיק מכתב ותרונתק פי׳ תיק ההמנק שצריך תרין תיקות וא״ב פי׳ בל״י תיק רפואות) *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל והראיה שמצאנו בירו׳ תעני׳ רפ״א דס״ג נרתיק של רפואות ולפי פי׳ רבינו יש לפרש שהוא מורכב מן תרין ומן תיק ופי׳ רבינו נלקח מפי׳ רה״ג וז״ל ותרונתק שמו בלי׳ חכמים המניק בגמ׳ (שאומרין לו) אלו מציאות (ב״מ כ״ה:) ושמו בטיית פרשין שהוא צריך בתיק אחד ב׳ תיקים ע״כ הרי שרבינו נגרר אחריו ור״ש פי׳ כבערוך מבלי שהזכירו. ומלת פרשין שבפי׳ רה״ג הוא فراش שני כלים זה בתוך זה לקשור בהם הרצועות של סוס אבל זה אין לו שחר בפי׳ המנק ור״ח בסוכ׳ ל״ב. פי׳ המנק בלי׳ ערבי לבד אשיין ובענין הצורה ופירוש. אאריך בספרי ח י ן ה ע ר ך. ועוד עיי״ע המנק] [5]) —

תרם (= תְּרִים מל״י θυρίς עיי׳ בפנים ועוד מל״ע ترس בל״י θυρέος צנה, מגן Schild) בס״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״ה:) ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין. בריש ביצ׳ (י״א:) בי״ש אומרי׳ אין מסלקין את התריסין ביו״ט פי׳ קרשים שנועלין בהן פתחי החנויות בלילה וביום מסלקין אותן ומניחין עליהן אוכל נפש למכור וב״ה מתירין לסלקם ולפתוח ולהחזירם בדי לסגור — (א״ב פי׳ בל״י ארובה ודלת) —. בפ׳ בן זומא (פ״ד מי״א) תשובות ומע״ט כתרים לפני הפורענות. בר״ג ד״פ תפלת השחר (ברכו׳ כ״ז:) ובבכורות בפ׳ כל פסולי המוקדשין בגמ׳ כל המומין (ל״ו.) המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש פי׳ בעלי תריסין כמשמעו שהיו מלכי יון מפקידין עם מלכי ישראל ונשיאהם לעזור אותן זליתן אימתן על מי שפורץ גדריהן. פ״א תלמידי חכמים שנושאין ונותנים במלחמה של תורה כבעל התרים הזה [6]). בפ׳ כ״ד בכלי׳ (מ״א) שלשה תריסין הן הכפוף טמא מדרס פי׳ תרים כפוף כאלו של בני אדם. בסוף יבמות (קכ״א:) לא כך היה מעשה באושעיא. כרבי [7]) שהתרים [8]) עם פ״ה זקנים. מאתים צנה (מ״א י׳, ט״ז; דה״י ב׳ ט׳, ט״ו) תרג׳ מאתן תריסין. ולא

---

[1]) ומ״ש המעריך ללונזאנו בע׳ תרוגוס כי מזה יש לפרש מיתרין בב״ר ובויק״ר טעות הוא עיי״ע מיתרין ח״ה, רצ״ג. [2]) ושם חביא רבינו ציונים הנ״ל אשר שם הוזכר זה המאמר והוא בעצמו לא היה מציין המאמר. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ודפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס-תירגיתא. [4]) כ״ה בכל כ״י ובדפ״ר אבל בדפ״ע י״ז. [5]) ופי׳ רבינו פי׳ כלי של מתכות וכו׳ הועתק מפי׳ ר״ח בב״מ כ״ה: ע״ש. [6]) וכן פירש״י בברכות חכמים המנצחים זה את זה בהלכה וכ״ה בשט״מ ותוסיף כגבורים אוחזים מגן וצנה ובתוספו׳ רי״ה (בספר ברכה משלשלת צד ט״ז.) ת״ח המגינים על הדור. ובפי׳ רגמ״ה לבכורו׳ רק חכמים. [7]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר ביר׳ והוא קצור מן ברבי אבל בשדפ״ע הפשיטו בטעות בירושלם! [8]) בנר״ג שהתירם.

יקדמנה מגן (מ״ב י״ט, ל״ב; ישעי׳ ל״ז, ל״ג) כמו כן (א״כ פי׳ בל״י מגן וצנה). *[אחי״ה וכן העתיקו ע׳ הזקנים מגן (ש״ב א׳, כ״א; מ״ב י״ט, ל״ב; שה״ש ד׳, ד׳); צנה (ש״א י״ז, מ״ב; דה״י א׳ י״ב, ח׳. ל״ד; דה״י ב׳ ט׳, ט״ו); צנה ומגן (יחזק׳ כ״ג, כ״ד) והרבה בתרג׳ תהלי׳ ג׳, ד׳ תרים[1]). שם ה׳, י״ג היך תריסא, ושם ח׳, י״א; י״ח, ג׳. ל״א; ל״ג, כ׳, ל״ה ב׳, וזולתו; לש״א י״ז, ז׳. מ״א; למ״א י׳, ט״ז, והקבוץ תריסין לשופטי׳ ה׳, ח׳; למ״א י׳, ט״ז; ותרג׳ מגיני ארץ (תהלי׳ מ״ז, י׳) תריסי ארעא. וכנ״ה בדרז״ל חוץ ממקומו׳ הנ״ל בשבת ס״ג. במשנ׳ לא בקשת ולא בתרים. וכתב רשב״ץ במגן אבות (פ״ד מי״א) מגן בל״ע תורס וי״א שהוא כמו דלת מלשון תריסי חנויות ויותר נכון הוא הראשון שהוא מלשון בעלי תריסין וכו׳. ובביצה פירש״י תריסין. דלתות פתחיהן. וא״כ הוא מל״י θυρίς כמו שהעתיקו ע׳ הזקנים ארבה (ישעיה כ״ד, י״ח); חלון (בראשית ח׳, ו׳; כ״ו, ח׳) וכן העתיקו אשנב (שופטים ה׳, כ״ח) ובתרג׳ משלי ז׳, ז׳ בעד אשנבי מן תוריקין דידי כ״ה בכ״י ובדפ׳ תורקין וצ״ל תורסין פי׳ מל״י מן החלונות וכצ״ל בביצ׳ וכפי׳ רבינו אבל בשאר ציוני הערוך הוא מל״ע הנ״ל ונעתק לל״י הנ״ל. ירוש׳ ביצה ד״ס ע״ג עיי״ע תירצין — וממנו הפעל באפעל מַתְרֵים עיי׳ תרג׳ איוב ט׳, י״ח; מ״א, ו׳. ירו׳ יבמות פט״ז דט״ו ע״ד שהיו מתריסין כנגד ר׳ הושעיא עיי׳ בבלי יבמות הנ״ל. ירוש׳ דמאי ספ״ג ד״כ ע״ג ר׳ חנינא מתרים לקביל. ובירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א: ר״ח מתרם לקיבליה. ירוש׳ קידושין פ״ג דס״ג ע״ד ר׳ חנינא (מתרם) [צ״ל מתרים] כליו קבל ר׳ חגיי. ב״ר פמ״ד ופנ״ח מתרים כנגדו. ירו׳ גיטין פ״ג דמ״ד ע״ד לא דריש לקיש מתרים לקבל דר׳ יוחנן. שמ״ר פמ״ד אינו מתרצה אלא מתרים ואומר אגרשנה וכו׳. תמיד ל״ב. עיי״ע אתריסתון (ח״א, של״ו) ומ״ש ופי׳ רצ״נ שהביא בעל עיקרי התלמוד עיי׳ במבוא ח״א, XX. ב״ב קי״א. איתריסת לקיבלי] —

* תֵּירוּס (Ungehorsam) שבת ל״ב. עיי״ע פיש.

תרסית אולי מל״פ ترزة עור ורצועה (Riemen כפ׳ במה אשה יוצאה בגמ׳ סנדל מסומר (שבת ס׳:) שתים מכאן ושתים מכאן ואחת בתרסיותיו. בר״ג דפ׳ ואלו קשרים (שם קי״ב:) תהא משנתינו בסנדל שיש לו ארבע אזנים וד׳ תרסיותים שלא לשבור דבריו של ר׳ יוחנן בר״ג דפ׳ מצות חליצה (יבמ׳ ק״ב:) הוא של עור ותרסיותיו של שיער מהו פי׳ רצועות של סנדל הן ששמן בל״ע שראך. *[אחי״ה והוא בל״ע سريقة הקבוץ سرايح רצועות והוא שרוך הנעל בל״מ[2]). ירושׁ׳ יבמות פי״ב די״ב ע״ד תרסיותיו של עץ, שם: נפסקו תרסיותיו] —

* תְּרֵיסַר עְיי״ע אחר ע׳ תרי.

תְּרַע (בל״ס תְּרַע; תַּרְעָא בל״ע ترعة פי׳ שער ובל״י Thor (Thüre, θύρα בילמדנו בריש וישמע יתרו (תנחומא יתרו סי׳ ד׳) ובסוף ויקהל[3]) תרעתים שמעתים סוכתים (דה״י א׳ ב׳, נ״ה[4]) תרעתים שהיו יושבין בתרע לשכת הגזית שמעתים שהיו כל ישראל שומעין הלכה מפיהם סוכתים שנסתככו ברוח הקודש ומי הם המה הקינים הבאים מבני קיני חותן משה. ד״א תרעתים בשעה שישראל נכנסין בצרה היו מתריעין והקב״ה שומעם שמעתים שהיו שומעין ולומדין מיושבי לשכת הגזית סוכתים שהיו מסכין להם. פי׳ התרעה בעניינו[5]) שמעתי שיש מקומות שאומרין כל הציבור ברכת עגינו ביחד בקול לאחר שגומרה החזן והיינו התרעה פי׳ ר״ח זצ״ל קיימא לן דאין לן לאורוכי בתרועות כל מאי דבעי וכך מנהג כל ישראל[6]) עיי׳ בע׳ עזר — (א״ב תרג׳ פתח האוהל (בראשית י״ח, א׳) תרע משכנא) *[אחי״ה הרבה בתרג׳ להעתקת פתח ושער עיי׳ תרג׳ לבראשי׳ ב׳. י׳; כ״ג, י״ח; לשמות ל״ב, כ״ז; לדברים י״ז, ה׳ וזולתו והקבוץ תַּרְעִין תַּרְעֵי לדברים ג׳, ה׳; למשלי ח׳, ג׳. ל״ד; לדה״י א׳ ט׳, כ״ג וזולתו וכן בדרז״ל ב״מ ע״ד: תרעא זילא, שם: תרי תרעי; ב״ב צ׳: תרעא הרפא . . . תרעא אפלה, שבת ל״א: ותרעא לדרתיה עביד. במד״ר פ״ט תרעא דלא פתיח למצוותא פתיח לאסיא. ויק״ר ספ״ה תרעא פתיחא מדפק ליה, שם: תרעא משקף, שם: פכ״ז איכ״ר פ׳ העיר ובפ׳ רבתי ובפסיקת׳ דר״כ צד ע״ד: ותנחו׳ הישן פ׳ אמור סי׳ ט׳ תרע פילי θύρα, πύλη בכפלות הלשון לאותו ענין כמו פיילין פוטירין עיי״ע פטר ה׳. והתואר תָּרָע (עזר׳ ז׳, כ״ד) ובל״ס

[1]) ברפוסים במעות תרים. [2]) או כדעת ה׳ פירשם شراك. [3]) בתנחומא יקהל השמיטו הסופר. [4]) במקרא כתיב שוכתים וכ״ה בתנחומא יתרו אבל בספרי בהעלתך פ׳ ע״ה סוכתים. [5]) עיי׳ גירסאות שונות ודרושים אחרים בספרי בהעלתך פ׳ ע״ח מכילתא יתרו ספ״ב וילק׳ שמות ר׳ קס״ט וילק׳ שופטים ר׳ ל״ח ועיי׳ תרג׳ דה״י שם. [6]) עיי׳ פי׳ ר״ח לתעני׳ י״ד.

תָּרְעָא תרג׳ השערים (דה״י ט׳, י״ח) תַּרְעַיָּא ועיי׳ שם ט״ו, י״ח; דה״י ב׳ ל״ד, י״ג. וכן תרג׳ והמסגר (מ״ב כ״ד, י״ד ט״ז; ירמיה כ״ד, א׳) ומזה תבין הדרש תִּרְעָתִים (דה״י הנ״ל) שהיו יושבין בתרע וכו׳. ובספרי בהעלתך הנ״ל בלשון עברי: שהיו יושבין בפתח שערי ירושלים — וכן תַּרְעָא פי׳ כמו שער ומקח ב״מ ס׳. דקא מרווח לתרעא. ב״ק צ״ח רע״א ואי מחמת תרעא זיל וכו׳. ב״מ ע״ד: תרעא זולא. כ״ב צ׳: תרעא חרפא . . . תרעא אפלה. הקבוץ כ״מ הנ״ל תַּרְעֵי, ירו׳ שקלים ספ״ה דמ״ט: תרעייא דסדרא רבא] —

תֶּרַע (מל״ם תְּרַע (נרדף עם רָעַע) פי׳ פָּרַץ durch-brechen, niederreissen) בב״ר[1] פ׳ ע׳ (ס״ט) ופרצת ימה וקדמה (בראשית כ״ח, י״ד) את הוא תרועיא[2]) דימא כמה דאת אמר (מיכה ב׳, י״ג) עלה הפורץ לפניהם — (א״ב תרג׳ פרץ ה׳ פרץ (בעזא) [בעזה] (ש״ב ו׳, ח׳) תרע ה׳ תריעתא). *[אחי״ה בנו״נ תרעתא וכ״ה בתרג׳ שופטים כ״א, ט״ו; ליחזקאל כ״ב, ל׳ והקבוץ בפרצות (שם י״ג, ה׳) בתִירְעָתָא וכ״ה בל״ם תורעתא פרץ Riss. תרג׳ פרץ עיר (מ״א י״א, כ״ז) תרעתא דקרתא, ו ה פ ע ל הרבה להעתקת פרץ ונתץ עיי׳ לשופטי׳ ב׳, ג׳; ו׳, כ״ט והלאה; ח׳, ט׳; לישעיה ה׳, ה׳; לדה״י א׳ ט״ו, י״ג, פַּ ע ל תרג׳ עקרו (בראשית מ״ט, ו׳) תָּרַעוּ, לויק׳ י״ד, מ״ה ויתרע ית ביתא; לירמי׳ א׳, י׳ למעקר ולתָרָעָא. א ת פ ע ל לירמי׳ ל״ט, כ׳ אתרעת קרתא, נתץ (שופטים ו׳, כ״ח) תרג׳ מיתרע, יפרע (משלי כ״ט, י״ח) תרג׳ מתתרע וזולתו. וכנ״ה בהשאילה בירו׳ פיאה פ״א דט״ז: ירו׳ סנהד׳ רפ״י דכ״ז ע״ג ירו׳ קידושין ספ״א וירוש׳ שבועו׳ פ״א דל״ג ע״ג ותרעין תריעה (תרעה) ותְרִיעָה (בל״ם תּוֹרַעְתָּא) הוא השם פי׳ פרץ (Riss) ובהשאילה בירו׳ מ״ק ספ״ג דפ״ג ע״ג יסוג תורעתך ובב״ר פ״ק יסוג תורעך. והתואר תָּרוֹעָיָא פורץ (Durchbrecher) כגי׳ רבינו עיי׳ לעיל ובענין גי׳ שלנו וילק׳ עיי׳ בהערה 2] —

* תָּרַע (ה פ ע י ל הִתְרִיַע נבנה מהשם תרועה[3]) Lärm blasen) ב״ק פ׳: מתריעין על החכוך. תעני׳ י״ט. על אלו מתריעין וכו׳ על כל צרה שלא תבוא על הצבור מתריעין עליהן וכו׳ וע״ש כמה פעמים.

☞ תרע (= תַּרְעִיתָא וכ״ה בל״ם (מפעל רְעִי) פי׳ מזמה Gesinnung, das Sinnen, Ränke) תרג׳ דעת ומזימה (משלי א׳, ד׳) ידיעתא ותרעיתא. *[אחי״ה המובן מזמה וזממה הן לטוב הן לרע עיי׳ תרג׳ משלי ה׳, ב׳; ח׳, י״ב; ל״א, ט״ז; כ״ז, ט׳. תרג׳ בעל מזמות (שם כ״ד, ח׳) מרי תרעיתא בישתא ועיי׳ לשם י״ד, י״ז וזולתו] —

תַּרְעוּמֶת (בל״ם רוּעְמָא בלא״ר תּוּרְעָמָא, תּוּרְעַמְתָּא Geräusch, Murren) בס״ג דפ״א בברכו׳ (י״ב.) ומפני מה בימלום מפני תרעומת המינים. פי׳ שלא יאמרו אין עיקר התורה אלא עשר הדברות. ירוש׳ (פ״א ד״ג ע״ג) מפני טינת[4]) המינין שלא יאמרו אילו לבדם נ י ת נ ו למשה בסיני[5]). (א״ב תרג׳ לא עלינו תלונותיכם (שמות ט״ז, ח׳) לא עלנא תורעמותיכן שייך לע׳ רעם). *[אחי״ה וכן הביאו המתורגמן בע׳ רעם והוסיף כל לשון תלונה מתורגם בלשון תרעומות ועיי׳ לשמו׳ ט״ז, י״ב תורעמת בני ישראל ובתר״י ית תורעמות וכן בתרג׳ במד׳ י״ד, כ״ז תורעמת ובתר״י תורעמות; ושם י״ז, כ״ה תורעמותהון (ובדפ״ס תורעמתהון), ושם כ׳, ו׳ בתר״י תורעמות. וכנ״ה בדרז״ל שבת נ״ו: לא עליך יש לי תרעומת וכו׳, ב״מ פ״ה, מ״א אין להם זה על זה אלא תרעומת. ירוש׳ תרומ׳ פ״א ד״מ רע״ג, ירוש׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ב ותוספת׳ גיטין רפ״ג אין לו עליו אלא תרעומת, תוספ׳ ב״מ רפ״ד א׳ אלא תרעומות, סנהד׳ כ׳: לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן, ד״א זוט׳ פ״ג הוצא עצמך מן התרעומות. שם פ״ט התרחק מן התרעומות, תוספתא סוטה רפ״ו ושאר התרעומות האמורות בפרשה, תוספתא רפ״ז אין להם זה על זה אלא תרעומות] —

* תַּרְעֲתָא (יריד ע״ז) ע״ז י״א: תרעתא שבמפוג[6]) פי׳ הוא יריד מוקדש לע״ז בסוריא בעיר Mabug ושם של יריד זה נקרא Darketo או Atargatis עיי׳ פערלעס עמ״ש 100.

תרף (= תּוֹרֶף מל״י τροπὴ Wechsel, Veränderung; תּוֹרְפָא, תְּרוֹפָא τρόπος Gesinnung, Charakter) אחד ארוק בתורף ואחד ארוק במופס

---

[1]) בדפ״ע ובכ״י המשך מע׳ הקודם וצ״ל התחלת הערך כדאי׳ בדפא״מ. [2]) בנו״ג תרעייא ובילק׳ מיכי קתני״א תרעא. [3]) עיי״ע תחל, תרם, תלע. [4]) וכ״ה בגי׳ המהרש״ם ובנו״ג טענת. [5]) וכ״ה בגי׳ המהרש״ם נתנו ובנו״ג נתנו לו. [6]) כ״ת בהעתקת ר״ח ובנו״ג שבמפג.

(כ"מ ז':) עיי' בע' טפס. בר"ג דפ' האומר הריני נזיר מן הגרוגרות (נזיר י':) כ"ש סברי תורפיה דהאי גברא פי' עיקר דעתו של זה האיש כמו תורף של כתב שהוא עיקר, פ"א גלוי דעתו של אדם אם לא עמדה — (א"ב פי' תרופי בל"י רצון דעת וגם שנוי והטופס בכל הכתבים אחד הוא אבל התורף משונה כרצון ודעת איש ואיש). *[אחי"ה וכן פירשו, התוספות והרא"ש בנזיר תורפיה דהאי גברא פי' גלוי דעתו והוסיף הרא"ש ותורף שהוא גלוי השטר ועיקרו ע"כ וא"כ תורף השטר פי' מל"י τρόπος עיקר ותמצית השטר (Substanz) וכן העתיקו ע' הזקנים טעם (ש"א כ"א, י"ג; כ"ה, ל"ג; משלי כ"ו, ט"ז) וכן העתיק סומכוס משפט (קהלת ח', ו') אבל ר"ב כיון למלת ἡποστ הוא הנוסח ה מ ש ת נ ה בכתב השטרות. ועוד י"ל שהוא מל"ע ופי' גלוי מקום הגט כל"מ (ירמיה ל"ב, י"ד) ספר הגלוי, עיי"ע הבא אח"ז. וכג"ה בירו' גיטין פ"ב דמ"ד סע"ב כתב תרפו בטופס וכו' ושם סע"ב ורע"ג צריך שיניח תרפו של גט עמו. שם פ"ה דמ"ז: לא הספיק לכתוב תרפו וכו'] —

תרף (= תּוֹרֶף נ"ל מל' ערבי' طرف שפה חיצון äusserster Rand ועוד גלוי ובִית בשת الطرفان עיי"ע בית תורף) בס"ג דפ"ק דפסחים (ט"ז. כ':) ובפ' כל פסולי בגמ' בכור (בכורות ל"ג.) ובפ"ח בתרומות (מ"ח) חבית של תרומה שנולד בָה ספק טומאה ר"א אומר אם היתה מונחת במקום התורף יניחנה במקום המוצנע פי' מקום מבוזה שאינו מוצנע[1]). בפ' ח' בנדה (נ"ז:) הרואה כתם על בשרה כנגד בית תורפה טמאה. פי' מבית ערוה ולמטה טמא שחזקתו מן המקור בא. בס"ג דפ' שני בנדרים (כ'.) כל המסתכל בעקיבה של אשה וכו' אמר ר"ל עקיבה דקתני מקום התורף שהוא מכוון כנגד העקב פי' כשהיא יושבת ול' יוני הוא ובלעז נמי לדבר שאינו הגון קורין תורפ"י[2]). בפ' במה אשה יוצאה בגמ' ד ס מ ך י ו צ א ה א ש ה[3]) (שבת ס"ד:) כל המסתל באצבע קטנה של אשה כאלו הסתכל במקום התורף[4]). בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ט:) ההולכין לתרפות אסור לשאת ולתת עמהן פי' ע"ז קרי ליה תרפות לשון גנאי כמו תורפה של אשה מקום הטנופת. לעג וקלס (תהלי' מ"ד, י"ד) תרג' ממקנותא ותרפותא[5]). בברייתא דר' אליעזר בפ' ל"ו[6]) ומה הן התרפים שוחטין[7]) אדם בכור ומולקין את ראשו ומולחין אותו במלח ובשמים וכותבין על ציץ זהב שם רוח טומאה ומניחין אותו תחת ראשו[8]) ונותנין אותו בקיר[9]) ומדליקין לפניו נרות ומשתחוין לפניו ולבן[10]) היה מדבר עמהן ומנין שמדברין[11]) שנאמר (זכריה י') כי התרפים דברו און לפיכך גנבתם רחל שלא יגידו ללבן שברח יעקב ועוד להכרית ע"ז מבית אביה[12]) — (א"ב פי' בל"ר מכוער נבזה ומטונף). *[אחי"ה ר"ב הוסיף ללא צורך כי גם פי' רבינו עולה בקנה אחד עם פירושו ולי נראה שהוא ל"ע הנ"ל ונקרא תורף (תורפה) בשת ובית ערוה או מקום גלוי עיי"ע בית תורף (ח"ב, פ"ז:) וש"נ תרג' ירוש' א' במד' כ"ה, ח' ותר"י א' לדברים כ"ח, נ"ז ומזה ג"כ תורף הגט פי' גלוי מקום עיי"ע הקודם לזה. ו ה פ ע ל ממנו מנדף (תהלים מ"ד, י"ז) תרג' דמחסר ודמתריף[13]). ומזה תרפות בע"ז הנ"ל ותוספת' ע"ז פ"א ומפורש בירו' ע"ז דמ"א: מאן דאמר תרפוס תרפים ומאן דאמר תרבות תוריבס עיי"ע תוריבס. תנחומא ויצא סי' י"ב למה נקרא תרפים לפי שהן מעשה תורף מעשה טומאה[14]) ועיי' בענין תרפים מ"ש ראב"ע לבראשית ל"א ורד"ק לש"א י"ט, י"ג; למ"ב כ"ג, כ"ד. וכן בהשאילה ערות הארץ שבועות ט"ז. מפני שתורפה של ירושלם היתה ונוחה ליכבש משם] —

תרף[15]) (נ"ל מהשם יוני θρίψ תולעת Wurm; התריף התליע wurmig werden) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ב י"ט סע"ב) גרוגרות הא חזו ליה בשהתריפו פי' הרקיבו שאינן ראויות לאכילה. *[אחי"ה ופירש רגמ"ה בשהתריפו: שהתליעו ע"כ וזה נ"ל עיקר ובנו רז"ל ה פ ע ל מהשם θρίψ, θριπός פי' התליעו הגרוגרת. ומזה תוספת' שביעי' פ"א הלוקח פגה וכו' מפני שמתריפו כ"ה נכון בכ"י ובדפו' אי' שמתרין! ירוש' ב"ק ספ"ה ד"ה. שהתריפו מחמת אוירו. במד"ר ספי"ב לא הטריפו ויותר טוב: התריפו אבל עיי"ע טרף ג' בח"ד, צ"א:

1) ובפי' רגמ"ה בבכורות פי' מקום מגולה וכ"ה בפירש"י במקום גילוי (ובברכות פי' הפקר). 2) turpe בל"ר turpis, e 3) כ"ה בכ"י ה"ב. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילקט כ"י ובנו"ג התורפה וכ"ה בנדה תורפה וכ"ה בתרומה ובכ"י ש"ס התורפה. 5) וכ"ה בכ"י תרגי ובנו"ג ותורפייתא ובמתורגמן ותורפיתא. 6) וכ"ה בתנחומא ויצא סי' י"ב. 7) בנו"ג שוחט. 8) בנו"ג לשונו. 9) בנו"ג בקטר. 10) בנו"ג והוא. 11) בנו"ג שהתרפים מדברים. 12) בנו"ג ולא עוד אלא להכרית שם ע"ז וכו'. 13) כ"ה במתורגמן ובנו"ג מנדף. 14) וכ"ה בזוהר בראשית ל"א. 15) בדפ"ע המשך מע' הקודם לזה.

תרף (= תַּרְפְּתָא נ"ל מל"י δρύψις פי' שריטה מהפעל δρύπτω (einritzen, כפ' אלו נערות בגמ' דסמוך האונס (כתובות ל"ט:) כי תרפתא דסיכורי[1]) פי' בהקזת דם מן הצואר — (א"ב פי' תרפיון בל"י רפואה). *[אחי"ה אין ענין רפואה הוא כאן כי בנו"נ כי ריבדא דכוסילתא ופירש"י ריבדא ניקור כוסילתא כלי אומן מקיז ואית דגרסינן כי תרפתא דסיכורי והיא היא. הרי תרפתא לעומת ריבדא היא ולפע"ד מל"י הנ"ל והמלה אשר ר"ב כיון עליה אפרש בע' הבא אח"ז ע"ש] —

תרף (= תַּרְפִּיוֹן מל"י θεράπευμα, θεραπεία רפואה (Heilung, Heilmittel ועלהו לתרופה (יחזקאל מ"ז, י"ב) כבר פירשנו בע' פה. *[אחי"ה ושם הביא רבינו מסנהד' ק'. ומנחות צ"ח. ועלהו לתרופה.. חד אמר להתיר פה וכו' וסיים לתרופיון פי' לרפואה ולפי זה גרס. רבינו ר' יוחנן אמר לתרופיון ממש וכ"ה לתרפיון מאי לתרפיון בכ"י ש"ס פ' ובילק' יחזקאל מ"ז[2]) ועל זה היה לר"ב להוסיף בל"י רפואה וכ"ה באמת בל"י תְּרַפֶּיָה וכ"ה בירוש' שקלים פ"ו ד"נ. ועליה לתרופה ר' ר' יוחנן אמר תרפיה מציץ עלה ותרף מזונה וכצ"ל בפדר"א ספנ"א א"ר יוחנן לתרפא צ"ל לתרפיה מצצין עליה ושרף מזינה וצ"ל ותרף מזוניה וכ"ה בשהש"ר פ' גן נעול מה לתרופה א"ר יוחנן לתרפיון מציץ עליה ותרף מזונויה וע"ש מ"כ ודב"ר רפ"א ועליה לתרופה ר"י וריב"ל חד אמר לתרפיון וכו'[3]) ומלת ותרף הוא הפעל θεραπεύω heilen, ומצאתי בע"מ כ"י אשר בקובץ כ"י האלבערשטאם וז"ל אחר שהביא זה דדב"ר (ושאר מקומות הנ"ל נעלמו מעיניו): והלא זה הדבר אשר דברתי פעמים כי כל כיוצא באלה מלות הנמצאות בכתובים עיקרן לשון הקודש ומל' הקדש נשאר בעת חלוק לשונות בשאר לשונות ועל הרוב בהשתנות מעט הוא אם רב כהשתבש המלה בלשונותם וכן אומר אני כי ממלת תרופה בל' העברי' יצאו להיונים מלות ופעלים על ההוראה הזאת אבל נשאר אצלינו ספק א"כ ר"י (ור"ל) [צ"ל ריב"ל] תרוייהו מפרשי לשון רפואה וא"כ מאי חד אמר וחד אמר ואפשר לומר דאין הבדל אלא במאי שחוטף ריב"ל וכו' או שמא ההבדל ביניהם בשרש המלה ג"כ כי ריב"ל סבר כי תרופה מגזרת רפא ור"י סבר כי המלה משרש אחר בלתי נמצא בספרינו אשר משם לקחו היונים מלת תרפיון ע"כ. ומלת תרפתא בע' הקודם לזה פי' ר"ב מזה הענין] —

* תַּרְפּוּת, תַּרְפּוּתָא, תּוֹרְפָּא Scham, Schmach עיי"ע תרף ב'.

* תַּרְפְּתָא עיי"ע תרף ד' וה'.

תְּרַץ (נ"ל מל"פ ترست ישר ונכון תם ומזה בל"ס תְּרַץ ebnen, gerade sein; תְּרִיץ, תְּרִיצָא (gerade בגמ' דפ' הכל שוחטין (חולין ח':) אי הכי כי תרצי נמי. בשלום ובמישור (מלאכי ב', ו') תרג' בשלמא וכתירצותא. כאשר הלך דוד אביך בתום לבב וביושר (מ"א ט', ד') תרג' בקשיטות ליבא ובתריצותא. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפו"ו (ובדפ"ר ואמ' בתרצותא, ובכ"י ק"ט בתריצא) וכ"ה תריצותא בל"ס ובתרג' תהלי' י"ז, ב' ושם בכ"י כ"ו, י"ב ובכ"י שם מ"ה, י"ט ובנו"ג בתריצא, שם קי"ט, ז' תריצות לבא. והתואר הפעל בל"ס תריצאית וכ"ה בתרג' משלי כ"ג, ל"א ועוד השם תירוצא תרג' תהלים צ"ז, י'; קי"א, ח'. והתואר תריץ, תריצא תרג' בארץ מישור (תהלים קמ"ג, י') (בארעא[4]) באורח תריץ, תרג' איוב א', א' שלים ותריץ. וזולתו והקבוץ זכר תריצין, תריצי, תריציא תרג' שמות כ"ג, ח'; דברים ט"ז, י"ט; למשלי ב', כ"א; ד', י"א; לתהלים ק"ז, מ"ב וזולתו. ולנקבה תריצָן שם ע"ה, ג'; למשלי ב', י"ג וזולתו. והפעל שם ג', ו' והוא תְּרַיץ שבילך. שם כ"ג, י"ט ותרץ לבך. פעל לשמות ל"ט, ל"ג והוא מתָרֵץ להון. תרג' נמתיק סוד (תהלים נ"ה, ט"ו) נתָרֵץ רזא. וכן כדרז"ל ברכות מ"ו: מתריץ תרוצי ויתיב וכו', גיטין דל"ה סע"א הפכוה לכורסיה ותרצוה וע"ש פירש"י. חולין ח' סע"ב אי הכי כי תריצי נמי וכו', שבת ס"ו רע"ב לתרוצי סוגיא עבידא עיי"ע סג ד'. ביצ' ל"ב רע"א תרצת לך רישא אלא סיפא קשיא פי' תקנת ועשית ישר ונכון רישא. גיטין ד'. רבה מתרץ לטעמיה וכו', נדה כ"ד סע"א רב מתרץ לטעמיה שמואל מתרץ לטעמיה, יבמו' י"א סע"ב וי"ב. ולאו תרוצי קא מתרצת לה תריץ הכי, עירו' ס"ז: מאן דלא ידע תרוצי מתנייתא וכו'[5]), ב"מ י"ד: ולאו תרוצי קא מתרצת תריץ נמי בבעל חוב. ב"ב ק"ע. מתניתא לא מיתרצא אלא כדמתרצא מר. כתובות ל"ה. היכי מתרץ לה] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד ובדפ"ע דסיכורי ועיי"ע סבר. [2]) ובנו"ג לתרופה ממש. [3]) וכ"ה בפיוט כ"נ: ממציא למזור תרף. [4]) כ"ה בדפוסים ובכ"י באורח. [5]) ומזה כתרצתא עיי"ע ח"ה רצ"ג וש"נ.

* תֵּירוּצָא, תֵּירוּצִיתָא (Geradheit, Redlichkeit) עיי"ע הקודם לזה ובל' עברי החדשה תֵּירוּץ פי' תשובה Geradstellung, Antwort. ובל"נ תירצותא וכ"ה בל"ס תַּרִיצֻוְתָא פי' ישרות. והתואר הפעל תריצות, תריצאית פי' ישר עיי"ע הקודם לזה.

* תירצין (צ"ל תריסין Fensterläden) ירו' שבת רפי"ב די"ג ע"ג המלחים את התירצין צ"ל התריסין כדאי' בירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ג עיי"ע לחם, (ה"ה ל"ג) וש"נ ויק"ר פ"ג.

תרק (= תְּרַקְיָא אבן טובה הנקרא' Türkis) נראין כמין תרקיא (ב"ר פי"ב) כבר פי' בע' בלס. *[אחי"ה עיי"ע בלס ב' ומ"ש בח"ב, ק"א הערה 9 ובע' טרקיא ח"ד, צ"ה — ועיי"ע הבא] —

תרק (= תְּרָאקִי, תְּרָקִי בל"ס תְּרַאקִי בל"י Θράκη Thracien) ומישך ותירס (בראשי' י', ב') תר"י (א') ותרקא[1]) [כבר פי' בע' טרקי]. ובב"ר (רפל"ז) תירס רבנן אמרי תרקי[2]) — (א"ב כן נקרא בל"י ורומיי מדינת תירס ושם גדלה אבן תרקיא אשר גוונה כעין תכלת דמשנת תמיד). *[אחי"ה עיי"ע הקודם מ"ש בענין תרקיא ובע' טרקיא — ומדינת תרקי או תראקי כדאי' בכ"י ש"ס עיי"ע טרקי (ח"ד, צ"ה) ומ"ש ומצאתי בעיקרי התלמוד שרוצה לפרש כי תרקי הם התורקו"ם (Türken) יסיים ומלת תירס באמת תורקי כי הסמ"ך והקוף מתחלפין וכו' וקשה להלמו אבל גם הח' פליישער (הוספות לעמת"ר ללעווי ח"ב 582) פי' כן כי תרקי או טרקי בירוש' מגילה פ"א דע"א: אי' תרקא הוא טורקיא בל"ס = ἡ Τουρκία asiatische Türkei ומזה ג"כ תורקי בירו' שביעי' רפ"ו דל"ו סע"ב ובירו' קידושין פ"א דס"א ע"ד לפירוש הקדמוני (בראשית ט"ו י"ט). ולפע"ד כמו שכתבתי כי הוא Thracien ועיק' הגי' תרקי כדאי' בב"ר ספמ"ד ובילק' לך לך ר' ע"ח טרקי — וביומא י"ח, בית תרייקי] —

תַּרְקַב (נראה כמו τρίκαβος ועיי' בפנים) בפ"ח בתמיד (מ"ד) והכף דומה לתרקב גדול בגמ' דפ"ק דתעניו' בגמ' עד מתי שואלין (תעני' י'.)[3]) מתמצית בית כור שותה תרקב פי' "תרי וקב (הנה) [צ"ל דהיינו] ג' קבין והן חצי סאה" — (א"ב פי' בל"י מדה של שלשה קבין) *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל פי' ג' קבין וכפי' רבינו והוא הועתק מפי' רגמ"ה בתעני'. ור"ח פי' תרקב חצי סאה. ורש"י פי' ג"כ כפי' רגמ"ה בקידושי' י"א. תרקבא דדינרי ופירש"י שלשה קבין, וביומ' י"ח. פירש"י תרקבא דדינרי חצי סאה תרי (קב) [צ"ל וקב] וכ"ה באמת ברש"י ע"ז י"ח. ד"ה תרקבא: תרי וקב חצי סאה ע"כ וכ"ה באריכות לשון במיוחס לרש"י בב"ר פט"ו. תוספת' ב"ב פ"ה היה מבקש ממנו תרקב מודד לו בסאה ונוטל ממנו תרקב, תוספת' מעשר ראשון פ"ב תרקב קטנה. ועיי' עוד חגיג' כ"ג: ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג] —

☞ תְּרִיקְלִין עיי"ע טרקלין *[אחי"ה ושם בח"ד, צ"ו. הערה 6 כבר העירותי כי בויק"ר פט"ז הגי' בתורקליניה ורבינו גרס בט"ת ועל זה כיון ר"ב] —

* תוריקין (?) תרג' כ"י משלי ז', ו' או כבדפוסי' תורקין ט"ס וצ"ל תורסין עיי"ע תרס.

תַּרְקוֹשׁ מל"פ ترکش, تیرکش בל"ע ترکاش ובל"י האחרונית ταρχάσιον, ταρκάσιον אשפה (Köcher[4]) בתוספת שבת כפ' בראשונה (ר"פ י"ד (ט"ו) תרקוש שנשבר הוא ושבריו ניטלין בשבת. *[אחי"ה בנו"נ בתוספ' פט"ו[5]) מרקוש וכבר העירותי בזה העי' בח"ה, רס"ב כי צ"ל תרקוש ובאמת כן מצאתי בכ"י אירפ' בהוצ' צוק"מ צד 131 וששתי עליו כמוצא שלל רב ופי' אשפה ולא סולם כדעת המ"ול התוספת' עפ"י המשביר] —

תרר' (= תְּרָרָא, תְּרָאָרָא נ"ל מל"ע ثرور Schwätzer) בפ' הגוזל עצים בגמ' נתן לו את הקרן (ב"ק קה:) א"ל תראראֿ[6]) כי תניא ההיא דקאמר ליה הילך, כס"ג דפ' שנים אוחזין (ב"מ כ':) א"ל תררא שטרי חליצה ומיאונין תנן, בר"ג דפ' [ספק] אכל חלב (כריתות י"ח:) א"ל רבא תררא הודע ולא

---

[1]) בנו"נ ותרקי וכ"ה בתרג' דה"י א' א', ה'. [2]) בנו"נ תורקי ובכ"י ק"ט בערוך תרקיא וכ"ה בעיקרי התלמוד. ודע כי זה הערך נשמט בדפ"ר ודע עוד כי בדפ' פיזו ובאסיל אי' תרגי' ירוש' תרקא כבר פי' בע' תירס רבנן אמרי תרקי ובדפ"א אי' תרגי' ירוש' תרקי' כבר פי"בע' טרקי תירס רבנן אמרי תרקי וא"כ בכולם נשמט הציון מב"ר ואיי' לנכון בכ"י בדפו"ו ובעיקרי התלמוד אבל בכ"ז דעתי נאמנה כי בזה דפי' אמש' צדק כי צ"ל אחר הציון מהתרגי' עוד: "כבר פי' בע' טרקי" כי בע' טרקי הביא באמת יומא י' רע"א ותירס זו טרקי. [3]) וכ"ה בב"ר פט"ו. [4]) עיי' פערלעס עט"ש 51 שהעיר ג"כ על ל"צ carquois וזה נבנה מן ל"ר אמצ' carcaisum. [5]) והי' הנוצרי בוקסטארף הביא פ"א בתוספתי כי טעה לחשוב כי הפרק המתחיל בראשונה היא פרק ראשון! [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע תררא.

הודע תנן פי' שוטה מוריד ריר. — (א"ב בנוסחאות כתוב תרדא ע"ש) *[אחי"ה וזה לשון ר"ח בב"מ הנ"ל (תרדי) [צ"ל תררא] שטרי חליצה וכו' ורב עמרם אמר בשביל שביזני וקראני מוריד ריר מפי נשברה ע"כ וכ"ה בשט"מ לב"מ בשם ר"ח ובשט"מ לב"ק אי' א"ל תרדא מוריד ריר על זקנו תרדא מלשון ריר הרשב"א ז"ל וגאון ז"ל פי' תראדא שוטה ע"כ ובלי ספק צ"ל תררא כי בלעדי זאת אין הלשון תרדא נופל על הלשון ריר ובאמת כן מצאתי בפירוש בחידושי הרשב"א בב"ק. ובריי"ש אי' בכ"י ש"ס פ' לב"מ ושם אי' תרארא כמו בכ"י ק"ט הנ"ל וכ"ה בכ"י ש"ס ה' לב"ק תארארא והוגה תררא וכ"ה בזבחי' כ"ה: בכ"י ש"ס תרארא אבל בכ"י ש"ס מינכען בב"מ תראדא בב"ק תרדא וצ"ל כמו בכ"י ש"ס מינכען זבחי' תרארא או תררא (עיי' ד"ס במקומות הנ"ל) וכ"ה תרארא בהעתקת רגמ"ה לכריתו' ופי' „עצל" וזה מה שפי' רש"י בכריתו' שם תרדא שוטה ל"א עצל ע"כ, וכפירש"י ב"מ פי' תרדא משועמם ובזבחים פי' תרדא שוטה בהול ובב"ק תדורא: אין לב [1] וכפי ג' שלנו תרדא פי' ר"ב עיי"ע הנ"ל ומ"ש אבל כבר העירותי שם כי פי' רבינו עיקר לפי הגי' בריי"ש והוא לפע"ד ל"ע הנ"ל ופי' ענין לחות וריר והושאל על אדם שדובר שטות ופטפוטי מלין או י"ל שהוא ל"פ ترل לח וטנוף והושאל לנבזה וקטן הערך וכן הוראת ترل פי' זבל] —

* תַּרְשִׁישׁ (כיון לל"י Seemann θαλάσσιος) ירו' מגיל' פ"ג רע"ד. עיי"ע אבדוקוס ח"א, ה'.

תרת (= תּוֹרִיתָא בהבלעת האל"ף פי' כמו תואר Form, Gestalt) בילמדנו ואתחנן (בתנחו' לי"ו) ותימורות [2] (מ"א ו', כ"ט) תוריי תמרים. בגמ' דפ' כיצד מברכין (ברכו' ל"ז:) ובס"ג דפ' אלו מנחות [3] (מנחו' ע"ה:) והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. פי' שיש עליו תואר לחם וניכר וידוע כי לחם הוא אבל אם נימוח וליכא עליה תוריתא דנהמא בורא מיני מזונות הוא שמברכין עליו [4] (ורבנן גרסי שטפי וגרסי) [צ"ל ורבנן שטפי וגרסי] [5] תוריתא דנהמא ומבליעין את האלף [6] כי כן דרכם באחה"ע להבליען במקומות הרבה. *[אחי"ה ר"ל במקום תואריתא אי' תוריתא וכדאי' בדפ"א עיי' הערה 6 — ובענין הבלעת ח' וע' עיי"ע סר ב' ועיי"ע שד ה', שת ה'. וגי' רגמ"ה במנחו' תאוריתא ופי' שיהא בהן מראה לחם ולא דקין הרבה שאין נראה אם היו לחם אם לאו ע"כ וכ"ה בפי' רש"י ע"ש ושם הגי' תוריתא].

* תירתא (שם הפרטי) ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: ר' חנינא תירתא בשם ר' הושעיה נ"ל שהוא הוא ר' חנינא תורתייה, תרתייה עיי"ע בן תורתא ח"ב, קכ"ד:

תַּרְתֵּי, תַּרְתִּין עיי"ע תרי וש"נ.

תַּרְתָּק (נ"ל מל"פ ترتك Phasan) בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמן (סנהד' ס"ג:) את [7] נבחן [8]) ואת תרתק (מ"ב י"ז, ל"א) ומאי נינהו כלב וחמור. *[אחי"ה זה הפי' של ש"ס רק נביאות הוא כחשבם כי נבחן תואר מן נבח (היינו כלב מנבח) ומפני כן תרתק יהיה חמור אבל תרתק ל"פ הוא ופי' פסיוני ובאמת בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ד אי' את נבחן כלבא ואת תרתק חמרא והספרוים וגו' טווסא ופסיונ י [9] וקרובה ההשערה כי טווסא ופיסיוני הוא פי' אחר ונוסח' אחרת תחת כלבא וחמרא ושב הפי' השני אל נבחן ותרתק] [10] —

* תַּרְתֵּר מל"ע בע' תר ז' ע"ש וש"נ.

תָּשׁ (תְּשַׁשׁ נרדף עם נתש die Kräfte weichen, erschlaffen) בפסקא דויהי בשלח (פסיקי דר"כ צ"ג:) ר' אליעזר איתשש [11]. פי' חלה. *[אחי"ה בנו"ג ר"א בר"ש איתשש תר"י א' במד' יד, ט' סר צלם מעליהם: תש חיל גבורתהון מעליהון. אִתְפַעל: מבלי יכלת ה' (דברי' ט', כ"ח) תר"י מדאתְתִּישׁ חילא מן קדם יי'. וכנ"ה בתרג' אמילם (תהלי' ק"ח, י' י"א. י"ב) אֲתוֹשְׁשִׁינוּן [12]. ובדרז"ל ברכו' ל"ב: תשש כחו של משה ולא היה בו כח לדבר.

[1] ועיי"ע טרד וש"נ סנהד' כ"ו. טרודא. [2] בכ"י ק"ט ותמורות. [3] בדפ' פיזי בט"ס אלו מציאות ובדפי באסיל ואמ' ופראג הוסיפו עוד בפנים הערך ב"מ! [4] זה הפי' שייך לר"ח כדמוכח מאו"ז הל' ברכות סי' קמ"ז ושם הובא ג"כ גי' תוריתא והוסיף בעל או"ז ויש גירסאות אחרות משובשות ואינם עיקר ע"כ. [5] וכ"ה בדפ"א ונראה שיד בעל מוסיף ערוך שולטת בו והגיה ככה והראיה כי הוסיף עוד: במקום תואריתא תוריתא וזה הפי' בודאי שייך לר"ב וליי' בשאר דפ"ע וליי' בכ"י. [6] בכ"י ק"ט הארץ! [7] לי' במקרא. [8] במקרא כתיב בזיין ועיי' מ"ש מנחת שי במ"ב י"ז, ל"א ושם הובא רד"ק ועיי' ג"כ הראב"ע במקומו. ובד"ס סנהד' צד צ' הערה ג' אי' וז"ל ובכ"י פ' את נבחן [ובחן יש בם בוי] ולית ליה פתרא ע"כ אבל אני מצאתי פתרא והוא כי בעל הגליון הגיה כי במקרא אי' בזי ולא נבחן בג"ן וכצ"ל: את נבחן [נבחן יש בס' (= במקרא) (בוי) [צ"ל בזי]. [9] כבבלי סנהד' אי' הפרד והסוס ע"ש. [10] ואח"כ מצאתי שכבר עמד על זה החי' ד"ר כרילל במ"ע יאהרביכער ח"א, 187 וברוך שכוונתי. [11] כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע תשיש. [12] כ"ה בדפ' רעגיא ובנו"ג אֲתוֹשִׁינוּן מפעל נתש.

סנה' צ"ו. תש כחו, שם כ"ו: למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם, גיטי' ע', ג' דברים מכחישין וכו' ג' דברים מתישין גופו של אדם כגי' הע"י [1]. וכן בהפעיל במדרש הגדול כ"י בראשית מתושאל: מתישן פסחים ס"ב: תשש כחן של חכמים, תענית ל"א, תשש כחה של חמה. תוספת' סוטה פי"ג תשש כוחה של מערכה וכו'. אתפעל שהש"ר פ' דודי לי: אתשש ר' חנינא, קהלת רבה פ' תן חלק ראב"ש אתשש. והתואר תַּשִׁישׁ ירו' ברכו' פ"ב ד"ד: בגין דאנא תשיש, שם פ"ה ד"ט ע"ד כד הוה תשיש. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד סלק למבקרה לר' חגיי דהוה תשיש וכו'. ירוש' שבת פ"ו ד"ח סע"ג דהוה תשיש. ירו' מ"ק ספ"ג דפ"ג רע"ר שמע דר"ח תשיש. קהל"ר פ' יש רעה תשיש ערטל וכפין. והקבוץ ויק"ר ספ"ה תורייא תשישין. שהש"ר פ' חכו. קול ה' בכח לבחורים קול ה' בהדר לתשישין — והשם המופשט תַּשׁוּתָא תרג' וילכו בלא כח (איכ' א', ו') ואזלו בתשות כחא. ותמגגני תשוה (איוב ל', כ"ב) [2], תרג' תמסיגני בתשייתא ובבי' תשיותא. קהל"ר פ' אי לך: בגבורתו ולא בתשישותו [3]. ועוד: תְּיָשָׁה עיי' מדרש הגדול בראשי' מרירות לב ותישת כח] —

תְּשׁוּאוֹת (מל"מ הקבוץ של תשואה ענין קול המולת המון Volksgetümmel) בריש מגילת איכ' (פתיחתא דאיכ"ר ד"ה ר' יוחנן פתח סי' כ"ד) תשואות מלאה (ישעי' כ"ב, ב') א"ר אלעזר [4] בן יעקב הלשון הזה משמש ג' לשונות צרות מרגשות אפלה.

* תִּשׁוּב, תּוֹשָׁב (שם מקום) אליהו דמן תשוב תרג' אליהו התשבי (מ"ב א', ח'; ט', ל"ו) ובתרג' מ"א י"ז, א' אי' תושב ועיי' שם כ"א, י"ז; למ"ב א', ג' וכתב הרד"ק שבראשונה ישב בעיר ששמה תושב ואח"כ ישב בגלעד אבל לא פי' למה נקרא מתשבי גלעד ובעל התשבי נתן בזה טעם לשבח ע"ש מ"ש ובסוף המתורגמן.

* תְּשׁוּבָה (מל"מ Rückkehr) והרבה אצ"ל רז"ל עיי' ברכו' י', י"ז. י"ט. כ"ג. ל"ד. שבת ל"ב. נ"ו: פסחי' נ"ד. קי"ט. יומ' י"ח. ל"ו: פ"ו. פ"ו: פ"ז. סוכ' נ"ג. ר"ה י"ז: ל"א. תעני' ט"ז. כ"ג: מ"ק ט"ז: יבמו' כ"א. נדרי' ל"ב: גיטי' נ"ז: סוט' י"ד. ל"ה: מ"ז. קידוש' מ': ב"ק צ"ד: ב"מ נ"ח: ב"ב ט"ז: סנהד' ז. ל"ז צ': צ"ו: צ"ז: ק"ב: ק"ג. ק"ה. ק"ח. ק"ט: ע"ז ד': י"ז. י"ט. מנחו' כ"ט: נ"ג: חולי' ה'. נדה ע': אבות פ"ד, מי"ז. ירו' תעני' פ"ב דס"ה: ירו' נזיר פ"ז דנ"ז. ב"ר ס"פ כ"ב ויק"ר פ"י — ועוד פי' מענה יומ' י"ב: כתובו' פ"ז:

* תּוּשְׁבְּחָא, תּוּשְׁבַּחְתָּא (כל"ס תֻּשבוחתא פי' שבח Ruhm, Lob, Loblied) תרג' שם תפארת (ישעי' כ"ג י"ד) שום דתושבחא ותרג' השירה (דברי' ל"א, י"ט) תושבחתא הדא והרבה בתהלי' להעתקת למנצח, מזמור עיי' תרג' תהלי' ג"א, א' ס"ה, א'. ב'; ס"ו, א'; פ"ג, א'; ק', א'; ק"ח, א' והקבוץ תושבְּחָן תרג' שמות ט"ו, י"א. וכן בדרז"ל ברכו' ג': ז': פסח ק"ז. בשירות ותשבחות. ירו' ברכו' פ"ה ד"ח ע"ג הנביאים חתמו בתשבחות פסחי' קי"ז. כל תושבחות תהלים.

* תַּשְׁוֵיתָא, תַּשְׁוִיתְא (פי' בל"ס תַּשְׁוִיתְא ערס Bett, Lagerstatt) עיי' שו א' וש"נ וכן תרג' משכבך (משלי' כ"ב, כ"ז) תשויתך והקבוץ שם ז' ט"ז; לא, כ"ב תַּשְׁוְיָתָא.

* תְּשׁוּקָה (מל"מ Begehren) ב"ר פ"כ ארבע תשוקות הן וכו'.

* תַּשׁוּתָא (Schwäche) עיי"ע תש.

* תִּשְׁחוֹרֶת עיי"ע שחר ד' ומ"ש. ופי' תשחורת (איש תשחורת) מי שממונה על המס ירו' תעני' פ"ב דס"ה: שפל ברוח ונוח תשחורת איכ"ר פ' בלילה היה לה בן תשחורת ומת.

* תַּשְׁיוּתָא, תַּשְׁיְיתָא, תְּיָשָׁה עיי"ע תש. ומזה התואר נקבה תַּשָּׁיָה (schwächliche) ב"ר פי"ב מה יעלה זו תשייה היא מתיראה מן החיה וכו'.

* תּוּשְׁלַחְתָּא (פי' שליחות Sendung) תרג' שופטי' ה', ט"ו בתושלחתיה אזלין.

* תַּשְׁלוּמָא, תּוּשְׁלָמָא, תּוּשְׁלֵימָא (פי' ענין גמול ושלומים (מפעל שִׁלֵּם) Vergeltung, Belohnung, Bestrafung) תרג' הגמולה (ש"ב, י"ט ל"ז) תשלומא הדא. והקבוץ תרג' ירו' ב' שמות כ"ה, כ' תבר תַּשְׁלוּמֵי תבר עין תשלומי עין ושן תשלומי שן. ועיי' ספרא לאותו פרש' פסוק כ"א מה מכה בהמה בתשלומין אף מכה אדם בתשלומין.

---

[1]) ומה שאי' בגליון כגי' הערוך לי' ולא מצאתיו בערוך ובנו"ג מתיזין. [2]) והקרי תֻּשִׁיָּה. [3]) ודרש בשתי (קהלת י', י"ז) כמו בתשי. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע אליעזר.

ב״ק פ״א, מ״א תשלומי נזק, שם מ״ב חבתי בתשלומין, מ״ג הניזק והמזיק בתשלומין. ר״ה ד׳: יש לו תשלומין כל שבעה. כתובו׳ ל׳. ושם: ר׳ נחוני׳ בן הקנה היה עושה את יוה״כ כשבת לתשלומין מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין אף יוה״כ מתחייב בנפשו ופטור מתשלומין, ושם: מה מיתה שלכם פטור מן התשלומין אף מיתא שלי פטור מן התשלומין. ובענין עונש תרג׳ שלומים (ישעי׳ ל״ד, ח׳) תושלימא; לירמי׳ י״ג, י״ט תושלימת עובדיכון ועיי׳ להושע ט׳, ז׳; ליחזק׳ כ״א, כ״ה וזולתו. וכן ענין תשלומא ולנקבה תִּשְׁלַמְתָּא ירו׳ יבמו׳ פט״ו די״ד ע״ד הוא כיתב לו תשלמתה על נכסיי פי׳ חיוב השילום (Zahlungsverpflichtung).

* תשלמי עיי״ע תלשמי.

* תַּשְׁמִישׁ, תַּשְׁמִישָׁא, תַּשְׁמִישְׁתָּא (ובל״ס תִּשְׁמֵשְׁתָּא (מפעל שמש) פי׳ שירות וצורך Dienst, ובפרט תשמיש ערסא, תשמיש המטה (Beischlaf רק בתר״י דברי׳ ז׳, כ״ו ריחוקי טעוותא ותשמישהא; לבראשי׳ י״ט, ח׳ דלא חכמו תשמיש לגבר; ולרוב עם המלה ערסא או ערים עיי׳ לשמות י״ט, ט״ו; לויק׳ י״ח, י״ד; לבמד׳ ט״ו, ג׳. וכן בדרז״ל מגיל׳ כ״ו: תשמישי מצוה. תשמישי קדושה. שם תשמיש דתשמיש ובלא״ר ב״ב ס״א. ושם: הא תשמישתא לחוד והא תשמישתא לחוד — וכמה פעמים תשמיש או תשמיש המטה פי׳ ענין ביאה (עיי״ע שמש) עיי׳ שבת י״ח: עירוי ס״ב: יומ׳ ע״ז: ביצ׳ ז׳. כתובו׳ ס״ה. ע״ז: נדרי׳ כ׳. גיטי׳ ע״ו: שבועו׳ י״ח: חולי׳ קכ״ז. בכורו׳ ח׳. סנהד׳ ק״ו. ק״ח. נדה ע״א. תוספת׳ כתובו׳ פ״ה.

* תַּשְׁנִיק, תַּשְׁנוּק (מל״ס תַּשְׁנִיקָא מפעל שנק (Erwürgung, Erstickung ירוש׳ ברכו׳ ספ״ד ד״ז: שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ ובב״ר פל״ז בתשניק עיי״ע שנער וש״נ איכ״ר פתיחתא סי׳ כ״ג ד״ה ר״י דסכנין ועיי׳ ג״כ קהל״ר פ׳ וישב העפר. ועוד עיי״ע שנק וע׳ שרנק.

תְּשַׁע (נקבה וכן בל״ס ובל״ת תְּשַׁע ולזכר תִּשְׁעָה ובלא״ר וסורי תַּשְׁעָא (neun ירושלמי בפ׳ תפלת השחר (ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ח.) בתשעה באב מתפללין רחם ה׳ אלהינו עלינו וכו׳ בתשעה באב אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילות הסנדל ובתשמיש המטה (תענית ל׳.[1]), והגאון אמר[2] יהא בנדוי כל מי שעושה אחת מכל אלו בט׳ באב[3]), בר״ג דפ׳ דם הנדה (נ״ה:) תשעה משקי זב הן וכו׳. *[אחי״ה בירוש׳ ובתעני׳ אי׳ בט׳ באב וכ״ה לרוב קצור מן תשע באב ועיי׳ עוד מאמרי רז״ל בזה ברכו׳ י״ז. תעני׳ כ״ו. כ״ט. ל׳; מגיל׳ ה׳: ולנקבה תרג׳ בראשית ה׳. ה׳ תשע מאה; לדברי׳ ג׳, י״א תשע אמין ולזכר לבמד׳ א׳, כ״ג תשעה אלפין. וכן בדרז״ל ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ה. תשע אזכרות. ברכות ח׳. תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו וכו׳. נדה מ״ו. קידושין ט״ז: ירוש׳ קידושין דנ״ט רע״ג בן תשע שנים ויום אחד וכו׳. לזכר ירוש׳ ברכות הנ״ל אם יאמר לך תשעה עשרה הן אמור לו וכו׳. ויק״ר פט״ז תשעים ותשעה מתים בעין רעה וכו׳ ע״ש. ומספר סדורי תְּשִׁיעָאָה תרג׳ במד׳ ז׳, ס׳; מ״ב כ״ה, א׳ ולנקבה תְּשִׁיעָיתָא לויק׳ כ״ה, כ״ב. תְּשִׁיסְרָאָה = תשעה עשר תרג׳ דה״י א׳ כ״ד, ט״ז — ומן תשע נבנה השם המופשט תִּישׁוּעַ (Neuntel) פי׳ חלק אחד מתשע. ירוש׳ דמאי ספ״ז דכ״ו ע״ג נוטל שני תישועין ותישוע של תישוע. ירוש׳ עירובין פ״ב ד״כ: צא מהן ארבעה תשועין לארבע רוחות וכו׳] —

* תִּישׁוּעַ עיי״ע הקודם לזה.

תִּשְׁרִי (בל״ס תַּשְׁרִי תַּשְׁרִין הוא החדש השביעי) בפסקא דר״ה[4]) (פסיקתא דר״כ צד קנ״ג.) ובויק״ר אמור אל הכהנים לעולם ה׳ דברך (פכ״ט) תשרי כתיב שתשרי ותשבוק לחובינו. *[אחי״ה בפסיקתא אי׳ ואיזה זה תשרי תשרי על שם תשרי ותשבוק כל חובינו והובא הפסיקתא ברוקח ובאבודרהם עיי׳ הערת המו״ל ובויק״ר אי׳ בלשון קצרה אי אתה מוצא אלא בחדש תשרי. וכנ״ה בר״ה ח׳ סע״א י׳: כ״ז. ע״ז ח׳: ירוש׳ ר״ה פ״א דנ״ו: בתשרי נברא העולם; בבלי שם י׳ סע״ב בתשרי נולדו אבות בתשרי מתו אבות, שם י״א רע״א בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל. ב״ר פכ״ב מ״ד בתשרי נברא העולם הכל קיים מן החג ועד החנוכה מ״ד בניסן נברא העולם וכו׳. וגזרת

[1]) וכ״ה בכ״י ש״כ ובריי״ף ובר״ש וכ״ה בהעתקת ר״ח ובדפוסים מן דפ׳ פיזי נשמט בש״ס בטעות ברחיצה. [2]) כ״ה בכ״י ק״פ ובדפ״ע והגאון ז״ל ואין שכיח זה הלשון ובפי׳ ר״ח אי׳ ושלח רב הגאון ואולי צ״ל ושלה רב האי גאון. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח בתענית. [4]) ועיי״ע בקינוס ועי׳ דמס (= דימים) שמכנה רבינו פסקא בחדש השביעי פסקא דר״ה.

המלה הארמית והסורית מפעל שרי, שרי פי' התחיל לפי זה החודש מתחיל השנה כדאי' בר"ה פ"א, מ"א באחד בתשרי ראש השנה לשנים, שם ב'. בכורות נ"ח. בא' בתשרי ר"ה למעשר בהמה, תרג' ויקרא כ"ג, כ"ד בתשרי דהוא ירחא שביעאה, תר"י א' בראשי' ז', י"א מתשרי דהוה ריש שתא לשכלול עלמא] —

* תָּשַׁשׁ, תַּשִּׁישׁ, תַּשִּׁישׁוּת עיי"ע תש.

תת (= תּוּת בל"פ תּוּט וכ"ה בל"ע תּוּט, תּוּת וכל"ס תותא Maulbeerbaum) בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז:) ת"ר נותנין קיסם של תות ושברי זכוכית בקדירה בשביל שתתבשל. בר"ג דפרק חבית (שם קמ"ד.) תותים ורמונים דלאו בני סחיטה נינהו. [ירושלמי] בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד) כל דבר שדרכו ליאכל ואין דרך היוצא ממנו ליאכל כגון תותים ומן תותים[1]. בפ"ק בבכורות בגמ' היוצא מן הטמא (בכורות ח'.) חתול לני[2]) יום וכנגדו באילן תות פי' בלעז מור"י. *[אחי"ה בלאי"ט mora וכ"ה בל"ר morus ובל"י μορέα ובעל עיקרי התלמוד סיים: ובערבי תות ע"כ, והוא אמת כי בל"ע ופ' וסורי כך שמו. וכנ"ה במעשרות פ"א מ"ב האוג והתותים משיאדימו, שבת קמ"ג: תותים שמשך מהן מים. ושם: בתותים ורמונים. תוספת' תרומ' פ"ד לא יתרום מן התותים שליקט בשחרית על תותים שליקט בין הערבים, תוספ' פסחים פ"א למה זה דומה לתרומת תותים. ב"ר פכ"ג משל לאחד שנכנס לגינה וליקט תותין ואכל וכו'. ובל"ס תּוּתָא בקבוץ ירוש' נדרים פ"ו דל"ח ע"ד כגון אילין תּוּתַיָּא וכ"ה בירוש' ערלה רפ"א ד"ס סע"ג כגון איליַן תותייא דלא אית בהון ממש] —

תת (= תּוּת בהבלעת הח' תחת תְּחוֹת unterhalb, unten) בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בבהמה (חולין צ"ב סע"א) ורובייהו משתכחי בבי כנישתא דתותי אפתא פי' תחותי ח' מבלעת — (א"ב בשבת בפ' במה אשה ברפואות (שבת ס"ז.) וכי פסק ליה ליתיתיה[3]) וליפסקיה ובריש דפ' כל הזבחים שקבלו (זבחים י"ט רע"א) והוו מדלי המייניה ותתייה ניהליה[4]) פי' והשפיל למטה[5]). ותר"י (א') ויהי מבדיל בין מים למים (בראשית א', ו') וִיהֵי מפריש בֵּינֵי מוי עלאי לביני מוי תתאי). *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י שם ו', ט"ז תחתים: מדורין תַּתָּאִין, תרג' איוב ל"ח, כ"ה מיא תתאי, לדה"י ב' ו', י"ח ושְׁמיא תתאי וחית נבלעת במקום תְּחְתַאי וכן תּוֹתֵי במקום תְּחוֹתֵי תרג' ירוש' אי במד' כ"ה, א' מתותי פסיקייהון וכנ"ה בדרז"ל עיי"ע תחות וש"נ דוגמאות בהבלעת הח' ויש להוסיף סנהד' ל"ט. לעילאי.. לתתאי, תענית כ"ה: תהומא תתאה.. תהומא עילאה, פסחי' ח'. הא דמידליא הא דמיתתאי, ושם: עילאי.. תתאי, שם ע"ב. תתאי דתתייתא, שם ע"ד: לתתאי, ע"ז רע"א עילאה.. תתאה, ב"ק פ'. דמתתאי שקיה. מ"ק י': תתאי, ב"מ פ"ה סע"ב תותי. חולין ח' סע"ב קרמא מפסיק מתתאי, שם קי"ב. ודילמא תתאה מטא עילאה לא מטא. איכ"ר פ' רבתי (דה"י חד בר נש) זיל מנינן מעילא לתתא ומתתא לעילא וכו' — ב"ר ר"פ כ"ט לגי' רבינו בע' תתיה: אין תתיה אונקיא אחת וכו'] —

* תַּתִּיָּה (פי' כמו תחתיה וח' נבלעת) עיי' סוף ע' הקודם לזה וע' תתיה.

☜ **תּוֹתָב** (בל"ס תּוּתָבָא מפעל יתב כמו תושב בל"מ Beisass) תרג' תושב (בראשית כ"ג, ד') עיי"ע תב קמא. *[אחי"ה שם הביא רבינו שן תותבת (שבת ס"ד:) ושייך לכאן ופי' רבינו עולה יפה עם פי' שני של רש"י ע"ש והרמב"ם פי' שן תותבת כגון מי שנפל לה שן ונותנת במקומה שן ממקום אחר ונקרא תותבת על שם שמתיישבת במקום השן הנופלת ונדחקת בהדוק וכן שן של זהב שניהם אסורין. ורבינו נסים פי' כפי' הירושלמי לפי שהוקשא לו קושיא לכל הפירושים שן תותבת הוא של עץ ושל זהב שניהם אסורין ע"כ בעק"ה. ובענין תרג' תושב עיי' לשמות י"ב, מ"ה תותבא ואגירא (תר"י אי דייור תותב ואגירא), לויקרא כ"ב, י' תותבא דכהנא והקבוץ תּוֹתָבִין תּוֹתָבַיָּא תרג' ויקרא כ"ה, מ"ה; מ"א י"ז, א'. ויק"ר ספי"ז במד"ר ספ"ז פתיחת' דאיכ"ר ס"פ כ"ב ד"ה ר' יהושע דסכנין ילק' ישעיה ר' ש"ב מהו בביאה (יחזק' ח', ה').. בייה בייה תותבא מפני מארי ביתא. והשם המופשט תּוֹתָבוּתָא וכ"ה בל"ס ובתרג' בראשית י"ז, ח'; כ"ח, ד'; ל"ז, א'; מ"ז, ט' והקבוץ תר"י שם. וכן תּוֹתַבְתָּא תרג' יחז' ט"ז, ג'] —

---

[1]) בנו"ג כבירוש' הנ"ל כל דבר שדרכן ליאכל ואין דרך היוצא ממנו ליאכל נדר בו מותר ביוצא ממנו מה אית לך כגון אילין תותייא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בש"ס לגי'. [3]) בנו"ג ליתתיה. [4]) בנו"ג והוה מדלי לי המיינאי ותיתייה ניהליה ובכ"י ש"ס ותתי ניהלי. [5]) וכ"ה כפירש"י בשבת הנ"ל ע"ש.

☞ תּוֹתָב (מִע' הקודם ופי' שמלה אדוק בגוף (anliegendes Kleid תרג' שמלה (שמו' כ"ב, כ"ו) עיי"ע תב שני. *[אחי"ה והושאל לחלב האדוק ע"ג הדקין כשמלה בגוף עיי"ע תב ב' וש"נ. והקבוץ מן תּוֹתָבָא תרג' יהושע ט', י"ג תותָבָנָא. ירו' שבת פ"ו ד"ז ע"ד סנבוטין: צובעין תּוֹתָבָן ודע כי גם בל"ע ثوب פי' בגד ובל"א תותביתא ילק' איכ' סוף ר' תתרל"ו מאן דלביה מתנסי במאניה עביד תותביתא פי' מי שלבו מתנשא בכליו הוא עושה לו לבוש נאה].

* תּוֹתָבָה (פי' כמו תשובה ועוד מענה Rückkehr, (Antwort ירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג עד כדון אית תותבה לעלמא דאתי. ירו' שבועו' פ"ג דל"ד רע"ג. א"ר זירא כל יומוי דר' בא בר ממל לא אשכחנן תותבה ומן דדמך אשכחנן תותבה.

* תְּתוּבָא, תְּתוּבְתָּא (פי' א') כמו תשובה Busse, Entgegnung, מענה (ב' Rückkehr (Widerlegung (א') רק בתר"י עייע' לבראשי' ו' ג'; י"ח, כ"א; לתהלי' צ', ב'. וכן בדרז"ל ויק"ר פי"ג עביד תתובא. ושם פל"ה צריכין ישראל לחרובא עבדון תתובא. ב) ירו' חלה ספ"ג הדא דר' זירא תתובא על דר' בון ועוד עיי' תותבה. ירו' ר"ה פ"ה דנ"ז: הדא מן תתובתה דר' יצחק וכו'. והוא הקבוץ ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד: כל אילין התובתה צ"ל תְּתוּבָתָהּ.

* תּוֹתָבוּתָא, תּוֹתַבְתָּא (וכ"ה בל"ס, Wohnort (Aufenthaltsort עיי"ע תותב א'.

תַּתְיָה (לדעת רבינו = תחתיה ולדעת ר"ב מל"י עיי' בפני') בב"ר פ"ל (כ"ט) בריש אלה תולדות נח ימלט אי נקי (איוב כ"ב, ל') א"ר חנינא אין תתיה אונקיא אחת ביד נח. פי' פחות מאונקיאה אחת היתה ביד נח מזכיות תתיה תחת כלומ' למטה מאונקיא וח' מובלעת. ור' משה כלפו ז"ל [1] היה אומר און תיניה [2]. אונקיא היתה ביד נח פי' שתי אונקיות און היה ביד נח — (א"ב פי' בל"י יונק ועויל ופי' אין אחד כלומ' ימלט יונק וילד אחד ומפרש בנוטריקון אינקי אחד יונק וחוזר ומפרש אינקי מל' אונקיא) *[אחי"ה ראיתי את הלחץ ואת הדחק בפי' ר"ב (והוא כיון על ל"י τυτθός יונק) יען כן פירשתי על פי גי' שאי' לפנינו אינוניתא אונקיא אחת וכו' בע' אינוניתא ע"ש בח"א. ק"נ ורבינו היתה לו גי' אחרת במקום אינוניתא: אין תתיה וכ"ה במדרש הגדול כ"י נח אין תתיה אונקיאה אחת היתה ביד נח והיא הכריעתו לזכות. ועיי' מ"כ שהביא הערוך ופי' גי' ופי' ר"מ כלפו. אבל עתה מצאתי בכ"י ב"ר המונח באוצר העקד בפאריז הגי' אשר היה מקור לגי' רבינו וז"ל איגתתיה אוקיא אחת היה ביד נח ונ"ל שפי' ὀγδοάτη οὐγκία שמינית של אונקיא של און היתה ביד נח ופי' אי נקי (כמו אי כבוד ש"א ד', כ"א) כלומ' אין נקי שהיה און מה בכך ביד נח ועוד דרש אי נקי כתיבה אחת אונקיא Unze וזה כפתור ופרח] —

תתר (= תּוֹתָרֵי נ"ל מל"פ تاتورة חבלים וכבלים לקשור רגלי הבהמה Fussfesseln für das (Vieh בפ' בהמה יוצאה זכרים יוצאין לבובים (שבת נ"ב: במשנ') גמרי' (שם נ"ג:) מאי לבובין אמר רב הונא תותרי פי' רב האי ז"ל תותרי אמרו [3] שעושין לו חבלים וקושרין (אל) [וצ"ל על] רגליו [4]) זו מזו כדי שיתקרבו פסיעותיו זו לזו ולא יתרחקו ויבא לידי ריצה ומן הכי מפיק ליה מלשון קירוב [5]. פ"א "סמרטוטין של רקמה ושל משי שמייפין בה את הבהמה" [6]). פ"א תותרי קשורין שנים שנים בלעז אקופל"טי. *[אחי"ה בלאי"ט vereinigt, accoppulato כ"ה בכ"י ו"ו א' וק"ט ודפ"ה, ובכ"י ה"ב אקפולטי ובדפ"ע אקופייטי וצ"ל אקופלטו וכן פירש"י תותרי קופלא (copula) שמחברין אותם בקשר שנים שנים שלא יברחו ע"כ וא"כ עולה יפה עם פ"א האחרון שבערוך. ודע כי פי' רה"ג יש לו חבר בל"פ אבל לפי' ר"ח לא מצאתי גזרה נכונה. ודע כי בל"ע ترى פי' זה אחר זה יחדיו ידובקו וזו ראיה לפי' פ"א אחרון שבערוך] —

תתר (= תּוֹתָרֵי die schlechten Bestandtheile der (Wolle בפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין (ב"מ ס"ח:) כי פליגי בנסיובי ותותרי פי' "הצמר שעל הירכים שגללי הצאן מסתבכין בו בשעה

---

[1]) עיי' מבוא ח"א XV ובכ"י ק"ט וה"ב ור' משה כלפי ובכ"י ב"ר ור' גרשום כלפי זצ"ל. [2]) כ"ה נכון ברפ"ר ובשדפו"ו בט"ס תניח ובדפ' אמ' תתניה ובכ"י ק"ט תתיה אבל אז מה חילוק בין פי' ראשון ובין גי' ר"מ כלפו. [3]) כ"ה נכון באו"ז הל' שבת סי' פ"ג ס"ק ג' ובדפ"ע אמ'. [4]) באו"ז על רגליו וגי' אל אי' בכ"י ק"ט ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס את. [5]) וכ"ה באו"ז שם בשם רה"ג שבעי' הזה ומתוך דברי רה"ג אלה כתב האו"ז שם סק"ז אינו יודע לפרש מה טעם עקוד ורגול לא תצא דמה שייך כאן דילמא אתי לאתויי ע"כ וכן בחיי המאירי בסוגיין דעקוד ורגול כתב כן. [6]) כ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנא וכה בפי' הרי"ף והרמב"ם והרא"ש.

שיוצא הרעי מן (החלוחלת) [צ"ל החלחולת] [1] והרועין ת מ י ד [2]) גוזזין אותו הצמר כדי שלא יהו הגללין נתלין [3]) בו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח שכשט"מ. והראב"ד פי' תותי ריעי ויותר נ"ל פירש"י וז"ל ותותרי שטיפת ומריטת הרחלים תותרי תרג' של נושרין דנתרי ע"י שטיפה ומריטה ע"כ] —

תתר (= תַּתְרָנִית נ"ל מל"ע وتيرة תנוך החוטם חמבדיל שני אנפי החוטם Scheidewand der Nase ומזה התואר תתרנית מי שיש לו מיצר בחוטמו (verengt in der Nase בפ' מי שמת בגמ' השולח סבלונות (ב"ב קמ"ו סע"א) מעשה באדם שאמרו לו אשתו תתרנית היא פי' חולי החוטם יש לה שאינה יכולה להריח. *[אחי"ה ובנו"ג תותרנית אבל כפי' רגמ"ה אי' כגי' הערוך תתרנית ופי' מטומטמת [4]) שאינה מריח שום ריח וכו' וזו ראיה לפי' גזרת המלה מל"ע הנ"ל] —

תתר (= תְּיתוּרָא פי' גשר Brücke מל"ע تواتر (das Verbinden des Einen mit d. Anderen בפ' לא יחפור בגמ' חנות (ב"ב כ"א.) ואי איכא תיתורא ממטינן. בס"ג דפ' אין בין המודר (נדרים מ"א.) מטא תיתורא אסטויט [5]). בפ' הקומץ בגמ' ארבע פרשיות (מנחות ל"ה.) אמר רב חננאל אמר רב תיתורא דתפילי הלכה למשה מסיני פי' לאחר שהניח ארבע פרשיות בארבע בתים כדי שלא יפלו לחוץ עושה תפירה אחת מלמטה על פני כל הבתים כעין גשר. *[אחי"ה וכן פירש"י תיתורא גשר וע"ש היטב ותיתורא הוא כמו מעברתא דתפילי עיי"ע מעבר וש"נ התוספו' במנחות שפי' כפי' הערוך. ור' אליקים פי' אית דאמרי דהיינו נמי תיתורא דהוי כגשר דמקרי מעברתא ואית דאמרי דהיינו אותה תפירה שתופר בה השפה לשום שם הרצועה עיי' או"ז הלכ' תפילין סי' תקס"ב ובסי' תקס"א הביא בשם ר' אליקים פי' תיתורא כדאי' בערוך. ע"א תיתורא היינו שתופר סביב מלמטה בריבוע שעושה שבולט באמצע כעין מושב הבית שבולט באמצע עכ"ל. ורבינו שמחה פי' תיתורא כופלין עור מרובע ועושה נקב בכפל העליון מרובע כמדת ד' בתים ומכניס הד' בתים באותו נקב ומכסה בכפל התחתון תחתיהן של בתים הפיות ומחבר הבתים בין אותם כפלים בתפר מרובע . . . ואותו עור כפול שמו תיתורא ע"כ. ואולי לפי זה נוכל להמציא המלה מל"י διττός כפול ומצאתי בעיקרי התלמוד וז"ל ואני לא ראיתי לסופרים זה שאמר הערוך כיון שמהדקים אותם בטוב ואח"כ ישימו מושב העור תחתיהן ותופרין אותו. ורב אלפס קרא תיתורא לרצועה שנותנים על הבית של יד למעלה כעין גשר ולא נהירא לרא"ש כי תיתורא ומעברתא שייך בשל יד ובשל ראש ע"כ] —

---

[1]) בפיי ר"ח החלחולת וכצ"ל בערוך. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובפיי ר"ח אבל כדפ"ע לי' [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובפיי ר"ח אבל בדפ"ע תלויין. [4]) בש"ס ווילנא אשר נדפס שם הפי' מתוך כ"י שלי אי' בטעות תותרנית מטומטרית. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע אסטיוט ועיי"ע אסטיוט בח"א, קס"ח ומ"ש.

אחרית דבר.[1]

שני השירים שכתב רבינו בעל הערוך באחרית ספרו.

I.

נצח סלה ועד[2]) יתאדר[3]) בפי כל הבריות מבורך וברוך
תוקף ואון[4]) ברחמיו[5]) עיצמני[6]) לערוך ולפרט בסדר[7]) ספר הערוך[8])
נוראות בעשותו לא[9]) אקוה עד נחסל להשלימני[10]) בלי מירוך[11])
ברוב חסדיו כבא[12]) לטהר מסייעין סייעני ואמצני[13]) בלי פירוך[14])
יגעתי עבור[15]) תיבות הקשות דיבור[16]) עם דיגומו[17]) היות כרוך[18])
ריגוגי[19]) הושלם בששי[20]) בתשעה עשר לירח בוזה מנבזה דרוך[21])

אחרי"ה שני המדברות האלה הנמצאים בסוף ספר הערוך בדפוס ראשון היו כבר נגד עיניו של בעל שלשלת הקבלה (עיי' למטה בהערה 20) ושיר הראשון אי' ג"כ בכ"י ערוך וויען א', ב', ל"ד וה"ב ונדפס במ"ע גייגער ח"ג 279 בהשוית הגירסאות מכ"י ו"ו ול"ד ונדפסו שני השירים יחד במ"ע פראנקעל ח"ד 359 ונמצא עליהן קצת פירוש מאת הרב שי"ר ז"ל במ"ע השחר שנה ב' צד 26 ומאת רשז"ח האלבערשטאם בתחלת ספר הגיון שלמה לר"ש באמבערגער, ובראש המבוא לספרי ערוך השלם ובמ"ע נייציים לר"ש סאנטא וויען שנת 1878 סי' כ"א וכ"ב פירשתי כמה וכמה ענינים ועל קצתם חורש אני בזה ועל קצתם השיג ידידי ד"ר גידעמאן במ"ע גרעטץ חכ"ז 282 והלאה. והחי' ר"י רייפמאן חיבר על שני המדברות האלה מאמר מיוחד (באוצר טוב שנת תרל"ט ה"ה מאגאציען לה' בערלינער) וקוראו בשם אהרית דבר מבלי שהזכירני. וזה החכם הרבה פעמים כיוון לאמת אבל כמה פעמים השערותיו תלויות בשער וכל אלה הבאתי בכור הבחינה בההערות הבאות. [2]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ערוך ל"ד ה"ב וויען ב' אבל בכ"י ו"ו א' ללא נכון ועוז. [3]) בכ"י ו"ו א' ללא נכון יתאזר וצ"ל יתאדר כדאי' בשאר כ"י ודפ"ר. [4]) בכ"י ו"ו ב' ועוז וצ"ל ואון כדאיי בשאר כ"י ודפ"ר. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י חוץ מכ"י ו"ו א' ושם חסרה המלה והחסרון מוכח כי כל שורה ושורה של שיר א' היא בעלת תשע מלין ובלי מלת ברחמיו תהיה רק שמונה. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו א' וב' ות"ב עצמני ובדפ"ר חזקני והחי' רייפמאן תקן ללא צורך אזרני. [7]) בכ"י ל"ד וה"ב כסדר. [8]) בכ"י ה"ב אי' עוד: „ישמח הכותב ויגל הקורא (ר"ת יהוה) אא"ס" והיא מהוספת המעתיק. [9]) כ"ה בכ"י ה"ב (כבמקרא ישעי' ס"ד, ב' ועיי' פירש"י) ושיעורו: נוראות שעשית עמדי לא הייתי מקוה עד שנגמר ונשלם ספר הערוך, ובדפ"ר ובשאר כ"י לו נקוה! [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' ובשאר כ"י ודפ"ר להחלימי. [11]) כ"ה בכ"י ל"ד ובדפ"ר ומתאים עם פירוך שבחרוז הבא, ובכ"י ו"ו וה"ב מרוך, ורבינו היה בונה השם המופשט מירוך מן מרך (ויק' כ"ו, ל"ו). [12]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ו"ו ב' בהבא ובכ"י ה"ב כל בא ובכ"י ל"ד כלבא (בתיבה אחת) ובכ"י וו' א' כל בט וצ"ל כל בא ומלת כל מיותרת כי אז תכיל השורה עשר מלות, ושיעורו כמאמר רז"ל (שבת ק"ד.) בא לטהר מסייעין אותו. [13]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י סייעי ואמצי (ואימצי). [14]) על משקל מירוך (הערה י"א) ופי' כמו פריכה פי' שברון עיי"ע פרך א'. [15]) כ"ה בכ"י ל"ד אבל בשאר כ"י ודפ"ר צבור (ציבור). [16]) כ"ה בכ"י ל"ד ה"ב ו"ו א' ודפ"ר אבל בכ"י ו"ו ב' במ"ס חיבור. [17]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ודפ"ר אבל בכ"י ו"ו ב' רגוביו ובכ"י ת"ב רגומיו וצ"ל דיגומו ר"ל שבכל דיבור ומלה נוספו לו כמה דוגמאות ועיי"ע דגם א'. [18]) פי' כרוך קשור ובכ"י ו"ו ב' ובהעתקת רז"פ במ"ע שלו (ח"ד 359) במ"ס ברוך. [19]) פי' ריגוגי (מעי' רג א') תאותי ובכ"י ל"ד ריגונו ובכ"י ו"ו א' רגני וצ"ל ריגוגי וכדאי' בדפ"ר כ"י ו"ו ב' וה"ב. [20]) בדפ"ר וכ"י אי' בשלישי וכן מעיד בעל שלשלת הקבלה וז"ל בא לידי ספר הערוך כו' ישן נושן עם שני שירים אחרים שחבר זה הגאון [רבנו נתן בעל הערוך הנ"ל] המגיד שהשלים זה החבור בט"ו לירח ג' שנת דתתס"ה (?) ליצירה שהוא אלף ל"ג לחרבן ואלף תי"ג למנין שטרות וכו'. וטעה לחשוב שהוא הירח השלישי ולא הוא כי אם בשלישי בשבת וכתב רש"ל ראפופורט (במ"ע השחר הנ"ל) וז"ל אפס כי נראה לי שצריך להגיה בששי במקום שלישי כי ט"ו באדר היה ביום ו' גם בשנת תתס"ה וגם בשנת תתס"א ע"כ וכן הגיה לנכון רייפ"מ. [21]) ברור שהוא הודש אדר כי מרדכי הנבזה בעיני המן דרך על

בשנת ד״א[22]) תתס״א[23]) ליצירה ל״ג[24]) ואלף[25]) לחרבן בית קודש החרוך[26])
תג[27]) ואלף למניין שטרות לעם כבש לפני גוזזו[28]) סרוך[29])
ימי שנות[30]) פשיטת[31]) סרורות[32]) חוקקי[33]) גדף[34]) בקרן[35]) (?) [צ״ל בקרי] מושכי קרוך[36])
חיל כהגבירי[37]) בזה כן יגבירני[38]) ללמוד וללמד נוולי[39]) (וארוך) [הארוך].[40])
יחליף כוחי לשמור ולעשות פקודיו[41]) לבן[42]) ירוץ מגדל כרוך[43])
אכן[44]) פעולתי לבוראי לחדותי[45]) בקיבוץ משולחים כלא ספר תירוך[46])

בוזהו עיי׳ מגילי ט״ז. 22) כ״ה בדפ״ר ובכ״י רק ד׳ ובין כך ובין כך אינו נחשב המספר למנין (עיי׳ הערה 46 בשיר השני) וא״כ גם זה החרוז בעל תשע מלות. 23) בדפ״ר אי׳ תתס״ה וכלשון בעל השלשלת אבל כבר העיר בעל סדר הדורות שצ״ל תתס״א. ועיי׳ ערך מלין צד 75 ובתולדות ר״ן הערה נ״ט ובאמת בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד וה״ב אי׳ לנכון תתס״א. (וכ״ה בערוך כ״י בודליאני וז״ל: ובימי ר״נ איש רומי אשר סידר את ספר הערוך וסיימו בתתס״א לפרט (עיי׳ מ״ע פראנקעל 468, 1886). 24) בתולדות ר״נ בהערה הנ״ל כתב רש״ל ראפופורט אלף ל״ג לחרבן ואלף ת״ג לשטרות שוין לחשבון ד״א תתס״א ליצירה ע״כ אבל לפע״ד המנינים האלה אינם מכריעים על האחר כי החרבן נפל בט׳ באב בשנת 70 למספרם כידוע ואם נוסיף לזה מנין ל״ג ואלף אז נמצא 1103 אבל אם נגיה (כמו שהעירני החו׳ ווילנער) ל״א ואלף הכל נכון ואז עולה יפה עם החשבון 1101. ובענין מנין שטרות ידוע כי לרוב אנו חושבים ג״א תמ״ח עד התחלת השטרות עיי׳ היטב מ״ש בעל ערך מלין צד 75 וא״כ אם נוסיף ית״ג ואלף למנין ג״א תמ״ח נמצא תתס״א וזה נגד חקירת רש״ל ראפופורט שכתב בתולד׳ ר״נ הערה 26 והערה 59 שבעל הערוך נמשך אחרי רס״ג ודעמיה שמתחילים שנת השטרות מן ג״א תמ״ט. 25) בכ״י ו״ו א׳ וב׳ נשמטה בטעות זו המלה. 26) כ״ה בדפ״ר בכ״י ל״ד, ה״ב ו״ו ב׳ וכצ״ל בכ״י ו״ו א׳ תחת בית קודשה חרוך והריפ״מ הגיה ללא צורך הארוך באשר ארכו ימי בית שני כי שנה מימי בית ראשון (ב״ב ג׳ סע״א). 27) והוא כמו ת״ג ושנה ככה בעבור שצריך לו לאות יוד בתחלת החרוז. 28) כ״ה נכון בדפ״ר וכן צ״ל בכ״י ל״ד ושם אי׳ גוזו ובכ״י ה״ב וכ״י ו״ו א׳ גוזז. 29) כ״ה נכון בדפ״ר והוא כלשון הש״ס (ב״ב פ״ו:) שאני בהמה דסרכא ובכ״י הגי׳ פרוך וגם לזה יש פתרון שפי׳ פרך ענין אילום (עיי׳ ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז ע״ג תאלמנה יתחרשן יתפרכן ישתתקן) וכיוון רבינו על הפסוק (ישעי׳ נ״ג, ז׳) וכרחל לפני גוזזיה נאלמה. והריפ״מ הגיה ללא צורך: ערוך והכוונה לפי דעתו למנין שטרות הערוך ונהוג לעם ישראל ע״כ והנכון כי פרוך הוא תואר לעם הנאלם (או כגי׳ דפ״ר הסרוך פי׳ האדוק) ככבש לפני גוזזו. 30) כ״ה בדפ״ר וכ״י ה״ב ול״ד אבל בכ״י ו״ו א׳ ימי שנים ובכ״י ו״ו ב׳ ימות שנות. 31) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ה״ב ול״ד פשיטות ובכ״י ו״ו א׳ וב׳ פשוטות. 32) כ״ה בדפ״ר וכצ״ל בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וה״ב במקום סדרות וצ״ל בשני רישין והוא כמו סרורותא דמתא (קידוש׳ ע״ו:) סרורותיה דמר (פסחי׳ ק״ד:) פי׳ ממשלה ובכ״י ל״ד הגי׳ מרדות וגם זה נכון עיי׳ בסמוך. 33) כ״ה בדפ״ר וכ״י ו״ו א׳ וה״ב ול״ד אבל בכ״י ו״ו ב׳ חקקי. 34) כ״ה נכון בכ״י ל״ד, ובדפ״ר בכ״י ה״ב גרף, וכ״י ו״ו א׳ גדה, וכ״י ו״ו ב׳ גרה. 35) ל״ו בכ״י ו״ו א׳ ובשאר כ״י ודפ״ר אי׳ בקרן ולפי מ״ש בההערה הבאה צ״ל בקרי. 36) בתחלה הייתי סבור שהוא carruca עגלה עיי״ע קרכין ורציתי לומר כדעת הריפ״מ שכוונת הטור הזה כי מנין השטרות שהוזכר בטור שלפניו החל מעת התפשטות מלכות היונים אשר גזרו עלינו לחקוק גדופים על ה׳ בקרני השורים המושכים את העגלה עיי׳ ב״ר פ״ב ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז ע״ד ויעויין בב״ר פמ״ז פמ״ד ויק״ר פי״ג ופט״ו תנחומ׳ תזריע סי׳ י״א וחשך זה מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל ע״כ (ועיי׳ פיוט ליוצר לשבת שני של חנוכה). ואחר עיון חזרתי מזה כי לאפושי דיבורא למה ליה למה האריך רבינו כל כך בענין מנין שטרות בשני טורין ולמה לא הביא ג״כ מנין מספרם הנהוג היינו מספר הנוצרים אחרי שדק להביא שארי מנינים והוא מנין שני יצירה, חרבן ושטרות? אי לזאת שמחתי כמוצא שלל רב לשמוע מאת אדוני מורי חמי ד״ר בעטטעלהיים זצ״ל כי באמת רבינו חש למנין הנוצרים בזה הטור ואם נגיה תחת בקרן: בְּקְרֵי (מל״מ ויק׳ ל״ג, כ״ג והלאה). אז תיבות „גְּדַף בְּקְרֵי מוֹשְׁכֵי קְרוֹךְ" הם ממש גימטריא 1101 (עיי׳ לעיל הערה 24) והוא דתתס״א ליצירה ל״א ואלף לחרבן ת״ג ואלף לשטרות, ופי׳ פשיטת סרורות כמו סרי סוררים ופי׳ מושכי קרוך (= crux צלם) הם הנושאים צלם היינו נוצרים. 37) כ״ה בכ״י ל״ד ודפ״ר, ובשאר כ״י בהגבירי. 38) כ״ה בדפ״ר ובכ״י יגבירי. 39) בדפ״ר בו לי (והריפ״מ טעה לציין בו לו) בכ״י ו״ו א׳ כוולי וכ״ה בכ״י ל״ד וצ״ל נוולי וכדאי׳ בכ״י ו״ו ב׳ וה״ב ועיי״ע נול ב׳ שפי׳ ארג והשם נוולא ובל״ס נַוְלָא אריגה ומסכת עיי׳ פשיט׳ הסורי׳ לישעי׳ ל״ח, י״ב ותרג׳ שם וכונתו כן יגבירני ללמוד וללמד נוולי הארוך פי׳ מסכתי ואריגתי הארוכה היינו ספרו הערוך ועיי״ע מסכת ומ״ש כי גם ברדזיל החבור נקרא מסכת כמו אצל הפרסיים naçka (נוסחא ע״ש) — והריפ״מ הגיה במקום בו לי וארוך: בלי להאריך כמאמרם (פסחים ג׳:) לעולם ישנה אדם תלמידו דרך קצרה, אבל מה יעשה עם הגי׳ נוולי? 40) כצ״ל או אולי צ״ל הערוך ור״ל מסכתי וחיבורי: הערוך. 41) בכ״י ו״ו א׳ חסר בטעות ובלי זאת המלה הטור יכיל רק שמנה תיבות. 42) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ב׳ וצריך לנקדו לְבֵּן עיי׳ ההערה הבאה ובכ״י ו״ו א׳ ול״ד לבי ובכ״י ה״ב ודפ״ר לבו וצ״ל לבן. 43) כ״ה נכון בדפ״ר וכ״י ל״ד וה״ב וכצ״ל בכ״י ו״ו א׳ במקום ברוך, וכרוך הוא תרג׳ בְּצוּר עיי״ע כְּרַךְ (ח״ה, שכ״ב) וכונתו לשמור ולעשות פקודיו לְבֵן היינו לטובת הנאה של אדם הרץ במגדל, בצור וכענין שכתוב (משלי י״ח, ו׳) מגדל עז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב, והריפ״מ הגיה לבל ירוץ וכתב מה שכתב. 44) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י ה״ב אבל ובשאר כ״י בט״ס אבן. 45) כ״ה נכון בכ״י ו״ו א׳ ול״ד פי׳ לשמחתי ובכ״י ו״ו ב׳ לחרותי ובכ״י ה״ב לחלתי ובדפ״ר לחקותי ועיי׳ ההערה הבאה. 46) כ״ה בדפ״ר וכ״י ה״ב ו״ו ב׳ ול״ד, ובכ״י ו״ו א׳ בלי יו״ד תרוך וצ״ל תירוך פי׳ ספר כריתות כמו בתרג׳ הירו׳ (דברים כ״ד,

למען (ייחוד)[47] שם קדשו ימהר להכחיד זובחי[48] לאין במו[49] צירוך[50]
חיש יחיש להעלותינו[51] אבר באין עיוף[52] וכישול[53] וניתוק[54] שרוך
זקוף יזקוף[55] כפופים למכת[56] מחוצים ולחוצים[57] ירבה תירוף[58] וארוך[59]
קרננו ירום בכבוד בכת[60] שלישית יזכינו להשתעשע[61] בעולם ארוך

[1]) II.

נדר[2] נדרתי לאל[3] ושילמתי[4] כהוגן וכשורה
תרננה שפתי כי לך אזמרה ואשירה[5]
ניב מוצא שפתי חיל בזירזתני[6] לנטורה[7]

א׳) להעתקת ספר תירוכין וכיון לישעי׳ כ׳ א׳ אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה. ושעור הטור אכן פעולתי (הערוך) לבוראי להדותי פי׳ לשמחני בקרב ישראל המשלחים בלי ספר כריתות כלומ׳ המפוזרים בגלות ואולי במקום לחקותי בדפ״ר צ״ל להגות היינו ללמוד וללמד את הערוך בקיבוץ ישראל המפוזרים בגלות או לחקותו פי׳ לעשות הערוך קבוע בין ישראל וכענין שכתוב (ישעי׳ ל׳, ח׳) כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון לעד עד עולם. והריפ״מ הגיה ללא נכון: אכן פלילתי לבוראי לחיותי. [47]) יש למחוק שלא יכלכל הטור עשר תיבות. [48]) ויותר נכון בקו: זובחי׳ היינו זובחים. [49]) בכ״י ל״ד והי״ב כמו ובדפ״ר במ׳ וכ״ה בכ״י ו״ו ובכ״י ב׳ בניו. [50]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ב׳ ול״ד והי״ב, ובכ״י ו״ו א׳ ודפ״ר צרוך ותרג׳ יזבחו לשדים לא אלוה (דברים ל״ב, י״ז) דבחו לשדין דלית בהון צורך. [51]) בכ״י ו״ו א׳ לה עלותינו וצ״ל ככדפ״ר ושאר כ״י להעלותינו על שם (ישעי׳ מ׳ ל״א) יעלו אבר כנשרים. [52]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי ול״ד ודפ״ר, ובכ״י ה״ב בט״ס ענוף. [53]) כ״ה נכון בכ״י ל״ד וה״ב, ובכ״י ו״ו א׳ כושל ובד״ר כשל וצ״ל כישול במשקל עיוף. [54]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובי׳ ול״ד ודפ״ר וכצ״ל בכ״י ה״ב ונתוק וצ״ל וְנִתּוּק וכיון לפסוק (ישעי׳ ה׳ כ״ד) אין עיף ואין כושל ולא נתק שרוך נעליו. ורבינו בונה שמות מופשטים כישול עיוף ניתוק. [55]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י חוץ מכ״י ו״ו א׳ ושם זוקף יזקוף. [56]) בכ״י ו״ו א׳ למנת וצ״ל למכת כדאי׳ בשאר כ״י ודפ״ר. [57]) לי׳ בכ״י ו״ו א׳. [58]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ובדפ״ר וכ״י ה״ב תרוף והוא כמו תרופה (יחזק׳ מ״ז, י״ב) וכן וארוך קצור מן ארוכה (ירמי׳ ל׳, י״ז). [59]) עיי׳ ההערה הקודמת וכן פי׳ הריפ״ם. [60]) בכ״י ל״ד בבת וכ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר לנכון בכת שלישי וצ״ל שלישית וכצ״ל בכ״י ו״ו ב׳ תחת כבת שלישית: בכת שלישית וכ״ה בכ״י ו״ו א׳ וכיון לחגיגי׳ י״ד: אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית ע״ש פירש״י ורש״ל בהשחר הנ״ל, והריפ״מ הגיה: לבית שלישי. [61]) כ״ה נכון בכ״י ל״ד, ה״ב, ו״ו ב׳ ובכ״י ו״ו א׳ להשתעש וצ״ל להשתעשע ובדפ״ר שישתעשע וצ״ל שנשתעשע.

אחי״ה [1]) השיר הזה נדפס מדפ׳ ראשון במ״ע פראנקעל (ח״ד 360) בקצת טעיות וכ״ה בדפ״ר באוצר ספרי עדת עמנואל בנויירק (וכעת בעקד ספרים של Columbia College). ודע כי בכ״י ל״ד אחר הסיום של שיר ראשון יש הוספה כזו: „נדר נדרתי לאל ושילמתי כהוגן וכשורה ניב מוצא שפתי חיל כזירזתני לנטורה יתירות וחסירות פתות וסתום בלי תמורה״ הרי שסופר העתיק הטור הראשון השלישי והחמישי והתרשל עד כי החדיל להעתיק כל השיר הארוך וכן לא הועתק השיר תשני לא בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וה״ב. וחבל על דאבדן. וגם בכ״י קאהוט לי׳ ואי׳ תחת זה בסוף אות תיו כזה״ל: נשלם ספר ערוך תהלה לאל ברוך ושולהנו לכל ערוך ובו הענין מוצא בכל אשר הוא רוצה תיבות קלות וחמורות ממשניות והגדות וגמרות וכמה פירושין נמצאו בו וחכמות גדולות בקרבו.

שכל האדם יחשף	בדברים שלש בתבונות:
אם בכתיבות גם בשליחות	השלש היא המתנות:
בכתב אמת מורה שכלו	טוב שכל יקר מהוגנות:
שליח מורה חכמתו	אם לחשות גם לענות:
המתן אות על נדבתו	נריב מימיו נאמנות:

[2]) השיר הזה משפטו להיות בראש הספר כעין הקדמה ובפרט שסוף ההרוזים „מה ששמעתי וראיתי וסברתי בערך לשטרה״ וכו׳ הוא כעין התנצלות שלא יחשדוהו כי פירושיו גנובים הם על ידו עיי׳ מ״ש במבוא בח״א צד IV יען כן מן הראוי להעתיקו בפתח הספר כדרך הקדמה אבל הסופרים הנמהרים דלגו השיר הארוך הזה אולי גם מחסרון ידיעת הלשון שבשיר שנהג בכבידות. וקצת פירוש תראה במבוא הנ״ל וקצת במ״ע השחר הנ״ל וכולו מבואר ע״י הריפ״מ במ״ע הנ״ל כפי דרכו כמו שתראה למטה בההערות הן לחסד והן לשבט. כל טור וטור בעל שש תיבות, והתיבות הנקשרות במקף נחשבו כתיבה אחת כמו ויחי־עוד, מה־רב. ובעל השלשלת הקבלה ראה גם השיר השני אך שגה ברואה עיי׳ הערה 21). [3]) נשמט בטעות בהעתקת הריפ״מ כי אז יכיל הטור רק חמש תיבות. [4]) רבינו כתב (כמו לרוב פעמים בספרו הערוך וכדרך הסופרים האיטלקיים) בכתיבה מלאה ולא עשה יפה הריפ״מ לשנות פני השיר בהסרת המלואים משני השירים אף אם הם זרים לרוח קוראי זמננו. [5]) בהעתקת רשד״ל (במ״ע השחר הנ״ל) אשירה ואזמרה ונכון כבדפ״ר אזמרה ואשירה להשוות ג׳ אותיות האחרונות שבחרוז עם סוף המלה שבחרוז הקודמת (כשורה) עיי׳ רש״ל ראפופורט שם, וכיון על הפסוק (תהלים ע״א, כ״ג). [6]) הריפ״מ הגיה ללא צורך: אזרני. וכונת הטור: תרננה שפתי על אשר זרזתני בחיל לשמור ניב ומוצא שפתי לכתוב ס״ת והוא הנדר שנדר. [7]) בדפ״ר לנטירה וצ״ל כמו בכ״י ל״ד

בתגין וזיונין[8] (בדתתנא[9]) [צ״ל כדת תגא, או: כדתניא] להדר ספר תורה
יתירות וחסירות פתוח וסתום[10]) בלי תמורה
ריש שיטה לסדור וחצי בדקדוק להיאמרה[11])
ביד שמואל הסופר מן טרנטו[12]) העירה
יפוי[13]) ממפחת ושושיפא[14]) ביד רחל הצעירה.

ינוני[16]) הורב[17]) בארבעה שחיננו[18]) אזור בגבורה
חוצבי [צ״ל חוצבו] סימני אב המון ילדים [19]) להגבירה[20])
ילדים (סימני) [צ״ל סומנו] יחי ראובן[21]) ויחי־עוד[22]) להישמרה
אותתו[23]) ילד ילד[24]) מה־רב טובך[25]) להיטמרה[26])
לריק הסימנין[27]) ואחד לא נתקיים בגמירה
שוכלתי[28]) מהם ורוחי חובלה עליהם להיצמרה[29])
ראשון היה בשלשים יום י ח י א ל נקרא[30])
השני ב נ י מ י ן כבשמונה שנים נותן בנקרה[31])
השלישי ש ב ת י בן שלש הכנסתיו לקבורה
הרביעי לא זכיתי למוהלו[32]) ונפשי שבורה

הנ״ל (בהערה 1) לנטורה להשותה עם „תורה" של חרוז הבא. [8]) בדפ״ר בט״ס וזיזינין צ״ל וזיונין עיי״ע זיון (ח״ג, רפ״ו) פי׳ הדור וכתור של אותיות שעטנ״ז ג״ץ. [9]) כ״ה בהעתקת רשד״ל ורש״ל ראפופורט (במ״ע הנ״ל) הגיה כדת תגא וכיון למאמר רבא (מנחו׳ כ״ט: הובא בע׳ זיון) אבל אז מלה אחת יתירה ומזה הטעם נ״ל להגיה כדתניא עיי׳ שבת קל״ג: דתניא זה אלי ואנוהו וכו׳ ע״ש ובדפ״ר אי׳ כד דתנא וצ״ל כדתניא. [10]) עיי׳ בצורת פתוחה וצורת סתומה ב״י לטור יו״ד סי׳ רע״ה. [11]) שם ובש״ע שם ס״ק ב׳. [12]) או עיר Taranto או עיר Otranto ועיי׳ ספר הישר לר״ת ע״ד וערציעהונגסוועזען להי׳ גידעמאן ח״ב י״ז. [13]) השם המופשט עיי״ע יפה והריפ״ם הגיה ללא צורך יָפְיוֹ. [14]) עיי״ע ששפה תרג׳ המעטפות, השמלה, אדרת: שושיפא. [15]) אינה בתו כי מטור „שוכלתי מהם" וכו׳ נראה שלא נשאר לרבינו גם בת עיי׳ רש״ל במ״ע השחר. [16]) ענין חרש, לכן הפרדתי בין הדבקים ע״י קוים. [17]) פי׳ יגוני נתרבה ע״י מות ארבעת הילדים אשר חנני ה׳ בהם. הורב (בדפ״ר בט״ס חורב) הוא במשקל הוגד. [18]) כ״ה בדפ״ר ובהעתקת הריפ״ם בטעות חונני וראוי להיות שחָנַּנִי בקל. [19]) רש״ל ראפ׳ במ״ע הנ״ל נדחק לפרש וז״ל סימני כמו שימני מלי אשימנו לאב והיו כותבין סמ״ך במקום שי״ן שמאלית אף במלות שלא נמצא כן מתלמוד וכו׳, והריפ״מ הגיה חוּצְּבוּ ופי׳ כמו המחצבת רהב (ישעי׳ נ״א, ט׳) המתורגם תברית גברא ע״כ ולי נראה שהוא טל״ם (שם א׳) הביטו אל צור חצבתם כלומר חוּצְּבוּ היינו נחקקים היו הסימנים להיות סימני אב המון ילדים ואם גם נותנו לילדים סימנים טובים לציינם בפסוקים להועיל להם לגדלם על ברכי התורה ולהצילם מעין הרע וכדומה כעין סגולה ועיי׳ רש״י חולי׳ צ״ה: ד״ה בינוקא וכן דרשו רז״ל חציבי לך ציונים (ירמי׳ נ״א, כ׳) בענין סימנים עירו׳ נ״ד סע״ב בכל זאת לריק הסימנין תקותו נשארה מעל כי לא נתקיימו הסימנים שנתן אב המון ילדים לבניו כי מתו בניו. [20]) כ״ה נכון בדפ״ר ופי׳ כמו גבורה אבל בחר לזה המשקל כי בטור הקודמו כבר שמש בזו המלה, והריפ״ם הגיה להכבירה: על הכבירו המון ילדים. [21]) דברי׳ ל״ג, ו׳ יחי ראובן [ואל ימות] והוא הסימן שסוּמַן בו הבכור י ח י א ל כנראה מבסמוך ולפי זה לא היה לרבינו בן בשם ראובן כשגיאת בעל ש״ק שהבין מתוך הטור חזה שנתקיים לו בן והוא הגדול ושמו ראובן ושגיאתו ממה שאי׳ ויחי עוד ל ה י ש מ ר ה ועיי׳ רש״ל והריפ״מ. [22]) תהלים מ״ט, י׳ ויחי־עוד [לנצח לא יראה השחת] וזה מ״ש להשמרה כלומ׳ שיהיה בן השני הזה נשמר שלא יראה השחת ובחר זאת המלה כדי להשותה עם להישמרא שבחרוז הבא. [23]) אוֹתְּתוּ ר״ל שנצטיינו באותות כמו אף ברי אותת בדברי קליר (רש״ל במ״ע הנ״ל). [24]) הולד השלישי היה מצויין בפסוק (ישעי׳ ט׳, ה׳) יֶלֶד יֻלַּד לנו וגו׳. [25]) והרביעי בפסוק (תהלים ל״א, כ׳) מה־רב טובך [אשר צפנת]. ובענין כתיבה ע״י מקיף עיי׳ לעיל הערה 2. [26]) רומז על אשר צ פ נ ת שבמקרא. [27]) עיי׳ הערה 19 ובמר רוחו קרא לריק הסימנין היפך דעת אומרים סימנים מילתא היא (כריתות ו׳ רע״א הוריות י״ב.). [28]) כמו שֻׁכּוֹלְתִּי ואולי כצ״ל. ומה שכתב רב בנימין במסעיו שראה ברומי נ כ ד בעל הערוך כבר הוכיח רש״ל ראפופורט (מ״ע הנ״ל) כי נכד נקרא ג״כ בן אח או בן אחות או לזרע הבן ההוא ועיי׳ ג״כ צונץ במ״ע גייגער ח״ג, 46. [29]) והוא כן צמרמר (תהלים ל״ח, י״א) עיי״ע צמר ח׳ ופי׳ רוחי חובלה על מיתת הילדים עד שתצמר ותרעד. [30]) על שם אביו ומזה קצת ראיה שאז אביו של רבינו כבר הלך לעולמו (מבוא .II). [31]) מלשון בנקרת הצור (שמות ל״ג, כ״ב) ופי׳ בנקרה: לקבורה ושנה הלשון אודות לקבורה שבחרוז הבא. [32]) עיי׳ הערה (59) לרש״ל בתולדות ר״נ ומת

נאמן עלי הדיין בכל אשר (הוקרה) [צ"ל היקרה[33]]

צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא[34]

זאת נחמתי בעניי (כי הדריכי[35]) [צ"ל בהדריכי] ביראתו המהורה

כנגד פניי תמיד יראתו בקדושה ובטהרה

ותקוותי לסריות[36] (ולהישפט פני אש כוערה)[37] [נ"ל ולמשפטי אני אשכב ואעירה]

והמיתי[38] (והמתי) [צ"ל והמיתי] אחר מצות בוראי להעירה

אבי סוכים[39] ורבן שלכל גודרי גדירה

לדורות קבע[40] מצוה לשוגגים בית דירה

בוחן כליות כל צעדים סופר בספירה

לי אני עבדו[41] ברחמיו זירז בחפירה[42]

לתקן (מצוה) [מקוה] קבועה מקום ראוי להכשירה[43]

לטבול שם בצניעות כל צנועה וכשירה

מקור מים חיים בשנת דתתמ"ח ליצירה

בשום ענין לקיחה לא (יתבייש) [יתייבש] להיעצרה[44]

אם יפתק[45] בערב ישוב לאיתנו בשחרה

לבל יחסר מ'[46] סאה כפירוש (רוכב) [רוכבי][47] צחרה.

שמשיג עליו הריפ"מ בענין התפשטות מנהג רב נחשון גאון למול נפל. [33]) כצ"ל פי' שנזדמן לו מלים (בראשית כ"ז, ב') כי הקרה. [34]) על פי הפסוק (תהלים קט"ז, ג') ועיי' ברכוי ס' : 35) כ"ה בדפ"ר וצ"ל בתיבה אחת בהדריכי עבור השש מלות שבהרוז והריפ"מ גרס כי הדריכי והגיה שהדריכי. [36]) כגי' רשר"ל בהשחר הנ"ל ובדפ"ר אי' לבריות ורש"ל ראפופורט כשך ידו מלפרש החרוז הסתום הזה. [37]) כ"ה בדפ"ר ולא בוערה כבהעתקת הריפ"מ והוא תקן כזה: לְתַקֵּן לִבְרִיּוֹת וּלְהַיְשִׁירָם אני אש בוערה ופי' אני הנני כאש בערה לתקן תקנות לבני אדם ולישר אורחותיהם ולפע"ד צ"ל כמו שהגהתי ולמשפטי אני אשכב ואעירה בכונה על הפסוק (תהלים ל"ה, כ"ג) העירה והקיצה למשפטי ושיעור החרוז אחרי אשר אמר רבינו צרה ויגון אמצא וכוי הוסיף לומר במר רוחו תקוותי לְסָרְיוֹת (עיי"ע פי' ריח רעה וסרחון) כמאמרם (אבות פ"ד, מ"ד) תקות אנוש רמה ובכל זאת לבו נכון בטוח והוסיף: ולמשפטי אני אשכב ואעירה כלומר אני לבטח אשכב ואייחל למשפט בוראי כי הייתי הומה ומהמה למצות בוראי כבחרוז הבא = אעירה שבחרוז הנשוה להעירה שבטור הבא מה שאין כן במלת כוערה, ועוד הגהתי תחת פני : אני, כי פני הוא בשני יודי"ן ככתיבת רבינו בטור שלפני זה. [38]) יסוד הטורים האלה הוא (כהערת הריפ"מ) במאמר המדרש ויקרא רב' ר"פ כ"ב אותב מצוה לא ישבע מצות וכוי שכל מי שהומה ומהמה אחר המצות ומצוה קבועה לדורות אין לו מה הנאה יש לו תדע לך שהוא כן שהרי משה כמה מצות וצדקות עשה וכמה מעשים טובים היה בידו ויש לו מצוה קבועה לדורות הה"ד אז יבדיל משה ע"כ ורבינו הביא זה המדרש בעי' המה בחסרון קצת עיי' מ"ש בח"ג, רי"ד ושם פירשתי מלות הומה ומהמה מל"ע שפי' מבקש בנפש עזה ומפחד עליו, ויש לנקד בטור הנ"ל וְהָמִיתִי וְהֵמִיתִי (קל ופיעל) ולא כפי' הריפ"ם שהגיה וְהָמֵּתִי וַהֲמִתִי ולא הבנתי איככה יוכל להגיה כמו זה אחרי שהוא בעצמו העיר על ויק"ר הנ"ל שאי' שם הומה ומהמה וא"כ השרש המה והריפ"מ לשיטתו הלך לגרוס בטור שלפני זה אני אש בוערה לכן הגיה הַמֵּתִי, והנכון כמו שכתבתי ורבינו נתן טעם בזה הטור למה לבו נכון בטוח לייחל למשפט בוראו לצדקו והוא כי בכל מגמת פניו הָמָה וּמְהַמֶּה אחר תקנות ומצות בוראו. [39]) עפ"י מגילי י"ג. ירד זה משה . . סוכו שנעשה להם לישראל כסוכה ויותר קרוב המאמר בויק"ר פ"א אבי סוכו שהיה אביהן של נביאים שסוכים הפורעניות מלבוא בעולם, אבי סוכו שהיה אביהן של נביאים שסוכים ברוח הקודש וכ"ה בעי' סך ה'. [40]) וכן גרס לנכון בעי' המה: קבע לו מצוה קבועה לדורות אז יבדיל מש.ז ופיון על ויק"ר הנ"ל בפ' כ"ב ובנו"ג ויש לו מצוה קבועה וכוי ומבואר יותר במכוי י'. אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען ואמר מצוה שבאת לידי אקיימנה. וכן רבינו נתן תקן מצוה או יותר טוב (כמו שהעירני חמי מורי ד"ר בעטטעלהיים) מקוה קבועה לדורות. [41]) על פי הכתוב (תהלים קט"ז, ט"ז) אני עבדך וגוי. [42]) פי' זרז אותו לחפור המקוה וקי"ל, וריפ"מ מוסיף וגורע והגיה לי עבדו זרז ברחמיו וידו הכבירה! [43]) פי' להזמין ולהכין והריפ"מ הגיה תחת מקום ראוי : מקוה ראויה והוא ללא צורך ויותר נראה שצ"ל תחת מצוה: מקוה עיי' הערה 40. [44]) פי' בכל אופן לקיחת מים מן המקור לא יתייבש (כן תגיה לנכון הריפ"ם תחת לא יתבייש) ולא יחרב מזיל מים. [45]) עיי"ע פתק ב' וש"נ. [46]) מ' מספר ארבעים לא נחשב למלה עיי' הערה 22° בשיר א' ועיי' למטה הערה 54). [47]) כצ"ל וכיון על מאמר רז"ל עירו' י"ח. עיי"ע רכב. ועיי' הערה 77.

טול[48] (בריך) [כריך][49] היבנתי בימי ילדות ושחירה[50]
והרציתי[51] להורי ומורי להטעים ישרו בסחירה[52]·
ואיסתברא ליה וקבעה לאלתר[53] משוב לאחורה
ניהגנו ב׳[54] כותנות בד להלביש מחופשי חירה [נ״ל תורה][55]
פעמים רבות [אמרתי][56] אחת מהן להיחסרה
ומיאנו לקבל ונראה הדבר כעין בקירה[57]
עד שנפטר אדוני[58] ומנו התחלתי להבצירה[59]
ומאז קבלו הכל ואין ממאן בפצירה[60]
ואילו עמדנו בניהוג קדמון[61] לתכריך (צרדא) [צדרא]
מפני מחטטי שכבי היתה גדולה גדירא

---

48) עשר שורות האלה מן טול עד גדירא (ולא כטעותו של החי׳ גידעמאן שמונה השורה הבאה לענין שלפנינו עי׳ הערות 61. 62) כתחילים ענין חדש ותקנה הדשה. ואעיר פה בכלל כי כונת הטורים האלה היא: בימי ילדותי ושחרותי בינותי מדעתי להמעיט תכריכי מתים היקרים והגדתי זה לאבי ושאלתי מעמו לעיין בדבר במשא ומתן של תורה בישיבת ובקיבוץ החכמים ולהחזיק את יושר משפטי ויאות לי וקבע אותו לאלתר ועשה כן המנהג לחוק ולא יעבור ומאז נהגנו בין החרדים אל דברינו והסרים אל משמעתינו להלביש את המתים אך בשני תכריכי בד ופעמים רבות אך בתכריך אחד אבל המון העם מאנו לקבל זה המנהג כי נראה להם כמו אפקרותא אבל מעת פטירת אדוני שציוה לפני מותו להלבישו בהמעטת התכריכים למדו כל הקהל להתנהג ככה ואלו עמדנו במנהג הראשון (ר״ל במנהג רב פפא עיי׳ למטה בהערה 61) להלביש את המתים אך בתכריך צדרה בר זוזה אז היינו לגדור גדר גדול בפני מחטטי שכבי שלא היו מחטטים אחרי תכריכים של מה בכך, ובגוף הענין שיער כן הריפ״ם ועל הפרטים עיי׳ בהערות הבאות. 49) ודע כי במבוא (ח״א, III) רציתי לשער כי בימי ילדות ושחרות רבינו היה מוכרח להעמים על כתפו כריך וצרור וכו׳ וחרטתי בזה ותיקנתי שגיאתי בסוף ח״א, שמ״ב (ובמ״ע נייציים עיי׳ הערה 1 בשיר א׳) ואמרתי אני בעצמי וגם שמעתי אח״כ מאחרים שכונת רבינו היתה על מאמר ברכו׳ כ׳ רע״א וכן שיער ר״מ גידעמאן במ״ע גרעטץ (חכ״ז, 284). אבל אחר עיון רב דעתי נאמנה כי רבינו לא כיון לדין טול בריך טול בריך אינו צריך לברך כי מלבד שאין עליו כל חולק כי אם על הבא מלח הבא לפתן ועל גביל לתורי ועוד מלבד שאין ענינו אצל התקנות שלפניו ולאחריו וכתהערת הריפ״ם אי אפשר לומר שרבינו, כיון למאמר טול בריך להורות בזה הדין כי בעי׳ גבל א׳ אשר שם ביאר זו הסוגי׳ באופן פשוט הלך רבינו בעקבות ר״ח ז״ל כדמוכח מאו״ז הל׳ ברכו׳ המוציא סי׳ קמ״ה וכמו שהעירותי בע׳ גבל (ח״ב, רכ״ה הערה 5) וא״כ אין כאן מקום להתפאר על עצמו שבימי ילדות ושחירה הבין זה הדין הפשוט אשר בפירושו נמשך אחר ר״ח כמנהגו, אבל אם נכוון מאמר טול (בריך) [כריך] בענין תכריכי מתים הכל נכון וישר. ואין אצלי ספק שרבינו בכונה משתמש בלשון הגמר׳ „טול כריך“ (כגי׳ הרי״ף והרמב״ם והרא״ש בחולי׳ פ׳ כסוי הדם סי׳ ו׳ ע״ש) רק בהוראת תכריך (וכמאמרו לתכריך צדרא) ופי׳ כריך בל״ס עטיפה וכן בדברי. רז״ל ענין מחצלאות לעטיפה עיי״ע בד א׳ וע׳ כרך א׳ ומ״ש. ובנו״ג טול ברוך ובכ״י ש״ס טול בריך והריפ״ם הגיה ז״ל כריך הבינותי וכו׳ ולא הוצרכנו לזה כי רבינו בכונה משתמש בלשון הגמרא רק בהוראה אחרת. 50) פי׳ כמו שחרות, תשחורת. 51) עי׳ ספרתי כמו הרצה דברים וכו׳ חגיגי׳ י״ד.: עיי״ע רצה. 52) פי׳ מלשון תרגו׳ ענין היקף וישיבת חכמים בהיקף ועגולה עיי׳ סופרי׳ פי״ט הל״א ועיי׳ ראבי״ה פכ״א. 53) במ״ע פראנקעל (ת״ד, 361) נדפס בטעות לאתר. 54) שם בטעות בכותנות וצ״ל ב׳ כותנות כדאי׳ בדפ״ר ומספר ב׳ אינו מונה להיות מלא (עי׳ הערה 46). 55) תואר למתים כמאמרם שבת ל׳. כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות (וע״ש קנ״א: ונדה ס״א:) והמלה לאחורה מקבלת היטב לעומת מלת תורה וכצ״ל תחת חירה וכהריפ״ם. 56) השלמתי זו המלה כי בלעדה כנגע חסרון נראה לי בבית זה שכל טורי השיר השני הם בעלי שש מלות ורק בטור זה יש חמש, וכונתו פעמים רבות רציתי להחסיר אחת מן הכתונות. 57) פי׳ כמו הפקר עיי״ע הבקר (ועיי״ע הפקר) והכונה מאנו לקבל התקנה שנראתה בעיני המון עם כעין הפקרות לנגוע במנהג ישן אף אם הוא מנהג שטות. 58) נראה שכיון על אביו. 59) מל׳ התרג׳ ורז״ל בציר, בצירה פי׳ המעטה. 60) מל״ם הפצר (ש״א ט״ו, כ״ג) 61) כיון לספור מ״ק כ״ז: כתובו׳ ח׳ סע״ב ועיי׳ תוספתי׳ נדה ספ״ט בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו וכו׳ עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן אמר רב פפא והאדינא נהוג עלמא אפי׳ בצרדא דבר זוזא ע״כ וגי׳ רבינו בע׳ צדר: צדרא וכצ״ל כאן ועולה יפה עם גדירא בהחרוז הבא (ובדפ״ר במ״ס בצררא) וכונתו אלו החזקנו במנהג הטוב והישן לעשות תכריכים למתים צדרא (עיי״ע צדר ומ״ש) מלבד שלא היתה הוצאת המת קשה על קרוביו עוד היה לנו בזה גדר גדול לפני מחטטי שכבי (יבמות ס״ג: ועיי״ע חבר ב׳, חט ו׳ ומ״ש) ר״ל הם הגזלנים תפותחים את הקברות להפשיט תכריכי המתים מעליהם, וכנראה יד מחטטי שכבי היתה תקיפה בימי רבינו לפתוח את הקברות ולגזול את המתים. וזהו מנהג הקדמון שנזכר פה והחי׳ ד״ר גידעמאן (במ״ע הנ״ל) טעה להעלות בהיפך השיעור: אלו היינו עומדים במנהג הקדמון אז היינו חוששים חילול הקברות! ועוד טעה לגרוס בחילול (בטור הבא) וטעה לחשוב כי זה הטור שמתחיל

(בחילול[62]) [בהילול] (שלישי שלבן אחי) [בן שלישי שלאחי][63]) הגדול בשורה
חזיתי מזירקא טוויה[64]) והדם (קרוש) [קרוש] בשרירה[65])
כזית במקום אחר שהיא היתה (מתרה) [נ״ל מתורא][66])
(וקיבלתי) [וקבעתי][67]) להבדיל גידי צואר (לדמות) [לרמות][68]) לעפרא
ושאמרו רבותי[69]) חתכיה ומלחיה ושפיר לקדירא
כשנתחלחל[70]) בשחיטה ואי לא אסור למדורא
בקיבוץ לעסק תשובה (היסקתי) [צ״ל הקפתי][71]) זו הסברה
וקיבלו עליהם זו התקנה[72]) רבי החבורה.

(ובעוניינו) [ובענייננו] היכננו[73]) (אבי) [אני] ואחי כנסת מפוארה
שם הנכבד והנורא במורא שמה לפארה
בירח אחד בד׳ תתפ״ב נשלמה בהדירה
והתחלנו ליחד ייחוד רם ונשא בתדירא
יהי רצון מלפני הפודינו מכל צרה
מלהתנודד ממנה עד ביאת חמוץ מבצרה[74]).

והעירי אשר בידו הכל (כל יוצר) [כל־יוצר][75]) פחרא[76])
לסדר ספר הערוך לכל רוכבי צחרה[77]).
תיכות הקשות מתורה שבעל פה[78]) לחברה

באמת ענין חדש שייך עוד לענין הקודם. [62]) אין ענינו חילול הקברות (עיי׳ הערה הקודמת) כי אם צ״ל ההילול מדרז״ל הלולא עיי״ע בח״ג, ר״ם פי׳ משתה חתונה. [63]) תקנתי עפ״י ההערת הריפ״מ. ויתכן שמוסב תואר גדול בשרה על האח שהיה חשוב אצל הפאפא ואולי את בנו ראה ר׳ בנימין טודילא ג״כ חשוב אצל הפאפא והוא ממלא מקום אביו, או שמוסב גדול בשררה על ר׳ דניאל בעצמו אחי ר׳ נתן שאפשר שגם הוא חשוב בחצר המושל וקצת זכר לדבר מה שסופר בעי׳ פרקופי ששאל ר׳ דניאל לדיין אחד פילוסופי גרממיקו נראה שהתערב עם חכמים עכ״ל רש״ל ראפופורט במ״ע השחר הנ״ל. [64]) כצ״ל במקום טוזיה ועיי׳ פסחים ע״ד: חולין צ״ג: אומצא ביעי ומזירקא וכו׳ ועיי״ע אמץ אי מזרק א׳. [65]) פי׳ בחוזק. [66]) הריפ״ם הגיה: שהיתה חמימות יתירה ור״ל במקום אחד מן המזירקא היתה חמימות יתירה ועי״ז נקרש שם הדם כזית ע״כ. ולי נראה שצ״ל מְתוֹרָא ר״ל משור דיש חילוק בין תרנגולת דמותר ובין רישא דשור דאסור משום קרום של מוח שיש בו דם ולכך גם המוח אסור שמתבשל בדם הקרום עיי׳ תוספו׳ חולי׳ צ״ג: ד״ה רישא ורא״ש חולי׳ סי׳ ט״ו וז״ל ויש לחלק דדוקא בראש של בהמה שיש עצמות ודברים המעכבים את הדם לצאת וכו׳ (ועיי״ע רש ב׳) וזה מ״ש כאן רבינו הדם היה קרוש בחוזק כזית במקום אחד בראש של תורא ומאחר שהיה הדם נצרר אינו יוצא לעולם וזה מה שהוסיף לומר וקבלתי ויותר טוב וקבעתי להבדיל גידי צואר לרמות (כצ״ל) לעפרא וכן כתב הרא״ש שם וגם חוטין שבלחי אסורין אם לא חותכן וכ״ה בתוספו׳ שם והוסיף טעם: משום דם כדאמר לקמן (חולי׳ קל״ג.) ע״כ וכן כתב האו״ז הל׳ שחיטה סס׳ שע״ג דחוטי צואר אם לא ינקבם בשעת שחיטה הדם נצרר בהם ואינו יוצא לעולם ע״כ. 68 .67) עיי׳ ההערה הקודמת. [69]) כונתו: רבותינו שבש״ס חולי׳ ופסחי׳ הנ״ל. [70]) פי׳ מענין חל י״ב פי׳ נבוב ונקוב וכדאמרן בהערה 66 אם לא ינקבם בשעת שחיטה אסור. [71]) כצ״ל מלשון היקף ר״ל הרציתי בשיבה סחור סחור זו הסברה (עיי׳ הערה 52) והקפתי בישיבת חכמים זו הסברה שאם לא נתחלחל בשחיטה אסור לעולם. והריפ״ם הגיה ללא צורך חזקתי זו הסברה. [72]) כי באמת היה תיקון העולם כי העולם נהג להיתר באשר סמכו על פסק דין הגמרא (חולי׳ ופסחי׳ הנ״ל) חתכיה ומלחיה אפי׳ לקדירא נמי שפיר דמי. ורַבֵּי החבורה קיבלו עליהם תקנת רבינו הנ״ל. [73]) הריפ״ם הגיה בָּנִינוּ אני ואחי ובלי ספק במקום אבי צ״ל אני כי כן מורה היכננו וכן הזכיר בעל ש״ק הוא ואחיו ובית אביו עָשו כנסת ע״כ. [74]) עיי׳ ישעי׳ ס״ג, א׳ ומכות י״ב. ועיי׳ פירש״י. [75]) צ״ל בתיבה אחת שלא יכיל הטור שבע מלות. [76]) פי׳ פחרא (עיי״ע) חרס וכונתו על ל״מ (ירמי׳ י״ח, ו׳) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל. [77]) עיי׳ הערה 47. [78]) אף אם לפעמים יביא גם מלות הנמצאות רק במקרא או בתרגומי׳ אם בודדות או מועטות הן או שיש לו פתרון חדש על המלה או שמובא ממלה זו מאמר בתלמוד וצריך לפרשו (עיי׳ בתולדו׳ ר״נ הערה 7 והלאה) בכ״ז רוב בנינו ורוב מנינו של הערוך הָאָפִּיּ

כל אשר יבקשנה ימצאנה במהרה לשברה[79]
בלי עצבון ועמל במקום שהיא מובהרה[80]
שבח הוד ותפארת לעימיה שרא נהורא[81]
שיעצני והשכילי [ללכת[82]] בדרך הטובה והישרה
מה ששמעתי וראיתי וסברתי[83]) בערך לשטרה[84]
כתפוחי זהב במשכיות כסף בלי לסתורה[85]
כשיזכירוני[86]) בזה הספר שפתי (לרכב כדגורה) [לרכב בדגורה]
בסתר פניו להחסות באהלך עולמים אגורה׃

על התיבות הקשות שבתורה שבעל פה וכן איי בשער של הערוך דפ״ר וקבץ כל מלה חמורה ש ב ת ל מ ו ד בספר הזה וסדרו על עשרים ושתים כנגד עשרים ושתים באלפא ביתא למען ירוץ הקורא בו וימצא שאלתו (בנחק) [בנחת] עכ״ל. [79]) מלשון לשבר את האזן עיי״ע סבר, שבר ומ״ש. [80]) והוא מל״מ (איוב ל״ז, כ״א) בהיר הוא בשחקים שפי׳ ענין זוהר. וכמ״ע פראנקעל (ח״ד 361) בטעות: מובחרה ועיי׳ בסוף ח״א צד שמ״ב, והריפ״מ הגיה ללא צורך מבוארה. ומובהרה הוא לעומת נהורא שבחרוז הבא. אבל בזה רבינו הפריז על המדה כי ידוע לכל מבין כי כמה וכמה פעמים המלות אינן במקום הראוי לסדרם ולא ירוץ הקורא בו ותהלה לאל בערוך השלם הכל יבא בסדר נכון על מקומו בשלימות ובזה ו ב מ פ ת ח ברוך לחונן דעת החזרתי עטרה ליושנה. [81]) דניאל ב׳, כ״ב. [82]) יש להשלים כהריפ״מ בעבור המשקל. [83]) עיי׳ מבוא לח״א IV ובספרי חין הערך. [84]) הריפ״מ הגיה לשפרה ר״ל ליפות ולהדר והנכון לשטרה כדאיי לפנינו בדפ״ר מע׳ שטר פי׳ בל״ע (سطر) כתב בערך וכסדר וזו ההוראה יאותה באמת לחיבור הערוך, ומלת לשטרה מקבלת לעומת לסתורה שבחרוז הבא, וגם בזה טעה הריפ״מ לגרוס בלי לסחורה ושגת ברואה כי בדפ״ר איי לנכון בלי לסתורה פי׳ מבלי שיסתור ויצפן דבר וכיון למדרש ב״ר ר״פ צ״ג (ועיי׳ ילקוט משלי ר׳ תתקס״א) תפוחי זהב במשכיות כסף (משלי כ״ה, י״א) תרג׳ עקילס תגר וכו׳ דבר דבור על אפניו (שם) מה אופן זה מראה פנים מכל צד כך היו דבריו של יהודה נ ר א ה ל כ ל צ ד וגו׳ (וריש המאמר הביא רבינו בע׳ דסקר ובע׳ חזור) והריפ״מ הגיה ללא צורך: כ ו ל ו ל ס ד ר ה. [85]) עיי׳ מ״ש בהההערה הקודמת. [86]) כוונת שני הטורים האחרונים על מאמר רז״ל (יבמו׳ צ״ז רע״א סנהדרי צ׳: ברכו׳ ל״א: ירו׳ שקלי׳ פ״ב דפ״ז.) אגורה באהליך עולמים (תהלי׳ ס״א, ה׳) וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב״ה וכו׳ כל ת״ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר עיי״ע דבב (ח״ג, ג׳ ומ״ש). ופי׳ דגורא תרג׳ גל (בראשית ל״א, מ״ו) והוא קבר שהוא צבור אבנים ועיי״ע דגר ומ״ש בח״ג, כ׳: — ובזה ת״ל יצאתי ירי חובת ביאור השני השירים קשי ההבנה.

INDEX

ad

CITATA

BIBLICA, TARGUMICA, TALMUDICA ATQUE MIDRASHICA,

quae in ARUCH, opere

R. Nathani ben Jechiel Romani,

occurrunt; necnon ad collocationem rerum, quae graviores in Talmud continentur.

Cum collectione VOCABULORUM ITALICORUM, in Aruch repertorum

adnexoque SUPPLEMENTO operis:

„Aruch Completum"

concinnavit

Phil. et Theol. Doctor ALEXANDER KOHUT,

Rabbinus Congregationis AHAWATH CHESED

NEW-YORK.

מפתח

לספר הערוך דרבינו נתן בן רבינו יחיאל זצ״ל

ונלוה אליו מחברת

חין הערך

עם

תשעה עשר רשימות מועילות המאירות והמעירות

על כל הנוגע בלימוד הערוך בכלל ובפרט לעשותו לאוצר כל כלי חמדה ערוך בכל ושמור עד אשר על כל שער ושער שהמבין יפתח יברך ברוך הטוב והמטיב.

הכינותיו אזנתיו ודרשתיו

כיד ה׳ הטובה עלי בעיון גדול בלהג הרבה ויגעת בשר ורוח

אני

חנוך יהודה באא״מ מהור״ר ישראל קָאהוט

בעל

הערוך השלם

רב ואב״ד לעדת אהבת חסד בנויארק יצ״ו.

א׳. סדר המערכה לכתבי הקדש עפ״י סדר הפסוקים שבארבעה ועשרים ואיה המה בערוך.

בראשית

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ו׳	פרק א׳.
ב׳,	ג׳	פרק א׳.
—	ה׳	סחן.
—	ז׳	נף א׳, פח ב׳.
—	כ״ד	גרע, ער ג׳.
ג׳,	י״ו	פתק א׳.
—	י״ח	דרדר.
ד׳	כ״ב	לטש ב׳
—	כ״ד	גוזמא, עשר אחר ע׳ עסק
ו׳,	ג׳	שבע א׳.
—	י״ד	אמלתרא, כפר ז׳, פח.
—	י״ו	צהר.
ז׳,	י״א	שבע א׳.
—	כ״ג	אבן טוען, מהה ב׳.
ה׳,	כ״ב	חצב ג׳.
ט׳,	ו׳	דיוקן.
י״א,	ג׳	חרם א׳, מר ג׳.
י״ג,	י״א	סמד.
י״ד,	ג׳	חבר א׳
—	י״ט, כ״ב	פרק א׳.
י״ז,	י״א, י״ד	מעש.
י״ח,	כ״ו	פטר א׳.
כ״א,	ח׳	גלם א׳.
—	ט״ו	סח א׳, סחן.
כ״ב,	ג׳	בקע ג׳.
—	י״ג	חז א׳, סבך.
—	ט״ז	חסך.
כ״ד,	ט״ו	כד.
—	כ׳	ער ב׳.
—	מ״ה	כד.
—	ס״ג	שחר א׳.

פרשה	פסוק	ערך
כ״ה,	ט״ז	טרת.
—	כ״ג	ידיד.
כ״ז,	א׳	כה.
—	י״א	חלק א׳.
—	ל״ו	עקב ב׳.
—	ל״ח	אגר א׳.
כ״ח,	י״ב	סעד א׳.
ל׳,	כ׳	זביל.
—	ל׳	מתי.
—	מ״ב	גוף.
—	מ״ג	פרץ א׳.
ל״ב,	ל״ב	זרח.
ל״ד,	ה׳	חרש ד׳.
ל״ה,	כ״ד	מלאות.
ל״ט,	י׳	פקל א׳.
מ״ג,	י״א	בטן א׳.
מ״ו,	ד׳	אמץ א׳.
מ״ז,	י״ג	לה ג׳.
מ״ח,	א׳	אסתגיד.
מ״ט,	י׳	שבע א׳.
—	י״ז	בקה, ערמון
—	כ״ב	אפריא א׳.
—	כ״ד	פז ב׳, אבן טסמא.
—	כ״ז	עד ב׳, עד ו׳.

שמות

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	י״ב	קץ ו׳ ע״ש.
ב׳,	ג׳	חמר ד׳.
ג׳,	ה׳	של ד׳.
—	כ״ב	גר ז׳.
ז׳,	י״ב	יוחני א׳.
ח׳	י׳	אמן, חמר ב׳.

פרשה	פסוק	ערך
ח',	י"ד	כנמא.
ט',	י'	בע ד', פע ב'.
—	ל"א	גבעל.
—	ל"ב	כונת, חרף ב'.
י"ב,	ט'	אברנים.
—	י"ח	זכר א'.
י"ג,	י"ב	שגר א'.
ט"ו,	ב'	הדר א'.
—	ח'	גלד ב', קף ו,
—	י'	מנשתפא, שף י', צל.
—	ט"ז	מרממא.
ט"ז,	ז'	לן ב'.
—	כ'	תלע.
—	כ"א	מס ב'.
—	ל"א	גדגדניות, צפחת.
כ',	י'	מלאכה.
כ"א,	ג'	גף ח'.
—	י"ג	צד ג'.
—	י"ט	צער.
—	כ"ט	תרנגול.
כ"ב,	ה'	גדש א'.
—	י'	הסת.
—	כ"ה	וה,
כ"ג,	ב'	שקל א'.
כ"ד,	ו'	אנן ב', נגאן.
—	י'	תרגם.
—	כ'	ער ב'.
כ"ה,	ז'	אנך.
—	כ"ט	קסיה.
כ"ו,	י"א	קרקס ב'.
—	י"ב	מרזח.
כ"ח,	י"א	מקב
—	ט"ז	אצבע.
—	י"ז, י"ח	ברק ב', נפך.
—	כ"א	מקב.
—	כ"ח	רכס, זח, מרזח.
—	ל"ה	חב א'.
—	ל"ו	מקב.
—	ל"ח	אפותא.
—	ל"ט	שבץ.
כ"ט,	כ"ג	אנתא.
—	ל"ח, מ'	תכמש.
ל',	כ"ג	טפל א'.
—	כ"ד	קדה, קצע.

פרשה	פסוק	ערך
ל"א,	י"ז	נפש א'.
ל"ב,	י"א	פל א'.
—	ט"ז	כתב.
—	כ"ה	פצע א', שחץ.
ל"ג,	י"ח	ספקלר.
—	כ"ב	כס ד'.
ל"ד,	ד'	זכל, פסל א'.
—	ו'	ראש.
—	כ'	עשר (אחר ע' עסק).
—	כ"ט	דקרן א', זיו.
—	ל"ה	קרן ד'.
ל"ה,	ל"ג	מלאכה.
ל"ו,	י', י"ג ט"ז	חבר א'.
ל"ח,	כ'	גרע.
—	כ"ח	חשק, רם.
ל"ט,	ג'	רקע, ו', קץ ו'.
—	ו'	יד, מקב.
—	י', י"א	ברק ב', נפך.
—	כ"א	רכס, זח, מרזח.
—	ל'	מקב.

ויקרא

פרשה	פסוק	ערך
ב',	ג', י"ד	עשר (אחר ע' עסק)
ג',	ט'	עקץ א'.
—	י"א, ט"ז	לחם ב'.
ד'	ו', י'	אצבע.
—	כ"ז	קבע א'.
ה',	ד', ה', ו'	כט א', כפר ז'
—	ז', י"א	קבע א', בן עוף.
—	כ"א, כ"ה	כפר ז'.
ו',	ט'	קלע א'.
—	י"ג	חבת.
—	י"ד	תבשט, רבך.
—	י"ט	קלע א'.
—	כ"א	שטף א'.
—	כ"ב	עשר (אחר ע' עסק).
ז',	ח', י' י"ד	עשר (אחר ע' עסק).
ח',	כ"ג	אצבע.
—	כ"ז	אנתא
י"א,	י"א	פטתא.
—	י"ז	גז א'.
—	י"ח	בואת.
—	כ"ב	חרגול.

פרשה	פסוק	ערך
י"א,	ל'	בואת.
—	מ"א — מ"ד	פטתא.
י"ג,	ב'	בהר.
—	ה'	עמוד א' ע"ש. סגר א'.
—	ז'	פס ז'.
—	י'	פך ב'.
—	כ"א	סגר א'.
—	כ"ג	צרב א'.
—	כ"ו	סגר א'.
—	ל'	צהב א'.
—	מ"ב	קרת.
—	מ"ה	פרם. פרץ ב'.
י"ד,	י"ב	בית לגין.
—	י"ג, י"ד, ט"ז, י"ז, י"ט. כשר א'. אצבע. עשר כ'. כ"ד. כ"ה. כ"ח בית לגין.	
—	ל"ו	פן א'.
ט"ו,	ג'	מרד.
—	י"ב	שטף א'.
ט"ז,	כ"ז, כ"ח	דרם ג'.
י"ח,	ה'	ערל.
—	כ'	קד ב'.
—	כ"ג	רבע ג'.
כ',	י'	קד ב'.
—	כ"ג	חק ב'.
כ"א	י"ח	חגר ב'.
כ"ב,	ט'	דד א'.
—	כ"ב	יבלת.
—	כ"ד	גד י"ג, כתות.
כ"ג,	י'	עשר (אחר ע' עסק).
—	י"ט	זבח.
—	כ'	עשר (אחר ע' עסק).
כ"ה,	י"ד	כשר א'.
כ"ה,	ד'	מרכוף.
—	נ"א	גרע.
כ"ז	ג'	ערך.
—	ח'	סדר א'.
—	ט"ז, י"ח, י"ט	גרע.
—	כ"א	גרע, עשר (אחר ע' עסק).
—	ל"ב	זכר ב'.

במדבר

פרשה	פסוק	ערך
ג'	מ"ז, מ"ח	עשר (אחר ע' עסק).
ד',	ז'	קסוה, קסיה.
ד'	י"ג	דשן א'.
ה',	ח'	עשר (אחר ע' עסק).
ו',	ג'	משר.
—	כ'	עשר (אחר ע' עסק).
ט',	י"א	זכר א'.
י"א,	ה'	חצר א'.
—	ז'	גדגדניות.
—	ח'	דכן, מדי א'.
—	כ"ה	קרן ד' ע"ש.
—	ל"א	גזת, מתי.
—	ל"ב	אמן, משטח.
י"ב,	ז'	זיו.
י"ג,	ב'	תייר.
—	כ"ג	בתולות.
י"ד,	ו'	תייר.
ט"ו,	ד'	תבמש.
—	כ"א	ערם ג', עשר אחר ע' עסק
י"ז,	י"א	מחתה.
—	כ"ג	כשות, צץ ב'.
י"ח, י"ג, י"ד, ט"ו י"ט כ"א		עשר (אחר ע' עסק).
—	כ"ו	דד א', טבלא ב'.
—	כ"ז	דגן, קף ב'.
—	כ"ח	עשר (אחר ע' עסק).
—	ל"ב	דד א'.
י"ט,	ב'	מסר.
—	ח'	דרם ג'.
—	י"ח	חל י"ד.
כ"ב,	כ"ד	מצר.
כ"ד,	י'	ספג, ספק א'.
—	י"ז	זק א', בר פחתי.
כ"ה,	ח'	קבה א', כף, דקר א'.
—	י"א	קן ד'.
כ"ח,	כ"ד	לחם ב'.
ל"ג,	נ"ו	דמאי.
ל"ד,	י"א	ממחה.
ל"ה	ל"ג	כשר א'.

דברים

פרשה	פסוק	ערך
א',	כ"ז	שד
ב',	ט', י"ט	גר ו'.
ג',	י"א	ערם א'.
ד',	כ"ד	גוזמא.
ה',	י"ד	מלאכה.

פרשה	פסוק	ערך
ו',	ז'	משנה.
ז',	ט'	גוזמא.
—	י"ז	כי.
ח',	ט', י'	קם ב', תקל א'.
י"ג,	י"ז	תל ב'.
י"ד,	א'	צנע.
—	י'	פשתא.
—	ט"ז	גז א'.
—	כ"ג	סג א'
ט"ו,	ז', ח', י"א	כי, פתח א', תלם.
—	י"ח	רץ ג'.
ט"ז,	י'	מסת.
—	י"ד	חד ג'.
י"ז,	ז'	כשר א'.
—	כ"ג	כשות.
י"ח,	ד'	דגן, עשר (אחר ע' עסק).
—	ח'	מכר א'.
כ"א,	ח'	בשר א'.
כ"ב,	ו'	כי, קן ג'.
—	ט'	בשר.
—	י'	חרש ד'.
כ"ג,	י"א	קר ז'.
—	כ"ו	מל א', מלמלין, קם ב'.
כ"ד	ח'	תלש.
—	י'	עבט א'.
—	י"ט	על א'.
—	כ'	נקף ב'.
כ"ה	ד'	חסם.
—	י"ח	זנב א'.
כ"ו	ב'	טן.
כ"ח	מ'	שלל.
—	נ"ז	שליה, אץ.
ל',	ט"ו, י"ט	סעד א'.
—	כ'	תבר א'.
ל"ב,	י"ז	אוב.
—	כ"ב	קדח ג'.
—	כ"ד	מזחל.
—	ל"ד	סעד א'.
ל"ג,	כ"ב	זנק.
—	כ"ה	מנעל ב'.

יהושע

פרשה	פסוק	ערך
א',	ח'	צלח א'.
ב',	ו'	חלף.
—	י"ח	אנין.
ג',	ט"ז	אנף ב', גד ז', רקת.
ד',	י"ח	גד ז'.
ה',	ח'	חי ב'.
—	ט"ו	של ד'.
ט',	ד'	מצטרו, צר ד'.
ט',	ה'	טל ב'.
—	כ"ז	נתן ב'.
י',	י"א	חרדלית.
ט"ו,	כ"א	קבץ ע"ש.
—	כ"ג	קדש ג' ע"ש.
—	כ"ד	זיף ע"ש.
י"ט,	ל"ד	חק ג'.

שופטים

פרשה	פסוק	ערך
ג',	כ"ב	סב ד'.
—	כ"ט	פרדשן.
—	ל"א	מלמד.
ד',	ה'	רכב.
—	י"ח	אמפולי.
—	כ"א	מקב.
ה',	ט"ז	פלג א'.
—	כ"א	גרף א'.
—	כ"ב	צהל.
—	כ"ז	אץ.
ז',	ג'	צפר.
—	כ'	לפד.
ט',	ד'	אפי ב'.
—	מ"ח	סך ג' ע"ש
י',	ח'	רץ.
י"א,	ג'	נקט ב'.
י"ד,	ט'	רד ד'.
ט"ז,	י"ג	סך ז'.
י"ט,	י'	חשק.
כ',	ט"ז	מלאכה.

שמואל א'

פרשה	פסוק	ערך
ב',	ח'	אשף.
ג',	א'	קף ה'.
—	י"ג	קסם ב'.
ד',	י"ח	מפרקת.

פרשה	פסוק	ערך
ו׳,	ד׳ י״ז	בטרי
ט׳,	י״ז	פל.
י׳,	א׳	פך א׳.
י״ג,	ו׳	נחר ב׳.
—	כ׳	קנקן ב׳.
—	כ״א	דקר א׳.
י״ד,	ד׳	שן.
ט״ו,	ד׳	שביל.
י״ז	ו׳	כדון א׳.
—	נ״ח	לחם.
י״ט,	כ׳	להק.
—	כ״ג	נוות.
כ׳,	ל׳	חר ו׳.
כ״א,	י״ד	רר.
כ״ג,	י״ב	קעילה ב׳.
—	ט״ז, י״ח	רחש ג׳.
—	כ״ג	חב ב׳.
כ״ד,	ד׳	סך ב׳.
—	י״ז	אגר א׳.
כ״ה,	י״ב	פך ב׳.
—	כ״ט	קלע ב׳.
כ״ו,	ח׳	כדור.
ל׳,	י׳, כ״א	אגר א׳, פגר.

שמואל ב׳

פרשה	פסוק	ערך
ג׳,	ל״ה	אברויי, בר.
ו׳,	ו׳	של.
י״ב	ד׳	ארנון ב׳, חשב ב׳.
—	ל״א	גזר ב׳.
י״ז,	י׳	גז י׳.
י״ט,	כ״ז	חשק.
—	כ״ח	דגל א׳.
—	מ״ד	חליקופרי.
כ״ב,	ל״ו	קרסל א׳.
כ״ג,	ו׳	כף א׳.
כ״ד,	א׳	סת.

מלכים א׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	א׳	חמא.
—	ה׳	רהט א׳.
ג׳,	כ״ה	דגם.
ה׳,	ג׳	אבס.
ה׳,	כ״ג	אסדה.
ו׳,	ד׳	אוטם.
—	ו׳	יציע, לב, רד א׳.
—	ח׳	לול א׳, לול ב׳.
—	כ״ג	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ל״ב	רד א׳.
—	ל״ז	מל י״ג.
ז׳,	ה׳	חז ב׳.
—	ט׳	גר ג׳.
—	נ׳	פתא.
ח׳,	ל״א	הסת.
—	ל״ז	סלמנטון.
י׳,	י״א	אלמוג.
—	י״ט	גרדם א׳.
י״ב	י״א, י״ד	שט ג׳.
—	ל״ג	בד.
י״ד	ג׳	צרצור.
י״ח,	ל״ד	משנה.
כ״ב,	ו׳	סיגגון.
—	ל״ח	אכף, זן א׳.

מלכים ב׳

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	י״ב	איש
ד׳,	ל״ה	מצר ב׳.
—	ל״ח	שפת ב׳.
—	ל״ט. מ׳	אנגרון, ידקת, כנגר.
		מתק.
ה׳,	כ״ד	אפל ב׳.
ט׳,	א׳, ג׳	פך א׳.
י׳,	כ״ב	סבן.
—	כ״ז	דביון.
י״ב,	י׳	חרר ב׳.
י״ג,	י״ד	איש.
ט״ז,	י״ז	רצף.
י״ט,	ל״ה	נהא.
כ״א,	י״ג	משקלת.
כ״ג,	י״ז	נפש ג׳.
כ״ה,	א׳, י״ב	גל ז׳
כ״ה,	ח׳	גל ז׳.

ישעיה

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ח׳	אמדלא.

פסוק	פרשה	ערך
א׳,	כ״ב	חל א׳, סב ה׳
—	ל׳	אלה ג׳.
—	ל״א	חסן א׳, נצוץ.
ג׳,	י״א	סעד א׳.
—	ט״ז	ספף.
—	י״ח	שבים.
—	י״ט	ערב ד׳.
—	כ״ו	הנקי.
ד׳,	ג׳	פתק א׳.
ה׳,	ב׳, ד׳	עזק א׳, אבש.
—	ו׳	דרקט.
—	י״ח	עין.
ו׳,	ו׳	עף א׳.
—	י״ג	אלון.
ז׳,	ח׳	שבע א׳.
—	כ״ג	גוזמא.
—	כ״ה	מעדר.
ח׳,	ז׳	גד ז׳
י׳,	א׳	חק ג׳.
—	ט״ו	מגל א׳.
—	י״ח	מסס.
—	ל״ב	מנפא.
—	ל״ג	אפיפיירות ע״ש.
י״א,	א׳	גזע, יחור, נצר א׳.
י״ד,	ט׳	כס א׳.
—	כ״ד	דמאי.
ט״ז,	ד׳	גר א׳.
י״ט,	ח׳	חך א׳, כמר א׳, מכמר.
—	י׳	סכר, שכר.
—	י״ג	נאלא א׳.
—	י״ד	אפקטפיזון.
כ׳,	ד׳	ש ב׳.
כ״ב,	ה׳	קרקר ב׳.
—	י״ח	כדור.
כ״ד,	ט״ז	כנף א׳
כ״ו,	א׳	בר שורא.
—	ג׳	עת.
כ״ח,	כ״ה	גבשוש, תקל ב׳, טרף ה׳, קצה.
—	כ״ז	כמן א׳.
כ״ט,	ד׳	צף ב׳.
ל׳,	י״ד	קד ב׳.
—	כ״ב	נסך א׳.
—	כ״ד	רחת, מגב.

פסוק	פרשה	ערך
ל״ב,	י״ד	אפל ב׳.
ל״ג,	ט״ו	עמץ.
ל״ד,	ד׳	גבל ב׳.
—	י״א	קפה, גז א׳.
—	י״ד	לילית.
ל״ה,	ב׳	שרון.
ל״ח,	י״ד	צף ג׳.
—	ט״ז	חלם ג׳.
—	כ״א	מרח.
מ׳,	ד׳	גא ב׳, שרון, שדה.
—	כ״ב	גר א׳, מתה, מתח.
מ״א,	ח׳	פרוש.
מ״ב,	ג׳	רץ.
—	י״ד	סר ב׳, סע א׳.
מ״ג,	י״ז	אדך.
מ״ה,	ה׳	כ׳ קודם ע׳ ככא.
—	י״ב	אכם.
—	י״ד	ארן ב׳.
—	ט״ו	סק א׳.
מ״ה,	א׳	שבע א׳.
מ״ו,	ח׳	אשש ג׳.
נ׳,	ט׳	אבזקת.
—	י׳	גלה.
—	י״א	זק א׳.
נ״א,	ו׳	מלח א׳.
—	ח׳	אבזקת.
—	כ״ג	שח ב׳.
נ״ב,	ב׳	נער א׳.
נ״ד,	ט״ז	אכם.
נ״ה,	א׳	פטר א׳.
—	י׳	תרבץ.
נ״ז,	ט״ז	עטף ד׳, רוח.
—	כ׳	רפש א׳.
נ״ח,	ד׳	אגרוף.
—	ה׳	שח ב׳.
—	ז׳	פרס.
נ״ט,	ה׳	ככי א׳.
ס״א,	א׳	קהת ב׳.
ס״ב,	י׳	זבל, סקל ב׳.
ס״ד,	ה׳	עד א׳.
ס״ו,	א׳	אפיפורין.
—	ז׳	שבע א׳.

ירמיה

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	י״ג	עשר חצב ב׳.
—	י״ז, י״ט, כ׳, כ״א, כ״ב, כ״ג	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	כ״ד	ערוה, שף י׳.
—	כ״ה, כ״ו, כ״ז, כ״ח	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ל״ב	קשר א׳.
ג׳	ד׳	אלפא א׳.
ד׳	ג׳	נר א׳.
—	ל׳	שד ד׳.
ה׳	ו׳	ארב ב׳.
ז׳	ל״א	תפת.
ח׳	ט״ז	צהל.
ט׳	כ״א	עמר ב׳.
י׳	ג׳	מעצד.
י״א	ט״ז	דל א׳.
י״ב	ו׳	על א׳.
—	י׳	בסס ב׳.
י״ג	ט״ז	נף א׳.
—	כ״ג	חבר.
י״ז	ו׳	חמט ב׳. מלח א׳.
י״ח	כ׳, כ״ב	בית גליא.
י״ט	א׳, י׳	צרצור, בק.
כ״ב	י״ד	סרק ו׳.
כ״ה	א׳	גל ז׳.
כ״ט	כ״ב	אבוב, קליא א׳.
ל׳	י״ז	ארך ב׳.
ל״ב	כ״א	מתי.
ל״ג	כ״ה	פרק א׳.
מ״ג	ט׳	מעזב.
מ״ו	ד׳	מרק ב׳.
—	ט״ו	סחף ב׳.
—	כ״א	רבק.
מ״ז	ג׳	צהל.
—	ה׳	עמק ג׳.
מ״ח	י״א	מרקא א׳.
—	כ״ו	אספקטפיזון.
נ״א	נ״ח	ער ה׳.
נ״ב	כ״ט	גל ז׳.

יחזקאל

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ד׳	סער א׳, ספקלר.
א׳	י״ג	ברק ב׳.
—	כ״ח	קשת.
ג׳	ז׳	צפר.
ח׳	ג׳	ציץ.
ט׳	ב׳	קסיה.
י׳	ד׳	גלה.
ט״ז	ל״ג	נדוניא ע״ש.
—	ל״ו	נחשת א׳.
י״ז	ג׳	זג ב׳
י״ט	ד׳, ח׳	שת.
כ״א	ג׳	להב.
—	ל״ה	מכל א׳.
כ״ב	ג׳, ה׳, ו׳, ז׳, ח׳, ט׳, י׳, י״א, י״ב	עשר (אחר ע׳ עסק).
כ״ב	כ״ב	יתוכים, רד א׳.
כ״ג	י״ד	סרק ו׳.
—	מ״ו	הסת.
כ״ד	ג׳	שפת ב׳.
—	י״ז	גב י״א.
כ״ו	ה׳, י״ד	חרם ב׳.
כ״ז	ו׳	בלוט א׳.
כ״ז	ט״ז	בץ.
—	י״ח	צחר.
—	י״ט	אסטמה, בלס ב׳, קצע.
כ״ח	י״ג	אנך, ברק ב׳.
ל״א	ג׳	אשל.
—	ט״ו	עמף ג׳.
ל״ה	י״ב	גדל ב׳.
ל״ו	כ״ה, ל״ב	דדם ג׳.
ל״ז	ח׳	קרם א׳.
—	ט׳	פח ב׳.
ל״ט	ט׳	סק א׳.
—	ט״ו	נפש ג׳, ציון
מ״ב	ג׳	רצף.
מ״ד	ל׳	ערס.
מ״ה	י״א, י״ד	שלחת, חמר ו׳.
מ״ז	י״א	קרמיץ.

הושע

פרשה	פסוק	ערך
ד׳	י״א	קרייה ע״ש.
ה׳	י״ב	אבזקת.
ח׳	ו׳	שב ד׳.

פרשת	פסוק	ערך
י׳,	ז׳	הפיא ב׳.
—	י״ב	נר ג׳.

יואל

א׳,	י״ח	אילת.
—	י״ז	מגור.
ב׳,	כ׳	צחן א׳.
ג׳,	א׳	קף ה׳.
—	ה׳	סדר ג׳.

עמום

ד׳,	ו׳	הנקי.
ז׳,	י״א	שבע א׳.

עובדיה

א׳,	ו׳	אבע.

יונה

א׳,	ד׳	סער א׳.
ד׳,	ו׳	דלע.
ד׳,	ח׳	עלף.

מיכה

ד׳,	י״ב	אמן.

נחום

א׳,	י״א	פרץ ב׳
—	י״ב	גז ה׳.
ב׳,	ה׳	אר א׳.

חבקוק

א׳,	ט״ז	מגור.
ג׳,	י״ד	אנדרפתא.

צפניה

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	י״ז	לחם ב׳.

חגי

ב׳,	י״ב	כנף א׳, קרטב.
—	י״ט	מגור.

זכריה

ב׳,	ח׳	פרז.
ה׳,	ד׳	הסת, שמת.
ו׳,	י״ד	עטר א׳.
י״ג,	ב׳	דרם ג׳.
—	ט׳	צרף ג׳.
י״ד,	ו׳	קף ה׳.

מלאכי

א׳,	ב׳	ידיד.
ב׳,	י״ז	פמבי.
ג׳,	כ׳	רכק.

תהלים

א׳,	ד׳	מדף.
ב׳,	ט׳	רע ד׳.
ח׳,	ח׳	צארי ב׳.
ט׳,	ט״ז	סר ב׳.
י׳,	ט׳, י׳	דכ ה׳.
י״א,	כ׳	המצא.
י״ג,	א׳	נצח.
י״ח,	ל״ו	ענוה.
—	ל״ז	קרסל א׳.
י״ט,	א׳	נצח.
כ׳,	א׳	נצח.
כ״א	א׳	נצח.
כ״ד,	א׳	פרק א׳.
—	ד׳	הנקי.
כ״ה	י״ד	סדן ה׳.
ל״א.	א׳	נצח.
ל״ה,	ט״ז	חרק א׳.
ל״ט,	י״ב	אבזקת.

פרשה	פסוק	ערך
מ"א,	א'	נצח.
מ"ב,	ג'	מתי.
—	ה'	דד ג'.
מ"ה.	ב'	עט.
—	ט'	קצע.
מ"ו.	ב'	עזרה.
נ"א,	א'	נצח.
ס',	ד'	פצם.
ס"ט,	ג'	שבל א'.
ע"ד.	ה'	על א'.
ע"ה,	ט'	נשק א'.
—	ל"ו	סג.
ע"ט,	ד'	נפס א'.
פ'	י'	שרש.
—	י"ג	אר ב'.
פ"ה,	י"ב	אדר א'.
פ"ט,	י"ג	ערף.
—	י"ד	זרוע.
—	ל"ח	דוד.
צ"א,	י"א	סעד א'.
צ"ב,	י"ג	סחן.
צ"ח,	ז'	פרק א'.
ק"א,	ו'	חלד א'.
ק"ב,	מ"ו	שף ה'.
ק"ה	ל"ז	כשל.
ק"ו,	כ"ג	נצח.
ק"ז,	כ"ה	סער א'.
—	כ"ז	חג.
קי"ג,	ז'	אשף.
קט"ו,	ט"ז	פרק א'.
קי"ט,	קך	פי' כריסה, צמר.
קכ"ט,	ג'	גב ט'.
קל"ו,	ו'	רד א'.
קל"ז,	ז'	ער ה'.
קל"ט,	ז'	סעד א'.
—	ט"ז	גלם, סעד א'.
קמ"א,	ז'	אברויי, פל ב'.
קמ"ז,	ו'	עד ט'.
—	ט"ז	כפר ה'.
קמ"ח,	ח'	סער א'.
קן	ה'	בן ארזא.

משלי

פרשה	פסוק	ערך
א',	ו'	לץ ב'.
—	ל"א	סעד א'.
ג',	כ"א	שע א'.
ד',	י"ח	גלה.
—	כ"ד	לז ב'.
ה',	ג'	חלק א'.
ו',	כ"ב	סח א'.
—	כ"ג	קף ה'.
ז',	ט"ז	אמר ג'.
—	כ"ג	פל ב'.
ט',	י"ז	שבש א'.
י',	ה'	איגר.
י"ב,	ד'	קרייה ע"ש.
י"ז,	י'	גוזמא, עשר (אחר ע' עסק)
—	י"ד	גלע, דש א'.
י"ח,	ח'	להם.
כ',	כ'	אשן ג'.
—	ל'	מרק ג'.
כ"ד,	ט"ז	עשר (אחר ע' עסק).
כ"ה,	י"ג	צנן.
—	י"ח	שן ג'.
כ"ו,	י"ד	פתא.
—	י"ח	לה.
—	כ"א	אכם, אוחר, חרחר ג'.
—	כ"ב	להם.
—	כ"ה	עשר (אחר ע' עסק).
כ"ז,	ג'	מטוטלת.
—	י"ד	מסך א'.
—	כ"ב	גנב א', כתש א'.
כ"ט,	כ"א	פנק א'.
ל',	ח'	חק א'.
—	ט'	רשות.
—	י"ט	דרך א'.
—	כ"ח	טפס, סרך ב'.
—	ל"ג	חבץ א'.
ל"א	י"ט	אימא, פלך א'.

איוב

פרשה	פסוק	ערך
ב',	ח'	גרד א', חף.
ג',	כ"ד	תק א'.
ה',	כ"ו	גדש א'.

פרשה	פסוק	ערך
ו׳,	ה׳	גע.
—	ו׳	חלם א׳.
—	ט״ו	פק ד׳.
ז׳,	ה׳	גש א׳.
ח׳,	י״א	בץ ג׳.
ט׳,	ל׳	אהל א׳.
י׳,	י׳	קף ג׳.
י״ב,	י״ב	זקן.
—	ט״ו	פך ב׳.
—	י״ח	זן א׳.
י״ג,	ט״ו	קטל ב׳.
—	כ״ח	אבזקת.
ט״ו,	כ״ד	כדור.
ט״ז,	י״ב	פרפר ב׳.
—	ט״ו	גלד א׳.
י״ח,	ה׳	נגה א׳.
כ׳,	ז׳	גל ז׳.
—	כ״ב	סעד א׳.
—	כ״ד	נשק א׳.
כ״א,	י״א	שגר א׳.
—	כ״ד	מעטן.
—	ל״ג	פקע א׳.
כ״ב,	י״א	שפע א׳.
כ״ז,	י״ח	אבזקת.
כ״ח,	ד׳	גרב א׳, נגר.
—	ט״ז	סל א׳.
כ״ט,	ד׳	חרף ב׳.
ל׳,	ד׳	מלח א׳.
ל״א,	כ״ב	מתי.
—	כ״ז	גב ז׳, שק א׳.
ל״ב,	י״ט	חבית.
—	כ״ב	כ׳ (קודם ע׳ ככא).
ל״ג,	ו׳	קרץ ג׳.
—	כ״ז	שר ג׳.
—	כ״ט	ראש.
ל״ה,	י״א	מלפן.
ל״ו,	ה׳	ססמגור.
—	ח׳	זק ב׳.
ל״ז,	ז׳	סעד א׳.
ל״ח,	ל״א	מדן.
—	ל״ד	שפע א׳.
ל״ט,	ה׳	ארד ב׳.
—	י׳	תלם.
מ׳,	כ״ט	צפור ב׳.
מ״א,	כ״ב	חד ב׳.

שיר השירים

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ג׳	שף ה׳.
ב׳,	א׳	שרון.
—	י״ב	רד ח׳.
—	י״ג	פג ד׳.
—	י״ד	דרג ב׳.
ג׳,	ו׳	אנקל, רכל.
ד׳,	ח׳	אמנם.
—	ט׳	כחל א׳.
—	י״ג	אם ד׳.
—	י״ד	מר ג׳, קצע ד׳.
ה׳,	ב׳	רס א׳.
—	ז׳	רד ב׳.
—	י״א	קווץ ב׳.
ז׳,	ג׳	גנאן, סגניות.
—	י״ג	נץ א׳.

רות

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	י״ג	ענג ב׳.
ב׳,	ט״ז	שלל, צבת ג׳.
ג׳,	ב׳	ערם ג׳.

איכה

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	ח׳	בר שורא.
—	י״א	חמד א׳.
—	ט״ז	חרק א׳.
—	י״ז	פסע א׳.
ג׳,	י״א	פשת.
—	י״ב	קר י״ג.
—	ט״ז	ארן א׳.
—	נ״ג	צמת.
ד׳,	י״א	צת.
—	כ״א	רכב.

קהלת

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	ח׳	שדה ב׳.
ו׳,	ו׳	גוזמא.
ז׳,	כ״ו	חרם ב׳.
ט׳,	ב׳	סעד א׳.
—	י׳	כפן.
—	י״ב	סעד א׳.

פרשה	פסוק	ערך
י',	ח'	גם ב'.
—	י"ח	דקל א'.
י"ב,	ג'	ככא ב'.
—	ה'	וה.
—	ו'	מכנה.
—	י"א	זג ג', מלמד.
—	י"ב	להג.

אסתר

א',	ו'	בץ, שש א'.
ב',	י"ב	מרק ג'.
—	י"ח	פרדשן.
ד',	ד'	חל י"ב.
—	ח'	פתשגן.
—	י"א	שרבט א'.
ה',	ב'	שרבט א'.
ח',	ד'	שרבט א'.
—	י'	פתשגן, רמך א'.
—	ט"ו	זבל, בץ.
י',	ב'	מדי א'.

דניאל

א',	א', ב'	גל ז'.
—	י"ג, ט"ו	קלסק.
ב',	ה'	אזדא.
—	י"ד	עט.
—	מ'	חשל א'.
ג',	ה', ז', י', ט"ו	קרן, קתרום, סמפון, אב א', תמחוי.
—	כ"א	כפת ב', סרבל.
—	כ"ב	ז' א'.
—	כ"ג	כפת ב'.
—	כ"ד	חת ב', כפת ב'.
ד',	י"א, כ'	גד ד'.
ה',	א'	גוזמא.
—	ה'	גברש, גר י"ב.
—	ו'	קש א'.
ו',	י"ח	אבן מסמא.
—	י"ט	טות.
—	כ"ג	חבל א'.

פרשה	פסוק	שרש
ז',	ד'	גף י'.
—	ה'	דיוסטר.
—	ט'	שב.
ט',	כ"ד, כ"ה, כ"ו, כ"ז	שבע א'.
י',	ג'	חמר א', סך א'.
י"א,	י'	קלגס.

עזרא

ב',	ס"ב	גאל.
ד',	י"ב	אש.
—	י"ד	ארך א'.
ו',	ד'	גרבך, מרכיות.

נחמיה

ב',	ו'	דביון.
ג',	ח'	מעזב.
ה',	ז'	ששמן.
—	י"ג	דקל ג', נער א'.
ז',	ג'	אגוף א', גף ב', גל ב'.
—	ה'	ששמן.

דה"י א'

י"ב,	ט"ו	גד ז'.
—	ל"ח	צארי ב'.
ט"ו,	כ"ז	בץ.
ט"ז,	כ"ז	חשמל.
כ"ב,	י"ג	צלח א'.

דה"י ב'

ה',	י"ב	בץ.
ו',	כ"ב	הסת.
—	כ"ח	סלמנטון.
י',	י"א, י"ד	שט ג'.
ט"ז,	י"ד	תמחוי.
כ"ח,	י"ח	גמזו.
ל',	י"ט	דרס ג'.
ל"ו,	ה', ו'	גל ז'.

ב׳. סדר מערכה לתרגומי בבלי וירושלמי

בראשית

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ד׳	שׁפר א׳, *)
—	י״א, י״ב	דתאה, תמחוי.
—	כ׳	רחש א׳.
ב׳,	ז׳	נחר.
—	כ״ה	בהת.
ג׳,	י״ד	שחף ג׳.
—	ט״ו	דבב א׳.
—	ט״ז	עד ז׳.
—	כ״ג	טׄרד.
ד׳,	א׳	חׄכם.
—	כ״א	אבוב.
ה׳,	ד׳	תמן.
ו׳,	ו׳, ז׳	תה ב׳.
—	י״ד	אדר א׳, קדרון.
—	כ״א	סב א׳.
ז׳,	י״ד	תמחוי, טׄס ב׳.
ח׳,	א׳	שדך א׳.
—	י״א	טרף, קטׄם א׳.
—	י״ג	חף ב׳, גב א׳, נגב.
—	כ״א	טלי ב׳.
—	כ״ב	קץ ב׳.
ט׳,	ט״ז	חם ד׳.
—	כ״ב	תׄן א׳.
—	כ״ג	אסטלית.
י׳,	ב׳	אׄפרכיא, אׄפריקי, גרמטׄיא מקדון, מסיא, תרק ב׳.
—	ג׳	כרבר, אסיא.
—	ד׳	אליס, אטלקי.
—	ה׳	נׄס ב׳.

פרשה	פסוק	ערך
י׳,	י׳	שר י״א, נציבין, קטספון, פנטוס.
—	י״א	פלטיא א׳.
—	י״ב	טלסר.
—	י״ח	אנטוכי.
—	י״ט	קלדהי.
י״א,	א׳	שף י״ט.
—	ב׳	פנטוס.
—	כ״ח	אות.
י״ב,	ח׳	סלק א׳.
—	ט״ו	פלט ג׳.
—	י״ט	כרון ג׳.
י״ג,	י״ד	טׄל ה׳.
י״ד,	א׳	פנטׄוס ע״ש.
—	ה׳, ו׳	זיו, נבל ג׳.
—	ט׳	פנטׄוס ע״ש.
—	י״ב	ממׄון.
—	י״ד, ט״ו	קיסרון, דרמשק.
—	י״ז, י״ח	רם ד׳, שם ב׳.
ט״ו,	י׳, י״א	פסג, טס ב׳.
—	י״ז, י״ח	חמט, נילוס ע״ש.
ט״ז,	ה׳	מחׄס.
—	ז׳, י״ב	חלץ, ערוד ב׳.
י״ז,	ג׳, י׳	שטׄח ב׳, קיים.
—	י״ד, י״ט	פׄס ו׳, אבל א׳.
י״ח,	ב׳, ד׳	נמׄס ב׳ ע״ש קל ב׳.
—	ז׳	בקר ג׳.
—	ח׳	לבאׄ א׳.
—	י״ב, י״ג	עד ז׳, גחך.
—	ט״ז, כ״ב	אדק ג׳, כוון ב׳.
י״ט,	א׳, ג׳	נמׄס ב׳, שׄרט.
—	ה׳, ו׳	חכׄם, טׄרד.

*) סימן כוכב בראש הערך מראה על תרג׳ ירושלמי ונוסח אחרת שיש בערוך משונה ממה דאיי לפנינו. ונקט כלל גדול זה בידך ותמצא נחת.

פרשה	פסוק	ערך
י"ט.	ח'	טל ג', שר י', שתי ו' אשן ב'.
—	י"א	חוור, סרר, דק ב'.
—	י"ד	גחך.
—	ט"ו	אשן ב'.
—	כ"ח	אדק ג', דק ב'.
כ'.	א'	חגר א', גרדקי.
—	י"ח	מרד.
כ"א.	ב', ז'	אשן ב'.
—	י'	מרד.
—	י"ד, ט"ו	זק ג', טלק ב'.
—	כ"ז	תן א'.
כ"ב.	ג'	זרז ב', צלח ב', צלק פצע א', קס א'.
—	י"ב	דחל.
כ"ג.	י"ג	לווי ע"ש.
—	ט"ו, ט"ז	זוה, פרגמטיא.
—	י"ז	סחר ב'.
כ"ה.	ט', י'	קיים, דייתק.
—	י"א	רבע א'.
—	ט"ו, ט"ז	קל ז', רב א'.
—	כ'	פן א', מרביוון.
—	כ"ב, ל"ב	דלת, זמם.
—	מ"ה	עקד ב'.
—	נ"ו	שה א'.
כ"ה.	ג'	תגר א', אמפר.
—	ט"ז	טר, כפר א'.
—	י"ח	הגדוי, הנדיקי.
כ"ו.	א'	גרדקי.
—	ה', כ"ב	מטטר, סלק א'.
—	כ"ו, ל', ל"ה	שר ט', רפה.
כ"ז.	ג'	כסת ב', סיף.
—	י"א, ט"ז	פנקס, שע א'.
—	כ"ג	חכם.
—	ל"ג	תוה, חת ב'.
כ"ז.	מ"ד	כלות.
—	מ"ה	שדך א'.
כ"ח.	י', י"ב	טמע, נעץ.
כ"ט.	ז', י"ג	אשן ב', גף ב'.
ל'.	י"א, ל'	גד א', מתי.
—	ל"ד	לווי ע"ש.
—	ל"ה	לחוש, שחם א'.
—	ל"ז	דלב.
—	ל"ח	דעץ, רעץ, מרביוון.

פרשה	פסוק	ערך
ל'.	מ'	שחם א'.
ל"א.	ב', ה'	שף ג' ע"ש.
—	י', י"ב	פצח, טל ה'.
—	כ"ט	חל ח', אוכלוסא.
—	ל"ד, ל"ה	עכם, פשפש, בלש.
—	ל"ו, מ'	דיין, קרש א'.
—	מ"ו	אגר ג'.
ל"ב.	ד'	גבל ג'.
—	ז'	פלמרכוס.
—	ט"ז	לבדקס, על ו'.
—	כ"ו	קהת א'.
—	ל"ב	אשן ב'.
ל"ג.	י"ג	חט א'.
—	י"ד	חן א', עבד ב'.
—	י"ט	מוגל א'
ל"ד.	ט"ו	את ב', טפס ב'.
—	כ"ג	נקד א'.
—	ל"א	לגלג.
ל"ה.	ד'	קדש, בסם ע"ש.
—	ח'	מרבניית, בלט א', מג.
—	ט"ז	אשן ב'.
ל"ו.	ל"ט	סרד ב'.
ל"ז.	א'	תב א'.
—	ג'	פרגד ב'.
—	ז'	כרך א'.
—	ט'	זהר ג'.
—	כ'	טלק ב'.
—	כ"ה	סרק, שעוה, אפרסמון, קטף א'.
—	כ"ח	גד ב'.
—	ל"ב	חכם.
—	ל"ד	חריץ.
—	ל"ה, ל"ו	סרב, ספקלטור.
ל"ח.	ה'	פסק.
—	י"ד	רד ב', עטף ג'.
—	י"ח	שתף.
—	כ"ה	כל ו', אנגקי, חכם.
ל"ט	א'	ספקלטור, סרק.
—	י"ב, י"ג, ט"ו, י"ח	אפף.
—	כ', כ"ב	חבש ב'.
מ'.	א'	מזג, נהתום.
—	ג', ד'	ספקלטור.
—	ה'	חבש ב'.
—	ו'	ברסיסי.

פרשה	פסוק	ערך
מ׳,	י׳	שׁרכט א׳, סגל ג׳.
—	כ׳	גנס.
מ״א,	ב׳	אֹפר ב׳.
—	י׳.	ספקלטור.
—	י״ז	נֹף י׳.
—	י״ח, י״ט	אפר ב׳, חסך.
—	כ״ג	צֹנן.
—	ל״ד	אפוטרופוס.
—	מ׳	אפוטרופוס, נשק א׳.
—	מ״ג	קלס ה׳, רכ א׳.
—	מ״ה, נ׳	טנס ב׳.
מ״ב,	ד׳	סֹקל א׳.
—	י״ב	מֹעלל.
—	כ״א	פרפר א׳, גן ג׳.
—	ל״ה	פן א׳
—	ל״ח	סקל א׳.
מ״ג,	י׳	שה א׳.
—	י״א	קל ב׳, צר י׳, קטף א׳, שעוה, לוז ב׳.
—	ט״ז	פלט ג׳, אשן ב׳.
—	כ״ח	עקד ב׳.
—	ל׳	קטן ה׳.
מ״ד,	י״ב	בלש, פשפש א׳. סֹף ה׳.
—	י״ט	טפח ד׳.
—	כ״ט	סקל א׳.
—	ל׳	כדון ג׳.
—	ל״ד	טלי ב׳.
מ״ה,	ב׳, ט״ז	פלט ג׳.
—	כ״ח	סך ה׳.
מ״ו,	כ׳	טנס ב׳.
מ״ז,	י״א	פלס ו׳.
—	י״ט	בר ג׳, תרבץ.
—	כ״א	גל ז׳.
—	כ״ב, כ״ד	כמר, אשן ב׳.
—	כ״ו, ל״א	כמר, דרגש.
מ״ח,	ח׳	חז ב׳.
—	י״א	סֹך ה׳.
—	י״ד	שֹׁלחף.
מ״ט,	ד׳	אשויא, שו א׳.
—	י״א, י״ג	עגעג, ספר.
—	י״ז	עֹרמון ב׳, מגר.
—	י״ח, כ׳	סך ה׳, פנק א׳ ע״ש.
—	כ״א	עזגה, אן ד׳.
—	כ״ה	רבע ב׳.
מ״ט,	ל״ג	שץ ג׳, נגד ה׳.
נ׳,	ד׳, י״ג, כ״ו,	פלט ג׳, טלת, גלסקס.

שמות

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	י״א	תל ב׳, פלס ו׳.
—	ט״ז, י״ח	משבר, טֹלי ב׳.
ב׳,	ג׳, ה׳	אֹפר ב׳.
—	ט״ז	אנס.
ג׳,	א׳, כ״ב	אנס, שב ה׳.
ד׳,	ג׳, ד׳	אפך, קטן ו׳.
—	ו׳	עטף א׳, חוור.
—	ז׳, י׳	חב ב׳, חגר ב׳.
ה׳,	ו׳	סרך.
—	י״ב	גב ה׳, גל א׳.
ו׳,	ט׳	כֹר ד׳.
—	י״ב, ל׳	חגֹר ב׳.
ז׳,	י״ט, כ״א, כ״ח	קֹס א׳, קטן ה׳, טקס ע״ש.
ח׳,	י׳	כר.
ט׳,	ח׳, ט׳, י׳	קטם ב׳, שלפק.
—	ל״א	ארום, כסר א׳.
—	ל״ב	כונת.
י׳,	ב׳, י״ט	שנק, קלֹע ב׳.
י״א,	א׳	טרד.
י״ב,	ח׳	שרק ג׳, ע״ש.
—	ט׳	גבר א׳, הבהב א׳, שרק רגל ב׳.
—	כ״ב	צבע ג׳.
—	כ״ז	כם ט׳, עקד ב׳.
—	ל״ג, ל״ר	זרז א׳, ששפא.
—	ל״ז, ל״ט	פלס ו׳, חר ב׳.
י״ג,	י״ג	קפח א׳.
י״ד,	ב׳	פונדק א׳.
—	כ״ה	גלגל ה׳, רדוות.
—	כ״ז, ל״א	שנק, חז ב׳.
ט״ו,	ח׳	זק ג׳, פלגוס.
—	י׳	שקע, סרד א׳.
—	ט״ו	זֹע א׳.
—	כ׳, כ״ב	חנג ב׳, חלץ ב׳.
—	כ״ה, כ״ז	בסס, סֹג ב׳.
ט״ז,	ג׳	רד.
—	י״ג, י״ד	עֹנו.

פרשה	פסוק	ערך
ט"ז,	כ"א	שח ג', פשר ב'.
—	ל"א	כסכר, אסקריטין, ששיין.
—	ל"ג	סב א', צלחית, אספקא.
י"ח,	א', י"ח	אנס, לֹעַ.
י"ט,	י"ב	שפֹל.
—	כ"א	אוכלוסא.
כ',	ה', ז'	סר ב', מס.
—	י"ד	גר ד'.
—	כ"ה	חצב ב', גזת.
כ"א,	י"ח. י"ט	מרתק, מרדכיתיה.
—	כ', כ"ה	שרבט א', רשם.
—	כ"ח. כ"ט	גש ג'.
—	ל'	רשע.
כ"ב,	ז', י'	מקֹמתא.
—	ט"ו. ט"ז	פרן ה'.
—	כ"ד	שער ב'.
—	כ"ו	תב ב', קבל ד'.
כ"ג,	ו'	יצול.
—	י"א	בקֹר ב'.
—	י"ט. כ"ח	שר י"א, צרע.
כ"ד,	ו'	סֹפל.
—	י'	אפיפורין, ספירינון, תרג'.
כ"ה,	י"א	דך ב'.
—	כ"ה	גדנף, גף ב', פשך.
—	כ"ט	פייל, בזיזי.
—	ל"א	בסס א'.
—	ל"ז, ל"ח	בצין, מלקט א'.
—	ל"ט	קנטר ב'.
כ"ו,	ד'	ענוה.
—	י"א, ט"ז	פרף א', לח ב'.
—	י"ז	צר ה', שלוּוּף.
—	י"ט	חמר ג'.
—	כ"ב	שפל
—	ל"ב	חמר ג'.
כ"ז,	ג'	פסקטר, גרף א', גמד ג', צנר א', משליתא.
—	ד'	סרד א', קנקל א'.
—	ח'	נבוב, חל י"ב.
—	ט'	ויל, תרבץ.
—	י"ט	זיירי.
כ"ח,	י'	יחס.
—	י"א	גליבטון, חק ג'.
—	י"ד	גדל ב', קלע ב', ששל.
—	ט"ז	עף ג'.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ח,	י"ח	אזמרגדין, שבזיז, ספירינון, כדכד.
—	י"ט. כ'	בלס ב', מרגל א'.
—	כ"א	גליבטון, חק ג'.
—	כ"ב. כ"ח	קלע ב', ענב.
—	ל"ב	מח ד', גרד, סרה.
—	ל"ד. ל"ה	שלשל, שמש.
—	ל"ו	גליבטון.
כ"ט,	ב'	קרץ ג', אספוגית, חק ג', ערך.
—	י"ג	כרֹס א'.
כ"ט,	י"ז	פסג, שזג, זג ח', רגל ב'.
—	כ"ג. כ"ז	ערך, נעא.
ל',	כ"ה	פטם א'.
—	כ"ח	כן א'.
—	ל"ד	נטף א', צפורן א', צפר א', שבל ב'.
—	ל"ה	מזג.
ל"א,	ט', י'.	כן א', סרד א'.
—	י"ד	מפס, פס ו'.
ל"ב,	ב'	פכר ב'.
—	ט'. י"ב	קדל, תה ב'.
ל"ד;	כ', כ"ו	קסח א', שר י"א.
—	ל"ג	סרד א'.
ל"ה,	י"ח	אמר ג'.
—	כ"ב	עזק א', קטֹל ב', זמֹרגד א'.
—	כ"ה, כ"ו	אזל, עזל, כש ג'.
ל"ו,	י', י"ג. ט"ז	דלפה, לף א'.
—	י"ח	פרף א'.
—	כ"ב	צה ה', שלוּוּש.
—	כ"ד. כ"ז	חמר ג', שפל.
—	ל"א. ל"ו	נגר א', חמר ג'.
ל"ז,	י"ב	גרנף, פשך.
—	ט"ז. י"ז	פייל, בסס א'.
—	כ"ג. כ"ד	מלקט, קנטר ב'.
ל"ח,	ד'. ה'	סרד א', קנקל א'.
—	ז'	נבוב, חל י"ב.
ל"ט,	ג'	רד א', טס א', קטע.
—	ד'	לף א'.
—	ו'	גליבטון, חק ג'.
—	ט'	עף ג'.
—	י"א	ספירינון, שבזיז.
—	י"ב	בלס ב', כדכד.

פרשה	פסוק	ערך
ל"ט.	י"ג	מרגל א'.
—	י"ד	גליבטון, חק ג'.
—	ט"ו	ששל, גדל ב', קלע ב'.
—	כ"א	ענב, תר.
—	כ"ג. כ"ו	סרה, שלשל.
—	כ"ז. כ"ט	מח ד', גרד, המיין.
—	ל'	גלינטון, חק ג'.

ויקרא

פרשה	פסוק	ערך
א'.	ט'. י"ג	רגל ב' בן גו.
—	ט"ז	לקט, תלה.
ב'.	ד'	גרץ ג', אספוגית ערך.
—	ה'. ו'	חמר ט', קץ ו'.
—	ז'. י"ד	רתח, חלק ג'.
ג'.	ג'. ד'	כרס א', גסס ג'.
—	ט'	שזר ב'.
—	י'. ט"ו	גסס ג'.
ד'.	ט'	גסס ג'.
—	י"א.	רגל ב', רע.
—	י"ב. י"ז.	דך ב', צבע ג'.
ה'.	ח'	עזס.
—	כ"א	עצה ב'.
ו'.	ד'. י"ד	שלח ב', רתח.
ז'.	ד'	גסס ג'.
—	י"ב	גרץ, קרץ ג', אספוגית ערך.
—	ל"א. ל"ד	נעא.
ח'.	י"א	כן א'.
—	כ"א. כ"ו	זג ה', שזג, ערך.
ט'.	י'	שייר.
י'.	ד'	חביב.
—	י"ד. ט"ו	נע א', חד
י"א.	ג'	טלף ב', סתק.
—	ט'. י'. י"ב	צץ ג'.
—	י"ג	אזא, בר גזא.
—	ט"ז	נעמה, בץ ב', חטפיתא.
—	י"ז	קדיא.
—	י"ח	אותיא, קק א'.
—	י"ט	דיו, ערפט.
—	כ"ב	נעלא, כורכיא.
—	כ"ח	סט א'.
—	כ"ט	כרכשתא א', חדרונא

פרשה	פסוק	ערך
י"א.	ל'	פליית, יילי, סממית. סלמנדרא. אשת ב'.
—	ל"ה. מ'	תפי ב', סט א'.
י"ג.	ב'	שם ד', קלף ד', בהק.
—	ו'	עם, קלף ד'.
—	ל'. ל"ב. ל"ו	צלהב.
—	נ"א. נ"ב. נ	חלט ', עם.
י"ד.	ה'	שזג.
—	מ"א	קצע ג'.
—	מ"ד. מ"ה	הלט א' פגר.
—	מ"ה	טיש ב'.
—	נ"ו	שם ד', קלף ד', בהק.
ט"ו.	י'	סט א'.
—	כ"ה	דב א', אשן ב'.
ט"ז.	כ"ג. כ"ז	שלח ב' רע.
י"ח.	י"ד	חביב.
—	כ"ה	פלט א'.
י"ט.	ה'. ט'. י"ב	פס ו', אמן ג'.
—	י"ג	עצה ב'.
—	ט"ז	קרץ ד', לשון א'.
—	כ"ו. כ"ז	חד ב', אמן ג'.
—	כ"ה. ל"ה	חק ג', מכל א'.
כ'.	ט'. י'	לט ב', גר ד'.
—	כ'	חביב.
כ"א.	ה'. ו'	רשם, פס ו'.
—	ז'	שבק.
—	י"ח	סם ג', פחש, פסיע.
—	כ'	גבן ב', גביע, חז ב', חלזון א', חזז, אשך.
כ"ב.	כ"ב	גב, נסים, הזז.
—	כ"ג	נכיב.
כ"ג.	י'	שר י"א.
—	ט"ו	שב ז'.
—	כ"ב. ל"ח	אמן ג', נסיב.
—	מ'	אתרוג.
כ"ה.	ה'. ז'	גרץ, עפר א'.
כ"ה.	ד'. ה'	כסח, כת.
—	ל"ד	פרוור.
—	ל"ו	שער ב'.
—	מ"ב	נמס ב'.
כ"ו.	א'	מתכא.
—	ו'	מגיט א'.
—	ט"ו	פס ו'.
—	ל'	במס, חנס א'.

במדבר

דברים

פרשה	פסוק	ערך
ב׳	ל״ו	לחית. גף.
ג׳,	ח׳. י׳	טר ג׳, סליק.
—	י״ז	שפע ב׳.
ד׳,	י״ד	אפקירוס.
—	י״ז. י״ט	טס. תל ב׳.
—	מ״ח	גף. טר ג׳ ע״ש.
—	מ״ט	שפע ב׳.
ה׳,	ה׳	עתד.
—	י״א, י״ז	מם. גר ד׳.
—	י״ח. כ״א	גר ד׳, רג.
ו׳,	ז׳. י״ט	תן א׳, דחף.
ז׳,	י״ג	בקר ג׳, עדר.
—	ט״ו. כ׳	כרה, צרע.
ח׳,	ח׳. ט׳	תמר א׳, שר ט״ו.
—	ט״ו	שמיר, סגר.
ט׳,	א׳	תל ב׳.
—	כ״א	בעט. שף ב׳.
י׳,	י״ח	אסטלית.
י״ב,	ב׳	גלם ב׳.
י״ד,	א׳. ה׳	חכר. ארזלא ב׳.
—	ו׳. ט׳. י׳	סתק, צץ ג׳.
—	י״ב	אזא, בר גזא.
—	י״ג	אייבו, בץ ב׳, נעמה, חטפיתא.
—	ט״ז	קדיא, אותיא.
—	י״ז	קק א׳.
—	י״ח	דיו, ערפד.
—	כ׳	דך ב׳.
ט״ו,	ח׳	כסת א׳.
ט״ז	א׳	טר א׳.
—	י״ח. י״ט	סרך, יצול.
י״ז	ח׳	תגר ב׳.
—	״ח	פתשגן.
ח׳,	ג׳	מלען, דק א׳.
—	י׳. י״א	חד ב׳, רטן.
—	י״ד	חד ב׳.
י״ט,	ה׳	חרש ג׳, דחף.
—	י״א	כמן ב׳, סקוריא. קטב ב׳.
כ״א,	ג׳	נאלא ב׳.
—	י״ב	צם ג׳, ספר א׳.
—	כ״ג	צלב.
כ״ב,	י״ב	צנף א׳, גלו.
—	י״ז	ששפא.
כ״ד	ג׳	שׂל ג׳.

פרשה	פסוק	ערך
כ״ד	י׳. י״ד	רש, עצה ב׳.
—	י״ז. כ׳	יצול, פל ב׳.
כ״ה,	ח׳. ט׳	רע א׳, שלף ב׳.
—	י״ח	צרע, לא ב׳, לע.
כ״ו,	ט״ו. י״ז	אדק ג׳, מלך.
כ״ז	ב׳. ד׳	גר י״ב.
—	י״ד. ט״ו.	תל ב׳, חצן ב׳.
כ״ח,	ד׳. י״ח	בקר ג׳, עדר ב׳.
—	כ׳	שעמום.
—	כ״ו	מניט א׳.
—	כ״ז	חרב.
—	כ״ח	שעמום.
—	כ״ט	טהר ב׳. עצה ב׳.
—	ל״ג. ל״ח	לע, קרסם א׳.
—	מ׳	טש ב׳.
—	מ״ב	סקא חלזון ג׳.
—	נ״א	בקר ג׳, עדר ב׳.
—	נ״ו	פרנקיתא.
—	ס״ח	אלפא ב׳, ברז ב׳.
כ״ט.	כ״ב	כלות.
ל׳.	י״ב	לווי ע״ש.
ל״א.	ז׳. י׳. כ״ג	עלם ב׳, אשן ב׳.
ל״ב,	ב׳. ד׳	דתאה, לע.
—	ו׳. י׳	שפט שכן.
—	י״ג	פנק, שמיר.
—	ט״ו	פגשו.
—	כ״ה	קטן ה׳.
—	כ״ט	ל״ע.
—	ל״ה	בע ב׳.
—	ל״ט	ע״ע מימים וע״ע קרים.

יהושע

פרשה	פסוק	ערך
א׳ו׳.	ז׳. ח׳ ט׳. י״ח	עלם ב׳, כשט.
ב׳	א׳	רז ב׳, פונדק א׳.
—	ב׳	הלכא.
—	ו׳	טען ב׳.
—	ט״ו. י״ח.	של ג׳, תר.
ג׳,	ט׳, ט״ו	הלכא. כף ב׳.
ד׳,	י״ג, י״ח	זיין. כף ב׳.
ה׳,	ב׳. ג׳	אזמל. חרף ג׳, חרב ב׳.
ו׳,	ד׳	קרן א׳.
ז׳,	כ״א	אסטלית.

פרשה	פסוק	ערך
ט׳,	ה׳	רקע ב׳, כסן א׳.
י״א,	ב׳. ח׳	פלך ב׳, חרץ ג׳.
—	י״ז	שפל, טר ג׳.
—	כ״ג	שדך א׳.
י״ב,	א׳, ב׳	טֹר ג׳, גף.
—	ג׳	גנסר, שפע ב׳.
—	ה׳	אפקירוס.
י״ג	ג׳	טרן ג׳.
—	ה׳	טֹר ג׳.
—	ו׳	חרץ ג׳
—	י״א. י״ג	אפקירוס, טר ג׳.
—	כ״ז	גנסר.
י״ד	ט״ו	שדך א׳.
ט״ו	ג׳	טֹר ג׳.
—	ד׳	קֹסם ג׳.
—	ז׳. ט״ו	קצר, ארך.
כ״ב	כ״ד	צף ד׳.
כ״ד,	י״ב. ל״ב	צרע, מרגל.

שופטים

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ו׳, י״א	אפף, ארך.
ב׳,	י״ז	נגד ג׳.
ג׳,	ג׳	טרן ג׳.
—	ט״ו. ט״ז	גמד ב׳, גרמד.
—	י״ז. כ״ב	פטם א׳, דסתק.
—	כ״ג	אכסדרה.
—	כ״ד	אלקטיות.
—	ל״א	פרש.
ד׳,	ט״ו	אפף.
—	י״ח	זר ג׳, גנכא ע״ש.
—	כ״א	ארזף, רָז ב׳, קש א׳.
ה׳,	י׳, כ״ב	חשק, פנך ב׳.
—	כ״ה, כ״ו	פייל, פֿע ב׳.
—	כ״ח	דק ב׳.
—	כ״ט	פרסתיותהא.
ו׳,	כ״א	שט ג׳.
—	ל״ח	פץ א׳, לקן.
ז׳,	ט״ו, כ״א	שע ב׳, אפף.
ח׳,	ז׳. ט״ז	כב ב׳.
—	כ״ז	דעץ, רעץ.
ט׳,	ד׳	סרק א׳, בקר ב׳.
—	י״א	חל ד׳, דבל א׳.
—	כ״א. מ״ח	אפף, כלך.

פרשה	פסוק	ערך
ט׳	נ״א	אבֿרוארי.
י״ד,	ו׳	הדם.
—	ט׳	רד ד׳, נסח.
—	י״ב. י״ג	פלדס.
—	י״ח	חל ד׳.
ט״ז,	י״ג	שת.
—	י״ד	קש א׳, אכסן, גרד.
—	י״ט	גרע.
—	כ״א	ששל ע״ש.
י״ז,	ד׳	קן ה׳.
י״ט,	י׳, כ״ט	השק, הדם.
כ׳,	ט״ז	גמד ב׳, בין ב׳.
—	ל״ת, מ׳	יטור.

שמואל א׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ו׳	צהב ג׳, מחס.
—	י״ד	פג א׳.
—	כ״ב. כ״ג	חסל.
ב׳,	י״ג	נמס ב׳, משליתא.
—	י״ח	כרדט.
ד׳,	י״ח	אפקותא.
ה׳,	ה׳	טרן ג׳.
ח׳,	ט׳	נמס ב׳.
ט׳	ה׳, ח׳	צף ד׳, זוז.
—	י״ב	פרס.
י״א,	ז׳	פדן.
י״ב,	כ״א	למה ב׳.
י״ג	ג׳, ד׳	אסטרטיגי.
—	י״ח	אפא.
—	כ׳	לטש ב׳, פרש, כלך, עשף.
—	כ״א	שף ב׳, עשף, זקתא.
—	כ״ב	מרן ב׳.
י״ד	ד׳	שרע ב׳, מדרוכיתא.
—	כ״ו, מ״ג	בריז, שט ג׳.
ט״ו	ל״ג	פשה.
י״ז	ה׳	קלס, מקלס, גלך.
—	ו׳	טרקלין, מגפיים, מסחף.
—	ז׳	אכסן, שן ג׳.
י״ז.	י״ז	טלם א׳, זרף.
—	כ׳. כ״ח	כרקום, בקר ב׳.
—	מ׳. נ״א	תרמל, לדנה.
י״ח,	י״א	ברז א׳.
—	כ״ג	הריוט.

פרשת	פסוק	ערך
י"ט.	כ"ד	שלח ב׳, ברשאן.
כ׳,	ג׳	נסים א׳
—	כ׳	פלגס.
כ"ד,	ד׳	בב.
כ"ה,	י"ה	תך ב׳.
כ"ו	ה׳	כרקום.
—	ז׳	מרן ב׳, נעץ.

שמואל ב׳

פרשת	פסוק	ערך
ב׳,	כ"ו. ל׳	פרש ז׳, שנא ג׳.
ה׳	ז׳	חקרה.
—	כ"ג. כ"ד	בך, חרץ ד׳.
ו׳,	ה׳	ברתא, רביעין.
—	ו׳	מ־ג.
—	י"ג	זג ה׳, מר ה׳.
—	י"ד	כרדט.
ז׳.	ב׳	כייר.
ח׳,	ב׳	פרס ד׳.
—	ו׳	אסטרטיגי.
י׳,	ד׳	גרע.
—	י"ח	אסף.
י"א,	ב׳	ישו א׳.
י"ב,	ג׳. ח׳. ט"ו	חן א׳, טען.
—	ל"א	מסר א׳, מרג ב׳.
י"ג	ג׳. ד׳	ששבן, חשך.
—	ו׳. ח׳. י׳	חלט ב׳.
—	י"ז. י"ח	גף ב׳, כרדט.
—	כ"ט	כרן.
ט"ז,	א׳. כ"ב	חשק, קנוף.
י"ז,	ט׳. ט"ז	קמץ ג׳, הן ב׳.
—	י"ט. כ"ב	דקל ב׳, שנא ג׳.
—	כ"ח	מך א׳, קל ז׳.
—	כ"ט	שפת.
י"ח.	י"א	אספניק.
—	י"ד	גסם א׳.
—	ט"ז	זער.
י"ט.	כ"ז. ל"ג	חשק, סבר ב׳.
כ׳,	ג׳. ח׳	סבר ב׳, לרנה.
—	ט"ו	מלתא ב׳.
—	כ"ו	תקוע.
כ"א,	ט"ז	ספן ה׳, נקן.
—	י"ט	אכסן.
כ"ב,	י׳. י"ב	כבש ד׳, רכף.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ב	י"ד	כל ב׳ ע"ש.
—	מ"ג. מ"ו	סוון, כרן א׳.
כ"ג.	ד׳	דתאה.
—	ח׳, י"ד	תב ד׳, חקרה.

מלכים א׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳	א׳	שחן א׳.
—	י"ט. כ"ה	מר ה׳.
—	ל"ג	כרן, שלות.
ב׳,	ה׳. כ"ח	טלה, אסף.
—	מ׳	זרז ב׳.
ה׳,	כ"ג	תרגס.
—	ל"א	פספס.
—	ל"ב	ארדכל, ארגבל.
ו׳,	ה׳. ו׳. ז׳	זיז א׳, חל (ס"ו) [י"ח]
—	ט׳	הנתוכים, מרכוף.
—	ט"ו. י"ח	ברתא, גלף ב׳.
—	כ"א	ששל ע"ש.
—	כ"ט	גלף ב׳.
—	ל"ה	סגלגל.
—	ל"ו	קרונות
ז׳,	ב׳. ג׳. ד׳. ז׳.	קרונות, כייר, כלנס,
	י"ב.	פרוסדור.
—	י"ח	סרג ב׳
—	כ"ג. ל"ב	סגלגל, אשדת.
—	ל"ה, מ"ג	סגלגל, בסס א׳.
—	מ"ו	גרגשתא.
—	נ׳	קל ז׳, מגלס, פתא.
ח׳,	כ"ז	סבר ב׳.
ט׳,	ד׳, י"ב	תרץ, סעד.
י׳,	ט"ז. כ"ב	תרס, טווס.
י"א.	כ׳	פלט ג׳.
—	ל׳	סרק.
י"ב	ז׳	עלב.
—	י"א. י"ד	שט ג׳, מרגן.
י"ג	ב׳	אגר ג׳.
י"ד,	ג׳	זלוע.
י"ז,	ד׳. י"ט	סבר ב׳, הן א׳.
י"ח,	ל"ב	מזק.
—	מ"ג. מ"ד	סך ה׳, פס ט׳.
י"ט	ו׳. ט׳	עף ד׳, רד.
—	י"א. י"ב	זע, ששפא.
—	י"ט	רד, פרן.

פרשה	פסוק	ערך
כ׳	ל׳	תוון.
—	ל״ח	מעפרת, דלמטיקיון?
—	מ״ג	נסים א׳.
כ״א	ד׳	נסים א׳.
כ״ב	ט׳, כ״ד	גוז, בע ב׳ ע״ש, לסת.
—	כ״ה, מ״ג	תוון, סוון.
—	מ״ט	אפריקי, טרסים.

מלכים ב׳

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ב׳, ז׳	סרג ב׳, גמס ב׳.
ג׳	ד׳, ט״ז	נקד א׳, פצד.
ד׳	ל״ד, ל״ה	לחת ג׳, מק ב׳.
—	ל״ח	תפי ב׳.
ה׳	כ״ג	פלדס.
ו׳	ב׳, ו׳	שר י״א, קף ד׳.
—	י״ח	חוור.
ח׳	ו׳, ט״ו	גוז, גנכא ע״ש.
—	כ״א	אפך.
ט׳	ב׳, י״א	תוון, שע ב׳.
—	ל׳	צדר.
י׳	ז׳	מקרקדין.
—	כ״ב	קמטר.
י״ב	ד׳	עטר ב׳ ע״ש.
—	ט׳	את ב׳.
—	י״ב, י״ג	ארדכל, ארגבל.
—	י״ד	קל ז׳.
י״ד	ד׳	עטר ב׳ ע״ש.
ט״ו	ד׳, ט״ו	עטר ב׳ ע״ש.
י״ז	ט״ז	למה ב׳.
י״ח	י״ז, כ״ח	קצר, כל ב׳.
י״ט	כ״ד, כ״ה	טפח ד׳, שח ה׳.
—	כ״ה	דתאה.
—	כ״ו	לסת, זמם.
—	כ״ט	כת.
—	ל״ב	קשת, תרס, צבר ב׳, מלתא ב׳.
כ״ג	ד׳, ז׳	סגן, כל ו׳.
כ״ה	י״ד	נגר ב׳, חשך.
כ״ה	ז׳	ששל ע״ש.
—	י״ג, ל׳	בסס א׳, שר ט׳.

ישעיה

פרשה	פסוק	ערך
א׳	ב׳, ו׳	אהוריירי, רם ב׳.
א׳	ח׳	ערסל א׳, ארזלא א׳, בע ג׳.
—	כ״ה, כ״ו	ברית ב׳, אול.
ב׳	ד׳	עף ה׳.
—	ט״ז	אפריקי, טרסים, ברן א׳.
—	כ״א, כ״ב	שקף א׳, למה ב׳.
ג׳	ב׳, ו׳	שאל, מגביתא.
—	ט״ז	סרבק, פוות.
—	י״ח	סבכר.
—	י״ט	ענק, שר ד׳, חנם ב׳.
—	כ׳	כליל א׳, שר ד׳, קלמוסם, קשר א׳, קרש, חלט ג׳.
—	כ״א	טלל.
—	כ״ב	כתן, ששפא, ברנק.
—	כ״ג	קרטס ד׳, כתר א׳, רד ב׳ כבינת.
—	כ״ד	פסיקיא, פנדה, רשם.
ה׳	ב׳, ז׳	מעצרתא, נצב.
—	י׳, י״ב	אשכר, קתרוס ג׳.
—	כ״ו, ל׳	כל ב׳.
ו׳	ד׳	אלותא ע״ש.
—	ו׳, י׳	שו ב׳ ע״ש, טפש.
—	י״ג	צרב ג׳, בטם.
ז׳	ב׳	שד ג׳, חרש ג׳.
—	ג׳, ד׳	קצר, אליתא ב׳.
—	י״ג	הל א׳.
—	י״ח	דבב ג׳, דדב.
—	כ״ג	הובאי, בר ג׳.
—	כ״ה	בקר ג׳.
ח׳	ז׳	פצה, כף ב׳.
—	ח׳, י״ג	פתי, מר א׳.
—	כ׳, כ״א	בע ג׳, פתכר.
ט׳	י״ג, ט״ו	אטרון, סלעם ב׳.
י׳	א׳, ט״ו	רשם, סוון, חל ט״ו (י״ח).
י״א	ח׳	חרמן.
—	י״א	גנות, הדו.
י״ג	ז׳, ח׳	רשל, שלהב.
—	כ״א	תמוון, יענה.
—	כ״ב	צף ב׳, חתול, ברן א׳ ירוד ב׳.
י״ד	ט״ז, י״ט	דק ב׳, יהט.
—	כ״ג	מבן.
ט״ו	ו׳	דתאה.
י״ז	א׳, ב׳	חמר ז׳, מגיט א׳.

פרשה	פסוק	ערך
י"ז	ו', י'	צנף א', נצב.
י"ח.	א', ב'.	הדו, דגית.
—	ד'	שחן א', פצח ג'.
י"ט.	ב', ג'	גר ו', סלעם ב'.
—	ו'	נם.
—	י"ג	מפרס ב', פלך ב'.
—	י"ד	דשׁ, תב ה'.
—	ט"ו	אטרון.
כ'.	ב', ד'	פחח, קלן ד'.
כ"א	י"ד	נדן.
כ"ב.	ד'	בע ב'.
כ"ג.	א'	אפריקי, טרסוס.
—	ח', ט'	עשן, פס ו'.
—	י"ג	חמר ז'.
—	י"ד	אפריקי, טרסוס.
כ"ד.	י"ז, י"ח	כמץ, סרג ב'.
—	כ', כ"ב	ערסל א', ענן.
כ"ה.	ד', י"א	שקף ב', שט א'.
כ"ח	כ', כ"ה	עק, כונת.
—	כ"ז	סרג ב'.
כ"ט.	ד', ט"ז	צף ג', חכם.
—	י"ז, י"ט	(צבחר) [צבחד] בע א'.
ל'.	ו', י"ד.	חטר פצה.
—	י"ז	בער.
—	כ"ד	דר ד', מרדה.
—	כ"ה, כ"ו	פצד, אהב.
—	כ"ח	זמם.
ל"ב.	י"א, י"ב, י"ג	שלח ב', תד, הובאי.
ל"ג.	ד'	זחל ב', זרק ב'.
—	י"ב	כב ב', פסך.
—	כ"א	ארת, ברן ב'.
—	כ"ג	קלע א'.
ל"ד.	ו', ז'	דהן.
—	י"ג	קרסל ב', ירוד ב'.
—	י"ד, ט"ו	חתול, קפד.
ל"ה.	א', ב'	בע א'.
—	ג'	רשל, רעל ב'.
—	י'	דו ב'.
ל"ו.	ב', י"ג	קצר, כל ב'.
ל"ז.	כ"ה, כ"ו	טפח ד', שח ה'.
—	כ"ז, כ"ט	דתאה, לסת.
—	ל', ל"ג	כת, קשת, תרס, מלתא ב', צבר.
ל"ח.	ח'	אבן שעות.

פרשה	פסוק	ערך
ל"ח.	י"ד	סנונית.
—	כ"א	שטר א'.
מ'.	ד'	גאׄ ב', כפל א', גד ה'.
—	ו', י"א	מצה ג', חן א'.
—	י"ט, ל'.	קן ה', רווק א'.
מ"א.	א'	נגות.
—	ז', ט"ו	טפח ד', ספפר.
—	י"ט	ברתא, מרן ג', אשכרע.
—	כ"ז	אוול.
מ"ב.	ד'	הל א', כתר ב'.
—	י"א	ערב ד'.
—	ט"ז	כפל א'.
—	כ"ב, כ"ד	ענן, עד ו'.
מ"ג.	י"ז, י"ח	טף, אוול.
—	כ"ח	פס ו'.
מ"ד.	י"ב	חצן ב', שחר א'.
—	י"ג	משקלת, אזמל, ארם.
—	י"ד	בלט א'.
מ"ה.	ג'	סם ב'.
מ"ט.	ט'	ענן.
—	כ"ב	סב ד', צב ד' פרוון.
—	כ"ו	מר.
נ'.	ב', ו'	קפד ג', לסת.
נ"א.	ה'	כתר ב'.
—	י', י"א	נז ד', דו ב'.
—	י"ז	פייל.
—	כ', כ"ג	מזרק ב', עד ח'.
נ"ב.	ב'	פץ א', חנק.
נ"ד	י"א, י"ב	צדד, גמר ה'.
—	ט"ז	שחר א'.
נ"ה.	י"ב, י"ג	שען, ארׄב ד'.
נ"ז.	ה'	שקף א'.
—	כ'	סן ב', טן ב'.
נ"ח.	א'	כל ב', קרץ ד'.
—	ד'	תחר.
—	ו'	פרד א', פטר א'.
—	ח'	שפרפר ב'.
—	ט'	רמז.
נ"ט.	א'	קפד ג'.
—	ה', נ'	פר א', קיון.
—	כ"א	קיים.
ס'.	ד'	גסס ג'.
—	ו', ז'	הגן א', ערב ד'.
—	י"א, י"ג	זק ב', מרן ג'.

פרשה	פסוק	ערך
ס״ב,	א׳	שפרפר ב׳.
—	ד׳	תב ג׳.
ס״ד,	ה׳	תר ז׳.
—	י׳	רג.
ס״ה,	ד׳, כ״ג	רטב א׳, הל א׳.
ס״ו,	ב׳	שו ב׳.
—	י׳, כ׳	דץ ג׳, דך ב׳.

ירמיה

פרשה	פסוק	ערך
ב׳,	ה׳, ט״ו	למה ב׳, כל ב׳.
—	ט״ז	מפים ב׳ ע״ש.
—	כ״ב	צרף.
—	כ״ג	הגן.
ג׳,	ב׳, ג׳	נגד ד׳, רם א׳.
—	ה׳	פרש ז׳.
ד׳,	י״א	טהר ב׳.
ה׳,	ח׳	אגירייסין.
—	ט״ז	אזן א׳.
—	ל׳	תמה ב׳, שן ב׳.
ו׳,	ו׳	מלתא ב׳.
ז׳,	י״ח, ל״ג	כרדט, מניט א׳.
ח׳,	ו׳	סג ד׳, גֹז ד׳.
—	ז׳	שפנין, כורכיא, ע״ש. סנונית.
—	ח׳, י״ח	קולמוס, דו ב׳.
—	כ״א, כ״ב	כרם, קטף א׳.
ט׳,	ט׳	צד.
—	י״ד, י״ט	גד ט׳, ען ד׳.
י׳,	ג׳, י״ב	חצן ב׳, תל ב׳.
י״ב,	י׳	בסס ב׳.
י״ג,	כ״ג	הדו, שלט.
י״ד,	ב׳, ה׳	כרם, דתאה.
ט״ו,	ז׳, י״ח	דר ד׳, פרש ז׳.
ט״ז,	ד׳, ו׳	שגר א׳, דק א׳.
י״ז,	א׳	טפר א׳, חרת ב׳.
—	ו׳, ח׳	עכביות, נגד ד׳.
י״ח,	ג׳, י״ג	סדן ג׳, שן ב׳.
—	כ׳, כ״א	פחת, תב ד׳.
—	כ״ב	קלין.
י״ט,	א׳, ב׳	זלוע, קקל ב׳
כ׳,	ב׳	כפת.
—	ז׳, ח׳	שבש, לעב.
כ״ב,	י״ד	פצם, כייר.
כ״ג,	ו׳	תכל.
כ״ג	י״ב	שרע ב׳.
—	ט״ו, כ״ט	גד ט׳, פע ב׳.
כ״ו	י״ח	חש ג׳.
כ״ט,	י״א	סבר א׳.
ל׳,	י׳	מניט א׳.
ל״א,	י״ט	טפח ד׳.
—	ל״ה, ל״ח	סהר ב׳, פקס.
—	מ׳	אדוותא, רם ד׳.
ל״ד,	כ׳	שגר א׳.
ל״ו,	כ״ג	פצם, אזמל.
ל״ח,	ו׳	שרבב.
—	י״א	טפס ג׳, שרבב.
—	י״ג	גד ב׳.
ל״ט,	ז׳	ששל ע״ש.
מ׳,	א׳	עזק ב׳.
—	ד׳, י׳	שר י״ג, דבֹל ג׳.
מ״ג,	י׳	אדֹן ב׳.
מ״ד,	י״ט	כרדט.
מ״ה,	ג׳	דו ב׳.
מ״ו,	ג׳, ד׳	עגל ז׳, קלס.
—	י״א	שעף, קטף א׳
—	כ״ב	כשיל.
—	כ״ה, כ״ז	סר ב׳, מניט א׳.
מ״ז,	ג׳	פסע.
מ״ח,	י״א	פג א׳.
—	כ״ו	דש, לעב.
—	כ״ח	שבך.
—	ל״ו	אבוב.
—	מ״ד	סרג ב׳.
מ״ט,	כ״ז	ברן א׳.
נ׳,	כ״ו	אבולאי.
—	ל״ט	יענה.
נ״א,	ד׳	טען.
—	ח׳	שעף, קטף א׳.
—	י״ב, י״ד	חצן ג׳, זחל ב׳.
—	ט״ו, ט״ז	תל ב׳, רכף.
—	כ״ז	הרמן ב׳, חריב, סנך ב׳ צלהב ע״ש.
—	ל״ד, ל״ז	פץ א׳, גר.
—	נ״ח	חמר ז׳, הל א׳.
נ״ב,	י״א	ששל ע״ש.
—	י״ז	בסס א׳
—	י״ט	קל ז׳.
—	כ״ה, ל״ד	גוז, שר ט׳.

יחזקאל

פרשה	פסוק	ערך
א׳,	ג׳	בז ב׳.
—	ד׳	עלעל.
—	ז׳	סגלגל, צלהב.
—	י״ג	גוף, רע א׳.
—	כ״ב	רכן.
ב׳,	ד׳	חצב.
ג׳,	ג׳. י״ב	חל ד׳ זע א׳.
ד׳,	ב׳	מלתא ב׳, אפרוודין.
—	י׳. י״א	פלס ב׳, מכל א׳.
—	י״ב. ט״ז	חר ב׳, מכל א׳.
ה׳,	א׳	נגסטר, שחר ב׳.
ו׳,	ג׳	פצד.
—	י״א. י״ג	טפח ד׳, עף.
ח׳,	י״א	ימור.
ט׳,	ב׳. ג׳	פנקס, סקף.
—	ד׳	רשם.
י״ב,	י״ג	סרג ב׳ ע״ש.
—	י״ח	חט ג׳, רקיע ב׳, מרפק, פתכמר.
—	י״ט	מגס.
ט״ז.	י״א (?) ט״ז	דלת ע״ש, פתכמר.
—	כ״ו. מ״ז	סרבל, הסך.
י״ז,	ז׳	בדד א׳.
—	י״ז	מלתא ב׳.
—	כ׳	סרג ב׳ ע״ש.
—	כ״ב	עבר ה׳.
י״ט,	ד׳. ח׳. ט׳	שת ז׳, קלר.
כ״א,	י״ב	עם.
—	כ״ז	אפרוודין, מלתא ב׳.
כ״ג,	ו׳. י״ב	גמר.
—	כ׳	צחן א׳.
—	כ״ד	עגל ז׳, קלס, נטס ב׳.
—	כ״ה	אחר.
—	מ״א	דרגש, מך א׳.
—	מ״ב ?	דלת ע״ש.
כ״ד	ג׳. ו׳	תפי, זהם.
—	י״ז	טטפת.
כ״ה,	ו׳. ט״ו	צפת.
כ״ו,	ח׳	מלתא ב׳.
...	ט׳	פגז, פגיש א׳.
כ״ז,	ג׳. ד׳	שכלל. דף.
—	ו׳. ז׳	בלט א׳, דף, אטלקי.

פרשה	פס״ק	ערך
כ״ז	ט׳. י״א	ספן א׳, קפטק.
—	י״ד	גרמטיא.
—	ט״ו	יעל ב׳, טווס.
—	ט״ז	ראמות.
—	י״ז	חש ג׳, קליא ב׳, שעף. קטף א׳.
—	י״ח	חמר ה׳, כבן.
—	י״ט	שד א׳, ערק ב׳. עשת.
—	כ׳. כ א	הפש ב׳. נבט א׳.
—	כ״ג	נציבין ע״ש. חדיב.
—	כ״ד	גטר, גודיזין, אמלין, כשף א׳.
—	כ״ה	אפריקי. טרסוס.
—	כ״ח. ל׳	פרוור, חף ב׳.
כ״ח.	י״ג	מרגל א׳.
כ״ט,	ד׳	שר ד׳.
ל׳,	ט״ו	אלכסנדריא, אנטיפתר.
ל״א,	ז׳. י״ב	סמך.
ל״ג,	ל״א	לעב.
ל״ה,	ד׳. ט״ז	צמר, סבר ב׳.
—	כ״ח	מניט א׳
ל״ו,	ג׳. ד׳	רן ב׳, פצד.
—	ה׳. ו׳	צפח, פצד.
ל״ח,	ד׳	שדל, שר ד׳.
—	ב׳. כ״ב	חמר ז׳, כבר ב׳.
ל״ט,	ג׳	מגר.
—	ט׳	שגר ב׳, סבר ג׳.
—	כ׳ו	מניט.
מ׳,	ט״ז	כתר א׳.
—	מ״ב. מ״ג	פכפס, אנקל.
מ״א,	י״ג	בצר, גזוזטר.
מ״ב,	ג׳	זוי.
מ״ג,	י׳. י״א	טקס א׳.
—	י״ד	כסכסתא.
—	י״ז	גדנף, שו א׳.
מ״ד,	ט׳	ערל.
—	כ״ב	שבק, אלמנה.
מ״ה,	ח׳	נס ג׳.
מ״ו.	י״ח	נס ג׳.
—	כ״ג	נדבך.
מ״ז,	ב׳. ג׳	בר ד׳, קרצל.
—	י״א	חפר ב׳.
—	ט״ז	ברך ה׳.
מ״ח	ח׳. ט״ו	כבש ד׳.

הושע

יואל

עמוס

עובדיה

יונה

מיכה

נחום

חבקוק

צפניה

חגי

זכריה

פרשה	פסוק	ערך
ב',	י"ד	בע א'.
ג',	ה'	דך ב'.
ד',	י"ב	אסקריטא"ן.
ה',	ה'	טל ה'.
ו',	ג'	פצח ג', קטם ב'.
ט',	ג'. ט'	סוון ע"ש. ענו א' ע"ש.
י"א	ז'	ענו א' ע"ש.
—	י"א	ענו א' ע"ש.
י"ד	ו'	גלד ב' ע"ש.
—	י'	פקס, שח ד'.

מלאכי

פרשה	פסוק	ערך
א',	י"ג	שנק.
ב',	ו', י"ז	תרץ, לה ב'.

תהלים

פרשה	פסוק	ערך
ז',	י"ג	שחז.
ח',	ט'	גנח ב'.
ט',	י"א	תכל.
י"א,	ו'	כבר ב'.
י"ב,	ט'	ערקא א'.
י"ג,	ג'	דו ב'.
ט"ז,	ט'	תכל.
י"ז,	י"ד	טש א'.
י"ח,	ח', י'	רגף, כבש ד'.
—	י"ב. י"ד	רכף, כל ב' ע"ש.
—	מ"ג	סוון.
י"ט,	ג'. ו'	מועי, גנן א'.
—	י"א	אברזין.
כ"ב,	י"ח	הלכשוש.
—	י"ט	פתגה.
כ"ג,	ב', ד'	דתאה, גד ג'.
כ"ה,	ג'	בז ד'.
כ"ז,	ד',	בשקר.
ל"א,	י"ט	פק א'.
ל"ב,	ד'	רטב א'.
ל"ה,	ו'	עבט.
ל"ז	א'. ב'	טן ו', תאה.
—	ח'. ט"ז	רתח, סגע.
—	י"ט. כ'	אלץ, סלג א'.
ל"ח,	ו'	הלכשוש.
—	י"א	צמר.
ל"ט,	ז'	דיוקן.
מ',	ג'	טשטוש.
מ"א,	ו'	מתי.
מ"ב,	ג'	מתי.
מ"ד,	י"ז	גזם.
מ"ה,	ט'	אהל א'.
מ"ו,	ד',	טשטוש.
מ"ח,	ח'	טרסום, אפריקי.
מ"ט,	ט'	רשע.
נ',	ט'. י"ג	ברהא.
נ"ז,	א'	אספלידא.
נ"ח,	ה'	חרמן.
ס"א,	ד'	אברואר.
ס"ב,	ט'	זה ג'.
ס"ה,	י'	קבה ב'.
ס"ח,	ז'	פמב'.
—	י"ד	תסוור.
—	ל'	פנקט.
ס"ט,	ד'. ה'	ענק, קנט.
—	י"ג	קרן ג', תאטר.
—	כ"ג	קלא ב'.
ע"ג,	כ"א	חש ב'.
ע"ד,	ה'	צלף א'.
—	ו'	קפץ א', דיוסטר, מ רזב ב'.
ע"ד,	י"ז	קץ ב'.
ע"ה,	ט'	דרד, פקט.
ע"ז,	ז'	בלש.
ע"ח,	ל"א	המט ג'.
—	מ"ז	כרזוב.
ע"ט,	ד'	תרף ב'.
פ',	י"ג. י"ד	נר ה'. נבר א'.
פ"ב,	ו'	אנגלי.
פ"ג,	י"ג. ט"ו	עדיות, צלהב.
פ"ה,	ט'	סאור ב'.
פ"ו,	ח'	אנגלי.
פ"ט,	מ"א	פצח א'.
—	מ"ד	חרף ג'.
—	נ"א	עטף א'.
צ"א,	י"ג	חרמן.
צ"ז,	ה'	קרים.
—	י'	קרים.
צ"ח,	ח'	שען.
ק"ב,	ב'. ד'	פגן א', תפי ב'.
ק"ד,	י"ב	זאזא.

פרשה	פסוק	ערך
ק"ה,	י"ט	סנן.
—	מ'	פסיון.
ק"ו,	ט"ו	פתרן.
ק"ז,	כ"ה	עלעל.
ק"ט,	כ"ד	פתרן.
קי"ד,	א', ג'	ברבר, אפך.
קי"ט,	ט"ז	פרג א'.
—	פ"ג	זרנק.
—	קס"א	דלח.
קל"ג,	ב'	אמר.
ק"מ,	ד'	ארס.
קמ"ד,	ז', י', י"א	פץ ג'.
—	י"ג	תסוור.
קמ"ו,	ד'	זם.
קמ"ז,	י"ז	רסק א'.
קמ"ח,	ח'	עלעל.
קמ"ט,	ו'	ענס, דיוסטר.

משלי

פרשה	פסוק	ערך
א',	י'	שדל, מפס ב'.
—	י"א, י"ד	טש א', פס ב'.
—	ס"ז	סרהב.
—	כ', כ"ב	שק ד', ממק.
—	כ"ו	דלח.
—	כ"ז	שליא, דלח, שנק.
—	ל"ג	סבר א'.
ב',	א'	טש א'.
—	י"ב, ט"ז	פץ ג'.
ג',	ח', י"א	דהן, אסל ג'.
—	ט"ו, י"ט	כפי א', שתס.
—	כ', כ"ד	רס א', דמך.
—	כ"ה	דלח, שליא.
—	ל"א	טן ו'.
ד',	י"ב	שנק.
—	ט"ו, י"ט	דש ד', הבר ב'.
ה',	ג', ד'	ככריתא, גד ט'.
—	ה', י'	שיוג, לע.
—	י"א	גשם א'.
—	י"ב	מכסן, אסל ג'.
—	כ'	חב ב'.
—	כ"ב	קמט, סכר א'.
ו',	ד'	גבן ב'.
—	ה', ו'	נשב, ששמן.

פרשה	פסוק	ערך
ו'	י"ב.	טלם ג'.
—	י"ד	תגר ב'.
—	ט"ו, ט"ז	שליא, אסל ג'.
—	י"ח	חשל ב', סרהב.
—	י"ט	מווע', דגל א'.
—	כ"ג	שרג ב', גבן ב', מכסן.
—	כ"ז	חב ב'.
—	ל"א, ל"ב	מדל ב', גר ד'.
—	ל"ד	טן ו'.
ז',	ז', ט'	שבר, טלי ב', הבר ב'.
—	י"א, ט"ז	פרד ב', שו א'.
ח',	כ"ד, כ"ח	עשן ב'.
—	כ"ט, ל"ג	שתס, דש ד'.
ט',	ה'	מזג.
—	ז', ח', י"ב	ממק, כס ג'.
—	י"ג	פרד ב', שבר.
—	י"ז	טיפויא.
—	י"ח	שיול.
י',	י', ט"ו	רמז, עשן ב'.
—	י"ז, כ"ה	כס ג', שתס.
י"א,	ט"ז, י"ז	עשן ב', גשם א'.
—	כ'	צב א'.
י"ב	כ"א, כ"ד	עתא, כרג.
י"ג,	א', ח'	עתא.
—	י"ח	דש ד'
י"ד,	ה'	מווע', דגל א'.
—	כ"ב, כ"ג	חשל ב', צף ד'
—	כ"ה	מווע'.
ט"ו	ט"ז, י"ט.	עתא, שף ב' ע"ש.
—	ל"ב	דש ד'.
ט"ז,	ח', י'	קל ב', דגל א'.
—	כ"ו, כ"ז	לע, טלם ג'.
—	כ"ט, ל"א	שרג ב', שכהר.
י"ז,	א', ד'	שרב, עתא, שבהר.
י"ח,	א', ב'	פה ג', צד.
—	ח'	שגש ב', חכן ב'.
—	י'	עשן ב', אברוארי.
—	י"א, י"ד	עשן ב', כרה.
י"ט,	ד', ה', ו', ט'	סגע, מווע'.
—	י"א	שכהר.
כ',	ג', ל'	צד, בע ד'.
כ"ב,	ז', י"ג	זיף, חכן ב'.
כ"ג,	י"ז	טן ו'.
כ"ד,	כ'	שרג א'.

פרשה	פסוק	ערך
כ"ה,	י"ב. כ"ח	זמרגד א', שרג ב'.
כ"ו,	ג'	מגלב, גשם א'.
—	ח'	בזק.
—	י"א. כ'	תכ ה', שגש ב'.
—	כ"ב	שגש ב', חכן ב'.
—	כ"ח.	טרכן.
כ"ז,	א'. ז'	שבהר, ככדיתא.
—	כ"ג	קוק.
—	כ"ה	שח ג', דתאח.
כ"ח,	ז'	המץ ג'.
—	ט"ז. כ"ז	טלם ג', מהם ב'.
כ"ט,	כ"ה	טלם ג'.
ל',	י"ב. י"ד	דך ב', עלב.
—	כ'. כ"ו	כפר ט', גס. קתר.
ל"א,	ב'. י"ט	יי, כנשר. עזל.
—	כ"ד. כ"ז	פתגה, זנר. חכן ב'.

איוב

פרשה	פסוק	ערך
א',	ח'. ט"ו.	דכמה, זמרגד ב'.
—	י"ט. כ"ב	זעף. מח ב'.
ב',	ז'. ח'	הרמן א', קרד.
ג',	ה'. ט'	טן ב', תמר.
—	ט"ו. כ"א	קרט א', טמע.
ד',	ד'	חמט ג'.
ה',	ז'. י"א. י"ב	נץ א', אלק.
—	כ"ו	כוך.
ו',	ב'	מסחתא.
—	ה'	נזה. איספסתא.
—	ו'	בשש. הלמן.
—	ט"ז. י"ט	שחם א', זמרגד ב'.
ז',	ב'	סטר ג'.
—	ה'. ט"ו	מראנה, סרנך.
ט',	ל'	אהל א'.
י"א,	י"ב. י"ט	ערוד ב', מניט א'.
י"ב,	ה'	הרפתקי.
י"ג,	ד'	אלל.
—	י"ד. ט"ז	ככא ב', דלטור.
י"ד	ד'. ט'	דך ב', זאזא.
ט"ו,	ט"ו	אנגלי.
—	כ"ד. כ"ז	גלונדקא. כפל ב'.
ט"ז,	ט"ז	תמר, פרקלט.
י"ז,	י"ג. ט"ז	מך א', טנדו.
י"ח	ב'	הרפתקי.
י"ט,	ח'	חטר א'.
—	כ"ד	כרכמיש.
כ',	ה'. ט'	עגל, סקר ב'.
—	כ"ג. כ"ה	שלה, תק א'
כ"א,	י'	בטן ב', אפקטפיזון.
—	י"ח. כ"ד	מז. בז א', מקר א'.
—	כ"ח	ארך.
כ"ב,	י"ד	טייל א'.
כ"ג,	י"א	אסתוורא.
כ"ו,	ה'	מז ב'.
כ"ח,	ט"ז. י"ח. י"ט	פטלן, סנדלבין.
כ"ט,	ט"ו. י"ח	תייר, שרכף.
—	כ"ד	קלסטר ג'.
ל"א,	ל"ד	רכף. גנס.
ל"ב,	ד'	מתן ב'.
—	ו'	קש ד', סף ו'
—	י"ג. י"ט	אודרא, זרנק.
ל"ג,	י"ד, כ'	שתי ב', תנב.
—	כ"א. כ"ה	נשף א', טרפש.
ל"ד,	כ'	רגף.
ל"ז,	א'. כ"ב	טפז, אסתנא.
ל"ח,	כ"ב	קרט א', אפטק א'.
—	כ"ז	דתאה.
—	ל"א. ל"ב	נפל ב', זגתא.
ל"ט,	כ"ז	שרכף.
מ',	י"ז	גנב ב', וותן, שעבז.
—	כ"ו	אנקל.
מ"א,	ה'	פרמביא.
מ"ב,	י"א	מרגל א', קשיטה.

שיר השירים

פרשה	פסוק	ערך
א',	א'	טבלא א'.
ב',	א'	נרקס, ורד.
—	ג'	מרג א'.
—	ח'	קפז א', שוור.
—	ט'. י"ז	ארזלא ב'.
ג',	ב'. ח'	פלטיא א', טר ב'.
ד',	ח'	ארזלא ב'.
—	ח'. י'. י"ג	נמפה, רשק.
—	י"ד	רשק, מרקא ג', אהלא'.
ה',	ד'	פניים.
ו',	ה'	גבשוש.
ז',	ד'	ארזלא ב'.

פרשה	פסוק	ערך
ח',	י"ד	ארזלא ב'.

רות

פרשה	פסוק	ערך
א',	ב'	רפילא.
ב',	א', ג, י"ד	יחם, טמש.
—	ט"ו, י"ט	כסף ב', שדל.
ג',	ג'	חל י"א.
—	י"ד, ט"ז	קרץ.
ד',	ז', ח'	טלע.
—	כ"ב	עט.

איכה

פרשה	פסוק	ערך
א',	א', ב'	כרג, זלג.
—	ח', י"א	רתע, גרגר ג'.
—	י"ג, ט"ז	רתע, זלג.
—	כ"ב	דו ב'.
ב',	א'	טלק ב', גלגדקא.
—	ב'	עדית, פס ו'.
—	ג', ה'	צלהב, ברן א'.
—	י'	קמר ג'.
—	ט"ו	קרץ, שכלל.
—	ט"ז	מתן ב'.
—	כ', כ"ב	לף א', פנק ע"ש.
ג',	ז', ט'	טרק ג', קרץ.
—	י"ב, ס"ה	פלגס, חף ד'.
ד',	ד'	מרג א'.
—	ה'	גף ט', קקל ב'
—	ז'	יהר, שבזיז.
—	ח'	אדק ב', פרך א'.
—	י"א	אש ב'.
—	כ"א	ארם א', אטלקי.
ה',	ה', י"ג	לע, רב ב'.

קהלת

פרשה	פסוק	ערך
א',	ד', י"ב	שהף ג', פגן א'.
ב',	ו', כ"ה	פרקטן, בר ד'.
ג',	א', ג'	עסק ב', פכר ב'.
—	ד', ה'	טפז, פקח.
ו',	ג'	שלל א'.
ז',	ה'	טבלא א'.
ח',	א'	חצף.
ט',	י"ז	פגן א'.
י',	ח'	קמץ ג'.
י"ב,	י"א	זקתא.

אסתר

פסוק	פרשה	ערך
א',	א'	הנדיקי.
ב',	ז'	הג ב' ע"ש, ארכ ד'.
—	י"ז	תג.
ג',	ז', ט"ו	תמא, דטגמא.
ה',	ח'	טן ו'.
ו',	י'	סרהב.
ז',	ד'	טן ו'.
ח',	ז'	פלמרכוז.
—	י'	ארמלאי.
—	י"ג	אטימוס.
ט',	ג'	מנסתרון.

דניאל

פסוק	פרשה	ערך
י',	ו'	צלהב.

דברי הימים א'

פסוק	פרשה	ערך
י',	א'	אפף.
י"א,	ה'	חקרה.
—	ט"ז	אסטרטיגי, חקרה.
—	כ"ג	אכסן.
י"ב,	כ"ד	זיין.
י"ג,	ט'	מרג ב'.
י"ח	ב'	פרס ד'.
כ',	ג', ה'	מרג ב', אכסן.
כ"ב,	ב', י"ג	פספס, עלם ב'.
כ"ג,	כ"ט	עיך, מכל א'.
כ"ח,	ב'	עלם ב'.

דברי הימים ב'

פסוק	פרשה	ערך
ד',	ב'	סגלגל.
—	י"ב	קרוגות.
—	י"ד	בסס א'.
ג',	ד'	דך ב'.
ו',	י"ה	סבר ב'
ט',	ט"ו	תרס.
—	כ"א	אפריקי, טווס, טרסוס.
י',	י"א, י"ד	שט ג'.
י"ז,	י"ח	זיין.
י"ח,	ח'	גוז, בע ב' ע"ש.
—	כ"ד	תוון.
ל"ג	י"א	ששל ע"ש.
ל"ו,	ו'	ששל ע"ש.

ג'. סדר מערכה לתרגומים שמובאים בערוך בכוללת על סדר א"ב מלשון הקדש ללשון תרגום וכן בהיפך.

	תרגום	ערך
א'	אופה תרג' נחתום	נחתום.
	איש תרג' גבר	גבר א'.
	אניות תרשיש תרג'	טרסוס
	אילפ'א דטרסוס	ועיי"ע אפריקי.
	אפר תרג' קטם	זבל.
	אשכנז תרג' חדייב	חדיב.
ב'	בגד תר"י גלתא	גל ו'.
	בהרת תר"י בהקיתא	בהק.
	בית פרעה תר"י פלטורין	פלט ג'.
	כלולה תר"י דפילא	חמר ט'.
ד'	דג תרג' נון	נון.
	דשא תרג' דתאה ס"א ריתא	ריתא.
ה'	המכסה את הקרב תר"י כריסא	כרם א'.
	הקרש האחד תרג' לוחא חדא	לח ב'.
ו'	ואת כנו תרג' וית בסיסיה	כן א'.
	ויחרד תרג' ותוה	חת ב'.
	וימאן תרג' וסרב	סרב.
	וינס תרג' ואפך	אפך.
	ויצג תרג' ודעיץ	דעץ.
ז'	זה תרג' דין	גבר א'.
	זמורות תרג' שכשתא	שכשך.
	זר תרג' חילוני	חלון ב'.
ח'	חגורה תרג' פסיקיא	פנדה.
	חוץ תרג' ברא	באלה.
	חושך תרג' קבלא	קבל ב'.
	חזק ואמץ תרג' תקף ועילם	עלם ב'.
	חלות תרג' גריצין	גרץ.
	חצר תרג' דרתא	תרבץ.
	חרד תרג' תוה	חת ב'.

	תרגום	ערך
ט'	טבעת תרג' עיזקא	עזק א'.
	טהור תרג' דכי	דך ב'.
י'	יאורים תרג' אריתא	ארת.
	יגון תרג' דוונא	דו ב'.
	יער תרג' חורשא	חרש ג'
	יציע תרג' זיזא	זיז א'.
	יקב תרג' מעצרתא	מעצרתא.
	ירח תרג' סיהרא	סהר ב'.
	ישוע תרג' פורקן	ישע.
	יתידות תרג' סיכי	זיירי.
כ'	כבד תרג' יקיר	יקר ב'.
	כבוד תרג' יקר	יקר א'.
	כי תר"י ארום	ארום.
	כנו תרג' בסיסיה	כן א'.
	כף תרג' בזך	בזך.
ל'	לא סרו תרג' לא עטרו	עטר ב' ע"ש.
	לולאות תרג' ענובין	ענוה.
	למינה תרג' לזנוהי	תמחוי.
	לשרת תרג' לשמשא	שמש א'
מ'	מדה תרג' משחתא	יתד.
	מחולות תרג' חינגין	אגן א'.
	מינין תרג' זני	אב א'.
	מכסהו תרג' חופאה	חף ב'.
	מסגרת תרג' גדנפה	גדנף.
	מקניהם תרג' גיתיהון	נקד.
	מרגלים תרג' אלילין	אלל.
	מתי תרג' אימתי	מתי.
	משכנתה תרג' משיכנה	שב ה'.
נ'	נקלה תרג' הדיוט	הדיוט.

סדר מערכה לתרגומים שמובאים בערוך בכוללת על סדר א"ב מלשון הקודש ללשון תרגום וכן בהיפך.

	תרגום	ערך
	גרות תרג' בוציניא	בצין א'
ס	סביב תרג' סחור סחור	סחר.
	סוללה תרג' מליתא	מלתא
	סרני פלשתים תרג' טורני פלשתאי	טרן ג'
ע'	עברו תרג' גזו	גז ה'.
	עורף תרג' קדל	קדל.
	ערום תרג' ערטילאי	שלח ב'.
	עשן תרג' תנן	קרש ג'.
	ערכך תר"י עילוייך	על א'
פ	פוקד תרג' מסער	סר ב'.
	פדיון תרג' פורקן	ישע.
	פחד תרג' דלח	דלח.
	פי תרג' פום	גבר א'.
	פתן תרג' חרמן	חרמן.
צ	צידה תרג' זוודין	מזר ג'
	צפורן תרג' טפר	טפר א'.
	צרה תרג' עקא	עק.
	צנצנת תרג' צלוחית	צלחית.
ק	קדל תרג' עורף	קדל.
	קח תרג' סב	סב א'.
	קערה תרג' מגוסתא	מגס א'.
	קרב תר"י כריסא	כרס א'.
	קרש תרג' לוחא	לח ב'.
ר	רבלה תרג' דפני	דפני
	רואה תרג' חוזה	חזן.
	רחיצה תרג' מסחותא	סר ב'.
	רחץ במים תרג' שזג	שזג.
	רעד ורעש תרג' זיע	זע א'.
	רכוש תר"י ממון	ממון.
ש	שומרי הסף תרג' אמרכלי	אמרכל.
	שקל תרג' סילעא	זוז.
	שרץ תרג' ריחשא	רחש א'.
	שמונה תרג' תמני	תמן א'.
ת	תלוי תרג' צלוב	צלב.
	תער תרג' מספר	שחר ב', גנסטר.
	תפוח תרג' חיזור	חזרר.

	תרגום בהיפך	ערך
א	אילפיא דטורסוס תרג' אניות תרשיש	טרסוס ועיי"ע אפריקי.
	אימתי תרג' מתי	מתי.
	אלילין תרג' מרגלים	אלל.
	ארום תר"י כי	ארום.
	אמרכלי תרג' שומרי הסף	אמרכל.
	אריתא תרג' יאורים	ארת.
ב	בהקיתא תרג' בהרת	בהק.
	בוציניא תרג' נרות	בצין א'.
	בזך תרג' כף	בזך.
	בסיסיה תרג' כנו	כן א'.
	ברא תרג' חוץ	באלה.
ג'	גבר תרג' איש	גבר א'.
	גדנפא תרג' מסגרת	גדנף.
	גזו תרג' עברו	גז ה'.
	גיתיהון תרג' מקניהם	גקד.
	גלתא תר"י כנר	גל ו'.
	גריצין תרג' חלות	גרץ.
ד	דוונא תרג' יגון	דו ב'.
	דין תרג' זה	גבר א'.
	דיתאה תרג' דשא	דתאה.
	דכי תרג' טהור	דך ב'.
	דלח תרג' פחד	דלח.
	דפילא תרג' בי"ולה	חמר ט'.
	דפני תרג' רבלה	דפני.
	דרתא תרג' חצר	תרבץ.
ה	הדיוט תרג' נקלה	הדיוט.
ו	ואסף תרג' ויגס	אסף.
	ודעיץ תרג' ויצג	דעץ.
	וית בסיסיה תרג' ואת כנו	כן א'.
	וסרב תרג' וימאן	סרב.
	ותוה תרג' ויחרד	חת ב'.
ז	זוודין תרג' צידה	מזר ג'.
	זיזא תרג' יציע	זיז א'.
	זיע תרג' רעד ורעש	זע א'.
	זני תרג' מינין	אב א'.
ח	חדייב תרג' אשכנז	חדייב.
	חוזה תרג' רואה	חזן.

סדר מערכה לתרגומים שמיבאים בערוך בכללות על סדר א"ב מלשון הקודש ללשון תרגום וכן בהיפך.

	תרגום בהיפך	ערך
	הופאה תרג' מכסה	חף ב'.
	חורשא תרג' יער	חרש ג'.
	חיזור תרג' תפוח	חזרר.
	חילוני תרג' זר	חלון ב'.
	חינגין תרג' מחולות	אגן א'.
	חרד תרג' תוה	חת ב'.
	חרמן תר"י פתן	חרמן.
ט'	טורני פלשתאי תרג' סרני פלשתים	טרן ג'.
	טפר תרג' צפירן	טפר א'.
י'	יקר תרג' כבוד	יקר א'.
	יקיר תרג' כבד	יקר ב'.
כ'	כריסא תר"י קרב	כרס א'.
ל'	לא עטרו תרג' לא סרו	עטר ב'.
	לוחא חדא תרג' הקרש האחד	לח ב'.
	לזנוהי תרג' למינהו	תמחוי.
	לשמשא תרג' לשרת	שמש א'.
מ'	מגוסתא תרג' קערה	מגס א'.
	כמון תר"י רכוש	ממון.
	מליתא תרג' סוללה	מלתא.
	מסחיתא תרג' רחיצה	סר ב'.
	מסער תרג' פוקד	סר ב'.
	מספר תרג' תער	שחר ב',גנסטר.
	מעצרתא תרג' יקב	מעצרתא.
	משביתה תרג' משכנתה	שב ה'.
	משכתא תרג' מדה	יתד.
נ'	נון תרג' דג	נון.
	נחתים תרג' אופה	נחתום.

	תרגום	ערך
ס'	סב תרג' קח	סב א'.
	סהור סחור תרג' סביב	סחר.
	סיהרא תרג' ירח	סהר ב'.
	סיכי תרג' יתידות	זיירי.
	סילעא תרג' שקל	זוז.
ע	עיזקא תרג' טבעת.	עזק א'.
	עילוייך תר"י ערכך	על א'.
	ענובין תרג' לולאות	ענוה.
	עקא תרג' צרה	עק.
	ערטילאי תרג' ערום	שלח ב'.
פ'	פום תרג' פי	גבר א'.
	פורקן תרג' ישוע, פדיון	ישע.
	פלטורין דפרעה תר"י בית פרעה	פלט ג'.
	פסיקיא תרג' חגורה	פגדה.
צ'	צלוב תרג' תלוי	צלב.
ק'	קטם תרג' אפר	זבל.
	קבלא תרג' חושך	קבל ב'.
	קדל תרג' עורף.	קדל.
ר'	ריחשא תרג' שרץ	רחשא.
	ריתא תרג' דשא	דתאה.
ש'	שביתה תרג' שכנתה	שב ה'.
	שבשתא תרג' זמורות	שבשת.
	שזג במיא תרג' רחץ במים	שזג.
ת'	תמני תרג' שמונה	תמן א'.
	תנן תרג' עשן	קדש ג'.
	תקף ועלם תרג' חזק ואמץ	עלם ב'.

ד׳. סדר מערכה לתלמוד בבלי. *)

ברכות.

דף עמוד	ערך
ב׳ .	מתי ע״ש.
— :	אר א׳, בין, רפרף א׳,
ג׳ .	נער ה׳.
— :	נשף א׳, כנור, רוח א׳, חלי א׳, אחר א׳.
ד׳ .	אר א׳, כרת ב׳, אסטגנין, אצטגנין, בד ה׳, כתר א׳.
— :	עבר ב׳.
ה׳ .	רשף, מרק א׳, ברית.
— :	גרם א׳, שבש א׳, תפל, טרף ב׳.
ו׳ .	כסל, אגיא, שה ב׳, נהל, כרע א׳, סלתא, רן א׳.
— :	אנר א׳, טס א׳, דל ב׳, בדובר, כרם ד׳, צבת.
ז׳ .	כרבל א׳, שרייק.
— :	למען, רא א׳, רות, לחש ב׳, נקף א׳.
ח׳ .	גרם ג׳, חזר ב׳, גב ז׳ ע״ש, נשר, פיטורי, שחל, בין ב׳, זבל, ציון, ספר ב׳.
— :	פרש ה׳, כל ד׳ ע״ש, ורידין ע״ש, ארם א׳.
ט׳ :	תכלת, כרת א׳, נץ א׳, גב ז׳, ותק א׳, קהל.
י׳ .	בריוני, שפל, רן ג׳, כבש ד׳.
— :	טבל ג׳, (טבלא ב׳), הדפה, סכן.
י״א.	זקן.
י״ב.	תרעומת.
— :	חזר ב׳, נע ב׳, זק א׳.
י״ג.	גה.
— :	עד ה׳, בר פחתי, פרקד א׳.
י״ד.	רבע א׳.
— :	אמת, עוים.
ט״ו.	גבל א׳.
— :	שאול, פרוש.
ט״ז.	נחל, ננן א׳, דווש, אמן א׳, נדבך.
ט״ז :	אסתנס, אסתניד, אפיליון א׳ ע״ש, יחול.
י״ז .	מרגל ב׳, גדר א׳, עלם א׳, אלפא א׳.
— :	פרץ ב׳, קדח ב׳, גאובאי, יהיר, טל א׳, חלף א׳, שר ג׳.
י״ח.	תפס, דיוסק, תכלת.
— :	איש, גז י׳, חצר ב׳, צנר ב׳, גבתא, דומה, אם ד׳.
י״ט.	ארנק, אחר א׳, גס ד׳, דגם, דכמה, פק, חט א׳, נשא ב׳ ע״ש, קלס ז׳, חכן א׳, עכן.
— :	בית פרס, אח ב׳ ע״ש.
כ׳ .	שב ב׳, כבש ב׳, זת, מתיבתא, כרבל א׳, מתן ב׳, קק ב׳, על א׳.
כ״א :	פלט א׳.
כ״ב.	רגל א׳, צע א׳, הלך, לחש ב׳, אודנא, אוון, סר ב׳, חצב ב׳, באש, קלע, צמד, זוו.
כ״ג.	בית כסא.
— :	קל א׳, אפיקריסין.
כ״ד.	שרפרף, מח ד׳, שער ב׳, (בע׳ סמך) רשם, קץ י״ב, גהק, פהק.
— :	סנטר ב׳ ע״ש, עטש.
כ״ה.	עמד א׳, הדרקון, ירק, צף ז׳, טפח ב׳, פל ב׳.
— :	עכר א׳, עששית ב׳.
כ״ו.	קמטר, בית כסא, פלט א׳, פלג א׳, קבע א׳, צל ה׳ ע״ש.
כ״ז.	תרנגול, בהר, שרב.
— :	חלק ב׳, גרס ג׳, כבר, אבדן, תרס.
כ״ח.	כס ד׳, חוור, הצב ב׳, בו [ביום] אשיתא, פחם, מה, טרק ג׳, גל ב׳, חד א׳.
— :	קרן ג׳, הג א׳, עמד א׳, פטיש, עין א׳, שגר א׳, קבע א׳, פרש ה׳, עבר ב׳, סרה, חלי ב׳, פק ב׳, חזר ב׳, אסר א׳, נע ב׳.

*) ונקט כלל גדול בידך כי סדר מערכה לערכים האלה הוא עפ״י הציונים שבש״ס ובמדרשים כפי מה שנמצא ראשון ראשון בדפי הש״ס והמדרש ולכן יש סדר לציונים ואין סדר לערכים.

ברכות

דף עמוד	ערך
כ"ט.	רן ג'.
— :	דמדום, גדף, רתח.
ל'.	עיי"ע תלף, חבר א'.
— :	חן ב', חל ז', כבד, בס א', כרך א', עצב א'.
ל"א.	כס ד', זג, שר י"ב, צני, קפאי, חל ו'.
— :	פלסתר, בדק א', דבק, צחר.
ל"ב.	זן ג', אחילו.
— :	קו, לגיון, רהטון, קרטון, גסטר.
ל"ג.	איץ, ערוד, חברבר, שקל א', דע, ברך א'.
— :	ט', טב א'.
ל"ד.	חבר א', מרזב, סרב, טרף א', קדח ב', הבהב ב', פרס ד'.
— :	טרף ג', פרגמטיא, פקתא.
ל"ה.	כרם ב', קס.
— :	טרכסמון, דגן, טבלא, גרד א', אנגרון, אכסגרון.
ל"ו.	ער ו', זמית, קקני, קר ד', נבר, פלגא, נצפה, שת ה', צלף, תמר ב', אביונות.
— :	פטם, נץ א', מתחל, כפר ב', שרשה, בסר א', גרע, פרחא א', בטיתא זנגביל, פלפל ע"ש, המלתא, הנדוי, חבץ ב' דייסא.
ל"ז.	טרגים, זריד ע"ש, ערס ג', כס ז', קס, גגמי.
— :	רהטא, מח ה', חבץ ב', ערס ג', תרת, טרקנין, ככא א', טרתא, הנדק, ועיי"ע אברושף ומ"ש.
ל"ח.	כעך, למד ב', סתו, טרימא, ששמי, קרטס ב', פרצן, הלש, שתית, בחש א', מרס, זיתום.
— :	כרב א'.
ל"ט.	אגר ב', עיי"ע אברושף, דרמסקין, פרגיות, גרגלד, פרם, תפי, תך, סלק, שבת, צנס.
— :	שר ט'.
מ'.	גבל א', בשש, תחח, מדר ב' ע"ש, צרה, פר ב', קצח, גז.
— :	אפתה, נבל ב', בשל, כמר א', גב י"ג, שתין, רמי, בנות שוח, בנות שקמה, גפנן, נצפה, כנר א, עזרד א', טליש, קרס ב', זמית, כמהין.
מ"א.	בעל.
— :	נגר ב', כסן א', דבר א'.
מ"ב.	רף א', כעך, חמט א', עד ד' ע"ש, לחם

דף עמוד	ערך
	דסתן, תכא, תכף, כרך א', פרפרת עשה, סב ו', גמר א', מגמר.
מ"ג.	קתדרה, בר פחתי, תמר ג', משק אפרסמון, כשר א', משח א', כבש ב'.
— :	סלמן ע"ש, חלף, נרקס, סלקוסתא, סגל א', קר ד', אבק ב', עדן, אפנתא, קס.
מ"ד.	מלח א', אלטין, שרק ב', דרב, מרד ע"ש, בלש, ספל, טרית, שרף ד', שלק.
— :	קפד א', גלגל א', קס א', גלדן, נפש א' ענק, תרדין, ססין, הרת, סדן ה', אפי א', פרס ג'.
מ"ה.	פק ג', טבלא ב'.
— :	ספר ג', רף א', פלג א', גן ד'.
מ"ו.	אטפח, תפח ב', שר ח'.
— :	מחג.
מ"ז.	בצע ב', אמן ב', קטף ב', יתום, סרהב, ארד א', אב א'.
— :	דגן, שמש א', ספר ב', אסימן, סנף פרח ד'.
מ"ח.	קטן א', בצין א', גרם ב'.
— :	אן א', ברית.
מ"ט.	אביי, רב א', טע ע"ש.
נ'.	נקר א', אווש, פפיח.
— :	קריוט.
נ"א.	אספרגוס, אנטל, לעט, אסתלגינית, עשר (אחר ערך עסק) עטר א' ע"ש.
— :	נבג א', הדר ג', סח א', ים, מזג, קנה א', מפה, כסת א', כבד ב', את ב', עכל ב', אכל ב', כתי
נ"ג.	עששית א' ע"ש, אר א', רפא.
— :	עם, מלזמה, בי בר הבו, יון א', כנף א', גליור.
נ"ד.	זקן"א, זע א', ברק ב', כרך ב', טב א', מאד, לב א', קל א', אפנדה, אבק א', קפנדר, חתם, שם א', עת, פקתא ע"ש גמל ב', אשיתא, את ב'.
— :	קמץ ד', שרבב, נרג, שוור ארבע.
נ"ה.	לולב א', מרג, טות, מסת א', נגד ב'.
— :	זקף, קף י"ג.
נ"ו.	פרהדיא, קה א', אסד, סד ג', נחט, גרגלד, קלף, אשיתא, אפדנא, מקר א', אודרא מרזיא, תכל א'.
— :	צלק, קף ח', דקא, שנר.
נ"ז.	סרג ג', טבל א', (טבלא א') נבח.

ברכות

דף עמוד	ערך
נ״ז :	סרג ג׳, פפל א׳, קדיא, קיפוף, גודגדניות, כפנת, כפר ב׳, עטש, תרדין, ססין, הרת, רת, פר ב׳, שחלים א׳, אשר ג׳.
נ״ח.	חכם, נפס, ארח, גלסק, אוכלוסא, ברך א׳, חצב ב׳, כגני ליא, בטט א׳, קרץ ד׳, קלף, בא, גרגתא.
— :	בהק, גחר א׳ לווקן, ברדניקוס, הדרניקוס, פתי, קיפוף, זק א׳. ככב א׳, נהר, זה ב׳, ויל, כסיל א׳, עקס א׳, שך א׳ כמה עש א׳.
נ״ט.	טרף ה׳, אוב, גנח, גהא, גז י׳, חל י״ב, זעף, מך א׳, קשת, אסתנא.
— :	חמה, גשר ב׳, דקר, גחר א, חתן.
ס׳.	שרטון.
— :	אביי, רב א׳, קצר ב׳, גרב א׳.
ס״א.	נכת, זנב, קלע ב׳, טן ד׳, ושט.
— :	קרקבן, צף א׳.
ס״ב.	קבל ה׳, קרקש, עטש, ספר, חשך, רחק, שב ב׳.
— :	אסטמא, אצטמה, צטם, חסם ע״ש, כפן, רתת, קרן א׳, נחר ג׳, שעיר (בע׳ סמך), עמד א׳, הדרקון, ירק, דרקון, כרכש, אמר ו׳, בא, פנדה.
ס״ג.	כנם, זל, תלמיותא
— :	אחיה, מקצוע.
ס״ד.	סן ג׳, בעל.

פאה — דמאי

פאה

פרק	משנה	ערך
א,	א׳	רא א׳, קרן, ענוה.
—	ה׳ — ו׳	אג, טרח, בקר ב׳, גזבר.
ב׳,	א׳ — ג׳	שלל, חרדלית, שביל, קבע א׳ גר ג׳, שחת, אם ד׳, עדר א׳, שער בע׳ סמך.
—	ו׳ — ז׳	זג ג׳, קרסם א׳.
ג׳,	א׳ — ו׳	מלבן, נמר ב׳, שבת ג׳, חלק ב׳, אפנין, מדל א׳. אם ג׳, קלח א׳, בית רובע.
—	ח׳	רב.
ד׳,	א׳	דל א׳, חלק א׳.
—	ה׳	אבע, נמר א׳, אמן ג׳.
—	ח׳	ען.
—	י״א	חר א׳, לקט.
ה׳,	א׳	אמד, פל.
—	ג׳,	גלגל ג׳. טפח ב׳ ע״ש.
—	ו׳	על א׳, כבע, כמס א׳, חר ב׳.
ו׳,	ב׳	גף ב׳, גדש א׳.
—	ה׳ — ז׳	גרגר ב׳, פרט א׳, בית רובע, טפח, ענב ב׳.
—	י׳	אגד, לוף.
ז׳,	א׳ — ג׳	נטף, שפך, כשן א׳, חב ב׳, פרט א׳, שר ב׳, עקץ ב׳, סבך א׳.
ז׳	ד׳ — ח׳	כתף, קרץ ב׳, גרגר ב׳, מדל א׳ כרם ב׳, גת א׳, על, רגל.
ח׳,	א׳	גמש, רבע ג׳.
—	ג׳	נקף ב׳, לפס, פרס א׳ ע״ש.
—	ז׳ — ח׳	ככר ע״ש, פנדיון, פרנס, תמחוי, קפה, פרוש.

דמאי

פרק	משנה	ערך
א׳,	א׳	קל א׳, דמאי, שתין, עוזר א׳, בנות שוח, בנות שקמה, גפנן, נצפה, אג, חמץ א׳, כסבר, דיופרא רמי, סטף.
—	[illegible] — ד׳	דמאי, עם ע״ש, סך א׳, גז ב׳, ערם ב׳, סרק ב׳.
ב׳,	א׳ — ב׳	דמאי, כמן א׳, עם ע״ש.
—	ד׳ — ה׳	נחתום, שפע א׳, גס א׳, סטן, דק א׳, אכסר.
ג׳,	ב׳	חזם.
—	ה׳, ו׳	פונדק א׳, אחר, קל ד׳.
ד׳,	א׳	רם, דמאי, חזר א׳, שאל.
—	ג׳	דמאי.
—	ז׳	חמר א׳, חדש ב׳, תקן.

דמאי – שביעית

פרק משנה	ערך
ה׳, ג׳ — ו׳	צנן, דפוס, פלמר, מנפיל, פרס א׳, פלח א׳, בל א׳, סמן, סג ג׳.
ו׳, ב׳	חכר.
— ד׳	קרתן.
— ו׳	צנע ע״ש.
— י״א, י״ב	סריא, עם ע״ש, גלסק.
ז׳, ג׳, ד׳	חסך, חל א׳.
— ו׳	כלכל.
— ח׳	לכסן.

כלאים

פרק משנה	ערך
א׳, א׳, ב׳	זנין, שבלל, שפן, פול, ספיר, פרקדן, ספח, שעועית, מלספון, חזר ג׳, עלש, כרש א׳, כסבר, חרדל.
— ג׳, ד׳	נפס א׳, תרבתור, לעין, שם, בצל, פלסלוס, אגס, קרסטמל, פריש, עזרד א׳, חזרה, אפרסק, שזף, רמי.
— ה׳, ו׳	נפס א׳, לפסן, דלע, רמץ א׳, כלב א׳, כפר א׳.
— ח׳, ט׳	סדן א׳, פגם א׳, קדה, יחור, חצב ג׳, קר י״ב, תהב, חלם ב׳, לפת, צנון, תלת.
ב׳, א׳ — ד׳	בית רובע, בר ב׳, בית סאה, תלע, פך ב׳, גם א׳.
— ה׳, ו׳	קנבס, תלתין, נכש, כסח, משר, תלם, פתח א׳, על ד׳, שרון.
— ח׳	חריע, גף ב׳.
— י׳	אכל.
ג׳, א׳ — ג׳	נבל ב׳, אפנין, שפין, ראש.
— ה׳	גם ב׳.
— ז׳	עבד א׳, חוטף ע״ש.
ד׳, א׳, ב׳	קרח, מחל א׳, חל.
— ו׳, ז׳	זנב, חצב א׳, נמך, ערס ב׳.
— ט׳	צלמים, שער (בע׳ סמ״ך).
ה׳, א׳	כרם ב׳, ערב א׳.
— ג׳	חריץ א׳, שמר, שער (בע׳ סמ״ך).
— ה׳	קדש ד׳.
— ז׳	סער א׳, קם ב׳, ארוס א׳, קסוס, ששן א׳, קנבס, קנרס.
ו׳, א׳, ב׳	עבר א׳, מדרגה.
— ג׳ — ז׳	דל א׳, אפיפיירות ע״ש, ספייר, חזיז, מגניה, סרק א׳, ערס ב׳.
— ט׳	ערס ב׳, מטוטלת, פתח, ספק ג׳, גם.
ז׳, א׳ — ח׳	ברך ב׳, סלן, צטר א׳, אנדרוגינוס, שקע, עלעל, עציץ.
ח׳, ג׳, ד׳	נהג, ספג, קרון, לבדקס.
— ה׳	פרט, רמך א׳, ארן א׳, קפד, חלד א׳.
— ו׳	שר ז׳, בר ד׳, כלב א׳, ערוד, פיל, קוף.
ט׳, א׳ — ג׳	תכלת, טרף א׳, שר ה׳, כלך א׳, כר א׳, מטפחות, ספג.
— ד׳, ה׳	כרך א׳, פשל.
— ז׳, ח׳	ברס, ברדס, דלמטיקיון, מנעל א׳, פנון, ארר, שע א׳, נז, לז א׳.
— ט׳, י׳	לכד ב׳, פיף, משח, טל ג׳, פרט א׳, אות, תכף.

שביעית

פרק משנה	ערך
א׳, א׳, ב׳	שד ע״ש, אטלקי, אר ב׳.
— ו׳	עשר (אחר ע׳ עסק).
— ח׳	חל א׳, גם א׳, חלף א׳.
ב׳, א׳ — ה׳	שד ע״ש, לבן א׳, עשר (אחר ע׳ עסק) זבל, יבל, פרק א׳, אבק א׳, עשן א׳, סקל ב׳, ססל א׳, זרד א׳, זהם, קטם א׳, בת.
— ו׳ — י׳	קלט, אנדרוגינס, פרגין, אפנין, תרמל, בצל, תמר ב׳, מרס.
ג׳, א׳, ב׳	אשף, מתק, קשר א׳, משפל.
— ד׳ — ז׳	דר א׳, סהר א׳, חצב ד׳, מרביות א׳, זע א׳, גרגר ב׳.
— ח׳, ט׳	מדרגה, דרג, גא, סבד א׳, חץ א׳, אבן כתף.
ד׳, א׳ — ד׳	גם א׳, קץ ד׳, טב א׳, דר א׳, נר ג׳, גם א׳, מדל א׳, חלק ב׳.
— ה׳ — ז׳	בתול א׳, זנב א׳, פשח ע״ש, סג ד׳, זרח, בחל.
— ח׳ — י׳	כסר א׳ ע״ש, כתש א׳, שלשל, שרשר, גרע.
ה׳, א׳	בנות שוח, פרס ג׳.
— ד׳	בצל, קץ ב׳, סאה, מארופות.
— ו׳	דקר א׳.
ו׳, א׳	גזב, אמנס.
ז׳, א׳ — ג׳	לוף, כרש א׳, רגילא, נץ ב׳, דרדר, צבע ג׳, אסטס, קצה, דנדנה ע״ש, ערקבל, חלבץ, בכריא, רכפה, גלען.
— ה׳ — ז׳	לולב א׳, אלה ג׳ ע״ש, בטן א׳,

פרק משנה	ערך
	אטד, ורד, כפר ד׳, קטף א׳, לטם.
ח׳, א׳	מלגמה, סאה, קרנית.
— ה׳ — ו׳	בייה, בר ז׳, בלן א׳, ספר א׳, ספן א׳, קץ א׳, מקצה, חרב ב׳, בד א׳, קטב ג׳.
ט׳, א׳	פגם א׳, ירבוז, שט ה׳, חלגלוגות, לגלוגות, כסבר, כרפס, גרגר א׳, ספת.
— ד׳ — ו׳	טפיח, דיופרא, סתו, כבש ב׳, רגילא, סגר ב׳, גב ה׳.
י׳, א׳	קף א׳.
— ג׳, ד׳	פרוזבול, פרוזדור.
— ז׳	כוורת, רד ד׳.

תרומות

פרק משנה	ערך
א׳, א׳	חמש
— ח׳	כתש א׳ ע״ש.
ב׳, ב׳	מעשר.
— ה׳, ו׳	כפר א׳, פולטק, מלפפון.
ג׳, ד׳	דרך ב׳.
ד׳, ב׳, ג׳	מגור, קף ב׳.
— ו׳, ז׳	בכר, סף ה׳, רם.
— ח׳	עגל א׳, מלבן.
— י׳	קצע א׳, קף ד׳.
ה׳, א׳	קף ד׳, נקד, דמע.
ח׳, ב׳	פשפש ב׳.
— ד׳ — ו׳	שלש, רחש א׳, מר ו׳, נקר א׳, מלפפון.
— ח׳	תרף ב׳.
ט׳, ג׳	כפפה, זמם.
— ה׳ — ז׳	לגין, לוף, חסית, גם א׳.
י׳, א׳, ב׳	צחן ב׳, רסק א׳.
— ד׳	כמן א׳.
— ז׳	פצע א׳ ע״ש.
— י׳	חסית, כרב א׳, חלמן ע״ש.
י״א, א׳ — ג׳	יינמילין, סתו, מן ב׳.
— ד׳, ח׳	כלס, גלען, סלת.
— ז׳ — ט׳	טפח ג׳, רכן, כרשן.

מעשרות

פרק משנה	ערך
א׳, ב׳	בחל, אבש, אג, מס ב׳, סאור, פרסק א׳, גד י״ב.
א׳ ג׳	חרב א׳, נקד ג׳, אגס, קרסטמל, פריש, חזרר, קרח, תלתן, שלש.
— ד׳ — ו׳	שקד, פקס ב׳, שלק, מקצה ג׳, פרד א׳, פקל א׳, כבר א׳, קטעין.
— ז׳, ח׳	קף ד׳, עקה, בר ז׳, טמל, חמט א׳. עגל א׳, חלק ב׳, חלק א׳, גרגר ב׳.
ב׳, ג׳	שביתה, רכל.
— ה׳ — ח׳	צרף ד׳, ורד, בר ב׳, גרגר ב׳, פרט א׳, סף א׳, קץ א׳ ע״ש, קצע א׳, בלפסין, בנות שבע.
ג׳, א׳	מקצה ב׳.
— ד׳, ה׳	קץ א׳ ע״ש, חצר ב׳, צר י׳.
— ז׳	ברגן, אלקטיות, לקטיות, סך ד׳, גנסר.
— ט׳, י׳	גרגר ב׳, פרט א׳, ספת ע״ש, קרטם א׳, קרנית, נף.
ד׳, א׳	כמר א׳, טבל, שרף ב׳, סחט, בר ז׳,
— ב׳ — ה׳	כלכל, מעטן, חם א׳, קלף ב׳, טל א׳, נף א׳, שבת, זר א׳, שחלים א׳, גרגר א׳.
— ו׳	תמר ב׳, צלף ב׳, אביונות.
ה׳, ד׳	גפת, זג א׳.
— ו׳	תמד.
— ח׳	שם, בצל, קלקי, עדש, קרקס א׳, קטן ב׳, לוף ע״ש.

מעשר שני

פרק משנה	ערך
א׳, ב׳, ג׳	זכר ב׳, אסימן, בשר (אחר ע׳ בסר).
— ו׳	קבר ב׳.
ב׳, א׳	קפלט.
— ג׳	קף ב׳, עסה ע״ש, שר א׳, צרד, חפן.
— ט׳	פרט ג׳, זוז, אספרי.
ג׳, ז׳	חל י״ב.
— י״ב	קנקן א׳, גף ב׳ ע״ש.
ד׳, א׳, ב׳	שער א׳, צרף ד׳ ע״ש, אכסרה, קסט.
— י״א	קרבן.
ה׳, א׳ — ג׳	כרם ב׳, ציון, קזז, חרס א׳, מהה, אילת, עקרבת.
— ו׳	בער.
— י׳ — י״ג	דד א׳.
— ט״ו	ער א׳ ע״ש, נקף, קף ז׳, פטיש.

חלה

פרק משנה	ערך
א׳, ד׳ — ו׳	ססגן, דבש, אסקריטין, חלט ב׳, קנבק.
— ט׳	טען א׳, רחץ.
ב׳, ב׳, ג׳	גשש, סאב א׳, קץ ו׳.
ג׳, — ד׳ — ז׳	שך ב׳, רד ד׳, קפש, סאור א׳, עשר (אחר ע׳ עסק).
ג׳, א׳ — ג׳	גלגל ג׳, טם ב׳.
— ט׳	נקף ב׳.
ד׳, ח׳	סמנים.
— י׳, י״א	ביתור, צבועים, אטימס, ארסטוון א׳ ע״ש, אספיא.

ערלה

פרק משנה	ערך
א׳, א׳	סג א׳.
— ג׳ — ה׳	זע א׳, מתה, פשח ע״ש, ברך ב׳,
— ז׳	מי, סמדר, עמד א׳, סרף, ענק, חרצן,
	קלף א׳, כפנת, כפר ב׳.
ב׳, ד׳	חמץ ב׳.
— ו׳	חמץ ב׳, תבל.
— י׳, י״א	תבל, קף ד׳.
ג׳, א׳, ב׳	צבע ג׳, סט ב׳, דרך א׳.
— ו׳, ז׳	חבל ג׳, דלק, דרך א׳, פרך א׳, באדן, חלף ד׳, קלס א׳.

בכורים

פרק משנה	ערך
א׳, ג׳	צבעים.
— ה׳	אנדרוגינס, אנתרופוס.
— ח׳	מק א׳.
— י׳	מל י״ג.
ב׳, א׳	רם, טען א׳, רחץ.
— ז׳	לך א׳.
ג׳, ד׳	חל ה׳.
— ח׳	קלת א׳, נצר א׳, קלף ב׳.
— י״ב	טען א׳.

שבת

דף	עמוד	ערך
ב׳	:	דע.
ג׳	.	מפים א׳, רם ב׳.
—	:	רד ד׳.
ד׳	.	קלט ע״ש.
ה׳	.	טרסקל, של ג׳, שח ב׳, שסע ע״ש.
—	:	פיש א׳, סטיו.
ו׳	.	חף, סטיו, כרמל, סרט, אסטרט, פלטיא א׳, פלש א׳, אסטווה, אצטוה, אסכופה.
—	:	מגל, בקע א׳.
ז׳	.	אסטווה, אצטוה, תפס.
ח׳	.	כוורת, קרם ג׳.
—	:	רק ג׳, זרז.
ט׳	.	דרך א׳.
—	:	ברסי, בן אלעשה, עלף, מעפרת.
י׳	.	כרה, סזמק, סכר א׳, סרהב ע״ש, לד ג׳.
—	:	מל.
י״א	.	קשק, אברוארי, חבר ב׳, אסי, חל י״ב, רשות א׳, עגל י׳, קולמוס, פל ב׳, אמת, חזן.
—	:	חם א׳, קסם א׳, ארא, דגם, קב א׳.
י״ב	.	ז׳, צף ב׳, חקל, אפקטפיזון, לקן.
—	:	קצר ב׳ תפח א׳, סר ב׳.
י״ג	.	פרץ א׳, פרוש, חד.
—	:	לבן ב׳, סנר א׳, גרב ג׳, פסל, טמא, טהר א׳, ספר ב׳, יד, גויה א׳, טען א׳.
י״ד	:	תקן ע״ש, שלחן.
ט״ו	.	לשון א׳, חנות.
—	:	גש א׳, זכוכית, זפת.
ט״ז	:	פשט.
—	:	רתך, רצף, עב ב׳, מרדע.
י״ז	.	קפח א׳, אכר, שך ב׳, טפח ב׳.
—	:	הט ה׳, נוות ע״ש, שר א׳, כרשן, אנין, הבל א׳, עבד, עגל ד׳.
י״ח	.	פתק, גמר א׳, אספלנית. לח, קקרי.
—	:	גגית א׳, עססיות, חי א׳, ע״ש, שרק א׳.
י״ט	.	דוור, קצר.
—	:	בד א׳, כרך א׳, חרת, קרם א׳, חז א׳, קד ב׳, גבל ב׳.
כ׳	.	חי א׳, אח ג׳.
—	:	רבב, שך, זאזא, לגש, שך, עמר א׳, חסן

שבת

דף	עמוד	ערך
		א׳, כלך א׳, גשקר, שר ה׳, סרק ה׳, מתל, ארב ד׳, שברא, ירק, אכמוותא, כוויץ, זפת, שעוה, קר ב׳, עטרן, קק א׳, שמן א׳.
כ״א	.	קק א׳, קזא, צלליבא, דבשק, פרצד׳, כרה, לפי, תל א׳, קף ט׳, תך א׳, פקע ד׳,
—	:	הדר א׳, גץ א׳.
כ״ב	.	קרם ב׳, אב א׳.
—	:	קנס, סנטר ב׳, פרח א׳.
כ״ג	.	עששית א׳ ע״ש, צל א׳, גבל א׳, קומוס, כשף.
כ״ד	.	קבל א׳.
—	:	עטרן, שמשם, צנון, פקועות, נפט, מל ו׳ ע״ש.
כ״ה	.	מחפז.
—	:	צרי.
כ״ו	.	עף א׳, אפרסמון, הלזון.
כ״ז	.	שר ה׳.
—	:	אנין.
כ״ח	.	תלא, ססגון, לק א׳.
—	:	תחש, קפל א׳, הבהב א׳.
כ״ט	.	מל ד׳, בביא, פרס ג׳, ארם, מטליות, טלת, סק א׳, נער א׳.
—	:	קב, שפפרת, שאב, שש א׳, רוח א׳.
ל׳	.	באש, רן, שלי א׳.
—	:	צבת, טף א׳, מר ו׳, כו ב׳ עז ג׳, לגלג צלף, גלסק, גבר, קפד ב׳.
ל״א	.	חף ה׳, סגלגל, טרטות, אם ד׳, טכס, תרמל, עת, עדן, חמט ב׳.
—	:	חרצב, כסל א׳, רבע א׳.
ל״ב	.	חד ב׳, פש, רז, בב, חמר א׳, שת ג׳, סרדיוט, קלר, גרדם א׳, פרקלט, ארן א׳, בדק א׳, דבק.
ל״ג	.	ען ב׳, מרק ב׳, הדרקון, זרף א׳, מפים א׳, פס ב׳, נחמני, קדר א׳, אנס, עדן.
—	:	מש א׳, מיימים, מדן, ארך א׳, סל ג׳.
ל״ד	.	עבד ב׳, דד ב׳, דמאי, ערם ע״ש.
—	:	כסף א׳, רפרף א׳.
ל״ה	.	חלתא, בר ז׳, דו א׳, כו, ככר א׳, בין.
—	:	הרני, תרס.
ל״ו	.	תלת, חצצרת, סתר א׳, הבלילא, ברסיף.
—	:	כר ב׳, סק א׳, גב ו׳, גרף א׳.
ל״ז	:	חי א׳, מר ב׳, צמק, מח ה׳, לפדא.
ל״ח	.	טרף ג׳, עוזרד א׳.
—	:	גרם ב׳, כפח א׳, גלגל א׳, פקע ה׳, אבק

דף	עמוד	ערך
—	:	א׳, סלן.
ל״ט	.	קולים א׳, אספנין.
—	:	כרע, מטליות א׳, טלת.
מ׳	.	מר ב׳, אבט, פייל.
—	:	אלנטית, סג א׳, סלד, מרד.
מ״א	.	גד ח׳, פן ב׳, מלייר, אנטיכי ע״ש, גד ב׳, בי דודי, טיחס, פשר א׳.
—	:	דבר א׳.
מ״ב	.	רתח.
—	:	את ב׳.
מ״ג	.	מקורזלות.
מ״ד	.	פמוט.
מ״ה	.	חבר ב׳, אפרסקי, מקצה ב׳, חבש א׳.
—	:	פצעל, בייתות, אפר.
מ״ו	.	חלי ג׳, חרק ב׳, חרק א׳, מכנה.
—	:	דבר א׳.
מ״ז	.	קרט ב׳, כנן, מטה, טרסי א׳, קרמן, קן ב׳, קרן א׳, לח ב׳, סקבס.
—	:	מטה, גל א׳, אסלא, נר א׳ ע״ש, נצוץ, זבל, זג א׳, טך ד׳, נפת.
מ״ח	.	קמקום, נזה, סדר ב׳, כב א׳, פרנקא, צף ה׳, לשון, אורדא, בית צואה, פתח א׳.
—	:	שלל ב׳, בית פך.
מ״ט	.	מרט א׳, סר א׳, פח ג׳, קזדור, קסדור, יזן א׳, בנף א׳, שלח ג׳, קסה.
—	:	בר יומיה.
נ׳	.	אפתק א׳, חרית, למד, פקרין, צף ח׳, משח ג׳, גרתיקון.
—	:	חף, פספס א׳, גרד א׳, עפר א׳, כספן, יסמין, בר אדא, סגל א׳, גלד א׳, סלקוסתא, חליקוסתא, ארכי, בר גזרתא, לפת.
נ״א	.	גלפקר.
—	:	רסק א׳, אפסר, נקה, חטט, לבדקס, פרמביא ע״ש, שר ד׳, סג, נגר ב׳, סנר, מתן ד׳.
נ״ב	.	טלאות, אבזקת.
—	:	רתך ע״ש, חל י״ב, שף ב׳, גלם א׳, מרדעת, לב א׳, שחז, כבל, כבן, צר ב׳, תתר א׳.
נ״ג	.	אכף, סרך א׳, קרטל, אביי, רב א׳ אריוך, זנב, זהר א׳, חסם, קלסטר א׳, אגד, קש ט׳, פק א׳.
—	:	אדם א׳, סרך ב׳.

שבת

דף	עמוד	ערך
נ"ד	.	מפים א', פס ב'. מטוטלת, עקד, רגל ב', חגג א'.
—	:	זג ב', סולם, בר לועא, רצע א', חן, ערק, גמן א', בר גיראי, קפד, גזר א', חמט ג', יילי, זוו.
נ"ה	.	נגד א', קר ג' ע"ש.
—	:	עט, טז ע"ש, פל א', עד ד'.
נ"ו	.	מלאי.
—	:	פלן א', שרטון, צרף ב', נתן א', צץ.
נ"ז	.	רצע א', טטפת, סנבוטין, כבל, כף א', כפה, ירושלם, קטל, טבעת. חמר ט', אב א', אפזייני, חל י"ב, מח ג' ע"ש ומ"ש. ועוד בלקוטי' לח"א שמ"ד.
—	:	חנק, כל ב', פרח ב', אסטמא, אצטמה.
נ"ח	.	חתם, טלת, סרבל, מח ד'.
—	:	כל, חשב א', ענבל, ספר א', אזמל.
נ"ט	.	דרם, סנדל.
—	:	עטר א', כליל א', ארקתא, נסך א', קמר, רסק, מנקטא, פארי, אלמוג, סמלון,
ס'	.	קלב, שלב א', עדש א', אגד, קמע א', מכחה, קסר, מנפיים, זרדא, סנוארתא, פזמק, סנדל, שלף א'.
—	:	כנף, תרסית, רצע, כלבוס א'.
ס"א	:	יד, נר ג'.
ס"ב	.	כבליאר, מכבנתא, ככלת, חמר ט', פלן ב', צלחית, פליטון, קפסא.
—	:	פלייטון, קנישקין, גדף, אפרסמון, ארם א', מק א', צלצל, נקף ב', קף ז', פתח א', שחץ ע"ש, פת א', עמל א'.
ס"ג	.	יין, סכ ו', חבר א' גז ב', סיף, אלה א', קפל ד', ברית א' ע"ש, כבל, חד ב', גרם ג', דגל א', טל א'.
—	:	למס, נב, חזר ב', טס א', יי ע"ש, קדש ב'.
ס"ד	.	קלקי, חבק, טמא, לאיי, פן א', למד א', עגל ו', כמז.
—	:	תרף ב', סנבוטין, פאה א', ב', מך ד', פלפל, גרגר ב', תב א', פקס א'
ס"ה	.	בית יד א', דר ה', זנגביל, דרצין, סבכה, סלע, אסתרא, קסם א', ערב ד', רעל א', מדי א', פרף א', צנית, בת ארעא, שכתא, מפוץ, סלל.
—	:	טף א', כף ב', זחל א', ערם א', קטע, קב א', כתית, סמך, מדרס, כס א', פשט,

דף	עמוד	ערך
		אנקטמין, לוקטמין, חמר א', קשר א', פדאמי.
ס"ו	.	פשט, מדרס, דרס, עגל ט', מקל,
—	:	סג ד', זג ב' ע"ש, קשר א', פאה, ער ג', געגע, סחף א', צל א', שע א', חנק, לף א', אבן תקומה, אש א', זוז, מלח א', חל י"ב, נר, ברקא ב', ששמן, דר ג', גבתא, גשפנק.
ס"ז	.	אש א', שב ד', סכר, כפר ח', בין א', בין ב', חל י"ב, נר, ברקא ב', פי כריסה, חם ד', סמטא א', בזבזיה, בזק, כב ג', כס ו', אסטמטיתיה, קרקף, אס, בץ ב', תרגול, מסמר, דרך א', שחלא, זרף א', כבס א', קבר ד' ע"ש, פרק א', אמר ה', חרחר, אדרא, שח ג'.
—	:	גד א', סנק, שם א', דן ב', קבע, תות א', בול א'.
ס"ח	.	אסטס, קצה, כמהין ע"ש.
—	:	מלבז ע"ש.
ס"ט	.	בט א'.
ע"א	.	תמחוי,
ע"ב	.	אנדרטא, אהב,
ע"ג	.	אב א', דש ג', זר ב', רקד ב', לש, לבן א', נפס ב', פץ א', סך ז', עבד, מחק.
—	:	זמר ב', קטל א', קנב, גבשוש, כתש א'.
ע"ד	.	בר ב', קנון, נחמני, אביי.
—	:	פרם, סלת, סך ט', שר ט"ו, כפר ח', חבית, חלתא, מרט א'.
ע"ה	.	מגוש, אמגושי, גדף, חלזון, פצע א', צלח א'.
—	:	ווס, שרטט, שף ב' ע"ש, גרד א', כלנס, צר ג', פח א', אקופי, שבט א', דק א'.
ע"ו	.	עצה א', עמר ב'.
—	:	דגם, גלען, עקץ א', בלס א' ע"ש, אצר, גם ד', כתית א', קלר א'.
ע"ז	.	קרש א', גם ד'.
—	:	גרע, שבלול, חף, מפגיע, יתוש, סממית, סנונית, כלכית, שד ד', גנב, בס ע"ש, כרכש א', בק ג', חלף ב', תמר, תפי, דרג א', מתכלתא, בית, בקת, כף ז', הץ, כוז, שט ג' ע"ש, משכל, אסיתא, בכן, לבש, גלם א', גל ו', גלתא, בר ז', סדר ב', קרקר ג'.

שבת

דף	עמוד	ערך
ע"ח	.	נליל ע"ש, מס א', ברק א', תרנגול, ירוד א', כרשתינא ע"ש, נס, תל א', נייר א', מכס א', שתי א', ע"ש קלף ג', כחל-א', דבק, שפשף, קן ב', חרס א', פי כור, כר ג', פטפוט, סד ב', כלכל א', אנדיפי.
—	:	חדק א', רבב, אספוגית, רהט א', גבר א', דד א'.
ע"ט	.	גבר א', קלף א', דגס, ארא, מצה א', חפה א', דפתר, בשל, מדרס, קרטבל.
—	:	דכסוסטוס.
פ'	.	קמרין, פסל ב', ערן.
—	:	פי כוש, פרק א', טפל א', סטכת, סטכטון, אנפקינון, אנדיפי, צדע, בת צירעא, חבט א', בץ ב', גר י"ב, שנתות, ערע, חתם, מרצף, זבל, חל ב', כרש א', כף א', רס ב', טרף א', טרכסיד, קל ד', צצלא ועיי"ע דייציפי.
פ"א	.	חף א', גל ב', גרד א', כרכד, טרטן, פיים, פרפס, קרשן, משמש, מדך ע"ש עד א', מרג א', מששש.
—	:	פרפס, פספס א'.
פ"ב	.	שלף ב', מחר, כרכש, שן א', פצם, חת א'.
—	:	אבן מסמא, אבר ב'.
פ"ג	:	ספן א' ע"ש, אל.
פ"ד	.	ענל ט', מדרס, דרס ג', קבל א'.
—	:	ערג א'.
פ"ה	.	חר ה', חוי.
—	:	ראש, שדך ב'.
פ"ו	.	ען.
פ"ז	.	שב ד', גד ט'.
—	:	עשר (אחר ע' עסק).
פ"ח	.	גגית, פזז.
—	:	כרם א'.
פ"ט	.	סן א', את, תבל, קלף א', אסטס. פאה, סבכה, נתר, ברית, קמליא, אשלג, ככא, אקלידא, קלד, שלף דוץ, שלגא.
צ'	.	ארא, ברזינא, אלכסנדריא, אנטיפטר, אהל א', (עיי"ע כבר ב' ומ"ש), פלפל, מק א', צלח, ארגמן, בתול, ורד, כל ב', מהט, תכך, אלה, פה ב', הה, רכל, חגב, צפור.
צ'	:	מקשה, צר, נצר א', תר ט' ע"ש, פלייה, נבר ב', גבתא ע"ש, ששיבא. דנס.
צ"א	.	צמק, תפח א' ע"ש.
—	:	רכל, ארנס, חלם ג'.
צ"ב	.	נסך ב', שנץ, שא א' (בע' סמך) חמר א', מרפק, אפנדה, פנדה, חפת, חלוק, צד א', טפה א'.
צ"ב	.	אמת, סנר, לבלר, פנדה, מלגז, כרכר ע"ש.
צ"ג	.	טגל א' ע"ש, טלת, פנדה.
—	:	כלפי, דבר א'.
צ"ד	.	שרבט, ער ג', זיידן, רם, פורכש ע"ש, פרכשא.
—	:	טס, גדל ב', כחל א', פקס א', צץ.
צ"ה	.	שרק ד', חלב א', הבץ א', גבן א', פרק א', זלח, רבץ.
—	:	כנס, בעל.
צ"ו	.	גסטר א', גזוזטר, כצוצרה, דייט.
—	:	בכיאר, נסך א', שוול, חפה, שלחף מגל.
צ"ז	.	גזר, רהטני, קלט ע"ש.
צ"ח	.	אטבא.
—	:	נסר, טרז, חרץ א'.
צ"ט	.	רד ז', חלי א'.
—	:	תף ע"ש.
ק'	.	אסרט. הלקט א'.
—	:	רק ג' ע"ש, גמל ג', גשש.
ק"א	.	בצית ע"ש. ארב ד', גד ב'.
—	:	בצית ע"ש, סרבל חרב ב'.
ק"ב	.	לכתא, מתן ד'.
—	:	סתת, מעצד, קדח א', קרנס א', סדן ב', שתך, פטפוט, דרן, דרה, צד א', דמוס א', לול א', שפת א', קפינה.
ק"ג	.	רמץ ב', חק ג', אמן א', רד א', נכש, זרד א', בר ז' ע"ש, סם א', רשם, נח עיי"ע תאטר.
—	:	אא, גלטורי, צר ג'.
ק"ד	.	פתח א', גאמן, פה א', צדק א', מנד, סעד א', אמת, לבן ד', גר א', גייף, גף ז', טר א'.
—	:	דיו א', סם א', סקר א', קומוס, קמא, קלקנתוס, חרת א', אשכף ע"ש, פנקס, סרט ב', אבק א'. טריא, אפץ א', אבר א', שחר א', בן סטדא, סטרא ע"ש.

שבת

דף	עמוד	ערך
ק"ה	.	זיון, גוטריקון, בת ניראה, נר, כר ז', קרס א', מצביתא, צלצל, גם ג', אמר ג'.
—	:	כם ו', הר א', נפס, סט, כף ח', פשט, דבר א', מלאכה, קל ד', מצביתא כפי גי' הדפ"ר בערוך.
ק"ו	.	קל ד', חבלא א', פתל, מגדל א', בבר.
—	:	דרור, מר ב', שהיא, עקס א', עקץ א', גמר ב', דב ה', אש א', אכצן, גז ה' גדיגור, גרדלקי.
ק"ז	.	דבר א', מפים א', ע"ש, רם ב'.
—	:	גשתא, חכר, גמר ב', בץ ב', אנבא, מלאכה, רם ב', כשות.
ק"ח	.	פטר ג', דל ב', תה, קרן א', ביתוסין, אספקלטור, ספקלטור, קלם ד', הלמי, גדגרת.
—	:	כבש ב', גסטר א', כשר, טר ב', קלר א', חסד, אם ה', פי טבעת, טבעת.
ק"ט	.	גגית א', פליפוס, בת חורין ע"ש, פוך, על ב', גרגל, טרז א', שרק ג', פע, צל א', צמת, דרך, זחל א'.
—	:	חט ו', אזב יון, אברתא, מר ו', שמשק, קקני, אבוב רועה, חטר ב', דקר א', גליל ע"ש, פטנג, ערקא א', גר ט', תחל, גרד א', שב ה', סכר, כליל, כם ד', חל ד', מלל א', ברזינא, שפר ע"ש, אנגרון, כנגר, תריק, פרש ב', כשות, גב י', טרק ב'.
ק"י	.	בר קשא, גדם, טבלא א', סחף א', שורי שחף א', דשתנא, טרק א', קמא, מגביא, כרכום, רשק, ירק.
—	:	קפז, כן ג', שבליל, פשישנא, הרנוגא, כף ט', מגוני, נקד ב', קר ב', אהל א', חטר ג', בתותא, כרבל א', רם.
קי"א	.	גם ד', טבל א', ורד, סבר.
—	:	אסתדירא, זמם, ספן א, סבכה, פסיקיא.
קי"ב	.	טייע, חמר י', גלגל ד' ע"ש, כף א'.
—	:	תרסית, שלב.
קי"ג	.	גמר ב', פנדה, פסיקיא, קווי, כבד ד', קפל א', צע א', רם.
—	:	שנער, צל, גרגשתא, תחל, אהוריירי.
קי"ד	.	רבב, בן, אליירין א'.
קט"ו	.	קנב, עבר ג', נדבך.
—	:	טמס, קוטוס, תב.
קט"ז	.	גליון, דף, צדוק, טרוס, קד א', אקפת, קפח א', בי אבידן, בי נצרופי, אוון ע"ש, פלוסופה
—	:	בטש, תק א', פלש א', אסתנא.
קי"ז	.	פסק, ברז א'.
—	:	קלט, רד ו', דד ד'.
קי"ח	.	כבר ע"ש, פנדיון, פר ב'.
—	:	דמדום, אמתו (אם ה').
קי"ט	.	זג ו', טח א', צנר ב', אשר ג', הייא, עגל תכתק ע"ש, שף י' ע"ש, גגד א', שבטא, כתף, בלדאי, סיין, עלת, סג א', קיט.
-	:	עגל י', הבל א'.
ק"כ	.	ערם א', קפל א', מקטורין, ספל, אונקלי, פנדה, קנבס, חלוק, אפליון ע"ש, סוורק, ספרק, אנפליא, פרגד, שדה ב', נר א'.
קכ"א	.	גסטר, דבר א', ערב ד'.
—	:	גרף ב', שף י', נוות ע"ש, סחף א', פמוט.
קכ"ב	.	כבש ה', אסכלה, ברך א', מקצה ב'.
—	:	קרנס א', פצע א', נר ג', גרף א', גרגרת ב', רחת, מלגז, כש ג', כרכר ע"ש, לול א', תקע א' ע"ש.
קכ"ג	.	מדי ע"ש, סך ט', זירי, מזר א', פג ד', פגלא, גרט.
—	:	אסובי, אפקטפיזון, פשט, מסר א', סר א', יתד, אבל, חרב ב', אשכף א' ע"ש, סכין א', חצן ב', מקצוע א', זמלסטר, יתיכים, כורדק, גלסטר, קלסטרא.
קכ"ד	:	שת ו', סר ב', סד ג', זג ו', ווס, ספת.
קכ"ה	.	קרם ג', פרזומא, מטליות, טפקא, קרויה, פתיא א', זמר ג', אב ב', טפיח, פק א', פק ב'.
—	:	חדק א', רבג, למד, גשש ע"ש, חרית.
קכ"ו	:	חרית, פן א', דמאי, תרמוס, זרד א'.
קכ"ז	.	רקד.
—	:	מגד א', פרקמטיא, צנר.
קכ"ח	.	חצב ג', נעמה, אסטלית, אצטלה, סאה, קרנית, אמיתא, פגם א', צתרי, אברתא, חשאי, אמץ, תפל א', דד ג', סיח, קף ט"ו, סעד ב', בול א'.
קכ"ט	.	קבר א', אגף, צלח, תכתק, שנא א', פתר א', יינים, שרפרף, רבד א', כסיל, טרף, טך ב', שף ה', שב ו'.

שבת

דף עמוד	ערך
קכ״ט :	דבר א׳, פרס ו׳, זוו, קרן ב׳, שף י״ח, סגר, ספל ע״ש, ספג, לף א׳.
ק״ל .	טווס, פח ג׳, קזדור, כנף א׳.
— :	שמת, גזר, שטף ב׳.
קל״ב .	פקח.
קל״ג .	פסק ע״ש, מץ, טרף א׳, חלוק.
— :	הלקט, אמן א׳, אספלנית, קלבא, חסף, לך ב׳, סמר ב׳, גרד א׳, בלתא בי מפתקי, זג ח׳.
קל״ד .	זרף ב׳, שתם א׳ מעוי, סלתא, קטן א׳, אלם ב׳, תרה.
— :	זלף, מך ד׳, ספג ע״ש, נקר ב׳.
קל״ה :	רב א׳.
קל״ו .	פהק ע״ש, עגל י׳, צד ג׳.
קל״ז .	ספר ב׳, צץ, עטר א׳.
— :	סרבל, ידיד, אסל א׳, גד י׳, כס א׳, גל א׳, סל ג׳.
קל״ח .	שמר א׳, מלת, קרמן, ויל.
— :	שפע, סיין, כסף, כר ב׳.
קל״ט .	בדל, יהיר, גז ז׳, כשות, ערב א׳ ע״ש.
— :	כסך, צל א׳, סנן, קפיפה, גוון, אנמליק, יינמילין, לגין, טרד, פרנקא, צבת א׳, שף ה׳.
ק״מ .	מח א׳, בחש א׳, שפת ד׳, נניא א׳, אלנטית, אפרסמון, סר ב׳, חש ב׳, בין ב׳, חלתית, שף ב׳, כבר א׳, יקר ב׳, כסכס, כתן ע״ש.
— :	קווי, הץ, תל א׳, כרס א׳, כש א׳, גרד א׳, ענקי, נהר ג׳, פט א׳, צף ז׳, בזר א׳, גרף א׳, סלק א׳.
קמ״א .	מכבש, כבש ד׳ ע״ש, זיירי, פגלא, פופל, קר י״א, גנדה, הדק, אשש א׳, כסכס.
— :	רפט, אמם, דמע, מלאכה.
קמ״ב .	נער א׳.
— :	לשלשת, סמרטוט, בסס א׳, דיוסק, סטיו, כף א׳.
קמ״ג .	נער א׳, פר א׳, שער (בע׳ סמך) אפנין, ספג, גרף.
— :	ספג, רסק א׳, טפח ג׳.
קמ״ד .	גף א׳, רץ ב׳, תת א׳.
— :	פריש, עזרד א׳, מחל ב׳, עקל א׳, צח א׳, אץ.
קמ״ה .	ספג, כבש ב׳.
קמ״ה :	מלח א׳, קולים א׳, אספנן, מר ו׳, כתא, כרה ע״ש, בי מדרי, שר ט״ו, בלש, הגמון, בעל, תב ב׳, צץ ב׳.
קמ״ו .	גף ב׳, מרח, ערב ד׳, דרס, חתל, פקע ו׳, ברטיא, לול א׳.
— :	רחש א׳, חזק, שמר א׳, פצם, גבתא, טרף, שטח א׳.
קמ״ז .	נער א׳ ע״ש, נפץ, כמתא, הסם, חסס, מהסס, קפל א׳, רטן, מרזב א׳, כש, כסכס, לנטית, משמש, עטל א׳, גרד א׳, תל א׳, פלם, אפקטפיזון, עצב א׳, טרף א׳.
— :	אליירין, כלר ב׳, סכן, שרבב, דמוס, פרגיתא, קפח א׳, נהר א׳.
קמ״ח .	גרב א׳, מח ד׳.
— :	עי״ע גד ג׳ ומ״ש, גנדה, חשב, פרפרת, פס ב׳, קביא, חלש.
קמ״ט .	דיוקן, סן א׳.
— :	מד א׳.
ק״נ .	תאטר, קרקס, חשב ב׳.
— :	ברגן, גז ג׳, גד ד׳, גת א׳, סלת א׳.
קנ״א .	חל ה׳, רשות א׳ ע״ש, סרט, מתן א׳ ספסל, ארך ג׳.
— :	קר ט״ז, פרש ד׳, אמץ א׳, כפן, בך ו׳, גלגל ד׳, לסת, אכסן.
קנ״ב .	טר ג׳, כלב א׳, בחש א׳ ע״ש, מקל, חלף ג׳, דק א׳, נגר ב׳, שר י״ב, גוה, קרח, צדוקי, ברחא, אקא, שלף ב׳, קרב, מרפט, רפט ע״ש, גבשוש, חת ב׳, תוה, אקליבוסתא, קליבוסת.
— :	קפל ו׳, נחר ג׳, ממש, אוב, נגד ד׳.
קנ״ג .	חם ה׳, מחק, חמר א׳.
קנ״ד :	קרן ב׳, שלף ה׳, עששית, בלס, דבש, כתית א׳, מצטרו, צר ד׳, חבר א׳ ע״ש, גאלק, לכתא, גז.
קנ״ה .	דרג א׳, אמדלא, פקע ב׳, פספס א׳, כף ג׳, זר א׳, רסקי, אשן א׳.
— :	על ו׳, אבס, מר ה׳, לעט א׳, גבל א׳, רדם פקס א׳, קל ג׳.
קנ״ו .	על א׳, בחש ע״ש מרס, זיתום, בטש, פרק א׳, נהר, אסטגנין, אצטגנין.
— :	גב י׳, כלדאי ע״ש, טרק ב׳, מכבנתא, ככליאר, דסתן, קבר ד׳.

עירובין

עירובין

דף עמוד	ערך
ג"ב .	אחר, זקר, משח ב', עבר ה', אבר, חבר א', פגם ב', גד ה', גשר ב', נפש, חלק ג', טבלא.
ג"ג .	סדק, סתק, סך ט', אצבע, בזר א'.
— :	אכוזו, הרגז, גוון, תא ב' שלך, כר ו', עלת, גשר ד', אלפא, שר ז', גבר א', תרג, רקע, צפן, עלץ, כתר א', קדח ב'.
ג"ד .	כטש, חק א', צץ ב', חש ב'.
— :	רכב, צד ג', ציון, דע.
ג"ה .	גם ג'.
— :	אריא, צרף א'.
ג"ו .	אם ג'. מליאתא, מל י"א, עגל ט'.
ג"ז .	קרפף.
— :	אטמא, עטם.
ג"ח .	קד א', אפקימא, נבר, מגג א', צר, נצר א'.
— :	ממחה ע"ש.
ג"ט .	ארך, דסקרתא, קהרמנא.
ס' .	דקה, מעצרתא, צוה, ערס, פרא.
ס"א.	מטרג, רקע.
— :	מברכתא ע"ש, פלג א'.
ס"ב .	בן נח, מהרק, אברוגני ועיי"ע אגורא ומ"ש.
— :	קב א', כתח.
ס"ג .	חרות, סר ב', עגל י', צרב ב', כבד א', פלג א', צני, אפיקורות, קד ב', ר', הלך.
— :	אמש, קעילה א'.
ס"ד :	פג א', מבגאי, קלסק.
ס"ה .	פק ד', שת ג' ע"ש, אסתנא, כתא, קרץ ב', יין.
— :	כס ו', זבזגי, כרכש א'.
ס"ו .	תה א'.
— :	דבק ע"ש.
ס"ז .	רתע, רת ג'.
ס"ח .	חך ב', טלל.
ס"ט.	חמר י'.
ע' :	מגור.
ע"ב .	טרקלין, מסיפס.
— :	סבכה, לן א'.
ע"ג .	ברגן, שמע א' ע"ש.
ע"ה :	פע א'.
ע"ו .	בית שער.
ע"ז .	אזדא, אגן א'.

דף עמוד	ערך
ע"ז :	מר ז', סולם, אסטווה ע"ש, אצטוה שלב א'.
ע"ח .	אביי, אסטווה ע"ש אצטוה.
— :	גזוזטר, כצוצרה.
ע"ט.	גב א'.
פ' .	טרזין.
— :	שתף.
פ"א:	ערב א'.
פ"ב .	שתף.
— :	ככר, פנדיון, גויה א', אכר, פפייתא.
פ"ג .	סחק, כרתית, וו, סא.
— :	חלי א', של ג'.
פ"ד :	כמתא.
פ"ה :	שר ג', חצב א', מרפסת ע"ש, תפס, בן בוניים.
פ"ו .	סבן, ישב, סא א', גבה, גר י"א, אגן א'.
פ"ז .	אגן א', אגף.
— :	נפק א', כצוצרה.
פ"ח .	אלנטית, גזל, חרב ג', קמר א', ביב, דייט, עקה.
— :	תם.
פ"ט:	תרבץ.
צ"א.	כמתא.
צ"ב :	צבר.
צ"ג .	אכסדרה, חל ייז, גף ב'.
— :	גד ה', בית גלגול ע"ש.
צ"ד .	גד ב', אביי.
— :	אכסדרה.
צ"ה .	אכסדרה, ערב א', פלש, צבת ג', שלף ב'.
— :	קבורת.
צ"ו :	לשון, שד א', שזר א', כפי א'.
צ"ח:	זיז א'.
צ"ט.	כח ב', פלט א'.
— :	קלט, מזחל, שרטון.
ק' .	משניתא, טסס.
— :	גזע, תר ז', קנס, סנטר ב', קסן א', עקס, שדך ב', אץ, שק ב', לילת, צנע.
ק"א .	קץ, מקצה א', חדק, קנקן, דלת, שף י"א, גשם ב', מדר א', חדק א', פטם א', צמר ב'.
— :	גלסטר, קלסטרא.
ק"ב .	נגר א', עבר א', טרק ג', נקמז, בכן'

דף עמוד	ערך
ק״ב .	שת ו׳, אסיתא, אביי, ארדב, כף י״א.
— :	שפע, סיין ע״ש, צר ה׳, יציע, רט, נם ג׳.
ק״ג .	יבלת.
— :	צלצל.
ק״ד .	בזק, חלק א׳, בר ו׳, קר ג׳, גלגל ד׳, מכנה, רד א׳, דיופי, ארק א׳, מניק, זמזמי, מכנה ע״ש.
— :	בשר, המיין, פסכתר, פסקטר, שבת ב׳.

פסחים

דף עמוד	ערך
ב׳ .	רתף, נגה א׳.
— :	שא א׳, עבר ה׳.
ג׳ .	תכף, רכב.
— :	נד א׳, סנק, שמין, שחץ ע״ש, סף א׳, קמא א׳, בק ב׳, חק ג׳, אשתקד.
ד׳ .	אב א׳, דן א׳, כף ב׳, צרב ב׳, ערן ב׳.
— :	מגור.
ה׳ .	אך א׳.
— :	כבש ד׳, כלפי, אביי.
ו׳ .	ארנון, אזדא.
— :	כל א׳, סף ה׳, גלסק, קלסק.
ז׳ .	קרדן, גלגל ג׳, עפש, ער ג׳.
— :	עבר ד׳.
ח׳ .	אכסדרה, קרן ד׳ ע״ש, יציע ע״ש, רפת, לול א׳.
— :	צרק א׳, באג, כלפי, אפר, נקר א׳, גנסר, נם ג׳.
ט׳ .	מגור, מציק.
— :	ברדלס ע״ש, פרדלס.
י׳ .	בקע א׳.
— :	פר א׳, מעד.
י״א .	קטף ב׳, פנדה, פסיקיא, ענב.
— :	קרד, קרצף, אסטווה, אצטוה.
י״ב .	קרן ג׳.
י״ג .	גלה, זהר ב׳, הלך, כרע, דיוסק, חק ג׳, בץ א׳.
— :	רב א׳ ע״ש, אביי, כטיו, שני, מעל ב׳.
י״ד .	חרב ב׳, חל י״ה, ער ג׳.
ט״ו .	תרף ב׳.
— :	עפש, אזדא.
ט״ז .	איל, בית דבח, טבח, דד ב׳.
— :	בשר.
י״ז :	אחר ג׳.
י״ח :	עליל, ריץ ב׳, רבע א׳.
י״ט .	צרף ד׳, זך א׳.
— :	יד ב׳, טבל ב׳, גז ה׳, חרב ב׳, דבר א׳.
כ׳ .	בית דבח, טבח, דך ב׳, צרד, פרש ד׳, גז ז׳, גזייתא.
— :	תרף ב׳, זלף, הבל ע״ש.
כ״א .	כרע, שלש, סק א׳, פר א׳.
— :	חרך, גר א׳.
כ״ב .	חל א׳, אם ד׳.
— :	נקי, הנקי, חץ ב׳.
כ״ד .	פטתא, תאלם.
— :	אמר ו׳, זע.
כ״ה .	עציץ.
— :	רצח, מר ב׳, אביי, גרק, איש א׳.
כ״ו .	לול ב׳, קל ה׳, רבק.
— :	מגד ב׳, קל ג׳, פשל.
כ״ז :	שרפרף.
כ״ח .	חט, ספק ב׳, כף א׳, נגר ג׳, סדן א׳.
ל׳ .	כנדי ג׳, מח א׳, כמך.
— :	בביא, קת עיי״ע, קפל ב׳ ומ״ש, עץ, קניא, קרטפן, שע א׳, דיית, בית שאור.
ל״א .	הרהן.
— :	פרן א׳, מלאי, סברא, דם ב׳.
ל״ב .	נריו.
— :	נרג ע״ש.
ל״ג .	עסק ב׳, עיר.
ל״ד .	סלק ג׳, דבר א׳, סח, פסל, לול ב׳.
— :	עבר ב׳, צר ג׳, שק א׳.
ל״ה .	חט ה׳, גלב, דשר, שבל, קרם, שצנית.
— :	דגן.
ל״ו .	קטף ב׳, לתת.
— :	שאת, אשש א׳.
ל״ז .	עמל א׳, גרץ, רד ו׳, דפוס, כוון, סרק ג׳, גלסק, ספגן, דבש, אסקריטין, חלט ב׳, גלש.
ל״ח :	ברית.
ל״ט .	חזר, חס, תמכה, הרחבן, הנדבי, מר ו׳, כבש ב׳, קלח א׳, דמאי, אצווא, עסוס, טרא, ירואר, הרגינין, הרדפנין, חוורולין, ישרף ב׳, כסף א׳, אספנן, הרדף, הרזפא, כרש א׳, כסבר, חרדל.
— :	כמש, שר א׳, שף א׳, לעס א׳, חלק ג׳, טף א׳, ותקא, אבשונא ע״ש, חסס.

פסחים

דף	עמוד	ערך
מ'	.	דקל, חרך, זל א', סחף א' זקף, צמת, בעל, ער ג', אשה, אביי, צר ו', כסי, אבן כתף.
—	:	ארב א' ע"ש, חש, מל ב', צמת כורדק, מח ה', חסם, הרסת.
מ"א	.	סג א', צל ב', נא, אברנים.
—	:	לא א'.
מ"ב	.	מדר ב', אשבורן, נדף, גרף א', כתח, נסיובי, קומניתא. כפת ג', גב ה', ססקא, שכר, זיתום, קרטם, זמן, הזר, חזרא, עמל ג', קלן א', פרורא.
—	:	צפיר, זנגביל, פלפל, חמץ א', עם ע"ש, רוק, פרצן, שרק ד'.
מ"ג	.	פרק א', מפל א', סמכת, אנפקינון, סטכטון, מתכלתא ע"ש, קש ג'.
מ"ד	.	פרס א', ע"ש, טבל, גרף א' ע"ש, שטר א'.
—	:	אסר, סנם ג', קדר ב'.
מ"ה	.	סרק, חזק.
—	:	עפש, כפת ג', עיי' כף י"ב, אגן.
מ"ו	.	בצק א', גבל א'.
—	:	טב א'.
מ"ז	.	חרש ב'.
—	:	צנם א', כתן א', שתי א', פלג א'.
מ"ח	.	מכל ע"ש, חסך, מגלון.
—	:	קפז, כעך, לזבז ע"ש, תפח, למש א' כסף א'.
מ"ט	.	גיים, שבת ב', בשר (אחר ע' בסר) צף א', בירה, סמך, בר מהים, פנך א'.
—	:	עם ע"ש, נהר א'.
נ'	.	קף ה', הרג, צל ג'.
—	:	צף א', תקל א', אפהזיהו, סמטא ע"ש, תוה, תרגם.
נ"א	.	ליצז, קרקיים, ספסל, תרב, המצא.
—	:	ספח.
נ"ב	.	נגד ב', קלט, כבש ב'.
—	:	כף ד', שין א', אביי, רב א', כסנת, כפר ב', מתהל, שרשר.
נ"ג	.	גריצ, בסר א', נסן דל א', פג ד', ארן, כף ד', שין א', מל י"ג, קלס ז', דגם.
—	:	טלאי, עד ד'.
נ"ד	.	כתב, צבת ד', כוון, חמר ה', אביי, שבור,
נ"ה	.	גרד ב', רצע.

דף	עמוד	ערך
נ"ה	:	צלצל, שבך, דד ג', גרף א', צמר ג', זג, רכב, נסן, קצר א', גמז א', גז, שר ב'.
נ"ו	.	אסא ע"ש, רד ג', דפן, צוו, כפר ג', צק ב'.
—	:	מכבר, אסטס, קצה.
נ"ז	.	שבלא, דלס, אלת, לחיש, קתרוס א', קולמוס, אנרף, אמרכל, גרב ג'.
—	:	מטרפס.
נ"ח	.	פלג א', כמר א'.
נ"ט	:	ישבק.
ס"א	.	כס ח'.
—	:	סגל.
ס"ב	:	שקל ב', קלא א', סיים, סתק ב', אצל.
ס"ג	.	פתך.
—	:	בית סאגי, פגי, תר ה'.
ס"ד	.	גמדא, עזרה, קסם, קריש א', ברך א', אמר ו', מגס א', חיל.
—	:	מעך, תפס.
ס"ה	.	רד ד'.
—	:	ווס, אסטווה, אצטוה, טייע, מה א', שרק ג', יבלת.
ס"ו	.	קנתר, תהב, גזר ב'.
—	:	חמר א'.
ס"ז	:	אם ה' ע"ש.
ס"ח	:	ענל י', תלת, עבר א'.
ס"ט	.	כפר ז'.
ע'	.	קפץ א'.
—	:	פרוש, אביי, תכל ב'.
ע"ב	.	אוכלוסא ע"ש, כס ו'.
—	:	כז, כהל ע"ש.
ע"ג	.	קל ד', דק ע"ש.
—	:	צר ג'.
ע"ד	.	ברע ע"ש, תהב, אסכלה, שב ד', קטר א', נכג ג', תך ב', מקלס, קלס ז', מל י"ב.
—	:	אביי, טפל ב', סטר, זג ח', ער ג', חוור, אמין, מזרק א', הלך, רב א', צמת, שב ו', שרייק, חל.
ע"ה	.	בר ב' ע"ש, גפס.
—	:	להש א', עם ע"ש, קלף ב', רטב א'.
ע"ו	.	כמך, פל ג'.
—	:	אביי, דבר א'.
ע"ח	:	חלם.

פסחים — ביצה

ביצה

ביצה — חגיגה

דף	עמוד	ערך
ו׳	:	כתח.
ז׳	.	פה ב׳, סר ב׳ צרב ב׳, ספן ב׳, ער ג׳, שלל ג׳.
—	:	מצר א׳.
ח׳	.	נעץ, נעיץ.
ט׳	.	טח א׳.
י׳	.	ברך ג׳.
—	:	נתח.
י״א	.	שרבב, סרך ב׳, עלי, קצב, דרס ג׳ תבר א׳.
—	:	תרס.
י״ב	.	ערב א׳.
—	:	טפל ב׳, אסור, תמחוי.
י״ג	.	שם א׳.
—	:	קלף ב׳, טל א׳, פקס ב׳.
י״ד	.	דך א׳, פג א׳, מקרא, בכן.
—	:	צהר, בר ב׳, קנון ע״ש, דה א׳, קטנית, לד ב׳, רם, סנדל, נעל, ויל.
ט״ו	.	עדלר, אמפליא, סוורק, בץ ב׳, גר י״ב. צח ב׳, נעל ע״ש.
—	:	פטס, פדס, גרב ג׳.
		חד ג׳, אדר א׳.
ט״ז	.	חדש א׳, נפש א׳ ע״ש, נהם, דייסא, דג, הרסנא.
—	:	קולים א׳, אספנן, צרב ב׳.
י״ז	:	פרפר, טבל ב׳, שק א׳, גב ב׳.
י״ח	:	טבל א׳.
י״ט	:	סלת א׳.
כ׳	.	כש ד׳.
כ״א	.	ערב ג׳, סמך, בלש.
—	:	ספלי, כנן, זקף, חלי ג׳, גרץ, חר ב׳.
כ״ב	.	קנב, רה, פצח ב׳, כבד ב׳, גמר א׳, קלס ז׳, ערדסק.
כ״ג	.	סחף, קטר ב׳, עשן א׳, קרד, קרצף.
—	:	ריחים, ענל ט׳, מדרס, דרס ג׳, כבש ד׳ בבר.
כ״ד	.	מגדל א׳, דרור, מר ב׳, שהיא, עקס א׳, עקץ א׳, גמר ב׳, רדם, טפיח, בר ז׳, כלב ב׳, דב ה׳.
—	:	גר ה׳, אל, מפלם, אדם.
כ״ה	.	חבר א׳, כס ח׳, טבח, מט א׳.
—	:	חצב נ׳, נטע, תרמוס, צלף, גלוגדקא, גלדוקיא, של ציון א׳, כתף, אלנקי, אביי.
כ״ו	:	צמק, חבש א׳.
כ״ז	.	אשל, קהל.
כ״ח	.	קפץ א׳, בניתא, משחז, שחז.
—	:	שפוד, רצף, רצם.
כ״ט	.	תרט, חלב ב׳ ע״ש, אזא, נחתום, קדח ב׳.
—	:	הזר ב׳, מהולתא, הל, פטם א׳, סכם, פשל.
ל׳	.	אביי, דגל ב׳, גד ג׳, כף ה׳, נכתם, ספק א׳, גנדר ע״ש, אשוהי.
—	:	פרכל.
ל״א	.	קרפף, קרדום.
—	:	סוור, מגל א׳, פחת, אארא, שרג.
ל״ב	.	פחת, צרף ג׳, אלפס ע״ש, ערן, עלץ, צעי, אליירין.
—	:	חתך, מהט, הט, נייר א׳, גרף א׳, כבש ד׳, קף ב׳, ארח א׳, שרק א׳, רקת, אסטווה, אצטוה, מדר א׳.
ל״ג	.	חנג א׳, סנטר ב׳, חזר ב׳, אוד, גב ה׳, לבן ג׳, רעף, חסם ע״ש.
—	:	קטם א׳, אלותא, קת, מסתקי.
ל״ד	.	שט ב׳, פג א׳, מלג, טפל א׳, עכביות פרן א׳, אנטוכי ע״ש, מקצה ב׳, רשם.
—	:	מקצה ב׳.
ל״ה	.	מקצה ב׳, קץ א׳, של ג׳, שחל, שחר ב׳, חף.
ל״ו	.	אארא.
—	:	אספרמק, צין ג׳, שבת ב׳ חבר א׳, טפח ד׳, ספק א׳.
ל״ז	:	נק, תחם.
ל״ח	.	גל ו׳, נבל ג׳.
ל״ט	.	אסתרוקנית, בן ב׳, אד א׳.
—	:	קלבון.
מ׳	.	עבר א׳, מדבר, בייתות, אפר, כס ד׳, פצעל, מקצה ב׳.

חגיגה

דף	עמוד	ערך
ב׳	.	חג, טם ב׳, אנדרוגינס, מע א׳.
ג׳	.	אמר ג׳, חטב.
—	:	ארפכס, עמון, קדש א׳, גנדרפס.
ד׳	.	צרף ה׳, קב א׳.
—	:	פנק א׳, מתרא א׳.
ה׳	.	חר ג׳, קדח ג׳, דומה, כח ב׳, זבורא, זוז.

דף	עמוד	ערך
ה'	:	גרב א', מחג, פרנס, בר יומיה.
ו'	.	רא א'.
—	:	צרף ה'.
ח'	.	טפל ב', סקר א', מסת.
ט'	:	משנה, ברז ב'.
י'	.	הר א', מלאכה, פלפל.
—	:	חג.
י"א	:	רת ב', סתר א'.
י"ב	.	קו א', טפלם, סקע ה'.
—	:	זרוע, ויל, אגל.
י"ג	.	פרק א', כבש ד', חשמל.
—	:	חש א', אר א', חרם א', שקל ב', קטט.
י"ד	.	שרפרף, לחש.
—	:	מזמוט, כת א', רץ ד', פרדס, אבני שיש, צץ א', קץ ו'.
ט"ו	.	אבט, גד ו', סחף א', עף ב', פלס ד' ע"ש.
—	:	לגס, תחל ב', קל א', עבר א', מגדל א' ע"ש, אויר, גוזמא, טן ג', זמר א', סן א', עמר א'.
ט"ז	.	אות, דגם, אוב, קשת, רהט.
—	:	נחם, נחש א', זמם א', סרק ד', קף ד'.
י"ח	:	מדרס, דרס ג', עם, פרוש, אשת א' טען א', רחץ.
י"ט	.	כף י"א, גם ב', חרדלית.
כ'	.	מגרף.
—	:	דרס ג', אחר ג', בית צבע, מדרס, נגב, גב א', חסר.
כ"א	.	כבד.
—	:	קף ד', דררא, צנר א'.
כ"ב	.	גרגתני.
—	:	אנן א'.
כ"ג	.	תהב, גצר, עס, שפפרת.
—	:	צרף ד'.
כ"ד	:	גת א'.
כ"ה	.	אהל ב', חבר א', עין.
—	:	בית פרס, אביי, גלף א', מדעית.
כ"ו	.	אפיקרסין, טהר א', עזרה.
—	:	נחת, פשט, דלפק, שש א', אכסלגס, מסמס ב'.
כ"ז	.	סלמנדרא ע"ש.

מועד קטן

דף	עמוד	ערך
ב'	.	שלח ה', בית בעל, תב ג', קלון, ען א', בנכי, בדד א' ע"ש, חט ו' ע"ש, ציון.
—	:	נכש, חף ב', קם ב'.
ג'	.	זרד א', סס ג' ע"ש, פרק א', אבק א' נקע, קשקש א', אברויי.
—	:	עשר (אחר ע' עסק).
ד'	.	הלך, פסק, מדל א'.
—	:	אנף ב' ע"ש, שחף א', טס ב', קרח א'.
ה'	:	פרע, בית פרס, בך.
ו'	.	חרש ב', קץ ד'.
—	:	טן א', גרד ב', תרבץ, אשת ב', שבלול, קר ט', הץ, דסן ג', גמל ג', מצר א'.
ז'	.	גה א', סגר א'.
ח'	.	עץ.
—	:	כוף, ברך ה', בקע ב', גהא, כלב א' סרג ב'.
ט'	.	רן, שלי א', צר ג', פלס א'.
—	:	פקס א', שרק ד', טבלא א', פרק א', טפל א', סטכת, סטכטון, אנסקינון.
י'	.	אמר ג', כבש ו', נקר א', מקר ג', בת עינא.
—	:	אריא, סרק ב', אקרפטא, אסטווה, אצטוה, כסכס, כרם ב', קטר ב', תקל ב', מל י"א, נציא, זק ב', פשח, אקרא.
י"א	.	ערך, גדל ב', אהרי, אזל, מעקה, שף א', מעגל, מחצל, צר ה', צנר ב', מנעל, כבש ב', ע"ש, פמיש, מגל א', היץ, אביי, קוותא, כו ג', ע"ש לבא ב', אץ, כוור ע"ש, תחל ב' ע"ש, טען ב'.
—	:	פף, זלף, גמל.
י"ב	.	קבל א', אביי, אסדנא, אכנגרי, שרש, בקר ג', דר א', גער ד', זלף, למר, כוז.
—	:	חמר י', עיי"ע גלגל ד', אבא א', חף ב', גזיי, מדבר.
י"ג	.	צרם, דר א'.
—	:	זג, קלשי, קצע א', עב ב', גרס, רשש, חלק ב', טרגים, טסן, זריד, כונת, חלק א', כנת, כרף א'.
י"ד	.	אזור, שט ב', רווח.

דף	עמוד	ערך
ט"ו	.	כמתא ע"ש, פקתא.
—	:	דיוקן.
ט"ז	.	פקר ב', הרדפה, טט ב', חטק.
—	:	כש ב', עדן א'.
י"ז	.	צרב ב', סן א', שמת, טח א', גנב.
—	:	תבר א', תכף, אהל א'.
י"ח	.	נגסטר, שף י"ח, זוית, פרמשתק אמגושא.
—	:	משכל, דייתק, אגרת א', שטר ב', גזר ב', פסק, כפר ז', אביי, דם א', נבט ב', נה ב'.
י"ט	.	גזר ב'.
כ'	.	אב א' ע"ש.
—	:	אביי, צד ג', סקס א'.
כ"א	.	אדן.
כ"ב	.	אבל ב', שרק ג', דח, עסק.
—	:	חלץ א', אריש, אפיקריסין, קמי, שלל ב', אסיתא.
כ"ג	.	מכבש, אביי, המיצתא.
כ"ד	.	אבל ב', פרע, עטף ג', גב י"א, כנדי ב', ספ ז', אצטלה, אונקלי.
—	:	גלסקס, אנף, צהב ב', פזר קשב, בר.
כ"ה	.	פרס, שלד.
—	:	קאת, בר אביו, אות, חן, גרם ב', כף שע א', מחצל, אנדרטא, כף י"א, שץ א'.
כ"ו	.	אח א', טל ב', לקט.
—	:	אח א', אגמא, נס ב'.
כ"ז	.	דרגש, קרבט, נד א', גלר א', סרג ב', גמר א', אסקטלא, קנון, דרגש.
—	:	כלכה, צדה, טפח ד', קלס ב', נע ב', מש, זווד א'.
כ"ח	.	סמך ע"ש, מת, זווא, הדייב, אביי, נמס, נם ב', ששבן, רבד א', כסיל, פגר, ספן ג', רקע ה', שחל, בין ב', תרה, דחק, שט ג'.
—	:	ען ד', וה, גד ב', עטף ג', שיול, אצטלה, אוורי, זכזגי, מת, דל ב', מרזח.
כ"ט	.	ציפורי, פיטורי, ושט.

ראש השנה

דף	עמוד	ערך
ג'	.	כי ב', אי, סיח, ערוד.
ד'	.	צדק א', שגל.
ד'	:	פזר קשב.
ה'	.	כדי א'.
ו'	:	שלהי ב'.
ז'	:	קטר א', דל ב'.
ח'	.	שר י"ב, אפל, חרף ב'.
ט'	:	דר ג'.
י'	:	קלט, אנדרוגינס.
י"א	.	צב א', אתן, זיו.
—	:	כמה.
י"ב	:	עשר (אחר ע' עסק), תלתן.
י"ג	.	קרט ב', שמשם ע"ש, גרג.
—	:	פרכין א', כל א'.
י"ד	.	בצל.
ט"ו	:	ברך ג', בנות שוח.
ט"ז	.	בן מרון, אמר א', זקר, הרפתקי, עד ח' ע"ש, קר ז', קצר ב'.
—	:	ערב א', קיר, טהר א', אלתר.
י"ז	.	צף ב', מן ו', אפיקורות, קרקף, חת ב', כבש ד' ע"ש, נשא ב' ע"ש, ראש, צבת ב'.
—	:	שר ו', אך א'.
י"ח	.	קטן א'.
—	:	ארבע.
י"ט	.	ראש, סגן א'.
כ'	.	ירק, מת, עממי, חם א'.
—	:	סד א'.
כ"א	.	דם ג'.
—	:	על ז'.
כ"ב	.	קביא חרש א', צד ג'.
—	:	שא א', כלנס, בתולות, אר א'.
כ"ג	:	קתרום ב', רב א', אדר א', זמבלינא, גלמוש, תרניתא, אפרסמון, ברתא, שגא א', שרבינא, בטם, בלט א', אלמוג, כסיתא, ארן, ער ז' ע"ש, ערמון א', דלב, ברן ב', בר אמודאי ע"ש, מד ב', פרוותא ב', שט ז' ע"ש.
כ"ג	:	עזק א', פגם.
כ"ד	.	מרדע, עששית, כוכיתא.
—	:	בעץ, אפנים, שלשול, בלט, שף ב' אנדרטא.
כ"ה	.	ארך ג', שקל ב', קלא א', פתק, ענטב, דוד, רת ב'.
—	:	אבר.

ראש השנה — תענית — יומא

דף	עמוד	ערך
כ"ו	.	שר ו', קטינור, חט, גלד א', קשיטה, כר ח', נמפה, סכוי.
—	:	קבע ב', סרג א', חלגלוגות, לגלוגות, פרפחין, סרק ב', טא, יהב, רעל.
כ"ז	.	כנף, דות, פטס, הבר א'.
—	:	גרד א', גלד א', כתן, צרוד, קדח א'.
כ"ח	.	כף ו', חלם, שר י"ב.
כ"ט	.	ברך א'.
—	:	פרס א', קר י"ד.
ל'	.	נף א'.
ל"א	.	קן, פרק א', הזיולך, הנות.
—	:	כרם ב', אילת, עקרבת.
ל"ב	:	ותק א', שמר, פקה.
ל"ג	.	צה.
—	:	יבב, שבר א' גנח א'.
ל"ד	:	נחר ג', חבר א'.
ל"ה	.	אווש.

תענית

דף	עמוד	ערך
ב'	.	שב א'.
ג'	.	עשר (אחר ע' עסק).
—	:	חרף ב', אפל, נף א', עב א', רז א' ע"ש, גלה.
ד'	.	פרצה, קלא א', ער א', פל ג', צרב ב', נכט ב'.
—	:	דבר נ', אביי.
ה'	.	חזין, עשר (אחר ע' עסק).
ו'	.	רבע ג', נמש, גד ג', מך א', תרבץ, שקל ב', נוול א', תה ג', חתן.
ז'	:	סן א', סח, בהר.
ח'	.	שתך, חלד א'.
—	:	שמש.
ט'	.	סג א', כי ב', א'.
—	:	חזיז א', נהל, חר ח'.
י'	.	חכשרת, נהר א', סג ד', תרקב, טבאי, רשבא, על א' ע"ש, יהיד.
—	:	מסך, כל ד'.
י"א	.	מע, רהט.
י"ב	.	מפוחא ע"ש, קבל א'.
—	:	אביי, אפנתא, עגל י'.
י"ג	:	אהל א', פכת.
י"ד	.	חך, עזר, צעק, תרע.
—	:	גרם ב', אכורנקי, כוורנק.
ט"ו	.	אפר א', אנש, ספר, פקע ו'.
ט"ז	.	עלב, מרש, קעקע א'.
—	:	פרק, אביי, ארך ג'.
י"ז	.	תקן.
—	:	פג א', רש ב'.
י"ח	.	בגן.
—	:	הרג, צו, דיופלי, תרע, טרף א', עזר, צעק, ענ א', אבן טועין, דגם, חט א', נשא ע"ש.
י"ט	.	שן ב', אקן א'.
—	:	רז א', סקמיון.
כ'	.	גז ז', טייל א'.
—	.	אשיתא, חנך א', נהרק, שכתא.
כ"א	.	אסקריא, גמזו. גרם א', סרק א', עמק.
—	:	מן, כסיל, בסתרקי.
כ"ב	.	זגדוקא, דרה, דשתנא, ככי.
—	:	סנף, אנבא ע"ש, טשטוש ע"ש.
כ"ג	.	משניתא, רמך, רפק.
—	:	צב, כף ה', חן, גאלק, רזניקא, ידקרת.
כ"ד	.	נגה ב', גס ג', כלך ב', קק ד', שב א'.
—	:	זת, ככש ב', מתיכתא, כספא, ארזן א', פקר א', נזף, גס ג', בר אושפרתי, שרף א', פנך א'.
כ"ה	.	מסא א', מרדה, סנף, צץ, אפרסמון ע"ש, טרק, אסקוטלא, אפותא ע"ש, גר א', טח ב'.
—	:	סדן א' ע"ש, בתול א', ברך ב', רע ב', רד ח', ענל י', שב א'.
כ"ו	.	עמד א', אנש, גנב א, פרוזדור, מכתש, קצע א', טען א'.
—	:	הלך, נהג א'.
כ"ז	:	נצר ע"ש, נפש א' ע"ש.
כ"ט	.	קרקר א' ע"ש.
—	:	גהץ א'.
ל'	.	תשע, תסס.
—	:	פרזדאות, פרוזדור.
ל"א	.	תבר א', סף ב', מחל א'.

יומא

דף	עמוד	ערך
ב'	.	פרהדרין, בית אבן, אבן ג'.
ג'	.	פזר קשב.
ה'	.	רב א'.
ו'	.	אחר ב'.

יומא

דף	עמוד	ערך
ו'	:	בית אב.
ח'	.	ערב ה'.
—	:	בליום א', נחתום.
ט'	.	אנרדמין, פרס ה'.
—	:	בירה, ססמגור, אלעזר.
י'	.	נדממיה, מקדון, אנייקי, מסיא. טרקי, סקווסתן, נפר א', אשר ד', פרת א', קטספון, אלש א', תלביש.
י"א	.	אביי, אבולאי, ארטבון, קזדור, את ב'.
—	:	מדי, כף י"א, בית.
י"ב	.	אביי, גלף א', אשפיז, צנר א'.
י"ד	.	טב א'.
—	:	גבעל, אביי, גמר ד'.
ט"ו	.	חט, מצליף, צלף א', נגר ב', טהר.
—	:	קטן ד' ע"ש, טרקלין, פשפש.
ט"ז	.	ננס.
י"ז	.	קץ ו'.
י"ח	.	נף ב', אישי, דייל.
—	:	שחלים א', חלגלוגות, לגלוגות, ארות, גרגל, גרגר א', פת א', סלג, אביטינס, אישי.
י"ט	.	דלק.
—	:	בס א' ע"ש, צרדה א', אישי, פג ג', רצף.
כ'	.	גבר.
—	:	אבוב, פץ א', גביני כרוז, חרגא.
כ"א	.	רד ח', לן א'.
—	:	קד ב', ככד א'.
כ"ב	.	כבש ה', צבע ב', פס ב'.
—	:	בזק, חל ט', סת, סיים, ען ג'.
כ"ג	.	יחיד, סקע ג', דר ג', מטרקא, סרפר א', כפר ו'.
כ"ד	:	חזן.
כ"ה	.	בסלקי, ככליאר, מכבנתא, דשן א', עקץ א', גרה, חבת.
כ"ו	.	חדש.
—	:	גזר.
כ"ח	.	ברק ב', סך ב'.
—	:	נגה ב', שחר א' ע"ש, כוון א', אסטגנין, אצטגנין, תמר ד', פצע, עב א', זה א', דן ב', שברר, דלף.
כ"ט	.	שלהי ב', שגר, אש א', טן ב', פצע.
—	:	קף י"ד ע"ש.

דף	עמוד	ערך
ל'	.	שף ב', טפיח.
—	:	אר ג', ער ג' ע"ש, סח ד'.
ל"א	.	שש א', קרץ א', טרק א', אסתנס, פג א'.
ל"ג	.	אביי, גמר ד', גזר.
—	:	עבר ב'.
ל"ד	:	עשת, אשיות, פרוה, מגוש, פלס ה', הנדיון.
ל"ה	.	בד ג'.
—	:	אביי, מזג, טרפעיק, אנגריא.
ל"ו	.	בית חלף.
—	:	חט.
ל"ז	.	סגן, אשכרע, דד ד', מכנה, מלבז ע"ש, יד, הלני ע"ש, נברש, ניקנור צד א'.
—	:	אנן א', יד, קת, גרג ע"ש, חצן ב', נצוץ.
ל"ח	.	סרג א', נחשול ע"ש, נמל, נחשת ב' בן קמצר, תמר ג', פצע, פעל א', מעל, עשן א'.
—	:	נם ג', זקר, צדק א'.
ל"ט	.	לץ א', סעד א', נפט, אפרסמון, טרף א', קלפי, סגן, איש, אביי, זהר א'.
—	:	חמץ ג', לבן א'.
מ'	:	רד ה'.
מ"א	.	ספר ב', קן ג'.
—	:	סד א', שר ו', זנב, קלח א'.
מ"ב	:	משמע.
מ"ג	.	כהן.
—	:	כרב, כבד, חת א', קתון.
מ"ד	.	חש א'.
—	:	מעל, גלד א', נשתק, נרתק.
מ"ה	.	אליתא, אצוותא.
—	:	עכל, אש א'.
מ"ו	.	אביי, קמח.
מ"ז	.	יציב, זרד א', ערס ג', צנר, ברץ א'.
מ"ח	.	דבק, מחק, טפף, ארכבתא.
מ"ט	.	אסטווה, אצטוה, שחלים א'.
נ'	:	קף י"א.
נ"א	.	כנף.
—	:	נז ב'.
נ"ב	.	חב א', טרקסין, תא א'.
—	:	פרף א', צבר א'.
נ"ג	.	נקף.
—	:	שחן א', שת א', מרס. מצליף, צלף א', נגר ב', טכח א', צד.א', כן א', ער ב'.

יומא — סוכה

דף עמוד	ערך
נ"ד .	בלט, נרתק, צר ג', ער ג'.
נ"ה :	תקל א', חרת, כפר.
נ"ו .	חל א'.
נ"ז .	חץ ג'.
נ"ח :	מזבח, טהר.
נ"ט .	משך, שך א'.
ס' :	משמע, שר ו'.
ס"א .	חט ב' ע"ש.
— :	עדר ב'.
ס"ב :	טבעת.
ס"ו :	ערב א' ע"ש, פלן א', גף ט', צפיר, יקר א', צק.
ס"ז .	סלג, גמש.
— :	עזא, זקר, מר ב', טנס א', קלע ב', צת.
ס"ח :	חרך, דרכאות, חרר א', אסטלית, אצטלה, חתן, שמן ג', מחל ג', שאר א'.
ס"ט .	גמד א', דיוקן, עת.
— :	ביאה, גר י"א, בין ב', דד, אבר א', כה, עמר א', אמת.
ע' .	ספג.
ע"א :	בד ג', שזר א', פצל.
ע"ב .	סבר א', שרד.
— :	גרד, זר ה', דרת, רקם, כלך א', משח א'.
ע"ג .	אחר א'.
— :	בלט ב', כתבת, נלען, לנס.
ע"ד :	סלג.
ע"ה .	שת, גד ח', דך א', צק ב'.
— :	סל, שכל, ככלי, פסיון, מחספס.
ע"ו .	גב ח', אנגרון א', דבל א'.
ע"ז .	(כני' כ"י וע"י) עיי"ע פלם ד', משמהיג, יחף, ממרקא.
— :	לכלוך, חט ו', שבתא, גר ז', חצדה, חפת, סוות, ברן ב', סלעם.
ע"ח .	גרגרת, טפח ב', שחל, אזדרבויי, גדר א'.
— :	שעם, הטני, אביי, הץ, דקל א', כתית, נזיז.
ע"ט .	חשל א'.
— :	קשייתא, טרגימא, תרגימא.
פ' .	משמע, פקע ו', בר יוכני.
— :	לולב א', טמא, גויה א', זק.
פ"א :	זנגביל, פלפל ע"ש, המלתא, הגדוי, טבל א', מזג.

דף עמוד	ערך
פ"ב :	מר ב' ע"ש.
פ"ג .	תגב, בולמוס, חצר.
— :	פלג א'.
פ"ד .	חף, אפא, קנד, נבתא, צפדינא, דר ה', סרנך.
— :	חלי א', שב ד', מך א', שבש.
פ"ה .	סרד.
— :	פלפל, לא א', נתק א'.
פ"ו :	רשות א', ע"ש.
פ"ז .	אמבוהי, כתף, קע ע"ש.
— :	בר המרודי.
פ"ח .	שף ב', חבר א'.

סוכה

דף עמוד	ערך
ב' .	עשתרות.
ג' .	קטן ד'.
ד' :	נגד, קנמס, דיומד, זוו, צד א', טפח א'.
ה' .	קדש ב'.
— :	בר יוכני, רב ב', פשך, בני.
ו' .	לפתן, תאן, בעל.
— :	רב א', גד ב' ע"ש, לכד, אם ג', מסרת, דרש, תחל א'.
ז' .	ראש, סחק.
— :	צרף א', כבשן א'.
ח' :	ברנן.
ט' .	קץ ד', נם ג', גרד, סס.
— :	דר ב'.
י' .	נשר א', שר ב', נשר, קרם ב', אפרסק, פרכל.
— :	ממש, כל ה', נקלט.
י"א .	קסום, פרזומא א'.
— :	ער ג', חג, בהל, ע"ש.
י"ב .	קרש א' ע"ש, זרד א'.
— :	אגיצי, ענץ, חצן א', השני, שוש.
י"ג .	הזמי, הג, שווך, אספותא, דקר א', אזביון, כחל ג', גרדם ב'.
— :	צרף א', מדן, סך ג', מכבד.
י"ד .	בסם ב', פספס א', עתר א', גל א'.
— :	זקר, אזדקור, סקר ג', פסל ב', נגדר.
ט"ו .	פק ב', חט ו'.
ט"ז .	שד א', טמליות א', של ג'.
י"ז :	טל ב'.
י"ח .	נגדר, אברומה, צחן, אכסדרה, פצם.

דף	עמוד	ערך
י"ח	:	פי תקרה, פלש א'.
י"ט	.	ססל, גנדר.
—	:	טיט. נרוק, צרף א', מחצלת.
כ'	.	שף י"ג, חלף ב', חצל, מדרס, מזבלי, אזדא, כפר.ו'.
—	:	גרנף ע"ש, שעם, ספר א', כנת א', גאלק, פרס ז', נף א', גזייתא, בדיא, מלח א', מרבג, רבג, סוור.
כ"א	.	קבר ב', אגרוף, שקף א'.
—	:	סח א'.
כ"ב	.	מדבלל, דבל ב'.
כ"ג	.	גלל א', אשל.
—	:	קווץ א'.
כ"ד	:	הויה.
כ"ה	.	אויר, נקע.
כ"ו	.	רקת, דר ב', פרץ ב', בק ג'.
—	:	נשם, קץ י"ב.
כ"ז	.	דר ב', תרגימא, טרגימא.
כ"ח	.	תלמוד, הלך, דק ג', תקף, סח א', משל, הויא.
—	:	דר ב', קתון, טייל א', דר ב', תן א'.
כ"ט	.	חצב ב', שחל, מצביתא ע"ש, קרס א', פנס, פלסתר ע"ש.
—	:	טמיון, צני.
ל'	.	אונכרי.
ל"א	.	סע א', מרש, פריש.
ל"ב	.	קווץ א', חרת ג', המנק, הץ, הפיא א', תיים, אפי ב'.
—	:	קטם א', ענב א', זבל, הרדף, קלע ב', לוף.
ל"ג	.	קטם א', זבל, תמר ב'.
—	:	פסק, אגד.
ל"ד	.	צפצף, אח ג', חלף ב', תלת, חצצרת, פתר א', הבלילא, ברסיף.
—	:	קטם א', דמאי, חזז, פטם, בכן, כש ב', כרתי א'.
ל"ה	.	הדר.
—	:	גלד א', אהן.
ל"ו	.	סמפון, מגמר, תיים.
—	:	דף, טבל א', משח ג', גמן, סב ד'.
ל"ז	.	יהיר, יחיד, השענא, שספרת.
—	:	דץ א', השענא, גע ב', טרף.
ל"ט	:	עבר ד', ירבוז, שט ה', חלגלוגות לגלוגות, כסבר, כרפס, מן א'.
מ'	.	חב ב', הן, משחן, שחן א', שר א'.
—	:	מלגמה, אפקטפיזון, אבק א'.
מ"א	.	נף א'.
מ"ב	.	אגף, קטן א'.
—	:	אסטווה, אצטוה.
מ"ג	.	גבל ב'.
—	:	פק, אר ג'.
מ"ד	.	עשר (אחר ע' עסק), ערב, דלכון.
—	:	ארך א', קשקש א', אברויי.
מ"ה	.	רב א' ע"ש, סטיו, קלניא, מרביות, אן ג', גגית א', חכט א'.
—	:	סך ה', פטר א', על א', דר ח', ספקלר, אספקלריא, בר א'.
מ"ו	.	ברך א'.
מ"ח	.	פזר קשב, ספל, עב ב', לג.
—	:	פרוונקא, גד י', אסלא, קשוות, בול א'.
מ"ט	.	שת א'.
—	:	קלט.
נ'	.	חל ה'.
—	:	אבוב.
נ"א	.	כסס, המיין, פקע ד'.
—	:	שש א', כחל, אדוותא, דיופלוסטון, בסלקי, סטיו, קתדרה, כס, אטן ב', טרסי, חלק א', נזזטר, כססטר.
נ"ב	.	ככיא, צבת, עבר א'.
—	:	אטבח, טנון.
נ"ג	.	טף ד', עטף ב', טלל, קף ד'.
—	:	נכג ב'.
נ"ה	:	פזר קשב, חל י', אמר ו'.
נ"ו	.	קץ ג', בלגה, טבעת, סרדיוט, לקוס, סג ה'.
—	:	דל ב', אביי, בצין א'.

מגילה

דף	עמוד	ערך
ב'	.	כרך ב', כפר א', כנס, סתם, סכל.
ג'	.	פסק, שף ט', דכן, אמש.
—	:	אח ב', לא א'.
—	:	שפץ, ער ג'.
ה'	.	מגל, בטל.
—	:	קרונה, אכורנקי, כוורנק, שר ג', אינר.
ו'	.	רקת, כנר א', שרד, זג ג', חלזון, ספן, טרית, פרקמטיא, בר טכסי, אקרא, אחר, בית במיא בית גליא, תאטר, קרקס, לשם, פניים, מטרפלין ע"ש.

מגילה — שקלים

דף עמוד ערך

ו' : גרממיא, תג, מרזבני' לחש, נקף א' ועיי"ה חלם, מצולה.
ז' . קן ד', פרסתק, פלפל, עגל י'.
— : מסקא א', אבשונא ע"ש, חל ד', צע, צל ב' ע"ש, בסם, בסם א', כם ו'.
ח' . דרס ג', ותר.
— : סגר א', חלט א', פרם, אשר ד', יון ב'.
ט' . גפן.
— : משח א', רב א', כם, רא א', צף א', קלע א', תר ב'.
י' . חגיו, קדש א'.
י"א . סרבל, כף י"א.
— : גל ז'.
י"ב . חזר ז', טל, כר א', חם א', דר ה', קר ו'.
— : זנב, אהוריירי, פכה, מרם, פרדכש ע"ש, פרכשא, קש א', כתר א', נמס, עדי.
י"ג . סהר, קתל, סטכת, סטכטון, אנפקינון פרדשן.
— : קצף, מרסי, שהי.
י"ד : שת ב', שפל, טף ב', כרכשתא א', פתיא א', טפיח.
ט"ו . ערקמא ע"ש, אסטרטיגי.
— : שר ו'.
ט"ז . דסקרתא, זווא א', אציץ.
— : אלת, שרטט, אמת.
י"ז . לעז א' גפתית, סרג א' ע"ש, גה, סקר א', קומוס, קלקנתוס, חרת א', אשכף א' ע"ש, דפתר, אפץ א', גייר, מחק.
— : פקע ו'.
י"ח . מל ח', סרג א', חלגלוגות, לגלוגות, פרפחין, סרק ב', מז א', יהב.
— : סרס א', משטוש, תר ח', אביי, בי בר הבו.
י"ט : מגל, מח א' ע"ש.
כ"א . כבד א'.
כ"ב : רצף, ער ג'.
כ"ג . אביי, צל ד' ע"ש.
— : פרס ע"ש, ברך א', רחב.
כ"ד . פסס, פחח.
— : צבע ג', בהק, בשן, זבלנן, דש ב', תפל ג' ע"ש, בית יד, אונקלי ע"ש, חצן ג', טב א' ע"ש, בן ד' ע"ש, קלן, ארם א'.
כ"ה . מח א' ע"ש, מריב ע"ש.

דף עמוד ערך

כ"ה : פג א', שמץ, פקר ב' שגל, עפל, דביין חר ח', מחראות, כבד ג', ש', סן א', גמל א', מטפחות.
כ"ו . סתם, מרסי א', חף ד', גלף א'.
— : גלסקם, כרם ג', פרס ז', רפט ע"ש, זביל, פשט.
כ"ז . דכסוסיא.
— : חבר א', בית מים, צר ב', דתאה ע"ש רת, תר ט', טם ב', פסע ב'.
כ"ח . דר ג', נוח, גז ג', חנך א', פשל, קסנדר א', עגם.
— : אסתנא, צרב ב', ספר ב', תג, ערקמא, סרה, הלך.
כ"ט . אבל ב', קר א', שף ב'.
— : גם ג'.
ל"א : קץ ו' ע"ש, מנמגם.
ל"ב . הלך, חתן, לח, במות, חדק א'.

שקלים

פרק משנה

א' א' שמע, ציון.
— ד' בן כובדי.
— ז' קלבון, גרע, זכר.
ב' א' דרכון.
— ד' טבע ב'.
— ה' נפש, חלק ג'.
ג' א' סרם א'.
— ב' יוחני א', פרגה, חפת, תפל ג'.
— ד' קטבל.
ד' ד' רקע ד', קץ ג'.
— ט' ספק.
ה' א' פתח א', ביבר ע"ש, פקע ג', ד', בן ארזא, צלצל א', הגרום, לבש.
— ב' אמרכל.
— ו' חש א'.
ו', א', ב' שופר, רצף.
ד', ה', ו' פשפש ג', תקל א', חרת, כפר, אשתקד ע"ש, גזר ב'.
ז' ב' סחר.
— ד' מגדל.
— ו', ז' שבע א'.
ח', א', ב' שק ד', מגרף.
— ד'—ח' אב א', אצטוה, נה, רב.

יבמות

דף	עמוד	ערך
ד׳	.	כנף א׳.
—	:	על א׳, תכלת.
ה׳	.	קף ב׳, לא א׳, שאל.
—	:	גדל ב׳, שע א׳, פתל, תכף, דבר ב׳.
ו׳	.	לא א׳, כשר א׳.
ט׳	.	אן א׳, מה.
י׳	.	פתק ב׳.
י״ב	.	סך ד׳, שחר א׳.
י״ד	:	תלמיד.
ט״ז	.	אביי, עמון, כתם.
—	:	קשת.
י״ז	.	אצטדיי, גנדר.
—	:	שב ג׳, בא, זק ב׳.
י״ט	.	צמצם.
כ״א	.	על א׳.
—	:	מלפן, כלת, מרכוף ע״ש, בי אבא.
כ״ב	:	עין א׳.
כ״ג	.	אהב.
כ״ד	.	בכר.
—	:	סגר א׳, דק א׳.
כ״ה	.	אביי, דם א׳.
—	:	קרב ב׳.
כ״ו	.	רן ב׳, כז.
ל״א	.	בר שמיא.
ל״ב	.	אסר.
ל״ד	.	בהל.
—	:	מעך.
ל״ה	.	דפך, נישא א׳.
ל״ו	.	הלך, תלת.
ל״ז	:	זכה, סלג.
ל״ח	.	נכס.
—	:	חן ג׳.
ל״ט	:	טלע (גירסת רי״ף ורא״ש), שרטט, יבם.
מ״א	.	נס ב׳.
מ״ב	.	נר א׳, דהס.
—	:	מסמס ג׳, רדף, עקר, כרם ב׳, קמח.
מ״ג	.	מסרק, פלקס א׳, מתה.
—	:	נשא ב׳ ע״ש.
מ״ד	.	ען, לא א׳.
מ״ה	.	גמל ב׳, בי מכסי.
—	:	פרס ה׳.

Index: Aruch.

דף	עמוד	ערך
מ״ו	.	קדש א׳, חמין ב׳, ארסה, צמצם, זלתא, טהרק
מ״ז	.	גר א׳, דו, כדיי.
—	:	מרזו.
מ״ח	.	יעש.
—	:	קלע, ספר.
מ״ט	.	תלמוד.
—	:	קב א׳, ספקלר, אספקלריא.
נ״ב	.	נגד ב׳, דם א׳.
	:	עדר א׳.
נ״ד	.	תקע א׳, תר ח׳.
נ״ה	.	ער ד׳, כרב ב׳.
—	:	שמש א׳, מת, שק א׳, ער ג׳.
נ״ו	.	רב א׳, דבר א׳.
ס׳	.	אן ב׳.
ס״א	.	קטר א׳.
—	:	סר ב׳, עקר.
ס״ב	.	גוף, רוח ב׳, עטף.
—	:	ישק ב׳.
ס״ג	.	נף א׳, חסר א׳, תגר ב׳, דל, בסתרקי, פס ב׳, המין.
—	:	תכא, סק, סל, ברבר, חבר ב׳, ישנא חט ו׳, רכל, גוף, רוח ב׳, עטף.
ס״ד	.	עתר א׳.
—	:	סמנון כף ו׳, אביי, נישא ע״ש, וסת.
ס״ה	.	ר׳ א׳, אביי, נישא ע״ש.
—	:	הטר.
ס״ו	.	צאן, מלג.
—	:	חמין ב׳.
ס״ט	.	כביש ד׳, כר.
ע׳	.	דם א׳, כפר ו׳, כר, פצע א׳, ישב ב׳.
—	:	מיעש.
ע״א	.	ערב ד׳, גבן.
—	:	סם ב׳.
ע״ב	.	ישת ג׳, סבר ד׳, רוח, כנור, משך, אר ג׳.
ע״ג	.	רם, רהין.
—	.	מרפז.
ע״ד	.	אביי, ממני, רם.
—	:	מגל ב׳ מפה, ריטטב.
ע״ה	:	דרי א׳, מגל ב׳, מצע א׳, מרזב א׳, גיד א׳, גבתא.
ע״ו	.	מטלא, פקר, קרם א׳ ע״ש, רב ג׳, ששמן, זרף ב׳, קפל ג׳ ע״ש.
—	:	אובליסא.

יבמות — כתובות

כתובות

כתובות

דף	עמוד	ערך
י׳	:	גהץ א׳, חמר י״ג, דרקט, סליק, שך א׳, זח, זן ג׳, מרזח, שחן א׳, של ג׳, אשר א׳, תמר א׳, גרג, דרגא, פר ב׳.
י״א	.	אילונית.
י״ב	.	גס ב׳.
—	:	סחף ב׳.
י״ג	:	אפוטרופוס.
י״ד	.	אלמנה, עסה.
ט״ו	.	קרון, גו.
—	:	הנמא, קל ג׳.
ט״ז	:	בסר.
י״ז	.	חסד א׳, כחל א׳, שריק ר׳, פרכס א׳, סרמט, חמס ב׳ ע״ש, טרמס, דבר ה׳, שט ג׳, שפר, אבל ב׳.
—	:	חף ג׳, דורג ע״ש, כסן.
י״ח	.	חרם א׳.
י״ט	:	גה, תן ב׳.
כ׳	.	בר שטיא, כחש א׳, שף ג׳.
—	:	הסם, חסם, מהסם, תל ב׳, על ג׳.
כ״ב	.	רב א׳, אמתל.
כ״ג	.	אסתנא.
—	:	דורא.
כ״ד	.	חמר א׳, חדש ב׳, תקן.
—	:	חף, קדש א׳.
כ״ה	.	רם.
—	:	בשות.
כ״ו	:	זל ב׳, הרהן.
כ״ז	.	בן דן א׳, כרקום, בלש, שלשל, ששל, חב ב׳.
—	:	נהר ב׳, ע״ש, מה, גס ב׳, חן ע״ש.
כ״ח	.	טל, גס ב׳, הנמא, עמד א׳.
ל׳	:	סרנך.
ל״ג	.	רמז.
—	:	נגד ב׳.
ל״ה	.	על א׳.
ל״ו	.	שחר א׳, אר ג׳, ער ג׳.
—	:	פתח א׳, חבט א׳.
ל״ז	.	סך ב׳.
—	:	ארץ, את, בר ב׳ ע״ש, חרם ה׳, מת.
ל״ט	.	רבד א׳, תרף ג׳, נהם, אקושא.
מ״א	.	פלג א׳.
מ״ב	:	אברזין.
מ״ג	:	שקד א׳.

דף	עמוד	ערך
מ״ה	:	עקם א׳.
מ״ו	:	אב א׳ ע״ש, פרק ב׳, אן א׳.
מ״ז	.	הויה.
—	:	שאר.
מ״ח	.	עשר.
מ״ט	.	כרם ב׳.
—	:	ירוד, אסיתא, ערב ג׳, אמד.
נ׳	.	שמע א׳, בז ג׳, טרק ב׳, דא, כס ו׳ אשר, רא א׳.
—	:	פרנס, בריא.
נ״א	.	גד ד׳.
—	:	חמש, חר, תפס, בן נצר.
נ״ב	:	ערך, בת ט״ו, עשר (אחר ע׳ עסק).
נ״ג	.	עכל א׳.
—	:	חזר ב׳.
נ״ד	.	בקת, פרוור, לקט, כאורה, פרן ד׳.
נ״ה	.	כתובה, הלך, חזר א׳.
—	:	רכש.
נ״ו	.	חב א׳.
—	:	חמר א׳.
נ״ז	.	רכס ג׳, פרנס.
נ״ח	.	קבסטן, לסטים מזוין, קבל א׳.
—	:	סמפון ב׳.
נ״ט	:	קדש א׳, חמץ ב׳, קתדרא, שפוד, שעמום, פרח ה׳.
ס׳	.	מסוי, חלב א׳, גרד א׳, גנח א׳, פרק א׳, חמר א׳ ע״ש, קש.
—	:	כתח ע״ש, חזין, חבש א׳, שמכי, כף ו׳, שמט ב׳, גרגר, גרדון, זל, תחל, דלף, מץ, טף א׳, גרגשתא.
ס״א	.	עין, חן ג׳, כרפס, זיו, על א׳, הרק, אהח, פרח ג׳, אביי, כב א׳, סד, שרפרף, ארד א׳, תמר א׳, חן ג׳, קה א׳, סף א׳, כואנגר.
—	:	תף, שרבט ב׳, שפוד, גר י״א, קסן ע״ש, נרדשיר.
ס״ב	.	סג ד׳, דש ב׳, לף, תכל ב׳, טייל ב׳, דרוקא, חל ח׳.
—	:	סלג, קב א׳, פרוש, ען, אסתקר, כלב א׳.
ס״ג	.	פסק, שבע א׳, סלג.
—	:	אביי, ברך ד׳, גמדא.
ס״ד	.	חטר, טרפעיק.
—	:	מחצלת, ען, ככר ע״ש, פנדיון, גויה א׳.

כתובות – קידושין

דף	עמוד	ערך
ס״ה	.	שק ב׳, צק ב׳, אביי, נחמני, שפר ב׳, קלף.
—	:	שלח ב׳.
ס״ו	.	אביי, מלאכה.
—	:	עסק, מלח א׳.
ס״ז	.	שחן ב׳, פרך א׳, מלל ב׳, פרן ה׳, תב ב׳, אשל.
—	:	קמא א׳ ען ג׳, זח, אביי, צנר ב׳, עף ג׳, זיינקי, זווד ב׳, צר ב׳.
ס״ח	.	טלי א׳, קב א׳ ע״ש.
ס״ט	.	רב א׳, חט ג׳, איסטרוביל, אצטרובל, עמל.
—	:	מרזח.
ע׳	.	מצוה ע״ש.
ע״א	.	שן א׳, זוו.
—	:	שעל, רדף.
ע״ב	.	ספן ב׳, דל ב׳, לו ב׳, קלן, פץ א׳ ע״ש, קל ה׳, כפפה.
—	:	קלת א׳, טו א׳, ורד, בתול ב׳, פלך א׳.
ע״ג	:	יתום.
ע״ה	.	טנדו, ששמן, נפס א׳, קלס א׳, זהם, משק, צלקת.
—	:	כה ג׳, קה ב׳.
ע״ו	.	יתר, תן א׳.
—	:	עב ב׳ ע״ש, גלד א׳.
ע״ז	.	ערב ב׳, פליפוס, קמץ ב׳, צרף ה׳, חשל א׳, ברסי, כס ז׳, שט ג׳.
—	:	עשר (אחר ע׳ עסק) ותק, דב א׳, רר, אביי, לדנא, גרד א׳, כליל ב׳, מתחל ע״ש, ארע, צבת, טכטך עצם.
ע״ט	.	פסים, אבא ע״ש, זרדתא, פרא.
—	:	חפר ב׳.
פ׳	.	שגרא, חבץ, תק.
—	:	אביי, כסף ג׳, שלחן.
פ״א	.	רא א׳, אביי.
—	:	כפי א׳.
פ״ב	:	שלהן, תקן ע״ש. קלת א׳.
פ״ג	:	בצין א׳.
פ״ד	.	כשל, חן ג׳.
—	:	סמטא, טע ע״ש, בקר ג׳, גדר ב׳.
פ״ה	.	מלח ב׳, אשל, קק ב׳, מלג א׳, ממלא.
—	:	גס ב׳, שד ה׳, סר ב׳.
פ״ו	.	ערד, קרקש, כשר ב׳.

דף	עמוד	ערך
פ״ו	:	פלך א׳, בא.
פ״ז	.	כרג, פגם.
—	:	כפר ז׳, אמן ב׳.
צ״א	.	כתובה, סל.
—	:	קטן, מצוה ע״ש, פץ.
צ״ג	.	עסק, חת, כס ו׳.
—	:	אסתרא.
צ״ד	.	כסף ג׳, שד ה׳, סר ב׳.
—	:	אביי, שד ה׳, סר ב׳.
צ״ה	:	נך א׳, קש ד׳, רשע, סג ה׳.
צ״ז	.	עקל.
—	:	חן ג׳.
צ״ח	.	כסיתא.
צ״ט	:	כן ג׳, קטן, אגרת א׳.
ק׳	.	רוח.
—	:	עיי״ע על א׳, כרג, אצא.
ק״ב	.	פסק.
ק״ג	.	כף ח׳, בקת, אביי, שפץ ע״ש, תק, ברך א׳.
—	:	צהב א, נשב ע״ש, דם ב׳, זרק א׳.
ק״ד	.	אראל, קרטב, ועיי״ע שמשם.
—	:	שתק, כסף ב׳.
ק״ה	.	זק, תה, הרק.
—	:	מלך, שחד, כנת א׳, גלדן, איש.
ק״ו	.	תב ז׳, סדר, גה.
—	:	לב א׳, רקע ד׳, קץ ג׳.
ק״ז	:	פתר, הלך, קניא, צרף ו׳, קרטפן.
ק״ח	:	פשט.
ק״י	.	מטרתא ע״ש, ברק א׳, וסת.
—	:	קפודקיא ע״ש, נסך ב׳.
קי״א	.	אילה, צב ג׳, ע״ש, עסה ע״ש, אלמנה, קרן ג׳, גו, אח ב׳.
—	:	בץ א׳, גלסק, אסר ב׳.
קי״ב	.	בי מכסי, אקרא, קטף ד׳, טרש ב׳, בן ד׳, סב ב׳, קבר ה׳, סד א׳, פזז, תקל א׳.
—	:	קטיגור, צרף ג׳, בז ד׳.

קידושין

דף	עמוד	ערך
ב׳	.	פרט ג׳, אסר א׳, אטלקי.
—	:	קרש א׳, דרך א׳.
ד׳	.	אביי, און א׳, איין, עין, קן.

קידושין

קידושין — גיטין

דף עמוד ערך

ס"א. נגאן ע"ש.
ס"ב. גלל, הנקי.
— : אגם, פצל ע"ש, שחת.
ס"ג. דרמלים.
— : דפס ב'.
ס"ה. קרש א', גם ב'.
— : חבל ג'.
ס"ו. מלח א', קם.
— : וו א', תלמוד.
ס"ט. שתק, אסף.
— : ער ג', אביי, סלת ב', אלמנה, עסה ע"ש, גאל.
ע' . תל ב' דסק, גנדרז, אקרפטא, קרפטא, אצטוה, אנפק, דנג.
— : סר ב', אטמא, טלאי.
ע"א. עסה ע"ש, אלמנה, היכל, בן ציון.
— : ערקמא ע"ש, סלת ב', אלמנה, נדף, שפיחלא, שמץ, בר ה', משא, גסס ב', ואני, אניא ע"ש, אפמיא.
ע"ב. דקר ב', חדיב, תלת, סרבל, גם ב', המניא, קף ו', לבא ב'.
— : אסתנדרא, ממזר, צוורן.
ע"ג: הרס, חמר ט', חרף ג', פשר.
ע"ד: צד ב'.
ע"ה. אלמנה ע"ש, עסה.
— : גר א', קץ ד'.
ע"ו. ארך, אסטרטיא, קרון, אגרוף.
— : גרגתא ע"ש.
ע"ז : אסר.
ע"ח: גר א', אלמנה, סלסל.
פ"א. אל, גם ב', אביי, דר ז', סקב, זהר ב', אפמא, אפשה, אדך ע"ש, מצר א'.
— : אכמר, נחר ג', חד ג', איש, אביי, כל ב'.
פ"ב. רווק א', סר ד', צרב ג', סרק ב', נקר א', ברסי, גרע.
— : תלמיותא.

גיטין

ב' . רקם א', חגר א', הגמון.
ו' . קן א', מתיכאתא, ארב ד' ע"ש, ערס.
— : שרטט ע"ש.

דף עמוד ערך

ז' . אביי, זמר א', קן ד', צקלג (עיי"ע זיף קבץ, קדש ג') כליל א', ארוס ע"ש, עמר א', שלם.
— : נשש.
ח' . טר ג', גם ב'.
— : פרוור, אן ד ע"ש.
ז' . רב.
י' : ערך.
י"א. שם א', הרמיז, אביי, כנף, אפק א'.
י"ב. זל ע"ש.
י"ד. אשר ב', אספקא.
— : טב א', דבר ב'.
ט"ו. מצוה ע"ש, שד ה', סר ב', כבינת, רד ב'.
— : גד ה'.
ט"ז. צק א', קטפרס א', טפס ב'.
י"ז. חבר ב', קווק, בת אחותו.
י"ח. רב א', זקף.
י"ט. קומוס, חרת א', אשכף ע"ש, טריא, אפץ א', שחר א', מל י"נ.
— : אפץ א', אמן ב', גר ד'.
כ' . כפה, אנדכתרי, ירך, בלט, רשם.
— : ער ג', כתבת א'.
כ"א. אחר ג', חצר ב', שלח א'.
— : הויה, מצה א', חפה א', דפתר.
כ"ג. שף ו'.
כ"ד: לבלבר.
כ"ה. אנפליא.
כ"ו. בקע ג', טפס א'.
— : רב א', הלך, טב א'.
כ"ז. חפס, גלסקס, דלוסקוס, מלק א', תר ו'.
— : סמן, צרב ב'.
כ"ח. תיובתא, פלג א'.
— : כרקום, פרסטטנג.
כ"ט. קמנטרים.
— : אביי, קמן א', קפח א'.
ל' . מכר א', אקן א'.
— : אשר ב', קמן.
ל"א. קדם, בסר א'.
— : חרש, פלג א', נץ, נהרק, סרבל, כרת א', שד ג', אסתנא ע"ש, אה, עד ד'.
ל"ב. שפת א', סך ט', כף ז'.
— : חזר א'.
ל"ג: שלף ב'.

גיטין

דף עמוד ערך

ע"ש, ער ז' ע"ש, בזר א', ששתג, תר ו', בין א', שר י"ג, אצא, צפיר, טח א' ע"ש, בק ב', בניתא, שחתא, אקקיא, אלוא, אספדיכא, מרתכא, חמר ט', פלן ב', חם, שגדן, פתיא א'.

ס"ט : גנדר, מסח, צמר ד', כפר ח', עצר, נקד ב', זהר א', שד א', אסיסנא, חמר י"ב, ספלי, אדר א', משכל, מתרא ב'.

ע' . חזז, ארזן, לנך, שמנז, אחילו, שחן א', של ג', שתית, פלק, מל י"ב, אביי, טלא, ותק, ראתן, עוים, אלריא א', חח א', אלים ע"ש, חר ד', נתק.

— : אמת, גשפק, גלסקר.

ע"א. קפץ ב'.

ע"ב. אמר.

ע"ג . תם ג', אכל א', שף ג', גד ז', קק ב', גס ב'.

ע"ד. אסטלית, אצטלה, ערב ב'.

— : דל ב', חלש.

ע"ה. ערב.

ע"ו . אנטיפטר.

— : סע, שע ג', גרתק.

ע"ז . גט, קלת א'.

— : גנדר, פסל ב'.

ע"ח. עויק, שלף ב', גט.

— : משטה, משח ג', קטפרס א'.

ע"ט. קלט ע"ש.

פ' . לשון א'.

— : סנטר א', אסתגדרא.

פ"א. טרכסמון.

— : גס ב', גט.

פ"ד. חרז א'.

— : דלכון.

פ"ו . צדק, ספר א', עמר ב', חר, עליל, ער ט' ע"ש, רש ע"ש, מצהר, אביי, גנבר, מרתכא, כבר ב' ע"ש.

— : קרצית, דרב, תסיל.

פ"ז : רב א', כוור, חרת, מכתא, גנדל, חנך א'.

פ"ח. עבר א' ע"ש, רב א', דסק, פרוזאות, פרוזדור, חרש ד'.

— : אגר ב', אמתלא.

פ"ט. גרגר, מזור ע"ש, הבר א', אצפא, תחל ב'.

— : פלג א', אמתלא.

צ' . כי', אי.

— : פרם.

נדרים

ב' . חך ג'.

ג' . קנח.

ו' : אניא.

ח' : ואלי, אביי, חרגא.

ט' . קוויץ, בבואה, פחז א' ע"ש, תה ב'.

י' . קנח, סג א', חרק, חרף א', נזיך שבותה.

— : הרקיה, אשקוקה ע"ש, קרנסא, אמר א', אש א'.

י"ג . הא ע"ש.

ט"ז . נד, אביי.

י"ח : בשר (אחר ע' בסר), חרם ד', רם.

י"ט. איל, כר י"ב.

כ' . חרם ב', קרבן, קל א', עקב א', תרף ב'.

כ"א : תה ב', גר ז'.

כ"ב . עזב.

— : ערך, קלע.

כ"ג . אפיקורוס.

כ"ד : ששמן.

כ"ה . אסקוגדי, סקונדרי, קן ב', אדר, פחליץ, טרף ה'.

כ"ז : אסמכתא, הרג, חרם א', מכס א'.

כ"ח : זק ד'.

ל' : שחר א'.

ל"א. (זב) [צ"ל זבן].

ל"ב . גנד, אסטגנין, אצטגנין, אנגריא, רק.

— : גויה, ער ח'.

ל"ג : פרט ג'.

ל"ה : קן ג'.

ל"ז : פסק, עמר ב', כתב.

ל"ח. גבר א'.

— : מגהרותא, רפא.

ל"ט : עשר (אחר ע' עסק) ע"ש, גל ג'.

מ' . כף ב', זחל א'.

— : מפוץ, כל.

מ"א. שמע א' ע"ש, גדרון, תתר, אסטיוס, טרק ב'.

— : תריק, ערם ג', ברדס א', אמבטי, תמחוי, אבס, אמן א'.

מ"ה : תפס, טסקא.

מ"ז : דבר א'.

נדרים — נזיר

נזיר

דף	עמוד	ערך
ל״ז	.	אסר ב׳.
—	:	פגם ג׳, קדר ב׳.
ל״ח	:	כדם א׳ ע״ש.
ל״ט	.	ספסף, אנבא, נבא, בין ב׳, בינתא, שרג, סקר א׳.
מ׳	.	נש.
—	:	מלקט א׳.
מ״ב	.	ספסס א׳, ספסף.
מ״ג	.	צרף ד׳ ע״ש, אהל.
—	:	פקתא.
מ״ח	:	אח ב׳.
מ״ט	:	נפש א׳, נצל א׳, תרווד, קפח א׳, קנתר.
נ׳	.	צק א׳, זף, צפחת.
—	:	סלד, תך א׳.
נ״א	.	גלגל, גנגיליון, לשן א׳, גרם א׳, עקב א׳.
נ״ב	.	טרסי א׳.
—	:	רב א׳.
נ״ג	.	כרע ב׳, שלש.
—	:	רבע א׳, קמח, חרב ב׳.
נ״ד	.	סך ד׳, סרע, גלל א׳, דפק, סגר א׳.
נ״ה	.	אהל ב׳, אסקריא.
נ״ו	:	קכל א׳.
נ״ח	:	רב א׳, נגסטר.
נ״ט	.	לא א׳, חך.
—	:	דק א׳.
ס״ג	.	תהום, חוור.
ס״ד	:	תבם.
ס״ה	:	על ג׳, קה ב׳, כה ג׳.
ס״ו	:	גליור.

סוטה

דף	עמוד	ערך
ב׳	.	קן ד׳.
ג׳	.	לה א׳.
—	:	קרייה ע״ש, כר.
ד׳	:	אקושא, קש ב׳, מר, יד ב׳ ע״ש.
ה׳	.	גס ד׳, כל א׳, ססא, נב ח׳, אדם א׳, בשר (אחר ע׳ בסר).
ו׳	:	כף ה׳, מזור ע״ש.
ז׳	.	איים, ניקנור, פרס, כטל ב, חבל ד׳, מצר ד׳, הסת, גס ב׳.
—	:	חל י״ב, שף ט״ו ע״ש, טר ב׳.
ח׳	.	רת ג׳.

דף	עמוד	ערך
ח׳	:	כר ב׳ ע״ש, בז ב׳, שלח ב׳, סרנך, תמן א׳, עבל א׳.
ט׳	.	חץ.
—	:	דל ד׳, פעם.
י׳	.	טחן, רפק, קר ו׳, שפי ב׳, פרגרא, אנגריא, ורדינא, עין אשל.
—	:	אלם א׳, מכתם, תב ו׳ ע״ש, עמק א׳.
י״א	.	אן א׳, זד, אסתנס ע״ש, מסכן א׳, פתום ב׳.
—	:	שפת ב׳, ג׳, ענל ג׳, בץ א׳, שפר א׳, סע א׳, סרן ג׳, בן סניו, אפרת.
י״ב	.	אשחור, אפריון, פתק א׳.
—	:	צף ג׳, אסטגנין, אצטגנין.
י״ג	.	גרן, כר ח׳, קברנט ב׳.
—	:	אסטגנין, אצטגנין, סטיפר, שחן, דיוזגי, דיוסטר, סלמיון.
י״ד	.	גסטר, אחר, כספה, מצר ד׳.
—	:	סדר ג׳, קלת א׳, קרט ב׳.
ט״ו	.	חלב, המר, פייל, קד, אכם.
ט״ז	.	הלך, עקב, מצורע.
—	:	משמע.
י״ז	.	אש א׳.
—	:	אביי, סב ד׳.
י״ט	.	דר.
—	:	רשם, כלבוס א׳.
כ׳	.	ער ו׳, בלט, עזרה, תפל ב׳, קב א׳, חסר א׳, צל ה׳, שבט ט׳, יוחני, קטן א׳, רב א׳, פרוש, קז, חף ב׳, ה׳, נגד א׳, צבע ג׳, קלקנתוס.
—	:	צמת.
כ״ב	.	שמש א׳, רמן, מנוש, הלך ע״ש, ועיי״ע רב א׳.
—	:	מתנונה ע״ש, איש.
כ״ד	:	דבר א׳.
כ״ו	.	רב ב׳, מתנגוה.
—	:	שחף ב׳, שק א׳ ע״ש, נשק ע״ש.
כ״ז	:	בעל.
כ״ח	:	דבר א׳.
ל׳	:	חל א׳, תחם.
ל״א	.	מזור.
ל״ב	:	קד.
ל״ג	.	נצח.
—	:	סע א׳.
ל״ד	.	גרש א׳, כף י״א, כף ה׳, טרטן.
—	:	נחבי, אחימן, בן ד׳, טרש ב׳.

בבא קמא

בבא קמא

דף עמוד	ערך
כ"ט.	שרע.
ל' .	רפש א', פרח ו', גלל ג'.
— :	שרק ב' ע"ש, אר ג'.
ל"א.	חשל א', חליקוסתא, סלקוסתא, כתף, פש א', זג.
— :	שלה, חמר.
ל"ב:	טפח ד', בקר, שוול.
ל"ג:	רד.
ל"ד.	חץ ב'.
— :	חבל א'.
ל"ה.	גנדר, חנך, נזייתא.
ל"ו:	תקע.
ל"ז.	סלע, מך ב'.
— :	פייט.
ל"ח.	סרדיוט ע"ש.
— :	פרד ג', קפח א', כתם.
ל"ט.	אסטדיה, אצטדין.
מ' .	אסתניה, הנקי.
מ"א:	חץ ב'.
מ"ב:	גז י'.
מ"ד:	מן ה'.
מ"ו:	פארי א'.
מ"ז.	נפח.
— :	תבר א', ארזף ע"ש, אר ג', ער ג', תרז.
מ"ח.	ברחא.
— :	ער ג', תבר א'.
מ"ט.	שחם ע"ש.
— :	ען א', צר ב'.
נ' .	אש, זכר ב', ותר.
— :	חרץ א', הבל א', חבט א', ארת.
נ"א.	בר ב' ע"ש, גנדר, חלי א', כייר.
— :	טם ב'.
נ"ב.	משכוכית, כרכשתא ב', נגד ג'.
— :	קש א'.
נ"ד.	דבר א'.
נ"ה.	טווס, פסיון, אווז, קק ד' ע"ש, שחלא ב', שבטא.
— :	בב.
נ"ו.	מצדק.
— :	כרזל, פרט ג'.
נ"ז.	נגר ב'.
— :	לסטים.
נ"ח:	קשב א', כבד ב', חזין.

דף עמוד	ערך
נ"ט.	לולב א', כחש, קטן, הלך, ארם ב', פרם ג', קשב א'.
— :	ערקא, כפר ב', לב ג', גז.
ס' .	סלת א', שרג א', צמר ג'.
ס"א.	קלח א', קדח ג', שלל.
— :	חרדלית, נגאן.
ס"ב.	בטש, כסף, חמס.
— :	גץ א'.
ס"ה.	שור, איל.
ס"ו:	קצע ב', עצב ב', ברז, מרש.
ס"ז.	מלטם.
— :	נגד ה', שרש.
ס"ט.	כרם ב', ציון, קזז, חרם א', מהה, ערב ב'.
ע' .	אדרכתא.
— :	גב ג', כרם א'.
ע"א:	דבר א'.
ע"ב.	גמדא.
— :	עד ג' ע"ש.
ע"ג.	יעל קנם.
— :	תך ב', תרי, כחש א'.
ע"ו:	תה א'.
ע"ז:	דם.
ע"ח:	קלוט.
ע"ט.	קף א', שמר ב'.
— :	חמש, נשב.
פ' .	ענג ע"ש, גנח, לסטים, קפה, חלד א', חרץ ה', חבה, שבע א', ישע.
— :	טרח א', תרה, דל ב', חך, צעק, דלת, אביי, עשר (אחר ע' עסק).
פ"א.	חרש ג', גרפית, חך א', שביל, גץ ב', פסג, הזמי, זר א', קק א', חב.
— :	חבל ד', חרם ב', שרק א', גזר, אסרט, שף ז', נחיל.
פ"ב.	סגר, חף, קרן ג', רשם, בטל, שחן א'.
— :	זיז א', נעץ ע"ש, גג, עין.
פ"ג.	סרם ב', קמי ע"ש, ספר ע"ש, גב ע"ש, חזר ב'.
— :	צער, שבת א', כו א', צמח א'.
פ"ד.	הייא, עגל י"א, אלים.
— :	חבר.
פ"ה.	כל א', שפט, אגד, גרנתני, אביי' נעתא, אהל א', אריא, ארב ב', אס א'.

בבא קמא – בבא מציעא

בבא מציעא

בבא מציעא

דף עמוד	ערך
מ"ז :	חלט א', זר ד'.
י"ח .	דייתק.
— :	תר ו'.
י"ט .	אפתק.
כ' .	שם ג', שטר, בר ב', חפס, גלסקס, טלק א', סמפון א'.
— :	תרר.
כ"א.	כרך א', חרז, אניצי, לשון, ענל א', אנפוריא.
— :	ראש, זם, שלל, כנש, נמש, גד ג' (עיי' עוד רבע ג') קץ א' ע"ש, חז.
כ"ב.	לסטים, אביי, בסתן, טל ד' ע"ש.
— :	יע"ל קנ"ס, באג, כרך א', סמן.
כ"ג .	מנשתפא, נשף, שף ט'.
— :	נסטרון, דפק ב', אטמא, רשם, צף מ', רקת, כפר ח', הסם, חסם, מהסס, קרח, חלף ג', מסך א'.
כ"ד.	נגב, בד ד', פרדלס.
— :	גלד א' ע"ש, דיו אחרון, צני, פרגיות ע"ש, קבר ג', אזל.
כ"ה.	צנא, אגן א', שלחף, שר ד', שר ג', חצב א'.
— :	אבני בית קולים, קולים, מרקולים, גרון, דד ב', כב א', המניק, גל ה'.
כ"ו .	שתך, בת ארעא, קת, שנץ, אודרא.
— :	ארבלא.
כ"ז .	דש ג', אכף, משמע.
— :	כדי א', סקב, שם ד', גל ג'.
כ"ח.	גם ג' ע"ש.
— :	אבן טועין.
כ"ט:	לסטים, נער א' ע"ש, בי בר הבו, חרש א', פשר א', מצוי, ציץ, צב, כתן.
ל' .	מגד ב', קל ג', רבק, מגרף.
— :	כש ו', שקל ב', פתכא, תפח ב', מנסתא.
ל"א:	פתח א', פעל א'.
ל"ג .	רום, זמלסטר, יתיכים, בורדק, שחי, כות, מד א', תלמוד.
ל"ה.	כפי א', אפדנא, אדרכתא, כרז.
ל"ו .	כפר ז', כט א'.
— :	הבל א', אכצן, צק.
ל"ח.	דבש ע"ש, קם ב'.
— :	ערב ב', קף י"ג, רמש.

דף עמוד	ערך
ל"ט.	דקן.
— :	עטר, חן.
מ' .	שפט ע"ש, אץ, גרנשתא.
— :	שתות, גלף א', שדר ב', ברז א', צל א', פקט.
מ"א.	מסותא, סר ב', דרס ב'.
מ"ב.	פרגמטיא, גשש, פרס, טפח ד', סכרא, צרף א' ע"ש, קרטל.
— :	בקר ג', סרס ג', שרש, כס.
מ"ג .	לסטים.
מ"ד.	פרט ה', אסימון.
— :	דגר.
מ"ה.	זוז.
— :	ארנק.
מ"ו .	טרסית, פרט ה'.
— :	נייקא, אנגרא.
מ"ז .	שפט ע"ש, פלס ד'.
— :	מרוקא, מע א', פלס ב'.
מ"ח.	בלן א', סטן.
מ"ט.	מתן, חל י"ב.
— :	פרוק, משך, שך א', שתות.
נ"א .	ורשכי, כפי א', צדר, ספסר.
— :	אמן ב', שתות, צדר, נפש א', קה ב'.
נ"ב.	עשק, גרט.
נ"ג .	דם, טען א', רחץ.
— :	שא בע' סמך, חמש.
נ"ד .	דמאי.
— :	תחל א'.
נ"ו .	דפוס, פלטר.
נ"ז .	ספק.
נ"ח.	לסטים, גב ד'.
— :	דם ב', חטיטום, סמק, כן ד'.
נ"ט.	צת ע"ש, גץ ג', פרנד א', קש א'.
— :	חכן א', עכן, נצח, תפח א', אך, נחשול.
ס' .	אמת, שף ה' ע"ש, פרכס א', שרבט ב', חזרא, הזה, מזקף, תם ב', צלם, סעד א', ששקי.
— :	רב א', פטרוז א' ע"ש, נכת.
ס"א.	לא א' ע"ש, קט, מד א' ע"ש, טמן ע"ש רתח, הפיא, קלא אילן, אבק א'.
ס"ב.	אסר א'.
ס"ג.	דם ב', אמן ב', צד ב'.
— :	חזר ב', בלך ב', אשר ב'.

בבא מציעא

דף עמוד	ערך
ס"ד.	חמשי, תקף א', טר ב', שלהי א', גרמד.
ס"ה.	סתר ב', טרש.
ס"ו .	דרדק.
— :	אביי, פכח, בדק.
ס"ז .	גוולא, אבק א'.
— :	קץ ו', בדיא, ססני, אביי, גד א', גרע,
ס"ח.	הלך, שטר, חכר, שלש.
— :	פעל א', מרט, נסיובי, תתר ב', כתף.
ס"ט.	שלש, גבל א' ע"ש, גדר ב', טפל ג'.
— :	פר ב', אסקריא, אגר א', סגר.
ע' .	שבק, דד, אביי, תקל א', חסף, פרך א' ע"ש, שף ג', שמת.
— :	צאן, חן.
ע"א.	רד ז', חי, סקר ב'.
— :	בר ד'.
ע"ב.	זקף.
— :	דד א', גדש א', עבט ב', מעטן, בץ ב', דרמלים, ארב ה', לקט, הגי, חבל ג'.
ע"ג .	פרדס, שבש א', באג.
— :	אקרא, כף ז', מסקא ב', מהרק, ספט, גהרק, פרוותא, לולשפט.
ע"ד .	סטמתא, אסטמטיתיה, דר ד', כמר א', דף, נגה, לף א', עשק ב'.
— :	גדוניא ע"ש, שער א', בזר א'.
ע"ה .	ארך א'.
— :	קן, פרייפרין, חל ה' ע"ש.
ע"ו :	חביב ע"ש, סיים ע"ש, סר ב'.
ע"ז .	אכלושי, אמר ב' ע"ש.
ע"ח .	הבל ג', ברק א', אגגריא, נהר א', אבזקת, טלי א', אכצן.
ע"ט.	כל ג' ע"ש, צלח ב'.
— :	רסס ב', מן ד', אשל, אוון, בניתא.
פ' .	קנקן ב', פרש, טלמד, מן ז', בגרונדרי סנה, נפח.
— :	מחק, ארדב, חבס.
פ"א.	אביי, אהל א'.
פ"ב.	קת.
— :	מר ז', פסל א', מדר ב'.
פ"ג .	רסתק, סכרא, גד ג'.
— :	פעל א', כנס, נקט א' ע"ש, פרהגבן, הרמן א', צרב ב', פרוונקא א' ע"ש, חל, קץ ד'.
פ"ד.	הרמן א', אסיא, בקר ג', אברב', רקד ג',

דף עמוד	ערך
	סקל, פרצד, ורד, זהר ב', פגיון, צרף ג', צח ב', עשר אחר ע' עסק.
— :	מך א' משכל, לפדא, אמר ב', ספן א' ע"ש, לפדא, בין ב', צרב ב', פרד ג' ע"ש, עכבר, מרגיא, עכן, קלביא ע"ש, קלת ב' ע"ש, חבל ג'.
פ"ה.	צמר ד', צפדינא, אהורייר, כרכשתא א', גל ו', מס, עכן, קפח א', חרך.
— :	כש ה', עם ע"ש, קיש, גשב ע"ש, תקע א', גהרק, בטמ א', שב א', פלס ד' ירח, שטר א', דלת, אביי.
פ"ו .	פרסתק, תכא, צרדה, בחש א', טרק ג', אשיתא, גרד א', אווש, גגד, ב', דר ד', מנפא, ככב.
— :	עמל ג', צק ב', זגתא ע"ש, עצר, פס ח', איסור.
פ"ז .	קנטר, קמט, קלסטר, תפח ע"ש, מרדיא אלת, שם ג'.
— :	טבלא, דגן.
פ"ח.	אביי, פקס ב', דגן.
פ"ט.	חבץ א', נכש, שלף ב', בדל, חתל' קטף ב', הבהב א'.
— :	כמר א', אר ב', גד ד', ספת, רכס א'.
צ' .	בול ב', קרסטל, כרשן, פגי, דד א', תרז.
— :	גנח, קטבל, פקע ב', זווג ע"ש, עקם א'.
צ"א.	שם ב', מכחול.
— :	שדך ב', דל א'.
צ"ב.	דבר א', חסם, קץ א'.
— :	קף ד', של א' ע"ש, שרק א'.
צ"ג .	הלך, שרג.
— :	חזן, דרס ב', שב ח', סמסקא, ברדלס, פרדלס, סכף א', צק, לסטים, סר ז', דק ג'.
צ"ד .	זקתא.
צ"ה .	לסטים.
— :	רפש.
צ"ו .	קן.
— :	אביי, חרף ג' ע"ש.
צ"ז .	גבר א', שתל אמן א', ספר ב', סר ב'.
צ"ט.	גז ה', בקע ג'.
— :	חבץ, שצינא, שקל ג'.
ק' :	לף א', ברז א' ע"ש (כפי גי' כ"י ל"ד ו"ו).
ק"א.	גש א', צרך, רב א', חכר ע"ש, בר ג'.

בבא מציעא — בבא בתרא

דף	עמוד	ערך
ק"א	:	כבם, כל ה', אריא ב', נגר א', טח א'.
ק"ב	.	גבתא, אביז, שלי א'.
—	:	אסתרא.
ק"ג	.	שאל, קת, גרגתא ע"ש.
—	:	ספק ג' תבן א', נקד ב', בכר, טפתא, ארכבתא, חזר ב', חרז א', כלם, זבל, זרנק, יאור, בית האילן, חכר ע"ש.
ק"ד	.	לתך ע"ש, בר ג', הדיוט.
—	:	גרע, עסק ג'.
ק"ה	.	נכש ע"ש, בזר א', פל, כנס, פרץ ג', כר ה', אללא.
—	:	סך ג' ע"ש, חז א'.
ק"ו	.	לתך ע"ש, גרע, פנדיון, דרס ב'.
—	:	כמה ע"ש, כרם א'.
ק"ז	.	אביי, תחל.
—	:	רתק א', עבד ב', סמתר, דר ג', משח ב', כרכום, רשק, נגר, נד ב', מרשניא, דפן ב', אבא ב' ע"ש.
ק"ח	.	גל ב', אוכלוסא, דן א'.
—	:	ברג, צר ב', משניתא, קרנזול ע"ש, לכסן.
ק"ט	.	סלק ב', קרח, טל ז', טמלא, שתל.
—	:	ספר ב', דנק, שחט, קף י', קפאי, קש ד', קק ב'.
ק"י	.	טסקא ב', נהג א'.
—	:	כתף.
קי"א	.	עשק א', מח ג'.
—	:	אחר ג', אביון ע"ש.
קי"ב	.	גרד א', בטש.
קי"ג	.	נתח.
—	:	אהן, מתן ד', סדר, אצטלה, מחרש.
קי"ד	.	כבר ג'.
—	:	שמט א' ע"ש.
קט"ו	.	דיוקן.
קט"ז	.	זג ד', סכין א', חשל א', זוו.
—	:	חבס, חבט א', טן ב', קריי ע"ש, מעזב, סן ד', דל א'.
קי"ז	.	תם.
—	:	גזת, כפס, בית עלייה, פס ד'.
קי"ח	.	פארי א', בט ב', חבט א'.
—	:	שף ז', חצב ד', סתת, אררכיל, דמוס א', חי ב' ע"ש.
קי"ט	.	אפרייא א'.

בבא בתרא

דף	עמוד	ערך
ב'	.	נויל, גזת, כפס, ארח א', לבן ד', חז, גד ה', שף ב', אדכי, רכס ב', טרקסין.
—	:	אר ג', ער ג', מסיפת.
ג'	.	רוח א'.
—	:	תיוהא, שפך, הרדוס.
ד'	.	יילי, זין, סיף, רך ב', קלוניא, כחל, שש א', מרמטא, אדוותא, הץ, דפן ג', לף א'.
—	:	קפל ג', סנף, שרק א'.
ה'	.	אהן, כל ב', צלא.
—	:	סף ד'.
ו'	.	לפתא, אפריזא, בי כווי, הטלטא, אשיתא, הרדי, טף א', שסך, צרף א' ע"ש.
—	:	בירה, זיז א', ער ג', אוזינקא, אשיתא, מצר ב'.
ז'	.	אספלידא, תרבץ.
—	:	קרב, שר ג'.
ח'	.	תן א', מנת, גלגל ז', ארנון ע"ש, כר י"א, דול, גל ב', אוכלוסא, כליל א', המר א', סס א', שר ג', פרש א', טרזין, שב ח'.
—	:	קפה, תמחוי, ראשי א', תן ב', סע א', אמד, אהב, פרט ג', צף ז'.
ט'	.	פר ב'.
—	:	משגש, שגש א', סט א', שחד.
י'	.	פרקלט, סע. סג א', סכח.
—	:	נגד א', נגד ה', הרג, צדק א'.
י"א	.	סיים, טרקלין, מרן א', פרא ב', ספלי.
—	:	אכסדרה, רם, טרפסת ע"ש, טפס, אכסניא, רב א'.
י"ב	.	פצם, פלש א', רד, כרב, הדר ב', דול, דל ב', פרדס, אצי, אמן ג'.
—	:	דלת, נבוב, נשא א' ע"ש, נגר, דול, בף ח', סרום.
י"ג	.	קרנזול, לכסן, גד ב'.
—	:	פלך א', נוול.
י"ד	:	כרך א', שבר א', רכס ג'.
ט"ו	.	חץ ב'.
ט"ז	.	תבל, גם ב', דפוס, גסטר ב', טשטוש ע"ש.

בבא בתרא

דף עמוד ערך

ט"ז : דורקון, כליל א', קצע, קרן א', פוך, כרכום, אסטגנין, אצטגנין.
י"ז . עט, ברך ה', בקע ב', גפת, שכב א', רכב, כליא, חמץ ב', גד, טר ה', חמר א', איסטרוביל, אצטרובל.
— : סלע א'.
י"ח . מתן א', טר ה', חבל ב', צנם א'.
— : בין א'.
י"ט . לשון, צף ח', שתף.
— : חלד א', שפך, רק ד', תבן א', תרף ב'.
כ' . ארזף, מטליות, רקע ב', קלניתא.
— : רבב, אסתרוקנית, מעזב, בית עלייה, איספסתא.
כ"א. פלך ב', סף א', תתר, גמל ג', דכן, כרזל.
— : ספסר א', שתל, אמן א', ספר ב', חי, סר ב', שסקי.
כ"ב . דקל א', תה, פיל, גרס.
— : מדר ב', מזחל ע"ש, גמיה, מזחל, תאל.
כ"ג . קרקר א', שגר א', טען ג'.
— : פל.
כ"ד. פרוזדור ע"ש, פרוסדור, דקר, עקל, פשר, חרף ג', קפאי.
— : אברוורי, חבר א', קדר, צוו.
כ"ה. שר א', כנור, גון, פרם ד', אוריא, ערף.
— : אכסדרה, כף י"א, דרום, ליגלוג, עצר, גד.
כ"ו . נכתם, פץ א', גרם ג'.
— : הדייב.
כ"ז . מרדע, משקלת, סרק א', אהל ב', רחל.
כ"ח. שח ד', בית בעל, קץ א'.
— : צלף ב', קדח, שמט א', איספסתא.
כ"ט. בר ג'.
— : עטר, שכן.
ל' . בי סרסין.
— : אביי, זבן.
ל"א: אשל.
ל"ב: רכם ג', שף י"ז ע"ש.
ל"ג: תבליא, נסך ב'.
ל"ד: ארב ה', אלם ב'.
ל"ה. שד ה' ע"ש, סר ב'.
— : דרורא, דל ב'.
ל"ו . תבליא, ארה, שהת, תפתח, גדר ב', חשל א'.
ל"ז : פר ב', שב ד', גד ד', דקל ג'.

דף עמוד ערך

ל"ז : בז.
— : רצף, שפד.
ל"ח. כרכום.
— : חרם א', מרד.
ל"ט. שת ב'.
מ' : בר ד' ע"ש, דע, מדעה.
מ"א. רכס ג', בדק ב'.
— : אצי, קשתא, חביב ע"ש.
מ"ב: שבח, כתף.
מ"ג . דן א'.
מ"ד: טפס א'.
מ"ה. פץ ג'.
מ"ו : ערם ד', קהרמנא.
מ"ז . שחר ע"ש.
— : סקר ע"ש.
מ"ח: רץ א', כנר א' ע"ש, אמן ב'.
נ"א . תחם ע"ש.
נ"ב . סגל ב', כפי א', אמד, אן ד', אביי, זוו.
נ"ג : פלט ב', כייה, מצע, גרד א'.
נ"ד . פל ג', פשח, זך ב', תקל ב', טל י"א, נציא, צר ג', כש ו', מכש.
— : תיירא, טסקא.
נ"ה . אריש א', זהרא ע"ש, קרקף, פרדכת, אנדיסקי, מצר, חרדלית.
נ"ו . פסל ב', גרגתא, חצב ג', נפתחאה, ערדסיא, שליש ע"ש.
— : גב ג'.
נ"ז : גדל ב'.
נ"ח. עם ע"ש, אצר, גן ב', דיוקן, אמגושא, אודדא, בסתרקי, זרנק, אבל ב'.
— : רש ב', אנפק, אנבג, אנטל, מרזב א', מזחל, סולם, חווק, חלון א'.
נ"ט . אשיתא, שרפרף ע"ש, זיז א'.
ס' . רב א', אפתא א', גזוזטר.
— : פח ד', טרכסיד, אפר א', ישבע א'.
ס"א. יציע, אפתא א', ברקא, צלע, תא.
— : בירה, בקע ע', בסתן ע"ש, זהרא ע"ש.
ס"ב. ראש, גם ג'.
— : סרג א', תק ב', רכב, שד ה', סר ב', פלג א' ע"ש, פסק.
ס"ג . חלק ב', בר ז', טפיח, דייט.
ס"ד. בר ז', דות, אביי.
— : מכר ב'.

בבא בתרא

דף	עמוד	ערך
ס"ה	.	מכתש, איסטרוביל, אצטרובל, קלת ג'.
—	:	מנעל ב', צנר ג', כוורת.
ס"ו	.	דר ד', דף, פשט.
ס"ז	.	איסטרוביל, אצטרובל, עמל, מלס, דרת, תרבץ ע"ש, חלם, מצולה.
—	:	ים א', מלפח ע"ש, ממל, מסרכתא בתולות, בלנס, עכר, כדם, כבש ד', גלגל ד', חמר י', יקב, נסר ב', ויל, מגור, יקמין.
ס"ח	.	סנטר, בר מחווניתא, שלח ה', גן א'.
—	:	שר י"ד, בזל, באג, אנקלמוס, נגהקיהו ע"ש, שמר ב', כף ג', אבן כתף, חלק א'.
ס"ט	.	מלבן, סף ט'.
—	:	תאל, הץ, צני, תבליא.
ע'	:	שמר ב' ע"ש, עסק ג' ע"ש.
ע"א	.	חרב א', סדן א'.
ע"ג	.	ארגליא, אסקריא, נס א', אדרא, ענן, הגן, נהג, משוט, אסכלה, בצית ע"ש, דנית, מרצף, אנתיקי, צץ ע"ש, אלת, רבע ב', בזק, גריו, הרמיז ב', קבנאה, סרג ג'.
—	:	גשר ב', ארזלא, רבע ב', כף ט' ע"ש, אקרוקיתא ע"ש, פשקצא, אס, שיץ ב', גלרן, קרצל, דך ג' ע"ש, בסס א'.
ע"ד	.	טייע, סכים, זלדקן, חלי ד', בז, טמש, דץ א', לנך, כד ה', קלחת, סלתא א', גלגל ד', זמיה, כרש.
—	:	בר אטודאי, מד ב', קרטל, הגדוי, סמתר, רתם, אדילי, צץ, ירדן ע"ש קרמיון, פגה,
ע"ה	.	קנג, צלצול, לגלג, צצלא.
—	:	(טפס) [צ"ל טפח], קפל ב', לצוי, שלי, צק ב', טלף.
ע"ו	:	צר ב'.
ע"ז	:	תווך, צמד.
ע"ח	.	דיוסק, קלקי, כמן ג'.
—	:	סיח, משל א', סחן.
פ'	.	סרס א', גרסית, צבת ע"ש, דבש.
—	:	וד ד', קש ט', בתול א', סדן א', גרפית, גם א', תרניתא, אפרסמון ע"ש, ברתא, שגא א', שרבינא.
פ"א	.	ער ז' ע"ש, ערמון א', שף ב', גזע.
—	:	בל א'.
פ"ב	.	שרטון.

דף	עמוד	ערך
פ"ב	:	אר ב', צלמים, שער בע' סמך.
פ"ג	.	עבד א'.
—	:	בר ז', רכב, שר ג', חצב א', הג, שחם א'.
פ"ד	.	תן א'.
פ"ה	:	עכל א'.
פ"ו	.	אביי, מסבלי, מתן ד'.
—	:	שלף, שנתות.
פ"ח	.	כש ו', נגר ב', פרש א', סטן, מח ב' גרם ע"ש, מחק.
פ"ט	.	מחק, עין, כרע ב', אנרדמין, פרהדרין, נפש א', מתן ד' ע"ש, זג, טרטן ב'.
—	:	גרמן א', חט ג', בעץ ע"ש, צנם א', מחק, אשכרע, מד א' ע"ש, שלשל א', טמן ע"ש, עבט, הגדז, תמן א'.
צ'	.	עכל א', קרטב, אן א', שתות, זיין.
—	:	קפז, רז.
צ"א	.	פרגמטיא, מנביות, כדן, כרדו, עבר ב', קברנט א', גרנתא, נהר, טלל, טלי, גרד, סלמנטון, דרה, כנמא, רצן.
צ"ב	:	סאריא א', דד הגמא, קבייסטס, קבסתן, לסטים.
צ"ג	.	אוחר.
—	:	תן א', פל, טנף, קסס, קנקן א', פטס.
צ"ד	.	נשף, נף א'.
—	:	בר ב'.
צ"ה	.	בר ג'.
—	:	קרס, פרצם.
צ"ו	.	ספתק.
—	:	כף ה', שוור, שמר א', דר ג'.
צ"ז	.	קה א'.
—	:	ברק, אלייסטין, הלייסטון, סטס.
צ"ח	.	מקפה, יהיר, ברז א', פרוותא, לול שפט.
—	:	טרקלין, קנתנר, תרבץ, עשר אחר ערך, עסק ע"ש, בלט, שלחף, צעצע.
צ"ט	.	פתחת.
—	:	אם ד', שלח ה', אנף, שפל, פזר, עקל.
ק'	.	טן ד', גמד ב'.
—	:	עמד א' עיי"ע ברך א'.
ק"א	.	נגר א'.
—	:	חרת, בר ד', תבס.
ק"ב	:	נקע.
ק"ג	.	נגאן, שדר, טרש ב'.

בבא בתרא

דף	עמוד	ערך
ק"ג	:	שר ד', שר ג', אצטרדינן.
ק"ד	:	בר ז', רכב.
ק"ו	.	נך א'.
—	:	קמץ א'.
ק"ז	.	ותר, רבע א'.
—	:	כפנת, כפר ב', דם ב'.
ק"ח	:	יעידה.
ק"ט	:	פט ג'.
ק"י	.	נשט.
—	:	בר קשא ע"ש.
קי"א	.	אפס, אן ב' ע"ש, כסף ב', גל ו'.
—	:	גד ב', גרע א'.
קי"ד	.	קן.
—	:	סדום.
קט"ו	.	איין, עין א' ע"ש.
—	:	פט ג', ענה, שבור, אביי.
קט"ז	.	רש א' ע"ש, גרם א'.
קי"ז	.	טפל.
קי"ח	:	על א'.
ק"כ	.	קמט, פלג א'.
קכ"א	.	נפש ב'.
—	:	פרזדאות, פרוזדור.
קכ"ב	.	אביי, רנגר, סן א'.
קכ"ג	.	רם ג'.
—	:	מכר א'.
קכ"ד	.	שרטון, חפר א', שלף.
—	:	ט', תם ג'.
קכ"ו	:	אביי, רשבא, סכל.
קכ"ז	.	אקרא.
קכ"ח	.	נסך ב'.
קכ"ט	:	הלך, תך ב'.
ק"ל	:	תלמוד.
קל"א	:	כרם ב'.
קל"ג	:	חצצתא, גדל ב', עלת ב'.
קל"ד	.	מח, משל, סח א'.
קל"ה	:	כתף, אכסדרה.
קל"ו	:	קן, הלך.
קל"ז	.	רשע.
—	:	תפס, ממלא.
קל"ט	.	שדך ג'.
ק"מ	:	קמא א' ע"ש.
קמ"ב	:	טלי.
קמ"ג	.	כרכש א' ע"ש, סדום ע"ש, בל ב', אסטרטיגי.

דף	עמוד	ערך
קמ"ג	:	סדום, קן, חש ג'.
קמ"ד	.	אדן ב', אציץ, שש ע"ש, תן.
—	:	פל ע"ש, פלמטום ע"ש, רב א' ועיי"ע ברך א', ששבן.
קמ"ה	.	טבע א'.
—	:	טבלא א', פטבי, עתיר, חט ה', אסתנס.
קמ"ו	.	סבלונות, בירה, ייכא, סבכה, תתר ג'.
—	:	כש א', סכן.
קמ"ז	.	אר ג', ער ג', בר ב'.
קמ"ח	.	לוֹ א', דייט.
קמ"ט	:	רב.
ק"ן	:	תווך.
קנ"א	.	ממלא, מלגא ע"ש.
—	:	בק, סרק א', כבינת, רד ב'.
קנ"ב	.	רכש, לו א' ע"ש.
קנ"ג	.	טבאי.
קנ"ד	:	אן ד' ע"ש, פסים, אמן ב', כפר ז'.
קנ"ה	.	גדל א'.
קנ"ו	.	ברק א'.
—	:	רד ב', קם ב'.
קנ"ז	:	תם ג', הדר.
קנ"ח	.	נכס.
קנ"ט	:	בי סרסין, שכן, בר ב'.
ק"ס	.	גט, פל ב'.
קס"א	:	כוור, חרת, מכתא.
קס"ב	:	מל י"ב.
קס"ג	.	אשר א', דיו, טייט, מחק.
קס"ד	:	רכס ג', פקע, ארך, דגון, הן ג', טרגון טטרגון, פנטיגון, עגל ה', עין א'.
קס"ה	.	תם ג', דרכון ע"ש.
קס"ו	.	פרט ג', דנר, מעון.
—	:	רבע א', ספל, סך ח'.
קס"ז	.	בזבנא ע"ש, ככא, רת ג', מצר א', זרנק.
—	:	שטר, בר ב', קש ד', בנר.
קס"ח	.	אברא, בר ג', ארב ב', אסמכתא.
—	:	טשטוש, טרד.
קס"ט	.	שף ג'.
ק"ע	.	קם ב', דד א'.
קע"ב	.	סמן.
קע"ג	.	שמט א', ערב ב', קגוניא.
—	:	רפס.
קע"ד	.	ערב, צר ב'.
—	:	תם ג', רשע.

מסכת ע"ז

דף	עמוד	ערך
קע"ה	.	משטה, ערב ב', אחר חתם, מנת, מקצוע.

מסכת ע"ז

דף	עמוד	ערך
ב'	:	לשון א', סרבל, כף ח', גגית ב'.
ג'	.	טרן א'.
—	:	בץ ב', קטף ב'.
ד'	.	נגג, סד ב', נקר א'.
—	:	רטב ב', כרבל א', שרייק.
ה'	.	גוף, רוח ב', עטף.
—	:	דק.
ז'	:	שכת, זר א', גן א', אשל.
ח'	.	חנג א', קלנדס ע"ש, סטרנליא ע"ש, קרטים ב', גנס, שרף, בלר א'.
—	:	אסנתא, אנך, חנות, לנך.
ט'	.	אחמריה, ספר ב'.
י'	.	לשון א', קלניא.
—	:	נר ד', כסבר ע"ש, כרת א', מטרתא, נם ד', נם ג', קמניא.
י"א	.	גגר, נפר, הגמון, קומא.
—	:	קרקפל, פז א', סך ח', קר ט"ו, פלסתר, זייף, מסרדי, נשר ג', נתברא, חג, אטלס, עטלז.
י"ב	:	ערקא א', נס, נם ג', שמגז, שברירי, ברירי.
י"ג	.	ירידה, ערך.
—	:	גסטרא, אסטרוביל, בנות שוח, פטטר, חצב, נקלווס ע"ש, תרניתא, (אכלסון) [צ"ל אלכסון] מכססין, קשבא, קריוט.
י"ד	.	טוזיג.
—	:	בק א', סיח.
ט"ו	:	משחז, טשמוט.
ט"ז	.	עשת, אשיות, הנדוי, סחף ג', בסלקי, גרדם א', אסטריה, אצטדין, כם, דמוס ג' כף י"א, אביי, ארד, טפיח, דמוס ב'.
י"ז	.	רשות א', פץ ב'.
—	:	סיף, טרסי א', קבר ג', בי אבידן, פתק, קבה ע"ש.
י"ח	.	ספג, קלסטרא א', פרש ב', דשתנא, תרה,
—	:	שקל ב', קלא א', זרף, בקיון, כקיון, מליון, לוליון, סנלרון, אצטדין, תאטר, קרקס, לץ א', קנג, תחבול.
י"ט	.	צד ג'.
—	:	רב א', סח א', מכש.
כ'	:	אשפר, זהר א', סריא.
כ"ב	.	מרקא.
—	:	מכתב, גלל ב', דגל א', סקר ג'.
כ"ג	.	עד.
כ"ד	.	קלע ג'.
—	:	מרג ב', מטה, טרבן, עז א', קרקס ג' ע"ש, רם, רקם, דביר, דישתנא.
כ"ה	.	שפי א'.
—	:	ספל ב'.
כ"ו	.	גרדון, אפותא, אפי א', אפי ב', ישף א', זהם, אביי, דוור.
—	:	מטמטם, מראנה.
כ"ז	.	ערב ד', גבנוני, רפא, רבד א', כסיל, פגר.
—	:	טרק ב'.
כ"ה	.	צמר ג', כב ג', צפדינא, דר ה', פדע, גרד א', נקד ב', ענב ג', פרוונקא, פנן, טלא, גנדר, אסקוטלא.
—	:	פקע ו', אהל א', נר, ברקא ב', אסנא, משקר, מלל א', צל א', חפושית א', אודרא, נר ד', שקף ג', מעל ד' ע"ש, זרף ב', מרד ע"ש, רר, דץ א', קדח ג', אוכלא, פצח ב', סל, סמטא א', חם, סלק ב', זבירא.
כ"ט	.	חלף ג', סבר ד', מגוני, אונקלי, אסטומכא, כמן א', נניא, אגד, אברתא, כדה, כרב א', תרדין, סכין, הרת, ישחלים א', קע, שפוד, בלר א'.
—	:	הרס א', לב א', תרף ב', אנייקא, ישרף א', סע א', קד א' ע"ש, קרט ב'.
ל'	.	אלנטית, אפרסמון, צארי א' וב', פרנקא, נקד ב', טלא, צר ד', אפסכתין, בארג, קרינא, קרם ב'.
—	:	תסס, נקר א', טף א', זהר
ל"א	.	שרק א'.
—	:	פך, שמץ.
ל"ב	.	דרד, גלף א', דרדור.
—	:	גמר ב'.
ל"ג	.	גרד א', רבב.
—	:	קנס ב', סנטר ב', פקסן א', נתר, חפר ע"ש, צרף ו', כב א', שכשך, ישהם א' ע"ש, פתיא א', צרף ו', קרטפן, קניא.
ל"ד	.	אמר ג'.
—	:	אכטא, אטן א', חלק ה', קסט, לם, עקל ג', פשר ג', חרף ג', תר ח'.

מסכת ע"ז

*) פי חמישי השוכר את הפועל ובערוך פרוב פעמים נדפס בטעות השוכר את הפועלים.

מסכת ע״ז — סנהדרין

דף עמוד ערך

ע״ה: צבת א׳ ע״ש, קרס א׳, אסכלה, זוו, קניא, שקע.
ע״ו . קרר ב׳, יורה, דר.
— : גרנף, נצוץ.

סנהדרין

ב׳ . רבע ג׳, פרדלס, שקל א׳.
— : ערב א׳.
ג׳ . קרן ג׳ ע״ש.
— : שקל א׳, דרש.
ד׳ : טט א׳, טפף, פת.
ה׳ . רש, אב א׳.
— : בץ ג׳, קרמיון, פנה, גב ח׳.
ו׳ . שקל א׳, סג ד׳.
— : קב ב׳, בצע א׳, גלע.
ז׳ . תגר ב׳, צנר ג׳, בדק, גד ו׳, דש א׳, נס ב׳, דקל א׳, שפל, גז י׳, עז, ספסר א׳, צד א׳, טפח א׳.
— : בר ב׳, קלר, שב ד׳, אמבוהא ע״ש, כתף בית עלייה.
י״א . דק א׳.
— : אביב.
י״ב . שמד, זג ג׳, נשר ב׳, נציב.
י״ד . לנך, שקר א׳, קבל ב׳, כחל א׳, שרק ד׳, חמס ע״ש, טרמס.
— : על ז׳, בית סני, פני, מזג.
ט״ז . רוח.
— : אחר א׳, אר א׳, כרת ב׳.
י״ז : למד א׳, דן א׳, רב א׳, סב, חרף ג׳, אמר ו׳, נהרדעא, נהרבלאי, תם ג׳, חך ב׳, בטל, לבלר.
י״ח . כפר ו׳, מלך.
— : אפסניא, לקש, תר י׳ ע״ש.
י״ט . סגן, שר ג׳, נחש ב׳.
כ׳ . מלך, פלט ג׳, דרגש, גד א׳, קרבט, גלד א׳.
— : סרג ב׳, מלך, קד.
כ״א . מלך, מטרפס, בלר א׳, אגרוף, טנן.
— : הלם, נטל, מלך, אפסניא, אצטבל, כתב.
כ״ב . אשר ד׳, רעץ, מלך, שרבט א׳, סר ו׳.
— : תקן, סג א׳, ערל, לוליינית.
כ״ג . ערך.
כ״ד . חבל א׳, יצהר, בבל.

דף עמוד ערך

כ״ה: ארא א׳.
— : קש א׳, פספס ב׳, מר ד׳, פגם ב׳, בר ד׳ ע״ש, חמס, מכס א׳, רש ב׳.
כ״ו . ארנון ע״ש, אנסטון, עק.
— : מעל ג׳, דבר א׳, ען א׳, הזמת, כף ג׳ ע״ש, קבר ד׳.
כ״ז . יע״ל קנ״ס, משמר, חמס ע״ש, כה ע״ש חשל א׳.
— : ברטיא ע״ש.
כ״ח: אבל א׳ ע״ש.
כ״ט: כדי א׳, קב א׳, שבע, עכבר.
ל׳ . זק, גב ג׳, כרס א׳, שד א׳, ארנק ארנן ע״ש.
ל״א. דיים, ערב ב׳.
— : ספסון א׳ ע״ש, זיו ע״ש, דרך.
ל״ב: אר א׳, ברוד ע״ש, נציבין.
ל״ג . קטל א׳, שקל א׳, חמר א׳.
— : קד ב׳.
ל״ה . ראש.
ל״ז . מזג.
— : סרנך, אוחר, אסר ב׳.
ל״ח. גף ח׳.
— : אנמא, שרפרף, פרוונקא, משל ב׳.
ל״ט. דכום, בחש א׳, ככא, הרמיז א׳ נחך.
— : זן.
מ׳ . בדק א׳, חקר, עקץ א׳.
— : גדף.
מ״א. חבר א׳, עקץ.
— : נזה ע״ש, ברך א׳.
מ״ב. ברך א׳, זהר ב׳ ע״ש, זקן, קש ד׳.
— : כשר א׳.
מ״ג . קרט ב׳, יקר א׳ ע״ש, קרב ב׳ ע״ש.
— : דלטור, נקד ג׳.
מ״ד. חלף ג׳, אסטלית, אצטלה, סרבל, צרף.
— : אמש, פסק, עכן, בעיא ע״ש.
מ״ה. בר ב׳ ע״ש.
— : רז א׳, תפס, גדם א׳, אביי, כל א׳.
מ״ו . טה, קל א׳.
— : ארנז.
מ״ח . כפה, מדרס, חלק ג׳, דמוס א׳.
— : שכב ע״ש, פלך.
מ״ט. לח א׳, אסטגנין, אצטגנין, אגרוף, בר ז׳, של ד׳, מנוני, צחן ע״ש.

סנהדרין

דף עמוד	ערך
מ"ט:	גרס, קמליא.
נ"א.	ער ג', צע א'.
נ"ב.	רשע, סן א', חמד א', צבת ד', אבר א', לגם, בר ב' ע"ש, עגל, הגן א'.
— :	עם ע"ש, קתון, נקם, גסטר א', בר ב' ע"ש, אחר ג', רשם.
נ"ג.	ידעוני, סת.
נ"ד.	תקל ג' ע"ש.
— :	קדש ה'.
נ"ה.	קבסתן, שמש א', מת ב', תקל ג'.
— :	שם א', קרח.
נ"ו.	שבע א'.
— :	נף ט', מרה, פלך ב' ע"ש.
נ"ז.	פחז ב'.
נ"ח:	סטר א', קץ ו'.
נ"ט:	גבנוני, דם ג', שבטא, סנדלכין, ירוד, נאלא א'.
ס' :	גף ט', פער, מרקולים, פיים, פס י', כרת ב'.
ס"א:	טב ב' ע"ש, אהב, אנדרטא.
ס"ב:	עסק ב', סר ב'.
ס"ג:	בת בקלנבו, גד י"א, כבד ג' ע"ש, תבן, סך ד', נרגל, אשימא, תרתק, אדרמלך, ענמלך ע"ש, סלמנדרא.
ס"ד.	ביאה, גר י"א, דד ה', כה.
— :	שרג, שוור.
ס"ה.	אוב, פתום, קץ י', קש א', חבר ג'.
— :	עקם א', ידעוני, זכר, גלגל ז', בז ב', ענל י', תלת, למד א', עקר ע"ש.
ס"ו.	מל ה'.
— :	הרדום.
ס"ז.	כמן ב', סטרא ע"ש.
— :	שני ע"ש, לט ג', ענל י', כרך א', גד י"ב, טבלא א', פרת ב' ע"ש, פשר ב', גמל ג', רחש ב'.
ס"ח.	קנוף, מכחול, בהר, כדור, אמם, רץ א' ע"ש.
— :	זקן, עטר א', גד י"ב.
ס"ט.	זד.
— :	סלל, יסכה.
ע' .	טרטימר, אטלקי, כב, תסס.
— :	בר בטני, ערם ג', סרק א', אר א', חרף ב', קעילה.
ע"א.	חרב ג'.
ע"ב.	בא.
— :	דם ד', פקח, דח ב', נפש א'.
ע"ג.	נפש א', רדף, רצח.
ע"ד.	גתזה, רצח, טר ב' ע"ש.
— :	ערקא ב', קרקע, קווק, אבזר.
ע"ה.	טן ג'.
— :	דן א'.
ע"ו.	רשע ע"ש, דרך א', בת א', בת אחותו, את, משמע, שם, ברז א', צמצם.
ע"ז.	כף ח', גגית ב'.
— :	מכנה.
ע"ח.	ארם.
פ' :	שן ג'.
פ"א.	הר א', אשת א'.
— :	כף י"א, חך א', קסוה, קסם ב', קן ד', גזר ב'.
פ"ב.	ער ד' (כפי ני' הכ"י), נבג ב', נשגז, בלר א' ע"ש, שן ג', אונקלי.
— :	שקף, שולנאי, זמר, מזר, סל א'.
פ"ג.	טבלא, טמא, טבל, חסר.
פ"ד:	סל, בע ד' ע"ש, בתא.
פ"ה.	מלאכה.
— :	עמר ג', זג ו'.
פ"ו.	סתם, ספר ב'.
— :	פלא א'.
פ"ז.	פלא א'.
— :	בהר, קה ב'.
פ"ח:	חיל, תם ג', שף ח'.
פ"ט.	פלש א', כבש ד', ותר, תר ג', סיגנון ע"ש סנגיות.
— :	פרגד א', בד ה'.
צ' .	אפיקורוס, פקר ב', חלק ב', הג א', אגא, עגה.
— :	עם ע"ש, דרס ב', דבב ב'.
צ"א.	חלזון ג', גביע, דמסן, גט, שם א', גף ב'.
— :	נשם, סקה, יצר.
צ"ב.	אבל ג', ימין, דע, קשת, קבל ב', סדר, צדק א'.
— :	צק א', צף ב', מרק ב', סר ג'.
צ"ג.	סחן, בזר א', קל ג', קס א'.
— :	רבד א', כסיל, סגר, סרס א'.
צ"ד.	שף ט', בז ד', חד ב', הזק, סנחריב, עלם א', ששתרי.

סנהדרין — מכות

דף	עמוד	ערך
צ"ד	:	שלוח, עף ב', גל ז', דשן, פרדשן, גב י"ב.
צ"ה	.	בסתרקי, מגד, גלמהרג, שכר, קמט, חף, שד א', פלך א', מק ג', קפץ.
—	:	קלף א', נמש.
צ"ו	.	גרע, בר נפחא א', ורידין, עקובה, בן יכבד.
—	:	שוור, פרט ו', צני, בר נפלי.
צ"ז	.	סח ע"ש, סדר.
—	:	בר א'.
צ"ח	.	מד א', יהיר, גז ז', ברקא א', כאר, סקב, אמר ג'.
—	:	חלק האחרון, חוור ע"ש, קסר.
צ"ט	:	זמר א', דרפתקי, כביא, יברוח, סגל א', עפר א', סבים, פמליא, פלט ג'.
ק'	.	צצלא, תרף, פה א'.
—	:	נשט, גלדן, דו ב', זלדקן, קרטמן, עבדקן, מעברתא, תלמוד, אסתנס.
ק"א	.	וסת, שר ע"ש, צמח א', רק א', הג א' ע"ש, חם ג'.
—	:	(כפי גי' כ"י וע"י) אפיא, נבט, מך ב', אצטגנין, אנגריא.
ק"ב	.	פתק א', גת ב', ערך ז', טייל א'.
—	:	שר ח', שפל, אח ב' ע"ש, חמד ב', קן ד', מנשה.
ק"ג	.	שער א', קלבאי, קלת ג', קדח ב' ע"ש.
—	:	סממית, לגם.
ק"ד	.	כבס ב', אבל ג', סחף א'.
—	:	עיי"ע קלסטרא, קבל ג', רשם, גלעד.
ק"ה	.	אב א', בלעם, צהב, כרכשתא א'.
—	:	רטב ב', כרבל א', שרייק.
ק"ו	.	לכין אספר, אספר, קעילה א', צרצור א', גמל ב', סגן.
—	:	גוזמא, מגדל א', אויר, זת, כבש ב' מתיבתא.
ק"ז	.	אבר ב', זמם, פג ד' ע"ש, סחר.
—	:	אבן שואבת, טרטות.
ק"ח	.	דן א', גלגל ד', תלשמי.
—	:	אליתא א', אשיות, עקוב, איש, אדר א', זמבלינא, תחת, קשר א', זקיתא, אורשנא, חל ג', בזק.
ק"ט	.	אויר, ברסיף ע"ש, אפרסמון, אית.
—	:	קדח, צמת, עיי"ע עמץ.
ק"י	.	מלפפון, חלק ב', אקלידא, קלד ב', טמש, לנך, בד ה'.
—	:	פתיא.
ק"א	.	אבד.
—	:	בליעל, חמר א'.
קי"ב	.	פאה א', ב'.
קי"ג	.	שאל, אקלידא, קלד.

מכות

דף	עמוד	ערך
ב'	.	חל א'.
ג'	.	שמין.
ד'	.	קרטב, אוקי.
ה'	.	זמם א', אסטיסים, גמל ב'.
—	:	ערות.
ז'	.	חבל א', פלך ב', מכחול, מענל, מת.
—	:	שלב א', קנת, אם ג' ע"ש, מסרת.
ח'	.	פיים, גדם ב', כבם א'.
ט'	:	מחצל, כוון א'.
י'	.	עקב ב', טר, סליק, אוכלוסא, פשל ע"ש, זרח, אהב.
—	:	משל, רב א'.
י"א	.	רב א', שכם, מפגאי א', קף ד', כה א'.
—	:	שף ט"ו, טר ב'.
י"ב	:	פלך ב'.
י"ג	:	בא, שב ג'.
ט"ז	.	קם ב'.
—	:	פשע ע"ש, בניתא, כרב ב', פטתא, תאלם, קרן ב', אמן א', רסק א', דמאי.
י"ח	:	בל א'.
י"ט	.	קדש א'.
כ'	.	מלקט א'.
—	:	נש ע"ש, תמר א'.
כ"א	.	סרט ב' ע"ש, שרט, כתבת א', קעקע א', אפר א', שפוד, בלר א', רבד א', כסיל, פגר.
—	:	חרש ב', חף ב', קם ב'.
כ"ב	.	קץ ו', אסר ב', מלקות, מרד.
—	:	קל ד'.
כ"ג	.	אבקתא, זרז א', רז א', בקי.
—	:	שלש, כבש ד'.
כ"ד	.	דוד, אמן א', המיה.
—	:	עד ג'.

שבועות

דף	עמוד	ערך
ב'	.	דע, על א', בהר.
ג'	:	לא א', תר ה'.
ד'	:	סל, קדח א'.
ו'	.	קרח, פתך, דהא.
—	:	כבן, מל, אפרכו, רפילא, אלקפתא, ארקפט, חרש ג'.
י"א	.	לב א'.
י"ב	.	קץ ג', ברך ד', משך א'.
ט"ז	.	בצע ג'.
י"ח	.	מת ב', וטיב.
—	:	שקל ב'.
י"ט	.	משמע.
כ"ג	.	אנגרון, אכסגרון, דבל א'.
—	:	אסר ב'.
כ"ו	:	מלבז ע"ש.
כ"ט	.	אסקונדרי, סקונדרי.
—	:	אדר, טרף ה' ע"ש.
ל'	:	שד ה', סר ב', איש, כתש ב' ע"ש, צרכ ב', עם ע"ש, סניגור.
ל"א	.	אצטלה, מגפיים, עסק א', אתר.
ל"ב	:	נסך ב'.
ל"ג	:	אדרכתא.
ל"ד	.	אוחה, נחם, נחש.
ל"ז	.	פטרוזא.
ל"ח	:	טרסית, לתך א', הסת.
ל"ט	.	משפחה.
—	:	קן ב', אביי.
מ"א	.	דרורא, כבס ב'.
—	:	הלך, ספר ב'.
מ"ב	.	עפץ ע"ש, סטר, מסחתא.
מ"ג	:	קת.
מ"ד	:	אמפולי.
מ"ו	.	תבליא, גזם.
—	:	אביי, זוו.
מ"ז	:	עקב א', ב', תר א' ע"ש, דהן.
מ"ט	:	כי ב', אי.

הוריות

דף	עמוד	ערך
ג'	:	שב ד'.
ד'	:	פלא א'.
ח'	.	שב ג', כט א'.
ט'	.	גז ב', דל ד', אשם.
י'	:	ישר ע"ש.
י"א	.	מטמטם.
—	:	משח א', רב א'.
י"ב	:	קמי.
י"ג	.	קל ד', רב א', אמרכל, גגמי.
—	:	שפת א', חרחר א', חמש, זמלסטר, יתיכים, כורדק, סנף, אחר ג', קמר.
י"ד	.	סן ג', מר ב', חט ה', אביי, נחמני, חרף ג', מתן ב'.

עדיות

פרק	משנה	ערך
פ"א.	מ"א-מ"ג :	די, דבר א', פקר, יד א', וסת, לשון א'.
—	מ"ח :	שר א', שף, צרד.
—	מ"י-מי"ד :	אספרי, חף א', דבר א'.
פ"ב.	מ"ד-מ"ה :	טרף א', מפים ע"ש, רס ב', לפס.
—	מ"ז-מ"ח :	ער ח', סנדל, מדרס, חף א' ע"ש.
—	מ"י :	קל.
פ"ג.	מ"ג-מ"ה :	מע ע"ש, פרס א', חצל, מדרס, קלע ב', גלג ח'.
—	מ"ח-מ"י :	ארן א', אבן שעות, טן, תל א', גלם א', זקף, גרץ, חר ב'.
—	מי"ב :	קרד, קרצף.
פ"ד.	מ"ב :	דקר א'.
—	מ"ד-מ"ו :	גדש א', כרם ב', גלגל ב', טפח ב'.
—	מ"י :	כלכל.
פ"ה.	מ"ב :	חרדלית.
—	מ"ו-מ"ז :	פקד, ירק, דגם, דכמה, אחר א', פק.
פ"ו.	מ"ב :	שכב, טדף.
פ"ז.	מ"ג :	זחל.
—	מ"ה :	קל ז'.
—	מ"ז-מ"ט :	ארך ג', חלי א', סף ב', מרש ע"ש.
פ"ח.	מ"ב-מ"ד :	הרהן, עסה, איל, טבח.

מסכת אבות

מסכת אבות

פרק	משנה	ערך
פ"א,	מ"ג-מי"ג :	פרס ד', זג ג', סעד א', ערך, רש, רשות, נגד, תג.
—	מט"ז :	אמד.
פ"ב,	מ"ג :	רשות.
—	מ"ה-מ"ז :	עם ע"ש, קפד ב', ישדר א', טף ד', עטף ב', דו ב'.
—	מ"י :	עקם ב'.
—	מי"ד :	שקד א'.
פ"ג,	מ"א :	בר ו'.
—	מ"ח :	תקף א'.
—	מ"י :	אסטמה, סח א' ע"ש, עם ע"ש.
פ"ג,	מי"ב-מי"ג:	קל א', נח א', שחר ג', סג א'.
—	מט"ו-מט"ז	צף א', סעד א', רשות ב', קף א', פנקס.
—	מי"ז-מי"ח:	שב א', קן ג', תקף ב', גמטריא, פרפריות.
פ"ד,	מ"ה :	את ב'.
—	מי"א-מי"ב	פרקלט, קטיגר, תרס, סנדל, כבד א'
—	מט"ז :	פרוזדור, פרוסדור, טרקלין.
—	מי"ח :	אל, שדר א.
—	מ"כ-מכ"א	קנקן א', או.
פ"ה,	מ"ה-מ"ז :	צף ה', לן א', כתב, צבת ד', גלם א'.
—	מט"ו :	ספג.
—	מכ"ב :	פך ב'.

ברייתא דאבות – אבות דר' נתן – מסכת דרך ארץ רבה

ברייתא דאבות

פרק	ערך
	שגי, מלך.

אבות דר' נתן

פרק	ערך
פ"ה .	צדוק, ביתוסין.
פי"ד .	דמוס ג'.
פכ"א .	סח א' ע"ש.
פכ"ד .	כלנס א'.
פכ"ז .	כבד א'.
פכ"ח .	ענג א' ע"ש.
פל"ד .	נקד ג'.

מסכת דרך ארץ רבה

פרק	ערך
פ"י .	אפיקריסין.

זבחים

דף	עמוד	ערך
ג'	.	שטף א'.
ו'	.	נהר ב', קף י"א.
—	:	לב א', משך.
ז'	:	קף י"א, פרקלט.
י'	:	חל י', מר ב'.
י"ד	:	אצטוה, שף ח'.
ט"ו	:	טבל ב', חסר.
ט"ז	.	ישב.
י"ה	.	רשל.
—	:	שזר א', בד ג', פצל, זע ב'.
י"ט	.	צלצל ג', כפה.
כ"א	:	מכנה, חמר י' ע"ש.
כ"ב	.	יבחוש, קרח ד'.
כ"ב	:	ערל, דרום.
כ"ה	.	כפר ט'.
—	:	ורידין, זנק, זחל א', צרם.
כ"ז	:	זב ב'.
כ"ט	:	פגל.
ל'	:	זת.
ל"ה	.	אסטווה, אצטוה, רטב א', קף ג', אלל ע"ש, שלל א'.
ל"ו	:	מרגל ב'.
ל"ז	.	ברך א'.
—	:	טפף.
ל"ח	.	גגד ב', מצליף, טהר ב'.
מ"ג	:	מר ב'.

זבחים — מנחות

דף עמוד	ערך
מ"ה:	נם א'.
מ"ח.	קבע, פטרוזא ע"ש.
נ"ב:	אמר ו'.
נ"ג:	משך, שך א', נם ג', טרף ג'.
נ"ד.	חף ד', טפלם, מהה.
— :	טל י"ב, ניות, הן, קלע א'.
נ"ה:	פשפש ג', פרפר א'.
נ"ו:	עשר אחר ע' עסק, זכר.
נ"ז.	שלש.
— :	חץ ג'.
נ"ח:	שב ז' ע"ש.
ס"א:	שב, נם ג'.
ס"ב.	אשר ד', כרכב, בול א', שרק ב' ע"ש.
— :	נזר, גרם, כבש ה'.
ס"ד:	ססג, מראה, זפק, מלק א', מפרקת.
ס"ח:	גף, חט ו'.
ע"ד:	עמד א' ע"ש.
ע"ז.	עבר ב'.
ע"ט.	מן ד'.
פ"ג:	מר ב', עכל ב'.
פ"ח.	טר ב', פרת ב'.
— :	מר ב', דק.
פ"ו.	כל.
פ"ח.	נתר.
— :	אנבל, למה א', סמך ע"ש.
פ"ט:	מר ב', זכר ע"ש.
צ' :	כסף.
צ"א:	אר ג', ספל.
צ"ב.	דבר א'.
צ"ג:	כפר ט'.
צ"ד.	(ערב) [צ"ל עצב] ב', אברזין, לשלשת, שכשך, אבלוסטוס, בטן ב' ע"ש.
— :	כסכס.
צ"ה.	רצף.
— :	מרק ב', טח א', בביא.
צ"ו:	ארקפט, מתניתא, תן א'.
צ"ז.	עיי"ע מרק ב'.
צ"ט:	מגרף ע"ש, אן, שלם א'.
ק"א.	מדעה.
ק"ד:	תך א', מר ב'.
ק"ה.	קלס ג'.
ק"ו.	טמא.
ק"ז:	קדש א'.

דף עמוד	ערך
קי"א.	שר ו'.
קי"ב.	גת א', צק א', כל א', חסר, קלע א', צף א', זב.
קי"ג:	ארזלא, צל, שנער.
קט"ז.	ער א' ע"ש.
— :	שקל א', מרג, מטה, מרבן, עז א' קרקס ג' ע"ש.
קי"ז.	פלך ב'.
קי"ט:	משך, שך א'.
ק"כ.	בם.

מנחות

דף עמוד	ערך
ד' :	שב ג'.
ו'.	קרט ב' ע"ש, ברץ א'.
ז'.	בס א' (טפס) [צ"ל טפח], קלף.
— :	כפר ט'.
י"א.	זרת, קמץ א', אצבע, גדל א', דבק.
ט"ו:	נסך ג'.
י"ז.	אביי, ען א'.
י"ח.	מץ, חב א', צהב א'.
כ"א.	בן ב', אסתרוקנית.
כ"ב.	מרג, מטה, מרבן, עז א', קרקס ג', בל א'.
כ"ג.	שכשך, נבל ב'.
— :	קצח.
כ"ד:	מדרס, בקת.
כ"ה.	דם ג'.
כ"ז.	עכב, שני מזבח, זק ב'.
כ"ח.	עשת, גרט, פמוט.
— :	גסטרון, אכסדרה, חצר ב', בעץ, כס ד' תפוח, פרח א'.
כ"ט.	מכל ב', חסך, קץ ה'.
— :	קץ ה', תל ב', מקולין, זיון, חטר, סעד א', תג.
ל' :	גרד א', רם, מקום ע"ש, שאל.
ל"א:	אפץ, קבה א', זנב, דכסוסטוס.
ל"ב.	אטבא, נהג א'.
— :	אמת, מלבז ע"ש.
ל"ג.	צר ה', אבקתא, נגר א', ארכובה, אסתוורא, שלש.
— :	טל ב', שמאי ע"ש, אכסדרה, רם, הרזק.
ל"ד.	לול ב', עד ד', פצם.
— :	טפח, חרץ א'.
ל"ה	טל ב', בר ד', תתרה, מעבר, קלף ג', טבלא, שלח ג'.
— :	גרדם ב', צרדה א', כף ח', פשט, ניות.

מנחות

דף עמוד	ערך
ל"ו .	שח א׳, עבר ב׳.
ל"ז .	יד ב׳, קבורת, רפס ג׳.
— :	צהב א׳ ע"ש, בצר ג׳, צארי, חט ג׳, עיי"ע כל.
ל"ח :	אריוך, חלי ר׳.
ל"ט.	תכף, גרדם ב׳, חלי ד׳.
— :	פתל, שר ה׳.
מ׳ .	תמה א׳.
מ"א.	סך ט׳, סדן, סרבל, קפסא, זקן.
— :	קלא אילן, קצר.
מ"ב.	ציץ ג׳, בק א׳, גדל ב׳.
— :	קץ ד׳, גם ג׳, גרד, סס, טל ב׳, אודרא.
מ"ג .	אפרד, תם ג׳, פרזומא א׳.
— :	תפל ג׳, מאה א׳ ע"ש, אספרמק.
מ"ד.	חלזון, גפא א׳, תפל ב׳.
מ"ה.	סר ג׳.
— :	חמש, בא, שב ג׳.
נ׳ :	צר ג׳, מגן, תפיני, גשף.
נ"א .	תבמש, יגל.
נ"ב :	בד.
נ"ג .	אב א׳, אדיר, ידיד.
— :	טב א׳.
נ"ד .	קש ג׳.
— .	אמד.
נ"ה.	מקצוע ב׳,
— :	כל א׳.
נ"ז .	אכל א׳, ככא, אקלידא, קלד.
— :	אש א׳.
נ"ח :	לא א׳.
ס׳ .	טען א׳.
ס"א.	על א׳, נע ב׳.
ס"ג .	מחכת, חב ב׳, רחש ב׳, כלבוס ב׳, תפוח, בלויט, כפח א׳, רעף.
ס"ג :*)	עמר ג׳.
ס"ד :	גג, עין א׳, נעץ ע"ש, זב א׳, פתח א׳.
ס"ה.	רש ב׳, צדוק, ביתוסין, פט.
ס"ו .	אבוב, קל ג׳, גרס, כרמל, עלס ע"ש, נשא ב׳ ע"ש, מרח ע"ש.
ס"ז .	גלגל ג׳, בעל.
ס"ח.	בר ד׳, נף א׳,
— :	צהב א׳.
ס"ט.	סיל, קפיפה.

דף עמוד	ערך
ס"ט :	עדי ע"ש, רסן, רזניקא.
ע׳ .	דבר א׳, זרע.
— :	גלב, דשר.
ע"א.	דר, סדן ה׳, צבת ג׳, גמז א׳, גז י"א.
— :	קרסם א׳, גמר ב׳.
ע"ב.	אלנטית.
ע"ג :	אבזר.
ע"ד :	כי א׳.
ע"ה :	חבץ ב׳, ערס ג׳, תרת.
ע"ו .	שף ב׳, בעט.
— :	חס, סא ב׳.
ע"ז .	אן א׳, זיין.
ע"ח.	ועודות, אנתא.
ע"ט.	לב א׳.
פ׳ .	לטד א׳, אן א׳, מח.
פ"א.	ען א׳.
פ"ב :	תרבץ.
פ"ג :	מכמס, זנוח, אלפא א׳, יוחני א׳, תכן א׳, מת א׳.
פ"ה.	זבל, אבק א׳, כרזים.
— :	תקוע, רגב, אנפקינון, גרגר ב׳, צף ה׳, פלמטום, עזק א׳, פשל.
פ"ו .	סטכת, סטכטון, גרגר ב׳, עטן.
— :	חס, גר א׳, קרחיים, חטלים, זבל, אלייסטון, הלייסטון, עשן א׳, דל א׳, רגל, קמח, גר ב׳, קש א׳.
פ"ז .	כד.
— :	נקד ג׳, טרטן.
פ"ט.	תבמש, חס.
צ׳ .	גדש א׳, ברץ א׳, עכר א׳, ספק.
— :	קץ ג׳.
צ"א.	פלג, א׳ ע"ש.
צ"ג .	תכף.
— :	צואר, חבר א׳.
צ"ד.	טפס ד׳, תב ז׳, תלה, עיי"ע ספן א׳ בדפ"ר.
צ"ה.	דקרן.
— :	עזרה, בית פאגי, פגי, לחם א׳.
צ"ו .	חבת, זרדיהז, סנף, פצל.
— :	פרקד א׳, פשט, דלפק, שש א׳.
צ"ז .	אכסלגס, מסמס ב׳, קעה, קסיה, טהר, בנני.

*) פרק ששי ר׳ ישמעאל ובסדר בעל הערוך פ׳ ״ כמו בסדר המשנה.

מנחות — בכורות

דף עמוד	ערך
צ"ז :	חק.
צ"ח .	שתי א', אם א', תרף, פה א'.
— :	רחק.
צ"ט.	שבר א'.
— :	תקף א', משנה, אף.
ק' .	ים, ברק ב'.
— :	קף י"ד ע"ש.
ק"ב :	חב א' ע"ש.
ק"ג :	קרטב, פלטר.
ק"ד :	טגן.
ק"ז .	נסך ב', כל ב' ע"ש.
ק"ט.	חניו, אונקלי, צלצל, שחק.
ק"י .	חרם א', קטר ב'.

בכורות

דף עמוד	ערך
ג' .	טף ה', חד א'.
ה' .	קונטרקוס, קבייסטס.
— :	לב, רפידים, שט.
ז' .	קלוט.
— :	ירק, גז ח', חלי, פרש ד'.
ח' .	דלפן, אווז, לוז ב', תת א', פרדלס, קף י"ד, קיסף, בנות שבע ע"ש, אפא, אפעה, שבע א'.
— :	סב, תפח, דרבון, דץ א', כדי א', כדן, סארי א', זגתא, רציצא.
ט' .	תגר ג', תיובתא.
— :	שלק.
י"א .	רגיא, שלק.
— :	מרח.
י"ב .	דם.
י"ג :	מע א'.
י"ד :	טב א'.
ט"ז :	על א'.
י"ז .	צמצם, שם ג'.
י"ח .	כפנת ע"ש, כפר ב'.
— :	שם ג'.
י"ט .	דפן א'.
— :	עז א', טנף, שפיר.
כ' :	אח ב'.
כ"א :	חר ב'.
כ"ב .	פקא, קפיפיום, נער ג', ער א'.
כ"ג .	נקר, נבל ג'.
— :	טמא, קב א'.
כ"ד .	ערב ב'.
— :	קפץ א'.
כ"ה .	סבר, פסק.
— :	מדבלל ע"ש.
כ"ו .	בחר ע"ש.
כ"ז .	כסא א'.
כ"ח :	אם, חמר א', ממחה, אילה א'.
כ"ט.	קל ג'.
— :	צור, זק ב'.
ל' .	מרכנתא, דייר.
— :	כנף א', סלסל, קמע א'.
ל"א.	קרח, תכתק ע"ש, אטלס, מן ח'.
— .	קדם א', סרס, עקס, עקץ א', דב ג'.
ל"ב.	שב ג'.
ל"ג .	טמא, רגל ב'.
— :	אחז א', קז ע"ש, תרף ב'.
ל"ד :	קץ ד', דר א'.
ל"ה.	דל ג', קזדור, פגיון, חט ד', פע א, ע"ש, לגם.
ל"ו .	נהר ב' ע"ש, מה, תרס.
— :	ארפס.
ל"ז .	נמק ע"ש, קין י"א, פגם, סחס, פרך א'.
— :	קרח א', מל, הנדא.
ל"ח.	פשט, מדרם, רס ג', חרין ב', תר ט', דק, ברק א', תבלול, חלזון א', ענב ג', סרה א'.
— :	חוור.
ל"ט.	תר, חט ד', נם א', תאם.
— :	צרם, מעוך, נתק א' ע"ש, זבן א', פצל חלי ב'.
מ' .	אכוזו, הרנז, שחל, כסל א', גלגל ה' רב א', לשון א', אכם, צר ו', שפור.
— :	ערקב, קפץ.
מ"א.	חזז, זהם, שחין.
מ"ב :	טם ב'.
מ"ג .	בלן ב', לפת, מקב ע"ש, שקט, שקיפס, פכ י', חטר, קרח, קלוט.
— :	קדקד, זבלגן, גבן ב', חרם, סלד, בלם א', טף א', סך ד' ע"ש, זגדום, צרן, טרמות, דלף, טרד, רס ג', זוור, לפן, תמן,
מ"ד.	דק, ברבל, צמם, צמע, צמח ג', טלף, גם א', גר ג'.
— :	כף ו', קצר ג', בן הנפל, נאלא א' ע"ש.

בכורות – חולין

דף עמוד ערך

משעכן ע"ש, שעבז, בעל, קק ג', גרב, ערקא א', בי מדרי, עמד א', סלן, אשף, חשף, קש א', פקס ג', עקל, פקא, יתר, תר ד', קשן, קלבן, שפנר, כסת.
מ"ה. טרף ה', צר ה'.
— : נחר א', לווקן, כפה, גבה א', בעל, דל ג', שמט ב', אצבע, טפיח, פתיא א', קעילה.
מ"ו . סנדל, שפיר.
— : תיובתא, פדחת.
מ"ז . ער ג', זהם.
— : שפיר, גנן ב'.
מ"ט. אדרכתא.
— : צר ט', אסתרא.
נ' . הדריינא, טרינא, שף ט"ז, פרט א', קַנטר.
— : תקע, סלע.
נ"א. דרכון, סג, סל, קרח א'.
נ"ב : חפר א', שלף.
נ"ג . עשר אחר ע' עסק.
— : מן ד'.
נ"ה . אכטליות ע"ש, נמר ג' ע"ש, ירדן ע"ש, לשם.
— : כף ב' ע"ש, מפוץ, זחל א', זכר, קלבון.
נ"ו : זכר, קלבון, תפס.
נ"ז : בר יוכני, נשא ע"ש, עלם ע"ש.
נ"ח . פרס א' ע"ש, קרח.
— : זכר, סקר א' ע"ש.
נ"ט . מן ב'.
ס' . קונטרס ע"ש.

חולין

ב' . ערך.
— : חל י"ה, חרב ב'.
ג' . צר א'.
— : עלף.
ד' . דקר ב', מסמס.
ה' . ערב ג', נער, ערל, תיובתא.
— : שב ג', דע, בהל ע"ש.
ו' . בעל, יאו, בהל ע"ש, מרים, אלנטית, כרשן, רם, קל ד'.
— : ר', עם ע"ש, עיי"ע אשת.
ז' . גדר א', זה, בהל ע"ש, קף ב'.
— : צהב א', יימים, נקף ב', גף א', עלת, בצע ב'.

דף עמוד ערך

ח' . לבן ג', חד ב', פס ז', נפת, רמץ א', נפס, חבט א', ברז א', קל ד', קרבן.
— : גז י"א, בלתא, סחף א', תרץ.
ט' . שה א', דרס א', גרם ה', בקר א'.
י' . שלש, מלפפון, רחש א'.
י"א . סל ב'.
י"ג . כנמא.
י"ד . חל א'.
— : מקפה.
ט"ו : מגל א' ע"ש, תרם ג'.
ט"ז . מכנה, סדן ג' ע"ש, בדק, וו.
— : סמניא, שן א'.
י"ז . קתל.
— : אגר, מסכסכת, על א', ססא, טלען, טפר א'.
י"ח . חגר ב', פרת ב', טפל, גרם ה'.
— : גהר ב', חד ב', גס ב', חט ה', אביי, סכרא.
י"ט . הלך, שפוי, חלק.
— : פרע (סער) [צ"ל שער], ערף, צואר.
כ' : דרס א', חלד א', גרם ה'.
כ"א. אשתומם, מלק א', מפרקת, גסטר א'.
כ"ב . צהב א'.
— : זהב, עלעל.
כ"ג . פלג א' ע"ש.
כ"ד : רת ג', בר ה', שלח א'.
כ"ה . שטף א', גלם א', שף ב', שבץ, כרכום ע"ש, טנס א', אגן א', חט ו'.
— : שקה, קלבון.
כ"ו . קרטב.
— : קף ד', בדל.
כ"ז . ורידין, שח ב', חט ב', שה א', דרס א', זב א'.
— : פדר, רק ג' ע"ש, קשקש.
כ"ח. יניבא, לכא, מפרקת, תיובתא, מסמס ע"ש, קע.
כ"ט. קרץ א', טרק א'.
ל' . פרע.
— : דרס א', קולמוס, ז' צ' גרם ה', שחט, אזמל, סכין א'.
ל"א. פקתא, מכנה, כרת ב' ע"ש.
— : חרדלית, כף י"א.

חולין

דף עמוד	ערך
ל"ב.	גרם ה׳, שח ז׳, בקר א׳, חביב. ושט א׳, גרגרת א׳, גרם ה׳, מתן ב׳, הלד א׳.
— :	נסטר א׳.
ל"ג :	אכל א׳.
ל"ד :	זד.
ל"ה.	פרס א׳.
ל"ו .	קלח, צרד.
— :	טבה, דך ב׳.
ל"ז .	סכן, פרכס, זנק, כש ד׳.
— :	דם ג׳, כם ח׳, בקע.
ל"ח.	כש ד׳, אביי, גע, שת ד׳, תרז.
— :	דם, פרוש, רפרף א׳.
ל"ט:	רש ב׳.
מ׳ .	שלשול, גד א׳.
מ"א.	אגן, עגל ח׳, חק ב׳.
— :	בבואה, עכר א׳.
מ"ב .	שזר ב׳, ידק א׳, כרס א׳, מסס, נץ ד׳, גז א׳, גם א׳, טרף ג׳.
— :	עיי"ע קדח א׳ נוסח׳ שלי׳ לפנינו, בקה, פטם, שף ט"ו, דל ב׳, חבס ע"ש ומ"ש.
מ"ג .	פע א׳, גמד א׳.
— :	קרט ב׳, בר ד׳, תרבץ, קווץ א׳, בלעם.
מ"ד .	(סער) [צ"ל שער], גם א׳, דל ג׳, קסל ג׳.
— :	שמש א׳, קרח ב׳ ע"ש.
מ"ה.	כנף א׳, תחת, חת.
— :	קדר, קן ב׳, אב א׳, אביי, מסמס, מז ב׳, סר ב׳, טר ה׳.
מ"ו .	אגף, פולמוס, רד א׳, דל ג׳, ער ג׳, טרפש, כתן, ורד, גלד א׳.
— :	אהן, אווש, בץ א׳, מץ, כווץ, טרש ב׳, אכם, חז, קף א׳, בע ד׳, אן ב׳.
מ"ז .	סל, אביי, בר ד׳, ענניתא.
— :	אפי, אופתא ע"ש, חז, שע א׳, כחל א׳, דיו א׳, כשות, אוטם, אווש, בץ א׳, מץ, כווץ, טרש ב׳, קניא, שרייק.
מ"ח.	צמח א׳, אן ב׳, רב ג׳, סבך א׳, קרם א׳ ע"ש, מזדנדזין, מגל ב׳, קף א׳.
— :	גלד א׳, כנדי א׳, טנר, קף י"ג.
מ"ט.	עב ב׳, קשייתא, רבל, כל ד׳, מראנה.
— :	תב ב׳, רש ב׳, חס, בסתק, ברכש ב׳, חל י"ב, טרפש, המצא.
נ׳ .	יתר, טרכנתא, הסס, חסס, מהסס, גם א׳ ע"ש, שקר ג׳, קף א׳, ערג, חלי ב׳, חל י"ב.

דף עמוד	ערך
נ׳ :	בק, סרק א׳, סן א׳, אסטומכא, טל ע"ש, פרע, קר א׳, צפא א׳, עב ב׳ ע"ש.
נ"א.	גלד א׳, טרח, חשל א׳, אפמא, שגדן, דו, צמר, פתק, מתן ג׳, פסק.
— :	טבח, שפל, עף ג׳, אזל, דק א׳, נפס ב׳, בזר א׳, גבר, תמהתא, קטם, נהל.
נ"ב .	בזגא, חמץ, הפצי, שרק ב׳, חבש ב׳ ע"ש, דבק, קן ב׳, גסטר א׳, אסיתא, בכן, חבס ע"ש.
— :	שלהי ב׳, נמיה, סחף.
נ"ג .	זהר, מצוי, קרקר א׳.
— :	(שרקף) [צ"ל שרכף] מסמס ע"ש, תלה.
נ"ד .	רב א׳, כף א׳, נהר, אטלקי, גב ד׳, אס, חרת, גלד א׳, טרפחת, שלפוחית, בקה, פיטמא, שף ט"ו.
— :	נב ב׳, פתר א׳, קרדיינא, דק א׳, קרקר, סמך.
נ"ה :	חוור, סמך, מגל ב׳, צמק, שחם א׳, פרס ב׳.
נ"ו .	קרקבן, דק א׳, חמד א׳, טרף ב׳, רץ, בץ א׳, מץ.
— :	זפק, נץ ג׳, כן.
נ"ז .	נקר א׳.
— :	קרם ג׳, שפפרת, טרטי א׳, הרמן א׳, הרק, קרויה.
נ"ח .	ספן ב׳, כח א׳, שחלא ב׳, אב ב׳.
— :	כד, בק ג׳, דדב, אמר ב׳, קרנס ב׳ ע"ש, גבתא, הבלילא, אחז א׳, עשן א׳, הרדף, תייקא, קרט ב׳.
נ"ט .	גריתא ע"ש, בטיתא, נקר א׳, תלה, און ע"ש, קרסל א׳, חף ב׳, סנפיר, קשקש אחרון, גב, גם א׳, גב, ד׳, שתי ע"ש.
— :	טלף, חדק ב׳, כרך א׳, הדר ב׳, כרביז, קרש, טגרוס, אברא.
ס׳ .	צבת ב׳ ע"ש, גנד ב׳, כנש, זלח, סתר ע"ש, דל, סליל, בסתרקי, כרס א׳, פרס ב׳, גנב, צב א׳ ע"ש.
— :	שרג א׳, טהר, בזר א׳, שסע, גב, שדר ע"ש, קנג, גנג ע"ש, בלסטר, עוים ע"ש, אדנדקי ע"ש, מרוס, צדון ע"ש, עבר ב׳.
ס"ב .	זרזר, סנונית, סרט ב׳, תסיל, דייציפי ע"ש.
— :	כבשן ב׳, ציץ, כרזי, כר, צראדא, בראדא, מרדה א׳ ע"ש, חבה א׳, סגה,

חולין

דף עמוד	ערך
	הרנוגה, תלשמי, נחילנא, בר נפחא, קרקבן, תרנגול, גרתא ע"ש, אנדרפתא פרז, כניא ע"ש.
ס"ג .	בת מזגא, שקט, מרזמא, דכיפת, לקני, כמן, קק, תחתא, בואת, קרפדאי, קאת, קק א', שרק, גלל ב', עמק ב', בר הדיא, שרנקא, דיו אחרון.
ס"ד .	כד, חד ב', חלבון, הלמן, טרף א', רקם.
ס"ה .	זחל ב', אסקרה ע"ש, רשון, נפל א', נדיין, יוחנא, ערצביא, רזבונית.
— :	גבח ב', אשכף, שחלנית, קרסל א', חף ב', צרצור.
ס"ו .	סלתנית, אפיין, עפיין.
— :	אקונס, כספתיאס.
ס"ז .	שף ה' ע"ש, צבת א', יבחוש, סנן.
— :	זיז ב', כלס, קקני, אס, מראנה, דרן, שלשול, חפושית א', גדל, גא א'.
ס"ח :	קלוט, עפר א'.
ס"ט .	בן פקועה, פקע ו'.
ע' .	אח ב' ע"ש. גם א'.
— :	כף א'.
ע"א .	חיה.
— :	לפתן.
ע"ב .	גלל א' ע"ש.
— :	סתר א'.
ע"ג .	פר א'.
ע"ד .	בן פקוע.
— :	גם א', קשקש ב'.
ע"ה .	קרמע.
— :	שה א', פרם ב', רם, דמאי, חזר א', שאל.
ע"ו .	צמת, ערקומא, פרע, אביי, בטרי, בלט, אשן א', זג ח', נפץ, סרבל.
— :	ער.
ע"ז .	חס, קרט ב', אביי, לקט, רם ב', מסמס, רר ע"ש, קד א', זרף ב', שליה.
— :	צק ב', דם.
ע"ח .	קבר ד'.
ע"ט .	צנף, גנב, דייספק.
פ' .	רשאי, עז א' ע"ש, באלה, תרבלא.
פ"א .	תר ה', אזדא.
— :	נחר א', גרם ה'.
פ"ב :	חט ה', תר ה'.
פ"ג :	כוי, בל א', גרר א'.

דף עמוד	ערך
פ"ד .	לפס, שפת ב', אב א'.
— :	עשתרות, חרש א', פשר א', צב, צייץ, כתן, חוור, טב א', אמר ו'.
פ"ה .	גרם ה', נחר א', בא, שב ג'.
— :	יניבא (יניכא), אנבא, בביתא.
פ"ו .	ער ג', טפח ד'.
פ"ח .	דק א', חל ב', חרס א', נף ב', גס א'.
— :	ברך ד', כחל א' ע"ש, זרניך.
פ"ט .	ארפכס, לא א', בלם א', אלם א', שלל א'.
צ' .	עכל ב'.
— :	חלץ א', תפוח, גוזמא, כלנס, רב.
צ"א .	טפל ב', ש' א'.
— :	זרח, דיוקן, קבייסטס.
צ"ב .	קנוקנות, תם ג', אתכליא, תת.
— :	מקולין, חט ו', גם א', שפי א', פקל מרט ב'.
צ"ג .	חוור, מתן ג', פרק א', נהר, אקליבוסתא, קליבוסת, רש ב', דק א', עקץ א', חט ג', כפל, קרם א', מקר א', גם א'.
— :	חשל א', שרייק, אמץ, מזרק א', שב ו', צמת, רש ב', דק א', בר ד', קלה, פרע.
צ"ד .	אנפק, קשקש.
— :	כרז א'.
צ"ה .	סף א'.
— :	חל י"א, סל, פרוותא, אדק ג', מעבר חרז א', כרכש, קבר ג'.
צ"ו .	בר פיילי, גם א'.
צ"ז .	פע ב', מן ד'.
— :	מלח א' ע"ש, כבש ב', כחל ב' ע"ש.
צ"ח .	דקל א', בשל.
צ"ט .	תבל.
ק"א :	שמד, תם ג'.
ק"ב :	קלניתא.
ק"ג :	גרם א', חנף, מפת.
ק"ד :	אפיקורין.
ק"ה .	אקושא, הלך, סר ב', פתכא ע"ש, צנר ג', בדק, קנס, סנטר ב', פע ב', זהם.
— :	סלה, קרט ב', צרדה, נקד ב', סר ה', נבל, יבל, הפיא, רתח ע"ש, ברסם, שלף ב', שפך, שקל, דר ג', צב ע"ש.
ק"ו .	בת ברתא, ספר ג', פרק א'.
— :	עד ה', טען א'.

חולין — ערכין

דף	עמוד	ערך
ק"ז	.	פקתא ע"ש, ארת, קפד ב', כוז, כפש.
—	:	בל', גבל א', בלם א', אמץ ע"ש, שבתא, סף א'.
ק"ח	.	אזור.
—	:	נער ב'.
ק"ט	.	כחל ב'.
—	:	שבטא, גרתא, זויק.
ק"י	.	אביי, מר ב', קדה, חלף ג', קף י' ע"ש, קפאי.
קי"א	.	קף י"ב, גם ד', מח א', מלתא א', שרג, סרך ב'.
—	:	בי זוגי, שבן, קף ד' ע"ש, מלה א ע"ש, כבש ב', פנך א', קפל, שף י"ד.
קי"ב	.	כמך, מלח א' ע"ש, פל ג', תבל, המר א', תמר ג', גלל.
—	:	שף ה'.
קי"ג	.	מלה א' ע"ש, כבש ב', חל י"א, גלל, כרכש ב', הדר ג', כן, פטר ב', מפרקת, עיי"ע אמץ וגי' הרי"ף והרא"ש, גד.
קי"ד	.	אה ב'.
קט"ו	.	קדש ד'.
קט"ז	.	טווס.
—	:	פרש ד'.
קי"ז	.	רם.
—	:	רטב א', חל, קף ג' ע"ש, פרמא ב', אלל, מדרקא (מרדקא), טלף.
קי"ח	.	יד ב'.
—	:	פיטמא, נץ א'.
קי"ט	.	קלח א'.
—	:	קלח א', שדרה, חל י"ב, מלען.
קכ"א	.	חרמום.
קכ"ב	.	חטר, בית בשת, בשת, שטח א'.
—	:	רב א', גשתא, טל ב', גבל א'.
קכ"ג	.	לגיון, קרקפל, שטח א', רגל ב'.
—	:	חלם, מדרס, קצע ב', פל, גר ג', טפל א'.
קכ"ד	.	צלק, גסטר א', מעפרת, משבזג, צב ב', סב ד', סט א', תרט ב'.
—	:	רד א', ערב ג', סמך, קלית.
קכ"ה	.	שף ב', דקל ג', קשקש ב' ע"ש.
—	:	סרג ב'.
קכ"ו	.	שקף, שלי א'.
—	:	תרווד, גלל א', דפק, רקס.
קכ"ז	.	בן הנפל, סלמנדרא, ביברי, דל ג'.

דף	עמוד	ערך
קכ"ז	:	אר ג', פרס א'.
קכ"ח	.	חלב ב'.
—	:	גב ד'.
קכ"ט	.	עץ, כף, פל.
—	:	ער ג'.
קל"א	.	אנפרות, שרש.
—	:	פאר א', עזרה.
קל"ב	.	טן ה', רשם.
—	:	מסחתא, דד א'.
קל"ג	.	אנס, עדן ב', צרב ב', אביי, עגל י', נזף, שן ג'.
—	:	כסף, פע א', עשר אחר ע' עסק, קדש א'.
קל"ד	.	גזל, חר א', לקט, בן ערל ע"ש.
—	:	קם ב', זרוע, פרק א', סבך ב', פקא, המר ב'.
קל"ה	.	פרס א', צוי, מחק.
קל"ו	:	אשן א', תלת, זכר ב'.
קל"ז	.	מלבן, כרע, שלש.
—	:	לשון א', אב א', אביי, זק א'.
קל"ח	.	פקה ה', כף א', כפה, צף ח', קלח א'.
—	:	יון א', רדס, קרא.
קל"ט	.	גז ב'.
—	:	מפיח, קר ט"ו, מל ח'.
ק"מ	.	כשר א', תקל.
—	:	תסיל ע"ש, מזר.
קמ"א	.	קם ב', לא א', נתק א'.
—	:	תמא א', פרסק, טרף ב'.

ערכין

דף	עמוד	ערך
ב'	.	ערך.
—	:	קטן א'.
ג'	.	קטן א'.
—	:	דר ב', כפה.
ז'	.	פאה א', ב'.
ח'	:	כבש ד' ע"ש, נשא ע"ש.
ט'	.	תרה.
י'	.	גר א', חל ה' ע"ש, אבוב, מכתשי, הרדולים, טבלא א', מגרף, גמד.
י"ב	.	גל ז'.
י"ג	.	צלצל א'.
—	:	גבל א' ע"ש, תבל, צער, נו.
י"ד	.	חלת א', סווטמי, הרב א', סדן א'.
—	:	טרש ב', שפל, מכס ב', כאור.

ערכין—תמורה—כריתות

דף עמוד ערך

ט"ו : לשון א', לא א'.
ט"ז . ברך א', סמך ע"ש (כבד) [צ"ל בגד], חש א'.
— : פט ג', קסם א', כח ג' חר ו', אכסניא.
י"ח . קל א'.
י"ט . מרפק, פרק א', כפר ח', שפכי.
— : קדש א', קב א', אסתוורא.
כ' . כבד ג'.
כ"א . סדר.
— : סר, על א' ע"ש.
כ"ב . קלף, ער ג', צר ב', תם ג'.
כ"ג . קנוניא, רשע.
— : סדר, מעצד, אכר.
כ"ד . קל א', גרע ע"ש.
כ"ה . סונדיון, גרע, נגאן ע"ש, שדה, גרע.
— : יעידה, עבד א', רטש.
כ"ז : על א'.
כ"ח . דסמורין.
— : חרם ד', על א', טב א'.
כ"ט . נר ג'.
ל' . חר א', כסף ג'.
— : אביי, בן עזאי, אבק א' ע"ש, דח ב'.
ל"א : שחן א', חלש.
ל"ב . חלס, מצולה, קצר ה', חקרה, גש, ידפת, שר ג', איגר.
— : קדש א'.
ל"ג : טר.

תמורה

ב' . ספג, חבר א'.
ג' . לא א'.
— : לא א'.
ד' . מל י"ב.
— : לא א', הרמן א'.
ו' . מרח.
— : אבק א'.
ח' . אר ג', ער ג', סאב ב'.
ט' . בצין, טב א'.
י"ב . דמע, קף ד' ע"ש, פתק.
— : רב א'.
י"ד . מנח.
— : עת.
ט"ו : אשכול, לסטים.

דף עמוד ערך

ט"ז . עכסה, ברך א', יפנה, קנז, עתניאל, יעבץ, ברסיסי [צ"ל בנסיסי] ע"ש, רש ג'.
י"ח . מרג ע"ש.
כ"א . אטלס, אטיטס.
כ"ב . סאב ב'.
כ"ג : תקל א', כפר.
כ"ד . רגל ב', טף ה'.
כ"ח . מקצה ב', עבד א'.
— : צף, בית גליא, כר י', עין.
כ"ט . אתנן.
ל' . מחיר, אתנן.
— : רקע ד'.
ל"א . פד א'.
ל"ב . על א' ע"ש.
ל"ג : אשם, חט, ספק ב'.
ל"ד . צפור ב'.

כריתות

ב' . אוב, פטם א', חלב, חט, אח ב', גדף.
— : מסר ב'.
ג' . אנדרטא, אהב.
— : כן א', ידעוני, קש א', עקם א', אוב, חבר ג'.
ד' : תמחוי, דם ג'.
ה' . בד ב', קפח א'.
— : כי א', הבר ב'.
ו' . קד ו', דו א', קקל, גלדן, כף, צרי, צפורן א', לבן ה', מר ג', קצע, שבל ב', כרכום, קשט א', קלפה, ברית ב', קפרס, עשן א', כפת א', נטף א', אפרסמון.
— : בזר, פג א', שחלת, קטר ב', חלבנה, אגד.
ז' : סנדל, שפיר, חט, גנן ב', דפן א'.
ח' . דגר, מעון, רבע א'.
י' : על א', כט א', דל ד', פרט ג', ער ג', בקר.
י"א : אמר ו'.
י"ב . לאיי.
י"ג . גויה א', פרס א', תקב.
— : טב א', דם ב', הלך, תלמוד, משנה, צפרדע.
י"ד : אסר ב'.
ט"ו . רשע, דל ג', תהב, מחק.
— : תמחוי, צרף ד'.
י"ז : אשם, אותיאום.
י"ח : תר ע"ש.

כריתות – מעילה – קינים – תמיד – מידות

מעילה

מסכת קינים

מסכת תמיד

מסכת מידות

מסכת נדה

דף	עמוד	ערך
ב'	.	די, פקה, יד א', וסת, עד א', פרוש.
—	:	נס ב'.
ג'	.	דבר א', כווץ.
—	:	שלי א', אנן א' ע"ש, שרק ב'.
ד'	.	מהה א', מדף.
—	:	פרז.
ה'	.	מהם א'.
ו'	.	דררא.
—	:	חכר א', גף ב', גלגל ג', חל א'.
ז'	.	טבל ב', כפש, אנחותא, נחותה, תלמוד, ען, אן א', הלך, אנן א'.
ח'	.	אב א', ורד, כפר ד', לטם, קטף א'.
—	:	גז י"א, סרף ע"ש, ער ג', שלש, רשש א', צנם א'.
ט'	:	כדיי.
י'	.	שרף ב'.
י"א	.	קפץ.
—	:	עכר א'.
י"ב	.	נקף א' ע"ש, ערן ב'.
—	:	סדן ה', עד א'.
י"ג	.	יד ב', ער ג', אמתו [אחר ע' אם], שן ג', בלש, עטר א', גוף, רוה, עטף, טבור.
—	:	טרף א' ע"ש, פלניא, (פלמניא) [צ"ל פלמגיא], שנץ.
י"ד	.	כף י', טרטן, פרקד א', בית, אוותיאוס, ותס, אחר ב', כבד ב', סן ג', כתם, מאכולת, רצף.
ט"ו	.	אב א', שחם.
—	:	גז ט', טגור, ברדלס, פרדלס.
ט"ז	.	ארח.
—	:	רק א', בעל, שמש א', ליל, שר.
י"ז	.	נז ח', כל ב', נגסטר, שלש, ותק, ראתן, מלבז ע"ש, מל, פקל ב', שחק.
—	:	חדר, פרוזדור, פרוסדור, מקר ב', לול ב', זקר.
י"ט	.	ירק, חרת א', דהא, קרן א', בר ב', מצף, צף ב', מזג, פכה, פל ב', קרט ב', סייבא, סיינא, אליידין א', פתק ב', בהק, כה ג', קה ב'.
כ'	.	קלר א', קרן ב'.
—	:	אלעזר, סרק ב', תוון, פכה, ועיי"ע חרת א'.
כ"א	.	יבחוש, קבר א'.
—	:	שפפרת, פל ב'.
כ"ב	.	חתם.
—	:	שב ג', סן א', למד א'.
כ"ג	.	אכם, צר ו', קדיא, גחך.
—	:	אן, דו, גבן ב', גב י"א, ושט א'.
כ"ד	.	אפקותא, מסמס, טח א', שדה, שסע, גבן,
—	:	לילית, שפיר, גנן ב', רקם, סנדל, שליה, סב ה', אב א'.
כ"ה	.	פשתיבנא, זג ח', רשון, טף ג'.
—	:	צח, זהר א', רצם, סטר א'.
כ"ו	.	שחף א', שלחף, ישרק ב', שליח, חמיט.
—	:	טפח א'.
כ"ז	.	פרד.
—	:	גלגל, גנגיליון, חר כ' ע"ש, שלד.
כ"ח	.	פדרא, סרס א'
ל'	.	טבל א'.
—	:	סם א', פנקס, סטר א'.
ל"א	.	שקע, פץ א', זר ב', חמר א'.
—	:	זכר ב', נקבה, בן פניו, תחת, דרס ג', לבן א', כל א', מעט.
ל"ב	:	איש, לבן א'.
ל"ג	:	תווך, צרב ב'.
ל"ה	:	זב א', דהא ע"ש.
ל"ו	.	אביי, סכרא ע"ש.
—	:	שף ג', אנדרוגינס, תלמוד, צנע, גר י', אסיתא ע"ש בכן.
ל"ז	.	צבת ב'.
—	:	ספר ג' ע"ש, תגב.
ל"ח	.	שפר.
—	:	הר ב', חב ב', חרד.
ל"ט	:	קן ג', כבש ד'.
מ'	.	דפן א', אם ה'.
מ"א	:	מקצה ב'.
—	:	דוה.
מ"ב	.	תה, כרכש א'.
—	:	צייץ.
מ"ג	.	קמט, סט א'.
—	:	חתם.
מ"ד	:	פחת, אצבע.
מ"ה	:	ברק א', קלע ב', תך ב'.
מ"ז	.	פג ד', בחל, צמל, קמט, פטם ב', עקץ א' ע"ש, קש ח', כסף א', פצל, עטר א'.

נדה — מסכת כלים

דף עמוד	ערך
מ"ז :	מעך, גב ג', הצר ב', צר י', אילונית עת ע"ש.
מ"ח.	סמן.
— :	כרף, שדר ג' ע"ש, פקרס, גסס, אתן.
מ"ט.	מדרס, דרס ג', גסטר א'.
— :	רמץ א'.
נ' .	כמהין, מלבן.
— :	תרנגול, גרתא.
נ"א.	סאה, קרנית.
— :	קשט א', כשת, חמס, ראש, תייה, חלתית, חלת, חריע, כמך, שבת, בער, דנדנה, קשקש, טלף.
נ"ב.	זקן, גם ב', שפוד.
— :	גב ג', כרס א', קשר א', כלכל א', קרץ ב', זג ד', זך א'.
נ"ג.	בין השמשות.
— :	שטף ב'.
נ"ד.	ספר ג', נע א', שכב ב'.
נ"ה.	אבן מסמא, גרם א', שמח א', צלקת ע"ש.
— :	זהר, תשע, לח א'.
נ"ו.	דם ג', זבזגי א', שלד.
— :	סטר ב', מרט א', רקם א', טע, פרע.
נ"ז :	תרף ב', פליוס, חבק, שר ד', שר ג'.
נ"ח.	רומא.
— :	גלע, עד א', פשפש ב'.
נ"ט :	צרך, זנק, אסטווה, אצטוה.
ס' .	תל א'.
— :	מטליות, זקן.
ס"א.	נל ה', צפא, שלף ב', סדן, עבד ב', לשון א', פלט ב'.
— :	חפש ג', אביי, נז, שע א', ארוס ע"ש, נרס, נתר, ברית, זתא, קמליא, אשלג ע"ש, דהא, לעס א', חלק ג', כסכס, נע ב', אנטיפטר, שלוף דוץ, שלגא, ספן ד', כבר ע"ש.
ס"ב :	תכס, אב א'.
ס"ג.	משנה, עבר ד', פהק ע"ש, עטש, פי כריסה, שפל, שפע א' ע"ש, צמר.
— :	גס ג'.
ס"ד:	דרקט ע"ש, חי ב', נחר ב'.
ס"ה.	און ע"ש, דף, לולב, עדש ב', טלפח.
— :	נצר א', בין, חרף ב', גח, כרב ב', בעל.
ס"ו.	בגר, אצבע, פץ א', דם א', ער ג', חמד ב'.
ס"ו :	הף ה', אהל א', עפר א', קטף ג', סל ב'.
ס"ז :	אדוותא, כף ב', מפוץ, רבב, רבה, אביי, לפלוף, עדר א', אביי, אבולאי.
ס"ח.	דד, משטק.
— :	תלמוד, הלך.
ס"ט.	גלחי, אית.
— :	מק א', אבן מסמא.
ע' :	חכס.
ע"א.	צמת, תכס.
— :	ישת ד' ע"ש, ער ב', קץ ו', קף ב', שכב ב', גרגר, תרבות.

סדר טהרות (עיי"ע אב א'). מסכת כלים

פרק משנה	ערך
פ"א. מ"א עד סוף הפ' :	אב א', דרס ג', טמא, ספר ג', אויר, חסך, אבן מסמא, רכב, חסר, טבל ב', שכב ב', סגר א', ארך ב', ערב א', עשר (אחר ע' עסק), מעל, הר א', היל, כפר ו', עזרה.
פ"ב. מ"א-מ"ב :	פשט, גב ט', דק א', קרקר ג', סמך, לד, לחם, חצב ב', פך א', חבית.
— . מ"ג :	מחנה, אבוב, קל ג', סלן ע"ש, כבכב, טפי, שט א', דפן א', אחר ג'.
— . מ"ד-מ"ו :	פנס, נף ב', נייר ב', חד ב', רנק א', נצר, טטרס, פרט ד'.
— . מ"ז-מ"ח :	בית תבל ע"ש, קלמר, לזבז, לפד, בית שקע, צרצור א'.
פ"ג. מ"ב :	טפי.
— . מ"ד-מ"ח :	רע ד', גלל ג', טפל א', בר ה', חדק א', יבל, פדס, חמר ד', קמקום, צרב א'.
פ"ד. מ"א-מ"ד :	חד ב', גסטר א', נצר, קתדרה, קרף, קסס, צדון, סף ג', צרף ג'.
פ"ה. מ"ב-מ"ז :	טרף א', כפח א', עטר א', טרת, בית פך, תנור, כפר א', סף ב', שלק, דות, נר ג', טפל א', סע א'.
— . מ"ט-מ"י :	למד ב', טרתא, חלי א', חכן א', עכן, יורה, ככא א', בן דן ב', מרה.

מסכת כלים

פרק	משנה	ערך
פ"ו	מ"א-מ"ב	פטפוט, כפח א׳, כר ב׳.
פ"ז	מ"א-מ"ג	קלת, דכן, חצר.
פ"ח	מ"ג	סרד א׳, גף, נחשת א׳, טפח ב׳.
—	מ"ו-מ"ז	בית שאור, קרץ ג׳, עין.
—	מ"ט-מי"א	כר ג׳, כבשן א׳, אסטגיות, פנדיון, גרף א׳.
פ"ט	מ"ב	מניק.
—	מ"ד-מ"ח	ספג, לפת, חרש, גפת, כש ג׳, צנר א׳, מלמד, דרבן, לבן ד׳, מרדע, מצה ג׳.
פ"י	מ"א-מ"ו	גלל ג׳, נתר, גפס, חרס א׳, חל י"ב, בית אצבע, פקע ה׳, קבת ע"ש, סן ע"ש, שגם ע"ש.
—	מ"ח	כנס.
פי"א	מ"ב-מ"ג	פתא, צר ה׳, עשת, חר ב׳, סב ג׳, טס א׳, כן א׳, אגן א׳, הגן ב׳, שחל, גרד א׳, קץ ו׳, גרט.
—	מ"ד-מ"ה	חלם א׳, פן, פרן ב׳, קלסטרא, עקרב א׳.
—	מ"ו	פקא, אימא, סמפון, כנף א׳.
—	מ"ז	קרן א׳, צף ט׳, קב א׳, קן ב׳, פרה א׳, בסס א׳.
—	מ"ח	קסר, לחי, כדון ב׳ ע"ש, נקן, מגפיים, קטל, חלי ה׳, צנר א׳.
פי"ב	מ"א	טבעת, קר י"ג, קלר, סטן, חלזון ב׳, קן ב׳, סרק ב׳, אונקיות, אנקל, נקלט, אקן ע"ש, יתיכים, פרכין, עקרב ב׳.
—	מ"ד-מ"ו	גרע, אבן שעות ע"ש, מסמר, ארן א׳, טן, תל א׳, גלם א׳.
—	מ"ח	אלר, מטוטלת, עכר ב׳, כדם ב׳, כן ב׳, פירשע, גרפית.
פי"ג	מ"א	סיף, פגיון, מגל א׳, שחר א׳, ב׳, זג ד׳, ספר א׳.
—	מ"ב	קלגרפון, כף א׳, מכחל, מכתב, מחק, זמלסטר, יתיכים, כורדק, מזלג, שן א׳.
—	מ"ג-מ"ד	חרחר א׳, קף י"ג, עשף, בקע, מגרף, גרף א׳, אזמל, פסל א׳, קדח א׳, חסס, רקן, רנק ב׳.
—	מ"ה	חרר, עקץ א׳, מתה, סק ב׳, הלד, צנר א׳.
—	מ"ו	חף א׳ אלמוג, טס א׳.

פרק	משנה	ערך
פי"ג	מ"ז-מ"ח	כדום ע"ש, אשקלון, אנקל, מעדר, מסרק, מלקט א׳, מתה.
פי"ד	מ"א	לבס ע"ש, חטפא, לטש.
—	מ"ב	חזינא, מניק, חבל א׳, חבר א׳.
—	מ"ג	קנטר א׳, דרק א׳, יתר, שלשל, חמר א׳.
—	מ"ד	קטרב, כנף א׳, סמך, מחגר, תמחוי, ענבל.
—	מ"ה-מ"ו	שפפרת ע"ש, אבר א׳, סב ג׳, טס א׳ ע"ש, סנדל, שעם ע"ש, שף ב׳, שחז, מראה א׳.
—	מ"ח	מפתח, ארכובה, גם ג׳, חף א׳, סנן ע"ש, ארפכס.
פט"ו	מ"א	פשט, בר ז׳, דרדור, קסט, ערב ו׳.
—	מ"ב	ארב א׳, ארך ג׳ ע"ש, סרק ו׳, כרכום, דף, סרד א׳, גף ב׳, קרץ ג׳ ע"ש, מערוך ע"ש.
—	מ"ג-מ"ד	ים ב׳, גדל, תל א׳, כבר א׳ ע"ש, מקל, בלש.
—	מ"ה-מ"ו	רחת, כנס ע"ש, גבל א׳, ספר ב׳, מרכוף ע"ש, בטן ב׳, נקטמון, ארום ע"ש, אילת אחרון ע"ש.
פט"ז	מ"א-מ"ב	קד ג׳, ערס א׳ ע"ש, שף ב׳, סרג ב׳, חסם, קנב, בית לגין.
—	מ"ג-מ"ד	קנון, קלת א׳, סג ג׳, דר ו׳, צפר א׳, ערק א׳, קהת, צץ ג׳.
—	מ"ה-מ"ו	פטיליא, חסן, סגניות, חתל, קסיה, קשוות.
—	מ"ז	מלקט, חסם, מדף, מנפא, קפס א׳, קמטר, ספט, מכבש. קמר ב׳, אנלגין, בית נגר, תק א׳ ע"ש, אמס, מרכוף, רבע, אילת אחרון, גנגן, סמך, טפס ד׳.
—	מ"ח	ספר א׳, תרנתק, סקורטיא, בית חק, פגש א׳, סמפון, חף ב׳, אלה א׳.
פי"ז	מ"א-מ"ה	בעל, גב ו׳, פקע ה׳, פפייר, גף, גם א׳, באדן, חצר א׳.
—	מ"ה-מ"ט	אגר ב׳, מרדע, בגני ע"ש שתי א׳.

מסכת כלים

פרק	משנה	ערך
פי"ז.	מי"א-מי"ב :	ככר, פונדיון, תרווד, גרס, קלקי, כתבת, גלען ע"ש, פקא, אגרוף ע"ש, בן בטיח, אטלקי, סלע.
— .	מי"ד-מט"ז :	עז ב', בין ב', שכב ב', אלון, קן ב', מחק, אסל, מקל.
— .	מי"ז :	תחת, משחז, פנקס, פקועות, חלף ב', ככי א'.
פי"ח.	מ"א-מ"ד :	לזבז, מכנה ע"ש, קמר ב', רא, נקלט, חמר א', חף ב', מלבן.
— .	מ"ה-מ"ט :	מדרס, קצר ד', כרע א', לכסן, שן א', תפל ג', קץ י"ב. חבל ג', אבר ב'.
פי"ט.	מ"א :	סרג ב' ע"ש.
— .	מ"ג :	מזרן, חבק.
— .	מ"ז-מ"י :	מגור, תרמל ע"ש, חמת, מדרס, משפל.
פ"כ .	מ"א-מ"ג :	מרצף, מדרס, קלסטר א', כרתית, רבצל, מזר ג', חמת, ערב ו', קדם ב', נצר א', חסם, דיוסטר, כלנס ע"ש.
— .	מ"ה-מ"ז :	כפת, מדרס, בלן ג', תבר ב', כי א' ע"ש, מעדן, מדן.
פכ"א.	מ"א :	כבד ב' ע"ש, נר, קרס א', ער י', נפש א', מסך א', עמה, אימא, ארנס ע"ש, אשויא, פקא.
— .	מ"ב :	עין, עב ג', חרב ב', ברך ב' ע"ש, יצול, ער ה', לחי.
— .	מ"ג :	יד ב', משח נ', אם ד' ע"ש, סנף, מכבש, קשט ב', מלבן, אשת.
פכ"ב.	מ"א-מ"ד :	דלפק, שש א', חתך, חשב א', שרפרף, חף א'.
— .	מ"ז-מ"ח :	חף א' ע"ש, דף ע"ש, סתת, מדרס.
— .	מ"ט :	כפת, סרק ו', כרכום, חק ג' ע"ש, סלב, סרג ב'.
— .	מ"י :	אסלא, מדרס, טרסקל, גסר, שגם, קנקל א'.
פכ"ג.	מ"א-מ"ב :	כדור, אמם, תפר ע"ש, זרז, מדי א', עבט, טפיט, אברזין, קמפון, קנפוז, נקה.

פרק	משנה	ערך
פכ"ג.	מ"ג-מ"ד :	רכב, תפית ע"ש, מדרס, משבר, כרם א'.
— .	מ"ה :	חרם ב', זט, רשת, מכמר, מדף פלציר, סכר, אקן ע"ש, רטב.
פכ"ד.	מ"א-מ"ב :	תרס, מדרס, קנפון, רין ב', עגל ט', דרס ג', קתדרה.
— .	מ"ג-מ"ח :	ערב ו', מדרס, קבל א', תרכוס, בסס א', פנקס, אפיפורין ע"ש, חלק א', זג, סרג ג'.
— .	מ"ט-מי"ג :	משפל, מדרס, פחלוץ, חמת, תרמל, שטח א', כרך א', ויל, צר ג'.
— .	מי"ד-מי"ז :	מטפחת ע"ש, מדרס, כרך א' ע"ש, פרקלן, סבכה, מהה א', בר ה'.
פכ"ה.	מ"א-מ"ב :	אחר ג', תבר, דלפק, מרדע, חרהר א'.
— .	מ"ג-מ"ה :	זמלסטר, יתיכים, כורדק, רבע א', שלהת, גב ט'.
— .	מ"ט :	צבע, רתך.
פכ"ו.	מ"א-מ"ג :	עמק ע"ש, שנץ, קפיפה, לדיק, טל ב' ע"ש, צר ב', כף א', זן א', ברך, שרוול, פרקלמן, בית אצבע, קין א', אג.
— .	מ"ד :	מדרס, עקב ב', חטם ע"ש, סליים, אמם, צארי, צר א'.
— .	מ"ה-מ"ז :	מדרס, שטח א' ע"ש, סקורטיא, קטבל, ער י"א, כתן, עב ב', חף ב', אברזין.
פכ"ז.	מ"א-מ"ב :	חמש, תך ב', מדרס.
— .	מ"ד-מי"ב :	קצע ב', כפל, אמפליא, (פלמניא) [צ"ל פמלניא] טל, ב', מדרס, בר ה', מהה א' ארגמן, זהר א'.
פכ"ח.	מ"א-מ"ג :	כדור, פק א', נער א', קנה א', אספלנית, מלגמה.
— .	מ"ה-מ"ח :	כפה, מדרס, שטח א' ע"ש, חמת, תרמל, טל ב', טל ד' גם ג', עב ב'.
— .	מ"ט-מ"י :	כסת א', מדרס, חלוק, חרם ב', זט, קרקר, סבכה.

פרק	משנה	ערך
סכ"ט.	מ"א	נם ג', טרטן א', פליוס, אפיקרימין ע"ש, סגוס, קטף, רד ב' ע"ש, גמד ב' ע"ש, קלקי, פנדה, מעפרת, פרגד ב' ע"ש.
— .	מ"ב-מ"ח	סוירק, קלבקר, חט ג', משקלת, פרגל א', מקב, צמר ב', מקר ג', לגיון, יד ב', בדד א', פטיש, בקע ג', סתת, חרחר א' ע"ש, מגרף.
פ"ל .	מ"א	אסקטלא, שלי א', קרטס, שף ב'.
— .	מ"ב עד סה"פ	אספקלריא, ספקלר, תרווד, בעץ ע"ש, סרח, לגין, ארפכס.

מסכת אהלות

פרק	משנה	ערך
פ"א .	מ"ו	גד י"ב, נסס ב', פרכס ב', לטאה.
— .	מ"ח עד סה"פ	מאה ב', פס ט', קרסל א', קטלת, מרפקי, חלי ב', בשר.
פ"ב .	מ"א-מ"ד	נצל א' ע"ש, רב א', תבס, אפר א' ע"ש, גלגל ז', קרח א', גלל א'.
— .	מ"ז	רבע א'.
פ"ג .	מ"ג	קטפרס א', אשבורן, שן א', גרם א'.
— .	מ"ז עד סה"פ	קמר א', מלח א', מרבג, רבג, סוור, שקף א'.
פ"ד .	מ"א	מגדל א'.
פ"ה .	מ"א	קמר א'.
— .	מ"ו-מ"ז	סרד א', כפש.
פ"ו .	מ"א-מ"ב	גרווד א', קנקן א'.
— .	מ"ה	קלף א', אוטם.
— .	מ"ז	פרדסקן.
פ"ז .	מ"ב	שפע, רד א'.
— .	מ"ד-מ"ו	גף, פקא, שפיר, דח ב'.
פ"ח .	מ"א-מ"ג	בר ז', סקורטיא, קטבל, מחצלת, ארה, מכן, לבן ד', ארוס א', קסוס, ירקת, גזוזטר, שבך, גחר, שן, סך ד', פרע.
— .	מ"ד-מ"ה	מסך א', משפל, סרג ב', כף, גלד ב', גף א', כבש ד'.

פרק	משנה	ערך
פ"ט .	מ"ג עד סה"פ	חל י"ב, אפק, קמטר, ספט, קלוסקוס, קרקר.
פ"י .	מ"א	ארב ע"ש.
— .	מ"ז	אסכופה.
פי"א.	מ"ג	סגוס, קטף, כפת, קפל א'.
— .	מ"ז-מ"ט	שקף, שלי א', דות, כפש.
פי"ב .	מ"ב-מ"ד	סרד א', בטח, הבטח, סנדל.
— .	מ"ז	דפן א'.
פי"ג .	מ"א	אר א', קדח א' ע"ש, סרג ב', רף ב'.
— .	מ"ג-מ"ד	גף ב', מרק א', אספתי, זן ב'.
— .	מ"ו	ככי א'.
פי"ד .	מ"א	זיז א', גבלית, עטר א', פתח.
פט"ו.	מ"א	סגוס, קטף, כפת ע"ש, קפל א'.
— .	מ"ה	חץ א'.
— .	מ"ז עד פט"ז, סמ"ד	עב ב', אקפה, קפח א', אבר א', תל ב', תבס, בתול א', פקה.
פי"ז .	מ"א-מ"ג	בית פרס, ברך ב', מח ע"ש, מענה, מלטמיא א', טמיא.
— .	מ"ה	מרצף.
פי"ח .	מ"א-מ"ד	סב ד', בצר ב' ע"ש, כפש, בית פרס, כבר א', עצה א', בך, בדק א', מהה ב'.
— .	מ"ה-מ"ח	רצף, עזק א', שגית, משניתא, סריא, תחת.
— .	מ"ט עד סה"פ	אסטווא ע"ש, אצטוה, קיסריון, קני, ערב ד', לקטיות, אויר.

מסכת נגעים

פרק	משנה	ערך
פ"א .	מ"א-מ"ג	רא א', עז, כבן, פתך, מזג, דהא, עמד א' ע"ש, מחיה, פס ז'.
— .	מ"ה עד סה"פ	כו א', בהק, אוס, בצר א'.
פ"ב .	מ"א	גרמן ע"ש, כפר ו', אשכרע.
— .	מ"ג-מ"ד	קבל ב', עדר א', מסק א', שחי.
פ"ג .	מ"ה-מ"ו	צהב א' ע"ש, קרה, גבח.
— .	מ"ח	ירק.
פ"ד .	מ"ג-מ"ד	קרה, פך, לבן א', קרץ ב' ע"ש, זג ד'.
— .	מ"ח עד סה"פ	אוס, כה ג', קה ב'.

פרק	משנה	ערך
פ"ה	מ"ג	פקד.
פ"ו	מ"א	קלקי ע"ש, עדש.
—	מ"ו עד סה"פ	עדש, מכת, גויה, דל ג', קמט, מרד, צרב א'.
פ"ז	מ"א	קמט, צרב א'.
—	מ"ד	תלש, גרווד ב'.
פ"ח	מ"ה-מ"ז	מרד, צרב א', רס ג'.
פ"ט	מ"ב	מרד, צלקת.
פ"י	מ"א	לק א'.
—	מ"ג	צמח ב', בצר א'.
—	מ"ז	שט ו'.
—	מ"ט עד סה"פ	פקא, קרח, גש, גבח ג', שפע ע"ש.
פי"א	מ"ב	קנבס.
—	מ"ה	כה ב'.
—	מ"ז-מ"ח	קטה, פספס ג', שלק, אנין, פסק.
—	מ"ט עד סה"פ	סליל, כבד ד', דף, נפש א' ע"ש, רצף ע"ש, ארגמן, מדרס, ויל, שבים, גלגל ח', גנגיליון, סגום, קטף, מך ד', תרמל.
פי"ב	מ"א	טרגון, אסקריא, אסדה.
—	מ"ה-מ"ו	פך א', טפי, תפי א', קצע ג',
פי"ג	מ"א-מ"ג	טח א', ראש, פתין, סרגב' ע"ש.
—	מ"ט	סנדל, גויה א', לפתן, דרס ג'.
פי"ד	מ"א	פייל, אגף ב'.
—	מ"ג-מ"ד	טבל ב', שלש.
—	מ"ו	אזביון, לו.

מסכת פרה

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א	כרם ב'.
—	מ"ג	פלג א', נקר א', פרכדיגמא.
פ"ב	מ"ב-מ"ג	טלף, גס א' ע"ש, גר ג', ננס, מסר ע"ש, סנדל.
—	מ"ה	כס ה'.
פ"ג	מ"א-מ"ג	אבן ג', בית אבן, קרב ב', קל ז', סבך, רתע, רד ה'.
—	מ"ה-מ"ט	קיף, כף י"א, אוטם, ערב ה', איש, ארן, חז, כפת ב', מגג א', אליתא.
פ"ג	מי"א	שר ו', חבט א' ע"ש, כבר א', מקב, שחר א'.
פ"ד	מ"א-מ"ג	חסר, גת א', גב ו'.
פ"ה	מ"ג-מ"ז	קרויה, שפפרת, אנתרופי, גלל ג', מחץ, בץ ב', סמרטוט.
—	מ"ט	גפס.
פ"ו	מ"א-מ"ג	קדש ג', שפפרת, זלף, טפי, ספג.
—	מ"ה	גב י"ב.
פ"ז	מ"ה	אסל.
—	מ"ז	כן, הדר ג'.
—	מי"ב	קץ א'.
פ"ח	מ"ב-מ"ז	דרס ג'.
—	מ"ח עד סה"פ	זחל א', מת, כזב א', פולמוס ע"ש, קרמיון, פלם, פגה, בץ ג', ירדן, פגיים.
פ"ט	מ"א-מ"ב	קומוס, קלגתוס, חפושית א' ע"ש, דרה, כנה.
—	מ"ג-מ"ד	מץ, מלק, גרגר.
פ"י	מ"א	מדרס, מדף.
—	מ"ג	קל ז'.
פי"א	מ"ב	דף ג', רעד א'.
—	מ"ז	לו ג', אזביון, תמר ב'.
—	מ"ט עד סה"פ	קלח א', גבעל, פפג, גרדם ב'.
פי"ב	מ"א	ספק ג'.
—	מ"ה	כנף א'.
—	מ"ח	ענבל, כש ג', פקא, יד ב', קרח א', חרק א'.
—	מ"ט-מ"י	קנתל, מטה, טרבן, קרן א', שלל ב', כס ב', מיחם, אנתרופי.

מסכת טהרות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א-מ"ד	בית בלע, חרטום, גויה א' רטב א', אלל.
—	מ"ז-מ"ח	מקרצות, קרץ ג', שך ב'.
פ"ב	מ"א-מ"ג	כבש ב', טבל ב', נער ב', קלח, אכל א', פרס א' ע"ש זד.
פ"ג	מ"א-מ"ה	קרש א', גש א', גרגר ב', תפח א', חלד ב'.
—	מ"ח	טפח ד', נקר א', אלם א'.
פ"ד	מ"ג	נקר א'.

פרק	משנה	ערך
פ"ד	מ"ה	שש ב'.
—	מי"א	אב א'.
פ"ה	מ"א	גש א'.
פ"ו	מ"ה עד סה"פ	בקע א', שביל, בית גלגל, גלגל ו', בסלקי, פרן ג', אסטווה, אצטוה.
פ"ז	מ"ה	עם ע"ש, שכב ב', טבל א', כפת ב'.
—	מ"ז	אליירין.
פ"ח	מ"א-מ"ב	עם ע"ש, מדרס, רץ, מדף.
—	מ"ז עד סה"פ	שמעון, טפח ב', צק א', קטפרס א', אשבורן.
פ"ט	מ"א	זע ב'.
—	מ"ג	מחל ב'.
—	מ"ה-מ"ו	כפש, מתן א', גרגר ב'.
—	מ"ח עד סה"פ	אוס ע"ש, פרד א'.
פ"י	מ"א-מ"ב	בד א', מדרס, עם ע"ש, פן א'.
—	מ"ד עד סה"פ	משטח, עבט, חתם ע"ש, צנר, מחץ, עגל ד'.

מסכת מקואות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א	גב י"ב.
—	מ"ו עד סה"פ	מץ, אשבורן, מך.
פ"ב	מ"ו	סנק.
—	מ"י	חבית.
פ"ג	מ"א	קרטב, מל י"ב.
—	מ"ג עד סה"פ	צרצור א', צרף ד'.
פ"ד	מ"ג	חט ו', צר א', חל י"ב, נגפס.
פ"ה	מ"א-מ"ג	סף ג' ע"ש, ספסל, נדל.
—	מ"ה עד סה"פ	טף א', זחל א', גל ד', נעיץ, פרס ב', חרדלית, גדר.
פ"ו	מ"א	חר א', עקה.
—	מ"ג-מ"ז	שאב, ספג, שדה א', גצר, בר ו', יבחוש.
—	מ"ט עד סה"פ	שתי ע"ש, אביק, אמבטי, טהר א', ברך ה'.
פ"ז	מ"א-מ"ג	כפר ה', גלד, טיט, אבן הברד, כבש ב', מחל ב'.
—	מ"ז	רד א'.
פ"ח	מ"א-מ"ג	קלון, כבש ג', חלק ב', לבן א' ע"ש, טף ג', אם ה', ען.
פ"ח	מ"ד עד סה"פ	פלט א', כבד ב', בר ה' ע"ש, קרץ ב', דח א', סתר א', קמט.
פ"ט	מ"ב-מ"ד	קלקי, גלד א', סרף, בצק, מלמלין ע"ש, טיס, בר ז', מרק, גץ ב', יתד, אבק א', פחם, שף ב', קפד ב', לפלוף, לכלוך, צפורן א' דל ג', כשות, קרם א' ע"ש.
—	מ"ה עד סה"פ	זפת, מר ג', דרגש, בלס א', זק ג', בן, קץ א', קפד ב'.
פ"י	מ"א	יד ב', מרק א', זבורית, שקע, קלמר.
—	מ"ב	כסת א', כדור, קמע א' ע"ש.
—	מ"ג	קשר א', חבט ב', חץ א'.
—	מ"ד	אפיקריסין, תפל ג', שנץ, בע ד'.
—	מ"ה-מ"ז	יד ב', מר א', טבל ב', גויה א'.

מסכת מכשירין

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ב-מ"ד	רעד, חליקופרי, נער א', גף.
—	מ"ה עד סה"פ	מחק, פח א', סקר, שבל א'.
פ"ב	מ"א	זע ב'.
פ"ג	מ"ב-מ"ה	גצר, טרף ה', אמבטי, רשות א' ע"ש.
—	מ"ח	עסה, קבר.
פ"ג	מ"ג-מ"ו	רד ד', רבץ, טן א', חל י"ב.
—	מ"ח עד סה"פ	גלגל ה', קדם, חץ א', יחף.
פ"ד	מ"א	כן.
—	מ"ג	דח א'.
—	מ"ה	ז' ב' ע"ש, צף ב', צנון ע"ש.
—	מ"ט עד סה"פ	קלון, סק א'.
פ"ה	מ"ב	צפור.
—	מ"ה-מ"ט	ז' ב', שלח ג', עקל ב', מכמר, צף ג', קסיה, שף י"ג, צק א', צפחת, סלד.
—	מי"א	גס ה'.
פ"ו	מ"א עד סה"פ	כנמא, מתן א', אגד, חלק ב', טרגים, טסן, אלתת, קולים א', אספנן, שבע א', צרע, מחל ב', דרס, לח א', טבריה, חלב א', גף א'.

מסכת זבים

פרק משנה — ערך

פ"א . מ"ד-מ"ה : ספג, גד י"א.

פ"ב . מ"א-מ"ב : סרס א', אנתרופי, לבן א', שבע א' הרהר.

— . מ"ד עד סה"פ : דרס.

פ"ג . מ"א עד סה"פ : אסדה, גשש, ע"ש, כלנס, הנר ב', סולם, כבש ה', גף ב', פשל ע"ש, מט ב'.

פ"ד . מ"א-מ"ד : כפה, מדרס, קש א', גזוזטר, מרש, איסטרוביל, אצטרובל, חמר א', בלן א', מנעל ע"ש קלת, סולם, פנדה, כס א'.

— . מ"ו עד סה"פ : מדף, טלת, מכבש.

פ"ה . מ"א-מ"ב : סם א', שטף א', מדף.

— . מ"ה עד סה"פ : שכב א', אבן המנונעת, אב א' ע"ש, פסל, טהר א' ע"ש, טמא, יד ב', טבל ב'.

מסכת טבול יום

פ"א . מ"א עד סה"פ : טבל ב', מקרצות, קרץ ג', שך ב', חמט א', קל ז', חל י"ב, רתח, הפיא, טפח, מסמר, צר א', חרחר ב', תייה, חלתית, אלום, קצח, אפנין.

פ"ב . מ"א עד סה"פ : טבל ב', מקפה, פרס א', גש א', צף ב', חבץ ב', קף ג', בע ד', אב א'.

פ"ג . מ"א עד סה"פ : פרס א', טבל ב', ער ג', נגס, רטב ג'.

פ"ד . מ"א עד סה"פ : טבלא ב', כפש, נחותה, לגין, קלר, כדום, אנקל, מעדר, מזר ב', מגב, מסרק.

מסכת ידים

פ"א — מ"ב : גף ב', קומוס.

— . מ"ה עד סה"פ : גלסק קף י"ד.

פרק משנה — ערך

פ"ב . מ"ב-מ"ג : יכחוש, פרק א'.

פ"ג . מ"ד : גליון, עמד א'.

פ"ד . מ"א-מ"ב : בו, ערב ו', מדרס.

— . מ"ה עד סה"פ : גפן, קבל ד', פרוש, ספר ב', מרוס, תרווד, צק א', קנט, משל א'.

מסכת עוקצים

פ"א . מ"א-מ"ב : יד ב', קפלט, עמד א', חזר ג', נפס א', סב ד', אמיתא, מנתא, פגם א', שזר, לבש, סג ב'.

— . מ"ג-מ"ד : פרכל, זנב ב', מכבד, שצינא קן ב', מלען, קלס א', חלף ד'.

— . מ"ה עד סה"פ : יד ב', בסס, פספס א', פסג, שרבט א', כלס, אנס, קרסטמל, קנרס.

פ"ב . מ"א : זת, כבש ב', כשות.

— . מ"ב : גלען, רטב, חתם, סאה, קרנית.

— . מ"ג : פטם, נץ א', מסרק, צרצור א'.

— . מ"ה : פרק א', אמן, חמר ב', פקל א', רס ב'.

— . מ"ו-מ"ח : גלגל א', פרד א', שלל ב', חזה, רד, ססגן, תפח א' ע"ש, לטש א'.

פ"ג . מ"ב : שמרקע, פטר ג' ע"ש, כרש א', רגילא, עכביות, בלפסין, לפסן.

— . מ"ד : שבת, לולב א', ערל, מתק, פקועות.

— . מ"ה : קשט א', כשת, חמס א', ראש, תייה, חלתית, חלת ב', חריע.

— . מ"ו : בסר א', פרץ ג', אללא, קצח.

פ"ג . מ"ח : פשח, ער ג'.

— . מ"י-מי"א : פרוזדור, רד ד', חרחר ג' רסק א'.

ה׳. סדר מערכה לתלמוד ירושלמי

(ולפעמים רבינו מכנה אותו בשם תלמוד ארץ ישראל, ובני מערבא).

מסכת ברכות

פרק דף עמוד ערך

פ״א, ד״ב ע״ב : כסף א׳.

— , — רע״ד : אננקי.

— , — סע״ד : תכף.

— , ד״ג ע״א : (ספה) [צ״ל ספח] ע״ש.

— , — — : כן ה׳, תכלת.

— , — סע״ב : סלמנטר, סמנטר, בת קול.

— , — סע״ג : תרעומת, ארך ג׳, דד א׳.

פ״ב, ד״ד סע״א, רע״ב : עד ה׳, בר פחתי, בם א׳.

— , — רע״ג : אפיקריסין.

— , ד״ה ע״א : קנקן ע״ש, לבד, ארקפט.

— , — ע״ג : קרסם, פרקדל.

פ״ג, — סע״ד : דרגיש.

— , ד״ו ע״ב : ברך א׳.

— , — ע״ד : נער ו׳, טנן ע״ש.

פ״ד, ד״ז רע״ד : כרם ב׳.

— , ד״ח ע״א : רן, קבל א׳, תשע, עין ע״ש.

— , — ע״ב : אזכיר ע״ש.

— , — רע״ג : תלף ע״ש, טריה, ארן א׳, דביר, סדה.

פ״ה, — רע״ד : סטר א׳ ע״ש.

— , ד״ט ע״א : אנטפתא, ארסקנום, חברבר.

— , — סע״א : שקל א׳.

— , — סע״ג ורע״ד : גן ד׳, כהז ע״ש.

פ״ו, ד״י רע״ב : קס ב׳.

— , — ע״ג : גרזם, נקלוים.

— , — ע״ד : זיטא, אלנטית, מסק, פרור, דקר א׳.

פ״ז, די״א סע״ב : אפליית.

— , — רע״ג : נקר א׳ ע״ש.

— , — סע״ג ורע״ד : עישר אחר ע׳ עסק.

פ״ח, די״ב רע״א : ברך א׳.

— , — ע״ו : את ב׳, מלזמה, אטן ב׳.

פ״ט, די״ב סע״ד : בסיליאום.

פרק דף עמוד ערך

פ״ט, די״ג רע״א : אמן א׳, קרב, ישר.

— , — רע״ב : סווסרום, סכוי.

— , — ע״ג וע״ד : כבב א׳, שק ד׳, קרקס, יעקין א׳, קוזמיקון, קמים, חמה, קשת, קרמיד.

— , די״ד ע״א : (צק) [צ״ל צץ ג׳], חלק ב׳.

— , — ע״ב : דמס ג׳, פרוש, את א׳.

— , — ע״ד : שלש ע״ש, בדה, סה א׳, פט.

מסכת פאה

פ״א, דט״ו ע״ב וע״ג וע״ד : הדר א׳, צדק א׳, מלבז ע״ש, פטר ד׳ ע״ש, כדן א׳, דש א׳, עין, חסין.

— , דט״ז ע״א : לשון א׳, בר ז׳.

— , — ע״ב : חשב א׳.

, — ע״ג : לוף.

פ״ב, די״ז ע״א : תלמוד.

פ״ג, — רע״ג : נמר ב׳.

פ״ד, די״ח ע״ב : אבע.

— , — ע״ג : חר א׳.

פ״ה, — ע״ד : פל.

— , די״ט ע״א : תרבין ע״ש, טפח ב׳ ע״ש, על א׳, כבע, חר א׳.

פ״ז, ד״כ ע״א : ישפך, נטף ב׳, כתף, גנן.

פ״ח, — ע״ד : נביש ע״ש, נקף.

— , דכ״א רע״א : פעפועין, גדגדניות, חלגלוגות, לגלוגות, צמת, פקע ד׳.

— , — סע״א : פרוש, משפחה.

— , — רע״ב : ארגנטין, צדק.

מסכת דמאי

פ״א, דכ״א סע״ד : קדם א׳.

— , דכ״ב רע״ב : ערם ע״ש.

פ״ב, — סע״ב : אלצרין.

— , — סע״ג : גדר א׳, אסטסניני.

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״ב	דכ״ג	סע״א	נס א׳, דק א׳.
פ״ה	דכ״ד	רע״ד	דפוס.
פ״ו	דכ״ה	רע״ד	צנע א׳ ע״ש.
—	דכ״ו	רע״א	פל.
פ״ז	—	ע״ב	חסך ע״ש.

מסכת כלאים

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״א	דכ״ו	ע״ד	זגין, פול, שעועית.
—	דכ״ז	ע״א	מלפפון, עליש, טרכסמון, רמץ א׳, פול, קין ח׳, נפס א׳, תרבתר, לעין, שם, בצל, פריש, פסקתא, שזף.
—	—	ע״ב	בז א׳.
פ״ב	דכ״ז	ע״ג	אטת.
—	דכ״ז	ע״א	חריע.
פ״ד	דכ״ט	ע״ב	מספ.
פ״ח	דל״א	ע״ב	תלת.
—	—	ע״ג	לבדקם, אדן א׳.
פ״ט	דל״ב	סע״א	כרך א׳.
—	—	רע״ד	דלמטיקיון ע״ש, מנעל א׳.

מסכת שביעית

פרק	דף	עמוד	ערך
ספ״א	דל״ג	רע״ג	חל א׳, כן ה׳.
פ״ב	—	ע״ד	זבל, זרד א׳, בת.
—	דל״ד	ע״א	תרמל, בצל.
רפ״ג	—	רע״ג	מתק, סקע א׳.
—	—	סע״ג	נער ד׳, מרביות א׳.
רפ״ד	דל״ה	רע״א	נס א׳, סב א׳.
—	—	ע״ב	פס ג׳ ע״ש, מדל א׳.
ספ״ד	—	ע״ג	גרע, מישתיתא.
רפ״ה	—	ע״ד	בנות שבע ע״ש.
ספ״ה	דל״ו	ע״א	קין ב׳, פאה ב׳.
פ״ז	דל״ז	סע״ב	חלבץ ע״ש.
ספ״ז	—	סע״ג	ורד.
רפ״ט	דל״ח	ע״ג	כרפס, (ספה) [צ״ל ספח] ע״ש.
—	—	ע״ד	ספסטה, סכל ע״ש, שמת.

מסכת תרומות

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ״א	ד״מ	ע״א	חמיס.
ספ״ב	דמ״א	ע״א	עיי״ע קלפס ומ״ש.
רפ״ו	דמ״ד	ע״א	קסב.
פ״י	דמ״ז	ע״ב	לטר.
פי״א	דמ״ח	ע״א	עיי״ע הרפנא ומ״ש.

מסכת מעשרות

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״א	דמ״ח	ע״ד	מס, סאור, גד י״ב, אלצרין, פסקתא, חרב א׳, נקד ג׳, פריש, קרה, תלתן, כן ה׳, שלש.
פ״ד	דנ״א	ע״ב	בר ז׳, כלכל ב׳.
ספ״ה	דנ״ב	ע״א	קלקי ע״ש, קלקס, קרקס א׳, כן ה׳, סליון.

מסכת מעשר שני

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״א	דנ״ב	רע״ד	כוב ב׳.
ספ״ב	דנ״ג	רע״ד	קהל.
רפ״ה	דנ״ה	סע״ד	חרש ב׳ ע״ש.

מסכת חלה

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ״א	דנ״ז	רע״א	חם ה׳.
—	—	ע״ד	רבש.
ספ״א	דנ״ח	רע״א	מעם.
ספ״ב	—	סע״ג	קפיש.
—	—	רע״ד	עשר (אחר ע׳ עסק).

מסכת ערלה

פרק	דף	עמוד	ערך
ספ״ג	ד״ס	סע״א	דרך א׳.

מסכת בכורים

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ״א	דס״ג	ע״ד	אגר ב׳.
רפ״ב	דס״ד	ע״ד	טען א׳, משה א׳.

מסכת שבת

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ״א	ד״ב	ע״ב	צא ע״ש.
—	—	סע״ד	כרמל.
—	ד״ג	סע״ב	אטת.
—	—	רע״ג	זהר ד׳ ע״ש.
—	—	—	מחק, עטעם, סנקרס.
—	—	ע״ד	שמן.

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ב .	ד"ד	ע"ג :	קק א'.
— .	ד"ה	רע"ב :	דנסטס ע"ש, שק ג'.
— .	—	ע"ב :	דמאי.
פ"ג .	ד"ה	ע"ג :	סלד.
— .	—	ע"ד :	אפנקריסין.
— .	ד"ו	ע"א :	קמין, טר ד', סטלא.
— .	—	ע"ב :	סלד.
ספ"ג .	—	ע"ג :	אפץ ב' ועיי' פ"ה הל"א ומ"ש בע' אפץ ב'.
רפ"ה .	ד"ז	רע"ב :	לבדקם ע"ש.
— .	—	ע"ב :	שחז.
פ"ו .	ד"ז	ע"ד :	לבד , אמבל , קבטרה, פרסטקלין.
— .	ד"ח	ע"א :	פל ד', מלכניקי.
— .	—	ע"ב :	אבויין, מגזיין, ענל ו', עכס, שבים, סהרון ע"ש, ערב ד', פאר ב', פרפסולה, אסטומכא ע"ש, פרזומא א', סבן, זגר, אלריא ב', לסוטה.
— .	—	ע"ג :	צנית, אנקטמין, חרגול, זרף א', פר.
פ"ז .	ד"ט	ע"ב :	אב א'.
— .	—	סע"ד :	מנתא, נענע.
— .	ד"י	ע"ג :	פטיליא, שף ב'.
פ"ח .	די"א	ע"א :	רבע א'. — ועיי"ע כחל.
ספ"ח .	—	רע"ג :	מדי ע"ש, קרם ג'.
פ"ט .	—	ע"ד :	עמד, אפדת.
ספ"ט .	די"ב	רע"ב :	גתר.
פ"י .	—	ע"ג :	דך, אמרכל ע"ש.
פי"ב .	די"ג	סע"ג :	פגן ב' ע"ש.
פי"ד .	די"ד	רע"ג :	חלד א', הלמי.
— .	—	ע"ג :	פטגג.
— .	—	רע"ד :	קס ב', טבל א'.
— .	—	ע"ד :	בלע ע"ש, נשם ע"ש.
פט"ז .	דט"ו	רע"ד :	ערם א'.
פי"ז .	דט"ז	סע"א :	קר.
— .	—	רע"ב :	זיירי.

מסכת עירובין

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ג .	ד"כ	רע"ד :	מי.
— .	דכ"א	ע"ב :	פרהגבן, פרק א'.
פ"ה .	דכ"ב	ע"ב :	טרן ג', כוון א'.

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ז .	דכ"ד	סע"ב :	כבש ה'.
רפ"י .	דכ"ו	ע"ב :	רפס ג' ע"ש, תרנגול.

מסכת פסחים

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"א .	דכ"ז	ע"ג :	מעד ע"ש.
רפ"ג .	דכ"ט	ע"ג :	קלן א'.
ספ"ג .	ד"ל	ע"ב :	שבת ב'.
רפ"ד .	—	סע"ג :	נהג א'.
רפ"ח .	דל"ה	רע"ד :	רדף.
פ"י .	דל"ז	ע"ג :	הגרני.

מסכת יומא

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ב .	דל"ט	רע"ד :	צבע ב'.
פ"ג .	דמ"א	רע"א :	סגן, מכנה.
רפ"ה .	דמ"ב	ע"ב :	טרקסין.
— .	—	ע"ג :	מצליף.
רפ"ז .	דמ"ר	רע"ב :	שמן ג'.
רפ"ח .	—	ע"ד :	פליים.
— .	—	סע"ד :	כתבת.
— .	דמ"ה	ע"ב :	עיי"ע דע ומ"ש.

מסכת שקלים

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ"א .	דמ"ה	ע"ד :	שמע.
— .	דמ"ו	ע"א :	חרש ב' ע"ש.
— .	—	ע"ב :	סך ח'.
פ"ב .	—	ע"ד :	טבע.
— .	דמ"ז	רע"א :	נפש, חם ב'.
רפ"ג .	—	רע"ב :	פרם א'.
פ"ד .	דמ"ח	ע"א :	מדל.
רפ"ה .	—	ע"ד :	זב א', לבש.
פ"ה .	—	ע"א :	קתליכום.
רפ"ח .	דנ"א	ע"א :	פלטר.

מסכת סוכה

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"ג .	דנ"ג	סע"ד :	נע, כסכס.
רפ"ה .	דנ"ה	רע"ב :	אמן ב'.
— .	—	סע"ב :	פקע ד', קל ה' ע"ש.
— .	—	סע"ג :	הרדולום.

מסכת ראש השנה

פרק	דף	עמוד	ערך
פ"א .	דנ"ו	סע"ד :	בול.
— .	דנ"ז	סע"ב :	דגם.
ספ"א .	—	סע"ג :	מרק א'.

מסכת ראש השנה — ביצה — תענית — מגילה — מועד קטן — יבמות סוטה — כתובות — נדרים — גיטין

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ב .	דנ"ח	ע"ב	:	סד א'.
ספ"ד.	דנ"ט	ע"ג	:	שמה, חט ע"ש.

מסכת ביצה

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ב .	דס"א	סע"ב	:	גב ב'.
—	—	ע"ג	:	חר ב'.
ספ"ב.	דס"א	רע"ד	:	ריחים א'.
רפ"ד.	דס"ב	סע"ב	:	מקצה ב'.
ספ"ד.	—	רע"ד	:	קף ב'.
פ"ה .	דס"ג	ע"א	:	ספק א'.

מסכת תענית

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ב .	דס"ה	ע"ג	:	קבל א'.
פ"ג .	דס"ו	ע"ג	:	יחניק, ראש.
—	—	סע"ד	:	אבן טוען.

מסכת מגילה

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	ד"ע	ע"ב	:	בטל, קבל א'.
—	דע"א	רע"ד	:	ספר ב'.
רפ"ב.	דע"ג	ע"ב	:	סרג א', פרס א'.
פ"ד .	דע"ה	ע"א	:	פרס ע"ש.

מסכת מועד קטן

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	ד"פ	רע"ג	:	חרש ב'.
—	—	רע"ד	:	לוית, בקע ב'.
פ"ג .	דפ"א	סע"ד	:	דכמה, דגם.
—	דפ"ב	ע"א	:	אמולוגיא.
—	דפ"ג	ע"ב	:	עיי"ע כוון, אתנסיאה ע"ש.
—	—	רע"ד	:	מרתק.

מסכת יבמות

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ב .	ד"ג	ע"ד	:	עיי"ע הדפה.
ספי"ד.	ד"ו	סע"ב	:	תלמוד.
רפ"ו .	ד"ז	ע"ב	:	דבר א'.
רפי"ב.	די"ב	רע"ג	:	נהג א'.
ספי"ב.	די"ג	ע"א	:	רשם, נבל.

פרק	דף	עמוד		ערך
רפי"ג.	די"ג	רע"ג	:	פשון א', כפש.
רפט"ו.	די"ד	ע"ג	:	שלף.

מסכת סוטה

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	די"ז	ע"ב	:	בר ז'.
פ"ג .	די"ט	ע"ב	:	חסד, פרוש, שב ט'.
רפ"ה.	ד"כ	רע"א	:	בעל.
—	—	ע"ב	:	רבע א' ע"ש.
רפ"ז .	דכ"א	ע"ב	:	אלנסתין.
פ"ז .	—	ע"ד	:	(אפסוסין) [צ"ל אפופסין ע"ש].
ספ"ז.	דכ"ב	ע"א	:	שמן ג'.

מסכת כתובות

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"א .	דכ"ה	ע"ג	:	אר א'.
רפ"ב.	דכ"ו	ע"א	:	רב א'.
—	—	סע"ב	:	פסים ע"ש.
—	—	סע"ג	:	סמיון.
ספ"ד.	דכ"ט	סע"א	:	ערך.
פ"ה .	ד"ל	רע"א	:	כבד א'.
רפ"ז.	דל"א	ע"ב	:	רדף.
—	—	סע"ב	:	פץ א' ע"ש.
ספ"ח.	דל"ב	רע"ג	:	תקן ע"ש, שלחן.
פ"ט .	דל"ג	רע"א	:	בשל ע"ש.
—	—	ע"ב	:	חן ג'.
—	—	רע"ג	:	אמלוגיא.
פי"א.	דל"ד	סע"ב	:	פרן ה' ע"ש.

מסכת נדרים

פרק	דף	עמוד		ערך
פ"ו .	דל"ט	ע"ד	:	תת א' ע"ש.
ספי"א.	דמ"ב	סע"ד		שמים.

מסכת גיטין

פרק	דף	עמוד		ערך
רפ"ב.	דמ"ג	ע"ב	:	נר ד'.
פ"ג .	דמ"ה	רע"א	:	כרקום.
רפ"ד.	דמ"ה	סע"ג	:	בת אחותו.
פ"ה .	דמ"ו	ע"ד	:	עיי"ע חן ג' ומ"ש בהערה 6.
ספ"ו.	דמ"ח	סע"א	:	מסכן א'.
ספ"ז.	דמ"ט	ע"א	:	סמפון א'.
רפ"ח.	דמ"ט	סע"ב	:	גט.

מסכת נזיר – קידושין – בבא מציעא – בבא בתרא – סנהדרין שבועות – ע״ז – הורית

מסכת נזיר

פרק	דף	עמוד	ערך
ספ״א.	דנ״א	ע״ג	פונדק ב׳.
ספ״ד.	דנ״ג	ע״ג	חט ע״ש.
פ״ז.	דנ״ו	ע״ב	נצל א׳.

מסכת קידושין

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״א.	ד״ס	רע״ב	כרכשתא ב׳.
פ״ב.	דס״ב	ע״ג	גדל ע״ש (בערוך השלם ח״ב רמ״ד בהערה 5).
פ״ג.	דס״ד	ע״א	קרטס ה׳.

מסכת בבא מציעא

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ״ד.	ד״ט	ע״ג	אנבקראות ע״ש.
פ״ו.	די״א	ע״א	גיידר.
רפ״ז.	—	ע״ב	נהג א׳.
רפ״ט.	די״ב	ע״א	פל.

מסכת בבא בתרא

פרק	דף	עמוד	ערך
רפ״ג.	די״ג	ע״ד	כרכשתא ב׳.

מסכת סנהדרין

פרק	דף	עמוד	ערך
ספ״א.	די״ט	ע״ג	פתק א׳.
רפ״ב.	—	ע״ד	אנטלר.
פ״ב.	ד״כ	סע״ב	ענב ב׳.
פ״ג.	דכ״א	רע״ב	צו ע״ש.

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״ו.	דכ״ג	ע״ג	בעיא ע״ש, ארסטון ב׳ ע״ש.
ספ״ז.	דכ״ה	רע״ד	סת.
פ״י.	דכ״ט	ע״א	זנר, שני.
פי״א.	ד״ל	ע״ב	נביא.

מסכת שבועות

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״א.	דל״ג	ע״ב	דע.
פ״ג.	דל״ד	ע״ד	פחלץ.

מסכת ע״ז

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״א.	דל״ט	ע״ג	קלנדס ע״ש, פטרגליא.
פ״ב.	דמ״א	ע״ד	שמן א׳.
ספ״ב.	דמ״ב	ע״א	חלק ה׳.
—	—	סע״א	קלסקה.
—	—	ע״ג	מחצל.
—	—	רע״ד	סך ד׳, נרגל, אשימא, אדרמלך.

מסכת הוריות

פרק	דף	עמוד	ערך
פ״ג.	דמ״ח	ע״ב	עי״ע כיון ומ״ש.
—	—		ודע כי בע׳ לוף הביא הערוך גמר׳ דבני מערבא בג׳ המוכר יין ולפנינו לי׳ ועיי׳ מ״ש בע׳ לוף ח״ה, כ״ט. ועוד עיי״ע ערב א׳ ומ״ש בח״א LXVII.

ו׳. סדר מערכה לתוספתות.[1]

ברכות

פרק	ערך
פ״ד	תרגימא, כסן א׳.
פ״ו	חלק ב׳.

פיאה

פרק	ערך
פ״ג	כתף.

דמאי

פרק	ערך
פ״א	אלנטית.
פ״ב	כנף א׳, שט ד׳.
פ״ה	דמאי, דמע.
פ״ו	חכר ע״ש.
פ״ח	חל א׳.

תרומות

פרק	ערך
פ״ג	אלה ב׳, קלפס.
פ״ד	קלפס.
פ״ו	טען א׳.
פ״ז	קף.
פ״ט	געל.

שביעית

פרק	ערך
פ״א	בדד א׳.
פ״ב	קץ ח׳, נער ד׳.
פ״ג	בתול א׳.
פ״ה	(ספה) [צ״ל ספח].
פ״ו	פרד א׳.

כלאים

פרק	ערך
פ״ב	בית רובע.
פ״ד	פאה ב׳.
פ״ה	כלב א׳.

מעשר ראשון

פרק	ערך
פ״א	אלצרין, קף ד׳.
פ״ב	גרגרת ב׳.
פ״ג	מטליא, שם, רכסה, קלקי ע״ש קלקס, הלקט, קטן ג׳ עיי׳ עוד ע׳ סליון.

מעשר שני

פרק	ערך
פ״א	רהן, כזב, אשפיז, חריע, כפנת.
פ״ב	טרימא, אלנטית, גג.
פ״ג	סלע.
פ״ה	מן ט׳.

חלה

פרק	ערך
פ״א	מקרצות, קרץ ג׳.
פ״ב	עשר אחר ע׳ עסק.

שבת

פרק	ערך
פ״ב	אנוז ע״ש.
פ״ז	אמר ה׳.
פ״ח	רפא, זכר.
פ״ט	זרוע
פ״י	שרק ד׳.
פי״א	פרח א׳.
פי״ג	פטילי א׳.
פי״ד	קשט ב׳, כפת.
פט״ו	צפורן, תרקוש.
פט״ז	כרשון, פקח.
פי״ז	זלח, סג, ד׳, טרקליל.

עירובין

פרק	ערך
פ״ח	קש ט׳, עדש א׳.

[1]) אחי״ה בעל הערוך מכנה אותן לפעמיי בשם תוספות והוא כלי ירושי פאה פ״ב דיי״ז סע״א (אין לומדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספות וכו׳). בעי׳ בא מכנה אותן בשם מתניתא דבי ר״ח, ובעי׳ אפתק א׳, כבר א׳ מביא תוספתי ממסכת ע״ז בשם חיצונה עיי״ע מר א׳.

פסחים

פרק	ערך
פ"ב	מכנאי.
פ"ג	צף א' ע"ש, נסן ע"ש.
פ"ט	מל ח'.
פ"י	אפיקומן ע"ש, ברך א'.

תענית

פ"ב	בית אב.

ביצה

פ"ג	אלפס.

יומא

פ"א	צרדה א'.

מגילה

פ"א	כף ב'.

שקלים

פ"ב	פרם א', אמרכל ע"ש.
פ"ג	תקל א', כפר.

יבמות

פ"ג	פלן א'.

כתובות

פ"ז	קל ה'.
פ"ט	בא.

נדרים

פ"ו	כבד א'.

סוט'

פ"ו	ארבע.
פי"ג	חמץ ג'.

ב"מ

פ"ח	חסך, טרסית, רתף.

ב"ב

פ"ד	גרפית.
פ"ה	טמן, כבר.

סנהדרין

פרק	ערך
פ"ד	אשר ד'.
פ"י	זכר.

שבועות

פ"א	טפא.

עדיות

פ"ג	אביי.

ע"ז

פ"ה	פנקרס, אפתק א'.
פ"ו	כבד א'.

חולין

פ"ו	נץ ג' ע"ש.

בכורות

פ"ה	שחף ב'.
פ"ז	פרם א'.

ערכין

פ"א	בר ב' ע"ש.
פ"ד	גרע, חרם ד'.
פ"ה	אבק א'.

תמורה

פ"ד	כפר, חט, ספק ב'.

קרבנות

פ"ה	עשר אחר ע' עסק, זב.
פי"ג	כם ב'.

כלים ב"מ

פ"א	חלם א', קלסטרא.
פ"ב	קלסטרא, יתיכים, פרכין.
פ"ג	טפל א' ע"ש, סרח.
פ"ד	ער ה'.
פ"ו	חצר א'.
פ"ח	חפר א'.

כלים ב״ב

פרק ערך

פ״א אשויא, חרב ב׳, עב ג׳, אסלא.

פ״ב כפר, אכף ע״ש.

פ״ה עב ב׳.

פ״ז סרח.

אהלות

פ״ז גרווד א׳.

פי״ג בטח.

פי״ד רף ב׳, גבלית.

נגעים

פ״ז סב ד׳.

טהרות

פ״ח אליירין

פ״י אוס.

פי״א חתם

מקואות

פ״א מץ.

פ״ג קף ד׳, עיי״ע סליל.

פ״ד חרדלית.

פ״ו גשש.

פ״ז נץ ב׳, מר ג׳.

נדה

פ״א יד א׳.

מכשירין

פ״ב צפור.

פ״ג טפח

זבים

פ״ב לבן א׳ ע״ש, תהום.

פ״ד גשש.

טבול יום

פ״ב קצע.

עוקצין

פ״א סב ד׳, סג ב׳, מסרק ע״ש.

סדר מערכה לברייתא דמלאכת המשכן

(ובעל הערוך מכנה אותה בשם מעשה משכן.)

פרק ערך

פ״א סן.

פ״ד תבר.

סדר עולם

פכ״ה גל ז׳.

ז׳, סדר מערכה למכילתא

(עיי׳ רשב״ם ב״ב קכ״ד: ד״ה בשאר ספרי דבי רב).

פרש׳ בא ב׳ : טמא ע״ש.

— — ג׳ וה׳ : שלח א׳.

— — ו׳ : סף.

— — י״א : משך.

— — ט״ו : שב ב׳.

— — י״ח : מחר.

— בשלח א׳ : טרטות ע״ש, תרט.

— — השירה א׳ : אז.

— — ויבא עמלק א׳ : כבד א׳.

— יתרו י״א : אם ב׳.

ח׳, סדר מערכה לספרא [1]

ויקרא דיבורא דנדבה

פרק ערך

פ״ד רבג.

פ״ה אליתא.

פ״ו זהם, כבש ה׳ ע״ש.

פ״ז בית חלף, נף.

פ״ח צהב א׳, פרד ג׳, זפק.

פ״ט גזר ב׳.

פ״י פרד ג׳, קמץ א׳, קרט ב׳.

פי״א מלק א׳, יורה ע״ש.

פי״ב חב ב׳, מחבת.

פי״ד בן ב׳, אבוב, קל ג׳, כרמל ע״ש, גשא ב׳ ע״ש, עלס.

פט״ז שלם א׳.

פי״ז וי״ט פקקל.

[1]) ומכונה גם בשם תורת כהנים כנראה מעי׳ בן ב׳, מחב, מדר ועי״ד עיי״ע ספר ב׳ ורש״י לחולי׳ ס״ו. ד״ה תנא דבי רב.

דיבורא דחטאת

פרק	ערך
פ״א	תהב, תמחוי.
פ״ג	יחיד.
פ״ז	חמש.
פ״ח	שקל א׳.
פ״ט	מלנז, כרכד.
פ״י	כבש א׳.
פי״זופי״ח	פד א׳.
פכ״ד	חט.
פכ״ב	גלבק, פלן.

צו

פ״ב	רם, פסכתר, פסקטר, מצה ב׳.
פ״ד	תבטש, תפיני.
פ״ז	מרק ב׳.
פ״ח	שחט.
פט״ו	לך א׳.
פי״ח	שני.

שמיני

פ״א	שמן ג׳, רת ב׳.
פ״ג	גלד א׳.
פ״ד	סלע, גל ה׳ ע״ש.
פ״ו	טמא.
פ״ז	גויה א׳.
פ״ח	עב ג׳, פשט.
פי״ב	חפושית, גדל.

תזריע

פ״ו	מרד, צלקת.
פ״י	גבח.
פי״ב	מבת.

מצורע בראש: פיקס.

פ״ג	תבטש, שקע.
פ״ד	קרמיד, מדר, שב ג׳, בא, קץ ו׳.

זבים בראש: אב א׳.

פ״א	איש, עיי״ע לבן א׳.
פ״ג	אבן בסמא.
פ״ד	רכב.
פ״ח	טמא.

אחרי: טחב.

קדושים

פרק	ערך
פ״ג	דל א׳, עמר ב׳.
פ״ז	זמה, זקן ע״ש, ועיי״ע זכר ומ״ש.

אמור

פ״א	חצב ד׳.
פ״ד	שב ב׳.
פ״ו	טען א׳.
פ״ז	שרע א׳.
פי״א	חדש.
פי״ג	קצר א׳.
פי״ז	גר א׳.

בהר

פ״ב	עיי״ע דר ג׳.
פ״ה	גש ד׳.

בחוקותי

פ״ג	סמלון ע״ש.
פ״ט	טב א׳ ע״ש, טמא, סאב, פד א׳, אכסר ע״ש.
פ״י	גרע, יעידה.
פי״א	(שד) [צ״ל שדה] א׳, קל א׳.

ט׳. סדר מערכה לספרי [1]

פרש׳ נשא	:	זרז א׳, את א׳, שלם א׳.
— קרח	:	דמע ועיי״ע חמץ א׳.
— חקת	:	חל י״ד.
— מטות	:	כרנבאות.
— מסעי	:	יחניף.
— ואתחנן	:	ארבע.
— עקב	:	סיף.
— שופטים	:	זכר.
— כי תצא	:	ברדס ע״ש ועיי״ע טג וע׳ רנק ג׳.[2]

י׳. סדר מערכה לברשית רבה [3]

פרשה	ערך
פ״א	אמון, פרגוג, פלט ג׳, דפתר, פנקס, על ז׳ ע״ש, מל י״ג, מלין, קלמר, קנדיל, אסטרוליג, אלם א׳, פרך ג׳, פלט ג׳, ביב, דמוס ע״ש, פרכטאות, קטיזמא, אגוסטלא, אפיפורין.

[1]) ורבינו מכנה אותו ג״כ בשם ספרי דבי רב. [2]) וכולם שייכים לספרי זוטא עיי׳ חין הערך ומ״ש. [3]) בהשחר שנת עשירית צד 317 והלאה הארכתי בענין הלוקת הפרשיות כב״ר אשר מציינן רבינו והעליתי כי הוא נוטה ממספרנו במדרש ב״ר באחר והנטייה הזאת כבר מתחלת בערוך מפרש׳ י״ז, והיינו כי מה שאי׳ לפנינו בפט״ז רבינו מציינו בסימן פרש׳

פרשה	ערך
פ״ב	כב ב׳, אן ד׳ ע״ש, טס, טמיון, תה ג׳, למה ב׳, שף י׳.
פ״ג	תמליוס, אסטרטיגי, דיין.
פ״ד	ארפכס, בבואה, על ז׳ ע״ש, מסס, גז י׳.
פ״ה	פלט ג׳, מנוולין, קלוון א׳, בז א׳.
פ״ו	שמע, מטמע, בולי, דמס ב׳, נשתק, סננס.
פ״ז	רצף, פלט ג׳, צבע א׳, מוורן, אספרון, לכיס, טווס, מריא ב׳ ע״ש.
פ״ח	דיופרצוף, דמס א׳, סנקלט, סנקתדרון, פלט ג׳, סרסור, אלטוכסייה, נדר ע״ש, בלר, פרבטאות, אדריונטים, אפרכו, קרכין, דמינו, קשט ע״ש.
פ״ט	פלט ג׳, דקיון.
פ״י	סקס, אטבטי, דסקס, פקע ה׳, פתך, הדיך, דקיון, גז ד׳, שנית, קלית, בלדר ע״ש, נקט ע״ש, פמר, סמטיבה, דנטיב.
פי״א	רעף, ברך א׳, אסתנס, קלר ב׳, דסקס, מרפיז, טס, נון, דמדום, מריא ב׳, דנס.
פי״ב	רעם, רחש, פקע ה׳, פלט ג׳, עש, ביב, תולדות, רעף ע״ש, ברך א׳, גרם, הר א׳, אנריקוס, אנבסטס, הגן ד׳, אנגקי, מסך א׳, בלס, תרק א׳, קרס ג׳, פרקופי.
פי״ג	לקן, תווי, אר, אדם א׳, קרמיד, חסס.
פי״ד	שק ג׳, זיטא, גז י׳, נפש, לע, ננס.
פט״ו	פקסן, אלווס, פנ ב׳, פס ז׳ ע״ש, ברת, בנות שבע.
פט״ז	מגרף, פישון (אוונטי) [אווטנתין], שחן א׳, ואני, תרבקנא, קרט ע״ש, נווסין ע״ש, פנקס ע״ש, שבע א׳ ע״ש.

פרשה	ערך
פי״ז	אסתא ע״ש, פרן ה׳, תפי, פרגיות, פפ ד׳, סנטר א׳, חנל, שק ד׳, מרמטא, אפיפורין, נדה.
פי״ח	קרקס ב׳, סקר ב׳, פרס ב׳, פרד ב׳, קנתנים, קריה, גן ה׳, אנתרופי, דפר, פחס, שני.
פי״ט	אכבית, פחס, ארכל, שחן, קפל, קפד א׳, דקרטים, דלטור, הטלים, חל ב׳, דייטרוט, תאן, אסטכיון, גל ר׳, צלצל, קלס, רת ב׳, אדם א׳, קזס.
פ״כ	כרם, שבע א׳, כרכר, זיטא, בקר ג׳, שק ב׳, רפרף, לווטס, הטלים, עכביות, (אאגאה) [איגיאה], לגא, סמרנון, גלאקסינון.
פכ״א	אדם א׳, להט.
פכ״ב	סף ה׳, פרט י׳, צמת, שף ח׳, תל ג׳ ע״ש, מנון, חלש, פע א׳, אתליטין, התליטים, דקיון, רפן, מפרים.
פכ״ג	ערוד, המרוד, הרדולוס, ערדבלין, אס א׳, בזית, פכר ב׳, קנתר, עיי״ע על ז׳ ומ״ש.
פכ״ד	קמן ה׳, עטף, קזמיקון, סרגל, עיי״ע קנתר.
פכ״ה	(אוונטי) [אוותנטי], גרפית, דייטרוט, שף ח׳.
פכ״ו	סטטיונר, קפח, כמר, טב א׳, נמס, אנדרומוסיאה, דן א׳, בזק, שגס, קליות, עוים, ערוד ע״ש.
פכ״ז	אפרסמון, פלט ג׳, ארדכל.
פכ״ח	אילוגלגין, פלט ג׳, מנוולין, איסטרוביל, אצטרובל, נץ א׳, סדן ב׳, בלס א׳, כפע ע״ש, כרת, טווס, זנין ע״ש.
פכ״ט	תתיה.
פ״ל	לפיד, איסטרוביל, אצטרובל, חלב א׳, קסס.

י״ז (עיי״ע תרבקנא בח״ה, רע״ג: ומ״ש). ומה שאי׳ לפנינו בפ׳ י״ז רבינו הביאו במספר פ׳ י״ח וכן בשאר פרשיות, אבל בסי׳ פרשיות י״ב וי״ג הן ולאו ורפיא בידיה דר״נ כי פ׳ י״ב פעמים מציין בשם פ׳ י״ג כמו בע׳ אננקי ולפעמי׳ בשם פ׳ י״ב כמו בע׳ אגבסטס, אגריקוס, בלס ב׳, ברך א׳, גרם האחרון, הגן ד׳, הר א׳, עש ב׳, פקע ה׳, פרקופי, קרס ג׳, רחש ב׳ (ושם בט״ס מ״ב, וצ״ל י״ב), רעם, תולדות. ופי״ג שלפנינו מצויינת בסי׳ פי״ג באלת ערכי׳: חסס׳ לקן, קרמיד, תווי, אבל בע׳ ביב ציינו רבינו בפ׳ י״ג ולפנינו הוא פי״ב, ובהיפך בע׳ אדם א׳ ציין רבינו פי״ב ולפנינו במדרש היא פי״ג וכ״ה בע׳ אר שציין רבינו פי״ב ולפנינו אי׳ פי״ג. ועוד ראיתי להעיר כי גם בציונים אחרים מב״ר יש השואה בין פרשיו׳ שלפנינו ובין פרשיו׳ אצל רבינו אף אם הנטייה מתחלת כבר מפי״ז כאמור, וזה פלא, כמו בע׳ אכבית אשר שם ציין רבינו פי״ט וכ״ה לפנינו במדרש פי״ט, בע׳ אדם א׳ פי״ט וכ״ה לפנינו; בע׳ (אאגה) איגיאה אי׳ פ״כ וכ״ה אצלנו במדרש פ״כ; בע׳ אבל ב׳ אי׳ פל״ג וכ״ה לפנינו; בע׳ אליותרופולים מצויין פ׳ מ״ב וכן בע׳ אפכי וכ״ה לפנינו; בע׳ אברהם פמ״ט וכ״ה לפנינו, בע׳ אבביה פנ״ג, בע׳ אגריאון, פ׳ ע״ז; בע׳ אגומין פ׳ ע״ח וכ״ה לפנינו וכן בע׳ אביון מסכים סי׳ פע״א עם מספר שלפנינו בב״ר וכן הובאת זו הפרשה בשם פע״א בע׳ סנט אבל בהיפך בערכים אלה היינו בע׳ גד א׳, גד ד׳, נמפת, פלך א׳, קר י״ז הובאת זו הפרשי׳ בשם פע״ב. הרי שידים שולטות בציוני הפרשיות שבערוך ובדפ״ע אי׳ כמה וכמה שבושים וא״י תקנתים עפ״י כ״י הערוך אשר ת״י כאשר תוזינה עיני הקוראים בכל ערך וערך. ובסדר מערכה מב״ר אנו נגרר אחד סדר סימני פרשיות שלפנינו ורומז ורומז אני על הערכים השונים ומובטח אני שהקורא יביט בעינים פקוחות בערכים הנרמזים.

פרשה	ערך
פל״א	חמס, בדד א׳, קדרון, גן ה׳, אנתרופי׳ תבקיון, גנת, בטט, קל, פלטיא א׳, קמר ב׳, קמרקמין, פס, צמק ע״ש, ערסל, חצב ג׳, גרפית.
פל״ב	קנע, זיטויטוס, רפן, רגש׳ קנג, דרלמוס, ספרגס, פלטנוס, גנח א׳.
פל״ג	אבל ב׳, גגית א׳, טפיט, גיית, גרדם, דסקס, סס ב׳, עקם א׳, כמן ב׳, נהר, כרם, ען, נשם, אשן, שבט, גשם, פליטון, ספולסמון, קל.
פל״ד	בן א׳, בז א׳, ספולסמון, יצר, נער ו׳, נשם, אבבית, זרף א׳, אדמדמני׳ בשר (אחר ע׳ בסר).
פל״ה	דר, שלח א׳, חפץ.
פל״ו	עויל, שד, גלג, פחת, ברגר, אהל ע״ש, גל ו׳, מקס, חם ו׳, פחם, מנים.
פל״ז	אפריקי, גרממיא, מקדון, תרק ע״ש, חדיב, אלים, אטלקי, דדנים, נצבין, קטספון, שנער, תלסר, כפתור, א׳, ספייתא׳ קלדהי, יקטן, ספייר, משא, תכלת.
פל״ח	אל, קנע, זימויטוס, מסתו, משפו, לץ א׳, ארך, קרטע, כלב ע״ש, מנרף, ברסיף, חצצרת, פנך א׳, בקלס, פלא.
פל״ט	ספולסמון, אח א׳, יון א׳, גהץ, אפרכיא, מנים, עמד, הרהון, אהל ב׳ ע״ש.
פ״מ	איקונין ע״ש.
פמ״א	סקס, סב ד׳, ראתן, דטולמים, סר ח׳, מגלב, קף א׳, בולמוס, פרן ו׳, פרצטק, מג, שק ג׳, רד.
פמ״ב	קזז, חלט ב׳, הוא, פרסטינגמא, פס נ׳, טמיון, אפכי, אמרכל ע״ש, אספרון, טרן ב׳, שמאבר, עמק א׳, זיו, אליותרופולים, סר, עג, קן ד׳, עבר ג׳.
פמ״ג	רק ע״ש, מגנון.
פמ״ד	מספוטמיא, מפולש, מרפק, שעוה, שק ד׳, קתדרה׳, מכש, מרמטא, איסטרטינוס, אספטיה, קטע, אסיא, אספמיא.
פמ״ה	מלג, הגר, מיימים, קץ ד׳, פרקד, חמס ב׳, דקיון, גמיה, קנתנית, אסטסיאנות, פרס ב׳, סקרדק, כנר, חלץ, עתר, צפורן א׳, נבוכדנצר, כרכר, צמצם.
פמ״ו	מגרף, אקיוס ע״ש, כרם, נס, ד׳ פסט.
פמ״ז	מטר, גלף, אנונה, רגש.
פמ״ח	אחר ג׳, כתש, ארך ד׳, פרקופי, אטימוס, שלח א׳, שרב, סרק, גווט, הגן ג׳, פלן ג׳, דרמלים, לב א׳, מלטמיא, אלש, נמס, אליו, חרל ע״ש, עד ז׳, קפל ה׳.
פמ״ט	זכר א׳ ע״ש, קר, אסיא׳ פטריקון, ספרגס, סנקתדרון ע״ש, קסט, קפד א׳ ע״ש, עגל ב׳, אברהם, צדק א׳, זקן, אנקליטון, חבל ד׳.
פ״נ	בזק, מתרין, פגן ב׳, קלמין, בט, ישב, ירקי, קלפנדר, קרטים ג׳, סנתא, מסטר, הרדולוס, ערדבלין ע״ש, דקרן א׳, פטר ד׳, ערז.
פנ״א	טמיון, סלר ע״ש, פטר, מרתק, כזית, עד ג׳, עבר ה׳.
פנ״ב	אח א׳ ע״ש, קלר ב׳, בעל, שבע א׳, דטולמים, סר, מגלב.
פנ״ג	דריה, בן ג׳, שף ח׳, פחש, אנטיקיסר, במס, אבבית.
פנ״ד	קלר ב׳, גזל, רם, רקם, אשל.
פנ״ה	מריה, ארן א׳ עש.
פנ״ו	עבד א׳, מאכלת, פרגזיות, צף ו׳, שח ג׳, ירושלם ע״ש, קשת, פלח ג׳.
פנ״ח	קזמקרטור, קרנס, סגן א׳, ישב, ארך, עפרן.
פנ״ט	מטלא, דפלון, פלן ג׳, קלר ב׳, זנין ע״ש.
פ״ס	מספוטמיא, עד נ׳, פרדכסוס, בחל ע״ש, קרסטל, שרץ, קנבי ע״ש, איצטרכיא, סנף ע״ש, שף ח׳, פרן, פלס.
פס״א	לכלוך א׳, קטר ב׳, תגר א׳, אמפר, גביע, גט, טמיון, אנפליא, צר ט׳.
פס״ב	שית, דיוטר, קדקד.
פס״ג	עתר א׳, מטר ע״ש, זרת, כרכר, פרכיטא, פניים, טמע, מטמע, ארגנטין א׳, טכסא, קלוון א׳, ז׳ א׳, גליור, שער בע׳ סמך ע״ש, עצב, קפד א׳, עדש, צף.
פס״ד	גרדקי, קוק, גר י׳, טרפיז, פרבגרון ע״ש, אסקולוסטיכא, קר ה׳.
פס״ה	לא א׳, ענקמון, מקרילפרוס, סלג, פרן ה׳, קווץ, פרספא, הגן א׳, נר א׳, פרפק, צייץ, מצוי, קפץ, בעמדם, חמר א׳, נניא ע״ש.
פס״ו	שב ג׳, שלם א׳, אסטטין, אלה ד׳, פלן ג׳, אסטרופומטא ע״ש.
פס״ז	פכר ב׳, קרקס, ותר, נצל ב׳, שמן ב׳, תסוור, נסתיה, פגלא, אנטגרסין ע״ש, דכוס, את, סנטר, עבר, פק.

פרשת	ערך
פס"ח	כמ, מקום, תרנס, פעל ב', שר י', כרס ב', סולם, אפזים, קפז א', סנמ, פרוור, מסטר.
פס"ט	מג ע"ש, שק ג', רד, תרע.
פ"ע	נדר, סר ד', טרן ב', קר ט"ו, פט ג', אפסתקיתיה, חמר א', איש.
פע"א	אביון, סנמ ע"ש, קר, פסטס, פלך א' ע"ש, נמפה, גד א', גד ד', אליה ע"ש, יערשיה, פלט ג', ברזית.
פע"ב	יברוח, סעד ג' ע"ש, טייש, אפרייא, דמך, כנס, בן א', קרטין ע"ש, קרס.
פע"ג	מקמתא, גותרות, קווסר.
פע"ד	נצל ב', קוק, פטיליקין, סרס ב', אסטולי, ששן א', מפרים, קרקר ב', פרזכין.
פע"ה	מעין, ארך, חלש, טלק, נסתיה, חפת, אגרמי ע"ש.
פע"ו	קרן א', ארך ע"ש, בליוטא.
פע"ז	מחל, מטכס ע"ש, ארך, פרמקוס, פקרין, אתליטין, התליטים, אגריאון אמר ד' ע"ש.
פע"ח	סנקתדרון, שץ, בית איל, פקל, אנומין, פק, אשש, דסקר, בלדר, הן א', ברך ח'.
פע"ט	לכלוך א', סן ג', אטלס, גרד ב', חלד, דמס ג', פשג, שדך א', עבד ב', יהב, מבן, קשיטה.
פ"פ	קרקס, ענש, פרן ה', דפר, חפת, מבל, שכם, מבגאי, שקען, עדש ג', איש.
פפ"א	אחה, נבל ע"ש, רשם, שטף ב', הל ב', פלטנוס, לוז א' ע"ש, אלון.
פפ"ב	בית אל ע"ש, עמד א', אנדיטיקום, מסמס ג', קלף ב', חרדון, חברבר, ברך א'.
פפ"ג	הגן, תפוור.
פפ"ד	פלס א', זקן, פס ו', את א', עמק א', קלס ו', פרגד, (פלמניא) [פמלניא], דמס א'.
פפ"ה	אסטרוליג, תאם, פרפירא ע"ש, אנטיקיסר.
פפ"ו	מקולין, פרף, פטיפר, פטינון, פכר ב', חסד א', גרמן ב', קפז א', גב, קרז, זרק א'.
פפ"ז	פתיא, בייכה, הטלים, אסטרוליג, אסרטיון, חמא, נבל, תאטר, קפז א', אנונה, שרתוע ע"ש.
פפ"ח	חט ו' ע"ש, פטר, גלסק, קצף, קנדס, מכר ע"ש, מגנון, טרן ב'.
פפ"ט	כר ט', חט ו', פעם א', סקרדין ע"ש, כלדר ע"ש תנייתא.
פ"צ	פרקופי, אברך, כלדר ע"ש, צפן א', קטס, פנקיה, ערב ד', פלסטיני.
פצ"א	עשר (אחר ע' עסק) אפליית, פן ג', צרי, נכאת, לט א', לוז ב'.
פצ"ב	אשר, זג ז', סר ע"ש, מטרפלין ע"ש.
פצ"ג	שלש, פקדון, חוזה, דסקר, נגיא ע"ש, עשת, רפש, פטר ד', בסיליאום עיי"ע קמתין.
פצ"ד	זן ב', אלטין, אפוטרכא.
פצ"ח	עיי"ע פרקופי, שלש.
פ"ק	סנטר, עיי"ע כ', אצוותא.

יא. סדר מערכה לויקרא רבה.

ורבינו מכנה אותו כע׳ (טפה) [טפף]. ובע׳ שע א׳ גם בשם אגדת ויקרא.

פרשה	ערך
פ״א	אנונה, לבן א׳, סך ה׳, דע, אגרינימון, דטגמא, דמס א׳, קסטר, תרז, פנקט, דיופרצוף, ספקלר.
פ״ב	אוגנסטט, אפרת, אפיקריסין, פקרס א׳, פרקסין, אוונטי, פרפירא, מעפרת, חמש, אזמרגדין.
פ״ג	מכל א׳, מד א׳, טב א׳, גייף, גר ד׳, אסיא, מלח, כרוכה, פטטרכה, טרכסמון, זקן.
פ״ד	שער א׳, (קלביא) [צ״ל קלבאי], פיטורי, סולף, שף ב׳, קפח א׳.
פ״ה	עויל, שד, גלג, בר הדיא, אמבוניא, זרבוב, פתגותא, אסתקטון, טמס, קמים ע״ש, גל ז׳, זקר, עלב, פטגרטוס, מרקפא, מקמתא ע״ש, עבד ב׳, אלה ד׳.
פ״ו	(אפפוסין) [צ״ל אפופסין], גד י״ב, קמפון, בין ג׳, קפרטסאות, אגן ב׳, ע״ש, אמר ג׳, פסק ע״ש.
פ״ז	בר ז׳, תגיק, קבטין ע״ש, מח ב׳, גלד א׳, גרדיון, נמס.
פ״ט	שם ג׳, כתש, קדקד, ער א׳, ארגסטוס, פסטם, גרזם, שלם א׳, טרד, ע״ש, צהב, נשם.
פ״י	חבל ד׳, עמוס, פסלוס, נז, שע א׳, צפורן, אנונה, כרוז, מת, קפח א׳.
פי״א	פרטיגם ע״ש, אברהם, הוא, בליוט א׳, פס ג׳, טמיון, אפכי, חל י״ז, עלם א׳, אתנסיאה ע״ש.
פי״ב	שפרפר א׳ ע״ש, שף ה׳ ע״ש, זק ג׳, טכסטסים, אלפא, טלם ב׳, פט, צד ג׳, סנטמא, גז ד׳, שמש ג׳, עקב א׳, סקס, תלת, בלזם, אי, מחקק, עיי״ע פלח.

פרשה	ערך
פי״ג	זגם ע״ש, קנג, ארסטוון, ערקא ע״ש, קרט ע״ש, מך ג׳, סנקלט.
פי״ד	סקפטס, קמין, שפיר, כן, עו, לבן א׳ ע״ש רשון, אם.
פט״ו	עיי״ע קוזמיקון ומ״ש, פסק ע״ש, קטרטון ע״ש, רמתיקוס, שטף ג׳ ע״ש, גסטר ב׳ ע״ש, מד א׳ ע״ש.
פט״ז	שף, קלר א׳, קרדקיים, דרקון, שלפוחית ע״ש, דכוס, איסטרטינוס, שפח, כדן א׳, קרכין, ראתן, עכבר א׳, טרקלין, חרז ע״ש, מל ח׳, מצוי, קל ה׳ ע״ש, קר ד׳, קל ו׳, שרף ג׳ ע״ש, תב ה׳ ע״ש.
פי״ז*)	חל ט״ז (אצלנו) ע״ש, זהיין ע״ש, חרצב ע״ש, צב ה׳ ע״ש, אספריטן, שקע, פרסטיגמא.
פי״ח	בר ו׳, תוה, לוז, סדן ב׳, קרב ב׳, פלן, סג, גד, קצר א׳, קוזמיקון ע״ש, זר ג׳, בטן ג׳, דרריא, כסיריא, טרד, קטפרס, קטדיק, דגטיב ע״ש, פרקופי.
פי״ט	סרגל, ערב ג׳, קץ ה׳, משפל ע״ש, קסטל, פלסתר, ר׳ ב׳, כל ב׳ ע״ש, דכוס ע״ש, רם א׳, בז ע״ש, רמתיקוס, קה, מהר, דפני, דח, חח, ברן, טמיון, סנקלט ע״ש, אסר ב׳, קנקל א׳.
פ״כ	מנגנון, חל י״ג (ט״ז), זהיין ע״ש, דסקס, שלש, חך ב׳, ענעג, קלר ג׳, (אפפוסין) [צ״ל אפופסין] ע״ש, זגם ע״ש, סמך ע״ש, מת ועוד עיי״ע קה, קשר ב׳, בר הדיא, אמבוניא.
פכ״א	(אפפוסין) [צ״ל אפופסין] ע״ש, קפל ה׳, (טפס) [צ״ל טפף] סקבטר, קברנט א׳, רתק, כעכע, כף ה׳.

---

*) מכל הערכים ששייכים לפי זאת נראה שהיתה לפני בעל הערוך התחלת פרש׳ בפסוק רפאני ולפנינו הוא סוף פט״ז עיי״ע חל ט״ו ומ״ש.

פרשה ערך

פכ״ב סב ד׳, סג א׳, המה, גרגתני, נקט ע״ש, פטר ה׳, ארזף, בלדר, גדש, פשש, כתש, ככר א׳, סרגג, גזל ע״ש, זיז, ליכלוך א׳.

פכ״ד חסם, דמס ד׳ ע״ש, אנדרומוסיאה ע״ש, גמס, שמיכה, קטר.

פכ״ד דמס ג׳, מכש, פס ה׳, מגרף, צמח ב׳ ע״ש, פקרס א׳, פרקסין, פרפ־רא, מעפרת, חלון.

פכ״ה טיטויא, מכש, קרץ, מדעל, טש ב׳ ע״ש, גלג, בעל, קפל ב׳, (טפס) [צ״ל טפף], בזה.

פכ״ו לשון א׳, תחת, גלגל ח׳, פנן ב׳, קלמין, חפש א׳, זכר, קעקע א׳, הן א׳.

פכ״ז קטה, גיית, גרזם, דסקס, פחת, דנח, פג ג׳, פלגוג, אפקלין, מגלב, פרסטיגמא, פע א׳, חיות, דש ד׳, פטר ד׳.

פכ״ח מגס ע״ש, סנטר א׳, פסנטר, צמת, צם, זנם ע״ש, קמים, סטכטון.

פכ״ט דמס ג׳, חווק, פס ג׳, סנקלט, בקיינוס, כס ב׳, שפר ע״ש, מסקיד, סקר, דקליקוס, תשרי, חט האחרון ע״ש.

פ״ל קרוב, פיים, פלן ב׳ ע״ש, אפי, פן ב׳ ע״ש, לגיון, דמס ד׳, צד ג׳, פלק, לאכסן, דיופוטא, טמיון, פרט ט׳, דחס ועוד עיי״ע חש.

פל״א קעקע, הן א׳, קמפון, קרכין, גבר א׳, שבט.

פל״ב פרגל, טייר, קריאסות, קרץ, לע, מסטר, סמנטר ע״ש, קנכיתר ע״ש, שלם א׳, פט, דבר, אולון, כרם.

פל״ג מצטרא, נך, כפתור, סנקלט ע״ש, עשר (אחר ע׳ עסק), אנטוס, טפר, פסק, המוניא, פלאה, פרן ו׳, אולון, כרם, פס ג׳, זמיון, נבוכדנצר.

פל״ד אפכי, צח א׳, איקונין, קרקס, רש ג׳, לע, קפרן, אביון ע״ש, גלגל ד׳, אנטל ע״ש, זמיון, שף ד׳, בלדר, צד ג׳, קרטס ה׳, אסתא, פרן ה׳ ע״ש, תפי, פרגיות, פס ד׳, שק ד׳, פק ג׳, חלץ א׳, אסיא, אנונה, ועוד עיי״ע ברבר ומ״ש.

פל״ה בסיליאות, גמס, אגריפס, ארימון, ערקאי דבא.

פל״ו אפיפורין, אחז, כבס, סק ב׳.

פל״ז טב א׳, קלב, טרס.

סדר מערכה לשיר השירים רבה

ומכונה גם בשם אגדת חזית על שם פתח דבריו.

פסקא ערך

פסקא נפת תטופנה : פלקט.

פסקא שוקיו : (טפס) [צ״ל טפף].

סדר מערכה למד׳ קהלת רבה

ומכונה ג״כ אגדת קהלת.

פסקא מה שהיה : קסלפנס.

פסקא לשחוק אמרתי : קרקס.

פסקא קניתי : ברבר ע״ש.

פ׳ וכל אשר שאלו : קד ע״ש, קשר ב׳ ע״ש.

פ׳ ראה חיים : קהל.

פ׳ שבתי וראה : קד ע״ש, קשר ב׳ ע״ש.

פ׳ יש רעה : בלעם ע״ש.

מגלת אסתר רבה

בעי׳ זימויטוס הביא מדרש מגילת אסתר בפ׳ ותלבש אסתר ולפנינו ליי.

יב. סדר מערכה למד׳ מגילת איכה רבתי

פתיחתא

רישא : חפשית, מטליות, ככד ב׳, קלבס, תסס ע״ש, כלכה, אפיא, המוניא, גרזם, רקד א׳ ע״ש, תאטר, קרקס, חלוק, מיאומס ע״ש.

פ׳ ר׳ אלכסנדרי פתח : דכום.

פ׳ גם מגבוה : צם ב׳, פלטרכום, ספקלטור, סלפידם, טרן, כבש, דמס, נקט, זט, שנער, תשועות, המיה, טפיט, קסרקיט, סכף, מר ח׳, מתק, פדן ע״ש.

אלפא ביתא קדמאה

פסקא איכה ישבה : בדד, אפקלין ע״ש, פלקט ע״ש, אמר ג׳.

פ׳ העיר רבתי : בדד, אפקלין ע״ש, פלקט ע״ש, אמר ג׳, קטלפטא, פלש, מדל, מגס, ארסטוון, חבץ א׳, נקה, בטן ד׳, חבט, צמת, מס.

פסקא	ערך
פ׳ חד מאיתגם	גרע, חרטום, פל ד׳ ע״ש, חכם, רקע ב׳, טרכסמון, אדר, פשוש, דיים.
פ׳ בכה תבכה וכו׳ עד פ׳ היו צריה לראש	שמח א׳ ע״ש, רבך, סקפט, פר ע״ש, קטו, קרט, ברגן, בליוט א׳, כליון, וה, דמינה, צייתור, גמז, כרסט, טקס ע״ש.
פ׳ ויצא מבת ציון	רדף, גואל, חד ב׳.
פ׳ טומאתה	תפת, גיא, ברנט ע״ש, גורתק.
פ׳ ממרום וגו׳	הן א׳, נסח.
פ׳ סלה כל אבירי	סח ג׳, סרק ב׳ ע״ש.
פ׳ על אלה וגו׳	קלן, מארת, קנקן ב׳ ע״ש, לבד.
פ׳ פרשה ציון	מנוולין, אנוגא.
פ׳ קראתי וגו׳	הלך, שלח א׳.
פ׳ ראה ה׳	גש א׳.
פ׳ שמעו וגו׳	תייר, אגשתון.

אלפא ביתא תניינא

פ׳ איכה יעיב	עב, איקונין, קייסמור, אליה, פמפס א׳.
פ׳ בלע ה׳	אסטרטיא, בליוט א׳, ארך, אסיא, קץ י״ב, סכף ב׳, גרב ג׳ ע״ש, רקע ג׳, תחלס, פלנין ע״ש.
פ׳ גדע וגו׳	אן ג׳, ימין, חלץ א׳, פלש.
פ׳ היה ה׳ כאויב	סכף, סך י״א, מלבד.
פ׳ זנח ה׳	גלגס, שר ג׳.
פ׳ ישבו לארץ	פרט ז׳, פדרת, רפני.
פ׳ כלו וגו׳	חסית.
פ׳ מה אעידך	נביא, זן א׳, ירושלם, חף ב׳.
פ׳ ספקו עליך וגו׳	קרץ.
פ׳ עשה ה׳	אמר ג׳.
פ׳ תקרא וגו׳	מגס, קס.

אלפא ביתא תליתאה

פ׳ אני הגבר	צמצם.
פ׳ גדר בעדי	דמס ד׳, שתם, קרץ, צמר, פר ד׳ ע״ש.

פסקא	ערך
פ׳ דרך קשתו	אספריסא, קר י״ג, אמר, תאמר, קרקס, חלוק, מיאומס ע״ש.
פ׳ ויגרם וגו׳ עד פ׳ זכור	מן ב׳, מגס ב׳, עגל ב׳, פס ה׳, כס א׳, נפש א׳, חשך.
פ׳ מה יתאונן	גס ג׳, דרריא, עלת א׳.

אלפא ביתא רביעאה

פ׳ איכה יועם	צר ז׳ ע״ש.
פ׳ גם תנין	ירוד [צ״ל ירור].
פ׳ כלה ה׳	גר י״ב.
פ׳ לא האמינו	צם ב׳.
פ׳ סורו טמא	קרדקיים, שפח, כדן א׳.
פ׳ תם עונך	אפכי.
פ׳ זכור ה׳	פכר ב׳.
פ׳ על צווארנו	קלוון א׳ ע״ש.
פ׳ נשים בציון	בתול א׳.
פ׳ בחורים	בריח.
פ׳ נפלה עטרת	בלעם ע״ש, נשם ע״ש.
פ׳ על הר ציון	המיה, עד ג׳.

בע׳ קנמיא הביא מגילת איכא?

מדרש השכם

בע׳ סקלט בדפ״ר אי׳ במדרש השכם בפ׳ ויקהל (עיי׳ על זה המדרש בגד״פ לצונץ 281 וש״נ ציונים מזה המדרש בספר המכריע, תניא, תולדות אדם וחוה מנורת המאור אבל ספר הערוך לא ציין כי לא ראה דפ״ר וכן ר״שב ציין ברשימת המקומי׳ מילמדנו ללא נכון זה הערך ליחדו בילמד׳ ויקהל).

יג סדר מערכה להגדת תהלים

סימן י״ז : פמריה, פרמא.
— י״ט : סחר ע״ש.
— כ״ב : זיטויטוס.
— מ״ח : (טפס) [צ״ל טפף].
— פ׳ : סנקלט.
— פ״ז : סער, סמפירינון, פשפש ג׳.

הגדת משלי

בע׳ נקד ג׳ הביא נוסחא לפ׳ בשפתיו ינכר שונא ולפנינו לי׳ אבל אי׳ בכ״י אשר ת״י ר״ש באבער.

דברי הימים של משה

פ׳ ותקרא שמו אהרן : אהרן.

סדר המערכה לפרקי ר"א

זרבינו מכנה אותו ברייתא דרי אליעזר (עיי' תוספ' כתוב' צ"ט. ד"ה נתן).

פרק		ערך
פרק ב'	:	(צק) [צ"ל צין].
— ג'	:	קרקס ב'.
— ספ"ז	:	כם ב' ע"ש.
— י"ב	:	אדם א', איש ע"ש.
— י"ג	:	פלט ב', קזם.
— י"ד	:	פלט ב'.
— כ"א	:	כלאים.
— כ"ז	:	פלט ב', פניים.
— ל"ב	:	ינון.
— ל"ה	:	מקום.
— ל"ו	:	תרף ב', עור, מתג.
— ל"ח	:	מכר.
— מ"א	:	טנדס, פרכיות.

יד, סדר מערכה לילמדנו (הנאבד)

סדר	פרשיות התורה *)	ערך
בראשי'.	ריש ילמדנו פר' הן האדם, סוף פר' בראשית :	אמר ד', אפליון, אפופסין, ארם א', ביאה, גמס, דסקר, וה ע"ש, כרבל, מחט, מס ב', נקר א', סרבל, פטש, קסר, רטע, רכס, שמים.
נח.	פ' ויהי כל הארץ, פ' וירד ה' לראות :	גרף א', רא א'.
לך לך.	פ' ויהי בימי אמרפל פ' ושרי אשת אברם, פ' אל תירא אברם :	דייתק, עבד א', שבט ב'.
וירא.	פ' ויסע משם אברהם, פ' וה' המטיר, פ' את עוץ בכורו, פ' ותכחש שרה :	אסטרט, טמיון, כרבל, נשים.
חיי שרה.	פ' ואברהם זקן :	דכסן.
תולדות.	ריש ואלה תולדות פ' שני גוים, פ' ויהי כי זקן יצחק :	חפאטיקון, ככלא, כלאב, עטש, קטר ד'.
ויצא.	פ' ויזכר אלהים את רחל, פ' מלאכי אלהים עולי', בריש ויצא :	גלעד, על א', פסדיות.
וישלח.	פ' ותצא דינה, פ' וארבע מאות איש, ריש וישלח :	אסטסיאנות, פרס ב', קנשברון, רב א' (ועיי"ע טרש ג' ומ"ש ועוד עיי' למטה בפ' בחוקותי', וחקת).
וישב.	פ' ויהי בעת ההיא וירד יהודה, פ' בן זקונים הוא לו, בריש וישב יעקב, פ' ויהי ה' את יוסף :	בלש, זקן ב' (עיי' ילק' בראשי' ר' ק"מ בשם הילמדינו), סטסימה, ספף, פרסוף, שרתוע.
מקץ.	בסוף ויהי מקץ, פ' ואל שדי :	דטגמא, קלן ד'.
ויגש.	פ' ואת יהודה :	ביאה, צמת.
ויחי.	פ' ויקרא יעקב, ס' ויחי יעקב, פ' מכרותיהם, פ' הנה אביך חולה :	דפלומטר, כרם ה' כרת, מכר ג' מנמכום, פגש, קתליכום, רוח.
שמות.	פ' ומשה היה רועה :	אפופסין (וכ"ה בתנחומ' בסוף לסי' י"ג).
	פ' וישמע פרעה :	בם ב' (וכ"ה בתנחו' סי' י').
	ריש ואלה שמות :	בר בטני (— סי' א').
	פ' וירא איש מצרי :	דבר ו' (— סי' ט').

*) ככר ידוע כי הילמדנו המובא בספר הערוך איננו התנחומא הנדפס ואיננו התנחומ' הישן אשר זה מחדש יצא ע"י החוקר המהולל ברוב התשבחות מוה"ר שלמה באבער נ"י כי הילמדנו נאבד מאתנו, רק ספר שמות מתנחומ' הנדפס הוא הוא הילמדנו מספר שמות וכל מה שמביא הערוך מילמדנו ס' שמות נמצא הכל בתנחומ' שלפנינו ועל כל זה העיר ברוחב עיון ושום שכל ד"ש באבער במבוא לתנחומ' הישן, וגם נתן לפנינו רשימות מהמקומות הילמדנו המובאים בערוך ושלח אותן לי בטובו (עיי' מבוא 198) ואני הוספתי ערכים אשר עבר עליהם כי אספתים כעמיר גורנה כל המקומות אשר הביא הערוך מילמדנו קודם שראיתי רשימות הנ"ל כאשר יוכל להעיד עלי ידידי החכם הנ"ל.

סדר פ׳ התורה　פסקא　ערך

שמות. בריש ואלה שמות : דכוס.
(תנחום׳ ססי׳ ה׳).
פ׳ לך לקראת משה : חמר.
(— סי׳ כ״ט).
פ׳ בלכת אש : לב ב׳.
(— סי׳ י״ד).
פ׳ ויך את המצרי : מגרף.
(— ססי׳ ט׳).
בריש אלה שמות : נכר.
(— סי׳ ז׳).
— — : ספקלטר.
(— סי׳ י׳).
— — : קר י״א.
(— ססי׳ ג׳).
פ׳ ותבאנה אל רעואל : שד ב׳.
שלם א׳ עי״ע דבר ו׳.
(— סי׳ י״ב).
פ׳ ריש אלה שמות : שם א׳.
(— סי׳ ב׳).
— — : שמאל.
(— סי׳ י״ח).
בע׳ חשך : הביא רבינו ז״ל בילמדנו בקח את המטה ונ״ל שצ״ל ויקח משה את מטה (שמות ד׳, כ׳) וכ״ה המאמר בתנחום׳ שמות סי׳ י״ז ועיי״ע חשך ומ״ש.
וארא. פ׳ וארא : אגר ב׳.
(תנחום׳ וארא סי׳ ה׳).
פ׳ ראה נתתיך : אגוסטלא.
(— — סי׳ ח׳).
פ׳ ויהי ברד : בחנמל.
(— — ססי׳ י״ד).
פ׳ ונהפכו לדם : גגית.
(— — רסי׳ י״ג).
פ׳ ריש וארא : דפתר.
(— — סי׳ ה׳).
— — : חפרע.
(— — סי׳ ט׳).
— — : כרך א׳.
(— — סי׳ ד׳).
פ׳ בלטיהם : להט. לט ג׳.
(— — סי׳ י״ד).
פ׳ למה משה ואהרן : למה.
(— — סי׳ ו׳).

סדר פ׳ התורה　פסקא　ערך

וארא. פ׳ ויהי ברד : עששית. פלכין.
(תנחום׳ סי׳ י״ד).
פ׳ כי ידבר אליכם : פלנק.
(— סי׳ י״א).
ריש וארא : פרזבט.
(— סי׳ ה׳).
פ׳ ויהי ברד : פרט ח׳, צהב ג׳.
(— סי׳ י״ד).
פ׳ ויהי חשך : צר מ׳ ע״ש.
(— סי׳ י״ג).
פ׳ ראה נתתיך : קסר.
(— סי׳ ח׳).
פ׳ וממר לא נתך : רפן.
(— ססי׳ ט״ז).
ריש וארא : שט ז׳.
(— סי׳ ב׳).
בא. פ׳ ויהי חשך : בלסטר.
(תנחום׳ בא סי׳ ד׳).
— — : גגית א׳.
(— — סי׳ ב׳).
— — : דרלמס.
(— — סי׳ ד׳).
פ׳ ירכה : יד ב׳.
(— — סי׳ י״ד).
פ׳ ויהי חשך : מגלב.
(— — סי׳ א׳).
— — : פלק.
(— — סי׳ ד׳).
— — : צר מ׳. (— —).
(סוף וארא) [צ״ל בפ׳ בא] קלן ג׳. (— —).
פ׳ ויהי חשך : קרקר א׳.
(— —).
בשלח. פ׳ ויסע משה : אדר ב׳.
(תנחום׳ בשלח סי׳ י״ח).
פ׳ אז ישיר : אז.
(— — סי׳ י׳).
פ׳ ויבא עמלק : בריוני.
(— — סי׳ כ״ה).
פ׳ ויורהו ה׳ עץ : הרדף.
(— — סי׳ כ״ד).
פ׳ וברוב גאונך : כבד א׳.
(— — סי׳ ט״ז).
פ׳ ותן שמה מלא העומר : סגניות.
(— — סי׳ כ״א).

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
בשלח.	פ' וה' הולך לפניה':	עמק א'.
		(תנחום' סי' ה')·
	פ' ויורהו ה' עץ:	קדרון.
		(— סי' כ"ד).
	פ' ופרעה הקריב:	תלע.
		(— סי' ט').
יתרו.	פ' וישמע יתרו:	דרנים.
		(תנחום' יתרו סי' ה').
—	—:	הגמון. (— —).
—	—:	מלפפון. (— סי' ז').
—	—:	תרע. (— סי' ד').
משפטים.	פ' הנה אנכי שולח:	אלף ב' ע"ש ומ"ש.
		(— סי' י"ט).
	פ' ואלה המשפטי':	איסטרטילוס.
		(— סי' ה').
	פ' אם כסף תלוה:	בחרת.
		(— סי' י"א).
	פ' ואלה המשפטי':	גליור.
		(— סי' ה')·
	פ' אם כסף תלוה:	חן ג'.
		(— סי' י"ד).
—	—:	מן י'.
		(— סי' ט'). [1]
	פ' ואלה המשפטי':	מר ב'.
		(— סי' ד').
	פ' אם כסף תלוה:	משכן.
		(— סי' י"א).
—	—:	נמף.
		(— סי' ח'). [2]
	פ' ואלה המשפטי':	סטר א'.
		(— סי' ז').
—	—:	סנקתדרון.
		(— עיי' סי' ה').
	פ' אם כסף תלוה:	פלג ג'.
		(— עיי' סי' ז').
	סוף משפטים:	פרפירא.
		(— סי' י"ז).
	פ' הנה אנכי שולח:	פורמא, פטריה.
		(— סי' י"ט). [3]

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
משפטים.	ריש ואלה המשפטי':	שדון.
		(תנחום' סי' ד').
תרומה.	פ' ויקחו לי תרומה:	אלמין.
		(— סי' ט').
—	—:	אונקוס.
		(— סי' י"א).
—	—:	אספנדמון.
		(— סי' ט'). [4]
—	—:	חמש.
		(— סי' ג').
—	—:	מזבח.
		(— סי' י').
—	—:	פקסן.
		(— סי' ט'). [5]
—	—:	קסטר.
		(— סי' ט').
—	—:	תרגס.
		(— סי' ט').
תצוה.	פ' ואתה תצוה:	גנן.
		(— סי' י"ג).
—	—:	זן א'.
		(— סי' י"א).
—	—:	צלם. (— —).
—	—:	קלן ב'. (— —).
כי תשא.	בסוף כי תשא:	אובא טמיא.
		(— סי' כ"ד).
	ריש כי תשא:	אסטרוביל.
		(— סי' ב').
—	—:	בזק.
		(— סי' ט').
—	—:	בכושרות.
		(— סי' ה');
—	—:	גרמס.
		(— סי' י').
—	—:	חמה.
		(— סי' ח').
—	—:	חמש.
		(— סי' ח').
—	—:	טרן ב'.
		(— סי' א'). [6]

[1]) הרב החכם מה"ר רש"ב במבוא לתנחום' ק"א אות י' שגה ברואה בכתבו שנשמט זה מן הדפוס באות י"א או י"ב כי שם מקומו והאמת כי הוא באות ט'. [2]) בנו"ג בט"ס נמסינן. [3]) רש"ב השמיט שני הערכים האלה עם מראה המקום. [4]) בנו"ג בט"ס עיי"ע אספנדמון. [5]) בנו"ג בט"ס פקסנין. [6]) בנו"ג בט"ס טרופין.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
כי תשא.	ריש כי תשא :	מזג.
		(— סי' ב').
	בסוף כי תשא :	ממטר.
		(— סי' ל"ה).
	פ' הנה מקום :	מקום.
		(— סי' כ"ז).
	ריש כי תשא :	מתק.
		(— סי' ג').
	— :	נקד א'.
		(— סי' ה').
	פ' לך עלה מזה :	סמפרינון.
		(— סי' כ"ו).
	סוף כי תשא :	פמבי.
		(— סי' ל"א).
	פ' כי תשא :	פניים.
		(— סי' י"ד).
	ריש כי תשא :	פרבטא.
		(— סי' ה').
	— :	פרזדגמא.
		(— סי' ט"ו).
	— :	פרפירא ע"ש.
		(— סי' ח').
	— :	צדק ה'.
		(— סי' ה').
	— :	צל ג'. (— —).
	סוף כי תשא :	צלמות.
		(— סי' ל"ג).
	— :	צנן.
		(— סי' י"ג).
	סוף כי תשא :	קליאס.
		(— סי' ל"ב).
	פ' כי תשא :	ראיה.
		(— סי' י"ג).
	ריש כי תשא :	שר ט"ז.
		(— סי' ב').
ויקהל.	סב ב', תפי, קבל :	

ישנן נוסחאות לריש ולסוף ויקהל ובתנחומ' הנדפס לי' ועיי' מ"ש על זה הח' רש"ב במבוא לתנחומ' הישן צד 202 אבל מה שהביא ג"כ ע' סקלט טעות הוא כי זה הציון לוקח ממד' השכם. (עיי' מ"ש לעיל צד 114).

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
	סוף ויקהל :	תרע.
		(תנחום' סי' ח')[1].
פקודי.	פ' אלה פקודי :	אדרינטום.
		(— סי' ד').
	— :	דגמא.
		(— סי' י"א).
	— :	רע.
		(— סי' ד').
	— :	חבל. (— סי' ה').
	— :	צפורן.
		(— סי' ד').
ויקרא.	גל ז' דסקופלן, פגן ב', פלח ב'.	
צו.	— :	צר ג'.
		(עיי' תנחום' צו סי' י"ד).
שמיני.	— :	כס ד'.
		(עיי' תנחו' שמיני סי' ח').
	— :	קפלארגיא.
תזריע.	— :	ביאה, דנסטס.
מצורע.	— :	מטרפלין.
אחרי.	— :	בבואה, דסקס, זמיון, ספקל, תה ב'.
קדושים.	— :	אסרט.
	בסוף פ' קדושים :	גיא.
	— :	חך ד'.
	— :	קנקל.
	ריש קדושים :	קנת.
	— :	קפנדר.
	— :	רא ב'.
אמור.	פ' ולקחתם לכם :	אגון.
	— :	אולונלגין.
	פ' והכהן הגדול :	אסטרטיני.
	פ' ולקחתם לכם :	אסטרטילוס.
	פ' שור או כשב :	—
	פ' בסמוך שור או כשב :	ארח.
	פ' ולקחתם לכם :	אתלימין, אתלימים.
	פ' שור או כשב :	ביין.
	פ' שלומי' בת דברי :	דבר ו'.
	פ' והכהן הג' מאחיו :	דריה.
	ריש אמור :	חמש.
	— :	למר א'.
	פ' ווצא בן אשה :	טל ו'.

[1]) הרב החכם רש"ב לא מצא מקומו בתנחום'.

סדר פ׳ התורה	פסקא	ערך
אמור.	פ׳ והכהן הגדול :	מניק.
	פ׳ ולקחתם לכם :	פלק.[1]
	פ׳ ויצא בן אשה :	קטדיק.
בהר.	פ׳ כי ימוך :	חסד.
	— — :	טמיון.[2]
בחקותי.	פ׳ אם בחקותי :	אם ג׳.
	סוף בחקותי :	אפרכוס.
	— — :	מרש ג׳
	בראש אם בחקותי :	מגרס.
	— — :	סדר א׳.
	ונתנ׳ הארץ יבולה :	קתר.
במדבר.	ילמדנו במדבר :	אפופסין.
	ריש במדבר :	אפרכיא.
	פ׳ פקוד כל בכור :	איקונין.
	— — :	ארנון.
	בריש וידבר :	מסא.
	— — :	סגמוס.
	פ׳ קח את הלוים :	סמרטין.
	פ׳ פקוד כל בכור :	סנוריא.
	בריש וידבר :	עבר ה׳.
נשא.	פ׳ סוטה :	ארך ד׳.
	פ׳ ויהי ביום כלות :	משטח.
	— — :	משכן.
	פ׳ סוטה :	קטדיק ע״ש.
בהעלתך.	בהעלתך :	אבלינא.
	פ׳ ותדבר מרים :	אלף ב׳.
	ויאמר משה לחובב :	אמבטי.
	פ׳ אספה לי :	אמתנטין.
	בהעלתך :	אם א׳.
	פ׳ ותדבר מרים :	אסתסיאנות.
	פ׳ אספה לי :	אסכולא ע״ש.
	ריש בהעלתך :	אפנתי.
	פ׳ קח את הלוים :	ארגליא.
	פ׳ שתי חצוצרות :	ארך.
	ויאמר משה לחובב :	דם ג׳.
	פ׳ ותדבר מרים :	דרגון.
	— — :	חמס.
	פ׳ ויהי העם וגו׳ :	מה.
	פ׳ בהעלתך :	מדזב.
	ויאמר משה לחובב :	נורא.
	פ׳ שתי חצוצרות :	סגנים.
	פ׳ אספה לי :	עצב א׳.

סדר פ׳ התורה	פסקא	ערך
בהעלתך.	ויאמר משה לחובב :	פט ב׳.
	פ׳ אספה לי :	פיפיליון.
	פ׳ שתי חצוצרות :	פרפסט.
	פ׳ ויהי העם וגו׳ :	קזם ע״ש.
	ריש בהעלתך :	קטה.
	— — :	קנכי.
	— — :	קרטע.
	— — :	קרפסא.
	ויאמר משה לחובב :	רחק.
	— — :	שני.
שלח.	ילמדנו שלח לך :	אטימוס.
	— — :	אולוגלגין.
	ועתה יגדל נא כח ה׳ :	אנפרות.
	פ׳ כי תבואו :	אסיא ב׳.
	פ׳ ציצית :	אפכיות.
	פ׳ שלח לך :	בדד א׳.
	פ׳ כי תבואו :	גנסר.
	פ׳ ותשא כל העדה :	דבר ב׳.
	פ׳ כי תבואו :	דריה.
	ריש שלח :	חרס א׳.
	— — :	טכן.
	— — :	כסל א׳.[3]
	— — :	סטטיונר.
	— — :	ספר ד׳.
	— — :	פקר ב׳.
	— — :	פרפירא.
	פ׳ ציצית :	סדקופי.
קרח.	ויקח קרח :	אנגרכטים.
	— — :	ארגטים.
	(ויקח קרח קח את המחתה ?	כרכם ע״ש).[4]
	בריש ויקח קרח :	נפק ג׳.
	— — :	פלסטר.
	— — :	פלפל.
	בויקח קרח פ׳ קח את (המטה) [צ״ל המחתה] :	שלש.
חקת.	פ׳ וישלה ישראל מלאכים :	אפופסין.
	פ׳ קח את המטה :	אגרדמין.[5]
	— — :	גף ח׳.
	— — :	דכסמן.
	ריש זאת חקת :	דש ד׳.

[1]) רש״ב השמיט זה הציון והערך. [2]) עיי״ע בח״ד, מ״ב וש״נ הילק׳ בשם הילמדנו. [3]) עיי׳ ילק׳ ריש שלח בשם הילמדנו. [4]) עיי׳ בסמוך בפ׳ חקת. [5]) נשמט ברשימת רש״ב.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
חקת.	פ' קח את המטה:	חשך א'.
—	— :	טרקלר.
	פ' וישב ממנו שבי:	טרש ג'.
	(קח את המחתה) [צ"ל קח את המטה] :	כרכם.[1]
	פ' זאת חקת :	מת ב'.
	ויקהלו משה ואהרן:	נקר א'.
	פ' קח את המטה:	ספן ג'.
—	— :	סרטנא.[2]
	פ' וישמע הכנעני :	פחם א'.[3]
—	— :	פטריקון.
	וישלח משה מלאכים:	פטריקון.
	פ' ויקחו אליך פרה:	פליא.
	פ' זאת חקת התורה:	שלש.
בלק.	פ' כי מראש צורים:	אסטרולוג.[4]
	פ' לכה ארה לי:	אפקלין.
—	— :	בלש.
	ריש פרשת בלק :	גואל.
	פ' כנחלים נטיו :	גנת.
—	— :	דימן.
	פ' מה אקוב :	דנמיב.
	פ' הן עם לבדד:	הן ג'.[5]
	פ' וישם ה' דבר:	כלנס א'.
	פ' וישא משלו :	לווטין.
	פ' וישמע בלק :	מטטר.
	פ' ויצא לקראתו:	מטרפלין.
	פ' מי מנה :	מכסר.
—	— :	מל י"ג.
	פ' מראש צורים :	מלין.
	פ' מי מנה :	מנגנון.
	פ' מה טובו :	מסכן.
	פ' הן עם לבדד:	ספן ג'.
	פ' כאהלים נטע ה':	סבך ו'.[6]
	פ' מי מנה :	עפר.
	פ' מראש צורים :	פטרא.
	פ' וישא משלו :	פלט ג'.
	פ' כי התעללת בי:	פליית.
	פ' כאהלים נטע ה':	פליימון.
	פ' וישם ה' דבר:	פקס.
	פ' לכה ארה לי:	פרוכימטוס.

סדר פ' התורה	פסקא	ערך
פנחס.	פ' כלחוך השור:	קרטס א'.
	פ' מראש צורים:	תמליום.
	פ' יפקד ה' :	אפופסין.
	פ' את קרבני לחמי:	בלספימיסון.
	לאלה תחלק הארץ:	גנסר.
	פ' זמרי בן סלוא:	זמר ה' מזר.
	ריש פרש' פנחס:	זרע ב'.
	פ' יפקד ה' :	יד ב'.[7]
	פ' את קרבני לחמי:	כבש ד'.
מטות.	פ' נקום נקמת :	אשש ב'.
—	— :	גדינוד.
—	— :	דם ג'.
	פ' ומקנה רב :	הר א'.
דברים.	פ' רב לכם :	אחר ג'.
—	— :	אילה.
	ריש פרש' דברים:	אלם א'.
	פ' רב לכם :	אסטולי (פסטל).
	ריש אלה הדברים:	אפופסין.
	פ' אל תצר :	ארך ד'.
	פ' ודי זהב :	בריוני.
	פ' ראה החלתי:	ברך א'.
	ריש פרשת דברים:	דמס ג'.
	פ' אל תצר :	דנסמס.
	פ' אתה עובר :	וו ב'.
	פ' ראה החלתי :	כבד א'.
	ריש פרשת דברים:	לעס.
	פ' ראה החלתי :	מטטר.
	ריש אלה הדברים:	פרזבט.
	פ' ראה החלתי :	פרמא ג'.
	פ' אל תצר :	צרצור א'.
—	— :	קמדיק.
—	— :	קמר ד'.
	ריש פרש' דברים:	קסטינר.
	פ' רב לכם :	ששן א'.
ואתחנן.	פ' ומי גוי גדול :	אחר ג'.[8]
	ריש פ' ואתחנן :	אנטפתא.
	פ' בצר לך :	אסטולי.
	פ' ומי גוי גדול:	אפי ב'.
	פ' עשרת הדברות:	אפנתי.
	ריש פ' ואתחנן:	אקלימא.

[1]) עיי"ע בח"ד, שכ"ז וש"נ ילקי' חקת ס' רמז תשס"ג בשם הילמדנו ונענה לי בזה התיקון ידידי החי' רש"ב במבוא התנחומי 196. [2]) עיי"ע ומ"ש בשם ילקי'. [3]) עיי"ע ומ"ש בשם הילקי' חקת ר' תשס"ד. [4]) עיי' ילקי' בלק ר' תשס"ו ועיי"ע הנ"ל וע' מל י"ג מלין, עפר, פטרא, תמליום. [5]) עיי' ילקי' שם ר' תשס"ח. [6]) עיי"ע דימן, פליימון וילקי' שם ר' תשע"א. [7]) עיי' ולקי' משלי ר' תתקי"ם. [8]) עיי"ע אפי ב' וילקי' ואתחנן ר' תתכ"ה.

סדר פי התורה	פסקא	ערך
ואתחנן.	פ' ואתם הדבקים :	גליבטון.
	ריש פ' ואתחנן :	דנטיב.
	פ' בצר לך :	דנסטס.
	פ' ואתחנן :	זן א'.
	ריש פ' ואתחנן :	גורא.
	— :	ספן ג'.
	פ' ואתם הדבקים :	סרבל.[1]
	פ' עשרת הדברות :	פלגוג.
	ריש פ' ואתחנן :	פלמנטר.
	פ' בצר לך :	דנסטס.
	פ' ואתם הדבקים :	פרוויים.
	— :	פרספיה.
	פ' עשרת הדברות :	צף ה'.
	ריש ואתחנן :	תסוור.
	פ' אז יבדיל משה :	תסס.
	ילמדנו ואתחנן :	תרת.
עקב.	פ' כי אם שמור תשמרון :	אקי.
	פ' כי תאמר בלבבך :	אות.
	פ' כי אם שמר תשמרון :	ברבר.
	פ' ועתה ישראל :	גן ו'.
	פ' כי אם שמור תשמרון :	דרגון.
	פ' בריש והיה עקב :	יד ב'.[2]
	פ' והיה עקב :	יקנטין.[3]

סדר פי התורה	פסקא	ערך
עקב.	פ' שני לוחות :	לחת.
	פ' כי אם שמר תשמרון :	מאה.
	פ' כי הארץ :	מן ב'.
	ריש פרש' והיה עקב :	מנגנון.
	פ' כי תאמר בלבבך :	ספן ג'.
	— :	פלח ב'.
	פ' והיה עקב :	פמבי.
	פ' כי אם שמר תשמרון :	פרמא ג'.
	— :	פמריה.
	בריש והיה עקב :	קבייסטס.
	— :	קזם.
	פ' כי תאמר בלבבך :	קפל ב'.
ראה.	פ' בסמוך בנים אתם :	ביאה.
	— :	מר ג'.[4]
	פ' כי יכרית :	פלח.
	(והיה עקב פ' כי יכרית)	
	[צ"ל ראה פ' כי יכרית] :	קרדקיים.[5]

ועיי' ילק' ראה ר' תתפ"ח וע' ספן ג'. ועוד עיי"ע וה ומ"ש.

בע' בלספמיסון, גל ז' מובאין נוסחאות בשם ילמדנו בלי ציון מקומן ואנא אני בא לחפשן, מקום מציאתן?

---

1) עיי"ע פרוויים וילק' ר' תתכ"ר.

2) עיי"ע קבייסטס וילק' עקב ר' תתמ"ז וילק' משלי ר' תתקמ"ז. 3) עיי"ע פמבי, וקזם וילק' עקב ר' תתנ"ד.

4) עיי' ילק' ראה ר' תת"ק. 5) עיי' מבוא לתנחומ' לרש"ב 198.

טו. סדר המערכה לפסיקתא

והוא אגדת א"י המכונה לרב כהנא.[1]

	ערך	מקום	דף
א'	אבן	שעות פסקא החודש.	(נ"ג .)[2]
	אגריאון	— החודש.	(מ"ד :)[3]
	אגרדמין	— עשר תעשר.	(צ"ו .)
	אנשתון	— אנכי.	(קל"ח :)
	אוותנטיא	— כי תשא.	(ט"ו :)
	אזמרדגין	— כי תשא.	(י"ז .)
	אטימוס	— החודש.	(מ"ט.)[4]
	אטקטיקיא	— איכה.	(קכ"ב :)
	אולון	— ויהי ביום כלות.	(ד' :)
	(אלייסטון) [אליופלים]		
		— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ג.)[5]
	אליקי	— בחדש השלישי.	(ק"ד.)[6]
	אלריא ג'	— ביום השמיני.	(קצ"ג :)
	אמבטי	— זכור.	(כ"ז.)[7]
	אמר ג'	— איכה.	(ק"כ .)
	אמר ד'	— החודש.	(מ"ד.)[8]
	אָן 1 ע"ש	— ר"ה.	(קנ"א :)
	אנגרבטים	— ויהי בשלח.	(צ"ב :)
	אנטידיקוס	— איכה.	(קכ"ב :)
	—	— נחמו.	(קכ"ו .)
	אסכולא	— בחרש השלישי.	(ק"א :)
	אספטי	— ויהי בשלח פרעה.	(פ"א :)
	אפטיא	— בחדש השלישי.	(ק"ד .)
	אפי ב'	— סוכה.	(ק"פ :)
	אפיא	— שובה.	(קס"ב :)
	אפיטרופוס	פ' עשר תעשר.	(צ"ה :)
	אפוטמא	— ויהי בשלח.	(פ"ו :)
	אפופסין	— אחרי מות.	(קע"ג :)
	אפיקרסין	— כי תשא.	(ט"ו :)
	אפרגיאה	— ביום השמיני.	(קצ"ג .)
	אפרכיא	— נחמו.	(קכ"ג :)
	אצוותא	— ויהי בשלח.	(צ"א .)
	ארגנטין	— בחדש השלישי.	(ק"ו :)
	*ארך ג'	— שובה.	(קס"א :)[9]
	*ארך ג'	— סליחות.	(קס"ז .)
	ארך ה'	— ויהי בשלח פרעה.	(צ"א :)
	ארך ה'	— זכור.	(כ"ז.)[10]
	ארלוגין	— החודש.	(נ"ג.)[11]
	ארגון	— כי תשא.	(י"א :)[12]
ב'	בז א'	-- זכור.	(כ"ג :)
	בזק	— כי תשא.	(י"ח .)
	ביין	— סוכה.	(ק"פ .)
	בלם ב'[13]	— זכור.	(כ"ד :)
	בלם ב'[14]	— פרה.	(ל"ט.)[15]
	בלסטר	— ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז.)[16]
	בקינום	— ר"ה.	(קנ"ב .)
	בר ה'	— ולקחתם לכם.	(קפ"א .)
	ברבר[17]	— את קרבני לחמי.	(נ"ח :)[18]
	ברגן	— את קרבני לחמי.	(ס"א.)[19]
	ברדל	— ויהי בשלח.	(פ"א :)

---

[1]) הוציאה לאור הרב החכם הגדול מוהר"ש באבער נ"י והוא נתן לנו רשימה כמעט מכל המקומות אשר הערוך מביא את הפסיקתא וזו הרשימה היתה לי לעינים אבל אני הוספתי י"ז מקומות ותקנתי קצתן וגם הוספתי מקום מציאתן וגם רשמתי למטה בההערות מקום מציאתן בפסיקתא רבתי אף אם רבינו נתן כנראה לא הביא את הפסיקתי רבתי בשם. [2]) עיי"ע ארלוגין. [3]) פ' החודש סי' ט"ו דף ס"ח: בהוצי' הח' פריעדמאן. [4]) פסיקתי החודש סי' ט"ו דף ע"ב. [5]) פסיקתי רבתי סי' י"ז דפ"ז. [6]) בפסיקתי בט"ס אל אהא. [7]) פסיקתי רבתי סי' י"ב דנ"ב. [8]) פסיקתי רבתי סי' ט"ו דס"ח: [9]) עיי' מ"ש בערוך השלם צד רפ"ה רש"ב השמיט שני הערכים האלה. [10]) עיי' פסיקתי רבתי סי' י"ב דנ"ב. (פסיקתי דר"כ ארמון צ"ל ארטין ובפסיקתי רבתי: ייחוס שמותם). [11]) סי' ט"ו דע"ז. [12]) סי' י' דל"ג: [13]) ברשימת רש"ב (במבוא XIII) אי' בטעות בלב ב'. [14]) וכן שם בטעות: שם וצ"ל בלם ב'. [15]) פסיקתי רברי סי' י"ד דס"ד: [16]) שם סי' י"ז דפ"ט: [17]) ורבינו הביאו בשם ויק"ר (פל"ד) ולפנינו לי' ואולי נשמט אחר הציון מויק"ר הציון דפסיקתא, ורש"ב לא הביאו ברשימתו. [18]) שם סי' ט"ז דפ"א: ע"ש. [19]) שם סי' ט"ז דפ"ד.

	ערך		מקום	דף
	ברוני	פ'	ויהי בשלח.	(פ"ג .)
	ברת שבע	—	רני עקרה.	(קמ"ב :)
	גאל	—	סליחות.	(קס"ו .)
	גבר	—	ותאמר ציון.	(ק"ל :)
	גד ב'	—	ויהי בשלח.	(צ' .)
	גז ו'	—	זכור.	(כ"ד :)
	גייף	—	עשר תעשר.	(צ"ו .)
	גיית	—	שור או כשב.	(ע"ד .)
	גל ז' ע"ש	—	דברי ירמיהו.	(ק"י :)
	גלגל ח'	—	כי תשא.	(י"א :)
	גלגל "	—	פרה.	(ל"ב :)
	גלג	—	עניה סוערה.	(קל"ז .)
	גליור	—	החודש. (מ"ה סע"א ורע"ב)	[1]
	גלם ב'.	—	ויהי בשלח.	(צ"ב .)
	גמס	—	החודש.	(נ"ב : ונ"ג.)[2]
	גנס	—	נחמו.	(קכ"ו .)
	גס ג'.	—	ותאמר ציון.	(קל"א .)
	גרדם	—	שמעו.	(קי"ח :)
	גשש ע"ש	—	סליחות.[3]	(קס"ו .)
ד'	דבב א'	—	ביום כלות.	(ד' .)
	דכום	—	זאת הברכה.	(קצ"ו .)
	דלטור	—	פרה.	(ל"א :)
	דמופ ג'	—	פרה.	(ל' :)
	*דמס ג'[4]	—	ולקחתם.	(קפ"ב .)
	דמס ג'	—	כי תשא.	(י"א .)
	דמס ד'	—	ויהי בשלח.	(פ"ח :)
	" "	—	שובה.	(קנ"ט .)
	" "	—	ר"ה.	(ק"נ :)
	דיסקר	—	אחרי מות.	(ק"ע :)
	"	—	פרה.	(ל"ו :)
	"	—	בחדש השלישי.	(ק"א .)
	דק ג'	—	ויהי בשלח.	(פ"ו :)
	דריה	—	שוש אשיש.	(קמ"ו .)
	דרלמוס	—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז .)
	דרריה	—	ותאמר ציון.	(קל"א .)
	דָּש 2	—	שור או כשב.	(ע"ח .)
ה'	הבה א'	—	החודש.	(נ"ו :)
ו'	וה	—	עשר תעשר.	(צ"ז :)
ז'	זחל ג'[5]	—	פרה.	(ל"ז :)

	ערך		מקום	דף
	זמיון	פ'	ר"ה.	(קנ"א :)
	זמר ד'	—	זכור.	(כ"ז :)
	זן א'	—	נחמו.	(קכ"ד :)
	זנם	—	אחרי מות.	(קע"ג :)
	זנם	—	העומר.	(ע"ב .)
	זרת	—	זכור.	(כ"ג :)
ח'	חבט א'	—	פרה.	(ל"ה: ל"ו.)
	חדרך	—	רני עקרה.	(קמ"ג .)
	*חט א'[6]	—	עשר תעשר.	(צ"ו :)
	*חי ב'[7]	—	קרבני לחמי.	(נ"ח .)
	חכן א'	—	כי תשא.	(י"ג :)
	חל ט"ז	—	אחרי מות.	(ק"ע .)
	חל י"ט	—	שמעו.	(קי"ח .)
	חלזון ג'	—	ויהי בשלח.	(צ"ב .)
	חלון	—	החודש.	(מ"ט .)
	חלץ	—	ותאמר ציון.	(קל"ב .)
	חם ג',	—	את קרבני לחמי.	(נ"ז :)
	חמה,	—	כי תשא.	(י"ג .)
	חמש	—	כי תשא.	(י"ז .)
	חפר א'	—	עשר תעשר.	(ק' .)
	חצף	—	שובה.	(קס"א .)
	חרש ה'	—	כי תשא. (ט"ז סע"א ורע"ב)	
	חש ג'	—	סוכה.	(קפ"ד .)
ט'	(טברירי) [צ"ל טבריטי] ביום השמיני.			(קצ"א :)[8]
	ט'	—	דברי ירמיהו.	(קי"ד סע"ב וקט"ו רע"א)
	טייר	—	פרה.	(ל"ג :)
	טכס	—	בחצי הלילה.	(ס"ו :)
	טלק ב'	—	ויהי בשלח.	(פ"ט :)
	טמיא	—	דברי ירמיהו.	(קי"ב סע"א)
	טמם	—	זכור.	(כ"ז .)
	טמיקון	—	ויהי ביום כלות.	(ז' .)
	טפיט	—	ולקחתם לכם.	(קפ"ב :)
	טרן א'	—	החודש.	(נ"ב :)[9]
	יבדה	—	ויהי בשלח.	(פ"ט .)
	ירמיה	—	דברי ירמיהו.	(קי"ד :)
כ'	כבש ד'	—	זאת הברכה.	(קצ"ז .)
	—	—	את קרבני.	(ס"א :)
	כבש ז'	—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז .)

[1]) פסיקת' רבתי סי' ט"ו דס"ט. [2]) שם סי' ט"ו דע"ו. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י אבל בשדפ"ע בטעות: דילמא. [4]) ליתא ברשימת רש"ב כי נשמט בדפ"ע חוץ מדפ"ר ואי' בכ"י ערוך ועיי"ע לגיון א'. [5]) ברשימת רש"ב [בט"ס חל. [6]) נשמט ברשימת רש"ב. [7]) גם זה נשמט. [8]) פסיקי רבתי סי' פ"ד דר"א. [9]) פסיקי רבתי סי' ט"ו דע"ו:

	ערך		מקום	דף
	כדכד	פ'	עניה סוערה.	(קל"ה: קל"ו.)[1]
	כהחלוגות	—	קומי עורי.	(קמ"ה :
	כל ה'	—	ויהי ביום כלות.	(ו' .)[2]
	כמוך	—	דברי ירמיהו.	(קי"ב .
	כמס ב'	—	שובה.[3]	(קנ"ט :
	כסף ד'	—	כי תשא.	(י"ד :
	כרם ה'	—	פרה.	(ל"ה .
	כרזמנקיא	—	שובה.	(קס"ב .
	כרע ב'	—	ויהי בשלח.	(פ"ב .
	כש ד'	—	זכור.	(כ"ד :
ל'	לאט	—	את קרבני.	(ס' .
	לב א'	—	סליחות.	(קס"ו .
	*לגיונע"ש	—	ולקחתם.	(קפ"ב .
	לז ב'	—	את קרבני.	(נ"ט :)[4]
	למירים	—	זאת הברכה.	(קצ"ו :
	לכלוך א'	—	את קרבני.	(נ"ח .)[5]
	—	—	ויהי בשלח.	(צ"ב :
	לשון א'	—	פרה.	(ל"א :
מ'	מאי	—	ותאמר ציון.	(קל"א:
	מארת	—	החודש.	(מ"ב .
	מגס ב'	—	את קרבני.	(ס"א .)[6]
	*מגס ב'	—	העומר.	(ע' .)[7]
	מח ד'	—	את קרבני.	(ס"א .
	מט ב'	—	ויהי בשלח.	(פ"ב .
	מטליות	—	דברי ירמיהו.	(קי"ד .
	מט	—	זכור.	(כ"ג :)[8]
	*מלטמיא	—	את קרבני.	(נ"ח .)[9]
	מלמד	—	ר"ה.	(קנ"ג .
	מנגנון	—	ויהי בשלח.	(פ"א .
	—	—	אחרי מות.	(קס"ח .
	מסאסא	—	ר"ה.	(קנ"ג .
	מסובן	—	רני עקרה.	(קמ"א :
	מספד	—	ר"ה.	(קנ"ג .
	*מעפרת	—	כי תשא.	(י"ז .)[10]
	*מרדע	—	ר"ה.	(קנ"ג .)[11]
	*מרגל	—	ויהי ביום.	(ד' :)[12]

	ערך		מקום	דף
	מר ח'	פ'	שמעו.	(קי"ח :
	מרגיא	—	ויהי בשלח.	(צ"ד :
	מרן	—	ויהי בשלח.	(צ"ד .
	מתק	—	דברי ירמיהו.	(ד' .
נ'	נביא	—	נחמו.	(קכ"ד :
	נעמה	—	זכור.	(כ"ה :) ע"ש.
	נקד א'	—	כי תשא.	(י"ב :
	נקלוגוס	—	ר"ה	(קנ"ג :
ס'	סבן	—	ויהי בשלח.	(צ"ג :)[13]
	סלד	—	ויהי בשלח.	(ק"ג .
	סמגט	—	ויהי בשלח.	(פ"ב :
	סמפרינון	—	עניה סוערה.	(קל"ה :)[14]
	סנטר א'	—	העומר.	(ס"ט:)[15]
	סנטר א'	—	איכה.	(ק"כ :
	סנקלט	—	ר"ה.	(קנ"ב .
	סנקלט	—	ויהי ביום.	(ה' .
	סעותיה	—	עשר תעשר.	(צ"ה :
	סקבטר	—	אחרי מות.	(קע"ה :
	סקפטס	—	בחדש השלישי.	(ק"ג .
	סקפטר	—	החודש.	(נ"ג : נ"ד.)[16]
	סקר א'	—	ותאמר ציון.	(קל"ב .
ע'	ענגע	—	אחרי מות.	(קע"א :
	עמלק	—	זכור.	(כ"ו :
	עפרן	—	עשר תעשר.	(צ"ה :
	ערקא ב'	—	שמעו.	(קי"ז .
פ'	פג ג'	—	שור או כשב.	(ע"ו :
	פגר	—	זכור.	(כ"ו .
	פגר	—	עניה סוערה.	(קל"ה .
	פזמא	—	בחודש השלישי.	(ק"א :
	פטר ד'	—	שור או כשב.	(ע"ט .
	פיים	—	ולקחתם לכם.	(קע"ט .
	פל ד'	—	ויהי בשלח.	(פ"ז .
	פלטיא ב'	—	החודש.	(מ"ז :)[17]
	פלמרכוס	—	שובה.	(ק"ס .
	פלן	—	ולקחתם לכם.	(קע"ט :
	פלק א'	—	ויחי בחצי חלילה.	(ס"ז :)[18]

1) פסיקי רבתי סי' ל"ב דקמ"ח: (ושם הגי' כדכדנה עיי"ע כדכד ומ"ש). 2) פסיקי רבתי סי' ה'. 3) בכ"י בט"ס סוכה. 4) פסיקי רבתי פי"א. 5) פסיקי רבתי פט"ז. 6) פסיקי רבתי פט"ז דפ"ג: 7) וברשימת רש"ב אי' מגרס. ועיי"ע מגס 3 בערוך השלם ומ"ש. 8) פסיקי רבתי פי"ב דמ"ט: 9) פסיקי רבתי פט"ז דפ"א: (ושם בט"ס מַלטוכים, מלטונים וצ"ל מלטמיא, וברשימת רש"ב נשמט). 10) נשמט ברשימת רש"ב אבל עיי' מ"ש בצד י"ז. בפסיקי ולא ראה כי בדפו"ו (ובכ"י) הובא בערוך הפסיק' דכי תשא. 11) עיי"ע מלמר. 12) עיי"ע אלון. 13) ושם בט"ס סכינתיה וצ"ל סבינתיה. 14) פסיק' רבתי פל"ב דקמ"ח. 15) פסיקי רבתי פי"ח צד צ"א. 16) פסיקי רבתי פט"ו. 17) פסיקי רבתי פט"ו דע"א. (חסר בפסיק' שלפנינו ואי' בכ"י א"פ עיי' מ"ש רש"ב). 18) פסיקי רבתי סי' י"ז דפ"ט:

	ערך		מקום	דף
	פלק	פ'	ולקחתם לכם.[1]	(קפ"ב.)
	פלתה	—	פרה.	(ל"ה.)
	פן א'	—	זכור.	(כ"ו.)
	—	—	עניה סוערה.	(קל"ה.)[2]
	*פס ג' (עיי"ע זמיון)	פ'	ר"ה.	(קנ"א:)
	פסנטר		פסקא העומר.	(ע'.)
	פסיפון	—	ותאמר צוין.	(קל"א.)
	פפיליון	—	ויהי ביום.	(כ'.)
	פקרס	—	כי תשא.	(ט"ו:)
	פקרם ג'	—	בחדש השלישי.	(ק"ד:)
	פרבטא	—	את קרבני.	(ס'.)[3]
	פרזדגמא	—	שור או כשב.	(ע"ז.)
	—	—	בחדש השלישי.	(ק"ב.)
	פרט ג'	—	ויהי ביום.	(ג':)
	פרט י'	—	ולקחתם לכם.	(קפ"ב:)
	פרפירא	—	כי תשא.	(ט"ז:)[4]
	*פרקדום[5]	—	בחדש השלישי.	(ק"ד:)
	פרתוזמיאה	—	בחדש השלישי.	(ק"ג:)
	*פשג עיי"ע דמס (ח"ג, פ"ו: ומ"ש).			
	פשפש	פ'	עניה סוערה.	(קל"ו:)
צ'	צחן	—	דברי ירמיהו.	(קי"א.)
	ציון	—	ביום כלות משה.	(ח'.)
	צייץ	—	דברי ירמיהו.	(ק"י:)
	צמצם ג'	—	שוש אשיש.	(קמ"ז:)
	צמת	—	העומר.	(ע':)
	צצלא[6]	—	עניה סוערה.	(קל"ז.)
	צר ז'	—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ז:)[7]
ק'	קבטין	—	את קרבני.	(ס"א.)[8]
	קברנש	—	אחרי מות.	(קע"ו.)[9]
	קזמקרטור	—	כי תשא.	(י"ד.)
	קזז	—	ויהי בשלח.	(פ"ד.)
	קטה	—	שור או כשב.	(ע"ד.)
	קטע	—	החודש.	(מ"ג.)[10]
	קטפרס ב'	—	ויהי בשלח.	(פ"א:)
	קל ה'	—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ו:)
	קלון ב'	—	ויהי בשלח.	(צ"ג.)
	קליינון	—	ביום כלות משה.	(ח'.)

	ערך		מקום	דף
	קולמוס	פ'	ויהי בשלח.	(פ"ז.)
	קלק	—	ויהי בשלח.	(פ"ט:)
	קלר ג'	—	אחרי מות.	(קע"ג.)
	קמים	—	העומר.	(ע"ב.)[11]
	קמפון	—	ויהי בשלח.	(פ"ב:)
	*קמר[12]	—	ויהי ביום כלות.	(ח'.)
	קנדימון	—	בחורש השלישי.	(ק"ב:)
	קנטס	—	ויהי ביום כלות.	(ז':)
	קנקל א'	—	שובה.	(קס"ג:)[13]
	—	—	ויהי בשלח.	(פ"ו:)
	—	—	שמעו.	(קי"ז.)
	קנתר	—	שמעו.	(קי"ז:)
	קסט	—	איכה.	(קכ"ב:)
	קסטינר	—	שובה.	(קנ"ט:)
	קסולפנס	—	קומי אורי.	(קמ"ד:)
	קפל ה'	—	אחרי מות.	(קע"ה.)
	קץ ד'	—	סליחות.	(קס"ז:)
	קקבטין	—	את קרבני.	(נ"ט.)[14]
	קקל ב'	—	שמעו.	(קי"ז רע"ב)
	קר י"ז	—	ויהי בשלח.	(צ"ב.)
	*קרוב עיי"ע פיים.			
	קרדקיים	פ'	ותאמר ציון.	(קל"ב:)
	קרטין	—	ויהי ביום כלות.	(ט'.)
	קרטס	—	בחודש השלישי.	(ק"ד:)
	קרטע	—	רני עקרה.	(קמ"ב.)
	קרקר א'	—	ויהי בחצי הלילה.	(ס"ו:)
	קשר ב'	—	אחרי מות.	(קס"ד.)[15]
ר'	רב א'	—	סליחות.	(קס"ז.)
	*רדף עיי"ע גאל.			
	רפע (?)	פ'	רני עקרה ועיי"ע ומ"ש.	
	רתק	—	אחרי מות.	(קע"ו.)
ש'	שלפוחית	—	ותאמר ציון.	(קל"ב:)
	שלש	—	אחרי מות.	(ק"ע:)
	—	—	פרה.	(ל"ז.)[16]
	שפח	—	ותאמר ציון.	(קל"ג.) ע"ש.
	*שפנין[17]		עיי"ע צצלא	(קל"ז.)
	ששיתא	פ'	ויהי ביום כלות.	(ג':)

[1]) בדפ"ע בס"ס בילמדנו ולקחתם לכם צ"ל בפסיקתא וכו'. וברשימת רש"ב בט"ס פלן ב'. [2]) פסיקי' רבתי סי' ל"ב דקמ"ז: [3]) פסיקי' רבתי סי' ט"ז דפ"ג: [4]) פסיקי' רבתי פי' דל"ט: [5]) ועיי"ע פקרס ורש"ב השמיט המלה מרשימתו. [6]) עיי"ע שפנין ובפסיקי' רבתי סי' ל"ב דקמ"ט. נשמטה המלה. [7]) פסיק' רבתי סי' י"ז דפ"ח. [8]) פסיק' רבתי סי' ט"ז דפ"ג: [9]) פסיק' רבתי סי' מ"ז קצ"א. [10]) פסיק' רבתי סי' ט"ו (עיי"ע קטע וש"נ השינויים). [11]) פסיק' רבתי סי' י"ח דצ"ג. [12]) ברשימת רש"ב נשמט. [13]) לפנינו לי' עיי"ע קנקל וק"ש. [14]) פסיק' רבתי סי' ט"ז דפ"ב. [15]) לפנינו לי'. [16]) פסיק' רבתי סי' י"ד. [17]) ברשימת רש"ב נשמט.

	עיר		מקום	דף
ת'	תזז	פ'	פרה.	(ט' .)
	תחת	—	פרה.	(ל"ב :)
	תייר	—	אנכי.	(קל"ח .)
	—	—	החודש.	(נ' .)
	תסוור	פ'	בחודש השלישי.	(ק"ד .)
	תר ז'	—	ויהי בשלח.	(פ' .)
	תש	—	ויהי בשלח.	(צ"ג :)
	תשרי	—	ר"ה.	(קנ"ג .)

טז. סדר מערכה לקבוצת ערכין מענינים שונים.*)

אומות שונות:

עיי' ערכים ברבר, לר ג', סמרטין, קלב.

מלכים שונים:

הדריינא, חרש ג', לשון א', גרון, קווקי קמי, תרם.

מקומות, ערים, כרכים, כפרים, מדינות[1]**:**

אב א', אבא כשלניא, אבטליות, אביי, אנמא, אוונא, אילת, אכר, אלתת, אנטיפטר. אספמיה, אספנן, אסתרא, אסתרוקנית, אקרא, ארטבון, ארך. באדן, בזתא, בי מכסי, בקיא, ברבר, ברשניא. גאובאי, גלגל ו', גלחי, גמזו, גנסר, גת ב'. דמוס. הדייב, המניא. ורדינא. זרז. חזיז, חטלים, חליקופרי, חלת א', חן ג', חצדד, חצר א', חק ג', חקרה, חרת, חש. טבריה, טגן, טטרג, טייע, טלאי. ירפת, ידקרת, יון א', יוחני א', יאו, ימי. כרביז, כרזים, כרם ג'. לד, לדיק, לחם. מברכתא, מגניה, מדעית, מכמס, ממלא, מנעל א', מרשניא. נהר ג', נווט, נוות, נסף, נייר, נמר ע"ש, גרוור. סווסטי, סייבא ע"ש, סכרא, סריא. עבר ב', על א', עמק, ענטב, עקרבת. פאה, פנ ד', פגי, פך א', פגיים, פסייתא, פקא, פרא, פרגיתא, פרנדסין. צבועים, צלמים, צגע, צרף ב'. קלקי, קני, קסם, קעילה, קפאי, קץ ו', קצר ה', קרדיינא, קרחיים, קרן א', קרש א', קרש ב', קשתא. רקד. שכב, שלציון, שפך, שרון, ששתרי, תווך.

נהרות ומעינות:

אכר, בי מדרי, ברשינא, דמוס, דקר, ואני, טבריה, ירדן ע"ש, מרדיא. פגה, פלם. קרח א', קרמיון, תווי.

שמות אנשים, נשים, משפחות וכינויהם:

אב א', אבדן, אטימס, אילה, ארסטוון א', אשתיתא, בן דן, א', בן כובדי, בן ערל, בן ציון, בר אושפרתי, בר פיילי, גביני כרוז, גביע, גמדא, גרגרת. דנג, דסקרתא. הלני, הרמיז, זווא, זק, חבה, חוטף, אפרתי ע"ש, חליקופרי, חלק, חניו. ידקרת, יוחני, ילתא, כזית, מחצל, מלבז, מרום, נמר א', ניקנור, נתזה, נתן א', סככה, סמליון, סנדל, סרד, פרוה, פרזק, פשתיבנא, פתר א', קלר ג', קרח. שפיחלא.

---

*) ודע כי סדר מערכה לשאילתות דר' אחאי גאון, לבעל הלכות גדולות לר' יהודאי גאון וסדר מערכה לשאר הגאוני' חכמים ובעלי מקרא הנקובים בשם כבר ערכתי במבוא בח"א XIV והלאה עש"ה וקח נא משם, וגם מה שכתבתי בענין רבותיו של רבינו נתן (צד X והלאה) ובענין הערוך של רב צמח גאון (צד XVI והלאה (ועיי' ג"כ ע' קץ ה' ושאר ערכים אשר בפנים או בהערות רמזתי על פי' רצ"ג שמצאתי בראשונים וביוחסין השלם ובעיקרי התלמוד לבעל היוחסין כ"י אשר תחת ידי). וסדר מערכה לארצות שונות ומנהגיהן וללשונות שונות תמצא בצד VI והלאה עיי"ש. ועתה אוסיף להביא קבוצת ערכים מענינים שונים ותקותי חזקה שבעלי חקרי לב יגילו על זו המתנה ויאמרו לפעלא טבא יישר כי זה חלקי מכל עמלי זה רבות בשנים.

[1]) ומה היא מדינה מפורש בע' פלך ב'.

שמות מלאכים [2]:

דומה, סמליון, צלמות.

חיות, עופות, דגים וחגבים, שקצים ורמשים ותלעים, נחשים, ועקרבים ותכונתן:

אוב, אבדומה, אבזקת, אדדא, אדם, אדן א׳, איל, אליתא א׳, אלתת, אס, אספנן, אקונס, אשת, בטן, בן הנפל, בק ג׳, ברבר, ברדלס, בר נפחא, בת מזגא. גב י״ג, גז א׳, גז ח׳, גחילנא, גלדן, דיו אחרון, דרן, זבזגי א׳, זיידן, זיז ב׳, זף. חלק ה׳, חמר י״א, חפושית א׳ וב׳, טרית, יילי, (יניכא) [יניבא], יתוש, כלכית, כנמא, כפת א׳, כרץ, כריש ב׳, כרשתינא, מפגיע, מר, מריא א׳, משק, משקר, נדל, נמיה, נמר ב׳, נץ ד׳, נקה, סלמנדרא, סממית, ססבל, ססגון, ספג, ספן ב׳. ערקא א׳, פטתא, פסיון, פרוונקא, פרט, פרקלן, פרש ד׳, פשפש ב׳, צלבחא, צפור, צצלא, צרע, קברנונא, קדיא, קלניתא, קף י״ד, קף ט״ז, קיפוף, קפיפיות, קק א׳, קרד, קרן א׳, קרש, שבטא, שחלא ב׳ וג׳, שכר בזאי, שפר ב׳, ששיבא, תכך, תלא, תלשמי.

אילנות, עצים, זרעונים, ירקות עשבים, שבלים, קנים, קוצים, סמין, בשמים ותכונתן:

אבא ב׳, אבוב רועה, אג, אגס, אדמדמני, אדר א׳, אלמוג, אנגרון, אפקותא, אפרסמון, אצוותא, ארוס א׳, אשוחי, אשכרע, אשלג, בר ב׳, גגמי, גדגדניות, גלבק, גמז, גנבר, גרע, הג, הטריות ע״ש, הרדף, הרני, זאזא, זנגביל, זנין, זרד א׳, חזר ב׳, חזר אחרון, חזרר, חח א׳, חלבץ, חלם ב׳, חלף ב׳, חלף אחרון, הלתית, חמס א׳, חמץ, חן ג׳, חצב ג׳, חצב אחרון, חריע, טפח, טפל א׳, טריא, יינים, ירבוז, ירקות, כמהין, כנגר, כנר א׳, כסבר, כסיתא, כפר ד׳, כפת א׳, כרפת, כרש א׳, כרשן, כרת א׳ כש ג׳, כשות, לגש, לוף, לטם, לעין, לפסן, מגביא, מגג א׳, מייש, מל י״ג, מרמהון מתק, נבר, נגיא א׳, נסן, נין, ב׳, נש, נשדור, סאה, סב ד׳, סבן, סלת א׳, סמגיא, סנר, ססא, ססמגור, סתו, עדל, עזרד א׳, עכביות, עמד א׳, עמר א׳, עססיות, עצב, עקוב, עקץ א׳, פג ד׳, פגלא, פגם א׳, פול, פיטמא, פטר ג׳, פירשע, פלייה, פלסלוס, פסייר, פפולסמון, פקס ב׳, פקועות, פרגין, פרהא א׳, פרס ג׳, פרק א׳, פריש, פשישנא, צלליבא, צלף, צפורן א׳, צרי, קדה ע״ש, קדח, קטן ב׳, ג׳, קטנית, קלא אילן, קליא א׳, קלעילון, קלקי, קנבס, קסוס, קפלט, קצה, קצח, קרסטמל, קרקז, קרקס א׳, קשב א׳, ראש, רגילא, רכפה, רמי, רמין א׳, רשק, שבל ב׳, שבל אחרון, שבליל, שברא, שבת, שגא א׳, שגם, שוש, שזף, שט ה׳, שם, שמרקע, שמשם, שמישק, שסקי, שפין, ישצנית, שקד, תיים, תלתן, תם א׳, תמכה, תמר ב׳, תרבתר, תרמד, תת א׳.

מיני אבנים ומרגליות וסגולתן:

אב א׳, אבן תקומה, אבן שואבת, חפר, לוליתא, מרתבה, נתר, צנם א׳, צרף ו׳.

מטבעות שהביא בעל הערוך:

אסתר א׳, אסתרא, גרע, דנר, הדריינא, הדרס, הנץ, זוז, זיינקי, טבע, טרסית, ככר ע״ש, לטר, לם, מלזמה, מסמס א׳, מע א׳, נרון, סיינק, סך, סלע, צר ט׳, קנטרינק ע״ש, שמן.

משקלות ומדות:

גריו, דק א׳, כן ג׳, כרתית, לתך א׳, מחק, ספל, קלסטר א׳, קפז, קרטב, רבע א׳, שרגש, תמן א׳, תרקב.

הלאים שונים, רפואתן, סגולתן ולחשתן:

אב א׳, אבן תקומה, אלריא א׳, אסובי, אספלונית, גבתא, גלד, דיופי, דר ה׳,

---

[2]) ובערוך השלם הובאו כל שמות המלאכים והשדים ועיי׳ ג״כ מאמרי על המלאכים והשדים בלא״ש; Ueber die jüdische Angelologie und Dämonologie in ihrer Abhängigkeit vom Parsismus (Leipzig 1866).

הגרני, ותק. זרף א׳. חם. חמר י״ב. חנק. חף. טבריה. כנגר. כרשתינא. לוליתא. לף א׳. מעוי. מעל ד׳. נפש א׳. נתק. סרס א׳. סחף א׳. על ב׳. עמל א׳. עצב א׳. ערקא א׳. פנדיון. פע. פתיא א׳. צלליבא. צמר ד׳. צפדינא. צרח. קף ט״ז ע״ש. קצר ג׳. קרדייקוס. ראתן. רכפה. רק א׳. רת א׳. שברא. שבתא. שגדן. שחלא. שחתא. שמש. שר י״ג. שרק ג׳. שתם א׳. תריק. תרנגול. תתר ג׳.

עניני מכשפים, מזיקים שדים ורוחות:

אוב. ארגנטין א׳. בן הנפל. בן תמליון. בת חורין. הרמיז א׳. חבר ג׳. כרע א׳. להט א׳. להט אחרון. לוליתא. לט ג׳. לילית. מגוש. מל ח׳. מריא ב׳. ספג. פרוה. פרמא. פרמקוס. קטב א׳. קף ט״ז. קרדייקוס. רטן. רק א׳. שבתא. שה. תזז. תרף ב׳.

שמות וצורות אלילים ונימוסן:

אוב. אנדרטא. אפרודיטי. ארס. בי נצרופי [1]. גד י״א. גיא. גפא א׳. חבר ב׳. כף י״א. מניק. מסרדי. מרקולים. נר ב׳. נשר ג׳. נתברא. סנדל. קווק [2]. קלנדס ע״ש. קנקל. שוור.

מיני שחוקות מבני אדם:

אנקטמין. אסטדיה. אסקונדרי. (סקנדרי). אצטדין. בקיון. פדאמי. קנג. קסן. תחבול.

מיני כלי זמר ושיר:

אילת אחרון. בטן ב׳. חמת. כנור. מרכוף. נבל א׳. סמפון. צלצל. קרן א׳.

מיני מאכלים ומשקין ומרקחות:

אמן א׳. אנתא. אספרגוס. אסקריטין. בארג. בשש. גלש. דבש. דפן. הרסנא. ותקא. זריד. חמט א׳. טפקא. טרימא. טרקנין. ככא א׳. כסן א׳. כסן ב׳. כפת ג׳. כשר א׳. לד ב׳. לפדא. מל י״ב. נקד. סנק. ספגן. ספל. סרק ג׳. עמל ג׳. עסה. צנם. צפחת. צר ח׳. קזא. קל ג׳. קם א׳. קנבק. קק א׳. קרייט. קתל. רהטא. רנק. א׳. שתית.

מיני מלבושים ומנעלים, בתי ידים, מפות, מחצלאות, כרים וכסתות:

אמפליא. אמר ג׳. אונקלי. אפנדה. גלפקר. גמד א׳. דיופוטא. הץ. חלוק. טרטן א׳. כר א׳. מגב. מזרן. מעפרת. מפוץ. מק. מקטורין. נרמק. סבכה. סבן. סגוס. סוורק. סיין. ספג. ספל. ספרק. סקורטיא. סרק ד׳. עדלה. עד. פליום. פנדה. פקרס א׳. פרגד. פרקלמן. פרקלן. קטבל. קטר ב׳. קלקי. קמר. קנבס. קפד. קרקא. רבצל רד ב׳. שנץ. שעם. שף י״ג. שרוול. תרסית.

מנהגי ארץ ישראל:

בשש. חל ט״ז. מלבן. פספס ג׳. צנר א׳.

מנהגים הנוגעים לאומה הישראלית:

אמן ב׳. הסת. חטף. חל ט״ז. חלון א׳. חרסת. חתן. מגל. מעבר. מצה א׳. נר א׳. עבר ב׳. ערב א׳. ערקא. קבל א׳. קדש א׳. ראש. שוור. תפל ג׳. תרע.

מנהגי נשואין חופה ומילה:

אילת ב׳. אסטס. אסנתא. אפריון. אר א׳. גדל ב׳. חף ג׳. כל ב׳. כסן. לפד. מזמוט. משכל. עטר א׳. שבע א׳.

מנהגי ההתעסקות עם המתים וקבורתם:

אילת ב׳. אמץ א׳. בך. ברך א׳. זקן. נרווד א׳. קרן א׳. שר ג׳.

מנהגי העולם:

אנכל. גרע. דנק. דרג. חתך. טוזיג. טרסקל. כוורנק. כסן א׳. כסת א׳. לד ב׳. למר

---

[1]) ועיי״ע בי אבידן ושם הארכתי. [2]) עיי״ע דיטונקי ומ״ש.

א׳, לפד. מתכלתא. נקד, נתר. ספל. עד י״א. פג, פנדיון, פסע ב׳. צר א׳. קבל ג׳, קל ג׳, קרן א׳. רק ע״ש. שתית. תמחוי.

מעשה ועניני כלי בית ואומנין ותכשיטין ומלחמה וטכסיסין:

אבוב. אבל. אבן שעות. אסכלה. אסקטלה. בית שקע. בית תבל. בכיאר. בסס א׳. גבתא. גשתא. דיופי. המנק. זיירי. זיארי. זמלסטר. חסן. חתל. טמרס. טפיח. טפי, טריינא. טרסקל. יורה. יתיכים. לבס. לגיון. מארופות. מגל א׳. מגמר. מגפיים. מגרף. מזר ג׳. מחיץ. מחצל. מחרש. מטוטלת. מכחל. מלגז. מלייר. מלקט א׳. מניק. מעדר. מעצד. מעריך. מקר. מתה. נגסטר. נפש א׳. סגניות. סדה. סדן ב׳. סנדל. סנוארתא. ספל. סרק ב׳. ערב ו׳. ערדסק. עשן א׳. פגיון. פטס. פלצור. פמוט. פן, פנך א׳. פנס. פסל. פסקטר. פפייר. פקסן א׳. פרגל א׳. פתא. צבת ד׳. צנא. צנר א׳. צר א׳. ה׳. צרצור א׳. קהת. קווק. קטב. קטל. קלב. קלגרפון. קלמר. קלסטרא. קן ב׳. קנטר א׳. קניא. קלקל א׳. קנקן. קנישקין. קנתל. קסט. קפץ. קרויה. קרטל. קרן א׳. קרנס א׳. קשט ב׳. רהטני. ריחים. רקד. רקן. שבט א׳. שחר ב׳. שט א׳. שפך. שפר ג׳. תחת. תל א׳. תמחוי.

מעשה דיו. קולמוסין, קציצתן, קלף ודבק וכתיבה:

אא. אטבא. אלה. אנדכתרי. גבל א׳. גנדל. דכסוסטוס. חפה א׳. טמס. מחק. פפייר. קלן א׳. קלמר. שתי א׳ ע״ש.

מנהגי ומעשה כלי עובדי אדמה בכלל ובפרט זריעות, דישת התבואה, הרכבת אילנות גפנים ודקלים, לקיטת תמרים ותאנים, סייגת הכרמים, עצירת ודריכת ענבים וזיתים וכלי בית הבד:

אדר א׳. אזל. ארד. ארכבתא. בדד א׳. בדיא. בדל. בית אצבע. ברך ב׳. זפת. חלק א׳. חתל. טל ב׳. טלפח. טרבן. טרש ג׳. יקב. כל ב׳. כמר א׳. כנס. כס. כף א׳. כפר ג׳. לולב. מגב. מגג. מגרף. מדל א׳. מטל. מסק א׳. מעדר. מקצה. מקצוע א׳. ב׳. מרח. נזייתא. נסן. סאור. סתו. עטן. עכר. עקל א׳. ער ה׳. פל. פצעל. פרא. קטב. קפל א׳. קץ א׳. שביל. שחת. שלק. תבליא.

מעשה עגלה וכלי בהמה ומחרישה:

אטבא. אכף. בר לועא. בר גירא. ברך ב׳. גמן. א׳. זרז. חבק. חבר א׳. חטם. חסם. חרב ב׳. טבעת. יצול. כנף א׳. כרכשתא ב׳. לחי. מחגר. מלמד. מלקט. מסר. נבר ב׳. סב ג׳. סמך. סמלון. סנדל. עב ג׳. עגל ט׳. עקרב א׳ ער ה׳. קמרב. קלקי. קנקן. קתדרה. תמחוי. תפית. תתר.

מנהגי ומעשה ומלאכת וכלי בעלי הספנים וספינות:

אילה. אכמוותא. אלת. אסדה. אסכלה. אסתדירא. אשל. בד א׳. בצית. בקר ג׳. גד ב׳. גשש. זמר א׳. כבש ה׳. כף י״א. מעבר. מרדיא מרצף. סרה. ענן. עקל ב׳. ציפורי.

מנהגי ומעשה וכלי בעלי צידין עופות ודגים ומפריחי יונים ומעשה רועים וכלי זמרן:

אהרי. ארא א׳. דבק. דחל. זיידן. חמת. טפיח. כרכשתא ב׳. לח ב׳. מגדל א׳. מדף. משכוכית. פגם ב׳. פרקלן. קן ב׳. קקרי. רטב. שכרבזאי. שפשף. תתר ב׳.

מעשה בנינים שונים וכלי בעלי בנאים וסיידין:

אנטל. אפתא א׳. חף. טרנון. טרכסיד. כף א׳. לבן ד׳. לפתא. מזחל. מטוטלת. מעגל. מעזב. משקלת. סנדל. ערב ו׳. פספס ג׳. פצם. פרן. ג׳. פשט. צד א׳. קן ב׳. קנטר א׳.

מעשה פותחת ונגרין:

אבקתא. הף. א׳. נקמז. פן. צר ה׳. קלסטרא.

מעשה מיטות וכסאות שונות:

אסלא. אפיפורין. ארזלא א׳. טלבן. נקלט. צלא. קרטן.

מנהגי ומעשה בעלי מרחצאות, רהיצת הגוף, תמרוקי נשים, מעשה בורית, כיבום, כיבוש, ליבון, ועשן בגדים:

אבל, אביק, אות, בקע ב׳, גהץ א׳, זיארי, טהר א׳, טפל א׳, כבר, כבש ד׳, כסכס, כספן, כף י״א, מחרש, מכבש, מע א׳, נסר ב׳, נתר, סטכטון, ספן, עפר א׳, ערב ו׳, פק א׳, קליא א׳, קנקל א׳, שלל ב׳.

מלאכת מספריים, מעשה גילוח, וקליעת שער:

בת צידעה, גדל, מעפרת, נגסטר, שחר ב׳.

מנהגי ומלאכת וכלי בעלי האומנין ובפרט האורגים והרוקמים, עושי בגדים, גודלי מצנפת וחבלים, אבנטים, מחצלאות, בעלי הרצענין, מלאכת וכלי טויה:

אמם, אמר ג׳, אנדכתרי, אנקטמין, ארא ב׳, אשל, בדיא, בטן ב׳, בכיאר, טל ב׳, טרטרן א׳, כבד ד׳, כרפד, כש ג׳, כתן, מגב, מגג א׳, מזרן, מסק א׳, מעדן, מפוץ, מקשה, מתה, מתכלתא, נסך א׳, נר, סיין, סקורטיא, ער י׳, ער אחרון, פי כוש, פקא, צלף א׳, צר, קווי, קמר, קרס א׳, שכט א׳, שר א׳, שרוול.

מנהגי ומלאכת עושי כלי חרס בכלל ובפרט תנור וכירים, כדים וחביות, קנקנים, יורות, קדירות, ומלאכות הזגגין:

בץ ב׳, דכן, חפר ב׳, חר ב׳, טפל א׳, טפס ד׳, יורה, כבא א׳, לבן ג׳, לבס, מרק, פדרא, פטס, צרף ג׳, ו׳, קלת, רעף.

מנהגי ומעשה בעלי מוציאי נחושת מרקעי פחים הצורפים ונפחין:

אמן, א׳, גרתיקון, טרסי א׳, סדן ב׳, צרף ג׳.

מנהגי ומעשה בעלי סוחרים חנוונין ורוכלין, אריסין, מוכסין, בעלי כתפים והסבלים הולכי דרכים:

אגד, אטפולי, אלנקי, אנקל, אסטווה, ארנס, בד ד׳, בלש, בשל, דנק, חבר א׳, כסת א׳, כתן, סטמתא, סרבל, קרן א׳.

מעשה רחים:

כבש ו׳, ריחים א׳, רכב.

מעשה כלים שונים:

אבן שעות, אזמל, אנקל, גבתא, גשתא, דיופי, טטרס, טרסקל, כבר א׳, כדום, מכחל, מעצד, נפש א׳, צנר א׳, צר א׳, קב א׳, קל ב׳.

רשימת המעשים והמשלים שבערוך:

אבוב, בוורי, אותיאוס, אקליטא, ארם, בחש א׳ ע״ש, גבר א׳, חלד א׳, חלק, חמר א׳, יוחני א׳, יציב, בגגי, כף א׳, כפן, כשר ב׳, מבגאי א׳, נגד ג׳, עצב, פגר, פש, פתיא א׳, צלא, קבסתן, רק א׳, שולנאי, שוור, שן א׳, שעל, ששמן.

רשימת הסימנין וגמטריאות קצתן בשם רז״ל וקצתן מדעת עצמו:

הזיולף, זדדיהז, יגל, יעלקנ״ם, לעט, מזבח, מחספס, מחפז, מחקק, מעש, נשגז, פזר קשב, פטתא, קר ו׳, קרבן, תאלה, תבטש.

לוח ציורים מכלים שונים קצתן בדפוס ורובם בכ״י ע״וך:

אנקול, בית אצבע, בית תבלין, בקע, בר שניא, גד ג׳, המנק, חלזון ב׳, חצב א׳, טדי, כדום, כי, כלבוס, כנף, כף י״א, מכחל, מלבן, מעגל, מעדר, צנר א׳, קמר ב׳, ראש, שקף ד׳.

יז. סדר מערכה לערכין שהוסיף ר״ב מוספיא [1]) בדפ׳ ערוך אמסטרדם ואשר נסמנין בסי׳ כזה ☞

א׳) אבגינוס, אבדוקוס, אבהוגוס, אבו, אבחטוס, אבטיונס, אבטומטום (עיי׳ השמטות בסוף ח״ב צד שפ״ט). אבל (ב׳), אבולי, אבמוסוס, אבניתא, אבסקנטיה, אבר ג׳ [2]) אברז, אברקין, אוגבין, אגד (ב׳) אגנינה, אגנסטריון, אגרטון, איד, אידא, אדבעא, אדין, אידך, אדן (ג׳), אידן, אדני, אדר א׳, ב׳, ג׳, וד׳, אדרבא, אדריבא, אדרגזיא, אדרזדא, אדרון, אדרע, אדרופיקוס, אידרורוסטון, אהן (ב׳), אום, אווקי, אוותניא, אזא (ג׳), אזנא, איזגדין, א׳ וב׳, איזייא, איזקפא, אחב, אחד, אחוונא, אחמר, אחמתא, איטא, אטו, אטל, אטלימין, אטימטון, אטן, איטני, אטונס, אטרג, איטרין, איטורנגא, איכא, איריא, איירי, איירינון, אכאטים, אכדין, אוכטו, אככא, אכל ב׳ וג׳, אכלבאי, אכסיומא, אכסנאי פרכא, אכספתיאס, אכסוריא, איכפת, אכרוע, אכתי, אלא, אלבן, אלו א׳ וב׳, אלונין, אלווי, אליאס, אלייה, אילך, אלכסון, אלמא א׳ וב׳, אלמלי, אלמן, אלן, אלונכי, אלסוס, אלוסריקון, אלפביתין, אלתר, אימא, אמבטוס, אממול, אמיטתא, אמיינטון, אומולוגין, אומוניא, אומגוס, אמפרטור, אמצע, אמקסירוס, אמר, אימרא, אן, אין, אינא, אנבא, אנבטאות, אינגד, אנגרוטינא, אנדיקין, אנדרולימוס, אינטובין, אנטיניא, אנטרון, אינמירינון, אנפי, אנפילוגוס, אנפלין, אנפורא, אנק, אנקא א׳, אנקא ב׳, אנקה, אונקיא, אנקלווסים, אנקלימא, אנקלימון, אנת, אסא ב׳, אסוט, אסטבל,

---

[1]) ובבט״ר להי׳ אייזלער ח״א, 111 כבר נערכת רשימה מהוספות ר״ב אך בהשמטת כמה ערכין וקצתן בשבוש. ועוד העיר שם החכם הנ״ל כי כמה פעמים הוסיף ר״ב איזה דבר בגוף הספר בלי זכרון א״ב או בחסרון יד סימן כזה ☞ עיי״ע אורשנא (ובעי׳ תשלם אוורשנא בח״א מ״ז: ושם הוספתי: א״ב) בעי׳ אנפק אי׳ בסוף הערוך: כלי מחזיק רביעית ולי׳ בדפוסי׳ הראשוני׳ ורק בדפ״א בלי סימן המובהק. סוף ע׳ אסטרוליג: ״וכן בלי יוני״ לי׳ בדפוסי׳ הראשונים רק בדפ״א בלי סימן המובהק. אסיא ב׳ (לפנינו ד׳) סוף הע׳ ״בלי יוני״ לי׳ בדפי הראשונים רק בדפ״א. ע׳ בקת (ח״ב קנ״ת.) סוף הע׳ שהוא נחש וכו׳ שהם דברי המוספיא בלי סימן המובהק. בע׳ גד י׳ (י״א) (ח״ב, רל״ט) סוף הע׳ ״פי חמת מים״ לי׳ כי אם בדפ״א בלי סימן וכ״ה בעה״ק שנ״ב. בענין גח ג׳ במוספיא עיי׳ מ״ש בע׳ גח א׳ (ה״ב, ר״ע:). גרף ב׳ הוספתי א״ב ונשמט בדפ״א. סוף ע׳ הבחב א׳ ענין תירוך לי׳ בדפ״ר כי אם בדפ״א בלי סימן. סוף ע׳ תדסטב: והוא נוטריקון לי׳ בדפי׳ הראשונים. בע׳ הליוני הוספתי א״ב שנשמט בדפ״א. בע׳ חטפיתא ״וית חטפיתא״ וכו׳ לי׳ בדפי׳ הראשוני׳. סוף ע׳ חרבבן ״פי׳ מן עשב מר״ לי׳ בדפי הראשונים. בע׳ חרמן הוספה בלי א״ב עיי״ע נבח״ג, תצ״ד: ומ״ש. טכני הוספת ר״ב עיי״ע ה״ד, ל׳ ומ״ש בהערה ג׳: ע׳ טעם א׳ עיי׳ מ״ש בח״ד, ג״א: בע׳ מבגאי: ״שם אדם״ לי׳ בדפי הראשוני׳. ממחה א׳ ״פי׳ בקי ומדקדק״ לי׳ בדפי הראשוני׳. סב ה׳ ״פי׳ חנוני סוכר יין״ לי׳ בדפ״ר. סחד׳ תיבות אלו הן וכו׳ לי׳ בדפי׳ הראשוני׳ רק בדפ״א בלי סימן. ע׳ עדי: ״שם אדם״ לי׳ בדפי הראשוני׳. פד א׳ סוף התיבה: ״זרה״ ולי׳ בדפי הראשוני׳ וטעות הוא. צלצל: ״פי׳ חגור״ לי׳ בדפי הראשוני׳. צםד׳: ״פי׳ צם״ לי׳ בדפי הראשוני׳. צמק ״פי׳ יבש״ לי׳ בדפי הראשוני׳. צמת סוף הע׳ פי׳ ענין יובש וכו׳ לי׳ בדפי הראשוני׳. קמע ב׳: ״פי׳ מעט״ קעקע א׳ ״פי׳ ענין חהוך הבירה״; קתר א׳ ״ענין קוץ ודרדר״; רדם א׳ ״שבט בנימין״ וכו׳, רזבונית ״פי׳ מין הגב, רמץ א׳ ״פי׳ אפר חם״, שבי׳ ״והוא ל״מ״ וכו׳, שבק ״תרג׳ אשר״ וכו׳, שס ״פי׳ גירה״, שץ א׳ ״פי׳ קוצים״, שקל ב׳ ״פי׳ ענין לקיחה״, שקען ״פי׳ תיקונין״, תרקוש ״פי׳ שם כלי״ כולם לי׳ בדפי הראשוני׳ ובערכים אין מספר הוסיף רב הערותיו בסימן המובהק א״ב כמו שתראה בכל ערך וע׳ בספר ערוך השלם. [2]) זה הע׳ נשמט בערוך השלם לכן אוסיפו כאן: ☞ אבר (אֵיבְרָא פי׳ חתיכה, הלק עיי״ע אבר ב׳) תרג׳ עור (תחת עור) [צ״ל בעד עור] (איוב ב׳, ד׳) אברא מטול אברא, את הנתחים (ויק׳ א׳, ו׳. ח׳) ית אבריא, שומר כל עצמותיו (תהלי׳ ל״ד כ״א) נטיר לכלהון אבריא. [*אחי״ה ר״ב העתיק זה הע׳ מהתורגמן ע׳ אבר א׳ וש״נ ג״כ בטעות עור תחת עור. וכ״נ בתרגמ׳ תהלי׳ ל״א, י״א; ל״א, י׳; נ״א, י׳; ק״ם, י״ח וזולתו ובהוראת אבר המשגל עיי׳ תר״ו בראשי׳ י״ד, ב׳; מ״ם, כ״ד] —

סדר מערכה לערכין שהוסיף ר"ב מוספיא בדפ' ערוך אמסטרדם ואשר נסמנין בסי' כזה ☞

אסטטיבה, אסטכטון, אסטנית, איסטים, אסכדיה, אסכימא, אסכרה, אסלטין, אסמיטא, אסמן, אסנא א', אספליא, אספקיסין, אספר ב', אספרגלין, אספרגא, אספירס, אספתין, איסקפא, איסקפי, אסקפטי, אסקרטורי, אסתהר, איסתוגנסין, אסתרא, אסתרתגין, אע, אפדייני, אפטא, אפטוניאות, אפוטניתא, אפוטיקון, אפטרא, אפיטרוס, אפיומוס, אופיון, אפוכי, אפילו, אפיליון, אפליקתא, איפומנימא, אפנטור, אפונס, אפסטולי, אפיסטיליות, אפסקימא, אפופלסמון, אפפון, אפיצטלין, אפקלטורין, אפקסינון, אפרודכסום, אפירטין, אפרטוסות, אפרש, אפשי, אפשר, אפתי, אפתיסים, אצטטיבה, אקובימון, אקטורין, אוקי, אקלפרין, איקומני, אקמת, איקונומוס, אוקסיגרון, אקסל, ארג, ארדענא, ארדפני, ארו, ארזובין, ארזילא, ארטסים, אוריון, איריוסטו, ארך, ארכיאטרוס, ארכידיקי, ארכונים, ארכיסטרים, ארמלא, ארמילוס, ארנטס, ארים, ארע ב', ארעא, אורעיתא, ארקל, ארקולים, ארקתא ב', ארתוקופיון, אשכבתא, אשף ב', אשיש, אישתרא, אשתדור, את, איתיטרון, אותונית, אתתא.

ב') בבו, ביבי, בגלאי, בדה, בדיל, בדלח, בדולקי, בידין, בהה, בותא, בזז, בזע, בחש ד', בחשא, בינא א', בינא ב', ביתא, בל ב', בלבל, בלבס, בלני, בלנטיא, בלנרי, בלסמון, בוניא, בניא, בנס, בנפיקין, בנרי, בנרסאי, בסטיא, בסס ג', בסר ד', בסר ה', ביע, בעש, ביץ, בקי, ביקיא, ברדק, בורדקאי, בורידקיא, ברזל א', ברזל ב', ברך ו', ברכסין, בורלא א', בורלא ב', ברמא, ברצוץ, ברקין, בורתידא, בש, בת ג', בת קריי‍א, בתר, בתרא.

ג') גב י"ד וט"ו וי"ז, גביא, גדיאן, גדבר, גדר, גה א', גיהיא, גהוט, גיהר, גול, גזר ג', גזרפיתין, גח ב', גח ג' עיי"ע גח א' ומ"ש. גחן, גטש, גיב, גיל, גולגיקון, גליא א' וב', גלם ג' וד' וה', גליני, גלש ב', גמגם, גמלן, גמע, גנאך, גנגדיון, גונדריתא, גנז, גנן ד', גס ח' ט' וי', גוספן, געגע ב', גרר א' וב', גרביתא, גרג, גורגבסין, גרידא, גורדיתא, גרמטיון, גרס ב', גית.

ד') דא, דואר, דאת, דבח, דבל א', דבק ב', דבר ז' דבר ח', דגר א' וב', דדנין, דהב, דהך, דחה, דחון, דחך, די ב', דיאו, דיבא, דיותק, דימורון' דייקטסא, דייקלריא, דיית, דך ג' וה', דכן ב', דוכסן, דכר ב' וג', דכורו, דכרין, דילהן, דלמא, דלגיה, דמא, דמדמניות, דין, דנבא, דנמים, דנק ב', דסתודר, דסתורין, דעדק א' וב', דיפטא, דיץ, דיקומנא, דוקינר, דקר ד', דוקרין, דיר, דרדסין, דרכון ב', דורון, דרינון, דרע, דרק, דשא, דתבריא.

ה') הא ב', האידנא, האיך, האן, הגשיש, הדא, הדוסטא, הדראה, הדריינא ב', הווכריא, הוונא, הייא ב', הידא, הייד, הידין, היך, היכדין, היכמא, היכנא, הך, הכא, הכדין, הכלוס, הכר ב', הלה, הלואי, הלטתא, הלך ב', הלילא, הלמא, הלין, המס א' וב', המיונס, המינא, המניכא, המנון, המיסו, הימיסיון, הן ד', הנון, הנדיוסין, הנכיא, הפג, הפרכוס, הרי, א' וב', השתא.

ו') וורדיני, ותא.

ז') זאר, זדנז, זוז ב', זמוטי, זימימא, זמר, זין ב', זולטא, זליקא, זלוקפא, זולשפט, זמן ב', זוסטא, זעטוט, זפערנא, זיף א' וב', זפלא, זריד, זרזיר ב'.

ח') חב ג', חבל ו', חברבר ב', חבית, חגס, חדסר, חיור, חורא, חוריתא, חז ג', חזיז ג', חט ח', חיס, חכר ב', חלז א' וב', חליטין, חליטר, חלמון, חלפסדרא, חלש ב', חלת, חמי, חמטריא, חמיסר, חמצא, חמצתא, חמת ג', חנט, חסחוס, חסיין, חסל (ובערוך השלם נשמט בט"ד אות היד לציין הוספת הר"ב), חסף ב', חף ו', חפס ב', חפץ, חץ ה', חצד, חציצא, חרברין, חרחלין, חרט, חרך, חרמן, חרספתין, חרף ה', חרפתא, חרק ג', חשך א', חשך ג', חשילתא, חשר.

ט') טאטרון, טארגא, טיב א' וב', טבאג, טכלרא, טבוסא, טבע ג', טוים, טחל, טוטלא, טטראמולין, טטרטון, טטרונא, טטרפליות, טייזן, טיינון, טלל ב', טלן, טמר, טונס, טסבר, טסורא, טעק, טפז ב', טקס, טקסיוטי, טריבונוס, טריטון, טרטקל, טרייאקונטא, טריה, טריון, טרכונא, טורמיות, טרמנטן, טרימים, טוריסקי, טרפסיטית, טרפירא, טרפיתא, טרקארין, טרוקטא, טרקיא.

י') יאי, יאת, יה, (יהר) [צ"ל יחי], יחט, ים, יולין, ימי, יומתרא, ינוברים, יעא, יעט, יעק, יציב,

סדר המערכה לערכין שהוסיף ר"ב מוספיא בדפ"ע אמסטרדם ואשר ניסמנין בסי' כזה ☞

יצף, יקומיני, ירדינון, ירינון, ירק ג', ירקריקא, ירת, ית, יתב.

כ') כא, כאמי, כבוי, כובלת, כבתא, כד ב', כדבי, כהיל, כהותא, כוות, כוחילנא, כיי, כים, כולבא, כליד, כלידון, כולטיתא, כילי, כילירכין, כלום, כלמי, כלימך, כלמוס, כלן, כילון, כוליקוס, כלינרין, כלניתא, כמרוסא, כנד, כנדוקא, כנמא ב', כנשר ב', כנתא, כנות, כססטאות, כסת האחרון, כען, כער, כפא, כפס, כפשני, כפת ז', כיצד, כירי, כרוב, כרבלין, כרבק, כרבת, כרויא, כרטים, כרך לבנון, כרכדון, כרכום א' וב', כרום, כורמיזא, כרן, כריסו, כרספד, כורקמא, כרקום, כרשן, כתש ג'.

ל') לבך, ליבונאה, לברניא, לגז, לגטון, לגין ב', לגומיא, לגנין, לודר, להן, לוואי, לוול, לות, לחד, לחוד, לחנת, ליטור, לוטריא, לינא, לית א' וב', למפדס, לע ב', ליפס, לופר, לוקטא, לוקוטנגטים, לקטיקא, לקן ב', לורטיא.

מ') מא, מאים, מאס, מגן א' וב', מדין, מדעס, מהל, (מזד) [מזר] מזריון, מח ט', מחך, מחת, מט ג' וד', מטבע, מטכסא, מטול, מטלון, מוטרדי, מטרונא, מיי, מידי, מידם, מיהא, מיהו, מיל, מילת, מיירי, מיית, מכבר ב', מכילתא, מוכססין, מלינגלה, מלטיתא, מלביא, מלמל, מלימלה, מלני, מלס ב', מלוש, ממחה, ממס, מן ג', מנדעם, מנטר, מנטרומין, מנין, מנך, מנן, מסו, מסטיכי, מסטור, מסטרני, מסכין, מסכתא, מסמא, מסון, מסנא, מסוסטלא, מסרת ב', מסתורין, מע ג', מעוכא, מצג, מצל, מצע ב', מקד, מוקי, מקמק, מר י', מריבג, מרד, מרזף, מרח, מרחשון, מרטוטא, מרטסא, מרטקא, מריולא, מרך, מרכז, מרון, מורסא, מורסן, מורסינגטון, מרע, מרשותא, מרת, מש ב', משחתא, מתל, מתמהא.

נ') נאב, נאתא, נבז, נגר האחרון, נדא, נדף, נווטי, נחשרכן, נטף ג', ניטרון, נטש ב', ניהליה, נך ג', נכם ב', נמי, נמך, נומרקין, נן, נסב, נסח, נסק, נע, נפח, נפץ ב', נפרזא, ניפש, נצנץ, נצף, נצצא, נצר ב', נקט ג', ניקלי, נוקניקא, נקצא, נקש א', נקש ב', נירא, נרדנון, נש ב', נשתון, נתב, נתך, נתר ב', נתש.

ס') סאמא, סואר, סבחלום, סיבטא, סבסטי, סבע, סבקין, סבר ו', ז', סג ז', סגמטין, סגרון, סדקי, סת ד', ה', סימון, סטיני, סטיפה, סטרטיוטין, סטרומסיו, סיב, סייט, סיים ב', ג', ד', סייע, סך י"ג, סכם ב', סכר ב', סל ה', סלסלה, סלון, סלק ב', ח', סלית, סמדרקום, סמך ב', ג', ד', סמם, סמיסרקון, סמוקרי, סמר, סן ו', סינבול, סנדיקום, סנהדרין, סנטומום, סיסמא, סער האחרון, ספליני, ספן ח', ספקולא, ספרכיתא, סקלא, סקף ב', סקריפטור, סיקריקין, סר האחרון, סרביטין, סרגלא, סרד ג', סרה ג', סרח ב', סרכא, סרמיסין, סורין, סרני, סראפים.

ע') עבא, עבוף, עדב, עדיא, עוה, עור, עזק ב', עטל, עטר ד', עין ב', עכוביתא, עכוזו, עכשיו, על ז', עליתא, עמק ד', ען ז', ענקלין, ענתא, עסה ג', עיפא, עפרן, עצוה, עקל ד', עקיק, ער י"ג, י"ד, ערגל, ערדילין, עורדען, ערטל, ערם ו', ערע ב', עורסילא, ערק ג', ד', ערקא ג', ערקל.

פ') פאר, פללגלה, פדיא, פדן ב', פדיעא, פחס ב', פחר, פוטאלוס, פטס ב', פטקא, פטור ו', ז', פטרושלינון, פכסמין, פל ו', ז', ח', ט', פליברוכסין, פלגס ג', ד', פלח, פלטיא, פילוטומיא, פולימומנון, פלטר ב', פוליטיר, פולימריכון, פלוליא, פלולינא, פלם, פלומה, פלנים, פלסטיני, פלסמון, פלפל ב', פלקתא, פלר, פם, פמפיא, פון, פנדורא, פנטי, פנטוס ב', פנטסיא, פנטיקקיא, פנר א', ב', פונתק, פנתר, פנתירין, פסטולי, פסטים, פסיליא, פסינטון, פסנתר, פסקוליה, פסתא א' וב', פסתיין, פעפע, פופי, פצטלין, פצתא, פקטז, פיקיילה, פוקלטון, פרא ג', פראדרן, פרב, פרודומום, פרדיסקי, פרהבא, פרהנג, פרהסיא, פרזג, פרזל, פרט האחרון, פרוטומי, פירטון, פרוטיקטור, פוריא, פריומא, פוריון א' וב', פריית, פרכסין, פוכורין, פירולין, פרמא ד', ה', פרמוסקא, פרניתא, פרס ט', י', פרסא, פרסבוטים, פרוסדאות, פרסדיקי, פרסטגי, פרסטיה, פרוסתיקין, פרסתיותהא, פרע ב', ג', פרפרייא, פרפרנין, פרצד ב', פרוקטו, פרוקלא, פרוקסטורין, פרשגן, פרת ג', ד', פדתונאי, פשט, פשטינא, פשון, פשק, פשר ד', פתוור, פתל, פתק ג', פתשגר.

צ') צדיא, צה, צוות, צטר, צל האחרון, צלמונית, צלפחא, צמייא, צפר האחרון, צפורין, צון ד', ה', צרדא, צרצרא, צת ב', ג', צותרא.

סדר המערכה לערכין שהוסיף ר"ב מוספיא בדפ"ע אמסטרדם ואשר ניסמנין בסי' כזה ☞

ק') קא, קאי, קאלוחסין, קדר ג', קודרנטים, קווער, קוזמריא, קט ב', ג', קטבא, קטבלימון, קטדיקוס, קטגמין, קטפרקטוס, קטרג, קטרטון ב', קיין, קלב ב', קליבנטירין, קלימין, קלימור, קלמין ב', קלנדא, קלוגטרין, קלניתא, קלוס, קלע ד', קלר ה', קומיטטון, קמליא ב', קומפרומסין, קמקמא, קמרין, קונאות, קניגיא, קנדלא, קונדם, קונדריקון, קינטורין, קנכר, קנגטרופוס, קנסודם, קינוקום, קנקנות, קנקנתום, קסטל ב', קסטר ב', קסים, קסוסטבן, קפח ב', קפליטא, קפלימין, קופון, קפים, קפוקלימור, קץ האחרון, קצד, קצרקימון, קקגריסין, קוקלא, קקים, קקופדפטי, קקת, קרדנטס, קרוינין, קרט ד', קריה ב', קרומה, קרמולין, קרון, קירינטון, קריסטלין, קרסי, קרפסינון, קרץ ה', קרצובין, קרצטיונא, קרקומניקין, קרקס ה', קרקשיא, קרר, קרירטון, קורת, קש ה', קתא.

ר') רב ה', רוביא, רגל האחרון, רדתא, רוא, רוז, רוח ד', רחץ ב', רוטגנית, רטט, רטל, רטף, ריאה, רכב ב', ג', רם ב', ג', רמונקי, רמוס, רמץ ב', רמש, רסקא, רסתנא, רע ו', ו', רעם ב', ג', רף ד', רפט, רפס ה', רפת, רקב, רש ה', רשבא ב', רשנא א', ב', רתוות, רתך.

ש') שאג, שאמם, שאני, שאן, שב האחרון, שבך ב', ג', שבל ד', שגד, שד ז', ח', שדך ב', שדף, שודרא, שה ג', שהד, שו ג', שוב, שוות, שזב, שחבב, שחיא, שחף ד', שחררו, שחתא, שט ז', שיירא, שכח, של ו', שלבוקין, שלה א', ב', שלט ב', שלעטוש, שלק ב', שמא, שמדע, שממיתא, שמר האחרון, שמשמנא, שן האחרון, שונאגא, שנדפין, שע ג', ד', ה', שעבד, שער ג', שף האחרון, שפט ב', ג', שפר האחרון, שקרר, שר האחרון, שריד, שרדנגין, שרט ב', שרך, שרנק, שושיטא, שת האחרון, שתא, שתר.

ת') תבל ב', תבע, תיגדא, תדר, תדורא, תו, תוא, תוב, תזקיטא, תחב, תייה, תך ד', תכבר, תכטך, תכם, תכסים, תכשיט, תלם, תלן, תלע, תמר האחרון, תנן א', ב', תיסומן, תעלא, תפת, תיק, תר י"ב, י"ג, תרג ב', תרדא, תרטיות, תרטימר, תרך, תרם א', ב', תורמיות, תירוניא, תרע ג', תרקלין, תותב א', ב'.

יח. סדר המערכה לערכין שהם נופך משלי [1] ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

א׳ אבדלה, אבטיגא, אבייה, אביו, אביוני, אֶבְיונות, אביונות, אבלט, אבלונים, אבמכום, אבן טבא, אבנים מפולמות, אבנים מקורזלות, אבן שתיה, אבנתא, אבנימום, אביסנא, אבסקטא, אובצנא, אבק ב׳, אבקולס, איברא, אבראי, אברייתא, איברייא, איבירתא, אברני, אבורנקי, אברוקלין, אגה, אגב, אגבין, אגד ב׳, אגדה, אגודל, אגדיקום, אונדור, אגואי, אגוז, אגטין, אנטרגטייה, אגים, איגלא, אגטא ב׳, אֲגמון, אֶגמון, אגין א׳, ב׳, ג׳, אגוסטיאני, אגפא, אגר ב׳, אוגרת, אנרא, אגרו, אגרטא, אגרסטים, אגריסם, איגרא, איגרא דאיקר, איגרת טרה, איגרת רשות, אד א׳, ב׳, ד׳, אדא א׳, ב׳, אדבאל, אדיבון, אדהי, אדהכי, אדיא, אודיא, אדיין, אדך ב׳, אדכרה, אדכרתא, אדל, אדם, אודם, אדמה, אדמומית, אידנא, אדר, אדירא, אידור, אדרבלא, אדריאס, אדריינוס, אדרייני, אדרכן, אדרכל, אדריכולין, אדריימון, אידרון, אדש, אהה, אהוליות, אהליות, אוהלייא, אהילאי, אהגייתא, אהרונית, אהורטין, או, איויא, אוים, אולם, אולפן, אום א׳, אומא, אוקיא, אוירא, אור, אויריא, אוורים, אושא, אוושר, אותונית, אזהרה א׳, ב׳, אזילא, אזל א׳, איזמא, אוזמיאות, אזגיות, אזק, אוזרד, אחד ב׳, אחדבוי, אחווא, אחונייא, אחז ב׳, ג׳, אחמיתא, אח״ם בט״ע, אחסנתא, אוחרי, אחרייא, אחרונית, אוחרנית, אטא, איטם, איטמון, אטנס, אטפתא, אטר, אטרבולים, אי א׳, ד׳, ה׳, ו׳, איבעית, איידי א׳, ב׳, ג׳, אידי, איה, איהו, איהי, איה דקירא, איו, איזה, איזי (איזו), איטה, איכו, איכן א׳, ב׳, אֲילא, אילא, אֶילה, אִילא, אילטית, איליטא, אילַן, אִילָן, אֲיִלן, אילוסיסה, אימא, איטה, אימום, אימורים, אימירון, איממא, אימונים, אין, אינהו, איינוי, אינוניתא, אֲנִי, אִנִי, אינייא, אינייני, איינוס, אים, איסא, איסי, איסדא, איסק,[2] איקוטטא, איקלין, איקנום, איקר, אייר, איירא, אירמה, אירימיאה, אירוניות, איש, אישות, אישת, אישית, אישר[3], איתא, איתימא, איתן, אכאבית, אכברא, אכוזא, אכונגרי, אכוור, אכזיב, אכזרי, אוכלא ג׳, ד׳, ה׳, איכול, אכלן, אכלונס, אכלסין, איכומא, אכום, אכים, אוכמותא, אכן, אכסיום, אכסיטורין, אכסלו, אכסן, אכסנא, אכסניא ג׳, אכסניות, אכסנדריה, אכף, אכפא א׳, ב׳, איכפית, אכרוב, אכרנא, אכרזה, אכרזיאל, אכרמוניא, אכרעתא, אכתר, אליבא, אלב״ם, אלבינא, אלגוסין, אילו ב׳, אילין, אלוויתא, אלול, אולוותא, אלות, אלטינון, אילטים, אליה ב׳, אליהוא, אלסים, אילך, אלכסא, אלכסונא, אלכסנדרום,[4] אלכסנדרי, אלל ב׳, אללא, אללייא, אילם, אלם, אולמא, אלימא, אלמא, אלמון א׳, ב׳, אלמנות, אלמוני, אלם, אלעיקי, אלף, אילפא, אליפים, אולצנא, אלקולאין (אדקולאין), אלקום, אלקטי, אליקה, אליקים, אלישע, אלתוסבראות, אימא, אמאי, אמאן, אמאום, אמבטיום, אמגיירתא, אמדרומה, אמודאי, אמה, אמהא, אמהותא, אימטין,

---

[1] ולא אציין פה הערכים אשר הוספתי לדברי הערוך בפנים או בסוף הערך ואשר סימנתים בשני הצאי מרובעים [ ] וכמעט אין ערך אשר לא חדשתי בו דבר, ופעמים נשמט בדפוס הסימן [ ] עיי׳ סוף חלק א׳ בתקונים. [2]) עיי״ע חנא, איסק פי׳ כמו יצחק ובתש׳ הגאונים בהוצ׳ הר״א הרכבי סי׳ שפ״ט עמוד 205 אסקוי, איסקוי עיי׳ הערות ותיקונים צד 378. [3]) בערוך השלם צד ע״ג נשמט בט״ד הסימן *. ועיי׳ ג״כ חין הערך צד נ״ג, נ״ו. [4]) בענין אלכסנדר מקרון עיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ הנ״ל ומ״ש המו״ל בצד 344 ועוד 384, 374.

שהם נופף משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

1) בערוך השלם צד קס״ח נשמט הכוכב כמ״ד. 2) בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רכ״ה (צד 105) פי׳ לשון אנפרות איבור הוא, ושם צד 106 כל דבר אבד או כל מעשה שאין בו הועיל ולא הנאה קורין אותו בלי יוני אנפדי ע״ם וצ״ל אנפרי ומל״י הרשומי׳ בע׳ אנפרות ועיי׳ הערות 362 ומ״ש ה׳ הרכבי בלי הזכרת הערוך השלם. 3) ובאגור לר״ש אבן גאבע (הו״ל הרב החכם ר״ש באבער בספר עטרת צבי צד 32) אי׳ אצטדין וצ״ל אסטן ועיי׳ מ״ש רש״ב בשמי. 4) עיי׳ אגור (שם צד 27) ומ״ש רש״ב בשמי. 5) נשמט סי׳ כוכב בערוך השלם צד קע״ד.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

אריסטובלוס, אריסנדבי, ארסקינון, ארעית, ארפכוסיא, ארצותא, ארקא א' ב' [1]), ארקבטא, (ארקולאין) [אדקולאין], ארקוליאני, ארקתא, ארר, ארירה, ארשת, ארתוסייה, אישתתיון, אשיאן, אשכבתא, אושכי, אשכול, א', ב', אשכרתי, אושלא, אשל, אשמורה, אשינה, אשנה, אשפה, אושפיזבן, אושפזתי, אשפלה, אשפנז, אשפר, אשקוטה, אשקקא, אישור, אישר, אֲשַׁשׁ, אשתא, אשתדף, אשתדיף, אשתטית, אישתי, אשתמודע, אשתמן, אשתור (עשתור), אֶת, א"ת ב"ש, אות ב', אִתָּא, איתא, אתון, אתונא, אתחלתא, אתלים, אתמהא, איתמח, אתמול, איתמר, איתן, אתינא, איתניסא, אתפח [2]), איתפלגות, אתקפתא, אתור, אתרונגא, אתריסתון, איתשיל.

ב' בא ב', באגין, באדן, באות, באזי, באזיאר, באח"ב, באטי, באימה, באיין, באלי א', ב', ביאם, באמי, ראגי, באש, באיש, באושה, באישות, בב ב', בבא, בוביא א', ב', בבוייא, בבי, ביבון, ביבי א', ב', בייבי, בייבא, ביבני, בבלי, בבלון, ביכרים, בביתין, בגה, בגדא, בגדתאה, בגדל, בגר, בגרון, בדה, בדיתא, בדקא, בהו, בוהיין, בהרקי, בהת ב', בוביא, בול ג', בולי, בוליוטוס, בורתירא, בוש, בותניין, בית (בות), בזול, ביזעא, בזקה, בזתא, ביזתא, בחנוני, בחר ב', בטבט, בטבוט, בטח, בטיח, בטונא, בוטנה, בֵּי א', ב', ג', בִּי, ביה, בי אדא דיילא, בי אובא טמיא, בי איגרי, בי אסיא, בי ארדשיר, בי בני, בי בליעי, בי ברסיסין, בי ברוך, בי ברציתא, בי גובר, בי גברי, בי גזא, בי גרגותא, בי גנגא, בי דגים, בי דואר, בי דודי, בי דורא, בי דינא, בי דיירא, בי דפי, בי דַּרֵי, בי דָּרֵי, בי הדיא, בי הילולא, בי הינדוי, בי הרמך, בי וורדי, בי זוגות, בי זיינא, בי חדיא, בי חוזאי, בי חתנא, בי טבחא, בי טעמא, בי טרפא, בי יאורי, בי יונא, בי יתיר, בי כבשא, בי כובי, בי כובי, בי כוכי, בי כוכבי, בי כותאי, בי כיפי, בי כירי, בי ככי, בי כלתא, בני כנישתא, בי כסי, בי כרבא, בי כורסי, בי כתיל, בי כיתנא, בי לועא, בי לִפט, בי מדרי, בי מדרשא, בי מילחי, בי מסותא, בי מעיא, בי מעצרתא, בי מר, בי מרזיחא, בי נורא, בי נפחא, בי נשא, בי נשי, בי נשיאה, בי סדיא, בי ספרא, בי עכבורי, בי עולמין, בי עניי, בי עורבתי, בי עשרה, בי עשרין ותלתא, בי פוקרי, בי פרחי, בי פרת, בי פשקי, בי ציבי, בי צואר, בי ציניתא, בי קברי, בי קירי, בי קרנא, בי רב, בי רבנן, בי ריש גלותא, בי שיחיא, בי שקיא, בי שבור, בי שותפי, בי שיבבי, בי תבנא, בי תורי, בי תורתא, בי תלתא, בי תמרי, בי תפי, בי תפלה, בי תרבו, בי תרי א' וב', ביאה, ביטא, בייכה, בין, בינוני, ביניתא, בונא, בונה, בוני, ביר, בירא א', ב', בייר, ביירא, ביירנית, ביראה, בירי א', ב' ג', ביריים, בירנית, בירית, בירם א', ב', בירן, ברתותא, בורתיות, בֵּיש, בִּיש, בישו, בייכן, בֵּישן, בי"ת, בַּית [ביה], בַּיִת ב', ג', ד', ה', בית אב ב', ג', בית אבטינס, בית אבל, בית אולפנא, בית אונקלי, בית אוריון, בית אחיזה, בית אחרון, בית אלמנות, בית אילנים, בית אלים, בית אומן, בית אצבע א', בית אוצר, בית ארים, בית ארמון, בית בד, בית בריא, בית בהתתא, בית בוקיא, בית בורסיקי, בית בושת, בית בחירה, בית בירה, בית בלתין, בית בצירה, בית בקר, בית בקוע, בית בריא, בית ברסנה, בית בושת ב', בית גוברין, בית ניברא, בית גדגד, בית גדי, בית גדיא, בית גניזה, בית גנגא, בית גופנין, בית גרם, בית גרמו, בית גרנות, בית גת, בית דד, בית דיו, בית דין, בית דלי, בית דילפא, בית דמכא, בית דמע, בית דשן, בית הרודו, בית הורדת המים, בית היני, בית הריון, ביתאני (בתאניא), בית וילאות, בית וועד, בית זבדאי, בית זבלים, בית זגג, בית זיתא, בית זניתא, בית חבירתא, בית חבישא, בית חוניו, בית חורון, בית חוטם, בית חיים, בית חיצון א', ב', בית חלל, בית חולסאות, בית חקל, בית חרוסת, בית חתנות, בית טבילה, בית יד ב', בית יוני, בית יעזקי, בית יוצרה, בית יקמין [3]), בית ירח, בית כדה,

---

[1]) נשמט בערוך השלם צד ש"ב סימן הכוכב. [2]) בעָרוך השלם צד של"ה נשמט הכוכב. [3]) ועיי"ע יקמין ובת"ש הגאוני' הנ"ל צד 86 סי' קפ"ט מפורש יקמים קידרא דמרתחין בה מים למרחץ בית היקמים ביתא דקביעא ביה קידרא דרמתחין בה מיא למרחץ ע"כ.

שהם נוסף משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

בית כהונה, בית כחולי, בית כנסת, בית כוסות, א׳ ב׳, בית כור, בית כריא, בית כירים, בית כרם א׳, ב׳, בית לבן, בית לחם צרייה, בית ליגה, בית ליצנותא, בית מבתא, בית מדרש, בית מוקד, בית מזוזה, בית מיחוש, בית מחיה, בית מטבחים, בית מטרא, בית מכס, בית מלון, בית מליון, בית מטל, בית מנחמין, בית מנוגע, בית מנעול, בית מעון, בית מעקה, בית מקדש, בית מקושש, בית מקלה, בית מירון, בית מרחץ, בית מרקחים, בית משרה, בית נטופה, בית נסרים, בית נפש, בית ניצוץ, בית נמר, בית נקב, בית נקובה, בית נר, בית נתזה, בית סכל, בית סילוני, בית ספלים, בית סופר (ספר, ספרא), בית סתר, בית סתרים, בית עולם, בית עולמים, בית עליה ב׳, בית עם, בית עמד (עמל), בית עצים, בית ערבא, בית ערוה, בית פג, בית פגרי, בית פגושות, בית פעור, בית פקיע, בית פרוה, בית צבאים, בית צבימה, בית צבע, בית צלמים, בית ציפרא (צריפא), בית קיבול, בית קברות, בית קדשי קדשים, בית קולין, בית קטמים, בית קצופה, בתי קריות, בית קתרוס, בית ראי, בית רבה, בית רבי, בית רבן, בית רחם, בית רימה, בית רמתה, בית ריסא, בית רעי (ראי), בית רועים, בית שואבה, בית שאן, בית שחיטה, בית שחי, בית שירין, בית שלחין, בית שמש, בית שיניים, בית שער א׳, ב׳, בית שערים, בית שופרי, בית שפיתה, בית שריי, בית תיאטריות, בית תלמוד, בית תורף, בית (בות), ביתא א׳, ביתאיניקי, ביתום, ביתר, ביתרתה, ביתין, בכין, בכיים, בכין, בכורה, בכושא, בלאי, בולית, בלבקי, בלג, בלגא, בלדרסין, בלווטי, בלח, בלוט ב׳, בלטיתא, בלטוורא, בלי, בלס ב׳, בולמס, בלונקי, בלסטיני, בולסיף, בֶּלַע ב׳, בֶּלַע ב׳, ג׳, בַּלָע, בלעין, בלעס, בלצא, בליצטרא, בולקס, בילק, בילקאות, בילקטירים, בלקטירים, בלר ג׳, בלוריא, בלורין, בלורין, במגנימין, בימין, בן אכילה, בן אלול, בן אומנות, בן אימרנא, בן אמוריי, בן בג בג, בן בוהין, בן בוכרי, בן בוניום, בני ברק, בן בתירה, בן גביית, בן גבר, בני גולה, בן גוריון, בן גזירא, בני גליל, בן גמלא, בני גננא, בן גרבאי, בן דוה, בן דעת, בן דרוסאי, בן הא הא, בן ההודייה, בן הדיטה, בן הריגה, בני הרגשה, בן זוג, בן זומא, בן חאפון, בני חבורה, בני חילא, בן חכינאי, בני חופה, בן חורין, בן חריץ, בן טוטפת, בני טעמיא, בני יבשה, בן יום, בני ימא, בן יצף, בן כוזיבא, בן כלבא שבוע, בן כפר, בן כופרא, בן כרך, בני כרכושתא, בני לוייה, בן לענה, בני מבוי, בן מגוסת, בני מדינחא, בני מזרח, בני מחוזא, בני מסיבה, בני מיעיים, בני מערבא, בני מצרני, בני מרוותא, בני משפחה, בני מתא, בני נהרא, בן נפח, בן נקדימון, בני נש, בני סוריא, בן סירא, בן סנסן, בן עיר, בני עלייה, בן עולם הבא, בן עמד, בני עממין, בני עצתיא, בן פטיש, בני פלטין, בני פלטירי, בני פמליא, בן פנדרא, בני פירקי, בן ציצית הכסת, בן קוביסין, בן קטין, בן קיימא, בן קמחית, בן קוף, בני קצרא של ציפורין, בני רומי, בן שלקות, בן תגלא, בן תורה, בניסין, בניסן, בניפיקרים, בנתיקה, ביסא, בסבג, בסבסטי, בסגר א׳, ב׳, בסילגום, בסיליון, בַּפָּס, בַּסֵּם, בסים א׳, ב׳, ג׳, בססטאות, בסיתא, בסרייא, בסתייר, בעבע א׳, ב׳, בעד, בעו, בעיא, בעל ג׳, בעל אבידה, בעל אגדה, בעלי אגרופין, בעל אכסניא, בעלי אמנה, בעל אומנות, בעלי אושפיזין, בעל בית, בעל בוהקית, בעלי בטחה, בעל בכי, בעל בשר, בעלי גבורה, בעל גמרא, בעל דבב, בעל דברים, בעל דין, בעלי הודיה, בעל הנאה, בעל הריון, בעלי זנות, בעל זקן, בעלי זקנה, בעל זרוע, בעל חביות, בעל חוב, בעל חוטם, בעל חזזית, בעל חטרות, בעלי חיים, בעלי חכמה, בעל חלום, בעל חנות, בעל יבלת, בעל יסורין, בעלי כדין, בעל כנפים, בעלי כשפים, בעלי לגינין, בעל הלשון, בעלי לשונות, בעלי מארה, בעל מום, בעלי מחלוקת, בעל מחשבות, בעלי מלאכה, בעלי ממון, בעלי מסתירין, בעל מעות, בעלי מצות, בעלי מקרא, בעלי מראה, בעל משא ומתן, בעל משנה, בעלי נגעים, בעל נחמות, בעל עצה, בעל עצמות, בעל פול, בעל פיטסין, בעל פלפול, בעל פוליפוס, בעל פיק, בעל פקדון, בעל פיקה, בעלי צדקות, בעלי קבין, בעלי קומה, בעל קווצות, בעל קורה ב׳, בעל קיק, בעל קרי, בעלי ראתן, בעל רחמים, בעל שוק, בעל שטר, בעלי שיבה, בעל

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

שם[1]) בעל שמועה, בעל שמועות, בעלי ש"ס, בעלי שיער, בעל שער, בעל תוספתא, בעלי תלמוד, בעלי תורה, בעלי תריסין, בעל תשובה, בעל תשובות, בִעלה, בעור, בעיר, בעית א', ב', ביצה, בצל, ביצול, בצע ב', בצק, בצצימראות, בצוצריות, ביצור, בוצרה, בצת, בקלאן, בקילי, בקס, בקיע, בקיעין, בקעתא, בקיק, בר אבהן, בר אביה, בר אגדה, בר אלעשא, בר אולפן, בר אוריא, בר אינש, בר אריא, בר בי רב, בר בר, בר בשרא, בר בתִיה, בר נוריא, בר גוזלא, בר ניבול, בר ניהא[2]), בר גיראנטי, בר גלילא, בר גמזא. בר גרוגרות, בר דכר, בר דלייה, בר דעת, בר דיקולי, בר דרומא, בר דרוסיי, בר הדיא, בר הויה, בר הא הא, בר הכי, בר הילכן, בר המג (הנג), בר המדך, בר הימצא[3]), בר זוג, בר זוזא, בר זיזא[4]), בר זרע, בר חבו, בר חובץ, בר חיובא, בר חיתה[5]), בר חוליא[6]), בר חיור, גווני, בר חמרא א', ב', בר חסדי, בר חקולא, בר חיורא, בר חריא, בר חורין, בר טברי, בר טבת, בר טובים, בר טִינא, בר טֵינא, בר טירה, בר יודאי, בר יודנא, בר יוחני, בר ישיטא, בר כוזיבה, בר כיחה, בר לואי, בר לופייני, בר לקישא, בר מאה פאפאי, בר מבואה, בר מחילא, בר מזליה, בר מכילאן, בר מצוה, בר מיצרא, בר מקטיא, בר מרינא, בר מתא, בר נגר, בר נזירא, בר נטוזא, בר נצא, בר נצר, בר נש, בר נש דטור, בר סוסיא, בר סילני, בר סיסי, בר סיוה, בר סמכא, בר עבדים, בר עולא, בר עיטיין, בר עלמא דאתי, בר עממיא, בר עשו, בר עשתור, בר פדא, בר פחין, בר פטא, בר פלוגתא, בר פנדירא, בר פיקה, בר צערא, בר קבלוי, בר קורייה, בר קטלא, בר קפרא, בר רכא, בר רשיע, בר שאן, בר שידא, בר שישך, בר שניא, בר שפיר, בר תוטני, בר תורא (בן תורתא), בר תלמיון (תמליון), בר תמרי, בר תפסקן, בר תרגולא, בר תשלומין, ברבי, ברביי, ברברית, בורגתא, בורדא, ברדלא, ברדינון, ברדיוני, ברזא, ברזג, בירזלין, ברזילה, בריחי, ברכתא, ברובי, ברכוייר, בָרם, בורמא, בירן, ברין, ברונא, בורני, בורניק, ברנש (ברניש), בורסי, בורסגניות, בורסקי, ברץ, בירצא, בירוצין, בורצנין, ברציתא, ברקא, בורקי, ברוקא, בירקא, ברקאי, ברקא (ברקן), ברוקלי, ברקום, ברקיריה, ברקוריאני, בריקשון, ברקתא, ברושיא, בריש, ברתא, בורית ב', ברתצין, בשכי, בשכר, בשל ג', בשלמא, בשם, בשמא, בשורתא, בת אבות, בת אבא סוראה, בת אור, בת גינס, בת גישתא, בת דומה, בת הכי, בת חורין, בת יומא א', ב', בת מחוזא, בת מינא, בת מלך, בת נעמיתא, בת עין, בת ראש, בתיה, בתר, בתש.

ג' ג', גאוזא, גַּב, גָּב, גב, גבביא, גביא, גביית, גבלא, גבילה, גבלול, גבונתא, גיבסס, גָבע, גְבע, גָּבַר, גָּבֶר, גבורה, גובירי, גבריאל, גברתן, גבת (גיבתון), גובתה, גיגנטון, גַּדָא א', ב', גודא, גדיל, גידומי, גדנפא, גדע, גדפא, גדפה, גדפי, גדר (גדור) גדראניה, גודריתא, גוהרקא, גוא (גווא), גובתא, (גופתא) גובת אריח, גובת שימאי, גואזא, גוי, גוטא, גויל, גווכיא, גוולנא, גוולקא, גוליקוס, גון, גזא,[6]) גוזניה, גזיזה, גזית, גוזלא, גוזלה, גזלי, גזר, גזירה א', ב', גחמון, גיהא, גיותא, גיותן (גאותן), גיי, גיל, גייל, גים, גייץ, גיל (צ"ל גזל), גלבא, גלבטינון, גלטקא, גליא ב', גיליון, גליונים, גליצור, גלוסא, גלוסטרא ב', גלופסין, גלקטינון, גלשא, גמדא, גמז, גמלָא, גמלַא, גמליאל, גמרייה, גניבא, גונדרא, גינדרונא, גנזק, גוננא, גנסרי, גנוסטרי, גס (גים), גס, גסא, גיסתה, גיסן, גוסק, גסקלגס, געגע, געגעא, געל, גער, געתון, גף (גוף), גפנא, גפנה (גופנה), גפף, גפר, גוריא, גירותא, גרר, גריבה, גורגדנא, גורגנא, גרגר, גרדלי, גרדום, גרי, גריבא (גריוא), גרל, גרמניקייא, גרמוק, גורנה, גרונדא, גרסי, גרסין, גרף, גראפא, גרופינא, גריפות, גירקרדין, גרש, גריש, גירושין, גורישיה, גַּשָׁר, גת (גית).

ד' ד', דא, דאב, דאיג, דאי, דאוי, דאומטיקוס, דאציפי, דארו, דואר, דב, דבב א', ב', דוביאל, דביתהו, דבלול, דובנה, דבר (דובר), דברונא, דְּבָרתא, דַּבַּרתא, דברתה, דובי, דגוגית, דגל, דגלום, דגלת, דוגמניות, דוגין, דוגית, דודה,

[1]) בענין בעל שם עיי' יוחסין השלם צד 127 ע' רב הונא. [2]) בעה"ש צד קע"ד נשמט הכוכב. [3]) בע"ש קע"ת נשמט הכוכב. [4]) שם נשמט הכוכב. [5]) נשמט הכוכב. [6]) ובאגור לר"ש אבן גמע (בספר עטרת צבי צד 37) הביא הרויו' ט'. דידך או דגזא ופי' גזא שם אדם והנכון שהוא מל"פ הרשומי' בע' גז ב' ושם הביאו רבינו נתן

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

דידיוני, דודורין, דה, דיהבת, דהוא, דו א', ב', ג', דוך, דויל א', ב', דוללא, דולפקי, דון, דופורין, דוץ, דוק, [1] דור, דוש, דזוד, [2] דחילוון, דוחן, די ב', ג', דיאו (דיו). דייאון, דיארטיאה, דיאתימון, דיו, דיו, דיו, דיָו, דיזכיט, דיודין, דיוטא, דיוטריטון, דיומדין, דיומן, דיומסית, דיוסטום, דיוספרא, דיופטין, דיפרון, דיוקא, דיותמין, דיחתו, דיכה, דיכסא, דילא, דילטור, דימא, דימה, דימי, דימוס, דינאי, דיסגנים, דיסקא, דיסקום, דיפלא, דיצא, דיקא, דיקלוט (דיקליטינוס), דיקלון, דיקלוגוס, דיקומייני, דיקינטין, דיקרטים, דוקרן, דיקוריון, דייר א', דיירא, דיירוטין, דיש, דיית ג', דייתיכום, דיכי, דכן, דיכסאים, דוכסותא, דכורא, דכריא, דל (דלא, דילא), דלובקס, דולבקי, דלג, דלי, דלכן, דלמא (דילמא), דילמא (דולפא), דלפון, דלפקי, דלקטיר, דלקת, דל"ת, דלתן, דמא, דימוט, דמיטינוס, דימוס, דמהריא (דמתריא), דמע, דמוע, דומקיא, דמת, דמתריא, דינה, דינון, דנאי, דנב, דנה א', ב', דניאל, דנכו, דנק, דנקא, דוסא, דיסקום, דיוסקניתא, דסרוקיתא, דוסתאי, דיעתא, דיעבד, דעץ, דופי א', ב', דפק, דפוקא, דופקים, דפרין, דיפרא, דפתי, דפתיא, דצייצא, דצ"ק, דקדקירא, דיקי, דוקים, דקלי, דקל, דוקני (דוקניתא), דקונתיה, דקסומין, דקיק, דקרין, דור, דורא, דוריי, דייר, דרא ב', ג', ד', דרבן, דרבונות, דרגי (דרגיבת), דרָד, דרַד, דרדנייא, דראזא, דרדור, דרדה, דריוש, דרך א', ב', דרכיות, דרכמון, דרומנא, דרמינון, דורמסקית, דורנוניתא, דרניקוס, דרוסא, דרע, דורקן, דרוקרת, דרור ב', דרשיר, דורתאי, דושו, דשן, דשונא, דשוש, דשתא, דשתאה, דת א', ב'.

ה' ה', ה־, ה"א, האזנה, האמנה, האסטו, הַב, הָב, הבאה, הכאשה, הבדלה, הבטה, הבטחה, הבל, הבלעה, הובעיות, הבער, הבערה א', ב', הבקר, הבראה א', ב', הגה, הגבהה, הגבלה, הגדה, הגדר, הגלשה, הוגנים, הגעלה, הגפה, הגרה, הגריל, הגרמה, הגרוניא, הונרום, הגשה, הדא, הדות, הדחה, הדיא, הדומה, הדייף, הדף, הדלקה, הדין, הדס א', ב', הסדינרון, הדף, הדורה, הדרולים, הודרנא, הדרנא, הדרניאל, ההין, הוהרא, הו (הוי), הואי, הואיל, הוד, הודאה א', ב', הוה, הוי א', ב', ג', היווא, הויה ב', הוכיח, הולכה, הוגא, הונגטים, הונדקס, (הונים) [צ"ל הונום], הונייה, הוועדה, הופעה, הוצא, הוצאה, הוצל, הוקעה, הורדה, הורה, הוראה, הורקנוס, הושטה, הושעה, הושעיה, הזאה, הזיה, הזכרה, הזמה, הזמתה, הזמנא, הזמנה, היזק, הזר, החלט, החלטה, החרפותא, הטבה, הטבלה, הטוי, הטחה, הטייה, הטולים, הטליסין, הטמנה, הטפה, הַי, הֵי, הַי, הא א', ב', היאך, הידי, היותאיום, הייא, היידא, היכא, הילא א', ב', הילין, הילך, הימיי, הימין, הימן, הימונא, הימוס, הימסיון, היימים, הין א', ב', הינא, היינו, הינון, היני, הינם, הינצבו, הירנית, היתלו, הך ב', הכחשה, הכי, הכייה, הכיצד, הכאכא, הכל, הכמנה, הכן, הכנה, הכינה, הכנסה, הכרה, הכרזה, הכרע, הכשר, הכשרות, הל, הלבון, הלואה א', ב', הלז, הלזה, הליכה (הילוך), הילכך, הלכשיש, הלול, הַלַּי, הִלֵּל, הוללה, הלם א', ב', הלום, הלן, הלנה א', ב', הלני, הלעטה, הלפים, הלקטי, הלקיט, הלקשה, המא, הממ א', ב', המג, המגניא, המדודי, המרן, המוטון, המון, המים, המיינטין, המירום, המנונא, הממס, המעיסה, המראה א', ב', המרה, המרכה, המירום, המשכה, הינג, הונגראי, הנהגה, הינוח, הֲנָחה, הֲנָחה, הינטון, הני (הנה), הנף (הנפה), הנץ (הנצה), הינק, הוניקו, הסב (היסב), הסבה, הסגר, הסדיגרון, הסיח (הסיע), היסט, הסכה, הספד, היסק, הסוקים, הסרה, הסתה, הסתר, העברה, העדאה, הערפה, העלאה, העלייה, העלם, העמדה, העניק, העראה, הערב, הערבה א', הערכה, הערמה, הפטקס, הפטרה, הפינוס, הפלאה, הפלג, הפלגה, הפסר, הפסק, הפקעה, הפקר, היפר, הפרש, הפרשה א', ב', הפרתי, הפשט, הפשר, הוצא, הצבה, הצלה, הצללפוני, הצלפוני, הצעה, הצתה, הקבלה, הקדש, הקזה, הקטר, הקם, הקמה, הקנאה, היקף, הקפה, הקפדה, הקצה א', ב', הקרבה,

---

1) בערוך השלם נשמט בט"ד הכוכב 2) וכן נשתמשו הגאונים בטלת דזוד עיי' תשו' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי (צד 45) סי' ע"ח וכל שכן לגבי דזוד לא שמעינן ליה וכו', שם צד ל"ד סימן ע' אבל דזוד מן ריש לקיש, שם צד ק"ג סי' רי"ח אבל בריאתא דזוד מן הני, שם צד קי"ח סי' רמ"א בכלים וכדזוד מינה, שם ר"ו סי' שפ"ט דזור מינית ופירושו יתר, חוץ עיי' הרכבי כהערות צד 353 ונעלם מעיניו מה שכתבתי בע' זוור בח"ג, רע"ט וש"ג (ועיי' חין הערך צד י'.) 3) נשמט הכוכב בט"ד.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

היקש, הקשה, הרבה, הרבעה, הרוניינא, הרגל, הרגשה, הרדאה, הרוחה, הרזבנית, הרחצה, הרחק, הרטבה, הריני, הרכב, הרכנה, הורכינוס, הרמה, הרמוצה, הרנגול, הרנירק, הדסן (הריוסן), הרעה א׳, ב׳, הריעה, הרף, הרפה, הרפיה, הרפניא, הרפותיא, הרצאה, הרק, הרקבה, הרקדה, הרשיה, הרתא, השב, השבתה, השגרה, השחרה, השחת, השחתה, השכלה, השכמה, השלחה, השלכה, השלמה, השמה, השמד, השמדה, השמט, השפה, השפלה, השפע, השקה, השקפה, השרשה, השתא, השתחויה, התובה, התזה, התחלה, התלעה, התם, התקנה, התר (היתר), התראה, התרעה.

ו׳ ו׳, ווא, ואי, ואקניתא, ודי, ודע, וו, וי (ווי), וויאדן, ווידה, וכח, ולד, וסתוניא, ועד, ורדימס, ורדינא ב׳, וורדינון, זריר, ות, וותנייה (ותוניא), ווּתר ב׳, ויתרון, ותושין.

ז׳ ז׳, זאב, זאטוט, זב, זבוב, זבוד, זבוזין, זביד, זבול, זבלינא, זגד[1]) זגדור, זגזג, זגזגאל, זוגא, זור (זוור), זוריון, זורייה, זז, זחח, זוטא, זוטס, זיגא, זיגוד, זיינ, זידל, זילותא, זימי, זיזין, זיי״ן, זיונא, זינומיא, זיגון, זירה, זכור, זימזום, זמן ב׳, זמינא, זימרא, זמורא, זונין, זנכיה, זיננאי (ועיי״ע סקווסתן), זנה, זני, זנק ב׳, זוסטא, זוסימא, זעם, זוער, זפירין, זיפתי, זר, זָרָב, זֻרָב, זרבונית, זרג, זרכאיי, זרנא, זרעונים, זריקא, זרוקיניא, זייתיה.

ח׳ ח׳, חאפון, חוב, חבין, חכנן, חבק, חברורא, חַגָא, חָגא, חגי, חגר, חגרא, חיגרא, חגירה, חדא, חדיות, חידקא, חידקי, חרקל, חדור, חווילה, חור (חורא), חיורא, חוורנס, חזאיא, חוזאה, חזיון, חזק, חיזקא, חזקיה, חזיר, חטב א׳, ב׳, ג׳, חטוטרת, חטן, חוטרא, חיואי, חייא, חייב, חייד, חיל, חילא, חילוני, חיים, חי״ת, חייתא א׳, ב׳, חיתטא, חכך, חככים (חכאכית), חכמה, חכמאי, חל (חלא), חל, חיל, חלא, חילוי, חלב ב׳, חולבא, חלבו, חלזון א׳, ב׳, ג׳, ד׳, חליטין, חלטתא, חליות, חלילא, חלום, חלמיש, חלוון, הולנית, חלנונא, חלף, חליפא, חילפיי, חלפתא, חוליץ, חלקיה, חלקלק, חָלֵשׁ, חַלָשׁ, חליש, חם, חמא, חומא, חמה, חומה א׳, ב׳, חומטא, חמוס, חמימתא, חמנים, חמס, חמע, חמץ, חָמַר א׳, ב׳, ג׳, חמיר, חומרא, חמת, חמתא א׳, ב׳, חונא, חנוני, חנט, חוני, חוניה, חנייה, חנילאי, חניתא, חנך, חֵנן, חָנן, חנון א׳, ב׳, חנק ב׳, חס א׳, ב׳, חסא, חסדינרון, חיסחון, חסין, חסך, חסם, חוסמניא, חסס, חסיסא, חסף א׳ ב׳, חספיה, חספניתא, חסר, חִיפָּה, חֵיפה, חופיא, חפן, חפפית, חיפופי, חפר, חפשׂ, חיפושא, חפיתא, חוצה (חיצה), חוצפית, חצצא, חצצה, חרא, חורי, חרב, חרוב, חורבינין, חורג, חרגא ב׳, חרגינין, חרודי, חרדלי, חרזא, חרזייתא, חרינא, חרך, חרול, חורן, חירנית, חרסום, חרף א׳, ב׳, ג׳, ד׳, הרץ, חרק, חרש, חרתא, חשחש, השל, חָשל, חישמונאי, חשיפה, חתא, חתה, חתול ב׳, חתר.

ט׳ ט׳, טאב, טאבא, טאל, טאנים, טאריקי, טבאי, טבב, טבות, טבוח, טבי א׳, ב׳, טביומי, טובינא, טבלא, טבלרין, טובענא, טבעון, טיבריאוס, טגן ב׳, טויא, טחן א׳, ב׳, טטלפש, טטפראות[2]), טיאונוס, טיידון, טיטוס, טיטס, טייכוס, טילא[3]) טילוי, טייפה, טיפונא, טירכי, טי״ת, טכסיוטינוס, טכסת[4]), טלה, טלל, טלימון, טולמיסין, טלנס, טולר, טמוּבירא, טימא, טמדוריא, טימי א׳, ב׳, ג׳, טמיא, טומיות, טמם, טימס, טימוק, טמיקא, טומריא, טמשא, טונא, טינא, טנבורא, טנז, טנכי, טנן, טונים, טונוס, טינץ, טסבלאות, טסקא ג׳, טעימא, טיף, טופא, טפה, טפח, טפטף, טפויים, טופיינא, טופנא, טפל, טפס, טפסא, טפיסין, טופיסטוס, טפסר, טפיפא, טפרי, טצדקי, טקלין, טוריה, טריבה, טירבוס, טרבנת, טרגיה, טרגול, טרגינוס, טרט, טרטט, טרטא, טרטיאות, טרטיוט, טרטין, טריטא, טרטים, טרטיסאות, טרטף, טרטר, טורטורין, טרי א׳, כ׳, טריי, טרייא, טריינות, טרכונא, טרכינוס, טרכסיו, טריכסון, טרכוש, טרלוסה, טרים, טרימוטה,

[1]) נשמט הכוכב בטי״ד. [2]) בתש׳ הגאוני׳ הוי״ל ה׳ הרכבי (צד 14) סי׳ ל״ו הובא הלשון כדאיי בעי׳ מפף ע״ש ושם היטב ועיי״ע שילי. [3]) בתש׳ הגאוני׳ (הנ״ל צד 23) סי׳ מ״ז כתב וז״ל חד טיליא (עיי״ע טלא) שיש בו׳ הדות ביותר ובטיית נודע מ י י ב כ ת ג ועיקרו לשון פרסי הוא וכו׳ ובהערות לא העיר ה׳ הרכבי מאומה ונראה לי שצ״ל מיי פבתג בל״פ مى پخته פי׳ יין מבשול ושם מבואר ג״כ מתוק ע״י מייבאדג והוא مى باده יין מתוק עיי״ע בארג (ועיי׳ ח י ן הערך צד 46). [4]) נשמט הכוכב.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

טרמוסיא, טיריון, טרון, טורנוס, טרס, טרים, טרסין, טרסים, טרסיאות, טרף, טרפא, טרפידא, טריפולאי, טרפון, טרקווינוס, טרוקטי, טורקוס, טרקסאות, טרקסימון, טורתוק, טשיותא.

י' י' א', ב', יאו, יאלא, יאנא[1]), יאסין, יארוד, יאות, יב, יבא, יבל, יובל, יובל, יבלינא, יבנה, יבקא, יבש, יגדי, יגנון, יגע, ידד, ידידות, ידוע, ידעיה, יה, יהוד, יהודה, יהדות, יהודיניי, יהודאיקי, יהוירב, יהושע, יואני, יוד א', ב', יודאי, יודן, יוחאי, יוחנא, יונא, יוחנא, יוחנן, יוכבד, יוכני, יולימנא, יון, יונתן, יוסה א', ב', יוסינה, יוסטא, יוסטינה, יוסוס, יועזר, יוסף, יוסתיניא, יוספי, יופיאל, יותא, יותפייא, יזם, יזן, יזף, יזק, יחזקאל, ייחל, יחם, יחמורא, יחנון, יטא, יטב, יטבת, יטסס, יטת, יי א', ב', ג', יידא, ייטורד, ייׁלא, ייׁמר, ייגוברים, יינון, ייסי ערקי, יירעין, יכל א', ב', יוכלא, יכולני, יכניה, יכרותא, ילין, ילך, ילל א', ב', ילע, ילף, ילפא, ילקן, ים, יומנא, ימן, ימינא, ינאי, ינח, יני, ינק, יסד, יסי, יסס, יסף א', ב', יסר, יעדוט, יעזק, יעל, יענה, יעף, יעץ, יעקב, יער, יפח, יופטי, יפך, יפע, יופתי, יצא, יצחק, יצע א', ב', יצף, יצק, יוצר, יצרים. יצת, יקא, יקד, יקטאות,[2]) יקום, יקומא, יוקנא, יוקינוס, יקיר, ירא, ירבעם, ירד, ירה, ירח, יריפי, יורכין, ירמטיה, ירמוך, ירנקא, ירסא, ירע, יריעה, ירענה, ירק, ירקונא, ירושה, ישבב, ישו, ישט, ישיון, ישמעאל, ישן, א', ב', ישנה, ישפה, ישראל, ישיש, יתא, יתב, יתך, יתמא.

כ' כ', כאב, כאליריקין, כאן, כובא, כובי, כבה, כבס, כבר, כבריתא, כבשא, כיבוש, כבשון, כבתותא, כגון, כדה, כדו בר, כדוד, כדי א', ב', כדכור, כדכדא, כדכיאות, כדמת, כדנא, כידור, כהיון, כהן, כואנא, כיון ב', כונניות, כונדקא, כורה, כוכא, כוכב, כופיא, כוותא, כיזבא, כוזנתא, כיחא, כחד, כטספטיים, כי, כיור, כייל, כילה, כילו, כילי, כיליאדון, כיליפוס, כך, כיכר ב', כלאי, כלבא, כלבודא, כלבית, כלבוס, כלוט, כולי, כילוזא, כילי, כלייה, כליה, כלך, כלכיה, כלכית, כולכסין, כלוכסין, כולמתא, כלן, כיליינא, כלינידין, כילוס, כולסא, כליסים, כליסריקים, כלעס, כולף, כלופסין, כלקדיקה, כלקטירים א', ב', כלקים, כלקירא, כלרייה, כילרין, כלירקין, כמא, כמה, כמות, כמן א', ב', כמס, כמסת, כמר, כן, כונדקא, כגוני,[3]) כנכב, כנס, כנע, כנעה, כנען, כנש, כנתי, כס נאה, כיסי, כיסין, כסידא, כוסטריינים, כוסיא, כסיתא, כסכס, כסכסיה, כוסמין, כסן א', ב', כספא, כסיפא, כיסתא, כעס, כ"ף, כפה א', ג', ד', כופיח, כפוי, כופיא, כפכף, כפל, כפלון, כפליות, כפליין, כיפליסין, כפים, כפיפה, כירה, כירים, כרבא, כרוב, כרובה, כרבן, כרדוכאות, כרזניתא, כורח, כורך, כריך א', ב', כרכוז, כרכיתא, כרכמית, כרסכא, כרוכסין, כרמל, כרמת, כרנבו, כורסאיי, כרסנית, כרסנגיות[4]), כריסה, כריסית, כרסלא, כריסלכנון, כרסם, כורסין, כורסינין, כרסנא, כרוספדאי, כרספת, כורופתי, כרסתן, כרפוונה, כרפסה, כרופסלה (עיי' חין הערך צד נ"ג) כרפסת, כרר, כרושה, כרית, כורת, כיש, כיש[5]), כשמי, כשף, כשרתא, כשות, כתבה, כתכתין, כותל, כתליקין, כותניין, כתפי, כתיפין.

ל' ל', לאגרה, לאיטור, לאית, לאכסא, לאפיסיא, לאפרש, לבוי, לבזה, לבזבז, לבט, לבי, לובי, לבלבו, לבלונית, לבון, לבנה, ליבנוס, לבקן, ליברה, לברות, לבריון, לובירים, לברנטין, לבורנקיא, לוגא, לגדקס, לוגיסטים, לו, לוי, לויה, לויטס, לויתן, לוז, לוט, לוטוס, לויטס, לופיינוס, לוליבא, לולבין, לוליני, לולינוס, לולניות, לון, לונביאות, לוינטי, לוניא, לוס, לופייני, לופר, לווקאי, לוקניתא, לוקוס, לורטיא, לחיי, לחלח, לחם, לחת, ליטמא, לטימיא, לטוסאי, ליאטור, לטרגיה, לי, ליא, ליי, לידה, ליזה, ליבא, ליכא, ליכסא, לימא, לימין, לימין, לימון,[6]) לימצא, לינה, ליסטים, ליסטטירין, ליסטרון, ליעזה, ליפוס, ליפוד,[7]) ליצין, לכאורה, לכך, לכן א', ב', לכש, לכתחילה, למברניה, למ"ד, למאול, למטו"ך,

---

[1]) נשמט הכוכב. [2]) והוא הוא קיאטות שהביא האגור לר"ש אבן גמע (צד 42 בספר הנ"ל) מציון ויק"ר (פ"ה) ועיייע קטה. [3]) ובתשי הגאוני' שם סי' מ"ו (צד 22) אי' בזה"ל (כגוני) וצ"ל כנוגיו יום ביאות חודש כאנון כי בו נכנסין לבתיהן ומתקבצין כולן שהיו נפרדין בבד זה כאן וזה כאן עכ"ל ובהערות לא העיר ה' הרכבי על זה הערך בספרי.

[4]) נשמט הכוכב. [5]) נשמט הכוכב. [6]) נשמט הכוכב. [7]) נשמט הכוכב.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

לומכסה, לימיז, למלם, לין, לנגן, לסטים [1], ליסתא, לעג, ליעותא, לעזר, לעיי, לעיל, לעם, לעולם, לענה לענתא, לעינות, לפום, לפיכך, לפני, לפצא, לפקקה, לקח, לקט, לוקטור, לקלק, לקק, לקרה, לקיש, לקת, לדע, לשן, לשישית.

מ' מאגניות, מאדים, מאוס, מאור, מאזנים, מאי, מאין, מאינון, מאך, מאמר, מאן א', ב', ג', מאסא, מאספוטמיא, מאפה, מאר, מאורע, מאושכן, מאית, מבואה, מבאנה, מובאת, מבגאי, מבהתנא, מבוג, מבלבליתא, מבלינא, מבלעת [2], מבסימא, מבסרנא, מבועא, מבע, מבעה, מבעיר, מבעור, מברא, מבורא, מברי, מבישקרנא, מבתא, מגבאי, מגבה, מגבילה, מגג, מגדא, מגדיון, מגידונית, מיגדר, מגו (מיגו), מגופה, מגיזא, מגליינא, מגמג, מגומרין, מגן ג', מגנא, מגניא, מגניה, מגנימין, מגע, מגף, מגפה, מגור (מגיר), מגיר, מוגיר, מגרדת, מוגרמת, מגירוס, מגרוס, מגררת, מד . . [3]), מדאני, מדאתא, מדבחא, מדבך, מדבק, מדבר א', מדברות, מדברנא, מדבשתא, מדדא, מדוה, מודיא, מדוני, מדינה, מדכותא, מדכנתא, מַדלא, מְדלא, מדלעה, מדמכא, מדינחא, מדע, מידק, מדר, מדירא, מדרא, מדוורתא, מדרש, מהיבא, מהגינות, מהדורא, מהימן, מהל ב', מוהל, מהלך, מהלים, מהמורות, מַהן, מֵהן, מהפיכתא, מהפכנא, מוהבא, מוהי, מוהר, מהיר, מוהרין (מוהרנקי) מוהרקני, מווחי, מוזבה, מוזגון, מוזפו, מום, מופיון, מורע, מזבנא, מזג, מזגא, מזה, מזוזה, מזון, מזופית, מזי, מזיד, מזייע, מזל [4]), מזלא, מזמז, מזמן, מזמז, מזמור, מזנון, מזיק, מְזֵר, מזרחי, מחבא, מחבוטא, מחבל, מחבלת, מחזז, מחוזא [5]), מחווניתא, מחוור, מיחוש, מחזי, מחזיתא, מחזר, מָחט, מַחט, מחטרא, מחי, מחיצה, מחלייתא, מחלף, מחלוקת, מחלת, מחמדתא, מחמי, מחמעא, מחמצן, מחמת, מחסא, מחסיא [6]), מחסומית מחסורייתא, מחפורת, מחפרנא, מחצב, מחצה, מחרוזות, מחורי, מחרוך, מחרישת, מחרתא, מחשבה, מחתנא, מחתרת, מטבחיים, מוטה, מטה, מטהרת, מטויתא, מטוורד, מטחה, מטחן, מיטטרון [7]), מטולא, ב', מטל, מטלא, מטלול, מטלותא, מטלטלא, מטליא, מטלנא, מטלניות, מטלעתא, מטמט, מטמון, מטמועיתא, מטמורא, מטננה, מטע, מטעיא, מטעמא, מטעמת, מטפיתא, מטקתא, מטר, מטרא, מטרדא, מטריד, מטרון, מטרגיות, מטרופתא, מי א', ב', ד' [8]) מיבל, מיות, מיומס, מיחא, מיחם, מיט, (מייט), מיטבא, מימר, מירי, מיתא, מייתבותא, מית:י, מיכאל, מכבר, מכדי, מכה, מכון, מכוור, מכות, מכותא, מכירין, מכך, מכל, מיכל, מכלה, מכללא, מכללתא, מכמר א', מכנס, מכנסין, מכנשתא, מכסה, מכְסח, מכסיוטינוס, מכפה, מכפלה, מכרין, מכורסנין, מכתב, מכתוותא, מולא, מילא, מלַאי, מלאי, מלאך, מלאכי, מלבניקי, מלבשתא מולינא, מולד, מְלוה, מַלוה, מלויתא, מלויתא, מלוון, מלוש, מלחא, מלחמה מילוט, מלטוכים, מוליי, מלייתא, מוליון, מלך ב', מֶלַךְ, מַלָּךְ. מלוך מלכיא, מלל, מלמלא, מלקחת, מלרין, מלישינא, מיליתא, מילתא, מלתין, מלתרא, מם, מומיתא, מומייקה, ממזור, ממיקנה, ממלל, ממונה, ממציא, ממקק, ממרא, מימרם, ממשל [9]), ממת, מומתא, מומיתא, ממתום, מנא (מני, מונא), מנאן, מנאין, מונבז מנגדנא, מינגנא, מנודה, מנדי, מנדיאן, מנרא, מנדרון, מנדרנא, מנהג, מנהיג, מנהרא, מנוח, מנוולתא, מנזקא, (מנזיקנא), מנחם, מנטר, מוניני, מניומי, מנם, מנסקי, מנע, מנפוח, מנפים, מנפש, מנצפ"ך, מנקדותא, מנקט, מנקרותא, מנורי, מנרתא, מסא ג', מיסון, (מיסוון), מַסִּין, מיסן, מסאב, מסאנא, מיסב, מסב, מסיבה, א', ב', מסבך, מסכסלה (מסוסלא), מסוגין, מסגן, מסגר, מסגריא, מסהדא, מסוה, מסוי, מסחיט, מסחותא, מסחייא, מסטובא, (מסטווא), מוסטבי, מסטי, (מסטונא), מסוטפות, מסיין, מסית, מסולייא, מסלסלא, מסמסיה, מסמרת, מסאנא, מסננא,

---

[1]) נשמט הכוכב. [2]) נשמט הכוכב. [3]) נשמט הכוכב. [4]) ועיי' תש' הגאוני' שם סי' ש"ע צד 206 והלאה. [5]) שם סי' ת"ד צד 214. [6]) עיי"ע מת ובתש' הגאוני' שם סי' רנ"ט, שפ"ו, שפ"ט, תל"ב, תקנ"ה, תקנ"ו. [7]) עיי' תש' הגאוני' שם סי' שע"ג צד 189. [8]) עיי"ע בארג ושם בתש' הגאוני' סי' מ"ז צד 23. [9]) תש' הגאוני' שם סי' שס"ב ובהערו' צד 371.

מסננת, מסע, מסיע, מסעה, מוסף, מסופות, מספיא, מספק, מספר, מספרא, (מספרים), מספרתא, מיסק, מסקא, מסקנא, מסקום, מָסַר, מיסרא, מסרבן, מסרהבא, מסרך, מסרולה, מיסתיוסים, מסתר, מסתוריתא, מעבדא, מעבה, מעובה, מעבט, מעבר, מועד, מעדיא, מעדן ב׳, מעזי, מעזילא, מעטפת, מעוין, מעיל, מעיקה, מעכון, מעולה, (מעלי, מעליא), מעלי (מיעלי), מעללא, מעלנא, מעמיד, מעפר, מעקוצי, מעורב, מערב, מערבלא, מערה, מערכה, מערע, מערקא, מעשנא, מפגרותא, מפוקים, מפח, מפטיר[1]), מפטרא, מפיבשת, מיפך, מופלא, מופלג, מפלה (מפולת), מפנק, מפסלת, מפסועית, מפקא, מפקתא, מפקנא, מפרחייתא, מפרין, מפרונא, מפרע, מפרעתא, מסורש, מפרש, מפשוטיתא, מִפתח, מְפַתח א׳, ב׳, מצא, מצבא, מצובה, מצדא (מצדתא), מצה, מוצא א׳, ב׳, ג׳, מצות, מצחא, מצטבלה, מצטיכא, מציא, מצולית, מצלצלין, מצלתייא, מצמחא, מצמץ א׳, ב׳, מצנפא, מצעד, מצוצא, מצק, מיצר, מצר, מצרי, מצתותא, מקבילות, מקבלנא, מוקד, מקידה, מקדח, מקדש, מקדשתא, מקוה א׳, ב׳, מקות, מקזתא, מקזז, מקזנה, מקלעה, מקלופין, מקוף, מוקף, מקפא, מקפנא, מוקצים, מקצת, מקורא, מיקר, מקרא, מקרן, מקרין, מקרען, מקרקע, מקשה, מקושה, מקשי (מקשאה), מקשיצתא, מר האחרון, מור, מֹור, מורא, מראה, מראית, מראשות, מרובה, מרביינא, מרבעה, מרבעתא, מרביצא, מרג ג׳, מירוג, מרגואן, מרגזאות, מרגזייה, מרגזניתא, מרגלות, מרגניתא, מרגגין, מרגועא, מוראגורי, מרד, מרדה, מרדיא, מורדיתא, מרדות, מרדכי, מורדקא, מרב ב׳, ג׳, מרהביא, מרזא א׳ ב׳ ג׳, מרות, מרויתא, מירום, (מרום, מרון) מרוצה, מרזובלי, מרח, מרחמא, מרחץ, מרחק, מרחשת, מרטניא, מרי (מארי), מרייה, מריוטאי, מרים, מרימות, מרימר, מריון, מרינוס, מוריקא, מריצה, מרכוב, מרכבא, מרכבנא, מרככא, מרכל, מורכנין, מורס, מרום (מרוטא), מרומה, מרמוצי, מרמר א׳, ב׳, מרמרא, מירן, מורנא, מורנס, מרוס (מרות), מירוס, מורסתא, מורסינטון, מרעי, מריעות, מרפא, מרפיתה, מרפים, מוריפת, מרצומי, מרצע, מירוק, מריקה, מרקחת, מרקוע א׳ ב׳, מרקוש, מרר, מרירי, מרושא, מרשיא, מרתא א׳, ב׳, מורתא, מרתחא, מרתף, מש, משא, משוא (משאוי), משואה, משאר, מישאר, משב, מושב, משבק, משבשתא, משיגא, משזגי, משהו, משוורא, משח, מושחן, משחף, משוחרר, משחית, משט, משטר, משיזיב, משיילי, משימה, משיפה, משיתא, משך, משכב, מושכי, משוכות, משכן, מושכני, משולחת, משלחת, משלם, משמר, משמרה, משמרת, משומשנא, משומת, משניותא, משועבד, משפט, משפך א׳ ב׳, משופט, משקה, מושקון, משוקע, משקוף משקופי, מישרא, משרה, משרוניא, משרועא, משרוקיתא, משרשיא, משרת, משושות, מששא, מששתן, משתה, משתי (משתיתא), משתמיהה, משתוקא, מתאכלי, מתאים, מתאימות, מַתבן, מַתברא, מְתברא, מתגרה, מתויא, מתוך, מתי, (מתאי, מתיא, מתיה), מתכת (מתכות), מתיכלא, מתלנה, מתמהא, מתון א׳, ב׳, מתנה (מתניה), מתנן, מתקל א׳, ב׳, מתקולתא, מתוקן, מתיר, מותר, מְתרה, מָתָרָא, מתורגמן, מיתרין, מתרין, מתרכא, מתרצתא, מתרמרמותא, מתרים, מתרפס, מתירקנה, מתיסתוים, מתושע.

נ׳ נ׳, נא (נה), נאגא, נאדי, נאה, נאם, נאנאי, (נני) א׳, ב׳, נאוסא, (ניסא, נאסא), נאף, נאץ, נאקה, גיבדקוס, נבה, נבוז, נבוזבזתאך, ניבזין, נבע, נ׳בעה, נבר, ניברה, גבירא, נברכת, נכרקום, נגדא, נגיד, נגידה, נוגה, נגה, ניגמי, (ניגגי), נגן, נגניגר (נגינר), נדב, נדבך, א׳, ב׳, נדבכה, נדד, גדידא, נדה ב׳, נדח, נדיין א׳, נודיין, נדמה, נדן, נדונא, נדר, נדיריא, נהי א׳, ב׳, נהם, נהסכנותא, נהק, נהוראי, נהר, נו, נָוה, נְוה (נווה), נוח, נוט, נומי (נוטומי), נולד, נום, נומי, נון, נוע, נועדן, נוף, נורה (נירה), נורי, נותר, נזיד, נזיח (נזיק), נזל, נזק, נזר, ניזרא, נזירא, נחל נחיל, נחיצה, נחש א׳, ב׳, נחשא א׳, ב׳, נחת, נטוזא, נטי (נטה), נטיל (נטול), נטפיק, נטר, נטש, ני׳ ׳, ניא, ניב, ניהו, ניוה, ניולי, ניומא, ניחא א׳, ב׳, נילא, נים (נימא), נימורת, ניגהו,

[1]) בתשו׳ הגאוני׳ שם סי׳ ח׳, ט׳, כ״ב, תקי״ב.

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

ניגוה, ניסלא, ניסן, ניסרדי, ניסרפו, ניפול, ניץ, ניקומכי, נכזריא, נכייה, נכיל, נכפה, נְכַש, נימא, נמג, נמיגה, נמטא, נמלה, נימוס א׳, ב׳, נימסים, נימוק, נמרירה, נומירן, נני, ננאי, ננקפי, נס, נסא א׳, ב׳, נסייא, נסיון, נסיומאי, נסע, נעל ב׳, נעם, נענע, נערה (נערן) נף, נפיא א׳ ב׳, נפל, ניפול, ניפוליה (ניפולין) נפע א׳, ב׳, נופק, נפיקא, נפקותא, נפש, נפתי, נצא, נצחנה, ניצוי, נצל ד׳, ניצנא, נצע, ניצוציא, נצוק, נְצר, נָצר, נקב, נקד, נקדים, נקדימון, נוקדון, נקז, נקיא, נוקל, נקאניקא, נקוסא, נקף, נקיפתא, נקצא, נקיק, ניקורים, נקרים, נרגל, נרגיל, נרד, נשא א׳, ב׳, ג׳, ד׳, ה׳, נשיא, נישואין, נשב, נשכנית, נשל, נשים, נשיקאה, נשריא, נשריתא, נשתות, נתיב, נתז, נתזור, נתינה, נתק, נתר.

ס׳ ס, סאב, סאבוראי, סביא, סיבה, סיבטא, סבטיון, (סמבטיון, סנבטיון), סבכא, סבל, סובלתא, סבנה, סבסטין, סבירינות, סבריקין, סוכתא, סגד, סגדים, סוגא, סוגנוי, סגרגר, סיגרון, (סגרון), סיגורין, סגריר, סד, סוד, סדיין, סודמין, סדינין, סדסים, סידקית, סדקארית, סרדיוט, סדרונגיא, סהיד, סובין, סוכו, סוגבא, סווס, סורא, א׳, ב׳, סוריאל, סורסי (סורסיא), סורתא, סחן, סחורה, סחרתא, סטא, סטאנאות, סטיון, סטטירין, סטיכת, סטן, סיטנא, סטים, סוטר, סטרטיגוס, סטריות, סיאה, סיון, סיכא, סיכה, סיכנין, סיכרא, סיליי (סילי), סילכא, סילקראות, סימא, סימא (סימאי), סימון, סיני, סינים, סינפון, סיסיי (סיסאי, סיסי), סיסיא, סיסנא, סיפא, סירא, סירה, סכותא, סכוכית, סכולסתיקא, סכני (סכניא), סכסיתא, סלא, סלסלה, סלוג, סלגורין, סלה, סלח, סליו, סליון, סלוני, סילון, סלף, סלפיתא, סילקי, סלקותא, סלקטירין, סָמָא, סַמָא, סומא, סמאל, סומבק, סמטיא, סמיונא, סמ״ך, סמכו, סמלא, (סמאלא), סמלים, סימוניא, סמס, סימפיה, סמוקיד, סמקי, סומקינא, סמר, סמרטיקי, סמרמורות, סמרוסי (סמורסי), סנאה, סנבראי, סנגלרין, סנינורא (סנגרא), סניגרון, סניגורים, סנדיות, סנודיא, סנדלריאות, סנדלפון, סנדר, סנדריאוס, סנדריות, סנדרנא, סנוור, סנוותאה, סנפתה (סניפתה), סנרי (סינרי), סס, סיסין, סעל, סיעור, סערתא, סעורים, סף א׳, ב׳, סיפוניות, ספה, ספטני, ספיטס, ספיא, ספס, ספוניא, סיפסוף, סיפסופה, ספסתא, סיפקא (סיפוקא), ספיקליא, סֵפֶר, ספירא (ספירה), ספרא, ספורייא, סקבל, סקיווי פטריי, סקות, סקוטלא, סקילא, סקלונקית, סקילוס, סקוניתא, סקנתודרין, סקיסאה, סקסנאה, סקיפת, סיקיירייא, סיקורה, סוריכמין, סרג, סרגיד, סרויא, סרח, סורחב, סרטבא, סירטוט, סרטן, סרטון, סַרֵי, סָרִי, סורייקי, סורמקי, סרנא, סורס, סריסא, סרסין, סורסין, סירוף, סרפיא, סרפינס, סרק, סרר, סרורתא, סתידראות, סתר.

ע׳ ע, עא, עאל, עאן, עאתא, עבב, עבבית (עבעבית), עבוז, עובטין, עביא, עבץ (עבצא), עביץ, עבור (עיבור, עיבורא), עבור, עבירין (עבידים), עיבור, עובשים (עובשין), עבות, עגבה, עגם, עגום (עוגם), עגרון, עדה, עדי, עֲדַיִין, עַדְיָין, עדיינה, עדישא, עידית, עדק א׳ וב׳, עדר, עד״ש, עידית, עויא, עוג, עוד, עול, עולא, עוית, עון, עונה, עווניא, עוץ, עוקי, עוקה, עווק, עור, עות, עָוֶת, עֲוָת, עזא, עוזיאל, עזקתא, עזריה, עטל, עטלף, עטעמה, עימורין, עטרות, עטושיא, עייא, עייבא, עיבא, עיד, עידית, עיים, עיל, עילא, עיליש, עיים, עיימא, עי״ן (עיי״ן), עיינן, עיינוש, עינותא, עיצא, עירי, עירית, עיש, עייתלו, עכו, עכוים, עיכלא, עכמאי, עכם, עכסילו, עכשוב (עכשבוניתא), עילא (עילאה, עילאי), עילמי (עילמית), עלעל, עלף, עלקא (עלקה, עלוקתא), עם, עמד, עמודא, עומדות, עמיטתא, עמי, עמס, עימאוס (עימאום), עמתן, עינייני, ענין (עניינא), ענן א׳ וב׳, עונן, ענף, ענש, ענתא, ענת, ענתונדריא, עסבא, עיסה, עסיא, עסים, עסלא, עססיות, עיפא, עיפוי, עפף, עפריים, עפשופשין, עצב, עצה, עיציא, עצמוני, עצר, עוצר, עקב, עוקבא, עקילס, עקיפים, עקרבלין, עקרבנין, עקש, עָר, עָרב, עירבוביא, עירבונין, ערבות, ערובא, ערדילי, ערה *) עורזילא,

---

*) בחלק ו׳ בצד רס״ו: שורה ה׳ קודם ע׳ ערות נשמט זה הע׳ וכצ״ל: עָרָה פי׳ ענין חבור ודבוק עיי״ע ער ג׳ וכן בל״ם ערא verfangen (עיי׳ הערות ותיקונים לח״ו, רס״ו:)

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

עירוי (ערייה, עריין), ערימה, עירניה, ערונים, ערעין, ערער, ערף, ערפה, ערפין, ערפל, ערצין, ערקי, ערקין, ערקת לבנה [לבנון], ערה, ערירי, עירדה, עשב (עשבא), עשו, עשיק, עָשַׂר, עשש, עשת, עשתור, עתוד, עתיד, עתה, עתק א', וב', עתיק, עתירה.

פ' פ, פאבי, פאני, פאחא, פאטי, פאניקינין, פאים, פאפי, פאפיליון, פארי א', וב', פאתא (פתא), פָאתי, פאתי, פגיה, פגטי, פגוטיא, פגיין, פיגמטא, פגע, פגר, (פגרא), פדא, פדיון, פדמועה, פדת, פואה, (פותא), פוגא פונחמ"ט, פוח, פוטא, פוטיתא, פוך, פיוולא, פוולון, פוליא, פולייטון כו', פוליסוטות, פום, פומבי (פוספי), פוניין, פוגרייה, פוסא, פוסין, פוסתא כו', פוקטי, פוקרין, פור כו', פזי, פזיה, פזל, פזים, פזמון (פיזמון), פיזמיקון, פזר, פחא (פוחא), פחד, פחדין, פחה, פחל, פחורה, פחורתא, פחתי, פטא, פוטא, פוטי, פטל, פטייה, פטילום (פיטולין), פטימא, פטפט (פטפטגית), פטיקלין, פיטורי (פיטורין), פטרובולי (פטרבולי), פטרגום, פטרוכא, פיטרום (פיטרם), פיטרוסילינון, פיטרופין, פטרוקי (פטריקי), פטשין, פי מצובת, פי תהום, פי תקרא, פיגה (פיגי כו'), פיוטות, פיותא, פיטום (פיטס), פיל (פילא, פילגום כו'), פילה, פילייטון (פיליון כו'), פילפי (פליפא, פליפר), פילקי (פילקין כו'), פיונטייא, פינך (פינוס), פינס, פיס (פיים כו'), פיסא (פיסתא), פיפקין, פיפיות, פיפני (פיפיור כו'), פיפורין, פיקא (פיקה), פירא (פירטין), פישון א' וב', פיתום (פיתס), פך (פכא), פכסם, פכסך, פלא, פילא, פלאגרה, פלאדין, פלגש (פילגש), פלהדרין, פלוומין, פילוט, פילטא, פלטא, פלטיאני, פלטירה (פליטורין), פלטורין (פלטרין), פלטתה, פולים, פולימו, פילום, פלידיכום, פללגלא, פלמיטום, פלומטרין (פלמנטרין), פלמיא, פלומופילון, פלנדרסין, פילום, פלסגר, פלסטון, פלסטין, פולוסיקא, פלקא, פלתי, פום בדיתא (פומבדיתא), פום נהרא, פומביינא, פמיים, פנא, פנג, פנגום (פנגס), פנגר, פנדא, פנדור, פנדרא (פנדירא, פנטרא), פונה, פינה, פנחם (פינחם), פנטי, פנטסכינאי, פנטיתא, פונייה, פנימון, פונין, פניותא (פנוייתא), פניתא, פניאס, פניקיא, פינסור, פניקא, פסדקאות, פסוורות, פסח, פסטילום, פסטקא פסטר, פסטירין, פסיון, פסיאיית, פסליון, פסלן, פסים, פסנטר, פסס, פסיקייא (פסיקיה), פסקם, פסאקא, פסקת, פוסקלא, פסקוליה, פיסקין, פסקינון, פעפועין, פעליון, פומעים, פפא, פפי, פפום, פופידתא, פיפיורא, פפוניא (פפונא), פפוסיא, פופסדם, פצר, פיקה א', וב', פקטנין, פקלוניא, פקפק, פתקא, פרא, פוראגון, פראידתן, פראכורין, פראלוקין, פראפורנון, פרגיא, פורגרה, פריגורי, פרגריטא, פרד (פרדה), פרדשכא, פרהטיא, פרווכטה, פרוויטות, פרוילא, פרזא, פרוזבול, פרזדון, פרוזדק, פרזיקיא, פרטום, פורטענה, פרטירא, פרוטרוט, פרי, פירוכא, פרכא, פרכת, פרכדיגמא, פרכוטס, פרכייא, פרכיר, פרומלוכוס, פרמועה (פרמותא), פרימיתן, פירן, פרניטום, פרם, פרוסבול, פרסטקין (פרסתקין), פרסם, פורסנא, פרסגית, פרסוף, פרעוש, פרפונדא, פרפיראן, פרצם, פרקאונסין, פרקונים, פרורא, פרש, פרש, פרש, פרשוניא, פרשע (פירשע) פרשתיבנא, פרת ה', ו', פרתיאין, פשט, פישיון, פישן, פישפשה, פושקא, פשר ד', ה', פשתן, פתגם, פתוותא, פתה, פיתם פתמנאי, פתָן, פיתנא, פתוניא, פתפת, פיתרא פתת.

צ') צ', צאי, צבא, צבה, צבט, צבעא, ציברייה, צבת האחרון, צדא, צדי, צדיא, צדיותא, צדק, צוד, צוי, צורנייתא, צחוונא, צחח, צחי, צחוק, צטרא, ציב, ציידתה, ציימנית, צינוק, ציץ, ציצותי, צייתנית, צל ו', צלו, צלי, (צליינית), צללפונית, צלמונה, צמא, צמח, צימוח, צמי, צמצמאי, צינברי, צינתא, צעד, צועה, צער, צָפד, צפה, צפון, צפעון, צפף, צפצף, צפר, צפירא א', ב', צפורי (ציפורי, ציפורין), צפת, ציפתא, ציץ, ציצה, צוצרה, צוצרייה, צרידה, צרה, צריח, ציריא, צירוף, צריפא, צרפת, צררייא, צתת א', ב'.

ק') ק', קאזא, קאיהי, קאלוס, קאלמין, קאים, קאניסין, קאקגריסין, קבה, קובתא, קבוותא, קבוטל (קבוטר), קובטרא, קיבלי, קובליים, קבסיי, קובעא, קובעיא, קובעתא, קבץ, קבריא (קבריאל), קברין (קבריא), קבר גדול, קידה, קודייקום, קדיקה, קדרום, קדשין, קהה, קהייא, קהלת, קווי, קוא, קוסא (קוצא), קוסטר,

שהם נופך משלי ואשר הם נסמנין בערוך השלם בכוכב כזה *

קוסיםרפיזין, קוצם, קוקו, קוזית, קוזקזתא,
קווטא, קוטית, קטא (קיטא), קטה, קיטליזקי,
קטליקוס, קטזון (עיי׳ חין הערך צד ע״ב),
קטימוס, קיטין, קטים, קטיקטון, קטריגון,
קטרון א׳, ב׳ ג׳, קטריקי א׳, ב׳, קיבלאות,
קידה, קיוהא, קיון, קיזאי, קיחה, קייט,
קיטון, קיכלי, קילוס, קימוליא, קיינא, קינה,
קיפונות, קלא, קולא, קלאדין, קלאנין, קלבוס,
קלבריא, קלידיקוס, קלה, קלון, קלוניפי,
קולוטוס, קלטיקה, קלי, קולל, קלם, קלמא,
קלומית, קלמין, קילוני, קלנבו, קליסייא,
קולסיתא, קלע, קלפטרא, קלפונא, קלצטונירי,
קילקאי, קלקל, קילקלתא, קלוקרון, קלרהי,
קולריא, קלוריא, קלירוס, קמא, קמאה, קמואל,
קמז, קמחית, קמחוניא, קומט, קומטון, קמטריא,
קמן, קְמָן, קמיסמסין, קמיץ, קמצוץ, קמצר, קנה
קנבטין, קונדס, קנדס, קנדרוג, קנווא, קונטברא,
קונטימון, קנטיר, קונטירינים, קנטרין, קונטרן,
קנטרנין, קונייתא, קונם, קונמא, קנמין, קנן,
קינסין, קונקניתה, קנתינר, קוסו, קסנלגם,
קסטיא, קוסטנטיני (קושטנטינא), קסטיטירין,
קסטוריא, קסיוה, קיסים, קיסמא, קסנטר, קסס
א׳, ב׳, קיסוסא, קסוסנין, קסקסין, קיסרי, קוסת,
קיסתא, קועאי, קף האחרון, קוף, קופא, קפא,
קפו, קפיטורין, קיפל, קפלאות, קפלריא, קפס,
קיפוסולין, קפוף, קפצה, קפוצאי, קפר (קפרא),
קופר, קפראות, קיפרוס, קפשי, קץ, קציצא,
קצצא, קצדור, קצותא, קוצה, קיצחה, קצי,
קציא, קצין, קצרה, (קצרתה, קוצירא), קצרים,
קוקניתה, סקוזתא, קוריאה, קורא, קרב, קרדא,
קרדיה, קרדיונטס, קורדימא, קרדימא, קרדן,
קרדום, קרוא, קרזל, קרחא, קרחינא, קרט,
קרטיגני, קרטט, קרטון, קורטין, קרטיקון, קורטור,
קריא א׳, ב׳, ג׳, קירייא, קירון, קרין, קריינא,
קרינות, קיריוסי, קירומא, קרנונא, קרנת, קירני,
קרונתא, קורניסין, קרסיות, קריסטור,
קרסולכנון, קרסף, קריספא, קרע, קורסדייא,
קרוצי, קרצוד, קרצטל, קרציון, קרצין, קרצום,
קרק, קרוקיתא, קורקנות, קורקוניא, קרקסיון,
קור, קרושא, קרתא, קרתויין, קרתיגני,
קרתיגנייה, קרתיסיא, קשות, קישות, קשי,
(קשא, קישה), קשקש, קשש, קשישין, קתבי,
ר׳) ר׳, ראינ, רואה, ראי, רְאֵם, רָאם, ראומטיקוס,
ראס, ראעתא, ראשון, ראשית, רבא, רַבָּא,
(רבה), רבבהו, רובד, רְבוּתא, רַבּוּתא, רביתא
א׳, ב׳, רביא, רבין, רבינא, רבית, (ריבית),
רבמי ורבסי, רובן, רבון, רבן, רבנאי, רבעי,
רבץ, רבקה, רברב, רְבָתא, רגבא, רגז, ריגיון,
רגלא, רגס, רגן, רגע, רגיעה, רגועיתא, רגרג,
רגש, רד״ו, רדיוני, רדן, רדינין, רדוסים, רדיפה,
רדופי, רהטים, רהון, רהקא, רוננג, רודוס,
רוזגר, רוזינקא, רום (רומא) רומה, רומי (רומא),
רומוס, רומנא, רומניא, רומנוס, רוניא, רופוס,
רוקן, רוקני, רוקתא, רור, רזת, רזיח, רזיאל,
רזים, רוזן, רזק, רחבה, רחוינות (רחזיונות), רחל,
רחומי, רחיפין, רחוץ, רחוש, רחש, ריחוש,
רוחשיתא, רחתת, רטיבי, רטי (רטה), רטש,
רי (רירי), ריאגיסו, ריב, ריח, ריחנא, ריחתנא,
רימא, רימין, ריפין, ריש א׳, ב׳, רישבא,
רישינא, ריתיכוס, רכובא, רכבא, רכך, רכילות,
רכן, רכים, רכיש, רמאי (רמיי) רמה, רמ״ח,
רמי, רמם, רמונא, רומנא, רמס, רמץ, רמש א׳
ב׳, רוננית, רעגא, רים, רסן, ריסנא, רסיסא,
ריספקא, ריסיקום, רסתק, רע, (רוע), רעב,
רעינא, רעע, רעש, רפה, רפיאות, רפיח,
רפסודות, רפק, רפש, רץ, רצד, רצח, רצי,
רצע, רצפית, רציפתא, רק, ריק (רוק), רקב,
רקיתא, רקיע, רקתא, רושחתא, רשי א׳, ב׳,
רשיון, רתי (רתוי), ריתכאות, רתע, רתת א׳, ב׳.
ש׳) ש, שאב, שאט, שאיה, שאול, שאלה, שאונא,
שאסא, שאף, שאקא, שאור, שאשיתא, שבז,
שביט, שבט, שביון, שבכה, שובל (שיבלא),
שבנא, שביסתנא, שבוקה, שבשב, שבשושין,
שבת, שיבתנא, שבתאי (שבתי), שגב, שגג,
שגה, שגר, שיגרוניה, שגש א׳, ב׳, שדכן,
שודני, שדף, שדרגנין שה, שהא, שהייה,
שְׁהר, שַׁהר, שְׁוָא, שָׁוא, שובדא, שוזה, שווח,
שוֹךְ (שוכא), שול, שומה, שימפוזין, שומשמין,
שונית, שויסקל, שופרזא, שווצרא, שוֹר,
שוּר, שורא, שוירי, שוש, שושיבא, שושבתא,
שותי, שותר, שזבי, שזף, שזפר, שזורי,
(שיזורי), שוח, שיח א׳, ב׳, שיחי, שיחיא,
שחינא, שחין (שיחין), שחווא, שחוור, שחח,
שהינא, שחלא, שיחלא, שיחליא, שחליף,
שחמתית, שהון, שהפא, שחץ, (שחצא),
שחקא, שחק, שְׁחר, שַׁחר, שיחורין, שחת,
ישחתא, שיטה, שוט משוט, שטיא, שטיותא,
שטם, שטן, שטרא, שי, שייא, שיאור, שיבה,

שִׁיבה, שיג, שידתא, שידו', שיזב, שייך, שייכא, שייל, שילא, שילו, שילִי, שילֵי, שיליא, שילת, שימה, שימי, שיין, שין, שינא, שינותא, שייע, שיעתא, שיעלון, שישה, שוכא, שכובתא, שכבנא, שכוי, שכוין, שכח, שכחת, שכך, שכל, שכם, שכניא, שכנציב, שכף, שכר, שכרון, שלברות, שלג, שלה, שלטניא, שליוא, שלות, שליית, שליותא, שלינונא, שלך, שללא, שלום, שלומי (שלנמי), שלמיה, שלמיא, שלמן (שלמוני), שלמצה (שלמתו), שלמיני, שלנא, שלניא, שלף, שלציון, שלקי (שלקות) שלקונדית, שלקוקא, שלשל, שלשושית, שום טמיא, שמאי, שמגז, שמדון, שמואל, שמה, שמחזאי, שמוטא, שמטוטין, שמי, שמלאי, שמם, שמן, שמון, שומניתא, שמנוניתא, שמעי שמעיה, שומענא, שמראי, שמירה (שמירת), שמירון, שמשון, שמשי, שמתית, שן של הלב, שנה, שנא, שנה (שנא), שֵנה, שונא, שנביון, שניגור, שנמג, שנונית, שנץ, ש"ס, ש"ע שע"ז, שועא, שעוה, שעטנ"ז ג"ץ, שעטניזא, שעי, שעיר, שעשע, שעשגז, שוף, שיפא (שיפה), שיפויין, שפוונא, שפוטים, שופין (שיפויין), שופריזא, שפם, שפן, שפף, שיפוף, שפיפונא, שפק, שיפרגז, שפרעם, שפשף, שפתה, שפותה, שפתות, שצניתא, שוצרא, שצף, שצת, שק, שקא, שקט, שקיזמי, שקמה, שקיעין, שקועה, שקר, שיקור, שקשק, שרביה, שרגיון, שרה, שרטטיא, שריי, שריים, שירין, שורייני, שרכא; שרף, שרפנא, שורציפא, שרשו (שרשום, שרשון), שרשיא, שרת, שישא, שישא, ששא, שושיבתא, ששדנג, ששך, ששנא, ששת, שית, שתה, שתת א', ב', שתותייה.

ת' ת', תאב, תאבת, תאגיה, תאו, תאוה, תאורה, תאל"ס, תואנה, תואר, תובה, תבואה, תבל, תבלא, תבלטירים, תיבללא, תבנית, תבוסה, תביקין, תברא, תברנית, תבשיל, תגאלתא, תגלא, תגלחת, תדאי, תדיא, תהו, תהלים, תהפוכתא, תו (תון), תוא א', ב', תודה, תודוס, תווך, תוכחה, תוכמידה, תולבקני, תוסבר, תוספה (תוספת), תוצאות, תורה, תושב, תחות, תחייה (תחיית המתים), תחלוא, תחליפא, תוחלת, תחמודא, תחנא, תחנונין, תחף, תחפנחס, תחתוניות, תי, תייא, תיאדורוס, תיב, תיובא, תיטא, תילים, תליתא, תימיטינוס, תיומין, תינתא, תינויא, תינח, תינוק, תיקול, תירייסקי, תירקי, תירוש, תישא, תכבוסת, תכין, תיכלטירין, תכלא, תכלית, תכן, תכסית, תכספים, תכריכין, תל ארזא, תלא (תלה), תולבקני, תלהא (תלחא), תַלמי, תלמִי, תלמיון, תלמסאן, תלמוסא, תולסין, תולעבא (תלעובא), תלתותא, תלתכים, תלתול, תלתלים, תם, תמא, תומא, תמיה, תמהון, תמורה, תמוז, תמחתא, תמך, תמלי תמנה (תמנת), תמופה, תמצית, תמר, תמר תמרוקה', תמרורים, תמרתא, תני, תנין, תנודה, תנח, תנחום, א', ב', תנופולין, תנתא, תסכרא, תסוורא, תספורת, תסקופה, תעי, תעבור, תענוג, תעני (תענית), תער, תופא, תפח (תיפח), תפל, תפלא, תפלונתא, תפנוקא, תפוס, תפקידא (תפקידתא), תפקן, תפור, תפשיחה, תקוה, תקומה, תיקון, תוקרבא (תוקריבתא), תקרה, תוקרת, תיר, תירב, תרבו, תורבינא, תרבוכא, תורבכינה, תרבוס, תרבית, תורגמן, תרגמוניא, תרדיון, תרדמה, תרועה, תרי"ג, תרכונתא, תוריכוס, תרנא, תרנגא, תרנגולין, תורינוס, תירוס, תרע, תרעתא, תירוצא, תירצין, תוריקין, תרשיש, תירתא; תרתר, תשוב (תושב), תשובה, תושבחא, תשויתא, תשחורת, תשיותא, תושלחתא, תשלומא, תשלמי, תשמיש, תשניק (תשנוק), תישוע, תתיה, תותבא (תתובתא), תותבותא (תותבתא).

יט. סדר המערכה לערכין שהם נופך משלי
ואשר הם נדפסים בחין הערך במאמרי: „הַשְׁלָמַת הֶעָרוּךְ הַשָּׁלֵם“

א' אאלר״ן אאפיקון (אפיקין), אביך, אבן המקח (אבן הלקח), אהי אהי, אוביסום (אווסום), אחד, איטולים, (אפילם, אטלים, איטלים), אלופסין, אלפסנה, אונפיל, איסוט, אפינלטרפוס, אפסיקין, אפספכאות, אפשקר, אפותיסים, איצטבינ [איצטברג], אצטרוליב (אצטרליב), ארגיא, ארזין, (ארזון, רזים), ארמון [צריך לוי ארמון], אורכסיניא, ארמים (ארימס), ארורא (אהרורי).

ב' באטי, בהרג, בויי, בורדימוס (ברידימוס, פדרומוס), בי חיואי, בי חסא, בי שמשי, ביבני, בית בייתוס, בית פוגי, בילמי, בלום, בן אחייה, בן אפון (בן האפון), בני אימה, בני אנוסה, בן גורנוס, בני נרושת הלב, בן זכאי, בן חמצן, בני חפוצה, בן מילה, בן ערלה, בני מריבה, בני גידוי, בן נץ, בני ערבוביא, בני פילגים, בני שכרות, בני שנואה, בני תמורה, בעל כורחו, בעל כורחה, בעל עולם, בעלי רתן, בפריע, בר אהבה, בר אלישיב, בר אמוראה, בר ארמייתא, בר ביניתוס, בר דיירתא, בר הדיא, בר חמצא, בר לולייני, בר מלאכה, בר קמצא, בר רעילאי, בר שיבתאי, בר תמינא, בר תומא, ברוריה, בת איתרוסי, בת כרנבו.

ג' גוזמיזין, גוליש (אבא גוליש), גנגלין, (גנגליון) גרפית.

ד' דיברורין [צ״ל דיקוריון], דור, דטר, דיסטוס [צ״ל די דימוס].

ה' האסטריות, הטרטין, העתקה, היפותיקי.

ו' ורדא (וורדא), וורשינא.

ז' זברקונים (זובריקון), זוד, זמורתא, זפוט.

ח' חגוגין (חוגגים) [צ״ל חוננים], חסית, חוריינא.

ט' טויזן, טחוסמים.

כ' כוכיא, כירים, כמלגית, כתרין.

ל' ליניה.

מ' מהרקי (מוהרי), מוזא, מכתף, מוקס, מורנאנא, מרירואר, מורשא, משקועין (משוקעות), מתיסטים.

נ' נהזומאי, נהר די־נור (נהר דינור, נהר דנור), נוף, נסע, נפתלי.

ס' סמטא, סימפא, [צ״ל סוטמא] סמסס, סנדין, סיסמא, סוספתא, ספל, ספסף, סוריסטון.

ע' עודניתא, עזריקס, עטר, עוליטתא, עילה, עיליתא, עיר, עיסרי פאדר, (עסרי פאדר), ערעורא.

פ' פדה, פיטקרי, פלגים, פולמוס, פלומקייא פנסטה, פיסי, פיססון, פקק, פור, פורה, (פורים), פורה, פוריא (פורין), פרוסקתא, פרקבטילין, פורתא א' וב', פרתיקא, פותא, פותה, פתרין.

ק' קינקלטון, קרינאי, קורסור.

ר' ריאטות, רפאל.

הערה: בהגיעי לצד קמ״ו של מפתח בדפוס בא לידי פה לקארלסבאד (אשר שם הייתי עוסק בהגהת הגליונים האחרונים) מכתב מהרב החכם ד״ר י' תיאדור (רב בעיר בויאנאוא) להעירני כי בב״ר כ״י בריטיש מוזיאום (Cod. Add. 27169) פ' מ״א (וינגע ה') איננה מתחלת פרשה הדשה כי היא המשך של פרשה הקודמת לה (ר״ל של פ״מ ד״ה ויהי רעב) וכ״ה בכ״י פ' (פאריז) יען כן רבינו נתן מציין תמיד פמ״א, ופ' ויהי בימי אמרפל לפנינו פמ״ב היא בכ״י ב״ר בריטיש מוז' בכ״י פ' ובילק' ד פ ״ר: פ' מ״א יען כן הערוך מציינו תמיד בסוג פ' מ״ב, פרש' וישמע אברם לפנינו פמ״ג היא פמ״ב בכ״י הנ״ל. ובאמצע פרש' מ״ג ד״מ ומלכי צדק היא התחלת פרשה חדשה בכ״י הנ״ל מפני כן הערוך מציינו בע' מגנון פמ״ד. ועוד רמז לי הח' הנ״ל כי יש את נפשו להרחיב הענין ולגלות סוד הסבה מדוע מנה הערוך פרשה אחת יתרה מחשבון שלפנינו בב״ר ואמרתי לספח הערת החכם בנייר חלק זה ואומר לפעלא־טבא יישר!

טעיות שבחלק ח׳ *)

דף ועמוד	שורה	מלמטה	ט״ד	צ״ל
צ״ז	ה׳	בהערה 8	דפ״ט.	דכ״ט.
קכ״ב.	י״ד	מלמטה	ובכ״י מ״ה	*[אחי״ה ובכ״י מ״ה וד״ע
קכ״ג	א׳	״ בהערה	J. Q. R.	כי מאמרי הג״ל על סראג אלעקול נדפס עתה בפני עצמו בנויארק
קמ״א.	ט״ז	״	הרוה	הרבה
קע״ט :	ז׳	״	ובמאריך	ובמעריך
ר״י.	י״ח	״	תּגֿם	תּגֿם
רצ״ט	י״ג	״ בהערה	חָמָּה וּמְהַפָּה	הָמָה וּמְהַמָּה

בהמפתח.

דף ועמוד	שורה	מלמטה	ט״ד	צ״ל
כ״א.	י״א	מלמטה	כ״ה	כ״ו
״	״	״	כ״ו	כ״ח
מ״ה.	מ״ג	״	ג״ב.	נ״ב :
נ״ב :	ל׳	״	כ׳.	כ׳ :
נ״ט.	כ״ז	״	י״ט :	י״ט.
ע״ב :	ג׳	״	ט״ו.	ט״ו :
ע״ג :	א׳	מלמעלה	ל״ז :	ל״ו :
ע״ה :	ו׳	מלמטה	קם	קס.
ע״ח :	ל״ב	״	ל.	ל׳ :
פ״ד.	י״א	״	בלוים	בליזם.
פ״ז.	[illegible]	״	שקר	שרק.
צ״ב :	ל״ב	״	שליח	שליה.

*) ועיי׳ חין הערך בהערות ותיקונים לח״ח ומ״ש בצד ע״ז. והלאה.

[1]) עיי׳ חין הערך בהערות ותיקוני׳ לח״ז, ל״ט. צד 70 [2]) לפי גי׳ כ״י ה״ב כולו. ואולי פי׳ בלעז כולו סובב על תיבות יזות ארמה ופי׳ היינו בלעז כולו ממש כלומ׳ קוזות ארמה בלעז coccio = Scherbe.

P.

R.

S.

---

[1]) ובעי׳ גדגדניות (ח״ב, רמ״א) העליתי כי לוטוס מצרי הוא הוא גרגרניות ולכן תיטב לועז רימין (Lotos) ע״י פולצרקי Portulaca, Porcellana ולעף (פפלנ״צ 284) אשר רגיל בלשונו חכיר לרבר על ג״ולים ממנו עתק, לא ידע לפותרו. [2]) חין הערך בהערות ותיקונים צד ס״ו.

---

[1]) IV, 96 b. [2]) כגי׳ הערוך הקצר שב״ב. [3]) עיי׳ הערות ותיקוני׳ לת״ג, תע״ב [4]) עיי׳ הין הערך בהערות ותיקונים p. 57. [5]) עיי׳ הין הערך בהערות ותיקוני׳ צד ע״ב. [6]) בית במעריך.

[1]) עיין ערך חין (הערות ותיקונים) p. 56. [2]) בל׳ הונגרית pogácsa.

INDEX VOCABULORUM ITALICORUM QUAE IN ARUCH CONTINENTUR.

סדר המערכה לתיבות איטלקיות שבערוך לר״ן ז״ל*)

A.

B.

C.

*) ודע כי כבר ציינתי כל מלות לועזיות הי״ת איטלקיות שבספר הערוך במבוא לח״א צד VIII והלאה והנפתי את ידי על ביאורן יפה יפה כיד ה׳ הטובה עלי בערכים שונים אשר שם נזכרין, ולתועלת החוקרים אערכן ברשימה זו ובני הנחמד עמרם נ״י המכונה בפי כל George A. Kohut אשר טבעו כבר יצא בעולם היה לי בעוזרי לסדרן עפ״י א״ב ואתן לו תודה כפולה ומכופלת חכות הרבים תלויה בו וזכות דודו הזקן הגאון והקדוש ר׳ עמרם זצ״ל (עיי״ע צפת) תעמוד לו להחלימו אמן סלה — ודע כי בצד מלה ומלה איטלקית רשמתי חלק ודפי החלק מחלקי הערוך השלם אשר שם תמצא זכרון המלה ועל הקורא לעיין היטב בערכים המצויינים ועוד אעיר כי אות n הוא סי׳ nota לרמוז על ההערה שבאותו הדף המצויין.

INDEX
VOCABULORUM ITALICORUM
סדר המערכה לתיבות איטלקיות

חין הערך

מכלכל

נרות המערכה·

השלמת הערוך השלם·

והערות ותיקונים להערוך השלם·

מאתי

חנוך יהודה בן אדוני אבי מורי מהור״ר ישראל קָאהוּט

רב ואב״ד דק״ק אהבת חסד בנויאָרק.

SUPPLEMENT

TO

"ARUCH COMPLETUM"

CONTAINING:

SOURCES OF RABBI NATHAN'S ARUCH

ADDITIONAL FOREIGN WORDS

(ESPECIALLY FROM THE MIDRASH HAGGADOL)

CORRECTIONS AND EXPLANATIONS

TO THE EIGHT VOLUMES.

BY

ALEXANDER KOHUT, D. D. PH. D.

RABBI CONGREGATION AHAWATH CHESED

נרות המערכה

אשר מול פני הערוך דרבינו נתן ז"ל

יאירו שלשת הנרות, הלא המה:

א') נר דרבינו האי גאון.

ב') נר דרבינו גרשום מאור הגולה.

ג) נר דרבינו חננאל (בן חושיאל) ז"ל.

הנרות הללו קודש הם ורבינו נתן השתמש בהם ולזכות הרבים ולשכלל

הערוך השלם העליתי והדלקתי והיטבתי אותם

אני הקטן

חנוך יהודה בן ארוני אבי מורי מהור"ר ישראל קָאהוט

רב ואב"ד דק"ק אהבת חסד בנויארק.

השלמת הערוך השלם·

נרות המערכה (א'). פירוש רבינו האי גאון לסדר טהרות.

אחרי"ה בראשית דרכי קדם מפעלי מאז זה רבות בשנים חויתי דעתי כי רבינו נתן ראה אור בהיר בפירושי רבינו האי גאון אשר לאורו הלך בפירוש מאמרי חז"ל וס"ד פעמים היה קורא אותו בשם [1]) ועוד ע"ד פעמים קוראהו בסתם גאון, גאון אחד (ובהיותו מכוון ג"כ על ר' שרירא ז"ל היה קוראם ברבים: בשם גאונים) ובמקומות רבים פירוש הערוך בסתם הוא הוא פירוש רה"ג [2]). ודע כי במבוא הנ"ל כבר גזרתי אומר כי בעל הערוך הלך בעקבות דרה"ג בסדר טהרות אשר כמעט כל פירושיו הביא אעפ"י שלא פירשו בשם תמיד ועל ספרו זה, מראה באצבע בע' פדס (עי"ש ובמבוא IV) וחידוש כי בע' מנפיים חפר וקרן א' הביא פירושים בשם שר שלום גאון והמה בפירוש רה"ג לסדר טהרות [3]) ובעל הערוך היה מעתיק דבריו רובם ככולם מלה במלה [4]). ועתה הריני מוכן לתת דין וחשבון פרטי לאמירתי הכללית הזאת להודיע כי חרצתי משפט אמת.

* * *

ודע כי מלבד פתיחת רב האי גאון לפירושו לסדר טהרות מן „וראוי שנפרש" עד סוף ההקדמה הארוכה שהעתיק בעל הערוך בע' דרס נ' [5]) בלי הזכרת שמו היה מעתיק פירושיו בסתם באלה המקומות:

פירוש רה"ג לכלים.

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ב	חסף.
—	מ"ג	אבן מסמא בפי' אחר הראשון.
פ"ב	מ"א	נתר בפי' אחר ע"ש ומ"ש.
—	מ"ב	לחם ג', פך א' ע"ש, חבית.
—	מ"ג	אבוב ע"ש, כבכב, טפיח ע"ש, שמ א' ע"ש, מחץ ע"ש.
—	מ"ד	פנס.
פ"ב	מ"ה	נייר ב' בי"מ א' וב', חר ב', רנק א'.
—	מ"ו	מטרס.
—	מ"ז	קלמר ע"ש.
—	מ"ח	לפר, בית שקע, צרצרת א' ע"ש.
פ"ג	מ"א	טפי ע"ש.
—	מ"ה	חדק א' ע"ש.
—	מ"ו	יבל, פרם ע"ש.

---

[1]) עיי' מבוא לחלק א' צד XIV אשר שם הייתי מונה הערכים שהביא רבינו נתן את רב האי, רבי האי, האי גאון זצ"ל ועולה במספר ס"ג ולפי גי' כ"י ערוך כאריז וה"ב הביאו עוד הפעם בע' זר א'. [2]) דרך משל בע' אדכי פי' הערוך הובא בחי' הרשב"א לשבת כ': בשם רה"ג ובתוס' לשבת ק"ג, הביא ג"כ פי' רה"ג ובערוך אך ג' בסתם, פי' הערוך בענין ברכת רחבה (ע' ברך) הובא בשט"מ בכתובו' ח' סד"ה ברחבה בשם רה"ג ורש"ג ובע' ברך אכם קנאו תרנא ועיי"ע כן בת"ו שם"ד הערה 1 ומ"ש. פי' רונה אשה בקש כו' (סוטה כ'.) שהביא רבינו נתן בסתם שייך לרה"ג ע"ע קב ומ"ש בת"ז כ"ד בהערה 7, פי' נבשושיות (שבת ע"ג:) הובא בערוך בסתם והוא הוא פי' רה"ג עיי"ע נבשש ומ"ש בת"ב, רל"א בהערה 1 ועוד במקומות אין מספר אשר ציינתי בערכים שונים בערוך השלם וכמה פעמים הביא פי' בשם רה"ג ולפנינו בפי' ר"ח (עיי' למטה) הם מאמרים בסתם היינו בשם ר"ח ז"ל וזו ראיה כי גם ר"ח ז"ל היה מפרש עפ"י מטבע של רבו רה"ג ולא חש להזכירו תמיד ואעפי"כ היה מביא גאולה לכל באי שער התלמוד והיה להם לעינים. ומה שאירע לרה"ג אירע לר"ח ז"ל ושנים כאחד טובים להאסף כעמיר גורנה בספר הערוך! [3]) ואולי שר שלום גאון היה מתחיל לאסוף פירושים לסדר טהרות ורה"ג היה גומרם ואין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה עיי' סוטה י"ג: וגם רש"י היה מכנה פי' לסדר טהרות לרה"ג עיי' מבוא סוף ד' IV וש"נ. [4]) ושתי פעמים השמיט רבינו מלת אני של רה"ג מטעם שפירשתי בע' יגול (חיד, ק"ג, עש"ה).

[5]) ועיי"ע מדרס ומ"ש.

פרק	משנה	ערך
פ״ג	מ״ז	קמקום.
פ״ד	מ״ג	קתדרה ע״ש, קרף בפי׳ ראשון, קסם האחרון.
פ״ה	מ״א	ספגן ע״ש.
—	מ״ב	כפח א׳ ע״ש.
—	מ״ג	עטר א׳ ע״ש, טרת.
—	מ״י	חבן ע״ש.
פ״ו	מ״א	פטפוט.
פ״ז	מ״א	קלת ג׳.
—	מ״ב	דכן א׳ בפי׳ אחר.
פ״ח	מ״ג	סרד א׳, נחשת א׳, טפח ב׳.
—	מ״ו	קרץ ג׳.
—	מ״ז	עין עיי״ע.
—	מ״ט	אסטגיות.
פ״ט	מ״א	מניק ע״ש.
—	מ״ו	כש ג׳ ע״ש, מלמד.
—	מ״ח	מצה ג׳, שף י״ג. [1]
פ״י	מ״א	גלל ג׳.
—	מ״ב	חרם א׳.
—	מ״ג	חל י״ב.
—	מ״ד	כדור, פקע ה׳ ע״ש.
—	מ״ו	סן ה׳ ע״ש, שנם ע״ש.
פי״א	מ״ב	פתה ע״ש.
—	מ״ג	עשת, חר ב׳, סב ב׳, טס א׳, כן א׳ אגן א׳, שחל ע״ש, גרד א׳.
—	מ״ד	חלם א׳, קלסטרא האחרון, פן האחרון.
—	מ״ה	עקרב א׳.
—	מ״ו	פקע ה׳.
—	מ״ז	קרן א׳ ע״ש, פרח א׳.
—	מ״ח	קסד בי״א הראשון, כדון א׳, נקן. מנפיים ע״ש, קטל ב׳.
פי״ב	מ״א	סטן כפי׳ אחר הראשון.
—	מ״ב	אקן ב׳.
—	מ״ג	פרכין בי״א האחרון.
—	מ״ד	אבן שעות.
—	מ״ו	חל א׳, גלם א׳.
—	מ״ח	אולר בפי׳ ראשון, מטוטלת, כדם ב׳ [2] כן ב׳ ע״ש, פירשע, גרפית בפי׳ ראשון ע״ש.
פי״ג	מ״א	סיף, שחר ב׳.
—	מ״ב	קלנרפון ע״ש, מכחל, מחק ע״ש, זמלסטר בפ״א ראשון.

פרק	משנה	ערך
פי״ג	מ״ג	חרחר א׳ בפ״א, קף י״ג ע״ש, עשף.
—	מ״ד	מנרף, אזמל, פסל א׳, חסם, רקן.
—	מ״ה	חרר ב׳, מתה ע״ש, סק ב׳, חלד ב׳ ע״ש, צנר א׳.
—	מ״ו	טס א׳.
—	מ״ז	אנקל, מעדר.
—	מ״ח	מסרק, מלקט א׳.
פי״ד	מ״א	לבס, לטש.
—	מ״ב	חזינא.
—	מ״ג	קנטר א׳, דקר א׳ בפי׳ ראשון, שלשל.
—	מ״ד	קטרב בפ״א, כנף א׳ ע״ש, סמך, מחגר, תמחוי, ענבל.
—	מ״ה	אבר א׳.
—	מ״ח	ארכובה, גם ג׳.
פט״ו	מ״א	דרדור ע״ש, ערב ו׳.
—	מ״ב	ערק ו׳, דף, סרד א׳ בפי׳ ראשון, נף ב׳.
—	מ״ג	ים ב׳.
—	מ״ד	בלש.
—	מ״ה	רחת.
—	מ״ו	מרכוף, בטן ב׳ ע״ש.
פט״ז	מ״א	תמחוי, אפיפורין, מגס א׳ עיי״ע קפד ג׳ ומ״ש.
—	מ״ב	חסם, קנב.
—	מ״ג	קלת א׳, עיי״ע סג ג׳, דר ו׳, צפר א׳, ערק א׳.
—	מ״ד	קהת ב׳ ע״ש, קטבל.
—	מ״ה	פטיליא עיי״ע חסן, סנניות, עיי״ע חתל.
—	מ״ז	חסם, מדף בפ״א, מנפ״א, קמטר, קמר ב׳, אנלנין בפ״א, מרכוף, עיי״ע טפס ד׳.
—	מ״ח	תרנתק, פנש א׳.
פי״ז	מ״ג	פפייר, חצר א׳.
—	מי״ד	עז ב׳.
—	מט״ז	אכל.
—	מי״ז	תחת, חלף ב׳.
פי״ח	מ״ב	קמר ב׳ [3] נקלט ע״ש.
—	מ״ד	מלבן.
—	מ״ה	לכסן ע״ש.
—	מ״ח	קץ י״ב בפי׳ ראשון.
פי״ט	מ״ג	מזרק, חבק בי״א ע״ש.
—	מ״י	משפל ע״ש.
פ״כ	מ״א	מרצף, קלסטר א׳, ברתית, רבצל, מזר ג׳ בפי׳ ראשון.

[1]) עיין למכשירין פ״ה מ״ח. [2]) ועיי״ע עכר ב׳ ומ״ש. [3]) עיי׳ לפי״ז מ״ז.

פרק	משנה	ערך
פ״ב	מ״ב	ערב ו׳.
—	מ״ג	דיוסטר, כלנס ב׳.
—	מ״ה	כפת ה׳ בפ״א.
—	מ״ז	עיי״ע מדן.
פכ״א	מ״א	כבד ד׳, ער י׳, אשויא ע״ש.
—	מ״ב	עב ב׳, חרב ב׳, ברך ב׳, יצול ע״ש, ער ה׳.
—	מ״ג	אם ד׳ בפי׳ ראשון, מכבש, קשת ב׳ עיי״ע אשת.
פכ״ב	מ״א	דלפק.
—	מ״ח	שרה א׳, דף.
—	מ״י	עיי״ע טרכקל ומ״ש.
פכ״ג	מ״ב	זרז ב׳, עבט ב׳, קמפון.
—	מ״ה	חרם ב׳, זם ע״ש, מדף, סכר ע״ש, אקן ב׳, רטב ד׳.
פכ״ד	מ״א	דין ב׳.
—	מ״ה	תרכוס בי״א.
—	מ״ט	בחלוץ בפ״א.
—	מי״ד	פרקלן ע״ש.
פכ״ה	מ״א	תבר ב׳. [1]
—	מ״ה	שלחת ע״ש.
—	מ״ז	עיי״ע בית צבע.
פכ״ו	מ״א	עמק ב׳.
—	מ״ג	זן א׳, ברך אחרון בפ״א, שרוול.
—	מ״ז	אברזין ע״ש.
פכ״ח	מ״ב	פק א׳.
—	מ״ג	אספלנית.
—	מ״ז	מל ד׳.
—	מ״ח	עב ב׳.
—	מ״ט	כסת א׳.
—	מ״י	שבית.
פכ״ט	מ״א	נם ג׳, טרטן א׳ בפי׳ ראשון, פליום, אפיקריסין, סגוס, רד ב׳, נמד ב׳ ועיי״א קלקי.
—	מ״ב	גלפקר ועיי״ע קלבקר.
—	מ״ג	משקלת.
—	מ״ה	פרגל א׳.
—	מ״ו	מקר ג׳, בדד א׳ [2] בקע ג׳ ע״ש, סתת.
פ״ל	מ״א	אסקטלא, שלי א׳, שף ב׳.
—	מ״ב	סרח, ארפבת ע״ש.

אהלות

פרק	משנה	ערך
פ״א	מ״ח	קרסל א׳, מרפק.
פ״ב	מ״א	נצל א׳.
פ״ג	מ״א	קטפרס א׳. אשבורן.
—	מ״ז	מלח א׳, רבנ, שקף א׳ ע״ש.
פ״ה	מ״ו	כפש בפ״א.
פ״ו	מ״א	נרווד.
—	מ״ד	מעזב ע״ש.
—	מ״ה	אוטם.
—	מ״ז	פרדסקן בפי׳ ראשון.
פ״ז	מ״א	נפש האחרון.
—	מ״ב	רד א׳.
—	מ״ד	גף האחרון, פקע ה׳.
—	מ״ה	שפיר בי״מ השני.
פ״ח	מ״א	מכן (בענין אחר), ירקת ע״ש.
—	מ״ב	זיז, נזוזטר, שבך, נחר בי״א, שן האחרון.
—	מ״ד	סרג ב׳.
—	מ״ה	כף י״ב בפ״א.
פ״ט	מ״ג	אפץ ב׳.
—	מט״ו	ספט ועיי״ע קמטר.
פי״ב	מ״ג	בטח.
פי״ג	מ״א	רף ב׳.
—	מ״ד	אספתי בפי׳ ראשון.
—	מ״ו	ככי א׳ בפ״א.
פי״ד	מ״א	גבלית, עטר א׳, פתח.
פט״ו	מ״א	קפל א׳ ביש ששונין.
פט״ז	מ״א	קפח א׳ ע״ש.
—	מ״ב	אסל א׳, תל ב׳.
פי״ז	מ״ג	מלטמיא א׳ (עיי״ע טמיא).
פי״ח	מ״א	סב ד׳.
—	מ״ה	רצף, עזק בי״מ.
—	מ״ו	שנית.
—	מ״ח	תחת.
—	מ״ט	אסטווא, קני.
—	מ״י	אלקטיות, אויר.

נגעים

פרק	משנה	ערך
פ״א	מ״ה	בצר א׳.
פ״ב	מ״א	גרמן ב׳, אשכרע.
פ״ד	מ״ט	אוס.
פ״ו	מ״א	נויה, דל ג׳.
—	מ״ח	קמט, מרד.
פ״ט	מ״ב	צלקת.

---

[1]) ישם הביא גי׳ הגאון אבל גם הספי׳ שייך לו. [2]) ועיי׳ פי׳ ר״ח גמ״ק ד׳:

פרק	משנה	ערך
פי"א	מ"ז	קטה, פספס ג׳.
—	מ"ט	סליל.
—	מ"י	אמר ג׳.
פי"ב	מ"א	טרנח.
—	מ"ד	פצם.
—	מ"ה	טפי, קצע ג׳.
פי"ג	מ"ב	פתין.
—	מ"י	בשש בפי׳ ראשון, ועיי"ע לפתן.
פי"ד	מ"ז	אזביון, בחל ג׳, לו.

פרה

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ג	פלג א׳, נקד א׳, פרכדיגמא.
פ"ב	מ"ב	ננס.
—	מ"ג	מסר ג׳, סנדל ע"ש.
—	מ"ה	גם ב׳, כס ה׳.
—	מ"ח	ארן ב׳, חז ב׳.
—	מ"ט	כפת ב׳, מגג א׳, אליתא ב׳.
פ"ה	מ"ו	בץ ב׳.
פ"ו	מ"ה	גב י"ב.
פ"ז	מ"ז	כן ו׳ ע"ש.
פ"ח	מ"י	פגה
פ"ט	מ"ב	חפושית (דרה) [דרא].
פ"י	מ"א	מדף.
פי"א	מ"א	רף ג׳, רעד א׳.
—	מ"ט	קלח א׳, גרדם ב׳.
פי"ב	מ"א	ספק ג׳.
—	מ"ה	כנף א׳.
—	מ"ח	כש ג׳, פקע ה׳, (ועיי"ש סוף הערך) קרח א׳, חרק א׳.
—	מ"ט	סרבן, קרן א׳ ע"ש.

טהרות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ד	אלל ע"ש.
—	מ"ז	קרץ ג׳.
פ"ב	מ"א	נער ב׳ ע"ש.
פ"ו	מ"ט	פרן ג׳.
פ"ז	מ"ה	מבל א׳.
—	מ"ח	אליירין ב׳ בי"ש ספרים עי"ש.
פ"ט	מ"ח	אום.
פ"י	מ"ה	משטח.
—	מ"ח	טלפח ע"ש, עקל א׳.

מקואות

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ד	מין.
פ"ב	מ"ו	סנק ב׳ בפי׳ ראשון.
—	מ"י	חבית.
פ"ג	מ"ד	קרטב.
פ"ה	מ"ג	נדל.
—	מ"ו	נעיץ בי"ם, חרדלית.
פ"ו	מ"ט	שתי ב׳.
—	מ"י	אביק.
פ"ח	מ"א	קלח בפי׳ ראשון.
—	מ"ד	כבד ב׳, בר ה׳.
פ"ט	מ"ב	קלקי, גלד א׳, סרף, מלמלין, נץ ב׳.
—	מ"ד	לכלוך ב׳, כשות ע"ש, קרם א׳.
—	מ"ה	מר ג׳, בלס א׳, זק ג׳, בן האחרון.
פ"י	מ"א	זבורית ב׳ בי"א.
—	מ"ג	קשר א׳, חבט ב׳.
—	מ"ד	בע ד׳.

מכשירין

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ה	מחק עיי"ש.
פ"ב	מ"ו	רשות א׳.
פ"ג	מ"ד	רבץ.
—	מ"ה	גלגל ה׳.
פ"ה	מ"ו	שלח ג׳.
—	מ"ז	צרף ג׳.
—	מ"ח	קסיה, שף י"ג. [1]
—	מ"ט	סלר ע"ש, [2] זף בפ"א.
—	מי"א	גס ה׳.
פ"ו	מ"א	כנמא בפי׳ ראשון.
—	מ"ג	צרע בי"מ.
—	מ"ה	חל א׳, [3] דרד.

זבים

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ה	גד י"א.
פ"ג	מ"א	גשש, כלנס ב׳, חור ב׳, כבש ה׳.
—	מ"ג	מט ב׳.
פ"ד	מ"א	קש א׳.
—	מ"ב	ים א׳ בי"א הראשון ועיי"ע כלפח, איסטרוביל בי"ם השני.
—	מ"ד	כס א׳.

---

[1]) עיי׳ לכלי׳ פ"ט מ"ח. [2]) ולשון בעל הערוך קצת משונה מפי׳ רה"ג עש"ה. [3]) הביאו רבינו נתן על חולי׳ י"ד. ומוהל ומותח פי׳ רב האי מוהל ומותח כמו סבאך מהול ע"כ וכן פי׳ רה"ג למכשירי׳ עש"ה.

פרק	משנה	ערך
פ"ה	מ"א	סט א', ספר ב' ע"ש.

טבול יום

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"א	קרץ ג' בי"א [1].
—	מ"ב	חמט א' בי"א, רתח [2] טפח ה'.
—	מ"ג	מסמר בפי' ראשון.
—	מ"ד	חרחר ב'.
—	מ"ה	אלום, קצת.
פ"ב	מ"ג	קף ג'.
—	מ"ד	חבץ ב'.
—	מ"ח	בע ד'.
—	מ"ו	ננס.
פ"ד	מ"ב	כפש בפ"א [3]), נחותה בפ"א (ועיי"ע אנחותא).

ידים

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ה	נלסק.
פ"ב	מ"ג	פרק א'.
פ"ג	מ"ד	גליון ע"ש.
פ"ד	מ"ה	קבל ד', פרוש, מרום בפ"א.

עוקצין

פרק	משנה	ערך
פ"א	מ"ב	פטם ב', עמד א', צנון ע"ש, סב ד', מנתא (ועיי"ע אמיתא), סג ב' ע"ש.
פ"א	מ"ג	פרכל, מכבה, מלען עש"ה.
—	מ"ד	חלף ד' בי"א.
—	מ"ה	בסס, פסג.
—	מ"ו	עקץ א', פריש, עוזרד בי"א, קרסטמל.
פ"ב	מ"א	כשות.
—	מ"ב	חתב, מסרק.

פרק	משנה	ערך
פ"ב	מ"ה	פרק ב', חמר ב', אמן אחרון, פקל א', פרד א' ע"ש.
—	מ"ח	רר, ספנן ע"ש.
פ"ג	מ"ב	רגילא ע"ש.
—	מ"ד	ערל בפי' ראשון ע"ש, לוף ע"ש.
—	מ"ה	קשט א', חמס א', ע"ש ובע' זנגביל.
פ"ג	מ"ז	קר ד' ע"ש.
—	מ"ח	פשת.
—	מ"י	רד ד'.
—	מי"א	חרחר ג', רסק א'.

נדה [4]

פרק	משנה		ערך
פ"ב	מ"א	בש"ס (דף י"ב:)	עד א' בפי' הראשון.
—	מ"ב	— (י"ד.)	אותיאוס, פן ג'.
—	מ"ה	— (י"ז:)	פרוזדור.
—	מ"ו	— (י"ט.)	תלתן ע"ש.
—	מ"ז	— (שם)	חרת א' בפ"א, שרוק.
פ"ג	מ"ג	— (כ"ד:)	שפיר ע"ש וע' רשון, גנן ב'.
—	מ"ד	— (שם)	שליה (עיי"ע חמש).
—	מ"ה	—	פרחת.
פ"ד	מ"א	— (ל"א:)	ערס א' ע"ש.
פ"ה	מ"ז	— (מ"ז.)	בחל, פטם ב'.
פ"ח	מ"א	— (נ"ז:)	תרף ב' ע"ש, פליוס.
—	מ"ב	— (נ"ח:)	גלע בפ"א.
פ"ט	מ"ו	— (ס"א:)	נתר בי"מ, אשלג.
—	מ"ז	— (שם)	חלק ג' ע"ש ומ"ש.
—	מ"ח	— (ס"ג.)	צמר ה'.
—	מי"א	— (ס"ד:)	דרקט ע"ש.

---

[1]) ועיי' לטהרות פ"ח מ"ז. [2]) ועיי"ע הפיה ב'. [3]) ועיי' לאהלות פ"ה מ"ו. [4]) וזו המסכת נכללת ג"כ בפי' סדר טהרות לרה"ג כידוע ונסדר אחר פי' מסכת כרה והידוע נכלל בכל הפי' לנדה נשמט בש"ס ווילנא היו"ל כליל בהדרו ע"י אלמנה ואחים ראם.

סך הכל שרבינו בעל הערוך היה משתמש בפי' רבינו האי גאון לסדר טהרות, (ונדה) בלי הזכרת שמו, **ארבע מאות ותשעים ושתים** פעמים.

* *

*

כבר (במבוא לח"א, XI) מלתי אמורה כי רבינו נתן השתמש בפירושי רגמ"ה והביאם בשמו הכבוד לי פעמים [1]) ועוד כ"ב פעמים הביא פירושים בשם חכמי מגנצא, פירוש חכמי מגנצא, חסידי מגנצא, בני מגנצא, פירוש מגנצא, רבני מגנצא, רב של חכמי מגנצא, מורא של מגנצא, תלמידי מגנצא מפי המורה, תלמיד חכם מגנצא, [2]) ואם נלמוד בעינים פקוחות פירושי דרגמ"ה לסדר קדשים (חוץ מזבחים שאינם ידועים) ולמס' תענית ובבא בתרא אשר כולם ישנן תחת ידי [3]) ואם נשוה אותם עם הפירושים שנמצאים בערוך בסתם אז תיכף ומיד נוכחנו כי הם מתאימים עפ"י רוב מלה במלה ובעל הערוך העתיקם בכתבם ובלשונם [4]) ומה שקראו פי' דרגמ"ה בשם פירושי מגנצא, מורא של מגנצא וכו' כאמור במקומות הנ"ל אין זה כי אם מטעם הידוע שרגמ"ה מרביץ תורה בעיר מגנצא ופירושיו היו מפורסמים בשם זה וקרוב הדבר שגם רש"י תלמיד תלמידו דרגמ"ה השתמש בהם, [5]) ויותר מזה מצאתי כי פירושי הערוך לציונים ממסכת מועד קטן שייכים או לר"ח ז"ל או לפירושי דרגמ"ה הנכללים בפי' המיוחס לרש"י כאשר תחזינה עיני המשכילים להלן בישומי לפניהם רשימת מקומות מזו המסכתא. וידוע תידע כי פירושי דרגמ"ה ור"ח באו בגבולי רק בעת שהדפכתי חלק שני מספרי ערוך השלם וגם באו בקונדריסים נפרדים ובעודם בכפי הבלעתים וספחתים בהערות המיוחדות זעיר שם זעיר שם, ונפשי יודעת מאוד כי לא יצאתי ידי חובת ביאור וההשואה כראוי לענין יקר ערך זה על כן החלטתי לעמוס עלי משא איום ונורא להתהלך בחקר תהום פירושי דרג"מ ור"ח ז"ל עוד הפעם ולהשוותם עם פירושי הערוך שנמצאים שם בסתם ובאשר הפירושים האלה גלויים ומפורסמים עתה ע"י הוצאת הש"ס של ווילנא לבי סמוך בטוח כי החוקר יאמר ניתי ספרא ונחזי ומפני זה הבאתי רק ראשי פרקים מציוני של כל מסכתא בשיתוף ראשי פרקי הפירושים הנ"ל ואבקש להחכם המבין לאישורו לעיין בערוך בע' המצויין הנצמד עם הפירושי' הנ"ל ובצפיתי צפיתי כי הקורא ישים נגדו תמיד ספרי הערוך השלם אודות ההערות המאירות לענין המדובר.—אחרי הדברים והאמת האלה אדליק לטובתך ולהנאתך את:

נרות המערכה (ב'). פירושי דרגמ"ה

למסכת תענית [6])

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
תענית	ג':	נילהי דליליא	ברק	גלה. [7])
—	ו'.	הסקאין	צלצל	סקא. [8])
—	ו':	מוך שקך	מוך קפל ודמוך כלומ' וכו'	מך א' ע"ש ומ"ש.
—	—	דלא בייר תרביצי	אין חריבין בתי מדרשות כו' עד ימות השנה	תרבץ בפ"א האחרון.
—	—	משיצא חתן	משיצאו מים התחתוני' לקראת מים העליוני' כו'	חתן א' בפ"א.
—	ז':	בהורין בהורין	גדודים	בהר בפי' הראשון.
—	ח'.	משתכין	מחליד	שתך.
—	—	בלא לחש	לוחשי לחושות שיורעין להתפלל כו'	שתך.
—	ט':	מהולתא כו'	שבתחלה מוציא קמח דקה כו' עד לבסוף דק	חר ח' בפי' ראשון [9]).

---

[1]) ובע' לולב ב' כפי דפ"ר. ובע' ערך כף ב' חלק האחרון היה מכנו בשם ר ב י נ ו גרשם ז"ל. [2]) עיי' מבוא שם XV וש"נ. [3]) פירושי דרגמ"ה לסדר קדשים נעתקו בשבילי בטובת ידידי הח' דר' בערלינער ע"י הרב ר' מרדכי יעקב יוסף מקאפוסט חזן ונאי ברומי מקובץ כ"י אנגיליקה המסומן A. 5. 18 אשר מונח בבית עקד הספרים בוואטיקאן, ופירושי רגמ"ה לתענית נעתקו מאוצר. כ"י אשר במינכען ולב"ב מאוצר כ"י לרשד"ל וכולם נתתי בתורת הלואה ושימוש לאלמנה ולאחים ראם להדפיסם בש"ס ווילנא המפואר ולהשוותם עם העתקה אשר לפניהם וגם לרבות פי' דר"ח אשר ג"כ תחת ידי ועל כולם נתנו לי שבח והודייה באחרית הדבר בש"ס ווילנא בסוף מסכ' דש"ס ווילנא. [4]) עיי' ד"מ מ"ש בע' חלק ג' וש"נ כל ואומר לן רבי' דשייך לרגמ"ה ובעל הערוך לקחם מפירושי דרגמ"ה. [5]) עיי"ע רש"י ומ"ש. [6]) נדפס מתוך כ"י שלי בש"ס ווילנא. [7]) ושם פי' נונה. [8]) ושם פי' מין ארבה ועיי' התרג' לדברי' כ"ח, מ"ב. [9]) בקצת שינוי הסדר.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
תענית	י׳.	תרקב	תרי וקב דהיינו ג׳ קבין כו׳	תרקב.
—	י׳:	דחצדא כו׳	שקוצרת בלא מטר כלומ׳ כו׳ ע״ש כל הענין	טבאי.
—	—	משום מעיינא	שאם אוכל הרבה מתכבד במיעיו כו׳	מע ב׳ בפי׳ הראשון.
—	י״ב:	אפנתא	עליוני של סנדל העור כו׳	אפנתא.
—	י״ד.	לעורה כו׳	כל אחד מתפלל בפני עצמו כו׳	עזר.
—	כ׳.	שיבתא	רוח רעה	שבתא.
—	כ״ג.	רמכי	ולדות	רמך.
—	כ״ה.	סניפין	שמלאכים האריכום בחתיכי [1]) קורה	סנף ע״ש.
—	כ״ה:	שני ריעים	עיי׳ פי׳ רגמ״ה	רע ב׳ ומ״ש בח״ז רפ״ז.

מסכת מועד קטן (פי׳ המיוחס לרש״י) [2])

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
מ״ק	ב׳.	בית השלחין	שדה שהיא עומדת בהר כו׳	שלח ה׳.
—	—	בית בעל	שדה שהוא בעמק כו׳	בית בעל.
—	ב׳:	המנכש	תולש עשבים רעים כו׳	נכש.
—	—	המחפה	שמכסה את הזרעים בעפר	חף ב׳.
—	—	המקיים	שרואה בלאים זרוע וכו׳	קם ב׳.
—	ג׳.	מזרדין	מחתך ענפים יבשים ולחים כו׳	זרד א׳.
—	—	מפסגין	סומכין האילן שהוא רענן כו׳	פסג בשם יש מפרש.
—	—	יקשקש	היינו עידור אלא כו׳	קשקש א׳ בשם יש מפרשין.
—	ד׳.	מי הקילון	כלומ׳ בי מדלו מינה דלא הויא מליאה כו׳	קלון בפ״א.
—	—	הפסיקות	פסיקותובריכות חדא מילתא היא	פסק.
—	—	מדלין	משמש שהוא דולה מים כו׳	מדל א׳.
—	ד׳:	לשחופי נהרא	לעקור ענפי אילנות כו׳	שחף א׳.
—	—	נהרא טמימא	לפנות מקור המעיין שנסתם	טם ב׳.
—	ד׳:	לאקדוחי כו׳	לפנות שירטון שבאמצע הנהר	קדח א׳.
—	ו׳:	מטוננת	לחה ויבשה.	טן א׳.
—	—	שבלול	שקורין כו׳ כלומ׳ כשיוצא חוץ מנרתיקו כו׳	אשת ב׳.
—	—	גמלא	שאין לו גשר אלא מנסר אחד	גמל ג׳.
—	—	מצרא	עדיין קטן מגמלא כו׳	מצר א׳.
—	ז׳:	לא גמרינן	מטומאה דביתו לא גמרינן כו׳ עד דלא מקבלי טומאה.	עץ.
—	ח׳:	גיהא וברגיהא	בריכה גדול׳ כו׳ עד שהיא מלאה	גוהא וברגוהא.
—	ט׳.	פלס מעגל	כלומ׳ שקול מצוות ע״ש כל הענין	פלס א׳.
—	ט׳:	פוקסת	מחלקת שערה לכאן ולכאן	פקס א׳.
—	—	לפירקן	לשיער	טפל א׳.
—	י׳.	מאי מכליב	שאינו תופר ביושר כו׳ ע״ש כל הענין	כלב א׳.
—	—	בת עינא	נקב שעושין באמצע הריחים.	בת עינא.
—	י׳:	לסרוקי	להסריק סוסים כו׳	סרק ב׳.

---

[1]) כ״ה לנכון בכ״י שלי ובד״ם ווילנא נדפס ממנו בטעות בחתכי. [2]) ראיה כי זה הפי׳ המיוחס לרש״י הוא הוא מפי׳ רגמ״ה מפי׳ איזורו מוכיח (מ״ק י״ד.) והערוך הביאו בשם פי׳ בני מגנצא, ועוד בדף י״ז. ד״ה מה שלבו תכן פי׳ המיוחס לרש״י והאמר לן רבי משום רב האי גאון כו׳ וזה ממש לשון רגמ״ה הוא עיי״ע חלק ג׳ דמ״ש ועיי״ע סן ומ״ש בה״ו ע״ט בסערס 18 ואין כאן מקום להאריך ועיי״ה מאמר של הה׳ נאמבער על פירש״י להמסכתות מדים דמועד קטן.

מככת	דף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה (מיוחס לרש"י)	פי' הערוך בסתם
מ"ק	י':	קיטורי בירי	שהיו נוטלי' כלים חלוקים כו' ל"א ע"ש כל הענין.	קטר ב'.
—	—	דמתקיל תיקלא	שחופר משם האדמה כו'	תקל ב'.
—	—	מוליא, נצא	ממקום גבוה, נצא במקום נמוך ע"ש כל הענין	מל י"א בפי' הראשון.
—	—	דזכי זיביא	שמכבד את הקרקע כו' ע"ש	זך ב'.
—	—	דפשח דיקלא	שזומ' הדקל מן הענפים שבו	פשח.
—	י"א.	ומעגילין	עץ גדול עגול כו' ע"ש	מעגל.
—	—	צינור	הוא החור שבאסקופה התחתונה	צר. ה'.
—	—	במגלי	מסר הגדול	מגל א'.
—	—	בהוצא ודפנא	הוצי דקל דופנא עבדי לחיים של גדר	דפן ג'.
—	—	קביותא דדשא	כשיוצאין מסמרים של עץ כו' ע"ש כל הענין	קוותא וע' כו ג'.
—	—	בדיתא לבאי כוורי	בדיתא שם נהר לבאי שם מקום כו' ע"ש כל הענין	לבא ב'.
—	—	ולא ליטען פוריא	כלומ' לאחר אכילתו מהלך הרבה כו' ע"ש כל הענין	טען ב'.
—	י"א:	מי שהפך	שהזמינן ליתנם ע"ג הבד כו' ע"ש	פך ב'.
—	—	זולף	כלו' נותנם ע"ג בית הבד כו' עד קרי זילוף	זלף.
—	—	גמלא	צמד	גמל האחרון.
—	י"ב.	אבתגרי	מסדרי שולחנות	אכנגר.
—	—	שרשויי	ריוח בעלמא כו' עד ולא קא חשיב מלאכה	שרש.
—	—	מדיירין	מכניסין בהמה לשדה כו' עד ומזבלין השדה	דר א'.
—	—	לנער צאנו	שמדיירין אותה הואיל וכו'	נער ד'.
—	—	זופתין כוותא	מר דאמ' זופתין חביתא חייש כו' ע"ש כל הענין	כוה.
—	י"ב:	בחומרתא	טבעת ע"ש	חמר י', גלגל ד'.
—	—	אבא בשלניא	אבא יער בשלניא פי' שם העיר כלומ' כו' ע"ש	אבא.
—	—	לחפיפה	לכסות בו מאכל כו' ע"ש	חף ב'.
—	—	לנזיי	גרעינין דאית בהו כו' עד משחא	נזיי.
—	—	מדוכרי דנורא	אבוקות	מדבר.
—	י"ג:	אקלושי	שמכסהו בענפים מרוחקין כו' עד סומך זה לזה	קלש.
—	—	דשושי	דשי תבואה א"ד דשושי [1] המשברין תבואה כו'	רשש ב'.
—	—	כונתא	כוסמת כו' היינו חילקא	כונת.
—	—	כרופייתא	מוכרי בשמים	כדף א'.
—	י"ד.	איזורו מוכיח כו'	דמי שאין לו אלא חלוק אחד	אזור [2].
—	—	לשוט	אם יצא שלא לצורך כו' עד וחוזר במועד	שט ג' [3].
—	ט"ו:	דמות דיוקני	בצלם אלהים עשה את האדם	דיוקן.
—	י"ז.	כי טיחיא כו'	כשומן כו' שאין יוצא לעולם כו'	טח א' [4].
מ"ק	י"ז.	גנובתיה	זנב	גנב.
—	י"ח.	פרמשתקו	אמתו	פרמשתק.
—	—	אמנושי	מחלוקת כו' להכי יוצא כו' ע"ש כל הענין	אמנושא.
—	י"ח:	גזרות בי"ד	פסקי דינין	גזר ב'.
—	—	כפרת בה'	באמנה דקאמר כו' ע"ש כל הענין	כפר ז'.

1) נ"ל שצ"ל בד"ה הגי' דשושי, כמו בגי' הערוך. 2) כמו זה פי' בכי מגלה ועיי' מ"ש לעיל צד IX הערה 2. 3) ומ"ש רבינו נתן: "כמו משום בזדון כמעייל ומשתעשע" שייך לר"ח עיי' השיטות פי' ר"ח למסכת מ"ק. 4) וכ"ה בפי' ר"ח.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה (מיוחס לרש"י)	פי' הערוך בסתם
מ"ק	ב':	אבא קיים	בלשון שאילה הוא כלו' עש"ה	אבא [1].
—	כ"ב:	קמי שפה	שלפני השפה כו' ע"ש כל הענין	קמי.
—	—	אסיתא	מכתשת	אסיתא.
—	כ"ג.	ברבי אלעזר	דאמר לא אסרו כו' עד חו אדומה היתה	המיצתא.
—	כ"ד.	לא שנו	פריעת הראש בשבת כו' ע"ש כל הענין	פרע.
—	כ"ד:	מצהיבין	מרגישין ומצערין	צהב ב'.
—	כ"ה:	אתי לדגלת	חדקל, רוב שלישית ישראל כו' ע"ש כל הענין	אות.
—	—	בעת חנינותא	דולד אבד חניתו אביו המחננו	חן האחרון.
—	—	לגרמיה	לרעתיה	גרם ב'.
—	—	נשוק כיפיה	כיפאות של נשרים כו' עד זו את זו	כף י"א.
—	כ"ו.	כעין פולמות	שאין מלקטין זה סמוך לזה כו'	לקט.
—	כ"ז.	קרביטא	רצועות	קרבט.
—	כ"ח.	שומא דנורא	וידע דהוא מלאך המות	שם ג'.
—	כ"ט.	כפטורי כו'	כציפורי בפי הוושט כו' עד מן התורך	פיטורי.

פי' רגמ"ה למסכת בבא בתרא [2].

ב"ב	ב'.	גודא	כותל	גד ה'.
—	ג'.	כפיסין כו'	ארחי חצי לבינה לבינה שלמה היא ג' טפחים	כפס ע"ש ומ"ש.
—	—	בשקנו כו'	רזה הקנה לזה כו' עד שבצד רוח מערב	רוח א'.
—	ד'.	כלילא דיילי	כתר של מיני האנקה שהן עלוקות	יילי.
—	—	אם זיינך כו'	כלומ' אם מלחמתך עליך כו' ע"ש כל הענין	זין ע"ש ומ"ש.
—	—	אדוותא דימא	כגלי הים כו'	אדוותא.
—	ד':	סינופי יריבי	דסניף ליה דיבי [3]) כו' ע"ש	סנף ע"ש ומ"ש.
—	ה'.	ארבעה לצלא	דהיכי דצריכי לאושכף עשיר כו' ע"ש כל הענין	צלא בפ"א.
—	ה':	דכל שפא ושפא	דכל (שעה ושעה) [צ"ל שפה ושפה] כל רימום ודימום ע"ש	ספף ד'.
—	ו'.	בקרנא ולופתא	קרנא שאם התחיל אותו כותל כו' ע"ש כל הענין	לפתא בפ"א.
—	—	אחזיק לשפכי	שאם יש לא' חזקה שמרזיבו מקלח כו' עש"ה	שפך.
—	—	צריפא דאורבני	באגודות של גמי או של קנים כו'	צרף א' ומ"ש.
—	ו':	אוזינקא	אזינקא חצי הצאתך	אוזינקא.
—	ז':	קירוב בתים	כלו' אותן בתים חיצוניות כו' עש"ה	קרב ב' ומ"ש.
—	—	רמא דשורא	שפסק עליהם ליתן חלקם לבנות החומה	שר ג'.
—	ח'.	גם כי יתנו	כלו' גם יתנון שעוסקים בתורה. כו' כל הענין	תן א' בפ"א.
—	—	כריא חדתא	חפירה גדולה כו' ע"ש כל הענין	כר י"א בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	—	החמרת כו'	שיירא של חמרין וגמלין	חמר א'.

---

[1]) בפי"א מן הסידור מגנלא. [2]) נדפס מתוך כ"י שלי בד"ס ווילנא ובעלי מגיה לא עשו כהוגן לשנות פעמים גי' רגמ"ה כדי להשוותה עם גי' הד"ס. והערכים אשר גם נמצאו פי' דרגמ"ה בסתם העירותי על עיקר הגי' ובזה החזרתי עטרה ליושנה.
[3]) בד"ס ווילנא בט"ס ריבי.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב	נ"ה.	פורדכת כו'	אדם בטל דלית ליה שדות לעסוק בהן עש"ה	אנדיסקי בפי' הראשון.
—	—	אנדיסקי	היינו שר העיר	אנדיסקי בפי' הראשון.
—	נ"ו.	פיסלא	היינו חתיכה של עץ שנמוכה מי' ואינה רחבה ד'	פסל ב' ע"ש קצת בענין אחר.
—	נ"ו:	הרי אלו שלש עדיות	שכל מה שמעיד אח זה כו' עד וּמְשַׁלְמִין בין ארבעתם [1])	שלש בפ"א.
—	נ"ז:	שני שלישי גדיל	מכוסה במפה כו' עד שלא ינע בו.	גדל ב' בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	נ"ח.	בדמות דיוקני	בדיוקני עצמה של אדה"ר אל תסתכל כו'	דיוקן.
—	—	בסתרקי	כרים וכסתות	בסתרקי.
—	—	זרנוקא	נוד לשאוב בו מים מן הבור	זרנק.
—	נ"ח:	אנפק אנבג אנטל	כלומ' אותו כלי אספרינוס ששותין בשחרית כו' ע"ש	אנטל.
—	נ"ט.	חווקין	מעלות	חווק.
—	ס'.	לקח אחד כו'	בית בחצר אחרת כו' עד קודם לכן	רב א'.
—	ס':	אין מפייחין	שאין מלבין הבית כו' עד איבול ביהמ"ק	פח ד'.
—	ס"א.	יציע כו'	והיציע התחתונה אלו לשכות כו' ע"ש כל הפי' הארוך	יציע.
—	ס"א:	בירה גדולה	פלטורין	בירה.
—	—	ואי א"ל כל ארעתא כו'	מזבינא לך כל ארעתא כו' עד דנכנסים ניגהו	בסתן.
—	ס"ב:	מהו בסירונין	כגון שהיו עומדים כו' ע"ש כל הפי' הארוך עד תיקו	סרג א'.
—	—	ריכבא	שורה של דקלים [2])	רכב בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	ס"ג.	פשיטא אמר יחלוק כו'	הא פשיטא לי אם אמר כו' עד בנכסי מהו	בר ז' ע"ש ומ"ש.
—	—	למפיתא	כלי חרס כמו כריא דפתיא ע"ש	טפית [3]).
—	—	דיוטא	היינו עלייה	דיים.
—	ס"ה.	האיצטרוביל	היינו מקום שביבת הריחיים כו'	אסטרוביל ביש מי שאמר הראשון.
—	ס"ז.	מעמלא דבתי	משבירות הבתים	עמל ג'.
—	—	מילוסא	אוירא	מלס.
—	—	חולסאות	אלו סלעים כמו צונמא [4])	חלס ומ"ש בענין פי' ראשון.
—	—	ומר סבר בתי משמע	דהיינו כדדיירי אינשי	דרת[א] ע"ש ומ"ש.
—	—	דרתא	מתרגמינן חצר דרתא מר סבר ר' אליעזר כו'	תרבץ.
—	כ"ז:	ים טלפחא	לועזין מיי"ש [5]) (שאוצרין) [צ"ל שעוצרין] בהו	ים ב' בי"א השני.
—	—	ממל מפרכתא	זהו כמו קורנוס שמפרכין בו (הענבים) [הזיתים] כו'	ממל בי"א הראשון ע"ש ומ"ש.
—	—	הנסרין	הם הקרשים שמשכיבין כו' עד לבית הבד יקב	ע"ש ומ"ש.
—	—	בית הנסרין	הנסרים בית המרחץ שלהן היה עשוי מאבני שיש כו'	נסר ב'.

[1]) וכצ"ל בע' סלס. [2]) וכן פי' לדף ק"ה: [3]) בגמ' רס"נ ועי' ג"כ ע' כר. י"א ומ"ש. [4]) ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה לערכין ל"ג.
[5]) וכצ"ל ברשב"ם ורש"י בע"ז ע"ס. וגם וגם מייט וברש"י פסחי' ט"ו. מייטי ובכולם צ"ל מייש, מיישי מל"ג mai, mais מקום שעוצרין שם והיא ענולה כעדשה.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב ס"ז:	יקמין	אלו בגדים שמעטפין ראשיהם במרחץ כו' עד בראשם	יקמין.
— —	אנקלמוס	וזהו סופר העיר שכותב כמה יוצאין כו' ע"ש	אנקלמוס.
— ס"ט.	אבני דאכפא	אותן אבנים שמשימין על העומרין כו'	אבן בתף בי"מ.
— —	קנים המוחלקין כו'	של אותן שמעמידין בהן הגפנים כו' עד ומתליעין הכרם	חלק א' בפי' ראשון.
—	מלבנות של כרעי המטה	אלו לבנים שמשימין תחת כרעי המטה כו' עד קרקע	מלבן.
— ס"ט:	דיקלין ותאלין	דיקלי אילנות תמרים גבוהים תאלין אלו כו' עד צינייתא דבבל	צני.
— ע"ג.	האיסבלה	א"ד סולם שיורדין בו מן הספינה	אסבלה.
— —	בוצית	הדונית היינו ספינה קטנה כו' ע"ש כל הענין	בצית ע"ש ומ"ש.
— —	באלוותא	מקלות	אלת ביש ששונין.
— —	הורמין	הרמיז אותו שד	הרמיז ב'.
— —	אקופיא דשורה	על שיני החומה	קבנאה בפ"א ע"ש ועיי"ע אקובנאה.
— ע"ג:	אורזילא בר יומיה	ראם שלא היה לו אלא יום אחד שנולד [1]	ארזלא ב'.
— —	אקרוקתא	צפרדע	אקרוקתא.
— —	פושקנצא	פישקצא [2] עורב נקבה	פשקצא [3].
— —	אכלה טינא	שנכנס לו אותו שרץ קטן שנקרא אוכלה טינא בנחיריו	אס.
— —	בין שיצא לשיצא	בין ב' סנפיריו של דג	שין ב'.
— ע"ד.	סיכתא	שוטה	זלדקן [4].
— —	לסילתאי	סל שלי	סלתא א'.
— ע"ד:	בר אמודאי	אומן שיודע לשוט על פני המים	מד ב'.
— ע"ה.	ובצלצל דגים	צל מעל ראשן עושין לו קמיע דבר הנקשר כו'	צלצל אחרון.
— —	דציצלא	כביצה של עוף [קטן] שדומה ליונה [5]	צצלא [6].
— ע"ז:	אנב אסיפא דביתיה	אגב חצירו שהיא לסוף ביתו כו' עד מעותיו	תווך [7].
— —	צמד	היינו העול שמעמידין בו השוורים	צמד.
— פ':	ע"נ קשקשין	שנפל על הקש ועל התבן כו'	קש האחרון.
— פ"א:	כל הראוי לבילה	כלומ' ששים עשרונים בכלי אחד עש"ה	בל א'.
— פ"נ:	בחצובה	כמו בקבוק שהוא ענול כו' ע"ש	חצב א' בפ"א.
— —	שחמתנית	כלו' חטין ארומין שנתאדמו מחמת החמה כו'	שחם א'.
פ"ה:	עוכלי בעוכלי	כמה מרות מדד כאן כו' עד תירוצין הרבה	עכל א'.

---

1) במדרש הגדול כ"י אשר ת"י הגי' המעולה: אורזילא דרימא וזה יפה עולה עם פי' רגמ"ה. 2) כ"ה נכון בכ"י שלי ובש"ס ווילנ' פושקנצא. 3) ובמדרש הגדול כ"י אשר תחת ידי פ' בראשית הגי' נ"כ פישקצא ונ"ב הפי' עורב נקבה. 4) וראיתי להעיר כאן כי בכ"י מדרש הגדול הנ"ל (פ' חיי שרה) גרס בשתי תיבות ז"ל דקן וגם שם הגי' סכים. 5) ד"ים ווילנ' בטעות ליונה. 6) בכ"י מהר"י הי"ל (הראשית) הגי' צוצילא. 7) בשם רבני מגנצא.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב	פ"ו.	במתאכלי דתומי	במסובלי דתומי חבילות של שומן כו' עש"ה	מסבלי ע"ש ומ"ש.
—	פ"ח.	הסיטון	היינו שקונה יין ושמן כו' ומוכרו	סטן א' בפי' ראשון.
—	—	וממחה משקלותיו	חנוני שבכל יום ויום וכו' עש"ה	מח ד' ע"ש ומ"ש.
—	פ"ח:	גירומין	תוספת משקל	גרם האחרון.
—	פ"ט.	שאין מעיינין	היינו גבי משקל [1]	עין ועיי"ע בר ב' ומ"ש.
—	—	נפש מאזנים כו' ומתנה	נפיש היינו הלשון כו' ע"ש הפי' הארוך עד ששוקלין בהן כסף	נפש א' ע"ש ומ"ש.
—	פ"ט:	דינרומי	דגורמני ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוק	גרמן א'.
—	—	שלא ימדוד כו'	בימות החמה שהחבל יבש כו' ע"ש כל הענין	מד א' בפי' ראשון וע"ש ומ"ש.
—	צ'.	והשקל עשרים גרה	עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים ע"ש כל הענין	אין.
—	צ':	רוז פפא	כלומ' מדת רב פפא ע"ש כל הענין	רז ע"ש ומ"ש.
—	צ"א.	מתריעין על פרקמטיא	שלא תיזול משום דאיכא הפסד בעלי בתים	פרגמטיא.
—	—	מנו בייתיה	כנוביתיה [2]) ואמר המורה [3]) היינו מקוננת כו'	מנביית בפי' י"א.
—	—	עיברא זעירא	אותו מעבד קטן	עבר ב'.
—	צ"א:	בלא רצינתא	שלא יאכלוה תולעים	רצן [4]).
—	—	בלא שדיפא	כמו שדפון	סלמנטון.
—	צ"ב:	גנב או קוביוכטים	גנב שהוא גונב ממון קוביוסטים גונב נפשות	קביוסטס.
—	צ"ג.	גמל האוחר	שמועד הוא לנשוך ולחרחר כו'	אוחר בי"מ.
—	צ"ג:	ולא לתתן	בעין שמלתתין אותן כו' עד ומתמקמק	פל ה' ע"ש ומ"ש.
—	צ"ד.	נישובת	נישופת [5]) היינו אבק קש שנישוף [6])	נשף א'.
—	צ"ה.	המקבל עליו שדה כו'	לימע בשכר כו' ע"ש עד אפי' עשר בוראות	בר ג' [7])
—	צ"ו.	סיפתקא	חומין חזק	ספתק.
—	צ"ז:	אכתפא דמריה שוואר	אכתפא דגברי שנושאין אותו כו' עד ומפיק טעמו מכנו	שוור ועיי"ע כף ה' ומ"ש.
—	—	נאות ומגופרות	כשבא לבשלן מביא גפרית כו' עד מבושלות הן	אות ועיי"ע פטם ומ"ש.
—	צ"ח:	[8]) רומו כחצי ארכו כו'	אלו ה' אמות וכחצי רחבו ה' אמות אחרות כו' ע"ש	טרקלין ומ"ש.
—	צ"ט.	שלחופי הוו משלחפי	כנפיהן שבאמצע היה כנף זה יוצא לפני כנף זה	שלחף.
—	—	מעשה צעצ'עים	כמו צאצאים כו' עד כרביא כילד	צעצע.
—	צ"ט:	אמת המים	כדי להשקות ממנו בית השלחין	אם ד'.
—	—	לאנפיה	לנידודי	אנף ב'.

1) ועיי' פי' רגמ"ה לכריתות ה'. 2) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובד"ס ווילנ' מנו בייתיה. 3) וכיון לרס"ג וכן בפי' ג"א; וכמה פעמים זולתו. 4) ועיי"ע דרס. 5) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובד"ס וו' נדפס בטעות נישובת כדי להשוות הגירסאות. 6) בד"ס ווילנ' בנישוב. 7) עפ"י כ"י ערוך כאו"ר. 8) קובתא בי וורדי פי' רגמ"ה הובא בשמו בע' טרקלין.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
ב"ב	ק'.	דרדי טונא	בשיעור שיכול אדם לילך כו' עד בהליכתו	טן ד'.
—	ק"א:	כי חרותא	שמצדדן ומחזירן הכוכין כו' עד בכותל	חרת [1].
—	ק"ד:	ריכבא של דקלים	שורה של דקלים	רכב בפ"א.
—	ק"י.	פוטיאל	מלא שני פוטיאל דפומי משמע תרתי כו'	פט ג'.
—	ק"י:	בר קשא	ממונה על העיר	בר קשא בי"א.
—	קי"א:	גוד	כלומ' עבור זה [שאינו] רוצה ללמוד	גד ב'.
—	קמ"ו. קמ"ז. [2].			
—	קכ"ג:	במכירי כהונה כו'	שהיה לאביו אוהבים כו' ע"ש	מכר א' ע"ש ומ"ש.
—	קכ"ד.	בחפורה כו'	שהניח להם אביהם חזין [3] מ"ש	חפר א' ומ"ש [4].
—	קכ"ד:	שלחו מתם	מא"י לבבל	תם ג'.
—	קכ"ו:	בוכרא סיכלא	כלומ' בכור שוטה כו' ע"ש	סכל ב'.
—	קל"ז:	בתפוסת הבית	דממון של אביהם קודם שנחלקו	תפס.
—	קל"ט.	בשרכא	בשרכא כלומ' אדם בטל כו' עד לא מחלי ליה	שרך ג'.
—	קמ"ד.	אודייני	בור וכסויו כו' עד אנו יכולין לעשותו	אדן ב' [5].
—	קמ"ד:	נפל לאמצע	מה שמרויח כו' ע"ש כל הענין	פל ה'.
—	—	ברכת הבית ברובה	כלומ' נר לאחד נר למאה	ברך א'.
—	קמ"ו.	בייבא וסבכתא	בייבא [6] וסבכתא בקישוריה כו' ע"ש	ייבא.
—	—	תותרנית	מטומטרית שאינה מריח שום ריח	חתר ג'.
—	ק"ן:	עד תווך	אסיפ' דביתיה בקצת סוף ביתו כו' עד שהביא לו	תווך [7].
—	קנ"א:	בסילוא כו'	בנידוי	סל ד' ע"ש ומ"ש.
—	—	כבינתי	(בת) [בית] נפש	מכבניתא.
—	קנ"ב.	רכשי	כלומ' בוחות	רכש.
—	קנ"ג.	ליטבע ארביה כו'	וקללתו שתטבע ספינתו וממונו	טבא.
—	קנ"ד:	אונו	שטר מכירה	אן ד'.
—	קנ"ה.	שטר פסים, שטר אמנה	שטר פסים שפייסתני כו' שטר אמנה שמכרתי לך כו' ע"ש כל הענין	פסים.
—	—	נעשה גדול	נעשה המוכר או הנותן גדול	גדל א'.
—	קנ"ח.	בה"א נכסים בחזקתן	כלומ' העמד הנכסי' כו' ע"ש כל הענין	נכס.
—	ק"ס.	גט פשוט	שטר פשוט כו' ע"ש כל הענין הארוך	גט ע"ש ומ"ש.
—	קס"א:	צייר כוורא	מצייר דמות דג	כוור.
—	—	חרותא	כמין דקל היה מצייר	חרת.
—	—	מכותא	תורן של ספינה	מכתא ע"ש ומ"ש.
—	קס"ב:	מלאהו בקרובין	אותן ב' שיטין כו' ע"ש	מל י"ב.
—	קס"ג.	לא שרתא	שאם כתב כו' אשראי קיום בי"ד כו'	אשר א'.
—	קס"ד:	מי בקי	מי בקיע [8]	פקע ו' ע"ש ומ"ש.
—	—	עיון תפלה	שמחשב בדעתו איכוון בתפלתי כו' עש"ה	עין א'.

---

[1]) והנה הבאתי המאמר קודם לזה בפי' רגמ"ה כלומ' כמו ענפי הדקל כו' ע"ש. [2]) פי' רגמ"ה לאין לו עיין עליו ולא תהא תורה שלמה שלנו כו' הובא בע' עין א' ובע' ענה. ע"ש והנה, ולדף קי"ח: הביא רבינו בע' על א' פי' רגמ"ה למאמר עלי עין ועי' בפי' רגמ"ה שבכ"י שלפניו. [3]) בד"ס ווילנא בטעות חזיז. [4]) ועי' פי' רגמ"ה לבכורו' כ"ב: [5]) בדס רגמ"ה וא"כ דברי ה' נאמבער במאמ' הנ"ל צד 17 שרוצה להפך הגירסות אינם צדוקים. [6]) כ"ה בכ"י שלי, ובד"ס וו' ללא נכון בייבא. [7]) בדס רבני מגנצא. [8]) כ"ה לנכון בכ"י שלי ובד"ס ווילי בקי.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ח	פי' הערוך בסתם
ב"ב	קס"ו.	מעון	נשבע בבית המקדש	מעון.
—	קס"ו:	ברבעתים	ברבעתן היינו חצי דינר כסף כו' עד מפריה ורביה	רבע א' ומ"ש [1]).
—	—	קפל מלמעלה	כלו' דבר מקופל וכפול כו' עד בנד כפול	ספל בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	—	אסוכי מסכן להו	אסוכי מסכי להון לפרוטות כו' עד ולא כתב פריטי	סך ח' ע"ש ומ"ש.
—	קס"ז.	תילתא בפרדיסא	אזל כו' ומחק ב' מלמעלה כו' עד ופרדיסא	ככא ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	אמצרא	במעבד הנהר היה נסר קטן כו' ע"ש	מצר א' ע"ש ומ"ש.
—	קס"ח.	בבורה	בשדה שהיתה בורה כו' עד קמ"ל דלא	בר ג'.
—	—	כי אריא ארבא	כאריא ארבא כארי אורב	ארב ב' בפ"א.
—	—	אסמכתא	שסומך בדעתו שיכול לפורעו כו'	אסמכתא.
—	קס"ח:	טרדי ליה	היו מפצירין עליו שיכתוב להם	טרד.
—	קע"א:	מעפרא כו'	מרוב חביבות	עפר א'.
—	קע"ב.	ישלשו כו'	יכתוב כל אחד שמו כו' עד או שחור יכתוב אותו סימן	כמן א' [2]).
—	קע"ה:	חיתום שטרות	שכתב מתחת חתימת העדים ופלוני ערב	ערב ב'.
—	—	על אמונתו הלוהו	שלא על אמונתו הלוהו פי' ר' שלא על מנתו של ערב הלוהו כו' עד על מנת שאפרע ממי שארצה	מנת [3])

מסכת מנחות [4])

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ח	פי' הערוך בסתם
מנחות	מ'.	מן המתמיהין	שתמיהין עליו בני אדם כו'	תמה א'.
—	מ"א:	לקצרא	מסר גלימא עם תכלת לקצרא כו' עד חייט מיחט	קצר האחרון [5]).
—	מ"ב.	וצריך לפרודה	הפתילין היוצאין כו' עד מלמטה	ציץ ג'.
—	—	ואביק להו	והיה עונבן סמוך לכנף	בק א'.
—	מ"ב:	מן הקוצין	מאותן החוטין שיוצאין מן הבגד כו' ע"ש כל הענין	גרד ד' בפ"א.
—	מ"ג.	איפרד חזותיו	אם נפסל מראהו	אפרד.
—	מ"ג:	מה כו'	מה כלומ' מאה שואל	מה.
—	—	אספרמקי	מיני בשמים	אספרמק.

---

1) והערוך הרל"ב שני פירושי דרגמ"ה היינו לב"ב ולכריתו' ח'. 2) ובערוך השלם ח"ו ע"ג שורה 20 מלמעלה נשמט בדפוס אחר מלת סימן: ב"ב קע"ב. 3) ודע כי בפי' רגמ"ה כ"י שלי א"י על אמונתו הלוהו ועל זה פי' רגמ"ה פי' רבי (היינו רבו של רגמ"ה) על מנתו ובש"ס ווילנא דף קע"ו. נדפס בטעות פי' ר' על אמונתו וכן בפנים ולא על אמונתו הלוהו וצ"ל כמו בכ"י שלי ולא על מנתו הלוהו. ואי' בגליון הכ"י ונראה שהוא גורס מנתו ליתן של מנות" וגם זה השמיטו בעלי המגיה והיה להם על כל פנים לרמוז על הגליון בהערה—ודע מה שכתבתי בע' מנת (ערוך השלם ח"ה, קפ"א הערה 2) לי' בכ"י רגמ"ה לב"ב טעות היתה בידי ובאמת אי' וכמו שהוא בערוך בלי הזכרת רגמ"ה. 4) בכ"י אנגיליקא סי' A. 5. 18 חסר ברא"ש ופי' רגמ"ה מתחיל בדף ל"ט: בתיבות תכילתא ופסול ומפני זה אציין רק מדף מ'. והלאה. 5) וגם בערוך השלם ח"ז, קע"ח. נדפס בטעות מירוט וצ"ל מיחט.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
מנחות	נ׳:	תופיני	תופיני תאפינה כשהיא נאה כלום׳ כו׳ ע״ש כל הענין	תפינו בסדר הפוך ע״ש ומ״ש.
—	—	אינשפא כו׳	כלום׳ שניא צורתא השתא ולא הויא נאה	נשף בס״א.
—	נ״ג:	בודה	לשון מוציא כמו בדה מלבו	בד.
—	נ״ד:	באומד ובמחשבה	שנותן עיניו מצד זה של גורן כו׳ ע״ש כל הענין	אמד.
—	—	גרוגרת שבמקצוע כו׳	כלי שעושין בו הגרוגרות	מקצוע ב׳.
—	ס״ג.	מחבת צפה כו׳	אין לה בית קיבול כו׳ ע״ש כל הענין	חב ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	תפוחי הברתים	תפוחי הברתיים ענול כולו חוץ ממקום הכינוס	תפות.
—	—	בלוטי היוונים	פרי האלונים	בליוט ב׳.
—	ס״ו:	כרמל כו׳	כר מלא שמלא הרגן כו׳ עד שנתגדל כולו	כרמל.
—	—	מירוח הקדש	אע״ג דמירחו כשהוא הקדש כו׳ עד בחלה ובמעשר	מרח.
—	ס״ז.	בעלי כיסין	בני אדם עשירים כו׳ עד כדי לפטור עצמו מן המעשר	בעל.
—	ס״ח.	יום הנף	היינו יום שמניפין בו העומר יום ט״ז	נף א׳.
—	ס״ט:	רום כיזבא כו׳	רום ניזבא [1]) טפח גבוה על הארץ כו׳	עדי ע״ש ומ״ש.
—	ע׳.	דבר שזרעו כלה כו׳	כגון חמין ושעורין כו׳ ע״ש	דבר א׳.
—	ע״א.	דרדיה	בן גילו מכלל דייש זקן ממנו	דר אחרון.
—	ע״א:	במנמר	היינו כעין מנומר שאין קוצר ביחד כו׳	נמר ב׳ בי״א.
—	ע״ג:	וכל חברתה	אביזריהו	אבזר.
—	ע״ה:	תוריתא כו׳	תאוריתא דנהמא שיהא בהן מראה לחם וכו׳	תרת.
—	ע״ו.	שף, בועט	שיפה שמוללן בפיסת ידו בכלי ובעיטה שבועט בהן בידו	בעט בי״א.
—	ע״ז.	דיאנא	ג׳ זיאנא ופי׳ הפסד	זיין.
—	ע״ח.	אנתא	שמן וקרוש ענול כמין לחם כו׳	אנתא.
—	פ״ד.	אלפא לסולת	מן המובחרי׳ מכולם כו׳ עד ראש לכל האותיות	אלפא א׳.
—	פ״ה.	יוחנא	עיי׳ פירגמ״ה	יוחני [2]).
—	פ״ה:	פולמוסטוס	פולמוטוס ממונה אחד.	פלמטוס [3]).
—	—	עוזק	חופר היה מסקל משליך האבנים כו׳	עזק א׳ ע״ש ומ״ש.
—	פ״ו.	מגרגרו	ג׳ לקיטות יש בזית כו׳ ע״ש כל הענין	גרגר ב׳.
—	—	עוטנו	וזית השלישי לוקט אותן כו׳ עד ונשרו	עטן.
—	פ״ז.	חביות כדיות	חבית היינו כדיות לודיות כו׳ עד של לוד	עיי״ע כד ומ״ש.
—	פ״ז:	דבקבלה כתיב	והשיבו לחכם במשקל	טרטן.
—	צ׳.	הלח נעקר	מתוך הלח צפין הבירוצין כו׳ לפיכך הן חול	ספק אחרון.

[1]) כ״ה בכ״י שלי אבל בד״ס ווילנא בטעות רום כיזבא. [2]) בגס רש״ג. [3]) ובכ״י אשר תחת ידי (צד קי״א) כולל פירושים ומדרשים בלי שם ולפי השערתי למחבר מ כ נ ו ר א ל ד א מ א ר י (ובמאמרי אשר עוד אתי בכתובים האריכתי על טיב זה המדרש) הובא זה הספור בשם מ ע ש ה ב נ ו י א ח ד.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
מנחות	צ"ג:	הצואר	היינו הגרון	צואר.
—	צ"ד:	תיבה פרוצה	שניטל הקיר העליון [ולא נשאר כי אם התחתונה] ושתי קירות של רחבה כך כו' תב ז' [1]).	
—	צ"ה.	כמין דקרנין	כמין דוקרנין בעין קנין שמתפרדין מלמעלה דקרן.	
—	צ"ז.	אכסלגוס	בכלי עץ ששמו (אבטולגוס) [צ"ל אכסולגוס] כו' עש"ה	אכסלגס.
—	ק"ג:	קורטוב	שמיני שבשמינית הלוג	קרטב.
—	ק"ד:	חמשה מיני מינין	סולת מחבת מרחשת חלות ורקיקין	טגן.

פי' לבכורות

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
בכורות	ז':	חלי דיחמורתא	שנמצאין ברעי שלה כו' ע"ש כל הפי' הארוך	חל ו' [2]).
—	—	עור הבא כנגד פניו	שכשנולד החמור יש לו עור דק על פניו כו' ע"ש	פרש ד'.
—	ח'.	בנות שוח	תאנים חיורתא	בנות שבע.
—	ח':	אשכח דרבנאי	אשכח דרבוני מנואי כו' עד קטלי לשומרים דנואי	דרבון [3]).
—	—	רצוצא	רציצה אפרוח שמת בתוך ביצתו	רציצא.
—	ט'.	בתינדא	בתינרא בכלי בכד גדול	תגר ג'.
—	ט':	בשילקי	בירקות שלוקין כו' עד ופדאוהו	שלק.
—	י"א.	ברניא	לשון ברניא דרגיל הכא ורגיל הכא עש"ה	רניא.
—	ט"ו:	מצות עילוי	חומרא דבעי פדייה	על א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ט:	טינוף	אם הפילה דם מרחמה כו' ע"ש	טנף.
—	כ"ב.	עגול כפיקה	כלומר שתהא גמורה צורתו כו' ע"ש כל הענין	פקא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ב:	ניקודים	כלומ' יבשה חרבת נגובה בלא שום הכשר	נקד ד' בי"א השני.
—	כ"ו.	בבחירתא	מסכת עדיות	בחר.
—	כ"ח:	הלכה חמורך	הפסדת חמורך כלומ' כו' עד שהפסדת	חמר א'.
—	ל'.	במר דכנתא	דהוי מזבין תרבא במרכנתא והיה א' [4]) ע"ש עד כוליה טהור	מרכנתא [5]).
—	—	דיירא כו'	דיורא (בת) [צ"ל בר] דיורתא גר (בת) [צ"ל בר] גיורת	דייר.
—	ל':	מקבלין לכנפים	לנטילת ידים כו' עד חולין בטהרה	כנף א'.
—	ל"א.	ושוקלין מנה	בכור הואיל והנאת דמיו לבעלים כו' מנה כנגד מנה	מן ח'.
—	ל"א:	סרסיא	סרסיה שמעיה	סרס ג'.
—	ל"ג:	תורפה	מקום מגולה	תרף ב'.
—	ל"ד:	שנת קווצה	שעקר הקוצים ממנה	קץ ד'.
—	ל"ה.	החוטין	השיניים החיצונות כו' עד הוי מום	חט ד'.

---

[1]) ובערוך צ"ל בפי' רגמ"ה וכ"ה בטעות בדפס רגמ"ה. [2]) ובעלי מגיה שבד"ס ווילנא רמזו על הערוך הנ"ל אבל הניח שמה הם כי העלימו שם המחבר. [3]) בדפס רגמ"ה. [4]) ר"ל אומר וכ"ה א' בכ"י אשר ת"י (קובץ כ"י אנגיליק' דף נ"ד.) ובד"ס ווילנא פשטו בטעות א ה ד. [5]) בדפס חכמי מגנצא.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי׳ דרגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
בכורות. ל״ו.	בעל תריסין	חכמים	תרם בפ״א.
— ל״ו:	ארפסיניה	פקח רפרם לעיניו יותר	ארפס.
— ל״ז:	במילת	בשר שתחת האוזן	מל האחרון.
— —	הינדרא	במקומו קורין לכרשינא הינדרא	הנדרא.
— ל״ח.	ואין לו תוך	ואי אין לו תוך בבלי שטף כו׳ עד מקבל טומאה דאורייתא	פשט.
— —	דק	דק בלעז טיילא	דק ע״ש ומ״ש.
— —	הפוסק בסירה	סירה הוא כמו חוט שסובב השחור	סרה א׳.
— ל״ח:	תורא כו׳	שורה שחוץ מן העין שמכסה העין	תר אחרון.
— —	חלזון נחש (ועצב) [ועינב]	חלזון קורין בלע״ז לימץ עינב שיש בעינו כענבה כו׳ ע״ש	חלזון א׳ ע״ש ומ״ש ועיי״ע ענב ג׳.
— ל״ט.	מן התיומת	מן המתאימות ולפנים היינו השיניים הגדולים כו׳ ע״ש	תאם.
— מ׳.	כסול שרגלו אחת כו׳	שרגלו אחת נכנסת בתוך הכסלים כו׳ עד כדרכו	כסל א׳.
— —	רוב כו׳ שבלשונו	רוב מן הלשון שנפרד כו׳ עד למעלה	לשון א׳.
—	הא באוכמא בו׳	כלומ׳ אוכמא דעיניה כו׳ עד לאו אחריה	צר ו׳.
— —	שפיד ופרוס	דשפיד חד כשל חזיר ופרים כו׳ עד כחזיר	שפוד.
— מ׳:	עיקוב	מקום כף הירך	ערקב בי״א.
— מ״נ.	קלוט וחוטין כו׳	דחוטין דאדם לא הוי בגלוי כו׳ עד סדוקות	קלוט ע״ש ומ״ש.
— מ״נ:	כילון	הבילון [1]) לאבלא דדנא כו׳ ע״ש	בלן ב׳.
— —	לפתא	לפתם שדומה ראשו ללפת כו׳	לפת.
— —	למקבן	מקבא דדמי ראשיה למקבא כו׳ עד והיינו מקבא	מקב.
— —	שקוט	שראשו בולט הרבה לפניו כו׳ עד בין כתפיו	שקט ועיי״ע פס י׳.
— —	קרקורא כו׳	היינו תלתול בעלמא	קדקד.
— —	הזבלגנין	א״ד שיש לפלוף בעינו וא״ד שיוצא רירו	זבלגן.
— —	אין לו גבינין	גבות עינים כו׳ עד ותלויות על עיניו	חרם ו׳ ע״ש ומ״ש.
— —	סולד	שנכוץ ראש חוטמו למעלה	כלד.
— —	בולם	שסתומין נקבי חוטמיו	בלם.
— מ״ד.	סני שמש	שאינו יכול להסתכל בשמשו	סך ו׳.
— —	חדא מריון	היינו שעינו אחת בריאה כו׳ עד שעיניהם משונות	זגדום.
— —	צירניות	שעגול אותו מקום שהעין מונח בו	צרן.
— —	דולפות	דולפות יותר מדומעות טורדות שדולפות בלא הפסק כו׳ עד בטורח גדול	דלף, טרד.
— —	זויר כו׳	זיוור דמזוורן עיניה מנומרין [2]) עיניו	זוור.
— —	דנפישין זיפי	והתימין שתמו זיפין דלית ביה ריסי עינים כלל	תמן ב׳.

[1]) או יש לקרות הכילון כבכ״י שלי. [2]) בש״ס ווילנא בטעות מטמרין.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בפתם
בכורות	מ"ד.	מבלבליתא	שמבולבל לבן בשחור	ברבל.
—	—	דומות לספוג	מקובצות ביחד	צמח ג'.
—	—	נדיא חזיזא	שאזניו תלויות לו למטה	צמח ג'.
—	—	ינור	ינור במגרה	גר ג'.
—	מ"ד:	רוב בן נפלים	מאי ניהו נאלא פי' רוח שטות	נאלא.
—	—	בן הנפלים	בן נפלים רוח שידה שנעה	בן הנפל.
—	—	המאושכן ובעל נבר	המשוכן ובעל גרב משוכן בביצים כו' עד בגיד שארוך ביותר	בעל, גרב, קק ג'.
—	—	נימוחו, רוח באשכיו, חשוכין	נמרחו אשכיו נימוחו ביציו כו' עד שחור כבושי	אשך.
—	—	מקיש כו'	שכשהוא הולך קרסוליו או ארכבותיו נושקות כו' עד בגמרא	קש א'.
—	מ"ה:	סומקא גיחיא	אדום ביותר	נחר א'.
—	—	באריכא שמיטה סניא	ארוך ודק כו' וסנוי הוא לראות	שמט ב'.
—	—	טפיח	כלי חרש שחור	טפיח.
—	מ"ט:	איסתרא פרסיא	איסתירא סורסיא סלע של אותו מקום כו' ס"א סורסיא כלומ' כו' עד כל סחורא	אסתרא.
—	נ'.	דינרא הדריינא	דינר הדריאנא דינר זהב של מטבע הדרינוס כו' ע"ש	הדריינא.
—	—	שייפא	(היכן) [צ"ל איקן] שלו שהוא כמשופשף מיושן	הדריינא ע"ש ומ"ש.
—	נ"א.	משאוי הדרך	שצריך להעלותו לירושלם כו' עד אין פודין	דרכון.
—	—	כסף סנים	כסף סנים מעורבב בשאר מתכות	סג ו'.
—	נ"ב:	חפורה, שלפופי	כנון חפורה חזין [1]) כלומ' כו' עש"ה [2])	חפר א'.
—	נ"ה.	אבטליאות	אבלטאות ברכים גדולים כו' עד הני להני	אבטליות.
—	נ"ה:	מכיפיה מתברך	מגדותיו הוא מתברך כו' אלא מכיפיה	כף ב' ומ"ש [3]).
—	נ"ז:	נעלסה	וגרסינן במנחו' נושא עולה ונתחטא כלומר עש"ה	נשא ב' [4]).
—	נ"ח.	חוץ מן הקרח הזה	היינו ר"ע דריב"ק היינו בנו של ר"ע כו'	קרח ע"ש ומ"ש.
—	ס'.	קינמרן	קינטרין שמונה מאה ונוטל י' ממאה כו'	קונטרס.

פי' לערכין

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בפתם
ערכין	ז':	פאה נכרית	שער של אשה אחרת כו'	פאה א'.
—	ח':	אילמלא צדקתך	אילמלא צדקתך שהיא גדולה כהררי אל ע"ש כל הפי' הארוך	כבש ד'.
—	י':	מגריפה	כלי שבו חתין את האפר מן המזבח	גמד.
—	י"ב.	שלשה גליות גלו	גלות יהויכין בשבע לכיבוש יהויקים כו' עש"ה	גל ז'.

[1]) בד"ס ווילנא בטעות חזיז. [2]) ועיי' פי' רגמ"ה לב"ב קכ"ד. [3]) הובא בד"ס דכינו גרסס. [4]) ובערוך השלם שא ב' ע"ש ומ"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
ערכין	י״ג:	תבלין בנעימה	כלומ׳ לפי שקול הילדים הוא דק כו׳ עד את המאכל	תבל.
—	—	כי נבל	באותו נבל שמכוסה בעור הכרם קרי ליה נבל	נבל א׳ בי״מ.
—	—	וסועדי הלויים	וסוערי [1]) הלוים מסייעי כו׳ עד צעירי הלויים	צעיר.
—	—	סבסטי	סביסטי שבאותו מקום שהן מעולות הרבה סווסט.	
—	י״ד:	משיפולא	שוליו מסביבות שרשיו ולמטה עד תהום שפל.	
—	ט״ו:	וחזרתי לאחורי	כלומ׳ כשהייתי אומ׳ דבר כו׳ עד בלשון הרע	לא א׳.
—	ט״ז:	מעשה פטיט	פיטפט והשמיע קילו בלה״ר כו׳ עד בכל שעה	פט ג׳.
—	—	אכסנאי	אם ישנה אכסניא שלו יאמרו מכוער הוא כו׳ ע״ש	אכסניא.
—	י״ט:	עד ארעא נחית	ואין בו פיסוק עד סוף העקב.	אסתוורא.
—	כ״ב.	צררי אתפסיה	אתפסיה הלוה למלוה קודם מיתתו שיתפרע חובו מהן	צר ב׳.
—	כ״ד.	שלא ישהא מרגלית לקלים	כלומ׳ אם העריך את עצמו כו׳ ת״ל ביום ההוא	קל א׳.
—	כ״ח.	בדיסתורין	שיכול ליקח שדות של אחרים באריסות	דסטורין.
—	ל׳:	כבן עזאי	שכשם שהוא היה חכם גדול כו׳ ע״ש	בן עזאי.
—	—	אבקה של שביעית	אבקה כמו ריח איסור שביעית בלומ׳ כו׳ ע״ש	אבק א׳.
—	ל״א:	ולימא ליה אנא קדים שחין כו׳	ולימא ליה זה שקנה בט״ו באדר ראשון כו׳ לא נגמרה שנתך [2]) כו׳ ע״ש	שחן א׳.
—	ל״ב.	ולא שור איגר	חומה של גגות	איגר בפי׳ ראשון.
—	ל״ג.	קדושה ראשונה	שקדשה יהושע קידשה לשעתה כו׳ ע״ש כל הענין	קדש א׳.

פי׳ לתמורה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ רגמ״ה	פי׳ הערוך בסתם
תמורה	ד׳.	מלאתך אילו הביכורים	שנוטלי׳ מן המלאה בלומ׳ בתחילה כו׳ עם הטבל של תרומה	מל י״ב.
—	י״ב.	אין המחומץ מחמץ	אין המחומץ של שאור מחמץ כו׳ עד דהיינו איסור	קף ד׳.
—	י״ב:	מטהרת ברביה כו׳	אם לא יהיו רובן של שאובין כו׳ עד דרך אותו צינור	רב א׳.
—	ט״ז.	כועס על אשתו	שנדמית לו אשתו כעורה	עכסה.
—	—	הנה הולך לנסיסי כו׳	בר סיסי לשאול זעף לקבר כמו כו׳ עש״ה ברסיסי ועיי״ע בנס ומ״ש.	

---

[1]) כ״ה בכ״י שלי ובש״ס ווילנא כועדי. [2]) בש״ס ווילנא שנתפס.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
—	י"ח.	ממורגייהו	כלומ' שאפי' אם נכנסו מעצמן על הגורן כו' ע"ש	מרג ב' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג:	וזהב לכפורת	לצורך בדק הבית לכלים המצופים זהב (לשון מורי הגאון).	כפר י'.
—	כ"ח:	בית גליא	כלומ' גלוייה ומפורסמת לכל קורין אותו בית גליא כו'	בית גליא בפי' הראשון.
—	ל':	הריקועין	שאין מביאין מאתנן אפי' אחרי בית הכפרת כו' ע"ש	רקע ד'.
—	ל"א.	אין פודין קדשים כו'	ואכלת בשר ולא חלב דאסור לחלב בקדשים כו' ע"ש	פד א'.
—	ל"ב.	לקדושה	מקדושה קלה לקדושה חמורה בגון כו' עיי' פי' הארוך	על א' ע"ש ומ"ש.
—	ל"ד.	ליבטל שק ברובא כו'	וניבטל האי שער בשק ברובה כו' עד ידלק	צפור ב'.

פי' לכריתות

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
כריתות	ב'.	המגדף ובדף ז': גרפת את הקערה	כגון גודף קערה וחיסר מן הקערה כו' ע"ש [1]	גדף א'.
—	ג':	אבינכיהון	בכונכיהון כל א' שנה במסכתא כו' עד לרב ביבי	כן א' ע"ש ומ"ש.
—	ג':	הקשות זרעותיו	שמקיש זרועותיו זה בזה	קש א'.
—	—	כמקטיר לשד	דהקטרה היינו מעשה רבה ע"ש כל הפי' הארוך	חבר ג'.
—	ד':	כל חלב וכל דם	לכדתיא דאמ' מר חלב מיוחד כו' ע"ש כל הפי' הארוך	דם ג'.
—	ה'.	כתב בד כו'	בד בבד מתקל במתקל כו' עד הכרע לכל שקל	בד ב'.
—	ו'.	צפורן	הצפורן זו שחלת כו' עד וטרופא	צפורן א'.
—	—	קציעה	זהו קדה	קצע ג' ועיי"ע נטף א'.
—	—	כיפת הירדן	בושם שגדל כו' עד והוא עמברא בלעז	כפת א'.
—	—	שרף הנוטף	הצרי שהוא נוטף ולמה נקרא נטף כו' עד בלעז שפיקו	נטף א'.
—	ו':	בזורה	מפוזרה	בזר.
—	ז':	מלא גנינים	גננים גוונים בלא צורה	גנן ב'.
—	ח'.	ברבעתים	בלשונם ובלשון הברייתא קורין לחצי דינר ריבוע [2]	רבע א'.
—	י':	דלי דלות	היינו עשירית האיפה כו' ע"ש	דל ד' ועיי"ע פרט ג'.
—	י"ג.	בתקיפה אחת	במציצה אחת בכח ולא הניח טפה מלוכלכת שינק הכל	תקב.
—	כ"ב.	מישרף	משריף שואב הלב מדם הבהמה כו' ע"ש	שרף א'.

---

[1]) בכ"י שלי צד קע"ד א' גודף ובש"ס ווילנ' בטעות גורף קערה. [2]) ועיי' פי' רגמ"ה לב"ב קס"ו:

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
כריתות	כ"ד.	כיון שבא הרג	שבא הרוג שהיה אומ' שהורגו השור בא ברגל	הרג.
—	—	לברר עון	לגרר עון	בר ב' בפ"א.
—	כ"ח:	דשקליה כו' למטרפסיה	דינו הרים	מטפרסא בפי' ראשון.

פי' למעילה

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
מעילה	ב'.	קדשי קדשים כו'	אעפ"י שדיני' לשחום בצפון כו'	מעל א'.
—	ט'.	אפר תפוח	היינו לאחר שהרים תרומת הדשן כו' עד לאחר תרומת הדשן	תפוח.
—	י"ב:	בלא פרש	שלא יהא לה קצת פרש בבטנה כו' ע"ש	פרש ד'.
—	י"ג.	הרש קלעילין	מלעין מין קטנית הן	קלעילן [1].
—	י"ז.	רביעית דם שהגים	שניער או שהפך בו כו' עד דלא מטמא באהל	נס ה'.
—	י"ז:	בן תמליון	שד הוא שקורין טימון	בן תמליון ע"ש ומ"ש.
—	—	ביקתא	מחד בית	בקת.
—	י"ח.	לנוולא	שכן עומד לטולא כו' ע"ש עד בשומן התאנים	טל ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	ומלמלא	בלבוש שלובש כו' ומלמלי בגד של פשתן כו' עד לזמן מרובה	מל האחרון ע"ש ומ"ש.
—	כ"א:	בבכני	במרה	בן ג'.

פי' לתמיד

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
תמיד	כ"ה:	בית אבטינס	לשכה שמפטמין בו הקטורת	אבטינס.
—	כ"ו:	דוי להכא כו'	ישב באחר ויראה כנגדו באחר	דו א'.
—	כ"ז: [2]	חשיך תקין כו'	כלומ' למוד עצמך שֶׁתְּהא רגיל כו' עד ולא תצטרך להתרחק	חשך.
—	ל'.	ושייפו להו בחלבא כו'	ומושחין אותו בחלב כו' עד למושכן ביחד בנשר	שרטון.
—	—	ואת האליתא	עצים קטנים שמסיקין מהן את הגדולים	אליתא.
—	ל':	יורד באמת השחי	כלומ' שתי פתחי' היה כו' עד פותח לאלתר	כוון וע' שחי ע"ש ומ"ש.
—	ל"ב.	יחיה את עצמו	על דברי תורה כו' עד מקצרין ימיו	חי.

פי' לחולין

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
חולין	ד'.	דקוריא של צפרים	קישור של עופות שחוטין	דקר ב'.
—	—	דמסמס	מסמוסי כלומ' שמלכלכו בטיט כו' עד אין מכיר בסימן	מסמס.

---

[1]) בשם פי' מגנצא. [2]) כ"ז: הניקוד להעיר עיי' מ"ש בפ"א שעיר באות חשך.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רגמ"ה	פי' הערוך בסתם
חולין	ז'.	אין מזחיחין	אין מזהיהין לשון גסות	זח.
—	ט"ז.	אאופתא	כמו סדוקה שבעץ שדומה היא כמו (זו) [צ"ל וו] כלומ' ביקוע	וו בפ"א.
—	ט"ז:	בסימונא	בסימניתא [1]) דאגמא כלומ' כו'	סמניא בפ"א [2]).
—	—	בדבר שהאור שולט	אינו אומר בדבר שהאור שורף כו' ע"ש	שן ע"ש ומ"ש.
—	י"ט.	לא חילק כו' ולא בילק כו' כלומ' מה דאמרת כו' עד דבר המתקלקל חלק האחרין [3])		
—	י"ט:	מן הצואר	זה הצואר אחריו כנגד הגרון	צואר.
—	ל':	העשויה בקולמוס	שחותך הסופר באלכסון כו'	קלמוס בפ"א.
—	ל"ב.	בדי ביקור	כלומר הסכין	בקר א'.
—	ל"ו.	צריד	יבש שאינו בלול בשמן	צרד א'.
—	ל"ז:	כוס כוס	זו היא מסוכנת שאמ' כוס כוס מהרה שמיד תמות	כס ח'.
—	—	בקעיות	כלומ' אפי' אוכלת חתיכות של עץ	בקע.
—	מ'.	לגדא	לשד של הר	גד א'.
—	מ"ד.	עד כדי שישעיר	עד מקום שישעיר כו' עד דכווץ	שער ב' באות סמ"ך.
—	מ"ז.	בדיותא	כי דיותא כמו דיו	דיו הראשון.
—	מ"ט.	מורנא	תולעת שמשתכח בריאה לאחר שחיטה	מראנא.
—	נ'.	חלחולת	כרכשתא	חל י"ב:
—	נ':	סניא דיבי	שניא דיבא ששונאי' אותו הזאבים כו' ל"א עד לשון זיבה	סן א'.
—	—	שאין בו מילת	זה דבר שמגרדין עד שמרתיחין אותו	מל י"ד.
—	—	קשייתא בציפא כו'	כלומ' בדעיילן תלת קשייתא ע"ש כל הענין	צפא א' ע"ש ומ"ש.
—	נ"א:	ביזרי	ביזרי חיישינן כלומ' אם יש לו גבעולין	בזר א'.
—	—	נהילא	נהילא חיישינן שעשויה ככברה ודאי לא משריק	נהל.
—	נ"ב.	גיסטרא	כלומ' צלע מכאן זה כנגד זה דגיסטרא היא גסטר א'.	
—	—	נחבסה	נשברה	חבס.
—	נ"ד.	מכפא כו'	מן הראש ועד הירך	כף א'.
—	נ"ד:	קרקרותיהן	קרקעותיהן אילו השוליים	קרקר נ'.
—	נ"ז:	של טרסיים	כלומ' מוציאי הנחושת כו' עד וגידלה כנפים	טרס א'.
—	נ"ח:	הני תמרי דכדא	כלומ' הני תמרי דהתליעו בכד כו' ע"ש כל הענין	כד.
—	—	הירדופני	סם המות דבהמה	הרדף.
—	נ"ט.	כרוכות	כלומ' סדק על סדק כו' עד עגולות	הדר ב'.
—	—	מביא כו'	צבי של אותו היער ששמו עילאי	מגרס.
—	ס'.	בצביונם נבראו	כלומ' הקב"ה שאל להם רצונכם שאברא אתכם	צבא בפ"א.

---

[1]) כ"ה בכ"י שלי ובד"ס ווילנא בסימונא. [2]) עיי' ח"ו, ע"ש וזה הע' נסמן בס' כוכב ויש למחקו כי זה הע' שייך לרבינו ולא לו. [3]) בד"ס רבינו גרסה.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
חולין	ס'.	כספרי מירום	לי' בספרינו ואי' בפי' רגמ"ה כסיפרי מירם מין (חיה) [צ"ל היה] ושמו מירם [1]	מרם ע"ש ומ"ש.
—	ס"ה:	ואין לו גבחת	פי' [2]) גבחת גבהות בשדרה שלו כו' עד ויש לו זנב	גבח ב'.
—	ס"ז:	קוקיאני	קוקאני תולעי הראש	קקני.
—	ע':	מהלכי כפים כו'	כלומ' עובד טמא כו' עד טמאתי לך	כף א'.
—	ע"ב:	טומאת בית הסתרים	כלומ' דאין חלוקין כשאר טמאות כו'	סתר א'.
—	ע"ה:	משהא הוי שהי	מישהא הוי שהי ליה ר"ל לר"י כו' נפיק רב אסי	שה א'.
—	—	אף בחול שואלו	דשואלו לע"ה שקנתה ממנו הדמאי כו' ע"ש	דמאי.
—	ע"ו:	בטרי	ד' אצבעות	בטר.
—	פ'.	עיזי דבאלא	עיזי דבלא יער ששמו בלא	באלא.
—	פ"ד.	לפסו	לשון אלפסו	לפס.
—	פ"ד:	לישמטו כו'	לישממוה לאמוריה לשון אמורא כו' עד שאמר הדבר	אמר ו'.
—	פ"ה:	נפל ליה יניבא	כלומר הפשטן היה במשרה בתוך המים כו'	בביתא.
—	צ"ב:	ממרטט ליה	כלומ' מחטט אחריו וחותכו יפה	מרט ב' ע"ש ומ"ש.
—	ק"א:	שמדא	וגזרו שלא יקיימו יוה"כ ואותה שנה עשו יוה"כ שבת וכו'	שמ' בפ"א.
—	ק"ב:	קלניתא	דעצמותיה גסות ובשר מעט	קלניתא.
—	ק"ז.	קפדיתו אמנה כו'	כלומ' דאי נקב בכונס משקה כו' עד שיהא בו רביעית	קפד ב'.
—	ק"ז:	תרי גברי רברבי	כלומ' דסבורין אתן דרב אביל בלא נ"י כו'	בל ג'.
—	—	שבתא	שבתא (?) רוח רעה שלא נטל ידיו שחרית כו'	שבתא [3]).
—	קי"א [4]).	רב בר שבא כו'	גמעוהו לשבא כלומ' אכלוה בעל ברחו	גם ד' בפ"א.
—	קי"ג.	הדרא דכנתא	אלו הדקין אבל כנתא עצמו ששמו אינטריליו בלעז כו' עש"ה	הדר נ' [5]).
—	קי"ט:	הכא נמי בנימא	ה"נ בשדרה ובשל שומר כלומ' כו' עש"ה	שדר האחרון.
—	קכ"א:	שמדא הוה	כלומ' היכא פליגי ר"ע ור"י כו' עש"ה	שמד בפ"א.

---

[1]) ובד"ס ווילנא הסגירו זה המאמר מפני שלא מצאוהו בגמ' שלנו. [2]) בגליון לצד ס"ו. [3]) בד"ס הלכות גדולות. [4]) קי"א, איזורו כו' עיי' פי' רגמ"ה שם ועיי' המיוחס לרש"י למ"ק י"ד. [5]) בד"ס חכמי מגנצא.

סך הכל שרבינו בעל הערוך השתמש בפירושי דרגמ"ה לפי כ"י שלפנינו בלי הזכרה שמו עולה למנין **חמש מאות וששים וחמשה.**

* *

*

אחי"ה בהדפיסי מבוא לחלק ראשון זה רבות בשנים אמרתי בלבי שמשפט החרוץ על ידי ר"ת (בספר הישר סי' תקכ"ה) ש כ ל פי' הערוך נערכין על פי ר"ח ז"ל הוא כעין גוזמא והסכמתי למ"ש הרב נורצי (במנחת שי וישב על פסוק והיא מוצאת) כי רק ר ו ב פירושיו של ערוך הם כפירושי ר"ח ז"ל אבל אז לא היו מונחין לפני פירושי דר"ח מקובין כ"י אנגייליקא (בוואטיקאן ושם נסמן בסי' A. 10. 2 נעתק בשבילי ע"י הרב החכם רמי"י מקאפוּאה עיי' לעיל צד VIII) והפירושים לשאר מסכתות אשר נדפסו עתה בש"ס ווילנא ועתה הנם הלם ראיתי אחרי רואי בפירושי דר"ח נוכחתי כי ר"ת דן דין אמת. ורבינו נתן הביא פירושיו לכמה מסכתות והזכירו בשם מ א ה ו ש ש י ם ו ש ש פ ע מ י ם [2], וכמה מאות פעמים היה הערוך משתמש בפי' ר"ח ב ל י הזכרת שמו תמצא בסוף זה הפרק אחרי שהדלקתי להנאתך נר בוצינא קדישא זה. וטרם אניש למלאכה עצומה זאת עוד ראיתי להקדים כי מלבד פירושים הנדפסים עתה בש"ס ווילנא הבאתי מבעלי תוספות הרשב"ם הרא"ש האו"ז שט"מ והיד' הרשב"א ושאר מקומות אשר שם הובא פי' ר"ח ואשר הם נערכו בערוך ב ס ת ם והשלמתי ג"כ דפי המסכתות לב"ק וב"מ עם פירושי ר"ח אשר נעדרים בש"ס ווילנא. וגם פה אבקש החוקר לעיין בספרי הערוך השלם אשר שם לרוב הערותי על פירושי דר"ח עד שידי הקלושה מגעת. ועתי באתי לשלם נדר שנדרתי בע' זמר (ח"ג, רצ"ט הערה 7) ולסדר כ ל ה ע ר כ י ם אשר בפירושם נמשך רבינו נתן אחר פי' ר"ח ואף כי לא הזכירו בשם, ואף אם ארבעה וחמש פעמים היה חולק על פירושו [3]) בכל זאת ידוע כי רוב מנין ורוב בנין הערוך הוטבע ביסוד פי' דר"ח ומקויים ברבינו נתן מה שדרשו ז"ל (ביבמות צ"ו סע"ב) וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש ס ת ם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף רבינו נתן יושב ודורש סתם והכל יודעין כי תורת ר"ח ופירושיו היה מעתיק.

והנני אעביר כל טוב יגיעותי על פניך ואקרא מסכת ודף ואכתוב עליו לר"ח ופירושיו ובצדו אשים הערוך לר"נ ואקרוב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידך, ובזה החזרתי עטרת תורת ר"ח על ישנה וברכת אובד עלי תבא ועשיתי לך מטעמים בעבור תברכך נפשי בטרם אמות.

פי' לברכות

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
ברכות ה':	טורפין לו תפלתו בפניו	פי' ר"ח הובא בתש' הגאוני' (דפ' ליק סי' קי"ג) ע"ש	טרף ב' ע"ש ומ"ש [4].
— ח':	רב ביבי בר אביי סבר כו'	— — באו"ז ה' ק"ש סי' י"ב ובהג' מיימ' סוף הלכות תפלה סי' ש' קצת בע"א ע"ש	כל ה' ע"ש ומ"ש [5].
– י"ג.	בקורא להגיה כו'	— — באו"ז הנ"ל סי' ל"א ע"ש	גה ע"ש ומ"ש [6].

---

[1]) בע' נר ד' הזכירו הערוך בשם אביו ח ו ש י א ל ז"ל (כפי כ"י וי"ו ולי"ד) עיי' הערוך השלם ח"ג, קפ"ו: הערה 6.
[2]) וראיתי נכון להעיר כי בצד XIV של מבוא נמנו הערכים אשר שם הזכיר רבינו את ר"ח ז"ל בשם וקצת ערכים נשמטו בדפוס ואלה המה: אהר ע' זק א' נ"ל זר א' כפי נ' כ"י ערוך פאריז וס"ב ואחר ע' אן ב' נשמטה שורה שלמה וצ"ל: ערך אנדיסקי לפי נ' כ"י ודפ"ר, ועיי' עוד ע' אכטיסים, אסקונדרי, אפתא א', ביני, בטרי, בלט, בקע ב'. נא ותחוב ותמצא בערוך דוגמאות שהבאתי כאן כי מנין המקומות שהערוך פורש בשם ר"ח והשתמש בפירושיו עולה למספר קכ"ו. [3]) עיי"ע סלת, סמד ועיי"ה מ"ש בע' מלתחה עפ"י כ"י ערוך ובפ"א בע' שלתן ועוד במבוא ח"א XIII ועוד עיי"ע אכתא, ובהיכן הביא רבינו נתן סיוע לפי' ר"ח בע' אובא עמ"א ע"ש.—אבל סוף דברי רבינו בע' הלקט ב': "ודברים אלו מסברא דילן אינון ולא מפי שמועה" הם המה דברי רה"ג עיי"ע הלקט ומ"ש, ועפ"י זה יש לתקן מ"ש במבוא צד XIII. [4]) ח"ד ג': [5]) ה"ד, רכ"ז: [6]) ה"ג, ר"כ:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח		פי׳ הערוך בסתם
ברכות	י״ג:	פרקדן כו׳	פי׳ ר״ח הובא באו״ז שם סי׳ ל״ו ע״ש.		פרקד ע״ש ומ״ש [1].
—	י״ד.	עד רביעתא	—	— בראשונים ע״ש.	רב ע״ש ומ״ש [2].
—	כ״ד:	לא יניח ידו על סנטירו	—	— באו״ז ה׳ תפלה סי׳ צ״ח וסי׳ ק׳ ע״ש.	סנטר א׳ ע״ש ומ״ש [3].
—	כ״ה.	(סב:) עמוד החוזר	—	— באו״ז ה׳ טהרות ק״ש ותפלה סי׳ קל״ז ע״ש.	הדרקון ע״ש ומ״ש [4].
—	כ״ח:	עד שיתפקקו כל חוליות כו׳	—	— באו״ז ה׳ תפלה סי׳ צ״ב ע״ש.	פק ב׳ ע״ש ומ״ש [5].
—	—	כיון שנענע ראשו כו׳	—	— באו״ז ה׳ תפלה שם.	נע ב׳ ע״ש ומ״ש [6].
—	כ״ט.	מעין כל ברכה כו׳	—	— באו״ז שם סי׳ צ׳ ע״ש.	עין ע״ש ומ״ש [7].
—	ל׳:	כדי שתתחונן דעתו	—	— בת׳ הגאוני׳ דפ׳ ליק סי׳ קי״א ע״ש.	חל ז׳ ע״ש ומ״ש [8].
—	ל״ד:	כי נפלו על אפייהו כו׳	—	— באו״ז הל׳ תפלה סי׳ צ״ג ועיי׳ פי׳ ר״ח למגלה כ״ב:	צל ד׳ ע״ש ומ״ש [9].
—	ל״ו.	(מ׳:) ועל הזמית	—	— באו״ז ה׳ סעודה סי׳ קע״ה ע״ש.	זמית ע״ש ומ״ש [10].
—	ל״ז:	טרוקנין	—	— באו״ז ה׳ חלה סי׳ רט״ו ע״ש.	טרקנין ע״ש ומ״ש [11].
—	—	טריתא	—	— באו״ז ה׳ חלה שם ע״ש.	טרת ב׳ ע״ש ומ״ש [12].
—	ל״ט.	פת הצנומה	—	— באו״ז הל׳ ברכת המוציא סי׳ קמ״ב ע״ש.	צנם ב׳ בפי׳ הראשון [13].
—	מ׳.	גביל לתורי	—	— באו״ז ה׳ ברכת המוציא סי׳ קמ״א ע״ש.	בשש ע״ש ומ״ש [14].
—	מ׳:	בושלי כומרא	—	— בתוספ׳ רי״ח ותוס׳ הראש ע״ש.	כמר א׳ ע״ש ומ״ש [15].
—	מ״א:	דברים הבאים מחמת הסעוד׳	—	— באו״ז ה׳ סעודה סי׳ קנ״ד ע״ש.	דבר א׳ ע״ש ומ״ש [16].
—	מ״ב.	היין של אחר המזון	—	— באו״ז ה׳ סעודה סי׳ קנ״ו ע״ש.	ברך א׳ ע״ש ומ״ש [17].
—	—	ברך על הפרפרת	—	— באו״ז שם סי׳ קנ״ט ע״ש.	פרפרת ע״ש ומ״ש [18].
—	—	ר״ב אכל כו׳	—	— באו״ז ה׳ ברכ׳ המוציא סי׳ קמ״ט ע״ש.	בעך ע״ש ומ״ש [19].
—	מ״ב:	הסבו	—	— באו״ז שם סי׳ ק״נ ובראא״ש ותוספ׳ הרא״ש ושט״מ.	סב ה׳ ע״ש ומ״ש [20].
—	מ״נ.	האי כשרתא כו׳	—	— בתוס׳ רי״ח ובשאר מקומות.	כשר א׳ ע״ש ומ״ש [21].
—	מ״ד.	ספלי־טרית	—	— באו״ז ה״ס סי׳ קס״א ובשאר מקומות.	ספל ע״ש ומ״ש [22].
—	מ״ז:	פורח כו׳	—	— באו״ז ה״ס סי׳ קצ״ו ובשאר מקומות.	פרח ד׳ ע״ש ומ״ש [23].

---

1) ח״ו, תמ״ז: 2) ח״ז, רמ״ז. 3) ח״ו, פ״ו. 4) ח״ג, ק״ל. ובע׳ ירק ח״ד, קס״ב הערה 2. 5) ח״ז, שמ״ה: 6) ח״ה, שכ״ו: 7) ח״ו, קל״ג. 8) ח״ג, שפ״ז: 9) ח״ז, ט״ז: 10) ח״ג, ש״א: 11) ח״ד, ל״ז. 12) ח״ד, ל״ט: 13) ח״ז, כ״ח: ע״ש ג״כ האו״ז בסי׳ קמ״ז. 14) ח״ב ר״ט. 15) ח״ד, ר״כ בהערה 5. 16) ח״ג, ט׳ בהערה 1. 17) ח״ב, קל״א. בהערה 9. 18) ח״ו, תמ״ב. 19) ח״ד, רפ״א: ובהערות. 20) ח״ו, ה׳: 21) ח״ד, שכ״ג. 22) ח״ו, ק״ג. 23) ח״ו, ת״כ: בזה ר״ה ועוד הביא הערוך את ר״ח בפי׳ מסכת ברכות לדף י״ג: בע׳ בר פחתי; י״ט. בע׳ אחר א׳ וע׳ דנס; כ׳. בע׳ על א׳ ובע׳ שב ב׳; כ״ז: בע׳ קבע א׳; כ״ח. בע׳ פחס; מ״ה סע״ב בע׳ גנד׳; כ״ח. בע׳ כנגי; כ״ט. בע׳ אובא טמיא — ולכל אלה יש פי׳ אחרון (מו״א) הביאו בע׳ תכלת.

למסכת שבת [1]

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רגמ"ח	פי' הערוך בסתם
שבת	ג':	הדביק פת בתנור	כיון שאינה מלאכה כו' וקבלנו מרבותינו כו' ע"ש כל הענין	רר ד' [2].
—	ה'.	בשוחני	כפוף וכו' ע"ש	שח ג'.
—	ה':	לפוש פטור	כגון שיגע במשא כו' ע"ש	פש א' ע"ש ומ"ש.
—	—	סטיו	אצטבא ע"ש	סטיו בפי' ראשון.
—	ו'.	חיפופי	אבנים יוצאות מן הקיר	חף ה' ע"ש ומ"ש.
—	ו':	הבקעה	בימות החמה כו' בימות הגשמים שמלאכה מים כו'	בקע א' בפי' ראשון.
—	ז'.	ותופסת עד י'	עד י' הויא כרמלית כו'	תפס.
—	ט'.	דרך עליו כו'	שהעבירו על עצמו כו'	דרך א'.
—	ט':	בתספורת בן אלעשה	כלומר שתהיה הראש מכוסה בשיער כזר כו'	לוליינית [3].
—	ט"ו:	אנושא	גוש עפר	גש א'.
—	ט"ז:	דרצפינהו מרצף	כגון שפוד שנרצף כו'	רצף בפי' ראשון.
—	י"ז.	משום הנושכות כו'	כגון שיש לקופות הללו אוגנין כו'	שך ב'.
—	י"ט.	הא דקביע בי דואר כו'	פי' איש ידוע כו'	דוור בפ"א.
—	י"ט:	שמן של בדדין	פי' ברכי רזוני כו'	בד א' [4].
—	כ':	זאזא	פי' נזותא יבש דרומני	זאזא בי"א הראשון.
—	—	עמרניתא	(ערמניתא) [צ"ל עמרניתא] דביני ביני כו'	עמר א'.
—	כ"א:	והמהדרין	מהדרי מצות	הדר א'.
—	כ"ה.	ושלקה ביד כהן	כגון שהחזיק הכהן כו'	לק א' (בסוף הערך).
—	כ"ט.	בארמיאתא	שגרעיניהן רכים כו'	ארם.
—	ל'.	באישא	פי' שכיב מרע	באש.
—	ל"א.	קב חומטון	חול מערבין בתבואה	חמש ב' בי"א.
—	ל"ב.	בחד מחטרא	חד מחבטא	עיי"ע פש ב' ומ"ש בהערה.
—	—	רעיא חגרא כו'	רועה פסח שאין יכול לרוץ כו'	בב בפי' הראשון.
—	—	דבקי מיתה	כלומ' דבקה בה מיתה כו'	בדק א'.
—	ל"ה:	אדאני	אדוני פי' ירקות השדה כו'	הרני ב"ש שנורסין.
—	ל"ז:	ותבשיל שלא בישל כל צרכו	פי' [5]) נמצא האסור שני פעמים כו'	חי א'.
—	מ':	יד סולדת בו	(פירוש) [צ"ל בירוש'] שהיד שולטת בו סלר ע"ש ומ"ש.	
—	מ"א.	כנגד פניו	כנגד פניו של מטה כו'	פן ג'.
—	—	מוליאר	והוא של חרס	מולייר.
—	—	אנטיכי	ושל נחשת הוא	מולייר.
—	מ"ב.	במלאכה כו' ס"ל כר' יהודה	מיהו דבר שיש בו היזק לרבים כו'	דבר א' [6].
—	מ"ו.	דאית בה חידקי	שהן כעין חוליות כו'	חרק ב'.
—	מ"ז.	קרן ענולה	פי' [7]) אילו הן כלי שיר כו'	קרן א' [8].
—	מ"ז:	מוכין	פי' [9]) מוכין סמרטוטין	מך ד' בפ"א.
—	מ"ח.	פרונקא	מטלית	פרנקא ע"ש ומ"ש.

[1]) נדפס בש"ס ווילנא ופעמים פי' ר"ח בסיומו ארוך כמשך לדף הבא או ג"כ לדפים הבאים ואני יגעתי למצוא המקום ואציינו למען ירוץ הקורא בו. [2]) בש"ס ר"ח ז"ל עיי"ש. [3]) וש"ס הגי' כיו"ד. [4]) בסוף הערך. [5]) בש"ס ווילנא בדף ל"ט: [6]) ועיי' בתי' הרשב"א ד"ה נחלת של מתכת. [7]) בדף מ"ז: [8]) בש"ס רב שר שלום. [9]) בדף מ"ח.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	מ"ח:	שלל של כובסין	הכובסין שוללין יריעות כו'	שלל ב'.
—	מ"ט.	ממרטא כו'	העמר שבין הירכות כו'	מרט א'.
—	—	טומנין בשלחין	שלחין עורות גלשין כו'	שלח ג'.
—	מ"ט:	אבא שלחא	פושט עורות	שלח ג'.
—	נ'.	בשל הפתק	הפתק לשון יוני הוא כו'	אפתק א' [1]).
—	—	בפיקורין ובציפא	בפיקריון שיער שעושה בקפח והקרח נותנן בראשו	צף ח' ע"ש ומ"ש.
—	נ':	עפר לבינתא	ויש מי שמפרש לבינתה מלש' מור ולבונה כו'	עפר ע"ש ומ"ש.
—	—	סליקוסתא	שהיא אגודה של חבצלת כו'	סלקוסתא.
—	נ"ב.	מולאות של בית רבי	מולאות פי' פרדות	אבזקת ועי' מלאות.
—	נ"ב:	בשריתכן	כלומר ריתכן באור והטבילן כו'	רתך ע"ש ומ"ש.
—	—	במחוללין	כלומ' חלולין הן כו'	חל י"ב
—	נ"ג.	מסריכן	מסורכו חגורו	סרך א' בי"מ.
—	נ"ג:	תותרי	סמרטוטין של רקמה	תתר א' בפ"א הראשון.
—	נ"ד.	יוצאות כבולות	מלש' כבלים כדכתי' ארץ כבול וגו'	כבל.
—	—	כבונות	מכבנין עור הטלה מיום לידתו כו'	כבן.
—	—	מי מפים	מבחין	מפים א'.
—	—	חיננא	שוקי מלשון (חנאיר) [צ"ל חנ אחד] כו'	חנג א' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ד:	דלא לחמטן	דלא נחמטא שלא יעלה בעין עפוש באליה	חמם ג'.
—	נ"ז:	מאי טוטפת	פי' רב יוסף חומרתא דקטיפתא יש מי שאומרין כו' עד המניעין עד לחייה	אב א' [2]).
—	—	כיפה	כדגרסינן כיפה של צמר כו'	כפה ב' בפ"א.
—	—	ובאיסטמא	איצטמא היא ביוני כלומ' חוטין הרבה כו' כל ב'.	
—	נ"ח.	בסרבלי חתימי	דת המלך היתה כו'	סרבל.
—	נ"ח:	עינבל	הברזל שבתוך הזוג כו'	ענבל.
—	נ"ט:	נסכא, רוקתא, קמרא כו'	נסכא חוטין מל' המסכת רוקתא מטלית ע"ש כל הענין	נסך א' ע"ש ומ"ש וקמר ג'.
—	—	סמלוניו	רצועות שהן בעול כו'	סמלון בפ"א.
—	ס'.	בקולב	יש מי שאומרי' ממיני תכשיט הוא כו'	קלב בפ"א.
—	ס"ב.	בבוליאר	בבוליר תכשיט שמסבב הראש כו'	בבליאר בי"א.
—	—	כובלת כו' דפילון	בשמים בלולין כו'	חמר ט'.
—	ס"ב:	קנישקנין	כוס שיש בו שתי פיות כו'	קנישקין.
—	—	ארם בבעוס	החיה כשתבעום נוררת ומשלכת ארס קשה	ארם א' בפ"א.
—	—	פת עמילה	אשה בעולה ופת שאינה עמילה בתולה	יין.
—	ס"ג:	בירית כו'	אוקימנא בשתי ירכות כו'	בורית א' [3]).
—	ס"ד.	הקילקלי	מלשון יוני הוא כו'	קלקי ע"ש ומ"ש.

---

[1]) ד"ס ספר אחר. [2]) וחזרתי ממה שרציתי לתקן בדברי הערוך כי באמת דברי ר"ח הס. ותיבות אב הוא מין תכשיט ז"ל בלשון יוני לי' בפי' ר"ח ושייכין לערוך הקצר. [3]) כפי גי' כ"י ודפ"ר עיי' מ"ש בחי', ר"ס וכוונתי ב"ס לאמת.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
שבת	ס״ד.	בטומאת ערב שהיא מרובה אם ריבה בטומאת שרץ [1]	שהיא מרובה כו׳ ע״ש	טמא.
—	ס״ה.	בית יד	שעושה לידה שתכסה אותה כדי כו׳	בית יד א׳.
—	—	ציינית בת ארעא	מכה תחת הרגל	בת ארעא ועיי״ע אסתרא.
—	ס״ה:	מקוה ביומי ניסן	ולא היה מניחן לטבול בפרת מפני כו׳ ע״ש כל הענין	טף א׳ [2].
—	—	רעולות	פי׳ רעלות בירושלמי כו׳ ע״ש כל הענין	ערב ד׳.
—	ס״ו.	בית קבול כתיתין	חקוק בתוך הקב חקיקה כו׳	כתית ב׳.
—	ס״ו:	מאי לוקטמין	גידם מי שידיו קצוצות כו׳	אנקטמין בפ״א ועיי״ע לוקטמין ומ״ש.
—	—	פרמי	יש מי שאומרים כו׳	אנקטמין ועיי׳ פראמי ומ״ש.
—	—	שיש לו גנעועים	יש מי שאומרים כי כשיגדל עצב הבן כו׳	גנעע.
—	—	סחופי כסא כו׳	אם בולט טיבורו של אדם חוץ ממעיו כו׳	סחף א׳.
—	—	אבן תקומה	פי׳ אומרים כי יש אבן ידועה כשהיא תלוייה על אשה כו׳	אבן תקומה.
—	ס״ז.	זירפא	זירפא ענביתא	זרף א׳ בי״מ ע״ש ומ״ש.
—	ע״ב:	אלא מאהבה	שראה צורת ע״ז ואהבה או אדם כו׳ ע״ש כל הענין	אהב [3].
—	ע״ג:	הדש והמנפץ	פי׳ [4]) הדש [הוא] המפרק הפסולת כו׳ ע״ש כל הענין	דש ג׳ וע׳ פץ א׳.
—	—	היינו זורה היינו בורר	פי׳ [5]) בולן מעין מלאכה אחת הן כו׳ ע״ש כל הענין	זר ב׳.
—	—	הזורע כו׳ והנוטע כו׳	הנוטע וולד הוא של זורע כו׳ ע״ש	זמר ב׳.
—	—	היתה לו גבשושית	פי׳ [6]) גבשושית תל של עפר כו׳	גבשוש.
—	ע״ד.	כותש	שהוא מסיר קליפת החיטין מעליהן כו׳	כתש א׳.
—	ע״ד:	דפרים סילקא	כעין כתישה ולא כעין חיתוך כו׳	פרם.
—	—	דסלית סילתי	עצי דקלים שעומדים שיבי שיבי כו׳	סלת א׳.
—	—	דשרא סיכתא	הנותן יתידות לחים כו׳ עד ויתפחרו	סך ט׳, שר ט״ו ע״ש.
—	—	דעביד חביתא	פי׳ [7]) כגון שהיתה לו גבשושית ונטלה כו׳ ע״ש כל הפירוש	חבית.
—	—	דעבד חלתא	חתך קנה נעשה זומר כו׳ עד הרי אלו י״ג חטאות	חלתא.
—	ע״ה.	מן המגוש	אמגושתא פי׳ בל׳ ערבי זמזמה מגוש בל׳ יון מכשף כו׳	אמגושי, מגוש.
—	ע״ה:	השף בין העמודים	פי׳ מחליק חייב כו׳	שף ב׳.
—	—	הצר צורה בבלי	ואע״ג דפליג ר׳ ישמעאל ואמר כו׳	צר ג׳.
—	—	שקיל אקופי	כגון נימין הניתקין כו׳ עד מכה בפטיש	אקופי.
—	—	השובט	פי׳ [8]) יש לארוגין עץ או עצם שראשו חד כו׳	שבט א׳, ועיי״ע כרכר.

---

[1]) וכ״ה בכ״י ב״ס. [2]) ועיי״ע כף ג׳ ומ״ש בק״ד רפ״ד בהערות 11 .4. [3]) בשם רב האי ז״ל. [4]) בדף ע״ד. [5]) בדף ע״ד.
[6]) בדף ע״ד. [7]) בדף ע״ה. [8]) בדף ע״ו.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דרגמ"ה	פי' הערוך בסתם
שבת	ע"ה:	והמדקדק	הוא המדקדק על חוט הערב כדי לחרחיק כו'	דק א'.
—	ע"ו:	על הכתית	פי' [1]) הוא הנקרא בל' ישמע' כו'	כתית א' ע"ש ומ"ש.
—	ע"ז:	לחפפית	והוא דבר שמתכנס על העור מן הטינוף	חף ה'.
—	—	מפגיע	חיה קטנה שהיא מהלכת כו'	מפגיע.
—	ע"ח.	בגלילא שנו	כלומ' מי גליל שהן ידועין שמועלין לעין בקילור שהן כמי דקלים שהן ידועין שמועלין לירוקה	גליל [2]).
—	—	דמא דתרנגולת ברא	ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחוץ לעין	תרנגול.
—	—	כרושתינא	תרנגולא דביתא	כרשתינא בפ"א.
—	—	טיט כדי לעשות בהן פי כור	פי כוש קורין בל' ארמי ריש פילכא ובל' ישמ' פלכה עש"ה	פי כוש.
—	ע"ח:	קשר מוכסין	שהן מכירין אותו באותו פרק שכותבין בו ב' אותיות כו'	שתי א'.
—	ע"ט.	בבישולה	פי' [3]) העור שנתעבד כמה שהוא כו'	בשל.
—	ע"ט:	קלף ודוכסוסטוס	מנהגא מייתי מגילתא דמעבדא בתמרי כו' עש"ה	דכסוסטוס עש"ה [4]).
—	פ'.	בקלמרין	בל' ישמעאל מחברא	קלמר.
—	—	פיסלא	פי' [5]) מקום כגון עמוד גבוה עשרה ורחב ד'	פסל ב'.
—	—	לכחול עין אחת	שכוחלת עין אחת ומכסה את העין האחרת כו'	כחל א' ע"ש ומ"ש.
—	—	בעירניות	פי' [6]) (בעניות) [צ"ל בערניות] שאינן רגילות כו'	ערן [7]).
—	—	פטפוט	פי' פטפוט נבשוש או בנין בארץ ששופתין עליו כו'	פטפוט ע"ש ומ"ש.
—	פ':	סיד כדי לסוד	פי' [8]) הניר הוא הסיד הלבן ע"ש	סד ב' ועיי"ע נר י"ב.
—	—	שהגיעו לפרקן	שהגיעו לשנים שהאשה בוגרת כו' ע"ש כל הענין	טפל בפ"א.
—	—	שנתות	שהוא משים סמנים בכלים ולמדות כו'	אנדיפי בפ"א.
—	—	מן דילית דא ליה	משלו זאת לי	אנדיפי.
—	—	צידעא ובת צידעא	(צידעא) הוא מקום מקצוע הפנים מן הצד כו' ע"ש כל הענין.	אנדיפי בפ"א.
—	—	קילקולו זה תיקונו	פי' [9]) אית ביה ב' פירושים ע"ש כל הענין [10])	קל ד' ע"ש ומ"ש.
—	—	ביעתא דצילצלא	צוצלא עוף ממין התורים כו'	צצלא ע"ש ומ"ש ועיי"ע דייציפי.
—	פ"א.	לעשות ממנו חף	שיניים מחתיכה של עץ וקורין בל' פרסי (דנר אנגאת) [צ"ל דנד אנגאת]	

---

[1]) בדף ע"ז: [2]) וכצ"ל בערוך כבפי' ר"ח. [3]) בשם רס"ג. [4]) בשם רס"ג. [5]) בדף פ': [6]) שם ד"ה כחול. [7]) ויש לתקן פי' ר"ח מפי' הערוך. [8]) שם בד"ה בגילת הניר. [9]) בדף פ"א. [10]) ויש לתקנו מלשון הערוך.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
				= ܣܢܕ انكاز Zahn des Weberkammes חף א' ע"ש [1]).
שבת	פ"א.	פאיים	פיים דקא מפרש ליה (קרי שני נבליאתא) [תצ"ל קרשיני בבליאתא] שהוא אדמה כו'	פיים, קרשן.
—	—	בצרור	כדי להחליקן שלא ישרטו את בשרו כו'	משמש.
—	—	מדוכה קטנה כו'	והיינו שמעין פירושא כו' עש"ה	מדך ע"ש ומ"ש.
—	—	אם יש עליה עד	פי' [2]) כגון סמרטוט או פקולין כו' עש"ה עד א'.	
—	—	ונשטשטשו	פי' [3]) שאם נראו לו אבנים מקורזלות	משטש.
—	פ"א:	פרפיסא	פיים גדול כו' עד [4]) חייב משום נוטע	פרפס.
—	פ"ב:	אבן מסמא	כגון אבן שומא [שומה] על מושב כו' עש"ה אבן מסמא [5]).	
—	פ"ג:	לספינה שהיא טהורה	שאינה מקבלת טומאה	ספן א'.
—	פ"ד.	שלש עגלות הן	טמאה מדרס מפני שאדם סומך עליה כו' עד טמאה	דרס ג'.
—	—	של אבנים טהורה מכלום	עצים מסובכין שתי וערב כו'	עגל ז' ע"ש ומ"ש.
—	—	בית קבול רמונים	כגון שאותן החלונות רחוקות כו'	עגל ז' ע"ש.
—	פ"ה:	שראכא	פי' [6]) עלין רחבין כו' עד והא דליכא שראבי	שרך ב' ומ"ש.
—	פ"ז.	שמשבבין	ששוברין לבו של אדם ונפיק מן שבבים יהיה	שב ד'.
—	—	ויגד כו' כגידין	דל רגש [צ"ל דל דגש]. פרשוהו רבנן בל' ארמי' הרזוקלאלי והוא בטיית הנטלי	נד ט' ע"ש ומ"ש ועיי"ע כנגר [7]).
—	צ'.	דוגמא לאירא	פי' [8]) ונקרא עירא בל' ארמי (אורדא) [צ"ל אודרא] והוא כמין מוך כו'	ארא ב' [9]).
—	צ':	צורי דקל שתים	הוצין שחולקין אותן לשנים וג' כו'	צר י"א.
—	—	תורי דקל אחת	קליפי חריות והיינו ריתא ויש שפירשוהו נבארא כו'	תר ט', רת האחרון.
—	—	ציפורת כרמים	ממיני חנבים כו'	צפור ב'.
—	צ"א:	באורנסי	פי' [10]) שהן דומין לקישואין ולדלועין כו' ע"ש כל הענין	ארנס.
—	—	מקום חלמה	חלאמה שהוא המקום התפור בשולי הכים	חלם ג'.
—	צ"ב.	שנצין	פי' [11]) (והאידנא שנינו) [צ"ל והאיכא שנצי] דאינן לולאות כו' עד כלפי שוליו	שנץ [12]).
—	צ"ב:	החוגרת בסינר	פי' [13]) ומחתה ביה מידעם כו'	סנר ועיי"ע אמת.
—	—	לבלרי מלכות	חוגרין בסינר ותולין פתקין במתניהם כו'	לבלר.
—	—	בכרכר ושובטין	פי' [14]) יש לארוגין עץ או עצם כו' [15])	ברכד.
—	צ"ג:	את המת כו'	פי' [16]) ר"ח ע"ש ובדף צ"ו. הוסיף ח"ל פלוגתא דר"ש ור' יהודה בהדיא לא	

---

[1]) והערוך הסמיט מלות פרסיות. [2]) בגס רבינו היינו רס"ג. [3]) פי' בגס כך שמעתי. [4]) בדף פ"ב. [5]) בגס רס"ג. [6]) בדף פ"ו. [7]) בגס התשובות. [8]) בדף נ"ז: [9]) בגס הגאון. [10]) בדף נ"ב. [11]) בדף נ"ב: [12]) בגס הגאון והערוך יש לתקן דברי ר"ח המגומגמים בדכום ובכי"י. [13]) בדף נ"ג: [14]) בדף ע"ו. [15]) עיי' לדף ע"ה: [16]) בדף נ"ה: בד"ה וכן כזית.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
			אשכחן כו' כר"י ס"ל	דבר א' ע"ש [1]).
שבת	צ"ה.	המחבץ	פי' [2]) שמוציא החמאה	חבץ א'.
—	צ"ה:	בכונס משקה	פי' [3]) מביא עריבה מלאה מים כו'	כנס ע"ש ומ"ש.
—	צ"ו.	לענין נסטרא	פי' [4]) אם ניקבה הצבא במוציא משקה כו' עד לשירים	נסטר א'.
—	צ"ו:	בוכיאר	פי' [5]) הקנה שהחוט של ערב תלוי בו כו' ע"ש כל הענין	בוכיאר [6]).
—	—	בניסכא בתרא	החוט של ערב שבסוף כו'	נסך א'.
—	—	לשואליהן	לשוליהן והוא כגון תלמיד המשרת ללמוד כו'	שול.
—	—	בחפת	מטי הדדי בחפא פי' כו' במסרק (שמכסה) [צ"ל שמכבה] בו על היריעה	חפה ב'.
—	צ"ז.	ג"ש לא גמר	פי' [7]) דלא גמר מפי רבו ג"ש כו' ע"ש כל הענין	גזר ב'.
—	צ"ח.	באטבעי	פי' [8]) אלו העצים הנקראים אטבי כמין מסגרות כו'	אטבא.
—	צ"ח:	דשפי להו כי טורין	פי' [9]) כי (מידי) [צ"ל טירז] בל"ע בניקא כו' ע"ש	ועיי"ע טרז [10]).
—	—	דלא לדדו קרשים	פי' [11]) אם הן שתי אמות ומחצה כו'	רד ז' ע"ש ומ"ש.
—	צ"ט.	חולית הבור	העפר היוצא מן הבור מניחן אותן סביביו כו'	חלי א'.
—	ק:	גשושי אזלי	פי' [12]) כלומר כיון שמנעת כו' ע"ש כל הענין	גשש.
—	ק"א.	הני ביציאת'	פי' [13]) ביצייתא ספינות קטנות העשויות כו' ע"ש	בצית ע"ש ומ"ש ועיי' גד ב' [14]).
—	ק"ב.	לבתא ומתנא	פי' [15]) קנה קשור בחוט ארוך כו'	בוכיאר בפ"א [16]).
—	ק"ב:	המצדד	פי' [17]) מיישב האבן בקרקע כו'	צדד.
—	—	שופתא בקופינא	פי' [18]) והוא יד הקורדום בנקבו	שפת א'.
—	ק"ג.	ברמצא	ברימצא במקדח	רמץ ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	דחק קפיזא	כגון שחקק חריץ בקב במקום שהוא מדת קפיזא כו'	חק ג' ע"ש ומ"ש.

---

[1]) ומ"ש בה"ג, י' בהערה 10 ומן תיבה מיהו עד גמירא מתרץ רבינו קושיתו כו' אינו כן כי באמת כל אלה דברי ר"ח המה וכמו שהעיר רבינו בעצמו בתחלת דיבורו. [2]) בדף צ"ה: [3]) בדף צ"ו. [4]) שם. [5]) בדף צ"ו: [6]) ומה שהביא ר"ח מרבותיו הגאונים נשמט בערוך ופ"א שם הועתק מפי' ר"ח לדף ק"ב: [7]) בדף צ"ז סע"ב. [8]) בדף צ"ח: [9]) בדף צ"ט. [10]) וז"ל תשוב' הגאוני' סי' כ"ו (בהוצ' ה' הרכבי צד 10) דשפי להון כי טורין כך גורסין אנו (טירז) [צ"ל טיריז] בזן (בזיין) ומלה בל' פרסי היא והוא שם נקיב שהיה לפרסיים משופע מפה ומפה ועיי' מ"ש החכם המו"ל בצד 346 ומלת נקיב אין לה אחר ונראה שצ"ל סניף. פי' הוספה במסגרת המעיל וזה ענין ממש כפי' ר"ח באמרו דשפי להו כי (מידי) [צ"ל טיריז] בל' ערבי בניקא שעושין בבגדים והיא רחבה מלמטה ומשפיע ומיצר מלמעלן ובלע"ז גיירי כו' ובאמת פי' בניקא (=بنيقة) החתיכת בגד של שלש זוית נתפר כעין סניף לבגד בשולי הבגד וזה ממש ענין טיריז בל"פ تيريز، تريز (עיי' ווהוללירס ח"א צד 443). ובעל מניה בב"ם ווילנא טעה להוסיף קודם מלת דשפי התיבות כי טירין ומלת מידי הניח בלי תיקון. ובעל החלוץ (הי"ג, 73) לא ירד בעומק הענין ומ"ש כעברה בעלמא הוא. [11]) בדף צ"ט סע"ב. [12]) בדף ק"א סע"ב. [13]) בדף ק"ב. [14]) ועיי' בתוספות דף ק"א. ד"ה הני. [15]) בדף ק"ב: [16]) ועיי' מ"ש לדף צ"ו: [17]) בדף ק"ג. [18]) בדף ק"ג:

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	ק"ג.	מפני שמאמן	מרגיל את ידיו לאותה מלאכה כו' עד מלאכה חשובה	אמן א'.
—	—	חזי לביזרא כו'	ראויה לעשות גומא לדלעת [1]	בר ז'.
—	ק"ג:	אא דאאזרך כו'	פי' [2]) מה בא ר"ש לאשמעינן וכי תימא ב' אותיות שהן שם אחד א"ב דת"ק לא מחייב ור"ש מחייב א"ה היינו ר"י דהוא נמי ת"ק דר"ש ומחייב כהאי גונא ולתרווייהו (תני) [צ"ל קרי] להו ת"ק וכי תימא אין הכי נמי מיהו ר"י אינו מחייב אלא בב' אותיות שהן מלה ידועה כגון שש שהוא מל' ששה ותת שהוא מל' נתינה ושש שהוא מל' ששון אבל א' א' אובי"ת שאין מהן מלה ידועה כלל [3]) אם נתכוון לכתוב אאזרך כו' כו' עד כגון אא יי [4]) וכיוצא בהן ע"כ.	אא [5]).
—	ק"ה.	העושה ב' בתי נירין	מכנים חוטי השתי בנירין כו'	נר ה' בפ"א [6]).
—	—	מצוביתא	מצובייתא מסנות אורגין אותה מן הסיב כו'	קרס א' ע"ש ומ"ש.
—	—	על הנס ועל האימרא	על הנס שהוא מקום מעוקם כו' ע"ש כל הענין	אמר ג' [7]).
—	ק"ה:	מחוי כפוף	מעיקר הגודל עד ראש אצבע כו'	כף ח'.
—	ק"ו.	הצד צפור למגדל	פי' [8]) מגדל זה של עץ הוא כו'	מגדל.
—	ק"ו:	עבידי לרבויי	פי' [9]) רביי שאורב להן בדרך שהצייד כו'	דב ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	חנבים גזין	והן ממיני דבורים צירעין ויתושין	גז ח'.
—	—	לגורזקי שלו	פי' [10]) (לגודנקי) [צ"ל לגודרקי] [11]) שלו פי' לכלובו	גדינוד ע"ש ומ"ש.
—	ק"ז:	דתליש כשותא	פי' [12]) מפרש בפ' בכל מערבין דקטלין לה להיזמתי' ויבשה כשותא	כשות ע"ש ומ"ש.
—	ק"ח.	שמואל וקרנא	פי' [13]) דהוו יתבי וחזו למיא דדלו ועכירי כו' ע"ש כל הענין עד קרן של בשר בעינו	דל ב' וע' קרן א' ומ"ש.
—	—	קאלוס	פי' קאלוס בל"י טוב כו'	קלס ד'.
—	—	אין עושין הילמי	פי' [14]) ירושלמי כל מי שנותנין לתוכה ביצה כו'	הלמי.

---

[1]) ודע כי בכ"י אשר ממנו הועתק ונדפס הפי' בש"ס ווילנא אי' עוד מלת "ליתא" ובעל מניה הניח ה"א ולא ירד לכונת המעתיק שרוצה בזה כי ר"ח לא הביא לשון הגמרא: חזי לביזרא דקרא והביא רק הפירוש ועל זה כתב הסופר ליתא, ודו"ק. [2]) בדף ק"ד. [3]) בעל מניה הוסיף בלתי ידועה ולא כיוון לאמת. [4]) לי' בערוך. [5]) העתקתי פי' ר"ח לתשלום ערך את אשר כמעט מלה במלה העתיק פירושו (בסתם). וכבר תקנתי בסוף ח"א של ערוך השלם טעות הדפוס דהוא כמו ת"ק. דר"ש כו' שצ"ל דהוא כמו ת"ק דר"ש, ויותר טובה גי' כ"י ערוך כ"מ וכפי' ר"ח. [6]) ועיי' ג"כ מ"ש בע' כר ז'. [7]) בש"ס רה"ג. [8]) בדף ק"ו. [9]) בדף ק"ז. [10]) בדף ק"ז: [11]) כגי' הערוך גדינוד. [12]) בדף ק"ח. [13]) בדף ק"ח: [14]) בדף ק"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	ק"ט.	בת חורין	רוח רעה ששורה ע"ג העין כו'	בת חורין.
—	—	עלין אין בהן רפואה	עלי ירק לצנן העין כו'	על ב'.
—	—	לבר מטרוזא	כל מיני קישות מותר להניח ע"ג העין בשבת בר מטרוזא	טרז א'.
—	—	שריקא טויא כו'	הן מי של מיעי אבטיחים שמסננין כו'	שרק ב' בפי' ראשון.
—	ק"ט:	ממי דקלים	המעין היוצא במערבא כו' בירושלמי שונין מי דקרים כו'	דקר א'.
—	—	אבוב רועה	בל' ישמעאל אנבוב אל רעאי או אצאה אל רעאי	אבוב רועה ועיי"ע חטר ב' ומ"ש.
—	קי"א.	אפי' תימ' מגמע כו'	והא דתניא שרי כו' מתניתין דאסר לגמע ולבלוע לאחר [טיבול] [1]) והוא לאחר אכילה כו'	טבל א' בפ"א.
—	—	האי מסוכרייא דנזייתא	כגון מוך וכיוצא בו כו' ושם בדף קי"א: בסוף ד"ה וכן מסובריא דנזייתא פי' נזייתא כדות של יין או של שכר. מסובריא הוא הנקב העשוי להוציא בו יין בזמן שהיין שותת ויוצא אם בא אדם לסתמו ולהדקו ואומר למנוע שפיכות היין אני מתכוון ולא לסתום הפתח בהא קאמ' רב מודה ר"ש ע"כ	סבר ה' ע"ש ומ"ש [2]).
—	קי"א:	באיסתרידיא	איסתדירא הוא אסקריא דספינתא כו' ע"ש כל הענין	אסתדירא.
—	—	קיטרא דזממא	(נקבים לחוטמיה) [צ"ל נוקבין ליה לחוטמיה] דגמל כו' עד דקטרין בזממא.	זמם ב'.
—	—	סבכה	וקאיה בל' ערבי	סבכה.
—	—	פסקיא	פיסקיא חגורה כדמתרגמינן ותחת חגורה נקפה	פסיקיא.
—	קי"ב.	בדמעיי כו' בדחומרתא	סנדל דמיי כגון קצת האי דקרו ליה השתא תאסומא כו' ודחומרתא פי' מכנפין כולהי רצועות כו'	חמר י'.
—	קי"ב:	דאית ליה שלאבא	פי' [3]) שלבא כגון דדי הכיור שמקלחין מים כו'	שלב.
—	קי"ג.	כל קיואי מותר כו'	פי' הן כלי אומנות האורג [4]) כגון האבכן והכבד כו'	קווי.
—	קי"ד.	רבב על בגדו	על בשרו חשוב ממשניאי התורה פי' דם יבש כו' ע"ש	רבב ע"ש ומ"ש.
—	—	של בנאין	אלו ת"ח שעוסקין בבניינו של עולם כו' עד וכן הלכה	בן ה'.
—	—	בבלים האוליירין	המלבושים לבנים הן כגון (מני) [מאני] כסותא והגלימא כגון מאני [5]) כו'	ע"ש אליירין א'.

---

[1]) כצ"ל כמו בערוך. [2]) וגם הביאו רבינו נתן בקיצור אבל פי' הגאון. [3]) בדף קי"ג: [4]) בש"ס ווילנא בטעות האומנות. האורג.
[5]) בערוך הי' מיני וצ"ל כבפי' ר"ח מאני.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	קט"ז.	בי אבידן	חצר ידועה ויש בה ספרי חכמות מכל אומה כו' ע"ש	בי אבידן.
—	—	בי נצרפי	מהו בבי נצרפי היתה שם ע"ז כו' ע"ש כל הענין	בי נצרופי.
—	קט"ז:	יומא דאסתנא	יום שמנשבת רוח צפון	אסתנא.
—	קי"ז.	בברזי	ברזי נקבים והכי קאמ' מאן דמבזע ליה [לעור] [1]) כשהוא מפשיטו כו'	ברז א'.
—	ק"כ.	כל מה שיכול ללבוש	ואפי' יותר מי"ח כלים וכן הלכתא וקי"ל כו'	ערם א' [2]).
—	—	בבא לקפל	כגון שמקבץ מתוך הבית ממקומות הרבה כו'	קפל א'.
—	—	מקטורין	כמו מעיל ובל' ישמעאל (כרכום) [צ"ל ברנוס] שיש לו כו'	מקטורין ע"ש ומ"ש.
—	—	אונקלי	בגד דקיק [3]) שנקר' מערקה כו'	אונקלי.
—	—	קלבוס	קנבוס של פשתן חלוק התחתון כו'	קנבס ע"ש ומ"ש.
—	—	חלוק	הוא המלובש העליון כו'	חלק ד'.
—	—	ספרקין	ויש שגורס סובריקין והם בל"י המכנסים ושמענו שאמר הגאון כו'	ספרק ע"ש ומ"ש.
—	—	אנפילאות	גם הם מנעלים לשוקים עליון כו'	אמפליא [4]).
—	קכ"ב:	שמא יתקע	שמא יתקע בה מסמר או יתד ובדומה להן כו'	תקע א'.
—	קכ"ג.	בסיכי זיירי כו'	פי' סיכי הן יתדות (המכונין) [המוכנין] לנער בהן משי כו'	זיירי ועיי"ע סך ט' ומ"ש.
—	—	ת"ר פנה	פנה דכת' התאנים חנטה פגיה והן פירות כו' ע"ש	פג ה'.
—	—	האי פונלא	פי' [5]) אם יש לאדם פונלא ממונה בתבן כו' עש"ה	פנלא ע"ש ומ"ש.
—	—	אסובי ינוקא	כשנפלת ערלת הגרון [6])	אסובי ע"ש.
—	קכ"ג:	אובלא דקצרי	אובלא אבן גדולה כו' עש"ה	אבל [7]).
—	—	חרבא דאושכפי	איזמל של שכף כדמתרגמינן עשה לך חרבות צורים	חרב ב'.
—	—	סכינא דאושכבתא	סכינא דאשכבתא סכין המיוחדת לשהיטה בלבד	סכין [8]).
—	—	מקצוע של דבילה	כלי ברזל שחותכין בו דבילה	מקצוע א'.
—	קכ"ד:	שותא לכהנא	שיתא שריתא והיא קורה כדמתרגמינן כו'	שת ו'.
—	—	— — —	שם פי' ר"ח שיתא הוא שיחתא	סר ב'.
—	קכ"ה.	קרומיות של מחצלת	שירי מחצלאות שבלו	קרם ג'.
—	—	פרומיות	פירושו טליתות	פרומא.

---

1) כצ"ל כבערוך. 2) בשם ר"ח. 3) וכצ"ל בערוך. 4) בשם רב מגלית. 5) בדף קכ"ג: 6) והסיום: ורבותינו הגאונים אמרו פי' אחר ואנן כתבנו מה שקבלנו מרבותינו. 7) בשם ר"ח ז"ל. 8) ושם הביאו בל' יותר ארוכה על הא דבי"מ דף קט"ז. וכן הביאו האו"ז עיי"ע סכין ומ"ש.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	קכ"ה.	פרוזמיות	ועוד שם : פי' פריזמא (סוכה י"א.) תלא ציצית בטלית של אשתו	פרזומא.
—	—	האבן שבקירויה	מביאין קרא יבשה ומוציאין בני מעיה כו' ע"ש כל הענין	קרויה.
—	קכ"ה:	צאו ולמדום כו'	עשו להם לימודים יש מי שאומ' כו' ע"ש כל הענין	למד נ' [1].
—	—	זמורה שהיא קשורה	זמורה היא כגון אמיר כו'	זמר ג'.
—	—	במחוברת באביה	באַביָה כלומ' מחוברת בקרקע	אב ב' ע"ש.
—	—	פקק החלון	כגון מסך העשוי לסתום החלון כו'	פק א'.
—	קכ"ו:	מפנין	מעתיקין התבואה ממקום למקום מל' וצוה הכהן כו'	פן א'.
—	קכ"ז.	וכדקורי דהרפניא	כדות שעושין בהרפניא והן קטנות כו'	רקד ג'.
—	קכ"ח.	דחזי לאומצא	ואם ראוי להיאכל נא	אמץ.
—	קכ"ח:	כ"ז שהקבר פתוח	פי' הקבר בית הרחם	קבר א'.
—	קכ"ט.	זווא מכה	זוז מעוך שנמעך מטבע הצורה ונראה כאסימון	מך ב'.
—	קכ"ט:	פורסא דדמא	גבול הדם לבחורים כו' ע"ש כל הענין [2]	פרם ו' [3].
—	—	מאדים בזווי	בשתי שעות שהן זוגות כו' ע"ש כל הענין	זוו [4].
—	—	יומא דמפגרי	היה מנהג קצוב כי הספר מגלח כו' עד יומא דשפמי	פגר ע"ש ומ"ש.
—	קל"ג.	מהלקטין	יש מי שאומר מלקטין הציצין המערבין את המלה כולן וכן סבירא לן יש מי שאמר מהלקטין מל' ילקוט כו'	הלקט ב' וע"ש ומ"ש [5].
—	—	אספליניתא	אספלנית רטייה קירא שעוה והיא פסולת הדבש	אספלנית.
—	—	חספניתא	כעין קרום הצומח בעור הפנים ומתקלף ובל' ישמעאל כו'	חסף [6].
—	—	ליבא	עירוב יין ושמן להוליך השמן בתוך היין על [ידי] ערבוב כו'	לבא א'.
—	קל"ד.	סליתא	שיליא	סלתא ועיי"ע אלם ב'.
—	—	מקוטנא לאולמא	מקוטמא לאולמא ממקום הדק לעבה	אלם ב'.
—	קל"ד:	הני כתיתין מסו	האי נקרא מסו כו' ע"ש כל הענין	נקר ב'.
—	קל"ז:	מסורבל בבשר	מסובב בבשר כרכת' כו'	סרבל ע"ש ומ"ש.
—	קל"ח.	הגוד כו' עד אסלא	לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור כלומ' כו' עד סוף העמוד מותר לנטותן בתחלה	אסלא.
—	—	בדקרמנאי	מטה דקרמינא היא מטה של פרסיים כו'	קרמן.
—	קל"ח:	סיאנא	סיינא כובע שמשימין בני אדם על ראשיהן כו'	סיין.

---

1) בשם ר"ח. 2) ובס' יוסיפס וזה הפי' קיבלנוהו מרבותינו קבלה. 3) בשם ר"ח בקבלה. 4) בשם ר"ח בקצירת לשונו. 5) בשם האו"ז ח' הלכ' סי' קיו סעיף ה'. 6) ותיבות ערביות נשמטו בערוך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבת	קל"ח:	כירה שנשמטה	כירה זו כלי מתכות כו' עד והלכתא כרב	כר ב'.
—	קל"ט:	כילה וכסכסיה	כוסכיא חומין ומשיחות כו'	כסך.
—	—	האי פרונקא	פראנקא כסוי בפי הקנקן כו' עד בסמרטוטין	פרנק א'.
—	—	צינייתא	צבתא פי' מוך חדש כו' וי"א לוף של דקל וכדומה לו	צבת א'.
—	ק"מ.	לכסכום כיתניתא	לרכובי כו' עד דלרכובי מיכוין ושרי	כסכס ע"ש ומ"ש.
—	—	האי כתניתא כו'	פי' למשוך הבגד כו'	כתן ע"ש ומ"ש.
—	ק"מ:	כלי קיואי הוא	אם הוא הבגד שטוח בכלי האורג כו'	קווי.
—	—	האי תליא	יתד של עץ עשוי כו' עד ואסור	תל א'.
—	—	מדנהר אבא	שם מקום הוא	נהר ג'.
—	—	צפתא	ציפיתא מחצלת חדשה	צף ז'.
—	—	וכורא בחדא ידיה	בזרא בחדא ידיה כגון אבן שאין לה דמים ולא צורך ומפני שהסתירה מהן נתייקרה בעיניהם ופייסוהו להראותה להן	בזר א' [1]).
—	קמ"א.	הני פלפלי	שרי למידק ביו"ט כו' רבא אמר כו' עד אפי' בשבת	פרפל.
—	—	לא ליהדוק כו'	לא ידחוק אדם מובין שרויין כו' עד לידי סחיטה	הדק.
—	קמ"א:	מנעל מרופט	רפוי שמשתרבב כו'	מרפט.
—	—	אימום	זה דפוס של מנעל	אמם.
—	—	את המדומע	פי' [2]) מדומע תרומה שנפלה בחולין כו' ע"ש כל הפירוש הארוך	דמע [3]).
—	קמ"ב:	נעשה בסיס	נעשת חבית כן לאבן כו'	בסס א'.
—	—	מנח כפא אכיפי	פי' תרווד אכיפי הן כגון כיפה של צמר	כף א'.
—	קמ"ד.	מהן לרצון	פי' מקבלין טומאה כו'	רץ ב'.
—	קמ"ד:	ומוחל	מוהל המים היוצאים מעוקל בית הבד כו'	מחל ב'.
—	קמ"ה:	מכותה	י"מ כותא כותחא היא	כתא.
—	קמ"ו.	ברטיא	בבורטיא ברומח ויש שאומ' במקדה	ברטיא.
—	—	משום לול	מן התורה כל פתח שאינו עשוי להכנים כו'	לול א' ע"ש ומ"ש.
—	קמ"ו:	במקום העשוי לשמר	להוציא היין מן השמרים אבל לחזק אסור כו' עד לגמרי	חזק.
—	—	גובתא	שהיא שפופרת של קנה כו' עד למשוך ממנו יין	גבתא.
—	—	טרפא דאסא	עלה הדם שנותני' על הנקב כו'	טרף ו'.
—	קמ"ז.	הרטנין	שהם הרצים יוצאין כו' ושם בסוף העמוד רטנין שיוצאים בסוררין כו' עש"ה	רטן א'.
—	—	מרזב	כך קבלנו מרבותינו שיש בידם קבלה כי	

[1]) וכפי' ר"ח ז"ל בערוך. [2]) בדף קמ"ב. [3]) וברוך חונן דעת כי בהדפיסי זה הערך שערתי בנפשי כי זה הפי' שייך לר"ח ואז לא היו פירושי ר"ח בגבולי.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
			מרזב זה כשיתעטף אדם כו' עד כיסכוסי מאני	מרזב א'.
שבת	קמ"ז.	לא מתעמלין	פושטין ומקפלין זרעותיהם כו'	עמל א'.
—	קמ"ז:	חמרא דפרגייתא כו'	יין של פרוגיתא והוא שם מקום כו' כלומ' עד ושבך תלמודו	פרגיתא.
—	—	אבל לא מתגררין	אבל לא מתגרדין גירוד זה היא חיכוך בכלי כו'	גרד א'.
—	—	לקורדימא	אין יורדין לקירומא ס"א לפילומא פי' בקעה כו' ע"ש	פלם.
—	—	אפיקטפיזון	קיא	אפקטפיזון.
—	—	אין מעצבין	מושכין איבריו של קטן ומיישב בידו חוליות כו'	עצב א'.
—	קמ"ח.	זיל גרביה	זיל גרד ביה אזל גרביה משכיהו והביאהו מלש' פרץ נחל מעם גר כלומר הבריחהו כדגרסנן בפ' בנות כותים נדות כו'	גרב א' ועיי' גר י' ומ"ש [1]).
—	קמ"ט.	דיוקנא	צורת אדם והכתב שתחתיו אסור לקרות בשבת	דיוקן בפי' ראשון.
—	—	מפיס אדם	מלש' (פיום) [צ"ל פיס] כההיא דאמרי כו' פס ב' [2]).	
—	ק"נ.	חשבונות של מלך	מילך אורחים כו' ע"ש כל הענין	חשב ב' בפי' ראשון.
—	—	בין הגיתות	בימי הבציר כו' ע"ש כל הענין עד וכן הלכה	גת א'.
—	קנ"א:	אין מעצמין	אין מאמצין את המת פי' מאמצין סותמין את עיני המת	אמץ א'.
—	קנ"ב.	בי אבידן	בית שמקבצי' שם החכמי' ונושאין ונותני' בדיני כל אומה ולשון	בי אבידן [3]).
—	—	טור תלג כו'	ההר כסהו שלג כו' ע"ש כל הענין	טר ג'.
—	—	אדלא אבידנא כו'	אדלא אבדן בחשנא כלומ' הזקן שאינו מביט כו'	בחש א'.
—	—	דק בבבי	כלומר אכול כדי שיהיה לך בה להלוך ברגליך כו'	דק א'.
—	—	ההוא גוזאי	ההוא גאזא חתוך הערוה והוא סרים	גוז.
—	—	ברחא כו' (עיקרא) [איקא] כו'	עור כבש גדול כו' אלו דברי הסרים הם כו' עש"ה	אקא.
—	—	מתרפטות	משתרבבות והוא מתרופפות כו'	מרפט [4]).
—	—	קליבוסת	מן הפקוקלות ומפרש כו'	קליבוסת.
—	קנ"ג:	מחקו סאה	בו ביום שהושיבו את ראב"ע בראש גדשו סאה כו' עש"ה	מחק.
—	—	המחמר אחר בהמתו	המנהיג בהמתו ועליה משוי כו'	חמר א'.

1) אבל עתה נודע הדבר כי הערוך העתיק רק פי' דר"ח עם הגירסאות ומה שהקשיתי על הערוך לכאורה קשה לר"ח. 2) גם ר"ח וגם לנכון כמו שהגהתי בפי' ר"ח. 3) ועיי' פי' ר"ח לדף קט"ז. 4) עיי' פי' ר"ח לדף קמ"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
שבת	קנ"ד:	בקרני דאומנא	שמוצצין בהן הדם כו'	קרן ב'.
—	—	בשליפי	שמנער את הכר ואת הכסת מעט כו'	שלף ה'.
—	—	התם בכולסא	פולסא פי' חתיכות גדולות כדכת' כו' ע"ש	בלס ב'.
—	—	כשהדביש	הופסד	דבש.
—	—	מיצטרו זיקי	מתבקעין הנודות כו'	מצטרו.
—	—	בחבר גוולקי	אביי אישכחיה לרבא דקא משפשף כו' ע"ש כל הענין עד (בדף קנ"ה.) אבל הצדודין אסורין	חבר א' ומ"ש.
—	קנ"ה.	דרנא דמדלא	שאם יחקוק באילן ויניח באותה חקיקה כו' עש"ה	אמדלא.
—	—	הן הן פקיען	פקיעי אגודות כו' אילו הפקיעין ב' אגודות כו' ע"ש	פקע ב'.
—	—	מפספסין	מחרכין כדכתי' כו' ע"ש	פספס א' ע"ש ומ"ש.
—	—	זירין דארזי	כשמתגזאין [1] ומתקשין כו'	זר א' ע"ש ומ"ש.
—	קנ"ה:	בנורייתא זוטרי	בעילי זוטרי פי' עיירים קטנים	על ו'.
—	—	אובסין	מפטמין כדכתי' כו'	אבס.
—	—	איזו היא המראה	המראה שמוריד בידו המאכל בבלעו וכו' ע"ש	מר ה', לעט א'.
—	—	על יד על יד	מעט מעט	על א'.
—	קנ"ז.	ארזי ושותי	עצי ארזים וברושים העשויין לקורות כו'	ארז.
—	קנ"ז:	פוקקין את המאור	מניחין בגג מקום פתוח	אור.
—	—	בטפיח	טפיח כלי חרס קטן והוא כגון פתיא [וברבים] נקראין פתוותא בדגרסינן בע"ז כו'	פתיא.
—	—	הילקטי קטנה	והילקטי מל' תל המתלקט והוא כמין קיר חוצצין ביניהן	הלקט א'.
—	—	וניגית	כלי כמין פתיא סדוק או כמין כפושא מפולשת כו'	נגית.

הרי שרבינו בעל הערוך השתמש בפי' ר"ח לשבת **שלש מאות וששה עשר פעמים** והביאו בשם רק י"א פעמים!

למסכת עירובין.

עירובין	ג'.	אמלתרא	קורה ועליה כמין קיני כו' ע"ש	אמלתרא בפי' ראשון.
—	ג':	שוהקות	פי' [2] האצבעות שוחקות פי' מרווחות כדרך כו'	סחק ע"ש ומ"ש.
—	ח':	כנדל	מבוי ארוך כו' עש"ה עד כל מרבה רגלים זה גדל	נדל ע"ש ומ"ש.
—	י"א:	אבקתא	והוא החלל החקוק על המשכוף כו' עש"ה	אבקתא.

1) בערוך: כשמתגזלין. 2) בדף ד'.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
עירובין י"א:	כיפה	כגון שיש ברגליה י' טפחים כו' עש"ה כל הענין	ועיי"ע כף י"א [1].
— ט"ו.	דההוא ברקא	בנין (כמותא) [צ"ל כמין תא] [2] ומפורש כו'	ברקא ג'.
— י"ז:	דיומדין	דיו עמודין פי' ב' עמודין	דיומר.
— כ"א.	מטפס ועולה	מטפס מסתרך מל' שממית בידיה תתפש מפס ה' בי"א.	
— —	אין בורגנין כו'	פי' בורגנין כמין שובכין כו' ע"ש עד עולי רגלים	ברק א'.
— —	מגילה עפה	כפולה כמתרגמינן כו'	עף ג'.
— כ"ב:	קרקפתא	גולגלת גדולה	קרקף.
— —	בית גלגול	שביל מקום מעבר צר כדמתרגמינן כו' ע"ש כל הענין	גלגל א'.
— כ"ג:	א"ב ריבועה	פי' [3] א"ב ריבעא רבנן דתנן כו' עד שרי רבע א'.	
— כ"ד.	אצטבלאות	עיקר המלה ארוות סוסים כו' עד כרב נחמן	אצטבל בפ"א.
— כ"ה:	כי אורזילא	ערסלא כדמתרגמינן כו' עד לשכב עליהן (היושב) [צ"ל השומר] בלילה כו' עש"ה	ארזלא א'.
— —	ניפופי	דחשיבי כפסן	נף ב' [4].
— —	ההיא אבוורנקא	(טורנקיא) [צ"ל כוורנקא] פי' נטיעה כדגרסינן כו'	כוורנק.
— כ"ו.	ערסייתא	ערסתא מחיצה' חזקתה כו' ע"ש כל הענין	ערס ה' עיי"ש ומ"ש.
— כ"ו:	אצוותא	ערקבלין פי' ירקות שמם אצותא כו' אצווא.	
— כ"ז.	והתפוס	ושאר כל התופיות שבצדדין כו' יש מי שמפרש התופיות הזונות כו' ע"ש אכף [5].	
— כ"ח.	פוטיתא	דהוא דג טמא לוקה משום אאל"ם פטיתא ע"ש ומ"ש.	
— --	פעפועין	שמענו כי הן ירקות שיש בהן מליחות כו' ירושלמי כו'	פעפועין.
— —	בדניסחני	פי' הן הכפניות כו' ע"ש כל הענין נסן.	
— —	פני ביתיוני	מקום	פג ד'.
— —	כמלא אוזילתא	איזולתא דאכירי פי' איסורייתא והן חבילות כו'	אולי.
— —	בקליא	בירקא דקיליא כי יש ירקות ששורפין אותן כו' ע"ש.	קליא א'.
— כ"ט:	דלא אבציל	דלא אפציל	פצל [6].
— —	טבהקי	בשר צלי	טבהק.
— ל'.	פתחו כמלואו	אם יש כמלואו וחישב להוציאו ממנו כו' ע"ש כל הענין	פתח א'.

[1]) בגס הגאון, והוא קרוב מאוד לפי' ר"ח ע"ג. [2]) וכ"ה בערוך. [3]) בדף כ"ד. [4]) ועיי' לדף פ"ט: [5]) בגס ר"ח ז"ל.
[6]) ופי' ר"ח נפקד בכ"י אשר ממנו נדפס בש"ס ווילנא ועיי' מ"ש בע' כלל בגס או"ז.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
עירובין ל"ד:	כבושי כבשא	בבשו כופו הקנים שבאגם כו'	כבש ד'.
— —	בעוזרדין כו'	מתניתין בקנים עוזרדין חזקים שהן כמין אילן ואם יבוא (להשוות) [צ"ל להשתמש] בהן כו'	עורד ב'.
— —	והקידן	אבל קידה לבנה מין (ירק) [אילן]	קדה.
— ל"ה.	חמר גמל	דרך חמור בהנהגה ודרך גמל במשיכה	חמר א'.
— ל"ו.	טבול יום כו'	מעשר טבל שלא הורם ממנו תרומת מעשר	טבל ד'.
— ל"ו:	האי בפרהגבנא	אנשים הטורדים	פרהגבן.
— —	במותיב פירקי	דרשן הוא בא לשמוע דברי תורה כו'	פרק א'.
— מ':	רפסא ליה כו'	פי' [1]) כיון שראה שמרימין עץ לח ע"ש כל הענין	רפס א'.
— מ"א:	ג' דברים מעבירין כו'	נכרים ורוח רעה כופין אותו כו' עד פי' רשות עבודת השרים והשלטונים [2])	רשות א' ע"ש ומ"ש.
— מ"ה.	לספר	על שפת הים	ספר ד'.
— מ"ז:	מברכתא	שם הכפר	מברכתא ועיי"ע חבט א' בס"א.
— —	חרם	חרס כמו חריץ	חרם ג'.
— מ"ט.	אנשי ורדינא	אנשי וורדאן היו ידועין בציקנות ובצרות	ורדינא.
— נ"א.	תותי דיקלא	דקלא דסבילא דקל נפל על דקל אחר כו' ע"ש כל הענין	דקל ג'.
— נ"ב:	פנום	פנים בניין כמו שובך כו' ע"ש כל הענין	פנם ב' ע"ש ומ"ש.
— נ"ג.	מחט סידקית	מחט דק מאוד	סדק.
— —	אצבעתא כו' בבירא	כאצבעתא בקירה כשמניח אצבעו כו' עש"ה	סך מ', ועיי"ע בזר א'.
— —	כירי כו'	אדוני קורה היתה לי וגנבוהו ממני כו'	בר ו'.
— —	עלת כו'	כלומר [כלי] שמוציאין בו היין כו' ע"ש כל הענין	עלת.
— —	שור משפש כו'	שור תור ותרג' משפט דין נמצא כו' ע"ש כל הענין	שר ז'.
— —	גבר פום	גבר דין חי פי' אושפזיכנא כו' ע"ש כל הענין	גבר א'.
— —	אתרינו לפחמין	פי' הטרינו הכו לפחמין מלשון כו' ע"ש	רקע האחרון.
— —	עלץ כו' יצפיננו כו'	הראני מלש' כו' ע"ש כל הענין עד באחרית ימיו	עלץ.
— —	נתייעץ במכתיר	נשא עצה מראש ישיבה כו'	כתר ע"ש ומ"ש.
— נ"ד:	לא יחרוך רמיה כו'	אם יחרוך כנפי העוף רמיה צדו כו' ע"ש	צד ג' בפ"א.
— נ"ו.	הני מולייתא	מיליאתא דביקים גבוהים	מליאתא.
— נ"ז:	אטמהתא	ירכות בנין	אטמא.
— נ"ח.	שמקדרין בהרים	חותכין	קד א'.
— נ"ח:	מן המומחה	מקום ישרה מלש' ומחה וגו'	ממחה.

[1]) בדף מ"א. [2]) ועיי' ג"כ בתוספ' ד"ה הרשות.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
עירובין	נ״ט.	הרמנא	קהרמנא השלטון של מקום	קהרמנא.
—	ס׳.	ערסייתא	ערסתא ערסתא שכונות שכונות [1]	ערס ה׳.
—	ס״א.	טטרוני כו׳	מריבין עמהן ומכין אותן	טטרג.
—	ס״א:	פלגאה	בעל מחלוקת	פלג א׳.
—	ס״ב.	במוהרקי ואבורגני	כגון בנין	מהרק [2].
—	ס״ג.	בצינתא	פי׳ בדקל כו׳ היה קושר בו החמור	צני.
—	ס״ה.	כל המפיק	כל המעביר מגן ומכסה יצרו כו׳ עד טפי עדף	פק ד׳.
—	—	יומא דשותא	יום עבים כו׳ יומא איסתנא יום שמנשבת כו׳	אסתנא.
—	—	יין כו׳	יין עולה ע׳ וסוד עולה ע׳	יין.
—	ס״ה:	בכוסו ובכיסו כו׳	בכוסו בשעה שמתגבר עליו יינו ע״ש כל הענין	כס ו׳.
—	ע״ב:	הסבך	(הסכך) [צ״ל הסבך] פי׳ גדיל סבכה	סבכה.
—	ע״ה:	מיפעא פעי	מלש׳ כיולדה אפעה	פע א׳.
—	ע״ט.	בגוב של תבן	ב נ ו ב של תבן פי׳ תבן מעובה כמין חבילות כו׳	נב א׳.
—	פ״ג:	בשלשול	היינו דרב שיזבי אר״נ דאמר חריץ כו׳ ע״ש	של ג׳.
—	פ״ה:	כשורה.. בחצובה	פי׳ [3]) כשורה בסדר אחת בחצובה דעבדין כמין כף [4]) יוני כו׳ ע״ש עד אחת עם אחת	חצב א׳.
—	—	תפיסת יד	אם יש בית בחצר שדר בן אדם אחד ויש שם כו׳ ע״ש	תפס.
—	פ״ז.	אוגנים	שפתים מקיפות אותה כו׳	אגן א׳ בי״מ.
—	פ״ז:	ניפקי אפומה	נ פ ו פ י אפומא פי׳ נפופי כו׳	נפק א׳.
—	פ״ח.	יש גזל בשבת	האי גופא קשיא אמרת יש גזל כו׳ עיי׳ כל הענין הארוך עד מותרות	גזל.
—	—	עוקה	מלש׳ חקיקה והיא כמו חפירה כו׳	עקה.
—	פ״ט:	ניפופי	כמו כתלים קטנים שנשארו מכותלי הגדולה כו׳ ע״ש [5])	גף ב׳.
—	צ״ה:	צבתים	מלש׳ וגם שול תשולו לה מן הצבתים	צבת ג׳.
—	—	קיבורות	הזרוע שכנגד בית השחי והיא בצעת אדרע	קבורת.
—	צ״ט.	כיח בפני רבו	כיחו ליחה עבה כו׳ [6])	כח ב׳.
—	צ״ט:	קולט אדם כו׳	מקבל ותופש מן חמים היורדין מלמעלה כו׳	קלט.
—	ק׳.	משניתא	עיי׳ פי׳ ר״ח	משניתא ומ״ש.
—	ק׳:	קינסי	עצים יבשים כו׳ כ״א קסני פי׳ עלה האילן	קסן.

[1]) ועיי׳ לדף כ״ו. [2]) בגס ר״ח ע״ש ומ״ש. [3]) בדף פ״ס. [4]) בערוך: כי. [5]) ועיי׳ לדף כ״ה. [6]) ועיי׳ פי׳ ר״ח לב״ק נ׳:

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בכתם
עירובין	ק':	צניעות	שאינו בועל אלא במקום סתר	צנע.
—	ק"א.	הדלת שבמוקצה	והיא כמין דיר וסהר כו'	מקצה א'.
—	—	דחד שיפא כו'	לוח אחד כו' ויש שגורסין (שיכא) [צ"ל שיבה] שאינה נצמדת כו' פי' גשמא בית קבול כו' ע"ש כל הענין	דלת.
—	—	האי מדורתא	אם שינה מדרך בנין האי מדורתא ביו"ט כו' עיי' כל הענין [1]	מדר.
—	—	טובם כחדק	טובם שבישראל מחדקין את עכו"ם בניהנם כו'	חדק.
—	ק"ב.	לא נטרוק	(לא ניקטור) [לא ניטרוק] כלומר אין סוגרין	טרק ג'.
—	—	הני כיפי	במין קרשים כפופין ע"ג הספינה כו' ע"ש כף י"א ע"ש ומ"ש.	
—	ק"ב:	סיינא שרי	סייאנא פי' הכובע שעל ראש האדם כו' סין ע"ש ומ"ש.	
—	ק"ד.	מעלין בדיופי כו'	מעלין בדייפין ומטיפין מאדק פי' כגון מינקת כו' ע"ש כל הענין הארוך [2]	דיופי ועיי"ע עדק ומ"ש.
—	—	ממלאין מבור הגולה	תנן בסוף מדות כו' ע"ש כל הענין	בר ז'.

עיניך הרואות כי בין תשעים וחמש ציונים רק שתי פעמים נזכר ר"ח ו**תשעים ושלש פעמים** פירושו נעתק בסתם.

למסכת פסחים [3]

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בכתם
פסחים	ג'.	מרכב	שהמרכב הוא בפיסוק רגלים כו' ע"ש כל הענין	רכב.
—	ג':	מסנקן	ע"ש פי' ר"ח	סנק.
—	—	שמץ פסול	שמץ פי' ע"ז כדכת' כו' ע"ש כל הענין שחץ א' בפ"א.	
—	—	שחץ פסול	גסות הרוח ולעינת לשון כו'	שחץ ב'.
—	—	חקוקאה	סופר כדכתי' כו'	חק ג'.
—	ד'.	אייבו קיים	רבי חייא שאל לרב כו' עש"ה	אבא [4]).
—	ה':	כלפי לייא	כלפליא דברים מהופכין כו'	כלפי ע"ש ומ"ש.
—	ו'.	ארנונא	בהמה שיש בה שותפות כו'	אתון ע"ש ומ"ש.
—	ו':	המרוחקין זה מזה	כי פצע תחת פצע הפסיק ביניהם כו' ע"ש כל הענין	כל א'.
—	—	סופי תאנים	אסיפת תאנים שכבר אספו התאנה כו' סף ה'.	
—	ז'.	קורדניתא	קורדניאתא חטים חזקים	קרדן.
—	י':	מ"ט דר"י	ר"י אומר בודקין	מעד ע"ש ומ"ש.
—	י"א.	ע"י קטוף	הואיל ולא התירו חכמים לקצור כדרכו אלא בקטוף כו'	קטף ב'.

---

[1]) ועיי' פי' ר"ח לביצה ל"ב. [2]) וכס ולועז נ"ל זלוע. [3]) פי' ר"ח לפסחים כבר הי' ידוע ונדפס בהוצאת הה' ר"י שטערן ומזה נדפס מחדש בש"ס ווילנא. [4]) בש"ס ר"ח ז"ל.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
פסחים	י"א:	אין מקרדין	קירוד כמו תולעים כו'	קרד בפ"א.
—	י"ג:	שני דברים כו'	שחיטה וזריקה כו' ע"ש כל הענין	מעל א'.
—	י"ד.	חרב הרי הוא כחלל	מדהוה ליה למכתב בחלל עיי' כל הענין	חל י"ב ומ"ש.
—	ט"ז.	בית מטבחייא	פי' [1]) והן המים והדם כדבעינן למימר קמן אבל משקה בית מדבחייא כו'	ע"ש בית דבח ע"ש ומ"ש.
—	י"ז:	אחורים ותוך	כגון הכרים והכסתות כו' [2])	אחור.
—	י"ט:	נזייאתא	נזיאתא פי' הכלים הנמצאים כו' עד דרך ירידה	נז ה'.
—	כ"א. [3])	אין הכרעת שלישית כו'	פי' [4]) כי אין ההכרעה אלא בזמן כו'	ע"ש כרע ומ"ש.
—	כ"ד.	אכל פוטיתא	הוא דג טמא וכתי' בדגים ושקץ יהיה לכם ע"ש כל הענין [5])	פטיתא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ה:	כי כאשר יקום	וכי מה ילמדנו לרוצח מעתה כו'	ע"ש רצח.
—	—	בגוהרקי	שאיף גרקא דערלה גרגרים של ערלה	גרק בפ"א.
—	כ"ו.	הכניסה לרבקה	לפטומה מלש' עגלי מרבק כו'	רבק בפ"א.
—	כ"ז:	בשרשיפא	בשרשפא כסא לשבת בו כו'	שרפרף.
—	כ"ח.	וחטאת העוף	ירושלמי: אשם תלוי בשיטתך יוכיח כו' עש"ה	חט [6]).
—	—	כפא דחטא נגרא	כמו משל אומרי' בני אדם הכף שחטטו כו' ע"ש כל הענין	כף א' [7]).
—	—	סדנא בסרני	סדנא כמו היה יושב בספינה או באסדא כו'	סדן א' ועיי"ע סדה ומ"ש.
—	ל'.	כנדי	כגון אנני דפחרא	כנדי ג'.
—	—	דטחו	דטחיה בשומן של בשר	טח א' ע"ש ומ"ש.
—	ל':	האי בוכיא	כגון מגן של חרס כו'	בביא ע"ש ומ"ש.
—	—	קרטופני	סדקים	קרטפן ע"ש ומ"ש.
—	—	מביא שאור	בית שאור והוא כלי חרש שמצניעין בו שאור	בית שאור [8]).
—	ל"ד:	השיקן	ושקען במי מקוה לטהרן כו' ע"ש	שק א'.
—	ל"ה.	קרמית	עשב כדאמרינן כו'	קרם ד'.
—	ל"ז.	חלת המסרת	והן חלות האפויות במסרת ע"י שמן כו'	חלט ב'.
—	ל"ז:	מונלשין	מים רותחים	נלש.
—	ל"ט.	מרירתא דכופיא	מררתא דכופיא ופי' יש מי שאומ' מרה של דג כו'	מר ו'.
—	ל"ט:	ותיקא שרי	כי השמן מי פירות הוא ומי פירות אין מחמיצין	ותקא.
—	—	קמחא דאבישנא	שהן שיבולי דשערי רטיבתא	אבשונא בי"א.
—	מ'. [9])	בעל נפש	המתרחק מריח עבירה כו'	בעל.
—	—	דאית בהו ציריא	צריא כגון סדק כו'	צר ו'.
—	—	דמהפכי כיפי	מהפכי לנורן והן העומרין	אבן כתף [10]).

---

[1]) בדף י"ז. [2]) ועיי' פי' ר"ח לחגיגה כ"ב: [3]) כ'. כ': עיי' מ"ש בע' נזייתא ובע' כרע (ח"ד שליט הערה 12). [4]) בשם רה"ג. [5]) ועיי' פי' ר"ח לעירו' כ"ח. [6]) וגם אפס קצהו תראה. [7]) בקיצור הלשון. [8]) ע"ש בסוף הערך ומ"ש. [9]) היינו דשרירי (גם) פי' ר"ח שהן חזקין מן השעורים ובע' אשר לא הביאו רבינו. [10]) אבל עיי"ע כפי ב' ומ"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
פסחים	מ':	מנקטא כו' בארבי	בעיקריהם היתה משמרת אותם כו'	ארב ג'.
—	מ"א.	אברנים	נא אברנים כגון שנצלה מעט מעט	אברנים.
—	מ"ב.	במים הגרופים	גרופין מושכין דכתיב כו'	גרף א' [1]).
—	—	פת קיבר	ריפתא ספסקא פסולת הסולת פת קיבר	ספסק ע"ש ומ"ש [2]).
—	מ"ב:	דצפירתא	יש מי שאומ' שעירה שעדיין לא ילדה כלומ' כו' וי"א כו' עש"ה	צפר ב' [3]).
—	—	הא בדרוקי כו'	תמד דפורצני אחר שסוחטין הענבים כו'	פרצן.
—	—	עמילן של כו'	הפת שעושין לשאוב את הזוהמא כו'	עמל ב'.
—	—	קולן של סופרים.	ויש מי ששונה כו' והוא (אל נשי) [צ"ל אללושי] שמדבקים בו הסופרים כו' ע"ש כל הענין	קלן א'.
—	מ"ג.	נוקשה	כגון עמילן של טבחים כו'	קש ג'.
—	מ"ד.	אכילת פרס	מצאנו ששיער רבי כו' ע"ש כל הענין	פרס א'.
—	מ"ה.	שעשוין לחזק	במקום שיש בו סדק כו' עושה (מלאכה) [צ"ל מלאכת עץ] כו'	חזק [4]).
—	מ"ה:	אגבה דאננא	אחורי אננא כגון ספל שלשין בה	אנן ב'.
—	מ"ו.	בצק חרש	גם זה אסור שחמץ הוא ואעפ"י כו' ע"ש	בצק חרש ע"ש ומ"ש.
—	—	לגבל	אם יש גבל העושה עיסתו בטהרה כו' ע"ש כל הענין	גבל א' ע"ש ומ"ש.
—	מ"ו:	טובת הנאה	אותה הנאה שיש לו לישראל לתת חלתו כו'	טב א' ע"ש ומ"ש.
—	מ"ז.	יש חורש כו'	החורש בשור וחמור כו' ע"ש	חרש ב' ע"ש ומ"ש.
—	מ"ז:	מתונתא	במתונא קרקע שיש בו לחלוחית כו'	מתן א'.
—	—	לוקחין שתים	ואלו הן לוקה משום מבעיר אש שלא לצורך כו' ע"ש	שתי.
—	מ"ח.	מכאן לערלה כו'	אפי' ערלה שהיא תמורה מן (הכלאים) [צ"ל הכל]	ערל ע"ש ומ"ש.
—	—	חיטי חסיכתא	רעים דקים כדמתרגמינן כו'	חסך ע"ש ומ"ש.
—	—	שנושכות זו מזו	זו את זו ונראות כאלו נכנסות כו' ע"ש	כעך ע"ש ומ"ש.
—	—	לבזבזין	פי' לבזביז מסגרת	לזבז ע"ש ומ"ש.
—	נ'.	מאי יקרות וקיפאון	פי' ר"א אור שהוא יקר בעולם כו' ע"ש	קף ה' ע"ש ומ"ש.
—	—	הרוגי מלכות	והרוגי מלכות אין כל בריה ולשון יכולה במחיצתן ואסיקנא כו'	הרג ע"ש ומ"ש.
—	—	מצילות הסוס	עד שעה שהסוס רץ ומציל פי' חצי היום כו'	צל ג'.
—	—	המצפה	כדי להתפרנס ממנו פי' מתקן משקל כו'	צף א' [5]).
—	נ"א:	סח לי	פי' ר"ח מן סח לי עד סוף העמוד מר סבר לא גזרינן	ספח א' [6]).

---

[1]) אֲבָל עיי"ע גרף ומ"ש בשם ר"ח. [2]) ובש"ס לי' לפנינו מלת ספסקא. [3]) ומה שהקשיתי שם על רבינו נתן בענין פי' שני לכאורה קשה לר"ח כי הוא הוא בעל הפירוש של ב' פירושים. [4]) עיי' ח"ג שפ"א בהערה. [5]) ופ"א שם שייך ג"כ לר"ח כדמוכח מתוספו' פסחי' ע"ב. [6]) ע"ש ושם תקנתי קלקול הדפוס שבש"ס ווילנא.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח	פי' הערוך בסתם
פסחים	נ"ב.	ולינגדיה כו'	כלומ' השמתה חמורה ע"ש כל הענין	נגד ב'.
—	נ"ב:	בין הכיפין	פי' הנסבכין בין האמירין כו' ע"ש	רף ד' ע"ש ומ"ש.
—	—	דאמ' רחבא אמ' רב יהוד'	גי' ר"ח אמר רחבא אמר ר א ב י יהוד' [1]	רב א' ועיי"ע אביי ומ"ש.
—	—	ר' אילעאי	גי' ר"ח רבי אילא	כפניות ועיי"ע נסן.
—	נ"ג.	משיגריעו	פי' ר"ח בעת שיהא בוסר ע"ש כל הענין	גרע ב'.
—	—	סימן להרים מלין	שהן עפץ גדילים בהרים כו' ע"ש	מל י"ג.
—	—	עדא תהא	כלומ' זאת הוא ופי' כו' ע"ש	עד ד' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ד.	עשרה דברים כו'	כתב צורת האותיות כו' ע"ש [2]	כתב.
—	נ"ה.	במקום הגריד	הגרד שהוא מקום יבש	גרד ב'.
—	—	צמריה	צמרה עדיין החמימו' שיש בה והיא תחמם	צמר ג'.
—	נ"ו.	מתחת הנשרים	מן הפירות הנובלות מן האילן	שר ב'.
—	נ"ו:	גמזיות של הקדש	גואזית הן נצרים הפרים משרשי אילנו' כו'	גמז א' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ז.	מלחישתן	שהיו רבילין	לחש ג'.
—	—	מקולמוסן	שהיו חוקקי און	קלמס.
—	נ"ח.	במכמר בשרא	מכמר כגון כימוש בדגרסינן כו'	כמר א'.
—	נ"ט:	שבקיה לקרא	כיון דלית ליה דרשה אחרינא כו'	שבק.
—	ס"ב:	שקל קלא	שדא קלא פי' נטל אבן	קלא א'.
—	ס"ד:	תפיסה בעלמא	עד שיתנו לו דבר אחר כגון צרור או כיוצא בו כו' ע"ש	תפס.
—	ס"ו:	מחמר כלאחר יד	שכל העושה בשבת דבר שאינו בדרך מלאכה מחמר כלאחר יד מקרי	חמר א'.
—	ס"ח.	שירקא דמעיא	מיחוי קרביו כו' וכן לדף ס"ה: פי' מיחוי קרביו היא שירקא דמעייא והוא כמו שומן רך כו'	שרק ג' [3] ועיי"ע מח א' ומ"ש.
—	ס"ט.	אל תכפירני	אל תחשדני בכופר כו'	כפר ו'.
—	ע"ב:	בזיז מיניה	כלומ' כמו מתבייש הוא לשאול אותם בענין הזה	כז.
—	ע"ג.	מקלקל בחבורה	העושה חבורה בשבת מקלקל הוא	קל ד'.
—	ע"ד.	קיטרי	קטרי מקום שצומחין ומגדלין אמירין ונצרים כו'	קטר א'.
—	—	תוך כו'	פי' תוך בר כלומ' נותן כרעיו שהן מבחוץ בתוכו כו'	תך ב'.
—	—	האי מולייתא	מיליתא פי' עוף או כבש מלא בשר בתוכו כו'	מל י"א ע"ש ומ"ש.
—	ע"ד:	טפליה	(טפלאיה) [צ"ל טפליה]	טפל ב' ע"ש ומ"ש.
—	—	דמפריר	מלשון פירורין	עיי"ע סמר [4].
—	—	אומצא דאסמיק	חתיכה של בשר שהאדימה כו'	אמץ.
—	ע"ה.	הייא	הייא מהרה נ"א לענל [5]	הייא וע' ענל אחרון ע"ש ומ"ש.
—	ע"ו.	פילי	פי' פילי פלחי כמין גומות	פל ג'.
—	ע"ה:	דבר אחר	צרעת	דבר א'.

---

[1]) ועיי' פירו"ח לסוכ' מ"ה. [2]) ועיי' מ"ש בהערות ותיקוני' בק"ד שכ"ז: [3]) בג"ס רס"ג. [4]) בג"ס ר"ת. [5]) ועיי' פי' ר"ח לסנהד' כ"ג.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בפתם
פסחים פ"ה.	מפני חשדי	שלא יחשדו הנוגע בו כי לאכלו נגע בו כו'	חשר.
— פ"ו.	שתי אמות כו'	יש מי שאומ' כו' עד לאומנין ולוקחין	שתי.
— —	בר שורא	חומה שוה בקרקע עזרה כגון כו'	ע"ש בר שורא.
— פ"ו:	בני חבורה	שנמנו על הפסח כו' עד דיאלא	דייל ע"ש ומ"ש.
— פ"ז.	כאן ברדופה	וכר"י דאמר מאי דכתי' כו' במה שנמצאת שלימה בבית חמיה כו' ע"ש	רדף.
— פ"ט.	מהיות משה כו'	כלומ' כיון שנשחט נעתק [1]) שם כו'	חי ב'.
— צ"א.	בית פאני	פי' מקום חוץ לחומות ירושלים כו'	ע"ש בית פני ועיי"ע פני ומ"ש.
— צ"ב.	הפורש מן הערלה	פי' ערל וסמא ואיזמל כו'	ע"ש כל הענין ערל.
— צ"ד:	כבוצינא דריחיא	כי סרנא דרחיא פי' כמו הסרן כו'	ע"ש סרן ג' [2]).
— צ"ו.	שוסקי	שויסקי עבדינהו צלו אותם מיני מאכל ואכלום	שוויסקי.
— —	ממנו למה לי	תלתא ממנו כתיבי בפסח חד לגופיה וחד מופנה כו'	ממנו ע"ש ומ"ש.
— ק"א.	כל מילי דמר	דהוא רבה בר נחמני רביה	מר ב'.
— ק"ז.	בת טוות	לן אותו הלילה בלא אכילה	בת טות.
— —	תליסר מנגי	תליסר מנאני פי' שכר מסונן כו'	מגג ב' בפ"א.
— —	מפיס	מפיס הדעת כמו כו' ע"ש	מפיס א'.
— ק"ז:	מיני תרגימא	פי' רב האי תרגימא כסנין של מיני מתיקה כו' ע"ש	תרגימא.
— —	מטביל בירקי	פי' [3]) היה אוכל מן המנחה ולמעלה	טבל א'.
— קי"ב.	יומין דמסוכר	מקיז דם ולא משי ידיה מפחד שבעה יומין	סבר ד'.
— —	ידא אאוסיא כו'	ידא אפנא דירכא לפחדא ידא אפנא דירכא לשינתא	עיי"ע פג ה' ומ"ש.
— —	עשה שבתך כו'	במאכל ובמשקה ובמלבוש כו'	עש ב'.
— —	אם ביקשת ליחנק	פי' אם רצית לשאול בדבר איסור שאל חכם גדול כו'	חנק.
— קי"ג.	כבא	המכתש והוא אלצרם	כבא ב' ע"ש ומ"ש.
— —	אדחלא אכרעיך כו'	בעודנו אבק הדרך על רגליך כו'	חל ב'.
— קי"ד.	דאכל אליתא כו'	מי שמנהגו לקנות כו' עד מי שנושה בו	קקל א'.
— —	הביאו לפניו	השלחן מטבל החזרת כו' עד אכילת מצה	פרפרת.
— קט"ו:	משום קפא	קפא תולעת	קף אחרון [4]).
— קט"ז:	מצה צריך להגביה	כשאומ' מצה זו שאנו אוכלין כו'	מצה ב'.
— קי"ח.	הודו לה' כו'	הודו למי שגובה חובו של אדם בטובתו פי' מכל אדם כו'	טב א' ע"ש ומ"ש.
— ק"כ:	הפיגול והנותר	משום חשדי כהונה עש"ה	חשה ע"ש ומ"ש.
— קכ"א.	ברכת הפסח	וקי"ל הפסח דמו בשפיכה	ע"ש כל הענין ברך א'.

מאה ושלשים ושתים פעמים היה משתמש הערוך בפי' ר"ח לפסחים והביאו בשמו רק חמש פעמים!

---

[1]) בערוך: נעקר. [2]) בשם ר"ח ז"ל. [3]) בשם ר' האי. [4]) בשם ר"ח ז"ל.

למסכת ביצה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ביצה	ב'.	בנולד אסור	נולד פי' כל דבר שלא היה מאתמול כו'	לד א'.
—	ג':	את שדרכו לימנות	אילו השנויין במשנתינו בלבד כו' ע"ש כל הענין	דרך א'.
—	ז':	יחפור בדקר	דקר כמין יתד וכמין נגר	דקר א' בי"א.
—	י'.	בבריכה ראשונה	באפרוחין חדשי' שלא הולידו בזה השובך אלא בריכה א'	ברך ג'.
—	י"א.	סרוכי	וסריכה כמו תפיסה כדכתיב כו'	סרך ב'.
—	—	העלי	בוכנא שכותש בו הדיסא כו'	על ה'.
—	י"א:	את התריסין	הקרשין שנועלין בהן כו' עד לסגור	תרס.
—	י"ב.	מ"ס ערוב	בי"ש (סברי) יו"ט ברברים שאינן לצורך אוכל נפש כו' ע"ש	ערב א'.
—	י"ג:	שמו טובלו	שמו טובלן כלומ' כיון שנקרא מעשר חייב להפריש ממנו תרומת מעשר	שם א'.
—	י"ד:	וילון	פרוכת	וילון.
—	ט"ו.	ביצת הגיר	במקום השיער וא"צ אלא צחצוח בלבד כו'	גר י"ב.
—	ט"ו:	בעלי פטסין	הם בעלי חביות גדולות כלומ' כו' ע"ש	פטס בפ"א.
—	—	חדות	אמר הקב"ה לישראל לוו עלי ושמחו היום כו'	חד ג'.
—	—	יטע בהן אדר	כלו' יעשה מהן צדקה חשובה כו' ע"ש	אדר א'.
—	ט"ז.	שבת וינפש	נשמה יתרה נותן הקב"ה באדם כו' ע"ש	נפש א'.
—	—	נהמא בנהמא	הדייסא פת היא	נהם ב'.
—	—	דגים קטנים מלוחים	מליחתם היא בישולם והנכרי לא בשל כלום	רג.
—	ט"ז:	הרסנא	כלומ' בישל דגים הללו עם הקמח אסור כו' ע"ש	הרסנא [1].
—	י"ז:	מטבילין מגב כו'	בפי' ר"ח הביא הירוש' ע"ש	גב ב'.
—	—	משיקין	מלשון ותשק ידי לפי	שק א'.
—	י"ט:	סלותי	כלומ' עושה אדם מלאכה כגון סלין וכיוצא בהן	סלת [2].
—	כ"א.	עורבא פרח	לשון גנאי ופחיתות היא כו' ע"ש	ערב ג' בפ"א ע"ש ומ"ש.
—	—	סמכוני באשישות	כלומ' היום סמכו אותי בישיבה	סמך.
—	כ"א:	הני סופלי	סופלי גרעינך איך מטלטלין אותן כו'	ספלי.
—	כ"ב.	קנבי שרי	יש מי שאומר כגון אבוקה כו' ע"ש	קנב.
—	כ"ג.	לעשן	לעשן פירות שהוא מכשירי אוכל נפש	עשן א'.
—	כ"ג:	הריחים כו'	כלי עץ חקוק כו' ע"ש עד משום כברה	רחים.
—	כ"ה.	נפל חברין ברברבת'	רבה בר רב הונא דרב הונא ורב חסדא חברים היו כו' ע"ש	חבר א'.

[1]) בשם תשובות שאלות. [2]) בשם ר"ח ז"ל ורבינו חולק עליו ע"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
ביצה	כ"ה.	בהמה מסוכנת	כגון גוססת כו'	כס ח'.
—	כ"ה:	חצובא מקטע כו'	חצובה הוא עשב כו' ובוקע ויורד כו'	חצב ג'.
—	—	נטיעה מקטעת	כלומ' מוציא אדם כמה הוצאות ונוטע כרם כו' ע"ש כל הענין	נטע.
—	—	באלונקי	שמענו שהיא מרדעת של כתפים	אלנקי בפי' הראשון.
—	כ"ח:	שפוד שנרצף	שמועות של רב מלכא שפוד כו' עש"ה	שפוד.
—	כ"ט.	אמרי תרטא כו'	נותן לזה כי תרטא כו' עד במקומם	אזא ע"ש [1]).
—	כ"ט:	אחזורי	כלומ' שיחתה דבריך הטובים כו' עד בנפה ובכברה	חזר ב'.
—	—	סכום מקח	לא יאמר לו יש לך עלי כו'	סכם ע"ש ומ"ש.
—	ל'.	אין מספקין	מספקין סיפוק שבא בחמתו כו'	ספק א'.
—	—	אין מרקדין	פי' [2]) ירוש' ריקוד עוקר רגלו אחת כו'	ספק א'.
—	—	ארזי ושגדי	כלומ' אלו עצים קורות הן כו'	ארז.
—	ל':	אוירא דליבני	לבנים סדורים אחד ע"ג חבירו ואינו בנין	אארא.
—	ל"ב.	אלפסין חרניות	אלו אלפסין חרניות סתומות הן דתניא כו' ע"ש כל הענין	אלפס.
—	ל"ב:	חותכו באור כו'	כגון שהיתה פתילה ארוכה מכנים קצה הפתילה כו'	חתך.
—	—	מוחטין את הפתילה	מוהטין כו' פי' המתעבה בקצה הפתילה כו'	מהט.
—	—	שרקין ליה תנורא	טחין פי' התנור בטיט כאשר נותנין הפת כו'	שרק א'.
—	—	ארקתא דפרת כו'	כלומ' אין אנו גובלין טיט ביו"ט אלא כו'	שרק א'.
—	—	רקתא דנהרא	שפת הנהר	רקת [3]).
—	—	האי מדורתא	פי' דרך בנין אב אם אחז העץ למעלה כו'	מדר א'.
—	ל"ג.	חזרא	חיזרא ממיני קוצים מהו ליטל מהן עץ כו'	חזר ב'.
—	ל"ג:	הוה מפשח כו'	ויהיב לן אלוותא פישחי פישחי פי' עצי קציעות שמעשנין בהן כו'	אלותא [4]).
—	—	ההיא במוסתקי	כמו קציעות מחודקין בתוך החבית	מסתק.
—	—	אין מלבנין	אין מצרפין הקדרות באש כו' ע"ש	לבן ג'.
—	ל"ד.	לחסמן	לסתום הנקב	חסם.
—	—	מולגין את הראש	מרתיחין אותן בחמין להעביר השיער כו'	מלג.
—	ל"ה:	המעביר תאנים כו'	שקציעתן היא גמר מלאכתן כו' ע"ש	מקצה ב'.
—	—	משילין	משילין משלשלין כו' וכן משירין ומשחירין כו'	של ג'.
—	ל"ו:	בציציתיה	בצוציתא מלש' ציצית הראש	ציץ ג'.
—	ל"ז:	ינקי תחומים כו'	הבהמה איבריה יונקין זה האבר אגב זה האבר כו'	נק ע"ש ומ"ש.
—	ל"ח:	נבלה בטלה כו'	חתיכת בשר נבלה שנתערבה כו' ע"ש	נבל ג'.
—	ל"ט:	האחין השותפין כו'	האחין השותפין שחייבין בקולבון כו' עד קמ"ל	קלבון.

חמשים ותשע פעמים השתמש בעל הערוך בפי' ר"ח לביצה והזכירו בשם שלש פעמים.

---

1) בגס ר"ח ז"ל. 2) בדף ל"ו סע"ב. 3) ע"ש ומ"ש עפ"י כ"י הערוך. 4) וכתב רבינו זה גמרא דרבי חננאל.

למסכת חגיגה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
חגיגה	ה'.	זיבורא ועקרבא	כגון שעקצו זיבורא ועקרב ביחד כו'	זבורא.
—	—	זחא לעללא כו'	זה הממציא מעות לעני בשעה שהנונשים עליו כו' ע"ש	זח.
—	ח'.	טופלין כו' ואין טופלין	טופלין בהמה של חגיגה כו' ואין טופלין פי' אין מוסיפין כו' עד פר גדול	טפל ב'.
—	—	מסת	ומסת מנא לן כו' עד מס על הארץ.	מסת.
—	י'.	כהררין התלויין כו'	החופר גומא כו' עד אותה מלאכה	הר א'.
—	י"א:	רתוי לו	פי' [1]) ראוי לו פי' טוב ממנו הנפל כו'	רת ב'.
—	—	סתרי עריות	כגון הערא ה ונשיקה כו'	סתר א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ב:	בזרועו של הקב"ה	הדבר שהוא בעולם מתחת הכל תלוי בזרוע כו'	זרוע.
—	י"ג.	ראשי פרקים	פותחין לו ראשי דבריו כו'	פרק א'.
—	—	חשמל	כלומ' ב' מלות הן עתים חשות עתים ממללות שיר כו' ע"ש.	חשמל.
—	י"ג:	כאור היוצא כו'	אינה הליכה וחזירה ממש כו' מבין החרסין פי' כו'	אר א'.
—	י"ד:	פרדס	כינהו פרדס מעין ג"ע כו'	פרדס ע"ש ומ"ש.
—	—	ד' נכנסו בפרדס	מפורש בהיכלות עש"ה כל הענין	אבני שיש [2]).
—	—	בן עזאי הציץ	כלומ' הוסיף להזכיר כו'	צץ א'.
—	—	קץ בנטיעות	כיון שכינו המקום ההוא פרדס אמר קצץ כו'	קץ ו' [3]).
—	ט"ו.	פולסי דנורא	ח"ו שיש עליו דין אלא כו'	פלס ד' [4]).
—	ט"ו:	בעברא דרשא	בבריח הדלת	עבר א'.
—	—	מגדל פורח	משנה ידועה היא	מגדל א'.
—	י"ט.	בכיפין	אמצעית הגל העשוי כמין כיפה כו'	כף י"א.
—	—	ג' נממיות	נחל שיורד מלמעלה למטה ויש בו ג' גממיות פי' ג' חפירות כו' ע"ש	חרדלית וע' נם ב'.
—	י"ט:	בגדי פרושין	הפרושין שהן חברים האוכלין חוליהן בטהרה	דרס נ', וע' פרוש.
—	כ"א.	כבידו של כלי	חיישינן שמא כבידו של כלי כו' עש"ה	כבד האחרון ע"ש ומ"ש.
—	כ"א:	דדרא דטומאה	עיקר טומאה	דררא.
—	כ"ב:	אחוריים	ע"ש פי' ר"ח שהוא קרוב למה שפי' לפסחי' י"ז: ע"ש.	אחור.
—	—	בית הצבטם	בית הצביעה פי' ר"י מקום שנקיי הדעת כו' ע"ש	בית צבע.
—	כ"ה:	מודיעים	מודיעין מקום בדתנא מודיעין רחוקה כו'	מדעית.
—	ל"ו:	מסמים	עצי אכסלגום דזילי אבל עצי (אבנים) [מסימם] דיקירי כו'	אכסלגס, מסמם ב' [5]).

רבינו נתן ראה פי' ר"ח ז"ל לחגיג' עשרים ושבע פעמים ולא הזכיר שמו בזו המסכתא כל עיקר.

---

[1]) בדף ט"ז: [2]) בגס רס"ג. [3]) וגס בק"ז, קע"ב הערה 6 ויקר דבריו ט"ד וכ"ל ויתר דבריו. [4]) בגס הגאון. [5]) ע"ש ומ"ש בהערות ותיקונים ת"ס, קפ"ט.

למועד קטן

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
מ״ק	ג׳:	עשר נטיעות	עשר נטיעות מפוזרות כו׳ ע״ש	עשר (אחר ע׳ עסק).
—	ד׳:	מאי עוגיות	עוגה הן בדידין כו׳ ע״ש	בדד א׳.
—	ו׳:	ממוננת	פי׳ לחה	מן א׳.
—	ח׳:	גיהא בר גיהא	גוהא בר גוהא פי׳ ירוש׳ גברבת זה בקיע	בקע ב׳.
—	י׳.	מנקר	פי׳ כיון כו׳ מנקרין בהן כו׳ כמין חידודין כו׳	כבש ו׳.
—	י׳:	מוליא כו׳ בנציא	הרך בקשה	מל י״א ע״ש.
—	י״א.	דג טוויא באחוה	המלח מן הים והדג מן הים כו׳	כוור ע״ש [1].
—	י״ב.	מקבלי קיבולת	אם קיבלו קיבולת בתוך התחום כו׳ ע״ש	קבל א׳.
—	י״ב:	לימודים	מכבהו [2]	למד ג׳.
—	י״ד.	איזורו	כלומ׳ כשרואין אדם ערום כו׳	אזור [3].
—	—	לשום	כמטייל וכמשתעשע כו׳ ע״ש	שמם ג׳ [4].
—	—	להרויחא	להתעשר כלומר כו׳	רווח.
—	ט״ו.	פקתא דערבות	שהיא ארץ ציה כו׳	פקתא.
—	ט״ז.	ומום שרי	כלומ׳ תקיעת השופר היא השמתא	מם א׳ [5].
—	—	חמוקי ירכיך כו׳	ואין חלאים אלא רבנן כדגרסינן כו׳ ע״ש	חמק.
—	ט״ז:	היה מעדן	שהיה מעדן עצמו להיות מיושב דעת כו׳	עדן א׳
—	י״ז.	אם רואה אדם שיצרו כו׳ מבקש לשתות במיני זמר ולשמוח בשמחה כו׳ עש״ה כל הענין [6]		סן א׳ ע״ש ומ״ש [7].
—	—	שמתא	רב אמר שם מיתה כלומר מיתה בה כו׳ עש״ה כל הענין	שמת.
—	—	כי טיחיא	כי טחיה בתנורא כלו׳ אינה יוצאה משם לעולם	טח ג׳ [8].
—	י״ז:	דכמה השקוה כו׳	ר״ח הביא הירוש׳ ופי׳ גרים שבמותה השקוה כלומ׳ עש״ה כל הענין	דגם [9].
—	—	בשתכפוהו כו׳	פי׳ [10]) קודם שישלים ימי אבל זה כו׳	תכף.
—	י״ח.	שפה מוית	כלומ׳ אם צריכה כולה תקון שרי אבל כו׳	זוית ע״ש ומ״ש.
—	י״ח:	איגרות שום	שום היתומים איגרות מזון מזונות אלמנה כו׳	אגרת א׳.
—	י״ט.	גזרת במלו	נדחו גזרת האבילות כו׳ עד לא במלו	גזר ב׳.
—	כ״ב.	ממעט בעסקו	על כל מתים אם רצה שלא למעט בעסקו אלא כו׳ עד ע״י אחרים	עסק ג.
—	כ״ב:	חולץ	חליצת כתף מוציא ידו מתחת הקרע כו׳ ע״ש	חלץ א׳.
—	—	באריסותא	כלומ׳ הוא אינו פורע אלא כו׳ עד י״ב חודש	אריש.

---

1) בגס רש״ג. 2) ועיי׳ פי׳ ר״ח לשבת קכ״ב: 3) בגס ר״ח ז״ל. 4) וגם הלך נ״כ בעקבי פי׳ רגמ״ה, המיוחס לרש״י, עיי׳ לעיל נד י׳ הערה 8. 5) בגס ר״ח ורגמ״ה. 6) וקרוב לזה בפי׳ ר״ח למגילה כ״ה: 7) ודע כי בעקד ספרים קאלומביא דעירנו ישנן אלו מסכתות הובאו מתימן ובגליונן ישנן הערות זעיר שם זעיר שם ונתוכן קצת ציונים מהערוך ור״ח. ובמ״ק י״ז. הובא פי׳ הערוך מע׳ סן א׳ (עם ני׳ הערוך לס ב ט י ח המשובשת) ולא העיר בעל הגליון כי כל הפי׳ הארוך של הערוך שייך לר״ח. וד״ר מ׳ מרגלית העתיק בשבילי אלה הערות ואומר לו יישר חילו באורייתא אבל ציונים מפי׳ ר״ח והערוך כאותי ערך הס ואין בהם שום חידוש אבל עיי׳ מ״ש בפי׳ ר״ח למגילה ה׳. 8) וכ״ה במיוחס לרש״י. 9) בגס ר״ח ז״ל. 10) בדף י״ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח	פי׳ הערוך בסתם
מ״ק	כ״ד.	עטיפת ישמעאלים	דאמר שמואל מכסה שפמו וזקנו כו׳	עטף ג׳.
—	—	אונקלי	היא מצנפת כגון מצנפת דכה״ג כו׳	אונקלי.
—	כ״ו.	ת״ר כו׳	ר״ח הביא משנה דתמיד ופי׳ ואחד פותח כיון עש״ה כל הענין	שחי ועיי״ע כיון וע״ש ומ״ש.
—	כ״ו:	ובאיחוי כו׳	להפך החלוק לחתכו כו׳ ע״ש	אח א׳.
—	כ״ז.	ערסא דגדא	מטה העשויה לכבוד מזל הבית כו׳	גד א׳.
—	—	ערסא דצלא	מטה של עור כי פי׳ צלא עור הוא עור נטוי וקשור כו׳	צלא.
—	—	טיפוח ביד	טיפוח ביד קילום ברגל שנאמ׳ כו׳	טפח ד׳.
—	כ״ח.	זונא דמהדיב	זווא דמהדייב פי׳ שם חכם	זווא וע׳ הדייב.
—	—	מאן ספון	כלומר כיון שנמסר אדם ביד מ״ה כו׳	ספן ג׳.
—	—	מאן רקיע	פי׳ ר״ח נעדר מקומו בב״י אשר נדפס מתוכו בש״ם ווילנ׳	רקע ה׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	ריבדא דכוסילתא	כמו שריטה ששורטין האומנין כו׳	כסיל ע״ש ומ״ש.
—	כ״ח:	נשי דשכנציב כו׳	היו חכמות והיו מענות ואומרות כו׳ עד חבלא משכון	וה בפ״א.
—	—	גוד גרמא	חתוך המאכל מן השיניים כו׳ עד שמחממת הרבה	גד ב׳.
—	—	שייול אצטלא	כלומ׳ דומה באצטלא של מילת לבנה כו׳	שיול.
—	—	עטוף וכסו	כמו אדם האומר להרים כו׳ עד בן גדולים ורמים הוא	עטף ג׳.
—	—	אזבזני כו׳	אחינו התגרים שעל קניינם מיבדקי כלומר כו׳ ע״ש כל הענין	זבזני.
—	—	רהיט ונפיל כו׳	רץ בכל כחו כו׳ עד ואינו מוצא	אורי בל״א.
—	—	מותא כו׳	המות של זה כמיתת כל אדם כו׳ עד	המלוה מת.
—	—	דידל ידלוניה	לי׳ בב״י אשר מתוכו נדפס בש״ם ווילנא	דל ב׳ בפ״א ע״ש.
—	—	מרזח נעשה כו׳	המרזח הוא האבל כו׳	מרזח ע״ש ומ״ש.

רבינו פי׳ עפ״י מטבע של פי׳ ר״ח למ״ק **ארבעים ושבע פעמים** והזכירו שלש פעמים; **ושבעים ושמונה פעמים** פי׳ עפ״י מטבע של: **רנמ״ה** (המיוחס לרש״י, עי׳ לעיל מצד ט׳ עד י״א).

למסכת ראש השנה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח	פי׳ הערוך בסתם
ר״ה	ד׳.	צדק גמור	ויש שמפרשין הרי זו צדקה גמורה כו׳	צדק ע״ש ומ״ש.
—	ה׳.	כדי נסבה	ופריק רב חסדא פסוק גיביה כלומ׳ כו׳	כדי [1]).
—	ט׳:	וקראתם דרור	לשון דרור חירות כמדייר בי דירא כו׳	דר ג׳.
—	י׳:	שלשים לקליטה	לדברי האומרים לי׳ לקליטה, כלו׳ שישרש הנטע כו׳	קלט.
—	י״א.	לצביונן בו׳	כלומ׳ גדולים ומלאים כו׳ ע״ש עד	לצביונם צב א׳.
—	—	האיתנים	כלומ׳ הם היסודות	אתן.
—	י״ב:	ישנה כו׳ אלא מעשר א׳	תורת המעשרות שנה ראשונה ע״ש	עשר (אחר ע׳ עסק) ע״ש.

---

[1]) ע״ש ועי״ש והערוך הביא פי׳ ר״ח.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
ר"ה	י"ב:	התלתן משתצמח	פי' חשוב הוא פרי כו' ע"ש כל הענין	תלתן ע"ש ומ"ש.
—	י"ג.	קורטוב	קורטוב אחד מח' בשמינית	קרטב.
—	י"ג:	פרכין	פרגין פרגין פי' משארי משארי ע"ש עד הקליטה באילן	פרכין א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ד.	בצלים הסריסין	כגון שמיעך זרעה כו'	בצל בפ"א.
—	ט"ו:	ב' בריכות כו'	פי' דיופרין אילן שטוענין ב' פירות בשנה כו' עד ובחורף	ברך ג'.
—	—	בנות שוח	כלומ' הני בנות שוח שחנטו קודם ט"ו בשבט עיי' כל הפי' הארוך	בנות שוח [1].
—	ט"ז:	לערבב השטן	פי' כיון שמצאנו כי אם יש מלאך מליץ כו' עד מלהשטין	ערב א'.
—	—	קיר נטוי	קיר נטוי ליפול כלומ' רעוע כו' עד כך וכך	קר ח' ע"ש ומ"ש.
—	י"ז.	מעביר ראשון ראשון	אדם ישר תמים בדרכיו ע"ש עד ומתרבה החסר	ראש.
—	—	לשארית נחלתו	פי' [2]) למי שמשים עצמו כשיריים כמו אדם (נופל) צ"ל טפל ולא כעיקר	שר ו'.
—	י"ז:	אכין ורקין	כגון אך פרה תפדה כו' ע"ש כל הענין	אך.
—	י"ח.	מרבית עלי	ע"ש פי' ר"ח	קטן א'.
—	—	כבני מרון	כבני אימרנא פי' כבני כבשים העוברים ע"י מונה	אמר א' ועיי"ע מרון ומ"ש.
—	י"ח:	ארבעה דברים	ואילו ד' דברים מפורשי' בספרי דבי רב כו' עש"ה כל הענין	ארבע.
—	כ'.	משום ירקא כו'	כלומ' אם ישאר המת ב' ימים יסריח כו' עד והן נכרים	מת ע"ש ומ"ש.
—	כ':	סוד העיבור	פי' [3]) מפני שקראו [צ"ל מפני מה קראו] סוד העבור מפני שבי"ד לא היו מגלין אותו אלא למזומנים לעיין בדבר זה	סד ע"ש ומ"ש [4]).
—	כ"ב:	היו משיאין משואות	מאי משמע דמשואות לשון יקידה להבה [צ"ל ליהוב] הוא שנא' כו'	שא א'.
—	—	לאור עיבורו	שנראה בזמנו והוא לילי ל' כלומ' כו' עד אור עיבורו	אר א', עבר ה' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ד:	אנדרטא	צורת איש	אנדרטא.
—	כ"ו.	מאי שור פר	כלומ' שור הנולד מפר שהוא חזק ואמיץ כו' עד כחש כחו	שר ז'.
—	—	קטיגור	מלשון רביל	קטיגור.
—	—	חוטא בל יתנאה	אדם שחטא לא יתגאה	חט האחרון.
—	כ"ו:	קבען פלניא	גזלני פלניא כדכתי' היקבע גו'	קבע ב'.
—	—	סירוגין	פסקי פסקי	סרג א' [5]).
—	—	חלוגלונות	פרפחינן	חלגלוגות.

---

[1]) שנוי סדר קצת וגם יש מזה הוכחה כי כל הפירוש של ערוך שייך בע' בנות שוח ולא בע' בנות שבע. [2]) בדף י"ז: [3]) בדף כ'. [4]) ובעל הערוך לא היה מציין נוסחת דר"ח. [5]) וגם הובא פי' ר"ח למגילה י"ח. עי"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ר"ה	כ"ו:	טאטאתיה	טאטיתהא מכבד שמכבדין בו את הבית	טא.
—	—	ושל כל השנה	ושל ימות השנה בגון תענית בפשוטין	יעל.
—	כ"ז:	קדחו	כלומ' נקבו במקדח בזכרותו שבתוך הקרן	קדח א'.
—	כ"ט:	ב"ד דאקראי	בי דינא דאיקראי כלומ' מקום שאין שם כו'	קר י"ד.
—	ל'.	יום הנף	פי' [1]) שיהא יום הנפת העומר והוא כו'	נף א'.
—	ל"א.	בראשון מה היו אומרים	בראשון מהו אומר לה' הארץ כו' ע"ש כל הענין הארוך	פרק א' ע"ש ומ"ש.
—	—	הזיול"ך	מהאזינו עד זכור ימות עלם כו' ועוד ע"ש בסוף העמוד	הזיול"ך ע"ש ומ"ש.
—	ל"ג:	סדר תקיעות	וקיי"ל ד א י ת ל ן לאורוכי בתרועות כל מה דבעי וכך מנהג בכל ישראל	תרע [2]).
—	—	כנ' יבבות	ג' ר"ח ג' יבבות	עיי"ע יבב.
—	—	כנ' שברים	פי' יבבות זו אחר זו שברים בניחותא והפסק ביניהן	שבר א' ע"ש ומ"ש.
—	ל"ר:	כי נהירנא	ג' ר"ח כי נחירנא	נחר ג'.

הערוך פי' מ"ב פעמים בסתם עפ"י פי' ר"ח ז"ל והביא בשמו שתי פעמים.

למסכת תענית.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
תענית	ג':	עשר נטיעות	פי' ר"ח בקצרה וכבר האריך בזה הענין בפי' למ"ק ג':	עשר (אחר ע' עסק).
—	—	הא בחרפי הא באפלי	חרפי אין נעצרים אפלי נעצרים כו' עד בכל עת נעצרת	חרף ב'.
—	—	בנפוותא	יכולין להבר כו' מן הבר	נף א'.
—	—	תנא העבים	מיטרא ובתריה זיקא כו' עד תניינא	עב א'.
—	ד'.	לפרצידא דתותי קלא	שתחת האבן צומח כו' עד בבת אחת	פרצד.
—	—	עורפילא כו'	הטפה היורדת כו'	פל ג' ועיי"ע ער א' ומ"ש.
—	ה'.	עשרין וארבע	יש מן החכמי' המפרשים כו' עד ואותי שכחת	עשר (אחר ע' עסק).
—	ו':	אזלי אתיגרא	זקנים המהלכים במשענת	נד ג'.
—	—	דטבת ארמלתא	שלא ירדו גשמים בטבת כו' ע"ש [3])	תרבץ.
—	—	שודפנא	שיבתנא כלומ' לא נסתלק החום אלא כו'	תרבץ בפ"א האחרון.
—	—	דטוות מנוולתא	דטבת (מטולתא) [צ"ל מנוולתא] כלומ' בעת שיהו בנ"א מטונפין כו'	נוול א' ומ"ש.
—	—	משיצא חתן כו'	כשתרד הטפה על הקרקע שכבר ירד כו'	חתן א' בפי' ראשון.
—	ט':	חזיזים	עבים הדקים נקראים חזיזים כו' עד פורחות	חזיז א'.
—	—	נהילא	מטר היורד דק כמו קמח כו' ע"ש	נהל ע"ש ומ"ש.
—	—	חריא דעיזי	כיון שאינו בא בקילוח כו'	חר ח' בי"א.
—	י'.	וסימנ' עילאי כו'	פי' נהרדעא אתריה דשמואל והיא גבוהה כו' ע"ש כל הענין	על א'.

[1]) בדף ל': [2]) בלי מקור בשם ר"ח ז"ל ושם בטעות ד א י ן וצ"ל ד א י ת. [3]) ובנ"ם ווילנא נדפס בטעות ויש לתקנו מבערוך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
תענית	י':	במסכת כלה	בכל מקום בכלום מקום כלומ' מקום מן התלמוד כו'	כל ה'.
—	—	משום מעיינא	אם יאכל הרבה יקחהו שלשול	מע ב' בפ"א.
—	י"ב.	מקביל לה	אימתי מקבל לה כו' משעה (שיסכן) [צ"ל שיתכוין] לתפלת המנחה כו' עד בשומע תפלה	קבל א' ע"ש ומ"ש.
—	י"ד:	לגרמיה הוא דעבד	כלומ' לא היה יכול להתענות כו'	גרם ב' בי"מ ב'.
—	ט"ז:	שביעית לארוכה	כלומ' מוסיף ומאריך בגואל ישראל נמצאת כו'	ארך ג'.
—	י"ז.	שתקנתו קלקלתו	כיון שנתקלקלה בבית אב שלו הותר כו' עד ישמש	תקן.
—	י"ט.	ונשתנו	וחזרו ושנו כלומ' כמשו	שן ב'.
—	—	דאקון	שחזרו לירוקתן כלומ' כו' עד לשון חזקה	אקן א'.
—	כ':	מילתא דשיבתא	משקה של רפואה	שבתא בי"מ.
—	כ"א:	מנה בן פרס	חכם בן מי שלא היה אביו חכם כו'	מן האחרון.
—	כ"ב:	אף על הדבר	על כל צרה הבאה על הצבור כו' עוד א"ל צאו וראו כו' ע"ש כל הענין	אבן טוען.
—	—	אניבא	יניבא תולעת דגרסינן כו' פי' גאון גירסא כך הוא כינבא ונבא זהו מן כנים	אנבא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג:	חוני המעגל	פי' קבלה בידינו הוא שהיו חכמי' מתעסקין למנות פרנס כו' ע"ש כל הענין	חנא י"מ ע"ש ומ"ש.
—	—	נואלקי	(ואלקי) [צ"ל גואלקי] שקים	גאלק.
—	כ"ד:	זיתים שכבשן	זו היא משנה בעוקצין פ"ב כו' ע"ש	זת.
—	—	אישתמע מילתא	גי' ר"ח אכלו ביה קורצי [1] הלשינו עליו קרץ אחרון.	
—	כ"ה.	צוציתא דנורא	בניצוצת של אש	צץ ג' בי"ל.
—	—	אפותא	פדחת	אפותא.
—	כ"ח:	כמלוא ברך המחרישה	כשיעור חפירת האת בחרישה	ברך ג'.
—	—	קול שני ריעים	קול ב' צינורים כו' ע"ש עד צנוריך	רע ב' ומ"ש.
—	כ"ז.	עמדו נביאים כו'	פי' [2]) אלו משמרות כהנים לוים וישראלי' עמדו נביאים שביניהם כו' ע"ש	אנשי משמר.
—	כ"ז:	מפני הנוצרים	פי' שיו"ט שלהם הוא	נצר ב'.
—	כ"ח.	ונפש כו'	כלומ' אבדה הנפש היתירה [3])	נפש א'.
—	—	גונבי העלי כו'	פי' גונבין עלי וקוצעי קציעות גונבין דעת כו' עד הריפות בעלי	גנב א'.
—	כ"ט:	וניהוץ	ניהוץ של בני ארץ בבל כבוס של בני א"י	נהץ א'.
—	ל'.	בתשעה באב	שלח רב הגאון בלשון הזה יהא בנדוי כל מי שעושה אחת מכל אלו	תשע.
—	ל"א.	יום תבר מגל	מט"ו באב תשש כחה של חמה כו' יום תבר מגל כלומ' כו' עש"ה	תבר א'.

בכל אלה ארבעים ושלש פעמים השתמש הערוך בפי' ר"ח ז"ל לתענית בסתם בלי זכרון שמו.

---

[1]) לי' לפנינו בד"ס ולי' בכ"י ש"ס. [2]) בדף כ"ז סע"ב. [3]) ועיי' ג"כ פי' ר"ח לביצה ט"ז.

למסכת יומא

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בפתם
יומא	ח':	פרהדרין	כגון אנרדמים הממונה לשווקים	פרהדרין.
—	—	לשכת בלווטי	בולווטי חכמי העצה כו'	בליוט.
—	י'.	בית אונייקי	בית איניקי ואית דגרסינן בע"ז גבינות בית איניקי	אנייקי.
—	י"א.	הני אבולי כו'	פי' תקרא של מבואות לחיזוק כו' עד צורת פתח	אבולא.
—	י"א:	השער המדרי	יש מי שמחייב דתניא כו' ע"ש כל הענין [1]	מדר [2].
—	—	ובא אשר לו הבית	מי שאינו מכנים אורחים בתוך ביתו כו'	בית בפי' הראשון.
—	י"ב.	צינורא	עצי נורא	צנר א' [3].
—	ט"ו.	מעשה חטאת	כל הזאה הנתנת בחודו של קרן כשתי ההזאות היא חשובה כו' עש"ה	חט האחרון ע"ש ומ"ש.
—	—	מחוי כו' כמנגדנא	כמכה שמעלה ידו ומורידה וכל הכאה במקום אחד הוא [4]	נגד ב' ע"ש ומ"ש [5].
—	—	על טהרו	כמו שקורין בני אדם חציו של יום טיהרא כו' עד כעצם השמים לטוהר	טהר ב'.
—	י"ח.	דיילא	דיאלא כגון ממונה במכם כו' ע"ש	דייל.
—	י"ח:	אורות	זה גרגיר ומאיר העינים גרגירא מצראנא	ארות.
—	—	מי שיש לו פת	פי' [6] כלומ' מי שיש לו [אין] תאב למאכל כו' ע"ש	פת א'.
—	י"ט:	בם ולא בתפלה	בם יש לך רשות לדבר ולפסוק מן התלמוד ע"ש כל הענין	בם א'.
—	כ':	אבוב לחרי	כמו משול הוא אבוב שהיה אב לשרים גדולים כו' ע"ש	אבוב.
—	—	פוץ כו'	אמר פעם אחת נשכר עני בן טובים כו' ע"ש כל הענין	פץ א'.
—	כ"א.	אף רידיא	וי"א קול רידיא פי' רידיא הא דגרסינן כו' עד עגל שהוא שור	רד ח' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ב:	הצביעו	ירוש' א"ר יוסי בר בון כו' ע"ש עד אסור למנות [7]	צבע ב'.
—	כ"ג.	והיחידים	יחידים הללו הן רבנן כו' ע"ש כל הענין	יחיד.
—	—	בפקיע	(מדולרתא) [צ"ל מדוורתא] [8]) והיא מטרקא והיא כמין חבל מפתיל [9]) כו' ע"ש כל הענין	פקע ג', מטרקא.
—	כ"ח:	צלותא דאברהם כו'	תפלת האבות כולן לא הזכיר אברהם אלא כו' ע"ש כל הענין עד למעלה מעזרה.	כוון א'.
—	—	דאיצטגנינות כו'	ויודעין לכוון השעות אי נמי כו' ע"ש כל הענין	אסטגנין.
—	—	זוהמא דשמשא	חמות השמש כו' עד חומץ עצמו	זה א'.
—	—	שברירי כו'	שמש הנכנס מן החור וכיוצא בו כו'	שברר.

---

[1]) והסיום: ופשוטה היא לא כתבנוהו אלא מפני ש"ש חילוף בנוסחאות. [2]) בגס ר"ח וזה מ"ש ר"ל כך נקוד בפי' ר"ח ע"ש ומ"ש בתי"ס, כ"ז. ועיי' מ"ש לדף ל"ד: [3]) בגס ר"ח ז"ל. [4]) ועיי' פי' ר"ח למטה לדף כ"ד: [5]) בגס ר"ח ז"ל. [6]) בדף י"ט. [7]) ועיי' עוד לדף כ"ג. [8]) עיי"ע פקע ג' ודר ג' ועיי"ע מטרקא. [9]) וכ"ה בע' פתיל אבל בע' פקע ג' מפוצל.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פירוש ר״ח ז״ל	פירוש הערוך בסתם
—	כ״ט.	שילהו דקייטא	שילהי דקייטא פי׳ אחרית הקיץ כלומ׳ ע״ש	שנר ב׳.
—	—	אישתא	חמות של סתיו כו׳ עד מתחמם	אש א׳.
—	ל״ב.	קרצו	קרצו שחטו כדכתי׳ כו׳	קרץ א׳.
—	ל״נ:	עבורי דרעא	פי׳ גאון עבורי דדרעא אטוטפתא אסור כו׳ ע״ש כל הענין	עבר ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	ל״ד:	אמר רב ביבי כו׳	וגי׳ ר״ח אמר רב ביבי בר אביי	ביבי [1].
—	—	פרוה אמגושה	פי׳ [2]) פרוה שם אדם מגושי ויש מן החכמי׳ שאומרים כו׳	פרוה.
—	ל״ה.	פלוסין	פילוסין והנדווין שניהם לשון מלבוש הן בל״י	פלס ה׳.
—	ל״ז.	אצדודי	לא בצדו שהוא כנגדו ממש כו׳ עד מקצתו לאחוריו	צר א׳.
—	ל״ז:	נברשת	נברשת נר כדתרגמינן כו׳ עד נברשתא	נברשת.
—	ל״ח.	פעל ה׳	פי׳ פעל ה׳ ונתן חכמה לזה יותר מזה למענהו כדי כו׳	פעל א׳ [3]).
—	—	מעלה עשן	הסם שנותן בקטורת כו׳	עשן א׳.
—	ל״ט.	טרף	עירבבם	טרף א׳.
—	מ׳:	לרדות כו׳	כלומ׳ כיון שתעשו כן יאמרו כי עזאזל כו׳ עד להרהר על זה	רד ה׳.
—	מ״ג.	בביהונו	כהן בביהונו בלא (מים ולא טמאה) [צ״ל מום ובלא טומאה] בביהונו כו׳	כהן ע״ש ומ״ש.
—	מ״ד:	מעלות דאורייתא	כגון עשר קדושות ששנינו כו׳ עד ולמזבח	מעל ה׳.
—	—	ניאשתק	כיסוי כדאמר [4])	נשתק.
—	מ״ה:	אש מחתה כו׳	אש מחתה שנא׳ כו׳ עד הדלקת נרות באש	אש א׳.
—	מ״ז.	יציבא כו׳	משל הוא כלומ׳ האזרח למטה והנר למעלה כו׳	יציב.
—	—	זרדו כו׳	פי׳ זרד זרדו לשון זרד הן עשבים כגון כו׳ ע״ש כל הענין עד גדי	זרד א׳.
—	—	בערסן	ומפני מה היו בניה בעלי כח י״א שגדלתן כו׳ עד הברור שבברור	ערס ג׳ ע״ש ומ״ש.
—	מ״ז:	מבורץ	שהוא הנמשך ושופע יוצא ויורד כו׳ עיש״ה	ברץ.
—	נ׳:	בקופיא מתכפרי	בהיקיפא מתכפרים כלומ׳ אין לאחיו הכהנים כו׳ ע״ש כל הענין	קף י״א.
—	נ״א.	בבינופיא	כלומ׳ בבוא כל ישראל לחוג	כנף ב׳.
—	נ״ב.	חביבין ישראל כו׳	הלא תראה כי בכל שנה הצריכו כו׳ עד להא דקאמר ר״י	חב א׳.
—	נ״ד.	כרובים דצורתא	כרובים מצויירים בקיר כו׳	צר ג׳.
—	נ״ד:	במצליף כו׳	פי׳ [5]) כגון המכה שמרים ידו כו׳ עד טבורו	מצליף ע״ש ומ״ש ועיי״ע נגד ב׳ ומ״ש [6]).

[1]) וכונת הערוך במ״ש כך נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל כלומ׳ זו גירסת ר״ח ודוגמתו תראה בע׳ חדי עב״ה ומ״ש לדף י״ח: ועוד עיי״ע ביבי. [2]) בדף ל״ה. [3]) בס׳ ר״ח ז״ל. [4]) בכ״ר עיי״ע נשתק. [5]) בדף כ״ה. [6]) וראיתי בכ״י אבר ת״י למנצור אלדמארי שפי׳ כמצליף וז״ל יעני יצ׳רב באלסוט כו׳ פי׳ הכה בשוט ועיי׳ מאמרי המיוחד לזה עוד אתי בכתובים.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי׳ ר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
יומא	נ״ה.	כנגד עוביה	כשמוה אינו מזה אלא כנגד טפחה של כפרת כו׳ ע״ש	טפח א׳ [1].
—	—	מצדד ידו	נותנו כף היד למטה ע״ש עד של ארון כנגדו	צדד.
—	נ״ה:	שופרות	אילו השופרות תיבות הן שמניחין בהן מעות שופר.	
—	ס״א:	וכולן מטמאין בגדים	פי׳ נשחט הפר והזה מדמו וקודם שישלים נשפך הדם כו׳ עש״ה	עדר ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	ס״ו:	הדרקון	חולי ניפוח בני מעים	הדרקון.
—	—	מה שהיא צפירה כו׳	פי׳ [2]) כלומ׳ מהר תצא שעיר זה קטן כו׳	צפיר.
—	ס״ז.	מנס	קערה כדמתרגמינן כו׳	מנס א׳.
—	ס״ז:	קלען במקלעות	פי׳ [3]) כלומ׳ היו תולין במוטות כמו קלע כדכתיב כו׳	קלע ב׳.
—	ע״א:	ואת מכנסי הבד כו׳	שיתא שש כתיבה בבגדי לבן ואלו הן כו׳ עד ומכנסי פשתים	בד ג׳.
—	ע״ב:	ג׳ זירין הן כו׳	של מזבח זכה אהרן ונטלה כלו׳ כו׳ יבא ויטל זר ה׳.	
—	—	רוקם כו׳	רוקם אלו מעשה מחט לפיכך פרצוף אחד כו׳ עד שני פרצופות	רקם.
—	ע״ג.	בארבעה כו׳ בשמונה	כהן במקדש שני שלא היה להן שמן המשחה והיה בהן כה״ג מתמנה בריבוי בגדים והיה נקרא מרובה בגדים כו׳ ע״ש	רב א׳ [4]).
—	ע״ז:	שיבתא	רוח רעה	שבתא.
—	ע״ח.	ר״י בר גרוגרת	שם אדם	גרגרת ג׳.
—	—	דמישחל שחיל	שואבין המים ומקיאין אותו כו׳ עד את גופו שחל.	
—	—	דמזדרבי	כשמנענעים הכלים ניתזין מן המים כו׳ עד המצטנן בהן	אזדרבויי.
—	פ׳.	בן פקועה	כגון בהמה שנשחטה ובקעו כריסה כו׳ עש״ה בן פקועה.	
—	פ׳:	הנח לטומאת גויה	פי׳ פרס חצי חלה שהיא כו׳ ע״ש כל הענין	גויה א׳ [5]).
—	—	פרם למזיק	פי׳ [6]) כגון הכוסס שעורים של תרומה כו׳ ע״ש כל הענין	זק האחרון.
—	פ״ג.	בולמוס	בל״י גרונו של שור כלומ׳ כו׳ ע״ש	בולמוס.
—	פ״ד.	בצפידנא	בצפדינא כאב השיניים	צפדינא.
—	פ״ד:	עוקר חוליא	ואע״ג דקא עביד דרנא	חלי א׳.
—	פ״ז:	בר המדרודי	פי׳ [7]) (בר. המדידי) [צ״ל בר חמדודי] בר מיחם דודי דאבא שהן (חפידותי) [צ״ל הפירות] [8])	בר המדודי ע״ש ומ״ש.

שבעים ושלש פעמים השתמש הערוך בפי׳ ר״ח ז״ל ליומא והיה מביאו בשם **שש פעמים.**

---

[1]) עיי״ע לדד. [2]) בדף ס״ז. [3]) בדף ס״ה. [4]) והערוך ה״ה מציין ר״ש יומא (יומ׳ ס׳.) אבל כ״י נדפס בש״ס ווילנא חסר בראש ומתחיל רק בדף פ׳. [5]) בש״ס ר״ח ז״ל. [6]) דף פ״א. [7]) בסוף המסכתא. [8]) ובעלי מגיה ש״ס ווילנא לא הרגישו בזה.

למסכת סוכה

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
סוכה	ב'.	עשתרות קרנים	מקום שאין החמה זורחת כגון עשתרות קרנים	עשתרות.
—	ד':	גוד אסיק	כלומ' הבן בלבך כאילו חתכתה כו' עיש"ה עד ומתרגמינן יגנידו	גד ב', נגד.
—	—	ד' קונדיסין	קורות של עץ כמו עמודים	קנטס.
—	—	דיומדין	ב' עמודין	דיומד.
—	ה'.	ה' מלמעלה	ב' שיטין ה' מלמעלה וקודש למ"ד למטה יה.	
—	ו':	דברי תורה רובו כו'	המקפיד כגון שעוה וכיוצא בו כו' ע"ש	רב א' ע"ש ומ"ש.
—	ז': [1]	כבבשן	עגולה כבבשן	כבשן א'.
—	ט'.	מן הגרדין, מן הסיסין	מן החוטים של גרדי או מן הנימין פסולה מן הסיסין פי' הן פקעיות כשר'	גרד ד'.
—	י'.	ע"ג הקינוף.	פי' גאון קינופות עמודין עומדין במטה כו' ע"ש כל הענין	אנקלט ע"ש ומ"ש.
—	י"א.	לפרזומא	תלה צצית בטלית בני ביתו זה פי' בפרזומא דאינשי ביתיה	פרזומא א'.
—	י"ב.	החוטט	החוטט בגדיש פי' חוטט כמו חופר	חט ו'.
—	י"ב:	אניצי	אניצי פשתן פשתים דדייק ונפיץ העומר לטויה	אניצי.
—	--	שושי ושווצרי	שושי ושואצרי שמות עצי השדה ושוצרי מפרש שריחם רע	שויש.
—	י"ג.	היזמי	הזמי והיגי מיני קוצים הן	הזמי.
—	—	אפקותא	הצואר של דקל שנחתך מן הדקל והחריות עמו דבוקים	אפקותא בפ"א.
—	—	דוקרנין	עיקר הקנים שנתלשו כו' ע"ש עד האפקותא	דקר א'.
—	י"ג:	צריפי דאורבני	שמסככין אותן במורביות כו' עד שלא יפרדו	צרף א'.
—	—	ראשי מעדנים	כדכתי' התקשר מעדנות כו' עד לטלטל בהן	מדן.
—	—	סוכי תאנים	סוכי פי' אמירי תאנים ובהן תאנים	סך ג'.
—	י"ד.	שבססן	פי' בססן פססן	בסס ב'.
—	—	בניליהו	תרג' לקושש קיש לגבבא נילי	גל א'.
—	ט"ו.	מפקפק	פותח	פק ב'.
—	—	ומישדא אשלי	פי' גאון [2] למיתב עליה כו' עד אברים הללו	שר א'.
—	י"ח.	שיש לה פצימין	פצימין לחיים	פצם [3].
—	י"ח:	פי תקרה	רואין בדעת כאלו כו' ע"ש	פי תקרה ע"ש ומ"ש.
—	י"ט:	טיט הנרוק	טיט דק כמים עבים כרתנן מקוה שיש בו כו' עיש"ה	טיט.
—	כ'.	מזבלי	עושין כמין יריעות קצרות כו' עד וכסויין.	מזבלי.
—	כ':	חזו לבינתא	חוצלות של שעם ושל גמי חזו לתופרן ולעשות מהן (בנאתא) [צ"ל בנאתא] פי' כו'	כנת א'.

---

1) ז'. ר"ה ת"ר עיי' פי' ר"ח וקצת מזה נמצא ג"כ בערוך בע' ר"ה ע"ש ומ"ש. 2) לי' בערוך. 3) בשם הגאון.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
סוכה	כ׳:	פרסי ונפוותא	כמו נפה וכברה	פרס ז׳.
—	—	לנזיאתא	בל׳ טייעות (סדנאת) [צ״ל סדנאתא] כסוי קנקני׳ של יין	נזייתא ע״ש ומ״ש.
—	—	סואר של קורות	צבר של קורות צבורות זו על זו	סואר.
—	כ״א:	שיחת ת״ח	מצאנו כי עלי האילן כו׳ ע״ש כל הענין	סח א׳.
—	כ״ב.	סוכה המדובללת כו׳	רב אמר מאי מדובללת כו׳ ע״ש עד וקנה יורד	דבל ב׳.
—	כ״ו:	בקציצה	היא הטבלא	קץ י״ב בפ״א.
—	כ״ח.	הויות דאביי ורבא	הקושיות שהיו נושאין כו׳ עד מתעסקין בהן הויא [1].	
—	ל׳.	להנהו אונכרי	כגון בית של נשיא הממונה בצרכיו [2]	אונכרי.
—	ל״א.	פעיתא	צעקנית	פע א׳.
—	ל״ב.	המנק	בל׳ ערבי לבד אשיין וזה צורתה [ונראה שצ״ל לבד אשיין] [3]	המנק.
—	—	כי חופיא	פי׳ ההוצין שבשדרה כו׳ עד פרצה	הפיא א׳.
—	—	נפרדו	שנפרדו ההוצין כו׳ עד בלבד	הפיא א׳.
—	—	התיומת	גבא דהוצא כו׳ עד ופסול	תיים.
—	ל״ג:	באגודה של ירק	שוזר ב׳ קצות של הוצא כו׳ עד אוגדי ירק	אגד.
—	ל״ה.	נטלה פטימתה	פי׳ [4] ניטלה פיטמתו נראין הדברי׳ שהוא דד של חוטם כו׳ ע״ש	פטם [5].
—	ל״ז:	לא לידוץ	כלומ׳ לא ינעץ כו׳ ע״ש כל הענין	דץ א׳, הושענא.
—	ל״ט.	עובר לעשייתן	פי׳ ברכתי׳ וירץ אחימעץ גו׳ כלומ׳ כו׳ ע״ש	עבר ד׳.
—	ל״ט:	בכדי מן	בדי מזונותיו כלומ׳ בדי שימכור כו׳ עד אכילתו	מן א׳.
—	מ׳.	עצים דמשחן	פי׳ משחן להתחמם כו׳ ע״ש כל הענין	שחן א׳.
—	—	דהנאתן וביעורן כו׳	כגון פירות שמלבנין וכובסין ע״ש כל הענין עד העצים	הן.
—	מ״ג. מ״ר.	בגבולין	בגבולין זולתי ירושלים פי׳ בשאר מדינות	גבל ב׳.
—	מ״ד.	ערבה יסוד	יסוד נביאים הוא כו׳ ע״ש כל הענין עד הל״מ קאמר	ערב האחרון.
—	—	דילכון	כלומ׳ רב בהנא החכם שלכם כו׳ ע״ש כל הענין עד דלחזקיא בן ר׳ חייא [6] דילכון אמר.	דלכון.
—	מ״ד:	אריך	פי׳ בשר ליהנות מאותן הכרמים כו׳ ע״ש כל הענין	ארך א׳.
—	—	חד אברויי	פי׳ אברויי אילני אסור מניחין [זבל תחת לאילנות כו׳ ע״ש	אברויי.
—	מ״ה.	אמר רחבא כו׳	אמר רחבה אמר ר׳ יהודה כו׳ היה מספקא	

---

[1]) בכ״י מדרש פירוש לאלמאחרי כי בחוקתי ראיתי גי׳ כלשה: ״מ ע ש ה אביי ורבא״ ואי״כ הדין הויות מפעל הוי פי׳ נפגש עיי׳ מאמרי בזי״ע הגליון הנ״ל ועיי׳ הערות ותיקונים צד 41. [2]) וכנראה נשמטו מכ״י תיבות ״פי׳ לשון פרס״. [3]) בל״ע ملقط اسنان, מזלג של ב׳ שיניים וזה מ״ש הערוך כלי שיש בו שני ראשים. [4]) בדף ל״ו. [5]) בשם ר״ח ז״ל. [6]) בערוך: חזקיה רבו של ר׳ יוחנן.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פירוש ר"ח ז"ל	פירוש הערוך בסתם
			ליה כו' עד והיה שונה רַבִּי [צ"ל ראבי]	אביי, רב ע"ש ומ"ש [1].
סוכה	מ"ה.	קלניא	ושם אותו מקום היה ותנא דירן כו' ע"ש	קלניא.
—	—	גוחות ע"ג המזבח	פי' גיהות היו גחונות כו' עד ופי' גוהה נוטה והוא קיר נטוי	גה א' [2]).
—	מ"ה:	בני עלייה	ראיתי ברוח הקודש כגון ראיית חלום כו' עד מועטין הן	על א'.
—	—	דרא	שורה של צדיקים	דר ה'.
—	—	דעיילי בבר	יש מי שאומר עיילי בבר הצדיקים כו' ע"ש כל הענין	בר א' [3]).
—	מ"ו.	תפילין כו' מברך	ואע"ג דאמר רבב"ח הלכה כחכמי' לא עביד עובדא כשמעתיה אלא כו' ע"ש	ברך א'.
—	מ"ח.	פז"ר קש"ב	פיים כדתנן כו' עד בברכת המזון ותפלה כדאמרן	פז"ר קשב ע"ש ומ"ש.
—	—	שני ספלים	פי' [4]) ספל אחד [קילוחו] [5]) עבה כו' עד מעט מעט	עב ב' ע"ש ומ"ש.
—	נ':	אבוב	אבוב אי אפשר לעשותו ממיני מתכות ע"ש כל הענין	אבוב.
—	נ"א.	היו מפקיען	פי' [6]) ירוש' מבלאי מכנסי כה"ג כו' עד מפשילין	פקע ד'.
—	נ"ב. [7])	של בוביא	של כוביא פי' הכלי שמשליך האורג כו' עד (בוכיא) [צ"ל בוכיא]	ככיא ב' ע"ש ומ"ש.
—	נ"ג.	היתה בוררת כו'	תני יכולה אשה לבור חטים לאור המערכה כו' ע"ש כל הענין	קל ה'.
—	נ"ה:	אימורי הרגלים	האמור בקרבנות הרגלים כו' עד מה שאמור ברגלים	אמר ו'.
—	נ"ו:	דל בדל	ר"י אומר הנכנס כו' עד לשבת אחרת	דל ב' (ג').
—	—	בוצינא טבא כו'	כלומ' הנאה הבאה עכשו ואפי' היא מועטת ע"ש כל הענין	דל ב' (ג').

הרי רבינו נתן ראה פי' ר"ח לסוכה והשתמש בו **ששים ותשע פעמים** והזכיר ר"ח פעם אחת.

למסכת מגילה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פירוש ר"ח ז"ל	פירוש הערוך בסתם
מגילה	ב'.	יום הכניסה	יום ב' ויום ה' כו' עד ויקראו בספר תורה	כנס.
—	—	הואיל ומסתכלין בו	האביונים מסתכלין בקריאת המגילה כו' עד אלא בזמנה	סכל א'.
—	ג':	ולאחותו	מדתניא ולאחותו דכתיב בנייר מה ת"ל כו' ע"ש כל הענין	אח ב' (אחותו) בפי' הראשון.

---

[1]) ועיי' בגליון הש"ס ווילנ' מ"ש בשם הערוך השלם. [2]) וגם בעש"ק הנ"ל נוסח פי' נוטה ובגליון הש"ס ווילנ' נרמז על ע' נחן ויותר נכון לרמוז על ע' גה א'. [3]) וגם אי' כשני פירושים רק בשינוי הסדר ע"ש. [4]) בדף מ"ח: [5]) בעל מגיה הש"ס ווילנ' לא הרגיש בזה. [6]) בדף כ"ב: [7]) כ"ב: אטב"ח עש"ה פי' ר"ח וע' אטבח.

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
מגילה	ג':	שרוהה את לא תעשה	כגון זקן שראה בהמת חבירו כו' עד לא תוכל להתעלם	לא א'.
—	ד'.	אתא אסא כו'	כלומ' דייקינן מדכת' כו' עד אלפעל שפצינהו	שפץ.
—	ה'.	מגילה בזמנה כו'	כלומ' בי"ד קורין אותה כו' ע"ש כל הענין עד אין קורין אותה אלא בעשרה	מגל ג'.
—	—	הוה עובדא כו'	ז"ל גליון כ"י קאלומביא במגיל' ד"ה לאפוקי מדרבי: ופי' רבינו חננאל זצ"ל דהלכתא כרב. דהא ר' יוחנן אמר בפירוש בפרקא דקמן הקורא במגלה הכתובה בין הכתובי' לא יצא ואמרן (צ"ל ולא אמרו) אלא בצבור לאו דסבירא ליה מכלל שקורין אותה ביחיד ואע"ג דחש לה (כרב) [צ"ל רב] להא דרב אסי קימא לן הלכתא כרב	מגל ג' [1].
—	—	עשרה בטלנין	ר"ח הביא הירוש' י' בטלנים בכנסת ממלאכתן. ושם הוסיף להביא ח"ל מר רב צמח זצ"ל כתב בש"צ הקורא את המגלה כו' עד לא חזו לנא לתלמודינו הכי.	מגל ג' [2].
—	ו'.	דמידלייא ברקתא	גבוהה כשפת הנהר	רקת.
—	ז'.	קנאה את מעוררת	כלו' כיון שתיכתב ותיקבע כו' עד גמולכם	קל ד'.
—	ז':	בסימא	שיכור	בסם א'.
—	—	שיתין צעי	קערות במיני מטעמים	צע.
—	ח'.	ויתר אסור	אפי' דברים שדרך בני אדם לוותר עליהן כו' עד כגון זה אסור	ותר.
—	—	פריעה פרימה	פריעה לגדל פרע שער ראשו כו' ע"ש כל הענין	פרם.
—	ט'.	בנופן	כלומ' בצורות האותיות שלנו כו' עד ולפיכך אין מטמאין	נפן.
—	ט':	למרובה בגדים	בבית שני שלא היה להם שמן המשחה כו' ע"ש כל הענין	משח א', רב א'.
—	—	במה גדולה כו'	ואוקימנא בעין פסחים והן חובות ע"ש כל הענין	בם ב'.
—	—	בכל הרואה	העומד בשילה כל מקום שרואה מלא עיניו מותר לו לאכל קדשים קלים	רא א'.
—	י'.	בבית חוניו	ומעשה דחוניו כו' דבן שמעון הצדיק הוא כו' ע"ש כל הענין	חניו ע"ש ומ"ש.
—	י"א.	גלו בשבע	נלו בשבע כו' נמצא משביבש ועד שמת ז' שנים כו' עש"ה כל הפירוש.	גל ז' [3].

[1]) בש"ס ר"ח, ולשון הערוך ממש כלשון גליון כ"י הנ"ל אבל בכ"י אשר מתוכו נדפס פי' ר"ח בש"ס ווילנא חסר' שורה שלמה מהתיבות ואע"ג דחש עד הלכתא כרב. [2]) וכגי' כ"י ערוך ע"ש. וא"כ מזה הציון אינה הוכחה מוכרחת כי רבינו נתן ראה בעצמו פי' רב צמח גאון כי גם פה ראה אותו רק מתוך פי' ר"ח ז"ל והיה מסכתו בע' מגל ג' אשר כולל לפי זה שלשה דברים שהעתיק מפי' ר"ח מלבד הציון מירוש' (בסגנון לשון של ר"ח) אשר הביא בע' בטל. [3]) בשינויים רבים.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
מגילה	י"ב.	אבנים שמתחוטטות	כל מי שנמצאת בידו מתחייב למלכות כו' ע"ש כל הענין	חם א' [1]).
—	י"ב:	מוכתר בנימוסו	מצויין ברתי כל התורה כו' עד לא יהבו לי	נמס ב' ע"ש ומ"ש.
—	ט"ו:	בפרוזבוטי	בולי ובוטי פי' עשירים ודלים	בט ד'.
—	ט"ז:	אמיתה של תורה	פי' ר"ח הובא בתוספו' גיטי' ו': ד"ה אמת[2])	אמת.
—	י"ח.	סירוגין יצא	פיסקי פיסקי כגון כו' עד ממקום שפסק	סרג א'.
—	י"ח:	סירוסין	סירוסין [ירושלמי] חדא חדא כו' עד שהניח	סרג א' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג.	דמצלי אצלויי	פי' [3]) לא היו מחין פניהם כו'	צל ד' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ג:	אין פורסין על שמע	ואקשינן בירוש' כו' עד יכלו	פרס האחרון.
—	כ"ד.	פוחח פורס	פי' [4]) פוחח לבוש בגד קרוע כו'	פחח.
—	כ"ד:	ההוא דש	ידוע ומפורסם	דש ב'.
—	—	תפלתו עגולה	כאגה כו' עד ואין מצותן אלא מרובעות	תפל ג'.
—	—	על בית אונקלי שלו	בית יד של אונקלו פי' אצילי ידיו	בית יד ב'.
—	כ"ה. [5])	ארזפתא דנפחא	קורנס של נפחים	ארזף.
—	—	המכנה בעריות	פי' הקורא הפסוק ערות אביך כו' עד מ"ר ברוח הקודש	כן ד' ע"ש ומ"ש.
—	כ"ה:	כל המקראות כו' לגנאי	כגון ישגלנו קורין אותה כו' עד דבר מגונה מפיו	דבין בפי' ראשון.
—	—	א"ת כבודו אלא כבידו	כלומ' עמו של עגל מתאבלין כו' עד ניטל כבידו	כבד ג' בפי' ראשון.
—	—	למחראות	למחוראות קורין אותו ככתבו מפני שנניי לע"ז הוא	דבין בפי' אחר.
—	—	מאן דסנאי שומעניה כו'	כגון השותה בד' מיני זמר כו' ופי' [6]) בן שפחה כו' עד כי האי תנא.	סן א' [7]).
—	כ"ו.	סתומתאה	(פידר מל') [צ"ל פירוש פלוני] [8]) סתימתאה כו' ע"ש כל הענין.	סתם.
—	כ"ו: [9])	תיבת דאירפט	שנתחלחלה כדגרסינן מנעל מרופט	רפט.
—	כ"ז:	צד א' ברבית	אם תהיה הלואה שתים בשלש כו' ע"ש	צד א'.
—	כ"ח. כ"ט.	קפנדריא	פי' [10]) ל"י כשתהיה חצר שיש לה ב' פתחי' כו' ע"ש	קפנדר א'.
—	כ"ח:	ודאישתמש בתגא	המשתמש במאן דמתני שמעתא ראוי להריגה	תג.
—	כ"ט.	תני וקרי	וה"מ למאן דתני וקרי פי' קרא או תנא אבל כו'	קר א'.
—	ל"ב.	הלוחות והבימות	החלק של מעלה ושל מטה כו' עיש"ה	במות.

ל"ז פעמים השתמש הערוך בפי' ר"ח למגילה והביאו בשם שתי פעמים.

---

1) בפי"א של ר"ח. 2) בכ"י אשר מתוכו נדפס פי' ר"ח למגלה יש כאן חסרון בהכ"כ. 3) כונה באו"ז הל' תפלה סי' נ"ג. 4) בדף כ"ד: 5) כ"ה. בארמית עיי"ע ארס א' וסיגנון הלשון ומראה שהוא מפי' ר"ח אבל בכ"י אשר ממנו נדפס פי' ר"ח במגלה ל"י ואולי אי' בפי' ר"ח לברכו' ל"ד. אשר איננו תח"י. 6) בכ"י גליון קאלויזיה הבי"א פי' הערוך וגם פי"א. 7) ע"ש ומ"ש בהערה 10 בה"ו, ע"ט. 8) ומניחי ש"ס ווילנא שכתו לעיי' בערוך. 9) כ"ו: הא' פריסא הש"ס עיי' פי' ר"ח וע' כרס ז' ועוד עיי"ע כרס ג'. 10) בדף כ"ט.

למסכת יבמות

מסכת ודף		דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל			פי' הערוך בסתם
יבמות	מ"ט.	כל הנביאים נסתכלו כו'	פי' ר"ח הובא בחי' הרמב"ן			ספקלר [1].
—	קי"ג. [2]	על ליחתא	—	—	בתוספו' שם ד"ה מאן	לחת ע"ש ומ"ש [3].

ועוד הביא רבינו פי' ר"ח ליבמות עשר פעמים בשם ר"ח [4].

למסכת כתובות

כתובות	ד':	עד שיסתום הגולל	פי' ר"ח הובא בתורת האדם לרמב"ן דמ"ז ע"ג			גלל א' ע"ש ומ"ש [5].
—	ה'.	תאטריות כו'	—	—	בספר הישר לר"ת (ל"ד:)	תאטר.
—	כ':	עילא מצאו	—	—	בתוספו' שם ד"ה עילא	על ג' ע"ש ומ"ש [6].
—	ל"ו:	טעות פתח פתוח	—	—	בשט"מ בסוגי' בד"ה ה"ג	פתח ע"ש ומ"ש [7].
—	ל"ט.	בוגרת	—	—	בגליון כ"י פאריז בשם ר"ח	נער ע"ש ומ"ש [8].
—	ס'.	מה בהמה שהקלת כו'	—	—	בשט"מ בסוגי'	חלב א' ע"ש ומ"ש [9].
—	ס"ב:	רוצה אשה בקב כו'	—	—	בתוספו' סוט' כ"א: ד"ה רוצה	קב א', ע"ש ומ"ש [10].
—	ס"ט.	ביני חימי	—	—	בתוספו' שם ד"ה תלה	חט ג' ע"ש ומ"ש [11].
—	ע"ב:	וורד כנגד פניה	—	—	בתוספו' כתובו' ד"ה בטוה	בתולה ע"ש ומ"ש [12].
—	פ"ה.	ממולאי	—	—	בשט"מ לב"מ ק"ט. [13]	ממלא ע"ש ומ"ש [14].
—	צ"ד.	שמא תכסיף	—	—	בתוספו' שם ד"ה שנמצאת ובשט"מ בסוגי'	כסף ג' ע"ש ומ"ש [15].
—	ק"ג.	ברכת הבית	—	—	בתוספו' כתובות ולב"ב קמ"ר: ד"ה ברכת	ברך א' בח"ב, קצ"א:

חוץ מאלה י"ב מקומות שפי' הערוך בסתם היה מביא פי' ר"ח בפירוש שש פעמים [16].

למסכת קידושין:

קידושין	ג': ד'.	אין כסף כו'	פי' ר"ח הובא בתוספות קידושי' ותוספות כתובות מ"ו:			אן א' [17].
—	כ"ה.	סבי דנהניא	—	—	בתוספות קידושי'	צנע ב' ע"ש ומ"ש [18].
—	מ"ד.	כמין ימא לטיגני	—	—	בתוספות קידושין ד"ה כמין	טגן בפ"א ע"ש ומ"ש [19].
—	מ"ט.	המתרגם	—	—	בתוספות שם [20]	תרגם ע"ש.

כנגד ארבעה פירושי ר"ח שהביא הערוך בסתם הוא מזכירו בשם בארבעה מקומות בציוניו מזו המסכת [21].

---

1) ועיי' מ"ש בח"ו, קי"א. הערה 1. 2) קי"ז: עיי' מ"ש בסוף חלק ח' בתיקונים ובהשלמת הערוך השלם. 3) בח"ה, ל"ה. 4) עיי"ע טנדו. גס, נסג, כסס, ען ו', פגע, קב א', קס ב', שחר א', תיובתא. 5) בח"ב, רפ א; 6) בח"ו, ר"נ; 7) בח"ז תס"ב; 8) בח"ה, שם. ועיי"ע בנר ומ"ש בח"ב, י"ב. 9) בח"ג, שנ"ג. 10) ח"ז, כ"ד: הערה 8. 11) בח"ג, שס"ח. 12) בח"ב, רט"ו: ובאמת ר"ח נגרר אחר פי' רה"ג כי כל פי' הערוך נעתק מתש' הגאוני' סי' רנ"ג צד 128 בהוצ' הרכבי. 13) ולכתובות שם בשם י"א. 14) בח"ה, קס"ד. 15) בח"ד, רע"ה: 16) עיי"ע אן א', הנאה, חן ג', סבר ה', שד ה', שלחן ושם חולק עליו. 17) ע"ש בשם ר"ח ונכלל זה הציון עם הציון מכתובו' מ"ו: 18) בח"ז, כ"ט בהערה 14. 19) בח"ד, י"ד: 20) וז"ל ר"ח מצאתי ג"כ בפי' ר"ח למגלה כ"ה: (בש"ס ווילנא) וז"ל המתרגם פסוק בצורתו ה"ז בדאי והמוסיף ה"ז מגדף פי' המתרגם הפס בצורתו בדאי והמוסיף עליו זולתי התרגום שלנו הרי זה מגדף. 21) עיי"ע אפקונדרי, הדס, עין א', צד ב'. ונראה כי אחריו נגרר הערוך גם בפי' קנסתן קידוש' כ"ו: עיי"ע קנסתן שהזכירו ונראה שר"ח פי' כן הולך בקידוש' הנ"ל כי בפי' לכנס' נ"ה, ל"א.

למסכת גיטין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
גיטין	ו':	שירטום	פי' ר"ח הובא בתוספו' שם ד"ה אר"י ובתוספת' סוט' י"ז: ד"ה כתבה.	אמת ע"ש ומ"ש [1].
—	י"ט.	בשחור ובשיחור	— — באו"ז הל' גטין סי' תשי"ד	שחר א' ע"ש ומ"ש [2].
—	כ"ח:	פורסי שנמג	— — בתוספות שם	פרס:שמנג ע"ש ומ"ש [3].
—	ס':	באולי ואהרי	— — במ"ק י"א: בש"ס ווילנא ח"ל למינדל אהורי פי' במס' גיטין פ' הניזקין (ס':) ומפרשי רבנן אחלי (שבאו) [נ"ל שצ"ל שבאך] [4] מעולא תרג' ויביאו מטוה כד עזיל ומפרשי אהורי אלפכוך [5]	אזל עש"ה.
—	פ"ט.	מחרות בלבנה	— — בתוספו' סוט' כ"ז. ד"ה דומה	מר ד' ע"ש ומ"ש [6].
—	פ"ט:	לפלגות ראובן	— — ברא"ש סוף גיטין	פלג, בח"ו של"ו. ומ"ש.

חוץ משׁשה מקומות אלה שבהם נגרר רבינו אחר פי' ר"ח עוד הביאו בפירוש שבע פעמים בזו המסכת [7].

למסכת נדרים ונזיר וסוטה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
נדרים	מ"ט:	בחסיסי	פי' ר"ח הובא בתוספות שם וברש"י סביב הריף ע"ש.	חסס בי"מ ע"ש ומ"ש [8].
—	נ"א:	הנודר מן המליח	— — באו"ז הל' סעודה סי' קס"א	מלח א' ע"ש ומ"ש [9].
נזיר	ח':	מנין שבלי	— — בשט"מ בסוגי'	שביל ע"ש ומ"ש [10].
סוטה	ה'.	כמה רביעיות	— — בתוספות שם ד"ה אדם	רבע א' ע"ש ומ"ש [11].
—	י"א:	פועה	— — בתוספות שם	פע א' ע"ש ומ"ש [12].
—	י"ג:	סמליון	— — בתוספות שם	סמליון ע"ש ומ"ש [13].
—	ל"ד.	טורטני	— — בתוספות ד"ה טורטני	טרטן ע"ש ומ"ש [14].

מלבד שבע פעמים המצויינים עוד השתמש הערוך בפי' ר"ח לסוטה ארבע פעמים [15].

למסכת ב"ק.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ק	ג'.	כאשר יבער הגלל כו'	פי' השן שהיא דומה לאבן גלל	גלל ב' בפי' ראשון.
—	—	מכדי שקולין	מכדי דין השן והרגל שוה כו' עד לרבות את שניהן	שקל א'.
—	—	טינפה	אילולי שעשתה צרכיה כו' עד שנהנת	טנף.

---

1) בח"א קי"ל; ואולי לזה הפי' של ר"ח כיון ג"כ בערך ספר ג' עש"ה. 2) בח"ח, כ"ז; 3) בח"ז, תל"ח; 4) וכ"ה באמת בכ"י קאלומביא ושמחתי כמוצא שלל רב והוא בל"ע شباك פי' רשת. 5) כ"ה בכ"י הנ"ל ובפי' ר"ח הנ"ל סכון. 6) בח"ה, קי"ג. 7) עיי"ע אי, גט, גדל, מלתח, סבן, עויק, פלג א'. 8) בח"ג, תכ"ח. 9) בח"ה, קכ"א; 10) בח"ח, י"ב; 11) בח"ז, רמ"ו. הערה 3. 12) בח"ו, שפ"ז; הערה 4. 13) בח"ו, ע"ב. 14) בח"ד, ע"ט. 15) עיי"ע כהן, עטר א', שחק ג', תפל ג'.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ק	ג':	אביתו וניעו	רוקו בליחה עבה או רכה	כח ב', נע א' בפי' אחרון.
—	ה'.	המדמע	מערב תרומה וכיוצא בהן בחולין	דמע.
—	—	הא תבריה ר"ע לגזיזיה	שיבר כלי זיינו שלוחם בהן	גז י'.
—	—	למעוטי מוסר	המוסר את חבירו כו' עד חייב לשלם	מסר ב'.
—	ט'.	חיתא דקטרי	חייתא דקטירי נוד קשור מלא כו' עד כך זה	חת ג'.
—	ט':	בהידור מצוה כו'	אם נזדמן לו לולב בכסף כו' ע"ש כל הענין	הדר א'.
—	—	לנתורי	יסר העפר והקירויי ויפתח פי הבור	תר ז'.
—	י'.	מרבה בחבילה	מרבה בחבילות מרבה חבילי עצים לחזק הדליקה	חבל ג'.
—	י"א.	יביא עדודה לבי"ד	יביא עדודה לבי"ד פי' יביא הנבלה (בב"ד) [לבי"ד] כו' עד על המזיק.	אדר האחרון.
—	ט"ז.	נפרזא, אפא	מפירוקיה דרב יוסף שמעינן דנפרזא וצבוע כו' עד שם הזכר.	אפא
—	ט"ז:	ארי בר"ה דרס	אם הכה זה הארי הבהמה בידיו כו' ע"ש כל הענין	דרס א' בפי' אחרון.
—	י"ז.	חלותי כתף	כך שמענו שמוציא יד אחד מבית הצואר כו' ע"ש	חלץ א'.
—	—	גדול לימוד	גדול תלמוד תורה כו' ופרקינן לא קשיא כו' עד לאחריני	גדל א'.
—	י"ח.	דקאזיל מיניה ומיניה	כי התרנגול מנקר בלישה שבחבל כו' ע"ש כל הענין	מן ה'.
—	י"ט.	ככחו כו' בכח כחו	פי' כח כחו כגון שהיה פרה מהלכת ונתזה צרור כו' עד כח כחו	כח א'.
—	—	דאית ביה בזרני	דשדו ביה בזרני כגון שהיו זרעונין בכלי	בזר.
—	י"ט:	בדאדיי אדויי	דאדייה אדויי פי' שדידה התרנגול את הכלי בדליל שברגלו כו'	אד א'.
—	—	בפתורא	פי' פתותא פת פתיתא בתוך המרק	פת א'.
—	כ"ב.	כלבא בסקירה כו'	דרך הגדי בסיקרא כו' עד למיסרך	סקר ג'.
—	—	אדיי' אדויי	כלומ' לא הגביה את החררה אלא בדרך דידוי הובאה	אד א'.
—	—	במסכסכת כל הבירה	שעמד הגמל והדליק כל הבירה כו' עד נזק שלם	סכסך.
—	כ"ג:	דשף צלמי	כגון שהיו לו צורות מצויירים כו' עד שיבערו לגמרי	שף ב'.
—	—	דפסעי	דפסע פסועי פי' כגון בצע המקום כו' עד תמימות והשלמות.	פסע א'.
—	—	דאפקיה לניביה כו'	פי' שיני הכלב שהן ניבין גדולין כו' עד לתוך פיו	נב ה'.
—	—	דליצנעינהו	זיל אצנעינהו כלומ' הזהר לבעליהן עד לשדהו	צנע א'.
—	—	עיזי דשוקא	העומדין לטביחה	עז א'.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ק	כ"ד.	נימוקו עמו	נמוקו עמו פי' תורתו עמו כלומ' תורתו גמרא ברורה מסורת בידו	נמק.
—	—	נמצאת כת שלישית כו'	כגון דאתו תרי שהדי אשהידו כו' כו' עד נתחייב על עדותם	שלש.
—	כ"ד:	דמרמזי רמוזי	מרמזי רמוזי אהדדי כלומ' זאת אומרת לכת האחרת כו' עד אחריכן	רמז.
—	כ"ה:	מה פכין קטנים	כלי חרש עגולין שאין בהן לא שכיבה ולא ישיבה	פך א' בפי' ראשון.
—	כ"ז.	פתח בכד כו'	קיי"ל כי הכד הוא פחות מן החבית כו' עד גדולה ממנה	כד.
—	כ"ז:	קרנא דעצרא	בקרנא דבי עצרי הוה דכיון דברשות קא עבדי כו' ע"ש כל הענין	קרן ג' ע"ש ומ"ש.
—	—	סנוקרת	הכאה באגרוף תחת לחייו	סנקרת בפי' י"א עש"ה.
—	—	לפנדא דמרא כו'	שופינא שהוא עץ המרא שחופר בו כו'	פרא ע"ש ומ"ש.
—	כ"ח.	פזרא	שבט	פזר ע"ש ומ"ש.
—	כ"ט.	דרך שרעתא דנהרא	על שפת הנהר דהוא בשרעתא דנהרא	שרע ב'.
—	כ"ט:	במפריח	ומרחיבם	פרח ו'.
—	—	את הגלל	זבל כדכתי' כו'	גלל ג'.
—	ל"א:	כשלדא	כגון שפשט ידיו ורגליו כו' עד אדם	שלד.
—	—	חוטרא דסמיותא	הסומא מגשש במטה כו' עד הדרך	חטר ד'.
—	ל"ד.	מחצין בחי	פחיתת שור המת חציים משלם המזיק מגופו של חי כו'	חץ ב'.
—	ל"ה.	בקוטמא	בקיטמיה פי' הינכיה למעלה בית העליסה [1] קרוב לשיניים	חנך ב'.
—	ל"ו:	התוקע לחבירו כו'	תקיעה בקול באזנו ולא בהכאת יד כו' עד ולא הזיקו	תקע ב'.
—	—	כל כסף האמור בתורה	כל כסף קצוב כו' כגון ל' של עבד כו' עד של בכור	סלע [2]).
—	ל"ז.	זהא מכא	עיי' פי' ר"ח לשבת קכ"ט. ומ"ש בע' מך ב'.	

אחיי"ה ובזה אבוא להשלים הציונים מפי' ר"ח לב"ק כי בב"י אשר נדפס בש"ס ווילנא חסר הפי' מדף ל"ח. עד גמירא וחבל על דאבדין. חה אשר עלה במצודתי:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
—	מ':	שור האצטדין	פי' ר"ח הובא בשט"מ בסוגיא ד"ה שור האצטדין	אצטגנין בפ"א של אצטדין [3]).
—	נ':	חריצין	— — — בשט"מ ד"ה חריצין	חרץ א' ע"ש ומ"ש [4]).
—	נ"ו:	לברזיליה	— — — בשט"מ בסוגיתינו	ברזל ע"ש ומ"ש בח"ד, ש"ך.
—	פ'.	ישוע הבן	— — — בתוספו' שם ד"ה לבי ע"ש פ"א בשם (ר"ת) [צ"ל ר"ח]	שבע ע"ש [5])
—	פ"א.	מן חובו של אילן	— — — בשט"מ בסוגיא.	חב ע"ש ומ"ש [6])
—	פ"א:	בשבילי הרשות	— — — בשט"מ בסוגיא	שביל ע"ש ומ"ש [7])

---

1) בערוך: הכליעה. 2) בדס ר"ה ז"ל. 3) בח"א רכ"ב: 4) בח"ג, שכ"ט. 5) בדס ר"ח ועוד ישוע ויו"ש בח"ד, קס"ח: 6) בח"ג, שכ"ט: הערה 12. 7) בח"ה, י"ג, הערה 4.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' דר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ק	ק':ק"א.	כלבוס	פי' ר"ח הובא בשט"מ למקומו	כלבוס ג' ע"ש ומ"ש [1].
—	קי"ג:	במר דפרולא	— — — בשט"מ למקומו	פלז ע"ש ומ"ש בח"ו, של"ט.
—	—	דמדיירי	— — — בשט"מ שם ובחי' הרשב"א שם	דר א' ע"ש ומ"ש [2].
—	קי"ד:	אנבורקראות	— — — בשט"מ שם	אנבקראות ע"ש ומ"ש [3].
—	קט"ז.	אין הכרעת שלישי	— — — בתוספות שבת מ'. סד"ה הלכה	כרע ג' [4].

ולפי ציונים אלה הערוך השתמש בפי' ר"ח בסתם לב"ק חמשים וחמש פעמים והביאו בשם שלש פעמים נוסף לזה חמש פעמים שהזכירו לזו מסכת
עיי"ע עד ג' ע"ש ומ"ש, קצר ו', שרש, תבר א', תקל א'

למסכת בבא מציעא.

מסכת	דף	דבור המתחיל	פירוש	ערוך
ב"מ	ג':	בהכחשה ובהזמה	כלומ' אם יודה שלויתי כו' עד ולא להזימו	כחש א'.
—	ד'.	כפרן	אם כפר הלוה והעיד עליו עד אחד כו' ע"ש כל הענין	כפר ז'.
—	ו':	מנין הראוי פטור	כגון שיש לו עשר צאן בדיר כו' עד למנין הראוי	מן ב'.
—	ז'.	דתפיסי בכרכשתא	נימין שבקצותיה והן הנקראים כרכשתא	כרכשתא ג'.
—	ח':	המנהיג	המנהיג בשור ובחמור ודש או חרש סופג מ'	נהג ב'.
—	—	מוסירה	כגון פרומביא ואפסר כל בהמה בראוי לה	מסר ג'.
—	ט'.	וביה פגיה	פי' פגיה רצועות של מוסירה כו'	פג האחרון.
—	י"א:	חליפין	דחליפין מקח וממכר הוא	חלף א'.
—	ט"ו:	שבח המגיע לכתפים	כגון ענבים שהגיעו להבצר כו' ע"ש	שבח.
—	ט"ז.	משום כבוד אביו	פי' היא בתוספתא במסכת נדרים ומפורש בתלמוד א"י כו' עד כבוד אביו.	כבד א'.
—	ט"ז:	הנפק	אשרתא דדייני	הנפק.
—	י"ט.	דייתקאות	דיאתיקי צואת ש"מ בל"י נקראת דייתיקי	דייתק.
—	כ'.	איגרות שום	שטר שומת בי"ד	שם ג' ועיי"ע אגרות.
—	—	שטרי בירורין	שטרי טענתא וזהו שימוש בי"ד [5]	בר ב'.
—	—	במכנשתא דבי דרי	הגרנות שמכברין הגורן בשעה שמניפין התבואה כו'	כניש.
—	כ':	סמפונות	שובר או תנאים	סמפן א'.
—	כ"א:	בזוטו של ים	בקרקעית הים	זט.
—	—	בשלוליתו	מקום שטיפתו	שלל האחרון.
—	—	הנמושות כו'	זקנים תשושי כח כו' ע"ש כל הענין עד כלום	נמש וע' גר ג'.
—	כ"ב:	מאי כרכתא	פי' [6]) אם היו דקלים מוחזקים ליתמי כו' עד מוקפות גדר	ברך א'.

---

[1]) בח"ד, רל"ה: [2]) בח"ג, קל"ב: [3]) בה"ה, קל"ז: [4]) בשם ר"ח ז"ל, ע"ש ומ"ש בח"ד, של"ט. הערה 12. [5]) ובעלי מגיה הש"ס ווילנא טעו להגיה מעשה ב"ד ושכחו לעיין בערוך. ומלת שימוש ב"ד חי' ג"כ בתש' הגאונים' סי' קכ"ה (הוצ' ה' הרכבי ועי"ש בצד 291 ובהערות 391). ויש להוסיף תש' שערי צדק השער הב' מק"ס צד 91 שורה ב' מלמטה (בשם רש"ג) ומשוינן להו להנך מילי מחליפן קמי דיין בשימוש ב"ד מעליא ופסקינן דיינא עליהו כו'. [6]) בדף כ"ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ב״מ	כ״ב:	סימן העשוי	כגון קשירת כריכות כו׳ עד הקשרים	סמן.
—	—	מינשתפא	מינשתפי מתגלגלין ברגלי בני האדם	מנשתפא, שף ט׳.
—	כ״ג:	ברשום, במציף	מסובריא (דנשייתא) [דנזייתא] כסוי הקנקנים כו׳נקרא רשום כשהוא מרופף כו׳ עד צפוי	רשם.
—	—	מחסם	מהסם מדקדק על עצמו מליגע בו כו׳ עד ומתיירא מן העבירה	הסם.
—	—	דקדיח ביה חלפי	קדח בהו חילפי צמחו בו עשבים כו׳ עד זמן רב	קדח.
—	—	במסכת ובפוריא ובאושפיזא: במסכת שקראה ואמר איני יודע אותה	כו׳ ע״ש כל הענין	מסך א׳.
—	כ״ד: [1]	דיו	עוף הנקרא דיו	דיו, אחר ע׳ דיופרצוף.
—	—	פרגיות	פרגיות (?) צפרים טהורים	פרגיות.
—	כ״ה.	הא משלחפי	שאין מיושבת זו על גב זו כו׳ עד שלחופינן לידוהי	שלחף.
—	—	כשיר מהו	כשיר עגול בצמידין	שר ד׳ עיי״ע חצב א׳.
—	—	כשורה מהו	כשורה זו בצד זו כחצובה זה למעלה מזה במקום מרודד [2]) כו׳ עד ביניהן	חצב א׳.
—	כ״ה:	אבני בית קולים	בית ע״ז שמו מרקולים כו׳ עד על גביהם	מרקולים.
—	—	נירונית	כמטבע נירון קיסר הוא	נרון.
—	—	במדדין	מהלכין מעט מעט כו׳ עד אלהים	דד ג׳.
—	—	המנק	כלי שיש בו שני ראשים	המנק.
—	כ״ו.	דשתיך טפי	עלה בהן סיג הרבה כו׳ עד בהן סיג	שתך.
—	— [3])	קתא	יד הסכין נקרא קתא	קת.
—	כ״ז:	סימני אוכף	אוכף הוא שלפעמים כו׳ עד כדי למנוע חבור [4]) המשאוי ע״ג חמור.	אכף.
—	—	דמסקב כו׳	פעמים שתהיה בהמות בעל האיכוף רזה כו׳ עד ריגלא	סקב.
—	כ״ח:	אם נמחית אבן הטוען	אבן גדולה היתה בירושלים כו׳ עד אבן הטוען	אבן טוען.
—	כ״ט:	כסא דחרשין	נוח לו לאדם לשתות כוס שיש בו מיני כשפניות כו׳	חרש א׳.
—	ל׳.	הכניסה לרבקה	לרבקה לפטמה מלש׳ ענלי מרבק כו׳	רבק.
—	ל׳:	פתכא דאופי	פי׳ [5]) חבילה של חריות של דקל	פתך.
—	—	וקא מיתפח	פי׳ [6]) יגע והניח משאו לארץ כדי ליפוש	תפח ב׳.
—	ל״א.	באסרטיא	דרך בל״י נקראת איסטרטא	אסטרט.
—	ל״א:	כפועל בטל	כגון שהיה חיים כו׳ משערין שכרו כו׳ עש״ה	פעל א׳ [7])
—	ל״ג.	זוהמא ליסטרון	זומליסטרון פי׳ התרוד שמהפך בה בשר בתוך הצלחת	זמלסטר.
—	—	העוסקין במקרא כו׳	במקרא בלבד ואין מתעסק גם בתלמוד כו׳ עד הל״מ	מד א׳ ע״ש ומ״ש.

---

[1]) כ״ג: רקתא דהרא עיי׳ פי׳ ר״ח לביצה ל״ב: [2]) בערוך חצב א׳: במקום מורד. [3]) שגגי עיי׳ פי׳ ר״ח לשבת ל״ב. ומ״ש. [4]) בערוך חכוך. [5]) בדף ל״א. [6]) שם. [7]) כן א׳׳ בגוף הדבר.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"מ	ל"ח.	אפדנא	אפדנא חצר	אפדנא.
—	ל"ה:	אדרכתא	סדר הדין מוציא מלוה שטרו כו' ע"ש כל הענין עד וקיי"ל כרבא	אדרכתא.
—	ל"ו.	כפירת ממון	פי' [1]) כלומ' נשבע בשקר כו' עד חייב חטאת	כפר ז'.
—	ל"ו:	ראשי צוקין	חהרים שעולין האבנים וצורים שלו כסכינים	צק ב'.
—	ל"ח.	כיון דקם קם	פי' [2]) כיון שהחמיץ כך יעמיד בחימוצו לעולם	קם ב'.
—	ל"ט.	אפוטרופא לדיקני	כלומר לאדם גדול בעל זקן	דקן.
—	מ'.	גרגשתא	שם העפר שעושין ממנו כלי חרס כו' עד ויש עפר שאינו (מוצין) [צ"ל מוצין]	גרגשתא.
—	מ':	ודמי ברזנייתא	טירחיה שמודד לו כו' עד להוציא היין בהן מן החבית	ברז א'.
—	—	— — —	שם: ברזא נקב החבית כדגרסינן דעד ברזא	ברז א'.
—	מ"ב.	נשושאי	שמגששין בקרקע ומגלין הטמונות	נשש.
—	—	פרומאי	מלשון בגדיו יהיו פרומים	פרם.
—	—	טפוחאי	שמנקשין בטפח שלהן ומרגישין כו'	טפח ד'.
—	—	בצריפא דאורבני	נתנם בבית המסוכך בעצי ערבה	צרף א'.
—	מ"ג.	כיסי	כיסי בשותא שאינה מתוקנת שעדיין צריכה תיקון	כם האחרון.
—	מ"ו.	דינר וטריסית	דינר זה זולתי טריסית הוא דתנינן בתוספתא כו'	טרסית [3]).
—	—	בפרוטות שנו	כנון אסימון שאין לו מטבע שקונין כדתנן כו'	פרט ה'.
—	מ"ז:	במרוקא	גרעינא של תמרה שמחליקין כו'	מרוקא.
—	—	מעות הניתנות בסימן	מעות ידועות שרשום בהן כו' ע"ש כל הענין	מע א'.
—	—	— —	שם: תלמוד א"י רב אבא בשם רב המחליף אמבורוקלין באמבורולוקין קנה כריכות של יריעות נקראות בלו"י אמבורוקולין	אנבקראות.
—	מ"ט:	פרזק	גוי אנס	פרזק.
—	נ"א.	נקט ורשכי	מרגליות	ורשכי [4]).
—	נ"ח: [5])	דאזיל סומקא	פי' ר"ח הובא בשט"מ בסוגיא	סמק וע"ש ומ"ש [6]).
—	נ"ס.	א"ת מוצאת	— — בתוספות כתובו' ס"ז: ד"ה דכתיב	צת ע"ש ומ"ש [7]).
—	נ"ס:	כעכנא	— — בשט"מ בהסוגיא.	חכן ע"ש ומ"ש [8]).
—	ס"א:	שלא ירתיח	— — בשט"מ שם ובתוספות ב"ב פ"ט: ד"ה במשורה	רתח בשם ר"ח.
—	—	בימות החמה	— — ברשב"ם לב"ב פ"ט:	מד ע"ש ומ"ש [9]).
—	ס"ה.	טרשא	— — בשט"מ בסוגיא	טרש ד' ע"ש ומ"ש [10]).
—	ס"ח:	שכר כתף	— — בתוספו' ד"ה מקום	כתף ע"ש ומ"ש [11]).
—	ס"ט.	גביל לתורא	— — בחי' הריטב"א בסוגיא	גבל א' ע"ש ומ"ש [12]).
—	—	אי אגרא לא פגרה	— — בשט"מ לדף ע'.	אגר א' ע"ש ומ"ש [13]).
—	ע'.	שמתא דברנן כו'	— — בשט"מ בסוגיא	שמת ע"ש ומ"ש.

---

[1]) בדף ל"ב: [2]) בדף ל"ח: [3]) בגם ר"ח ז"ל. [4]) בגם ר"ח ז"ל. [5]) מדף נ"ג. והלאה חסר בכ"י שנדפס מתוכו פי' ר"ח בש"ס ווילנא וחבל על דאבדין. [6]) בח"ו, ע"ז. וגם שורה י"ג מלמעלה הי' בט"ד דאזיל. סומקא וצ"ל דאזיל סומקא. [7]) בח"ז, כ"ח. וגם שורה י"ט מלמעלה בפ"ד כתוב' כ"ז: וצ"ל ס"ז: ועיי' בה"ע תקנ"ב צד 36 [8]) בח"ג, שפ"ג, הערה 6. [9]) בח"ה, פ"ג, הערה 9. [10]) בח"ד, ל"ט. [11]) בח"ד שס"ג, הערה 1. [12]) בח"ב רכ"ה. [13]) ועוד עיי"ע פגר א' ומ"ש בח"ו, רנ"ה הערה 1, וגם תקנתי לשון הערוך.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"מ	ע"ב:	(ללוקמ) [צ"ל ללקום] כו'	פי' ר"ח הובא בשט"מ במקומו	לקט ומ"ש [1]).
—	ע"ג.	ומודה רב בתורי	— — בתוספו' שם ד"ה בתורי ובשטמ"מ במקומו	פרדס ומ"ש [2]).
—	ע"ד.	מחוסר מכמר כו'	— — בשט"מ בסוגיא	כמר א' ע"ש ומ"ש [3]).
—	פ"ג.	פועל בכניסתו כו'	— — בתוספות שם סד"ה הפועל	כנס ע"ש בח"ד, רנ"ח: [4]).
—	צ"א:	בשרכא	— — בשט"מ במקומו	שרך ב' ע"ש בח"ח, ל"ג:
—	צ"ג:	פימוסקא	— — בשט"מ במקומו	פמסקא בפ"א ע"ש [5]).
—	ק"ג.	שואל כו'	— — בשט"מ במקומו ובהגה"ה לראש פ"ח סי' ל"ד	שאל וע"ש בח"ח ד'. בהערה 3.
—	ק"נ:	ארכבתא	— — בתוספות ד"ה בוכרא ובשט"מ ובחי' הריטב"א במקומו	ארכבתא ע"ש ומ"ש [6]).
—	ק"ה.	כל שאין כונס שלו	— — בשט"מ במקומו	כנס א' ומ"ש [7]).
—	—	באללא	— — בשט"מ סד"ה ואמר רבא	אלל בפי' ראשון ע"ש ומ"ש.
—	ק"ה:	שכוחה רע כו'	— — בשט"מ במקומו	חז א' ע"ש ומ"ש בח"ג, שנ"ה.
—	ק"ז:	עבד מאי דעבד	— — בשט"מ במקומו	עבד ב' ע"ש ומ"ש [8]).
—	ק"ט:	קופא סבא	— — בשט"מ במקומו	קף י' ע"ש ומ"ש בח"ז, קנ"ו.
—	קי"ד.	נדון בכבודו	— — בשט"מ במקומו	כבד ג' ע"ש ומ"ש [9]).
—	קי"ט.	אפרייא	— — בשט"מ במקומו	אפרייא בפ"א ע"ש ומ"ש [10])

הערוך היה משתמש לפי זה בפי' ר"ח ז"ל לב"מ **תשעים וארבע פעמים** והביאו בשם שלש פעמים.

למסכת בבא בתרא

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ב	ד':	סניפי דיכי	פי' ר"ח הובא בהגה"ה ברש"י במקומו	סנף ע"ש ומ"ש [11]).
—	ח'.	ארנונא	— — בתוספות ד"ה והלך	ארנון ע"ש ומ"ש בח"א, רצ"ה.
—	—	כריא חדתא	— — בתוספות ד"ה כריא	כר י"א בפי' ראשון [12]).
—	ט':	עולא משנש כו'	— — בתוספות ד"ה אתיא	שנש ועיי"ע משנש ומ"ש.
—	י':	שאלו את שלמה	— — בתוספו' ד"ה עליונים	נגד א' ע"ש ומ"ש [13]).
—	י"א:	זבל של אכסניא	— — בתוספו' ד"ה אכסניא	אכסניא א' ע"ש ומ"ש [14]).
—	י"ב.	בדלי יומא	— — בתוספו' ד"ה דוולא	דוולא ע"ש ומ"ש בח"ג, ל':
—	י"ג.	קרנזול	— — בתוספו' שם ד"ה חד ושם אפס קצהו תראה	קרנזול ע"ש ומ"ש בח"ז, ר"ו.
—	י"ז.	הכליא	— — בתוספו' שם	כליא ע"ש ומ"ש בח"ד, רל"ג:
—	כ':	מן האסטרוביל	— — בתוספו' ד"ה ושל	אסטרוביל ע"ש ומ"ש [15]).
—	כ"א.	בסופר מתא	— — בתוספות ד"ה בסופר	אמן א' [16]).
—	כ"ה.	אוריא	— — בתוספו' שם ד"ה אוריא ועיי' תוס' גיטין ל"א: ד"ה שדיא	אוריא ע"ש ומ"ש בח"א, מ"ז.
—	כ"ח:	צלף	— — בתוספות ובשט"מ במקומו	צלף ע"ש ומ"ש [17]).
—	ל':	רזבין דיניה	— — ברשב"ם ע"ש	זבן ב' ע"ש ומ"ש בח"ג, רס"ו:

---

1) בח"ס, כ"ו: הערה 4. 2) בח"ו, ת"ע ובע' סבס, בח"ח, כ' הערה 6. 3) בח"ד, רמ"ט: הערה 11 וגם כ"ב ט"ד הוא וצ"ל נ"כ. 4) הערה 14. 5) בח"ו, שס"ח; 6) בח"א רפ"ח. 7) בח"ד רכ"ח: הערה 13. 8) בח"ו מ"ב: הערה 6. 9) בח"ד קפ"ב: קפ"ג. הערה 14 וגם בצד קפ"ג. שורה י"ג מלמטה בט"ד ג ל"מ וצ"ל ג ב"מ. 10) בח"א, רל"ח: 11) בח"ו פ"ח. הערה 3. 12) ע"ש ומ"ש בח"ד, ש"ב: 13) בח"ס, הערה 1. 14) בח"א, פ"א. 15) ובע' אמר ע"ש בח"ג תל"ג. 16) במבוא לח"א XII טעיתי אחר רש"ל ראפופ' לכתוב אין א' וצ"ל אמן א'. 17) בח"ז, כ"א הערה 2. 1. במבוא הנ"ל בט"ד גוף וצ"ל ג ל ף.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ב"ב	ל"ג:	מגלא ותובליא	פי' ר"ח (כנראה אי') ברשב"ם ד"ה מגלא [1])	תבליא ע"ש ובח"ח. קצ"ח הערה 7.
—	ל"ה:	אי דלי ליה	— הובא בפירשב"ם	דל ג' ע"ש ומ"ש [2]).
—	ל"ו.	תפתיחה	— — בפירשב"ם	תפתח.
—	ל"ו:	דקל נעורה כו'	— — בפירשב"ם ובשט"מ במקומו	דקל א' ע"ש ומ"ש [3]).
—	—	פירא רבא	— — בשט"מ במקומו	ערם ד' ע"ש ומ"ש בח"ו רע"ב.
—	ס"א:	זהרא	— — בנימוקי יוסף במקומו	זהרא ע"ש ומ"ש בח"ג רע"ה:
—	ס"ז.	חולסית	— — ברשב"ם ד"ה חולסאות	חלס בפ"א ע"ש ומ"ש [4]).
—	ס"ז:	את הממל	— — בפירשב"ם	ממל בפי' ראשון ע"ש ומ"ש [5]).
—	ס"ח.	סנטר	— — בפירשב"ם ד"ה בר מחווניתא	סנטר א' ע"ש ומ"ש בח"ו, פ"ה:
—	ע"ג.	אסכלה	— — בפירשב"ם	אסכלה ע"ש ומ"ש בח"א, ק"פ.
—	ע"ג:	בוצית	— — בתוספו' שבת ק"א. ד"ה הני	בצית ע"ש ומ"ש [6]).
—	ע"ד:	ארזילי דימא	— — ברשב"ם	אדילי ע"ש ומ"ש בח"א, ל"ד.
—	פ"ו:	שנתות	— — ברשב"ם ע"ש	שנתות ע"ש.
—	פ"ט:	בימות החמה	— — ברשב"ם [7]).	מד א' ע"ש ומ"ש [8]).
—	צ'.	עוכלא	— — בפירשב"ם	עכל א' ע"ש ומ"ש [9]).
—	צ"ט.	שלחופי	— — בפירשב"ם ד"ה ודלמא	שלחף [10]).
—	קמ"ז.	ירשת פליטה	— — בשט"מ במקומו ושם הוא בלשון קצרה	רש בפי' ראשון ע"ש ומ"ש [11]).
—	קכ"ב.	רונגר	— — בפירשב"ם	רונגר ע"ש ומ"ש בח"ז, רפ"ד.
—	קל"ג:	דייני דחצצתא	— — במקצתו בפירשב"ם ובמקצתו בשט"מ	חצצתא ע"ש ומ"ש בח"ג, תע"ז:
—	קמ"ו.	הסבלונות	— — בפירש"ם	סבלונות ע"ש ומ"ש [12]).
—	קס"ו:	קפל מלמעלה	— — בתוספו' בד"ה ספל	ספל ע"ש ומ"ש [13])

מלבד שלשים וחמשה ציונים אלה שהשתמש רבינו בפי' ר"ח לב"ב בסתם קוראהו בשמו תשע עשר פעמים [14]).

למסכת עבודה זרה.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ע"ז	ד'.	בניגני שלהם	בנגוני פי' בפינקס שמפרשין בו כו' עד זכות.	נגג בפי' ראשון.
—	ח'.	קלנדס	בל"י טוב יום כלומר קלון דיאס	קצת מזה בע' קלנדס.
—	—	סטרנליא	פי' בירוש' שנאה טמונה	סטרנליא.
—	י'.	יום גינוסיא	גנוסיא בל"י הלידה	גנס.
—	י':	שדר ליה נרגירא	גרגירה זינתה גירא מל' הנואף דמתרגמינן גיירא	גר ד'.
—	—	בוסברתא	כלומר הרוג ברתך כו' עד ושבקה	ברת א'.
—	—	לקמוניא חלילא	לכבשן האש	קמניא בפ"א.
—	י"א:	סך קירי-פלסתר	פי' קירי אדון ופי' סך אחי כו' עש"ה	סך ח' בפ"א [15]).

---

[1]) וייע ברשב"ס סוף סוף פי' רנמ"ס. [2]) בח"ג, ס"ס. הערה 4. [3]) בח"ג קכ"ד. בהערה 4. [4]) בח"ג, ת"ז. [5]) בח"ה, קס"ג. [6]) בח"ב, קכ"נ: וקכ"ד. [7]) ועיי' מ"ש בפי' ר"ח לב"מ ס"א: [8]) בח"ה, פ"נ הערה 9. [9]) בח"ו, קנ"ח. הערה 1. [10]) ועיי' ג"כ מ"ש בפי' רנמ"ס לעיל לד ט"ז. [11]) בח"ז, ש"ד: [12]) בח"ו, ע'. הערה 3. [13]) בח"ו, ק"נ. הערה 3. [14]) עיי"א אברוורי, אדן, אפתא ושם הי"ס חולק עליו עיי' מ"ש בח"א רמ"ו. (ועוד עיי"ע יג"ע בח"ד, קנ"א:) בלט ב', בקע ב', בר ד' בגם אביו הוצ"אל ז"ל גל, גס ג', גרע, דס ב', סדר ג', זין, חלד א', לפתא (עיי"ע ומ"ש בח"ס כ"ד. בהערה 5 ובענין נ' המדרש הגדול עיי' מ"ש בגד 61). סר ב', ענס, תיובתא, תלמוד.— ועוד עיי"ע אנדיסקי כפי נ' כ"י ודפ"ר (עיי' מ"ש בח"א ק"מ:). [15]) לפי נ' כ"י קאסוט ע"ש ומ"ש.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
ע״ז	י״א	מוטרדי כו׳	גי׳ ר״ח מוסרדי ומהרקני תירייסקי מהרח כו׳ עש״ה ומאמרי מיוחד לזה הענין במ״ע צרפית Etudes חלק כ״ד.	עיי״ע מסרד ומ״ש.
—	י״ב:	סכנת עלוקה	סכנת ערקא פי׳ שלא יבלע עלוקה של מים כו׳ ע״ש	ערקא א׳.
—	י״ג:	גיסטרא	חותכה לשנים חציה נופלת לכאן כו׳ עד בעין הריסה	גסטר א׳.
—	—	מאי איצטרובלין	איסטרובלין פי׳ פירי דארזא	אסטרוביל.
—	—	בנות שוח	מין תאנים לבנים	בנות שוח ועיי״ע פטמר.
—	—	ופטוטרות	בפטוטרותיהן בעוקציהן מפני שמקריבין אותו דורון לע״ז	פטמר.
—	ט״ז.	בסחופיה	בסיחופיה בידיו ושיניו	סחף ג׳.
—	—	נרדום	פי׳ [1]) נרדון בל״י בית המשפט	נרדם א׳.
—	ט״ז:	דמוס פטור אתה	דומוס כו׳ פי׳ בשבועה	דמוס ב׳.
—	י״ז:	רבן של תרסיים	גדול שבאורגים אני	טרסי א׳.
—	—	בי אבידן	לשכה בבית ע״ז שלהן כו׳ עד ודנין בדבר חכמה	בי אבידן.
—	י״ט.	רמיה צדו	אם אינו משבר כנפי העוף כו׳ [2]) ובפי׳ ר״ח לעירו׳ נ״ד:	צד ב׳ ע״ש ומ״ש.
—	כ״ב:	מכתבא גללא	כלומ׳ שעט ברזל הינדוי נוקב כו׳ עד רגלא	גלל ב׳ [3]).
—	כ״ג.	עודה	חבק מצוייר עש״ה	עד ט׳ [4]).
—	כ״ד:	רוני רוני כו׳	רומי רומי כו׳ ע״ש כל הענין	רם ע״ש ומ״ש.
—	כ״ו.	כי אופיא דנהרה	כי אופי בנהרה ע״ש עד כמו חריות שעל הנהר	אפי א׳ וב׳ בני׳ רבינו.
—	כ״ז.	גבנוני מהול	גבנוני מבני אברהם הם כו׳ עש״ה	גבנוני.
—	כ״ח.	צפדינא	כאב שינים	צפדינא.
—	—	דרדיה	בשר שעל גבי השיניים	דר ה׳ ע״ש ומ״ש.
—	—	גרדא	גרדא דיבלא גרידום שנוררת מעשב שנקר׳ חצב בל׳ רבנן	גרד א׳ בפ״א.
—	—	עינבתא	מורסא כו׳ עש״ה	ענב ג׳.
—	—	פרוונקא	שליח להודיע להזהר	פרוונקא.
—	—	איסקוטלי	סקוטלי המכה שמכה בעת שאוחז אצבעו בגודלו ומכה המכה.	אסקוטלא.
—	כ״ח:	בפיקעא	מל׳ בקיעה והיא פיקה כלומר מקום כו׳	פקע ו׳.
—	—	אברתא	אברתא ברוש	ברתא.
—	—	קשיתא דאסנא	גרעינים של סנה	אסנא.
—	—	מזריף זריף	כלומר נגיעת היד קשה הוא ושורפת	זרף ב׳ בפי׳ אחרון.
—	—	רירא דיצא כו׳	מורדת ריר וכואבת כו׳ ע״ש כל הענין	דץ א׳.
—	—	חמא לחמא כו׳	מי שעקצו עקרב ראוי להאכילו דברים חמים כו׳	זבורא.
—	כ״ט.	ריבדא דכוסילתא	ריבדא הן השרוטות כו׳ עד שמו כוסילתא	כסול.
—	—	כורא	פי׳[5]) לכורה רוח שאוחזת האשה אחרי לידתה נקרא כורא	כדה ע״ש ומ״ש.
—	ל׳.	וצרונהי בפרונקא	פי׳ שתה מן היין כו׳ והביא פרנקא שהוא סמרטוט כו׳	פרנקא.
—	—	אפסינתין	לענה בל״י אפסינתין	אפסנתין.
—	—	מתוק מי בארג	מתוק חמר מבושל ובל״פ באדני	בארג ע״ש ומ״ש.
—	ל״א:	גילויי דנזייתא	הכדות הגדולות שמגלין אותם כו׳	נזייתא.
—	ל״ב.	הדרדורין	חביות של עץ	דרדור.
—	—	—	שם הביא ר״ח הירו׳ והיוצא אסור כשהכניסו לפנים מן הקנקלין ופי׳ קנקלין חדרים	קנקל ב׳.
—	ל״ג:	קינסא	פי׳ עץ כו׳ עד כגון אור דולק אסור	קנס ב׳.

[1]) בדף ט״ז: [2]) בערוך השלם ח״ג, ק׳ הערה 1. [3]) בשם ר״ח ז״ל. [4]) בשם הגאונים. [5]) בדף כ״ח:

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
ע"ז	ל"ג:	כלי נתר	והן כלי מחפורת של צריף י"מ כלים הנעשים מן אלשב.	חפר ב' צרף ו' [1].
—	—	פתוותא	כלי חרש שהם טפיחים	פתיא א'.
—	ל"ד:	אכמא	עיי' פי' ובגליון הש"ס מ"ש בשם הערוך השלם	אכמא.
—	—	מורייס אומן	ציר של דגים כובשין כו' עד א"צ למירמא ביה חמרא	אמן א' ביש ששונין.
—	—	בלומא	לומא מעה	לם.
—	—	עיקולי	עיקולי [2]) עקמומיות הנהר	עקל ג'.
—	—	תורמינך	תורמינך שעתך פי' תשא אותך שעתך ודום כו' עד ועד סוף	תר ח' בפ"א.
—	ל"ח:	בקטפא דנוזא	בקטפא דגוזא פי' קטף של עץ	גז י"א.
—	ל"ח.	דשרא סיבתא כו'	מי שנתן יתידות של עץ כו' עד ולא לבישול	סך ט'.
—	ל"ח:	וחתה בה חתויי	פי' (הדי הא הדויי) [צ"ל חרי בה חרויי][3]) פי' חתה בנחלים	חר ג'.
—	—	נגוטא דחלא	כוס של חומץ	נגט.
—	—	שבלילתא	זרע תלתן	שבליל.
—	—	הכוספן	כוספה גפת של שומשמין	כספן.
—	—	אדמויי	הדימי הדמיה נתחו נתחים	הדם.
—	ל"ט.	חילק	מין דגים קטנים שמו חילק	חלק ה'.
—	—	סולטנית	והיא דג טהור ע"ש עד תולין עמה	חלק ה'.
—	—	הסולטנית והעפיץ	כגון אקינס ואפונס כו' ע"ש כל הענין	אקונס.
—	—	קדש נונא אסיר	גי' ר"ח קדשנונא אסיר אבל עיי' תוספ' בשם ר"ח	קדשנונא ע"ש ומ"ש [4]).
—	מ':	זיתי גלוסקאות כו'	זתים רכים ולחין כו' ירושל' הן סבכות כו' ע"ש עד גרעיניהן	קלסקה.
—	מ"ב.	פחסת	כלומר רצף צורתה ואינה ניכרת	פחס.
—	מ"ד:	אפרודיטי	שם אותה ע"ז	אפרודיטי.
—	מ"ז:	לבימוס	פי' במה והיא מצבה של אבן אחת	במס.
—	מ"ח:	והחזירין	חסא	חזר האחרון.
—	נ':	נגר בר נגר	חכם בן חכם	נגר א'.
—	—	לגזום	מגזמין קוצצין בדי האילן וסכין מקום הקציצה שמן	גזום.
—	נ"ג.	גרומאות	שברי כלי מתכות	גרם.
—	נ"ד:	פומבי	כגון שמערבין נחושת בכסף כו' עד בדבריכם	פמבי בפ"א.
—	נ"ו.	קיפוי	פי' קיפוי הסרת הקצף מעל היין כדכת' בקצף על פני המים [5]).	קף ד'.

הערוך היה מפרש עפ"י מטבע של ר"ח לע"ז [6]) **שבעים ושתים פעמים** והזכיר ר"ח רק **פעם אחת**.

למסכת סנהדרין.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
סנהדרין	ב':	עירובי פרשיות	ואפי' הלוואות דכתי' בהו כו' עד ג' מומחין	ערב א'.
—	ג':	אין בי"ד שקול כו'	אם יאמר זה זכאי וזה חייב כו' ע"ש כל הענין	שקל א'.
—	ה':	מי בצעים כו'	ולא פי' כי מי ביצים כו' עד אינהו סבר	בץ ג'.
—	ו'.	וסוניין כו'	מקשו ומפרקו כו' עד וישלם מביתו	סג ד'.
—	ז':	אם ברור לך	אם ברור לך הדבר והדין על בוריו כו' ע"ש כל הענין	בר ב'.

---

[1]) ועיי"ע מגביה ומ"ש. [2]) בס"ס ווילנא חסר הדיבור המתחיל. [3]) ובס"ס ווילנא הסוהו לגי' שלנו ולא עיינו בערוך. [4]) בתי"ז, ע': [5]) ובכ"י רומי בקובץ כ"י אנגיליק' כאן חסר שטה אחת מן הכתב ואולי יש להשלימם מערוך ע' קף ד' עש"ס. [6]) ובקובץ כ"י אנגיל' חסר בפירוש מדף נ"ז. עד סוף המסכתא ומפני זה לא הבאתי יותר ציונים מע"ז.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי׳ דר״ח ז״ל	פי׳ הערוך בסתם
סנהד׳	ז׳:	בין בית לעלייה	צריך הדיין להיות בקי כו׳ עד מפורשין בפ׳ לא יחפור	בית עלייה.
—	י״א.	דילטור	רכיל	דלטור.
—	י״ב.	זוג בא מרקת כו׳	שני ת״ח באו כו׳ עד בירח שמת בו אהרן	זג ג׳ ע״ש ומ״ש.
—	י״ד:	בעליל	קרוב לעיר מצוה לעסוק במדידה	על ז׳.
—	ט״ז.	מחולייתו	החופר בו אם יחזור העפר כו׳ עד שתוסיף בו עפר אחר	חלי.
—	י״ז.	נהרבלאי	גי׳ ר״ח נהרבלאי מתני רמי בר ברוכי	נהרבלאי ע״ש ומ״ש.
—	כ׳.	ערסא דצלא	מטה של עורות	צלא.
—	כ׳:	גונדו	(קורו) [צ״ל קודו] קערה שאכל בה	קד ג׳.
—	כ״א.	למיטרפסה	מטרופסה חלק חוקה כלומר להתם דינא	מטרפס.
—	—	בלורית	ציצית של שער	בלר א׳.
—	כ״א:	ביקש להולמו	ביקש שתמלא ראשו כו׳ עד אינו הולמתו	הלם.
—	כ״ב.	לרעץ	לדועץ מלש׳ תרגום ויצג ורעץ כלומר כו׳ עד דרעין	רעץ.
—	כ״ה:	ארא	קושרין חום ארוך בעוף כו׳ עד וזהו שבשא	ארא [1].
—	—	פנמיהן	הכלים שצדין בהם	פנם ב׳.
—	—	והמוכסין	אמר גאון זצ״ל הני מוכסין כו׳ עד נמצא גזלנין	מכס א׳ ע״ש ומ״ש.
—	כ״ו.	אניסטון	כלומ׳ כמדומה אני שזה החורש בשביעית כו׳ עד ואני ארים בתוכו	אנסטן.
—	—	עקא	כלומר זו צרה	עק.
—	כ״ו:	מחשבת מועלת	אפי׳ לבטל דברי תורה ע״ש	מעל ג׳.
—	—	אוכלי דבר אחר	פי׳ [אוכלי] [2] צדקה מן הגוי	דבר א׳.
—	—	קבא דשערי	כפא פי׳ אלומה קטנה כו׳ עד שלא תפריחום הרוח	כף ג׳ ועיי״ע הזמת.
—	—	קיבורא	סנסני תומר	קבר ד׳.
—	כ״ז.	ליכהיוהו	ניכהיוה כלומר יכו אותו בממונו כו׳ ע״ש כל הענין	כה ע״ש ומ״ש.
—	ל׳:	בנזיקין כו׳	מסכתא נזיקין משנה חיצונה כו׳ ע״ש כל הענין	זק האחרון.
—	—	בארנקי לבנה כו׳	בזמן שאחד אומ׳ בארנקי שחורה כו׳ ע״ש עד הרי זה נכון	ארנק בפי׳ הראשון.
—	ל״א:	סימפון	שובר	סמפן א׳.
—	—	לרזיו ליה	כמו מ״ר כו׳ עד הכה ופצוע	זיו.
—	ל״ב:	אור הנר בברור כו׳	בימי הגזרה היו להן סימן כו׳ עד והכל נכנסין	אר א׳.
—	ל״ג.	קטלי קני	כלומר חוטבי עצים אנן	קטל א׳.
—	ל״ג:	אדמוקדך יקיד כו׳	עד שהאש יוקדת לצליית קרי כו׳ עד ילך וילמד	קד ב׳.
—	ל״ח:	אפי׳ בפרוונקא כו׳	פי׳ כפרוונקא שהוא כתייר לא קיבלנוהו	פרוונקא.
—	ל״ט.	דהורמיז כו׳	כלומר הורמיז ברא הפה כו׳ עד וכיוצא בהן	הרמיז.
—	—	נחבן	הוא שאמר ליחזקאל כו׳	נחך.
—	ל״ט:	והזונות רחצו כו׳	הזונות פי׳ חזיונות כדכתי׳ כו׳ ע״ש כל הענין	זן האחרון.
—	מ״א.	באריכן הרגו	אריכן כגון אזמל וי״מ כמין גרזן הוא	ארכן.
—	מ״א:	חקירות כו׳ בדיקות	חקירות אמר אחד איני יודע כו׳ עד אבל בדיקות כו׳ עדותן קיימת	חקר ע״ש ומ״ש.
—	—	מנזיהותיה	מנזייתיה מנערתו	נזה.
—	מ״ב.	קש דינא	כחש כמו זקן גדול כו׳ עש״ה עד בששים חכמה	זקן א׳.
—	מ״ב:	משכיר ומכפר	פר כהן משיח מכשירו לעבודה כו׳ עש״ה	כשר א׳ בפ״א.
—	מ״ג:	דילטור	בל״י מלשין	דלטור.

[1]) בש״ס רס״י. [2]) כצ״ל כבערוך ולא מקבלי כהגהת המגיה בש״ס ווילנא.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בכתם
סנהד' מ"ד.	סרבלא דצריפא	פי' [1]) טלית לבן נקי כו' עד ותסני צריפא	צרף אחרון [2]).
— מ"ד:	מעשה דבעי' מיכסא	ר"ח הביא שם גמרא דירוש' ע"ש	בעיא ע"ש ומ"ש.
— מ"ה:	מרזיא	מכח	רז א'.
— —	בתפיסתו	בד' אמות דיליה כדגרסינן כו'	תפס.
— מ"ו:	קל לית	כלו' אין בו קלות בכאב כו' ע"ש כל הענין עד מן האברים	קל א' ע"ש ומ"ש.
— —	דליעביד ליה ארון	דעביד ארגז כלומ' תתנהו בארון	ארגז ע"ש [3]).
— מ"ח:	שכבי דהרפניא	כלומר בהרפניא מלינין המת כו' עד ומשלימין	שכב ג'.
— מ"ט.	בור וסירה כו'	פי' מפורש בתלמוד א"י בסוט' כו' עש"ה עד שיהרג.	בר ז'.
— —	בשלי	על עסקי השל פי' שאלה שאלו בענין חליצה כדכתי'	של ד'.
— —	—	שם: תלמוד א"י בפ' חלק ויאמר המלך לרצים כו' הדין זונרא כו' ע"ש כל הענין	זנר [4]).
— נ"ב.	לעגל	מהרה [5])	עגל האחרון.
— —	משכי דהונני	משכי מהונני פי' רבים גמלים זקנים נושאים עורות כו' עד עורותיהן אחריהן.	הנן א'.
— נ"ב:	דעביד ליה גסטרא	חולקו לשניים	גסטר א'.
— —	שאין בו רושם	חבלה	רשם.
— נ"ד:	בשמוש מת	פי' [6]) גיד בלא קישוי נקרא מת כו' עד שימות הגיד	מת ב'.
— נ"ה.	מהו תקלה וקלון	מ"ט נהרגת דאירע תקלה על ידה כו' ע"ש כל הענין	תקל ג'.
— נ"ו.	שם בשם	יקלל שם כלומר יזכור שם ויקללו אותו השם בשם	שם א'.
— פ"ט. [7])	בית חיצון כו' רואה את האויר פסול	עיי' פי' ר"ח בד"ה אמרי הכי עד כר' זירא דאמר בית המפולש לחבירו פסול.	פלש א' ע"ש מ"ש [8]).
— — *)	סיגנון אחד	כלומר דבר אחד וכולן מתנבאין בסיגנון אחד כדכתי' כו' ע"ש [9])	סיגנן.

[1]) בדף מ"א. [2]) בגש ר"ה ז"ל. [3]) ומ"ש בגש רס"ג. [4]) בגש ר"ח ז"ל. [5]) ועיי' פי' ר"ח פסחים ע"ס סע"א: פי' ס"א מהרה כ"א לעגל. [6]) בדף כ"ה. [7]) ודע כי בדף נ"ו סע"ב (סוף הדבור וגל. רב אחא בר יעקב) א"י הערה מהסופר: ע"כ נכתב הדף וגאר הדף נשאר חלק ובסופו כתב צריך הנה קונטרס שלם אבל לא נמצא בכ"י וחסר עד דף פ"ט. [8]) בח"ו, שנ"ט. [9]) ובגי"ס ווילנא הסגירו ללא נכון וכולן מתנבאי' כו' אבל בכ"י שלי (דף ק"י.) א"י לנכון וכן א"י בערוך.

*) פ"ט: עד כאן נמצא פי' מר"ח בכ"י רומי. ודע כי בגי"ס ווילנא שכחו להעתיק חצי העמוד דהיינו מתחלת דף נ'. עד סוף הפרק ונפלאתי מאד שבעל מסגיה או מגיה עשה מלאכת הקדש במהירות ולזכות הרבים הריני מעתיק מתוך כ"י שלי (סוף דף ק"י ע"ב) החלק מפי' ר"ח הנשאר בכתובים ובצפיתי צפיתי כי במהדורא שניים יתקנו המעוות. וז"ל ר"ח: „אמר רב חסדא מחלוקת בעוקר הגוף דע"ז וקיום מקצת דע"ז, כי ביקש להדיחך מן הדרך אפי' מקצת מן הדרך אבל הכל מודים בעוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל פטור ומותיב עליה רב המנונא ללכת זו מצות עשה גם זו מצות ל"ת ואי ס"ד בע"ז עשה בע"ז היכי משכחת לה. (דף ק"א של כ"י אנגליקא) תרגמ' רב חסדא ונתצתם את מזבחותם ובא והדיח ואמר אסור לנתוץ מזבחותם ופליג עליה רב המנונא במדיח בעוקר הגוף דשאר מצות ואמר רבנן אמר בסקילה ור"ש בחנק אבל במודים בקיום מקצת שאר מצות ובביטול מקצת דבר הכל פטור עד דמתידע לך. ת"ר המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר ובע"ז אמר היום עובדה ולמחר ביטלה דברי הכל חייב, אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה כרב חסדא כו' רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כוותיה המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לרבנן בסקילה לר"ש בחנק וקי"ל כרב המנונא דרבא קאי כוותיה. אמר ר' יוחנן בכל אם יאמר לך נביא עבור על אחת מן המצות שבתורה שמע לו חוץ מע"ז שאפי' מעמיד לך חמה באמצע רקיע אל תשמע לו, תניא ר' יוסי אומר הגיעה תורה סוף דעתה של ע"ז לתת שכר לצדיקים לפיכך נתנה תורה ממשלה בה למען כי סוף מכסה אותן והזהירך שאפי' מעמיד חמה באמצע רקיע אל תשמע לו תניא אמר ר"ע חיו שהקב"ה מעמיד חמה לנביא השקר אלא הא דכתב ונתן אליך אות או מופת ובא האות והמופת בהיותו נביא אמת כגון חנניה בן עזור שהיה בתחילתו נביא אמת ונתן אות:"

ומופתים ובאו ואח"כ סרח ונעשה נביא השקר ולמען נסות את ישראל, השרה שכינתו עליו בתחילה שידע הקב"ה כי ישוב ויסרח באחרונה ובשביל זה הניחו בעולם פי' כגון זה מזהיר הכתוב אל תשמעו לו וק"ל כר"ע אבל נביא השקר מתחילתו חיו שהקב"ה נותן אות או מופת על ידו להטעות עולמו. בועל בת כהן נשואה בחנק וזוממין בחנק שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו לאחיו ולא לאחותו."

הדרן עלך אלו הן הנחנקין וסליקא לה מסכת סנהדרין, שבח ותהלה ליוצר הרים.

ולפי זה הערוך פי' **בסתם ששים פעמים** עפ"י מטבע של פי' ר"ח לסנהדרין והזכירו שתי פעמים ומלבד זה הביאו בשם בע' רק א' (מסנהד' ק"א.)

למסכת מכות [1].

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
מכות	ב'.	המחלל אינו מתחלל	כה"ג שבא על אלמנה כו' עד אינו דין שלא יתחלל	חל א'.
—	ג'.	כיצד שמין	כשם שהעידו עליה שנירשה בעלה כו' ע"ש כל הענין	שמן א'.
—	ד'.	קורטוב	מפורש כו' שהוא חלק א' מח' בשמינית	קרטב.
—	ה'.	נעשים זוממין	ראינו לרבותינו הגאונים ז"ל כי פירשו עד שיזומו עצמן ע"ש עד גופה של עדות	זמם א'.
—	—	איסטטית היא זו	איסטסית פי' לא נכון הוא זה	איסטסים [2].
—	ח'.	דשדא פיסא	טיט שיבש ונעשה כאבן	פיים בפי' אחרון.
—	—	כבסא	סנסני תמרים	כבס א'.
—	י"א.	טוביה חטא	העיד זיגוד על טוביה כו' עד וזה לוקה	טב א'.
—	—	שכם נסיב	כמו שכם שביקש לישא דינה כו' עד וכה"ג מתחייב	מבנאי א'.
—	ט"ז.	קיימו ולא קיימו	בהתריות ספק כגון שלקח האם כו' עד אפי' התראה בלקיחה שמה התראה	קם ב' ע"ש ומ"ש.

הרי רבינו נתן לקח פירושו לזו המסכתא **עשר פעמים** והזכירו **פעם אחת.**

למסכת שבועות והוריות.

מסכת	ודף	דבור המתחיל	פי' ר"ח ז"ל	פי' הערוך בסתם
שבועו'	ג'.	שבועות שתים כו'	שבועה שאוכל ושלא אוכל שאכלתי ושלא אכלתי כו' ע"ש כל הענין	דע [3].
—	ו'.	בפתוך	במעורב	פתך.
—	ו':	בחורשיה כו'	בי חרשיה אכול ליה פי' מכה אוכלת לך בעיניך כו' ע"ש	חרש ג' [4].
—	י"ב.	מקיצין בהן כו'	כלומר מקריבין אותן שלא לשום תמידין כו' עד קיץ המזבח	קץ ג'.
—	י"ז:	צינורא	עצי נורא [5].	צנר א'.
—	י"ח.	משמש מת בעריות	אם שמש אדם באבר מת כלומר כו' ע"ש	מת ב'.
—	מ"א.	דררא	פי' עיקר [6].	דררא ע"ש ומ"ש [7].
—	מ"ב.	סיטראי נינהו	מצד אחד היו לי עליך כו'	סטר האחרון.
—	מ"ז:	אזהרה לעוקב כו'	מכין לו מקום ונשים לניאוף כו' עד תגרום ניאוף	עקב א' בפי' אחרון.
—	—	באהלו של מקום	והאי דכתי' באהליכם בכינוי הוא	תר א'.
—	מ"ט:	כי משמש כו'	ד' לשונות אי דילמא אלא דהא אי כי יקרא קן צפור לפניך דלמא כי תאמר בלבבך אלא כי פתוח תפתח את ידך לו דהא ויראו כל העדה כי גוע אהרן	אי.

---

[1]) בכ"י רומי רק עד דף ט"ז. [2]) בשם ר"ח ז"ל. [3]) ושם הערוך היה מקצר לשון ר"ח. [4]) בשם רס"ג. [5]) ועיי' פירוש ר"ח ליומ' י"ב. [6]) וכ"ה בשט"מ לב"מ ג': [7]) בתו"ג, קס"ג.

מסכת ודף	דבור המתחיל	פי' רבינו חננאל ז"ל	פי' הערוך בסתם
הוריות ב'.	שב מידיעתו כו'	פי' אם ידוע שאילו הודיעו אדם כשהיה אוכל החלב כו' עש"ה.	דע [1]).

 וא"כ הערוך העתיק פי' ר"ח לשבועות והוריות שתים עשרה פעמים.

למסכת חולין.

חולין ו':	אשת חבר	פי' ר"ח הובא בתוס' שם ובתוספו' גיטי' ס"א: ד"ה אשת	ובערוך ע' אשת בסתם [2]).

ועוד הזכיר הערוך שם ר"ח לזו מסכתא י"ד פעמים.

עיי' אלל, אוני, במרי, גם א', חוור, חלק האחרון, כרע ג', כרת, מכנה, מל ח', נבר, סכין [3]) ערף, רק ג'.

למסכת נדה.

נדה כ"א.	דפלי פלויי	פי' ר"ח הובא באו"ז ה' טהרות ק"ש רסי' סל"א	פל ב' ע"ש ומ"ש [4]).
— כ"ה.	כרשון	— — בתוספו' שם ובתוס' יומא פ"ח. ד"ה אבא שאול	רשון ע"ש ומ"ש [5]).
— מ"ט.	נסטרא	— — בתוספות שם	נסטרי ע"ש ומ"ש [6]).

ועוד היה פורש בשמו בפי' לנדה בששה ערכים ואציינם לך בהערה [7]).

סוף דבר הכל נשמע שרבינו נתן פי' במסכתות הנ"ל עפ"י חקירתינו דוקנית זו **אלף ושלש מאות פעמים בסתם** והם הם דברי ר"ח ז"ל רובם ככולם מלה במלה. נוסף לזה בעל הערוך פי' בשמו של ר"ח **מאה וששים ושש פעמים** (עיי' לעיל צד כ"ח) וא"כ השאיר לנו ברכה בפי' ר"ח ז"ל, עד כמה שידי מגיעות לבדוק ולחקור, **אלף וארבע מאות וששים ושש פעמים** הלא דבר הוא!

וכבר הודעתיך במבוא (ח"א, IV) כי רבינו בעצמו נתן התנצלות כוללת שלא יחשדוהו ח"ו כי הפירושים הנ"ל גנובים הם על ידו במה שהיה כותב בחרוזיו (שהם בעין הקדמה לספר הערוך) מה ששמעתי וראיתי וסברתי בערך לשטרה כו' כו'. והבו ליה אפרייא לרבינו נתן שהא ג"כ לָקח ולֶקח טוב נתן לנו בשמרו לדורשי תורה פירושי הראשונים תעל ידיהם ערוך השלחן וצפה הצפית. ועל זה השלחן תמצא לחם הפנים לחם שיש לו פנים ושלחן בצפון כי כל חשך טמון לצפוניו ומנורה בדרום והרוצה שיחכים ידרים וראיתי בערוך דר' נתן מנורת זהב כלה וגלה על ראשה ושבעה נרותיה עליה ואלה המה: נר ראשון; אביו הרב רבנא יחיאל ז"ל, נר שני אחיו הרב ר' דניאל ז"ל, נר שלישי רבו רבינו משה הדרשן ז"ל, נר רביעי רבו ר' מצליח ז"ל, נר חמישי רבינו האי גאון ז"ל, נר ששי רבינו גרשם ז"ל ונר שביעי מזוקק שבעתים רבינו חננאל ז"ל. ואם גם נרות אחרים אשר כברקים ירוצצו והאירו תבל יהלו אורם בזו המנורה (כאשר עיני החוקרים תחזינה מישרים במבוא לחלק א' פרק ב') בכל זאת שבעה נרות האלה הם מוצקות למנורה זו וביחוד **שלשה נרות האחרונים** היו משפיעים תמיד אור נוגה והיו למארות ברקיע התלמודים. ומטעם זה הכינותי את המנורה הטהורה את נרותיה **נרות המערכה ואל מול פני מנורת הערוך יאירו שלשת הנרות.**

ובמכסת הערכים זאת ערוכה בכל ושמורה יהי חלקי מכל עמלי ששמי יהיה כשם רבי וישתתף שם בן איש ח"י עם שם רבינו נתן וגם אני תפלה:

„כשיזכירוני בזה הספר שפתי לדבב ברנו"ה
בסתר כנפיו להחסות באהלך עולמים אגורה!"

חנוך יהודה באא"מ מוהר"ר ישראל קָאהוט.

נויארק ערב ש"ק לסדר קטנתי מכל החסדים ומכל האמ*** אשר עשית את עבדך** לפ"ק.

---

[1]) ועיי' בערוך השלם ח"ג, ק"ו. הערה 3. [2]) עיי' ח"ה שפ"ז: [3]) ע"ש ומ"ש בשם או"ז. [4]) בח"ו של"ה הערה 8. [5]) בח"ז ש"ע. [6]) בח"ג שכ"ט. הערה 7. [7]) גב ג', גם ב', חלק ג', מסה א', סיינה, צר ו'.

הַשְׁלָמַת הֶעָרוּךְ הַשָּׁלֵם [1]

חלק א׳

*אאלר״ן (מין צירוף אותיות של דניאל ה׳, כ״ה) סנהד׳ כ״ב. ושהש״ר פ׳ במעט ושמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן ע״ש פירש״י ור״ח ז״ל.

* אאפיקון (אפיקין) מל״י אמצ׳ ὀφφίκιον (מל״ר officium) מינוי שרות (Amt, Beamtung מדרש פנים אחרים על אסתר פ׳ ותמאן המלכה [2]) שהיה כורש באאפיקון של נבוכדנצר, ובילק׳ ובספר מנות הלוי הגי׳ באפיקין פי׳ כורש היה במינוי ובשררות של נ״נ.

* אביך (?) ירו׳ יבמו׳ פ״ז ד״ח סע״א נמנו על אביך אשקלון וטיהרוהו ט״ם וצ״ל על א ו י ר אשקלון כמו שהגיה בק״ע שם.

* אֶבֶן הַמֶּקַח (אבן אשר משם נמכרו העבדים Verkaufsstein ; אבן הַלֶּקַח Kaufsstein ; אבן המכר Licitationstein) ספרא בהר פרק ז׳ ריש פרש׳ ו׳ לא ימכרו ממכרת עבד (ויק׳ כ״ה, מ״ב) שלא יעמידנו ב ס מ ט א ויעמידם על אבן המקח. וני׳ הילק׳ שלא יעשה ס י מ ט א ויעמידנו על אבן הלקח עיי׳ במסרת התלמוד להרב הח׳ וויים שלא ידע לפרשו, ולי נראה שעיק׳ הגי׳ סוטמא פי׳ בל״ם ענין היקף וסגירה (Verschluss, Umschliessung) ומנהג היונים ורומיים בעת מכירת העבדים לעשות היקף סגירה וחוג הנקרא κύκλος אשר שם העמידו העבדים עומדים להמכר וההיקף הזה נקרא שוק מכירת העבדים ואחרי עיון רב הלוקחים בחרו היפה שבעבדים והעמידום לעיני כל על האבן שהיה נקרא אבן המקח והממכר πρατὴρ λίθος [3]) וכן היה המנהג ברומי ובזה מובן הרגל הלשון emtus de lapide או homo de lapide comparare בענין לקיחת עבדים מאבן המקח ובני ישראל נאסרו להעמיד העבדים בסוטמא (בהיקף) ולהעמידם על אבן המקח. והרמב״ם (הלכו׳ עבדים פ״א הל״ה) כתב וז״ל אחד המוכר את עצמו או שמכרוהו בי״ד אינו נמכר בפרהסיא [4]). על אבן המקח ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרין [5]). ובספרי ואתחנן פ׳ כ״ו נכנס המלך לביתו ונטל בניו ובנותיו והעמידן על אבן המכר באותה שעה ידעו שאין בידו כלום.

* אהי אהי (נ״ל מל״י ἤ — ἤ פי׳ או.. או entweder-oder) תנחומ׳ הישן צו סי׳ ד׳ בהוצאת הח׳ רש״ב (ועיי׳ בנדפס צו סי׳ ב׳) (אחי אחי) [צ״ל אהי אהי] גזירות כו׳ אילו הייתי עושה הייתי מתחייב מיתה בידי שמים ואם לא הייתי עובד הייתה הורג אותי לפיכך אהי דברך מות אהי קטבך שאול (הושע י״ג, י״ד) לשון א ל נ ס ט י. ור״ל אהי של מקרא דרש בענין אהי של יוני וכאמור בתחלת הע׳.

* אוֹבִיסוֹס, אֶוְוסוֹס (Ephesus) תרג׳ ויון (דה״י א׳ א׳, ה׳) ואוביסוס כ״ה בדפ׳ ווילנ׳ ובירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א סע״ב הגי׳ אווסום ונראה שהיא היא עיר הנ״ל [6]).

* אֶחָד (מספר יסודי ולנקבה אַחַת ein, einer, eine, eines) ידוע הוא. ובכפלה אחד.. אחד ובל״נ אחת.. אחת פי׳ זה וזה, זו וזו sowohl.. als auch עיי׳ ביצ׳ נ׳: תמורה ב׳. כ״ט: חולי׳ ב׳. שביעית פ״א מ״נ על אחת כמה וכמה (בר״ת עאכ״ו) ברכו׳ ס״א: ס״נ: בת אחת עיי׳ ערבו, ובענין עד לאחת פי׳ כמו עד אחת עיי״ע חב א׳ וש״נ מנחו׳ י״ח. ותוספ׳ שם ובכ״י ש״ם מינכען גרס באמת עד אחת (ועיי׳ ד״ם במקומו) ובכ״י ש״ם ר׳ ב׳ הוגה על אחת ופי׳ כפי׳ ר׳ נסים מאוד כמו ל ח ד א וא״כ על אחת (כבכ״י ש״ם ר׳ ב׳) פי׳ לחדא ועיי׳ יומ׳ י״ט. על חדת.

---

[1]) בעברי עוד הפעם על דפי הערוך השלם והשויתים עם כ״י שלי מצאתי כי כמה וכמה ערכים נשארו בכתובים אשר נשמטו בדפוס ולא היתה שעת הכושר להדפיס ויש מהערכים אשר עלו במצודתי אחרי תום חלק מחלקי הערוך השלם ואמרתי בלבי עוד חזון למועד וברצות ה׳ דרכי אקבצם כולם ואדפיסם כמלואים בסוף הלק השמיני בקוצר נמרץ וברוך החונן דעת וברוך הנשכחות שאוכל לשלם נדרי ולברך על המוגמר. [2]) בהוצאת ר״ש באבער צד 60. [3]) Pollux Onom. III, 78. [4]) אולי הבין סימטא בענין שביל ודרך בני אדם עיי״ע סימטא. [5]) ועיי׳ בכ״מ ומגדל עוז שם. [6]) ועיי׳ ערך מלין לה׳ ד״ר יאסטראוו צד 21.

* **איטולים, אטילם, אטלים, איטלים** (אולי מל״י אמ״צ αὐτοτελής אדון ומושל שאינו סר למשמעת אחרים (unumschränkter Herrscher מזמור שו״ט מזמור ט״ז סי׳ י״ב בהוצ׳ רש״ב אמר ליה הקב״ה דוד איטולים אתה עשה ואכול כו׳ וכן שם מזמור י״ח סי׳ ל״ד דוד אטילם ובילק׳ שמואל שם בטעית הצילם ובקצת דפוסי׳ אמילם עיי׳ הערת רש״ב צד פ״א אות רס״ה ובאגור לר״ש נאמע (הו״ל רש״ב בספר עטרת צבי 20) הביא נ״כ שני ציונים הנ״ל ממד׳ תהלי׳ בני׳ אטלים, איטלים וסיים וצ״ל שאין פי׳ אלו המלות כמו נמכרים באטלים שהוא שוק ע״כ. ולכתחילה אמרתי שהוא הוא הטלים שהביא הערוך שפירושו מל״י ἀτελής פנוי ממלאכה ובדד [1] אבל הנם הלום ראיתי כי יותר טוב לגזרו לפי דעת פירסט מל״י הרשומ׳ בתחלת הע׳ ובמובן המדובר והמלה היונית הנ״ל נרדפת עם מלה יוני׳ αὐτοκράτωρ עיי׳ דיו קאססיוס נ״ג, כ״ח הובא בפירסט גלאססאריום צד 43.— וה׳ ברילל במ״ע ח״ד 118 פי׳ מל״י ἐθελούσιος מי שיש לו רצון חפשי. ומ״ש ה׳ פירסט (צד 109 הטלים (בב״ר פ״ז) מל״י ἄθλιος unglücklich טעות הוא.

* **אֲלוּפְסִין** (מל״י ἔλλυπος אָבֵל in Trauer, traurig) תנחומ׳ הישן מקץ סי׳ ט״ו הלך וישב לו לביתו אלופסין (פי׳ צעור). זו היא הוספת הסופר ורציתי לומר שכיון לל״י λύπημα צער וכאב לב ורציתי להגיה אלופמין עיי׳ מ״ש רש״ב בתנחומ׳ הערה קכ״א צד ק״א בשמי אבל אחר עיון חזרתי בו ודעתי שהוא ל״י הנ״ל ופי׳ אבל. [2]

* **אלפסנה** (?) תוספת׳ תרומ׳ פ״ז לגין שהניחן בשידה תיבה והאלפסנה כ״ה בכ״י וויען ואולי צ״ל אלכסנה מל״ע [illegible] בעין תיבה לשמור דבר מה Schranke, ובאגור לר״ש נאמע (שם צד 23 גורס אלפסור ובכ״י אירפ׳ פלסגר ע״ש ומ״ש.

* **אוּנְפִּיל** (פי׳ כמו אומפיל מל״ר ampulla צלחת Flasche) תוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ה האונפיל והתמחוי כו׳ ונראה כי אותיות ו נ נשתבשו מן מ׳ וצ״ל אמפיל בענין הנ״ל. ועוד מ׳ ו נ מתחלפין עיי״ע אמפליא ס״א אנפליא.

* **אִיפּוּט** (נ״ל מל״י κιβώτιον Büchse,) מדרש הגדול ״י פקודי: ת״ר שמיר זה גופו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד לפניו במה משמרין אותו כורכין אותו בסיפוגנין של צמר ומניחין אותו **באיפוט** של אבר מלא סובין של שעורים כו׳ נ״ל מל״י הנ״ל ואות k נשמטה בראש התיבה כדוגמת אטלים, אטליז, אופסים (עיי״ע ח״א רכ״ג) [3] וכדומה ובסוט׳ מ״ח: ובירו׳ סוט׳ פ״ט רכ״ד: ובשו״ט מזמור ע״ח לי׳ זו המלה עיי״ע שמיר.

* **אפינלטרפוס** (?) במדרש הגדול כ״י בפ׳ יתרו שבת לה׳ אלהיך רשב״ל אומר בנוהג שבעולם מלך בו״ד שהיה לו אפינלטרפוס אומר לעבדיו עשו עמכם יום אחד ועמי ששה ימים אבל הקב״ה אינו כן אלא אומ׳ לישראל בני עשו עמכם ששה ימים ועמי יום אחד. ודע כי בפסיקת׳ רבתי פ׳ כ״ג הגי׳ מלך בשר ודם כשהן כילופים והגיה הח׳ פריעדמאן פלמיטום ופי׳ ערום עיי״ע בח״ו שמ״ט, ולי נראה שיותר טוב לגזור המלה מל״י ἐπιμελητής כלומ׳ אפיטרופוס עיי״ע פלימטוס (שם, שמ״ח) ואולי שתי גירסאות אפינלטים (= אפימלטים) ואפיטרפוס נתערבו יחד ונשתבשה למלה אחת אפינלטרפוס.

* **אפסיקין** (מל״י ביצאנצי׳ ὀψίκιον בל״ר obsequium מי הסר למשמעתו של מלך וביחוד מי שמכין צדה לחיל המלך Gefolge, Quartier-meister) תנחומ׳ הישן וישב סי׳ ב׳ למלך שיצא בנו למדינת הים ליקח אשה אחר ימים בא לחזור לבית אביו אמר המלך לאפסיקין שלו (פי׳ לחייל) בואו ונצא לאנפטי של בני כך כשבא יעקב כו׳. פי׳ לחייל הוא הוספת המעתיק עיי׳ מ״ש רש״ב בהערה ד׳ ומ״ש בשמי אבל עתה חשבתי המלה להיות כמו שרשמתי בתחלת הערך.

* **אפפססבאות** (?) מדרש הגדול כ״י לסוף שמות פ׳ ואחר באו משה ואהרן: יום שבא משה ואהרן אצל פרעה יום אפפססבאות של מלכים היה והיו כל גדולי מלכות וכל שלטוני מדינות לפניו מביאין אפפססבאות שעליהן ודרון שלהם ופרעה לובש אטכסיסי מלכות ויושב על כסאו כו׳. איתא בגליון פי׳ יום שמבאין דרונות שעליהן ע״כ אבל ודרון שלהם מראה באצבע כי המלה הזרה ענין אחר יש לה ולפע״ד צ״ל אפפסטבאות מל״י ἐπιπίστωσις חיזוק ואישור Nachbestätigung, Beglaubigung וא״כ הענין הוא כך יום החיזוק ואישור וקיום הכתבים של מלכים ושלטונים היה היום כשבאו משה ואהרן אצל פרעה והראו לו כתביהם Credenzien, Beglaubigungs-briefe.

---

1) עיי״ע בח״ג, קנ״ח. וכן גרס הכ״י של מדרש הגדול אבר ת״י בכ׳ בראשי׳ היטלים. 2) עיי׳ מ״ע ברילל ז׳, קנ״ז. 3) וכודה לי בזה ה׳ בלכער (אגדת התנאים ח״א 355).

* **אפשקר** פי' אחד משׁשׁה דייני סדום עיי"ע קלפנדרא ומ"ש ולהלן בהערות ותיקונים.

* **אפותיסים** (או מל"י *ἐπίϑεσις* צדיה ומזימה או מל"י *ὑπόϑεσις* Nachstellung Hypothese, Unterstellung, angenommene Meinung) מדרשׁ אלה דברים זוטא [1]) באישׁ עושׂה מזימות (תהלי' ל"ז, ז') אפותיסים לא קטלת ובמה קטלת לא גנבת ומאן הוה עמך כד גנבת כו' פי' ענין המלה כמו מזימה אשׁר באה לבאר כלומ' הדיין עושׂה מזימות בשׁאלותיו או י"ל שׁהוא מל"י השׁנית כלומ' דעה עפ"י תנאי אתה אומר לא קטלת ודיין שׁאל אותו בתנאי שׁאתה הרגתו במה קטלתו. [2])

* **איצטביג** (צ"ל **איצטברג** מל"פ استبرك בלשׁון ערבית استبرق בל"ם אסטברנא מין לבושׁ משׁי מפואר אצל פרסיים וערביים Seidenkleid) מדרשׁ אבא גוריון פ"ו [3]) יביאו לבושׁ מלכות שׁארגתו לברק לילות בחשׁך ועוד אחר איצטביג שׁמו שׁהביאו לדריושׁ ממדינת הים [4]) ועוד כלי אחר שׁהביאו לכורשׁ ירוק שׁמו ואחד שׁתרוג שׁמו שׁפירא וקורין לו ונחשׁ טוב יכידיני. הרבה שׁיבושׁים אלה לית נגר ובר נגר דיפרקינן אבל הנברר כי איצטביג צ"ל איצטברג בענין האמור ובמקום שׁתרוג צ"ל שׁרתג והוא בל"פ سرتاق מין לבושׁ מפואר מאוד ומה שׁהוסיף לקרות אותו ג"כ שׁפירא כיון בזה לפע"ד לל"פ سبغو לבושׁ משׁי דק מן הדק או אולי הוא מל"י ורו' *σάπφειρος*, sapphirus ופי' ואחד שׁרתג כאמור וקורין אותו שׁפירא כלומ' ישׁ לו גוון שׁפיר (ספיר) ובאשׁר אבן טובה זאת נקראת בל"פ ياقوت או ياكند לכן אמר ונחשׁ טוב היינו סימן טוב יכידני. [5])

* **אצטרוליב (אצטרליב)** עיי' תשׁובי' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי סי' כ"ח וסי' שׁי"ד בצד 11,148.

* **אַרְגָיָא** (בל"י *ἀεργία* שׁביתה וביטול Unthätigkeit, Musse) מדרשׁ פנים אחרות (נוסח ב') על אסתר [6]) אחת לשׁבעה ימים עושׂין (ארניא) [צ"ל ארגיא] וקורין אותו שׁבת פי' מל"י הנ"ל וכן בל"ס ארגס (*ἀεργός*) תואר הפעל בטל.

* **ארזין, ארזון, רזים** עיי"ע וע' מהמורות ושׁ"נ ובתוספת' סנה' פ"ט בכ"י אירפ' ארזן ובנו"נ ארזון ובטור הל' אבלות סי' ת"ג ארזים וכ"ה ברא"שׁ פ"א דמ"ק סי' י"א.

* **ארטון** (?) [צ"ל ארמון] (אפעל מן רמי עיי' בפנים) מדרשׁ אבא גוריון פ"א צד ו' אילין מדאי (?) לא שׁתו מזגיא ארטון מן גרבא והגיה רשׁ"ב אלהן שׁתרג' על כי אם או על מלת בלתי והרבה נוסחאות הן וכולן משׁובשׁות והיותר נכונה לפע"ד היא כ"י פ' וכ"י א' אצל רשׁ"ב דאילין מדאיי לא שׁתו מזיקיא ארטון מגרבא וישׁ להגיה [7]) ארמון ותחת מדאיי צ"ל כותיא כדאי' באסת"ר ופי' השׁתיה היתה כדת כל אומה ואומה והכותים לא שׁתו מזיקיא היינו מנאדות כי אם לקחוהו היין מהחביות והטעם כי הנאדות הם מעור בהמה טמאה ועכ"פ מעור נבלה וטמאים הם ומטאים גם היין אשׁר בתוכם ולא כן כדים שׁל חרס ויען כן הכותים לא שׁתו מהנאדות שׁל עור בהמה [8]).

* **אורכסיניא** (?) [נ"ל שׁצ"ל אורכינטא מל"י *ἄρχων, οντος* שׂר ואדון Oberherr, Befehlshaber) תנחומ' הישׁן שׁמות סי' ז' לאחר שׁרגם איקונין שׁל מלך אורכסיניא (פי' דמותו) אמר המלך טלו אותו וחתכו את ראשׁו עכשׁיו עשׂה לזה כך למחר עושׂה לי כו', ובילק' שׁמות בשׁם התנחו' הני' איקונין שׁל דוכוס וכ"ה בע' דכוס בשׁם הילמדנו ועיי' מ"שׁ רשׁ"ב בהערותיו ושׁ"נ ג"כ הג' אוקינן שׁל אורכיטא ונראה שׁצ"ל אורכינטא מל"י הנ"ל ואדוני מורי חמי ד"ר בעטטעלהיים ז"ל כתב בגליון התנחומן שׁלו ח"ל לפי דעתי הוא ארסיקנוס שׂר צבא שׁל נאללוס ע"כ אבל זה השׁם נכתב ארסקינס עיי"ע ח"א רצ"ט. על כל פנים שׁל מלך אורכסיניא טעות הוא וההמשׁך מורה כי אין ענין מלך כי אם שׂר ואדו הוא „ופי' דמותו" הובא מגליון פנימה לבאר מלת איקונין.

* **ארמיס, ארימס** Ormaz, Ormuzd (Ahuramazdâo) בסדור ר' עמרם גאון צד 31 הובא בהלכו' הבדלה לריצ"ג צד ט"ו. בשׁם ארמס, ארימס, ארמימימס אולי הוא מל"פ הנ"ל שׁם אליל העליון אצל הפרסיים כידוע ונהגו לחתוך האותיות בלחשׁים עיי"ע ברירי, ועוד נ"ל כי Armaiti

---

[1]) בסוף רש"ב צד 21. [2]) ועיי' מ"ש רש"ב בשמי. [3]) אצל ר"ש באבער צד 39 ובבי"מ ליעללינעק ח"א צד 16. [4]) ובביס"מ הנ"ל ועוד אחר כלי ירוק שמו שהביאו לדריוש. [5]) ועוד עיי' בפירושים שונים במ"ע לברילל ח"א 197, וח"ח 151. [6]) אצל רש"ב צד 68. [7]) כדעת ה' ברילל. [8]) עיי' מ"ש רא"ג נאכגעלאססענע שריפטען בחלק העברי צד 152.

היה אצל הפרסיים מלאך החכמה השלמה [1] ולו נאה ויאה ל ה ק ר א בלחש לעזור נגד דעת הטפשות והשכחה עיי״ע פותה ומ״ש.

* **אֲרוֹרָא, אָהֲרוֹרִי** (אולי צלם מוקדש לאליל נקבה Aurora) ירו׳ ברכו׳

פ״א ד״ד: מיהו מיעבור קומי ארורא [2] צילמיא א״ל מה איתפלינ ליה איקר אלא עבור קומי וסמי עיניה וכ״ה בירו׳ שקלי׳ פ״ב דמ״ז. [3]) ובירו׳ ע״ז פ״ג דמ״נ: הני׳ ממון לאדורי צלמא וכ״ה בירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג ע״ג וצ״ל כני׳ ירו׳ ברכו׳ וירו׳ שקלי׳ הנ״ל ואולי הוא מל״ר. הנ״ל ופי׳ וסמי עיניה (עינוי) לשון כינוי הוא כלומ׳ סמי עינך היינו אל תסתכל בצלם כי אם עבור וסתום עינך וכדאי׳ בתוספ׳ שבת פי״ח אין מסתכלין בדיוקנאות משום שנ׳ אל תפנו אל האלילים ועיי״ע דיוקן ועוד עיי׳ מ״ש בע׳ אר האחרון (ח״א, רס״ד:) בני׳ רבינו ופי׳ בע׳ הנוכחי נ״ל עדיף ותחת Aurora נמצא ג״כ הכתיבה Aëria עיי׳ קרייצער סימבאליק ב׳, 488.

חלק ב׳

* **בָּאטִי** (שם פרטי) ע״ז ע״ו: הא דמר יהודה ובאטי בר טובי הוו יתבי קמיה דשבור מלכא כו׳ ע״ש עד א״ל אידכר מה עבדת באורתא ע״ש בפי׳ רש״י ותוספו׳ ד״ה אידכר וזה המעשה הובא בפי׳ בתש׳ הגאוני׳ קדמוני׳ דפ׳ בערלין (קאססעל) צד מ״א. ד״ה אדכרת ובתש׳ הגאוני׳ בהוצ׳ ה׳ הרכבי סי׳ מ״ח (צד 23) ע״ש ועוד עיי׳ יוחכין השלם צד 121 וסדר הדורו׳ צד 81 וש״נ ג״כ קידושי׳ ע׳: ע״ש.

* **בָּהֲרַג** עיי״ע ברקא בח״ב, ר׳ כפי ס״א סוסיא בהרג וכן מצאתי במדרש הגדול כ״י מקץ נשדד ליה אנא סוסיא בהרג ונ״ב פי׳ נאה ביותר ואולי הוא מל״פ بهره עשיר והבין עשיר בנוון על זה השיב שמואל מי אית לך כאר הזר גונא (במדרש הגדול כאר הזרגונין) חמור בר אלף גוונין. ובע׳ ברקא הארכתי באופן אחר.

* **בְּוֵיי** (פי׳ כמו בועה) כן נרכו בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רמ״ז [4]) הא ביתא כי בויי דאמרינן בריאה כו׳ ע״ש ועיי״ע בע ד׳.

בּוֹרְדִימוֹס, בְּרִידִימוֹס (= פְּדְרוֹמוֹס (Hyppodrom, Pferdebahn, ἱπποδρόμος. ויק״ר

פי״ט ישב עליו בפרודומוס ילק׳ מ״ב פ׳ כ״ד ר׳ רמ״ט נטלו והחזיר אותו בכל ערי ישראל בפרדימוס עיי״ע פרודומוס ומ״ש בח״ז תי״ב. אבל בכ״י מ׳ לויק״ר הגי׳ בורדימוס, ברידימוס, והנכון שצ״ל פדרומוס כמו שהגיה הח׳ פערלעס (מ״ע פראנקעל-גרעץ חכ״א, 139) והוא הוא המלה הנ״ל [5]) וזה מה דאי׳ בילק׳ שם כיון שעלה נבוכדנצר להחריב ירושלים עלה וישב לו ב ר י ס י אנטוכיא. ועיי״ע בית ריסא וע׳ רס ד׳-ועוד עיי״ע דמס 2 בח״נ, פ״ו.

* **בֵּי חִיוָאֵי** (שם משפחה) יבמות קכ״א סע״ב מאן איכא בי חיואי מאן איכא בי חיואי ע״ש פירש״י.

* **בֵּי חַסָא** (שם) מאן איכא בי חסא טבע חסא ע״ש פירש״י ועיי״ע חסא.

* **בֵּי שִׁמְשֵׁי** (כי׳ כמו בין חשמשות) תעני׳ כ״ה. גיטי׳ נ״ב. יומ׳ פ״נ: וע״ש פירש״י.

* **בִּיבְנִי** (צ״ל בי בני פי׳ מרחץ Bad) ירו׳ שבת ספ״ח די״א ע״ג ההן דמשזג גו ביבני וההן דמשזג אמבטיתה רע לטבעות צ״ל בשתי תיבות בי בני עיי״ע.

* **בֵּית בַּיְיתוֹס** (פי׳ משפחת Βοηθὸς) פסחי׳ נ״ז. אוי לי מבית בייתוס כו׳ ומזו המשפחה היה כה״נ אחד בבית שני עיי׳ בן מתתיהו קדמוניו׳ י״ט, ו׳, ב׳ ומ״ש בע׳ קתרוס (ח״ז, ר״ל).

* **בית פוגי** (?) כ״י מדרש הגדול משפטים: שלש רגלים הכל לפי רגליו של אדם אין דומה הבא מבית פוני להבא מבית פרסי.

* **בילמי** (?) [צ״ל צלמי] פסיקת׳ רבתי פכ״נ לא תענה כנגד ויאמר אלהים נעשה אדם אמר הקב״ה הא ברייתי לך חבריתך בדמותי (ואת חבית) [צ״ל ואתחברת] ודמית (לבילמי) [צ״ל לצלמי] לא תסהיד על חברך כהרו דשקר כן הגיה לנכון ה׳ פריעדמאן ע״ש בצד ק״ח: כלומ׳ בראתי לך חברותך דהיינו הנפש ונתחברת עמה ונדמית לצלמי. ובכ״י מדרש הגדול יתרו מצאתי הגי׳ כז״ל: לא תענה כנגד ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמר הקב״ה הא בריתך חברי לא תסהיד סהדו דשקר על חברך.

* **בָּלוֹם** עיי״ע בלם א׳ וש״נ הנירסאות.

---

[1]) bunda minesne עיי׳ שפיגעל הקדמת העתקה לתפיסטא ח״ג צד XI. [2]) כתיב במהרש״ם ובנוסח הסדורי. [3]) וכמ״ש בפי׳ יקר . . וסמי עינויי. [4]) צד 102 בהוצ׳ הרכבי. [5]) וכן נכתבצה היפרפוס וצ״ל הפדרומוס עיי״ע בח״ה, רמ״ב ומ״ש.

* בֶּן אֲחִיָּה (שם פרטי) ירו' פ"ה דשקלים דמ"ח ע"ד בן אחיה על חולי מיעיים על ידי שהכהנים מהלכין יחיפים כו' עד באין לידי חולי מעים. ובמדרש הגדול כ"י פקודי הגי' בן אחיה על חולי מעים שהוא, מתעסק ברפואות הכהנים להכין להם בכל יום מיני משקין וסממנין כדי שלא יבואו לידי חולי.

* בֶּן אָפוֹן, בן האפון עיי"ע אפנין ומ"ש בח"א, ר"כ.

* בְּנֵי אֵימָה (Söhneder Furcht) נדרי' כ': בני אימה פי' הר"ן לשון יראה שמטיל אימה על אשתו להזקק לה כו'.

* בְּנֵי אֲנוּסָה נדרי' שם פי' הר"ן גריעי טפי מבני אימה כו' ע"ש.

* בֶּן גּוּרְנוֹס (שם פרטי) מעשה בבן גורנוס בלוד עיי"ע לד ב' (צד י"ח.).

* בְּנֵי גְּרוּשַׁת הַלֵּב (נדה שם) פי' הר"ן שנמר בלבו לגרשה.

* בֶּן זַכַּאי עיי"ע אביי צד 7 וש"נ.

* בֶּן חַמְצָן (יומי ל"ט.) עיי"ע חמץ ג'.

* בְּנֵי חֲצוּפָה (נדרי' כ':) פי' הר"ן שמעיזה בניה להיות תובעתו בפה.

* בֶּן יַיִן (ב"מ פ"נ.) עיי"ע בר חמרא.

* בֶּן מִילָה, בֶּן עָרְלָה (Sohn der Beschneidung, Sohn der nicht Beschneidung) בפדר"א פל"א אמר [אברהם] לפניו רבש"ע לאיזה בן לבן הערלה או לבן המילה ר"ל אם ישמעאל שנולד בעת הייתי ערל או יצחק שנולד לי אחר שמלתי את עצמי.

* בְּנֵי מְרִיבָה (Söhne des Haders) נדרי' כ': בני מריבה פי' המיוחס לרש"י בני מריבה שמשמש במריבה ועיי' ג"כ פי' הר"ן.

* בְּנֵי נִידּוּי (נדרי' כ':) בני שנואה בני נידוי פי' הר"ן שבא עליה כשהוא מנוּדה ועיי' ג"כ במיוחס לרש"י.

* בֶּן נֵץ עיי"ע נץ.

* בְּנֵי עַרְבוּבְיָא (Söhne der Vermischung) פי' המיוחס לרש"י שבא על אשה אחת בין הנשים כו' ל"א כו' ע"ש ובר"ן.

* בְּנֵי פִּילְגִּים (נ"ל מל"ר vulgus בל"י (der Pöbel πλῆθος מדרש הגדול כ"י וירא: עד שלא מלתי היו העוברין והשבין באין אצלי משמלתי אינם באים א"ל הקב"ה עד שלא מלת היו בני פלגים באין אצלך משמלת אני ובני פמליא שלי נגלה עליך כו' ונ"ב אלמכאלפין. והוא ל"ע المخالف פי' כופרים באמונה אבל לי נראה מל"ר הנ"ל פי' המון עמי הארץ ובב"ר פמ"ח וילק' ר' פ"ב הגי' ערלים ע"ש.

* בְּנֵי שִׁכְרוּת (נדרי' שם) פי' הר"ן שמתוך שכרותו אינו נותן דעתו על אשתו.

* בְּנֵי שְׂנוּאָה עיי"ע בני נידוי. פי' הר"ן ששונאה ומתוך כך נותן דעתו על אשה אחרת.

* בְּנֵי תְּמוּרָה (נדרי' שם) פי' הר"ן שבא על אחת מנשיו וכסבור שהוא צרתה ועיי' ג"כ פירוש המיוחס לרש"י.

* בַּעַל כּוֹרְחוֹ, בַּעַל כּוֹרְחָהּ עיי"ע כורח ומ"ש בח"ה, ש"ך.

* בַּעַל עוֹלָם (Herr der Welt) בכ"י מדרש הגדול שמות: שלא יהו באי העולם אומרין מפני שהוא אלוה ובעל עולם עשה דבריו שלא כדין כו'. ובמדרש הגדול אי' ג"כ בעל עולמים.

* בַּעֲלֵי רָתָן כ"ה גי' כ"י מדרש הגדול עיי"ע ראתן ומ"ש בהערות ותיקונים שם.

* בִּפְרִיעַ פי' מהר עיי"ע פרע במו"ע ומ"ש בח"ו ת"מ.

* בַּר אַהֲבָה נראה שרב אדא נקרא לשם אמו אהבה כי אהבה הוא שם אשה כמו חובה. ובענין רב אדא בר אהבה עיי' סד"ה זה הערך.

* בַּר אֶלְיָשִׁיב (שם פרטי) גיטי' י"ד רע"א וש"נ הני דבי בר אלישיב כו' ע"ש פירש"י. ובענין ר' יצחק בן אלישיב עיי' סד"ה זה הערך צד 241 בדפו"ו.

* בַּר אֲמוֹרָאָה (Emoräer) כתובו' קי"ב. א"ל ההוא בר אמוראה לבר ארעא דישראל. ופירש"י אחד מבני האמורי אמר ליהודי תחלת ביאתו לארץ.

* בַּר אַרְמַיְיתָא עיי"ע ארם ג'.

* בַּר בִּינִיתוּם (שם פרטי) סנהד' כ"ה. בר ביניתום אסהידו בי תרי כו' ופירש"י אחוף מלוה.

* בַּר דַּיְירְתָּא עיי"ע דייר ב'.

* בַּר הֶדְיָא (שם פרטי) גיטי' ה' סע"ב בר הדיא בעי לאתויי גיטא. וראיתי בהאגור לר"ש נאמין וז"ל בהדייא בעא לאייתא גיטא היה צריך הרב לכותבו ע"כ ורש"ב בעטרת צבי (צד 36) טעה במ"כ לחשוב כי בעל האגור כיון לע' הדיא והאמת שכיון לציון הנ"ל בגיטי', ואמר שרבינו בעל הערוך היה צריך להביאו.

* בר חמצא חולי' מ"ט: עיי"ע המצא.

* בַּר לוּלַיְינֵי עיי"ע לולייני.

* בר מלאה (שם פרטי) וזה לשון סדר הדורות צד 360 ברפו"ו ר' שמלאי בר מלאה לא מצאתי ע"כ ואני חני"ה תהלה לאל מצאתי בכ"י מדרש הגדול סוף ויחי דרש ר' שמלאי בר מלאה מאי דכתיב הוי המתאוים את יום ה' ונו' משל לתרנגול ועטלף כו' ודע כי בסנהד' צ"ח סע"ב אי' רק דרש ר' שמלאי אבל בכ"י פ' ר' שמלאי בר מלאה ובמנו"ה דפ"ק (אצל ד"ס סנה' שם) סי' ש"ט ר' יוסי בר מלאה, ואולי הוא הוא ר' יוסי ממלחייא עיי' סד"ה זה הערך צד 222. — ועוד עיי"ע מלאי ומ"ש בח"ה, קמ"ו:

* בַּר קַמְצָא (שם הפרטי) עיי"ע קמץ האחרון ומ"ש בח"ז, קכ"ה:

* בַּר רְעִילַאי (שם פרטי) גידל בר רעילאי גיטי' ל"ד. נ"ח: ע"ש פירש"י וסד"ה צד 89.

* בַּר שִׁיבְתַּאי (שם גוי) גיטי' י"א. וע"ש תוספות וש"נ חולי' ק"ז:

* בַּר תְּמִינָא (שם פרטי) ירו' שבת רפ"ו ד"ז רע"ד ר' יוחנן הורי לאילין דבית בון בר תמינא כו'.

* בְּרָא תוּמָא (Sohn des Knoblauchs) תעני' ב"ה. ברא דתומא ופירש"י בן השום צלע של שום.

* בְּרוּרְיָה (שם הפרטי) ברוריה אשת ר"מ (ובתו של ר"ח בן תרדיון) ברכו' י'. פסחי' ס"ב. ע"ז י"ח. וע"ש פירש"י ד"ה וא"ד עירו' נ"נ: ילק' משלי בסוף. תוספת' כלים ב"מ פ"א עיי"ע קלסטרא. ובתוספת' כלים ב"ק פ"ד חולקת על אביה אמר ר"ח כו' ששאל את בנו של ר"ח ב"ת ואמר משיסיענו ממקומו ובתו אומרת משיפשט את חלוקן כשנאמרו דברים לפני ר"י בן בבא אמר יפה אמרה בתו מבנו.

* בַּת אִיתְרוּסִי (פי' בת קידושין) גיטי' מ"ג סע"א בת איתרוסי היא ע"ש פרש"י.

* בַּת כַּרְנְבוֹ עיי"ע כרנבו.

* גּוֹזְמִיזִין (?) כתב האו"ז הל' מיאון סי' תרע"ז ירו' (והוא ירו' יבמו' פי"ג די"ג ע"ג) איזהו לדעתה עברין לה גננא כו' ומלבישין אותה גחמיזין כו' פי' ר"ח וגם בערוך גחמיזין בל"י עדיין של זהב כו' עיי"ע גנן (ח"ב, שכ"א:) וש"נ חי' הרשב"א ליבמו' ק"ז: שהביא ג"כ הירוש' הנ"ל אבל המלה הזרה לי' בערוך ולפע"ד צ"ל נחמירין והוא הוא קוזמירין עיי"ע קזם וע' קוזמריא במו"ע שהביא זה הירוש'.

* גּוֹלִישׁ, אַבָּא גוֹלִישׁ (שם כומר) במדרש הגדול כ"י שמות פ' ולכהן מדין: א"ר פינחס מעשה בדמסקיא שהיה שם בית צלם אחד והיה לו כומר שמו אבא גוליש והיה משמש לפני הצלם שנים הרבה פעם אחת הגיעו אנינקי [1] של צער לפני הצלם ימים הרבה ולא הואיל כלום כו' כו' ע"ש מעשה יפה זה וכבר העתקתיה כולה במ"ע אנגליש הנקרא "Independent" שנה 1891 מהחודש Oct. 29 ועוד Nov. 5. ואין כאן מקום להאריך.

חלק ג'

* גִּנְגְּלִין, גִּנְגְּלְיוֹן (מל"ר cingulum חגורה Gürtel, ועוד כריכה סביב לו (An-Umgehängtes) תוספת' כלי' ב"ב פ"ה חגור שבלו צדדיו כו' מפני שהוא כנגלין [2]), ספרא אחרי מות ס"פ י"ב שבים של סיבכה וגינגליה, ספרא מצורע פרש' ב' נינגילון ושם סוף שמיני פרש' י' נתערבו שתי נוסחאות וננגלים וננגליון, נגעי' פי"א מי"א שבים של סבכה.. וגלגלון ופי' הרמב"ם שם הוא אבנט אשר יחגור בו כו' ובילק' שמיני ר' תקמ"ד שבים השבכה והגנגלין, נ"ב חוטין של משי הארוכין.

* גְּרִפִּית (עוף המיטהי Greif, γρύψ, gryphus) במדרש דמות כסא של שלמה המלך

---

[1]) נ"ב פי' דוחק. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ארפ' ובגו"נ בט"ס כנגלין.

עפ"י כ"י מינכען [1]) חמור מימין ופיל משמאל ראם מימין וגרפית משמאל כו' והיה נותנו לאריה כו' ופיל לראם וראם לגרפית וגרפית לאדם כו' ראם מצלצל גרפית מלבלב כו' נרפית היה אומ' ושפטתם בין איש ובין רעהו כו'.

* דיברורין (?) (צ"ל דיקוריון δεκουρίων Decurio, Befehlshaber einer Dekurie ענין שררות אצל הרומיים וביחוד בענין Hofmarschall: Decurio palatii) במדר' אבא גוריון ספ"ו פ' עודם מדברים אמרה אסתר דיברורין הוא ובניו איפרכין במדינות שמא ימרדו ואין ספק שצ"ל כמו שהנהתי, ועוד נמצאה המלה במכילת' וספרי עיי"ע דיקוריון בח"ג נ"ד. ושם ביארתיו.

* דור (מל"פ دور נסתר השיג בכובד schwer erreichen) ב"מ ק"ז: ולא מטו וגי' רבינו בע' דר (ח"ג, קל"ד.) אמטו ובפי' הגאונים (שם) ולא דוורוה אבל הגי' הנכונה בתש' הגאונים (הוצ' הרכבי) סי' ש"ל צד 158 ולא דורוהו. ושם אי' עוד כזה"ל ומדורתא בלש' ארמי לשון השג דכד באעי איניש למימר השגתיו אמר דורתיה ואדורתיה כו' ע"ש. והוא מל"פ הנ"ל. ועוד עיי"ע פקע ג' ומ"ש בהערות ותיקונים לח"ו, ת"א:

* דְּמַר (מל"ס פי' ענין התפלא והשתומם staunen, sich verwundern) תרג' לא יבוזו לגנב כי ינגוב (משלי ו', ל') לא למתדמרו לגנבא דגניב, וכ"ה בפשיטה הסורית, ופירושו אין להתפלא על הגנב כי ינגוב. וכן בבנין אתפעל ג"כ בבן סירא ארמי י"א, כ"ה ולא תתדמר בעבדא דעולא כו', שם (י"ב, ט"ו) ובמאמרי תתדמר, ושם (מ"ד, א') השם: עבד שמשא למחזא ולמשבחו מאנא דתדמורתא עבדה דמרימא (ועיי' הפשיט' לדברי' ו', כ"ב; י"ז, י"ט חולתו) וכבר עמד על זה רשר"ל באוהב נר צד 105.

* דִּיסְמוֹס (צ"ל דִּי דִימוֹס מל"י δίδυμος פי' כפלים doppelt) שו"ט מזמ' ג' ויהי כבוא דוד מ ח נ י מ ה (ש"ב י"ז, כ"ז) זה דיסמוס כ"ה בכ"י אצל רש"ב צד י"ח ושם הובאו השינויים ובילק' הגי' ריטמיש וצ"ל דיסמיש וזה צ"ל דירומוס מל"י הנ"ל כדעת ה' פירסט (צד 99) וע' הזקנים העתיקו ככה תאמים, תומים (בראש' כ"ה, כ"ד; ל"ח, כ"ז; שה"ש ד', ה') ואולי הוא ג"כ העתקת שם המקום מחנים אף אם חסרה העתקה בע' זקנים.

* האסטריות (מל"ר histrica, histrionia Schauspiele, מיני שחוק בתיאטר Pantomimentänze) ספרי אחרי פי"נ ובחוקותיהם לא תלכו שלא תלכו בנימוסות שלהן בדברים החקוקין להם כגון תיטריות וקרקסאות והאסטריות. ואינו והאסטדיות כמו שהנהתי בע' אסטדיה כי אם מל"ר הנ"ל עיי' גלאססאר לה' פירסט (צד 107) וגי' הילק' והאיצטבאות ומ"ס הוא. אבל סרטיות בתוספת' ע"ז רפ"ב צ"ל תרטיאות עיי"ע סרט ומ"ש בח"ו, קל"ו:

* הֶטַּרְטִין (מל"י ἑταιρισταὶ מנאף Buhler) ספרי בהעלותך פ' פ"ו אם כך היו בני הדיינים עושים ק"ו לשאר הטרטין פי' לשאר המנאפים ולפי זה ע' טרטין (ח"ד, ע"ט.) יש למחוק כי הה"א היא שרשית ושייך לערכי אות ה"א.

* הַעְתָּקָה (א') בלשון עברי החדשה פי' תרגום מלשון ללשון Uebersetzung ב') קבלה Ueberlieferung) עיי"ע עתק ומ"ש בהערה. ועיי' תש' הגאוני' (הוצ' הרכבי) סי' ט"ו (צד 6) מהו המתרגם פסוק כצורתו כו' כך ראינו כי זה הוא המעתיק פסוק מלשון ללשון כו' ועוד עיי' בתש' שם סי' רמ"ח. והוא הוא ענין הסיע (מפעל נסע) עיי' מדרש פנים אחרי' על אסתר פ' ויקראו: קלווסין שנכתבו ה ס י ע ו אותן לכל האינרות בשביל שיפרשו אותה בכל המדינות—בענין קבלה עיי' תשוב' הגאוני' שם סי' מ"ז וכן בתש' רה"ג בתמים דעים סי' קי"ט אי' מועתקת פי' מקובלת, ושם: וכן העתיקו בקבלה עיי' בהערות ותיקונים בהרכבי צד 394.

* הִפּוּתִיקִי (מל"י ὑποθήκη פי' משכון Unterpfand) במדרש הגדול כ"י פ' יתרו לא אמרתי לזרע יעקב שלכם הוא מהו בקשוני לא עשיתיה הפותיקי אלא נתתי מתן שכרה בצדה. התיבה שגורה מאוד בדרז"ל אבל בגי' איפותיקי ולא בה"א עיי"ע בח"א רמ"ת רק ר"ב מוסיף הע' הפתק ורמז על אפתק.

* וַרְדָּא, וַוְרְדָּא (פי' צמר אדום rothe Farbe) כ"ה בפי' הערוך ע' בתולה וכל הפי' הועתק מפי' רה"ג עיי' תש' הגאוני' סי' רנ"ג צד 128 ועיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') ב ה מ פ ת ח לכתובו' ע"ב: ועוד עיי"ע ורד בענין פי' המלה.

* וַוְרְשִׁינָא (מל"ע ورشان בל"ס ורשנא, ורישנא Waldtaube) סנה' ק"ח: אורשנא

1) עיי' מ"ש ס' פערלעס במ"ע גרעץ שנה כ"ח, 122 והלאה.

עיי״ע. וכ״ה בילק׳ נח ר׳ נ״ם ולאיוב ר׳ תתקי״ז אבל בדפ׳ שאלוניקי הני׳ בשני המקומות וורשנא וכצ״ל בכ״י מינכען סנה׳ הנ״ל במקום וירשינא וצ״ל וורשינא וכן תחת וזרשינא באה״ת (ד״ס סנה׳ צד 346) צ״ל וורשינא. ועוד בענין אורשינא שהוא כמו Eorosh אצל היונים עיי׳ קרייצער סימבאליק ח״ג 643 וח״ד 221 ומ״ש הח׳ גריענעבוים במ״ע דמ״ג חלק ל״א 303 וח״ל תש׳ הגאוני׳ שם סי׳ ס״ו צד 145 ורשאנא טיר אסמה אלורשאן ע״כ פי׳ צפור ששמו אלורשאן.

* זַבְרְקוֹנִים, זוּבְרִיקָן (Schleimflüssiger) במדרש הגדול כ״י

ויחי ארור אפם כִי עז: ר׳ חוליא ר׳ עזריקס בשם ר׳ יוחנן ריבה בהם זברקונים מעלי חמה הדא דאמרי כל מי שהוא זובריקן מעלה חמה קשה הוא בעל חמה אפי׳ פסקו לו גדולה מן השמים מורידין אותו מגדולתו. ונ״ב בני אדם שזב רירן מפיהם מרוב כעס ע״כ וא״כ דרש ארור מן ריר ואפם מן אף נזילת מים מהאף. וכל המאמ׳ אי׳ באופן אחר בב״ר פצ״ח ח״ל ארור אפם כי עז ר׳ חוניא ור׳ עזריה בשם ר׳ יוחנן ריבה בהן בוהקנין מעלה חמה הדא אמרה על מי שהוא בהקן שהוא בעל חמה ע״כ ועיי״ע בהק ומ״ש.

* זוּד (בל״ם החדשה זודא בל״ע ופ׳ زيادة פי׳ יתר, חוץ, יותר noch mehr, ausserdem)

בע׳ זור, זוור (ח״ג רע״ט.) הואלתי לבאר המלה השגורה באינ׳ רש״ג ובשאר ספרי הגאוני׳ עפ״י נירסת זור, זוור אבל הרבה פעמים אי׳ נ״כ הני׳ בדל״ת ד״מ בתש׳ הגאוני׳ הוצ׳ ה׳ הרכבי סי׳ ס״ט (צד 34) אבל דזוד מן ר״ל לא קאמר, ושם סי׳ ע״ח (צד 45) וכ״ש לגבי דזוד לא שמעינן ליה, ססי׳ פ׳ (צד 50) ודזוד מן הכין לא ידעיננא, סי׳ רי״ח (צד 103) אבל בריאתא דזוד מן הני דלאו הני רבנן תנונין כו׳, סי׳ רמ״א (צד 118) דהא אשכחנן משנאות (=משניות) בכלים ובדזוד מינה כו׳, ססי׳ שפ״ט (צד 206) דזוד מיניה כו׳ פי׳ בכ״מ חוץ מזה, אחר וכדומה ועיי׳ בהערות ה׳ הרכבי צד 353 ואולי בדל״ת עיק׳ מהוראה הנ״ל עיי״ע זור וש״נ יתר דוגמאות.

* זְמוֹרְתָּא (אולי מל״פ سمرات Ansicht, Meinung) נמרא נמור זמורתא תהא (שבת ק״ו. ועיי״ע גמר ב׳ וש״נ) רבינו פי׳ בע׳ גמר ועוד ע״ש בח״ב, שי״ב. ומ״ש ואולי הכתה היא גמרא גמור פי׳ אם קבלה היא תקבלה ואם רק סברה בעלמא (מל״פ הנ״ל) [1] אז תהא מע׳ תהי (תח א׳) Bedenken tragen כענין יושב ותוהא בדעתו (אבות דר״נ פל״ח בנוסחא א׳ אצל ה׳ שעכטער צד 114).

* זפוט (?) מדרש הגדול כ״י ריש שמות אמרו לו לפרעה שני זפוטים עומדין על פתחך כסבור פרעה שמא ממדינות רחוקות באו כו׳. ועוד שם: (צד כ״ג:) אימתי נכנסו שני זפוטיים הללו אצלי אני הורג אתכם כו׳ אולי הוא כת המתחסדים הנקראים Sufis.

* חֲגוּגִין, (חוגגים) (חוגְגִים) (ועל שם יוני Ogyges, Ὠγυγής)

בע׳ אגוני הביא רבינו מאיכ״ר (א׳, י״ז) אנוגי דמיא ובנו״ג נענע עיי״ע ומ״ט בח״ב של״ב: ושם פי׳ וגם רמזתי על רימ״ז (ב״ט ח״א, נ״ו) עפי׳ מל״י הנ״ל ועתה מצאתי ראיה לפירושו כי בשו״ט מזמור מ״ב בני׳ כ״י (אצל רש״ב צד 266) הני׳ מהו המון חוגג לשן יוני חגוגין של מים פשם שלא היה להם לחגוגין של מים שיעור כך כו׳ וכ״ה בילק׳ ר׳ תשמ״ב ל״י חוגגים של מים (ועיי׳ רש״י לתהלי׳ מ״ב, ה׳) ונכון להגיהו חוגגים על שם יוני הנ״ל וכונת המון חוגג לפי זה היא כמו מים של חגוגין (חגוגיס) ogygische Fluth ולשון נופל על לשון הוא ומחוסר ידיעה היו משנים מים של חוגגים לחוגגים של מים. ויפה כיון בפי׳ המדרש על פי רימ״ז הח׳ פירסט (צד 114).

* חָסִית (נ״ל מל״י χάσις פי׳ כמו χάσμα Kluft, Schlund, Erdschlund, weiter Raum) שמ״ר רפ״ב כשהיה משה רבינו רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסית נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות כו׳ וני׳ המ״כ כני׳ דפוסים ראשונים חסות ופי׳ לפי הענין הוא שם מקום ובקשתי ולא מצאתי מאמר זה בשום מקום זולתי פה ע״כ ועיי׳ נ״כ חידושי הרד״ל שנדחק להגיה לחזור וה׳ לעווי ובריל (מ״ע ח״ה קכ״ו) נבוכים הם בפי׳ המלה ולי נראה שהוא מל״י הנ״ל ופי׳ חריץ וביקוע ארץ ומקום רחב ובאמת כפי חקירת ראבינזאהן (פאלעסטינא ח״א, 146) זאת היא תבונת התורב בצד דרומי מערבי שיש שם ביקוע ארץ ומקום רחב מאוד [2]

---

[1]) ועיי׳ ח״ע לברילל כס.

[2]) An dem südwestlichen Winkel der Ebene treten die Felsklippen zurück und bilden einen Einbug oder freien Platz, der sich von der Ebene nach Westen hin noch etwas weiter erstrekt u. s. w.

ועוד י״ל כי המלה היא יונית χῶσις פי׳ דיק וסוללה Wall, Damm.

* **חוֹרַיְינָא** (שם אמורא דא״י) ירו׳ ב״ב פ״ט ד״ז רע״א ר׳ חוריינא אחוי דר׳ שמואל בר סוסרטיי כו׳ [1].

חלק ד׳

* **טויזן** (Leseunterscheidungszeichen) בהקדמה לחכמת שלמה למהרש״ל אי׳ לא הניח דבר גדול וקטן שלא התקין ועוד מה שהוסיף או גרע תיבה או אות והפסיק הדיבורים וחברם יחד ר״ל שמתה הנקודות המפסיקים הנקראים טויזן כו׳ ואולי הוא מל״ע تميز (מ׳ וי״ו מתחלפין) ענין הפסק הקריאה ונקודות.

* **טחוסמים** (?) (מל״י τείχισμα מבצר Festungswerk) מדרש אלה דברים זוטא סי׳ כ׳ (צד 22 בהוצ׳ רש״ב) מי יובילני עיר מצור (תהלי׳ ק״ח, קי״א) ואין לי עוד מבצרות מ״מ לית מדינה דלית לה נחוססים. ולי׳ להמלה הבנה וה׳ ברילל (מ״ע ה׳, 147) הגיה טחוסמים כאמור, אבל זו המלה נכתבת כמה פעמים בדרז״ל טכסא או ־טקכא עיי״ע. ואולי הוא מל״ע حصن קבוץ أحصان מבצר ואז יש להגיה אחסנים והוא כל״ט חוסן.

* **כּוּכְיָא** (נ״ל כעין עכשוב ואולי מל״פ کاکیه קורי עכביש מין שרץ אשר נמצא שם) תוספתי פרה פ״ט (ח׳) נפל לתוכן עכשוב שיבאו ביכאי צ״ל שיבאי כוכיא ובכ״י וי״ו בט״ס מובאי ועיי״ע עכשוב. ובענין שיבאי נ״ל שהוא מלי שיבא פי׳ בל״פ עץ (עיי״ע שב ג׳) כלומ׳ שרץ שנמצא בעץ Holzwurm עיי׳ זאאלאניא ללעוויזאהן צר 309.

* **כִּירַיִם** (שם פרטי) אמר ר׳ כירים משום זקן אחד כו׳ ר׳ תנחום ור׳ כירים משום זקן אחד כו׳ כת״נ ביוחסין השלם (צד 162) ובסר״ה צד מ״ב. גרס בירים ובנו״נ כב״ק פ״ב רע״א ר׳ תנחום ור׳ ברייס אמרי משום זקן אחד כו׳ ובכ״י מ׳ ר׳ נחום ור׳ בריים אבל בכ״י פ׳ וה׳ אי׳ כירים (עיי׳ ד״ס במקומו) וכן מצאתי במדרש הגדול כ״י וישב: ויהי כאשר פתר א״ר נחום א״ר כירים משום זקן אחד עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלי׳ וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳ אמר ר׳ נחום א״ר בירים כו׳ ובנו״נ בברכו׳ נ״ה: א״ר נחום א״ר בירים.

* **כְּמַלְנִית** (מין חוטט בגוונים הרבה χαμαιλέων das Chamäleon, vielfarbige Eidechsenart, chamaeleon) שו״ט מזמ׳ ע״ח סי׳ י״א (בהוצ׳ רש״ב צד קע״ה) ישלח בהם ערוב.. מין חיה הוא ושמה פנתרין [2] וי״א כמלנית שמה כו׳ (ובקצת כ״י סמלנית) ולי׳ בילק׳ ובנדפס ואולי הוספת המעתיק היא להורות כי לפי הפנתרין הוא מלא חברברות וגוונים קורין אותו נ״כ כמלנית שהוא ג״כ מלא גוונים הרבה אבל כמלנית הוא מין שרץ ולא מין חיה אבל גם הרופא המומחה ר״ב מוספיא מכנהו ח י ה עיי״ע זקיתא ומ״ש בח״ג. שט״ז: והלאה.

* **כתרין** עיי״ע פתרין ומ״ש בהשלמת ערך פיתרא.

חלק ה׳

* **לִינְיָה** (נ״ל מל״י ורו׳ λινέα, linea חוט וחרת של מרגליות Schnur von Perlen) תנחומ׳ במדבר סי׳ כ״ג פקוד כל בכור זכר: משל לאחד פרגמטוט כו׳ והיה לו ליניה אחת של מרגליות נאות והיה נוטלה ומוציאה במנין ומניחה במנין כו׳ וע״ש מ״ש רש״ב בענין הנוסחאות המשובשות וסיים והוראת מלת ליניה נעלמה ממני ע״כ אבל הוא מל״י ורו׳ הנ״ל כאמור [3].

* **מֶהֶרְקִי, מוֹהֲרִי** (persisch-babylonisches Hochzeitsfest) בע״ז י״א: ודרומאי דבבלאי מאי מוהרנקי כו׳ ותחת זה גי׳ רה״ג בתשו׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ו (צד 22 הוצ׳ הרכ׳) היא: ארמאיי דבאלא הם נוים שבשדות ושבמדברות כאשר תאמר תורבאלא היו להן ימי אד שנוהגין הן בהן י ו ם מ ו ה ר י שנותנין חותמות בשידוכי אשה ע״כ ואחר פי׳ וגי׳ רה״ג נגרר ר״ח בפי׳ ע״ז ח״ל: ימי אידיהן דארמאי באלא איזו הן פי׳ נוים שבשדות ופשיט מ ה ר ק י כו׳ וא״כ עיקר הגי׳ מהרקי או מוהרי ושניהם ענין אחד להם פי׳ חותם עיי״ע מהרק ומ״ש ונקרא אד של נוים שבשדות ושבמדברות היינו אד

---

[1]) ומהרז״ף במה״י ובעל סד״ה לא הביאוהו. [2]) עיי״ע בח״ו, סע״ג. [3]) וה׳ ברילל מ״ע ח״ז, 75 טעה בפירושו.

של איברים חיושבים בבבל היינו פרס כמו שהוכחתי במקום אחר מוהרי או מהרקי על שם שידוכי אשה שנעשים מאושרים ומקויימים בנתינת חותמות על שטרי נשואיהם ובאמת אנשי הכפר נוהגים לשדך עצמם ולישא נשים ביום מיוחד ומסתל והוא ביום הששי לחודש Chordâd. ואד החתונה זה היה נקרא جشن خردادگان [1]) היוצא לנו מזה כי גי' מ ח ו ר י בירו' ע"ז פ"א דל"ם ע"ג וגי' מוהרנקי בע"ז בבלי צ"ל מוהרי ומוהרקי והוא הוא מוהרי מהרקי של גירסאות רה"ג ור"ח ז"ל.

* **מוּזָא** מל"פ موز בל"ע מ ו ו ז בל"ם מחא, סאנסק' môtsha פי' פרי עץ (Pisang, Banana

מלה זו לא נזכרה בתלמוד ובערוך כי אם בתש' הגאונ' כי' מ"ה [2]) ח"ל: תוב שאילו מן קמיה הלין מוזי מאי מברכינן עילוויהו ואמר תנא בתוספתא (כלאי' פ"ג) כל שמוציא עלין מעיקרו עשב הוא נ"מ לברוכי עליה בפה"ע. והלך מוזי מברכינן עילווייהו בורא פרי האדמה כו'. ובהל' גדולו' ברכו' פ"ו (ד"ז:) אי' וז"ל וכל אילן דבאלי לגמרי טרפיה ועציו והדר פארי משרשין דיליה כגון מ ו ז י וכיסאני לישנא דרבנן דמיקרו שאהרנג [3]) כו' הני בפה"א כו' וא"ד מ ו ז י שהכל נהיה בדברו ממא נפשך אי עץ הוא כו' ועיי' מ"ש רש"ב בהערותיו לזו התשוב' (צד י"ד) וש"נ האו"ז ה' סעודה סי' קע"ב. ולפי זה מוזי בתשה"ג הנ"ל ט"ס הוא וצ"ל מוזי וכן מוכח ממעריך ללונזאנו ע' מאום שכתב מאח (יש לנקד מאו"ז) פרי ידוע הוא בסוריא ובמצרים בערבי מ ו ו ז בלע"ז תפוח גן עדן ע"כ ובאמת כן נקרא Musa paradisiaca [4]) וכבר הבאתי המלה בע' מאם בהערה 1 [5]) ועיי' וואללירס ח"ב 1226.

* **מִכְתָּף** (והוא כמו מכתב Griffel) מדרש הגדול כ"י משפטים במרצע: אין לי אלא מרצע מנין לרבות את המחם ואת המכתף [6]) ת"ל מרצע או יכול שאני מרבה סיל וסירה [7]) ר' אומ' הרי כלל ופרט וכלל מה פרט מפורש שהוא מתכת אף אין לי אלא מן המתכות להוציא את הסיל ואת הסירה ע"כ ובירו' קידוש' פ"א ה"ב ע"ד הגי' התורה אמרה במרצע והלכה אמרה אפי' בסול אפי' בקוץ כו' ע"ש והמלה הנ"ל לי'.

* **מוּקָס** (?) באלה דברים זוט' סי' כ"ח (בהוצ' רש"ב צד 27) נעשו בפניהם כמוקסות באש ומתו אולי צ"ל כמוסקות מל"ר musca זבוב ויתוש Mücke [8]).

* **מוֹרְגָּנָא** (בל"ע مرجان Koralle) במדרש הגדול כ"י פ' תרומה ד"ה עצי שטים: ת"ר עשרה מיני ארזים הן ארז שטה הדס ועץ שמן ברוש תדהר ותאשור הכי שבעה כי אתא רב דימי אמ' הוסיפו עליהם אלונים ערמונים אלמונים ארז ארזא שטה ש ו נ י ט א [9]) הדס אסא, עץ שמן אפרסמא ברושים בראתא, תדהר שאנא [10]), תאשור שורבינא [11]) אלונים בוטמי ערמונים דלבי אלמונים מ ו ר ג א נ א, ובר"ה כ"ג. וב"ב פ': וש"נ הני' אלמונים כסיתא ועיי"ע בח"ד, רפ"א ובר"ה הנ"ל הזכרו יחד כסיתא עם מרגנייתא והוא הקבוץ מן מורגאנא שהוא אלמות של מקרא וכפי' הנכון של רה"ג לכלי' עיי"ע אלמוג ומ"ש ועוד עיי"ע מרגניתא.

* **מרירואר** עיי"ע מריולא וע' עסווס ומ"ש ועוד עיי' מלה פרסית مروبه עשב מר שיש לו חלב.

* **מוֹרְשָׁא** (ענין ר א ש הבולט וכל דבר הבולט מל"ע مرايش das Hervorragende)

ברכו' כ"ד רע"א דמפיק ליה למורשא דכובע ופירש"י שהתפילין ניכרין ב ב ל י ט ת ן בקצה הכים והוא כמורשא, ושם: ומפיק למורשהון, ב"ב נ' סע"א למורשא דקרנתא פי' רגמ"ה שבולט מן הכותל הוא. וכ"ה בעירו' ע"ו: ובסוכ' ח'. ע"ש בפירוש ר"ח ז"ל ושם נ"כ הקבוץ מורשאות בקרנותיו. מנחו' צ"ד: מורשא עביד להו פירש"י אצל הראש מכאן ומכאן כו' ע"ש ובפי' רגמ"ה שם אי' לסוף הראשון היה מדביק חתיכה בצק דקה כו', חולי' י"ז רע"ב דמורשא קמא מחליש ומורשא בתרא בזע, שבת ע"ז: אמורשא קמא דכתית ופירש"י ע ל י ו ן של מכה, ושם ק' סע"ב והא מורשא אית לה (לספינה) ופירש"י ראש הספינה הולך ומגביה מן המים כו' ור"ח [12]) פי' מורשא כמו הפירה שיש בקרקעות הים כו' עיי' נ"ב תוספו' שם ק': ד"ה ודילמא,—ורבינו לא פנה מקום מיוחד לזה הערך וגם ר"ב לא הוסיף מאומה. אבל

---

[1]) עיי' וואללירס ח"א 672; ריכארדזאהן הויפטשריפט ביבליאטעק ח"ב, 183 וכבר הרגשתי דיבורי על זה יען שלא תני כרם חדי בשים הבירנים Etudes חלק כ"ה. [2]) דפ' ליק דף 18. [3]) גליפ شاهدانج Hanfsame. [4]) כפנוג ללעף צד 336. [5]) ח"ב ב'... [6]) ג"ב פי' כמכתב יתוה קלם הדה. [7]) ג"ב פי' קוצים כן. [8]) ועיין ה', קמ"ו. [9]) גליפ سنط Akazie. [10]) עיין בתנה וע' בנה. [11]) עיי"ש. [12]) נדפ' קי"ה כפ"ג נכים ווילנא.

ראה זה מצאתי כי בע' נויל לפירוש אבני דלא משפיין כלומ' אבנים שאין מנורדות שיש להן כמין קרנות בולטות הביא רבינו אנב גררא: היינו מרשא דקרנאתא, ועוד בע' ערס ד' הביא ציון מב"ב מ"ו: אימור קהרמנא שויה ופי' מורשא אפיטרופא והוא עפ"י ר"ח ע"ש בח"ו רע"ב ומ"ש.

* מִשְׁקוֹעִין, מְשׁוּקָעוֹת (פי' ענין שקיעת החמה Sonnenunter-gang) פסיקת' רבתי רפט"ו מכאן שאין מונין ללבנה אא"כ שקעה חמה יוסטי חבריא בשם ר' ברכיא שנא' ויסעו מרעמסס כו' אם ללבנה אתה מונה עד כדון לית בה אלא ארבעה עשר מ ש ו ק ע ו ת מכאן שאין מונין ללבנה אא"כ שקעה חמה, ובפסיקת' דר"כ צד מ"ב הגי' ארבעה עשר משוקעת וצ"ל משוקעות ובילק' ריש מסעי הביא הפסיקת' וגרס ארבע עשר משקועין וכן מצאתי אני הגי' בכ"י מדרש הגדול סדר בא. ובב"ר רפ"ו ובירו' ר"ה ספ"ב דנ"ח: הגי' מטמועין עיי"ע טמא תע' מטמע ומ"ש [1]).

* מְתִיסְטִים (בל"י μεθυστής שכור ein Trunkenbold) תנחומ' קדושי' רסי' ב' זה שיכור הוא מתיסטים הוא כה"נ בכ"י ר' ובכ"י רח"ם אצל רש"ב צד 72 הערה י"א אי' מתיסתוים הוא ולי' בילק' ר' תר"ד ובנדפס של תנחומ' סי' ב' ובלי ספק השמיטוהו מחסרון ידיעה והביאו לפי הענין מלה עברית שכור תחתיה אבל עיקר הגי' מיתיסטים מל"י הנ"ל והות הוא μέθυσος אשר על ידה העתיקו ע' זקנים שכור (משלי כ"ו, ט') סובא (שם כ"ג, כ"א) וכן העתיק סומכוס מרוה (שם י"א, כ"ה).

* נהוומאי (?) בהל' גדולות עיי' מה שאכתוב בס"ר בהערות ותיקונים לח"ב, קע"ח:

* נְהַר דִּי־נוּר (נְהַר דִּינוּר, נְהַר דְּנוּר (Feuerstrom דניאל ז', י', נהר די נור נגד ונפק גו' ועפ"י זה דרש רז"ל [2]) חגיג' י"ד. כל יומא ויומא נבראין מ"ה מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי. ב"ר רפע"ח מן הן דאית בריין.. א"ל מן נהר דינור כו' ועיי' איכ"ר פ' חסדי ושם אי' מן הרין נהר דנור. ובילק' וישלח ר' קל"ג בשם איכ"ר ושם לנכון נהר דינור. ובשמ"ר פט"ו הגי' המלאכים מתחדשין בכל יום ומקלסין להקב"ה והן חוזרין ל נ ה ר א ש שיצאו ממנו וכו' ועיי"ע רגיון בח"ז רנ"א: בענין ריגיון נהר של אש ושם רציתי להוכיח כי הוא ל"פ ע"ש ועוד י"ל כי הוא הוא ל"י ῥύαξ נהר של אש עיי' Thucid. III,116 [3]).

* נוֹךְ (אולי מל"פ נوك גובה של דבר חד Höhe (eines spitzen Gegenstandes ספרא מצורע פרק ג' פרש' ג' ונתן הכהן על תנוך (ויק' יד, יד) יכול על תוך ודאי ת"ל על תנוך יכול על גובה של אוזן ת"ל תוך נוך הא כיצד זה גדר האמצעית. ופי' הראב"ד הגדר השני הסמוך לגובה ואיני יודע מאין לו כי נוך לשון גבוה הוא כו' ונראה שמוציא אותו מל"פ הנ"ל.

* נסע (פי' מל"מ ועוד ענינו כמו העתיק über-setzen) עיי"ע העתקה ומ"ש לעיל צד 9.

* נַפְתָּלִי (אמורא דא"י) ירו' תענית רפ"ד דס"ז סע"ב ר' נפתלי.. אתא שאל לר' מנא כו' וכ"ה בירו' מגילה פ"ד דע"ה סע"ב ועיי' סד"ה צד 290.

חלק ו'

* סמטא, סימטא צ"ל סוּטְמָא פי' מל"ס סוטמא עיי"ע אבן המקח ומ"ש לעיל צד א'.

* סמסם (?) בכ"י מדרש הגדול בראשית: בשעה שרואה אדם מסמסם בעינו כו' נראה שטעות הוא כי בב"ר פכ"ב הגי' משמש וכן הביאו רבינו בע' תל ג' וצ"ל גם במדרש הגדול משמש ואולי היה כתוב ממסמם ומזה נשתבש ע"י הסופר [4]).

* סַנְדִּין כ"ה הגי' הנכונה במדרש הגדול עיי"ע סדינין ובהערות ותיקונים לח"ו, כ"ו.

* סיסמא (?) במדרש הגדול כ"י שמות: וגם הנה יוצא לקראתך ר' פינחס בשם ר' ראובן דאית מימיך אדם יוצא מן הצפון ואחד מן הדרום ומזדווגין זה לזה אלולי שעשו סיסמא [5]) ביניהן כך משה במדין ואהרן במצרים ושניהם יוצאין בשעה אחת ומזדווגין זה לזה אלולי שסיימן הדבר.

---

[1]) ופי' בענין מונין לפי שקיעת החמה עיי' בשבלי הלקט סי' קס"ח בהוצאת רש"ב צד 134. [2]) ועיי' ג"כ בענין נהר של אש בספר חנוך י"ד, י"ט ועיי' אפקלופס' ד', ה'. [3]) ῥύαξ τοῦ πυρός. [4]) ובענין ממסם של גי' מדרש הגדול עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ו קי"ג. [5]) נ"ב לשון סימן.

ואולי הוא מל"י אמצ' σημάδη = σημεῖον עיי' מיירסיאוס 496 ובשמ"ר פ"ה ותנחו' שמות סי' כ"ה וילק' איוב ר' תתקכ"א אי' בְּגי' משונה.

* **סוספתא** עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ו, ק"ו:

* **סְפַל** (נ"ל כמו ספן מל"ע سفن חתך הדג לחתיכות den Fisch zerstückeln ועיי' בפנים) במדרש הגדול כ"י לִיתרו ד"ה עַל כן ברך א"ר פ י נ ח ס מעשה בתופר אחד [1]) ברומי שהיה מכבד ימים טובים ושבתות פעם אחת הלך ליקח לו דג ערב יוה"כ שחל להיות בשבת ולא הוה תִמן אלא חד נון והוה טליא (דאפִירכא) [צ"ל דאיפרכא] קאים תמן והוה דין מוסיף ודין מוסיף עד דעבד יהודאי לטרתא דנונא בדינר ונסביה א"ל (אפירכא) [איפרכא] לעבדיה למה לא איתית לן נון א"ל לא הוה תמן אלא חד נון והוה חד יהודאי קאים תמן והוה הוא מוסיף ואנא מוסיף עד דעבד יהודאי לטרתא בדינר ונסביה בעי את למיכל ליטרתא דנונא בדינר א"ל לא אמר ליה ואת חכים ליה א"ל אין זיל צוח ליה דסימא [2]) אית ליה והיא למלכא אזל צוח ליה א"ל מה את אמר ליה יהודאי א"ל ומהיא (sic) אומנותך א"ל חייט אנא א"ל וכמה את לעי ביומא [3]) א"ל בעסרא פורין ביומא אכיל ליטרתא דנונא בדינר א"ל מרי הב לי רשו דנשתעי קומך א"ל אשתעי א"ל מרי חד יום אית לן בשתא והוא חביב עלן סינִן לחדא מכל יומי שתא ואנן חייבין מוקרא יתיה א"ל ומאהיא (sic) חביבותיה א"ל כל מה דאנן חטיין ביומי שתא הוא אתי ומכפר על חובינן אמר הואיל והביא ראיה לדבריו יפטר בשלום מה פרע לו הקב"ה מן מחר ס פ ל י ה אשכח ביה חדא מרגלית אטימיטן [4]) ממנה היה ניזון וממנה היה מתפרנס כל ימיו ע"כ, והובא זה המעשה בכמה שינויים בפסיקת' רבתי פכ"ג ובב"ר פי"א (ועיי' ג"כ שבת קי"ט.). ומה שנוגע מלת ספליה ענינו חתכו הדג ולי' בפסיק' ובב"ר אי' הלך וקרע אותו (הדג). ובגליון כ"י מדרש הגדול אי' ספליה פי' פלוס אלחות = فلوس الحوت כלומ' קשקשת הדג Schuppen des Fisches וא"כ בעל ההערה הבין ספליה כמו פלסיה כלומ' העביר קשקשת הדג ולפע"ד הוא מל"ע הרשומ' בתחלת הערך פי' חותך הדג לחתיכות. ואולי יש לקיים הגי' פלסיה כלומר להגיה ספלית שצ"ל פלסיה ובמובן פלסיה לסלא (ב"ק י"ט:) [5]).

* **סְפְסֵף** (נ"ל מל"ע شفشف ענין דליקה וחריכה (durch Hitze ausdörren, anbrennen בע' ספסף הבאתי דוגמאות בענין סיפספה באור, מספספין אותה באור כו' והגהתי בב"מ שצ"ל סיכסך, מסכסכין וכגי' הבינו בע' סכסך וכגי' תוספת' ב"ק פ"ו, אבל אולי אין צריכנו לשבש הנוסחאות כי ספסף יש לו הוראה דומה לענין סכסך ומל"ע הנ"ל וכן מצאתי עתה סיוע ממדרש הגדול כ"י סדר משפטים וז"ל כי תצא אש יכול אין לי אלא דבר שראוי לדלוק מנין סיפספה נרות סיפספה מציבות של שיש ומצבת של פשתן ואבניב שמתוקנות לו לכבשונות ת"ל שדה.

* **סוּרִיסְטוֹן** (מל"י συριστί פי' בל"ס וארמית (syrisch, aramäisch בע' סרס ב' הבאתי המלה סוריסטין כפי גי' ק"ע (בירו' נדרי' ספ"י) ובראשוני' אי' כמו כן. ועתה מצאתי דוגמא אחרת בלקוטים שהו"ל הרב הח' רש"ב במה' אחר על פ' דברי' עפ"י כ"י וז"ל שם צד 10 ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז, ו') ששפך להם בלעם ברכות כעותר סוריסטון שהיה שונא ונ"ל שתיבת סוריסטון באה מגליון פנימה להורות על ענין כעותר וצ"ל בעותרא פי' בל"ס וארמי' היינו עושר כלומ' ששפך ברכות בעשירות ובמלוא יד וכן הסכים לפירושי הרב הח' רש"ב. ובגלאססאר לה' פירסם צד 152 יש פי' אחר וטעה בו וגם לא העתיק מלת כעותר ועושה עצמו כאינו יודע.

* **עוּדְנִיתָא** (בל"ס אדניתא Hanf) אולי עורניתא בירו' שבת פ"א הל"א לפי' ולא בפתילת האידן (שבת כ':) עיי"ע אידן צ"ל עודניתא ומל"ס הנ"ל [6]).

* **עֲזְרִיקָם** (שם פרטי) עיי' מדרש הגדול ע' זברקונים בהשלמת הערוך השלם. ונראה כי הוא לשון קלילה של עזריה.

* **עֲטַר** (נ"ל מל"ע عظر מתבייש ומצטער sich schämen, verdriesslich sein) מדרש

---

1) בפסיק' רבתי פכ"ג בחסיד אחד בב"ר פי"א א"ר ת נ ח ו מ א עובדא הוה ברומי כו' והוה תמן חד חייט. 2) כ"ה כנז מל"ע كنز והרבה בדרז"ל עיי"ע סס ג' בח"ו כ"ז. 3) כ"ה תשתגל פי' בל"ע تشتغل כלומ' וכמה היית עסוק היום beschäftigt sein. 4) עיי"ע בח"א, ס"ג. 5) עיי"ע פלס ג' בח"ו, שכ"ד. עיי"ש ומ"ש. 6) עיי' מ"ש ה' ברילל מ"ע ס' 115. ולעף בפלג"ב לא מצא ידיו ורגליו בפי' זו המלה.

הגדול תולדות והיה אחיה השילוני מתעטר ואומר משה משח לאהרן ושמח בו שמואל משח לדוד ושמח בו צדוק משח לשלמה ושמח בו אני אחד שמשחתי חטא והחטיא את ישראל. כו' ונ"ב מצטער. וכיון לנכון ומל"ע הנ"ל ולפנינו בילק' מלכי' ר' ר"ב וסנה' ק"ב לי'.

* **עוּלִימְתָא** לפי ני' האגור לר"ש גאמא בירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ד עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ז, ע"ח:

* **עִילָּה** (פי' סבה ראשונה מל"ע عِلَّة die erste Ursache, der Urgrund) בע' על ג' כבר רמזתי על זה המובן אבל בענין פילסופי פי' סבה הראשונה מצאתי ראיה ממדרש הגדול כ"י לבראשי' וז"ל מפני מה פתח הכתוב במעשה בראשית בבי [1] לומר לך כשם שאין לפני בי אלא אל"ף כך אין לפני העולם אלא יחידו של עולם בלבד שכל הברואים זה עילת זה וזה מפני זה והכל חוזר לעילה אחת והיא אמתו של הקב"ה כו' [2].

* **עִילִיתָא** (בל"ם וארמי חדר עליון Söller) עיי"ע על א' ומ"ש צד ר"ב:

* **עִיר** (פי' מל"מ ובדרז"ל עיר כמו בל"ר urbs פי' רומי die Stadt, Rom) מעיל' י"ז. שאל ר' מתיא בן חרש את רשב"י בעיר עיי' סנהד' ל"ב: אחר רב מתיא לרומי. מעיל' שם והיינו דאמ' ר' יוסי אני ראיתיה בעיר ובסוכ' ה'. אני ראיתיו ברומי, יומ' נ"ז. אני ראיתיה ברומי. תרג' מעיר (במד' כ"ד, י"ט) דמשתייר מן קוסטנטיני רבתא ופי' קונסטנטינופול הוא כרומי das zweite Rom. ועוד עיי"ע ישב ומ"ש בח"ד קס"ז:

* **עיסרי פאדר, עסרי פאדר** (נ"ל בתיבה אחת עסרפאדר והוא חג הפרסיים קדוש לאליל اسپندار ,اسپندبار ,Espadar [3]) ע"ז י"א: ודרומאי דבבלאי (?) מאי מוהרנקי כו' ועשר באדר ורש"י הגיה עשרה באדר ובכ"י ש"ם מינכען אי' אסר באדר אבל בתש' הגאונים סי' מ"ו ני' רה"ג עיסרי פאדר (ובפי' ר"ח בקובץ כ"י אנג' עסרי פאדר [4]). ופי' רה"ג עיסרי פאדר יום שמעשרי' מעשרות לשומרים את בגדיהם כי יוצאין היו אלה ארמאי דבלא [5] לשקוד על דרכים ולשדוה ומושיבין מקצתן על כליהם לשמרן וכשבאין בביתם נותנין מעשר לשומרים ועושין יו"ט ע"כ. רה"ג כיון לפע"ד על פאדר בל' צענד pâtar (בל"פ החדשה پاس) שומר ועסרי פי' כמו מעשר, אבל לי נראה כי שתי תיבות צ"ל בתיבה אחת כאמור ולזו האליל היה מוקדש החודש הנקרא על שמה Cpandârmat ובחמישי בו היו עושים בבבל היינו בפרס חג ובו היו נוטעים צמחים ונושאים נשים והבתולות בחרו להן אנשים (עיי' ג"כ זכר דברים אצל אנשי ירושלים תענית כ"ו: ל"א. וסוף תעני' ירוש') ועוד לבשו בגדים חדשים—ועל כל זה הארכתי במאמרי מיוחד הנ"ל במע"צ Etudes בח' כ"ג עש"ה.

* **עַרְעוּרָא** ? ני' הגאוני' ארורה וערעורה ופי' מרעם מן נבלה או מן מאי דהאי סימן לטרפה עיי' תשה"ג סי' רכ"ט צד 167 בהוצא' הרכבי אבל ט"ס הוא ועיי' בענין ני' שונות בע' עד ב' ומ"ש בח"ו, קס"ט.

* **פדה** (?) ירו' שבת פ"א ד"ג: קמקמה מתעביד חו רב פדה חד אפר מתעביד שד. המאמר הוא מלא שיבושים. ר"ב בע' קמקם הביא חצי ראשון וז"ל קמקמא מתעבד חו ע"כ והמפרש הגיה רב פדה אמר ותיבות אחרות לא פי' על בורין ולי נראה כי במקום רב פדה צ"ל ערפדה ובמקום חד אפר צ"ל חרפתא ודע כי תרג' ירוש' א' עטלף ערפדה ות"י ב' חרפתא וא"כ הענין ערפדה [נ"א חרפתא] מיתעביד שד והוא ממש כבבלי ב"ק ט"ז סע"א ערפד כו' נעשה חוח כו' נעשה שד. וה' לעוזי בהוספות לח"א טעה.

* **פיטקרי** (?) (אולי צ"ל פירטקי מהרכבת שתי מלות יוניות θήκη-πυρ וא"כ πυροθήκη כלי אש כמו דוד Kessel) כ"י מדרש הגדול בראשי' גדול עוני מנשוא אבא שאול אומר עבדו ליה (למנשה) פיטקרי דדמי לתורא ואותבוה גויה ואסיקן נורא תותיה אמר איקרי לכולהו ע"ז והדר איקרייה לקודשא בריך הוא אי מגיב לי [6] מוטב ואם לאו הא כל אפיא שוון א"ל. הקב"ה מה נעשה לו לערום זה אתא גבריאל ועל ביה בגו פיטקרי ועטש תורה ונפק מנחיריה עד דאותביה גבריאל באתכטקיה. מקור זה המדר' הוא פסיקת' דר"כ צד קס"ב. ע"ש בכמה שינויים ועיי"ע מלאות

---

[1]) בי"ת בל' ערבי נקרא בו. [2]) ועיי"ע סיבה בח"ו, ז'. ובהערה 1 וגם צ"ל בל' עברי ה ח ד ש ה. [3]) ובלענד (ראה שפיגעל העתקת אפיסטא ח"ב X) נקראת אליל נקבה זו Cpeñta armaiti). [4]) ובש"ם ווילנא בטעות עסרי באדר. [5]) כ"ה גירסתו הנכונה במקום דרומאי דבבלאי של ש"ם. [6]) פי' אם הטיב לי ונענה לי.

(ח"ה, קמ"ז:). ונ"ל שצ"ל פירטקי כאמור.

* **פִּלְגִים** עיי"ע בני פילגים בהשלמת הערוך השלם וש"נ מדרש הגדול.

* **פולמוס** (?) [צ"ל פולמים] (מין דג עיי"ע פלמור ח"ו, שמ"ח) תוספת' חולי' ספ"ג (ד') הקוליים והפולמוס כספתיאס כה"ג בכ"י אירפורט ובנו"ג פולמי' והיינו פולמים ועיי' בשינויים בע' הנ"ל ובע' כספתיאס.

* **פְלוּמַקְיָא** (מל"י ורו' אמצ' plumacium *πλουμάκιον* פי' מצע Decke) מד' שו"ט מזמור ג' משכב אלו פלומקייא [1]) מצעות ספות אלו חביות של יין כו'.

* **פנסטה** עיי"ע פנטסיא ומ"ש.

* **פיסי** פי' כמו פצי עיי"ע פץ ומ"ש בהערות ותיקונים לח"ו, שצ"ב. וש"נ מדרש הגדול.

* **פִּיפְסוֹן** (פי' כמו אפופסין עיי"ע) כ"י מדרש הגדול משפטים ואל אצילי בני ישראל ר"י הנשיא אומר נדב ואביהוא נטלו פיפסון שלהם מהר סיני כו' וט"ס הוא והאל"ף בראש חסר, ובמדרש הגדול בעצמו נשנה כמה פעמים באלף בראש עיי' בהערות ותיקונים לע' אפופסין.

* **פְּקָק** (Knoten) עיי"ע פק והשם פקק פי' קשר כדאי' בב"ק פ"א סע"א בנפנים מן הפקק ולמעלה ופירש"י קשר ונראה שגזרתו מל"פ הישנה pikha בהצוואריש pikhak פי' קשר Knoten ומזה בעל פיקה מי שיש קשרים ברגליו אבל עיי"ע בעל פיקה וע' כסת ב'. והפעל פקק (עיי"ע פק א') פי' סתם כאלו נעשה קמטים קמטים knotig, verstopft sein.

* **פּוּר, פּוּרָה** [2]) (מל"מ פי' נורל Loos; פורים Loosfest) פסיקתא דזכר (כ"ב.) [3]) ארבעה שמות נקראו לגורל חלש פור גורל חבל עיי"ע חלש ד'. שבת קמ"ט: מאי משמע דהאי חלשים לישנא דפורא הוא דכתי' (ישעי' י"ד, י"ב) חולש על גוים. ושם: שהיה מטיל פור על גדולי המלכות כו'. ילקו' מטות ר' תשפ"ה בשם ילמדנו לא באו אלא פורין שהטילו עליהן כו'. מגיל' י"ג: כיון שנפל פור באדר שמח. ברכו' ט"ז: ר"א בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשכון בפורינו אהבה ואחוה ושלום ובכ"י ש"ם מינכען שתשכון ב פ ו ר י י נ ו וכ"ה בירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד (בצלותיה דר' יוחנן). ופירש"י בברכו' בפורינו בגורלינו [4]). והקבוץ פורים יום וחג הידוע, מגיל' ז': סעודת פורים, י': לאות עולם לא יכרת אילו ימי פורים, ע"ז י"ז: מעות של פורים, תוספת' מגיל' רפ"א מגבית פורים לפורים כו', עיי"ע מגביתא, וש"נ ירו' מגיל' פ"א ד"ע: מגילת תענית פי"ב ימי פוריא אינון דלא למספד, פסחי' ס"ח: מעצרתא ופוריא. ירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ג עיי"ע פוריא (ח"ו תכ"ד ומ"ש). ובתרג' אסתר ט', כ"ה, ל' ובתרג' שני ט', כ"ו על שם פורתא ועקתא דארע יָתהון עיי"ע פורתא ב' — ובענין גזרת המלה מל"פ پاره ,باره ,بهره ,بهر ,بر פי' חלק ומזה בהשאילה גורל עיי' תיעירום לגיזיניאוס ע' פור [5]) ובן מתתיהו (קדמוניות י"א, ו', ג') מכנה פורים בשם *Φρουραία* וע' זקנים העתיקו *Φρουραὶ* [6]) ובענין מנהג בבבל ובעילם בימי הפורים עיי' מ"ש רבינו בע' שוור ומ"ש בח"ח, מ"ב:

* **פּוּרָה** (נ"ל מל"י ורו' *πήρα*, pera שק קטן וצקלון kleiner Sack, Ranzen) ירו' ב"ק ספ"ב ד"ג. חד בר נש אפיק פלטירה בפורה כו' פי' הוציא כלי תבשיל בשק קטן ועבר בו חמור ושברו כו' עיי"ע פלטירה (ח"ו, שמ"ד), ושם אי' פי' אחר מל"י *ὁ πόρος* מבוא וחוץ וזה הפי' בע' הנוכחי נראה לי יותר וע' הזקנים העתיקו צקלון (מ"ב ד', מ"ב) ע"י *πήρα* וכן העתיק סומכוס כלי (ש"א י"ז, מ') ומזה נ"ל פורתא בירו' ברכו' פ"ב ד"ה סע"א עיי"ע פורתא.

* **פּוּרְיָא, פּוּרָן** (פי' כמו אפוריא מל"י

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י וו' ובשאר כ"י אצל רש"ב בד' י"ח הערה ל"ה פלוקמיא וט"ס הוא ובנדפס השמיטו המלה זרה והבינו אלו כרים וכסתות ובילק' שמואל ר' קכ"א אלו פולסיקא וצ"ל פלומיקא. [2]) אחר ע' פקתא נשמט בערוך השלם דף שלם בדפוס וצ"ל כמו שאי' כאן. [3]) והובא בילק' בשלח ר' קס"א. [4]) ולי נראה מל' פורינן עיי"ע ח"ו, תכ"ה, ועיי' ג"כ שבת קכ"א: אייתו לסו פורייתא ופירש"י מטות לישב עליהן. [5]) וזו המלה עוד נשארת בתלמוד ובמדרש עיי"ע בסרק ומ"ש בח"ב, כ"ה. [6]) והסורר לבית ישראל בגליון די ליגארד בהבל יכנה כיו בעלילותיו שהיהודים לקחו חגם מחג הפרסיים Furdigan וגם זייף מוהרין בע"ז י"א: ועיקר הגי' מ ה ר ו ז או מ ו ה ר ו ז כגי' רה"ג ור"ח ז"ל שצ"ל פוהרין והוא הוא פורין וכבר הראיתי שגיונותיו שעולות לנדון במ"א (מ"ע צרפתית Etudes תכ"ג).

οπώρα כל מיני פירות הנשמרין בקליפה רכה (Baum—Sommerfrüchte) ירו' תענית פ"ג דס"ו רע"ד והיך כל עמא אמרין איתון חמון פורין דשמש. פי' בואו וראו פרי העץ המבושלין ע"י זיהרא דשמשא. ריש רות רבה נפל שעריהון דפוריא. ב"ר פע"א עינוהי דפוריא כו' עיי"ע אפריא בח"א, רל"ט.

* פרוסקתא (?) מדריש הגדול וירא דרש ראבא מאי דכתי' חתר בחשך כו' ואתו בליליא התם צרוח ריחא דאפרכמא ככלבא ואדרו פרוסקתיה כו' ונ"ב בחזין אוצרותיו ע"כ חה רק לפי הענין ונזרת המלה נעלם ממני ובסנה' ק"ט. ובב"ר פב"ז וילק' איוב ר' תתק"ט הגי' משונה ועוד עיי' מעין גנים הוציאו לאור רש"ב צד 78.

* פרקבטילין (?) מדרש הגדול שמות לפ' למה משה ואהרן תפריעו: באותה שעה אמר לשומרים ולפרקבטילין אימתי נכנסו שני זפוטיים [1]) הללו אצלי אני הורג אתכם והיה משה ואהרן נכנסין ויוצאין ואינן רואין אותן וצוה פרעה והרג את כל השומרין ע"כ ונ"ב פרקבטילין הרצים ע"ב ולי נראה שהמלה נשתבשה מן פלקטירין מל"י φυλακτὴρ פי' שומר וכמו שסיים והרג את כל השומרין.

* פורתא (נ"ל כמו פורה הנ"ל מל"י ירו' חנ"ל שק וכים) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה סע"א אתת ענתא דצלותא ושרתון ויהבון לר' חזקיה קטר פורתיה לפורתיה פי' ר' יעקב בר אחא היה בידו מעות צרור בכיסו והתיר כיס שלו וקשרו לכיסו של ר"ח דס"ל לר' יעקב דאף אם הם צרורין אסור להתפלל עיי' בא"צ למהרז"ף אבל מ"ש פורתיה לפורתיה אחת לאחת אין נ"ל שאין ענינו עם מלת פורתא פי' מעט עיי"ע פרת ד'.

* פורתא (נ"ל מל"פ فير אסון וצוקה Unglück, Bedrückung) פוריא על שום פורתא ועקתא כו' עיי"ע פור וה' לעווי טעה בזה ובע' הקודם לזה.

* פרתקה (מל"ר porticus ובל"ר אמצ' por-tica Gallerie, Säulengang) מדרש הגדול לפ' ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה אצל מי שנקרא התנין הגדול.. היאך אני יכול ליכנס למקום ליסטים ולמקום הורגי נפשות שכך אמר ד' מאות פתחים יש לו לפלטין של פרעה ועל כל פתח ופתח מאה גדודים מאה הפרתקים [2]) וכל הפ.תקה והפרתקה מאה אלפים גבורים שולפי חרב חאבים ודובים ואריות מקיפין אותן היאך אני יכול לו כו'.

* פותא (Krapp, Färberröthe) שבת ס"ו: נפל פותא בבירא כ"ה לנכון בני' רש"י ועיי"ע פאה ג' ומ"ש בח"ו, רפ"ו: ועיי"ע כרם ומ"ש בח"ד, של"ד: [3]).

* פותה (שר של שכחה) בסדור של רע"ג צד ל"א אשבעית עלך פותה שר שכחה שתסיר לב טיפש ממנו כו' וכ"ה בשם רע"ג בה' הבדלה לריצ"ג צד מ"ו. ובעלי הקבלה הגיהו פורה ברמזו על ישעי' ס"ג, ג' והנכון שהוא שם שד פרסי שנקרא Buîti ח"ל הוונדידאד י"ט. ד'. ז' Buîti daêvô ithyêjô marshaonem פי' השד בויתי (=פותה) המוליך שלל בני האדם וכן נקרא But בהוצואריש ועוד שדי בית הקברות נקראו בסאנסק, Bhuta [4]).

* פתרין (פי' כמו פתרא, פוטירין מל"י ποτήρων כוס Becher) במדרש פנים אחרי' לאסתר פ' ויבא המלך [5]) נתנה אסתר כתרין שלה אצל כתרין של המן שאמרה אסתר כו' והיה הכוס מזוג למלך כו' ע"ש כל הענין ומלת כתרין ט"ס היא וצ"ל פתרין מל"י הנ"ל.

חלק ז'

* קינקלטון (Gitterwerk) הוא מל"ר cancel-latum וכן בל"י האמצ' κάγκελλοι καγγελοθύριον ומזה κάγγελα, κάγγελοι, והרבה משקלים כדומה עיי' מיירסיאוס 197 ועוד עיי"ע קנקל א' ומ"ש.—ובמדרש כורסיא דעבד שלמה הקבוץ קנקילות (κιγκλίδες) עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ז, קכ"ו:

* קריגאי בע' קר ט"ו הביא בעל עיקרי התלמוד הגי' קרינאי ובנו"נ קיראי (ע"ז מ'.) עיי"ע קר ט"ו ומ"ש.

* קורסור (מל"י אמצ' ומל"ר cursor= κούρσωρ פי' מירוץ Läufer) מדרש אבא גוריון פ"א וספין בקורסין לרוץ לפני מרכבתו

[1]) עיי"ע בהשלמת הערוך צד 10. [2]) כ"ב מאה מקומות. [3]) ועוד עיי' סוף ע' פת ח'. [4]) ת"ע לברילל ח"י, 155. [5]) הגה רש"ב צד ל"ו.

ובמדרש פנים אחרים ב׳ [1]) ולא היה בקורסור לרוץ לפני מרכבת אבי ונ״ל שצ״ל בקורסור ומל״י הנ״ל ובילק׳ אסתר ר׳ תתרמ״ט ולא היית כקוסדור לרוץ לפני מרכבת אבי צ״ל בקורסור ולפי זה יש להגיה מה שכתבתי בע׳ קסדור (ח״ז, קמ״נ:) ע״ש.

* **ריאטות** (צ״ל ריטראות מל״י *ρεῖθρον* יאור Fluss ועיי׳ בפנים) שו״ט מז׳ מ״ח כמה ניטפאות אלף ותתע״ו והיכן המים עולים על תשע מאות ריאטות ובב״י ל״ר הגי׳ ריטאות וצ״ל ריטראות ומל״י הנ״ל או אולי צ״ל ריאמות מל״י *ρεῦμα* Fluss. וגי׳ רבינו בע׳ טפף ח״ר, כ״ח. ע״ש ומ״ש.

* **רְפָאֵל** (שם מלאך) יומ׳ ל״ז. חולי׳ צ״א. עירו׳ נ״ר: דא״ר פ״ד מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו, ב״ר פמ״ח ר״ל אמר אף שמות מלאכים מיכאל רפאל וגבריאל (עלו עמהם מבבל) ובירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו ע״ד לי׳. וכמלאך ממונה על הרפואה ידובר בו בספר טוביה (ו׳, ה׳ והלאה) וכבר הארכתי בזה הענין בספרי על המלאכים צד ל״ה והלאה ובמאמרי על ספר טוביה במ״ע רא״ג ח״י, מ״ט והלאה — ונוסח תפלת ערבית מימיני מיכאל כו׳ הובא במחזור ויטרי סי׳ ע״ח בזה״ל: מימיני מיכאל משמאלי גבריאל מלפני אוריאל ומאחרי רפאל ושכינת אל על ראשי וסנויי וסנסנויי וסנמגלי. ועוד הוזכר רפאל בפיוטי אופנים שונים כמו באופן שאו לבבכם, שנאנים, לאל נערץ, יקודי, בלולי עיי׳ צונץ דיא זינאג׳ פ׳ צד 479.

---

[1]) עיי׳ רש״ב צד 16 אות רכ״ח.

הערות ותיקונים להערוך השלם.

הערות ותיקונים להערוך השלם.

חלק א׳ [1]

צד	שורה	
II	כ׳ מלמטה	והלאה בענין פי׳ חרוזי בעל הערוך עיי׳ מ״ש באחרית דבר (אחר אות תיו).
VIII	י׳ —	ערי מ״ד וצ״ל ער ז׳.—ושם ג׳ מלמטה רט מ״ד וצ״ל רטיה—ושם ב׳ מלמטה רתח מ״ד וצ״ל רת א׳.
X	— —	בענין פיוטי דר׳ יחיאל בן אברהם עיין צונץ ז״ל בספרו ליטעראטורגעשיכטע דער זינאג. פאעזיא צד 246 והלאה.
XII	ו׳ —	ע׳ אין א׳ מ״ד וצ״ל אמן א׳.
—	ה׳ —	ע׳ צוף מ״ד וצ״ל צלף.
XIII	ד׳ מלמעלה	בנר מ״ד וצ״ל פנר.
—	ח׳ —	ב״ב ב׳: מ״ד וצ״ל ב״ק ב׳:
—	י״א —	תפילין מ״ד וצ״ל תפלה.
—	י״ז —	צד ק״ו מ״ד וצ״ל ק״מ.
—	י״ט —	ושם ל״ד. צ״ל סוט׳ ל״ד.
—	כ״ב —	יבמות ק״ג. צ״ל יבמות קי״ג.
—	כ״ח —	קבר ו׳ צ״ל קרשנונא.
—	— —	סוט׳ ל״א: צ״ל ה׳.
—	י׳ מלמטה	ד״מ יש להוסיף ע״ע שלחן ושם כתב רבינו ולא סבירא לן [2].
XV	י״נ מלמעלה	אב א׳ מ״ד וצ״ל אבא.
—	י״ט מלמטה	יש להוסיף ואני מבורך למדתי לפני רב מצליח כה״ג בכ״י ה״ב בע׳ מגג ובע׳ מגמר אי׳ בכ״י הנ״ל ואני שמעתי מר׳ מצליח ז״ל (ועוד עיי״ע אונוס).
XX	י״ט מלמעלה	בעקבות דרצ״נ: אבל עיי״ע סן א׳ שהוכחתי שהלך ר״נ בעקבות ר״ח ז״ל וגם בע׳ מגל ג׳ אשר שם הזכירו בשם ראה רבינו פי׳ ר״ח אשר הביאו וא״כ אין הוכחה כי ראה ר״נ בעצמו את פי׳ רצ״ג בכתבו ובלשונו.
—	י״נ מלמטה	ועוד מצאתי כו׳ ועיי׳ כו״פ פט״ו ופ״כ עש״ה ובענין הלל בלילי פסחי׳ הובא פי׳ רצ״ג מרע״נ ומרה״נ עיי׳ בחי׳ הרשב״א לברכו׳ י״א ס״פ אחת ארוכה ועוד הביא פי׳ רצ״נ ר״ש נאמע באנור ע׳ אבאס [3], ועוד עיי׳ יוחסין השלם צד 171 בע׳ נתן צוציתא ובעיקרי התלמוד לבעל-היוחסין בע׳ קץ [4] ובע׳ רקע ו׳ ע״ש ומ״ש. ותשובות מרצ״נ הובאו בתשוב׳ שערי צדק (דפ׳ שאלוניקי שנת חכמת חכמיו) ואני אסדרם בזה: שער ראשון סי׳ י״ג (צד ב׳.) וסי׳ י״ד, ט״ו, ט״ז. שער ב׳ סי׳ כ״ד (צד י״ר:) ;

---

[1]) וידע תידע כי כבר עמדתי על כמה שגיאות מה שנוגע בהחלק הראשון בסוף ח״א וב׳ בתקונים, השמטות והערות וקח נא משם. [2]) ועיי׳ מ״ש בהחלק כרות המערכה (ג׳). [3]) עיי׳ עטרת צבי צד 17 ומ״ש רש״ב המו״ל פירושי ר״ח נאמע.
[4]) ומ״ש בק״ן 171.

צד שורה

שער ג׳ סי׳ א׳ (צד ט״ז.); שער ו׳ סי׳ ל׳ (צד כ״ז.), סי׳ ל״א. תש׳ השער הא׳ מח״ר הגאונים סי׳ י״ר (צד ל״א.); תש׳ השער הב׳ מח״ר הגאונים סי׳ כ״ח (צד מ׳:) סי׳ כ״ו, כ״ז, כ״ח, כ״ט, ל׳; השער הג׳ סי׳ ג׳ (צד מ״ר:); השער הג׳ סי׳ ל״ט (צד נ״א:), סי׳ מ״ד (צד נ״ב.), סי׳ מ״ח, מ״ו; השער הרביעי סי׳ א׳ עד סי׳ ו׳ (צד נ״ג: עד נ״ד:), סי׳ כ׳ (צד נ״ח.); השער הו׳ מח״ת סי׳ י״ב, י״ג (צד פ״א.); השער הו׳ מח״ת סי׳ ב׳ עד י׳ (צד פ״ד. עד פ״ח:). ועוד הובאו תשובות מרצ״ג בתש״ג הוציאם לאור ה׳ הרכבי עיי׳ במפתח* צד 414.

XXVI ו׳ מלמעלה תאמר: ויש להוסיף תוספו׳ מ״ק י״ג: ד״ה תבלין שפירשו בהיפך בשם הערוך מה שלי׳ לפנינו.

XXIX ח׳ מלמטה: יש להוסיף הר״ן בחי׳ לר״ה ט״ז: עיי״ע ערב א׳ ומ״ש.

XXXI׳ ט׳ מלמעלה: יש להוסיף בסי׳ תקפ״ח כתב בירוש׳ והוא הובא רק בערוך ע׳ ערב ומרן קארו ז״ל לא הזכיר הערוך.

XXXV כ׳ מלמטה: יש להוסיף שט״מ ב״מ פ״ט: ועיי״ע רכס, ושט״מ ב״מ ס״ה. עיי״ע טרש.

XXXVII י״ב מלמטה קודם ואחרי שהבאתי יש להוסיף עוד בעל העימור ב׳ דף ה׳: ועיי״ע בניתא, ושם דף ט״ו. וע׳ מסס. ור׳ שמואל ן׳ תיבון פי׳ מהמלות הזרות וע׳ מסס. ועוד כפתור ופרח (בהוצ׳ ה׳ ערעלמאן) פ״ח (צד י״ג) הביא ע׳ שבע ב׳; בפ״ו (צד כ׳.) ע׳ פני; בפ״ז (צד כ״א) ע׳ קרמיון; בפ״י (צד כ״ט.) ע׳ שמאי, ושם (צד כ״ט:) ע׳ סרס ב׳ ושם (צד ל״ט:) ע׳ עשר אחר ע׳ עסק; פל״ט (צד פ״ז:) ע׳ חסך. ועוד הובאו פירושי הערוך בשבלי הלקט סי׳ ז׳, קנ״ו ר״ז ובח״ב סי׳ צ״ח (ושם תש׳ ר״נ ור׳ אברהם בני רבינו יחיאל מן רומא). ועוד הובא הערוך במחזור ויטרי סי׳ נ״ב עיי״ע בשש, סי׳ ק״ל ע׳ חלק, סי׳ רמ״ו ע׳ מגל ג׳ ועוד זולתו.

XLI ה׳ מלמעלה ועתה נדפסו הוספות ר׳ שמואל גאמע בספר עטרת צבי ע״י ר״ש באבער נר״ו ראש המרברים בחקירות המדרשים וגם יש תחת ידי העתקה של כ״י פארמא מהוספות הנ״ל שעשה מוקר רבנן הח׳ הגדול Abbe Pietro Perreau אבל הוספות הנ״ל אין להן ערך גדול והן מלא שבושים וכוללין נירסאות משונות מאשר נמצאים בספרים ובהשלמת הערוך השלם הערותי עליהן.

LVI י״ב — מח 8 וצ״ל מח 5 וע״ש ומ״ש בח״ה, ק״ו, ועיי׳ בלקט ושכחה סוף חלק ב׳.

א׳. ח׳ מלמעלה צ״ל דהוא נמי ת״ק דר׳ שמעון עיי׳ סוף חלק א׳ בתיקונים וכל הפי׳ שייך לר״ח עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (נ׳) לשבת דף ק״נ:

— י״ח — גלאטורין וני׳ גלאטורי אי׳ נ״ב בכ״י ש״ס א״פ וה׳ פליישער (בהוספות לעמת״ל ללעווי ח״א 276) טעת בפירושו.

א׳: י״ח — כל הפי׳ שהובא שם שייך לר״ת עיי׳ מ״ש בנרות המערכה נ׳ לשבת נ״ז. ואב הוא מין תכשיט כו׳ שייך לעה״ק.

ד׳: כ״א — בע׳ אבגינוס יש להוסיף כי בשו״ט מזמ׳ א׳ סי׳ ו׳ (בהוצאת רש״ב) אי׳ נ״ב בכ״י אבגינוס בן אבגינוס ובדפוסי׳ בטעות אביינוס. וכ״ה בקהל״ר פ׳ קהלת בן דוד אבגינוס בן אבגינוס ובריש שהש״ר בטעות אווניטוס בן אווניטוס.

— כ״ח — סוף ע׳ אבד יש להוסיף והמקור לובד (=לאבוד) כה״ג במדרש הגדול כ״י לך לך: היה בספק לובד עמהן לולי זכותו של אברהם אבינו.

ו׳: ו׳ — אחר ע׳ אבטיונוס נשמט ע׳ אבטומטוס שהוא מהוספת ר״ב עיי׳ בהשמטות לסוף חלק ב׳ צד שפ״ט.

— ט״ו מלמטה ביוחסין השלם כו׳ יש למחוק כי כ״ה נ״ב בערוך ותחת והנביאים ט״ר עיי׳ סוף חלק א׳ בתיקונים.

ח׳. ה׳ — סוף הערה 2 ובן אבא שם פרטי כמה פעמים כמו אבא בר אחא, אבא בר זימנא

צד שורה

עיי' סד"ה ע' אבא וש"נ. ועיי' ג"כ אבא הדורש (שם ט':) ועוד עיי"ע סרנג ומ"ש בח"ו, קל"ט.

י"א. ט"ו מלמטה סוף ע' אביונות א': ועיי' תש' הגאוני' (הוצ' ה' הרכבי) ססי' שע"ח (צד 196) אבינות הן הנקראין בוטיתא בל' ארמי כו' כו' עש"ה ובע' בטיתא וע' צלף ובענין פי"מ להרמב"ם שהבאתי בראש זה הערך עיי' מ"ש בלקט ושכחה סוף ח"ב צד שפ"ט.

י"ב: י"ט מלמעלה סוף ע' אבלינא: ועיי"ע (יינום) [יינוס] ומ"ש בח"ד קכ"ט: ובאנור לר"ש נאמע (עטרת צבי 19) הגי' אוילינק.

י"ג. כ"ג — סוף ע' אבן שואבת: וכן מצאתי במדרש הגדול כ"י אשר תחת ידי[1] ליתרו: עשה אבן שואבת תלה לה לחטאת ירבעם ונ"ב פי' חגר אלמגנטים ע"כ והוא ל"ע حجر مغنطيس Magnet.

י"ד: י"ד — זה פי' רה"ג: ועיי' פי' ר"ח לחגיג' י"ד: ומ"ש בנרות המערכה (ג) לזה הציון.

ט"ו. י"ח — סוף ע' אבנימוס: ובמדרש הגדול כ"י לבראשית מצאתי הגי' שאל אבדומוס הגדרי את ר"מ כו' ובשמ"ר רפי"ג אבנימוס הגרדי. ודע שחכם פילסופי הגדול שבתלמידי אריסטו היה נקרא Eudemos Rhodius אבל זה חי כמה מאות שנה קודם ר"מ: ובתולדו' אי' במדרש הגדול; לא עמדו פלוספין באוה"ע כבלעם בן בעור וכאברמון הגדרי נכנסו כל או"ה אצל אברמון הנדרי כו' נראה שצ"ל אבדמון הגדרי. ומזה השם Εὔδημος יש לגזור אמורא דא"י אבדומי, אבדימא, אבדימי עיי' המקומות במה"י למהרזף נ"ח. והלאה.

ט"ו: כ"ד — סוף ע' אבע יש להוסיף מ"ש רשר"ל ז"ל על פסוק (ישעי' א', ז') שתרג' כמלונה במקשה: דאבעיוהי וכתב ובימי חכמי המשנה היו קוראים לביעור השדה בשרש בעה ומזה נ"כ (פיאה ד', ה') ג' אבעיות ביום.

י"ח. ח' מלמעלה לולי פי' רה"ג היינו יכולים לפרש אברונגי מל"פ پروانه Dekret ומוהרקי מל"פ مهر ענין חתימה בטבעת עיי"ע מהרק וא"כ אברונגי ומוהרקי مهرپروانه versiegeltes königl. Decret ועוד עיי' בהשלמת הערוך השלם צד 11.

כ"ב. ב' — דדרו באגדה: והוא שקל טענא אשר על ידו פי' בר באהלול מלה סורית אנדין והעתקתה Hebèl עיי"ע רהקא בהערה 2 בח"ז, רס"א.

— כ"ז — סוף הע' אנרנא: ובתש' הגאוני' סי' מ"ז צד 23 אי' אגדאנא בטיית אנגדאן.

כ"ב: ט"ו — אחר מלת uncus יש להוסיף בל"י ὄγκινος בל"ס אוקינא, אוקינום Schiffshaken.

— י"ג מלמטה ועיי' ג"כ תש' הגאוני' סי' תי"ב צד 214 ופי' אגיא מקום הניר הקרוי בל' ארמי כראבא כו' ע"ש.

כ"ג: ט"ז — אגומין נלך ובכ"י מדרש הגדול ליתרו מצאתי כתוב וז"ל ד"א לא תשא את שם ה': עובדא דבר תמליון מסייע לרבנן חד גבר אפקיד גבי בר תמליון חד כים דדינרין אזל בעא פקדוניה וכפר ביה א"ל כל מה דיהבת ליה יהבית לך א"ל אנומי ואשתבע לי א"ל אגומי ואנא משתבע לך כו' כו' ועיי' פסיקת' רבתי הוצ' פריעדמאן צד קי"ג ושם אי' תחת אנומי: אתא. ונ"ב בגליון כ"י הנ"ל אנומי פי' לך בל' רומי!

כ"ד. ט' מלמעלה ששמר: אולי הגי' נכונה היא ומל' שמרוני ופי' שמר שפך ausgiessen.

---

[1]) זה הכ"י לבראשית ושמות שייך לידידי ר"א ריינהארד והובא מתימן ואני בדקתי והעתקתי אחר גי' שונות ומלות זרות בזה המדרש ואספתי הכל וספחתיו בהשלמת הערוך השלם ובהערות ותיקונים וברכת אובד עלי תבא.

צד שורה

כ״ה. ט״ו מלמעלה אניסטן אנגריא: וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ ש״ס יכול לומר אנוסאין אני בתוכה ופי׳ אנגריא ובל׳ שמ׳ סכרה [1].

כ״ו. י״ז — ועיי״ע שאל ומ״ש בח״ח ד׳ בהערה 5.

כ״ז. י״ח מלמטה חמים (אנודיהם) [צ״ל אנוריהם] ויש להוסיף כי היא היא אינורי דחמתא של סיריים עיי׳ פיינא שמיטה ח״א 187 ובל״י γῦρις פי׳ סולת דקה מן הדקה.

כ״ח. כ״ה מלמעלה סוף ע׳ אינר: ובקהל״ר פ׳ טובה חכמה לאנרא צ״ל לאינרא עיי״ע לאנרא ומ״ש בח״ה, נ׳.

כ״ט. י״ט — אנרמא: והוא מל״ס גרממא, גרמא (בל״י γράμμα) פי׳ רביעי עיי׳ פיינא שמיטה זה הערך.

ל״ב: ט״ו מלמטה צ״ל אודדא וכ״ה בל״ס עודדא alles Wollige, Haarige עיי״ע עדר ומ״ש בח״ו קע״ו: ויפה פי׳ רגמ״ה לב״ב נ״ח. (אודרי) [צ״ל אודרי] ד ב ר ה ע ש ו י מ מ ו כ י ן צ מ ר שנוררין מן הבגדים. וכן מוכח גי׳ אודדא ממדרש הגדול כ״י מקץ ח״ל א״ל חזאי דבזיע רישיה ונפל מוקריה א״ל ביסדיך [2]) בזיע וקא מיבדרי א ו ד ד י ה [3]).

ל״ה: ד׳ מלמעלה צ״ל نيو مرتم והוא הוא نسناس ועוד נקרא انكدان [4]). ואולי זה הוא י ד ו ע (עיי׳ סוף ע׳ אדני השדה).

ל״ו. י״ח — אינן אולי הוא כדעת ה׳ ברילל [5]) מל״ס אדניתא Hanf וא״כ עודניתא בירוש׳ צ״ל עודניתא ולעף פפלנצ׳ צד ל״ט לא מצא ידו ורגלו בפי׳ זו המלה.

— כ״ד — אודנא ובאנור לר״ש גאמע (עטרת צבי צד 19) כתב בכל ספרים אינו כן אלא אחנא בזי״ן וכן גרסי הישיבות וכן שמעתי רב מפי רב, ועיי׳ מ״ש רש״ב שם.

— ד׳ — לדעת ה׳ באכער (אגדת אמוראי דא״י צד 75) אדנדקי הוא שבוש מן אותנתיקי αὐϑεντικοί.

ל״ו: י״ט — בע׳ אדק ועיי׳ מ״ש בע׳ ערק בח״ו, 175.

— כ״ח — אחר מלת טטרם הסי׳] יש למחוק כי ט״ד הוא ועיי׳ בתיקוני׳ לח״א, שמ״ג.

לז. ו׳ — פי׳ העליון ט״ד וצ״ל פ י ו העליון.

ל״ז: י״ג מלמטה וכן הגי׳ בכ״י מדרש הגדול ח״ל עצי נפר ומאי נפר רב אמר (אדאדא) [צ״ל אדארא] דקאי לדרי דרי דבי ר׳ שילא אמרי ז מ ב ל י ג א ואמרי לה גולמישא ר׳ נתן אומר אעין דקדרינון עץ שהוא שוהה במים ואינו מרקיב.

ל״ח: כ״ג מלמעלה וימלאו סדירות: ובתנחומ׳ הישן בשלח סי׳ י״ז ימלאו סרודות וצ״ל אדורות ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ רכ״ט [6]) הגי׳ אדריאתא ע״ש.

ל״ט. ה׳ — על המזיק: ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח ז״ל לב״ק י״א עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לזה הציון ועיי׳ עוד היטב בתש׳ הגאוני׳ הנ״ל צד 107 ויש בנוסחאות ערעורה כו׳ כו׳ ועיי״ע ערעורה ב ה ש ל מ ת ה ע ר ו ך ה ש ל ם.

מ׳. ט״ו — בסוף הערך: וכן בשו״ט מזמ׳ ק״ג סי׳ ב׳ הַכַּפָּף הזה שהוא צורף האנדרינוס הצורף מת והאנדרינוס קיים, ורש״ב צד 432 הגיה האנדרינטוס:

— כ״ו — בסוף ע׳ אדריינוס: וכן בשו״ט ריש מזמ׳ י״ב אדרינוס [7]) שחיק עצמות, ושם מזמ׳ צ״ג (ילק׳ ר׳ תתמ״ח) מעשה באדרינוס קיסר.

מ׳: ד׳ — סוף ע׳ אדרבתא עיי״ע כרז בהערה 4 ושם העירותי כי רבינו העתיק פי׳ ר״ח ז״ל ועיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לב״מ ל״ה:

---

[1]) سخرة Frohndienst ועיי׳ נ״כ בס סי׳ רל״ו ובס א׳ מכפר וצ״ל מסכר=סכרה. [2]) בתיבה אחת וזו ראיה לסברתי בע׳ בי סדיא ע״ש. [3]) ועיי׳ ברכות כ״ו. ובס בנוסח׳ מטונה. [4]) ומזה Orang Utang. [5]) במ״ע שלו ח״ס 115. [6]) הוצ׳ הרכבי צד 108. [7]) ובדפוסי׳ אנדרינוס.

צד	שורה		
מ"ג.	י'	מלמטה	סוף ע' אהן: ויש להוסיף ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: אהנו דאת מתני שבחיה.
מ"ד:	י"ח	מלמעלה	וכנה"מ בר אותא ביצ' ל"ג. מגיל' י"ד: והקבוץ אוחים, אוחין שבת קנ"ה: ביצ' כ"ד. כ"ה. ב"מ כ"ח:
—	כ"ח	—	סוף ע' אוים: ועיי' ג"כ יוחסין השלם צד 80 וקרא להם שמעו אויים פתחו לי כו' ובמד' עשרת הדברות (ביה"מ ליעללינעק ח"א, 90) בטעות איום איום מענין תפלה (חנני ועננני איום איום).
מ"ו:	כ"ט	—	סוף ע' אויר: וכנ"ה אויר, אוירא בעירו' י': כ"ב. מ"ב: מ"ד: ע"ו: פ"ה. פ"ח. ביצ' ל"א. ל"ו. חגיג' כ"ג. גיטי' ע"ח: נזיר כ'. נ"ד: נ"ה. נזיר נ"ב. ב"מ ל"ו: ע"ח.
מ"ז.	י"ט	—	בין העובדים צ"ל בין האובדים כו' הועתק מפי' ר"ח למ"ק עיי' נרות המערכה (ג') למ"ק כ"ח:
מ"ז:	י"ח	—	סוף ע' אוורים עיי"ע סמרוסי ומ"ש.
—	כ"ג.	מלמטה	הצעת הסוגי' כו': ובמדרש הגדול בראשי' הגי': אורשאנא אשכחיה אבא דהוה נאני ב ס י נ פ א דתיבתא אמ' לא בעית מזוני הידאנא א"ל כו'—ואולי סינפא הוא לשון סניף עיי"ע סנף.
נ':	ז'	מלמעלה	סוף ע' איזגדא: בתש' הגאוני' סי' שע"ג (צד 189) הובא (הסליחה) באמטו(תא) מינך איזגדא קלילא דפסע עלמא בערבעי. וכיון על אליהו (ברכות ד'.) אליהו בארבע.
נ"א.	י"ט	—	אזדקר צ"ל איזדקר [1]) — ובסוף הע': עיי"ע זקר.
נ"ב:	י"ד	מלמטה	*κάοβασος* צ"ל *κάρβασος* ולדעת בריל"ל במקום הנ"ל הגי' הישרה קרפן=קרבן ומל"י *κρόκη* Einschlag והאיזמא מל"י *δίασμα* Aufzug.
נ"ג.	ח'	—	אזנים כו': אולי מל"פ اوزون (=افزون) Zu-Anwachs ענין ספחת שבא להוסיף על הבשר כאלו סורח למטה ועיי"ע מעל ג'.
נ"ח:	כ"ב	—	גמל האוחר כו' ונראה שה א מל"ס אהירא וכן עהר ובל"ע عهر ענין תאות המשגל brünstig sein.
נ"ט:	כ"א	—	בסוף ע' אטבי: עיי' תש' הגאוני' סי' שנ"ד (צד 179) ועיי' שם בהערות צד 371.
ס':	ו'	מלמעלה	במנחות ט"ד וצ"ל בסוכה. וז"ל ר"ח בסוכ' שם כגון א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ב"ם ג"ן ד"ס וכיוצא בהן ואלו האותיות של א"ט ב"ח כה הן א"ט ב"ח ג"ז ד"ו י"צ כ"ף ל"ע מ"ס ק"ת ר"ש הן האותיות שאצל סמ"ך ה"א דל"ת ה"א שהוא סהדה יבא מהן מנון וכן חילוף ע"כ. בכ"י עברי וערבי סראג [2]) סוף וילך (צד ק"ה.) מצאתי וז"ל הנך שוכב אמרו חכמי' ז"ל נתביישה שכינה לומר למשה על עסקי מיתה אלא אמר הקב"ה משה זווג את האותיות לשלש כיתות כת עשר כת מאה כת אלף כת עשר אטב"ח גזד"ו יצא ה"י אין לה זווג כת מאה יצכ"ף לעמ"ס יצא נו"ן אין לה זווג כת אלף ק"ץ ר"ף ש"ן ת"ם יצא ך אין לה זווג אמר משה לפני הקב"ה יצא ה נ ך אין להן זווג אמר לו הקב"ה אני עושה לך קורות רוח הנך שוכב גו' עליו נאמר שימני כחותם על לבך גו'.
ס"א.	י"ז	—	סוף ע' אטיפי: ור"ח פי' ההוא דקאי ביני ביני בגבינה כמין ט י פ י ן הוא ההלב הטמא לפיכך אסורה ע"ב ועיי' ג"כ פירש"י ובת' הגאונים סי' מ"ז (צד 23) פי' ביני א י ט א פ י ב י ן א ל ע ב ק א ת בטיית ע"כ והוא בל"ע عبقة ,عبكة חלק הגבינה דבוק בדדי (הפרה).
ס"א:	ב'	—	אטליז של אמאום: ובכ"י מדרש הגדול ויזרח לו השמש: אמר ר"ע שאלתי את ר"ג באטליז של אימעום כו'
ס"ג:	י'	—	סוף ע' אטימטון: עיי"ע כפל בהשלמת הערוך השלם צד י"ר.

[1]) לפענ"ד למחבור אלומהרי וכמו שהוכחתי במאמרי אשר עוד אתי בכתובים.

צד	שורה		
ס״ז.	י״ט	מלמעלה	נדה מ״ב. איתא צ״ל נדה מ״ב: אי׳. וכ״ה בב״ב ל״ב: אימא לִי איזי גופא דעובדא היכי הוי ובלי מלת איזי אי׳ עוד בכתובות פ״ו. וחולי׳ נ״א. אימא לי גופא דעובדא כו׳.
ס״ט:	ח׳	—	מן השם אילן ננזרת: ואולי הטעם מפני שרחם האליה צר הוא (ב״ב ט״ז:) ¹) וכן בל״פ استرون עקרה יש לו שייכות עם استر פרדה.
ע׳:	י״ג	מלמטה	בע׳ איינוס: אולי מל״י *χαῦνος* עיף ויגע וה׳ ברילל (ח״ד קי״ב) טעה.
ע״א.	כ״ב	—	סוף ע׳ איסק: עיי״ע חנא.
ע״ה.	כ״א	מלמעלה	מצאנו בתש׳ הגאונים: עיי׳ תשׁ׳ הג׳ סי׳ מ״ז.
ע״ז:	א׳	—	ובמדרש הגדול ויחי הני׳ כי הא דבן זומא דהוה חאמי אכלווא ²) אמר ברוך שברא כל אלה לשמשני ע״כ והוא כס״א בע׳ אוכלוסא.
ע״ח.	כ״ז	—	סוף ע׳ אכם: ויפה העיר ה׳ ברילל (שם) כי ouchem בל׳ קופטי חם ונעשה חם ע״י השמש והיינו שחור ונקרא מצרים *Ὠκεάμη* ³) ונקרא שם הנהר שיחוֹר מצרים (דה״י א׳, י״ג, ה׳) *Μέλας* עיי׳ פירשט ע׳ שיחור.
פ׳:	ט׳	מלמטה	סוף ע׳ אכסיומא: וכן מצאתי המלה במדרש הגדול ויחי: מיאשה בר בריה דר׳ יהושע בן לוי נטל אכסיומה ⁴) מן המלכות כד הוה עלין לביתיה הוה סביה קאים מן קומוי בשביל לחלוק כבוד למלכות.
—	ה׳	מלמעלה	סוף ע׳ אכסלגוס עיי׳ למטה בע׳ מסימס ומ״ש.
פ״ב.	י״ז	—	מוש: עיי״ע מש א׳ ומ״ש.
פ״ג.	ח׳	—	סוף ע׳ אכף: ועוד עיי״ע כף י׳.
פ״ג:	ו׳	—	סוף ע׳ איכפת: ובת׳ הגאונים סי׳ שכ״א (צד 151) הנוסח: דלא עכפת.
פ״ד.	ט״ז וי״א	מלמטה	צ״ל خرواع (ועיי״ע צלם ח״ז, י״ט).
פ״ח:	ח׳	מלמעלה	ובכ״י מדרש הגדול בראשית הני׳ עד שהוא קורא אנאלנין שלה מלמעלה. ונ״ב שטר חובות. ובפ׳ ויצא הני׳ במדרש הגדול מיד הקב״ה מחזירן ומראה להן גליונין שלהן ודן אותן כו׳ ונ״ב שטרי חובות. וט״ס הוא, וצ״ל אלוגין.
פ״ט.	י״ח	מלמטה	אליאן וצ״ל אליאון ²).
צ׳:	נ׳	מלמעלה	צ״ל خليط ועיי״ע חליטין ומ״ש ⁵).
—	י״ח	—	וכ״ה במדרש הגדול בראשית: מה אתה מבזה אלטיכסיה שלך ⁶).
צ״ד	ג׳	מלמטה	בהערה 2 : וצ״ל רבובה עיי׳ ערכו וע׳ אירס.
—	י׳	—	סוף ע׳ אלית: ועוד ענין בכי ואבל עיי׳ ב״ר ספט״ו מה היתה אותה התאנה כו׳ ברת שבע כו׳ ברת אליתא ע״ש ובע׳ בנות שוח, ובמדרש הגדול כ״י בראשית הני׳: ומה הוא שמא דההיא תינתא ר׳ לוי אומר ברת עלי דאיתיאת אליתא ובכיתא לעלמא ר׳ אבון אומ׳ ברת שבע דהיא איתיאת שבעה יומי אבלא לעלמא.
צ״ה.	כ״ד	—	ע׳ אלכסנדרי: יש לנקד אֲלֶכְּסַנְדְּרִי עיי׳ באכער (אגדת אמוראי דא״י 195).
צ״ו:	י״ג	מלמעלה	סוף ע׳ אלל ג׳: ועיי׳ מ״ש בע׳ פרץ ג׳ בענין שני פירושי דרבינו ועוד עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לב״מ ק״ה.
ק״א.	י״ד	—	ועוד י״ל שהוא ל״פ پلنگ מטה Bett, Sänfte.
ק״ג.	י״ב	—	ובמדרש הגדול כ״י לבראשית הני׳ כשם שהוא מחדש פניהם כ״ה מחדש לבושן יומא

---

¹) ועיי׳ תו״ע ברילל ח״ד, 111. ²) ר״ל פי׳ כמו אכלוסא. ³) Diodor. I, 17. ⁴) פי׳ ענין שררה. ⁵) וגם שורה ג׳ מלמטה תכ״ח ע״ד וצ״ל חכ״ם. ⁶) ונ״ב פי׳ בני ביתך הנוסעים במרכב ובנימוס שלך.

צד שורה

דין ס י מ ס י ולמחר אוליסירקון ונ״ב סימסי ממין משי הוא. וכנראה כיון לל״פ אַבְשִׁים ,אַבְרֵישָׁם משי גרוע grobe Seide.

קי״ב ד׳ מלמטה הערה 3: ועיי״ע. טהר ובסוף הערה 4 ועיי״ע טייל.

קי״ז. י״ז מלמעלה סוף ע׳ אימטין וז״ל כ״י מדרש הגדול משפטים: להורותם: ד״א שחורות כעורב רב שמואל בר אמי דברי תורה. צריכין השחרה ופרנסה מניין ת״ל כעורב כו׳ כו׳ אמר ר׳ יוחנן יפה הערבה מהשחרה דאין ג ר נ ה של תורה אלא לילה דכתיב קומי רוני בלילה ר׳ שמעון בן לקיש הוה פאשיט קראיי וכד הוה מאטי להדין פסוקא ותקם בעוד לילה הוה אמר יפה למדני ר׳ יוחנן הוא הוא אמר אתן חמיין אולפני נהר באפי למה דעסקת בליליא דכתי׳ יומם יצוה וגו׳.

קכ״ג: כ״א — תהלים פ״ד מ״ד וצ״ל פ״ב.

קכ״ד. מ״ז — צמר שוע מ״ד וצ״ל שועם.

קכ״ז. י״א — במדרש הגדול בראשי׳ הגי׳ היה שומע את הקול אימרון.. היה שומע את הקול איגריון.

קל״א. כ״ז — סוף ע׳ אמיתי: עיי״ע חנף. ובסוף ע׳ אמיתא: עיי״ע חמיתא.

קל״ב. י״ד — סוף ע׳ אמתנטין: ויותר נ״ל כי גי׳ מוטעת נזדמן לערוך ועיקר הגי׳ אוותנטין [1] וכדאי׳ בפסיקת׳ שם והובא בע׳ אוותינטיא (ח״א, מ״ח:) שבעים אומות אוותנטיות כו׳, ודע כי בתנחומ׳ בהעלתך סי׳ ט״ז אי׳ למה לא אמר אספה שבעים אנשים אלא אילו שבעים סנהדרין מיוחדים שיהיו דומין לי ולך ועיי׳ ג״כ בתנחומ׳ הישן סי׳ כ״ו וכ״ה במד״ר פט״ו שבעים איש מיוחדים ונ״ל להגיה בכ״מ מ י ו ח ס י ם [2] וא״כ הצינו מלה עברית תחת מלה יונית αὐθέντης ועיקר הוראתה Urheber היינו אבות ועוד ראש, וחזק mächtig וא״כ כנגד אוותנטין של ישראל פי׳ כנגד אבות וראשי ישראל ועוד בענין חזק בפסיק׳ רבתי פט״ו משבעים אומות אוותנטיות ויתר דוגמאות עיי׳ לעיל בע׳ אוותינטיא ובפסיקת׳ דר״כ ומ״ש רש״ב שם ובתנחומ׳ וישלח סי׳ ה׳ [3]. ועוד עיי״ע אוותינטין ומזה במדרש הגדול כ״י וישלח: אדום שהוא א ו ת נ ט י של מלכיות ונ״ב עיקרן וגבורתן ע״כ.

קל״ד: ב׳ — וכן אי׳ במדרש הגדול כ״י ריש משפטים אשר תשים לפניהם תניא כל הארכיות של גוים פסולין חוץ מאוניות והוא דמעמיד פליליהם והוא דלא מקבלי שוחדי.

קל״ה: א׳ מלמטה סוף ע׳ אונאה: עיי׳ עוד תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ע״ז, תל״ה, תפ״א.

קל״ו. י״ז — סוף ע׳ אוניא: ואם נקרא על שם אוני יש לנקדו: אוֹנְיָא.

קל״ז. י״ט מלמעלה סוף ע׳ אנבטאות: אולי אנבטי ט״ס הוא ומן ונ׳ נעשה ט׳ ומלת אנבוני הוא בל״י ἄμβων מקום גבוה erhöhter Ort, Berggipfel.

ק״מ: י״ז — סוף ע׳ אנדכתרי: ובשבע מסכתות הו״ל ה׳ קירכהיים (עבדי׳ ספ״ג) אי׳ יוצא באנטוקטא כו׳ ופי׳ ה׳ פינילים (דרכה של תורה צד 75) שענין אנדכתרי ואנטוקטא כמו מלה רומי׳ vindicta והוא שהאדון הוליך את העבד בהיקף חוזר חלילה ופוטרו לחירות בדבור פיו והפקיד או השוטר (lictor) נגעו בראש העבד בשבט הנקרא vindicta ונתנו כ י פ ה בראשו לסי׳ חירות ע״כ. וזה כו״פ הוא ועייע טיאונוס (ח״ד כ״ז) אשר שם רמזתי על זה הפי׳—ומ״ש רבינו פי׳ אנדכתרי מביאין הוצים כו׳ הלך בשיטת הגאונים עיי׳ תשה״ג סי׳ שס״ז וז״ל אנדוכתרי כך שמענו מן הזקנים כי הוא (חוצין) [הוצין] שבארץ הינד וארץ הריני [4] במדינת הים שמחתכין אותן ונצבעין לגונים כו׳, והערוך נגרר אחר פי׳ ר״ח הובא בעיטור (דף י״ד.) ע״ש ועיי׳ הרכבי צד 372.

---

1) ויתן וו נעשה מ׳ כמו שהעיר לנכון רש״ב בפסיקתא דר״כ צד ט״ז: 2) ועיי׳ הערה 1 בדף קל״ב בשם צמח דוד. 3) וכנראה כי במכילתא נזיקין פי״ג באותיותיו ניתנה תורה נ״ל באוותינתיה נתנה תורה מלי׳ αὐθεντία עיי׳ מ״ע רא״ג ה״ע כ״ט בהערה. 4) אולי Erân.

צד	שורה		
קמ"א:	ט"ז	מלמעלה	אנדיפי: עיי' תש' הגאוני' סי' רכ"ה (צד 105) ורבינו לא ראה זו התשובה, כי אם הלך בעקבות ר"ח עיי' נרות המערכה (נ') ומ"ש לשבת פ':
קמ"ג.	ח'	—	אדריינות ט"ד וצ"ל אנדריינוס ועיי' לעיל ע' אדרינוס.
קמ"ו:	י"ט	—	מתמלא: וכן מוכח מע' גלגל ד' עש"ה ושם רומז רבינו על ע' הנוכחי.—ובסוף הערך אנטל: במדרש הגדול כ"י לבראשית: כיצד מזלות קבועין ברקיע.. ר"ש בן לוי כהדין אנטיליא ורבנן אמרי כהדין אדארגנן (?).
ק"נ:	י"ג	מלמטה	סוף ע' אינוניתא: עיי"ע תתיא ומ"ש.
קנ"א.	ג'	מלמעלה	תרקיא: וכן במדרש הגדול כ"י בראשית נראין כמין תרקיה. נ"ב פי' אלנוהר אלשפף תרג' שבו תרקיה ע"כ. ומלת אננקי (שם ק"נ סע"ב) הוא תואר הפעל nothwendigerweise.
קנ"ג	א'.	מלמטה	בהערה: עיי"ע הדסטו ומה שאכתוב שם.
קנ"ה.	כ"ג	מלמעלה	וכן בע' אנדיפי פי' רבינו הפסד. ועיי' בתש' הגאוני' סי' רכ"ה לשון אנפראות איבוד הוא וזאת קבלה בידם מן הראשונים כו' עש"ה [1]).
קנ"ח:	ה'	מלמטה	פ"ח ה ל " א ט"ד וצ"ל ה ל " ט.
קנ"ט.	ט"ו	—	סוף ע' אנקליטון: ועיי' תנחומ' הישן תזריע סי' ט' אנקליטון. ואולי הוא אנקלימון מל"י ἔγκλημα Berufung.
קנ"ט:	ט"ו	מלמעלה	לב"ב שם : ח"ל תשוב' הגאונים סי' ק"ץ (צד 86) אנקולמוס ספר מתא דידע כל חושבניה דמתא ע"כ.
—	א'	מלמטה	בהערה 1 וכ"ה במדרש הגדול תולדות : בו"ד תולין לו אנקלוטי כו' ונ"ב פי' עונש.
קס"ג.	י"ח	מלמעלה	ובכ"י מדרש הגדול בראשי' הגי' שמעת מימיך אומרין ניני ניניה איתא איתתא אנתרופי אנתרופיא כו'.
קס"ד.	ו'	—	אוסיה: עיי"ע פג ה' ומ"ש.
קס"ד:	ז'	—	עכ"ל : חה באמת פי' ר"ח עיי' נרות המערכה (נ') ומ"ש לשבת קכ"נ.
קס"ו.	ד'	—	וכ"ה במדרש הגדול: הסתכלתי באסטגנינות שלי כו'.
—	י'	מלמטה	וע' תשובות הגאונים סי' ש"ע בעלי אצטגנינות החחים בכוכבים.
קס"ז.	כ"ב	מלמעלה	ועיי"ע מסטובא ושם נסמן ירו' עירו' רפ"ז דכ"ד סע"ב והוא נ"ב מל"ע הנ"ל.
קס"ו:	ט"ז	מלמטה	עיי"ע מרדעת ומ"ש.
קס"ח.	י"ח	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י תולדות אסטטיוני של עולם ונ"ב עמודים.
קס"ח:	י'	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ"י בראשי': שכיב גוברא מן גובהא [2]) רכב גדרונא [3]) וקא אזיל כי ממא תיתורא א ס ת י י ט שדייה כו'.—ועוד עיי"ע סיים ומ"ש.
קס"ט.	ה'	מלמטה	מל"ר כו': וכן בל"י Stiel = στειλειόν = στελεά.
ק"ע.	כ"ג	מלמעלה	מותר: "ז ה פ י' ר ב ה א י נ א ו ן" כצ"ל ונשמט בט"ד ועיי"ע כפן ומ"ש בהערה—ובסוף ע' יש להוסיף עיי"ע סיטמא [4]) וש"נ תש' הגאוני'. ושם נתבאר ע"י מלה ערבית שאבורקאן=شابورقان פי' ברזל עשת Stahl.
—	כ"א	מלמטה	שמעתי כו' ועיי"ע שבת וע' כרפס ומ"ש.
קע"ג:	י"ח	מלמעלה	עיי"ע זרגון.
קע"ד.	י"ז	—	יש מי שאמר : הראשון הוא פי' רנמ"ה לב"ב ס"ה. עיי' נרות המערכה (ב') ומ"ש לציון שם.
קע"ו.	נ'	מלמטה	במדרש הגדול בראשי' הגי' אסטרונגלים גדול כו' וצ"ל אסטרולגוס וכן במדרש הגדול ריש שמות לפי שאסטרונגלין רואין ואינן רואין כו' [5]) וצ"ל אסטרולגין. וברב"ר ספ"ח אצטרולוגין.

1) וס' הרכבי צד 362 פי' כמו שפירשתי והעלים שמו. 2) נ"ב שם מקום. 3) נ"ב עיר. 4) תיו ל"ח, ושם מ"א נשנה זה הע' כפלים ומיותר הוא. 5) נ"ב החוזים בכוכבים.

צד שורה

קע״ז. ב׳ מלמטה במדרש הגדול כ״י תולדות ג״ב הגי׳ כמין אסטרופמטה.

קע״ח. ה. — אסייה, אסיינא: אולי מזה נקראו Essäer פי׳ רופאים שדרכם להתעסק ברפואות בני אדם וכן היה נקרא הכת הזה אצל פילא האלכסנדרי θεραπευταί die Heilenden.

קפ״ד. כ״ג — סוף ע׳ אסמכתא: עיי׳ בענין אסמכתא תש׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ד, רכ״ו, של״ט, ש״ן תכ״א, תנ״ב, תק״ר.

קפ״ו: ט״ו מלמעלה סוף ע׳ אספוגית: ובהנחה ראשונה באלה דברים זוטא [1]) שהם יורדים להביא אספנגים מן הים כו׳. ובמדרש הגדול פקודי אי׳ עוד המשקל סיפוגנין של צמר עיי״ע איפוט בהשלמת הערוך השלם צד ד׳.

קפ״ט ב׳ מלמטה קצף: עיי״ע כופיא וע׳ כפת הירדן.

קצ״ב: ט״ז — פי׳ רה״ג ז״ל כו׳ ועיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שע״ט ושם אפס קצהו תראה.

קצ״ג. י׳ — סוף ע׳ אספרגלין: עיי״ע חבש א׳ ומ״ש.

קצ״ו. ח׳ — ולפנינו לי׳: אבל כיון לע׳ סקס ע״ש. ולדעת ה׳ ברילל (שם) אסקזית הוא מל״י Ausgleichung ἐξίσωσις. בהערה 3 עוד עיי׳ נס ב׳ ט״ד וצ״ל נ ס נ׳.

קצ״ז: ג׳ מלמעלה סוף ע׳ אסקונדרי: ובמ״ע דמ״ד חמ״ו הוכחתי כי הוא שחוק שח-מט Schach על שם اسكندر Alexander שהודיעו לבני קדם והוא הוא גורייתא קסינייתא ע״ע נר וע׳ קסן ומ״ש.

קצ״ח. ו׳ — באיסקפסטי: ובכ״י מדרש הגדול בראשית בן שנה דומה למלך נתון באיסקופטן והכל מחבקין אותו ומנשקין אותו. ונ״ב אלהודג. והוא الهودج Sänfte.

— — מלמטה סוף ע׳ אסקופתא ולדעת ה׳ ברילל היא Hinterhaupt, occiput.

קצ״ט. י״א מלמעלה ובקהל״ר פ׳ מובה הכמה הגי׳ המשובשת אסקיוויי פטריי ובמדרש הגדול בראשית תרין איסקפטריא.

ר״נ. א׳ מלמטה סוף ע׳ אסרט: וכנ״ה במדרש הגדול כ״י וישב: ר׳ אמי כד הוה נפיק לאסראטא הוה מפקיד על ברתיה ר׳ ינאי כד הוה סאחי במרחץ שהוסקה הוה מפקיד על ברתיה.

ר״ד. כ״ב מלמעלה גבולה כו׳: עיי״ע כבל.

ר״ה. כ׳ מלמטה הבא ט״ד וצ״ל באה.

ר״ה: ג׳ מלמעלה לשמיא: וכ״ה בכ״י ש״ם עיי״ע טהר ב׳ ומ״ש.

— י״ז — לדעת ה׳ ברילל (שם) אסתרוקנית נקראת על שם מקום Ὀστρακίνη בתחום א״י ומצרים ומקומות בין El Arish ובין Katieh הם במישור מלא מלח ולדעת היעראנימוס עיר ההרס (ישעי׳ י״ט, י״ח) היא היא Ares ונקרא על שם Ostrakine וזה מה שדרשו (ירושל׳ עירוב׳ רפ״ה דכ״ב סע״ב) עיר ההרס סרקאני עיי״ע סרק בח״ו, קמ״ו. ומ״ש.

ר״ט: ו׳ מלמטה אפיזייני כו׳: עיי״ע טטפת ומ״ש.

ר״י: כ׳ — וכ״ה במדרש הגדול כ״י יתרו: היה מונין אפטיא לפדיון בני כו׳. ונ״ב תאריך והוא ל״ע ופירושו בלשונינו: Datum.

רי״א: י״ב מלמעלה בימינה: ובפדר״א ר״פ כ״ג חמש אפטניות בצד אורך ימינה של תיבה ועיי׳ בלקט השכחה בסוף ח״ב צד ש״ץ.

— י׳ מלמטה סוף הע׳ עיי׳ בלקט השכחה שם. ועוד עיי״ע הינמון ומ״ש.

רי״ב: ט׳ מלמעלה גי׳ מדרש הגדול ויגש: אזל לגבי א י פ ט ר כ א [2]) דידהון א״ל אמר לי כ ה נ א דיהודאי כו׳

---

[1]) הו״ל רשי״ב צד 28. [2]) כ״ב נוסחא שלהם ובלע״ז פטרי ארכא ע״כ והוא הוא לשון הערוך.

צד שורה

רי״נ. ט״ז מלמטה משפלנא כו׳: וכן הני׳ בכ״י מדרש הגדול ריש שמות: דקא משפילנא מינהו כי אופי בנהרה. נ״ב* פי׳ זכותה מרובה כינה הזכות בבושה ופי׳ אופי חריות של דקל ע״כ הרי בעל הגליון ראה את הערוך ומשתמש בו. —ובענין אופי: קליפין של דקל כו׳ עיי׳ תשובו׳ הגאונים סי׳ תי״א (צד 214).

רי״ד. כ״ט — וביפה תואר כו׳: וכ״ה במדרש הגדול בראשית: נשמה זו האופה דברייתא אמרין דאופיתא טבא.

רט״ו: כ״ב מלמעלה ני׳ המדרש הגדול מקץ: בו ביום נוטלו ישראל איפכי על עונותיהם [1].

רט״ז: ט״ו — ובמדרש הגדול כ״י חיי שרה הני׳ נכנס לאפילין, ונ״ב פי׳ חדר פנימי. ועיי׳ הערוך.

רכ״א: ג׳ מלמטה ב׳ פעמים כו׳ וכ״ה אנפטי בתנחומ׳ הישן שמות סי׳ כ״ד ובסד׳ וישב (עיי״ע אפסיקן בהשלמת הערוך השלם צד 4) וצ״ל לאפנטי.

רכ״ב. י״ז — סוף ע׳ אפס: אולי אפס הוא מל״י *οὔπιος* ! nimmermehr

רכ״ט: י״א מלמעלה סוף ערך אפופסין: במדרש הגדול ב״י בראשית: ועכשיו הוא נוטל אפופסוסיא (נ״ב נזר דין). ובטלה כל המלאכה שעשיתי נכנסה שבת ונטל דימוס [2], ושם לפסוק ומשה היה רועה: ולא עוד אלא שנטלה אפופסים תם עונך בת ציון [3], ושם ויבא אל הר האלהים: ונתן להם אפיפסון [4], ושם לפסוק אתה תראה: משה נטל אפפסון שלו מבתחלה שאינו נכנס לארץ דכתיב אתה תראה אתה רואה במלחמות פרעה ואין אתה רואה במלחמות שלשים ואחד. ועוד עיי״ע פיפסון בהשלמת הערוך השלם צד ס״ז.

רל״א. ט׳ מלמעלה אולי אפקלין הוא officiales ובל״י האמצ׳ *ὀφφικιάλιοι* Beamte, ועיי״ע אאפיקן בהשלמת הערוך השלם צד ג׳.

ול״ד: ט״ז — בע׳ שלנו: הביאו הרמב״ן בתורת האדם ענין הקריעה דף י״ח סע״א בשם „רב נתן בעל הערוך זכרו לברכה״.

רמ״ג: י״נ — ד״פ כ״ז ט״ד וצ״ל ר״פ ל״ז.

רמ״ד: י״ז מלמטה סוף ע׳ אפריקי: ועיי׳ עוד שבת ל״א. מפני מה רגליהם של אפרקיים [5] רחבות כו׳.

רמ״ו. כ״ו מלמעלה מאי יצועה צ״ל יציע ועיי״ע יציע ומ״ש.

— ג׳ מלמטה אפנטיץ: ורגמ״ה לב״ב ס׳. אפתא שקורין אפלדיץ וצ״ל אפנדיץ.

רמ״ו: י״ט — אפותיה: ובכ״י מדרש הגדול ריש שמות ומנין דמותבא ליה ידא על אפותיה [6] וקטלא ליה.

רמ״ז. י״א — ולדעת ה׳ ברילל (שם) אפתיסים מל״י *ὀπτασία* Schauspiel.

רנ״ד: כ״ג מלמעלה ע׳ אקטורין: ומדרש הגדול הביא כמה פעמים בפ׳ בשלח קטרין במקום אקטורין.

רנ״ח: כ׳ — רוכב על הסוס: ועיי״ע מרכוף (ח״ה, רנ״ג.) ומ״ש. ועוד הרחבתי דיבורי בענין אקניתא חנ הבבלי זה במ״ע צורפית חלק כ״ג.

ר״ס: כ״ג — ב״ב ע״ג. וצ״ל ע״נ: ברכות ל״א:

רס״א. ד׳ מלמטה אקרוקתא: וכן בל״ס עקרוקא צפרדע —וכ״ה במדרש הגדול כ״י בראשית ההיא אקרוקתא דהוה האויא (?) כי אקרא דהגריניא כו׳.

רס״א: ז׳ מלמעלה נדרי׳ מ״ב. ט״ד וצ״ל מ״א.

רס״ג. י״ח — לאור עיבורו הועתק מפי׳ ר״ח עיי״ע עבר ה׳ ובנרות המערכה (ג׳) לר״ה כ״ו.

רס״ה. ב׳ — ברי׳ שופי׳ ט״ד וצ״ל בריש ופירש כו׳: וכל הפי׳ הועתק מתש׳ הגאוני׳ סי׳ שנ״ט (צד 182). ושם שורה ז׳ בערוך ואעפ״כ ט״ד וצ״ל ואע״פ.

רע״ה. ט״ז מלמטה ובמדרש הגדול ב״י בראשי׳ גרם למלך שבנה פלטין ע״י ארדיכל כו׳.

---

[1]) פי׳ סנאס וצ״ל הנחס כלומר מחילה ע״כ ובעל הסנה נגרר אחר פי׳ הערוך. [2]) נ״ב פי׳ כבוד ושכר טוב ע״כ ויותר טוב נלע״ד dimissio עיי״ע דמוס. [3]) נ״ב פי׳ ברית ! [4]) נ״ב נזר דין. [5]) נכ״י מ׳ פרסיים. [6]) נ״ב מנחו.

צד שורה

רע"ו: י"ז מלמעלה וכ"ה במדרש הגדול לבראשי' אורזילא ד ר י מ א.

רע"ז. — מלמטה סוף ע' ארזבונית: עיי"ע יוחנא ומ"ש.

רפ"ג: ח' — אולי אורכתא הוא נכון מע' אריך ע"ש וענינו שטר הרשאה ובזה הלשון אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' קפ"א, ר', רל"ז, רע"ט, תס"ז. תצ"נ ועיי' צד 359 ומ"ש רא"ה.

רפ"ה: י"ז מלמעלה בט"ס צבחר צ"ל צבחר ט"ס והנכון צבחד עיי"ע.

רפ"ו. כ"א — *ἀρχιστρατηγος* ט"ד וצ"ל *ἀρχιστρατηγὸς* וכ"ה במדרש הגדול כ"י חיי שרה מינוהו ארכסטרטיגוס וג"ב פי' שר השרים בל"י [1])—ושם שורה ל"נ. משל לארכיטקטון: עיי"ע קטדיקי. ובשו"ט מזמור י"ד סי' א' למה"ד לארכיטון שבנה מרינה כו' צ"ל לארכיטקטון ובנדפס (דפ"ק) נפרדה לשתי מלות לארכיטון קטן ובע' קטן הביא רבינו מב"ר פכ"ד לארכוטון קטונים ועיי' במו"ע ומ"ש והילק' ישעי' ר' ש"ב הביא מב"ר לארכיטקנוס וצ"ל לארכיטקטס [2]). ובאגור לר"ש נאמע הגי' המשובשת ארבים קוטנן ועיי' מ"ש רש"ב (עטרת צבי 34 [3]).

רפ"ז. כ"א — לבית ארכיון: ובמדרש הגדול כ"י בשלח: ירד לבית אורכיון של מצרים ונטל טופסיהם של ישראל שהיה שמם חקוק עליהם כו' ולי נראה להגיה ונטל טומסיהם מלשון טומוס פי' בל"י רשימה עיי"ע בח"ד, מ"ג: ובאמת כ"ה במדרש הגדול כ"י ויגש נכנס לבתי (האריכות) [צ"ל הארכיות] [4]) והוציא ה ט מ ס ו ן שלהן שפלוני ממשפחה פלונית כו'.

רצ"א. י"ז — סוף ע' ארם 3: ארמאיי דבאלא (ע"ז י"א:) לפי גי' רה"ג ור"ח ז"ל עיי' תש' הגאוני' סי' מ"ו ומה שכתבתי במ"ע צורפית הנ"ל.

רצ"ד: כ' מלמטה אבנים של זכוכית: וכן הגיה רש"ב בתנחומ' הישן במדבר סי' כ"ג תחת אדנים של זכוכית, ולי נראה שצ"ל אונים של זכוכית מל"י *ὠνία* פי' סחורה ופרקמטיא וכדאי' בתנחמו' הנדפס במד' סי' כ'.

ש"ב: ט"ו — ל א ד ק ו ל א י ן ב ן ה ד ו מ ה כו': במ"ע הצורפית Etudes חכ"ב צד 208 הוכחתי שצ"ל ל י ד ק ו ל א י ב י ן ה ד ו מ ה והוא בא מגליון למה דאי' שם: מיד הדבור נושקו על פיו ובעל המעתיק או איזה חכם רשם בצדה שלא היה דק ולא היה מבין הדומה (המשל) ובאמת בילק' לי'. ובשהש"ר פ' תורי זהב (עיי' ערך הנ"ל שורה ט' מלמטה) דרש תורי מלשון תורא (שורה) וכמאמרם ירו' ביכורי' פ"ג, דס"ה ע"ג אב בית דין שנכנס עושין לו שורות; ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד אלו ת"ח שהיו עושין שורות שורות בכרם וא"כ הכונה היא: תורי זהב נעשה לך זו התורה שלמד[ו] (אלקולאין) [אסקולאין] [5]) ברעתו של הקב"ה כלומ' תורי (שה"ש א', י"א) הם התלמידים שלמדו תורה ב ש ו ר ה ברעתו של הקב"ה. ולא ראיתי מי שפירש מאמרים הנ"ל באופן מקובל וכן טעה בפי' המדרש הנ"ל הגלאססאר לה' פירסט צד 214 ופלא שלא היה מקבל האמת ובחר פי' דוחק של ה' ד"ר יאסטראוו.

ש"ד. ט' — כעין איזמל: וזה פי' תשובו' הגאוני' סי' שס"ג (צד 183) באריזן הרנו אמרו כגון אחמל ונקרא אלשפרה (בל"ע סכין עקום).

ש"ו. י"א מלמעלה וכן בל"ס ארטקופא באותו ענין.

ש"ח: ו' — במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' פגע ביה שידא א ש מ ד א י רבא דרוחיא א"ל אשמדאי איזיל ונליג לאימך כו'.

שכ"ה: י"ג — רעץ: בתש' הגאוני' סי' שנ"ח (צד 181) הגי' דעץ.

שכ"ח: י"ט מלמטה בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) הגי' אשתיאמא בעלמא הוא אפוטרופוס שבידו מפתחות

---

1) וכבערוך. 2) ובילק' ירמי' ד' רל"ג גרס לארדיכל וצ"ל לארדיכל. 3) וכן בהערה רמ"ד צ"ל *ἀρχιτέκτων* 4) *ἀρχεῖον* עיי"ע ארך ח"א, רפ"ז. 5) *σχολαί*, scholae ועי' גם פי' נ"כ בידי פסה, ופירושו בגמר מעל.

צד שורה

וחותמות ושומר פירות וכלים ואוצרות של בעל הבית נקרא (איש תיאמא) [וצ״ל אישתיאמא]. ועפ״י זה פי׳ ר״ח בע״ז מ״א. עיין נרות המערכה (נ׳).

שכ״ט: כ״א מלמעלה סוף ע׳ אשתקד: וכנ״ה אשתקד במעש׳ שני פ״ד, שבת פ״ז: פסחי׳ ג׳: ב״ב צ״ז: מנחו׳ ק״ד. ק״ז: תמורה כ״ג:

של״ג: ט׳ — לאתליטים: וכ״ה במדרש הגדול ויותר יעקב: משל למה״ד לאתליטים שהיה עומד ומנשש כו׳ [1]).

של״ד. ו׳ — איתני עולם: וכן מצאנו בתש׳ הגאו׳ סי׳ ט״ו, ס״ה רמ״ח איתני עולם והוא שם כבוד ועיי׳ סי׳ שע״ד, תקמ״ט [2]).

של״ד: י׳ מלמטה לגין אולי כמו גלין בל״ם גלותא Priesterkleid.

חלק ב׳ [3])

ב׳. י״ח — ועיי״ע מבנאי ומ״ש.

ג׳. ח׳ מלמעלה ס״א ברא כו׳ ודע כי בתשו׳ הנאוני׳ סי׳ מ״ו (צד 22 בהוצ׳ הרכבי) רה״ג גרס בע״ז י״א: במקום רומאי דבבלאי שבנוסחאות כזה: ארמאיי דבאלא ופי׳ הם גוים שבשדות ושבמדברות כאשר תאמר תורבאלא. וכן נגרר אחר זה הפי׳ ר״ח בפי׳ לע״ז שם וכבר הארכתי למעניתו במאמר מיוחד במ״ע צורפית Etudes חב״ד.

ג׳: ט״ז — חמר בארג: ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) הגי׳ מתוק מיי בארג ולשון פרסי הוא ע״ב והוא مى بادہ כמו שפירשתי בערוך [4]).

ה׳: כ״ג — אילימא כו׳ ועיי׳ בהמגיד שנה כ״ה גליון 35 אשר שם הגיה ה׳ זה״ל אי לֵימָא קא ס״ד ור״ל לשרו של ים כדרז״ל (חולי׳ מ״א:) לשרא דימא.

ו׳: י׳ מלמטה נקוד כו׳ ועיי״ע מדי ומ״ש.

ט׳. ט״ז מלמעלה ביברי כו׳: ובל״פ بَبر חיה דומה לשונרא ואין לה זנב.

י׳. י״ט — עיי״ע בן בג בג בסד״ה (דפ״וו צד מ״ב:) ובספר המעריך אי׳ בן ב״ג ב״ג בן גר בן גיורת ולדעת ה׳ באכער (על אגדת התנאים ח״א, י׳) בן ב״ג ב״ג או בן ה״א ה״א אחד הוא ונקרא (הגר הזה) על שהיה אומר על ב׳ ג׳: ב׳ ג׳ על ה״א: ה״א עפ״י מה שמספור בשבת ל״א. אבדר״נ פט״ו.

י״א. כ״ד — בגין: והנכון כי הוא מל״ם בדנגן פי׳ מפני בן=מטול הנה.

י״ב: י״ח — בסוף ע׳ בגר: ח״ל באגור לר״ש גאמע (עטרת צבי צד 35) שמעתי מקצת חכמים בגרות בא גרות כלומ׳ בא הזנות והגיע עת הפיתוי ועיי׳ מ״ש רש״ב שם.

ט״ז: כ״א — כתיקוני: ועיי״ע כדור.

— ז׳ מלמטה נדה נ׳: ט״ד צ״ל נ ד ר י ם נ׳:

כ״ה: י״ז מלמעלה מבהרת: ועוד י״ל שהוא מל״ם בהיר פי׳ אפל dunkel וזה מ״ש זו מלכות יון שהחשיכה.

כ״ו. כ״ג — ולא בהתין: ובמדרש הגדול כ״י לחיי שרה: מנ״ה דאמר אינאשי מילתא דאת בהית מינה קדום ואומרה כו׳ ובנו״נ בב״ק צ״ב: מילתא גנאה דאית בך כו׳ עיי״ע אנש (ח״א, קס״א אות ט׳).

— י׳ מלמטה סבי דבהתא: הח׳ באק פי׳ כמו סבי בהותא מל״ם בהא רק כלומ׳ זקנים ריקים והם הם זקני עם הארץ [5]).

---

1) כ״ד לאתליטוס: גר. 2) וכן גבור בתורה איתן בחכמה. 3) ועיי׳ ג״כ בתיקונים והשמטות לסוף חלק ב׳. 4) וה׳ הרכבי לא העיר מאומה בהערותיו ועשה עצמו כאינו רואה את הערוך השלם ורק זעיר שם זעיר שם הזכירו. 5) עיי׳ מ״ש בהרחבת דבור במ״ע מגורה הי״ל ס׳ הירש שנה א׳ סי׳ ו׳.

צד	שורה		
ל"ד.	ב'	מלמעלה	במדרש הגדול כ"י בראשית ג"כ הגי' נבזקת באחד מאבריו של אדם אבל לעתיד לבוא כו'.
—	י"ב	מלמטה	צ"ל بيروز Smaragd von geringem Werthe.
—	י"ז	—	בזר פי' זרע עיי' תשוב' הגאוני' סי' מ"ז.
ל"ה.	ט"ו	מלמעלה	במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' שרא ביה ב י ז ר ו נ י.
ל"ו.	י"ג	מלמטה	בחנוני: זו גי' הבבלי והירו' גרס כנוני וכ"ה בתש' גאוני' סי' מ"ו (כנוני) [וצ"ל כנוני] וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז י"א: ועיי"ע כנוני ומ"ש.
מ"ט:	ח'	מלמעלה	במדרש הגדול כ"י מקץ הגי' בי החאיי ונ"ב פי' מן בלד מהחא.
נ"א.	ה'	מלמטה	יותר טובה: וכן הגי' בי מכסי בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) ופי' בי מכסי מדינה.
נ"א:	ה'	מלמעלה	עיי' מ"ש לעיל בהערות ותיקונים לה"א ל"ב: וש"נ גי' מדרש הגדול כ"י מקץ.
נ"ה:	ט"ו	—	ונדל: כל הפי' שייך לרנמ"ה ב"ב י"ח:
—	י"ד	מלמטה	סוף ע' בין ב': ומזה הענין ברכות ס"א. נדה מ"ה: בכרכי הים קורין לקלעיתא בנייתא עיי"ע קלע (ח"ז, ק"ח).
נ"ז.	ט'	מלמטה	עשיראה ביר כו' עיי' תשו' הגאוני' סי' ת"ט (צד 214) אמרו עשרה בנים קבר ר"י כו' עש"ה ועיי' היוחסין ובעל האשכול הובא בהערות להרכבי צד 379, ועיי"ע גרם א' ובאנור לר"ש נאמע (בעטרת צבי צד 37) ומ"ש רש"ב שם.
ס"ט:	ה'	מלמעלה	סי' ו' צ"ל סי' ס' — ושם שורה ו' נשמט שלשלת דף ס': ס"א: ועיי' צונץ צור געשיכטע צד 442 בהערה האחרונה. ועיי' תיקונים והשמטות לחלק ב'.
ע"א.	י"ח	—	ע"ש: והוא מפי' רנמ"ה לב"ב ס"ז:
ע"ד:	ב'	מלמטה	בית מליון, מלון כו': אבל מע' מונבז נראה בעליל כי מלון הוא שבוש. מן מלוח והוא הוא מונבז וא"כ ביה מלוח פי' אותן של מונבז.
צ'.	י"ח	—	סוף ע' בכין: ובספר מנות הלוי (נ"ח) הגי' כדין ובאסת"ר ובמ' אבא גוריון: ברברי עיי"ע קלסריקין.
צ':	נ'	מלמעלה	פ"א כו': והוא הוא פי' ר"ח לשבת ק"ב. עיי' נרות המערכה (נ') לזה הציון.
צ"א.	י"ח	מלמטה	סוף ע' בכור: בכור שטן יבמו' ט"ז. עיי' פירש"י ועיי' בהמגיד שנה כ"נ צד 259.
צ"ד.	ה'	מלמעלה	סוף ע' בולית: וכנ"ה באדר"נ פ"כ (צד 72 בהוצ' ה' שעכטער) בני אמי נחרו בי (שה"ש א', ו') אילו בולאות שביהודה שפרקו עולו של הקב"ה מעליהם והמליכו עליהם מלך ב"ו. שמחות פ"ח פסקו בולאות שביהודה. פי' ערי יהודה.
צ"ה.	כ"ב	—	בכ"י מדרש הגדול מקץ הגי' מושלין אותו משל למה"ד לאשתו של ב ו ל ד ס ו ס (!) שהיתה מקשטת את עצמה כו' בעלי בולדסוס מעט הוא עוקץ את סוסו ונמצא עומד על ראשי כו' וי"א אשתו של מלח שאמרה בעלי מלח מעט תבוא הרוח ונמצא עומד על ראשי כו'.
צ"ט.	ט"ו	—	הבלנים כו': עיי' פי' רה"ג לכלים פ"ח מ"ח — שם שורה י"ח מלמעלה טהור: עיי"ע ישב.
צ"ט:	י"ז	—	בליונא כו': ודע עוד כי בל"ס בולותא פי' אבני טבעת החותם ובל"י *πυέλιον, πυελὸς* מילואי האבן.
ק"א.	ט'	—	בכ"י מדרש הגדול בראשי' הגי' מוסך ב ו ל ס אנינקי ע"י שהות מעלה חלודה כו'.
ק"א:	כ"ח	—	ובכ"י מדרש הגדול הגי' „אבני בלוסטא". והוא במשקל יוני.
ק"ג:	ז'	—	בלע כו' אולי מל"פ بلك עפעפים.
ק"ז.	ב'	—	סוף הערך: ועיי"ע פלש.
ק"ח.	ב'	מלמטה	בהערה 8: ועיי"ע לח ב' לפי גי' כ"י ערוך קאהוט.
קכ"ד:	ט"ז	מלמעלה	סוף ע' בן תורה: שו"ט מזמור ז' ילק' חבקוק ר' תקס"ב בן תורה אתה.
קכ"ו:	ב'	—	במדרש הגדול כ"י יתרו גרס: לבלתי עצבי אם אתה עושה לי כן ואם לאו הרני הולך

צד	שורה		
			בנסיסות לשאול. ונ״ב פי׳ תרג׳ והנם זועפים נסיסין ע״כ.
קכ״ח: ו׳		מלמעלה	פי׳ כ״ו: כל הפי׳ הארוך הועתק מפי׳ ר״ח עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לר״ה ט״ו:
קל״ב. י״ח		—	בסיליון: ובאגור לר״ש גאמע הגי׳ בציליון וצ״ל בסיליון.
קל״ד. כ״א		—	יש להוסיף התפעל תנחומ׳ תולדו׳ ססי׳ ח׳ וכביכול אף מלכות אינה מתבוססת אבל לעתיד לבוא כו׳ ומלכותו מתבוססת.
קל״ה: ט״ז		—	קודם והשם: ובכ״י מדרש הגדול יתרו: אפשר דר׳ ישמעאל מבסר אמיה. ושם: מעשה באחד שהיה מאכיל אביו ענלים מפוטמים חד זמן אמר טליא לסבא לית את חמי מה דעבד בי גבר פלן לית אנא אזיל (ומסבר) [וצ״ל ומבסר] ליה לית אנא אזיל (ומסבר) [ומבסר] ליה לית אנא אזיל ומזמי [1]) ליה כו׳.
קל״ו. כ״ו		—	אולי הה״א שרשית וצריך לערוך תחת אות ה׳: הבסתייר ומל״י האמצ׳ *ἀβεστιάριος* עיי׳ מיירסיאוס צד 2 ופירסט גלאססאר.
קל״ו: א׳		—	ביסתרקי: ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ ש״ע (צד 186) גם בקיבוץ עברי ושלשה בסתרקים הנקראים טנאפ״ס (בל״ע מצעות).
—	ב׳	מלמטה	בהערה ה׳ צ״ל בע׳ סתר ב׳ לגי׳ דפ׳ ו״ו.
קל״ח. ב׳		מלמעלה	וכן בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רט״ז (צד 102) והסיום: ובותי דהכי׳ כי בויי דריאה ניהו ועיקר דילה לשון אבעבועות ע״כ. ועוד עיי״ע בויי בהשלמת הערוך השלם צד ו׳.
קל״ח: י״ז		—	פי׳ נחירה: ועיי״ע מרקפא.
קמ״ב: י״ד		מלמטה	סוף ע׳ בעלי אמנה: וכן במס׳ ד״א פ״ב בעלי אמנה ומכסי רזין.
קמ״ו: כ״ו		מלמעלה	בע׳ פטס כו׳ ופי׳ הערוך הועתק מפי׳ ר״ח עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לביצ׳ ט״ו:
קמ״ט: י״ח		—	סוף ע׳ בעל שם: עיי״ע רב הונא ביוחסין השלם צד 127.
—	כ״ג	—	סוף ע׳ בעל שמועה: ועיי׳ פירש״י לחגיג׳ י״ד.
קנ״ג. ו׳		—	ידיע: עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שצ״ה (צד 209) מקיניה או מקוטניה—אית דגרסי מקוטפיה ידיע ואית דגארסי מכניה כו׳ ע״ש כל הענין.
קנ״ג: כ״ב		—	דמישן: ועיי״ע מושחן וע׳ משא.
קנ״ד. א׳		—	וראיה לזה תמצא מאו״ז הל׳ ערב שבת ססי׳ ד׳ ע״ש.
קנ״ד: ג׳		—	וגי׳ כ״י מדרש הגדול וישלח: ר׳ סימון אומר קליפת בצלאויה. ונ״ב פי׳ בצלים ממש.
—	כ״א	—	דבוצלא: וכ״ה באגור לר״ש גאמע (עטרת צבי צד 36).
קנ״ז: ג׳		מלמטה	סוף ע׳ בק: עיי״ע שף ב׳ מבייקינן.
קנ״ט. י׳		מלמעלה	בנו״נ כו׳ ובמדרש הגדול בראשי׳ מצאתי הגי׳ בוקיון מוליון ופלליון זסרנלגיון לא הלכתי לתרטיאות ולקרקסיות ולא עמדתי בקנגיון כו׳.
קס״ג. כ׳		מלמטה	זמרא דבקרי כו׳: ועיי׳ תשו׳ הגאוני׳ סי׳ ס׳ (צד 28) זמר נינדי ובקרי שרי זמר גלדאיי אסור וזה הזמר כו׳ עש״ה ועיי׳ ג״כ בשינויים בכו״פ צד י״ט:
קע״ג. כ״ג		מלמעלה	סוף ע׳ בר אמודאי: וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשית: ונחת בר אמודאיי. ונ״ב פי׳ אלגוואץ. והוא الغوّاص Taucher.
קע״ה. י״ז		מלמטה	בר חמדודי כו׳ כל הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) סוף יומ׳ ושם בש״ס ווילנא טעות נפלאה חסידות וצ״ל הסירות.
קע״ז. ד׳		—	פי׳ דבאותו כו׳: וכ״ה בפי׳ ר׳ נסים גאון בס׳ המפתח ע״ש.
קע״ח: ט״ו		מלמעלה	בר מחווניתא כו׳ ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ רכ״ב (צד 105) הגי׳ בר מהויניאתא זה שקורין אותו בל׳ ישמעאל גזיר [2]) ויש אומרים דליל [3]). ובתש׳ סי׳ ק״ץ אי׳ סנטר בר מח׳ וצ״ל בר מחוניתא הרי גם הגאוני׳ גרסו בחי״ת כבערוך. ובה״ג הלכ׳ ערות (דף קי״ד

[1]) כ״ב פי׳ מקלקל. הכל ע׳ זמיון ומ״ש בהערות ותיקונים. [2]) جزير Verwalter. [3]) دليل Führer.

צד שורה

ע״נ) הגי׳ נהזומאי וצ״ל הנזומאי ואולי מל״פ خانسمان Verwalter. ועוד עיי׳ בהערות ותיקונים לח״ה דף ע״ט:

קע״ט: י״ג מלמעלה סוף ע׳ בר נפלי: עיי״ע משיח וש״נ תנחומ׳ סוף תולדות.

קפ״ג. י״א — עיי׳ מ״ש לעיל בהערות ותיקונים לח״א צד כ״ג: וש״נ מדרש הגדול.

קפ״ה: י׳ מלמטה סוף ע׳ ברדל: וכ״ה באנור לר״ש נאמע בשם ויק״ר [1]) כיון דחמת שוטיא וברדלא כו, עיי׳ עטרת צבי צד 36 ומ״ש רש״ב.

קפ״ט. י״א מלמעלה סוף ע׳ בריון: וגם בל״י אמצעי׳ *βρύση, βρίσιον* פי׳ מעין Quelle.

ק״צ. ו׳ מלמטה קתא דבורטיא: ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ רצ״ו (144) פי׳ קתא דבורטיא קת של סכין שאנשי המלחמה שמין אותן עם אזורין ובל׳ ישמעאל נצאב כנגר نصاب خنجر Griff des Messers.

ר׳: י״ג מלמעלה נירא ברקא כו׳ ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז הגי׳ נירא ברוקא ופי׳ חוט הניאר של ארג שהוא צבוע ברקת ובטיית אלאצפר ע״ב.

— כ״ז — יציעה ט״ד וצ״ל יציע.

ר״ה. ד׳ — כוף ע׳ ברתא: ועוד עיי״ע מורגאנא בהשלמת הערוך השלם (צד 12) וש״נ מדרש הגדול, ועיי׳ עוד תשו׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) אבראתא הוא בא מן הברוש ובטיית אלאבהל [2]) ובתשו׳ הגאוני׳ דפ׳ (קאססעל, בערלין צד מ״ב) אי׳ אבהול.

ר״ה: ט״ז מלמטה ודפוסים הישנים: ובאמת כ״ה בפי׳ ר״ח בשבת ס״ג:

ר״ח: י״א — סוף ע׳ בשר: והושאל לאבר המוליד: בשר המת עיי״ע מת ב׳ וש״נ.

ר״ט: ג׳ — פירוש: ועיי׳ ג״כ בתשובו׳ הגאוני׳ סי׳ שס״ו (צד 185) בענין בת אחותו.

רי״ג. ז׳ מלמעלה אחר מ״ק כו׳: יש לחוסיף תענית כ״ה: ושם בשורה י״ב מלמעלה ל״ג: יש להוסיף נ״ב: ושם שורה י״ג אחר פסחי׳ יש להוסיף צ״ד.

רט״ו. י״ג — וכן בסנהד׳ י״ט: (ילק׳ שמואל ר׳ קכ״ט) אלה בני בתיה וגו׳ וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד יולדה ובתיה גידלה. ילק׳ בראש׳ ר׳ ע״ו, ליחזק׳ ר׳ שס״ז תשעה נכנסו בגן עדן בחייהם כו׳ ובתיה בת פרעה ועיי״ע יעבץ ומ״ש בהערות ותיקונים.

רי״ח. י״ד — מקומם כו׳: וכן הגי׳ גאובאי אצל ר״ש נאמע (עטרת צבי 36) וז״ל גאובאי שם מקום מבבל היא ורבינו האי ז״ל אמר בכמה מקומות לישנא דגאובאי כו׳ עיי׳ מ״ש רש״ב שם.

רכ״ד. י׳ — ועיי״ע נ״ב א׳ ומ״ש.

רל״ג. י״ז — עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ קצ״ה (צד 87) מאי גוגמי גייצי גוגמי הפולים הקטנים השחורים הנמצאים בין הפולים.

רמ״ג: ט׳ מלמטה למיחש צ״ל למיחש].

רמ״ו. כ״נ מלמעלה פי׳ רב שרירא כו׳: וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ כ״ה (צד 10) עש״ה והכיום: אף בן כשמתמיה אדם על דבר ומראה בידו התמהה אומרין מגדיף. ועיי׳ ג״כ שם בהערות צד 346.

רמ״ט: ג׳ — כו׳ עיי׳ מ״ש לעיל בהערות ותיקונים לח״א צד קס״ח: וש״נ מדרש הגדול.

ר״נ. כ״א — וכ״ה במדרש הגדול כ״י בראשית ושם ג״כ הגי׳ הנכונה אסתמי וכמו שהגהתי בהערה 2.

רנ״ב. א׳ — וע׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ רמ״ט (צד 126) ופי׳ הניהוץ שמעברין על הבגד אחר שמנקין אותו בכביסה טבעת לצחצחו ובל׳ ישמ׳ נקרא אלצקאל [3]) כו׳ עש״ה ובצד 364 וש״נ הריצ״ג.

---

[1]) لكنه لي. [2]) الابهل [3]) الصقال.

צד שורה

רנ"ה: י"ט מלמעלה והוא פי' ר"ח ביומ' פ': עיי' נרות המערכה (ג') שם.

ר"ס: י"ז מלמטה גזירפטי ודע כי בל' ארמיניא hazarapet [1]).

— ד' — בהערה 7 גזי ריפטי כו': ובכ"י מדרש הגדול מקץ הגי' גזי רפטי ונ"ב מציקין שכותשין בני אדם ולוקחין ממונם.

רס"ז. כ"ב — רה"ג ז"ל. וגם הובא בפי' ספר יצירה לר"י ברצלוני צד 28 ע"ש.

רע"א. י"ח מלמעלה ועוד י"ל כי בל"י καγχάζω ענינו דומה לזה hohnlachen.

רע"ג. כ"ב מלמטה ולפי דעת ה' ברילל מל"י σκατά ,Koth.

רע"ה: ז' — סוף ע' ניים: עיי"ע לקוס ומ"ש.

רע"ז: י"ז מלמעלה מחבירו (נדרים ל"ט סע"ב) נכנס לבקרו ט"ד וצ"ל: מחבירו נכנס לבקרו (נדרים ל"ט סע"ב).

רע"ט. י"ח — נבוכדנצר כו' עיי' פי' רגמ"ה לערכין י"ב. ונרות המערכה (ב') לזה הציון.

ר"צ. ו' — ודע כי בל"ע جلبان כמו كلبا מין כוסמין speltähnliche Getreideart עיי"ע כונתא ומ"ש.

ר"צ: י"ח — וחמי ד"ר בעטטעלהיים זצ"ל אמר לי זה רבות בשנים שצ"ל γαλακτινὸν לבן כחלב וזה נ"ל [2]).

רצ"א. י"ב מלמטה גלנטיקא: וכן מצאתי במדרש הגדול כ"י יתרו: השמרו לכם עלות בהר.. יכול יעלה בגלונתקא ת"ל עלות בהר מכ"מ. נ"ב פי' עגלה.

רצ"ג. ב' מלמעלה וכן פי' רה"ג זמר גילדאיי ע"י. זמר של בורסיים עיי' תשוב' הגאוני' סי' ס' ועיי' ג"כ בו"פ פ"ו: ור"ה גרס גלדאי שהם הבורסים.

רצ"ג: י"ז — ומדרש הגדול כ"י בראש' גרס גילדאנא. — ודע כי גם בל"ס גלדנא שם דג הוא ולא הוצרכנו לנזרו מל"י.

— כ"ה — באשפה שבים: וכ"ה באגור לר"ש גאמע ע' גלדן (עטרת צבי 37) פי' גלדנא דבי גילא דג שגדל באשפא שמעתי מפי רבי יצחק.

רצ"ו. ט' מלמטה וכורז: וכ"ה במדרש אבא גוריון ספ"ו (בהוצ' רש"ב צד 41) פ' והמן נדחף ובידו ארבע מלאכות בלנאי וספר גליורי וכורז ובמ' לקח טוב לפ' וישב מרדכי (רש"ב צד 107) אי' בט"ם וכרוזר וצ"ל וכרוזיי Ausrufer.—וכנ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית אף הגליורין נתקנו בו ואמרו רבה"ע מה אדם ותדעהו.

רצ"ט. י"ז מלמעלה סוף ע' גלמהרג: וז"ל תש' הגאוני' סי' רצ"ט (צד 144) אי אתה צריך לומר דטינא כי ניל והלמד דנש בלשון פרסי חותם. נמצא גיל מוהרג חותם של טיט שהיו הפרסיין נותנין לעוברי דרך סימן כי ברשות מלכות הן עוברין ומי שאין עמו מעכבין אותו שומרי הדרך ע"כ. ועיי' בהערות שם צד 366 [3]) פירושים שונים להגיה דברי התשוב' המגומגמים. ולי נראה להגיה כך אי אתה צריך לומר טינא כי ניל זה למד רפש בלשון פרסי [ומוהרג] חותם כו'. והכונה כי מלת דטינא היא מיותרת כי גיל יש לה הוראת רפש או טיט [4]) בל' פרסי ויש להשלים [ומוהרג] פי' חותם עיי"ע מהרק. וכ"ה בתש' הגאוני' סי' מ"ו (ועיי' השלמת הערוך השלם צד 11). ועוד ראיתי להעיר על גי' אה"ת (ד"ס סנהד' צד 272) גילמו הדנטינא וצ"ל גילמוהרג טינא וכגי' הערוך בע' גלמהרג ונגד גי' זו לוחם הגאון בתש' הנ"ל ולי' בה"ג שהביאו הערוך. ובמדרש הגדול כ"י חיי שרה מצאתי הגי': למחר כל נוברא מיניכו ליתי לי מינה כי טיבעה דגושפנקא ונחרבה. ונ"ב פי' חותם הטבעת וא"כ הציג מלות ידועות תחת המלה הזרה גולמהרג.

---

[1]) עיי' מ"ע ברילל ה', 123. [2]) ואח"כ ראיתי כי כזה שיער ג"כ ה' באכער באגדת התנאים ח"ב 45. [3]) וקצת דבריו לקח מהערוך השלם בלי זכרון. [4]) ואולי דג נשתבש מן ט ואות ש נשתבשת מן יט ואח"כ דגש נ"ל טיט.

צד שורה

רצ"ט. כ"א מלמעלה גולמוש כו': ובמדרש הגדול הגי' גולמישא עיי' לעיל בהערות ותיקוני' לח"א לצד ל"ז:

ש"ב: ה' — גלובקרין: וכ"ה בכ"י מדרש הגדול בשלח ויקחו אבן וכי לא היה שם כסת אחת או גלובקרין אחד שיניחו לו. נ"ב פי' פראש. והוא מל"ע فرشة מצע Matratze, Teppich. ודע כי עיקר גזרת המלה מל"י אמצ' ורו' אמצ' κερβικάριον, cervicarium פי' כסת Polster.

ש"ד: כ"א מלמטה מדת גמיו: עיי' תשוב' הגאוני' סי' ל"ה (צד 13) ועוד עיי' פירש"י ב"מ כ"ח.

ש"י: י"ח מלמעלה גמלניתא כו' עיי' תש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23).

שי"א. כ"ד — ובמדרש הגדול כ"י הגי' אמר רב הונא בשם רב יוסף לא נתחתם גזר דין של דור המבול עד שכתבו נ ו מ ס י ו ת לזכור ולבהמה. ונ"ב פי' כתובות.

שי"ז. י' — סוף ע' גנגיליון: עיי' מ"ש בזה הענין לעיל בהשלמת הערוך השלם צד ח'.

שי"ח. י"ד — ועיי' תש' הגאוני' סי' שס"ט קורין לשמאל גונדלית וכן בזמן שאדם כותב ומתחיל מכנגד שמאל כו' עש"ה, ובתש' רב פלטוי בשערי צדק סי' י"ז פי' גונדלנית (!) במקומנו קורין את יד שמאלו של אדם גונדליתא ומי שמשתמש בידו השמאלית קורין אותו גונדליא והיינו דאמרינן ודילמא גונדלנית חתם שמא בשמאלו חתם, ולזה כיון רבינו במ"ש פ"א לגאון אחד כו' [1].

שי"ט. כ' — פי' כו': עיי' תשוב' הגאוני' סי' רמ"ה (צד 122) גונקרפוס רוח רעה כי כמה רוחות דעתיהן [צ"ל לפי דעתיהן] כל אחת מופקדת על החולי.

שכ"ד: ג' — גותיין: במדרש הגדול כ"י ויחי והוה מסתמך על תרין ע ב ד י ן ג ו נ ת י ן כו'. נ"ב פי' על שם מקומן.

שכ"ח. ט' מלמטה בע' גסס ב': ועיי"ע כס ט' ומ"ש.

שמ"ג: ט"ז מלמעלה וכ"ה נכון באגור לר"ש גאמע בע' בגרות (עטרת צבי צד 35) גירא בחזרין ופלנא לבישיא [2].

שמ"ד. י"ג — והמדרש הגדול כ"י בראשית גרם: דלא מגרי ליה לאינש בקריביה. ונ"ב שאינו מתגרה בקרובותיו לדבר עברה.

שמ"ד: ב' — וכנ"ה: יש להוסיף ר"ה כ"ד רע"א גירי קא משדייא, גיטי' כו'.

שנ"א. א' — עיי' תשוב' הגאונים סי' תט"ו (צד 215) גרגילא אחד ממיני ירק הנאכלים בבבל כו'.

שנ"ו. כ"א — פ"א כו' עיי"ע רפק ומ"ש בת"ז, רצ"ד וש"נ תשוב' הגאוני'.

שנ"ז. י"נ מלמטה מפני כו' עיי"ע תל א' וש"נ כלי' י"ב מ"ו.

שנ"ח. י"ז מלמעלה גרורא דיבלה מ"ד וצ"ל גרידא דיבלא עיי"ע רפק.

שס"ב. י"ז מלמטה לאי"ט כו' ועיי' בקצת הערות בסוף ח"ד לערוך השלם.

שס"ב: י' — עיי"ע כרזימין ומ"ש בח"ד, ש"ך.

שס"ה: ג' מלמעלה ובמדרש הגדול כ"י בראשי' גרס הני מילי בידים אבל בגרמא לא.

שס"ז. י"ג — ועוד עיי' בענין חלדה בתש' הגאוני' סי' שע"ו (צד 193).

שע"א. ט' מלמטה השם גירסא: ובתש' הגאוני' סי' רכ"ט (צד 107) גראסי.

שע"א: י"ז — סוף ע' גרסן: ואולי הוא מל"י ἐργασία רֶוַח Verdienst עיי' מ"ע ברילל ד', קי"ז.

שע"ו. י"ד מלמעלה גרף של רעי: וכ"ה בל"ס עיי' פיינא שמיתה.

---

[1] וגם בהערה רמזתי על תש' שערי צדק סי' י"ב וצ"ל י"ז. [2] ובענין הסיום מחוזת מדינה תערך אל מדאין והיא רסן עיי' רצ"ב הערה רכ"ח מה שכתב בשמי אבל אני חזרתי מזה הפי' כמו שתראה מע' רסן עש"ס.

צד שורה

חלק ג' [1]

ז'. ט"ו מלמטה לדעת ה' ברילל מל"ע حَدَبَة הקבוץ حُدُب buckelig, buckelartiger Auswuchs.

י'. כ"ג מלמעלה ור"ח ז"ל כו' עד סוף העמוד כר"י ס"ל הם הם דברי ר"ח ז"ל עיי' מה שכתבתי בנרות המערכה (ג') לשבת צ"ו.

י"ב. א' מלמטה סוף ע' דביר: ודע כי במגילי י': אי' ולפני הדביר עשרים אמה אורך (מ"א ו', כ') כו' ארון גופיה היכא הוה כו' וכונת רבינו במה שהביא ראש הפסוק רק לציין המאמר ולרמוז על ע' ארון ששם אי' פי' בענין ארון.

י"ז. י"ט — סוף ע' דגלום: ולדעת קצת [2]) מל"י διαλγής bresthaft, wehleidig.—ובתש' הריב"ש סי' תמ"ב כתוב וז"ל מה שכתוב במדרש קהלת נראה שיש טעות בספר ואין לי מדרש קהלת לראות בו כו' ע"ש.

כ"ו. כ' מלמעלה ובמדרש הגדול כ"י בשלח אי' וי"א דידבאות היו לו וי"א עמלק הגיד לו. וצ"ל דידכאות.

ל'. י"א — ועוד שם תלמיד ר' זעירא: ירו' קידושי' פ"ג דס"ג רע"ד חד תלמיד בעא קומי ר' זעירא כו' חד דויד סבר מימר כו'.

ל"א. ב' מלמטה הערה א': אבל בתש' הגאוני' סי' רל"ג בי דואר פי' כמו ערכאות של גוים. ועוד בענין שופט עיי' תשה"ג שם סי' שכ"ר כי דואר שלהן פושט את ידיו כו' כי זאת יפה להן משימכור הדואר כו'.

מ"ב. ב' מלמעלה וכ"ה בכ"י מדרש הגדול ויצא וישב לבן למקומו חזר לדויו כו'. נ"ב פי' לאבלו! והנכון כמו שכתבתי בע' דיוו. ובע' שד נסמן קהל"ר פ' כנסתי ודיינין זכרים ודיינין נקבות וצ"ל דיווין זכרים ודיווין נקבות.

— ה' — בל"ר deus: ובזה הענין באלה דברים זוטא סי' ט' (בהוצ' רש"ב צד 14) ודי זהב (דברים א', א') א"ר משרשית שהיו אומרים לפני העגל הוי די פי' בל"ר o dee! (או בהקבוץ o dii!) oh Gott!.

מ"ה. כ"ג — וכ"ה בכ"י מדרש הגדול משפטים עד שבא עליו דיופלי מרומי ונתזו את ראשו והיו מחטטין את עיניו.

מ"ט. י"ג מלמטה ובכ"י מדרש הגדול בתצוה: לארבע דייטות זו למעלה מזו בזו יין ובזו שמן ובזו דבש ובזו מים נפלה דליקה באחת מהן כו'.

נ"א: י' מלמעלה (דייכפק) [צ"ל דייספק, דיספק] כו' ואם הגי' בדלת נכונה היא אז אולי גזרת המלה מל"פ دو اسپه Zweigespann.

נ"ב. י"א — בע' צצל צ"ל צצלא.

נ"ה: ב' מלמטה הערה 2 וכ"ה במדרש הגדול כ"י חיי שרה וכל טוב אדוניו זו דיאתיקי שכתב בהן ליצחק שהכל שלו. ונ"ב „שטר מתנה". וגי' מעולה היא.

נ"ז. ט"ו — ל"ח ע"א ט"ד וצ"ל נ"ח ע"א.

נ"ט: ג' מלמעלה סוף ע' דכסן: או אולי חלי דכסן יש לקרוא בתיבה אחת [3]) מל"י ἀλλοδοξῶν משנה דעתו seine Meinung ändernd.

— ט"ז מלמטה מן מנהגא עד מנהגא הכין הוא נעתק מפי' רה"ג שהובא באשכול הל' ספר תורה צד ל"ט ע"ש.

---

[1]) ועיי' ג"כ הערות והשמטות בסוף החלק השלישי. [2]) עיי' פירסט גלאססאר צד 105. [3]) כהערת הח' ברילל.

צד	שורה	
ס׳:	י״ג מלמעלה	בענין קלף גויל ודוכסוסטוס עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ס״ג, רל״ט, תל״ב ועוד זולתו עיי׳ צד 383 ברשימה.
ס״ז.	י״ח —	ועוד י״ל כי מחלה הוא הוא ל״ע מחאלה Winde עיי״ע סתר וע׳ מסתוריתא.
ס״ח:	כ״ו —	וכ״ה במדרש הגדול בראשית: יש דלטורין שמלשינין את האדם לפניך.
ע״א:	ח׳ —	ובכ״י מדרש הגדול יתרו ויקדש את העם: לכך נמשלה התורה בשמן לומר לך מה השמן הזה כל המשקין אדם יכול להכנים בהן דולוס חוץ מן השמן כך דברי תורה אין אדם יכול להכנים בהן דולוס. נ״ב אלדלס אי גש (=غش Betrug).
—	י״ז —	וכ״ה ברלת בכ״י מדרש הגדול שמות: אמר להן (למשה ואהרן) פרעה הואיל וכן הוא המתינו לי עד שאחקור בבית גנזי בדלסדקום שלי לפי שאין מלך בעולם שלא שיגר לי כתב ודרון כו׳. נ״ב ארון שמניחין בו ספרים. וצ״ל בדלסקום.
ע״ג.	כ״ד —	סוף ע׳ דלפון: בכ״י מדרש הגדול ליתרו: ואשר במים לרבות את חיות הים ואת הדולפנין [1]) מתחת לרבות את השלשולין [2]).
—	ט׳ מלמטה	בהערה 3 סי׳ ע״ג: וכ״ה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ שכ״ח (צד 156).
ע״ד.	י״ז —	[3]) dilector אבל עיי״ע בילקטירים בח״ב, ק״ה. וע׳ כלקטירים ומ״ש בח״ד, רמ״ב: ורמ״ג.
ע״ח.	ה׳ מלמעלה	קודם אחי״ה: וכל זה הועתק מפי׳ ר״ח עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לעירו׳ ק״א.
פ״ג.	ח׳ מלמטה	וכ״ה במ״ע ברילל ח״ד, 117 מבלי שהזכירני.
פ״נ:	ט׳ —	פי׳ נדבך ועיי״ע סף ד׳ וש״נ פי׳ רגמ״ה.
פ״ד.	י״ד —	ואולי יותר טוב לפרש דימוס מל״ר dimissus, dimissio פטירה Freisprechung [4]) ויתר דוגמאות עיי״ע דמס בח״ג פ״ו: והלאה.
פ״ה.	ב׳ —	בהערה 5: וכ״ה בכ״י מדרש הגדול ויצא מכרו אותו למצרים לדימוסית של מדינה בא פוטיפר ולקחו מדיטוסיה כו׳. ומזה הענין ג״כ במדרש הגדול מקץ עבד שהוא נמכר בדימסון כו׳.
פ״ו.	י״ג —	וכ״ה בכ״י מדרש הגדול יתרו: ויחנו במדבר בדמסיון של עולם מגיד שבדמסיא של עולם ניתנה להם תורה לישראל שאילו ניתנו בא״י היו בני א״י אומרין שלנו היא לפיכך ניתנה להן בדמסיון של עולם כו׳. נ״ב פי׳ רחב שהוא הפקר.
פ״ז.	ט״ז —	וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳: בשתים עשרה יצא (אד״ה) בדימוס מלפני הקב״ה א״ל הקב״ה כו׳ ויצאתם בדימוס כך עתידין בניך להיות נכנסין לפני בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס.
פ״ט.	— —	היתה עולה: עד כאן פי׳ ר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לשבת קמ״ב.
צ״ד.	ה׳ מלמעלה	דיינות נקבות וצ״ל דיינין נקבות ועיי׳ בהערות ותיקונים לח״ג, מ״ב. ושם תיקנתי שצ״ל דיווין נקבות. וזה אמת.
צ״ז.	ה׳ מלמטה	ובאלה דברי׳ זוטא סי׳ י״ז אי׳ בשתי תיבות לחלק ללגיונות דין טובה וצ״ל דונטיבה וכמו שהעיר לנכון רש״ב.
צ״ח:	נ׳ —	אבל עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ר״פ (צד 141) נהר נק שתי מלין הן ונהר ידוע הוא בבבל והוא נהר ענק ומנהר פרת הוא נושא ע״כ.
ק״א.	ה׳ מלמעלה	עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שס״ח (צד 185) דיאסקי כל כתב מאדם שכותב אצל חבירו בשאילת שלום ובצרך משא ומתן וכיוצא בהן שהן אגרות רשות ונקראין דיאסקי ע״כ.
ק״ג.	כ״ו —	וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳ שני דיסקרין כו׳.

---

[1]) כ״ב פי׳ צורת אדם בים. [2]) כ״ב פי׳ תולעים שבקרקע הים. [3]) ולא כמו שהביא בשמי פירסט גלאססאר 169 dilecti.
[4]) וכן בל׳ אמני׳ μίσσα, μίσσαι, Abschied, נגזר מזה וכן μίνσα.

צד	שורה		
ק״ז.	ג׳	מלמעלה	ועיין בענין מודעא תש׳ הגאוני׳ סי׳ כ׳ (צד 9) וסי׳ רע״ה (צד 139 [1]) וכי׳ של״ה ושמ״ו.
ק״ח:	י״ב	—	ובדל״ת אי׳ ג״כ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ שנ״ח (צד 181).
ק״ט:	י׳	—	ובאלה דברים ·זוט׳ סי׳ כ״ז למלך שהיה לו דיפלומי טרין וצ״ל דיפלומטרין כו׳.
קט״ז:	ה׳	—	ולדעת ברילל כמו דלצת מל״ע تليس kleiner Panzer.
קי״ז:	י״ג	מלמטה	ואולי דקתא כמו רקתא ב״ב כ״ו. עיי״ע וד״ם לב״ב שם.
קכ״ז:	י״ד	—	וי״א כו׳ והוא הוא פי׳ ר״ח עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לביצ׳ ז׳:
קל״א.	ו׳	מלמעלה	ועוד נ״ל פי׳ אחר והוא כי דקרטים הוא ל״י *διάκτορος* פי׳ שליח וכן ר׳ ירמיה אמר בב״ר פי״ט אפיקורוס והוא *ἐπίκουρος* פי׳ שַׁמָּש (Diener) ור״ש אמר גמל היה והוא כמו גמיל חסרא (ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג) ועיי׳ ג״כ סנה׳ נ״ט: ובאדר״נ פ״א חבל על שַׁמָּשׁ גדול שאבד מן העולם—ומ״ש ה׳ ברילל (ח״ד, 117) טעות היא.
קל״ה.	כ״ב	מלמטה	כשאוכיח שם: ועוד דרא בענין נשא בתש׳ הגאוני׳ סי׳ תקן (צד 270) היכן דינא דאית עלה דראובן (למידדא) [צ״ל למידרא] מן חוסראנא כו׳ וכ״ה בתש׳ שערי צדק צד 94 דארי ראובן תרי תולתא מהפסד.
קל״ה:	ט״ז	—	בל״ס כו׳ וכ״ה בל״ע ترتر חלק הלחי אשר משם יצאו שיני הילדים.
קל״ט.	ג׳	—	ויותר טוב מל״ע تلا ידע ובבנין רביעי מְלַמֵּד belehren.
קמ״ב:	ט״ו	—	בל״ס: וְכֵן בל׳ ארמיניא daryic מטה Bett.
קמ״ח.	ט׳	מלמעלה	וכ״ה בכ״י מדרש הגדול ויגש: דרכת עד דחסל מדאיין וכיון דחסל מדאיין כו׳ [2].
קנ״ב:	ד׳	—	עיי״ע רומה ב׳ ומ״ש.
קנ״ו	א׳	מלמטה	בהערה 1 בכ״י ש״ס: וכ״ה במדרש הגדול ויקהל.
ק״ס:	כ״ג	מלמעלה	כל הפי׳ הארוך הזה הועתק מהקדמת רה״ג לסדר טהרות עיי׳ תחלת נרות המערכה (א׳). ובע׳ מדרס.
קס״ב.	י׳	—	וכן במדרש הגדול יתרו לא תעשון אתי: שלא תאמר כדרך שאחרים עושין למאי עושין צורת חמה ולבנה ודרקון על שערי העיר ועל המבואות.
קס״ב:	ח׳	—	וכ״ה באגור לר״ש נאמע (עטרת צבי צד 38) תנינא בדקוררת צ״ל בדרוקרת כו׳ פי׳ (מאתא) [מתא] בבבל על נהר סורא מותבא כך כתב רב נטרונאי גאון והוא מקום ישיבתו ועיי׳ מ״ש רש״ב שם בהערותיו.
קס״ד.	א׳	מלמטה	וע׳ קהל״ר פ׳ זבובי מות: דורשי רשומות כו׳.
קס״ד:	ח׳	—	דּוּרְתָּאִי צ״ל דּוּרְתַּאי.
קס״ח.	כ״ב	מלמעלה	סוף ע׳ דשן: עיי״ע פרדשנא וש״נ תשוב׳ הגאונים.
—	כ״ג	—	דשונא ט״ס תחת דשן צ״ל רשן.
קס״ח:	ה׳	—	סוף ע׳ דשר: עיי״ע שבל ג׳.
—	י״ח	—	סוף ע׳ דשוש: עיי״ע רשוש.
קע״ד:	ו׳	—	וה׳ ברילל הגיה חיכאי מל״ס חוכא Dornbusch.
קע״ו.	י״ב	—	ובל״ס הפר schwätzen; הַפָּרָה unsinnige Rede, פטפוטי דברים.
קע״ט:	א׳	—	וכן בל״פ هيون Kameel [3]).
ק״פ:	י״ג	—	וכ״ה במדרש הגדול כ״י בראשית מביא קורות ואח״כ מביא חבלים ואח״כ מביא הוגנין ואח״כ מעביר את המוטין כו׳.

---

[1]) ועיי׳ מ״ש סמו״ל צד 346. [2]) ועיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״ה, כ״ו: [3]) ועיי׳ גזרת המלות *γῖννος* hinnus, בלשו״נ יוניים ורומיים.

צד	שורה		
קפ"א.	כ"ה	מלמעלה	סוף ע' הוננים: ומזה ג"כ הוננים בכ"י מדרש הגדול לחיי שרה וה' ברך נו' זהו מנהגו של עולם שכל הרוצה לישא אשה הוא מודיע הוננים שלו ונגסי בית אב כדי לחבבה בו ובמשפחתו. ועוד אי' במדרש הגדול ויגש וכיון שבא אביו ואחיו שמח ואמר עכשו הן יודעין הוננין שלי [1]) שאני בן חורין ובן טובים.
קפ"ג.	ח'	—	וני' האגור לרש"נ בהדייא עיי' עטרת צבי 36 ומ"ש רש"ב, וטעות הוא ועיי' מ"ש בהשלמת הערוך השלם צד ח'.
קפ"ד:	ז'	—	בענין הדומה עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"א, ש"ב: וה' פירסט גלאססאר (109) טעה כפירושו.
קפ"ה.	כ"ט	—	סוף ע' הדס: א' עיי"ע עכביות.
—	ה'	מלמטה	ואולי הוא מל"ר אמ' hostades [2]). ודע עוד כי בל"ר אמצ' odho מן מנעל וקרוב לזה osa, hossa, ossa סנדל ומזה לאי"ט Stiefel, usatto עיי' ריעטץ ח"ב, 436.
קפ"ח:	כ"ו	מלמעלה	סוף ע' הדורא: ובענין וכנתא דהדרא שיבשה עיי' תשוב' חמדה גנוזה סי' קנ"ט וש"נ יתר המקומות עש"ה.
קפ"ט:	י"ב	מלמטה	ע' הדרניאל: וכל הענין עם קצת שינויים ג"כ במדרש הגדול כ"י משפטים ושם בכ"מ הגי' הדרניאל.
ק"צ:	י'	מלמעלה	סוף ע' הדרקון עיי' תשוב' הגאוני' סי' רס"ד (צד 135).
קצ"ג.	כ"ד	מלמטה	הויא דאביי ורבא: במדרש (עברי וערבי) סראג' אלעקול [3]) ר"פ בחקתי הגי' ממשלת שועלים וממשלת כובסים כו' ומעשה אבאיי וראבא כו' וא"כ הבין הויות מלשון הוה ומפני זה הציג תמורתו מעשה אביי ורבא.
קצ"ח:	ד'	מלמעלה	סוף ע' הטלים. ועיי' מ"ש בהשלמת הערוך השלם צד ד'.
ר'.	ט"ו	—	עיי' פי' ר"ח לפסחי' ע"ה. ולסנה' נ"ב. ובנרות המערכה (נ') לציונים הנ"ל.
ר"ב.	י"ז	—	(הימוס) ט"ר וצ"ל הימום: עיי"ע קמיע. וה' פירסט גלאססאר (110) טעה בפי' המלה ולא חש לעיין בהערוך השלם.
ר"ו.	ו'	—	ע' נהר ט"ר וצ"ל נהל.
ר"ז.	י"ד	—	וכן גרס האגור לר"ש גאמע (עטרת צבי 38) תמרי בהילחך עיי' מ"ש רש"ב.
רי"ב.	ט"ז	—	זה פי' ר"ח עיי"ע שביל וש"נ שט"מ לנזיר.
רי"ג.	ט'	—	ובמדרש הגדול: הגי' יכול יהו מהלקטין מורסן לתורנגלין ועושין לימודין לכלבים כו'.
רט"ז.	י"א	מלמטה	ובילק' יחזק' ר' שס"ב בט"ס הזמניות הזמניות וצ"ל הומניות הומניות.
רי"ז.	ה'	מלמעלה	ונראה שנזרת המלה מל"פ خمان (=كمان) ענין כפיפת הכלים, כלי כפוף משני צדדים—ועיי' ג"כ פי' ר"ח לסוכ' ל"ב. ומ"ש בנרות המערכה (נ') לזה הציון.
רכ"ד:	ח'	—	יתהק לו נהיין לי ט"ד וצ"ל יתהון לא הניין לי וכ"ה בקהל"ר פ' הכל עשה. ובמדר' שו"ט ריש מזמור ל"ד דין לא הניין לי ודין הניין לי. ובמדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' הדין הנא יתי איתהון קדמאי לא הנא יתי.
רכ"ט.	ה'	—	ועיי' תש' הגאוני' סי' שמ"א (צד 170) היכן חזינא דלית ליה להאי תובע לשנויי ממנהגא דשבועת היסת לא באיתויי מטה ולא בבלים שחורים ולא השום מילתא ולית ליה אלא לאנוחיה לספר תורה על כורסיא או על כתפיה דשליחא.
רמ"ב:	ב'	מלמטה	אבל עיי"ע עמד ב' ומ"ש.
רמ"ה.	א'	מלמעלה	והראיה שנזרתו מל"ע ופרסי כי לי' בתוספת' פסחי' י' ובירו' פסחי' פ"י ה"נ.
רמ"ו.	י"ד	—	ובל"ס חרגלא פי' עוף הנקרא Reiher.
רמ"ז.	ד'	—	ופי' ר"ח עיי' לביצ' ט"ז: ובנרות המערכה (נ') לזה הציון.

---

[1]) כ"ב פי' נסב, וסוף בל"ע نسب קרבות, Verwandtschaft. [2]) עיי' גרילל ח"ד 47. [3]) לדעתי להמחבר מנגור אלדמארי כמו שהוכחתי במאמרי בלי' איננליש עוד אלני בכתובים.

צד	שורה		
רמ"ח.	י"ג	מלמטה	ואוקמיה בהריקיה וכ"ה באגור לר"ש גאמע (עטרת צבי צד 38) ואוקמיה בהריקאי פ' מקומו של גבריאל כו' ע"ש ובהערות רש"ב.
רמ"ח:	ט"ז	—	ועיי' תש' הגאוני' סי' שצ"ד (צד 209) והוא כפי' הערוך עיי"ע רת.
רנ"נ:	י"ג	מלמעלה	בערך ואקניתא. חזרתי מזה הפי' כמו שתראה ממאמרי המיוחד לפי' חגי הפרסיים והבבליים במ"ע צורפת Etudes חכ"ד עש"ה והגי' הנכונה אקניתא (בש"ס ע"ז י"א: בדפ"וו שאלוניק' ודפוסי' ראשונים, אבל בדפ' אחרוני' אקניתי' וצ"ל אקניתא כדאי' בפי' ר"ח) או לפי גי' רה"נ (בתש' הגאוני' סי' ט"ו) אקניאתא ובירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"נ אי' כנוותא. ופי' רה"נ בתשו' הנ"ל וימי אקניאתא. יום שאדם קונה שדהו אותו היום עשאוהו יו"ט ובאין ושותין אצלו ומזמרין לע"ז עד שמעמידין [1]).
רנ"ז.	ג'	—	וכן בילק' דברי' ר' תשצ"ב כך הוא ווסתו של פלוני לקבל את הכל.
רנ"ח:	ט"ו	—	סוף ע' ורשכי ולפי פי' רנמ"ה אולי היה גרס וישקי מל"פ پیچه, پوپیچه מצנפת Kopfbund (Vull. I, 390).
—	ט"ז	—	ועוד בל"ס ישטא פי' גרון Kehle.
רנ"ט:	י"ב	מלמטה	והיחיד: עירו' י"ג: תלמיד ותיק ועיי' עוד בשבת כו' (כצ"ל).
—	י"ז	—	ירו' חנינה כו': וירו' חגיג' רפ"ב דע"ז.
רס"ו.	ו'	מלמעלה	ועיי"ע משפל.
רע"ב.	ד'	—	ובמדרש סראג' אלעקול (לר'מארי) סוף וילך הגי' סננזאל עיי' מ"ש במאמרי אנגליש עוד בכתובים אצלי.
רע"ב:	ט"ז	מלמטה	פי' חמימות כו' כל הפי' הועתק מפי' ר"ח ז"ל עיי' נרות המערכה (ג')· ליומא כ"ח: ושם הגי' זוהמא אבל כגי' רבינו זיהא אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' ל"א (צד 12) עש"ה והמו"ל טעה במח"כ.
רע"ח.	י'	מלמעלה	וכן נמצא זה המאמר אצל הסופר ערבי Masûdi (Prairies d'or IV, 447) עיי' מ"ש ה' גריענבוים במ"ע מ"ג חמ"ב 259.
רע"ח:	ח'	—	ועיי' מ"ש ר"ב בע' פלס ב'.
—	י"ד	—	(קצתב ע"א) [צ"ל קצת בע"א].
ר"פ:	ט"ו	—	כתובות כ"ד: צ"ל כ"ז:
רפ"ג:	ט'	—	זטוטי כו' עיי' מ"ש בזה הענין במ"ע צורפת Etudes חכ"ב צד 210 והלאה.
רפ"ד:	י"ז	—	ע' זימימא כו' וה' פירסט רוצה להגיה זימיוטא וטעות הוא.
רפ"ז.	ט'	מלמטה	ובאמת גי' זיאנא אי' בתש' הגאוני' סי' תק"ן (צד 272).
רפ"ז:	—	מלמעלה	וכ"ה בלש' צענד zaya פי' זיין.
רצ"נ:	כ"א	מלמטה	זלדקן כו' ובמדרש הגדול כ"י חיי שרה: והאיש משתאה לה שהיה מסתכל בה ובבנין גופה וקומתה כדרך שאחרין אומרי' דרך ניחוש זיל דקן קורטמאן עבדקן סכס כו'. ובשתי תיבות אי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' ש"ח ח"ל זל זקן קורטמן מי שזקנו קל עב זקן [2]) סכים שזקנו עבה יש בו סיכסא כו' והמו"ל צד 367 בהערותיו נבוך הוא בפי' המלות והיה לו לעיין בערוך השלם צד רצ"נ וימצא נחת [3]).
רצ"ו.	ח'	מלמעלה	ערך זמבלינא וכ"ה זמבלינא בכ"י מדרש הגדול עיי' בהערות ותיקוני' לח"א, ל"ז:

---

[1]) כלומר עד שמאשרין ומחזקין השדה ביד הקונה והמו"ל טעה בהבנת המאמר. [2]) והוא בתש' סי' ש"ט אבל עיין לסי' ש"ח והמו"ל בלבל הענין. [3]) ופי' לאוו שם "ז"ל קורטמן המדקדקין על דברי תורה" טעות נפלאה היא כי בתש' סי' ש"ח (השני) שבא בין סי' ש"ח וסי' ש"ט בטעות לפרוד בין הדבקים הפי' "נקרנין המדקדקין על דברי תורה" פי' נכון הוא וממנו שאב רבינו בע' נקר א' ע"ש ולאוו לא ירד בעומק הענין.

צד שורה

רצ"ו: ו' מלמטה וכ"ה באתפעל ובהִפעל בכ"י מדרש הגדול יתרו: חד בר נש קאים טחין בציפורין חד זמן איתת זומיא [1]) על טחוניא אמר טליא לסבא אבא עול טחון תחותי ואנא אזיל תחותך אם את מלקי אנא לקי מוזמה אנא מזדמי מתבזי אנא מתבזי טב לי ולא לך ונמצא כונדו לריחים ויורש ג"ע. עיי"ע כדן ושׁ"נ ירו' פיאה וירו' קידוש' בשינויים. ועוד עיי' לעיל בהערות ותיקוני' לח"ב, צד קל"ה: ושׁ"נ אזיל ומזמי.

ש"ד: י"ד — סוף ע' זינגאי אבל עיי"ע סקווסתן.

ש"ח. ב' מלמעלה וכן במדרש הגדול כ"י יתרו מאה ועשרים רבוא יהדו אחד להניח עטרה ואחד לאסרו זינר דכתי' ואעדך עדי פי' נ"ב חגור.

— י"ד מלמטה בע' זוסטא: והנכון שהוא מל"י *σῆστρον* כברה, *σηστός* gesiebt.

ש"י: ג' — ובכ"י מדרש הגדול תולדות הגי' זיפאי ומצלי דין. ועוד עיי"ע קלפנדר.

שי"ח: י"א מלמעלה ואולי הוא sirus שם מדה על שם כלי לשמור בו תבואה (עיי' פליניאוס י"ח, י').

שי"ט. י"ג מלמטה סוף ע' זרבוב ולדעת ה' גידעמאנן [2]) הוא *σέρφος* יתוש או תולע עש"ה.

שכ"א. י' מלמעלה טיסני כו' עיי"ע טסן.

שכ"א: א' — זרדא בל"ע: וכ"ה זרדא בל"ם.

שכ"נ: י"ח — והוא סם המות: ועיי"ע סם כפי גי' דפ"ר ודפ"ו.

שכ"ו: י"ז — י"נ מתיבאתא: עיי"ע מתיבתא ב'.

ש"ל. כ' — בכ"י אירפ' תוספת' ב"ק ס"פ י"א הכין ואולי הוא נכון ומל"ס חוץ פי' ענין ארינה ועיי' הגהות ר"ע לב"ק קי"ט: שלפי דעתו כה"נ ברש"י להושע ו', ח'.

של"א. י"ח — ס"א: נראה שהוא פי' ר"ח עיי' נרות המערכה (נ') לעירוב' מ"ז:

של"ה: כ"ב — עיי' בתש' הגאוני' סי' רס"ז (צד 136) פי' חיבוצא שיעור עשר תמרים כו' עש"ה.

שנ"ב: י"א מלמעלה וכן גי' כ"י מדרש הגדול שמות: נחלת צבי צבאות גוים ארץ שהיא עושה הוילאות [3]) למלכים ושלטונים שכל מלך ושלטון כו' עד כך מלך ושלטון שלא קנה פלטורות והוילאות בא"י אומר לא עשיתי כלום.

שנ"ג. י"ח מלמטה חיוורא דבי ר' [צ"ל רב] שמו ע"ב ועתה מצאתי סיוע לזה התיקון מכ"י מדרש הגדול ויהי שאי' שם כזה"ל ורבנן אמרי חיוארא [4]) דבי רב שמו שנאמ' כו' [5]).

— כ"ה מלמעלה ובמדרש הגדול וירא גרס כזה"ל בסנורים: הכו אותן בחַרְוָרְיָא.

שנ"ה. ו' — סוף ע' חוורנס: ודע כי *ἀχάρνη, ἄχαρνος* ובל"ר acharne הוא מין דג.

שנ"ו. ה' מלמטה חזיזא ובל"ס חזזא פי' מי שיש לו אזנים קטנות.

שנ"ז. ו' מלמעלה מל"ס כו' ודע כי מלק תר"י עזם עיי"ע ומ"ש בח"ו קפ"נ:

— ה' מלמטה פי' כו' וקרוב לזה אי' בתש' הגאוני' סי' תי"ז (215).

שס"נ: ט' — וכ"ה בכ"י מדרש הגדול בראשי' יהוי גבר חַזָּרָן (כך נקוד).

— ד' — מל"ע כו' ועיי"ע עוזרד ב' ומ"ש.

שס"ד. ב' — בפי' כ"ח וצ"ל בפי' ר"ח — ובענין ד"ה שבראש הדף עיי' בהערות והשמטות לח"נ תקכ"ד.

שס"ח. א' — ח"ל כ"י מדרש הגדול: החזרת והעלשין ותמכה והרחבונה ומרור ר' יהודה אומר אף חרוילין וחזרת גלין [6]) ר' אלעאי אומ' משום ר"א העירקבילן [7]).

---

[1]) וסיה היא *ζημία*, וכ"ב סכרה והוא سخرة Frohnarbeit. [2]) פי' מלות זרות בפסיקת' רבתי צד ר"ד: [3]) כ"ב פי' לשון חיילים ע"כ ולא היא. [4]) בכו"נ בסנהד' ל"ח: חיוורא ובדפי' אמש' אי' חיוורתא. [5]) וכתב' ר"א אפשטיין (מקדמוניות היהודים ח"א, 110)* תקע יתדו בגי' מעובדת של כ"י וי"ו וכתב מה שכתב ואין כאן מקום להאריך—ושמעתי אומרים כי בארבע דעות של התלמוד שילה, ינון, חנינה, מנחם נכללו ראשי תיבות משיח. [6]) כ"ב אלכס אלגבלי = الخس الجبلي Berg=Feld-lattich. [7]) כ"ב פי' אלעקרבאן = عقربان עיי"ע עקרבנין בח"ו רכ"ב:

צד שורה

שס״ט: כ״א מלמטה ובענין חמים אנוריהם (במד״ר פ״ד) עיי״ע אנר ובהערות ותיקונים לדף כ״ז.

ש״ע. כ״ג מלמעלה קודם פיעל יש להוסיף ובמדרש הגדול וירא. מנין אתה אומר שאפי׳ המקום מבקש מאבינו אברהם גלגל עינו הוא חוטמו ונותנה לו [1])—ולפנינו במד׳ ב״ר פנ״ו ותנחום׳ סוף פ׳ וירא לי׳ [2]).

שצ״ד: י״ח מלמטה מן תיבות ונ״ל עד זאב יש למחקן.

ת״ו: י״ז מלמעלה בסדר הראשון: ובן הביא מחזור ויטרי ססי׳ ק״ל בשם הערוך.

ת״ז. י׳ — סוף ע׳ חולנית ובמדרש הגדול בראשית הגי׳ מה לך פניך חולניות.

ת״ט. י׳ מלמטה ומהרש״ל כו׳ עיי״ע קף י׳ ומ״ש בח״ז, קנ״ו. הערה 1.

תי״ג. י״ח מלמעלה סוף ע׳ חלק א׳: בכ״י מדרש הגדול: מן הכשבים או מן העזים להוציא את החלוק שבן הבקר ולהוציא את הרובע ואת הנרבע [3])—ולפנינו בבכורו׳ מ״א. תמורה כ״ח: ועיי׳ ב״ק מ׳: ותורת כהני׳ ויק׳ פ״א לי׳ זה הדרוש ואולי החלוק ט״ס הוא וצ״ל החולה כבמקומו׳ הנ״ל.

תי״ד. א׳ מלמטה בהערה 2 האורליני: תעיי״ע מרכנתא ומ״ש.

— ט״ז — וכן המיוחס לרש״י מ״ק י״ז. ד״ה מה שלבו כתב ו א מ ר ל ן ר ב י משום רב האי כו׳ ועיי׳ נרות המערכה (ב׳) צד ח׳.

תמ״ו: ה׳ — וכן הרבה פעמים כתב דגמ״ה בפי׳ ב״ב המורה ובש״ס ווילנא אשר שם נדפס הפי׳ הזה מתוך כ״י שלי לא יפה עשו להסגיר זו המלה בין שני חצאי ענולין.

תי״ח. ט״ו — לדעת ברילל silicia, siliqus גריעכישער קלעע ולעף פפלנ״צ לא היה יודעו.

תי״ח: י״ט מלמעלה שיהא חולש כו׳ וראיתי בבית התלמוד לה׳ וויים ח״ד, 76 שכתב ר״נ ברילל שצ״ל חולט תחת חולש ואף שאין בזה ראיה מספקת מ״מ ראוי להעיר שהרשב״א והר״ן בחידושיהם לגיטי׳ ל״ו הביאו המשנה בזה״ל בראשונה היה נסמן כל שנים עשר חדש כדי שיהא חולט לו התקין הלל שיהא חולט מעותיו ללשכה כו׳ ע״ש עד ע׳ ערוך (השמם) [צ״ל השלם] ע׳ חלט כו׳. וברם זכור לאותו איש הנחמד לטוב אשר בימי חרפו נאסף אל עמו כי יפה תיקן חולט וכ״ה באמת במשנת ערכין ל״א: בכ״י שהוציא לאור הח׳ הנוצרי ל ו וכ״ה בראב״ן קל״ט. ושם: וסמ״ק מצות ס׳ ק״ן.

— כ״א מלמטה ח״ל כ״י מדרש הגדול ויאמר קין אל הבל אחיו מלמד שנתאמרו זה בזה דין אמר חלוש ודין אמר פרוח מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. ונ״ב רמי אלהם= رمى السهام פי׳ הטיל גורל loosen.

תכ״ד. י״נ מלמעלה חמא עיי״ע נפס ומ״ש בשם רה״ג.

תכ״ז. ג׳ — dünner Flacken ט״ס וצ״ל Fladen או אולי מל״י ἄμης, ἀμητίσκος, Mehlkuchen.

תמ״א. א׳ — או אולי מפעל חמי פי׳ ראה כמו שנגזר מפני מן פנים in Ansehung, in Anbetracht.

תמ״ב: כ״א מלמטה ועיי״ע תמר וש״נ פ״א שאי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קצ״ג (צד 358).

תמ״ג: י״ט — י״מ והוא הוא פי׳ ר״ח עיי׳ מ״ש בנרות המערכה (ג׳) לתענית כ״ג:

תמ״ו. כ׳ — חניכה אולי מל״פ خانه يكى הדר באותה משפחה ויש לו ייחוס לכתו המיוחד zu einer Familie gehörig.

תנ״א: ט׳ — חס ושלום במדרש הגדול הרבה פעמים: ח ו ס ושלום.

תנ״ח. כ׳ מלמעלה עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לנדרי׳ מ״ט:

---

[1]) וכ״ה מן החוטם בנדיס. [2]) ומדי דברי בו אספה פה מדרש נעים ממדרש הגדול כי אתה ידעתי: וכי לא היה הקב״ה יודע בו לשעבר והא כתיב מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו ואומר ומגיד לאדם מה שיחו אלא אל תקרי ידעתי אלא יִדַּעְתִּי עכשו יִדְעוּ כל בני העולם עד היכן הוא כוחה של יראת המקום. ובתנחו׳ וירא סי׳ כ״ג ובתנחו׳ הישן סי׳ מ״ז אי׳ באופן אחר ולי׳ אית הכי״ל. [3]) וכ״ה החלוק פי׳ מניר אלבקר אולי مغير.

צד	שורה	
ת׳ס.	ט׳ מלמעלה	שייך לר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לשבת פ״א. ומ״ש.
--	י״ד מלמטה	עיי״ע פן ושם אפרש בע״א עש״ה.
תס״א.	ח׳ מלמעלה	ור״נ ברילל (מ״ע ו׳, 67) פי׳ יפה דהוו מאסיין מחתין לך על אפוי (נ״א חפוי) והוא בענין הפסוק מי ירפא נביאיך חזו die heilen sollten schlugen dir ins Gesicht.
תס״ו:	י״ז —	עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) חיפושתא כנפסה [1] בטיית כו׳.
תע״א.	כ״ב —	וכ״ה חיצבא במדרש הגדול כ״י וירא האי (רובתא) (ריבתא) כי הוה אזלא לממלי מיא הוה שקלא ליה אומצא בחיצבא כו׳.
תע״ב.	כ״ב —	והוא פי׳ ר״ח ז״ל עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לביצה כ״ה:
תע״ב:	ד׳ —	אדרא והוא hedera.
תע״ג.	י״ז מלמטה	וערך מ״ד וצ״ל ועיין.
תע״ד:	י״ד —	בתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ח (צד 103) דברים שאינן במשנתינו לא אמרינן בהו תנן שלא אנו שנינום אלא חיצוניות הן ומשום הכי מיקריאן בריאתא כו׳ ועיי״ע בר וע׳ אפתק.
תפ״ו:	ח׳ מלמעלה	והוא ל״ס חורנא, sponsor.
תפ״ז.	ד׳ —	ני׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ רפ״ח (צד 142) הירגא ח״ל הירגא דיומא כשאור החמה נכנס ממקום צר ונראית כעמוד עומד קרו ליה הירגא דיומא ע״כ.
תצ״ב.	ט״ז —	חרותא בל״ס ענף דקל Palmzweig.
תצ״ז.	ט׳ מלמעלה	עיי׳ מ״ש בענין זה במ״ע אנגליש J. Quarterly Review ח״ג צד 549.
—	ג׳ מלמטה	הערה 2 יש למחוק כי שניתי ברואה. ועיקר הגי׳ ר׳ לוי בשם ר״ל.
תצ״ח.	ז׳ מלמעלה	וראיה עצומה תמצא בע׳ פלתא ע״ש ומ״ש בח״ו, שנ״ם.
תק״ו:	כ׳ מלמטה	וכן במדרש הגדול וירא נאחז בסבך מלמד שהראה לו הקב״ה לאברהם אבינו את האיל ניתש [2] מחורש זה ונסתבך בזה.
תק״י	כ״ב —	חישתא כו׳ בל״פ غيشه Gebüsch, Wald.
תקי״ג.	י״ד —	חשר בל״ס חסד פי׳ ענין קלון beschimpfen.
תקמ״ו.	י״ג —	ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ רצ״ו (צד 144) פי׳ חושלא שעורים מכותתות ומבושלות.
תקמ״ז.	י״ז —	במדרש הגדול בראש׳ הגי׳ הקב״ה משברו בהרים מ נ ש ל ו בגבעות כו׳.

חלק ד׳

צד	שורה	
ב׳.	א׳ מלמעלה	טארגא ובל״י המאוחרת τάργα Schild, Panzer.
—	״ —	קורם והפלאתי צ״ל שמ״ר רפי״א. ובסוף הע׳ בצ״ל ובפי׳ הרד״ל הונה בקטאדיקי ועיי׳ מ״ש בסוף חלק ד׳ בקצת הערות ותיקונים. ועיי׳ ג״ב רימ״ז ב״ט ח״א, קס״ה ויתר שבושים עיי״ע קטדיקי ומ״ש בח״ז, ע״ח:
י׳:	ו׳ —	סוף ע׳ טבל ור״ח לפסחי׳ ל״ה סע״ב פי׳ לנכון כל תבואה שלא נתקנה כהלכתה נקראת טבל.
י״ב:	ד׳ —	ובענין טבעת קידושי׳ עיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ה׳ ובהערות שם צד 352—ובענין טיבעא דגושפנקא של מדרש הגדול עיי׳ בהערות ותיקונים לה״ב רצ״ח:
י״ג:	ט״ו מלמטה	סוף ע׳ טבריטי ויותר טוב שהוא מל״י θεωρητής Zuschauer, ופי׳ תהא מן הרואים ולא מן הצידים.
י״ד:	כ׳ מלמעלה	קידושי׳ מ׳. צ״ל מ ״ ר.

---

[1]) خنفسة Käfer. [2]) בירו׳ תענית פ״ב דס״ה ע״ד ת׳ ניתור.

צד שורה

י"ז. ט' מלמטה דאפיא אומיה, עיי"ע קמניתא ועיי' תשוב' הגאוני' סי' שנ"ב (צד 179) קמח כו' עד שמתעפץ ובע' כפת (ח"ד 307) מצטמק ע"ש.

י"ח. כ"א מלמעלה בליוס צ"ל בליות.

י"ט. י"ז מלמטה פירסט אחז בפי' מוספיא [1]) והשיג על פירושי אבל הטויסין הוא באמת θεός בקבוץ על משקל עברי ולא כמו שציין פירסט בשמי θεοί.

כ"ד. ג' מלמעלה סוף ע' טוטלא והוא הוא מסוסלה בירו' שבת פ"ז ד"י (עיי"ע ח"ה, קפ"ד).

כ"ד: י"ז — טטפראות הח' פירסט (צד 118) שינה עלינו הנוסחאות כמה שעלה על רוחו כדי להשוות המלה עם מלה יונית τετραπλάτεια ולא חש לעיין היטב בערוך ולא בתש' הגאוני' סי' ל"ו (צד 14) אשר משם העתיק רבינו גירסתו ופירושו ועוד הגיה טיטרפליות (טטפראות) ש ב כ ר מ י ם (שבכרם) בירו' עידו' וירו' כלאים כגי' המשובשת שבירו' סוכ' פ"א דנ"ב. טיטרפליות שבכרכים ובהיפך הוא כי שבכרכים צ"ל שבכרמים וכצ"ל בתש' הגאוני' הנ"ל והרכבי שבח מלהעיר על זה.

כ"ז. ד' — ואולי טיטרוס הוא מל"י ἠθητήρ Seiher.

כ"ז: ד' — סוף ע' טיידון: ורשד"ל [2]) כתב וז"ל הני טיידי ופייטי (פסקי תוספו' מכות סי' ד') [3]) טיידי הוא θεωδία Lobgesang auf Gott, הוא כמו פייטי. ועיי' מ"ש ה' ציעמליך (מאנאצין לה' בערלינער חי"ג 188) מכ"י האמבורג לא ידעתי מהו יטידוך אך שמעתי אומרים שהוא לשון שער הטדי בל' משנה ופתרון יטידוך יבואו שעריך פי' אחר מצא הרב זצ"ל בשם הרב ר' יהודה מפריז מפזז ומכרכר תר"י טדויי ופייטויי. המפרש לא עמד על הבירור מה יטידוך כי אם שבלשון המשנה הוא שער ופתרונו יבואו שעריך—יטידוך פי' כמו שתרג' ודוד מכרכר בכל עוז ודוד אטדון ע"כ ובתרג' שלנו (בש"ב ו', י"ד, ט"ז) לי' ובפי' כ"י הובא במ"ע ברילל ה', 126 אי' יטידוך ימליצוך באגדה טיידים היו לישראל כו' [4]).

כ"ט. ג' — ובפי' משנת דר"א אי' טילוי כמו טליותא (Jugend).

— ב' מלמטה חכמת טיארין עיי' פי' הרמב"ן לדברי' י"ח, ט'.

ל. כ"א מלמעלה פי' אופן וא"כ הוא כמו גלגל של מנגנין בילק' אסתר ר' תתרמ"ו גלגל של מנגנין ועיי"ע מנגנון.

ל"א. ט' מלמטה ובמדרש הגדול כ"י ליתרו הגי' בשעה שהעמיד משה אכסלטיינות על ישראל ונ"ב שרים.

— י"ז מלמעלה מטוקסין וז"ל מדרש הגדול שמות פ' הוציא ה' את בני ישראל ממצרים על צבאותם מלמד שלא יצאו מהומה אלא מטורקסין ונ"ל להגיה מ ט ו ק ס י ן פי' סדורים.

ל"נ: א' — חד טילא וז"ל תש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) חד טיליא שיש בו חדות ביותר ובטיית נודע מייבבתג ועיקרו לשון פרסי וזהו שאמרו חריפא מצרי זיקי מחדותו מקרע את הנודות ע"כ, ומלה פרסית היא می پخته וממנו בל"ע می بختج=میفختج לדעת קצת Syrup ולדעת קצת יין מבושל בסממנים [5]).

ל"ו. י' מלמטה פי' מביאין טיט כו' עיי' בתש' הגאוני' סי' רכ"ב (צד 104) הים הזה שפירשוהו בתלמוד טלפחא הוא דבר שמכביד את הבד ויש מקומות הרבה שלוקחין טיט לרוב ועושין אותו עגול כמו עדשה שכיבדו בו את הבד וקורין אותו בל' ישמ' חנג ויש מקומות שקוראין אותו בל' ישמ' אלעדסה כו' ע"ש ובסי' קפ"ט (צד 86).

ל"ט. ב' — אטימיטון עיי' מדרש הגדול יתרו בע' ספל בהשלמת הערוך השלם צד י"ד.

---

[1]) אבלי שהזכירני כי אני מצאתי המקור. [2]) מ"ע Orient 326, 1847. [3]) ועיי' צונץ ג"פ 380. [4]) הסאר בכ"י סם אין לו עכין למה שלפנינו עיין בריל ועיי' ג"כ ה' הרכבי (הסריד והפליט מספר האגרון כו') צד ע' אות ו'. [5]) עיי' Vullers II 1246.

צד	שורה		
מ"ג:	י"ז	מלמעלה	ובמדרש הגדול בט"ס בטופסיהם וצ"ל בטומסיהם עיי' בהערות ותיקונים לח"א רפ"ז.
מ"ד.	י"א	מלמטה	קודם והשם: ויחפרהו ממטמונים (איוב ג', כ"א) תרג' וחפסין מן טומעיא.
מ"ד:	ד'	מלמעלה	טמיקא ויותר טוב מל"י ταμεαικά Eigenthum des Kronschatzes [1]) ולפי זה טמיקון בפסיקת' דר"כ ז' (בע' טמיקון) צ"ל ג"כ מאותה הוראה ולפי עדות הערדאט (א', צ"ח) המלך דר בפנים החומה השביעית של אקבטנא ושם היה גנזיו [2]) וזה הן דמלכא שרי טמיקון.
מ"ז.	י"ט	—	והמדרש הגדול כ"י מקץ הגי' חזאי דכרכון ביטואנא דאסא א"ל נערה מאורסה בעל.
—	י"ז	מלמטה	טנדור ט"ד וצ"ל טַנְדּוּ.
—	ט'	—	טנדו ה' ברילל [3]) גרס בתרג' איוב (י"ז, ט"ז) טנהו ומל"פ تنها לבד ודרש בדי מלשון לבד ובד.
—	י'	—	פ"א כו' זה כפי' תשוב' הגאוני' סי' ל"ג (צד 13) טנדו בל"פ שני בני אדם.
נ"ה.	ח'	מלמעלה	וכן בל"ע طعنه Entgegnung, Einwendung.
נ"ט.	כ"ג	—	במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' הדין ט ב ז א מגין תחות שקפא מפני העוף בשעה שהוא פורח שלא יאכלנו.
ס"ב:	ט'	—	כנראה רבינו לא ראה התשוב' בתשה"ג סי' רכ"ב (צד 104) זה המלה יש לה שלוש פתרונות כו' עש"ה.
ס"ד:	כ"ב	—	אמר עולא כו' ועיי' ג"כ פי' בתשוב' הגאוני' סי' רס"א (צד 134).
ס"ה:	כ'	—	סוף ע' טפל 2: במדרש הגדול כ"י למשפטים תביא בית ה' אלהיך מלמד שהוא חייב ליטפל [נ"ב בטיפול] הבאתן עד שיביאם לבית הבחירה.
ס"ז.	ט'	מלמעלה	בענין טופסיהם של מדרש הגדול עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"א רפ"ז ועי"ל לד' מ"נ:
ס"ח.	ט"ז	—	כל זה עד במהרה בימינו הועתק מתש' הגאוני' סי' ל"ו (צד 14) עם קצת שנויים ע"ש היטב.
—	י"ח	—	שבכרם צ"ל שבכרמים ובתש' הגאוני' שבברכים וצ"ל שבכרמים עיי' הערות ותיקונים לצד כ"ד.
—	י"ג	מלמטה	ובשו"ט מ' מ"ח הגי' ניטפאות עיי"ע ריאטות בהשלמת הערוך השלם צד י"ח.
ע'.	כ"ב	מלמעלה	וע' ג"כ ע' פטש בענין אות ج.
ע"א.	ז'	מלמטה	טקסיוטי: וא"כ אולי מל"י ταξιώτης מעריך ופקיד Ordner, Beamter.
ע"ד:	ד'	מלמעלה	בענין לטרגיה עיי' סוף חלק ד' בתיקונים אבל הנכון הוא מה שכתבתי בע"מ צורפתי Etudes חלק כ"ב, 209.
—	י'	—	ובמדרש הגדול כ"י משפטים והאלהים אנה לידו הגי' טרוגינוס [4]).
ע"ה.	כ"ב	מלמטה	בראשי' ג', כ"ז ט"ד וצ"ל כ"ג.

---

[1]) ועיי' ברילל מ"ע ס', 127 וממנו לקח פירסט גלאסס. 120. [2]) פירסט שם. [3]) מ"ע ח', 73—ומה שכתב (שם ס', 127) בענין טנדם הוא הוא מה שכתבתי וזה נעלם מעיניו. [4]) וז"ל המדרש הגדול שהעתקנו מפני הנירסאות שונות: מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב זו היא ששאל טרוניגוס את א ו ל י ס ס ואת פ פ ו ס אחיו כשגזר עליהם מיתה אמר להם אי בנן של נבוכדנצר ואתם בניו של חנניה מישאל ועזריה יבואו מי שהציל את חמו"ע מיד נ"נ ויציל אתכם מידי א"ל נ"נ זכה לעשות נסין עליו וחמו"ע זכו שיעשו להם נסים נ"נ זכה שלא נתחייב לשפוך דם נקי וחמו"ע זכו שלא יהרגו כחייבי מיתה אתה אי אתה כדאי לעשות נסים על ידיך ואנו אין אנו כדאי שיעשו לנו נסים אתה. תתחייב לשפוך דם נקי ואנו נתחייבנו מיתה וכי אם אין אתה הורגינו אין אנו מתים אין חמה בא עלינו ואנו מתים אין נחשים ועקרבים נושכים אותנו ואנו מתים כתב בתורתינו ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב וכשמתות תידע שאנו בניו של חמו"ע לא מתו עד מותו עד שבא עליו דיופלי מרומי כו' עיי"ע תטט בהערות ותיקונים. וכל הסיפור ישנו בשינויים בתעניו' י"ח: כשביקש טוריינוס להרוג את ל ו ל י נ ו ס ופפוס כו'. ובספרא אמור פרק ט' פרש' ח' מריינוס ז"ל טריינוס

צד	שורה		
ע"ו.	א'	מלמטה	בהערה צ"ל כזה: ובדפ"ע נידא ונידדא ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ניירא. 7) בכ"י ו"ו במ"ם שולי.
—	ט"ז	—	סוף ע' טרז עיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') לשבת צ"ח: וש"נ תשובת הגאונים.
ע"ז:	י'	—	וכנ"ה בילק' אסתר ר' תתרנ"א עיי"ע אנגריא (ח"א, ק"מ.) וכן תנחומ' הישן בא סי' ז' ואין טרחות בתוכו אלא כשהגשם יורד, ובתנחום' הישן ר"פ תזריע כשם שהגשם טורחת בקרקע ומלוכלך כו'.
ע"ט.	ט'	—	ולפע"ד כו' טעות הוא בידי ויש למחוק והנכון כי קרצטון הוא ל"ע ופ' וכן ל"י ועיי"ע כרסט ועפ"י מה שכתבתי שם יש לתקן המעות בסוף ע' טרטן.
פ'.	י"ח	מלמעלה	ובכ"י מדרש הגדול בשלח הגי' אמרו ח י ר א ו ת הללו לא היו תרוטות אלא מוקפות ולא היו משופעות אלא גדודיות ולא היו ענולות אלא מרובעות עינים היו להן והיו מפותחות לא היו מעשה בו"ד אלא מעשה שמים כמין זכר ונקבה היו דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר חירות מצד אחד ומגדול מצד אחד וים מלפניהם ומצרים מאחריהם ע"כ ועיי' מכילת' (צד כ"ה: הוצ' פריעדמאן).
פ"ב:	ט"ז	מלמטה	פי' דרך כו' כל זה הועתק מתש' הגאוני' סי' כ"ד (צד 10) ע"ש ושם ג"כ הגי' וטרכסמין דרך פ י ר ו ת ולא כמו שהנהתי י ר ק והמו"ל לא הרגיש מאומה — ובסי' ת"ב (צד 213) אי' דרך טרכסמון פי' דרך רשות הרבים ע"כ.
פ"ג:	כ"ב	—	ועיי' ג"כ מלה יוני' τρίπους עץ של שלש רגלים.
פ"ך:	י'	מלמעלה	וכ"ה במדרש הגדול כ"י בשלח: נעשה מלן טורמאות טורמאות כאיש אחד ומהן למדה מלכות להיות נוהגות טורמאות טורמאות [1]). ושם: באותה שעה הראן המקו"ם טורמאות טורמאות של מלאכי השרת עוברים לפניהם.
—	י"ב	—	טרמנטז וצ"ל טרמנטן.
—	ט"ז	—	וכ"ה במדרש הגדול נחלי כנגד טורמנטא שלהן [2]).
—	כ"ב	—	בסוף הערך: וכ"ה בשמ"ר ר"פ ל"ו מקיפין אותן בחבלים.. מקיפין אותן (טרטיונין) [צ"ל טרמנטין] [3]).
פ"ח:	ט"ו	מלמטה	ועיי' מאמרי המיוחד בענין חני הפרסיים והבבליים במ"ע צורפתי Etudes חכ"ד.
פ"ט:	י"ט	—	טסקל וצ"ל קסטל.
צ"א:	י'	—	סוף ע' טרף: אודות אדרכתא טירפא ושומא עיי' בתש' שערי צדק סי' ט"ו (צד פ"ו) ועיטור אות שומא ובת' הגאוני' סי' ק"ה (צד 57) ובהערו' שם צד 390.
ק"י:	י"ב	מלמעלה	ידד כו' נראה שהוא ט"ס במקום גדר, חמתן וגדר קרובים היו עיי"ע חמתן בח"ג תמ"א ועוד עיי"ע גדר ה' וש"נ.
קי"א.	י"נ	מלמטה	עיי' מ"ש לעיל בהערות ותיקונים לח"א, ל"ה בע' אדני השדה.
ק"ב.	י"א	—	ע' סטנ"ג צ"ל פטנג.
קכ"ה.	ט"ו	מלמעלה	וכן הביא ר"ח זה הירוש' בתעני' לדף כ"א. ע"ש.
ק"ל.	ד'	—	אבנום ועיי' פי' ר"ח לחגיגה כ"ו: ושם בט"ס אבנים וצ"ל אבנוס.
—	י"ג	מלמטה	והירענה ובכ"י אירפ' הגי' רענה.
קל"א.	ט"ז	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ"י בשלח ובמקומו' אחרים הגי' כויכול בוי"ו!
קל"ד:	י"א	מלמטה	אבל במדרש הגדול כ"י תולדות הגי' אילתא: א"ל ר"נ (לעולא) לא סבר לו מר דנישדר לה כסא דברכתא לאילתא כו' וא"כ היא היא אילת של מקרא.
קל"ה.	כ"ג	מלמעלה	ובמדרש הגדול כ"י לבראשי' הגי' ימה של ס י ב כ י וימה של טבריה וימה של סדום

[1]) וכ"נ נוקחת והוא לע"ע جوقة Trupp. [2]) וכ"נ פי' אלונק = الوصف Schleuder. [3]) ועיי' פירסט (גלאססאר צד 123) בשם ס' פערלעס.

צד שורה

וימה של שולית וימא של חילתא וים אספמיא וים הגדול.—ובענין שבעה ימים הארכתי לדבר ג"כ במ"ע אנגליש Jewish Qu. Review בח"ד.

קל"ז. ג' מלמעלה י"א שני הוא הוא פי' רגמ"ה ב"ב ס"ז: עיי' נרות המערכה (ב').

ק"מ: ח' מלמטה בפי' ר"ח לשבת דף ק"ח. אי' ביצי' לבינים והן בל' ארמית נ כ י ובל' ישמעאל ציבאן.

קמ"בו י"ד — ודע כי טעות נפלה בדפ' צאמרא וכצ"ל דודאים סגלי עשב הוא ופי' אותו גאון סעדא עיי' מ"ע רא"ג ח"י קכ"ט.

קמ"ד א' — בהערה ליעידה ט"ד תצ"ל ליעדה.

קמ"ר. י"ד — עיי"ע בנס ומ"ש — ויש להוסיף: באיזה מקומות (רא"ז ספ"א בבראשי' רבתי כ"י אצל ה' עפשטיין (קדמוניו' קי"א) בא"ב דבן סירא כ"ח. בילק' בראשית ר' מ"ב וסי' ע"ו [1]) וליחזק' ר' שס"ז (ומסכ' כלה ספ"ג) נמנו ט' שנכנסו לג"ע בחייהם וה' הנ"ל הוכיח כי עבדו של ריה"ג הוא טעות גמורה וצ"ל יעבץ נכדו של ריה"ג עש"ה — ודע כי לפי עדות מורי חמי ז"ל בכ"י זוטרא (בסאן פראנציסקו) הגי' תשעה נכנסו כו' ויעבץ בן בנו של ריה"ג וסרח בת אשר ובתיה בת פרעה ואמרין ליה ר' יהודה הנשיא וד"ר בעטטעלהיים ז"ל היה שיער בנפשו כי מתחלה כתוב ויעבץ בן בנו של יהודה והסופר מחסרון ידיעה הגיה בן בנו של ר' יהודה הנשיא בראיתו הסיום: ואמרין ליה ר' יהודה הנשיא. אבל האמת כי זה יעבץ בן בנו של יהודה הוא הוא יעבץ הנזכר בדה"י א' ד', ט', י'. ונאמר עליו ויבא אלהים את אשר שאל. ועל זה סמכו הדרש שהוא היה מאותם שנכנסו בחייהם בג"ע — ועיי' מה שדרשו ג"כ רז"ל במקומות שהבאתי בע' בנס. וכל זה כו"פ הוא לפע"ד.

קנ"ב: כ"ג — במדרש הגדול כ"י בראשי' הגי' אנטלינוס א"ל לרבי כו'.

קנ"ה: י' מלמעלה ופי' יקמין ובית יקמין הובא בתש' הגאוני' סי' קפ"ט (צד 86) ע"ש.

ק"ס. י"ג מלמטה יארוד עוף כו' אולי צ"ל יארור מל"ס ורורא Grünspecht.

ק"ס: י"א — ובכ"י למדרש סראג אלעקול [2]) פ' פנחס הגי' אמר הקב"ה לישראל בני הקריבו עלי חטאת לפי שחטאתי על הירח לכך נאמ' בשעיר ראש חדש חטאת לה'.

קס"ד, ז' מלמעלה צ"ל מהו אבל אולי ירקומי הוא שר הרוח המושל ברומו של עולם הנקרא בפרסי הישנה Ramesn qarôm; בצענד Râma Quastra ובהוצוואריש Rama khoârom [3]).

קס"ו: כ"א — ומזה עירו' ס"ה. כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנא' בצר אל יורה ועיי' רש"י ועיי' בן סירא יוני (ז', י') Μὴ ὀλιγοψυχήσῃς ἐν τῇ προσευχῇ σου פי' אל תהי מיצר בתפלתך והוא הוא מאמר הירו' (ברכו' רפ"ה דח"ד.) המיצר אסור להתפלל ועיי' מ"ש רב"ז ב:זכער במאמרו על אגדת אמוראים בבליים צד 28 בהערה.

קס"ה. ט"ז מלמטה וכן נזכר בתשוב' הגאוני' סי' ק"ל.

קס"ח: י' מלמעלה ובכ"י מדרש הגדול יתרו: ולא כר' יהושע בן פרחיה שדחפו לישוע הנוצרי בשתי ידיו. — ובמחזור ויטרי אי' ברכת המינין ביבנה תקנוה בתר בן פנדירא משום מינין. ובכ"י רומי בהלכו' גדולות (צד 27 בהוצ' מ"נ) אי' ג"כ ברכת המינין בתר ישו בר פנדירא הוא שאיתקן דנפישו להו מיני ע"כ. וחכם אחד [4]) העתיק מל"ר ללא"ש מגילה עפה אשר שם כתב דיוקלטיאנוס מלך רומי נגד מאמיני ישו שהיטב חרה למלך על כי עבדו לבן איש שר צבא רומי ופנתירא שמו אשר הוליד בזנות בן אשר שמו ישו. ועל פי זה היטב נסביר מאמר רז"ל (סנהד' מ"ג.) [5]) שאני ישו הנוצרי דקרוב למלכות הוה. חה כו"פ. גגם Celsus במאה שנייה למספרם מעיד כי דבר ידוע

---

[1]) ונעלם זה מעיני הח' עפשטיין. [2]) עיי' מאמרי מיוחד על זה ועוד הוא אצלי בכתובים. [3]) עיי' שפיגעל קדמוניות אירניות ח"ב ק"ה; יוסטי צענד לעקס' רכ"ו; ומ"ע בריל ס"ז קכ"ז. [4]) ד"ר ברלין בליטיב לד"ר ראהמער. [5]) עיי"ע קרב בח"ז קפ"ז.

צד	שורה	
		הוא שאותו האיש נולד מאיש בעל מלחמה בשם Panthera בלא קידושין [1] ואמו היתה עובדת בשכר בכפר אחד כדי להחיות נפשה במלאכת הטויה *ἀπὸ γυναικὸς ἐγχωρίου καὶ πενιχρᾶς καὶ χερνήτιδος* עיי' קיים בספרו Celsus wahres Wort צד 12.
קס"ט. ה'	מלמעלה	ויש להוסיף ר' יושוע בר גיזורה הוה משמש קומי ר' זעירה ירוש' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג [2]).
קע"ח. ב'	—	ואותו פירוש הובא ג"כ בגלאססאר לה' פירסט 124 בלי הזכרת שם אומרו.
קע"ח: ג'	—	וכ"ה במדרש הגדול ריש מקץ: נשדר ליה אנא סוסיא בהרג [3]) דידי א"ל מא אית לך באר הזרגונין ונ"ב פי' הזר אלף כלומ' יש לך חמור שמצוייר באלף נונין ע"כ והוא כפי הערוך. ועיי' ג"כ מ"ע ברילל ח"ה 187 בלי מקור ונעלם ממנו מ"ש בערוך השלם.
קפ"ב. ד'	מלמטה	(בהערה 13) אלא כוברו ט"ד וצ"ל אלא כבידו והוא מע' הקודם זבל שמכבדין Kehricht.
קפ"ג: ז'	מלמעלה	פי' ישב כו' כ"ה בפי' ר"ח לחגיגה כ"א. עיי' בנרות המערכה (ג').
— י"ג	מלמטה	(בהערה) בשט"מ ב ל " מ צ"ל בב"מ—ושם באותה השורה: בשמ"ט צ"ל בשט"מ.
ק"צ: י"א	מלמעלה	פי' אלמלא כו' שייך לרגמ"ה עיי' נרות המערכה (ב') לערכין ח':
קצ"ה. ב'	—	פי' כו' עיי' תש' הגאוני' סי' תי"ג (צד 215) כאנני לאה שכתבת אנו גורסין כנני ליא ומשל הוא חצבא לנהרא כנני ליא.
קצ"ו: י"ט	מלמטה	פי' כו' ור"ח לקח פירושו מתש' הגאונים סי' מ"ז (23) עש"ה.
— י"א	מלמעלה	תעוד נ"ל עד סוף הע' יש למחוק.
קצ"ז: ו'	מלמטה	כדי כו' אולי יותר טוב לגזרו מל' צענד irgend welches, kat.
ר'. י"ג	—	בכ"י מדרש הגדול הגי' כונדו לריחים עיי' מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג רצ"ו:
ר"ב: ד'	מלמעלה	פי' יכו כו' ח"ל תש' הגאוני' סי' ש"ס (183) ואו [ואי] קטל ליכחייה [צ"ל ליכהייה] ולא גרסנו ניכחלינהי לעיניה אלא ליכחייה [צ"ל ליכהייה] ויש שפרשוהו שאם הרג את הנפש כיון שאין לנו ארבע מיתות מכהין את עיניו ורוב החכמי' לא כן פירשו אלא שקונסין אותו ונוטלין את ממונו ומכהים את כוחו ואת רוחו ע"כ.
ר"ה. ט"ז	—	ובמדרש הגדול כ"י בשלח מכאן היה ר' יאשיה אמ' נפל ביתא חבל לכותא נ"ב אוי לחלונו.
ר"ז ו' וכן ב'	מלמטה	קידושין ט"ד וצ"ל בב"מ—ושם ז' פירוש כו' ודע כי כ"ה ג"כ בפי' ר"ח למ"ק כ"ו. בציינו המשנ' בתמיד והוסיף לומר ואחד פותח כיון פירוש היה מכנים ידו ומורדה עד שיחין שהוא אמה ואח"כ היה מגיע למנעול ופותחו והאחד היה נכון לפניו מכנים ידו כנגדו ופותח ע"כ.
רי"א: ח'	—	פירוש כו' והוא הוא פי' ר"ח לפסחי' ע"ב: עיי' נרות המערכה (ג').
רט"ו: ג'	מלמעלה	ונ"ל לנזור כו' טעות הוא ויש למחקו ונזרת המלה נעלמה ממני ולעף (פפלנ"צ 169. 139) לא ידע למצוא לו גזרה.
רט"ז. י"ב	מלמטה	ועיי' פירש"י כ"י למנחו' (בש"ס ווילנ' צד ע"ד:) כי אות יונית תעשייה כמין ט.
רי"ח: ד'	מלמעלה	עיי"ע פח ד' ציון מב"ב ס':
רכ"ג: כ"א	—	במדרש הגדול כ"י בשלח: אמר רב ענן ארבעה מיני שלו הן ואלו הן שיבלי ב ב ל י פסיוני ס ל י ו מעליא דכולהי שיבלי גריעי דכולהו סליו והוי כצפרתא דלא אפתח (נ"ב פי' שלא ילדה שעדיין היא שמינה) ושחטי לה ומתובי לה אתנורא ונגרא משחא ומותיב לה אשיתי רפתי ובתריתי לא מתאכלא אלא ע"י תערובות.
רכ"ז. י'	מלמטה	י' בהערה 3 ועיי' ג"כ בהגהות מיימוניות סוף הלכ' תפלה סי' ש' ושם הביא ג"כ פי' ר"ח קצת בסיגנון אחר.

---

[1]) ועיי' ג"כ פסיקת' רבתי פכ"א (צד ק': הוצ' פ') א"ר חייא בר אבא אם יאמר לך ברא דזניתא תרין אלהים אינון כו'. [2]) ולי' דאהיי למסרזיף וסדיס. [3]) עיי"ע בהשלמת הערוך השלם צד ו'.

צד שורה

רכ"ח. ח' מלמטה ובמדרש הגדול הגי' בכלתה בן גנונה. נ"ב פי' חפתה כי על כבוד חפה תרג' גנונה.

רל"ז. ה' — סוף ע' כלכית ועיי' בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 28) ושם הגי' בבי"ת כילבית פי' דג קטן מאוד.

רל"ט. ט"ו מלמעלה כלן כו' בדפ' זיטאמ' הגי' בלן ופי' פני משה בלן כמו בהלין ולישנא קלילא היא כדרך הש"ס הזה כלומ' לא באילו הדברים לסתור הטעמים כו' וא"כ י"ל כלן הוא ג"כ כמו כ ה ל י ן וזה נ"ל עיקר.

ר"מ: כ"ב מלמטה צמר וצ"ל צמח.

רמ"ב: י"ט מלמעלה סוף ע' כלפי ח"ל תשוב' הגאוני סי' תי"ד כלפי ליא איתמהמתא כלומ' איך אפשר להיות כן ע"כ ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה לב"ב ק"ד: כלפי מה אותה אומר כן איפך מיסתברי.

רמ"ג. י"ד — ח"ל כ"י מדרש הגדול יתרו: מי שהוא יושב בסתרו של עולם שהוא צר כלקטירין שלו בדמותו (נ"ב פי' עוברין) כדי לפרסמו הוא שאיוב אומר הטוב לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך זה זן ומפרנס את בלקטורין שלו בדמות אחד.

רמ"ג: ג' מלמעלה ה כ ל ד י י ה צ"ל בשתי תיבות הכל דייה פי' היא מביאה הכל (ר"ל הלבלר הקולמוס כו') דייה שיתן לה המלך כתב היכר יד שלו וכי דייה היא אשה שקלקלה שהמלך יתן לה כתב היכר יד שלו!

רמ"ד. ב' — וז"ל כ"י מדרש הגדול לפ' נבקעו כל מעינות תהום רבה: מאי כימה אמר שמואל כי מאה כוכבי אמרי לה דמכנפין ואמרי לה דמבדרין מאי עייש אמר רב יהודה יותא מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעלמא מ"ט רהטא יותא בתר כימה אמרה ליה הבי לי בני דאמר מר בשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמן נטל שני כוכבים מיותא וסותמן ונסתמה בדידה אין בור מתמלא מחולייתה וניברי ליה אוחריני אין כל חדש תחת השמש. אמר רב נחמן בר יצחק עתיד הקב"ה להחזירן לה שנא' ועיש על בניה תנחם ועיש על בניה תנוחם. פירוש [1]) הא כאיזה צד [2]) לפי שכוחות הגלגלים והכוכבים הן שפועלי בארבע יסודות ובנָבהן מעל הארץ וקריבתן ועלייתן וירידתן ינָלה פועל אותו גלגל או אותו כוכב באותו היסוד או יסתר שכל יסוד יש לו גלגל ידוע וכוכב ידוע. והשנים עשר מזלות מחולקין לארבע חלקים כנגד ארבעה יסודות טלה אריה קשת אש, שור בתולה גדי עפר, תאומים מאזנים דלי רוח, סרטן עקרב דגים מים, וכסיל הוא בחלק האש והוא מוליד חום יותר בעולם, וכימה מחלק המים והיא תוליד קור הרבה בעולם, ואלמלא נבראו כאחד לא היה העולם עומד. ועקרב הוא מחלק המים, ויותא מחלק האש שהיא זנב טלה כיון שביקש הקב"ה להביא מבול לעולם כביכול הוריד שני כוכבים מכימה כלומר שנגע מכוחו ליסוד המים יתר על טבעו של עולם עד שהוקר העולם הרבה וניזול וקרא למי הים ושפכם על פני הארץ וכיון שבקש הקב"ה לסתמם ולהחזיר העולם ליישובו מהוא אומ' ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים החזיר אותן שני כוכבים למקומם ונתעלו כדי שיחזור העולם לטבעו ולא עוד אלא שקירב לה יותא והיא עיש שהיא מכח האש כדי להוליד חום בעולם ונָשב רוח לעולמו יותר על טבעו של עולם ויבשו המים עד שחזר העולם כברייתו ועמד אח"כ כל אחד מהן לפי טבעו שמקודם הדא היא ועיש על בניה תנחם.

רמ"ם. א' מלמטה בהערה 11 כ' ט"ד וצ"ל ג"כ.

רנ"א: ו' — בל"ע: וכ"ה בל"פ כמה.

---

[1]) בפנים עצמו ולא בגליון. [2]) ועיי"ע כלך ונוסחאות שונות שם.

צד שורה

רנ״ו. ג׳ מלמטה סוף ע׳ כנתי עיי׳ תשובו׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ו ופי׳ רה״ג שם. ולפע״ד הוא חג המשוררים והמשחקים אצל הפרסיים מל״ם خنیا Sängerfest עיי׳ מ״ש במאמרי המיוחד על חגי הפרסיים והבבליים במ״ע צורפתי Etudes חכ״ר.

רס״ב. מ״ז מלמעלה בברכו׳ ל״ד סע״ב בכ״י פ׳ הני מילי דלא מייכנף ביה עשרה ובזה מיושב מה שאי׳ במגיל׳ כ״ג. עיי׳ ד״ס לברכו׳ שם ועיי׳ ע׳ פקתא.

רס״ד. כ״ב — פי׳ כו׳ כ״ח בפי׳ ר״ח ב״מ כ״א. עיי׳ נרות המערכה (נ׳).

רס״ח. ב׳ — פי׳ כו׳ כ״ח בפי׳ ר״ח סוכ׳ ב׳: עיי׳ נרות המערכה (נ׳).

ר״ע. ב׳ — פי׳ כו׳ והוא כפי׳ ר״ח לביצה כ״ח: עיי׳ נרות המערכה (נ׳).

רע״ג: כ״א — וכ״ה במדרש הגדול כ״י וינש וכשהיה יהודה מבקש שתעלה חמתו היה ממלא אפתרתו כו׳. נ״ב אפתים הם מתל אלחמץ.

רע״ד: ג׳ — ועיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ת״ב ועיי׳ הערות ותיקוני׳ לח״א, כ״ב.

רע״ה. י״ז — עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שע״ג (צד 189) פי׳ ר י פ ד א דכוסילתא ופי׳ כוסילתא אותן שירמות ששורטין להקזת דם ע״ב והוא כפי׳ הערוך (עפ״י ר״ח).

רע״ט: ח׳ מלמטה ודע כי יסמין נקרא בל״ע ופ׳ سمسق (בל״י σάμψυχον (Majoran, וא״כ שומשמין צ״ל שומשקין ועפ״י זה י״ל כי סימלק אולי צ״ל ס י מ ס ק ומל״ע ופ׳ הנ״ל.

— י״ב — ועיי״ע פנר א׳ ומ״ש בענין פי׳ ר״ח לשבת קב״ם: ובעל מגיה בש״ם הילנ׳ טעה.

רפ״א. י׳ מלמעלה עיי״ע פקק ומ״ש.

רפ״ה: כ״ד — האמירים אולי צ״ל העמרים.

ר״צ. ד׳ — בראשן עיי״ע ראש ומ״ש בשם עה״ק.

רצ״א: י״ב — עיי׳ מה שכתבתי בזה הענין במ״ע אנגליש Reform Advocate הו״ל הרב החי ד״ר הירש (ח״ג נומ׳ א׳).

רצ״ג. — — סוף ע׳ כפה ב׳: וכ״ח בל״ר האמצעי cuphia, coffia, cofia, cuffia, copha כובע הראש הן של אנשים הן של נשים ובל״צ coife רק של נשים.

רצ״ד: ו׳ — עוד שם דג אחר בל״י κωβιός ובל״ר gobius, gobio ועוד cobio (פליניאוס ל״ב, נ״ג).

רצ״ו. כ״ד — פי׳ גאון כו׳ הובא בתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ שצ״ז (צד 212).

— ל״א — שבהו עליו צ״ל כבתשוב׳ הנ״ל שבחו עליך עיי״ע רתח ומ״ש בח״ז, ש״נ הערה 3. וסוף התשוב׳ אי׳ בקרן א׳ ע״ש ומ״ש בהערות ותיקוני׳ לח״ז, ר״נ.

רצ״ח: י״ח — צ״ל פירוש סלה: ויותר טוב צ״ל פי׳ שילא והוא עיי״ע שילא א׳.

רצ״ט: מ״ז — יש להוסיף כפר ברתותא (ברתיתא) אשר שם נולד או הורה ר׳ אלעזר בן יהודה הנקרא איש כפר ברתותא עיי׳ הציונים בסה״ת צד ל״ב. ועיי׳ יוחסין השלם (צד 57) ושם נסמן נ״ב מעשה בתענ׳ כ״ד. ע״ש ובנ״נ אלעזר איש בירת והגבק בגי׳ כ״י ש״ס [ר׳] אלעזר איש כפר ברתותא.—וברתותא הוא סמוך לכפר חמאם עיי׳ תבואות הארץ לר״ש צד ק״ח. ולדעת ה׳ שירער (theolog. Literaturzeit. שנה 1892 צד 316) ברתותא הוא כמו ביר תותא פי׳ באר התותין Brunnen am Maulbeerbaum.

ש״ג. מ״ז — אלעזר נשמט : (פסחים ס״ט.)

ש״ו. כ״ב מלמטה כפת הירדן ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ פ״ד (צד 29) הגי׳ כפת הירק.

ש״ז. י״א מלמעלה עיי״ע פלימון ושם אי׳ נ״ב ו׳ המלה.

ש״ט. כ״ג — ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ שכ״א (צד 151) הגי׳ בתיבה אחת באתד ועיי׳ נ״ב מ״ש לעיל בהערות ותיקוני׳ לצד ק״ד. בשם מדרש הגדול.

שט״ז. י״ח — או אולי בין ר״ב על ל״ר caesaries שער הראש.

שי״ז. י׳ — וגם ה׳ גרינבוים (מ״ע מ״ג תמ״ב (250) העיר על ל״י החרשה χαρά΄ζι בעלם מקנה מה שכתבתי בח״ד, שי״ז.

ש״ל. כ״א — או אולי בין על ל״ר Seerabe. chromis

צד שורה

של״ב: י״ד מלמעלה ולפי זה הירוש׳ אולי כיון לל״י *κρημνός* מקום משופע.

של״ו: י״ב — של ס״א : ובתשו׳ הגאונים סי׳ ח׳ (דפ׳ מאנטובא) אי׳ קליסטון וצ״ל קריסטון ופי׳ כלי ששוקלין בו.

שמ״א: י׳ — כרופסלה צ״ל * כְּרוּפְסְלָּה (ועיי׳ ח״ו, תמ״א הערה 2).

שנ״ר. ח׳ מלמטה פי׳ גאון כו׳ ועיי׳ אגור לר״ש גאמע ע׳ צלמי שהביא זה הפי׳ בשם הגאוני׳ בשינוי לשון ועיי׳ מ״ש רש״ב (בעטרת צבי 40).

שנ״ה. ט׳ מלמעלה והגאון ר״ה כו׳ וכ״ה באמת בתש׳ הגאוני׳ סי׳ תט״ז (צד 215).

שנ״ז: י״ט מלמטה ח״ל תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ כ״ט (צד 11) עיקר הספר הוא הכתב אבל המכתב זה המכתב אשר אנחנו כותבים את התורה זה הוא שנברא ולמדו הקב״ה לאדם כו׳ כו׳ וראינו כי פרש אדננו מר רב יהודה גאון אבי אבינו זכרם לברכה משם הראשונים כתב אלו עשרים ושתים אותיות כתב הקדש שאנו כותבין מכתב אותו המכתב שהיה חרות על הלוחות אצטרגונא שנראה מכל צד מראה אחד והוא שכתב בו והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות ע״כ ור״ח בפי׳ לפסחי׳ (נ״ד.) הביא רק סוף התשוב׳. ובערוך הני׳ סטרגונה ע״ש ובתשו׳ הגאוני׳ דפ׳ ליק סי׳ קי״ט הובא מר״ח פ״א ע״ש ובהרכבי צד 347.

שס״ג. י״ט — וכ״ה בפי׳ רה״ג למכשירין פ״ה מ״ט ע״ש ובגליק הש״ס ווילנא.

— כ״ב — וכ״ה במדרש הגדול יתרו רנב״י מכתיף ועייל מכתיף ונפיק כו׳ ועוד עיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״ח, רמ״ד:

חלק ה׳

ו׳. י״ט — ודבר זה צ״ל ודבר זה אסור [1].

ט״ו: כ״ה מלמעלה סוף ע׳ לגין: וגם הח׳ פארדא בספרי גרס טינא.

י״ח. י׳ — ללודאי כו׳ ללודנין, ללודים והנכון שהוא טעות תחת ללודרים. ללודרין, ללודרי מע׳ לודר כלומ׳ ר״ל זבין עצמו ללוחמים עם חיות רעות בתיאטריות *λουδάριος* gladiator, וכבר שיער בן לנכון ה׳ גרעץ בשם ידידו ר״ש ניססען עיי׳ קורות היהודי׳ לגרעץ ח״ד, 261 הערה ד׳ ולא הניח מקום לגדור בזה לה׳ יאסטראוו שהביא כן בשם עצמו במע״צ Etudes חי״ז, 308.

י״ט: י״א — סוף ע׳ לודר, וכנ״ה באגדת בראשי׳ פפ״א אין לודר עושה דייתיקי למה שאינו יודע אימתי הוא נהרג כו׳. ונ״ב רוצח.

כ״ב: ה׳ — ובמדרש הגדול בראשי׳ הגי׳ לאוי ופי׳ כמו לואי מי יתן.

כ״ה. י״ח מלמטה אולי לוומין צ״ל לוומין מל״י *λῆμμα* מתנה ושוחר Geschenk, Bestechung.

כ״ח. א׳ מלמעלה ועיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״ד, ע״ר: וש״נ גי׳ מדרש הגדול.

— י״א מלמטה סוף ע׳ לוליתא עיי׳ עוד מ״ש ה׳ גריענבוים במ״ע מ״ג הל״א, 250.

ל״ד. י״ז מלמעלה ועוד עיי׳ מ״ש ה׳ פליישער בענין لحن במ״ע אריענט 4,248 וכבר השתמש בזו המלה רס״ג להעתקת על השמינית (תהלי׳ ו׳) והיה רס״ג מעתיק بالحان الثمان.[2]

ל״ט. ח׳ — ובספרי הנ״ל הוכחתי שיווי הענינים בין לילית ובין שרה נקבה פרסית Bushyançta ועתה ראיתי אור בהיר בספר אפוקריפא Testamentum Salomonis שנעתק מל״י לא״ש במ״ע אריענט 5,747 וז״ל *Καὶ καθήσα πρὸς τὸν δαίμονα, τίς εἶ καὶ εἶπεν ἐγώ λέγομαι παρὰ ἀνθρωποις Ὀβιζοῦθ ἡ τὶς νυκτὸς οὐ καθεύδω*

---

[1]) וכ״ה בגליון כ״י מיק קלומביה. [2]) וזה נעלם מה׳ הרכבי (הגריד והפליט כו׳ צד ע״ח אות ה׳).

צד	שורה	
		ἀλλὰ περιέρχομαι πάντα τὸν κόσμον ἐπὶ ταῖς τικτούσαις γυναιξὶ κ. τ. λ. „ואשב אח״כ ואומר לשד מי אתה והשיב : שמי אצל בני אדם אביצות ובלילה אינני ישן ומשוטט אני בכל העולם אצל נשים יולדות״ כו׳ והמעתיק ללשון אשכנז היה משער בנפשו כי אביצות הוא אב של הצתה או אב הצדיה (אבי צוד) וכל זה בטעות כי הוא לפע״ד אביצנת והוא הוא Bushiançta הנ״ל, וזה כו״פ הוא.
מ״ז:	י״ח	— יש להוסיף כ״י מדרש הגדול ויצא: פרות ארבעים שהן צריכים פרים עשרה חד לארבעה דאינון לעיין אתנת עשרים שהן צריכות עירים עשרים חד לתרין דאינון לעיין. נ״ב פי׳ לפי שהן מתייגעין ועוסקין במלאכה.
מ״ט.	נ׳	מלמטה בהערה צ״ל בלאי״ט atrepice ועיי׳ מלות איטלקיות בסוף המפתח.
נ״א:	י׳	— ויש להוסיף : שבת קי״נ. מהו לטלטלן בשבת א״ל אין מטלטלין מה טעם לפי שאין ניטלין. ועיי׳ נ״ב במ״ק כ״ו : לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו מ״ט א׳ רנב״י לפי שאינן בתוספת עיי׳ רש״י ותוספו׳ ופי׳ ר״ח שם.
נ״ט.	י״ז	מלמעלה ובמדרש הגדול כ״י יתרו הגי׳ לא תחמד כבד ג י י ס מן גדר ולוקים מן סוסיא היו אלו מתגנבין נשותיהם של אלו כו׳.
ס׳.	—	— סוף ע׳ לשכה : פי׳ מסופק בענין הלשכות עיי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ ר״ץ (צד 142) ושם ג״כ צורתן.
ס״א:	י״ג	— נשמטו שתי שורות וצ״ל ספרי עקב ד״ה לדבר בם כשתנק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לה״ק. ירו׳ שקלי׳ פ״ח כל מי שקבוע בא״י ומדבר בלה״ק מבושר שבן עו״ה הוא. לשון הדיוט עיי״ע הדיוט.
ס״ב.	ט״ו	מלמטה או אולי מל״פ لت חלק ועוד ענין הכאה Theil, Antheil, Schlag.
ס״ה:	י״ג	מלמעלה קודם ע׳ מאוס יש להוסיף : מאחוי מע׳ אח פי׳ תפר והשם : מְאַחוי פי׳ שם הקרע שנתפר עיי׳ שמחות פ״ט הקורע את המאחוי יצא איזה הוא מאחוי כל שאיחהו כל צרכו.
ס״ט:	ד׳	מלמטה וכ״ה בכ״י מדרש הגדול חיי שרה חזא מ ע ב ר א דקא אתי לאפיה אמר מעברא לאפאי יומא טבא לנו. נ״ב סנבוק והוא سنبوق, Nachen.
ע״ה:	י׳	מלמעלה פי׳ ר״ח כו׳ עיי׳ מה שכתבתי בנרות המערכה (ג׳) למגיל׳ ה׳:
ע״ו.	כ״ו	— במגלבין כו׳ וכ״ה גי׳ מדרש הגדול ויגש כמו שתראה מהערות ותיקונים לח״ת כ״ו: ע״ש.
ע״ח.	ג׳	— וכ״ה בכ״י מדרש הגדול לך לך שהפך מוזגנין שלך על צריך ר׳ יודן אומ׳ כמה מונניות עשיתי כו׳. נ״ב רואליב וצ״ל דואליב עיי״ע מנננק.
ע״ח:	י״ז	— וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳ עבד מגוס אוחרן וקרא לכל רבנן כו׳ אסרחת מגוסאי א״ל ולמגוסך אני צריך כו׳. נ״ב תבשיל.
ע״ט:	—	— וז״ל רה״ג במקח וממכר (דפו״ו פל״ב צד ס״ה.) וניותא הוא מל״פ ופירושו לפי שדין האומות מי שתובע את הגנב לוקחי׳ אותו ומכין אותו עד שיודה ואעפ״י שאין להם י ד י ע ה ג מ ו ר ה שגנב הוא כו׳. וז״ל תש׳ תשב״ץ ח״ב סי׳ קל״ז ואינהו דייני בגיתיה רש״י ז״ל גרס בגיזתיה פי׳ באונס ורב האיי ז״ל כתב בספר מקח וממכר שבל״פ בגיתיה כמו מגאזפה בל׳ ערבי ומפקין מינהו כו׳ ע״כ. ול״פ הנ״ל הוא הוא كيت שהבאתי בע׳ מנסתא [1]) והוא בל״פ אומדנא וטירוף הדעת ואחד הוא עם ל״ע مجازفة אומדנא בלי ידיעה וזה מגאזפה של פי׳ רה״ג. וז״ל תש׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ד

[1]) ע״ש ובל״ר המשקלות.

צד שורה

(צד 101) מנאייזגאן היכי דאמי כגון דקנו מן בעלי דינין דכל מאי דפסקינן עליכון בין לזכות בין לחובה מקבליתון עליכון ופסקו עליהון מאי דפסקו כו' אבל ודאי פסקו דינא דלאו דאורי' ולאו דרבנן אלא מאי דחזו מן דעתיהון כו' והמו"ל לא ידע לפתור מלת מנאייזגאן אבל לפע"ד נראה ברור שצ"ל מנאזפה ועיי' ג"כ בה"ג ה' נחלות דף ק"ז. ובקצור בהל' עדות שם קי"ד. אבל דינא דמגיסתא ודנהזומאי ובהל' פסוקות (הוצ' שלאססבערג צד נ"א) הגי' דהנימין! ועוד עיי' בהערות ותיקונים לח"ב, קע"ח: ומ"ש.

פ"ט: ג' מלמטה בהערה א' וכ"ה בכ"י מדרש הגדול ויצא דהוה נקיט תרי מדאני אסא בידיה וג"ב מדאני מתל מעדני מן קול וילך אליו אנג מעדנות כו'.

צ"א: ז' — ובתש' הגאוני' סי' קצ"ב (צד 87) הגי' מנא דמדרא וצ"ל דמדרא וכראי' בשבלי הלקט בשם בעל הדברות מאני דמדרה.

צ"ה: ט"ז מלמעלה בארון וכ"ה בתוספת' סנהד' פ"ט הל"ח בכ"י אירפ' ובנו"ג ארזון עיי"ע ארזין בהשלמת הערוך השלם.

צ"ו: י"ב — סוף ע' מוהרקני ורה"ג (בתש' הגאוני' סי' מ"ו) גרס מיהרקאני ור"ח לע"ז י"א: מהרקני ועיי' מ"ש במאמרי המיוחד בחגי פרסיים במע"צ Etudes חכ"ד ושם ג"כ פי' רה"ג בענין מוהרי, ועוד עיי' בהשלמת הערוך השלם צד 11.

צ"ח. ח' מלמטה וכ"ה בכ"י מדרש הגדול תרומ' מאי מזבח לשן נוטריקון מחילה, זכות, ברכה, חיים. ר"א אומר מזבח מיזיח ומיזין מחבב ומכפר כו'.

ק"א: א' מלמעלה ע"ש כל הענין וראיתי נכון לספח פה מדרש הגדול בראשית בענין מזלות [1] ויהי כן: בעשרים ושמונה באלול נבראו חמה ולבנה כוכבים ומזלות שבהן מניין שנים וחדשים ימים ולילות ושעות וקצים מחזורות ועיבורות. ברא שבעה כוכבים בשבעה גלגלים כל כוכב בגלגל בפני עצמו ושמותן גלגל שלמטה מן הכל יש בו ירח ושלמעלה ממנו יש בו כוכב והשלישי יש בו נוגה והרביעי יש בו חמה והחמישי מאדים והששי צדק והשביעי יש בו שבתי וגלגל של מעלה מאלו והוא גלגל שמיני יש בו שאר כל הכוכבים הנראים בלילה וגלגל תשיעי והוא המקיף את כל הגלגלים והוא המסבבן בכל יום ממזרח למערב הוא הנקרא ערבות ואין בו כוכב כלל אלא חָלָק כעין הקרח הנורא וחילקו אותו חכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה שתיראה בו מן הכוכבים שתחתיו שבגלגל שמיני ושמותן טלה שור ותאומים סרטון אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים וזה שאמרו חכמים שבעה רקיעים ברא הקב"ה לאו שבעה ממש אלא לפי שהן דבוקין זה בזה פעמים קוראין לכל אחד ואחד רקיע בפני עצמו ופעמים שקוראין לשני רקיעים רקיע אחד וכן זה שאמר ר' יהודה שני רקיעים הן שנא' הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים חשב כל שמונת הגלגלים שיש בהן הכוכבים באחד ורקיע תשיעי שאין בו כוכב באחד ונמצאו שני רקיעים ועוד חילקו חכמים שמונת הגלגלים שיש בהן הכוכבים לארבעה חלקים כמו שאמרו ארבע מעלות בעולם, חשבו גלגל חמה אחד וגלגל לבנה אחד וגלגל שאר הכוכבים אחד וחמשת הגלגלים שבהן חמשה כוכבים שבתי צדק מאדים נוגה כוכב חשבום באחד ונמצאו כולם ארבעה על זה נאמר וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם ונמצאו ארבעה גלגלים לארבעה יסודות כל גלגל מהן ניכר כוחו באותו היסוד יותר משאר היסודות וכן השני וכן השלישי וכן הרביעי. כל הכוכבים קבועין הן בנוף הגלגלים כחותם בתוך הזֵר שלה וכ"ה אומ' ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכולן בעלי נפש ודיעה והשכל ומכירין מעשיהן ומכירין בוראן ועליהם אמר

---

[1]) ותחלתו הבאתי לעיל בהערות ותיקונים לח"ד, רמ"ד.

צד שורה

דוד הללוהו שמש וירח והללוהו כל כוכבי אור והן מאירין על הארץ ומושלין בה ויש מהן כוכב שהוא גדול מן הארץ כמה פעמים ויש מהן שהוא קטן מן הארץ וכוכב גלגל חמה גדול מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים בקירוב והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים ואין בכל הכוכבים גדול מכוכב חמה ולא קטן מכוכב שבגלגל שני ויש מהן שנומר הילוכו לשלשים יום ויש מהן מי שנומר הילוכו לשלשים יום ויש מהן מי שנומר הילוכו לשנה ויש מהן מי שנומר הילוכו לשלשים שנה ויש מהן מ׳ שנומר הילוכו מארבעה ועשרים אלף שנים [1]).

ק״א: י״ט מלמטה בענין יש מזל או אין מזל לישראל עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ש״ץ (צד 206) והלאה.

ק״ב. א׳ מלמעלה וכ״ה בכ״י מדרש הגדול בראשי׳ וג״ב הפי׳ שאי׳ בערוך.

ק״ג: ז׳ — ובענין אנשי מזרח שהם אנשי בבל עיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ס״ז (צד 31 ועיי׳ שם צד 352).

ק״ז. כ״א — סוף ע׳ מח: ובענין מחאה עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ תע״ז (צד 244).

ק״ז: ט״ז — אולי הוא לאי״ט filiera טבעת Reich, Ring [2]).

ק״ח. ג׳ — לדעת בעל תשוב׳ הגאוני׳ סי׳ ת״ד (צד 214) מחחא שהיא רסן, ועיי״ע רסן ומ״ש בח״ז, רפ״ו. וש״נ פי׳ האגור לר״ש נאמע.

ק״י. ו׳ — אולי מל״ס מחיל פי׳ כחש ובאפעל אמחל מכחיש =schwächen, gering machen nachlassen.

קי״ז: י״א מלמטה כוכב כזה * קודם ע׳ מטוטלת ט״ר הוא כי זה הערך שייך לר״נ בעל הערוך.

קי״ט: כ״ב מלמעלה כי ילך מלאכי כו׳: חה מלאך פנים עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ שע״ג (צד 189) המלאך הגואל... ומלאך פנים הושיעם חהו שר הפנים דאמרין רבנן והוא מיטטרון ע״כ, ע״ש כל הענין.

ק״כ: י״ט — שר העולם כו׳ וקצת רמז על כינוי שר העולם ממה דאי׳ במדרש הגדול פ׳ בראשית מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד כו׳ עד וכולן דלתותיהן של אש ומיטטרון השר הגדול ממונה עליהם ע״כ ולי׳ לפנינו בחגיג׳ י״ב: ע״ש — ועיי׳ עוד מ״ש בענין מיטטרון במ״ע הונגרי M. Zs. Szemle ח״א, 98 והלאה.

קכ״א. י״ג — סוף ע׳ מטכס: מדרש הגדול עיי״ע קנכי ומ״ש להלן בהערות ותיקונים לזה הערך.

קכ״ו. י״ד — סוף ע׳ מטרופסא: ועיי׳ דרכה של תורה לפיניליש (צד 15) והעלה כי הוא ל״ס טרופסא Schlag.

קכ״ז. י״ט — חה מה שמצאתי בכ״י מדרש הגדול יתרו: אנכי ה׳ אלהיך תני רשב״י אינו אם אין אתה עומד ב מ י מ י ך. ג״ב פי׳ על עיקרך המוב.

קכ״ח. כ׳ — וכ״ה ג״כ במדרש הגדול ויצא: צריכין אנו להחזיק טובה לאו״ה שאין מכניסין מיומסין לבתי קרקסאות שלהם וג״ב מל׳ מאיסות!

קמ״ז: י״ח — ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו. צ״ל ד נ ״ ו ס ע ״ ד.

קנ״ג: י״א מלמטה ובמד׳ הגדול כ״י וירא הגי׳ אמר רב אביתר תשע סאין אפה שלש לענות שלש לחביצה שלש למלטמייה.

קנ״ו. — מלמעלה סוף ע׳ מלניא: וכנ״ה במדרש הגדול כי תשא: הודיעני נא את דרכיך היאך את מתנהג עם עולמך א״ר יוחנן משל לרופא שהיה לו תלמיד לימדו כל הרפואות חוץ מרפואה של מכת מלניא א״ל רבי כל (הרופאות) [הרפואות] גלית לי אבל רפואה של מכת (פלניא) [מלניא] לא גלית לי כו׳.

ק״ס. י״ט מלמטה סוף ע׳ מלקות: אודות סדר מלקות עיי׳ תש׳ הגאוני׳ סי׳ ת״ם ובהערות צד 384.

קס״ג: י״א מלמעלה פי׳ אבנא כו׳ ועיי׳ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קפ״ט (צד 86) מפרכתא אבנא רבתי דשיך ביה

---

[1]) ועיי׳ הערות ותיקוני׳ לח״ח, כ״ה: [2]) עיי׳ בעיר לס׳ לייזנער 4,133.

צד שורה

נואזא ומעייל בקורא וטחנין זיתא היא מפרכתא. ובתש' סי' רכ"ב (צד 105) וממל שפירשוה אנשי תלמוד מפרכתא הוא כלי חרש או אבן ונקרא בל' ישמעאלים תנאר ומפרג ע"כ. לפע"ד צ"ל הנאר מפראג مفرك جار Reibstein.

קס"ד: י"ד מלמטה מוטסין ט"ד וצ"ל מומסין.

— " — המומוס וכן בל"י μῶμος לצון ולעג Spott וכן במדרש פנים אחרים (צד 60 בהוצ' רש"ב) ורתנים נעשו מומסים לפניו ורש"ב הגיה מרמס ואין נ"ל.

קס"ה: ג' — ממשל יותר טוב לסבור כי הנפרד היחיד מְמֻשֶּׁלֶת וכ"ה באמת בכ"י סראג בחקותי עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ג, קצ"ג. והקבוץ ממשלות וכ"ה בתש' הגאוני' סי' שס"ב (צד 183) ועיי' בתש' גאוני' דפ' ליק ובש"ת כמו שכתבתי בע' הנוכחי בצד קס"ו. והח' הרכבי (צד 371) לא חש להזכירני.

קע"ב. י"ב מלמעלה לדעת ה' נעלדעקע (Tabari 9) موبذ הוא הוא Magupatan וא"כ צ"ל הערך בדבור המתחיל מנוביתא.

— כ"א — וכ"ה במדרש הגדול בשלח (וכן בראשית) לשמש שם אוהל בהם א"ר סימון מנגנאות ועבותות יש לו ושלש מאות וששים וחמשה מלאכים תופשים אותן מארבע רוחותיו כו' ונ"ב דואליב.

קע"ז: י"ג מלמטה ועיי' תש' הגאוני' סי' שס"ד (צד 184) ודע עוד כי בל"פ ماهيته נקרא עוד ציר של דגים Fischgelee והוא הוא צחנתא בל"ע صحنات ועוד עיי"ע צחן ב'.

— א' — בהערה Erlitze ט"ד וצ"ל Elritze.

קע"ט: ח' מלמעלה רק דנקטא צ"ל ד נ ק ט א נ ר י ו א ב י ד ה ו ק א כ י ו ל ועיי' תש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 24) ופי' כי צורת סרפס כאדם שיש בידו קנה המדה לחלק את העולם ולנהגו. עיי"ע סראפים ומ"ש.

קפ"א. י"א מלמטה ובאמת אי' כן בפי' רגמ"ה כ"י אשר ת"י בסוף הכ"י עיי' נרות המערכה (ב') לב"ב קע"ה:

קפ"ב. א' — בהערה לג כון מיסא צ"ל לנכון מיסא=messo.

קפ"ד. י"ג — סוף ע' מסבסלה והוא הוא מסוסלא=מטוטלא כמו טוטלוותא בל"ס טוטותא פי' אשכול עיי' מ"ש בהערות ותיקוני' לח"ג כ"ד.

קפ"ו. ז' — קברו כו' בנו"ג בויק"ר הרגו ועוד עיי' פדר"א פמ"ח ושמ"ר פ"א.

קפ"ו: — מלמעלה וכנ"ה בילק' שמות ר' קע"א בשם מ' אבביר עד שמסרתי לך מסטורין שלי ושם המפורש.

קפ"ט. י"ג מלמטה וכ"ה בפי' ר"ח כו' וגם ר"ח העתיק פירושו מתש' הגאוני' סי' רס"ב (צד 135) ח"ל כלי אכסלגוס וכלי מסימס מיני עצים הן ואמרינן אכסלגוס אל שוהט ומסימס אבנוס ע"כ. אמור מעתה מה שנדפס בש"ס ווילי חגיג' כ"ו: בפי' ר"ח כלי מססמם עצי אבנים ומוגה: מססמים טעות גמורה היא וצ"ל עצי אבנום והוא אבנוס (ابنوس בל"ע ופ') ובל"י ἔβενος[1]). והנוגע במלת מסימס היא לפע"ד ساسم שענינה בל"ע לדעת קצת Ebenholz וא"כ ממש כתש' הגאוני' הנ"ל עצי אבנוס. גופר (בראש' ו', י"ד) העתק בתרג' שומרוני סיסם. ובענין אכסלגוס שפי' אלשוחט נ"ל שהוא الشوحط בל"ע מין ממיני עצים הצומחים בראשי ההרים אשר מהם עושים מיני קשת וכדומה עיי' פרייטאג ח"ב 399.

---

[1]) עיי"ע (ייכוס) [ייכוס] בח"ד, קכ"ט ומ"ש בע' אבלינא ובהערות ותיקוני' ח"א, י"ב:

צד שורה		
קצ"ה: כ"ג	מלמעלה	ועל פי זה אי' בספריהם (מרקוס ב', כ"ז) Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπόν ἐγένετο οὐχ ὁ ἄνθρωπὸς διὰ τὸ σάββατον.
קצ"ח. ז'	מלמטה	סוף ע' מסתורין: וכנ"ה במדרש הגדול ויחי: מושלין אותו משל למלך שהיה מדבר עם אוהבו בלשון מסתירקין כו' בא ואגלה לך מסתירין של מלך כו'.
רט"ו. כ'	—	סוף ע' מצביתא: ובת' הגאוני' סי' ק"ץ (צד 86) בטעות ציביתא והמו"ל נבך בפירושו ובצד 358 הביא תיקון מלאוו והוא ראה ככה בערוך השלם.
רי"ח: י"א	—	וכ"ה בתש' הגאוני' סי' שצ"ח כנצולה זו שאין בה רגן חצר של גורן שניטל כל מה שיש בה נקרית בלשונם נצולה ע"כ.
רי"ט. ט"ו	מלמעלה	ח"ל בעל סראג אלעקול [1]) צד י"ט: פי' כמצליף יעני כמן יצרב באלצוט אלדי לא יגב אן יביין ביאץ זננה.
רי"ב: ה'	מלמטה	אבל גם במדרש הגדול בראשי' הגי' יצא כמפרים וכמרמה, בבוראו (נ"ב מפתה ושוחק) אולי מפרים הוא מל"י φλύαρος ענין קלות ראש ולצון Possenreisser ומרמה כמו כן מל"י אמ' ורו' μῖμαρ, mimarius Possenreisser וכצ"ל במקום מי מרם בשהש"ר פ' אמרתי: מימרס וא"כ יש לתקן מ"ש בח"ה, קכ"ט: בהערה.
ר"ל. ט'	—	מל"ע כו' ובל"ם קרולא Knäuel.
רל"ה. י"ג	—	פי' ארס של נחש: עיי' מ"ש האגור לר"ש גאמע (ע"צ צד 41) בשם הגאונים. ועוד הביא שם דעת א ר י ס ט א ל י ס (sic) החכם היוני כי מרה של אפעה ארס גדול הוא ממית לפי שעה.
רל"ט. ט"ז	—	וכן במדרש הגדול חיי שרה אם לא חמיתון אריא איתא חמי מ ר ב א ע י ה פי' מקום רביצתו.
רמ"ג. ב'	מלמעלה	בענין מורדת עיי' תש' הגאוני' סי' ע"א (צד 35), סי' ר"ל (108) וסי' רע"ז (139).
רמ"ו. י"ט	—	ובמדרש הגדול וירא הגי' נירזאבי דצפורי וצ"ל מירזאבי [2]).
רמ"ו: ט"ז	—	וכ"ה במדרש הגדול כ"י תולדות תלת מאה ושתין מלכי קטרי תאגא אית בה בגרממיא ותלת מאה ושתין וחמשה מ ר ז ב א נ י [3]) אית בה ב ר ו מ י ת"ב [4]) פי' אדונים.
רנ"א: ו'	מלמטה	סוף ע' מרכבא: וז"ל מדרש הגדול כ"י בראשית: מעשה בראשית הוא ידיעת השמים והארץ וכל הנהוה מהן וטבעו ומנהגו [5]) ומעשה מרכבה הוא ידיעת כל הברואים ממטה לגלגל הירח ונפשות הגלגלים והכוכבים והדיעות הנפרדות וידיעת ארון העולם למעלה מן הכל כו'
רנ"ר. ח'	מלמעלה	וכן היתה גי' מדרש הגדול ויגש: אמר רש"ל הרבה מקראות יש שהן ראויין להישרף כספרי מ י ר ם והן הן גופי תורה כו' [6]).
רנ"ה. י"ד	מלמטה	וכן במדרש הגדול כ"י בראשי' תרדמת מרמטא אין רואה ואין מקיין [7]).
רנ"ח. י"א	מלמעלה	וגי' המדרש הגדול וירא: קרין בליליא ומלא מ ר ע א ל א [8]).
רע"ה: ט"ו	מלמטה	וכ"ה במדרש הגדול תצוה המינים והמשומדים והמומרין והאפיקורוסין ושכפרו בתורה כו' ושנתנו חתיתם בארץ חיים והן הפרנסין המטילין אימה יתירה כו' [9]) — ועיי' עוד בענין משומד בתש' הגאוני' סי' של"ב (צד 160).
רע"ו: כ"ב	מלמעלה	וכ"ה נשתמד בתש' הגאוני' סי' ב"א וסי' תקמ"א.
רפ"ב: א'	מלמטה	הערה ט' וכ"ה בתש' הגאוני' (דפ' בערלין בהוצ' ה' קאססעל) צד מ"א: וז"ל משקדי חלזוני צפרדעים שהן נפרקין וצפרדע יוצא מהן ע"כ.

---

1) למנגור אלדמאהרי. 2) וכ"ב מיאזיב = ميزاب Rinne. 3) והוא ככתיבה ערבית ופרסית. 4) כבערוך. 5) המלה הזו קצת מטשטשת היא בכ"י. 6) ועיי' מ"ג במ"ע אנגליש Jew. Qu. Rev. III, 546. 7) כ"ב אלסכתה וכ"ל שצ"ל אלדכתה الدوخة Betäubung. 8) וכ"ב כלים שמשימין על החמור וסמו ג י ט מ א אלכרג ע"כ ועיי' הערוך. 9) והוא כדעת רב הכהן בריש י"ז. ע"ש.

צד שורה

רפ״ו: ט״ז מלמטה וכ״ה בפיעל במדרש הגדול כ״י שמות ומתג לחמור אלו דור הפלגה שפירקו עול כחמור שאינו מקבל איכוף מ י ת ג ן ופיזרן לכל רוח ע״כ [1].

רצ״ט: י״ד מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול כ״י משפטים כי יבער: מנין אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור ובא אחד ו נ י ב א המנבה הוא שחייב ת״ל כי יבער ישלם המבעיר חייב לשלם ניבתו הרוח כולן פטור ניבה וניבתו הרוח חייב אמר ר״נ בר יצחק מאן דתאני ליבא לא משתבש מאן דתאני ניבה לא משתבש כו׳.

ש״ג. — — ובכ״י מדרש הגדול ויגש אחוי ליה ניבארא בר קורא.

שי״א. כ״א — חיכי ט״ד וצ״ל היכי.

ש״כ: כ״ד — וכ״ה במדרש הגדול נח אמר הקב״ה אם לית אתון מנהרין ליה כו׳.

שכ״ח. ה׳. — נזז כו׳ ויותר טוב מל״פ نازيدن התפאר sich rühmen.

שכ״ו. ב׳ — פי׳ כו׳ והוא הוא פי׳ ר״ח לסוכ׳ כ׳: עיי׳ נרות המערכה (ג׳) לזה הציון, ועוד עיי״ע סבר ה׳ ומ״ש בנרות המערכה (ג׳) לשבת קי״א.

שכ״ח: ז׳ — והרב החו׳ הכולל ד״ר קאהלער כתב לי דעתו היפה כי עיקר הוראת נחמה, ונחמת ירושלים ענינו סוד זמן המשיח (ומשיח בעצמו יכונה בשם מנחם (סנה׳ צ״ט.) והביא ראיה מספריהם (לוקוס ב׳, כ״ה) אשר יסופר שם כי חסיד אחד, שמעון החסיד שמו, היה יושב בירושלים ב ת ו ך ה מ צ פ י ם ל נ ח מ ו ת י ר ו ש ל י ם כו׳ כו׳ ע״ש [2]) ומשם יצאה אח״כ ההוראה כי נִחוּם בל׳ ה נ ו צ ר י ם המדברים בלשון החסידים אשר ממעי יהודה יצאו ענינו ג״כ תחיית המתים. וא״כ שמעון בן שטח ויהודה ב״ט כיונו לימות המשיח במ״ש אראה בנחמה ע״כ תורף מכתב החו׳ הנ״ל [3]) — ובזו השטה הלך ג״כ החכם המנוח ר״ד אפפענהיימער עיי״ה מ״ש במ״ע ישרון לה׳ קאבאק ח״ד צד 57 עד 63. ובזה אני מבטל דעתי מפני דעת החכמים האלה.

של״נ. כ״ב — ובכ״י תשו׳ הגאוני׳ סי׳ שכ״ח (צד 156 בהערה) אי׳ בטעות אנתותה וצ״ל אנחותה.

של״ד. ט״ו — סוף ע׳ נטל א׳: ובמדרש הגדול שמות: תלמיד נוטל פנים לפני הרב. נ״ל כמו נשא פנים.

של״ו: י״ח מלמטה סוף ע׳ נוטריקון: וכנ״ה במכילת׳ מסכת דעמלק ספ״א ויחלש לשון נוטריקון כו׳. במד״ר פכ״ג מהו נחית נוטריקון הוא כו׳. והרבה פעמים נדרשו שמות ופעלים על פי לשון נוטריקון אף בלי הזכרת לשון נוטריקון. ד״מ אחשורש (מגיל׳ י״א.); אפאיהם אמרתי באפי איה הם (ספרי האזינו סי׳ שכ״ב ושמ״ר ר״פ י״ג); אמרפל (עירו׳ נ״ג.); דייתיקי (ב״מ י״ט. ב״ב קל״ה:); דמשק (יומא כ״ח:); גלְמוד (ר״ת כ״ו. סוט׳ מ״ב.); חנמל (שמ״ר פי״ב שו״ט מזמ׳ ק״ה ילק׳ תהלי׳ ר׳ תתס״ג); חררך (עיי״ע בח״ג, ש״נ וש״ג); יתניף (עיי״ע בח״ד, קכ״ה וש״נ); ירדן (עיי״ע ח״ה, קנ״ט. וש״נ); כנעני (פסחי׳ נ׳.); מדהבה (שם); מלקוש (תענית ו׳. עיי׳ בפירש״י ובפי׳ ר״ח שם) [4]) מפנינים (הוריו׳ י״ג סע״א); נעלסה (מנחו׳ ס״ו: בכורו׳ נ״ו: עיי״ע עלס בח״ו ר״ט.); סורנא (פסחי׳ קי״ג. עיי״ע סרן ד׳ בח״ו, כ״ה.); סטרגליא (ירו׳ ע״ז דל״ט ע״ג עיי״ע בח״ו, מ׳.); פרך (סוט׳ י״א: שמ״ר פ״א); צרדה (יומא י״ט: עיי״ע בח״ז, מ״ו.); צלצח (מדרש שמואל פי״ד ב״ר פמ״ב ילק׳ שמואל ר׳ ק״ט וע׳ אנור לר״ש גאמע (ומ״ש רש״ב בעטרת צבי 40); שהי ופהי (מגיל׳ י״ג:) עיי״ע פה (בח״ו, ש׳:) וע׳ שהי ומ״ש; שמתא עיי״ע ומ״ק י״ז.; תרופה (סנהד׳ ק׳.) — ועוד עיי׳ ב ה מ פ ת ח ל ע ר ו ך בלוח הסימנין וגמטריאות.

---

[1]) נ״ב לנמהם ופי׳ בל״ע لجم מתג Zaum. [2]) ועיי׳ נ״כ קדמוניות למתתיהו הכהן י״ז, י״ג. ג׳; וי״ט, י״ז. ד׳. [3]) ועוד גלה לי כי פסיקתא רבתי מפל״ד עד ל״ז עקרה ושרשה בתוך קהל החסידים ואבלי ציון שחיכו למלכות שמים והתפללו תמיד על הישועה קודם זמן החרבן. [4]) ושם סוף עמוד ב׳ תמטר: תהא מקום מטר.

צד	שורה	
של"ח: ח'	מלמטה	אבל עיי' מ"ש במאמרי המיוחד על חגי הפרסיים והבבליים במע"צ Etudes חכ"ד.
שמ"ח: ט"ז	מלמעלה	בפשוט ט"ד וצ"ל בשפוי.
שמ"ז: י"א	—	ובמדרש הגדול הני' נימקו עמו [1], ומזה נבנה הפעל במדרש הגדול ארורים הרשעים מתנמקין בגזירותיהן על ישראל. נ"ב פי' מתחכמין.
ש"נ. א'	—	וכ"ה במדרש הגדול ריש וינש בא אחד וקשר חבל בחבל וניניה בניניה ודלה ממנה ושתה התחילו הכל דולין ממנה כו' [2].
שנ"ב. א'	—	ומזה הענין בתש' הגאוני' סי' מ"ה (צד 21) הלבלר שאין מבין נוֹסַחֲ, וסי' רע"ב (138) ובא הַנּוֹסֵחַ ומצא כו' ונסח הדברים כולן בקולמוס אחד כו'.
שנ"ז. י"ח	מלמטה	ובתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 24) פי' נעוא הוא כמו רהט ליין ונקרא במיית בבבל אלנעו.
שס"ב: י'	מלמעלה	ובתש' הגאוני' סי' רע"א (צד 137) הני' פיטמא וניפחא ופי' פרה שהיא מעוברת כו'.
שס"נ: י"נ	מלמטה	ודע עוד כי בל"פ انفخت פירושו רווח Gewinn.
שס"ח. ד'	מלמעלה	פי' ר"ח כו' פי' בענין נפסא הועתק מתש' הגאוני' סי' ל"ג (צד 13) וראש התשובה הנ"ל בענין שושמנא תמצא בע' ששמן ע"ש.
שס"ט: ה'	—	והשם המופשט נפישה אי' כמה פעמים בתשו' הגאוני' סי' י"ג (צד 5) וסי' תל"א (224) והלאה.
שע"א. ט"ז	מלמטה	ח"ל מדרש הגדול תרומה אם יש לך אומיב לך כי אין בשאול תענוג [ואין] למות התמהמה חוק בשאול מי יניד לך ואם תאמר אניח לבני ולבנותי עלה נוצץ עלי נבל בני אדם דומין לעסבי השדה הללו נוצצין הללו נובלין. ועיי' רש"י עירו' נ"ד. ד"ה הללו ובד"ס שם אות נ'.
שע"ד. ח'	מלמעלה	עיי"ע מצולה ובהערות ותיקונים לח"ה, רי"ח:
שע"ה: י"ז	—	ועוד התואר נצרי (בלא וי"ו במשקל סורי) עיי' תש' הגאוני' סי' י"א (צד 5) הקונה עבד נצרי ואין רוצה להתגייר כו' ואם הן שפחות נצריות כו' ועיי' בהערות צד 343 וש"נ תש' ש"צ בני' שפחות מצריות אבל גם בתשו' סי' תל"א (צד 224) בכ"י אי' נצריים, ושם סי' תל"ו (צד 230) ולשון סורסי וכתב סורסי שהוא עכשיו בידי נצריים בבבל וקורין אותו סוריאני עיי' צד 383 וש"נ כי רה"ג שלח לראש כהני הנוצרים לשאול את פיו אודות תרגו' הסורי (לסאן אלסריאני).
—	ד' מלמטה	וכבר הארכתי בענין בי אבידן ובי נצרופי במאמרי אנגליש Talmudical Rabbinical Analecta [3].
שע"ז. י"ב	—	סוף ע' נקד: ומזה הענין במדרש הגדול וירא: עובדא הוה בר' פינחס בן יאיר כו' שאדו ליה שערי לחמאריה ולא אכיל נקידונהי ולא אכל כו'. נ"ב פי' בירור אותן ועיי' באותו הספור בשנוי הלשון בחולי' ודמאי ירוש' שרמזתי עליו בע' פינחס.
שע"ח: י"ב	—	ובתש' הגאוני' סי' ש"ח (צד 145) נקרנין המדקדקים על דברי תוהו עיי' מ"ש לעיל בהערות ותיקוני' לח"ג רצ"ג: ועיי"ע נקר (ח"ה, שפ"ד:).
שפ"ה: כ'	—	צ"ל نگارش. ואגב נגרא ארמה על פי' רשד"ל (באינגרות רשד"ל סי' רפ"ז צד 712) ע"ש.
שפ"ו: ד'	מלמעלה	ככ"ב ט"ד וצ"ל קכ"ב.
ש"צ. ט"ז	מלמטה	וכ"ה במדרש הגדול חיי שרה מערטלו מנרתיקו כו'.
ש"צ: ד'	—	ועוד י"ל נשא הוא ל"פ نیش פי' סם Gift.

---

[1] וכ"ב פי' כתבו עמו בל"ת קורין פי' לכתב מלת נימקח וחֲתום כלומר ראיתו ברורה ע"כ. [2] כ"נ פי' ניניה בניניה שׂערה בשׂערה. [3] New York 1888 p. 18—21.

צד שורה

שצ"א: י"ד מלמעלה בל"ע نسی כצ"ל.
שצ"ד. י"א — סוף ע' נשל — ובענין מדרש הגדול מנשלו בגבעות כו' עיי' מ"ש בהערות ותיקונים
לח"ג, תקמ"ז.
שצ"ה: א' — * נשר וצ"ל (בלא כוכב) נשר.
שצ"ח. ב' מלמטה בהערה אלשב כו' וכ"ה בתש' הגאוני' סי' מ"ז (צד 23) כלי נתר בטיית אלשב.
— א' — ח"ג רס"ה צ"ל ת ס " ה.

חלק ו'

ו' א' מלמטה בהערה צ"ל *οὗτος ὀνομάσαντες*.
י' ט' — תצי ט"ד וצ"ל חצי.
י"א: י"ז — אולי סובקין נגזר מן סבקין ע"ש ופי' דולקין נרות.
י"ג. ט"ו — פקק של צמר ט"ד וצ"ל צמיד.
י"ג: כ' — ובמדרש הגדול ג"כ בקל עיי' למטה בע' ספנ ומ"ש לדף ק'.
— י"ח — וכנ"ה בב"מ ח': ע"ד: נדרי' ה': (ר') אידי אסברה לי. זבחי' ל"ח. בר אדא מרי [1]
אסברה לי. שבת ק"ד סע"ב וקכ"ה רע"א אמר רבא בר המדורי אסברא לי.
ט"ו: כ' מלמעלה ובמדרש הגדול שמות בסלין ובסוגין בנפה ובכברה.
כ': י' מלמטה נשמט בסוף ע' סגוס הסי' כזה]—
כ"ב. י"ז מלמעלה מפני כו' זה הפי' הועתק מפי' ר"ח עיי' מ"ש בנרות המערכה (ג') לר"ה כ'.
כ"ה: ט"ו — ועיי' ג"כ תש' הגאוני' סי' ת"ה (צד 214) והאיי סודני איש סודי תורה.
כ"ו. י"ב — ועתה מצאתי ראיה מוכחת מני' מדרש הגדול כ"י לך לך עמק השדים שהיה מגדל
ס נ ד י ן.
כ"ט. ח' מלמטה ובתש' הגאוני' סי' תי"ח (צד 215) הגי' סור של קורות.
ל"א. י"ט — וכן במדרש הגדול חיי שרה אפי' מן סחותיה דביתך את יכיל יהיב לי [2]).
ל"ו: בּ"ז — צ"ל *στόα*.
מ"א: ד' מלמעלה ודע עוד כי בל"פ ستوهيدن ומזה השם ستה פי' ענין פחד ובהלה.
— י"ג — כל הע' מיותר הוא כי כבר נדפס במ"א עיי' הערות ותיקוני' לח"א, ק"ע:
מ"ב. כ"א — ויותר טוב מל"י ורו' *σηρικάριος*, sericarius מי שאומנתו לארוג משי וכמו שכתבתי
בע' סרק ה' (בח"ו, קמ"ה.) והראיה משו"ט מזמור ח' סי' ב' (בהוצ' רש"ב) ושם הגי'
ללמדו סריקה שירקירים כו', ושם אומנות סריקום שירקירים.
מ"ד. ט' מלמטה ועיי' עוד מלה סורית סינקא.
מ"ט. א' מלמעלה קודם לרעת כו' צ"ל מל"ס סכא Summe, Anzahl מספר ומנין.
— ד' — ובמדרש הגדול סוף תולדות הגי' ומכריזין ואומרין כ ך (!) קירי פלסטר אחוא דמריא
זיפאנא.
נ'. ט"ז מלמטה סיחתא צ"ל סיחתא).
נ"ג. ט' — הסוכן ט"ד וצ"ל המסוכן.
נ"ד. י"א — בילק' איוב ר' תתקט"ו היה מכסכסו במים ט"ס הוא ועיי' מ"ש בהערות ותיקונים
לח"ח, ע"ד:
נ"ד: ו' מלמעלה וכן במדרש הגדול כ"י וישב אומה של דווין ושל סכופין אתם.

---

[1]) ובכ"י שם רב אדא מארי (מרי) עיי' ד"ס למקומו. [2]) כ"ב מן קול סתי ומאום, סחותיה פי' זבל.

צד	שורה		
נ״ו.	י״ב	—	ובמדרש הגדול פ׳ ותעל השלו כתב שלו וקרי סלו א״ר יוסי בר חנינא צדיקים אוכלים אותו בשלוה רשעים אוכלים אותו ודומה להן כסלויא [1]).
נ״ז:	י׳	מלמטה	פלפל מן סלל כו׳ ובל״ס סלתא פי׳ שער Haar.
נ״ז:	י״ח	—	כמו סלג צ״ל כמו סוג.
נ״ח.	ט׳	מלמעלה	וכ״ה במדרש הגדול וישב סולד מן האור כו׳.
נ״ט:	ט״ז	מלמטה	סוליים ט״ד וצ״ל סולייס.
ס״א.	כ״ב	מלמעלה	סוף ע׳ סלון אולי מזה מדרש הגדול נח ואשר אתו בתבה יש אומרין שעוג מלך הבשן ישב לו על עץ אחד תחת סילונות של תבה.
ס״ד.	ב״א	—	ועוד בל״פ וע׳ سلف פי׳ שק של עור Lederbeutel.
ס״ז.	י׳	מלמטה	וכ״ה במדרש הגדול בראשית ואשכחית בה סימא ואמרית ליה סב סימתך. [2]) ועיי׳ עוד ערך ספל בהשלמת הערוך השלם צד י״ד וש״נ.
—	כ״ב	מלמעלה	ויותר טוב בל׳ סגי נהור כלומ׳ סתום עיניך ועשה עצמך כאלו לא ראית צורת אליל עיי״ע ארורא, אהרורי בהשלמת העה״ש צד ו׳.
ס״ט:	י״ב	—	ובתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) פי׳ סימטא ביקוע שנמצא בעור בשר ובטיית אשקאק ע״כ [3]).
ע״ב.	י״ב	מלמטה	עיי׳ מ״ש בהערות ותיקוני׳ לח״ד, רע״ט:
ע״נ:	כ׳	מלמעלה	יכתבו סימן צ״ל יכתבו סימן (ב״ב קע״ב.).
ע״ה.	א׳	—	* סמניא צ״ל סמניא (בלא סי׳ כוכב).
ע״ו.	—	מלמטה	בהערה: וז״ל מדרש הגדול כ״י בשלח: והכית בצור מיכאן ר״י בר זימרא אמר מקל זה של סמפיר הוא כו׳ שהסמפרינון הזה רך מעשה באחד שירד לרומי למכור סמפורינון א״ל הלוקח ע״מ לברוק א״ל ע״מ מה עשה נטלו והניחו על הסדן והיה מכה עליו בפטיש נבקע הסדן והסמפירין לא חסר.
ע״ז:	ז׳	מלמעלה	לדעת ה׳ נידעמאנן Gehilfe, σύμμαχος וה׳ ברילל (מ״ע ה׳, קמ״ב) העיר על גי׳ דפ״ר בומקריבו והגיה בומ[ר ומ]קריבו.
ע״ח.	ה׳	מלמטה	אבל גם מדרש הגדול בא גרס אחד מכם גלה לברבריא ואחד מכם גלה לסרמנטיה ואו״כ יותר טוב לומ׳ שהוא Sarmatia וכיון בעל המאמר לפיזור היותר רחוק ועיי׳ ג״כ פירסט גלאססאר צד 160.
פ״נ:	ט״ו	מלמעלה	אבל ראיה לזו הנזרה מגי׳ מדרש הגדול בראשי׳ מביאין לו כנדרוכין טבין ואבנים טובות כו׳, ונ״ב תרג׳ ראמות ונביש סנדליכן ובירוצין (והוא בבערוך).
פ״ד:	כ״נ	—	סנואתא ט״ס וצ״ל סנוארתא.
פ״ו.	כ״ד	—	וכשיטת הערוך אי׳ ג״כ בתש׳ הגאוני׳ סי׳ ת׳ (צד 211) סנטירו יש גורסין כך ואנו גרסנו סניטרו מנגד מתניו כו׳ עש״ה [4]).
פ״ח.	ט׳	מלמטה	סוף ע׳ סנף ובענין גי׳ מדרש הגדול בסינפא דתיבתא עיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״א, מ״ז: וכ״ה באה״ת עיי״ע ספן (בח״ו, ק״ר. ומ״ש).
צ״ה.	כ״נ	מלמעלה	וכני׳ כ״י קאהוט אי׳ ג״ב בכ״י ג״נ עיי׳ מ״ע לרא״נ י׳, קכ״ט וכן מצאתי עתה במדרש הגדול כ״י ויצא מאי דודאים ר׳ חייא רבה אמ׳ יברוחין ר׳ יצחק אמר סעידין [5]) ר׳ יהודה ב״ר סימן אמ׳ מיישין [6]) לוי אמר סינלי ר׳ יוחנן אמ׳ סוביסך [7]).
צ״ה:	י׳	—	וכנ״ה במדרש הגדול כ״י תולדות לא ליסעור קצירא לא בתלת שעי קמייתא ולא בתלת

---

[1]) כ״ב פי׳ קוץ = شوك Dorn ובנוי״ג כסלוין עיי״ע סל ד׳ בח״ו, כ״ה הערה 9. [2]) וכ״ב בית מטמון. [3]) شقاق, fissura.
[4]) ול״ע הלכבר הוא الخاصرة מתניס Hüfte. [5]) וכ״ב בל״ע סעד. [6]) כ״ב פי׳ אילן שמו מ״ש ע״כ. והוא כבערוך עיי״ע מ״ש בח״ה, ק״ל: ומ״ש. [7]) והוא ג׳ מעולה עיי״ע סנים בח״ו, י״א ומ״ש.

צד שורה

שעי בתרייתא. ובנו״נ בנדרי׳ מ׳. לא ליסעוד וצ״ל לא ליסעור ועיי״ע סר א׳ ומ״ש בח״ו קכ״ד הערה 6.

ק׳. י׳ מלמעלה צ״ל صوق البحر.

— כ״א מלמטה וכנ״ה במדרש הגדול כ״י מקץ כי יש שבר [1]) במצרים זה שאמר הכתוב אזן שומעת ועין רואה ה׳ עשה גם שניהם מושלין אותו משל, למה״ד לשנים שהיו יושבין בבית הספר אחד סופג דברי תורה ואחד סוברן מה יעשו זה אזנו גלוייה וסופג ואינו יודע לסבור וזה עינו גלוייה וסובר ואינו סופג ה׳ עשה גם שניהם מעשה בר׳ יוסי בן חנינה שהיו לו שני בנים אחד סופג ואחד סובר כו׳.

ק׳: ט״ו מלמטה عرق = ט״ד וצ״ל عرقٍ

ק״א. ח׳ מלמעלה ובהוראה ראשונה אי׳ המלה באלה דברים זוט׳ עיי׳ מ״ש בהערות ותיקונים לח״א קפ״ו: וש״נ נ״ב גי׳ מדרש הגדול.

ק״ד. ו׳ מלמטה עיי׳ מה שכתבתי לעיל בהערות ותיקוני׳ לצד פ״ח. וש״נ מדרש הגדול.

ק״ו. י״ד — וכ״ה במדרש הגדול משפטים כי תצא אש יכול אין לי אלא דבר שראוי לדלוק מנין סיפספה נרות סיפספה מציבות של שיש ומצבת של פשתן כו׳ עיי׳ מ״ש בהשלמת הערוך השלם צד 14.

ק״ו: ט״ו מלמעלה סוף ע׳ סיפסופה: אולי על שם מקום זה היה נקרא אמורא דא״י ר׳ שמעון דסוספתא בירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו: [2]) וכר״ה בירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ.

— כ״ב — וכנ״ה במדרש הגדול נח וישאר אך נח: האי זיקתא לא הוה ידע אבא מאי מיכלה יומא חד הוה קא פאליג [3]) רומאנא נפלה תולעתא מינה אכלתה מיכאן ואילך הוא גביל לה חזרא גביל לה ספסקא כו׳ לי׳ בסנה׳ ק״ח: ולי׳ בע׳ זקיתא.

קי״ב: ט׳ — בענין ספרי זוטא עיי׳ מ״ש הח׳ ברילל בטוב טעם ודעת בעטרת צבי צד 179 והלאה.

קי״ד: ט״ז — צ״ל نخود.

קט״ז. י״ז — חזק צ״ל חומץ חזק.

קי״ז: ז׳ — *κοπός* ט״ד וצ״ל *σκοπός*.

קי״ח. ח׳ — ובמדרש הגדול בא אי׳ השאילני צקוטלא ונ״ב פי׳ גאם ונ״ל שהוא הוא סקוטלא פי׳ קערה, וגאם הוא ל״ע ופ׳ ופי׳ כוס וכלי חרס.

קי״ח: י״ד — אם גי׳ סקליטין אמת אז אולי היא כמו סקריטין (ל׳ ור׳ מתחלפות גם בל״י) ומל״י אמצ׳ *σέκρετον* מקום סתר עיי״ע סקרדין. וכס״א בערוך אי׳ בילק׳ ריש פקודי נכנס לפלטין שלו ועיי׳ שמ״ר פנ״א.

— י״ז — אולי מל״ר examen וזה מ״ש רבינו מבררין ומבחינין כו׳.

קי״ט. י״ב — אולי מל״ס סיקומא פי׳ מדידה וגבול Abmessung.

קי״ט: י׳ — פכים צ״ל בפים.

ק״כ. ט׳ מלמטה ובמדרש הגדול כ״י משפטים הגי׳ א״ר הונא לסקופטיא של מטרונה שהיא עוברת בשוק והכל משמטין זיין וסייף מלפניה ומלאחריה כך היא התורה דינים מלפניה ודינים מלאחריה. ועיי״ע אסקפי בח״א קצ״ח ושם בהערות ותיקוני׳ וש״נ מדרש הגדול.

קכ״א נ׳ — בהערה: ובמד׳ הגדול בראשי׳ סרקנית [4]) וצ״ל סקרנית.

קכ״ג. כ״א מלמעלה סוף ע׳ סקרדק: ובמדרש הגדול כ״י יתרו ונפסק קרדוקין שלה [5])

קכ״ד. י״א — ובמדרש הגדול וינש הגי׳ האי מאן דסר ניכסיה בכל יומא מרוח אסתירא.

— ט״ז מלמטה בהערה עיי׳ מ״ש לעיל לצד צ״ה:

---

[1]) ודרש שבר כמו סבר עיי״ע סבר. [2]) בגי׳ המהרש״ם ובנו״נ דתוספתא. [3]) בנו״נ בסנהד׳ ק״ח: פאלי. [4]) כ״ב ענין רחים מן מסקרות נוניס. והוא כפי׳ הערוך. [5]) כ״ב מגעל.

צד שורה

קכ״ו. י״ט מלמטה ועתה מצאתי כגי׳ הערוך בתש׳ הגאוני׳ סי׳ רצ״ה (צד 144) עש״ה.

קכ״ט: י״ח מלמעלה לא הוו. ידעי ט״ד וצ״ל לא הוו ידעי.

קל״נ ב׳ מלמטה בהערות צ״ל מן הצינזור.

קל״ו. כ״א מלמעלה וכנ״ה במדרש הגדול בשלח מתקן להם (הענן) את הדרכים מגביה להם את השפל ומשפיל להם את הגבוה ועושה להם דרך סרטו מישור כענין שנא׳ כל גיא ינשא כו׳ פי׳ חקק וסרט להם את המישור ובתנחומ׳ בשלח סי׳ ג׳ וילק׳ בשלח ר׳ רכ״ח לי׳. או אולי יש להניח ועושה להם דרך וסרט למישור מע׳ סרט ג׳ (עיי׳ עירו׳ כ״ב סע״ב תיקן להם דרכים וסרטיות).

קמ״א. כ׳ — לשון סורסי עיי׳ בהערות ותיקוני׳ לח״ו, שע״ה: וש״נ תש׳ הגאוני׳.

— ו׳ מלמטה וכ״ה לנכון סוריסטון באלה דברי׳ זוט׳ עיי״ע עתר ומ״ש בהערות ותיקונים.

קמ״ו. כ׳ מלמעלה ובתוס׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 23) הגי׳ כורת סרקא ופי׳ מקום הוא.

קנ״נ: ט׳ — וכ״ה במדרש הגדול ב״י בראשי׳ עב שהוא מעבב את פני רקיע.

קס״ט: כ״ה — וכ״ה בגי׳ מדרש הגדול חיי שרה בנות גוים משמרות עצמן ממקום עידות; ומפסידות ממקום אחר [1].

קע״ח: י״ט — עולא שכפר כן הביאו סד״ה אבל בנו״נ בע״ז ירו׳ פ״ב דמ״ב. עולא שכפא. ויש להוסיף עולא בר קושב ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ו:

ק״פ. ד׳ — דעייק: וכן במדרש הגדול ב״י משפטים נדם שאין לו ידים במה מגרש א״ל במתניו יעייק חרציה והיא שקלה לגמ מיניה.

קפ״א. ח׳ — עוית כו׳ ענינו להחזיק: ומזה הענין המאמר קשה הבנה בסנה׳ צ״ז. ר׳ נחמיה אומר דור שבן דוד בא העזות תרבה והיוקר יעות ע״ש פירש״י ובחיד׳ המהרש״א לסוט׳ מ״ט: ולפע״ד מלת יְעוּת הוא משרש עות ענין חיזוק, הגדלה והגבה ועיפוף במהרה למעלה (in die Höhe steigen) כלומ׳ שהיוקר יעלה ונבה יותר ובזה מסכים המאמר הארמי בסוט׳ מ״ט: בעקבות משיחא חוצפא יסנא ויוקר יאמר מלשון (דברי׳ כ״ו, י״ז) האמרת ר״ל הנדלת ורוממת ומלש׳ (איוב ל״ט, י״ח) תמריא ופי׳ הראב״ע תגבה. ולכן נקרא הסעיף העליון אָמִיר — ובד״א זוט׳ פ״י גרס והיוקר יעוות ובשהש״ר פ׳ התאנה ויוקר הייה, והכל בטעות.

קפ״ה. י״ג מלמטה corml ט״ד וצ״ל corme.

קפ״ה: כ״נ מלמעלה סוף ע׳ עוזרד ב׳ : ועם פי׳ הערוך (שהוא פי׳ ר״ח) [2]) עולה יפה מה דאי׳ בתשובת הגאוני׳ סי׳ כ״ז (צד 10) עוזרדין וכן פירושו בל׳ ארמי קני דורדתא ובל׳ ישמ׳ קנ״ב פארסי הקנים הרכים הנוחים להשבר נקראין אלנבטי והן שאינן אחרדין וכירק הן חשובין והקשים מאוד נקראין זרדתא ונקראין אזרדין וכעץ הן חשובין ודע כי יש שונין אזרדין ויש ששונין זרדין וזה הוא הלשון המדוקדק ע״כ ועוד עיי״ע זרד.

קפ״ו. י״ז מלמטה בעוטיו כו׳ ובמדרש הגדול בראשי׳ אי׳ ת״ר ד׳ מתו בעטיו של נחש כלומר [3]) לא היה להם חטא שמתו בשבילו אלא מכה אותה מיתה שנרם הנחש ונכתבה לדורות.

קפ״ו: י״ד — במדרש הגדול לפסוק ויחנו לפני פי החירות: אין חירות אלא מקום חירותן של מצרים מקום עטלין שלהן מקום ע״ז שלהן (נ״ב פי׳ אוצרות). והנכון שהוא ט״ס וצ״ל עטליו — ובשינויים עיי״ע חר האחרון.

קפ״ט: ט״ז — מקור הפי׳ הזה בתשוב׳ הגאוני׳ סי׳ רי״ז (צד 103) עש״ה ושם הגי׳ דהני גיתאפי הוה קארו כו׳ אבל בתש׳ הגאוני׳ (בערלין סי׳ ע״ח דכ״ג:) כדרך טעיות הרבה של אותן גרסאי דכפרים עיי׳ שם בהערות ומ״ש ה׳ הרכבי בצד 361. ולפע״ד גיתאפי

---

[1]) וכ״ה בתוליכן. והוא כבערוך. [2]) עיי׳ נרות המערכה (ג׳) עירו׳ ל״ד; [3]) וזה הפי׳ הוא בפנים ולא בגליון.

צד שורה

מ״ד וצ״ל גיתאדי והוא ממש בל״פ كَيْتِى ט״ אנשי כפר כדאי׳ בערוך אשר שם הובא תוכן התשוב׳ הנ״ל.

קצ״ו. כ״ג מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳ קוץ זה עכבית ודרדר זה קנרס [צ״ל קינרס] [1] שהיא עשויה דרים דרים.

קצ״ז. י״ז מלמעלה ועיי׳ ג״ב סוף סי׳ רפ״ה בתש׳ הגאוני׳ (צד 141) והרבה מצויין מבני מצרים שבאין לבבל ושוכנין בעכברא או בנהרואני ונודעין כן לאחר כמה שנים אלעכברי ואלנהרואני ואין בכך כלום ע״כ.

— י״ב — הורי ר׳ יוסי כו׳: וראיתי להעיר על הטעות הגמורה שקרה לגאון קדמון בעל הלכות גדולות (הלכ׳ יין נסך דף קכ״ב סע״ב) ח״ל חבית שיש בתוכה משקין בין יין בין שמן בין כל משקה ונפל לתוכה עכבר או שרץ שיעורו אחד מאלף החבית ומשקין מותרין פחות מאלף אסורין וכתבו הגהות מיימוניות פט״ו מאכלות אסורות אות מ׳ ח״ל ומה שפסק בה״ג דשרץ אין טעמו בטל אלא באלף אינו אמת כדמשמע הכא פ׳ בתרא דע״ז והא דאי׳ בירוש׳ דתרומות (הוי ר׳ יוסי בר בון) [צ״ל הורי ר׳ יוסי בי ר׳ בון] בעכברא אחד לאלף עכברא שם מקום הוא דהתם קאי על דג טמא שכבשו עם דג טהור ס״ה וכן ראבי״ה שקבל מאביו ע״כ—ודוגמא אחרת דומה לטעות זו תמצא בע׳ נפנה (ח״ב, של״ט) ושם רמזתי על ע׳ הנוכחי אבל נשמט בדפוס, וברוך הנשכחות ותקנתי עתה המעוות.

ר״י. ט״ז — צ״ל عَلَقَة.

רי״א. י״א — וגם מדרש הגדול נח גרס עליתא.

רי״ט: ט״ז — סוף ע׳ עמתן: או צ״ל עמקו ע״ש בירוש׳.

רכ״ב. ג׳ מלמטה בהערה 4: וקרוב לזה בתש׳ הגאוני׳ סי׳ מ״ז (צד 22) עינבתא ניפות כענבה שצומח על בשרו של אדם מלחה סרוחה כמו מורסא דאמרינן המיפש מורסא.

רכ״ו. ג׳ מלמעלה עיי׳ פירוש נכון בתש׳ הגאוני׳ סי׳ קפ״ג (צד 84) ובחמדה גנוזה סי׳ קמ״ט, ושם הגי׳, מר בר אויא ובתש׳ הגאוני׳ הנ״ל כמו בערוך הונא מר בר אויא [2].

רל״ט. י׳ מלמטה בהערה הורכב מ״ד תצ״ל הרכיב.

רמ״ד: י״ח — וכ״ה במדרש הגדול נח ועקב שמו וא״ל ועקש. ונ״ב עקב מין ספוג ושואב אם המים כו׳ הכל כבערוך.

רמ״ה: י״ד — סוף ע׳ עקיבה ויש להוסיף ר׳ עקיבה אמורא דא״י ירו׳ כתובו׳ ספ״י דל״ד רע״א א״ר עקיבה קומי ר׳ מנא כו׳ [3]).

מ״ח: ט״ז — נדרים ט״ז. מהו דתימא מיקם לישנא היא דאיתקיל ליה כו׳ ופי׳ המיוחס ורש״י כלו׳ תקון הלשון הוא כו׳ והנכון כגי׳ הר״ן שם (ט״ז:) מיעקם לישניה הוא כלומ׳ כו׳ ע״ש ובשבועו׳ כ׳. בכ״י ש״ס מינכען הגי׳ מה״ד לישניה הוא דאיתקיל.

רמ״ט: י״א מלמעלה א״ב בלי כו׳ צ״ל בל״י וכיון למלה יונית ἐγκοπή עכוב Hinderniss, Anstoss—וכאן ראיתי להעיר על גי׳ מדרש הגדול כ״י משפטים: להרגו בערמה זה שבא עליו בתסקופין כיואב שהרג את אבנר דכתי׳ ויכהו יואב וגו׳ בשלי מהוא בשלי ר׳ ירמיה אמר על עסקי שלי.

רנ״ג: י״ט מלמטה ביכורי׳ מ״ד תצ״ל בכורות.

רס״א: י״ד מלמעלה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה לב״ב קע״ה: (בש״ס ווילנא קע״ו.).

רס״ג: י״ג מלמטה וכן בל״ס ערבא.

---

[1]) וכ״ב הו אלחרשף. ועיי״ע קנרס ומ״ש. [2]) ודע כי בח״ג בתש׳ הנ״ל (לר׳ צמח גאון) סגי׳ הנכונה את סלקא עינוניתא דורדא במגינתא ובתש׳ הגאונים בסו״ש הרכבי בצדי ימינה! והמו״ל לא העיר מאומה. [3]) ובמסוי ובסדים לי׳.

צד	שורה		
רס"ה.	כ"א	—	בענין ערוגה דשבת עיי' בתש' הגאוני' סי' תכ"ה (צד 218).
רס"ו.	ט"ז	מלמעלה	אולי ערדסק צ"ל עדרסק מל"י ὑδρίσκη Aschenkrug.
רס"ח.	י'	מלמטה	4) ט"ד וצ"ל 1).
רע"ח.	י"ח	מלמעלה	כ"ה בפי' ר"ח ביצ' כ"ב: עיי' נרות המערכה (נ') לזה הציון.
רע"ח:	כ"ח	—	וני' מדרש הגדול בשלח ד"א תהומות יכסיומו וכי יש תהומות שם והלא ש ו נ י ת היא [1]) אלא מלמד שעלה תהום התחתון והעליון והיו נלחמים במצרים בכל מינו פורעניות.
רפ"א.	ז'	מלמטה	אופנים ט"ד וצ"ל אפונים—ועיי' עוד בסנה' ק"ח: יש לנו עששיות של ברזל שאני מחפים בהם את הארץ ועיי' תש' הגאוני' סי' ש"ו (צד 145) ח"ל וכתבת עששיון ואין הוא אלא עששיות של ברזל בל' ישמ' צפאיח חדיד ברזל עשות מעין אשת שן [צ"ל מעיו עשת שן] (שה"ש ג', י"ד) ול' ישמ' הוא صفيح حديد Eisenblech.
רפ"ד.	ט"ז	מלמעלה	סוף ע' עתר: ובאלה דברים זוט' ב' (סי' א' בהוצ' רש"ב 10) ששפך להם בלעם ברכות בעותר ס ו ר י ס ט ו ן כו' וזהו המלה לפע"ד באה מגליון פנימה ועיי' מ"ש רש"ב בשמי.
רצ"נ:	כ"ב	—	וכן אי' והיה מהלך פינן וצ"ל פגן באלה דברים זוטה סי' ט' (צד 43) בשם ילקוט ואתחנן ר' תתי"ג.
רצ"ה:	ט"ו	מלמטה	צ"ל נ"ל מל"פ پخش , پخچ.
רצ"ו.	ג'	—	גבמ"ה ט"ד וצ"ל רגמ"ה.
ש'.	ו'	—	צ"ל sbadigliare.
ש"ב	ב'	—	בהערה צ"ל בבגד ס מ ר ט ו ם.
ש"ד.	י"ב	מלמעלה	וכן במדרש הגדול יתרו: א"ר יוחנן פזמא דידיה היא סליקת ביה למיתן לי אורייתא [2]) אבל עתה נ"ל שהוא ל"י πεῖσμα בטחון [3] Glaube, Zuversicht).
—	ד'	מלמטה	וראיתי בקאטאלאג דעליצש (Cod. Hebr. VIII) שהביא כי בראטהסביבליאטיק בלייפצינג כתוב בגליון סליחה ישן נושן ח"ל פיזמון הוא לשון ענייה והרמת קול. ויען איוב ופזם איוב ואמ' אבי ז"ל פי' שהוא לשון ר י נ ו ן מדנרסינן בפסיקת' דבחדש השלישי יחליצני כי חפץ בי ואמר ר' יוחנן פיזמא דידיה היא סליקת ביה כדמיתן לי אורייתא פי' רינון שלו עלה בלב יוצרו כשנתן לנו את התורה.
ש"ח.	י'	מלמעלה	ולדעת ה' ברילל הוא מל"י ורו' אמצ' ποτοῦλκος = paculus, pasceolus פי' שק.
ש"י:	ט'	מלמטה	ובמדרש הגדול בראשי': מאור גדול ראיתי בים א"ל שמא עינים של לויתן.
שי"ב:	ט'	מלמעלה	סוף ע' פטטר אולי כדעת ברילל (מ"ע ח', 67) ἐπιτριετής בשנה שלישית dreijährig מפני שמין תאנים זה נתבשל רק אחר ג' שנים ועיי"ע פטרא ומ"ש.
שי"ד:	ט'	מלמטה	בע' נן ט"ד וצ"ל בע' נץ — ועיי' היטב תשוב' הגאוני' סי' ת"נ (צד 213).
שי"ט.	י'	מלמעלה	וכ"ה במדרש הגדול יתרו דומא בר נתינה פטרבולי היה והיתה אמו מסטרתו לכאן ולכאן ולא הוה א"ל דייך אימא [4]).
שי"ט:	י'	—	ובמדרש הגדול סוף וישב הגי' נמצא זבוב בתוך פיילי פוטירון שר המשקים ונמצא צרור בתוך קלסין של שר האופים.
שכ"א:	י"ח	—	ויפה גרס המדרש הגדול ויחי ולמי ניתן לדויד ואויבי תתה לי עורף למה שהיה פ ט ר י ק ו ן שלו כתב בו ידך בערף אויביך [5]).
שכ"ב:	ג'	—	צ"ל شلو.
שכ"נ:	ז'	—	במדרש הגדול מקץ הגי' קשה שבכולן כ"י פ ר ו ק י ט ו ר י ר' חנינא אמר כצפורן בושם כו'.

---

[1]) כ"ב פי' מקום שהים עולה בזמנו. [2]) וכ"ב פי' הבטחה. [3]) ועוד עיי' הערות בסמוך. [4]) וכ"ב רא"מ על התרגום! [5]) וכ"ב כתאב מיתאקה וכיון ללי"ע كتاب ميثاق Bundesvertrag.

צד	שורה		
שכ"ג:	י"ד	מלמטה	סוף ע' פי טורי: ועתה ברור לי כי פי' פיטורי בפי הושט הוא מל"י *πίτυρον* Schorf, Geschwür וזה נ"ל עיקר.
שכ"ו.	י"ג	—	ואולי מזה פילס של מנורה (ספרי זוטא בפי' הר"ש לכלים פי"א מ"ב) וצ"ל פילא. פי' מזרק המנורה ובילק' מטות ר' תשפ"ה הגי' (פיה) [צ"ל פרח] של מנורה ופוט של מנורה. וה' ברילל (ע"צ 183) פי' פילס מל"י *πόλος* Achse.
שמ"א:	ו'	—	וכנ"ה במדרש הגדול אחד שנפלה לו פלטורה בירושה במדינת הים ומכרה בדבר מועט הלך אותו לוקח ומצא בו אוצרות של כסף וזהב כו'.
שמ"ב.	ט'	—	ובכ"י רגמ"ה לב"ב קס"ד: מצאתי והאי לשון פלטין של יוני היא.
שמ"ב:	י"ד	—	ואולי ר"ב כיון על לי' *ὑπηρέτης* משרת Handlanger, Diener.
שמ"ג.	כ"ח	—	וכ"ה במדרש הגדול וישלח: ר' ישמעאל בר' יוסי סליק למצליא בירושלם עבר בהדין פלאטינוס חמיניה חד שמראי כו'—ואולי הוא משובש במקום ניפולין *Νεάπολις*, Nablus עיי"ע ניפוליה (ח"ה, שס"ד:).
ש"נ:	י"ב	—	גורסת רל"א ט"ד וצ"ל תרל"א גורס כו'. ובילק' וארא ר' קע"ח אי' פלומי פילון וצ"ל פלומופילון.
שנ"ו:	י"ט	—	ע"ז ל"ח: ודע כי ציון הילקוט זה. שייך למה דאי' ספות אלו חבית של יין ועל זה רמז ע"ז ל"ח: תרי מיני שתיתאי שלח ברזילי הגלעדי לדוד—ומקור פולוסיקא הוא מדר' שו"ט מזמ' ג' ח"ל משכב אלו כרים וכסתות ספות אלו חבית של יין ובעל הילק' גרס פולסיקא אבל הנכון שצ"ל פלומיקא עיי"ע פלומקייא בהשלמת הערוך השלם צד ט"ז.
שנ"ז:	ג'	—	ובל"ס פלפל פי' מנעל besudeln ויטבלו את הכתנת בדם (בראשית ל"ז, ל"א) תרג הפשיטה הסורית ופלפלוה לכותינא בדמא.
שס"ה:	י"א	מלמטה	וה' באכער (אגדת תנאים ח"ב 164) הגיה פנרגוס *πανούργως* בערמה listig.
שס"ז:	כ"ד	מלמעלה	סוף ע' פנדורא: וכן בל"ס פדורתא.
ש"ע:	ט"ז	מלמטה	וכן במדרש הגדול בשלח דרך ארץ תלמיד נוטל פנים לפני הרב כו' ושם: וה' הולך לפניהם אלמלי מקרא כתוב א"א לאמרו כאב שנוטל פונס לפני בנו וכרב שנוטל פונס לפני עבדו.
—	—	—	שורה אחרונה בהערה: ועוד עיי"ע נר.
שע"ז:	י"ז	—	וכ"ה במדרש הגדול ויצא אפי' פסדיות שאלו היה לו פסדיות כו'.
שע"ח:	ח'	מלמעלה	אבל עתה ברור לי כי פסטילוס הוא הוא אפיצטלין pastillus רקיקים ופי' כל·גרמיהון הדיקו בדרך קל כאלו היו פסטילוס. והמאמר השני ושרשי תאינה כו' הוא מאמר בפני עצמו וכן מוכח משו"ט מזמ' ע"ח סי' י"א א"ר יהודה בשם רבי זה אחד מן הדברים שהשליט הרך את הקשה כו' עד ושורשי תאינה שהן רכין ובוקעין בצור ובתוך האבן ועיי' מ"ש רש"ב שם.
שע"ט.	ה'	—	ויותר טוב מל"י *ὀψίτερον* בזמן מאוחר später ופירסט בגלאססאר 175 טעה.
—	ט'	—	וה' ברילל הגיה ספאיית פי' מל"י *σαφῶς* בחכמה weise.
שע"ט:	י"ט	מלמטה	וכן במדרש הגדול לפסוק ואמר אעלה אתכם: ארץ מצרים אם אתה עמיל בה בפסיל ובקורדום כו' [1]).
שפ"א.	י"ב	מלמעלה	וכ"ה באלה דברים זוט' סי' ז' (צד 13) ולמד ממשה שהיה פסילוס.
שפ"א:	י"ב	—	ובמדרש הגדול וישב הגי' היה מוסר לרבו קנדיטון כו' א"ל פסנדיטון אני רוצה כו'.
שפ"ו.	י"ב	—	ובמדרש הגדול תרומה: ועשית סירותיו אלו הפסכתירין שגורפין בהן הדשן והוא כלי

1) כ"ב הלמנחת וצ"ל הלמסחת = المسحة Hobel.

צד שורה

גדול שמחזיק לתך ושלשה דברים היה הפסכתר משמש כופין אותו על הגחלים ועל השרץ בשבת ומורידין בו את הדשן מעל המזבח.

שפ"ז: ט"ז מלמטה ובמדרש הגדול הגי' רץ בעל המפעה אחריו כו'.

שצ"א. י"ח — ובמדרש הגדול בשלח הגי' פאפוסיא ונ"ב אכלאט. פי' בל"ע תערובות Mischung.

— י"ט — במדרש הגדול תולדות אי' דרש רב אחא בר יעקב בפאטניא אתא שטן נשקיה על כרעיה (נ"ב אסם בלד [1]). ובלי ספק גי' מוטעת היא וצ"ל בפאפוניא וכדאי' בב"ב ט"ז. דרשה ר"א בר יעקב בפפוניא אתא שטן כו'.

שצ"ב. א' מלמעלה פוץ עמריה: ח"ל מדרש הגדול יתרו ר' יהודה הנשיא מושלו משל למה"ד לאחד שנשא אשה אמרון לה התלקחת ליה פיסי עמריה כך אתם ישראל נמשכתם לי נתמשכנתם לי נקוי שתעשו לי רצוני. ונ"ב פיסי עמריה נפצי צמרו ע"כ והוא ציווי מן נפץ. פסי=פְּצִי [2]).

שצ"ב: י"ח — סוף ע' פין: וכנ"ה במדרש הגדול בראשית וכיון שנכנסה שבת פיצת אותו מן הדין התחיל (אד"ה) מקלס את השבת כו'.

שצ"ט: ד' — וכ"ה באמת גי' מדרש הגדול וישלח על כן לא יאכלו רב הונא אמר הדא פקולקלתא דגידא נשיא שריא [3]).

ת"א. ט"ז — ובמדרש הגדול פ' בת מיזהב: מה ספינה זו אין כל עציה אחת אלא יש בה עצים מכמה מינין עצי ארזים עצי פסינון עצי אדרון, נ"ל שצ"ל פקסינון.

ת"א: כ"ב — ועיי' תשוב' הגאוני' סי' ש"ל (צד 158) מאי פקיע א"ר יהודה מדורתא א"ר פפא מטראקא טיאעא דפסק רישיה ומדורתא בל"א השג כו' [4]). ופי' מטראקא טיאעא מכצרה ערביה ע"כ והוא ל"ע مخصرة عربية שבט ערבי arabische Geissel.

ת"ג. ב' מלמטה סוף הערה 3: ועיי' נ"כ תשוב' הגאוני' (הוצ' קאססעל בברלין) צד מ"א: פיקא להדי פיקא יניח סדק של גרעינה נגד סדק שבגוף.

ת"ז: ח' — וא"כ יש להגיה פראזוקין.

ת"ט: ט"ו מלמעלה ובמדרש אלה דברים זוט' סי' כ"ו (צד 35) יושב בין שני הפירנין צ"ל הפורגין, ושם: שני פיגרין צ"ל פורגין וכמ"ש רש"ב בשמי.

תי"ב. י"א — סוף ע' פרד וכנ"ה במדרש הגדול משפטי' קיימתי עולמי מפרידה אחת (ס"א מפְרֵדָה) ששיירתי נח ובניו. ושם חיי שרה: שתי פרידות טובות יש לי להוציא רות המואביה ונעמי העמונית.

תי"ב: ז' — וכ"ה במדרש הגדול ויצא: ר' יצחק אמר פרדכסוס היה. פי' לבן ביותר [5]).

— ט"ו — ואולי פרדכשא הוא מל"פ پادشاه מלך ועיי' מ"ש רב"ז באכער על אגדת אמוראים בבליים צד קכ"ה.

תי"ג. ז' — בפרדימס כו' ולפי מ"ש בע' בורדימוס (עיי' השלמת הערוך השלם צד ו') הוברר שצ"ל בפדרומוס Hyppodromos.

תט"ו: ו' מלמטה צ"ל בל"ע فروانق، فرانق.

תי"ז. — מלמעלה אולי פרוז הוא מל"פ پيروج indischer Hahn (Vull. I, 394).

תי"ז: י"ט — ורש"י במכות ג': פי' המוסר שטרותיו לבי"ד הוא פרחבול שהתקין הלל ועיי' תוספות שם שהשיגו עליו ועוד עיי' תוספות גיטין ל"ו:

---

1) כלומר اسم بلد שם המדינה. 2) ובמדרש הגדול הרבה פעמים י' במקום צֵרֵה או שְׁוָא. 3) כ"צ חלב שעל גיד הנשה.

4) עיי"ש דור ומ"ש בהשלמת הערוך השלם לח"ג, ל"ב: צד ט. 5) כ"ה בגוף הספר ועוד בגליון, וכבערוך.

צד שורה

תי״ח: ד׳ מלמעלה וכ״ה במדרש הגדול יתרו א״ר אלעזר שלא יהו דברי תורה בפיך כפרוזדגמא ישנה אלא יהו בפיך כפרוזדגמא חדשה שהכל רוצים לקרותה.

תי״ט: ז׳ — προζύμη ט״ד וצ״ל ποζύμη

תכ״א: י״ג — Berre צ״ל Beere.

תכ״ג. י״ז מלמטה ובמדרש הגדול וארא כהדא פרוטתא דרומנא ¹) דהרצניתה מתחמי מלבר כו׳.

תכ״ד. י׳ — ובתנחומ׳ הישן פ׳ שופטים סי׳ ח׳ ומעמיד להן פרטומין (עיי׳ בהערות לרש״ב אות ל״א) נראה יותר להמציא המלה מל״י προθέμα ציווי והורעה גלוייה (öffentliche Bekanntmachung) כלומר הקב״ה מוציא כרוז והודעה לשאול או״ה כלום השניכו עליכם כו). ע״ש כל הענין.

תכ״ו. י״ב — וכ״ה במדרש הגדול תולדות כהדין פרכיטה ²) כו׳ כדי שיצא וסירותו עמו כו׳ ובמדרש פנים אחרי׳ על אסתר (צד 96) ביקש להרחיצו ולא היה שם פרביסים ט״ס וצ״ל פרכיטים.

תכ״ח. י״ג מלמעלה וגי׳ ספרי זוטא (ילק׳ שלח לך ר׳ תשמ״ו) פרוגדום ועיי׳ מ״ש ה׳ ברילל בעטרת צבי צד 190.

ת״ל. ז׳ — סוף ע׳ פרמביא וכנ״ה במדרש הגדול חיי שרה מגמלי אדניו: שהן ידועין בפרומביא כו׳ שהן משל אברהם.

תל״ד: ט״ז מלמטה וכ״ה פרדנית במדרש הגדול.

תל״ו. ו׳ — צ״ל فارس, پارس.

תל״ח. ט׳ — או אולי מל״ר Rubin, pyropus.

תמ״א. י״ח — סוף ע׳ פרפס: ובע׳ קטה הביא רבינו פרט לפרפוסין וצ״ל לפרסין ע״ש (ועיי״ע פרס ז׳) ואין ענינו למלה יונת παρυφή כרעת ה׳ ברילל (ע״צ צד 181).

תמ״א: כ״ג מלמעלה וכן במדרש הגדול יתרו והר סיני עשן: כל המפרפר באש בעוה״ז זוכה ומפרפר בעוה״ב נ״ב פי׳ מתגלגל בתוך האש ואינו מתירא ממנו.

תמ״ח. י״ב — ובמע״צ Etudes חכ״ר הוכחתי כי עיקר הגי׳ פּוּרְדְּגָן או פּוּרְטְּקָן חג הפרסיים הנקרא فوردگان، پوردگان، فروردگان ובהוצואריש Pervardeghân וחגוהו הפרסיים בתקופת השנה — וצורר היהודים לאגרד בדה כי היהודים לקחו מזה השם חג הפורים שלהם ³) ושקר הוא.

תמ״ח: ח׳ — סוף ע׳ פרקלה וכנ״ה במדרש הגדול לפ׳ וירא פרעה כי היתה הרוחה: בשעת עקתיה עביד פרקולה ⁴) בשעת רווחיה עביד דימוס ⁵)

תמ״ט: כ׳ — וכ״ה במדרש הגדול וירא כל מי שתפסו אני נותן לו פרקופי כו׳.

תנ״ה. כ״א — בע׳ פרע ט״ד וצ״ל פרא.

תנ״ה: י׳ — ובמדרש הגדול בשלח: אמרו להן קטרין [צ״ל אקטורין] הגיע פרתזומיא ⁶) שלכם לחזור למצרים כו׳.

תנ״ח: י״א — ומזה נ״ל פוסינא של מדרש הגדול חיי שרה: ומגדנות דברים שהבריות מגידים עליהן כגון מיני אפייריא וממכסא ופוסינא ופלפל רב הונא אמר קונכי פי׳ כלי ממוה שטוה בו האשה ⁷) ונ״ל פוסינא הוא הוא πίσον ועיי״ע פשון, ספירה, פול ומ״ש.

ת״ס. א׳ — וכ״ה פישקצא במדרש הגדול בראשית ושם הגי׳ ואתא פישקצא דריה לתנינא ⁸) ובנו״ג ובלעה.

---

¹) נ״ב הגה׳ האריתאן = حب انرشن Granatbeere ²) נ״ב בלן, והוא כבערוך. ³) עיי׳ Etudes חט״ו 137; ריאסיטער לט״ב XX צד 52. ⁴) נ״ב נותן פריון, כבערוך. ⁵) פי׳ עושה שמחה, ולא היה כי אם demissio ⁶) נ״ב פי׳ קץ. ⁷) בגוף ובכנים היהודב יהוה עכ״י הערוך ע׳ קנכי. ⁸) נ״ב פי׳ עורב נקבה זה ונשא את התנין.

צד שורה

ת"ס: ד' מלמטה אולי הוא מל"י Ringeltaube, φάσσα (איליאן נ', ד"ד) כמו שהעירני ד"ר לעוויזאהן בשטאקהאלם.

תס"ה. י"א — וכן במדרש הגדול וארא ויהי ברד ר' נחמיה אמר אש וברד פתוכין זה בזה.

תס"ז. י"ח — וכנ"ה פעם בט' פעם בתיו במדרש הגדול מקץ ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע: עמדו וכתבו לו שבעין פיטקין בשבעים לשון והשליכו לפניו והיה נוטל כל פתק ופתק וקורא אותו [1]. ועיי' ג"כ בתש' הגאוני' סי' קע"ט פעמים שכותב פיטקא כו' ושם סי' ק"פ (צד 80) איגרת רשות וקורין אותו בלש' ארמית פ ת ק א ד ד י א נ ו ת א ועיי' מ"ש המו"ל צד 355 ועוד 396.

תס"ז: ט"ז מלמעלה וכ"ה במדרש אבא גורין פ"א (צד ו') היו משקין בכוס גדול מחזיק ד' ה' שמיניות ונערא פתקא, ובמדרש אחרים (נוסח ב' צד ל') ובמד' לקח טוב (צד מ"ו שם) הגי' פיתקא ובילק' פוסקא והוא בל"פ باطية בל"ע باطية ומזה בל"י (βατιακι, βατιάκιον כוס לשתות בו Trinkgeschirr.

תס"ח. ד' — פותרי חלומות ועיי' הערות ותיקונים לח"ד, רי"ט וש"נ מדרש הגדול וישב.

חלק ז'

ב'. י' מלמטה פ"א כו' וכפי' רגמ"ה זה אי' ג"כ בפי' לספר יצירה לר"י ברצלוני צד 74 בשם רש"ג.

ג': ד' — ושם רציתי לפרש ציבין מל"י στήμων ולא הוצרכנו לזה כי דורש חרצובות בעין ל' נוטריקון צובות מלש' ציבים כלומ' חוטין דקים ועיי' בשו"ט מז' ע"ג ומ"ש רש"ב צד 334.

י"א: י"ח מלמעלה וכנ"ה במדרש הגדול בשלח ד"ה ויבאו בני ישראל בתוך הים: מתוך שצוהבין זה את זה [2]) קפץ שבטו של בנימין כו' וכ"ה בילק' אבל במכילת' בסיגנון אחר ע"ש. ועיי' עוד מדרש הגדול ריש תולדות כשהוא בא מבית המדרש מוצאן שהן ישנים אינו רוצה להרגיש ולהצהיב את אחד מהן.

ט"ו: י"ט מלמטה ובמדרש הגדול בראשי' הגי' ציתנית, ובתולדות פ' ורבקה שומעת מכאן אמרו כל הנשים ציתניות ורבקה מעידה בכך.

י"ז. ג' מלמעלה וכנ"ה בברכו' ז'. מנין שהקב"ה מתפלל כו' מאי מצלי כו' ע"ש ועיי' מ"ע אריענט 4,360 ששם הביא ה' יעללינעק פי' אבן ישמעאל עפ"י סופר ערבי וז"ל وعى (الصلوة) من الله تعلى الرحمه والمغفرة... فاذا قيل ان الله تعلى يصلى على فلان فالمراد منه انه تعالى يرحمه ويغفر له. וזו העתקתה: אם הוא (צלותא) נשתמש מאלהים אז ענינו רחמנית וסליחת עון ואם האמר כי האל מתפלל בעד פלוני משמעותו כי הוא ירחם עליו ויכפר בעד עונו ע"כ. ועוד עיי' מ"ש ר"ש דוראן בן הרשב"ץ בספרו מלחמת מצוה דף ל"ה:

י"ז: י"ח — פי' כו': והוא פי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') למ"ק כ"ז. — ועוד עיי' תש' הגאוני' סי' שנ"ז (צד 180).

כ"א. ו' — והערוך פי' בתשוב' הגאוני' סי' שע"ח צד 196 עש"ה.

כ"ב. י"ג — במדרש הגדול מקץ ואסרו ליה חד בהא אטמיה וחד בהא אטמיה וצלקוה. בברכות נ"ו: הגי' משונה.

כ"ז: ה' מלמטה במדרש הגדול הגי' צניאתא דבבל.

ל"ט. ג' — הערה 4: ויותר טוב שצ"ל סוכלוני (בב"ק) ומלאי"ט Nagelbohrer, succhiello, succhiellino.

---

[1]) פי' איגרות. [2]) כ"ה תרג' וכעבתא גררתה ומדהבא לה (והוא כבערוך)

צד שורה

מ׳. ג׳ מלמעלה אלו הן ציצין כו׳ ח״ל כפר האסיפות כ״י (באוצר כ״י האלבערשטאם גר״ו) בדף פ״א ע״ג „פי׳ של ציצין מפורש בערוך הן שיורי הערלה רצועות של בשר הנשארים מן הערלה הנה והנה וחופין העטרה ועוד בערוך בתשו׳ רב האי גאון ורב שרירא אביו פי׳ כמין זיז יוצא ועודף על הבשר בראש הגיד וחופה העטרה״. וכתב לי רשזח״ה העתקתי לך כל זה יען תמצא פה שנויים נגד הנדפס ע״ב.

מ״א. ד׳ — וכ״ה בשו״ט מזמור פ״ז סי׳ ב׳ כביעתא דצוצילתא לא משכחינן ובמדרש הגדול בראשית ביעתא דצוצילא.

מ״ה: ט׳ — ועוד י״ל שהוא מל״פ چֶرب חכם ומלומד intelligenter, kluger Mann.

מ״ז. י״ז — במדרש סראג׳ אלעקול [1]) פ׳ חקת גרס צ ר נ ד ה.

נ׳. ג׳ מלמטה בהערה 6 לי׳ זה הפי׳ כו׳ אבל עתה מצאתיו בפי׳ ר״ח לסנהד׳ מ״א. בש״ס ווילנ׳ ושייך לדף מ״ד. עיי׳ נרות המערכה (נ׳) לדף מ״א.

נ״א. י״ט מלמעלה כתובו׳ נ״ז. ט״ד וצ״ל ס״ז:

נ״א: י׳ מלמטה וכ״ה במדרש הגדול יתרו ר״ז מצתית צחותא.

נ״ד. ט׳ מלמעלה ח״ל ויק״ר פל״ג מובאים קאנוסין סבאים רחיין ופי׳ הוא לפסוק מובאים סובאים (יחזק׳ כ״ג, מ״ב) ובילק׳ יחזק׳ ר׳ שס״ב אי׳ מובאים סבאן מובאים קטיסין ובילק׳ דניאל ר׳ אלף ס״א מובאים סבאים קטיסין סבאים וא״כ קטיסין הוא לעומת קאנוסין של ויק״ר ואות ט׳ משובשת מן נו וצ״ל קנוסין ונ״ל שהוא מל״י κίνησις ערבוביא ושאון Beunruhigung, Aufregung, וענין סובאים של מקרא מפורש בויק״ר ע״י רחיין ובילק׳ ע״י סבאן וזה האחרון הוא מל״מ זולל וסובא ענין שיכורת (עיי״ע סבא ח״ו, ה׳) ובעניין רחיין נ״ל להשוותו עם רחון עיי״ע פי׳ שלחן והכונה שטוחים על שולחנם לאכול ולשתות. ומאמר קשה מובן הוא—ובע׳ קטים פי׳ בענין אחר וזה עיקר. ודע כי האנור לר״ש נאמע הביא הגי׳ (מויק״ר פל״ב צ״ל ל״ג) אמר להם כשהייתם בארצכם הייתם נעשים המניות לע״ז הה״ד קול המון שליו בה מובאין קטיסין ע״ב ועיי׳ רש״ב שנבך בפירושו ובעל החלוץ (חי״ג 118) כתב פטפוטי מלין בעלמא ולא אטריחך בסתירתם [2]).

נ״ו: ו׳ — ב״ב צ״ב. צ״ל צ״ב:

ס״א. ה׳ — פי׳ בית הרחם: וכ״ה בפי׳ ר״ח עיי׳ נרות המערכה (נ׳) שבת קכ״ח: ורש״י שם. ויש להוסיף מדרש הגדול וישב ד״ה וימאן ת״ר ג׳ השביעו יצרן וניצלו מן הערוה יוסף כו׳ בועז דכתי׳ חי ה׳ שכבי עד הבקר מלמד שנטלה אמה שלו ונתנתה על פי הקבר והשביע יצרו שלא יעשה. ובויק״ר הובא בילק׳ רות ר׳ תר״ו בסיגנון אחר ע״ש.

ס״ב: ט׳ — וכ״ה באלה דברים זומ׳ סי׳ ל״ה (צד 9) משל לשתי ספינות שהיו בים א׳ מהן הציל הקברניט את עצמו ולא הציל את ספינתו וכו׳.

— י״ג — ובן גרס המדרש הגדול יוסף בקברניטן של מלכים היה קבור [3]). ח״ל תשוב׳ הריב״ש סי׳ תמ״ב פי׳ קברניטא (של מדרש חזית שהביא שם) ארגז כמו קבורנטי של מלכים שהם כמו ארונות.

— ג׳ — וכן במדרש הגדול מקץ כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מקדיא [4]) וקיפופא [5]). פירוש [6]) לפי שעיניהם הולכות לפניהם כשל אדם אבל שאר עופות עיניהם בצד הראש.

---

[1]) למנצור אלדמארי. [2]) וס׳ פירסט גלאססאר 189 שנה הגי׳ לגי׳ קאנידין! [3]) וכ״ב והו תרבה = تربة קבר. [4]) פי׳ אלכוס נ״ל אלבום = البوم Eule. [5]) כ״ב פי׳ אלינבוק. [6]) והוא כפי׳ הערוך והי׳ בפנים ולא בגליון.

צד	שורה	
ס״ז:	י׳ מלמעלה	קידרא חדתא צ״ל קדירתא חדתא ע״ש ובמדרש הגדול בראשי׳ אי׳ נסיב יתהון בחדא קדר ושע באפיהון.
—	א׳ מלמטה	ובמדרש הגדול בשלח הגי׳ ר׳ נתן בן יוסף אומ׳ עץ של קדרים.
—	י״א —	קדרינון: עיי״ע אדר והערות ותיקונים לח״א, ל״ז:
ע״ב:	י״ג —	וכ״ה במדרש הגדול ויחי הכל בקווי יסורין בקווי כו׳.
ע״נ.	י״ב —	ובמדרש הגדול ויצא הגי׳ הנותרות מנהון בישין מנהון עקרן מנהון קייסרין ונ״ב זקנות ע״כ ולי נראה שהוא מל״י *ξηρός* יבש עיי״ע קיסרי (ח״ז, קמ״ט:).
ע״ו.	ט׳ מלמעלה	במדרש הגדול מקץ נרס קומאקון ונ״ב חזק (כבערוך).
ע״ו:	ז׳ מלמטה	ועוד י״ל שהוא ל״י *κύαϑος* Maass, Becher, או *κύτος* Becher.
ע״ח:	כ״ד מלמעלה	וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳ והלא קומין של מלך אינן אלא בחבית. ורבינו היה נורס בב״ר פי״ט קומירין ועיי״ע גנן ומ״ש ועוד בע׳ גוזמיזין בהשלמת הערוך השלם. ודע כי ר״ב הוסיף ע׳ קוזמריא (ח״ז, ע״ו:) מירו׳ נדרי׳ (רפ״ד דל״ח ע״ג) אילין קוזמריא דאית עליכון אסור מישאל לון ופי׳ בל״י תכשיטין קטנים ע״ש ומ״ש אבל בנו״נ וז״ל ר׳ אבינא א״ר ירמיה בעי אילין קוזמידייא דאית עליהון אסיר מישאל לון ובאגור לר״ש גאמע (ע״צ צד 41) גרס אילין עולימתא מכיון דאינון אכלין ושתין מחמת קורמידא דאית עליהון אסור (משל׳ להון) [צ״ל מישאל להון]. ועוד כופל הערך וז״ל קוזמידא אד״ו אין בין הנודר ירושלמי אילין עולמתא מכיון דאינון אכלין ושתין מחמת קוזמירא דיתי עליהון אסור מישאל לון ע״כ. ולפע״ד אודות נירסאות קורמידא וקוזמידא הביא המאמר בשני ערכים נפרדים ומפני כן דעתי נוטה כי תחת קורמידא צ״ל קוסמידא והוא הוא קוזמידא (השני) והמאמר קשה הבנה הוא ואולי עולימתא הוא ל״ס עולמינא כלים שמשתמשין בו בהיכל, heilige Geräthe (עיי׳ פשיט׳ להעברעאר ט׳, א׳) ומלת קוזמידא הוא ל״י *κοσμικὸς* (=*κοσμιτῆς*) weltlich ופירושו כלי קודש שאכלין ושותין מהם מפני שנראין חול אסור להשאיל מהם, ובעל החלוץ (י״ג, 118) צחוק עשה לנו בפירושו.
ע״ט.	י״א —	ועיי׳ מ״ש לעיל צד 45 בהערות ותיקונים (לתחלת ח״ד).
—	י״ד מלמטה	כס״א הראשון אי׳ ג״כ במדרש הגדול בראשי׳ עמודים של שיש מכורכין בקטיות [1] בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו כו׳.
פ׳.	ב׳ —	בהערה 11 ועיי׳ ג״כ מ״ש ה׳ גריענבוים (צמ״ג חמ״ב 255) ונעלם ממנו מה שכתבתי בח״ז, פ׳. ושם העיר ג״כ על ל״ר muraenula והוא הוא מורינ״א לעז הערוך וכן העתיק היעראנימוס תורי זהב (שה״ש א׳, י״א) muraenulas aureas.
פ״א:	כ״א מלמעלה	קודם ע׳ קטימוס נשמט ערך ובצ״ל * קטמון (?) אבדר״נ פמ״א נו״ב צד 114 (בהוצ׳ ה׳ שעכטער) שלא הייתי עוד קטמון שנים אולי מל״י *κτῆμα* הון ונחלה פי׳ שלא חייתי כמה שנים או אולי מל״י *καμπτὸν* כפוף gebeugt an Jahren.
פ״ד:	י״ד —	ודע כי בתש׳ הגאונים סי׳ תקנ״ו (צד 278) אי׳ שנת ר״ם בקטיעא ופי׳ כמו לפ״ק עיי׳ מ״ש המו״ל שם ובצד 389.
פ״ו.	כ״ג מלמטה	בנו״נ בשהש״ר בטעות קטפרטקים ובהאגור לר״ש גאמע הביא (ע״צ 42) קטפרופטוס כביכול ה׳ כגבור יצא פי׳ מזויין בבלי זיין ע״כ וצ״ל כר״ב קטפרקטוס.—ושם שורה כ״ד מלמעלה קטרטון ט״ד וצ״ל קטרקון.
פ״ז.	ד׳ —	צ״ל القطيب.
פ״ת.	י״ג מלמעלה	וקטרון היה בחלקו של זבולון עיי׳ מגיל׳ ו׳. והוא הוא צפורי עיי״ע וכ״ה במדרש הגדול ויחי.

---

[1] נ״ב כעין מטליות.

צד	שורה		
פ"ח.	י"א	מלמטה	ובאו"ז הלכ' צדקה סס' א' הביא הפסיקתא בני' קנטרונים וטעות הוא.
צ"ג:	י"ב	—	ג' אמות צ"ל נ' אמות.
—	י'	—	אחר דוחב התיבה צ"ל אורך התיבה.
צ"ד:	ו'	—	ר' א ו מ ר כו' כ"ה במדרש הגדול אשר תחת יד הח' שעכטער אבל במדרש הגדול אשר תחת ידי [1]) הגי' ר' נ ח מ י ה אומר, וכדאי' לפנינו בב"ר [2]).
צ"ו.	ט"ו	מלמעלה	ומזה קולב של מנורה (ספרי זוטא הובא בר"ש כלים פי"א מ"ב) ובילק' מטות ר' תשפ"ה (בשם מדרש) בטעות ו ק נ ה ו מ נ ו ר ה וכל הענין בילק' שם צ"ל כני' הר"ש שם עש"ה.
צ"ם:	י"ז	—	נ מ י ן צ"ז. וצ"ל ש ב ת צ"ז.
ק"ג.	ח'	מלמטה	ובמדרש הגדול מקץ יוסף אחינו יפה תואר ויפה מראה שמא הוא עומד ב ק ל ו ן [3]) מיד תפשו אותן כו'.
ק"ד:	כ"ד	מלמעלה	אבל עתה נ"ל כי נחשת ק ל נ י ת א הוא aes Corinthium על שם העיר Corinthus שנחשתה היתה מפוארת ויש מהן שלשה מינים עיי' פליניאום ל"ד, ג' (alterum in quo auri fulva natura) חה מה שאי' ביומ' ל"ח. נחושת קלוניתא והיתה מאירה כשל זהב ובתוספ' יומא רפ"ב נחשתן קלניתא היה יפה כזהב.
ק"ה.	כ"ג	—	צ"ל פי' יפה וכן בל' יון הנך יפה.
ק"ו.	ו'	—	וכן במדרש הגדול בראשי' חנור חנורי חנורות צלצולין קולסין שבכין.
ק"ו:	—	—	ובמדרש הגדול תולדות חנניה בן ת ו ר ד י ו ן וקלסטנירו מזומנין לחיי העוה"ב.
—	י"ד	—	קלסמר: וכ"ה בכ"י רומי בהלכו' גדולות (הו"ל חברת מ"נ בבערלין צד 87).
ק"ז:	ט'	מלמטה	ובמדרש אבא גוריון ספ"ב הגי' קלוסנטרק -- ובענין הגי' קלסרקין י"ל שהוא מל"י אמצ' *κλεισουράρχης* (עיי' מיירסיאוס צד 247) פי' שומר הפלמין Schlosswächter.
ק"ח.	ט'	מלמעלה	עין כו': העתקת מפי' ר"ח עיי' נרות המערכה (ג') למניל' ט':
קי"א.	כ"ד	—	וכ"ה אפשקר כפשקר במדרש הגדול כ"י וירא וז"ל ואוקמו עליהו ש ת ה דיאני שקראי ושקרוראי זיפאי ומצלי דין אפשקר בפשקר כו' ועיי' ד"ס לסנה' ק"ט:
קי"ד.	ב'	מלמטה	בהערה צ"ל Kuchen formen.
ק"כ:	ט"ז	—	סוף ע' קמטר: ובענין קמטרה ב"ר פל"א עיי"ע קל ז'.
קכ"ג:	כ'	—	ועוד עיי"ע צלצל ציון מב"ב ע"ה. ופי' רבינו שם והוא ראיה לפירושי ע"ש ועוד עיי"ע קבל ג'.
קכ"ה:	י"א	מלמעלה	וכ"ה במדרש הגדול מקץ לקמצים ר' ח ו נ א אומר מן קומצא [4]) לריחיא ורבנן אמרי דקמצתא ודלא קמצתא.
קכ"ו:	י"ד	מלמטה	ובמדרש כורסיא דעבד שלמה [5]) ועל כל דרך ודרך היו קנקילות ובמסטאות (*κιγκλίδες καὶ βήματα*) ועל כל ק מ א ר א וקמארא י"ב אריות כו'.
קל"א:	י"ח	—	ברילל במ"ע ח"ח ע"ב היה גורס בן קילטא בתיבה אחת בוקילמא והשוה אותה לל"ר buccellatum מין לחם עב הנקרא Zwieback ונרויח בזה כי על ידי מושג זה נתפרש היטב מלת קנובק. ח"ל אוצ"מ אמצ' *βουκελλάτου, ἄρτου ἐλατοῦ, ὅς λέγεται κολλίκιον* וא"כ קנובק הוא הוא *κολλίκιον* וזה מה שכתב מהר"י במ"צ (פאה פ"א מ"ה) בלשונינו קורין לככרות העשויין במבעות בן קלטא (=בוקלטא) buccellatum.— ובספרי זוטא (ילק' שלח ר' תשמ"ח) הגי' הקנוקנות—ולדעת ה' ברילל (ע"צ 190) מל"ר caniceus, canicaceus, Kleienbrod ואין נ"ל.

[1]) שאלה מידידי הח' ר"א דיינארד. [2]) והערוך גרס ר' מ אומר. [3]) כ"כ פי' שוק של זונות. [4]) וכ"כ פי' איגר. [5]) עיי"ל ה' פערלעס במ"ע פראנקעל—גרעטץ צד 132.

צד	שורה		
קל"א:	ט'	מלמטה	הוא ל"ר צ"ל הוא ל"ר **א מ צ ע י ת**.
קל"ד.	י"ח	—	פי' קורות כו' הוא הוא פי' ר"ח לסוכ' ד':
קל"ה.	ב'	—	ובמדרש הגדול בראשי' הגי' שאל קונטרניקוס את רבן יוחנן בן זכאי כו'.
—	ט'	מלמעלה	ומזה הענין בילק' אסתר ר' תתרנ"ז כיון שבאו לזכותו של מרדכי היו מדלגים והיו הכתבים פורחים מקנטרא לקנטרא. פי' מארינה לארינה כלומר מיריעה ליריעה.
קל"ו.	ד'	—	וכן הביא המלה והפי' בענין קונכי ג"ב המדרש הגדול עיי' לעיל בהערות ותיקוני' לדף תנ"ח: לע' פשון.
קל"ח:	ב'	—	וכנ"ה במדרש הגדול ויחי מן דאיתי מובלין רטיבין ומן דאיתי קנסין וקצנין כו'.
—	ח'	—	ומזה הענין נ"ל מאמר במדרש הגדול חיי שרה קרית ארבע שהיה עולה בקנסון של ארבעה בתחלה לשבט יהודה ואח"כ לכלב בן יפונה כו' [1].
קל"ט.	ט'	—	וכ"ה במדרש הגדול בראשית פ' ולאדם אמר כי שמעת א"ר לוי האוזן לגוף **כ ק נ ק ו ל** לכלים מה הקנקול הזה כו'.
ק"מ.	י"ב	—	קנקן : ויש לתרגמו Pflugsterze ומל"ס קקנא, קיקנא, וכן העתיקה הפשיטה והמרגים וכלי הבקר (ש"ב כ"ד, כ"ב) וקקנא ונירא. והוא עץ של פדנא ונקרא בל"ע عمود الفدان וז"ל בר באלול הסורי [2]) בבסא תוב גלדא מדם דכריך חודרנאית על קקנא דנבליוהי מן דנשרא לאפי לעל או לתחת. וזו העתקתו ללשון עברי: בבסא הוא הרצועה הכרוכה סביב לקקנא שלא תעתק למעלה או למטה. ועוד הוסיף להביא בל"ע الخشبة التى فوق وتد الفدان פי' הוא העץ אשר ממעל יתד המחרישה ע"ב . וזה קרוב לפי' הראב"ד שהבאתי בע' קנקן ע"ש ועיי' ג"כ ע' סמלון ומ"ש הראב"ד בספרא בחקותי פ"ג ובמקום הסימונים (או הסמלונים) גרס ר"ש הקנקן. ודע כי בע' סמלון הבאתי גי' הכ"י תוספת' כלי' ב"מ ספ"ג בעול ובסממנין וצ"ל ובסמבונין (מ' נשתבש מן בו) וכן גרס רב הלל בפירוש על ספרא בחקותי [3]) ופי' סמבונין היינו סמבוני העול ע"ב . ואולי זה ל"י *μέσαβον, μεσάβοιον* רצועת העול Jochriemen [4]).
ק"מ:	י"ב	מלמטה	וכן פי' לנכון בעל הגליון במדרש הגדול בראשית מלת (קנדס) [קינרס] ע"י אלחרשף עיי' הערות ותיקוני' לח"ו, קצ"ו.
קנ"א.	ט"ו	מלמעלה	קנישקין הוא הוא מלה רומי' אמצ' כמו שכתבתי ואין ענינה לסל כרעת ה' פירסט 206.
קמ"ד.	י"ג	מלמטה	Kamm ט"ד וצ"ל Kanne.
קמ"ז.	ב'	מלמעלה	וכן טעה בפי' ה' פירסט גלאססאר צד 207.
—	ה'	—	וה' ברילל (צונץ יובעלשריפט צד 106) שיער *ἔξαλλόν φανὸς* glänzendstes Licht
קמ"ח	ג'	מלמטה	בהערה צ"ל لبلاب.
קנ"ב.	י'	מלמעלה	בעולם„ צ"ל בעולם. ושם י"ג מלמעלה הקוף צ"ל הקיף.
קנ"ג.	י"ד	—	וכנ"ה בשמ"ר רפל"ו מקיפין אותן בחבלים מקיפין אותן טרטיוטין ועיי"ע טרמנטן ומ"ש בהערות ותיקונים לח"ה, פ"ד:
קנ"ה.	י"ז	—	וכ"ה בפי' ספר יצירה לר"י ברצלוני צד 25 ע"ש.
קנ"ח:	ו'	—	וכ"ה באמת בדלית קופד במדרש הגדול וירא.
קנ"ט:	א'	—	שבת מ"ו. קידוש' ל"ב: ב"מ צ"ז. ב"ב פ"ו. קמ"ט. איקפד רבא. שבת מ"ו. איקפד ר' שמלאי. שם: איקפד ר"י ב"ח.
קס"א.	ח'	—	ובמדרש הגדול וישב כל מאן דקפז לה נסיב מא דעלה כל אותה הדוב קפיז **ו א י ת** קפיז רב מן דין.

[1]) כ"ב פי' גורל. אבל לפע"ד הוא הוא מלה רומית census וכן בל"י אמני' *κῆνσος* Schätzungsliste. [2]) מ"ע דמ"ג כ"ז, 623. [3]) עיי' קונטרס הרמב"ס ליעללינעק 30. [4]) ואפשר דבפא הנ"ל יש לו איזה שייכות לזה הענין.

צד	שורה		
קס״א.	ו׳	מלמטה	וכנ״ה אקפח את בני (בניי) בזבחי׳ י״ג. ירו׳ יומא פ״א דל״ח ע״ד ספרי בהעלתך פ׳ ע״ה.
קס״ה:	א׳	מלמעלה	קודם ע׳ קפינא צ״ל * קפילישין (פי׳ מל״י *καὶ ἐπάλαισεν* או *καπάλαισεν*) והוא תרגום יוני של ויאבק (בראשי׳ ל״ב, כ״ה) עיי׳ מ״ש החי׳ רש״ב בלקח טוב (שם) וכן העתיקו ע׳ הזקנים *καὶ ἐπάλαιεν*.
קס״ו.	י׳	מלמטה	ולדעת ה׳ באכער (אגדת התנאים ח״ב 450) מל״י *κυψέλη* מערה, ועוד כיס ותיקי Behältniss, Kapsel.
קס״ח:	כ׳	מלמעלה	ובמדרש הגדול ויצא ועשו קופרומיסין [1] מי עושה קופרומיסין על ישראל.
—	י׳	מלמעלה	ובאנור לר״ש נאמע הגי׳ ארקמסיות (עיי׳ מ״ש רש״ב בע״צ צד 34) ואולי נכון הוא ומל״י *ὁρκωμόσια* פי׳ שבועה eidliche Betheuerung.
קע״ב.	י״ג	—	ומזה נבין הדבור בספריהם (מתתיהו ה׳, י״ח) *ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου.*
קע״ג:	י״ב	—	ומזה קוץ לזה שברה של תוכה, קוץ לי שכר כולם כו׳ ואני אקוץ לך שכרה כו׳ במדרש הגדול לך לך פי׳ ענין קציבה.
קע״ז.	כ״ב	מלמטה	צ״ל beschneiden.
קע״ז:	ט״ו	מלמעלה	סוף ע׳ קצר ב׳ וכנ״ה במדרש הגדול חיי שרה כד אזלת אשת ירבעם לקומי אחייה השילוני לשיולי על עסקי ברה דהוא קציר ונ״ב מריץ = مريض פי׳ חולה.
קע״ח.	י״ח	מלמטה	מירוט ט״ד וצ״ל מיחוט.
קפ״א.	כ׳	—	ובמדרש הגדול כ״י בראשי׳ הגי׳ אנא ודימי בר קאקחיאתא.
קפ״ג.	ט״ז	מלמעלה	וכנ״ה במדרש הגדול מקץ קניא קורא קירא כולהו מעלי לחלמא ונ״ב קורא אלגמאר, וכ״ה במדרש הגדול ויגש נבארא קורא ונ״ב אלגמאר.
קפ״ג:	כ״א	מלמטה	צ״ל Pollution.
קפ״ה:	ה׳	מלמעלה	וגי׳ המדרש הגדול עיי׳ לעיל בהערות ותיקונים לח״ו מ״ט.
קפ״ז.		—	הוריות צ״ל הוריות.
קצ״א.	ט׳	—	המדרש הגדול שמות גרס קורדסין.
קצ״א:	כ״ה	—	קרח כו׳ ח״ל האגור לר״ש נאמע (ע״צ 44) ב״ר פי״ט ויקרא ה׳ אל האדם ויאמר את קולך שמעתי בגן ארבעה הקיש הקב״ה על קנקן ומצאן קרודס של מימי רגלים נ״א: קרח של מימי רגלים כו׳ ונ״ל שצ״ל קרוס של מימי רגלים נ״א קרח של מימי רגלים וכדאי׳ במד״ר פ״ב ועיי׳ עוד בהערות לרש״ב שם. ובב״ר פי״ט הגי׳ ומצאו קנקנים של מי רגלים וכמו שהבאתי בח״ז, ק״מ.—שם שורה כ׳ מלמעלה ס״פ פ״ז צ״ל ס״פ פ״ו.
קצ״ב:	י׳	מלמטה	ופקיר ט״ד וצ״ל ופקיד.
קצ״ג.	ז׳	מלמעלה	שהוא ט״ד וצ״ל שהוא.
קצ״ז:	ה׳	—	ואולי קריאסות הוא הוא קריוסי, קיריוסים (ח״ז, ר׳) curiosi ומזה הענין קורסיות (מד׳ שמואל פכ״ה ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תשס״ה קיסדריות) צ״ל קוריוסיות ועיי׳ ג״ב פירסט גלאססאר צד 196.
ר״א.	נ׳	מלמטה	בהערה צ״ל vloc.
ר״ב:	כ׳	מלמעלה	אחורי פרס עיי׳ יוחסין השלם צד 239 וז״ל ובעל הערוך, פי׳ כי הקאראנאנוש הם בצפון אחורי פרס ואין בה פירות הרבה מפני הקור הגדול ע״ב ואולי כיון לערוך של רצ״ג.
ר״ג.	כ״א	—	פי׳ רגילין כו׳ הם הם דברי תשובת הגאוני׳ סי׳ שצ״ז (צד 213) בסוף [2] וצ״ל בערוך כ א ב ו ך במקום באביך.

---

[1] נ״ב למדו עליהם זכות. [2] ריש התשוב׳ חסרה בע׳ ככה נ״ב ומ״ש בהערות ותיקונים.

צד שורה

ר"ד. כ"ח מלמעלה בקן זוית צ"ל בקרן זוית.

ר"ד: י"א — צ"ל Sonnenstrahlen—ובשורה ט"ז צ"ל ש ע ם ו.

ר"ח. — — ובמדרש הגדול וחי הני' ר' תנחומ' אומר לק ו ר פ י ן [1]) ר' יוסי בן קצרי אמר לעיבורן וכל אחיהם מסכימין הלכה על פיהם כו'.

ר"ח: י"ז מלמטה וכן במ' אבא גוריון (צד נ'.) ואבני קריסמלין. ועי' במדרש פנים אחרי' נוסח ב' (צד כ"ט.) זכוכית טובא קריסמאלי.

ר"ב. ט' — הפי' הועתק מפי' ר"ח עי' נחות המערכה (ג') לתעני' כ"ד: ומ"ש.—ובסוף הע' יש להוסיף מדרש הגדול וישב פ' והן שר בית הסהר תמה על ר"ע נהל שמנו שהלך לחמי ואבלו עליו קרצן לפני הנמן שינר לו שתי שפחות יפות ביותר כו' הגא הגא בקצת שנויים המאמר שהבאתי בשם אבדר"נ פט"ז.

ר"נ. ט"ו — קֻּמֵי, צ"ל קֻּרְמֵי—ושם י"א מלמעלה: ומזה במדרש פנים אחרים לאסתר (הוצ' רש"ב צד 72) אמר המשל יצא בעלך ליקוע פק לקומו תי"ל לקרן פק לקומה.

ר"ד. י"א — י"א שהוא מל"י אמצ' ποιμαινα מין מגעלים מחוקרים (ποιμηλάτα κοῖλα ὑπόδηματα) עיי' פירסם גלאססאר 210.

רמ"ז. ה' מלמעלה קודם ע' קרקע נשמטו שלש שורות הצ"ל: * קורקבריאות אול' מל"י γόρακες ,Bolloetke שמחות פ"ח במוחות (ישעי' ל"ב, י"א) אלו קורקבריאות פי' מבצרות. ולרוב פעמים אי' הכתיבה ברקום (ברקום) עי"ע בח"ד שמ"א: ושמ"ב.

ר"מ: י"א — ובמדרש הגדול נח הני' גרמניא, גרמינא ת"ב הוא הוא קרמניא.

רכ"נ: ט' — בציון ט"ד תי"ל בצין.

רכ"ד. ו' — שתוח בים ט"ד תי"ל שתוחבים.

רל"נ: י"ט — ברעיותו צ"ל בראיותו.

רל"ו. ד' — ובמדרש הגדול לפ' וינגע ה' את פרעה אי' ו ב ע ל י ר ת ; קשה מכולם [2]) ובו לקה פרעה הרשע שנא' מ ר ם ת י ר א ו ךָ א תָ ן מ ב ע י ל י ה. ושם: הקדי שנינם ושימשו הן להם בנים בעלי רתן [3]) ושם: והוה מכובי בעלי רתן.

רמ"א: כ' מלמטה אחר הקזאת דם: ט"ד תי"ל אחר הקזת דם.

— י"ט — ב"ק כ'. ט"ד תי"ל ב"ב כ'.

רמ"ד: י"ט מלמעלה וכ"ה גי' ר ב מ י ו ר ב ס י במדרש הגדול הוא, רבמי ורבסי לא הוה אבלי בעי מההוא מבואה כו' וכן במדרש הגדול יתרו: אלו מקלך לי ר ב מ י ו ר ב ס י מי יא מבתיפנא קמיהו וא"ד רבמי ורבסי מבתפי תילי כו'.

רס"א. י' מלמטה העיקד צ"ל העיקר.

רפ"ד: י"ט מלמעלה וכ"ה במדרש הגדול וירא הרהר במסתרי קשת הוא עיקר הים [4]).

רפ"ה: ב' — ח"ת, ט"ה צ"ל צ"ה.

רע"א: י"ט — וכ"ה במדרש הגדול מקץ מכה באיזמל ימרפא ברטיה מכה באבן ימרפא באספלנית

ר"פ: ה' מלמטה הפעל נבנה מהשם. רַמַּה ,durchspiessen' מדרש הגדול בראשית רית ב"פ אמר אב בא יצחק להשתיק רְמַּחֵהוּ בדברי תורה שנאמ' ער ממך אך ממך אלא ער לפי הנראה צ"ל סמכהו בדברי תורה ובילקו' ישעי' ר' רמ"ז אי' באמת בשם ב"ר שמחהו בדברי תורה ואולי צ"ל נ"ב סמכהו.

רפ"ד. כ"נ מלמעלה ובמדרש הגדול תצא אי' בני מקומות השם מקמת בים ובורך ובבית מרועע, ורשו בבית המרועע דמו בראשו.

רפ"ט: י"נ מלמטה והע כי מתרגם בל"ם תתרגם ענוי מספק zweifeln Nachgedanken haben

[1]) [illegible] [2]) [illegible] [3]) [illegible]
[4]) [illegible]

צד שורה

ר״צ: ד׳ מלמעלה וכן ני׳ המדרש הגדול פקודי כיון שחטאו נהפך להם לרעץ [1] כו׳.
— ח׳ — ועיי״ה בפי׳ רה״נ לסוף ידים ועיי״ע אשר ומ״ש בח״א, שכ״ה.
רצ״א. א׳ מלמטה בהערה ατροι צ״ל ἰατροὶ.
רצ״ו. ט״ז מלמעלה ואולי מזה ג״כ ר״י חכם לכשירצה עיי״ע חכם בח״ג, שפ״א בהערה 7.
ש״א. י״ח — רקב כו׳ ופירש״י בנדה כ״ז. רקב רקבובית של מת כו׳. והוא העפר אשר ישאר מגוף המת כו׳ עיי׳ פי״מ להרמב״ם אהלו׳ פ״ב מ״א וא״כ רקב יש להעתיקו Leichenstaub ואמר עולא (נזיר נ״א. וש״נ) אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות. ובענין רקב עיי״ה נזיר נ׳: והלאה ותוספת׳ אהלו׳ פ״ב ופ״ג.
ש״ז: ה׳ מלמטה חכמי ומננצא צ״ל מננצא.
ש״י: א׳ מלמעלה צ״ל פי׳ בל״ם כורכמא דרשקא.
שי״ב. י׳ — צ״ל الخلاوة.
שי״ב: י״ח מלמטה וכ״ה רתיון במדרש הגדול ויהי בשלח פרעה ר׳ נהוראי אמר רתיון היתה לפרעה שאילו לא רדף אחריהם העלה עליו המקום כאילו שלחם אלא מתוך שרדף אחריהם כו׳. נ״ב רתיון חמלה.
שי״ג. כ״ב מלמעלה צ״ל رتم.
שמ״ו: י״ג מלמטה וכן במדרש הגדול לא ימיש עמוד הענן: אעפ״י שנרתעין לאחוריהן שנים עשר מיל. וכן בתולדות: וכיון ששומעין שרי אומות העולם מיד הן נרתעין לאחוריהן.
שמ״ז. י״ח מלמעלה ובזה נבין הדבור בספריהם (מתתיהו ד׳, ז׳) .κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν

חלק ח׳

ב׳ ט׳ מלמעלה ובמדרש הגדול וישלח הני׳ ורבנן אמרי מאחוריה אתא ונשייה בתרויהו [2].
ג׳: י״ח — ובמדרש הגדול שם: לבנה הוא אילנא דדאמי לסאנא. נ״ל שצ״ל לשאנא כבערוך.
ד׳. ה׳ מלמטה בהערה בשט״מ בסוגיתינו: וכן משמע מהגה״ה לרא״ש ב״מ פ״ח סי׳ ל״ד ע״ש.
י״ח. ג׳ — צ״ל ויבמות ס״ב.
— ב׳ — צ״ל הועתק מפי׳ ר״ח.
י״ט. י״ב מלמעלה בציור מ״ר וצ״ל בציין.
כ״ה. ו׳ — ויש להוסיף מדרש הגדול בראשית: ברא שבעה כוכבים בשבעה גלגלים כל כוכב בגלגל בפני עצמו ושמותן גלגל של מטה מן הכל יש בו ירח ושל מעלה ממנו יש בו כוכב והשלישי יש בו נוגה והרביעי יש בו חמה והחמישי מאדים והששי צדק והשביעי יש בו שבתי.. ועוד חילקו חכמים שמונת הגלגלים שיש בהן הכוכבים לארבעה חלקים כמו שאמרו ארבע מעלות בסולם חשבו גלגל חמה אחד וגלגל לבנה אחד וגלגל שאר הכוכבים אחד וחמשת הגלגלים שבהן חמשה כוכבים שבתי צדק מאדים נוגה כוכב חשבום באחד ונמצאו כולם ארבעה על זה נאמר וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם [3].
כ״ו. י״ג מלמטה והוא לאי״ם Gicht, gotta.
כ״ו: ט״ז מלמעלה ועיי׳ בענין שגל מה שכתבתי במ״ע דמ״ע דמ״ג חמ״ו צד 5.
כ״ו: י״ב מלמטה וכ״ה במדרש הגדול בראשי׳: בשגם הוא בשר אמר הקב״ה הריני משנמן בייסורין

---

[1]) נ״ב פי׳ נער (כנערון) כלומר נתקצה עליהן. [2]) נ״ב פי׳ מן נשתה גבורתם (כנערון). [3]) ועיי׳ נ״כ הערות ותיקונים לח״ה, ק״ח: (צד כ״ה).

צד שורה

את חאמי [1]) הדלת הזה מי מעמידה שוגמין שבה. ונ"ב שגם שעם ע"כ וזה פי' נכון הוא ועיי' מ"ש בח"ח, כ"ז. ושם הוכחתי ג"כ כי הוא הוא خيزران Bambus וראיה נצחת מצאתי עתה בגי' המדרש הגדול וינש וז"ל למה"ד לאשה שקבלה על בנה לדיין וכיון דחמת דיינא דהוה יתיב ודאין בדינין קשין במגל בין [נ"ל שצ"ל במגלבין] בשוגמין וברצועה כו' מאי עבדת דרכת עד כו' [2]) ונ"ב פי' באלמקארע ואלכיזראן. ודע כי הראשון הוא הוא פי' של במגלבין בל"ע مقارع Peitsche והשני הוא הוא الخيزران כאמור. ובנוסחאותינו אי' בע"א עיי' ויק"ר פכ"ז ומד"ר פ"י ועיי"ע אפקלין בח"א רל"א ומ"ש ובע' מגלב ומ"ש בח"ה, ע"ו.

כ"ט. כ"א מלמעלה סוף ע' שנש: ובמדרש הגהול סוף מקץ דרש והשנתם אמר לו שנשג אותם בדברים אחת קשה ואחת רכה [3]) אבל משנשג במדרש הגדול וירא ט"ס הוא עיי' מ"ש למטה לדף ע"ד:

ל"א. ד' מלמטה ועיי' ג"כ מ"ש בהערות ותיקונים לח"ג, מ"ב. צ"ב. בענין דיינין שצ"ל דיווין.

מ"א: ג' — בהערה : ואני חזרתי עטרת פי' ר"ח ליושנה עיי' נרות המערכה (ג') לסנה' *צ'.(ע' צד ע"ט).

מ"נ: ד' מלמעלה וכנ"ה במדרש הגדול וישב : איש מצליח (בראשית ל"ט, ב') גבר שוור ונ"ב פי' מקפץ כלומר זריז ע"כ ובנו"נ בב"ר ס"פ פ"ו גבר קפח וכ"ה בערוך ע' קפז (ח"ז, קס"א.).

נ"ב: ג' — וז"ל מדרש הגדול ויצא וכל שהוא חום זו שחמומית דכולה אוכמתא.

ס': כ"נ — שטתא סברה כו' ואולי מזה ג"כ מה דאי' במדרש הגדול יתרו ר' יהושע בן לוי צר שיטה תורה צוה לנו משה כל התורה כולה שש מאות ושלש עשרה מצות מנין תורה כו' ונ"ב צר שיטה פי' עשה סימן ע"כ ובמכו' כ"נ: אי' בנוסחא אחרת.

ס"נ: י"ז — צ"ל שנויי נוסחאות.

ס"ח. י"ט מלמטה צ"ל מאת חמי.

ע"ד: ז' — ומזה ג"כ בויק"ר פ"ד כשהוא נותן (האיסר לגנן) משכשכו ומוצא בעפרו זהב לקיים ועפרות זהב לו ובפ' ה' אי' רק היה מוצא בעפרו זהב ובפ' דר"א פכ"ה הוא הולך ליקח לו ירק ומוצא תחתיו זהב כו' ובילק' איוב ר' תתקט"ו (בישם ויק"ר) מכסכסו במים (!) ומוציא מעפר זהב. וזו גי' מוטעת היא מחסרון ידיעת המלה משכשכו שפי' מנערו ומנדנדו וכן הבין בעל הגליון במדרש הגדול וירא ויאמר ה' זעקת סדום וגו' כיצד היה אדם הולך אצל גַּנָּן ואומר לו תן באיסר ירק כשהוא משנשנו היה זהב יוצא מעפרו לקיים ועפרות זהב לו. ונ"ב ינפצה מן תראבה ע"כ פי' בל"ע ينفضه من ترابه פי' מנערו מעפר וא"כ משנשנו צ"ל משכשכו ומענין מכשכשו עיי"ע כש ד' ומ"ש.

פ"ח: י"ג — סוף ע' שלף : וממנו הפעל בהפעיל ב"ר פ"כ א"ר יצחק על דורות הללו הוא אומר ואכלת את עשב השדה שאדם משליף על שדהו ואוכלה עד שהוא עשב וכ"ה במדרש הגדול כ"י בראשית ויותר נכון משליף שדהו כדאי' בילק' ר' ל"ב ובמיוחס לרש"י בב"ר ופי' שבלים רכים כו' ע"ש. ועיי' ג"כ פי' י"ת קללתו היא לאכול העשב כמו ששולף מן השדה וזה תבואה קודם גמר בישולה כו'.

פ"ט. ט"ו — וגי' המדרש הגדול יתרו: שלפיחות מלאות אפרסמון מניחות תחת עקביהן כדי שיהיה ריחן נודף ונ"ב פי' בית רחם של תרנגול.

צ"ד. י"ר מלמעלה וגי' מדרש הגדול עיי' בהערות ותיקוני' לח"ג, ע"ג צד ל"ט.

וזאת לדעת כי בהשלמת הערוך השלם בע' אבן המקח צריך לנקד אֶבֶן הַמִּקָּח (ועיי"ע מקח בח"ה רכ"ה. ומ"ש).

---

[1]) בערוך הגי' אתחמי. [2]) נ"ב נגררת והוא ל"ע صبر warten והבאתיו בהערות ותיקוני' לח"ד, קמ"ח. [3]) ונ"ב פי' פתוי.